2

D. DIONYSII CAR THVSIANI ERVDITAE AC PIAE ENARRATIONES

In Librum IOB,
Tobiæ,
Iudith,
Heſter,
Eſdræ,
Nehemiæ,
Machabæorum primum & II.

A mendis, quibus ſcatuerunt antehac, plurimis nunc ſumma cura vindicatæ.

Inſerto eiuſdem D. Dionyſij Tractatulo de cauſa diuerſitatis euentuum humanorum, ad inſtantiam Reuerendiſſ. D. Card. Nicolai Cuſani edito.

CVM INDICE NOVO COPIOSISS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

COLONIAE,
Ex officina IOANNIS QVENTEL, tametſi inter excudendum defuncti, 1551.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO IMPERIALI.

Ad picturæ iſtius ſpectatorem, Epigramma Bartholomæi Laurentis Nouimageń, commendatorium Agrippinenſis Carthuſiæ & D. Dionyſij à Rickel Carthuſiani.

Ne tibi ſit mirum, Spectator imaginis huius,
Hic depictorum quid ſibi ſingla veliot,
Neû ridere queas non intellecta: parumper
Expecta: breuis hic rem tibi ſermo dabit.
Qui geniclatur humi, doctor Dionyſius ille eſt,
Carthuſum amplexus nomine req; ſtatum:
Doctor, ab ecſtaſibus, quas pertulit ille frequẽtes,
Haud præter meritum dictus & Ecſtaticus.
Hunc prope quę cernis congeſta volumina multa,
Multa & magna eius ſunt monimenta viri,
Immenſis Crœſi tanto pręſtantia gazis,
Excedit quanto flaua moneta cuprũm.
Nam Virgo, cuius ſinui tener inſidet Infans,
Qui librum oblatum captat vtraque manu,
Notior atque magìs clara eſt, Spectator acute,
Quàm tibi, quæ ſiet hæc, dicier vt ſit opus.
Sed quę virgo ſuis geniclantem amplectitur vlnis,
A dextris & cui myſtica torris adeſt,
Quæq; volumen, vti medians, obtendit IESV,
Eſt Carthuſiacæ magna patrona domus,
Agrippinatũm celebri notiſſimæ in vrbe:
Cui domui, modò quòd Riclus in ora hominũ
Prodijt, acceptum ſoli referatur oportet.
Hæc niſi enim egiſſet, fortè lateret adhuc.
Fortè lateret adhuc? imò hæc certiſſima res eſt,
Nunquam emerſurum téve tuóſve libros
Ricle fuiſſe, Agrippinâs Carthoſia ni illud
Principiò obnixè ſuſtinuiſſet onus.
Hoc igitur voluit præſentis imaginis aothor,
Vt ſcires quorum ſedulitate Virûm
Prodiſſet clarus doctor Dionyſius, vtq;
Ingratus ne tu Spector amice fores.

IN-

INDEX RERVM AC VERBORVM, NON QVIDEM OMNIVM, SED MAXIME FAMILIARIVM, IN SEQVENTIA D. DIONYSII CARTHVSIANI SVPER IOB, TOBIAM, IVDITH, HESTER &c. COMMENTARIA, RHAPSODO BARTHOLOMAEO LAVRENTE CONGESTVS, ET IVXTA LITERARVM SEV CASVVM ORDINEM SEDVLO DIGESTVS.

Meminerit lector, imaginādo tripartiendas eſſe ſibi columnas ſingulas, partiumq́; illarum primam, videlicet lineas xx. priores, indicari litera A numeris adiecta: ſecūdam, id eſt, lineas xx. medias, litera b: tertiā vero, hoc eſt, lineas xx. poſtremas, litera c. Hoc animaduerſo, & caſtigato duarum aut trium columnarum numero, facilè, quod Index quærendum indicat, inuenietur.

ABbreuiatio vitæ, qui ſit & pœna peccati 175 b
abbreuiatoris quid ſit 441 a
abel cuius virtutis exemplum 6 b
abiectis & cōtēptis qui facilimè deus opem ferat 109 c
abortiuum quid 32 c 36 b
abradere crines, quid apud veteres præ ſe tulerit 16 a
abraam cuius virtutis exemplum 6 b
abram & abraham quid 225 a 390 c
abſcondens ſcelera ſua, qd mereatur 390 a
abſcondere deus qui ſe ſoleat 125 c
abſcōdere in manib⁹ lucē, qd 246 & deiñ
abſcondita cur dicatur viri via 41 b
abſconditum verbum, quid 46 c
abſtinentia naturalis ab infuſa quomodò differat 70 c
abyſſus 201 c 206 b
Accidentia, in deum non cadere 25 b c
accingere lūbos 252 c
accipiter 259 c 261 b
achior cuius figura 330 b
achior quomodò ab holoferne & bethulienſibus tractatus 330 c 331 a
achioris Ammonitæ ad holofernem de Iudæis narratio 328 c & deiñ
achioris pro veritate narrata præmiū quale 330 b c
acies mundi contra electos dei quotuplex 240 a
actio vt ſit verè virtuoſa, qd eō reqrat 90 b
actus etiam boni quō ſint timendi 90 b
actibus humanis non dñari fatum 278 b
Adar 358 a 416 a
adeſſe cur ſatan, venire cur angeli dicantur 11 a b
adoleſcentia ſpiritalis quid 212 a b
adonai quid ſonet 345 c
aduerſa tut oīa æquo aīo ſerenda 281 c
aduerſis obnoxij qui 173
aduerſitatis tempore quid agendum 53 b
aduerſitates quàm ſint ſalutares 54 b
aduerſitatum tēporaliū vtilitas q̄ 1 2 285 a
adulter myſticè quis 187 a
adulterij grauitas quanta 219 c 220 a
Aër inferni qualis ſit 95 a
aëris locus, quanto maior aquæ 253 b
æs 168 c
æthiopia myſticè quid 207 b
æquitas quid ſit 182 b
Affectus quis cui præualiturus 463 a
afflicti & contempti quō ad deum clementiſſimum confugere debeant 109 c
afflicti qui ſint corripiendi 140 a
afflictorum potiſſima conſolatio quæ 60 a
afflictos qui magis affligant 143 c
afflictiones iuſtorum qui ſiniſtra dei 99 a
Ager 265 b
ager in fauilla & cinere pœnitētiam, quid 274 b
agiographa ſeu hagiographa 298 b
Alethia quid 4 b
alexander magnus cuius putatiuè, & cuius reuerà filius 397 b c
alexander magnus quot tantùm annis imperârit 398 b
alexandri magni ſublimatio & depreſſio 398 a b
alexādri monarchia quot in partes p ipſum diuiſa 398 b
allegoricus ſenſus quis 17 c
alleluia 322 a
alterna, non ſemper eadem, homini eſſe grata 463 c
Aman quis aut cuias fuerit, & eius in Iudæos facinus 352 c 353 a b 366 a b
amanis ſuſpenſio 357 b
amator ſuæ vxoris ardentior, cur ſit adulter 312 c
amari potiùs velle deū quàm timeri 91 a
amaritudo bona & mala quæ 350 b
amen quid ſonet 315 c
ambitionis mala quæ 415 b
amicum in rebus dubijs probari 60 b
amici Iob ex zelo indiſereto cōtra eū quomodò commoti 61 a
amici Iob q̄ rōne dicāť nō rectè locuti 49 c
amicorum Iob de diuina gubernatione ſententia 73 b
amicorū Iob argumentationes qui fuerint fallaces 109 b
amicorum Iob intentio tota in quibus ſit verſata 109 b
amicorum Iob verba non omnia fuiſſe ſpiritusſancti 51 b
amicorum multa genera 60 b c
amicorum quid ſit 17 a 159 b
amiſſio rerum qui æquiùs feratur 17 a
amor veſtis nuptialis 91 a
Ananias quid ſonet 310 b
andronicus cur degradat⁹ & occiſus 444 c
angeli cur filij dei dicti 11 a
angeli de loco ad locum qui moueanť 10 b
angeli hoīm cuſtodiæ q & cur deputēť 10 b
angeli in loco qui ſint 10 b
angeli quomodò vel miniſtrēt deo, vel aſſiſtant 10 a
angeli ſancti quomodò pro hoibus apud deum teſtimonium ferant 83 c
angelorum bonórum proprietas quę 319 b
angelorū cuſtodia cur aliqñ caſſetur 290 b
angelorū à deo exitus, qui intelligēdus 10 c
angelorum apparētium proprietas q̄ 319 b
angelorum aſſiſtere & mitti, quomodò intelligendum 10 c
angelorum & dæmonum affinitas quæ 11 a
angelorum ruina vndè inſtauranda 42 c
angelos cauſas noſtras dei iudicio referre 10 c
angelos ex ſeipſis eſſe mutabiles 49 a
angelis ſingulos ſingulis hominibus ſubſeruire 23 c
angelicæ poteſtates quid agant in creatis rebus 82 c
angelicarum apparitionum tractatio 309 b
anguli quatuor quid 21 a
anhelitus per os & nares, differentia quanta 191 a
anima 230 c
anima cur luto ſimilis dicatur 97 a
anima qñ ab actu ſuſpendatur 68 a
anima qui aliquando ſumatur 418 a
anima qui & fragilis & inſtabilis ſit 60 a
anima rationalis cuiuſmodi totum ſit 100 a
anima quomodò à contemplatione præpediatur 149 a
anima vt attenuetur 147 a
anima qui in puluerem reducatur 97 b
anima qui ſe habeat ad corpus 49 a
anima qui ſe habeat ad ſanctiſpiritus influxus 97 a
animæ ornamenta quæ ſint 86 a
animam duplici morte mori 243 a
animam portari in manibus, quid 119 a
animam ſeruare qui iubeatur ſatan 26 b
animæ in purgatorio qui conſolentur ab angelis 101 c
animæ in purgatorio qui ſibijpſis graves ſint 71 b
animæ in purgatorio vtrùm ſe ſaluādas nôrint 99 b
animæ in purgatorio quō petant 71 b
animæ in purgatorio qui ſe peccaſſe doleant 99 b
animæ iuſtorum olim in limbo poſitæ, quādo beatificatæ ſint 159 a
aīas etiā abſq; corporibus ſuis puniri 458 c
animal q̄ beſtia antonomaticè noieť 265 c
annales reuoluere, quid commodi ferat, & quorum ſit 356 a
annus 31 c
antiochus quis cur dictus Illuſtris ſeu Nobilis 398 c
antiochus quis qua ſacerdotum fraude occiſus 435 c
antiochia qbus antè noib⁹ appellata 407
Apollonij ducatus & mors 406 a
Aqua ſeu aquæ 177 c 193 b 206 a 208 a 379 b
aquæ congelandæ aut cōgelatæ cauſa num ſciri queat 256 c
aquæductus occultos quomodò per auriculas holofernes depræhenderit 332 a
aq̄ locus quāto ſit, q̄ terræ loc⁹, maior 253 b

uquas in nobibus ligare,quid 192 c
aquaticas beluas eſſe maiores terreſtribus 272 c
aquila 259 c
aquilæ & leonis collatio 261 c
aquilo 192 a b 258 c
Arbitrium liberum cur homini collatū 71 c
arbitrij liberi aſſertio 19 b c
arbores vndè areſcant, itemq́ꝫ reuiuiſcant 228 a
arca Moſaica vbi tandem manſerit 438
arcturus quid 80 c 88 b 249 c 257 a
arcus 210 c
argentum 32 b c 36 b 180 a 197 a 204 b
argumentum libri Iob,quid 4 b
arietes 275 a
ariſtobuli ex ſacerdotibus Iudaicis primi ſacinus 440 a
armilla 267 a
arphaxat quis quam vrbem qui conſtruxerit 324 b c
arrogātibus propoſitū quid 228 b 234 b 241 b
artaxerxes quis 325 a c 327 c 348 a 372 b
artifici cuiqꝫ ſua qui curanda 440 c
artificialis dies quid 302 a
Aſinæ 19 a 20 b 23 c
aſcopa quid 338 c
aſphar quid maris ſit 419 b
aſpis quid 167 c 171 a
aſſidæi qui 415 b 460 c
aſſiſtere deo,quid aut quale 10 a
aſſuerus an per heſterē fidelis ſit fact⁹ 359 b
aſſuerus quis 325 a 347 c 348 a
aſſueri conuiuia qualia 349 a b
aſſueri cum heſter coniugium quale 351 b
aſſyriorum fuga 344 a b
aſſyriorum libido quanta 341 b
aſtra qui deum laudent 253 c
aſtra matutina quid 253 c 254 a
aſtrorum vis quæ 287 c
aſtutia bona quæ 7 a
aſtyages qui à Cyro tractatus 324 b
aſylum 444 b
Athenieſi libertas olim quæ 454 b
atherſata quid aut quis 369 c 388 c 392 b
Auaritia quàm ſit deteſtabilis 240 a
auaritiæ occaſio qui ſint proles 8 h
audire deum iuſtos afflictos ad profectum, non ſemper ad votum 83 a
auditi per ſomnium,quid 230 a
auguſti Cæſaris laus 2 a
auiculæ qui ſontes occultos prodant 332 a
auis 56 b 205 b c
aurora 32 a 36 a 40 c
auroræ claritas qui ſecūdum quid diuerſificetur 254 c
aurū 32 b c 36 h 198 c 204 b 206 c 207 a
aurum vbi potiſſimùm generetur 251 b
auſitis quid & vbi 2 c
auſtralis ventus qualis 250 c
authar libri Iob,quis 3 c
Azarias quid ſonet 310 a
azotidæ 396 a

BAbylonis muri quales 324 c
bacchidis de machabæo victoria 418 c
bacchidis fuga 419 c
baculus parentum, quid 310 b
bainem ſeu aahem,quid 428 b
balaus quid ſit 303 a
baliſtæ 423 c
baptiſtæ & Iobis collatio 27 a
baſis quid 253 b
batus 376 c
Beatorum cibus ac potus quis 319 c
beatorum munera & gaudia innumera quę 77 a
beel quid ſonet 372 a
behemoth quid ſonet 263 c
bellandum fidelibus qui ſit 453 c
bellis exonerati apud Iudæos olī q 408 b c
beluarum aliquot marinarum vaſtitas quāta 272 a b
benedicere cur aliquando pro maledicere vſurpetur 13 b 457 c
benedictio dei per antiphraſim quid 16 b
benedictio dei quæ cur mala 9 c
benedictio ſeu benedicere dei,quid 13 b
beneficentia dei erga hominem quāta 68 b
beſtia ſeu beſtiæ 35 a 58 a 265 b c
beſtiarum nomina q̄ qbus conueniāt 45 c
bethuliam qui achior perductus 330 c
bethulieñ quàm & quomodò ab holofernē arctati 330 c & dein
Bibendum qui ſit 349 c
bibliotheca quid 374 b
Bonitas dei quanta 304 a
bonum facere qui non ſufficiat 113 a
bonum quotuplex 8 c
bonorum vitam quot modis peruerſi impetant 44 c
bona & mala, indifferenter bonis & malis euenire 5 a b
bona noſtra quotupliciter ſatan inſequatur 23 b
bos ſeu boues 8 b 22 b 23 c 63 a
boues myſticè qui 18 c 20 b
Branchia 311 a
breuioris electorum vitæ ratio quæ 306 a
Buccella quid 221 a
butyro lauare pedes,quid 209 b
buzites 8 c 225 a

CAdere qbus aliquando expediat 25 a
cæcitatem natiuā curare,quale 317 c
cæcus 213 b c
cæcorum quomodò quiſqꝫ debeat eſſe oculus 213 c
cælum qui ætheri dicatur 128 b
cæli 88 a 193 c
cæmentarij 370 b
caij Caligulę temeritas quanta 352 c
calamitatis humanæ magnitudo vndè poſſit aduerti 61 b
caligo 34 b 35 c
caligo mortis quid ſit 95 a
callidi quid 242 c
callidorum quid ſit 12 b
callidos & duplices odire deum 53 b
calumniæ vis quanta 444 c 445 a
cambyſa quæ dies quibus ſic dicta 347 a
cambyſes & holofernes cuius figura 327 b
cambyſes quis 325 327 c 372 b
cambyſis finis qualis 347 b
cambyſen tempore Iudith regnaſſe 325 b
cameli 18 c 21 a 22 b
camelorum vtilitas quæ 8 b
canis cur Tobiam ſequutus 318 a
canis vſus quis 317 b
canibus apponi indignum eſſe,quid 224 c
canities laudanda quæ 225 c
captiuitas quid mortis ſit 326 c
caput aſpidum quid 167 c 171 a
capitis motio quid ſignificet 140 c
capitium quid 226 a
cardo 178 b
carectum duplex 74 c
carmen in nocte,quid 240 b
carnion ſeu Carnain,quid 458 a
caro 311 a
carnibus Iobis ſaturari, quàm diuerſe intelligatur 213 a b
carnalis peccati gradus qui ſeu quot 217 c
carnalem actum coniugij poſſe quidē abſqꝫ peccato,ſed raro tamen,fieri 306 b
cartilago quid ſit 265 a
caſa quid 276 b
caſleu 380 c 382 a 401 b 411 b
caſſiani narratiuncula lepida 184 a b
caſſidile quid ſit 314 a
caſtigationes libenter ferendæ 150 c
cauda 264 c
cauendi peccata ratio potiſſima quæ 218 b
cauma 127 b
cauſæ difficulter intelligendi librum Iob, quot & quæ 293 b 294
cauſę tres,cur quiſpiam ſic à deo affligatur 69 b
cauſæ tribulationum quàm ſint varię 181 c
cauſarum certus ordo quis 51 b
Cedron 431 c 432 a
cedrus 264 c
celte 160 a
centurio 408 b
ceruarum parturientium induſtria quanta 258 c
certus quomodò quis ſit vel adeſſe vel abeſſe ſibi deum 81 b
cetus occidi qui poſſit 272 c
ceti carnes quid 271 a
ceti odor & aſtus quis 270 c
ceti os quale 269 b
ceti portæ quid 269 b
ceti vni⁹ linguæ vigintiquatuor mulos oneratos 270 b
cetorum magnitudo quanta 266 c 267 c
cetorum oculi quibus & quot quaſi falcib⁹ muniti 269 a
Chaldæi quid 21 a
charra 317 a
chriſtus gratiæ infuſionē & præſtat & ſubtrahit 87 c
chriſtus quàm dirè fuerit vulneratus 145 c
chriſtus quomodò & patris & ſuijpſius appelletur ſeruus 20 a
chriſtus qui ſecūdum diuinitatem & humanitatem diues ſit 145 b
chriſtus qui ſtatera fuerit 62 a
chriſti figura qui fuerit Iob 17 c 18 a
chriſtianæ religionis ſumma, in quibus & quot conſiſtat 308 a
Cibos monumentis defunctorum non imponendos aut inferendos 308 c
cinis 174 b
cinyra quid 419 a
circuitus diaboli,quid 12 b
cithara 217 b
ciuitas 212 b c
ciuitates quæ quomodò ab initio inchoata 4 c
ciuitates quę quondam concubinis ſuis per reges donatę 444 b
Claudas 223 c
clementia quos potiſſimū deceat 350 c
clementiam Dei quid potiſſimùm promereatur 68 a

Congu-

Coagulatio mala & bona quæ 97 b c
cocytus quid 176 c
cogitare de virgine, quid 217 c
cogitationes vitioſæ quomodò excæcent animum 151 c
cogitationes aliquas vitari nou poſſe 219 b
cognati quomodò diligendi 300 c
cognoſci Deum in hac vita dupliciter 107 b
colloqui poſſe iugiter cum Deo, quanta ſit hominis dignitas 83 a
collum ceti aut diaboli quid 271 a
colores Indiæ tincti quid 206 c
coluber tortuoſus 194 a
columba 7 b
columnæ cæli 193 b
comedendum qui ſit 37 a
comedere animæ, quid 33 c
comminationis prophetia quid 323 a
commoueri qui dicatur Deus 25 c
complexionis bonæ laus & vtilitas 258 a
concentus cæli quid 257 c
conceptio quæ præſtet 39 c
concilium generale quando & cur conuocandum 412 a
concordia mala quæ 270 a
concubinæ quid 351 b
concubinis & olim magnas ciuitates donari ſolitas 444 b
condemnatio quo affectu deprecanda 96 b
condemnationem deprecari quando nihil meritorium, quando meritorium, quando maximè perfectum ſit 96 b
condolendum afflictis ſeu mortuis qui ſit 28 b c
confeſſio peccatorum quàm ſit vtilis 70 c
confeſſio qualis eſſe debeat 96 b
confideodum ſemper Deo 54 a
confitendum qui ſit 167 b
coniugum quid ſit 317 a
conopeum 339 c
conſcientia his quotidiè examinanda, ſiue cor recolligendum 125 a
conſcriptio coniugij qui futura 313 c
conſilium Dei qui partim innoteſcat 133 b
conſilium mali conſultori peſſimum 53 b c
conſilium quid, & an Deo conueniat 306 b
conſilium qui competat Deo 111 b
conſilij profunditas ex quibus poſſit aduerti 112 a
conſolandi ordo quis 28 b
conſolatio electorum etiam in hac vita ineffabilis 78 b
conſolationē carnalē in aduerſis ſalubriùs contemni 71 b
conſules 36 b
conſumere Deū homines tripliciter 84 a
conſtellationis vis quæ 288 a
contemplatio qui triſtitiam auferat 67 c
contemplatiua vita qui ſepulchrum vocetur 58 b
contemplatiui quid interim patiātur 138 b
contētio quàm ſit fugienda 223 c
contentio verborum quid 61 c
conuiuæ quales quibus vocandi 301 c
conuiuijs an peccata deſint 9 b 15 c
cor 233 b
cor & princeps quis qui adinuicèm conferantur 345 b
cor piſcis cuiuſdam, quantæ ſit efficaciæ 311 b
cordis confirmatio bona & mala quæ ſit 108 a
cordib⁹ qbus ſeu qualibus inhabitet Chriſtus 206 b
cornuſtibij 276 b
corpus animæ carcer qui ſit 71 a
corpus humanum quomodò luto aſſimiletur 92 c
corpus quot contemplationi præſtet impedimenta 96 a
corporis bona habitudo quid habeat vtilitatis 92 c
corporis exiccatio vndè accidat 66 b
corporis pax quænam 58 a
corporum glorificatorum dotes 160 c
coruus quàm ſit vorax 258 b
coruorum pulli quomodò ad Deū clamēt, & alantur 258 b
corus 376 c
Cras, quid in ſcripturis quandoque ſignificet 69 b
creaturæ omnes qui mutabiles ſint 134 b
credulitas periculoſa quæ 353 b
crocodilus 311 a
cryſtallus vndè aut qui generetur 256 c
crudelitas qui Deo attribuatur 216 b
Culpa omīs qui aliquo modo iniquitas ſit 69 a
culpa qui abſq; pœna dimittatur 459 a
culpæ deberi pœnam 277 c
culpæ malum à Deo qui ſit 279 c
culpæ præteritæ qui reminiſcendum 33 a
culpæ reproborum cauſa quæ 286 c
culpam non relinqui impunitam 90 b
culpas noſtras agnoſcere & fateri, non excuſare, debemus 96 a b
cur quidam benè agentes, tandem deficiant 284 c & deiñ
cuthæi 371 c
curis myſticè quid 70 b
Cymbalum quid 344 c
cyrus cuius figura 368 c
cyri adhuc pueri indoles quæ ibidèm
cyri imperium quantum 367 a b

Dæmon cur ſuus vnicuique deputetur 10 b
dæmon cur quibus beſtijs conferatur 263 b
dæmonem abſque permiſſione diuina non affligere iuſtum 85 a
dæmones cuius ſint mundi rectores 84 c
dæmonum aſtutia quanta 12 b
dæmonum natura qualis 311 b
damnati quō prius à Deo auerſi 95 b
darius ab Alexandro profligatus, quis 397 c 398 a 435 a
Decem tribuum captiuitas 299 a
decij Cæſaris ſcelus 365 c
decipere vbi liceat 340 a
decipula myſticè quid 154 c
decurio 408 b
demetere 186 a
demetrij ſuperbia & auſteritas 420 a
demetrij pugnantis mors 421 c
deridere pertinacem quō liceat 102 b
deſerti regio quid 21 a 24 b
deſidioſus cur nonnunquam felicius accipiat ingenium, & ſtudioſus tardum 55 c
detentio mercedis, quantū ſit peccati 308 b
detractio quantum peccati ſit 164 a
deus qui norit omnia 92 a
deus qui potiſſimùm colatur 433 c
deus qui ſemper orandus 52 b
deus qui ſit animæ patientia 153 a
deus qui ſuos defendat contra impios 53 b
deus quomodò cognoſcibilis & qualis 182 c
dei comparatione nihil bonum 85 a
deum & citra condignum punire, & vltra condignum remunerare 304 a
deum in dubijs inuocandum pro illuminatione 50 a
deum non eſſe tentandum 335 a
deum quadrupliciter ad diabolū loqui 12 a
dextraliola 338 c
Diabolus in nos quantum poſſit 13 c
diabolus qui excæcet iudices iniquos 84 c
diabolus quomodo armatus ſit 55 a
diabolus quomodò circueat & perambulet terram 12 b
diabolus quos timeat 267 b
diaboli calliditas quanta 267 c
diaboli circuire & perambulare qui differant 12 b c
diaboli cum Deo pactum quod 267 b
diaboli & vitioſorū connexio quanta 269 c
diaboli vis quanta 266 c 272 c
diabolum tripliciter Deo loqui 12 a
diadema 210 a
dicere Dei, quid 12 a
dies 31 b c 34 a b 35 a 37 c 302 a
dies cuique ſuus, quid 19 a
dies humanæ vitæ cur diebus mercenariorum comparentur 65 b
dies quis quomodò artificialis aut naturalis dicatur 302 a
dies quotupliciter ſit clarus 40 a
diei natali maledicere, quid 31 a
difficultatum intelligendi librum Iob, cauſæ quot 293 b
difficultatum libri Iob, ſolutio 296 c
diligere, quid ſit, 456 c
diluculo conſurgere 19 b 23 a
diluculo homines deuotiores eſſe 68 b
diluuium quanta hominum excæcatio ſubſecuta 5 a
diogenes quō à patientia laudatus 2 a
dioſcorus menſis quis 456 b
dioſcori quid 456 b
diſcus quid 433 b
diſputare cum Deo, quid ſit 124 a
diſtractiōes i orōne q diſpliceāt bonis 131 c
diuitiæ olim præcipuę quæ 8 b 209 b
diuitiæ ſpiritales quid 171 a
diuitijs qui vtendum 212 b
Docilitatem, prudentię partē eſſe 61 b
dolere vndenam debeamus 98 c
dolor de peccato quantus 144 a
doloſos vitandos 64 b c
dormire Deum quid ſit 74 a 75 c
dona Dei qui agnoſcenda 97 c
dona gr̄æ qui à Deo dependeant 97 c 98 a
dona naturæ & fortunæ, qui bonis ac malis communia 78 a
donorum Spūſſancti ſeptē, quō quodlibet ſuo die conuiuiū faciat 22 c
dominus qui det & auferat 24 c
domus Aſſueri qualis 349 b
Drachma quid nummi ſit 458 c
draco 217 b 360 a
Duces 212 c

Ecce 44 b
eccleſia quæ quale ſit regnum 320 a
eccleſiæ quantus aliquando feruor, ac modò tepor 205 a

Ediſſa 348 b
editio vulgata quæ 365 b
Effectus diuinæ potentiæ quis veriùs & pleniùs explicet 88 b
Egbatanis vel agbataoa q̃lis ciuitas 324 b c
egredi à facie dei, quid 14 h
egreſſum ex vtero, mox perire, quid 32 h
Eleazari ab elephãto oppreſſi facin⁹ 414 a b
eleazari ſenis laus ac fortitudo 448 b c
electi cur multipliciter hic tribulẽtur 299 a
electi cur ſubindè citiùs moriantur 306 a
electi quomodo ſupra modum quandoque tentari dicantur 67 b
electi quamuis lapſi in peccata, qui emendationem proponant 70 b
electos multipliciter affligi 98 b
eleemoſyna vndè & qui danda 307 c 308 a
eleemoſynæ vis quanta 308 a 318 c
elephas quid & quantum animalis ſit 263 c
elephantis capiendi modus quis 266 b
elephanti ad pugnam quomodò incitentur 413 c
elephanti quàm ſint bibaces 266 a
eliacbim pontifex quis 327 c 328 a
elihu quis ſeu qualis 3 b 224 c 225 a 229 c
elul quid 387 c 430 b
Enoch cuius virtutis exemplum 6 b
Ephebus 443 a
epiphanes quid 398 c
epiphanij de abſcõſione arcæ moſaicæ teſtimonium 438
epiſcopus leuitarum quis 393 a b
epiſcopus quid ſonet 393 b
ephi 376 c
Equus quid animalis ſit 260 b c 312 a
Eſdras qualis ſcriba 366 c
eſſe quomodò ſolus deus dicatur 123 c
Euilath 251 c
eunuchus quid 351 a
eutrapelia quid 211 a
Exactor 33 a 36 c 41 a
exaudire deum iuſtos varijs modis 83 a b
exaudiri quis non mereatur à deo 137 c
excæcatio Tobiæ ex hirundinum ſtercore, qualis 302 b
excipi genibus, quid 32 b
exenterare 311 a
exenteratio piſcis, myſticè quid 313 a
exemplũ ſibi ab alijs non ſumentes, eos alijs exemplo futuros 236 b
exercitus robur vtrùm in equitibus an peditibus conſiſtat 326 a
exorare pro defunctis, quale quid 459 a
exploratores 339 a

FAcies domini quid 14 b
facies ex diuerſis animi conſiderationibus qui mutetur 85 b
faciem dei accipere, quid ſit 118 b
falcatis curribus qui quondam in bellis vſi 459 b
fama ad quid quàm conducat 8 c
famam operibus præſtare 25 b
fames 196 c
fames cuiuſmodi apud inferos 57 c
familia multa nimis, quid 19 a 22 b
fatalis influentia qualis 289 b
fatalíſne influẽtia ſit actuum humanorum cauſa 287 a & deiñ
fatum & prouidentia qui differant 288 b
fatum quid ſit 287 b c 288 c
fauilla 274 b
fauſtus quid 35 b
Febris vbi potiſſimùm ſit 217 a
felicitatis martyris quãta ſit felicitas 452 a
fel piſcis cuiuſdam quò valeat 311 c 317 b
felle myſticè quid ſignetur 318 a
Forum 168 c 199 a
feſta Iudæis præcipua quæ & quot 333 a
feſta qui tranſigenda 389 c
Fiducia 266 a
fiduciam quid præſtet 535 b
filiæ tres quid 22 a
filij cur præſtent filiabus 8 a
filij dei myſticè qui 10 b
filij, filiæ ve myſticè quid 18 c 21 a
filij ſeptem quid 22 a
filiorum dictio quouſque ſe extendat 158 c
filiorum Iobis commendatio 8 c
filiorum nomine & filias intelligi 9 a
fiſcus 376 b
Flagella quæ quot modis penſanda 26 c
flagella dei quatenùs deprecari, aut prauis imprecari liceat 90 c 143 c
flamma myſticè quid 154 a
flatus 234 b
flumina 206 a
fluuius 266 a
Fœdus cum oculis pangere, quid 217 c
fœnum comedere, quid 264 a
fontes occulti quomodò per auiculas prodantur 332 a
fornicationis mala quanta 218 c
fortitudo quæ quibus neceſſaria 405 a
fortuna quid ſit 289 c
fortuitum an aliquid dicendum 277 h c
Fraus licita quæ 340 a
frigoris quanta vis 256 b c
fructus terræ abſque pecunia edere, quid 224 b
fruſtrà fieri, quid 25 c
fruſtrà quid quomodò fiat 13 a
Fulgor meridianus myſticè quid 105 b
fumus rerum quarũdam quam habeat vim 311 b
furtum myſticè quid 46 c

GAbaa quid 327 b
gabeli erga Tobiam fides 315 c
gabelo quantum fidei habuerit Tobias 309 h
galilæa quotuplex 298 c
galli intelligentia de horis quæ 257 c
galli qua re præſtiterint romanis 416 c
gaudium quid ſit 16 c
Gemmæ 312 a
gemmarum quarundã vis in dæmones qualis 311 b c
geneſar aut genezareth quid 425 a
gentiles ad quæ legis mandata tantummodò obligarentur 331 b
germani qua re præſtiterint romanis 416 c
Gigantes 191 c
Glacies quotuplex 256 b
glaciei cauſa quæ 253 b
gladius 20 c 161 a 196 c
gladius qualis machabæo in viſione oblatus 452 c
gleba 205 h
glebæ qui & quotupliciter compingantur 258 a
glarea 215 a
gloria quid ſit 263 a
Gorgiæ de Iudæis victoria 412 c
gorgiæ fuga 409 c
Græci qua re præſtiterint romanis 416 c
grandinis gñatio an cõprẽhẽdi poſſit 255 c
gratia homini collata qui aliquando manifeſtanda ſit 123 c
greſſus impij quomodò arctentur 156 c
Gurguſtium quid 268 a
guſtus intellectualis quid agat 215 a
guttur qui eſcas dijudicet 232 b
Gymnaſium quid 399 a

HAereditas dei qui ſint 218 b
halitus ceti quam ſit calidus 270 c
Hebdomadarum feſtum, quod 458 b
bedera quid 447 c
hediodoro quid miri acciderit 442 b
hemath 407 a
herbæ crudæ quale ſint nutrimentũ 214 c
herbarum quarũdam vis in dæmones qualis 311 b c
hercules qua lucta colerctur 433 c
herodius 259 c
heſter quo alio nomine dicta 348 c
heſter pulchritudo naturalis quanta 351 c
heſter, Mardochæi ex ffe neptẽ fuiſſe 351 a
Hieremias qui Iudæ machabæo apparuerit 462 c
hieroſolymis habitare volentes, cur à quibus benedicti 393 a
hieruſalem myſticè quid 321 c 322
hinnitus qui collo equi circundatus 260 c
hirundinum ſtercora qualia 302 b & myſticè quid 303 b
hiſpani qua re præſtiterint romanis 416 c
Holocauſtum 9 a b 275 a
holocauſta 23 a 401 b
holofernes 330 a
holofernes qbus quãto fuerit timori 327 a
holofernis exercitus quantus 331 c
holofernis ſpolia cui data, & vbi repoſita 344 c 346 b
holofernis truncatio 342 a
holofernẽ Cambyſis capitaneũ fuiſſe 326 a
homo iniquitatis quis 238 a b
homo qui per culpam conſumatur 49 b
hominis vocabulũ quot modis capiaẽ 34 a
homini duo incumbere in hac vita 65 b
homines impij & verſuti cur interim permittantur à deo proſperè agere 53 c
hominum acta ſeu merita, qui per quos & cur deo præſententur 21 b
hominum duæ conditiones vel gẽa 50 b
hominum genus triplex quale 44 a
honorandus, quem rex honorari velit, qui ſit 356 b
horripilatio 48 a
horror viſionis nocturnæ, quid 47 b
hoſpitalitatis laus 223 b
hoſtes tartarei quid præcipuè machinentur 96 c
Humana diuinitùs regi 4 b
humana omnia deo perfectè nota 34 c
humiles quomodò à deo erigantur 53 a
humilitas quanta virtus 220 c
humilitatis veræ actus quinam ſint 57 a
humus myſticè quid ſit 56 a
hus quid 2 c 17 c 18 a 22 a
Hyacinthus quid 409 c
hyacinthi color quis 349 b
hyades quid 80 c 81 a 88 b
hyperbolis vti, quorum ſit 215 c
hyperbolas ĩſcriptura ſacra multas eẽ 43 a

hypo-

hypocritæ erga proximos malitia quanta 137 a
hypocritæ inſania quæ 75 b
hypocritæ 77 c 124 b 125 b 260 b

IAcob cuius virtutis exemplum 6 b
iamnitarũ ſcelus in Iudæos deſtinatum, nõ conſummatũ, qui vindicatũ 457 c
iaſonis exitus quis 445 c
iaſonis nomen quomodò inter Iudæos inoleuerit 399 b
iaſonis ſcelera 433 b c
Ibex quid animalis ſit 258 c
Ideæ omnium in Deo qui ſint 92 a
ideas oĩm in æterna Dei ſapientia eſſe 106 a
idololatriam ante diluuium nullã fuiſſe 5 a
Iecur piſcis cuiuſdam, quantæ ſit efficaciæ 312 a
ieiunij vis quanta 318 c
Ignis 7 b
ignis de cælo ruens, quid 20 c
ignis Dei quid 152 b
ignis impiorum quis ſit 154 a
ignis inferni qualis 95 a 169 a 346 b
ignis ab Hieremia abſcõſi, & à Nehemia inuenti, mirum 436 a b
Illuminatio ſuperna qui obõcatur 58 b
Imaginationis quanta vis 288 a
imagines in templo Iudaico quales 408 a
imbres 249 a
immacular⁹ multis modis homo in ſcripturis qui dicatur 138 b
impatientium mos quis 43 c
Inanimata qui Deum benedicant 314 b
inauris ſeu inaures 276 a 338 c
incubi 264 c
incus 271 b
india myſticè quid 206 c
indigena quid 2 b
infantes non baptizati, cuiuſmodi pœnam ſuſtineant 89 b
infauſtus quid 35 b
inferni pœnæ quàm ſint horrendæ 95 c
inferni quædam deſcriptio 102 a
infernum quadrupliciter accipi 131 b
ingurgitatio quò ingurgitanti tandem euadat 341 c & deĩ
iniqui omnes quò ſtultiſſimi ſint 77 b
iniuſtos non ſe ferre à iuſtis reꝑhendi 76 a
innocentiæ exemplum quis 6 b
inquinamenta quæ quàm vitanda 218 b
inſania maxima quæ ſit 77 b
inſidiæ licitæ quæ 340 a
inſtabilitas hominis quãta 122 b & 123 a
inſtitores myſticè qui 205 c
intellectus aĩæ rõnalis cuiuſmodi ſit 100 b
intelligentia 201 a
intelligẽtia diaboli quam ſit ꝑſpicax 270 b
intentio libri Iob quæ 4 b c
inter filios Dei qui ſit & ſatan 11 b
interrogare Deum homines quid ſit 88 c
inuidentiæ obnoxij qui 50 c
inuidi ac improbi quomodò in die incurrant caliginem 57 b
inuidia qd efficiat, quãtumq; mali ſit 50 c
inuiſibilia Dei qui cognoſcant 102 c 103 c
Iobab quis fuerit 2 b c 3 a
iob an fuerit in rerum natura 4 a
iob cuius figura 17 c 18 19 161 b
iob cuius virtutis exemplum 6 b
iob cur tentatus 14 a
iob quàm grauiter fuerit afflict⁹ 141 c 142 a
iob quis cuiàs ve fuerit 2 b c 3 a
iob quomodò Chriſti figura 5 b
iob quid ſonet 17 c 22 a 161 b
iobis dicta aliquot quàm ſint intellectu difficilia 30 c
iobis verba non vno intelligi modo poſſe 5 b c
iobi quotupliciter nemo ſimilis 12 c
iobi ſua cur vxor ſeruata 27 c
iobem acriora vulnera inflixiſſe diabolo, quam diabolum Iobi 17 b
iobem, verum hominem non fuiſſe 4 b
ionathæ victoria ac mors 419 b c 428 a
ioppe quid vrbis ſit 370 b
ioppitarum in Iudæos ſecum morantes ſcelus 457 b
iordanis 266 a
ioſeph cuius virtutis exemplum 6 b
ioſephi in Polybium inuectioocioſa conſutatur 413 b
ioſue cuius virtutis exemplum 6 b
Ira Dei quænam inflexibilis 82 b
ira Dei quàm ſit metuenda ibidẽ
ira mulierum qualis 303 b
ira per impatientiam, & ira per zelum, qui differant 50 c
ira quid ſit 355 a
ira qui fiat, ac ſedetur 350 c
ira qui interficiat ſtultum 50 b
iræ mala quæ ibidèm
irrationalia qui Deum benedicant 314 b
irrationalia, Deo etiam curæ eſſe 258 b
irreꝑhenſibilis quotupliciter quis ſit 195 c
irrideri impijs bonos 110 a b
irriſi ab alijs, quid agere debeamus 114 a
Iſaac cuius virtutis exemplum 6 b
iſrael quid ſonet 309 c
iſraelitarum in Aegypto & exitu eius geſta ſeu accidentia quæ 329
Iubilus quid ſit 75 c
iudæ Machabæi laus 397 a
iudæi ex Chriſti prædicatione quomodò occæcati 57 a
iudæi, immo Iſraelitæ qui à quo vbi quomodò concluſi 377 b
iudæi quò contempti ſint à Deo 116 c
iudæorum aliquot auaritia 385 b c
iudæorum meſſis myſticè quænã fuerit 55 c
iudaicæ coram Gorgia fugæ cauſa quintuplex 412 c
iudex cuiuſmodi eſſe debeat 90 a
iudices quò olim in portis ſederint 51 a
iudices terræ quibus potiſſimùm corrumpantur 90 a
iudicare per caliginem, quid 178 b
iudiciũ Dei quotupliciter ſit æquum 157 c
iudicio quaſi diademate decorari, qd 213 b
iudicia Dei mirabiliſſima quæ 282 b
iudicia Dei quando occultiſſima 33 b
iudith cuius typus 324 a 347 a
iudith cuius fuerit tribus 332 c 335 b
iudith qui à quo adorata 343 a
iudith contra Holofernem facinus quale 337 b c
iudith factum, an in exemplum trahendum 334 b
iudith liber qualis 325 b 328 a
iumenta terræ quid 240 c
iuniores quomodò à ſenioribus debeant inſtitui 74 b
iupiter quomodò à diuerſis locis diuerſa habuerit nomina 447 a
iurare quĩ ſit bonum 194 c
iuris naturalis præcepta ſingularia quot & quæ 308 b
iuſtitia creata quantum ab increata diſtet 78 c
iuſtitia Dei quĩ aliquando ſumatur 304 a
iuſtitia diuina quantùm humanam excellat 48 c
iuſtitia omnis humana, quomodò iniuſtitia ſit 83 a
iuſtitia quid 7 b
iuſtitia vt ſit perfecta, quid exigatur 79 b
iuſtitiæ humanæ proceſſus vel ordo qs 57 b
iuſtitiæ nomen quàre ſit commune 213 b
iuſtitiæ partes quot 7 c
iuſtitiæ vel iuſti ratio in quibus conſiſtat 73 c
iuſtitia quaſi veſte indui, quid 213 b
iuſtum aliquid quotupliciter dicatur 282 b
iuſtus grauiter afflictus, qua ratiõe mortem petat 63 b
iuſti quod ſit officium 148 b
iuſtum cur aliquando flagellet Deus 51 c
iuſtum qui ſua fragilitas contriſtet 70 b
iuſti cur aliquando aduerſis affligãtur 8 a
iuſti cur ſua bona nonnunquam commemorent 109 b
iuſti cur tot hic aduerſa ſuſtineant 279 c
iuſti cur tribulentur 122 a 282 c & deĩ 445 a
iuſti ex malorum proſperitate quomodò proficiant 151 b
iuſtorum diuerſitas quæ 277 b
iuſtis depreſſis ſæpè impios præualere 55 a
iuſtos multis modis affligi 88 b 51 c
iuuenes 212 c

LAbia Dei quæ aut quid 102 c 183 c
labores ad quos naſcitur homo, quinam ſint 56 b
laborioſum maximè quid ſit in hac vita 65 b
lacedæmonios ex Abraha originem trahere 425 c & deĩ
lachrymarum vis quanta 281 a 303 c
lachrymas afflictione moderata effici, immoderata ſiſti 94 c
lactari vberibus, myſticè quid 32 b
lactis vtilitas & laus 215 a
lampas myſticè quos ſignificet 114 b
lapates 338 c
lapis 199 a
lapides eccleſiæ qui 205 b
lapides fundæ 272 a
lapides regionum myſticè qui 58 a
lapſorum, ad pœnitentiam hortatio 212 a
latibula quĩ ſua beſtiæ intrent 249 b
latomi 370 b
laus impiorum qui breuis ſit 170 c
laudibus quorum qui quomodò vtantur 73 a
leæna & leo 205 c
leæna quĩ capiatur 94 a
lectulus myſticè quis ſit 152 a
leo 45 c 46 a
lepra Galeno quid 26 c
lepræ timore quoſdam leproſos eſſe factos 288 a
leuiathan 31 c 34 b 36 a 40 b 266 c
lea 179 c
lex Dei qui ſit multiplex 103 a
legis multæ ſpecies 106 c 107 a

leges qui ſint remittendæ 93 c
Liber Iob qui ſcriptus 94 b
liber ſeu Bacchus quis 447 c
liberi quomodò diligendi 452 a
liberi quomodò educandi 300 b
libertas quàm ſit delectabilis 349 c
libidinis carnalis damna quanta 218 c
libidine pollui mentem etiam impotentia 217 c
libidinoſi dæmonio obnoxij qui 311 c 312 a
lignum multa ſignificare 131 b
lignum vitæ Chriſtum eſſe 136 a
ligni vitæ (id eſt, Chriſti) ſolia quæ 126 b
lingua blaſphemi qui tractanda 463 b
lis quantoperè vitanda 213 c
literalis ſenſus quis 43 b
liuor vulneris quid 230 b
Loci mutatio leuis, quid præ ſe ferat 213 c
longæuorum aliquot non ita veterum aſſignatio 348 c
longimanus quis Perſarum rex ita cognominatus 435 b
loquacē nec iuſtū nec ſapiētē eſſe 102 b 106 a
loquacitas quàm ſit pernicioſa 106 a
loqui Dei ad diabolum, vel diaboli ad Deum, quotuplex 22 a
loquuturi cum Deo, qui nos gerere debeamus 89 a
Luctus quis quantus 346 c
lucifer quid ſtellæ ſit 257 a
ludi vocabulum qui ſumatur 306 a
ludicra an & qui exercenda ibidem
lumbi 252 c 264 b
lunæ quanta ſit in humana poteſtas 35 c
lunam qui cur colerent 222 c
lumen naturale peccato excæcari 156 b
luminaria cæli quomodò obſcurari dicantur 80 a
lutum 218 a
luto comparari, quid 216 a
luteæ domus, quas habitant homines, quid ſint 49 b
lux 33 a
lux impij qui extinguatur 156 b c
lux quibus odioſa aut noxia 36 c
Lyſiæ fuga 410 a 456 a

MAcbabæus cur à Bacchide timuerit, ac victus ſit 418 b c 419 a
machabæi initia qualia 405 c
machabæi laus 463 b
machabæicus liber quis cui calumniæ obnoxius 438 b c & qui ab ea defenſus 439 a
machabæicus liber ſecundus, quid ſit aut contineat 433 a & deinceps
machabæici libri difficultas quæ 409 a
machabæorum libri quales 397 b
macula 219 b c
madianitæ quō ab Holoferne tractati 326 b
maledicere quid ſit, quotq; modis contingat 39 b c
maledictio Dei, cur benedictionis nomine proferatur 9 b
maledictio ex iuſtitiæ affectu orta q̄ 51 a
maledictio quot modis fiat 31 a
malitiæ quid 177 b
malum culpæ qui ad vniuerſi pulchritudinem conferat 56 a
mali diuiſio quotuplex 279 c
malum duobus tolli modis 278 c 279 a
mala fieri qui tantùm Deus ſinat 17 c
mali cur aliqñ optimè moriantur 286 c
mali quomodò multipliciter à Deo excitētur ad bonum 78 a
malorum finem, eſſe bonorum conſolationem 218 c
malorum pœnaliū cauſa quæ 281 a & deinceps
malorum pœnalium diuiſio 281 b
malis etiam bona in malum verti 357 b
malis qui Deus aduerſum bonos manum ſæpè porrigat 78 a
malos cur Deus creârit 56 a
mancipia Iudaici ſanguinis quot quantilli æſtimata 452 c
manichæi impietas qui confutetur 97 a
manichæicæ hæreſis confutatio 265 a
manus Dei myſticè quę 59 c 92 b
mardochæus quando captus, & quàm longæuus fuerit 348 a b c
mardochæi exaltatio 356 b c
mardochæi irreuerentia contra Aman, qui excuſetur 355 c
mardochæum, Heſter pactuū fuiſſe 351 a
mare 88 a 106 b
maria quanta cur paſſa 282 c
martinum nunquā triſtem viſum 6 c
martyrij ſeptē fratrū Machabæicorū cum ipſorum matre, tractatio 449 & deinceps
mater, & matris vterus quid 24 c
mathathias qui factus princeps 403 b
mathathiæ filij quomodò à quibus ſenſim occiſi 417 b 432 b
mathathiæ mors 405 b
matrimonium qui ineundum 312 b c
matrimonium impuramente ineuntibus quid obtingat 311 c 312 a
matrimonij onera quanta 306 b
matrimonia quibus qui ineunda 311 c
matutini temporis vtilitas quæ 9 a
maxillā cædere, myſticè quid ſit 141 b
Media ſupernaturalia quibus pertingatur ad viſionem Dei, quæ ſint 97 c
medicinali curationi pręmium licere, miraculoſæ non licere 318 b
mel 171 b
melodiæ ad prælium vtiles quæ 463 a
membra vitalia cur pelle tegantur 93 b
mēdacio an oī Iudith caruerit 339 b 340 b
menelaus qualē ſe dignū exitū nact⁹ 459 b
menelai nomen qui inter Iudæos inoleuerit 399 b
mens creata vndè perturbetur 87 a
merces 217 a
merces qui ſoluenda 308 b
mercedis detētio quantū ſit peccatū 220 b
mercedem negantis & homicidæ collatio 308 b
merēdi & demerēdi tēpus q̄din duret 232 a
Milites diaboli quinam ſint 69 c
mille ſeu millenarius quid 19 a
millenarius numerus qui accipiatur 79 a
minima quæque noſtra vel punienda, vel præmianda 219 a
mira & magna quot Deus quotidiè operetur 56 b
miri quiddam 436 a b 442 b
miſerabile quiddam 447 c
miſerendum qui ſit 165 c
miſeria hominis in quibus & quot conſiſtat 41 b
miſericordia Dei maxima quæ ſit 121 c
miſericordiæ laus 298 a
miſericordiæ vis quanta 308 a
mithridates quis 368 b
mitra 338 c
Mna (ſeu Mina) quid 430 a
Modi ſupernæ inſtructionis quot 230 a
mœrentes quinam à Deo erigantur ſoſpitata 13 a
molle 184 b
montes 265 b
montium tranſlatio quotuplex 79 c
mori in vulua, quid 32 a
mors ad quid vtilis 36 c 38 c
mors animæ quid 157 a
mors corporis, cuius ſit pœna peccati 93 a
mors hominibus quid 72 b
mors quō ſit ſomnus 40 c
mors quibus qui ſit theſaurus 39 a
mors quale quid 326 c
mors ſecunda qualis 368 a
mortis optandæ ratio ſeu modus qs 39 a
mortē per feneſtras aſcendere, quid 218 a
mortaliter quomodò inter ſe peccēt & coniuges 312 c
mortificare ſe quid ſit 301 b
mortui 191 c
mortuorum ſepulchris nō apponendos cibos 308 c
moſes cuius virtutis exemplum 6 b
Muliebris mundus quid 351 a
mulieres iratæ quales 303 b
mulierum, ad vbera ſua infantibus ſuſpenſis, miſeranda præcipitatio 447 c
mulſum quid 328 c
multiplicare dies ſicut palma, quid 214 a
multitudo an conſtanti timenda 213 c
mundus quantum ſit miraculum 52 a
muri 322 a
muri eccleſię qui 382 a
murmurandum de aduerſis non eſſe 231 b
Myrmicoleo 46 a
myrtus quid arbuſculæ ſit 351 b
myſticus ſcripturæ ſenſus quotuplex 28 c

NAaſon 299 a
nabuchodonoſor Holofernis, quis 325 a b
nabuchodonoſoris cuius ſuperbia quanta 327 a 330 a
nabuthei ſeu Nabathæi, qui 412 a 419 b
nanea quid 435 c
narium anhelitus qualis 195 a
nathinæi 369 b
naturæ humanæ quāta fragilitas & immunditia & mutabilitas 49 c 70 a
natura quoſdam ad virtutes aut vitia inclinari 221 a
naturalis dies quid 302 a
nazaræi qui cur ſic dicti 408 a
Nebula 192 c
nehemias quis ſeu quid 380 b 381 c
nephi 437 c
nephthalim quid 298 c
nepthar quid 437 c
nerui myſticè quid 300 b
neſcire Dei, quid 11 c
neſcire hominem, vtrùm amore an odio dignus ſit, qui accipiendum 81 b 84 a
Nicanor mortuus quomodò & cur ita tractatus 343 b 416 b 463 b
nicanoris mors 416 b 463 b
nicanoris ſuperbia 462 b
nidulus ſpiritalis quid 213 c 214 a
nidulo in ſuo mori, quid 213 c

nigro-

nigromanticos diabolum includere non poſſe 268 a
nihil impunitū aut irremūneratū manere 5 b
ningere & in Iudæa 428 a
niniue quanta 300 b
niniuæ ſeu Niniues interitus à Tobia, quomodò prædictus 323 a
niſan 325 c 372 c 382 a
niuis generatio an compræhenſibilis 255 c
Noctem conceptui, partui diem deberi 55 b
nocturni temporis vtilitas quæ 47 a
nocturno tempore boni quid agant 66 a
nodus cur ſit in plantis vel calamis 74 c
noe cuius virtutis exemplum 6 b
nomen qui pro re ſumatur 305 bc
nomen domini benedici, quid 17 b
non aut nihil comedere, qui aliquando ſumatur 354 b
noſſe DEVM aliter iuſtos, aliter impios 115 c
nouatiana hæreſis quæ 231 c
nox 34 a 40 b 69 c 236 a
nox media quid 235 b
Nubes 208 b
nubes qui fiant 254 a
nubium vtilitas quæ 250 a
nuditas myſticè quid 16 c
numerus quis quomodò alium non excludat aut includat 459 b

OBedientiæ laus ac neceſſitas 487 b
obliuiſci Deus qñ dicatur 66 b
obliuiſci Dei qui dicantur 75 a
obrizum 203 c 206 c 222 b
Occidēdi ſeipſum modos eſſe Iudæis duos licitos 462 a
occidere ſeipſum, an licitum 462 a
occultationis reuelationum modos quo-ſuplex 46 b
oceanus vbi congeletur 256 c
oſtiles ad orādum in templo qui hodiè conueniatur 390 a
oculus, quantorū malorū cauſa 217 c 218 a
oculus quorum quiſque eſſe debeat 213 c
oculi impiorum qui deficiens 108 c
oculi qui indices animi ſint 134 a
Offerre pro mortuorum peccatis, non eſſe heſternum 458 c
officioſum mendacium quod 339 b
Olympius Iupiter quis 447 a
Onager myſticè quid 63 a
onias pontifex qualis 441 442
onias quō cuidam apparuerit 462 c
oniæ mors 444 b
Opiniones de Iob, quot 4 a
oppreſſio innocentum, quale quid peccati ſit 452 b
optari ne liceat nō eſſe aut fuiſſe 38 a b
optimi quiq; cur à Deo ſæpiùs grauiùs affligi ſinantur 65 c
opus 233 b
opa Dei q̄ ſint & magna & iſcrutabilia 52 b
opera ſecreta ſupernæ ſapientiæ cuiuſmodi ſint 106 c
opera Dei iudicare nefas qui ſit 82 a & 88 c
opera Dei prorſus irrephenſibilia 104 b
opa externa eſſe virtutis internę ſigna 86 a
opera ſua diligere Deum 92 b
operari Deum tribus vicibus, qui intelligendum 231 c
Orandum perſeueranter, etſi non ſtatim à Deo exaudiamur 98 a
orandū qui, qñ, & pro qbus 72 b 307 ab
orandi ac pœnitendi modus 104 c
orans qui, vt exaudiat, facere debeat 76 c
orare aut oraſſe aliquos tres dies, qui intelligendum 305 b
orare pro defunctis quàm ſit vtile 72 c
orare pro mortuis, quale quid 458 c
oratio efficaciſſima quæ 303 c
oratio quid ſit 318 c
orationis alæ quæ & quot ibidèm
orationis cuius vis quanta 303 c 318 c
orationis publicæ vis quanta 331 b
orationes noſtræ quomodò per angelos offerantur 307 a
orationum vtilitas quæ ibidē b
orbem quinam portent 82 c
ordinis in bello ſeu prælio momentū quantum 414 a
organum 217 b
oriens ſeu orientalis quid 19 a
origenis grauis error 67 a
orion quid ſit 80 c
oriones myſticè quid 88 b
oris anhelitus qualis 195 a
Os 212 a
os anguſtum 243 b
os Dei quid 283 c
oſculari manum, quale quid 222 c
oſſa 47 c 100 c 167 a
oſtia tenebroſa quid 255 b
oſtia ventris 34 b
Ouis quid animalis ſit 8 b
oues myſticè quid 18 c
Ozias (alibi Oſias) cur & quō à Iudith correptus 333 b c

PAcem veram quid efficiat 87 a
pace vera quinam gaudeant, quiq; careant 87 a
palpebra 270 b
pan 202 c
panis 177 c 275 c 379 b
panem & vinum ſuper ſepulturam iuſti conſtitui debere, qui intelligendum 308 c
parabola 194 c 221 c
parentes & liberi quid ſibi mutuò debeant 307 b c
parentes filijs qui honorandi ibidèm
parentes quid liberis debeant 10 a 300 b
parentibus qua in re Iob maximè ſequendus 9 c
parentes nimiùm de prolibus ditandis ſolicitos reprehendi 132 b
parius lapis quis 349 b
pars Dei qui ſint 218 a
paſſiones animæ qui noceant corpori 148 b
paſſiones animæ, rationis actum impedire 86 b
paſſiones Chriſti & eius fidelium quomodò ſibi cohæreant 285 a b
paſſiones quæ qui aſſumendæ 16 b
paſſionibus Chriſti an & qui aliquid deſit, adhuc ſupplendum 285 a b
paſſiones aīæ veriùs à Peripateticis, quàm Stoicis, tractatas 39 b
paſſionati quid ſit 44 c
patiendum cur & immeritis 319 a
patiendum eſſe 334 b c
patiens verè quis ſit 124 c
patientia quos philoſophos ac principes nobilitarit 1 c 2 a
patientiæ laus 1 b c 38 a 334 b
patientiam quid generet 107 b
patres ſuos quinam abſcondant 139 a
pauor 47 c
pauperum ratio habenda quæ 221 b
pax qui habeatur cum Deo 79 c
pax vera creaturæ quæ ſit 87 a
Peccantes non corripi, quàm ſit horrendum 54 b
peccari tripliciter 8 a
peccator quid agere debeat 76 c
peccator qui fallatur à creaturis, à ſeipſo, & à peccato 255 a
peccatores qui noctes habeant laborioſas 70 a
peccatores quomodò ad conuerſionem hortandi 320 c
peccato non conſentiendum 307 c
peccatum ad mortem, quid 188 a
peccatum quàm ſit graue 138 c
peccatum quantoperè fugiendum 223 c
peccatum quid ſit 7 c
peccatum quod cuius ſit vel cauſa vel pœna peccati 236 a
peccatum qui agnoſcatur 103 a
peccatum qui Deo hominem reddat contrarium 69 a
peccatum qui efficiat hoīem inſtabilē 105 a
peccatum qui habeat adiunctam amaritudinem 70 a
peccatum qui ſibijpſi hominem reddat grauem 69 a
peccatū quot modis perpetretur 32 a
peccata noſtra diuinitùs indicari nobis qui orare debeamus 125 b
pecunia vndè dicta 209 b
pedes 212 b
pedica myſticè quid ſit 154 c
pegia 434 c
pellem pro pelle, quid 26 a
pentecontarchus 408 b
perambulare Dei, quid 12 c
perambulare diaboli, quid ibidèm b
peregrinis domū reuerſis, quid primò agēdum 317 a b
perfectorum virtuoſis actibus multos defectus admiſceri 85 c
perfectio noſtra quæ ſit 251 b
peripateticos de paſſionibus animæ rectiùs ſenſiſſe, quàm Stoicos 39 b
peripatetici quo in dogmate Stoicis præferendi 36 b
perſeuerantiæ laus 9 c 23 b
perſicorum aliquot regum catalogus & ordo 348 a 397 c 435 a
perſipolis 453 c
perſonarum acceptio quę ſit 118 a
pes 183 b
pes quorum quiſque eſſe teneatur 213 c
Phaetontis fabula quò faciat 14 a
phialæ 368 b
philoſophi qui Deum cognouerint 212 b
phiſon 251 c
phur quid ſonet 352 c 359 a
Pietas quid 441 a
pili capitis quid 21 b
pili carnis quid 48 a
piſcis cuiuſdam fel & iecur quò conducant 321 c
piſcis Tobiā vorare conati, myſticatio 312 c
piſcium ſæuitia 311 a
Placationes 401 b

pla-

plagæ in ſecretioribus ventris, quid 230 b
plateæ 322 a
platonis error 67 a
pleiades quid 256 c
plenitudo temporis quid 276 c
pluuia 56 c 208 b
pluuia qui fiat 15 c
pluuiæ ſeu roris pater qui ſit Deus 256 b
pluuiarum ſeu roris cauſa 256 b
Poemata qui ſua poetæ ament 43 c
pœna damnatorum quotuplex 281 b
pœnam dupliciter mereri 41 b
pœnā etiam ſine culpa alijs ex cauſis iuſtè infligi 73 c
pœnæ innocētū qui placeant Deo 84 b
pœnę tēporarię q vitiorū remedia ſint 54 b
pœnarum temporalium laus & vtilitas quanta 18 a
pœnas dare, quid ſit 445 a
pœnis noſtris an & quomodò delectetur Deus 306 c
pœnitentiam quæ hæreſis tollat 231 c
poetica qui in ſacris vtenda 176 c
polenta 338 c
polybij cōtra Joſephum defenſio 413 b
porta 212 c
portæ 381 a 382 a
portæ aliquot Hieruſalem, qui appellatæ 383 b c & deindè
portæ mortis quid 255 b
poſſeſſio quid 8 b
potaudum qui ſit 349 c
Præcepta Dei quotuplicia 129 c
præceptorum affirmatiuorum & negatiuorum diſcrimen 7 c
prædeſtinationis prophetia quid 323 a
prædeſtinationem Dei, eſſe virtutis & gratiæ electorum cauſam 286 c
prædo myſticè quis ſit 114 b
prælati mali quò pro ſingulis ſubditis ipſorum culpa pereuntibus punientur 87 b
prælatorū impiam vitam eſſe præcipuam cauſam damnationis inſcriptum 87 b
prælatis reſiſtentem, Deo reſiſtere 86 c
præliandum fidelibus qui ſit 453 c
præſcientiam Dei, non eſſe culpæ pereuntium cauſam 286 c
pſumptio de pprijs operibus cauenda 89 a
preces quæ qui exaudiendæ 328 b
priapi ſacra qualia 399 b
primogenita mors quid 157 a
primogenita quæ qui offerrentur 392 c
principes 212 c
principum malorum occaſio qui 237 a b
procedere ad portam, quid 216 c
profectus noſter in quibus conſiſtat 148 c
plū multitudo qui ſit auaritiæ occaſio 8 b
prophesia quæ à qua quàm differat 313 a
propriorum nominū diuerſitas in eodem, & identitas in pluribus, quam hodie dubitationē ſeu cōfuſionē pariat 371 c 372 a
proſelytus quid a b
pſperitas fallax qui deſpiciatur à bonis 351 a
proſperitas ſecularis quibus maximè ſuſpecta 33 b
proſperitas temporalis in quo potiſſimùm conſiſtat 8 a
proſperitatem impiorum citò perire 154 a
prouerbium fieri, quid 115 a b
prouidentia Dei quomodò circa creaturas irrationales operetur 67 b
prouidentiæ Dei aliquid dupliciter ſubeſſe 292 c
prouidētiæ diuinæ ſubiacere oīa 52 a
prouidentiam Dei qui cur ſuſtulerint 52 a
proximis non ſubueniens, qui peccet 64 a
Pſeudis aut pſeudes quid 4 b
Ptolemæi apophthegma 246 b
ptolemęo cui Septuaginta editionē debeamus 433 b
ptolemæi qui vndè dicti 399 c
Pudor caſtus vndè exiſtat 87 a
pueri 205 242 a
pugio 342 a
pullos qui ſuos aquila probet 261 b
puluerem capiti inſpergere, quid 19 c
pupilli quomodò tuendi 178 a
purgatorij pœna quænam ſit maximè grauis 72 a
purgatorij pœnæ quantæ 331 b
purgatorio detentis qui ſuffragia viuorum proſint 308 a

QVęſtio de iuſtis afflictis, & his q benè egerūt, finaliter labentib. &c. 277 a & deinceps
quęſtiones ex libro Iudith quàm difficiles oriantur 327 c
qualitas maſculina aut fœminina quæ 256 b
qualitatibus quot & quibus iuſti anima in compunctione afficiatur 230 b
quaſi 27 b
quatuor anguli quid 24 b
querimonia ſeu querela pia quę 37 a b
quingenta boum iuga, & quingentę aſinæ, myſticè quid 19 a
quinquennalis agon quid 433 c
quinti Memmij epiſtola 457 a

RAdix 214 a
radicē aperiri iuxta aquas, qd 210 b c
rages quid 315 b
raguelis erga Tobiam affectus quis 313 a
ram quid ſonet 215 a
raphael quid 307 a 319 a
rationalem animam non eſſe ex traduce, ſed à Deo infundi 451 a
rationis defectus cuiuſmodi ſit in Purgatorio & inferno 101 c
raziæ commendatio 461 c
razię ſeipſum occidētis factum quale 462 a
Reblata 407 a
recedere à malo, qui oporteat aut nō oporteat 18 b
recordari Deus quando dicatur 66 b
rectori humanarum rerum tria qui competant 81 c
rectus verè quis ſit 7 b 22 a
regalia inſignia quot & quæ 421 c
reges 36 b
reges olim quales 282 302 b c
reges ſpiritaliter qui ſint 116 a
regum quid ſit 211 b
regimen optimum quod 417 b
regina cæli, ethnicis quid 222 c
regula Lesbia quę ſit 91 c
religionēm monaſticā cur multi hodiè ſubire trepident 63 c
religioſi cur à ſecularibus deſpiciātur 110 a
remedia peccatorum varia 331 c & deiñ
remuneratio animarū plena qui futura 459 a
reprobationem Dei, non eſſe culpæ reproborum cauſam 286 c
requieſcere cum regib⁹ & cōſulib⁹, qd 32 b
res oīnes quō ex Deo dependeant 104 a
res creatas, plenè in hac vita comprehendi non poſſe 105 c
rerum naturalium vires, tametſi occultas, quantæ 311 c
reſiſtere dęmonibus, quid ſit 96 c
reſiſti Deo dupliciter 79 b
reſpondere, quid ſit 43 c
retardatio à gloria, cuius peccati ſit vindicta 452 a
rex myſticè quis 213 b
Rhinoceros quid 259 a
Ridendum qui ſit 214 b
riſus varius 78 b
Robur hōis quid, & qui ſame attenuet 157 a
rodere in ſolitudine, quid 214 c
rodoch⁹ qualis inter Iudęos pditor 460 a
rogandus quotidiè qui Deus pro mortuis bona 101 a
romani quando primùm Iudæis confœderati 416 b c
rōanorū regimē, ſtat⁹ꝙ olim qualis 417 a b
romanorum, tempore Iudæ Machabęi, dominatio quanta 457 a
romanorum veterum laus 416 c
roris vtilitas quę 210 c
ros 214 b
Rubicūdorum aſpectus qbus vetitus 288 a
rubrum mare qui diuiſum 329 b
rugę noſtrę myſticè quę 144 b
rugitus 4 b
rusbrochij commendatio 207 a

SAba myſticè quid 64 b
ſabæi 20 c 24 a
ſaccus 333 c 389 c
ſacerdotes Dei cauſa honorandi 116 b
ſacerdotes vñ contēplatiui habeātur 116 b
ſacramenta quid 318 b
ſacrificia 401 b
ſacrificia quæ Moſis lege veteriora 9 a
ſagittarij 271 c 272 a
ſal in Iudæa qui olim fieret 420 c
ſal literæ legis quodnam ſit 65 b
ſalices 265 c
ſaliua myſticè quid 72 a
ſamaria quid 423 c 424 a
ſanatio mercedem exigens, quæ 318 a b
ſancti qui omnia nōrint 130 a
ſancti viri cur proſpera timeant, & petant aduerſa 63 c
ſanctos cur meritò innocemus 50 a
ſanctos in limbo detentos, pro viuis oraſſe 462 c
ſanctos implorari 108 c
ſanctificare 19 b
ſandalia 338 c
ſanus ad Dei obſequium prior quàm infirmus qui ſit 90 c
ſapiens qui loqui debeat 132 b
ſapientis quid ſit 172 b 181 b
ſapientem ſemper diſcere oportere 77 b
ſapiētię diuinę euidens argumentum 52 c
ſapiētię diuię pfūditas qui oſtēdat 81 c 82 a
ſapiētię donū qd cōſerat homini 208 b
ſapphirus 200 a 202 b 205 b 206 c
ſaræ Raguelię viri quot cur ita prima cubitus nocte ſtrāgulati 305 a 311 c
ſaſebhaſar quit 368 b
ſatan inter angelos qui adſit 11 a
ſardonychus aut ſardonyx 202 a 206 c
ſaxonię mōtes qb⁹ abūdēt metallis 231 c

Sce-

Scenopegia 434 b c
ſcenopegiæ feſtum quó ſub Nehemia ſeruatum 388 b c& deiñ
ſcenos 434 c
ſcientiæ verę vis quæ 229 a
ſciolos doceri nolle 77 a
ſcire 360 a
ſcriptoris quid ſit 463 c
ſcriptura quomodò nobis & cibus & potus ſit 19 b
ſcripturæ canóicę diuiſio quotuplex 298 b
ſcripturæ diuinæ laus 426 a
ſcrupuloſi & puſillanimes tẽtati quid agere debeant 96 c
ſcyphorum quorũ quis in tẽplo vſus 368 b
ſcythopolitarum ab humanitate commendatio 458 b
Secreta ſapientię ſuę Deum nobis dupliciter reuelare 106 c
ſedere in ſterquilinio 30 a
ſeipſum occidere, quale quid 462 a
ſeleucus rex qualis 441 b
ſemel loqui Deum, & ſecundò idipſum nõ repetare, quid 229 a b
ſemitæ myſticè quid 121 c
ſenatus quid & vndè 456 c
ſenectus qui & iuuenibus inſit 115 a
ſenes 212 c
ſennacherib myſticè quid 301 b
ſenſus & iudicium proprium qui contẽnendum, alienumq́; ſequendum 113 c
ſenſus quinque externi vndè vim ſentiendi trahant 111 a
ſentes 215 a
ſepeliẽdis mortuis quę cuius exemplo opera danda 301 c 303 b
ſeptem martyres Machabæici, quorum ſint typus 452 a
ſeptenarius 18 b c 275 a 319 b 452 a
ſeptiès quotidiè ad orõnem cõueniri 390 a
ſepulchrum 33 b
ſepulchris mortuorum an cibi ſuperimponendi 308 c
ſepulturæ an & qui cõuiuijs exequẽdę ibi.
ſermo bonus, animæ afflictæ quid 140 b
ſeronis cõtra Machabæum exercitus quantus, eiusq́; mors 406 b c
ſeruus Dei verus, quomodò & miles illius ſit 69 b
ſeruum Dei eſſe, quid 13 a
ſerui 378 c
ſeſſiouis nomine quid aliqñ ſiguetur 327 b
ſexus quis cui præſtet 8 a
Sibilus 48 b
ſigos, quibus vtcunq; noſſa liceat, in gratia nos eſſe, quæ 89 c
ſilentium 40 c ſileos 379 c
ſilex 180 a
ſimila 434 b
ſimeonis contra Sichimitas dolus ſeu facinus quale 336 a b
ſimonis ducat⁹ poſt Ionathã 427 b & deiñ eiusq́; mors 432 b
ſimplex verè quis ſit 228
ſimplices minimè contemni à Deo 75 c
ſimplicitas Iob quotuplex 7 a
ſimplicitas mala quæ 7 a
ſimulatores quid 242 b
ſinus 161 a
Socius prauus quis 61 c
ſocrates adhuc iuuenis, quanto ſilentio vſus 215 c
ſocratis de moroſa vxore perferenda apophthegma 1 c
ſolem qui cur olim coluerint 222 c
ſolium Dei quid 192 c
ſomnia vndè naſcantur 71 a
ſomnia terribilia quæ efficiant 67 c
ſomniorum & reuelationum diſcretio an facilis 48 a
ſomnus 32 b 40 c
ſomnus quid aut quotuplex 47 a c
ſomnus quó faciat 229 c
ſomno & balneis triſtitiam mitigari 67 c
ſonus de ore Dei, quid 248 b
ſophar quorum typum geſſerit 105 c
ſopor quid ſit 47 a
ſorores tres quid 19 b
Spartiatas (id eſt, Lacedæmonios) ex Abrahę femine eſſe 425 c & deiñ
ſpes formata quid ſit 105 c
ſpes impij qualis ibidẽ
ſpem Chriſtus an habuerit 57 b
ſpem & fiduciam quæ præſtent 108 c
ſpem quid maximè efficiat 125 a
ſperandũ in Deo qui ſit 124 c & deiñ
ſperare in Deo, quàm ſit meritorium, quãq́; vtile, & gratum Deo 124 c
ſpernere malos quatenùs liceat 114 b
ſpiraculum 227 c
ſpiritus Dei quid ibid.
ſpiritus boni ac mali, dum apparent, qui internoſcantur 48 b
ſpolia ab Holofernianis apud Bethuliã derelicta, quanta 344 c
ſponſi & ſponſæ conuentio prima qui futura 314 a b
ſponſorum quorũdam aut ſponſarum citò morientium cauſa 312 a
Squalens ſeu ſqualidus 214 c
Statera 219 a
ſtellæ quid 31 c 34 b 36 a
ſtellis quàm quidam vanè dediti 289 a
ſternutatio quid 270 a
ſtibium 276 b
ſtomachus myſticè quid 132 c
ſtruthio 217 b 259 c 260 a
ſtultus quis ſit 50 a
ſtulti 158 c 159 a
Subditorum quid ſit 380 a
ſubſtantia Chriſti quid 20 b
ſubſtantia impiorum quæ ſit 64 c
ſuccubi 264 c
ſuffragia viuorũ, defunctis quomodò proſint 308 a
ſulci terræ quid ſeu qui 224 b
ſulci terrę quó contra quem plorent 224 b
ſulfur 157 b
ſuperbia quantoperè fugienda 308 b
ſuperbiæ noxa quanta 157 a
ſuperbi cęcitas quanta 104 b
ſuperbi cognomen, quibus cur non abs re impoſitum 457 b
ſuperborum indignitas quæ 56 c
ſuperborum ſpecies quot 226 a
ſuſpirium quid 41 b
ſuſtinentia vitioſa quæ 152 a
ſuſurrium 46 b

TAbernaculum moſáicum vbi tandem relictum ſeu abſconditum 438 a
tabernacula cupidorum quæ aut qualia 139 c
tædium præſentis vitæ quãdo ſit licitũ 91 b
tędium quod cur maximè deteſtandũ 9 c
talb quid 460 c
tauri 275 a
Tebeth quid 351 c
teda 270 c
tempeſtatem qui ſatan faciat 15 c
tempore nihil decurrere velocius 66 b
tenebræ 34 a 35 b c 212 a
tentari acriùs quandoque, qui fortiùs ſtatuunt ſeruire Deo 69 b
tẽtatio periculoſior qui in morte ſoleat accidere 100 c
tentationibus vinci, ad quid aliquando cõducat 24 c
tentator quó à quibus repercutiatur 17 c
tepor quis vbi ſummè vitandus 9 c
terminos transferre, quid 185 b
terra 169 b 180 a 192 b 381 a
terra contra quem qui clamet 224 a
terra & aqua qui dupliciter attendãt 254 b
terra qui cur rectè dicantur 12 c
terra qui mater hominum dicatur 16 c
terra qui & naturaliter & ſupernaturaliter moueatur 80 a
terra qui ſemper immota perſiſtat ibidẽ
terræ baſis quid 253 b
terræ latitudo aut lõgitudo q ſuméda 255 b
terram eſſe aliorum elementorũ fundamentum 253 b
teſta quid 26 c
teſta ſaniem radere, quid 29 b 30 a
teſtes Dei qui ſint 99 a
teſtimonium de Chriſto quàm ſit multiplex redditum 146 c
teſtudinis militaris vis & vtilitas q̃ 421 b
teutones qua re pręſtiterint Romanis 416 c
Thamaris quãta de quo victoria 368 c
theem quid ſonet 372 a
theman quid & vbi 43 c 64 b
thronus Dei quid 182 a
thyrſus quid 455 a
Tigris 46 a 311 a
timendus qui ſit Deus 89 a
timere Deum, quid ſit 7 c
timere Deum veraciter, quid 208 c
timor bonus quis & quid 7 c
timor domini quàm ſit vtilis 222 a
timor in patria manſurus quis 18 b
timor moderatus, itemq́; immoderatus qd efficiat 86 b 90 c
timor quotuplex 204
timoris ſeruilis repręhenſio 91 a
timore quali Chrſ pœnas expauerit 59 b
titanes qui 345 b
titi manilij epiſtola 457 a
Tobias cuius figura 301 a 303 b 312 c
tobias qui cæcatus 302 b
tobiæ erga mortuos pietas 301 c 302 a
tobiæ humilitas quanta 304 a
tobiæ liber qualis 298 b
tobiam quaſi propheticè multa dixiſſe 321 a 322 b c 323 a
tonare Dei, quid 248 c
tonitruum 194 b
tonitrui ratio an inueſtigari poſſit 249 a
topazion ſeu topazius 202 c 207 b
torrens quid ſit 60 b
torrentes aurei 180 a
tortuoſus 194 a
Tremor 47 c
tremor vndè fiat 86 b
tribulatiões qb⁹ neceſſariò ſuſtinẽdę 334 b

tri-

tribulationem vitæ præſentis, eſſe vnű è maximis Dei beneficijs 70 c
tribulationes quæ & quot Iobi denunciatę 55 b
tribulationum temporalium vtilitas 1 a
tribulus 214 b
tribuous 408 b
tribus omnia mundana cootiueri 284 b
tributum 372 c
triclinium 351 b
trinarius ſeu ternarius quid 231 c 234 a
triſtari quomodò & qua de re liceat 16 b
triſtitia bona malàve quę 162 b
triſtitia cur tineæ conferatur 1 b
triſtitia qui mitigetur 39 b
triſtitiæ noxa quanta 413 a
triſtitiæ ſigna quæ 16 a
tropologicus ſenſus quis 22 a
tryphon quis aut qualis 424 b
tryphonis fuga & mors 431 c d
tryphonis in Ionatham & antiochum proditoria fraus 427 a 428 a b
Tubarű apud Iudæos diuerſitas quæ 370 c
tubianæi qui vndè ſic dicti 458 a
turbo 35 c 252 c
turmæ tres quid 21 a
Tympanum quid ſit 344 c
tyrannus quid 356 b
tyrannous quis ſit 135 b

V
Acuum quid 19 a
vas 261 a
valuæ vndè dictæ 383 b
vanitas quid ſit 104 b
vaſa Hebræis quid 400 a 411 a 429 c
vaſthi pulcbritudo quanta 349 c & deiñ
vaſthi reginæ laus & vituperium 350 a
Vectigal 372 c
venæ ſuſurrij quid 46 b c
veneris ſtella quæ 257 a b
venialia peccata etſi ſingula, tamen omnia vitari non poſſe 58 c
venter 34 c
ventus aut venti 203 c 208 a
ventus vehemens quid 21 a 24 b
venti qui quando potiſſimùm flent 250 a
venti quomodò fiant 15 c
verbum 319 a 375 c
verba Chriſti qualia 62 c
verecundia quid, & quàm laudabilis 462 c
veredarij 358 a
vergiliæ 260 a
vermis inferni qualis 346 b
vermibus qui & quàm vexatus Iob 216 a
veſperus quid ſtellæ ſit 257 a b
veſtigium pedis diaboli, quid 12 b
veſtigia Dei quid 183 a
veſtigia Dei quæ ſint 103 b
veſtimenta 86 a 197 a
veſtimenta ſcindere, quid 21 b 24 c 29 b
veſtis ad quæ & quot conducat 213 b
veſtium Chriſti quanta aſperitas 146 a
veſtium longarum vſus vel abuſus quis 364 b.
Via ad Deum poſt culpam redeundi prima quæ ſit 96 b
via Dei quid 183 b
viæ iuſtorum quæ 45 a
viatoribus domum reuerſis quid ante oĩa primò agendum 317 a b
vidua 188 b 213 a
viduarum inſtructio 335 a
viduis qui ſubueniendum 178 a
viduas quis deceat amictus 338 c
vincti 33 a
vinearum via quid 187 c
vipera quid 167 c 171 a
virago 324 a
vires rerum quarundam, etſi ignotæ, quales aut quantæ 311 c
vir quid debeat vxori 27 b
vir quotupliciter dicatur Iob 6 c
viri quidam perfecti quò ſint idonei reſpondere Deo 82 a
viri Saræ ab Aſmodęo ſtrangulati, qui qualésve fuerint 301 a 311 c
viros imperare mulieribus, non mulieres viris 350 b
virginum appetibilitas quanta 217 c
virtus noſtra omnis quantùm pendeat ex Deo 98 b
virtus quid ſit 23 b
virtus regendæ domus, quotuplex 8 b
virtutis odorem, per tribulationes potiſſimùm fragrare 6 a
virtutes qui foueantur 148 c
virtutű viror qui in nobis cõſeruetur 77 b
virtutibus an & quomodò quis malè vtatur 23 b
viſionum quarum authoritas quæ 262 b c
viſus Chriſti qui p̄ dolore defecerit 146 a
viſus appellatio quã ſit communis 310 c
viſitatio Dei quid ſit 93 c
viſitatio Dei qui in ſcripturis accipiatᷣ 71 c
vita bonorum cur tentatio vel militia vocetur 65 a
vita hæc cur iuſtis tædio ſit 84 a
vita hominis qui breuis ſit 122 b & 126 c & 127 a
vita humana vndè miſera ſit 122 b
vita præſens qui contemnenda 78 c
vita præſens cur meritò nobis eſſe tædio debeat 96 a
vitæ præſentis finis qui rationabiliter poſſit appeti 65 a
vitiorum omnium origo quæ 229 c
vitrum 264 c
vituli in fœdere occidendi mos olim quis 386 c
viuere qui propriè dicantur 232 a
viuorum orationes qui aut quatenùs defunctis proſint 308 a
Vlcus Iobis, quid plagæ ſeu morbi fuerit 26 c
Vmbilicus 264 b
vmbra mortis 34 b
Vnus euadens, quis 20 c
Volucres cæli 24 a 207 c 240 c
voluntas Dei qualis 21 b
voluntas Dei qui nunquã impediatᷣ 79 b
voluntas qui ſit peccandi radix 51 c
vota non ſoluere, quale 180 c
vouere 180 c
vox auræ lenis, quid 48 b c
Vt 390 c
vrſæ maioris ſtellæ, quot 257 a
Vtenſilia quæ qui cuſtodienda 377 c
vterus 163 c 226 c
vterus matris quid 16 c
Vultur 205 b c
vultur quàm longè & acutè videat 200 b
vultus 193 a
vulnera animæ quatuor pro peccato originis inflicta 62 b

X
Andicus menſis quis 456 c
Xerxis cuius aut quoti quantillum imperium 348 c 397 c

Z
Abadæi qui 426 c
zabdielis Arabű regis in confugientem ad ſe regem facinus 423 b
Zelus iuſtorum quid exigat 248 b
zelus quid 217 a
Zorobabel quo alio (ſecundum quoſdã) nomine dictus 368 b

ERRATVLORVM

obitèr & curſim (nam totum Opus relegi ipſa tẽporis anguſtia nõ ſiuit) dum INDEX colligitur, animaduerſorũ, CATALOGVS.

Is ſic eſt intelligendus, vt priori numero inſinuari noueris Columnam ſiue Paginam, poſteriori lineam ſeu verſum, indè ſequi aut breuiſſimè ſaltem innui lectionẽ veram. Qua in re ſi quibus curioſitas miſta videbitur, ij nouerint curioſis iſta, non cordatis, corraſa eſſe, multo etiã curioſiùs corradenda propter indoctos ac naſutos, ſi tempus hac vice tuliſſet.

4 59 receſſit à 15 13 nõ armaret. 16 49 & nudùs 20 11 te nõ ꝓpter 21 34 mee, & 34 13 infirmitatẽ 40 59 eius affo- 43 43 quoniã iunior 81 60 multo, quàm 83 39 ſua il limitata 91 26 quietioris 157 10 cõuerſationis 167 32 feceris, ne 168 51 nõ ſta 173 52 nõ ſuſtinebũt, ſed ad ſua 177 23 humanum 187 2 neq; 192 46 generabiliũ 219 12 falſitatib⁹, 222 28 hic eĩ 240 25 Spegau 255 39 ſolis ad terrã, videlicet noſtri ho 257 29 nyſius ang 257 39 prophetas 274 7 nunc autẽ 277 29 inquãtum 288 4 iraſcitur. Et 311 33 quod di- 328 4 librũ 335 1 orate, vt 341 26 poſt quod 341 49 corã me. Et 396 57 fidelis ac 407 34 noſtrarũ & 409 33 & memor 409 38 cõmittitis 457 49 ab Hi- 458 36 ciuitatis iſta nõ fecit, nec 443 17 aleazari 459 & 462 corrigãtur numeri.

ORDO ALPHABETICVS VOLVMINIS HVIVS.

A, a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, ſ, t, v, x, y, z, aa, bb, cc, dd, ee, ff, gg, hh, ii, kk, ll, mm, nn, oo, pp, qq. Singulaq; ſunt triſolia, excepto vno, videlicet qq, biſolio.

D. DIONYSII CARTHV-
SIANI ENARRATIONVM LIBRI IOB,
PROOEMIVM

DIſciplinam Domini fili mi ne abijcias, & ne deficias cum ab eo corriperis, quem enim diligit Dominus, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi. Pro 3.

Quoniam aduerſitates, tribulationes & pœnæ præſentis vitæ medicinales ſunt, & non tantum præteritarum curatiuæ culparum, ſed à futuris inſuper vitijs præſeruatiuæ, diſpoſitiuæ quoq; ad gratiam, & introductiuæ ad gloriam, oim quoq; virtutum cuſtoditiuæ, actiuæ, atq; cæleſtium ac æternalium deliciarum ineffabiliter accumulatiuæ, per quas etiam Chriſto cruciformiter conformamur, & in electorum Dei ſortē annumeramur, dummodo eas æquanimiter toleremus, & tanq̃ munus paterni amoris de manu ſupclemētiſſimi ac ſuperſapiētiſſimi dñi Dei nři cū grãrum actione, mentaliq; gaudio ſuſcipiamus: qd vtilius, quidve ſalubrius conferre nobis poterit conditor adorandus in huius loco exilij, quàm aduerſitates, tribulationes & pœnas, gratiamq; patientiæ in eiſdem, quibus collatis, ſimul præſtabit & cæteros earum fructus prætactos? Hinc quippe loquitur Chriſtus: Beati eritis cum maledixerint vobis hoīes, & perſequuti vos fuerint, & dixerint oēe malum aduerſum vos, mētiētes, propter me. gaudete & exultate, quoniā merces veſtra copioſa eſt in cælis. Merito ergo hortatur nos in ſcripturis ſpūſſanctus, ne in correptionibus, diſciplinis ac tribulationibus, quæ vel Deo agente aut permittente nobis contingunt, triſtemur, murmuremus vel deficiamus: ſed potius charitati pietatiq; Dei ſuper bñficijs talibus gratias cū gaudio referamus, humiliter cōfidētes nos eſſe de numero filiorum ipſius, cū ad Hæbræos dicit Apoſtolus: Quod ſi extra diſciplinā eſtis, ergo adulteri, & nō filij eſtis. Denique q Deo chariores fuerunt, grauiora perpeſſi noſcuntur. & tantæ beatitudinis eſt, tribulatiōibus affici in præſenti, vt nec vnigenito ſuo filio incarnato æternus pater pepercerit, ſed morte acerbiſſima atq; turpiſſima permiſerit occidi. Ideo ſcriptū eſt in Iudith: Omnes q placuerūt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles. illi autem qui tentationes nō ſuſceperūt in timore dñi & in patientia ſua, exterminati ſunt. Aduerſitates vero & tribulatiões, inquantū ſunt quędā nocumēta ac mala pœnalia, nō ſunt ita appetibiles atq; amabiles, nec delectatiōis & gratiarū actionis materia: ſed vt ſunt tam fructuoſæ & vtiles, itemq; ex paterna Dei diſpenſatione ac miſericordia prouenietes. & ſecundū huiuſcemodi cōſiderationē earū, eſt circa eas patiētia, appetibilitas, gratiarum actio & delectatio: ſicq; eas cōſiderare & acceptare, eſt ſapientiæ. Propter qd Salomon proteſtat: Qui patiēs eſt, multa gubernat prudētia: q aūt impatiēs eſt, exaltat ſtultitiā ſuā. Porro patiētia eſt virtus moralis, quæ paſſionē triſtitiæ moderatur & frenat. ſolet eñ ex euētu aduerſitatis & illatione tribulatiōis triſtitia generari in animo, qñ videlicet talia tanq̃ qdam nocumenta & aſpera cōſpicit. ſed dū ratio talia tanquā vtilia cōtuetur, p patientiā paſſionē triſtitiæ ſuperat & euellit. Quo aūt triſtitia fugibilior eſt atq; nociuior, non animæ tm̄ ſpiritaliq; vitæ, ſed etiā corpori, eo patiētia deſiderabilior opportuniorq; cōſiſtit. Quàm fugiēda vero ac nociua ſit triſtitia, docet Eccleſiaſticus, dicēs: Triſtitiā lōge expelle à te. multos eñ occidit triſtitia, & nō eſt vtilitas in ea. In Prouerbijs quoq; habet: Sicut tinea veſtimēto, ſic triſtitia nocet cordi viri. Rurſuſq; Salomon ait: Animus gaudēs ætatem floridā facit, ſpūs triſtis exiccat oſſa. Triſtitia nāq; eſt paſſio maxime afflictiua, corroſiua atq; læſiua naturæ, breuiatiuaq; vitæ. qd totū de inordinata, carnali ſeu ſeculari triſtitia accipi debet, de qua dicit Apoſtolus: Triſtitia ſeculi mortē operat. Hæc eñ eſt dolor ſeu mœror de temporaliū rerum amiſſione vel corporalis incommodi inductione, de iniuria, inhonoratione aut ſimili malo pœnali. Præterea laus patientiæ hinc pſertim oſtēdit, qp in euāgelio ait ſaluator: In patiētia vřa poſſidebitis animas veſtras. Poſſeſſio nanq; importat qetū dñium, aīa aūt per patientiā ſeipſam poſſidet cū quiete in vera tranquillitate, ita qp vitiorum dominatui nō ſubſternit nec ſuccumbit. Propter qd Iacobus in ſua canonica dicit: Patiētia opus perfectū habet, vtpote directe in tolerandis aduerſis, & diſpoſitiue in bonis agendis. Ex aduerſitatibus eñ primo procedit triſtitia, quā (vt dictū eſt) refrenat patientia: ſecundo ira, tertio odiū, quarto nocumentū. Quæ oñia euitant, dum in principio patiētia adhibet. Vnde, ſecundū Gregoriū, patiētia oīm eſt virtutū radix & cuſtos, non vtiq; illas directe cauſando, ſed phibens remouēdo, i. impedimēta virtutū tollendo. Hinc quoq; in tota veteris nouiq; teſtamenti ſcriptura potiſſime cōmendat, docet, ſępiuſq; iubet patiētiā: q caret, dum impetum paſſiōis ratione per paſſionem fuſcata proſeqtur, ſtulto aſſimilatur, iuxta illud Prouerbiorum: Impatiens operatur ſtultitiā. Poſtremo ipſi quoq; philoſophi ac illuſtriſſimi principes ſeculi, patiētiā ſublimiter laudauerūt, didicerunt & impleuerūt, loquēdo de patiētia naturali & acqſita. Cū eñ (vt in libro de virtutibus philoſophorum habetur) qdam Socratē interrogaſſet, cur vxorē ſuā litigioſam ac moleſtiſſimā ſecū in domo ferret, rñdit: Cum talem in domo ſuſtineo, aſſueſco atq; exerceor aliorum foris petulantiā iniuriamq; facilius ferre. Seneca quoque narrat, qp quū Diogenes

Tribulationū vitę pſentis vtilitas. 1. Petri 4. Rom. 8. Acto 14. Matth. 5. Lucæ 6. Iudith 5. Hebr. 12. Rom 8. Sap. 5. Iudith 8. Prou. 14. Patientia quid. Prou. 19. Eccl. 30. Prou. 25. Prou. 17. Eccēs 5. 2. Cor. 7. Lucæ 21. Iacob. 1. Gregorius Eccēs 8. Iere. 29. Prou. 14. Patiētię virtus cōmēdat exēplo gentiliū philoſophorū. Seneca.

nes cũ q̃dã ageret cauſam, ille impatiẽtia ductus, ſaliuã attrahẽs pinguẽ, inſpuit in mediã fron-
Diogenes tem Diogenis, quã ille pro poſſe abſtergẽs, dixit factori: Affirmabo oĩbus, falli eos q te negãt os
habere. Inſuper cũ quidã potẽtiſſimo illi Auguſto dixiſſet, O tyranne, patiẽter ferẽs reſpõdit: Si
Aug. Cæſ. eſſem, non diceres. De Iulio etiã Cæſare legit̃, ꝙ cum caluitiũ grauiter ferret, & de eius caluitio
Iuli⁹ Cæſ. ioculatoria carmina publice eſſent vulgata, ipſe hoc patientiſſime tulit. Similiter cũ quidã eius
paternam deſpicientes originem, eum pannificũ nominarẽt, cum mira patientia ac riſu id pertu
lit. Aeneas etiã deſtructa Troia, regno pulſus paterno, recedẽs, ſuos conſolando, dicebat:

Aeneid. 1. O paſſi grauiora, dabit deus his quoq; finem.

Patiẽtia quippe in oĩni ſtatu & gradu, tam ſuperiori quàm ſubditis, maxime neceſſaria eſt, & ad
conuictum pacificum peropportuna. oportet enim æquanimiter in vita hac ſuſtinere aduerſa,
Hebr. 10. dicente Apoſtolo ad Hebræos: Patiẽtia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatẽ dei faciẽtes, reportetis
Plato. promiſſionem. Scribitur etiam de Platone, ꝙ interrogatus, quis eſt homo moꝝ bonoꝝ, r̃ndit:
Qui æquanimiter ſuſtinet hoĩes moꝝ maloꝝ. Hæc de patiẽtia introduxi, q̃a in beatiſſimo Iob,
cuius nunc elucidandus eſt liber, quantum ſpiritusſanctus præſtiterit, præclariſſimum patien-
tiæ documentum omnibus exhibetur, vt non ſufficiat nobis ſcire, legere & audire, ſed imitari
Ariſtotel. condigne conemur, cũ & Philoſophus dicat in Ethicis: Quid eſt virtus ſcrutamur, non vt ſcia-
mus, ſed vt boni efficiamur.

De perſona, tẽpore & origine ſancti Iob, & q̃s ſit author libri huius. Artic. I.

DE perſona & tempore atq; origine S. Iob, quantũ ad multa, non videt̃ magna certitudo
faciliter poſſe haberi, præſertim cum ſancti catholiciq; doctores inde varijs modis inue-
niantur loquuti. Primo igitur perſcrutandum, quis fuerit iſte Iob, & de eius origine. Itaq;
Auguſtin⁹ Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, & multi expoſitores ſequentes doctores illos præcipuos,
Ambroſi⁹ concorditer dicunt, ꝙ fuit natione Idumæus, de ſemine Eſau natus. Dicit eñ Auguſtinus ſuper
Gregori⁹ illud Geneſis, Mortuus eſt autem Balach, & regnauit pro eo Iobab filius Zaræ de Bozra. Quod
Gene. 36. aũt per hunc Iobab S. Gregorius intelligat Iob, apertiſſime conſtat ex his, quæ primo Moraliũ
Gregori⁹ ſup Iob ſcribit ſtatim poſt prologum. Ambroſius q̃q; ſuper epiſtolam ad Romanos idem inſi-
Ambroſi⁹. nuat. Albertus etiã hic ſcribit, ꝙ ante fuit ei nomen Iobab, eratq; fili⁹ cuiuſdã Zaræ, qui fuit fili-
Albertus us filij Eſau de q̃dã matre noĩe Borra, natus, ita ꝙ quintus fuit ab Eſau, vel quartus ſecũdum ali-
um modũ: ſextus aũt aut ſeptimus ab Abraã. & dicit̃ rex fuiſſe terræ illius, & rex ſecundus. nã an-
te eum regnauit Balach, poſt eũ regnauit Vſau. Hucuſq; Albertus. Porro de hac materia pleni⁹
loqtur Auguſtinus XVIII. De ciuitate Dei, cap. XLVII. dicẽs: Nec ipſos Iudæos exiſtimo au de-
Auguſtin. re cõtendere, i. cõtentioſe aſſerere, neminem ꝑtinuiſſe ad Deum ꝑter Iſraelitas, ex q̃, i. ab eo tem
pore quo propago Iſrael, i. gñatio Iacob ſeu procreatio filioꝝ eius, eſſe cœpit. Populus eñ reue
Leuit. 16. ra, q proprie Dei populus diceret̃, nullus alius fuit, videlicet q̃ Iſraelitæ. hoĩes autem quoſdã non
Num. 27. terrena, ſed cæleſti ſocietate ad veros Iſraelitas ſupernæ ciues patriæ ꝑtinentes, etiam in alijs gen
Deut. 7. tibus fuiſſe, negare nõ poſſunt. q̃d ſi negent, facile conuincunt̃ de ſancto & mirabili viro Iob, q
nec indigena, i. inde natus, puta ex Iacob ſeu Iſrael, nec ꝓſelytus, i. aduena, populi Iſrael fuit, ſed
ex gente Idumææ genus ducens, ibi ortus, ibi & mortuus eſt. Sed de hac re beatus Hieronymus
Hierony. aliter ſentit libro De hebraicis quæſtionibus ſup Geneſim, dicens ꝙ Iob deſcendit de Nachor
Gene. 22. fratre Abrahę. legit̃ quippe in Geneſi, ꝙ Melcha genuit viro ſuo, videlicet Nachor, octo filios, quo
primus vocatus eſt Hus, ſecundus Buz. Dicit ergo Hieronymus, quod Iob ortus ſit de Nachor
ꝑ primogenitum eius nomine Hus, à quo terra illa dicit̃ Hus nominata, ita ꝙ Hus eſt nomen vi-
Iob. 1. ri & terræ. vnde in principio huius voluminis ſcriptũ eſt: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. Præ-
terea de ſecũdo filio Nachor, i. de ipſo Buz, dicit Hieronym⁹ deſcendiſſe ipſum Elihu, de q̃ infra
Iob. 32. fit mẽtio, q cognominat̃ Buzites, tanq̃ de tribu Buz. Idem q̃q; dicunt Hebræi, quos Hieronymus
in hac aſſertiõe ſequutus eſt. Sed & in Scholaſtica hiſtoria idem aſſeritur, cuius conſcriptor etiã
Euſebius. aperte teſtat̃ eos errare, q dicũt ipſum Iob de Eſau deſcendiſſe. Vnde poſterioribus q̃buſdam vi-
det̃ magis credendũ Hieronymo & Hebræis, tanq̃ in talibus hiſtorijs ac genealogijs amplius cer
tis. Quidam etiam imaginant̃ Auguſtinum atq; Ambroſium motos ad præfatam poſitionem ex
ſimilitudine nominum horum, Iob & Iobab. Veruntñ hoc non reor, nec aliquis doctoꝝ iſtoꝝ
ſublimium tãgit iſtud motiuum. nã debile eſſet. ſed potius arbitror motos eos ex trãſlatiõe Se-
ptuaginta interpretũ tunc famoſa, quæ habet: Vir fuit in terra Auſitidis, quę terra fert̃ fuiſſe in fi
nibus Idumææ atq; Arabiæ. Quod aũt LXX. ita tranſtulerũt, teſtat̃ q̃dã loco Hieronymus. Inſu-
Hierony. per in aliq̃bus Biblijs in fine libri Iob, vel in fine ſecundi ꝓlogi Hieronymi ſuper Iob, additur:
Fert̃ aũt Iob in terra habitaſſe Auſitide, & erat ei ante nomẽ Iobab, & erat q̃rtus ab Eſau &c. Sed
iſtud non eſt in Hebræo ſecundum Hieronymum, nec ſunt verba Hieronymi, ſed alicui⁹ forſan
expoſitoris. Nunc inq̃rendum, q̃ tempore fuerit ſanctus Iob. circa q̃d ſcribit ſanctus Auguſtinus
Iob quo tempore vixerit. decimooctauo De ciui. Dei, cap. xlvij. Cuius (ſ. Iob) tempora quamuis nõ inueniamus in Chroni
cis, colligimus tñ ex libro eius, quẽ ꝓ ſui merito Iſraelitæ in authoritatem canonicã receperunt,
Auguſtin⁹ tertia gñatiõe poſteriorem fuiſſe q̃ Iſrael, i. Iacob patriarchã fratrem Eſau, ex q̃ videt̃ ꝙ ſecundũ
Auguſti-

Auguſtinũ Iob fuit tertius ſeu q̃rtus poſt Eſau. Vnde aliq̃ dicunt ꝙ fuit ꝓnepos eius, aſſerentes
ꝙ fuit filius Balach, filij Beor, filij Eſau. q̃bus obuiare videt, ꝙ nec in Geneſi, nec primo Parali- Gene.36.
pomenon, in q̃bus locis deſcribit generatio Eſau, nec alibi in ſcripturis legit Beor fuiſſe immedi
atus filius Eſau, tñ primo Paralipomenon habet, ꝙ Bale poſt quẽ regnauit Iobab, fuit filius Be-
or. Qui aũt primo Paralipomenon Bale vocat, in Geneſi dicit Balach, ſecundũ expoſitores. Rur 1.Para.1.
ſus ꝓdictum eſt ꝙ Iobab fuit filius Zaræ. præterea iuxta ꝓdicta ſequi videtur, ꝙ Iob ante Moſen
fuerit, q̃d & multi concedunt. Sed Gregorius quem Gloſſa ſequitur, contradicit, aſſerens ſanctũ Gregori⁹.
Iob fuiſſe tẽpore Iudicum ppl'i Iſrael. Argumentum aũt Gregorij eſt, q̃m in Geneſi inter Reges Gene.36.
q̃ in Idumæa regnauerunt, anteq̃ filij Iſrael regem habuerunt, Iobab annumeratur. Ex q̃ patet ꝙ
Gregorius præſupponit, per Iobab intelligi Iob, & per tẽpus præcedens præſidentiã Regũ Iſra-
el, intelligi Iudicum tẽpus. Vult q̃q; Gregorius ꝙ Moſes ſpiritu ꝓphetico loquebatur de dñio Gregori⁹.
Iobab poſterioris Moſe, ſecundum hanc poſitionem. Dicit enĩ Gregorius, q̃a in libro Geneſeos
Iobab de ſtirpe Eſau deſcendiſſe, & Balach filio Beor in regnũ ſucceſſiſſe deſcribit. Hunc beatũ Idem.
Iob longe ante Moſis tẽpora extitiſſe crediderunt, morẽ ꝑfecto ſacri eloquij neſciẽtes: q̃a in ſu Gene.36.
perioribus ſuis partibus ſolet breuiter lõge poſt ſequutura ꝑſtringere, cũ ſtudet ad alia ſubtilius
enumerãda ꝑperare. Vñ & illic Iobab, priuſquã reges in Iſrael exiſterẽt, fuiſſe deſcribit. Nequaq̃
ergo extitiſſe ante legẽ cognoſcit, q̃ Iſraeliticoꝝ Iudicũ tẽpore fuiſſe memoratur. Veruntñ argu- Euſebius.
mentũ iſtud non cogit. q̃dam enĩ (vt etiã in ſcholaſtica hiſtoria continet) dicunt Moſen non de-
ſcribere reges Idumææ, niſi vſq; ad illũ quẽ tẽpore ſuo vltimũ cognoſcere potuit. per tẽpus q̃q;
ꝓcedens reges Iſrael, quoꝝ primus extitit Saul, nõ eſt neceſſe ꝓciſe intelligere tẽpus iudicum, ſed
intelligi poteſt omẽ tẽpus duodecim tribuũ vſq; ad Saul. Deniq; iſta determinatio tẽporis Iob, 1.Re.10.11.
ꝓcedit ſecundũ eos, q̃ dicunt eum de Eſau deſcẽdiſſe ſecundũ modũ ꝓſatũ. Sed q̃a poſitio S. Hie-
ronymi ꝓinducta, multis ꝓbabilior apparet, ſcrutandum q̃ tẽpore S. Iob ſecundum hanc fuerit
viã. Sicut aũt Hieronymus & Scholaſtica hiſtoria cũ Hebræis dicunt Iob deſcẽdiſſe de Nachor ꝑ Hierony.
Hus, & Elihu Buziten de eodem ꝑ Buz, ſic dicũt Elihu iſtum eſſe illum, q̃ in libro Numeroꝝ Ba Euſebius.
laam nuncupat, quẽ Balach rex aduocauit. q̃ dato, ſequetur, ꝙ Iob & Moſes contemporauei fue Num.22.
rint. Elihu enĩ diſputauit cũ Iob, & idẽ Elihu ſeu Balaã circa finẽ vitæ Moſis fuit occiſus à filijs
Iſrael añ Moſis obitum, vt patet in Numeris. Conſtat etiã ex infra ſcriptis, ꝙ Elihu q̃n contra Io.32.33.34.
Iob diſputauit, ſatis iuuenis fuit. Quot vero poſt hoc fluxerint anni ante interſectionẽ ipſius, nõ Num.31.
cõſtat. & ſi nõ multi anni illi fuiſſe putentur, poſſet fortaſſe poſitio iſta cũ Gregorio aliqualiter Iob.32.
cõcordari. Iob nãq; poſt diſputationẽ curationemq; ſuam vixit annis centũ & quadraginta, vt
infra patet. Poſt mortẽ vero Moſis vſq; ad iudiciariã ꝓſidentiã Othoniel primi iudicis Iſrael, Iob.42.
forte pauciores anni fuerunt. Othoniel enĩ tẽpore Moſis fuit, & filiã Caleph duxit vxorẽ ſtatim Iudic.1.
poſt ingreſſum filioꝝ Iſrael in terrã ꝓmiſſionis. immo q̃a Iob ante ſuã percuſſionẽ ꝓuectæ fuit Ioſue 15.
ætatis, potuit fieri vt & tẽpore Moſis fuerit, & tẽpore alicui⁹ iudicũ Iſrael. Veruntñ oĩb⁹ hinc in-
de, q̃ꝝ multa omitto, diligẽter pẽſatis, de hac re nil certũ eſſe opinor, q̃ntum ad tẽporis determi-
nationẽ. vñ S. Thomas in ꝓlogo expoſitiõis ſuæ ſup Iob, de prætactis difficultatibus ſe expediẽs Thomas.
atq; ꝑtranſiens, ait: Quo aũt tempore fuit Iob, vel ex q̃bus gentibus duxit originẽ, & an ipſe vel
alius librũ hunc ſcripſerit, nõ eſt ꝓſentis intentionis diſcutere. Præterea vnũ me mouet, q̃a ſi tem-
pore Moſis fuit, miꝝ apparet q̃d Deus de eo perhibuit ꝙ non fuit ei ſimilis in terra, ꝓſertim cũ Iob.1.
in Numeris loquẽs de Moſe ad Aaron & Mariã: Si fuerit, inquit, inter vos ꝓpheta, in viſione ap
parebo ei, vel per ſomniũ loquar ad eũ. at non talis ſeruus meus Moſes, q̃ in omĩ domo mea fi- Num.12.
deliſſimus eſt. Ore enĩ ad os loquor ei, & palàm nõ per ænigmata & figuras videt Deum. Rurſus Eodem.
Moſes de ſeipſo teſtat, ꝙ manſuetus fuit præ cunctis habitatoribus terræ, videlicet tẽporis ſui. Auguſtin.
Et tñ de Iob Auguſtinus ſic ſcribit xviij. de ciuitate Dei, De diuino ſic laudat eloquio, vt quod ad
iuſtitiam pietatemq; attinet, nullus ei homo ſuoꝝ temporum coæquetur. verum ad ſolutionem
multa poſſent excogitari, quæ tranſeo, & veritatem de incertis, Deo ſapientioribusq; cõmitto.
Nunc inquirendũ quis ſit author & ſcriptor libri ꝓſentis. Quocirca dicit Gregorius: Alij Moſen, Gregori⁹.
alij vnum quemlibet ex prophetis ſcriptorem huius operis putant fuiſſe. Eos autem, qui dicunt
Moſen iſta deſcripſiſſe de Iob tanquam de ſeniore & præcedente tempora Moſis, Gregorius af
firmat erraſſe, eo ꝙ dicat Iob tempore iudicum extitiſſe, magiſq; videtur Gregorio, ꝙ ipſemet
Iob hunc edidit librum: Arbitrari, inquiens, verius poſſumus, ꝙ idem beatus Iob, qui certami Librũ Iob
na ſpiritalis pugnæ ſuſtinuit, etiam conſummatæ ſuæ victoriæ geſta narrauit. Loquit autem de q̃s conſcri
ſeipſo quaſi de alio iuxta conſuetudinem ſcripturarũ, quemadmodũ & Ioannes frequenter de ſe pſerit.
q̃ſi de alio ſcribit, Diſcipulus quẽ diligebat Ieſus. Albertus q̃q; hic ait: Secundũ veriſſimã ſenten Ioan.13.
tiã ipſe Iob iſta deſcripſit, q̃ tãto certius ſciuit, q̃nto ea ꝑ experimẽta cognouit. Veruntñ de hac 18.19.
re ſecundum Gregorium, non eſt immoderantius contendendũ. Etenĩ ait: Quis hæc ſcripſerit, Ioan.20.
valde ſuperuacue quæritur, cum tamẽ author libri ſpũſſanctus fideliter teneat. Ipſe igitur ſcri- Albertus
pſit, qui ſcribenda dictauit ac inſpirauit, videlicet ſpiritusſanctus, qui per ſcribẽtis hominis vo Gregori⁹.
cem, imitanda ſancti Iob facta nobis tranſmiſit. ſi magni cuiuſdam viri ſuſceptis epiſtolis lege-

remus verba, ſed quo calamo ſcripta eſſent inquireremus, ridiculum eſſet.

De materia & intentione libri huius, & an quod in libro iſto narratur, fuit res geſta vel tantum parabola. Art. II.

Albertus IN expoſitione ſexti capituli libri huius, refert Albertus quatuor fuiſſe opiniones antiquoꝝ
Auguſtin. de iſto Iob. Quidam dixerunt ꝙ fuit homo gentilis de Eſau natus, ſicut præcedenti articulo
Ambroſi⁹. patuit. Alij, ꝙ fuit vnus de ſapientibus Babylonis, vnuſq́ ducum qui ab oriente venerunt, &
Gene, 11. in Babylone moratus ſit poſt confuſionem linguaꝝ. Eos vero qui dixerunt Iob de Eſau deſcen
diſſe, Albertus diuiſit in duo. Nam qdam eoꝝ dixerunt ꝙ Iob ſcripſit hunc codicem, alij ꝙ Mo
ſes diu poſt eum. Quarta fuit opinio quorundam, ꝙ Iob non fuit homo nec aliquid in rerum
natura: ſed quod in libro iſto habetur, parabolice ſcriptum eſt atq; inuentum, ad oſtendendum
ꝙ ordine iuſtitiæ humanæ non regit mundus ꝑ prouidentiam Dei, ſed ꝙ regimen ꝓuidentiæ di
Iob. 1. uinæ penitus diſſimile ſit regimini & ordini iuſtitiæ humanæ. Hoc enĩ oſtẽdit in Iob, q ſimplex
Iob. 2. & rectus percuſſus deſcribit, poteſtatiq́ ſatanæ traditus, quod ordini iuſtitiæ humanæ non con-
Thomas uenit. Horum aũt intellectus verboꝝ infra clarius patefiet. Hinc & Thomas teſtat: Fuerunt qui-
dam, dicẽtes ꝙ iſte Iob non fuit aliquid in rerũ natura, ſed ꝙ ſit quædam parabola ficta, vt eſſet
quoddam thema ad prouidentiæ diſputationem, ſicut homines frequenter cõfingunt aliqua fa
cta ad diſputandum de eis. Lyra etiam refert fuiſſe qſdam Iudæos, dicentes ꝙ iſtud ſit tantũ pa-
Lyra. rabola, & ꝙ Moſes ſcripſerit librum hunc, & ad declarandum conditionem virtutis patientiæ,
retributionemq́ eius, finxerit hominem noĩe Iob, & ea quæ in libro iſto quaſi res geſtæ narran-
Theodol⁹ tur, quemadmodum author libelli q incipit, Aethiopũ terras, ad declarandum antiquitatem ac
veritatẽ ſacræ ſcripturæ reſpectu poeticaꝝ confictionum, finxit virginẽ noĩe Alethiam, qđ græ
cũ latine ſignificat veritatẽ, & virũ nomine Pſeudis, i. falſus ſeu falſitas, ad inuicem diſputantes
Thomas de ſanctæ ſcripturæ hiſtorijs poetaꝝq́ fabulis. Sed (vt Thomas ait) quia ad intentionẽ libri non
multum referat, vtrum ſic vel ſic dicat, refert tamen ſeu differt quantum ad veritatẽ. Hæc nanq;
opinio ſacræ obuiare videt ſcripturæ, quæ de Iob ſicut de hoĩe olim veraciter exiſtente eloqui-
Ezech. 14. tur, vt cum apud Ezechielem dñs proteſtatur: Terra cum peccauerit, ſi fuerint tres viri iſti in ea,
Noe, Daniel & Iob, ipſi in iuſtitia ſua liberabũt aĩas ſuas, filium aũt & filiam nõ liberabũt. Sicut
ergo Noe & Daniel hoĩes vere fuerunt, ita de Iob ꝓ certo tenendum eſt. Rurſus apoſtolus Iaco
Iaco. 5. bus in epiſtola ſua, Exemplũ, inquit, accipite longanimitatis, laboris & patientiæ ꝓphetas, q lo-
quuti ſunt in nomine dñi. Ecce beatificamus eos q ſuſtinuerũt. Sufferentiã Iob audiſtis, & finem
Albertus dñi vidiſtis. Porro materia libri hui⁹, eſt ſufferẽtia & patiẽtia ſcil. Iob, ſecundũ Albertũ. Intentio
aũt & finis libri ſeu authoris eſt, oñdere qliter actus humani ꝓuidẽtiæ diuinæ ſubiaceãt, & quõ
Thomas res humanæ gubernent à Deo. Dicit aũt circa hoc Thomas: Tota intẽtio libri iſtius circa hoc
verſat, vt ꝑ ratiões ꝓbabiles oñdatur res humana à diuina ꝓuidẽtia regi. Sed iſtud dictum beati
Thomæ cuidã nõ placet, eo ꝙ totus hic liber ꝓcedat ꝑ modũ diſputatiõis inter Iob & eius ami-
cos. intentio aũt contra aliũ diſputãtis, non eſt probare aut declarare id in quo cũ eo cõcordat,
Intentio, ſed illo ꝓ vero ſuppoſito, id in q ab eo diſſentit. Cum ergo oẽs iſti cõtra Iob diſputantes, cõceſ-
materia, & ſerint actus hoĩm diuina ꝓuidentia regi, intentio Iob nõ eſt id declarare, ſed aliqd in quo ab eis
finis libri diſſenſit, videlicet ꝙ nõ ſic regunt à Deo, vt illi putabant. verũ obiectio iſta procedit cõtra ver-
Iob. ba, nõ cõtra mentẽ Thomæ, qui in principio expoſitiõis primi capituli dicit: Intẽtio tota libri
huius ordinat ad oſtendendum qualiter res humanæ prouidentia diuina regantur. Ex quo cla-
riſſime conſtat, ꝙ Thomas nõ voluit ſimpliciter dicere intentionẽ authoris ſeu libri huius eſſe,
oñdere ꝙ humana regant à Deo, ſed qualiter gubernent ab eo. vnde & forma verboꝝ Thomæ,
quam alter impugnat, faciliter veraciterq́ ſaluatur: qm̃ abſolute loquendo, idem eſt ipſa res &
veritas eius, loquendo de veritate naturæ. ſic enĩ ens & veꝝ conuertunt, nec verũ enti reale qd ſu
Res huma peraddit. Cum igitur Thomas dicit, Intentio libri eſt oſtendere ꝙ res humanæ diuina prouidẽ-
nas diuina tia gubernantur, tantũ eſt dicere, ac ſi dicat: Intentio libri eſt, oſtendere ꝙ res humanæ ꝓuiden-
gubernari tia diuina reguntur, ſecundum quod veritas ipſa ſe habet, nõ eo modo quo aliqui errãdo puta-
ꝓuidẽtia. bant. Præterea ꝓfatus in argumento ſuo aliquid ponit, quod inquiſitionem requirit maiorem.
ſiquidem ait, ꝙ licet amici Iob dicerent actus hominum prouidentia regi diuina, tamen tene-
bant ꝙ aduerſa mundi non accidãt homini niſi propter eius demerita ſeu mala præterita, nec
proſpera niſi propter præcedentia opera bona, qđ conſtat eſſe erroneum. An dictũ iſtud ſit veꝝ,
videlicet an amici Iob ita ſenſerãt, nõ eſt tam certũ, vt aliqui arbitrantur. Albertus qq; vir ſubti-
Albertus liſſimus, ex verbis amicorũ Iob oſtẽdit oppoſitũ, prout infra clarebit. ideo pro nunc inde per-
Auguſtin⁹ tranſeo. Aduertendum autem pro intellectu dictoꝝ, ꝙ ſicut beatiſſimus Auguſtinus in libris
de ciuitate Dei, ſapientiſſime docet, ab exordio generis humani cœperũt ciuitas Dei ciuitasq́
Gene. 4. diaboli, i. congregatio hoĩm bonorum & electorum, & collectio impioꝝ & reproborum. Cain
nanq; primogẽitus protoplaſtorum parentum reprobus & iniuſtus, occidit innocentẽ Abel. q
Ibidem. facto, receſſit à ſuis parentibus, moratusq́ eſt in parte terræ diſtante ab eis, iuxta illud Geneſis:
Egreſſus Cain à facie dñi, habitauit profugus in terra ad orientalẽ partem Eden. Deinde Adam
genuit

genuit Seth electũ à Deo, in cuius poſteritate cultus Dei diu remãſit, cuius & poſteri à primo pa Gene. 5.
rente in diuinis edocti ſunt. Cain vero & poſteri ei⁹ vitiis intẽderũt. Nõ tñ legunt hoĩes ad ido-
lolatriã ante diluuiũ declinaſſe, ex quo cõſequens eſt, ꝙ vnũ ſolum verũ ſummumq; Deũ eſſe no Gene. 6.
uerũt. Paulatim tñ ſic obtenebrati ac victi ſunt vitiis, ꝙ oĩs caro humana viã ſuam corrupit,
nec Dei ꝓuidentiã iudiciũq; penſauerũt. Quãuis forte ea nõ negauerunt, ſicut & mõ multi ſunt
Chriãni tam excæcati & vitioſe viuẽtes, q̃ſi nec ꝓuidẽtia Dei, nec futurum eſſet iudicium, q̃uis
fide informi credant huiuſmodi. Poſt diluuium vero ad idololatriam ſunt prolapſi, & tãdem in- Gen. 10. 11.
tantũ excæcati ſunt multi, vt vel vnũ verũ ſummũ Deũ eſſe non ſcirẽt nec crederẽt vel ſi hoc ſci-
rent aut crederent, tñ diuinã ꝓuidentiã denegarẽt, nec vulgus duntaxat & indocti, ſed & q inq-
ſitioni veritatis operã dederunt, puta philoſophi q̃dam, tales fuerunt, oĩa caſualiter fieri opinan- Democri.
tes, ſicut de Epicureis & antiquis Ariſtoteles narrat. Poſteriores vero philoſophi, ꝓfundi⁹ ordi- Ariſtote.
nẽ rerum, curſum ſtellarũ, mundi diſpoſitionem ac ſtatum ſcrutantes, inuenerunt vnum eſſe pri
mum vniuerſorum principium, quorum quidam dixerunt ſola ſuperiora atq; cæleſtia eius ꝓ-
uidentiæ ſubiacere, ac regi ab eo, alij vero oĩa naturalia. Sed de rebus actibusq; humanis mul- Tullius.
tiplex fuit inter eos error atq; opinio, vtrum & quõ eſſet de eis prouidentia, diſpoſitio ac iudi-
cium Dei, præſertim q̃a difficile fuit eis videre quomodo infallibilitas præſcientiæ Dei & liber-
tas arbitrij ſimul ſtarent. Et quia videbant ꝙ in vita præſenti boni opprimuntur à malis, & im-
pij proſperantur, virtuoſi aduerſitatibus affligunt, ita quod in humanis euentibus nullus certo
ordo apparet. (Non enim bonis ſemper eueniunt bona, nec malis ſemper mala: nec iterum bonis
ſemper mala, nec malis ſemper accidũt bona, ſed indifferẽter bonis & malis bona & mala) hinc Bona & mala indifferenter
mota ſunt corda multorum, ꝙ actus humani non diſponuntur per prouidẽtiam Dei. quorum bonis &
error deuenit ad hoc, quod vel fortunæ vel caſui, vel fato eos attribuerunt, qui error nocentiſſi- malis eue-
mus fuit hominibus. Inde enim venit irrefrenata peccandi libertas, omnisq; timor, amor & re- niunt.
uerentia Dei diſceſſit. Ideo præcipua ſanctorum patrum diligentia fuit iſtum extirpare errorẽ,
& demonſtrare omnia diuinitus gubernari, ita quod nullum malum permanet impunitum, nec
aliquod bonum irremuneratum. Sed & aliqui præclariores philoſophi hoc aliqualiter per ſapi
entiam acquiſitam docuiſſe leguntur. Hinc & ſanctus Iob in libro ſuo id potiſſime docere inten Iob. 14.
dit & docet, ac probat iuxta modum prætactum.

De quibuſdam præambulis documentis, ex verbis
ſancti Gregorij. Art. III.

PRæmittit beatus Gregorius expoſitioni voluminis huius quædam vtilia documenta ad to Gregori.
tius libri intelligentiam opportuna: Quædam, inquiens, hiſtorica expoſitione tranſcurri-
mus, i. literaliter breuiter explanamus, & per allegoriam quædã typica inueſtigatione ſcru
tamur, illa videlicet quæ figuraliter de Chriſto per allegoriam exponũtur, in q̃bus Iob fuit Chri
ſti figura. Quædam per ſolam moralitatem diſcutimus, nonnulla autem per cuncta hæc ſolicite
exquirentes tripliciter indagamus, i. literaliter, allegorice, moraliterq; exponimus. Nam primo
fundamẽta hiſtoriæ ponimus, deinde per ſignificationem typicam, figuralem ſeu allegoricam
in arcem fidei fabricam mentis erigimus, i. animæ contemplationem ad fidei myſteria contuen
da leuamus. Allegoria enĩ inſtruit q̃d credendum. poſtremo ꝑ moralitatem ſpiritale expoſitio- Allegoria quid.
num iſtarum ædificium quaſi ſuperducto pulchro colore veſtim⁹, quos ſenſus ori lectoris inter-
no tanq̃ fercula exhibemus, vt eius faſtidia repellamus, qui dũ ſibi multa oblata cõſiderat, q̃d ele
gantius diſcernit, aſſumat. Quid etenim ſunt veritatis eloquia, niſi reficiẽdæ mentis edulia? Ali-
qua vero literaliter intelligi nequeunt, qm̃ ſic accepta, non ædificationẽ, ſed errorẽ legẽtibus gi-
gnerent, vt cum dicit, Sub q̃ (ſcilicet Deo) curuant qui portant orbẽ. & de tanto viro, puta beato Iob. 9.
Iob, quis neſciat ꝙ nequaq̃ vanas poetarũ fabulas ſequit, vt mundi molem portari Gigãtæo ſuſpi
cetur ſudore? Et rurſus perſequutionibus preſſus, ait: Elegit ſuſpendium aĩa mea, & mortẽ oſſa Iob. 7.
mea, q̃ſi vir tantæ virtutis, voluerit ꝓpter aduerſa ſuſpendio vitam finire. Aliq̃n ipſa verba literæ
ſe impugnant, ne ad literã intelligant. Ait nãq;: Pereat dies in qua natus ſum, & occupet eum ca- Iob. 3.
ligo. q dies iam euolutus, ſtare non poterat, q̃modo ergo hũc caligine inuolui optabat? Qui ite- Iob. 7.
rum dicit, Peccaui, q̃d faciam tibi o cuſtos hominum? Et, conſumere me vis peccatis adoleſcen Ibidem.
tiæ meæ. & tamen alia reſponſione ſubiungit: Neq; enĩ reprehendit me cor meum in omni vita Iob. 27.
mea, quæ verba dum ſic inuicem collata conuenire ſtareq; nequeunt, aliud quid in ſe, quod quæ-
ratur, oſtendunt. aliquãdo q ſenſum literalem omittit, propoſitum ſibi lumen veritatis abſcõdit,
vt cum de operibus miſericordiæ ſuæ teſtatur: Si comedi buccellam meã ſolus &c. Diuinus et- Iob. 31.
enim ſermo ſicut myſterijs prudentes exercet, ſic plerunq; ſuperficie ſimplices refouet. habet in Fulgẽtius
publico vnde paruulos nutriat, ſeruat in ſecreto vnde mentes ſublimiũ in admiratione ſuſpen-
dat. Eſt quippe ſacra ſcriptura vt fluuius planus & altus ſiue profundus, in quo & agnus ambu-
let, & elephas natet. Inſuper Gregorius de ſe ait: Fortaſſe diuinæ ꝓuidẽtiæ cõſiliũ fuit, vt percuſſum Gregori.
Iob percuſſus, videlicet crebris viſcerum doloribus cruciatus, horis momentisq; oĩbus fracta
ſtomachi virtute laſſatus, lentis quoq; & continuis febribus anhelans exponerem, & flagellati

Idem. mentem melius per flagella ſentirem. Prætrrea dicit Gregorius: Omnis homo eo ipſo quo ho-
mo eſt, intelligere ſuum debet authorem: conditi autem, Deũ conſiderare neglexímus. adhibita
ſunt præcepta. præceptis obtemperare noluimus. adiunguntur exrmpla. ipſa ꝗꝫ exempla imi-
tari declinauimus, quæ edidiſſe nobis patres ſub lege poſitos cernimus. Vnde ad confutandam
Hoĩs inobedientia erga Deum. impudentiam noſtram, gentilis homo ad exemplum deducitur, vt quia obedire homo legi ſub
lege poſitus deſpicit, eius ſaltem comparatiõe euigilet, qui ſine lege (ſcilicet ſcripta) legaliter vi-
xit. Errãti igitur homini data eſt lex, erranti vero ſub lege adducitur teſtimonium eorum q ex-
tra legẽ ſunt, vt quia conditionis noſtræ ordinem ſeruare noluimus, præceptis admoneremur:
quia præceptis obedire contempſimus, exemplis confunderemur. Itaꝗꝫ ex vita gentilium redar
guitur vita ſub lege etiam euangelica poſitorum, atꝗꝫ ex actione ſecularium confunditur vita
religioſorum, promiſſa non obſeruantium. Porro redemptor noſter ſicut ad redemptionem Iu-
dæorum & gentilium venit, ita ſe prophetari Iudæorũ & gentiliũ vocibus voluit, vt per vtrun-
que populum prædiceretur, qui pro vtroꝗꝫ populo aliquando pateretur. Sanctus autẽ Iob ſum-
mis virtutibus fultus, ſibi notus erat & Deo: qui ſi non flagellaretur, à nobis nullatenus perfecte
Virtutis odor per tribulationes fragrat & odoratur. cognoſceretur. Virtus quippe eius etiã in quiete ſe exercitauit, ſed virtutis opinio flagellis com
mota flagrauit. Sicut enim vnguenta late non redolent, niſi commota: & ſicut aromata fragran-
tiam ſuam non, niſi incidantur, expandunt: ita ſancti viri omne quod virtutibus redolent, in tri
bulationibus innoteſcunt. Hinc dicitur in Pſalmo: In die mandauit dominus miſericordiam ſu
am, & nocte declarauit eam. Miſericordia enim domini in die mandatur, quoniam in tranquil-
Pſalm. 41. lo tempore cognoſcendo percipitur. In nocte vero declaratur, quia donũ quod in tranquillitate
ſumitur, tribulationibus manifeſtatur. Sed ſubtilius perſcrutandum, cur vir tantæ perfectionis
tot flagella ſuſtinuit. Et reſpondendũ quod cum omnia virtutum mandata perficeret, vnũ ei de-
erat, vt ſcilicet flagellatus etiam gratias agere ſciret. Notum erat quia ſeruire Deo inter dona &
proſpera nouerat, ſed dignũ fuit, vt diſtrictio ſeueritatis inquireret, an & inter flagella Deo de-
Iob. 1. uotus maneret. Pœna naꝗꝫ interrogat ac demonſtrat, ſi quietus quis Deum veraciter amat. fieri
autem domin' benigne permiſit, quod inique diabolus poſtulauit. Sed libet inter hæc mira diui-
næ diſpenſationis opera cernere, quomodo à principio generis humani Deus viros virtutib' va
rijs decoratos, quaſi ſtellas varia luce fulgentes, ad illuminandam noctem vitæ præſentis, i. vitã
hanc viſiua tenebroſam trãſmiſit, & mittit quouſꝗꝫ in fine dominus tanquam verus lucifer ori-
Gene. 4. atur ſiue appareat. Ad oſtendendam nanꝗꝫ innocentiam venit Abel, ad docendam actionis mũ-
Gene. 5. ditiam venit Enoch, ad inſinuandam longanimitatem ſpei & operis venit Noe, ad manifeſtan-
Gene. 7. dam obedientiam venit Abraam, ad demonſtrandam cõiugalis vitæ caſtimoniam venit Iſaac,
Gene. 11. ad inſinuandam laboris tolerantiam venit Iacob, ad retribuendum bonum pro malo venit Io-
Gene. 21. ſeph, ad oſtendendam manſuetudinem venit Moſes, ad informandam contra aduerſa fiduciam
Gene 25. venit Ioſue, ad oſtendendam inter flagella patientiam venit Iob. Sancti iſti cæteriꝗꝫ electi, qui
Gene. 30. ſaluatorem præceſſerunt, rebus & vocibus hunc prophetando promiſerunt. Nullus enim iuſtus
Exod. 2. huiuſmodi fuit, qui non eius per figuram nuncius extitit. Hinc beatus Iob, qui tanta Chriſti in-
Exod. 33. carnationis myſteria protulit, eum quem voce dixit, conuerſatione ſignauit: & per ea quæ per-
Iob. 1. 2. 3. tulit, quæ ille paſſurus eſſet, oſtendit. tantoꝗꝫ verius paſſionis Chriſti ſacramenta prædixit, quan
to hæc non loquendo tantum, ſed patiendo etiam prophetauit.

EXPOSITIO LITERALIS PRIMI CAPITVLI libri Iob, Vir erat in terra Hus, nomine Iob.

Articulus. IIII.

VIR erat in terra Hus nomine Iob.] Primo hiſtoria quædam inducitur, quæ
totius ſequentis diſputationis velut fundamentum & thema eſt, ad declaran-
dum qualiter actus hominum prouidentia gubernẽtur diuina. Porro de per-
ſona, nomine, cognatione & terra Iob, dicta ſunt plurima primo articulo. vn-
de ex dictis ibidem patet intelligentia huius particulæ textus. Fuit autem Iob
Iob triplicis extitit pfectiõis. vir triplici virilitatis perfectione, videlicet perfectione animi per virtutum con
ſtantiam, perfectione naturæ per virilem germinationem, perfectione ſexus.
ſexus nanꝗꝫ maſculinus perfectior eſt, & ad ſuſtinendas moleſtias fortior. ideo decuit perſonam,
Gene. 3. in qua patientiæ exemplum præclarum fuerat demonſtrandum, eſſe ſexus virilis. Deniꝗꝫ ſecun-
Gregori' dum Gregorium, perfectione animi vir vocatur, qui contra biformes fortunæ inſultus vnifor-
mi mentis conſtantia militat, qui ſcilicet nec pſperis vane extollit, nec aduerſis mẽte deijcit, ſed
regia via ſemp incedit. Hinc ad Eugeniũ Papã ait Bernardus: Magn' eſt cui dignitas ſeculi ſi ar-
Bernard' riſit, nõ irriſit: nec minor eſt illo, q incidẽs in aduerſa, nõ excidit à ſapiẽtia. Quã perfectionẽ ad-
1. Reg. 1. epta eſt ſancta Anna, de q primo Regũ habetur: Vultus ei' non ſunt amplius in diuerſa mutati.
Seuerus. Et beatiſſimus pater noſter ſanctus Martinus, de q teſtat Seuerus, q nemo illũ vnq̃ vidit triſtem
aut diſſolutũ. Itaꝗꝫ & nos conemur taliter viri eſſe. q̃d erit, ſi paſſiões fuerint reformatæ, omneſꝗꝫ
Gregori' animarũ noſtrarum affectiõra in Deũ ſtabiliter ordinatæ. Præterea ſecundum Gregoriũ, terra in
qua Iob habitauit, exprimit, vt ex hoc pfectio ſuæ virtutis amplius cõmẽdetur. Hus naꝗꝫ eſt ter-

ra gẽtillum:ſic q; dum ſcribit inter malos fuiſſe moratus, ꝑfectior declarat. Itẽ Gregorius: Neq; Gene.14.
enĩ valde laudabile eſt, bonũ eſſe cum bonis, ſed bonũ eſſe cũ malis. Quẽadmodũ aũt grauioris Gregori⁹.
eſt culpæ, inter bonos bonũ nõ eſſe, ita immẽſi præconij eſt, etiã inter malos bonum conſiſtere. Albertus.
[Et erat vir ille ſimplex] triplici ſimplicitate, ſecũdum Albertũ, (ꝑ quẽ in toto hoc opere intelli
go Albertũ Magnũ ordinis pdicatorum) videlicet ſimplicitate intentiõis, quia in oĩbus q̃ agebat,
vnũ ſummũ bonũ intẽdebat, de q̃ ſimplicitate loq̃t Chr̃s: Si oculus tuus fuerit ſimplex, totũ cor- Matth.6.
pus tuũ lucidũ erit, cui ſimplicitati opponit duplicitas cordis volẽtiũ Deo & mũdo placere, nũc q; Luc. 11.
gaudere cũ ſeculo, & poſtea regnare cũ Chr̃o, cũ tñ ipſe teſtatus ſit: Nemo poteſt duobus dñis Matth.6.
ſeruire. Vnde Eccleſiaſticus q̃q; aſſerit: Væ peccatori ingrediẽti terram duabus vijs, Et iterũ: Ne Luc.16.
acceſſeris ad Deum duplici corde. quãtum hæc bona ſimplicitas placeat Deo, patet ex eo ꝙ Sa- Ecci 2.
lomon profitetur: Cum ſimplicibus ſermocinatio eius. Ad Philippenſes q̃q; ait Ap̃lus: Sitis ſine Eccẽs 1.
querela, ſimplices filij Dei. Secũdo fuit ſimplex ſimplicitate virtutis in generali, quæ ſimplicitas Prou. 3.
cõſiſtit in hoc, ꝙ virtus eſt ex vna ſola totaq; cauſa, ſecundũ diuinum Dionyſium atq; Philoſo- Philip.2.
phum, vitium vero ex cauſa multiplici. Huic ſimplicitati opponit multiplicitas peccati, iuxta il Dionyſi⁹.
lud ſecundi Paralip. Peccaui ſup numerum arenæ maris, multiplicatæ ſunt iniquitates meæ. Ter- Ariſtotel.
tio ſimplicitate prudentiæ, quæ eſt ſine plica aſtutiæ, doloſitatis & tergiuerſatiõis ad malũ. Itaq; 2.Para.2.
accipit hic ſimplicitas nõ vt opponit intellectus pſpicacitati, ſed doloſitati. Eſt nãq; & mala ac
aſinina ſimplicitas p debitæ cõſiderationis defectum, ad quam ptinere poteſt illud puerbiorum: Prou.14.
Simplex credit omni verbo, aſtutus cõſiderat greſſus ſuos. poteſt q; ibi aſtutia ſumi in bono. Fuit
autem [et rectus] i. iuſtus affectu & opere. rectitudo equidem proprie ad iuſtitiam ptinet, quę in Eſa.26.
æqualitate cõſiſtit, iuxta illud Eſaiæ: Semita iuſti recta eſt. quocõtra de impijs Salomon ait: Re- Prou.2.
linquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Porro recta itinera ſunt diuina pręcepta,
ſine vitiorum obliquitate ad beatitudinem veram ducentia, per quæ iuſti pede ambulant inoffen-
ſo, praui vero in eis labunt, iuxta illud Oſee: Rectæ viæ dñi, & iuſti ambulabunt in eis. præuari- Oſee14.
catores autem corruẽt in eis. Deniq; Ambroſius ait: Rectus eſt qui ſuam voluntatem cõ format
diuinæ, volens de omni re q̃d Deus vult eum velle, & ex eadem charitate qua Deus, vult quod Ambroſi⁹.
vult. Anſelmus q̃q; iuſtitia, inquit, eſt rectitudo ſola mente pceptibilis. ex quo certum eſt, ꝙ re- Anſelm⁹.
ctitudo ad iuſtitiam ſpectet. Itaq; rectus eſt qui per lineas æquitatis in actibus ſuis procedit.
Rectum nanq; eſt vt etiam à Platone aſſeritur, cuius medium nõ exit ab extremis. extrema vero
operatiõis humanæ ſunt prima principia in operabilibus, ſicut eſt illud Saluatoris in Euãgelio: Plato.
Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, facite eis. Et illud Tobiæ: Quod ab alio oderis fieri Mat 7.
tibi, vide ne aliquando alij facias. Et vltimus finis, puta æterna felicitas. Iob ergo & omnis iu- Tob. 7.
ſtus dicitur rectus, quoniam in actibus ſuis proceſſit à principijs operabilium abſq; declinatiõe
ad culpam ad vltimum finem. At vero ſecũdum Gregorium, quidam ita ſunt ſimplices, vt quid Gregori⁹.
ſit rectum, ignorẽt. ſed eo veræ ſimplicitatis innocẽtiã deſerunt, quo ad virtutem rectitudinis nõ
aſſurgunt. pꝓter q̃d Paulus ait: Volo vos ſapiẽtes eſſe in bono, ſimplices aũt in malo. Et ipſemet Roma.16.
Chriſtus, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. vt ſcilicet ſimplicitatem Mat.10.
columbæ aſtutia ſerpentis inſtrueret, & ſerpentis aſtutiam columbæ ſimplicitas tẽperaret. Hinc
ſpiritus ſanctus nõ in ſpecie columbæ tantum, ſed & in igne apparuit. p columbam nãq; ſimpli
citas, per ignem zelus exprimit. Qui autem repleti ſunt Spiritu ſancto, ſic manſuetudini ſimpli- Mat.3.
citatis deſeruiunt, vt cõtra delinquentium culpas etiam zelo rectitudinis accendant. Hinc & Sa Marci 1.
lomon duo iſta cõiungit, dicens: Qui recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices pmanebunt in Lucæ 3.
ea. [ac timens Deum] timore filiali, reuerentiali & caſto, qui ex ſyncero Dei amore pducit, vel ti Ioan. 1.
more illo, qui vnum de ſeptẽ donis vocat. hic timor ad omne bonum ſolicitat, cũ ſit fuga mali Act 2.
culpę ſeu abominatio offenſæ Dei, quẽ quo ſerenius ardẽtius q; amam⁹, eo ipſius inhonoratione Prou.2.
diligentius euitamus. Ideo in Prouerbijs ſcriptum eſt: Timor dñi fons vitæ, vt declines à ruina Eſa.11.
mortis. Et denuo Salomõ ait: Qui timet Deũ, nihil negligit. Ideo dicit Gregorius: Deũ timere, Prou.14.
eſt nulla quæ faciẽda ſunt præterire. Quõ autem ſanctus Iob Deum timuerit, ipſe infra fatetur: Eccẽs 7.
Semper, inquiens, quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum. O q̃ beatus eſt cui datũ eſt ſic Gregori⁹.
timere Deum. [& recedens à malo,] peccata vitãdo. peccatum enĩ eſt fugibilitatis infinitæ, cũ ſit Iob 31.
auerſio à bono immenſo, infinitæq; maieſtatis Dei offenſio. ideo ſcriptum eſt: Quaſi à facie colu Ecci 34.
bri fuge peccata. Duæ autem ſunt partes iuſtitiæ, quas tangit Pſalmiſta, dicendo: Declina à ma Ecci 21.
lo. ad quod pertinent præcepta negatiua, quæ obligant ſemper & ad ſemper. Et fac bonum, Pſal. 36.
ad q̃d ptinent præcepta affirmatiua, quæ obligant ſemper, ſed nõ ad ſemper. Receditur autem
à malo culpæ p mẽtis diſſenſum. interdũ q̃q; & corpore recedendũ à malo, vt à choreis atq; ſpe
ctaculis. Dicit hoc loco Gregorius: Neq; bona opa Deo accepta ſunt, quæ ante eius oculos malo Gregori⁹.
rum admixtiõe maculant. Hinc nãq; Salomon ait: Qui in vno offenderit, multa bona pdet. Et Eccẽs 9.
Iacobus: Quicũq; totam legem ſeruauerit, offendat aũt in vno, factus eſt oĩm reus. Paulus q̃q; Iaco.2.
Modicũ, inqt, fermentũ totã maſſam corrũpit. veruntñ totũ hoc de admixtiõe mortalis peccati 1. Cor.5.
ſumendũ eſt. Alioqn nõne, Eſaia teſtãte, quaſi pãnus mẽſtruatæ ſunt vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ? Ex Gala.5.
Eſa.64.

Thomas ꝑhabitis patet, ꝙ Iob bñ habuerit ſe ad Deũ, ad ꝓximũ & ad ſeipſum. Vt eñi Thomas hic ſcribit,
tripliciter peccat homo, ſ. in Deũ, in ꝓximũ, in ſeipſum. In ꝓximũ aũt dupliciter, ſ. occulte ꝑ frau
dulentiam, & apte ꝑ violentiã. Iob aũt ꝓximũ dolo nõ circũuenit, nam dicit, Erat vir ſimplex,
nec vi oppreſſit. nam ſubdit, Et rectus. Quod vero nõ peccauit in Deum, mõſtrat dum iungitur,
ac timens Deum. nec in ſeipſum. nam ſequit, & recedens à malo. Malum enim odio habuit pro-
pter ſe, vtpote quia malũ, nõ ſolum ꝓpter nocumẽtum hominis offenſamq́ꝫ Dei. Quõ aũt Iob
dicat nec verbo nec facto peccaſſe, infra diſcutiemꝰ. hucuſqꝫ oſtẽſum eſt, qualis fuit Iob in bono
monaſtico, q̇d eſt bonũ pſonæ. deide deſcribit q̃lis fuit ĩ bono œconomico, i. domeſtico. [Natiq́ꝫ
ſunt ei ſeptem filij, & tres filiæ.] Primo beati Iob ꝓſperitas notificat, vt ex hoc magnitudo ſuæ
aduerſitatis clarius inſinuet. oppoſita eñi iuxta ſe poſita, lucidius innoteſcũt. ſimul etiã ad oſten-
Aritotel. Thomas. dendum (vt Thomas affirmat) ꝙ ex prima Dei intentiõe iuſtis ſemꝑ bona præſtant, nõ ſpiritua-
lia tantum, ſed corporalia q̊qꝫ ac temporalia. Sed ꝙ aliqñ iuſti aduerſitatibus affligunt, ob ſpe-
Gen. 1.2.3. cialem aliquam accidit cauſam. Vnde & à principio ſic inſtitutus eſt homo, vt nullis ſubiaceret
aduerſitatibus, ſi in innocẽtia ꝑmanſiſſet. Principiũ aũt temporalis ꝓſperitatis poſt bonã ꝓpriꝫ
perſonæ cõſiſtentiam, cõſiſtit in pſonis cõiunctis, præſertim in ſobole. proles eñi eſt quaſi aliq̇d
ſuoꝝ parẽtum, ſecũdum illud Eccleſiaſtici: Mortuus eſt pater eius, & quaſi nõ eſt mortuus. Reli-
quit eum ſimilẽ ſibi filiũ. Ideo fœcunditas prolis B. Iob explicat, idq́ꝫ ad ꝓſperitatis augmẽtum
Ecci 30. pertinuit, ꝙ filij plures erant q̃ filiæ. Sexus nãqꝫ maſculinus pfectior eſt, & filij magis cõſueuerunt
Auguſtin. optari q̃ filiæ. ꝓpter q̇d dicit Auguſtinus ſuper Ioannem, ꝙ maius eſt gaudium dum naſcit fili-
us q̃ puella. Filij q̊qꝫ efficaciores ſunt ad domus aliarumq́ꝫ reꝝ diſpoſitionẽ ac regimẽ. Nam cor-
Gregoriꝰ. pore ratiõisq́; vſu fortiores ſolent exiſtere. Præterea (ſicut Gregorius ait) ſæpe ad auaritiã corda
parẽtum trahit fœcunditas prolis. Nam tãto plus ad cõgregandas diuitias inflãmant, quo pluri
bus hæredibus fœcundant. Hoc ergo ad S. Iob ſpectat præconiũ, ꝙ tot natis abundauit, nec ta-
Auaritiæ occaſionẽ pſtat itera dũ proles. men ab æquitate ꝑ tẽporaliũ amorẽ ſuperfluum declinauit. [Et fuit poſſeſſio eius] poſſeſſio dicitur
quaſi pedũ poſitio, q̇a ad nutum habet, & poſſidenti ſubijcit, nõ dominat. [ſeptem millia ouium.
Ouis (ſecũdum Albertũ) eſt animal manſuetũ, ſimplex, valdeq́ꝫ vtile, fimo, lacte, carne, cibo, pelle,
Albertus. calceamẽto, lana, inteſtinis & veſtimẽto. [& tria millia cameloꝝ.] qui vtiles ſunt ad onera deferẽ
da. [quingenta quoqꝫ iuga boum,] quæ faciunt mille boues, qui ad terras colendas deſeruiũt,
& multipliciter vtiles ſunt. [& quingẽtæ aſinæ, ac familia multa nimis] quæ ad tot animaliũ pa
ſtum atqꝫ cuſtodiam neceſſaria fuit. Ideo aũt opulentia Iob ꝑ iumenta deſcribit, q̇a poſſeſſio ani
maliũ precioſior antiquitus fuit q̃ agrorũ, immo animalia fuerũt ꝑcipuæ antiquoꝝ diuitiæ. agri
eñi ꝓpter hominũ paucitatẽ plus abundabãt, & maxime in partibus oriẽtis, in q̇bus vſqꝫ hodie
Thomas. ſunt pauci habitatores præ latitudine regionis, vt ſcribit hic Thomas. Porro (ſecundum Philo
Ariſtote. ſophum) quatuor virtutibus regit domus, quaꝝ prima eſt vxoraria, q̄ eſt ſcia & virtus bene vtẽ
di vxore: ſecunda eſt fraterna, quæ ſenatoria dicit: tertia chrimatiſtica ſeu theſauritiua: quarta
deſpotica, quæ eſt virtus bene vtendi ſeruis atqꝫ ancillis. haꝝ nulla defuit Iob. Prima notat, cum
Domꝰ quadrifaria gubernatur virtute. dicit, nati ſunt ei, videlicet ex vxore legitima, quæ ſe habet in domo ſicut regina in regno. Secũ-
da notat ibi, Septẽ filij &c. Tertia ibi, Fuit poſſeſſio eius. Quarta aũt, vbi ſequit, Ac familia multa
nimia. Cõuenienter demũ ſcribit Iob poſſediſſe tam multa, vt magnitudo patiẽtiæ pfectiõisq́ꝫ ſuę
clarius innoteſcat, dum omnia illa ſine impatiẽtia amiſiſſe narrat. maiorem nãqꝫ dolorem infe-
runt damna maiora. Et nunquam ſine dolore amittitur, niſi quod ſine amore ſuperfluo poſſide
tur. Magnæ ergo fuit virtutis, tot opes ſine inordinato poſſidere affectu, nec ꝑ eas à mentis ſta-
bilitate atqꝫ cuſtodia impediri. Deniqꝫ triplex eſt bonũ, ſcilicet bonum hominis, q̇d eſt bonum
ſimpliciter: bonum domus, q̇d eſt melius: & bonum ciuitatis ac gẽtis ſeu patriæ, q̇d primo Ethi
corum optimũ diuiniſſimumq́ꝫ vocat. Hinc ſubdit, qualis fuerit Iob in bono hoc tertio. [Eratq́ꝫ
vir ille magnus] bonitate, ſapientia, fama, honore & gloria. [inter omnes orientales,] qui prædi-
Gregoriꝰ. uites ſunt, ſecundum Gregorium: & in hoc proſperitas eius terrena perficiebat, ꝙ etiam fama
Eccẽs 7. inclytus fuit. Nam in Eccleſiaſte ſcriptum eſt: Melius eſt nomen bonum q̃ vnguenta precioſa.
Ecci 41. Et alibi: Curam habe de bono nomine. hoc enim magis proderit tibi q̃ theſauri. [Et ibant filij
eius] ſex ad domum illã in qua fuerant comeſturi, qui ſeptimus fuit. [& faciebant conuiuia,] id
eſt, pariter veſcebantur. [per domos] id eſt, ſucceſſiue in domo vniuſcuiuſque ipſorum. [Vnuſ-
quiſque in die ſuo] ita ꝙ quolibet die ſimul edebant, primo die hebdomadæ incipientes come-
dere in domo primogeniti, vt apparet, & deinde ſecundum ordinem dierum hebdomadæ &
natiuitatis filiorum, comedebant in domibus cæteris ſucceſſiue. ſicq́ꝫ completa hebdomada, com
plebat conueſcentia in domibus ſinguloꝝ. & ſequentis hebdomadæ prima die reincipiebat in
domo fratris ſenioris. Ex quo ſequit ꝙ inter fratres iſtos fuit grãdis ſtabiliſq́ꝫ cõcordia, frugali-
terq́ꝫ vixerunt, quoꝝ vtrũqꝫ ad laudem ꝑtinet patris eoꝝ, qui eos taliter rexit, cum tñ opulenti-
am reꝝ frequenter ſequatur diſcordia atqꝫ tenacitas. [Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas,]
inuitando eas ꝑ nuncium, [vt comederẽt & biberẽt cum eis.] in quo inſinuat ꝙ non inſtar quo-
rundam ꝓteruorum ac ſuperboꝝ fratrũ, ſorores ſuas deſpexerant ob ſexus inferioritatẽ, immo
hono-

honorem eis tanꝗ infirmiori vaſculo impēdebant, prout à pr̄e ſuo edocti erant. Hinc dicit Gre 1. Pet.3.
gorius: O inæſtimabilem paternæ inſtitutiōis laudem, & pater diues dicit, & filij concordes aſſe Gregori⁹.
runtur. & dum diuidenda inter eos ſubſtātia aderat, corda tamē omnium charitas indiuiſa im-
plebat. [Cumq́ in orbem] i. circulum hebdomadæ. [tranſiſſent dies conuiuij,] redeundo ab
vltimo ac minore ad primum, vtpote die octaua ſecundum Gregorium, ſeptem ſcilicet diebus Albertus
hebdomadæ euolutis. [mittebat ad eos Iob] nunciū quēdam vel ſacerdotē, ſecūdum Albertum.
[Et ſanctificabat illos] à maculis, quas cōuiuantes incurrere ſolent, inſtrumētaliter, quātum po
tuit, expurgauit eos ꝑ internunciū ſeu epiſtolam, exhortādo ad diluenda mala præterita, ac futu
ra vitāda, vel forte per aliquē ritum oblatiōis ſeu expiatiōis eos ſanctificauit. Sacrificia nanq; &
primitiaꝝ ac decimaꝝ oblatio, ante legē ſcriptā fuerunt, prout Hugo in lib. de ſacramentis ple Hugo.
nius docet, [cōſurgensq́; diluculo,] implens illud Eccleſiaſtici: Iuſtus cor ſuum tradet ad vigilā- Eccl.39.
dum diluculo ad dn̄m. Itemq́; illud Pſalmiſtæ, Mane adſtabo tibi & videbo. Hac equidem hora Pſal.5.
ſenſibus ſobrijs cōſiſtentibus, & mente exterioribus negocijs nōdum inuoluta, aptior eſt ad de-
uotionem homo. Ideo dicit Saluator: Primo quærite regnum Dei. Et Eſaias Deum orſus affarit Mat.6.
De mane, inqt, vigilabo ad te. [offerebat holocauſta ꝑ ſingulos] i. pro quolibet obtulit ſpeciale Eſa.26.
holocauſtum, ſeptē videlicet holocauſta, ſecundū Albertum & Thomam. Ex quo videt ꝙ ꝓ filia Albertu. Thomas
bus nō obtulit, vel quia nouerat eas tam verecūdas ac virtuoſas, ꝙ de eaꝝ exceſſu notabili nō ti-
mebat, vel forte etiam ꝓ eis obtulit, ꝗuis nō exprimat, ſed nomine filioꝝ etiā filiæ intelligantur, Filiorū nō
quēadmodum infra in isto capitulo, domus cadens dicit oppreſſiſſe liberos, i. filios Iob, nec du mine, filiæ
bium quin filias quoq; eius oppreſſerit, quāuis nō exprimat. Porrò holocauſtū fuit ſolennius ſa quoq; ex-
crificium, qm̄ ad diuinæ reuerentiā maieſtatis totum cōburebat, nulla eius parte ad offerentium primuntur.
vſum manente. [Dicebat em̄,] tanꝗ de filiorū ſalute ſolicit⁹, magis aūt ꝓ Dei honoratiōe accēſus.
[ne forte peccauerint filij mei.] ſobrie circūſpecteq́ loquit, docēs temerarium iudiciū eſſe vitā-
dum. ideo de actibus abſentiū atq; incertis aſſertiue nō loquit, quāuis ꝓbabiliter nouerit eos
in quotidianis cōuiuijs nō penitus caruiſſe peccatis, venialibus ſaltem. Conuiuantes nāq; ſolent
multipliciter excedere, ſcilicet in quātitate, in delectatiōe, in loquacitate, in riſu, in cordis quo-
que inepta lætitia. ideo homo timoratus debet cū magna cordis cuſtodia ſumere cibū ac potū,
præſertim qn̄ cū alijs veſcit vel delicatioribus vtit. [& bn̄dixerint Deo in cordib⁹ ſuis.] i. cogitā-
do maledixerint Deo. ſed cū maledicere Deo, ſit grauiſſimū ſcelus, mirū ꝙ tm̄ facin⁹ ſuſpicabat
de filijs ſuis, ꝗs tanta diſciplina cōpeſcuit & tā ꝓbos cognouit, immo dicit Greg. B. Iob filij tāta Gregori⁹.
fuerant bonæ inſtitutiōis diſciplina accincti, vt neq; ꝑ facta in cōuiuijs, neq; per verba delinque
rent. ꝑfectos qppe eos eſſe in opere & ſermone docuerat. Ad ꝗd reſpōdendū videt, ꝙ nō putauit
eos in verba maledictiōis ꝓrupiſſe, nec tētationi de maledicendo Deo plenarie cōſenſiſſe. ſed ti-
muit ne circa hoc habuerint aliquē primū motum vel cogitationē incautā. Qm̄ em̄ inter gēti
les atq; idololatras habitabāt, poterāt aliqn̄ tentari de honoratiōe Dei ꝓſata, vidēdo ꝓſperitates
ſeruiētium idolis. Hinc dicit Gregori⁹, ꝙ Iob de ſola cogitatiōe ſuis filijs metuebat. ꝓallegatum Idem.
quoq; verbū Gregorij de ꝑfectiōe filioꝝ Iob, ſumēdum eſt ꝙ à mortalibus abſtinere ſolebāt ex-
ceſſibus: & ſi quid tale incurrāt, mox emēdare curabāt. Deniq; in ſcripturis frequēter maledictio maledictio
Dei, per eius benedictionē per antiphraſim deſignat, ſicut & infra ſtatim patebit, eo ꝙ tantus ſit Deo irro-
horror huius peccati, ꝗd eſt blaſphemare ſeu maledicere Deo, ꝙ pia ora ipſum ꝓprio nomine gata, cur ꝑ
exprimere horrēt, ſed ꝑ cōtrarium ſuum illud deſignāt. Veruntamē Thomas tāgit modū, quo bn̄dictio-
bn̄dictio poſſit hic accipi ſicut ſonat, vt ſcilicet totum iſtud, ne forte peccauerint filij mei & bn̄di nem expri
xerint Deo in cordibus ſuis, accipiat cōiunctim, eritq́ ſenſus, Ne forte peccauerint, & de ipſis acti matur.
bus vitioſis bn̄dixerint Deo quaſi cōplaceāt Deo peccata, ſicut latrones atq; ꝓdones ꝓdā ſortiti, Thomas. Bn̄dictio
Deo ſæpe grās referūt. ꝗuis aūt bn̄dicere Deo, ſecūdum ſe ſit bonū, tn̄ ſic bn̄dicere Deo, eſt malū, falſa Deo
ſignificatq; volūtatē in vitijs quieſcētem. vn̄ ſic vituperat, dum apud Zachariā dicit cōtra quoſ- offert in
dam paſcētes pecora occiſiōis, quæ q poſſe derāt, occidebāt, & nō dolebāt, dicentes: Benedictus vitijs.
dn̄s, diuites facti ſumus. [Sic faciebat Iob cunctis diebus] i. quolibet die octauo ſecundum mo- Zacha.11.
dum præhabitum, vtpote circulo cōuiuioꝝ per hebdomadā iam cōpleto, ſciebat em̄ ꝗd poſtea
loquutus eſt Chriſtus: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Multi em̄ feruēter incipi Mat.10.24.
unt, ſed paulatim tepeſcunt, vel omnino omittunt, ſimiles illis quibus ad Galatas ait Apl's: Sic
ſtulti eſtis, vt quum ſpiritu cœperitis, nunc carne cōſummemini: Deniq; opus Dei à quibuſdā Gala.3.
deuote peragit, ſi ſit rarum: ſi vero ſit frequens, minus attendit, aut in faſtidium vertitur, ꝗd ne- Tædiū in
gligentiæ eſt ſiue acediæ, dum quis de ſpirituali attædiat labore. Talem vero nō fuiſſe beatum ſpūalibus
Iob, inducta verba teſtantur. Nos ergo opus Dei tanto agamus vigilantius atq; ardentius, quā- deteſtabi-
to frequentius. Maledictus enim qui facit opus Dei negligenter. ſicq́; ꝑſeueremus in bono cun- le crimē.
ctis diebus. Ad hoc enim incarnatus eſt, veniitq́; filius Dei, vt ſine timore de manu inimicorum Hiere.48.
noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo om̄ibus diebus vitæ noſtræ. Luc.1.
Ex præhabitis claret. quantam ſolicitudinem habuit ſanctus Iob pro filijs ſuis, ne Deum offen-
deret, quē parētes imitari tenētur, filios ac filias inſtruēdo, à malis retrahēdo, ad bona inducēdo.

Paren

Parētes in q̃b⁹ obligē tur filijs. Parentes q̃ppe (vt etiā philoſophus loquit̃) filijs tenent̃ educationē, inſtructionē & diſciplinam
ſeu correctionē, vnde ad Epheſios dicit Apl'us: Patres, educate filios veſtros in diſciplina & cor
Ephe. 6. reptione dñi. Inſuper patet ex dictis, ꝙ licet Iob filijs ſuis conuiuia iſta admiſit, ipſe tñ in ſuo ri-
gore, parcimonia & grauitate permanſit, vitans cōuiuia. Iuniori enim ætati aliqua rationabili-
ter permittūtur, quæ ſeniores nō decent. Et forte filios ſuos ac filias maluit pariter conuiuari, q̃
aliorum comeſationibus commiſceri, ſciens ſuorum probitatem, & ne aliorum vitijs inficerentur. Con-
Dani. 7. ſequenter proceſſus tentationis atq; aduerſitas Iob recitantur. [Quadam aūt die cum veniſſent
filij Dei, vt aſſiſterent coram dño, affuit inter eos etiam ſatan.] quāuis abſolute loquendo, om̄es
angeli ſancti Deo miniſtrent laude continua, atq; aſſiſtant contemplatiōe perpetua, cum dicat
Heb. 1. Apoſtolus, Omnes ſunt adminiſtratorij ſpūs. & Pſalmiſta, Benedicite dño omnes virtutes eius,
Pſal. 102. miniſtri eius, q facitis voluntatem eius. Itemq; ſaluator, Angeli eorum in cælis ſemper vident faci-
Mat. 18. em patris mei per appropriationem tamē miniſtrare dicuntur, q ad explenda foris miniſteria
diuinitus emittūtur. Aſſiſtere vero, qui ſic intima Dei viſione fruuntur, quod foris nequaq̃ mit-
Dani. 7. tuntur, ſicq; in Daniele legitur: Millia millium miniſtrabāt ei, & decies millies centena millia
aſſiſtebant ei. Sed iſte modus aſſiſtendi Deo proprijſſimus appellatur, non niſi ſuperioribus an-
gelorum ordinibus cōpetens. Alio igitur modo aſſiſtere Deo extenſius ſumitur, vt ſit idem q̃d vul-
tui gloriæ eius intēdere, totaq; mēte ad om̄e beneplacitū eius promptū cōſiſtere, & ſic vniuerſis
3 Reg. 22. angelorum cōpetit choris. Vñ 3. Regū ait Micheas ꝓpheta: Vidi dñm ſedētē ſup ſoliū ſuū, & oēm
exercitū cæli aſſiſtētem ei à dextris & à ſiniſtris. Tertio aūt aſſiſtere Deo cōmuniſſime ſumit̃, vt ſit
Heb. 4. idem q̃d diuinæ p̄ſentiæ cognitū eſſe, ſicut Apl'us ait: Om̄ia nuda & aperta ſunt oculis eius. ſicq;
oībus competit creaturis. Præterea aduertendū, ꝙ angeli ſancti deputant̃ cuſtodiæ hoīm, ſicut &
dæmones ad tentandum & exercitandū hoībus deputant̃. Itaq; angeli ſancti ſæpe de cælis deſti-
nant̃ ad viatores ad ſuccurſum eorum, rurſuſq; redeūt ad ſuꝑna. & hoc fit certis tēporib⁹, q̃uis mo-
tus & operatio angelorum nō menſurent̃ tēpore, q̃d ponit̃ ſpecies quātitatis. ſic ergo nūc dr̃: Quadā
die cū veniſſent filij Dei, i. angeli ſancti animarum cuſtodes de ipſis hoībus, circa q̃s opati fuerunt,
quibus & realiter affuerūt. Sunt nanq; angeli in loco diffinitiue, & vbi operant̃, ibi eſſe dicūtur,
Dani. 7. expletoq; miniſterio, propter quod deſcenderunt, mox ad cæleſtia reuertuntur. Hinc nanq; Da
niel ait: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce Gabriel cito volans tetigit me & docuit me.
Dixitq; Gabriel: Nunc egreſſus ſum vt docerem te & intelligeres. ego autem veni vt indicarem
Iudic. 2. tibi. Sic & in Iudicum libro habetur: Angelus domini aſcendit de Galgala ad locum flentium.
Iudic. 13. Itemq;, Cum aſcenderet flamma altaris in cælum, angelus dñi pariter in flamma aſcēdit. Inſu-
Tob. 12. per Tobiæ Raphael angelus ait: Tempus eſt vt reuertar ad eum qui me miſit. Et Zacharias pro-
Zacha. 2. pheta atteſtatur: Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egredieba-
tur in occurſum eius, & dixit: Curre & loquere ad puerum iſtum. Ex quibus omnibus multiſq;
alijs ſcripturæ locis pateſcit, ꝙ angeli ſancti mouentur de loco ad locum, veniuntq; de cælo ad
homines, & reuertuntur ad cælos horis atq; tēporibus à Deo præordinatis. Vt aſſiſterent coram
domino. Si angeli indeſinenter Deo aſſiſtunt, vtpote quem inceſſabiliter cōtemplantur, & à quo
ipſi indeficienter cernuntur, quomodo quadam die venerunt vt coram Deo aſſiſterent? Et re-
ſpondendum ꝙ ſemper aſſiſtunt, quo ad hoc ꝙ iugiter cernunt atq; cernunt̃: nec hoc modo ve-
nerunt vt aſſiſterent, ſed angeli qui mittunt̃, non ſolum dicunt̃ aſſiſtere modo prædicto, verum
etiam qm̄ ſpecialē aliquē actum de nouo exhibēt coram Deo. propter quod dicit Albertus: Aſſi
ſtunt, cum intima cōtemplatiōe vultui Dei præſentes ſunt, & profectū miniſterij ſui oſtēdunt, &
quid acturi ſunt, ꝑ illuminationē à Deo accipiunt. Et illud: Cum veniſſent filij Dei, quidā expo-
Tob. 3. nunt ſic, ad præſentandum Deo merita hominum, prout in Tobiæ hiſtoria ſcribitur, ꝙ preces
Tob. 12. Saræ & Tobiæ vno tempore in conſpectu Dei ſunt recitatæ. Et rurſus ibidem Raphael fatetur
Angeli cauſas nſas referūt diuino iudicio. Tobiæ: Quum orabas cum lachrymis & ſepeliebas mortuos, ego obtuli orationē tuam domi-
no. Angeli equidē orationes & cauſas ſibi commiſſorum ad diuinum referunt iudicium, ſuffra
giumq; impēdunt. Vnde Gabriel loquitur Danieli: Nunc reuertar vt prælier aduerſus principē
Perſarum, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum. Sic ergo ve
Dani. 10. nerunt vt aſſiſterent coram domino, per modum recētem ac ſpecialem ad peragēdum actum
præfatum. Præterea alius modus eſt, ſecundum quem angeli dicuntur à Deo exire, & ad ipſum
Angeli à Deo exeūt & redeūt vt ei aſſiſtant. venire atq; redire, vt ei aſſiſtant: non ꝙ à Deo vbiq; præſente vſquam elongētur, auertantur, aut
eius beatifica viſione priuentur, quem non corporaliter extra ſe, ſed ſpiritaliter intra ſe inauer-
tibiliter contuētur, ſed quia egrediuntur de loco, & regrediuntur ad locum illum, in quo Deus
incircūſcriptibilis & immēſus ſpecialiter eſſe habitareq; dicitur, qui locus eſt cęlum empyreum,
Iob 12. in quo Deus clarius ſe oſtēdit, & magnificētius agit. Sicq; Raphael dixit: Tempus eſt vt reuertar
ad eum qui me miſit. Et nihilominus quādo hoc dixit, etiā ait: Ego ſum Raphael vnus de ſeptē
Angelorū aſſiſtere & mitti quō intelligatur. qui adſtamus ante Deū. ergo & tunc quādo loquebatur Tobiæ in domo eius, adſtitit corā Deo.
habēdo eīn cōparationem ad Deū, ſecundū ſe, vbiq; ei præſentes ſunt, nec redeūt vt aſſiſtant: ſed
loquēdo de Deo ꝑ cōparationē eius ad cælū empyreū, in quo ipſe ſpecialiter eſſe & habitare aſſe
ritur,

ſitur, reuertunť ad ipſum, vt ei illic aſſiſtāt. Hinc dicit Gregori⁹: Et mittunť igiť, & aſſiſtunt, quia Gregori⁹.
per hoc ꝙ circūſcripti ſunt, exeūt: & ꝑ hoc ꝙ intus ꝑſentes ſunt, nunq̃ recedunt. & faciem ergo
ꝑris ſemꝑ vident, & tñ ad nos veniunt, quia & ad nos ſpiritali ꝑſentia foras exeunt, & tſi vnde re-
ceſſerāt, ibi ſe per internā contemplationē ſeruāt. Dicať ergo: Venerunt filij Dei, vt aſſiſterēt co-
ram dño: q̄a illic ſpūs cōuerſione redeunt, vnde nulla mentis auerſiōe diſcedūt. Poſtremo angeli Filij Dei dicū angeli
ſancti dicunť filij Dei ob eminētem ſimilitudinē, qua ꝑ dona naturę & gr̃æ ei ꝑclarius aſſimilanť. ob excellētē ſimilitu
Dicit quoq; Gregorius: Quia beati Iob tentatio ad victoriam venit, à die cœpta ꝑhibeť. Alber- dinem &c.
tus quoq;: Ideo, inq̄t, ſcriptum eſt: Quadā die &c. q̄a in tātis doloribus & aduerſis à rationis & Micheæ 8.
gr̃æ luce non cecidit, & à tenebris ad lucem rediturus fuit, iuxta illud Micheæ: Ne læteris ini-
mica mea ſuper me q̄a cecidi, conſurgam: Cum ſedero in tenebris, dominus lux mea eſt. Affuit
inter eos etiā ſatan, i. diabolus, non ꝙ cælum empyreū cum angelis ſanctis ingrediať, & ibi Deo
aſſiſtat, ſed inter angelos affuiſſe deſcribiť multiplici ratiōe. Primo, q̄m angelis ſanctis hominū
meritis Deo offerentibus, opemq́; q̄rentibus ac impendētibus, diabolus demerita hoīm allegare, Satā inter angelos fuiſſe ꝑbať.
accuſare, & ſalutem eorum impedire conať, ſicut ſuꝑ Danielem ſcribit Hieronymus, ſicq́; inter
eos eſt, intromittendo ſe de factis eorum. Secundo, ꝓpter cōmunionē naturæ. ꝓpter q̄d ait Gre Danie. 10.
gori⁹: Recte inter eos fuiſſe deſcribiť, q̄a etſi beatitudinem ꝑdidit, naturā cum eis ſimilem non Hierony.
amiſit: etſi meritis prægrauať, cōditione tñ naturæ ſubtilis attolliť. Tertio, q̄m ſicut angelorū, ita Gregori⁹.
& dæmonum natura ac operatio diuino patent conſpectui, eiuſq́; adducunť examini. Ideo di-
cit Albertus: Affuit, q̄a diuino lumini abſcondere ſe nequiuit. Quarto, ſecūdum Thomā, dicitur
affuiſſe, ad inſinuādum ꝙ mala nō ſunt ex principali intentiōe, ſed ſubueniunt bonis quaſi ꝑ ac
cidens. Quinto, q̄a eidem dño cui angeli aſtiterunt, ꝑſens fuit & ipſe. Inſuꝑ Thomas dicit: An- Thomas.
geli veniſſe dicunť, q̄a ꝓprio motu & intentiōe omīa q̄ agunt, diuino ſubdunt iudicio, referūtq́;
in Deum. Mali vero angeli nō intendunt q̄ agunt referre in Deum, ſed nolētibus eis hoc accidit,
vt quicq̄d agant, diuino ſubdať iudicio. Ideo non dr̃ de ſatan, ꝙ venit vt aſſiſteret corā dño, ſed
ſolum ꝙ affuit inter eos. Cui concordās Albertus, diſſeruit: Nō dicit ſcriptura ꝙ venit vel voca
tus fuit, ſed affuit, quaſi coactus. Quibus obuiare videť, ꝙ dæmones expetunt hoīes ad tentan-
dum à Deo, & ex ꝓpoſito ſiſtunt ſe Deo ad accuſandum reos q̄q; q̄s ad ſupplicia trahere neque-
unt, niſi ꝑuio iudicio Dei, ſpōte ſequunť vel ducūt ad iudicē Chr̃m, ſecūdum modū Deo cogni-
tum quo id fit. Hinc doctores ꝑfati loqui videnť, quo ad hoc ꝙ dæmones quæ agunt, in Deū non
referunt, ſicut ad finem, nec agunt q̄d ex ꝓpoſito ad gloriā eius directe: ea q̄q; quæ agunt, eis in-
uitis, ſubdunť Dei iudicio, inquātum hoc redundat in augmētum pœnæ eoꝝ. Rurſus ait Alber
tus: Dicit ſcriptura ꝙ ſatan inter eos fuit, & non cū eis, vel ante eos, vel poſt eos. Cū eis nō fuit, q̄a
voluntati eoꝝ non concordauit: ante eos nō fuit, q̄a ꝓfectus eoꝝ in bonis hoībus impedire nō
potuit: poſt eos nō fuit, quoniā confirmatis inſidiari nō potuit: ſed inter eos fuit, cum inter bo-
na eoꝝ mala ſeminauit, iuxta illud Matthęi: Cum dormirent homines, venit inimicus & ſuper- Mat. 13.
ſeminauit zizania in medio tritici. Id etiā aduertēdum, ꝙ angeli ſancti cum hominibus in ter-
ra cōſiſtendo, preces eoꝝ ac merita Deo poſſunt offerre ac opem impendere, atq; ibidē ſe ſiſtere
dño ſecūdum modum ꝑfactum, ſicq́; venire ad ipſum, cōuertendo ſe de actu circa hoīem exhi-
bito, ad actum circa Deū verſantem, q̄ eſt ꝑſentare merita hoīm Deo, nō quaſi Deus ea ignoret,
ſed vt optatū ab ipſo ſortianť gr̃æ donū, ſicq́; inter eos ſatan adeſſet. [Cui dixit dñs:] allocutiōe
non exteriore corporali ſenſibili, ſed interiore ac intelligibili, cū ipſemet Deus ſit ſuꝑſimpliciſſi
mus ſpūs, dæmon q̄q; ſpiritualis ſubſtātia eſt. [Vnde venis?] Quærēdum cur angelis bonis Deus Gregori⁹.
nō ait, vñ venitis? ſed ſatanæ, vñ venis? Ad q̄d r̃ndet Gregorius: Req̄rimus q̄ neſcimus, neſcire au Mat. 25.
tem Dei, eſt reprobare, vñ q̄buſdā dictuꝝ ſe perhibet, Neſcio vos vñ ſitis. ſic verax homo diciť Luc. 13.
neſcire mentiri, q̄a fari mēdacium dedignať. Q̄m ergo dñs ſatanæ vias reprobat, ait ad eum: Vn-
de venis? & eſt q̄ſtio nō ignorātis, ſed arguentis. tanq̄ dicat, Vide de quātis obſcœnitatibus atq;
malitijs venias. ſimiliter diciť Adæ, Adā, vbi es? i. vide in quāta miſeria es. Loquutio q̄q; Iſta ꝑfi- Gene. 3.
ciť, dum ſatanæ ſua malitia diuino lumine demōſtrať, vt dicit Albertus. Thomas autem hāc q̄- Albertus.
ſtionē ſoluit, dicendo: Angeli boni nil faciunt, niſi ad q̄d diuina voluntate mouenť, à qua ange- Thomas.
li mali diſcordār, vnde q̄ agunt, à Deo aliena exiſtunt, quātum ad intentionem eoꝝ ſemper ꝑuer
ſam. Nō autem ſolemus interrogare de his q̄ ipſi nos facim⁹, ſed de his q̄ abſq; nobis fiunt. ideo
non dicitur ꝙ dñs interrogauit ab angelis bonis, ſed ſolum à ſatan. Poteſt inſuper reſponderi ꝙ
ideo, q̄m angeli boni bene ſibi conſcij, ad hoc coram Deo adſtiterunt, vt ei ſua opera fatereнť ac
præſentarent ꝑ modum ꝑdictum. ideo non inq̄runť. Satan vero male ſibi conſci⁹, ita nō habuit
ſe: immo quātum in ſe eſt, ſuā mallet occultare neq̄tiā, inquātum eſt ſua. hinc interrogať, quem
etiam dñs idcirco nō quaſi ignorās interrogat, vt eius reſponſione cōuenienter ꝓcedat ad q̄d in-
tendebat, ſcilicet ad ſancti Iob cōmendationem. Inſuper iuxta Thomam, dñs non ait ad ſatan, Idem.
quid facis, aut vbi es? ſed, vnde venis? Quoniam facta quæ per dæmones procurantur, interdum Dæmonū facta procurāt iterdū à Deo.
ex diuina voluntate procedunt, dum per eos vel mali puniuntur, vel boni exercentur: ſed dæmo-
nis intentio ſemper eſt mala, atq; à dño aliena. Iterum, ſecundum eundem doctorem, dicere du

pli-

pliciter accipitꝛq̄ḣꝙ em̄ refert ad cordis cõceptũ,q̄ḣꝙ ad ſignificationẽ,qua talis cõceptus expri
mit alteri. Itaq; ſecundũ primũ modũ dicere Dei,æternũ eſt,nihilꝙ aliud q̄ generare filiũ, q eſt
verbũ ipſius. Secũdo modo dicit ſpecialiter aliqua Deus, diuerſimode tñ diuerſis, ſecũdum q̄d
Mat.3.17. cõgruit naturę eoꝶ.hominibus q̄ppe corporeos ſenſus habẽtibus q̄ḣꝙ locutus eſt ſono ſenſibi
li,formato in aliqua creatura ſubiecta, ſicut vox ſonuit in baptiſmo trãsfiguratiõeꝙ Chri:Hic
eſt filius meus dilectus.Aliq̄ñ p viſionẽ imaginariã,vt pphetis. aliq̄ñ aũt intelligibili expreſſiõe,
ſicꝙ intelligẽdum eſt,Deũ ad ſatã dixiſſe,inquantum Deus fecit ipſum ſatã intelligere,ꝙ ea quę
agit,cõſpiciunt à Deo.ſicut aũt dicere Dei ad ſatã,eſt notitiã ei pbere,ſic ſatã Deo rñdere,eſt nõ
Heb.4. alicuius rei notitiã Deo tradere,ſed cõſiderare oĩa Dei cõſpectui aperta eſſe. Veruntñ de hoc ple
Gregori⁹. nius tractat Gregori⁹,dicẽs:Quatuor modis loquit Deus diabolo:primo,vias eius iniuſtas argu
endo,ſicut dũ ait,vnde venis? Secũdo, electoꝶ iuſtitiã cõtra eũ pponẽdo,vt cũ dicit:Nunq̄d cõſi
deraſti ſeruũ meum Iob,ꝙ nõ ſit ei ſimilis ſuper terrã? Tertio, tẽtandã electorum innocẽtiam
dæmoni pmittẽdo, quẽadmodũ ait:Ecce vniuerſa quæ habet,in manu tua ſunt.Quarto,diabo
lum ab electoꝶ tentatiõe aliq̄ñ phibendo, ſicut ſubiungit: Tantũ in eũ ne extẽdas manũ tuam.
Quæ oĩa loquẽdi genera fiũt per intelligibilẽ oſtenſione. Tribus quoꝙ modis diabolus loq̄tur
dño.Primo,vias ſuas ei denunciãdo,vt cũ ait:Circuiui terrã &c.Secũdo,electos mendaciter ac-
cuſando,ſicut cum dicit:Nunq̄d fruſtra Iob timet Deũ? Tertio,tentandã eoꝶ innocentiã poſtu
Albertus lando,vt cũ ait: Extende manũ tuã, & tange cuncta quæ poſſidet &c.Adhuc ſecundũ Albertũ,
iſti modi loquutionũ fiunt per demõſtratiões illuminationũ, i. oſtẽſiuas illuminationes,quan-
tum videlicet ad ſuperiores.demõſtrationẽ aũt illuminationum appellat, q̄ñ ex voluntate in-
tellectualis ſubſtantia in lumine intelligentiæ ſuæ conceptus ſuos atꝙ affectus alteri ſubſtan-
Baſilius. tiæ intellectuali demõſtrat. Et hoc dicit Baſilius in libro de fide diuinitatis, ſic: Sermonis vſum
nobis Deus incluſit,vt corporei exiſtentes,affectus noſtros inuicẽ panderemus. ſi aũt intecta &
Gregori⁹ nuda anima vteremur,ſermone nõ indigeremus, ſed mutuo in nobis inuicẽ videremus noſtros
affectus.Hinc quoꝙ Gregorius ait:Alienis oculis intra mentis noſtræ ſecretũ quaſi poſt parietẽ
corporis ſtamus.ſed cũ maniſeſtare noſipſos cupim⁹,quaſi p linguæ ianuã egredimur.[Qui rẽ-
ſpõdens ait:]iã dictũ eſt, q̄d ſit,& quõ fiat reſpõſio ſatan ad Deũ.fatet eq̄dẽ Deo q̄d ei abſcõdere
nequit,immo q̄d ille inuariabiliter præſcit.[circuiui terrã,] i.habitatores terræ.[& pambulaui
eam]i.diligenter ptranſiui.omnium em̄ mores,pprietates,inclinatiões,cõſuetudines,actus, vi
ſamꝙ obſeruat,ventilat,diſcutit atꝙ rimat,vt ſciat qualiter quenꝙ facilius viocat,aſtutius ten
tet,ſecretius circunueniat, dãnabiliusꝙ pſternat.vnde per circuitũ eius calliditas deſignatur,
Dæmonũ aſtutia varia tẽtãdi homines. curuitas ſiue puerſitas,ſicut p rectitudinem ſimplicitas atꝙ iuſtitia. Callidoꝶ nãꝙ eſt aliud fo-
ris ptendere,aliud intus intẽdere, & ſic opus q̄d faciunt ac oñdunt,exit ab extremis, dum neque
voluntati cõcordat,nec vltimo fini.Rurſus, dæmon & hoĩes vitioſi mente ſemp inſtabiles ſunt
& vndiꝙ diuagant,quia in Deo ſummo & incõmutabili bono mentis nõ figũt radicẽ.Ideo ſcri
Pſal.11. ptum eſt,In circuitu impij ambulãt.Et in prima Petri:Sobrij eſtote & vigilate, q̄a aduerſarius
1.Pet.5. veſter diabolus tanq̄ leo rugiens circuit,quęrẽs quẽ deuoret.Dicit aũt Albertus:Perambulat,qui
vbiꝙ veſtigiũ pedis relinq̄t.veſtigiũ vero pedis diaboli,peccatũ eſt.ſed ſic non perambulat,niſi
Ephe.4. quos aliquo modo vincit atꝙ cõtaminat.virtuoſi aũt eum expellunt, implentes illud Apoſtoli:
Nolite locũ dare diabolo. immo de eius impugnatiõe triumphãdo,puriores reddunt. In iuſtis
1.Cor.6. vero perambulat Deus,ſanctitatis & veritatis ſuæ veſtigia in eis relinquẽs,quẽdmodum ad Co-
rinthios dicit Apoſtolus:Vos eſtis templũ Dei viui,ſicut dicit dñs,quoniã habitabo in eis & in-
Thomas ambulabo,& ero illoꝶ Deus. Præterea Thomas ait:Cũ cõpoſitus ſit homo ex natura ſpirituali
& carne terrena,malum hominis in hoc cõſiſtit, ꝙ relictis ſpũalibus bonis,ad quæ ſecundũ ra-
tionalẽ mentẽ ordinat,terrenis bonis inhæret,quę ſibi cõpetũt ſecundũ carnẽ terrenã.ideo ma-
li,inquãtũ naturã terrenã (ſ.carnẽ) ſequunt,recte dicũt terra.hmõi ergo terrã nõ ſolũ circuit,ſed
& pambulat ſatan,q̄a in eis malitiæ ſuæ effectũ cõſequit.[Dixit dñs ad eum:Nunq̄d conſideraſti
Mat.25. ſeruũ meũ Iob?]ſeruum vtiꝙ ſeruitute amoris,cui dr in Euãgelio,Euge ſerue bone & fidelis,in-
Ioan.8. tra in gaudiũ dñi tui:nõ ſeruitute timoris,de quo ait Chriſtus,Seruus nõ manet in domo in ęter
num.[ꝙ non ſit ei ſimilis in terra?] hoc tripliciter accipi poteſt:Primo,ꝙ nullus homo viator
tẽpore ſancti Iob,fuit ei ſimilis in pfectione virtutũ,ſed ipſe quolibet tunc in terra viuente pfe-
ctior fuit:q̄d nõ videret cautum aſſerere,ſi tempore Moſis fuit,præſertim cum Moſes populum
Iſrael rexit.Secundo intelligi poteſt,put in q̄libet homine pfecto & ſancto eſt aliqua peminen-
tia cuiuſdã virtutis,q̄ ad ſpecialẽ aliquem vſum,ſeu quãdã ſpecialis prærogatiua virtutis, ppter
Eccl 44. quod de quolibet canit Cõfeſſore:Non eſt inuentus ſimilis illi.Et Apoſtolus aſſerit:Vnuſquiſꝙ
1.Cor.7. pprium donũ habet à Deo.Tertio,ꝙ in terra,i.rebus hominibusꝙ terrenis ei nõ fuerit ſimilis.ve
runtñ quia mox ſubdit,[homo ſimplex & rectus,& timẽs Deũ,ac recedẽs à malo,]videtur textus
prætẽdere,ꝙ in iſtis virtutibus nõ fuit ei tunc ſimilis: q̄d & ſatis pbabile apparebit, ſi penſemus
Iob 27. quæ ipſemet Iob infra de ſeipſo teſtatur, inter cætera loquens:Neꝙ rephendit me cor meum in
Iob 31. oĩmi vita mea.&,Semp q̄ſi tumẽtes ſup me fluct⁹ timui Deũ. In hoc ergo Iob à terra atꝙ terre-
nis

nis hoībus fuit ſegregatus,ꝙ extitit Dei ſeruus.homo etenī quaſi medius cōſtitutus eſt inter De
um & res terrenas.nā mēte cōiungiť Deo,carne terrenis.mediū vero quo amplius ab vno extre
mo recedit,eo plus alteri appropinquat.vñ quo homo plus Deo inhęret,eo remotior eſt à terra.
Hoc aūt eſt ſeruū Dei eſſe q̊d mēte Deo inhærere, qm̄ ſeruus eſt,q nō ſui cauſa eſt,i.nō ꝓpter ſe-
ipſum,ſed ordinatur ad dn̄m.porro q Deo mente inhęret,in Deū ſe ordinat,quaſi ſeruus amo-
ris.[Cui reſpōdit ſatā:Nunqd fruſtra timet Iob Deū] i.nō mirū ꝙ timet te,qa tot ei bñficia ꝓſti-
tiſti,& in oībus ꝓſperať, ideo ſeruit tibi & timet te, nō ꝓpter te aut ex tuo puro amore,ſed ꝓ-
pter bona ſibi collata,& ex amore priuato ac ſeruili timore, metuēs ſi peccaret,tēporali ꝓſpe-
ritate priuari. Fruſtra aūt fieri dr̄, ꝙ fit ſine ſpe mercedis ſeu vtilitatis, aut cōpleri aut obtineri
nō valet.Qm̄ ergo Iob tot tēporalia Deo donāte poſſedit,dixit eū diabol⁹ nō fruſtra Deū time-
re,q̄ſi ꝓpter ſola terrena coleret eū.Porro dū iuſti laudanť,inuidi & ꝑuerſi acrius cōtra eos deſæ-
uiunt:& dū opa q̄ cernunť,eꝑhēdere nequeūt,intētionē cōdemnāt, aſſerētes malo fieri aīo q̄ re-
cta itētiōe gerūt.De⁹ vero vitā iuſtoꝝ vult nō ſolū eis eſſe ſalubrē,ſed & alijs exēplarē:qa & ideo
tātam qbuſdā grām elargiť,vt eoꝝ intuitu & exēplo alij ꝓficiāt,ædificenť ſeu cōuertanť.bñuoli
quoq; eoꝝ imitatiōe ꝓficiſit,maleuoli deteriorant,inuidia eos torquēte.Ideo bona interpretan
tur in malū,& ſub ſpecie boni multa mala ꝓponūt ac faciūt. Hinc in 2. ad Corinth.ait Ap̄ſus: 2.Cor.2.
Chr̄i bonus odor ſumus Deo,alijs qdē odor mortis in mortē,alijs vero odor vitæ in vitā.vñ dia
bolus audito à Deo S.Iob ꝑconio,acrius cœpit furere ac ſæuire.[Nōne tu vallaſti] i.tua ꝓtecti-
one circūdediſti,[eū ac domū] i.ſobolē ac familiā eius,[vniuerſamq; ſubſtātiā ꝑ circuitū] i.vn-
diq; eum circūmuniſti,vt nulla ex parte diuerſitas ei occurrat.[Operibus manuū eius] i.rebus ac
opibus q̄ laboribus cōquiruntur,[bñdixiſti.] bñdictio Dei,eſt collatio bñficioꝝ ſuoꝝ,multiplica
tio eorundē,ſecundū Gregoriū.Thomas q̊q; affirmat:Cū Deus dicēdo oīa faciat,bñdicere Dei, Gregori⁹.
eſt bonitatē rebus donare.inanimatis aūt Deus bñdicere dr̄, qñ poſſeſſoribus ſuis eas adauget. Thomas.
[Et poſſeſſio eius creuit in terra,] opibus eius multiplicatis.[Sed extēde paululū manū tuā] i.po
teſtatē tuā parūper circa eū exerce ac mōſtra effectiue ſeu ꝑmiſſiue.[Et tāge cūcta quę poſſidet] i.
oēs facultates ac ſobolē eius totā ꝑmitte à me ſibi auferri ac diſſipari. [niſi in facie] i.manife
ſte [benedixerit] i.maledixerit.[tibi,] ſupple,mēdax inueniar & puniar,ſeu male mihi cōtingat.
per hoc ſatan nitebať ꝓbare,ꝙ ꝓpter tēporalia Iob Deū timeret.qm̄ illis ablatis, in apertā mur
murationē ꝓrumperet.& ait,extēde paululū,qa qcqd diabolus dāni intulerit homini,q̄diu ani
mā eius nō læſerit atq; deceperit,parū ſe egiſſe arbitrať.Voluit q̊q; ſatan ꝓbare,ꝙ Iob nullo mo
do iuſt⁹ exiſteret vere,ſed ſimulatorie tm̄,ꝑ hoc q̊d ait,extēde paululū.nā ex modica aduerſitate
ſeu exteriorū ablatiōe turbari,eſt ficte iuſtoꝝ.ꝑfecti em̄ vereq; iuſti,nec ꝓpter ꝓprij corporis læ
ſionē ad impatiētiam ꝓlabunť.Poteſt ꝓterea ſecūdum Thomā exponi, vt bñdicere ꝓprie acci- Thomas
piať,eritq; ſenſus,tange q̄ poſſidet,niſi in facie bñdixerit tibi,i. male accidat mihi, niſi pateat ꝙ
tēpore ꝓſperitatis bñdixit tibi nō vere in corde,ſed in facie,i.ſecundū apparentiā & corā oculis
hoīm.Sed cū diabolus certiſſime ſciat Deū eſſe veracē,nec poſſe mētiri,quō cōtradicere potuit
verbis ipſi⁹? Et reſpōdendū,ꝙ nō putauit verba Dei eſſe mēdoſa,ſed ſtimulāte ipſum ſua inuidia,
nō timuit ꝓferre mendaciū,cū ab initio ſit mēdax & p̄r eius.Poſſunt etiā ꝓinducta ita intelligi, Ioan.8.
ꝙ diabol⁹ ſciuit ex ꝓpria cōſideratiōe & magis ex verbis Dei S.Iob eſſe veraciter timoratū,& ꝙ
temporaliū affluētia eſſet ei occaſio magis timēdi Deū,nec tñ putauit eū tā iuſtū,qn ex tempora
liū ſublatiōe tentationi ſuccūberet & peccaret.Deniq; ſatā nō prius à dño expetijt ipſum Iob ad
tentandū,vt ait Gregori⁹, ſed cum dn̄s in deſpectum ſatanæ laudaſſet Iob,tunc iritatus diabolus
petijt tētādi licentiā.Cū eq̄dē ſuꝑbiſſimus ſit,metuit à viris virtutū deuinci,& in hoc cōſiderāda Gregori⁹
diſpenſatio pietatis ac ſapientię Dei,ꝓbentis diabolo occaſionē impugnādi iuſtos,q̄s Deus ꝓno
ſcit victuros,& ex ꝓlio cū ſatana ampli⁹ coronādos.[Dixit ergo dn̄s ad ſatan,] i.aduerſariū ſalu-
tis humanę:[Ecce vniuerſa q̄ habet,in manu tua ſunt] i. poteſtati tibi à me collatę tāgenda diſſi
pādaq; trado ſiue ꝑmitto.volūtatē aūt nocēdi habes o ſatan à te,ſed poteſtas oīs à me eſt:abuſio
aūt poteſtatis,ex tua eſt ꝑuerſitate.Hinc dicit Gregorius:Satanæ volūtas ſemꝑ iniqua eſt,ſed po- Gregori⁹.
teſtas eius nunq̄ iniuſta,qa à ſemetipſo voluntatē habet,i.impiā vltionē,non volitiuā potentiā,
ſed à dño poteſtatē.[Tantū in eū ne extēdas manū tuā] i. ipſum in ꝓpria ꝑſona nō tāgas nec læ-
das.quo liquet,tm̄ & non ampli⁹ poſſe diabolū in nos,quātum à Deo ꝑmittiť.ꝓpter q̊d ait Apo
ſtolus:Fidelis dn̄s q non patieť vos tentari ſupra id q̊d poteſtis,immo nec in ea q̄ attinent homi- 1.Cor.10.
ni ſeu poſſidenť ab eo,plus poteſt q̄ Deus ꝑmittit.vñ legio dæmonū dixit ad Chr̄m:Si eijcis nos, Mat.8.
ꝑmitte nos intrare in porcos.Deus ergo refrenat tyrānidem dæmonis, & poteſtatē ipſius coar- Albertus.
ctat,put cōdecens nouit,& hoīes ferre poſſe cōſpectat.Circa ꝓdicta ſcribit Albertus:Ea q̄ dicta
ſunt,Iudæi & noſtri iudaizātes hæretici,aliter exponūt,dicētes,ꝙ in die,i.in luce diuinæ ꝓuiden-
tiæ angeli ſeu filij Dei,i.bonæ creaturæ & ſecūdum rectū intellectū agētes, Deo aſſiſtūt:malæ aūt
creaturæ,q̄ ſignificāť per ſatā,vt ſenſualitas inclinās ad malū,etiā adſunt. & hoc eſſe q̊d dr̄ oīs
homo habere bonū angelum à dextris,& malum à ſiniſtris. Et ideo qm̄ malū eſt infinitū, q̄rere Pſal.90.
dn̄m ꝑ verbum infinitū,Vnde venis? & ſatan,i.materiā cum priuatiōe dicere, Circuiui terrā,vn-

diq; ſpargendo malum priuatiõis. in cælo eñ nõ habet locum, qa ibi nõ eſt gñatio neq; corru-
ptio.q̃d aũt dñs ait, Nunq̃d cõſideraſti &c.& demũ, Extẽde &c.eſt q̃dam etiam Incorruptibilia
ad corruptionẽ pũerſitatẽ appetere, vt q̃d in fabula Phaetontis dicit Ouidi⁹, q̃ Phaeton male di
rigẽs curſum ſolis, cõbuſſit cælũ & terrã, intelligẽs hoc de exorbitatiõe planetarũ, p cõparationẽ
Ouidi⁹ 1. Meta. ad mediũ q̃d eſt terra, vel etiã de pũerſitate recti hoĩs p malitiã priuatiõis, vel de malitia periodi
declinãtis ad domũ infauſtã, cui daſ licẽtia, qñ infauſtis fauſti pũalẽt.& hoc colligiſ in tertia col-
R. Moſes latiõe Rabbi Moſis in libro q̃ dſ, dux neutrorũ, ca.24.quã opinionẽ ſequunſ Abraã, Iſaac & Mo
ſes Aegyptius, Iudæorũ philoſophi, eo q̃ dicãt angelos intelligẽtias eſſe, q̃ ſint vbiq; & ſemp, &
nusq̃ mittanſ.angelos aũt q̃ mittunſ, effect⁹ eorũ eſſe in inferioribus, vel hoĩes q̃ corde pſagoiſta
pnunciãt, ſiue ad bonũ, ſiue ad malũ.Prima aũt expoſitio ſecundũ catholicã veritatẽ eſt, & alteri⁹
opinionis ſiue erroris ſabulã nõ curam⁹. Hucuſq; Albertus. Præterea De⁹ pſectionẽ iuſtorũ vult
oĩbus eſſe notã, ideo voluit etiã intentionẽ S.Iob, oĩbus iuſtã oſtẽdere per patientiã ſuã in aduer
ſis. pptcr q̃d pmiſit ſibi ſua auferri vt ei⁹ pſectio oĩbus fieret nota ad ædificationẽ ipſorũ, quẽad-
Tobiæ 2. modũ ſcriptũ eſt in Tobia: Hãc aũt tẽtationẽ ideo pmiſit dñs euenire illi, 1.Tobiæ, vt poſteris da
Gregori⁹. ref exemplũ patiẽtiæ ei⁹, ſicut & S.Iob, de q̃ pulchre ſcribit Gregori⁹: Scriptura ſacra oculis men
tis q̃ſi ſpeculũ q̃ddã opponit, vt interna nr̃a facies in ipſa videat. Ibi etenĩ fœda, ibi pulchra nr̃a
cognoſcimus. ibi ſentimus quantũ pficimus, ibi videmus à pfectu q̃ lõge diſtamus. narrat geſta
fortiũ, & ad imitationẽ corda puocat infirmorũ, dumq; illorũ victorioſa facta cõmemorat, cõtra
vitiorũ plia noſtrã debilitatẽ cõfirmat. ſitq; verbis illius, vt eo min⁹ mens inter certamina trepi-
det, q̃ añ ſe poſitos tot virorũ fortiũ triũphos videt. nõnunq̃ etiã q̃rundã caſus inſinuat, vt Dauid,
quaten⁹ timere prudẽter diſcamus. [Egreſſusq; eſt ſatan à facie dñi.] Quo potuit ſatan exire à fa
Hiere.23. cie eius q̃ vbiq; eſt, q̃ ait p Hieremiã, Cœlũ & terrã ego impleo: Ad quẽ Dauid pſalmiſta: Quo ibo
Pſal.138. à ſpũ tuo, & q̃ à facie tua fugiã: ſi aſcẽdero in cœlũ, tu illic es: ſi deſcẽdero in infernũ, ades. Et reſpõ
dendũ q̃ ſicut ad Deũ nõ acceditſ paſſibus pedũ ſpatijsq; locorũ, ſed intentiõe ſancta, affectiõe iu-
ſtisq; actib⁹, ita ab eo receditſ nõ corporis greſſu, ſed pũerſo affectu impioq; effectu, nõ q̃ p hæc
deſinat intellectualis creatura eſſe in Dei pſentia, ſed qa deſinit eſſe coram eo, quõ añ fuit vel quõ
eſſe deberet. Egreſſus itaq; ſatan à facie dñi, i. p impietatis executionẽ ab ei⁹ ſupſancta volũtate
Albertus. p diſcordiã abijt: qa q̃d De⁹ bona intentiõe fieri licẽtiauit, ille pũerſo execut⁹ eſt fine. Vñ Alber-
tus hic ait: Facies dñi hoc loco vocaſ pſentia diuinæ poteſtatis, iniquã diaboli volũtatẽ premẽ-
tis, i. ab operatæ malitiæ actu ĩpediẽtis. ſicq; egreſſus eſt ſatan ab obligatiõe ſeu coarctatiõe poteſta
tis illi⁹, vt nõ impedit⁹ poſſit exercere ſuæ malitiã volũtatis, iuxta quẽ ſenſum intelligi poteſt illud
Hiere. 15. Hieremiæ: Eijce illos à facie mea, & egrediantſ, videlicet à defenſione meæ poteſtatis ad licentiã
Gregori⁹. ſeu pmiſſionẽ impiæ volũtatis. Hinc ait Gregor. Quo exijt ab eo, q̃ dũ p molẽ corporis nusq̃ eſt, p
incircunſcriptã ſubſtantiã nusq̃ deeſt: ſed q̃diu ſatan preſſus maieſtatis pſentia, appetitũ ſuæ ma-
litiæ exercere nõ valuit, q̃ſi ante faciẽ dñi nõ ſtetit: à facie dñi exijt, qa relaxat⁹ diuinit⁹ ab inter-
Thomas næ coarctatiõis anguſtia, ad ſui effectũ deſiderij venit. Inſup Thomas ſignãter inq̃t: Diciſ, egreſ
ſus eſt à facie dñi. Satã eñi ſecundũ q̃d poteſtas nocẽdi ei pmittiſ, corã facie dñi eſt, qa ex rõnabi-
li volũtate hoc accidit. ſed dũ pmiſſam ſibi poteſtatẽ exeqſ, à facie dñi exit, qm̃ ab intentiõe pmit
Gregori⁹. tẽtis receſſit. Circa hũc locũ diuin⁹ & S. Gre. de ĩfinitate Dei ſublimis & bñdicti ſcribit pulcher-
rime, dicẽs: De⁹ manet inter oĩa, ipſe extra oĩa, ipſe ſupra oĩa, ipſe ĩfra oĩa: & ſuperior eſt p potẽ-
tiã, & ĩferior p ſuſtẽtationẽ, & exterior p magnitudinẽ, & interior p ſubtilitatẽ: ſurſum regẽs, de-
orſum cõtinens: extra circũdãs, interius penetrãs. Nec alia ex parte ſuperior, alia inferior: aliaq; ex
alia parte exterior, & ex alia manet ĩterior: ſed vn⁹ idemq; tot⁹, vbiq; pſidendo ſuſtinẽs, ſuſtinẽ-
do pſidens, circũdãdo penetrãs, penetrãdo circũdãs. vñ ſuperius pſidens, inde inferi⁹ ſuſtinẽs: &
vñ exteri⁹ ambiẽs, inde interi⁹ replẽs: ſine inquietudine ſupius regẽs, ſine labore inferi⁹ ſuſtinens:
interius ſine extenuatiõe penetrãs, exteri⁹ ſine extenſiõe circũdans, inferior atq; ſupior ſine loco,
ampl⁹ ſine latitudine, ſubtilis ſine extenuatiõe. [Cũ aũt quadã die filij & filiæ ei⁹ comederent & bi
berent vinũ] q̃d addiſ, ad innuendũ q̃ hilariter ſimul edebãt, vt ex hoc ſequẽs mœror appareat
Eccl.31. grauior, qa oppoſita iuxta ſe poſita, clari⁹ patent, & viciſſim graui⁹ torquent. vñ in Eccleſiaſtico
habeſ: Vinũ in iucũditate creatũ eſt, nõ in ebrietate. [in domo fratris ſui primogeniti.] vbi fore
taſſe ſolẽnior cõuiuatio fuit. & q̃d ait, ſui, nõ referſ ad ei⁹, puta ad Iob, ſed ad id q̃d pdixit: Filij &
filiæ ei⁹, i. in domo fratris eorũ, q̃ fuit S.Iob primogenit⁹, vbi forte edebãt, ſtatim poſt egreſſum
ſatan à facie Dei. Satan eñ inuidioſiſſim⁹, nõ diu diſtulit implere prauũ cõceptũ, pſertim cũ ſe-
Dionyſi⁹ cundũ diuinũ Dionyſiũ. in dæmonib⁹ ſit phãtaſia pterua, amẽs furor, & irrationabilis cõcupiſcẽ
tia, amẽs aũt furor nõ differt. [Nũci⁹ venit ad Iob q̃ diceret: Boues arabãt, & aſinæ paſcebanſ iu
Ioh. 1. xta eos, & irruerũt Sabæi.] q̃ noĩanſ in Iohel, quo habeſ, venũdabũt eos Sabæis genti longinquæ.
[Tulerũtq; oĩa] pecora, vt nec victui nec agriculturæ neceſſaria remanerẽt ex eis. [& pueros,] i.
pecorũ cuſtodes & ſeruos Iob. [percuſſerũt] i. occiderũt. [gladio] ex q̃ ſeqſ, q̃ non ſolũ ſobolem,
ſed & ſamiliã Iob Deus tradiderit magni ſatanæ, quantũ ad corporalem tribulationẽ. [& euaſi
ego ſolus, vt nũciarem tibi] improuiſe ac ſubito ad maiorem tui afflictionem, qa iacula præuiſa

minus

minus feriunt. ideoq́ ſatan vnum abire pmiſit ac fugere, vt per importunam ac turbulentam
eius denunciationem, Iob amplius moueret & turbaret, qui etiam tanq̃ vir iuſtus magis de pue-
rorum occiſione, q̃ pecorum ablatione dolebat. Iſtud in die conuiuij accidit, quia ſecundum Grego- Gregorius
rium, pnuncia tribulationis eſt lętitia ſanctitatis. vnde & ſcriptũ eſt: Riſus dolore miſcebit, & ex- Prou. 14.
trema gaudij luct⁹ occupat. ſed & frequenter rota fortunæ quem ad ſumma eleuat prius, ad ima
declinat, & vice verſa. [Cumq́ adhuc ille loqueretur, venit alter,] vnus ſcilicet puerorum oues cu-
ſtodientium, vt videtur, [& dixit: Ignis Dei] i. diuinitus pmiſſus, vel ſecundum æſtimationem lo-
quentis, à Deo pro plaga inductus & ſupnaturaliter pcuratus. [cecidit de cælo] aereo, [& iacta a
oues puerosq́ conſumpſit] i. repente dum tetigit oues tuas & earum paſtores, ſimul cuncta conſum
pſit. cum tanto impetu furoreq́ venit. [& effugi ego ſolus, vt nunciarem tibi.] Ideo ſatan pra-
cticauit, q vnus ita effugeret ac ſubito ad Iob veniret, altero adhuc loquente, quatenus aduerſi-
tas aduerſitati adiuncta, & ſine interuallo pcepta, mentem ſancti Iob magis obrueret, dum ſe
per temporis interpolationem ad patientiam non arma armaret. Deniq́ quod dicit, Ignis Dei,
quidam exponunt, ignis Dei, id eſt, miſſus à Deo. quod non videtur congrue dictum, quoniã ignẽ
iſtũ ſatã pduxit in aere, fecitq́ deſcendere. Deus aũt nec per ſeipſum, nec per angelum bonum,
ſed per ſatan afflixit Iob, ita q dæmon ignem hunc procurauit, quod naturali induſtria & vir-
tute faciliter potuit, actiua atq́ paſſiua materialia inuicem applicando. Vnde & in Apocalypſi Apoca. 13.
legit: beſtia, id eſt, Antichriſtus ſeu eius caterua, fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cæ
lo deſcendere in conſpectu hominum, quod (ſecundum expoſitores ibidẽ) fiet operatione dia-
boli. Aliqui etiam dicunt, q ignis iſte cecidit de cælo per coruſcationem & fulgur. ſed magis opi
nor q directe ex aere irruit, nec p terræ gyrum, ſed p locum duntaxat, vbi oues & paſtores fue-
rant, fundebat & extendebat. dicitur tamen ignis Dei, quia pmiſſus à Deo vel ob aliam cauſam
pfractam. Hinc dicit Gregorius: Intuẽdum q̃ callide dicit ignis Dei, ac ſi diceret, illius iram ſuſti-
nes, cui quotidie ſic ſeruiſti, totq́ hoſtias obtuliſti, vt Iob de exhibito Deo obſequio triſtaretur,
ſeq́ ei fruſtra ſeruiſſe conquereret. [Sed & illo adhuc loquente, venit alius] puer, cuſtosq́ pecorum
[& dixit: Chaldæi] de quorum maxima crudelitate in Hieremia, Iohele & Habacuc multa dicun- Hiere. 50. Iohel. 3.
tur. [fecerunt tres turmas, cingentes quæ tua fuerunt, ne quicquam tuorum euaderet. [& inuaſerũt Habac. 1.
camelos, & tulerunt eos, & pueros percuſſerunt gladio, & effugi ego ſolus, vt nunciarem tibi,]
addendo dolorem dolori. Penſandum q quatuor tribulationes denunciant beato Iob, quas ſa-
tan ſic ordinauit, q duæ ab hominibus inferrent, duæ diuinitus crederent illatæ: & prima ab ho
minibus illata ipſi Iob nunciata, nunciaret, ſecũda deſup facta, deinde tertia ab hominibus in-
flicta, & vltimo quarta deſup lapſa, quod hoſtis antiquus calidiſſime ad doloris pcurauit au-
gmentum. Mens nempe iuſtorum, ab hominibus ſumpta iniuria, conſolationem in Deo requirit,
quem ſi mox viderit ſibi aduerſa exaggerare & plagas augere, magis affligit. [Adhuc loquebat
ille, & ecce alius intrauit, & dixit: Filijs tuis & filiab⁹ veſcẽtib⁹ & bibẽtib⁹ vinũ in domo fratris ſui
primogeniti, repẽte ventus vehemẽs irruit e regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos do-
mus: quæ corruens, oppreſſit liberos tuos.] nec dubium quin & filias, quæ ad fugiẽdum fuerãt
tardiores. [Et mortui ſunt, & effugi ego ſolus, vt nunciarem tibi.] vnde videt q omnes q erant
in domo, oppreſſi ſint, iſto excepto, qui forte vento irruente fuit in ianua aut extra domũ, eſtq́
veriſimile q multi cum filijs & filiabus Iob fuerunt in domo, pſertim de miniſtrantibus ad men
ſam filijs ac filiabus tam inclyti principis, & forte ſi filij Iob vel ſaltem primogenitus eius ha-
buit ſobolem, ſimul extincta eſt. Hæc autem aduerſitas præcedentibus tanto moleſtior fuit, quo
filij plus diliguntur q̃ ſerui & facultates. & quia omnes filij & filiæ ſimul extincti ſunt, ita q ſpes
poſteritatis non manſit, & rurſus, quia in tali opere in quo periculoſum eſt mori, fuerunt con-
ſumpti, videlicet in conuiuio, in quo peccata deeſſe non ſolent: q item tam improuiſe ac ſubito,
ita q ſe ad mortẽ per pœnitẽtiam diſponere aut non, aut vix valebant. ex quibus omnibus ge-
nerabatur timorato patri ſolicitudo & timor de aliquo forte periculo animarum eorum, præſertim
quo ad venialia non minima. nam & ante tempore conuiuij miſit ad eos, ſanctificauitq́ ipſos, ti
mens q Deum offenderint. Præterea innuẽdum, q̃ hoſtiliter & aſtute dæmon inuaſit Iob. pri-
mo enim induxit nocumẽta minora, deinde maiora, vt vnumquodq́ p ſe grauius atq́ diſtincti-
us ſentiret. nam nocumẽta ac damna minora poſt maiora ſtatim illata, parum aut nil ſentiuntur.
Quẽadmodum enĩ paruum lumẽ cum magno nõ percipit, ſed fuſcat, ſic minus triſtabile, nõ ſen
titur immediate poſt maius. Circa hæc ſcribit Thomas: Cum omnis aduerſitas pdicta ſit p ſa-
tan inducta, neceſſe eſt confiteri q Deo pmittẽte dæmones poſſint aeris pturbationes inducere,
ventos cõcitare, ignem e cælo deijcere: quis enĩ natura corporalis nõ obediat angelis bonis nec
malis, quãtum ad ſubſtãtialium ſuſceptionẽ formarum, ſed ſoli Deo, obedit tamẽ eis quo ad motũ
localem, cuius ſignum eſt q in homine ex ſolo voluntatis imperio membra ad opus mouentur.
Quæcunq́ ergo ſolo motu locali fieri poſſunt, hæc p naturalem virtutẽ angeli boni ac mali fa-
cere poſſunt, niſi diuinitus phibeant. Venti aũt & pluuiæ & aliæ huiuſmodi aeris pturbationes
ſolo motu vaporum reſolutorum ex terra & aqua fieri poſſunt, nec obuiat illud Hieremiæ: Nunquid Hiere. 51.

ſunt in ſculptilibus gentium qui pluant? aliud enim eſt naturali curſu pluere, quod ſolius eſt Dei,
qui cauſas naturales ad hoc ordinauit: aliud, cauſis naturalibus à Deo ad pluendum ordinatis
aliquando artificialiter vti ad pluuiam vel ventum interdũ quaſi extraordinarie producẽdum.
Inſuper ait Gregorius: Notãdum q̃ callide tot malorum põdera & diuiſa & ſubita nunciant, vt &
repente & particulatim creſcens in audientis corde, ſeſe dolor ipſe nõ caperet: & tanto arden-
Gregori⁹. tius in blaſphemiam accẽderet, quanto ſubitis ac multiplicibus nuncijs in ſe anguſtijs æſtuaret.
Poſtremo Gregorius ſentit filios & filias ſancti Iob virtuoſe vixiſſe, ſobrie refeciſſe, ſalubriterq́
obijſſet Abſit, inquiens, ne tanti viri filios per conuiuiorum ſtudia ingurgitando ventri ſuſpice-
mur vacaſſe. [Tunc] videlicet morte totius ſobolis ſuæ audita, [ſurrexit Iob,] nõ puſillanimita-
te deiectus, ſed in Deum mente erectus, [& ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite, corruens in ter-
ram, adorauit.] Apud antiquos ſignum triſtitiæ fuit vtrunq; iſtorum, videlicet ſcindere veſtes, at-
Geneſ. 37. que abradere crines. nec mirum ſi Iob tot filijs ac filiabus amiſſis hæc fecerit, cum in Geneſi ſcri-
ptum ſit, quẽadmodũ patriarcha Iacob putãs Ioſeph à beſtia deuoratum, ſciſſis veſtibus, indu-
tus ſit cilicio, lugens filium tempore multo. Deniq; ex hoc ꝙ Iob primo ſurrexit, deinde veſtes
ſcidit, & caput totõdit, atq; deinceps in terram corruit, Deumq́; adorauit, oſtẽdit ꝙ nõ ex men-
tis immoderato mœrore, ſed ex vera deuotiõe ſolotenus ſe proſtrauit. Sed cum Salomon dicat,
Prou. 12. Non cõtriſtabit iuſtũ quicquid ei acciderit, quõ Iob ſignifer æquitatis, in aduerſis triſtatus eſt,
præſertim cum perfectæ patientiæ ſit, etiã cum delectatiõe ſuſtinere aduerſa? Et reſpõdendum ꝙ
verbũ Salomonis de inordinata ſeculari & irrefrenata triſtitia accipi debet, quæ animũ obruit,
2. Cor. 7. ratiõem excæcat, & iuxta Ap̃lm efficit mortẽ, de qua in Eccleſiaſtico dicit: Triſtitiã nõ des a ni-
Eccl 30. mæ tuæ, & nõ affliges teipſum in cõſilio tuo. Moderata vero triſtitia nõ eſt abijcienda, de qua in
Eccẽs 7. Eccleſiaſte fertur: Cor ſapiẽtum vbi triſtitia, Cor ſtultorum vbi lætitia. Sed & de Chriſto Euãgeliſta
Matth. 26. teſtatur ꝙ dixit, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ. immo q̃d Salomon ait, Non cõtriſtabit iuſtũ
Prou. 12. quicquid ei acciderit, de malo culpæ intelligi nequit, niſi quo ad immoderãtiam quãdam triſti-
Marc. 3. tiæ, præſertim cum de Chriſto in Marco ſcriptum ſit: Cõtriſtatus eſt ſuper cæcitate cordis eo-
rum. Porro quõ timor & triſtitia ac cæteræ paſſiones cadant in virum cõſtantem, ſeu virtuoſo
Auguſtin⁹ ſint aſſumendæ, beatus Auguſt. in libris de ciuitate Dei prolixe pertractat, recitãs diuerſas de hoc
philoſophorum opiniones. Stoici enim dicebant, ꝙ nullo modo cadant in virum cõſtantem & ſa-
pientẽ. Peripatetici vero dicebãt, ꝙ paſſiões de ſe nõ ſunt virtuoſæ aut vitioſæ, ſed naturales quæ-
Idem. dam affectiões & motus. ideo ſecundum ratiõis dictamen poſſunt ſine culpa ineſſe atq; aſſumi
Idem. cum moderamine, ita ꝙ ratiõem nõ obruant. hancq́; ſentẽtiam fatſus eſt Auguſtinus ſacræ ſcri-
pturæ cõſonantiorem eſſe ac veram. Idem quoq; hoc loco affirmat Gregorius. Auguſtinus in-
1. Theſſ. 4. ſuper ſup illud Apoſtoli ad Theſſalonicenſes, Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non
cõtriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem nõ habent, dicit in quodam ſermone: Non prohibet Apoſto-
lus de morte charorum ac propinquorum triſtari, ſed prohibet ſic triſtari ſicut infideles triſtãt, ſpe reſurre-
Auguſtin⁹ ctionis carentes, ſicq́; dolentes quaſi defuncti omnino eſſe deſierint. Et iterum ait: Non poſſumus
charis ac propinquis defunctis penitus nõ triſtari. Præterea Stoici aſſerebant, bona exteriora
nullo modo eſſe hominis bona, ideo de eorum amiſſione nullo modo eſſe dolẽdum, cuius opinio-
nis fuit & Craton philoſophus, anteq̃ à Ioanne ap̃lo cõuerteretur, prout in beatiſſimi Ioannis
cõtinetur legẽda. Peripatetici vero dicebant bona exteriora eſſe hominis bona minus principalia
ac inſtrumentalia ad virtutes, ſicut & corpus ordinatur ad animam. ideo de eorum amiſſione mode-
ranter poſſe triſtari, quãdo videlicet homo ſic eis priuatur, ꝙ iuxta ſui exigentiam ſtatus non re-
tinet competentiam. ſicq́; Iob in cõtriſtando ſe habuit, quem etiam arbitror Deum adorando
oraſſe pro ſuis defunctis, & ne laberetur ipſe in aliquam culpam. & quoniam, ſicut paulopoſt ſubditur,
gratias egit Deo, conſtat quod ſecundum ratiõis ſuæ ſupremum, aliquo modo gauiſus ſit in
præfatis aduerſis, cõſiderando ea vt ſecundum Dei beneplacitum ſibi inflicta, & vt materia ma-
gni meriti extiterunt. gaudium nempe eſt diffuſio animi in conceptu boni. [Et dixit: Nudus
egreſſus ſum de vtero matris meæ,] q̃d de propriæ genitricis vtero accipi poſſit, niſi mox adderet,
[& nullus nudus reuertar illuc.] Itaq; per vterum matris ſuæ intellexit vterum terræ, q̃ oim mor-
taliũ cõmunis eſt mater, cuius vterus eſt aliquod receptaculum eius, in quod redit homo per ſe-
pulturam ac corporis reſolutionem, iuxta q̃d dictum eſt Adæ: In ſudore vultus tui veſceris pa-
Gene. 3. ne tuo, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.
Sed cum defunctorum corpora ſoleant aliquo operimento tecta ſepeliri, quõ Iob redijt nudus
in terram, quem cõſtat cum maxima ſolennitate & forte precioſis opertum in monumento lo-
catum? Et reſpõdendum ꝙ per nuditatem ſignatur carentia opum ac rerum, quantum ad poſſeſ-
ſionem. certum eſt enim, ꝙ corpus exanime nihil poſſideat. Porro ꝙ terra mater hominum ap-
Eccl 40. pelletur, patet ex Eccleſiaſtico in quo habetur: Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus,
& iugum graue ſuper omnes filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſq; in diem ſepultu-
1. Timo. 6. ræ in matrem omniũ. Pręhabito quoq; Iob verbo cõſonat illud Ap̃li ad Timotheum: Nihil in-
tulimus in hunc mũdum. haud dubium quia nec auferre quid poſſumus. Veruntamen videtur ver-
bum

bum inductum, de ventre matris carnalis poſſe exponi, & q̃d ait, nudus reuertar illuc, intelligẽdum erit nõ de ventre huiuſmodi matris, ſed de aliquo ei ꝓportionabili ſiue ſimili, puta de monumẽto in quo corpus poſt egreſſum de mundo latet atq̃ quieſcit, ſicut ante ingreſſum in mundũ in vtero mr̃is latuit & quieuit, q̃bus verbis S. Iob ex cõſideratiõe conditiõis ſuæ mortalis naturæ rationabiliter demõſtrauit, q̃ de rerũ amiſſiõe nõ debuit triſtitia abſorberi, vinci aut deijci, cũ rerũ poſſeſſio accidẽtalis, nõ ſubſtãtialis ſit homini. Itaq̃ magna in rerũ amiſſiõe eſt cõſolatio, ſapienter penſare q̃ aliquãdo nihil earum habuimus, & tandem nihil de eis habebimus. Conſequenter idem demõſtrat ex parte Dei, qui omnia dedit, & cuius beneplacito homo cõformare ſe debet. [Dominus dedit] qui omnium eſt bonorum origo, creator, collator, qui (vt Iacobus ait) dat omnibus affluenter, & nõ improperat. Ioannes quoq̃ Baptiſta ꝓteſtatꝰ Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cælo. Per hoc autem q̃d ait, dñs dedit, ſatſus eſt Iob, proſperitatem mundanam opulentiamq̃ terrenam non cauſaliter, neque ex fato, nec ex ſolo humano ſtudio, ſed ex diſpenſatiõe diuina hominibus ꝓuenire: ſimiliter aduerſitates vitæ præſentis inſinuans ex diuinæ prouidentiæ fonte contingere, ſubdit: [Dominus abſtulit,] id eſt, auferri pmiſit. Quãuis autem Iob audiuit ſibi opes ablatas à Sabæis atq̃ Chaldæis hominibus prauis, id tamen Deo aſcripſit, ſine cuius permiſſu & ordinatiõe ſciuit nec iſta nec aliquid fieri. Rurſus, quoniam res à Deo cõceſſas nullus tenet, niſi cõſeruante eo qui dedit, ablatio rerũ quãuis ſit à maligno directe & effectiue, Deo tamen aſcribitꝰ iuxta cõſuetudinem ſcripturarũ, quæ hominum indurationem, errorem, auerſionem Deo attribuit, eo q̃ nemo niſi per miſericordiam Dei ad pœnitentiam ſalubriter emolliatꝰ, iuſte cõuerſetꝰ, ad dñm cõuertatꝰ. Hinc in Exodo dominus ait frequẽter: Indurabo cor Pharaonis. Et Pſalmiſta ad Deum, Declinaſti, inquit, ſemitas noſtras à via tua. Et Eſaias: Quare nos errare feciſti de vijs tuis, indurasti corda noſtra ne timeremus te? Itaq̃ quoniam Deus temporalia gratis dedit, poteſt ea ad placitum irrepræhenſibiliter tollere. eius enim ſunt omnia. ꝓpter q̃d de earum perditiõe nec murmurare, nec conqueri, nec immoderanter debet homo triſtari. [Sicut domino placuit, ita factum eſt.] Ideo debeo cõtentari, & eius voluntati me cõformare. Amicorũ nanq̃ eſt eadem velle & nolle. idcirco diligens Deum, de eius diſpoſitiõe ſecundum rationem cõtentus eſt. Sed quõ iniuſta ſpoliatio opum atque crudelis occiſio filiorũ Iob, placuit Deo, cui nil impium placet? Et reſpõdendum q̃ iſta Deo placuerũt eo modo & fine, q̃ ipſe ea pmiſit, videlicet inquãtũ erant ad pfectũ Iob, atq̃ ob vtilitatem multiplicem, nõ inquãtum ꝓceſſerũt ex impia voluntate dæmonis & hominũ q̃s induxit ad vitia. Dicit aũt Gregorius: Dum quæ nolumus patimur, neceſſe eſt vt ad Deum q̃ iniuſtũ nil vult, noſtrã voluntatẽ vertamus, magna q̃ppe eſt cõſolatio in eo q̃d diplicet, q̃ Deo ordinante circa nos agitꝰ, cui nõ niſi iuſtũ placet. [Sit nomẽ dñi] nominatum [benedictũ] i. ipſe oĩm dñs, nomine nominãte deſignatus, ab oĩbus benedicatꝰ, & in ſeipſo ſanctus, bonus, omnĩq̃ bona dictione & appellatiõe cõdignus eſſe noſcatꝰ. ſic ergo finaliter S. Iob verba ſua in Dei laude & grãrũ actione finiuit, in aduerſis lætatus ſecundũ quaſdã ſapiẽtiales cõſiderationes, videlicet vt erãt ex beneplacito Dei, & ꝓ grẽ incremẽto, quis in ſeipſis contriſtabilia eſſent, queãdmodum æger de pœnali medicina ſecundũ ratiõne gaudet, vt eſt effectiua ſanitatis, & longe pœnalitatis ablatiua, quãuis ſenſus ex obiecto ſibi improportionato triſtetꝰ & affligatꝰ, queãdmodũ Greg. ſcribit: S. Iob acriora valde vulnera ipſi ſatã inflixit, q̃ ab eo ſuſtinuit. q̃t em̃ voces patiẽtię ĩ laude Dei pcuſſus reddidit, tõt eot iacula in aduerſarij pectus intorſit. Nos q̃q̃ contra tẽtatorẽ iacula mittimus, ſi tribulationibus confoſſi, humilia r̃ndemus. [In oĩbus his] eiꝰ tribulationibꝰ & aduerſis, [non peccauit Iob labijs ſuis] inordinate, impatiẽter, murmuroſe loquẽdo: vñ q̃ patet eius pfectio, qa vt dicit Iacobus, Si q̃s in verbo non offendit, hic pfectus eſt vir. [neq̃ ſtultũ q̃d contra Deũ locutꝰ eſt,] i. nihil q̃d verę ſapiẽtię, q̃ eſt cognitio diuinorũ, contrariatꝰ, expreſſit, ſicut aliq̃ imperfecti & paſſionati, q̃ dũ aliq̃d vidẽt aut ſuſtinẽt, q̃d eis multũ irrõnabile & iniuſtũ videtꝰ, de ꝓuidẽtia Dei incipiũt dubitare ac indecẽtia verba effari. Non aũt ignorauit B. Iob Deũ eſſe tam bonũ ac ſapientẽ, q̃ neq̃uã ſineret fieri mala, niſi ſciret, vellet & poſſet ex eis elicere bona.

Iaco. 1. Ioan. 3. Ex. 4. 7. 10. Exo. 11. 14. Pſal. 43. Eſa. 63. Gregorius. Idem. Iaco. 3.

¶Elucidatio allegorica eiuſdem primi capituli. Arti. 5.

Expoſitores, q̃s legi, parũ aut nihil de myſtica, i. allegorica & tropologica expoſitiõe libri huius ſcripſerũt, forte qa B. Grego. myſteria eius diſerte ac luculẽter expoſuit. Verũ qa Gregorius tractãdo diffuſus atq̃ plixus eſt, nec oĩbus eſt facultas eius pelegãtiſſima ſcripta ad manũ habere, nec ſic myſticũ pſecutus eſt ſenſum, q̃n ſupbenigniſſimo ac ſupmunificẽtiſſimo ſpũſancto pſtãte queãt & alia dici ac aliq̃ addi, dicta q̃q̃ ab eo clarius exprimi, aliqua de ſpirituali ac myſtico huius voluminis intellectu, quãtũ paracletus ſpũs veritatis donauerit, ſcribere opto. Itaq̃ à principio inchoãdum videtꝰ. [Vir erat in terra Hus, noĩe Iob] Allegoria q̃d credẽdum ſit, docet, tuncq̃ potiſſime intellectꝰ allegoricꝰ eſt, dum q̃d literaliter de antiq̃s dictũ eſt pribus Chr̃m pfigurãtibus, de Chr̃o exponitꝰ. Porrò vt tactũ eſt, Iob verbis, tribulatiõibus, virtutibus, pſona & nominis interpretatiõe Chr̃m præfigurauit, ſicut & Hieremias ac alij multi. Iob q̃ppe interpretatur dolens, Hus ſapiẽtia. Itaq̃ vir, i. Chr̃s, Deus & hõ in vna pſona, q̃ ab inſtãti ſuæ incarnatiõis

Gregorius.

vir fuit, nõ corporis quãtitate, ſed virtutum pfectiõe, grãrumq́ plenitudine, de q̃ per reſpectum
Hiere. 31. ad ei⁹ infantiã ſcriptũ eſt in Hieremia: Nouũ creauit dñs ſup terrã, mulier circũdabit virũ. de q̃
Actuũ 2. vt pfectæ ætatis in Actib⁹ loquit̃ Petrus, Ieſum Nazarenũ virũ approbatũ à Deo ſignis & virtu
tibus & pdigijs, Deus ſuſcitauit. [erat in terra Hus] i. Iudææ, in q̃ ſapia, i. vnius veri Dei cognitio
Pſalmo 75. cultusq́ viguit, iuxta q̃d ſcriptũ eſt: Notus in Iudæa Deus. ibi em̃ Chr̃s naſci & cõuerſari ac mori
elegit. [nomine Iob] q̃d interpretat̃ dolens, i. Chr̃s, cuius tota in hoc mundo vita doloribus ple
na fuit, quãuis anima eius quo ad ſuum ſupremũ, in beatificæ fruitiõis gaudio fuerit indeſinen-
ter ab incarnatiõis exordio. hoc eteñi nõ obſtãte, ab eodem exordio cœpit humano generi cõ-
pati, de eius peccatis triſtari, corporis q̃q; pœnalitatibus aliq̃n afficiebatur vero, cœpit mox mul
tis modis affligi, pſecutioneq́ appeti, & tandẽ amariſſimã paſſus eſt mortẽ. ppter q̃d Eſaias de
ipſo cõſcribit: Vidimus eũ deſpectũ & nouiſſimũ virorũ, virũ dolorũ & ſcientem infirmitatẽ, qui
Eſaiæ 53. ait in Pſalmo, Sup dolorem vulnerũ meorũ addiderũt. Itemq́, Ego ſum paup & dolens. Deniq;
Pſalm. 68. anima Chr̃i, quãtum ad vires ſuas ſupremas, ad increatũ obiectũ cõparatas, & ipſæ vires ſic com
paratæ fuerũt in pfecta felicitate & gaudio fruitiõis beatę, vt dictũ eſt, inceſſanter ab incarnatio
nis momẽto: ſed anima eius vt corporis forma & vires eius ſupremæ ad ipſam animã, cuius erãt
potẽtiæ, & ad creata obiecta relatæ, fuerũt paſſibiles & in doloribus multis. De corporis aũt &
inferiorũ viriũ animæ Chr̃i paſſibilitate ac pœnis p tẽpore eius in huius ſeculo incolatus, minor
eſt difficultas, nullumq́ dubiũ. ex q̃bus pateſcit, quõ Chr̃s in vita pſenti mortali fuit ſimul via-
tor & cõpræhẽſor. Hus inſup interpretat̃ cõſiliator. Iob ergo in terra Hus fuit, i. Chr̃s in cordib⁹
populi cõſilia recta ſequẽtis q̃eſcit, quẽadmodũ in pũerbijs Chr̃s increata Dei pr̃is ſapiẽtia, con
Prou. 8 teſtat̃: Ego ſapiẽtia habito in cõſilio, & eruditis interſum cogitatiõibus. [Et erat vir ille] demõ-
ſtrabilis, om̃i reuerẽtia ſupdigniſſimus, [ſimplex & rectus,] q̃a ſecundũ diuinitatẽ, qua æqualis
eſt pr̃i, eſt p eſſentiã ſup ſimpliciſſima vnitas, purusq́ actus & ipſa rectitudo ſeu æq̃tas, totius iuſti
tiæ ac virtutis regula & mẽſura. porro ſecundũ naturã aſſumptã fuit ſimplificatus in Deo, ita q̃
oẽs ſuæ animæ affectiões erãt impeccabiliter ordinatæ, reductæ, cõfirmatæ in eo. At vero (ſecũdũ
Gregoriũ) p rectitudinẽ iuſtitia, p ſimplicitatẽ mãſuetudo accipit̃. Nos aũt plerũq; cũ rectitudi-
Gregori⁹. nẽ iuſtitiæ exeq̃mur, mãſuetudinẽ relinq̃mus: ſi cũ mãſuetudinẽ ſeruare cupimus, à iuſtitiæ rectitu
dine declinamus. Chr̃s vero vtrũq; iſtorũ in om̃ibus ſimul ſeruauit ac optime tẽperauit. [Ac ti-
mens Deũ] filiali timore, vt homo, pſertim put timor eſt donũ, eiusq́ actus eſt Deũ reuereri. nõ
aũt timuit culpã incidere, ſciẽs ſe cõfirmatũ in bono. timor aũt, q eſt donũ, q̃d ad actũ q eſt Deum
Eſaiæ 11. reuereri, manet in pr̃ia, vñ de Chr̃o pdictũ eſt in Eſaia: Replebit eũ ſpũs timoris dñi. [Et recedẽs
1. Petri 2. à malo] culpę, cui nunq̃ cõſenſit, nec ipſum incurrit, vt Petr⁹ princeps aplorũ & Eſaias flos pphe
Acto. 2. 3. tarũ teſtant̃. nõ aũt receſſit à malo pœnæ, i. malis pœnalibus, de q̃bus fatet̃: Quia repleta eſt malis
Eſaiæ 53.
Pſal. 87. anima mea. Iſte receſſus Chr̃i à malo culpæ fuit pũerſis Iudæis occaſio inuidiæ cõtra eũ, quẽad-
Sapiæ 2. modũ in lib. Sap. habet̃: Dixerũt impij, circũueniam⁹ iuſtũ, q̃m cõtrari⁹ eſt opibus nr̃is, & impro
perat nobis peccata legis, pmittit ſe ſciẽtiã Dei hr̃e, & filiũ Dei ſe noĩat. tanq̃ nugaces æſtimati ſu
Ioan. 10. mus ab eo, & abſtinet ſe à vijs nr̃is tanq̃ ab imũdit͞ijs, & gloriat̃ ſe Deũ patrẽ habere. [Natiq́ ſunt
ei] ſpiritali gñatione p fideliũ multiplicationẽ in ſuſceptiõe baptiſmatis ſeu infuſiõe ſupni cha
Apoc. 1. riſmatis, [ſeptẽ filij] i. vniuerſitat Chr̃ianorũ. ſeptenario em̃ pfectio vniuerſitasq́ ſignant̃. ſic nãq;
Tob. 12. in Apocalypſi p ſeptẽ ſpũs, & in Tobia p ſeptẽ corã Deo aſtãtes, vniuerſitas angelorũ exprimit̃.
[& tres filiæ] p quas ſpecialiter deſignant̃ cõgregatiões religioſæ, Deo in fide ſup beatiſſimę Tri
nitatis deuotiſſime ſeruiẽtes. Vel ſeptem filij ſunt catalogus Aplorũ virtutibus pfectorũ, tres filiæ
Eſaiæ 53. inferiorũ ſtatus fideliũ, vt paſtorũ & continentiũ ac cõiugatorũ. De hac Chr̃i generatiõe in Eſaia
Ioan. 3. ſcriptũ eſt: Si poſuerit aĩam ſuã p peccato, videbit ſemẽ lõgęuũ. Et ipſemet Chr̃s, Niſi q̃s renat⁹
fuerit ex aqua & Spũſancto, nõ poteſt introire in regnum Dei. [Et fuit poſſeſſio eius ſeptẽ millia
ouium.] quãuis om̃ia ſint Chr̃i ſecundũ ſuã diuinitatẽ iure creationis, omnia q̃q; eius humani
ri ſubiecta ſint potiſſime ob hypoſtaticã eius cum verbo vnionem, quidã tamẽ hoĩes ſpecialiter
Ioan. 6. Chr̃i eſſe dicunt̃ per pdeſtinationẽ & grãm, de q̃bus fatet̃: Omne q̃d dat mihi pater, ad me veni-
Ephe. 1. et. Apl̃us quoq; ad Epheſios, Deus elegit nos in Chr̃o ante mundi cõſtitutionẽ. Et iterum: Præ-
Ibidem. deſtinauit nos in adoptionẽ filiorũ per Ieſum Chriſtũ ſecundũ ppoſitum voluntatis ſuę. Hi aũt
ſecundum diuerſas ſuas pprietates atq; virtutes diuerſis animaliũ nominibus deſignant̃, etiam
interdum ad literam, vt in Eſaia quo habet̃: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo
Eſaiæ 11. accubabit. vitulus, ouis & leo ſimul morabunt̃. Itaq; per oues hoc loco innocentes & mites no-
tant̃, qui ſeptẽ millia referunt̃, quia ſeptenario deſignat̃ perfectio in ſeptẽplici dono Spũſſancti,
quo iſti ad numerũ quẽdam pfectũ aſſurgũt, quẽ mille inſinuãt. [Et tria milia camelorũ] p came
los, gẽtiles vitijs torti inſtar cameli expreſſi ſunt, qui p tres virtutes theologicas fidemq́ ſup glo-
rioſæ Trinitatis ad virtutũ æqualitatẽ venerũt, & Chr̃i poſſeſſio facti ſunt, q olim idolis ſeruiẽ
tes, à dæmonibus poſſidebant̃. [Quingẽta q̃q; iuga boum.] p boues terrã arãtes, intelligunt̃ pdi-
1. Cor. 6. catores, audiẽtiũ corda ad pœnitẽtię dolorẽ diuiniq́ ſeminis ſuſceptionẽ ſcidẽtes, q̃d & Paul⁹ inſi
Deut. 25. nuat, illud legis allegãdo pceptũ: Nõ obturabis os boui triturãti. Iſti ad millenariũ pducũt̃. 500.
enim

eũ iuga,qngẽta ſunt paria,ſ.milleſqm̃ vitæ pfectio p mille ſignata,ad alioꝝ doctores, paſtores
& pdicatores pcipue ptinet.[& qngentæ aſinæ.]p aſinas onerũ ac hoim portatrices,rudes plebes
audientiũ ac obediẽtiũ exprimunt,q̃ qngẽtæ ſerũtiqa ſi mediã pdicatoꝝ ſanctoꝝ ac magiſtroꝝ
ſuoꝝ pfectionẽ attingãt,magnũ eſt eis.[Ac familia multa nimis]i.reliq̃ fideliũ turba hoꝝ aiali-
um pprietatibus nõ expreſſa.tot nãqꝫ ſunt grad⁹,ſtatus & ordines,virtutes ac pprietates creden
tiũ,ꝙ paucis noibus nequeũt explirari.[Eratqꝫ vir ille magn⁹ inter oẽs oriẽtales]i.p cũctis electis, Zach.3.
in ſplẽdore lucis æternæ degẽtib⁹,& feruore ſolis iuſtitiæ inflãmatis.Deniqꝫ ipſe Chrs à Zacha- Lucæ 1.
ria oriẽs appellat,dño pdicẽte:Ecce ego adducã ſeruũ meũ oriẽtẽ.de q̃ legit & in Luca:Viſitauit
nos oriẽs ex alto.Chrs aũt vt De⁹,magnitudinis(i. pfectiõis)eſt ſimpliciter infinitæ:ſcd̃m aſſum
ptã q̃qꝫ naturã,maior,dignior ſiue pfectior eſt oib⁹ creaturis ſimul acceptis.[Et ibãt filij ei⁹ & fa-
ciẽbãt,& faciebãt cõuiuia]i. ſpũales epulas cæleſtis pdicatiõis pbebãt.[p domos]i. in diuerſis hoim
locis,terris ac mãſionib⁹.[vnuſquiſqꝫ in die ſuo]i.tẽpore ſibi diuinitus pordinato. vel in die ſuo,
i.in mẽtis ſuæ illuſtratiõe deſup ſibi facta.ſicut eñ ignorãtia nox cordis vocat,ita illuminatio di
es eſt eius,dicẽte Apoſtolo:Nos q diei ſumus,ſobrij ſimus.Chrs vero vt in Euãgelio patet,apo- 1.Theſ.5.
ſtolos miſit ad pdicandũ ſolis Iudæis an paſſionẽ,poſtea miſit eos ad oẽs gẽtes,dicẽs: Euntes in Matt.10.
mundũ vniuerſum,pdicate euãgeliũ oñi creaturæ.Præterea in Actis docemur, quẽadmodũ filij Lucæ 10.
Chri in primitiua ecrleſia erãt ſimul oĩa habẽtes coĩa, q̃tidie q̃qꝫ pdurãtes vnanimiter in tẽplo, Mar. 16.
& frãgentes circa domos panẽ,ſumebãt cibum cũ exultatiõe & ſimplicitate cordis, collaudãtes Acto.2.
Deum & habentes grãm ad om̃em plebẽ.ſeptẽ aũt diaconis ad mẽſas puidentibus,apoſtoli mi- Actor.4.
niſterio verbi,i. pdicatiõi inſtabãt, qlibet vtiqꝫ die & hora cõpetẽti, q̃uis ſæpe plures die eodẽ. de Actor.6.
hoc Pſalmiſta pdixit: Iuſti epulent & exultẽt in cõſpectu Dei.de ſpiritali q̃qꝫ cõuiuio, q̃d in reſe Pſalm. 67.
ctiõe veritatis cõſiſtit,loquit Plato in I. Timęi:Ergo ne,ingens,magnifice inuitatus ſum hodie? Plato.
[Et mittẽtes vocabãt tres ſorores ſuas,vt comederẽt & biberẽt cũ eis]i.inferiores fidelium ſtatus
ſeu cõgregationes deuotas,ad refectionẽ & cõſolationẽ inuitabãt internã,implẽtes q̃d ait ſalua-
tor:Gratis accepiſtis,gratis date.Scd̃m Greg.bñ dicit,Vt comederẽt & biberẽt cũ eis:qa ſcriptu Matth. 10.
ra aliqñ nobis cibus eſt,aliqñ potus.cibus,in obſcurioribus locis:qa q̃ſi exponẽdo frãgit, ſpiri- Gregori⁹
taliterq́ꝫ glutit:potus, in locis apertioribus,qa ita ſorbet vt inuenit. [Cũq́ꝫ in orbẽ trãſiſſent dies
cõuiuij]i. pdicatiões in locis diuerſis hinc inde peragerent. Scribit qppe in Luca,Deſignauit dñs
Ieſus & alios ſeptuaginta duos diſcipulos,& miſit illos binos & binos añ faciẽ ſuã in oẽm ciuitatẽ Lucæ 10.
& locũ,q̃ ipſe erat venturus,qbus & pdicare pcepit,ſpecialiter aũt direxit ad pdicãdũ apoſtolos.
[Mittebat ad eos Iob]i.Chrs ſpiritus ſancti inſtinctũ ac grãs cordibus illoꝝ infudit, ſuos vbiqꝫ
cuſtodiens & gubernans.[Et ſanctificabat illos]i.à venialibus q̃ q̃tidie incurrebãt, pſertim ante
dñi paſſionem,eos purgauit,virtutibusq́ꝫ ornauit.[Conſurgensq́ꝫ diluculo,]Certũ eſt,Chrm ſo
mno diuturno nõ indulſiſſe.cõſurrexit q̃qꝫ diluculo,i.mente erexit vel potius erectã inceſſabili-
ter tenuit ad patrẽ,exiſtẽs in lumine creato gratiæ ſibi infuſæ,q̃d ad lumẽ gloriæ cõparat,ſicut au
rora ad diẽ ſeu lucẽ meridianã,vel in lumine gloriæ ſibi infuſo,q̃d ad increatum deitatis lumẽ ſe
habet,vt diluculũ ad lucẽ clariſſimã, atqꝫ vt imperfectũ ad perfectũ. [offerebat holocauſta p ſin-
gulos]i.feruidæ orationis ſacrificia pro cũctis,vt decuit. Vnde & ſcriptũ eſt: Dirigat oratio mea Pſal. 140.
ſicut incenſum in conſpectu tuo. Et in Luca inducit: Exijt Ieſus in montẽ orare, & erat pnoctãs Lucæ 6.
in oratiõe Dei.[Dicebat eñ,ne forte]Sobrie loquit,ad inſinuãdũ arbitrij libertatẽ, ſicut in euã- Matth. 21.
gelio ait pater:Forſitan verebunt filiũ meũ.[peccauerint filij mei] ſpiritales, q̃s nõ ignorauit eſſe
infirmos & fragiles añ ſuã paſſionẽ.[& bñdixerint Deo]p ſenſum(vt dictũ eſt) cõtrariũ, [in cor-
dibus ſuis]i.inhonorauerint Deũ de donis ſibi diuinitus datis laudẽ appetẽdo humanã vel cogi-
tãdo illicite.[Sic faciebat Iob cunctis dieb⁹.]non dubiũ qn Chrs q̃tidie orauit pro ſuis, cũ & de
ipſo iam in cælis regnãte dicat Aplus: Qui etiã interpellat p nobis. Et Ioannes in prima ſua Ca Roma.8.
nonica: Aduocatũ habemus apud patrẽ Ieſum Chrm iuſtũ, & ipſe eſt ppiciatio p peccatis nris. 1.Ioan.2.
[Quadã aũt die cũ veniſſent filij Dei, vt aſſiſterẽt corã dño, affuit inter eos & ſatan] Iuxta ſenſum
pcedẽti articulo poſitũ,iſtud,ſicut ſequẽtia,applicat ad Chrm: hic tñ p q̃ndã diẽ intelligit tem-
pus dominicę incarnatiõis ſeu primi aduẽt⁹ Chri,q̃ cœpit euãgelica lex pponi ac pdicari. q̃d rũ
ſit tẽpus gratiæ,merito dies vocat,de quo ait Apoſtolus: Nox pceſſit,dies aũt appropinquauit.
Et Eſaias: In die illa erit germẽ dñi,ſcilicet filius Dei, in magnificẽtia & gloria,& fructus terræ Rom. 13.
ſublimis,videlicet Chriſtus ples virginei ventris Mariæ.vnde pdixit Pſalmiſta: Terra nra dabit Eſaiæ 4.
fructum ſuũ.Hoc aũt tempore cœperũt angeli ſancti de hoim inſolita cõuerſione pcipue gratu- Pſalm. 84.
lari,atqꝫ eoꝝ profectus dño maieſtatis offerre. quo viſo,ſatan acerrime cœpit furere ac ſæuire.
[Cui dixit dñs,]p Chri aduentũ nequitias eius refrenãs,eumq́ꝫ increpans: [Vnde venis? ait: Cir-
cuiui terrã, & pambulaui eam.]cõſtat totum pene mundũ idolatriæ fuiſſe deditum,dẽpta Iudęa
vſqꝫ ad Chri & apoſtoloꝝ pdicationẽ,immo Chrs gentilibus paucis & raro legit pdicaſſe.Apo-
ſtolis aũt poſt ſpũſſancti miſſionẽ ad gentes pgentibus, prędicantibusq́ꝫ eiſdem,innumerabiles
conuertebantur gentiles.itaqꝫ ſatan vſqꝫ ad Chriſti & apoſtolorum prædicationem pene vbiqꝫ
ad libitũ circuiuit,ambulauit & cõculcauit.[Cui dixit dominus: Nunqd cõſideraſti ſeruũ meum

Iob]i. Chrm q ſecūdū naturā aſſumptā ſeruus Dei pris, ſed & totius ſupadorādæ Trinitatis, imo & ſuiipſi⁹, ſcdm q̄d De⁹ eſt, appellat. Exinaniuit eñ ſemetipſum, formā ſerui accipiēs, iuxta
Phil. 2.
Apſm, de q̄ p Eſaiā loqtur De⁹ pater: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiā eū, electus me⁹, cōplacuit ſibi in
Eſaiæ 42.
illo aīa mea. Quō aūt De⁹ interroget ſatan, an electos ſuos in terra degētes cōſiderauit, pcedēti articulo patuit. Greg. q̄q hic dicit: Dei ad ſatā dicere, Nunqd cōſideraſti ſeruū meū, hūc Iob ſ. Chriſtum, eſt vnigenitū filiū cōtra ſatan in forma ſerui admirabilē demōſtrare. eo eñ q̄ illū tātæ virtutis in carne oſtēdit, ſupbienti aduerſario, qd dolēs cōſideraret, indicauit. [q non ſit ſimilis ei in terra] ſimilitudine æqlitatis. Chrs eñ Deus & homo, inqntū De⁹, infinite cūctis eſt altior: ſed vt homo, habuit grām, virtutes & dona, ſecundū plenitudinē tantā, qutū capere poteſt natura mē-
Gregori⁹
tis creatæ, ita q tota capacitas fuit in eo impleta. [Homo ſimplex &c.] ſicut expoſitū eſt. [Cui rñdit ſatā: Nunqd fruſtra timet Iob] i. Chrs vt homo. [Deū] i. timet te pp̄ter te ex puro tui amore, ſed pp̄ter dona à te ſibi donata, & ne illis priuet. ſatan, q Chrm tētauit, interdū ſuſpicabat q
Matth. 4.
Dei filius eſſet homo ille, quē tātæ ſanctitatis ppendit. vñ tentādo dicebat: Si filius Dei es. poſtea aliter ſenſit, timere tñ & colere Deū, illū nō denegauit. [Nōne tu vallaſti eū,] ita q nec Herodes potuit eū infantē occidere, nec tētator vnq̄ ad culpā inflectere, nec Iudæi añ tempus pfixū pimere. [& domū eius] i. cōſciētiæ ſuæ cōſiſtoriū, quā tētatio penetrare nequit. [Vniuerſam'q ſubſtantiam eius] i. totū corp⁹ & aīam vel ſpiritales ipſius opes, grās & virtutes, q̄s ei nullus tollere valeit. [Operibus manuū eius] i. actionibus ſuarum virtutū ac viriū actiuarum. [bñdixiſti,] ita q in oībus pſpere & ſine difficultate agit prōptiſſime cuncta q̄ cupit. [Et poſſeſſio eius] i. ſpiritaliū bonorum
Pſalm. 20.
exuberātia, [creuit in terra,] ita q pueniſti eū in bñdictiōibus dulcedinis copioſe. Præterea ſubſtantia Chri intelligi poteſt electorum collectio, quā, Deo vallante, ſatan nō poteſt deijcere, prout
Ioan. 10.
loquit Chrs: Oues meæ vocē meā audiūt, & nō pibunt in æternū, & non rapiet eas quiſquā de manu mea. & nemo poteſt rapere de manu patris mei. [Sed extēde paululū manū tuā, & tāge cuncta q poſſidet] i. populos ptinētes ad ipſum, qui animaliū nominibus exprimuntur, vt dictū eſt: [Niſi in facie bñdixerit tibi.] dū Ieſum ſatan putauit nō eſſe filiū Dei ſeu Chrm in lege promiſſum, ſola Dei cuſtoditū grā æſtimauit, & poſſe peccare putauit, ideo petijt licētiā hūc tētādi. ac ſi aperte pnūciet, pulſatus afflictionib⁹, homo & peccator agnoſcit, q in miraculis Dei filius credit. [Dixit ergo dñs ad ſatan: Ecce vniuerſa q̄ habet, in manu tua ſunt.] i. tētatiōis tuæ exercitio cōcedunt. vniuerſa iſta q̄ habuit Chrs, agmina fuerunt ppli olim electi, videlicet Iudæorū, pſertim adhærentiū Chro, quos tñ ſatan tentauit, plurimos'q eorum à Chro auertit, vt euangeliſtæ teſtant. [Tñ in eū ne extēdas manū tuā.] refrenauit qppe dñs malignitatē ſatan ac Iudæorum rebelliū à Chri occiſione, q̄uſq ipſemet Chrs ſciēs tēpus diuinitus pſtitutū adeſſe, ſpōte obtulit ſe ad mortē, quē-
Ioan. 10.
admodū faſſus eſt: Nemo tollit aīam meā à me, ſed ego pono eā. [Cū aūt q̄dā die filij & filiæ eius comederēt & biberēt vinum in domo fratris ſui primogeniti,] i. cū apoſtoli Chri & cæteri inferiorum ſibi adhærentiū cōgregationes adhuc ante Chriſti paſſionē ſpiritaliter reficerent pdicando ſoli pplo Iudæorum, dicente ad eos Chriſto: In viam gentiū ne abieritis. q Iudaicus pplus reſpe-
Matt. 10.
ctu populi gētilis poſtea cōuerſi, q̄ſi prior, maior ac primogenitus fuit. [Nuncius venit ad Iob, q diceret, Boues arabāt, & aſinæ paſcebant iuxta eos.] p boues (vt dictum eſt) doctores & pdicatores ſignant. habuerūt aūt Iudæi, doctores, ſcribas & Phariſæos, corda audientiū ſeu ſimplices, qui p aſinas intelligunt, verbis legis ac pphetarum ferētes, iuxta q̄s ſimpliciores q̄q verbo Dei vtcūq reficiebant. [Et irruerūt Sabæi] i. dæmones tentatores. Sabæi eñ, captiuantes interpretant. dæmo-
2. Tim. 2.
nes vero, aīarum captores ſunt, dicēte ad Timotheū Apoſtolo: Reſipiſcāt, ſcilicet hoīes mali, à laqueis diaboli, à quo captiui tenent ad ipſius voluntatē. [Tulerunt'q oīa] i. pdictorum Iudæorum animas tenebris infidelitatis ceperunt & inuoluerunt, ita q Chrm negabant. [Et pueros percuſſerunt gladio,] eos videlicet, qui iuueniles affectiones, mores & ſenſus p ſapientiā & virtutes non tran-
Ibidē.
ſcenderūt. vnde ad Timotheū dicit Apoſtolus: Iuuenilia deſideria fuge, ſectare aūt iuſtitiā, charitatē & pacē. Per gladiū vero acuta ſignat tētatio ſeu fraudulenta perſuaſio, de cuiuſmodi gladio ſcribit: Gladius in labijs eorum. [Et euaſi ego ſolus, vt nunciarē tibi.] qa nō abſolute oēs ſcribæ &
Pſalm. 58.
Ioan. 10.
phariſæi ac auditores eorum à Chro ſe auerterūt, ſed qdā eorum q̄uis pauci, ſibi hæſerūt. hi p vnū euadētē, ob paucitatē, notant. Hinc p Ieremiā De⁹ pdixit: Saluabo vos vnū de ciuitate, & duos de populo, inſinuās paucitatē Iudæorum credentiū Chro, cōparatione eorum qui credere cōtēpſerūt. Nun-
Marc. 6.
ciabat aūt qd Chro, nō q̄ſi ignorāti. nā & de Ioannis Baptiſtæ diſcipulis ſcriptū eſt, q decollato
Gregori⁹
Ioāne venerūt & nūciauerūt Ieſu. Greg. aūt p vnū euadentē, intelligit ſermonē pphe ticū, q pereuntibus Iudæis, ſicut pdixit, oſtēditur verax. [Cū'q ille adhuc loqueret, venit alter & dixit: Ignis Dei deſcēdit de cælo, & tactas oues pueros'q conſumpſit.] Ignis iſte de cælo ruēs, eſt flāma inuidiæ, indignatiōis & iræ, de ſuperiori parte populi Iudæorum, puta de ſacerdotū principib⁹ ac magiſtratibus, q cæleſti dignitate atq officio videbant fulgere, ad ſimplices innocentes'q cadēs, q p ſuperiores præfatos decepti atq ſuccenſi ſunt contra Chriſtum. quidam tamen pauci illorū fallacias euaſerunt, qui p vnum euadentem ſignantur. vel ignis iſte eſt ignis tentationis aeriarum poteſtatum, quæ Iudæos contra Chriſtum concitauerūt. [Sed & adhuc illo loquente, venit alius

& dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos.] Chaldæi interpretantur feroces
ſeu diligẽtes, qbus ſignant atrociſſimi atq; fictiſſimi illi pſecutionis Chr̃i authores, eiusq; ten-
tatores, q alioꝝ directores in bono videri volebãt, cũ fuerint directores ad malũ. Iſti fecerũt tres
turmas, dũ Phariſæi & Saducæi ac Herodiani inter ſe diuiſi, Chr̃m tẽtare aggreſſi ſunt. & came
los, i. nõ ſolũ Iudæos vitijs tortos, ſed & multos gentiliũ, q ad diem feſtũ cõfluxerãt, Chr̃mq; vi
dere cupierant, atq; ad fidei ſuſceptionẽ ſe diſponebant, prout in Ioanne plenius fertur, auerte- Ioan. 12.
runt à Chr̃o, & traxerũt eoſdem poſt ſe, præſertim in die Paraſceues, om̃ibus perſuadentes q Ie
ſus eſſet ſeductor. quanq̃ nonnulli illoꝝ diuinitus pręſeruati, euaſerint, q per vnum q euaſit, ſunt
figurati. Nec dubium quin more humano quidam adhærentium Chr̃o, ſæpe venerunt ad eum,
nunciantes ſibi quæ perceperãt aut cõſpexerunt de concernentibus ipſum. [Adhuc loquebatur,
& alius dixit: Filijs tuis & filiabus] i. Apoſtolis & collectionibus credentium eis ſubiectis, [veſcen
tibus & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti] i. in habitatione Iudaicæ plebis, ſan
ctæ prædicatiõis delicijs amoroſe vtentibus, [repente vehemens ventus] i. grandis & impetuoſa
tentatio, [irruit à regione deſerti] i. de infideliũ cordibus ſeu dæmonũ à Deo relictoꝝ ſuggeſtio-
nibus prodijt contra fideles. [& cõcuſſit quatuor angulos domus] i. ſynagogã ad infidelitatẽ cõ-
mouit, quæ ſynagoga ſeu domus quatuor angulis ſtabat, i. in ſacerdotibus & ſcribis, phariſæis Matth. 26.
q; & ſenioribus populi ſeu iudicibus ordinarijs ſuſtentabatur. [Quæ corruens, oppreſſit liberos
tuos, & mortui ſunt.] qa Iudæis taliter victis & proſtratis à dæmonum tentamentis, ipſi apoſto-
li, cum Chr̃s à Iudæis cõprehenderetur, carnali timore fugerunt, vitamq; fidei perdiderũt. vnus
tamen *animus de numero credentium ſtetit inuictus, quoniã virgo beata nunq̃ in fide nutauit.
[Tunc ſurrexit Iob] i. his factis & cognitis, Chr̃s iuſto iudicio vtens, cõtra reprobos mentẽ ere- Gregori⁹
xit. Hic dicit Greg. Surgit, dum cõtra reprobos iudiciũ iuſtitiæ exerit. [& ſcidit veſtimẽta ſua]
i. pfidos Iudæoꝝ, qui Deo q̃ſi veſtis aliq̃ adhæſerunt, in duo diuiſit, diſcernẽs reprobos ab electis,
& pſitos vſq; in finem relinquens, electos vero ex ſynagoga gratioſius ſibi nectens. Vñ per Iere
miam dñs proteſtat: Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, ſic agglutinaui mihi oẽm domum
Iſrael. Et ſicut nunc eccleſia veſtis eſt Chriſti, ita tunc veſtis Dei fuerat ſynagoga, ſicut per Eſaiã Iere. 13.
pdictum eſt: His oĩbus q̃ſi veſtimento ornaberis. [Et tonſo capite, corruẽs in terram, adorauit.] Eſaiæ 49.
per pilos capitis, cogitationes affectionesq; cordis ſolent ſignari. qm̃ ergo ſaluator relictis iuſte
reprobis illis Iudæis, pro illoꝝ ſaluatione cogitationes & affectiones aſſumptas abiecit. aliquo
em̃ mõ ante p eis orauit, iuxta illud in pſalmo: Pro eo vt me diligerẽt, detrahebãt mihi. ego aũt
orabam. Quaſi caput totondit, corruitq; in terrã. qa & pereuntibus naturali cõdolebat affectu, Pſalm. 108.
& vſq; ad infima ſe humiliauit. Patrẽ q; adorauit, ſecũdũ q̃d homo, & p gẽtilitate rogauit, atq; Ioan. 17.
p electis Iudęis apud Ioãnẽ loquẽs: Nõ p his, puta apl̃is & electis Iudæis, rogo tm̃, ſed & p eis q
credituri ſunt p verbũ eoꝝ i me, vt oẽs ſint vnũ. [& dixit: Nud⁹ egreſſus ſum de vtero mr̃is meæ,
nud⁹ reuertar illuc.] cõpaſſionis dolorẽ, q̃ de pereuntibus Iudæis Chr̃s naturali amore affligebat,
ipſe ſapiẽtiſſime tẽperauit, cõformãs diſpoſitiõi æternæ naturalẽ humanitatis affectũ, & pẽſans
q ipſe ſecundũ q̃d homo, nihil habuit ex ſeipſo, & niſi ea q̃ Deus ſibi dedit ex tẽpore, ita q cor-
pore natus eſt nudus, paupq; rebus vixit in ſeculo. ideo de illoꝝ ſaluatiõe debuit cõtentari q̃s De
us pdeſtinauit ſaluãdos p ipſum, nec de reprobatiõe, ablatiõeve imoderãter affligi. Ideo ſubdit:
[Dominus] pater ſeu trinitas, [dedit] eos q ſaluarent̃ ſ. pdeſtinatos, de quibus ait Chr̃s: Omne q̃d Ioan. 6.
dat mihi pater, ad me veniet. hos em̃ ſua pietate & merito Chr̃i gratioſe cõuertit ad ipſum, quẽ-
admodũ ait: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater me⁹ traxerit eum. [Dñs abſtulit] i. reprobos iu Ioan. 6.
ſte reliqt, & ab electis diſcreuit. [Sicut dño placuit, ita factũ eſt.] oĩa em̃ q̃cunq; voluit dñs, fecit Pſalm. 134.
in cælo & in terra de q̃ ad Epheſios ait Apoſtolus: Om̃ia operat̃ ſecundũ ppoſitum volũtatis ſuę. Ephe. 1.
Dei qppe volũtas, eſt prima entiũ cauſa, q̃ nec irrationabilis eſſe poteſt, neq; iniuſta, cũ eſſentia-
liter ſit ipſa diuinæ mẽtis ſapiẽtia atq; iuſtitia. ſic & in Matthæo loquit̃ Chr̃s: Confiteor tibi pa- Matt. 11.
ter, dñe cæli & terræ, qa abſcondiſti hæc à ſapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. ita pa- Lucæ 10.
ter, qa ſic placitũ fuit ante te. [Sit nomen dñi bñdictum.] Chr̃s ſecundũ naturã aſſumptã gratias
egit Deo de om̃i dono eius ac diſpenſatione myſterioꝝ ipſius. Propter q̃d ait: Ego nõ q̃ro glo- Ioan. 5.
riam meã, & claritatẽ ab hominibus nõ accipio. Rurſusq; ſcriptum eſt: Ieſus eleuatis ſurſum ocu Ioan. 11.
lis, dixit: Pater, gr̃as ago tibi qm̃ audiſti me. [In oĩbus his non peccauit Iob &c.] Chr̃s nanq; vt
Deus, impeccabilitatẽ habuit p naturã, ſed ſecundũ humanitatẽ aſſumptã habuit eã p gr̃am cõ-
ſummatã & plenã. qa ab incarnatiõis inſtãti fuit cõfirmatus in bono ſublimius, q̃ beati in patria,
pſertim cũ fuerit cõprehenſor, q̃ntum ad vires ſuæ animæ ſuperiores. vñ & per beatificã diuini-
tatis fruitionẽ fuit immobilitatus in Deo. ideo dixit Iudęis: Quis ex vobis arguet me de pctõ? Et
Eſaias ait: Iniquitatem nõ fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. porro dolus in ore q̃nto apud Eſaiæ 53.
homines prudentius callet, tãto apud Deum ſtultius deſipit [Neq; ſtultum qd contra Deum lo Thomas
quutus eſt,] quanuis dixerint infideles Iudęi, blaſphemauit. Cum em̃ in forma Dei eſſet, non ra- Matt. 26.
pinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſecundum Apoſtolum ad Philippẽſ. Ioan. 10. Phil. 2.

¶ Expoſitio tropologica ſeu moralis eiuſdem capituli primi. Art. VI.

Moralitas

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

MOralitas ſeu tropologia inſtruit qd agendũ, eſtq́; tropologic⁹ ſacræ ſenſus ſcripturæ, dũ
ea q̃ de Chr̃o aut ſanctis ſcribunt, ad nr̃am informationẽ moralẽ aptant, trahunt ſeu ex-
ponunt. Porro, vt dictũ eſt, Iob interpretat̃ dolẽs: Hus, cõſiliator vel ſapientia. Itaq; [Vir
erat in terra Hus noĩe Iob,] p quẽ virũ moraliter deſignat̃ qcunq; fidelis, ſalubriter dolẽs ſua vel
ꝓximorũ pctã deplãgens, cæleſtis deſiderio patriæ incolatũ huius exilij deflens, p gr̃a ꝓficiendi
cũ lachrymis orãs, Chr̃o ꝓpter ſe paſſo cordialiter cõdolens: & q̃d oĩbus maius eſt iſtis, ex pura
& feruida ad Deũ affectiõe & cõplacentia ei⁹ & ex cõgratulatiõe ſuæ beatitudinis ꝑſus immẽſę
pias lachrymas fundit, ac intime dolẽs ꝙ Deus à ſuis creaturis ſic inhonorat̃. Qui talis eſt, homo
cõſilij eſt, & in terra ſapientiæ, i. eccleſia militãte veraciter habitat tanq̃ viuidũ Chr̃i mẽbrũ. Sed
Gregori⁹ vt ait Greg. ſunt qdã q vitã ſuã negligũt, dũq; trãſitoria appetunt, & æterna vel nõ intelligũt, vel
intellecta paruipẽdunt, ſalubrẽ dolorẽ nõ ſentiũt, nec ſanũ habere cõſilium curãt, & eſſe ſe in bo-
nis miſeri putãt. [Simplex & rectus.] qcunq; eñ in ſtatu ſalutis eſt, charitatẽ ſ. & gr̃am gratũ faci
entem habẽs, ſimplex eſt intentiõe, & rectus in ope. [ac timens Deũ] filiali vel ſaltẽ initiali timo-
re, q timores realiter idem dicunt̃, ſi timor habitũ noĩt. nõ eñ differunt, niſi ſecundũ maius &
min⁹ ꝑfectũ. Qui aũt ſolũ ſeruilẽ habet timorẽ, nõ eſt in charitate & gr̃a. [natiq́; ſunt ei ſeptẽ fi-
Idem. lij] i. ſeptẽ dona ſpũſancti, ſecundũ Greg. [& tres filiæ] i. tres virtutes theologicæ, ſecũdũ eundẽ.
ſed cũ dona & virtutes theologicæ nõ habeant̃ niſi p creationẽ & infuſionẽ à ſpũſancto, non vi-
dentur cõuenienter dici filij & filiæ hoĩs virtuoſi. filij nãq; & filiæ oriunt̃ ab eo, cuius ſunt filij ac
filiæ. Ad q̃d dicẽdũ videt̃, ꝙ virtutes & dona freq̃nẽter ſumunt̃ vt noĩant actũ. actus aũt eorũ à no
bis cauſant̃, q ſpiritaliter filij & filiæ appellant̃. Rurſus, virtutes & dona vt noĩant habitum, aliq̃
mõ filij vocant̃ & filiæ, inq̃ntum homo diſpoſitiue cooperat̃ ad infuſionẽ eorũ. [Et fuit poſſeſſio
ei⁹ ſeptem millia ouiũ.] p oues intelligunt̃ cogitatiões & affectiões piæ, innocẽtes & ſimplices, q-
bus aĩa locupletat̃ ſup aurũ & topazion, q rñ ſic cogitat atq; afficit̃, Deũ habet ſe alloquentẽ, iu
Prou. 3. xta illud ꝓuerbiorũ: Cum ſimplicib⁹ ſermocinatio ei⁹. [& tria millia camelorũ.] p camelos dan
tur intelligi cogitatiões & affectiões cõpaſſiuæ, qbus nos inuicẽ charitatiue ſupportam⁹, implen
Galat. 6. tes illud Ap̃li: Alter alteri⁹ onera portate. Itẽ p camelos intelligi poſſunt cogitatiões rudes atq;
diſtortę, q̃s poſſidem⁹ cũ p rõnis cenſurã eas ad ſpiritalẽ ſubtilitatem in mediãdo, & ad iuſtitiæ
æq̃litatem in appetẽdo ac opando cõuertim⁹. [Quingẽta q̃q; iuga boũ.] p boues exprimunt̃ con
ſiderationes iudiciales ac ſapientiales, qb⁹ p rõnem regim⁹ noſmetipſos, cordiſq; duritiã cõſtrin-
gentes, cordis agrũ ſctĩs opibus fœcundamus. q̃d totũ qa agendũ eſt p charitatis impium & ra-
tionis iudiciũ, boues p paria explicant̃. [& qngentę aſinæ.] p q̃s curæ & occupatiões circa corpo-
ris neceſſitudines denotant̃, q̃ cæteris viliores ac tardiores exiſtunt. Cur aũt oues ſeptẽ millia, ca-
meli tria millia, boues mille & aſinæ qngentæ eſſe dicant̃, ex p̃cedenti eſt trahendũ articulo, vbi
de horũ myſterio numerorũ tractum eſt. [Ac familia multa nimis] i. cogitatiões affectiõeſq; nr̃æ
ſine numero multiplicant̃, q̃s dum p rõnem ſub diuinæ legis obedientia coarctamus, multã val
de familiã poſſidem⁹. Qui itẽ p̃dictis bonis ditatus eſt, magnus eſt plane inter oẽs oriẽtales, hoc
eſt, inter oẽs q diuinę gr̃ę pfunduntur ſplẽdore, ac radio ſapiæ illuſtrant̃. [Et ibãt filij ei⁹ & filię, &
faciebãt cõuiuia p domos, vnuſq́ſq; in die ſuo.] filij & filiæ eũt, dũ dona & virtutes p̃fatæ in actus
ſuos ꝓcedunt: faciuntq; cõuiuia in cubilibus mentis, dũ bona opatione mentẽ delectãt, reficiũt
& cõfortãt. opatio eqdẽ virtuoſa, cibus eſt aĩę: & delectatio opationi bonæ annexa, refectiua eſt
potio. Quælibet aũt virtus & q̃dlibet donũ ꝓpriã habet delectationẽ actui ſuo cõiunctã. & qm̃
virtutes ſe inuicẽ fulciunt, iuuãt & roborãt, immo & ſibi inuicẽ cedunt, qs nunc hui⁹, nunc illius
virtutis inſiſtẽdũ eſt actui, put cauſa, locus, tẽpus ſeu alia exigũt, vna virtus & donũ vnũ alijs facit
cõuiuium, & q̃libet die ſuo. Deniq; ſecundũ Greg. donũ ſapiæ in die ſuo cõuiuiũ facit, qm̃ men-
Gregori⁹ tem de æternorũ ſpe & certitudine reficit. Intellectus in die ſuo cõuiuiũ parat, qa audita & credi-
ta penetrãdo cor reficit, & tenebras eius illuſtrat. Cõſiliũ die ſuo cõuiuiũ exhibet, qa dũ eſſe p̃ci-
pitẽ ꝓhibet, ratiõe aĩum replet. Fortitudo in ſuo, qa dũ aduerſa nõ trepidat, trepidãti mẽti confi
dentiæ cibos apponit. Sciẽtia in ſuo, qa in vẽtre mẽtis ignorãtiæ ieiuniũ ſupat. Pietas in ſuo, qm̃
cordis viſcera miſericordiæ opibus implet. Timor in ſuo, qa dũ premit mẽtẽ ne dr p̃ſentib⁹ ſup-
biat, de futuris rã ſpei cibo cõfortat. De hac aũt ſeptẽ donorũ ſpiritali cõuiuio, pleni⁹ dixi in tra-
ctatu de donis ſpũſancti, vbi & verba hæc clarius fuerũt expoſita. [Et mittẽtes vocabãt tres ſoro
res ſuas, vt comederẽt & biberẽt cũ eis. Septẽ dona theologicas tres virtutes ad epulãdũ ſecũ in-
uitãt, qa eiſdẽ cõnexa ſunt, nec ſine eis opari aliqd meritorie poſſunt. Cum eñ ſit charitas aĩæ vi
ta ſpiritalis, certũ eſt, nullã actionẽ ſine charitate corã Deo viuã aut meritoriã eſſe. ideo oĩs opa-
tio meritoria ex charitate ꝓcedit imparatiue. oportet aũt in actib⁹ meritorijs debitũ ac vltimũ finẽ
intẽdi, quẽ fides mẽti oñdit. ideo ſcriptũ eſt: Iuſt⁹ ex fide viuit, & ſine fide impoſſibile eſt placere
Abac. 2. Hebr. 11. Deo. Inſup in cũctis q̃ meritorie agim⁹, æternę felicitatis expectationẽ vel ſpẽ habere docemur,
æternãq; beatitudinem ad quã fides nr̃am dirigit intentionẽ, ſpes facit eſſe p̃ſtolabilẽ ac reputa-
ri nobis poſſibilẽ. quẽadmodũ aũt theologicæ iſtæ virtutes dona actuãt, dirigũt atq; pficiũt, ſic &
pficiũtur ab eis. dona qppe ad agẽdũ expeditas reddũt ipſas virtutes & pficiunt eas, ſicut vir tu-
tes pficiunt aĩæ vires ad opandum. [Cumq; in orbẽ trãſiſſent dies cõuiuij] i. cũ vir tutes & dona

multas operationes laudabiles, delectationesq́ mundas & cõfortatiões ꝓduxiſſent in thalamo cordis,[mittebat ad eos Iob]i. vir virtuoſus ſalubriter dolẽs, rõnis intuitũ deſtinauit ad cõſiderãdum actus ꝓfatos, an eſſent vere virtuoſi, nõ ſolũ ex genere & q̃ ad ſubſtãtiã actus, ſed & ꝓprie, & q̃tum ad circunſtãtias ad actus veraciter virtuoſos exactas. Nõ eñ ſufficit facere bonũ, niſi fiat & bñ. ꝓpter q̃d dicit Apoſtolus: Rationabile obſequm vr̃m. Et Chr̃s: Habete, inq̃t, in vobis ſal, i. diſcretionẽ in oĩbus.[Et ſanctificabat illos]i. à defectuoſitatibus & culpis annexis purgauit, ſeparãdo ꝓcioſum à vili, verũ à falſo, bonũ à malo. Nẽpe ob imꝑfectiones, defectuoſitates & culpas, q̃ bonis actib⁹ nr̃is iugiter admiſcent, loquit Eſaias: Facti ſum⁹ vt immũdi oẽs nos. q̃ſi pannus mẽſtruatæ vniuerſę iuſtitiæ nr̃æ. Quicq̃d eñ boni eſt, Deo cũ grãrum actiõe attribuam⁹: q̃cq̃d imꝑfectionis & culpæ miſcet, nr̃m noſcamus, & pœnitẽdo purgemus.[Conſurgensq́ diluculo]i. mane alacriter luce cõpunctionis ꝑfuſus, & ſpiritalẽ diẽ mẽtis à pœnitẽtia inchoãs. Iuſtorũ eñ ſemita q̃ſi lux ſplendẽs ꝓcedit, & creſcit vſq; ad ꝑfectã diẽ. Diluculo q̃ppe ꝑteritæ noctis debemus culpas abluere, atq; ad fructuoſe deducendũ diẽ inſtãtẽ, noſmetipſos ſpiritalib⁹ armis accingere, ſicut de ſero elapſæ diei debemus pctã corrigere, & ad noctẽ virtuoſe expendẽdã cor nr̃m diſponere. Sõnolentis aũt & acedioſis Salomon clamat: Vſq; q̃ piger dormies? q̃n cõſurges de ſomno tuo?[Offerebat holocauſta]i. orationes feruẽtes. [ꝑ ſingulos]i. ꝓ remiſſione culparũ, cuiuslibet virtutis ac doni actib⁹ cõmixtarũ. Itaq; ſuꝑ cuſtodiã nr̃am ſtem⁹, nec de bonis q̃ agimus, inaniter gloriemur, aut ſtultiſſime tumeſcam⁹, neq; vana ſecuritate laxemur aut ignauiter torpeamus. ſed de eo q̃d bonũ eſt, Deo humiliter regratiemur: de eo aũt q̃d nr̃a fragilitate ac cæcitate mali admixtũ eſt, cordialiter doleam⁹ timoratiq́ ſimus, ne Deo reddamur ingrati, atq; q̃tidie digne ꝓficere ac corã Deo ſolliciti⁹ ambulare nitamur.[Dicebat eñ in corde ſuo]æ grãtis zelator ac ſuę ſalutis ſolicit⁹ operator: [Ne forte peccauerint filij mei, & bñdixerint]i. maledixerint[Deo &c.]ſecũdũ Aug. Virt⁹ eſt bon⁹ habitus animi, q̃ bñ viuit, q̃ nullus male vtit. Quõ igit timet vir iuſtus, ne virtutes & dona egerint mala? Et reſpondendũ q̃ donis & virtutib⁹ nullus male vtit directe ac immediate, ſed indirecte & occaſionaliter. Actus nãq; à virtute elicitus, ſemper eſt virtuoſus, ſed virtus & donũ fieri poſſunt occaſio delinquẽdi nõ ex ſe, ſed ex rõnis & volũtatis imꝑfectione, vtpote ratiõe erronee ſubſumẽte, & eo q̃d bonũ eſt occaſionaliter male vtẽte, quẽadmodũ aliq̃ dicunt ſe ex charitatis feruore ac nimia deuotiõe deſtruere, q̃d nõ vere directe & elicitiue venit ex charitatis feruore & deuotione, ſed rõis indiſcretione atq; errore. Itaq; metuendũ eſt iuſto, ne virtutes & dona ſibi cõceſſa peccauerint occaſionaliter, i. mala habeãt ſibi adiuncta, & vel magis vel min⁹ q̃ debuit factũ ſit. maledicunt inſuꝑ Deo, dũ erigũt hoĩem in ſpĩritalẽ ſuperbiã, vanitatẽ, iactãtiã, dũq; opans ſuis virib⁹ tribuit aut meritis, q̃d ex Dei pura pietate ſortitus eſt. Præterea hoſtis antiqu⁹ bona nr̃a trib⁹ modis inſequit. Interdũ eñ in principio maculat intẽtionẽ, interdũ cũ illã polluere neq̃t, inficit actionẽ ꝑ admixtionẽ paſſionũ & negligentiarũ nr̃arũ. q̃d cũ facere neq̃t, inſidiat opi iã cõpleto, vt inde aliq̃d ꝓprij cõmodi, fauoris aut laudis inſipiẽter q̃ramus.[Sic faciebat Iob cunctis dieb⁹.]Ideo monet Apoſtolus, Bñfaciẽtes nolite deficere. tẽpore eñ ſuo metem⁹ nõ deficientes. Sola nẽpe ꝑſeuerãtia dicit coronari, q̃a videlicet ſine ea nulla virtus feliciter ꝓmiat. Itaq; nõ ſolum in bono ꝑſeuerem⁹, ſed & op⁹ Dei q̃tidie diligẽtius, ꝑfectius atq; ardẽti⁹ exeq̃ ſtudeam⁹, & q̃ illud extat frequenti⁹, eo purius, vigilãtiusq́ ſoluat, alioq̃n torpore & dãno mẽtis multiplici ꝑcutiemur. [Quadã aũt die cum veniſſent filij Dei vt aſſiſterẽt corã dño, affuit inter eos & ſatã.]Certũ oĩno eſt, ſingulorũ iuſtorũ in hoc mũdo recte dolẽtiũ ꝑ Iob ſignificatorũ, angelos ſingulos certis vicib⁹ de cęlo ad terras deſcẽdere, hincq́ illuc redire, vota, ꝓces & merita ſibi cõmiſſorũ Deo offerre, opẽ impendere, dæmones q̃q; nõ ceſſant pariter in cõtrariũ niti, culpas obijcere, ad accuſandũ aſtare, tentãdi licentiã poſtulare. & ſi Deus quenq̃ electorũ ſuorũ ipſi ſatã laudauerit, aduerſari⁹ ille nõ metuit bona ipſi⁹ interpretari ad malũ, atq; ꝓſumeret q ſi à Deo ꝑmittat laudatũ tẽtare, citro deijciet eũ aduerſis, q Deũ in ꝓſperis colere videbat. De⁹ aũt vallat electos in ſeculo iſto varijs bonis, donis naturę & grę ac fortunę, gñalibus ac ſpecialibus bñficijs multis ac meritis copioſis, q̃ dæmõ molit auferre, ac ꝑ hoc tẽtatũ ad impatiẽtiã murmurationẽq́ cõtra Deũ ſuccẽdere. De⁹ inſuꝑ electos ſuos ꝑmittit varijs modis tẽtari, paulatimq́ grauI⁹ infeſtari, nunq̃ tñ ꝑmittit eos finaliter vinci aut ꝓrſus ꝑire. Itaq; iuxta hũc modũ ꝑfacile eſt, textũ ſequẽtẽ ad quẽcunq; iuſtũ ꝑ ſanctũ Iob deſignatũ tropologice, applicare ꝓportionabiliter ſecundũ expoſitiões ꝓhabitas. Quæ ergo ex ꝓinductis clariſſime patẽt, trãſillo, ne nimia ꝓlixitas tædiũ gignat. [Cum autẽ q̃dã die filij ei⁹ & filiæ comederẽt & biberẽt vinũ in domo frĩs ſui primogeniti]i. cũ act⁹ donorũ atq; virtutũ in thalamo ſapiẽtiæ, q̃ in apice intellectus cõſiſtit, ipſo vſu ac delectatiõe ſapiẽtiæ roborarent, ac ꝑfunderent luce cõtẽplationis ipſi⁹. ſapiẽtia q̃ppe eſt primũ atq; digniſſimũ ſeptẽ donorũ ordine ꝑfectiõis. [nũci⁹ venit ad Iob, q diceret, boues arabãt]i. cõſiderationes iudiciales atq; ſapientiales q̃bus ratio regit hoĩem, cordisq́ duritiam ad pœnitentiã frangendo emollit, mentem ad condignos pœnitentiæ fructus parabant.[& aſinæ]id eſt, occupationes & curæ circa neceſſitudines corporales. [paſcebantur iuxta eos]id eſt, per rationem ordinabantur ſecũdum exigentiam ſpiritalis profectus, ita quod

ſuperfluæ

Rom. 12. Marci 9. Eſaiæ 64. Prou. 4. Prou. 6. Abacuc. 2. Auguſtin⁹ Galat. & Matth. 10. Matth. 13.

ſuperfluæ nō fuerūt,ſed implebatur illud Apoſtoli: Habētes victū & quibus tegamur, his cōtēti ſi-
1.Tim. 6. mus.[& irruerūt Sabæi]i.dæmones aīarum latrocinatores.[Tuleruntꝗ; omnia]i.ſuis tentationib⁹
Lucæ 8. animam pſatis bonis cogitationibus ſpoliauerūt,vel eis vana ac friuola miſcuerūt,quemadmo
dū ait ſaluator in euangelio: Semen eſt verbū Dei,& volucres cæli,i.dæmones auferunt illud.[Et
pueros percuſſerūt gladio.]imperfectas em̄ boni cōceptiones & affectiōes gladio ſuæ ſuggeſti-
onis de facili pimūt.[Pueros quoq;]i. circunſpectores & quaſi cuſtodes cogitationū bonarū multo-
ties obruūt.[& euaſi ego ſolus,vt nūciarē tibi.] iſte q ſolus euadit, & homini damnū quod paſſus eſt
indicat,eſt cōſideratiuꝰ ratiōis diſcurſus,q naturalis eſt rationi,quē nec pctā,nec tentatio totali-
ter auferunt,per quē homo tentatus & victus priſtina deuotiōe ac opibus animæ ſe deprehēdit
priuatū.[Ignis dei deſcēdit de cælo]i.tentatio æſtus carnalis,iræ, indignationis ſeu impatientiæ
Ephe. 6. à Deo pmiſſa,ab aerijs poteſtatib⁹ eſt immiſſa,de quibus ait Apoſtolus,ꝙ colluctatio nobis eſt con
tra ſpiritalia neqtiæ in cæleſtibus.[& tactas oues]i. cogitatiōes affectiōesꝗ; pias innocētes ac ſim
plices.[Pueroſꝗ;]i.circūſpectores illarū cuſtodes [conſumpſit.] vnum em̄ contrariorum,aliud
corrumpit ac tollit. [Et euaſi ego ſolus,] quia per conſideratiuum rationis diſcurſum iſtud ho-
mini innoteſcit. [Adhuc illo loquente] frequenter enim, procurante diabolo, tentatio ſuper
tentationem aduenit homini, vt dum deliberationis non interuenit mora,ſubitis ac inundāti-
bus frangatur aduerſis.[Venit alius & dixit: Chaldæi]i.dæmones ferociſſimi, ad om̄e vitiū diri-
gentes.[fecerunt tres turmas,]quia per ſeipſos, per mūdum & carnem impugnāt electos.ſed &
quidam illorum inducunt ad diuerſa peccata,& quidam eorū occulte impugnant, quidam aper-
tius tentant,quidā apertiſſime etiā ſenſibiliter apparendo interdū vſq; ad verbera ſeu terrores
proſiliūt.[& inuaſerūt camelos]i.cogitatus atq; affectus cōpaſſionis ac motus olim rudes ac tor
tos,nunc reformatos ſuis tentationib⁹ abſtulerunt.[Filijs tuis & filiabus veſcentibus & bibētibus
vinū in domo fratris ſui primogeniti.]quod modo expoſitū eſt.[Ventus vehemēs]i.impetuoſa &
grandis tentatio,[irruit à regiōe deſerti]i.à dæmonū diuinitus derelictorū collegio. [Et cōcuſſit
quatuor angulos dom⁹]i.virtutes cardinales,quæ quatuor ſunt,quibus interior fabrica animi virtu-
oſa ſtabilitur ac ſuſtentat.[Quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt]i.dona ſpūs ſan
cti extinxit.virtutes nāq; & dona cōnexa ſunt,potiſſime quantū ad eſſe formatū, & quæcunq; pctō
mortali tollunt.Iſtud aūt pcipit victus diſcurſu ratiōis ſibi id nunciāte, & facit quod ſubdit: [Tunc
ſurrexit Iob]i.iuſtus ſic tentatiōe deiectus, caſum ſuū intelligēs,de ruina peccati,quæ fuit iacuitꝗ;
pſtratus,caducis,vanis ac infimis inhærēdo, per pœnitentiā cōſurrexit, cōtra hoſtes ſuę ſalutis
mentem erexit, ad recuperandū deperdita ſe armauit. [& ſcidit veſtimēta ſua]i,carnes ſuas ſeu
corporis membra,quibus quaſi veſtitur ac tegitur aīa,flagellis attriuit & grauiter caſtigauit. Debe-
m⁹ nēpe dei iniuriā in nobiſmetipſis vlciſci, corpuſꝗ; ieiunijs, diſciplinis atq; laborib⁹ virtuo-
ſis vſq; ad laſſitudinē rationabiliter exercere.Per veſtimēta quoq; poſſunt intelligi opera, iuxta quod
Apoc. 3. in Apocalypſi loquit Chrūs: Qui nō inquinauerūt veſtimēta ſua,ambulabūt mecū in albis,quia di-
gni ſunt.Veſtimēta hæc pœnitēs ſcindit,quia opera quibus deliquit,deſtruit & abhorret. [Et tonſo
capite]i.cogitatiōib⁹ cordis,quibus inaniter gloriabat,ſicꝗ; ornari putabat,auulſis,ſentire incipit
Gene.3. humiliter de ſeipſo.ideo ſubdit:[Corruit in terrā,]Deo humilime ſe pſternēs, puluerē quoq; & ci-
nerem ſe eſſe cognoſcēs,iuxta id Pſalmi: Humiliata eſt in puluere aīa noſtra,cōglutinatus eſt in
Pſalm.43. terra vēter noſter.[Et adorauit] Deū pro venia flagitās, maieſtatē Dei & vilitatē ſui perpēdens.
Multis rñi ad recognoſcēdū ac reuoluēdū indeſinēter ppriam inſufficiētiā,defectuoſitatē & vi-
litatē,atq; ad om̄e vitiū pronitatē,aliquā occaſionaliter expedit tentationib⁹ vinci,vt cautiores
Gregori⁹. reſurgāt,ac decætero cuſtoditius viuāt.Ideo dicit Gregorius: Mira nobiſcū diſpēſatiōe agit,vt
mens noſtra culpæ nōnunquā pulſatiōe feriat.nā eſſe ſe magnarū viriū homo crederet,ſi nullū vnquā
earundē viriū defectum intra mentis arcana ſentiret.ſed dū tentatione irruēte quatit,& quaſi vl
tra quā ſufficit fatigat,ei cōtra hoſtis ſui inſidias munimē oſtēdit:& vnde ſe timet enormiter cade-
re,inde accipit ſtare.[& dixit: Nud⁹ egreſſus ſum de vtero mr̄is meę, & nud⁹ reuertar illuc.] Ad
vitādū abſorbentē ſuperfluūꝗ; mœrorē ſiue de exterioribꝰ,ſiue de interioribus dānis,atq; ad re-
focillandā ſpē, pōt & debet quicunq; fidelis p Iob ſignificat⁹ grauiterꝗ; tētatus, & dāna vel tēpora-
liū rerū vel ſpūaliū paſſus bonorū,verba hęc dicere,ſecūdū ſenſum quę ad literā expoſita ſunt de Iob
articulo tertio.Spūaliter aūt loquēdo,p mr̄em intelligit Eccleſia:p vterū matris, baptiſmꝰ, in quo
Joan 3. intus renaſcimur,& de quo nudi egredimur,nō quantum ad habitus grãæ & virtutū atq; donorū,quippe
Gene.2. cū hæc in baptiſmate infundant,ſed quantū ad actus eorū ac propria merita.Vnde infantes bapti-
zati ante diſcretionē decedētes,nō ſuo,ſed merito Chr̄i ſaluant.Deniq; propriā infirmitatē pen
ſantes,fatemur ꝙ nudi reuertamur illuc,i.ſine proprijs meritis decedemꝰ,vel quia proprijs virib⁹ non
habebimus ea,vel quia ſi haberemus,nō nobis ea,ſed diuinæ aſcribemus clementiæ. Dñs dedit
1.Cor.4. quicquid boni in nobis extiterit,cū & merita nr̄a eius ſint dona,dicēte Apoſtolo: Quid habes quod
Iacobi 1. nō accepiſti? Et Iacob⁹: Om̄e,inquit,donū optimū & om̄e datū perfectū, deſurſum eſt deſcēdens.
[Dñs abſtulit]dona grãæ & virtutū.Deus nō aufert niſi ob nr̄a demerita,vtpote permiſſiue.exte-
riora vero quãq; aufert & effectiue.[ſicut dño placuit,ita factū eſt.]nō ꝙ nr̄a ruina,& tētatiōi ſuc-
cumbere

cumbere directe placeat Deo,ſed ꝙ tētabamur, eius venit licētia ac ꝑmiſſu. Itēq̃ inq̄ntū electis vicilliim expedit cadere,aliq̃ mō placet Deo eoꝝ ruina,nō vt eſt culpa,ſed vt eſt ad maiorē cautelā,humiliationē ac ſeruorē proficua. [ſit nomen dn̄i bn̄dictū.] quicqd en̄ mali acciderit nobis,Deo gratias referre debem⁹,nō de ipſo malo culpæ ſcd̄m ſe,ſed de iuſto Dei iudicio, q̄ ſic eelinq ac labi meruimus:maxime q̄q; de hoc,ꝙ poſt culpā nos ex ſua infinita miſericordia ad pœnitentiā illuſtrauit,ꝙ peccātes nos nō ſtatim occidit,ad inferoſq; proiecit,ſed pro malo reddidit bonū.[In oīb⁹ his nō peccauit Iob labijs ſuis.]q̄a vir bonus q̄cq̄d ei cōtingat, q̄ itercūq; tentet ac ſupetur, Deo nequāq̄ debet culpā imponere,nec cauſam ſuæ ruinę in ipſum imple retorquere,ſicut de impijs ſcribiſ:Qm̄ declinauerūt in te mala.[Nec ſtultū q̄d cōtra Deū loquut⁹ eſt,] Pſalm 20.
ſed totā ſuæ ꝑuerſæ volūtati culpā ſapiēter impoſuit.Poſtremo q̄ de donis gr̄æ gratū faciētis expoſita ſunt,q̄ ad viros fideles ꝑ Iob deſignatos,pn̄t exponi & de donis gr̄ę gratis datæ,vt ſunt ſermo ſapiētiæ,ſermo ſciētię,gr̄a ſanitatū,linguaꝝ ac ꝓphetiæ &c.q̄ hoībus q̄nq; diſpēſatiue vtiliterq; tolluntur,ſiue ad tēpus,ſiue iugiter.ſed & de exteriorib⁹ bonis,q̄ ad aliq̄s opulētos. quidam en̄ in euangelica lege tentati ſunt & ꝑpeſſi ſingulariter ſimiliter S.Iob,præſertim B.Euſtachius, ſecundum quod Chr̄s ei in ſua conuerſione p̄dixit,vt in eius Legenda habetur.

¶Expoſitio literalis II.Capituli, Factum eſt aūt cum q̄dam die veniſſent filij Dei,& ſtarent coram domino. Art. VII.

PAulatim ad declarandū patiētiā atq; cōſtantiam S.Iob,tētatio eius ſuccreſcit & grauior fit. Cōtingit n̄ēpe ſæpe viꝝ cōſtanē tēporaliū opū ablationē æq̄nimiter ferre,tn̄ prolis ſuæ orbationē doloroſius,q̄ oportet,deflere. Aliū aūt cōſtantiorē, cōtingit vtrūq; iſtoꝝ patienter ꝑferre,q nihilomin⁹ ꝓpter proprij corporis amariſſimā afflictionē ad impatientiā cōcitaſ. Vt ergo B.Iob ꝑfecte cōſtans ac patiēs cōprobeſ,induciſ p̄ſens capitulū, ceecitās quō ꝓpriæ ꝑſonæ tribulationē diriſſimā tulerit patiēter.Vn̄ & Stoici aſſerebāt,ꝙ in ſapientē nō cadit ꝑturbatio mētis,vt ꝓpter q̄dcunq; ꝑturbans in euentu rerū vel filioꝝ aut ꝓpriæ ꝑſonæ quippiā indecēs meditetur,dicat aut faciat. Hinc decuit Iob probari in periculis ꝓpriæ ꝑſonæ ſuæq; famæ atq; honoris.nā & fama p̄ponenda eſt opib⁹,diffamiaq; vitāda, inq̄ntū eſt alioꝝ ſcādalizatiua & Dei inhonoratiua.[Factū eſt aūt cū q̄dā die veniſſent filij Dei, & ſtarēt corā dn̄o, veniſſetq; ſatā inter eos, & ſtaret in cōſpectu ei⁹,vt diceret dn̄s ad ſatan:]verba hæc p̄cedēti capitulo ſcripta ſunt,trib⁹q; p̄inductis articulis diffuſe expoſita,nec facilib⁹ & p̄expoſitis arbitror immorandū.[Vn̄ venis?]ꝑ hoc q̄d dn̄s ait nūc ad ſatan,Vn̄ venis,implicite ſuꝑbiam eius p̄ſumptionēq; ꝑcutit,ſcd̄m Gregorium.q̄ſi dn̄s dicat,Ecce nūc ab vno mortali hoīe vinceris,qui te contra creatorē tuū erigere niteris.[Qui rn̄dens,ait:Circuiui terrā & ꝑambulaui eam.Et dixit dn̄s ad ſatan:Nunq̄d cōſideraſti ſeruū meum Iob,ꝙ nō ſit ei ſimilis in terra,vir ſimplex & rectus,ac timēs Deū,& recedens à malo?]totum vt ſupra,vſq; ibi,[& adhuc retinēs innocētiā]i.cordis à culpa immunitatē,ita ꝙ peccando nec ſibi nec alteri intulit nocumētū ſiue iniuriā, etiā inter tot flagella, & poſt tantā tribulationē.nā & aliq̄ aduerſa,dū inferunſ,æq̄nimiter tolerātiſed eis finitis, ex ſola eoꝝ recordatiōe ad impatientiā inflāmanſ,q̄d ex ſuꝑbia ſolet accidere. Talis aūt nō fuit Iob. Vn̄ nūc vltra p̄fatas eius virtutes de innocētia q̄q; conſtāti cōmendaſ, quā vtiq; in ꝓſperis glorioſe ſeruauit,glorioſius aūt in aduerſis.[Tu aūt cōmouiſti me aduerſus eū.] Aeternus & inuariabilis Deus, æternaliter vno mō ſe habēs,in q̄ idem ſunt, eſſe, poſſe & agere,ſeu eſſentia, potētia, actio,nihil de nouo cōcipit aut vult,nec ꝑ quenq̄ ad aliq̄d agendū ꝓuocaſ,accendiſ aut moueſ:ſed ipſe ex ſua pietate loquiſ in ſcripturis more humano,nr̄ę cōdeſcēdens capacitati,vt melius capiam⁹ diuina.Sicut ergo ferſ iraſci aut pœnitere,dū ꝑ modū irati aut pœnitētis ſe habet,ita nūc diciſ cōmoueri,q̄m Malach. 3.
inſtar cōmoti ſe habuit,dū ad inſtantiā ſatanę virū iuſtū tradidit impio tribulandū.Vn̄ ſcd̄m Albertū,cū diciſ,Cōmouiſti me,antheopoſpathos eſt,vt ſit ſenſus,Mouiſti,vt tuæ eū tētatiōi exponerem.hoīes q̄ppe ab aliquo cōmoueri dicunſ, dū ꝓpter illum q̄ppiā agūt. Inuariabilitatē aūt ſuā De⁹ fateſ,dicēs:Ego dn̄s,& nō mutor.[vt affligerē]i.à te affligi ꝑmitterē,[eū fruſtra]ſecundū Albertus.
Albertū & Thomā,q̄d ait,Fruſtra,nō ad Dei,ſed ſatanæ intētione referſ.nam & Philoſophus dicit,Deus & natura nil faciūt fruſtra. Deus etem̄ ꝑmiſit Iob tentari ad ſuæ patientiæ demonſtrationem, gr̄æ incrementū,meriti cumulū, atq; ad nr̄am ædificationē. q̄d totum ſic accidit,ſicut De⁹ intēdit. ſatā vero tētauit,vt viꝝ ſanctū ad murmuratiōem blaſphemiāq; induceret. q̄d ſortitus nō eſt,immo oppoſitū accidit.ideo ei⁹ intētio eſt fruſtrata,i. fine intento priuata: q̄a vt dicit ſcd̄o Phyſicoꝝ,Fruſtra fit,q̄d finē intentū nō obtinet, quēadmodū medicina ad quā nō ſequitur ſanitas. ſ tn̄ in hoc differt à vano,q̄m vanū nec eſt ad finē,nec finē cōſeq̄ſ,vt mot⁹ digiti,q̄n ꝓpter nihil ſine aduertētia moueſ. Porro opera hoīs ꝓpter aliquid fiūt quinq; modis,vt dicit Rabbi Moſes in tertio Collatio. ducis neutroꝝ. Aut en̄ fiunt ꝓpter bonū honeſtū, aut propter bonum delectabile,aut propter vtile,aut ꝓpter ludū,& tunc conſequiſ finem. Aut fiunt ꝓpter aliquid,& nō cōſequunſ illud,& tūc fiūt fruſtra,vt quis vadit ad forū vt ſumat pecuniā,quā ſi nō acceperit,fruſtra iuit. Vana vero ſunt,in quib⁹ nihil intēdit.in operib⁹ autē Dei eſt honeſtum & delectabile ac vtile,luſiuum nihil:quia luſiuus eſt mollis, vt diciſ ſeptimo Ethicoꝝ. Fruſtra nō eſt,

Gregori⁹ · Thomas. · Albertus · Philoſop. · Rabbi Moſes.

Philoſop. qa oia refert ad ſeipſum:nihilq̃ vanũ,qa in oib⁹ intẽdit ſeipſum. Verba hæc ſunt partim int[illegible]
Prou. 8. ta & reſolutiõis egẽtia,cũ & in ꝓuerbiis increata ſapiẽtia vnigenit⁹ pr̃is dicat: Delectabar p ſin-
Gregori⁹ gulos dies,ludẽs corã eo oi tẽpore,ludẽs in orbe terrarũ. Veruntñ Greg.tangit,q̃ ô q̃d dici[illegible]
tra,poſſit referri ad Dñm,vt dicat afflixiſſe ſctũ Iob fruſtra,qa ſine eius demerito,[illegible] ſine culpa,q̃
ſolet eſſe cõis cauſa ꝑcuſſionis humanæ.[Cui tñdit ſatan & ait]improb⁹& impudens calũniator
ſemel repulſus ac victus,nõ ceſſat inſidiari,volẽs adhuc ꝓbare q̄ Iob patiẽtiã nõ ſeruauit ex Dei
amore,ſed amore priuato,timẽs ſibimetipſi, ne ſ.ſi murmuraret cõtra Deũ, cõtingeret ſibi ſicut
cõtigit filiis ſuis.ſicq̃ nõ ꝓpter Dei honorẽ,ſed ob corporis ſui vitã ac ſanitatẽ ſeruãdã,fecit q̃ bo
na apparuerũt,ita q̄ intẽtio ei⁹ fuit ſemp obliq̃ & ad cõmodũ corporale.adeo ſatã [illegible] Pellẽ ꝓ pel
le,i. pellẽ ſeu corporis partẽ duriorẽ, exponit homo piculo ꝓ pelle ſeu corporis ſui parte teneri-
ori ac chariori,vt manũ ꝓ oculi defenſione. Vel ſic:[Pellẽ ꝓ pelle]i. corpus alterius ꝑmittet ho-
mo æq̃nimiter ꝑcuti,vt ꝓprium corpus poſſit à cæde eruere,ꝑ hoc inſinuans, q̄ Iob [illegible] ſuo-
rum mortẽ patienter tulit,ne ꝓpria ſua caro diuinitus plagaret.[Et cuncta q̃ habet homo,] ocs
videlicet opes,[dabit pro aĩa ſua]i. ꝓ vita ſua tuẽda & cõſeruãda. libentius eiem exteriora amit
tit,q̃ ꝓpriam vitã, cũ illa ordinent ad corporalis vitæ ſuſtentationẽ. q̃uis qdã ex pertinacia ma-
lint occidi,q̃ ſua alicui dare,dũ ꝑ violentiã impetunt,& ſciũt ſe non poſſe reſiſtere.q̃d ſcdm Tho
ma)eſt vitioſum,qñ min⁹ bonũ ꝓ cõſeruatione maioris boni eſt exponendũ.[Alioqn]i.ſi vt di
co,non eſt,nec credis mihi,[mitte manũ tuã]i,poteſtatem exerce.[& tange]i.à me tangi deſine,
[os ei⁹ & carnẽ]i.non ſolũ circa ſupficiẽ corporis ſui,ſed vſq̃ ad interiora corporis diſtẽperet &
torqueat.[& tũc videbis]in ipſo effectu,q̃d nunc vides in teipſo.De⁹ eñ q̃uis a rebus notitiã nuſq̃
accipiat,ſed oia in ſuæ æternæ ſapientiæ cõſpiciat luce,ſic tñ cognoſcit res in ſeipſo,vt nihilomi
nus cognoſcat eas in ſuis naturis atq; effectibus,i.in ſeipſo cognoſcit, qñ & quõ res ſunt in ꝓpri-
is exiſtẽtiis ac naturis,& qñ ita nõ ſunt.vel,videbis,i.alios ſcire videreq̃ facies, iuxta illud Dei ad
Gene. 22. Abraã,Nunc cognoui q̄ times Deũ,& non pepceris filio tuo. [q̄ in faciem bñdicat tibi]i.palã
maledicet. de iſtis,qa iã añ ꝓlixe expoſita ſunt, tranſco. q̄ aũt in ſcripturis bñdictio Dei hoc mõ
3 Reg. 21. ꝓ ſuo accipiat contrario,conſtat ex eo q̃d 3.Regũ Iezabel impiiſſima ſcripſit ciuib⁹ Naboth,vt
ꝓducerent contra eũ teſtes,dicẽtes:Bñdixit Naboth Deo & regi.[Dixit ergo dñs ad ſatan:]vt ei-
us falſitatem oñderet, & ſcti Iob declararet virtutes, ꝓmiumq̃ augeret. [Ecce in manu tua e[illegible]]i.
poteſtati tuæ eum trado tentãdũ & affligendũ in corpore infra mortẽ. Non eñ ſeruos ſuos dñs
oino tradit ſatanæ voluntati ac poteſtati tentãdos,ſed ſcdm mẽſurã decentẽ ac cõplacentẽ ſibi.
[Verunti aĩam illius ſerua]i.aĩalem ſeu corporalẽ ipſius vitã nõ ꝓſumas extinguere,q̃d vtiq̃,viſa
Rabbi patientia Iob,ſatan feciſſet,ſi ꝑmiſſus fuiſſet. Rabbi Moſes aũt,q̃d dicit,Aĩam illius ſerua,exponit
Moſes. de eo q̃d manet poſt mortem.ſed qa id immortificabile eſt, prior expoſitio aptior iudicat, niſi
forte intelligat de morte peccati,vt ſit ſenſus: Aĩam illius ſerua,i. ad peccatũ eã non induces. vñ
Greg. ait:Seruare ſatan dicit,irrumpere non audere. ſicut eñ Deus inducere nos in tẽtationẽ di-
Gregori⁹ cit,ſi nos induci ab aduerſario patiat[illegible] ſatan ſeruare aiam dicit, cũ hanc tentãdo ſu[illegible]are ꝓhibe-
Exod. 4. tur. Itaq̃ ſicut De⁹ afferit reprobos indurare & excæcare, non q̄ induratiõis directe ſit cauſa,ſed
qa nõ remouet eã,faciẽdo eius oppoſitũ: ſic ſatan aĩam a morte peccati ſeruare nunc fert, nõ q̄
cõſeruationẽ in bono efficiat, ſed qa ei⁹ oppoſitum inferre nequit. ſicq̃ expoſitio Rabbi Moſis
erit ſubtilis,intelligẽdo ꝑ aĩam vſum rationis,vt ſ. dñs innuat afflictionẽ non eſſe tãtã debere, q̄
rationis tolleret vſum. Sic q̃q̃ vt recitat Lyra, rabbi Salomon interpretat. [Egreſſus ergo ſatan
a facie dñi,]q̃d ſupra expoſitũ eſt:[ꝑcuſſit Iob vlcere peſſimo]i. pœnaliſſimo & (vt qdã dicunt)
incurabili:q̃d non apparet, ſi paulo añ ꝑ aĩam vita corporalis ac aĩalis intelligatur. ſic eñ hoc
vlcus mortẽ naturaliter intuliſſet,q̃d dñs ꝓhibuit ſatan,niſi qs dicat q̄ dñs ꝓhibuit ne eũ ſub-
ito vel in breui necaret.aliqui eñ incurabiles morbi ſatis diu ſtant ſimul cum vita. [à planta pe-
dis vſq̃ ad verticẽ ei⁹.]ſ.capitis,ita q̄ toto fuit corpore vlceroſus. potuit dici de Iob illud Eſaiæ,
Eſaiæ 1. A plãta pedis vſq̃ ad verticẽ capitis,non eſt in eo ſanitas.vulnus & liuor & plaga tumẽs.vñ hoc
Pſalm. 104 loco ſingulare ponit pro plurali,ſ. vlcus ꝓ innumerabilibus pene vlceribus, ſicut in Pſal. Dixit,
Exod. 10 & venit locuſta. pro q̃ in Exodo ſcribit,Venit locuſta grauiſſima. Dicit aũt Albertus:Vlcus c[illegible]
Albertus do interiori & humido putreſcẽte,in fontes mẽbrorũ ebulliẽs,lepra eſt,vt dicit Galenus.q̃d pe[illegible]
Galenus. ſimum dicit,qa ex corruptione oim generat humorũ. puto tñ,inquit, q̄ fuit herpeſtiomen⁹. H[illegible]e
Gregori⁹ nãq̃ corrodit carnẽ & oſſa,ſcdm Galenum. Gregorius q̃q̃ ait:Duobus modis flagella penſanda
ſunt,ſ.q̃lia ſint & q̃nta,i.q̃ multa & q̃ grauia. ſæpe eñ ſi multa ſunt,leuigãtur,ſi non ſint grauia:
& rurſus leuigãtur,ſi cũ ſint grauia,non ſint multa. Ad inſinuandũ ergo acerbiſſimã ſancti Iob
afflictionẽ,dicitur ꝑcuſſus vlcere peſſimo, q̃d ad q̃litatẽ:&à calcaneo vſq̃ ad verticẽ,q̃d ad q̃ntita
tem,ita q̄ flagella ei⁹ fuerũt multitudine & magnitudine ꝑacerba. [Qui teſta]i. fragmẽto f[illegible]ilis
vaſis,[ſaniẽ radebat,]i.ſcatentes ex vulnerib⁹ humores dure depoſuit,ita q̄ magis abraſit q̃ ter-
ſit.[ſedens in ſterquilinio.]ſolent ægrotantibus remedia lenitiua exterius adhiberi, molliaq̃ ſtra-
mẽta ſupponi,& loca amœna ac ſuaues odores his prouideri[illegible] nullo, ſed e[illegible] contrariis vſus
eſt Iob,ſ.teſta & fœtido loco, q̃d ſcdm Thomã & alios dupliciter cõtingere potuit. Vel qa Iob
fuit

ſuit oĩno depauperatus,cũctis ſuis exterioribus bonis ei ablatis. Illa em̃ dñs dedit ſatanæ poteſta
ti. Vel qa Iob ſpõte auxit ſibi dolorẽ,ſeq́ꝫ vltra neceſſitatẽ humiliauit ad patientię demõſtratio-
nẽ,& vt miſericordiã Dei citius impetraret,ſicut & Dauid fugiens Abſolonẽ,nudis pedib⁹ flens 2.Reg.15.
inceſſit,& maledictiões atq́ꝫ iniurias Semei patiẽtiſſime tulit,vt ſcdo Regũ lib.legiť. Et apparet 2.Reg.16.
qbuſdã ꝙ primũ iſtoꝝ ſit ſatis ꝓbabile,potius aũt reor ſcd̃m verius eſſe, tũ qm̃ ſcriptũ non eſt ꝙ
vtenſilia dom⁹ Iob fuerũt ablata,aut domus eius cõbuſta,nec potuit tãta ei eſſe pauptas, qn aliũ
locũ faciliter inueniſſet,q̃ ſterqlinioſumtaptius q̃q́ꝫ inſtrumentũ mũdãdi,q̃ teſtã.nec veriſimile,ꝙ
vir tantæ bonitatis fuerit à ſuis cognatis ac vicinis,in q̃ꝝ medio habitauit, ita cõtẽptus,qn ei in
mutuatiõe lecti & ſimiliũ neceſſarioꝝ libẽter ſuccurriſſent. Ex maxia ergo ſupfi humiliatione,
cõtẽptu,patiẽtia,deuotiõe hæc fecit.& ſcd̃m Albertũ,manũ ꝑcutiẽtis adiuuit,ne mollib⁹ vtẽs,le-
uius ferret,& ſub manu diſciplinãtis ſedit immobilis in loco fœtido & immũdo. Hinc dicit Gre Gregor.
gori⁹:Hoc facto patẽter oñdiť,corp⁹ ſuũ quõ ſibi ſanũ Iob ſubdidit,q̃d & ꝑcuſſum ſic deſpiciens
curauit.quã ille mollitiẽ ſuæ ſanæ carni cõceſſit,q nõ veſtẽ,nõ digitos,ſed teſtã etiã vulnerib⁹ ad-
mouit.Itẽꝝ ait:Intueri libet qd eſt ꝙ oĩpotẽs Deus,q̃s ſibi tã charos in æternũ cõſpicit,tã vehe- Lucæ 1.
mẽter q̃ſi deſpiciẽs affligit. Ecce dũ beati Iob vulnera cruciatusq́ꝫ cõſidero, repẽte mentis ocu- Ioan.
los ad Ioãnem baptiſtã reduco:& nõ ſine grauiſſima admiratiõe ꝑpẽdo,ꝙ ille in vtero matris ſpi Matth.11.
ritu ſancto impletus,ſpõſi amicus,q̃ inter natos mulieꝝ maior nemo ſurrexit,ꝓpheta & plus q̃ ꝓ- Lucæ 7.
pheta,ab iniqs in carcerẽ mittiť,& ꝓ puellæ ſaltatu capite trũcať,ac tãtę virtutis vir ꝓ riſu turpi- Marci. 6.
um moriť,& ꝓ temulẽti verbis in p̃miũ ſaltatiõis occidiť. Quid eſt ꝙ oĩpotens De⁹ ſic vehemẽter
in hoc ſeculo deſpicit, q̃s ſic ſublimiter añ ſecula elegit, niſi hoc q̃d pietati fideliũ pater, qm̃ ſic
eos premit in infimis,qa videt quõ remuneret in ſummis:& foras vſq́ꝫ deſpecta deijcit, qa intus
vſq́ꝫ ad incõp̃hẽſibilia ꝑducit. Quid ergo illic paſſuri ſunt q̃s reprobat, ſi hic ſic cruciat q̃s amat.
[Dixit aũt illi vxor ſua,] quã ſatan viuã reliquit, vt ꝑ eam ſcd̃m viꝝ tentaret, ſciens quõ viri ſo-
leant vxoribus decipi.nõ em̃ videť qn licentiã habuit auferẽdi vxorẽ,quemadmodũ filios. [Ad-
huc ꝑmanes in ſimplicitate tua.] q̃ſi dicat, mirꝝ eſt ꝙ tot aduerſitatib⁹ preſſus, nondũ intelligis
ꝙ ſimplicitas tua fuit inanis,& ꝙ infructuoſum fuit tibi ſimpliciter viuere. Mulier iſta fuit de
numero hoim impfectoꝝ,q cũ cernũt bonis in ſeculo iſto euenire aduerſa,malisq́ꝫ ꝓſpera,ſcan
dalizanť & putãt inutile eſſe ſeruire Deo,q̃ſi in p̃ſenti vita eſſet retributio vltimata. cõtra q̃s dñs
ait ꝑ Malachiã: Inualuerũt ſup me verba vr̃a,& dixiſtis:Vanus eſt q ſeruit dño.& q̃d emolumẽ- Malach. 3.
tũ qa cuſtodiuim⁹ p̃cepta ei⁹,& ambulauim⁹ triſtes corã dño:ergo nũc beatos dicim⁹ arrogan-
tes,ſiqdem ædificati ſunt. [Bñdic Deo,& morere.] nõ cõſulendo,ſed deridẽdo hoc dicit. q̃ſi ꝓnun
ciet,ſi ampli⁹ bñdixeris & gr̃as egeris Deo poſt iſtã aduerſitatẽ, ſicut iã añ bñdixiſti ei poſt filioꝝ
tuoꝝ mortẽ,nil reſtat niſi vt tua augeať afflictio,& diſcedas. q̃ſi diceret,ſi ꝑ oppoſitũ maledice-
res Deo,viuere:& bñ tibi ſuccederet,ſicut & alijs fraudulẽtis,vel ex impatientia dicit hoc,vt ſit
ſenſus,qa bñdicente te Deo,tot tibi cõtigerũt aduerſa,maledic ei,& morere: qa in tanta miſeria
melior tibi eſt mors q̃ vita,ſicq́ꝫ ad deſperationẽ ac blaſphemiã ꝓuocauit. [Qui ait ad illã] in-
ſtructiue,qm̃ vir teneť vxori correctionẽ & inſtructionẽ. [Quaſi vna de ſtultis mulierib⁹ loquuta
es,] qa cõtra verã ſapientiã ſunt q̃ dicis,&. Quaſi, dicit hic veritatẽ, nõ ſimilitudinem tñ. nec ait
abſolute,q̃ſi vna de mulierib⁹,ne vitiũ ſexui imputeť. Nec etiã dicit,q̃ſi vna de malis mulierib⁹,
ſed q̃ſi vna de ſtultis,vt iniqtas ei⁹ ꝑ ſtultitiã q̃dammodo alleuieť.nã & mulier hæc ex ſubita ten-
tatione,animi inſtabilitate,fœminea cõmotiõe ac rõnis debilitate magis q̃ ex malitia videť pec
caſſe. Et qm̃ vxor hęc nõ tã viro,q̃ diuinæ ꝓuidentię derogauit,S.Iob Dei iniuriã diſſimulare nõ
quit,nec debuit:qm̃ teſte Chryſoſtomo,q̃uis piũ ſit ꝓpriã iniuriã æq̃nimiter ferre,tñ Dei iniuriã
impiũ eſt ſuſtinere. deinde cõtra ſtultitiã inſtruit eã. [Si] ꝑ qa [bona ſuſcepimus de manu dñi,] i.
opulentiã reꝝ,plis fœcunditatẽ,corporis ſanitatem,& qcqd habemus ac ſumus, & p̃ſertim do-
na gr̃æ in exhibitione,donaq́ꝫ gloriæ in ꝓmiſſione. [mala] pœnalia,i.aduerſa, [quare nõ ſuſtine-
amus?] i.cur ea patienter ferre nõ debem⁹? tanq̃ dicat, Immo debem⁹ ea cũ patiẽtia tolerare, eo
ꝙ oĩa nr̃a bona ſint Dei dona,q ſicut ſpõte ac miſericorditer dedit, ſic libere ac iuſte tollere ſua
poteſt:nec nr̃m eſt murmurare,ſed in oĩb⁹ regia via incedere,vt nec ꝓſperis inaniter erigamur,
neq́ꝫ aduerſis eneruiter deprimamur,quẽadmodũ ad Epheſios ſcribit Ap̃ls: Scio humiliari,ſcio Ephe. 6.
& abũdare. ꝓpter q̃d dicit Greg. Magna conſolatio tribulatiõis eſt, ſi cũ aduerſa patimur, Dei Gregor.
dona ad memoriã reuocem⁹. Hinc nãq́ꝫ in Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt: In die bonoꝝ ne imemor ſis Eccl. 11.
maloꝝ,& in die maloꝝ ne immemor ſis bonoꝝ. [In oĩbus his nõ peccauit Iob labijs ſuis] quia
nec loquenda tacuit,nec tacenda expreſſit. nos aũt duobus modis labijs nr̃is peccam⁹, videlicet
vel iniuſta dicendo,aut iuſta tacendo. Patet itaq́ꝫ ex inductis, ꝙ vndiq́ꝫ tribulatio Iob augeť. nã
ęgris atq́ꝫ afflictis ſolent verba cõſolatoria ꝓ releuamine dici, ꝓ q̃ ipſi Iob verba deriſoria,inue-
ctiua & increpatoria ſunt ꝓlata,nõ ſolũ à cõiuge,ſed à trib⁹ q́ꝫ p̃cipuis ſuis amicis,& deinceps à
q̃rto,per q̃s ſatan tentat eum per derogationem honoris. imponebant etem̃ ſancto Iob multi-
plicẽ culpã,ſicut patebit. [Igiť audientes tres amici Iob om̃e malũ] pœnę [q̃d accidiſſet ei,] tãta
nãq́ꝫ tãti viri aduerſitas,tã inaudita atq́ꝫ inſolita velociter vndiq́ꝫ vulgabať. [venerũt ſinguli de lo

co ſuo.] multos aũt habuit Iob amicos, ſed iſti ampliori, immo & ſpecialiſſima amicitia fuerãt
ei cõiuncti, ſicut ex facto oñſum eſt. [Eliphat Themanites, & Baldath Suites, & Sophar Naama-
Tobi. 2. Ambroſi⁹. thites.] Iſti tres viri, reges vocãt in lib. Tobiæ, ꝙ legiſ: Sicut beato Iob inſultabãt reges, ita Tobiæ
parẽtes & cognati eius. Ambroſius quoq; in lib. de officijs, noĩat eos reges. illis quippe tẽporib⁹ reges
Ioſue. 12. quidẽ nõ erãt tot vrbib⁹, locis ſeu villis pſidẽtes, vt mõ cõmuniter, prout ex libro Ioſuæ conſtat.
Siquidẽ filij Iſrael in terra Chanaan occiderũt triginta vnũ reges. vñ & viri hi tres à ſuis vrbib⁹ ſeu
terris cognomina ſortiunt. [Cõdixerãt eñi] ſibi [vt pariter venientes, viſitarẽt eũ & cõſolarent.]
& puto ꝙ nõ ſine magna & cõdecẽti familia aduenerũt. In hoc aũt cõdicto & viſitatiõe hac oñ-
derũt ſe veros amicos, qa amicũ ſuũ in neceſſitate, afflictiõe, inopia nõ reliquerũt, vñ & ſimul ve-
nerũt, vt grauiſſime afflictũ abũdãtius pariter cõſolarent. Hinc in Eccleſiaſtico habet: Si poſſides
Ecci. 6. amicũ, in tẽtatione poſſide eũ, & ne facile credas ei teipſum. eſt eñi amic⁹, & nõ pmanet in die tri
Ecci. 12. bulatiõs. Et alibi: In triſtitia viri amic⁹ agnit⁹ eſt. Deniq; amici pſentia & aſpectus, conſolatorij
ſunt, & amicoꝝ cõpaſſio cõſolatiua eſt, qa p hãc aduerſitas, ꝙ eſt velut onus graue, leuius fert. &
qm̃ delectabiliſſimũ eſt ſumere experimẽtũ de amicitia alicui⁹, ꝙd potiſſime accipit ex cõpaſſiõe
in aduerſis, idcirco cõpaſſio inqtũ de cõſolatione adducit, tm̃ de afflictiõe dirimit. triſtitia nãq;
Ecci. 6. ex admixtione delectatiõis alleuiat, ppter ꝙd Eccleſiaſt. ait: Amic⁹ fidelis, ptectio fortis. q inue-
nit illũ, inuenit theſauꝝ. Amic⁹ fidelis, medicamẽtũ vitæ & ĩmortalitatis. [Cũq; eleuaſſent ocu-
los procul] i. à tãta diſtãtia, ꝙ homo poteſt determinate p viſum cognoſci, [nõ cognouerũt eũ] p vi
ſum, ppter maximã ſui corporis ac veſtitus & priſtinæ diſpoſitionis imutationem. verũtñ ali-
unde, i. ex relatu, ſciuerũt ꝙ ipſe eſſet q ita ſedebat. aliter nõ feciſſent, ꝙd ſubdit: [Et exclamãtes]
p cõpaſſionis vehemẽtia, [plorauerũt, ſciſſiſq; veſtib⁹] ad mœroris indiciũ, & vt nudato cõgrue-
rẽt, [ſparſerũt puluerẽ ſup caput ſuũ in cælũ] i. puluerẽ in aerẽ pijciebãt, & capitibus ſuppoſue-
runt, à Deo cæli conſolationẽ poſcẽtes, & ſuũ affectũ atq; effectũ affectui effectuiq; amici afflicti
fideliter conformãtes, cũ humiliato & deiecto ſe humiliãtes ac deijciẽtes, & malũ ipſi⁹ quaſi proprium
Gregori⁹ æſtimãtes, vt amicitia vera requirit, qa & hoc pſertim lenit afflicti dolorẽ, dicẽte Gregorio: Ordo
conſolatiõis eſt, vt cũ volum⁹ quẽpiã afflictũ à mœrore ſuſpẽdere, ſtudeam⁹ prius mœrendo ei⁹
luctui cõcordare. dolẽtẽ nãq; non poteſt cõſolari, q non concordat dolori, qa eo ipſo ꝙ à mœren
tis dolore diſcrepat, minus ab illo recipit, à ꝙ mẽtis qlitate ſeparat. Neq; eñi ferrũ ferro coniungi-
tur, ſi non vtrũq; exuſtione ignis liquet. [& ſederunt cũ eo in terra] ꝙd magnæ extitit humilita-
tis. [ſeptem diebus & ſeptẽ noctibus.] ꝙd magnæ fuit lõganimitatis. porro Gregorius relinquit
Idem: ſub dubio, an toto tẽpore hoc continue manſerint ſecum, an frequenter viſitauerint eum infra
hos dies. Thomas vero alijq; cõmuniter dicũt, ꝙ non continue ibi ſecum fuerunt, ſed congruen
Thomas tibus horis. Verũtñ cõſiderata magnitudine dilectionis eoꝝ ad Iob, & quõ in alijs conformauerunt ſe ei, poti⁹ arbitror cũ Greg. dubitandũ, ꝙ incaute qd pferendũ. [Et nemo ex illis loque-
Gregori⁹ bat] infra hoc tẽpus [verbũ] ꝙdcunq;, cũ tñ amicis aſpera paſſis ſoleãt ab amicis eoꝝ blãda & cõ-
ſolatoria dici p releuamine pœnæ ſuæ. [Videbãt eñi dolorẽ eſſe vehementẽ.] vñ putabãt ꝙ Iob
triſtitia victus eſſet & aduerſitatibus ſic deiectus, ꝙ eoꝝ conſolationẽ non attẽderet nec curaret.
vehemẽtes eqdem paſſiones rationẽ abſorbere cõſueuerũt. Vñ qdã de morte ſuoꝝ ſic contriſtan
Gene. 37. tur, ꝙ conſolationẽ nullã admittũt, ſicut de Iacob in Gene. ſcribit. Idcirco dixit Poeta: Quis ma
trẽ, niſi mẽtis inops, in funere nati flere vetat? verũtñ in Iob ita nõ fuit, cui⁹ pfectionẽ amici [illegible]
non plene nouerũt. Itaq; viri iſti manſerunt ſancto Iob in principio veri amici, hocq; (vt tactũ
eſt) vnũ extat remedium deſolationis & pœnæ afflictorum, dum vident ſibi manſiſſe amicos fi-
Eccl. 6. deles, qui inter exteriora hominis bona computantur maiora, iuxta illud Eccleſiaſtici: Non eſt
digna ponderatio auri vel argenti contra bonitatem fidei amici fidelis.

¶De ſpiritali ſeu myſtico eiuſdẽ Capituli ſecundi intellectu. Art. VIII.

MYſticus ſeu ſpiritalis ſacræ ſenſus ſcripturæ, triplex cõſiſtit, videlicet allegoricus tropolo-
gicus, anagogic⁹. Allegorice aũt interpretãdo pſens capitulũ, hoc eſt, de Chr̃o, expoſitio
ex pcedẽtis capituli allegorica expoſitiõe, p maxima parte depẽdet ac patet. Quẽ admo-
Matth. 4. dũ eñi ſatan non tẽtauit Iob ſine Dei licẽtia ac pmiſſu, ita nec Chr̃m in carne mortali. & ſicut
expetijt Iob tẽtandũ in ppria pſona, cũ aliaꝝ reꝝ ſublationẽ patienter tuliſſet, ita cũ Chr̃m nec
in tẽtatione in deſerto incepta, nec poſtea, vincere potuiſſet, nec eũ eſſe Dei filiũ ac Meſſiã p cer-
to nouiſſet, tandẽ ſanctiſſimã ac fructuoſiſſimã ei⁹ in hoc ſeculo conuerſationẽ non ferẽs expe-
tijt, vt eũ in pprio corpore ſuo p iniqs hoĩes vulnerare ac pſequi ſineretur, ꝙd & conceſſum eſt.
Ioan. 13. Nam euãgeliſta ait ꝙ diabolus miſit in cor Iudæ Schariotis, vt traderet eũ. Chr̃s quoq; paſſione in-
Ioan. 14. ſtante, Venit, inqt, ad me princeps mũdi, & in me nõ habet qdq̃. ſed & iteꝝ ait Iudæis: Vos ex pa
Ioan. 8. tre diabolo eſtis, & deſideria pr̃is vr̃i vultis pficere me occidendo. Rurſuſq; trina Chriſti tẽtati-
one, deſcripta, in deſerto inchoata, Lucas adiecit: Cõſummata omni tentatione, diabolus receſ-
Lucæ 4. ſit ab eo vſq; ad tempus. quo innuit ꝙ poſtea redijt, non vtiq; ſine licentia permiſſioneq; Dei.
Ex his magna ex parte pateſcit, quõ pñs capitulũ cõpetat Chr̃o, aliq̃ tñ difficiliora tangẽda ſunt.
Gregori⁹ ait itaq; Deus ad ſatan: [Cõmouiſti me aduerſus eũ] Scd̃m Gregoriũ, p hoc ſatan cõmouit patrẽ
aduer-

aduerſus [illegible] ꝙ ſatan in paradiſo induxit primū hoīem ad pctm, ꝑ cuius expiatione Deꝰ pater Chrm [illegible] ſuū tētari atꝗ occidi pmiſit. Verūm ſicut pcedens [illegible] iſtud expoſitū eſt de Iob, ita de Chro pōt exponi, vt pr̄ loquēs more humano dicat ſe à ſatan cōmotū ad affligēdū Chrm, iniquum hoc ex rōnabili cā pmiſit ad expetitionē ſatan.& qd ait, aduerſus eum, non denotat diſcordiā aliq̄ iter p̄rem & filiū, ſicut nec iter Deū & Iob, ſed q pmiſſio illa fuit afflictiua ipſi Chri, iniquum p eā diabolꝰ incitauit Iudęos ad Chri ꝑſequutionē.[Vt affligerē]i. à Iudęis mēbris atꝗ ſatellitib tuis o ſatan affligi pmitterē.[eū gratis]i. ſine ipſiꝰ culpa, qa pctm̄ non fecit. vel fruſtra, q̄ ad tuā intentionē, qa pſequēdo in eo nil pfeciſti, ſed potiꝰ defeciſti, ſicut expoſitū eſt pleniꝰ pcedenti articulo. Ad illud allegat Greg. q̄d in lib. Sapientiæ dr̄ Deo: Cum ſis iuſtus, iuſte oīa diſponis. eum q̄ꝗ q nō debet puniri, condēnas. Chrs em̄ puniri p ſeipſo nō debuit. Pr̄ ergo cū ſit iuſtꝰ, oīa iuſte diſponit, qa p hoc cūcta iuſtificat, ꝙ eū q ſine pctō eſt, p pctōribꝰ morti tradidit.[Rn̄dit ſatā: Pellē p pelle &c.] His verbis iuxta interpretationē ꝓhabitā, ſatan vult dicere ꝙ licet Chrs de alioꝝ deiectione atꝗ piculo p impatientiā victus nō ſit, vinceret tn̄ p eā, ſi in ꝓprio corpore vſꝗ ad oſſa pcuteret, æſtimās ꝙ purꝰ fuiſſet hō & ꝓpheta duntaxat, nō etiā dn̄s ꝓphetaꝝ oīmꝗ ſaluator.[Alioqn mitte manum tuā, & tāge os eiꝰ & carnem]i. flagellari eum pmitte vſꝗ ad interiora. Hæc ſatan cū p ſe fieri petiȷt, deſiderās dixit p mēbra ſua hæc, i. p Iudæos incredulos verbis ac deſiderȷs intulit, ſicꝗ pmiſſionē pſequendi Chrm vſꝗ ad crucis patibulū poſtulauit. [Dixit aūt dn̄s ad ſatan: Ecce in manu tua eſt]i. pmitto vt tua ſuggeſtiōe p tua mēbra eum affligas, flagelles, occidas. Proprio em̄ filio ſuo non pepcit Deꝰ, ſed p nobis oībus tradidit illum, vt dicit Apl's. ideo in Eſaia ait: Propter ſcelus ppli mei pcuſſi eum.[Veruntn̄ aīam illiꝰ ſerua]i. aīæ eiꝰ nequaq̄ nocebis, nec p paſſionis acerbitatē rōnis in ea iudiciū obrues, iuxta illud in pſal. Nihil pficiet inimicꝰ in eo, & filiꝰ iniqtatis nō apponet nocere ei. vn̄ q̄d ait, aīam illiꝰ ſerua, intelligendū eſt potiꝰ pnunciatiue q̄ ꝓhibitiue: qa etſi pr̄ tunc non ꝓhibuiſſet, nō tn̄ ſatan Chri aīam ad culpā vnq̄ inducere valuiſſet.[Egreſſus igif ſatā à facie dn̄i, pcuſſit Iob vlcere peſſimo]i. Chrm grauiſſime vulnerari ac pcuti ꝓcurauit in die Paraſceues p totū corpꝰ ipſiꝰ ſanctiſſimum, ita vt dicat pcuſſus: O vos oēs q trāſitis p viā, attēdite & videte ſi eſt dolor ſimilis ſicut dolor meꝰ. Dixerūt em̄ iniq, Morte turpiſſima condēnemꝰ eum.[Qui teſta ſaniē radebat,]qm̄ tēpore paſſionis ſępe ꝓprio digito igne paſſionis inſtar teſtę intꝰ ſiccato atꝗ durato, ſputa & ſanguinē defluentē ex oculis ſuis deterſit. Porro ſcdm Greg. teſta ſaniem radebat, i. pctm̄ gn̄is humani carne ſua deleuit, q̄ caro in paſſione velut teſta induruit.[ſedens in ſterqlinio]i. in loco caluariæ ſordido, antꝗ cruci affigeref.[Dixit aūt illi vxor ſua]i. ſynagoga, aliqn̄ Dei ſponſa, ſed tunc facta adultera, diabolo conſentiens & cōmixta.[Adhuc pmanes in ſimplicitate]i. ſtoliditate[tua?]put ſimplicitas pſpicacitati intellectꝰ opponit. putabat eqdē pfida ſynagoga, ꝙ Ieſus ex inſipientia fateref ſe Chrm Deiꝗ filiū.[Bn̄dic Deo,]negādo te filium eiꝰ. q.d. iniuriā Deo feciſti, te eiꝰ filium ꝓhibēdo. nunc ergo da gloriā ei, & abnega q̄d dixiſti. [& morere,] ne alios deinceps decipias, i. penitus pereas. [Qui ait ad illā: Quaſi vna de ſtultis mulierib' loquuta es.] ſic Chrs increpauit ſynagogā, dicendo: Si dixero qa nō noui Deum, ero vobis ſimilis mēdax. & itē cum capetef, Tanq̄ ad latronē exiſtis cū gladȷs & fuſtibꝰ cōphendere me. q̄tidie apud vos erā in tēplo docens, & nō me tenuiſtis, ſed hæc eſt hora vr̄a & poteſtas tenebraꝝ.[Si bona ſuſcepimꝰ de manu dn̄i, mala q̄re nō ſuſtineamus?]Hæc Chrs loqt ex parte naturę aſſumptæ, quā Deꝰ oī creaturæ pfecit, quemadmodū in Ioanne ſcriptū eſt: Sciens Ieſus qa oīa dedit ei pr̄ in manꝰ. & alibi, Oīa mihi tradita ſunt à p̄re meo. Vult itaꝗ dicere, cum pr̄ mihi oīa ſubiecerit, meāꝗ hūanitatē verbo ęterno vnierit, cur p hoībus mori nō debeā, p quoꝝ ſalute recupanda, pr̄ tot bona mihi ſcdm aſſumptā humanitatē donauit. nō ergo ꝓpter pœnaꝝ acerbitatem a bona ſimplicitate mea recedere debeo, vt Chrm Deiꝗ filium eſſe me negē o inſipiens ſynagoga.[Igif audientes tres amici Iob oē malum q̄d accidiſſet ei.] qdā p iſtos Iob ſcti amicos intelligendos putāt hęreticos. q̄d licet in ſequentibꝰ ſtet, tn̄ hoc loco nō multum apparet, pſertim cū hæretici non ſint Chri amici, nec ei vere cōdoleāt, neq; ſe paſſiōi ipſi vere conforment. Aptiꝰ itaꝗ reor, p iſtos amicos hoc loco, in q̄ bona egiſſe ſcribunt, intelligi Chrianos, q ex euāgelica hiſtoria ſeu pdicatione eccleſiæ audientes vniuerſa q̄ p ipſis Chrs tolerit, pariter ſtatuūt & cōdicūt, vt ad loca ſacra vbi dn̄icæ paſſionis cōmemoratio agif, veniāt, & Chri paſſionē q̄ſi pſentialiter fiat, oculis ſuæ mētis ꝓponāt, conſolentꝗ Chrm, confitendo eiꝰ innocentiā & ſuas malitias, ꝗ item nō p ſuis, ſed p eoꝝ iſta patiaf pctīs, eiꝗ gr̄as agāt, & cōpaſſionem exhibeāt cordialē. A longe q̄ꝗ videntes imaginem eiꝰ in cruce erectā, q̄ſi ipſum in cruce videāt eleuatū, veſtimenta ſua mox ſcindāt, i. priſtina opa vitioſa, qbꝰ ſe impie operuerūt, penitus abȷciāt, pœnitēdoꝗ deſtruāt, & p compaſſione exclament ac plorent. ſed & ſup capita ſua puluerem ſpargāt, i. cogitationes, affectiones & actꝰ hūilitatis ac pœnitentię, cruciformiſꝗ conuerſationis ſupiacīās cordibꝰ. Inſup ſedeāt ſecū, de ſeipſis humilia ſentiēdo, a mūdi negotudinibꝰ recedendo, meditationibꝰ inſiſtendo.[ſeptē dieb ac noctib]i. p oēm tēp vitę ſuæ in ſeculo iſto, oī videlicet die & nocte & cōgruētibꝰ horis. ſeptenario nempe vniuerſitas deſignaf. Nemo q̄ꝗ loqt ei verbū de nō patiendo ſeu paſſiōe & morte vitāda, ne audiat q̄d Chrs Petro paſſiōis vitationem pſuadenti loquutꝰ eſt: Vade retro me ſatana. nō ſapis q̄ Dei ſunt, ſed q̄ hoim. Prętera

Idem, Sapi. 12.
Rom. 8.
Eſaie 53.
Pſal. 88.
Ioan. 18.
Trenor. 1.
Sapi. 2.
Ioan. 8.
Matth. 26.
Ioan. 13.
Matth. 11.
Exo. 4.
Ioan. 10.
Matth. 16.

q̃ de tropologia huiꝰ capituli intellectu dici poſſent, videt̃ mihi ex dictis patere [illegible] breuitati ſtudẽs [illegible] tegdẽ iuſto quẽ De aliqñ pmiſit tẽtari, nec deſint [illegible] vince [illegible] cit, poſſunt [illegible] dicta ſcd'm [illegible] num de Iob poſitũ applicari. Videt̃ etenim [illegible] quẽ [illegible] ac o m ad [illegible] tinen [illegible] ablatione [illegible] patiẽtia [illegible], atq; [illegible] reuerẽtia [illegible] vt pmittat tali [illegible] ppria pſ[illegible] infirmitatibꝰ ac doloribꝰ intime affici, [illegible] tal a ſiue ipatiẽtia & murmuratione no patiet, cõceditq; dñs ſic fieri. Porro vir iuſtus & timoratus ſciẽs [illegible] dixiſſe,

Apoc 3. Ego q̃ amo, arguo & caſtigo, & q multa grauiora pati meruerit vno pctõ mortali, q̃ ſint cũcta mũdi [illegible] ſupplicia, patientiã grata mẽte cõſeruat, manũq; iuuat cędẽtis, & p vi[illegible], ac [illegible] ſe exercet, ſimul & illud Apli pẽſans: Quia ſi cõpatimur, & cõregnabimꝰ. Et q nõ [illegible] cõdignæ

Rom. 8 Ibidem. paſſiões huius tẽporis ad futurã gloriã patiẽtibus dãdã. Itaq; teſta ſanie radit, i. pnili rigore ac iuſta diſtrictione vitiorum ſuorum putredinẽ delet. Sedẽs in ſterquilinio. i. in ppriæ vilitatis vel [illegible] dæ vitæ prioris carnalis pfunda cõſideratiõe qeſcens, nõ in alto elatiõis ac vanitatis ſe ponẽs, ſed

Eccl. 10. cogitãs, Quid ſuperbit terra & cinis? cur cõtra Deũ inſanit pctõr? cur vermis tã fragilis ſibi q q nſi dei [illegible] tuelitatem oẽm adſcribit? Cui frequẽter loqt̃ vxor ſua, i. carnalis cognatio aut ſecularis prudẽtia ſeu paſſio appetitiuæ potentiæ ſenſitiuæ: Adhuc pmanes in ſimplicitate tua? Car[illegible] nãq; & ſeculares paſſionatiq; animi motꝰ, nõ intelligẽtes q̃ Dei ſunt, dũ iuſto ac pœnitẽti [illegible] aut ſentiũt aduerſa cõtingere, putãt ſupuacuũ eſſe virtutibꝰ inſudare, & cõcupiſcẽtijs eligũt [illegible] ſentire, vanitatibꝰq; vacare. Hãc ſenſualitatẽ carnalẽq; ſenſum & falſam prudẽtiam Iob increpet atq; erudiat, dicẽs: Quaſi vna de ſtultis mulieribꝰ locuta es. Stulti qppe nõ niſi pſentia ac app[illegible]ntia ſolẽt attẽdere. ſapiẽtũ vero ẽ, oculos cordis ad futura dirigere, ad interiora cõuertere [illegible] ingere. Si bona ſuſcepimus de manu Dñi. i. liberalitate oĩpotẽtia Dñi, mala q̃re nõ ſuſtineamus? Poſtremo tres amici iſtiꝰ afflicti, q audiẽtes q̃ paſſus ſit, cõdicũt ſibi vt pariter veniẽtes, [illegible] & viſitẽt eũ, intelligi poſſunt triplex hoim ſtatꝰ, vel triplex ſapia, vt pote intellectꝰ ſeu a[illegible] intellectio legis triplicis, videlicet legis naturalis & ſcriptæ ac euãgelicæ: quæ q̃libet pponit remedia aduerſitatũ cõſolatiua, potiſſime intellectꝰ euãgelicæ legis, in q̃ q̃ſq; tãto pdicat beatior, q̃to [illegible] Deum patiẽter affligitur. Iſti amici exclamãt, plorãt, veſteſq; ſcindũt, & puluerẽ capiti ſupponunt, qm vires aĩæ ſic agere faciũt iuxta ſenſus ptactos. Poſtremo iſti amici intelligi queũt [illegible] affectꝰ, memoria. Intellectꝰ cõſolat̃ p ſapiam, futuriq; pmij cõſideratione, & intuẽdo gius in æternũ aduerſitatũ tolerãtia cõſiſtat pfectꝰ. Affectꝰ ſeu ipſe intellectiuꝰ appetitus, q voluntas vocat̃, cõſolat̃ p charitatẽ, iubẽs oĩa pat[illegible]tiſſime ferri ex puro Dei amore, q̃m ei ſic placet, & q[illegible] dum [illegible], atq; vt Chro aliq̃liter cõformemur, in gr̃a q̃q; nũc & tãdẽ in gloria cocre[illegible]. Memoria ſeu vigor memoratiuꝰ cõſolat̃, ad mẽtẽ reducẽs q̃ta paſſus ſit Chs & oẽs electi q[illegible] frequẽter q̃ ſuo creatori chariores fuerũt, eo duriora ppeſſi ſunt. Iſti ſunt interiores nři amici, in q̃s dolor aĩæ noſtræ redundat reſidenſq; conſtãter cũ ea veſtes ſuas ſcindentes, i. actiones ſibi an[illegible] nitus [illegible] horrẽtes ac abiectãtes, ſed & puluerẽ ſibi ptinꝰ ſupponũt, q a recordatione [illegible],

Gregoriꝰ affectibuſq; ad humilia & abiecta ſpectãtibus ſimul intendũt, q conſolationem [illegible] ad tempus ſuſpendunt, horam congruam pſtolantes, q̃uſq; conſolationis mens fiat capacior. Hæc de myſticis intellectibus tetigiſſe potius q̃ determinaſſe ſufficiat. Gregorius autem myſteria ſpiritalis intell[illegible] proſequitur copioſe, alios ponens ſenſus q̃ iſtos quos tetigi.

¶ Expoſitio cap. III. Poſt hæc aperuit Iob os ſuũ, & maledixit diei ſuo. Art. IX.

Idem. ELucidandũ mõ capitulũ, difficultatibꝰ plenũ eſt, circa cuius expoſitionẽ doctores [illegible] magni atq; catholici ſatis diuerſimode ſcripſiſſe atq; ſenſiſſe mõſtrãt, quæ in primis po[illegible] cõpendioſius q̃ potero, referre intẽdo. Ergo Greg. q librũ iſtũ aſſerit an̄ ſe [illegible] diſcuſſum fuiſſe, cuq; pclare exponit lr̃aliter, q̃tũ fieri poſſe exiſtimat, allegorice q̃q; & tropologice, ptẽdat multa in libro hoc cõtineri, pſertim in iſto caplo q̃ ad lr̃am exponi nequeũt. Porro S. Thomas [illegible]

Thomas Albertus quentes, exponi poſſe hæc dicũt ad lr̃am, lr̃aliterq; exponũt. Alberti aũt Magni expo[illegible] hinc inde obſcura, ſicut patebit. Videt̃ demũ ſentire lr̃aliter poſſe iſta exponi, q̃uis expoſitionem

Gregoriꝰ hmõi nõ admodũ lucide pſ[illegible]. Primo igit̃ ponẽda ſunt motiua Greg., eiuſq; interpretatio [illegible] cẽda. Itaq; ait i plo[illegible] voluminis ſup Iob: Aliqñ, ne intelligi iuxta lr̃a debeã[illegible] ver b[illegible] ipſa [illegible] dies in q̃ natꝰ ſum &c. q dies iã euoluit, ſtare non p[illegible] ergo h[illegible] & inu[illegible] optat? In exordio aũt 4. libri n[illegible] verba hæc expo[illegible] incepit, ait: Ecce q B. Iob diei ſuo maledixiſſe deſcribit, ſi ſup[illegible] qd hi verbis rephi[illegible]

Idem. [illegible] inueni? H[illegible] refert q illud nullo mõ de die ſenſibili dicit̃, [illegible] & multa ſcd'm lr̃am impoſſibilia ſubſeq[illegible], vt [illegible] ait. Dies illa vertat̃ in tenebras, & inuoluat eam [illegible] nox illa [illegible] expectet lucem &c. Multa q̃q; ſcd'm Greg. impoſſibilitatem lr̃aliter continent & [illegible] ter ſonant, immo videnť verba hoĩs non [illegible] impatientis, ſed [illegible] de[illegible], ſicut cũ ait: Quare non [illegible] vua mortuꝰ ſum? &c. Hinc infert Gregorius: Quia igit̃ verba hæc in ſuperficie a[illegible]

Idem. ne d[illegible], ipſa iam litera indicat, q in eis ſanctus vir iuxta literam nihil dicat. ponendum ergo nũc eſt expoſitio ſcdi Gregorij. Poſt hæc aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo & dixit: Pereat dies in q̃ natus ſum, & nox in q̃ dictũ eſt, conceptus eſt homo. Sollerter intuẽdũ eſt q̃ d[illegible] oſt hęc vt virtus rei [illegible], veraciter ex tpe ſentiat̃. prius nãq; rerũ ablatio [illegible] extinctio, corp[illegible] Iob, pſuaſio cõiugis, amicorũ aduẽtꝰ, & qd egerũt, atq; q ibidẽ ſeptẽ diebꝰ ſederunt, deſcri[illegible]

[illegible] hic aperuit Iob os ſuũ, & vt ipſe narrationis ordine pcedat, pmo dictũ nequaq̃
[illegible] t, primo maledixerit, auditis & illatis pdictis [illegible] maledixit ei, in
[illegible] gratias egit, cõiugẽ increpauit, atq; ad patientiã erudiuit. me [illegible] ergo q eta hæc dixit, q tot
[illegible] laudis etiã pcuſſus, pnſic auit. [illegible] ciẽdũ vero q ſecũdũ ſcripturã maledictio duob' ht modis, ſ. Gene.3.
[illegible] q pf [illegible] zel [illegible] ſeu iudicio iuſtitiæ & male, qñ pfert liuore vidictæ. Primo modo dñs ait in Ge Gene.12.
[illegible] Maledicta terra in [illegible] tuo. Et dñs [illegible] Abraæ, Maledicã maledicẽtib' tib'. Hac ſpecie ma Acto.8.
ledicẽdi viri ſancti vtũtur, vt cũ Petrus ait Simoni Mago: Pecunia tua tecũ ſit in pditionẽ. Atq; 4.Reg.1.
[illegible] ias q̃rto Reg. [illegible] q nquagenarijs dixit: Si hõ Dei ſum, deſcẽdat ignis de cælo, & cõſumat vos. Ta
lis eſt etiã maledictio S. Iob, nec eſt ira cõmoti, ſed doctrina trãquilli. vidit qppe amicos flere, &
cætera q̃ ſcripta ſunt, facere, & ſpexit q hi q tẽporalia exquirebãt, ex cõparatiõe ſuæ mẽtis ſe
tẽporali aduerſitate fractũ crediderãt. Perſpexit q ſe trãſitoria afflictiõe pculſum deſperate nõ
flerẽt, niſi mẽtem à ſpe incolumitatis internæ ſubtraherẽt: ſicq; dum erũpit in vocẽ doloris, oſtẽ-
dit virtutẽ medicaminis, dicẽs: Pereat dies in qua nat' ſum.] q̃ d eñi p diem, [illegible] hoc tem
pus nr̃æ mortalitatis exprimit: quod q̃diu nos in hac mortalitate tenet, æternitatis nobis incom
mutabilitas nõ apparet: quã qui deſiderat, ægre diem ſuę immortalitatis ſuſtinet. Quid ergo eſt
diei natiuitatis maledicere, niſi aperte dicere, dies mutabilitatis pereat, & lumẽ æternitatis erũ-
pat? Sed q a perire dupliciter dr̃, primo, vt q̃d perit, oĩno nõ ſit: ſecundo, vt male ſit hoc, q̃d de
die hoc ſubdit Obſcuret eum caligo, & inuoluat amaritudine, clare oſtendit, q dies perire opta
tur, nõ vt nõ ſit, ſed vt male ſit. inuolui eñi amaritudine nequit, q̃d oĩno nõ eſt. tẽpus aũt tãdem
oĩno nõ erit, ſicq; peribit, vt prorſus nõ ſit, ſicut in Apocalypſi angelus ait: Quia tẽpus vltra Apoca.10.
nõ erit. Quẽ ergo vir ſanct' noĩe diei exprimere voluit, niſi apoſtatã ſpñ, q in vitali eſſentia eti- 2.Cor.11.
am moriẽdo morte dãnatiõis & culpæ ſubſiſtit, q optat vt pereat, quaten' dignis retributus ſuppli
cijs, etiã tentãdi licẽtiam pdat. q antiquus hoſtis, dies eſt p naturã bene cõditus, & p ſpera pmit-
tendo, atq; in angelũ lucis ſe trãſfigurãdo, ſed nox eſt p demerita ad tenebras lapſus, & ad aduer
ſa pducendo ac animas obſcurãdo. Iob ergo in dolore pprio cauſam totius hũani gñis deflens,
& nil ſpeciale in ſpeciali ſuo vulnere cogitãs, reducat ad animũ culpã originalẽ, & dicat: Pereat Gene.3.
dies in q̃ nat' ſum, & nox in q̃ dictũ eſt, cõceptus eſt homo. ac ſi apte dicat, Pereat ſpes ab apoſta
ta angelo illata, q̃ dixit, Eritis ſicut dij, q ex pmiſſiõe diuinitatis diem ſe ſimulãs, noctem ſe exhi
buit, lucẽ nobis nr̃æ mortalitatis obſcurãs. q.d. Pereat antiquus hoſtis, q falſam lucẽ pmiſſionis
oñdit, & peccati tenebras cõtulit. [Dies illa vertat' i tenebras] i. ab eis q ea vere diẽ putabãt aut pu
tãt, q̃lis ſit, vtpote tenebroſa & ipſa, cognoſcat. cũ eñi dæmonẽ ſe in angelũ lucis trãſfigurantem,
angelũ æſtimamus, & ea q̃ ſub ſpecie boni pponit, bona putamus, ſatan & eius tentatio q̃ſi dies
eſt nobis. cũ vero cælit' illuſtrati recte diſcernim', & praua ac ficta q̃lia ſint intuemur, dies in te-
nebras vertit. [Nõ reqrat eũ De' deſup] i. apoſtatã ſpñ ad pœnitẽtiã ac ſalutẽ nõ reuocet nec re-
ducat. Cũ eñi De' oĩpotẽs duas ad cognoſcendũ ſe creaturas feciſſet, angelicã & hũanã, & vtraq;
per ſupbiã corruiſſet, redemit humanã: qm̃ carnem hñs in ppetratiõe culpæ, aliqd de c [illegible] s ha
buit infirmitate. & q a nõ [illegible] ſed aliena malitia, ſ. dæmonis machinatiõe, peccauit, q [illegible] ũ in
apoſtata angelo fuit. ideo De' eũ ad ſalutẽ nõ reqſiuit. [& nõ illuſtret lumine] gr̃æ gratũ fa [illegible]
aut gloriæ, nec vnq̃ lumen priſtini ſtat' recipiat, q a hoc etiã nõ ſuaſus amiſit. [Obſcurẽt eũ tene-
bræ] cęcitatis & obſtinatiõis. [Et vmbra mortis] i. ęternę obliuioni tradat. p vmbrã eñi mortis de
ſignat' obliuio, qm̃ ſicut mors perimit vitã, ita obliuio extiguit memoriã. [Occupet eũ caligo]
erroris, [& inuoluat amaritudine] ſupplicij gehennalis. [Noctem illã] i. apoſtatã hic vere te [illegible]
rimũ [tenebroſus turbo poſſideat] i. ignis cõflagrationis & tẽpeſtas, q̃ in die iudicij eũ ptrahat,
ad infernũ. ſcriptũ eſt eñi Ignis in cõſpectu ei', ſ. Chr̃i iudicis, exardeſcet, & in circuitu ei' tem Pſal.49.
peſtas valida. [Non cõputet' in dieb' anni] i. inter mentes, qbus ſupnæ gr̃æ pdicatio exhibet', in-
te [illegible] endo p diem, mentem cui lux gr̃æ cõmunicat' p annũ, ſupnæ gr̃æ pdicationẽ, ſicut p Eſaiam
loq̃t Chr̃s: Spũs dñi ſup me, vt pdicarem annũ placabilem dño. [Nec numeret' in menſib'] i. inter Eſa.61.
particulares electorũ eccleſias, q̃ catholicã vnã cõſtituũt. ſicut eñi ex dieb' fit menſis, ſic ex plu-
ribus Chr̃i fidelib' reſultat eccleſia. [Sit nox illa ſolitaria] i. ſocietate hoĩs, quem tentauit, atq; an
gelic [illegible] priuet' cõſortio. [Nec laude digna] immo oĩn vituperio digna cõſiſtit, q̃ cũ ceciderit,
[illegible] adijcit vt reſurgat, & inconuertibiliter à Deo auerſa eſt. [Maledicãt ei] i. zelo iuſtitiæ ſeu ra Mal.39.
tionis iudicio, [q maledicũt diei] i. angeli ſancti, q dæmoni diem ſe ſimulãti maledixerũt, qñ in
cælo peccauit, & cecidit, nũcq; maledicũt eidem. [Qui parati ſunt ſuſcitare leuiathã.] Leuiathã
interpretat' additamentũ eorũ, q̃ noĩe ſatanas deſignat', q *hoĩb' culpis priorib' alias augere nõ ſor. oĩbus
ceſſat, quem angeli nũc frenãt ac comprimũt. circa diem aũt iudicij hũc relaxabũt, ſicq; eũ ſuſci
tare dicuntur. [Obſcurent ſtellæ caligine ei',] qñq; p ſtellas virtuoſi, æqtate vera ſplẽdentes inter-
dum hypocritæ, q ante hoĩm ocolos velut magnis opibus lucent, notant. hi ergo hypocritæ ca
ligine ſatanæ obſcurantur, dum in ſuis erroribus confunduntur, & tales foras hominibus inno-
teſcunt, quales intus coram Deo conſiſtunt, videlicet ficti & vani. [Expectet lucem, & non vide-
at.] hoc ad myſticum diaboli corpus refertur, eos videlicet, qui fide, non opere Chriſtiani ſunt:

Ioan. 8. & Chrm̃,q ait:Ego ſum lux mũdi,expectãt,quẽ in die iudicij hilariter nõ videbũt,neq; ſecũdũ di
uinitatẽ ipſi⁹.[Nec ortũ ſurgẽtis auroræ] i.ſplẽdorẽ eccleſiæ electorꝝ,que in die iudicij [illegible] p
quẽ cõſurget ad lucẽ æternã beatitudine intuendã. Aurora qppe eſt eccleſia,q̃ priſtinæ prauitatis te
nebras deſerit,ſeq; in noui luminis fulgorẽ vertit,cui⁹ claritatis exordiũ & gloriã reprobi nõ vi-
debũt,cũ cœperint in infernũ demergi.[quia nõ concluſit] i. qa aperuit nec clauſa reliqt,[oſtia
ventris q portauit me] i.ianuã paradiſi,ex q humanũ pdijt gen⁹, vbi & cõceptio nr̃a coaluit,ho
minumq; origo,ſ.primus homo habitauit. hãc ianua diabolus clauſit,dũ hoiem primũ induxit
ad culpã,pꝑter q̃d fuit eiectus.[Nec abſtulit] i.auferri mihi nõ pmiſit,ſed irrogauit. [Mala] cul
Sapiæ 2. pæ,& ex cõſequenti mala pœnæ.[oculis meis] interiorib⁹,ſeu mihimetipſi. Inuidia nãq; diabo
li mors intrauit in orbẽ terrarꝝ. [Quare nõ in vulua mortuus ſum? egreſſus ex vtero non ſtatim
perij? cur except⁹ genibus? cur lactatus vberibus?] abſit nos credere q̃ B. Iob tãta ſciẽtia pditus,
abortiuum ſe optet interiſſe,ſed intus pẽſanda ſunt põdera ſuæ locutiõis. Quatuor etẽm modis
peccatũ ppetraſ in corde, & quatuor modis in ope. In corde,videlicet ſuggeſtiõe, delectatione,
conſenſu & defenſiõis audacia. Fit nãq; ſuggeſtio p aduerſariũ,delectatio p carnẽ,conſenſus per
ſpũ,defenſionis audacia p elationẽ. Quatuor etiã modis peccatũ in ope conſummaſ. Primo eñ
peccaſ latenter,deinde aperte ſine rubore,tertio p conſuetudinẽ,quarto dũ culpa vel nimia præ-
ſumptione de diuina clemẽtia vel deſperatiõe nutriſ. Iob ergo humani gñis lapſus adſpiciat,&
quibus pcipitijs merſum ſit in fouea iniqtatis,ppendat, dicẽs: Quare nõ in vulua mortuus ſum?
id eſt,cur nõ ſolum peccaui primo modo peccãdi,ſiue in corde,ſiue in ope,ita q̃ alijs vitiorꝝ mo
dis ſpiritaliter nõ obijſſem, ſicq; in vulua,i. in prima ſuggeſtione tantummodo mortuus eſſem?
Egreſſus ex vtero nõ ſtatim perij? i.cur ad ſecundũ genus peccati perductus ſum, vel cur in illo
non poti⁹ dũtaxat ſpiritaliter perij,q̃ ad tertiũ malum deueni? Cur exceptus genibus? i. prauis
cõſuetudinibus in vitijs ſuſtentatus, ſeu tertio modo peccãdi adiũctus. Cur lactatus vberibus? i.
audacia defendẽdi peccatũ,ſeu pſumptiõe immoderata de miſericordia Dei aut deſperatiõe nu
triui me in peccatis,atq; ad quartũ modũ peccãdi delapſus ſum. hęc in pſona gñis hũani dicunt,
ſicut q̃d ſubdiſ,[Nũc eñ dormiẽs] dormitiõe qetis beatæ,[ſilerẽ] ab ĩqetudinib⁹ vitæ pſentis,eis
carẽdo,[& ſomno meo,] q eſt felix obdormitio mẽtis in Deo,[reqeſcerẽ cum regib⁹ & cõſulib⁹
terræ] i.cũ angelis ſanctis,p q̃s eccleſia militãs regiſ,optimisq; cõſilijs p internos inſtinct⁹ doceſ
& admoneſ. Si eñ hõ pprata nõ incidiſſet peccata,nõ ſuſtineret mala pœnalia,q̃ in illorꝝ vltiõe co
ſtat iñflicta. ſiqdẽ originale peccatũ,iori [illegible] æ afflictiõis fuit origo.[Qui ędificãt ſibi ſolitudines]
ca 10. in illo vno q̃d ſolũ neceſſariũ eſt,mẽtis mãſiões defigũt,nec qcq̃ diſtrahẽtiæ patiunſ. Qa etſi circa
plura verſanſ,cũcta tñ ad vnũ ſine euagatiõe animi ordinãt,ſicq; in ſolitudinib⁹ mẽtis ſunt,i.in li
berrimis abſtractiõib⁹ ab oñi impedimẽto pluralitatis,cõtẽplationẽ beatificã ipedi[illegible] aũt
q vel illicita appetũt,vel ĩ hoc mũdo videri aliqd volũt,dẽſis cogitationũ tumultib⁹ in corde pre
munſ. At cõtra ſancti viri qm̃ nihil hui⁹ ſeculi appetũt,nullis in corde tumultib⁹ cõprimunſ. Hẽs
qppe iordinatos deſiderioꝝ mot⁹,à cubili cordis manu ſanctę cõſideratiõis ejjciũt,& qa trãſito-
ria cũcta deſpiciũt,ex his naſcẽtes iſolẽtias cogitationũ nõ patiũſ. ſolã nãq; ęternã patriã appetũt
& qa nulla hui⁹ mũdi diligũt,magna mẽtis trãqllitate fruũſ.[aut cũ pricipib⁹ q poſſidet aurꝝ, &
replẽt domos ſuas argẽto.] Pricipes iſti ſunt efficaces rectores eccleſiæ,q domos conſciẽtiarꝝ ſu
arũ p aurꝝ,i.ſapiẽtiã ditãt,easq; argẽto,i.ſacris ſcripturarꝝ iplẽt eloquijs. q̃ eñ p aurꝝ ſapiẽtia de-
Prou. 12. notetur,Salomõ teſtaſ,dicẽdo: Theſaur⁹ deſiderabilis in ore ſapiẽtis. Ioãnes quoq; ĩ Apoc. Suadeo
Apoc. 3. tibi emere aurꝝ pbatũ ignitũ. q̃d p obediẽtiã emiſ, put in Eccõ ſcriptũ eſt: Fili cõcupiſcẽs ſapien-
tiã,ſerua mãdata, & De⁹ pbebit illã tibi. Quòd vero ſacra eloqa p argẽtũ ſignẽtur, Pſalmiſta do
Eccl 1. cet,concinẽs: Eloqa dñi eloqa caſta,argẽtum igne pbatũ.[Aut ſicut abortiuũ abſcõditũ nõ ſub-
Pſal. 11. & ſiſterem.] p abortiuũ intelligit electos,q à pricipio mũdi añ Chři aduentũ fuerũt,& tñ ſcriptam
legẽ non habẽtes,p legẽ naturalẽ Deũ timere,& mundo ac voluptatib⁹ ſe mortuos exhibere cu-
rauerũt. q & abſcõditi referũtur, qa cũ multi valde extiterũt, paucorꝝ ad nos deuenit notitia. cũ
his,ſi non interueniſſet trãſgreſſio,geuiſſet vir ſanct⁹,nec in vitæ huius ſubſtitiſſet tãtis miſerijs.
Lucæ 10. [vel q concepti non viderũt lucẽ,] p q̃s intelligit pres veteris teſtamẽti,q p legẽ ſcriptã ſpiritualiter
ter Deo concepti,ſiue ad Chřm diſpoſiti,lucẽ, q̃ eſt Chřs,ĩ carne aſſũpta corporaliter non vide
Sapiæ 14. rũt,de qb⁹ ipſe met ĩ euãgelio ait diſcipulis: Multi iuſti & pphetæ voluerũt videre q̃ videtis,& non
viderũt.[Ibi] videlicet in luce ſeu Chřo,[ipſi] i.gẽtiles p aplicã pdicationẽ conuerſi, [ceſſauerũt à
tumultu] vitiorum priſtinæ gẽtilitatis,de qb⁹ in libro Sapiæ legit: Neq; vitã neq; nuptias mũdas cu
ſtodiunt,ſed alter alteru p inuidiã occidit,aut adulterãs contriſtat. & oĩa commixta ſunt,ſanguis,ho
Math. 11. micidiũ,furtũ,[illegible] corruptio,infidelitas,turbatio,piurium,tumult⁹,bonorꝝ dñi immemora-
tio,aĩarum inq[illegible].[Et ibi reqeuerũt] i.ĩ onere Chři leui & iugo eius ſuaui.[feſſi robore] i. ppro
Math. 11. pria fortitudine deficiẽtes,& in ſolo Dei auxilio confidẽtes, qbus clamat Chřs lux vera: Venite
ad me [illegible] oratis & onerati eſtis,& ego reficiã vos, & inuenietis reqem aĩabus vr̃is. Hi ergo
d[illegible]do ſceptis,in virtutum actib⁹,in expectatiõe & contemplatione cœleſtium,in [illegible]
næ vi[illegible] cõſolatiõe & gřa dulciter congeſcũt,à ſeipſis deficiẽtes,atq; in Deo cõualeſcẽtes.

[Et quondã vinc[ti]] i. q aliqñ vitiorũ vinculis ſtringebant, Salomone dicente: Iniqtates ſuæ capiẽt Prou. 5.
impiũ, & funibus peccatorũ ſuorũ cõſtringet. [pariter] ibi requieuerũt [ſine moleſtia] q̃d ht, dũ car
ne mortali q̃ aggrauat aĩam, & deprimit ſenſum multa cogitãtẽ, relicta, ad lucẽ beatificę viſiõis Sapiæ 9.
ꝑtingũt, vbi iã nulla eſſe poteſt moleſtia. [Nõ exaudierũt vocẽ exactoris] i. ſuggeſtioni nõ cõſen
ſerũt dæmonis tẽtatoris, q hũano generi in paradiſo ſemel ſ. nũmũ deceptiõis cõtulit, & ab hoc
quotidie exigere mortis debitũ nõ deſiſtit. [Magnꝰ & paruus ibi ſunt.] q in eęqe beatorũ luce q;
Chri ſupiores & inferiores, ꝑfectiores & minus ꝑfecti cõſiſtũt, q ibi differũt gradibꝰ p̃miorũ, ſicut Ioan. 14.
hic differebãt gradibꝰ meritorũ. ꝓpter q̃d ait Saluator: In domo p̃ris mei mãſiones multæ ſunt.
[Et ſeruus liber à dño ſuo.] i. q in hac vita qñq; ſeruiuit peccato, & ſubditꝰ fuit iniquo, conuer-
ſusq; pœnitẽtiã egit cõdignã. [ibi liber eſt] ab hoc infelici dominio, nihilominꝰ manet in eo me-
moria culpæ aliqñ habitæ & commiſſæ. Si eñi nulla ibi homo peccati ſui memoria tangit, vnde
ereptũ ſe lætat? aut quõ grãs egit Deo de venia ſibi cõceſſa? ſed ſciendũ qa ſicut nunc ſæpe triſtiũ
læti reminiſcimur, videlicet priſtinæ infirmitatis tẽpore ſanitatis, ita tũc trãſactæ nequitiæ ſine læ
ſiõe beatitudinis recordabimur. [Quare data eſt miſero] i. homini q ſe in ſeculo iſto miſerũ ex-
ulemq; ꝑpendit, & ad patriã ſitit ac ꝓperat. [lux] i. tẽporalis ꝓſperitas honorisve claritas, [& vi
ta] i. ſeculo & hoĩbus viuere, dñari, p̃eſſe, gloriãq; hũanã habere, [his q in amaritudie aĩæ ſunt?] i.
q bonis doloribꝰ ſeipſos afficiũt, peccata lugẽdo, ſuũ exiliũ & p̃riæ carentiã deplorãdo. talibꝰ eñi
moleſtiſſimũ eſt viuere mũdo, p̃eſſe ac honorari, inquãtum ꝑ hoc à contẽplatiõis quiete ĩpedi-
unt, ac diuerſimode diſtrahũtur. Electis q̃q; Deũ & ſupna ꝓmiſſa toto corde quærẽtibus, ſuſpe-
cta & grauis eſt tẽporalis ꝓſperitas, magisq; metuũt ꝓſpera q̃ aduerſa. Cũ eñi valde occulta ſint
Dei iudicia, dum in hac vita qñq; bonis male eſt, & malis bene, tunc tñ ſunt occultiora, cũ & bo
nis bene eſt, & malis male. Cũ eñi bonis male eſt, hoc cõtingit vt hic à peccatis ſuis purgent, vel
grã ampliori ditent: aut ſimili rõne & malis hic bñ eſt, vt ꝓ bonis q̃ forte egerũt, nũc remunerẽ-
tur. At cũ bonis hic bene eſt, & malis male, incertũ valde ẽt, vtrũ boni idcirco bona accipiãt, vt
ꝓuocati ad aliqd melius creſcãt, an iuſto latentiq; iudicio hic ſuorũ operũ remuneratione accipi-
piãt, vt à ſequẽtis vitæ p̃mijs inaneſcãt: & vtrũ malos idcirco aduerſa feriãt, vt ab æternis ſuppli-
cijs corrigẽtia eos defendãt, an hic eorũ pœna incipiat, vt qñq; cõplenda, eos ad vltima gehen-
nę tormẽta ꝑducat. Quia igit inter diuina iudicia graui incertitudinis ſuę caligine humana mẽs
premit, ſancti viri cũ ſibi ſuppetere ꝓſpera huius mũdi conſpiciũt, pauida ſuſpicione turbantur.
[Qui expectãt mortem,] i. q̃tidie huic ſeculo cupiũt funditus mortificari, oĩiq; tẽporali gloriæ
mori. [& nõ venit.] qa interdũ occulto Dei iudicio p̃eſſe vel in cũctis occupari honoribus com
pellũt, q̃d tñ ex Dei timore tolerãt & inuiti. [Quaſi effodiẽtes theſaurũ] i. cũ magno feruore mor
tificationẽ hãc cupiũt, tãtoq; fortius, quãto vidẽt ſuo ſe fini plus ꝓpinquare, queadmodũ effo-
dientes theſaurũ, quo ꝓfundius foderint, eo ad laborem inſtãtius exardeſcunt. [Gaudentq; vehe-
menter cũ inuenerint ſepulchrũ] i. contẽplatiõis abſcõditũ & qetis ſecretũ, q̃ aĩa abſcõdit mũdo,
ſicut corpꝰ ſepulchro. de talibꝰ ſcribit Apl̃us: Mortui eñi eſtis, & vita vr̃a abſcõdita eſt cũ Chro Coloſſ. 3.
in Deo. Et Pſal. Abſcõdes eos in abſcõdito vultꝰ tui à cõturbatiõe hoĩm. Itaq; cur data eſt miſero Pſal. 30.
lux? vtpote [Viro cuiꝰ abſcõdita eſt via] i. q neſcit q̃liter vitã ſuã q̃ via eſt, q̃ itur ad aliud ſecu ũ,
terminabit, q etiã neſcit q̃lis cras erit, q etiã neſcit an q̃ recte agere credit, corã Deo ſint vere re-
cta ac placita. Sæpiꝰ eñi opus nr̃m cauſa eſt nr̃æ dãnatiõis, q̃d putamꝰ eſſe ꝓuectũ virtutis, ſæpeq;
Deus ad irã inſtigat, vñ placari ſperat, Salomone dicente: Eſt via q̃ videt hoĩ bona, & nouiſſima Prou. 14.
eiꝰ ducũt ad mortem. [Et circũdedit eũ Deꝰ tenebris] ꝓdictæ ignorãtię & ĩcertitudinis, q & licet
cęleſti deſiderio ferueat, qd tñ de eo apud Deũ diſpoſitũ ſit, ignorat. Itaq; cur tali hoĩ lux tẽpora-
lis ꝓſperitas arridet, q ſub q̃ ęſtimatiõe ſit iudicis, neſcit? [Añq̃ comedã, ſuſpiro.] comedere nãq;
aĩæ, eſt, ſupnę lucis cõtẽplatiõibꝰ paſci. Suſpirat ergo añq̃ comedat: qa priꝰ gemitu tribulatiõis affi
cit, & poſtmodũ cõtẽplatiõis refectiõe ſatiat. niſi eñi ſuſpiret, nõ comedit. Quia q ſe ĩ hoc exilio ꝑ
deſideriorũ cæleſtiũ l imẽta nõ hũiliat, æternæ p̃rię gaudia nõ deguſtat: & à veritatis pabulo ieiu
ni ſunt, q in hac pegrinatiõis inopia lætant. [Et q̃ſi inundãtis aq̃, ſic rugitꝰ meꝰ.] i. vox doloris & la
mẽtatiõis meæ, quã ex interiori mœrore emiſi, magna & vehemẽs eſt, queadmodũ aq̃ inundan-
tes cũ ĩpetu veniũt & tumeſcũt. Electi qppe, dũ mẽtis ſuæ oculis iudicia diuina ꝓponũt, & de oc-
culta ſup ſe ſũmi iudicis ſentẽtia trepidãt, dũ ſe ad Deũ ꝑuenire poſſe cõfidũt, & tñ ne nõ ꝑueniãt
metuũt, dũ peccata ſua p̃terita recolũt q̃ deplorãt, & q̃ ſibi adhuc futura ſint neſciũt, q̃ſi q̃dã volu
mina, i. abũdãtię cogitationũ, curarũ & affectionũ inſtar aq̃rũ naſcũt, q̃ in mœroris rugitꝰ q̃ſi ĩ ub-
iectiora littora defluũt. [Quia timor quẽ timebã] i. formidatꝰ effectꝰ, [euenit mihi: & q̃d verebar,
accidit] mihi, Iuſtꝰ nil amplꝰ q̃ diſplicere Deo aut relinq ab eo formidat. vñ ĩ ipſis flagellis iuſti
timore turbãt, ne forte malũ q̃ ĩ patiũt, nõ pia diſciplinæ correctio ſit, ſed aĩaduerſio multa vidi
ctę, ideo dicit Pſal. Quis nouit p̃tãtẽ irę tuę? &c. Qualis vero S. Iob fuit ĩ p̃tãte, ſubiũgit: [Nõne diſ Pſal. 89.
ſimulaui?] i. ꝑ p̃tãtẽ & authoritatẽ meipſũ nõ extuli, nec iracũdiæ locũ dedi, ſed diſſimulaui iniu
riã. patiẽs fui. [Nõne ſilui] à verbis inordinatis, ſupbis, irrefrenatis, in q̃ p̃ſidẽtes labi cõſueuerũt?
[Nonne quieui] ab opere malo? quãuis autẽ vbiq; peccemus cogitãdo, loquẽdo, agẽdo, magis
tamen

tñ cũ mũdi ꝓſperitate leuamur. Nã cum ſe aliàs perire poteſtate animus cõſpicit,alta de ſe elate
cogitãs ſentit:& cũ authoritati vocis à nullo reſiſtit,ligua licẽti⁹ p abrupta ac ĩpia diffrenaſ. Cũq;
quodlibet facere licet,iuſte ſibi oĩa licere q̃ libẽt,exiſtimãt. Talis vero Iob nõ fuiſſe deſcribiſ.ni-
hilominꝰ ſubdit:[Et venit ſup me idignatio] i.dira hęc flagellatio. Hæc ex verbis B.Gregorij bre
uiter ſumpta ſunt,de cuiꝰ expoſitiõe qd iudicare,paruitatis meæ non eſt. Præterea q̃dã huiꝰ capl̃i
verba moraliter iterpretaſ,dicẽdo:[Pereat dies] i.mũdana ꝓſperitas ſeu peccati delectatio. [in q̃
natꝰ ſum,] nõ Deo, ſed mũdo ac dæmoni, inficiẽdo eſſe naturæ p mala culpæ,p q̃ carni,mũdo ac
dęmoni viuiſ.[Et nox in q̃ dictũ eſt,cõceptꝰ eſt homo.] Nox iſta eſt cæcitas mẽtis,ex q̃ culpa ori
ginaſ.idcirco in nocte dr̃ homo cõceptꝰ & natꝰ in die,qa nequaq̃ ad peccati delectationẽ rapere-
tur,niſi prius p volũtarias mẽtis tenebras ĩfirmaret. Deniq; ſacra ſcriptura de hoĩe tripliciter lo
Gene.1. quiſ. Primo, q̃tũ ad id q̊d eſt p naturã,ſicut cũ dr̃:Faciamꝰ hoĩem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ no
1.Cor.3. ſtrã. Secũdo,q̃ ad id q̊d eſt p culpã,vt cũ loquiſ Paulꝰ:Cũ ſit inter vos zelus & cõtentio,nõne car-
Hiere.17. nales eſtis, & ſecundum hoĩem ambulatis? Tertio,q̃tũ ad id q̊d eſt p infirmitatẽ,vt cũ ait ꝓphe-
ta:Maledictus q ſpem ſuam ponit in hoĩe,i.in infirmitate.[Dies illa vertaſ in tenebras.] i.q̃ dies
falſe putaſ,vitioſa noſcaſi:& q̊d delectatiõe mala patratũ eſt,dolore pœnitẽtiæ emẽdeſ. [Nõ req
rat eã Deꝰ deſup] ad vindicãdũ,i.det nobis gr̃am pœnitẽdi & ſatiſfaciẽdi ꝓ ea.tũc eñi Deꝰ eã no
1.Cor.11. vindicabit,dicẽte Apl̃o:Si noſmetipſos dijudicauerimꝰ,nõ vtiq; dijudicaremur. [Et nõ illuſtreſ
lumine.] i.Deꝰ lumine ſuæ iuſtitiæ eã nõ manifeſtet in hora iudicij,ſed iterim ignoſcendo tegat
Pſal. 31. & deleat eã. Beati eñi q̊rũ remiſſę ſunt iniqtates,& q̊rũ tecta ſunt peccata.[Obſcurẽt eũ tenebrę] i.
pœnitẽtiæ lamẽta,ne ampliꝰ pateat.[& vmbra mortis] i.obliuiõe Deꝰ eam q̃ſi nõ recordãdo abij-
ciat.[occupet eũ caligo.] i.dolor pœnitẽtialis iterior,q bñ cõtriſtat,cõfundit & turbat.eſt eñi cõ
Eccl.4. fuſio adducẽs gr̃am & gloriã.[Et inuoluaſ amaritudine.] vt q̊ maior fuit delectatio in peccãdo,
eo maior ſit afflictio in ſatiſfaciẽdo.[Noctẽ illã tenebroſus turbo poſſideat] i.mœror mentẽ vir
tuoſe obnubilãs,vt inſtar tẽpeſtatis tota cõcutiaſ vehemẽti horrore,qm̃ Deũ offendit.[Nõ com
puteſ in diebꝰ anni.] i.inter virtutes anni gr̃æ ſeu gloriæ,p q̃s ſ.aĩa clarificaſ,& ad durationẽ glo-
rioſam pr̃iæ beatoꝝ ꝑduciſ. Virtꝰ eñi eſt q̃ſi ſpiritalis aĩæ dies.[Nec numereſ in mẽſibꝰ.] menſes
ſunt,multiplicata facta virtutũ.[Sit nox illa ſolitaria.] i.cęcitati ſpirtatiq; nr̃æ nõ aliã adijciamꝰ,
gloriãdo in malis,vel excuſando, aut defendẽdo peccata. [Nec laude digna] ĩmo cõfiteamur ꝙ
oĩni exprobratiõe,cõfuſione & pœna digna ſit nr̃a culpa.[Maledicãt ei q maledicũt diei.] i.ꝓſpe
ritati mũdanæ inani,q̃ lux & dies ab ipſis ęſtimaſ.q eñi illã deſpiciũt,merito nocti peccati male-
dicere pñt,qa veraciter eã abhorrẽt atq; vituperãt.[Qui parati ſũt ſuſcitare Leuiathã.] i.contra
ſe ꝓuocare diabolũ. Nẽpe p hoc,ꝙ ea q̃ mũdi ac dæmonis ſunt,aſpernaſ,atq; in Deo inflãmanſ,
diabolũ ad ſui ĩpugnationẽ mox cõcitãt:q cõtra electos tãto plꝰ furit,quãto ad Deũ ſe fortiꝰ eri
gũt.[Obſcurent ſtellæ caligine eiꝰ.] nõ optãdo,ſed ꝓnũciando id dr̃,qm̃ ſtellæ,i.ſublimiter vir-
tuoſi,gr̃a,vita, exemplo, fama lucentes,aliqd culpæ incurrũt,q̃ eoꝝ puritas obſcuratur ſeu minus
clara efficiſ.[Expectet lucem,& non videat.] i.cæcitas nr̃æ mentis, quantũlibet lumen gloriæ
præſtoleſ ſeu Deũ,q æterna lux eſt,hãc tñ in ꝓſenti clare & ſicuti eſt,videre non poterit.[Nec or-
tum ſurgentis auroræ.] i.reſuſcitationem eccleſiæ in die iudicij,qñ & corpore glorificabunſ ele
cti,quoꝝ gloria tãta erit,ꝙ nũc compꝛehendi non valet.[Quia non cõcluſit] ſed aperuit[oſtia ven
tris q portauit me.] i.carnalia deſideria, quæ oſtia ſunt, qbus itur ad mortem culpæ exterioris
atq; gehennæ.iſtaq; oſtia aperit intima mentis infectio. Venter aũt eſt obliqua ſeu infecta nr̃a
voluntas,in qua ad peccandũ concipimur,dum ruinæ nr̃æ origo efficimur.[Nec abſtulit] ſed ie
rogauit ſeu intulit [mala] pœnæ & culpæ.[oculis meis,] ita ꝙ ea experior,p experientiamq; in-
tueor. Iſta ex Gregorio ſumpta ſunt,ſecundũ propriã mentem nil aſſerendo, ſed eius expoſitio-
nem fideliter ac breuiter recitãdo,vt ſcripturæ huius capl̃i difficilimi veritas,ex his atq; ſequenti
bus euidentius eluceſcat:& lector, q̊d rationabilius ſibi viſum fuerit,eligat.

¶ De verbis Alberti Magni circa expoſitionem præſentis capituli. Arti. X.

Albertus. DIſputatio huius libri,q̃ eſt inter qnq;,videlicet inter Iob & tres eiꝰ amicos & Elihu,ſecun
dum Albertũ,tota eſt de ꝓuidentia ſeu cura,q̃ creator res regit humanas: & oẽs cõueniũt
in hoc,ꝙ apud Deũ creatorẽ & gubernatorẽ,ꝑfecta notitia eſt oĩm humanoꝝ. Item, ꝙ in
cura & gubernatione reꝝ à Deo nulla eſt iniqtas. Rurſus in hoc,ꝙ actus humanos magis intus
inſpicit Deus,q̃ homo q agit.& ideo defectũ in eis aliqñ deꝑhendit,q etiam ipſum hoĩem latet.
Differũt aũt in hoc,ꝙ Iob primo conqueriſ,ꝙ actus ſui ſecundũ ſeu ad hũanã rationẽ & ꝓuidẽ-
tiam,i.ſecundum ꝓceſſum vel modũ ſeu ordinem humanæ iuſtitiæ non iudicanſ. vnde dicit in-
fra,Si iudicatꝰ fuero,iuſtꝰ inueniar.& illud, Vtinã appenderenſ peccata mea qbus iram merui,&
calamitas quã patior,in ſtatera &c. ꝓpter q̊d ſermones ſuos oſtendẽdo & ꝓſequendo, in oĩbus
iuſtitias ſuas concluſit.& ſeqtur,ꝙ tres viri diſputationes ſuas amiſerũt, eo ꝙ ſibi iuſtus videre-
tur. Quod eñi ꝓfato modo,ſ.ſecundũ ordinẽ humanæ iuſtitiæ gubernari & iudicari deberet, vi
detur:qa iuſtitia gubernatiõis humanæ,exẽplata & deriuata eſt ab ordine iuſtitiæ diuinæ, ex q̃
videtur,ꝙ cũ illa cõcordari deberet,& ꝙ nihil eſſet in vna,puta in iſta exemplata, q̊d non eſſet in
alia

alia,ſ.iuſtitia exēplari diuina.Sed qñ poſtea ex determinatiōe Dei cognouit Iob,ꝙ ordo iuſti-
tiæ diuinæ penit⁹ diſſimilis eſt iuſtitiæ humanę.hō eñ ex luto factus,vilior eſt,quàm ꝙ Deus re-
ſpiciat eum ſecundū ordinē humanæ iuſtitię.idro ad verum rediens intellectū,dicit in fine:Au-
ditu auris audiui te,q̄ſi pdicatum ex humana iuſtitia,ꝙ ſ. ſecūdū illā pcederes in iudicādo. Nūc
aūt oculus meus videt te,q̄ſi dicat,Ex tua determinatiōe rediens ad intellectū,cognoui guber-
natione tuā diſſimilē eſſe humanæ,idcirco ipſe me rephēdo,& ago pœnitētiam.& de quo agat
pœnitentiā,aperit dicens:Vnū locutus ſum,q̄d vtinā nō dixiſſem:Innocentē & impiū ipſe con-
demnat.q̄d iniuſtū eſſet,ſi ſua gubernatio ordine iuſtitiæ humanæ pcederet. Itaq; in hoc capl'o
vt materiā det diſputationi,ipſe Iob querelā pponit de die, q̄ principiū vitæ eſt,quā ſatan in ſu
am accepit poteſtatē cōuertendi eam in triſtitiā,in facultatibus,prole,pſona, cōiuge & amicis.
his pmiſſis,Albert⁹ textū hoc modo exponit:[Poſt hęc aperuit Iob os ſuū,] vt locū daret diſpu
tationi,& aperte loqueref,ideo dicit,aperuit os ſuū.in hoc eñ notaf,ꝙ patens fuit locutio,&ꝙ
de rebus magnis fuerat locuturus.[Maledixit diei ſuo] iudicio iuſtitiæ,non liuore vindictę. &
hoc ſecūdum omnem expoſitionē tā literalem q̄ myſticā.[Et dixit: Pereat dies in q̄ natus ſum.]
Dies naturaliter eſt principiū vitæ naſcentis ex vtero ad lucē.& hæc dies ſecundū totā periodū,
in quā ſatan accepit poteſtatē,vt malitiā ſuæ voluntatis in ea exerceat,in rebus & liberis,pſona
atq; amicis,q̄s in aduerſarios vertit,nō poteſt optari,niſi vt pereat.ſi eñ peribit,triſtitias & infe
licitates nō ingeret.ſi aūt pcedet de mane in meridiē,& de meridie in veſperā,multis afflictiōi-
bus vitā cōſumet.& idro optādum nō eſt,niſi vt pereat.Nec maledicif dies, inquātum eſt ſingu-
laris,ſed inquantū principiū eſt toti⁹ vitę decurſus in afflictiōibus ſatan.[Et nox in q̄ dictum eſt,
cōceptus eſt homo.] ſicut dies exterior,vt eſt principiū exterioris vitæ,in luce hac optaf perire:
ita nox quæ p conceptū principiū eſt cōceptiōis talis hois,in quē poteſtatē accepit ſatan atq; in
oia eius ſecundū totā vitæ periodū,nō poteſt optari,niſi vt pereat. nō eñ aliud facit, niſi ꝙ vitā
in amaritudinē vertit,& dicit:[Dies] natiuitatis, & [nox] cōceptus: qa nox frigiditate ſubrepē-
te,poros corporis claudit, vt ſpū & calore ad interi⁹ redundātib⁹,ſemina cōcepta intrinſec⁹ ma
gis coaleſcāt:redeunte aūt luce diei,calore pfuſa corpora,laxanf in poris & ſpongoſitate corpo
ris,& diſponunf ad emittendū q̄d conceptū eſt. ideo dies partui,nox cōceptui debef,ſecundum
cōgruentiā.His verbis iungit Albertus.Expoſitio Gregorij ab hac nō differt,niſi ꝙ ille pceſſum Albertus.
dicit in peccatis,nos aūt in afflictionibus ſatanæ.Inſup ait:[Dies illa] data in poteſtatē ſatan in
hac vita,[vertaf in tenebras,] vt effectus ſatanæ nuſq̄ videaf, nuſq̄ appareat.hæc eſt eñ de qua Pſal.55.
dr,Ab altitudine diei timebo:q: q̄ alti⁹ aſcēderit,plures calamitates ingeret,à q̄bus homo abſcō
ditur,ſi corā hoībus infauſta,i.infelix dies nō oriaf.Fauſtus,ſecūdū Britonem,eſt idem q̄d felix.
inde infauſtus,i.infelix,& cui fortuna nō fauet. [Non requirat eam Deus deſup.] Deus p ſublimia
inferiora gubernās,mēſuras & terminos ponit vitæ humanæ,numerumq; dierū.et ſi deeſt dies,à
Deo ordinatore vitæ reqrif.petit ergo ꝙ dies poteſtatis ſatanæ non requiratur ad numerū dierum
ſuorū.[Et non ſit in recordatiōe] viuentis. ſi eñ non eſt in recordatiōe,tunc nul q̄ fuit in pterita
vita.Recordatio eñ mali,male & ad triſtitiā afficit aiam,iuxta illud in Eſaia: Recogitabo oēs Eſaiæ 38.
annos meos in amaritudine aīæ meæ. [Nec illuſtref lumine] ad hoc ſ. vt abundantiori lumine
infauſta,i.infortunata ſeu infelicia vitæ monſtrentur, eum magis ſit vtile talia occumbere,q̄ illu
ſtrari.[Obſcurent eum tenebræ.] tenebræ ab inferioribus oriunf,& ſignificant diſpoſitiōes qui-
bus priuaf lumen infauſtū tam in corpore q̄ in anima.& talia priuantia lumen infauſtū,dicun-
tur tenebræ per effectum.[& vmbra mortis.] vmbra mortis dr̄ recordatio mentis, vel auerſiōes
lucis infauſtæ hāc perimētes.[Occupet eum caligo] i.fortiſſima & inſpiſſata ad cōtrariū diſpo-
ſitio.Caligo eñ eſt, caliginoſo vapore inſpiſſata tenebra, lucē impediens.& ſignificat ſpiſſam
diſpoſitionē ſapientis,vel meritum boni cōtra lucem ſatanæ. Diſpoſitio aūt ſapiētis,vt dicit Phi
lo,vel pœnitentis,vt dicit Gregorius,non dr̄ caligo,ita ꝙ oēm lucem priuet,ſed tantum propter Gregori⁹.
hoc,qa obſtat illi infauſtæ,ſ.luci ſatanæ, ſicut in Exodo legif: Moſes ingreſſus in caliginem,vt ſ. Exod. 20.
omnia quæ lux mundi huius illuſtret,ei occumberent,& ipſe ſolus in lumine Dei mirabilis eſſet.
[Et inuoluaf amaritudine] diſpoſitionis cōtrariæ vel in corpore,vel in aīa,vel pariter in vtroq;.
ſic inuoluaf lux iſta infauſta,vt p ſe diffundere vitā nō poſſit. & ſubdit de nocte cōceptus, q̄ initiū
fuit formatiōis vitæ,q̄ data eſt in poteſtate ſatanæ. [Noctē illam] in qua ſemina formādi infau-
ſtam vitā coaluerūt,[tenebroſus turbo poſſideat] Turbo ventus eſt,inuolutum habēs flatum.& ſi
gnificat diſpoſitiones cordis & corporis ex multis cōpoſitas, effectum ſatanæ corrumpētes &
reprimentes.[Nec cōputef in diebus anni] i.circuli vitæ, ita ꝙ in rota vita deſit ad computum,
qa vitæ mali inducit.[Nec numeref in mēſibus.] luna ppter vicinitatē in hūanis, maiorē habet
poteſtatē.& ſingulis mēſibus facit ver,ęſtatē,autumnū & hyemē,q̄d in anno facit ſol.Petit ergo
ꝙ effectus ſatanę in particularibus immutatiōib⁹ ſe nō poſſit diffundere.[Sit nox illa ſolitaria,nec
laude digna.] qa eñ laude digna non eſt,petēdum eſt vt ſit ſolitaria,ne ſe multiplicādo p vitā dif
fundat. Et q̄d diuiſim dixit de die & nocte,dicit coniunctim: [Maledicant ei] ſ.tali diei & nocti.
[qui maledicunt diei.] i.maledicere ſciunt & conſueuerūt tali diei,q̄ infecta eſt nequitijs ſatanæ.
[Qui

[Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathā,] ſecūdū Abraam Iudæū philoſophū & R. Moſen, diabolus
(ſecundū q̄d à principio diei vitæ, p oēs dies, mēſes & annos venenū diffundēs, malū malo addit,
Iaco. 3. & totā rotā natiuitatis nr̄æ ſic inficit) Leuiathā eſt. ſic eīn vt ſerpēs ſerpit, & vt vectis rigide no-
bis obſiſtit. vn̄ de lingua hui⁹ ſerpētis ſic venenū immittētis, dicit Iacob: Lingua maculat & in-
flāmat totā rotā natiuitatis nr̄æ, inflāmata à gehēna. Qui aūt in cōtrariū nituní, ſerpēti obſiſtūt,
Gene. 3. & ideo ſuſcitāt eū, vt omes vires ſuas examinet, ſicut & dn̄s dixit in Geneſi: Inimicitias ponā in-
ter te & mulierē. ipſa cōteret caput tuū, & tu inſidiaberis calcaneo eius. [Obtenebrení ſtellæ ca-
ligine eius.] ſtellas vocat, nouas ad infauſta ſcintillatiōes, quas petit obſcurari caligine diſpoſi-
tionis cōtrariæ. [Expectet] ipſe ſatan [lucem] i. infauſtæ ſuæ lucis ortū, [& nō videat] eam, quam
peto in ortu ſuo occumbere, ne diē humanæ natiuitatis illuſtret. [nec ortū ſurgētis auroræ,] ſup
ple videat. Aurora eſt, qn̄ radij ſolis immiſcēt ſe tenebris noctis, & ſic aurora infauſtæ lucis eſt,
qn̄ primū immiſcet ſe diebus vitę humanæ, quā poſtulat nō oriri. Et ſubdit cauſam tātæ maledi
ctionis. [Quia nō cōcluſit oſtia vētris,] vt ſ. clauſis oſtijs intra vētrem mortuus eſſem, ne ad hāc
Luce 23. infauſtā lucē peperiſſet me mater, iuxta illud: Beatæ ſteriles quę nō pepererūt. [Nec abſtulit ma
la ab oculis meis] i. à ſenſu experiētiæ q̄ mala ſatan in totā rotā natiuitatis infudit. Idē in Hiere-
Hiere. 20. mia: Maledictus q me nō interſecit ab vtero &c. [Quare nō in vulua mortuus ſum?] vt mala ſa-
tan nec vidiſſem, nec ſenſiſſem, ſed in principio ortus, ſubtractus fuiſſem venenis eius, ſecūdum
Mat. 26. illud in Matthæo: Meli⁹ illi erat ſi natus nō fuiſſet. [Egreſſus ex vtero, nō ſtatim perij?] i. quare
nō ſtatim tūc perij, q̄a etſi tūc ſatanæ mala ſenſiſſem, tn̄ p rōnem nō diſcreuiſſem. [Cur exceptus
genibus?] i. à mr̄is genib⁹, ab obſtetrice & ploratu pdidit mala ſatanæ. [Cur lactat⁹ vberibus] i.
cur me aluit ad mala ſatanæ experiēda? ſic eīn nutrire paruulū, crudele eſt. [Nūc eīn] i. io diē in-
fauſtæ lucis nō pgreſſus, [dormiens] p mortē ligat⁹ ſenſibus, [ſilerem] i. querulas voces de malo
ſatanæ nō emitterē. [cū regibus.] reges vocat, q ſecūdum plectionē iuſtitiæ hoies regebāt. [& cō
ſulibus terræ.] Cōſules vocaní, q prudētia agendoꝝ ſuo cōſilio in dubijs valēt dirigere. [qui ædi
ficant ſibi ſolitudines] Ad literā, in ſolitudine ædificāt, vt ſtudio ſapientiæ veritatiſq; dediti, in-
quietudini ſatanæ quā in mūdo cōcitat, ſe ſubducāt, ſicut libro de cōtemplatione dicit Philo, q̄d
fecerūt Bragmani philoſophi & primi monachi in Aegypto, facile pſentia cōtemnentes, ne in-
quietudinibus ſatanæ rotareni. [aut cū principibus,] principalibus ſ. inter illos. [qui poſſidēt au
rum] i. multū auꝝ habuerūt & cōtempſerūt, ne inquietudine ſatanæ bona pderēt animæ. In idem
redit q̄d ſequit: [& replent domos ſuas argēto,] niſi q auꝝ, theſauꝝ cōtentum in precioſiſſimis
ſignificat: argentū, in minus precioſis, vt bona animæ adipiſcerent, ſicut Plato dicií, pieciſſe au-
rum de ſinu, dicēs: Melius eſt pdere aurum q̄ animū. & vult dicere, Quæcūq; lucra ſapiētes con-
tempſerūt, ne moleſtijs ſatanæ rotareni, vellem me nō habuiſſe, q̄a tūc me rota ſatanæ nō calca-
ret. [Aut ſicut abortiuū abſcōditū nō ſubſiſterē] ſenſus eſt, aut nō ſubſiſterē ſicut abortiuū nō ſub-
ſiſtit, q̄d bona & mala huius ſeculi nō guſtauit. Abortiuū eſt, q̄d à primo ortu & cōceptu ſeminū,
corruptū eſt anteq̄ formaret in partum p aīæ adeptionē & vitæ. [Vel q cōcepti] formati io par-
tum, morte pueniti, [nō viderūt lucē] infauſtā vitæ pſentis, anteq̄ eīn oculos aperirēt ad eā, mor-
tui ſunt. qbus meli⁹ erat ſic nō eſſe. q̄ malis ſatanæ rotari. [Ibi impij] inquiete viuentes, ſe & alios
inquietātes,] ceſſauerunt à tumultu] q̄ ſe & alios inquietauerunt. Mortuus eīn nec tumultū facit,
nec ſentit vt prius. [Et ibi requeuerunt feſſi robore] Robore dicií, ppter hoc q viribus ſuis cōfi-
dentes, alios oppreſſerūt: à quo robore mortui, feſſi ceſſauerunt. [Et quondā vincti] i. capti & af
flicti à robuſtis & tumultuoſis, [pariter] cum illis requeuerūt. [ſine moleſtia,] ita q moleſtiā vltra
nō ſenſerunt. In hoc ergo mors vtilis eſt, q liberat à ſeoſu maloꝝ. & in hoc affectu dixit Dauid,
Pſal. 119. Heu mihi q̄a incolatus meus plongatus eſt. Et dn̄s: O generatio incredula, q̄diu vos patiar? q̄diu
Luc. 11. apud vos ero? Quare aūt vincti ſint, ſubdit, & ſupplet: [Quia nō exaudierūt vocē exactoris] i. ty-
ranni opprimētis. & differētias ſic quieſcentiū ſubdit. [Paruus & magnus ibi ſunt,] ſupple æqua-
les & pariter quieſcētes. [& ſeruus & liber à dn̄o ſuo] i. q dn̄m nō habet, & ideo mors deſiderabi
lis eſt, q̄a à tātis malis liberat. [Quare] oſtēdit hic lucē vitæ datā in poteſtatē ſatanæ, inutilē eſſe
miſero. [Quare] i. qua vtilitate, [miſero] infelicitatibus ſatanæ ſubiecto, [data eſt lux?] ex luce
eīn nihil habet, niſi q videt miſeriā ſuā & plus dolet. ideo lux ſibi nocet. [& vita] in exteriori lu
ce quare data eſt? [his q in amaritudine animæ ſunt] i. in amaritudine ptingente vſq; ad animā
& animæ ſubuerſionē. [Qui expectāt mortē,] q̄ ſit finis miſeriæ. [& non venit,] vt amplius miſe
ri ſint. [Quaſi effodientes theſauꝝ:] qn̄ mortē theſauꝝ & lucrū reputāt, inquātū eſt finis miſeriæ,
In Eccleſiaſtico eīn dicit: O mors, bonū eſt iudiciū tuum homini indigēti, & q minorat viribus
Eccl. 41. defecto ætate, & cui cura eſt de oibus. Sic & Tobias dixit ad dn̄m: Fac mecū miſericordiā, & pr ę-
Tob. 3. cipe in pace recipi ſpm̄ meū. expedit eīn mihi mori magis q̄ viuere. Sic Elias petiuit animæ ſuæ
3. Reg. 19. vt moreret, & ait: Sufficit mihi dn̄e, tolle animā meā. Et hoc exaggerās, ſubdit: [viro cuius abſcō
dita eſt via.] Neſcit eīn homo vtrum bonū vel malum exitū habeat. Sunt iuſti atq; ſapientes, &
Eccle. 9. opera eoꝝ in manu Dei ſunt. & tn̄ neſcit homo, vtrū amore dignus ſit vel odio. Et circūdedit eū
Deus tenebris, q ſcilicet ignorat finē ſuū, & finis q̄litatē & tēpus. deinde oſtēdit hoc taliter eue
niſſe

niſſe in ſe: [Anteq̃ comedam,] nõ ad delicias, ſed ad refectionem, [ſuſpiro] ad pondus miſeriæ peementis. in hoc multi rephenduntur, q ante ſuſpiciũ cibũ accipiunt. [& q̃ſi inundãtis aquæ,] q̃ ſonat, [ſic rugit⁹ meus] in plãctum, ſecundũ illud Eſaiæ: Rugiemus q̃ſi vrſi oẽs, & q̃ſi columbæ meditantes gememus. [Quia timoe] i. cauſa timoeis, [quẽ timebã, euenit mihi] in bonis & liberis ac pſona. [& q̃d verebar] in amicis & vxoee. [accidit.] Et ſubdit de innocentia: [Nõne diſſimulaui] mala mihi illata, patientia volens vincere, iuxta illud ad Romanos: Noli vinci à malo, ſed vince in bouo malũ. [Nõne quieui] nulli inquietudinẽ faciens. [Nonne ſilui] in tumultu & contradictione peccatoꝝ, ſecundum illud in Pſalmo: Obmutui & humiliatus ſum & ſilui à bonis. [Et] ſupple tñ [venit ſup me indignatio] i. plaga ex indignatione, ꝓut dicit in Threnis: Effudit quaſi ignẽ indignationẽ ſuã, factus eſt dñs velut inimicus. Hæc dixit Iob, vt materiã daret diſputãtibus. Hucuſq; veeba Alberti, circa quæ multa occurrunt, q̃ dubitationẽ & difficultatem inducunt. videt enĩ pro magna paete ſtaee non poſſe, vt ſonant. Vnde quæ menti vel circa vel contea ea occurrunt, beeuitee tangam, non vt tanto Doctoei in aliquo ireuerentialiter cõtradicam, ſed vt p inquiſitionem ſcholaſticam veritas ſacræ ſceipturæ clarius innoteſcat. Eſaiæ 59. Roma. 12. Pſalm. 38. Thren. 2.

¶Inteoductio dubiotum & difficultatum cieca præſcripta verba Albeeti Magni. Articulus XI.

PRimo ꝓterea oritur difficultas circa verbũ Alberti, quo ait ꝙ Iob conqueritur de hoc, ꝙ actus ſui non iudicant à Deo ſecundũ formã, modum ſeu oedinẽ humanæ iuſtitiæ. Queeimonia enĩ videt impatientiæ eſſe. Iob aũt de patientia ſpecialiſſime cõmendat, nec ab ea cecidiſſe aſſeeitur, ſicut iam patuit. Veꝝ aliqs dicere poteſt, ꝙ etiam ſit q̃dam pia queeela ex charitate & humilitate ꝓcedens, vt cum qs fratrem peccãtem, de eius exceſſibus conquerẽdo ſpiritali patri, chaeitatiue accuſat, vel humilis de humili conqueritur, ꝙ oĩa ad humilitatẽ ſpectãtia opa ſibi ꝓripiat, nec ſe aliqd talium agere ſinat. ſed ꝓpter pœnas à Deo dieecte vel pmiſſiue inflictas, conqueri, rephenſibile eſſe videt, & potiſſime de diuino iudicio conqueri. Inſup oritur difficultas circa verbũ Albeeti, quo ait, ꝙ Iob poſtea, ſcilicet ſanitate adepta vel circiter, rediens ad veꝝ intellectũ, Deo docẽte cognouit, ꝙ ordo diuiæ iuſtitiæ penit⁹ diſſiĩis eſt oedini iuſtitiæ hũanæ: & ideo homo nõ debeat iudicaei à Deo ſecundũ humanæ æquitatis ꝓceſſum, cuius oppoſitũ in peincipio ſuæ plagatiõis putauit Iob, vt ex veebis inductis Albeeti conſequit. Iſtud nõ videt fiemiter dictum, ꝙ ſcilicet vir tãtæ pfectionis ac ſapiẽtiæ anteq̃ p̃ſato modo affligeret, neſcieeit oedinem, ꝓceſſum & modũ diuinæ iuſtitiæ diſſimilẽ eſſe modo & ordini iuſtitiæ humanæ, atq; humanã iuſtitiã in infinitũ deficere à diuina. Præterea ꝓceſſus & oedo humanæ iuſtitiæ eſt, vt nulli infligatue pœna niſi ꝓ culpa. ſi eego Iob primo putauit ſe iudicari debere à Deo ſecundũ humanã iuſtitiã, fuiſſet eiuſdẽ opinionis, immo eeeoris, cui⁹ & ſui amici id æſtimãtes, ſecundũ Thomã, vel ſaltem cui⁹ & Eliphaz, id æſtimãs, ſecũdũ Albertũ hũc ipſum. Hoc enĩ vel oẽs tres, vel Eliphaz ſenſit, ꝙ hoĩes iudicarent à Deo ſecũdum ꝓceſſum humanæ iuſtitiæ, ita videlicet, ꝙ De⁹ nulli infligeret pœnã niſi ꝓ culpa. q̃d erroneũ fuit, nec Iob illius fuit eeeoeis, ſicut patet ex his q̃ in expoſitiõe primi capli dicta ſunt cieca v̾ba Iob. Ampli⁹ orit difficultas circa veebũ Albeeti, dicẽtis, ꝙ in fine ſeipſum eephẽdit atq; pœnituit, eo ꝙ taliter ſenſit, & q̃m dixit, innocentẽ & ipiũ ipſe ſ. Deus cõdemnat. ex q̃ ſequi videt ꝙ Iob loquẽdo q̃ iſto ſceibunt libro, peccauit, cui⁹ oppoſitũ S. Gregori⁹ in peincipio 1. libei Moraliũ multipliciter ꝓbat & aſſerit, inter cætera dicẽs: Quædã verba reſpõſionũ ipſius Iob, imperitis lectorib⁹ aſpera eeſonãt, q̃a ſanctoꝝ dicta pie intelligere, ſicut dicunt, ignorãt. Et q̃m animũ dolẽtis & iuſti in ſemetipſis aſſumere neſciũt, ideo doloris verba bñ interpretaei nõ poſſunt. Ceedũt ergo B. Iob in ſuis ſeemonib⁹ deliq̃ſſe, min⁹ intuẽtes, q̃a ſi B. Iob reſpõſa eedarguũt, falſam de eo & Dei ſententiã fuiſſe teſtant. Diabolo nãq; à dño dr: Cõſideraſti ſeruũ meũ Iob, ꝙ nõ ſit ei ſimilis ſup terrã &c. Cui mox à diabolo rñdet, Nũq̃d Iob gratis timet Deũ: mitte manũ tuã &c. Hoſtis itaq; i B. Iob vires ſuas exercuit, ſed certamẽ cõtea Deũ aſſũpſit. Inter Deũ itaq; & diabolũ, Iob in medio, materia certaminis fuit. Quiſqs ergo ſanctũ vieũ intee flagella poſitũ, dictis ſuis peccaſſe aſſerit, q̃d aliud q̃ Deũ q̃ ꝓ illo ꝓpoſueeat, ꝑdidiſſe rephẽdit: Idẽ ꝓbat Geego. ꝑ hoc, ꝙ in fine tẽtatiõis oĩa ipſi Iob in duplo ſunt eeſtituta: & ꝙ ꝑ inteeceſſionẽ ipſi⁹, De⁹ amicis ei⁹ ignouit. Verũtñ iſtã difficultatẽ ſpecialiter differo, & iſta cõgruis locis tangendã ſoluẽdamq; cõfido. Rueſus orit difficultas, cũ ait Albeetus, S. Iob veeba hui⁹ dixiſſe capli, vt amicis ſuis diſputãdi ꝓberet materiã. Cũ enĩ fuerit in tot ac tãtis afflictiõib⁹ cõſtitut⁹, videt ꝙ occaſionẽ diſputãdi nõ exq̃ſierit, nec diſputaee optaueeit, cũ talis actus debilib⁹ & infirmis in maximis dolorib⁹ poſitis ſit oneroſus: niſi forte qs dicat, ꝙ voluit ſibi tribulationẽ augere. & tñ infra rephẽdit amicos, ꝙ diſputãdo ipſum afflixeeint: Cõſolatores, ingens, oneroſi vos oẽs. Et iterum: En decies cõfunditis me, & nõ erubeſcitis me affligẽtes ſermonib⁹. Adhuc aũt orit difficultas, cũ ait Albertus: Dies naturaliter eſt principiũ vitæ naſcẽtis ex vtero. & hæc dies ſecũdum totã periodũ, in quã ſatan accepit poteſtatẽ, vt malitiã ſuæ voluntatis in ea exerceat, in eeb⁹ & liberis, pſona & amicis, nõ poteſt optari niſi vt peeeat. ſi eñi peribit, triſtitias & infelicitates nõ ingeret. ſi autẽ ꝓcedit de mane in meridiẽ, & de meridie in veſperã, multis afflictiõibus vitã cõſumet. Albertus. Thomas. Albertus. Gregori⁹. Iob 1. Gregori⁹. Iob 16. Iob 19.

Et ideo optandū nō eſt,niſi vt pereat.Ex qbus Alberti verbis ſeq videt,ꝙ tēpus & vita hæc tēpo
ralis q̄ ſine illo eſſe nō poteſt in ſeculo iſto corporeq̄ mortali,ſint optāda nō eſſe ꝓpter mala pœ
nalia q̄ occurrūt:q̄d ſtare nō poſſe cenſet:q̄a hoc impatiētiæ,nō patiētiæ atq̄ cōſtātiæ ſeu fortitu
dinis animi,eſſet.Patiētia qppe,pfecta pſertim,oēm aduerſitatē,pœnā & pſecutionē fortiter ſu-
ſtinet,nec ob talia ſuccūbit,cupiēs mortē ſecundū ſe,vel ſolū vt eſt finis aduerſitatis,ſed bñ vt eſt
ianua felicitatis,itaq̄ dies cuiuſcūq̄ tribulatiōis poteſt optari,nō vt pereat,ſed vt maneat,inq̄tū
in ipſo die maxime p patiētiā ꝓmeremur,alijs exēplū patiētiæ ædificationemq̄ impēdim⁹,Chro
ꝓpter nos paſſo cōformamur,i grā atq̄ virtutib⁹ creſcim⁹, futura tormēta pſentib⁹ pœnis breui
Philip. 1. orib⁹ minorib⁹q̄ redimim⁹.Sic q̄q̄ martyres ſancti fecerūt.Deniq̄ teſte Aplo,p Chro pati,do
Mat.5. nū eſt Dei.Et Chrs teſtat:Bti eritis cū maledixerit vobis hoies,& pſecuti vos fuerit. Gaudete in
Lucæ 6. illa hora,qm̄ merces vrā copioſa eſt in cælo.Sic & Iacob⁹:Oēe,inqt,gaudiū exiſtimate frēs,cū
Iaco. 1. in diuerſas tētatiōes īcideritis. Abſolute ergo & ſecundū rectā rōne loquēdo, dies nō eſt optāda
perire,nec vita optāda ſtatim finiri ſeu nūq̄ fuiſſe,ꝓpter mala pœnalia:imo q̄ illa ſunt grauiora,
patiētius q̄ ex Dei amore feruēt,eo dies huiuſmodi beatior phibet.Itē ex verbis his ſeqtur,ꝙ
Albert⁹ iſta exponit de die exteriori vere tēporali, cōſueto, ſenſibili. talis aūt dies dudū pierāt,
qñ Iob verba hæc ꝓtulit.ſicq̄ impoſſibile fuit,diē illā reperi,eſſe,perire,obſcurari, & cętera pati
Gregori⁹. ſeu ſuſcipere,q̄ ei in iſto caplo imprecat.Vñ Greg.ſatis ꝓbat,ꝙ de illo die iſta exponi nō queāt,
Thomas. ſecundū q̄d verba iacēt & ſonāt.Vñ & Thomas q de huiuſmodi die iſta exponit, aliter mutat ac
ordinat verba,& aliq̄ interponit ac addit,q̄d nō tacit Albert⁹.Ex qb⁹ id q̄q̄ elicit,ꝙ expoſitio in-
ducta Alberti,nō ſolū differat ab expoſitiōe Gregorij,in hoc ꝙ Gregorius ꝓceſſum dicit in pec-
catis,Albert⁹ in pœnis ſeu afflictiōib⁹ ſatā, q̄uis Albertus q̄ neſcio ſenſu hoc dicat.immo in alijs
Albertus. valde multis ab inuicē differūt,quēadmodū intuēti amborū pſcriptas expoſitiōes pateſcit.Immo
& expoſitio Gregorij in hoc pūcto rōnabilior rite oſtēdit, qm̄ tēpus & vita pſens magis optāda
eſſent nō eſſe nec fuiſſe ac perire,ꝓpter mala culpæ,q̄ ꝓpter mala pœnæ.Et tñ Grego.nō exponit
hęc de exteriori,ſenſibili,tēporali ac ſolito die,nec de pſona B.Iob,ſed nec ꝓpter mala culpę q̄ ſe
cim⁹,debem⁹ penit⁹ velle nunq̄ fuiſſe aut eſſe,q̄a ad veniā licet venire, & in culpaꝝ remiſſiōe di-
uina miſericordia declarat,Deuſq̄ pclare laudat. ſed & malū culpæ nō totaliter perimit bonū na
turæ, Iuxta hūc modū poſſent & multa ſimilia obijci verbis Alberti,ſicut cū ait:Dies ſatanæ,in q̄ ſ.
ſatan afflixit Iob,nō requirat ad numerū dierū B. Iob, ita ꝙ Iob orat ꝓ hoc.certū eſt aūt ꝙ dies
illa pterita nō potuit nō ptinere ad dies vitę Iob.Rurſus,cū ait,Recordatio mali,male & ad triſti
tiā afficit aīam.Certū eſt aūt ꝙ recordatio tā mali pœnalis,q̄ mali culpabilis,frequēter bñ ac de-
lectabiliter afficit aīam,vt cū aliqs gaudet ſe ꝓpter Deū ptuliſſe aduerſa,vel de priſtinæ infirmi-
tatis curatiōe lętat,vel pœnitēs de ſuis peccatis ſalubriter p pœnitētiā recordat, vel ꝙ Deus ſibi
Pſalm. 89. pepcit,atq̄ ad emēdationē puenit.Hinc nēpe ait Pſalmiſta:Lætati ſumus ꝓ diebus qbus nos hu
miliaſti,annis qbus vidim⁹ mala,itē, qñ ait,vtili⁹ eſt talia infauſta,i. infortunata,infelicia ſeu
aduerſa occūbere,q̄ illuſtrari:& nō apparere q̄ manifeſtari.Certū eſt aūt,ꝙ frequēter vtili⁹ eſt,ta
lia manifeſtari ad Dei honorem & fidei cōfirmationē, hoīmq̄ ædificationē,vt patet de ſanctorū
martyrijs:immo & ipſum Iob voluit ſeu pmiſit Deus ſic flagellari,vt per hoc eius pfectio ac pa
tiētia nobis ad nrām inſtructionē pateret, vt ex verbis Gregorij patuit. Itē, cū ait & ſubdit Iob
cauſam tātæ maledictiōis:[Quia nō cōcluſit dies hæc oſtia ventris qui portauit me] vt ſ.clauſis
oſtijs,intra ventrē mortuus eſſem,ne ad hāc Infauſtā lucē peperiſſet me mr̄ mea.Ex iſto ſeq vide
tur,ꝙ ꝓpter pœnalia ſua mala Iob optauit ſe natū nō fuiſſe,aut in mr̄is vētre obiſſe.q̄d, ſicut ex
pħabitis claret,irrationabile extitiſſet, put etiā tāgit Grego. Simili argumēto ſequētiū verborū
Iob,expoſitio huius doctoris impugnaret.Deniq̄ ſubdit,[Nūc em̄ dormiēs ſilerē cū regib⁹ ter-
ræ.] q ſecundū iuſtitiæ pfectionē hoies regebāt.Sed vt tāgit Gregori⁹, ſi intra mr̄is aluū obiſſet,
nullū habuiſſet remediū cōtra originale peccatū. idcirco in ſilētio & qete iuſtorū nō fuiſſet cum
huiuſmodi regib⁹ iuſtis,q añ Chri paſſionē in ſinu Abrahæ qeuerūt,in aſcēſiōe vero ad cælos de-
ducti noſcūt.Poſtea addit Albert⁹:In hoc ergo mors vtilis eſt,ꝙ liberat à ſenſu malorū.& in hoc
Pſal 119. affectu dixit Dauid:Heu mihi q̄a icolat⁹ meus ꝓlōgat⁹ eſt.Et Chrs,O gñatio icredula,q̄diu apud
Lucæ 11. vos ero?Cōtra iſtud obijcit,qm̄ licet mors in hoc vtilis aſſerat,ꝙ liberat à ſenſu malorū,i.pœna-
li pceptiōe ſeu ſenſatiōe pœnarū,inquātū ſunt q̄dā mala,nō tñ inquātū ſunt materia patiētiæ,&
magni ꝓfectus beatitudiniſq̄ occaſio.ideo ꝓpter mala pœnalia,abſolute loquēdo, mors nō eſt
ſimpliciter appetēda,inquātū eſt mors ſeu termin⁹ vitæ ſeu etiā pœnæ pſentis.Nec in tali affectu
dixit Pſalmiſta,Heu mihi,ſed deſiderio vitæ beatæ ſeu melioris qetis ex charitate, ſecūdū Augu
Roma.7. ſtinū alioſq̄ expoſitores cōcorditer,ſicut & Paul⁹ profat:Infelix ego homo, qs me liberabit de
Marci 9. corpore mortis huius?Chrs q̄q̄ inducta ꝓtulit verba potius ꝓpter mala culpæ,vtpote incredu-
Matth.17. litatē q̄rundā,vt patet in Marco & Matthæo,q̄ tædio malorū pœnaliū,itēq̄ deſiderio redeundi
Albertus. ad patrē,& glorificatiōis ſuæ in corpore.deinde ſubdit Albert⁹:[Quare data eſt miſero lux?]Ex
luce em̄ nihil habet,niſi ꝙ videt miſeriā ſuā,& ita lux nocet ei.Iſtud rurſus inſtātiā patit. afflictus
em̄,luce ſenſibili ad multa cōmoda adiuuat,vt ſi pgat ad cōſolatorē, & ad Chri imaginē & crucē
adſpi-

aſpiciat,ac q̃ aſpecta, memor ſit paſſionis dñicæ, diſcat atq̧ pficiat. Porro ſup illud q̃d ſubdit [Expectãt mortẽ q̃ſi effodiẽtes theſaurũ] dicit,qm̃ mortẽ theſaurũ & lucẽ reputãt,inq̃rũ eſt finis miſeriæ,iuxta illud Eccleſiaſtici: O mors,bonũ eſt iudiciũ tuũ hoĩ indigenti &c.ſicut eſt allegatũ,ſicut Tobias dixit ad dñm:Fac mecũ miſericordiã,& p̃cipe in pace recipi ſpm̃ meũ.Atq̧ Elias, Tolle aiam meã. Ex his potiſſime expoſitio Alberti fulciri videtur,ꝙ ſ.ꝓpter vitæ aduerſitates pœnales optãda ſit mors,& vt pereat dies. Ad q̃d reſpõdendũ, ꝙ authoritas illa Eccleſiaſtici nil ampli⁹ obtinet,niſi ꝙ mors tolerabilior eſt egenis,infirmis,ſenib⁹ atq̧ ſolicitis,inquãtum pœnalib⁹ ſunt pleniores defectibus,& inquantũ mors illis finẽ imponẽs,eſt ianua ad vitam meliorẽ ſequentẽ. ſicq̧ excæcatus Tobias, & pſecutionẽ ferẽs Elias,locuti ſunt verba p̃allegata, q̃uis nõnulli dicãt Tobiã in v̈bis illis,p̃ſertim cũ dixit,Expedit mihi mori magis q̃ viuere,ex humana infirmitate locutũ,venialiterq̧ peccaſſe. Vel forſitã dixit hoc,timẽs,ex abundãtia aduerſitatũ ſibi occurrẽtiũ ad culpã corruere,ſicut & Moſes in libro Numer.ait ad dñm:Obſecro vt interficias me, ne tãtis malis afficiar. Vñ oẽs hi ſancti, videlicet Moſes,Elias, Tobias,verba hæc locuti credunt magis ad vitãdum mala culpę,& ne cernerẽt talia quę videre eis grauiſſimũ fuit,ex amore Dei & zelo iuſtitiæ, itemq̧ deſiderio gẽtis ſequẽtis, q̃ ad vitãda mala pœnæ ſimpliciter. Afflictio tñ pœnoſa,poteſt abſq̧ culpa eſſe alicui occaſio cupiendi mortẽ,ſecundũ q̃d mors eſt quidã ingreſſus ad vitã meliorẽ ſequentẽ,in q̃ nõ peccat vt hic,& p̃ſuppoſita diuina circa hoc voluntate. Hęc aũt deſiderio veritatis meliorisq̧ informatiõis,ſaluo p oĩa honore Magni Alberti, ſint inq̃ſitiue,nõ reprobatiue aut ptinaciter,dicta. Forte eñ verba Alberti poſſunt ſaluari, q̃uis ꝓ magna parte eoꝝ nõ videam quõ faciliter poſſint ſaluari. Cui itaq̧ placet tam ſtudioſum doctorem defendere,verba ipſius elucidet ac reſoluat,& quæ obiecta ſunt ſoluat. Ecci 41. Tobiæ 3. 3.Reg.19. Tobiæ 3. Nume. 11.

¶De expoſitione S.Thomæ circa idem capitulum. Artic. XII.

QVoniã expoſitio S.Gregorij in iſto caplo videt ad ſpũalitatẽ nõ modice tendere, Thomas conat⁹ eſt p̃ſens caplm̃ literaliter explanare, cuius expoſitio in hac parte planior eſt & reſolutior q̃ Alberti. Itaq̧ ait:Sicut dictum eſt, circa paſſiones animæ duplex fuit antiquoꝝ opinio. Stoici eñ dixerũt triſtitiã in ſapientẽ nõ cadere. Peripatetici vero dixerũt ſapientẽ triſtari moderate ſecundũ rationẽ,q̃d veritati cõcordat. ratio eñ cõditionẽ naturæ auferre nõ poteſt,eſt aũt rõnale ſenſitiuę naturæ,cõuenientib⁹ delectari,& de nociuis dolere atq̧ triſtari,q̃d ratio nequit auferre,ſed moderat ita,ꝙ ratio p triſtitias à ſua rectitudine nõ diuertat. Cõcordatq̧ hęc opinio ſacrę ſcripturæ,q̃ triſtitiã ponit in Chrõ,in quo eſt oñis virtutis ac ſapientiæ plenitudo. Sic ergo Iob ex p̃narratis aduerſitatib⁹ triſtitiã ſenſit:aliàs patiẽtia in eo locũ nõ habuiſſet. ſed ꝓpter triſtitiã ratio eius à rectitudo nõ receſſit,ad q̃d oſtendendũ, dr̃:[Poſt hæc] i.poſt ſeptẽ dies taciturnitatis p̃fatæ. Vnde cõſtat ꝙ ex rõne,nõ ex turbãte triſtitia ſit locutus. aliàs ante ꝓtuliſſet hęc verba,quãdo triſtitia vehemẽtior fuit. Triſtitia nãq̧ tẽporis lõgitudine mitigat,& in prĩcipio magis ſentit. ideo tã diu tacuiſſe videt,ne ex pturbata mẽte loq iudicaret. Solẽt aũt ſapientes ex rõne exprimere motus paſſionũ quos ſentiunt,moderate,ſicut & Chrs dixit: Triſtis eſt anima mea vſq̧ ad mortem. Et Boethius primo de cõſolatione triſtitiã ſuã aperuit,vt oſtenderet quõ eam ratione mitigaret.[Et maledixit diei.] maledicere,multipliciter ſumit. Cum enim maledicere nihil aliud ſit q̃ mala dicere,tot modis maledicit,q̃t modis malũ dr̃. Itaq̧ tripliciter maledicit. Primo,maledictione cauſante malum, quẽadmodũ dicere Dei,eſt cauſa eoꝝ quæ dicit:& ſententia iudicis,cauſa eſt pœnę eius quẽ dãnat:ſicq̧ in Geneſi dicit,Maledictus Cham. Et Ioſue maledixit Achan. Secundo fit iſtud,imprecãdo vel optãdo malum alicui,& ſic Aplus prohibet maledicere, dicẽs ad Romanos:Benedicite,& nolite maledicere,nõ aũt primo modo. Tertio fit hoc malum ſimpliciter enunciãdo p modum p̃ſentis, p̃teriti vel futuri. ſic Iob maledixit diei ſuo,eum malũ eſſe dicẽdo ſecundũ morem ſcripturę,quo tẽpus dicit bonũ ſeu malum ꝓpter ea quæ fiunt in tẽpore. Deniq̧,licet eſſe & viuere ſit ſecundũ ſe appetibile,tñ eſſe & viuere in miſeria eſt fugiendũ,ſecundũ quod huiuſmodi,q̃uis interdũ eſſe in miſeria, aliqui libenter ferãt ob aliquẽ finem. Hinc miſera vita q̃ nõ ordinat ad aliquẽ finem bonũ,nullo modo eſt eligẽda, put Chriſtus ait de Iuda: Melius ei erat ſi natus nõ eſſet. Bonũ aũt q̃d ex miſeria expectat, nõ app̃hendit vis ſenſitiua,ſed ratio tñ,ſicut amaritudinẽ medicinæ pcipit guſtus,ſolaq̧ ratio in fine ſanitatis delectat. Si q̃s ergo ſecundũ paſſionẽ ſui guſtus iudicaret de medicina amara,diceret eã malam. ratio tñ diceret bonã ꝓpter finem intentũ. ſimiliter miſeria quã Iob patiebat, rationi vtilis videbat,ſed inferior pars aĩæ eã repudiabat. Vñ & viuere ſub tali miſeria,ſecũdum q̃d tale,fuerat odioſum, & etiã ea p quæ deueniębatur ad illud. Ideo Iob ſecundũ inferiorem aĩæ partẽ,cuius paſſionem & diſpoſitionẽ exprimere intendebat,odio habuit natiuitatem ſuã & diem ſuæ natiuitatis,cõceptionem q̃q̧ & noctem q̃ fuit cõceptus. & hoc eſt q̃d dicit:[Pereat dies in qua natus ſum:] ac ſi diceret,vtinã nunq̃ natus fuiſſem. [& nox in qua dictũ eſt,] i. vere dici potuit, [Conceptus eſt homo.] i. vtinã nunq̃ cõceptus fuiſſem. Cõgrue aũt natiuitatem adſcribit diei,& cõceptionem nocti:quia ſecundũ aſtrologos,conceptio diurna eſt melior,principali ſidere ſcilicet ſole, exiſtente ſuper terrã, conceptio aũt nocturna frequentior. Deinde Iob ad maledicendũ diei ſuæ Gregorius. Thomas. Albertus. Matt. 26. Boethius. Gene. 9. Ioſue 7. Roma. 12.

ea inducit,ꝑ quæ dies ſit odioſa.dignitas vero diei,eſt claritas,qua à nocte diſcernit, quã excludit,dicẽs:[Dies illa vertat in tenebras.]ac ſi dicat,dies natiuitatis meę debuiſſet eſſe tenebroſus, vt congrueret tenebris miſeriaꝝ q̃s patior.Quædã eñ ꝑ modũ optandi dicunt,ad exprimẽdum iudicium q̃d de aliqua re habet.& niſi ſic intelligeret verbũ iſtud atq; ſequentia,friuola viderentur:qm̃ dies & nox,de qbus loquebat,ꝑterierunt, nec poterãt immutari.Pręterea dies multipliciter clarus eſt.primo ex ſanctificatiõe Dei, q eum celebrẽ fecit,quã claritatẽ remouens,ſubdit:[Non requirat eũ Deus deſuper]i.non exigat vt ab hoĩbus celebret.dies quippe aliqui exigebant à Deo per hoĩes celebrari,ꝓpter aliqua inſignia beneficia in eis collata huibus,ſicut ſabbatũ in veteri lege,ꝓpter beneficium creatiõis.Vult ergo Iob inſinuare,ꝙ ſua natiuitas non ſit cõputanda inter inſignia beneficia Dei,cum ad miſeriã magis q̃ ad lætitiã natus videat.Secundo dies eſt clarus ex hoĩm recordatiõe,ſecũdum q̃d hoĩes dies aliquos celebres ducunt,in qbus eis aliqua magna & læta acciderunt,quẽadmodũ Pharao & Herodes diem ſui celebrabãt natalis.hanc claritatem remouet,dicens:[Non ſit in recordatiõe hoĩm.]Tertio dies eſt clarus ex lumine corporali,quæ claritas quãdoq; auferi per ſubtractionem radiorum ſolis.ideo ſubditur:[Non illuſtretur lumine.] Quandoq; autem aufertur per interpoſitionem nubium ſeu alioꝝ occultantium radios ſolis.& quãtum ad hoc,dicit:[Obſcurẽt eum tenebræ.] Quãdoq; ex defectu viſus,vt dum quis moritur vel excæcat,tunc claritas diei,quãtum ad eum,aufertur:& quo ad hoc,ait:[& vmbra mortis,occupet eum caligo.] Tunc dies caligine occupat, dum ei primo ſplendenti,ſubito atq; ex inſperato tenebræ inducũtur,ſicut B. Iob inductæ ſunt tenebræ aduerſitatis. [& inuoluatur amaritudine triſtitiæ.]Per quæ omnia aliud nihil intendit,quàm ꝙ dies ſuæ natiuitatis nõ debeat iudicari dies gaudiĳ,ſed mœroris. Cõſequenter maledicit nocti ſuæ conceptiõis, primo ei attribuens vnde nox horribilior reddit. Cũ eñ ſit nox horribilis ꝓpter tenebras,q̃ fuerit tenebroſior, eo ſit horribilior, q̃d ſit magna tempeſtate oriente in nocte.& quo ad hoc,ſubdit:[Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat.] quaſi dicat,cõgruiſſet noctẽ illã tenebroſo turbine poſſideri,vt vitæ meæ cõgrueret,q̃ tanto turbine aduerſitatis inuoluit. [Non cõputet in diebus anni,nec numeret in menſibus.] tanq̃ diceret,nox illa nõ eſt memoria digna,cũ nihil inſigne,q̃ ad me,in ea acciderit,ſed potius aliq̃d doloroſum. Porro inter noctes quædã ſunt celebres,quibus hoĩes ad feſta agẽda concurrunt,q̃d ab ea remouet,dicẽs:[Sit nox illa ſolitaria nec laude digna.] nox nãq; laude ſit digna,ꝓpter aliquod magnũ factũ in ea cõtingens,q̃d in iſta nõ accidit. [Maledicant ei q maledicũt diei.] & q illi ſint,ſubdit:[Qui parati ſũt ſuſcitare leuiathã.]i.piſcatores grandẽ piſcem,q ſecũdum vnam acceptionẽ vocat leuiathã,in noctis tenebris mouentes ac capere cupientes.q apparente die triſtantur, maledicuntq; ei, inquãtum per lucem diei opus eoꝝ impedit.Vel q parati ſũt ſuſcitare leuiathan,i.hoĩes vitioſi,q diabolũ dictũ leuiathã ſuſcitãt,eiꝰ voluntatẽ implẽdo.per hoc eñ ſuſcitãt eum ad dominãdum eis, & ad puniẽdum eos in poſteꝝ,
Ioan. 3. tales maledicunt diei,dum in eo peccare vetant,ideo dr̃ apud Ioannem. Omnis qui male agit,
Eſai. 24. odit lucem.Diabolus aũt vocat Leuiathan in Eſaia,quo ſcribit:Viſitabit dñs ſuper leuiathã ſerpentem tortuoſum &c.Deinde excludit à nocte hac pertinẽtia ad bonum eius,quoꝝ vnum eſt, ꝙ decoratur adſpectu & luce ſtellaꝝ.vñ ſubdit:Obſcurentur ſtellæ caligine eius,vt ſ.nõ appareant.Aliud eſt,ꝙ nox decorat ſpe diei,q̃d remouens,addit:[Expectet lucẽ, & non videat,nec ortum ſurgentis auroræ,]quatenus tenebrę eius nec finiãtur per diem,nec minuant per auroram, q̃d intelligẽdum eſt,ſicut de die prædictum eſt.[Quia nõ cõcluſit oſtia ventris qui portauit me:] i.quia in ea nõ ſunt oſtia iſta cõcluſa,q̃d dicit,ad innuendum ꝙ deſiderauerit ſuum conceptum, non veniſſe ad partum, neq; ad pueritiam, quæ intelligit per auroram:neq; ad iuuẽtutem, quæ per plenam lucẽ ſignatur.[Nec abſtulit malum ab oculis meis.] quaſi dicat,ipſam vitam nõ propter ſeipſam abhorreo,ſed ob mala pœnalia qbus affligor.vnde omnia quæ ſupra figuratiue loquutus eſt,hac clauſula expoſuiſſe videt. [Quare nõ in vulua mortuus ſum?] hoc dicit quantum ad ſtatum vitæ,quo cõcepti primo viuunt in vtero: quãtum vero ad ſtatũ vitæ, quo viuunt poſt natiuitatem ex vtero,ſubdit:[Egreſſus ex vtero nõ ſtatim periĳ?] Et quia cum aliquis dicit,quare hoc factum eſt, dat intelligere ſaltẽ aliqñ ꝙ inutiliter factum ſit, hinc oſtendit inutile, immo & nociuum ſibi eſſe,ꝙ conſeruatus eſt in vita. [Nũc eñ dormiens ſilerem.] mortem nominat ſomnũ,ꝓpter ſpem reſurrectiõis.Per ſilentium vero intelligit quietẽ ab aduerſitatibus quas patiebatur. quaſi diceret, ſi ſtatim poſt ortum mortuus fuiſſem,his aduerſis non inquietarer. [Et ſomno meo]i.morte,requieſcerem ab inquietatiõibus vitæ iſtius, [cum regibus & conſulibus terræ.] qui vel delicĳs vel diuitĳs vacãt.ideo ſubdit:[Qui ædificãt ſibi ſolitudinẽ,] cauſa venationis & aliaꝝ voluptatũ,ſolitarĳ eſſe volentes.[Aut cum principibus q poſſidẽt auꝝ,]quaſi dicat, ſi ſtatim mortuus eſſem,nihil nunc minus haberẽ q̃ habẽt illi,q hic in multis ꝓſperabantur.Ex his verbis dat intelligere,hoĩem ſecundũ aĩam poſt mortẽ ſubſiſtere. Porro ſi obĳciat,ꝙ huiuſmodi reges & principes non quieſcũt,ſed in inferno torquentur,& ꝙ vtile fuit B. Iob cõſeruari in vita ob meritũ acqrendũ,dicendũ ꝙ loqtur iſta ex parte ſenſualis partis,exprimẽs eius effectũ,q̃ nõ reſpicit niſi ad corporalia atq; ꝓſentia bona vel mala.[Aut ſicut abortiuũ abſcõditum non

non ſubſiſterem.] hoc dicit, q̃d ad eos q moriunt ante infuſionẽ aĩæ rationalis. à fœtibus q̃ppe
abortiuis añ rationalis aĩæ inſuſionẽ morieñtib⁹, nil manet ꝑpetuũ.[Aut q cõcepti nõ viderunt lu
cem,] q moriunt in vtero poſt aĩæ rationalis inſuſionẽ.[Ibi] ſ.in ſtatu quẽ habẽt q cõcepti non
viderunt lucẽ,[impij ceſſauerũt à tumultu,] quẽ alijs inſerebant,quos affixerunt,q̃d in ſtatu illo
nondũ facere potuerũt,nec in ſimili facere poſſunt.[& ibi] videlicet in ſtatu mortuoꝝ, [requie
runt feſſi robore,] i.q pugnãdo aut laborãdo ſunt fatigati.non aũt loquiť niſi de quiete à ma
lis vitæ p̃ſentis. [Et] illi qui fuerunt [quõdam pariter vincti,] erunt ibi [ſine moleſtia] i.priori
anguſtia,cũ eis q vinctos eos tenebãt,[& ibi] hoĩes oppreſſi angarijs, [nõ exaudierunt vocẽ ex-
actoris] ſecundũ illud Eſaiæ,Quõ ceſſauit exactor,quieuit tributũ?[Paruus & magnus ibi eſt]i. Eſai. 14.
qui hic differebant per inæqualitatem ꝓſperitatis terrenæ, ſunt pariter ibi:nec paruitas & ma-
gnitudo, quo ad terrena,penſata,facit ibi diſtãtiam. veruntñ differentia magnitudinis & parui-
tatis,ſecundũ ſpũalia bona,remanet ibi.ſed de his modo nõ loq̃r.[&]ibi[ſeruus]erit[liber à do
mino ſuo.]ideo nõ habebit ibi locũ exactio aut aliq̃d tale.Poſtq̃ deteſtatus eſt Iob ꝓpriã vitam,
nunc deteſtať totius gñis humani vitã,tam quo ad eos qui ꝓſperãtur,q̃ quo ad eos q aduerſitati
bus exercenť, à quibus iam incipit. [Quare] i. qua vtilitate.[data eſt miſero] i.pœnis ſubiecto,
[lux]cognitionis,cum ꝑ eam cõſideret mala q̃bus affligitur,[& vita his q in amaritudine animæ
ſunt?] q̃a ꝑ amaritudinẽ vitę admixtã,ipſum viuere tædioſum efficiť.[Qui expectãt mortem,&
non venit] tam cito vt cupiunt,[quaſi effodientes theſauꝝ] i.q cũ grãdi deſiderio q̃ritur.& q̃m
deſideriũ dum cõpleť, gaudiũ parit,ſubiungit:[Gaudẽtq; vehemẽter cũ inuenerint ſepulchrũ] i.
cum viderint ſuꝑuenire morte,ꝑ quã inueniãt monumentũ. Et q̃m dici poſſit ꝙ vita detur vti-
liter his qui ꝓſperanť,hoc remouet,dicit: [Viro cuius abſcõdita eſt via] i.cur tali data eſt vita & Prou. 14.
lux? Diciť aũt via viri abſcõdita, q̃a neſcitur quo p̃ſentis ꝓſperitatis ſtatus ꝑueniat, iuxta illud Ibidem.
Prouerbioꝝ: Riſus dolore miſcebiť, & extrema gaudij luctus occupat. Et in Hieremia, Nõ eſt in Hiere. 10.
homine via eius. In Eccleſiaſte etiã: Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cũ ignoret quid Eccle. 7.
cõducat ei in vita ſua? Quõ aũt via abſcõdita ſit, ſubdit: [Et circũdedit eũ De⁹ tenebris] ignorã-
tiæ, q̃a reꝝ oĩm cognitionẽ ei nõ tribuit. deinde iſta aduerſa ſibi adaptat: [Anteq̃ comedã, ſuſpi-
ro.] Suſpiriũ, eſt ſignũ moderatæ triſtitiæ: rugitus vero, ſignũ eſt triſtitiæ vehementis. ideo ſub-
dit, [Et quaſi inundantis aquæ ſic rugit⁹ meus.] aqua eñi defacili mouet, & murmuris efficit ſo-
num. ſic homo in magna poſit⁹ afflictiõe, ex leui ſuæ calamitatis memoria ad rugitũ mox prouo
catur. additq;, Inundãtis aquæ, vt amaritudinis ſuæ cõtinuitatẽ oſtẽdat. Aqua nãq; inundãs mo-
uetur cõtinue & ſonũ ꝓducit. Porro miſeria hominis ad amaritudinẽ ꝓuocãs, in duob⁹ cõſiſtit,
videlicet, in dãnis reꝝ vel ꝑſonæ & in dehonoratiõe. Quãtum ad primũ, ait: [Quia timor quem
timebã, euenit mihi:] i.q̃ timebã, mihi iam acciderunt. quo eñi ꝑſona extat prudentiõr, tãto tẽ-
pore ꝓſperitatis magis p̃cogitat, q̃ tẽpore aduerſitatis ſibi accidere queãt, iuxta illud Eccleſia- Eccli. 11.
ſtici: In die bonoꝝ ne immemor ſis maloꝝ. Quo ad ſecundũ, ſubiungit: [Et q̃d verebar, accidit.]
eſt eñi verecundia (ſecundũ philoſophũ) timor inhonoratiõis. ꝑ quod oſtẽdit ꝙ poſt gloriã ma-
gnam opprobria & dehonoratiões ſuſtinuit. & ꝙ hoc nõ meruit, ſubdit: [Nõne diſſimulaui] in-
iuriam mihi illatam? Deniq; pœnã mereri q̃s poteſt dupliciter. Primo, dum ex illatis iniurijs vl-
tra modũ prouocať ad vltionẽ, q̃d remouet, dicens: Nõne diſſimulaui? Alio modo, dum primi-
tus aliũ ipſe offendit aut verbis, q̃d remouet, dicẽs: [Nonne ſilui] à verbis cõtumelioſis & impijs
aut factis, quod à ſe remouens, ſubdit: [Nonne quieui] ab opere malo? quod mali non implent,
cum in Eſaia ſcriptum ſit: Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. [&] quãuis Eſaię 57.
innocens fui, tamen [venit ſuper me indignatio.] id eſt, pœna à Deo, in quo ira non poniť com
motio animi, ſed punitio.

¶Quid de intellectu huius cap. rationabilius dictum videatur. Artic. XIII.

QVantum capere queo, inter Gregorium aſſerentem p̃ſens capitulum non poſſe ad literã
exponi & Thomam aſſerentem ac facientẽ oppoſitũ, nõ eſt tanta diſſonãtia in re, ſicut in Gregori⁹. Thomas.
verbis apparet. Gregorius nanq; intendit ꝓbare, ꝙ capitulũ hoc non poſſit literaliter ex- Gregori⁹.
poni, ſecũdum q̃d verba iacent & ſonant, & vt ſumantur dicta à ſancto Iob ſecũdum rationem
deliberatã: ſic nempe (vt arguit) impoſſibilitatẽ & irrationabilitatẽ, maximamq; impatientiam
continerent. Nec Thomas ſic capl'm iſtud exponit, quemadmodũ conſiderãti verba eius, p̃ce- Thomas.
denti articulo introducta, euidẽtiſſime cõſtat. Expoſitio quoq; Alberti ſatis faciliter videť poſ- Albertus.
ſe ad expoſitionẽ Thomæ reduci, & cõcordari cũ ea, paucis hincinde verbis ſubintellectis, quæ Lyranus.
ſubintelligit Thomas: & p̃miſſo notabili, q̃d Thomas p̃mittit. Porro Lyra, q̃uis expoſitionem
Thomæ dicat ſubtilẽ & gratioſam, obijcit tñ ſobrie cõtra eã, ꝙ ſecundũ dictũ Thomæ, q̃ aſſerit
B. Iob loqui verba huius capl'i ad inſinuandũ diſpoſitionẽ ac paſſionẽ ſenſitiuæ partis ſuæ, miſe-
rias quas patiebať abhorrentis, q̃uis ipſe ſecundũ rationẽ ꝑ patientiã eas acceptaret intuitu Dei
ac p̃mij eius. itaq; cõtra iſtud ſic arguit: Amici Iob cũ fuerint ſapiẽtes ac literati, nõ contradixiſ-
ſent ipſi Iob hoc modo loquẽti, ſciẽtes paſſiões eſſe triſtabiles ſecundũ ſenſitiuã aĩæ partem. Et
ideo ſecundũ hoc dictũ, tota diſputatio eoꝝ cõtra Iob procederet æquoce, cũ nitanť oſtendere,

S. Iob ex impatientia factū maledicū ac blaſphemū, tanq̄ ex erronea rōne loquētē, q̄ tn̄ diſputa-
tio ꝑtrahit vſq; III. cap. Nec videt̄ ꝙ Iob tam diu tenuiſſet eos in verbis æquocis, ad ꝓpoſitum
nō ſpectātibus, q̄n aperuiſſet eis intentionē ſuā. Ob hāc rōnem videt̄ huic expoſitori aliter eſſe di
cendū, videlicet ꝙ diſputās cōtra aliquē, frequēter dicit vel arguit, pcedendo ex conceſſis ab eo,
ad cōcludēdū aliqd cōtra eū, quēadmodū Apl's ad Corint. ex errore negātiū reſurrectionē ſic ar
1. Cor. 15. guit: Si reſurrectio mortuoꝝ nō eſt, ergo nec Chr̄s reſurrexit. Si aūt Chr̄s nō reſurrexit, inanis eſt
p̄dicatio nr̄a, inanis eſt & fides vr̄a. Amici aūt Iob, licet cōuenirent cū eo in hoc, ꝙ actus humani
regunt̄ diuina ꝓuidentia, tñ diſſentiebāt ab eo in hoc, ꝙ punitionē peccatoꝝ & remunerationē
bonoꝝ in futura vita negabāt. Ad q̄d dictū eoꝝ ſequit̄, ꝙ vita hoīs in magna miſeria exiſtentis, à
qua nō apparet liberatio via humana poſſibilis, ſit ei onerosa atq; odibilis, ſi ſ. nulla eſt remūera
tio in futuro ſeu alia vita: & ꝑ conſequens, ea ꝑ quæ venit ad tantā miſeriā, ſ. cōceptio, natiuitas,
educatio, ſint ei odioſa. In tali autē ſtatu erat Iob, & ideo ex ſententia amicoꝝ ſuoꝝ erronea, quā
agnouit, cōcluſit vitā ſuā ſibi odibilem, & ea ꝑ quæ venit ad eam, ducēdo eos ad incōueniēs, qa
illud ꝓ incōuenienti habebāt. Et ſecundū hunc modū Iob nō poteſt de impatiētia vel blaſphe-
mia reꝑhendi. Nam ea quæ in iſto capl'o & ſimilia quæ in ſequētibus ait, non ꝓfert ex ſua ſenten
tia, ſed magis tanq̄ ex errore amicoꝝ deducta. Præterea quātum intelligo, ſi textus hui' capl'i li
Thomas. teraliter debeat explanari, videt̄ expoſitio S. Thomæ cōueniēs, nec tacta obiectio q̄cquā cōcludit.
Iob 4. Concedendū eſt eqdem ꝙ amici Iob prima facie putauerūt eū verba hui' capl'i ex impatiētia &
turbata atq; erronea rōne locutū, quēadmodū ex verbis Baldath clariſſime liquet. Et hoc ipſum
Gregori'. ſecūdum q̄d tangit Gregorius, fuit in eis culpabile, q̄a ex priſtina cōuerſatiōe B. Iob, quā noue-
runt, debuerūt aduertere ꝙ nō ex impatiētia loqueret̄, ſed myſtica rōne talia ꝓmeret. Deinde ad-
dendū ꝙ diſputatio inter Iob & ei' amicos, in æquocis nō laborat, nec Iob in æquocis eos tenet,
Iob 6. q̄m ſtatim in prima reſpōſiōe, qua reſpōdet primę obiectiōi de Eliphaz, q̄ reſpōſio incipit 6. ca.
orſus eſt inſinuare ac demōſtrare, ꝙ nō impatiēter aut vitioſe hæc ꝓtulit, ſed ad exprimēdū gra
uiſſimū corporalis naturæ ſenſitiuæq; partis dolorē, quē ꝑtulit: & ꝙ quantū ad huiuſcemodi af-
flictionē, vita ſua eſſet ſibi odibilis ac moleſta, ſecundū inferiorē aīæ partē, nō aūt ꝙ ratio paſſio-
Iob 6. ni ſuccūberet vel vinceret̄ dolore. Hinc nēpe infra ait: Reſpōdete, obſecro, abſq; cōtentiōe, & lo
quentes id q̄d iuſtū eſt iudicate, & nō inuenietis in lingua mea iniq̄tatē, nec in faucibus meis ſtul
Iob 7. titia ꝑſonabit. ſtatimq; ſequēti cap. ſubdit, Militia eſt vita hoīs ſuꝑ terrā: q̄ verbo oſtēdit, ꝙ ho-
mini habēdū ſit bellū cōtinuū cōtra paſſiōes & vitia. Quod vero p̄fata verba atq; ſimilia ſecun-
dum ſenſualitatis afflictionē ꝓtulerit, pādit, dicēdo: Sicut cōſumit̄ nubes & ꝑtrāſit, ſic q deſcen-
derit in infernū, nō aſcēdet nec reuertet̄. Quapropter & ego nō parcā ori meo: loq̄r in tribulatiōe
ſpūs mei, cōfabulabor cū amaritudine animæ meæ. Inſuꝑ adijciēdum, ꝙ tota diſputatio amicorum
rum Iob contra eum, nō eſt ad oſtendendū eum factū maledicū & blaſphemū propter hæc ver
ba: immo de hoc diu nō diſputāt: ſed principale intētū eoꝝ eſt, diſputare de ꝓuidētia Dei, q̄liter
Albertus. ſcilicet res humanæ gubernent̄ à Deo, ſecundū Albertū & Thomā cōcorditer. Et q̄a timebāt ho
Thomas. minē non puniri, niſi ꝓ praua eius culpa, conſequēter conati ſunt demonſtrare, ꝙ Iob pro ſuis
peccatis punit' ſit, quodq; occulte iniuſtus atq; hypocrita fuit, nō qdē ob verba hęc, ante quoꝝ
ꝓlationē fuit plagatus, ſed aliunde. contra q̄s Iob zelo iuſtitiæ veritatē tuet̄, ſuāq; in oībus æq̄ta
tem concludit, quēadmodū in ꝓceſſu lucebit. Præterea apparentiā habere non reor, ꝙ omnia
verba huius capl'i atq; ſimilia, dixerit, non quaſi ex ſua ſententia, ſed tanq̄ ex errore amicoꝝ de-
ducta. Non enim conſueuit quis taliter diſputare aut fari, videlicet ex errore aliorum inconue-
niens deducēdo, niſi de tali errore mentio aliqua ipſam diſputationem ſtatim p̄ceſſerit, quem-
admodum prællegato loco quo Apl'us ſic arguit, errorē eoꝝ, cōtra q̄s argumētat̄, cōmemorat,
1. Cor. 15. moxq; impugnat. Cōſtat aūt ꝙ ante verba hæc S. Iob, nulla præceſſerit mentio de errore amico
rum eius prætacto. Poſtremo ꝙ amici Iob illius fuerint opinionis atq; erroris, immo perfidiæ,
ꝙ nulla ſit remuneratio actuum humanoꝝ poſt vitam hanc, vtpote ꝙ anima rationalis ſit mor-
talis, pereatq; cum corpore, nequaq̄ videt̄, neq; probabile arbitror, quanquā etiam ſanctus Tho
Thomas. mas hoc dicat, immo ex verbis amicoꝝ Iob oſtendet̄, ꝙ poſuerunt animam hominis immorta
lem. Nam & Eliphaz ſtatim inter cætera de impijs loquitur: De mane vſq; ad veſperam ſucci-
Iob 4. dentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Infra quoq; Sophar teſtatur: Luet quæ fe-
Iob 20. cit omnia, nec tamen conſumetur. iuxta multitudinem adinuētionum ſuaꝝ ſic & ſuſtinebit. re-
uelabunt cæli iniquitatē eius, & terra aduerſus eū conſurget. Hæc eſt pars hominis impij à Deo.
Multa quoq; ſimilia infra, ſpiritu veritatis præſtāte, tāgent̄. Deniq; qui nouerunt caſum ange-
lorum, communiter cognouerunt illorum ruinā per homines inſtaurādam, ſicq; ſenſerunt ani-
mam rationalem non eſſe mortalē, ſed ad angelicam & cæleſtem beatitudinē perducendā. Vñ
Actuū 14. Saducæi dicentes animā hoīs eſſe mortalē, dixerunt angelus nō eſſe nec ſpm̄, vt legitur in Actis.
Iob 4. Amici autem Iob nouerunt quoſdam ex angelis corruiſſe. Eliphaz eñ dicit: Ecce q ſeruiunt ei,
nō ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis repperit prauitatem. At vero cū viri iſti fuerint B. Iob tam fa-
miliares atq; chariſſimi diu ante hanc diſputationem, probabile non apparet, ꝙ tanto tempore

reliquiſſet eos in tanta incredulitate atq; inſania, & nõ niſi in hac diſputatione probaſſet eis animæ immortalitatẽ.ſed contra hoc aliqs dicere poſſet,ꝙ pari ratione debuit eos iam dudũ inſtruxiſſe de mõ ꝓuidentiæ Dei,ne circa illum errarent. Et rñdendum ꝙ ille eoꝝ error, quo putabãt nullũ à Deo puniri,niſi pro culpa,nõ fuit ſic ꝑiculoſus ac perfidus aut impeditiuus ſalutis,vt illa perfidia de animæ mortalitate.Gregorius etiã & Albertus ita exponunt verba amicorũ Iob, ꝙ poſuerunt vitam poſt hanc vitam, & animã immortalem. nec ſequitur,ſi dixerunt, hominem non puniri à Deo,niſi pro ſua culpa,iuſtiſq; contingere proſpera,ꝙ ſenſerũt animã eſſe mortalẽ. Nã illis tẽporibus cõmuniter ita fiebat,ꝙ virtuoſis hoĩbus etiã tẽporalis euenit ꝓſperitas,quẽadmodũ in veteri teſtamẽto De⁹ ipſis q̃q; Iudæis tẽporaliũ ꝓſperitatẽ ſpopõdit, ſi diuinis obtẽperarẽt ꝓceptis.Preterea,qd B.Hieron.circa hęc ſentiat,mihi nõ cõſtat, niſi q̃tũ ex eius expoſitione ſuꝑ Ieremiã elicio.exponẽs etẽ illud Ieremiæ,Maledicta dies in q̃ natus ſum, Maledict⁹ vir q annunciauit pr̃i meo,dicẽs:Natus eſt tibi puer maſculus. Maledict⁹ vir q nõ interfecit me à vulua &c.circa hęc ſcribit Hieronym⁹ verba Iob huic Ieremię teſtimonio coaptam⁹,ꝙ ſ.ſit melius nõ eſſe q̃ viuere in ſupplicijs,iuxta illud q̃d ſcriptũ eſt:Quare data eſt miſero lux:& in euangelio, Melius illi fuerat,ſi natus nõ eſſet hõ ille. Vñ & Iacob,eo ꝙ vixerat in labore dies ſuos, paruos & malos aſſeruit.quõ aũt intelligẽdã ſint verba Ieremiæ,ibidẽ pleni⁹ ſcripſi.vtq; ibidẽ ſenſi,ſentio adhuc,ꝙ ſ.tã verba Iob q̃ Ieremiæ, intelligi poſſunt ꝑ modum hyꝑbolicæ locutiõis, q̃ aliqd ſine mẽdacio dr̃ ꝑ exceſſum,nõ ꝙ loquens ſic aſſerat vel intẽdat,ſicut verba ei⁹ prima facie ſonãt,ſed qm̃ magnitudinẽ rei vel ſuæ affectiõis,aliter neqt tã cõuenienter exprimere.tales qppe locutiões in ſcriptura ſacra frequẽtes ſunt,ſicut in Geneſi Pharao loqt Ioſeph: Abſq; tui oris imperio nullus in vniuerſa terra Aegypti mouebit manũ aut pedẽ.Et in lib. Iudicũ filij Beniamin dicunt ſic ad certũ iecisse lapidẽ funda,vt capillũ tãgere poſſent. Ioãnes q̃q; ait: Multa alia fecit Ieſus, q̃ ſi ſcribant ꝑ ſingula,nec ipſum mundũ arbitror capere poſſe eos,q ſcribẽdi ſunt, libros. Præterea circa ꝓhabita põt moueri,quõ Greg.dicat iſtud capitulũ nõ poſſe exponi ad lr̃am,cũ in om̃i loco ſcripturæ ille dicat ſenſus lr̃alis,q primo principaliterq; intentus eſt ab authore ſcripturæ.Et reſpondendũ ꝙ doctores circa hoc duplicẽ habuerũt modũ loquẽdi.Aliqñ em̃ dicũt ꝙ ille ſit ſenſus lr̃alis,q primo ꝑ verba lr̃æ ſignificat.& ita multa ſunt loca ſcripturæ, q̃ ad lr̃am capi nõ poſſunt,potiſſime in ꝓphetis.ſicq; Apl̃s ꝓteſtat:Litera occidit,ſpũs aũt viuificat.Interdũ vero affirmant ꝙ ille ſit ſenſus lr̃alis,q primo ac principaliter eſt intent⁹ ab authore ſcripturæ.ſicq; oĩs locus ſacræ ſcripturæ dr̃ ſenſum lr̃alem habere,q tñ non eſt ſemꝑ ille q ꝑ verba lr̃æ primo ſignificatur,ſed ſæpe q deſignat ꝑ res,ſignificatas ipſis lr̃æ verbis,vt cũ in lib. Iudicũ ſcribit,Ierũt ligna vt vngerẽt ſuꝑ ſe regẽ:Et 4.Regum,Carduus Libani miſit ad cedrum q̃ eſt in Libano,ſenſus lr̃alis non eſt in iſtis de arboribus,ſed de hominibus per arbores iſtis nominibus deſignatas ſignificatis. Hæc de huius capituli difficultatibus dicta ſint.

Gregori⁹ Albertus · Hierony. · Iere.20. · Ioh. 3. · Matt.26. · Gene. 47. · Iere.20. · Gene.41. · Iudic. 20. · Ioan. 21. · 2.Cor. 3. · Iudic. 9. · 4. Reg.14.

¶Expoſitio Capituli IIII.Reſpondens aũt Eliphaz Themanites,dixit. Art. XIIII.

AMici Iob,q infra ſeptẽ dies qbus cũ ipſo in terra ſederũt,nec eũ affati ſunt, ꝓpter vehementiam ſuæ afflictionis,auditis verbis B.Iob,ſumpſerũt loquẽdi fiduciã:imo ad loquendũ ꝓuocati ſunt valde,moti nõ paꝝ & admirati ꝓpter verba Iob,q̃ videbant eis diuino derogare honori, & deſperationẽ, ꝓſumptionẽ, impatientiãq; ſonare.Hinc zelo Dei ad loquẽdũ moti videntur, ſed non ſcd̃m ſcientiã,qm̃ indiſcrete:& q ad conſolandũ venerũt,ad redargutionẽ,increpationem,atq; acerrimã diſputationẽ cõuerſi ſunt.ſed qa prudẽtes fuerũt,ſibi inuicẽ deferebãt, ordinate loquẽdo,& principaliori iter eos loq exordiẽte.venit aũt & Elihu cũ eis,vt infra inſinuat: ſed qm̃ iunior fuit,tacuit,q̃uſq; hi tres diſputationes ſuas cũ Iob terminauerũt.Itaq; dr̃,[Reſpondens aũt Eliphaz]Cũ Iob fuerit ꝓponens atq; reſpõdens,& alij fuerint obijcientes, quõ Eliphaz nũc reſpondens aſſerit,ꝓſertim cũ Iob nihil ab eo q̃ſierit,nec ad ipſum direxerit verbũ.Et rñdendum ꝙ in ſcripturis rñdere dicit, non ſolum ad interrogata ſeu propoſita loqui,& vicem ſolutionemve reddere ſed & ꝓportionabiliter ſeu congrue verbũ ꝓferre ad dictũ vel factũ alterius.vñ (ſcd̃m Albertũ)reſponſio vocat hic,in cõtrariũ diſputatio. [Themanites,] qa de Themã fuit,fuitq; Themã(vt dr̃)terra iuxta Idumęã.viguit q̃q; ſtudiũ lr̃aꝝ ac ſapiẽtiæ in Themã,iuxta id Baruch:Sapientia nõ eſt inuenta in terra Chanaã, neq; viſa in Themã. q̃d de vera & ſpiritali ſapientia dr̃,q̃ verbo innuit in Themã q̃dã ſapientia viguiſſe.[dixit:Si cœperim⁹ loq tibi, forte moleſte*feres.]vel ꝓpter acerbitatẽ tui doloris, (grauiter nãq; afflictis moleſtũ eſt, multa audire & loqui.Hinc qppe tot diebus conticuerunt:)vel ꝓpter impatientiã tuam,quã nunc in tuis verbis perpendimus.Impatientis aũt & irati conſuetudo eſt,non poſſe audire loquentem vſq; ad congruum finem:ſed mox in ipſo verborum exordio prouocatus,interrumpit verba loquentis. q̃d q̃ vituperabile ſit,in prouerbijs oſtenditur,quo habetur:Qui prius reſpondet q̃ audiat,ſtultum ſe eſſe demonſtrat & confuſione dignum.vel propter inordinatum proprij ſenſus amorẽ. Nempe qui talis eſt, ſuæ impugnationem ſententiæ ægre fert. Nam & Ariſtoteles in Ethicis ait,ꝙ etiam poetæ ſua poemata amant vt proprios filios, & de illorum impugnatione grauant. dein q;, forte,ne de interiorib⁹ alterius videat temerarie iudicare,& vt ſobrie loq cernat. [Sed cõceprũ

Iob. 2. · Iob. 32. · Albertus. · Baruch. 3. · *accipies · Prou. 18. · Philoſop.

ſermonẽ]i. intus ad ꝓferendũ diſpoſitũ ꝑ verba mentalia,[tenere]i. frenare & à ꝓlatione vocali
reprimere[qs poterit?]q.d.nemo aut pauci.q̃d ſi gñaliter intelligaꝉ,ſonat in vitiũ.Paſſionati et-
enĩ cordis eſt leuiſq; animi,eſſe in verbis ꝑcipitẽ,nõ reſtringere linguã,non cõpeſcere inclinati-
Ecci.19. onem atq; ꝓpoſitũ non ſalubre,iuxta illud in Eccleſiaſtico:Sagitta infixa femori canis,ſic verbũ
in corde ſtulti.Eliphaz vero videꝉ hæc dicere de his,q zelo æquitatis & veritatis amore ad loquẽ-
dũ interi⁹ inſtigant,q̃s hmõi amor & zelus,& potiſſime feruida Dei dilectio, ad fandũ q̃ſi cõpel
lũt,atq; ad veritatis defenſionẽ impellũt, etiã ſi alter q̃uis amic⁹ inde graueꝉ, quemadmodum in
Ecci.4. eccleſiaſtico ſcriptũ eſt:Pro iuſtitia agonizare,& vſq; ad mortẽ certa ꝓ iuſtitia,& De⁹ expugna-
Ibidem. bit ꝓ te.Itẽq;,Ne reuerearis ꝓximũ in caſu ſuo,nec cõtineas verbũ in tẽpore ſalutis.Deniq;,teſte
Philoſop. Philoſopho primo Ethicoꝝ, duob⁹ exiſtentib⁹ amicis,ſcĩm eſt ꝑhonorare veritatẽ.Chryſoſto-
Chryſoſt. mus q̃q; dicit,ꝙ licet ſit piũ ꝓpriã æq̃nimiter ferre iniuriã,impiũ tñ eſt diſſimulare iniuriã Dei.
Verba aũt Iob ꝑinducta,videbanꝉ amicis Iob ad diuinã ptinere iniuriã.Hinc ait & Thomas:Iu-
ſti interdũ ex zelo diuino ea q̃ ad Dei honorẽ dicẽda concipiũt, tacere nõ poſſunt,ſcđm illud Ie-
Iere.20. remiæ:Dixi,nõ recordabor ei⁹,puta ſermonis Dei,neq; loq̃r vltra in noĩe illius.Et factus eſt ſer
mo dñi in corde meo q̃ſi ignis exæſtuãs,clauſuſq; in oſſib⁹ meis.& defeci,ferre nõ ſuſtinens.Por
Gregori⁹ ro ſecundũ Greg.triplex eſt genus hoĩm.qdã eñ mala loq̃ concipiunt, & nulla ſilentij grauitate
frenanꝉ.Alij q̃uis ita concipiat,fortiter tñ ſe vincit,& magno ſiletij ſe vigore reſtringũt. Alij tan
tæ ꝑfectionis celſitudinẽ ſunt adepti, ꝙ nec ad loquendũ ꝑuerſa cõcipiunt. Boni itaq; viri freno
Ecci.19. conſilij retinẽt ꝑcipitationẽ verbi,& caute conſiderãt,ne loquendo incaute,audientiũ mentẽ læ-
dant.Contra primos dicit Eccleſiaſtic⁹:Audiſti verbũ aduerſus ꝓximum tuum, cõmoriaꝉ in te,
ſciens ꝙ te non diſrumpet.Deinde Eliphaz nitiꝉ demonſtrare ſcĩm Iob eſſe turpiter impatien-
Prou.19. tem.Cum eñ Salomon dicat, Doctrina viri per patiẽtiã noſciꝉ, turpe eſt doctori patientiæ, ad
impatientiã labi.inhoneſtumq; eſt,quenq̃ alios edocere q̃d ipſe nõ facit,imo cui⁹ contrariũ agit.
ideo ſubdit:[Ecce]q̃d hic poniꝉ ꝓ ſigno cõfuſionis,[docuiſti plurimos]ipſas virtutes,& quõ in
aduerſis patientiã conſeruarẽt. [& man⁹ laſſas roboraſti]i. hoĩes, q̃ꝝ vis operatiua fuit in bonis
Galat.6. opibus fatigata atq; deficiẽs,tua ad bñ agendũ confirmaſti doctrina,ſicut Apl's fecit,dicẽdo:Fra-
tres,bñ facientes nolite deficere.tẽpore eñ ſuo metem⁹ nõ deficientes.[vacillãtes]i.hoĩes in bo-
no nutantes & in rõnis iudicio debiles,vel de diuina ꝓuidentia hæſitantes,[cõfirmauerũt ſermo-
nes tui]q̃bus induxiſti eos ad animi firmitatẽ,ad veritatis certitudinẽ,ad boni cõſtantiã,quem-
1.Cor.16. admodũ Paulus ad Corinth.Stabiles,ingens,eſtote,& ĩmobiles,abũdantes in ope dñi ſemꝑ, ſci
entes ꝙ labor vr̃ non eſt inanis in dño.[& genua tremẽtia]i. eos q in via iuſtitiæ claudicabãt, aut
tribulationũ magnitudine premebanꝉ,q̃ſi graue onus portãtes,atq; ſub illo deficiẽtes,queadmo
dum hoĩ magnũ pond⁹ ferenti genua tremũt.[cõfortaſti]hortãdo ad patientiã inconcuſſam.in
geniculoꝝ aũt tremore ac diſſolutiõe primo apparet debilitas.Docuit ergo Iob ſub lege naturę,
q̃d poſtea docuit Eſaias ſub lege ſcripta,& Paul⁹ ſub lege euãgelica.ſcriptũ eſt eñ in Eſaia,Con
Eſaiæ 35. fortate man⁹ diſſolutas,& genua debilia roborate.puſillanimes conſortamini,& nolite timere.
Hebr.12. Et ad Hebr.dr̃:Remiſſas manus & genua debilia erigite,& greſſus rectos facite pedib⁹ vr̃is. Præ-
Gregori⁹ terea,ſcđm Greg.dum Eliphaz ſcĩm Iob vituperare intendit,ipſum nõ paꝝ cõmendat. Penſe-
mus,ait Greg.cui⁹ celſitudinis iſte vir fuit,q inter curã dom⁹,inter multiplicium reꝝ cuſtodiã, in-
ter affectus pignoꝝ,inter ſtudia tot laboꝝ,erudiendis ſe cæteris ita impendit. Cõſequenter Eli-
phaz innuit,ꝙ Iob ꝓpria dogmata non impleuit.[Nunc aũt venit ſuꝑ te plaga,]i.ꝑcuſſio iſta &
filioꝝ ac opũ ablatio.[& defeciſti]ã fortitudine ac patientia animi virtuoſi.[tetigit te]plaga hęc
vſq; ad intima,[cõturbat⁹ es]i.mente cõfuſus,inquietatus,& inordinat⁹,à medio virtutis ruendo,
cũ tñ virtuoſi ac ſapientis ſit,à mẽtis trãq̃llitate in aduerſis nõ labi.Porro ꝑuerſi duob⁹ modis bo-
noꝝ impetũt vitã,qa aut praua eos dicere aſſerũt,aut nõ ſeruare recta q̃ ducent,q̃ꝝ vtrunq; ami
ci Iob ei impoſuit. Hinc verbis ſequẽtib⁹ Eliphaz innuit Iob nõ fuiſſe veraciter virtuoſum,nec
egiſſe q̃ docuit.Cũ eñ virtuoſi ꝑfectus indiciũ,patiẽtia vere dicaꝉ,iuxta q̃d ſcriptũ eſt in Eccle-
Eccle.27. ſiaſtico,Vaſa figuli ꝓbat fornax, & hoĩes iuſtos tentatio tribulationis. Itẽq;,In igne ꝓbaꝉ argen
Eccle.2. tum & auꝝ,hoĩes vero receptibiles in camino tribulatiõis. Ideo nõ videꝉ vere fuiſſe virtuoſus,in
ꝓſperis,q cõfeſtim aut grauiter ꝑ impatientiã labiꝉ in aduerſis. vñ ad oñdendũ ꝙ Iob ſit virtutib⁹
vacuatus,exprobratorie Eliphaz ſubdit:[Vbi eſt timor tu⁹]i.timor q̃ te añ Deũ vereri mõſtraſti,
vel poti⁹ ſimulaſti?q.d.nũc appares ꝙ Deũ nõ timeas, nec añ ſyncere timueris, cũ tã repẽte atq;
Eccle.1. enormiter pecces ꝑ verba maledictoria,q̃ dixiſti.Scriptũ ẽ nãq;,Timor dñi expellit pc̃m. Hinc
Iob.15. & infra ait hic Eliphaz,q̃ũ in te eſt,euacuaſti timorẽ. Quemadmodũ aũt timor ſeruilis expellit
pc̃m formidine pœnæ,ſic timor filialis amore iuſtitiæ,ſeu deteſtatiõe offenſæ maieſtatis pater-
næ.[Fortitudo tua]i.vbi nũc eſt in te fortitudo illa virtus moralis,q̃ qs in ꝑcipuis aduerſitatib⁹
atq; ꝑiculis cõſtãter ſe habet,& ardua vigoroſe aggrediꝉ? Põt q̃q; exponi de fortitudine vt eſt
donũ,q̃ fit mens bñ promptaq; mobilis à ſpũſctõ,ad ſuſcipiẽdũ & ꝓſequẽdũ eius inſtinctũ in ſuſ
tinendis aduerſis,q̃ ꝓ fidei & veritatis ſeu æquitatis defenſiõibus inferunꝉ. & vbi eſt [patiẽtia tua]
quam ꝑcipue videbaris habere? [Et ꝑfectio viaꝝ tuaꝝ]i. eminentia virtutũ ſeu actuum virtuo-
ſorum

loꝝ,quā ſcd̄m cōmunē famā putabaris habere. Virtutes aūt & opera virtuoſa, viæ iuſtoꝝ dicun-
turq; a ꝑ eas ad vltimum ſuū finem,q eſt beatitudo æterna ſeu De⁹ glorioſus & ſanctus,ꝑtingūt.
q.d. Nunc ꝓrſus imperfectus fuiſſe & eſſe ꝑ effectū oſtēderis. Et recte ordinat Eliphaz quatuor
iſta,qm̄ per primū eoꝝ venitur ad ſcd̄m,ꝑ ſecundum ad tertiū,ꝑ tertiū ad quartum. Timor em̄,
cum ſit fuga mali,retrahit à peccatis,qbus depulſis,fit mens ſecura & fortis in Deo,ꝑ fortitudinē
ꝗꝗ patientia roborat,patientia aūt opus perfectū habet. Inſuper quoniā in fine p̄cedentis capi-
tuli Iob faſſus eſt eſſe ſe innocētē,nec aduerſa hæc meruiſſe,Eliphaz nititur hæc improbare,æſti-
mās ꝙ nemo flagelletur à Deo niſi ꝓ ſuo peccato. [Recordare] p̄teritaꝝ reꝝ hiſtorias memori-
ter reuoluendo. [obſecro,qs vnq̄ innocens periit?] ꝑ præſentis vitæ ſupplicia & aduerſa ſibi ali-
unde illata. quaſi dicat,allegare non poteris ꝙ vnq̄ id accidit,q̄d tibi aſſeris accidiſſe,q̄d ſ.quis ſi-
ne ſuo demerito ſit Deo agente aut ꝑmittēte ꝑcuſſus ſeu interfectus. [aut qn̄ recti deleti ſunt?] i.
dic ſi potes,qn̄ iuſti de hac vita ꝑ violentā ſublati ſunt mortē. His verbis Eliphaz ſuꝑpſius erro- Gene. 4.
rem ignorantiamq; demonſtrat,q̄a & Abel iuſtus à Cain occiſus eſt,& in Eſaia ſcribitur: Iuſtus Eſaiæ 57.
perit,& non eſt q recogitet in corde ſuo,& viri miſericordiæ tolluntur, & non eſt q intelligat. Ezech. 21.
Per Ezechielē q̄q; dominus ad Hieruſalem ait: Educam gladiū meū de vagina ſua, & occidā in Gene. 7.
te iuſtū & impiū. Denique in diluuio certū eſt multos infantes & innocētes periſſe. ſed rurſus videt Gene. 18.
verbū Eliphaz confirmari,eo ꝙ Abraā in Geneſi loquit Deo: Abſit à te q iudicas oēm terrā, vt
facias hanc rem,& occidas iuſtū cū impio, fiatq; iuſtus ſicut impius. Sed & itez in Geneſi dicit Gene. 20.
Deo: Num gentē iuſtam & innocentem interficies? Et r̄ndendū ꝙ ſæpe tēpore legis naturę ac ſcri-
ptæ iuſti in tēporalib⁹ ꝓſperabant,non aūt oēs,nec ſemꝑ. q̄a & Hieremias cæteriq; ꝓphetę dura Iere. 37. 38.
valde ꝑpeſſi ſunt à ꝑuerſis,ſicut & fratres ſeptē cū m̄re ſua ab Antiocho rege. Inductæ aūt autho- 2. Mac 7. b
ritates ex Geneſi atq; conſimiles,intelligunt pro tēpore illo ſcd̄m curſum cōmunē,& ꝙ iuſti in
hac vita non paterent aduerſa ſeu occiſionē à Deo inferente aut ꝑmittente, niſi ꝓ beatitudine
ſua maiori,q̄d Eliphaz nō ꝑpendit. ſed Salomon hoc pēſauit, in Eccleſiaſte affirmāſ: Sunt iuſti Eccſi. 8.
qb⁹ mala ꝓueniūt,q̄ſi opa egerint impioꝝ. [Quin potius vidi] oculis mētis & corporis, expimē-
toq; didici: [eos q opant iniqtatē,] peccādo manifeſte mortaliter. & apti⁹ ait, Qui opant,q̄ ſi dice-
ret,opati ſunt,vt innuat ſe loq de his q ꝑmanēt in pctīs,nō de pœnitentib⁹. [& ſemināt dolores]
i. ea ꝑ q̄ aliꝭ dolorē & afflictionē incurrūt,q̄d faciūt ſuſurratiōib⁹, detractionib⁹, dolis, inſidioſis
machinatiōib⁹ impiiſq; cōſiliis, qb⁹ ꝑ Ezechielē dn̄s loquit: Mœrere feciſtis cor iuſti,quem ego Ezech. 13.
nō cōtriſtaui. [& metūt eos] i. lucrū ſeu cōmodū tēporale de eoꝝ affectu acqrūt, ſicut q nata fru-
mēta ex iactis in terrā ſeminib⁹ metūt atq; in horreū cōgregāt, in q̄ pctō ſcd̄m Albertū ſunt iudi- Albertus
ces,q ex induſtria in cōmiſſiōe cauſaꝝ cauillloſas dāt lr̄as,vt cauſa cū meſſiōe ſeu lucro ad eos de-
nuo reuertat. [flāte] i. iudiciū cū velocitate ac ipetu faciēte, [Deo periſſe,& ſpū] i. volūtate vel vento
ſeu impetu [irę] i. iuſtæ vindictæ [ei⁹ eſſe cōſumptos,] ita ꝙ in vita hac ꝓ ſuis exceſſib⁹ ſunt plagati
diuinit⁹ & ꝑempti. Seruat aūt inchoatā de ſeminatiōe & meſſiōe parabolā, diuinū iudiciū ad vin
dictā p̄cedēs flatū vēti appellās,ipſamq; vindictā noians ſpm̄ ſeu ventum iræ iudicis Dei. ſegetes
q̄ppe vēto vrēte ſiccati ſolēt atq; cōſumi, ꝓpter q̄d ꝑ Malachiā dn̄s ꝓmittit Iudæis: Increpabo ꝓ Malach. 3.
vobis ventū deuorantē & corrumpentem fructum terræ vr̄æ. Itaq; humana ſimilitudine loqtur.
Nos em̄ cū flamus,aerem intra noſ trahim⁹,impetuq; pulmonis ac diaphragmatis eū expellim⁹.
Pariformiter Eliphaz innuit ꝙ De⁹ facta hoīm intra ſe pēſando cōſiderat,& q̄ſi efflādo q̄d intus
decreuit,ſententiā ꝓfert,iuxta quē modū etiā in Eſaia legit: Exiccatū eſt fœnū,& cecidit flos,q̄a Eſaiæ 40.
ſpūs dn̄i ſufflauit in eo, rurſuſq;, Spūs dn̄i ſicut torrēs ſulfuris ſuccēdens eā. Præterea cū hō iraſcit, Eſaiæ 30.
ex accēſiōe cordis & euaporatiōe,ſpūs aīalis multiplicat, ad faciēq; dirigit. Idcirco in iraſcētibus
vultus turget ac rubet,labia dilatant,nares apiunt,& tūc ꝓferūt vltionē. Denique ſicut Greg. tāgit, Gregorius
verbū iſtud ſcd̄m intentionē Eliphaz vniuerſaliter ſtare nō pōt,q̄uis bn̄ intelligi & ſic vniuerſa-
liter valeat verificari. Cōſtat em̄ ꝙ impii ſæpe in ſeculo iſto vſq; ad vltimā ſenectutē ſubſiſtunt,&
magis q̄ iuſti in tēporalib⁹ ꝓſperāt. Verūtn̄,q̄ntū ad aīam ꝑeunt in æternū, vniuerſaliter veꝝ
eſt,ꝙ impii Deo flāte diſpeāt, ſicut & Eſaias fatet, dicendo: Et qdem neq; ſatus nec radicatus in
terra truncus eoꝝ repente flauit in eos,& ꝑierunt. Et Pſalmiſta, Tanq̄ fœnum velociter areſcēt,& Eſaiæ 40.
ſicut olera herbaꝝ cito decident. Itemq;, Deiecisti eos dum alleuarent. quō facti ſunt in deſola Pſalm. 36.
tionē? ſubito defecerūt,ꝑierunt ꝓpter iniqtatē ſuā. Quātūlibet etem̄ diu viuāt ac ꝓſperent in ſe- Pſalm. 72.
culo iſto,tn̄ cōparatiōe ſequētis duratiōis atq; futurę æternæ dānatiōis,velut momētanee deflu-
unt ac ſubito ꝑeunt. Vn̄ in lib. Sapiētię ſero pœnitētes fatent: Tranſierūt oīa illa tāq̄ vmbra p̄teri-
ens. Circa p̄dicta ait Greg. qm̄ ſcriptū eſt: Dn̄s patiēs redditor ē, ſæpe diu tolerat,q̄s in æternū da- Sapi. 5.
mnabit. Aliqn̄ oipotens Deus diu ꝑualere iniquos patitur, vt iuſtoꝝ mundi⁹ vita purgetur. Ali- Gregorius
qn̄ vero iniuſtos celeriter ꝑimit, eoꝝq; interitu innocentiū corda cōfirmat, puſillanimes robo-
rat,humana ſe curare oſtēdit,& ꝙ pctā vlciſcat,demonſtrat. [Rugitus leonis,& vox leænæ,& den
tes catuloꝝ leonum cōtriti ſunt.] Certum eſt,hoīes nominib⁹ beſtiaꝝ illaꝝ ſignari,q̄rum ꝓpri-
etates & act⁹ ampli⁹ imitāt. Itaq; verbis his innuit Eliphaz,cur Iob cū ꝑtinentib⁹ ad ſe ſit plaga-
tus,ꝑ leonē deſignās Iob ob crudelitatē,quā ei imponit, æqtatem em̄,quā viciſſim exhibuit ſan-
ctus

ctus Iob, iſte nūc crudelitatē fuiſſe interpretaſ. Itaq; ait, rugit⁹ leonis, i. aīoſa & ſęua locutio Iob,
inſtat leonis feraliter ꝓſidentis, iuxta illud Prouerbioꝝ: Leo rugiēs & vrſus eſuriēs, ꝑinceps im-
Prou. 28. pius ſup ppl'm pauperem. & vox leænæ, i. ſæua locutio cōiugis Iob, q̄ viro ſuo in atrocitate con-
ſenſit, vt Eliphaz aſſerit. Et dentes catuloꝝ leonū, i. filij Iob epulantes, Contriti ſunt, i. repreſſi vel
oīno extincti, ita ꝙ tyrānides Iob eiuſq; cōiugis, humiliata eſt iuſte, eorum'q; filij ſunt occiſi. [Ti
Gregori⁹ gris perijt, eo ꝙ non haberet ꝑdam.] ſcdm Gregorium & Albertum, ipſum Iob quē vocauit le-
Albertus onem, appellat nunc tigridem, ꝓpter velocitatem ſuā ad mala. Tigris nanq; eſt animal ſæuū &
velox ad prædā, eſt'q; varietatē aliquam habens. ſic ꝗq; Eliphaz notat Iob de ſimulatione hypo-
criſis, quē dicit periſſe, i. aīo deſtitutū, eo ꝙ non habeat prædā, i. qm̄ alioꝝ bona rapere magis non
valet, nec laudes humanas acqrere, qm̄ eius hypocriſis cūctis iam patet. [Et catuli leonū diſſipa-
ti ſunt.] ꝑ q̄s filios Iob, vt dictū eſt, exprimitu vel miniſtros atq; domeſticos ei⁹ officiatos ad ꝑdā
Gregori⁹ tollendā. Porro (vt ait Greg.) in trāslatione LXX. interpretū nō dicit tigris, ſed myrmicoleo.
Myrmicoleo qppe paruū valde eſt aīal, formicis inſidiās, q̄d ſub puluere ſe abſcōdit, & formicas
frumenta geſtātes interficit, interfectos'q; cōſumit. Myrmicoleo aūt latine dr̄ formicaꝝ leo, vel
certe expreſſius formica & leo, qm̄ alijs aīalibus ob ſuā paruitatē formica eſt, formicis aūt eſt leo.
eas nāq; deuorat, atq; ab alijs deuoraſ. Itaq; ſcdm hāc tranſlationē, Eliphaz rep̄hēdit Iob de au-
dacia & timore, ita ꝙ cōtra maiores fuerit pauidus, cōtra ſubditos audax. Qm̄ ergo ꝓbare inten-
dit ſctm̄ Iob cū ſobole ſua ꝑ eoꝝ pctīs eē plagatos, q̄d prima facie apparētiā nō habebat in Iob,
q vita & fama celebris fuit, idcirco ex diuina reuelatiōe ſibi (vt aſſerit) facta, format ac elicit ar-
gumentū. Ratio qppe hūana in ſpiritalib⁹ & diuinis, in occultis'q; hoīm actib⁹ & variabiliſſimæ
diſpoſitiōis eoꝝ, diſcuſſione debilis eſſe ſolet atq; incerta: et q̄ aliq̄ fuerint altiora, eo ſunt hūano
ſenſu imperceptibiliora. authoritas vero diuina nō fallit. ideo ſubdit, [Porro ad me dictū eſt ver
bū abſcōditū] i. ſermo alijs nō audit⁹ aut cognit⁹, & altæ ſentētiæ cōtentiuus. & in eo q̄d ait, dictū
Valerius eſt, notat ꝙ ꝑ oraculū iſta accepit. q̄ reuelatio certior ē, q̄ q̄ fit in ſomno, vt aſtruit⁹ Martialis ſup
Maxi. ſomniū Scipiōis. [& q̄ſi furtiue] i. ꝑ modū furti ſeu raptim & ſecrete. [ſuſcepit auris mea venas ſu
ſurrij eius.] ſcdm Thomā, reuelatio iſta facta inſinuaſ in plena vigilia, apertis videlicet exteriori-
bus ſenſib⁹, vt ſtatim tangeſ. ſic'q; ꝑ aurē exteriorē aures poſſent intelligi. exteriorib⁹ etem̄ ocu
lis vidit vultum ſibi incognitū, vt Thomas exponit. Albertus vō de interiorib⁹ auribus oculis'q;
Albertus exponit, allegans Baſilium ſup primū Prouerbioꝝ dicentem: Intellectus ꝑ ſignum accipiens, di-
Baſilius ciſ auris, quemadmodū ipſe intellectus ꝑ ſpeciem accipiens, diciſ viſus: & intellectus immedia-
te contingens, dicitur tactus: intellectus autem interiora intelligibilis ꝑ exteriora accipiens, q̄ſi
Baſilius ꝑ quēdam vaporē, diciſ olfactus: intellectus vero interiora intelligibilis immediate ſuſcipiēs, dr̄
guſtus. Porro ſuſurriū dicit, qa ſecrete de ore in aurem ꝑcipit & aīo audiente, alij q adſunt, illud
nō audiūt. Venas q̄q; ſuſurrij noīat vias ac modos reuelationum ſcdm Greg. & Albertum, q ad-
Gregori⁹ uehunt ſeu deducūt veritatē ad intellectus refectionē, ſicut venæ corporeæ aduehunt ſanguinem
Albertus ad nutrimentū membroꝝ. vn̄ in lib. Prouerbioꝝ legiſ: Vena vitæ os iuſti. Itaq; in eo q̄d ait, ſuſ-
Prou. 10. cepit auris mea venas ſuſurrij ei⁹, inſinuat ꝙ modū, viā ſeu mediū huius ſecretę allocutiōis & re-
uelationis, ſimul cū ipſa allocutione ſecreta, quā ſuſurrium vocat, ꝑcepit ac intellexit: ipſa'q; oris
apertio, ꝓlatio verbi ad aures deductio, loquēdi maneries, venæ q̄dam ſunt reuelatiōis, inſtructi-
onis ſeu allocutionis. Eliphaz itaq; innuit ſe iſta audiſſe non ꝑ modum claræ ſeu altiſonæ vocis,
ſed ꝑ modum ſuſurrij. forte eqdem & alij qdam tunc ſecum fuerunt, vel cū coniuge fuit in lecto,
ſolus'q; ipſe iſta audiuit. Inſup verbum diuina reuelatione ꝑceptū, vocaſ abſconditum, qm̄ com
munitati hoīm, ſenſum & imaginationem ſequentium, eſt occultum: q̄d q̄ſi furtiue auditur, dū
veritas eius clara mente aſpicitur. ſic'q; iuxta Albertū, furtum appellaſ, puri ac ſimplicis intelle-
ctus abſtractio à ſtrepitu ſenſuum & ludificationibus phātaſiæ, q̄d bonum eſt furtum. Præterea
Thomas ſcdm Thomam, triplex modus occultationis in reuelationibus ſolet cōtingere. Primo, cū veritas
intelligibilis ꝑ viſionē imaginariā demonſtraſ. Secūdo, cum in imaginaria viſione ſeu alia figu-
Eſaiæ 11. ratiuæ locutiones ꝓferuntur, vt in Eſaia: Egredieſ virga de radice Ieſſę &c. Tertio, cū qs reuela-
tionē diuinā habet non frequentem ac diuturnā, ſed ſubitā & trāſitoriā. Spiritaliter demū iuxta
Gregori⁹ Greg. verbum abſcōditum, allocutio intimæ aſpirationis pōt intelligi, de q̄ ait Ioānes: Vnctio
ei⁹ docet vos de oīb⁹. venas aūt ſupni ſuſurrij auris cordis ſuſcipit, qa ſubtilitatē locutiōis intimæ
1. Ioan. 2. mēs deſup afflata & raptim & occulte cognoſcit. Niſi em̄ ab exterioꝝ deſiderijs ſe abſcōdat, in-
terna nō penetrat. Venæ vero ſuſurrij dicunſ cauſaꝝ origines, qb⁹ diuina aſpiratio ad mentē de-
ducitūqs nobis aperit De⁹, dū latēter inſinuat, qbus modis ad nr̄æ intelligentiæ aurē venit. aliqn̄
em̄ nos amore, interdū terrore cōpūgit. Iteꝝ, q ſuſurrat, occulte loqſ, & vocē apte nō exprimit.
nos aūt q̄uſq; carne corruptibili premimur, nullo mō claritatē maieſtatis diuinæ, ſicut in ſeipſa
incōmutabilis manet, videm⁹: qm̄ acies infirmitatis nr̄æ nō ſuſtinet hoc, ꝙ de ei⁹ ęternitatis ra-
dio ſup nos intolerabiliter fulget. Cū ergo nobis oīpotēs Deus primas cōtemplationis ſe indi-
cat, nequāq̄ nobis loqſ, ſed ſuſurrat: qa etſi plene nō intimat, aliqd tn̄ de ſe menti humanæ oſten-
dit. Tunc aūt nequaquam ſuſurrat, ſed loquiſ, cū eius nobis certa ſpecies reuelaſ. Hinc in Euan-

gello veritas dicit: Palã de pře annunciabo vobis. Et Ioannes: Videbimus eũ ſicuti eſt. Hæc Gre Ioan. 16.
gorius. Conſequẽter dr tẽpore reuelatiõis ſubiũgit: [in horrore viſionis nocturnæ] i. in viſione 1. Ioan. 3.
horribili, q̃ tẽpore noctis mõſtrat. [vel in horrore] i. tẽpore noctis tenebroſo, q̃ hoĩes citiꝰ timẽt,
& reuelatiões frequẽtius fieri ſolẽt. Tẽpus nãq; nocturnũ ob ſuã qetẽ ad percipiẽdũ reuelatiões,
magis eſt cõgruũ, qñ & exteriores ſenſus à ſuis occupationibus ceſſant, ipſaq; vis imaginatiua
extat quietior, atq; ob id ad informationem deſuper ſuſcipiendam habilior. ideoq; intellectus
ad contemplationẽ eſt tunc magis diſpoſitus. itaq; in eo q̃d ait, In horrore, inſinuat magnitudi
nem reuelationis. horror etenim eſt de aliquo magno ac admirando, q̃d aut vix, aut non ſuffert
natura humana. in eo autem quod ait, Viſionis, innuit certitudinem veritatis. quoniam q̃d vi-
demus, certũ habemus. addens vero, Nocturnæ, deſignat exterioris atq; ſenſibilis luminis occul-
tationẽ, dũ ſtrepitus ſenſuũ, nõ impedit intellectũ. [qñ ſopor ſolet occupare hoĩes] i. qñ ſolẽt dor
mire, ſicut in hymno ait Ambroſius: Deꝰ creator, veſtiẽs diẽ decoro lumine, noctẽ ſoporis gr̃a. Ambroſi⁹.
qbꝰ verbis ſcd̃m Thomã, Eliphaz innuit ſe tũc nõ dormiſſe. dicitq; hoc loco Albertꝰ Sopor ẽ ꝓ Albertus
fundꝰ ſomnus, ligãs ſenſus & imaginatiões, ſed ad intellectũ nõ ꝑueniẽs: q̃a intellectus nõ eſt virtꝰ
in corpore, ꝓpter q̃d in ſopore magis ōpat: q̃a nec ōpatione ſenſuũ, nec imaginatiõr euocat vel
impedit. Sõnus aũt cõmune eſt ligamentũ ſenſuũ, nõ phãtaſiæ nec imaginatiõis. vñ dicit Ariſto-
teles primo de ſomno & vigilia, ꝙ phãtaſia in vigilia mouet & magis in ſomno. huiꝰ ſignũ eſt, Philoſop.
q̃d dicit in Geneſi, q̃a cum dñs vellet reuelare intellectuali reuelatione, q̃liter dr latere Chr̃i fa- Gene. 2.
bricanda eſſet eccl̃ia, immiſit ſoporem in Adam, vt ſcilicet non impedito intellectu, lympide
perciperet reuelationem. Hinc ſcriptum eſt in Canticis: Ego dormio, & cor meũ vigilat. In Nu Cant. 4.
merorum quoq; libro, vbi commẽdat viſio Balaã, & dicitur ꝙ viſiones oĩpotentis intuitus eſt, Num. 24.
ꝑmittit: Dixit homo cuiꝰ obturatus eſt oculus, q̃ cadit, & ſic apiunt oculi eius. Et intẽdit ꝙ q̃nto
obturatus eſt oculus exterior, tanto lympidius videt interior: & q̃nto cadit exterior profundio-
ri deſtitutus ſopore, tãto aptiores habet oculos interiores ad veritatis cõtẽplationẽ. Hęc verba
Alberti difficilia ſunt, nec admodũ reſoluta. nec aſſerẽdo, ſed referẽdo ea cõmemoro, q̃ꝝ diſcuſ-
ſio & explanatio multis indiget verbis, ꝑſertim cũ ſoleat dici, ꝙ ꝑ ſomnũ ſeu ſenſuũ ligamẽtum,
vſus rõnis ac liberi arbitrij impediat. Propter q̃d q̃dã q̃ fiũt in ſomno, excuſant à culpa, q̃ alias eſ
ſent ꝑſus illicita. Verba q̃q; Balaã ad Iſrl̃, aliã habẽt interpretationẽ cõueniẽtiorẽ: nec ipſe Ba
laã ſopore aut ſomno fuit oppreſſus, qñ viſiões illas duas accepit, ꝓpter q̃s allegata ꝓtulit verba,
quẽadmodũ intuẽtibꝰ textũ libri Numeroꝝ reor patere. Itaq; ꝓpter ꝓlixitatẽ vitãdã ptrãſeo.
nec eñ verba expoſitoꝝ, ſed textus, exponẽda ſuſcepi. Circa hunc paſſum ait Greg. Horror no- Gregori⁹.
cturnæ viſiõis, eſt pauor internę cõtẽplatiõis. hũana etenĩ mẽs q̃ altius eleuata, q̃ ſunt æterna. cõ-
ſiderat, eo de factis ſuis tẽporalibꝰ grauius tremefacta formidat: q̃a tãto ſe reã verius cernit, q̃nto
ſe ab illo lumine diſcrepaſſe, q̃d ſup ſe intermicat, cõſpicit. Sed qñ ad infirmos mẽtis nr̃æ oculos
illud incõmutabile lumẽ, ſicut eſt, nõ erũpit, adhuc Deũ q̃ſi in nocturna viſiõe aſpicimꝰ, in cuiꝰ
magnitudinis cõtẽplatione mẽs horreſcit: qm̃ ipſis cõtẽplationis eiꝰ veſtigijs ſe imparẽ ſentit,
atq; ad ſe relapſa, eũ arctius diligit, cuius mirã dulcedinẽ ferre non valens, vix hanc ſub incõple-
ta viſione guſtauit. Deniq;, q̃ſquis internã quærens quietem, mũdi ſtrepitũ fugit, q̃ſi obdormit. 1. Theſ. 4.
Somnꝰ aũt in ſcripturis tripliciter ſumit. Primo pro morte carnis, dicente Ap̃lo: Nolumus vos Rom. 13.
ignorare de dormiẽtibꝰ. Scd̃o ꝓ torpore negligentiæ, iuxta illud: Tẽpus eſt nos de ſomno ſurge-
re. Tertio ꝓ q̃te vitæ æternæ, vt voce ſpõſæ in Canticis dicit: Ego dormio, & cor meũ vigilat. Cant. 4.
[Pauor tenuit me & tremor] i. formido aĩæ & corporis trepidatio inuaſerunt & occupauerũt me.
ex huiuſcemodi nãq; ſup̃nis atq; inſolitis auditis & viſis, ꝑſertim tẽpore noctis, naturale eſt ho-
mini, magno app̄hẽdi timore. Vñ cũ homini fiũt reuelatiões inſolitæ, in principio timore cõcu- Albertus
tit, patitq; tremorẽ. Porro ſcd̃m Albertũ, pauor motus eſt cordis ſcd̃m ſyſtolen. tremor eſt trepi-
datio corporis, eſtq; magno aliq̃ apparẽte, fuga cordis intra ſeipſum. Dũ eñ intra ſe fugiẽs, intra
ſe claudit ſp̃m, calorẽ & ſanguinẽ, exteriora mẽbra his tribꝰ deſtituta, mox tremũt. virtꝰ nãq; mẽ
bro affixa & debilis, mouet ad vnũ ſitũ. deſtitutio aũt caloris & ſp̃us, faciũt decidere ad ſitũ op-
poſitũ, ſicq; cauſat tremor inter duos ſitus oppoſitos. [Et oĩa oſſa mea ꝑterrita ſunt] i. tremore
cõcuſſa ſeu alterata, ita ꝙ timor cordis tã ingẽs ac vehemẽs fuit, ꝙ in totũ corpꝰ intime atq; for
tiſſime redũdauit. Sic & Eſaias de ſeipſo teſtat: Corrui, cũ audirẽ: cõturbatꝰ ſum, cũ viderẽ: emar- Eſaiæ 21.
cuit cor meũ. Similiter Daniel ait in libro viſionũ ſuaꝝ: Dñe, in viſione tua diſſolutæ ſunt cõpa- Dani. 10.
ges meę, & nihil in me remãſit viriũ. ſed & halitus meꝰ intercludit. Spiritaliter ſcd̃m Gregoriũ, Gregori⁹.
oſſa ſunt ōpa virtuoſa ac fortia: quæ q̃ agunt, alicuius aliq̃ñ momenti ea exiſtimant: q̃a q̃ ſit ſub-
tile iudicium diuinæ diſtrictionis, ignorant. ſed cũ ꝑ contemplationẽ rapti ſuperna conſpiciũt,
à ſuæ ſecuritatis ꝑſumptione liqueſiunt: & tanto magis in diuino conſpectu trepidãt, q̃nto nec
bona ſua digna eius examine quẽ cõſpiciũt, pẽſant. [Et cũ ſp̃us me ꝑſente trãſiret] i. me accede-
ret, ſeq; mihi adueniẽs ꝑſentaret, intelligẽdo ꝑ ſp̃m, angelũ in forma viſibili apparentẽ, vt Tho- Thomas
mas innuit, & Lyra aptius dicit. Albertus tñ ꝑ ſp̃m, intelligit ſupiorẽ aĩę portionẽ, in q̃ ponit intel Albertus
lectus, qui tranſiuit, i. in tranſitu raptim intellectum viſionis accepit. coram me, inquit, id eſt,
ante

añ meū cōſpectū. ſed expoſitio prior eſt aptior.[Inhorruerunt]i. horripilationē paſſi ſunt,ſeu ꝑ
horrore in altū ſurrexerūt.[pili carnis meæ.]Calore nāq; & ſpū ad interiora retractis,frig⁹ obre
pit in pelleiq̃ cōtracta,erigunt capilli,q̄d horripilatio nūcupat. Nec mirū,ſi ad ꝑſentiā angelicæ
ac cæleſtis ꝑpotētis virtutis,virt⁹ humana inferior fragilis,taliter alteret ac variet,ꝑſertim in no
cte,qñ res apparēs ſeu audita,viſu diſcerni nō valet. ꝑpter q̄d parua cōmotio tūc turbationē ſor
Gregori⁹ midinemq; inducit,opinātib⁹ mai⁹ qd eſſe q̄ eſt.Myſtice,iuxta Greg.nobis ꝑſentib⁹ ſpūs trāſit,
qñ inuiſibilia noſcim⁹,& tñ hęc nō ſolide,ſed raptim videm⁹. neq; eñ in dulcedine cōtēplatiōis
intimæ diu mēs figit qa ad ſemetipſam immēſitate luminis reuerberata, reuocat & cū ire ſup ſe
nitit,confeſtim ad infirmitatis ſuæ tenebras fracta,relabit.Pili vero carnis, deſignāt vitæ veteris
cogitatiōes,q̄ trāſeunte ſpū ꝑtimeſcūt,qm̄ vi cōpunctiōis & diuinę illuſtratiōis gr̄a ſugiūt.[Stetit
qdā cui⁹ nō agnoſcebā vultū]i.ſpūs angelic⁹ in ſpecie vultus hūani,cui⁹ determinatā notitiā nō
Iudic.6. habebā,ſicut nec Gedeon,nec Manue,clara die angelos intuētes, ꝑmo nouerūt q eſſent.& for-
Iudic.13. te Eliphaz antea ſimilē viſionē nō habuit,forſitāq; in principio dubitauit an eſſet ſpūs fallax.di-
cendo aūt,Stetit qdā,ſtabilitatē viſionis oñdit,ſcd̄m Thomā,q tñ paulo añ diſſeruit reuelationē
iſtā ſubitā trāſitoriāq; fuiſſe. q̄d forte ſic cōcordat, qa opatione viſionū q̄s habuit Moſes,de q̄ ibi
Thomas loquit Thomas,ſubita & trāſitoria fuit,q̄uis abſolute loquendo ſatis fixa extiterit. [imago corā
oculis meis]circa q̄d ait Albert⁹:Ne putet fuiſſe ſenſualis viſio, dr̄ imago.q.d.nō veritas alicui⁹
Albertus fuit,ſed imaginaria viſiōe imago repſentata corā oculis meis imaginariæ viſiōis. Thomas vero
aliter ſentit,& dicit,qa in ſomno ſpūales reuelatiōes min⁹ diſcerni pñt à ſomnijs cōfictis ac friuo
lis:ideo vt oñdat hāc reuelationē nō dormienti,ſed vigilāti factā,ſubiungit: Imago corā oculis
meis,ꝑ q̄d ſignificat ſe vidiſſe oculis ꝑ vigiliā aptis. Quē Lyra ſequēs,expōit Imago &c.q.d.an-
gelus fuit in ſpecie viſibili mihi vigilāti apparēs.q̄ viſio excellentior eſt,q̄ q̄ in ſomnijs habet.Ve
rūtñ Albert⁹ nō negat eā in vigilia factā,immo hoc innuit.ſiqdē aliq vigilātes rapiunt in men
Idem. tis exceſſum,& alienant à ſenſib⁹.res q̄q; q̄ ſoris ꝑſentari apparet,nō niſi ꝑ ſimilitudinē int⁹ ima
Thomas ginarie demōſtratā videt.Deniq; q Thomā aſſeqt,q̄d ait,Imago,ita exponat,vt angelus vere ap
paruiſſe oculis exteriorib⁹ referat,q nihilomin⁹ imago vocat,qa in humana apparebat effigie.
ſicq; q̄d oculis obijciebat,imago(i.ſimilitudo)fuit hoīs,nō res ſeu veritas ꝑſonę humanę. [& vo
cem q̄ſi auræ lenis audiui]i.gratioſe,molliter atq; ſuauiter locut⁹ eſt mihi,quēadmodū lenis aura
dulciter molliterq; diffunditur. Aura eñ lenis, ſibilo tenui & murmure leui mouet aures ſine tu-
multu:ſic ſpūs bon⁹ aures eorū,in qb⁹ nec mund⁹ tumultuat,nec caro inūdat,nec dæmon ingrati
3.Reg.19. dinem parit.Hinc III.Regū de apparitiōe facta Eliæ habet:Poſt ignē ſibilus auræ tenuis,ibi dñs.
Thomas Sibilus nāq; deſignat ſuſurriū ſpūs cū Deo,vel Dei ſeu angeli cū hoīe.Præterea iuxta Thomā, ap
paritiōes aliqñ fiunt à ſpū bono, aliqñ à ſpū malo:& vtrobiq; timorē patit homo in principio
ꝑpter viſionem inſolitā.ſed bono ſpū apparente,timor in cōſolationem finit,vt patet in angelo
Dan.10. cōſortāte Danielem,& Gabriele cōſortāte Zachariā virginemq; beatā. ſpūs aūt malign⁹ hoīem
Zach.1.3. ꝑturbatū relinqt.Vñ & nunc ꝑ vocem q̄ſi auræ lenis,cōſolatio ꝑcedētem ſedans pauorem, nota-
tur.& viſio à bono ſpū fuiſſe mōſtrat. Nihilomin⁹ in viſionib⁹ à ſpū bono exhibitis,aliqñ voces
Exod.19. horribiles & magnæ fiūt cōmotiōes,quemadmodū in Exodo factū fert in legis datione, in Eze
Ezech.1. chiele q̄q; & Apocalyp.q̄d fiebat ad incutiendā hoīb⁹ reuerentiā maieſtatis diuinæ, vel ad decla
Apoc.1. rationē potentiæ ei⁹ aut angeli,vel ob cōminatiōes q̄ ꝑfigurabant. Poſtremo ſcd̄m Greg.ꝑ vocē
Gregori⁹ auræ lenis,cognitio ſcti ſpūs deſignat, q tenuiter nr̄æ menti infundit. Deinde ponit Eliphaz q̄d
ſibi in viſiōe ꝑlatū eſt:[Nunqd homo Dei cōparatione iuſtificabit?]q.d.non vtiq;.qa q̄tumli-
bet magna ſit hoīs iuſtitia,à diuinæ tñ pfectione iuſtitiæ deficit infinite. ideo cōparatione illius,
eſt nullius momenti,& iniuſtitia poti⁹ q̄ iuſtitia,ſicut cōparatione Dei nemo bon⁹ aut ſapiēs. ꝑ-
Eſaiæ 64. pter q̄d loquit Eſaias:Quaſi pann⁹ menſtruatæ,vniuerſæ iuſtitiæ nr̄æ.Et Pſal.Non iuſtificabit in
Pſalm.142. conſpectu tuo oīs viuens. Eccleſiaſtic⁹ q̄q;:Non te iuſtifices añ Deū.[aut factore ſuo purior erit
Ecci.7. vir?]i.impoſſibile ꝑſus eſt,vt homo qcūq; creatore ſuo ſit mūdior, ſanctior ſiue ꝑſtantior, im
Eſaię 64. mo immenſe diſtat à puritate,ſimplicitate & ſanctitate mentis diuinę.Et qcq̄d puritatis aut bo
nitatis ſortit,à ſuo adept⁹ eſt creatore.Hinc Eſaias aſſerit:Facti ſum⁹ vt immundi oēs nos, & nūc
dñe pater nr̄ es,nos vero lutū.Ex qbus Eliphaz ꝑbare intendit,ꝙ Iob non ſine ſua culpa à Deo
punitus ſit.alioqn Deus eſſet iniuſtus,cum op⁹ iuſtitiæ ſit reddere vnicuiq; q̄d meret. Pœnā aūt
nemo meretur ſine ꝓuia culpa.Aliqui q̄q; hoīes tantę ſunt ęqtatis,ꝙ nullū volunt plagare, niſi ꝑ
ſua iniqtate.Si ergo Deus quem punit abſq; ſuo demerito,ſeqtur,vir aliquem Deo cōſiſtere pu
riorem ſeu æquiorem.Hæc aūt argumentatio cōtra Iob nō concludit,qm̄ apud Deum op⁹ iuſti-
tiæ nō ſolū eſt,reddere pœnā ꝑ culpa,ſeu ꝑmium pro merito,ſed etiā electos innocentes aduer-
Eccl.34. ſis exponere,vt glorioſius coronentur,amplius mereātur, tentamentis ꝑbentur. Qui eñ nō eſt
tentatus.qd ſcit?aliȷs q̄q; in exemplum proponantur,aut ſuis afflictionibus opem aliȷs ꝑbeant,
ſicut & Chrs ſua paſſiōe mundū redemit. Alius demū eſt proceſſus diuinæ iuſtitiæ, q̄ humanæ,vt
patuit.Vel ideo dicit Eliphaz verba hęc,vt demonſtret ꝙ licet Iob ſcd̄m ſe humano mō iuſt⁹ fu-
iſſet,cōparatus tñ ad Deū, defectu nō caruit culpæ,quā Deus in eo poterat iuſte punire.& ſi ſe di

cit ſine culpa punitũ,Deũ affirmat iniuſtũ.Ac ſi Eliphaz dicat,qſquis de ꝑcuſſiõe murmurat,qd
aliud q̃ iuſtitiam ferientis accuſat?Puriorẽ ergo vir factore ſuo ſe ęſtimat,ſi cõtra flagellũ que-
relam parat,cumq; ſibi poſtponit,cuius iudiciũ de ſua afflictione redarguit. Conſequẽter oſten
dit hoiem ſine pc̃tõ non eſſe,cõparatione naturæ angelicæ.[Ecce q ſeruiũt ei, non ſunt ſtabiles]
id eſt,ciues ſuperni,q inceſſabiliter creatori laudib⁹ puris deſeruiũt, nõ ſunt penit⁹ immutabiles
& impeccabiles ꝑ naturã,ſed vertibiles atq; peccabiles, qñ ſibiipſis relinquunt,gr̃a deſtituti.ꝓpter
q̃d aſtruit Damaſcen⁹,ꝙ om̃e creatũ ſit vertibile.Et iuxta diuinũ Dionyſiũ,oĩs creatura inceſſan
ter conſeruat à Deo,à q̃ ſi penit⁹ relinqueret, in nihilũ laberet. Verũtñ angeli ſancti ꝑ gr̃am in Damaſce.
Deo ſunt cõfirmati,& ab om̃i culpa ꝓſeruati. Idcirco ex his nõ ſequit error Origenis,dicẽtis in Diony.
cælo eſſe ruinã.[& in angelis ſuis]qbuſdã[repperit prauitatẽ]ſuperbiæ, anteq̃ cõfirmarent in bu Error Origenis.
no,fruerẽturve Deo,quẽ q ſemel in patria ꝑ ſpeciẽ beatifice videeit, nunq̃ ab eo auerti aut rue-
re põt.De caſu aũt primi angeli ſcriptũ eſt Iſaia & Ezechiele,vbi dñs ait:Tu Cherub extenſus & Eſa.14.
ꝓtegens,& poſui te in mõte ſc̃tõ Dei,repleta ſunt interiora tua iniq̃tate,& eieci te de mõte ſan Eze.28.
cto Dei,& ꝑdidi te.eleuatũ eſt cor tuũ in decore tuo.Chr̃us inſuꝑ ait: Videbã ſatanã ſicut fulgur Luc.10.
de cælo cadentẽ.Et Petrus in ſecũda ſua Canonica: Deus angelis peccãtibus nõ pepercit.[quãto 2.Pet.2.
magis hi q habitãt domos luteas,]id eſt,hoĩes,q̃rum terrena ſunt corpora,iuxta illud Gene.For Gen.1.
mauit Deus hoĩem de limo terræ. Et Iſaias dicit Deo: Fictor noſter es tu, nos vero lutũ.[q ter- Eſa.64.
renũ habẽt fundamentũ,]id eſt,carnẽ mortalẽ animæ rationali ſubſtratã,q̃ caro in gñatiõe hoĩs
prima eſt,quẽadmodũ fundamentũ in cõſtitutione domus.Anima aũt,inquantũ eſt forma cor
poris,habet ſe ad illud ſicut fundatũ ad fundamẽtũ. in eo nãq; fundat ad cõſiſtendũ,& illud ſubii
cit ei.inquantũ vero eſt corporis motor, habet ſe ad illud, vt habitator ad domũ,& nauta ad na
uẽ,iuxta quẽ modũ ait Apoſtolus:Habem⁹ theſaurũ iſtũ in vaſis fictilib⁹.Et itẽ,Scim⁹ q̃ ſi terre- 2.Cor.4.
ſtris domus nr̃a huius habitationis diſſoluat, ꝙ ædificationẽ ex Deo habemus,domũ non manu 2.Cor.5.
factã in cælis.dicit q̃q; homo habitare in huiuſmodi lutea domo,ratione partis ſuę principalio
ris,videlicet animæ corpus inhabitãtis.[cõſument velut à tinea:]q̃d licet de corporali morte ac
cipi poſſit,q̃ homo cõſumit ſicut veſtis à tinea, tñ intẽtio Eliphaz eſt de cõſumptione ſpiritali ꝑ
culpã,vt cõſtat ex dictis.ideo ſenſus eſt,Cõſument,id eſt,ſpiritalẽ vitã charitatis & gr̃æ peccãdo
amittẽt,velut à tinea cõſumit tunica.nã ſicut ex tunica orit,eãq; corrodit,ita ex carne eſt fomes
pc̃ti,& ſenſualitas ipſa infecta,ratio cæca,volũtas ad vitia ꝓna,ſicq; homo ex his q̃ in ipſo ſunt,
& oriunt ex ipſo,ꝑ culpã cõſumit.habet em̃ ex ſe inclinationẽ & ꝓnitatẽ ad mala,q̃d angeli non
habebãt.Ideo ſcriptũ eſt in lib.Sap. Corp⁹ q̃d corrũpit,aggrauat aĩam,& deprimit terrena in- Sap.9.
habitatio ſenſum multa cogitantẽ.In Geñ.q̃q;,Sẽſus & cogitatio cordis humani ꝓni ſunt in ma Gen.8.
lũ ab adoleſcẽtia ſua.[De mane vſq; ad veſperã ſuccident:] id eſt,ꝑ totũ diei ꝓceſſũ frequẽter pec
cãdo,à ſpiritali vita virtutũ tollent.Quod itẽ de cõtinua cõſumptione ſeu abbreuiatiõe natura-
lis vitæ accipi põt.indeficiẽter em̃ qd deperit de vita nr̃a q̃libet hora,ſecũdũ illud in Iſaia:De ma Eſa.38.
ne vſq; ad veſperã finies me.[Et qa nullus intelligit,]nullus videlicet cõparatiue,id eſt,ꝑpauci,qd
ſunt & q̃ fragiles,& q̃t vitiis ſubditi,iuxta q̃d ſcriptũ eſt: Delicta qs intelligit? In Iſaia q̃q;,Popu- Pſal.18.
lus nõ intelligẽs vapulabit.Et Apoſtol⁹ ait:Qui ignorat,ignorabit.[in æternũ peribũt] q iſta non Eſa.3.
pẽſant,cũ ſint mortaliter vitioſi,qbus pœna debet æterna.ex q̃ certũ eſt,ꝙ Eliphaz ex reuelatio- 1.Cor.14.
ne hac,nouit aĩæ immortalitatẽ infernaliũq; pœnarũ ꝑpetuitatẽ. [Qui aũt reliq fuerint] id eſt,q
ꝓter illos non intelligẽtes iã dictos extiterint,ſ.boni atq; electi, q̃ Dei ſunt intelligẽtes.[auferen
tur ex eis]id eſt,de illorũ reproborũ conſortio ſecernent,nec peribũt cũ eis. [Morient]morte na
turali & corporali,q̃ bonis & malis cõmunis eſt. [& non in ſapiẽtia]id eſt,quantũ ad ſapiẽtiam
quã habẽt à Deo,non morient,ita ꝙ ſapiẽtia ꝑ mortẽ non tollet ab eis.Vel ſic:q aũt reliq fuerit,
id eſt,poſteri ꝑeuntiũ vitia parẽtũ ſequẽtes,ſeu alii à Deo non ſtatim dãnati,ſed ꝓpter pœniten
tiã agẽdã dilati,nec tñ pœnitẽtiã opati,auferent de vita hac poſt patrũ diſceſſũ.Porro q̃d addit,
Ex eis,ſecũdũ Lyrã non eſt in Hebræo neq; de textu.Morient,& non in ſapiẽtia vera ac ſpirita
li,id eſt,ſine ea decedẽt,qa nec eã habuerũt:ſed in ſtultitia ꝓpria ſeu carnali & ſeculari prudẽtia
ꝑierũt,iuxta illud Baruch:Quia non habuerũt ſapiẽtiã, interierũt ꝓpter ſuã inſipiẽtiã.Itaq; Eli-
phaz ꝑ oĩa iſta intẽdit tã fragilẽ atq; immũdã eſſe naturã humanã,ꝙ ſine pc̃tõ eſſe non poſſit.& Baruch.3.
ꝙ dicẽs ſe purũ,cũ puniat à Deo,dicit Deũ eſſe impurũ ſiue iniuſtũ,& ꝓfert ſe ei,ſicq; credẽdum
ſit,ꝙ Iob & filii ei⁹ ob ſua pc̃tã ꝑcuſſi ſint. Quærit,an Eliphaz habuit reuelationẽ ꝓſcriptã à Deo,
vel eã cõfinxerit. Hoc Thomas reliq̃t ſub dubio.Lyræ aũt videt,ꝙ finxit hæc,qa in fine libri dñs
ait ad Eliphaz:Non eſtis locuti rectũ corã me. Rurſus, qa inducit & applicat eã ad falſum intel Thomas
lectũ.Poti⁹ tñ reor ꝙ eã non finxit,q̃d & Gregori⁹ ſentire videt,nec Iob ita ſenſit de Eliphaz,vt Iob.42.
appareret,ꝙ finxerit iſta.non em̃ aliqd imponit ſibi de hoc,nec argumẽta cõcludũt.Non em̃ du- Gregor.
biũ eſt qn Eliphaz in ꝓceſſu diſputationis ſuæ multa vera ꝓtulerit: nihilomin⁹ ipſe & ei⁹ amici
dicunt non recta locuti,qa ad falſam concluſionẽ ſeu finẽ ꝑuerſum hæc retulerũt,videlicet ad ꝓ
bandũ Iob ꝓ ſuis exceſſibus eſſe plagatũ,atq; ad confirmandũ poſitiones ſuas erroneas circa mo
dum prouidentiæ Dei,vt dictum eſt ſuprà.Præterea reuelatio iam ꝓſcripta,in ſe vera atq; ſubli-

Iob.1. mis eſt, ſicq; à Deo manauit. Eliphaz tamen abuſus eſt ea, male applicans eam ad Iob, ſicut frequenter ratio ſub veris principijs male ſubſumit, quod paſſio maxime facit.

¶ Expoſitio literalis capituli quarti, Voca ergo ſi eſt qui tibi reſpondeat. Art. XV.

RECitata reuelatione ſibi deſup facta, Eliphaz irriſorie ac inuectiue loqt contra Iob: [Voca ergo] i. qm̄ mihi hæc reuelata ſunt, tu q̄q; q te tā innocentē ac iuſtū ꝓſumis, inuoca Deū, q
Ioan.9. iuſtos magis q̄ peccatores exaudit. [ſi eſt q tibi rñdeat] i. precib' tuis effectū impendat, & tibi q dixi reuelet. [& ad aliquē ſanctoꝝ conuertere,] orādo aliquē ciuē regni cæleſtis, vt oret ꝓ te, ſi de tuis meritis non cōfidis. Iſtud fuit & eſt ſani cōſiliū, ſi recta intentiōe & ex charitate fuiſſet ꝓpoſitū: qa & nos in dubijs & ignotis Deū ꝓ illūinatiōe inuocare debem', iuxta id Iacobi: Si qs vrm
Iac.1. indiget ſapiā, poſtulet à Deo, & dabit ei. Poſtulet aūt in fide nihil hæſitās. Et Pſal. Accedite ad eū, & illūinamini. Deniq; cōſiderātes impfectū nrm, pctā & ſcelera nrā, ꝓpter q̄ indigni ſum' ꝑ nos
Pſal.33. ipſos immediate accedere ad thronū grē Dei, ad aliquē vel aliqs ſctoꝝ nos cōuertam', ad qs ſpecialē affectionē fiduciāq; habem', ꝓſertim ad virginē glorioſam, vt intercedat ꝓ nobis. Cōſequenter inſinuat S. Iob iracundū inuidūq; fuiſſe, q̄uis in gñali loquat, cui' etiā verba in gñali ſunt exponenda. ſic nēpe ꝓfunda, ſunt vera atq; ſubtilia. [Viꝝ ſtultū,] q vera ac ſpiritali ſapiā caret. Stultitia qppe dono ſapiē directe opponit. Stult' q̄q; vocat, q diſcretionē non habet eligendoꝝ ac vitādoꝝ. talē [interficit iracūdia] formaliter, qm̄ ira cū ſit pctm̄ mortale ex gñe, aiæ mors eſt. ſicq; ſpiritaliter interimit hoīem: interficit etiā eū, qm̄ morte dānationis æternæ & interdū etiā morte corporali eū efficit dignū. Immo qcunq; peccat mortaliter, meret diuina cōſeruatione in eſſe priuari, ꝓtinuſq; à Deo corporaliter q̄q; occidi. Nec miꝝ, cū mereat & mortē gehennæ æternā. Qm̄ vero ſapiā facit hoīem in oīb' ordinatū, & prudentia reddit diſcretū, q ſapiā atq; prudētia caret, cōfeſtim ſuperat ab ira. ipſaq; ira facit hoiem ſtulto conſimilē, rōnis lumē vehemēter obtenebrādo, ita ꝙ homo inſtar canis impetū ſeqt paſſionis. Ideo dicit Iacob': Ira viri, iuſtitiā Dei
Iac.1. non operat. Eccēs q̄q;: Ne ſis velox ad iraſcendū. ira eñ in ſinu ſtulti requieſcit. Præterea cū ſcriptū
Eccēs 7. ſit, Tu dñator dñe cū tranqllitate iudicas, ira facit hoiem in iudicādo ſpecialiter Deo difformē,
Sap.12. dū homo cū turbulētia iudicat, q̄d maxime indecēs eſt. Vñ ad irā ſpecialiſſime deuitandā admo
Matt.11. net Chrs: Diſcite à me, qa mitis ſum & humilis. Per irā etiā ſocialis vita cōfundit, cōcordia diſſipat, ſocietas aggrauat, iuxta illud Prouerb. Spm̄ ad iraſcendū facilē qs poterit ſuſtinere? Et, Im-
Pro.18. petū ſpūs cōcitati qs ſuſtinebit? Itemq;, Noli aſſiduus eſſe cū hoīe iracūdo, ne diſcas ſemitas eius,
Pro.27. & ſumas ſcandalū aiæ tuæ. Deniq;, ſcdm Thomā, non eſt aliq̄ cōditio hoim, cui non adſit aliq̄ ꝓ-
Pro.22. nitas ad pctm̄. Sūt aūt duæ hoim cōditiones. qdā ſunt magni elatiq; animi, q facile ꝓuocant ad
Thomas irā, qm̄ ira eſt appetit' vindictæ ex ꝓcedenti offenſa ꝓueniens. q̄to aūt qs fuerit animi magni elati, tāto ex leuiori cauſa ſe putat offenſum. Talē vero noīat ſtultū, qa ꝑ ſuperbiā homo ꝓcipue metas rōnis excedit, & humilitas viā ſapiæ parat. Stultitia q̄q; iracūdiæ cōpetit, qm̄ in vltione modū rōnis trāſgredit. Quidā aūt ſunt puſillanimes, & hi ad inuidiā ꝓni ſunt, de qbus ſtatim dicet. Po
Gregori'. ſtremo aduertēda ſunt, q̄ hic ſcribit Gregor. de ira ꝑ zelū. Solerter, inqt, ſciendū eſt, ꝙ alia eſt ira quā impatiētia excitat, alia quā zelus format: illa ex vitio, hæc virtute gñat. ſi eñ nulla ira ex virtute ſurgeret, diuinæ aiaduerſionis impetū Phinees ꝑ gladiū non placaſſet. hāc irā qa Eli non ha
Num.25. buit, motū cōtra ſe implacabiliter ſupnæ vitiōis excitauit. ſed cū ꝑ zelū anim' mouet, curandum
1.Re.2.&3. ſummopere eſt, ne ira q̄ ꝓ inſtrumēto virtutis aſſumit, mēti dñetur, ne q̄ſi dña ꝓeat, ſed velut ancilla ad obſequm parata, à rōnis tergo nunq̄ recedat. Tūc eñ robuſti' cōtra vitia erigit, cū ſubdita rōni famulat. [& paruulū,] eum videlicet, q ſe ex ꝓſperitate & bonis alioꝝ reputat minorari, [occidit inuidia.] q̄ eſt triſtitia de bono alteri', in q̄tum apprehendit vt ꝓprij boni minoratiuū, ſicq; inuidēs, ꝑ ſuā ſibi inuidiā teſtis eſt ꝙ paruulus ſit, qa ex alioꝝ magnificatiōe ſe æſtimat par-
Gregori'. uificari. Ideo dicit Gregor. Inuidere non poſſum', niſi eis qs nobis in aliq̄ meliores putamus. Paruulus ergo eſt, q liuore occidit: qm̄ ipſe ſibi teſtimoniū ꝑhibet, ꝙ eo minor ſit cui' torquet inuidia. Porro cū charitas ſit directe ſpiritalis vita aiæ, priceps & forma virtutū, inuidia q̄ ei directe opponit, eſt peſſimū vitiū, occiſio mentis, & corporali q̄q; vitæ multū nociua, Salomone dicēte:
Pro.14. Vita carniū, ſanitas cordis: putredo oſſiū, inuidia. Inuidi inſup ſpecialiter imitāt diabolū, iuxta quod Sapiēs aſſerit: Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terraꝝ. imitātur aūt illum, q ſunt
Sap.2. ex parte eius. Cū itaq; vnuſqſq; nrm ex naturali diſpoſitiōe ſeu aſſueſactiōe ad aliq̄d ſpeciale vitiū inclinet & ꝓnus ſit, debet cōtra illud ſpecialiſſimā pugnā aſſumere, Deū iugiter ꝓ triumphandi grā implorādo, aptiora remedia inquirendo, ſeq; ad virtutē oppoſitā cordialiſſime applicādo. Vñ q ſingulariter ad ſuperbiā ſeu irā ꝓclinis eſt, cōtra vitia hæc ſpecialiſſime ꝓlietur, & ad humilitatē māſuetudinēq; ſe diſponat & det tāto exuberātius, q̄ oppoſitis vitijs magis tabeſcit. [Ego vidi ſtultū] i. vitioſum, ſupbum, & tpalia ſpiritalib' ꝓferentē, q̄d ſummæ inſaniæ eſt. [firma radice] i. in terrenis ꝓſperitatib' firmiter radicatū, inſtar arboris firmā in terra radicē habētis, ita ꝙ forti fundamēto tanq̄ radici videbat inniti ac ſtabiliri, in tpalib' abundādo. [& maledixi] i. mala ꝓnunciaui ventura, atq; à Deo maledicendū ꝓdixi. [pulchritudini eius] i. terrenæ ꝓſperitati, floritioni, ornatuiq; ipſi'. ſapiētes eñ ꝓpēdūt impioꝝ ꝓſperitatē celeriter finiendā, & ad miſeriā deducendam

ducendā: Immo ꝙ tāto ſunt infeliciores, ꝗto plus pſperanť in ſeculo iſto, ideo de viro iuſto ait
Pſal. Ad nihilū deductus eſt in cōſpectu eius malign⁹. Et Sap. Adulterinę plātationes non dabūt Pſal. 14. Sap. 4.
radices altas, nec ſtabile fundamentū collocabūt. Sic ꝗꝙ in Eccō ſcriptū eſt: Ois potētat⁹ breuis Ecci 10.
vita. ſic rex hodie ē, & cras morieť. Taliter venerabilis Matathias maledixit pulchritudini impij, 1. Mach. 2.
pſertim Antiochi: ā verbis pctōris ne timueritis, qa gloria eius ſtercus & vermis. hodie extolliť,
& cras non inuenieť. Hmōi aūt maledictio oriť ex affectu iuſtitiæ. vel eſt pnūciatio futuri magis,
ꝗ imprecatio mali. Adiecit aūt Eliphaz [ſtatim] ad inſinuādū, ꝙ ex zelo æqtatis non diſtulit, vel
qa impioꝝ pſperitas mox ceſſabit. Talē ergo pulchritudinē vanā ac pſperitatē fallacē deſpicit
virtuoſus, q metuendū Dei pēſat iudiciū, puideťꝗ infernale ſuppliciū. qd agēs Pſal. edocuit: Noli Pſal. 36.
æmulari in malignātib⁹, neꝗ zelaueris facientes iniqtatē: Qm̄ tanꝗ fœnū velociter areſcēt, & ꝗſi
olera herbaꝝ cito decidēt. [Lōge fiēt filij ei⁹ à ſalute] i. q nō ſolū ſcd̄m carnis ppaginē, ſed p im
pietatis ꝗꝙ ſequelā, filij eius ſunt, vera btitudine priuabunť: & viciſſim in ſeculo iſto picula inci
dūt, puniunť & peunt, iuxta quē modū ſcriptū eſt: Ex iniqs oēs q naſcunť filij, teſtes ſunt neqtiæ
aduerſus parētes ſuos in interrogatiōe ſua. [& côterenť in porta] i. p publicā iuſtitiā in loco iudi Sap. 4.
cij morti adijcienť. Olim em̄ iudices ſedebāt in vrbiū portis, vbi & impij accuſati atꝙ cōuicti, cō
dēnabanť ad mortes. Vñ in Deuter. ſcribiť: Iudices & magiſtrat⁹ cōſtitues in oib⁹ portis tuis. [Et Deut. 16.
non erit q eruat] eos de morte, ppter enormitatē em̄ ſuoꝝ exceſſuū, aliqñ librari nō queūt. vel
qa prauitatib⁹ ſuis facti ſunt oibus odioſi ſeu deteſtandi, non eſt q velit eos eruere. Nullus ꝗꝙ de
poteſtate diuini iudicij eos eripiet. Hinc & in Exodo habeť: Maleficos non patieris viuere. [Cui-
us meſſem] i. blada & opes, [famelicus comedet,] i. pdo depopulator, ſeu depauperat⁹, vel paup Exo. 22.
neceſſitate cōpulſus, auide deuorabit. [& ipſum rapiet armat⁹] i. à viro bellicoſo armato ducetur
captiuus, aut ſpoliationē ſuſtinebit reꝝ ſuaꝝ. [& bibēt ſitiētes diuitias eius] i. potādo cōſument.
Iſta frequēter ad literā ita fiunt, ſed ꝙ non ſemp, certiſſimū eſt, cū cernamus impijſſimos parētes
ac filios vſꝙ decrepitā ſenectutē impune peccare, mirabiliter pſperari, à nemine moleſtari. In-
terdū vero vitioſi parētes eoꝝꝗ filij praui, hæc patiunť in vita pnti, ſicut & filijs Iſrael multoties
cōtigiſſe in lib. Regū ac Iudicū legiť. Vñ, qm̄ multa eoꝝ ꝗ amici Iob dicūt gñaliter, nō implenť
eo modo ꝗ dicūt verbaꝗ ſonāt, B. Gregor. nō immerito talia ſpiritaliter interpretať. ſed qa ami-
ci Iob erroneaꝝ opinionū fuerūt, & ea ꝗ dicūt, ad ſuoꝝ cōfirmationē erroꝝ inducūt, non miꝝ ſi Gregori⁹.
aliqñ vniuerſaliter vera non ſint ꝗ pponūt. Ideo talia caute ac ſapiēter ſunt exponēda & capien
da. Nec em̄ verba eoꝝ in oibus verba ſunt ſpūſſancti, queadmodū verba Iob: immo multa dicūt
non vera, vt in pceſſu patebit. [Nihil in terra fit ſine cauſa.] Hoc ſcd̄m vnū intellectū clariſſimum
atꝙ certiſſimū eſt. ſi em̄ fit, ſeqtur ꝙ ſit effectus ſeu qd cauſatū. ꝗ dato, ſeqtur ꝙ habeat cauſam,
eo ꝙ cauſa & effectus correlatiue ſe habeāt. Itaꝙ ad minus habet cauſam efficientē, determinatā
vel indeterminatā, p ſe vel p accidēs. Sic & Plato loqtur in Timæo: Nihil fit, cuius ortū cauſa le-
gitima non pceſſit. Nam & philoſoph⁹ ait: Cauſa eſt, ad cui⁹ eſſe ſeqtur aliud, haud dubiū qn effe Plato.
ctus. Nec obſtat ꝙ ſunt qdam effectus caſuales atꝙ fortuiti. nam & hi habēt cauſam p accidēs. & Philoſop.
ꝗuis ſint tales p cōparationē ad cauſas ſecūdas & pximas, tñ reſpectu primæ cauſæ ſeu puiden-
tiæ Dei, nihil caſuale fortuitūꝗ conſiſtit, ſed certus eſt ordo cauſaꝝ. Porro ſi verbū inductū intel
ligať de cauſa determinata & ppria, & de cauſa p ſe, veritatē nō habet, vt in caſualib⁹ patet effe
ctib⁹. Rurſus, ſi accipiať ſcd̄m Eliphaz intentionē, veritate carebit. Nēpe Eliphaz verbo hoc vo
luit dicta Iob falſificare, qb⁹ ſe dixit ſine ſuo demerito ita plagatū. ꝗſi Eliphaz diceret, Sicut in
naturalibus nihil fit ſine determinata & legitima cauſa, ita in rebus humanis nil fit ſine cauſa
meritoria præcedenti. Tua ergo o Iob aduerſitas, non niſi propter præcedentia tua demerita
ſeu peccata, inflicta eſt tibi à Deo. Iſtud argumentum non valet, tum quia in naturalibus non
ſemp effectum pcedit cauſa determinata per ſe, tum quoniam in humanis cauſa pœnæ inflictæ
non ſolū eſt puia culpa, ſed & aliꝗ cauſæ diuerſæ, vt dictū eſt & diceť. Deus qppe ex ſua ſapia, pi-
etate & ptāte flagellat aliqñ & iuſtū, non ob puiā culpā, ſed ob ampliorē eius pfectum, alioꝝꝗ
ædificationē, ac diaboli cōfuſionē, vel ob diuinæ oipotentię declarationē, btitudiniſꝗ futurę au
gmentū. Deus etiā in hoībus nihil facit, nec fieri ſinit, niſi ob cauſam ꝗdam finalē, vt vel ſua iuſti-
tia in reprobis manifeſteť, vel ſua clemētia in electis reluceat. [& de humo non egrediť dolor.]
Hoc ſcd̄m Thomā metaphorica extat locutio. Quædā etem̄ herbæ ſine iacto in terrā ſemine p-
ducuntur, quæ de terra ſponte naſci dicuntur. Sicꝗ metaphorice quicquid ſine cauſa propria
fit, diceretur de humo ſine ſemine naſci. Itaque de humo non orietur dolor, id eſt, aduerſitas ſi-
ne propria cauſa, ſcilicet præuia culpa, nulli continget, deſuperꝗ præſtabitur. quæ argumenta-
tio, vt tactum eſt, non eſt fortis. Non enim culpa eſt duntaxat cauſa pœnæ inflictæ. At vero ſe-
cundum Albertū, de humo, i. terra humida & cōmixta in naturā corporis humani, puta de car Albertus.
ne mortali, nō egredieť dolor, i. cauſa doloris, videlicet ſcd̄m ꝗd caro eſt, & ꝗ ad id ꝗd habet à cre
atore. Sic em̄ nō eſt origo peccati, ꝗd ſcd̄m Eliphaz eſt cauſa doloris ſeu pœnæ. Immo ſcd̄m Di- Dionyſi⁹. Auguſtin.
onyſiū & Auguſtinū, volūtas, vt ex nihilo facta atꝙ ex ſeipſa defectuoſa ac labilis, eſt radix pec-
candi, & p eam infecta eſt caro. vñ Albert⁹ allegat illud Fulgētij: De⁹ nō eſt vltor cui⁹ eſt actor.
Porro ꝙ nihil fiat ſine cauſa in terra, ꝗſi exemplificādo in rōnali irrōnaliꝗ creatura, ſubiungit:

*volandū. [Homo ad laborē naſcit, & auis ad*volatū]i.De⁹ creator nec hoīem nec auē fruſtra, ſed rōnabili
cā iſtituit, vt hō p laborē ſibi de neceſſarijs victui, habitatiōi, veſtituiq́ ꝓuideat: & auis p volatū,
q̄ ſuæ cōueniūt naturæ, exerceat, nidificādo, victū q̄rendo, picula fugiēdo. vñ & auib⁹ ꝓ veſtimē
tis & armis natura cōtulit plumas & roſtra ac vngues. hoīem vero nudū naſci inſtituit, vt labo-
rādo, veſtimentū habitaculūq́, ſi deſint, cōgrat. vult itaq; dicere, ꝙ res naſcatur vt actus ſuos exer
ceat, non vt Deus eā ſine cauſa affligat. Nam & naturalia eſſe dicuntur ꝓpter ſuas opationes, ꝓ-
pter q̄d in neceſſarijs natura non deficit. Oīa nāq; habēt diſpoſitionē opationi ꝓpriæ cōgruā,
q̄ cōſtat, ꝙ naturales reꝝ diſpoſitiones non ſunt ſine cauſa, ſed ꝓpter determinatū & congruū fi
nem. Præterea verba hæc altius queūt exponi, ſicut ꝑſtāte Deo ſequenti tāgetur articulo. Oīa
hæc Eliphaz ponit, ad concludendū ꝙ oīa ꝓuidentiæ diuinæ ſubiacēt, eo ꝙ ſingula ad ꝓprio-
ꝝ actus ac fines ſint ordinata. Quod (ſcd̄m Albertū) inducit ad confutādū errorē philoſophoꝝ
q̄rundā, dicentiū ꝙ gubernatio hoīs eſſet ex infauſtis vel fauſtis ſcintillationib⁹ piodi t q̄n q̄uis
creator Deus res faciat, factas tñ mutabiles gubernādas cōmittit periodo, & caſuali mutabilita-
Rabbi Moſes. ti naturę mortalis, quā opinionē dicit Rabbi Moſes Aegypti⁹, i tertia collatiōe ducis neutroꝝ,
fuiſſe Ariſtotelis & q̄rundā peripateticoꝝ. Veruotñ iſta non fuit oīm philoſophoꝝ opinio, q̄a
nōnulli eoꝝ ex ꝑacta Eliphaz cōſideratiōe, teſtati ſunt, ꝓuidentiā Dei excelſi & glorioſi vſq; ad
Auguſtin. inferiora & ima ptingere, ſcd̄m q̄d 10. de ciuit. Dei Aug. oſ̄dit, dicendo: Plotinus Platonicus de
for. *inintelligibilis ꝓuidētia diſputās, eā à ſummo Deo (cuius eſt * intelligibilis atq; ineffabilis pulchritudo) vſq; ad
hæc terrena & ima ptingere, floſculoꝝ ac folioꝝ pulchritudine cōprobat, q̄ oīa q̄ſi abiecta & ve-
lociſſime peuntia, decentiſſimos formaꝝ ſuaꝝ numeros habere nō poſſe cōfirmat, niſi inde for-
Matt. 6. menī, vbi forma*intelligibilis & incōmutabilis ſimul exēplariter habēs oīa, pſeuerat. Hoc & dñs
Ieſus oſ̄dit in Euāg. Cōſiderate, inqens, lilia agri quō creſcūt, dico aūt vobis, ꝙ nec Salomon in
• oīni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnū ex illis. Cū ergo diuinæ ꝓuidētiæ oīa ſubſunt, Eliphaz ſub-
dit: [Quāobrē ego deprecabor dñm,] vt te cōuertat & me dirigat, quē orare eſſet inaue, niſi reꝝ
cognitionē ꝓuidentiāq; haberet, quā q̄a habet, exorādus eſt ſemp. [& ad Deū ponā] i. dirigā [elo
quum meū,] ipſum orādo atq; laudādo, & ſcd̄m voluntatē ipſi⁹ loquendo. Scriptū eſt eñi in lib.
Sap. 2. Sapiæ: Auris cæli audit oīa. Propter hoc, q̄ loqtur iniq̄, non pōt latere. [q̄ facit magna] in opibus
naturæ, [& inſcrutabilia] in myſterijs grę, [& mirabilia] in ſupnaturalib⁹ donis gloriæ, [abſq; nu
Sap. 11. mero] nobis noto, q̄uis non abſq; numero abſolute, cū ſcriptū ſit, oīa in mēſura & nūero & pon
dere cōſtituiſti. Deniq;, q̄d ait, abſq; numero, referendū eſt ad tria ꝑdicta, q̄uis etiā tria ꝑfata ꝑ q̄n
dā coaptationē ad opa naturæ & grãæ ac gloriæ ſint relata. Nihilominus tā in opib⁹ naturæ q̄ grãæ
& gloriæ, efficit Deus magna q̄titate & virtute: & inſcrutabilia, q̄rū ad oīa q̄ in rebus creatis cō
ſiſtūt, q̄ꝝ oēs ac ſingulas rōnes, ꝓprietates, vires & actus nemo nrm̄ pōt diſcutere, ſcrutari & inue
nire: & mirabilia, q̄ cōſiderātiū mentes in admirationē cōuertūt ob eminentiā ſuā, q̄lia maxime
Pſal. 71. ſunt ſupnaturalia opa Dei, & q̄ ꝓprie miracula appellātur, de q̄bus fert Pſal. Bñdictus dñs Deus
Pſal. 85. Iſrael, q̄ facit mirabilia ſolus. Hinc rurſus cātat Pſal. Non eſt ſimilis tui in dijs dñe, & non eſt ſe-
cundū opa tua. Quēadmodū eñi incōparabilis ſapiæ atq; potentiæ actor eſt Deus, ſic decet opa
eius ꝑclariſſima eſſe, cuius incōparabile opus eſt tot⁹ hic mūdus, de q̄ in lib. de Ciuitate Dei aſſe
Auguſtin. rit Auguſtin. Oīni miraculo q̄d exhiberi pōt in mūdo, maius miraculū eſt ipſe mūdus. Prædicta
igit facit oīpotens abſq; numero, ſcd̄m modū expoſitū. Itē, cū ſit ptātis penitus infinitæ, non pōt
• in tot & tāta p effectū ꝓcedere, q̄n poſſit in plura atq; maiora infinities vtiq;. Præterea, in mini-
mis rebus, ſicut in arboris folio atq; ſimilib⁹, excellentiā Dei ſatis mirari non poſſumus, neq; in
Auguſtin. particulari aſſignare oēs rōnes formationis, diſpoſitiōis ac virtutis huiuſmodi reꝝ. Hinc V. de
ciuit. loqtur Auguſt. Deus nec exigui & cōtēptibilis animātis viſcera, nec auis pennulā, nec her
bæ floſculū, nec arboris foliū ſine ſuaꝝ cōuenientia partiū & q̄dā veluti pace reliqt. Vñ & Hugo
in lib. de trib⁹ dieb⁹, ait: Eſt veꝝ & euidens diuinę ſapiæ argumentū, ꝙ oīne genus ſibi ſimile ꝓ-
creat, & in tā multis ſimilitudo vna ꝓpagata, primæ originis formā non variat. vnūq̄dq; ſuā ſpe
ciem habet, & vnūq̄dq; gñis ſui ſimilitudinē ſeruat. Vide foliū quō ſerratis dentib⁹ p gyꝝ diſtin-
guitur, quō intrinſecus ꝓductis coſtulis huc illucq́ intexit. numera vnū, numera aliud. oīne q̄d
vni⁹ eſt gñis, vni⁹ inuenies ſimilitudinis. [Qui dat pluuiā ſup faciē] i. ſupficiē [terræ] diuina eterna
ordinatiōne p ſolis calorē vapores eleuātur in aere, & condēſant ibi in nubes, ac reſoluunt in aq̄s
Eſa. 55. pluuiales, guttatim ſeu riuulatim in terrā ruentes, vt eā fœcūdent, atq; cōcepta in ea germina nu
Hiere. 14. triāt, iuxta illud Iſaiæ: Deſcendit imber de cælo, inebriat terrā, & germinare eā facit. Q̄d q̄a Deo
Pſal. 146. eſt ꝓpriū, loqtur Ierem. Nunqd ſunt in dijs gentiū q̄ pluāt? Et Pſal. Qui operit cælū nubib⁹, & pa
Matt. 5. rat terræ pluuiā. Q̄d & Chrs docet in Euāgelio, loquēs de pr̄e, dicēſq;: Qui pluit ſup bonos & ma
los. Hinc legit in Amos: Qui vocat aq̄s, & effudit eas ſup faciē terræ, dñs nomē ei⁹. [& irrigat aq̄s
Amos 5. vniuerſa] terræ naſcentia, ſeu loca terraꝝ q̄bus aq̄ eſt neceſſaria, q̄d facit tpe ſibi placente atq; ꝑ-
fixo. ſæpe aūt ob hoīm vitia ſubtrahit bñficiū iſtud. Ait aūt Thomas hoc loco: Res naturales cō-
tēperatæ eſſe vident ad vitā hoīm alioꝝq; aīalium cōſeruādā. vñ licet naturalis ordo elementoꝝ
aliud reqrere videat, (ſi q̄s eñi in elemētis grauitatē & leuitatē cōſideret, manifeſtū eſt naturaliter
terrā in elemētis aq̄ ſubiacere, & aeri aquā, aerē vero igni) inuenit tñ aliq̄ pars terræ diſcoopta

ab

ab aqs,immediate aeri ſubiacere. Aliter nãq; aĩalia reſpirãtia viuere in terra non poſſent.Conſe
quẽter Eliphaz actũ diuinę ꝓuidẽtię mõſtrat in diſpoſitiõib' hoĩm.[Qui ponit humiles in ſubli
me,]q̃d Deus multipliciter facit,& aliq̃ modo non facit.Cõtingit q̃ppe interdũ, vt deiectos,hu
miliatos,cõtemptos à ſuis,eripiat aduerſitatib' in p̃ſenti,& ad dignitates,poteſtates vel ꝓſperi- Eccl.10.
tates ꝓmoueat,iuxta illud Eccli:Sedes ducũ ſuperboꝝ deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites ꝓ eis.
Et virgo beata:Depoſuit,inq̃t,potẽtes de ſede,& exaltauit humiles. Frequẽter q̃q; cõtingit op-
poſitũ,ita q̃ q̃dã electi vel etiã reprobi vſq; ad vltimũ vitæ opprimãtur ab impijs,vt patet in mul
tis martyribus.Vnde Iacobus ait in ſua epiſtola primitiuæ eccleſiæ filijs:Nonne diuites per po- Iac.2.
tẽtiã opprimũt vos?Porro veraciter humiles, Deo in ſctã humilitate ſubiectos, erigit De' ſem
ꝑ in vita p̃ſenti ad altitudinẽ gr̃æ,in futuro q̃q; ad ſublimitatẽ gloriæ, dũmodo in virtutib' pſe-
uerẽt.Interdũq; ponit tales in ſublimitate p̃ſidentiæ ſpiritalis aut ſecularis,dãdo fidelib' princi-
pes aut p̃latos idoneos & cõdignos.[& mœrẽtes erigit ſoſpitate]i.eos q bono ac virtuoſo affici-
unt dolore,ſua vel ꝓximoꝝ pc̃tã deflẽdo,Chr̃i paſſionib' cõdolendo,Dei iniuriã,eccleſiæ ruinã,
cæleſtis beatitudinis dilationẽ ex charitatis feruore plãgendo:tales Deus à ſua mœſtitia trãſfert
ad cõſolationẽ,ad animi ſanitatẽ,ad mẽtis vigorẽ, ſicut & Chr̃s ꝓmittit:Beati q lugẽt, qm̃ ipſi Matt.5.
cõſolabunt.ideo ad Corinth.ait Ap̃ls:Bñdict' Deus q cõſolat nos in om̃i tribulatiõe nr̃a. Et rur 2.Cor.1.
ſus,Sicut abundãt paſſiões Chr̃i in nobis,ita ꝑ Chr̃m abundat cõſolatio nr̃a.Itemq; Pſal. Scd̃m Ibidem. Pſal.93.
multitudinẽ doloꝝ meoꝝ in corde meo,cõſolationes tuæ lætificauerũt aĩam meã. Itaq; tp̃e ad-
uerſitatis & afflictiõis ſimus conſtãtes,Dei miãm fiducialiter implorãtes, ac lõganimiter p̃ſtolan
tes,illud Tobię intuẽtes:Nõ delectaris dñe in ꝑditionib' nr̃is,qa poſt tẽpeſtatẽ trãquillũ facis,& Tob.3.
poſt fletũ exultationẽ infundis.[Qui diſſipat]i.ab ope ac fine intẽto multoties impedit[cogita
tiones malignoꝝ,]qbus cõtra iuſtos inſidioſe cogitauerũt,[ne poſſint implere manus eoꝝ]i.po-
tẽtiæ opatiuę,vel etiã corporales manus,q̃ ſunt inſtrumẽta intellect' practici,ſicut lingua inſtru
mentũ eſt intellectus ſpeculatiui.[q̃ cœperãt]vel ꝑ cordis affectũ,vel ꝑ opis inchoationẽ.De' qp
pe ſuoꝝ defenſor eſt,& inſidias impioꝝ frequẽter cõuertit i caput eoꝝ,queadmodũ in lib.Reg.
Paralip.ac Iudic.ꝑ multa exẽpla deſcribit,Pugnãte Deo ꝓ Iſrael,ꝓut etiã in Eſdra habet:Diſſi- 2.Eſd.4.
pauit Deus cõſilia eoꝝ,videlicet Samaritanoꝝ.Ideo cãtat Pſal.Dñs diſſipat cõſilia gentiũ,repro Pſal.32.
bat aũt cogitatiões populoꝝ.Et in Iſaia impijs dr̃:Inite cõſiliũ,& diſſipabit.accingite vos,& vin Eſa.8.
cimini.[Qui ap̃phendit]i.concludit,capit,vincit & impedit[ſapientes] ſcd̃m carnẽ & ſeculũ,i. 1.Cor.3.
aſtutos & callidos[in aſtutia eoꝝ,cõuertendo fraudulentã eoꝝ verſutiã in nocumentũ & dãnati 2.Re.15.16.
onem ipſoꝝ,innocẽtes q̃q;,iuſtos & ſimplices eruẽdo ab illis,queadmodũ in Abſalone,Achito- Eſther.8.
phel,& Amã legit factũ.Ideo dicit Pſal.de fraudulento:Lacũ aperuit & effodit,& incidit in foue Pſal.7.
am quã fecit.In Eſaia q̃q; legit:Sapĩa tua & ſciẽtia decepit te.Veniet ſup te malũ,& neſcies ortũ Eſa.47.
eius.Hinc in Prouer.ait ſcriptura:Abominatio eſt dño ois illuſor, & illuſores ipſe deludet.cum Pro.3.
ſimplicib' aũt ſermocinatio ei'.Syncero ergo,vero ac ſimplici corde corã dño ambulem', oẽm
ſimulationẽ,duplicitatẽ,doloſitatẽ vitãtes.Cũ em̃ ſimilitudo ſit cauſa amoris,ipſeq; Deus glori
oſus ac adorãdus, ſit ſupſereniſſima, ſimpliciſſima atq; rectiſſima mens,cõſtat q̃ aſtutos & frau-
dulẽtos vehemẽter abhorreat,ſynceros vero,rectos & ſimplices p̃cipue amet. Deniq;,vt in Pro Pro.11.
uerb.habet,Non eſt ſapĩa,non eſt ſciẽtia,nõ eſt cõſiliũ cõtra dñm.Hinc frequẽter cõtingit,q̃ q̃to
q̃dã aſtuti atq; doloſi acutius cõtra iuſtitiã cogitãt,& q̃ recta ſunt Deoq; placita,callidius impedi
re conãtur,eo plus oppoſitũ accidit, queadmodũ tyrãni q̃ grauiora martyrib' intulerũt ſuppli-
cia,vt Chr̃ianã fidẽ,penitus abolerent,eo amplius ꝑ beatiſſimoꝝ martyꝝ cõſtantiã, merita atq;
miracula,creuit religio Chr̃iana.ꝑpter q̃d fert in Pſal. Narrauerũt vt abſcõderent laqueos.dixe Pſal.63.
runt,qs videbit eos?ſcrutati ſunt iniq̃tates,defecerũt ſcrutãtes ſcrutinia.Vñ mox ſubdit:[& con
ſilia prauoꝝ diſſipat.]cõtraria cõſiliatis inducẽdo,vel ſaltẽ vana cõſilia ab effectu impediendo,
iuxta illud Eccli:Facięti neq̃ſſimũ conſiliũ ſup ipſum deuoluet,& non cognoſcet vñ illi adueni- Eccl.27.
at illuſio.Sic legit Deus diſſipaſſe cõſilia Achitophel,ſicut & Dauid orauit:Infatua q̃ſo dñe con 2.Reg.17.
ſiliũ Achitophel.hinc in Iſaia fert de Deo:Dat ſcrutatores ſecretoꝝ q̃ſi non ſint.Præterea cõtem 2.Reg.16.
plandũ,q̃ Deus ſublimis & bñdictus frequẽter iuſto atq; occulto iudicio ꝑmittit filios huius ſe- Eſa.40.
culi,reprobos,doloſos & ambitioſos,cogitationes ſuas aſtutas & iniq̃ cõſilia ad effectũ ꝑducere
cõcupitũ,& mirabiliter ꝓſperari in adinuentionib' ſuis,ad grauiorẽ eoꝝ dãnationẽ.Finaliter tñ
ap̃phẽdet eos in ſuis aſtutijs,qñ reuelabit abſcõdita tenebraꝝ.& manifeſtabit cõſilia cordiũ.Tũc
em̃ iuxta exigẽtiã impietatis ac fraudulẽtiæ ſuæ, cõfuſiones ſortient & pœnas,iuxta q̃d in Pro-
uerb.p̃dicit:Comedẽt igit fructus viæ ſuæ,ſuiſq; cõſilijs ſaturabunt.[Per die]i.dũ ꝓſperari & lu- Pro.1.
ce ſapiæ ſuæ non veræ vti vident,[incurrẽt tenebras]aduerſitatis & ignorãtiæ,ita q̃ in cõſiliãdo
circũſpecti non erũt.[& q̃ſi in nocte ſic palpabũt in meridie]i.eatenus excæcabunt in mẽte,q̃ in
his q̃ tã clare vera ac iuſta ſunt,ſicut meridies,nutabũt, dubitabũt,errabũt, ſicut in his q̃ magnæ
ſunt difficultatis & obſcuritatis.Rurſus,dum in maxima vident ſuæ ꝓſperitatis ac ſecularis pru-
dentiæ claritate cõſiſtere,graui' obtenebrant in corde, qbus cõſonat illud Iſaiæ:Palpauim' ſic- Eſa.59.
ut cæci parietẽ,& q̃ſi abſq; oculis cõtrectauimus,impegimus meridie q̃ſi in tenebris.ad q̃d ſpiri Hiere.15.

taliter ꝑtinet illud, Occidit eis ſol cū adhuc eēt meridies. Deniq; in oīb⁹ his videt Eliphaz S. Iob
tāgere, q̄ſi ipſe occulte vitioſus aſtutusq; fuerit, atq; ꝑ plagā ſibi inflictā īpedit⁹ ſit īplere q̄ ma-
le cōcepit, & qn̄ maxīe florere appuit, ſubito eſt detect⁹. Eſt eīm cōſuetudo qbuſdā, vt cū aliquē
pūgere velit, diſputēt in gn̄ali cōtra pctā, qb⁹ eū implicatū ſciri inſinuareq; cupiūt. [Porro ſaluū
Pſal. 58. faciet egenū de gladio oris eoꝝ] i. de verbis eoꝝ detractorijs, maledictorijs, pūgitiuis. q̄ gladio
Pſal. 56. cōparāt, qm̄ penetrāt viſcera mētis. Vn̄ in Pſal. Gladi⁹ in labijs eoꝝ. &, Lī̄gua eoꝝ gladi⁹ acut⁹.
Pro. 19. In Prouer. q̄q;, Eſt gn̄atio q̄ ꝓ dētib⁹ habet gladios, & cōmādit molarib⁹ ſuis, vt cōedat paupes
de terra, & inopes ex hoīb⁹. [& de manu violēti paupē.] q̄nq; hæc De⁹ facit ī vita hac, īterdū vero
ꝑmittit Innocētes, iuſtos & īopes vſq; ad mortē ab ipſis moleſtari. Hic ait Pſal. ad dn̄m: Tibi de-
Pſal. 9. relict⁹ eſt paup, orphano tu eris adiutor. & in Hiere. ſcriptū eſt, Laudate dn̄m, qa liberauit aīam
Hiere. 20. paupis de manu maloꝝ. [Et erit egeno ſpes] euadēdi. ex hoc eīm q̄ expit auxiliū Dei & ꝓuidētiā
ei⁹ circa regimē hoīm, ſpem ſuā ponit ī Deo. Ipſeq; De⁹ ē ſpes ei⁹, i. obiectū ſuæ fiduciæ, tāto am-
pli⁹, q̄ min⁹ ab hoīb⁹ videt ſe adiuuādū. ſic & nos ſp in dn̄o cōfidam⁹, obtēpando ei⁹ mādatis, iu-
Oſe. 12. xta illud: Spera ī Deo tuo ſp. [iniqtas āt cōtrahet os ſuū] i. iniq diuina ꝑtāte repreſſi, à ſolitis pra-
uitatis ſuæ ſermonib⁹ refrenabūt. hoc & Pſal. fatet, Adiuuit, inqt, paupē de inopia. &, oīs iniqtas
Pſal. 106. oppilabit os ſuū. & iteꝝ, Obſtructū ē os loquētiū iniq̄. Per Iſa. q̄q; ipio loqt De⁹: Ponā circulū in
Ibidem. narib⁹ tuis, & frenū maxillis tuis. [Btūs hō q corripit à dn̄o] i. q in pn̄ti caſtigat & emēdat à Deo
Pſal. 62. ꝑ ſuæ pīnæ pietatis flagella aut increpatoria v̄ba. hoc eīm eſt ſignū pīnæ dilectiōis, curæ atq; cle-
Eſa. 17. mētiæ Dei ad hoīem, cū pctā ſint aīæ vulnera, q̄ ꝑ aduerſa tāq̄ emplaſtra optiaq; remedia iā cu-
Apo. 3. rāt., ꝓpter q̄d dn̄s ꝓteſtat: Ego q̄s amo, arguo & caſtigo. Et alibi īducit: Etem multo tp̄e nō ſine-
2 Mach. 6. re pctōrib⁹ ex ſnīa agere, ſed ſtatī vltiōes adhibere, magni bn̄ficij ē indiciū. hic Ierem. ſapiēter ro
Hiere. 10. gauit: Corripe me dn̄e, verūtn̄ in iudicio, & nō ī furore tuo. Porro nō caſtigari ita à Deo, ſed in
ꝓprijs volūtatib⁹ dereliq, & cū ſecuritate peccare atq; ad libitū ꝓſpari, horribiliſſimum ē, indici
umq; maxīæ iræ ac odij Dei, & metuēdiſſima vltio ei⁹, ſcd̄m q̄d ipſe de reprobis fatet in Pſal. Di
Pſal. 80. miſi eos ſcd̄m deſideria cordis eoꝝ. ibūt ī adinuētiōib⁹ ſuis. Et ꝑ Ezec. indurato populo ait: Zel⁹
Eze. 16. me⁹ receſſit à te. nō iraſcar tibi āpli⁹. Cupiam⁹ ergo nūc viſitari à Deo, patiētiāq; poſtulem⁹ ab
eo, q̄ oēm vitæ hui⁹ aduerſitatē æq̄nimiter toleremus, tāq̄ purgamētū vltioꝝ nr̄oꝝ, & tāq̄ ꝓpara-
1. Cor. 11. mētū gr̄æ āplioris, pēſantes illud Apl̄i: Cū iudicamur āt, à dn̄o corripimur, vt nō cū hoc mūdo
Heb. 12. dānemur. & illud, Quis fili⁹ quē nō corripit pr̄? q̄ ſi extra diſciplinā eſtis, ergo adulteri, & nō fi-
lij eſtis. Ex his Eliphaz cōuertit ſe ad exhortationē ipſi⁹ Iob, quē putauit ex impatiā, deſpatiōe &
Iob. 3. tædio vitæ verba capit. 3. ꝓtuliſſe etiā ſcd̄m rōnē paſſiōe deuictā, vcz, Pereat dies in q̄ nat⁹ ſū. [In-
crepationē ergo dn̄i] i. hāc tuā tribulationē & q̄cūq; aduerſitatē tibi ex iudicio diuinæ ꝓuidētiæ
accidētē. [ne reprobes,] murmurādo & maledicēdo. [qa ipſe vulnerat] pctōrē ī corꝑe plagādo,
[& medet] inflictā plagā tollēdo, & cōſolationē ꝓſtādo, à vitijsq; purgādo. imo vulnerādo medet,
ita q̄ ei⁹ vulneratio eſt pctī medela. Pœnæ etem vitæ pn̄tis ſunt remedia vitioꝝ. ſic & medicus
vulnerādo medet, dū incidēdo expellit materiā morbū cauſantē. [ꝑcutit] pœna, & man⁹ ei⁹ ſana
Deute. 32. būt à culpa, itēq; crebro à pœna iflicta, quēadmodū in Deut. teſtat: Ego occidā, & ego viuere fa
Pro. 3. ciā: ꝑcutiā, & ego ſanabo. Salomō q̄q; huic alludit doctrinæ, dicēs: Diſciplinā dn̄i fili me ne abijci-
Heb. 12. as, & ne deficias cū ab eo corripis. Quē eīm diligit dn̄s, corripit: & q̄ſi pr̄ in filio cōplacet ſibi. &
Apl̄s ad Heb. Oīs diſciplina ī pn̄ti qdē nō videt eē gaudij, ſed mœroris. poſtea āt fructū pacatiſſi
mū exercitatis ꝑ eā reddet iuſtitiæ. Poſtremo ad patiētē ac hūilē diſciplinę, ſiue ī verbis, ſiue ī pœ
nis, ſuſceptionē, potiſſime monēt nos lib. ſapiales, laudātq; eos, q eā gratāter recipiūt, eā vero ſp-
Pro. 13. nētes dire vitupāt. hic nēpe ſcriptū ē: Egeſtas & ignominia ei q deſerit diſciplinā. q āt acqeſcit ar
guēti, glorificabit. Alibi q̄q;: Qui ꝓijcit diſciplinā, deſpicit aīam ſuā. q āt acqeſcit increpatiōb⁹,
Pro. 15. poſſeſſor eſt cordis. Simil̄r in Ecclō legit: q̄ bonū eſt correptū manifeſtare pn̄iam: ſic eīm effugiet
Eccl. 20. pctm̄. Cōſequēter Eliphaz ſpecificat, à qb⁹ aduerſitatib⁹ erued⁹ fuerit Iob, ſi pn̄iam verā egiſſet,
atq; illata flagella de manu Dei æq̄nimiter ſuſcepiſſet. [In ſex tribulatiōib⁹ liberabit te, & ī ſeptia
nō tāget te malū.] Hęc āt liberatio dupl̄r pōt intelligi. Prio, ꝑ anticipationē, ita q̄ nulla eaꝝ eue-
niet iuſto ſeu pctōri, ꝑ pn̄iam & flagella ſufficiēter purgato & emēdato. Scd̄o, ꝑ ſublationē, ita q̄
cū aliq̄ eaꝝ cuiq̄ euenerit, auferet, ſi ille pn̄iam fecerit. Cūq; ꝑ ſex fuerit emēdat⁹, ī ſeptia aduerſū
nil patiet. Deīn noīat tribulatiōes. [ī fame eruet te de morte] i. tp̄e cariſtiæ alijs fame labētib⁹, ne-
ceſſaria vitæ habebis. vel in fame, i. famē ex naturaliū defectu ꝑtuleris, ꝓuidebit tibi à Deo ne ꝑ-
eas fame. [& ī bello de manu gladij] i. ſi ī bellū deſcēderis, nō ꝑmittet te De⁹ occidi. Hæc ē tribula
tio ſcd̄a. de tertia ſubdit: [à flagello lingę abſcōderis] i. ꝑſecutionē verboꝝ ab alijs nō patieris, vcz
detractionē, cōuicia, diffamiā. Iuſt⁹ eīm, vereq; pœnitēs, digni ſunt laudib⁹, exēplaresq; alijs. Ideo
eis nō debēt verboꝝ īferre moleſtiā. Vn̄ Eccūs dicit: A laq̄o linguæ iniq̄ liberaſti me. Hæc tria Eli
Eccl. 51. phaz cōmemorauit, qm̄ fames cauſata ē ſctō Iob ex ablatiōe ſubſtātiæ: bellū, qa Chaldæi cōtra
ſua tres turmas fecerūt: flagellū linguæ, ex īpropio cōiugis. [Et nō timebis calamitatē] i. cladē peſti
lētialē ſiue hoſtilē, [cū venerit] alijs, cert⁹ de ꝓtectiōe diuina. Hæc eſt tribulatio q̄rta. Alias duas
tāgēs, ſubiūgit: [In vaſtitate] i. fructuū deuaſtatiōe vel hoīm oppreſſiōe. [& fame] iā ꝓcedēte [ri-
debis] i. lætus eris, qa nullū iſtoꝝ tūc patieris. Sed cū ſuperi⁹ poſuerit famē ꝓ prima tribulatiōe,

cur

cur nūc eā reſumit & ponit ꝑ ſexta; Et rñdendū, ꝙ ibi ſumit fames ꝑ ea, q̄ generat ex terrę ſteri-
litate: hic ꝑ ea, q̄ cōcomitat vaſtitatē terræ ab hoſtib⁹. Hæc tria Eliphaz dixit, qm̄ filij & filię Iob
erāt ſibi repēte ablati, ſicut in peſtilētia. & qm̄ bona ei⁹ erāt à Chaldæis & Sabæis vaſtata, ex q̄ re
etiā penuria ſibi exorta ē. [& beſtias terrę nō formidabis,] qa ſecur⁹ eris, ꝙ nec tibi, nec ſoboli aut
familiæ ſeu gregib⁹ tuis nocebūt. Deniq̧, verba hæc Eliphaz ad lr̄am ḡnaliter ſtare nō pñt, q̄uis
īterdū cōrigat iuſtos ſeu ꝑ pniam emēdatos, ab his erui malis, nō aūt ſp ſic fit: īmo ſæpe virtuoſi
hæc patiūt, vitioſi vero ab eis īmūes ſūt. Nā & Apoſt. ait: Eſurim⁹ & ſitim⁹, multiq̧ marty℞ ac iu- 1. Cor. 4.
ſto℞ afflicti aut etiā pēpti ſūt fame. In ꝑlrijs q̧ꝙ īterdū cadūt q iuſtā cām habebāt, & ſceleratiſſimi
ꝓualēt, ſicut & filij Beiamī bis ꝓualuerūt cōtra filios Iſrael. Sed & iuſti detractiōib⁹ īuido℞ q̄tidie
corrodūt, & cæteris aduerſitatib⁹ iā ꝓfatis electi à repbis exercēt, iuxta q̄d ſcriptū ē ī eo℞ pſona:
Qm̄ ꝓpter te mortificamur tota die. Deīn Eliphaz ſpōdet B. Iob abūdātiā bono℞ p⁹ ſublationē Pſalm. 43.
malo℞. [Sed cū lapidib⁹ regionū pactū tuū] i. terræ ſaxoſæ erūt tibi fructiferæ, q̄ſi fœd⁹ amicitiæ Thomas.
tecū inierit. Ita exponit Tho. q̄dq̧ ſubiūgit, [& beſtię terrę pacificæ erūt tibi,] exponit de brutis,
ꝙ ei nocumētū nō īferēt. Alber. vero ꝑ lapides terrę, ītelligit viros conſtātes, ob ani ſoliditatē ſic
dictos, cū qb⁹ erit ei pactū ſocialis atq̧ pacificæ cōuerſatiōis: ꝑ beſtias aūt, intelligit crudeles ſiue
tyrānos. [Et ſcies] ꝑ expiētiā, [ꝙ pacē habeat tabernaculū tuū] i. dom⁹ tua erit qeta, & bñ diſpoſi-
ta ī pſonis, reb⁹ & fabricis. [& viſitās ſpeciē tuā] i. ꝓximū tuū ſeu cōiugē eiuſdē tecū ſpeciei exiſtē-
tē, [nō peccabis] inordinate te ad eos habēdo, ſed moderate. vel viſitās ſpeciē tuā, i. diuitia℞ & re℞
decorē, nō peccabis ꝑ ſupfluū affectū ad talia. [Et ſcies qm̄ multiplex erit ſemē tuū] i. filij tui multi
erūt & plurimos ḡnabūt. [& ꝓgenies tua] erit virēs, fœcunda & pulchra [*ſicut herba terræ. Ingre- *quaſi
dieris ī abūdātia ſepulch℞] i. plen⁹ diuitijs morieris ac ſepelieris, [ſicut īfert aceru⁹ tritici ī tpe ſuo]
i. tpe maturitatis ſeu meſſis, ita ꝙ añ decrepitā ſenectutē nō morieris. Circa q̄d ſcribit Albe. Acer- Albertus
uus ex multis colligit, & triticū precioſi⁹ granū ē. Et vult dicere ꝙ merita cumulabit, & ī æterna
erit refectiōe precioſiſſimo℞ bono℞. vñ Alb. q̄ntū ad hoc, ſubtili⁹ cōſideraſſe cēſet mētē amico℞ Idem.
Iob, ꝙ aſſerit eos poſuiſſe vitā p⁹ hāc vitā, ſeu aīam īmortalē, q̄ alij qdā, aſſerētes oppoſitū. Poſtre-
mo, qm̄ Eliphaz rhetorice diſputauit, ī fine ſermonē ſuū de duob⁹ cōmēdat, vz ꝙ ꝓbatus exiſtat
& ver⁹. [Ecce hoc] totū q̄d nūc ītroduxi ī iſtis duob⁹ cap. cōtra te, [vt īueſtigauim⁹] ꝑ diligētē cō-
ſiderationē & oronē ad Deū ꝑ ſua illūīatiōe fuſam, [ita ē] i. ve℞ ē. [q̄d auditū] à me, [mēte ꝑtra-
cta] i. mētaliter pēſa, vt reuertaris ad cor & corrigaris. Et ī hoc, ſcdm Greg. Eliphaz aīoſitatē ſuā Gregori⁹.
oñdit. Sed (vt añ tactū eſt, et Tho. fatet) q̄dā verbo℞ Eliphaz ſcdm eius intentionē vniuerſaliter
vera nō ſunt, q̄uis aliq̄n impleātur. īmo ꝓmiſſio iſta ꝓſperitatis iā tacta, in ipſo Iob poſtea effectū
ſortita eſt.

¶ Myſtica eiuſdē capituli explanatio. Artic. XVI.

QValiter exordiū ꝓelucidati hui⁹ cap. vnicuiq̧ fideli queat aptari, ex pricipio ꝓcedētis claret
articuli. Porro q̄d dr̄, [Ego vidi ſtultū firma radice,] B. Greg. de pfido populo Iudę℞ ex- Gregori⁹.
ponit, q popul⁹ firma radice cōualuit, multis dei bñficijs ī ſpūalib⁹ ac corporalib⁹ radicat⁹, t& tādē
collata ſibi ptāte abutēs, Chr̄m & primitiuā ei⁹ eccleſiā pſecut⁹ ē, atq̧ extixit ſaltē ꝑ parte, vz mul
tos credētiū, cui ſtulto populo Eliphaz maledixit, i. qcūq̧ Chr̄i amic⁹ pitu℞ ꝓdixit. [lōge fiēt filij
ei⁹ à ſalute.] Oēs nāq̧ poſteri pfidæ plebis illi⁹, q īfidelitatē patrū ſuo℞ ſequūt, v⁹a btitudie ſūt pri Matt. 27.
uati, de qb⁹ popul⁹ ille clāauit: Sāguis ei⁹, ſ. Chr̄i, ſup nos & ſup filios nr̄os, de qb⁹ ait Apl̄s: Peruenit 1. Theſſ. 2.
ſup eos ira dei vſq̧ in finē. [Et cōterēt in porta] Ad lr̄am, ī portis Ieruſalē vrbiūq̧ Iudææ à Rom. Ioan. 10.
occiſi ſūt. cōtriti ſunt q̧ꝙ in porta, i. ī Chr̄o, q ait: Ego ſum oſtiū ouiū, qa in ei⁹ ꝓſentia increduli
facti ſūt, quē crediderūt vēturū. Vñ Simeō ait de Chr̄o: Poſitus ē hic ī ruinā & reſurrectionē mul Luc. 2.
to℞ ī Iſrael. Et ipſemet Chr̄s: In iudiciū, inqt, ego ī hūc mūdū veni, vt q non vidēt, videāt: & q vi- Ioan. 9.
dēt, cæci fiāt. Iuxta hūc modū dr̄ Chr̄s factus lapis offenſiōis & petra ſcādali īcredulis. [cui⁹ meſſē Pſalm. 117.
famelicus cōedet. Meſſis Iudę℞, fuit ſacra veteris teſtamēti ſcriptura aīæ refectiua, q̄ Iudęi refe 1. Pet. 2.
cti nō ſūt, dū eā carnaliter acceperūt, nec ſpiritaliter intellexerūt. Alien⁹ vero, i. plebs gētilis cō-
uerſa, eā cōedit, qm̄ ꝑ Apl̄icā ꝓdicationē & ſcti ſpūs illuſtrationē ad verā ipi⁹ itelligētiā ē ꝑducta.
Fuitq̧ eſuriēs intellectū ſacræ ſcripturæ & ꝓdicationē verbi cæleſtis, quēadmodū de Theſ. recitat
Luc. ꝙ cū oī auiditate ſuſcepert verbū Dei. de fame hmōi dñs ait: Mittā famē ī terra, nō famē pa Act. 17.
nis, neq̧ ſiti aq̄, ſed audiēdi verbū dei. de q̄ loqt Chr̄s: Bti q eſuriūt & ſitiūt iuſtitiā. [Et ipm] popu Amos 8.
lū Iudæo℞ īcredulū [rapiet armat⁹] popul⁹ Roman. de q̄ ſcribit Daniel: Ciuitatē & ſctūariū diſſi- Matt. 5.
pabit popul⁹ cū duce vēturo. Rapuit etiā eos diabol⁹ ſuis ſuggeſtiōibus, eos ꝑ īfidelitatē necādo, Danie. 9.
de q̄ ī euāg. dicit ſaluator: Cū fortis armat⁹ cuſtodit atriū ſuū. Armatus ē qppe multiplici expe Luc. 11.
riētia, naturali īduſtria, acutiſſima fraude, & grādi potētia cōtra electos. [Et bibēt ſitientes] aquā
ſapiæ ſalutaris, vz cōuerſi gētiles. [diuitias ei⁹] i. ꝓcioſiſſima ſpiritalia pocula Iudaicæ plebis, pu
ta ſacræ ſcripturæ fluēta, gratia℞ chariſmata, qb⁹ dicit Eſai. Oēs ſitientes, venite ad aq̄s. Et alibi: Eſai. 55.
Haurietis aq̄s in gaudio de fōtib⁹ ſaluatoris. De tali ſiti & poculo ait Chr̄s: Si qs ſitit, veniat ad me Eſai. 12.
& bibat. q credit ī me, ſicut dicit ſcriptura, flūina de vētre ei⁹ fluēt aq̄ viuæ. Hę fuerūt cęleſtes diui Ioan. 7.
tię, q̄s ſaluator ꝓpiauit obtulitq̧ Iudęis, q̄s ipi ſpreuerūt, gētes vero cōſecutę ſūt eas. Pręterea ſicut
iſta expoſita ſūt myſtice de pfido pplo Iudęo℞, ita pñt expōi de docto, ſed vitioſo pplo Chr̄iano-
rū, eis ꝓferti q alios docēt q̄ ipi nō faciūt. [nihil ī terra ſine cā fit.] Circa q̄d ſcribit Greg. Idcirco ſę Gregorius
pe deſidioſum igeniū accipit, vt de negligētia iuſtius puniat. Et ideo nōnūq̄ ſtudioſ⁹ tardiāte itel

ligētiæ premiť,vt eo plus mereať,ꝙ magis ſtudēdo laborat.Deniq̃;iudicia Dei ſunt ꝑſus rōnabiliſſima &ſapiētiſſima,q̃uis occulta.Ideo ſine cauſa nil efficit nec ꝑmittit.Propter ꝗd XI. de ci-
Auguſtin. uitate Dei aſſerit Aug.Deus nullū aut hoīm aut angeloꝝ quē malū futuꝝ ꝓuidit,creaſſet,niſi nouiſſet q̃bus eos bonoꝝ vſib⁹ cōmodaret,atq; ita ordinē ſeculoꝝ tanq̄ carmē pulcherrimū honeſtaret.Præterea,q̃uis malū culpæ ſcđm ꝗd tale,nō ſit pulchꝝ,nec ad pulchritudinē cōferens,tñ iq̃tū ꝑ ſapiētiā creatoris oīa cōuenientiſſime ordinātis,ex ipſo eliciť bonū,atq; ex ei⁹ iuſta punitiōe diuina ęq̃tas cōmēdať,bona ꝗq; ſibi oppoſita cōpatiōe euidēti⁹ innoteſcunt,& pulchriora apparēt.Sic malū culpæ cōſert ad pulchritudinē vniuerſi.Sic nāq; electoꝝ beatitudo &gloria ex reproboꝝ miſeria &tormēto ampli⁹decorať,augeť,ipſoſq; electos ad pleniorē dei amorē &grāꝝ actionē inflāmat,dū mala culpę &pœnę i dānatis aſpiciūt,q̄ ipſi diuīæ miſeratiōis auxilio euaſerūt.vñ
Auguſtin. rurſ⁹ i Enchi.loq̃ť Aug.vniuerſa ſimul ſūt valde bona,q̃a ex oīb⁹ cōſiſtit vniuerſitatis admirabilis pulchritudo:in q̄ id ꝗd malū dř,bñ ordinatū &ſuo loco poſitū eminēti⁹ cōmēdat bona,vt magis cōplaceāt,laudabilioraq; ſint.[Et de humo nō egredieť dolor.]ꝑ humū ſeu humidā terrā,pctōr aliq̃s cōcupiſcētia & fluxu carnaliū deſiderioꝝ ꝑtrāſiens,apte ſignať,de q̄ dolor pniæ nō ꝓcediť,
Proue. 2. imo lætať cū male fecerit,&exultat i reb⁹peſſimis,ſicut & oīs induratus in vitijs.Qui etſi nōnūq̄ diuinit⁹ flagelleť,nō tñ de ſuis veraciter dolet exceſſib⁹.de q̄lib⁹ ſcriptū ē in Ieremia: Percuſſiſti
Ierem.5. eos dñe,& nō doluerūt,renuerunt accipere diſciplinā.indurauerūt facies ſuas ſupra petrā,& noluerūt reuerti.Quod etiā in Iudęis obſtiātis videm⁹potiſſime adipletū. Nā vſq; in ꝓſens q̄tūlibet
Pſalm. 68. premāť aduerſis,nolūt aduertere ꝙ ꝓpter Chřī occiſionē hęc patiāť,nec de ei⁹occiſiōe atq; bla-
Gene. 3. ſphemia dolēt,iuxta illud in Pſal.Obſcurēť oculi eoꝝ ne videāt.[Homo ad laborē naſciť.]vñ & Adę dñs dixit:In ſudore vult⁹tui veſceris pane tuo.ſūt aūt q̄dā labores boni,virtuoſi,laudabiles,
Prou.4. ad q̄s naſciť hō,vt ſ.ꝑ ſtudiū &labores ſciētijs atq; virtutib⁹decoreť,diuinis ꝓceptis obtēperet,ꝓ
Pſalm.72. pctīs ſuis ꝑ labores pniales ſatisfaciat,omī cuſtodia cor ſuū cuſtodiat.q̄ nihil laboroſi⁹ inuenit. Itaq; væ eis q̄ in his hoīm laborib⁹ nō ſunt,nec cū hoībus flagellātur,q̄ ocioſitatib⁹ ac vanitatib⁹ vacāt,&tp̄s ſibi cōceſſū nō infructuoſe dūtaxat,ſed &vitioſe expēdūt.[&auis ad volatū.]Pōt per auē mēs cōtēplatiua intelligi,q̄ ad cōtēplatiōis eleuationē ꝑduciť,vt carnalibus ac terrenis cōtēptis,ad Dei amorē totā ſe erigat,ad cōtuēdā pulchritudinē eius ſuperſctīſſimā totā ſe acuat,pē-
Eſai.40. nas oratiōis ac deuotiōis ꝓaſſumēdo,virtutūq; plumis ſe veſtiēdo.de talib⁹ loq̃ť Eſa.Sc̄ti q̄ ſpe-
Pſalm.54. rāt in dño,aſſumēt pēnas vt aq̃læ:volabūt,& nō deficiēt.Sicq; volare optauit q̄ dixit:Quis dabit mihi pēnas ſicut colūbæ,&volabo,&reqeſcā?Itaq; tp̄alia vana &vilia trāſcēdamus,&q̄ corpore aīa extat nobilior,eo plus delicias atq; diuitias aīæ q̄ corporis exq̃ram⁹:ꝗd vt implere poſſimus, dicam⁹ſinguli ꝗd adiecit:[Quāobrē ego deprecabor dñm,&ad Deū ponā eloquiū meū.]Nō eñ ſine affectuoſis,q̄tidianis,imo & inceſſabilib⁹ precib⁹grām adimplēdi hoc ſortiemur.[Qui facit
Auguſtin. magna &inſcrutabilia & mirabilia abſq; nūero.]Nā Aug.teſtāte,maius opus ē Dei,iuſtificatio impij,q̄ creatio mūdi.Quā magna vero & inſcrutabilia ac mirabilia ſine nūero facit Deus oīpotens & excelſus q̄tidie in ſacramēto altaris,in creatiōe rōnabiliū aīaꝝ,in baptiſmo ac cæteria ſacramētis,in immutatiōe volūtatū mētiūq; nřaꝝ?Verū in regno beatitudinis ſempiternæ in magno illo ſupmundano ſuo palatio,in triūphāti eccleſia,vere ꝑmaxima,inſcrutabiliſſima & mi-
Ioan. 5. rabiliſſima facit.Hic vnigenit⁹ pr̄is æterni ait:Pater meus vſq; mō operať,& ego opor.Præterea, nōne mirabiliſſimū Dei opus fuit,cōuerſio mūdi ad tā incōꝑhēſibilē ac arduiſſimā euāgelij fidē ac legē,ꝗd ſine innumerabilibus miraculis factū nō eſt?Sed &q̄tidiana ac naturalia Dei opera, nōne tanto maiora,inſcrutabiliora & mirabiliora ꝓbantur,q̄ diligētius conſiderātur,q̄uis aſſiduitate non aduertātur?Quō fœtus,qui mox natus,per breuiſſimū tēpus ſine aeris attractione ſeu reſpiratiōe viuere neq̃t,tot diebus in vtero matris ſine illa viuere valet?Si vnus ſuſcitetur defunctus,oēs accurrūt,mirātur,ſtupeſcūt,cū q̄tidie tot hoīes naſci nō admirētur:q̄uis vtiq; plus ſit,ꝗd non erat,creare,q̄ ꝗd cecidit & diuiſum eſt,reparare & denuo adunare.Poſtremo,ſicut Ec-
Eccl 43. cle.ſcribit,Multa ſunt abſcōdita,maiora his.pauca eñ vidimus operū eius.Nihilominus ex his paucis q̄ nouimus,ſupergloriosi creatoris maieſtatē iugiter reuereri diſcamus,& omē opus ſui obſequij cū diligētia &affectu ſoluam⁹.[Qui dat pluuiā ſup faciē terræ.]Pluuia hæc,ē ꝓdicatio cæleſtis doctrinæ,ꝓcedēs de nubib⁹,i.ꝓdicatorib⁹ atq; doctorib⁹virtuoſis,de q̃bus loq̃tur Eſai.
Eſai.61. Qui ſunt iſti q̄ vt nubes volāt?Facies aūt terrę,ē intellect⁹ viatoꝝ in terra peregrinātiū,q̄ doceť,
Pſalm. 67. de q̄ pluuia ait Pſal. Pluuiā voluntariā ſegregabis Deus hæreditati tuæ.[& irrigat aquis]i.grāꝝ fluminib⁹,donis &cōſolationib⁹.[vniuerſa]fideliū corda,de q̃bus Chřs ꝓdixit:Oīa trahā ad me-
Ioan.12. ipſum.& alibi,Prædicate euangeliū omī creaturæ.De hac irrigatione inſolita tēpore grǣ facta,
Marc.16. ꝓdictum fuit ab Eſaia: Repleta ē terra ſciētia dñi,ſicut aquæ maris operientes.Vñ Saluator te-
Eſai. 11. ſtať:Qui biberit ex aqua quā ego dabo ei,nō ſitiet in æternū.ſed aq̄ quā ego dabo ei,fiet in eo fons
Ioan.4. aquæ ſaliētis in vitā æternā.[Qui ponit hūiles in ſublimi.]Cōſonat huic Chřī ſentētia,aſſerētis:
Luc.14. Oīs q̄ ſe exaltat,humiliabiť.vñ &Petrus in prima ſua epiſtola nos hortať:Hūiliamini ſub potēti
1. Pet. 5. manu Dei,vt vos exaltet in die viſitatiōis. Væ ergo ſupbis,væ ambitioſis atq; inanib⁹,q̄ cū indigni ſunt pane quo veſcūtur,vel ꝙ à terra portātur,nihilomin⁹excæcatiſſima mēte inflātur.Ideo cōſiderem⁹ nos ꝑ cōparationē ad mala q̄ fecimus,ad bona debita q̄ omiſim⁹,ad nihil ex q̄ conditi ſumus,ad ꝓpriā fragilitatē & corporis vilitatē,ac aīæ in omē vitiū ꝓnitatē,ad pericula q̃bus expo-

expoſiti ſumus,ad Deū à cuius pfectiōe,ſc̄titate & gloria īfinite deficim⁹.ſicq̄ nobiſipſis hūime vi
leſcamus,noſipos ſpernamus,nihil de nr̄is virib⁹ pſumamus,diuinæ pietati om̄e bonū nr̄m ſyn-
ceriter aſſcribamus, & Deo ſupexaltato pfundiſſime ſubſternamur,ei ī oīb⁹ cū debita,amaroſa
atq̄ humilima obediētia ſubditi,q cūctis fere in īfinitū honorabilior demōſtrat,& īmenſa reue
rētia dign⁹ exiſtit. Iſti ſunt actus veræ hūilitatis,in qbus q̄nto nos ampli⁹ actuam⁹,tāto plus eri-
gemur ī pſenti p grām,atq̄ in futuro p gloriā,imo in die iudicij iudicabūt cū Chr̄o,q nūc iuxta
ei⁹ cōſilia mundū relinquūt,& ſub obediētia ſc̄tā militāt Deo,dicēte Apoſt. Neſcitis qa angelos 1.Cor. 6.
iudicabimus?[Per diē incurrēt in tn̄bras.]ſic Iudæi in die Chr̄i & tp̄e pdicationis ac grāæ mira-
culorūq̄ eius,qn̄ in terra viſus & cū hoib⁹ cōuerſatus ē,incurrerūt tn̄bras errorū,vitiorū atq̄ pfi-
diæ,cōtradicēdo,pſequēdo & tandē occidēdo Dei filiū Ieſum Chr̄m,quēadmodū Eſai. pdixit: Eſai. 6.
Excæcatū ē cor populi hui⁹.[Et q̄ſi in nocte ſic palpabūt]i.mēte nutabūt, & dubioſe ingrēt de
Chr̄o.[In meridie]i.in euidētiſſima ſuæ veritatis declaratiōe,qn̄ p miracula ſoli Deo poſſibilia Ioan.5.
pr̄ teſtimoniū phibuit Chr̄o,quēadmodū ait:Opa q̄ dedit mihi pr̄ q̄ facio,teſtimoniū perhibēt Ioan.6.
de me. Et iterū ait Ioā.Cū tāta feciſſet corā eis,nō crediderūt.imo q̄ſi palpādo ſciſcitabant,dicē
tes ad Chr̄m:Quouſq̄ aīam nr̄am tollis? ſi tu es Chr̄s,dic nobis palā. Vn̄ ob inexcuſabilē eorū cę
citatē dixit Saluator paſſiōi iā pximus:Si opera nō feciſſem in eis,q̄ nullus ali⁹ fecit,peccatū nō Ioan. 15.
haberēt.Deniq̄ in meridie ſeu claro die q̄ſi in nocte etiā corporaliter p Chr̄o inueniēdo palpa- Luc. 4.
bāt,qn̄ q̄rebāt eū pcipitare,lapidare,cōphēdere,&exiuit de manib⁹ eorū,ita q ſubito fecit ſe inui Ioan.10.
ſibilē eis,&elapſus ē manus eorū,nō percipiētib⁹ eis quō.[Porro ſaluū faciet egenū de gladio oris
eorū.]Chr̄m em̄ ppter noſtrā pauperē factū,vt diceret,Fili⁹ hoīs nō habet vbi caput reclinet,de q̄ Matt.8.
ſcriptū ē,Ipſe pauper & aſſcēdēs ſup aſinā,ſaluū fecit pr̄ de gladio oris Iudæorū clamātiū,Tolle Zach.9.
tolle,crucifige eū,3.die ſuſcitādo eū à mortuis,imo in pūcto ſuę mortis eū ab om̄i deiceps paſſi- Ioan.19.
bilitate ac paſſiōe eripiēs,ſicut ait Apoſt.Chr̄s reſurgēs à mortuis,iā nō morit,imo ipſemet Chr̄s Rom.6.
mortē deuicit,vt ī Oſee pfitet:Ero mors tua o mors, morſus tuus ero iferne.[Et erit egēo]i.pau Oſee 13.
pi Chr̄o[ſpes]i. certa expectatio reſurrectiōis,aſſcēſiōis &glorificatiōis ī corpore ſeu pmij acci-
dētalis,nā & tp̄e paſſiōis cōſtāter aduerſarijs dixit:A mō videbitis filiū hoīs ſedētē à dextris virtu
tis dei,& venientē ī nubib⁹ cęli.Spē vero q̄ ē theologica virt⁹,non habuit, qm̄ aīa ei⁹ à primo ſuę Matth. 26.
creatiōis īſtāti vidit deū clare p ſpēm.ſicq̄ eſſētiale pmiū nō expectauit.Pōt etiā p egenū intelligi
paup ille popul⁹ diſcipulorū Chr̄i,q ī ei⁹ paſſiōe ſpē pdidit,quā p⁹ reſurrectionē pr̄ reſūpſit. Ini-
qtas aūt cōtrahet os ſuū,qa p⁹ Chr̄i aſſcēſionē miſſo deſup ſpū ſc̄tō,atq̄ apoſtolis ī Ieruſalē Chr̄m
publice pdicātib.& ī noīe ei⁹ miracula magna agētib.repſſa & cōfuſa ē loq̄citas Iudęorū,quēad-
modū recitat Luc. q pricipes ſacerdotū & ſeniorū,auditis verbis Petri apoſt.& viſo nato clau-
do quē curauit, nil cōtradicere potuerūt.&poſtea ſcribit,q̄liter Iudæi diſputātes cū Stephano,nō Actuū 4.
potuerūt reſiſtere ſapię &ſpūi q loquebat. hoc eqdē Chr̄s ī euāg. añ pmiſit:Dabo,inqens,vobis os Actuū5.
&ſapiam,cui nō poterūt reſiſtere &cōtradicere oēs aduerſarij vr̄i.pterea,ſicut iā dictū ē,Iudæos p Actuū 6.
diē īcurriſſe ī tn̄bras,ſic gn̄aliter vitioſi ac iuidi die incurrūt caliginē,dū aliorū opa bona puertere Luc.21.
ſtudēt,de aliorū pfectu triſtāt,bonos diffamāt,&īdifferētia ſeu dubia interptāt ī pei⁹.imo ſæpe q̄
aptiſſime bona ſunt,offuſcare nitūt,aſſerēdo q ex vanitate aut ſingularitate pcedāt,&ob gloriā
ppriā pagāt. Inuidia nāq̄ mētē pri⁹ excęcat.&q̄ is q odit,virtuoſi⁹ opat,clari⁹q̄ famat ac ampli⁹
honorat,eo q odit eū,pl⁹ ī ſeipo torquet,&acutiores nocēdi modos excogitare conat.ſed Deus
pauperē ſpū,i.virtuoſū ſeu hūilē ſaluat de gladio oris eorū,oñdēs q vera virtutū Iure ornat⁹ ſit,&
iniquū ac iuidū mōſtrabit mēdacē.[In ſex tribulatiōib⁹ liberabit te,&ī ſeptīa nō tāget te malū.]
Septēario vniuerſitas deſignat.nā 7.dieb⁹ oē tp̄s hoc voluit.&ī Apoc.p 7.ſpūs q ī cōſpectu throni
dei ſūt,oēs angeli denotāt. Itaq̄ ſēſus ē, q oēm electū ī vita hac tribulatū de⁹ cito ſaltē ī morte & Apoc.1.
aliqñ ī vita à cūctis ſuis aduerſitatib⁹ ac ęrūnis eripiet,iuxta id Pſal. Multę tribul.iuſtorū,& de oī-
b⁹ his liberabit eos dn̄s.[In fame] audiēdi vbū dn̄i & acgrēdi iuſtitiā,[eruet te de morte] aię,q̄d
ē pc̄tm̄ mortale,ita q p iopia verbi dei nō incurres pc̄tm̄,imo actib⁹ iuſtis reficieris,&verbo dei Pſalm.33.
erudieris,& deū ītra audies te affātē ac īformātē.[& in bello] aīæ cōtra 3.hoſtes ei⁹,vcȝ cōtra dę
monē,mūdū &carnē,eruet te[de manu gladij,i.arutæ atq̄ peſtiferę ſuggeſtiōis diaboli,&de pœ
na quā ipe ſuis ſeruitorib⁹ p pmio reddit. De hmōi bello ſcribit Apoſt. q colluctatio nobis ē ad-
uerſus pricipes & ptātes, cōtra ſpūalia neqtię ī cæleſtib.&in Pſal. Obūbraſti ſup caput meū in die Ephe. 6.
belli.[à flagello liguæ abſcōderis]iuxta predētis Artic.expōnē. Porro cū hō ceperit eē pfectus, Pſalm. 139.
eradicato priuato amore,irriſiōes,detractiōes,vituperatiōes cū gaudio patietur & male loquētibus
cōdolēs,p ipſis pcabit.[Et nō timebis calāitatē cū venerit]i.penuriā.imo pfectorū theſaurus pau 2.Cor.8.
ptas ē,in q̄ ſicut in oīb⁹ diuitijs gloriāt,ſcd̄m illud Apoſt. Altiſſima paupertas eorū abūdauit in di-
uitias ſimplicitatis eorū. [in vaſtitate & fame ridebis] i.in die iudicij,qn̄ reprobi cōſūmata vaſtita-
te pimēt,oīq̄ refectiōe lætitiæ priuabūt,toto corde gaudebis,iuxta illud:Ridebit ī die nouiſſimo. Matt.25.
& p Malach. dn̄s ait electis:Egrediemini & ſalietis ſicut vituli de armēto.&calcabitis impios in Proue.31.
die q̄ ego facio,ſ.die iudicij,de q̄ loqt ibi. Quod aūt in inferno ſit infeliciſſima fames,inſinuat in Malac.4.
Ecc̄o,q̄ habet: Añ obitū tuū operare iuſtitiā,qm̄ nō eſt apud inferos inuenire cibos.[Et beſtias Eccle.15.
terræ] i.dæmones prociſſimos impiorum in terra hominū deceptores ac voratores,de quibus
fertur

ferť in Pſal. Ne tradas beſtijs aĩam cõfitẽtẽ tibi.[nõ formidabis.]pfecta etem̃ charitas excludit ſer
Pſalm. 73. uilẽ timorẽ,q̃ diabol⁹ & infern⁹ timẽt.ĩ morte quoq; & ĩ diuino iudicio virtuoſi, Deo ſubueniẽte, à ti
more dęmonũ eruũť,q̃s ad patriã puenĩetes ĩ ęternũ ſecuri cõtemnũt.[ſed cũ lapidib⁹ regionũ pa
Eſai. 54. ctũ tuũ erit]lapides regionũ,ſunt electi fideles particulariũ eccleſiarum,quẽadmodũ p Eſa. dñs pol
1. Pet. 2. liceť eccleſię:Ecce ego ſternã pordinẽ lapides tuos. Et Petr⁹ fidelib⁹ dicit:Ad quẽ(puta ad Chr̃m)
accedẽtes & vos tanq̃ lapides viui, ſuperędificamini dom⁹ ſpũales. Cũ his eſt cuicũq; iuſto fœd⁹ di
lectiõis & pacis.[& beſtiæ terræ erũt pacificæ]i. pacẽ cũ Deo faciẽtes,[tibi]nõ ex intẽtiõe, ſed oc-
caſiõaliter. Dęmões nãq; q(vt dictũ eſt)p beſtias exprimũť,q̃ electos plus pſequũť, eo reſiſtentib⁹
fiũt occaſio meriti amplioris & incremẽti pacis ac charitatis. Pñt quoq; p beſtias, mot⁹ carnales ac
beſtiales ĩtelligi,q̃s viri virtutũ hñt rõni ſubiectos. Vñ nec eos vẽrent, ſed facile vincũt, grãæ ma-
gnitudĩe id agẽte.[Et ſcies q̃a pacẽ]i. q̃etẽ ĩ Deo ſeu ſubiectionẽ trãq̃llã ſub rõne[habeat taber-
naculũ tuũ]i. domus cõſcientiæ tuæ, animiq; cubile vel corpus, de q̃ loq̃ť Petr⁹:Scio q̃a velox eſt
1. Pet. 1. depoſitio tabernaculi mei. Porro pax corporis, eſt ei⁹ trãq̃lla directio, ſiue ſubiectio ei⁹ ſub rõnis
impio.[& viſitãs ſpẽm tuã]i. pulchritudinẽ & ornatũ tibi à Deo cõceſſum in naturalib⁹ atq; gra
tuitis cõſiderãs,[nõ peccabis]i. p vanã gloriã aliq̃d tibi attribuẽdo, aut ĩ teipſo inaniter gloriã-
do,q̃ſi nõ acceperis om̃e bonũ à Deo, ſed illi om̃e bonũ aſcribes, grãs cordialiter ages, tãtoq; amo
roſi⁹ obtẽpabis, & hũili⁹ ac formidoloſius ſubdit⁹ eris,q̃ plura tibi bona largit⁹ eſt, & q̃ ad red-
dendã rõnẽ obligatiorẽ te pẽſas, metuẽs ne tã pijſſimo bñfactori fias ingrat⁹. Cui em̃ plus datum
eſt, plus vtiq; req̃rẽtur ab eo. imo & inde nobis cordialiter eſt dolendum, q̃ id ipſum bonitatis,
lucis & ſapiẽ,q̃d ex diuina pietate nobis gratioſe collatũ eſt, nr̃a prauitate, cęcitate & negligẽtia
tm̃ & toties offuſcamus, Deiq; dona pinclyta & Deũ ĩ ſuis donis ĩhonoram⁹, dũ ea nõ ſatis reue
rẽter atq; ſolicite cuſtodimus, imo & nr̃a pctã eis miſcem⁹. ppter q̃d valde plãgẽdũ eſt nobis, ſpẽq;
hũiliãdũ ẽ cor corã iudice Deo.[Et ſcies q̃m multiplex erit ſemẽ tuũ]i. verbo doctrinæ & bonis
opib⁹ à Deo ditaberis. q̃s p virtuoſa virtutũ moraliũ exercitia, ſ. p paſſionũ reformationẽ, tãq̃ p
viã purgatiuã, ad ſupnã illũinationẽ ptigiť. vnaq; actio v̾tuoſa diſponit ad aliã. ppter q̃d ait Sal
Matth. 25. uator:Hñti dabiť, & abũdabit. & Eccũs aſſerit:Fili, cõcupiſcẽs ſapiam, cõſerua iuſtitiã, & De⁹ pbe
Eccle. 1. bit illã tibi.[& pgenies tua]i. filij tui ſpiritales, vel opꝝ tuoꝝ imitatores, vel tuę doctrię ſectato-
res, erũt[ſicut herba terrę]p grãm reflorẽtes, & bonis opib⁹ ſe ac alios fœcũdantes, vt ſint arbores
fructuoſæ, nõ ſteriles.[Ingredieris ĩ abũdãtia ſepulchꝝ]i. plen⁹ virtutib⁹ morieris, ſicut de iuſtis
Gene. 25. ait ſcriptura, q̃ mortui ſũt ĩ ſenectute bona, pleni dieꝝ. Iteꝝ, igredieris ĩ abũdãtia pcedẽtiũ meri
toꝝ vitę actiuę ſeu virtutũ moraliũ. ſepulchꝝ ſolitudis, i. locũ ſecretũ orõnis, meditatiõis & potiſ
ſime ſecretũ cõtẽplatiõis. vita etem̃ cõtẽplatiua, ſepulchꝝ vocať, q̃a à mũdi actib⁹ nos abſcõdit,
Col. 3. huicq; ſeculo mortuos exhibet, put ſcribit Apoſt. Mortui n. eſtis, & vita vr̃a abſcõdita ẽ cũ Chr̃o
ĩ deo. De cõtẽplatiuis quoq; Pſal. loq̃ť deo:Abſcõdes eos ĩ abſcõdito faciei tuę à cõturbatiõe hoĩm.
Pſalm. 30. Qui aũt ĩ actib⁹ virtutũ moraliũ ſe rite exercitauit, & aĩm habet purgatũ, ſimplificatũ, ſctã cha
ritate feruẽtẽ, ad cõtẽplatiõis diuitias apt⁹ ẽ, inſtarq; vitri terſi, puri & politi diſpoſit⁹, vt ĩ mẽte ipſi⁹
ſplẽdeat, ferueat ac moreť ſol ſapiẽ, lux æterna, De⁹ altiſſim⁹.[Ecce hoc vt iueſtigauim⁹]p ſtudiũ
ſcripturaꝝ, & cõſiderationẽ actuũ hũanoꝝ,[ita ẽ q̃d auditũ mẽte ptracta.]Qui aliũ ex charitate
ĩſtruit, corrigit ſeu hortať, nõ ppriũ q̃rit lucrũ aut cõmodũ ĩordinatũ, ſed audiẽtis correctionẽ, il-
lũinationẽ ſiue pfectũ totoq; mẽte poptat, ne alter ad ſuę dãnatiõis ĩcremẽtũ, audita ſpnat aut ne-
gligat. ideo de veritate dictoꝝ reddit eũ ſecuꝝ, dicẽdo:Ecce(q̃d ẽ ſerioſitatis idiciũ)hoc vt iueſti
gauim⁹, ita eſt. Deiñ hortať ad vigilãtẽ auditoꝝ memoriã ac opis exhibitionẽ, ſubdẽdo:Q̃d au-
ditũ mẽte ptracta.

¶ Explanatio literalis cap. VI. Reſpõdẽs aũt Iob, dixit. Arti. XVII.

VEritatis zelo S. Iob ſe falſitati opponit, veritatẽ defẽdit, ad ſingula ſibi obiecta rñdet, nõ ad
ſui iactãtiã, ſed ad diuĩæ iuſtitię ac modi pulderiæ ei⁹ declaratiõnẽ, atq; ne aliq̃s ex ſua pcuſ
ſiõe ſcãdalizareť.[Rñdẽs aũt Iob, dixit:Vtinã appẽdereť pctã q̃b⁹ irã]i. plagã pœnãve, vt tu Eli-
phaz aſſeris,[merui]à Deo,[& calãitas]i. miſeria tribulatiõis[quã patior]ĩ aĩa & corpe, filijs quoq; &
reb⁹ ſublatis, ĩ im ppio cõiugis, ĩ cõuicijs amicoꝝ.[ĩ ſtatera]i. ĩ libratiõe iuſtitię, hæc ad ĩuicẽ cõ-
parareť, q̃ſi arena maris, i. inũerabiliter ſicut arena maris innũerabilis ẽ.[hæc]calãitas mea[gra
uior appereť]i. maior q̃ mea pctã req̃rãt. Sed nõne verba hæc pſumptuoſa & ſalſa videť: Iob nãq;
q̃tidianis venialib⁹q; pctis nõ caruit, pſerti cũ ſcriptũ ſit, Septies in die cadit iuſt⁹ & reſurgit. Et
Prouer. 24. Iaco. cõteſtať:In multis offẽdim⁹ oẽs. ſi aũt grauitas pcti venialis pẽſeť p relationẽ ad ĩfinitã ma-
Iacob 3. ieſtatẽ diuinã, q̃ p ipm aliq̃ mõ inhonorať, appet q̃ ſcd̃m rigorẽ iuſtitiæ q̃cũq; tpalis afflictio vix
aut nõ ſufficiat p ſatiſfactiõe illi⁹. & potiſſime, q̃ calamitas Iob nõ ſuffecit p vniuerſis venialib⁹, q̃
p tot vitę ſuę icurrerat annos. miꝝq; oĩno videť, q̃ ait pœnã ſibi ĩflictã, ĩcõparabiliter eẽ grauiore
vniuerſis pctis ſuis. Et rñdẽdũ q̃ S. Iob loq̃ť cõtra errorẽ Eliphaz, affirmãtis nõ ĩfligi pœnã à deo,
niſi p ppria puta culpa afflictis, ita q̃ p culpa maiori maior ĩfligereť pũitio. Cõtra hoc loquẽs Iob
aſtruit multo maiorẽ ſibi calãitatẽ ĩflictã, q̃ pctã ſua exegerit:q̃a de grauib⁹ ſibi exceſſib⁹ nõ extitit
cõſci⁹, ſed de minutis dũtaxat. cũ ergo fuerit ſibi ĩflicta grauiſſima pœna, patet q̃ pœna vehemẽter
exceſſerit culpã. Ruſ⁹, Deus grauitatẽ pcti vẽialis nõ ſolũ attẽdit vt ẽ ſuæ maieſt. ĩhonoratio aliq̃,
ſed etiã ſcd̃m q̃d pcedit ex fragilitate hũana, q̃ tãta ẽ, q̃ licet hõ poſſit ſingula, nõ tñ oĩa venia-
lia

lia vitare pctã.Ideo De⁹ leuiſſima īter venalia,q̄ ex mera & maxie excuſante fragilitate & ſubre
ptione hũana pueniunt,q̄lia fuerũt venialia B.Iob ac cæteroꝝ ſanctoꝝ,facilime donat. Nec ſo
let ea in vita hac grauiter vindicare.ſicq̧ loquiť Iob de venialib⁹ ſuis pctis,videlicet non ſolũ vt
grauitatē aliquã habuerũt p cõparationē ad Deũ,ſed etiã vt excuſationē habuerũt ex parte ipſius.
Imo qm̃ viri pfecti p ſuis venialib⁹ q̄tidie ſatiſfacere ſolẽt per multa remedia cõtra illa,pſertim
per frequentē atq̧ feruentē affectionē ſuæ mētis ad Deũ,pctã ipſius Iob per ei⁹ ſctiſſimã conuer
ſationem,q̄ ad pœnã & culpã,deleta vel oīno vel pro maxima parte fuerũt.idcirco pro eis tãta
aduerſa nõ meruit,ſed iſta ſua calamitas pctis ſuis ſic cõſideratis,q̄ſi incomparabiliter grauior
fuit.Quod tñ per hyperbolē dictũ intelligi põt,ſcd̃m q̄d hoies ex magna affectiõe loquētes,hy-
perbolicis vti ſolent ſermonib⁹.[vnde & verba mea]quib⁹ dixi,pereat dies in qua natus ſum,&
q̄ nunc pfero,[dolore ſunt plena]i.ex vehemēti dolore pueniunt,& eundē ſignificãt. Ideo nõ
impatientiæ,ſed dolori ſunt aſcribēda,prout in expoſitione II.cap.plenius dictũ eſt.[qa ſagit-
tæ dñi]i.impulſæ atq̧ acutiſſimæ afflictiões mihi,Deo pmittēte,inflictæ,[in me ſunt]i.vſq̧ ad
intima viſcera mea puenerũt.[quaꝝ Indignatio]i.preſſura[ebibit ſpm̃ meũ]i.aiam ſeu vitã aialē
q̄ſi cõſumit & de corpore extrahit,anhelitũ impedit,me reſpirare nõ ſinēs.Spm̃ q̄q̧ corporalē,
q̄ eſt vector virtutis & vitæ,q̄ſi deglutit.Sed cũ pcuſſio S.Iob non venerit ex ira, indignationeve
Dei cõtra eũ,cur pœnã ſuã appellat indignationē Dei,videlicet inquãtũ fuit ſignũ indignatio-
nis? Et rñdendum q̄ loquiť ita propter apparentiã exteriorem & ſimilitudinē cũ flagellis, q̄ ex
Indignatione Dei cõtra pctã pctõribus infliguntur,& pter acerbitatem pœnaꝝ ſuaꝝ in ſe.ſic eñ
& Chrs ait ad patrē:Super me cõfirmatus eſt furor tuus.Vel etiã ideo ait,indignatio &c.qa for- Pſalm.87.
te pro aliquib⁹ ſuis venialib⁹ partim percuſſus eſt,non q̄ illa fuerunt percuſſionis ſuæ cauſa to
talis aut principalis,ſed cõcauſa forſitan aliq̄lis.[& terrores dñi]i.horribiles aduerſitates ab ipo
mihi inflictæ.vel terrores dñi,i.formidines,qbus vereor mihi à Deo grauiora īfligi,vel iſta diu
continuari.Sapiēs eñ in oibus metuit.Et qm̃ S.Iob ſibi de culpa,ob quã hæc pateref,nõ fuerat
cõſcius,metuebat ne rurſus ex cauſa ſecreta occulto Dei iudicio plagaret.Ideo ſubdit:[militant
contra me,]impugnãdo me & opprimēdo.His verbis Iob conſonat q̄d in pſalmo loqť Chrs ad
pr̄em:In me tranſierunt iræ tuæ,& terrores tui conturbauerũt me.Nã & Chrs naturali timore Pſalm.87.
expauit pœnas inſtãtes,quē timorē ſpõte aſſumpſit,&poteſtatiue depoſuit.Deiñ pbat iſta à ſimi
li,oſtēdens ppoſitũ in oppoſito:[Nunqd rugiet onager cũ habuerit herbã?]i.aſin⁹ ſyluestris vocē
doloris nõ pfert,dũ victui neceſſaria habet,ſed dũ talib⁹ caret ex terræ ſterilitate,iuxta id Iere- Ieremi.14.
miæ:Onagri ſteterunt,traxerũt ventũ q̄ſi dracones,defecerunt oculi eoꝝ,qa nõ erat herba.[aut
mugiet bos,cũ añ pſepe plenũ ſteterit?]non vtiq̧ tũc vocē mœroris emittet,niſi forte aliũde ſit
cauſa mugitus,vt lãguor aut aliqd tale.Itaq̧ ſicut bruta non in pſentia,ſed ī abſentia delectabi-
lis & in pſentia contriſtabilis dolent,doloreq̧ exprimũt,ſic naturale eſt hoi,q̄ntũ ad partem ſen
ſitiuã,tpe magnæ aduerſitatis & pœnę dolere,doloroſaq̧ verba pferre,pſertim cũ hõ calamitatē Ioel.1.
ſuã pēſet & põderet,q̄d bruta facere nequeũt.Bos itaq̧ mugit neceſſarijs carēs,iuxta illud Ioelis:
Mugierũt greges armēti,qa nõ eſt paſcua eis.Deiñ idē in rõnali natura declarat:[*aut poterit co *An
medi inſulſum q̄d nõ eſt ſale cõditũ?]i.null⁹ libēter mãducat eſcã inſipidã,nec ſale tēperate pmi
xtã,niſi forte neceſſitate cogať,aut corruptũ habeat guſtũ.Iob aũt loqť ſcd̃m coēm curſũ ac natu
ralē pceſſum.Nã & ſubiũgit:[aut guſtare aliqs põt,q̄d guſtatũ,affert mortē?]i.null⁹ ſcd̃m natura-
lē ſenſitiuũq̧ appetitũ edere vult cibũ mortiferũ.vñ pbať,q̄ naturalis appetit⁹ hoīs,aduerſa atq̧ Proue.27.
pœnalia deteſtať,ſed deteſtatio hæc p rõnē virtuoſe moderať.[Aię n.eſuriēti]i.hoi magnã famē
patiēti.Ponit nãq̧ partē p toto.[etiã amara dulcia videť]p auiditate & indigētia alimēti,& qm̃ ta
lia pœnã famis aliq̄liter minuũt.Ex q̄ etiã innoteſcit,q̄ntũ appetit⁹ naturalis ex abſentia obiecti
delectabilis doleat.Hic ī Prou.ſcribiť:Aia ſaturata calcabit fauũ,aia eſuriēs etiã amaꝝ p dulci ſu
met.Qd̃ aũt tã ingēs fuerit ſua afflictio,ſubdiť:[Quę prius tãgere nolebat aia mea]i.p guſtũ cõti-
gere,ſed q̄ſi īſulſa abhorruit.[mõ p anguſtia]i.pſſura tribulatiõis atq̧ iopię meę.[cibi mei ſunt]
mihi accepti,quēadmodũ diuites depaupati edũt,q̄ tpe opulētiæ abhorrebãt.Deinceps oñdit ſe
mortē appetere ppter rõnabilē cauſam,videlicet ne aduerſitatis magnitudine pdurãte,ad impa
tiētiã ruat,& vt ad vitã q̄etiorē pducať ī limbo patrũ.Quõ aũt qs mortē ppter pñtis vitæ miſerias
rõnabiliter queat appetere,dictũ eſt ī elucidatiõe II.cap.[Quis mihi det]i.vtinã mihi deť[vt ve
niat petitio mea]i.ope cõpleať,[& q̄d expecto,tribuat mihi De⁹?&]p i.[q̄ cœpit me]cõterere,
ſ.De⁹ p ſathã,ipſe De⁹[me cõterat]p mortē [ſoluat manũ ſuã]i.ptãtē ſuã magis ī opus extēdat,
q̄ manus q̄ſi ligata videť,dũ opari aliqd ceſſat. Tũc eñ q̄ntũ ad aliquē,ſerť ligata,q̄uis īceſſabili-
ter opereť.[& ſuccidat me]i.de vita hac tollat.[Et hæc mihi ſit cõſolatio,vt affligens me dolore,
nõ parcat]i.affligere nõ deſiſtat donec īterceã.ſicq̧ de inualeſcētia pœnæ cõſoler,inq̄ntũ eſt acce
leratio mortis & abbreuiatio vitæ odibilis. Porro q̄ iſta nõ ex impatiētia oret,pãdit ſubiũgens:
[nec cõtradicã ſermonib⁹ ſcti]i.verbis Dei per eſſentiã ſcti,quib⁹ licētiauit me taliter flagellari,
cõtra eũ murmurãdo,aut per impatientiã corruēdo. hoc eſt,oro vt deť mihi gr̃a nõ cõtradicē-
di Deo in vniuerſis q̄ patior.atq̧ idcirco mortē efflagito,ne forte in doloribus diu viuēs,tandē

per impatiētiā vincar.]Quæ eſt eñ fortitudo mea vt ſuſtineā]i.p naturalē & ppriā animi forti-
tudinē iſta diu ferre nō potero,ſ.put fortitudo eſt virtus naturalis & acq̄ſita,per grām nō adiu-
ta.Vel dicit hoc de fortitudine,vt eſt virtus infuſa ſeu donū,q̄ tāta nō fuit in eo,q̄n poterat ſu-
perari,q̄m ipſe nōdū cōfirmat⁹ fuit ī bono,ideo caute expauit periculū,nō puſillanimiter deſpa-
uit Dei ſubſidiū.[aut q̄s finis me⁹]i.termin⁹ tribulationū iſtarū,[vt patiēter agā?]i,q̄a tēpus mor
tis meę ignoro,eā cito venire deſidero.Qui eñ in tribulatiōib⁹ ſunt,ex hoc potiſſime cōſolant,
ꝙ norūt determinate q̄ñ ſint liberādi,& tūc intuitu finis illi⁹ patiēter ſe habēt,Iob vero finē iſtū
determinate nō ꝑnoſcebat.Ideo ne tędio obrueret patiētia ei⁹,mortē expetijt.Hic etiā patet,fir
miter dictū nō eſſe q̄d q̄dā hic ſcribit,dicēdo ꝙ verbū iſtud,ſ.aut q̄s finis me⁹,Iob expreſſe dicat
cōtra errorē Eliphaz,negātis aduerſa vitæ p̄ſentis ordinari ad finē vitæ beatæ in futuro,q̄ſi Iob
verbū hoc dixerit nō ſcd̄m ppriā mentē,ſed ſcd̄m Eliphaz erroneā poſitionē.Q.d.Cū iuxta tuā
opinionē o Eliphaz nō ſit mihi finis beatificus in futuro expectandus,nō eſt ratio cur debeā pa
tiēter hæc ferre.Imo verba iſta,vt iā patuit,aliter ratiōabiliter exponunt.neq̄ ex hoc verbo pōt
pbari,ꝙ Eliphaz negauit beatitudinē vitę futurę.[Nec fortitudo lapidū,fortitudo mea]i.nō eſt
tā inſupabilis & ſine ſenſu,vt lapidū fortitudo,q̄d de corporali fortitudine clarius verificatur,&
de ſpiritali fortitudine accipi pōt ppter fragilitatē ſubiecti fortitudinis talis. Aīa nāq̄ fragilis
eſt atq̄ inſtabilis.[nec caro mea,ænea eſt:]ſed mollis,tenera ac multū paſſibilis. Ideo grauiſſimā
ſentit pœnā,ob cui⁹ vehemētiā timeo de periculo patiētiæ meę.Inſup grauitatē tribulatiōis ſuę
demōſtrat ex carētia auxilij atq̄ ſolatij cōtra aduerſa ſibi iflicta.[Ecce nō eſt auxiliū mihi ī me]
i.meipſū iuuare nō valeo,nec dāna mihi illata recupare,cū tā grauiter læſus ſim corpe,cunctiſq̄
facultatibus ac filijs ſpoliatus.[& neceſſarij q̄q̄ mei]i.familiares atq̄ domeſtici & amici [receſ-
ſerūt à me]tpe neceſſitatis afflictioniſq̄ meæ,dū eis magis indigeo. Et forte aliq̄ eorū corpora-
liter obierūt,alij ſpiritaliter nō impēdēdo opa charitatis,imo charitati cōtraria irrogantes,ſicut
hi tres q̄ ad cōſolādū venerūt,ad cōtumelias pperunt.[Qui tollit ab amico ſuo]i.eo quē ſe dili
gere dilexiſſeve aſſerit,ſeu dilexit tpe pſperitatis,[miſericordiā]i.cōpaſſionē & pietatis affectū
ſeu ſubuētionē tpe neceſſitatis & afflictiōis,[timorē dñi dereliq̄t]i.cōtra filialē Dei timorē agit
q̄m cōtra charitatē,& cōtra diuinū agit p̄ceptū,ſicq̄ peccādo mortaliter, charitatē & timorē ca-
ſtū ex ea pdeuntē amittit. In quo verbo B. Iob notat Eliphaz,ꝙ ipſemet inciderit culpā,quā ſu
perius dixerat īcidiſſe Iob,loquēs ad eū:Vbi eſt timor tuus? Itaq̄ tpe aduerſitatis cōpbat amic⁹.
Eccle.6. propter q̄d ſcriptū eſt in Eccleſiaſtico:Si poſſides amicū,in tentatiōe poſſide eū. Eſt eñ amicus
1.Ioan.3. ſcd̄m tēpus ſuū,& nō pmanet in die tribulatiōis. Hinc q̄q̄ Ioānes ait in prima ſua canonica:Nō
diligam⁹ verbo neq̄ lingua,ſed ope & veritate.[Fratres mei]i,nō amici duntaxat,ſed & cognati
ac pximi,[p̄terierunt me]i.in afflictionib⁹ poſitū reliq̄runt,ad ſua cōmoda feſtinātes.Eſt aūt cō-
ſuetudo ſcripturæ,vt oēs conſanguinei alicuius,fratres eius vocent,ſicut in Geneſi Abraā ait ad
Gene.13. Loth:Fratres ſumus.Et ſcd̄o Regū Ioab ait ad Amaſam ſuū nepotē:Salue mi frater. Ioānes q̄q̄
2.Reg.20. euāgeliſta in euāgelio ſuo teſtat,ꝙ fratres Chri quē peperit virgo,nō crediderunt in eū. Vtrum
Ioan.7. vero Iob fratres carnales pprie dictos habuerit,& an illi in tribulatiōe ſua p̄terierūt eū,q̄s nouit?
Albertus [Sicut torrēs q̄ raptim tranſit in cōuallib⁹]i.improuiſe,impetuoſe,ac ſubito me reliq̄runt,quē-
admodū torrēs fluit in imis cū impetu.Torrēs aūt ſcd̄m Albertū,dr̄ aq̄ liqueſacta torrore ſolis in
montib⁹,ex nubibus & glacie diſſoluta p̄cipitanter decurrens in ima.[Qui timēt pruinā,irruet
ſuper eos nix]i.q̄ ita ab amico diſcedūt,atq̄ à me taliter diſceſſerūt,impuniti nō erūt,niſi pœni
Philoſo. teant:q̄ dū amico ſubuenire omittunt,timore dāni minoris,q̄d exprimit p pruinā,maius incō
modū patient,q̄d p niuē notat.Dicit eñ philoſoph⁹ ī libro meteorō,ꝙ pruina eſt nix parua,
& nix pruina magna ſeu multa.[Tēpore q̄ fuerint diſſipati]i.per magna aduerſa deſtructi,diui-
ſi,depauperati,[peribūt]i.ſpiritaliter morient p impatiētię culpā,vel cū fuerint diſſipati p mor
tem,peribūt dānatiōe ęterna.[& vt incaluerint]i.igne tribulatiōis,ſeu ira diuinæ punitiōis fue
rint tacti,[ſoluent de loco ſuo]i.de terra tolleni,atq̄ in tartarū proijcient,quemadmodū pruina
ſeu nix ſolis calore attacta,diſſoluit ſtatim ac defluit.[Inuolutæ ſunt ſemitę greſſuū eorū.]Quod
inuoluit,in ſeipſo replicat,& q̄dam tortuoſitate in ſeipſum reuertit. Hinc inuolutū vocam⁹,cui⁹
fines occulti ſunt.Itaq̄ ſemitæ greſſuū eorū,i. media q̄bus falſi amici accedūt,& iuuare ſe mōſtrāt
amicū afflictū ſeu aliū,inuoluta ſunt fraudulentijs atq̄ aſtutijs,& ad propriū cōmodū reflectūt,dū
amicitiā añ oſtdunt,finē amicitiæ ſub velamie hypocriſis clā īuoluūt,iuxta illud Eccli:Eſt amic⁹
Eccl 6. q̄ conuertit ad inimicitiā, & eſt amicus q̄ rixā ac odiū denudabit. Itēq̄:Eſt amicus ſocius menſæ,
Ibidem & nō pmanet in tpe neceſſitatis. [Ambulabūt in vacuū]i.infructuoſe viuent,nec finem ſortient
beatū.[& peribūt,]q̄a nō ſolū beatitudine priuabūt,ſed & pœnā incurrēt ęternā,iuxta illud Iaco
Iaco.2. bi:Iudiciū ſine miſcd̄ia fiet ei,q̄ nō fecerit miſericordiā.Eſaias q̄q̄: Væ impio ī malū,retributio
Eſai.3. n.manuū ei⁹ fiet ei.Salomō q̄q̄ fatet:Vir verſut⁹ odioſus eſt.[Cōſiderate ſemitas Themā]i.pceſ
Prou.14. ſum,verba & geſta Eliphaz venientis de terra Themā.[itinera Saba]i.alioꝝ qui de illa terra ve
nerūt.Aliqui tñ per Saba intelligunt apertos aduerſarios ſcti Iob,puta Sabæos,de quib⁹ ſupra di
Iob 1. ctum eſt,ꝙ bona eius diripuerunt.ſicq̄ intēdit ꝙ Eliphaz cōformatus eſt illis,q̄a ad improperia

Iob ꝓrupit, ita ꝙ ſicut illi pſecuti ſunt ſcḋm Iob factis, ſic Eliphaz verbis. q̇d de aliis duob⁹ amicis
qñ dixit Iob hæc, nōdũ innotuit. [& expectate pauliſp̄,] ꝓſtolādo finē diſputatiōis atq; negocij
hui⁹. [cōfuſi ſunt] i. nũc ex verbis meis confuſionē incurrerũt, et ubeſcētes vel ex hoc, ꝙ maledixi
tēpori natiuitatis meæ. amicus q̄ppe erubeſcit, dũ audit amicum ſuũ corā aliis multum irratio-
nabiliter loqui. Hi autē tres amici Iob, putauerunt eũ irratiōabiliſſime eſſe loquutũ. Vel ex re-
ſponſione ipſius Iob, qua eos rep̄bauit atq; cōfudit. [qꝛ ſperaui] i. fiducialiter & audēter locutus
ſum ex teſtimonio bono conſciētiæ meæ, q̄ aſſerui & aſſero me abſq; culpa mea ꝑcuſſum, & eſ- Thomas
ſe me iuſtum. Porro Thomas exponit ſic: Confuſi ſunt venire ad me, qꝛ ſperaui, i. qm̄ tempus
erat in quo auxilium ab eis ſperare debebā. Hoīes em̄ qui auxiliari nolunt, cōfundunt viſitare
illos, q̄s putāt à ſe auxilium petituros. Iſta expoſitio incerta videt. Dictum eſt em̄ primo cap. ꝙ Iob 1.
amici Iob venerunt vt conſolarent eum. Ideo non apparet ꝙ non voluerint ei ferre auxilium,
vel ꝙ ideo venire cōfuſi ſunt, qꝛ noluerunt ſuccurrere. imo vt in expoſitione primi cap. oñſum
eſt, bona intentiōe & ex amicitia vera venerunt. Poſtea vero ex verbis Iob, q̄ non ſatis intelle-
xerunt, ꝑmittente Deo & inſtigante diabolo, ex zelo veritatis indiſcreto ad verba ignominioſa Albertus
dilapſi ſunt. Deniq; Alb. exponit ſic: Cōfuſi ſunt, i. in ꝓximo cōfundent, quia ſperaui, i. ſpem de
iuſtitia iudicis habui. [Venerunt q̄q; vſq; ad me] gr̄a cōſolationis impendēdæ, & pudore coopti
ſunt] i. totaliter circunfuſi, vehementiſſime erubeſcētes de tam inſolita ac inuiſa mea deiecti-
one. q̄niam em̄ vere amabāt Iob, qñ primo eum in tāta calamitate intuiti ſunt, nō dubium qn
erubuerint: & ꝓſertim, qꝛ putabāt eum ſuis pc̄tis id meruiſſe. Deiñ alloquit eos: [Nunc veniſtis,
& modo vidētes plagam meam timetis] ne & vobis tale qd accidat, vel ne petā à vobis ſubſidiũ.
[Nūquid dixi, afferte mihi] i. aliqd de bonis vr̄is mihi adducite, [& de ſubſtantia vr̄a] i. facultati-
bus [donate mihi] pro releuamine inopiæ meæ. q. d. Nō timeatis ꝙ grauabo vos vr̄a petēdo, quę
hucuſq; nō petij. [vel liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtoꝝ eruite me] i. auxiliũ non
poſtulaui à vobis cōtra aduerſarios meos, q mea nunc abſtulerunt, Chaldæos & Sabæos, aut ſi-
miles. [Docete me, & ego tacebo] i. ſi aliq̄ vera atq; ſalubria documēta cōuenienter ꝓpoſueritis
mihi, cum reuerētia atq; ſilentio audiā ea & acceptabo. [& ſi qd forte ignoraui] eoꝝ q̄ vos ſci-
tis, & q̄ ſcire me decet. de illis etem̄ loquit, nō abſolute de q̄buſcunq;, cũ certum fuerit ſibi, ꝙ mul
ta neſciuit. [inſtruite me.] Sapiētis equidem eſt, libēter informari & docilē eſſe. Nā & docilitas
pars eſt prudētiæ. In Prouerb. q̄q; habet: Doce iuſtum, & feſtinabit accipe. Da ſapiēti occaſionē, Prou. 9.
& addet ei ſapiētia. Alibi q̄q;: Audiens ſapiens ſapiētior erit. Verumtñ q̇d ait, docete me &c. ac- Prou. 1.
cipi poteſt vt ſuperiorib⁹ condepēdens, nō q̄ſi ſentētia per ſe dicta, vt ſit ſenſus: Nunqd dixi, do-
cete me, i. doctrinam à vobis non poſtulaui, non ꝙ ex elatione omiſerim hoc, ſed q̄niam tantæ
ſapiētię vos nō noui. [Quare detraxiſtis ſermonib⁹ veritatis] i. veris verbis, q̄bus me innocentem
ac iuſtum aſſerui, cæteriſq; eloquiis meis, q̄ in deploratiōe mea ſeu lamētatione deprōpſi veri-
tatis amore, dicētes ꝙ ex impatiētia ſim locut⁹. [cũ* ex vobis nullus ſit q me poſſit arguere] qꝛ *nē vobis
nec authoritate, nec vita, nec ſapiētia me ita excellitis, vt me ratiōabiliter rep̄hendere valeatis,
q̇d zelo iuſtitiæ df. [Ad increpandũ tm̄,] nō ad vtilitatē, [eloqa concinnatis] i. diſputationes cu-
rioſe cōponitis [& in vētum verba ꝓfertis] i. infructuoſe & iactāter loq̄mini. [Sup pupillum ir-
ruitis] i. me omi humano auxilio deſtitutũ verbis inuaditis] i. infructuoſe & iactāter loq̄mini.
[Sup pupillũ irruitis] i. me omi humano auxilio deſtitutũ verbis inuaditis. [& ſubuertere] i. à re-
cta ſentētia retrahere, & ad vr̄os errores inducere, ſeu impium cōprobare [nitimini] me [amicũ
vr̄m] Amicus eſt, q in eadē diſputatione cōcordat ad veritatis inquiſitionē. E cōtra ſecundũ phi
loſophum in Top. Prauus eſt ſoci⁹, q impedit cōmune opus in inq̄ſitione veritatis. [Verumtñ q̇d Philoſo.
cœpiſtis* implete] i. cœptā diſputationē proſeq̄mini, q̄tenus ex collatione diſputatoria veritas *explete
amplius declaret. Hoc addit, ne putēt ſe territũ, q̄ſi eis reſpōdere nō poſſit. [Præbete aurē] i. do-
ciles eſtote, & patiēter audite, [& videte] i. cōſiderate [an mētiar. Rñdete, obſecro, abſq; cōtētiōe.]
Contētio em̄ rationis impedit actũ, & ꝑ conſequēs veritatis inquiſitionē diſputationiſq; fru-
ctum. propter q̇d ait Apoſt. Noli verbis cōtendere. ad nihil em̄ vtile eſt, niſi ad ſubuerſionē au- 2. Tim. 2.
dientiũ. Contētio q̄ppe, teſte Ambro. eſt impugnatio veritatis cũ confidentia clamoris. Ideo li-
tigioſi ſeu contētioſi in diſputationib⁹ ꝓualere q̄runt iniurioſis clamorib⁹ magis, q̄ ratiōabilib⁹ Ambroſi⁹
argumētis. [& loquētes] in diſputatione [id q̇d iuſtũ eſt iudicate] i. recte diſcernite ſeu iudicādo
proſeq̄mini, q̇d eſt iuſtũ, vt ſ. q̄ vera vident, cōcedatis: & q̄ falſa, negetis: q̇d ſi feceritis, [nō inueni-
etis] lingua mea iniquitatē] i. nō audietis verba iniq̄ de ore meo ꝓcedere, [nec i faucib⁹ meis ſtul
titia ꝑſonabit.] i. ſermo veræ ſapiæ contrari⁹ non ꝓferet à me, q̇d non iactāter ꝓſumptuoſe ve di
xit, ſuis virib⁹ initēdo, ſed ex magnanimitate & ſpe ac ſecuritate gl̄oſæ aſſiſtētiæ Dei. ſic nēpe &
Salomon ait: Veritatē meditat guttur meũ, & labia mea deteſtabunt impiũ. Sic ergo Iob profi- Prou. 8.
tet, ꝙ locutio ſua nec veritati nec æq̄tati contrariabit, nec in Deũ, neq; in proximũ ꝓuaricabit.

¶Elucidatio eiuſdem capituli myſtica. Arti. XVIII.

SAnctus Greg. in exordio 7. Mora. ſentire videt, ꝙ pñs capitulũ, potiſſime principiũ ei⁹, ad li- Gregorius
teram exponi nō debeat, forſitan ꝓpter ratiōes in ꝓcedētis articuli initio tactas. Vñ ad allego

rias ac tropologias cõuertit. Verũ Alb.& Tho.exponũt iſtud ad literã,q̃s p̃cedenti articulo ſum
ſecutus. Et puto ꝙ dictum eorũ verbis Gregorij aut non,aut parũ repugnet. Varias nẽpe conſi
derationes circa verba hæc habuerũt,& iuxta eos diuerſa ꝓtulerunt iudicia. Verũtamẽ quicqđ
inde dicat,cõſtat ꝙ myſtica horũ declaratio fructuoſior,ſubtilior,delectabiliorq́ꝫ cõſiſtat q̃ lite-
ralis. Itaqꝫ Iob ſui hũaniq́ꝫ gñis voce loquẽs:[Vtinã],inqt,[appẽderent pctã mea quib' irã me-
rui,& calamitas quã patior,in ſtatera. q̃ſi arena maris hæc grauior appareret.] Per ſtaterã expri
mit Chr̃m,qui ad ponderandũ ac metiẽdũ nr̃æ vitę meritũ venit,ſecũq́ꝫ miſericordiã atqꝫ iuſtitiã
detulit. qui q̃ſi ſtatera miri libraminis fact',hinc in ſe calamitatẽ nr̃am,& illinc peccata ſuſpẽ-
ditſi cui' aduentũ genus hũanũ pœnas,q̃s pro originali peccato ac alijs ſuis vitijs patiebat, vi-
delicet mẽtis excæcationẽ,dæmonũ dñationẽ,iugũ iniqtatis, multiplicẽ corporis corruptionẽ
atqꝫ naturæ infectionẽ,p̃ńsq́ꝫ exiliũ,ignorauit. Iob ergo i ei' loquẽs pſona,optauit Chr̃i aduẽtũ,
vt in ipſo ſuſpẽderent nr̃a peccata,ita ꝙ ipſe ꝓ eis ſatisfaciẽdo ac moriẽdo,ea q̃ſi ſuper ſe cape-
Eſai. 53. ret. Vñ & in Eſa. ſcribit: Dñs poſuit in eo iniqtatẽ oĩm nr̃m. Et Petrus in I. ſua epl'a:Pctã,inqt,
1.Pet.2. nr̃a pertulit in corpore ſuo ſup lignũ. Calamitas q̃qꝫ,quã ꝑ peccata meruim',Chr̃o inducta eſt,
Pſal.68. i.mors amara,quẽadmodũ ait in Pſal. Quæ nõ rapui,tũc exoluebã. Et Eſa. Vere lãguores nr̃os
Eſai.53. ipſe tulit,& dolores nr̃os ipſe portauit. Ioãnesq́ꝫ: Ecce agnus Dei,ecce q tollit pctã mũdi. Ex q̃
Ioan.1. appenſione peccatorũ & calamitatis in Chr̃o, innotuit q̃ grauis fuit calamitas exilij & pœnarũ
gñis hũani. Ex hoc eñi ꝙ ob eã tollẽdã vnigenit' Dei fili' paſſus eſt,cõſtat ꝙ vtiqꝫ fuit grauiſſi-
ma. ideo ait: Quaſi arena maris grauior appareret, i. grauior appareret tũc,& poſtea cũ ꝑ apo
ſtolicã p̃dicationẽ mũdo inotuit,q̃ añ apparuit. Quaſi arena maris,i. quẽadmodũ arena ad litt'
maris ſita,multũ grauis eſt ſimul collecta. Deinde Iob in pſona cuiuslibet iuſti, vitæ hui' exiliũ
deplorãtis,ſubiecit:[vñ & verba mea dolore ſunt plena] ꝓpter calamitates quib' premit genus
humanũ,& maxime homo iuſtus,cuius vita tribulationib' plena eſt,ad patriãq́ꝫ gemẽs ſuſpirat.
Porro filij ſeculi hui',exiliũ ꝓ patria diligẽtes,atqꝫ futuris ac cæleſtib' p̃ſentia & terrena p̃feren-
tes,in ſuis exultãt miſerijs,& aĩarũ ſuarũ vulnera ac dolores non ſentiũt: tãtoq́ꝫ infeliciores ſunt,
q̃ minus infelices ſe eſſe ꝑpendunt. [Quia ſagittæ dñi in me ſunt] i. variæ tribulationes ac pœnæ
ꝓ peccatis inflictæ. Quatuor nãqꝫ ſunt vulnera animæ ꝑ originali peccato inflicta,videlicet cõ-
cupiſcẽtia,infirmitas, ignorãtia atqꝫ malitia:quib' velut ſagittis transfigit homo, [quarũ indi-
gnatio ebibit ſpm̃ meũ.] Ex his quippe vehemẽter affligit iuſtus,ſentiens aliquã legẽ in mẽbris
ac ſenſualitate,repugnantẽ iugiter legi mẽtis. propter q̃d cõtinuũ gerit cõtra vitiũ p̃liũ,abſtinẽs
à carnalib' deſiderijs,q̃ militãt aduerſus animã,implẽsq́ꝫ illud Apoſtoli:Spũ ambulate,& deſide
Galat. 5. ria carnis non p̃ficietis. Caro eñi cõcupiſcit aduerſus ſpm̃, & ſpũs aduerſus carnẽ. Hæc eñi ſibi
inuicẽ aduerſant,vt non q̃cunqꝫ vultis,illa faciatis. Præterea,quid moleſtius q̃ cõtra ꝓpriã igno-
rantiã ratiõis,cõtra ꝓnitatẽ volũtatis ad culpã,contra infirmitatẽ appetit' iraſcibilis ad reſiſtẽ-
dum cõtrarijs veræ ſalutis,cõtra cõcupiſcẽtiã appetit' cõcupiſcibilis q̃tidie,imo omi hora,de-
bite decertare? Et qa ex hac p̃liatione,p̃ſſura & pœna pro peccato inducta, humiliat homo ſe-
ipſum,miſeriã ſuã experiẽs,põt hoc loco ꝑ ſpm̃ aĩoſitas ſeu ſpũs elatiõis intelligi. [Et terrores
dñi militãt cõtra me.] Iuſtus nãqꝫ & ſapiẽs nõ tm̃ deflet p̃ſẽtes ærũnas pœnæ & culpæ,ſed & futu
ra pericula magis veret,ne rurſus Deũ offẽdat,ne in manus incidat Dei viuẽtis,ne à vultu glo-
riæ ſupergloriosiſſimi Dei pellat,& pœnas irruat ſempiternas. De hoc felici terrore in Prouer.
habet: Beatus hõ q ſemp eſt pauidus. Itẽq́ꝫ, Timor dñi fons vitæ,vt declinet à ruina mortis. Præ-
Prou.28. terea,qm̃ Iob fuit euidẽs Chr̃i figura,p̃nt hæc verba de Chr̃o exponi. Quemadmodũ eñi amici
Prou.14. Iob imputabãt ei ꝙ pro ſuis affligeret pctis,ſic Iudæi Chr̃m pro ſuis dixerũt exceſſib' cõp̃hen-
ſum,tentũ & tortũ,corã Pilato clamãtes: Si nõ eſſet malefactor hic,nõ tibi eũ tradidiſſemus. Et
Ioan. 18. rurſus: Hũc inuenim' ſubuertẽtẽ gentẽ nr̃am, & ꝓhibentẽ tributa dari Cęſari,& dicẽtẽ ſe Chr̃m
Luc.23. regẽ eſſe,quib' Chr̃s poterat rñdere verba p̃habita:[Vtinã appẽderent pctã mea,] non q̃ cõmiſi,
ſed q̃ imponitis mihi,[quib' irã merui] i. pœnã mortis, ſecundũ vr̃am cenſurã,q̃ de me dixiſtis,
Matt. 26. Reus eſt mortis. [& calamitas] acerbiſſimæ paſſiõis[quã patior,in ſtatera,] ſcd̃m ſenſum expo-
ſitũ. [q̃ſi arena maris] i. incõparabiliter[hæc]calamitas[grauior appareret,] q̃ pctã p̃ſata:quia in
veritate nulli peccato obnoxius fui. [vñ] i. ob amaritudinẽ paſſiõis, mihi ꝑ aliorũ exceſſu inſtan-
tis,verba mea dolore ſunt plena. doloroſa plane fuerũt verba Chr̃i,qñ paſſiõe iã imminente,cũ
Hebr.5. clamore valido & lachrymis preces fudit ad patrem,ſecundũ Apoſtolũ. Terq́ꝫ rogauit,vt ſi fieri
Matt. 26. poſſet,tranſiret ab eo calix. Similiter verba q̃ dixit in cruce: Deus meus,Deus meus,vt quid de-
Marc.15. reliquiſti me,ac cætera ibi prolata,nõne dolore fuere pleniſſima? [Quia ſagittæ domini] i. ama-
Luc.23. riſſimæ mortis puncturæ,p̃ſertim tẽpore diſtẽſionis in cruce,[in me ſunt.] q̃s, Deo patre diſpo
nente atqꝫ volente,ſuſtinui,quẽadmodũ pater ait de Chr̃o per Eſaiam: Propter ſcelus populi
Eſai.53. mei percuſſi eum. Et rurſus ibidem: Dominus voluit cõterere eum in infirmitate. [quarum indi
gnatio,] inquantũ fuerunt velut in vltionẽ,caſtigationem ſeu correctionẽ peccatorũ generis
Ibidẽm humani,iuxta illud Eſaiæ: Diſciplina pacis nr̃æ ſuper eum. [ebibit ſpiritũ meũ.] qa per pœnæ
Ibidem illius acerbitatẽ vere mortuus fuit Chr̃s,per ſeparationẽ animæ eius à corpore,q̃uis vtrũqꝫ mã-
ſerit

ſerit verbo vnitū.Inſuper verba inducta poſſent exponi de q̃cunq̧ innocēte ac iuſto,grauiſſime
afflicto non vitæ ſuæ demerito,ſed ꝓpter probationem ipſius & patientiæ demōſtrationem,ad
alioꝝ ædificationē,atq̧ ob incrementū ſui profectus ac felicitatis,q̃d ī multis electiſſimis factū
cōſtat martyribus.Sed q̄a ex p̄inductis clariſſime īnoteſcit,quō ad hoc valeat litera applicari,
pertranſeo,ad difficilioraq́ꝫ ꝓpero.[Nunq̄d rugiet onager cū habuerit herbā?]Per onagrū deſi-
gnat plebs gētilis indomita,voluptatiq́ꝫ dedita,cuius nō parua pars expectauit Chr̄m venturꝫ,
ſicut & Iob & p̄triarchæ gentiliū cū ſubditis ac diſcipulis ſuis.Qui populus q̄ Chr̄i aduētū magis
optauit,eo ipſius dilationē doloroſius tulit.Cū vero per apoſtolicā p̄dicationem euangelicā le-
gem ſortitus eſt,Chr̄o vnitus,& gr̄æ ac ſacramētoꝝ eius particeps factus nō rugit,ſed lætus eſſe
ctus eſt.Habens herbā,i.incarnationi dn̄icæ gr̄am & virtutē ſeu Chr̄m dulciſſimū,q teſtatꝰ Caro Ioan.6.
mea vere eſt cibus.[aut mugiet bos]i.populus Iudæoꝝ,iugo legis aſſuetus ac ſubditus,ad Iu-
daiſmū pſelytos colligēs,ſicq́ꝫ per corda eoꝝ vomerē legis trahēs,[cū an̄ p̄ſepe pleuū ſteterit?]i.
Chr̄m corporaliter p̄n̄tem agnouerit ſibi ī lege diu ꝓmiſſum,iāq́ꝫ in ea poſitū ac oblatū. Quod
de electis Iudæoꝝ reliquijs accipi cōgruit,qui Chr̄i aduentū cordialiter optauerūt,eūq́ꝫ p̄ſentē
viderūt,aut veniſſe crediderūt cū ingenti lætitia.Idcirco non mugierunt triſtātes,ſed pſallebāt Matt 9.
gaudētes.Deniq́ꝫ de diſcipulis ſuis dixit Chr̄s Iudæis īcredulis:Nunq̄d lugere poſſunt filij ſpōſi, Marc.2.
q̄ diu cū illis eſt ſpōſus?Itaq́ꝫ p̄ſepe fuit ſcriptura veteris teſtamēti,ſeu lex q̄ ſine Chr̄o vacua fuit,
& ip̄o incarnato repleta ē.[Aut cōedi]i.mēte ſumi ac maſticari[poterit inſulſum?]i.vetus teſta-
mētū,ſeu lex & ſcriptura ipſius ad lr̄am intellecta,nō ſpiritaliter ſumpta. Nō viuificat ſic eni nō reſi-
cit,ſed occidit,dicēte Apoſt.Lr̄a occidit,ſp̄us aūt viuificat. Sal ergo lr̄æ legis,eſt intelligētia ſpi- 2.Cor.2.
ritalis,qua ſi fuerit ſcriptura illa cōdita,erit ſalubriter refectiua.[Aut guſtare q̄s pōt,q̄d guſtatū,
affert mortē?]Hoc plane rōnabiliter & ſciēter non fit ꝓprio motu guſtātis,quanq̄ aliq martyꝝ
venena ꝓ fide potauerit. Myſticus igit ſenſus eſt,ꝙ ſanctoꝝ prophetaꝝ vaticiniū ſecundū literę
ſuperficiē ſumptū,ſrequēter mortiferꝝ eſſet,ideo taliter guſtari nō debet.Deinde Iob tanq̄ viuū
mēbrum eccleſiæ voce eius ſubiūgit:[Quæ prius]i.ante Chr̄i aduentū[tāgere nolebat aīa mea,]
videlicet veteris teſtamēti cibū ſeu documentū,[nūc]poſt Chr̄i paſſionē per apoſtolicā p̄dicati-
onem,[p̄ anguſtia]pœnitētiæ & amoris,[cibi mei ſunt]i.mētis meæ refectiōes. Hoc eccleſię ex
gētibus collectæ eſt cōpetens. Poteſt nihilominus de cōuerſa electaq́ꝫ ſynagoga exponi,q̄ vni-
genito Dei nondū incarnato ac paſſo,contēpſit gentiles,nolens eis cōmunicare aut iūgi, quē-
admodū loquit Petrus gentilibꝰ:Vos ſcitis quō abominatū ſit viro Iudæo accedere aut cōiun- Act.10.
gi ad alienigenā.vn̄ & poſt quidā cōuerſi Iudæi,locuti ſunt Petro: Quare ītroiſti ad viros p̄pu- Act.11.
tiū h̄ntes,& mādūcaſti cū eis?Poſtea aūt miſſo ſp̄ūſancto,orſi ſunt ſc̄ti apoſtoli p̄dicare gentili-
bus p̄ anguſtia æſtuātia amoris,īcorporauerūtq́ꝫ eos ſibi,& de eoꝝ cōuerſione atq́ꝫ ſalute mēte
refecti ſunt nō mediocriter delicioſe.[q̄s mihi det vt veniat petitio mea,& q̄d expecto,tribuat
mihi Deus:& qui cœpit,ipſe me cōterat &c.]iuxta ſenſum,q̄ p̄cedenti articulo verbū hoc de S.
Iob extat expoſitū,intelligi pōt de q̄cunq́ꝫ iuſto in grauiſſimis tribulatiōibus cōſtituto,qui ti-
more offendēdi Deū & tædio maloꝝ culpæ ſeculi huiꝰ,deſiderioq́ꝫ viſiōis beatificæ ſummi Dei,
cupit diſſolui,& tribulationē ſibi inflictā cōtinuari ac ingraueſcere,q̄uſq́ꝫ auferat de vita p̄ſenti.
Sic nēpe dixit Apoſt.Infelix ego hō,q̄s me liberabit de corpore mortis huius?Et Pſal.Heu mi- Rom.7.
hi q̄a incolatus meus ꝓlōgatus eſt.Iteꝝ accipi pōt de cōtritiōe bona & ſucciſiōe ſalubri,q̄ Deus Pſalm.119.
per gr̄am & virtutes cōterit ī nobis,q̄d à nobis ipſis habemꝰ & ſumus,vcꝫ peccata nr̄a,paſſiōes &
vitia.ſicq́ꝫ ſp̄ūaliter atq́ꝫ vitaliter mortificemur,& nos ip̄os relinq̄mus ac abnegemus,vt ab al-
to elatiōis ſucciſi,ad ꝓpriæ puitatis hūilia deſcendamus:ipſa q̄q́ꝫ flagella p̄n̄æ caſtigatiōis Dei li-
benter feramus,inq̄ntū ſunt criminū ſanatiua.Imō ī vita hac corrigi ꝓptemus,ne æternaliter
cruciemur. Hinc ait Grego.Sc̄ti viri cū de occulta erga ſe diſpoſitione Dei ſuſpecti ſunt,pſpera Gregorius
pertimeſcūt,tentari appetūt,flagellari deſiderāt,q̄tenus incautā mentē metus & dolor erudiat,
ne in hac peregrinatiōe hoſtē ex inſidijs erūpente,ſua eā ſecuritas deterius ſternat.Hinc ait Pſal. Pſal.25.
Proba me dn̄e,& tenta me.Itēq́ꝫ,Qm̄ ego in flagella paratus.Ideo ſubdit:[Et hæc mihi ſit cōſo- Pſal.37.
latio,vt affligens me dolore,nō parcat.]Electi q̄ppe cū peccaſſe ſe norūt,nec tn̄ ob hoc aduerſa
ꝑpeſſos ſe meminerūt,pauore tabeſcūt & æſtuāt,ne eos in æternū deſeruerit gr̄a,q̄s in p̄n̄ti non
cuſtodit culpæ ſuæ punitio aliq̄:timēt ne vltio q̄ differt,grauior ī fine ſeruet.ideo nūc p̄n̄a ca-
ſtigatione feriri deſiderāt.[Nec cōtradicā ſermonibꝰ ſc̄ti]Dei me corripiētis,impatiēter ferēdo, Thren.3.
murmurādo aut male loquēdo,ſed gr̄as referā in aduerſis.vn̄ in Thre.legitur:Quid murmurauit
homo viuens vir pro pctīs ſuis?ſcrutemur vias nr̄as,& q̄ramus,& reuertamur ad dn̄m.nos iniq̄
egimus,& ad iracundiā ꝓuocauimus dn̄m.Rurſusq́ꝫ ſcriptū eſt,Sapiēs non murmurabit corre- Eccl 10.
ptus.[Quæ ē eni fortitudo mea,vt ſuſtineā tormēta vitæ futuræ?] Ideo in p̄n̄ti cupio emēdari.
[Aut q̄s finis meus vt patiēter agā?]i. nulla eſt ratio habendi patientiā plenā ī pœnis inferni,cū
non ſit ſpes euadendi,nec expectatio alicuius finis beati,cuius intuitu ſolet in aduerſis patientia
cōſeruari.[Nec fortitudo lapidum fortitudo mea,nec caro mea ænea eſt.] Multi iā dignos pœ-
nitentiæ fructus agere renuūt,religionē intrare verent,dicentes ſe pati dura nō poſſe ieiunia,vi-

f ij gilias,

gilias,diſciplinas,cæteraq́ſimilia abhorrẽtes,q vtinã paſſibilitatẽ ac teneritudinẽ ſuã prudẽter
intuerent,p cõparationẽ ad futura prauoꝝ ſupplicia.Sicq́ pẽſantes q̃ ineffabiliter grauiora ſint
illa pſentib᷒ pœnis,viriliter aggrederent arctã viã ſalutis,oẽmq́ exercitiũ pnĩale ac virtuoſum.
[Ecce nõ eſt auxiliũ mihi in me]i.ppria virtute ſeu naturali fortitudine,aut p ſola & nuda dona
naturæ ſaluari nõ valeo,à pctĩs purgari,meritorie opari,dæmonibus reluctari ſine ſupnaturali
Dei ſubuẽtiõe & dono grõſo nõ queo.Itaq; nullus de ſe pſumat,nemo ſibi bonũ q̃d agit aut ha-
Oſeę 13. Ioan.15. bet,aſcribat,ſed totã ſuam fidutiã ponat in Deo,q ait p Oſe.Perditio tua ex te,in me tm̃ modo
2.Cor.3. auxiliũ tuũ.Et Chr̃s loqtur:Sine me nihil poteſtis facere.Deniq; Apoſtolus:Fidutiã,inqt,talem
habem᷒ ad Deũ,nõ q̃ ſufficiẽtes ſimus cogitare aliqd ex nobis q̃ſi ex nobis,ſed ſufficiẽtia nr̃a ex
Ieremi.10. deo ẽ.Ieremias q̃q; loqt Deo:Scio dñe qa nõ ẽ hoĩs via ei᷒,nec viri ẽ vt ambulet & dirigat greſſus
ſuos.[Neceſſarĳ q̃q; mei receſſerunt à me.[Hoc dicere põt is,à quo amici ei᷒ ipe neceſſitatis aut
idigẽtiæ auertũt,manũ adiutricẽ nõ porrigẽtes,ſiue in ſpũalibus,ſiue in corporalibus bonis.Sic
Pſal.37. nẽpe ait Pſal.Amici mei & pximi mei aduerſum me appropiñquerũt & ſteterũt.Atq; Apoſt.In
2.Tim.4. prima mea defenſiõe oẽs me dereliquerũt.[Qui tollit ab amico ſuo mĩam,timorẽ dñi dereline-
quit.[Hoc de oĩ pximo intelligi põt,oẽm etẽm proximũ tanq̃ amicũ & fratrẽ,imo ſicut nos
ipſos amare tenemur,eiq́ auxiliari qñ ratio dictat,dum ſ.locus,tp̃s & cauſa requirunt,q̃d qui
omittit,pceptum charitatis tranſgredit,nõ faciens alteri ſicut vellet fieri ſibi.[Fratres mei pter-
Oſeæ 11. ierunt me,]nõ condolẽdo aut ſuccurrẽdo.[Tp̃e q̃ fuerint diſſipati]i.peccato corrupti,corde di-
uiſi,ab integritate virtutũ collapſi,[peribũt]ppetuo,iuxta id Oſeæ:Diuiſum eſt cor eoꝝ,nũc in-
teribũt.[& vt incaluerint]feruore paſſionũ,vcz iræ,impatientiæ,indignationis ſeu cõcupiſcen-
Eſai.57. tiæ,[ſoluent de loco ſuo]i.impetũ paſſionis ſequent,nec ſtabiles erũt in ratiõe,in q̃ hõ debet q̃ſi
in loco qeſcere.vñ ſcriptũ eſt in Eſa.Impĳ q̃ſi mare ferues,q̃d quieſcere non põt.Inuolutæ ſunt
ſemitæ greſſuũ eoꝝ.Hoc omnib᷒ verſutis & callidis,duplicibus,adulatorib᷒ ac ſimulatoribus
cõpetit,qui dũ aliud mente intendũt,aliud verbis actibusve oſtẽdunt,inuolutis greſſib᷒ gradi-
Ierem.9. unt,& ſeipſos à vero virtutũ pfectu impediũt.imo iſtar cãcri retrogrediunt,in tartaraq́ labunt.
ppter q̃d ſubdit:Ambulabũt in vacuũ,& peribũt.De talibus Ieremias inducit:Sagitta vulnerãs,
Prou.2. lingua eoꝝ:in ore ſuo pacẽ cũ amico ſuo loquit,& occulte ponit ei inſidias.Recti ergo & pla-
ni ſint greſſus nr̃i,qm̃ ſcriptũ eſt:Deus proteget gradiẽtes ſimpliciter.Cõſiderate ſemitas The-
man,itinera Saba,& expectate pauliſp.Per Themã,q̃d interpretatur auſter,qui diſſoluit afflatu
Apoc.3. teporibus mẽbra,animi remiſſio deſignat.Itaq; conſiderãdæ ſunt ſemitæ Theman,i.actus re-
miſſe viuentiũ,qui Deo negligenter ſeruiũt cum tepore,vt agnitis eoꝝ diſpẽdĳs atq; periculis,
Eſai.32. dño feruide obſeq̃mur,penſantes q̃d loquit Deus:Scio opera tua,quia nec calidus es,neq; fri-
Pſalm.5. gidus:& nunc qa tepidus es,incipiã te euomere ex ore meo.Porro per Saba q̃d interpretat rete,
ſignificãtur doloſi,qui alĳs deceptionũ modos extendũt & molient inſidias,capiũtq; intra re-
Prou.2. te ſuæ verſutiæ innocentes ac ſimplices.Contra q̃s Eſai.aſſerit:Fraudulenti vaſa peſſima ſunt.
Ipſe eñ cogitationes cõcinnabit ad perdẽdos mites in ſermone mẽdacĳ.Et in Pſalm.Viꝝ ſan-
guinum & doloſum abominabitur dñs.Tales docet Salomon eſſe vitãdos:Fili,inquiẽs,ſi te la-
ctauerint pctõres,ne acquieſcas eis.ſi dixerint,veni nobiſcũ,Inſidiemur ſanguini,abſcondam᷒
Pſal.12. tẽdiculas contra inſontẽ fruſtra,ne ambules cum eis.Hoꝝ dãnationem videbimus,ſi paululum
ptolemur.Confuſi ſunt,qa ſperaui.dum reprobi & peruerſi bonos turbare,à via virtutũ retra-
here,ab animi conſtãtia impedire nitũtur,exhilarãtur,ſi q̃d moliũtur,ad effectũ perducũt,iuxta
id Pſal.Qui tribulãt me,exultabunt ſi motus fuero.Dũ vero qs tota mẽte in Deo cõfidit,nec ab
animi trãquillitate deĳcitur,cõfundunt tanq̃ ſpe ſua fruſtrati.venerũt q̃q; vſq; ad me,& pudore
cooperti ſunt.Hoc in perſona cuiuslibet iuſti profertur,quẽ iniqui aggreſſi ſubuertere nequi-
uerunt,ideo erubeſcunt.Nunc veniſtis,& modo videntes plagã meã timetis.vitioſi,qui Deũ nõ
amãt,neq; in pſperis eũ verent,frequenter q̃dam ſeruili concutiũtur timore,dum aliquẽ pſer-
tim ſuoꝝ propinquoꝝ ſeu amicoꝝ iuſtoꝝ,viderint horribiliter plagatũ,moleſtatũ aut cæſum,
q̃s iuſtus vir tribulatus redarguit,q̃ non in pſperis q̃q; Deum formidant,nec eum ex timore fi-
liali timent.Nunquid dixi,afferte mihi,& de ſubſtãtia vr̃a donate mihi?ſubſtantia impioꝝ,
mundana atq; carnalis prudentia dicit,quã iuſtus,ab eis non petit,ſed aſpernat,nec per eã con-
ſolari dignatur.vel liberate me de manu hoſtis,& de manu robuſtoꝝ eruite me.virtuoſi ab inui-
ſibilibus ac viſibilibus hoſtibus impugnãtur.Scientes vero reprobã vitam prauoꝝ,non q̃runt
eoꝝ ſuffragio ab inuiſibilis hoſtis tentatione ſaluari.Et qm̃ eos nõ timent qui corpus occidũt,
dum fides vel iuſtitia exigit,parati ſunt à viſibilibus inimicis occidi,nec q̃runt de eoꝝ tyranni-
de erui.Docete me,& ego tacebo.Multoties carnales pigri ac paſſionati putãt & iactãt ſe me-
lius ſcire & ſanius ſapere,q̃ virtuoſi ac feruidi.vnde pſumũt eos arguere ac docere,quibus iu-
ſtus vereq́ ſapiens ironice zelo æquitatis reſpõdet,docete me.q.d.Aut vere me informate,aut
ab inſipienti inſtructione ceſſate.Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis?Tales equidẽ verba
1.Cor.2. virtuoſoꝝ irrationabilia,vanaq́ arbitrãtur,cũ dicat Apoſtolus:Animalis homo non percipit q̃
ſunt ſpiritus Dei.Ideo detrahit verbis veriſſimis,aſſerens ea aut nõ vera,aut nõ recta intentione
prola-

prolata.Et dum videt ſe ratione iuſtũ ſuperare non poſſe,ad increpatiões & exprobrationes cõ-
uertitur,inaniterq; verba multiplicat.Ideo ſequitur: Ad increpandũ tantũ eloquia cõcinnatis,
& in ventum verba profertis.Cæterꝫ quomodo ſequẽtia textus verba ad moralitatem valeant
applicari,ex præcedenti articulo facilime conſideratur.

¶Elucidatio literalis capituli ſeptimi,Militia eſt vita hominis ſuper terrã. Arti. XIX.

Docet B.Iob in hui⁹ capituli exordio,vitã præſentẽ ordinari ad aliã magis pfectam,
eãq; anxietatib⁹ eſſe plenam,atq; ob id rationabiliter appeti poſſe terminũ eius.aliq
vero opinati ſunt,ipſum Iob principiũ pſentis capituli inducere ad reprobandũ er-
rorem Eliphaz,aſſerentis vltimã hominis felicitatẽ eſſe in vita hac,animã quoq; ra-
tionalẽ eſſe mortalẽ.verꝫ(vt clare iam ante probatũ eſt,& demũ probabit amplius)illa non fuit
opinio Eliphaz,imo in verbis quarti cap.q̃ ſibi perhibet deſuper reuelata,euidenter innuit aĩæ
immortalitatẽ,atq; futuram impiorꝫ perpetuã calamitatẽ,inter cætera loquens:Et quia nullus
intelligit,in æternũ peribũt.Itaq; verba huius capituli Iob inducit ad ſuæ declarationẽ ſentẽtię, Iob 4.
qua intendit defendere,ꝙ iuſtis in vita hac multa contingãt aduerſa ſine eorꝫ præuia culpa,ꝙ
item ad aliã & ipſam vere felicẽ vitam aſpirẽt.Ait ergo: [Militia eſt vita hominis ſuper terrã.]
vbi Hieronymus trãſtulit,Militia,70.trãſtulerũt,tẽtatio.Sed vt docet S.Gregorius,ſenſus redit Hierony.
in idẽ.Tẽtatio nãq; eſt pugna contra hoſtes ſpiritusq; malignos,militia vero exercitium cõtra Gregori⁹.
aduerſarios appellat.Itaq; vita bonorꝫ,militia tẽtatioq; vocatur:q̃niam contra deſideria carnis
paſſionesq; animæ,contra mũdi vanitates,contra dæmonũ ſuggeſtiones,oẽm quoq; impietatẽ
indeſinẽter ac fortiter præliãtur.vñ ob grauitatem ac multitudinẽ tentationũ hominis in hac
via,vita eius non tentationẽ habere,ſed tentatio dicit,q̃uis nõnunq̃ ſine actuali tentatione viua-
mus,& mente trãquilla Deo ſine lucta vacemus,ſed in hoc parua eſt mora,niſi fortaſſe viris pfe- 2.Cor.3.
ctis ex gratia ſingulari,qui reuelata facie gloriã dñi ſpeculãtes,in deiformem trãſformant ima- Gregori⁹.
ginẽ à claritate in claritatẽ.Circa hoc verbũ,ſicut & circa cætera S.Iob verba,ſcribit multa pul
chra illuminatus Greg.q̃ vitandæ ꝓlixitatis cauſa omitto,& q̃niam ſcripta eius(vt decet)vbiq;
habent.Præterea verbũ inductũ,ipſi Iob tãto literalius cõpetit,quãto paſſus eſt duriora,fortio-
remq; habuit cõtra inuiſibilem hoſtem luctã.[& ſicut dies mercenarij dies eius.]Hoc primo ita
exponit:Quoniã vita hoĩs eſt militia ſuper terrã,propter continuũ atq; duriſſimũ cõtra paſſio-
nes ac vitia pręliũ,ideo dies eius cõparãtur dieb⁹ mercenariorꝫ,quorꝫ dies ſunt laboribus inter-
dumq; tædijs pleni.Ita & dies hoĩs viatoris graues & anxij ſunt,pſertim tẽpora electorꝫ,q̃n mul
tæ tribulationes iuſtorꝫ.nilq; laboroſius extat q̃ mentẽ in vera puritate cordis,Deo ſemper ſer-
uare,Deũ in nullo inhonorare,vanas cogitationes,inordinatas affectiones,viles occupationes,
omiſſiones & cõmiſſiones iniq̃a vitare,abijcere,deteſtari.Secũdo exponitur ſic:Quẽadmodum
mercenarius finẽ dierꝫ ſui laboris deſiderat,vt pręmiũ aſſequat,ſic homo viator huius optat finẽ
exilij ac laboris,vt ad æternã beatitudinẽ perducat,prout ait Apoſtol⁹:Cupio diſſolui & eſſe cũ
Chro.& Pſalmiſta:Cõuertere anima mea in requiẽ tuã. Tertio ſic:Quẽadmodũ mercenarius Philip.1.
in alienis rebus ſeu aliorꝫ bonis laborat,& ſibi mercedẽ adipiſci conat,ita electi nũc in rebus oc- Pſal.114.
cupãtur diuinis ac Chri negocijs,& tñ ſibiipſis pręmium adipiſcũtur. Deniq;,q̃niam duo ho-
mini in vita iſta incumbũt,videlicet impedimentis ſuæ ſalutis reſiſtere,& ſuę beatitudinis accõ-
moda operari,ideo quantum ad primũ,comparat vitam humanã militię,cuius eſt hoſtibus pa-
cis occurrere:quãtum vero ad ſecũdũ,diebus mercenarij,cuius eſt vtilia ſuæ mercedis perage-
re.Inſuper ex his declaratur vita humana ꝓuidentiæ ſubeſſe diuinæ,quia & milites ſub duce ex-
ercitus militãt,eiusq; directione agũtur:mercenarij quoq; à dño operis inducũtur,ac præmium
præſtolãtur.Rurſus ex his error Eliphaz reprobatur,dicẽtis tribulationes & pœnas non niſi ꝑ
peccatis infligi,nec aduerſitates maiores niſi pro grauioribus culpis. Dux nanq; exercitus fre-
quẽter melioribus magisq; ſtrenuis militibus grauiora luctamina atq; pericula ſapienter iniũ-
git,ſecundum quod pro cõmuni expedit bono,vt expleto labore,eos amplius veneretur.Simi-
liter paterfamilias interdum melioribus operarijs grauiores cõmittit labores: quib⁹,opere cõ-
ſummato,præmia largitur maiora.Itaq; ſuperaltiſſimus omnium princeps Deus,ſanctus ac ſa-
piẽs,ſuos pugnatores electos ac milites meliores,frequẽter aduerſitatibus exponit maioribus,
efficacioresq; operarios fortioribus laboribus applicat,vt in fine,adepto triumpho ac Dei ob-
ſequio conſummato,ſublimius honorentur,abũdantiusq; munerẽtur in cælo. Deinde B.Iob
adducit ſimilitudinea ad prædicta.Exempla eñ in moralibus quo particulariora ac planiora
extiterint,eo plus inſtruunt.Moralia quippe circa particularia verſantur,cũ agere & pati ſint Philoſo.
ſuppoſitorꝫ,ſecundum philoſophum.[Sicut*ceruus]ęſtu afflictus[deſiderat vmbrã]i.locum re- *ſeruus
frigeratiuũ,quo poſt laborem & curſum quieſcat,ſicut & ceruus à venantibus agitatus,feſtinat Pſal.41.
ad aquæ fluenta,ſecundum illud pſalmi:Quemadmodũ deſiderat ceruus ad fontes aquarꝫ.[&
ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui]i.morã qua ſuum obſequiũ compleat,vt ſortia-
tur mercedem.[ſic & ego habui menſes vacuos]i.menſes annorꝫ quibus vixi,ſine conſecutione
optatæ felicitatis expendi,& affectuoſe ſemper ad veram felicitatem futuram,tanq̃ ad pręmium

conſummatū mētaliter acceleraui.[& noctes laborioſas enumeraui mihi]i.noctes vitæ meæ re-
Pſalm.71. putaui,& quaſi diu durātes computaui laboribus plenas. Virtuoſi eñi in noctibus ſolēt medi-
tationibus inſudare,futura penſare,pœnitētiæ lamētis inſiſtere,iuxta quod ſcriptū eſt:Anticipa-
uerunt vigilias oculi mei,turbatus ſum,& nō ſum loquutus.cogitaui dies antiq̃s,& annos æter-
Pſalm.6. nos in mēte habui.& meditatus ſum nocte cū corde meo. Et itē,Laboraui in gemitu meo,la
Thren.3. uabo per ſingulas noctes lectum meū. Itemq́;,Cōſurge,lauda in nocte, in principio vigiliarū,
& effunde ſicut aquā cor tuum ante conſpectum dñi Dei tui. Conſtat quoq; q̄ homines freque-
ter numerēt tēpus,q̄d eis diu durare videtur atq; moleſtum eſt.Itē,noctes huiuſmodi labori-
oſæ dicūtur,propter optati boni dilationis difficultatem.Laborioſum etenī eſſe ſolet,diu expe
Prouer.13. ctare bonum vehemēter cupitū,iuxta illud Prouerb.Spes quæ differtur,affligit animā.lignum
vitæ,deſiderium veniēs.[Si dormiero]i.me ad dormiendū poſuero,aut parū quieuero,[dicam]
expergefactus ſeu præ dolore ac tædio dormire nō valens:[quādo conſurgam]i.diei aduētum
optabo.Qui eñi in triſtitia atq; dolorib' eſt,ad futurū tempus anhelat,in quo ſe melius habitu-
rum cōfidit.[& rurſum expectabo veſperā]i.orto iam die,noctem fieri præſtolabor & cupiam.
Dolor nāq; ea quæ aſſunt,non permittit placere,optaturq́; tēpus afflictionis finiri.[& replebor
dolorib' vſq; ad tenebras]noctis,i.tota die pœnis afficiar,cuius cauſam adiecit:[Induta eſt ca-
ro mea putredine & ſordibus pulueris]i.materia & ſanie vlceroſa,immūditiaq́; loci quo ſedeo,
ſ.ſterquilinij,corpus meum circūdatur,impletur ac tegit,ſicut quis veſte operitur,Vel ſordibus
pulueris,i.puluerulētis.ſanies enim indurata,ſcabiē facit:quæ areſacta,in puluerē recidit.[Cu-
tis mea aruit & cōtracta eſt]i.rugoſa effecta ex ſiccitate. Naturali quippe humore conſumpto,
& virtute naturali deficiēte,caro intus cōſumitur,foriſq́; ſiccatur atq; rugat,qui defectus con-
tingit ex ſenectute aut infirmitate vel fame.vnde in Threnis de cōfectis eſurie ſcribitur: Adhæ-
Thre.4. ſit cutis eorū oſſibus eorum.facta eſt quaſi lignum. [Dies mei velocius trāſierunt,q̄ à texēte tela
ſuccidítur.] i.tēpora quibus vixi,celerrime defluxerunt. Nil eñi tam cito decurrit vt tēpus,in
quo nulla eſt mora,quies aut fixio,ſed defluxus cōtinuus.Sic & Iezechias pfatur:Præciſa eſt ve-
Eſai.38. lut à texēte vita mea. Et Pſalmiſta:Dies mei ſicut vmbra declinauerūt,& ego ſicut fœnum arui.
Pſalm.101. Quāuis autē tēpus dum præſens eſt,longū appareat ꝑpter aduerſa quib' homo afficitur,nihilo-
minus cū fuerit euolutū,ratio intuet̄ q̄ breue extiterit.[& cōſumpti ſunt abſq; vlla ſpe] recupe-
rādi tēpus præteritū:q̄d cum fuerit lapſum,idē nequaq̄ reuertitur. Vel abſq; ſpe,redeūdi ad pri-
ſtinos dies,ſeu vitā in terra agendā poſt mortē. Fuit autē Platonis opinio,q̄ poſt certa tēpora,
Plato. corrupta in inferioribus iſtis eodē numero reuerterent,quem errorē S. Iob pluribꝰ reprobat lo-
cis. Deinde Deum alloquit:[Memēto qa vētus eſt vita mea]i.duratio tēporis q̄ hic viuo,cōfor-
mis eſt vento ob nimiā viriuſq; fluxibilitatē ac labilitatem & breuitatē. Itemq́;, Qm̄ ſicut vētus
idem nō redit,ita vita hoīs poſt mortem ad iſtū nō reuertit̄ ſtatum. Hinc ſcriptū eſt:Quæ eſt vi-
Iaco.4. ta vr̃a? Vapor eſt ad modicū parens,deinceps exterminabitur. Et,Omnes morimur,& q̄ſi aquæ
2.Reg.17. dilabimur in terrā,quæ nō reuertūtur. Orat autē vt Deus hoꝝ ſit memor,non q̄ in Deo cadat
obliuio aut recens memoratio,ſed qm̄ inſtar obliuiſcentis ſe habet,dum quenq̄ iuſte relinquit,
aut in æternū cōdemnat,aut peccatis ignoſcit.Dum vero aliquē miſericorditer iuuat,gratiã tri-
buit,beatitudinēve largit̄,ꝑ modū recordātis ſe habet.Sicq́; oramus,vt Deus nr̄æ fragilitatis ac la
bilitatis meminerit,i.illas intuēdo,pnus ſit ad parcendū ac ſuccurrendū,quēadmodū ait Pſal-
Pſalm.102. mographus:Recordatus eſt qm̄ puluis ſumꝰ,homo ſicut fœnū dies eiꝰ,tanq̄ flos agri ſic efflo-
rebit.[& nō reuertet̄ oculus meus vt videat]i.ad videnda huiꝰ vitæ bona nō redibit poſt mortē.
[nec aſpiciet me viſus hoīs]i.ab alijs in hoc ſtatu, loco ac ſeculo amplius nō videbor,quia poſt
Eſai.38. mortē huc ampliꝰ nō reuertar,qbus cōſonat illud in Eſa.Nō aſpiciā hoīem vltra & habitatorē
quietis,q̄ ſunt verba Ezechiæ.Sed cū Iob poſt plagā hāc ſit ad ſanitatē,lōgāq; & pſperā vitā redu-
ctus,quō ꝑtulit verba hæc abſq; mendacio? Et rñdendum q̄ naturaliter ſanādus nō fuit,vel ꝑ-
tinuus moriturū ſe æſtimauit,vel verba ſua retulit ad tempus poſt mortē ſuā futurū,ſicut expoſi-
tum eſt.[Oculi tui in me]i.ab oculis ſapiētiæ & ſcientiæ tuæ o Deus nuſquā nec viuus nec defun
Prou.5. ctus abſcōdar,iuxta illud Prouerb.Reſpicit dñs viā hoīs,& omnes greſſus illius conſiderat. Ali-
Prou.15. bi q̄q; ait ſcriptura:In omni loco oculi dñi contēplant̄ bonos & malos.[& nō ſubſiſtā]diu in vita
pñti.vel nō ſubſiſtā,qa vita pſens īſtabilis eſt.Itē,nō ſubſiſtā,i.corā tua iuſtitia ſtare nō potero,
ſi ſecundū rigorē eius ſine admixtiōe clemētiæ examinatꝰ iudicatuſq́; fuero.[ſicut conſumit̄ nu
bes & pertranſit]Nubes eñi ad altiora ſuſpendit̄.dēſata aūt impellit̄ vento ad diſcurrendū,& ſolis
calore diſſoluitur ac diſſipatur,ita q̄ euaneſcit,nec eadem numero vltra reuertitur.[ſic qui de-
ſcendit ad inferos]i.defunctus,quo ad animā,ad aliquem locū inferni deſcendens,ad quē ante
Chri paſſionē oēs deſcēderūt,vel ſput inferi noīe etiā limbꝰ patrū & pueroꝝ,ac purgatoriū intel
ligunt:q̄ntū vero ad corpꝰ,ad loca ſepulchroꝝ ſub terra.[nō aſcēdet]i.ad vitā ſeculi huius & ad
ſtatū mortalē nō reuertet̄ naturaliter vtiq;,q̄uis miraculoſe fieri poſſit,ſæpeq́; factū ſit.[Nec reuer
tet̄ vltra ī domū ſuā]i.ad priſtinas opes ac manſiōes.[neq; cognoſcet eū ampliꝰ locus eiꝰ] i.in priori
vitæ huiꝰ loco nō erit nec cognoſcet̄ ibidē,nec cōſpiciet̄.Dr̄ aūt locꝰ cognoſcere,vel qa cōfert ad
haben-

habēdā rei cognitionē: vel eo modo, q̄ tēpus dicit̄ ea facere q̄ fiunt in tēpore. His verbis excludit Auguſtin.
Iob errorē ponentiū circulationē gñationum in inferioribus. Quemadmodū em̄ in lib. de Tri-
nitate & ciuitate Dei recitat Auguſt. Platonis opinio fuit, φ poſt certa annoꝝ curricula oīa iſta
inferiora ad priſtinū ſtatū redirent, ita φ idē Plato in eadē vrbe Athenieñ eiſdē diſcipulis eſſet le
cturus, q olim ibi legerat eis. q̄rum ratio vna fuit, qm̄ inferiora diſponunt̄ ſecundū cæleſtiū cor
poꝝ motū. Vnde eadē cōſtellatiōe & influētia poſt plurima tēpora redeūte, ponebāt, eandē rem
numero reparari atq̄ ad priſtinū ſtatū reuerti. Ad q̄d etiā qdā hæretici, errorē illū partim ſequen Error Ori
tes, vt Orig. q circa hoc grauiſſime inuenit̄ erraſſe in lib. Periarchon & alibi, ꝑut S. Hiero. in ſuis genis gra-
ep̃lis p̃teſtat̄, allegabāt illud Eccēs: Quid ē q̄d fuit? ipſum q̄d futuꝝ eſt. qd eſt q̄d factū eſt? ipſum uis.
q̄d faciendū eſt. Nihil ſub ſole nouū, nec valet aliq̄s dicere, ecce hoc recēs ē. Iā em̄ ꝓceſſit in ſecu- Hieron.
lis q̄ fuerūt añ nos. veꝝ vt Auguſt. exponit, verba hæc Salomonis intelligēda ſunt nō de eiſdē nu Eccēs. 1.
mero, ſed ſpecie. Hoc q̄q; Ariſtoteles 11. de gñatiōe docet & ꝓbat, ſ. in circulatiōe cæleſtiū corpo Auguſtin.
rū idē numero redit, videlicet idē ſol, q̄a in illis ꝑ motū nō corrūpit̄, ſed q̄ ad ſitū ſolū variat̄ ſub- Philoſo.
ſtātia. In motu aūt & circulatiōe inferioꝝ ſeu gñabiliū & corruptibiliū, nō redit idē nūero poſt
occaſum, ſed ſpecie, q̄a res ipſa corrūpit̄. ſic q̄; ſentētia S. Iob cōſonat fidei Chr̄ianæ & Peripateti
coꝝ philoſophiæ. [Quapropter] i. q̄a veritas ita ſe habet circa vitā hūanā, vt dixi. [& ego nō par-
cam ori meo] i. à labore ſeu actu loquēdi ipſum nō ſupportabo. Et cōfiſus dr ipſa veritatis firmi- 3. Eſd. 3.
tate, nō cōtracto ore loq̄r vera q̄ reſtāt. bona nāq; cōſcientia & vera ſentētia ꝓſtāt fiduciā. Ideo 3. 3. Eſd. 4.
Eſdræ lib. habet: Sup oīa vincit veritas. Et rurſus: Veritas inualeſcit in æternū, & viuit & manet
in ſecula ſeculoꝝ. [Loq̄r in tribulatiōe ſpūs mei,] ita φ ipſa tribulatio inſtigabit me ad loquen
dū, atq; ex ea ſumā loquēdi materiā. [cōfabulabor cū amaritudine aīæ meæ] i. cauſam ipſi⁹ ingrā,
& (ſicut eſt moris amaricatis) ꝑ modū querelæ de ea tractabo. Ipſam q̄; in ſecreto affabor, cōſide-
rādo q̄litatē ipſi⁹. Deiñ alloq̄tur Deū. [Nunqd mare ego ſum aut cetus, q̄a circūdediſti me carce •
re?] Hoc multipliciter explanat̄. primo ſic, Nunqd tātæ ſum fortitudinis ſicut oceanus & cetus,
q eſt maximus piſcis, q̄a impleſti me maxima afflictione, ita vt inſtar incarceratoꝝ nō habeā cō
ſolationē aut exeundi facultatē? Q. d. Supra vires & modū grauaſti me, eo modo q̄ ait Ap̄lus, Su 2. Cor. 1.
pra modū grauati ſumus. non φ electos ꝑmittat Deus tētari abſolute ſupra q̄d ferre poſſunt, ſed
q̄a ſupra coēm modū aliq̄ñ ꝓmunt̄, & amplius q̄ ꝓprijs virib⁹ poſſint. Eſt q̄; in talib⁹ verbis q̄dā-
modo hyperbolicus ſermo, ad exprimēdū lucidius magnitudinē rei. Secūdo exponit̄ ab Alber. Albertus
ſic: Duo imponebāt B. Iob. primo, φ ingētudine auaritiæ ſuos ſemꝑ terminos dilataret, qu ēad
modū mare, q̄d effluens operit alia, & refluēs attrahit multa. de hoc excuſat ſe, dicēs: Nunqd ma
re ego ſum? Q. d. non. Secūdo, φ ſubiectos deuoraret atq; opprimeret, q̄d excuſans, adiecit: Aut
cetus. Nihilominus ſum ꝑcuſſus, q̄a circundediſti me carcere. Tertio Thomas exponit, dicēdo: Thomas.
Circa creaturas irrationales, q̄bus non cōpetit meritū aut demeritū, operatur diuina ꝓuidentia,
ſecundū q̄d cōpetit bono vniuerſi. hinc mare coercet, ne totā terrā operiat, vt animalib⁹ & ter-
ræ naſcentibus remaneat locus. ſimiliter cetū intra oceanū mare coercet, ne ſi in alia maria de-
duceretur, noceret hoībus. Ideo inq̄rit Iob, an ſimili cauſa afflictus ſit, vtpote non ob ſuum de-
meritum, ſed ob aliquā vtilitatē ex ſua ꝑcuſſione alijs ꝓuenientem: vel, vt ne alijs eſſet nociuus, ſi
non eſſet plagatus. & conſtat φ non ideo ſit ꝑcuſſus, ne ſi ꝓſperaretur, alijs aduerſaretur, q̄a nec Auguſtin.
in priſtina ꝓſperitate hoc fecit. vna vero ſuæ percuſſionis cauſa fuit, cōmunis vtilitas inde proue
niens, hoc eſt, ædificatio oīm noſtrum, ad patientiam iugiter conſeruandam. Inſuper oſtendit
ſe circundatum carcere, id eſt, omni priuatum ſolatio. [Si dixero, conſolabitur me lectulus me-
us] i. ſomnus qui ſolet eſſe in lecto. ſomnus enim, quemadmodum balneum ac alia quædam, eſt
releuatiuus triſtitiæ, quemadmodum Auguſtinus aſſerit ſe expertum. Somnus quippe & balne-
um corporalem naturam triſtitia deordinatam, ad naturalem ſtatum reformant, ad conueni-
entem quoq; proceſſum vitalis motus cordis reducunt. [& releuabor loquens mecum in ſtratu
meo] i. ſi dixero me habiturum triſtitiæ meæ aliquod releuamen ex meditatione ſeu ſecreta ad •
meipſum locutione in lecto hora quietis, quando anima ad meditandum eſt aptior, exteriorib⁹
ſenſibus ab actibus ſuis vacantibus, quietato q̄; exteriori tumultu atq; obſtaculo contemplatio
nis. Ipſa equidem meditatio ſpeculatiua ſeu contemplatio, vel ſagax ad ſeipſum locutio, triſti-
tiam maxime aufert, quia naturaliter delectabilis eſt veritatis cognitio. [terrebis me] vel affe-
ctiue, vel ꝑmiſſiue, [per ſomnia,] quæ dormienti apparent. [& per viſiones] quæ vigilanti ab ex-
terioribus ſenſibus alienato apparere ſolent, [horrore concuties] Somnia em̄ ſimilia eſſe ſolent
ꝓcedentibus cogitationibus in vigilia habitis. Qm̄ ergo Iob in vigilia, q̄ mortis & triſtitiæ ſunt
cogitabat, ſimilib⁹ phantaſmatib⁹ inquietabat̄ in ſomno. Satan q̄q; à Deo ꝑmiſſus, mouebat (vt
creditur) phantaſiā B. Iob, immittens ei terribilia afflictiua q̄; ſomnia. ſed & infirmitas corpora-
lis cooperatur ad hoc, vt perturbata phantaſmata dormienti appareant. Circa quod dicit Al- Albertus.
bertus: Infirmitas cuius cauſa intus eſt, non ſinit ſomniare niſi terribilia, ſicut in medicina dici-
tur, φ in quo collectio apoſtematis calidi gñatur, ſomniat ſe flammia ſuccendi: & in q̄ colligitur * quapro-
hydrops frigidus, ſomniat ſe glacie congelari. [*Quamobrem] i. qm̄ tot pœnis afficior, omni q̄; pter

cõſolatione deſtituor,[elegit ſuſpendiũ anima mea]i.ſuſpẽſionẽ influxionis,q̃ corpori influit vi
tam.ab actu nanq; & officio ſuſpendit aĩa,dum corpori vitã non influit,ſecundũ Albertũ. Itaq;
Thomas. anima eius deſiderauit à corpore ſeparari,Thomas exponit de corporali ſuſpẽdio, ita ꝙ deſide
rauit mortẽ q̃tumcunq; abiectã & vilẽ,q̃ vitã tã pœnoſam miſeramq́; finiret.q̃d etiã ſecũdũ deli
beratã rõnem ſe optaſſe deſignãs,adiecit:[& mortẽ]ſ.corporalẽ,elegerũt[oſſa mea]i.q̃ robuſtio
Iob.3. ra in me ſunt,vt ſunt actus intellectus ac volũtatis.robuſtiora q̃ppe ꝑ oſſa ſignificant. Quõ aũt
iſtud licuerit,dictũ eſt ſupra.Sancti eñ aliq̃ñ mortẽ optauerũt vt terminũ tribulatiõis ꝑſentis,&
vt ingreſſum vitæ melioris ſequẽtis,non penitus abſolute,ſed q̃tum in ipſis fuit,& dũmodo Deo
placeret,à q̃ etiã petierũt tolli à vita hac.de hoc dictũ eſt planius atq; cõpletius. [Deſperaui] nõ
de miſericordia Dei & aĩæ meæ ſalute,ſed deſpaui,i.ex cauſis naturalib' ſpem cõualeſcẽdi non
habeo,ideo ſubdit:[Nequaq̃ vltra iam viuã]i.diu in vita hac naturaliter nõ durabo.vel non viuã
vltra,i.ad vitã iſtã mortalẽ ac aĩalẽ poſt mortẽ nequaq̃ redibo.Porro ꝙ nõ ſimpliciter deſpaue-
Tob.3. rit,innuit addẽs:[Parce mihi]vel corpus meũ ſanãdo, vel ab eo meã aĩam ſeparando.ſic & Tobi
as orauit:Fac mecũ miſericordiã,& ꝓcipe in pace recipi ſpm̃ meũ. Et qa ad ꝓmerendã Dei cle-
mẽtiã cõfert potiſſime humilis ꝓpriæ vilitatis ac paruitatis cognitio,ſubdit:[Nihil eñ ſunt dies
mei]i.nihilo cõparãdi,ꝓſertim reſpectu æternitatis ſequẽtis,cui' cõparatiõe oñe tp̃s eſt q̃ſi mo-
1.Par.19. mẽtũ.& nulla eſt cõparatio finiti ad infinitũ.vñ I.Paral. habet:Dies nr̃i q̃ſi vmbra ſupra terrã,&
nulla eſt mora.Specialiter aũt Iob dicit hoc de ſeipſo,qa putauit ſe ꝓtinus moriturꝫ,& qm̃ dies
vitæ ſuæ ꝓ magna iã parte fluxerũt.ac ſi dicat,Tẽpus eſt vt corp' ſepulturæ tradat,& aĩa mea ad
limbũ pr̃m trãſferat.[Quid eſt homo qa magnificas eũ?]i.tã vilis ac fragilis creatura eſt homo,
potiſſime q̃tum ad corp' & originalẽ infectionẽ,ſeu viriũ corruptionẽ ꝑ q̃tuor vulnera ex origi
nali pctõ ſecuta,vt mirꝫ appareat,ꝙ ꝑ tua bñficia etiã ſupnaturalia, intm̃ magnificas eum. [aut
q̃d apponis erga eum cor tuũ?]i.mẽtis tuæ ſapiam,q̃ eum & oĩa eius cõſideras,ſpecialiq́; ꝓuidẽ-
tia eum gubernas.Q.d.In hoc admirãda eſt bonitas tua.nam homo indignus videt ſcd̃m modũ
ꝓdictũ,potiſſime ꝑ cõparationẽ ad infinitã excellẽtiã creatoris, & q̃ ad ſupnaturalẽ beatitudinẽ,
ad quã Deus hoĩem ordinauit ac dirigit.Tali vtiq; ꝓuiſiõe ac directiõe Dei indign' eſt homo,
q̃tum ad naturalia ſua,q vilis eſt,vtpote materia luiũ, cõditione ſeruus, fortura inſtabilis,actu
Pſal.8. prauus,cõceptu immũdus,ad vitia ꝓnus,morte dolorib' plenus.Simili admiratione diuinæ cle
Pſal.143. mẽtiæ,non reprobatiõe diuinæ ꝓuidentiæ,loqtur Deo Pſal. Quid eſt homo ꝙ memor es eius?
aut fili' hoĩs qm̃ viſitas eum?Et rurſus:Dñe,q̃d eſt homo qa innotuiſti ei?aut fili' hoĩs qm̃ repu
tas eum?homo vanitati ſimilis factus eſt.[Viſitas eum]i.tuis bñficijs eum adornas, & ꝑ angelũ
dirigis.[diluculo]i.à natiuitatis & vitæ ac lucis ſuæ exordio. Itemq́; diluculo,i.ſpiritali mane,
Pro.4. qñ grã tuæ illuſtratiõe incipis cordis humani tenebras, vitia & errores expellere,internũq; diẽ
in mẽte ꝓducere,lucẽ infuſæ ſapiæ th̃ico diffundendo,quẽadmodũ in Prouer. inducit:Iuſtorꝫ ſe-
mita q̃ſi lux ſplendẽs,ꝓcedit & creſcit vſq; ad pfectã diem.Hoc diluculũ orit illuceſcente parum
bonitate Dei ſup hoĩem.Ad literã q̃q;,hoĩes ſolẽt diluculo eſſe ad deuotionẽ plus dediti,qñ ſen-
Iob.1. ſus adhuc ſobrij manẽt,nec cor negocijs occupat. Vñ 1.cap.de S.Iob dictũ eſt:Conſurgẽs dilucu
Eſa.26. lo offerebat holocauſta ꝑ ſingulos.Et Iſaias alloqt Deũ:De mane vigilabo ad te.Similiter Eccũs
Eccl.39. de ſapiẽte iuſtoq́; dicit:Cor ſuũ tradet ad vigilandũ diluculo,ad dñm q fecit illũ.Ideo dicit De-
us hoĩem diluculo ꝑ inſpirationẽ & motionẽ ſanctiſpũs viſitare.[& ſubito]i.ſtatim poſt hoc,[ꝓ
bas illum] i.tentari ꝑmittis, & ꝑ aduerſa exerces ac ꝓbas, nõ vt tu eum agnoſcas, ſed vt homo
cognoſcat ſeipſum,& alijs q̃lis ſit oñdatur,per tribulationesq; ꝓbatus ac virtuoſus reddatur.
Pſal.25. ſic eñ orat Pſal.Proba me dñe,& tenta me.Hinc ſcriptũ eſt in lib.Sapiæ:Tanq̃ aurꝫ in fornace ꝓ
Sap.3. bauit electos dñs,& q̃ſi holocauſti hoſtiã accepit eos.In Eccõ q̃q;:Vaſa figuli ꝓbat fornax,& ho-
Eccl.27. mines iuſtos tentatio tribulationis.[Vſqueq̃ non parcis mihi]i.cur tam diu differs mihi ſuccur
rere,vel miſerã vitã hãc terminãdo,aut ad ſanitatẽ me reducendo?[nec dimittis me vt glutiam
ſaliuã meã?]i.nec ad modicũ das mihi à doloribus repauſationẽ, ſed ita deſiccat' ſum corpore,
Albertus. exhauſtusq; virib',vt ſaliuã aut non,aut vix naturali cõuenientiq; modo queã glutire.Et eſt par-
tim hyperbolica locutio,ad exprimendũ magnitudinẽ ſuæ preſſuræ.q̃circa ſcribit Albertus:Hu
midũ ſaliuale ſecundũ naturã eſt,q̃ oñis ſapor neruis guſtatiuis ꝑ linguã diſperſis infundit,& q̃
ad incorporationẽ glutit.& eſt ſenſus:Dimitte me vt aliq̃d ſapidum vitæ guſtem vel glutiã.[Pec
Iob.27. caui.]Infra ſæpe,ſed & ſupra innuit ſe non peccaſſe.quõ ergo nunc ait, peccaui? Nam infrà teſta
tur,neq; eñ reprahendit me cor meum in omni vita mea. Et rñdendum ꝙ innuit ſe non pec-
caſſe peccato graui & tantæ afflictionis meritorio, non aũt à q̃tidianis ac venialibus ſe excuſat,
Eccẽs.7. cum & Salomon proteſtetur:Non eſt homo ſuper terram, qui faciat bonum,& non peccet.Ioan
3.Reg.8. nes quoq; in prima ſua epiſtola:Si dixerimus quia peccatũ non habemus,nos ipſos ſeducimus,
1.Ioan.1. & veritas in nobis non eſt.[Quid faciam tibi]i.ad tuam gloriam & honorem[o cuſtos hoĩm]i.
Pſal.114. Deus hoĩm gerẽs curam atq; cuſtodiam,iuxta illud in Pſal. Cuſtodiẽs paruulos dñs.&,Niſi dñs
Pſal.126. cuſtodierit ciuitatẽ.Q.d.O De',nil cõdignæ ſatisfactiõis ꝓprijs virib' facere valeo,nec ſine gra
tia tua veniam conſequi,aut aliquid ꝓmereri ſufficio.[Quare poſuiſti]id eſt, poni & eſſe ſeu fieri
per-

pmiſiſti[me contrariū tibi?]i.tuæ volūtati ac legi ꝑ culpā.In omī eñ pctō eſt qdā receſſus à re-
ctitudine volūtatis diuinæ atq; ab ordine ſapientiæ Dei,& à dictamine ſeu doctrina legis natu-
ralis aut ſcriptę vel euāgelicæ. Porro q peccat,ponit & facit ſeipſum Deo contrarium,diſſenti-
entem ſeu diſplicentē.itaq; eo modo ponit Deus hoiem ſibi contrariū,quō dicit hoiem indura-
re,videlicet qm̄ grām non largit.Pōt & ita exponi:Quare poſuiſti me cōtrariū tibi?i.me q̄ſi ad- Iob.30.
uerſariū habuiſti & oñdiſti,dum me tā grauiter pcuſſiſti.Vñ & infra Iob loqtur Deo:Sto,& non
reſpicis me. mutatus es mihi in crudele,& in duritia manus tuæ aduerſaris mihi. [& factus ſum
mihimetipſi grauis]ꝑ pœnas q̄s patior,atq; ꝑ culpā ex q̄ dolor & remorſus cōſcientiæ oriuntur,
ipſumq; pctm̄ q̄ſi pōdus eſt aggrauās aiam. Deniq; ex pctō orit in virib' aiæ ꝓnitas ad peccan-
dum,& difficultas in rōne ad refrenādū paſſiones & vitia ſenſualitatis.ſicq; fit homo ſibimet gra
uis,ita ꝙ difficulter recedit à malo, & laborioſe efficit bonū.Hinc ad Hebræos monet Apl's:De- Heb.12.
ponentes oē pōdus & circunſtās nos pctm̄,ꝑ patientiā curramus ad ꝓpoſitū nobis certamen.
De aggrauatione vero ꝑ pœnā ait ad Corinth. Supra modū grauati ſumus ſupra virtutē,ita vt 2.Cor.3.
tæderet nos viuere.[Cur non tollis pctm̄ meū]in ꝓximū,ſi q̄d eſt illud, ꝑ pœnā hāc dimittēdo,
vel ex tua clementia ignoſcendo?[& q̄re non auferſ iniqtatē meā]cōmiſſam in te?Oīmis ſūt cul
pa eſt aliq̄ modo iniqtas,q̄ à pfecta æqtate defectus.Et hoies virtuoſi etiā parua pctā deflent ac
reputāt q̄ſi magna,ſicq; loqtur Iob.Præterea cōtuendū, ꝙ tā audenter ac fiducialiter loqt Deo,
nō ex elatiōe,ꝓſumptiōe,ipatiētia aut temeraria diuinoꝝ iudicioꝝ inqſitiōe aut reꝑhēſiōe,ſed
poti' ex q̄dā pia querela & humili admiratione,immo ex affectiōis magnitudine virtuoſa.q.d.
Vtinā non poſuiſſes me tibi ꝑ pctā contrariū.& vtinā oēm culpā meā auferres.[Ecce nūc in pul
uere dormiā]i.ſtatim moriar,& in ſepulchro qeſcā,in puluerēmq; reſoluar.immo tā cito mori-
tuꝝ me reor,ſecundū naturalē cauſaꝝ ꝓceſſum,ꝙ[& ſi mane]diei ſequentis [me q̄ſieris]in hac
vita,[non ſubſiſtā]in ea.Loqt aūt Iob affectu & more grauiter atq; lœtaliter infirmātiū & mor
tem optātiū,q ſic ꝓloq ſolent,Ego mox moriar.q̄d & ideo agit, vt innuat ſe incertū de vitæ ſuæ
duratione vſq; ad alterā diē.Rurſus,quēadmodū in ſcripturis ꝑ craſtinū diē non ſēp intelligit
dies ꝓxime ſequēs,ſed inteedū ips cito futuꝝ,vt dū in Geneſi ait Iacob:Cras rñdebit mihi iuſti- Gen.30.
tia mea.& in lib.Ioſue,Cras dicet filij vr̄i filijs nr̄is,taliſq; modus loquēdi frequēs eſt,maxime in Ioſu.22.
Deuter.ita & nūc ꝑ mane nō neceſſario intelligit mane diei ꝓxime imminētis, ſed alicuius diei
nō lōge diſtātis.Poſtremo,ex dictis eliciunt tres cauſe,cur aliqs nūc affligat à Deo.Prima,q̄ten'
coerceat eius malitia,ne alijs ſit nociua:ſcdā,ad hois ꝓbationē,vt virtus eius manifeſtet:tertia, in
pœnā peccati.

¶De intellectu tropologico eiuſdem capituli. Art. XX.

GEneralē hois cōditionē,ꝓprietate ac ſtatū inſinuās S.Iob:[Militia,inqt,eſt vita hois ſup ter
rā.]Quicunq; ergo veraciter Dei ſeruus eſt,etiā miles eſt eius,& cōtra aduerſarios ipſi' iugi-
ter ꝓliatur, videlicet cōtra aciē vitioꝝ,cōtra inſidias tētamentaq; dæmonū:immo aduerſus oīa
q̄ Dei ſunt offenſiua.& veræ ſalutis impeditiua.Qm̄ ergo vita nr̄a militia eſt, debem' indeſinen
ter ſpiritalib' armis eſſe armati,virtutib' roborati,oēm torporē abijcere,ſtultā ſecuritatē expel-
lere,ad ꝓlia Dei ſemꝑ parati cōſiſtere,totā in rege nr̄o Deo altiſſimo ſpem firmare, eius auxiliū
fideliter implorare,eius adiutorio vbiq; inniti,hoſtib' eius nullatenus cōformari. Sed hęc non ſi 2.Tim.2.
ne grādi labore implent.veꝝ(teſte Apl'o)non coronat,niſi legitime certās.immo frequēter con-
tingit,vt tūc plura ꝓficiendi obſtacula nobis occurrāt,plura turbātia obuient tā à dæmonibus,
q̄ ab hoibus improbis,dum firmius vitā emendare decreuimus aut cœpimus. ſed nō vincamur,
qn potius tāto affectuoſi' recurramus ad Deū,q̄ ſentim' nos importuni' impediri ac impugna-
ri.[Et ſicut dies mercenarij dies eius.]Circa hoc ꝓcedenti articulo ſatis dictū videt.Præterea,væ
eis q vitā hāc ꝓſensq; exiliū ꝓ patria diligūt:q æternis atq; diuinis ꝓferūt carnalia iſta vaniſſima
q vanis ac friuolis rebus immūdiſſimiſq; delectationib' magis, q̄ ſuperdigniſſimo Deo infinito
& incōmutabili bono,inhærentq; in labore hoim non ſunt,nec cum hoibus flagellāturq vitijs Pſal.72.
non ſolū non reluctātur,ſed & ad explendas cōcupiſcentias ſuas conātur, ad ſatisfaciēdū ꝓprijs
voluptatib' operā largiuntur:ad obtinendos mundi honores,diuitias, deliciſſq; intenti ſunt. Iſti
ſunt milites diaboli,hoſteſq; Dei,q pepigerūt pactū cum morte,& cum inferno fœdus inierunt, Eſa.28.
diabolo in oībus concordātes. ideo tenet eos ſuperbia, ꝓdijtq; q̄ſi ex adipe iniqtas eoꝝ, q̄ꝝ dies Pſal.72.
non diebus mercenarioꝝ,ſed ocioſoꝝ,infructuoſoꝝ atq; ludentiū cōparātur.[Sicut ceruus deſi
derat vmbrā]&c.[ſic & ego habui menſes vacuos] Hoc peccator pœnitens dicere poteſt,q tem
pus ſuū infructuoſe expendit.ſicq; menſes habuit à bonis operibus vacuos,vanitate & vitijs(quæ Ambroſ.
nihil ſunt)plenos.Ideo ait Ambroſius:Plenitudinem vita iuſti habet,inanes aūt ſunt dies implo
rum.Porro quod ait,ſicut ceruus deſiderat vmbram,de homine virtuoſo poteſt exponi,qui ꝓ-
pter agilitatem deuotiſſimam ad vniuerſa q̄ Dei ſunt,ceruus vocatur:vmbramq; deſiderat,qm̄ Pſal.41.
poſt tētationis feruorē,operiſq; ſudorē,æternę felicitatis refrigeriū q̄rit,cū Pſal.ꝓclamāt:Quē-
admodū deſiderat ceruus ad fontes aquarum,ita deſiderat aia mea ad te Deus.[Et noctes laborio
ſas enumeraui mihi.]ꝑ noctē intelligit actio vitioſa,tenebris erroris immixta, iuxta illud Prou.

Via impiorũ tñbroſa,neſciũt vbi corruũt.Pctõres itaq; noctes hñt laborioſas,q̃a in ipſis corũ vi-
Pro.4. tioſis opib' variæ anxietates,fatigatiões,pœnæ & difficultates cõſiſtunt. Propter q̃d in lib.Sapię
Sap.5. fatẽt:Laſſati ſum' in via iniq̃tatis & pditiõis,& ambulauim' vias difficiles.Quẽadmodũ eñ vir-
Auguſtin. tus ex ſua natura ſuauis eſt,& act' ei' delectabilis:pctm̃ vel amarũ eſt in ſe, vel amaritudinẽ habet
adiũctã.ppter q̃d Auguſtino teſtãte,anim' inordinat' ſibi ipſi pœnalis & grauis ẽ.Vñ Eccẽs ait:
Eccẽs.2. Hoĩ bono dedit De' ſapiam & ſciam & lętitiã,pctõri ãt afflictionẽ & curã ſupfluã.[Si dormiero]i.
ab actu ceſſauero,& torporẽ ociũq; admiſero,[dicã] ipſo ocio attædiat',[qñ cõſurgã]ab orioſi-
tate ad op':Tãta nẽpe eſt hũanæ naturæ iſtabilitas,ipfectio atq; varietas,vt nec ĩ ocio,nec ĩ ope
diu delectabilr pſeueret:ſed nũc iſto,nũc illo fatiget, & de vno aſpiret ad aliud. Ideo ſeq̃t[& rur-
Ibid. ſus expectabo veſpam]i.opatiõis occaſum & corpis repauſationem.Hic Eccẽs aſſerit:Cũcti dies
hoĩs dolorib' & ærũnis pleni ſunt, nec p noctẽ mẽte qeſcit. Põt q̃q; ita exponi:Si dormiero,i.ab
exteriorib' alienat',in Deo p cõtẽplationẽ q̃euero, iuxta illud:In pace in idipm dormiã & req-
eſcã.hæc eſt obdormitio dulciſſima ĩ dilecto.[dicã]itra me vbo affectuoſo mẽtali,[qñ cõſurgã]
de cõtẽplatiõe ipfecta hac viæ,ad cõtẽplationẽ btiſſimã pñiæ:tũc eñ ad facialẽ Dei bñdicti intu-
itũ vehemẽti' inflãmamur, qñ hic p contẽplationẽ theoricã myſticæ theologiæ viſionẽ internã
Pſal.4. atq; amorẽ flãmigerũ ſuccẽdẽtẽ,ad ipm leuamur,ĩ ipſo ſuſpẽdimur & vacam'. Tũc eq̃dẽ delicias
pñiæ pguſtam',futurã viſionẽ btificã inchoam'.tãtoq; ampli' ad clarã ac ĩmediatã diuinę ſupin
finitæ pulchritudinis viſionẽ,atq; diuinæ,imẽſę ac ſuppuriſſimę bonitatis dulcedinisq; fruitionẽ
cõpletã appropinq̃m' & dignificamur,q̃ in via hac ad ſereniore ac amoroſiorẽ ipſi' cõtẽplationẽ
purhimur.De' eñ eſſentialr interminabilisq; amabilis,q̃ clari' ſe oñdit,eo vidẽtẽ pl' attrahit &
delectat.[& rurſus expectabo veſpã]i.cõtẽplatiui ſplẽdoris ceſſationẽ,q̃a in vita iſta mẽs cõtẽpla
tiua in luce theorica & cõtẽplatiõe deifica iugiter ſtare nõ valet,ſed ad defectuoſitatis ſuę tñbras
cito relabit.Pterea ĩ pſona electi,q̃uis pctõris,ita expõit:Si dormiero,i.pctis ſopit' iacuero,mo
tuq; vitæ ac ſenſus ſpiritalis priuat' extitero,dicã:qñ cõſurgã à ſõno pcti ad virtutũ vigiliã:Ele-
Mich.7. cti nãq; emẽdationẽ pponũt,quẽadmodũ Micheas in pſona hmõi dicit:Ne læteris inimica mea
ſup me q̃a cecidi,cõſurgã.cũ ſedero in tñbris,dñs lux mea eſt.Et rurſus expectabo veſpã,q̃a poſt
pñiam rurſus metuũt ſe caſuros,imo ad venialiũ vmbras, actualisq; illũinatiõis occaſũ frequen
ter labũt.nã in eodẽ illuſtratiõis dilectiõisq; Dei fulgore atq; feruore nõ diu actualr manent,ſed
frequẽti' innouãt & recaleſcũt.[Et replebor dolorib' vſq; ad tñbras]q̃a ex hac miſerrima iſtabi-
litate,defectuoſitate & lapſu iuſt' vehemẽter affligit,ex puriſſimo Dei amore maxĩe dolẽs,q̃ cre
atorẽ ſuũ ſupſctiſſimũ toties ĩhonorat,offendit,pdit,relĩqt,etſi nõ q̃tũ ad habitũ,tñ q̃tũ ad actũ.
Gregor. iſtudq; durat vſq; ad tñbras,i.horã mortis,tñbris anguſtiarũ replete.Hic ait Gregor.Vult in cõtẽ
platiõe mẽs ſtare,ſed negt meditatiõis greſſum figere:nitit, ſed infirmitatis ſuæ lapſib' eneruat.
[Induta ẽ caro mea putredine.]i.carnaliũ vitiorũ inq̃namẽtis.[& ſordib' pulueris]i.imũditijs co
gitatiõis terrenæ ſiue carnalis.ſic & pœnitẽs ait:Putrueſt & corruptæ ſunt cicatrices meę à facie
Pſal.37. inſipiẽtiæ meæ:q̃m lũbi mei ĩpleti ſunt illuſiõib',& nõ eſt ſanitas in carne mea.[Cutis mea]i.cõ
uerſatiõis meę ſupficies apparẽtia ve exterior[aruit]i.alijs exẽplaris & fructuoſa nõ fuit,ſed poti'
ſcãdalizatiua,[& cõtracta ẽ] i.plicis duplicitatis & rugis tortuoſæ iiuſtitiæ deformata. Verũtñ
hæc exponi q̃unt ĩ bono, vt caro pœnitẽtis dicat putredine ac ſordib' pulueris q̃ſi veſtita,i.p ri-
gore abſtinẽtiæ ac operũ pñiæ naturali vigore aliq̃liter deſtituta,& ab æqualitate harmoniæ aliq̃
mõ corrupta ac infirmata. Inter abſtinẽtiã q̃ppe virtutẽ acq̃ſitã ac naturalẽ,& inter abſtinẽtiã vir
tutẽ infuſam,iſta diſtinctio aſſignat,q̃ ad abſtinẽtiã naturalẽ ptinet tm̃ accipe alimẽti,q̃tũ expe-
dit ad naturalia opa cõnis exequẽda,atq; ad bonã vitæ naturalis habitudinẽ in corpe cõſeruãdãt
ad abſtinẽtiã vero infuſã ſpectat, etiã aliq̃d neceſſariorũ abſtrahere corpi,ppter recõpẽſandũ ei'
in alimẽtis alijsq; exceſſum,& vt Chr̃o cõcrucifigat, aut p hoc pl' grẽ mereat. q̃ facto,cutis aret
Pſal.101. atq; cõtrahit,ita q̃ pallore ac macie,q̃ ſũt ſigna amoris,hõ afficit. ſic eñ ait Pſal. Oſſa mea ſicut
cremiũ aruerũt,à voce gemit' mei adhæſit os meũ carni meæ.[q̃propter]i.cũ tãta ſit grñs hũani
ac mea calamitas in malis culpæ meæ,[& ego nõ parcã ori meo,]i.ppriã vilitatẽ ac vitia ppalare
& ſacralr cõfiteri nõ deſinã,ſed ſpõte & copioſe me accuſabo & hũiliabo,ne vulnera aĩę meæ int'
Pro.28. abſcõdite pmanẽtia,piculoſi',imo & incurabilr,putrefiãt,cũ dicat ſcriptura:Qui abſcõdit ſcele-
ra ſua,nõ dirigetur:q aũt cõfeſſ' fuerit & reliq̃rit ea, miam cõſequet.[Loq̃r ĩ tribulatiõe ſpũs mei]
Iac.5. verba diuĩa ac cõſolatoria,pferẽdo,quẽadmodũ Iacob' edocet:Triſtat aliq̃s vrm̃:oret.æq̃ aĩo:&
pſallat.nã & hoc tribulationẽ triſtitiãq; internã diminuit, ſi foris p verba ordinata erũpat.int'
etenĩ pmanẽs clauſa,pl' cruciat.Hic I.Reg.S.Anna fatet:Ex multitudĩe doloris & mœroris mei
I.Reg.1 locuta ſum.[cõfabulabor cũ amaritudine aĩæ meæ]cõparãdo eã ad ea q̃ paſſi ſunt Chr̃s & marty
res ac alij ſcti,q̃rũ cõparatiõe nulli' eſt põderis,faciliterq; ſuffert.Cõfabulabor q̃q;, cũ ea ex q̃lita
te meæ afflictiõis ſeu pœnę,cõſiderãdo q̃litatẽ & multitudinẽ pctõrũ meorũ.vexatio nãq; dat itel
lectũ.ideo multi infirmitatib' dephenſi,pẽſant,cõfitẽt ac deflẽt vitia ſua.vñ tribulatio vitę pñtis,
inter maxima Dei munera cõputat:& niſi hæc eſſet,pauciſſimi ſaluarent,ſicut & S.Brigitta ſibi
aſſerit reuelatũ.Deiñ aĩa ad cõtẽplatiõis libertatẽ pñiamq; cæleſtẽ anhelãs,ſubiũgit:[nũq̃d mare
ego ſum aut cet',]ſcd̃m expõnẽs phabitas,q̃a circũdediſti me carcere]i. corruptibili corpe me

grauãte ac deprimẽte,ſuiſq́ indigẽtijs,infectiõib᷒ ac morib᷒,mille cõtẽplãdi impedimẽta ꝑben
te,quẽadmodũ Plato cõprobat in Phædone.Corpus enĩ q̃ ad multa,carceri aſſimilat̃.ꝓpter q̃d
orat vir ſctũs:Educ de cuſtodia(vel,vt alia habet trãſlatio,de carcere)aĩam meã ad cõfitẽdũ no- Pſal.141.
mini tuo.Itaq; viris heroicis ſeu diuinis moleſtũ ẽ diu in carcere iſto teneri,atq; à felicitate dif-
ferri.[Si dixero,cõſolabit̃ me lectul᷒ me᷒]i.cordis cubile ſeu cogitatio ei᷒ ſecreta,cõtẽplatiõis ve
ges,[& releuabor]à grauitate afflictiõis meæ,[loquẽs mecũ in ſtratu meo] i.int᷒ cõſiderãdo ea
ꝑ q̃ꝝ attẽtionẽ minuit̃ dolor,[terrebis me ꝑ ſomnia, & ꝑ viſiões horrore cõcuties]quẽadmodũ
enĩ hoĩes timorati in die atq; vigilia intẽte ꝑpẽdũt diſtrictũ Dei iudiciũ,anguſtias mortis,ęter-
nũ illud intolerabile mortuẽ diſſimũq́ ſuppliciũ,& q̃ ſupgrauiſſimũ ſit à diuino vultu ĩ æternũ re-
pelli,ſic talia frequẽter in ſomno & viſiõe ſeu imaginatiõe nocturna eis nõ ſine pauore occurrũt.
Porro vt ſcribit Greg.ſomnia interdũ vẽtris plenitudine vel inanitate,aliqñ vero illuſiõe,aliqñ Gregor.
cogitatiõe ſimul & illuſiõe,aliqñ aũt reuelatiõe,aliqñ cogitatiõe ſimul & reuelatiõe gñant̃. Pri-
ma duo gña oẽs in nobis multoties experimur. Porro ex illuſiõe naſcũt̃,dũ ab hoſte occulto,ſ.
diabolo,ingerũt̃.Propter q̃d ſcriptũ eſt in Eccõ:Multos errare fecerũt ſomnia.Io Leuit.q̃q;:Nõ
augurabimini,nec obſeruabitis ſomnia.Q̃d vero ex illuſiõe ſimul & cogitatiõe interdũ ꝓcedãt,
cõſtat ex eo q̃d Salomon aſſerit:Multas curas ſequũt̃ ſomnia. Q̃d aũt viciſſim ex reuelatiõe ſint, Ecci 34.
patet in ſomnijs Ioſeph.Poſtremo,ꝙ nõnũq̃ ex ꝑuia cogitatiõe ſimul & reuelatiõe oriãt̃,ꝓbat̃ ꝑ Leuit 19.
id q̃d Daniel ſomniũ Nabuchodonoſor regis iterpretãs ait:Tu rex cœpiſti cogitare ĩ ſtratu tuo, Eccẽs.1.
q̃d eſſet vẽturũ poſt hæc, & q reuelat myſteria De᷒,oñdit tibi q̃ futura ſunt.[Quãobrẽ]i.cũ tãtæ Gen.37.
ſint meæ afflictiões,[elegit ſuſpẽdiũ]i.mẽtis eleuationẽ ad alta,[aĩa mea]vt ab inferiorib᷒ ꝑ cõſi Dan.2.
derationẽ ſuſpẽſa,diuinorũ cõtẽplatiõi intẽta ſit,q̃ꝝ cõtẽplatio cõtẽplationiſq́ delectatio,cor-
poraliũ obliuiſcat̃ dolorũ,& delectet̃ ĩ Deo,q̃d fortiſſimũ cõtra dolores extat remediũ.Siq́dẽ q̃ aĩa
actui vni᷒ potẽtiæ forti᷒ eſt intẽdẽs,eo aliarũ act᷒ viriũ min᷒ aduertit.[& mortẽ oſſa mea]i.virtu
tes aĩę meę carnis mortificationẽ viuificã elegerũt, quẽadmodũ ait Apl̃s:Mortificate mẽbra vr̃a Col.3.
ſup terrã.Caro enĩ & mẽbra ſalubriter mortificãt̃,dũ à ꝓprijs iclinatiõib᷒ voluptatib᷒q́ frenãt̃,
atq; ab oĩ inordinato vſu iugiter cõpeſcunt.Sic nãq; & Chr̃s iubet oculos erui, man᷒ & pedes(ſi Matt.5.
nos ſcãdalizẽt)abſcindi.Salubri᷒ aũt ẽ tp̃e aduerſitatis,infirmitatis & afflictiõis oẽm carnalẽ de-
lectationẽ & cõſolationẽ cõtẽnere,atq; in ſolo Deo refrigeriũ q̃rere,q̃ ad mitigãda aduerſa cõſo
lationẽ carnalẽ admittere,ſicut fatet̃ Pſal.Renuit cõſolari aĩa mea,memor fui Dei,& delectatus
ſum.Ideo ſubdit:[deſpaui]i.in exteriorib᷒ & terrenis nullã fidutiã habui, qa hæc totis ꝑcordijs Pſal.76.
ſpreui,cũ Pſal.decãtãs:Cõcupiſcit & deficit aĩa mea in atria dñi.[Parce mihi]i.pc̃tis meis igno- Pſal.83.
ſce.[nihil enĩ ſunt dies mei]iuxta ſenſum ꝑhabitũ. Virtuoſi etenĩ viri,q̃ veri᷒ q̃ clari᷒ diuina & for.*&
ſumma cognoſcũt, eo ſubtili᷒ terrena deſpiciũt:ideoq́ p̃ntis vitæ dies nil eſſe cõſpiciũt,qm̃ illu
minatos mẽtis ſuæ oculos in æternitatis cõſideratiõe dirigũt.Verũ qm̃ pars iſta hui᷒ cap.in offi
cijs defunctorũ ꝓ lectiõe aſſumit̃,intuẽdũ q̃d ad aĩas defunctorũ in pœnis remedialib᷒ exiſtẽtes,
ꝓ q̃b᷒ dũtaxat orat̃,iſta ꝑtineãt,& quõ applicari his valeãt.Itaq; in ꝑſona hm̃õi aĩæ loquẽs Iob,
ait:[Parce mihi]Aĩa nãq; in purgatorij pœnis cõſiſtẽs,poſtulat ſibi parci,ne q̃tũ meruit puniat̃,
ſed ſcd̃m diuĩę magnitudinẽ pietatis ſibi de pœna q̃d remittat̃,etiã ꝑ eccleſiæ militãtis ſuffragia,
ſed & ꝑ preces ac merita btõꝝ.[Nihil enĩ ſunt dies mei]i.tp̃a q̃b᷒ ſpalitet vixi,penit᷒ trãſierũt,
nec habeo tp̃s merẽdi,ita ꝙ meipſam nequeo adiuuare.Inſup talis aĩa loq̃t̃ Deo:[Quid ẽ homo
q̃a magnificas eũ?]i.cũ tãtæ ſit fragilitatis, mirũ ꝙ opa ei᷒ tã rigoroſe ac ſerioſe aduertis,iudicas
atq; viſiteris,q̃ſi magnũ aliq̃d ſit,quẽ etiã ꝑ dona naturæ,ꝑ munera gr̃æ, ꝑ doteſq́ gloriæ miro
mõ magnificas.[Aut q̃d apponis erga eũ cor tuũ.]ſibi de neceſſarijs q̃tũ in te eſt ꝓuidẽdo,& oĩa
ei᷒ opa iteriora ac exteriora diligẽtiſſime vſq; ad minimũ q̃drãtẽ examinãdo ac iudicãdo. Ideo
ait Pſal.Dñs ſolicit᷒ eſt mei.Verũtñ nõ obſtãte hoĩs naturali impfectiõe,ꝑſertĩ q̃tũ ad corp᷒, nõ Pſal.39.
iniuſtũ,ſed penit᷒ iuſtũ eſt,hoĩem ſic curari,gubernari,iudicari & ꝑmiari à Deo, In q̃tũ rõne or-
nat᷒ eſt atq; ad creatoris ſui imaginẽ fact᷒,inter bonũ & malũ valẽs diſcernere, & q̃d placeat,li-
bere potẽs eligere.Nõ enĩ dedit homini rõnẽ,niſi vt ea vtat:liberũq́ arbitriũ,niſi vt malis & falſis
abiectis,veris ac bonis inhæreat:q̃d faciẽs,dign᷒ eſt laude & ꝑmio:omittẽs vero & oppoſitũ agẽs,
pœnã meret̃.Exigit q̃q; ſapiã & iuſtitia Dei,vt vnicuiq; q̃d meruit repẽdat̃,ꝓpter q̃d ait Pſal.ad
dñm:Nũq̃d vane cõſtituiſti oẽs filios hoĩm? Vñ de inſipiẽtib᷒ ſapiẽs q̃dã ſcribit:Aeſtimauerũt lu Pſal.88.
ſum eẽ vitã nr̃am,& cõuerſationẽ vitæ ad lucra cõpoſitã,& oportere vndecũq; acq̃rere. Præterea Sap.16.
aĩa taliter loq̃t̃ admiratiue,ad ꝓuorãdã Dei clemẽtiã ad parcendũ.Nã & in verbis his q̃ amplius
ꝓpriã naturã hũiliat,eo pl᷒ Dei maieſtatẽ inſinuat.[Viſitas eũ diluculo,& ſubito ꝓbas illũ.]Hoc
ꝑcedẽti articulo ſatis explanatũ videt̃.Viſitatio ãt Dei ĩ ſcripturis interdũ ĩ bono accipit̃, ſ.ꝓ bñfi
cij ĩpẽſiõe,quẽadmodũ ĩ Luca:Bñdict᷒ dñs De᷒ Iſrael,q̃a viſitauit & fecit redẽptionẽ plebis ſuæ.
Q̃hq; in malo,vi.z.ꝑ iuſta vltiõe,vt dũ ꝑ Sopho.dñs ꝑhibet: Viſitabo ſup viros defixos in fæcib᷒ Luc.1.
ſuis,& viſitabo ſup oẽm q arrogãter ingredit̃.Deniq; ꝓbat De᷒ hoĩem tp̃e mortis,iudicãs q̃liter Soph.1.
vixit:atq; deinceps ꝑ purgatorij ignẽ ꝓbat eũ,q ſine mortali decedit, non plene mũdatus,ſicut
ꝓbat̃ aurũ in igne fornacis.Rurſus,lumẽ gr̃æ ſe habet ad lumen gloriæ,ſicut aurora ad diẽ.Ideo Sap 3.
Deus viſitat eum diluculo in ꝑñti,i.radio gr̃æ ſuæ mentem eius ꝑfundit,ſubito aũt hũc probat,

qm̄ vita tribulationib' plena eſt.[Vſqueq̄ non parcis mihi?]i.heu ꝙ tā diu me punis & differs à gloria.Gloriæ quippe dilatio,aiab' ī purgatorio pœnaliſſima eſt atq; grauiſſima.Immo grauior om̄i pœna ſenſibili vitæ p̄ntis,ꝑut Thomas ſup 4.ſentētiaꝝ pulchre declarat.Sūt em̄ huiuſmodi aiæ vehemēter affectuoſę,atq; in charitate &circa ſpūalia tm̄ intētę,in magno q̄q; tormēto.Hic breue tp̄s eis videt longiſſimū.Ideo verba hæc q̄rulosa ꝓferūt voce:[Nec dimittis me]i.ſupplicijs euolare aut recreari,[vt glutiā ſaliuā meā]i.charitatē aut ſapiētiæ donū,qb' ornata ſum,ad beatificæ fruitionis ſaporē deducā.Quēadmodū em̄ ſaliua corp' humectat & ſapidū efficit cibū,ſic charitas &ſapia cæteras virtutes ſaporoſas efficiūt,atq; gratioſo fluento has rigātes q̄ glutiunt,dū ad intimū mētis ſaporē in p̄ria admittunt, interim vero q̄ſi aridæ ſunt & abſq; ſapore.Vel iſtud eſt parabolica locutio,ad inſinuandū vehementiā purgatoriaꝝ pœnaꝝ.[Peccaui]ideo iuſte hęc patior,imo &circa cōdignū affligor. Hīc iſta nō loqr q̄ſi tuæ derogās ęqtati.[Quid faciā tibi o cuſtos hoīm?]i.iā p me ſatisfacere nequeo,mereri nil valeo,ꝓ iniuria quā tibi exhibui,recōpēſare nil poſſū.Itaq; alios audi ꝓ me,& q̄ īpotentior ego ſum,eo pietas tua ad parcendū ſit ꝓnior.[Quare poſuiſti me cōtrariū tibi?]i.doleo ꝙ me te offendere ꝑmiſiſti,nec ī hoc te,ſed meipſum accuſo,qm̄ iuſte me taliter reliqſti.Verbū iſtud,ſicut &cætera in p̄cedēti art.pleni' habēt expoſita.[& fact' ſum mihimetipſi grauis.] Spūs q in purgatorio puniunt,eo ſibiipſis ſunt grauiores, q̄ intēſiori pœna p̄munt.dolēt q̄q; de pc̄tis p̄teritis &Dei offenſa,qa ī charitate p̄ſiſtūt.hoc tm̄ do-

Ioā. Dam. lore nil ꝓmerent,cū nō ſint in ſtatu merēdi,q terminat in morte,ſicut & via peregrinationis iſti'. Hīc(ſcđm Damaſcenū)q̄d angelis fuit ruina,hoc hoīb' eſt mors.[Cur nō tollis pc̄m̄ meū?]q̄ntū ad pœnā,q̄d an̄ receſſū à corpore abſtuliſti,q̄tū ad culpā ſeu maculā vel obligationē ad pœnā æternā.ſic em̄ p cōtritionē deletū eſt, ſed plene ſatisfactū nō eſt.Iſta ſunt ỽba vehemētis,doloroſi & amoroſi ſimul & q̄ruloſi affect',q̄ magis pēſanda ſunt ſcđm intentionē mētalē,q̄ iuxta ſonū verboꝝ.[Ecce nūc in puluere dormiā]i.in venialib' meis, q̄tū ad debitū pœnæ manebo donec me liberes.vel in puluere,id eſt,loco pœnali terreno.Vel in puluere, id eſt, meiipſius humiliatione ac ſupplici veniæ affectione. [Et ſi mane me quæſieris]id eſt,ſi cito vel quocunque tempore matutino me ad iudicandum requiſieris,ſeu tibi offerri præceperis,meq́; ſecundum rigorem iuſtitiæ iudicare volueris,non adiūcto dulcore clementiæ,[non ſubſiſtā]i.corā te ſtare & tuæ diſtrictiōis pōdus ferre neqbo.ideo ad tuā pietatē cōfugio. Poſtremo, dū iſta ꝓ defūctis ꝓferim', affectuoſe atq; intēte agere id debem',pēſantes ineffabilē pœnaꝝ coꝝ acerbitatē,vehementiſſimūq; affectū,q̄ ſibi cupiūt ſubueniri,impotētiā q̄q; ipſoꝝ,qm̄ ſibiipſis nō valēt ſuccurrere,itēq; multiplicē,quē inde conſeqmur,fructū.cū em̄ ex charitate ꝓ eis qd agim',nō dubiū qn vitā meremur æternā & charitatis ac gr̄æ incrementū,aut certe ad tale incrementū aliq̄ modo diſponimur.Defunctis aūt ſeu aiab' eorū nihil hoꝝ poſſum' ꝓmereri,cū non ſint in ſtatu ꝓficiendi in charitate ſeu gr̄a,ſed ſolū meremur eis pœnaꝝ minorationē ſeu abbreuiationē,& ex cōſequēti gloriæ accelerationē.Idcirco nobiſipſis p talia meremur vitā æternā,& charitatis ac gr̄æ incremētū.Verūtn̄ q̄ ex puriori Dei & ꝓximi charitate egerim' iſta atq; ſimilia, vtpote nō ad ꝓpriū cōmodū,ſed ad Dei honorē ac gloriā,ꝓximoꝝq; ſalutē reſpicientes,eo amplius ꝓmeremur etiā nobiſipſis ac creſcim'.idē eqdē op' ex charitate ꝓcedēs,eſt meritoriū & ſatiſfactoriū:meritorium,qa ex charitate:ſatisfactoriū,ꝓpter laborē adiunctū.ſicq; ꝓdeſt defunctis p applicationē ad eos,qb' etiā tāto plus ꝓdeſt,q̄ intētio atq; dilectio ampli' diriguntur ad ipſos.nec dubiū qn & aiæ tales cū ad felicitatē ꝑuenerint, orēt fideliter p oratorib' ſuis.Merito q̄q; lectiōes officij ꝓ defunctis,ex lib.Iob ſumptæ ſunt,q de gn̄ali reſurrectiōe p̄ cæteris ꝓphetis euidenti' vaticinat' cenſet.

Gregor. ¶Expoſitio capituli VIII.Reſpondens autem Baldath Suhites,dixit. Art. XXI.

Thomas EXpoſitores coīter dicūt,Gregor. q̄q; & Thomas id ſentiūt,ꝙ 3.iſti amici Iob,cōcorditer ſentiebāt ꝙ De' in vita p̄ſenti nulli homini infligat pœnā, niſi ꝓ illi' culpa. Hoc & ego aliqn̄ ſenſi,ꝙ ſ.concordabāt in hoc, atq; ob id putabāt B.Iob diuinæ derogare iuſtitiæ, qa ſe dixit abſq; ſuo pc̄ō plagatū,imo innocentē ſe eſſe ac iuſtū,& nihilominꝰ flagellatū.Vn̄ cōtra hoc tota eorū diſputatio p̄ncipaliter occupari videt. veruntn̄ cū expoſitionē Alber-

Albert. Iob.3. ti vidiſſē,incidi circa hoc dubitationē.Ait nāq; Albert' in principio expoſitionis cap.III. Eliphaz ponit ꝙ gubernatio diuina in reb' humanis eſt ſcđm merita,&ꝙ bonis bona,& malis mala eueniāt.ſed ꝙ aliqn̄ lateat hoīem,mala eē opa ſua,& ꝙ ꝓpter vilitatē naturæ homo ſine pc̄ō eſſe non poſſit.ꝓpter q̄d dicit:Nihil in terra fit ſine cauſa, & in angelis ſuis reppit prauitatē:q̄nto magis q terrenū habēt fundamētū,cōſument velut à tinea? Porro Baldath ponit ꝙ gubernatio non ſit ſcđm merita,ſed ſcđm ordinē optimū felicitatis hūanæ.& ideo ſi De' aliqn̄ bonis mala pœnæ infligit,hoc in fine bonis multiplicib' recōpenſat:& ſi malis bona cōcedit,hoc fit,vt iuſtior ſit eoꝝ dānatio.idq; ſonat in ỽbis ſuis.nā dicit:De' non ꝓijciet ſimplicē,nec porriget manū malignis,donec impleat riſu os tuū.Præterea Sophar ponit ꝙ gubernatio Dei ſit ſcđm ſolā eius volūtatē,& illa q̄renda non eſt,qa ab hoīe non pōt cognoſci.ideo dicit: Forſitā veſtigia Dei cōp̄hendes,& vſq; ad p̄fectū oīpotentē repies.& ſi ſubuerterit oīa vel in vnū coarctauerit,qs cōtradicet ei? Poſt hæc inducit poſitio Elihu,q cū trib' p̄dictis cōcordat,& maxime cū poſitione So-

phar

phar. Ideo dicit ꝙ De⁹ cõteret mutos & innũerabiles, & illi⁹ cauſa q̃renda non eſt. & non addit ad hãc intentionẽ, niſi ꝙ ꝑ mediatorẽ vel ꝑ ſeipſum aliq̃n inſtruit, q̃liter humana diuinis debeãt cõcordare. & ideo dicit: Si fuerit angelus loquẽs ꝓ eo vnũ de millib⁹, & ꝙ ꝑ noctẽ erudit corda virorũ & inſtruit diſciplina. Gloriat̃ tñ de ſapiẽtia ſua, ꝙ hoc inuenit poſt alios, & illam laudat in nubib⁹ & fulgure. Hæc ſcribit Albertus loco iam noiato. qbus, q̃tum ad ea q̃ narrat de poſitione Sophar, obuiare videt̃ q̃d in principio expoſitionis 8. capituli introducit, dicendo: Baldath conuenit cum Eliphaz, ꝙ mũdus regit̃ ſecundũ ordinẽ iuſtitiæ, q̃d eſt retributio pro meritis. ſed addit duo, ſ. ꝙ peccãs per pœnitentiã reſurgere poteſt & iudiciũ Dei effugere. item ꝙ ſi Deus aliq̃n punit in dãnis vel rebus, dũmodo punitus pœniteat, patienterq́ꝫ agat, multipliciter Deus recõpẽſat in remuneratione pœnitentis. Ecce hoc loco ſubdit Albertus, ꝙ ſecundũ Baldath mundus regitur ſecundũ ordinẽ iuſtitiæ, q̃d eſt retributio pro meritis. ſuperius vero aſſeruit, ꝙ ſecundum Baldath gubernatio nõ fit ſecundũ merita. Deniqꝫ ꝙ hic ait ipſum Baldath duo addere poſitioni Eliphaz, ſ. ꝙ peccãs, ꝑ pœnitentiã reſurgere, iudiciũq́ꝫ Dei effugere põt, nõ videt̃ poſſe defendi: qa & ipſe Eliphaz hoc ipſum apertiſſime faſſus eſt, dicẽs: Btũs homo q corripit̃ à dño. Increpationẽ ergo dñi ne reprobes: qa ipſe vulnerat, & medet̃. totũq́ꝫ reſiduũ illius cap. pertinet ad hoc. Secundũ q̃qꝫ q̃d Albertus affirmat ipſum Baldath ſupaddere poſitiõi Eliphaz, ipſe Eliphaz tangit, dicendo: Scies ꝙ pacem habeat tabernaculum tuum, & progenies tua quaſi herba terræ. ingredieris in abundãtia ſepulchrũ, ſicut infert̃ aceruus tritici in tẽpore ſuo. Nõ intẽtione reprobãdi Albertũ Magnũ hæc ſcribo, ſed vt veritas eluceſcat. & is cui placet tenere Albertũ, ꝟba eius reſoluat, q̃ mihi irreſoluta vident̃. Itaqꝫ cũ B. Gregorio ſctõq́ꝫ Thoma id ſentio, ꝙ amici Iob cõcorditer tenuerũt pœnã ꝓ ſola culpa infligi. Vñ vnanimiter arguũt cõtra Iob, oppoſitũ affirmãtẽ. Diuerſis tñ argumẽtis vtunt̃, q̃uis ad eandẽ tendãt cõcluſionẽ. vñ nõ ſeqtur ꝙ diuerſæ inter ſe fuerint opiniões ob id, ꝙ varias habẽt aſſertiões ac multiplicia media ſeu multiformes ꝑmiſſas. hoc qppe q̃tidie in diſputationib⁹ ita ſe habet, & in ꝓſecutiõe ꝑſentis capituli atqꝫ ſequẽtiũ clare patebit, amicorũ S. Iob vnã eſſe opinionẽ circa ꝓuidentiã Dei ac regimẽ vniuerſi. Poſtremo aliq̃ expõnes ſuas literales ꝓ magna parte fundãt in hoc, ꝙ amici Iob nõ poſuerũt vitã poſt hãc vitã, ſed aĩam rõnalẽ eſſe mortalẽ. q̃d dictũ, ſuperi⁹ euidẽter ex verbis amicorũ Iob ĩprobatũ recordor, euidẽtiusq́ꝫ pellet̃, nec aliquã (q̃tũ capio) apparẽtiã habet. Nihilomin⁹ text⁹ ſicut hucuſqꝫ expoſit⁹ eſt, ita deinceps ꝑſtãte ſpũ veritatis, literaliter exponet̃. [Itaqꝫ Baldath poſt Eliphaz principalis, audita aſſertione B. Iob, & obiectiõe Eliphaz, rñſione q̃qꝫ Iob ad verba Eliphaz, reputãs obiectionẽ Eliphaz cõcludentẽ, rñſionẽq́ꝫ Iob inſufficientẽ, imò inſipientẽ & incõueniẽtia non parũ augentẽ, nũc obijcit cõtra Iob, volẽs dicta Eliphaz cõfirmare. Itaqꝫ dr̃: [Rñdens aũt] id eſt, ꝓportionate (vt ſibi apparuit) loquẽs ad verba Iob [Baldath Suhites, dixit: Vſqueq̊ loq̃ris talia] ꝑſumptuoſa, ad tui iuſtificationẽ, diuinæq́ꝫ æq̃tatis derogationẽ ſpectãtia, vtpote ꝙ ſine tuo demerito ſis ꝑcuſſus à Deo, & diei natiuitatis tuæ maledixiſti. Q. d. Periculoſe & ꝑtinaciter verba multiplicas. [& ſpũs multiplex ſermonis oris tui?] Spũs q̃nqꝫ ꝓ ira ſeu indignatione accipit̃, q̃nqꝫ ꝓ aĩa. Dupliciter ergo hoc verbũ exponit̃. primo ſic: Spũs ſermõis oris tui, i. ira ſeu indignatio vel impatiẽtiæ paſſio, ex q̃ tua ꝓcedit locutio, eſt multiplex, magna, ꝑſeuerãs & varia: & nũc de iſto, nũc de illo turbaris, ex turbatiõeq́ꝫ loqueris. Ita ſecũdũ Gloſſam accipit̃ ſpũs in Geneſi, vbi dñs loqtur: Nõ ꝑmanebit ſpũs me⁹ in hoie in æternũ, qa caro eſt. Põt tñ ibidẽ ſpũs aliter ſumi. Secũdo ſic: Spũs ſermonis oris tui, i. mẽs ſeu aĩa tua, q̃ ꝓrupit in verba ꝑhabita, eſt multipliciter paſſionata, diuiſa, diſtracta, nõ in Deo ſimplificata ac recollecta. Ideo friuola ꝓfers & inordinata, nõ cõdepẽdẽtia. His verbis cõſonat, ꝙ infra ait cõtra Iob Eliphaz: Docuit iniq̃tas tua os tuũ, & imitaris linguã blaſphemãtiũ. [Nunqd Deus ſupplãtat] i. ꝑcipitat aut opprimit [iudiciũ] i. ſententiæ plationẽ ſeu æq̃tatis effectũ iudicãdo non recte. [aut oĩpotens ſubuertit q̃d iuſtũ eſt?] Q. d. neq̃q̃. & tñ ex verbis tuis o Iob hoc infert̃, q̃m dicis te ſine tua culpa ꝑcuſſum. Iuſtũ aũt eſt vnicuiqꝫ reddere q̃d meret̃. Si ergo iuſtus & innocens es plagatus, contra iuſtitiã fecit Deus. Ex hoc elicitur, ꝙ Baldath cõcordauit cum Eliphaz, opinando ꝙ Deus non niſi pro culpa infligeret pœnã. & etiã ꝙ non intellexit ꝓfunditatem verborũ Iob, qbus ꝑcedentibus 2. capitulis, ꝑſertim in principio capit. 7. oppoſitum docuit. Ideo argumentũ Baldath non ꝓcedit. q̃uis enĩ iuſtum ſit pro culpa pœnam infligi, non tñ ſemp eſt cõtra iuſtitiam, infligere pœnam pro alia cauſa, q̃ pro culpa, videlicet pro grãæ incremento, pro gloriæ cumulo, pro bono cõmuni, q̃d eſt proximorũ ædificatio. Nec ratio iuſti conſiſtit ſolum in hoc, vt retribuat̃ pro meritis, ſed & in alijs multis ſaluatur ratio iuſti. Nam & Deus tam bonus & pius eſt, vt iuſtum ſit eum pctõribus miſereri. Ipſe q̃qꝫ tam ſapiens eſt, vt iuſtum ſit, eum iuſtos aduerſitatib⁹ exercere ad maiorẽ eorũ ꝓfectum, & ꝓ bono cõmuni fidelium. Vnde hoc modo oĩa argumenta amicorũ Iob carent vera ſyllogiſtica forma. eſtq́ꝫ in eis fallacia aliq̃, ſed apud mĩo⁹ ꝑitos prima facie q̃dam apparentiã ſortiunt̃. & nonnunq̃ ſuperficialiter ſumpta, rationabiliora apparent q̃ verba Iob. ſed ſecũdũ intentionẽ loquentium ſumpta, longe aliter inuenitur. [Etiam ſi] i. q̃uis, & quia (ſecundũ mentẽ huius Baldath) [ſilij tui peccauerint ei] id eſt, contra Deum. [& dimiſit eos in manu] id eſt, in vigore & actu [iniqui

g tatis

Albertus.
Iob. 5.
Ibid.
Gregori⁹.
Thomas.
Iob. 3.
Iob. 4. & 5.
Iob. 6. et 7.
Gloſſa.
Gen. 6.
Iob. 15.

*ſuæ tatis*eorũ]permittens eos vſq; ad horã mortis peccare,atq; in actu & intẽſo affectu impietatis
deꝓhendi ac obrui,quẽ vez erãt pariter epulãtes.[tu tñ ſi diluculo]i.cito ſeu tẽpeſtiue[conſurre-
Eccle.5. xeris ad Deũ]i.à terrenis,imis ac vitioſis affectib⁹ mentem tuã ad Deũ leuaueris per verã cõtriti-
onem,iuxta id Eccli:Ne tardes cõuerti ad dñm,& ne differas de die in diẽ. ſubito eñi veniet ira
illius.[& omnipotentẽ fueris deprecatus] pro remiſſione tuorũ exceſſuũ,[ſi mundus] mente à co-
gitationibus vanis & affectionib⁹ paſſionũ inordinatis.[& rectus]i.iuſtus in cõuerſatione[inceſ
ſeris]i.per viã huius peregrinatiõis ad futurã beatitudinẽ ambulaueris,nõ declinãdo ad dexterã
aut ſiniſtrã.[ſtatim euigilabit ad te]i.cito exaudiet te,ſeq; tibi gſoſum ꝓbebit per modũ vigi-
Pſalm.43. lantis,q tibi in tuis aduerſis quaſi dormiens fuit,ſolita bñficia ſua ſubtrahens tibi,iuxta id pſal.
Ioan.9. Exurge,quare obdormis dñe? Hinc in Ioãne habetur:Si quis cultor eſt Dei,& voluntatem eius fa-
*habitaculum cit,hũc exaudit.[& pacatũ reddet*tabernaculum iuſtitiæ tuæ]i.domũ & familiã tuã,tuæ iuſtitiæ
*vt ſi merito tibi donandã,ita q pax erit tibi & cunctis tuis opib⁹ atq; domeſticis.[intantũ*vt priora
tua]i.diuitiæ & familiæ,quas aliqñ habuiſti.[fuerint parua]cõparatione ſequẽtiũ bonorũ tibi dã-
dorũ[& nouiſſima tua]i.bona tibi in vltima tua ætate ꝓſtãda[multiplicent nimis]i.valde abun-
dent.Quãuis aũt iſta Baldath promiſſio in ipſo Iob fuit impleta,quantũ ad hoc q poſt maximã
aduerſitatẽ ad maximã reductus ẽ in hoc ſeculo ꝓſperitatẽ,vniuerſaliter tñ vera non ẽ,nec ĩ his
qui pro ſuis plagant peccatis,neq; in his q ſine ꝓprio ſuo demerito affligunt.nam de vtroq; gñe
percuſſorũ iſtorũ multi vſq; ad mortẽ permanẽt in aduerſis.Inſuper Baldath dictũ ſuũ nitit con-
firmare cõmuni teſtimonio ſeniorũ,& per ſcripta ipſorũ.[Interroga eñi gñationem priſtinam]
i.antiquã atq; ꝑteritã,non illos q diu defuncti ſunt alloquẽdo,ſed dicta & ſcripta ſeu geſta eorũ
legẽdo.[& diligẽter inueſtiga patrũ memoriã]i.memorabilia facta,vel ea q̃ eorũ recordationib⁹
continent,q̃rendo ab his qd eorũ occurrat memoriæ circa hæc,ſicq; de pñibus adhuc viuentib⁹
loquit Baldath.Iuniores aũt à ſeniorib⁹ eruditionẽ ſumere debent, quẽadmodũ in Deut. habet:
Deut.32. Interroga pr̃em tuũ,& annũciabit tibi:maiores tuos,& dicẽt tibi.& Ezechias loquitur Deo:Pa
Eſa.38. ter filijs notã faciet veritatẽ tuã.Vnde Eccus docet:Ne te ꝑtereat narratio ſeniorũ,& ipſi eñi di-
dicerũt à patrib⁹ ſuis,qm ab ipſis diſces intellectũ,& in tẽpore neceſſitatis dabis reſpõſum.[He-
ſterni quippe ſumus]i.heri nati,intelligẽdo per heri,tẽpus nõ diu ꝑteritũ:ſicut per cras,frequẽ-
Ecci 8. ter exprimit tẽpus poſt pauca futurũ.& loqtur ſic,ad inſinuandũ breuitatẽ vitæ ꝑſentis.[& igno
ramus]q̃ diu elapſa ſunt,quia pauca cõſpeximus:& ea q̃ ſcimus,minima ſunt cõparatione eorũ
quæ ignoramus,ꝑſentisq; breuitas vitæ nõ ſinit nos oĩa diſcere.Vnde ſacerdotes Aegypti gen-
tiles dixerunt Soloni adhuc minus decrepito:Nõ eſt in vobis(i.Græcis)vlla cana ſciẽtia,vt ha-
bet primo Timæi.Hincq; ſubiungit:[qm ſicut vmbra dies nñi ſunt ſuper terram]i.inſtabiles,ce-
lerrime tranſeũtes,iuxta illud Sapiæ:Tranſiet vita nña tanq̃ veſtigiũ nubis,& ſicut nebula diſſol-
uetur.Vmbræ eñi trãſitus,eſt tẽpus nr̃m.[Ipſi docebũt te] verbo ſcripto aut memorabili facto.
Sap.2. [loquent tibi]per ſe,vel per ſcripta q̃ reliquerũt,[& de corde ſuo proferẽt eloquia]i.non ficte aut
falſe,ſed ex corde pandẽt qd verũ ẽ,vtpote q dicta à me in iſto capitulo,vera ſint.Porro ſapiẽ-
tes de corde loquuntur,videlicet ex ꝑmeditatione ſagaci,& circũſpecte.Stulti aũt de ore,iuxta
Ecci.21. qd Eccus inducit:In ore fatuorũ cor illorũ,& in corde ſapientiũ os illorũ.Verba autem hæc Bal
dath, quib⁹ aſſerit priſtinos & antiq̃s ſuæ aſſertioni conſentientes,vera nõ ſunt,ſi de vere ſapiẽ-
tibus intelligantur,quãuis illis tẽporibus & ante multi fuerunt opinionis eiuſdẽ cũ amicis Iob,
ſ. Deũ non infligere pœnã niſi pro culpa,q́q; pœnitẽs rediret in vita hac ad proſperitatẽ terre-
nam.Conſequẽter Baldath dicta ſua cõfirmat per ſimilitudinẽ in naturalibus rebus cõpertam:
[Nunquid viuere]vita vegetatiua,i.creſcere,florere,durare,[poteſt ſcirpus] i.iuncus [abſq; hu-
more?]indiget eñi indeſinenter humore ſaltẽ ſub terra latẽte.Circa qd ſcribit Albert⁹:Quoniã
ſcirpus abſq; omni nodo eſt,nihil habet in q̃ ſtet nutrimentũ ipſius.Idcirco nõ viret,niſi cõtinue
trahat humorẽ.Nodus eñi in calamo vel planta ad hoc ẽ,ad qd eſt ſtomachus vel inteſtinũ,qd
dicitur inuolutũ in hoĩe vel aĩali,vt ibi ſtet & inde dirigatur nutrimentũ ad mẽbra,nec cogatur
cõtinuo ſolicitari pro nutrimẽto. Intenditq; dicere,q Iob fuit ſicut ſcirpus extra virẽs,& intus
vanus,continue ſumens humorem ſeu nutrimentũ per auaritiam.[aut carectum creſcere abſq;
aquæ?]quaſi dicat,nõ niſi in aqua creſcit:quia loca aquoſa requirit.Carectũ vero ꝓprie dicitur
locus,q̃ creſcit herba,noĩe carex,ſed hic ꝓ ipſa herba accipit,q̃ acuta atq; doriſſima fertur. Vn-
de Albertus:Carectum(inqt)gladiolus ẽ,qui etiã nodũ nõ habet in folijs,& viret extra,intusq;
vanũ eſt,& per eandẽ cauſam,q̃ ſcirpus,eſſe nequit ſine cõtinuo tractu humoris & aquæ,dilatat
q̃q; in folijs,qd ſcirpus nõ facit.[Cum adhuc ſit in flore]i.vigore atq; virore ſcirpus ſiue carectũ,
[nec carpatur manu]i.violẽter non extrahat de terra,[ante omnes herbas areſcit] i.citius alijs ꝑ
ſubtractionẽ vel defectũ humoris aut aquæ.Præterea,ſecundum Albertum,ſcirpus verũ non ha
bet florem,ſed loco floris in ſummitate ſui emittit virgulas paruas & breues.Carectum q̃q; eſt
duplex,videlicet maius & minus:maius,in extremis folij planum & lene eſt:minus autem den-
tatum & aſperum,valdeq; inciſiuum,vt falx metentis:& hoc non carpitur manu, quia ſecaret
manũ carpentis ſeu capientis. Et intendit q Iob ita odiuit correptionẽ, q tangi manu corri-

pientis

pientis non potuit, ad tactũ enĩ cõturbatur, qui correptionem non ſuſtinet. [Sic viæ] i. operati-
ones & ſtudia, [omnium qui obliuiſcuntur Deum,] vel eius non reminiſcẽdo, vel eius mandata
non obſeruando. Aliqui enĩ frequenter legunt, loquuntur, audiuntq́ꝫ de Deo, & tamen ei nõ obe
diunt, nec habent eius memoriam amoroſam, formatam & efficacẽ. Ideo dicuntur eum obliti,
quemadmodũ Deum non cognoſcere aſſerunt, qui mandatis ipſius non obſequunt. [& ſpes hy
pocritæ,] qui aliud intus abſcondit, aliud forinſecus exhibet, [peribit] i. optato bono fruſtrabit,
aut certe cito priuabitur, ꝙ ſicut ſine humore nõ poteſt ſubſiſtere ſcirpus ſiue carectum: ſic im-
pia cõuerſatio, vanaq́ꝫ ſpes damnabuntur, & non valent diu florere, eo ꝙ careant rore gratiæ cæ
leſtis, & aqua ſapientiæ ſalutaris, fœcundatione & irrigatiõe donoꝝ ſpũſſancti. Ideo dicit Pſal
miſta: Iter impioꝝ peribit. Et iteꝝ: Conuertantur peccatores in infernũ, oẽs gentes quæ obli- Pſalm. 9. Pſalm. 1.
uiſcũtur Deum. In Eccleſiaſte quoqꝫ habetur: Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies ei⁹, Ecci 8.
ſed quaſi vmbra tranſeant, qui nõ timent faciem dñi. Et Sapiens: Spes impĳ tanquã lanugo eſt, Sap. 5.
quæ à vento tollitur: & quaſi ſpuma, & tanquã memoria hoſpitis vnius diei prætereuntis. [Nõ
ei placebit vecordia ſua] i. Deo non placebit, imo & maxime diſplicebit vecordia, i. inſania ſeu
inſipientia hypocritæ, cuius hæc inſania eſt, ꝙ in operibus ex genere bonis magis quærit homi
nibus placere q̃ Deo, laudem humanam q̃ diuinam, cõmodum temporale q̃ fructum æternum.
Ideo in Prouerbĳs ſcriptum eſt: Qui vanus & vecors eſt, patebit contẽptui. Vel, non placebit ei, Prou. 12.
i. hypocritæ, ſua vecordia: quia dum viderit ſe optatis bonis fraudari, & ob ſuam vanitatẽ da-
mnari, diſplicebit ſibi inſipientia ſua, inquãtum eſt meritoria pœnæ quam horret. Hinc in li-
bro Sapiẽtiæ impĳ dicunt: Quid nobis profuit ſuperbia? aut quid diuitiaꝝ iactantia contulit Sap. 5.
nobis? tranſierunt oĩa illa tanquã vmbra. [& ſicut tela araneaꝝ,] quę debilis eſt & paruo motu
deſtruitur, [fiducia eius:] quia (vt dictum eſt) ſpes eius peribit, & vanis rebus innititur, atqꝫ æter-
nis ſupplicĳs punietur. Hinc loquitur pſalmus Deo: Propter iniquitatem corripuiſti hominẽ, Pſal 38.
& tabeſcere feciſti ſicut araneam animam eius. Et Eſaias: Opus eoꝝ opus inutile, telas araneæ te- Eſai. 59.
xuerunt. [Innitetur ſuper domũ ſuam,] i. in diuitĳs, ſobole, familia, cæteriſq́ꝫ ad ſe pertinẽtibus
temporalibus rebus, ſpem ſuã cõſtituet. quo contra ſcriptum eſt: Quis ambulat in tenebris? ſpe- Eſai. 50.
ret in nomine domini, & innitatur ſuper Deum ſuum. [& non ſtabit] i. ſpes talis eum non figet
in bono, ſed corruet ipſe cum ſua fiducia, quia non innititur ſtabili fundamento, videlicet ſum-
mo & incõmutabili bono, ſed rebus caducis. Propterea ſcriptũ eſt in Hieremia: Maledictus ho Ieremi. 17.
mo q̃ confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à domino recedit cor eius: erit enĩ
quaſi myricæ in deſerto. [Fulciet eum,] i. domũ ſuam muniet cõtra aduerſa. [& nõ conſurget] i.
nec ipſe, nec domus eius ad veram ac ſtabilẽ proſperitatẽ perueniet. [Humectus videtur] (ſup-
ple ſcirpus) i. humore aqueo irrigatus, [antequã veniat ſol] humorem exiccans, viriditatẽq́ꝫ au-
ferens, [& in ortu ſuo] i. ſtatim in ortu ſcirpi, [germẽ eius] i. fructus eius nulli vſui aptus, [*egre- *egredieť
ditur] quia celeriter creſcit & fructificare videť. vel in ortu ſuo, i. ſole oriente germen eius egre
ditur, i. perit ſolis calore loca paludis ſiccante: ſiquidem humidum aqueum inſipidum, faciliter
epotabile atqꝫ ſiccabile eſt à ſole. Per hæc intendit, ꝙ ſimili modo impius ſeu hypocrita ꝓſpe-
ratur & floret, antequã ſuperueniat ei æſtus aduerſitatis, ſeu feruor diuini iudicĳ, qui per ſolẽ no
tatur, quo veniẽte, falſa perit proſperitas, & latens aperitur impietas. [Super aceruum petrarum
radices eius denſabũtur,] i. radices ſcirporum in locis petroſis ac humidis multiplicabuntur, ita
ꝙ plurimi ſcirpi ibi concreſcẽt. [& inter lapides cõmorabitur] i. ſcirpus manebit in huiuſmodi
locis lapidoſis ad tempus. [Si abſorbuerit eum de loco ſuo] i. ſi quis extraxerit ſcirpum de loco
quo ſtat, vt eum alibi plãtet. [negabit eum, & dicet: Non noui te] i. ſcirpus negabit extrahentem,
& dicet ei, non noui te, i. alibi non creſcam ſicut intẽdis, nec tibi cõſentiam. Itaqꝫ negat & dicit
hæc non verbo, ſed facto, non formaliter, ſed materialiter, quemadmodũ in ſcripturis inani-
matis actus aſcribuntur vitales, vt ibi: Valles abundabũt frumento, clamabunt, etenĩ hymnum Pſalm. 64.
dicent: ſicq́ꝫ Deum laudare dicuntur. Vel ſic, negabit eum, i. ſcirpum negabit locus ei⁹, & dicet,
non noui te, i. mihi amplius nõ poteris implantari. [Hæc eſt enĩ lætitia viæ eius] i. lætitia natu-
ralis proceſſus ſeu proprietatis ſcirpi, [vt rurſum de terra alĳ germinẽtur:] i. vt ipſo extracto, nõ
idem ipſe rurſum naſcatur, ſed alĳ ſimiles ſpecie ſibi ſuccedant. Sicq́ꝫ lætitia metaphorice aſcri-
bitur ſcirpo, ſecundum quod vnicuiqꝫ rei corruptibili appetibile eſt perpetuari in ſimili ſibi ſe-
cundum ſpeciem, vt ait philoſophus. Per iſta intendit ꝙ impius per mortem ſublatus, non re-
uertetur ad vitam hanc, ſed obliuioni tradetur, & alĳ in loco eius ſuccedẽt, ex quibus principa-
liter intenta concludit. [Deus nõ proĳciet ſimplicẽ] i. veraciter virtuoſum, & mente in Deo ſim-
plificatum, qui in omnibus intẽtionem ſuam figit in Deo, talem vtiqꝫ Deus nõ ſpernit nec de-
ſerit. [nec porriget manum] i. auxilium [malignis] quod in tantũ verum eſt, o Iob, ꝙ experieris
hoc in te ipſo, ſi pœnitentiam egeris. Ideo ſubdit: [donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iu-
bilo] i. tantam proſpitatem ſuſceperis, ꝙ tanta erit tibi inde iucũditas cordis, ꝙ redundabit in
corpus. Sicq́ꝫ ridebis, & ineffabili quodam gaudio perfunderis, ita ꝙ mentis lætitiam exprime-
re labĳs non valebis. Iubilus autem eſſentialiter ineſt menti, ſed per redundantiam in corpore

ponitur. Deniq̄, ꝙuis vera ſint verba hæc ſecundū ſanū piumq́ ſenſum, non tamē ſecundum
loquētis intentionē. Baldath quippe inducit hæc cōtra Iob, ad inſinuādum ꝙ Deus non deſinit
virtuoſum aduerſitatibus exercere, ſed à talibus eū tuetur, & ꝙ impijs nō det in vita hac proſpe-
ritatē ſaltē notabilem, ſeu magnā & longam, cuius oppoſitum cōſtat ab initio ſæpius cōtigiſſe.
Verum eſt tamen, ꝙ Deus non proijcit ſimplicem, quantū ad ſpiritualia gratię bona, nec quan-
tum ad talia, porrigit manum malignis in malitia ſua manentibus, iuxta illud Prouerbiorum:
Prou. 15. Longe eſt dominus ab impijs. [Qui oderunt te, induentur cōfuſione, & tabernaculum] i. opu-
lentia ſeu proſperitas, & quicquid ad bona domus pertinet, [impiorum non ſubſiſtet] ſtabiliter,
ſed auferetur eis ac diſperibit, ſecundū opinionē amicoꝝ Iob, quanquā ſecundum veritatē fre-
quenter contingat, impios vſq; ad mortē, in omni terrena ꝓſperitate florere, immo vſq; ad vlti-
mam ſenectutē. Ideo ꝗꝗ Baldath de hypocrita mentionem induxit, quoniam propter plagam
quā vidit in Iob, putauit eum nō virtuoſum fuiſſe ac ſimplicē, ſed duplicem animo atq; hypo-
critam, quod & alij duo, Immo & Helihu putauerunt, tamen ante hanc plagam tenuerunt eum
pro viro eximie virtuoſo.

¶Myſtica elucidatio eiuſdem capituli. Arti. XXII.

SIcut præhabitum eſt, p Iob, quilibet veraciter iuſtus & tribulationibus plenus, ſignatur:
per amicos autē ipſius, ficte virtuoſi & ſapientes in oculis ꝓprijs exprimuntur. Talis er-
go quicunq;, ait ad Iob, i. hominē virtuoſum afflictum, nec aliquo modo à via iuſtitiæ
recedentem, ſed veritatē in omnibus docentē & defendentem. [Vſq; quo loqueris talia, &
ſpiritus multiplex ſermonis oris tui.] Iniuſtis enim grauia eſſe ſolent verba iuſtorum: & dum
corrigi nolunt, recte prolata criminantur. Inſuper cum ſe increpari conſiderant, increpantem
non ex rationis iudicio, ſed impetu paſſionis, varijsq; inordinatis affectionibus loqui teſtātur,
ꝙ item menſuram loquēdi aut non perpēdat, aut neſciat, immo ſeipſos ſapiētiores ac melio-
res illo eſſe aut aperte profant, aut implicite innuunt, ſed & verba loquētis interrumpere ſolēt.
Prou. 26. Ideo Sapiēs ait: Sapientior ſibi piger videt ſeptem viris loquentibus ſententias. [Nunqd Deus
ſupplantat iudiciū?] Prædicti ficte virtuoſi & intus vani, vt amplius reputētur & ꝑualere puten-
tur, aliqua vera & pulchra atq; ad Dei excellentiam, laudemq́; ſpectantia, tamen ad propoſitum
ſecundum veritatem non pertinētia, iactanter ſolēt proferre, quaſi talib⁹ verbis dicta aut facta
iuſtorum à quibus reprehendūtur, repugnent, ſicut & Baldath egiſſe hic legitur. Porro cū Deus
eſſentialiter verus, iuſtus ac ſapiens ſit, nequaquā ſupplantat, ſed conſeruat, diligitq́; iudiciū, di-
Pſalm. 98. cente Pſalmiſta: Quia dominus amat iudicium. Et Eſaias: Deus iudicij dominus. ſed quoniā in-
Eſai. 30. Rom. 11. compræhenſibilia ſunt iudicia Dei, interdum videtur hominibus humanū ſenſum ſequētibus,
non deſuper vnctis, eſſe ſupplātatio iudicij, quod Deus æquiſſimo agit aut ꝑmittit iudicio. [Etiā
ſi filij tui] i. diſcipuli aut ſubditi ſeu imitatores, [peccauerūt] ei, [& dimiſit eos] Deus [in manu ini-
quitatis eoꝝ,] ita ꝙ in mortali peccato defuncti ſunt, æternaliterq́; damnati ſunt, tu tamē ſi di-
luculo cōſurrexeris ad Deū, ſtatim euigilabit ad te. Peruerſi dum charitatiue arguuntur, paſſio-
nate redarguunt, & vitia ſibi vere obiecta aut ſimilia in arguentem falſe retorquēt. ne tamen ex
paſſionis ardore loqui cernātur, quaſi amoroſe ad emendationem hortātur, veniamq́; promit-
tunt, ſed hoc prorſus vitandū eſt, imo ſi quiſpiam etiam nō vere reꝑhendatur, debet patiēter au-
dire, & cæteros ſuos defectus atq; exceſſus aduertere, nec reꝑhendentē protūc increpare aut du-
rius alloqui. Præterea verba hæc Baldath, ꝙuis beato Iob nō recte fuerint applicata, nihilominus
ſecundū ſe ſumpta, venuſtate ac veritate ornant. Pater enim non portabit iniquitatē filij, nec ecō-
Ezec. 18. tra, vt Ezechiel aſſerit. Et quantūcunq; alij perierint, ꝗdiu aliquis manet in vita hac, pœnitere
poteſt ac veniam adipiſci. Primo itaq; debet peccator diluculo ad Deum cōſurgere, i. cito men-
taliter pœnitere, & de bonis creatis, caducis & vanis, ad creatorem ſuum ſe vertere per eius co-
gnitionē & amorē: deinde ad orationes ſe dare, pro malis delēdis & bonis ſpūalibus adipiſcē-
dis. Oratio quoq; eſt ꝑcipua pars ſatiſfactionis. Tertio debet operationibus virtuoſis cōſtanter
inſiſtere, hoc eſt, munde & recte incedere, Deoq́; in ſanctitate & iuſtitia deſeruire, quæ cū imple-
uerit homo, Deus ſtatim euigilabit ad eum, dando quod petit ſalubriter & cōſtater ac etiam pro
Eſa. 30. ſeipſo, iuxta illud Eſaiæ: Miſerans miſerebit tui. ad vocē clamoris tui ſtatim, vt audierit, reſpon-
debit. Poſtremo, ſecundū diuerſas conſiderationes, dicit Deus ſuper eundē dormire & vigilare.
Super impium enim dormit, inquantū eum relinquit, nec per gratiā viſitat: ſuper quem etiā vigi-
Ieremi. 31. lat, inquantū ſibi pœnā ꝓ culpa infligit. Propter quod ait p Hieremiam: Sicut vigilaui ſup eos
vt euellerē, ſic vigilabo ſup eos vt ædificem & plantem. Qui ergo cupit diuinitus exaudiri, ſtude-
at diuinæ voluntati p obediētiam conformari, irreꝑhenſibiliter cōuerſari, verbisq́; opa concor-
Prou. 28. dare. Alioquin aduertat quod ſcriptū eſt: Qui declinat aurem ſuā ne audiat legē, oratio eius erit
execrabilis. Quo equidem diuinæ volūtati quis conformiorem ſeipſum ꝑbuerit, ardētiusq́; Deū
dilexerit, & irreꝑhenſibilius ei ſeruierit, eo erit charior, intimior & familiarior Deo, & eū tanq̄
amicū chariſſimū Deus copioſe etiā in magnis exaudiet, immo affectum eius anteq̄ in verba ꝓ-
rumpat, aut incepta cōpleat, aſpiciet & implebit, ſicut p Eſaiā teſtat de talibus: Antequā clamet,
exau-

exaudiã eos adhuc illis vociferãtib⁹, dicã, ecce aſſum. [Et pacatũ reddet habitaculũ iuſtitiæ tuę]
i. corp⁹ tuũ (in q̃ aïa tua degit) faciet rõnis iudicio cũ trãquillitate ſubiectũ, ne decætero more ſo
lito militet cõtra aïam atq; recalcitret, in tm̃ vt priora tua fuerit parua, i. priſtina ſpiritalia gratiarũ Matt. 25.
chariſmata, modica fuerint reſpectu ſequentis tuę pfectionis. Quia vt ait ſaluator: Abundãti da-
bitur, vt plus abundet, & profectus parit profectũ, vnaq; actio virtuoſa diſponit ad aliam. Ideo 1. Co. 12.
monet Apoſtol⁹: Aemulamini chariſmata meliora. Et iterũ: Abundãtes in ope domini ſemp. [& 1. Co. 15.
nouiſſima tua] i. dona gloriæ tibi in patria conſerẽda, [multiplicent nimis.] Deus enim ſicut ci
tra cõdignũ reprobos punit, ſic ſupra cõdignũ electos remunerat. Et quãuis ſint q̃tuor dotes cor-
poris glorificati, & tres animę quãtũ ad principales ptinet dotes illorũ, tamẽ in particulari innu
merabilia nobis ſunt munera ac gaudia beatorũ. Nã & innumerabiles eis ſunt materię gaudiorũ.
[Interroga em̃ gñationẽ priſtinã] i. teſtimonio patriarcharũ ac pphetarũ antiq tpis hoc diſce-
re potes. Ideo ſubdit: Ipſi docebũt te. Prædicta enim verbis illorũ probant. Nã & de abundãtia p- Pſalm. 83.
ficiendi in grã fert in pſalmo: Ibũt de virtute i virtutẽ. De exuberãtia vero donorũ glorię, rurſus Pſalm. 35.
ait Pſalmiſta: Inebriabunt ab vbertate dom⁹ tuę, & torrẽte voluptatis tuę potabis eos. Et i Eſaia
habet: Ocul⁹ nõ vidit De⁹ abſq; te, quæ pparaſti expectantib⁹ te. His verbis ſupbi & ſcioli cõfun Eſaiæ. 64.
dunt, q à maiorib⁹ aut ſeniorib⁹ ſuis ſeu doctiorib⁹ diſcere aſpernant. Qui aute veraciter ſapiens
eſt, ſemper diſcere cupit, vt probat Cyrillus. Propter quod ſcriptum eſt: Sapientiam omnium an Eccl. 39.
tiquorum exquiret ſapiens, & in prophetia vacabit. [Nunqd viuere poteſt ſcirpus abſq; humo-
re, aut carectũ creſcere ſine aqua?]De his herbis & quid deſignet per eas, dictum eſt pcedenti ar
ticulo, quibus etiam verbis conſonat in Euãgelio Chrs, dicens arborem aruiſſe, quia humorem Lucæ. 8.
non habuit, & de homine virtuoſo loquitur Hieremias: Erit tanquam lignum quod tranſplan- Hiere. 17.
tatur ſup aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus, id eſt,
feruor aduerſitatis & ignis tentationis, Erit enim Deus fiducia eius. De quo in Prouerbijs aſſeri
tur: Turris fortiſſima nomẽ dñi, ad ipſum currit iuſtus, & exaltabit. Itaq; ad manẽdum in viro- Prouer. 18.
re virtutum, gratiarumq; flore, indeſinẽter egemus pluuia ſpiritali ac humore cęleſti, vel inun-
datione internæ motionis, directionis, tactuſq; ſpiritus ſancti, cuius actuali motione egemus
in omi meritorio actu, dicente Apl'o: Deus eſt qui operatur in vobis velle & perficere. Ad quẽ Philip 3.
loqtur Eſaias: Dñe, dabis pacẽ nobis. Oia em̃ opa nr̃a opat⁹ es i nobis. [Nõ placebit ei] puta in- Eſa. 26.
iuſto atq; hypocritæ, [vecordia ſua] In veritate nihil inſanius, nihilq; ſtultius cogitari põt aut
vilius, q̃ Deo nõ obedire ac ſubdi, quàm creatorem nõ diligere, filialiterq; timere ac iugiter ve-
nerari, q̃ caduca & vana iſta terrena atq; carnalia Deo immẽſę bonitatis pferre, q̃ p humanis lau
dibus agere prompte, q̃d pro Dei laude & gloria tædet implere, q̃ diabolo aſſentire cõuerſando
inique, q̃ pro his tpalib⁹, breuibus, carnalibuſq; delicijs æternã pdere felicitatẽ. Poſtremo, q̃ ta-
liter viuere, qualiter mori eẽt dãnabile, & tñ ſic agunt omes iniq. Idcirco prorſus vecordes ſunt,
tãto vtiq; ſtultiores, q̃to his quæ ſuę ſalutis ſunt neglectis, circa ſecularia prudẽtius occupant, &
corporis opes, decorẽ & delectatiões magis q̃ aïæ q̃runt. ſed veniet hora, in qua ſero diſplicebit
eis eorũ vecordia, quãdo & dicent illud: Nos inſenſati vitã iuſtorũ æſtimabamus inſaniam, & fi- Sapiæ. 5.
nẽ ſine honore. Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligẽ
tiæ nõ eſt ortus nobis. [ſicut tela araneærũ fiducia eius] i. iniuſti atq; hypocritæ. Quod em̃ incer
tiſſimo fundamẽto innitit, facilime labitur. Qui ergo in terrenis vanitati ſubiectis ſpem figunt,
ruent atq; peribunt, nec in illis vnq̃ verã quietẽ inuenient. Propter q̃d Auguſtinus loqtur Deo: Auguſt.
Creaſti nos pp̃ter te, & inq̃etũ eſt cor nr̃m, donec pueniat ad te. Et Pſalmiſta: Mihi, inqt, adhære- Pſal. 32.
re Deo bonũ eſt, ponere in domino Deo ſpem meam. [Inuitetur ſuper domum ſuã, & nõ ſtabit.]
Sic multi in ſua progenie, opulentia, manſione confidunt, ſed in illis non ſortient ſalutẽ, immo
p impiã ſpem pœnã merent æternã. [ſup aceruũ petrarũ radices eius] i. hypocritæ p ſcirpũ ſigna
ti, [denſabunt, & inter lapides cõmorabitur.] Per petrã ſeu lapidẽ hõ frequenter exprimit. Itaq;
hypocritę & iniuſti radices, i. occultę & intimę cogitatiões ſeu affectiões, ex qb⁹ prodeunt opa,
quẽadmodũ ex radice virgulta, dẽſabunt ſup aceruũ petrarũ, i. abundanter fundant ſuper hoim
fauorẽ ac laudẽ ſeu dona, qa ad hęc illorũ intẽtio fert, & inter hęc cõmorant, nõ creatori, ſed crea
turæ placere q̃rentes: non Deo, ſed hoïbus cor ſuum principaliter infigentes, quod eſt cæcitas
deteſtanda. Nẽpe q̃ Deus bñdictus omnib⁹ melior, digniorq; conſiſtit, eo plus in oïbus mentẽ
dirigere, affectum firmare, fineq; in ipſo locare debemus, alia vana & friuola intuitu Dei in infi
nitum ſpernentes. [Hæc eſt em̃ lætitia viæ] i. conuerſationis, [eius] puta hypocritæ ſeu iniuſti,
[vt rurſum de terra alij germinent] i. vt eo per mortem ſublato, alij ſibi ſimiles ei ſuccedant.
Carnales enim & ſeculares præſentia maxime diligentes, cognatos & charos cupiunt in hoc
ſeculo promouere, ditare, & ſuperſtites ſibi in mundana proſperitate relinquere, idq; ſolatio-
ſum eſt eis, quod ſuos tales relinquunt, q̃ſi arbitrantes ſe in ſuis manere. [Deus nõ proijciet ſim
plicem, nec porriget manum malignis.] Hoc in die iudicij tam particularis quàm vniuerſalis,
pręſertim implebitur. In die em̃ gñalis iudicij ome malũ pœnæ & culpæ auferi ur electis, omiſq;
conſolatio tollitur reprobis, nec quicquam diuini conſequuntur auxilij, niſi quod citra con-

 dignũ

dignū torquent. Interim vero in ſeculo iſto dona naturæ & bona fortunæ, aliaq́ꝫ diuerſa bñficia
grĩæ gratis datæ, danť à Deo cōiter ſimplicibꝰ & malignis. Deus nanqꝫ in ſua bonitate immenſa
iniqͣs cōſeruat in eſſe, & pluit ſup bonos ac malos, ſolem faciēs oriri ſup iuſtos atqꝫ iniuſtos, imò
interdū malignis & peſſimis de pſatis bonis plura diuinitus conferunť, ǭ electis & virtuoſis, dum
illos Deus proſperari pmittit, iſtos aūt inſtāter caſtigat. Præterea, qm̄ Deus in vita pſenti flagel-
lare & purgare ſolet electos p reprobos, vt electi, purgati ſaluenť, reprobi aūt flagellantes iuſte
damnenť: idcirco Deus frequēter porrexit malignis manum, i. auxilium & triumphū aduerſus ele-
ctos, vt patet in lib. Iudicum, Regum & Machabæorum: ſed ǭtum ad cōſecutionē felicitatis æter
næ, non porrigit manum malignis ac reprobis, quos relinqt, quanǭ varijs modis eos ǭtum in ſe
eſt, ad emendationē moueat & hortetur, per inſpirationē ſecretam, per angelorum cuſtodiam,
per deuotorum pdicationem, per miracula & ſcripturas, per impreſſionem ſynderesis, ac per na
turalis iudicium rationis. ſed & malignis qui prædeſtinati ſunt, porrigit manum tēpore æterna-
liter præordinato, ita ꝙ in charitate & gratia moriunť. Sed & malis reprobis, interdum ex mi-
ſeratione diuina conferť gratia veræ cōtritionis, ſed finaliter in ea non pmanēt. Vnde malignis
reprobis non pſtatur finale auxilium cōſequendi ſalutem. [donec impleatur riſu os tuum, & la-
bia tua iubilo.] Quod item in iudicio plene cōplebitur in vnoquoqꝫ electo iam afflicto, p S. Iob
deſignato, qui tunc pereuntibus reprobis in mente & corpore, omni gaudio pfundetur, quemad-
Luc. 6. modum ait ſaluator: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Et iterum: Beati qui lugēt, qm̄ ipſi con
Matt. 5. ſolabunť. Hinc per Malach. dn̄s ait electis: Egredicmini & ſalietis quaſi vituli de armento, & cal
Mala. 3. cabitis impios. Hic eſt riſus ex ſpūali lætitia naſcens, de quo in Prouerb. legitur: Ridebit in die
Pro. 31. nouiſſimo. Eſt aūt & riſus diſſolutionis atqꝫ laſciuiæ, de quo aſſerit Chriſtus: Væ vobis qui ride
Luc. 6. tis, quia plorabitis & flebitis. De quo ſcriptum eſt in Iacobo: Riſus veſter in luctum cōuertatur,
Iaco. 4. & gaudium in mœrorem. Porro quod ait, donec impleatur, &c, non eſt intelligendū, ꝙ ore ſan
ctorum riſu impleto, Deus poſtea porrigat manum malignis. Vnde per, donec, excluditur tēpus
Pſalm. 109. vſqꝫ ad illud, non aūt duratio ſequens, ſicut in Pſal. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos
Pſalm. 71. tuos, &c. Itemqꝫ: Deus, ne derelinquas me, donec annunciē brachium tuum. Poſtremo, etiam ſę
pe in vita præſenti poſt grauem tentationē ſeu ǭlibet diram tribulationem, electi ǭdam ineffa-
bili cōſolatione ex occulta ſancti ſpūs viſitatione pſſima recreanť, magis plane ǭ verbis queāt
2. Cor. 1. exprimere. Propter quod Paulus fatetur Corinthijs: Sicut abundāt paſſiones Chriſti in nobis,
Pſalm. 30. ita per Chriſtū abundat cōſolatio noſtra. Et Pſalmiſta deuotiſſime loquiť Deo: Quàm magna
Pſalm. 93. multitudo dulcedinis tuæ dn̄e, quam abſcōdiſti timētibus te. Et rurſum: Secundū multitudinem
dolorum meorum in corde meo, cōſolationes tuæ lætificauerūt animā meam. Dicit aūt Grego-
rius: In æterna patria cum iuſtorum mens in exultatione rapiť, lingua in laudis canticū eleuať,
Gregor. qui qm̄ tm̄ vident, ǭtum exprimere nequeūt, in riſu iubilant, ex ǭ ſentire videť Gregorius, ꝙ in
patria erit laus vocalis. [Et tabernaculū] i. ædificatio terrenæ pſperitatis [impiorū nō ſubſiſtet.]
Dum em̄ molē diuitiarū, turrim honoris, conſiſtoriū deliciarū, contra paupertatē, triſtitiā & de-
preſſionē vitæ pſentis ſibi cōſtruere moliunť, ſimul cum ſuis vanitatibꝰ ruunt atqꝫ damnanť, iu-
Pſalm. 72. xta id Pſal. Deieciſti eos dum alleuarenť, quō facti ſunt in deſolationē? Subito defecerūt, perīerūt
ppter iniquitatē ſuā. Quod ſi interdū diu videanť florere, hæc tū diuturnitas reſpectu durationis
vitæ ſequētis, minor & breuior eſt, ǭ ictꝰ oculi ad innumerabilia & inexplicabilia millia annorū.
Nō ergo vitā hāc alicuiꝰ reputemꝰ momēti, ſed ad æternitatis cōſiderationē mēs nr̄a ſemp ferať.

¶ Declaratio cap. 9. Et reſpondens Iob, ait: Vere ſcio ꝙ ita ſit. Art. XXIII.

ET reſpondens Iob, ait: Vere ſcio ꝙ ita ſit,] ſicut tu o Baldath dixiſti pcedenti cap. ſ. ꝙ Deus
non ſupplantat iudicium, nec peruertit quod iuſtum eſt, [& ꝙ non iuſtificetur homo com
poſitus] i. comparatus [Deo,] hoc eſt, homo quantumlibet iuſtus, comparatione infinitæ iuſtitię
Dei, iuſtus non eſt: quia in infinitum à diuina iuſtitia deficit & occumbit. Ideo ſicut reſpectu di
uini eſſe, diuinæq́ꝫ lucis & ſapientiæ Dei, eſſe creatum eſt tanǭ non eſſe, & lux creata non lucet,
ſed quaſi caligo cenſetur, ſapientia quoqꝫ humana velut ſtultitia reputatur: ita comparatione di
uinæ iuſtitiæ, humana iuſtitia eſt tanquam iniuſtitia quædam. Maius equidem obfuſcat quod
minus eſt. Rurſus, iuſtitiæ noſtræ in vita præſenti multæ iniuſtitiæ, id eſt, veniales culpæ miſcen
Eſa. 64. tur, intantū vt aſſerat Eſaias: Tanǭ pannus menſtruatæ, vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Idcirco ad in-
creatam ſupermundiſſimam atqꝫ immēſam Dei iuſtitiam, quid eſt niſi iniuſtitia quædam? Præ-
terea, cum Deus ob ſuam ſuperinfinitam dignitatem ac ſanctitatem dignus ſit reuerentia infini-
ta, palàm ꝙ omnis cultus & honor quem ei impendimus, & amor quo eum diligimus, diſtet in
infinitum ab honore atqꝫ amore, quibus ipſe incompræhenſibiliter dignus eſt. Idcirco iuſtitia
qua colimus eum, immo & qua beati colunt eum in patria, diſtat immenſe à plenitudine iuſti-
tiæ, qua Deus dignus eſt coli, quantum eſt ex parte ipſius. Hinc omnis mentis creatæ iuſtitia per
comparationem ad Deum, proſsus in infinitum occumbit. Ideo merito orat Pſalmiſta, & cum
Pſalm. 142. illo ſemper orare debemus: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine, vtpote ſecundum ri
gorem meræ iuſtitiæ iudicando. non enim oramus nullatenus iudicari à Deo, cum hoc deroga-
ret

ret diuinæ iuſtitiæ,ſed vt miſericorditer iudicet nos,qa non iuſtificabitur in cōſpectu tuo oīs vi
uens.Porro q̄d ait Iob,non iuſtificeť homo cōpoſitus Deo,Eliphaz q̄q; dixit:ideo Iob illud con Iob.4.
cedit,qa ſuperius ad hoc nihil rñdit.[Si voluerit] homo [cōtendere cum eo] i.ex æq̄ litigare aut
diſceptare cum Deo,hoc eſt,ſi voluerit ꝓbare iuſtū ſe eſſe,abſolute loquēdo,vel q̄tum ad Deum,
[nō poterit ei rñdere vnū ꝑ mille] i.nec in vno ſeu minimo poterit ſe excuſare ex mille defectu-
oſitatib⁹ ſeu peccatis ſaltē venialib⁹,q̄ Deus poteſt ei obijcere.Et poniť hic numerus determina-
tus ꝑ indeterminato,loq̄turq; de hoīe ſcd̄m cōmunem eius conditionē & ſtatū.Idcirco iſtis non
obſtat,ꝙ virgo beata ex ſingulari grā nulli fuit pctō obnoxia.Inſup Thomas exponit hæc ſic,
Non poterit ei rñdere vnū ꝑ mille,i.nulla determinata numeri ſpecie ſeu mēſura metiri aut ex-
primi poteſt,q̄tum diuina iuſtitia excedit humanā. Millenarius nāq; cū ſit maximus numerus,
q apud nos ꝓprium nomē habet:cæteri eñ numeri maiores ꝑ replicationē minoꝝ numeroꝝ ꝑ
nunť,vt duo millia,decē millia,mille millia: ideo ꝑ q̄tumcunq; magno numero ſumiť,quēad- pſal.104.
modū & in Pſal.Memor fuit teſtamēti ſui,verbi q̄d mādauit in mille gñationes. Itēq; ī Apocal. Apoca.20.
Regnabūt cum Chr̄o mille annis.Itaq; humiliemur ſub oīpotēti manu ſupiuſtiſſimi Dei,& im-
ꝑfectum nrm̄ videāt oculi nr̄i,& impleamus q̄d in Eccō ſcriptū eſt: Nō te iuſtifices ante Deum. Eccl.7.
Hinc ait Apl̄us:Qui ſe putat aliqd eſſe,cū nihil ſit,ipſe ſe ſeducit.Et item:Horrendū eſt incidere Gal.6.
in manus Dei viuētis.Metuamus ergo diſtrictionē diuini iudicij.Etenī beat⁹ homo q ſemp eſt Heb.10.
pauidus.[Sapiēs corde eſt,] imo mens Dei nō ſolū ſapiēs veraciter appellať,ſed ipſa eſſentialiter pro.28.
eſt ſapīa independēs, æterna,idealis,exēplaris,immēſa:à cui⁹ ꝑfectiōe,ſplēdore ac puritate oīs cre
ata mens deficit infinite.Propter q̄d ad Romañ. ait Apl̄us:Soli ſapiēti Deo honor & gloria. [& Rom.15.
fortis robore]Eſt nanq; omnipotens & prima ac infinita poteſtas,de quo dicitur in Heſter:Do- Heſt.13.
mine rex omnipotens,in ditione tua cuncta ſunt poſita.Deniq;,ad perfectionem iuſtitiæ requi
ritur ſapientia dirigens & potentia exequens.Duplex quoq; eſt contentio,vna verbalis in diſpu-
tando,quæ per ſapientiam maxime agitur.Alia realis in pugnando, quæ per fortitudinē fit. Ad
inſinuandum ergo ꝙ iuſtitia Dei eſt vndequaq; perfecta,& ꝙ nec diſputando neque pugnando
poſſit quis cum Deo contendere,perhibet ꝙ Deus ſit ſapiens atq; robuſtus.[Quis reſtitit ei]tam
ſapienti, iuſto ac omnipotenti, [& habuit pacem?] quaſi dicat, nullus, ſed videtur contrarium.
Omnes enim vitioſe viuentes,Deo rebelles ſunt,& iuxta Apoſtolum:Qui poteſtati reſiſtit, Dei Rom.13.
ordinationi reſiſtit.& tamen videmus huiuſmodi temporaliter proſperari, & carnalem pacem
habere,de quibus cantamus:Zelaui ſuper iniquos,pacem peccatorum videns.Et reſpondēdum pſal.72.
ꝙ dupliciter dicitur aliquis Deo reſiſtere.Primo,ei diſſentiendo, ſicq; iniqui, quorum affectio-
nes & operationes ſapientiæ ac iuſtitiæ Dei difformes ſunt atq; contrariæ, Deo rebelles ſeu reſi-
ſtentes dicuntur.Secundo,diuinæ voluntati ſeu Deo volenti renitendo,ita ꝙ eam ab effectu im-
pediat.Sicq; nulla creatura poteſt Deo reſiſtere.Diuina enim voluntas, vt in Deo accipitur pro
ipſa eius volitione vt aliquid fiat, nullatenus impeditur, ſed ſemper infallibiliterq; impletur,
quemadmodum in Eſaia Deus teſtatur:Conſilium meū ſtabit,& omnis voluntas mea fiet.Hinc Eſa.46.
ſcriptum eſt alibi:Non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati.Et in Hieremia:Quis ſimilis mei?& Heſt.13.
quis ſuſtinebit me?dicit dominus,& quis eſt iſte paſtor qui reſiſtat vultui meo? Deus nempe in Hiere. 49.
infinitum fortior eſt cunctis creatis. Ideo eius voluntati hoc modo acceptæ, nullus valet reſiſte-
re,ſed conantem reſiſtere Deus mox impedit & ſuperat,ſicq; turbatur deſiderio ſuo fruſtratus,
qui reſiſtere nitebatur,vt patuit in Herode volente Chriſtum occidere.Ideo talis pacem nō ha- Matt.2.
bet.Hinc Salomon loquitur:Non eſt ſapientia,non eſt prudentia, non eſt conſilium contra do- pro.21.
minum.Qui vero ſecundum primum modum Deo reſiſtentes dicuntur,vera,interna,ſpiritaliq;
pace priuantur,cum pax talis ſit tranquillitas ordinis,& quies mentis in Deo. Ideo in Eſaia fer-
tur:Non eſt pax impijs,dicit dominus.Inſuper contingit hominem acquirere pacem,impoten Eſa.57.
tiori vel æquipotenti reſiſtendo,ſed à potentiori non ſolet quis pacem obtinere reſiſtendo,ſed
ei cedendo,ſeq; illi humiliter ſubijciendo.Vnde cum Deo omnipotente ac ſuperſapiente nō va-
let quis pacem habere,niſi ſe ei ſubijciat.Deinde potentiam Dei per eius effectus declarat.[Qui
tranſtulit montes]i.deiecit,deſtruxit,vel ad alia loca tranſpoſuit,[& neſcierunt hi quos ſubuer-
tit in furore ſuo]i.tam repente id fecit,ꝙ præuideri non potuit ab his,qui circa vel ſupra mon-
tes morabantur,atq; per montium tranſlationem extincti ſunt in rigore diuinæ iuſtitiæ, quæ ꝑ
montium tranſlationem eorum peccata ſic vlta eſt.Præterea,iuxta Thomam,montium tranſla
tio dupliciter fit,ſ.miraculoſe ad fidei confirmationem,prout ait ſaluator in Euangelio: Si ha- Matth. 17.
bueritis fidē ſicut granum ſinapis, dicetis monti: Tolle & iacta te in mare, & obediet vobis. Se-
cundo fit naturaliter.Omne eñ quod naturaliter gñatur,tempore determinato corrumpiť.Cum
ergo gñatio montiū fit naturalis,qñq; naturaliter deſtruunť,q̄rum deſtructio fertur trāſlatio,qa
cum q̄dam tranſlatione partium ipſorum fit montiū,& de hac naturali tranſlatione videť Tho
mæ S.Iob loqui.potius tñ reor,ꝙ de miraculoſa tranſlatione loquatur,quia in illa euidētius di-
uina poteſtas oſtendiť,& qm̄ addit,q̄s ſubuertit in furore ſuo. Miraculoſa nanq; tranſlatio mon
tium,ad peccatorum vindictam magis ordinatur & fit, q̄ naturalis. Naturalis quoq; tranſlatio

for.*ad- montiū,non vidrí tam ſubitanea,vt nulla ꝑcedāt indicia,qbus hoīes*admoueanſ ad fugā.Gn̄a-
moneâtur tio qppe & corruptio fiunt cum diſpoſitionib' ꝑuīs.[Qui cômouet terrā de loco ſuo]q̄a in ter-
ræ motu tā naturali q̄ miraculoſo,terra ſrd̄m aliq̄s ſui partes de loro ſuo mouet,iuxta id Pſalmis
Pſalm.103. Qui reſpicit terrā,& facit eam tremere.Terra aūt ſrd̄m ſe rotā,de loco ſuo nunq̄ mouet,ſed ma-
Ecclēs.1. net immobilis,vel tanq̄ centrū mūdi, quēadmodū ab Eccleſiaſte inducit:Gn̄atio ꝑterit,& gn̄a-
*concuti- tio aduenit,terra vero in æternū ſtat.[& colūnæ eius*rōcutienſ,]q̄d accipi pōt de mōtibus,q ſunt
untur. velut colūnę ſup terrā fundatę,vel de inferiorib' terræ partib',qbus ſuperiores videnſ inniti,ſic-
Eccl.16. ut colūnis ſtructura Innitiſ.His cōſonat illud Ecrī:Ecce cælū & cæli cælorꝝ, abyſſus & vniuerſa
terra,& oīa q̄ in eis ſunt,in cōſpectu Dei cōmouebunſ,mōtes ſimul & colles & fundamēta terrę,
& cum cōſpexerit illa Deus,tremore cōcutienſ.Naturalis aūt terræ motus, cauſaſ ex vaporibus
terræ incluſis,egreſſum petentib'. Deus vero interdū ſpeciali ex rauſa ſupnaturaliter mouet ter
ram,ſicut in Chr̄i paſſiōe ac reſurrectiōe. [Qui ꝑcipit ſoli,& non orit]i.p circulū ſuū nō moueſ,
Ioſu.10. quēadmodū tpe Ioſue factū eſt, qn̄ ſol ſtetit in medio cæli, ſpatio vnius diei.Luna q̄q; tunc tāto
tpe ſtetit immota.Ita exponit Albertus.Thomas exponit ſic:Non oriſ,i.claritas ſolis hoibus non
apparet,interpoſito aere nebuloſo. [& ſtellas claudit] i.viſui hoīm occultat,[q̄ſi ſub ſignaculo]
aliquā rem tegēte.Sic em̄ p interpoſitionē nubiū ſtellæ clauduut,cui cōcordat illud in Pſal.Qui
Pſal.146. operit cælū nubibus.Eſt q̄q; cōſuetudo,ꝑſertim in libris ꝓpheticis, vt luminaria cæli obſcurari,
& non oriri ſeu operiri dicanſ,non ꝓpter mutationē in eis effectā, ſed dum hoīes in aliquā ꝑci-
Eſa.13. puā labuuſ triſtitiā,ita ꝙ hoībus ad conſolationē non lucēt.Sic qppe in Eſaia ſcribit:Stellæ cæli
& ſplendor earum non expandent lumen ſuum,obſcuratus eſt ſol in ortu ſuo,& luna non ſplen
debit in lumine ſuo,q̄d totum ilico dicitur propter Babylonis deſtructionem,de qua ibi ad lite
Iohel.2. ram ſermo eſt.Simili modo ſcriptum eſt in Iohele:Sol & luna obtenebrati ſunt,& ſtellæ retraxe
Eze.32. runt ſplendorem ſuum,quod dicitur ibi propter vaſtitatem Hieruſalem à Chaldæis.In Ezechie
le quoque dominus loquitur regi Aegypti:Operiam,cum extinctus fueris,cælos,& nigreſcere fa
ciam ſtellas eius,ſolem nube tegam,& luna non dabit lumen ſuum. Omnia luminaria cæli mœ-
Exo.10. rere faciam ſuper te.Deniq; in Exodo ſcriptum eſt,qualiter tribus diebus fuerūt tenebrę horri-
biles atq; palpabiles in terra Aegypti,itaq; tunc ſol non oriebatur Aegyptijs.In Actis quoq; fer
Act.27. tur,quemadmodum nec ſol nec ſidera apparuerunt multis diebus his, qui cum Paulo erāt in na
ui.Poſtremo,Deus omni creaturæ etiam inanimatæ & irrationali pręcipere dicitur, & illa obe-
dit:quia potentia quædam obedientialis ei innata aſſeritur,qua creatori obedit.Hinc Chriſtus
Marc.4. mari & ventis præcepit,loquens ad mare:Tace & obmuteſce,vt legitur in Marco. [Qui extendit
cælos ſolus]i.ſine cuiuſquam adiutorio ſeu cooperatione dedit cæleſtibus orbibus magnitudi-
nem,certamq́; quantitatis menſuram ſeu ſphæricam quam habent figuram,ſecundum Sapien-
Pſal.103. tiæ ſuæ inſcrutabile,profundiſſimumq́; decretum.Vnde ait pſalmiſta:Extendens cælos ſicut pel
Eſa.40. lem.Et Eſaias ſcribit:Qui extendit velut nihilum cælos, & expandit illos ſicut tabernaculum ad
inhabitandum.Ex quibus quorundam philoſophorum ac hæreticorum,dicentium omnia cor-
poralia ab aliqua mente creata eſſe producta,non immediate à Deo,error cōfunditur. Nam &
Arriani dixerunt Chriſtum puram eſſe creaturam,& nihilominus vniuerſa creaſſe,cuius oppo-
ſitum hoc loco & infra clariſſime edocetur.[& graditur ſuper fluctus maris] i.inſtar gradientis
atq; calcantis ſubijcit eos ſuæ ſapientiæ diſpoſitioni,ſuæq́; voluntatis imperio, ne terminos ſibi
ꝑfixos egrediant:quemadmodū enim ambulans ſup aliqd,pedibus illud ſuis ſubſternit,ſic Deus
Pſal.88. ſua virtute fluctus maris ad libitum ſuum reprimit,mitigat & compeſcit,dicente Pſal.Tu dn̄aris
Mich.1. poteſtati maris,motum aūt fluctuum eius tu mitigas.Simili modo ſcriptū eſt in Mich.Dn̄s cal-
cabit ſuper excelſa terræ.[Qui facit arcturum & oriona & hyadas]Per arcturum,Albertus intel
ligit polum arcticum ad principium frigoris.Thomas vero ait,ꝙ arcturus ſit q̄dam conſtellatio
in cælo,quæ dicitur vrſa maior,& habet ſeptem ſtellas claras,quæ nobis nunq̄ occidūt,ſed ſem-
Amos.5. per circueunt polum ſeptentrionalem ſeu arcticum.Idem aſſerit Gloſſa ſup illud Amos:Facien
tem arcturum & orionem.In Mammotractu q̄q; Bibliæ fertur:Arcturus eſt ſignum ſeptem ſtel
lis in axe lucēs,& ſemp verſatur, nunquamq́; mergitur, q̄d ſeculares currum appellant.Itaq; ho
rum aggregatio ſiderum,vocatur arcturus.Orion vero ſeu oriona, dicit conſtellatio q̄dam nota
ac euidens ob magnitudinem ſuam & claritatem,partim exiſtēs in tauro, & partim in geminis.
Hieron. Quidam vero affirmant,ꝙ ſit ſignum ante tauri veſtigia fulgēs. Porro Hieronymus ſup Amos
Gregor. dicit,ꝙ orion hyeme oriſ, ſuoq́; ortu tēpeſtates ſignat & excitat, cui cōcordās Gregor.Oriones,
inqt,in ipſo pōdere tēporis hyemalis oriunſ,& ortu ſuo tēpeſtates excitāt,maria terraſq́; pertur-
bāt.Vnde(ſecundū q̄ſdam)orion diciſ quaſi vrion, ab vrina,i.ab inundatiōe aquarꝫ.Ex qbus pa
tet,cur in lib.Meteororꝫ dicat philoſophus,ꝙ orion ſit indiſcretus atq; difficilis.Poſtremo,Al-
bertus ſcribit hoc loco:Orion cōſtellatio eſt verſus meridiē,lucēs ſub ſagittario, & ſole exiſtēte
in ſagittario ortu coſmico ſiue mūdano,eſtq́; principiū hyemalis tēpeſtatis,dū frigidū mouet ad
elementorꝫ cōmixtionē,vt inſpiſſenſ elemēta ad gn̄atione.Verba hæc intricata,& à ꝑdictis par-
tim diſcrepantia mihi videnſ.Præterea,ſecundū Thomā,hyades ſtellæ q̄dā ſunt,in pectore tauri

con-

cōſiſtentes, ſuntq́ multum notabiles viſu. Huic dicto ſaltē partim concordat, ꝙd alij dicunt, hāc
eſſe cōſtellationē in fronte tauri, vernali tēpore orientē. Gregor. quoq; teſtatur: Iuueneſcēte verno, Gregorius
hyades ad cæli faciem ꝓdeunt, atq; illius ſigni inhærent initijs, ꝙd ſapientes ſeculi taurum appel
lant. Græco aūt noīe hyados pluuia dicitur, & hyades à pluuijs nomen acceperunt, qm̄ ortæ, ꝓ-
culdubio imbres ferūt. Hinc ait Albertus: Hyades dicunt à Græco hydor ꝙd eſt aqua, & ſunt ſtel
læ quæ dicuntur caput tauri, orianturq́ ortu coſmico in Maio, q etiam Maius, ꝙſi madidus, di-
citur, & mouent humidum gñationis ad natiuitatem & germen. [& interiora auſtri] i. abſcondi
ta & ſecreta, quæ ſunt circa partem cæli auſtralem ſeu meridionalem, vel ſtellas quæ ibi ſunt cir
ca polum antarcticum, q ſimul cum aſtris ſibi ꝓpinquis manet nobis (in parte ſeptentrionali lo
catis) ſemp inuiſibilis & occultus, interior & depreſſus. Circa quod ſcribit Thomas: Illis q ſub
æquinoctiali habitant, ſi tñ aliq ibi habitant, vterq; polus cōſpicuus eſt, cum horizon eorum ad
rectos angulos æqnoctialem ſecet, ſicq́ oportet vt tranſeat ꝑ vtrunq; polum æqnoctialem. Re-
cedentibus aūt ab æqnoctiali, & accedentib⁹ verſus polum ſeptentrionalē, eleuatur ſup horizon
tem polus ſeptentrionalis, & deprimitur polus auſtralis, ſecundū mēſurā elōgationis ab æqui-
noctiali. Hinc nobis non poteſt eſſe cōſpicuus, nec ſtellæ ei vicinæ. Albertus quoq; hic ait: Interio-
ra auſtri dicunt, quia ſub axe ſphæræ in polo antarctico nobis in quarta aquilonaris terræ habi
tantib⁹ deprimunt. Vnde Lucanus: Hic vertex nobis ſemp ſublimis, at illum Occultū Styx atra Iob.37.
tegit. & ſtellæ ibi poſitæ, principium ſunt caloris, propter quod infra habetur: Nonne veſtimen-
ta tua calida ſunt, cum perflata fuerint auſtro? [Qui facit magna & *inſcrutabilia & mirabilia, *incōpre-
quorum non eſt numerus.] Hoc ipſum ſupra loquutus eſt Eliphaz, quod ibidem diffuſe expoſitum henſibilia.
eſt, idcirco ꝑtranſeundū. [Si venerit ad me, nō videbo eū: & ſi abierit, nō intelligā.] Hoc aliq ſic Iob.5.
exponūt: Si venerit ad me ꝑ ſuā grām, ſeu grǣ infuſionē, nō videbo eū, hūc aduentū ꝑcipiendo: ſi
abierit, grām ſubtrahēdo, nō intelligā huiuſmodi ſubtractionē, qm̄ neſcit homo an amore vel
odio dignus ſit, vt in Eccle. habet. Sed circa hāc expoſitionē, cui ſcd̄m vnā interpretationē con Eccles.9.
cordat ꝙd ait Saluator: Spūs vbi vult ſpirat, & vocē eius audis, & neſcis vnde veniat, aut ꝙ vadat, Ioan.3.
dubitatiōes occurrūt. Frequēter etenim homo ſcit ſe peccare mortaliter, & tūc vtiq; cert⁹ eē pōt,
ꝙ Deus ab ipſo recedat, & grām ſubtrahat. Rurſus: Dū adult⁹ baptizat recta intētione, ſcit ſe gra
tiā adipiſci, & Deū ꝑ grǣ infuſionē ad ſe venire. Deniq; aliq ſic rapiunt ad Deū, ſicq́ inflāmant in
eo, & ad myſticā theologiā ſic eleuant, ꝙ certiſſimi ſunt ſe diuinitus viſitari, ſupernaturali dulce
dine affici, in Deū ſynceriſſime abſorberi, quēadmodū ſanctiſſimi viri ſibi ſæpi⁹ cōtigiſſe humi
liter grataq́ mēte ſuis in ſcripturis fatent. Apl'us quoq; affirmat: Nō ſpm̄ hui⁹ mūdi accepimus, ſed 1.Cor.2.
ſpm̄ q ex Deo eſt, vt ſciamus ꝙ à Deo donata ſunt nobis. Itēq; Ipſe ſpūs teſtimoniū ꝑhibet ſpūi
nr̄o, ꝙ filij Dei ſumus. Ad iſta atq; ſimilia arbitror rñdendū, ꝙ verba inducta, vno modo queunt
ſcd̄m modū ꝓtactum exponi, ita vt verbis cōſonent Salomonis. Sed tūc vniuerſaliter ita exponi
non valēt, ſicut nec verba Salomonis inducta. Multis quippe infuſa eſt grā cum certitudine abſo-
luta, vt ipſi Apl'i ſpm̄ ſct̄m ac eius chariſmata, multiq́ alij de quibus in Actib⁹ Aplorū narrat, cum
clariſſima certitudine ſuſceperūt. Sic & ipſi ac alij innumerabiles viri ꝑfecti, in vita hac certi fue
rūt ſe eſſe in charitate & grā, ſeu dignos amore. Vñ etiā ſine hæſitatione cupiebāt diſſolui, & eſſe Phil.3.
cū Chr̄o. Et Paulus de ſe, cæteriſq́ ait Apl'us: Nos ipſi primitias ſpūs habētes. Præterea, vitioſi pu- Rom.8.
blicis intēti ſceleribus, ſciūt dignos ſe odio. Itaq; verba Iob ac Salomonis intelligēda ſunt ſcd̄m
cōmunem legem, curſum atq; ꝓceſſum, ſecundū quem neſcit homo certitudinaliter an dignus
ſit amore. Veruntñ ex ſingulari munere pietatis diuinæ, interdum ſimul cum viſitatione Dei &
gratiæ infuſione, datur à Deo certitudo de gratioſa Dei ꝓſentia, ſeu pio eius aduentu, ſine ꝑ exte-
riora quædam indicia, vel angelicā apparitionē, vel inſpirationē internam, ſeu reuelationē occul-
tam. Itaq; ꝙd ait, Si venerit ad me &c. non eſt ſic intelligendū, ꝙſi ſemp ſic ſit, ſed quia frequenter ſic
accidit tā S. Iob, ꝙ̄ cæteris viris ꝑfectis. Aliquibus tñ impꝑfectis ſemp ſic poteſt accidere, atq; ꝙ̄ plu-
rimis in tota ſua vita ita contingit. Hinc etiam Thomas iſtud particulariter exponit, dicendo:
Ad rectorem rerum humanarū ꝑtinēt tria. Primo, ſuis ſubiectis ꝓcepta iuſtitiæ, ac alia beneficia
diſpenſare. Secundo, actus eorū examinare. Tertio, culpabiles pœnis ſubijcere. In his tribus oſten
dit Iob diuinæ ſapientiæ profunditatem. Primo, ꝙ tam profunde atq; ſubtiliter ſubditis ſuis ſua
beneficia prouidet, ꝙ etiam recipientibus ea incompræhenſibile eſt, & hoc eſt ꝙd ait: Si venerit
ad me, non videbo eum. Deus nanq; ad hoīem venire aſſeritur, cum ei beneficia ſua largitur: &
recedere ab eo, cum beneficia aut ꝓtectionem ſubtrahit ei. Interdum aūt contingit ꝙ Deus tri
bulationes aliosve ſpūales defectus electis prouenire permittit ad ꝓcurandum eorum ſalutem,
ſicq́ venit ad eos, & tñ ipſi eum non vident, qm̄ beneficium eius non percipiunt, nec attendunt.
Quibuſdam vero quædam beneficia manifeſta non ſubtrahit, quæ tñ in eorum perniciem ver
gunt, ſicq́ recedit ab eis, ita ꝙ eum non intelligunt abeuntem. Iſta expoſitio Thomæ, fundatur
in verbis Gregorij hic ſcribentis: Homo ſæpe iram putat, quod gratiæ donum eſt: & ſæpe quod Gregorius
diuinæ diſtrictionis ira eſt, gratiam æſtimat. Et cōſequenter Gregorius horum declarationē ꝓ-
ſequitur clarius multum, ꝙ̄ Thomas. Albertus inſup ita exponit: Si venerit ad me, in aliq effectu
gra-

gratiæ vel naturæ apparens,non videbo eum, ſupple perſecte,qm̃ Deus effectũ infinite excedit.
Si abierit,effectum ſubducendo,non intelligam vbi ſit.Deinde oñditur ꝓfunditas ſapiæ Dei ex-
aminatione actuum humanoꝝ.(Si repente interroget)i.vitã hoīs diſcutiẽdo,rōnem totius con-
uerſationis ſuæ ab eo reqrat.(qs rñdebit ei?)i.nullus poterit ſufficiẽter rñdere de ſeipſo ꝓſumẽs,
aut ſuæ æqtati innitens,ꝓſertim ſi ſecundũ ſolum rigorẽ iuſtitiæ iudicetur, ſignãterq́ addit,re-
pente:qa ſi rñdendi ſpatium detur,poteſt homo pœnitendo pctã delere.Veruntñ qdam in hac
vita ſunt viri heroici ſeu perſecti,q etiam dum moriunt,mox euolant,q & ſi repente ad Dei iu-
dicium deducant,rñdere idonei ſunt,qa & pro venialib' ſatiſfecerunt.Propter q̃d in Sapię libro
Sap.4. habetur:Iuſtus ſi morte ꝑoccupatus fuerit,in refrigerio erit.Vnde q̃d ait, Quis rñdebit ei,intel
ligi poteſt eſſe dictũ ad inſinuandũ q̃ pauci ſint tales. Vel gñaliter intelligendũ eſt iuxta ſenſum
ꝑtactum,qa & iuſti miſericorditer iudicant ac coronant.(Aut qs dicere ei poteſt?) Rationabi-
liter & impune.(Cur ita facis?)opa Dei diiudicando aut reprobãdo vel ꝓſumptuoſe ſcrutãdo?
Nullus oīno,cum Deus ſit iudex altiſſimus,à q̃ appellare,nec licet, neq; poſſibile eſt,fons virtu-
Rom.9. tum,menſura veritatis,& regula æqtatis.Ideo dicit Aplus:O homo,tu qs es q rñdeas Deo? Scri-
Eſa.45. ptumq́; eſt in Eſaia:Væ q contradicit factori ſuo.Nunqd dicit lutum figulo ſuo,qd facis? (De-
Exo.32. us cui' iræ reſiſtere nemo poteſt.)Si iræ Dei nemo reſiſtere poteſt,quō in Exodo dñs loqtur Mo
Ibidem. ſi:Dimitte me vt iraſcatur furor meus cōtra eos? Et poſtea legitur Deus precib' Moſis eſſe pla-
Eze.22. catus.In Ezec.q̃q; dñs ꝓteſtatur:Quæſiui virum q interponeret ſepem,& ſtaret oppoſitus con-
tra me pro terra,ne diſſiparem eam.Deniq; in Nume.dñs loqtur Moſi:Phinees filius Eleazari
Nume.22. auertit iram meam à filijs Iſrael,vt non ipſe delerem filios Iſrael in zelo meo,cui conſonat illud
pſal.105. in pſal.Et ſtetit Phinees,& placauit, & ceſſauit quaſſatio. Multaq́; talia poſſent commemorari.
Et rñdendum,q; ira Dei deſignat vel diuinæ æquitatis rigorem,videlicet ipſam Dei rigoroſam
Rom.6. Iuſtitiam, quam Paulus aplus ſeueritatem abſq; trepidatiōe appellat,vel Dei vindictam.Ira igi-
tur Dei primo modo accepta,inflexibilis eſt,cum ſit ipſemet iuſtus & inuariabilis Deus,de q̃ pri
1. Reg 15. mo Reg.fertur:Porro triumphator in Iſrael non parcet,& pœnitudine non flectetur.Et in Nu
Nume.23. mer.lib.Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur,nec vt filius hoīs vt mutetur. Sic igitur iræ Dei
in ſeipſa & ſecundũ ſe,nullus valet reſiſtere,quin qcquid decreuit & vult, faciat.eſt em̃ oīpotens.
pſal.138. Propter quod ait pſal.Quo ibo à ſpũ tuo? &c.Vel certe ira Dei deſignat diuinæ iuſtitiæ diſtrictã
vltionem,cui etiam nemo valet reſiſtere propria poteſtate: & niſi quantum Deus voluerit atq;
præſtiterit auxilio aut gratiæ Dei poſſumus Deum placare,eiuſq́; iram extinguere,peccata dilu
ere,& oēm iuſtam vindictam per eius clementiã & pœnitentiam noſtram euadere. Ex quo in-
noteſcit cōcordantia & intelligentia oīm authoritatum iſtarum, & verbi B.Iob nunc introdu-
Seneca. cti.Poſtremo,cum iuxta Senecam ira viri moralis ac probi ſit maxime pōderanda ac deuitan-
da,quæ tñ aliqñ irrationabilis eſſe poteſt atq; iniuſta:quanto magis ira ſuperuirtuoſiſſimi oīpo-
tentis Dei,quæ nec iniuſta nec irrationabilis eſſe valet,eſt metuẽda, vitanda, placãda? Ideo orat
pſal. 6. 37. vir ſanctus:Dñe,ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me. (ſub quo curuantur)i.
ſub cuius maieſtate humiliantur,(qui portant orbem)i.angelicæ poteſtates,per quas eccleſiaſti-
Dionyſius ca hierarchia nunc gubernatur,ſecundũ Dionyſium, totaq́; corporalis creatura adminiſtratur,
Auguſtin' ſecundum Auguſtinum tertio de Trinitate,quæ ſapiẽtia prouidentiali, & virtute deiformi,atq;
regiminis ſui cura orbem portant,ſuſtentant,& ſuo in curſu ſeu profectu conſeruãt hunc mun-
dum & hoīes. De horum ſpũum incuruatione ſcriptum eſt in Apocal. Om̃es angeli ſtabant in
circuitu in conſpectu throni,& ceciderunt in facies ſuas,& adorauerunt Deum. In cæleſti.etem
Apo.7. curia pleniſſime adimpletur,q̃d ait ſcriptura: Quanto maior es,humilia te in oībus.Quo nanq;
Ecci.3. ſuperni ciues ac ſpũs altioris ſunt ordinis,eo reuerentialius atq; ꝓfundius ſe Deo ſubijciũt, pro-
ſternunt,parent,humiliant,ꝓſertim quia quo altioris ſunt chori,eo diuinæ maieſtatis incircun
ſcriptibilem dignitatẽ ac lucem clarius intuent, hincq́; ꝓfundius ſe ei inclinant.Deniq;,orbem
portantes, intelligi poſſunt principes & prælati,in ſeculo iſto alijs ꝓſidentes,q̃rum eſt alios pa-
ternaliter ferre,imbecillitates eorum portare,& ipſos in oībus ꝓuidentialiter ſuſtentare,ꝓpter
pſal.71. q̃d tales vocant aliorum columnæ, q curuant ſub Deo, quemadmodũ ſcriptum eſt:Adorabunt
eum oēs reges.Hinc princeps Græco noīe baſileos appellat,i. à baſis,q̃d eſt fundamentũ,& laos,
q̃d interpretatum eſt populus, quaſi baſis populi ſibi ſubiecti.Poteſt & ita exponi:Sub quo cur-
uantur,i.deiecti & à propria altitudine fracti humiliantur,qui portant orbem,i.ſuperiores,ſup-
be ſe erigentes,qui alios in ſua habent poteſtate ac manu, & ſeruunt eos quo volunt, qui primo
Sap.6. deficient,iuxta id Sapientis:Iudicium duriſſimum in his qui præſunt,fiet.Et:Potentes potenter
Ecc.24. toementa patientur.In Eccleſiaſtico quoq; Sapientia ait:Superborum & ſublimium colla pro-
pria virtute calcaui.(Quantus ergo ſum ego vt reſpondeã ei?)i.cum tales ac tanti ſe Deo ſic ſub-
dant,& ab eius excellentia tam immenſe deficiant, ego nequaq̃ ſufficio ei in diſtricto examine
reſpondere,nec ad oīa rationem proferre ſecundum rigorem iuſtitiæ. Sic em̃ vniuerſæ iuſtitiæ
noſtræ eſſent multipliciter,immo & ineffabiliter defectuoſæ,vt pannus vtiq; menſtruatæ.(∴ lo-
quar verbis meis)i.ex proprio ſenſu formatis,(cum eo)quaſi ex æquo & cōtentioſe, ſeu eius iudi

cia

cia nimis audacter ſcrutãdo. Veruntñ affectuoſis precib⁹, deuotiſq; laudibus, poſſumus & debe-
mus iugiter alloq Deũ, & in hoc diſtributa eſt nobis à Deo dignitas ꝓamanda, ꝙ indeſinẽter li-
citum nobis eſt cum Deo adorãdo habere colloquum, in ꝗ & diuinæ maieſtatis infinita monſtrat
dignatio. [Qui etiã ſi habuero qppiam iuſtũ] i. ꝗuis fuero iuſtus, [non rñdebo] i. ad rñdendũ ſe-
cundũ rigorẽ iuſtitiæ me exhibere non audeo Deo, ſed miſericordiã peto, qa & mea iuſtitia cõ-
paratione iuſtitiæ Dei, nulli⁹ momẽti poteſt cenſeri. Hinc dicit Gregor. Oĩs humana iuſtitia,
iniuſtitia eſſe conuincit, ſi diſtricte iudicet. Ideo ſubdit: [ſed meũ iudicẽ deprecabor] dicẽs: Non Gregori⁹.
intres in iudiciũ cum ſeruo tuo dñe. Et: Ab occultis meis mũda me, qa in tua clemẽtia potius ꝗ Pſal.142.
in mea ſpero iuſtitia, iuxta id Daniel. Neq; in iuſtificationib⁹ noſtris ꝓſternimus preces ante fa- Pſal.18.
ciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis. [Et cum inuocantem me exaudierit, non credo ꝙ Dan.9.
exaudierit vocem meam] Loquitur S. Iob in perſona ſuipſius, aliorumq; iuſtorum grauiter
afflictorum, q frequenter tẽpore ſuæ anguſtiæ preces fundũt ad Deũ, vt releuent ſeu alia conſe-
quant, ꝗ q̃ñq; eoꝝ ſaluti vel non ꝓficiunt, vel minus ꝓficiũt. Vnde in talib⁹ Deus tanꝗ piiſſimus
pater ac ſapiẽtiſſimus medicus audit eos aliqñ ad ꝓfectum, non aũt ad votũ. Id eqdem dat, quod
ſcit eis finaliter magis prodeſſe, ꝗuis ipſi ita non putent. Sicq; ſalubrius ac pĩnalius audit eos ꝗ
ipſi deſiderant, nec tñ exauditos ſe credunt, qa votũ ſuũ non cõſequunt. Iteꝝ ſæpe contingit hoc
virtuoſis, vt poſt altam cæleſtiũ cõtemplationẽ, feruentẽ in Deo affectionẽ, ꝓcipuam ſanctæ de-
uotionis alacritatẽ, ſubito tẽtationib⁹ agitent, vanis & friuolis cogitationib⁹ impleant, vitioſis
paſſionũ motib⁹ impugnent intim, vt ipſi vehemẽter mirent, quõ poſt tantã in Deo ſerenitatem
rantis repente caliginib⁹ inuoluant. Hinc ergo eorum mens ex ipſa ſua alternatione & mutabili
tate fit trepida, atq; per hęc ꝗ noiens patit, repulſam ſe ſuſpicat, ſuaſq; preces abiectas qbus in ꝓ-
habita ſerenitate ſtabiliri, immo & ꝓfici exorauit. Inſuper Deus ſeruos ſuos frequẽter ignoranti
bus eis exaudit, & grãm concupitã inſenſibiliter ipſis infundit, multotieſq; largit, ꝗd vix crede-
bant ſe ſortituros, qm ipſe ſupergloriosus Deus, infinite ac naturaliter bonus, abundantia pieta-
tis ſuæ merita ſupplicũ excedit & vota. Nihilominus Deus frequẽter ita ſuos exaudit, ꝙ non ſo
lum credunt & ſciunt, immo & magnifice experiunt, ſe exauditos, dicẽtes, grãs referẽdo cũ Pſal.
Bñdictus dñs, qm exaudiuit vocẽ deprecatiõis meę. Et item: Bñdictus dñs q non amouit oratio-
nem meam, & miſericordiã ſuam à me. Deinde aperit cauſam, cur dixit, non credo ꝙ exaudierit Pſal.27.
vocem meam. [In turbine enĩ] i. aduerſitatũ inquietudine anguſtiarũq; tenebris, [cõteret me] i. di- Pſal.65.
re affliget, & ꝗſi conſumet, cum tñ orauerim releuari. [& multiplicabit vulnera mea etiã ſine cau
ſa] i. ſine culpa mea, vel ſine cauſa mihi nota, nõ tñ penitus abſq; cauſa. Hoc ait B. Iob, qa ſemel
ſibi ſic accidit & ignorauit, an adhuc ſibi tale qd eẽt futuꝝ. magiſq; dixit hoc, qa ſic fieri potuit,
ſine derogatiõe diuinæ iuſtitiæ, ꝗ qa ita euenit. Nec enĩ legit Iob poſt hãc plagã duri⁹ aut itera-
to ꝑcuſſus. [Nõ cõcedit quieſcere ſpm meũ] hoc ait, qa hæc ſua doloroſa ꝑcuſſio cito ſanata non
eſt, ſed diu durauit, ita ꝙ aĩa ei⁹ à dolorib⁹ multis dieb⁹ nõ quieuit. [& implet me amaritudinib⁹] i.
pœnis aĩæ & corporis, dũ & cauſam ꝑcuſſionis meæ ignoro, & de releuamine ſpem certã non ha-
beo, immo & de grauiorib⁹ plagis formido. Hæc eadẽ dixit Iob ſupra, ꝗ ibi ſunt pleni⁹ explana- Iob.6.7.
ta. [Si fortitudo ꝗrit, robuſtiſſim⁹ eſt.] immo in infinitũ vniuerſis & ſingulis fortior, tanꝗ oĩpo-
tens, cuius incircũſcripta eſſentia eſt ſua illuminata potẽtia, idcirco iudici Deo cõtradicere nõ
ꝓſumo, nec me ei opponere audeo. [Si ęqtas] iudicij in iudice ꝗritur, [nemo ꝓ me audet teſtimo
nium dicere] i. tunc Deus tam iuſtus mox inuenit, ꝙ ipſo me accuſante, nullus audet me excuſa-
re, cum certũ ſit, Deũ oĩbus eſſe veriorẽ ac iuſtiorẽ, q etiã ſolus cordium nouit ſecreta, nec alij ea
agnoſcũt, niſi in quantũ ipſe eis reueiat. Veruntñ angeli ſancti ꝓ aĩabus virtuoſis ſeu bonis ho-
minib⁹ teſtimoniũ ꝓhibent corã Deo, tam in vita eoꝝ ꝗ in iudicio: ſed hoc cõtra dæmões accu
ſantes ſeu aduerſantes, nõ cõtra Deũ dijudicantẽ. [Si iuſtificare me voluero, os meũ cõdemnabit
me.] Nõne ſicut & ante ꝓtactũ eſt, S. Iob in oĩni hac diſputatiõe cõtra ſuos amicos iuſtũ ſe eſſe
affirmat, defendit, & ꝓbat: vnde & infra habet: Omiſerũt aũt viri iſti rñdere Iob, eo ꝙ ſibi iuſtus
videret, quõ ergo nũc ait: Si iuſtificare &c. Et rñdendũ ꝙ verbũ iſtud tripliciter poteſt exponi.
Primo, ſi iuſtificare me voluero, i. iuſtũ affirmare, Deo iudicãte oppoſitũ. Ita exponit Albertus
& Thomas. Secũdo, ſi iuſtificare me voluero, i. ab oĩni pctõ ꝓrſus immunẽ me dixero. Tertio, ſi
iuſtificare me voluero corã Deo, ſeu cõparatione ipſius, os meũ condẽnabit me, i. verba oris mei
iniqꝗ me cõdemnabilẽ faciẽt tanꝗ mẽdacẽ. Os enĩ ꝗd mentit, occidit aĩam, vt dicit Sapiẽs. Et ali- Sap.1.
bi ſcriptũ eſt: Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condẽnaberis. Quod aũt Iob nõ fuit à Mat.12.
venialib⁹ ꝓrſus immunis, ſæpe iam patuit, cũ de talib⁹ ꝓſertim Iacob⁹ proteſtet: In multis offen
dimus oẽs. Et Ioannes: Si dixerimus, qa pctm̃ non habemus, noſipſos ſeducimus. [Si innocen- Iac.3.
tem oſtendero] i. ſi probauero, ꝙ nulli nocuerim vel malo exemplo, vel dãni illatione, [prauum 1.Ioan.1.
me cõprobabit] i. ꝓſumptuoſum & mentientẽ, ꝗd intelligi poteſt tripliciter, ꝑut in expoſitiõe
ꝓcedẽtis particulæ claruit. [Etiã ſi ſimplex fuero] ſimplicitate virtutis, & excluſiõe duplicitatis
ac doloſitatis, ſicut diffuſe elucidatum eſt in pertractatione primi capituli, [hoc ipſum ignora- Iob.1.
bit anima mea.]

¶Hic

¶Hic rurſus dubitatio orit̃,quō verũ ſit hoc, cũ iam ſupra tã frequẽter cõſtãterq́ dixerit ſe ſine
ſua culpa pcuſſum. Et rñdendũ,ꝙ ob varias cauſas, pſertim ob inſtabilitatẽ & varietatẽ motuũ
Eccl 9. affectionũq́ aĩæ,neſcit homo an amore an odio dignus ſit,iuxta ſenſum ꝑhabitũ,niſi inquãtũ
Deo reuelãte certitudinaliter nouerit amore ſe dignũ. Talis aũt reuelatio ſeu certificatio non
ſemper actualiter adeſt viris ſctis. Idcirco ꝓpe ꝙ talis aſſecuratio eis nõ dat̃,abſolutã certitudi-
nẽ nõ habẽt de hoc,ꝙ ſint digni amore,q̃uis hoc cõiecturaliter ac ꝓbabiliter ſciãt,& ita nũc loq̃t
Iob:[& tædebit me vitæ meę]partim ex hac ignorãtia,qa inter cauſas,qbus ſit iuſtis vita hęc tę-
dioſa,ita ꝙ ad aliã aſpirãt,vna hęc eſt,ꝙ q̃uis virtutibus ſtudeãt,atq́ q̃tidie cõtra vitia laborioſe
Iob 3. cõpugnẽt,nihilominus manẽt incerti an amore Dei ſint digni,niſi (vt dictũ eſt) deſuper certifi-
cent̃. Vñ vita hæc anxietatibus plena eſt. Quō aũt liceat tædium habere de vita hac,in expoſitiõe
capituli 3. patuit. [Vnũ]i. ꝓcipue q̃ddã[eſt q̃d locutus ſum]ſupra diſputãdo cõtra Eliphaz, & qd
ſit illud,ſubiungit:[& innocentẽ & impiũ ipſe cõſumit]q̃d tripliciter accipi põt. Primo,qa tã iu-
Sap.16. ſti q̃ impij cõmuniter mortẽ patiunt̃,q̃ à Deo eſt,habẽte imperium ſeu poteſtatem vitæ & mor
Deut.32. tis,ꝓut in Sapiẽ ſcribit̃,q in Deuteronomio teſtat̃:Ego occidã,& ego viuere faciã. Mors aũt eſt,
viuentis q̃dã cõſumptio. Scđo,qa tã iuſtos q̃ prauos De⁹ in vita hac aduerſitatibus,pœnis,& tri-
bulationibus attenuat & fatigat,ita vt & corpore per maciẽ cõſumant̃,ſicut ſancto Iob cõtigit.
Tertio,qm̃ Deus immẽſitate ſuę iuſtitię nõ vitioſos dũtaxat,ſed & virtuoſos ſuperat infinite,ita
vt cõparatione Dei etiã innocentes inueniant̃ defectuoſi,nec diuinę æqtatis poſſint ferre rigo-
Exo.34. rem,niſi miſceat̃ effectus clemẽtiæ,prout clarius dictũ eſt. Vñ in Exodo Moſes loquit̃ Deo:Nul
lus per ſe apud te innocens eſt. Ex quibus Iob reprobat opinionem amicorũ ſuorũ ꝓ ſola culpa
pœnã à Deo infligi dicentiũ,cuius oppoſitũ aſſerit ſe dixiſſe, & adhuc firmiter ſuſtinere.[Si fla-
gellat]i. quia Deus per q̃tidianas tribulatiões iuſtos inceſſanter in hac vita exercet,ita vt fateant̃,
Pſal.43. qm̃ propter te mortificamur tota die.[occidat ſemel]i. iuſtis breuẽ imponat aduerſitatis finẽ,&
non tam diuturna eos morte afficiat. Hoc enĩ (vt ſuperius expoſitũ eſt) iuſti aliqñ licite orãt de-
Iob 1. ſiderio futuræ quietis,& ex timore,ne pondere aduerſitatis ad impatientiam ruant,aut aliquo
modo Deum offendãt. Neceſſe eſt aũt ad intelligendũ verba B. Iob,cõſiderare ꝓprietatẽ hoĩs in
maximis conſtituti dolorib⁹,q cordis ſui pãdit affectũ,tñ ſub regula rationis,& ſub conditione
implicita,dũmodo ſ. Deo ſic placeat,qm̃ afflictus,q̃tũ in ſe eſt,ita cupit. [& non de pœnis inno-
centũ rideat,]i. per modũ ridẽtis ſe habeat,permittẽdo eos diu ſine eorũ culpa affligi,ac ſi Deus i
ipſa eorũ afflictione ſcđm ſe cõplacẽtiã quandã haberet,q̃d tñ benigniſſimo Deo non cõpetit,ſed
tyrãnis ſæuiſſimis. Deo qppe innocentũ pœnæ placent,nõ ſecundũ ſe,ſed ꝓpter fructũ ex eis ſe-
quentẽ,& finẽ à ſuperſapiẽte Deo intentũ,q diligentibus ſe electis oĩa facit cooperari in bonũ.
Veruntñ quãuis Deus de innocentũ pœnis nõ rideat,nihilominus orat Iob,vt nec per modum
Iob 3. ridentis ſe habeat,i. vt eis finẽ cito imponat,q̃d intelligendũ eſt iuxta expoſitionẽ cap. 3. Interdũ
Num.11. nempe hoc licite poſtulat̃,ſicut & Moſes dixit:Obſecro vt interficias me,ne tãtis malis afficiar.
Cur aũt hæc dixerit,ſubdit:[Terra data ẽ in manus impij]i. hoĩes habitãtes in terra,tradunt̃ dia-
bolo ad tentãdũ,& impij eius dñationi ſubdunt̃,quẽadmodũ ad Timot. ſcribit Apoſtolus:Reſi-
piſcãt à laqueis diaboli,à q̃ captiui tenent̃ ad ipſius volũtatẽ. Vnde diabolũ Chrs principẽ mũdi
2.Tim.2. appellat. Apoſtolus q̃q; ſpũs malignos vocat mũdi rectores,i. hoĩm mundanorũ,qui diabolicas
Ioã. 12.14. ſuggeſtiones ſequunt̃,& nõ ſpũ Dei,ſed ſpũ infernali agunt̃. Hinc in Apocal. ſcribit̃:Væ terræ &
Ephe. 6. mari,quia deſcendit diabolus ad vos habẽs irã magnã. Attñ non ſic data eſt terra in manus im-
Apoc.12. pij,vt liceat diabolo pro libitu ſuo hoĩes infeſtare,ſed tantundẽ quantũ à Deo permittit̃.[vultũ]
i. intellectum,qui eſt vultus interior hoĩs,[iudiciũ eius]i. eorũ q iudicãt habitãtes in terra,[ope-
rit]i. impius iſte diabolus excæcat,ita ꝙ iudicãdo indiſcrete & vitioſe ſe habent. Excæcat qppe
eos tã per ſeipſum,ſuis vel tentamentis eos à veritate & æquitate multipliciter abducẽdo,phan-
taſiã perturbans,& varias deceptionis cauſas miniſtrãs. Inſuper eos excæcat per hoĩes malos,q̃s
Sap.6. inſtigat ad hoc,vt adulatione,cõminatione,donis,dolis aut alijs modis iudicũ mẽtes corrũpãt.
Talibus iudicib⁹ dr̃ in Sapiẽ:Audite & diſcite iudices terræ,qm̃ data eſt vobis à Deo poteſtas,q
interrogabit opera vr̃a & cogitationes vr̃as ſcrutabit:qm̃ cũ eſſetis miniſtri regni illius,non re-
cte iudicaſtis,neq; cuſtodiſtis legem iuſtitiæ,neq; ſecundũ voluntatem Dei ambulaſtis:horrẽde
& cito apparebit vobis,qm̃ iudiciũ duriſſimum in his qui pſunt,fiet. Poſtremo,his verbis S. Iob
ſuos notat amicos,ꝙ cũ iudices eſſent hoĩm ſibi ſubiectorũ,veritatem tñ à ſe prolatã atq́ proba-
tã,dæmone cooperãte,nõ ſuſceperũt,ſed reprobauerunt,in ſuis errorib⁹ pertinaces. [Quod ſi il
le non eſt,quis ergo eſt?]hoc dupliciter valet intelligi,ſcđm q̃d dictio hæc, ille, duplicem poteſt
facere demonſtrationem ſeu relationem. Si enĩ referat̃ ad impiũ,cuius manui data eſt terra,iſte
eſt ſenſus:Si ille,puta diabol⁹,nõ eſt cauſa pdictorũ malorũ in iudicibus terræ,quis ergo ẽ cauſa il
lorũ malorũ? quaſi dicat,nullus. Non qa hoĩes,dæmone ſecluſo,errare nõ poſſent neq; peccarẽt,
Origenes ſed qa ad tantã impietatẽ nõ deuenirent,vt aſſerit Origenes. Si vero q̃d ait, ille, referat̃ ad Deũ,
de q̃ principalis ſermo pceſſit,q & terrã diabolo ſcđm ſenſum inductũ donauit,iſte eſt ſenſus:Si
ille, ſ. Deus, non eſt gubernator vitæ humanæ & dator terræ in manus iniq,q̃s ergo eſt q innocẽ-
tem

tem & impiū ſic cōſumit: q̄ſi dicat, Oportet primā hoꝝ cauſam ad Deū reducere, ita ꝙ dæmon
iuſtum neq̄ affligere, niſi Deo ſinente. S. Thomas, libri hui⁹ expoſitor inclytus & ſubtilis, q̄tum
ad literalem ptinet ſenſum, verba nūc introducta ad ſenſum alium, iſto (ni fallor) difficiliorem
trahit & applicat, eo ꝙ dicat amicos Iob non poſuiſſe vitam poſt hanc vitam: q̄d qa non reor, ab
expoſitione ipſius in multis declinare cōpellor, quanq̄ multa ſcholaſtica valde vtilia ſcribat ad
pſequendū ſuū intentū, videlicet ad declarandū ꝙ liber iſte ſic literaliter poſſit exponi, vt amici
Iob dicant non poſuiſſe vitā poſt hāc vitam. Mihi tñ apparet, ꝙ verius certiusq́ꝫ elucidari queat
ad literā, dato ꝙ poſuerunt vitam futuram ſeu aīam rationalē conſiſtere immortalē. Porro Ly-
ra in expoſitiōe libri huius intm̄ ſeq̄tur Thomam, vt expoſitio eius videatur q̄ſi q̄ddam excer-
ptum ex Thoma. Cōſequenter tangit cauſam q̄ndam tædij huius vitæ, eiusq́ꝫ labilitatem, & ꝙ
in ea non conſiſtat felicitas. [Dies mei velociores fuerunt curſore] i. celerius pterierunt, q̄ curſor
poſſit percurrere. Dies nanq̄ ſine interpolatione ptranſeunt, curſor aūt in curſu pedem figendo,
quietis curſum ſeu motum intercipit, qm̄ inter duos motus ſemp mediat quies, vt probat phi-
loſophus. [fugerunt] i. cōtinuo defecerūt, quia in tēpore ſicut in cæteris ſucceſſiuis, idem eſt eſſe
& fieri. [& non viderunt] viſionem pfectam & fruitiuam, [bonum] i. id q̄d vere & per eſſentiam
bonum eſt, ſ. Deum, cuius cōparatione nil aliud bonum, quemadmodū veritas ait: Nemo bonus Marc. 10.
niſi Deus. Vel non viderunt bonum fixum & ſtabile in hac vita, in q̄ fuerit mihi vera felicitas.
Porro tempori aſcribitur, q̄d fit in eo, vel accidit his q in tēpore ſunt. ſicq́ꝫ nunc ait: Non viderūt
bonum, i. ego in eis exiſtendo bonum non vidi, de q̄ viſione loq̄tur Deus ad Moſen: Non vide- Exo. 33.
bit me homo, & viuet. Et alibi ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnq̄. [Pertranſierūt q̄ſi naues po- Ioan. 1.
ma portantes] i. multū velociter, qm̄ nauis poma deferens, cum feſtinantia ducitur, ne & poma
lædant ſiue putreſcant, & ſicut huiuſmodi nauis bono odore ac fructibus plena eſt, ſic vtiq̄ꝫ dies
Iob fructuoſi fuerunt, vt ſanctæ famæ odore reſperſi. Sic in Sapīa inducitur: Tranſierūt oīa illa Sap. 5.
tanq̄ nauis q̄ ptranſit fluctuantē aquam, cuius cum pterierit, non eſt veſtigium inuenire, neq̄ꝫ ſe-
mitam carinæ illius in fluctibus. [Sicut aquila volans ad eſcam] Quæ cito prouolat ad cadauer
dum fame vrgetur, cui conſonat illud Sapientis: Aut tanq̄ auis q̄ tranſuolat in aere, nullum inue- Ibid.
nitur argumentū itineris illius. Et Chriſtus teſtatur: Vbi fuerit corpus, congregabunt aquilæ. Matth. 24.
[Cum dixero, nequaq̄ ita loquar,] i. cum ex aliq̄bus cauſis motus, propoſuero non taliter loq̄ de
mea calamitate, pſentiq́ꝫ vitæ moleſtia, [commuto faciem meam] i. nouā q̄ndam diſpoſitionem
vultus incurro, qa ex varijs animæ cōſiderationibus, affectionibus, atq̄ꝫ propoſitis facies diuerſi-
mode coloratur, diſponitur, ſeu mutatur, nunc pallens, nunc rubens, nuncq́ꝫ albeſcens, q̄d in affli-
ctis, contriſtatis, & plura cogitantib⁹ ſolet accidere. [& dolore torqueor] i. qa ex hoc ꝙ dolor in-
terior per verba & ſigna aut geſta non exprimitur, nec erumpit, plus aggrauatur, qm̄ quaſi intra
ſe clauſus violenter tenetur: dum vero pfatis modis foris oſtenditur, quaſi per q̄ndam euaporatio-
nem minoratur. Nec immerito torqueor. Nam [verebar oīa opera mea] i. in oībus timorate me
habui, & actus meos cum formidine feci, ne in eis te Deum offenderem vt pœnam incurrerem.
[ſciens ꝙ non parceres delinquenti] i. peccanti peccato omiſſionis ſiue cōmiſſionis, qa culpam
non relinquis inultam, nec ignoſcis peccāti niſi pœniteat. Pro omi aūt peccato q̄dam pœna infli-
gitur, qa & ipſa pœnitentia eſt dolor de peccatis interior, & pro peccato fit ſatisfactio. Hinc 2.
Paral. ſcriptum eſt: Sit timor dn̄i vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite. Et alibi: Beatus ho- 2. Para. 19.
mo q ſemp eſt pauidus. Et: Sapiēs in oībus metuit. q̄d de filiali ac caſto timore potiſſime verum Pro. 28.
eſt. Chriſtus q̄ꝫ in euāgelio cōminatur: Niſi pœnitentiā egeritis, oēs ſimul peribitis. Et in Ioſue Eccl. 18.
libro habetur: Deus ſanctus & fortis, æmulator eſt, nec ignoſcet ſcelerib⁹ veſtris. [Si aūt & ſic im- Luc. 13.
pius ſum] i. tantæ impietatis, vt vos amici mei mihi imponitis, ita ꝙ enormitate vitiorum me- Ioſu. 24.
orum tantā plagā meruerim. [q̄re fruſtra laboraui?] i. infructuoſe atq̄ꝫ inaniter, tam ſolicite pec-
care vitaui, adipiſcendisq́ꝫ virtutibus ſtudui, q̄d dici non poteſt, qa q̄cunq̄ꝫ debitā diligentiā ad-
hibet, faciens q̄d in ſe eſt, vt peccata deuitet, grām q́ꝫ ſuſcipiat, talis iuuatur à Deo, & virtuoſus effi-
citur, & q̄d petit à Deo, ſi pſeueret in bono incepto, ſortitur. Propter q̄d 2. lib. Paral. fertur: Non 2. Par. 15.
diſſoluantur manus veſtræ, erit em̄ merces operi veſtro. Et in lib. Sapiæ: Bonoꝝ laboꝝ glorioſus Sap. 3.
eſt fructus. Sed ne iſta iactāter & pſumptuoſe dicere videatur, ſeq́ꝫ coram Deo nimiū iuſtificare,
proinde ſubdit, alloquens Deum: [Si lotus fuero quaſi aquis niuis] i. q̄uis valde diligenter me à
peccatis meis per contritionē, confeſſionē, ſatisfactionē, & lamenta pœnitentiæ purgauero, ſic-
ut linteum, aqua niuea clarius emundatur, cum aquæ niuis ſint ſubtiles magisq́ꝫ penetratiuæ, & bis
ablutæ dicuntur. [& fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ] i. actiones meæ pcipuo decore virtu-
tum apparuerint ſplendidæ & ornatæ, ita vt in ſuo genere ſint pfectæ, [tñ ſordib⁹ intinges me] i.
maculatum oſtendes & multis imperfectionib⁹ offuſcatum, cōparatione tuæ claritatis & æqui-
tatis immenſæ, ad quam comparata noſtra iuſtitia, velut iniuſtitia reputatur, vt ſæpius dictum
eſt. Vnde per Eſaiam dn̄s ait: Ego contaminaui principes ſanctos. Venialibus q̄q̄ꝫ culpis viri p- Eſa. 43.
fecti q̄tidie aliqualiter inq̄nantur, & ipſis eorū actibus virtuoſis multæ imperfectiones atq̄ꝫ defe-
ctus miſcentur. Denique, q̄tumcūq̄ꝫ dilectionis aut cultus Deo impenderint, infinite minus eſt

dilectione,veneratione & cultu, qbus Deus eſt dignus. Ideo iudiciũ miſericordia temperatũ,eis eſt neceſſariũ.[& abominabunt]i.abominabilẽ reddẽt & demõſtrabũt[me veſtimẽta mea]i.opera,ꝙ licet hoĩbus videant pura,ſublimia,& perfecta,tñ coram Deo imperfecta & cõtemptibilia comprobant,ſ.ſecundũ immenſitatẽ diuinæ iuſtitiæ iudicent,vt ex ꝑhabitis innoteſcit.Præterea opera hoĩs,veſtimenta eius dicuntur,qm̃ ornamenta ſunt aĩæ opera virtuoſa,& inſtar veſtis agentem circundãt & muniunt cõtra aduerſarias poteſtates.Vnde in Cant.dicit:Exui tunicam meam,quõ induar illam?Et in Apoc.loqtur Chriſtus:Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua,ambulabunt mecum in albis.Sic & Iudas in ſua ſcribit Canonica: Odientes eam ꝙ carnalis eſt,maculatam tunicam.Sed & Saluator:Veniunt(inqt)ad vos in veſtimẽtis ouium.Thomas ꝑ veſtimenta intelligit opera exteriora,ꝙ hoĩem abominant qñ exteriora opera virtuoſa apparent,& tñ interiori puritati nõ correſpondẽt,dum ſ.cor intus impurũ eſt. Exteriora eqdem opa virtutum, ſunt velut ſigna interioris virtutis.Idcirco ſi mens intus pura non eſt,exteriora opa ꝙ iuſtitiã ꝓtendũt,ei non competũt.[Neq; enĩ viro q ſimilis mei eſt,rñdebo]i.Idcirco coram Deo me iuſtũ aſſerere non ꝓſumo,ꝗuis mihi de mortali non ſim cõſcius culpa,qa in diuino iudicio habeo reſpondere non homini mortali,mihi in natura,ſtatu & culpa ſimili,ſed Deo immortali & oĩpotenti.Hinc ipſo me ſordibus intingente,non audeo reclamare, ꝗuis contra hoĩes arguẽs,iuſtum me aſſeram.[nec q mecum in iudicio ex æquo poſſit audiri]i.nõ tali habeo rñdere,q ſimul mecum coram iudice tertio altiore,illum & me iudicante,poſſit aſſiſtere,ſed Deo, quẽ iudicare nullus valet,qa nec authoritate,nec ſapiã altior illo quis eſt.Cum ergo à iudicio Dei appellare non queam,reſtat vt me ei prorſus ſubijciam.Ideo ſeqtur:[Non eſt q vtrũq; valeat arguere]i.Deum & me:qa licet ego argui poſſim,Deum tñ nullus poteſt arguere,quum ipſe ſit ſapientior infinite.[& ponere manum ſuam]i.poteſtatem,[in ambobus,]puta in Deo & me:qa nullus tantæ potentiæ eſt,vt Deum compeſcere poſſit aut vincere ſeu impedire à ꝓſecutione ſuæ ſentẽtiæ.[Auferat à me virgam ſuam]i.plagam iſtam pœnoſam,[& pauor eius]de futura ꝑcuſſiõe,vel timor reuerentialis cõceptus ex conſideratione maieſtatis diuinæ,[non me terreat]terrore deijciente.[Loquar]fiducialiter veritatẽ poſitionis meæ tuendo.[& nõ timebo eum]timore ſeruili ſeu immoderato actum rationis impediente,ſed cõfidenter ꝗd verum eſt defenſabo,nec Deum qſi aduerſantẽ ſeu increpantẽ formidabo,imò vt ꝑrẽ amabo.Deniq; vehemẽs dolor corpis ſeu aĩæ, exceſſiuusq; timor,actũ rõnis impediũt,ſicut & cæteræ paſſiões intẽſæ.Aĩam etenĩ inqetãt ac turbãt.Ad actus aũt rõnis interiores,qes & pax potiſſimũ ꝓſunt,ſed & vehemẽs occupatio mentis circa vnũ aliquẽ actũ ſiue obiectũ,impedit atq; diminuit eam circa alios actus.Hic Iob petit vt Deus auferat à ſe plagã inductã,& terrorẽ ꝗ timuit Deũ,tẽperare dignet,ꝗtenus libera & tranqlla mẽte veritatis inquiſitioni cõtemplationiq; vacet.Propterea ſubdit:[neq; enĩ poſſum metuens rñdere]i.exceſſiue timẽdo ꝑ ipſum timorẽ,ꝓſertim vt eſt paſſio appetitus ſenſitiui,à cõſideratione,& ꝑ cõſequens à rõnabili loquutiõe impedior,ita vt nec Deo nec homini rñdere valeã expedite atq; ſagaciter.Nam & timor tremorẽ facit in corpore,q cito monſtrat in loquutiõe: immo tremor ex timore,eſt primo ĩ corde,ꝑut cor eſt qd corporale,ꝗd dicit primũ viuẽs in aĩali & vltimũ moriẽs,Deinde hic tremor maxime apparet in voce ꝓpter vicinitatẽ cordis ac vocalis arteriæ.At vero corporalis tranſmutatio, ꝗ eſt in paſſiõe timoris,eſt contractiua ſpũum & caloris, & retractiua eorũ ad interiora.Vnde in timentib9 ꝓpter frigiditatẽ naturæ ipſi ſpũs ingroſſant, calor ꝗq; ꝓpter phantaſiã debilitatis à corde diſpgitur.Ob hæc timẽtes tremere ſolẽt:& ſi loquũtur,non fortiter,ſed cum tremore loquuẽ. Similiter eſt de his,q in maximis ſunt cõſtituti doloribus,qbus multa loqui ſolet eſſe moleſtum.Veruntñ moderatus timor ad actum rationis diſponit,& bene conſiliatiuum facit,ſecundum philoſophum:qm̃ parit diligentiam, & animum facit intentum,ſtultam quoq; aufert ſecuritatem & diſſolutionem infrenem.

¶De moralitate & myſterijs eiuſdem cap. Art. XXIIII.

BOnæ ac docilis mentis eſt,veritati auditæ mox conſentire. Peruerſi aũt dum aliqd ſuis verbis contrariũ audiunt,aut contra aliquem diſputare exorſi ſunt,reluctari nõ ceſſant:& ſive verum ſit ſiue rectum ꝗd eis obijcitur,illud reprobare nituntur:qa non ipſam ꝗrunt ac diligunt veritatem & æqtatẽ,ſed ꝓpriam potius voluntatẽ:& dum pſona eis contraria ꝑ contrarietatẽ diſplicet,vera ꝗ dicit,non acceptat.Talis ergo S.Iob non fuit,nec ſapiẽtes & iuſti ꝑ ipſum expreſſi, tales conſiſtũt.Ideo in illorũ pſona ſic ait aduerſario vera dicenti:[Vere ſcio ꝙ ita ſit,& ꝙ non iuſtificatur homo cõpoſitus Deo.]Itaq; ad humiliandũ noſipſos pleniſſime,cõſideremus immenſitatem ſanctitatis,ꝑfectionis atq; iuſtitiæ Dei noſtri:& cernentes ꝙ infinite deficiamus ab eo, ꝑ nihilo reputemus ꝗ agimus,nec magni ſimus in oculis noſtris. [Si voluerit cõtendere cum eo, non poterit ei rñdere vnum ꝑ mille.]Audiant & formident verba hæc audaces ſibi placentes, ſeq; excuſare ꝗ accuſare paratiores. Aduertant ꝙ innumerabilia habent peccata occulta,ꝗ nec ipſi determinate valent agnoſcere:q; aũt contra ꝑlatos ſuos cõtendit,cum cõtra Dei cõtendat vicarios,ſciat ſe contra Deum cõtendere.Ideo Deus tẽpore ſuo cõtendet cum eo, queadmodum ait ꝑ Hieremiã:Ego iudicio cõtendã tecum,eo ꝙ dixeris,non peccaui. Vnde reſtat, vt ꝑpendẽtes

ꝙ

ꝙ non valeamus vnum rñdere ꝓ mille, reconciliari q̃ramus,miſericordiã poſtulemus, noſq́ꝫ in Pſal.56.
oĩbus reos,& plus q̃ cõpræhendere aut exprimere poſſumus,reos humilime fateamur,dicentes:
Qm̃ iniqtatem meam ego cognoſco. Et iterum: Peccaui ſup numeꝝ arenæ maris. Ideo orat vir
iuſtus: Non declines cor meum in verba malitiæ,ad excuſandas excuſationes in peccatis. [Sapiẽs
corde eſt,] idcirco cordium noſtroꝝ occulta clariſſime inſpicit: [& fortis robore,] ideo cognita
mala valẽter vlciſcitur,nec eius poteſtati reſiſtitur. Si ergo in nobis eſt vera atq; infuſa ſapiã,de-
bet ex ea in nobis oriri caſtus pudor,q̃ erubeſcamus in pꝛ̃ſentia mẽtis diuinę oĩa lucidiſſime intu
entis,irreuerẽter & viliter cõuerſari. eius q̃q; oĩpotentiã ſapienter formidare debemus,qm̃ eius 1.Pet.5.
vindictã euadere nunq̃ valebimus in futuro,niſi iam ei nos humiliter ſubijciamus, obediendo
omĩ diuino pꝛ̃cepto. [Quis reſtitit ei,& habuit pacem?] palam ꝙ nullus. Etenĩ eo ipſo q̃ mẽs cre
ata ſuo ſe creatori opponit,eiuſq́ꝫ diſpoſitioni renititur, eius voluntati diſſentit,& contra diui-
na pꝛ̃cepta erigitur,in ſe ipſa cõfundit,inordinationi peccati ſubijcit,omĩq́ꝫ vera pace priuat,vi
delicet pace pectoris & pace æternitatis,q̃uis interdũ pacẽ carnalẽ aut tẽporalẽ mundanã ſor-
tiatur,ꝑ quã ad æternã cõfuſionẽ ꝑducitur. Vera eq̃dem pax creaturæ,eſt tranqllitas ordinis cõ
ſiſtens in debita habitudine inferioris ſub ſuperiori,pꝛ̃ſertim ſub Deo,quam pacem efficit chari- Pſal.118.
tas Dei,iuxta q̃d ſcriptum eſt: Pax multa diligentibus legẽ tuã. Qui ergo à Deo auerſus eſt,pace
caret interna. Porro q Deo in cunctis obedit,oẽmq́ꝫ ſuam affectionem,intẽtionẽ, actum & de-
lectationem in ipſo conſtabilit,pacem veraciter poſſidet,de qua ait Ap̃lus: Pax Chriſti exultet Col.3.
ſemꝑ in cordibus veſtris. Et rurſus: In pace vocauit nos Deus. Itemq́ꝫ: Soliciti ſeruare vnitatem 1.Cor.7.
ſpũs in vinculo pacis. Sic ergo Deo ſubdamur,in ipſo ſimplificemur & quietemur,& q̃cquid oc Ephe.4.
currerit,aciẽ mentis in ipſo figamus. [Qui tranſtulit montes,] ſuperbi nanq; & ſeculi huius ma
gnates Deus de vita hac tranſtulit ad internum. [& neſcierunt hi quos ſubuertit in furore ſuo] i.
montes hi diuinam iuſtitiam non attenderũt, nec ſuam pꝛ̃uiderunt ruinam, q in rigore diuinæ
æqtatis ſubuerſi ſunt ꝑ mortem & dãnationẽ ꝑpetuam. Inſup,neſcierunt,i. cauſam ſuæ punitio-
nis,videlicet ꝓpriam culpam,non aduerterunt. Multi enim ꝓ ſuis à Deo plagant̃ exceſſibus,q E ſa.61.
tñ nec in ipſa ſua ꝑcuſſione ſua vitia recognoſcunt,ſicut ꝑ Eſaiam de populo Iudæoꝝ pꝛ̃dictum
eſt: Facti ſunt in ruinã. nõ eſt q eruat,qs dedit Iſrael vaſtantib⁹ eum? nõne dñs cui peccauerũt?
Ipſe cõbuſſit eum in circuitu,& non cognouit: ſuccẽdit eum,& non intellexit. De talib⁹ q̃q; ſcri- Hier.5.
ptum eſt in Hiere. Percuſſiſti eos dñe,& non doluerunt. Tales aũt ſunt oẽs q murmurant in ad-
uerſis,& q nec in extremis veraciter pœnitent. [Qui cõmouet terram de loco ſuo] i. habitatores
terræ,pꝛ̃dictorum montiũ ſubditos ſeu miniſtros,tollit de vita huius mãſionis terrenæ,q maioꝝ
ſuorum negligentia ꝑeunt,q̃rum mores ſequendo dãnantur. Impia nãq; cõuerſatio p̃latorum,
maxima cauſa eſt dãnationis inferiorum,quemadmodũ in Hiere fertur: Quia ſtulte egerunt pa Hier.10.
ſtores,& dñm non exq̃ſierunt,propterea oĩs grex eorum diſſipatus eſt. Et in Oſee: Attẽdite hoc Oſe.5.
ſacerdotes,qm̃ laqueus facti eſtis ſpeculationi,& ſicut rete expãſum ſup montẽ Thabor. [Et co
lumnæ eius] i. p̃lati & principes reprobi pꝛ̃fatæ plebis ſubiectæ ac ꝑeuntis,q colũnę merito eſſent,
q̃uis non ſint. [concutient] admiratione & pœna grauiſſima. Cum eñ viderint in inferno,q̃ in-
numerabiles ſeu multi ſuo vitioſo exẽplo ꝑierint, aut ſua negligentia ꝑeant in hoc mundo,ad-
mirabunt̃ de dãnatione tantoꝝ ꝑ ſuam ignorantiã,atq; pro ſingulis patient̃ ſupplicia,quemad Eze.3.
modum Ezechieli dñs cõteſtat: Sanguinem eius (ſ. ꝑeuntis) de manu tua requiram. [Qui pꝛ̃cipis ſo-
li,& non oritur.] Sol intelligentiæ atq; iuſtitiæ,Chriſtus eſt,cui pater,totaq́ꝫ ſuperbeatiſſima tri
nitas pꝛ̃cipit,ſecundũ q̃d homo eſt,ſecundũ q̃d etiam in prima ſua canonica ait de Chriſto Ioan 1.Ioan.2.
nes: Aduocatum habemus apud patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum,q (Paulo teſtante) interpellat Rom.8.
pro nobis. Chriſtus aũt ſecundũ humanitatẽ aſſumptam habet in ſe gratiam capitis,ꝑ quã in-
fluit membris ſuis,puta fidelibus,chariſmata gr̃arum: quia (vt Ioannes ait) de plenitudine eius Ioan.1.
accepimus oẽs. Hanc aũt gratiæ infuſionem Chriſtus,vt homo,ſecundũ ſuperbenedictæ Trini-
tatis pꝛ̃ordinationem æternam pꝛ̃ſtat & ſubtrahit. Vnde nonnunq̃ exigentib⁹ hoĩm culpis,ad Dei
pꝛ̃ceptum Chriſtus,vt homo,iniuſtis ac intimoratis non oritur,i. gratiæ dona eis nõ impartitur,
quam electis largitur,iuxta id Malac. Orietur vobis timentib⁹ nomen meum ſol iuſtitiæ,dicit Mal 3.
dñs. Hinc Chriſt⁹ diſſeruit: Sicut mandatũ dedit mihi pater,ſic facio. [& ſtellas claudit quaſi ſub
ſignaculo.] i. ſctõrum & beatoꝝ ſuffragia ſuſpendit ab impijs propter eorum exceſſus,ſanctis in- Ioan.14.
ſpirans aut iubens,ne orent pro peſſimis,quemadmodũ etiam loqtur Hierem. Ne aſſumas lau- Hier.7. 11.
dem & orationẽ pro eis,q̃d & beatis in patria interdum inſpirat. De q̃bus in Daniele legit: Ful-
gebunt q̃ſi ſtellæ in ꝑpetuas æternitates. Præterea noĩe ſolis,donum ſapiæ: ꝑ ſtellas,cætera ſex do Dan.12.
na inferiora & minus lucentia intelligi poſſunt. Soli ergo pꝛ̃cipit dñs,& non oritur: q2 & hi q do
no ſapiæ decorant̃,q̃ntum ad habitum doni,aliquoties actu huiuſmodi doni Deo diſpenſante
deſtituunt̃,ita vt non ad diuinoꝝ cõtemplationẽ atq; ſaporem leuent̃,ſed diſtractionibus inuol
uant̃. Habitus q̃ppe virtutum & donorum, ad eliciendum actus meritorios non ſufficiunt,niſi
per actualem motionem ſpũſſancti,q̃ aliq̃n piu moderamine etiam electis ſubtrahitur,& tunc
donum ſapiæ eis non oritur,i. habitus huius doni in actum ſuum pꝛ̃cipuum atq; ſplendiſſuũ non

procedit. Similiter fit de ſtellis, i. inferioribus donis, quę velut ſub ſigneto clauduntur, dum actuum
ſuorum fulgoribus aiam non illuſtrāt. [Qui extēdit cælos ſolus] i. hoīes ſpūales ac cæliformes,
q̄rum conuerſatio eſt in cælis, extendit mentaliter vſq; ad ſummū cælorum, vt amēt altiſſimū, ſitq;
theſaurus eorum in cælis, atq; p oia climata terræ, vt diligant oēs habitātes in orbe terrarum. Cha-
ritate nempe q̄d latius, q̄ & amicos & inimicos complectitur, p quam fit iſta extenſio: immo hæc
ipſa extenſio q̄d eſt niſi actualis dilectio? quam extenſionē non efficit niſi Deus, q habitum cha
ritatis creando infundit, & ad actus eius elicitos voluntatē creatam mouet, incendit & excitat.
Nam & ſolus Deus dicitur immediate in ipſam agere voluntatē, illam ad nutū immutādo & affi
ciendo. Sic q̄q; extendit ad ſe & ad viatores ipſos cæleſtes ciues, q̄s inceſſanter tenet extenſos &
charitate ſuccenſos in ſe & ad oēs electos, etiam viatores. Porro ob hāc charitatiuā extenſionē
Pſal. 118. cantat Pſal. Et ambulabā in latitudine, & ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos. [Et graditur ſu
p fluctus maris.] Per mare, corda inq̄eta vitijs amaricata ſignantur, iuxta illud Eſaiæ: Impij q̄ſi ma
Eſa. 57. re feruens, q̄d q̄eſcere non poteſt, q̄rum fluctus ſunt perſtrepentes cogitationes carnales, inſtabi
les & turbulentæ affectiones, opaq; pompoſa, ſup q̄s fluctus graditur Deus dupliciter. Primo, p
ſuam infinitā clementiā eos reformando, ſedando, tollendo, dum ſ. gratioſe mentē vitioſam re-
format, cōuertens mare amarum ac turbidum in aquam q̄etam ac dulcem, quemadmodū ſcriptū
Pſal. 97. eſt: Dixit dñs ex Baſan, conuertā conuertā in pfundum maris. Secundo p ſuam iuſtitiam impio
Iudæ. 1. rum importunitatem, inq̄etudinem & tumorem frenādo, puniēdo, dānando, de q̄bus ſcriptum
eſt: Hi ſunt in epulis ſuis conuiuātes, ſine timore, arbores infructuoſæ, bis mortuæ, fluctus feri ma-
ris, deſpumantes ſuas cōfuſiones, q̄bus pcella tenebrarum cōſeruata eſt in æternum. [Qui facit ar-
cturum & orionas & hyadas.] Per arcturum ſeptem ſtellis fulgentē, eccleſia ſeptenario ſpūſſan-
cti radioſa, exprimitur, q̄ inſtar arcturi ſemp circa polum mouetur, nec mergitur: q̄m indeſinen
ter circa Deum immobilē occupatur, ad ipſumq; graditur, & tribulationib9 agitatur, nec tñ deficiēdo
occūbit, ſed vſq; in finē ſeculi pſeuerat. Porro p orionas hyeme apparentes, deſignati ſunt mar-
tyres, q ebulliēte pfidorum tyrannide, ad fidei cōſtantiſſimā p̄dicationē q̄ſi ſub frigore aduerſita
tis ſplēdide ſurrexerūt, q̄rum cōſtantia ſignū fuit, q tyrānorum pſecutiua tēpeſtas cōtra Chrianos
mox grauiter deſæuiret. Inſup, p hyadas verni ſeu Maij tpe oriētes, & imbrē ſecū ferētes, intelli-
guntur cōfeſſores atq; doctores, q pacis redeūte q̄ete & tēpeſtate pſequentiū mitigata, pluuiā diui-
næ p̄dicatiōis fuderūt ac tāto liberis aq̄ ſapiæ ſalutaris corda rigabāt fideliū, q̄ aduerſariorum in-
ſania magis fuit extincta. Facit etiā Deus [& interiora auſtri] i. ſctōs occultos foris non apparen-
tes ac ſolitarios, q auſtro, i. ſpūſſancti feruore, clarioriq; luce pfuſi ſunt, & in abſcōdito dñu com
Pſal. 30. morantur, in locis ſecretis, ſolitarijs & q̄etis, de q̄bus ait Pſal. Abſcōdes eos in abſcōdito faciei tuæ
à cōturbatione hoīm, pteges eos in tabernaculo tuo à cōtradictione linguarum, q̄ Deo experimēta
Ibid. liter grata affectuoſaq; mēte pclamāt: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ dñe. Hos vniuer
ſos facit De9 in eſſe naturæ, in eſſe grāæ, q̄s in patria facit in eſſe gloriæ. Circa hūc locū ſcribit Gre
Gregor. gorius: Nequaq̄ ſcriptura vanas Heſiodi & Arati atq; Callimachi fabulas ſeq̄tur, vt arcturum no-
minās, extremā ſeptē ſtellarum caudā vrſæ ſuſpiciat, & q̄ſi Orion gladiū teneat amator inſanus. Hęc
q̄ppe aſtrorum noia, à cultorib9 ſapię carnalis inuēta ſunt: q̄bus ſcriptura vtitur, vt res q̄s inſinuare ap
petit, vſitatis appellationibus exprimat. [Qui facit magna & inſcrutabilia & mirabilia, q̄rum
nō eſt numerus.] Diuinæ potētiæ effectus tūc verius atq; cōpletius explicamus, dum nos hos non
Pſal. 150. poſſe plene exprimere pfitemur. Ideo ait Pſal. Laudate eum ſecundū multitudinē magnitudi-
nis eius. Ille q̄ppe Deū ſecundū multitudinē magnitudinis ſuæ laudat, q ſe ſuccūbere in eius lau
dis expletione cōſiderat, vt hic dicit Gregor. ſed in cōſideratione rerum cur longe extra nos du-
cimur, q hoc ipſum q̄d circa nos & itra nos agitur, ſæpi9 ignoram9? Nā ſubdit: [Si venerit ad me,
non videbo eū: ſi abierit, nō intelligā.] De q̄bus verbis p̄cedenti articulo ſatis dictū opinor, q̄b9
tñ verbis ſalubriter admonemur, ne vnq̄ inaniter p̄ſumamus, ne inſenſata ſecuritate laxemur, ne
puſillanimiter deſperemus. Multi em̄ ad tēpus in grārum eminētia fulgēt, & paulopoſt dānabili
ter ruūt, q̄a incuſtoditi fuerūt, q̄bus cōtigit illud Prouer. Proſperitas ſtultorum pdet illos. Alij ad tpa
Pro. 1. tentationū duritia deprimūtur, & cito poſt hoc cautiores exurgunt, iuxta illud Eccli: Qui nō eſt
Eccl. 34. tētatus, q̄d ſcit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: q non eſt expertus, pauca recognoſcit.
[Si repēte interroget] i. inopinatos ac improuiſos nos ad ſui iudicij diſtrictionē vocet. [q̄s rñde-
bit ei?] i. ad ſingula rōnem reddere poterit. Deniq; Deus interrogat hoiem, dū eū ad ſuæ cōſciētię
cōſiderationē reducit, vel interius illuſtrando, vel exterius p flagella aut beneficia puocando, iu-
Pſal. 10. xta id pſal. Dñs interrogat iuſtū & impiū. Tūc vero Deo ſufficienter rñdet homo, dum in eo nil
Pro. 20. inuenitur, q̄d iuſte diuinitus repræhendatur, q̄d nemini accidit, ſecundū illud Prouerb. Quis dicere
pōt, mūdū eſt cor meū, purus ſum à peccato? Itaq; Deus interrogat, dū duris nos pcuſſionib9 pul
ſat, vt dū mēs nr̄a magna de ſe in tranquillitate æſtimat, ſeipſā q̄lis ſit veraciter in aduerſitatib9 ac
pturbationibus deprehendat. [Vel q̄s] ei [dicere poteſt, Cur ita facis?] Ideo opa creatoris incon-
ſulte diſcutere non debemus, ſed humiliter admirari, certi q iniuſta eſſe non poſſunt, nec men
Gregor. tis humanæ acies imbecillis, penetrare aut capere valet ſecreta diuinitatis. Hinc ait Gregorius:
Ra-

Rationem de occulto Dei iudicio quærere nihil eſt aliud,q̄ contra eius conſiliū ſuperbire. Vnde
in Prouerb.habet: Sicut q mel comedit multum,non eſt ei bonū:ſic q ꝑſcrutator eſt maieſtatis, Pro.25.
opprimet à gloria. [Deus cuius iræ reſiſtere nemo poteſt.] Quo maior eſt diuina iuſtitia, & poſt
vitā hāc inflexibilior eius iracūdia:q̄ itē grauiorē ac diuturniorē infligit vindictā,eo vtiq; ampli
us formidare debemus Deū ſublimē & bn̄dictum,quanq̄ ob ſuā purā bonitatē, immēſam ama-
bilitatē,atq; paternā ad nos charitatē,potiſſime ſit timēdus filiali timore,ne à nobis in aliq̄ offen
datur. [Sub quo curuant q portāt orbem.] Si rectores mundi,oēſq; angelici ſpūs diuinæ ſe maie-
ſtati inclinant,quāto magis nos ſubditi & puſilli,dn̄o maieſtatis immenſæ cum profunda humi-
liatione ſubdi debemus? [Quātus ergo ſum ego vt reſpondeā ei, & loquar verbis meis cum eo?]
Si S. Iob homo tantæ ꝑfectionis hoc dixit,reſtat vt vnuſq́ſq; noſtrum tāto hoc humilius dicat,
quāto ſe reputat ſancto illo inferiorē:& q̄ peccādo viliores ſumus effecti, eo ad alloquendū De-
um indigniores nos iugiter arbitremur:nec ſine timore & reuerentia, attentione ac diligentia,
Deo loq orando ſiue pſallendo vllatenus ꝓſumamus,ſed in huiuſmodi loquutione ſimul pēſe-
mus eminentiā maieſtatis diuinæ ac vilitatē fragilitatis cōuerſationiſq; ꝓpriæ. Imò q̄ maior eſt
defectuoſitas noſtra & grauior culpa,eo timoratius cum Deo loquamur,quēadmodū publica- Luc.18.
nus q non audebat oculos leuare ad cælū. Hinc Abrahā ait: Loquar ad dn̄m meū,cū ſim puluis
& cinis. [Qui etiā ſi habuero qppiam iuſti,non rn̄debo,] q̄ſi mea æq̄tate abſq; diuina clemētia ꝗ- Gene.18.
rens ſaluari. [ſed] vt [meū iudicē deprecabor,] ad ſolā ipſi cōfugiēs pietatē. Nō ergo de proprijs
meritis ꝓſumamus. Hinc em̄ ait ſaluator: Cū feceritis oīa q̄ ꝓcepta ſunt vobis, dicite: Serui inuti- Luc.18.
les ſumus,q̄d debuimus facere,fecimus. Et in Pſal. cātamus: Sacrificate ſacrificiū iuſtitiæ, & ſpe- Pſal.4.
rate in dn̄o. In dn̄o (inq̄t) ſperate,non in opere veſtræ iuſtitiæ, in q̄ etſi ſpes aliq̄ modo habenda Oſe.12.
ſit,principaliter tn̄ in Deo ponenda eſt,quemadmodū Oſee ſcribit: Miſericordiā & iudiciū cu
ſtodi,& ſpera in Deo tuo ſemp. [In turbine em̄] i. in tēpeſtate mortis ſeu extremi iudicij,iuxta il- Pſalm. 49.
lud: Ignis in cōſpectu eius exardeſcet,& in circuitu eius tēpeſtas valida. Et: Dn̄s,in tempeſtate & Naum.1.
turbine viæ eius. [cōteret me] i. damnabit,niſi iam eum vt iudicē fuero deprecatus. [Et multipli-
cabit vulnera mea etiam ſine cauſa.] Poſſet hoc ex ꝑſona generis humani ꝓferri,inquantū ꝓ ori
ginali peccato animæ infantū q̄tuor vulneribus vulneratæ q̄ ſunt,cōcupiſcentia in vi cōcupiſci
bili,infirmitas in iraſcibili,ignorantia in ratione,malitia (i. pronitas ad malū) in volūtate. Gre- Gregor.
gorius vero exponit hoc ex ꝑſona infantū non baptizatoꝶ,ante vſum ratiōis morientiū,de qbꝰ
ait: Vnū vulnus eis eſt,corruptibiles naſci:aliud,carnaliter mori:ſed qa poſt mortem æterna q̄q;
mors ſequit,occulto eis iuſtoq; iudicio etiā ſine cauſa vulnera multiplicant. Perpetua qppe tor-
menta pcipiunt & q nihil ex ꝓpria volūtate peccauerūt. Si aūt Gregorius intelligit hoc,ꝙ & pœ
nam ſenſus ſuſtineāt,cōſonat Auguſtino. Verius tn̄,probabilius,atq; cōmunius dicūt doctores,
ꝙ non habeāt niſi pœnā damni,videlicet ꝓ originali peccato,cui in eis non debet niſi diuinæ vi
ſionis carētia. Præterea multiplicat Deus q̄tidie vulnera electoꝶ ſine cauſa,i. abſq; eoꝶ culpa,dū
eos tētari,tribulari,fatigari,īfirmari ꝑmittit ſeu facit,vt magis ꝓficiāt,in gr̄a creſcāt,in felicitate
abūdēt,aliosq; ſua patiētia ac virtute ædificēt. Vn̄ & Paulo reſpōſum eſt: Sufficit tibi gr̄a mea. Nā 2. Cor. 12.
virtus in infirmitate ꝑficitur. [Non concedit q̄eſcere ſpm̄ meum.] Quāuis em̄ interdum iuſtoꝶ
mens aliquantulū cōquieſcat,cōſoletur & delectet in Deo, cito tn̄ occurrent ei variæ cauſæ vir-
tuoſi doloris,nec à labore diuini cultus diu quieſcere permittimur,virtutum quoq; ꝓfectui q̄ti-
die digne ſtudere debemus. [Si iuſtificare me voluero, os meum cōdemnabit me: ſi innocentē]
me [oſtendero,prauum me comprobabit.] Timeant hæc vani & excæcati, q putant ſe aliq̄d eſſe
cum nihil ſint,q accuſati ſeu increpati,ꝑtinaciter ſe excuſant: diſciplinati aūt,iniuriā ſibi cōque
runt illatā. O q̄ paꝶ illuminata,imò q̄ multū obtenebrata eſt anima hoꝶ, q̄ modice attendūt ſu-
os q̄tidianos defectus & culpas,amiſſiones & cōmiſſiones culpabiles in cogitatiōe, affectiōe,ver-
bo & opere,tēporiſq; ꝑditione ac negligētia agendoꝶ. Deniq;,qs noſtrū valeat numerare diſtra-
ctiones,impfectioneſq; ſuas tpe diuinoꝶ? Hinc ergo diligētiſſime iſta pēſemus,& adhuc impfe
cti ac paſſionati exiſtētes,agamus q̄d ſcriptū eſt de viro ꝑfecto: Iuſtus in pricipio accuſator eſt Pro.18.
ſui. Nam & Paulus indicibili humilitate fatet: Venit Ieſus Chr̄s pctōres ſaluos facere,q̄rum pri- 1.Tim.1.
mus ego ſum. [Etiā ſi ſimplex fuero] i. virtuoſus, [hoc ipſum ignorabit anima mea,] donec certifi
cet à Deo. Certitudinaliter em̄ ſcire non poſſumus,an ſimus in charitate & gr̄a, niſi reuelatione
diuina. Veruntn̄ ꝓbabiliter ſeu cōiecturaliter id ſcire valemus ꝑ aliq̄ ſigna, videlicet ſi verbū Dei
libenter audimus: q em̄ ex Deo eſt,verba Dei audit: ſi pctā rōne ſuæ turpitudinis, & qa offenſiua
ſunt Dei,nō ſolū timore pœnæ,odimus atq; vitamus: ſi ad ea q̄ diuini ſunt cultus, paratos & ala
cres nos ſentimus: quēadmodū em̄ vita naturę agnoſcit operatione & motu,ſic vita charitatis &
gr̄ę,ꝓceptoꝶ obeditiōe,bonoꝶq; exequutiōe. Poſtremo,ſi experimur in nobis augeri mūdi con
tēptū,extirpationē paſſionū,& cordialē affectū ad Deū,ac zelū honorādi eū in oībus, trahendiq;
alios ad eius amorē occultū. [Si flagellat,occidat ſemel] i. ꝑ flagella ꝓpriam voluntatē & paſſiōes
& vitia in nobis mortificet. [& nō de pœnis innocentū rideat] i. virtuoſos nō deſinat ſine ipſoꝶ
ꝓfectu affligi,ne ꝑ modū ridētis videat in eoꝶ afflictiōe ſcd̄m ſe cōplacentiam quādam habere.

[Terra data eſt in man' impij.]Videm' impios in bonis terrenis ampli' abundare q̃ iuſtos.[Vultum iudicũ eius operit]impius, puta diabolus,ſicut expoſitũ eſt. Porro iudices terræ, amore & odio potiſſime corrumpunt.Interdum vero timore ſeu cõminatione potentiorũ,ſeu adulatione aut donis iniuſtorũ.Sed q aliorũ eſt iudex, debet eſſe tanq̃ lex viua, & q̃ſi aiata iuſtitia, vt nequaq̃ ab æqtate & veritate declinet,ſed vniformis & cõſtans,regia ſemp via incedat.Hinc in Deuter.
Deut.4. Moſes ait:Date ex vobis viros ſapiẽtes & gnaros,q̃rum cõuerſatio ſit pbata in tribub' vr̃is,&ponam eos vobis principes.Iethro etiã loquit Moſi:Prouide de om̃i plebe viros potẽtes & timẽ
Exo.18. tes Deũ,in qbus ſit veritas,& q oderint auaritiã,& cõſtitue ex eis q iudicẽt populũ.Sed heu iam
Eſa.1. nimis implet,q̃d Eſaias aſſerit:Oẽs diligũt munera, ſequunt retributionẽ. [Dies mei velociores fuerũt curſore.]Secundũ Thomã,tẽdentib' ad aliquẽ finẽ tria ſunt neceſſaria.Primo,vt in nullo
for.+here-at,quo alio cor ſuum* q̃ retardari poſſint à fine,ſed in ipſum finẽ feſtinẽt.Secũdo,vt ea acqrant,p q̃ poſſint ad finẽ ptingere,quẽadmodũ volẽs ſanari,neceſſe eſt vt q̃rat remedia qbus ſanet.Similiter q vult ad Deũ venire, oportet vt adipiſcat virtutes,qbus ſummũ bonũ cõſequi queat.Tertium reſtat,videlicet conſequutio finis.Porro de vanitate,labilitate ac breuitate vitæ pſentis,dicta ſunt
Iob.7. plurima in expoſitione cap.7.[Verebar oĩa opa mea, ſciens q non parceres delinquenti.]Verbum hoc exhortationẽ magis q̃ explanationẽ reqrit.Si ergo B.Iob opera ſua tam virtuoſa,quę in volumine hoc ſcribuntur, ſic verebatur, ne ſ. minus deuote ac reuerenter, minus amoroſe ac perſeuerãter ea exequeref, qd agendũ eſt nobis, q tam infirmi ſumus in bonis,tam proni ad mala?Nonne tãto plus formidandũ eſt nobis,quo imperfectiores atq; ad caſum pcliuiores & ppinqores nos eſſe cognoſcimus?Deniq; ad hoc q actio ſit veraciter virtuoſa,Deoq; placita ac meritoria,non ſufficit facere bonũ,ſed vt bene fiat exigif,puta cũ debitis virtutũ circũſtantijs,hoc eſt,
Hiere.48. debito loco,ſuoq; tpe,recta intẽtiõe,cũ debita reuerẽtia,ex diuino amore. Maledictus eñ q facit opus Dei neglıgẽter.Et q q̃runt pprium cõmodum ſeu humanũ pconiũ,ſuã receperũt mercedẽ.Itaq; timeamus actus noſtros etiã bonos,ne forte ex nr̃a impfectione cõtemnant à Deo,ne
Eccl.1. ſine debita alacritate,puritate ac diligẽtia fiãt.Hinc qppe in Ecc° ſcriptũ eſt:Timor dñi corona iuſtitiæ,q̃ vtiq; corona ſeu filialis timor om̃i actui nr̃o ſupponẽda eſt ſemp:& q̃ aliqs Deũ ſyncerius atq; ardẽtius diligit,eo in ſuis actib' eũ inhonorare ſeu offendere plus veref.Propter q̃d ſcri
Pſal.33. Pro.4. ptũ eſt:Timete dñm oẽs ſancti ei',qm̃ nihil deẽſt timẽtib' eũ.Hoc eſt q̃d in Prouerb.docet:Om̃i
Mich.6. cuſtodia cuſtodi cor tuũ.Et in Michea:Indicabo tibi ô homo qd ſit bonũ,& qd dñs reqrat à te, vtiq; facere iudiciũ,& diligere miſericordiã,& ſolicitũ ambulare cũ Deo tuo.Delinquẽti aũt Deus non parcit,ſed pœnitẽti ac metuẽti:nec culpa relinquit impunita, qa aut homo pœnitẽs hãc in ſe punit,aut hãc Deus cũ hoĩe ſeu alio vindicãte vindicãs pcutit. Hinc Dauid poſt cõfeſſionẽ
2.Reg.12. audire mox meruit:Dñs trãſtulit pct̃m tuũ. & tñ multis poſtea cruciatib' afflictus ac fugiẽs,reatũ culpæ quã ppetrauit,exoluit.Nã & Deus pijſſimus ab electis ſuis maculas vitiorũ tẽporali ſolet
Mal.3. afflictione detergere.Vnde p Malach.ait:Parcã timẽtibus me, ſicut vir parcit filio ſuo ſeruienti ſibi.[Si aũt & ſic impi' ſum,q̃re fruſtra laboraui?]frequẽter pueri rãcore aut alia paſſiõe vel impietate cõmoti,iuſtos calũniant,accuſant,diffamãt:& q̃tum valẽt,ad deſperationẽ ſeu boni ceſſationẽ ac animi fractionẽ inducere moliunt,grauia eis crimina obijciendo,quẽadmodũ in Pro
Pro.14. uerb.legit:Ambulãs recto itinere & timẽs Deũ,deſpicit ab eo q infami gradit via.Tũc ergo vir iuſtus cõſolari & cõfortare in dño põt ſeipſum,vitæ ſuæ iuſtitias ad memoriã reducẽdo,ad gloriã Dei & ad repulſionẽ peccati,vt dicat:Si aũt ſic impi' ſum vt mihi imponit, q̃re fruſtra laboraui,cuſtodiẽdo q̃ Deo ſunt placita cũ labore,ambulãs p arctã viã q̃ ducit ad vitã, & in actib' pœ
Matt.7. nitẽtiæ me exercẽs,ita vt Deo dicere poſſim, Propter verba labiorũ tuorũ ego cuſtodiui vias duras?Sicq; loquit iuſtus,nõ q ſe fruſtra æſtimet laboraſſe, ſed qa ex verbis calũniantiũ eũ hoc ſeq
Pſal.16. tur:q̃d qa dici nõ valet, ſeq̃t illos errare, qa ex vero nõ niſi verũ cõcludit. [Neq; eñ viro q ſimi-
Rom.14. lis mei eſt,rñdebo.]Qm̃ ergo Deo oĩpotenti & ſupſapienti ſumus in iudicio rñſuri,quẽadmodũ
2.Cor.5. ait Apſus:Oẽs nos ante Chriſti tribunal oportet aſtare:qd nobis incũbit, niſi vt ad reddendum rationẽ de oĩbus nos q̃tidie pparemus, vitã & mores inceſſabiliter emẽdemus, ad Dei clementiã
Heb.10. cõfugiamus,apoſtolicũ illud pẽſantes:Horrendũ eſt incidere in manus Dei viuẽtis? Riſus ergo & leuitas,torpor,pſumptio atq; ſecuritas immoderata,penitus abſcindant,& impleam' q̃d ſcri
Pro.23. ptum eſt:In timore dñi eſto tota die, qa habebis ſpem in nouiſſimo. [Auferat à me virgã ſuam] i.rigorẽ æquitatis in dulcorẽ pietatis conuertat,& diſciplinã quã p pct̃is aut alia cauſa ſuſtineo, in me mitigare dignef,ne ſub onere ruam. Hoc in afflictionib' petere aliqñ poſſumus, pſertim dũ diu aut grauiter fuimus tribulati,ipſaq; pœnæ ſeu aduerſitatis magnitudine à virtutũ actib' impedimur.Nam cæteris paribus, aptior eſt homo ad Dei obſequiũ ac pfectum tẽpore ſanitatis & roboris,q̃ infirmitatis.Veruntñ in hoc expectanda eſt manus dñi longanimiter, patienter & cõfidenter.[& pauor eius non me terreat.]Moderatus timor diligentiã parit, immoderatus vero anxietatem & ſcrupulum exceſſiuum,inquietudinẽ & plurima pficiendi obſtacula.Talẽ ergo pauorem tollat à nobis Deus,ne ſ.nimium inſiſtamus cõſiderationi diuinæ iuſtitiæ ac ppriæ infirmitatis,ſicq; puſillanimes efficiamur,ſed ad cõſiderandũ infinitã Dei bonitatẽ & pietatem
men-

mentē fideliter erigamus,charitatē'q; eius ad nos,& q̃a ꝓ nobis vnigenit⁹ Dei aſſumpſit,fecit ac
ꝑtulit:ex q̃ cōſideratione cōcipimus ad Deū filialē fiduciā,charitatiuū affectū, fortitudinē'q; cō
ſtantē.Nā & Deus poti⁹ vult à nobis vt clemētiſſim⁹ pater amari,q̃ vt rigoroſus iudex ac dn̄s for
midari.Id'q; ꝑſertim cōplacet ſibi,vt in ipſo filialiter cōfidamus,dicētes:Dn̄s illuminatio mea & Pſal.26.
ſalus mea,quē timebo?Dn̄s ꝓtector vitę meę,à q̃ trepidabo?Et itē:Ego aūt mēdicus ſū & paup. Pſal.39.
Dn̄s ſolicit⁹ eſt mei.Hinc aliq vituperabiliter ſcrupuloſi,à vero ꝑfectu nō parū retardāt ſeipſos,
nec ſyncerā in Deo ſortiunt quietem cōtemplatiōis ve grām.[Loq̃r ad eū]cōfidenter & amoroſe,
iuxta id Pſal.Sperate in eo oēs cōgregatio populi, effundite corā illo corda vr̄a, De⁹ adiutor no Pſal.61.
ſter in æternū.[& non timebo eū]ſeruili timore,de q̃ ait Ioānes: Timor non eſt in charitate,ſed
ꝑfecta charitas foras mittit timorē.Qui aūt timet,non eſt ꝑfectus in charitate.Hinc ſcriptū eſt: 1.Ioan.4. Luc.1.
Sine timore de manu inimicorū noſtrorū liberati,ſeruiam⁹ illi in ſanctitate & iuſtitia corā ipſo.
Et Ap̄ſus ait:Non accepiſtis ſpm̄ ſeruitutis iterū in timore,ſed accepiſtis ſpm̄ filiorū,in q̃ clama- Rom.8.
mus,Abba pater.[Neq; eī̄ poſſum metuēs reſpondere]i.habendo ſeruilem timorem,Deo red-
dere rationem non valeo,nec eius beneficiis vicem rependere, aut pietati & charitati ipſius per
omnia reſpondere condigna.Qui enim ſolum ſeruiliter timet,charitatem non habet:nec aliq̃d
meritorium agit,ſed diſplicet Deo atq; dānatur,ſi taliter moriatur. Qm̄ ergo Deus prior dilexit
nos,eum reamare tenemur:nec aliter reſpondere valebimus in diuino iudicio, cum amor Dei
ſit veſtis nuptialis,quam non habens,obmutuit:& eiectus,in tenebras corruit infernales.

¶Elucidatio literalis cap.10. Tędet animam meam vitæ meæ. Art. XXV.

Circa ꝑcedentis cap.finem aliqua dixit Iob,ex q̄bus inſinuauit cauſas q̃ſdam,ex q̄bus incli- Iob.9.
nabatur ad loquendū de ſuis doloribus. Nunc ergo ſumpta ex diuina pietate loquendi fidu
tia,proſequit inchoatum de ſuo dolore ſermonē, & diſpoſitiōem ſuam internam, anguſtiam'q;
declarat.[Tędet animā meam vitæ meæ]in ſeculo iſto & corruptibili corpore meo,i.tædet me
viuere in hoc mundo. Non ſūt optauit anima S.Iob prorſus non eſſe,nec alicubi viuere:q̄a hoc
impatientiæ & deſperationis fuiſſet,ſed ob pœnarū ſuarum & aduerſitatum grauitatem ac mul-
tiplicitatem,item'q; deſiderio q̄etionis vitæ in limbo patrum,& ne ex magnitudine tribulatio
nis tandē à patientia caderet ac Deum offenderet,deſiderauit ſeparari à corpore & eſſe in limbo
præfato,in expectatione certa aduentus Chriſti beatitudinis'q; ſupernæ. Sic nanq; tædium ha-
bere de vita præſenti,eſt licitum & aliquando laudabile.Nam & de Chriſto ſcriptum eſt:Cœpit Marc.14.
Ieſus pauere & tædere,q alio loco diſſeruit:O generatio incredula, q̃diu apud vos ero?q̃diu pati Matt.17.
ar vos?Apoſtolus quoq;:Supra modum(inquit)grauati ſumus, ita vt etiam tæderet nos viuere, 2.Cor.1.
ſed & ipſi intra nos reſponſum mortis habuimus.Si quis autem propter aduerſa ſic triſtaretur,
ꝙ abſolute & ſolum ex triſtitia deſideraret etiam ſecundum rationem non viuere,hoc impati-
entiæ eſſet,cum patientiæ ſit,paſſionem triſtitiæ moderari, ne limites excat rationis vel hoīem
vincat.Abſolute quippe loquendo,melius & deſiderabilius eſt eſſe & viuere in tribulationibus
vitæ præſentis,ſecundum quod æquanimiter tolerantur intuitu Dei propter felicitatem futu-
ram,q̃ prorſus non eſſe nec viuere,immo & q̃ eſſe in purgatorio,ſaltem eo modo quo aliqui ibi
ſunt,quorum pœna omnem vitæ huius pœnam tranſcendit,nec dubium quin melius q̃ in infer-
no.De hac re dictum eſt plenius in expoſitione cap.3. [dimittam aduerſum me eloquium meū] Iob.3.
i.verba effundam quæ ſunt vitæ meæ contraria,quoniam dico me mortem (quę vitæ contraria
eſt)deſiderare.[Loquar in amaritudine animæ meæ,]id eſt,amaritudine mea durante,& exiſtēs
in ea,loquar vt loqui ſolent afflicti.Loquar quoq; in amaritudine animæ meę, id eſt,ſecundum
quod amaritudo hæc me ad loquendum inclinat, dicam'q; verba meæ amaritudinis oſtenſiua,
non tamen paſſionem irrefrenate ſequendo,ſed ſub rationis directione manendo.Hoc eſt quod Iob 7.
ſeptimo dixit cap.Loquar in tribulatione ſpūs mei, confabulabor cū amaritudine animæ meæ.
Sic & 1.Regum ſancta Anna dicebat:Ex multitudine doloris & mœroris mei loquuta ſum vſq; 1.Reg.1.
in præſens.[dicam Deo]ſuppliciter exorando,[noli me condemnare,]ne de pœnis his tempo-
ralibus deducar ad pœnas grauiores æternas.Conſequenter cauſam ſuæ punitionis inquirit,al-
loquens Deum.[Indica mihi]i.per reuelationem internam ſeu exteriorem, ſeu alio modo tibi
placente fac me cognoſcere,[cur me ita iudices]i.tuo iudicio tantis pœnis addicas aut infeſtari
permittas,hoc eſt,cauſam huius pœnæ cupio ſcire,an ſ.pro culpa purganda,an pro virtute pro-
banda,aut aliis oſtendenda percuſſus ſim.Deinde fatetur ꝙ non ita quærit hāc cauſam,quaſi pu
tet ꝙ Deus iniuſte hæc egerit. [Nunquid bonum tibi] naturaliter bono ac ſapienti, in quo nec
malum,nec error eſſe poteſt,[videtur vt calumnieris]per aſtutiam ſiue malitiam,[& opprimas]
ꝑ potentiā aut violentiā[me opus manuū tuarū]i.creaturā ſciētiæ tuæ practicæ,poteſtatis'q; oīm
ꝓductiuæ,cum cauſa intellectualis naturaliter diligat ſuum effectū, cōſeruet & ꝓtegat, inquan-
tum eſt ſuus effectus,q̃d etiā in irrationalibus cernit,& nunq̃d bonum tibi videt,vt[& conſilium
impiorū adiuues,]cooperādo talib⁹ in oppreſſione iniuriatione'q; innocentū? & ꝑ impios intelli
gi poſſūt tam inuiſibiles,q̃ viſibiles iuſtorū ꝑſequutores.Itaq; hæc atq; ſequētia ſic q̃rit,vt neget.
Vnde cōſequenter fatetur,ꝙ non ſit taliter iudicatus,ſeu abſq; culpa percuſſus ex ignorātia Dei.

[Nunquid oculi carnei tibi ſunt?] i. non vtiq; oculos habes carnales ſecundũ diuinitatis naturã.
videbis [aut ſicut videt homo, & tu vides?] i. non ita cognoſcis & inſpicis cũcta q̃ fiunt, vt homo, qui
cũ ſenſibus vtat corporeis, interiora & ſecretiſſima intellectus & volũtatis nõ intuet. Ideo iudex
homo ex defectu cognitionis veritatis aliquando inocentẽ cõdemnat, aut p tormenta veritatẽ
ab eo extorquet, q̃ Deo ſimpliciſſimo nequaq̃ cõueniunt, cũ ipſe ſit ſup ſapientiſſima mẽs, in quã
vniuerſorũ rõnes, ideæ & ſpẽs certitudinaliſſime ęternalr'q; relucent. Propter quod oĩa quantũ-
1. Reg. 16. cunq; ſecreta, ĩ ſeipſo ſuperclariſſime ĩtuetur. Propter q̃d primo Regum ait: Non iuxta intuitũ
hoĩs ego iudico. Homo eñ videt quæ parẽt, dñs autem ĩtuetur cor. Homo quoq; p viſum carna
lem non bene diſcernit vel pcipere nequit, q̃ plurimum diſtant, aut ĩ tenebris ſita ſunt, ſed talia
Hiere. 23. Deo certiſſime innoteſcũt, ſecundũ q̃d per Hieremiã loquit: Nunqd Deus e vicino ego ſum, &
non Deus de longe? ſi occultabit vir ĩ abſconditis, & ego non videbo eum? [Nunquid ſicut dies
hoĩs dies tui?] nõ vtiq;, cũ dies hoĩs, i. quibus homo ſubſiſtit, viuit, cognoſcit, ſint ſucceſſiui, tem
porales & breues, ſed dies Dei ſunt ęternales, imo vnus dies ætern' & ipſa æternitas, in qua nulla
viciſſitudo, nulla ſucceſſio, ſed vnum nũc, æternum, fixum, non fluens, & oĩa iſta ſunt vnum, ſ.
ipſe Deus æternus, cuius menſura ponit ipſa æternitas, ſecundum noſtrã conſiderationẽ, cum in
re Deus benedictus ſit oĩm menſura, efficienter mẽſurans, nõ mẽſurata. [& anni tui ſicut huma-
na ſunt tempora?] i. anni tui non aſſimilãtur humanis temporibus rõne pdicta. Ponitur aũt in
Deo dies & annus ſeu anni & dies, nõ q; in ipſo cõſiſtat pluralitas, prius, poſterius, maius aut mi-
nus: ſed qa æternitas omnẽ diem omnẽq; tẽpus cõplectit, cõprehẽdit ſeu cõtinet. Hinc ait Pſal.
Tu aũt idem ipſe es, & anni tui non deficiẽt. Quoniã aũt dies & anni hominum ſunt ſucceſſiui,
Pſalm. 101. hoĩes q̃q; ſucceſſiue in eis ad cognoſcẽdũ veritatẽ proficiũt, q̃d immutabili ac perfecto Deo non
congruit, ideo ſubdit: [vt quæras iniquitatem meã] in Deũ cõmiſſam, per flagella ſeu teſtes, [&
pctm̃ meum] in proximũ [ſcruteris] per diſcurſum & inquiſitionem, quaſi non oĩa vno ſimpli-
ciſſimo videres intuitu. [Et ſcias] p huiuſmodi vias, [quia nihil impiũ fecerim] i. tã enorme atq;
mortale, quo tam graue plagã meruerim, facias q̃q; iſta libera quadã tyrannide, [cũ ſit nemo q
de manu tua poſſit eruere] i. q me de tua poteſtate queat eripere, cũ ſis oĩpotens & ptãtis immẽ-
ſæ. q̃ſi dicat, hoc tibi nõ cõpetit, nec ſic in innocentiũ ſupplicijs delectaris, pſertim cũ ſint opa tua
Sap. 11. tibi naturalr dilecta, prout in Sapĩa ſcriptũ ẽ: Diligis oĩa q̃ ſunt, & nihil odiſti eorũ q̃ feciſti. Siq̃-
dẽ quantum ad id q̃d habẽt à deo, amant ab eo. Hinc ſubdit: [Manus tuæ] i. ſapĩa & potentia tua,
q̃ licet ſint idẽ in re atq; in te, tamẽ pluralr manus dicunt, qm̃ ratione diſtinguunt, & propter di-
uerſitatem effectuũ vocãturq; manus, qm̃ ſunt principia operationis ad extra: S. ſpia, tanquã di-
rigens: potentia tanquam exequẽs. propter q̃d ſcriptum eſt: Oĩa in ſapĩa feciſti. Et in Hieremia:
Pſalm. 103. Domine Deus, ecce tu feciſti cælũ & terrã in fortitudine tua magna. [dñe fecerũt me,] quia ani
mã meã creauerunt, imo & corpus meũ, q̃tũ ad primordialẽ materiæ eius productionẽ. Prima
nanq; materia non niſi per creationem pducta eſt. [& plaſmauerunt me totũ in circuitu] i. vn
diq; in corporis gyro ſeu ſupficie formauerunt mẽbra aptando, corpus organizando, & vſque
ad debita incremẽta ac lineamenta pducẽdo. quemadmodũ eñ res differunt formis ſpecificis,
ita & ſuis figuris, vt aſſerit cõmentator. ideo vtrũq; Deo aſcribit. Hãc tñ formationẽ facit Deus
p cauſas ſecũdas naturales & medias, ppter q̃d ait philoſophus: Homo gñat hoĩem & ſol. Cor-
Hiere. 32. pora nãq; cæleſtia materiã ad formæ receptionẽ ſuis influẽtijs motibuſq; diſponũt: q̃d tñ (vt ta-
ctũ eſt) Deo tanq̃ primo cauſali principio principaliter debet aſcribi. ſic ſecũdo Mach. lib. legi
tur venerabilis illa ſeptẽ fratrũ mater, filijs ſuis dixiſſe: Neſcio quõ ĩ vtero meo appáruiſtis. neq;
2. Mach. 7. eñ ego ſpm̃ & aĩam donaui vobis & vitã, & ſingulorũ mẽbra nõ ego cõpegi, ſed eſt mũdi crea-
tor, q formauit hoĩem, q'q; oĩm inuenit originẽ. Deniq; bona diſpoſitio corporis, donũ eſt Dei,
& magna pparatio ad virtutes: q̃a (vt ait Albert', ſequẽs in hoc Auerroim) cõmẽſuratio apta mẽ
brorũ, indicat habilitatẽ ad iuſtitiã, bona cõplexio habilitatẽ ad tẽperantiã, robur corporis habi
litatẽ ad fortitudinẽ, ſpũs vigor & claritas ſenſuũ habilitatẽ ad prudẽtiã. [& ſic repẽte pcipitas
me?] hoc admirãdo pfat, tanq̃ dicat, cũ tã ſapiẽter ac diligẽter effeceris me ſcd̃m corpus & aĩam,
mirũ q; tã improuiſe & ſubito à vigore, ſanitate & pſperitate, qbus pfulſi, me deijcis, & p pœnas
ita cõſumis. Vnde infra ait: Ego ille q̃ndã opulẽtus, repẽte cõtrit' ſum. Deniq; iſta atq; ſequẽtia
Iob. 16. pfert ſe humiliãdo, vt Dei ad ſe clemẽtiã puocet. [Memẽto q̃ſo] ò dñe, q pprie nunq̃ obliuiſce-
ris, neq; de nouo reminiſceris, ſed p modũ reminiſcẽtis precor te habe, fragili creaturæ miſeri-
corditer ſuccurrẽdo, cui' q̃ſi oblit' videris, cũ eã tã dire flagellas. [q; ſicut lutũ feceris me.] Lutũ
eñ fit ex terra humori cõtẽperata, dũ ſ. aq̃ terræ miſcet: ſic corp' humanũ ex elemẽtis terræ & aq̃
cõſiſtit, & ſua mollitie, immũditia, humiditate non parũ luto aſſimilat. Rurſus, quẽadmodũ lutũ
res extat fragiliſſima, ſic & caro hũana. Idcirco Apl's corpora nr̃a vocat vaſa fictilia, q̃ ſũt valde
2. Cor. 4. fragilia. Habem', inqt, theſaurũ iſtũ in vaſis fictilib'. His inſup verbis S. Iob tãgit primã hoĩs con
Gene. 2. ſtitutionẽ, alludẽs ei q̃d ſcriptũ eſt in Geñ. Formauit Deus hoĩem de limo terræ. Hinc q̃q; Eſaias
Eſa. 64. ait: Et nunc dñe pater noſter es tu, nos vero lutum: & fictor noſter es tu, & opera manuũ tuarum
omnes

om̄es nos.Sed & in Hieremia dn̄s loquitur:Sicut lutum in manu figuli,ita & vos in manu mea. Ierem.18.
Itaq; carnis fragilitatē diuinæ obijcit pietati,dicēdo: Memento,&c.tanquā dicat,Carnis infir
mitatem cōſidera,& ſic culpam dimitte,pœnā'q; relaxa.[& in puluerē reduces me]i.corpus ex-
animatū per reſolutionē cōuertes in puluerē,In ea em̄ fit reſolutio,ex quib' eſt cōpoſitio. Ideo
corpus ſumptū ex terra,in minutiſſimas terræ partes naturaliter reſolubile extat,q̄d tamē Deo
aſcribitur tanq̄ primæ cauſæ & inſtitutori totius naturæ,p̄ſertim cū in hominibus mors corpo- 1.Cor.15.
ris & reſolutio eius ſint pœnæ originalis peccati,dicente Apoſtolo: Sicut in Adā omnes mori-
untur,ita & in Chr̄o om̄es viuificabunt.Et alibi:Per vnum hominē peccatū in hūc mundum in- Rom.5.
trauit,& p̄ peccatū mors.Vnde primo parenti poſt tranſgreſſionem dominus dixit:Puluis es, Gene.3.
& in puluerē reuerteris. Conſequēter tangit ordinē in naturali hominis generatione.[Nonnē
ſicut lac mulſiſti me?]In hominis em̄ generatione,primo eſt reſolutio ſeminis,q̄d eſt ſupfluum
alimenti,ſicut & lac,eſt'q; album inſtar lactis:circa quod ſcribit Albertus:Semē cum ſit ſup fluū
quartæ digeſtionis,primo eſt ſicut lac,& mulget p̄ vim generatiuæ potētiæ de om̄ibus mēbris.
Itaq; operationē naturæ,videlicet generatiuę virtutis,attribuit Deo,quemadmodū actio inſtru
menti aſcribit principali agēti:& quantū ad corporis propagationē in ſeminis deſtitutiōe, di
cit q; Deus mulſerit eū:quia videlicet ordinatiōe diuina hoc fit,q; natura quaſi mulgēdo eliciat
ſemen ex ſuis latibulis.[& ſicut caſeum me coagulaſti.]In hominis nanq; generatione occurrit
ſecundo ipſa compactio maſſæ corporeæ in vtero fœminæ,& ita ſe habet ſemen viri ad mate-
riam quam mulier adminiſtrat in generatione hoīs alioꝝ'q; animalium,ſicut ſe habet coagulū
ad lac in formatiōe caſei.In ſemine autem viri ponit vis actiua ſeu formatiua.Hinc ait Albertus:
Gutta viri cōiuncta guttæ fœminę,vaporabiliter ingredit eam ſicut ſp̄us in corpus,& virtute for
matiua cōpræhendit eam atq; coagulat,ſicut coagulum vaporabiliter ingreditur in lac,& coa- Thren.4.
gulat ipſum,prout 16.de animalibus ait philoſophus. Vnde in Threnis,vbi noſtra trāſlatio ha-
bet, Nitidiores lacte,Septuaginta tranſtulerunt,ſicut lac coagulati ſunt.Sic ergo q̄ ad corporis
formationem,me o Deus p̄ naturæ operationē quaſi caſeū coagulaſti,i.quaſi lac vniri coegiſti.
Coagulum quippe à cogendo nomen ſortit,q̄m cogit lac coadunari ſeu coagulari.[Pelle & car
nibus veſtiſti me.]In hoīs ḡnatione tertio occurrit membroꝝ diſtinctio,quoꝝ robur & conſi-
ſtentia ex neruis oſſibus'q; depēdet. Mēbra aūt vitalia interiora,vt epar,cor,ſtomachus,pelle &
carnibus velut veſtibus operiunt,ne effluant aut eoꝝ appareat fœditas,imo & caro ob hanc cau
ſam tegit pelle,ſecundū Hieron̄.ſup Ezechielē.Propterea dicit Albertus:Tertium opus ſeminis
viri in gutta fœminæ,eſt pellē circūducere,ne ſp̄us euaporet,ſed luſtrans vniuerſo p̄ circuitum
op̄ator ſp̄us pulſat ad vitam.In carne aūt quartū opus eſt,quā vis formatiua circūducit,vt ſenſus
diffundat in ea.Porro de his in q̄bus robur corporis eſt,& p̄ quę cætera ſibi cohærent,ſubiūgit:
[oſſibus & neruis cōpegiſti me]i.mēbra mea pariter cōiunxiſti,Oſſa em̄ carnē ſuſtentāt,ne p̄ ſuā
mollitiē decidāt.Nerui vero p̄ totum corpus expāſi ſunt.[Vitā]i.formā vitalē,vic; animam ra-
tionalē vitæ meæ cōiunctam formale principiū,[& miſericordiā]i.ſupernaturalia munera gra-
tiarum ſeu varia bn̄ficia grāæ gratis & miſericorditer datæ,[tribuiſti mihi,] q̄m corpore ſuffici-
enter diſpoſito,Deus animā rationalē creādo infundit. Thomas & alij quidā p̄ miſericordiā lo
co hoc intelligunt naturale ſeminariū virtutū & ſcientiaꝝ nobis innatū,de q̄ in regula ſua ſcri-
bit Baſilius:Innatus em̄ eſt aīæ habitus principioꝝ tam ſpeculabilium q̄ operabiliū,& ex ſemi-
nario tali quidā naturaliter diſpoſiti ſunt ad hāc virtutē,quidā ad illā.Iob vero ad pietatē emi-
nēter diſpoſitus fuit,prout infra teſtat:Ab infantia creuit mecū miſeratio,& de vtero egreſſa eſt Iob 31.
mecū.[& viſitatio tua]i.bn̄ficioꝝ tuoꝝ largitio,grāꝝ influxio,clemens conſeruatio.[cuſtodiuit
ſp̄m meū]i.aīam meā conſeruauit in vita hucuſq; & neceſſaria victui tribuit,me q̄q; à p̄ctis re-
traxit,& in grā cōſeruauit.Quod etiā Deus partim per angeloꝝ facit cuſtodiā.Queadmodū aūt
in ſcripturis dicit Deus à quibuſdā recedere,q̄m grām abſtrahit eis,ſic fert viſitare atq; accede-
re dona ſua p̄ſtando.Oīa hæc S.Iob introduxit,ad inſinuandū q; oīa q̄ in hoīe ſunt,Deo ſint no
ta,& ad impetrandū miſericordiā eius ex propriæ fragilitatis & imperfectiōis cōfeſſione.Itē'q;
ad innuendū q; homo tā fragile vas,ſuſtinere nō valet regulā indeclinabilis iuſtitiæ,ſed vt q̄nto
Eth.docet philoſophus,Hoīm rectorē neceſſe eſt vti regula ædificatiōis Lesbiæ,q̄ eſt terra,in q̄
nullus lapis dolabilis eſt ad regulā rectā.Incolæ vero illi' ne careāt ædificijs,faciūt plumbeā regu
lam,vt vbi lapis nō dolat ad regulā,regula curuet ad lapidē:& vbi nō fuerit enormis curuitas,
ſuſtineat.Sic inter hoīes oportet leges regiminis remitti ad infirmitatē humanā,& q̄d enormi-
ter diſtortū nō eſt,tolerare. Deinde fatet in Deo obliuionē proprie dictā nō eſſe.[Licet hæc ce-
les in corde tuo]i.notitiā hoꝝ q̄ iam cōmemoraui,q̄ſi intra te abſcōdas,dū eā verbis nō pandis,
nec p̄ opa mōſtras,ſed ita me affligi p̄mittis,q̄ſi creatura tua nō eſſem, aut quaſi dire peccaſſem,
vel quaſi tātæ fragilitatis naturaliter nō cōſiſterē.[tn̄ ſcio q̄a vniuerſoꝝ memineris]i.oīm actu-
alē notitiā habes,nec p̄teritoꝝ īmemor vſquā efficeris.[Si peccaui,] q̄d ait vel ad inſinuandum
q; enormiter non peccauit,vel ad fatendū q; venialibus nō caruit,q̄m tertio Reg.Salomon loq-
tur:Nō eſt homo ſuper terrā,q faciat bonū & nō peccet.[& ad horā pepciſti mihi] i.non ſtatim 3.Reg.8.
cum

cũ peccaſſem, me puniuiſti, ſed paternaliter diſtuliſti donec correxi, [cur ab iniq̃tate mea] olim cõmiſſa, cuius dilata fuerat pœna, [mũdũ me eẽ nõ pateris?] i. cur me nũc tanq̃ iuſtũ non deſinis impunitũ, ſed pctã q̃ ego defleui & emẽdaui, mihi mõ iponis, & me q̃ſi maculoſum p̃ tantã plagam oſtẽdis. Per hoc pbat, q̃ p ſua pctã non ſit ita pcuſſus: q̃d etiã pbat deinceps, qa iuſtis atq̃ iniuſtis cõmuniter aduerſa vitæ p̃ſentis eueniunt. [Et ſi impius fuero, væ mihi ẽ.] qa tũc dãnationẽ promereor, & iuſte hæc patior, [& ſi iuſtus] fuero, [nõ leuabo caput] i. aduerſitatib' iſtis non ſubleuor, & (vt apparet) nõ releuabor, niſi forte in morte. Vel, nõ leuabo caput, i. me cõtra tuam æquitatẽ & diſpoſitionẽ nõ erigã, me iuſtificãdo in tuo cõſpectu, teq̃ rep̃hendendo. [Saturatus afflictione & miſeria] i. pœnis & calamitate repletus multiplici, qa deſpectus ab oibus, & rebus nudatus ac ſobole. [Et propter ſuperbiam] meã, ſi me oppoſuero tuo iudicio, [quaſi leænam capies me] i. retiaculis ſuppliciorũ me vndiq̃ anguſtabis atq̃ circũdabis, quẽadmodũ leæna in foueam lapſa, p induſtrias capitiga (vt narrat Grego.) in eius via fit fouea, in qua pecus ponit q̃d videns leæna, deſiderio eius ſe in foueam proijcit. Fouea autẽ facta eſt profunda & anguſta, vt in eam leæna cadere queat, ſed exilire nõ valeat. Sicq̃ venatoribus eã deſup ictibus lãceisq̃ vexantibus, ipſa in arcã ſeu caueã prope foueã à venantib' factã ſeu poſitã, vectib' fortiſſimis circũpoſitam ac ligatã, cogit fugere & ſeipſam cõprimere, qa reſiſtere neq̃t, ſicq̃ cõcluſa, cũ vectib' eleuatur & capit. [reuerſusq̃ non per tuã mutationẽ, ſed per pœnarũ mearũ innouationẽ, [mirabiliter me crucias] dolorib' aĩæ & corporis, & in ſomno atq̃ vigilia, diu q̃q̃ cõtinuando meas afflictiones. [Inſtauras] i. renouas & cõfortas [teſtes tuos cõtra me] i. amicos meos, q vident & eẽ ſe iactãt teſtes tuæ veritatis: qm̃ cõtra me tuã defendunt iuſtitiã velut cõtra blaſphemũ, & p pœnas

*multiplicaſti meas videris teſtimonium verbis eorũ conferre, eoſq̃ in ſuo contra me exercitio confirmare. [& *multiplicas iram tuã] i. punitionẽ q̃ eſſe videtur ira tua, ſeu ex rigore tuæ iuſtitiæ emanare. Hãc eñ multiplicem facis in me. [& pœnæ militant in me] i. pœnæ iſtæ te permittẽte mihi inflictæ, me impugnãt & vulnerant, ſicut milites hoſtes inuadũt. hoc plenius elucidatũ recordor in ex-

Iob 6. poſitione ſexti capl'i, vbi Iob ait: Sagittæ dñi in me ſunt, quarũ indignatio ebibit ſpiritũ meũ, & terrores dñi militant cõtra me. In hoc equidẽ libro, quia rhetorice ſcriptus eſt, & diſputatiue pcedit, eadem ſententia frequẽter alijs verbis repetitur, ſicut in diſputationibus rhetoricisq̃ fieri ſolet codicibus, & p̃ſertim in ſermonib' doloroſis & affectuoſis, in quib' amor & dolor renouãt

Iob 3. ſpiritũ ad reſumendũ quæ dicta ſunt. Tales autẽ ſunt ſermones B. Iob, quod etiã ex paſſu immediate ſequẽti fit euidẽs. Nã ſubditur: [Quare de vulua eduxiſti me, q vtinã conſumptus eſſem, ne oculus me videret?] Hoc eñ eſt q̃d ſupra ait: Quare nõ in vulua mortuus ſum? egreſſus ex vtero nõ ſtatim perij? ſic q̃q̃ quod ſubdit: [Fuiſſem, quaſi nõ eſſem, de vtero tranſlatus ad tumulum.] Ibidem alijs verbis ita exprimitur: Sicut abortiuum abſconditũ nõ ſubſiſterem, vel qui concepti nõ viderũt lucẽ. Qm̃ ergo verba hæc tertio capl'o diffuſe atq̃ prolixe expoſita ſunt & p̃tacta, nũc huius capituli verba ad intelligẽdũ plenarie difficilima ſunt, nec paucis verbis ibi p̃habita, hic repeti poſſunt. Idcirco prolixitatẽ deuitans, ad expoſitionẽ tertij capituli legentẽ remitto. Nam

Gregori'. & Gregorius ita facit. Veruntñ verbum iſtud, fuiſſem q̃ſi nõ eſſem, nõ tam clare patet ex eo, q̃d tertio capitulo dicit, Sicut abortiuũ abſcõditũ nõ ſubſiſterẽ, ſicut q̃d ait hic, Quare de vulua &c. ex eo q̃d ſcribitur ibi, q̃re nõ in vulua mortuus ſum? Idcirco particula iſta iam exponẽda eſt breuiter, Fuiſſem q̃ſi nõ eſſem, i. ſi in vtero matris obiiſſem, nec viuus inde fuiſſem eductus, fuiſſem q̃ſi nõ eſſem, i. eſſe meũ tã breue & occultũ, fuiſſet p nihilo reputatũ, nec mala hæc ſuſtinerẽ, imo imunis eſſem à vitæ hui' miſerijs, q̃ſi nunq̃ fuiſſem, ſeu q̃ſi prorſus nõ eſſem. Sed quõ hæc licite ac rationabiliter dici poſſint, in expoſitione 3. cap. requirat. [Nunqd nõ paucitas dierũ meorũ finietur breui?] i. vtiq̃ dies mei reſtãtes, q pauci ſunt, p̃ſertim cõparatione ppetuitatis ſequẽtis, cito finẽ

Iob 7. habebunt, p̃teribunt ſeu defluent. Vnde 7. cap. dixit: Parce mihi dñe, nihil eñ ſunt dies mei. Et iterũ: Dies mei velocius trãſeũt, q̃ à texẽte tela ſuccidit, & cõſumpti ſunt abſq̃ ſpe. Ad literam q̃q̃ hoc dixit, qm̃ ppter acerbitatẽ dolorũ ſuorũ putauit ſe protinus moriturũ, nec naturaliter lõga ſibi vita in ſeculo iſto reſtabat. [Dimitte ergo me] i. paulũſper me reſpirare cõcede, & ab afflictionis huius magnitudine modicũ ceſſa, eãve tẽpera. [vt plãgã paululũ dolorẽ meũ] i. aduerſitates & pœnas q̃ mihi euenerũt & inſunt, aliqualiter ſeu moderater deplorẽ, cũ & fletus ſit alleuiatiu' interni doloris, vt ſæpe expoſitũ eſt. q. d. Tãta eſt plagarũ mearũ acerbitas, vt p pœnarũ vehemen-

Gregorius tia lachrymas fundere nequeã. Hinc ait Greg. Sicut moderata afflictio lachrymas exprimit, ita imoderata ſubducit, q̃ mentẽ afflicti abſorbet, ſic eius cõſiderationẽ impedit, vt [illegible] æſtimare nõ poſſit qd ferat. mentẽ nãq̃ q̃ſi inſenſibilẽ reddit ac induratã. [anteq̃ vadam] p mortem de ſeculo & corpore iſto, [& non reuertar] ad ſtatum vitæ p̃ſentis corruptibilem ac mortalem, ſcd̃m

Iob 7. quod 7. dixit cap. Non reuertet oculus meus vt videat bona, nec aſpiciet me viſus hominis. Et infra: Semitã (inq̃t) per quã nõ reuertar, ambulabo [ad terrã tñbroſam & optã mortis caligine] i. infernũ ad quẽ ante Chri paſſionẽ oẽs etiã iuſti deſcenderũt, ſcd̃m q̃d infernus late accipit, put

Gene. 37. cõp̃hendit limbũ p̃rm, in q̃ iuſti in tenebris, nõ tñ in ſenſibilib' pœnis, fuerunt. Vnde & Iacob

Iob 17. ait in Geneſi: Deſcendã ad filiũ meũ lugens in infernũ. Et infra B. Iob: In pfundiſſimum inferni deſcen-

deſcendent oĩa mea, Porro infernus dicit terra tenebroſa ex vtrioſq; lucis carentia, ſ.ſpũalis &
corporalis, ſecundũ Albertũ, vel ex carẽtia claritatis viſionis beatificæ ac diuinæ. Dicit demum Apoc.21.
operta mortis caligine, i. ipſa caliginoſa morte, puta æterna damnatione, quæ in Apocalypſi di
citur mors ſecunda. Eſtq; contraria vitæ gloriæ, imo & vitæ gratiæ, quis non vitam perimat na
turæ. Vel mortis caligo eſt teterrima illa obſcuritas, mortẽ corporalẽ ſecuta, videlicet mœror,
deſolatio, ſeu deſperatio ſempiterna. Thomas aũt per caliginem mortis intelligit originale pec
catum, mortem inducens, quod in damnatis manet, quo ad hoc quod damnũ patiuntur illius
peccati. [Terram miſeriæ] pec abundantiam, qa in ea eſt plenitudo totius calamitatis, & ſenſibi-
lium pœnaꝝ acerbitas perhorrenda, [& tenebraꝝ] horribilioꝝ ac palpabilioꝝ q̃ fuerunt tene-
bræ Aegypti, de quib⁹ ſcriptum eſt in Exodo: Factæ ſunt tenebræ horribiles atq; palpabiles in Exo.10.
terra Aegypti. Deniq; aer q in inferno eſt, ſpiſſus, teter, inconuenientiſſimuſq; conſiſtit, & ignis Gregori⁹.
infernalis (ſecundũ Gregorium) calorem habet & concremat, lucem nõ habet nec radiat. Nam
de reprobo pcipit Chrũs: Proĳcite eum in tenebras exteriores. Veruntñ aliq ſatis probabiliter Matt.22.
dicunt, & Thomas ſuper 4. Sententiaꝝ hoc tenet, q ignis inferni modicũ luminis habet, lucẽs
tantundẽ, vt in miſerĳs exiſtentes poſſint ſe mutuo videre, corporaliter ſ. reſumptis corporibus,
q̊d non ad pœnæ releuamen, ſed ad ingens calamitatis ſpectat grauamen, qa & corpora repro-
borum horribiliſſimi, turpiſſimi, atq; mœſtiſſimi erunt aſpectus, nihilominus in aliquib⁹ locis
inferni põt eſſe mera obſcuritas. Inſuper, infernus terra tenebraꝝ vocatur, pper actualia pec-
cata quibus inuoluuntur damnati. [Vbi vmbra mortis] i. mœſtiſſima habitudo multiformiſq;
vita, quæ ſimilitudo eſt mortis, quoniam ſic affligunt, acſi iugiter morerentur, propter q̊d mor
tem exoptant, & Deum vitæ fontem blaſphemant. Vel vmbra mortis, ſecundũ Albertum, deſi-
gnat imagines timidis occurrentes in pœnis, iuxta id Sapientiæ: Perſonæ triſtes illis apparẽtes, Sap.17.
pauorem illis pbebant. [& nullus ordo] virtutum, ſed cõturbatio conſciẽtiæ & cõfuſio vitioꝝ.
Nam oñe bonum honeſtũ deteſtantur ac odiunt, ſuntq; prorſus auerſi à Deo ordinis authore
fontano, atq; totius honeſtatis fontem ſupermundiſſimũ indicibiliter odiunt, & ei⁹ beatitudini
inæſtimabiliter inuident. Idcirco inter eos nullus ẽ ordo laudabilis, ſed inordinatio cõſumma- Rom.13.
ta. Veruntñ obĳci poteſt, qm̃ (teſte Apoſtolo) quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Dãnatorum autem
ſupplicia à Deo infligũtur. Deniq; q̊d inordinatũ eſt per culpã, ordinat Deus per pœnam, & de-
decus iniuſtitiæ ordinat & reformat decore ſuæ iuſtitiç, & iuxta menſurã peccati eſt mẽſura ſup- Sap.6.
plicĳ, iuxta q̊d ſcriptũ eſt in libro Sapiẽ: Fortioribus fortior inſtat cruciatus. Et in Apocalypſi: Apoc.18.
Quantũ glorificauit ſe & in delicĳs fuit, tantũ date illi tormentũ & luctũ. Quãto eqdem volũtas
creata plus ſibĳpſi cõtra diuinã voluntatẽ indulſit & ſatiſfecit, tãto plus ſuſtinere cõpellitur cõtra
propriam affectionẽ. Sed iam ad iſta eſt data reſponſio. Non eñ idcirco in inferno dr̃ nullus or-
do, qa tormẽta eoꝝ ordinata non ſint ſecundũ dictamẽ ſapiẽtiæ, exigentiãq; iuſtitiæ Dei excel-
ſi, ſed qm̃ mẽtibus damnatoꝝ ſumma inerit prauitas, cõfuſio, vitioſa auerſio, inordinatiſſima ac Dionyſius
turbulentiſſima vita. Propter quod diuinus Dionyſius ſcribit, q in dæmonibus ſit amens furor, Gregorius
irrationalis cõcupiſcẽtia & phantaſia proterua. Hinc ait Greg. Ipſa ſupplicia p Dei iuſtitiã or-
dinata, in mẽtibus dãnatoꝝ ordinata nõ ſunt. Dum eñ dãnatus quiſq; foris igne ſuccendit, intus
cæcitatis igne vorat, & in dolore poſitus, interius exteriuſq; confunditur, vt ſua cõfuſione dete-
rius cruciet. [ſed ſempiternus horror inhabitat.] qm̃ pœnas quas ſciũt ſe in æternum paſſuros,
doloroſe ſentiũt vt pñtes, & pœnaliter horrent vt futuras: ſed & ſeipſos abhorrẽt, & corporum
ſuoꝝ deformitatẽ, turpitudinẽq; cernentes, reſurrectiõe peracta, vehemẽter ſtupebũt atq; hor-
rebũt: turpiora ſiquidẽ corpora illa erunt, q̃ fuerunt qñ pro media parte à vermibus erãt corro-
ſa. Præterea dæmonum aſpectus horribiliſſimus erit dãnatis, & vnus alteri grauis erit ad intuen-
dum. Hinc ſuper Apocalypſim ait Albertus: Dãnati non tm̃ affligent in corpore ab igne infer-
ni, quantũ eoꝝ mens affliget ex hoc, q dãnationẽ illã mœſtiſſimã perpẽdet æternaliter duraturã.
Gregorius quoq; hic ait: In hoc ſeculo flãma q̃ ſuccẽdit, illuminat. In inferno aũt ignis q cruciat, Gregorius
obſcurat. Hic metus amittit, cũ tolerari cœperit q̊d timebat. Illic vero dolor dilaniat, & pauor
anguſtat. Horrẽdo igit modo erit tũc reprobis dolor cũ formidine, flãma cũ obſcuritate. Quãuis
aũt Gregori⁹ ſupra iã dixerit ignẽ infernalẽ nequaq̃ lucere, iam tñ poſt verba inducta ſubiũgit
& verba pbabita quaſi exponit: Illic ignis & ad cõſolationẽ nõ lucet, & tamẽ vt magis torqueat,
ad aliqd lucet. Nam ſequaces ſecũ in tormẽtis reprobi, flamma illuſtrãte, viſuri ſunt, vt amplius
torqueantur. Poſtremo, cordibus imprimẽda & vehemẽter timẽda ſunt iſta, ſicq; viuẽdũ eſt no
bis, ne ad tantã miſeriam pertrahamur, ne ad triſtiſſimã illã manſionem perpetuo deputemur,
ne intolerabiliſſima illa tormẽta æternaliter tolerare cogamur. Vnde ad euadendum illa ſuppli
cia, patiamur libenter qcquid moleſtiæ, quicqd aduerſitatis in iſto ſeculo occurrit ſiue infligit.
Penſemus q̃ male ſit eis, q ibi iam detinentur, & Deo pcordialiſſime regratiemur, q toties atq;
tam diu nobis pepcit, nec dudum in tartaꝝ nos proiecit, cũ iam multos dãnauerit, qui minus q̃
nos peccauerunt. Idcirco quicqd poteſt manus noſtra, inſtanter ac feruide operemur.

¶ De myſtico eiuſdem capituli intellectu. Arti. XXVI.

Dum

DVm mẽti nſæ diuinæ dulcedinis ſapor gratioſus infundiẛ, ipſaq́ mẽs ſummæ, purę, ac
immenſæ bonitatis amore igniẛ, oĩe mox deſiderium vitæ pſentis extinguiẛ, delecta-
tio carnalis in tædiũ vertiẛ. Vir itaq; afflictus & iuſtus, cupiens diſſolui & eſſe cũ Chri-
Philip. 1. ſto, dicat: [Tædet aĩam meã vitæ meæ] In hac corruptibili carne, vbi à diuinæ lucis be
Sap. 9. ato ac deſideratiſſimo aſpectu impedior. Corpus em̃ qđ corrũpitur, aggrauat aĩam, qm̃ cętena
millia contẽplationis obſtacula ingerit. Hinc clamauit Apoſtolus: Infelix ergo homo, qs me li-
berabit de corpore mortis huius? Et Pſalmiſta: Educ de cuſtodia aĩam meã ad cõfitendum no-
Rom. 7. mini tuo. Tot q̃q; defectus culpabiles omĩ die illabimur, qbus Deũ aliq̃liter inhonoram⁹, vt nõ
Pſalm. 141. immerito de vita hac tanto plus attædiemur, quãto plus in diuinitatis ſctõ amore feruemus. Et
qđ mirũ, ſi eſſe in vita & exilio attædiamur, atq; ad patriæ accẽdamur ingreſſum, ſi tñ veraciter
viatores cõſiſtimus? Deniq; dum gr̃a operãte cœperit ita pſens vita vileſcere, creatoriſq; amor
mẽti dulceſcere, reſtat vt quicqđ in ſe rephenſibile perpẽdere poterit, fortiter arguat & accuſet
ac corrigat. Ideo ſequiẛ: [Dimittã aduerſum me eloquum meũ] i. in oĩbus rephendã meipſum. In
Iaco. 3. multis em̃ offendimus oẽs. Et iuſtus in principio accuſator ẽ ſui. Scriptũ eſt: Dixi, cõfitebor ad-
Prouer. 18. uerſum me iniuſtitiã meã dño. Ei aũt qui culpã ſuã excuſat, dñs ait per Hieremiã: Iudicio contẽ-
Pſalm. 31. dam tecũ, eo q dixeris, nõ peccaui. Prima etem̃ via poſt culpã redeũdi ad Deũ, eſt propriã iniq-
Ierem. 2. tatẽ cognoſcere, quã in cõfeſſione debemus pcipue aduerſum nos manifeſtare, nõ ſine pudore
peccati, & cũ interno dolore q inhonorauimus Deũ. Ideo addiẛ: [Loquar in amaritudine aĩæ
meæ] i. in pœnali dolore & ex vera cõtritione pctã mea fatebor, nõ nudis verbis me accuſando,
vt illi q ex cõſuetudine q̃dã mẽte arida confiteñ, & lugẽda q̃ſi lætãtes aut fabulã recitãtes pnũ-
ciãt. Quo autẽ cõfitens maiorẽ habet de ſuis pctis pudorẽ & cordialiorẽ dolorẽ, eo plus dimittiẛ
ei, etiã de pœnis peccati, pluſq; fortiẛ de gr̃a ad vitandũ deinceps pctã, & pſequendũ opera bona.
[Dicã Deo] ſupplici mẽte, [noli me cõdẽnare:] ſed peccatis ignoſce, gr̃am tribue, cõfer ſalutẽ. Si
aũt qs oret nõ condẽnari ex priuato amore, q ſicut amat delicias, ſic fugit triſtitias, ſeu ſolo ſeruili
timore pœnaꝝ, non eſt magnũ, imo nec meritoriũ, cũ radix merendi ſit charitas Dei infuſa, ſu-
pernaturalis, gratuita, ita q nullus actus ẽ meritorius, niſi imperetur à charitate, q vita eſt aĩæ. Si
aũt qs poſtulet nõ dãnari deſiderio felicitatis æternæ, meritoriũ quidẽ eſt, ſi ex charitate proce-
dat, ita q plus q̃ratur ac intẽdatur Dei honor & gloria, q̃ peoptiũ pręmiũ, ſed nõ eſt perfectũ, qa
mens reflectiẛ ad ſeipſam, ppter qđ non ẽ ibi purus & nõ reciprocus amor, ſed partim reflexus.
Porro ſi quis poſcat non condẽnari, ſolo ſyncero amore exiſtẽdi cũ Deo, & laudãdi eũ filiali ti-
more, ſeparandi ab ipſo, maxime meritoriũ eſt atq; perfectũ. Tali ergo affectu hoc deprecemur.
aliàs magnũ nõ eſſet. Siqdẽ nullus tam vitioſus ẽ, qui non cupiat nõ dãnari. [indica mihi] i. reue-
la mihi (o Deus) oĩm iudex iuſtiſſime, [cur me ita iudices?] in hac vita, i. q̃re me nũc tot aduer-
ſitatibus imples, tribulationibuſq; circundas, an ſ. hoc fiat ad meũ pfectum, & vt per pſentis vitę
flagella euadam futura ſupplicia, an forte idcirco mecũ occulto ſic agis iudicio, q̃tenus hæc mea
Gregorius tribulatio ſit futuræ damnationis inchoatio. Nempe (vt ait Gregorius) duobus modis iudicat
Deus hominem in hac vita: quia aut per mala præſentia irrogare iam tormenta ſequentia inci
pit, aut tormenta ſequentia præſentibus flagellis extinguit. Rurſus, quibuſdam iuſtis contin-
git, vt exemplo B. Iob, omni ſe diligentia corã Deo cuſtodiant, & de mortalibus ſibi cõſcij non
ſint, nihilominus grauiter tribulentur. Illi ergo verba hæc dicere queunt eo ſenſu, quo pcedenti
articulo de S. Iob literaliter fuerũt expoſita. Itẽ: Si qs iuſtus dire afflictus, q̃uis aliq̃ñ ſe peccaſſe
teſteẛ, neſciat tñ pro q exceſſu ſpecialiter puniaẛ, Deũ põt orare vt ſibi indicare dignetur, Cur ſeu
pro qua cauſa culpabili taliter viſitetur. Præterea, ſi qs nimia puſillanimitate teneẛ, aut immo-
derata ſcrupuloſitate laboret, aut deſperatiõe tãgatur, quaſi periturus ſit, etiã ſi fecerit qđ in ſe ẽ,
& debita ſua impleuerit: aut q pdeſtinatus nõ ſit, ideo ſaluari nõ valeat, talis confortet ſeipſum,
& animeẛ in Deo, fiducialiterq; loquatur ad ipſum. [Nunquid bonũ tibi videẛ, ſi calumnieris &
opprimas me opus manuũ tuaꝝ?] q̃ſi dicat, nõ vtiq;. Immo ſpero in tua pietate, o dñe, q cũ ſim
opus tuũ, & ad tuã imaginẽ ſimilitudinẽq; creatus, q quantũ in te ẽ, nõ velis nec permittas me
Eſai. 64. perire, ſed ſperanti, timẽti & inuocanti paternaliter ſubuenire digneris. Sic & Eſaias orat: Ecce
reſpice opera manuum tuaꝝ, & populus tuus oẽs nos. [& cõſilium impioꝝ adiuues?] i. non vtiq;
bonũ tibi videtur, vt aduerſarios meæ ſalutis, qui ſunt pſertim inuiſibiles hoſtes, adiuues ad per-
dendum me: ſed gr̃am tribues reſiſtendi, per angelũ meum mihi ſuccurres, per meritũ paſſionis
Chr̃i, per preces ſanctoꝝ, nec vltra vires me tentari permittes. Inuiſibiliũ aũt hoſtiũ inceſſabi-
le conſiliũ, ſtudiũ, exercitiũ eſt, animaꝝ impedire ſalutẽ, & nos ſuæ dãnationis conſortes pera-
gere, qbus tanto feruẽtius ac robuſtius reniti debemus, q noſcimus eos contra nos malitioſius,
inuidioſius, inceſſabiliuſq; conari. Hæc vero reſiſtẽtia qđ eſt, niſi Deũ iugiter inuocare, ſeipſum
in oĩbus penitus humiliare, & q Deus requirit, obediẽtaliter obſeruare? Præterea, ſi poſt grãdẽ
in ſpũalibus profectibus proſperitatẽ, poſt pcipuam aliquã deuotionẽ aut anagogicã contem-
plationem, feruẽtiſſimãve affectionẽ in Deo, contigerit nos ſubito gr̃æ diſpẽſatiuã ſuſpenſionẽ
incurrere, grauem tentationẽ incidere, magnã animi ariditatẽ pati, aut forte (quod abſit) p cul

pam

pam grauiter labi,redeũdo ad cor,dicamus creatori,quaſi pie cõquerẽdo, fiducialr blandiẽdo,
humiliter exorãdo,priſtinã grãm implorãdo,q̃d ſequit:[Manus tuæ dñe fecerũt me, & plaſma-
uerũt me totũ in circuitu]i.qcquid ſum & habeo in corpore eiuſq́ mẽbris,in aĩa eiuſq́ viribus,
tu mihi dediſti:[& tñ ſic repẽte p̃cipitas me]ab alto contẽplationis ac ſpũalis pfectionis in ima
vanæ imaginatiõis,internæ ſterilitatis,diabolicæ tẽtationis, aut labi pmittis in vitia ppriæ fra-
gilitatis,q̃ſi factura tua non eſſem,& q̃ſi tibi non eſſet cura de tuis effectibus. q̃ſi dicat: Iſtud mi-
rum videt,non tñ iniuſtũ cenſet.Sic & Pſal.101.affirmat: Poculũ meũ cũ fletu miſcebã à facie iræ
indignatiõis tuæ,qa eleuãs alliſiſti me.Iſtud etiã dici poſſet ab eo,q in magnã corporis infirmita
tem rerũq́ dãna, & à ſtatu ſublimi ad inopiã deueniret.Ex literali aũt ſenſu iſtorũ,impĳſſima im
puri Manichæi cõfutant figmẽta,dicẽtis:Hæc inferiora operaq́ naturę in corporũ pductione ac
formatione,nequaq̃ eſſe à bono Deo,quẽ noiat Deũ lucis,ſed à principio tenebrarũ,puta diabo-
lo.Deinde videndũ quõ quæ ſequunt,de interiori hoie(ſ.aĩa)poſſint exponi. [Memẽto q̃ſo]i.pa
ternaliter ignoſcẽdo,celeriter ſuccurrẽdo,oſtẽde te memorẽ ſeu immutabiliter cognoſcẽtẽ, [q
ſicut lutũ feceris me]i.aĩam meã luto aſſimilaſti,grẽ tuæ fluẽta in eam fundẽdo,vt ſpũaliter irri-
gata fructificet,ſicut in terrã fundit imber de cælo vt germinet.Anima q̃q ad ſanctiſpũs influxi
onem ſe habet,quemadmodũ terra ad pluuiæ pfuſionem.Propter q̃d ait Pſalmograp. Aĩa mea Pſal.142.
ſicut terra ſine aqua tibi.Nã ſicut terra ſine aqua ſeu pluuia ſicca extat & infructuoſa, ſic anima
ſine influẽtia ſpũſancti.Inſup ſicut lutũ à Deo facta eſt aĩs,qm̃ intellectualitas non eſt pura in ea,
ſed terrenæ ſenſualitati pmixta, quemadmodũ flãma cãdelæ ſuperi⁹ clara eſt, inferius aũt fumo-
ſa.Rurſus anima,ob eius ad carnalia cõcupiſcentias ac vitia carnis,non immerito ſimilis fertur
luto.[& in puluerẽ reduces me.]In puluerẽ reducitur anima, nõ q ſubſtãtialiter corrumpat,aut
vitam naturæ amittat,ſed qa nonnunq̃ poſt diuinorũ chariſmatũ irrigationẽ,propriæ infirmita-
ti relinquit & ſiccatur,vel peccãdo ſpũaliter moritur vitã grẽ amittẽdo. Hoc ergo vir iuſtus lo-
qtur, non ſimpliciter aſſerẽdo, ſed caute timẽdo:qa dum homo in donis grẽ pſperat,timere de-
bet de caſu, quemadmodũ ait Aplus: Qui ſtat, videat ne cadat. Eccĩ q̃q 11.dicit: In die bonorũ 1.Cor.10.
ne immemor ſis malorũ,& in die malorũ ne immemor ſis bonorũ.[Nõne ſicut lac mulſiſti me] i.
ſicut extrahitur lac de corpore bruti,ſic aĩam meã eduxiſti de vanis mundi affectib⁹ ad nouã con
uerſationẽ teneritudinis ſpũalis,vt ſpũ mẽtis renouata,vetera vitia deſerat,atq́ in donis ſpũſan
cti q̃tidie recenter creſcat ac floreat,iuxta illud 2.ad Corinth.4. Licet is q foris eſt noſter homo,
corrũpatur:tñ is q intus eſt,renouat de die in diem.Hinc Petrus hortat in prima ſua Canonica:
Deponẽtes oẽm malitiã & oẽm dolũ & ſimulationes & inuidias & detractiones, ſicut modo ge-
niti infantes rationabiles,lac cõcupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutẽ [& ſicut caſeum me coagu- 1.Pet.2.
laſti]i.charitatis coagulo mẽti meæ infuſo,aĩam meam ſpũaliter adunaſti,cõſtrinxiſti, firmaſti
vt caſeũ,ne per multa vagetur,& peccãdo pefluat, ſed tibi ſummo bono, q̃d ſolũ neceſſariũ eſt,
ſimplificata firmiter ſemp inhæreat,in te ſuos affect⁹ oẽſq́ actus reducat & figat.Hoc facit Deus
electis,q grata mente ei decantãt: Tenuiſti manũ dexterã meam,& in volũtate tua deduxiſti me. Pſal.72.
Hinc anima amoroſa fatetur Cantic. 2. Ordinauit in me charitatẽ.Nam & hæc diuinæ pietatis
munera gratioſa iuſtus ſibi narrat à Deo collata,humiliter,nõ iactãter, vt grãs referat, cuſtodi-
tus cõſiſtat,ſeq́ beneficiorũ Dei memorẽ eſſe declaret. Hoc qppe ad pfectionem reqritur, vt ho-
mo dona ſibi pſtita recognoſcat,dicẽte Apoſtolo:Non ſpm̃ huius mũdi accepimus,ſed ſpm̃ qui
ex Deo eſt,vt ſciamus q̃ à Deo donata ſunt nobis. Poſtremo eſt & coagulatio mala,q̃ eſt indura 1.Cor.2.
tio in peccato,quemadmodũ ait ſcriptura de impĳs: Coagulatũ eſt ſicut lac cor eorũ. [Pelle &
carnibus veſtiſti me.]qm̃ anima ad cæleſtia ac diuina ſuſpirans,corruptibili corpore eiuſq́ ne- Pſal.118.
ceſſitudinibus ac motibus circumuallat.[oſſibus]i.virtutũ firmitatibus[& neruis]i.virtutũ & do
norũ cõnexionibus [cõpegiſti me]i.aĩam meam cõfortaſti,& tibi iunxiſti,ac myſtico Chri cor-
pori cohærere feciſti.Virtutes nanq́ & dona ſpũſancti ſunt cõcatenata, ac aĩam in Deo firman
tia,incorporãtia q̃q corpori electorũ.[Vitam] grẽ [& miſericordiã] i.ſupernaturalia varia dona
[tribuiſti mihi]in baptiſmo & poſt lapſum in pœnitẽtia, immo q̃tieſcunq́ poſt pctm̃ mortale
cõuerſus ſum.Qm̃ enĩ ad ſupernaturalẽ finẽ(q eſt viſio Dei p ſpeciẽ)creatus eſt homo,indiget ſu
pnaturalibus medĳs,qbus finẽ hũc ſortiat,cũ neceſſe ſit fini media pportionari.Hæc aũt ſupna-
turalia media,ſunt grã gratũ faciẽs,virtutes infuſę ac dona, q̃ rite miſericordię appellant,qm̃ ex
ſupmunificentiſſima Dei pietate penitus gratis ac miſericordiſſime dant,quẽadmodũ ad Tit.3.
ait Aplus:Non ex operib⁹ iuſtitiæ q̃ fecimus nos, ſed ſecundũ ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit.
& ad Epheſ.2.Gratia ſaluati eſtis p fidẽ,& hoc nõ ex opibus.Dei enĩ donũ eſt, nõ ex opibus,ne qs
glorieſ.[Et viſitatio tua cuſtodiuit ſpm̃ meũ.]Non ſolũ indigemus grã pueniente,ſed etiã ſubſe-
quente & cõſummãte.A Deo nanq́ eſt oĩs boni inchoatio, cõſeruatio & cõſummatio.Vitã vir-
tuoſam ipſe in nobis incipit,proſeqtur,terminat.Itaq́ viſitatio tua,i.tuipſe clemẽter me viſitãs,
ſeu pietatis tuæ ſubſidium,cuſtodiuit ſpm̃ meum:qa q̃ diu manſit in eſſe vitaq́ gratiæ, hoc fuit,
te eam cuſtodiente,tuaq́ dona in ea cõſeruante ac pficiente.Non enĩ minus,ſed plus dependent
oĩa gratiæ dona,ſpũaliaq́ chariſmata à Deo,q̃ dies à ſole,ſeu ſplendor à luce: & tñ ſi ad momen

tum ſol ceſſaret diem, aut lux fuſam claritatē cōſeruare, nonne dies & claritas talis ſubito eſſe deſineret? ſic ſi p momentū Deus conſeruationē ſeu cuſtodiā ſuam abſtraheret, qcquid ſpūalis fue-
Pſalm 16. rit pfectionis, ſubito diſperiret. Hinc orat Pſalm. Cuſtodi me dñe vt pupillā oculi. Et: Viſita nos
105.126. in ſalutari tuo. Rurſusq́ aſſerit: Niſi dñs cuſtodierit ciuitatē, fruſtra vigilat q cuſtodit eam. Ex q̄ clariſſime innoteſcit, q̄tum nos humiliare, q̄tum Deo regratiari, q̄tū inanē & fatuā in nobiſipſis gloriationē aſpernari debemus, pſertim cum ipſemet beatiſſ. Hierem. 10. teſtetur: Scio dñe quia non eſt hoīs via eius, nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. (Licet hęc cæles in corde tuo, tñ ſcio qa vniuerſorū memineris.) Cum Deum p aliq̄ grā ſpeciali depoſcimus, & diuerſa q̄ eum ad miſerendū ac audiendū inclinēt, orando cōmemoramus, videlicet q̄ ad ppriam ptinent fragilitatem, pcedentia q̄q́ beneficia pietatis diuinæ, nec tñ ad libitum exaudimur, immo diu differimur, tunc Deus q̄ſi celat in corde ſuo q̄ dicimus, qm̄ inſtar non aduertētis ſe habet: ſed tunc nequaq̄ frangamur aut diffidamus. ſed pſeueranter precemur, dicētes q̄d ſubditur: Scio qa vniuerſorū memineris, q̄liter ſ. ſperātibus & conſtāter orantibus pmiſiſti: Petite, & dabitur vobis. Itaq́
Mat. 7. cūcta aduertis, nec minima affectio aut verbi platio tuā effugit memoriā, ideo fiducialiter vſq́
Luc. 11. in finem te inuocabo, pſertim cum in euāgelio Chrs locut⁹ ſit: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs vřis, q̄nto magis pater veſter de cælo dabit ſpm̄ bonū petētibus ſe? Deniq́ ipſe iubet ſe exorari, & hoc q̄re, niſi qa paratus eſt exaudire? (Si) pro quia (peccaui tibi) i. ad tuæ ſanctita
Pſal. 50. tis iniuriā, ad tuæ maieſtatis inhonorationē, & cōtra tuam voluntatē. Siqdem tibi ſoli peccaui, & malum corā te feci: q̄d vtiq́ nō ſine cordiali dolore fateri & fari debemus, eo q̄ tam immenſæ celſitudinis dñm, tam ſuper clemētiſſimū patrē, tam incōparabilem bñfactorem, toties & tam dire offendimus. (& ad horam pepercisti mihi.) non ſtatim te vlciſcendo, iuxta illud Iohel. 2. Benignus & miſericors eſt dñs, & pſtabilis ſup malitia. Et in Pſal. 102. Non ſecundū pctā noſtra fecit nobis, neq́ ſecundū iniquitates noſtras retribuit nobis. (Cur ab iniquitate mea mundū me eſſe non pateris?) i. cur pmittis me nunc recidiuare? Cur grām abſtinendi à culpis non tribuis? Cur me pteritorum vitiorū impuris memorijs aut delectationib⁹ deſinis inquinari? q̄d totum non diuinam pietatem reprehendendo, ſed ppriam calamitatē deflendo pfertur, & eo q̄ Deus pmittit nos à dæmonib⁹ impugnari ac ſuperari. Pati tñ Deo improprie ſeu metaphorice conſtat adſcribi. Intm̄ q̄q́ puritas noſtra, oīsq́ virtus ac meritū dependēt à Deo, vt cum vitijs ſordidamur, nec pœnitemus, dicamur à Deo indurari, & ipſum non pati, vt puri ſimus, dicamus. Sic nempe
Eſa. 63. Eſaias ſcribit: Tu dñe, q̄re nos errare feciſti de vijs tuis, indurasti corda noſtra, ne timeremus te? (Et ſi impius fuero, væ mihi eſt) i. æterna damnatio imminet, niſi pœnitentiā egero, ſecūdū illud Eſa. 3. Væ impio in malum. retributio em̄ fiet ei. (& ſi iuſtus fuero, non leuabo caput) i. mentē ſuperbiendo, pſumendo, inaniter gloriando, non erigam, ſed tibi tanto ſubiectior ero, q̄ gratioſius
1. Co. 15. egeris mecum, & tibi gratus eſſe conabor, Apoſtolicū illud attendēs: Gratia Dei ſum id q̄d ſum.
1. Co 4. Et denuo: Quid habes q̄d nō accepiſti? Ideo ait Pſalmiſta: Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere.
Pſal. 126. Et Baruch 2. Anima q̄ triſtis eſt ſup magnitudine mali, & incedit curua, dat gloriā dño. Vel non
2. Tim. 3. leuabo caput, qm̄ iuſti varijs aduerſitatibus in hac vita pmuntur, dicēte Aplo: Oēs q volūt pie viuere in Chrō, pſecutionem patiunt. Hinc Thren. 3. ſcriptum eſt: Inundauerunt aquæ ſup caput meum. Et in Pſal. 68. Veni in altitudinem maris, & tēpeſtas demerſit me. Sciēs eqdem Deus q̄ fructuoſum ſit ferre aduerſa, tribulationibus exerceri, donat hæc ſuis electis in vita pſenti. Ideo ſubditur: (Saturatus afflictione) i. dolore interno de pprijs ac proximorū peccatis, de exiſtentiū in purgatorio pœnis, de imperfectione animæ meæ, de gloriæ dilatione. Itemq́: Saturatus afflictione, i. aduerſitatum anguſtijs, de q̄ ſaturatione fertur in Pſal. 41. Fuerunt mihi lachrymę meæ pa
Pſal. 79. nes die ac nocte. Et iterum: Cibabis nos pane lachrymarū. Itemq́ 3. Reg. 22. Suſtentate Micheam pane tribulationis & aqua anguſtiæ. (& miſeria) qua plena eſt vita iſta. Miſeria tñ magis pprie competit malis culpæ, qbus plena eſt vita impiorum, q̄ malis pœnæ, qbus plena vita eſt bonorū,
Thre. 3. quemadmodū in Threnis phibetur: Sedebit ſolitarius & tacebit, quia leuabit ſe ſuper ſe. Dabit pcutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrijs. (Reuerſusq́) ad me per gratiæ conſortationē, per charitatis inflāmationem, per mentis meæ illuminationē, (mirabiliter me crucias) deſiderio te videndi clare, ſicuti es in teipſo, qui in propriæ lucis puritate pulchritudinis es immenſæ, & ſerenitatis ſupergratiſſimæ, dulcedinisq́ prorſus interminatæ. Ideo quanto te nunc ardētius amo, clariusq́ cōtemplor, eo plus puocor, æſtuo, ſuſpiro te videre per ſpeciem, ita vt amore iam lāgueam, qui languor cruciatum habet mirabilem, & inexpertis frigidisq́ ignotum. Inſuper, q̄ Deum ſyncerius cōtemplamur, & eius amore plus inflammamur, eo de noſtris peccatis, i. de Dei offenſa, pcordialius mirabiliusq́ torquemur, qui dolor oēm pro tēporalibus damnis ortum excedit dolorem. Et mirum q̄ cor noſtrū non rumpit præ dolore, q̄ Deum creatorē noſtrū vnq̄ offendimus, immo & quotidie heu toties miſerrimi inhonoramus. Potiſſime aūt cruciari debemus (ſi tñ vera charitate ardemus) de malo ſtatu, caſu, diuiſione eccleſiæ, de platorum eius impia cōuerſatione, de multorum religioſorum, ſacerdotum & clericorum deteſtabili vita ſcandalis plena, Deumq́ iugiter, affectuoſiſſime ac deuotiſſime implorare, pro pijſſima reformatione in oībus

ad gloriã Saluatoris. Adhuc mirabiliter cruciant electi, Chriſto mentaliter cõpatiendo, eius veſtigia cruciformiter imitando, in actibus ſe pœnitẽtiæ exercendo, in ieiunijs, diſciplinis, vigilijs. [Inſtauras teſtes tuos cõtra me] Quamuis teſtes Dei ſint angeli ſancti, & ꝑdicatores electi, doctoresq́ꝫ virtuoſi, & oẽs qui fide & opere ꝓ Deo, pro fide & æquitate loquunt, queadmodũ ꝑ Eſaiam Eſa.44.
dñs ait: Vere vos teſtes mei, & in Actib' Chrs Apl'us loquẽs: Eritis (inqt) mihi teſtes vſqꝫ ad vltimum terræ: tñ hoc loco teſtes intelligi poſſunt ſpũs maligni, qui contra iniquos teſtimoniũ phibent veritati, & aliqñ ad accuſandum electos iuſtitiam Dei allegãt. Hos teſtes Deus cõtra bonos inſtaurat, dans eis licentiã impugnandi electos, in qua pugna dum vel in toto vel partim triumphant, ad accuſandum bonos inſtaurant. Immo ꝗium Deus nos peccare permittit, tñ illi cõtra nos inſtaurant. [& multiplicas iram tuam] grãm tuam multis iuſto iudicio ſubtrahẽdo, propter ꝗd intime doleo, ſecundũ quod ſubditur: [Et pœnæ militant in me,] i. inualeſcunt. Quo eñ anima corpore dignior eſt, eo de eius ꝑiculo ampli' ꝗ de corporis ꝗlibet infirmitate cõtriſtari debemus. Præterea qm̃ multæ tribulatiões iuſtoꝝ, multiplicatio iræ & militatio pœnaꝝ in hoie virtuoſo, intelligi poſſunt varia ei' afflictio, quanꝗ talis afflictio in electis nõ ꝓprie ira Dei dicatur, pſal.33.
ſed opus clemẽtiæ eius: aliꝗliter tñ ira eſt, inquãtũ eſt in vltionẽ peccati, & qm̃ ꝓpter pœnæ acerbitatem ira videtur. Vnde & Chriſtus ait in Pſalm. ad patrem: In me tranſierunt iræ tuæ. Deniqꝫ pſal.87.
principium huius cap. qdam in perſona animæ in purgatorio exiſtentis exponũt, ꝑſertim cum lectiones officij defunctorum ex hoc loco partim ſumantur. Veruntñ litera ad hoc proprie applicari non valet, ſaltem pro magna parte, nec oportet ideo iſta de anima tali exponi, quia pro eis legunt, ſicut & Pſalmi qui pro defunctis legunt, in illorum perſona nõ proprie exponũtur, & pro maxima parte exponi non poſſunt. Nihilominus lectiones & pſalmi huiuſmodi pro defunctis legunt, qm̃ ſpecialiter tractant de animabus, & his quæ earum cauſam neceſſitatemq́ꝫ reſpiciunt, & de fragilitate cõditionis humanæ, quæ cõmemoratur ad impetrandã Dei pietatem ac veniam. Aliqua quoqꝫ cõtinentur in eis, ꝗ in defunctoꝝ perſona ſeu animę in purgatorij pote ſor. ꝑ pur
ſtate, congrue exponunt ac ꝓferuntur. Præterea, quod in cap. huius exordio ſcribitur, Tędet animam meam vitæ meæ, anima in purgatorio nõ proprie loqtur de ſeipſa, niſi forte loqui dicatur gatorio poſitæ,
in perſona defuncti, cuius anima fuit ipſa. Sæpe eñ totum ꝓ parte, & ecõtrario ponitur: vt cum cõgrue
dicimus, Petrus apl'us eſt in cælo: vel, ſancte Petre ora pro nobis. Breuiter ergo tangã huiuſmodi expoſitiõem, qm̃ ꝗſdam delectat, quæ tñ ex præhabitis eluceſcit. [Tędet aiam meam vitæ meæ,] i. aiam quæ ego ſum, ſeu me quæ anima ſum, tædet in his viuere pœnis, propter earum acerbitatem, & deſiderio gloriæ, à qua nihil retardat me niſi reatus culpæ, i. obligatio ad tormenta propter peccata, quia nondũ condignas ſuſtinui pœnas. [dimittam aduerſum me eloquiũ meum] i. ea intellectualiter dicam ſeu cogitabo, quæ meipſam contriſtãt, affligunt, culpabilemq́ꝫ demonſtrant, me quoqꝫ accuſabo atqꝫ deflebo. Pœnitet eñ in purgatorio exiſtentes, ꝙ peccauerunt, qm̃ inauertibiliter manent in Charitate. [loquar in amaritudine animæ meæ] i. in propria hac mea afflictione me ad loquendũ intellectuali locutione mouente. Dolor eñ incitat ad loquendũ, qa per verba euaporando ſeu erũpendo, ꝗdam modo minoratur: & tanto minus aĩa percipit vnum, quo plus intendit ad aliud. [Dicam Deo, noli me cõdemnare.] Hoc videtur animab' in purgatorio non conuenire, cum ſint certæ de gloria, ꝗdam tñ (vt dicitur) ſunt incertæ de hoc, quia ſic pœnis addictæ ſunt, vt neſciant an finaliter ſint ſaluandæ an cõdemnandæ, quæ vtiqꝫ optãt non condemnari, idq́ꝫ precant ſecundũ quod oratio eſt interpres deſiderij. Proprie tñ orare eis non competit, prout oratio eſt meritoria ſeu impetratiua, cum non ſint in ſtatu merendi, ſed viam finiuerunt, nec valent iuuare ſeipſas. Verum quod ait, Noli me cõdemnare, poteſt ſic improprie explanari, i. noli me in pœnis his tam dire punire, quaſi eſſem damnata. [Indica mihi, cur me ita iudices] i. tam grauiter punias. Dicunt aliqui, ꝙ animæ purgatorio deputatæ, interdum ex magnitudine ſuæ pœnæ arbitrant ſe vltra cõdignũ & ſine admixtione miſericordiæ cruciari, qm̃ plus attendũt acerbitatem pœnæ quam ſentiunt, ꝗ peccati ſui enormitatem ſeu ꝗntitatem. ideo petunt ſibi indicari diuinitus, pro qua culpa ſic torqueãtur. Sed nõ videtur ꝙ æſtiment Deum eſſe iniuſtum, vel eius iudicium eſſe peruerſum: quod ſequeretur, ſi putarent eum punire vltra cõdignũ. Veruntñ eſſe poteſt, ꝙ magnitudo pœnæ impediat aliqualiter in eis rationis iudicium, & ſciẽtię vſum diligentẽq́ꝫ conſiderationẽ, ita vt eis appareat ꝙ Deus nimis ſeu plurimũ rigoroſe puniat eas, ſic ꝙ admiratiue dicant verba inducta, ꝗrendo ſibi cauſam apertius inſinuari, tanꝗ dicãt, mirum videtur o dñe, ꝙ tam horribiliter nos affligis. [Nunqd bonum tibi videtur, ſi calumnieris & opprimas me opus manuum tuarum? &c.] Quidã exponũt hoc per modũ ꝗſtionis & affirmationis, quaſi anima in purgatorio ſita, ad tm̃ per pœnas deuoluatur errorem, vt putet Deum ſui eſſe calumniatorẽ & oppreſſorẽ, quod nequaꝗ putandũ eſt. Ideo ſciſcitatur hęc atqꝫ ſequentia, ita vt neget ſic eſſe ſicut expoſitum eſt. Itaqꝫ dicit hæc ad ꝓuocandum miſericordiã Dei, iuxta expoſitionẽ inductã. Deniqꝫ ſubdit, [& conſiliũ impioꝝ adiuues?] i. nunqd tibi bonũ videt, vt dæmonum coopereris cõſilio, q me ad hoc tẽtauerũt, ꝗtenus me ad pœnas iſtas ꝑducerẽt, imo & ad infernales, ſi potuiſſent & ꝑmiſiſſes? Veruntñ iſtud aliquo modo affirmatiue poteſt exponi. In hoc

eñ Deus cõſentit illis tortoribus, vt peccatrix anima puniatur, ſed non eo modo conſentit id fi
eri, quo dæmones illud exoptant. Ipſi eñ crudeliter peruerſoq́ʒ fine hoc exequunť ſeu cupiũt, q̃d
Deus iuſte & fine laudabili præcipit fieri. [Nunq̃d oculi carnei tibi ſunt?] Iſtud vſqʒ ad id, [cum ſit
nemo qui de manu tua poſſit eruere] interrogat ac denegat anima, vt fateatur Deum perfectæ
infallibilisq́ʒ ſcientiæ, nec poſſe in iudicando errare, ſecundũ intellectũ expoſitũ. Inſuper ait, Ma
nus tuæ dñe fecerunt me, & plaſmauerũt me totum in circuitu.] Iam literalis & myſtica expoſi-
tio lectionis iſtius præhabita eſt. quõ aũt animæ in purgatorijs pœnis detentæ iſta conueniant, ex
pinductis expoſitionib⁹ ſatis reor patere. ſed pcurrendo, modicum addam. Itaqʒ anima ſeu ſpũs
rationalis, cum ſit ſimplex & incorporeus, non eſt aliquod totum integrale, nec corporalẽ habet
circuitum, ſed eſt quid totum eſſentiale in ſuo ordine, & totum poteſtatiuum q̃tum ad naturales
vires, ſeu potentias quas habet in ſe pmanentes, ſicq́ʒ ſe totum dicit creatum à Deo, & in circui-
tu ſpũali formatum, quia eius eſſentia eſt finita, atqʒ à Deo determinata ſeu limitata, qui in nume
ro, pondere & menſura conſtituit vniuerſa. [& ſic repente præcipitas me?] i. per mortem corpo-
ralem à terra in locum purgatorij proijcis, & igni alligas ad torquendũ, varijsq́ʒ vilitatibus pœ-
nalibus ſubijcis, quem ad tuam imaginem cõdidiſti. tanq̃ dicat, Hoc miſerabile eſt, mirabile, mi
ſerationeq́ʒ dignum. [Memento quæſo ꝙ ſicut lutum feceris me.] Quõ totum reſiduum huius le
ctionis de anima exponitur, q̃tum ad dona gratiæ ſibi collata, iam patuit, in qua expoſitione B.
Gregori⁹ Gregorium pro magna parte ſecutus ſum. Poteſt quoqʒ totum exponi in perſona ſpũs ſeu ani-
mæ rationalis in purgatorio conſtitutæ, q̃tum ad dona naturæ ſibi collata. Itaqʒ anima talis ad
ꝓuocandum Dei clementiã, propriã allegat decliuitatem & fragilitatem, ex qua inerat ſibi ma-
gna procliuitas ad peccandũ, magna demum infirmitas ad reſiſtendũ, ex q̃bus alleuiatur culpa &
excuſatur, etſi non in toto, tñ à tanto. Memento quæſo, ꝙ ſicut lutum feceris me, i. ſimilẽ vili ma-
teriæ. vt eñ philoſophi dicũt, pſertim Auerrois, ſicut ſe habet materia prima in ordine entium,
ita intellectus animæ rationalis in ordine intellectualiũ ſubſtantiaꝝ. Vnde quemadmodũ mate
ria prima ſecundũ ſe eſt infimũ entium & pura potentia, atqʒ principiũ trãſmutatiõis & motus,
ſic anima rationalis in ordine intellectualiũ ſubſtantiaꝝ eſt infima, & in principio ſui eſt ſicut ta-
bula raſa, in qua nihil eſt ſcriptum. Eſtq́ʒ naturaliter multũ inſtabilis, vaga & labilis. Propter q̃d
Deus pijſſimus magnã cum ea patientiã habet in vita iſta, atqʒ in purgatorio miſericorditer agit
cum ea, tam per ſeipſum q̃ per cõpræhenſores ac viatores multipliciter ei ſubueniens. [& in pul
uerem reduces me] i. per pœnas has ad nihilum rediges, non vt eſſentialiter non ſim, ſed vt pœ-
nis oppreſſa pro nihilo me reputem, meq́ʒ ꝓfunde humiliẽ ac tibi ꝓſternam in locis iſtis terre-
Pſal. 43. nis pœnalibus. Iuxta quem modum pro parte ait Pſal. Humiliata eſt in puluere anima mea. Et
Pſal. 72. rurſus: Ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui. Præterea, quaſi in puluerem reducitur anima ta
lis, qñ poſt conſolationẽ & altam conſiderationẽ, quas habet interdũ ex viſitatione angelica aut
ſanctoꝝ, vt pie putatur, mox viſitatione tali ceſſante, ad cogitationes affectionesq́ʒ varias quaſi
ad puluerem rapitur, non tñ ab vltimo fine vnq̃ ſuum auertit affectum, ſed cogitãdo prorſus in-
ſtabilis eſt, & varia cupit remedia. [Nonne ſicut lac mulſiſti me?] i. ad eſſe nouum ac tenerũ q̃ſiq́ʒ
lacteum, eduxiſti de vtero ſimul cum corpore, cui me per creationem infudiſti, in quo ſub infan
tilibus annis tam imperfectæ exiſtentiæ fui, ꝙ ob corporis indiſpoſitionẽ, fluxibilitatẽ, molliti-
em, ratione vti non potui. [& ſicut caſeum me coagulaſti] tẽpore pueritiæ, dando mihi tunc ali-
q̃lem rationis & virtutum corroborationẽ, cum cœpi inter bonum & malum, inter verum & fal
ſum diſcernere, ſicq́ʒ inſtar caſei à priſtina inſtabilitate ad cohærentiã boni ac veri attingere. [pel
le & carnibus veſtiſti me.] ita ꝙ fui forma, motor, ac habitator infectæ ac fragilis carnis, ex qua
ad multa illicita inclinabar, à ſpũalibus ſæpius impediebar. [oſſibus & neruis cõpegiſti me.] Oſſa
iſta, intelligi poſſunt fortiores animæ vires, in q̃bus ſupbenedictæ Trinitatis imago relucet, vi-
delicet intellectus, volũtas, memoria: nerui aũt, vires organicæ, q̃ manẽt in anima ſeparata tanq̃
in radice. Iſtis cõpingitur anima, i. cõiungiť, inquantũ eſt totum poteſtatiuũ, continẽs in ſe vires
has, tanq̃ q̃ſdam partes. [Vitam] intellectualẽ, non vegetatiuã aut ſenſitiuã dũtaxat [& miſericor
diam tribuiſti mihi] i. cætera q̃bus in naturali vita indigui, de q̃bus mihi in corpore miſericor
diter ꝓuidiſti. in purgatorio q̃qʒ hoc, q̃ affligor, mihi clemẽter multoties ſubueniſti. [Et viſitatio
tua] i. aſſiſtentia gratioſa, [cuſtodiuit ſpm̃ meũ] i. ſupiorem animæ portionẽ, ſ. intellectũ & volun-
tatẽ, pſertim in hora mortis, qñ grauior piculoſiorq́ʒ tẽtatio ſolet accidere, qñ & anima ꝓprijs vi
rib⁹ minime valet reſiſtere, etiã ob corporalẽ illũ dolorẽ grauiſſimũ, ratiõis iudiciũ debilitãtem
nõ paꝝ, niſi gr̃æ aſſit auxiliũ. Vñ tũc ampli⁹ indiget diuinit⁹ adiuuari, ne tẽtationib⁹ ſupereť, &
in mortali culpa decedat, ſed in gr̃a tũc pſiſtat ac ſepareť. Hæc aũt cuſtodia ſumme neceſſaria eſt,
& maxime fructuoſa, q̃a in ea diſpoſitiõe ſeu affectione, q̃ p mortẽ anima recedit à corpore, pma
net in æternũ. Hinc ſi in charitate & gr̃a ſepareť, manet inauertibiliter cõuerſa ad Deũ: ſi vero in
mortali culpa q̃s moriať, manet anima eius incõuertibiliter à Deo auerſa. Propter q̃d aſſerit Da-
Damaſc. maſcenus: Quod angelis eſt ruina, hoc hoĩbus eſt mors. Angeli nãqʒ æternaliter manẽt in eo affe
Ecclés. 11. ctu, in q̃ vel ceciderũt, vel Deo in principio adhæſerũt, q̃d in Eccl'e Salomon innuẽs: Si ceciderit
(in-

(inquit) lignum ad auſtrũ, aut ad aquilonem, in q̃cunq; loco ceciderit, ibi erit. Quotidie igitur De
um deuotiſſime deprecemur, q̃tenus in illa hora viſitatio eius paterna atq; piiſſima, ſpm̃ noſtrũ
cuſtodiat, ne ſuccumbat tẽpore mortis. [Quare de vulua eduxiſti me? q̃ vtinã cõſumptus eſſem,
ne oculus me videret] Lectio iſta minus ꝓprie, q̃ p̃cedentes, videtur de anima purgatorio adiu-
dicata, poſſe exponi. Animę eñ q̃ ibi ſunt, cum ſint in certa beatitudinis expectatione, quam in-
dicibiliter cupiunt, non optãt nõ eſſe, nec eis competit de vtero ferri ad tumulũ, ſicut mox ſub-
ditur: [Fuiſſem q̃ſi non eſſem, de vtero tranſlatus ad tumulum.] Sed & dies vitæ earum perpetui
ſunt, vt dicere eis non cõgruat, quæ poſt pauca ſequunt: [Nunq̃d non paucitas dierum meoꝝ fi-
nietur breui?] Deniq; certæ ſunt, ꝙ ad infernũ nunq̃ deuenient, ſicq; eis non competit q̃d poſtre-
mo adiicitur: [Dimitte ergo me, vt plangã paululũ dolorem meum antẽq̃ vadam, & nõ reuertar
ad terram tenebroſam &c.] Verunt̃n auxiliante ſpũſancto, q̃tum ipſe donauerit, exponenda ſunt
de huiuſcemodi anima. Itaq; ſpũs rationalis in purgatorio cõſtitutus, querula voce ad inſinuan
dum pœnaꝝ ſuaꝝ acerbitatẽ, loq̃tur creatori: [Quare de vulua eduxiſti me?] q̃d ait, non q̃ſi ani-
ma ſit educta de potẽtia materiæ, vt dixit Alexander peripateticus, vel q̃ſi ſit ex traduce, vt finxit
Apollinaris hæreticus: ſed qm̃ corpori infra maternũ vteꝝ clauſo ꝑ creationẽ infundit, & ſimul
cum eo inde educitur. Itaq; ait: Quare de vulua eduxiſti me? tanq̃ dicat, melius mihi eſſet non eſſe,
q̃ in pœnis his æternaliter ꝑmanere. An vero animæ in grauiorib' purgatorii pœnis detẽtæ, ali-
q̃ſi tormentoꝝ ſuoꝝ vehemẽtia ſic opprimant, vincant, obtenebrent, vt q̃tum in ipſis eſt, potius
velint prorſus non eſſe, æternamq; beatitudinẽ nunq̃ acq̃rere, q̃ taliter diu ſeu abſq; ſcitu finis ſui
ſuppliciis cruciari, affirmare non audeo. idcirco ſequẽtia textus verba ad hũc ſenſum non appli-
cabo. [Qui vtinã cõſumpt' eſſem,] nõ amittẽdo eſſe & viuere naturale, aut vitã charitatis & grẽ,
in q̃ ſum, ſed amittẽdo q̃d ꝑ culpã effect' ſum, vt ſ. cõſumat & ꝑeat in me id, q̃ à gloria differor, q̃d
eſt reatus ſeu obligatio ad pœnã. Sic nanq; dicit aliq̃s abnegare, relinquere, mortificare ſeipſum, Mat.5.
nõ extinguẽdo in ſe eſſe naturæ, ſed malũ culpæ, queadmodũ etiã Chrs iubet manũ, pedẽ, oculũ, Col.3.
ſcandalizantẽ, eruendũ & ꝓiciendũ. Atq; Aplũs: Mortificate (inq̃t) mẽbra veſtra q̃ ſunt ſuꝑ ter- Ioã.12.
ram. Sic in Euangelio ait Saluator: Qui ꝑdiderit aĩam ſuam ꝓpter me, ſaluã faciet illã. Salomon
q̃q;: Verte impios, & non erunt. Præterea Aplũs ſic cõſumptus: Viuo, ait, iam non ego, viuit vero Pro.12.
in me Chriſtus. [ne oculus me videret] i. ne quis me in tantis ſuppliciis cerneret. [fuiſſem q̃ſi non Gal.2.
eſſem] i. ſi malum culpæ ſeu debitum ſuſtinendi purgatorii pœnas, fuiſſet ante mortem conſum
ptum in me, ita ꝙ à culpa & pœna abſolutus fuiſſem ac liber, tunc vtiq; fuiſſem in gloria ſtatim
poſt egreſſum à corpore. [quaſi non eſſem] i. ſic ꝙ nõ eſſem in pœnis, vt quaſi, dicat veritatem,
non ſimilitudinẽ tm̃: & q̃d ſeq̃tur, [de vtero trãſlatus ad tumulũ] non ſeparatim, ſed cõiunctim
legat cum clauſula p̃cedente, q̃ dicit, fuiſſem, vt ſit ſenſus, fuiſſem in gloria, ſicq; non eſſem trãſla
tus de vtero, i. de terra, ſcd̃m q̃d ſupra ait Iob 2. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus
reuertar illuc. Sicq; Eccũs 40. dicit: Graue iugũ ſuꝑ oẽs filios Adam, à die exitus de ventre matris
eoꝝ, vſq; in diem ſepulturæ in matrẽ oĩm. [ad tumulũ] i. ad ſubterraneũ ſeu baſſum ac tetrum pur
gatorii latibulũ, q̃ abſcõdor, detineor & affligor. Sic q̃ppe Saluator aſſerit diuitẽ in inferno ſepul Luc.16.
tum. Et Ezechiel. 32. Reproboꝝ ſepulchra in inferno poſita referunt, cum dicit: Loquent poten
tiſſimi robuſtoꝝ de medio inferni, ibi Aſſur & oĩs multitudo eius, in circuitu illius ſepulchra ei-
us, cum hu q̃ deſcenderũt in lacũ. [Nunq̃d non paucitas dieꝝ meoꝝ finiet breui?] Hoc anima lo
q̃tur ſciſcitando ac deſiderando, vt dies q̃bus in purgatorio erit, q̃ reſpectu æternitatis in patria
breues ſunt, celeriter finiant, q̃tenus concupitã beatitudinẽ ſortiatur. [Dimitte ergo me] i. releua
men aliq̃d mihi pœnæ huius concede. Aliquoties eñ animæ in purgatorio exiſtẽtes, aliquã con-
ſolationem ſuſcipiũt ex viſione angelica, & ꝑ ſuffragia eis exhibita, ſeu alio modo. [vt plãgam]
ſpũali ploratu [paululum dolorem meum,] quem habeo, nõ ſolum ex pœna ſenſus qua crucior,
ſed & ex pœna damni qua à gloria diuidor. Porro, vt tactum eſt, ex vehementia acerbitatis pœ-
naꝝ purgatorii, animæ cõſiſtentes in eo, frequenter à libero vſu rationis ſeu diligenti ꝓprii ſtatus
cõſideratione impediri creduntur: ex q̃ fit, vt ex immoderato dolore, planctũ (vt patuit) impedientę,
ſeipſas expedite ac ordinare nequeãt deplorare, magnitudine tormentoꝝ quaſi abſorptæ. Hinc
cupiunt, vt pœnis quas patiunt, clementer per interuallum aliq̃d releuatis, deflere ꝓpriam que-
ant calamitatẽ. Vnde ob defectum vſus ratiõis in cõdemnatis Salomon in Eccle hortat: Quod- Eccle.9.
cunq; poteſt manus tua, inſtanter opare: q̃a nec opes, nec ratio, nec ſapiã, nec ſciã, erũt apud infe
ros q̃ tu ꝓperas. Huiuſcemodi eñ ratiõis defect', lõge minor eſt in purgatorio q̃ inferno. Siq̃dem
in purgatorio poſitæ animæ, iugiter manẽt in charitate: & ꝑ cõſequẽs habẽt ſeptẽ dona ſpũſan-
cti, oẽſq; virtutes charitati connexas. Quicunq; eñ habet charitatẽ, habet & dona ſpũſancti, ſal-
tem ſecundũ aliquẽ gradũ, quemadmodũ Thomas & Bonauentura cæteriq; doctores cõcordi-
ter ſcribũt. Propterea in purgatorio ſitæ, per donũ ſapiẽ in aliqualẽ diuinoꝝ cõſiderationẽ, & ꝑ
donũ ſciẽ in ꝓprii ſtatus attentionẽ poſſunt vtcunq;, pœnis eaꝝ moderatis, ꝓcedere. [Anteq̃ va
dam, & non reuertar, ad terrã tenebroſam &c.] Hoc aĩa in purgatorio collocata precat, non ꝙ
poſt fletũ p̃fatum ſit vnq̃ in infernũ lapſura, ſed qm̃ certũ eſt, ꝙ poſt huiuſmodi planctũ nunq̃ in

Mat.1. tartarum tortificut à Matthæo narratur, ꝙ Ioſeph non cognouit beatiſſimã Chriſeramq́ Mari
am, donec peperit filium ſuum primogenitũ. In Pſal. quoq́ pater loquitur Chriſto: Sede à dextris meis,
Pſal.109. donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Poſtremo, verba hæc quibus infernalis lo
cus deſcribitur, diligentiſſime ſunt penſanda ac intime formidanda. Itaq́ oculis mentis proponamus
teterrima illa tartari loca, horridum chaos inferni, profundiſſimas foueas gehẽnales, deſpe-
rationis illius ineffabilẽ amaritudinem ppendamus, ſempiterna tormenta, inextinguibilẽ, æſtu-
antiſſimũ ignem. Imaginemur q̃ intolerabile nobis eſſet, per vnum diem in ardenti fornace ia-
cere: quõ ergo poterimus gehennale incendiũ æternaliter tolerare? Væ infelicissimis amatorib⁹
Mat.5. ſeculi huius. Beati vero q in hoc mundo lugent ſeipſos. De his infernalibus pœnis ſcriptũ eſt in
Apocal. 14. Cruciabitur iniquus igne & ſulfure, & fumus tormentoꝝ eius aſcendet in ſecula ſe-
Mat.13.22. culoꝝ. Et (vt loquitur Eſai. 66.) ignis dãnatoꝝ nõ extinguet, & vermis eoꝝ nõ morieť. Ibi, vt ait Sal
uator, erit fletus & ſtridor dentiũ. Taliter ergo viuamus, ac ſi p diẽ iam in inferno adfuiſſemus,
pœnasq́ illas experti eſſemus: immo ſic eas frequẽter imaginemur, quaſi eas pſentialiter intueremur.

¶ Elucidatio literalis cap. II. Rñdens aũt Sophar Naamathites, dixit. . Art. XXVII.

FOrti pugili & victorioſo athletæ, contra quẽ ſucceſſiue plures congrediunť, eo ꝙ priores de-
iecerit, S. Iob comparať. Vnde nunc cum duos contra diſputando pugnaſſet, tertius contra
eum procedit, atq́ ab increpatione & contumelia exorditur. [Rñdens aũt Sophar Naamathites,
dixit: Nunquid qui multa loquiť, non audiet?] i. decet vt multiloquus verbis ſuis ſuperfluis finẽ im
ponens, curet audire & informari. [aut vir verboſus iuſtificabitur?] i. non decet loquacẽ reputari
Pro.29. iuſtum, immo nec iuſtus, nec ſapiens eſt, cum ſcriptum ſit: Vidiſti aliquem velocẽ ad loquẽdum?
Pro.10.
Pro.29. Stultitia magis ſperanda eſt, q̃ illius correctio. Et iterum Salomon ait: In multiloquio nõ deerit
peccatum. Itemq́: Totum ſpm ſuum profert ſtultus, ſapiens differt & reſeruat in poſterũ. Deniq́
his verbis quaſi in communi prolatis, Sophar notat & pungit B. Iob, innuens ꝙ in diſputatione
hac multiloquus fuerit & verboſus. [Tibi ſoli tacebunt hoies?] quaſi dicat, non es tantæ authori-
tatis, vt tibi nullus contradicat, aut erroribus tuis reſiſtat, [& cum cæteros irriſeris] i. cum deriſu
ſeu aſpernatione redargueris, quaſi virtuoſior ac ſapientior eis: diſputationes autem rhetoricæ,
cuiuſmodi iſtæ ſunt, cum irriſione aduerſarij fiunt, ſecundum Albertum. [à nullo confutaberis?]
tanquam dicat, nequaquam hoc decet, cum non ſis tantæ ſapientiæ & virtutis, quin poſſis con-
fundi, reprobari & vinci, & ego te confutabo. Sophar autem duos amicos & ſocios ſuos reputa-
Iob.6. uit deriſos à Iob, quoniam dixit ante: Conſiderate ſemitas Theman, itinera Saba, & expectate
paulisper, confuſi ſunt, quia ſperaui, quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cum ex vobis nullus
ſit qui poſſit arguere me? Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba p-
fertis. Sed talia atq́ ſimilia dixit non ex elatione aut cum culpabili deriſione, ſed ex charitate, ze
loq́ veritatis, vel cum iuſta etiam ironia. Subinde equidem licet errantem ac pertinacẽ deridere,
vt corrigatur, ne cæteri decipiantur, cum rationabiliter informari ac corrigi dedignatur. Con
ſequenter proponit, cur debeat cõfutari. [Dixiſti enim: Purus eſt ſermo meus] i. à falſitate & ini-
quitate alienus & mundus, quamuis Iob formaliter hoc non dixit, æquiualenter tamen aliquid ta
Iob.6. le aſſeruit ſupra: Non inuenietis, inquiens, in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtul-
titia perſonabit. [& mundus ſum in conſpectu tuo] i. immaculatus coram te Deus. Hoc (ſecũdum
Gregor⁹ Gregorium) Sophar falſe imponit beato Iob, immo Iob dixit oppoſitum. Nam ait in ſuperiori
bus: Peccaui, quid faciam tibi o cuſtos hominum? Et: Si iuſtificare me voluero, os meum conde-
Iob.7. mnabit me. Veruntamen aliqua protulit Iob, ex quibus Sophar interpretabatur eum dixiſſe ver-
Iob.9. bum textus inductum æquiualenter. Superius nanq́ (ſicut iam dictum eſt) dixit: Quare detraxi-
ſtis ſermonibus veritatis, cum nullus ex vobis ſit qui poſſit arguere me? Et alibi: Verebar, ait, oĩa
opera mea, ſciens ꝙ non parceres delinquenti. ſed videtur Iob ita ſenſiſſe, vt Sophar ſibi impo-
Iob.6. nit. Nam infra affirmat: Si in manibus meis adhæſit macula, & capitur ibi, ſi, pro non. Et denuo:
Iob.9. Neq́ repræhendit me cor meum in omni vita mea. Et rñdendum ꝙ Iob non ſe dixit venialibus
Iob.31. culpis prorſus immunem, immo in illis ſe faſſus eſt eſſe culpabilem, ſed à talibus ſe excuſat pec-
Iob 37. catis, q̃lia ſibi amici ſui impoſuerũt, putantes eũ tam grauiter exceſſiſſe, ꝙ tantã meruerit aduer-
ſitatem & plagam. Deinceps Sophar oſtẽdit ſe iſta loqui non ex rancore, ſed amore cum deſide-
rio correctionis ipſius Iob, ex zelo quoq́ diuini honoris. [Atq́ vtinã Deus loqueretur tecum] i. te in-
Pſal.84. tus inſtrueret, iuxta illud: Audiam quid loquať in me dñs Deus. Et rurſus: Beatus homo quem tu
Pſal.93. erudieris dñe, & de lege tua docueris eũ. [& aperiret labia ſua tibi] i. p ſeipſum tibi aperte & cla-
re pãderet veritatẽ, ſicut in prima ſua epiſtola ſcribit Ioãnes: Vnctio ei⁹ docet vos de oĩbus. Apls
1.Ioan.2.
2.Tim.2. quoq́ ad Timot. Dabit tibi dñs de oĩbus intellectum. Labia aũt Deo metaphorice aſcribunť, ſicut
lingua & os, quæ in Deo ſpũaliter ſunt ſumenda, & indiuiſe ſine identice, ſuntq́ intellectus diui-
nus ſeu ſapientia eius. Vel labia Dei ſunt opera eius, in quibus diuina relucet perfectio, ſicq́ per
ea reuelanť diuina hoĩbus. [vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ ſuæ] i. veritates ſeu notitias ſapien
tiales, quæ naturali ratione inueſtigari & ſciri non queũt ab hoĩe. Inuiſibilia etenĩ Dei naturali-
ter cognoſcere non valemus niſi per creaturas, quæ cum in infinitum deficiant ab excellẽtia cre-
atoris, certum ꝙ plurima nobis incognita manet, quæ in Dei ſapiẽtia continenť, & circa Deum

conſiderāda occurrunt, & ita dicunt ſecreta ſapiētiæ Dei, quæ quibuſdam ad hoc deſup electis
ſupnaturaliter reuelant. Vnde & Dauid Deo humiliter, gratoq́ animo confitet: Incerta & oc- Pſal. 50.
culta ſapiētiæ manifeſtaſti mihi. Amos quoq; 3. ait: Non faciet dñs verbum, niſi reuelauerit ſe-
cretum ſuum ad ſeruos ſuos pphetas. [& ꝙ multiplex* ſit lex eius.] Lex Dei dupliciter conſide- * eſſet
ratur. Primo exēplariter, prout in Deo accipit ratio ſapiētialis, qua diſponit, regit & regulat cun
cta creata, & hæc lex quãuis ſit prima, vniuerſalis & ſimpliciſſima, ſcilicet omniū cōphenſiua
& ordinatiua, nihilominus multiplex, diſtincta & ppria appellat: quoniā vſq; ad omnia etiam
infima ac minima ſe extēdit, vniuerſa ordinans & complectēs. Vnde quicqd inordinate fit & cū
culpa quantumlibet parua, à diuina lege ſic ſumpta recedit, diſſentit, ſeu aliquo modo contra-
riatur, quãuis homo ſæpius non attēdat. Secundo accipitur lex Dei pro lege diuinitus impreſſa
& data, videlicet pro lege naturali & ſcripta ſeu Euangelica: quæ & ipſa multiplex dicit, quan-
tum ad particularia præcepta ſub ea contēta, & quoniā virtualiter continet multa. Omne quoq;
peccatum, quãtumcunq; paruum, phibet vel diſſuadet & punit. Hæc etiā lex primo & maxime
eſt de charitate Dei & proximi, in qua vtiq; charitate oēs virtutes virtualiter ac radicaliter con
tinent. Cum itaq; peccatū ſit trāſgreſſio legis diuinę, non poteſt plene cognoſci, niſi agnoſcatur
lex Dei: quā qui cognoſcit, ſcit ꝙ difficile & ꝙ impoſſibile ſit purum eſſe à culpa, cum omne pec-
catum quãtumlibet modicū, ſit receſſus à lege Dei, quæ omnē inutilē cogitationē, inordinatam
affectionē, ocioſam loquutionē, illicitā opationē, omnemq́; omiſſionē culpabilē rephendit, cum
difficillimū ſit in nullo horum deficere ſeu peccare. Quoniā ergo Iob dixit ſermonē ſuū purum
& vitā innocētem, concluſit Sophar, ꝙ pprietates legis diuinæ nō noſceret. Ideo optando diſſe-
ruit: Vtinā Deus loqueret tecū, vt oſtenderet tibi ꝙ multiplex ſit lex eius: tanquā dicat, Tunc o Iob
cautius loquereris, & non ita te coram Deo iuſtificare pſumeres. Sicq́; verba Sophar ſunt valde
ſubtilia, profunda & vera, quo ad hoc ꝙ legē Dei dicit multiplicē, ſed male hoc applicat ad Iob.
Hinc & p Oſee dñs ait: Scribā eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ cōputatæ ſunt. [& in- Oſee 8.
telligeres] i. ex allocutiōe inſtructiōeq́; Dei, & ex intelligentia multiplicis legis eius cognoſceres,
[ꝙ multo minora] ſupplicia pati [exigaris * à Deo, ꝙ meret iniquitas tua] i. citra condignum * ab eo
à Deo plagatus es, & minora tibi induxit aduerſa quàm meruiſti, & in hoc Sophar apertiſſime
cōtradicit verbis Iob, qbus ante iam dixit: Vtinā appēderent peccata mea, qbus iram merui, & Iob 6.
calamitas quā patior, in ſtatera: quaſi arena maris hæc grauior appareret. Frequēter quoq; ſe di
xit ſine ſuis pcuſſum demeritis. Inſuper, ꝙ Iob ſecreta ſapientiæ Dei pſcrutari nequiuerit, So-
phar deducit. [Forſitan veſtigia Dei cōphēdes.] deridēdo atq; negādo hoc dicit. Quēadmo-
dum aūt veſtigia appellamus ſigna euntis p viam, ex qbus tranſitus tranſeuntis & ſpecies eius
noſcunt: ſic veſtigia Dei ſunt quædam pprietates vel ſigna, ſeu naturæ in creaturis inuentæ, ad
creatoris notitiam deducētes, iuxta illud Sapiētis: Vani ſunt omnes homines, quibus non ſub-
eſt ſciētia Dei, & de eis quæ vident bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt: A magnitudine Sap. 13.
enim ſpeciei creaturæ poterit creator cognoſcibiliter videri. Propter quod ad Romanos 1. ait
Apoſtolus: Inuiſibilia Dei p ea quæ facta ſunt, conſpiciunt, ſempiternaq́; virtus eius & diuini-
tas. Nempe effectus ſuam cauſam oſtēdit, cum ſit participata ſimilitudo ppriæ cauſæ, eo ꝙ agēs
ſimile ſibi producat. Prædicta aūt Dei veſtigia homo in vita hac compræhendere omnia plene
non valet, immo nec de viliſſimis rebus poteſt perfectam habere notitiam, vt cur arboris foli-
um ſit taliter figuratum, tantæ quantitatis, talis diſtinctionis, formationis, virtutis. Ideo ſcri-
ptum eſt in Eccleſiaſte: Cunctæ res difficiles, non poteſt eas homo explicare ſermone. Et in Sa- Eccle. 1.
piētię libro: Difficile inuenimus quæ in terra ſunt, & quæ in pſpectu ſunt, inuenimus cū labore: Sap. 9.
quæ aūt in cælo ſunt, quis inueſtigabit? Sed & Eccleſiaſtici 18. habetur: Quis ſufficiet enarrare
opa Dei? non eſt minuere neq; adiicere, nec eſt inuenire magnalia Dei. [& vſq; ad pfectum omi-
potētem reperies] i. ad plenam & compræhēſiuam Dei cognitionē perſcrutādo deuenies, qua-
ſi dicat: Impoſſibile hoc eſt, quia ſi etiam cuncta creata perfecte cognoſceres, adhuc à ple-
na creatoris notitia infinite diſtares. Creaturæ enim intantum ad DEI perducunt notitiam,
quantum de diuina perfectione in eis reſplendet. Cum ergo à perfecta perfectionis diuinæ im-
menſæ repræſentatione deficiant infinite, certum ꝙ ad plenam Dei contemplationem non du-
cant. Nec Deus in vita hac reperibilis aut cognoſcibilis eſt, quo ad quid eſt, ſeu compræhenſiue
& per eſſentiam. Propter quod ait ad Moſen: Faciem meam videre non poteris: non enim vide Exo. 33.
bit me homo, & viuet. Deniq;, illud pfecte cognoſcit, quod tantū cognoſcit, quãtum eſt cogno-
ſcibile. Cum ergo Deus incomparabilis, ſupeſſentialis, immenſus, ſit purus & incircūſcriptibilis
actus, ipſaq́; veritas illimitata, & ipſum eſſe plenum, perfectum, interminatum, conſtat ꝙ ſit infi
nitæ cognoſcibilitatis: ideo non niſi ab intellectu infinitæ capacitatis, perſpicacitatis ſeu intelle
ctiuitatis, poteſt perfecte ac cōphēſiue cognoſci ſecūdum hūc modū. [Excelſior cælo eſt. Et qd
facies] contra eum, cum cœperit te (niſi pœnitueris) condemnare? [Profundior inferno, & vnde
cognoſces?] i. ex qua creatura eum perfecte reperies. [Longior terra menſura eius, & latior ma
ri.] His verbis immenſitatem maieſtatis diuinæ & incōpræhenſibilitatē Dei metaphorice ſub cor

poralium rerum nominibus innuit & fatef. Idcirco iſta intelligēda nō ſunt, quaſi in Deo ſit aliqua corporalis dimēſio aut quātitatiua exiēſio, vel materialis mēſura, cū Deus ſupergioriosus & ſanctus ſit ſupſimpliciſſimus ſpūs, mundiſſima mēs, primū & ſimpliciſſimū eſſe: ſed p pdicta inſinuatur, ꝙ Deo conueniat incomparabilis celſitudo, omnipotēs virtus, ſpiritaliſꝗ magnitudo ſine limitante mēſura. Propter quod ab homine pfecte cognoſci nō poteſt, ſed cunctis infinite præeminet, nec mundi huius circūſcribit aut finitur liminibus. Poſſent aūt p cælum, infernum, terram & mare, cōtenta in eis intelligi. De infinitate vero Dei & intelligētia verboꝝ iſtoꝝ, multa ſuperius dicta ſunt. [Si ſubuerterit omnia] i. ad nihilū redegerit, ſicut ex nihilo ea fecit, quod vtiꝗ poſſet ſecūdum abſolutā ſuam potētiam, p ſolam ſuæ cōſeruationis ſubtractionē. Omnia
Sap. 11. eñ inceſſanter & maxime ab ipſo dependēt. Propter quod à Sapiēte dicit ei: Quomodo aūt poſſet aliqd pmanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatū non eſſet, conſeruaret? Vnde 1. Timæi Plato inducit, ſummū Deum, quē patrē opificemꝗ appellat, loquētem: O dij deoꝝ, natura quidem corruptibiles, mea aūt voluntate incorruptibiles. Ariſtoteles quoꝗ: Ab hoc, inqt, ente dependēt cælum & terra, & tota natura vniuerſi. [vel in vnum coarctauerit] i. ad confuſum ſeu inordinatū chaos ea reduxerit, put aliqui exponunt principiū Geneſis de mundi creatione, quod primo omnia corporalia fuerūt indeterminata, poſtea p interualla dieꝝ diſtincta. [qs contradicet ei?] i. nullus efficaciter cōtradicere poterit, qa & contradictorē Deus in inſtāti annihilare poſ
Sap. 12. ſet. Hinc Sapiēs dicit Deo: Quis tibi imputabit, ſi perierint nationes quas tu feciſti? [vel qs dicere ei poteſt, Cur ita facis?] i. nullus repꝛehendere poteſt opus ipſius. Cum eñ Deus ſit omnipotēs, nullus ei valet reſiſtere, cum ſit eſſentialiter ipſa ſapiētia, errare nō poteſt, nec emēdari, increpari ſeu corrigi, eū ſit ſubſtātialiter virtus & ſanctitas. Ipſe eſt principiū & menſura omnis virtutis & ſanctitatis. Ideo eo ipſo quo ipſe qd facit, ſeqtur ꝙ illud ſit bene & irrepꝛehenſibiliter factum.
Eſa. 45. Vnde Eſaias aſſerit: Væ qui cōtradicit factori ſuo. [Ipſe eñ nouit hominū vanitatē] i. ſacta inania, p quæ à vero ac vltimo beatifico fine impediunt. Vanitas quoꝗ interdū accipit nō pro culpa, ſed p quadā generali conditione, concomitāte creaturā ſeu eſſe creatū, inquātum ex nihilo eſt. Sic eñ ex ſe competit ei qdam defectus à vero ſtabili & incōmutabili eſſe, qui vanitas dicit.
Eccle. 1. Vnde in Eccleſiaſte habet: Vanitas vanitatū, dixit Eccleſiaſtes, vanitas vanitatum & omnia va-
Pſal. 38. nitas. Et Pſalmiſta: Veruntamē vniuerſa vanitas omnis homo viuēs. Porro de vanitate culpabi-
Hiere. 2. li, q eſt inordinatus receſſus ab æqoitate & veritate, dñs ait p Hieremiā: Quid inuenerunt patres veſtri in me iniqtatis, quia ambulauerunt poſt vanitatē, & vani facti ſunt? [& vidēs iniqtatem, nōne cōſiderat] eam ad iudicādum & vlciſcēdum? quaſi dicat: vtiꝗ, qa ſapiētia & iuſtitia Dei Id
Sopho. 1. exigunt. Ideo p Sophoniā teſtat: Diſperdā eos qui auertunt de poſt tergū dñi, & qui nō exquiſierūt dñm. [Vir vanꝰ] i. mēte auerſus à ſummo vero & inuariabili bono, caducis inhærēs, virtutibꝰ carens, vitijs deditus, qui omni luto & ſtercore vilior eſt, [in ſupbiam erigit] i. mēte extollit ſeipſum vltra pprium gradū atꝗ menſurā, quaſi creatori ſuo ſubdi obligatus nō eſſet, oblitus propriæ infirmitatis, & pericula qbus expoſitus eſt, non ppendēs. Cum eñ à Deo auerſus eſt, vitiorū caligine obtenebrat: & ea q̄ habet & quod eſt, ſic aſpicit, quaſi ea à Deo nō eſſent, menteꝗ cæcus, ſua & ſe plus reputat q̄ ſit verum: qui ſi aduerteret, quātum p ſolā ſuam ſupbiam vilificet, ſciret & fateret ſe indignū à terra portari aut inter hoies conuerſari. [& q̄ſi pullū onagri,] i. fœtū ſylueſtris aſini, qui in deſerto, ſylua ſeu cāpo genitus, libere diſcurrit, nec ſeruire compellit, nec loro compeſcit. [ſe liberum natum putat] i. non obligatū ſubijci Deo, loro diſciplinæ frenari, iugo legis diuinæ conſtringi, ſed in ppria voluntate libere vult vagari, viuere & peccare: qui etſi verbis dicat ſe Deo ſubdi debere, aut p ſciētiam id agnoſcat, opibus tamē negat: quia ſic conuer-
Hiere. 2. ſatur, ac ſi ſe inſtar pulli onagri liberum arbitret. De talibus dñs loquit in Hieremia: A ſeculo cōfregiſti iugum, rupiſti vincula, & dixiſti, non ſeruiam. His verbis notat, pungit & reprobat ſanctum Iob, quia ſupra iam dixit: Auferat à me Deus virgam ſuam: loquar, & non timebo eum,
Iob 9. quod Sophar ſic ſumpſit, quaſi Iob de pari vellet cum Deo contēdere. Ideo ſubdit: [Tu autem firmaſti] i. indurasti [cor tuum] in malitia, quoniam ptinaciter manes in tua præſumptione, proprijꝗ erroris defenſione, [& expandiſti ad eum manus tuas] in oratione, quaſi innocens eſſes,
Eſa. 1. quaſi dicat: Talis expanſio ſiue oratio extat inutilis, prout p Eſaiam dñs ait: Cum extēderitis manus veſtras, auertam oculos meos. manus eñ veſtræ, ſanguine plenæ ſunt. Qui ergo vult exaudiri à Deo, ſtudeat opera verbis conformare, docilis eſſe, diuinæ voluntati ſe ſubdere. Hinc Sophar ſubiungit congruū modum orādi, pœnitēdi & redeundi ad Deum. [Si iniquitatē, quæ eſt in manu] i. operatione [tua,] vel in poteſtate tua, quātum ad hoc ꝙ libere potes eam dimittere, [abſtuleris à te] pœnitēdo atꝗ ceſſando à malo præterito ſeu præſenti, & bonum habendo ppoſitum emendandi in poſterum. [& non manſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia] i. bona iniu-
Auguſtinꝰ. ſte acquiſita reſtitueris. Non eñ dimittit peccatū, niſi reſtituat ablatum, vel p tabernaculum deſignat familia, quā paterfamilias debet in æqoitate ſeruare. Nam & p domeſticoꝝ delictis dominus domus quandoꝗ diuinitus flagellat, qm̄ negligens eſt in correctione ſuoꝝ. [tunc leuare poteris faciē tuam] corporalē ad cælū in prece, faciē quoꝗ ſpūalē, videlicet intellectū ad Deum,

[abſꝗ

[abſq; macula] culpæ, quæ diuidit inter Deum & hoīem, & precē facit inexaudibilē, iuxta illud
Threnoꝝ 3. Nos inique egimus, & te ad iracundiā ꝓuocauimus, idcirco tu inexorabilis es. [&
eris ſtabilis] mēte Deo fortiter adhærēdo, nec à medio virtutis tam cito recedes, ſed in oratio-
ne gratiā te intus corroborātem ſuſcipies, ſicut ait Apſus ad Hebræos 13. Optimū eſt gr̄a ſtabili-
ri cor. Peccatū aūt menti inſtabilitatē inducit, & ad illicita pronā facit. Ideo ſcriptū erit Peccatū Thre.1.
peccauit Hieruſalē, ꝓpterea inſtabilis facta eſt. Sophar tamē (vt æſtimatur) intellexit iſtud etiam
de ſtabilitate in bonis terrenis, quæ nō putauit cuiquā auferri niſi ꝑ culpa. [& nō timebis] aduer
ſarioꝝ incurſus. Vel, non timebis Deū timore ſeruili, in die quoq; iudicij eris ſecurus, ſecūdum
illud Sophoniæ 3. Dñs in medio tui eſt, nō timebis malū vltra. [Miſeriæ quoq;] i. prioris calami
tatis & plagæ, quā vſq; nunc ſuſtines, [obliuiſceris] præ abūdantia ꝓſperitatis, quēadmodū Io-
ſeph teſtat: Obliuiſci me fecit Deus omniū laboꝝ meoꝝ & domus patris mei. Et hæc obliuio du Gene.41.
pliciter intelligi poteſt. Primo, ꝙ prioris aduerſitatis non erit memoria in grauamē, ſed magis
in gaudiū: quia iucundum eſt patiētibus ſuſtinuiſſe aduerſa, dicēte Pſalmiſta: Lætati ſumus pro Pſal. 89.
diebus qbus nos humiliaſti, annis qbus vidimus mala. Secūdo, ꝙ memoria talis abſorbebitur, ac
ceſſabit per occupationē in abundantia ꝓſperitatis, ſicq; videt Sophar iam loqui. Nā ſubditur:
[& quaſi aquaꝝ quæ pterierunt, non recordaberis] i. memor non eris prioris aduerſitatis, ſicut
homo ſcilicet obliuiſcitur pluuiæ quæ cecidit, vel fluuij quod curſim transfluxit. Iuxta hunc
modum loquēdi ait Chriſtus: Mulier cum parit, triſtitiā habet, quia venit hora eius: cum autem Ioan.16.
pepererit pueꝝ, iam non meminit preſſuræ ꝓpter gaudiū. [& quaſi meridianus fulgor conſur-
get tibi ad veſperam.] Claritas ſolis in meridie fortiſſima eſt, totumq; implet hemiſphærium.
Per hunc ergo fulgorē notatur ſtatus floridus, pcipue proſperitatis in bonis animæ & corporis,
quem Sophar diſſeruit Iob præſata agēti, in veſpera (i. in ſenectute) ſua donādum: quod conſe-
quenter quaſi exponit: [Et cum te conſumptum putaueris] i. per infirmitatē & aduerſitatē iam
defeciſſe, & ꝓtinus moriturum, [orieris vt lucifer] i. grandi decore tēporalium fulcieris, & ſpi-
ritaliter renouaberis, & quaſi de nouo ſplendiflue ſurges ac reflorebis, iuxta illud Prouerbioꝝ
4. Iuſtoꝝ ſemita quaſi lux ſplendēs, procedit & creſcit vſq; ad pfectam diem. [& habebis fiduciā]
i. cordis certitudinē, certamq; confidētiam de futuro bono ſeu pmio poſt mortem. [propoſita
tibi ſpe] huiuſmodi boni ſeu ſpe pietatis ac liberalitatis diuinæ, prout ad Hebræos 4. dicit Apo
ſtolus: Firmiſſimū habemus ſolatiū, qui confugimus ad tenēdam ꝓpoſitā nobis ſpem. Deinceps
ſubiungit de mercede æquitatis poſt mortē: [& defoſſus] i. ſepultus, [ſecurus] ab hoſtium affli-
ctione [dormies] requie ſanctoꝝ in limbo patrū, donec ꝑ Chriſtū ad patriam beatoꝝ deuenias.
[Requieſces] in ſpe, donec fruaris & re, & in bonis Dei tandē æternaliter requieſces. [& nō erit
qui te exterreat,] quia beatis & glorificatis nulla poteſt pœna accidere, ſuntq; ꝑpetuo aſſecura-
ti de ſua felicitate. [Et deprecabunt faciē tuā plurimi] i. multi tuum patrociniū inuocabunt, & te
vt interceſſorē rogabunt, ſecūdum quod viatores ſoliti ſunt ſanctoꝝ implorare auxilium. Vn-
de & ſupra Eliphaz dixit ad Iob: Ad aliquē ſanctoꝝ cōuertere. [Oculi aūt impioꝝ deficiēt] i. ocu Iob 5.
li eoꝝ interiores, bonum optatum poſt mortē nō obtinebunt, quia nō pure & vere illud inten-
debant, ſed pſentia prępoſuerunt futuris. [& effugium peribit ab eis] i. damnationē nō valebūt
euadere, quēadmodum loquit Eſaias: Quid facietis in die calamitatis de longe venientis? ad cui- Eſa.10.
us fugietis auxilium? Et 2. Machabæoꝝ 2. libro ait vir timoratus: Manum omnipotētis neq; vi
uus, neq; defunctus effugiam. [& ſpes illoꝝ] vana & falſa, qua ſperauerunt nō in Deo, ſed in re
creata, & bonum caducū finaliter quæſierunt. Hæc ſpes nō eſt theorica virtus, immo nec virtus,
ſed fallax fiducia, de qua dicit in Sapiētiæ libro: Spes impij tanquā lanugo eſt, quæ à vento tolli- Sap.5.
tur, & tanquā ſpuma. Hæc itaq; ſpes illoꝝ, eſt [abominatio animæ] i. abominabilē Deo atq; da-
mnabilē efficit animā, eſtq; omni animæ bonæ abomināda. Poteſt quoq; exponi de ſpe, quæ eſt
virtus theologica, loquēdo de ſpe informi, ſecūdum quod impij ſperant ſaluari, cum tñ viuāt in-
iuſte. Diffinitio aūt ſpei, qua dicit, Spes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia Dei &
bonis operibus ſeu meritis ꝓueniens, datur de ſpe formata. Poſtremo, ex præinductis eloquijs
Sophar clariſſime patet, ꝙ poſuit vitā poſt hanc vitā. Et eñ qui nec corpore nec anima viuit, nō
competit ſecure dormire, nec ei ꝓmittitur nō terreri, nec competit ei vt alij eum exorēt, nec So-
phar dixiſſet ad Iob, ꝙ poſt mortē ſuā plurimi faciē eius eſſent deprecaturi, niſi ſenſiſſet animā
poſt corpus ſubſiſtere, viuere, coronari. Illi quoq; q aſſerunt, amicos Iob non poſuiſſe vitam fu-
turam, exponunt hanc literam non parum (vt reor) extorte, quēadmodum ꝓuide intuēti ſcri-
pta eoꝝ conſtabit. Porro ſanctus Gregorius & Albertus Magnus vir ingenioſus, exponunt iſta,
ita ꝙ Sophar poſuit animam immortalem.

¶ De ſpirituali huius capituli intelligentia. Arti. XXVIII.

RESpondens Sophar Naamathites, dixit: Nunquid qui multa loquitur, non audiet, aut vir
verboſus iuſtificabitur?] Per Sophar ſignantur ſapiētes in oculis ſuis, zelumq; Dei haben Eſaiæ 5.
tes, ſed non ſecundum ſcientiam: qui verba increpatoria, inſtructoria, & dictis ſuis obuian Roma.10.
tia æquanimiter audire non valent: ſed pauca verba iuſtorum: quibus ipſi redarguuntur, quaſi
mul-

multa atq; ſupflua criminant:& ꝓlatores verboꝝ talium reputant vitioſos, atq; vt eos iuſte repræhẽdere videant, verba authentica contra eos ꝓponunt. Vnde & verba hæc Sophar, in ſeipſis vera, notabilia atq; moralia ſunt, ſed indebite applicant aduerſus moralem ac ſapientem. Itaq;
Pſal. 139. vir verboſus non iuſtificat, Pſalmiſta dicẽte: Vir linguoſus non dirigetur in terra: quia dum quiſq;
Gregori. per verba defluit, ꝑdita grauitate ſilentij, cuſtodiam mẽtis amittit, ſecũdum Gregorium. Hinc
Prou. 21. ſcriptum eſt in Prouer. Qui cuſtodit os ſuum & linguã ſuam, cuſtodit ab anguſtijs animã ſuã.
Prou. 13.
Prou. 17. Et alibi Salomon ait: Qui inconſideratus eſt ad loquẽdum, ſentiet mala. Et denuo: Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudẽs eſt. In Eccleſiaſtico quoq; ſcriptum eſt: Odibilis eſt, q̃ pro-
Eccl 20. cax eſt ad loquẽdum: & qui multis vtitur verbis, lædit animã ſuam. Deniq;, ſicut vas carens operculo, immundiitijs deturpat: ſic anima quæ ori ſuo virtutẽ ſilẽtij non ſupponit, nec illud tẽpore congruo clauſum tenet, vitijs inquinat. Porro religioſis & maxime ſolitarijs attẽdẽda ſunt iſta,
Iaco. 1. cum Iacobus dicat: Si quis putat ſe religioſum eſſe, non refrenans linguã ſuam, ſed ſeducẽs cor
Eſaiæ 32. ſuum, huius vana eſt religio. Et Eſaias ait: Erit cultus iuſtitiæ, ſilẽtium. Præterea verbo Sophar quo ait: Nunq̃d qui mala loquitur, non audiet, conſonat illud Iacobi: Sit oĩs hõ velox ad audien-
Iaco. 1. dum, tardus autẽ ad loquẽdum. Deniq;, impatiẽtes, vitioſi & ſcioli, eos à q̃bus repræhendunt, ſuperbos & ſui irriſores frequẽter exiſtimant. Idcirco in ꝑſona cuiuslibet talis, repræhenſorẽ ſuum impie redarguẽtis, ſubiungit: [Tibi ſoli tacebunt homines? & cum cæteros irriſeris, à nullo
Gregori. confutaberis?] quaſi dicat: Non es talis aut tantus, vt deceat me tacere. Vbi Gregorius ait: Cum vera vox iuſtoꝝ prauorum ſe auribus admouet, memoriã culpa mordet, & in redargutione vitiorum, quo intus cognitione mens tangitur, foris ad contradictiõis ſtudium ꝓuocatur: ferre vocem non valet, quia tacta in vulnere ſui reatus dolet: & per hoc quod generaliter contra ꝑuerſos dicitur, ſe impeti ſpecialiter ſuſpicatur. Hinc quoq; ſæpe correptori falſa imponit, ſicut & Sophar ait ad Iob: [Dixiſti, purus eſt ſermo meus, & mundus ſum in cõſpectu tuo.] quod Iob non dixit eo modo quo ſibi obijcitur. Inſuper, vitioſi fictiq; boni, ne ex paſſione loqui putent, bona
Iob 6. verbotenus ſuo correptori aliquando imprecant, ſicut & Sophar ait ad Iob: [Vtinam Deus loqueret tecum, & aperiret labia ſua tibi.] Hoc vtiq; nos ex vera charitate optare, orare & dicere his debemus, quos à veritate & æquitate deuiare, nobiſq; improperare videmus. Optare namq; debemus, vt eorum corda Deus gratioſe illuminet, ſanet & ſaluet. Deniq; Deus superſapiens & excelſus, frequẽter ſecretiſſime & interne loquitur his, qui ſynceriter & ardẽter diligunt eum, qui toto affectu ei intenti ſunt, & eius amore penitus aſpernant, quicquid à Deo impedit mentem: quoꝝ purificata ac ſtabilita eſt mens, quoꝝ voluntas in ſerenum bonitatis affectum conuerſa eſt, totaq; quibus viluit mundus, & quicquid mundanũ eſt: qui in dono ſapiẽtiæ fulgẽt, diuinæq; lucis radijs ꝑfunduntur, atq; ad myſticam theologiam deueniunt, in qua Deus oſtẽdit ſe mẽti ſimplificatæ in ipſo, ſecũdũ capacitatẽ illius ad ſupernaturalẽ diuinitatis cõtemplationẽ erigẽs, eam in qua indicibiliter Deo vnitur & fruitur, guſtans veraciter quàm dulcis ſit Deus. Hinc ſubdit: [vt oſtẽderet tibi ſecreta ſapiẽtiæ.] Secreta ſapiẽtiæ, intelligi poſſunt vel occulti vel imperſcrutabiles effectus ſapiẽtiæ Dei, vel ipſa Dei ſapiẽtia infinita, incompræhẽſibilis, ſuperſecretiſſima, quo ad quid eſt nobis ignota: quæ licet ſit ſimplex & vna, tamẽ pluraliter deſignat, cum dicit, ſecreta ſapiẽtiæ, i. ſapiẽtiã in qua oĩm ſecretoꝝ ſecretiſſimæ ac ſapiẽtiſſimę rationes idealiter atq; fontaliter continẽtur, ſicq; ob diuerſitatẽ ſcitorum ſeu obiectoꝝ creatoꝝ, pluraliter nominat, ſicut in Deo dicunt plures ideæ. Itaq; ſecreta ſapiẽtiæ ſuæ Deus nobis reuelat dupliciter. Primo, ad ſuæ ſapiẽtiæ contẽplationẽ nos eleuando. Secundo, occultoꝝ ſuoꝝ effectuum ſecretas rationes in ipſo originaliter conſiſtẽtes, noſtrę menti aperiendo, quẽadmodum varias rationes incar-
Gregori. nationis Chriſti & cæteroꝝ myſterioꝝ eius, ſanctis patribus reuelauit. Hinc ait Grego. Secreta ſapiẽtiæ ſupnæ ſunt opera, cum Deus quos creauit, deſerit: cum bona quæ ꝑueniẽdo cœperat, nequaquã proſequẽdo conſummatiorum claritate nos ſuæ illuſtrationis illuſtrat, & tamẽ permiſ-
☞ ſis carnis tentationibus, cæcitatis tenebris pulſat: cum dona quæ cõtulit, nõ cuſtodit: cũ & mẽtis noſtræ ad ſe deſideria excitat, & tamẽ occulto iudicio difficultate nos noſtræ imbecillitatis anguſtatq;. ſecreta ſapiẽ eius pauci valent inq̃rere, ſed nullus inuenire: q̃a quod ſup nos de nobis ab immortali ſapiẽtia non iniuſte diſponit, iuſtũ ꝑfecto eſt, vt à nobis adhuc mortalibus igno-
Roma. 11. retur. Hinc Paulus exclamat: O altitudo diuitiaꝝ ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ Dei, quàm incompręhenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Et in Sapiẽtia habetur: Senſum tuum dñs quis
Sap. 9. ſciet, niſi tu dederis ſapiẽtiam, & miſeris ſpiritum tuum de cælis? Hieremias quoq; ait: Quis af-
Hiere. 23. fuit in conſilio dñi, & vidit & audiuit ſermonẽ eius? [Et q̃ multiplex ſit lex eius.] Præter expoſitionẽ verbi huius præcedẽti articulo poſitam, poteſt hoc ipſum exponi de legis diuiſiõe in varias leges. Eſt enĩ lex æterna, lex naturalis, lex humana, lex diuina ſeu ſupernaturalis, quæ diuiditur in legẽ Euangelicam atq; Moſaicam. Lex q̃ppe æterna, eſt ratio gubernationis rerum in diuina mente conſiſtens. Hæc etenĩ lex eſt ratio diuinæ ſapiẽtiæ, inquãtum eſt directiua actuum ac
Sap. 12. motuũ omniũ creaturaꝝ. Vnde in libro Sapiẽtiæ ſcriptũ eſt: Cum ſis iuſtus o dñe, omnia iuſte diſponis. Porro lex naturalis eſt quædam participatio legis æternæ, naturis reꝝ creataꝝ natu-

rali-

raliter indita, ꝑ quam vnaquæq; tendit in proprium finē naturalē, ſibi à diuina ſapiētia præſti-
tutum. Sed quoniā rationalis creatura ad ſupnaturalem felicitatē creata eſt, indigemus lege ſu-
pernaturali, ꝑ quam de vera & ſupnaturali beatitudine inſtruamur, atq; de præceptis & actibus
perueniendi ad eam, illuminemur. Hæc ergo lex ſupnaturalis, dicit̃ lex diuina, quæ eſt menſura
& regula actuum humanoꝝ in ordine ad beatitudinē ſupernaturalē æternam, de qua lege diui-
na ait Pſalmiſta: Lex domini immaculata, cōuertēs animas. Lex aūt humana eſt quoddam ra Pſal. 18.
tionis dictamē, quo dirigunt̃ actus humani in ordine ad finē boni communis. Et hæc lex ex na-
turali lege progredit̃, eſtq; quaſi determinatio & explicatio legis naturalis, circa particulares
hominum ſtatus atq; negocia, caſus & opa. Quemadmodum eñ ratio ſpeculatiua ex primis &
indemonſtrabilibus principijs ꝑ ſe notis elicit varias diuerſaꝝ ſciētiarum concluſiones, ſic ratio
practica ex primis principijs operatiuis, quæ ad ius ſeu legē naturalē reſpiciunt, tēdit ad particu
lariora, inquirēdo ac diſcutiēdo quid in certis negocijs ſit agēdum. Hæ vero particulares diſpo
ſitiones per rationē inuentæ, vocant̃ leges humanæ. Deniq;, contingit hominē contra quamli-
bet harum legum peccare, propter quod fragilitati humanę difficile eſt omnē culpam vitare. De
hac materia loquit̃ Thomas pulcherrime in prima ſecundæ, ſecundum quē præfata diſtinctio
eſt inducta. [Et intelligeres] ex conſideratione multiplicis legis Dei, [ꝙ multo minora exigaris
à Deo, q̃ meret̃ iniquitas tua.] Hoc vtiq; verificat̃ in nobis. Quo eñ legē naturalē, humanam ac
Euangelicā clarius conſideramus atq; cognoſcimus, eo nos culpabiliores damnabilioresq; inue
nimus. Vnde agnoſcimus & fatemur, ꝙ minus flagellamur ſeu quibuslibet aduerſitatibus exer
cemur, q̃ peccando meruimus. Hoc ergo ſemꝑ penſemus, & in omni tribulatione quātumlibet
graui, cōſtāter & humiliter fateamur, ꝓſertim cum vno peccato mortali æternā meruerimus
pœnā inferni, ſicq; nō murmurabimus in aduerſis, pēſantes illud Iudith: Non vlciſcamur nos ꝑ Iudith 8.
his quæ patimur, ſed reputātes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe, flagella domini
(quaſi ſerui qui corripimur) ad emendationē, & non ad ꝑditionē noſtram, eueniſſe credamus.
Hinc infra dicit̃, ꝙ quilibet noſtrū ex corde iugiter dicere habet, ꝓſertim dum corripit̃ aut pla Iob 33.
gatur: Peccaui, & vere deliqui, & vt erā dignus nō recepi. [Forſitan veſtigia Dei cōꝓhēdes.] Per
veſtigia Dei, Gregorius intelligit viſitatiōes Dei benignas, qbus ad ſupnoꝝ contēplationē atq;
amorē erigimur, quas cōꝓhendere nō valemus: qa vbi & quō veniant, ignoramus. De hoc di-
cta ſunt plurima ſup illud: Si venerit ad me, nō videbo eum &c. Vnde & Salomon ait: Quis ho- Iob. 9
minū poteſt intelligere viam ſuam? [& vſq; ad ꝑfectum, omnipotētem reperies.] Secundū bea- Prou. 28.
tiſſimū Dionyſiū, quibuſdā myſticæ theologiæ capitulis & in alijs pluribus locis dupliciter Deū
in hac vita cognoſcimus, videlicet ꝑ poſitionē, & ꝑ ablationē. Modus autē cognoſcēdi Deum
per poſitionem eſt, quicqd ꝑfectionis in creaturis conſiſtit, Deo aſcribere tanq̃ totius ꝑfectio-
nis primo principio. Modus vero cognoſcēdi ꝑ ablationē, eſt quicquid in creaturis inuenit̃, ne-
gare de Deo, tanquam ab ente omnia in infinitum excedēte, & ſuperpoſito vniuerſis ꝑeminēti-
am infinitam, cui cū creaturis nihil vniuoce cōpetit. Idcirco ſecundū Dionyſiū, iſte cognoſcēdi
modus in diuinis, eſt potior primo, ita ꝙ melius veriusq; cognoſcimus, qd Deus non eſt, quàm
quid eſt: immo, quid eſt, penitus ignoramus. Vnde in myſticæ theologiæ theorica viſione, quæ
eſt altiſſima Dei cognitio in hac vita poſſibilis, mens coniungit̃ Deo tanquā omnino incom-
præhenſibili & ignoto, ita ꝙ Deum tanto ꝑfectius cognoſcimus, quāto clarius cernimus ꝙ ipſe
ſit penitus inuiſibilis, incompræhēſibilis & ignotus. Hoc quoq; elegātiores nouerunt philoſo-
phi, ſcilicet Plato, prout in libris de ciuitate Dei recitat Auguſtinus, Proclus etiam Platonicus
in Elemētatione ſua theologica ſubtiliter ꝓbat hoc. Sed & author libri de Cauſis, affirmat hoc-
ipſum. Ideo omnipotētem ꝑfecte inuenire non poſſumus, ſed aliqualiter tantum. Vnde in pri-
mo Timæi Genitorē opificemq; vniuerſi tam difficile inuenire, inuentum autē impoſſibile di
gne profari. Et author libri de Cauſis: Cauſa prima eſt ſuper omne nomē quo nominat̃, & non
pertinet ei diminutio neq; complemētum. Ea quippe quæ Deo aſcribimus, cōueniunt ei per
modum infinite excellentiorē, quàm capere ſeu compræhēdere in vita hac poſſumus. [Excelſior
cælo eſt.] quia incircūſcriptus, & angelicis ſpiritibus incompræhēſibilis compræhēſione perfe
cta. [profundior inferno,] qa hunc ſubuehit, & malignoꝝ ſpirituum verſutias lōge ſubtilius, q̃
ipſi putauerant, iudicans, damnat. [lōgior terra mēſura eius,] quæ eſt ipſa æternitas, quæ lōgior
eſt ſpiritaliter, q̃ terra materialiter: & lōganimitatē habitantiū in terra, patiētia ſuæ lōganimita
tis exuperat. [& latior mari,] qm̄ tēporaliū rerum fluctus ſua poteſtate coercet, circūdat, & cun-
ctis limitibus claudit. [Si ſubuerterit oia.] Interdū ꝑ omnē creaturā, ſeu ꝑ oñia, ſolus homo ſeu
genus humanū exprimit̃, quēadmodū Chr̃us ait: Prędicate Euangeliū omni creaturæ. Et: Si ex- Marci 16.
altatus fuero à terra, oñia traham ad meipſum. Itaq; ſenſus eſt, Si ſubuerterit oñia, i. hoies vni- Ioan. 12.
uerſos in terra grã priuauerit, ita ꝙ ſpiritaliter moriant̃, & nihil ſint, quātum ad eſſe meritoriū,
eoſq; perire ſeu dānari ꝑmiſerit. [vel in vnū coarctauerit] i. ſimul collectos, & in vnā cōgeriē ad-
unatos, ſimul in infernū proiecerit, ſicut in die iudicij proijciēdi ſunt reprobi. [qs cōtradicit ei?]
id eſt, nullus reprahēdere poſſet, qa Deus per ſuā iuſtitiā nos oñes poſſet relinquere. [Ipſe enim

nouit

nouit hoīm vanitatē] i. procliuitatē ad malū, atq; multiplicē defectuoſitatē & impietatē, ꝓpter
Pſal. 4. ꝙd ait Pſalmiſta: Filij hoīm vſq; quo graui corde? vt qd diligitis vanitatē, & quæritis mendaciū?
Pſal. 61. Itemq;: Veruntñ vani filij hoīm. [Tu aūt firmaſti cor tuū] in malitia. Hæc eſt cōfirmatio praua
& falſa, quia iniqtas nō eſt firmitas, ſed defectus atq; debilitas. Virtus vero eſt animi fortitudo.
Hebræ. 13. Ideo vera cordis cōfirmatio, eſt virtutū poſſeſſio, conſtātiaq; mētis in Deo, ſicut ait Apl'us: Opti
mū eſt, grā ſtabiliri cor. Et ad Epheſios 6. Cōfortamini (inqt) in dño & in potentia virtutis eius.
Prou. 12. Hinc ait ſcriptura: Nō roborat homo ex iniqtate. Et Anſelmus diſſerit: Qui hoc poteſt ꝙd ſibi
nō expedit, quāto plus hoc poteſt, tāto infirmior eſt. Deniq;, quicūq; peccat ex deliberatiōe, ex
Prou. 20. certa ſciētia, ex habitu vitioſo, cōfirmat cor ſuū in malo, & preces ipſius Deo indignæ ſunt, quē-
admodū ſcriptū eſt in Prouerbijs: Qui declinat aurē ſuā ne audiat legē, oro eius erit execrabilis.
[Si iniqtatē abſtuleris à te] vere pœnitēdo, dignoſq; pœnitētiæ fructus agēdo, [& nō māſerit in
tabernaculo tuo] i. cordis cubiculo, cōſciētiæ domo, vel in corpore tuo, ꝙd quaſi tabernaculū ani
mæ eſt, [iniuſtitia] i. ſi ab omni inqnamēto carnis & ſpūs te purgaueris, [tunc leuare poteris fa
ciem tuā abſq; macula] i. Deo mēte pura, decora ac ſplēdida te ꝑſentabis, & eris acceptus. Deus
nāq; reqrit animā ſine peccato, ꝙd ſolū inimicitiā parit inter creatorē & creaturā. [& eris ſtabi-
lis] in iudicio rōnis, q̄ vitijs excæcat, nutat & ruit. Paſſiōes nāq; & vitia mentē efficiūt vagā. Eris
quoq; ſtabilis in bonitatis affectu in orōne, meditatiōe, cōtemplatiōe: in qbus oībus tāto ſtabi-
liores efficimur, q̄ amplius (vitijs eradicatis) in charitate & grā creſcimus. [& nō timebis] timo-
re inordinato, carnali, ſeculari, ſeruili, ſecundum illud Prouerb. 28. Iuſtus q̄ſi leo cōfidēs, abſq; ti
more erit. & tñ eodē cap. ſcribit: Beatus homo q ſemꝑ eſt pauidus: ſed hoc de timore ordinato,
ꝑſertim caſto & filiali, aſſerit. Qui eñ Deū pure pleneq; metuit, nil niſi ipſius offenſam & ſepara-
tionē ab ipſo veret, q̄uis naturali timore affici poſſit. Hinc ſcriptū eſt Ecci 34. Qui timet Deū, ni
hil trepidabit. [Miſeriæ ꝙq; obliuiſceris] i. priores animi tui inquietudines, ꝑturbatiōes, vitioſi-
tates trades obliuioni, ita ꝙ eas per cōplacētiam animo nō reuolues, nec talia ſicut añ admittes.
Deniq; ſancti in pria dicunt malorꝫ vitæ ꝑſentis obliuiſci, nō ꝙ eorꝫ prorſus immemores ſint,
ſed quia nō complacēt neq; moleſtāt. Vnde Eſa. 65. loquit: Obliuioni datæ ſunt anguſtiæ prio-
res. [Et q̄ſi meridian' fulgor] i. doni ſapiētiæ ſplēdor cęteris donis cādidior, ſicut ſol cęteris aſtris
atq; planetis ꝑfulget, [cōſurget tibi ad veſperꝫ] i. hora aduerſitatis, tribulatiōis ſeu tētationis; qm̄
hia malia occurrētibus, ꝑ donū ſapiētiæ te cōtra ea armabis & ꝓualebis. Per ſapiētiam nēpe, qua
homo ſapit q̄ dulcis eſt Deus, ac diuina deguſtat, ſpiritalis vitæ ſuauitatē experiēs, repellit pecca
ta, paruipēdit aduerſa, & conſtās manet in oībus. Ideo Sapiētiæ 9. inducit: Per ſapientiam ſana-
ti ſunt, quicūq; placuerūt tibi dñe ab initio. Et Eccūs 27. Homo (inqt) ſanctus in ſapiētia manet
ſicut ſol. nā ſtultus mutat vt luna. [Et cū te conſumptū putaueris] i. ꝓ multitudine tētationū & an-
Pſal. 54. guſtiarꝫ animi tui, te quaſi iam victū & grā euacuatū cēſueris, vtpote à puſillanimitate ſpūs & tē-
peſtate iam pene deiectus. [orieris vt lucifer] i. ingēti diuinæ cōfortationis ꝑfunderis fulgore, &
tangēte te intus Spū ſancto, virtutū indueris decore, ita ꝙ maior tibi erit mētis ornatus, morum
venuſtas, ædificationis exemplaritas poſt tribulationē & tentationem, q̄ ante, faciente Deo cum
tentatione ꝓuentum, & poſt tēpeſtatē faciente trāquillum. Hinc Eſaiæ 58. promittit iuſto: Re-
quiē dabit tibi dñs, & implebit ſplendoribus animā tuā. [Et habebis fiduciā] nō ſolū retributiōis
æternę, beatitudiniſq; ſupnę, ſed & in omi euētu, in omi aduerſitate & prece cor tuū fiducialr' ad
Deū cōfugiet, cōſtātius ſtabit, & tutius erit, innitēdo pietati diuinæ, & de ꝓuidētia diſpoſitionis
eius ſperādo. [Propoſita tibi ſpe] huiuſmodi boni à teipſo vel ab alio, ita ꝙ nō corrues à ſpe. quo
eñ qs virtuoſius vixerit, & pro iuſtitia duriora ꝑtulerit, tāto fit ei maior fiducia ac ſolidior ſpes
de Deo: qa & bona cōſcientia parit fiduciā, ſpemq; robuſtā, ſicut & mala cōſcientia eſt grauida.
Propterea Sapientię 16. legit: Ingrati ſpes tanq̄ hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tanquam
Prou. 28. aqua ſuꝑuacua. Et ſequēti ibi cap. 17. Cū ſit timida neqtia, dat teſtimoniū cōdēnata. In Prouer-
bijs quoq;: Fugit impius nemine pſequēte, iuſtus vt leo confidit. Hinc Ariſtoteles ait, ꝙ melioris
Hiere. 17. ſunt ſpei q bene ſe habēt in diuinis. Et Hieremias fatet: Benedictus q cōfidit in dño, & erit dñs fi-
ducia eius. [Et defoſſus ſecure dormies] obdormitiōe mētis in Deo ꝑ fruitionē beatificā ei'. Hæc
dormitio eſt ꝑfecta & glorioſa mētis in Deo pauſatio, cōtentatio, quietatio. [Requieſces] quie-
te beata in pria, quātum ad animā, corpus vero interim reqeſcet in monumēto, quēadmodum
Pſal. 4. breuiter & dulciter tāgit Pſalmiſta: In pace in idipſum dormiā & requieſcā. Hic S. Caſſian' à bea
tiſſimo Germano epo ad ipſius ſepulchrū ꝓgreſſo interrogatus, qd agis ò frater Caſſiane, reſpō-
dit: Dulci ſomno ꝑfruor, & aduētum ſaluatoris ſecurus expecto. Et deprecabunt faciē tuā pluri-
mi. Viatores eñ communiter beatorꝫ ſubſidia flagitāt ſaltē in generali, qa & vna eſt generalis ſan-
ctorꝫ feſtiuitas. Noīatim vero nō inuocamus defunctos, niſi quos canonizauit eccleſia, niſi forte
Deo reuelāte, aliūde cōſtet eſſe beatos & in pria coronatos. Oculi aūt ipiorꝫ deficiēt ab intuitio-
Eſaiæ 26. ne gloriæ Dei, quēadmodū ſcriptū eſt: Tollat impius ne videat gloriā Dei. Deficiēt ꝙq; oculi illo
rū interiores, qm̄ tenebris erroris erūt repleti, ita vt Deū in æternū blaſphemēt, iniuſtūq; reputēt.
Deficiēt etiā triſtia iugiter intuēdo, videlicet dęmones in inferno. Oculi aūt eorꝫ exteriores, mœ
ſtiſſi

ſtiſſima habebũt obiecta ineffabiliter afflictiua, immo ꝓprij corporis turpitudo erit eis horren
da. Hinc Eſaias fatet: Dñe, exaltet manus tua vt nõ videãt. Ad q̃d Deus reſpõdet ſanctis, zelo iuſti Eſaiæ 26.
tiæ illud petẽtibus: Videãt & cõfundant zelantes populi. Vnde Daniel dicit de iniuſtis: Euigila- Dani. 12.
bunt in opprobrium, vt vidrant ſemper, haud dubium quin ſuas miſerias.

¶Declaratio Cap. 12. Reſpondeus aũt Iob, dixit: Artl. 29.

RESpondẽs aũt Iob, dixit: Ergo vos ſoli eſtis homines? Iob ſciẽs tres ſuos amicos contra ſe
cõcordare, rñdendo in huius cap. principio ipſi Sophar, oẽs tres pariter atq; æqualiter re-
probat, dicẽs: Ergo vos ſoli eſtis hoĩes, i. tã ſapiẽtes eſtis in oculis vr̃is, tamq; iactãter loq̃mi
ni, quaſi cæteri homines cõparatione veſtri bruta cõſiſterẽt, vobisq; tm̃ veritas eſſet nota, [& vo
biſcum morief ſapiẽtia?] q̃a ſi vos ſoli eſtis hoĩes, ſequit̃ ꝙ morientibus vobis, nõ ꝑmanebit ſapiẽ
tia in hoc mũdo. Vñ hoc verbo Iob nõ intẽdit aſſerere, ꝙ hoĩe moriẽte, eius ſapiẽtia moriat̃, ſed
manet in aĩa immortali, q̃uis forte in dãnatis diu nõ maneat, nec obſtat illud Apl̃i, Siue ſcientia 1. Cor. 13.
deſtruet̃. Non eñ intelligit̃ hoc de deſtructiõe habitus ſcientialis, aut cuiuslibet actus eius, ſed de
modo ſciendi. Aliqui textus habent, Morat̃ vel moret̃ ſapiẽtia, & tũc interrogatiue exponit̃, vt
ſit ſenſus: An vobiſcũ manet ſeu maneat ſapiẽtia, quæ eſt diuinoꝝ cognitio? & intendit ꝙ non.
Vnde infrà teſtat̃, Abſit vt ſapiẽtes vos reputem, q̃d intelligẽdum videt̃ de ſapiẽtia erroribus nõ
permixta. Quãuis tñ amici Iob fuerint viri plurimũ eruditi, & in Dei notitia quadã inſtructi,
nihilominus in aliq̃bus errauerunt circa diuina, & circa prouidẽtiam atq; iuſtitiã Dei, videlicet
ꝙ Deus nõ puniret quempiã, niſi pro ſua culpa, & ꝙ iuſtis in vita hac tẽporalis proſperitas ſem-
per diuinitus donaret̃. Ea quoq; ſi in cõmuni vere & ſine errore cognouerãt, ad ſanctum Iob
erronee applicabãt. Porro ſecundũ Thomã, ſicut ex verbis amicoꝝ Iob ꝑpendit̃, tota eoꝝ inten
tio circa tria verſat̃. Primo eñ ſtudebãt ſublimia loqui de Deo, extollendo eius ſapientiã, poten
tiam, æquitatẽ, vt ꝑ hoc eoꝝ cauſa rectior videret̃. Secundo talia dogmata ad quædã falſa appli
cabant, quod ſ. propter iuſtitiã homines tẽporaliter proſperarent̃, & propter peccata hic tribu-
larent̃. Tertio ex his redarguebãt Iob quaſi iniquũ, eo ꝙ fuit tã dire ꝑcuſſus. [Et mihi eſt cor] i.
intellectus [ſicut vobis:] ideo vos ſoli nõ eſtis homines, ſed etiã ego. [nec inferior veſtri ſum] in
diuinoꝝ notitia, in virtute & vita. Non præſumptuoſe hoc ait, ſed zelo veritatis ex charitate, vt
amicoꝝ extirpet errorẽ, reprimatq; iactantiã. Virtuoſi eñ ſua interdum bona cõmemorant ad
gloriã Dei, vtilitatemq; proximi. Sic & Paulus ait: Non arbitror me aliquid minus feciſſe à ma- 2. Cor. 11.
gnis Apoſtolis. Itemq;, Plus oĩbus laboraui. Dauid q̃q; abſq; ſupbia dixit ad dñm: Feciſti me ſpe 1. Cor. 15.
ctabilem præ cunctis hominibus ſup terrã. Immo Iob verba hæc cũ magna protulit diſcretiõe, 1. Par. 17.
dicẽte Gregorio: Quis neſciat quãtum B. Iob vita atq; ſciẽtia, amicoꝝ eius vitã ſcientiamq; ex- Gregori⁹.
cedat? Sed vt eoꝝ ſuperbiã corrigat, inferiorẽ eſſe ſe negat, & ne humilitatis ſuæ limitẽ trãſeat,
ſuperiorẽ eſſe ſe tacet. [Quis eñi hæc quæ noſtis, ignorat?] Nonne multa alta ac difficilia ſciue-
runt & protulerunt amici Iob, quæ cõmunis homo ignorat? Et reſpondẽdum, ꝙ Iob nõ inten
dit aſſerere ꝙ oĩa amicis ſuis cognita eſſent & alijs oĩbus nota, ſed principalia iſta, quæ iam
de excellẽtia Dei & alijs q̃buſdã ſimilitudinibus & ꝓprietatib⁹ naturaliũ fuerũt locuti. Idcirco no
tãter ait, q̃s hæc quæ noſtis &c. Oĩbus eñ faciliter cõſtare poteſt, ꝙ Deus ſit in oĩ ꝑfectiõe al
tiſſimus. Vel Iob loquit̃ nõ de oĩbus abſolute, ſed de oĩbus diſputationi huic ꝑſentibus. [Qui
deridet̃ ab amico ſuo, ſicut ego] à vobis tribus meis amicis derideor, quaſi iſta ignorẽ quæ oĩ-
bus patẽt, & q̃ſi diuinę iuſtitię derogem. [inuocabit Deũ,] vt ſibi clemẽter aſſiſtat, & ne ꝑ impa-
tientiã cadat. Qui eñ ſe cõſpicit deſpici, q̃ſi impellit̃ vt ad Deũ cõfugiat, q̃ mœſtoꝝ & afflictoꝝ
ac pauperꝝ eſt miſericordiſſimus patrocinator, quẽadmodũ ſcriptũ eſt Pſal. 9. Tibi derelictus eſt
pauper, orphano tu eris adiutor. Et ꝙ ait, inuocabit Deũ, nõ loquit̃ aſſerẽdo, q̃ſi oẽs deriſi ſic
faciãt, cũ multi tales ꝑ impatientiã indignent̃ & iraſcant̃. Sed dicit hoc exhortãdo ſeu conſulẽdo,
vt ſic faciãt. Quo eñ videmus nobis plura aut fortiora peccãdi incitamenta occurrere, eo ſerioſi
us ad Deũ debemus recurrere, ipſum depoſcere, in eius ꝓtectiõe quieſcere. [& exaudiet eum:] q̃a
tanta eſt miſericordia ſupbenigniſſimi Dei, vt quo orator fuerit deſpectior, infirmior, indigen-
tior, eo plus inclinet̃ hunc exaudire. Propterea dicit in Pſal. 49. Inuoca me in die tribulationis,
eruam te & honorificabis me. Rurſus, quo Deus vidit hominẽ plus contemni, irrideri, opprimi,
iniurias pati, eo pronior eſt ei ſuccurrere, ſecundũ quod ait: Cum ipſo ſum in tribulatione, eri- Pſal. 90.
piam eum & glorificabo eum. Ideo dicit Gregorius: Hos elegit Deus, quos deſpicit mundus. Im
mo ipſe Apoſtolus faſſus eſt: Quę ſtulta ſunt (inquit) mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes, 1. Cor. 1.
& infirma mundi & cõtemptibilia elegit Deus. Deniq;, vbi deeſt auxiliũ hominũ, potiſſime ſolet Pſal. 26.
adeſſe diuinũ, ꝑſertim ſi fideliter & conſtãter quærat̃, dicẽte Pſalmiſta: Quoniã pater meus & ma
ter mea dereliquerunt me, dñs autẽ aſſumpſit me. Amici aũt qui vere amici ſunt & virtuoſi, ami
cum ſuũ non deridẽt, ſed errãti condolent: & ſi valent, ſuccurrunt: Hoc eñ exigit charitas, & ſa-
pientia docet hoc, cum dicat Apoſtolus: Qui ſtat, videat ne cadat. Et denuo: Debemus nos fir- 1. Cor. 10.
miores, imbecillitates infirmoꝝ portare, & nõ nobis placere. Alium vero, & ꝑſertim amicum ex Roma. 15.
contẽptu aut ſupbia deridere, nõ eſt paruum peccatũ: ſed & qui ꝓpriũ imꝑfectũ conſiderat, nõ fa

 ciliter

ciliter queuq̄ deridet. [Deridet eñ iuſti ſimplicitas] i. ſimplex & innocēs conuerſatio à callidis
& doloſis, ꝑleutia & terrena æternis & futuris bonis ꝑferētibus. Quemadmodū eñ ſapiētia ſe-
culi, ſtultitia à Deo & eius electis fidelibus reputatur: ſic vera ſapiētia electoꝶ & Dei, ab amato-
ribus huius mūdi inſipientia iudicaf. Hinc religioſi à carnalibus contemnunt, & qui mūdo re-
nunciāt, religionem'q; intrāt, vel humili veſtitu inter hoīes gradiunt, mundanis cordibus deli-
rare vident. Vnde 4.Reg.9. principes Iſrael, viſo filio prophetaꝶ, ab Heliſęo ad Iehu directo, di
Prou.14. xiſſe legunt ad Iehu: Quid venit inſanus iſte ad te? Idcirco in Prouerbioꝶ libro ſcribit: Ambu-
lans recto itinere, & timēs Deum, deſpicit ab eo qui infami graditur via. Sed aliud eſt iudiciū Dei,
Prou.3. aliud hominū, prout in Prouerbiis tangit: Abominatio eſt dño omnis illuſor, & cum ſimplici-
bus ſermocinatio eius. Poſtremo, ſicut iuſtoꝶ ſimplicitas à doloſis & callidis deridef, ſic cæte-
ræ virtutes ab his qui cōtraria habēt vitia, irrident, vt à lubricis caſtitas, à cupidis liberalitas.
Eccl 13. Vnde in Eccleſiaſtico fert: Abominatio ſupbo humilitas, & execratio diuiti pauper. Hinc ſub-
ditur: [Lampas contēpta apud cogitatiōes diuitum] i. ſimplicitas iuſti, quæ lāpas vocaf per cla-
ritatē ſuæ virtuoſitatis, & quoniā aliis lucet præbēdo exemplū, ardet quoq; per charitatē accen-
ſa, ſicut lampas oleo infuſa, quæ tamē apud cogitationes diuitū ſpernif, quia ab his qui in tēpo
ralibus finem ſibi conſtituunt, tanq̄ ſtulta inutiliſq; contemnit. Tales eñ non reputāt ea, niſi ad
quæ ipſi potiſſime afficiunt: eos vero qui talia ſpernūt, abominant vt inſenſatos. Vnde in Euan-
Ioan. 10. gelio ſcriptū eſt, q̄ ſcribæ & phariſæi, ꝑdicante contra auaritiā Chřo, deridebāt eum, dicentes:
Inſanit, qd eum auditis? [parata ad tēpus ſtatutū] i. diſpoſita reuelari & coronari à Deo in die iu-
1.Cor.4. dicii particularis ſeu vniuerſalis diuinitus ꝑordinato, quēadmodū ait Apoſtolus: Nolite ante tē-
Sap.3. pus iudicare, quoaduſq; veniat dñs, qui illuminabit abſcondita tenebraꝶ, & manifeſtabit conſi
lia cordiū, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo. Hinc in Sapiētiæ libro ſcriptū eſt: In tēpore erit reſpe
ctus illoꝶ, puta iuſtoꝶ. Nunc eñ eſt tēpus meritoꝶ & demeritoꝶ, poſtea erit tēpus ꝑmiorum.
[Abundant tabernacula ꝑdonum,] quoniā domos ſuas ſpoliis implent & opibus, [& audacter
ꝑuocāt Deum] i. ſine timore & remorſu Deū offendūt, alios opprimēdo ac ſpoliādo. Tales eñ
cum in profundū venerint peccatoꝶ, contēnunt & indurant, ſic'q; conſuetudine peccādi ſeu vi-
tioſis habitibus excæcant, vt malum iudicēt bonū, & bonum reputēt malū. Ideo audacter pro-
uocant Deū, quia ſine cōſcientiæ ſuæ remorſu ꝑpetrant mala. Iſti potiſſime ſunt, à qbus deride-
Eſa.5. tur iuſti ſimplicitas, qbus dicit Eſaias: Væ q dicitis bonū malum, & malō bonum. Ad quos itidē
Eſaiæ 3. dñs increpatorie loquit: Quare atteritis populū meū, & facies pauperꝶ cōmolitis? [cum ipſe de-
*manus derit oñia in *manibus eoꝶ.] Hoc ideo dicit, qa tam poteſtas qua ꝑdantur, quām opulētia ſe-
quens, ſunt à Deo. Poteſtas quippe nocēdi nō eſt niſi à Deo, ſed mala voluntas & poteſtatis ab-
Ioan.19. uſio ſunt à ſeipſo. Propter quod dixit Saluator Pilato: Non haberes poteſtatē aduerſus me vl-
lam, niſi tibi eſſet datum deſuper. Vel ideo dicit Deus oñia dediſſe in manus ꝑdonum, quia fre-
quenter Deus per tales vlciſcit peccata prædatoꝶ, ita q̄ tradit eos & bona eoꝶ prædonibus: ſed
prædones nihilominus peccāt, qm̄ impio fine & ex cupiditate crudeliter agunt. Præterea ver-
bis his Iob aperte reprobat errorē amicoꝶ ſuoꝶ, dicētium opes dari merito iuſtitiæ, cū ſcelera-
tiſſimi abundēt diuitiis. Conſequēter oſtdit nō eſſe difficilia, quæ amici ꝓ magno iactabant ſe ſci
re de Deo, & ſpecialiter alloquit ipſum Sophar, qui ꝑcedenti capitulo arguit contra Iob. [Nimi
rum interroga] i. diligēter cōſidera, [iumēta, & docebunt te] i. materiā ſciēdi tibi præbebunt, ma
terialiter inducēdo te ad veritatē agnoſcēdam de creatore, iuxta quē modū irrationalia & in-
animata dicunt Deū benedicere atq; laudare. Interroga quoq; [& volatilia cæli] aerei, in quo vo
lant, [& indicabunt tibi:] materialiter tibi veritatē monſtrādo, vt dictū eſt de iumētis. Proprie
aūt iumēta vocant domeſtica bruta, hoīm neceſſitati ſeruiētia. Iumēta quippe quaſi iuuamenta
dicunt. [loquere terræ,] eam cōſiderando & de ea diſputādo, [& reſpōdebit tibi,] ſicut de aliis di-
ctum eſt. [& narrabunt piſces maris:] immo & ipſum mare, omniſ'q; creatura, ſi fuerit conſide
rata, teſtabit q̄ ipſa ſit ens per participationē. Ideo'q; neceſſe ſit ponere ens per eſſentiā, à quo
fluxerint vniuerſa, quod Deū vocamus. Propter quod ſubdit: [Quis ignorat] ſi ordinē vniuerſi
rerum'q; naturas ac ꝓprietates, modū, ſpeciē, ordinē ſeu numeꝶ, pondus & menſurā conſiderēt,
[q̄ hæc oñia manus dñi] i. oñipotētia Dei, [fecerit?] Oñia nēpe cōfitent, prādunt, reſpōdent ſe
facta, atq; cōcorditer clamāt: Ipſe fecit nos, & nō ipſi nos. Quid eñ eſt quælibet creatura, niſi ra-
Pſal. 99. dius creatoris, in qua tanq̄ in effectu cauſa & artifex Deus relucet? Propter quod Eſaias dicit: Le
Eſa.40. uate in excelſum oculos veſtros, & videte qs creauit hæc. Et in Eccleſiaſtico: Gloria dñi plenū eſt
Eccl 42. opus eius. [In cuius manu] i. poteſtate eſt [anima oñia viuētia] ſub hoīe. Deus eñ oñia in eſſe cō
ſeruat, omnibus ꝓuidet: & dum voluerit, mori ſeu deficere quæuis ꝑmittit. Ideo cātat Pſalmi-
Pſal. 103. ſta: Auertēte te faciem tuā, turbabūtur: auferes ſpm̄ eoꝶ, deficiēt, & in puluerē ſuum reuertētur.
[& ſpūs vniuerſæ carnis hoīs] i. oñis anima rōnalis in manu eſt Dei, quātum ad eſſe naturæ, gra
Dani.5. tiæ & gloriæ. Vnde Daniel impio dicit: Deum q habet flatū tuū in manu ſua, non glorificaſti. &
Dani. 4. Daniel rurſus dixit de Deo: Iuxta voluntatē ſuā facit tā in virtutibus cæli, q̄ in habitatoribus ter-
ræ. Deinde oſtēdit, q̄ ex ſenſibiliū cognitiōe, & per experiētiam quādam hoīes ad Dei cognitio-
nem

nem deueniãt. [Nonne auris verba dijudicat?] i. aures p vim auditiuã in eis plantatã verba au-
diendo, ea diſcernunt, voces & ſonos diſtinctim pcipiendo. Nam & delectanť in ſono cõueniẽ-
ti ac dulci, & affliguntť in obiecto diſcõuenienti. Hinc ait Gregorius: Quinq; ſenſus corporis in Gregor.
omne quod ſentiunt & diſcernũt, virtutẽ diſcretiõis & ſenſus à cerebro trahunt. Baſilius quoq;: Baſilius.
Concaua, inqt, eſt auris, vt pfunde recipiat: ſordibus cholericis infecta viſcoſis, vt teneat: tym-
pano arido pfecta, vt facile ſentiat: quieto aere plena, vt nullus tumultus impediat. [& fauces co-
medentis] in qbus eſt ſenſus guſtus, [ſaporem] dijudicãt. Cibum eñi contritũ & vndiq; tactum,
quãtum ad ſaporẽ, diſcernunt. Facit aũt mentionem de auditu & guſtu, qa auditus eſt ſenſus di-
ſciplinæ, ſecundũ Philoſophũ. Per auditũ eñi plura diſcunt, q̃ per alium ſenſum. Guſtus vero
eſt pceptiuus alimentoꝝ, quæ ad vitæ conſeruationẽ neceſſaria ſunt. Hoc idem Elihu infrà di-
cit: Auris verba dijudicat. [In antiquis eſt ſapiẽtia:] quod potiſſime verũ eſt de ſapiẽtia acqui-
ſita p ſtudium & laborẽ. Antiqui eñi plura audierũt, legerunt, cõſiderauerunt: nec ad ſapiẽtiam
naturalẽ & philoſophicã addiſcẽdam aptus eſt homo, niſi prius addiſcat ſciẽtias naturales infe-
riores. Sapiẽtia aũt ad cõtẽplationẽ, prudentia vero ad practicã pertinet. Hinc ſubdiť: [& in mul
to tẽpore] i. in his q longe vixerunt, [eſt prudẽtia] quæ eſt recta ratio agibiliũ, & per experiẽtiã
longã addiſciť. Vnde & iuuenes cũ ſint paſſionũ ſectatores, ad prudẽtiã minus ſunt apti: qa nõ be
ne iudicãt de agẽdis, paſſione rationẽ obnubilãte. Hinc in Eccleſiaſtico habeť: Quàm ſpecioſa ve Eccl 25.
teranis ſapiẽtia & cõſilium? corona ſenum multa peritia. Et alibi: Qui nõ eſt expertus, pauca re- Eccl 34.
cognoſcit. Hinc quoq; inſipiẽtia in ſenibus maxime vituperabilis, indecenſq; cõſiſtit, ſicut pręta- Ibidẽ.
cto Eccleſiaſtici caplo fertur: Tres ſpecies odiuit anima mea, pauperẽ ſuperbũ, diuitẽ menda-
cem, & ſenẽ fatuum & inſenſatũ. Porro ſecũdum Albertũ, Iob tacet de ſciẽtia: quia ſciẽtia eſt de
rebus neceſſariis ac demonſtrabilibus, ad quas vnum eſt mediũ, & hoc iuuenes facilius vident q̃
ſenes. Inſup tangit Iob qd hoĩes ex ſenſatis atq; expertis de Deo addiſcant. [Apud ipſum eſt ſa-
piẽtia & fortitudo] i. in Deo eſt ſapiẽtia, qua ſeipſum & cuncta cognoſcit, cæteraq; diſponit ac
ordinat, & ipſe eſt ſapiẽtia ſua. Ipſe quoq; eſt ſua poteſtas, qua cuncta creauit, & quęcũq; placẽt,
exequiť. [& ipſe habet cõſilium.] Secũdum Damaſcenũ, conſiliũ eſt ignorãtis naturæ: quia con Damaſce.
ſilium pprie ſumptum, includit alicuius nõ ſciti inquiſitionẽ, ſicq; nõ competit Deo: ſed cum ei
aſcribiť, ſecludiť à ratione conſilii, quicquid eſt impfectionis: & quod pfectionis in eo eſt, Deo
ſuperexcellenter aſcribiť. Conſiliũ ergo competit Deo, inquãtum nil agit præcipitãter & ſine
idonea ratione, ſed cuncta agit cum puida diſpoſitione. Vnde ſecundum Gregoriũ, conſilium Gregor.
Dei eſt immobilis diffinitio de agẽdis, & ſic in ſcripturis frequẽter aſcribiť Deo, ſicut in Pſalmo: Pſal. 32.
Conſiliũ aũt dñi in æternũ manet. Et in Eſaia Deus teſtať: Conſiliũ meũ ſtabit. In Actis q̃q; Pe- Eſa. 46.
trus affirmat, Chrm̃ conſilio & pſcientia patris traditũ. [& intelligẽtiam] i. purum ſimplicemq; Acto. 2.
intuitũ vniuerſoꝝ. Vel intelligẽtiam, i. cognitionẽ eoꝝ quæ nõ fuerũt, nec ſunt, nec vnquã erunt.
Theologi eñi ponũt in Deo duplicẽ notitiã, vtpote notitiã ſimplicis viſionis, qua noſcit ea quæ
fuerũt, ſunt, vel erunt: & notitiã ſimplicis intelligẽtiæ, qua inſpicit infinita quæ facere poſſet, nec
tamẽ vnquã fecit, facit aut faciet. [Si deſtruxerit,] auferẽdo ab hoĩe eſſe naturæ vel grãæ, aut regna
ſeu alia quælibet diſſipãdo. [nemo eſt qui ædificet] i. nullus deſtructa poterit reparare, Deo no-
lente aut nõ cooperãte, ſeu virtutẽ nõ dante. [Si incluſerit hominẽ] carcere captiuitatis, ſeu cuiuſ-
libet moleſtiæ aduerſitatis. Vnde ſuperius Iob dixit ad dñm: Circũdediſti me carcere, [nemo eſt q Iob 7.
aperiat] contra Dei voluntatem. [Si continuerit aquas] pluuiales aut fluuiales, ne terram humec-
ctent, [omnia ſiccabunť,] i. terraꝝ ſpatia in ſupficie ſicca fient, & fructus areſcẽt. Aliquæ autẽ ter-
ræ rigantť aqua pluuiali, aliquæ aqua fluuiali. Propter quod in Deuteronomio Moſes ait ad Iſrae Deu. 11.
lem: Terra quã ingrederis, non eſt ſicut terra Aegypti, vbi iacto ſemine aquę ducuntur irriguæ,
ſed montuoſa eſt & campeſtris, de cælo expectans pluuiam. [Si emiſerit eas] ſup terram cum im
petu & abundãtia nimiis, vt in diluuio, [ſubuertẽt terrã] habitatores ei⁹ interimẽdo, terræ naſcẽ-
tia corrumpẽdo, & glebas plurimas conſumẽdo, vel etiam ædificia † dirimẽdo. Itaq; guttatim
quaſi p riuulos facit aquã moderãter deſcẽdere, in qbus oĩbus ſapientia & poteſtas Dei mon-
ſtrant. Hinc infra habet: Qui ligat aquas in nubib⁹, vt nõ erumpãt pariter deorſum. [Apud ipſum Iob 26.
eſt fortitudo & ſapiẽtia.] Hoc ſequiť atq; concludiť à poſteriori ex memoratis effectibus. Hinc
Daniel: Sit nomẽ dñi benedictũ a ſeculo & vſq; in ſeculũ, quia ſapiẽtia & fortitudo ei⁹ ſunt. [Ipſe Dani. 2.
nouit decipientẽ,] & omnẽ eius aſtutiã, prauitatẽ atq; pceſſum, [& eum q decipitur,] qua ſim-
plicitate vel ignorãtia decipiatur. Aliter eñi iudex hoĩm iuſtus & pfectus nõ eſſet, niſi inter vir-
tuoſos ac vitioſos diſcerneret. Hoc (vt appares) Iob interſerit, qm̃ vidit amicos ſuos partim a
dæmone, partim a ſeipſis deceptos, intm̃ vt ſic arguerẽt cõtra eũ. [Adducit cõſiliarios in ſtultũ fi-
nem.] dupliciter facit hoc. Primo, qa nonnunq̃ acutos cõſules iuſto iudicio priuat induſtria con
ſiliandi, ita vt fini ab eis intẽto cõtraria veniãt, ſicq; Eſaias dicit: Sapiẽtes cõſiliarii Pharaonis de- Eſa. 19.
derũt conſiliũ inſipiẽs. Dauid quoq; 2. Reg. 15. precatus eſt: Obſecro dñe, infatua conſiliũ Achito
phel. Secundo exponitur de conſiliariis impiis & obtuſis, qui ſuis vitiis diuina directiõe priuan
tur, put 3. Re. 12. legitur accidiſſe filio Salomonis, qui inexptoꝝ iuuenũ ſequens conſiliũ, ſinẽ ſor-

titus eſt ſtultum.[& iudices in ſtuporē,] ita vt qd agere debeāt, non aduertāt nec ingrere valeāt.
Deus em̄ varijs modis cōſiderationē rōnis in eis impedire iuſte ſapiēterq́ʒ poteſt, ita vt ipſi de ſua
hebetudine obſtupeſcant, & in ſtuporē verſi, ad iudicia ꝓferenda inepti ſint. Hinc Eſaias dicit:
Eſa. 40. Dat ſcrutatores ſecretoꝝ quaſi non ſint, iudices terræ velut inane facit. Circa hæc Thomas ſcho
laſtice ſcribit, ꝙ ſicut Deus ſcit principia ſpeculatiuaꝝ ſciētiarum, & concluſiones ordinemq́ʒ
eoꝝ adinuicē, non tamē ex principijs cognitionē concluſionū accepit, ſed omnia puro ac ſimpli
ci intellectu cognoſcit: ita in operatiuis ſcit finē, & ea quæ ſunt ad finē, & quæ viæ ad diuerſos fi-
nes obtinēdos expediāt, non tamē vias ſeu media ex finibus exquirit, ſicut nos dum cōſiliamur.
Quemadmodū ergo in Deo dicitur eſſe ratio, inquātum cognoſcit ordinē principioꝝ ad ſequē-
tia, non tamē ei conuenit inueſtigare ꝑ modū rationis, vt in nobis ratio facit, ita apud Deum di
citur eſſe conſiliū, non ꝑ modum inquiſitionis, ſed per modū abſolutę ac ſimplicis cognitionis.
Deniq́ʒ, profunditas conſilij ex duobus perpendit. Primo, dum qs ſubtilitate ſui conſilij aduer-
ſarios ſuos conſiliarios ad hoc deducit, vt ad inconuenietē finē deueniant: & quātum ad hoc, ait
de Deo: Adducit conſiliarios in ſtultum finē. Secundo, dum qs ſubtilitate ſui conſilij aduerſari-
os ſuos ducit ad hoc, vt ignorent quid agere debeant, ſicut efficax diſputator reſpondētem du-
cit ad hoc, ſicq́ʒ conuincit, vt contradicere ſeu reſpondere nil queat. & quo ad hoc, ait de Deo: Et
iudices in ſtuporē, quod conſequēter quaſi exemplariter manifeſtat. [Balteum regum diſſoluit]
i. reges expugnari facit, ita ꝙ regali balteo ſpoliant, [& præcingit fune renes eorum:] quia ad-
uerſarij qui eos vicerunt, vili cingulo eos ꝑcingunt virtute diuina, ſicut in Eſaia Deus Cyro ꝓ-
Eſaiæ 45. miſit: Ego, inquiens, ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. [Ducit ſacerdotes inglorios,] i.
ſolita gloria quam habere ſolent à populo, eos priuat, dum & ipſi ſimul cum regibus ſeu aliàs,
Oſee 5. voluntati hoſtium exponunt, quemadmodū ſcripſit Oſeas: Attendite hoc ſacerdotes, quia vo-
Amos 2. biſcum iudiciū eſt, & ruent in iniquitatibus ſuis. Sic & Amos in libro ſuo loquit Amaſiæ ſacer-
Hiere. 14. doti: Tu in terra polluta morieris. Hieremias quoq́ʒ Propheta, inquit, & ſacerdos abierūt in ter
ram quam ignorauerunt, quando videlicet in Chaldæam captiui abducti ſunt. & ꝗ̄ irreuerēter
Thre. 4. Chaldæi tractauerunt ſacerdotes Iudæoꝝ, Hieremias in Threnis deplorat. [& optimates] i. ſu-
periores in plebe, melioresq́ʒ conſules, [ſupplantat] ita ꝙ inutilia promunt conſilia, & vincun-
tur, prout Amos de Deo aſſerit: Qui deridet vaſtitatem ſup robuſtum, & depopulationē ſup po-
Amos 5. tentē affert. Itemq́ʒ: Optimates capita populoꝝ, nunc migrabunt in capite tranſmigrantium.
Amos 6. [Commutans labium veracium] i. linguam eoꝝ mutans à veritate ad loquēdum mendacia, ꝙd
Deus non facit directe & effectiue, ſed ꝑmiſſiue, dum eos falli ꝑmittit, vel lumen naturale in eis
Roma. 1. propter eoꝝ culpam obtenebrat, vel gratiam tollit, quēadmodum de philoſophis ait Apoſto-
lus ad Romanos, ꝙ Deus illis reuelauit, videlicet lumē naturalis rationis ꝑſtando, per quod ad
Dei notitiam ex creaturis ꝑducti ſunt, & poſtea addit, ꝙ dicētes ſe ſapiētes eſſe, ſtulti facti ſunt,
quia videlicet propter eoꝝ elationem, vanamq́ʒ gloriam, naturale lumen in eis Deus offuſcari
Ibidem. permiſit, ita ꝙ innaturaliſſima docuerunt atq́ʒ fecerunt, ſicut ibidem Apoſtolus ſcribit. Deniq́ʒ
in Regum libro ait Micheas propheta, quō ſpiritus dixit: Egrediar, & ero ſpiritus mendax in
3. Reg. 22. ore omnium ꝓphetaꝝ eius, ſcilicet regis Iſrael. Illi tamē non reputant fuiſſe veraces. Iuxta hunc
Ezech. 8. modum loquēs dñs in Ezechiele: Propheta (inquiēs) cum errauerit, ego dñs decepi Prophetam
illum. [& doctrinam ſenum auferēs,] dum ſenes ꝓpter eoꝝ demerita vera ſapiētia priuat, ſicut
3. Reg. 11. & cor Salomonis tēpore ſenectutis legit infatuatū, aliquādo etiam ꝓpter ſubditoꝝ peccata, tol
Ezech. 3. lit ab eis doctrinā ſenum, iuxta quod ait Ezechiel: Linguā tuam adhærere faciam palato tuo,
& eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia dñs exaſperans eſt. [Effundit deſpectionē ſup princi-
pes] i. contēptos efficit eos, & honore ꝓſidētiæ priuat ſæpe ꝓpter eoꝝ exceſſus, prout in Nabu-
Dani. 4. chodonoſor factum legit. Et in Eſaia fertur: Ecce dñator dñs auferet ab Hieruſalē iudicē & prin
Eſa. 3. cipē. In libro Numeroꝝ quoq́ʒ dñs ait ad Moſen: Suſpēde cunctos principes tribuum Iſrael in
Nūe. 25. patibulis. Et Eccleſiaſticus ait: Sedes ducū ſupborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites ꝓ eis.
Ecci 10. [& eos qui oppreſſi fuerant ꝑ violentiā à potētioribus, [releuās] à ſua anguſtia, iuxta id Nahum 1.
Pſal. 145. Bonus dñs & confortans in die tribulationis. Item in Pſalmo: Dñs ſoluit compeditos, dñs erigit
eliſos. Quandoq́ʒ em̄ Deus hoc facit corporaliter & ante mortē, quēadmodū 2. Paralipomenon
33. legitur, Manaſſen regē de carcere liberaſſe. Interdū agit hoc ſpiritualiter, dando patiētiam
Acto. 7. in aduerſis, vt cum gaudio patiant, ſicut Apl̄i ibant gaudentes à conſpectu cōcilij, quia digni ha
biti ſunt ꝓ nomine Ieſu contumeliā pati. Nonnunꝗ vero ꝑmittit electos vſq́ʒ ad mortē aduerſi-
tatibus opprimi, vt in martyribus conſtat: ſed tanto hos glorioſius releuat & coronat in patria,
Sap. 3. quo durius ꝑmiſit flagellari in via, iuxta illud libri Sapiētiæ: In paucis vexati, in multis bene diſpo
nent. [Qui reuelat ꝓfunda de tenebris] i. occulta & myſtica ꝑ reuelationem clare facit cognoſci,
Dani. 2. quæ manifeſtātur de tenebris, i. occulto quo latent. Hinc ſcriptum eſt in Daniele: Ipſe reuelat ꝓ-
Dani. 2. funda & abſcondita, & nouit in tenebris conſtituta. Et alibi legitur: Eſt Deus in cælo reuelās my
ſteria. Sic docuit Salomonē. [& ꝑducit in lucē vmbram mortis:] quia diſpoſitos ad interitum,
reducit ad ſanitatem: & quæ ita ſunt clauſa vt mortis vmbra, Deo illuſtrante fiunt clara & certa.

Vn-

Vnde & Chrſus ait Apoſtolis: Vobis datũ eſt noſſe myſteria regni Dei, cæteris aũt in parabolis. Matt.13. Marc.4.
Et rurſus: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Hoc etiã efficit Deꝰ, dũ radiãte grã eius, Lucæ 8.
peccata diu abſcõdita in cõfeſſione lucide aperiunt, ſeu infideles ad fidei claritatẽ ac gratiã con- Matt.10.
uertunt, quẽadmodum ꝑ Eſaiã pater loquit Chrõ: Dedi te in lucẽ gẽtium, vt aperires oculos cæ- Eſa. 42.
coꝝ, & educeres de cõcluſione vinctũ, de domo carceris ſedẽtes in tenebris. Vnde & Thomas di
cit: Vmbra mortis, ignorãtia vel ſtultitia eſſe videt, cum ꝑ cognitionẽ viuẽtia à nõ viuẽtibus ma
xime diſtinguant. Producit ergo vmbrã mortis in lucẽ, dum ignorãtibus ſapiẽtiam tribuit: vel
ſapiẽtes, quoꝝ ſapiẽtia fuit ignota, ſapiẽtes eſſe oñdit. [Qui multiplicat gẽtes] ꝑ natiuitatẽ quo
tidie, iuxta illud in Pſalmo: Secũdum altitudinẽ tuam multiplicaſti filios hominũ. Multiplicat Pſal.11.
ꝙ gẽtes ꝑ diuerſitates nationũ, terraꝝ, linguaꝝ, quẽadmodũ poſt diluuiũ in cõſtructiõe turris
Babel, confudit labium vniuerſæ carnis, ꝑut in Geneſi legit: Deſcendit dñs vt videret ciuitatẽ &
turrim quã ædificauerunt filij Adam, & dixit: Ecce vnus eſt populus & labium vnum omnibus. Gene.11.
Venite ergo, & confundamus ibi linguã eoꝝ, & diuiſit eos dñs ex illo loco in vniuerſas terras.
[& perdit eas] ꝑ diuerſa genera mortis, puta ꝑ peſtilẽtiã, famẽ, gladium, & ꝑ beſtias terræ, ſeu ali
am ſpeciẽ mortis. De qbus ait in Ezechiele frequẽter, ꝙ ſi miſero in eos quatuor iudicia mea peſ Ezec. 14.
ſima, id eſt, quatuor pœnas has iudiciales & malas malitia pœnæ, non culpæ, immo & peſſimas,
quia valde acerbas. [& ſubuerſas in integrũ † reſtituet] i. ad priorẽ ſtatum numerumꝗ reducet, † reſtituit
non eoſdẽ numero, ſed ſpecie. Propter quod ait in Deuteronomio: Ego occidam, & ego viuere Deut.32.
faciam. Et in Baruch ſcriptum eſt: Exterminati ſunt, & alij in loco eoꝝ ſurrexerunt. [Qui immu Baruch 3.
tat cor principum populi terræ] i. intellectum & voluntatẽ dñorum & principum ad libitum ſu-
ũm mouet, alterat, afficit & diſponit, vertẽdo & inclinãdo corda illoꝝ ad omne complacitum ſi
bi, ita vt cogitẽt & velint quæ Deus inſpirat, quicqd antea aliter diſpoſuerint atꝗ decreuerint,
iuxta illud Prouerbioꝝ 21. Cor regis in manu Dei eſt: quocũꝗ voluerit, vertet illud. Ex quo in-
noteſcit, ſapiẽtiã Dei intima cordium intueri. Vnde 1. Re. 10. de Saule conſcribit: Immutauit ei
Deus cor aliud. [& decipit eos] i. falli ꝑmittit, illuminationẽ ſuam iuſte ſubtrahẽdo, ſicut in Eze-
chiele ſcriptum iam retuli. [vt fruſtra incedant] i. inaniter tendãt ad finẽ intẽtũ, [ꝑ inuium] i. per
falſitatis & impietatis opa atꝗ conſilia, ꝑ quæ ad finẽ non ꝑducunt optatũ, ſicut ꝑ Hieremiam di- Hiere.38.
citur Sedechiæ regi: Seduxerũt te, & ꝓualuerũt aduerſus te omnes viri pacifici tui. [Palpabũt] i.
periculoſe, timide & dubioſe incedẽt, quaſi certũ ac ſanũ conſiliũ nõ habẽtes, [quaſi in tenebris]
ignorantiæ, in qbus vere ſunt, [& non in luce] veritatis atꝗ iuſtitię. Vel, ſi in tenebris, i. ſicut am
bulãtes in tenebris ſolent palpare, ne ſe lædant aut pedẽ offendant. Hoc dicit quãtum ad eos, qui
ex ignorantia errant & peccant: quãtum vero ad eos, q errãt ſeu peccant ex paſſiõe iudicium ra-
tionis ligãte & cõtenebrãte circa particularia agẽda vel omittẽda, ne cognitionẽ vniuerſalem
quam habebãt vel habent, ad talia applicẽt, ſed mala iudicent bona, iuxta illud Prouerbioꝝ 21.
Omnis via viri recta ſibi videt: quãtum (inquã) ad hos, ſubdit: [& errare eos facit] à luce veritatis
& rectitudine æquitatis, [quaſi ebrios:] in qbus ratio per ebrietatẽ & paſſiones eam ſequẽtes, ma
xime impedit. Hoc aũt facit Deus, quia ꝑmittit, vt loquit Eſaias: Quare nos errare feciſti de vijs Eſa. 63.
tuis? Itemꝗ Pſalmographus: Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ebrius, & omnis ſapiẽtia eoꝝ deuo Pſal.106.
rata eſt. Vnde in Prouerbijs inducit: Via impioꝝ tenebroſa: neſciunt vbi corruunt. Ex omnibus Prouer.4.
iſtis effectibꝰ probat profunditas ſapiẽtiæ atꝗ ſubtilitas conſilij Dei, qua omnia quę in rebus hu
manis reputant excelſa, ꝑducunt in ſtultum finẽ ſiue ſtuporẽ: quod ex libris hiſtorialibus ſacræ Iudic.6.16.
ſcripturæ, præſertim ex libris Iudicum, Regum & Paralipomenon, clariſſime poteſt penſari ex 4.Reg.19.
his, quæ ibi de regibus ac principibus, eorumꝗ prælijs recitantur: quæ, niſi quis prouidentiam 2.Para.29.
Dei attenderet, incredibilia viderentur.

¶ De Tropologica eiuſdem capituli intelligentia. Art. XXX.

RESpondẽs autẽ Iob, dixit: Ergo vos ſoli homines eſtis?] Iob contra veritatis à ſe prolatæ
aduerſarios diſputãs, figurat quemlibet iuſtum ac ſapientẽ, vera ac iuſta diſputãdo, ſeu alio
modo tuentẽ & culpabiles increpãtem: qui ſi viderit aliquos nimis de ſuo ingenio cõfiden
tes, de ſua ſciẽtia ꝓſumentes, & cęteros velut indoctos ſupbe ſeu aſpernãter affantes, zelo Dei incre
patorie dicere poteſt eis: Ergo vos ſoli hoĩes eſtis? q̃d etiã quilibet deuotus abbas, prior, decanꝰ,
dicere poteſt, ſi in ſuo conuẽtu viderit aliquos ꝓprio ſenſui nimium innitẽtes. tanquã dicat: No
lite tantũ ꝓſumere de veſtra induſtria, ratione, ſciẽtia. Nam vt ait Gregorius: Quiſquis præire ſe Gregor.
ratione omnes exiſtimat, ſ. oẽs de ſuo cõſortio, vel oẽs ſimpliciter, quid aliud q̃ ſolum ſe eſſe
hoĩem putat? Per rationẽ quippe homo à brutis ſecernit. Hinc vere ſapiẽtes & humiles, alieno
magis q̃ proprio credere ſolẽt iudicio, & ꝓſertim ſuperioꝝ ſuoꝝ iudicio contradicere ꝑterrent.
Vñ Rom. monet Apl's: Nolite prudẽtes eſſe apud voſmetipſos. Itaꝗ dociles ac dirigibiles ſimꝰ, Roma.12.
ꝓpriæ mẽtis imbecillitatẽ pẽſemus: & q̃ modica ſunt q̃ ſcimus, reſpectu eoꝝ quę ignoramus, ſa-
gaciter ponderemus. Alioquin formidandũ, ne verificet in nobis illud Eſa. 47. Sapientia tua &
ſcientia tua decepit te. Inſup talibus ſciolis ſubſannatorie dici poteſt ex charitate, vt corrigãtur
cõfuſi: [Et vobiſcum moriet ſapiã?] hoc eſt, nolite ita de vobis ſentire, nolite putare ꝙ vos ſolos

Deus illuminet, ꝙ intra vos tãtum loquaꝭ, ꝙ ſol ſapiẽtiæ alibi quoq; non ſplendeat, præſertim
1. Cor. 2. cum dicat Apoſtolus: Quis ſcit qd agatur in homine, niſi ſpũs hominis? Et denuo: Per humili-
Philip. 2. tatem ſuperiores inuicẽ arbitramini. Poſtremo, etſi quis doctior ſit alijs eruditione humana, ni-
hilominus pie credat, ꝙ alij plus eo abundãt ſapiẽtia atq; ſciẽtia, inquãtum ſunt dona Spiritus-
ſancti, quæ tanto plus abundant in vnoquoq;, quanto ꝑfectior extat in charitate & humilitate.
[Et mihi eſt cor ſicut vobis] Hoc ꝑſertim ſuperior dicere poteſt inferiori ſuperbiẽti de ſua ſcien-
tia. [nec inferior veſtri ſum.] Immo ſuperior tanquã Chriſti vicarius, idcirco mihi credere, &
deferre tenemini ꝓpter eius, cuius circa vos gero vices, reuerẽtiam & ꝑſonam. Contra rebelles
equidẽ poteſt & debet ꝓlatus ſuo tẽpore authoritatẽ prætendere, vt reprimatur eorum elatio, & for
mident. [Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, inuocabit eum, & exaudiet eum.] Huius verbi re-
cordemur, ſi contigerit nos à confratre & proximo, ꝑſertim ab aliquo ſpecialiter charo, deride
ri. Tunc itaq; non iraſcamur, non indignemur, non reddamus malum pro malo, ſed indulgea-
mus ex animo, & erranti cõdoleamus, ꝙ ſi culpabiles fuerimus, emẽdemus. Itaq; Deum tunc in-
uocemus, orãdo pro irriſore & ꝓ nobis, vt ſimul in vera charitate creſcamus. Deniq;, alium deri
Prou. 3. dere non eſt leue peccatum, cum ſcriptũ ſit in libro Prouerbiorum: Illuſores Deus deludet. [Deri-
detur iuſti ſimplicitas.] Quo aliquẽ virtuoſiorẽ & Chriſto in omni paupertate, ꝑſecutione, pa-
tientia, abiectione, humilitate & ſancta ſimplicitate conformiorẽ aſpicimus, eo hunc cordiali-
ter plus amemus, reputemus ac veneremur, tanquã Dei electum, & ſancti ſpiritus tẽplum: nec eos
qui ſeculo ſunt abiecti, vilipẽdamus, Immo potius eos qui in mundo hoc proſperantur, deliciantur,
& impie conuerſantur, ſecũdum quod tales ſunt, iuſto zelo ſpernamus: ꝑſonã tamẽ amemus, & pro
ipſa affectuoſe precemur, penſantes nos quoq; tales dudum potuiſſe fuiſſe, niſi Dei nos ꝓtexiſſet
clemẽtia: qua abſtracta, adhuc tales efficeremur. Hoc plane ſpectat ad virũ iuſtũ, ſecundũ id Pſal.
Ad nihilũ deductus eſt in cõſpectu eius malignus, timẽtes aũt dñm glorificat. [Lãpas contẽpta]
Matth. 5. recte iuſtꝰ ſeu eius ſimplicitas lãpas vocatur, ꝓpter virtutũ ſplẽdorẽ. Nam & Apl̃s loquitur Chriſtus:
Philip. 2. Vos eſtis lux mũdi. Et ad Philippẽſes ſcribit Apl̃us: In medio natiõis peruerſæ lucetis, ſicut lumi-
Eſa. 61. naria mũdi. De Chr̃o quoq; Eſaias inducit: Egrediatur vt ſplẽdor iuſtus eius, & ſaluator eius vt lã-
Matt. 11. pas accẽdatur. Sic Chr̃i iuſti iuſtorum ſimplicitas à Iudæis deridebatur, dicẽtibus: Homo vorax, pota-
Luc. 23. tor vini, amicꝰ peccatorum, quẽ & Herodes illudẽs, induit veſte alba, milites purpura. Sed hi iuſto
Sap. 5. rũ contẽptores, in die iudicij dicturi ſunt illud lib. Sapiẽ: Nos inſenſati, vitã illorum æſtimabamus
inſaniã & finẽ ſine honore: quõ ergo cõputati ſunt inter filios Dei? [Abũdãt tabernacula ꝓdonũ,
& audacter ꝓuocãt Deũ.] Prædo intelligi poteſt om̃is peccator, ꝑſertim ſupbus, q gloriã & ho-
norẽ ſoli Deo debita ac ſoluẽda, appetit & vſurpat. Om̃is quoq; peccator debitũ Deo ſubtrahit cul-
tũ: & q̃ Dei ſunt, in ſuũ redigit vſum ac commodũ, q̃ſi à Deo creata, ſibiq; data ab illo nõ eſſent.
Hilarius. Nã vt ait S. Hilarius: Sicut à Deo eſt qcqd habemus & ſumus, ita in Dei honorẽ & cultũ expẽde-
re om̃e illud debemus. Qui ergo ꝓ libitu ꝓprio vtitur mẽbris ſuis & ſenſibus, viribus, rebus & opi
bus, magnã cõmittit fraudẽ, grãde furtũ, vitioſam rapinã. Verũtñ tales tẽporalibus ſæpe abun-
dant, ſed vitijs magis exuberãt, & audacter ꝓuocãt Deũ, ſicut & oẽs intimorati & vitioſi, diuini
iudicij rigorẽ non ꝑpendẽtes, quorum contenebrata eſt mens, vt immẽſa pericula, qbus circundati
Eccl. 8. ſunt, non aduertant, nec caueant, neq; formident. De quibus dicit Eccleſiaſtes: Quia non cito ꝓ-
fertur contra malos iudicium, abſq; vllo timore filij hominum ꝑpetrant mala, de quorum quoli
Pſal. 35. bet fert Pſalmiſta: Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo, non eſt timor Dei ante oculos eius.
Hi ſunt q cum Deũ offenderint, & cõcupiſcẽtiæ damnãdæ ſatisfecerint, ꝓ eo ꝙ pœnitere & eru-
Pro. 2. beſcere mox deberẽt, gaudẽt, iactant, ꝓpalant talia ſe feciſſe, quod eſt peccatũ grauiſſimũ, de qui-
Eſa. 3. bus ſcribitur in Prouerbijs: Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Eſaias quoq;
Peccatũ ſuũ quaſi Sodoma ꝑdicauerũt, nec abſcõderũt. Hæc ergo faciũt, nõ obſtãte ꝙ [ipſe] De-
us [dederit oĩa] q̃ habẽt & ſunt [in manibus eorum], i. in eorum libertate ac poteſtate, vt de his creato
ri ſuo ſponte ſeruirẽt, ꝓpter quod eum merito amarẽt & honorarẽt in om̃ibus, ſed ingrati & ex-
cæcati ſunt prorſus, quod etiã in diuitibus magis cõtingit, qa ſupbiores eſſe cõſueuerũt, & ſen-
Deu. 32. ſualitatẽ fouẽtes, Deũ ac ſpũalia nõ aduertunt, ſecundum illud Deuteronomij: Incraſſatus eſt di-
lectus, & recalcitrauit, dereliqt Deum factorẽ ſuum. [Interroga iumẽta] i. ingenio tardiores, [&
docebũt te: & volatilia cæli] i. contẽplatiuos, doctos, ingenioſos. [loquere terræ,] i. carnalibus
terrena ſapiẽtibus, [& reſpõdebit tibi, & narrabunt piſces maris] i. animo vagi, curioſi, inſtabi-
les. Oẽs hi cõcorditer ſciunt, dicunt, reſpõdent quod ſubditur: [Quis ignorat ꝙ hæc om̃ia ma-
nus dñi fecerit?] Quod eñ vnũ ſit oĩm rerum cauſale principiũ, oẽs iam boni & mali, literati & ſim
plices, norũt. [Nõne auris verba dijudicat?] Hoc de interioribus auribus accipi poteſt, q verba
vocalia, mediãte ſenſu exteriori & ſenſu cõmuni ac imaginatiõe, ꝑcipiũt, noſcũt & iudicãt. Ver-
ba aũt mẽtalia, quæ intellectus intra ſe profert, immediate aduertunt atq; diſcernunt. Verba vero
interna, quæ Deus ꝑ ſeipſum vel ꝑ angelos loquitur animæ, ꝑ illuminationẽ ſupnã audiũt, noſcũt,
dijudicãt, iuxta illud Zach. 2. Angelus loquebatur in me: Et in Pſal. 84. Audiam quid loquatur in me
dñs Deus. Sed prohdolor multi ſunt, q internã Dei & angeli alloquutionẽ aduertere nolunt, q di

uinæ

ninæ inſpirationi reſiſtunt, qui bonis inclinationib⁹ ac admonitionib⁹ renitunt, diabolicis ve-
ro ſuggeſtionibus pbent conſenſum. [& fauces comedentis ſaporem.] Fauces, ſunt anguſtę fiſtu
læ gutturis, per quas iam guſtus ſignatur. Eſt aūt & guſt⁹ interior, qui eſt ipſemet intellectus, cui Baſilius
oim exterioꝝ ſenſuum noia aſcribunt & cõpetunt, ſecundū diuerſas ratiões, vt ex verbis Baſilij
patuit. articulo. Hic ergo guſtus intellectualis ſapit, diſcernit & maſticat ſpūalem ſaporẽ verita ſor. 129.
tis atq; virtutis, guſtat & experitur q̃ dulcis eſt dn̄s, ſecundū q̄d veritas prima ac bonitas ſumma
ſe ei oſtẽdit, infundit, cõiungit magis aut minus, ad quam deguſtationem ac guſtus dijudicatio- pſal. 33.
nem hortatur, qui ait: Guſtate & videte, qm̄ ſuauis eſt dn̄s. Cum vero hic guſtus ſic ſapit & iudi-
cat, experimẽtaliter ſciens, q̃tum ſpūalis dulcedo oẽm carnalem trãſcendat, tunc intellectus refi
citur, cuius cibus eſt veritas, virtus, oiſq; ſpūalis perfectio, de qua comeſtione & refectione ait Cant. 5.
ſponſus cæleſtis: Comedi fauum meum cum melle meo. Et rurſus: Comedite amici mei & bibi- Ibid.
te, & inebriamini chariſſimi. [In antiquis eſt ſapientia] Sapientia vero ſpūalis interna, & quæ do
num eſt ſpūſſancti, dicitur in antiquis inq̄a eo ipſo quo habent hanc cum eminentia ſeu abundan
tia q̄dam, ita vt per eam vitam ſuam & mores in oibus ordinent & cõponant, ſenes rite vocãtur,
etiam ſi tẽpore iuuenes ſint, ſenes inquam probitate atq; valore, iuxta illud lib. Sapiæ 4. Senect⁹
venerabilis eſt, non diuturna, neq; annoꝝ numero computata. Cani aūt ſunt ſenſus hois, & ætas Ambroſ.
ſenectutis vita immaculata. Vnde de S. Agnete ſcribit Ambroſius: Infantia cõputabatur in an-
nis, ſed erat ſenectus mentis immẽſa. [Apud ipſum eſt ſapiẽtia & fortitudo.] Nam apud patrem 1. Cor. 1.
eſt verbū & vnigenitus filius eius, de quo loquit Paulus: Prædicamus Chr̄m Dei virtutem & Dei
ſapientiã, de q̄ ait Ioan. 1. In principio erat verbū, & verbū erat apud Deum. [Ipſe habet conſiliũ]
q̄ diſponit ſua, [& intelligẽtiã] qua inſpicit noſtra. [Si deſtruxerit, nemo eſt q ædificet.] Deſtruit
Deus intellectualem creaturam, ſpiritaliter quidẽ, nõ eſſentialiter, dum vel gratiã non infundit,
aut infuſam non conſeruat, ſed perdi permittit, ſicut de impijs & doloſis ait Pſal. 27. Deſtrues il-
los, & non ædificabis eos. Qui aūt ita deſtructus eſt, reparari non poteſt, niſi à Deo, qui ſolus gra
tiæ eſt collator atq; creator. [Si incluſerit hoiem] i. infra cæcitatis, impietatiſq; ſuę caliginẽ an-
guſtari permiſerit, vel peccati ac dæmonum captiuitati tradiderit, ſeu intra conſcientię ſuæ re-
morſum ac carcerem cõprehenſum tenuerit, ita vt vitia ſua abſcondat, & confitendo non exeat,
[nullus eſt qui aperiat] infeliciſſimam hãc clauſuram, i. qui mentẽ de captiuitate iſta educat ad li
bertatem virtutum; ad gratiæ lucem, ad latitudinem charitatis, ad patriam felicitatis. Hæc enim
non efficit niſi Deus. Vnde in Apocal. 3. legitur: Hæc dicit ſanctus & verus, qui habet clauẽ Da-
uid: qui claudit, & nemo aperit: aperit, & nemo claudit. Poſtremo, ſi incluſerit quempiã in infer-
no, nunq̃ poterit ſaluandus educi. [Si continuerit aquas] i. gratiaꝝ chariſmata, doctrinæ fluẽta,
prædicationiſq; verba, de quibus loquitur Eſai. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalua-
toris. Salomon quoq;: Torrens inundans, fons ſapientiæ. Itemq;: Aqua profunda, verba ex ore Pro. 18.
viri. [omnia ſiccabuntur] i. omnium corda ſpiritaliter areſcent, infœcundaq; erunt. Si eñ Deus
iſta abſtraxerit, omnis decor, vbertas & fructus mentis humanæ depereunt. Propter quod ait vir
ſanctus Deo: Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi. [ſi emiſerit eas] i. ſi dona hæc gratiarum infu-
derit mentibus, [ſubuertent terram] i. corda terrena vincent: & quantum ad eſſe impietatis, de- pſal. 142.
ſtruent, peccata expellẽt. Hæc eſt ſubuerſio bona & annihilatio deſiderãda, vt homo deſinat eſſe
ſui, & incipiat eſſe Dei, extirpato amore priuato, atq; diuino amore ſibi infuſo. Vnde ait Salua-
tor: Qui perdiderit animam ſuam propter me, in vitam æternam cuſtodiet illam. Vel ſic: Si emi Ioā. 12.
ſerit eas, id eſt, cum magna abundantia dona iſta infuderit, ſubuertent terram, id eſt, facient ho
minem à ſeipſo deficere, viribus ſuis deſtitui, vt patet in raptu & ecſtaſi. Propter quod ait Pſalm. pſal. 83.
Defecit caro mea & cor meum. Et Hierem. 20. Factus eſt ſermo dn̄i in corde meo, quaſi ignis
exæſtuans, & defeci ferre non ſuſtinens. Interdum quoq; contingit, vt quis ex nimia copia gratiæ
ſibi clementer infuſæ ſpūaliter intumeſcat, præſumat, incautus reddatur, & alios aſpernet: ſicq;
terra ſubuertitur, quia homo in terra degẽs, ex ſubita grãrum abundãti infuſione occaſionaliter
labitur. Ideo Deus non ſemp dat ſtatim q̄d petitur, ſciens qd nobis magis expediat: vultq; vt pau
latim creſcamus, ne poſtea grauius corruamus. [Ipſe nouit & decipientẽ, & eum q decipitur.] Iu
ſtos atq; electos Deus noſcit notitia non ſolum ſimplicis intuitionis, ſed etiã approbationis. Re-
probos vero & prauos neſcit notitia approbationis, q̄s noſcit notitia intuitionis, prout talibus
ait Saluator: Neſcio vos. Diſcedite à me operarij iniq̄tatis. Pręterea inuiſibilẽ hoſtẽ nos q̄tidie de Mat. 25.
cipientẽ Deus agnoſcit, attendẽs eius fortitudinẽ, calliditatẽ, experientiã, crudeliſſimã intentio- Luc. 13.
nem, inſatigabilẽ importunitatẽ, & q; videns nos, à nobis videri non poſſit. Noſcit aūt & nos, q ab
illo decipimur, pẽſans q̃ fragiles, infirmi, ignariq; ſimus, ideo non pmittit nos vltra vires tẽtari.
Paratus eſt ſuffragari, deceptis pnus eſt miſereri, calamū conquaſſatū non cõteret, linūq; fumigās
non extinguit. Si ergo tẽtatione deiecti fuerimus, non puſillanimes efficiamur, nõ deſperemus,
ſed ad Dei clementiã ptinus cum omi humilitate atq; fiducia pperemus, impfectum noſtrū pen
ſantes, & in ſola Dei clemẽtia iugiter cõfidentes. [Adducit conſiliarios in ſtultū finem.] Inuiſibi-
les hoſtes multiformiter inter ſe conſulunt, quō hominem, præcipue qualiter iuſtū quenq̄ deci-

piant: quorum conſilia Deus adducit ad ſtultum finem, quia ſiue præualeant, ſiue ſuccumbāt, totū cooperat eis in maiorem miſeriā. Et frequēter per ſtudia quibus conant iuſtum ad damnationē pertrahere, occaſio ſunt præclarioris profectus in eo, beatitudinisq; maioris. Diligentib⁹ equidem Deū electis oīa cooperant in bonum. Inſuper conſiliarij intelligi poſſunt prædicatores atq; doctores, ſalutis conſilia proponentes: qui dum exigētibus ſuis culpis, iuſtē diuinitus relinquunt, vt proprijs præſſi cupiditatibus cōtenebrati, ſpūalia, diuina, æterna prædicent, doceantq; propter terrena tēporalia & caduca, in finem vtiq; ſtultum ducunt, media fini, vilia optimis præferētes. [& iudices in ſtuporem.] Hoc fit, dum Deo iuſte ſinente, principes & prælati alios iudicaturi, non rationē, ſed paſſionē ſequuntur, vel grā diſcernēdi inter bonum & malum priuant, aut alio modo à rectitudine iuſtitiæ obliquant, ſicut Micheas dicit de quibuſdam: Principes eius, puta Hieruſalem ſeu Iſrael, in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant. [Balteum regum diſſoluit.] Reges ſpūaliter oēs ſunt, qui rationis agunt imperio, & carnem cum ſenſualitate rationis in cunctis ſubdunt iudicio, quorum balteus eſt caſtitas ſeu cōtinētia. De caſtitate enī loquit Chrſt: Sint lumbi veſtri præcincti. Et de Chro vaticinās Eſaias: Erit (inquit) iuſtitia cingulum lumborum eius. Dum ergo cōtinentes, ſeu iuſti propter inanem ſuam gloriā, aut ſpūalem ſuperbiā vel aliam cauſam, à cōtinentia ad vitia carnis vel conſenſum ad ea, delectationem ve de eis in cogitatione conceptā labunt, vel à iuſtitia ad iniuſtitiā deijciunt, balteus regum diſſoluitur. Denique per ſpūalem ſupbiam inanemq; gloriam, meretur homo potiſſime à caſtitate ad immundiciā carnis, & ab æquitate ad iniquitatem corruere. Hinc humilitas caſtis præcipue neceſſaria eſt atq; ſeruanda, dicente Ambroſio: Neceſſe eſt vt quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit. [Et præcingit] permiſſiue [fune] i. vili carnis delectatione ac fœtido iniquoq; opere, [renes eorum] i. corporis membra, ita vt interior & occulta ipſorum impuritas, foris per facta obſcœna oībus innoteſcat, ad quod illud Eſaiæ ſpūaliter pertinet: Erit pro zona funiculus. Et de impio Salomon ait In Prouerb. Funibus pctōrum ſuorum conſtringetur. Porro S. Thomæ de Aquino, in adoleſcentia ſua angeli ſancti locuti ſunt: Præcingimus te cingulo caſtitatis. [Ducit ſacerdotes inglorios.] Heu q̄ doloroſe & copioſe hoc modo impletur, dum multi ſacerdotes & clerici propter vitioſiſſimam ſuam ac lubricam vitam ab oībus cōtemnuntur, diffamant, & debita bonis ſacerdotibus, immo & ordini ſacerdotij gloria priuantur ac inhonorant. Denique gloria ſacerdotum eſt, ſpūalis profectus ſubditorum ſuorum, quemadmodum diſcipulis ſuis Theſſalonicenſibus ſcribit Apl'us: Quæ eſt ſpes noſtra & gaudium aut corona gloriæ? Nonne vos in aduentu dñi? Dum igitur ſacerdotes ſubditos ſuos verbo & opere non informant, nec ad ſalutem q̄tum in eis eſt, pertrahunt, inglorij fiunt, & deteſtabiles Deo, nec faciem eius feliciter intuebunt, quemadmodū Ioſeph in perſona Chriſti locut⁹ eſt fratribus ſuis patriarchis, paſtorum pſonam gerētibus. Non videbitis faciem meam, niſi adduxeritis fratrem veſtrum minimum vobiſcum. O q̄ deſpectiſſimi tales coram ſummo iudice apparebūt. Præterea, bonis ſacerdotib⁹ ac prælatis potiſſima gloria eſt, ſubditorum vita ſalubris, ſicut in tertia ſua Canonica ſcribit Ioannes: Maiorem horum gratiam non habeo, q̄ vt audiam filios meos in veritate ambulantes. Verumtñ qui veraciter ſapiens eſt, præſertim ſi de ſubditorum aut laicorum ſeu inferiorum ſit numero, ſacerdotibus honorem & gloriam ſacerdotio debitos debet impendere intuitu Dei, & pro reuerentia ſacramentali, iuxta illud Eccī 7. In tota anima tua time Deum, & ſacerdotes illius ſanctifica. Nam & Paulus ad Roman. 13. ait: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Et Petrus admonet etiam dyſcolis dñis obedire. Poſtremo, Paulo teſtante, qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. [& optimates ſupplātat] dum iuſto iudicio deſinit eos de primatu ſeu præſidentia inaniter gloriari, voluptatibus ſubijci, vitijs ſuperari, atq; ob hæc æternæ eos deputat pœnæ, iuxta illud Sapient. 6. Iudicium duriſſimum in his qui præſunt, fiet. Exiguo enī concedit miſericordia. Potentes aūt potēter patient tormenta. Et Hiere. 25. ait: Aſpergite vos cinere optimates gregis, quia completi ſunt dies veſtri vt interficiamini, & cadetis quaſi vaſa precioſa. [Effundit deſpectionem ſuper principes] & eos qui oppreſſi fuerāt, releuat. Hoc ſpecialiter exponi poteſt de populo Iudæorum atq; gētilibus. Iudæi enī ante Chriſtī aduentū præ cunctis populis præclariores & principales fuerunt, gentiles vero innumerabilib⁹ vitijs, erroribusq; oppreſſi. Vnde 2. Reg. Dauid loquit Deo: Quæ eſt gens in terra vt populus tuus Iſrael? Et Moſes ait ad plebem Iſrael: Te elegit dñs, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram. Super hunc populum, qm̄ Chriſtū negauit & crucifixit, effudit Deus deſpectionem, auferendo eis ſpūalia gratiæ bona, ita q̄ permanent excæcati vſq; in finem mundi, dicente Apl'o: Peruenit ſuper eos ira Dei vſq; in finem. quod & Dauid prænuncians: Furor, inquit, iræ tuæ cōprehendat eos. Inſuper abſtulit eis corporalia bona, videlicet propriam terram, regnum & maximam partem eorum interimens per Romanos, ſecundū illud Danielis: Non erit eius (videlicet Chriſti) populus, qui eum negaturus eſt, & ciuitatem & ſanctuariū diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & vſq; in finem perſeuerabit deſolatio. Gentiles autem DEVS per euangelicam prædicationem à ſuis erroribus releuauit, gratia decorauit, & Chriſto incorporauit, quemadmodum in Eſaia pater ait de CHRISTO: Ecce teſtem po-

pu-

Marginal references: Rom. 8. — Mich. 3. — Luc. 12. — Eſa. 11. — Ambroſi⁹ — Eſa. 3. — Pro. 5. — 1. Theſ. 2. — Gen. 42. — 3. Ioan. b — 1. Pet. 2. — 1. Tim. 5. — 2. Reg. 7. — Deut. 7. — 1. Theſ. 2. — Pſal. 68. — Dan. 9. — Eſa. 55.

pulis dedi eum, ducem ac ꝑceptorem gẽtibus. Talib' nanq; ſcribit Apl'us, loquẽs Epheſ.2. Vos
q aliqñ lõge fuiſtis à Deo, nunc ꝓpe facti eſtis in ſanguine Chri. Præterea oppreſſos aduerſitate,
mœrore, anguſtia, Deus cõmuniter releuat, per internæ cõſolationis infuſionẽ, ꝑ angelicã inſpi-
rationẽ, ꝑ pioꝝ hoim allocutionẽ, ꝑ tribulationis terminationẽ, ſeu alio modo, ſicut in Tob.3. di
citur: Et poſt fletum conſolationẽ infundis. Et in Pſal.33. Iuxta eſt dñs his q tribulato ſunt cor-
de. [Qui reuelat ꝓfunda de tenebris.] Occulta nanq; & difficilima legis ac ꝓphetarum oracula,
Chrs ꝑ ſe & ꝑ apoſtolica documẽta nobis lucide patefecit, tenebras (i. varias veritatum circũuo
lutiões) detegẽs & illuſtrãs, ad quod deſignandũ tẽpore paſſionis ſciſſum eſt velũ templi à ſum- Mat.27.
mo vſq; deorſum. [Et ꝓducit in lucem vmbram mortis] i. rigorẽ legis, mortem corporalẽ pro
pctõ infligi iubentis, in lucem miſerationis & manſuetudinis ſerenitatem conuertit. In lege em
ſæpiſſime ſcribitur: Qui fecerit hoc vel hoc, moriatur ſeu lapidetur. Chrus aũt peccatoribus con
feſſionem ꝑcepit, confitentibus remiſſionem, gratiam'q; ꝓmiſit. [Qui multiplicat gẽtes] augen
do eccleſiã ſeu plures cõuertendo ad fidem vel vitam virtuoſam, quod in primitiua eccleſia ma-
xime implebatur, iuxta illud Actu.2. Dñs augebat quotidie qui ſalui fierent in idipſum. Vnde &
Chriſtus ait in Pſal.39. Annunciaui, & loquutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum. [& per-
dit eas,] quod dupliciter accipi poteſt. Primo de optima perditione, qua electos ſuos varijs per-
miſit necari ſupplicijs, de qua perditione in Eſaia legitur: Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet: & Eſa.57.
viri miſericordiæ tolluntur, & non eſt qui intelligat. Secundo de perditione mala, qua occulto
& iuſto iudicio permiſit credentes varijs vitijs atq; errorib' deperire. [& ſubuerſas in integrum
reſtituit] quia vel eos qui corruerunt per culpam, reduxit ad gratiam & vitæ integritatem: vel
loco pereuntium poſuit alios, quos per ſuam ſaluauit clemẽtiam, & reparauit ac reformauit ec
cleſiam. [Qui immutat cor principum populi terræ] vel effectiue inclinando illud à malo ad bo
num, ſecundũ illud Apl'i: Deus operat in vobis & velle & ꝑficere. Tertio q̃q; Reg. Salomon orat: Phil.2.
Inclinet corda noſtra poſt ſe, vt ambulemus in oibus vijs eius. Vel ꝑmiſſiue facit hoc Deus, dum 3.Reg.8.
cor ſubuerti ꝑmittit atq; corruere à bono in malũ, vel à malo in peius, q̃d etiã in cæteris hoibus
inferioribus efficit Deus, ſecundum ſapientiæ ſuæ inſcrutabilem ꝓfunditatem, vnum pie cõuer-
tens, alterum iuſte relinquens. Cætera patent ex præcedenti articulo.

¶ Elucidatio cap.13. Ecce omnia vidit oculus meus, & audiuit auris mea. Art. XXXI.

NVnc particularius S. Iob deſcendit ad repræhenſionẽ & informationẽ amicorum ſuorum.
[Ecce oia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea.] i. prædictos in ꝑcedenti cap. diuinę
ſapientiæ ac oipotentię effectus circa hoies corporalibus oculis vidi in ſe, vel in aliquo ſigno, vel
per viſum exteriorem ad eorum cognitionẽ deueni, aurib' quoq; ea ex aliquorum relatu, fama
vel inſtructione percepi. [& intellexi ſingula] per diligentẽ mentis conſiderationẽ, immo potius
per diuinam illuminationẽ. [Secundũ ſcientiã veſtrã & ego noui, nec inferior veſtri ſum] hoc eſt
quod circa ꝑcedentis cap. principiũ ait: Et mihi eſt cor ſicut vobis, nec inferior veſtri ſum, quod Iob.12.
qualiter non ſuperbe aut præſumptuoſe, ſed humiliter ac diſcrete ſit dictum, ibi expoſitum eſt.
[Sed tñ ad oipotentem loquar,] ipſum laudando, orando, cauſam'q; meam ei vt iudici ꝓponen-
do, & cor meum coram eo cum debita modeſtia effundendo, iuxta illud Thren.2. Effunde ſicut
aquam cor tuum ante conſpectũ dñi Dei tui. Sic & Abraham diſſeruit: Loquar ad dñm meum, Gen.18.
cum ſim puluis & cinis. [& diſputare cum Deo cupio:] non eius geſta ſeu iudicia temerarie diju-
dicando, ſed veritatem humiliter inquirendo, & ꝑcuſſionis meæ cauſam plenius inueſtigando,
de modo quoq; ꝓuidentiæ eius, & proceſſu regiminis vitæ humanæ loquẽdo. Sic quippe diſci-
pulus diſputat cum magiſtro, non vt repræhendat, ſed vt informetur: & rationes ſe monẽtes ꝓ-
ponit, vt à magiſtro ſoluantur. Sic etiam Hierem. ait 12. Iuſtus quidem tu es dñe, ſi diſputem te-
cum. [prius vos oſtendẽs fabricatores] i. artificioſos compoſitores [mẽdacij] i. falſi ſermonis, quo
iam multa mihi crimina impoſuiſtis, vt veſtras defendatis erroneas opiniones circa prouidenti
am Dei, putantes nullum puniri à Deo, niſi pro ſua culpa. Sic & in Hieremia dicitur de quibuſ-
dam: Docuerunt linguam ſuam loqui mendaciũ, vt inique agerent, laborauerũt. [& cultores] i. Hiere.9.
amatores, tractatores, ſeu veneratores [peruerſorum dogmatum] quib' aſſeritis non infligi pœ
nam, niſi pro culpa, & iuſtis temporalem ꝓſperitatem in vita hac tribui, impijs aũt aduerſa, cui-
us oppoſitum ſæpe contingit, & ſupra partim probatum eſt, infra vero à beato Iob clarius effica-
cius'q; probatur. [Atq; vtinam taceretis] ceſſando à defenſione errorum veſtrorum: quia quo ma
gis loquimini, eo inſipientiam maiorem oſtenditis. Ideo ſubditur: [vt putaremini eſſe ſapiẽtes.]
Sapientis enim eſt, docilem, taciturnum, corrigibilem eſſe, non loquacem aut in ſenſu proprio
pertinacem. Ideo ſi taceretis, videremini ſapientes, ſapientiores'q; eſſetis quàm nunc: & tamen
non eſſetis ſimpliciter ſapientes, propter veſtras erroneas opiniones. Hinc in Prouerbijs legi-
tur: Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt. Stultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur. Pro.17.
[Audite ergo correptiones meas.] Quia ex charitate vos arguo de exceſſu verborum, de falſita-
te intellectus, de prauitate affectus. Sic & Sapientia ait in Prouerbijs: Conuertimini ad cor- Pro.1.
reptionem meam, en proferam vobis ſpiritum meum. [& iudicium labiorum meorum] id eſt,

iudicium reprobationis, quo per veram prudentiā errare vos iudico, idq́ꝫ per labia mea denun-
cio.[attendite.]non ſtatim ex indignatione verba mea more impatientiū auerſando,ſed ea ſapi
Gregoriꝰ enter penſando. Porro ſecundū Gregorium,bene primo ponit correptionem,deinde iudicium
quia niſi per correptiones primus ſtulti tumor deprimatur,nequaꝗ̄ per intelligentiā iudiciū iu-
ſti cognoſcitur.[Nunqd Deus indiget veſtro mendacio?]i.ad defenſionē ſuæ iuſtitiæ non ei ne-
ceſſe eſt vt vos proferatis mendoſa,aſſerendo nullum à Deo flagellari, niſi pro propria culpa, eo
quo vltra proceditis ad falſam innocentū atq́ꝫ iuſtorum accuſationem,cum tales aſpiciatis affli
gi.[vt pro illo loquamini dolos]i.verſutas ac fraudulētas ꝓpoſitiones ad colorandū veſtra men-
dacia. Deniq́ꝫ,veritas non eget mendacio,ſicut nec virtus peccato: & quod probari nō valet niſi
per falſas ꝑmiſſas,verum non eſt. Cum vero quis aliquam falſitatem ꝓbare & defenſare conatur,
fraudulentis vti medijs ſolet,ita amici Iob vt ſuam aſſertionem defenderēt, ipſumq́ꝫ Iob cōpro-
barent iniuſtū,cautelose egerunt,extollendo diuinam ꝑfectionem, & oſtēdendo humanā defe-
ctuoſitatē,ex qbus concluſerūt B. Iob impietatē,quaſi Deus per gratiā ꝑſeruare hoīem non poſ-
ſet à ruina pec culpam.[Nunqd faciem eius accipitis]i.in iudicio iſto,quo inter Deum & me iu
dicatis,illum laudando,me condēnando,faciem Dei ſeu Deū vbiq́ꝫ ꝑſentem & oīa intuentē ap-
probatis & iuſtificatis per inordinationē in iudicio deuitandā,quę vocatur ꝑſonarum acceptio,
& fit,dum quis manifeſtā alicuius iuſtitiā negat ſeu deſpicit,intuitu magnitudinis alteriꝰ partis.
Cum ergo amici Iob manifeſtā eius iuſtitiā negarint,eumq́ꝫ damnarint ſolo intuitu diuinæ iu-
ſtitiæ, qm̄ ſecundū dogmata ſua videre nō poterāt,quō ſalua diuina iuſtitia,ipſe Iob iuſte à Deo
flagellaretur niſi culpæ ſuæ demerito,videbant faciem ſeu ꝑſonam Dei accipere. Nam & ꝑindu
cta magnifica de maieſtate,æquitate & ſapiētia Dei quaſi blādiendo, propter hoc differebāt,ne
Deus videretur iniuſtus innocētes plagando. Hinc ſubditur:[Et pro Deo iudicare nitimini]i.iu-
dicando conamini Deum iuſtificare per qcunq́ꝫ media & falſa,quod Deo non placet,qm̄ falſitas
Gregoriꝰ diſplicet ei iugiter propter ſeipſam,cum ſit obliquatio atq́ꝫ receſſus à veritate. Porro Gregorius
exponit hæc aliter,dicens: Faciem Dei accipere,eſt authoritatem ipſius in iudicando aſſumere,
hoc eſt,quaſi diuina authoritate ſeu in perſona Dei per modum quo iudicat Deus, ferre iudici-
um. Deus em̄ ſic iudicat,ꝙ ipſe nil repræhēſibile in ſe habet, qd ab aliquo iudicetur,ſicq́ꝫ ſecun-
Gregoriꝰ dum Gregorium amici Iob,eius opa repræhenderūt,ac ſi ipſi repræhēſibile nihil haberēt. Inſup
ꝓ Deo iudicare,eſt alteriꝰ defectus ſine cōpaſſione diſcutere & damnare,quod amici Iob viden-
Gregoriꝰ tur feciſſe,qa dure & inuectiue locuti ſunt contra eum. Dicit aūt Gregorius:Illius ſolius eſt pctā
hoim ſine cōpaſſione diſcutere, q ex naturæ ſuæ oīpotentia neſcit peccare: hoīes vero iuſti cum
prauoꝝ facta redarguūt,ſuæ ſemp infirmitatis conſcij,eos & ſi exterius ſæuiendo, tn̄ interius cō-
patiendo redarguūt.[aut placebit]veſtro inordinatus ꝓceſſus in iudicando,[ei quem celare ni-
hil poteſt?]i.Deo oīa infallibiliter cognoſcenti. Interdum em̄ alicui placet cauſæ ſuæ defenſio,
qūis ſit iniuſta, vel qūis fiat ꝑ media inordinata,qm̄ neſcit cauſam ſuam eſſe iniuſtā,aut media il
la qbus defendit,eſſe diſtorta,qd in Deo oīa cōtuente locū neqt habere.[aut decipietur vt homo
veſtris fraudulētijs?] i.callidis cōtra me ꝓceſſibus,vt putet,vos ordinate ſuam cauſam cōtra me
defenſare,ſicut interdū aliqs ſimplex putat ſuā cauſam eſſe iniuſtā,ideoq́ꝫ nō cupit eam defendi,
ſed ab aduocatis ꝑſuadet ei,ꝙ cauſa ſua ſit iuſta,ſicq́ꝫ petit vt defendat. ſed Deus cuius ſapię non
eſt finis aut numerus, ſic falli nō poteſt.[Ipſe vos arguet]de vr̄a inordinata diſputatiōe aduerſum
me,ſicut & infra vlt. cap. patet. Qui em̄ Deū ꝑ falſa cōmendat,non ſolū ei nō placet,ſed inſup diſ-
1.Cor.15. plicet, pœnā meret: & Deo q veritas eſt,aduerſat,quēadmodū ad Corinth. ſcribit Apl'us: Inueni
mur(inqt) & falſi teſtes Dei,videlicet ſi reſurrectio mortuoꝝ nō eſt,qm̄ teſtimoniū diximus ad-
uerſus Deum,ꝙ ſuſcitauit Chr̄m,quem non ſuſcitauit,ſi mortui non reſurgūt. Nēpe qcquid ve-
ritati contrariat,diuinitus reprobat.[qm̄ in abſcondito]i.cordis occulto [faciē eius accipitis,]
ſecundū ſenſum ꝓhabitum,ita ꝙ vobis conſcij eſtis,vel ſaltem eſſetis, ſi aduertere veritatem vel-
letis,ꝙ iudicando inter Deum & me accipitis faciem eius: quia iuſtitia mea vobis & oībus nota
fuit,ſicq́ꝫ per falſam mei accuſationē defenditis Dei iuſtitiā.[Statim vt ſe cōmouerit]nō per ſuæ
naturæ aliquā variationē,ſed per poteſtatis ſuæ ꝓceſſum in actum exteriorē,i.mox cum exerce-
re cœperit vltionē. Iuxta hūc modū loquendi, Plato dixit primū motorē moueri. Et Ariſtoteles
Platonem ſup hoc arguēs, verba eius,nō mentē,impugnat. Nam & beatiſſ. Dionyſius ait primo
de diuinis noībus capitulo: Oēs patre moto illuminationes deſcendūt. Vel humano modo loq-
tur Iob de Deo,qm̄ homo vindicaturus,ira ſeu aliqua affectione intra ſe mouetur,& ſic in vlti-
onem ꝓgreditur.[turbabit vos]per pœnam infligēdā,ita ꝙ pacem & tranqllitatem, in qua nūc
eſſe & contra me diſputare videmini,ex leui etiam percuſſione perdetis qui repræhēditis me, ꝙ
propter plagam hanc maximam ſum turbatus.[& terror eius]i.timor quem ex conſideratione
Dei & ſuæ vindictæ concipietis,vel terribilis eius maieſtas[irruet ſuper vos] i.corda veſtra depri
met ita,ꝙ alia ſeu grauiora tormenta timebitis: & hoc dicitur,niſi pœnituiſſent, ſicut ſequētia.
[Memoria veſtra cōparabitur cineri]i.cito ceſſabit & auferetur,quemadmodū cinis faciliter tol
litur,ceſſat & perit. Sed quō verum eſt hoc,cum vſq́ꝫ in præſens per totum mundum tam com-

munis ſit viroꝝ iſtoꝝ memoria,p̄ſertim cum liber hic legitur? Et rńdendum ꝙ loqtur eis tanq̄
errātibus,ſicq; eoꝝ memoria cito deperijt,non q̄ſi oīno non mãſerit,ſed quia non mãſit ad bo-
num ſeu ad laudem eorum,quō iuſtoꝝ memoria dicitur ꝑmanere,iuxta illud Prouerb.10. Me-
moria iuſti cum laudibus,nomen impioꝝ putreſcet.Et in Pſal. 111.In memoria æterna erit iu-
ſtus. Et de impijs:Perijt(inquit)memoria eorum cum ſonitu.[& redigētur in lutū]i.vilem ma Pſal.19.
teriam[ceruices veſtræ,]anima à corpore ſeparata,qn̄ corpora veſtra putreſient & incinerabun-
tur.Cōſequenter Iob contra amicos diſputaturus,&eorum falſa dogmata deſtructurus,audien
tiam petit.[Tacete pauliſper,]quia diu tacere,impatientiæ veſtræ eſſet moleſtū:ego q̄q; non in-
ordinate ꝓtraham verba.[vt loquar q̊dcunq; mihi mēs ſuggeſſerit]i.q̊d ratio dictauerit eſſe di-
cendū,non ad q̊d inclinauerit paſſio,& ita ſuccinctus ero in verbis. [Quare lacero carnes meas
dentib⁹ meis?]i.cur corpus meum dire affligo inſtar eorum qui ꝓ ſame carnē ſuam manducāt?
vt em̄ p̄habitum eſt in expoſitione ſecundi cap.pœnam plagæ ſibi inflictæ Iob auxit,ſaniem te- Iob.2.
ſta radendo,quod fuit q̄dam corporis laceratio,atq; in ſterquilinio reſidendo.Iuxta hūc modū
Dauid cōcinit:Dum appropiāt ſup me nocētes,vt edāt carnes meas.Et in Mich.3.dn̄s ait de im Pſal.26.
pijs:Qui comedūt carnē populi mei.[& aīam meam porto in manib⁹ meis]i.morti expono me-
ipſum & aīam meam ſeparationi à corpore,quēadmodū q̊d fert in manib⁹,exponi videt rapto
ribus.Iob aūt(vt ſæpius patuit)mortē optauit.Porro ꝑ hoc ꝙ anima alicuius dicit eſſe ſeu por-
tari in manib⁹,deſignat ſcriptura aliq̊d magnū ſeu manifeſtū mortis ꝑiculum,ſeu ꝓpinqtatem
aut diſpoſitionē ad necē.Vnde Iepthe reuerſus de bello:Poſui,inqt,aīam meā in manibus meis. Iudic.12.
De Dauid q̄q; in 1.Reg.19.Ionathas dixit:Poſuit aīam ſuam in manib⁹ ſuis,& ꝑcuſſit Philiſtæū.
Ad hāc q̄ſtionem reſpondet:[Etiam ſi occiderit me,]corporaliter vſq; ad mortem vexando,in
ipſo ſperabo,]ꝙ miſerebitur animæ meæ,& ꝑ p̄ſentes tribulatiōes à futuris æternis eripiat atq;
ſaluificet.ac ſi dicat,p̄inducta verba de carnium laceratiōe non dixi,nec me ita afflixi,mortēq;
petij ex deſperatione,vt mihi imponitis,cum ꝓpter nullā aduerſitatem q̄tumlibet grauem & ma
gnam,ſim deſperaturus.Nam vt ait Apl'us,ſpes non cōfundit.Et Pſalm.loqtur Deo:Sperēt in te Rom.5.
q nouerunt nomen tuum,qm̄ non dereliquiſti q̄rentes te dn̄e. Vel,ſi occiderit me,i.ſpiritaliter Pſal.9.
occidi ꝑmiſerit me,q̊d fit,dum Deus ſinit hoīem mortali obrui culpa:in ipſo ſperabo, ꝙ pœni-
tenti indulgeat,gr̄amq; faciat abundare,vbi abundauit iniquitas:nec ex p̄ſumptione hoc dico,
vel ſine meritis me vere atq; ſalubriter ſperare exiſtimo,ideo ſubditur:[Veruntn̄ vias meas]i.co-
gitationes,affectiones,loquutiones & op̄a,q̄bus q̄ſi per mediū iter tendo ad vltimū finem ac pa
triam.[in cōſpectu eius arguā]i.corā Deo examinabo ac repræhendā,deteſtando ac emendādo
q̄cquid in eis repræhēſione dignū cōſpexero.immo etſi ſine pc̄ō notabili fuerint viæ hæ,tn̄ com
paratiōe ſanctitatis ac maieſtatis diuinæ,nullius momēti ſunt,nihilq; ſatis rectū eſt,ſcd̄m Albet
tum.Huius felicis repræhēſionis fructū ſubiūgit:[& ipſe erit ſaluator meus] i.dator veræ ſalutis,
quā non tollit niſi pc̄tm̄,propter q̊d ait Eſa.28.Iſte oīs fructus,vt auferat pc̄tm̄. Qui em̄ cordiali-
ter ſe accuſat,pœnitet,& emendare ꝓponit:remiſſionē culpæ,infuſionē gr̄æ,adeptionē gloriæ
ꝓmeretur.Hinc ait Pſal.31.Dixi,cōfitebor aduerſum me iniuſtitiā meā dn̄o, & tu remiſiſti impi
etatem peccati mei. Apl'us q̄q;:Si noſipſos diiudicaremus,non vtiq; iudicaremur.Hoc itaq; ve- 1.Cor.11.
re,non ficte,agam.[Non em̄ veniet in cōſpectu eius]i.Deo per complacentiā nō apparebit, non
ei placebit,neq; ab eo conſequet ſalutem,veniendo ad clarum Dei conſpectū,[oīs hypocrita,]q
aliud intus eſt,vtpote impius:aliud foris oſtendit,quia virtuoſum ſe ſimulat,i.nullus talis in con
ſpectu Dei ſic veniet,niſi pœniteat. Vnde Chriſtus tam ſæpe ait in Euangelio: Væ vobis hypo- Luc.6.
critæ.Itemq;:Nolite fieri ſicut hypocritæ.Amen dico vobis,receperunt mercedē ſuam.Et in hoc Mat.23.
verbo notat Iob ſuos amicos, qui foris iuſtitiā videbantur defendere ac zelari,cum intus pleni Mat.6.
eſſent erroribus.[Audite]auribus mentis & corporis[ſermonem meum,& ænigmata]i.obſcuri
tates ſeu difficultates in meis latentes ſermonibus,[percipite auribus veſtris,]q̄ diligentiſſimam
conſiderationē requirūt.vel ænigmata,i.figuratiuas loquutiones vel ſimilitudines, q̄bus probo
quæ dico.Hoc etem̄ ſpectat ad ſapientē, ſecundū illud Prouerb.1. Animaduertet parabolā & in-
terpretationē,verba ſapientū & ænigmata eorum.[Si fuero iudicatus]à Deo vel q̄cunq; iudice
iuſto,[ſcio ꝙ iuſtus inueniar.]Hoc(ſecundū Thomam & q̄ſdam)non dicit Iob de iuſtitia vitæ,
quia iam dixit,Vias meas in conſpectu eius arguam:ſed de veritate doctrinæ, de qua iudiciali- Iob.3.
ter contendebatur. Deus aūt infra vltimo cap.dat ſententiā pro Iob, ipſum laudando ꝙ recta &
recte loquutus ſit coram ſe. Veruntn̄ intelligi poteſt de iuſtitia vitæ, p̄ſertim cum tantæ iuſtitiæ
in conuerſatione fuerit Iob, vt Deo teſte non fuerit ei ſimilis in terra, homo ſimplex & rectus.
Ad hoc aūt ꝙ homo iuſtificetur à Deo,non oportet ꝙ nunq̄ peccatum mortale incurrerit, aut
nullum habeat veniale,cum & Paulus tam dire peccauerit:& ſp̄ūſancto recepto poſtea,nō pror-
ſus ab omni veniali fuit immunis,ſicut nec cæteri apoſtoli,nec Ioannes Bapt.propter quod di- Luc.3.
xit ad Chriſtum,Ego à te debeo baptizari:ſed ſufficit ꝙ ſine mortali peccato ſit, & de veniali- Ioā.1.
bus ſaltem in communi doluerit.Talis autem fuit beatus Iob. Vnde & nunc dicit ſe certum, ꝙ
iuſtus inuenietur,præſertim ab his peccatis,quæ ſibi ab amicis ſuis imponebantur. Sed quomo
do

Iob.9. do potuit certus eſſe de iſto, cum ſuperius iam dixerit, Si iuſtificare me voluero, os meum conde
mnabit me: etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea? ſed huius ſolutio ex dictis
ibidem eſt euidēs. Deo em̄ reuelāte ſcire hoc potuit, & varijs modis dicit aliqs iuſtus ſeu iuſtifi-
cari, vt patet ex dictis. Deniq; iniuſtus pœnitendo fit iuſtus. [Quis eſt qui iudicetur mecum?] i.
cōtra me diſputās, iudicetur à Deo an ipſe veram iuſtamq; teneat partem, an ego. [Veniat] i. me
Eſa.50. accedat. Sic & in Eſaia dicitur: Quis eſt aduerſari' meus? accedat ad me. qs cōtra dicit mihi? ſte-
mus ſimul. [Quare tacēs] falſitati non cōtradicēdo, [cōſumor?] i. grauiter intus affligor, & mor
ti ꝓpinquo. Iuſto eqdem zelo contra amicoꝝ errores atq; mēdacia incitabat, atq; ad defenden
dum veritatē accendebat, ita ꝙ dolor intus manēs incluſus, amplius augebat: ꝑ verba aūt q̄ſi eua
porās, alleuiabat. ſic ait & Eſa. 6. Væ mihi qa tacui. Tēpus em̄ loquendi, & tēpus tacendi, vt Salo
Eccēs 3. mon ꝓteſtatur. Defendenda aūt eſt veritas atq; iuſtitia, iuxta illud Ecci 4. Pro anima tua nō con
fundaris dicere veꝝ, ꝓ iuſtitia agonizare ꝓ anima tua, & vſq; ad mortē certa ꝓ iuſtitia. [Duo tm̄
ne facias mihi] i. duo mala pœnalia & diſputationis ac reſpōſionis impeditiua, non mihi ò De-
us infligas. [& tūc à facie tua non abſcondar] i. à collatione tecum diſputatiua non me abſcon-
dam, nec abſtrahā, ſed tecū fiducialiter diſputabo. Porro q̄d ait, Non abſcōdar, non ita intelligit,
q̄ſi aliqs (abſolute loquendo) poſſit ſe à Deo abſcondere, q æternaliter, inuariabiliter & ſupercla
riſſime oīa intuetur: ſed qm̄ homo, q̄ntum in ſe eſt, ſe conatur abſcondere Deo, dum ei apparere
Gen.3. ſeu loq refugit & formidat. Vnde & Adam loqtur Deo: Vocē tuā audiui, & timui, & abſcondi
Ionæ.1.2. me. Ionas q̄q; ſurrexit vt fugeret à facie dn̄i in Tharſis. [Manū tuā lōge fac à me] i. poteſtatis tuæ
hāc quā patior plagā ſeu pœnā aufer à me. [& formido tua] i. timor de te cōceptus, timor inquā
de futuris ſupplicijs, [nō me terreat.] ſiqdem duo hæc, ſ. dolor vehemēs de malo ꝓſenti, & formi-
Iob.9. do intēſa de malo pœnali futuro, actum impedit rationis. Hoc eſt q̄d ſuprà dixit Iob: Auferat
à me virgā ſuā, & pauor eius non me terreat, neq; em̄ poſſum metuēs rn̄dere. Prẹterea q̄d ait, à fa
cie tua non abſcondar, cōſonat ei quod Ioan. 3. ſcriptū eſt: Qui facit veritatē, venit ad lucē, vt ma
nifeſtent opa eius, qa in Deo ſunt facta. Siqdem veritas nō q̄rit angulū, ſed falſitas & pc̄m̄. Hinc
q bonæ cōſcientiæ ſecuritate aut cōfidentia eſt armatus, non ſe ſubtrahit aut abſcondit à Deo ac
luce virtutis: ſed quem cōſcientia ſua remordet, ſecundū illud Ioan. 3. Om̄is q male agit, odit lu-
cem: & non venit ad lucem, vt non arguant opa eius. ¶ Conſequēter oſtēdit ſe paratum in diſpu
tatione cum Deo habenda ad actū opponētis, & inſup ad actū rn̄dentis, q̄ſi indifferēs ad vtrūq;
& Deo q̄ſi dans optionem, non ꝙ velit obijcere ad repræhendendū, ſed ad veritatis notitiā adi-
piſcendā, vt dictum eſt plenius. Vnde iſta ſunt verba bonæ fiduciæ & familiaritatis cū Deo, non
ex ſuperbia aut ꝓſumptione, q̄ſi velit de pari cum Deo cōtendere. [Voca me] i. iube me appare-
re ad rn̄dendum, [& ego rn̄debo tibi] pro poſſe, rationē ꝓ veritate reddēdo, & vera q̄ dixi defen
dendo: [aut certe loquar] proponēdo & ingrendo q̄ mouēt me, [& tu reſpōde mihi,] me inſtru
endo ac certificādo de dubijs. [Reſpōde mihi, q̄ntas habeo iniqtates & peccata, ſcelera mea atq;
delicta oſtēde mihi.] Hic S. Iob in diſputatione, quam cum Deo aggreditur, vt inſtruatur ab eo,
aſſumit ꝑſonam ꝓponentis ſeu opponētis. Prẹterea, qm̄ amici eius ſibi à principio impoſuerunt
ꝙ ꝓ ſuis peccatis eſſet ꝑcuſſus, immo ꝓ grauib' exceſſib' eſſet tam grauiter cæſus, ideo Deū pri
mo depoſcit, vt eum de hac re plenius doceat. [Reſpōde mihi] i. mihi te o Deus ſciſcitāti oſtēde
per inſpirationē occultā ſeu angelicā reuelationē, [q̄ntas] i. q̄ intēſas, graues ſeu magnas [habeo
iniqtates,] vt amici mei calumniant. q̄ſi dicat: Si, vt illi affirmāt, pœna non infligitur niſi ꝓ cul-
pa, ita ꝙ iſta ſupplicia ꝓ meis peccatis ſuſtineo, tūc vtiq; valde graues habeo iniqtates: qa ꝓ ma-
iori culpa infligitur maior pœna, ego aūt grauiſſime ſum plagatus. Hæc ergo humiliter ſciſcita
tur, ad excludendū falſam ſuæ flagellationis cauſam, quam amici eius aſſerebāt eſſe ipſi' iniqta-
tem: & etiam, vt clarius deſup illuſtretur. [& pc̄tā.] Quędā pc̄tā fiūt in ꝓximum, q̄ hic deſignant ꝑ
iniqtates: q̄dam in ſeipſum, vt vitia guſtus & tactus, q̄ ipſi' peccātis ꝑſonę & corpori maxime no
cēt, q̄ iam ꝑ peccata notant: q̄dam fiūt directe in Deum, q̄ ſunt cōtra tria ꝓcepta primæ tabulæ,
vt ſunt infidelitas, blaſphemia, ſacrilegiū, odiū Dei, & iſta vocant ſcelera q̄ſi accuſatiōe digniſſi-
ma. ¶ Rurſus ꝓcepta diuina duplicia ſunt, ſ. affirmatiua, & cōtra hæc ſunt peccata omiſſionis, q̄
hic dicunt delicta, q̄ſi derelicta, ſ. qa in eis homo omittit & negligit, q̄d Deus fieri iubet. Alia ſunt
ꝓcepta negatiua, cōtra q̄ ſunt pc̄tā cōmiſſionis, in qbus homo agit, q̄ fieri Deus ꝓhibuit, vt cum
Exo.20. ait, Non occides. Petit itaq; Iob, vt ſi huiuſmodi mala habuerit, vel de eis (ſi q̄ habuit) non pœ-
Mat.5. nituerit, ſibi à Deo pādat. Deinde ex charitatis fiducia querulose interrogat: [Cur faciē tuam abſ-
condis?] i. pietatis tuæ reſpectum, conſolationē, releuamen'q; ſubtrahis, q̄ntum ad hoc ꝙ ꝑmit-
tis me grauiſſimis aīæ corporiſq; dolorib' affici, nec me ꝓ releuamine deprecantē exaudis. Hinc
Iob.30. infra etiam ait: Sto, & non reſpicis me: clamo ad te, & non exaudis me: mutatus es mihi in cru-
delem, & in duritia manus tuæ aduerſaris mihi. Hinc ſubdit: [& arbitraris me inimicū tuum?] i.
Pſal.5. ita affligis me, q̄ſi impius eſſem, & ꝑ conſequēs inimicus tuus, q odiſti oēs q operant iniqtatem,
iuxta illud Sapiæ 14. Odio ſunt Deo impius & impietas eius. Hoc eſt q̄d ſuprà iam dixit: Quare po
Iob.7. ſuiſti me contrariū tibi? Veruntn̄ abſolute loquendo, Deus tēpore afflictionis huius non abſcon
dit

dit faciem ſuam à Iob, nec eum ſibi aduerſarium arbitrabatur, immo gratioſiſſime eum aſpexit ac conſeruauit in anima, paternaliter caſtigauit in corpore, illuminauit & ſpiritu prophetico decorauit in mẽte. Sic loquit̃ more afflictoꝝ, qui verba doloris ſui expreſſiua ſolent effari. Deinceps ad ꝓuocandum clementiam Dei, hoc eſt, ad impetrãdum eius auxilium, inducit verba humanam fragilitatẽ infirmitatemq́ ſignãtia. [Contra folium quod vento rapitur] i. in me & ad meam afflictionẽ, qui folio quod vento impellit̃, ſimilis ſum, quia res ſum labilis atq; infirma, & vt foliũ vento mouet̃, ſic ego varijs cogitationibus, affectionibus, tentationibusq́ impellor & feror ſeu moueor, iuxta id Eſaiæ 64. Cecidimus quaſi folium vniuerſi, iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerunt nos. [oſtẽdis potẽtiam tuam] quã me faciliter deieciſti atq; viciſti, quaſi dicat: Poteſtas tua cum ſit immẽſa, importabilis mihi eſt: nec decẽs videtur, vt eam in tam infirma ac fragili creatura oſtẽdas. Iſta ſunt verba miſericordiæ ꝓuocatiua, nõ reprobatiua operatiõis ſeu diſpoſitionis diuinæ. [& ſtipulã ſiccam ꝑſequeris] i. me veteranũ inſtar ſtipulæ ꝑ ætatẽ & infirmitatẽ ſiccatũ, grauiter impetis & inuadis, cõtinuãdo plagas tuas in me. Deniq; homo in iuuẽtute aſſimilatur herbę virenti, in ſenectute aũt ſtipulæ ſiccæ. Quẽadmodũ vero Iob, ita & alij viri virtutũ, ꝓſertim in tribulatiõibus cõſtituti, infimis ac vilibus rebus ſe cõparant, prout 1. Re. 24. Dauid ait ad Saul: Quẽ perſequeris rex Iſrael? quem ꝑſequeris? carnẽ mortuum ꝑſequeris & pulicẽ vnum. Sic quoq; 2. lib. Reg. 9. Miphiboſeth loquit̃ Dauid regi: Quis ego ſum ſeruus tuus, qm̃ reſpexiſti ſuper canẽ mortuũ ſimilẽ mei? Certũ eſt aũt, ꝙ hoĩes tribulati ea libẽter allegant, quæ aliquo modo poſſint eis ꝓ releuamine cooperari. Ita & Iob diuinam potẽtiam atq; humanã imbecillitatem cõmemorat, vt quaſi ratiocinãdo cõcludat, ꝙ deceat Deũ homini miſereri, ſicut ſi robuſtiſſimus pugil aut gigas ꝓieciſſet puerulũ in terrã ſub pedibus ſuis, deceret vt eum pie erigeret. [Scribis eñi] i. memoriter tenes, ſicut quod ſcriptũ eſt, firmiter manet. [cõtra me] i. ad mei grauamẽ [amaritudines] i. culpas diu ꝓteritas, quæ ad amaritudinẽ vltionis ꝑducunt, & ſuo remorſu quẽ pariunt, mentẽ affligunt. Nam & animus inordinatus ſibi ipſi ſolet eſſe pœnalis. Vel amaritudines, i. pœnas amaras, quas mihi (ſicut ꝓordinaſti) inflixiſti, quas in me quoq; efficis ꝑdurare, quẽadmodũ durat verbũ ſcriptũ, nõ dictũ. Vnde & infra loquit̃ Deo: Signaſti q̃ſi in ſacculo delicta mea. Et dixit ſupra: Sagittæ dñi in me ſunt, quarũ indignatio ebibit ſpm̃ meũ. Præterea aduertẽdum, ꝙ Iob loquit̃ affectu dolẽtis, q vocabulis ſæpe improprie vtitur, magisq́ loquit̃ ſecundũ id quod ratione doloris aut foris apparet, q̃ ſecũdum id quod in occulto veritas habet. Vnde flagellatio Iob, à Deo pie ꝓ illius ꝓfectu ꝑmiſſa, nõ fuit ꝓprie ꝑſecutio, ſed exercitatio atq; ꝓbatio, purgatio, grãtiæq́ auctio. Similiter Deus nõ ſcripſit contra eũ ipſius peccata, de q̃bus pœnituit: qm̃ quo ad culpã ea pœnitẽti ſtatim indulſit, ſed pœnã interdũ reſeruat in poſteꝝ. Sicq́ (vt añ aliq̃liter tactũ eſt) vna cauſaꝝ ꝑcuſſiõis Iob, fuit, vt à priſtinis culpis, etiã quo ad pœnã, eriperet̃ in ſeculo iſto. Illa tñ cauſa nõ fuit principalis, neq; ꝓcipua: q̃a & ipſe Iob ſatisfeciſſe ante ꝑcuſſionẽ ſuã credẽdus eſt, q̃uis forte nõ penitus plene, ꝓpter quod ſubdit: [& cõſumere me vis peccatis adoleſcẽtiæ meæ] i. ꝑ infirmitatem hãc meam vis me (vt videt̃) vſq; ad mortẽ affligere, ꝓpter peccata mea in adoleſcẽtia mea cõmiſſa, tanto tẽpore mihi pœnã reſeruans: quod nimis rigoroſum apparet, eo ꝙ adoleſcẽtia fluxibilis ſit, inſtabilis ac laſciua, ꝓpter quod in Eccleſiaſte habet̃: Adoleſcẽtia & voluptas vana ſunt. Hinc peccatis illius ætatis facilius indulgẽdũ cẽſet̃. [Poſuiſti in neruo pedẽ meũ] i. ſpiritales pedes meos, videlicet cordis affectũ & intentionẽ, operumq́ ꝓceſſum, tua lege frenaſti, & ſub iugo diſciplinæ ligaſti, ne huc illucq́ libere ac iniuſte vagarer & ꝑuaricarer, ſicut pedes incarceratoꝝ ligant̃ in neruo atq; cõpedibus. Hæc eſt maxima miſericordia Dei, qua ſuos electos à prauis itineribus retrahit, à peccatis refrenat, & ꝑ ſemitas tibi placẽtes deducit, iuxta illud Sapiẽtiæ: Iuſtũ deduxit dñs ꝑ vias rectas. Et in Pſal. 72. Tenuiſti manũ dexterã meã, & in volũtate tua deduxiſti me. O q̃ beati ſunt, q hoc ex ſentẽtia dicere habẽt, horumq́ verboꝝ guſtãt virtutẽq; vtq; om̃e bonũ quod habẽt, Deo deuotiſſime gratiſſimeq́ aſcribũt, dicẽtes id Pſalmi: Deduxit me ſup ſemitas iuſtitiæ ꝓpter nomẽ ſuũ, i. ob ſuiipſius ꝓpriã benigniſſimãq́ bonitatẽ. Veruntñ verbũ hoc aliter poteſt intelligi, eritq́ ſenſus, Poſuiſti &c. i. plaga tua greſſus meos velut quodã neruo ſeu cippo arctaſti, ita ꝙ prę infirmitate ꝓgredi nequeo. Vnde ſuperius dixit: Circũdediſti me carcere. [& obſeruaſti] i. diligenter conſideraſti ad iudicandũ ac ꝓmiandũ, [oẽs ſemitas meas] i. interiores actus animæ meæ in cogitãdo, appetẽdo, atq; ſimilibus. [& veſtigia] i. exteriora opa ſeu ꝓceſſus [pedũ meoꝝ,] tam corporaliũ q̃ ſpũaliũ, ſ. affectionũ & intentionũ ſeu cõſilioꝝ, ex q̃bus opa proficiſcũtur, [conſideraſti] Cũ eñi ſemitæ dicant̃ ſtrictiora itinera, recte ꝑ ea actus interiores ſignant̃, qui ſubtiliores ſunt, efficaciusq́ atq; directius ducunt ad Deum, q̃ opa exteriora, in q̃bus non eſt ratio meriti neq; demeriti, niſi ex interioribus actu & habitu. Hinc de Deo ait Pſalm̃. 32. Qui intelligit om̃ia opa eoꝝ. Et rurſus: Scrutãs corda & renes Deus. In Prouerbijs quoq; habet̃: Reſpicit dñs viam hoĩs, & omnes greſſus illius cõſiderat. Immo tam diſtincte atq; pleniſſime

Iob 14.
Iob 9.
Eccẽs 11.
Sap. 10.
Pſal. 22.
Iob 7.
Pſal. 7.
Prouer. 4.

Deus vniuerſos hoim actus ꝑpendit,indicat,munerat,vt & corporaliū pedū,cęteroꝝq; mēbroꝝ vſum,ꝓgreſſum,cunctaq; geſta obſeruet,inquātū ex deliberata ratiōe ꝓcedunt. ſic em̄ ſunt vel meritoria, vel demeritoria, ꝑſertim cū ſecundū ꝓbabilē poſitionē,quā & Thomas defendit,in actibus humanis nō ſit indifferēs,ita ꝙ oēs actus hoīs, qui ex rationis deliberatione ꝓcedunt,qui ꝓprie actus humani vocant, ſunt vel meritorij vel demeritorij:ſicq; ſin-
Hier.32. guli ſub ꝓuidētia cadunt diuina. Propterea Hieremias inducit:Fortiſſime,magnus conſilio & incomꝑhēſibilis cogitatu,cuius oculi aperti ſunt ſuꝑ oēs filios Adam.Grandis ergo & maxima nobis ratio eſt bene viuēdi, cum ante oculos ſtrictiſſimi iudicis cuncta cernētis,nilq;
Pſal.118. impræmiatū relinquētis,cuncta agamus,& quæ agēda ſunt omittamus.Ideo ait Pſalmiſta: Seruaui mādata tua & teſtimonia tua,qa oēs viæ meæ in conſpectu tuo.[Qui quaſi putredo conſumēdus ſum] i.inſtar putredinis redigendus in vermes & in cineres, quantū ad corpus meū,ſecundū illud Eccleſiaſtici 10.Cū morit homo,hæreditabit ſerpētes & beſtias & vermes. [& quaſi veſtimentū quod comedit à tinea] quēadmodū em̄ tineæ de veſtimēto naſcunt,&
Eſa.14. illud corrodunt,ſic corpus ante mortē cōſumit à naturali calore velut à tinea:poſt mortē vero de ipſo corpore vermes gignunt,à qbus corrodit,iuxta quod in Eſaia legit:Subter te ſternetur tinea, & operimentū tuū erunt vermes.His verbis denuo ſuā fragilitatē fatet, vt tanto ſit ei Deus clemētior,quāto ipſe ſe fragiliorē veraciter recognoſcit.quaſi dicat,pene mirum videt,ꝙ creaturā tam fragilē ſic indeſinēter obſeruas, tā diſtricte iudicas ac grauiter punis. Qui aūt à iudice eſt ꝑcuſſus,appetitq; ab eo curari,om̄ia illa libēter cōmemorat & ei ꝓponit, ex qbus aliqua videt poſſe ꝑſuaſio elici aut ratio ſumi, ad obtinēdā iudicis ꝓpiciationē atq; optatā ſalutē aut ſanitatē. Deniq;,iuxta induſtriā hanc ſubiungit, pandēdo hoīs fragilitatē, defectuoſitatē,miſerabilitatē in eius ingreſſu,ꝓgreſſu,egreſſu:ingreſſu inquā in mundū hūc per natiuitatē: ꝓgreſſu,ꝑ vitæ extenſionē ſeu cōtinuationē:egreſſu de mundo ꝑ mortē. Itaq; quod de ſe ſingulariter dixit,de hoīe cōmuniter ſeu ipſo gn̄e humano ꝓſequit atq; oſtēdit, ſubdēdo:[Homo] quicūq; ſit ille [natus de muliere,] infirmo & fragili vaſculo.Mulier em̄ à mollīēdo quaſi mollis aer dicit.& quod de hoīe nato aſſerit,de fœminis quoq;,non de viris tantū, accipit, q̃uis adiectiua ſequētia maſculina, videant ad maſculos hoīes determinare.
Gen.1.2. Deniq;,oīs homo de muliere eſt natus,demptis primis parētibus.Nam & de Chriſto ait Apo-
Galat.4. ſtolus ad Galatas:Miſit Deus filiū ſuū,factū ſub lege,natum ex muliere.Cui & Chr̄us dixit in
Ioan.19. paſſiōe:Mulier,ecce filius tuus,in qbus ſermonibus mulier ſexum,nō connubiū,notat.Cum ergo homo de muliere naſcat,mollis & tener eſt,ad bona virtutū debilis ex ſeipſo,fortis ad ea ex Deo:cuius electi,quantū ad eſſe naturæ,nati ſunt ex muliere, non aūt quantū ad eſſe grāe.
Ioan. 1. Propter quod à Ioāne de eis inductū eſt:Qui nō ex ſanguinib⁹,neq; ex volūtate carnis, neq; ex voluntate viri,ſed ex Deo nati ſunt.[breui viuēs tēpore.] Nā & naturalis periodus vitę humanæ eſt breuis,ſicut in Pſal.89.habet:Dies annoꝝ nroꝝ,In ipſis ſeptuaginta anni.Multoꝝ aūt irrationaliū animaliū naturalis viuēdi periodus, duratio ſeu mēſura,multo diuturnior eſt periodo vitæ humanę.Porro ꝙ aliqui ante diluuiū vel etiā poſtea tam diu vixerūt,miraculo magis aſcribit q̃ naturæ.Quidā vero hoīes breuiſſimæ vitæ ſunt,q vel in infantia,vel in adoleſcētia aut in pueritia moriunt. Poſtremo, quantūlibet vitæ huius duratio ꝓtendat, nihilominus cōparatiōe æternitatis quæ reſtat,momētanea cōprobat.De breuitate quoq; vitæ ꝓſentis tot dicta & allegata ſunt,vt ea repetere vel plura adijcere, ſuꝑfluum iudicet.[repletur multis miſerijs] i.malis pœnæ & culpæ,defectuoſitatibus naturalibus, aduerſitatibus, morbis,anguſtijs.Maxime aūt miſera reputāda eſt vita hæc ꝓpter peccata,quæ om̄idie abundāter innumerabiliterq; incidimus,iuxta illud Prouer.14.Miſeros facit populos peccatū.Hinc & Chr̄s teſtat in Pſal.87.Quia repleta eſt malis(ſ.pœnalibus) anima mea. Et Ecci 40.legit: Iugū graue ſuꝑ oēs filios Adā à die exitus de vētre matris coꝝ,vſq; in diem ſepulturæ in matrem oim.Cogitatiōes eoꝝ & timores cordis,adinuētiones expectatiōis, & dies finitionis à ꝑſidēte ſuꝑ ſedēglorioſam,vſq; ad humiliatū in terrā & cinerē:ab eo q vtit hyacintho & portat corona,vſq; ad eū qui cooperit liuō crudo.Furor,zelus,tumultus,fluctuatio, timor mor-
Eccle 1. tis,fames,flagella & mors.Sic & Salomon:Vidi,inqt,cūcta quę fiūt ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas & afflictio ſpūs.[Qui q̃ſi flos egredit & cōterit] i. quēadmodū flos exit de terra,& primo viret,deinde cito mareſcit:ſic homo in infantia de vētre parētis ꝓgredit,& in flore ætatis apparēs ad modicū,deinde ſtatim deficit & decreſcit, ſiccat,areſcit, ſicut in Pſalmo canta-
Pſal.102. mus:Homo ſicut fœnū dies,& tanq̃ flos agri ſic efflorebit.Hinc Eſa.40.fert:Om̄is caro fœnū,& oīs gloria eius tanq̃ flos agri.[& fugit velut vmbra] i. indeſinēter tendit, ꝓpinquat, immo & currit ad mortē.Propter quod 1.Paral.29.loquit Dauid:Dies noſtri ſicut vmbra ſuper terrā,& nulla eſt mora.Itemq; in Pſal.143.Homo vanitati ſimilis factus eſt,dies eius ſicut vm-
Sap.2. bra ꝑtereunt. Vnde in Sapiæ lib.etiam impij hoc teſtant:Vmbræ trāſitus eſt tēpus noſtrū.[& nunq̃ in eodē ſtatu ꝑmanet] i.in vna diſpoſitiōe fixus nō manet ꝑ tēpus notabile,& forte nec per momentū om̄iſarie. Licet em̄ ſecundū mentē ad tēpus ſtabiliter Deo inhæreat & inten-

dat

dat per contēplationē interioresq́ꝫ actus virtutū theologicarū ac donorū & latriæ ſeu pœnitē tiæ, in corpore tñ cōtinua alteratio, variatio ſeu motio eſſe cognoſcit. Sed & mēs dū ſic Deo fixe & amoroſe intēta eſt, in priſtino ſtatu nō manet, ſed creſcit & pficit, & in actu huiuſmo di diu nō figit, ſed ad ppriā defectuoſitatē cito relabit. Cumq́ꝫ debitā diligētiā nō adhibuerit ad vitandū Dei offenſam, ad cōplendū eius voluntatē, ad pfectū virtutū, mox à priſtino ſtatu cadēs, decreſcit. Ideo dicit Bernardus: In via Dei non pficere, eſt deficere: non pgredi, eſt regredi: nō creſcere, eſt decreſcere. Vnde veriſſimum eſt illud Eccleſiaſtici 27. Si nō in timore dñi tenueris te inſtāter, cito ſubuertet domus tua, i. conſcīa tua lædet, mēſq́ꝫ tua à ſummo cadet ad infima. Hinc iuxta Michæā pphetā, oportet cū Deo ſolicitū ambulare, & iuxta Mich.6.
Salomonē, omi cuſtodia cor cuſtodire. Q̄circa Gregori⁹ pulchre ſcribit: Hoc ipſum, inqens, Prou.4.
nīm viuere, q̄tidie à vita trāſire eſt. Nā poſtq̄ hō deliqt, in q̄dā ſe tēporalitatis lubrico poſuit: Gregor.
quā mobilitatē etiā interi⁹ patit, dū ad opa ſurgere meliora conat. Mens etem̄ mutabilitatis ſuæ pondere ad alia ſemp impellit, & niſi in ſtatu ſuo arcta diſciplina cuſtodiæ teneat, ſemp ad deteriora dilabit. Deniq́ꝫ affectiōes aīarū nrarū ſunt valde mutabiles: iam em̄ lętamur, iam cōtriſtamur, iam ira nos pulſat, iā mititas afficit, iā tranqllitate fungimur, iam inqetudine agitamur, nūc timor, nūc ſecuritas: nūc dolor, nūc ſoſpitas: iā deuotio, iā diſtractio: nūc mētis vbertas, nūc cordis ſterilitas. Ex qb⁹ oībus patet, q̄ſi immēſa impfectio nr̄a atq́ꝫ diſtātia à
primo, ſummo, pfecto & incōmutabili ente: in q̄ nō eſt trāſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Itaq́ꝫ cōſiderata Dei altitudine & hoīs vilitate, S. Iob miraī diligentiā puidētiæ Dei Iaco.1.
ad hoīem, q̄ꝫ altiſſim⁹ tātā de re fragili habet curā. Ideo ſubdit: [Et dignū ducis ſup huiuſcemodi] creaturā tā impfectā [aperire oculos tuos] i. curā ei⁹ hr̄e, ei de neceſſarijs pudere, oīa ei⁹ cōſiderare, legē ac pcepta pbere, eiuſq́ꝫ ingiter memorē eſſe, iuxta id Pſal.38. De cælo reſpexit dn̄s, vidit oēs filios hoim: De pparato habitaculo ſuo reſpexit ſup oēs q habitāt terrā. Deniq́ꝫ in iſto apparet immēſa dignatio Dei, velut ſi potētiſſimus rex, infimos ſubditorū ſuorū tam puide curet ac dirigat. Quo em̄ maior eſt Dei celſitudo & dignitas, & maior impfectio nr̄a, eo maior in iſtis oñdit Dei dignatio. [& adducere eū tecū in iudiciū] i. eū ad iudicandū tibi aſſiſtere, & de vniuerſis iudicare ac pmiare. Hoc vtiq́ꝫ exigit ſapiētia atq́ꝫ iuſtitia Dei. Nō em̄ fruſtra cōtulit homini rōnē, ſed ob debitū finē, vt ſ. ea vtat, & Deo fideliter obſequat. Vnde q ita ſe habet, laudē & gloriā pmeret: q aliter, pœnam. Propterea Eccleſiaſtis 12. dicit: Cūcta q̄ fiunt, adducet Deus in iudiciū pro omi errato, ſiue bonū ſit, ſiue malū. Per Hieremiā quoq́ꝫ: Ego ſum, inqt, iudex & teſtis. Atq́ꝫ in Pſal.9. Iudicabit orbē terræ in æqtate, iudicabit pplos in iuſtitia. Deinde oñdit q̄ virtute hō ſaluet in Dei iudicio. [Quis poteſt facere mundū de immūdo cōceptū ſemine?] i. qs poteſt hoīem ex immūdo, infectoq́ꝫ ſemine pris Hier.29.
cōceptū, à peccatis purgare, virtutib⁹ decorare? [Nōne tu] q per eſſentiā mūdus, ſanctus, virtuoſuſq́ꝫ es, q ſolus peccata dimittis, grām creas, virtutes infundis, immo ſecūdū Auguſtinū, maius miraculū eſt iuſtificatio impij, q̄ creatio mundi, cū in iuſtificatiōe tali ſit aliqd q̄ſi reſiſtēs, ſ. mala volūtas, in creatiōe aūt nihil reſiſtit. Et q̄uis ſacrā & hoies dicant aliquē purgare, gratijs adornare, pficere & ſaluare, hoc tñ propria poteſtate, nec authoritatiue ac principaliter agūt, ſed virtute diuinitus data, & diſpoſitiue ac inſtrumētaliter. Porro ſemē (ſecūdū Auguſtinū) immūdū vocat ppter annexā libidinē, q̄ fomes & nutrimētū eſt improbæ volūtatis ad culpā: q̄ libido in ſemine añ animę infuſionē, dr̄ eſſe q̄ſi in radice. [q ſol⁹ es?] i. ſolus omiformiter ac quōlibet pfectum eſſe habes, in q̄ nihil eſt de nō eſſe, nihil de impfecto eſſe, ſed tu es ipſum ſupſimpliciſſimū eſſe, plenū, pfectū, immēſum: in q̄ eſt oīs beatitudo, pfectio, ſanctitas, gloria, pulchritudo, voluptas cū plenitudine penit⁹ infinita, ſine omi limite & mēſura. Itaq́ꝫ dr̄ Deus ſolus eſſe, qm̄ cōparatiōe ſui eſſe, creatū eſſe, eſt magis nō eſſe, q̄ eſſe, vtpote ab illo deficiēs infinite, ſicut cōparatiōe Dei nemo bonus, nullus ſapiēs, nullus ſanctus. Hinc, eſſe ponit nomē Dei, ipſomet Deo ſublimi & benedicto ſupeſſentiali & ſuperglorioſo, dicēte ad Moſen: Ego ſum q ſum. Hæc dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad vos. Hinc ait Hilarius: Eſſe Exo.3.
non eſt accidēs Deo, ſed ſubſiſtēs veritas, manēs cauſa, & naturalis vel rei gn̄is pprietas.

¶ De Tropologia eiuſdem capituli. Art.32.

SI aliquoties ratio exigat, vt cōtra veritatē proteruiētis, garrientis ac diſputātis pompam ac pſumptionē ſagaciter retundamus, ne veritas patiat iacturā, nō ſuperbe aut impatienter loquamur: ſed B. Iob ſequamur modeſtiā, qui cū valde ſapiētior eſſet diſputātibus ſecū, non paſſionate ſe extulit, nec pſumptuoſe loquutus eſt, Plus ſcio q̄ vos: ſed modeſte effatur, [Secundū ſciētiam veſtrā & ego noui.] Etem̄ qui minus dicit, maius nō negat, ſicut & numerus minor nō excludit maiorē. Aliquādo aūt neceſſe ſeu vtile eſt, vt homo gratiā ſibi conceſſam aperiat ad Dei honorē, ad veritatis atq́ꝫ iuſtitiæ defenſionē, ad ſpei cōfortationem, ad tentationis repulſionē, ad aliorū ædificationē, cum dicat Saluator: Luceat lux veſtra corā hominibus, vt videāt bona facta veſtra, & glorificēt patrē veſtrū q in cælis eſt. [Sed tñ ad omipotentē loquar] Non ſic ppriæ vilitatis, vitioſitatis & cōtemptibilitatis intuitu dejciamur, Matth.5.

puſillanimeſve reddamur, vt ad om̄ipotentē loqui nō audeamus: immo cōſideratiōe ſuper infinitæ bonitatis, charitatis & miſericordiæ eius, cōſolemur, cōfidam⁹, inflāmemur & inualeſcamus, atq; cū om̄ipotēte loquamur, cū filiali timore, grādi reuerētia, feruēti amore, ipſum laudādo, orādo, iugiterq; circa ipſum nos mētaliter occupādo. Prætere, ſecūdū philoſophos actio dignificaꝫ, n oīaꝫ, ſpēmq; ſortiꝫ ab obiecto ſeu termino ad quē. Cū ergo Deus ſupbeatiſſimus, ſit prorſus in infinitū vniuerſis & ſingulis melior atq; pſtātior, nōne dignitatis pclarę eſt circa ipſum ſic occupari, in ipſum tēdere & moueri, in ipſo actū finire ac mentē defigere? Itaq; delicioſius valde ſit nobis, om̄ipotentē affari, cū Chr̄o miſcere colloq̄a, in dn̄o occupari, q̄ cū hoībus fabulari, & tēpus infideliter pdere. [Et cū Deo diſputare cupio.] Nō diuinæ ſapiētiæ pfunditatē pſumptuoſe ſcrutādo, vel diuinæ iuſtitiæ iudicia reprobādo, ſed incomprehēſibiliū opeꝝ eius aliqualē rationē quærēdo: & q̄cq̄d ad pmerēdā miſericordiā Dei face-

Hier. 14. re poteſt, diligētius pponēdo. Sic diſputauit cū Deo Hieremias, dicēdo: Quare q̄ſi colonus

Abacuc 1. vēturus es in terra, & q̄ſi viator declinās ad manēdum? Abacuc q̄q; ppheta: Mundi ſunt, inquiēs, oculi tui dn̄e, ne videas malū, & reſpicere ad iniq̄tatē nō potes. Quare nō reſpicis ſuper inique agētes, & taces deuorāte impio iuſtiorē ſe? [Prius vos oſt̄ndens fabricatores mēdacioꝝ, & cultores puerſoꝝ dogmatū.] Hoc cōtra hæreticos, q̄ de cordibus ſuis vaniſſima ſibi idola fingūt, mēdacia artificioſe cōponūt, & ppria documēta tanq̄ ſimulacra venerant, dicere nos oportet. Itemq; contra boni cōmunis hoſtes, cōtra religioſoꝝ aduerſarios, cōtra voluntarie & ex induſtria mentiētes, dicēda ſunt hæc ab eo, cui incumbit rōne officij ſeu debito charitatis. Qui etiā loquacibus, quoꝝ ad ſe ſpectat correctio, dum ad loquendū ſunt immoderati, dicere poteſt: [Atq; vtinā taceretis, vt putaremini eſſe ſapiētes.] Sermo eñ eſt cordis oſtenſor. Et qualis vir, talis orō, i. loquutio, vt Seneca ait. Ideo immoderātia fandi, latentē cordis

Matt. 12. pādit ſtultitiā, cū dicat ſaluator: Ex abundātia cordis os loquiꝫ. Et Prouerbioꝝ 15. habetur:

Luc. 6. Os fatuoꝝ ebullit ſtultitiā. Cum eñ refrenatio linguæ ſit ſignū ſapiētiæ, iuxta illud Prouerbioꝝ 10. Qui moderaꝫ labia ſua, prudētiſſimus eſt: taciturnitas pēndit prudētiā, facitq; hominē reputari prudentē. Loquacitas vero, inſipiētię extat indiciū, quēadmodū Salomon cō-

Prou. 29. teſtaꝫ: Totum ſpm̄ ſuū profert ſtultus, ſapiēs differt & reſeruat in poſteꝝ. Eccleſiaſticus q̄q;

Ecc. 20. ait: Homo ſapiēs tacebit vſq; ad tēpus, laſciuus & imprudēs non ſeruabit tēpus. [Audite ergo correptiōes meas.] Hoc ſinguli impleam⁹, dum à ſupioribus noſtris, vel à quocūq; charitatiue corripimur. Hoc eñ eſt boni ac docilis viri, & ſapiētiæ ac humilitatis indiciū. Supbi eq̄dē correcti, mox indignanꝫ, paruipēdi nolētes. Vnde Prouerbioꝝ 20. ſcribiꝫ: Qui odit

Eccl 10. increpatiōes, inſipiēs eſt. Et alibi: Vir ſapiēs nō murmurabit correptus. Itemq;: Qui acquieſcit

Prou. 13. arguēti, glorificabiꝫ. [Nunq̄d Deus indiget vr̄o mēdacio, vt p illo loquamini dolos?] Hoc teſtimonio cōtra eos vtamur, q̄ hypocriſi pleni ſunt, cōtra ſimulatores & callidos, cōtra falſitatis magiſtros, q̄ ſeipſos iuſtificare & alios repſhenſibiles oſt̄ndere cupiētes, vt veraces & iuſti puteꝫ, ſublimia dicūt de Deo intētiōe doloſa, & falſa vera eſſe pbare conanꝫ p veritatū aſſumptiones, ſeu ſcripturaꝝ allegationes, iuxta illud Apoſtoli ad Romanos 1. Qui commutauerunt veritatē Dei in mendaciū, de quibus Eſaiæ 28. habeꝫ: Poſuimus mendaciū ſpem noſtrā,

3. Eſd. 3. 4. & mendacio protecti ſumus. Porro, qui verax & iuſtus eſt, non in ſui defenſionē & opem aſſumit mēdaciū, nec veritas cū ſit res firmiſſima, ſicut in Apocryphis Eſdræ habeꝫ, q̄ ſuper

2. Cor. 3. om̄ia veritas vincit, eget mēdacio, q̄d infirmiſſimū iudicatur. Vnde in 2. ad Corinthios epiſtola dicit Apl̄us: Non poſſumus aliquid aduerſus veritatē, ſed pro veritate. [Etiā ſi occiderit me, in ipſo ſperabo.] Ex hoc verbo diſcamus immobiliter, firmiſſime, filialiterq; ſemp in Deo ſperare, in omni euētu, aduerſitate, infirmitate, etiā q̄n nō exaudimur ab eo ad libitum, certi q̄ ipſe ſit bonitatis atq; clemētiæ infinitæ, charitatis ac veritatis immēſæ. Idcirco īpoſſibile eſt, vt in ſe cōfidentē relinquat. Immo ſperāti in ſe omnia cōuertit in melius, & firma in ipſo ſpes maxime placet ei. Eſtq; meritoria valde. Deus quoq; ſperantibus in ſe auxilium ſu-

Pſal. 90. um in ſcripturis vberime polliceꝫ. Etem̄ ait: Quoniā in me ſperauit, liberabo eum, ptegam

Hier. 39. eum, quoniam cognouit nomē meum. Ad Hieremiam quoq;: Eruens liberabo te, & erit ti-

Eccl 2 bi anima tua in ſalutē, quia in me habuiſti fiduciā. Hinc Eccleſiaſticus monet: Reſpicite filij nationes hominū, & ſcitote quia nullus ſperauit in dn̄o, & confuſus eſt. In Prouerbijs quoq;:

Prou 3. Habe fiduciā in dn̄o ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Merito ergo ait Pſalmi-

Pſal. 83. ſta: Domine virtutum, beatus homo qui ſperat in te. Hinc iugiter propriam fragilitatem, infirmitatem, inſufficiētiam, atq; ad omne malum deplorandiſſimam procliuitatem penſantes, & Dei benedicti immenſam potētiam, infinitamq; pietatē conſiderantes, non in nobis, ſed in Deo ſperemus, gloriemur & quieſcamus. Sicq; veraciter erimus fortes, ſecundū illud

Pſal. 25. 1. Machabæo. 2. Omnes qui ſperant in dn̄o, nō infirmanꝫ. Et Pſalmiſta: In dn̄o ſperans non

Gregorius. infirmabor. Circa hæc ſcribit Gregorius: Nunquā eſt patiētiæ virtus in proſperis. Ille autem vere eſt patiēs, qui eū aduerſis atteriꝫ, nec tamē à ſpei ſuæ rectitudine incuruaꝫ. De reprobo

Pſal. 48. etem̄ ſcriptū eſt: Confitebiꝫ tibi cū benefeceris ei. In hoc itaq; mens iuſta ab iniuſta diſcerniꝫ.

ꝙ omnipotentis Dei laudem & inter aduerſa confitetur, ꝙ aduerſis non frangitur. Poſtre-
mo, ſi ſapienter ꝑpendimus, quanta ſit bonitas, charitas, clementia Dei in ſemetipſo, quan-
tam inſuper nobis charitatē clementiamq́ oſtendit, ꝑſertim in verbi incarnatione, paſſio-
ne & ſancti ſpiritus miſſione, diffidere non valemus. Immo ſi occiderit nos, in ipſo ſperabi-
mus. Nā & Deus tanq̄ benigniſſimus pr̄, potentiſſimus dn̄s, fideliſſimus quoq; adiutor, ꝑci
pit & requirit, vt in ipſo iugiter cōfidamus: quod cur facit, ſi deſperatio ſibi ſumme nō diſpli
cet? Sperantē vero in dn̄o miſericordia circundat. [Veruntamē vias meas in conſpectu eius Pſal. 31.
arguam] i. non ſic in Deo ſperabo, vt nuda informiq́ ſpe me arbitrer poſſe ſaluari, ſed pœ-
nitentiæ actibus adhærebo, coram Deo me in omnibus accuſabo, peccata mea pure mala fa
tebor. Si boni quid egero, imꝑfectiones adiunctas mihi aſſcribam: quicq̄d autē virtutis exti
terit, Deo attribuam. Preterea decet & expedit, quemlibet Chriſtianū, potiſſime religioſum,
quotidie bis ad minus, ſcilicet mane & ſero, cor ſuū intra ſe reuocare, colligere, atq; ad Deū
erigere, vt de mane cōmemoret, Deoq́ fateat, ac defleat, quicquid culpæ in nocte incurrerit.
Similiter ſero faciat ꝓ culpis tota die habitis ſeu cōmiſſis, & poſt talē ſui reꝑhēſionē ſatagat
deteſtata peccata corrigere ac vitare, humiliter de ſe ſentire, omnē elationis motū abijcere.
[& ipſe erit Saluator meus.] Ideo de ſperantibus dicit Pſalmographus: Adiuuabit eos dn̄s, & Pſal. 36.
liberabit eos, & ſaluabit eos, qa ſperauerunt in eo. Itemq́: Voluntatē timentium ſe faciet, & Pſal. 144.
deprecationē eoꝝ exaudiet, & ſaluos faciet eos. Nēpe eo ipſo quo nr̄a piacula reꝑhēdimus,
cōfitemur, deflemus, ipſe tanq̄ miſericordiſſimus mox indulget, grāḿq; effundit & gloriā
ꝑparat. [Nō em̄ veniet in cōſpectu eius om̄is hypocrita.] Hypocritæ virtuoſos ſe ſimulant,
vel aliud reꝑſentāt q̄ ſunt. Hypocritæ nēpe dicunt̃ fictores, ſimulatores, reꝑſentatores alioꝝ
ꝑſonaꝝ. Iſti corā Deo vias ſuas nō arguunt, nec cōſcientiā ſuā examinā̃t, nō mentē ſimplifi-
cāt, nec animā puegāt, ſed duplices ſunt & ſophiſtæ, ſimpliciſſimo Deo ꝑcipue difformes ac
diſplicētes. Vnde Eccleſiaſticus ſcribit: Qui ſophiſtice loquit̃, odibilis eſt. Non eſt illi data à Eccl. 37.
dn̄o ſapiētia. In talibus ꝑſertim implet̃ illud Prouerbioꝝ 14. Stultus illudit peccatū, dum em̄
alios fallere quærunt, ſeipſos grauius infeliciusq́ decipiūt. Ideo fugiamus, deteſtemur, odia-
mus hypocriſim, & mēte pura ac ſimplici Deū ſemꝑ & vbiq; in cunctis q̄ramus. [Si iudicatus
fuero, ſcio ꝙ iuſtus inueniar.] Hoc dicere poſſunt, qui ex ſpeciali reuelatione ſciunt ſe eſſe in
charitate. In quoꝝ ꝑſona ait Apl̄s: Quis nos ſeparabit à charitate Dei? [Manū tuā longe fac Roma. 8.
à me, & formido tua nō me terreat.] Hoc iuxta expoſitionē præhabitā orare poſſumus, quā-
do grauiter valde affligimur. optare nanq; debemus mentē trāquillam, ſecurā, imꝑturbatā.
[Reſponde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea atq; delicta oñde mihi.]
Quia in multis offendimus omnes, in tm̄, vt pene vel prorſus innumerabilia ſint peccata nr̄a Iaco. 3.
tam omiſſionis q̄ cōmiſſionis, quæ latent noſipſos, nec vniuerſa & ſingula ad memoriā re-
uocare valemus ſine illuminatione diuina: hinc neceſſario orare habemus, vt Deus ſua vn-
ctione piiſſima, illuminatione angelica, ꝑlatoꝝ inſtructiōe paterna, lectione aut alijs modis
dignet̃ nobis rn̄dere ſiue oñdere, quāta habeam⁹ peccata: immo q̄, quanta & qualia, vt enor
mitatē eoꝝ noſcentes, qualibet vt oportet pœnitētialiter emēdemus. Hinc etiā confeſſurus
præmeditari diligētiſſime debet, in q̄bus aut quō Deū offendit: pro illuminatiōe quoq; com-
punctionisq́ gratia exorare, attendentes illud in Pſal. 18. Delicta quis intelligit? ab occultis
meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Deniq; dū ab aliquo, potiſſime à ſuperiori, ar-
guimur, in dn̄o gratulemur, grās ei agētes, quia reſpōdet nobis quantas habeamus iniquita
tes & peccata. ꝙ ſi in illis q̄ nobis obijciunt̃, nobis cōſcij nō fuerim⁹, nihilomin⁹ patiēter fera-
mus, attēdētes q̄ innūerabilia ſint peccata, q̄bus latēter obnoxij ſumus. [Cur faciē tuā abſcō
dis?] Quo quis iuſtior eſt, Deumq́ ardētius diligit, eo cordialius illi cupit vniri. A tali autē
ſuo amatore Deus interdū in vita hac conſuetā contēplationis gratiā, ſolitæ conſolationis
ſuauitatē, priſtinæ gratioſitatis experimentalē ꝑſentiā, ad tēpus diſpenſatiue ſuſpendit pro-
pter varias ratiōes. Verū deuotus amator ſuꝑdilectiſſimi Dei occultationē ꝑpeti æquanimi-
ter nequiēs ex amoris ſaucii ardore, conqueritur amoroſa querela, dicēdo: Cur faciē tuā abſcō
dis? id eſt, noli eā diutius mihi abſcōdere, iuxta illud Cāticoꝝ 2. Oſtēde mihi faciē tuam, ſo
net vox tua in auribus meis. quæ licet ſint ſpōſi ad ſpōſam, tn̄ ibidē poſt pauca ſponſa æquiua
lenter eidē loquit̃ ſpōſo: Reuertere, inquiēs, dilecte mi, ſimilis eſto capreæ hinnuloq́ ceruo-
rum ſuꝑ mōtes Bethel. [& arbitraris me inimicū tuum?] Non tam aſſerēdo, q̄ blandiendo,
hoc dicit in viri iuſti ꝑſona. quaſi dicat, Ita te à me te deſiderāte, & ſuꝑ om̄ia diligēte, abſcō-
dis, quaſi tibi diſplicēs & inobediēs eſſem. Veruntn̄ hæc in ꝑſona peccatoris, ſed pœnitētis ac
incipiētis, poſſunt exponi, q dum ad libitū non exaudit̃, nec ꝓficit, videt̃ ei ꝙ Deus ſuum ab
eo vultū abſcōdat, & ſe velut aduerſariū habeat, ſed in his nō ceſſemus Dei gratioſam implo-
rare ꝑſentiā, ſplendidā cōtemplationē, ſtabilē inhabitationē, penſantes illud Pſalmiſtæ: Læ- Pſal. 104.
tetur cor quærentiū dn̄m, quærite dn̄m & cōfirmamini, q̄rite faciē eius ſemꝑ. Itemq́: Tibi di- Pſal. 26.
xit cor meū, exq̄ſiuit te facies mea, faciē tuā dn̄e requirā. Inſuꝑ, quō quæ ſequunt̃, in perſona

I 3 cuiuſ-

cuiuslibet iuſti afflicti, pœnitētis, aut aliunde virtuoſe dolētis, ꝑ ſanctū Iob figurati, queant exponi, nullā habēs difficultatē, ſi ꝓcedētis articuli expoſitio rite penſet, ſed in oībus quę hic ſcribunt, noſtrā defectuoſitatē, fragilitatē, vilitatē debemus ꝑpendere, humilimi eſſe, atq; ad Deū in cunctis affectuoſe ſemꝑ cōfugere. Deniq;, qm̄ in officio defunctoꝝ ex cap. iſto quędā lectiones ſumunt, breuiter reor tangendū, quō lectiōes hæ in ꝑſona animæ defuncti poſſunt interpretari. Itaq; anima in Purgatorio ſita, ſuppliocioꝝ ſuoꝝ finē ſcire & experiri deſiderās, (talis em̄ ꝓſcientia finis pœnaꝝ, magna eſt cōſolatio afflictoꝝ) loquit Deo: [Reſpōde mihi, quātas habeo iniqtates & peccata,] vt ex cōſideratiōe culpaꝝ meaꝝ ꝑpendā meaꝝ duratione pœnaꝝ. [Cur faciē tuā abſcōdis] i. à cōſpectu gloriæ tuæ, à beatifica viſiōe ſapiētiæ atq; eſſentiæ tuæ me differs, & te q̄ſi iratū mihi nūc exhibes. ideo ſubdit, [& arbitraris me] ſpiritū defuncti [inimicū tuū] i. q̄ſi hoſtis eſſem, me punis, cū tn̄ in charitate ſim tua. q̄ſi dicat, Noli te mihi abſcōdere, noli me vt hoſtē habere, ſed clemēter indulge, ſuccurre & redime. Tali animæ cū fuerit liberata, dicet Deus illud Eſaiæ 54. In momēto indignatiōis meæ abſcōdi parumper faciē meā à te, & in miſericordia ſempiterna miſert⁹ ſum tui. [Cōtra foliū quod vēto rapit, oſtēdis potentiā tuam, & ſtipulā ſiccā ꝑſequeris] i. cōtra me imꝑfectā atq; inſtabilē, pœnis exuſtā, oſtēdis quāta ſit iuſtitiæ tuæ poteſtas, qua ꝑ pœnas me iſtas infeſtas. tanq̄ dicat, decet o dn̄e vt ignoſcas. Pręterea Chr̄s ſapiā pr̄is, lignū vitæ eſt, de qua Salomon ait Prouerb. 15. Lignū vitæ eſt oībus appꝛehendētibus eā. Chr̄s em̄ ſaluberrimos fructus ꝑducit, qbus mētes feliciter reficiunt. Huius aūt arboris velut folia ſunt animæ Chr̄ianoꝝ, in Chr̄o ꝑ charitatē manē-
Ioan. 15 tes. Vnde & ipſe ait diſcipulis: Ego ſum vitis, vos palmites. Quēadmodū vero ꝑ ventū folium ab arbore abiectat, ſic anima à Chr̄o vēto ſuꝑbiæ, tētationis, vanitatis & paſſionū impulſibus ſeparat: ideo vocat ſe foliū vento raptū, ob quā à Chr̄o ſeparationē punit: q̄a etſi de mortali pœnituit, non tn̄ plenarie in vita hac ſatisfecit. Præterea Chr̄us cōparat ſe grano frumenti,
Ioan. 12. dicēdo: Niſi granū frumēti cadēs in terrā, mortuū fuerit, ipſum ſolū manet. Ipſe etenim (ſecūdum Auguſtinū) extitit granū mortificandū perfidia Iudæoꝝ, & viuificandū fide credētium. Vnde homo ſeu anima cōſiſtēs in charitate & gr̄a, eſt velut culmus ſeu calamus huius grani, trahēs ab eo ſpiritalis alimēti humorē & gr̄æ rorē, quē peccādo amittit, & velut ſtipula ſicca efficit: qm̄ ſtipula, dicit herba à trūco abciſa atq; ſiccata: & iuxta hūc ſenſum, poſſunt hęc verba de hoīe viatore ac peccatore exponi. Poſtremo, q̄ hō ſeu aīa naturaliter imꝑfectioris eſt intellectualitatis, eo naturaliter inſtabilior eſt atq; mobilior, & min⁹ de ſapiæ habēs dulci ac refectiuo humore: ideo rite folio ac ſtipulę cōparat. [Scribis em̄] i. tenaciter īfers & retines [cōtra me] i. ad meā deſolationē, [amaritudines] i. pœnas q̄s patior ꝑamaras, [& cōſumere me vis peccatis adoleſcētię meę] i. ꝓpter peccata mea ī illa ętate cōmiſſa, tā acerbe me crucias, q̄ſi velles me ꝓrſus cōſumere. Cōſtituti aūt in magnis dolorib⁹, ſolēt cū quadā excedētia loq, ad inſinuādū magnitudinē ſui affect⁹ atq; doloris. [Poſuiſti ī neruo pedē meū] i. in loco iſto pœnali me arctaſti & arctas, vt quo cupio, ire nō queam, nec manū tuā euadere. Deniq; omnē animā electā ſeu eius pedē, i. affectū, Deus ponit in neruo, i. in legis ſuę cuſtodia, charitatiſq; vinculo, anteq̄ ſeparet à corpore, ita q̄ charitatis ꝓceptū adimplet, ſe ad Deū conuertendo, atq; in eius amore ſuā voluntatē figēdo. [& obſeruaſti oēs ſemitas meas, & veſtigia pedū meorum cōſideraſti] Anima quę in vita hac negligēter ſe habet, nec Dei ꝓſcientiā prouidētiamq; ꝑpendit vt decet, in Purgatorio experitur, q̄ diſtinctiſſime ac diligētiſſime Deus oīa eius in via iſta pēſauerit, qm̄ ibi ꝓ minimis cruciat. [qui] ſpūs defuncti [quaſi putredo cōſumendus ſum] nō cōſumptiōe eſſentiæ, ſed eo modo, quo dictū eſt, cōſumere me vis peccatis adoleſcētiæ meæ. [Homo natus de muliere, breui viuēs tēpore] &c. Verba lectiōis huius, in ꝑſona animæ exiſtētis in Purgatorio, cōgrue exponi non valēt: nec anima talis de ſe ea ꝓnunciat, ſed à viatore legunt ꝓ huiuſcemodi anima, quæ etiā ea de hoīe, cuius ipſa forma & ſpūs fuit, poteſt proferre, profitēdo humanæ conditionis fragilitatē atq; multiplicē defectuoſitatē. Diuinam inſuper prouidentiā, quatenus Deus ad propiciādum & redimēdum velocius inclinetur, i. promptum ſe ꝓbeat. Sic & mendici diuitibus ſuas oſtendunt penurias, vulnera & defectus, vt diuites ad ſubueniendum mox moueantur. Quo enim quis imperfectum ſuum Deo humilius confitetur, eo Deus copioſius miſeretur.

¶ Elucidatio literalis capituli 14. Breues dies hominis ſunt &c. Art. 53.

INchoatam humanæ conditionis deſcriptionē, quantū ad eius calamitatē, vanitatē & vilitatē multiplicē, cap̄lo iſto Iob ſanctus proſequit. [Breues dies hoīs ſunt] Hoc, quātum ad ſenſum, ſæpe ꝓhabitum eſt. Iſte equidē liber rhetoricus, inſtar rhetorice ſcriptoꝝ voluminū, eādem ſentētiā ſub alijs verbis frequēter cōtinet repetitā. Vnde quod nunc ait, paulo ante ſic protulit: Homo natus de muliere, breui viuēs tēpore. Deniq; quo aliquis magis à ſpiritu ſancto illuminat, & in dono ſapiētiæ atq; ſciētiæ abundat, eo nō ſolū certius & clarius, ſed inſuper ſaporoſius intuet & noſcit, q̄ breue, immo q̄ momentaneū ſit omne tēpus vitæ noſtræ in ſeculo iſto. Hinc viri ſancti, vitæ huius tēpus pro nihilo reputauerunt. Siquidē per donum

ſapien-

ſapientiæ, rectum & ſaporoſum ſortitur homo iudicium de diuinis, hoc eſt, de Deo eiuſq́;
æternitate ac cæteris attributis ſeu proprietatibus eius. Porro, per donum ſcientiæ, recte ſa-
poroſeq́; iudicat de creatis, puta de tempore ac cæteris creaturis, quô in eis non ſit finis vlti-
mus conſtituendus. Qui ergo tam de æternitate q̃ de tẽpore taliter iudicat, & vtrunq; ad in-
uicem comparat, clariſſime conſpicit q̃ breue ſit hoīs tempus. Aliquibus tñ dies qbus viuũt,
multi ac longi videñ, qa vcȝ exercitijs laborioſis intenti ſunt, vel doloribus afficiunť, ſeu de-
lectationibus in his quæ agunt, non releuanť. Alij cũcta cum delectatione prompte & alacri-
ter pagunt, ideo tẽpus eis breue videtur. Vnde (ſecundũ Albertum in libro de quatuor coæ-
quæuis) voluptuoſis, itemq́; diuinis hoībus tempus eſt breue. Illi eñ carnalibus, iſti ſpũalibus
abundãt delicijs. [numerus mẽſiũ eius apud te eſt] i. tibi certitudinaliter cognitus eſt, quot ſ.
mẽſibus viuet, quanq̃ aliqui primo ſuæ natiuitatis menſe decedant. [Conſtituiſti terminos
eius] i. vltimum diem ſuæ vitæ, & vltimam horam, imo vltimum minutum, vltimumq́; mo-
mentũ, q̃ vnuſquiſq; viuit in mundo, tu (o Deus) in tua ſapīa ꝓuidiſti, ꝓordinaſti, & ꝓfixiſti,
quemadmodũ in Actis loquiť Paulus: Deus fecit ex vno hoīe omne humanum genus, inha- Act.17.
bitare ſuper vniuerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tẽpora & terminos habitationis eoꝝ,
[q ꝓteriri non potrrunt] i. variari, minorari, ſeu ꝓlongari, ſecundũ q̃d cadunt ſub immobili
& infallibili ꝓuidentia Dei, cuius reſpectu ſeu comparatione oīa q̃tumcunq; mutabilia, ſuc
ceſſiua, incerta, inuariabiliter & infallibiliter cognoſcunť, immo & certe ꝓueniunt. Diuina
nempe ꝓuidentia complectiť vniuerſa, eſtq́; certus ordo cauſarum per cõparationẽ ad eam.
Nihilominus res aliquæ ꝑ comparationẽ ad ꝓprias, naturales & immediatas cauſas, contin-
gentes variabileſq́; conſiſtũt & prorſus incertæ. Diuina nanq; ꝓuidentia nõ tollit à rebus, q̃d
eis naturaliter competit, ſed ſecundũ ſuæ diuinæ eminentiæ infinitæ modum ac ꝑfectionem
cognoſcit, ꝓuidet ac diſponit res modo ſublimiori, q̃ illæ in ſeipſis ſint. Vnde etiã (ſecũdum
Boethium) cognitio fit ſecundũ modũ cognoſcẽtis, non cogniti. Hinc etiã periodus ſeu du-
ratio vitæ hoīs, ſi compareť ad cauſas naturales ac ꝓprias, vcȝ ad cõplexionem, poteſt q̃dem
varijs modis abbreuiari, q̃uis non ꝓlongeť, abſolute loquẽdo. Aliq̃ tñ modo ꝓlongať, occur-
rendo cauſæ ſuæ abbreuiatiõis. Sed & ſupnaturaliter certũ eſt eam poſſe ad Dei bñplacitum
ꝓlongari. Recede ergo paululũ &c. Hoc dupliciter explanať. Primo, ſecundũ Gregoriũ & Al- Gregor.
bertum, [Recede] i. potẽtiæ tuæ flagellationẽ amoue, [paululũ ab eo] i. ab hoīe tribulato, [vt
q̃eſcat] à doloribus ſuæ aduerſitatis, ne ſupra vires graueť, vel ꝑ impatientiã ruat. Vnde non
orat vt totaliter ſic recedat, ſed paululum: q̃m moderata aduerſitas ſiue afflictio, ꝓutilis eſt,
& à multis malis ꝓſeruãs. Propter q̃d Hiere. 10. dicit: Corripe me dñe, verũtñ in iudicio, & nõ
in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. In Apoc. quoq; dñs ꝓteſtatur: Ego quos amo, Apoc.3.
arguo & caſtigo. Hinc ſupra habetur: Beatus qui corripitur à dño. Secũdo, exponitur iuxta
Thomam, [Recede paululum ab eo] i. vitæ conuerſationem abſtrahe ei, & mori eum permit Iob.5.
te, [vt quieſcat] i. per mortem obdormiat, & à vitæ huius doloribus liber ſit. Sicut enim ſol
eſt cauſa diei, ſic Deus eſt author vitæ. Ideo ſicut ſole recedente dies finitur, ſic Deo conuer-
ſationis influentiam abſtrahente, vita hominis terminatur. Sicq́; Iob mortem precatur ho-
mini à Deo inferri eo modo, quo ſupra frequenter orauit ſe à vita hac tolli, vcȝ deſiderio ma
ioris quietis, & ne in vita iſta Deum amplius inhonoret, aut peccati pericula incidat, atque
ob id vt à præſentibus tribulationibus eripiatur, ſecundum modum quo id licite affectatur,
qui modus ſæpe iam tactus eſt. [donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius] i. donec ad-
ueniat dies ſuæ retributionis à te, quam diem optauit, cupiens præmium felicitatis æternæ,
quæ dies eſt ſicut dies mercenarij, qui pro mercede laborat, cupitq́; diem in quo ſe nouit ac-
cepturum mercedem. Sic homo iuſtus deſiderat diem glorificationis ſuæ à Deo. Porro ante
Chriſti aduentum, iuſti optabant aliquando quietem in limbo patrum, ſicut & Simeon ait: Luc.2.
Nunc dimittis ſeruum tuum dñe ſecundum verbum tuum in pace. Veruntñ illam quietem
imperfectam, retulerunt finaliter ad ꝑfectam patriæ cæleſtis q̃etem, cuius conſolationis re-
ſpectu, quies in limbo patrum, quaſi deſolatio fuit. Propter quod à Zacharia diciť Chriſtos Zac.9.
Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Vbi
ꝑ lacum, intelligitur limbus patrum: ꝑ aquam, conſolatio ſeu beata refectio. Deinde oſtẽdit
ꝙ homo poſt mortem ad ſtatum huius vitæ non redeat, & q̃tum ad hoc, ſit etiam infimis re-
bus vilioris ꝓprietatis. [Lignum habet ſpem] i. arbor naturalem habet aptitudinem ſeu expe
ctationem vt reuiuiſcat, ſi præcidatur aut vetuſtate deficiat. Itaq; lignum habet ſpem mate-
rialiter ſiue cauſaliter, qa in ſe habet vnde ſpem homo concipiat de ligni renouatione. Hinc
ſubdiť: [Si ꝓciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulãt] Hoc videm⁹ ad oculũ, qa ſi ar
bor vſq; ad terram ꝓcidatur, noua exurgũt virgulta. Ramuſculi q̃q; abciſi, alibi rite plãtati,
creſcũt & germinãt. Hoc itaq; diciť de ligno, q̃tum ad ei⁹ defectũ, q ꝑ violẽtiã ſibi inferť, ſic-
ut & homo interdũ violẽta deficit morte: q̃tum vero ad ligni naturalẽ defectũ, quem incur-
rit ex hoc, ꝙ ex defectu naturalis ſuæ virtutis vegetatiuæ non valet attrahere alimẽtum, ſub-

iungitur.[Si ſenuerit in terra radix eius]i.ſi ſenectute confecta per pororum obſtructionem aruerit.[& in puluere emortuus fuerit truncus illius,] vegetatiuam vitam ꝑdendo,deficiente radice,[ad odorem aquæ germinabit]i.humore aquæ ſibi infuſo,vim priſtinam recuperabit,& fructificabit,iuxta illud Hiere.17. Lignum ad humorem mittit radices ſuas. [& faciet comam]i.congeriē ramoꝝ & florum ſeu frondium ad ſimilitudinem capilloꝝ,[quaſi cum primum plantatum eſt]i.ſicut in prima ſua egit plantatione.Siquidē in putrefacta ligni materia,manet vis ſeminatiua ſeu ratio ſeminalis,per quam reparatio iſta infuſo fomēto peragitur.Deniq; ſecundū Albertum,tangit hic opus ruſticanū, q̄d Ariſtoteles q̄q; in lib.de plantis,atq; Palladius in lib.de agricultura tangunt,videlicet ꝙ in arbore vetuſta,in cuius radice cortex induratus,& in poris ſuis obſtruct⁹, humorē ad intima mittere neq̄,ꝑpter q̄d arbor aret & infructuoſa efficit.Si aūt maiores radices nudent ac ſecuri findāt,lapiſq; in fiſſura ponatur,ne rurſus valeat claudi,& ſtercora circūponant, terra q̄q; cooperiat, in fiſſuris incipit humorē attrahere,& redit ad ipſam iuuētus,comat,folijs ornat,& fructib⁹ fœcundat.Simile

Luc.13. q̄d loquit Chr̄s,dicēs:Ecce tres anni ſunt,ex q̄ venio q̄rens fructum in ficulnea hac, & nō inuenio.Succide ergo illā.Dixit aūt cultor vineæ:Dn̄e,dimitte eam & hoc anno,vſq; dum fodiā circa illā,& mittā ſtercora.[Homo vero cum mortuus fuerit,& nudatus]tegumētis,q̄bus corpus exanime ſolet obuolui ac ſepeliri, q̄ ſub terra putreſcūt. [atq; cōſumptus] ꝑ corporis reſolutionē,[vbi q̄ſo eſt?]i.ad oculū,ſeu ſenſibiliter nihil ipſi⁹ manet.Nā anima inſenſibiliter egredit ac recedit,nec homo,quō lignū,habet ſpem redeūdi ad priſtinā iuuentutē in ſtatu ſeculi huius,q̄d cōſequenter ꝑ ſimile aperit.[Quō ſi recedāt aquæ de mari,]ita vt alueus prius ſiccet,[& fluuius vacuefactus areſcat]dū ſ.totaliter deficit,ſicut in fabula Phaetontis ꝑ diluuiū ignis factū aſſerit Plato.[ſic homo cū dormierit]moriēdo, de q̄ dormitiōe in ſcripturis toties dicit:Dormiuit cum patrib⁹ ſuis.[non reſurget]ita vt reuertat ad ſtatū vitæ ꝓſentis,vt q̄dam philoſophi æſtimabāt,naturali q̄q; potētia nunq̄ reſurget à morte. [Donec atterat cælum,non euigilabit nec cōſurget de ſomno ſuo]Hoc dupliciter exponit.Primo,vt ſuperiori cōſonet verbo,eritq; ſenſus:Donec atterat &c. i. quemadmodū cælū q̄d incorruptibile eſt, nunq̄ atteritur ſeu deſtruetur ſubſtantialiter,ſic homo mortuus ꝓfato modo nunq̄ reſurget, nec de ſomno mortis taliter euigilabit.Secūdo exponitur ſic,donec atteratur &c.i.tunc,puta in fine mundi,per ſupernaturalem reſurget potentiā, q̄n cæleſtia corpora atterent,q̄tum ad modū eſſendi accidentalemq; diſpoſitionem,& q̄ ad officium q̄d modo exercēt,ad gene-

Luc.21. rationem & corruptionē mouendo,q̄a tunc ſtabūt.Hinc ait Saluator: Cælum & terra tranſibunt.Et Pſal.101.Opera manuum tuarum ſunt cęli,ipſi peribunt.In Apoca.q̄q; ait Ioannes:

Apoc.21. Vidi cælum nouum & terrā nouam,primū eñ cælum & prima terra abijt. Tūc ergo homo mortuus euigilabit,reſuſcitatus ad vitam animalē & rationalē, vt viuat non ſuper terram, ac denuo moriatur,ſed in loco ſibi debito æternaliter collocetur,viuat & maneat, prout de

Ioan.5. ſeipſo vnigenitus Dei patris fatetur:Veniet hora,in qua omnes qui in monumentis ſunt,audient vocem eius.Porro,vigilia(ſecundum Albertum)eſt expāſio ſpūs caloris & virtutis ad organa ſenſuum.Conſequēter B.Iob clariſſime proteſtatur,quid ipſe de animarum immortalitate & corporum ſentiat reſuſcitatione.[Quis mihi tribuat]i.vehementer cupio mihi donari,[vt in inferno]i.in limbo patrum,qui aliquādo infernus vocatur,ſicut in Geneſi Iacob:

Gen.37. Deſcendam,inquit,ad filium meum lugēs in infernum.[protegas me] à locis pœnalibus damnatorum atq; moleſtia dæmonum,qui mihi in vita hac tam infeſti conſiſtunt. [vt abſcondas me]à malis vitæ præſentis,ne videam ea ac patiar. Sic enim 4.Regum legitur Deus pro-

4.Reg.22. miſiſſe Ioſiæ ſanctiſſimo:Iam colligam te ad patres tuos,vt non videant oculi tui mala Hieruſalem,ſ.pœnas eius.[donec pertranſeat furor tuus]i.tempus tuæ diſtrictæ vltionis,quo, ꝑpter primi parentis peccatum,omnes electi impediebantur à gloria,& genus humanum innumerabilibus miſerijs,vitijs atq; erroribus plenum fuit,& quotidie plurimi perierunt.Hoc aūt tempus durauit vſq; ad Chriſti aduentum ac paſſionem,q̄n ira Dei in miſericordiam verſa eſt,& rigor iuſtitiæ in dulcorē clementiæ,iuxta illud ad Ephe.2. Chriſtus per crucem diſſoluit inimicitias in ſemetipſo. Hinc ad Roman.5. inducitur: Cum adhuc inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. [& conſtituas mihi tempus in quo recorderis mei]i.tempus glorificatiōis ſeu liberationis mihi præfigas, q̄ per Chriſtum me de limbo educas atq; glorifices.Hoc nempe nouit Iob ſanctus futurum,vt oēs electi in limbo patrum de-

Zac.9. tenti,per Chriſtum educerentur.De quo à Zacharia fuit ꝓdictum: Tu quoq; in ſanguine te-

Oſe.13. ſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu,in quo non eſt aqua.Vnde in Oſee Chriſtus ꝓdixit: De manu mortis liberabo eos,de morte redimam eos.Ero mors tua o mors,morſus tuus ero

Ephe.2. Pſal.67. inferne.De hoc Ap̄l̄s verba Pſalmiſtæ allegans,ſic ait de Chriſto:Aſcendens in altum,ca-

Ioan.12. ptiuam duxit captiuitatem.Chriſtus quoq; de ſeipſo:Ego ſi exaltatus fuero à terra, oīa traham ad meipſum.Quidam aūt per tempus, de q̄ loqtur Iob, intelligūt tēpus reſurrectionis futuræ,ſed prior expoſitio aptior eſt.Non enim Iob petijt in inferno abſcondi vſq; ad illud

tem-

tempus, nec tam diu Deus electoꝝ in limbo olim exiſtentiũ oblitus viſus eſt:ſed tunc oſten dit ſe memorem hoꝝ,qñ p Chrm̃ p̃ſato modo educti ſunt, immo eodem momẽto q̃ anima Chriſti venit ad eos in limbum, beatificati ſunt,& Deum pſpeciẽ beatifice videre cœperũt, ſecundũ doctores. Chrs nanq; in ſua morte ꝓ originali peccato,ob cuius reatum illi à gloria differebant,pleniſſime ſatisfecit. Idcirco cauſa non fuit dilationis à gloria lõgioris. [Putas ne mortuus homo ruſus viuat] per reſuſcitationẽ in die nouiſſimo? Quaſi dicat: Hoc tu o Deus poſſibile cẽſes. Et hoc futuꝝ eſſe,tenẽdũ eſt. Ideo ſubdit:[Cunctis diebus qbus nũc milito]i.omni tẽpore q̃ in terra viuo,& contra aduerſarios meæ ſalutis pugno. Vnde ſuperius dictum eſt: Militia eſt vita hoīs ſuper terrã,[expecto donec veniat immutatio mea] ad immortalitatẽ,i.reſuſcitatio ad vitam corporalẽ meliorẽ,q̃ ſit vita hæc p̃ſens. Immutatio quippe,mutationem dicit in melius. Hinc ad Corinth. ſcribit Aplus: Oẽs qdem reſurgemus, ſed non oẽs immutabimur,quia videlicet electi immutabuntur,non reprobi,dicẽte Aplo: Mortui reſurgent incorrupti,& nos immutabimur. Deniq; quod ait: Expecto &c. non eſt intelligendum,ꝙ tam diu inſinuauerit ſe victurum in corpore,& expectatuꝝ in eo,quouſq; immutatio illa veniret,ſed quia expectatio ſua in corpore hic incepit,& vſq; ad mortem durauit. Poſtea vero mãſit & manet in anima,donec adueniat. Verũtñ per immutationem forte intelligi poſſet translatio S. Iob ſeu animæ eius de ſeculo iſto ad limbum patrum,in quo melius habuit q̃ dum verba hæc ꝓtulit: [Vocabis me]i.reſuſcitari iubebis ac reſurgere facies corpus,ex cineribus reparando famulatu angelico,& animam meam corpori reuniendo. Hinc ait (q̃d nunc cõmemoraui) ſaluator: Qui in monumẽtis ſunt,audient vocem eius, & q audierint,viuent. Paulus q̃q;: Canet em̃ tuba,& mortui reſurgent.[& ego rñdebo tibi]i.imperio tuo obediam,ad tuum placitum reſurgendo.[operi manuum tuaꝝ]i.mihi tuę creaturæ,cæteris q̃q; hoibus operibus manuum tuaꝝ,i.tuæ ſcientiæ practicæ & opatiuæ potentiæ [porriges dexteram]i.auxilium & virtutem reſurgendi,quia non naturali,ſed diuina virtute reſurrectio fiet.[Tu qdem greſſus]i.oẽs actus[meos]interiores & exteriores qb⁹ gradior vel ad miſeriam,vel ad beatitudinem,[dinumeraſti]i.diligenter attendiſti, vt pro q̃libet actu dignam rependas mercedem. Dinumeramus aũt,q̃rum diligentiam quandam habemus. Hinc pauloante diſſeruit: Obſecuaſti oẽs ſemitas meas,& veſtigia pedum meoꝝ conſideraſti.[Sed parce peccatis meis]ſine q̃cum pia indulgentia,nemo noſtrum ad gaudia pertingit æterna. Vnde patet ꝙ Iob non intendit ſe omni à culpa excuſare,ſed à talibus vitiis, qualia ſibi impoſuerunt ſui amici,puta enormibus,non aũt à venialibus. Propterea addit:[Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea]i.in abſcondito ſapientiæ & ſcientiæ tuæ diligenter notaſti,ſicut quæ curantur,in ſacco clauduntur ne amittantur. Hinc Deutero.32. dñs ait: Nonne hæc condita ſunt apud me,& ſignata in theſauris meis?[Sed curaſti iniquitatem meam]i.à vulnerib⁹ animæ meæ quibus læſa fuit peccatis, me per gratiam pie ſanaſti,& per pœnitentiam reſormaſti. Sic orat & Hieremias: Sana me dñe,& ſanabor:ſaluum me fac,& ſaluus ero. Et Pſal.6. Sana me dñe,quoniam conturbata ſunt oſſa mea. Quanuis ergo Deus peccata noſtra diligenter obſeruet,nihilominus ad ignoſcendum,durãte hac via,eſt pronus. Per flagella quoq; & pœnas curat cæleſtis medicus culpas. Deinde vitæ humanæ quotidianum monſtrat defectum per quædam ſimilia.[Mons cadens defluit,]i.cadendo paulatim deficit. Omne enim generabile,corruptibile eſt. Ideo montes quanuis ſint magni, tamen per cauſam naturalem & violentiam poſſunt deficere.[& ſaxum transfertur de loco ſuo,]i.lapides quanuis ſint duri,tamen exciduntur,& ad alia loca portantur.[Lapides excauant aquæ.]Frequenti em̃ incidentia ſtillicidiorum perforantur,iuxta illud:

Gutta cauat lapidem,non vi,ſed ſæpe cadendo.

Ad quam cauationem p̃cedentes guttæ diſponunt,& q̃ndam ꝑforationem inducunt,ſecundum philoſophũ.[& alluuione]i.inundatione aquaꝝ & cõſumptione ripaꝝ ex aquis,[paulatim terra cõſumitur]vnum enim elementũ agit in aliud & ipſum corrumpit, quia cõtrarias habent inter ſe q̃litates.[& hoies ergo ſimiliter perdes,]i.à vita hac abſtrahes,& cõſumptione humidi radicalis,à calido naturali deficere facies,cum homo naturaliter ſit res mollior ſaxo,minorq; montibus,& inſtabilior lapide,habens in ſe qualitates cõtrarias, in ſeinuicem agentes,atq; ab inuicem patientes.[Roboraſti eum paululum]i.dediſti ei virtutem ſubſiſtendi in vita hac ad modicum tempus,ſicut iam dictum eſt: Breues dies hois ſunt. Complexio etenĩ hois,exigit breuem eſſe ꝑiodum vitæ humanæ.[vt in perpetuum pertranſiret]i.ſic de vita iſta per mortem abiret,ꝙ nunquã ad huius vitæ ſtatum reuertitur. Sicq; vt,tenetur hic conſecutiue,non cauſaliter. Vnde ſuperius dixit: Semitam per quam non reuertar,ambulo. ¶ Præterea S. Thomas exponit hæc aliter, aſſerens B. Iob per hæc futurã reſurrectionem ꝓbare ex comparatione hois ad inferiora,quæ totaliter conſumuntur abſq; ſpe reparationis, vt montes & lapides. Sicq; ꝙ ait,hoies ergo ſimiliter perdes,interrogando & negãdo legendum eſt,quaſi dicat: Non decet rationalem creaturam ſic corrumpi abſq; ſpe reparationis

ſeu

Iob.7.
1.Cor.15.
Ibid.
Ioan.5.
1.Cor.15.
Iob.13.
Hiere.17.

ſeu reſurrectionis,vt illa infima corrumpunt.Sic quoq; exponit quod ait:Roboraſti eum paulu-
lum,vt in ꝑpetuum ꝑtranſiret,i.non decet,vt ita ad modicū tēpus cōfirmaueris eum in tāta
excellētia donoꝝ naturæ,vt moriendo oīno deſinat eſſe,nec vnq̃ reſuſcitet.[Immutabis faci
em eius]i.in morte eam atteres & marceſcere facies,in vita quoq; varijs modis alteratur atq;
diſponitur,ſecundū varietates affectionū atq; euentuū animæ,iuxta illud Proue.15.Cor gau
Pro.12. dens exhilarat faciē.Et iteꝝ ait ſcriptura:Cor hoīs immutat faciē eius,& de ſermone bono
Hiere.28. lętificabitur.[& emittes eum]i.de terra tolles ꝑ mortē,quēadmodū Hieremias dixit ad Ana
niam:Ecce dn̄s emittet te à facie terræ.[Siue nobiles fuerint filij eius]nobilitate ſeculari atq;
carnali,[ſiue ignobiles,nō intelliget]pater eoꝝ poſt mortē. In quo etiā imperfectio hoīs decla
ratur,q̄ poſt mortē neſcit quid agant,aut quō ſe habeant filij eius,niſi q̄tum fuerit ei reuelatū,
vel ꝑ ſpecies in anima remanētes,ſeu ex ꝑuia cognitione in cōmuni ſcire ſeu cōijcere pote-
Gregori⁹ rit.Quocirca ſcribit Gregorius:Sicut viuentes ignorāt quo loco mortuoꝝ animæ habeant,ita
mortui vitā in carne viuentiū neſciūt,quō diſponatꝰ quod tn̄ de aīabus ſanctis ſentiendū nō eſt,
quæ quoniam intus oīpotentis Dei claritatem cōſpiciunt,nil foris exiſtēs ignorant.¶Deniq; ver-
Eſa.63. bo Iob conſonat illud Eſaiæ:Abraham neſciuit nos,& Iſrael ignorauit nos,quod de Abra-
ham & Iacob accipitur pro tempore quo erant in limbo,& de naturali eorum notitia.Ani
mæ vero mortuorum quæ in purgatorio ſunt,per angelicam reuelatiōem & item per ani-
mas de ſeculo hoc illuc aduenientes aliqua noſcunt.De hac re plenius ſcripſi ſuper Eſaiam,
& alibi.[Et tamen caro eius dum viuit,dolebit]i.q̄ diu animata eſt,varijs ſubiacet corporali
bus pœnis,ſpūales quoq; dolores animæ in corpus redundant. [& anima eius ſuper ſemet-
ipſam lugebit]i.propriam calamitatem, anguſtiam, imperfectionem & culpam in vita hac
deplorabit,ſi tamen ſenſata ſit.Ex quibus omnibus miſeria hominis innoteſcit, q̄ꝗ; beatitu
do ipſius,vera & conſummata non ſit,niſi in Deo poſt vitam hanc.

¶De moralitate eiuſdem capituli. Art. XXXIIII.

Gregori⁹ Lignum habet ſpem]Teſte Gregorio, In ſcripturis noīe ligni, aliquā crux deſignatur,vt
Hiere.11. cum in Hieremia impij dicunt de Chriſto:Mittamus lignum in panem eius.Interdum
per lignum homo iuſtus ſiue iniuſtus exprimitur, vt cum per Ezechielem dn̄s loquitur:Hu
Eze.17. miliaui lignum ſublime,& exaltaui lignum humile:quoniam per lignum,incarnata patris ſapien
Pro.3. tia figuratur,Salomone de ea dicente:Lignum vitæ eſt oībus apprehendentibus eam. Itaq;
hoc loco dum lignū homini ꝑfertur,noīe ligni,homo iuſtus ſignificatur.Per hoīem aūt ho-
1.Cor.3. mo carnalis notatur eo modo, quo ait Apl̄us:Cum ſit inter vos zelus & cōtentio, nonne hoīes
eſtis? Itaq; lignū,i.vir iuſtus habet ſpem retributiōis ęternæ felicitatis.[Si ꝑciſum fuerit]i. ꝑ
fide ſeu iuſtitia occidit,[rurſum vireſcit]in patria,luce gloriæ immarceſcibiliter hilariterq;
ꝑfuſus.[& rami eius]i.imitatores ei⁹ ex ipſo ſpūaliter ꝓdeuntes[pullulāt] i.virtuoſis inſiſtūt
Col.1. operibus,eius exemplo accenſi,iuxta Apl̄m:In omni opere bono fructificantes.[Si ſenuerit
in terra radix eius]i.virtus qua alios ſpūaliter generare conſueuit,in huius peregrinationis
exilio aliquā(Deo ꝑmittente)peccati vetuſtatē incurrerit. [& in puluere] i.terrenis infimiſq;
Rom.6. affectibus[emortuus]morte peccati[fuerit truncus]i.corpus[illius]quod fit, quando mem-
bra exhibētur arma iniquitatis peccato.peccatorum aūt carnalium eſt corpus præcipue in-
ſtrumētum atq; ſubiectum,ſaltem quo ad materiale huiuſmodi vitiorum.[ad odorem aquæ
germinabit]i.per irrigationem & infuſionem donorum ſpūſſancti, viuificabitur vita gra-
tiæ & virtutum,& æquitati fructuoſæ deſeruiet.[& faciet comam,]i.ornamentum bonarum
Cant.6. cogitationum ſanctarumq; affectionum in capite animæ,puta in mente.De huiuſmodi co-
ma loquitur ſpōſa, ſponſum deſcribens: Comæ eius ſicut elatæ palmarum. [quaſi cum pri-
mum plantatum eſt]i.ſicut in prima ſua conuerſione ad Deum. Iuſtus enim electus, vt ait
Pſal.36.Cum ceciderit,non collidetur,quia dn̄s ſupponit manum ſuam.Immo talis frequen
ter poſt caſum cautior ſurgit, atq; humilius viuit, propriam infirmitatem expertus & ma-
gis perpendens,alijs quoq; magis compatiens.[Homo vero]carnalis,arbor infructuoſa,ari-
dum lignum,[cum mortuus fuerit]per peccatum mortale,de qua morte loquitur Chriſtus:
Matt.8. Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.[& nudatus] veſtimētis innocentiæ ac virtutum,de
Apoc.16. quibus ait in Apocalypſi Ioannes:Beatus qui vigilat,& cuſtodit veſtimenta ſua,ne ambulet
nudus.[atq; conſumptus]pœnalitatibus culpam ſequentibus,omniq; eſſe gratiæ gratum fa
Gal.6. cientis priuatus,ſicq; ſpūaliter annihilatus,ita vt de eo dicat Apl̄us: Qui ſe putat aliquid eſſe
cum nihil ſit.Siquidem peccatum nihil eſt,& nihil fit homo peccando.[Vbi quæſo eſt?]Quaſi
dicat:Infeliciter fluctuat,miſerabiliter euagatur,quia in creatore ſuo nō quietatur, & ab eo
q vere eſt,auerſus,in regione diſſimilitudinis ſub iugo peccati & dn̄atu diaboli,hinc inde ia
Gen.3. ctatur,de iniqtate ad iniqtatem ruendo.Hinc Adę poſt culpam diuinitus dictum eſt:Adam,
vbi es?[Quō ſi recedāt aquæ de mari,ſic homo cum dormierit] ſomno peccati. De quo loqtur
Ephe.5. Paulus:Surge q dormis,& exurge à mortuis.Itemq;:Tempus eſt nos iam de ſomno ſurgere.
Rom.13. Hæc eſt dormitio vitioſa, cui peruigil mentis cuſtodia, & actuale virtutum exercitiū cōtra-
ri-

riantur. Quemadmodũ eñ ſomnus naturæ, eſt ligatio ſenſuum & ſuſpenſio eoꝝ ab actibus
ſuis: ſic ſomnus culpæ, eſt virtuoſæ actionis ceſſatio in cõmiſſione illiciti, vel omiſſione pce-
pti. [non reſurget] p pœnitentiã à peccato, quod de reprobo induratoq́ hoĩe dicitur. De q̃
Eccũs ait: Peccator adijciet ad peccandum. Vnde legitur Pſalm. 1. Ideo non reſurgunt impij Eccl.5.
in iudicio: quod de iudicio diſcretionis accipitur, quo homo inter bonum malũq́ iudicans,
& precioſum à vili diſcernens, deteſtatur culpam quam incidit, per pœnitentiãq́ reſurgit.
De qua reſurrectione ad Coloſſ. 3. ſcriptum eſt: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, q̃ ſurſum ſunt
quærite. [donec atteratur cælum, non euigilabit] ad virtutum vigiliam. Cum eñ homo in
mortali deceſſerit, nunq̃ ad grãm reducet, ſicut & cælum nunq̃ ſubſtantialiter deſtruet.]Quis
mihi tribuat, vt in inferno protegas me, & abſcondas me donec ptranſeat furor tuus, & con
ſtituas mihi tẽpus in q̃ recorderis mei?] Iſtud cũ verbis ſequẽtib' in officio legit defunctoꝝ,
q̃d prima facie non faciliter videt poſſe exponi in pſona animæ in Purgatorio conſtitutæ.
Quidã eñi hæc verba ita intelligũt, q tantus erit rigor & terror Chri in die iudicij, q animæ
defunctoꝝ mallẽt, durante iudicio, in inferno abſcõdi, q̃ irati vultũ iudicis intueri. Sed non
videt hoc gñaliter ſtare poſſe. Animæ eñ in Purgatorio cõſiſtẽtes, ſciunt ſe in die iudicij ne-
quaq̃ dãnandas, immo interim vel ſaltem ante plationem ſententiæ oĩno purgandas. Chrũs
aũt in die iudicij electis non apparebit terribilis, maxime his qui de ſua ſaluatione interim
ſeu tunc certi ſunt. Veruntñ reprobis iudex tam metuendus parebit, q pœna inferni eis pro
tunc tolerabilior videret. Nihilominus iſta de anima in Purgatorio ſic queunt intelligi. In- Luc.16.
fernus qppe q̃tuor modis accipitur, ſ. pro loco damnatoꝝ, de quo ait Saluator, q diues epu
lo ſepultus eſt in inferno. Et Pſal. 85. Eruiſti animã meam ex inferno inferiori. Secundo, pro
limbo patrum, ſicq́ Chriſtus ad infernum dicitur deſcendiſſe. Tertio, pro Purgatorio. vnde
in Miſſa cantat: Dñe Ieſu Chriſte, libera animas fideliũ defunctoꝝ de pœnis inferni. Quarto,
pro limbo pueroꝝ. Tanta aũt eſt acerbitas ſupplicioꝝ Purgatorij, q animæ ibi detẽtæ, mal-
lent eſſe in inferno, ſecũdũ quod ſumitur p limbo patrum & pueroꝝ, vbi pœna ſenſus non
fuit nec eſt, q̃ in Purgatorij ſenſibilib' pœnis. Immo in inferno damnatoꝝ mallẽt eſſe, & ab
eius ſenſibilibus pœnis diuinitus ptegi, atq́ ibidem à Purgatorij tormẽtis abſcondi, donec
ptranſiret furor Dei, i. tẽpus diuinæ vltionis, quo in purgatorio affligunt, ſeu affligẽdæ ſunt,
finiretur, & tunc Deus recordaret earum, pducendo ipſas ad patriã. Itaq́ iuxta hunc ſenſum
loquitur anima Purgatorio deputata: Quis mihi tribuat, i. vtinam mihi (o Deus) donetur,
vt in inferno ptegas me, ſecundũ ſenſum pfactum. Deniq́ etiam de inferno, i. Purgatorio
poteſt exponi, vt ſit ſenſus, In inferno protegas me, i. in Purgatorio iſto quo crucior, mihi
clementer obumbres, ſupplicia releues, à tam intenſis dolorib' me defendas, & abſcõdas me
ita ſub tua miſeratione à tam diſtricta punitione, donec ptranſeat furor tuus, i. quouſq́ mi
hi prorſus ignoſcas, & à pœnali loco ad felicitatem deducas, & conſtituas mihi tẽpus in quo
recorderis mei, i. horam miſerendi, redimendi, beatificandiq́ me, mihi oſtendas, præfigas,
acceleres: quia hoc releuamen eſt pœnæ, præcognitio termini eius. [Putas ne mortuus ho-
mo rurſus viuat?] Hoc anima loquit, inſinuans ſe optare ſui corporis reſuſcitationem & re-
ſumptionem, vt ſimul cum illo glorificetur, quaſi dicat: Tu (o Deus) noſti q defuncti reſur-
gent. Ergo ad beatam reſurrectionem celeriter opto pertingere. Hinc ſubdit: [Cunctis die-
bus quibus nunc milito,]i. cõtra pœnas quibus affligor, quodammodo pugno, qm̃ natura-
li appetitu eas abhorreo atq́ refugio, q̃uis ratio dictet, q ad ſatisfaciendũ diuinæ iuſtitiæ ſint
patienter ferendæ. [expecto donec veniat immutatio mea] i. tranſlatio à miſeria iſta pœna-
li ad gloriam, reſurrectio q̃q́ futura, quam vehemẽter affecto, inquantũ erit p felicitatis au-
gmento. [Vocabis me] tẽpore à te pordinato à purgatorij pœna ad thronũ cæleſtem, & in fi
ne ſeculi me corpori reuniri iubebis. [& ego reſpondebo tibi,] tuæ volũtati obediendo, [ope
ri manuum tuaꝝ porriges dexterã.] q̃a tua oĩpotente virtute hæc fient, & nũc in Purgatorio
mihi (vt ſpero) manũ porriges adiutricem, citra condignũ puniẽdo, & p alioꝝ ſuffragia ſuc
currendo, tẽpus & vehementiã punitionis meæ miſericorditer minorando. [Tu q̃dẽ greſſus
meos dinumeraſti:] q̃d nũc experimẽtaliter ſcio, dum p oĩmi actu illicito q̃tumlibet modico,
non ſatisfactorie emendato, pœnã ſuſtineo. [ſed parce peccatis meis] pœnã nũc mitigando.
Nam q̃tum ad culpã, in vita iſta dimiſſa ſunt eoꝝ pctã, q in Purgatorio ſtatuunt, q etiã orãt
p venia, ſecundũ q̃d oratio eſt deſiderij nũcius & interpres, nõ prout eſt meritoria impetra-
tiuaq́ indulgentiæ, cum ſeipſos iuuare non queãt. Non eñ ſunt in ſtatu merẽdi aut demeren
di, qm̃ ſtatus ille finitur in termino viæ præſentisq́ vitæ, puta in morte. [Signaſti quaſi in ſac
culo delicta mea] Penſandum ac formidandum hoc nobis eſt, q ſ. Deus omnia noſtra pecca
ta tam diligenter conſeruat, ſignat, atq́ commemorat, vt tempore ſuo nobis ea obijciat, ni
ſi iam pœnitẽtiam veram egerimus. Hinc ait in Pſal. 49. Exiſtimaſti inique q ero tui ſimi-
lis? arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. Porro, pœnitentib' pie indulget. Propter q̃d
addit: [ſed curaſti iniquitatẽ meam.] Varia nanq́ ſunt remedia contra peccata & medicami
na,

na,qbus curant,quia & ſacramenta nouæ legis(ſecundū Hugonē)ſunt vaſa medicinalia grãæ cōtentiua,vitiorūq́ curatiua.Inſup,per opa ſatisfactionis,p aduerſa & lachrymas,vel potius per patiētiā in aduerſis & internū dolorem de Dei offenſa,curant,pſertim peccata.[Mons cadens defluit]&c. [& homines ergo ſimiliter perdes?] Quaſi dicat:Quanuis o Deus,homo (quantum ad corpus corruptibile)inanimatis rebus ſit ſimilis, quantum ad corruptibilitatem,non tñ decet vt eum perire permittas per culpam,quam ad tuam imaginem ſimilitudinemq́ creaſti,ſicut inanimata deſtruuntur ſeu pereunt per naturam.¶Porro,ſecundū Gre-

Gregori⁹ gorium,Mons cadens defluit,[& ſaxum transfertur de loco ſuo]dum hominem iuſtum,qui eſt per ſapientiam altus, & virtutibus firmus ac ſolidus, repentina & improuiſa tentatio inuadit & concutit & proſternit,ita vt non niſi poſt ruinam,tentationem ſuam perpendat. [Lapides]vero[excauant aquæ,& alluuione terra paulatim conſumitur] Dum iuſtus paulatim tētatione inficitur,& leuibus motib⁹ ſucceſſiue deijcitur,non tam nimietate,q̃ aſſiduitate tētationis,qua impugnatur.

2.Reg.11. Exemplū primi in adulterio Dauid cum Bethſabee.

3.Reg.11. Exemplum ſecundi in Salomone,quo ad incōtinentiam eius. [Roboraſti eum paululum,] donis gratiæ in pſenti,[vt in ppetuum ptranſiret]i.de vita hac ad ppetuam cœleſtis paradiſi manſionem,atq́ ad dona gloriæ æternaliter perueniret.Parua aūt ſunt oīa vitæ præſentis,comparatione beatitudinis ſempiternę,[ſiue nobiles fuerint filij eius,ſiue ignobiles,non intelliget] Hoc valet ad increpationem & informationem parentum carnalium, qui ſuperflue pro filiorum nobilitatione,proſperitate,promotione ſolicitantur & occupant: quia cum venerint ad tormenta,nil ſciunt de ſtatu vitæ præſentis & conſiſtentia filiorum ſuorum, niſi per modum præcedenti articulo ſcriptum:immo frequenter mortuorum parentum augentur ſupplicia ex vita carnali filiorum,quam adiutorio parentum ſuorum adepti ſunt.

¶Declaratio literalis cap.15. Reſpōdens aūt Eliphaz Themanites,dixit. Art. 35.

HIc iam inchoatur ſecundus circulus diſputationis inter amicos Iob & ipſum beatum Iob.Et iſta eorum diſputatio eſt replicatio quędam contra reſponſiones,quibus Iob reſpōdit primis illorum inſtantijs. In principio ergo huius capituli,Eliphaz inuectiue pſatur aduerſum Iob,quaſi ſuperbe,præſumptuoſe,iactanter,& iracunde ſeu impatienter locutus ſit.Pręterea,ſecundū quoſdam,amici Iob,non poſuerunt homini vitam aliam quàm præſentem, ita q̃ animam rationalem dixerunt mortalem, & ſecundum eos Iob diſputat cōtra hoc.Sed vt ſæpius iam oſtendi,illa non fuit opinio virorum illorum,quod etiam conijci poteſt ex hoc,q̃ nullus eorum arguit contra verba Iob, quibus aſſerit animæ immortalitatem & reſurrectionem futuram: quod tamen(ni fallor)diligenter feciſſent, ſi talis fuiſſet eorum opinio.[Reſpondens autem Eliphaz Themanites,dixit: Nunquid ſapiens reſpondebit,quaſi in ventum loquens?]quaſi dicat,ad ſapientē non pertinet inaniter loqui,& iactanter atq́ inutiliter reſpondere aut fari non ad veritatem & rem, ſed ſolum ad aerem,loquacitati ſuperfluæ inſiſtendo,ne victus aut indoctus putetur:immo ſapientis eſt,verba ſententioſa humiliter & modeſte proferre,ordinateq́ loqui,& reſpondere ſuccincte,multiloquia deuitando.Hinc ſcriptum eſt in Eccō: Verba ſapientum, ſtatera ponderabuntur. Et rurſus: In

Eccl.21. ore fatuorum,cor illorum:& in corde ſapientum,os illorum.Fatui enim qcquid corde conceperint,mox proferunt ore.Sapientes vero os ſuum aperiunt ſecundum rectę rationis cenſuram. Hinc quoque Prouerb.16.dicitur:Qui moderatur ſermones ſuos,doctus & prudens eſt.[Et implebit ardore]i.feruore & impetu irę, indignationis ſeu impatiētiæ [ſtomachum ſuum]i.animum ſuum vel mentem,quæ metaphorice ſtomachus appellatur. Nam ſicut in ſtomacho cibaria digeruntur, ſic meditationes quibus anima paſcitur,in mente tractantur. Rurſus ſicut ex ſtomacho ardore impleto fœtidus fumus eructatur,ita ex animo paſſionum ardore ſucenſo,verba prodeunt vitioſa. Veruntñ ardore iræ, ſeu ira quæ feruor qdam eſt, ſubiectiue eſt in appetitu ſenſitiuo,non in ſuperiori animæ portione, niſi per conſenſum & affectum,inquantum mens paſſioni conſentit,& ea obruitur.Ira aūt per zelum,eſt in ratio-

Eccés.7. ne ſeu mente,etiam per cauſam,qm̃ ratio illam ſponte aſſumit.Vult itaq́ dicere,q̃ ſapientis

Pro.18. non eſt,ira aut impatiētia inflammari, cum ſcriptum ſit: Ira in ſinu ſtulti requieſcit.Et ſpm̃ ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? Manſuetudo nempe & patiētia ſunt ſigna ſapientiæ,iuxta illud Iacob.3.Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos? Oſtēdat operationem ſu

Pro.14. am in manſuetudine ſapientiæ.In Prouer.q̃q́ ſcribitur:Qui patiens eſt,multa gubernat prudentia.

Pro.19. Qui aūt impatiēs eſt,exaltat ſtultitiam ſuam. Et alibi Salomon ait: Doctrina viri p patientiā noſcit,& gloria eius eſt iniqua ptergredi.Sapiæ qppe eſt,ordinare & irrationabiles motus compeſcere.His vero verbis Eliphaz arguit S.Iob de elatione,inaniq́ gloria & iracundia,qm̃ aliqua dixit ad ſuam laudem & perfectionem ſpectantia,amicos quoq́ ſuos dure corripuit.[Arguis verbis eum,qui non eſt æqualis tibi]i.verbis tuis præſumptuoſis derogas Deo,eiuſq́ iudicium reprehendis,aſſerendo te abſq́ tua culpa à Deo plagatum,qui maior eſt te infinite.Hoc Eliphaz ait, Quia Iob ſuperius dixit, Si iudicatus fuero, ſcio q̃ iuſtus in-

inueniar. Et multa ſimilia dixit, ſed Eliphaz non recte intellexit ſermones Iob, nec originē
vnde ꝓceſſerunt, attendit. Sicut cum Iob aſſeruit, diſputare cum Deo cupio, Eliphaz intelle Iob.15.
xit ꝙ vellet quaſi diſcutiēdo opera eius & cōtentioſe diſputare cum ipſo, quaſi ambigeret,
an iuſta eſſent Dei iudicia. [& loqueeis quod tibi non expedit.] minus dicit, & magis inſēdit.
tanq̄ dicat: Verba tuæ ſaluti contraria profers. [Quātum in te eſt, euacuaſti timorem] i. à ti-
more Dei reuerentiali oſtendis te alienū ac nudum. Immo oſtendis quantum in te eſt, Deum
à nullo eſſe curandū, aut formidandum, dum tam irreuerenter alloqueris eum, & faris de eo.
Hinc ſuperius Eliphaz loquit̄ ipſi Iob: Vbi eſt timor tuus? [& tuliſti] i. abſtuliſti [preces co- Iob.4.
ram Deo] i. per impietates tuas feciſti te indignū exaudiri ab eo, ſecundū illud Prouerb. 28.
Qui declinat aurem ſuam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. [Docuit em̄ iniquitas
tua os tuum] i. ex impia cōuerſatione & interioris malitiæ abundātia didiciſti tam impie lo
qui de Deo, peout aſſerit Chriſtus: Malus homo ex malo theſauro cordis ſui profert mala. Mat.12.
Itemq́; Ex abundātia cordis os loqtur. [& imitaris linguas blaſphemantiū] i. verba blaſphe- Luc.6.
miam includētia ꝓfers, affirmās ꝙ ſine tuo demerito te Deus plagauerit. Hoc em̄ Eliphaz
reputauit derogare diuinæ iuſtitiæ, & ex cōſequenti blaſphemiā cōtinere, ꝓſertim q̄a Iob di
xit de Deo: Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentū rideat. Quod Eliphaz ſic
accepit, quaſi Iob inſinuaret Deum eſſe crudelē, atq; in punitione iuſtoꝝ ac ꝑditione hoīm
gloriantē. [Condēnabit te os tuum] i. tam vitioſa & impia tua ſunt verba, vt ipſa te reproba
tione dānationeq́; dignū monſtrēt ac ſtatuāt, nec opus eſt vt ego vel alter te cōdemnet. [&
labia tua rn̄debunt tibi] i. verba labioꝝ tuoꝝ per modum cauſæ meritoriæ, viciſſitudinē ti-
bi reddēt, hoc eſt, cauſa erunt, ꝙ ꝓ tanto verboꝝ exceſſu adhuc debite punieris. Sicq́; dn̄s ait
Iohel. 3. Cito velociter reddam viciſſitudinem ſuper caput veſtrum. Vel labia tua rn̄debunt
tibi, i. materiam tibi reſpondendi ꝓſtabunt, iuxta illud: Ex ore tuo te iudico ſerue nequā. Vel Luc.19.
rn̄debunt tibi, i. cauſam eius quod quæris, videlicet cauſam tuæ flagellationis tibi oſtendent,
eo ꝙ ſua prauitate pandant te eſſe nimis culpabilem, ideoq́; ꝑcuſſum. Conſequēter per mul-
ta oſtendit excellentiam Dei ſuper Iob, ad probandum ꝙ non decuit ipſum Iob tam auden
ter alloqui Deum, aut fari de eo, ita vt diceret: Diſputare cum Deo cupio. [Nūquid primus
homo tu natus es, & ante colles formatus? Nunquid cōſilium Dei audiſti, aut inferior te erit
eius ſapientia?] Tanq̄ dicat, tam ſuperbe profaris, quaſi primus & eminētiſſimus hoīm eſſes,
ſicq́; competeret tibi pro toto genere humano diſputare cum Deo, & quaſi Dei conſilio in-
terfuiſſes, aut Deo in ſapientia eſſes æqualis, cum tn̄ non ſis hoīm primus, nec Dei conſilio
interfuiſti, ſed eius ſapīa inferior es infinite. Vnde Hierem. 23. dicit: Quis affuit in cōſilio dn̄i,
& vidit & audiuit ſermonem eius? Deniq; conſiliū Dei, prout in ipſo Deo eſt, nullus ꝑfecte
ſcire aut cōpræhendere valet, nihilominus partim & aliqualiter hoībus innoteſcit dupllci-
ter: Primo, per ſuos effectus, vt cum in re ipſa cōpletum eſt, quod Deus ſuo decreuit ſe factu-
rum conſilio. Sicq́; per Hieremiā populo Iudæoꝝ teſtat̄: In nouiſſimis dieb⁹ intelligetis con Hiere.23.
ſilium meum. Secundo, ꝑ reuelationē, q̄ diuinitus reuelatū eſt ſanctis q̄buſdam hoībus & ꝑ il
los cæteris. Sic em̄ Chr̄s ſecundū formā aſſumptā vocat̄ magni cōſilij angelus, i. nūcius, q̄ di- Eſa.9
uinæ ſapiæ ſecreta ac diſpoſitionem circa hoīm ſaluationē, nūciauit hoībus, ſicut ait Apl̄s: Ioan.15.
Quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Paulus q̄q; loquens diſcipulis: Non ſubterfu- Act.21.
gi, inquit, q̄ minus annunciarē vobis om̄e conſiliū Dei. Hoc etiā modo B. Iob aliq̄ diuini cō-
ſilij myſteria ꝑ reuelationē interiori auditu audiuit magis, q̄ Eliphaz ęſtimauit. Quō aūt cō
ſilium Deo conueniat, ſupra expoſitum eſt. Porro quod ait, Nunq̄d primus homo tu natus
es, diligenter oportet aduertere. Si em̄ de prioritate tēporis ſermo ſit, primus homo non eſt
proprie natus, ſed Deo agēte formatus. Si vero de prioritate dignitatis ſit ſermo, iſte eſt ſen
ſus: Nunq̄d primus, i. excellentiſſimus homo tu natus es, vt ſic te ꝓferas cæteris? [Quid noſti
quod ignoremus? Quid intelligis quod neſciamus?] In hoc patet ſuperbia Eliphaz. Iob em̄
amicis ſuis illuminatior ac ſapientior fuit, & rectius ſenſit de prouidentia Dei, q̄ illi. Deniq;
quod ait, Quid noſti, accipi poteſt de notitia humanoꝝ, vel de notitia ex inſtructione alio-
rum, vel de notitia fidei. Quod vero ſubiungit, Quid intelligis: de ſciētia diuinoꝝ, vel ex con
ſideratiōe ꝓpria cognitoꝝ, vel eorum q̄ per naturalem rationē noſcunt̄. [Et ſenes] morum
ꝓbitate ſeu mentis canicie, [& antiqui,] tempoꝝ lōgiturnitate ſeu experimentoꝝ accepti-
one, [ſunt in nobis] à q̄bus inſtructi, vel etiam ꝓpagati ſumus, [multo vetuſtiores q̄ patres
tui.] à q̄bus doctus & genitus es. Ideo plura q̄ tu ſcire valemus. Vnde ſuperius dictum eſt: In Iob.12.
antiq̄s eſt ſapīa, & in multo t̄pe prudētia. Talib⁹ ergo cedendū, credēdū, attendendūq́; eſt, iu
xta illud Eccl: Non te ꝓtereat narratio ſeniorum, & ipſi em̄ didicerūt à patribus ſuis, q̄m ab Eccl.6.
ipſis diſces intellectum. Et alibi: In medio presbyteroꝝ ſapientiū ſta, & ex corde coniunge-
re ſapientiæ illorum. [Nunquid grāde eſt,] i. magnum atq; inſolitum aut arduum Deo eſt,
[vt conſoletur te Deus] in tanta pœna ac deſolatione? Quaſi dicat: Non vtiq;, cum Deo ve-
lut conſuetudinarium facilimumq́; conſiſtat, afflictorum anguſtiam releuare, deſolatorum

mœſtitiam mitigare,omniq́ pœnitenti & iuſto conſolationem in aduerſis cōferre,ſicut ait
2.Cor.1. Ap?us:Benedictus Deus,pater miſericordiarum,& Deus totius conſolationis,qui conſola-
Eſa.66. tur nos in om̄i tribulatione noſtra.Qui per Eſaiam ait:Quō ſi cui mater blandiať,ita & ego
cōſolabor vos.[Sed verba tua praua,]q̄bus te exaltando,derogas Deo,[hoc ꝓhibent,]i.con
ſolatione diuina te indignū efficiunt.Peccata etenim noſtra inter Deum & nos inducunt di-
Hier.5. ſtantiā,impediūtq́ à nobis Dei conſolationē & gratiā,ſicut in pſona peccatoꝝ in Hierem.
habetur:Iniq̄tates noſtræ declinauerūt hęc,& peccata noſtra ꝓhibuerūt bonū à nobis.[Quid
te eleuat cor tuum?]i.cur te ſupra ꝓprium gradū & humanæ fragilitatis menſurā ſic erigis?
Abd.1. Supbia em̄ eſt velut tumor atq; erectio cordis cæca,inordinata & ſtulta, iuxta illud Abdiæ:
Superbia cordis tui extulit te.Et Eſaię 3.Eleuatę ſunt filiæ Sion,& ambulauerūt collo exten
to.[& quaſi magna cogitans]i.mirabilia,diuina & alta cōtemplās,[attonitos]i.ſignum inte
rioris ſuperbiæ ꝑtendentes foris in apertione & erectione,[habes oculos.]Nēpe,q talia ſub-
limia intueť,in ſtuporem adducitur,ab exterioribus q́q; abſtractus, oculos habet q̄ſi paue-
factos ſiue attonitos.Interior em̄ diſpoſitio animæ,in exteriorib⁹,ꝑſertim in viſu,cognoſciť
ac relucet,iuxta q̄d legiť in Eccō:Ex viſu cognoſcitur vir,& ab occurſu faciei cognoſciť ſen
ſatus.Itaq; Eliphaz intendit,ꝙ Iob ex ſuperbia talem aſſumpſit oculoꝝ q̄lificationem,q̄lem
ſolēt habere ſapientes magnis cōtemplando intenti, q̄tenus ipſe putaretur ſublimia cōſide-
rare.Et ſic etiā notat eum hypocriſis.[Quid tumet contra Deum] i.ad Dei contumeliā atq;
iniuriam & contra ipſius iuſtitiam,[ſpūs tuus?]quia ita te laudas, vt diuinā iuſtitiam neges,
& cum Deo quaſi cum pari contendere ſeu diſputare vſurpas.Ideo addit:[vt ꝓferas de ore
tuo huiuſmodi ſermones,]quos nefas eſt mente tractare.Concepti aūt,ſunt reprimendi,ne
foris erumpant.Hinc eos ſine pauore proferre,intolerandæ eſt arrogantię.Sic Eliphaz æſti-
mauit Iob repræhēdendū,quia nimis ſe iuſtificauerit,vt Eliphaz apparebat. Vnde adiecit:
[Quid eſt homo vt immaculatus ſit,]i.homo non eſt tam excellentis naturæ,vt inculpabili-
ter cōuerſetur,[& iuſt⁹ appareat]homo,qui[natus]eſt [de muliere?] Propter quod fragilis
eſt naturæ,præſertim in adoleſcentia pronus ad vitia, & debilis ratione,videlicet ſapientia
& virtutibus nondum perfecte armatus, propter quod ſine peccatis non viuit, ſicut & Salo-
Eccēs.7. mon loquitur:Non eſt homo ſuper terram qui faciat bonum,& non peccet.Sed vt patet ex
3.Re.18. dictis,nec Iob iſta negauit,& Eliphaz cum cæteris condiſputantibus,verba magis q̄ mētem
Iob multoties reprobarunt.[Ecce inter ſanctos eius]ſiue ſint compræhenſores,vt ciues cæle
ſtes ſiue viatores,vt viri heroici diuini perfecti.[nemo]i.nullus [immutabilis] quod dupli-
citer verum eſt:Primo,q̄m oīs creatura aliquam habet variabilitatem,imo & variationem:
quia in beatis etiam poſt reſurrectionem erit ſucceſſio appræhenſionum circa quædam in-
feriora obiecta,ſecundum Auguſtinum:corpora quoq; hominum glorificata, erūt mobilia
1.Tim.6. loco.Hinc(ſecūdum Apoſtolum)Solus Deus habet immortalitatem,i.omnimodam incom
mutabilitatem,ſecundum Auguſtini interpretationem.Secundo,quoniam omnis intelle-
ctualis creatura,etiam angelica,quia ex nihilo eſt,& diſtans à ſuo fine,ſecundum ſe accepta
ac libera,naturaliter flecti poteſt ſiue in bonum,ſiue in malum. Cōfirmatiōem autem in bo
no ſortitur per gratiam,obſtinatiōem in malo per malitiam propriam. Hoc idem Eliphaz
Iob.4. dixit ſupra:Ecce qui ſeruiunt ei,non ſunt ſtabiles,& in angelis ſuis reperit prauitatē,de quo-
rum intelligentia plenius dictum eſt ibi.[& cæli non ſunt mundi in conſpectu eius]i.nec ci-
ues nec orbes cælorum mundi ſunt comparatione Dei, qui infinitæ eſt puritatis,ſicut com-
paratione eius nemo bonus aut ſapiens.In omni quoq; creatura eſt aliquid potentialitatis,
defectibilitatis ac indigētiæ,propter quod indiget indeſinenter conſeruari à Deo,de hoc di-
ctū ſæpe atq; diffuſe.[Quāto magis abominabilis]per grauiora peccata[& inutilis]per pec-
cata minora[homo,qui bibit quaſi aquam iniquitatem]i.per conſenſum eam intra ſe trahit
& glutit tam immoderate,abundanter & prompte, vt bibitur aqua, quæ cara non eſt, pro-
pter quod ſine difficultate accipitur:& per hoīem hunc,intelligit ipſum Iob,quem ex dete-
Ioan.19. ſtatione non exprimit,quemadmodum nec Iudæi Ieſum Chriſtum coram Pilato,dicentes:
Luc.23. non hunc,ſed Barrabam.Et iterum:Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram.Simi-
Iob.34. liter infra Elihu ait:Quis eſt vir vt Iob,qui bibit ſubſannationem quaſi aquam?In his atq;
ſimilibus conſiderare & imitari debemus perſecutiones,deriſiones & patientiam S.Iob,&
ex leuibus cauſis non inſtar canum ad impatientiam agitari. [Oſtendam tibi] veritatem &
tuum errorem.[audi me]vt decet repræhenſibilem à correptore audiri intente. [quod vidi]
oculis mentis ſeu corporis,& ex rerum proceſſu conſideraui.[narrabo tibi. Sapientes confi-
tentur]vera eſſe quæ dico,& veritatem in oībus ipſi fatentur,iuxta illud Prouerb.10.Labia
iuſti erudiūt plurimos.Nam & Ecc̄us 20.dicit:Sapientia abſconſa & theſaurus inuiſus,quę
vtilitas in vtriſq;?[& non abſcondunt patres ſuos]à quib⁹ generati ſiue inſtructi ſunt,ſed eos
allegant,laudant,cognitos faciunt,ſecundum illud Ecci 44.Sapientiam patrum narrant po
puli,& laudem eorum nunciat eccleſia.[quibus ſolis data eſt terra] i.terrenorum dominati-

ua

na poſſeſſio ſolis ſapientib⁹ eſt collata, qm̃ ſic poſſident terram, ꝙ non poſſidentur ab ea: vtun
turq́ ſenſibilibus rebus ſalubriter, referendo eas ad debitum finem. Porro inſipientes ac im
pij poſſidentur à terra, & abutuntur terrenis, victi illorum inordinato amore, ſecundum q̃d
in Sapientiæ libro fertur: Creaturæ factæ ſunt in odium & in tẽtationem animæ hominũ, & Sap.14.
in muſcipulam pedibus inſipientium. Hinc mitibus poſſeſſio terræ ꝑmittitur. [& non trãſ-
ibit alienus per eos] i. inſipientes & impij cum ſapientibus ſortem & ſocietatem non obtine-
bunt, ſicut inter electos reprobi non annumerabuntur. Alienus quoq; à ſapientia non trãſit
per ſapientes, i. per viam illorum, videlicet per diuinorum obſeruantiam præceptorum, iu
xta illud Eſai. 35. Via ſancta vocabitur, & non tranſibit alienus per eam. Hinc Eccẽs 2. habet:
Vidi ꝙ tm̃ præcederet ſapientia ſtultitiam, q̃tum differt lux à tenebris. quibus conſonat il-
lud 2. ad Corint. 6. Quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ aũt conuentio Chriſti ad Belial? aut
quæ pars fideli cum infideli? [Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit] non oĩbus dieb⁹ ſuæ vitæ:
quia non ante vſum rationis, ſed cunctis diebus ſuæ impietatis. Quicunq; in mortali pecca-
to eſt, ſuperbus cenſetur: quia diuinis præceptis rebellis, & Deo nõ ſubditus: ſic fertur in Pſal
mo ad Deum: Superbia eorum qui te oderunt, aſcẽdit ſemper. Præterea electi aliquoties ad Pſal.73.
tempus errant atq; ſuperbiunt, immo interdum de ſpeciali ſibi data gratia ſeu bonis operi-
bus extollunt: Sed quia electi ſunt, ante vitæ terminum ad humilitatem per pœnitẽtiam re-
uertuntur. [& numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius] i. q̃ diu in vita manebit, & ty-
rannidem exercere ſinetur, ignorat. Poteſtatem enim qua abutitur, habet à Deo, & neſcit qñ
tolletur ab eo. Tyrannus aũt (vt dicit Boethius, quem ad hoc allegat Albertus) eſt, q regimen
reipub. in nocumentum populi & vtilitatẽ ſui malitioſe conuertit. Vnde ait Gregorius: Ty
rannus proprie dicitur, qui in communi republica non iure principatur. Verũtñ tyrannus
in ſcripturis aliqñ aliter ſumitur, ſicut in Daniele & Heſter. Ex his generaliter dictis, deſcen
dit ad increpationem B. Iob, qui ſupra frequenter aſſeruit ſe in anguſtijs & timore doloreq́
poſitum: In dolore, propter mala præſentia, in timore futurorum. [Sonitus terroris ſemper
in auribus illius] i. ad quemlibet ſtrepitum improuiſum metuit ſibi aliquid mali iam immi-
nere: quia de nullo confidit, metuitq́ ſic ſibi ab alijs fieri, quõ ipſe eis fecit. [& cum pax ſit] i.
nemo ſibi aduerſetur, [ille inſidias ſuſpicatur.] Quicquid enim contra proximos cogitat, hoc
contra ſe à proximis excogitari formidat: & conſcius ſibi propriæ crudelitatis, veretur ſem
per ſibi inſtare quod meruit, ſciẽs ſe dignum odio, nõ amore ex ſe, q̃uis propter Deum aman
dus ſit. Hinc Sapient. 17. dicitur: Cum ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnata,
ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia. Et Prouerb. 28. Fugit impius nemine
perſequente, iuſtus aũt quaſi leo confidens, abſq; terrore erit. Siquidem conuerſatio virtuoſa
parit fiduciam, & fortitudinem tribuit cordi. Ideo Salomon proteſtatur: In timore dñi fidu- Pro.14.
cia fortitudinis. Et de iuſto loquens Pſal. 111. Ab auditione, inquit, mala non timebit: Para-
tum cor eius ſperare in dño. Hinc dicit Gregorius: Nil ſimplici corde felicius, qa q̃ innocen-
tiam erga alios exhibet, nihil eſt quod ab alijs pati formidet. At contra mens praua ſemper
in laboribus eſt: quia aut molitur mala quæ inferat, aut metuit ne hæc ſibi ab alijs inferãtur:
& quia ſemper agit doloſe, contra ſe agi metuit inſidioſe. [Non credit ꝙ reuerti poſſit de te-
nebris ad lucem] i. aduerſitatib⁹ atq; periculis ad ſecuritatem & pacem, quia de nullius ope
& fidelitate confidit. [circunſpectans vndiq; gladiũ] i. ex omni parte ſuſpicans ſibi gladium
imminere hoſtilem, intelligendo per gladium omne prælij inſtrumentũ, ſicut ꝑ panẽ intelli-
gitur qlibet cibus. vnde ſubiungit: [Cum ſe mouerit ad q̃rendum panem] i. cibũ ſumere vo
luerit, [nouit ꝙ paratus ſit in manu eius tenebrarum dies] i. hora mortis, qa & tunc metuit in-
fici & veneno aut aliq̃ modo perire, ſecundũ q̃d nouit ſe meruiſſe, vnde nec in domeſticis ſuis
cõfidit. [Terrebit eum tribulatio] quã appræhẽdit ſibi inſtare. [& anguſtia] i. timor cor pre-
mẽs, [vallabit eum] i. circũdabit intus, [ſicut regẽ q ꝑparat ad ꝓlium] vallat exercitus vel pre-
mit anguſtia. Nam metuit plurimũ ne vincat, aut à ſuis derelinquat, ſeu ꝑdit⁹ occidat ab ho-
ſtibus. In oĩbus his atq; ſequẽtibus Eliphaz notat, tãgit & pungit B. Iob, ꝙ ſ. ita pauidus fuit
ex mala cõſcientia & ꝓcedente ſuꝑbia atq; ſæuitia, ideoq́ deſperauerit de cura ſuę ꝑcuſſionis,
& anguſtiatus ſit vndiq;. [Tetendit eñi aduerſus Deum manum ſuam] i. actus ſuos exhibuit
diuinæ legi & voluntati contrarios, iuxta illud Oſe. 7. Extendit manũ ſuam cum illuſoribus.
[& contra oĩpotentem roboratus eſt] i. potentia ſibi data abuſus eſt, ad illicita vtens ea, atq;
ad operandum iniqua ſe varijs modis armauit, fraude, ferro, inſidijs, auxiliarijs, conſiliarijs.
[Cucurrit] i. ad impietates proceſſit cum feruore peccãdi, & ſine obſtaculo. [aduerſus eum]
i. contra Dei prohibitionem [erecto collo] ex interiori pompa inflato, [& pingui ceruice ar-
matus eſt] i. crapuloſe ſe habuit, & carnalitate contra iuſtitiam ſe muniuit. Pinguedo aũt ex
abundantia humorum cauſatur. Tales quidam fuiſſe in ſcripturis leguntur, vt Pharao q ait
Exodi 15. Quis eſt dñs, vt dimittam Iſrael? neſcio dñm, & Iſrael non dimittam. Sennacherib
quoq; rex Aſſyriorum, qui (vt 4. Regum lib. & in Eſaia legitur) ſcripſit ad Ezechiam: Non 4.Reg.18.

te decipiat Deus tuus, quia non poterit te liberare de manu hac. Deniq; Daniel loquitur Bal
Dan. 6 taſar regi: Aduerſus dn̄atorem cæli eleuatus es, & Deum qui habet flatū tuum in manu ſua,
2. Mac. 14. non glorificaſti. Sed & 2. Machabæorum fertur: Nicanor extendens manum ad templum,
iurauit: Niſi Iudam vinctum mihi tradideritis, iſtud Dei phanū in planitiem deducā. Et ſe-
quenti ibi capitulo interrogauit: Si eſt potens in cœlo, qui iuſſit agi diem ſabbatorum? & re-
ſpondentibus Iudæis: Eſt, ille ait: Et ego potens ſum ſuper terram, q impero ſumi arma. Ec-
ce quō mentem excæcat ſuperbia. [Operuit] i. vitioſa caligine texit [faciem eius] i. oculum
mentis ſeu intellectualem notitiam. [pinguedo] i. carnalitas & opulentia rerum, quæ conſi-
derationem mentis obnubilant, & diuinam illuminationem impediunt, iuxta illud Eſa. 28.
Quem docebit dn̄s ſciētiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulſos
ab vbere. [& à lateribus eius aruina dependet] i. collateralibus eius ſimilis carnalitas ex ipſo
adhæret. Frequenter etiam corporaliter ſic contingit, ꝙ facies principis ſuperbi taliter im-
pinguetur, & latera eius aruina abundent, quemadmodum Iudic. 4. legiuur: Erat aūt Eglon
1. Reg. 15. rex Moab craſſus nimis. Et Agag rex Amalech, fertur fuiſſe pinguiſſimus. Conſequēter tan
git aduerſa, quę crudeli ſuperbo & opulento ſolent accidere. interdum em̄ de loco ſuo expel
litur, vnde adiungit: [habitauit] poſtq̄ factus eſt fugitiuus, [in ciuitatib' deſolatis & in domi-
bus deſertis, quæ] pro parte [in tumulos] i. aceruos [ſunt redactæ.] Talia enim latibula ſecreta
collapſa conſueuerunt quærere fugitiui, expulſi, inueniri timentes. [Non ditabitur] quia ali
orum bona amplius tollere non audebit, nec poterit. [nec perſeuerabit ſubſtāria eius] i. opes
ſuæ ab eo tollentur, vt ſicut alios ſpoliauit, ſpolietur & ipſe, iuxta illud Eſa. 10. Mittet dn̄s in
pinguibus tenuitatem. [nec mittet in terram radicem ſuam] i. de cætero fœcundus & fructu
oſus non erit, nec ad priſtinam proſperitatem redibit, quō arbor extracta & iterum implan
tata, ſi in terram miſerit radicem, denuo cōualeſcit: quod ſi non fecerit, prorſus areſcit. Hinc
Sapientiæ 4. habetur: Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Atq; in Pſalmo di
Pſal. 51. citur impio: Deus deſtruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radi-
cem tuam de terra viuentium. [Non recedet de tenebris] aduerſitatis & prauitatis, ſed in mi-
ſerijs erit culpæ & pœnæ. [Ramos eius] i. ſobolem, [areſaciet flamma] i. grauis aduerſitas, ſeu
rigoroſum & conſumens iudicium Dei. [& auferetur] de vita, [ſpū oris ſui ab eo] i. per ablati
onem ſpūs ſui à corpore, iuxta illud Pſal. 145. Exibit ſpūs eius, & reuertetur in terram ſuam.
Vel ſpū oris ſui, i. propter animoſitatem ſui cordis, q̃ in verbis ore prolatia oſtenditur. [Non
credat fruſtra] i. inaniter [errore] vanæ ſpei [deceptus, ꝙ aliquo precio redimendus ſit] i. ali-
cuius ſubſidio de manu ſummi iudicis eruendus, vel à præſenti miſeria ſubleuādus, ſed tanꝗ
prauiſſimus & à ſuis ſpernetur. ſic ait Pſal. 48. Frater non redimit, redimet homo, non dabit
Deo placationem ſuam, & precium redemptionis animæ ſuæ. In lib. quoq; Paralipomenon
2. Par. 19. dicitur: Non eſt apud dn̄m Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec acce-
ptio munerū. [Anteꝗ impleantur dies eius, peribit] i. anteꝗ naturalis periodus ſuę ætatis com
pleatur, decedet ſeu morietur. [& manus eius areſcent] i. vis operatiua & opera eius ceſſabūt.
Sic & Prouerbio. 10. legitur: Quaſi tempeſtas tranſiens impius non erit. Eccēs quoq; 8. Non
ſit, inquit, bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant, qui non ti-
ment faciem dn̄i. Et in Pſal. 54. Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabūt dies ſuos. [Lædе-
tur quaſi vinea in primo flore ſuo] i. ſicut vinea læditur in primo ſuo flore, quando leui prui-
na excoquitur, & paruo ardore inceditur, ita lædetur [botrus eius] i. fructus ſeu opus iniqui,
ita ꝙ opera viua vita gratiæ non habebit, nec diu ſubſiſtet. [& quaſi oliuā proijciens florem
ſuum] i. cuius flos decidit, & in oleaſtrum degenerat, infructuoſaꝗ́ fit, ita & iſte perit ac de-
fluit. [Congregatio enim hypocritæ ſterilis] i. res ab hypocrita collecta, fit infructuoſa, quia
habenti nociua, & aliquando ei aufertur. Ipſi quoq; hypocritæ pariter congregati, à bonis
ſunt actibus ſteriles, & infructuoſis arboribus ſimiles, nec apud Deum ſortiūtur mercedem,
qui humanam cupiunt laudem, & ſimulatione ſe palliant. [& ignis deuorabit tabernacula
eorum, qui munera libenter accipiunt] i. auarorum qui amore donorum peruertunt iudici-
um. Aliquando nanq; contingit, vt iniuſte adepta, per graues aduerſitatum moleſtias aufe-
rantur, & talium domus incendantur. Sed nec iſtud, nec alia iam prædicta, vniuerſaliter acci
dunt ſecundum ſuperficiem literalem, cum impij ſæpe vſq; ad vltimam pertingāt ætatem,
& vſq; ad mortem proſperitatibus iugiter potiantur, neq; ab homine aliquo deuaſtentur.
Vnde in iſtis ſpiritalis expoſitio ſubtilior, verior, generaliorꝗ́ conſiſtit. Veruntamen loqui-
tur iſta quaſi ad literam, quia in omnibus notat & pungit Iob, quod ſ. ob ſuam auaritiam
ſubſtantia eius igne conſumpta ſit, & ipſe adhuc ſatis recens vſq; ad mortem ob ſuam impi-
Pſal. 7. etatem percuſſus ſit, nec putet ſe aliquo precio redimēdum. [Concepit dolorem] i. triſtitiam
de aliquorum proſperitate, & præcogitauit qualiter alijs noceat, doloremꝗ́ inferat. [& pe-
perit iniquitatem] i. impiam conceptionē opere adimpleuit. [& vterus eius] i. mens ſua quæ
Ioan. 7. in ſcripturis ſæpe venter vocatur, vt cum ait Saluator: Flumina de ventre eius fluent aquæ
viuæ

viuæ. Et in Pſal. 109. Ex vtero ante luciferum genui te. Quemadmodũ enim corporales con
ceptus fiunt in vtero, ſic ſpũales in mẽte. [præparat dolos] i. artes fallendi excogitat atq; in ſe
re diſponit, quod de hypocrita dicitur. Hypocritarũ nempe eſt, non aperte, ſed latẽter ac frau
dulenter alijs nocumentum inferre. Similiter ait Pſal. 7. Ecce parturiuit iniuſtitiam, conce-
pit dolorem, & peperit iniquitatem: lacum aperuit, & effodit eum. Et Hiere. 9. Habitatio tua
in medio doli. In dolo rennuerunt me ſcire, dicit dominus. ¶ Poſtremo (ſecundum Grego-
rium) tanto ſemper maiorem malitiam contra proximos in mente hypocrita cõcipit, quan
to præ alijs videri innocentior quærit: quod quàm impium ſit, Eſaias ſic aperit: Fraudulenti Eſa. 32.
vaſa peſſima ſunt, ipſe enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in ſermone men
dacij. Itemq; in Pſal. 5. Linguis ſuis doloſe agebant, vbi mox ſubditur, Iudica illos Deus. De-
cidant à cogitationibus ſuis, ſecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quo-
niam irritauerunt te domine. Hæc autem de hypocrita Eliphaz introduxit, ad inſinuãdum
q̃ Iob hypocrita fuit: ideoq; congregata ab eo, perierunt, & ipſe plagatus hinc fuerit.

¶ De moralitate eiuſdem cap. Art. 36.

RESpondens autem Eliphaz, dixit: Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventũ loquẽs,
& implebit ardore ſtomachum ſuum?] Per Eliphaz deſignatur quiſpiam errans, pro-
prio iudicio ſapiens, ſed à veraciter ſapiente diligenter correptus, & charitatiue inſtructus,
per Iob autem intelligitur quicunq; vir iuſtus & ſapiens, erroribus impiorũ reſiſtens, veraq;
docens. Quemadmodum ergo Eliphaz à Iob digne correptus, reprobatus, inſtructus, non
gratanter accepit, nec acquieuit, ſed inuectiue loquutus eſt, & duriora reſpondit: ita animo-
ſi & ſcioli, audaces & ſibi placentes, à ſuperioribus, melioribus aut ſapientioribus amoroſe
correpti, intumeſcunt, indignantur atq; redarguunt, & correptoribus grauiora imponunt:
& quod ex charitate, æquitate, ſapientia vel ira per zelum prolatum eſt, ex auerſione, pſum-
ptione, ira ſeu impatientia dictũ cauſantur: indeq; deteriorantur, vnde debuerunt emendari.
Tantam ergo abuſionem, puerſitatem, ingratitudinemq; vitemus, & correpti ac informa-
ti cum patiẽtia & gratiarũ actione acqeſcamus. Deniq; verba amicorum Iob, q̃uis ab eis ad
malum finem, videlicet ad reprobationem accuſationemq; Iob ordinent, & ei impie appli-
centur, nihilominus in ſe frequenter ſententioſa & profunda ſunt. Sic q̃q; ea ſecundũ ſe con
ſiderare debemus, & ex eis proficere. Vnde & nunc ex verbis Eliphaz diſcamus non loq in
ventum & aerem, nec iracũde aut turbulenter. Scriptum eſt enim: Sapiẽs in verbis ſeipſum Eccl. 20.
amabilem facit. Et rurſum: Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem. Pro. 15.
Itemq; Eccẽs 8. Sapientia hoĩs lucet in vultu eius. Idcirco non decet ſapientem cum turbu-
lentia loq. Propter quod Eſaias de Chriſto prædixit: Non erit triſtis neq; turbulentus. Itaq; Eſa. 42.
verba vẽtoſa & garrula deuitemus, cum Eccĩ 19. dicat: Qui odit loquacitatem, extinguit ma
litiam. [Arguis verbis eum qui non eſt æqualis tibi.] Hoc obijciendum eſt his, qui ſuperiores
ſuos irreuerenter corripiunt, cum & ſeniores, q̃uis non præſint, reuerenter alloquendi ſint,
dicente Apl'o: Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem. [& loqueris quod tibi non 1. Tim. 5.
expedit] Quicunq; alteri verba iniurioſa, inordinata aut vindicatoria loquitur, ſibi ipſi ma-
gis q̃ alteri nocet directe: immo ſe grauiter lædit, & alter niſi propria impatientia aut ſimili
culpa vincatur, nullum inde ſuſtinet detrimentũ, ſed magis ſortitur pfectum. Deniq; ad hoc
vt homo non loquatur quod ſibi non expedit, pcipua indiget gratia. Propter q̃d orat Pſal. Pſal. 140.
Pone dñe cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labijs meis. Eccũs quoq; 22. ſic habet:
Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt nõ cadam ab ipſis,
& lingua mea me perdat? [Quantum in te eſt, euacuaſti timorẽ.] Quicunq; audacter & abſq;
timore libere peccat, & alios ſcandalizare non metuit, ſeipſum à diuino vacuum facit timo
re, alios quoq;, quantum in ipſo eſt, præbens eis peccandi audaciam, quod vehementer enor
me eſt atq; damnabile. [& tuliſti preces coram Deo.] Quicunq; Deum verbis precatur, & im
pijs actibus eum offendere non veretur, indignũ ſe facit exauditione diuina. Qui ergo appe-
tit exaudiri, ſtudeat obedire, vitamq; verbis cõformare conetur, vt ei Deus per gratiã ſuffra-
getur. Maxime aũt aufert preces coram Deo, ſeq; inexaudibilẽ reddit, q alicui odium tenet, Mar. 11.
ſeu alteri non ignoſcit. Propter q̃d ait Saluator: Cum ſtabitis ad orandũ, dimittite ſi qd ha-
betis aduerſus aliquẽ: q̃ ſi non dimiſeritis, nec pater veſter q in cælis eſt, dimittet vobis pec-
cata veſtra. In Eccõ q̃q; conſone ſcriptum eſt: Relinque pximo tuo nocenti te, & tunc depre- Eccl. 28.
cãti tibi peccata ſoluent. Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam? quis exora-
bit pro delictis illius? [Docuit enim iniquitas tua os tuum.] Hoc competit his, qui ex indu
ſtria & cum pposito mẽtiũtur, aut ex vitioſa vita abſq; formidine peruerſa loquunt, quem-
admodum de quibuſdam aſſeritur: Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes. [& imitaris lin Pſal. 63.
guas blaſphemantiũ] Qui falſa ſiue ſacrilega aut derogatoria manifeſte de Deo ꝓfatur, eui-
denter blaſphemat: qui vero talia profert, que implicite tale quid continent ſeu includunt,
imitatur blaſphemantiũ linguas. [Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua non re-

 ſpon-

ſpondebunt tibi.]Hoc dicendum eſt his,qui multum exceſſiue loquuntur,quia & ſcriptum
Matt.12. eſt:Ex verbis tuis damnaberis.Et Eſa.59.inducit:Peccata noſtra reſponderunt nobis:q̃a vcſ
peccando meremur,vt detur nobis à diuina iuſtitia reale reſponſum, per hoc q̃d pro culpa
infligitur ꝓportionata ac ꝑſolutoria pœna.Inſuper, ſi audierimus aliquem nimis ꝓſumpto
oſe loquentem,& de ſua ſapientia inaniſſime ꝓſumentẽ, cum iuſta ironia ei dicere poſſumus
quæ ſequuntur:[Nunquid primus homo tu natus es,& ante colles formatus? Nunquid con
ſilium Dei audiſti? Nunq̃d grande eſt vt conſolet te Deus? ſed verba tua praua hoc ꝓhibẽt.]
Itaq; ſi in aduerſis diuinitus cõſolari optamus, omne illicitum verbum penitus deuitemus,
non murmuremus,ſed Deo gratias referamus,ab ipſo cõſolari petamus,quod ſi fiducialiter
atq; cõſtãter egerimus,abundãter exaudiemur,iuxta q̃d legitur in Eſa.59.Ecce nõ eſt abbre
uiata manus dñi,vt ſaluare nequeat,neq; aggrauata eſt auris eius,vt non exaudiat.Sed iniq̃-
tates veſtræ diuiſerunt inter Deum & vos,& peccata veſtra abſconderũt faciem eius à vobis.
[Quid te eleuat cor tuum?]i.ad quid & cur ſuperbis o homo,res fragilis vtiq;,ad turpẽſiua ꝑ-
ditionem? Et q̃m propriam imperfectionem,periculoſitatem,culpã, innumeraſq; ærumnas
non penſas,quæ oĩa ſi rite perpenderes,te viliſſimum & humana communione cęteres indi-
Eccle.10. gnum:Ideo clamat ſcriptura:Quid ſuperbit terra & cinis?[& quaſi magna cogitans,attoni
tos habes oculos?]Quidam tam ſuperbi & vani ſunt,vt ſi forte egerint quid boni,illud pan-
dant,iactent,ſciriq; cupiant,immo ſæpe virtutes quibus non decorantur, ſibi attribuũt,aut
optant attribui vel ſimulant.Inſuꝑ,vt contemplatiui aut magnis intenti putent, viſum con
fingunt attonitum,qualem habent ſupernis intenti,quorum vultus & viſus interdum ſic va
riantur,vt à talium inexpertis,inſenſati ſiue amentes dicantur.Nam & Chriſtus altiſſima ꝑ-
dicans,à ſuis diſcipulis furere putabatur,iuxta illud Marc.3.Exierunt ſui tenere eum.Dice-
Gregori⁹ bant enim,q̃m in furorem verſus eſt.Circa hæc ſcribit Gregorius:Sæpe iuſtorum mẽs ita ad
altiora cõtemplanda ſuſpenditur,vt exterius eorum facies obſtupuiſſe videatur.Sed q̃a con-
tẽplationis vim in occulto agere praui ignorant, hoc à iuſtis & ſapientibus fieri magis ꝑ hy
pocriſim,q̃ per veritatem,exiſtimant,quia quod ipſi habere nequeunt, ineſſe veraciter aliis
non ſuſpicantur [Quid tumet contra Deum ſpũs tuus]o ſuperbe ſtultiſſime, cum Deus ſit te
in infinitum ſublimior,perfectior atq; potentior,à quo, quicquid habes & es, ſuſcepiſti:i qui
te cum corpore & anima poteſt proiicere in infernum, qui tanta tibi bona impendit, cui ꝓ-
1.Pet.5. fundiſſime ſubiici & vigilanter parere teneris? Itaq; reſipiſce & imple illud principis Apl'o-
rum:Humiliamini ſub potẽti manu Dei,alioquin implebitur in te illud Eſa.2.Incuruabitur
ſublimitas hoim,& humiliabitur altitudo virorum.[Quid eſt homo vt immaculatus ſit &
iuſtus appareat natus de muliere?]Multis modis dicitur homo immaculatus in diuinis ſcri
pturis.Vno modo,q̃a nulli vnq̃ peccato ſubiacuit,nec mortali, nec veniali, nec actuali,nec
originali,quod competit homini Chriſto.Secundo,q̃m nunq̃ peccauit,nec venialiter,neq;
mortaliter,etiam habendo tempora diſcretionis, quod competit virgini glorioſæ. Tertio,
quoniam ab omni peccato purgatus eſt,quod tribuitur in baptiſmo.Quarto,quoniam ſine
mortali peccato eſt,& de venialibus quotidie ſe cuſtodit,pœnitet & emendat,quales eſſe de
bent potiſſime religioſi.Sicq; ait Pſal.118.Beati immaculati in via, qui ambulant in lege do-
mini.Proportionabiliter dicitur homo variis modis iuſtus:ſed verba iſta prætendunt, q̃ ho
mo purus,ſecundum cõmunem legem,non viuat ſine peccato,nec penitus iuſtus ſit,ſed q̃ti-
die in multis deficiat ex infectione & fragilitate naturæ,& propter occupationes ſuas mul
tiplices circa diuerſa, ita vt nec ipſe vniuerſas & ſingulas ſuas culpas queat determinate ad-
uertere.[Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cæli non ſunt mũdi in cõſpectu eius.]
Si angelicæ mentes & cæleſtes ſubſtantiæ immutabiles non ſunt,nec mundæ comparatione
puritatis ac inuariabilitatis diuinæ naturæ:nos qui ſumus,qui reputemus nos mũdos ac ſta-
biles coram Deo? Præterea ſolus Deus incomparabilis & immenſus, ſic mũdus & ſanctus eſt,
vt nec priuatiue,nec contrarie,nec cõtradictorie aliquid habeat non ſanctitatis aut immun
ditiæ.Cætera oĩa aliquo vel aliquibus horum modorum quippiam non ſanctitatis ſeu im-
mũditiæ habent admixtum. [Abominabilis homo] Ratione peccati ſit creatura intellectu-
alis(ad Dei imaginem nobiliter condita)penit⁹ abominabilis & dãnanda.Et enĩ q̃ maior &
melior Deus eſt,eo pctm̃ q̃d eſt receſſus à Deo, deteſtabilius viliuſq; cõſiſtit.Idcirco ꝑ ipſum
ſit creatura creatori ſuo odibilis,nec aliq̃s in hac vita ꝑfecte capere valet, q̃ta ſit peccati enor
mitas,ſed ex eius effectu id ſcimus,pẽſando q̃ vno mortali pctõ intellectualis creatura(na-
turaliter Deo amabilis)iuſto ei⁹ iudicio æternaliter relinquit,oditur, damnat,punit,puniti-
one vtiq; ineffabiliter dira.Merito ergo deberemus amore ſuperpræſtantiſſimi Dei oẽm cul
pam cum omni diligentia abhorrere,vitare,deflere:potiuſq; oẽm perpeti pœnam, q̃ ſuper-
glorioſiſſimum Deum per minimam inhonorare atq; offendere culpam. [Sapientes confi-
tentur.]Si ſapientes ſapientiam ſuam & veritatem fatentur,cur Prouer.10. ſcribitur:Sapien
Eccle.3 tes abſcondũt ſapientiã? Et rñdendum quia(vt Salomon ait)tẽpus loquẽdi,& tempus tacen
di.

di.Congruo ergo tēpore eam abſcondunt,& apta eam hora aperiunt; abſcōdūt ex humi-
litate, ne ſe iactēt aut ꝓpalēt inaniter; confitent ex charitate, vt loquauſ ſalubriter. Tunc aūt
ſcientiā occultare, quādo eſſet cōmunicāda, vituperaſ. Ideo Prouer. 12. legit: Homo verſutus
celat ſcientiā. Hinc Eccleſiaſtici 20. ſcriptū eſt: Homo ſapiēs tacebit vſq; ad tempus, laſciuus
autem & imprudens non ſeruabit tempus. [& non abſcondunt patres ſuos] Quidam adeo
vani ſunt, vt in ſuis dictis aut ſcriptis maiores ſuos ideo nō allegent, quāuis ex eis didicerint
quæ dicunt aut ſcribunt, quatenus quaſi ex proprio talia ſciſſe putentur, & ipſi tanquam
principales doctores in admiratione habeātur, allegētur, laudētur. Iſti patres ſuos abſcon-
dunt, quod & illi magis vituperabiliusq; facere iudicantur, qui catholicorū & magnorū do
ctorū dicta irreuerēter, faciliter, aut irrationabiliter negāt. Nos ergo patres noſtros tamen
& veneremur, amemus atq; ſectemur. In opinabilibus vero cum modeſtia negemus & ap-
probemus. Hinc equidem ſcriptum in Eccleſiaſtico: Laudemus viros glorioſos & patres no Ecc. 44.
ſtros in generatione ſua. [Non credit q; reuerti poſſit de tenebris, circunſpectans vndiq; gla
dium.] quemadmodum in Prouerbijs aſſeritur: Impius cum in profundum peccatorum
venerit, contemnit. Impius ergo & induratus de Dei pietate diffidēs, atq; in hoc Deum na-
turaliter bonum, pium & dulcē maxime inhonorans, cum peccata ſua attendit, non credit
q; per pœnitētiam poſſit de tenebris impietatum, ad lucem diuinæ miſerationis redire at-
que ſaluari, ſed vndiq; gladium vltionis diuinæ circunſpectando, deſperat. [Cum ſe mouerit
ad quærēdum panē] id eſt, ad aliqua bona agēda ſe verterit, quorum actione mens paſcitur.
[nouit q; paratus ſit in manu eius tenebrarum dies] id eſt, tempus damnationis. Talis enim
homo interdum incipit aliquid pœnitētiæ exercere. Sed frequēter contingit eum deficere,
quia dum peccatorum ſuorum multitudinē magnitudinemq; perpendit, & Deum immen-
ſæ iuſtitiæ penſat, ad deſperationem relabitur, reputans damnationem ſibi paratam. [Ter-
rebit eum tribulatio,] quia æternas metuit pœnas, dum eas mente reuoluit; & nihilominus
pondus impietatum ſuarum, quibus pœna illa augetur, quotidie aggrauat, quemadmodum
ſcriptum eſt: Peccator adijciet ad peccādum. [& anguſtia vallabit eum] quia remorſus con-
ſcientiæ eum aliquando angit, & tempore mortis, deinde in diuino iudicio, ac poſtremo
in loco damnationis æternæ vallatur anguſtia, iuxta illud Hieremiæ 23. Ecce turbo domini-
cæ indignationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet. [Teten
dit enim aduerſus Deum manum ſuam, & cōtra omnipotentē roboratus eſt.] Non oppona-
mus nos Deo, cui & ille ſe opponit, qui ſuperioribus ſuis inobediēs extat; & iuxta Apoſto-
lum ad Romañ. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Similiter qui ſe inordinate
intromittit de his, quorum diſpoſitio committenda eſt Deo, tendit manum ſuam aduerſus
eum, ſicut qui alios per vias iniquas ad officia promouere nituntur, aut recte impedire im-
probe moliuntur, aut ſeipſos ingerunt vel intrudunt, cum iuxta Apoſtolum ad Hebræos 5.
Nemo aſſumit ſibi honorē, niſi qui vocatur à Deo tanquā Aaron. [Habitauit in ciuitatibus
deſolatis] id eſt, inter ciues ſpiritualibus gratijs atq; virtutibus deſtitutos. Nā qualis ipſe, ta-
les & eius ſubiecti atq; miniſtri. Ideo additur: [& in domibus deſertis] id eſt, in familijs ob
ſua peccata à Deo relictis. [quæ in tumulos] id eſt, vitiorum ſubuerſiones & lapſus [ſunt re-
dactæ.] Hinc Eccleſiaſtici 10. legitur: Secundum iudicē populi, ſic & miniſtri eius; & qualis Prou. 28.
eſt rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. In Prouerbijs quoq;: Regnantibus impijs ruinę ho Prou. 29.
minum. Rurſus quoq; Salomon ait: Rex impius omnes miniſtros habet iniquos. [Non di-
tabitur] charismatibus gratiarum, quæ ſunt veræ diuitiæ animarum. [nec perſeuerabit
ſubſtātia eius] quia exteriora ei celeriter auferētur ſaltem in morte, & ſi ad tempus aliqd ſpi
ritalis opulentiæ in donis gratiæ ac virtutum habuerit, non perſeuerat vſq; in finem, ſed pec
cando illa amittit. [nec mittet in terrā radicē ſuam,] id eſt, intentionē & cordis ſui affectum
ſtabili fundamento non infiget, nec ad terrā viuentium, regionem beatorum hanc diriget,
ſed rebus caducis atq; inanibus inhærebit, omniq; vento vitiorum & impetu paſſionum im
pelletur, flectetur, & ruet. [Ramos eius] id eſt, familiares domeſticos, ſobolem, imitatores,
quibus ſtipatur, ornatur & cingitur ſicut arbor proprijs ramis. [arefaciet flamma] id eſt, ar-
dor vitiorū in præſenti ab humore gratiæ, deinde ignis inferni ab exuberantia gloriæ, dum Ezec. 31.
ſcilicet dominum ſuum in vitijs aſſequuntur. Iuxta hunc modū dñs loquitur, per Ezechie- Ezec. 32.
lem de rege Aſſyriorum: Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, frondibus nemoroſus; quoni-
am ſpecioſum feci eum multis condenſiſq; frondibus. Et ſequēti ibi capitulo ſcribitur, quē-
admodum Aſſur & Pharao regesq; cęteri deſcenderint cum ſuis ſatellitibus in infernum.
[Lædeſ quaſi vinea in primo flore] Hoc fit, dum peccator pœnitere exorſus eſt, ſed tētatio-
ne eū inuadēte, à diuino amore frigeſcit, & peccati torpore conſtringiſ, atq; ad priſtinas va-
nitates reuertiſ. [Ignis deuorabit tabernacula eorū qui munera libenter accipiūt.] Si taber-
nacula cupidorū, domus conſcientiæ & mentis cubile appellentur, illa nunc æſtu auaritiæ
ſpiritaliter conſumuntur; poſtea autē auari cum corporibus, quæ animarum velut taberna-

cula ſunt,in ignem tartareum ꝓijcientur.Graue ergo eſt auaritiæ vitium,munerumq́ꝫ acce
ptio,ad ſubuertendum iuſtitiam. Hinc Eccleſiaſtici 5.fertur:Vindicta carnis impij, ignis &
vermis.Iudith quoqꝫ 16.ait:Dominus omnipotēs vindicabit in eis.Dabit ignem & vermes
in carnem eorum,vt vrantur & ſentiant vſqꝫ in ſempiternum. De impietate autē cupidita-
tis ſcriptum eſt Eccleſiaſtici 10.Nihil iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim animam
Epheſ.5. ſuam habet venalem.Apoſtolus vero auaritiam,ſeruitutem nominat idolorum. Poſtremo,
Col 3. Exodi 23.ſcriptum eſt:Non accipies munera,quæ excæcant etiam prudentes,& ſubuertunt
verba iuſtorum.

¶ Expoſitio literalis capituli 16. Reſpondens autem Iob, dixit.
Articulus trigeſimuſſeptimus.

SAnctus Iob tanquam inſuperabilis pugil, non ceſſat veritatē iuſtitiamq́ꝫ defendere vſqꝫ
ad mortem,ſed & duriſſime reprobatus & increpatus,non terret, nec iuſtas atqꝫ acerri-
mas inuectiones cōtra veritatis aduerſarios inducere mente veretur.Inſup,quāuis Salomo-
ne teſtante,duo ꝓualeant contra vnum,ipſe tamen ꝓualet contra tres, & nunc ſecundo refel
lit inſtantias Eliphaz. [Reſpondens autē Iob,dixit: Audiui frequenter talia] ſcilicet verba
iniurioſa,reꝓhenſiua & pungitiua,qualia contra me profertis. In diſputatiōibus quoqꝫ rhe
toricis,qualis extitit iſta,ſolent contētioſa verba intermiſceri.]Conſolatores onerosi omnes
vos eſtis] videlicet vos tres amici mei,& qui vobis conſentiunt ſiue applaudunt.Multi nan-
qꝫ(vt habitum eſt)diſputationi huic interfuerunt, quorum vnus Elihu fuit.Dicunt autem
conſolatores oneroſi, quia ad conſolādum venerunt:ſed loqui exorſi,ad increpationes acu-
tiſſimas verſi ſunt,& onus tribulationis B.Iob non parum auxerunt,cum coram multis du-
riſſime increpando,cum tamē afflicto non ſit addenda afflictio:quod ſi neceſſe fuerit afflictum corripere,blande & molliter fiat hoc,niſi forte ex ſpeciali cauſa ratio dictet quid rigo
ris addendū.[Nunquid finem habebunt verba ventoſa?]i.garrulis ſuꝑfluisq́ꝫ ſermonibus in
Eliphaz & tui amici tam prolixe inſiſtitis cōtra me,quaſi nunquā velletis terminare ſermo-
nes huiuſmodi.Eadem quoqꝫ ſæpe repetitis,quantū ad ſenſum. [aut aliquid tibi moleſtum
eſt,ſi loquaris] i.tibi o Eliphaz cum ſis ſanus & proſperitate vallatus, adiutoresq́ꝫ habēs,non
eſt moleſtum plura ꝓferre,ꝓſertim quia ex hoc quod loqueris contra me,nulla tibi infertur
à me moleſtia aut vindicta,quia patiēter ſuſtineo,nec pro conuicio conuicium reddo.[Po-
terā & ego ſimilia veſtri loqui]i.talia & ea vitia,quæ mihi falſe imponitis,ſcilicet iram,im-
patientiam, diuinorum ignorantiam &c. poſſem vobis vere imponere, & verbis vos pun-
gere,ſicut me pungitis, niſi diſciplina frenarer, aduerſitatibusq́ꝫ grauarer, & ſi ſpes profe-
ctus eſſet ex hoc. [Atqꝫ vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea] id eſt, vtinam talia pate-
retur,qualia mea patit anima:quod non ex ira vel odio,ſed ex charitate & zelo iuſtitiæ ait,
vt per tēporalē afflictionē inducerent ad veritatis cognitionē, qui in proſperitate nolebant
Eſa.28. informari & corrigi, quatenus iuxta Eſaiā, Vexatio eis tribueret intellectum. [cōſolarer &
vos ego ſermonibus.] nō eo modo vt vos me,ſed verba bona, verba conſolatoria vobis vere
ꝓponerē.Hoc enī ad vere charitatiuum ſapiētemq́ꝫ ꝑtinet,cuius eſt ordinatū & amoroſum
Prou. 16. ꝓferre ſermonē, qui ſermo medicamē eſt animæ deſolatæ,quēadmodū in Prouerbijs legit:
Prou. 15. Fauus mellis verba cōpoſita.Et iterū Salomon ꝓteſtat:Lingua placabilis lignū vitæ. In Ec-
Ecci 18. cleſiaſtico quoqꝫ habetur:Nonne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius q̄ datum.
[& mouerem caput meum ſuper vos] ex compaſſione. Deniqꝫ motio capitis deſignat men-
tis inflexionem ad aliquam conceptionem,atqꝫ interdum deriſionem ſignificat. ſic in Pſal-
Pſal.21. mo ait Saluator:Omnes videntes me,deriſerunt me,loquuti ſunt labijs,& mouerunt caput.
Thre. 2. In Threnis quoqꝫ loquit Hieremias: Sibilauerunt & mouerunt capita ſua ſuper filiam Hie-
ruſalem,interdum vero denotat admirationem vel congratulationem ſeu exultationē,ſicut
in Eſaia de rege Aſſyriorum narratur: Caput mouit ſuper te filia Hieruſalem: quia videli-
cet certiſſime æſtimauit ſe eam victurum. Infrà etiam capitulo vltimo dicitur, ꝙ fratres
Iob 2. & ſorores Iob venerunt ad eum,& caput ſuper eum mouerunt. Aliquando autem compaſ-
ſionē importat,ſicut hoc loco.[Roborarē vos ore meo] i. bonis oris mei ſermonibus corda
veſtra ad patientiæ robur, ad conſtantiam & animi fortitudinem exhortarer, quēadmodū
2.Machabæoꝝ 14.de Iuda legitur Machabæo:Singulos armauit non haſta & clypeo,ſed ſer
monibus optimis & exhortationibus. Deniqꝫ virtus & ſapientia ita confortant ꝑficiuntq́ꝫ ha
bentem,vt de plenitudine ſua alios quoqꝫ valeat confortare. Hinc ſcriptum eſt Prouerbioꝝ
14.Vir ſapiens fortis eſt, & vir doctus robuſtus & validus. Eccleſiaſtes quoqꝫ 7. ait:Sapien-
tia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis. Deniqꝫ ad amicum, immo ad
quemlibet proximum pertinet, afflictis compaſſionē & conſolationem impēdere, iuxta il-
lud Eccleſiaſtici 7. Non deſis plorantibus in conſolatione. [quaſi parcēs vobis] i. non tam
diſtricte vos corripiēs,ſicut culpa veſtra meretur,ſed repræhēdenda in vobis moderate re-
darguens,doloresq́ꝫ veſtros minuere ſatagēs. [Sed quid agam?] id eſt,ita negocia mea ſe ha
bēt,

bent,vt non faciliter videam quid potius agere debeam.Nam quicquid egero,non per hoc
dolorem effugio.Hinc ſubditur:[Si locutus fuero] contra veſtros diſputando errores,[non
quieſcit dolor meus] Immo interior dolor meus ex vſis culpis atq; erroribus magis augeť.
[& ſi tacuero]vobis & falſitati cedēdo,[nō recedit à me.Nūc autē oppreſſit me dolor meus]
id eſt,ab omni tēporali proſperitate,& corporis ſanitate ac firmitate deiecit: vſum quoq; ra
tionis ſeu conſiderationem & locutionem aliqualiter impediuit. Cum eñ dolor eſt vehe-
mens,intentio euocatur ſeu impeditur ab intellectualium conſideratiōe. [& in nihilum re-
dacti] i.pro magna parte conſumpti [ſunt omnes artus mei,] ita vt quod remanet in me
de corpulentia & forma membroꝝ,pro nihilo reputeť.Eſt autem conſuetudo afflictis p ex-
ceſſum ſeu hyperbolice loqui, ad clarius exprimēdum magnitudinem rei ac proprij cordis
diſpoſitionem.Sic & Pſalmiſta fatetur: Ego ad nihilum redactus ſum. [Rugæ meæ] i. pellis Pſal.72.
ſeu cutis meæ contractiones vel plicationes[teſtimonium dicunt contra me.] i.amicis meis
contra me diſputantibus præbent materiam,faciuntq; apparentiam reprehendendi me de
culpa:Ex quo eñ tam grauiter cæſus ſum,apparētiam habet φ merui pœnam hanc.Porro
ex interiori huiuſmodi conſumptiōe corpus corrugať,ſicut in ſenibus &grauiter infirman
tibus.[& ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam] i.Eliphaz mendaciter me accuſans,
ex inſpectu rugarum mearum prouocatur ad contradicendum mihi aperte. Poteſt quoque Iob 2.4.
de diabolo accipi,qui amicos Iob incitauit aduerſus eum, [contradicens mihi,] dicenti me
abſq; meo percuſſum demerito.[Collegit furorem ſuum in me,& comminans mihi, infre-
muit contra me dētibus ſuis,hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.] Totum hoc q-
dam exponunt de dæmone, qui principalis fuit beati Iob tribulator, furoremq; ſuū contra
Iob collegit,tanto vehemētius cupiens eum deuincere,quo amplius ſe hoc factuꝝ præſum-
pſit,& quo Iob iuſtior fuit. Vt autē diuinus Dionyſius docet,in dæmonibus eſt amēs furor,
phantaſia proterua,& irrationabilis concupiſcētia. Satan inſuper comminabatur ipſi Iob
per eius amicos,qui aſſeruerunt ſancto Iob vſq; ad mortem mala inſtare.Forte etiam diabo
lus per ſeipſum cōminabať ipſi Iob de futuris aduerſis in ſomno,ſeu aliàs apparendo, ſeuin-
de tentādo. Vnde ſuperius Iob dixit ad Deum: Terrebis me per ſomnia, & per viſiones hor Iob 7.
rore concuties. Loquitur autem de aduerſario ſuo per modum feræ, quæ dentibus commi-
natur,illos parans ad lacerandum. Sic & Petrus in prima ſua ait Epiſtola: Diabolus tāquam 1.Petr 5.
leo rugiens circuit,quærens quē deuoret. Conſtat præterea, φ amici Iob erant contra eum
maxime inflammati, quia videbatur eis loqui ſicut ſacrilegus & blaſphemus. Vnde & con-
tra eum quaſi furebāt,& terribiliter aſpexerunt ardentibus oculis furorem pectoris demon
ſtrantes.Satan vero videns patientiam atq; conſtantiam ſancti Iob,furioſiſſimis ac terribi-
liſſimis eum interioribus oculis intuebatur.Porro(ſecundum Thomam) placidis oculis ho
minē intuetur,qui facta eius in melius interpretatur:terribilibus, qui in peius, & ſic fuit de
amicis Iob.[Aperuerunt ſuper me ora ſua exprobrantes] i.conuicia mihi dicētes,quod ami
ci Iob multipliciter peregerunt. [percuſſerūt maxillam meam.] hoc Thomas exponit ſic:
Ille aliquem in maxillam percutit,qui ei improperium in faciem dicit.amici autē Iob mul-
ta contra eum improperia ſunt loquuti. quocirca dicit Albertus: Non legitur, φ ad literam
alapas dederint ſancto Iob, ſed quia maxilla eſt ad cōtinendum ea quæ ſub dentibus maſti-
cantur,& quodam ſpiritali modo maſticantur, quæ frequenti mentis iteratione diſcernun-
tur vtrum vera vel falſa ſint, memoria talia continens,vt bene per mentē diſcernanť, maxilla
vocaturq; quæ cæditur,dum bene meditatis per contradictionē obuiatur. [ſatiati] id eſt,mē-
te refecti,atq; lætati [ſunt pœnis meis.] Hoc de amicis Iob literātum accipi poteſt.Nam quā-
uis ei in principio condoluerunt,audiendo tamen verba ipſius,cœperunt peſſime ſentire de
ipſo,& arbitrari φ iuſtiſſime pro ſuis affligeretur exceſſibus. Idcirco diuinæ iuſtitiæ quaſi
congratulando,de eius punitione gaudebant ac replebantur,dum ad eorum libitum torque
batur. Vnde & Elihu infra ait: Pater mi,probeť Iob vſq; in finem, ne deſinas ab homine ini- Iob 34.
quitatis, qui addit vltra peccata ſua blaſphemiam. Inter nos interim conſtringatur, & tunc
ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum.[Concluſit me Deus apud iniquum] i.poteſta
ti & voluntati ſatanæ me ſubiecit,quantum ad hoc,φ Deo permittente ille me corporaliter
ſic afflixit. Nam & ſuperius Iob loquitur Deo: Circundediſti me carcere. Et rurſus: Poſui- Iob 7.
ſti in neruo pedē meum.[& manibus impiorum me tradidit] id eſt,Chaldæorum & Sabæo Iob 10.
rum,qui mea mihi abſtulerunt.Itemq; amicorum reprobationi & ſubſannationi me ſubdi-
dit permiſſiue,qui impij appellantur,inquantū veritati & æquitati reſtiterāt.[Ego ille quon-
dam opulentus] dicendo ille,notat ſuæ famæ claritatem, quia fama & opibus inclytus fuit.
[repente contritus ſum]id eſt,ſubito,id eſt,à maxima proſperitate ad grauiſſimam calami-
tatem deiectus,prout ſuperius recitatur,in quibus verbis grauamen miſeriæ ſancti Iob mul Iob 1.& 2.
tipliciter denotatur. Primo, quia tam improuiſe ac ſubito eſt deiectus,quod grauius fuit,
quàm ſi paulatim fuiſſet deiectus.Secundo,quia poſt maximam opulentiā deuenit ad ſum-
mam

mam penuriam. Tertio, quia inopia atꝗ calamitas illum magis affligunt, qui in delicĳs &
abundãtia viuere conſueuit. Nam & oppoſita iuxta ſe poſita, magis percipiuntur. Teſte quo-
Boethi⁹. ꝗ Boethio, extremum infelicitatis genus eſt, aliquando fuiſſe felicẽ, ſicut & 1. Machabę. 6.
quidã teſtat: In quãtam tribulationẽ deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, qui iucundus eram
& dilectus in poteſtate mea? [Tenuit ceruicẽ meam.] Iſtud atꝗ ſequẽtia aſſcribuntur Deo
permiſſiue, diabolo effectiue, qui tenuit, id eſt, ſtrinxit ceruicẽ Iob, quod & literaliter & in-
uiſibiliter forſitan fecit dum eũ percuſſit. Vel ſenſus eſt, ꝙ ſicut quis robuſtiſſimus alicuius
Iob 1 & 2. debilioris appræhẽdit ceruicẽ, vt duriſſime eũ impingat, aut quaſi immobilẽ reddat, ſic ſa-
Albertus. tan inuaſit & impulit S. Iob. Deniꝗ ſecundum Albertum, à poſteriori parte capitis, nerui in
totum corpus deſcendunt iuxta ceruicem, cuius ſignum eſt, quia ſi aliquis fortiter in collo
ſtringat poſterius, mox redditur corpore toto immobilis. Vnde intendit ꝙ ſatan ſic ſtrin-
xerat eũ pœnis, ꝙ ſe mouere nequiuit. [cõfregit me] i. corpus hulceribus lacerauit. [& poſuit
me ſibi q̃ſi in ſignũ] i. ſic varia mihi inflixit ſupplicia, quẽadmodũ multæ ſagittæ dirigũtur
Iob 6. in ſignũ. Hinc dixit ipſe Iob ſupra: Sagittæ dñi in me ſunt. Similiter fertur in Threnis: Miſit
Thre. 3. in renibus meis filias pharetræ ſuæ. [Circũdedit me lanceis ſuis] i. penetratiuis doloribus.
Vel referẽ hoc ad impugnationẽ hoſtilẽ eoꝝ, qui beato Iob ſuam abſtulerunt ſubſtantiam,
eiusq́ pueros occiderunt. [Conuulnerauit lumbos meos] quia à capite vſꝗ ad calcaneũ me
repleuit hulceribus peſſimis. [Non pepercit,] dęmon eñ atrociſſimus eſt afflictor. [& effudit
in terram viſcera mea] i. oẽm ſobolẽ meã, vt ꝓpria viſcera mihi dilectã, proiecit in mortẽ.
Vel de ſeipſo hoc ait hyperbolica locutione, ad deſignandũ, ꝙ pœna ſua pertingebat vſꝗ
ad intima, quẽadmodum Threnoꝝ 2. habet: Effudit in terram iecur meum. Inſuper ad lite
ram fieri potuit, vt carne Iob vndiꝗ lacerata ac ſanie defluente, aliquid viſcerum ſeu vita-
lium eius effluxerit. [Concidit me vulnere ſuper vulnus] i. multiplicibus hulcerum vulne-
ribus corpus meum dilaniauit. [irruit in me quaſi gigas] i. cum impetu forti. Diabolus etiam
Iob 41. naturali poteſtate tam fortis eſt, vt de eo infra dicatur: Nõ eſt poteſtas ſuper terrã quæ com
paretur ei.] Saccum conſui ſuper cutem meam] i. tali veſte me texi, & eam cuti meæ paraui
in ſignum humiliationis, & vt miſericordiam impetrarem. Itemq́, vt manum percutientis
iuuarem, aſperitati aſperitatẽ iungendo. [& operui cinere carnẽ meã,] i. cinerẽ ſup me ſparſi
in ſignum doloris & humilitatis, in memoriam quoꝗ meæ mortalitatis. Conſueuerunt au-
Ionæ 3. tem homines ſacco, cinere, puluere atꝗ cilicio taliter vti, ſicut & in Iona fertur: Rex Niniuæ
indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere, & clamauit: Hoĩes & iumẽta operiant ſaccis. In Threnis
quoꝗ 2. Sederunt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Sion, conſperſerunt cinere capita ſua, fi-
Pſal. 43. liæ Hieruſalem accinctæ ſunt cilicĳs. Itemq́ in Pſalmo: Qm̃ humiliata eſt in puluere ani-
ma noſtra. His verbis repellit Iob falſam accuſationem, qua præcedẽti capitulo eum Eliphaz
de ſuperbia multipliciter accuſauit: Quid, inquiẽs, tumet contra Deum ſpũs tuus? cur te ele-
uat cor tuum? [Facies mea intumuit à fletu] i. tam abundanter plorauì, ꝙ facies mea infla-
ta eſt. Aſſcendẽte quippe copioſa lachrymaꝝ materia ad caput, facies flentium intumeſcit,
ſed & in magno planctu multa humiditas reſoluitur, à cerebro deſcẽdẽs ad vultũ & oculos.
Ideo facit ibi inflationẽ. Sic & Threnoꝝ 2. habetur: Defecerunt oculi mei præ lachrymis.
Primi quoꝗ Regum 29. Dauid & viri eius fleuerunt, donec deficerent in eis lachrymæ. [&
palpebræ meæ caligauerunt.] Ex ingenti etenim decurſu & fluxu humorum, viſus debilita
tur, & ponitur hic continens pro contento, videlicet palpebræ pro viſu ſub eis contẽto. Di-
Baſilius. cit nanꝗ Baſilius, ꝙ nigredine palpebrarum circumponitur viſus, vt radius viſualis dirigat
ad certum. [Hæc paſſus ſum abſꝗ iniquitate manus meæ] i. tam grauem afflictionẽ non me
rui. & quomodò verum ſit hoc, diffuſe expoſitum eſt atꝗ tractatum in expoſitione ſuperio-
Iob 5. rum. Per manum autem, operationem ſeu conuerſationem intelligit. [cum haberem mun-
das ad Deum preces] i. puris orationibus Deum exorarem & colerem. [Terra, ne operias ſan
guinem meum, neꝗ inueniat locum in te latendi clamor meus.] Verbum hoc aliqualiter
intricatum videtur, & à diuerſis diuerſimode explanatur. Sed apparet ꝙ vere ac plane ſic
poſſit exponi: Terra, ne operias ſanguinẽ meum, i. pœna quam paſſus ſum in ſanguinis mei
per hulcera effluentis effuſione, non abſcondatur, nec occultetur in terra, hoc eſt, abſconſa
& iniudicata non perſeueret, ſed ad iudicium Dei perueniat, & omnibus declaretur quare &
qualiter paſſus ſum, vt veritas innoteſcat, nec ꝓpter inanes amicoꝝ meoꝝ argumentatio-
nes æſtimer pro culpa mea plagatus. Sicq́ ſanguis meus terra operiatur, i. cauſa mea ſuppedi
tetur, & afflictio quam patior, retributione gloriæ digna non reputetur. Simili ſenſu ſubiun
git, neꝗ inueniat locum in te latendi clamor meus, i. vniuerſa verba quæ loquor, & pia que-
relã, qua me abſꝗ culpa mea cæſum iam conqueror, ad lucem perueniant, & iudicẽtur à Deo
ad eius honorem & hominum ædificationem. Porro Albertus per terram intelligit phanta
ſiam terrenam, id eſt, falſam opinionẽ amicorum Iob circa prouidentiã Dei, qua Iob petit
ſanguinẽ ſuũ nõ operiri, quin atteſtet verã ſentẽtiæ de ꝓuidẽtia Dei. Similiter petit ne cla-
mor

mor ſuus in terra lateat, quin teſtetur pro veritate. Thomas per terram intelligit terrenam
fragilitatem, ob quam Eliphaz cõcluſit Iob ſine peccatis non eſſe, & pro eis eſſe percuſſum.
Petit ergo Iob, ne ob hanc communem fragilitatem afflictio ſua operiatur, id eſt, pro cul-
pis ſuis ſibi inflicta putetur, aut clamor ſuus in terra ſit latens, ita ꝙ ſua conqueſtio videa-
tur iniuſta. ❡Inſuper, per terram intelligi poſſent habitantes in terra, à quibus poſtulat ſan
guinem ſuum non operiri, id eſt, ſanguinis ſui præfatam effluxionem pro ſuis peccatis in-
flictam non æſtimari, nec clamorem ſuum in hominibus terræ latere, vt iniuſtus putetur.
Sed quia ſententia Iob qua ſe tantæ innocentiæ dixit, & abſq; ſua culpa cæſum perhibuit,
multis incredibilis apparebat, & res mira atq; inſolita fuit, conſequenter teſtem ſibi adhi-
bet infallibilem iudicem Deum verum. [Ecce enim in cælo teſtis meus] id eſt, Deus incircũ-
ſcriptibilis & immenſus, qui licet ſecundum ſe ſit penitus illocalis, tamen in cælo ſpecialiter
eſſe aſſeritur, inquantum ibi euidentius ac magnificentius videtur & operatur. Ipſe eſt te- Philip.1.
ſtis eorum quæ dico, ꝙ vera ſint. Sic & Apoſtolus ait, Deus mihi eſt. atq; Pſalmiſta, Teſtis in Pſal.88.
cælo fidelis. [& conſcius meus] id eſt, ſecretorum conſcientiæ meæ cognitor [in excelſis eſt]
puta in cælo empyreo & ciuibus eius, de quo quotidie dicimus: Pater noſter qui es in cælis. Matt.6.
Et iterum, Gloria in excelſis Deo. [Verboſi amici mei] ſcilicet Eliphaz, Baldath & Sophar,
id eſt, verba inſipienter multiplicantes, iuxta quod in Eccleſiaſte legitur: Stultus verba mul- Eccleſ.10.
tiplicat. Inſipientium vero eſt, quando incipiunt à veritate deficere, in multitudine verbo-
rum confidere. Propter quod mente egeni ſunt deſtitutione ſapientiæ, quæ eſt opulentia animæ.
Hinc in Prouerbijs dicitur: Vbi plurima ſunt verba, ibi frequẽter egeſtas in opere eſt. [ad De Prou.14.
um ſtillat] id eſt, lachrymoſe dirigitur [oculus meus] interior, conſolationem & beatitudi-
nem deſuper prẽſtolando. Ex ardenti nanq; ad Deum affectu oculos etiam corporales cum
lachrymis eleuauit ad cælos, dirigendo mentalem oculum ad regẽ cælorum, iuxta illud Pſal
mi 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Et denuo: Fuerunt mihi lachrymæ Pſal.41.
meæ panes die ac nocte. [Atq; vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo] id eſt, quis det vt homo
tam euidẽter iudicetur modo à Deo. [quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo]
id eſt, coram ſuo conſocio & ab eo. Hoc Iob dicit de ſeipſo & in perſona perfectorum, qui
nunc humano iudicio reprobant, ſed à Deo iuſtum proferri optant iudiciũ, ne veritas patia
tur diſpendium, & vt ipſi ſaluent. Vel ſic: Vtinã ſic &c. id eſt, cupio vt vir iuſtus ſic iudicetur
coram Deo & ab eo, ſicut homo coram ſuo collega, vt ſcilicet iuſtus ſecundum merita ſua
à Deo recipiat etiam in præſenti, quemadmodum homo iudicat hominem ſecundum ope
ra ſua. [Ecce enim breues anni tranſeunt] id eſt, anni vitæ humanæ in ſeculo iſto perpauci,
velociter fluunt ac finiuntur. Idcirco non temporalem, ſed æternam à Deo quæro merce-
dem, & diuinum opto præſtolorq; iudicium. [Et ſemitam] id eſt, vitæ huius curriculum ſeu
peregrinationis atque exilij præſentis viam, [per quam non reuertar] poſt mortem, [ambu
lo] id eſt, ad futuram vitam progredior. Hoc dicit, ad inſinuandum ꝙ poſt mortem non ſit
reditus ad ſtatum vitæ præſentis, cuius oppoſitum quidam philoſophi putauerũt, & de hoc
ſuperius multa dixit, vt cum ait: Non reuertetur oculus meus, vt videat bona, nec adſpiciet Iob 7.
me viſus hominis.

❡De myſtica eiuſdem capituli intelligentia. Art.38.

RESpondens autem Iob, dixit: Audiui frequenter talia.] Vir iuſtus verborum iniurijs
impetitus, non per impatientiam vincitur, nec improborum imperita verba multum
ponderat, eisve læditur: immo vt leuia æquanimiter patitur, & tanquã aduerſis aſſue-
tus, reſpõdet: Audiui frequẽter talia, ſcilicet iniurioſa imperitaq; verba: nec de mea iniuria,
ſed de veſtra culpa, læſione, ruina contriſtor. Denlq; quidam, quorum ſermo ſale conditus
non eſt, & quibus dominus linguam eruditam non dedit, alios gratia conſolationis impen-
dendæ accedunt: ſed incaute loquendo, afflictos magis affligunt, eis inania promittendo, in-
utilia recitando, increpatoria abſq; diſcretione loquendo, aut alijs detrahendo. quibus af-
flictus dicere poteſt: [Conſolatores oneroſi omnes vos eſtis. Nunquid habebunt finẽ verba
ventoſa? Aut aliquid tibi moleſtũ eſt,] o inordinate locutor ac iuſti iniuriator, [ſi loquaris?]
id eſt, facile tibi eſt multa profari, quoniam tibi non reſiſto me vlciſcendo. Denique teſte
Gregorio, Cum mali malis conuicia dicunt, tanto citius tacent, quo de ſe mox talia audiunt Gregorius.
qualia dicũt. Cum aũt iuſtos criminant, eo liberius fabulant, quo minus redarguunt: q̃a iu-
ſti cõuicia non reddũt, etiã dum audiũt quod nõ ſunt. Hinc iuſtus iniuſtis talib' dicere valet:
[Poteram & ego ſimilia veſtri loqui.] Præſertim vero, dum quis charitatiue arguitur, redar
guere non debet, ne ex impatientia loqui putetur. [atque vtinam eſſet anima veſtra pro ani-
ma mea, conſolarer vos ſermonibus.] Interdum prauis hominibus, quia humana informa-
tione & increpatiõe corrigi aſpernant, diuina flagella optanda ſunt, quod diſcrete charita-
tiueq; agitur, quia errantis non pœna, ſed emendatio deſideratur. Nam & Apoſtolus fornica 1.Cor.5.
torem ſatanæ tradidit in interitũ carnis, vt ſpiritus eius fieret ſaluus, ſicut Corinthijs ſcribit.

[Sed

[Sed quid agam? ſi loquutus fuero, non quieſcit dolor meus: & ſi tacuero, non recedit.] Hoc
dicere habet prælatus, ſeu alius, qui ſubiectum ſeu proximum incorrigibilem cernit, quem
ſiue increpauerit, ſiue irrepræhenſum reliquerit, de eius peruerſitate triſtatur. Vnde in Pro-
Prou. 29. uerbijs inducitur: Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inue-
niet requiem ſibi. Veruntamen quia interdum ſecundum veræ diſcretionis cenſuram tali
loquẽdum eſt, & interdum ſilendum: Si enim ex taciturnitate communitas læderetur, non
Prou. 25. eſſet ſilendum: ideo in Prouerbijs ſapientiſſimus Salomon ſcribit: Ne reſpondeas ſtulto ſe-
cundũ ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis: reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuam, ne
ſibi ſapiens videatur. In quibus verbis tangitur vna cauſa loquendi, & vna tacendi. [Nunc
autem oppreſſit me dolor meus.] Dolor de peccato proprio & confratrũ, omni dolore vitæ
huius quodammodo maior eſt, ſecundum quod malum culpæ, peius eſt omni malo pœnæ:
Quo dolore homo tanto magis afficitur, quanto in vera Dei ac proximi charitate perfe-
ctior fuerit. quo enim Deum plus diligit, eo de ipſius inhonoratione atq; offenſa cordali-
us contriſtatur. [& in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.] Quemadmodum homo pec-
cando nihil fieri dicitur, ſic mẽbra ipſius in nihilum rediguntur, dum arma iniquitatis, pec-
Roma. 6. Matth. 5. cato exhibentur, id eſt, inſtrumenta fiunt peccati. Hinc Chriſtus membra ſcandalizantia do
cet abſcindenda & abijcienda, non vtiq; quantum ad eorum ſubſtantiam, ſed quo ad vſum
illicitũ. Qm̃ ergo frequenter omnia aut pene omnia membra noſtra fecimus inſtrumenta
peccandi, per quæ Deo tanquam creatori ſeruire debuimus, dicamus hæc verba cum men-
tali dolore & emendandi integrali propoſito: [Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me.]
Rugæ noſtræ, ſunt actionum noſtrarum obliquitates, culparum contractiones, ex defectu
fluentorum gratiæ orientes, quibus opera noſtra bona miſcentur & inquinantur, ita vt pan
no menſtruatæ fœminæ comparentur. Nempe vt Eccleſiaſtis 7. legitur, Non eſt homo ſu-
per terram qui faciat bonum, & non peccet. Hæ itaq; rugæ in iudicio Dei contra nos teſti-
moniũ perhibẽt, quo defectuoſi & pauperes, omni miſericordia ſumus iugiter indigentes.
Interdũ quoq; dum alios corripere inchoamus, teſtimonium perhibent contra nos, q inido
Luc. 4. nei vel minus idonei ſumus corripere proximos, obijciturq; nobis, & dicitur: Medice, cura
teipſum. Porro ſequentia, quanuis moraliter de quolibet iuſto per Iob figurato queant ex-
poni, tamen de Chriſto, cuius Iob apertiſſima fuit figura in lege naturę, placet nunc ea ex-
ponere, ex qua etiam expoſitione, & ea quæ præcedenti articulo habita eſt, facilime innote-
ſcit, quomodo de cęteris iuſtis, Chriſtiq; membris poſſint intelligi, quam demum expoſitio-
Gregor. nem beatus Gregorius plene proſecutus eſt, ſed ea de Chr̃o non explanauit, niſi paululum cir
ca finem. Itaq; vnigenitus Dei, rex Meſſias, omnium ſeculorum ſaluator, teſtatur: [Suſcita-
tur falſiloquus aduerſus faciem meam, contradicens mihi.] videlicet populus Iudæorum,
Ioan. 19. qui coram Pilato clamauit, illo dicẽte, Regẽ vr̃m crucifigã? Non habemus regẽ niſi Cęſarẽ.
Ibidem. Et rurſus: Nos legẽ habemus, & ſecundũ legẽ debet mori, quia filium Dei ſe fecit. Hinc Hie
remiæ 5. habetur: Præuaricatione præuaricata eſt in me domus Iſrael, & domus Iuda. Nega
nerunt dominum, & dixerunt, Non eſt ipſe. De quibus Danielis 9. prædictum eſt: Non erit
eius populus, qui eũ negaturus eſt. qbus illud Oſeę 7. cõpetit: Præuaricati ſunt in me, & ego
redemi eos, & ipſi loquuti ſunt contra me mendacia. [Collegit furorem ſuum in me.] Po-
pulus enim Iudæorum cum omni impetu iræ, rancoris & impatientiæ Chriſtum inuaſit,
cepit, ligauit, multipliciterq; afflixit, atq; interfici procurauit, dicens illud Sapientiæ 2. Con
tumelijs & tormento interrogemus eum, grauis eſt nobis etiam ad videndum, morte tur-
piſſima condemnemus eum, promittit enim ſcientiam Dei ſe habere, & filium Dei ſe nomi
Ioan. 19. nat. Hinc in die ſancto Paraſceues furentes clamabant ad præſidẽ: Tolle tolle, crucifige eum.
[Et comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis.] Cum enim Chriſtus à pontifice
Matt. 26 adiuratus, dixiſſet ſe eſſe Chriſtum filium Dei, omnes dixerunt: Reus eſt mortis. Tunc itaq;
mortem ei minati ſunt, & tanquam atrociſſimę feræ eum nocte illa tractabant, ſecundum il
lud Lucæ 22. Viri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velauerunt eum, & percuſſe
runt faciem eius. [Et hoſtis meus terribilibus oculis intuitus eſt me.] quod licet de toto po-
pulo Chriſtum in die Paraſceues perſequente accipi poſſet, de Caipha tamen qui principa-
Matt. 26. lis fuit in hoc, potiſſime ſumitur, qui (vt Matthæus refert) indignatione repletus, ſurrexit de
throno, dixitq; Chriſto: Adiuro te per Deum viuũ, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius Dei
Ioan. 19. benedicti. Inſuper in Ioanne legitur: Exijt Ieſus portans ſpineam coronam & purpureum
veſtimentũ, & dixit Pilatus Iudæis, Ecce homo. Cum ergo vidiſſent eum pontifices & miniſ
ſtri, clamabant: Tolle tolle, crucifige eum, tunc ergo eum horribiliter inſpexerunt. [Ape-
ruerunt ſuper me ora ſua] exprobrantes, quia vt in Luca legitur, cum Ieſum vinctum præ-
Luc. 22. ſentaſſent Pilato, cœperunt accuſare illum, dicentes: Hunc inuenimus ſubuertẽtem gentem
noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. proptee
quod ait Saluator in Pſalmo 21. Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt
me,

me,aperuerunt ſuper me os ſuum,ſicut leo rapiens & rugiens.Deniq; Chriſto in cruce pen
dente,prætereuntes blaſphemabant eum,mouentes capita ſua,& dicentes: Vah qui deſtruis Mat.27.
templum Dei,& in triduo illud reædificas,ſalua temetipſum.Si filius Dei es,deſcende de cru Mar.15.
ce.Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus,dixerũt:Alios ſal-
uos fecit,ſeipſum non poteſt ſaluum facere.Si rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce: confidit in
Deo,liberet eum nunc,ſi vult,dixit enim quia filius Dei ſum.[Percuſſerunt maxillam meã.]
de hoc Marc.14.ſcribit: Cœperunt qdam conſpuere eum & velare faciem eius, & colaphis
eum cædere,& miniſtri alapis eum cædebant. Ioã.quoq; 18. Vnus miniſtrorum dedit ei ala-
pam,dicens:Sic reſpondes pontifici? Inſuper miniſtri Pilati hoc ipſum crudeliſſime pere-
gerunt,quemadmodum Ioan.19.recitat: Milites plectentes coronam de ſpinis,impoſuerunt
capiti eius,& veſtem purpuream circundederunt ei,& veniebant ad eum,& dicebãt:Aue rex
Iudæorum. & dabant ei alapas.De hoc & Sibylla prædixit:Dabunt domino alapas manibus
inceſtis, cuius verſus ac vaticinia Auguſtin⁹ in lib. de ciuitate Dei proſequitur.[Satiati ſunt Auguſtin⁹
pœnis meis]quia tam crudeliſſimam mortem Chriſto intulerunt, ſicut optauerunt & exco
gitare quiuerunt. Videnteſq; eum in ſupplicijs poſitum, tanto plus gloriabantur,quo eum
plus oderant.[Concluſit me Deus apud iniquum]i. à ſcelerato Iudæorum Pilatiq; populo
capi ac ligari permiſit,iuxta illud Ioann.18.Cohors ergo & tribunus & miniſtri Iudæorum
comprẹhenderunt Ieſum & ligauerunt. Vnde Thren. 4. habetur: Spũs oris noſtri Chriſtus
dominus captus eſt in peccatis noſtris. [& manibus impiorum me tradidit.] Proprio enim
filio non pepercit pater,ſed pro nobis omnibus tradidit illum,iuxta Apl'm, & paſſione iam Rom.8.
imminente Chriſtus dixit apoſtolis illud: Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tra- Mat.26.
detur in manus peccatorum.De quibus ait Pſal.21. Circundederunt me canes multi,concili
um malignãtium obſedit me.Et Petrus ait Iudæis:Ieſum Nazarenum, virum approbatum Act.2.
à Deo in vobis virtutibus &prodigijs & ſignis,q̃ fecit per illum Deus in medio veſtri: hunc
definito conſilio & præſcientia Dei traditum per manus iniquorum interemiſtis. [Ego ille
quondam opulentus,repente contritus ſum] Chriſtus ſecũdum ſuam diuinitatem diues eſt
in ſeipſo diuitijs infinitis,quæ ſunt ſimpliciſſima om̃is boni omniſq; pulchri ſuperplena ſim
pliciterq; pfecta poſſeſſio.Porro ſecundum aſſumptam humanitatem diuitior eſt toto vtiq;
vniuerſo,immo omni creaturæ prælatus ac dominans. Fuitq; plenus in anima omni virtu-
te,nullam imperfectionem includente,omni ſanctitate,gratia,ſapientia, perfectione & glo
ria ab incarnationis exordio,quantum creatura capere quiuit.Sed & gratijs gratis datis fuit
repletus,& de plenitudine eius omnes accipimus. Veruntamen quantum ad corporalium di Mat.8.
uitiarum ſubſtantiam, pauperrimus fuit,quemadmodũ proteſtatur: Filius hominis non ha-
bet vbi caput reclinet. De quo Zachar.9. aſſeritur: Ipſe pauper & aſſcendens ſuper aſinam.
Ipſe autem repente contritus eſt,quia poſt maximum honorem ſibi in die palmarũ & ante
aliquoties exhibitum à plebe Iudæorum atq; gentilium,iuxta illud Luc.19.Cum appropin-
quaret Ieſus ad deſcenſum montis oliueti, cœperunt omnes turbæ deſcendentium gauden-
tes laudare Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant virtutibus, voce magna dicen
tes:Benedictus qui venit rex in nomine dñi: Pax in cælo & gloria in excelſis. Poſt hunc,in- Ioan.12.
quam,honorẽ repente in die paraſceues oẽs ab eo auerſi ſunt,ita vt ſimul oẽs clamarent:San Mat.26.
guis eius ſuper nos & ſup filios noſtros.Deinde acerbiſſima morte hunc contriuerunt, ſecun Mat.27.
dum illud Eſa.53.Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras,attritus eſt ꝓpter ſce Eſa.53.
lera noſtra.Itemq;,dominus voluit eum conterere in infirmitate. [Tenuit ceruicem meam.]
hoc plebs Chriſtum capiens,ligans atq; in collo percutiẽs,corporaliter & amaritudinaliter Ioan.19.
fecit,eum furibunde impellens.[confregit me,]totum corpus flagellis dilacerando, violen
tiſſime diſtendendo,ita vt corporis diſſolueretur compago,rumperenturq; venæ,quemad-
modum ait Chriſtus in Pſal.21. Diſperſa ſunt oĩa oſſa mea. Et rurſus: Dinumerauerunt oĩa Pſal.21.
oſſa mea.[& poſuit me ſibi quaſi in ſignum]quia ad Chriſti vulnerationem oẽs concorditer
intenderunt ſicut ſagittarij ad ſigni cõtactum. Ideo ait in Pſal.87. Circundederunt me ſicut
aqua tota die, circundederunt me ſimul.[Circundedit me lanceis ſuis,]quia vt euangeliſtæ Marc.14.
teſtantur, plebs illa iniqua venit cum armis,facibus,gladijs,& fuſtibus cõprẹhendere Ieſum. Mat.26.
Propter quod dixit eis illud Matth.26.Tanq̃ ad latronem exiſtis cum gladijs & fuſtib⁹ com
præhendere me.Quod & circa crucem feciſſe creduntur,qñ(vt alibi fertur) vnus militũ lan Ioan.19.
cea latus eius aperuit. [Conuulnerauit lumbos meos.] à capite nanq; vſq; ad pedes eum vul
nerauerunt flagellis,& ſicut beatiſſ.Brigitta in reuelationibus ſuis conſcribit, vſq; ad coſtas
carnem eius tenerrimam lacerauerunt,ſicq; ſanguis eius precioſiſſimus vndiq; copioſiſſime
emanauit,iuxta id Pſal.21.Sicut aqua effuſus ſum. [non pepercit,]immo atrociſſime deſæ-
uijt,[& effudit in terram viſcera mea.]hoc de Chriſto exponitur hyperbolice, ſicut ꝓceden-
ti articulo de Iob fuit expoſitum.[Concidit me vulnere ſuper vulnus.]Vulnerauerunt enim
Chriſtum primo flagellis,deinde ſpinis,tertio clauis,ſicut in Pſal.21.fatetur: Foderũt manus

Pſal.68. meas & pedes meos. Et rurſus: Super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Propter q̄d
Eſa.53. ab Eſaia de Chriſto prædictum eſt: Non eſt ei ſpecies neq; decor, & reputauimus eum quaſi
leproſum. [Irruit in me quaſi gigas] quando & funibus me ligabant. Hinc loquitur Chriſtus
Pſal.87. ad patrem: Super me confirmatus eſt furor tuus, & oẽs fluctus tuos induxiſti ſuper me. [Sac-
cum cõſui ſuper cutem meam.] Per hoc intelligitur aſperitas & paupertas veſtium Chriſti.
Propter quod ait in Pſal.68. Poſui veſtimẽtũ meum cilicium. Et denuo: Ego autem quum
Pſal.34. mihi moleſti eſſent, induebar cilicio. Sic & Eſa.20. dominus dixit: Tolle ſaccum qui eſt ſuper
lumbos tuos. [& operui cinere carnem meam] i. vſq; ad terram proſtratus ſum, & ſedi in pul-
uere eius. Nam & in monte caluariæ mortuorum cineribus non carente, Chriſtus ſediſſe ſic
creditur, quouſq; cruce parata eam aſcenderet. [Facies mea intumuit à fletu.] Certum q̃
Chriſtus tempore paſſionis, præ corporali dolore & matris ſuæ compaſſione, mẽtali quoq;
mœrore de Iudæorum excæcatione, & innumerabilium hominum ingratitudine ac perdi-
Pſal.34. tione, vberrime fleuit. Propterea ait in Pſal.87. Oculi mei languerunt præ inopia. Et iterum:
Quaſi lugens & contriſtatus ſic humiliabar. Apl'us etiam ad Hebr.5. teſtatur, q̃ cum lachry-
mis preces fudit ad patrem paſſione inſtante. [& palpebræ meæ caligauerunt.] Paulatim q̃ppe
pe corporalis viſus Chriſti in cruce defecit, quouſq; p̃ doloris anguſtia euerſi ſunt oculi eius
clariſſimi, ſed & guttis ſanguinis benedicti à capite in oculos Chriſti fluẽtibus, p̃ſertim cum
ſpinis coronaretur, viſus eius caligare incepit. [Hæc paſſus ſum abſq; iniquitate man' meæ.]
quia vt in Eſa.53. legitur, Ipſe iniquitatem non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, & dñs
poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Vere languores noſtros tulit, & dolores noſtros
ipſe portauit, qui ait in Pſal.28. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Vnde in prima ſua Canoni-
1.Pet.2. ca loquitur Petrus: Peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. [quum haberẽ ad
Deum mundas preces] i. Deo acceptiſſimas atq; gratiſſimas, nulla vel minima culpa permi-
xtas, quibus etiam pro inimicis oraui præcipue tempore paſſionis, dicendo illud Luc.23. Pa-
Eſa.53. ter, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. quod ab Eſaia ſtat ita prædictum: Ipſe peccata
multorum tulit, & pro tranſgreſſorib' rogauit. Præterea de hac precum ſuarum gratiſſima
Ioan.11. Deo mũditia ait Saluator: Gratias ago tibi pater, quoniam audiſti me, ego autem ſciebam
quoniam ſemper me audis. [Terra, ne operias ſanguinem meum, neq; inueniat in ſe locum
latendi clamor meus.] Sicut expoſitum eſt hoc præinducto articulo de Iob, quo ad eos qui
ipſum pro ſua culpa putabunt percuſſum: ſimiliter prorſus exponi poteſt de Chriſto, quan-
tum ad infideles, qui ipſum pro ſuis peccatis aſſerebant occiſum, contra quos Chriſtus pre-
catur ſanguinis ſui effuſionem non occultari, ſed deſuper indicari, & oĩbus publicari, quare
& quomodo paſſus ſit. Similiter clamorem ſuum, quo voce magna clamauit in cruce ad pa-
Pſal.21. trem: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? petit oĩbus manifeſtari, vt ſciant cur
pater Chriſtum ſic pati reliquit. Inſuper ſecundum Gregorium, terra Chriſti ſanguinẽ non
abſcondit, q̃m peccatores eius ſanguine ſe redemptos fatentur, & laudãt. Eccleſia quoq; mi-
litans redemptoris ſui paſſionem, cæteraq́; myſteria publice prædicat, eius quoq; clamorem
& verba omnibus euãgelizat, quod in ſuis epiſtolis Paulus potiſſime facit. [Ecce enim in cœ-
lo teſtis meus] ſ. Deus pater, de quo loquitur Chriſtus in euangelio: Et qui miſit me pater,
1.Ioan.5. teſtimonium perhibet de me. Hinc in 1. Ioan. epiſtola dicitur: Qui non credit in filium, men-
dacem facit Deum, quoniã nõ credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo.
Deniq; ſpũſſanctus perhibuit teſtimonium Chriſto ſecundum quod ait Ioan.15. Quum aũt
venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre ſpm̃ veritatis, qui à patre procedit, ille
teſtimonium perhibebit de me. Tale enim teſtimonium perhibuit per apoſtolos ſpũſſan-
ctus de Chriſto in die pentecoſtes ac poſtea, q̃ Iudæi qui Chriſtum paulo ante vt ſeductorem
crucifixerunt, pro parte magna conuertebantur ad ipſum, ſicut in Actibus apoſtolorum do-
Act.2.3.5. cetur. [& conſcius meus in excelſis] Tres enim ſuperbenedictæ & ſupereſſentiales perſonæ,
ſibi inuicem perfecte & compræhenſiue ſunt cognitæ. Immo trium eſt vna ſcientia, ſicut &
vna eſſentia. Ideo Matth.11. fertur: Nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit
1.Cor.2. niſi filius. Porro (iuxta Apoſtolum) quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpũs eius, & ſpũs eſt q̃ ſcru-
tatur etiam p̃funda Dei. [Verboſi amici mei] multi ſe aſſerũt veraciter Chriſtianos & Chri-
ſti amicos, cum tamen ei per impiam vitam rebelles ſint atq; contrarij, animarumq́; corru-
ptores, pro quarum ſalute ille ſanguinem fudit, quibus aīt: Verboſi amici mei. Et iterũ: Non
Matt.7. Luc.6. omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit volunta-
Mat.26. tem patris. Præterea apoſtoli veri ſaluatoris amici, tempore cœnæ multipliciter aſſerebant
Mar.14. ſe Chriſtum nocte illa non relicturos: nihilominus paulopoſt oẽs ab ipſo fugerũt, & primus
eorum ter ipſum negauit: q̃tum ergo ad hoc, verbum iſtud eis vtrũq; competeret. [Ad De-
um ſtillat oculus meus] interiori mẽtis oculo Chriſtus vt homo, ſeu anima eius Deũ patrem,
immo totam ſuperadorandam trinitatem indeſinẽter aſpexit, & tempore paſſionis lachry-
mãtibus oculis corporis, ſe ſurſum erexit. [Atq; vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo] i. à Deo,
vt

vt [ſecundum merita ſua à Deo ſuſciperet,[quô iudicatur filius hoīs cum collega ſuo]in hu
mano iudicio,quod non eſt niſi ſecundum opera iudicari. Hoc de ſeipſo Chriſtus dicere po
tuit,æquiualenterq́ dixit,inquantum naturali timore mortem crucis abhorruit, deprecans
patrem: Mi pater,ſi poſſibile eſt,tranſeat à me calix iſte.Si enim pater Chriſtum hominem Matt.26.
ſecundum ſua merita iudicaſſet,pœnam ei non permiſiſſet inferri,nec voluntatem ei inſpi-
raſſet ſpontanee patiendi,cum ipſe Chriſtus omni prorſus caruerit culpa.

¶Expoſitio literalis cap.17.Spiritus meus attenuabitur. Art. 39.

CIrca finem præcedentis capituli dixit Iob,Vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo &c.In
quibus verbis inſinuauit,ꝙ deſiderabile ſibi fuiſſet iudicari à Deo ſecundum ꝓpria me
rita,ſicut homo ab homine iudicatur. Sed quoniam nouerat alia eſſe iudicia Dei,alia homi
num:ideo in præſenti capitulo proſequitur,qd ſibi immineat pœnæ abſq; ſuæ demerito cul
pæ.[Spiritus meus attenuabitur.]Hoc dupliciter accipi poteſt:Primo de anima,quę eſt ſpūs
ſimplex,quæ attenuatur,i.ſpiritaliter ſubtiliatur,propriam imperfectionem,vilitatem,mo-
dum & diſpoſitionem ac ſtatum induſtrioſe conſiderando,Dei quoq; maieſtatem,perfecti
onem & excellentiam ſagaciter contemplando:quod ſenibus potiſſime competet,&ſic ſpūs
Iob,quando hæc dixit,fuit attenuandus:quia poſt pauca fuit magnifice illuſtratus,& in ꝑdi
ctorum conſideratione exercitatus.Secundo accipitur de ſpū,qui eſt quid corporeum,puta
de ſpū vitali,qui à corde egreditur,& ad cuncta mēbra diffunditur:quo durante, viuit cor-
pus.Cum vero virtꝰ caloris naturalis incipit debilitari in corde,ſpūs vitalis attenuatur,i.mi-
noratur & debilitatur,vt iam vector virtutis & vitæ per corpus diu eſſe non poſſit.Hoc ergo
Iob ſibi futurum de proximo ſuſpicabatur. Deniq; de ſpū primo modo accepto, Eccēs 12.
ſcribitur:Reuertatur puluis in terram ſuam,& ſpūs redeat ad Deum q dedit illum.De ſpiri
tu autem ſecundo modo ſumpto, Sapient. 2. habetur:Spiritus diffundetur tanquam mol-
lis aer.[Dies mei breuiabūtur]quia inceſſanter tendunt ad mortem & finem,& quo ſpūs vi-
talis plus deficit,dies vitæ humanæ amplius breuiant.[& ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum]
i.de proximo moriturus ſum,nec in hac vita habeo proſpera præſtolari:quia(vt tactū iam
ſæpe eſt)tantis fuit repletus vulneribus,languoribus atq; doloribus,ꝙ putauit ſe ꝓtinus obl
turum,& naturaliter diu victurus non erat,ſed Deus ſupernaturaliter ꝓlongauit vitam ipſi-
us.[Non peccaui]Superius dixit,Peccaui,&Parce peccatis meis,multaq́ talia:quomodo er
go nunc ait,Non peccaui, præſertim cum Ioannes in ſua prima ſcribit canonica: Si dixeri- 1.Ioan.1.
mus quia peccatum non habemus,noſipſos ſeducimus? Sed huius ſolutio frequenter indu-
cta eſt.Non enim ſe negat quotidianis venialibus ſubiacuiſſe peccatis, veruntamen aſſerit ſe
non tam grauiter mortaliterq́ peccaſſe,ꝙ tantam meruerit pœnam,præſertim cum de ve-
nialibus ſuis quotidie pœnitētiam dignam peregerit.Quod qualiter intelligi habeat,in ex-
poſitiōe 6.cap.clarius dictum eſt.[Et in amaritudinibus]i.varijs amarisq́ pœnis, [moratur
oculus meus]exterior,de cuius fletu pręcedenti cap.dictum eſt:Facies mea intumuit à fletu. Iob.16.
Et iterum,Palpebræ meæ caligauerunt.Vel oculus interior,in quo eſt ſpiritalis mœſtitia ex Ibid.
conſideratione incommodorum & ex inconuenienti obiecto,ſicq́ Iob conſiderando ocu-
lo interiori vniuerſa quæ ſibi acciderant,corde dolebat,ſed moderate:in quo dolore,qa di-
uturnus fuit,ſuus oculus morabatur.Itaq; ait,Non peccaui,&c.quaſi dicat,quamuis peccan
do pœnam iſtam non merui,nihilominus in ea permaneo, quo teſtatur ꝙ pœna non ſemp
pro culpa infligitur,immo boni interdum puniūtur à Deo effectiue ſeu permiſſiue propter
probationem,aut propter exemplum,vel propter gloriam Dei manifeſtandam,vel vt nūc
creſcant in gratia, deinceps in gloria: vel vt mali cernentes bonos puniri, perpendant qui-
bus pœnis ipſi ſint digni niſi pœniteant.[libera me]ab impugnationibus inuiſibilium & vi-
ſibilium aduerſariorum meorum, & à corporis mei doloribus,ſaltem tam vehementer in-
tenſis.[& pone me iuxta te]i.in participatione aliquali tuæ felicitatis & iucunditatis,vt in
te cor meum refloreat,mens mea tibi per cōtemplationem & dilectionem propinquet,tan
dem ad cæleſtem beatitudinem perducatur,& interim in limbo patrum cōſtituatur.[&cui-
uſuis manus]i.poteſtas ſeu actio[pugnet contra me:]quia te me protegente,nullus mihi po
terit præualere:& ſi in tuæ felicitatis participatione me poſueris atq; ſeruaueris, nullus me
ad miſerias retrahet.Sic & Pſal.26.decantat:Dominus protector vitę meę,à quo trepidabo?
Apoſtolus quoq; ad Roman.8.Si Deus pro nobis,quis contra nos?[Cor eorū]i.Intellectum
amicorum meorum contra me diſputantium[longe feciſti à diſciplina]i.à veritatis notitia
quam quis diſcit à doctiore,præſertim à te:qua amici Iob caruerunt,errādo circa prouiden-
tiam Dei,quam Deus longe fecit ab eis,quomodo dicitur aliquem indurare,videlicet indire
cte,inquantum corda illorum propter eorum peccata non illuſtrauit.Sicq́ Eſa.6.loquitur:
Excæca cor populi huius.[propterea non exaltabuntur] ad veram contemplationem diui-
norum,ad chariſmata gratiarum,ad patriam beatorum,niſi pœnitentiam egerint, conuer-
ſiq́ fuerint.Cui conſonat illud Eſa.26.Non eſt populus ſapiens, propterea non miſerebitur

eius qui fecit illum. In Prouerb. quoq; 1. habetur: Non inuenient me, dicit dñs, eo q̃ exoſam
1.Co.14. habuerint diſciplinam. Sed & Apl'us proteſtatur: Si quis ignorat, ignorabitur. [Prædam polli
cetur ſocijs,] i. Eliphaz alijs duobus ſecum contra me diſputãtibus, promittit certam de me
victoriam: & q̃ me in ſuam redigant voluntatẽ, ſicut redigitur ſpolium in poteſtatem prædan
Matth.15. tis. [& oculi filiorum eius] i. q̃ eius ſequunt errorem. [deficiẽt] i. interiores illorum oculi à ve-
ritatis notitia, veræq; beatitudinis adeptione deficient: q̃a vt ait Saluator, Cæcus ſi cæco du-
catum præbeat, ambo in foueam cadunt. [Poſuit me quaſi in prouerbium vulgi, & exemplũ ſum
coram eis.] i. Eliphaz aſſerendo q̃ tẽporales aduerſitates non infligunt niſi pro culpa, nec ma-
ximæ niſi pro maxima culpa, & ex cõſequẽti q̃ ego q̃ maximis aduerſitatibus plenus ſum, gra
uiſſimis peccatis ſubiaceo. Hæc inquam aſſerendo, poſuit me in prouerbiũ vulgi, ita vt vulga-
res ex me formẽt prouerbium, dicendo: ſicut Iob fecit, ita recepit, vel aliqd ſimile. Sicq; factus
ſum exemplũ & forma maledicendi alicui, ita vt dicãt: Accidat tibi ſicut accidit Iob. Sic aũt
iuſtũ ponere in prouerbiũ & exemplũ, eſt grãde pctm̃, nec fieri debet niſi pctõribus maximis.
Hiere.24. Vnde per Hierem. dñs comminat frequenter obſtinatis Iudęis: Dabo eos in maledictionem &
in prouerbium, & in exemplũ & in ſtuporẽ oĩbus regnis terræ. [Caligauit ad indignationem
oculus meus] i. ex pœna mihi inflicta, quæ quaſi indignatio Dei cõtra me reputatur, oculus
Iob.6. meus ſic fleuit q̃ caligauit. Hoc eſt quod præcedenti dixit cap. Palpebræ meæ caligauerunt.
Iob.16. ſic quoq; ſuperius ait Iob: Sagittæ dñi in me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpm̃ meum. [&
membra mea quaſi in nihilum redacta ſunt] Hoc eſt quod præcedenti cap. dixit, In nihilum
Thomas redacti ſunt oẽs artus mei. Quod ibi ſatis reor expoſitũ. Thomas expouit hæc aliter, dicens:
Ad zelum iuſtorum pertinet, contra falſitatem & iniuſtitiam indignari. Ideo Iob contra er
rores amicorum ſuorum indignans, diſſeruit: Caligauit, i. turbatus eſt ad indignationẽ præſta
tam, oculus meus interior, i. ratio videns veritatem ſuppeditari. Ira quippe per vitium, rati-
onem excæcat: ſed ira per zelum, hanc turbat, lumen rationis aliqualiter obnubilando, ita
q̃ quaſi caligat, & membra mea quaſi in nihilum redacta ſunt. Vehementes ẽm animæ paſſi
ones, vt ira & indignatio, valde redũdãt in corpus, & ſi corpus ſit debile, illud quaſi defice-
re faciunt. Vnde 1. Machab. 6. deſcribitur, q̃ Matathias cernens Iudæum idolis ſacrificantẽ,
doluit, & contremuerunt renes eius. [ſtupebunt iuſti ſuper hoc.] i. vehementer admirabun-
tur de ſupplantatione veritatis & æquitatis, & amicorum meorum erroribus. [& innocens]
i. ſimplex & purus veri & æqui amator, [contra hypocritam ſuſcitabit] i. animo inflammabi
tur contra hominem fictum & fraudulentum, qui ſub ſpecie veritatis atq; iuſtitiæ ita verita
tem & æquitatem ſubuertit. Ideo dicit Pſalm. 24. Innocentes & recti adhæſerunt mihi, quia
ſuſtinui te. Sic 3. Reg. 22. Micheas propheta contra pſeudo ſuccenſus, dicit ad Achab: Domi-
nus dedit ſpm̃ mendacij in ore omnium prophetarum tuorum. Similitudo enim & amor,
complacentiã gignunt: diſſimilitudo vero & odium diſplicentiam introducunt. Idcirco pu
rus veritatis & æquitatis amator, contra hypocritam eiusq; falſitates diſplicentiam cõcipit,
& reſiſtit. [Et tenebit iuſtus viam ſuam.] i. à rectitudine æq̃tatis & veritatis defenſione iuſtaq;
conuerſatione non declinabit amore aut odio vel ſimili paſſione, inquantum iuſtus, q̃uis ex
humana fragilitate poſſit deficere, iuſtitiamq; amittere, & ſe veritati opponere. Iuſti nãq; eſt
regia via incedere, bono tenaciter adhærere, & neq; ad dexteram neq; ad ſiniſtram diuerte-
re, quia de ratione iuſtitiæ eſt rectitudo. Propterea Eſa. 26. inducit: Semita iuſti recta eſt, re-
Eſa.30. ctus callis iuſti ad ambulandum. De qua via loquitur alibi: Hæc via, ambulate in ea, & neq;
ad dexteram neq; ad ſiniſtram. Iuſtitia ergo figit mentem in bono. Ideoq; in Prouerb. 10. di-
citur: Iuſtus quaſi fundamẽtum æternum. [& mundis manibus addet fortitudinem.] ſi quod
ait, mundis manibus, ſit datiui caſus, ſenſus eſt, q̃ iuſtus augebit fortitudinem eorum, q̃ mun
darum ſunt manuum, i. conuerſationis ſynceræ. Tales etenim diligit & confortat aſſiſtendo
pro viribus, iuxta illud Eccl 13. Omnis homo ſimili ſibi ſociabitur, ſimilitudo quippe cauſat
amorem, & amor communionem ac vnionem. Porro ſi quod ait, mundis manibus, ſit abla
tiui caſus, ſenſus eſt, q̃ iuſtus ſibiipſi addet fortitudinem, in virtute iuſtitiæ proficiendo, mun
dis manibus, i. virtuoſis operibus. Virtutes nanq; per exercitium actuum ſuorum cõſeruan-
tur, fouentur & perficiuntur, ſicut communiter habitus per opera. Vnde in Apoc. 22. habe-
tur: Iuſtus iuſtificetur adhuc, & ſanctus ſanctificetur adhuc. In hoc itaq; conſiſtit noſter profe
ctus, vt à quotidianis impuritatibus noſtris quotidie emundemur, atq; in bonis quę agimus
perficiamur, eadem quotidie perfectius exhibendo, & bonis operibus bona addendo. Hinc
Ioan.15. ait Saluator: Omnem qui fert fructum, purgabit eum pater, vt fructum plus afferat. [Igitur
vos omnes] tres amici mei, qui hic eſtis, & præſentes qui vobis conſentiunt. [conuertimini]
à falſitate ad veritatem, ab iniuſtitia ad virtutem. [& venite] mentali acceſſu, i. diligenter atte
tendite. De quo aduentu ait Pſal. 33. Venite filij, audite me. [& non inueniam in vobis vllum
ſapientem.] Superius Eliphaz dixit ad Iob 15. Quid noſti quod ignoremus? cuius præſumptio
his verbis reprimitur. Sed cum ſapientia ſit diuinorum cognitio, quomodo amici Iob ſapi-
en

entes non erant, qui iam tot vera & alta de Deo loquuti ſunt? Et reſpondendum, ꝙ aliquo
modo ſapientes fuerunt, ſicut & magni philoſophi, ſed quia eorum ſapientiæ periculoſi er
rores circa prouidentiam Dei & alia quædam fuerunt permixti, hoc loco ſapientes eſſe ne-
gantur. Diuerſi enim ſunt gradus ſapientiæ, & varijs modis ſapiēs quis vocatur. Conſequen
ter documenta attentione digna proponit, ad quorum aduertētiam illos iam excitauit. [Di-
es mei tranſierunt] i. pro magna parte elapſi ſunt, immo omnes dies quibus vixi vſq; in præ-
ſens, eſſe iam deſierunt, cum in ſucceſſiuis idem ſit eſſe & fieri. [cogitationes meæ diſſipatæ
ſunt] i. ab vnione earum in Deum fractæ, & in diuerſa partitæ, hinc inde vagantes, meq́; à ſta
bili diuinorum contemplatione impedientes, ex ſolicitudinibus, doloribꝰ atq; anguſtijs q-
bus premor, quæ mentis qetem & libertatem in Deo impediunt. Nam pluribus intentꝰ, mi-
nor eſt ad ſingula ſenſus. Vnde quo anima circa plura diſtrahitur, eo ad contemplandū de-
bilior redditur. Propter quod Chriſtus loquitur Marthę: Martha Martha, ſolicita es & tur Luc 10.
baris erga plurima. [torquentes cor meum] Tales enim cogitationes diſpertitæ, anxiæ atq;
ſolicitæ, mentem affligunt: per eas nanq; appræhenduntur nociua, aduerſa, amara, quorum
appræhenſio eſt pœnalis. Vnde & Chriſtus diuitias nominat ſpinas, propter ſolicitudines eis
adiunctas. [Noctem verterunt in diem] i. ſolitam noctis quietem, videlicet dormitionem, Mat.4.
mihi abſtulerunt, eamq́; mihi in laborem diei & inquietudinem vigiliarum verterunt. Ta-
les enim cogitationes fecerūt ipſum Iob inſomnes ducere noctes, quæ ſibi laborioſæ ſeu mo
leſtæ fuerunt. Hinc ait ſupra: Noctes laborioſas enumeraui mihi. Si dormiero, dicam: quan- Iob.7.
do conſurgam, & rurſus expectabo veſperam? Vnde ſubiungitur: [& rurſum poſt tenebras
ſpero lucem] i. quoniam tempus noctis mihi moleſtum eſt non valenti dormire, ſpero & cu
pio cito fieri diem, in quo cor releuatur ex lucis aſpectu, corporis motu & hominum ſocie-
tate ac varia occupatione. [ſi ſuſtinuero] i. quanuis hæc omnia patienter pertulero, nihilomi
nus [infernus domus mea eſt,] i. ad limbum patrum deſcendam, quātum ad animam. Quod
autem limbꝰ appelletur infernus, dictū eſt ſæpe, de quo in Geneſi Iacob patriarcha: Deſcen Gen.37.
dam, inquit, ad filium meum lugens in infernum. Siquidem precio redemptionis humanæ
nundum ſoluto, & ianua regni necdum aperta, patres deſcēderunt in limbum. [In tenebris]
i. magnis aduerſitatibus atq; ſupplicijs, [ſtraui lectulum meum] i. locum quo ad dormiēdum
me pono. Vel iſtud refertur ad limbum patrum, in quo lectulus fuit, i. quies à pœna ſenſus,
certaq́; ſpes felicitatis æternæ. Erant tamen tenebræ ibi, i. carentia lucis beatæ. Iob ergo ad-
huc viuens in limbo, lectulum ſuum ſtrauit, i. bene viuendo manſionem ſibi ibi promeruit.
[Putredini] i. immundo, infecto, putreſcentiq́; ſemini, [dixi] per recognitionem mentalem:
[pater meus es,] quia ex tali ſum ſemine natus. Deniq; in generatione ſemen patris ſe habet Plato
per modum agētis, cum in ipſo vis formatina ponatur, propter quod à Platone dicitur par-
uus pater. Vnde ſuperius ait Iob: Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſe-
mine? [Mater mea] i. putredinem etiam dixi matrem meam. Mater enim miniſtrat ſemen,
quod eſt generationis materia, & per modum paſſiui ſe habet: quod item inſtar ſeminis pa
tris impurum atq; infectum eſt, putredinem habens, ſecundū Albert. iuxta illud Sap.7. Coa-
gulatus ſum in ſanguine ex ſemine hoīs, & delectamēto ſomni cōuenientis. [& ſoror mea ver-
mibus] i. vermes vocaui ſorores: q̄a de eadem putredine mecum nati aut naſcituri ſunt, quē-
admodum Eccl 10. legitur: Cum moritur homo, hæreditabit ſerpentes & beſtias & vermes.
Inſuper Thomas iſtud exponens, ſic ait: Sicut homo à parētibus originem trahit, ex q̄ cum
eis affinitatem habet, ita in ſepulchro in putredinem & vermes reſoluitur, quæ ex eius cor-
pore gn̄antur, propter q̊d affinitatem & ꝓpinquitatem habet ad eos. Veruntn̄ expoſitio iſta
non exprimit, cur diſtincte ꝓlatum eſt, pater, mater, ſoror. Ex hoc em̄ ꝙ vermes oriūtur ex
corpore hoīs, eius pater & mater non appellant. [Vbi eſt ergo nūc ꝑſtolatio mea?] i. bonum
quod finaliter ſpero ſeu ꝑſtolor. tanq̄ dicat, cum tāta ſit vilitas mei corporis & breuitas mei
tēporis, bonum à me finaliter deſideratum, non eſt tēporale aut corporale, ſed ſpūale & æter
nale, vt; Deus ſublimis & bn̄dictus, [& patientiā meam] qua tanta aduerſa æquanimiter tole
ro, [quis conſiderat?] q. d. nullus amicorum meorum, vel cum eis ꝑſentium, eam perpendit,
nec eius præmium penſat, ſed Deus om̄ia bene diſponit. Ideo ſubditur: [in profundiſſimum
infernum] i. in locum inferni valde ꝓfundum reſpectu habitationis præſentis, puta in lim-
bum, qui etiam ꝓfundiſſimus appellatur non abſolute, ſed reſpectiue. Nam reſpectu cæli ter
ra profunda eſt, ſepulchrum profundius, limbus aūt profundiſſimus: ſic tn̄, vt ſuperlatiuus
iſte non denotet exceſſum comparationis in locis inferni, vt ſe dicat ad locum damnatorum
iturum. [deſcendēt oīa mea] i. anima cum vniuerſis meritis ſuis ac viribus, q̄a in anima ſepa-
rata etiam inferiores potētiæ radicaliter ac virtualiter manent. Quidam per ꝓfundiſſimum
infernum, intelligunt ſepulchrum, quod ineptum videtur, q̄a & expoſitio illa ex inepto cen
ſetur fundamento prodire. [Putas ne ſaltem ibi erit requies mihi?] quaſi dicat, immo vtiq;
ibi à vitæ huius doloribus aduerſitatibusq́; qeſcam, & in certa ſpe repauſabo. Veruntn̄ ait, pu

tas ne, ſobrie loquens: quia ſecundum communem legem, de felicitate nemo viator ſecurus eſt, niſi ex reuelatione diuina ſeu certificatione ſuperna vel inſpiratione occulta.

¶De moralitate eiuſdem capituli. Art. 40.

SPiritus meus attenuabitur] Hoc cuilibet homini viatori iuſto ac ſapienti, tribulationibus expoſito, competit: qui quanto ſe morti amplius appropinquare perpendit, eo ſeipſum ſubtilius diſcutit, à groſſis & terrenis affectibus ſe magis extenuat, gloriam beatorum profundius ſpeculari, & ſuperaltiſſimi Dei proprietates ſyncerius contemplari conatur. [dies mei breuiabuntur] Quo quia futuræ vitæ æternitatem ſapiẽtialius penſat, eo tempus quo viuit hic, breuius arbitratur. Nunq̃ ergo in Dei obſequio attædiemur, nec quaſi de temporis longiturnitate grauemur: ſed & eo minus afficiamur ad ea quæ mundi ſunt, quo maiorem temporis noſtri partẽ fluxiſſe cõſpicimus, ꝙ ſi vniuerſa iſta caduca atq; carnalia Dei amore vt ſtercora aſpernamur, noſq; de ꝓximo morituros ſagaciter opinamur, nihil nobis in ſeculo iſto ſupereſſe dicemus, q̃ tumulum, ſicut ſubiungit: [& ſolum mihi ſupereſt ſepulchrũ] Deniq; ſi quis Deo reuelante aut aliquo modo cognouerit ſe non pro ſuis affligi peccatis, ſed aut pro ſua exercitatione, aut aliorum ædificatione, vel vt in gratia plus abundet & glorioſius coronetur, dicere poteſt: Non peccaui tam grauiter, vt tãtam afflictionẽ meruerim, eo modo quo hoc de B. Iob fuit expoſitum. [& in amaritudinibus moratur oculus meus] Mul-
Pſal.33. tæ enĩ tribulationes iuſtorum, q & q̃tidianos ſuos veniales defectus velut magna pc̃tã amaritudinaliter plangũt ſeu dolẽt tanto plus, q̃ creatorẽ ſuum ardentiori ac puriori cõplectunt amore, q̃ item copioſius deſup illuſtrant. Siqdem q̃ mẽs radioſius illuminat à ſpũſancto, eo grauitatẽ peccati ꝓfundius cõſpicit, & cordialius deflet. Præterea q̃dam eſt amaritudo vitioſa, q̃ eſt paſſio animi immoderata, virtuoſæ dulcedini mẽria cõtraria. De q̃ Eccl. 21. habet: Non eſt ſenſus vbi abundat amaritudo. Et Paul. ad Eph. 4. Oĩa amaritudo, ira, & indignatio & clamor tollat à vobis. Nũc aũt de bono & pœnitẽtiali amaritudine eſt mẽtio, & de omni dolore virtuoſe aſſumpto, q̃ qs charitatiue affligit de ſua alioꝝq; culpa, de malis eccleſię, dilationeq; gloriæ, qbus amaritudinib' electi q̃tidie afficiunt. De huiuſcemodi amaritudine cui diuina cõſolatio ꝑparat, Salomon loquit: Cor q̃d nouit animæ ſuæ amaritudinẽ, in gaudio
Pro.14. eius nõ miſcebit extraneus. [Libera me] Hoc oramus indeſinẽter, in oratiõe dñica deprecã-
Marc.6. do, Libera nos à malo vcʒ à malo culpæ & pœnæ, ab omĩ impugnatiõe atq; ꝑiculo. [& pone me iuxta te.] Iuxta Deũ immẽſum, vbiq; vere ꝓſentẽ, oĩa penetrantẽ, q ſolus rebꝫ eſſentijs illabit, omniq; homini ꝓpinquior eſt, q̃ eſſentialia eius principia, tãto plus ponimur, q̃ eius ſctõ amore magis accẽdimur, & dono ſapiæ clarius ad ipſum cõtemplãdũ ꝓfundimur. Etenĩ incremẽto grãæ ac virtutũ Deo incircũſcriptibili ꝓpinquamus. Sed qm̃ durãte vitæ huius curriculo, ꝑegrinamur à dño, ꝑ fidẽ, non ꝑ ſpeciẽ gradientes, ideo in hac vita non ꝑfecte ponimur apud Deum, ſed in patria. Idq; precamur, vt ibi iuxta eum locemur, i. ꝑ ſpeciẽ eius ſuperſanctã eſſentiã cõtemplemur. Nihilomin' boni nũc apud Deũ poni dicunt modo ꝓfato. Vnde Numer. 16. Moſes ait: Mane notum faciet dñs q ad ſe ꝑtineãt, & ſanctos applicabit ſibi: & quos elegerit, appropinquabũt ei. Itẽq; Pſal. 15. Prouidebã dñm in cõſpectu meo ſemp, qm̃ à dextris eſt mihi, ne cõmouear. [& cuiuſuis manus pugnet contra me] i. te mihi aſſiſtente & auxiliante per oĩa, nullum timebo, nullum curabo, cum Pſal. 53. decantans: Super inimicos meos deſpexit oculus meus. Hoc eſt quod Hierem. 20. ait: Dñs mecum eſt quaſi bellator fortis. Propterea q me perſequunt, cadent & infirmi erunt. [Cor eorum longe feciſti à diſciplina.] Omnium ſuperborum & in proprijs oculis ſapientum, oĩm incorrigibilium, rebellium atq; carnalium corda Deus ꝑmiſſiue longe fecit à diſciplina, i. ab inſtructione diuina, de qua ait 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de oĩbus. Itemq; à ſapiã & ſcientia, ſecundum quod dona ſunt ſpũſſancti, quæ à nullo habent, niſi in quo habitat ſpũſſanct' per charitatem & gratiam gratificantem. Inſuper à diſciplina, i. correctione & morum compoſitione. Hoc eſt, à patienti ſuſceptione informatiuæ correptionis, ac ſatisfactorię & iuſtæ punitionis. Tales enĩ correpti ſeu debite caſtigati, indignantur, remurmurant, deterioreſq; fiunt, iuxta illud Prouer. 15. Non amat peſtilens eum qui ſe corripit, quibus penſandũ ac formidandũ eſt, q̃d ait ſcriptu-
Pro.13. ra: Egeſtas & ignominia ei qui deſerit diſciplinam: qui aũt acquieſcit arguenti, glorificabitur. Itaq; diſciplinam verborum, immo & verberum ſeu cuiuſcunq; debitæ correctionis, patienter atq; hilariter ſuſcipiamus, quia per hoc ad oẽm Dei illuminationem & gratiam potiſſime diſponemur. Ideo Eccl. 20. dicitur: Quàm bonũ eſt correptum manifeſtare pœnitẽtiam, ſic enĩ effugiet pc̃m̃. Qui vero ꝓfatam abijcit diſciplinam, coram Deo vilis & ignobilis erit, peccatis oppreſſus, dæmonib' ſubditus, proprij ſenſus ꝑuerſitate ſeductus. Ideo ſubditur: [Propterea non exaltabunt] ad cæleſtia atq; æterna à carnalib' & caducis, ſed paulo poſt in ima trudẽtur inferni. Ideo ſcriptum eſt: Sapientiam & diſciplinam qui abijcit, infelix eſt. Denique reprobos longe facit Deus à diſciplina, dum eos in pręſenti ſeculo non flagellat, ſed impune ac libere permittit peccare: quod ſumme pauẽdum eſt, & maxima Dei ira. Electos ve-

vero in vita hac diſciplinat, vt ſup hoc Deo gratias referant, atq; in futuræ beatitudinis ſpe
firment. Vnde Sapiæ 12. legit: Diſciplinam nobis das, vt bonitatē tuam cogitemus, & ſpere-
mus miſericordiā tuā. Qui ergo cupit veraciter exaltari, ꝓficere, ꝑfici, docilis diſciplinabi-
liſq; cōſtat. [Prædam pollicet ſocijs] omnis iniquus, qui alios cohortat ad mala, ad proxi-
moꝝ deuaſtationē, ad impugnationē quorunq;, ſocijs ſuis præſtat ꝓualendi fiduciam, ꝓdam
eis ꝓmittens: quod & ſuperiores dæmones tentatores ſocijs ſuis dæmonibus faciunt, dum
eos ad hominum impugnationē hortant & dirigunt, illud Eſaiæ dicētes: Cito ꝓdare, velo- Eſa. 5.
citer ſpolia detrahe. [Poſuit me q̃ſi in ꝓuerbiū vulgi.] Impius eñ iuſtū irridet, diffamat, &
quaſi alioꝝ ludum ac fabulam facit. Propter quod dñs ait Ezechielis 33. Factus es eis quaſi
carmē muſicum, quod ſuaui dulciq; ſono canit. Hinc Chr̃us ait Pſalmo 68. In me pſallebāt
qui bibebant vinum. In Threnis quoq; dicit: Factus ſum in deriſum omni populo, cāticum Thre. 3.
eoꝝ tota die ego ſum pſalmus eoꝝ. [Caligauit ad indignationē oculus meus] Hoc ſecūdum
Gregorium fit, dum viri illuminati ſe à prauis diutius ſperni ac indignationi haberi cōſpici-
unt, atq; ex hoc de occulti iudicij Dei admiratiōe turbant, & ſecretum Dei nequeūt penetra-
re, cur præualere ꝑuerſi contra bonoꝝ innocētiā ꝑmittunt. Quis eñ non obſtupeſcat, cum Matt. 6.
Herodias adultera apud temulētum regē ſaltatu petulantis filię obtinet caput Ioannis ami-
ci ſponſi, ꝓphetæ & pluſquā prophetæ, amputari, & ante conuiuantiū ora in diſco deferri?
Hinc ſubditur: [Stupebunt iuſti ſup hoc,] illud in Apocalypſi ſcriptum exclamantes: Ma- Apoca. 15.
gna & mirabilia ſunt opa & iudicia tua dñe Deus omnipotēs, iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ rex
ſanctoꝝ, q̃s nō timebit te, & magnificabit nomē tuum? [Et tenebit iuſtus viam ſuam.] Viri
iuſti atq; ꝑfecti deſup copioſe ſapiētiali luce ꝑfuſi, eo tenacius cohærēt iuſtitiæ, mūdana con-
temnunt, ad cæleſtia inflammant, quo impios in hoc mundo amplius ꝓſperari, lætari & ꝓ-
moueri cōſiderant, intuētes occultum Dei iudicium, quo ꝑuerſos dimittit ſecundū deſideria
cordis eoꝝ, ſicq; pēſantes, q̃ contemnēda ſunt ea quæ reprobis peſſimiſq; ita ꝓſtantur, q̃ item
periculoſum ſit tēporaliter ꝓſperari, carnaliter delectari, nec tamē diuinitus caſtigari. Ex his
eñ certiſſime atq; clariſſime conſtat, ꝙ in vita ꝓſenti nō ſit finalis remuneratio opeꝝ huma-
noꝝ. Propterea Eccleſiaſtis 8. habet: Peccator ex eo ꝙ centies facit malum, & tamē per pa-
tientiam ſuſtentat, ego cognoui, ꝙ erit bonum timētibus Deum, qui quærunt faciem eius.
[Dies mei tranſierunt.] Quilibet noſtrum ꝑpendēs q̃ infructuoſe tempus ſuum expenderit,
atq; ꝓponens ſe fortiter emendare, & ꝑdita recuperare, dicere debet verbum inductum. In-
ſuper penſans quanta ſit ſuæ inſtabilitas mētis, q̃ vagus ſit ipſe in cogitando, q̃ diſperſus in
appetendo q̃ circa multa occupatus, diſtractus, diuiſus, queruloſa doloroſaq; voce loquatur,
[Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt,] cum tamē ꝑfectio noſtra ſit, Deo ſtabili mēte infigi, co-
gitationes in ipſo colligere, affectiones in ipſo adunare, ſicq; mente collecta ac integra eum
laudare, amare & honorare in omnibus, quēadmodū ſcriptum eſt: Confitebor tibi dñe in to- Pſal. 110.
to corde meo, videlicet intellectu atq; effectu, ad quod Deus piiſſimus nos clementer hor- Ioelis 2.
tari dignat per Ioelē: Cōuertimini ad me in toto corde veſtro. Sed q̃m hoc implere, non eſt Roma. 9.
volētis neq; currētis, niſi aſſiſtat gr̃a Dei miſerētis, ipſum fideliter iugiterq; precemur, vt det
gratiā adimplēdi quod monet, ſed & ſatagamus ad hoc cooperādo gr̃æ Dei, & potiſſime tē-
pore orationis diuiniq; cultus, mēte collecti ac ſtabiles ſimus, illud Eccleſiaſtici 18. ſeruantes:
Non impediaris ſemp orare, & ante orationem ꝓpara animā tuā, & noli eſſe quaſi homo qui
tentat Deum. [torquētes cor meum] Homini eñ vere deuoto tales diſtractiōes tanto plus
diſplicēt, pœnalioreſq; ſunt, quāto ex puro Dei amore plus appetit Deo intēdere, opus eius
reuerēter ꝑſoluere, in eius charitate & gr̃a ſemp proficere, ſed & animus inordinatus ſibi ipſi
pœnalis eſt, ſicut ordinata tranquillaq; mēte nil dulcius. Porro vitioſi & vani in cogitationi-
bus ſuis ꝑſtrepētibus, fluctuātib' quoq; deſiderijs viliſſime gloriant. ꝙ ſi boni interdū ex infir-
mitate aut inaduertētia in aliquo tali culpabiles fuerint, mox vt diſtractionem & vanitatem
ſuam aduerterint, corde triſtant, pœnitent & emēdant, quemadmodū Prouerbioꝝ 24. aſſeri-
tur: Septies cadit iuſtus, & reſurgit. Vnde Eccleſiaſtici 21. docet: Fili peccaſti? ne adijcias ite-
rum, ſed & de ꝓteritis deprecare, vt tibi dimittant, & quaſi à facie colubri fuge peccata. [No-
ctem verterunt in diem] quia frequenter per vitioſas & vagas cogitationes anima ſic cæca-
tur, vt vitioꝝ caliginem iudicet eſſe lucem virtutū, dum mala ſub ſpecie boni ſibi propoſita
approbat & acceptat. Talibus dicit Amos 6. Conuertiſtis in amaritudinem iudiciū, & fru-
ctum iuſtitię in abſinthium. Et Eſa. 5. Væ qui dicitis bonū malū, & malum bonū: ponentes te-
nebras lucē, & lucē tenebras. Deniq; tales ambulant per viam fallacē, de qua Prouerb. 14. le-
gitur: Eſt via quæ videtur homini iuſta, & nouiſſima eius deducunt ad mortē. Non ergo ſe-
curum eſt ꝓprio ſtare iudicio, ſed ſuperioꝝ obtēperare ſentētijs, nec cordis ſecreta eis abſcō-
dere, qui diſcretione ornantur. [Et rurſum poſt tenebras ſpero lucem] I. cum erraſſe atq; pec-
caſſe, ſicq; tenebras erroris & peccati incidiſſe me video, pœnitere ꝓpono, lucem gratiæ re-
currere confido, & poſt aduerſa ac triſtia cōſolationem beatitudinemq; expecto, orans illud

Eccleſiaſtici 36. Miſerere noſtri Deus omniũ, & reſpice nos, & oſtẽde nobis lucẽ miſerationũ
tuarũ. Hinc ſcriptũ eſt Threnorũ 3. Non repellet in ſempiternum dñs, quia ſi abiecit, & miſe-
rebit ſecundum multitudinẽ miſerationum ſuarum. [ſi ſuſtinuero] i. à peccatis me vinci
permiſero, ſi locũ diabolo dedero, niſi culpis reſtitero, [infernus domus mea eſt] i. in inferno
laborabor. Eſt itaq; ſuſtinẽtia vitioſa, qua quis patitur præualere peccatum. Vnde angelo, i. epi
Apoca.2. ſcopo Epheſi Eccleſiæ ſcribit Ioannes: Non potes ſuſtinere malos. [In tenebris ſtraui lectu-
lum meum] Lectulus noſter, eſt contẽplatio diuinorũ ſeu pax mentis in Deo. ſed & pœnitẽ-
tia eſt lectus doloris. Hinc Canticorũ 1. dicit: Lectulus noſter floridus, & in lectulo meo per
noctes quæſiui quẽ diligit anima mea. Hic lectulus nũc in tenebris ſternitur ac paratur: quia
contẽplatio vitæ huius, & ænigmatica eſt atq; obſcura, multis quoq; aduerſitatibus ac defe-
1.Cor.13. ctibus mixta, dicẽte Apoſtolo: Videmus nunc p ſpeculũ in ænigmate. [Putredini] i. carnali
concupiſcẽtiæ [dixi, Pater meus es, mater mea] Concupiſcẽtia enĩ parẽtum, conceptioni no
ſtræ nõ defuit, quãuis p bona ſacramẽti cõmixtio cõiugalis honeſtet, atq; à culpa aliquã præſer-
uetur. [& ſoror mea vermibus] i. peccatis carnalibus, immũdis ac putridis, quæ ex concupi
ſcẽtia oriunt. Iſtud tñ ſecundũ præcedẽtis articuli expoſitionẽ quilibet noſtrũ dicere poteſt
& debet, humiliãdo ſeipſum ex cõſideratiõe ppriæ originis ac finitionis. Si enĩ penſemus ex
q̃ immunda materia in vtero matris ſumus concepti, formati, nutriti, & demũ in qualẽ pu-
tredinẽ, vermiumq; congeriẽ reſoluemur, habemus maximã cauſam humiliãdi ac vilipen-
dendi noſipſos, pſertimq; ſpernẽdi carnẽ noſtrã, ne eã aut alterius carnaliter diligamus. [Vbi
eſt ergo nunc pſtolatio mea?] i. nõ aliud ſumme aut finaliter pſtolor, niſi te, o Deus ſummũ
Pſal. 72. & incõmutabile bonum. Quid enĩ mihi eſt in cælo, & à te qd volui ſup terrã, niſi tuipſe & te-
Thre.3. ipſum o Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternũ? De quo ait feruẽs amator: Pars mea
dñs, dixit anima mea, ppterea expectabo eũ. Itemq; Pſal. 38. Et nũc quæ eſt expectatio mea?
nõne dñs? [& patiẽtiã meã quis cõſiderat?] O ſi attẽderemus, q̃ pleniſſime Deus omnis bona
noſtra cõſiderat, q̃ libẽter patiẽtes nos videt, q̃ paratus eſt noſtrã patientiã æternaliter coro-
nare, vigilãtius inſiſteremus virtutibus, & patiẽtiores eſſemus. [In pfundiſſimũ infernũ de-
ſcẽdet anima mea,] nũc quotidie anima nr̃a cũ omĩbus ſuis ſuperioribus viribus & actibus in
infernũ deſcẽdat, p cõſiderationẽ, deteſtationẽ, & frequentẽ memoriã infernaliũ tormẽtorũ,
ne poſtea cũ corpore & anima omĩbuſq; nr̃is peccatis corruamus in eũ. Poſtremo ex verbis
huius capituli ſumpta eſt lectio pro defunctis, quæ incipit: Spũs meus attenuabit. Itaq; ani-
ma in Purgatorio conſtituta fatetur: [Spiritus meus] i. intellectus ſeu mens [attenuabitur]
ſubtiliꝰ cõſiderãdo diuina, cũ fuero à pœnis iſtis erepta, ſeu aliquo earũ releuamine mihi cõ
ceſſo. Magnitudo quippe pœnarum, conſiderationis & contẽplationis impedit ſubtilitatẽ.
[Dies mei] quibus hic puniar, [breuiabunt.] Certa eſt enĩ q tandẽ eripiet à pœnis atq; ſal-
uabitur. [& ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum,] i. interim non alium habeo locum ſiue la-
tibulum, niſi hoc pœnale receptaculum quo affligor, nec aliquid rerum terrenarũ poſſideo.
Quomodo autem tali loco Purgatorij & inferni, conueniat nomen ratioq; ſepulchri, di-
Lucæ 16. ctum eſt ſupra. Nam & diues epulo fertur ſepultus in inferno. [Non peccaui] i. in peccato fi
naliter non permanſi, immo pœnitui, iuxta quem ſenſum accipi poteſt illud primæ Ioan-
nis tertio capite: Qui natus eſt ex Deo, non peccat. [& in amaritudinibus] Purgatoriarũ pœ
narum [moratẽ oculus meus] interior, quouſq; pro vniuerſis & ſingulis meis peccatis ſeu de-
bitis fuerit ſatisfactum. [Libera me] de pœnis his, [& pone me iuxta te] in regno iucundi-
tatis ac ſecuritatis æternæ, quod anima talis vehementiſſime cupit, vt ſæpius tactum eſt. [&
cuiuſuis manus pugnet cõtra me] id eſt, tunc nullius impugnationẽ non timebo. Nõ enim
hoc dicit quaſi beati impugnent ab aliquo, qui omnino impaſſibiles atq; ſecuri ſunt, ſed quia
Apoc.12. lædi nullatenus poſſunt. Veruntamen inter angelos bonos & malos ponitur pugna in Apo-
Dani.10. calypſi ac Daniele, quæ tamen angelis ſanctis nullam vnquam moleſtiam infert. [Dies mei
tranſierunt,] id eſt, tempus quo potui me iuuare ac promereri, finitum eſt. Ideo aliorũ pre-
cor ſuffragia. [Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt] Licet enim anima in Purgatorio maneat
Deo habitualiter inceſſanter vnita per charitatẽ quam nunquã amittit, nihilominus impel
lente pœnarum acerbitate, cogitationes habet multiformiter diſcurrentes. [torquentes cor
meum] id eſt, voluntatẽ, quæ ex talibus cogitationibus & apphenſis per eas non parum af-
fligitur. [Noctem verterunt in diem,] quia iuxta ſenſum ptactum, cogitationes illæ propter
amaritudines ſibi annexas animam ſæpe ſic obruunt & quaſi obſcurant, veritatis contem-
plationem impediẽdo, vt ipſa anima inter noctem & diem, id eſt, inter verum & falſum, ſeu
bonum & malum, vix queat diſcernere, immo vnam horam iudicet multos annos, [& rur-
ſum poſt tenebras,] i. pœnas Purgatorij, in quo eſt carẽtia lucis gloriæ ſeu etiam luminis ex-
terioris, quantum ad conſolationem & copiam, caligo quoq; in iudicando & cognoſcen-
do, præſertim reſpectu cognitionis in patria, [ſpero lucem] gloriæ ſeu viſionis beatæ, immo
Deum lucẽ æternã, immẽſam, fontalẽ, in cuius certiſſima expectatione & ſpe anima eſt talis.

[Si

[Si ſuſtinuero] pœnas has, quas me ferre oportet, i. quãuis eas ꝑtulero, tamẽ [infernus domus mea eſt] i. purgatoriũ interim manet habitaculum meũ, quouſq; plene fuero emundata. Quod aũt infernus qñq; ꝓ purgatorio accipiat, præhabitũ eſt. Nam & in Miſſa oramus, Libera animas fideliũ defunctoꝝ de pœnis inferni, i. Purgatorij. [In tenebris ſtraui lectulũ meũ] i. in mũdo & corpore viuẽs, peccãdo ꝑparaui mihi hũc locũ doloris, in quo velut in lectulo teneor & pœnoſe qeſco. [Putredini dixi, pr̃ me⁹ es, mater mea, & ſoror mea vermib⁹.] Hoc anima in ꝑſona defuncti ſeu ex parte cõpoſiti dicere poteſt, iuxta expoſitiões inductas. Vel ideo dicit hoc, qa in vili & putrido loco ſic coarctatur, vt quaſi affinitatem cum eo contrahere videat. Vermes quoq;, remorſus conſciẽtiæ intelligi poſſunt, iuxta illud Eſa. 66. Vermis eoꝝ non morief. [Vbi eſt ergo nunc ꝑſtolatio mea?] vtiq; in cælo empyreo. Lectio autẽ ſic terminat, & patiẽtia mea, tu es dñe Deus meus. Deus nẽpe patiẽtia animæ eſt, qa patiẽtiæ dator & cauſa eſt, finis ac ratio. Vel patiẽtia, i. bonum ꝓpter qd oĩa lõganimiter ſuſtinet, ſeu præmiũ obiectiue, patiẽter expectatũ. Vnde ait Pſal. 70. Qm̃ tu es patiẽtia mea dñe, dñe ſpes mea. Et alibi: Deo ſubiecta eſto anima mea, qm̃ ab ipſo patiẽtia mea. Patiẽtia aũt ꝓprie virtus eſt, triſtitiam moderans, ne inordinata ſeu exceſſiua conſiſtat. Pſal. 61.

¶ Elucidatio Cap. 18. Reſpondens aũt Baldath Suhites, dixit: Art. 41.

SApientes & magni in oculis ꝓprijs, deſpectũ ſui nõ ferunt: & increpãti veraciter duriora reſpondẽt mendaciter. Hinc Baldath ſecũdo obijciẽs, primoq; replicans cõtra Iob, eum de multis redarguit. [Reſpondens aũt Baldath Suhites, dixit: Vſq; ad quẽ finẽ verba iactabis?] i. quãdiu vana & friuola iactanter atq; procaciter loqueris, quouſq; ſermonẽ inutilem & pompoſum nõ finis? Hoc eſt qd in Actis Epicurei & Stoici philoſophi dixiſſe legũtur ad Paulũ: Quid vult ſeminiuerbi⁹ hic dicere? id qđ ſuprà ꝑtulit Baldath, dicẽdo: Vſq; qđ loquentia talia? & ſpũs multiplex oris tui? [intellige prius] i. proprioꝝ verboꝝ inſuperq; noſtroꝝ ſenſum attẽde, [& ſic loquamur] cõferẽdo & diſputãdo ad inuicẽ, in q notat B. Iob de magna inſipiẽtia, & ꝙ tã paſſionate loquat, ꝙ nec ſeipſum nec cõdiſputãtes itelligat, ſicut de qbuſdã philoſophis Ariſtoteles ſcribit, ꝙ ꝓpriã voce non intelligebãt. [Quare reputati ſumus vt iumenta] i. cur reputas & contẽnis nos, ac ſi bruta eſſemus, quia dixiſti præcedenti Capit. non inueniam in vobis vllum ſapiẽtem? [& ſorduimus corã te?] i. viles nos æſtimas tanq̃ inſipientes atq; iniuſtos. Per ſapiẽtiam etenim & virtutem homo ꝑæcipue nobilitat, ornatur, atq; à brutis diſtinguitur. Propter quod de nõ intelligẽte beneficia Dei fertur Pſal. 48. Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumẽtis inſipiẽtibus. [Quid perdis animã tuam in furore tuo?] i. inſipiẽter periculoſeq; agis, ꝙ animã tuã ita dãnationi exponis, ex furore paſſionũ falſa atq; ſacrilega cõtra Deũ & nos ꝓferendo. Nam ſuprà dixiſti: Non parcã ori meo. Et rurſus: Caligauit ad indignationẽ ocul⁹ meus. Porro in verbis his Baldath rꝑhẽdit B. Iob in qnq; circa verba quæ dixit: Primo, ꝙ valde fuerit promptulus ad loquẽdum, cõtra quod Prouerb. 29. dicit: Vidiſti aliquẽ velocẽ ad loquẽdum? Stultitia magis ſperãda eſt, q̃ illius correctio. Et Iaco. 1. Sit oĩs homo velox ad audiẽdum, tardus aũt ad loquẽdum. Secũdo, ꝙ pri⁹ rñderit q̃ cõplete colloquẽtẽ audiret, cõtra qđ ait ſcriptura: Qui prius rñdet q̃ audiat, ſtultũ ſe eſſe demõſtrat & cõfuſiõe dignũ. Tertio, ꝙ colloquentẽ ſpernat & exprobret, iuxta illud Eccleſiaſtis 1. In multa ſapiẽtia multa indignatio. Nã qui ſapiẽtes ſe reputãt, cõtradicentibus indignant, & dura profant, ſecundũ illud Prouerb. 11. Vbi fuerit ſupbia, ibi erit & contumelia. Quarto, ꝙ ex impetu paſſiõis locutus ſit, qđ inſipiẽtiæ eſt, ꝓut Prouerb. 12. ſcribit: Fatuus ſtatim indicat irã ſuã. Quinto, ꝙ verba ſua iefficacia ſint ad ꝑſuadẽdũ intentũ, ideoq; infructuoſe verba iactet ſeu ſpargat, quẽadmodũ Eccleſiaſtes 10. dicit: Stultus verba multiplicat. quo cõtra Salomon ꝓteſtat: Precioſi ſpũs, vir eruditus: qa videlicet eruditi viri eſt, ſentẽtioſa verba ꝓferre, q̃ auro precioſiora cẽſent. Præterea qđ dicit, Vſq; ad quẽ finẽ verba iactabis, de duplici poteſt fine exponi, ſecundũ Albertũ. Primo, de fine duratiõis. Sicq; ſenſus eſt, ꝙ ſine mẽſura effundit loquelã, quẽadmodũ ſcriptũ eſt: Stultus in loquẽdo nõ poteſt cohibere ſpm̃ ſuũ. Secũdo, de fine intẽtionis, eritq; ſenſus, ꝙ infructuoſe loquat, eo ꝙ ꝑ verba ſua nihil cõcludat aut cõſequat. Iactator equidẽ ſapiẽtiam quam nõ habet, vſurpat ſeu monſtrat. [Nunqd ꝓpter te derelinquet terra, & trãsferẽtur rupes de loco ſuo?] Hoc ad literã ſic exponendũ opinor: Tam ſupbe & magnifice loqueris, ita te erigis & alios deprimis, ac ſi te pereunte aut redarguto, tota terra & habitãtes in ea, eſſent mox perituri, rupes quoq; trãsferendæ eſſent de ꝓprijs locis. Iuxta hunc modũ ſolemus dicere his, quos ad vitã hortamur clauſtralem, q dicunt: Nunqd oẽs poſſunt fieri religioſi ſeu monachi? quis negocia mũdi tractaret? qs de neceſſarijs ꝓuideret? qs generationẽ cõtinuaret? hoꝝ inquã cuilibet dicimus, Nunquid ꝓpter te mũdus peribit, aut gñatio deſinet? Ita ait iã Baldath: Nunqd ꝓpter te &c. Hoc eſt, nimis extollis reputasq; teipſum, quẽadmodũ Nume. 16. Moſes ait qbuſdã: Nimis erigimini filij Leui. Porro Thomas & Albertus ꝑ terrã & rupes, intelligũt certas, firmas ac ſolidas veritates ſiue ſentẽtias. q. d. Baldath: Nunqd o Iob, ob te & vigore diſputatiõis tuæ, derelinquen-

Marginal notes: Eſa. 66. — Act. 17. — Iob 8. — Prou. 18. — Prou. 17. — Albertus. — Prou. 29. — Thomas. — Albertus.

quent à ſuis tentoribus ſolidæ antiquoꝝ ſentētiæ de ꝓuidentia Dei, ꝙ ſ. nullus affligiť pœna à Deo, niſi pro ꝓpria culpa: quod cōſequenter ꝑ viribus ꝓbat. [nōne lux] i. proſperitas ſeu opulentia atq; iucunditas, [impij extinguet] i. peribit, nec ſplendebit flamma ignis eius:] Per ignē amor exprimiť, cuius flamma eſt deſideriū æſtuans. Ignis vero prauoꝝ, eſt improbus amor ſui, qui eſt amor priuatus ad ſe reflexus, omniū vitioꝝ origo, eiuſq; flāma eſt intenſa affectio ꝓprij boni, delectabilis, vtilis aut honeſti vere vel apparēter. Baldath ergo vult dicere, ꝙ impioꝝ, quibus debeť aduerſitas, cito trāſibit ꝓſperitas: deſideriū quoq; eoꝝ non ſplendebit ſiue florebit ſortiēdo effectū, ſed euaneſcet: ꝙ quāuis ſit veꝝ, referēdo hoc ad celerem finē vitæ ꝓſentis, in quo cito peribit omnis vitioſoꝝ ꝓſperitas, tamē ſecundū intentionem ipſius Baldath, nō ſemꝑ verificať, cū videamus impios in vita hac ꝓſperari, deliciari, & aliquādo diutius viuere iuſtis, qbus & multa cōtingunt aduerſa. Interdū tñ accidit, ſicut Baldath intēdit. Hinc Prouerb. 13. diciť: Lux iuſtoꝝ lætificat, lucerna aūt impioꝝ extinguet. Al-
Albertus. Ariſtotel. bertus quoq; hic ait: Flāma (ſecundū Ariſtotelē) eſt fumus ſuccēſus, & ſignificat ꝓſperitatem, quæ ex auaritia & libidine cōgregať. [lux obtenebreſcet in tabernaculo eius] i. ꝓſperitas domeſticoꝝ & habitaculi ſui, ſimul cū ipſo deficiet, & in aduerſitate mutabiť. [& lucerna quæ ſuꝑ eum eſt] i. claritas ſuæ famæ [extinguet,] i. ita ꝙ vilis & miſer dicet, qui paulo ante erat famoſus & inclytus, iuxta quē ſenſum Salomon Prouer. 10. loquiť: Memoria iuſti cū laude, nomē impioꝝ putreſcet. Et Dauid regi ꝓmiſerat Deus, ꝙ daret ei lucernā in Hieruſalē, ſicut
2. Paral. 21. in lib. Reg. frequēter habeť. E contra demū de forti muliere Prouer. 31. diciť: Nō extinguetur in nocte lucerna eius. [Arctabunť greſſus virtutis eius] i. ꝓceſſus & opa ſuæ potentiæ reſtringentur ꝑ aduerſitatē, infirmitatē, obſtacula. Hoc dicit cōtra Iob, quia ſuperius dixit Deo: Poſuiſti in neruo pedem meum. Sic Deus arctauit greſſus Pharaonis, filios Iſrael perſequentis. [& præcipitabit eum conſiliū ſuum] i. erranti conſilio credet, falletur, & à fine impedietur
1. Reg. 17. intento. Deus eñ frequēter infatuat conſilia impioꝝ, ſicut ipſius Achitophel, & de iniuſtis Prouerb. 1. induciť: Comedēt fructus viæ ſuæ, ſuiſq; cōſilijs ſaturabunť. Talibus loquiť Deus
Eſa. 30. Iob 5. per Eſaiam: Væ filij deſertores, vt faceretis conſiliū, & non ex me: vt adderetis peccatū ſuper peccatum, & os meū non interrogaſtis. Iſtud ſuperius dictum pleniuſq; expoſitum eſt, vbi habeť: Deus apꝑhendit ſapientes in aſtutia eoꝝ, & cōſilium prauoꝝ diſſipat. [Immiſit enim in rete] id eſt, capturam diaboli, ſcilicet in peccatum, [pedes ſuos] i. affectus & vitæ ꝓceſſus implicando ſe vitijs. Propter quod ad veram proſperitatem tendere impeditur, ſecundum
1. Tim. 6. illud Prouerb. 5. Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus peccatoꝝ ſuoꝝ conſtringetur. Sic de diuitibus & auaris ait Apoſtolus: Qui volunt diuites fieri, Incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & deſideria multa vana & inutilia, & q̄ mergūt hominē in interitū & perditionem. Sed tale rete non incidunt oculati, veraciter ſapientes, qui norunt aſtutias ſatanæ, iugiterq; ad Deum confugiunt. Vnde Prouerb. 1. aſſeritur: Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatoꝝ. [& in maculis eius] id eſt, peccati immundītijs [ambulat] perſeuerando in malis,
2. Tim. 3. & de vno peccato in aliud corruendo, quemadmodū Timotheo ſcribit Apoſtolus: Mali homines proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes. Nam & vnum peccatum niſi per pœnitentiam deleatur, pondere ſuo mox trahit ad aliud, iuxta illud Eccleſiaſt. 5. Peccator
Sopho. 1. adijciet ad peccādum. De talibus dominus per Sophoniam teſtatur: Viſitabo ſuꝑ viros defixos in fæcibus ſuis. [Tenebitur planta illius laqueo] Per plantam quæ eſt infimū pedis, intelligitur terrenus affectus, quo homo infimis carnalibus adhæret, qui laqueo teneť] id eſt, fraude diaboli retrahit mentem à Deo, & figit in vitio. Laqueus quoq; conſuetudo peccandi, tentatio inimici, & qcqd à Deo mentem directe elongat, de quo habetur in Pſal. 123. Ani-
Pſal. 90. ma noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venātium. Et: Ipſe liberabit me de laqueo venantium. Deniq; ſecundum Auguſtinū, in medio laqueoꝝ ambulamus, quibus ſi plāta ſeu actio noſtra innectať, à progreſſu ad beatitudinē detineť ſeu impediť. [& exardeſcet cōtra eū,] i. cōtra ipſius ſalutē feruebit in eo [ſitis] i. ardens peccādi affectus. Quāto eñ quis diutius peccatis ſe ingerit, tanto plus delectat eum peccare, quantum in ſe eſt. Propter quod Abacuc de
Abac. 2. impio ait: Dilatat quaſi infernus animam ſuam, & non implebitur. [Abſcondita eſt in terra pedica eius.] Pedica eſt inſtrumentum capiendi per pedes animalia ſub terra abſcōdita. Diciť quoq; catena ſeu vinculum pedum. Itaq; in terra abſcondita eſt pedica eius, i. in terrenis & rebus carnalibus latet cauſa ſeu laqueus decipiēs impium, dum bono in rebus caducis inuento afficitur & lætať, atq; à Deo auertiť. Hi ſunt quos auaritia decipit, & libido ſiue elatio. Vnde ſubiungitur: [& decipula illius ſuper ſemitā.] Decipula eſt inſtrumentum decipiēdi vel capiēdi, ꝑ quam cauſa alliciens ad peccatum exprimiť, quæ ſuꝑ ſemitam abſcōditur, i. in rebus quibus homo quotidie vtitur, & ꝑ quas velut per ſemitam graditur, occultatur. In rebus enim creatis aliquid bonitatis, deſiderabilitatis, delicioſitatiſq; eſt, ſed virtuoſi talibus bene vtuntur, referēdo hæc ad gloriam creatoris, vtendo eis ſecundum voluntatem ipſius tanq̄ medijs ad finem. Vitioſi vero talibus quaſi vltimo fini inhærēt, & plus afficiuntur ac dele

ctan-

ſtantur in eis,ꝙ̄ in vero,pfecto,immēſo, ſupeſſentialiq́ꝫ bono:ideo decipiunt. Hoc eſt ꝙ Sa-
piētiæ 14.ſcribit:Creaturæ Dei in odiū ſactæ ſunt, & in tētationē hominū, & in muſcipulam
pedibus inſipiētium.De talibus conqueritur dn̄s Hiere.2.Quid inuenerunt patres veſtri in me
iniquitatis,quia elongauerūt à me,& ambulauerūt poſt vanitatē,& vani facti ſunt? Itemq́ꝫ
Duo,inqt,mala fecit populus meus:Me dereliquerūt fontē aquæ viuæ, & foderūt ſibi ciſter
nas diſſipatas,quæ cōtinere nō valēt aq̄s.Creaturæ itaqꝫ fallūt peccātē obiectaliter,materiali-
ter,ſeu occaſionaliter,mouēdo ipſius rationē ſeu appetitū. Peccās vero fallit ſeipſum,quaſi
efficienter,dum ratio eius cōſentit illicito.Peccatū aūt decipit eū,formaliter mentē cæcādo,iu
xta illud Prou.14.Stultis illudit peccatū.[vndiqꝫ terrebūt eū formidines] q̄a timebit ſibi acci
dere quod meruit,& quod alijs intulit,ſibi inferri pauidus ſuſpicatur.Hoc ſupra iam dictū eſt Iob 15.
plenius atqꝫ expoſitū,vbi habetur:Sonitus terroris ſemp in auribus impij,& cū pax ſit,ille inſi-
dias ſuſpicatur.cōtra quod Prouerb.3.dicitur:Ne paueas repētino terrore.Hinc habitāti in adiu
torio altiſſimi fertur in Pſal.90.Non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante in die &c.
[& inuoluēt pedes eius] Cum em̄ quis plurimū metuit, nō audet ad quælibet loca accederet
atqꝫ ab actib' diuerſis retrahitur, ſuſpicās ſibi vndiqꝫ imminere periculū,ſicq́ꝫ tam corporales
ꝙ̄ ſpirituales ipſius pedes formidinibus inuoluunt, quia à liberis progreſſibus impediūtur,
quemadmodū in lib. Iudic.filij Beniamin ſediſſe legunt in petra Remmon.Deniqꝫ paſſio ti- Iudic.26.
moris,ſi ſit multū intenſa,impedit hominē à curſu & motu, & nonnunq̄ quaſi immobilem
reddit. [Attenuetur fame robur eius] i. fortitudo impij per eſuriem debilitetur, [& inedia inua-
dat coſtas illius] i.paupertas eum ſic maceret,ꝙ coſtæ eius appareāt.[Deuoret pulchritudinem
cutis eius] i.ad deformitatē eum pducat. Fames em̄ pallorē maciemq́ꝫ inducit.[& conſumat
brachia eius primogenita mors] i.intēpeſtiua ſiue anticipans,qua quis ante naturalem ter-
minum moritur. Vel primogenita mors vocatur,quæ ex peccato ſequuta eſt, iuxta illud Sapiæ 1.
Deus mortē non fecit,iniuſtitia aūt acquiſitio mortis eſt. Impij vero manibus & verbis ac-
cerſierunt illam.[Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius,] i.ſpes quā habuit in rebus atqꝫ do
meſticis,pereat.Similiter ſpes domeſticorum eius.In omnibus his tangit beatum Iob, cui iſta
pro magna parte iam acciderunt. [& calcet ſup eum quaſi rex interitus] i. languor & mors
eum omnino potēter opprimāt ſiue deijciant,ſicut rex pauperem calcat.[Habitent in taber
naculo eius ſocij illius qui non eſt] i.ſocij eius qui obijt, occupēt domū eius, eo iam mortuo.
[adſpergatur in tabernaculo eius ſulfur] i.fœtidus odor, qui in domibus mortuorū ſpargi ſo-
lebat in ſignum mœroris,vt dicitur.& hæc duo ad aduerſitatē pertinēt,inquantum cōſequun
tur ad mortē,& priuationes ſunt bonorum, quæ aliquando habebat qui obijt. Vnde quidam
expoſitionē Thomæ hic reprobās,deficit.[deorſum radices eius ſiccentur] i.quæ plantauit,
radicitus areſcant.Quidam tamē per radices filios & nepotes intelligunt.[ſurſum aūt attera
tur meſſis eius] i.fructus,qui iam ad maturitatē venerunt. Talia filijs Iſrael ,ppter eorum con-
tigiſſe peccata, in Ioele, Aggæo, & alibi legitur.[Memoria illi' pereat de terra] i.nec in ho- Ioelis 1.2.
minū recordatione pmaneat,ſaltē quoad præconiū aliquod.[& non celebretur nomen eius in Aggæi 2.
plateis] id eſt,fama eius non ſit in hominū communitate ſolennis. Cum enī in plateis homi
nes confluant,addidit, in plateis.Quocirca ſcribit Albertus:Platea dicitur à Græco platon,
quod latine dr latū. Vnde vult dicere,ꝙ in latitudinibus populi memoriale impij non cele-
bretur,ſicut in geſtis Romanorum deſcribitur,ꝙ cum Domitianus Imp.à ſenatu occideretur,præce-
ptum eſt, vt nomen infauſtum e lignis atqꝫ lapidibus eraderetur. Huic conſonat illud Pro-
uerbiorum 10.quod allegatum interdum eſt: Memoria iuſti cum laudibus, nomē impiorum
putreſcet, videlicet quo ad famæ claritatē:alioquin ſicut optimi, ita & peſſimi manent in
memorijs hominum.[Expellet eum] Deus [de luce] vitæ ac proſperitatis,[* ad tenebras] * in
aduerſitatis ac mortis & damnationis,ſecundū illud in Euangelio:Seruum inutilem proij- Matt.25.
cite in tenebras exteriores.[& de orbe transferet eum] id eſt,de ſeculo iſto tollet eum,omni-
no proijciens ipſum in triſtiſſimū orbē inferni,iuxta quod Eſaias dicit impio:In infernum Eſa.14.
detraheris ad fundamenta laci.Hinc Iſaac Iudæus philoſophus,in libro diffinitionum ſecun-
dum Stoicos loquens:Impius,inquit,deprimetur ſub orbe triſti,& ardebit ibi in igne magno.
[non erit ſemen eius, neqꝫ progenies in populo ſuo] i. filij & poſteri eius peribunt.[nec vllæ
reliquiæ in regionibus eius] i.nulli de eius ſemine ſuperſtites pmanebunt.Hoc interdū cor-
poraliter ita fit,ſicut & in libris Regum legunt quidā decē tribuum reges cū tota ſua proge 3.Reg.16.
nie, quantū ad eos qui maſculini fuerant ſexus, ob ſua peccata Deo iubēte occiſi.Spiritaliter 4.Reg.10.
autem verius eſt,ꝙ omnes qui eius ſequunt malitiam,ſpiritaliter pereunt & damnantur.Sic &
in Pſal.1.habetur:Semen impiorum peribit.Item in Eſaia:Non cōſurget in æternum ſemen Eſa.14.
peſſimorum.[in die eius] i.die ſuæ punitionis à Deo,[ſtupebant nouiſſimi] inferiores ſiue vul-
gares,de tāta impij plagatione mirātes:[& primos] i.ſuperiores [inuadet horror,] q̄a time-
būt ne ſimile q̄d accidat eis:& q̄m naturale eſt homini, viſis ſeu cognitis rebus magnis,miris
atqꝫ inſolitis,expaueſcere.Poſtremo Baldath q̄ſi epilogās, ſubdit: [Hæc ſunt ergo taberna-
cula

cula iniqui] i.ita contingit iniuſtis, vt dixi,& tabernacula p̄ſato modo pereuntia ꝑtinēt ad
iniquos. [& iſte locus eius] i.ad p̄dictum locū terminumq́ pœnalē ac miſerum ducit,[qui
ignorat Deum] ignorātia oppoſita ſciētiæ Dei formatæ ac practicæ, qua quis noſcit Deum
non nuda notitia aut fide informi,ſed cognitiōe ornata per actus bonos & charitatē,de qua
1.Ioan.2. notitia ſcriptum eſt:In hoc ſcimus qm̄ cognouimus Deum,ſi mādata eius obſeruamus:q di
cit ſe noſſe Deum,& mādata eius nō ſeruat,mēdax eſt.Hinc om̄is malus dicit ignorās,i.hac
practica ac formata ſciētia carēs,& etiā qm̄ precādo iudicat falſe.Eluceſcit aūt ex præindu-
ctis,ꝙ argumētatio Baldath ſit prorſus inualida ad probādum ꝓpoſitum,vtpote ꝙ aduer-
ſitates nō accidāt homini,niſi ꝓpter eius peccata:cum p̄ſatæ aduerſitates non iniuſtis dunta-
xat,ſed & iuſtis frequenter eueniāt. Immo martyres ſancti in vita & morte duriſſime paſſi
ſunt,& corpora quorundam prohibebantur ſepeliri ac honorari.

¶De tropologico eiuſdem capituli intellectu. Art.42.

PER amicos B. Iob, fallaciter iuſtos atq; in proprijs oculis ſapiētes intelligi, dictum eſt
ſæpe:qui cum ſpiritali ſuꝑbia pleni ſunt,increpationes iuſtas & charitatiuas non ſuſti-
nent:ſed increpati,duriora reſpondēt,calumniant, increpātemq́ criminant,dicētes ad illū,
q̄d Baldath dixit ad Iob: [Vſq; ad quē finē verba iactabis?] Cū em̄ tales ſibijpſis in ſeipſis cō
placeāt,tanquā ſapientes & iuſti,quicquid contra eos profertur, inane, ventoſum, iactato-
rium ac friuolum opinantur, eloquentē quoque, inconſiderate & ruditer loquentem affir-
mant, iuxta quod ſubdunt: [Intellige prius] verba mea & meæ dignitatem perſonæ, [& ſic
loquamur.] Nempe cum ſuo ingenio nimis confidant,contradictores ſuos,eorum quæ di-
cuntur,intelligētiam non habere teſtant. Præterea quidam ſunt garruli, qui ipſa loquacita-
te paſcuntur:& conferentes ſeu diſputantes cum aliquo, ita ſuis intenti ſunt verbis & phan-
taſijs,ꝙ colloquentis non aduertunt intelliguntq́ ſermones, ſed ſemper ad verba propria
reflectunt,quibus dicendum eſt:Intelligite prius,& ſic loquamur.niſi enim colloquentes ſe
mutuo intelligant,inutiliter confabulantur. Hinc Eccleſiaſtici 32. habetur: Vbi non eſt au-
ditus,non effundas ſermonem.Et item:Audi tacens,& pro reuerentia accedet tibi gratia bo
na.Inſuper tales,quoniā apud ſe magni ſunt,ab alijs quoq; ſapiētes & magni cupiunt repu-
tari.ꝙ ſi quis humiliauerit eos,conquerunt ſe deſpici,dicentes quod ſequitur: [Quare repu-
tati ſumus vt iumenta,& ſorduimus coram te?] Porro qui vere eſt humilis,qui in ſuo læta-
tur deſpectu,quantumlibet deprimat, maiori humiliatione dignum ſe arbitrat,ſeu propter
illata aduerſa non indignat.Præterea magni in ꝓprio corde,dum corripiunt,corripientē ex
impetu impatientiæ,non ex charitatis feruore loqui exiſtimant, dicentes ſubiuncta: [Quid
perdis animam tuam in furore tuo?] Itaq; furor hominis,perditio eſt ipſius.Ideo manſue-
te agamus,iuxta illud Eccleſiaſtici 3. Fili, in manſuetudine opera tua ꝑfice, & ſuper homi-
num gloriā diligeris. Furor quoq; reddit hominem alijs intolerabilem & inclemētē, ſecun
dum quod Prouerbioꝝ 27. fertur:Ira non habet miſericordiam,nec erumpēs furor:& im
petum concitati ſpiritus ferre quis poterit? [Nonne lux impij extinguetur?] Naturale enim
lumen rationis per peccatum excæcatur,quāuis non prorſus tollatur. Teſte ſiquidem bea-
tiſſimo ac diuino Dionyſio, peccatum naturalia non auſert, ſed inficit. Potiſſime autem in
Eccēs 9. inferno lux iſta obruit,cum Eccleſiaſtes dicat:Nec ratio nec ſapiētia nec ſcientia erunt apud
inferos,quo tu properas.Deniq; lux impij extinguet,id eſt,omnis honor,fama,proſperitas,
gloria eius peribit,ſicut in Pſalmo 36.de impijs ſcriptum eſt:Tanquā fœnum velociter are-
ſcent, & tanquā olera herbarum cito decident. [Nec ſplendebit flamma ignis eius.] Flam-
ma ignis impij,i.feruor ſui carnalis ac vitioſi amoris,coram Deo nō ſolum nō ſplendet, ſed
2.Tim.3. tetra ac fœtida eſt atq; damnanda. Propter quod ad Timotheum ait Apoſtolus: In nouiſ-
ſimis temporibus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi,
elati,voluptatum amatores magis quàm Dei. Hanc igitur ꝑ aquam ſapientiæ ſalutaris pe-
nitus extinguamus: quod, agente Spirituſancto, completur, iuxta quod Eſaiæ 4. indu-
citur: Protectio erit in vmbraculum diei ab æſtu, & in abſconſionem à turbine & à pluuia.
[Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius:] quia quanto plus peccat,tanto lux animæ eius,in
ſuo corpore infelicius offuſcatur. [Arctabuntur greſſus virtutis eius.] Quamuis via ſalutis
ſit arcta,id eſt,ardua ſiue difficilis, charitas tamen ſpiritaliter extat latiſſima: quoniam ad
omnes & vſq; inimicos protenditur,omnesq́; complectitur. Hinc quanto quis in charitate
& gratia amplius creſcit,eo greſſus animæ eius plus extendūtur. Propter quod ſcriptum eſt
Pſal.30. Pſalmo 118. Ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquiſiui. Itemq́; Statuiſti in lo-
Pſal.118. co ſpatioſo pedes meos. Et:Latum mandatum tuum nimis. Impius ergo, quoniam expers
eſt charitatis infuſæ, nec quærit quæ Chriſti ſunt, ſed ſeipſum, hinc greſſus eius arctantur,
dum ad ipſum iugiter reflectuntur. Poſtremo, in inferno claudetur, & greſſus eius pœnaliſ-
ſime arctabuntur, ita vt nunquam egredi queat. Immiſit enim in rete pedes ſuos.Non impli
cemus nos laqueo inimici, vinculo peccati, ſagenæ diaboli, vt agunt iniqui, de quibus ad
Timo-

Timotheum ſcribit Apoſtolus: Reſipiſcant à laqueis diaboli, à quo captiui tenenſ ad ipſius 2. Tim. 2.
voluntatem. [Attenuet fame robur eius.] Iſta atq; ſequētia non imprecādo malum ſeu ma-
ledicēdo, ſed prædicendo: ſeu zelo iuſtitiæ, non liuore vindictæ, promunſ. Robur aūt homi-
nis, eſt ratio eius, quæ fame attenuaſ, dum ſpiritaliter non cibatur pane vitæ & intellectus,
actione virtutum, diuinoꝝ infuſione chariſmatum. [& inedia] i. gratiaꝝ carētia, quæ eſt ſpi
ritalis & maxima vitæ huiu' paupertas, [inuadat coſtas illius] i. interiores ſenſus ipſius, dū
ſpiritaliter nō fouenſ nec roborant. Quemadmodum autem coſtæ viſcera conſtringunt, vt
earum ſoliditate muniant, quæ intrinſecus latent: ſic ſenſus interni interius latentes, conte-
gunt cogitatus: qui niſi ꝑ gratiā gubernenſ, ꝓfata conſumunſ inedia, quia deficiunt. [Deuo
ret] inedia iſta [pulchritudinē cutis eius] i. exterioris cōuerſatiōis decorē, qua quis exēpla-
ris efficit: qui ſi gratiā perdat, inexemplaris iam reddiſ. [& conſumat brachia] i. opera [illi-
us, primogenita mors] i. ſuꝑbia oīm vitioꝝ origo. Vñ veriſſime dr̄: Sola ſuꝑbia deſtruit oīa, Tob. 4.
ſi comiteſ. In ipſa eñ initium ſumpſit omnis ꝑditio. Idcirco opa hominis ipſa conſumit, i.
coram Deo mortua ſeu immeritoria facit. Præterea cum peccatum, animæ mors vocetur,
rite primogenita mors, ſuꝑbia appellaſ, quæ in cælo ſumpſit exordium ante aliud omne pec
catum. [calcet ſuper eum, quaſi rex interitus] i. diabolus ſeu conſuetudo iniqua, cui vitioſus
prorſus ſubijcit: quia (vt ait in 2. ſua Epiſtola Petrus) iniqui, ſerui ſunt corruptiōis. A quo 2. Pet. 2.
eñ quis victus eſt, huius & ſeruus eſt. [habitēt in tabernaculo eius] i. in domo conſciētiæ ſuæ,
[ſocij eius qui non eſt] i. ſpiritus maligni, ſpiritus elationis, ſpiritus cupiditatis, ſpiritus car-
nalitatis, qui ſunt ſocij principis tenebraꝝ, qui ſpiritaliter nō eſt, atq; à Chriſto ad nihilum
redactus aſſeritur, quia conuictus & perditus eſt, & à ſummo eſſe, ſumme auerſus eſt. Hinc
Chriſtus in Euangelio ait: Cum immūdus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca in- Luc. 11.
aquoſa, & non inueniēs requiē, dicit: Reuertar ad locum vnde exiui. tunc vadit, & aſſumit
ſeptē alios ſpūs nequiores ſe, & ingreſſi habitāt ibi. [Adſpergat in tabernaculo] i. corpore
[eius ſulfur] i. fœtor carnalium vitioꝝ, quibus ſubijciunt & inquinanſ reprobi atq; ꝑuerſi.
[deorſum radices eius ſiccent] i. cogitatiōes affectioneſq; eius in fundo ſuæ mentis humore
careant gratiaꝝ, infructuoſæq; fiant. [ſurſum aūt atteraſ meſſis eius] i. congeries opeꝝ, ita vt
inutilis Deoq; inaccepta ſit vita ipſius. Cætera patent.

¶ Explanatio literalis cap. 19. Reſpondens autem Iob, dixit. Art. 43.

RESpondēs aūt Iob, dixit,] nō ipſi Baldath duntaxat, qui capit. loquebaſ iam habito, ſed
omibus tribus, qui in impugnatiōe ſua fuerūt cōcordes. [Vſquequo affligitis animam
meam] mēdacia ꝓferēdo, errores veſtros ꝑtinaciter defendēdo, inordinate loquendo,
mihi blaſphemias & maxima crimina imponēdo? Quo aūt quis veritatis & æquitatis puri-
or ardētiorq; amator extiterit, eo grauius ſibi eſt videre iniuſta, audire mēdoſa, ꝓſertim quæ
fidei derogant, & Deo directe repugnant. Hinc Chriſtus intuēs increduloꝝ errorē, dicebat: Matt. 17.
O generatio incredula, quādiu apud vos ero? quādiu patiar vos? Hinc ſubdit: [& atteritis] i. Marci 9.
moleſtatis [me ſermonibus] vitioſis atq; ſuꝑfluis, ita vt illud Pſal. 139. vobis conueniat: Acue
runt linguā ſuā ſicut ſerpentes. Sapiens aūt inutilium verboꝝ multitudine attædiaſ, ſciens
quod ſcriptū eſt: In multis verbis inueniſ ſtultitia. [En decies confunditis me.] nam quin- Ecc. 5.
quies reſpondiſtis mihi indignāter & confuſiue, & verba à me quinquipartita diſtinctione
prolata negaſtis ac irriſiſtis. Iob eñ ante hāc reſponſionē quinquies eſt locutus, inchoando Iob 3.
à loco quo ait: Pereat dies in quo natus ſum, vt intuenti pateſcit. Eliphaz vero iam bis arguit
cōtra Iob, ſimiliter Baldath, Sophar aūt ſemel. Aliqui tñ putāt hic numeꝝ determinatū pro
indeterminato poni, cū ait: En decies, ſicut in Pſal. 104. Memor fuit in ſeculū teſtamēti ſui, Pſal. 104.
verbi quod mādauit in mille generationes. [& nō erubeſcitis opprimētes me] non rōne, ſed
multitudine & importunitate verboꝝ aut iniuriaꝝ, cū tñ verecūdum inhoneſtumq; ſit, tres
ſimul cōtra vnū afflictū, vulneratū & ſemimortuū, ita cōfligere. Sed impatiētia ac cæteræ paſ
ſiones mentē excæcāt, vt erubeſcēda nō erubeſcat. [Nempe] i. certe [ſi ignoraui] i. tātæ igno
rantiæ ſum, vt mihi imponitis, [mecum erit ignorātia mea] i. ego eā portabo, nec vobis no-
cebit: vel mecū erit, i. eam humiliter cōſiderabo atq; fatebor, nec me ſapientē iactabo vt vos.
[At vos cōtra me erigimini,] i. cōtra me extollitis vos, & pōpoſe loquimini mihi. [& argui-
tis me opprobrijs meis,] i. verbis opprobrioſis aduerſum me à vobis prolatis: vel opprobrijs
meis, i. opprobria quæ paſſus ſum à ſatana, & à Chaldæis atq; Sabæis, mihi ſubſannatiue ob-
ijcitis, quaſi ꝓpter meos exceſſus ea ꝑpeſſus ſim. [Saltē nunc intelligite, quia Deus non æquo
iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.] Verbū hoc prima facie ſatis horribiliter
ſonare videſ, ꝓſertim cum teſte B. Auguſtino, iudicia Dei eſſe nō poſſint iniuſta, quāuis ſint
frequenter occulta. Sed mentē beati Iob penſare debemus, non ſolum formā ſuꝑficiemq; ver
boꝝ. Iudiciū etem̄ Dei, dupliciter æquum dicit ſeu iuſtum. Primo ex parte Dei, & ſic ſemper
eſt æquum & iuſtū, quia ſecundū ordinē ſapiētiæ eius ꝓcedit, nec ratione caret legitima, eti-
am ſi innocens flagelleſ: quia & iuſtum eſt corā Deo, vt quis pro incremēto grāæ augmētoq;

gloriæ affligatimmo miſericors iudiciũ Dei,iuſtũ eſt hoc modo:qa tam bonus eſt Deus,vt
iuſtũ ſit,ipſum miſericorditer iudicare,gratiã dare, clemẽter ſaluare. Secũdo iudiciũ Dei di
cit iuſtũ ex parte iudicati,dũ quis iudicat,recipitq́ à Deo ſecundũ quod meruit, ſ. ſecundũ
opa ſua:& ſic aſſerit S.Iob ſe iudicatũ à Deo non æquo iudicio, non tamẽ iniquo:quia iudi
ciũ iſtud vno modo fuit æquũ,alio modo non æquum. Iniquũ vero vtranq; æquitatẽ exclu
dit. Iob ergo cõſiderãs q̃ virtuoſe & irreꝑhenſibiliter vixit,fiducialiter nouit,ꝙ vita ſua tam
dira non merebat aduerſa,nec meruit taliter cingi,i.vndiq; impleri flagellis,vt ſuperius ait:
Iob 13. Si iudicatus fuero,ſcio qa iuſtus inueniar.[Ecce clamabo vim patiẽs,] i.ſi pro ope & libe-
ratione clamauero ego violentiã paſſus ab hoſtibus, [& nemo exaudiet] i.nullus homo au-
xiliabit mihi.[vociferabor] pro adeptiõe iudicij,quo quis recipit ſecundũ merita ſua.[& nõ
eſt qui iudicet]me hoc modo Iam,ſed tribulari ꝑmittor pręter mea demerita. Nihilominus
ſciuit,ſe tẽpore mortis à Deo iuſtiſſime iudicãdum ſecundũ opa ſua. [Semitam meam cir
cunſepſit] i.vitæ meæ proceſſum aduerſitatibus Deus circũuallauit. [& tranſire nõ poſſum,]
id eſt,libere ꝓgredi ſeu euadere nequeo,[& in calle meo] i. operationum ꝓceſſu [tenebras]
tribulationum [poſuit.] iſta,quãtum ad ſenſum,frequenter ꝑhabita ſunt. Idcirco ꝑtranſeo,
quia & difficiliſſima reſtant.[ſpoliauit me gloria mea] i.inclyta ſama,honore & priſtina reue-
rentia, qua tanquã iuſtus & ſapiens ab hominibus honorabar. [& abſtulit coronam de ca-
pite meo] i.iudicialem poteſtatẽ ac dignitatẽ,vnde infra 29.p.ſaſ:Cũ ſederẽ quaſi rex circũ-
ſtante exercitu.[deſtruxit me vndiq;] i.toto corpore vulnerari ꝑmiſit, & omnẽ ſubſtantiam
quam habui,ꝑmiſit mihi auferri.[& pereo] i.morti iam proximus fio,& deſtruor corpore,
quod ſecundũ inferiorũ & naturaliũ conſideratione cauſarũ ſic fuit,quemadmodũ Ezechiæ
Eſa.38. dominus dixit per Eſaiam: Diſpone domui tuæ,quia morieris tu,& non viues. Hinc ſubdit:
[Et quaſi auulſę arbori abſtulit ſpem meam] i.non reliquit mihi fiduciã recuperãdi ſanitatẽ
& cætera mihi ablata,quẽadmodũ arbori amputatæ nõ remanet ſpes,via ſeu poſſibilitas re-
floritionis ac fructificationis:ſupnaturaliter tamẽ Iob omnia recuperauit. [Iratus eſt con-
tra me furor eius] i.rigor diuinæ iuſtitiæ mihi iratus videt, quãtum ad exteriorẽ apparen-
tiam tam dure plagãdo me.[& ſic me habuit quaſi hoſtẽ ſuum] i.taliter me tractauit,haben-
do reſpectũ ad pœnas quibus affligor ſecundũ ſeipſas, ſicut impios ſolet tractare. Hinc di-
Iob 13. Iob 10. xit ſuperius:Cur faciem tuã abſcondis, & arbitraris me inimicũ tuum? Et alibi: Mirabiliter
me crucias,& multiplicas iram tuã aduerſum me. Veruntamẽ ſecundũ veritatem nõ fuit in
his ira aut furor Dei aduerſum Iob, ſed dilectio & gratia magna, vt dictum eſt plenius.[Si-
mul venerũt latrones eius]i.Chaldæi & Sabæi,qui dicunt latrones Dei,quia ab eo creati, &
poteſtatẽ ſortiti ac venire ꝑmiſſi. Dęmones quoq; latrones fuerũt in ꝑcuſſione B.Iob,& eorũ qui
pertinebant ad ipſum:quia & Chaldæi & Sabæi à dæmonibus fuerant incitati.[& fecerunt
ſibi viam per me]i.meipſum & mea ad libitum conculcauerũt.[obſederũt in gyro taberna-
culum meũ] i.domeſticos meos & bona domus meæ,ſeu habitaculũ ipſum, in quo filij & fi-
liæ opprimebantur illo ruente. [fratres meos] i.cognatos,vel fratres ꝓprie dictos,ſi habuit
eos.[longe fecit à me]ꝑmiſſiue,ſeu concomitãter: quia ꝑ hoc ꝙ Deus ita ꝑmiſit Iob ꝑcuti,
factus eſt ipſe Iob abominabilis ſuis.[& noti mei]ſcilicet familiares & chari,[quaſi alieni re-
ceſſerunt à me,]nõ ſuccurrẽdo,cõdolẽdo,aſtãdo.[dereliquerũt me ꝓpinqui mei,& qui me no
uerunt] tẽpore proſperitatis,[obliti ſunt mei]tẽpore aduerſitatis,nõ impendẽdo ſubſidium
neq; ſolatiũ. Iſta quoq; ſuperius dixit:[Inquilini domus meæ]i.aduenæ in meis ædibus inco
lentes,[& ancillæ meæ ſicut alienũ habuerũt me,] nõ curãtes de me,velut ſi nihil authorita-
tis ſup eas haberẽ. Ideo addit:[& quaſi peregrinus ſui in oculis eorũ.] ita ꝙ obliuioni me da-
bant,vel quaſi ꝑtranſeũdo aſpiciebãt. [Seruũ meũ vocaui, & nõ reſpõdit:ore ꝓprio depreca
bar illum.] Puto hic ſingulare poſitũ pro plurali,ita ꝙ à pluribus famulis ſuis ſe dicat con-
temptũ:quia nec iubẽti,nec orãti acquieuerũt tẽpore aduerſitatis iſtius:[Halitũ meũ exhor-
ruit vxor mea.] quia corruptus & fœtidus fuit ex interiorũ maxima diſcratia.[& orabam fi-
lios vteri mei] i.de ſemine meo ꝓgenitos, vt mihi qd deſeruirẽt, qbus tamẽ de lege naturali
Iob 1. & ſcripta potui ꝑcipere. Huic aũt verbo videt obuiare quod ſuperius ſcriptũ eſt,filios eius &
filias ſimul oppreſſas in domo per eius ruinã. Ad quod Thomas reſpõdet: Dici poteſt ꝙ vel
aliqui paruuli remãſerunt,q non interfuerũt illi cõuiuio:vel aliqui filij eorũ,qui mortẽ pro-
priorũ parentũ imputãtes peccatis Iob,ipſum ſpernebant, & hoc ſecundũ probabilius reor.
Iob 1. Primo em̃ cap.dictũ eſt,ꝙ nati ſunt ei ſeptẽ filij & tres filiæ, vbi proles eius taxari videt. In-
Iob 42. fra quoq; legitur,ꝙ dñs reddidit S.Iob om̃ia duplicia,ſcilicet poſt huius plagæ ſanationem,
& tamẽ tunc nõ ſunt ei nati niſi ſeptẽ filij & tres filiæ. Porro ꝙ nõ ſolum filij immediati di-
cuntur filij vteri lumborumve patris,conſtat ex eo qd dicit Ezechiæ: De filijs tuis qui egredien
tur ex te,quos generabis,erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. certumq́; eſt, Ezechiam
4.Reg.20. nõ niſi Manaſſen immediate genuiſſe. [Stulti quoq; deſpiciebãt me.] Stulti quippe cum nõ
niſi ꝑſentia & terrena adſpiciãt,in miſerijs poſitos adſpernant. Per ſtultos aũt nõ intelligũtur

dũta-

duntaxat,qui vſu rationis prorſus priuantur: ſed & omnes iniqui, qui dono ſapientiæ deſtituti,ſtoliditate dono illi cõtraria ſunt repleti,qui inſtar pueroꝝ poma & pira auro & gemmis præferentium,carnalia & caduca ſpiritualibus ꝑferunt & æternis. De quibus Salomon ait:Stultoꝝ infinitus eſt numerus. Specialiter tamen ſtulti hoc loco vocant,qui vanitatibus ſe omnino exponunt,vel partim in vſu rationis deficiunt, vtpote debilis phantaſiæ & capitis:qui interiora non penetrantes,alios facile ſpernunt,quãuis ſint iuſti & ſapientes. Hinc Salomon ꝓteſtatur: Stultus omnes æſtimat ſtultos. Rurſusq́ loquit: Expedit magis occurrere vrſæ raptis fœtibus,q̃ fatuo confidẽti ſibi in ſtultitia ſua. [& cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi,] dicentes in ſecreto,quod dicere verebantur in publico,& implentes quod Prouerb. 15. legit:Os ſtultoꝝ ebullit ſtultitiã. Et Eccleſiaſticus ait: Temerarius in verbo ſuo odibilis erit. [Abominati ſunt me quondam conſiliarij mei:] qui aliquando conſiliarij mei tanquam viri prudentes fuerunt, [& quem maxime diligebam, auerſatus eſt me.] i. ſe mihi oppoſuit. Hoc ſecundum Thomam, forſitan dicit propter aliquem eoꝝ qui tunc aderant, qui ei grauius aduerſabant. Albertus vero per hunc maxime dilectum, intelligit Eliphaz Themaniten. [Pelli meæ] videlicet cuti ſiccæ & aridæ, [conſumptis carnibus] meis in magnitudine infirmitatis, [adhæſit os meum] i. oſſa mea pelli adhæſerunt, carnibus quæ inter pellem & os mediant, conſumptis. Hinc ſuprà dixit: Induta eſt caro mea putredine & ſordibus pulueris, cutis mea aruit & contracta eſt. [& derelicta ſunt tantummodo labia] nihil pinguedinis habentia, [circa dentes meos,] iuxta illud Threnoꝝ 4. Adhæſit cutis eoꝝ oſſibus eorum, & facta eſt quaſi lignum. Per quod, ſecundum Thomam, inſinuare videtur, ꝙ cęteris membris ſuo officio deſtitutis, ſolum loquendi officium ſibi remanſerit. Et quia miſeriæ debetur ſeu neceſſaria eſt miſericordia, cum ingeminatiõe vocis ex magnitudine deſiderij miſerationem implorat: [Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.] cum amicorum ſit, ſua ſibijnuicem communicare, & onera inuicem ſupportare, immo dilecti calamitatem quaſi propriam reputare, atq; pro viribus releuare. Eſt enim eoꝝ, eadem velle & nolle, ſecundum Philoſophum. Vnde Eccleſiaſticus inducit: Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis. Itaque cum alijs ſim relictus, ab hoſtibusq́ vaſtatus, ſaltem vos amici mei miſeremini mei, quia à fortiſſimo, cui nemo valet reſiſtere, ſum percuſſus. [quia manus domini tetigit me,] i. poteſtas Dei me ſic lædi permiſit. Nam & ſuprà ſatan loquitur Deo: Mitte manum tuam, & tange os eius & carnem. [Quare ꝑſequimini me ſicut Deus?] non ſolum non condoletis neq; ſuccurritis, ſed afflicto afflictionem adijcitis, tribulãdo me dure, ſicut & Deus dure afflixit me. Vel ſic: Quare me ꝑſeqmini ſicut Deus? id eſt, ita me pro meis increpatis exceſſibus, quos mihi imponitis, acſi voſipſi fragiles & ad peccata labiles non eſſetis, quemadmodum Deus ſic increpat, ꝙ ipſe peccare non valet. Cum homo hominem punit, cum arguit, compaſſiue & pie debet hoc agere, penſans q̃ infirmus & defectuoſus ſit ipſe, ſecundum illud Apoſtoli ad Galatas 6. Fratres, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſcemodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderãs teipſum, ne & tu tenteris. Vel ſic: Quare perſequimini me ſicut Deus? id eſt, non eſt veſtrum me perſequi, ſicut me Deus ꝑſequitur. Deus quippe ꝑſequitur innocentem, vt probet vel ad gloriæ ſuæ manifeſtationẽ, aut propter meritoꝝ beatitudinisq́ augmentum. Vos autem talem cauſam ꝑſequendi me innocentem non habetis. Circa hæc ſcribit Gregorius: Si ſint qui aſpera correptione indigeant, tunc eis dura à nobis correptio admouenda eſt, cum Dei manus ceſſat à verbere: quũ vero ſupna inſunt flagella, à nobis nõ iam correptio, ſed cõſolatio debet ne, dum dolori increpationẽ iungimus, ꝑcuſſionem ꝑcuſſioni ſociemus. [& carnibus meis ſaturamini,] id eſt, corporis mei doloribus delectamini, & quaſi reficimini: quia putantes me pro peccatis meis percuſſum, nec tamen pœnitentem: ſed induratum atque blaſphemum, gaudetis de meis pœnis, velut diuinæ congratulantes iuſtitiæ. Inſuper, iuxta Gregorium, qui proximoꝝ pœnas eſuriunt, aut alienæ vitæ detractione paſcuntur, alienis procul dubio carnibus ſatiantur. Sic & Dauid effatur: Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas. De talibus dominus ait in Michea: Carnem populi mei comedũt, & pellem deſuper excoriauerunt. Thomas quoque affirmat, ꝙ detractores carnibus humanis proprie veſci dicuntur. Atq; Albertus: Qui pœnam, inquit, auget afflicto, ſaturat ac reficitur pœnis eius. Itaq; compaſſiui ſimus & ignoſcentes, nec alioꝝ afflictionem optemus, ſeu approbemus vt pœna eſt, ſed inquantum eſt effectus iuſtitiæ, remedium culpæ, occaſio gratiæ, cumulus gloriæ. Præterea, quia beatus Iob mox vtiliſſima, alta, totiq́ mundo ſaluberrime innoteſcenda fuit dicturus, adiecit: [Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei] quos dicam ad aliorum inſtructionẽ, vt futuris generationibus innoteſcant? [Quis mihi det, vt exarẽtur] i. ſcribantur [in libro?] Verba autem ſequentia à diuerſis diuerſimode habentur, punctuãtur & exponunt. Quidã eñ (vt Albertus & Thomas) ſic punctuant, In libro ſtylo ferreo: ſed non videt id aptum, cum ferreus ſtylus aptus non ſit ad ſcribendũ in libro. Ad quod ſoluendum

Eccl. 1. Eccl. 10. Prou. 17. Eccl. 9. Iob 7. Eccl. 6. Iob 2. Pſal. 26. Mich. 3. Thomas. Albertus.

Albertus ſic ait, in libro, i. in duca materia ſicut in libro. Aliqui aũt ſic punctuant: Quis mihi det, vt exarent in libro? deinde ſubiungont, ſtylo ferreo & plumbi lamina, i. ſi parum fuerit ſcribi eos in libro, copio vt ſcribant fereeo ſtylo in lamina plumbi. Talis etẽm plũbea maſſa apices ſibi inſcriptos diu conſeruat. Aliqui legunt & punctuãt ſic: Quis mihi det vt exarentur in libro ſtylo ferreo aut plumbi lamina? quod rurſus dupliciter explanat. Primo, exarent in libro ſtylo ferreo aut plũbi lamina, i. vel in tali mateeia. Secundo, aut plũbi lamina, i. ſcribant in libro cũ ferreo ſtylo, aut cũ plũbea lamina. [vel certe ſculpant in ſilice.] ſilex enĩ ſicut difficilime recipit inſceiptionẽ, ita diutiſſime tenet eam. Aliqui legunt: vel celte ſculpantur, aſſeritq́; Alber. ꝙ celte ſit nomen indeclinabile, deſignans inſtrumentũ cæmentarij, quo lapides ſculpuntur duriſſimi. Porro in Mammotrectu Bibliæ legitur, ꝙ celte ſit abiatiuus, & declinet celtis, celtis, celtl, ſignificetq́; ferreum inſtrumẽtum conoeniens ad ſculpendum. Iuxta hunc modũ præcipit dominus Abacuc prophetæ: Scribe viſum, & explana eum ſup tabulam, vt percurrat qui legerit eum, vt ſcribitur Abacuc 2. Eſaiæ quoque 8. iubetur: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo. Deinde exprimit hos ſermones notabiliſſimos, æterna memoria dignos. [Scio enim ꝙ redemptor meus viuit.] In ſcripturis, ſcire, frequenter pro credere ſumitur, vt quum Hieremiæ 10. legitur: Scio domine quia non eſt hominis via eius. Hoc nempe eſt articulus fidei, hominem ſine gratia nil poſſe meritorie agere. Apoſtolus quoq; 2. ad Timotheum 3. Scito ꝙ in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa. Et Salomon Eccleſiaſt. 11. Scito ꝙ in omnibus his adducet te Deus in iudicio. Sic & modo ſcire accipitur. Vnde ad inſinuandum immobile fidei ſuæ robor ac certitudinem: Scio, inquit, videlicet reuelatione diuina & fide, ꝙ redemptor meus viuit, i. vnigenitus filius Dei, qui ſecundum diuinitatem ſuam æternaliter & inuariabiliter viuit vita actualiſſima, delitioſiſſima & perfecta: immo ipſe eſt viuens & vita, ſupereſſentiale & ſuperbeatiſſimum viuere,
Ioan. 5. vnaq́; vita cum patre, Propter quod ait: Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Præterea iuxta Thomam, nouerat Iob, Deo reuelante, ꝙ propter protoplaſti parentis peccatum, damnationi obnoxium eſſet genus humanum, à qua per vnigeniti filij Dei Incarnationẽ ac paſſionẽ diſpoſito tempore redimeret. Sed quoniam redemptorẽ nouerat verum Deum ſempiterne viuentẽ, non ait: Credo ꝙ redẽptor meus vi-
Ioan. 8. uet: ſed, viuit, ſicut & Chriſtus ait Iudæis: Antequã Abraam fieret, ego ſum. De quo ad Hebræos 13. ait Apoſtolus: Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Chriſtus quippe, ſecundum doctores, ſupponit hypoſtaſim increatã æternam. Propter quod Iudas ait in ſua Canonica: Ieſus populum ſaluans ex Aegypto. [& in nouiſſimo die] ſtatus huius ſeculi, videlicet in fine mundi, quando generatio ceſſabit, [de terra ſurrecturus ſum,] i. corpus meum ex cineribus ſuis reparabit, & anima mea illi reunietur: ſicq́; qui p mortẽ cecidi, per reſuſcitationem de terra tunc ſurgã. Reſurrectio enĩ eſt eius quod cecidit, ſecundũ Damaſce. Ex hoc eluceſcit, ꝙ iuxta ſententiã S. Iob, mũdus finiet, quãtũ ad gñationẽ & corruptionẽ, ac tẽporis curſum: & ꝙ generalis reſurrectio fiet in termino mundi, non ante, nec poſtea, neq; multoties. Ex quibus confundit error quorundam Platonicorũ & hæreticorũ, dicẽtiũ, Poſt certa tẽporũ interuaila, redeuntibus ad eoſdẽ ſitus ſideribus, corrupta reparari, mortuoſq́; ad hanc vitam reuerti. Ad quod etiam quidam allegabant illud Eccleſiaſtis 1. Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciẽdum eſt. Nihil ſub ſole nouũ, nec valet quiſquam dicere, ecce hoc recẽs eſt: iam enim præceſſit in ſeculis quæ fuerunt ante nos. Sed (vt beatus Auguſtinus in libro de ciuitate Dei exponit) hoc Salomon loquit non de eiſdẽ nume-
Ioan. 5. ro, ſed ſpecie. Deniq; verbo inducto CHRISTVS conformiter loquẽs: Ego, inquit, reſuſci-
Ioan. 11. tabo eum in nouiſſimo die. Et Martha ait de fratre ſuo: Scio quia reſurget in reſurrectione in nouiſſimo die. [& rurſum circundabor pelle mea,] iſtam cum carnibus & oſſibus recipiẽdo. quo verbo damnantur hæretici, aſſerẽtes ꝙ corpora ſuſcitanda, erunt aurea ſiue cæleſtia. [& in carne mea] eadẽ videlicet qua nunc tegitur anima mea, [videbo Deum ſaluatorẽ meum:] diuinitatẽ eius vidẽdo clare per ſpeciem oculo interiori, humanitatẽ vero ipſius oculo corporali: nec dubium quin & oculi interiores illam intellectualiter ſint viſuri, ſicut & angeli eam adſpiciunt. Corpora autẽ ſuſcitata, quatuor dotibus erunt ornata & glorificata, videlicet impaſſibilitate, agilitate, claritate & ſubtilitate: idcirco contemplationẽ, libertatem, & beatitudinẽ animæ nequaquam impediẽt, ſed augebunt, præſertim cum anima naturaliter forma ſit corporis: ideoq́; naturaliter inclinat ad informationẽ ipſius. [quẽ viſurus ſum egoipſe] videlicet in eadẽ carne & in eadẽ aĩa, ex quibus modo ſubſiſto. [& oculi mei conſpecturi ſunt] per modum iam tactum, [& non alius] loco mei, quanuis alij multi mecum ſimul ſint illum viſuri. Vnuſquiſq; enim ꝓpriam mercedẽ recipiet. Sacrilegus impiusq́; Porphyrius arguit Chriſtianos maximæ ſtultitiæ, eo ꝙ dicant mundum finiendum, & corpora ſuſcitanda, eo ꝙ corpus contemplationẽ impediat: ſed ex beatiſſimo Iob eius inſania apertiſſime reprobat. [Repoſita eſt hæc ſpes mea] de futura glorificatione corporis mei & animæ

meæ

meæ,[in ſinu meo.] i. in ſecreto & intimo cordis mei, tanq̃ precioſiſſimus atq; chariſſimus mẽris meæ theſaurus ſic ſumit ſinus apud Ioannẽ, vbi legit: Vnigenitus filius qui eſt in ſinu Ioan. 1.
patris, ipſe enarrauit. Præterea de hac reſurrectione Daniel ſcribit: Multi de his qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium. Et Eſaiæ 26. Danie. 12
Mortui tui viuẽt, interfectiq; mei reſurgent. [Quare ergo nunc dicitis] vos cõtra me diſputantes, [perſequamur eum] id eſt, affligamus hunc Iob, eum reprobando tanquã erroneum. [& radicem verbi] i. verbum fundamentale ac firmum, [inueniamus contra eum,] dicta eius totaliter deſtruendo. [Fugite ergo à facie gladij] id eſt, diuinæ iuſtitiæ ſententiam contra vos timete, & pœnitẽdo ſalubriter declinate. De quo gladio Apocalypſis 1. habet: De ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat. Et Deuteronomij 32. dominus proteſtatur: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hoſtibus meis. Ideo ſubditur: [quoniam vltor iniquitatum gladius eſt.] i. diuinæ iuſtitiæ ſententia peccata faciet vindicari, ſeu iuſte puniri. de quo gladio dicitur Chriſto in Pſalmo 44. Accingere gladio tuo ſup femur tuum potentiſſime. De hac vltione dñs ait per Malachiam: Malach. 3.
Ecce dies veniet ſuccenſa quaſi caminus, & erunt omnes ſuperbi & omnes facientes impietatem ſtipula, & inflammabit eos dies veniẽs, quæ non derelinquet eis radicem. Vnde dicit & Iudas: Ecce venit dominus in ſanctis millibus ſuis facere iudicium, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum. [& ſcitote eſſe iudicium] Dei, tam particulare, quo iudicat vnumquenq; dum moritur, quàm vniuerſale, quo in die nouiſſimo iudicaturus eſt omnes, iuxta illud Eccleſiaſtis 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum ſit, ſiue malum. Apoſtolus quoq;: Omnes, inquit, nos manifeſtari oportet 2. Cor. 5.
ante tribunal Chriſti. Ex iſtis, beatus Iob amicis ſuis oſtdit, q̃ non deſperauit, nec circa prouidentiam Dei errauit vt ipſi, ideo conſuluit eis pœnitentiam ſalutarem.

¶De myſterijs eiuſdem capituli. Art. 44.

SAnctum Iob fuiſſe euidentiſſimam Chriſti figuram, frequẽter inductum eſt. Hinc præſens capitulũ pro maxima ſui parte de CHRISTO poteſt exponi, quod breuiter tangendum opinor. [Reſpondẽs Iob dixit: Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?] Anima iuſti, ipſa falſitate affligit, præſertim dum impios audit æquitati reſiſtere, & contradicere veritati. Iob ergo qui interpretat dolẽs, i. Chriſtus ꝓpter nos paſſus, qui ait in Pſalmo 68. Ego ſum pauper & dolẽs, de quo loquit Eſaias 53. Dolores noſtros ipſe portauit, dixit ſcribis & phariſæis æquiualenter verba ꝓtacta cum ait ad eos: Quid me tentatis hypocritæ? Marcus quoq; ait, q̃ Ieſus circunſpiciẽs phariſæos cum ira, contriſtatus eſt ſup cæcitate cordis eorũ, qui inierunt contra eum conſilium, eo q̃ ſabbato curaſſet infirmũ. Multa inſup blaſphemijs plena contra Chriſtum loquuti ſunt, dicẽdo: Dæmonium habet: Inſanit, quid eum auditis? ſeducit turbas, homo vorax, potator vini, amicus peccatorum & publicanorum: In principe dæmoniorũ eijcit dæmonia, hic blaſphemat, reus eſt mortis. Hinc afflictus eſt Chriſtus non ex impatiẽtia, ſed zelo iuſtitiæ: immo ex charitate errantibus condolens naturali ſeu etiam charitatiuo affectu, & ꝓpter inhonorationẽ patris æterni. Quoniam ergo tam ſæpe confuſiue allocuti ſunt Chriſtum, ſeu loquuti ſunt de eo, rite adiungit: [En decies confunditis me,] quantum in vobis eſt: ſicq; ponit numerus determinatus pro indeterminato, ſicut Apocalypſis 22. cum dicit: Regnabũt cum Chriſto mille annis. [& non erubeſcitis opprimẽtes me] innocentẽ, iuſtum & pauperẽ, quod vitioſiſſimũ turpiſſimumq; conſiſtit. In paſſione aũt Chriſtum corporaliter oppreſſerunt, quãuis virtutes & patiẽtiam animæ eius opprimere non valerẽt. Hinc Sapiẽs dixiſſe eos ſcribit: Opprimamus iuſtũ, quoniam contrarius eſt operibus noſtris, & filium Dei ſe nominat. Deniq; quidã malignantis ſunt animi & mẽtis crudelis, qui ſi viderint quẽpiam à multis vexari, ſæpiusq; confundi, nõ condolent nec ſuccurrunt: ſed potius iniuriantibus ſe iungẽdo, afflictionẽ augẽdo afflicti, in quibus nulla eſt verecundia, nulla pietas aut honeſtas, ſed inhumani atq; brutales ſunt tales, inſtar canum mordẽtes corroſum. Nos ergo etiam ſi à quo grauiter læſi fuerimus, tunc ei potiſſime ignoſcamus, compatiamur, ſuffragemur, dum eum aliunde videmus aut ſcimus affligi. [Nempe ſi ignoraui, mecũ erit ignorãtia mea.] Ignorãtiã eſſe in Chriſto multiplicẽ arbitrabant Iudæi, & quæ inter ſe occulte cõtra eũ tractabãt, ipſum putabãt neſcire, & experiẽtes demũ ſapiẽtiã eius, mirantes ſciſcitabant: Vnde hic ſcit literas, cũ non didicerit? immo quaſi Ioan. 7.
errantẽ, & turbas fallentẽ, dicebãt ſe pſequi eũ, quibus verbum pręſcriptũ Chr̃us potuit fari, velut ſi diceret: Tot, tãta, & talia ac talitee corã vobis miracula facio, q̃ de veritate doctrinæ meæ rationabiliter dubitare nequaq̃ valetis, qm̃ Deus teſtimoniũ falſitati nõ pbet: q; ſi ignoro ſciẽda, ignorãtia mea redundabit in me. [At vos cõtra me erigimini.] Sic ſacerdotes, ſcribæ & phariſæi cõtra Chr̃m ſe erexerũt, dicẽtes illud Ioan. 9. Nos ſcimus qm̃ hic homo peccator eſt, & neſcimus vnde ſit. Inſup verbis & factis ſupbiſſime oppoſuerũt ſe Chr̃o, iuxta illud Pſal. 108. Perſecuti ſunt hoiem inopẽ & mẽdicũ, & cõpunctũ corde, mortificare, quẽ pſalmũ de

Chriſto literaliter ſcriptum, princeps Apoſtolorum inſinuat Acto.1. Præterea plures ſunt, qui pro eo quod erigere ſe contra ſe tanquam cõtra paſſionatos, vitioſos, ac imprudentes deberent, negligunt ſe, & cõtra alios, etiam aduerſum meliores ſe erigunt, eis culpam & inſipiẽtiam imponendo, non penſantes quod Prouerb.18. habetur: Iuſtus prior accuſator eſt ſui. quorum moleſtiam ferens iuſtus, dicere poteſt illud Threnorum 1. Vide dñe afflictionem meam, quoniam erectus eſt inimicus. [& arguitis me opprobrijs meis.] i. mihi à vobis falſe obiectis. Iam enim inductum eſt, quod opprobrioſa verba locuti ſint Chriſto. Ideo ait ad patrẽ in Pſalmo 68. Quo-
Pſal.108. niam propter te ſuſtinui opprobrium. Itemque: Ego factus opprobrium illis. Viderunt me, &
Acto. 4. mouerunt capita ſua. Hinc Petrus ait Iudæis: Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus. [Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.] Iudæi increduli Chriſtum ob ſua peccata iuſte damnatum dixerunt, quibus Chriſtus in cruce pendens, cum tot mirabilia fierent, dicere potuit verbum hoc. quaſi diceret: Ex his mirabilibus perpendite, quod Deus pater ſeu Trinitas nõ æquo iudicio me affligi permiſit, æquitate qua reddit cuiquam quod meruit. Hoc eſt, penſate quod non pro peccatis meis hæc patior, ſed pro mundi offenſis, quemadmodum Eſaiæ 53. pater teſtatur: Propter peccata populi mei percuſſi eum. Hoc Chriſtus poſt Spiritusſancti miſſionem per os Apoſtolorum publice prædicauit, & per miracula declarauit. Vnde Actorum 3. Petrus loquens Iudæis: Deus, inquit, patrum noſtrorum glorificauit filium ſuũ Ieſum, quẽ tradidiſtis & negaſtis ante faciem Pilati. [Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet.] Hoc eſt quod Chrs ait in Pſal.28. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipiẽtiam mihi. Nec obſtat quod ait
Hebr.5. Apoſtolus: Quia exauditus eſt Chriſtus pro ſua reuerentia. Ipſe quoque Saluatori Pater, ego
Ioan.11. ſciebam, quoniam ſemper me audis. Verum eſt enim, quod quicquid Chriſtus ex deliberata ratione & voluntate petiuit, ſortitus eſt. Aliqua autem orauit ſecundum naturalem & ſenſitiuum
Matt.26. ſuæ humanitatis appetitum, in quibus fertur non exauditus, ſicut cum dixit: Aufer à me calicem iſtum. Sed tales orationes non fuerunt proprie orationes abſolute dictæ, & ſimpliciter fuſæ. Itaque quod ait, Nemo audiet, ſecundum hæc exponitur, nullus exaudiet. Poteſt autem & ita
Matt. 27. exponi: Clamabo vim patiens, quia in cruce violentiſſimam ſuſtinens mortem, clamauit:
Pſal.22. Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? & nemo audiet, i. nullus homo ſuccurret. Hinc ait in Pſalmo 68. Suſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & qui conſolaretur, & non
Hebr.5. inueni. [Vociferabor] quia cum clamore valido & lachrymis obtulit Chriſtus preces patri in nocte qua tradebatur, ſecundum Apoſtolum. [& non eſt qui iudicet.] quia tunc non fuit qui iudicaret Chriſtum ſecundum innocentiam ſuam, ſecundum quam ab omni pœna fuiſſet mox præſeruandus, ſed iudicatus fuit à præſide Pilato iniuſte. Præterea Deus frequenter electorum petitiones differt audire, & voces eorum ſe aduertere quaſi diſſimulat, vt interim expurgentur, & diu clamando, copioſius præfixo tempore exaudiantur, qui hanc diuinæ pietatis diſpenſationem non intuentes, conqueruntur ſe quaſi relictos, ſeu non attentos à Deo: ſed in tali dilatione habenda eſt patientia, certa fidutia, indefeſſa inſtantia. [Semitam meam cir-
Matt.26. cunſepſit.] Proceſſus enim conuerſationis Chriſti in ſeculo iſto, aduerſitatibus fuit repletus.
Ioan.18. Propterea ait in Pſalmo 87. Pauper ſum ego, & in laboribus à iuuentute mea. [& tranſire non poſſum] Chriſtus etiam à Iudæis compræhenſus, ligatus & crucifixus, quamuis ſecundum exteriorem apparentiam, ſeu naturalem humanam potentiam tranſire hincinde nequiuerit. propter quod verba iſta hoc modo ei conueniunt, nihilominus abſolute loquendo, ſeipſum eripere, excutere, tranſireque potuit per ſuam diuinam potentiam, immo & per creatam ſuam ſupnaturalem potentiam. Attamen quaſi ſecure inter Iudæos tranſire non valẽs, perſequutionem illorum ad horam declinans, ſubtraxit ſe, iuxta illud Ioannis 11. Ab illo die cogitauerunt vt interficerent eum. Ieſus ergo iam non in palàm ambulabat apud Iudæos, ſed abijt in regionem iuxta deſertum, in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis. [& in calle meo tenebras perſecutionum poſuit. Spoliauit me gloria mea.] Chriſtus enim ad tempus inclytæ extitit famæ apud vulgares, præcipue quando (vt Euange-
Lucæ 13. liſtæ teſtantur) omnis populus gaudebat in omnibus quæ magnifice fiebant per illum, atque
Matth.9. dicebat: Quia nunquã ſic apparuit in Iſrael. Et: Propheta magnus ſurrexit in nobis. In die
Luc.7. quoque Palmarum honor & gloria ei à populo eminẽtiſſime impendebantur: ſed in die Paraſceues pater ſpoliauit permiſſiue Chrm hac gloria, intantum, vt vniuerſus populus eum negaret ac
Mat.27. diceret: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Petiuitque latronem potius quam Chrm dimitti. [& abſtulit coronam de capite meo.] quia videlicet pater miſit filium in maxima paupertate, ita quod temporaliter non regnauit, nec in primo aduentu iudicium retributionis exer-
Ioan.6. cuit: ſicque abſtulit ei pater coronam ad tempus, qua dignus iugiter fuit. Nam & cum Iudæi venturi erant, vt raperent eũ, & regẽ facerent, patre volente mox fugit in montẽ. [deſtruxit me vndique] i. toto corpore vulneribus lacerari permiſit. [& pereo] i. corporaliter morior, ſecundum illud Eſa.57. Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet. [& quaſi auulſæ arbori abſtulit ſpem meã.]

Pro

Pro Iudæorum conuerſione Chriſtus multipliciter laborauit, & ſpem quandã ſeu expecta-
tionem de eorum conuerſione tunc habuit, quæ quãtum ad maiorem populi illius partem,
ablata eſt ei, qñ populus ille in perfidia ſua obſtinatus effectus eſt. Hinc Eſa.49. loqtur Chri-
ſtus: Ego dixi: In vacuum laboraui, ſine cauſa & vane conſumpſi fortitudinem meam. [Ira-
tus eſt contra me furor eius, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.] Hoc competit Chriſto ſe-
cundum expoſitionem præcedentis articuli. Ipſe equidem fatetur in Pſal.87. Super me con
firmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Vnde Eſa.53. ſcribit: Nos
putauimus eum quaſi leproſum & percuſſum à Deo. Chriſtus aũt in ſcripturis aliqñ aliquid
loquitur, non ſecundum quod fuit, ſed ſicut apparuit, vt eſt illud: Congregata ſunt ſup me Pſal.34.
flagella, & ignoraui. [ſimul venerũt latrones eius] de quibus Ioan.18. ait: Cohors, & tribunus,
& miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum. [& fecerunt ſibi viam per me] i. totum cor
pus meum ictibus atq; vulneribus pertranſierunt. [Obſederunt in gyro tabernaculũ] i. cor-
pus [meum. Vnde & Petrus in 2. ſua ſcribit epiſt. Scio qa velox eſt depoſitio tabernaculi mei. 2.Pet.1.
Hinc Chriſtus ait in Pſal.21. Circundederunt me canes multi, concilium malignantiũ obſe
dit me. Et ſicut fecerunt corpori Chriſti vero, ita & corpori eius myſtico, puta eccleſiæ pri-
mitiuæ. Latrones quoq; ſunt inuiſibiles hoſtes animarum, fraudulentiſſimi iugulatores, qui
contra Chriſti famulos veniunt, eccleſiam obſident, atq; in cordibus plurimorum quos ten-
tant, pſertim quos vincunt, ſibi efficiunt viam, quia in mentibus ſuccumbentium quaſi libe
re ambulant, dum eos de vitio ad vitium ducunt. [Fratres meos longe fecit à me] Tempore
enim paſſionis fugerunt à Chriſto apoſtoli, de quibus poſt paſſionem dixit Mariæ Magda Matt.28.
lenæ: Vade, dic fratribus meis. Et ad patrem in Pſal.21. Narrabo nomen tuũ fratribus meis. Pſal.21.
[& noti mei quaſi alieni receſſerunt à me.] cæteri ſ. diſcipuli. [inquilini domus meæ] per quos
recte intelliguntur quidam ex gentilibus Chriſto credentes, ſicq; ad eius domum, i. congre
gationem & familiam pertinentes. [& ancillæ meæ ſicut alienum habuerũt me] tẽpore paſſi
onis, qñ & multæ fœminarum, quæ aliqñ Chriſto crediderant, ſuggeſtionibus virorum ab
ipſo auerſæ fuiſſe creduntur, quis oẽs mulieres Hebrææ Chriſti ancillæ poſſint intelligi, in-
quantum vnius veri Dei cultrices erant, vel eſſe ſe affirmabãt. [& quaſi peregrinus fui in ocu
lis eorum] non curantium nec attendentium me. [ſeruum meum vocaui,] i. populum Iudæ-
orum, ſeruili timore potius q̃ filiali amore Deo obſequentem, ad fidem & gratiam inuitaui
& docui. [& non reſpondit] per obedientiã, qz comparatiue pauci crediderunt. Vnde apoſt. Rom.10.
allegat Eſaiam, in Chriſti perſona dicentem: Tota die expandi manus meas ad populũ non Eſa.65.
credentem & contradicentem. [ore proprio deprecabar illum.] Chriſtus eñ nunc blandis,
nunc promiſſorijs ſermonibus hortabatur hunc populum ad ſalutem, & qui ante per pphe
tas & alios hoc peregit, tandem in propria perſona homo factus hoc fecit, ſicut & Eſa.30. p-
dixit: Erunt oculi tui videntes pceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem poſt terga mo-
nentis. Præterea Chriſtus nunc conqueri poteſt hæc de impijs Chriſtianis, qui fide & nomi
ne, non charitate & actu, inquilini & ancillæ ſunt domus, i. eccleſiæ Chriſti: atñ peccãdo ab
ipſo recedunt, & quaſi alienum & peregrinum Chriſtũ hic habent, eius doctrinam non intu
endo, eius præcepta paruipendendo, mentem ab ipſo viliter auertendo: ſed & ſeruum ſuum,
ſ. populum Chriſtianum, Chriſtus proprio ore vocauit, vocat ac deprecatur, vt conuertatur
atq; obediat. Vocat aũt nunc per ſcripturas, per angelicam directioẽm, per occultam inſpi-
rationem, per platorum ac prædicatorum atq; doctorum admonitionem. [halitum meum
exhorruit vxor mea.] i. ſynagoga olim ſpõſa vxorq; mea, me incarnatũ ac pſentem ita con-
tempſit, q mihi nequaq̃ voluit appropinquare: imo grauis ei extiti ad videndũ, nec voluit
me audire. Talis aũt auerſio ſolet per halitus exhorrentiã deſignari. Vnde in Exodo filij Iſra
el leguntur dixiſſe Moſi & Aaron: Fœtere feciſtis odorem noſtrũ corã Pharaone. Fuit aũt ſyna Exo.5.
goga olim ſponſa & vxor Chriſti, ſicut modo eccleſia, de qua fertur in Apoc.19. Venerũt nu
ptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Synagoga vero per ſuam incredulitatem facta eſt adul
tera meretrixq; diaboli, ac repudiata à Deo, put Eſa.50. ait: Quis eſt hic liber repudij matris
veſtræ quo dimiſi eam? [& orabam filios vteri mei] i. Iudæos, quos practice intelligendo cre-
aui, & ſapientia mentis meæ inſtruxi. Vterus quippe (vt dictum eſt) pro intellectu ſeu mente
frequenter accipit, vbi interior animæ proles, quæ eſt verbũ ipſius, concipitur. Vnde in Pro
uerb. Salomon loquit: Fili accipe doctrinam meã, quæ tibi pulchra erit cum acceperis eam
in ventre tuo. De his filijs Eſa.1. teſtatur: Filios enutriui & exaltaui, ipſi aũt ſpreuerunt me.
Iudæos aũt (vt dictum eſt) Chriſtus etiam deprecatorie ad ſalutem commonuit. [Stulti quoq;
deſpiciebant me,] quod de Herodianis & miniſtris Pilati, cæteriſq; gẽtilibus Chriſtum per-
ſequentibus opere vel conſenſu, ſpecialiter accipi poteſt: vel de vulgo Iudæorum indocto,
de quo loquitur Hiere.5. Et dixi: Forſitan pauperes ſunt & ſtulti, ignorantes viam domini
& iudicium Dei ſui. [Et cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi.] Iuxta illud Ioan.7. Mur-
mur multus erat de eo in turba. quidam enim dicebant, quia bonus eſt: alij autem dicebant,

o 4 non

non,ſed ſeducit turbas;nemo tamen palam loquebatur de illo.Detractio aũt mortale pecca
tum eſt,valde graue,& grauius furto.Ideo Ecclẽs 10.dixit:Quomodo ſi mordeat ſerpens in
ſilentio,nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Iuſto aũt detrahere, prorſus enorme eſt.
[abominati me ſunt quondam conſiliarij mei]videlicet ſacerdotes,ſcribæ & phariſæi,q con
ſiliarij Dei ſeu Chriſti fuerunt,quaſi ad ipſum pertinentes, non quaſi ei conſiliũ impenden-
Gen.23. tes,ſed populo eius,quemadmodum in Geneſi filij Heth loquuntur ad Abraham:Princeps
Dei es apud nos,vbi alia tranſlatio habet:Rex Dei es apud nos.[& quem maxime diligebã,
auerſatus eſt me.]Poſſet hoc exponi de Iuda proditore,quem Chriſt⁹ maxime,i.valde mul
tum dilexit,quantum ad amicitiæ ſigna,& beneficia gratiæ gratis datæ.Nam fecit eum Apo
ſtolum ſuum,procuratoremq́;,& forte ad temp⁹ fuit in charitate & gratia. Deniq; princeps
apoſtolorum oretenus cum anathematizatione ac iuramento Chriſtum negauit.Inſup or-
do põtificalis præ cæteris à Deo electus,Chriſtum ſpecialiter noſcitur pſecutus.[Pelli meæ,
conſumptis carnibus,adhæſit os meum.]Tempore paſſionis ſanguine Chriſti exhauſto, &
corpore vulneribus dilacerato,violentiſſimeq́; diſtento,caro eius magna ex parte attenua-
ta eſt,ita vt oſſa viderentur pelli hærere,quia dilapſa diſperſaq́; fuit caro eius tenerrima.[&
derelicta ſunt tm̃modo labia circa dẽtes meos]i.cæteris membris a meis ſuo officio q̃dammo
do deſtitutis,ſolius mihi linguæ vſus remanſit tẽpore crucifixionis.Nã & Chriſtus voce ma
Marc.15. gna exclamans,tradidit ſpm̃:quod ſupernaturale fuiſſe conſiderans ipſe centurio:Vere,in-
quit,hic homo fili⁹ Dei fuit.[Miſeremini mei,miſeremini mei ſaltẽ vos amici mei.]Chri
ſtus ſibi cõdolere ſuos optauit,quemadmodũ naturale cenſet afflictis.Propter q̃d ait Pſal.68.
Suſtinui q ſimul contriſtaret,& non fuit:& q conſolaret,& non inueni.Præterea per amicos
eius,intelligi poſſunt oẽs qui affuerunt Iudæi,q licet ꝓ maiori parte fuerint eius inimici,tñ
amici vocant,qm̃ Chriſtus eos amauit,& qm̃ q̃dam eorum ꝓdeſtinati fuerunt:ſicq́; amici
tunc erant,non ſecundũ ꝓſentem iuſtitiam, ſed ſecundũ ꝓdeſtinationem æternam,q poſtea
Ioan.7. ſunt conuerſi,q̃bus paſſione inſtante ꝓdixit:Quum exaltaueritis filium hoĩs,tunc cognoſce-
tis quia ego ſum.Iudæis quoq; Chriſtus multa ſpecialia beneficia erogauit,ideo præ cæteris
eius dicebãtur amici:vnde eorum ingratitudo,perfidia,& pſecutio ſibi moleſtior fuit.Itaq;
ait:Miſeremini mei,&c.tanq̃ dicat:Gentilibus me tam dire cædẽtibus, ſaltem vos Iudæi po
pulus ꝓpter quẽ veni,condolete.Nihilominus p amicos intelligi poſſunt Iudæi tunc q̃dam
modo increduli,puta diſcipuli,qui ſiue abſentes, ſiue ꝓſentes, Chriſto intime cõpatiebant.
[quia manus dñi tetigit me.]Deo enĩ pmittente occiſus eſt Chriſtus,immo Deus ſe id feciſſe
teſtatur p Eſa.53.Propter ſcelus,inquiens,populi mei pcuſſi eum.In Actis q̃q; loquit Petrus
Deus qui prædixit per os oĩm ꝓphetarum pati Chriſtum ſuum,impleuit ſic.Crudelibus ve-
ro incredulisq́; Iudæis loquit conſequẽter:[Quare pſequimini me ſicut Deus?]Hoc ſecun-
dum ꝓcedentis articuli elucidationẽ competit Chriſto, qui etiã ait Deum ſe perſequi pmiſ-
ſiue:& quia per filij ſui vnigeniti pſecutionem & mortem, ꝓordinauit genus ſaluare huma-
num,hinc filius loquit patri in Pſal.68.Quem tu percuſſiſti,perſecuti ſunt.[& carnibus meis
ſaturamini?]Hoc rurſus ſecundum p̃habitam expoſitionem maxime competit Chriſto,de
cuius amariſſimis pœnis crudeliſſimi perſecutores vehementiſſime geſtiebaut.[Quia mihi
tribuat,vt ſcribantur ſermones mei?]Chriſtus vtiq; verba ſua tam in cruce & tẽpore paſſio-
nis & ante ꝓlata ſciens ſaluberrima eſſe,optauit ea ad mundi inſtructionem ſcribi tam in li-
bris,q̃ in hoĩm cordibus,quod etiam fiendum certiſſime nouerat.ideo ſubditur:[Quis mi-
hi det,vt exarent in libro]i.corde Iudæorum,ob q̃rum inſtructionẽ Chriſt⁹ ſpecialiter miſ-
ſum ſe perhibet,[ſtylo ferreo]i.profunda & forti inſcriptiõe,ꝓdicatione, ſeu illuminatione,
per quam verba diuina menti imprimunt humanæ.[vel in plumbi lamina]p quam intelligi
tur cor grauium perſonarũ,quę religioſiores videntur:quod Chriſtus adiunxit,quia à com
muni populo Iudæorum nouerat ſua verba ſpernenda,ideo cupiebat vt ſaltem ab eis recipe
retur, qui maioris probitatis æſtimabantur:quod & partim completum eſt, quia vt Acta
Act.4. habent,Multa turba ſacerdotum obediebat fidei.Sed qm̃ maior pars plebis huiuſmodi mã-
ſit incredula,optauit ſaluator vt conuerteretur gentilitas.Propter quod ſubditur:[vel certe
Ioan.10. ſculpantur in ſilice]i.duro gentilium corde,de quibus dixit ſaluator:Alias oues habeo quæ
non ſunt de hoc ouili,& illas oportet me adducere. Deniq; de ſpirituali hac inſcriptione, qua
euangelica lex in cordibus ſcripta eſt electorum,allegat Apoſtolus ad Hebr.8. teſtimonium
Hieremiæ,Deum inducens dicentem:Dabo leges meas in mente eorum,& in corde eorũ ſu
Hiere.31. perſcribam eas.Sequentia aũt verba non proprie congruũt Chriſto,qui non in nouiſſimo
die reſurget,ſed die tertio reſurrexit.Inſup ex præinductis faciliter reor patere,qualiter ver-
ba huius cap.de quocunq; grauiſſime afflicto ac iuſto,per Iob figurato, & Chriſti imitato-
re,queant exponi,quod cauſa vitandæ prolixitatis non proſequor,ſed circa pleniorem tra-
ctationem verborum huius cap.quæ pro lectione dicuntur in officio defunctorum,paulu-
lum immorabor.[Pelli meæ,cõſumptis carnibus,adhæſit os meum,&c.]Si quis tantam in-
cide-

oiderit infirmitatem,aut tantam fecerit abſtinentiam, vt caro eius peo magna parte cerna-
tur conſumpta,Ita vt dicere valear cum Pſal.101.Oſſa mea ſicut ceemium aruerũt,percuſſus
ſum vt fœnum,A voce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ,i.pelli,ſecundum Hieron.
talis verba hæc Iob dicere poteſt,qui amicorum petit ſuffragium:Miſeremini mei,miſere
mini mei ſaltem vos amici mei.Tempore etenim aduerſitatis & neceſſitatis,pæcipue ami
citia eſt monſtranda.ideo dicitur Ecci 6.Si poſſides amicum,in tentatione poſſide eum,&
ne facile credas ei teipſum.Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, & non permanet in
die tribulationis.Itemq́ꝫ:Non te pigeat viſitare infirmum.Ex his enim in dilectione firma- Eccẽs.7.
beris.Et alibi ſceiptum eſt:Frater in anguſtijs comprobatur.Talibus ergo miſereamur inte- Pro.17.
riori compaſſione,& ſubueniamus pro poſſe,orando, conſolando,miniſtrando,de neceſſa
rijs prouidendo.[quia manus domini tetigit me,]paternaliter in hac vita caſtigando,quē-
admodum legitur:Caſtigans caſtigauit me dñs.Interdum aũt manus dñi tangit nos in ſpũ- Pſal.117.
alibus donis,illa diſpenſatorie ſuſpēdendo,aut iuſte tollendo:tuncq́ꝫ maiori ſolicitudine atq́ꝫ
cuſtodia indigemus,& aliorum ſpũale ſubſidium implorare debemus,ne in mente grauius
vulneremur,ſed ſtatim curemur ſeu reparemur.[Quare pſequimini me ſicut Deus,& carni-
bus meis ſaturamini?]Hoc iuxta expoſitionem præhabitam,duris incompaſſiuisq́ꝫ dicitur,
de qbus Prouer.12.fertur:Viſcera impioeum crudelia. Tales aũt, iniqui ſunt vitioſiq́ꝫ valde.
Vnde Prouerb.11. legitur:Qui deſpicit amicum ſuum,indigens corde eſt:benefacit animæ
ſuæ vir miſericors.qui aũt crudelis eſt,& propinquos abijcit. Tales attendant & paueant il-
lud Iaco.2.Iudicium ſine miſeeicordia illi,qui nõ fecerit miſericordiam.[Quis mihi tribuat
vt ſcribantur ſermones mei]&c.qui ex gratia ſibi collata profert ſententioſa atq́ꝫ vtilia,me-
rito ex chaeitate cupit ea ad aliorum profectum commendari memoriæ & ſcripturæ,pręſer
tim cum Ecci 20. ſcriptum ſit:Sapientia abſconſa & theſaurus inuiſus,q̃ vtilitas in vtroq́ꝫ?
[Scio enim ꝙ redemptor meus viuit.] quemadmodum ad Roman.6.dicit Apl'us:Chriſtus
reſurgens ex mortuis,iam non moritur,qui ſecũdum diuinitatem æternaliter & incommu-
tabiliter eſt viuens & vita. Hunc redemptorem tãto amplius diligere debemus, quo in ſeipſo
eſt melior,& quo à pœna maiori nos libeeauit,ad maiora q̃q́ꝫ bona peeduxit:quo item hoc
amoroſius,precioſius ac laborioſius fecit. Cum igitur ab æterna nos damnatione, pœna &
morte redemerit,gratiam & gloriã nobis merueeit,& peoprij ſanguinis effuſione cum ama
riſſima paſſione hoc egerit,conſtat ꝙ eum toto corde in oĩbus & ſuper oĩa ſempee amare,ti
mere,honorare incomparabiliter obligemur:quæ niſi fecerimus,ingratiſſimi atq́ꝫ viliſſimi
canes probabimur.[& in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum &c.]Verba hæc ſatis expo
ſita ſunt. Omnes quoq́ꝫ in die iudicij videbũt Chriſtum Deum & iudicẽ in forma humana.
Beati vero eius tunc diuinitatem etiam intuebuntur.Pręterea verba hæc vigilantiſſime pon
derare ac penetrare debemus,felicemq́ꝫ reſurrectionem cordialiſſime deſiderare, & pro ea
efficaciter laborare.Sed & metuendiſſimum Dei iudicium tota mente vereei,& quæ tunc fu
tura ſunt,tanq̃ pſentia oculis fidei q̃tidie intueri. Poſtremo tangendũ,quõ lectio iſta conue-
niat animæ in purgatorio conſtitutæ. Talis ſiquidem anima ſi languore graui & longo ſe-
parata fuit à corpore,dicere poteſt de corpore quod habebat:Pelli meæ &c.quod ait ad p-
uocandam Dei clementiam,dum propriam commemorat calamitatem, Inſupee anima ta-
lis grauiſſime dolẽs,nec tñ iuuare ſe valens,amicorum precatur ſuffragia.[Miſeremini mei,
miſeremini mei]Repetitio veebi,indicium eſt intẽſi affectus,grauiſſimiq́ꝫ doloris. [Saltem
vos amici mei]vcꝫ ppinqui,familiares,amatores,& qbus aliqñ beneſeci, aut bona q̃ habui,
poſſidetis atq́ꝫ conſumitis. Vnde ſpecialis vobis ratio miſerendi eſt mihi,charitate & iuſti-
tia exigẽtib' iſtud.Itaq́ꝫ miſeremini mei p me orando,eleemoſynas tribuendo, ieiunando,
celebrando,aut cætera virtutũ opa p me ſatiſfactoria exercẽdo. Sed heu in hoc multi viuen
tium negligẽtes ſunt vehemẽtee,dum nec filij parẽtibus,nec bñficiati bñfactoribus, nec p-
ping cognatis,nec amici amicis,nec in fiducia habiti cõmẽdatis,defunctis (vt dignũ eſt)pſa
tis modis iam miſerentur,immo parũ attendũt,in quantis illi ſint pœnis,q̃ affectuoſe ſibi poſtu
lent ſubueniri,q̃tum etiam teneantur illis ſuccurrere. Nouerint hi quia ſic fiet ſibi,quõ faci-
unt alijs.[quia manus dñi tetigit me]i.pœnis iſtis affligit.[Quare perſequimini me ſicut De-
us?]Hoc anima dicit aduerſus eos,qui occaſio ſunt ꝙ pœna ſua in purgatorij loco augetur,
qui ſ.animæ culpas ſequuntur,aut mala eius incaute commemorant, quod ſecundum Gre- Gregori'
gorium,viciſſim vergit in pœnarum animæ incrementum. [& carnibus meis] i.carnalibus
opibus ſeu operibus[ſaturamini,]vtendo meis:nec tamen digne mihi ſubuenientes, in quo
& ſacerdotes & canonici religioſiq́ꝫ cæteri inueniuntur maxime ac damnabiliter defectuo-
ſi,non orando ac ſatiſfaciendo peo his,quorum eleemoſynis vtuntur aut ſuſtentantur,ſic-
ut charitas æquitasq́ꝫ requirunt. Contea quos ſanctus Bernardus terribilitee ſcribit, quia Bernard'
ſacrilegi ſunt, bonis eccleſiæ abutendo , & de eleemoſynis pauperum delicate ſe nutri-
endo, precioſe, curioſe atque ſuperbe veſtiendo, ac ſceleratiſſime ſuperbiendo. Itaque pro

be-

bñfactorib⁹ noſtris viuis ac mortuis iugiter efficaciterq́ʒ oremus,grati ſimus:& ita viuamus,
vt pro nobis ipſis ac alijs idonei deprecatores inueniamur. [Quis mihi tribuat vt ſcribātur
ſermones mei]&c.Verba equidem animæ talis,tam doloroſa ſunt, ipſaq́ʒ anima taliter an-
guſtiatur,ꝙ verba ſua cupit ſcribi & auxiliari valentibus intimari,vt & cæteri hæc ſcientes,
pœnas has caueant,ac pro ipſa exorent. [Scio enim ꝙ redemptor meus viuit]i.ideo cupio
mihi ſubueniri,qm̄ ſcio me redimendam,certiſſime præſtolans reſurrectionem beatam,ſci
ensq́ʒ Chriſtum ſaluatorem meum in cælis regnātem. [& in nouiſſimo die de terra ſurrectu
rus ſum]ego ſpūs rationalis,qꝛ corpus intrabo,informabo,viuificabo ac erigam. Sicq́ʒ cum
Iohel.3. illo de terra ad iudicij locum conſurgam, ſicut per Iohelem Deus prædixit: Conſurgant &
aſcendant gentes in vallem Ioſaphat,quia ibi ſedebo vt iudicem oēs gentes in circuitu.Cæ
terorum verborum lectionis huius expoſitio non variatur,ſed ex præcedenti patet articulo.
Quod vero in fine cap.legitur,[Quare ergo nunc dicitis,perſequamur eum,& radicem ver
bi inueniamus contra eum?]poteſt eſſe verbum Chriſti contra Iudæos,qui ſe ad eius perſe-
cutionem mutuo hortabantur,multipliciterq́ʒ inter ſe contulerunt,qualē aduerſus eum ac-
cuſationem proponerent.Poteſt demum eſſe verbum cuiuslibet iuſti contra impios perſe-
cutores.Cætera patent.

¶Declaratio literalis cap.20.Reſpondens aūt Sophar Naamathites,dixit.
Articulus 45.

RESpondens autem Sophar Naamathites, dixit: Idcirco] propterea quæ dixiſti o Iob,
[cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi]i.diuerſa conſidero,nunc penſando rationes ꝓ
tuæ poſitionis defenſione valentes,nunc eas quæ ad contrarium videntur conferre,& meam
poſitionem firmare:[& mens in diuerſa rapitur,]i.intellectus meus in diuerſa ꝑpendenda ac
diſcutienda dirigitur,vt moris eſt diſputantibus,qꝛ nutare incipiunt & dubitare quid veri-
us ſit.[doctrinam qua me arguis] i.reprehendis tanq̄ male ſentientem de prouidentia Dei,
dum dico hoīem non flagellari à Deo niſi ꝓ ſuis peccatis.[audiam] non mox eam cum aſp-
natione abijciendo,ſed qd veri in ea ſit,diligentius inueſtigando.[& ſpūs intelligētiæ meæ]
i.ſpūs per quem intelligo,ſ.anima vt intellectiua.[reſpondebit mihi] i.intus mihi oſtendet,
ac indicabit in conſiſtorio mētis meę quod verum eſt,quia per intellectus inueſtigationem
veritas inuenitur.[Hoc ſcio]quod ſubdo,vz.[ꝙ à principio]temporis[ex quo poſitus eſt ho
mo ſuper terram,]i.ab exordio cōſtitutionis generis humani,[ꝙ laus impiorum breuis ſit]
i.celebris fama eorum cito pertranſit,& paulopoſt diffamantur, cum non vera,ſed apparēs
bonitas virtutis in eis ſit, cuius falſitas cito conſideratur atq́ʒ pateſcit. [& gaudium hypocri
tæ ad inſtar puncti]i.nullius eſt reputationis ſiue durationis, præſertim reſpectu veri ſpirita-
lisq́ʒ gaudij,& quo ad futuri ſeculi æternitatem:nō enim vero ac ſtabili innititur fundamen
to,ſed caduco,vano atq́ʒ fallaci.Vnde Prouer.12. ſcriptum eſt: Iter impiorum decipiet eos.
Eſa.47. In Eſaia quoq́ʒ dicitur impio: Veniet ſuper te malum atq́ʒ calamitas, & neſcies ortum eorū.
veniet ſuper te miſeria repēte. [Si aſcenderit vſq́ʒ ad cęlum ſuperbia eius]i.q̄tumlibet in vi-
ta hac proſperetur ac eleuetur,etiam ſi cęleſtibus ac diuinis ſe reputet parem,vt hi q in vita
iſta ſe adorari fecerunt.[& caput eius nubes tetigerit,]i.ambitioſa mens eius præ alijs ſubli-
miter valde ſe erigat:ſanctisq́ʒ qui nubes vocantur,ſe præſumptuoſe æqualem exiſtimet.[q̄ſi
ſterquiliniū in fine perdetur]i.in morte ſubito deprimetur,atq́ʒ vt viliſſimum cadauer à Deo
ſpernetur,æternaliterq́ʒ damnabitur.Sic & Pſal.36.decātat: Vidi impium ſuperexaltatum &
eleuatum ſicut cedros Libani,& tranſiui,& ecce non erat:& quæſiui eum,& non eſt inuētus
locus eius. Hinc 1.Mach.2.inducitur: Gloria peccatoris ſtercus & vermis. Hodie extollitur,
& cras non inuenitur,quia cōuerſus eſt in terram ſuam,& cogitatio eius perijt.In viſione q́ʒ
Abd.1. Abdiæ dñs cōminatur ſuperbo: Si exaltatus fueris vt aquila,& ſi inter ſidera poſueris nidum
tuum,inde detraham te,dicit dñs.[& qui eum viderant] in proſperitate, ſublimitate & glo
ria,dicēt,cognita repentina eius deiectione,[vbi eſt?]quaſi dicant mirando,o q̄ cito deficit
& perijt ipſe cum omni apparentia ſua.[Velut ſomnium auolans] i.à mēte per obliuionem
cito recedens,[non inuenietur]in priſtina vita & gloria,[tranſiet ſicut viſio nocturna]quæ
momentanea eſſe ſolet.ſic ipſe de vita tolletur & diſperibit,quaſi hic nunq̄ fuiſſet.Sic & Pſal.
72.cantatur: Deiecisti eos dum alleuarentur,quō facti ſunt in deſolationem? Subito defece-
runt,perierunt propter iniquitatem ſuam.Velut ſomnium ſurgentium dñe in ciuitate tua,
Sap.3. imaginem ipſorum ad nihilum rediges.Vnde in lib.Sapiæ vitioſi fatentur: Quid nobis pro-
fuit ſuperbia? aut qd diuitiarum iactantia contulit nobis? tranſierūt oīa illa tanq̄ vmbra, &
tanq̄ nuncius ꝑcurrens.[Oculus qui eum viderat]in temporali ꝓſperitate & pompa,[nō vi-
debit]eum amplius in hac vita,qa poſt mortem non reditur ad ſtatū ſeculi huius.[neq́ʒ vltra
intuebit eum locus eius]i.in priſtino loco non cōſpiciet. Locus aūt dicit intueri materiali-
ter,inquantū ꝑbet id q̄d continet ad videndū, ſicut inanimata dicunt creatorē ſuū laudare.
Pſal.102. Hinc ait propheta: Quoniā ſpūs pertranſiuit in illo,& non ſubſiſtet,& non cognoſcet amplī
us

os locum ſuum.[Filij eius atterentur egeſtate]i.opibus ſui patris priuabũtur,& inopia affli
gẽtur,quod non ſemper corporaliter agitur:ideo ſpiritaliter verius adimpletur, ꝙ hi q eius
ſectantur hypocriſim,& ſpiritalis refectionis carentia mente areſcunt,& veris virtutum pri
uantur diuitijs,de qua inopia ait Pſal.33.Diuites eguerunt & eſurierunt.[& manus]i.operati
ones[illius reddẽt illi dolorem ſuum]i.pœnam quam meruit, qm̃ propter opera ſua iniqua
damnatur,iuxta quod Eſa.3.ſcriptum eſt:Vę impio in malum.retributio enim manuũ eius
fiet ei.[Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius]i.etiam cum ſenuerit,propter peccata
in adoleſcentia habita in carne & oſſibus affligetur. In quo videtur pungere S.Iob,ꝙ pro-
pter peccata diu præterita taliter puniatur vſq; ad intima.Vel ſic:oſſa eius,i.interiora & ani
mæ fortiores potentiæ implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius:quia perſeuerabit in ſolitis cul-
pis,quemadmodum Prouerb.22.habetur:Adoleſcens iuxta viam ſuam,etiam cum ſenuerit,
non recedet ab ea.Vnde Daniel dicit tali:Inueterate dierum malorum, nunc aduenerũt pec Dan.13.
cata tua.In Ezech.quoq; de impijs legitur:Iniquitates eorum in oſſib⁹ eorum. Quidam per Eze.32.
oſſa hypocritæ,intelligunt miniſtros ac roboratores eius in malo, qui vitijs eius implentur
ea ſequendo,ſecundum quod Ecclẽs 10.ait:Secũdum iudicem populi,ſic & miniſtri eius.[&
cum eo in puluere dormient]i.in terra quieſcent, deinde poſt reſurrectionem cõmunem in
inferno pariter punientur,cuius cauſam adiecit:[Cum eñ dulce fuerit in ore eius malum]i.
iniquitas ſua ei ſuauis ac placita fuerit,& de ea delectabiliter loqui inceperit,quales ſunt il-
li præſertim,qui peccant ex habitu vitioſo ſeu deliberatione & certa malitia, non ex igno-
rantia,infirmitate,ſolave paſſione,de quibus Prouerb.2.aſſeritur:Lętãt cum malefecerint,
& exultant in rebus peſſimis. Atq; in Pſal.72. Prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum. Cum
enim habit⁹ ſit velut altera natura,ſecundũ Philoſophos,ſicut delectabile eſt operari ſecun
dum naturalem inclinationẽ,ita delectat operantẽ operari ſecundũ habitum q̃ implet. Ideo
Prouerb.21.dictum eſt:Gaudium iuſto facere iuſtitiam.Et alibi legitur:Stultitia gaudiũ ſtul Pro.15.
to.[abſcondit illud ſub lingua ſua]i.impietatem ſuam occultat, excuſat & palliat. q̃ contra Pſal.140.
orat vir ſanctus:Non declines cor meũ in verba malitiæ,ad excuſandas excuſationes in pec-
catis.Et Prouerb.28.ait ſcriptura:Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur.Vel abſcõdit il-
lud ſub lingua ſua,i.in vitio perſeuerat,quemadmodũ comedens dulce quid,tenet illud ſub
lingua,vt diutius delectetur eius ſapore.[Parcet illi]i.pc̃m̃ ſuum pœnitendo non corrigit,
neq; vlciſcitur.[& non relinquit illud]ceſſando à culpa, [& celabit in gutture ſuo]i.aperte
non confitebit.Quo contra ſcriptum eſt:Fili mi,da gloriam dño Deo, & confitere atq; indi Ioſ.7.
ca quid feceeit, ne abſcondas. Et Iaco.5.ait:Cõfitemini alterutrum peccata veſtra.Itaq; tem
pore ſanitatis amore iuſtitiæ & odio culpæ confiteamur, iuxta illud Eccl.17. Ante mortem
confitere,à mortuo quaſi nihil perit confeſſio.confiteberis viuens & ſanus. Deniq; in his So
phar tãgit B.Iob, ꝙ ita deliciosum fuerit ſibi peccare,ꝙ nolit ſua vitia confiteri,ſed ea excu
ſet ac neget,ſeq; iuſtificet. Verum iſtud eſt mollium,nil triſte & durum in pœnitẽtia pati vo
lẽtium.[Panis eius in vtero illius,vertetur in fel aſpidũ intrinſecus]i.refectio,qua ſe laute &
de illicitis maleve acquiſitis pauit,erit ei cauſa amariſſimæ pœnæ ac damnationis,vel in hu
mores venenoſos atq; mortiferos,iuſto Dei iudicio cibus ſuus ſibi in ſuo vtero conuertetur,
iuxta illud Prouerb.20.Suauis eſt homini panis mendacij,& poſteà implebitur os eius calcu
lo.[diuitias quas deuorauit]i.iniuſte rapuit & conſumpſit,[euomet]i.turpiter perdet vel in-
tempeſtiue ac doloroſe amittet,[&de ventre illius extrahet eas Deus]i.diſtricte ab eo regret,
torquendoq; exiget quicq̃d impie habuit,egit,expendit.[Caput aſpidũ ſurget]i.impiũ atq;
hypocritam inuadet vt mordeat,intelligendo p caput aſpidum,principẽ ſæuum ſiue diabo
lum.Sic S.Thomas exponit,quæ expoſitio cuidam inepta videtur,aſſereti quod in Hebræo Thomas
ac libris correctis habeat,ſuget.Veruntñ B.Gregorius diligentiſſimus libri huius inſpector, Gregori⁹
ſecundũ vtranq; tranſlationẽ,vz; 70.interpretum atq; Hieronymi, legit & exponit, ſurget, Hieron.
non ſuget.Hinc verius reor ſic in Hebræo haberi,ſicut Hieronymus tranſtulit,q vbiq; aſſerit
ſe Hebraicam veritatẽ ſecutum,nec quicq̃ de ea mutaſſe. Inſup arbitror ꝙ verbum Hebrai-
cum ſit forte ęquocum ad ſuget,& ſurget:Atñ aliq libri continẽt,ſuget.Nam & Albertus ita Albertus
exponit,dicendo:Aſpis,ſerpens eſt incantatorẽ non audiens,pnecabile habens venenũ, i.val
de infectiuum, quia mordendo interficit,iuxta Thomam,deſignatq; dæmones præſidentes Thomas
obſtinatis,doctores & prędicatores non audientibus, cuius aſpidis caput ſugit,qui cum dele
ctatiõe ſuggeſtiones eius acceptat,quod ſub aliqua metaphora Eſaias ſic dicit:Oua aſpidum Eſa.59.
rupeeunt,& telas araneæ texuerunt.q comederit de ouis eorum,morietur:& quod cõfotum
eſt,erumpet in regulum. Itaq; expoſitio Thomæ cõueniens eſt.[& occidet eum lingua vipe
ræ.]Vipera gen⁹ ſerpentis eſt,lingua ſua diffundẽtis venena,p quam detractor ſeu accuſator
vel dæmon impietatis perſuaſor exprimitur:à quo detractore,accuſatore ſeu dęmone hypo
crita & iniquus corporaliter ſpiritaliterve necatur,ne videat per experimentũ, i.non ſortia-
tur.[riuulos fluminis torrentis]i.abundantiam temporalis proſperitatis aut opulentiæ ac-

currentis,vt flumen: vel adhærentis & ſtantis,vt torrens. [mellis & butyri] i.abundantiam
Eze.18. dulcium ac delectabilium rerum non habeat.[Luet quæ fecit omnia] i.pro vniuerſis & ſingulis ſuis vitijs punietur,quemadmodum in Ezech.dñs ait: Vnumquemq; iuxta vias ſuas iudicabo.Deus enim nullum malum deſerit impunitum, ſicut nec aliqd in toto inordinatum relinquit: quod enim inordinatum eſt per culpam,ordinat ipſe per pœnam.[nec tamē conſumetur.] i.eſſe non deſinet.Anima enim permanet immortalis, corpora quoq; damnatorū
Apoc.22. reſuſcitata,non conſumentur ab igne inferni.Mors quippe illius miſeriæ,quæ in Apocaly-
Error Ariſtotelis. pſi dicitur mors ſecunda,non tollit eſſe & vitam naturæ,nec deſtruit corpora,ſed æternaliter ineſt ac punit,nec ibi verificatur illud Philoſ.Nullum violentū ꝑpetuum,ſed (quod in Apo
Apo.14. cal.legitur) cruciabitur iniquus igne & ſulfure,& fumus tormentorum eius aſcendet in ſecula ſeculorum.[Iuxta multitudinem adinuētionum ſuarum] i.excogitatarum malitiarum recentiumq; culparum.[ſic & ſuſtinebit] tormenta inferni,quia pœna correſpondet culpæ. Quo enim grauius & multiplicius quis peccauit, eo pœnalius affligetur, ſecundum illud Apocal.18.Quantum glorificauit ſe & in delicijs fuit,tantum date illi tormētum & luctum. Et Sapien.6.Fortioribus fortior inſtat cruciatus. [quoniam confringens] i.violenter frangens[nudauit pauperis domum] inopem ſpoliando.[rapuit] quę in pauperis domo inuenit. [& non ædificauit eam] i.ablata non reſtituit, nec deſtructa reparauit. Talibus dominus loquitur per Eſa.3.Rapina pauperis in domo veſtra eſt.Quare atteritis populum meum,& facies pauperum commolitis?[nec eſt ſatiatus venter eius] i.pauperis,quoniam rebus ſuis ſibi ablatis,ſufficientiam non habebat. Vel non eſt ſatiatus venter eius, i.cor præfati iniqui opibus non eſt impletum,ſed plura appetijt,iuxta illud Prouerb.13. Venter impiorum inſatiabilis.Et Eccēs 5.ait: Auarus non impletur pecunia.[Et cum habuerit quæ cōcupierat,poſſidere nō poterit] ea diu,quia vel morte præuenietur,ſicut diuiti cuidam dicitur: Stulte,hac nocte animam tuam repetent à te: quæ autem paraſti,cuius erunt? Vel illa ab eo tollētur,vt Sa-
Luc.12. lomon ait: Qui amat diuitias,fructum non capiet ex eis.Rurſuſq;: Diuitiæ congregatę in ma
Eccēs.5. Ibid. lum domini ſui,pereunt in afflictione peſſima.[Non remanſit de cibo eius] i.totum in ſuum vſum conuertit,nihil pauperibus tribuit,prout Ezec.16.fertur: Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia,ſaturitas panis,abundantia,ocium,& quia manum egeno & pauperi non porrigebat,cuius cōgrua pœna ſubiungitur:[propterea nihil remanebit de bonis eius] i.omnia ſua ei tollentur,ſaltem in morte,iuxta id Pſalm.75.Dormierunt ſomnum ſuum,& nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manib⁹ ſuis.[Cum ſatiatus fuerit] i.ditatus,[arctabitur] ſolicitudine. Deniq; ſatiatus,nimia ventris repletione arctatur intra vteri ſui pellem, quæ vltra extendi non valet, ſicq; torſiones & dolores patit ventris. [æſtuabit] anxietate perdendi quæ habet.Diuitiæ enim cum timore poſſidentur.[& omnis dolor] i.perfecta ſeu multiplex pœna[irruet ſuper eum] partim in ſeculo iſto,deinde in futuro. Ex immoderātia etenim potus & cibi,varij dolores oriuntur in corpore.Hinc ſcriptum eſt Eccl 31.Quam ſufficiens homini erudito vinum exiguum? & in dormiendo non laborabis ab illo,& non ſenties dolorem. vigilia & cholera & tortura homini Infrunito,i.intemperato.Deinde Sophar quaſi zelo iuſtitiæ addit:[Vtinam impleatur venter eius,vt emittat in eum iram furoris ſui] i.ad hoc temporaliter ſic abundet,vt Deus diſtricto eum condēnet iudicio,ſicut de impijs ait per Sopho-
Sopho.3. niam: Effundam ſuper eos Indignationem meam & omnem iram furoris mei.[& pluat ſuper illum bellum ſuum] i.deſuper copioſe ingerat ei pœnam totaliter exterminātem ac ſuperantem,non paternaliter caſtigantem, ſecundum illud Pſal.10. Pluit ſuper peccatores laqueos.[Fugiet arma ferrea,& irruet in arcum æreum] i.minora vitabit aduerſa,videlicet flagella,labores & pœnas vitæ præſentis,incidetq; ſupplicium infernale,quod omnium aduerſorum eſt maximum: quia enim in ſeculo iſto non vult pro peccatis ſuis dolere, ſatisfacere & puniri,meretur æternaliter cruciari. Itaq; iuxta Albertum, per ferrū quod cætera domat
Dan.2. metalla,vt dicitur in Daniele,exprimitur præſens pœna, qua Deus quaſi armat ad domandos corrigendoſq; impios,prout Sapien.5.fertur: Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum.Hanc pœnam iniuſti,pœnitentiam vitantes,refugiunt,dicente Pſal.72.In labore hominum non ſunt, & cum hominibus no flagellabūtur. Porro arcum nominat æreum, prout æs dicit commixtionem cupri vel ſtagni cum plumbo: quia æs,quia Imputribile eſt,æternam pœnam ſignificat.Dicitq; arcum, quoniam profunde ac delonge ferit.[Qui] arcus æreus [eductus] manu ſagittantis,[& egrediens de vagina ſua] i.corio quo ſagittarij ferunt arcum,[& fulgurās in amaritudine ſua,] i.pœna quam imprimit.Per arcum iſtum,vt patuit,intelligitur infernalis cruciatus,cui⁹ velut vagina eſt occultum Dei iudicium ſeu præſcientia eius,quæ tempore præſtituto pœnam hanc in aperto infligit cum fulguratione,i.terrore,impetu & ſplendore iuſtitiæ, ſicut fulgur ruit de cælo repente ac violenter & clare.[Vadent & venient ſuper eum horribiles] i.dæmones eum ad libitum conculcabunt,& liberam ſuper eum poteſtatem habebunt,ad puniēdum,ſecundum

dum quod meruit.[Omnes tenebræ abſcõditæ ſunt in occultis eius.]i.interiores & extrrio-
res tenebræ inueniunt in ſecretis inferni latibulis, quo ipſe deueniet, in ſecretisq; conſcien-
tiæ ſuæ ſeu intellectus ac voluntatis latẽt omnium tenebræ vitiorũ. Hinc dicit:Proncite eum Matt. 25.
in tenebras exteriores. De interioribus quoq; tenebris ait Pſalmiſta:Neſcirrunt,neq; intelle Pſal. 81.
xerunt,in tenebris ambulant. Vnde ſuperius de inferno inductum eſt:Anteq̃ vadam ad ter-
ram tenebroſam & operram mortis caligine.[Deuorabit eum ignis qui non ſuccendit] ſci-
licet ignis infernalis,qui ab hoĩe non nutrit noua materia,neq; ſuccendit:ſed ſemel à Deo
ſuccenſus,manet in ꝑpetuo in ſuo vigore,iuxta illud Eſa.30.Præparata eſt heri tophet,i.ge-
hena à rege ꝑparata, ꝓfunda & dilatata.Flatus dñi ſicut torrens ſulſuris ſuccendẽs eam. Di-
citur aũt ignis inferni damnatos deuorare,non auferendo ab eis eſſe & viuere,ſed omne be-
ne eſſe,& abſorbendo ſeu totaliter occupando eos ſuo prædoloroſo impetu & vigore. Hinc
fertur in Pſal.20. Pones eos vt clibanũ ignis in tempore vultus tui,dñs in ira ſua cõturbabit
eos,& deuorabit eos ignis. Itẽq;:Cadẽt ſuꝑ eos carbones,in ignẽ dejicies eos,in miſerijs non Pſal. 139.
ſubſiſtent.Hinc Chriſtus ſe dicturũ prænunciat:Ite maledicti in ignẽ ęternum.[affligetur re- Mat. 25.
lictus in tabernaculo ſuo.] i.infernali ergaſtulo, vnde nunquã eruetur ſeu redimet. Inſuper
poſt diem iudicij puniet relictus in tabernaculo,i.corpore ꝓprio,ſibi tunc vniendo,vt punia
tur pariter in vtroq;,ſcilicet anima & corpore,ſicut per vtrunq; & in vtroq; peccauit,& im-
pie delectatus eſt.[Reuelabunt cæli iniquitatẽ eius,]i.ciues cæleſtes ſeu angeli ſancti contra
eũ in die iudicij teſtimoniũ ꝓferẽt, & diuina virtute peccata eius in oĩbus innoteſcent.[&
terra aduerſus eũ conſurget.] i.homines virtuoſi qui in terra mox ante iudicium erunt,mo
rientur ac ſuſcitabunt,contra eum zelo iuſtitiæ mouebunt. Vel terra,i.elementum terræ ad-
uerſus eum conſurget,i.diuinæ vltionis inſtrumẽtum ac adiutorium erit in impio,ipſumq;
damnabilem demonſtrabit,eo ꝙ creatorem ſuum offenderit. Vnde Sapiens quidam aſſerit: Sap.5.
Pugnabit cum Deo orbis terrarũ contra inſenſatos. Quod in eodem libro quaſi exponitur, Sap.16.
quum dicit:Creatura enim tibi creatori deſeruiens,excandeſcet in tormentum aduerſus in- Pſal.49.
iuſtos. Hinc fertur in Pſalmo 49. Deus manifeſte veniet.Ignis in conſpectu eius exardeſcet,
& in circuitu eius tempeſtas valida. Aduocabit cælum deſurſum & terram diſcernere po-
pulum ſuum. Inſuper in die iudicij terra conſurget aduerſus iniuſtum, quia vnus iniquus
ac reprobus alium tunc damnabit comparatiue: quia videlicet peccatum vnius, compara-
tione alterius,grauius apparebit:damnatio quoq; vnius,cõparatione alterius iuſtior oſten Matth.12.
detur. Hinc Chriſtus in Euangelio:Regina,inquit, Auſtri ſurget in iudicio cum generatio- Luc. 11.
ne iſta,vtpote Iudæorũ, & dãnabit eam. Idemq; ait de Niniuitis.[Apertum erit germen do- Ibidem.
mus illius] i.operatio vitioſa,quę nunc in domo conſcientię ſuæ celatur, tunc erit omnibus
manifeſta:germen quoq; domus ſuæ,i.proles & familia ſua,ipſius ſequẽs peccata, erit tunc
aperta,quantum ad vitia in quibus interim latet. Hinc ait Apoſtolus:Veniet dominus,& re- 1.Cor.4.
uelabit abſcondita tenebrarum,& manifeſtabit conſilia cordium. Chriſtus etiam ꝓteſtatur: Matt.10.
Non eſt occultum quod non reueleт. Vnde vt hanc confuſionem non incurramus, Eccleſia- Eccl 7.
ſticus nobis dicit:Fili,non ſemines in ſulcis iniuſtitiæ,& non metes ea in ſeptuplum.[detra-
hetur] germen præfatum [in die furoris domini] i. in die metuẽdæ vltionis Dei ac ſui iudi- Apoca.14.
cij in infernũ.Opera rm̃ illorũ ſequunt illos, iuxta quẽ modũ Petrus de apoſtatis angelis ſcri
bit:Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, in tartarũ tra- 2.Pet.2.
didit in iudicium cruciandos reſeruari. Sic in Apocalypſi de reprobo ſcriptum eſt:Hic bibet Apoc.14.
de vino iræ furoris Dei omnipotentis. Poſtremo epilogans,ſubdit:[Hæc] damnatio [eſt pars
hominis impij à Deo,] i.merces & res quam ſuis peccatis meruit ſibi à Deo retribui,[& hæ
reditas verborum eius] i. infelix pœnæ æternæ poſſeſſio, quam & exceſſu verborũ ſuorum
promeruit [à domino] ſibi infligi, quemadmodum in Apocalypſi de reprobis legitur: Pars Apoc.21
illorum erit in ſtagno ardenti igni & ſulfure,quod eſt mors ſecunda. Cũ rm̃ in hac vita præ-
tulerit caduca,vana & ſordida ſuperdigniſſimo creatori,nec eum præ cunctis elegit atq; di-
lexit vt dicere poſſet: Dominus pars hæreditatis meæ, iuſtiſſimũ eſt, vt hanc infeliciſſimam
partẽ pro præmio ſortiatur,nec delectetur in Deo altiſſimo, ſed torqueatur à rebus viliſſi- Pſal. 15.
mis in infimo loco. Omnia hæc Sophar de hypocrita ita induxit,vt per ea beatum Iob no-
taret. Quem enim vidit à Deo percuſſum, non credidit bona quæ egit, corde ſimplici ope-
ratum. Præterea conſtat ex his, q̃ euidentiſſime Sophar poſuit vitam poſt hanc vitam, &
animam immortalem,diuinum iudicium & infernum. Similiter de alijs duobus amicis Iob
eſt ſentiendum. Sed & Thomas hoc loco fatetur ſic eſſe,dicens ꝙ Sophar, audita ſententia
ſancti Iob de futura reſurrectione,acquieuit:idcirco dixit,doctrinam qua me arguis,audi-
am. Sed hoc veriſimile nõ videtur. Si eñ acquieuiſſet iam primo de animæ immortalitate,
hoc fuiſſet,ꝙ rationes Iob eum compuliſſent ad conſentiendum. Sed nondum per argumẽ-
ta Iob inductus fuit ad credendum ꝙ homo in hoc ſeculo affligatur à Deo niſi pro ſuo pec
cato. Propter quod toto capitulo iſto loquutus eſt contra hypocritam, ad innuendum ꝙ

Iob fuit hypocrita. Inſuper dato ꝙ iam acquieuiſſet beato Iob de vita futura, non tamen (vt apparet) tot & tanta proſequutus eſſet de ea in iſto capitulo: in quo multa quaſi ex proprio ſenſu diſſeruit de retributione futura, iudicioq́; diuino, quæ ante in hac diſputatione à ſancto Iob non audiuit.

¶De intelligentia morali eiuſdem capituli. Art. 46.

Gregorius. CIrca exordium expoſitionis pſentis capituli, dicit beatus Gregorius, ꝙ amici Iob peruerſi non erant. Ex quo elicitur, ꝙ peccatum eorũ, quod contra Iob diſputando incurrerũt, non ex malitia prodijt, ſed ex ignorãtia magis & quodam errore circa ꝓuidentiam Dei, vt ſæpius tactum eſt: immo ex zelo Dei ſe motos putabant ad contradicẽdum beato Iob, quia videbatur eis prouidentiæ derogare diuinæ, & plane ex zelo quodam Dei incitabantur,
Roma. 10. ſed ex zelo non ordinato, quem & Iudæos habuiſſe incredulos teſtatur Apoſtolus: Teſtimonium, inquiens, perhibeo illis quia zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſciẽtiam, i. diſcretionem. Itaq;, quoniam in fine pcedentis capituli Iob de reſurrectione & iudicio futuris in die nouiſſimo apertiſſime ꝓphetauit, [Reſpondẽs Sophar, dixit: Idcirco cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi] i. quoniam credo me ſicut & te reſurrecturum, atq; diuinitus iudicandum, ob id diuerſis conſiderationibus angor, & ex corde ſolicitor propriam ſciens fragilitatem, culpabilitatem & inſufficiẽtiam, diuinæq́; mentis ſanctitatẽ, perfectionem & æquitatem, ac iudiciorum eius præhorrendum rigorẽ, reproborum etiam calamitatẽ æternam. [& mens in diuerſa rapitur],] conſiderando diuerſa, & præmeditando qualiter reſpondeat coram Deo, ne à dæmonibus conuincatur, ne ab angelis confundatur, ne perdat æternalia cæleſtis gaudia paradiſi, ne deputetur ſempiternis tormẽtis inferni. Sic ergo & nos in corde noſtro deſcribamus ac imaginemur ordinem, terrorem & modum extremi iudicij: quomodo vniuerſi reſurgent, & ad iudicij locum conuenient, quomodo terra tota tunc ſtabit in horribili conflagratione ignis permaximi. Deſuper apparebit omnipotens, iuſtus, infallibilis iudex, cum innumerabilibus angelorũ ſanctorumq́; millibus, aderunt & crudeliſſimi dæmones aduerſantes. Deorſum patens chaos gehennæ, inæſtimabilis numerus damnãdæ triſtiſſimæ reprobæ turbæ, quod erit damnationis æternæ præſtolari ſententiam. Si hæc omnia & cætera iudicium illud concernẽtia ꝑpendamus, experiemur quid ſit quod Sophar fatetur, dicendo: Idcirco cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi, & mens in diuerſa rapit. [Doctrinam qua me arguis, audiam] ita & nos verba informatoria ſeu increpatoria modeſte & longanimiter audiamus, non impetuoſe interrumpamus tanquam brutales, penſantes illud Eccleſiaſtici 5. Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei. Illud quoq; Prouerbiorum 18. Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignũ. [& ſpiritus intelligentiæ meæ reſpondebit mihi.] poteſt hoc de Spirituſancto exponi, qui dicitur ſpiritus intelligentiæ noſtræ, id eſt, ſpiritus à quo cauſatur & profluit omnis cogni-
Ioan. 16. tio noſtra, de quo loquitur Chriſtus: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vnde & infrà aſſeritur: Inſpiratio omnipotentis dat intelligẽtiam: qui nobis reſpondet, id eſt, ſcientiam reſpondendi infundit, de dubijs quoq; certificat, qui nunc per ſeipſum, nunc per angelum ſanctum, nunc per plãtum ſeu proximum, nunc ꝑ ſcriptu-
2. Tim. 2. ram nobis reſpondet, nos docet, dicente Apoſtolo: Dabit tibi dominus de omnibus intel-
Iaco. 1 lectum. Hinc ſcriptum eſt: Si qui veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à DEO, & dabitur ei, poſtulet autem in fide nil hæſitans. Itaq; ad Spirituſſancti illuminationem ſemper confugiamus, eum pro ſapiẽtia ſuppliciter exoremus, eius directioni in omnibus iugiter atque humilime innitamur. [Laus impiorum breuis eſt.] Nonne frequenter prauiſſimi vſq; ad finem vitæ ſuæ à multis laudant, quemadmodum fertur in Pſalmo 9. Quoniam laudat peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicit. Itemq́; Prouerbiorũ 8. Qui derelinquunt legẽ, laudant impium. Deniq;, nonne vſq; in præſens Iupiter, Neptunus, Venus, Diana, ac cæteri dij ac deæ gentilium, olim homines vitioſi, laudant à ſuis cultoribus Tartaris ſiue ſimilibus, ſicut & Machometus à Sarracenis? quomodo ergo laus impiorum breuis eſt? ſed vtique breuis eſt, comparatione æternæ vituperationis, quam in futuro ſeculo habent aut habebunt à Deo, atq; ab vniuerſis ſenſatis ac iuſtis. Præterea breuis eſt, quia eis diu non prodeſt: immo veraciter nunquam prodeſt, & cito aliquibus ſapientibus illorum vituperabi-
Prou. 10. litas innoteſcit. Laudatores quoq; eorum celeriter moriunt ac pereunt. Ideo in Prouerbijs Salomon ſcribit: Memoria iuſti cum laudibus, nomen autem impiorum putreſcet. [Et gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.] Omnis delectatio reproborum, carnalium & ſuperborũ in ſeculo iſto, velut imperceptibile pũctum, celerrimumq́; momentum eſt reſpectu infernalium æternalium acerbiſſimorum ſuppliciorũ, q̃ miſerrimi poſſidebunt. Ideo dici ſolet: Momentaneum quod delectat in mundo, æternum quod cruciat in inferno. Non ergo acquieſcamus in vita hac ſtulte ac viliter delectari, ne æternaliter, inconſolabiliter, amariſſime cito poſt hæc affligamur. [Panis eius in vtero illius vertet in fel aſpidũ.] Panis hypocritæ, eſt laus huma

humanus,quo paſcitur fauor emolumētumq́ꝫ hominum,quod ſortitur: ſed hic panis in vtero,i.mente ipſius,vertitur ei in fel aſpidum, quia fit ei cauſa amaritudinis infernalis. [Diuitias quas deuorauit, euomet.] Diuitiæ ſpiritales ſunt ſcripturæ diuinæ, quas hypocritæ ſibi nonnunquā incorporant non plane, vt recte & humiliter viuant, ſed vt docti appareant, laudem & commodum proprium ſortiant. Has ergo diuitias euomunt,i. vitioſe effundūt, iactant,oſtētant.[& de ventre illius extrahet eas Deus] i. de memoria eius requiret,cur ſecūdum ea quæ ſciuit & dixit,non vixit.Melius enim̄ eſt,non cognoſcere viam iuſtitiæ,quàm poſt cognitionem retrorſum reuerti, vt dicit Petrus. Et Iacobus ait: Scienti bonum, & non facienti,peccatum eſt illi.[Caput aſpidum ſurget, & occidet eum lingua viperæ.] Circa hoc ſcribit Gregorius: Aſpis eſt paruus ſerpens, vipera autem eſt longior. Aſpides quoq́ꝫ generant oua,ex quibus eorum filij procreantur. Viperæ vero cum conceperint,filij earum in ventrem matrum deſæuiūt: & ruptis matrum lateribus,generantur. Hinc vipera dicitur,quia vi parit,cuius proles cum matris extinctione producitur. Per aſpides ergo,latētes dæmonum ſuggeſtiones ſignantur: per linguam viperæ,violenta tentatio ſignificat diaboli. Caput itaque aſpidum contra hypocritam ſurgit, quoniam primo latenti ac parua ſuggeſtione inſicitur. Deinde lingua viperæ eum occidit,quia paulopoſt forti & impetuoſa tētatione proſternitur. paulatim ſiquidem deijcit nos tentator in primis. Deiectos vero frequenter ad nutum,ad grauiſſima trahit facinora. [Non videat] id eſt, non ſortiatur nec experiatur [riuulos fluminis.] id eſt,chariſmata Spiritusſancti,de quibus Ioannis 7. adſtruit Chriſtus: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, vbi mox ſubditur: Hoc autem dicebat de ſpū,quē accepturi erant credentes in eum. [torrentis] id eſt,inundationis donorum Spiritusſancti. Vnde in Pſalmo 35. habetur: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Primo quippe donis Spiritusſancti perfundimur, quibus ſi grati bene viamur, in eiſdem creſcimus ac replemur, ita vt inundemus, illudq́ꝫ Hieremiæ humiliter fateamur: Factus ſum quaſi vir ebrius,& quaſi homo madidus vino à facie domini, & à facie verborum ſanctorum eius. [mellis] id eſt,dulcedinis, quæ in actibus diuinarum ſeu theologicarum conſiſtit virtutum. [& butyri] id eſt,delectationis,quæ in moralibus habetur virtutibus. Mel etenim deſuper & ex floribus venit. Idcirco per ipſum ſuauitas virtutum,quæ circa Deum verſantur,exprimitur. Butyrum autem ex animalium lacte ſuſcipitur. Idcirco per ipſum delectatio virtutum,circa paſſionum ordinationem verſantium,explicatur. Omnibus igitur iſtis diuinis donis ac dulcedinibus ſeu conſolationibus ſanctis atq́ꝫ cæleſtibus hypocrita & iniuſtus priuatur,qui in ſeipſo & carnalibus impie delectatur, nec Deo rite infigitur. [Quoniam confringens nudauit pauperis domum.] Domus pauperis,eſt congregatio prælati boni ac humilis,ſeu corpus vel conſcientia eius, quam frangendo impius ſeu hypocrita nudat,dum eam ad vitia prauo exēplo,verbis peruerſis,terrore ſeu adulatione inducit,ſicut de reprobis ſcribit Apoſtolus: quia proficient in peius,errantes & in errorem mittentes.[rapuit] id eſt, ſpiritalibus bonis eam præfatis modis priuauit.[& non ædificauit eam] bonis exemplis,iuxta illud Roma.15. Vnuſquiſq́ꝫ proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationē. In Eccleſiaſtico quoq́ꝫ,cap.17.ſcriptum eſt: Vnicuiq́ꝫ mandauit Deus de proximo ſuo,vt ſcilicet eum ædificet loco & tempore opportunis. [& non eſt ſatiatus venter eius] id eſt, peccandi affectus. quo enim quis grauius atq́ꝫ diutius peccat,ac plures ſcandalizāt,tāto plus eum peccare delectat,niſi adſpirante Spiritusſancto pœnitentialiter conuertatur. Quemadmodum enim vna actio virtuoſa diſponit & trahit ad aliam,ſic vnum peccatum,niſi pœnitentia deleatur, ſuo mox pondere inducit ad aliud. Hoc tamen ſpecialiter aptatur auaros: qui quanto plura acquirit,tanto amplius inflammatur ad ampliora. Hinc Abacuc 2. dicit cupido: Vſquequo aggrauat contra ſe lutum denſum? Et Eccleſiaſtici 31.ſcriptum eſt: Qui diligit aurum, non iuſtificabitur.[æſtuabit,& omnis dolor irruet ſuper eum] Impius atq́ꝫ hypocrita æſtuat nunc infelici feruore iræ, concupiſcentiæ, priuati amoris, tabeſcentis rancoris, curis quoq́ꝫ vitæ præſentis,& timore ne alius eum præcedat, excedat, conuincat. Sićq́ꝫ partim in vita hac omnis dolor irruit ſuper eum, quoniam (Auguſtino teſtante) animus inordinatus ſibiipſi pœnalis eſt. Nil autē ſuauius,nil quietius,delectabiliusq́ꝫ in ſeculo occurrit,quàm vniuerſis caducis & vanis contemptis,ſupergloriosiſſimo Deo pura mente intendere, ſimplici corde vacare & inhærere. Hinc dicit Gregor. Mira ſuauitas cordis,aliena non quærere,ſed vniuſcuiuſq́ꝫ diei cōtentum manere: ex qua ſecuritate perennis requies naſcitur,quoniam à bona & tranquilla cogitatione ad gaudia æterna tranſitur. Propterea quoq́ꝫ Eccleſiaſtis 2. habetur: Homini bono dedit Deus ſapientiam & ſcientiam & lætitiam,peccatori autem afflictionem & curam ſuperfluam.[Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.] hoc præcedenti articulo ſatis expoſitum eſt. Porro quod ſubditur,[Eductus & egrediēs de vagina ſua,& fulgurans in amaritudine ſua,] ibi exponebatur de æreo arcu. Gregorius vero exponit, & bene, de impio ſiue hypocrita, de quo immediate ſermo præceſſit ſub eiſdem caſu

Margin notes: 2.Pet.2. — Iaco.4. — Gregorius. — Hier.23. — 2.Timo.3. — Auguſtin⁹. — Gregorius.

& numero. Impius ergo dum mala, mente tractat, & nondum proſequitur, quaſi in vagina
ſua perſiſtit, de qua educitur, dum dæmone ſuggerēte mala, forinſecus operatur: egreditur
vero, quoniam ſponte conſentit & efficit quod dæmon ſuggeſſit. [fulgurans,] id eſt, alijs ter
ribiliter minans, aut ſubito vano temporali honore clareſcēs. [in amaritudine ſua] qua con
tra alios vitioſe ac dure afficitur, per quam & ad infernalem acerbitatem perducitur. [Va-
dent & venient ſuper eum horribiles] id eſt, diaboli in hac vita vadent ſuper eum vitia ſug-
gerendo, poſtea venient ſuper eum ſupplicia inferendo: immo in hoc vitæ curriculo va-
dunt & veniunt ſuper eum, quia ad libitum eum in peccatis conculcant, ſpiritaliter vincunt,
& ſuæ dominationi ſubijciunt. Diabolus enim pater & rex impiorum vocatur, de quo lo-
Ioan. 14. quitur Chriſtus: Venit ad me princeps mundi huius. Quid eſt, mundi huius, niſi hominum
mundanorum? Quo contra de electis teſtatur, loquens ad patrem: De mundo non ſunt, ſicut
Ioan. 17. & ego non ſum de mundo, id eſt, de ſocietate & numero ſecularium hominum, ea quæ mun
di ſunt, præferentium Deo. Rurſus, dæmones ſuper impium vadunt & redeunt, quia ad cul-
pam eum inducunt: ꝙ ſi ad tempus pœnitendo eos expulerit, cito ad priſtina reuertitur vi-
tia: eorumq́ꝫ ſuggeſtionibus acquieſcens, locum dat eis. quo contra ait apoſtolus Paulus:
Ephe. 4. Nolite locum dare diabolo. Et Iac. quarto: Reſiſtite, inquit, diabolo, & fugiet à vobis. Cæ-
tera patent.

¶ Declaratio literalis capituli 21. Reſpondens autem Iob, dixit. Articulus quadrageſimuſſeptimus.

RESpondens autem Iob, dixit:] Sapiētis eſt ad propoſita reſpondere, errantes ac igno-
rantes inſtruere, veritatem defendere, arroganter contradicentes ratione compeſcere.
Ita Iob agit. [Audite quæſo ſermones meos] in eo quod ait, quæſo, humilitatem oſtē-
dit. [& agetis pœnitētiam] de veſtro errore circa prouidētiam Dei, & quia tam iniurioſe
mihi locuti eſtis. [Suſtinete me, vt & ego loquar] id eſt, me patienter audite. [& poſt mea, ſi
videbitur, verba ridete.] id eſt, ſi digna fuerint verba mea deriſu, zelo veritatis ea côtemni-
Auguſtinus te, ſicut in libro de Trinitate aſſerit Auguſtinus, ridendam eſſe argumentationē Eunomij.
Eſa. 56. Et in Eſaia habetur: Opera eorum inutilia & riſu digna. ſic & Deus Prouerbiorum 1. loqui-
tur impijs: Ego in interitu veſtro ridebo. Simon quoqꝫ & Iudas Apoſtoli deriſerunt verba
deorum, vel potius dæmoniorum per idola loquētium. [Nunquid contra hominem diſpu
tatio mea eſt?] quaſi dicat, diſputatio mea nō eſt principaliter de aliquo facto mihi ab homi
ne illato, nec conqueror me ab hominibus abſqꝫ demeritis meis percuſſum, ſed à Deo: ita ꝙ
diſputatio mea principaliter verſat circa hoc, quō ſalua iuſtitia Dei, ego vir iuſtus & inno-
cens tam dire percuſſus ſim. Hinc ſubditur: [vt merito non debeam contriſtari] id eſt, quo-
niam diſputatio mea eſt non de aduerſitate mihi ab homine, ſed à Deo illata, ideo merito
triſtor: quoniam cauſam percuſſionis meæ nōdum plene intelligo, timereq́ꝫ habeo ne forte
qui tam pœnoſe plagatus ſum, Deo aliquo modo diſpliceam. Porro ſi ab homine tantum
eſſet mea afflictio, triſtitia eſſet pellenda: quia nec timere habeo ne hominibus diſpliceam,
Prou. 19. niſi inquantum hoc eſſet contra Deum atqꝫ iuſtitiam, quoniam ſcriptum eſt: Qui timet ho-
minem, cito corruet: & qui timet Deum, nihil trepidabit. [Attēdite me] verba mea diligen-
tiſſime aduertendo, & vitam meam penſando, ꝙ item hæc patior qui taliter vixi. [& obſtu-
peſcite] id eſt, vehementer admiramini, de imperſcrutabili profunditate iudiciorum altiſ-
ſimi, de futuro quoqꝫ eius iudicio de quo loquor. [& ſuperponite digitum ori veſtro] id eſt,
Sap. 8. cum ſilentio me audite, prout decet ſapientem audiri. Vnde in libro Sapientiæ vir ſapiens
ſapientiam inter cætera ſic commendat: Audient me reges horrendi, & ſermocinante me
plura, digitum ori ſuperponent. [Et ego quando recordatus fuero] diuinorum iudicio-
rum, [pertimeſco] filiali timore: quia altitudinem ſapientiæ atqꝫ iuſtitiæ Dei, quam pene-
trare non valeo, nec plus q̃ decet, ſcrutari ꝓſumo, vereor & honoro. [& concutit carnē meā
tremor] i. tātus eſt animę meæ timor, ꝙ redundat vehementer in corpus, iuxta illud Pſal. 54.
Timor & tremor venerūt ſup me. Sic & Abacuc 3. ait: Dn̄e, audiui auditū tuū, & timui, conſi
deraui opa tua, & expaui. Sic habet tranſlatio ſeptuaginta interpretum. Hoc affectu dixit
Roma. 11. Apoſtolus: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, q̃ incompræhenſibilia ſunt iu-
dicia eius &c. Pręterea iam in iſto capl'o ſanctus Iob contra amicos ſuos euidentius & efficac-
tius diſputat, q̃ fecit hucuſque, & errorem eorum clariſſime reprobat. Concorditer enim
dicebant, virtuoſis hominibus in vita hac proſpera euenire, & vitioſis aduerſa: ꝙ item ad-
uerſitates non niſi pro peccatis infligerentur à Deo, contra quod ait beatus Iob: [Quare
ergo impij viuūt] vita naturæ, cum morte ſint digni? Idcirco ſi diuina iuſtitia non permitteret
proſpera ineſſe indignis, iniuſti mox morerentur. Conſtat itaqꝫ ꝙ Deus longanimiter to-
lerat malos. [ſubleuati] ſunt dignitatibus, honore, fama & gloria. [confortatiq́ꝫ diuitijs] ita
ꝙ diu & frequenter vſqꝫ decrepitam ſenectutē manent in proſperitatibus iſtis, cuius con-
trarium ſequebatur ex verbis amicorum Iob. [ſemen eorum permanet coram eis] id eſt, in
eo⸗

eorum conſpectu diu ſubſiſtunt ac viuunt nati filiæq́; ipſorũ, iuxta illud Pſalm. 43. Quorum
filij ſicut nouellæ plantationes in iuuentute ſua. Filij eorũ compoſitæ, circũornatæ vt ſimili-
tudo tẽpli. Hinc Hieremias ſcribit: Quare via impiorũ proſperatur, & bene eſt omnibus qui Hiere. 12.
p̃uaricant & inique agunt? Plantaſti eos dñe, & radicem miſerunt: proficiunt, & faciunt fru-
ctum. [Propinquorũ turba & nepotum in conſpectu eorum] i. conſanguinei eorum multi-
tudine gaudent. [Domus eorum ſecuræ ſunt & pacatæ] i. familiæ, habitacula, opes eorum à
nemine impugnantur aut deſtruuntur: ſed & pace temporali fruuntur. Ex quibus oſtendi-
tur, q́ præſentis vitæ aduerſa non ſolis iniuſtis eueniãt, immo frequenter iuſtis contingunt,
iuxta illud Eccleſiaſtici 8. Sunt iuſti quibus mala proueniunt, quaſi opera egerint impiorũ: &
& ſunt impij, qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſtorum facta habeant. [& non eſt virga] i. correctio
[Dei ſuper illos] quia in vita hac pro ſuis peccatis diuinitus non puniuntur, nec aduerſita-
tibus exercentur quidam eorũ, de quibus Deus in Pſalmo teſtatur: Dimiſi eos ſecundum de- Pſal. 80.
ſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis. Vnde per Ezechielem ad reprobum
populum loquitur: Zelus meus receſſit à te, non iraſcar tibi amplius. quo contra ait electus: Ezec. 16.
Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt. Hinc dicit Gregorius: Virga eos supernæ
diſciplinæ non pcutiti & tanto amplius in culpa proficiunt, quo minus pro ea feriuntur. Pſal. 22.
[Bos eorum concepit] Secundum Gregorium, conſuetudo vulgaris loqutionis eſt, vt bo-
uem, maſculum: vaccam, fœminam nominemus. Sed literatura bouem communis generis
vocat, hic ergo pro vacca accipitur. Boues quoq; apud antiquos acceptiſſimæ erant pro-
pter agriculturam. [& non abortiuit] i. ante tempus aptum non peperit patiendo abortum.
[vacca peperit.] eiuſdem equidem eſt concipere & parere. [& non eſt priuata fœtu ſuo.] Per
bouem autem & vaccam, multitudo animalium horum exprimi͂. [Egrediuntur quaſi gre
ges paruuli eorum] i. in multitudine copioſa procedunt ad ſpatiandum, ſicut greges egre-
diuntur ad paſcua. [& infantes eorum exultant luſibus.] vt moris eſt puerorum, pariter lu-
dendo lætari. [Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad ſonitum organi.] Quod in-
telligi poteſt tam de parentibus, quàm de filijs, q́ his muſicis inſtrumentis pro ſolatio vte-
bantur. Dicitq́; Thomas, q́ apud antiquos liberi primo inſtruebantur in muſicis. [Ducunt
in bonis dies ſuos:] id eſt, tempus ſuum ſibi ad bene agendum pœnitentialiterq́; viuendum
conceſſum, expendunt delicate viuẽdo, & in bonis delectabilibus falſis & apparentibus con
uerſando, non bonis, honeſtis, veris ac ſalutaribus inhærendo. Vnde in Sapientiæ libro di- Sap. 2.
xiſſe ſcribuntur: Venite, fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentu-
te celeriter, vino precioſo & vnguento nos impleamus, vbiq; relinquamus ſigna lætitiæ. [&
in puncto] id eſt, repẽte hora mortis. [ad inferna deſcendunt] id eſt, ad lacum damnationis
æternæ: quoniam non eſt poſſibile nunc gaudere cum mundo, & poſt regnare cum Deo.
Hinc fertur in Pſalmo 9. Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliui-
ſcuntur Deum. Ruſúſq́;: Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubito defecerunt, perie- Pſal. 72.
runt p̃pter iniquitates ſuas. Eſaię quoq; 24. Congregabuntur, inquit, congregatione vnius
faſcis in lacum, & claudentur ibi in carcere. Ecce q̃ vana, fallax, falſa, breuis & impia eſt mun
di proſperitas ac voluptas: ad quantum ducit mœrorem, ad quàm æternum dolorem. Hanc
ergo cordialiter aſpernemur, pœnitẽtialiter conuerſemur, ne delectatione breuiſſima, nunq̃
finienda incidamus tormenta, ſed perbreui dolore, virtuoſo labore, puro amore gaudia ſor
tiamur non terminanda. [Qui dixerunt Deo] ſi non verbis, tamen propoſito mentis aut fa-
ctis & reprobis moribus: [recede à nobis:] i. ad relinquendum peccata & nobis placentia
non nos horreris. [ſcientiam viarum tuarum] i. prçceptorum, conſiliorum, teſtimoniorum,
iudiciorum, [nolumus.] quod p̃tinet ad ignorantiam affectatam, quæ non excuſat, ſed con-
temptum includit. Tales ſunt om̃es, qui à viris deuotis nolunt rep̃hendi & inſtrui: qui non
acquieſcunt diuino inſtinctui, angelicæ inſpirationi, fraternæ admonitioni. De quibus Eſaię
30. aptiſſime ſcribitur: Populus ad iracundiam prouocans eſt, filij mendaces, filij nolentes au
dire legẽ Dei, qui dicũt vidẽtibus, nolite videre: & aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea quæ
recta ſunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, auferre à me viam, declinate à
me ſemitã: ceſſet à facie nr̃a ſanctus Iſrael. De talibus 2. Tim. 4. inducit: Erit tempus cum ſa
nam doctrinam non ad ſuſtinebũt, ſed ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros pruriẽtes
auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Præterea, te-
ſte Gregorio, quidam eo q́ Chriſtus dicit, Seruus qui nõ cognouit voluntatẽ domini ſui, & Luc. 12.
facit digna plagis, vapulabit paucis: ſciẽs autem voluntatem domini ſui, & non faciẽs, vapu
labit multis: nolunt ſcire quid agant, quaſi p̃pter ignorantiam minus torquendi ſint. Sed
aliud eſt neſcire, aliud ſcire noluiſſe. Neſcit nanq;, q̃ app̃hendere vult, nec valet. qui aũt vt ne-
ſciat, aurem à voce veritatis auertit, iſte non neſciens, ſed contemptor addicitur. [Quis eſt
omnipotens vt ſeruiamus ei? Et quid nobis prodeſt, ſi orauerimus eum?] Hoc dicere, vide-
tur proprie eſſe eorum, qui arbitrantur Deum prouidentiam non habere actuum huma-

Exo.5. norum, vel vnius ſummi Dei non habent notitiam, prout Pharao ait: Quis eſt dominus, vt
4.Reg.18. dimittam Iſrael? neſcio dominum, & Iſrael nõ dimittam. Et Sennacherib rex Aſſyriorum:
Quis eſt dominus vt eruat Hieruſalem de manu mea? De dubitantibus vero circa prouidenti-
am Dei, ſimile huic ſcriptum eſt Malachiæ 3. Inualuerunt ſup me verba veſtra, dicit domi-
nus, & dixiſtis: Vanus eſt qui ſeruit domino, & quod emolumentum quia cuſtodiuimus p̃-
cepta eius, & qa ambulauimus triſtes coram domino? ergo nunc beatos dicimus arrogan-
tes. Siquidem ædificati ſunt facientes impietatẽ. Denique, quidam ita carnales ſunt, ſicque ex-
tra ſe ad ſola ſenſibilia fuſi, vt velut inutile reputent adorare & colere Deum, à quo, vt eis ap-
paret, exteriora non ſortiuntur, vel quantum ad ea quæ appetunt, non exaudiuntur. Verunta-
Tit.1. men omnes iniqui Deo nõ obedientes, æquiualenter dicunt verba inducta, videlicet: Quis eſt
Sap.2. omnipotens &c. Teſte enim Apoſtolo, quãuis fateantur ſe noſſe Deum, factis tamẽ negant:
& ita ſe habent, quaſi Deus nõ eſſet, aut fruſtra inuocaretur. De talibus tam peruerſis in Sa-
pientia conſcriptum eſt: Ignorauerunt ſacramenta Dei, nec ſperauerũt mercedem iuſtitiæ,
nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum. [Veruntamen quia nõ ſunt in manu eo-
rum bona ſua] i. bona temporalia & terrena, quæ impij maxime diligunt, nõ ſunt in pote-
ſtate eorum: quoniam per violentiam poſſunt eis auferri, & in morte tolluntur, nec eos ſe-
quuntur. Bona autem ſpiritualia, vt opera virtuoſa, quorum homo eſt dominus, per libe-
rum arbitrium gratia Dei adiutum, ſunt in hominis poteſtate, & morientem nõ deſerunt,
nec per violentiam queunt auferri. Hinc Eccleſiaſtis 5. habetur: Vir cui dedit Deus diuitias,
& ſubſtantiam & honorem, & nihil deeſt animæ eius ex omnibus quæ deſiderat, nec tribuit
ei poteſtatẽ Deus vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud. Itaque, quũ bona iſta ca-
duca carnalia, non ſunt in poteſtate prauorum, [conſilium eorum,] quo temporalem pro-
ſperitatem, carnalem delectationem, humanum honorem Deo præponunt, finaliter quæ-
runt, potiſſime amant, & alijs quærenda amandaque conſulunt. [longe ſit à me] per diſpli-
centiam, quia conſilium illud iniquum & fallax eſt, ipſique impij bonis ſuis cito priuati, ex-
perientur ſe deceptos, cum in infernum ſenſerint ſe proiectos. Itaque & nos tale carnalium
hominum, ſola quæ mundi & carnis ſunt, ſapientium, penitus contemnamus conſilium,
Pſalm.1. quoniam ſcriptum eſt: Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. Potiusque ſequamur
ſapientiſſimum atque ſaluificum Saluatoris cõſilium, exhortantis ad omnium terrenorum
contemptum, ad puriſſimam mentis in Deo fiduciam, ad perfectionis apprehẽſionem. Dein-
ceps oſtẽdit quod impijs quoque frequẽter occurrãt aduerſa. [Quoties lucerna impiorum] id eſt,
proſperitas & omne quod inſtar illuminatiui lætificat eos. [extinguet.] quaſi dicat, ſæpe hoc acci-
dit, vt cum prole aut contorali, opibus, honoribus aut delicijs deſtituant. [& ſuperueniet eis
inundatio] i. grãdis aduerſitatis copia ſeu tempeſtas, iuxta illud Eſaiæ 28. Flagellum inun-
dans cum trãſierit, eritis ei in cõculcationem. Threnorum quoque 3. Inundauerũt aquæ ſuper
caput meũ. Dixi, perij. [& dolores diuidet furoris ſui.] i. Deus impijs partim in ſeculo iſto,
partim in futuro infligit dolores ſeu afflictiones à rigore ſuæ iuſtitiæ procedentes, dum pœ-
Pſal.31. na eorum inchoat, & ibi perpetuat. Multa ſiquidem flagella peccatoris. [Erunt ſicut paleæ ante
faciem venti] i. impulſu diuini iudicij & impetu ſummæ iuſtitiæ, celerrime atque faciliime in
damnationem, mortem ſeu quamlibet aduerſitatem à ſua proſperitate deijciẽtur, iuxta illud
Pſalm.82. Deus meus, pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem vẽti, ſicut ignis qui
comburit ſyluam, & ſicut flamma comburẽs mõtes. [& ſicut fauilla quam turbo diſpergit] i.
Eſa.1. impotẽtes, leues & areſacti erunt coram Deo eos deijciẽte, quibus Eſaias prædicit: Erit for-
titudo veſtra vt fauilla ſtuppæ, & opus veſtrum quaſi ſcintilla, & ſuccẽdetur vtrunque ſimul.
Hinc demũ Hieremiæ 23. dicitur: Ecce turbo dominicæ indignatiõis egredietur, & tempe-
ſtas erumpẽs ſup caput impiorum veniet, nõ reuertetur furor dñi vſque dum faciat, & vſque dum
compleat cogitatiões cordis ſui. Præterea impij etiam proſperitatibus fulti, paleis & fauillis
rite aſſimilãtur: quia inſtabiles animo, leues corde, qui omni tentatiõis impulſu, omni flatu
fauoris humani, omni impetu paſſionum mox proſternũtur atque vincunt. Idcirco de eis in
primo Pſalmo inducitur: Impij tãquam puluis quem proijcit vẽtus à facie terræ. Agamus
Eccl.5. ergo quod Eccleſiaſticus docet: Non vẽtiles te in omnem vẽtum. Eſto firmus in via domini, &
in veritate ſenſus tui. [Deus ſeruabit filijs illius dolorẽ patris.] Dum filij paternæ fuerint imi-
tatores malitiæ, pœna debita patri, eis quoque infligitur. Interdũ etiam filij innocẽtes patrum
luunt peccata, quãtum ad aliqua corporalia nocumẽta, læſiua ſeu triſtia: nõ autem quãtum
ad ſpiritalia bona, videlicet dona gratiæ ac virtutum, quibus propter parẽtum peccata nõ de-
ſtituũtur. Nam quãtum ad corpus, à parẽtibus ſunt: quãtum vero ad animam, immediate à
Deo. Nam & ſecũdum leges ciuiles, pro crimine læſæ maieſtatis, commiſſo à patre, filij eius
puniũtur. Pleniorẽ vero huius determinationẽ proſequerer, niſi ſup Hieremiam, Ezechielem &
alibi hoc feciſſem. Porro ſcripturæ dicẽtes filium nõ puniri pro patris peccato, potiſſime intel-
Exo.20. ligũtur de ſpirituali punitione. Præinducto aũt verbo Iob conſonat, quod in Exodo ſcribit:

Ego

Ego ſum dñs Deus, fortis zelotes, viſitans iniqtatem patrum in filios in tertiam & quartam
gñationem. Rurſusq; Moſes loquit: Dñator dñe, qui reddis iniqtatem patrum filijs ac nepo- Exo.34.
tibus in tertiam & quartam gñationem, quod & Hiere.32. habetur. Circa hęc ſcribit Grego
rius: In carne nõnunq̃ filij etiam ex patris peccato puniũtur. quid enim eſt ꝙ paruuli filij ple-
runq; à dæmonibus arripiuntur, niſi ꝙ caro filij ex patris culpa mulctatur? In ſemetipſo eni
percutitur pater iniquus, & percuſſionis vim ſentire contemnit: plerunq; percutitur in filijs,
vt acrius vratur. [& cum reddiderit] i. cum Deus dolorem patris iniq; inflixerit filijs eius vel
ei, [tunc ſciet] i. tunc pater per dolorem ita inflictum filijs ſuis vel ſibi, ſe peccaſſe aduertet,
quemadmodum loquitur Eſa.28. Sola vexatio dabit intellectum auditui. Siqdem culpa men
tis oculum claudit, quem pœna poſt aperit, ſicut Antiochus lœtaliter vulneratus, reuertens 2.Mac.9.
ad cor: Iuſtum, inquit, eſt ſubditum eſſe Deo, & mortalem non paria Deo ſentire. Vnde in ꝓ
phetis, præſertim in Ezechiele, dñs iniquorum punitione prædicta, multoties ſubdit: Et ſci- Eze.16.
ent quia ego dominus. Itemq; Pſal.82. Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi, & con
fundantur, & pereant, & cognoſcant quia nomen tibi dominus. [Videbunt oculi eius inter-
fectionem ſuam] i. filiorum ſuorum, vt quidam exponunt, quemadmodum quarto Regum.
leguntur filij Sedechiæ interfecti in oculis eius. Aptius autem videtur ſic exponendum, iu-
xta Gregorium: Videbũt oculi eius interfectionem ſuam, id eſt, propriam deiectionem, pœ 4.Reg.25.
nam & mortem, pro culpa ſua ſibi inferendam, experietur. Vel interfectionem ſuam, id eſt,
cauſam ſuæ percuſſionis ſeu damnationis cognoſcet in pœnis, prout in libro Sapientiæ im-
pij dicunt: Errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis. [& de furore omnipo Sap.5.
tentis bibet] i. pœnis diuinæ iuſtitiæ velut potu abundanter implebitur, ſicut quibuſdam Hi
erem.25. ait: Bibite & cadite, & nolite conſurgere. [Quid enim ad eum pertinet de domo ſua
poſt ſe?] Hoc dupliciter elucidatur, primo ſic: Quid enim &c. id eſt, tantum in vitijs delecta-
tur, & tanto ad peccandum impetu fertur, ꝙ non curat neq; perpendit quicquid aduerſita-
tis domus, id eſt, proles, familia, poſſeſſio ſua ex ſuo peccato incurrat, dummodo ipſe quod
concepit & appetit, opere proſequatur: immo viciſſim deſiderio delectationis vel optati effe
ctus, ſeipſum exponit periculis mortis, vt patet in pugnatoribus & immundis. Secundo ſic:
Quid enim &c. id eſt, ideo filij patris impij, eo viuente & vidente, punientur modo præfato,
quia ſi poſt mortem eius hoc fieret, nil pertineret ad eum: quia non inde affligeretur, maxi-
me cum peccator poſt mortem id neſciat, iuxta quod ſuprà iam dictum eſt: Siue nobiles ſi-
ue ignobiles fuerint filij eius, non intelliget. ſic Thomas exponit: Inſuper quid pertinet ad
eum, [Et ſi numerus menſiũ eius dimidietur] i. tanta ſibi ineſt peccandi libido, ꝙ nec amore
vitæ longioris, nec timore damnorum periculorumq; mortis omittit peccare, ſecundum il
lud Pſal.35. Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo. Vel ſenſus eſt, ꝙ nõ ſpectat ad eum, ſi vi-
ta eius pro medietate breuietur: q̃m inde ante non dolet, cum neſcierit hoc futurum, ideo &
in alijs à Deo punitur. Nihilominus abbreuiatio vitæ multis pro pœna peccati infligitur, ſed
non eſt cunctis ſufficiens culpæ ſuæ punitio. Præterea, ꝙ iſta diuerſitas euentuum humano-
rum, diuinæ ſapientiæ non repugnet, pandit ſubdendo: [nunquid Deum quiſpiam docebit
ſcientiam?] Non vtiq;, cum ipſe ſit ſubſtantialiter ſapientia & ſcientia infallibilis & immen-
ſa, oim optime diſpoſitiua ac iudicatiua. ideo in Eſa.40. legitur: Cum quo iniit conſilium, &
inſtruxit eum, & docuit eum ſemitã iuſtitiæ, & erudiuit eum ſciẽtia, & viam prudentię oſten
dit illi? [q excelſos iudicat] vtpote iudices aliorum, vel principes terræ, ꝓlatos eccleſiæ, ſed & an-
gelicos ſpũs, quorum in principio partem grandẽ damnauit, & alios beatificauit. Cõſequẽter
ſubdit de hoim diuerſa patientium ſeu recipientium diuerſitate, ad cõprobandũ ꝙ aduerſi-
tates vitæ ꝑſentis non ſint gñaliter punitiones culparum, nec ꝓſperitates ꝓmia ſint virtutum in
vita hac. [Iſte morit robuſtus & ſanus, diues & felix.] i. vnus iniquus vſq; ad tẽpus morti ſuæ
vicinum, viuit & ꝑmanet in robore ſanitateq; corporis, in diuitijs quoq; & felicitate mũdana,
ſecundũ opinionem humanam erroneam taliter appellata: qua aliquis dicitur felix, quia ad
nutum ſibi in terrenis carnalibusq; ſuccedit. [viſcera eius plena ſunt adipe] qui ex abundan-
tia alimenti producitur, quo nomine abundantia opulentiæ deſignatur. [& medullis oſſa il-
lius irrigantur.] Ita ꝙ lautiſſimis abundat cibarijs, intusq; pinguedine, quemadmodum
Hiere.48. habetur: Fertilis fuit Moab ab adoleſcentia ſua, & requieuit in fæcibus ſuis. [Alius
vero moritur in amaritudine animæ ſuæ abſq; vllis opibus] ita ꝙ etiam totam vitam ſuam
quaſi expendit in afflictione atq; inopia. Horum exemplum in Euangelio legitur de paupe-
re Lazaro & diuite epulone, tamẽ quod ait, alius vero moritur, poteſt exponi de alio impio. Luc.16.
Vnus etenim impius tota ſua vita abundat & ꝓſperatur, alio impio iugiter quadusq; hic vi-
uit, aduerſitates & penurias ac poſtremo diram mortem ferente. [& tñ ſimul in puluere dor-
mient] i. pariformiter in ſepulchro quantum ad corpus quieſcent. [& vermes operient eos]
id eſt, corpora eorum cum cœperint putrefieri & reſolui, iuxta illud Eſa.14. Operimẽtum tu-
um erunt vermes. Naſcuntur enim ex putreſcente cadauere. ideo Eccli 10. ait: Cum moritur

Iob.17. homo hæreditabit ſerpentes & vermes. Vnde ſuprà iam dixit Iob: Putredini dixi: Pater me-
us es, mater mea, & ſoror mea vermibus. Ex prǣhabitis B. Iob contra amicos ſuos inuicta lo
quitur inuectione: [Certe noui cogitationes veſtras] quibus me in cordibus veſtris cōtemni
tis & damnatis, vt ex veſtris elicio verbis. [& ſentētias contra me iniquas] i. erroneas opinio-
nes, quibus contradicitis mihi. [Dicitis enim, vbi eſt domus principis, & vbi tabernacula im
piorum?] quaſi dicatis, Deus principes iniquos non diu regnare ꝑmittit, & impiorum man
ſionem, prolem, familiam, opes ſubuertit: per hoc inſinuantes, ꝙ ego cum ſobole atq; fami-
lia mea, propter peccata mea & eorum, ſimus percuſſi. Hoc enim amici Iob iam ſæpe locuti
ſunt, ad aſtruendum ꝙ bonis proueniant proſpera, & vitioſis aduerſa, cuius dicti falſitatem
oſtendit ex concordi generaliq; omnium ſapiētium teſtimonio. [Interrogate quemlibet de
viatoribus] qui diuerſa ꝑambulando, audiendo, videndo, in multis experti & docti ſunt, mul
taq; penſant, prout Eccl 34. aſſerit: Vir in multis expertus, cogitabit multa. Vel de viatori-
bus, i. virtuoſis hominibus, qui hoc mundo velut exilio, & hac vita quaſi via vtuntur ad pa-
triam, qui peregrini in ſeculo iſto ſunt, ſicut ad Hebrǣos de ſanctis veteris teſt. ſcribit Ap̄ſus:
Heb.11. Confitentes quia peregrini & aduenæ ſunt ſuper terram. Atque Pſal. 38. Ne ſileas, quoniam
aduena ego ſum apud te & peregrinus ſicut om̄es patres mei. Primo quoq; Paralipomenon
1. Par. 29. libro Dauid loquitur Deo: Peregrini ſumus apud te & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. [&
hæc eadem] quæ cōtra vos dixi, & dicam, cum intelligere cognoſcetis] vtpote ꝙ in hoc ſe-
culo non fiat finalis retributio pro meritis atq; demeritis, quodq; aduerſitates nō impijs tan
tum, ſed iuſtis quoq; contingant, eo ꝙ finalis & plena præmiatio fiet in poſterum, ſicut ſub-
iungitur: [quia in diem perditionis ſeruatur malus] i. propterea modo non ſtatim à Deo pu
nitur, ſed durāte vitæ huius curriculo, ſuæ libertati dimittitur, ne ſe iuſte valeat excuſare, ſed
prorſus inexcuſabilis fiat, ꝙ tam clementer & longanimiter à Deo portatus, vitam non cor-
rigit. Idcirco differtur eius plenum & finale iudicium vſq; ad diem nouiſſimum, qui erit ꝑ-
ditionis totalis omnium reproborum. Hinc Proue. 16. ſcribitur: Vniuerſa propter ſeipſum
operatus eſt dominus, impium quoq; ad diem malum. Praui ꝗppe & reprobi vaſa ſunt iræ,
Rom.11. vt in eis diuina oſtēdatur reluceatq; iuſtitia, vt ad Romanos plenius docet Apoſtolus. Verum
tamen culpa & damnatio reproborum, Deo nequeunt imputari, quoniam voluntate antece
dente vult omnes ſaluari, nec quempiam, quantum in ſe eſt, permittit perire: ſed & prima
ac directa intentione cōdidit intellectualem creaturam quamcunq;, vt ſaluaretur. Sed quo-
niam reproborum peruerſitatem præuidit, de malo illorū bonum elicere ſibi complacuit,
vt ſcilicet in eis ſuam demonſtraret iuſtitiam, ordinando in eis per pœnam, quod inordina-
tum extat in ipſis per culpam. [& ad diem furoris ducetur] i. ad extremi iudicij diſcuſſiōem
& retributionē. Vnde 2. Mach. 6. habetur: In nationibus dominus patienter expectat, vt eas,
Mat.25. cum dies iudicij aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat. Hinc Chriſtus prædixit, qua-
liter in die iudicij omnes gentes congregabuntur ante eum. Tantus vero erit illius rigor iu-
dicij, vt furor dicatur. [Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit, quis reddet illi?] Hoc
dupliciter explanatur. Primo de impio, quaſi dicat: Tantæ indocilitatis, impietatisq; fuit,
ꝙ nullus viam, i. opera eius potuit coram eo arguere, Idcirco omnipotentis iudicis incidit
manum, iuxta illud Eccl 2. Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei, & non
in manus hominum. Secundo de Deo exponitur, eritq; ſenſus: Quis arguet &c. id eſt, nullus
poterit coram Deo repræhendere iudicium eius, aut ei aliquid pro eo quod iudicauit & fe-
cit, rependere, iuxta illud Apoſtoli ad Roma. 9. O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo?
Sap. quoq; 12. Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? [ipſe] impi
us [ad ſepulchra ducetur] quia corp⁹ in terra, anima in inferis ſepelitur. [& in cōgerie] i. con
gregatione [mortuorum vigilabit.] quia in die nouiſſimo inter eos atq; cum eis eſt ſuſcitan
dus à morte. Anima ꝗq; impij iugiter vigilat poſt mortem vita naturæ, & vt ſentiat pœnam
inferni. [Dulcis fuit] impius, i. amicabilis, ſimilis & acceptus. [glareis] i. lapillis, puta peruer-
ſis hominibus per lapillos ſignatis. [Cocyti] i. fluuij infernalis, videlicet gehennalis ſupplicij.
Quemadmodum autem Apoſtolus nonnunquam inducit verba poetarum, ſicut in epiſtola
Tit.1. ad Titum dicendo: Dixit quidam proprius eorum (ſ. Cretenſium) propheta, Cretenſes ſem-
Act.17. per mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Atq; in Actibus apoſtolorum: In ipſo viuimus, mo
uemur & ſumus: Ita & Iob hic verba poetarum inducit, eiſq; ad pium vtitur intellectum. Co
cytus itaq; à poetis fluuius infernalis ponebatur, interpretaturq; luctus, qui impiorum ani-
mas ſibi attraheret ad tormentū, ſicut alij fluuij attrahunt lapides. Ideo ꝑ glareas, quæ dicun
tur lapides parui, animæ vitioſæ ſignant, ꝗbus peccator conſentit in vitijs. Hincq; ſociat eis
in infernalibus pœnis. [& poſt ſe omnem hominem trahit] i. pœna infernalis de omni hoīm
ſtatu, gradu & genere, plurimos acquirit atq; inuoluit: immo tam multos, vt alij comparati-
Phil.2. ue ſint pauci, & illi, præ multitudine oēs dicantur, ſicut Ap̄ſus loquitur: Omnes quæ ſua ſunt,
Act.14. quærunt. Itemq;, Deus in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas.

[& ante ſe innumerabiles]i.impetu ſuo plures quaſi ante ſe impellit inſtar fortiſſimi fluminis,quædam ſuo impetu rapientis.Infernus quoq;, id eſt, dæmones infernales, feruore concupiſcētiarum & impetu paſſionum innumerabiles vincunt, & ante ſe quaſi impellunt,ſicut victor victos ante ſe minat.[Quomodo ergo conſolamini me fruſtra,] temporalem proſperitatem,ſi pœnituero,promittendo,[cum reſponſio veſtra] qua mihi reſpondiſtis, vobis contradicenti,[repugnare oſtenſa ſit veritati?]qua iam euidenter probaui,ꝙ temporalis ꝓſperitas,non ſit merces iuſtorum finalis aut plena, nec omnibus iuſtis conceditur:nec omnis pœna(vt erronee affirmatis)eſt præcedētis culpę purgatio ſeu vindicta,ſed interdum eſt meriti incrementum & proficiendi augmentum.

¶Elucidatio literalis cap.22.Reſpondēs autem Eliphaz Themanites,dixit.

Articulus 48.

NVnc tertio arguit,ſecundoq́; replicat Eliphaz contra Iob,ſicut docet ſcriptura.[Reſpondens autem Eliphaz Themanites,dixit:Nunquid Deo comparari poteſt homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ?]Hoc ait in repræhenſionem B. Iob. quaſi dicat,tam ꝓſumptuoſe loqueris,dicendo te velle diſputare cum Deo:& rurſus,Nunquid contra hominem diſputatio mea eſt &c. quaſi in ſcientia eſſes Deo æqualis. Qui enim audet diſputare cum alio,putat ſe comparabilem illi.Palàm eſt autem, ꝙ omnis mens creata, diſtet in infinitum à ſcientia Dei,cuius illuminata eſſentia,eſt ſua infinita ſcientia. Deniq;, ſumendo perfectum abſolute,pro eo ſ.cui nil deeſt perfectionis, ſolus Deus eſt perfectæ ſciētiæ.Homo autem vel angelus dicitur perfectæ ſcientiæ,ſecundum certum gradum, modum ſeu ordinem. Albertus quoq; hic ait,ꝙ aliquis dicitur perfectę ſcientiæ in diuinis vno modo perfectione ſcientis,alio modo perfectione ſcibilis.Primo modo dicitur homo perfectæ ſcientiæ in diuinis,
quando ſecundum modum humanum perfecte ſapit, prout ait Saluator: Non eſt diſcipulus Luc.6.
ſuper magiſtrum.Perfectus autem omnis erit,ſi ſit ſicut magiſter eius. Perfectione vero ſcibilis non eſt perfectæ ſcientiæ in diuinis,niſi Deus qui ſolus compræhenſiue & plene ſimpliciterq́; perfecte cognoſcit ſeipſum.Immo à tali eius cognitione omnis creatura deficit infinite. [Quid prodeſt Deo,ſi iuſtus fueris?aut quid ei confers,ſi immaculata fuerit vita tua?]i. ex tuis virtuoſis operibus nil perfectionis Deo accreſcere poteſt, qui in ſeipſo infinite quomodolibetq́; perfectus eſt.Ideo ait Pſal.15.Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum
meorum non eges.Hoc & Elihu infrà ſic inducit:Si peccaueris,quid ei nocebis?Porro ſi iu- Iob.35.
ſte egeris,quid donabis ei? Homini qui ſimilis eſt tui, nocebit iniquitas tua,& filium hominis adiuuabit iuſtitia tua.Et hoc ambo hi dicunt aduerſus Iob, tanquā dicant:Tanti te æſtimas & ita te erigis,quaſi Deus te indigeret. [Nunquid timens te arguet]i.non vtiq; iudicabit te,timendo te aut aliquem iudicem alium.ideo nō deberes tam audacter loqui de Deo, ſed eius omnipotentiam reuereri,excellentiam quoq; eius immenſam vereri. [& veniet tecum ad iudicium]i.non veniet tecum ad iudicium alicuius iudicis ſuperioris & tertij, qui iudicet an Deus te iuſte iudicauerit atq; arguerit.[& non propter]i.immo propter. [malitiam tuam plurimam & infinitas iniquitates tuas]te arguet,quaſi dicat:Nil habes iuſtæ querelæ contra Deum,ſed ipſe innumerabilia contra te habet,in quibus redargui meruiſti.Malitiæ autem proprie dicuntur peccata,quæ nō fiunt ex ignorantia vel infirmitate,ſed ex certa induſtria vel deliberatione.Dicit Thomas,ꝙ malitia poteſt referri ad peccata, qbus alios læſit:iniquitas vero ad peccata,quibus iuſta opera prætermiſit, vnde malitiā dicit plurimam, ſed iniquitates infinitas,quia in pluribus peccat homo omittendo,ǭ committendo. Hoc vltimum verbum B.Thomæ, mirationem pariter & timorem generat mihi.Deinde peccata quæ imponit B.Iob,in ſpeciali proſequitur:[Abſtuliſti enim pignus fratrum]i.proximorum, [tuorum ſine cauſa]iuſta & opportuna. Pignus ab eis irrationabiliter accipiendo, vt agunt tyrāni, exactiones pauperib⁹ imponētes, & pignora accipiētes,non obſtante q̄d dn̄s in Exodo effatus: Si pignus à ꝓximo tuo acceperit, veſtimentū ante ſolis occaſum reddes ei.ipſum Exod.22.
enim ſolū eſt quo operitur,nec habet aliud in quo dormiat. Amos q̄q; 2. de filijs Iſrael increpatorie dicit:Super veſtimentis pignoratis accubuerunt. [Nudos ſpoliaſti veſtibus]vel eos qui parum erant veſtiti,veſtib⁹ ſuis priuando,quod crudeliſſimum eſſet,vel his q nudi ſunt,
auferendo veſtimenta eorum cum eſſent ſatis veſtiti,cum tn̄ per Eſaiam dn̄s dicat: Cum vi- Eſa.58.
deris nudum,operi eum,& carnem tuam ne deſpexeris.Et Ioan.Bap.ait:Qui habet duas tu- Luc.3.
nicas,det non habenti.Deniq; teſte Ambroſio,non ſolum ſpoliant nudos ſed pauperes,qui eis auferunt veſtes quas habent,ſed & qui cum abundent,illis neceſſaria non miniſtrant ſeu tribuunt.[Aquam laſſo]i.fatigato ex itinere vel labore.[non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem]vel non dando carenti,vel tollendo habenti:quorum vtrunq; inclementiſſimū eſſet,
& directe contra charitatem Dei ac proximi,cum in 1.Ioan.epiſt.ſcriptum ſit:Qui habuerit 1.Ioan.3.
ſubſtantiā huius mundi,& viderit fratrē ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quō charitas Dei manet in eo?Nomine aūt panis,om̄is cibus,& nomine aquæ,omnis potus

Luc. 3. in ſcripturis exprimit. Hinc & Baptiſta hortat: Qui habet eſcas, ſimiliter faciat, ſcilicet, vt di
ctum fuit de dando vnam tunicā indigenti, cū duæ haberent. [In fortitudine brachij tui] i.
per poteſtatem & violentiā [poſſidebas terram] i. opes, agros, dominium, [& potentiſſimus
obtinebas eam] i. per eminentiā tuæ poteſtatis tyrannice eam inuaſiſti & acquiſiſti, dicens
illud Sapientiæ 2. Sit aūt fortitudo noſtra lex iuſtitiæ. [Viduas dimiſiſti vacuas] earū cau-
ſam non proſequēdo, eis non ſuccurrēdo, nec poſtulata donando, ſecundum illud Eſaiæ 1.
Cauſa viduę non ingredit ad eos. [& lacertos] i. brachia [pupillorum comminuiſti] eos non
ſolum non eoborando, ſed & debilitando, contra quod dñs ait in Pſalmo 81. Iudicate ege-
no & pupillo. Quo aūt iſtæ perſonæ magis humano deſtituunt ſolatio, eo maior miſericor-
dia impendenda eſt eis, magiſq́ꝫ inhumanum & impiū eſt, ipſis non miſereri. Iniuriam vero
eis inferre, prorſus ſæuum cenſetur & tale peccatum Deus ſpecialiter vlciſci aſſerit, prout in
Deut. 10. Deuteronomio fertur: Dñs facit iudiciū popillo & viduæ, amatq́ꝫ peregrinum. Hinc ſubdit:
[Propterea] ob tanta peccata circūdatus es laqueis] i. aduerſitatibus vndiqꝫ adimpleris, [&
conturbat te formido ſubita] i. timor improuiſe ſupueniēs tibi, quia maiori culpæ maior de
betur atqꝫ infligit pœna. Vnde Threnorꝫ 3. dicit: Formido & laqueus factus eſt nobis. [Aut
putabas te tenebras] aduerſitatum ac dubioſarꝫ fluctuationum mentis, in quibus nunc es, ita
vt quid agere debeas, neſcias. [non viſurum] i. nō expertū ſiue paſſurꝫ, ſicut in Pſal. 15. Non
Luc. 2. dabis ſanctū tuū videre corruptionē. & de iuſto Simeone dicit Lucas: Reſponſum accepit
à Spiritu ſancto non viſurꝫ ſe mortē. [& impetu aquarꝫ inundantium] i. copioſarꝫ tribulatio
num, [non oppreſſum iri] i. opprimendū non eſſe, ita ꝙ non ſuſpicaberis talia ſup te trāſitu
ra. Impij em̄ mēte cæcati, imminētia ſibi pericula non ꝓuident, nec cauēt, aut penſant. q au-
tem putat ſe impune peccare, videt de diuina ꝓuidētia dubitare. Ideo Eliphaz inuehit con-
tra Iob: [An cogitas ꝙ Deus excelſior cælo ſit, & ſuper ſtellarꝫ verticē ſublimet?] I. an illorꝫ
perfidiā incidis & errorē, qui dixerūt Deū ſic terrena & inferioribus præeminere, ſeu ita ab
humanis diſtare, ꝙ inferiorꝫ & actuum humanorꝫ ꝓuidentiā determinatā non habeat, nec
diſtinctā, certā, claramq́ꝫ ſciētiam? Hoc quippe quidam Philoſophi opinabant, dicentes ſola
cæleſtia diuinæ prouidentiæ ordine gubernari. [Et dicis] vt apparet, [Quid em̄ nouit Deus]
de inferioribus actibuſq́ꝫ humanis? [Et quaſi per caliginē iudicat] i. non niſi cōfuſam ſeu in-
diſtinctā habet iſtorꝫ notitiā, cognoſcēdo ea in generali, ſciēdo videlicet genera & ſpecies,
ſeu ordinē vniuerſi & vniuerſalia entia vniuerſaleſq́ꝫ cauſas. An etiā dicis quæ ſequunt, videli
cet, [Nubes latibulum eius] i. ſub nubibus nihil videt, nec ꝓuidentia eius infra nubes exten-
ditur: ſed vſqꝫ ad eas excluſiue, ita ꝙ nubes ſunt quaſi quid occultans Deo inferiorꝫ notitiā,
[nec noſtra] opera [conſiderat, & circa cardines cæli perambulat] i. circa extrema cæli ver-
ſatur, operatur, ſeu eſt, prouidendo & gubernando ſuperiora, quæ vno modo ſe habent. Car
do autem quandoqꝫ pro extremitate accipitur, interdum pro eo in quo voluitur oſtium.
Deniqꝫ, ſecundum Albertum, de humanis per caliginem iudicare, eſt ad voluntaria & caſua-
lia atqꝫ fortuita non immediata conſideratione ſe habere, ſed ea quæ fiunt frequenter, per ne
ceſſaria vtcunqꝫ ꝑpendere, & per neceſſaria ac frequentia aliquid de voluntarijs & caſuali-
bus vtcunqꝫ iudicare. Secūdum eundem, fuit quorundam opinio, ꝙ prouidentia vltra mo-
tum cælorum non extenderet, nec ad inferiora pertingeret, niſi per aliud atqꝫ per accidens:
per aliud, vt per partes periodi; per accidens quoque, quia per impreſſiones accidentales in
inferioribus factas, & vidētur in hūc errorē cōſentire Alexāder & Auerrois, & alij quidam Pe
ripateticorꝫ. Præterea non gentiles quidam duntaxat, ſed & Iudæorum plurimi in veteri te-
ſtamento de ꝓuidētia Dei præfato modo ſenſerunt, de quibus Ezech 8. habetur: Dicunt, non
Soph. 1. videt dominus nos, dereliquit dominus terram. Et Sophonias ait: Dicunt, non faciet domi
Eſa. 29. nus bene, & non faciet male, quorum ſtultitiam Eſaias aperit quum ſcribit: Quaſi ſi lutum
contra figulum cogitet, & dicat opus factori ſuo, Non feciſti me: & figmentum dicat fictori
ſuo, Non intelligis. ſic omnes quorum ſunt in tenebris opera, & dicunt: Quis videt nos? &
quis nouit nos? Itemq́ꝫ in Pſalmo 93. Dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Ia
cob. quibus mox dicit: Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite. qui plan-
tauit aurē, non audiet? aut qui finxit oculum, nō conſiderat? qui corripit gentes, nō arguet?
aut qui docet hominem ſciētiam? [Nunquid ſemitā ſeculorꝫ cuſtodire cupis] i. latam perdi
tionis viam incedere & ſeruare, per quam ſeculares homines gradiuntur, de qua Chriſtus in
Matt. 7. Euangelio ait: Lata eſt via quæ ducit ad mortem, & multi ambulant per eam. Qui autem di-
uinam prouidentiam negant, ſecure ac libere peccant, omni freno rationis relicto. [quā cal-
cauerunt viri iniqui] paſſiones ſenſualitatis & propriam voluntatem in cunctis ſequentes,
quorꝫ via eſt cōuerſatio vitioſa, quæ eſt iter ad dānationē æternā, de quibus Eſa. 59. dicit: Se-
Prou. 4. mitæ eorꝫ incuruatæ ſunt, om̄is qui calcat in eis, ignorat pacē. Hinc ait ſcriptura: Ne delecte-
Ibidem. ris in ſemitis impiorum. Et rurſus: Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruunt. de tam
impijs Sapiæ 15. legit: Aeſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ ad
lu-

lucra compoſitam,& oportere vndecũq; acquirere. [q ſublati ſunt ante tempus ſuum] i.iu
ſto Dei iudicio ob hæc ſua peccata per mortem deleti ſunt, nondum impleto naturali ſpa-
cio vitę ſuæ,ſecundum illud Eccleſiaſtis 8. Non ſit bonum impio,nec prolongent dies eius,
ſed quaſi vmbra prætereant,qui non timent faciem domini. Et illud Sapiẽtiæ 16. Effugere
manum tuam domine impoſſibile eſt.negãtes enĩ te noſſe impij, per fortitudinem brachij
tui flagellati ſunt.[& fluuius] i. abundantia ac impetus tribulationum ſeu diuinæ vltionis,
[ſubuertit fundamentum eorum] i.funditus eos deiecit,corpus eorum occidit,fiduciam fre
git,poteſtatem & opes his abſtulit, prout dicit Saluator: Venerunt flumina,flauerunt venti, Matt. 7.
& irruerunt in domum illam,& facta eſt ruina eius magna.[Qui dicebant Deo, recede à no-
bis.] Hoc præcedenti articulo in verbis Iob dictum atq; expoſitum eſt.[& quaſi nihil poſſet
facere omnipotens,æſtimabant eum] hoc quoq; eſt quod Iob dixit ibidem,quis eſt omnipo- Iob 21.
tens vt ſeruiamus ei? Tales quippe Deum penitus inhonorant,& velut iudex non ſit homi-
num,paruipẽdunt, vel quaſi in inferioribus immediate agere nihil queat. [cũ ille impleſſet
domos eoꝝ bonis.] Nam quicquid habent,à Deo ſortiti ſunt:in q̃ ingratitudo eorum circa
Deum monſtratur,qui ex infinita ſua bonitate ac munificentia etiam ingratis & peſſimis be
neficia multa largitur,prout vnigenitus Dei filius proteſtatꝰ:Solem ſuum,inquiẽs,facit oriri Matt.5.
ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. [Quorum ſententia longe ſit à me.]
hoc præcedenti capitulo protulit Iob,dicendo: Quorum conſilium longe ſit à me.Falſitas Iob 21.
enim & peccatum ſunt infinitæ fugibilitatis, cum ſint receſſus, auerſio & offenſa: quibus
mens à prima veritate ſummaq; bonitate,quę infinitæ eſt dignitatis,auertitur.[Videbunt iu
ſti] directionem & pœnam prauorum,[& lętabuntur]de illoꝝ debita plaga,nõ ex inuidia,
ſed zelo iuſtitiæ congratulantes æquitati diuinæ.[& innocẽs ſubſannabit eos] Hoc eſt quod
fertur in Pſalmis:Lætabit iuſtus cũ viderit vindictã, manus ſuas lauabit in ſanguine peccato Pſal.57.
ris.Itemq;, Videbunt recti & lætabunt,& om̃is iniqtas oppilabit os ſuũ. In Eſaia quoq; iu- Pſal.106.
ſti Deum affantur ſimili zelo:Dñe,exaltet manus tua,vt non videant impij,& ignis hoſtes tu Eſa.26.
os deuoret.Rurſusq; dicit de electis: Egredient & videbunt cadauera viroꝝ,qui præuaricati
ſunt in me,& erunt vſq; ad ſatietatẽ viſionis omni.[Nonne ſucciſa eſt erectio eoꝝ] i.impio-
rum elatio,proſperitas,ſublimatio à Deo deiecta eſt,ſicut ſucciditur arbor excreſcens,iuxta
illud Pſalmi 72. Deiecisti eos dum alleuarent. [& reliquias] i. poſteros [eorum] prauitatem
paternam ſequentes[deuorabit ignis] i.grauis aduerſitas vitæ præſentis, vel ardor ſupplicij
infernalis,dicente Pſalmiſta: Dominus in ira ſua conturbabit eos,& deuorabit eos ignis,fru
ctum eoꝝ de terra perdes,& ſemẽ eoꝝ à filijs hominum. Hinc dicit Iacobus: Exortus eſt ſol
cum ardore,& areſecit fœnum,& flos eius decidit.Sic diues in itineribus ſuis marceſcet.Con Iaco.1.
ſequenter inuitat ipſum Iob ad pœnitẽtiam & ſalutẽ:[Acquieſce igitur ei] i.voluntati diui-
næ tuam conforma,& eius diſpoſitioni circa te cõſenti,dicendo:Fiat voluntas tua. [& habe-
to pacem] pectoris,quæ eſt tranquillitas mentis in Deo,oriturq; ex hoc,quod homo confor
mat voluntatem ſuam diuinæ,ſeruando diuina præcepta,ſecundum quod dicitur: Pax mul- Pſal.118.
ta diligentibus legẽ tuam.[& per hoc] quod Deo ſic acquieſcis,[habebis fructus optimos] i.
præclariſſima incremẽta virtutũ, charismata gratiaꝝ,cõſolatiões internas: q̃ etiã p æqua-
nimem aduerſitatum tolerantiam diſciplinamq; Dei gignunt, dicente Apoſtolo ad Hebræ-
os:Omnis diſciplina in præſenti videtur nõ gaudij eſſe,ſed mœroris: poſtea autem fructum
pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ.Hi ſunt fructus ſpiritus, de quibus ad Ga-
latas 5. habetur: Fructus ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas &c.
[ſuſcipe ex ore illius legem] i. legem ab intellectu diuino procedentem amplectere, præce-
ptis diuinæ legis obtemperando, ſeu quamlibet iuſſionem Dei implendo, quam ipſe ſiue per
internam inſpirationẽ, ſiue per alium modum proponit, vnde ait Pſalmographus: Dulcis Pſal.24.
& rectus dñs,propter hoc legem dabit delinquentibus in via.Lex autẽ pro præcepto accipi
ſolet.[& pone ſermones eius in corde tuo] i.verba Dei memoriter retine, efficaciter imple,
frequẽter conſidera, vt vites peccata,iuxta quod ſcriptum eſt Pſal.118.In corde meo abſcon-
di eloquia tua,vt non peccem tibi.Prouer.quoq; 7. dicitur:Serua mandata & legem quaſi
pupillam oculi tui,liga eam in digitis tuis,& in tabulis cordis tui ſcribe eam.de iuſto quoq;
dicitur in Pſalmo 1. In lege dñi voluntas eius, & in lege eius meditabit die ac nocte.[Si re-
uerſus fueris ad omnipotentem]per conuerſionem mentalem,pœnitentiamq; ſalubrem &
humilẽ confeſſionẽ,de qua reuerſione hortat nos Deus,vbiq; pñs & om̃ia penetrãs, p Ioelẽ:
Conuertimini ad me in toto corde veſtro.[ædificaberis] i.in ſpũalibus ac temporalibus bo- Iohe. 2.
nis ſtabilieris, put p Zacha.dñs ait:Conuertimini ad me,& cõuertar ad vos.[& longe facies Zacha.1.
iniqtatẽ à tabernaculo tuo] i.à teipſo atq; domeſticis tuis,de præteritis pœnitẽdo, & futura
cauẽdo,ad ſimilia quoq; tuos hortando. Qui enĩ ad Dñ vere conuertit,ita ſe habet. Nam &
pœnitere eſt præterita mala deplangere,& deplangẽda iteꝝ nõ cõmittere. Vnde & iuſtus p-
fat:Nõ habitabit in medio domus meæ q ſacit ſupbiã.Pertinet ergo ad virtuoſum,immo ad Pſal.100.

patremfamilias quemlibet,ſeipſum exemplarem præbere,ſuoſq; domeſticos à vitijs refrena
re,hortando,corripiendo,diſciplinando. [Dabit pro terra ſilicem] i. pro vilibus dabit tibi
precioſa,quemadmodum ſilex præualet glebæ.[& pro ſilice torrentes aureos] i.pro precio-
ſis tribuet precioſiora,ſecundum quod aurum præponitur ſilici. In ſpũalibus quoq; adijciet
Rom.5. chariſmata meliora,vt vbi abundauit peccatum,abundet & gratia. tribuetq; pro terra,i. ꝑ
actione incipientium,ſilicem,i.exercitium proficiẽtium:& pro ſilice,i.tali exercitio, torren
tes aureos,i.actus perfectorum,cõtemplationes atq; feruores heroicorum. Multi equidem
poſt caſum cautiores reſurgunt,& firmius ſtant,ſalubriuſq; concreſcunt,& hæc eſt ſuperin-
finita miſericordia Dei naturaliter boni,qui ita vitiorum noſtrorum obliuiſci dignatur, &
Pſalm.17. pro malis bona largitur.[Eritq; omnipotens contra hoſtes tuos]i.ab impugnatione viſibi-
lium ac inuiſibilium hoſtium te defendet,quia protector eſt omnium ſperãtium in ſe,iuxta
illud Pſal.25.In domino ſperans non infirmabor.Et Prouerb.18.habetur: Turris fortiſſima
nomen domini,ad ipſum currit iuſtus & exaltabitur.Apoſtolus quoq; ad Roma.16.ait:De-
us conteret ſatanam ſub pedibus veſtris velociter.Vnde proteſtatur Pſalm.53.Super inimi-
cos meos deſpexit oculus meus.[& argẽtum]i.temporales diuitiæ[coaceruabitur]i.congre-
gabitur[tibi.]Spiritaliter vero nomine argenti,ſacræ ſcripturæ deſignatur ſcientia,dicente
Pſalm.11.Eloquia domini eloquia caſta,argentum igne examinatum.Hac autem illuſtratur
ſcientia, cuius vita eſt virtuoſa, dicente Apoſtolo ſecundæ Timoth.2. Dabit tibi dominus
1.Ioan.2. de oĩbus intellectum.Et in prima S.Ioan. canonica legitur: Non neceſſe habetis vt aliquis
doceat vos,ſed vnctio eius(ſ.Dei)docet vos de omnibus.Ideo Eccĩ 1.ſcribitur: Fili concupi-
ſcens ſapientiam,ſerua iuſtitiam,& Deus præbebit illam tibi.Cum enim Deus ſit ſol ſapien-
Sap.2. tiæ,mentem à vitijs mundam radioſe perluſtrat. [Tunc ſuper oĩpotentem delicijs afflues]i.
in contemplatione Dei gaudebis, eius cõſolationes internas experieris, ipſius amore dulci-
ter accenderis,eius immenſæ beatitudini,opulentiæ,perfectioni toto congratulaberis cor-
Pſalm.76. de,ita vt ex ſententia dicere poſſis:Memor fui Dei,& delectatus ſum.Itemq;:Quàm magna
Pſalm.30. multitudo dulcedinis tuę dñe?Et rurſus,Secundũ multitudinem dolorum meorum in cor-
Pſalm.93. de meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.His puris mẽtalibuſq; delicijs tan-
to plus affluere promeremur, quo ex puro Dei amore oẽm carnalem delectationem, vilem
conſolationem,ſecularem lætitiam plenius aſpernamur,iuxta illud Pſalm.76.Renuit conſo
lari anima mea.Deniq; delectatio ex vnione potentiæ cum obiecto conuenienti procedit.
Cum ergo Deus ſublimis,incomparabilis & immenſus, ſit prorſus illimitatæ perfectionis,
amœnitatis,pulchritudiniſq; obiectum, conſtat ꝙ in vnione mẽtis cum illo ſit ſumma de-
liciatio:ſi tñ mens capax effecta ſit,ſi Dei inardeſcat amore,ſi ſapiẽtiæ dono perfuſa ſit,ſi vir-
tutibus ſtabilita ſit,à priuato illo pernicioſo amore purgata. Vnde de ſpõſa in Canticis ad-
Cant.8. miratiue inquiritur:Quæ eſt iſta quæ aſcẽdit de deſerto,delicijs affluens,innixa ſuper dile-
ctum ſuum?[& eleuabis ad Deum faciem tuam]intellectualem,ſ.mentem,vel etiam corpo-
ralem vultum dirigendo ad cælum,in quo Deus ſpecialiter eſſe & habitare aſſeritur,inquan
tum ibidem eminentius operatur,clariuſq; videtur.Itaq; ad Deum faciem eleuabis,tanq̃ ad
bonum finaliter deſideratum,ad ens ſumme dilectum,ad vnicum tuum refugium atq; ſola
Mat.6. tium.Etenim vbi amor,ibi & oculus:& vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuum. Hinc Thren.3.
admonetur:Leuemus corda noſtra cum manibus ad Deum in cælum. Tobię q̃q; 3.dicitur:
Ad te dñe faciem meam conuerto,ad te oculos meos erigo.Poſtremo quilibet libenter reſpi
cit ſuæ dilectionis & delectationis obiectum:ideo qui in oĩpotente ſolitus eſt amãdo feruere,
& cõtemplando gaudere,quid mirum ſi faciem mentis frequenter leuet ad eum in omni lo-
co,occupatione & tempore?[Rogabis eum]cum grandi fiducia atq; frequentia,qa & in ora
tione eſt eleuatio mentis ad eum. Vnus quoq; orationis effectus, eſt q̃dam mẽtalis ſuauitas,
quam deuotus experitur orando.Idcirco amator cõtemplatorq; Dei,& dulcedinis eius gu-
ſtator,tanto fiducialius & frequentius,tanto libentius ac delectabilius eum precatur, quo ar-
dentiori ipſum intra ſe amore complectit,talemq; Deus tanq̃ filium & amicũ paterne exau
Luc.11. dit.ideo ſubdit:[& exaudiet te.] In talibus qppe potiſſime verum eſt q̊d ait Saluator:Oĩs q
petit,accipit. Vnde Ioann.9. habetur:Si quis cultor eſt Dei, & voluntatem eius facit, hunc
Deus exaudit.Bona eñ & irrepræhenſibilis vita,exauditionem à Deo meret,iuxta illud 1.Io
an.3.Chariſſimi,ſi cor noſtrũ non reprehenderit nos,fiduciã habemus ad Deũ,& qcquid pe-
tierimus accipiemus:q̊d totum intelligendũ eſt,ſi pſeueranter ſalubriterq; oremus.[& vota
tua reddes]i. pmiſſa implebis,iuxta illud Pſal.65. Reddã tibi vota mea q̃ diſtinxerunt labia
mea.Porro vouere qd Deo,actus eſt latriæ, q̃ eſt digniſſima virtus moralis. Ideo ſicut vota
pſoluere,excellẽter virtuoſum meritoriumq; cõſiſtit:ſic vota non ſoluere,vehemẽter vitio-
ſum eſt atq; dãnabile.Propterea Eccẽs 5.pcipit:Si qd vouiſti Deo,ne moreris reddere. Diſ-
plicet eñ ei ſtulta & infidelis pmiſſio.Et Deutero.23. fertur:Quod ſemel egreſſum eſt de la-
bijs tuis,obſeruabis & facies ſicut pmiſiſti dño Deo tuo.Vnde & Auguſtinus:Vouere,inqt,

vo

volūtatis eſt reddere, neceſſitatis.[decernes rem,] i.propones, iudicabis ſeu ordinabis aliq̄d
factum, & q̄liter negocium tuum eueniat.[& veniet tibi] i.proſperū habebit ſucceſſum, Deo
diſpoſitioni tuæ cooperāte & effectum ꝑſtante, ſecundū q̄d Prouer.16.legit: Cor hoīs diſpo
nit viam ſuam, ſed Dei eſt dirigere greſſus eius.[& in vijs tuis] i.vitæ tuæ ꝓceſſibus ſeu ope-
ribus,[ſplendebit lumen] gr̃æ & virtutum, ꝓſperitatiſq́ fulgor, i. Deus te intus illuſtrabit &
diriget, virtuoſeq́ ages, ac lucide viues, atq in ſapiā ambulabis, iuxta illud Eſa.58. Erumpet
q̄ſi mane lumen tuum, & anteibit faciem tuam iuſtitia tua. In Prouer. q̄q 4. Iuſtorū ſemita
q̄ſi lux ſplendēs ꝓcedit, & creſcit vſq ad ꝑfectam diem.[Qui enī humiliat' fuerit,] ſeipſum
humiliter cōdemnando, pœnitentialiter affligendo, aduerſa patiēter ferendo, alios ſibi cor-
dialiter ꝑferendo,[erit in gloria] i.à Deo ſublimabitur in ꝑſenti ꝑ gr̃am, & in futuro ꝑ ſelici
tatem cōpletam, ſicut ait Saluator: Qui ſe humiliauerit, exaltabit: & q ſe exaltat, humiliabi- Luc.14.18.
tur, cui conſonat illud Prouerb. Humilem ſpū ſuſcipiet gloria, & ſupbum ſequet humilitas.
Ideo Petrus iubet: Humiliamini ſub potēti manu Dei, vt vos exaltet in tēpore viſitatiōis. In 1.Pet.5.
Matthæo q̄q determinat iudex: Quicunq humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic maior erit Mat.18.
in regno cælorū.[& q inclinauerit oculos ſuos] interiores ad ꝓpriæ defectuoſitatis, fragilita-
tis, vel impietatis conſideratione condignā,[ipſe ſaluabit.] Hinc dicit Baruch 2. Oculi defi-
ciētes dant gloriā tibi dn̄o. Et Ecci.7. Humilia valde ſpm̄ tuum. Non ergo extollamus noſi-
pſos, non magnos & ſapientes aut perfectos nos æſtimemus: ſed innumerabiles noſtras pen-
ſemus ærumnas, & ꝙ nihil boni à nobiſipſis habemus, ꝙ item celeriter euacuaremur ac peri-
remus, niſi indeſinēter pietate & gratia ſpūſſancti in omni via hac cuſtodiremur. Hinc ſcri-
ptum eſt: Oculi ſublimis hoīs humiliati ſunt. Et Sapiens ait: Gn̄atio cuius erecti ſunt oculi, & Eſa.2.
palpebræ eius in altum ſurrectæ.[Saluabitur innocēs] qm̄ Deus reddet vnicuiq q̄d meretur. Pro.30.
Innocens aūt q alteri non nocuit, meruit ſibi nocumentū non ingeri: & qm̄ in Dei charita-
te & gratia vixit, meruit beatificari. ideo ſubditur:[ſaluabitur aūt] i.beatitudinē ſortiri:[mun
ditia manuum ſuarum,] i.puritate ſeu merito vitæ ſuæ, non vtiq ſine auxilio gratiæ, cum ꝓ
prijs nemo viribus iuſtus aut innocens ſit, prout Moſes proteſtatur: Dn̄ator dn̄e, clemens, Exo.34.
verus, & patiens, nullus per ſe apud te innocens eſt. Poſtremo iſtud cap. alia ac moraliori ex-
poſitione non eget, quemadmodum nec præcedens.

¶Declaratio literalis cap.23. Reſpondens autem Iob, ait.

Articulus 49.

REſpondens aūt Iob, ait.] Sapientis enī & intelligentis eſt, arguendo, inquirendo, & re-
ſpondendo veritatem tueri ac demonſtrare: qui vero indoctus eſt, non ſe ad reſponden
dum ingerere debet, iuxta illud Ecci.5. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo tuo: ſin aūt,
ſit manus tua ſuper os tuum. Quo vtiq verbo redarguunt ꝓſumptuoſi, vani & ſcioli, parati-
ores docere q̄ diſcere, q̄bus conuenit illud Apl̄i: Non intelligentes neq quæ dicunt, neq de 1.Tim.1.
q̄bus affirmant. Itaq illud Iacobi obſeruemus, Sit aūt oīs homo velox ad audiendū, tardus Iac.1.
aūt ad loquendū.[Nunc quoq in amaritudine eſt ſermo meus] i.cum magna afflictione ꝓ-
fertur, q̄a ab amicis meis dolor meus augetur magis q̄ releuat.[& manus plagæ meæ] i.forti
tudo ꝑcuſſionis, ſeu poteſtas aduerſitatis meæ,[aggrauata eſt ſuper gemitum meum,] quem
habui ante, ita ꝙ recens afflictio priori gemitui meo eſt addita. Nam vulneribus Iob à ſata-
na ei illatis, amici ſui adiecerunt cōtumelias, improperia, irriſiones, accuſatiōeſq́ falſas, ex
q̄bus Iob contriſtabat atq dolebat: non ex defectu patientiæ, ſed zelo iuſtitiæ, immo ex cha
ritate, quia amicis condolebat errantibus, & de ꝓximorum ſcandalo verbatur, ꝓſertim eorū
q huic intererant diſceptationi. ſicq́ Iob fuit Chriſti figura, in Pſalmo dicentis ad patrem:
Qm̄ quem tu percuſſiſti, ꝑſecuti ſunt, & ſup dolorem vulnerū meorum addiderūt. Præterea, Pſal.68.
q̄a amici Iob impoſuerunt ei, ꝙ pro ſuis eſſet caſus exceſſibus, ꝓſertim q̄a ꝑcedenti cap. dixe
rat Eliphaz, ꝙ propter malitiam ſuam plurimam, & iniquitates ſuas infinitas Deus argue-
rit eum, ideo S. Iob nunc oſtendit huius oppoſitum, ad diuinum ſe iudicium conferens, qm̄
bonæ conſcientiæ fuit, ipſeq́ ſpūs teſtimonium perhibuit cōſcientiæ ſuæ, ꝙ filius Dei eſſet.
[Quis mihi tribuat] i. vehementer cupio mihi conferri,[vt cognoſcā, & inueniam illud,] i.
Deum perfectiori modo cognoſcam, & inueniam qualiter diuerſimode diſponit homines
& gubernat, & diuerſis de cauſis eos flagellat. Itaq inueniam illum, i.id de eo agnoſcā, quod
de ipſius quæro notitia. vt enim frequenter præhabitum eſt, Iob clarius concupiuit ſuæ per-
cuſſionis cauſas agnoſcere. Deniq ipſe ſicut & quilibet electorum, deſiderauit de cognitione
viæ per fidem, ad cognitionem patriæ per ſpeciem peruenire: immo hoc ſanctorum finale
eſt deſiderium, dicente Apoſtolo: Sequor autem ſi quo modo &c. Et Pſal.79. Oſtēde faciem Phil.3.
tuam.[& veniam vſq ad ſolium eius] i.ad thronum diuini iudicij, vt ſecundum merita mea
iudicer, & diuinorum iudiciorum rationem & modos plenius diſcam. Vnde ſuperius dixit: Iob.13.
Si iudicatus fuero, ſcio quia iuſtus inueniar. Et item: Vtinam appenderentur peccata mea Iob.6.
quibus iram merui, & calamitas quam patior, in ſtatera. Itaq ad tribunal Dei optauit dedu-

ci,nõ vt corpore mox eleuaretur in cælos,ſed ad Dei iudicium erigeretur. Thronus autem
Dei,vno modo vocaſ iudiciaria eius poteſtas, eminentia ſiue authoritas,q̃ vbiq; eſt ſicut &
Deus, cum ſit ipſemet incircunſcriptibilis Deus iudex. [Ponam coram eo iudicium] id eſt,
1.Reg.24. bona conſcia iuſtũ iudiciũ ſecundũ merita exigam,vt donet mihi ſicut promerui. Sic & Da
uid dixit ad Saul:Iudicet dñs inter me & te.Vnde in Pſalm.25.inducitur:Iudica me Deus,&
diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. Et iterum:Iudica me domine,quoniam in in-
Thre.3. nocentia mea ingreſſus ſum. In Threnis quoque:Vidiſti domine iniquitatem illorum ad-
uerſum me,iudica iudiciũ meũ.[& os meum replebo increpatiõibus] id eſt,repræhẽſionibus
contradicentium veritati:vel increpationibus,i.pijs querelis, cur ego iuſtus & innocens tam
grauiter cæſus ſum,quatenus ex diuina reſpõſione veritatẽ clarius noſcam,non vt Deum re-
Thomas. darguam,aut iniuſte iudicaſſe prætẽdam.Sic Thomas exponit. Vñ vt Lyra affirmat,in He-
bræo habet:Os meũ replebo argumẽtationibus,vtpote ſicut diſcipulus coram magiſtro in-
terdum multiplicat argumẽta,non ad contẽtionẽ,ſed ad veritatis inquiſitionẽ,quam à ma-
giſtro audire deſiderat.Potius autẽ reor nomẽ Hebræum ad vtrunq; iſtorum eſſe æquocum.
Porro Albertus exponit ſic: Os meum replebo increpationibus, increpando me,in quibus
accuſabilis inueniar,iuxta illud Prouer.18.Iuſt⁹ prior accuſator eſt ſui.Iuſtũ enĩ eſt,vt homo
Hier.31. increpet ſe in quibus Deus eum accuſat, ſecundũ quod dicit Hieremias:Poſtq̃ oſtẽdiſti mi-
hi, pcuſſi femur meũ:confuſus ſum,& erubui,qm̃ ſuſtinui opprobriũ adoleſcẽtiæ meæ. Sed
expoſitio iſta videſ non tam literalis, q̃ myſtica. Iob quippe hæc loquiſ ad inſinuandũ ſuam
æquitatẽ,non culpam, ſicut verba clarius pandũt ſequẽtia.[vt ſciam verba quæ mihi reſpõ
deat] ad quæſtionẽ qua cauſam meæ pcuſſionis inquiro, ſeu ad querelam qua me cõqueror
ſine meo plagatũ demerito.[& intelligam quid loquaſ mihi] cauſam meam determinando.
Primo enĩ audiẽda & cognoſcẽda ſunt verba, deinde intelligẽda & intuenda. [Nolo multa
fortitudine contendat mecum] i.non ſic peto iudiciũ Dei, vt velim eum procedere mecum
ſecundum omnipotẽtiam ſuam, aut ſecundũ iuſtitiam ſuam fortiſſimam, qua in ſeipſo iu-
ſtus eſt infinite, vt ſcilicet ſecundũ iuſtitiæ ſuæ rigorẽ me iudicet, non habẽdo pium reſpe-
ctum ad humanam fragilitatẽ. Sic enim omnis humana iuſtitia inſufficiens eſt, & compa-
Eſa.64. ratione diuinæ iuſtitiæ,iniuſtitia quædam,Eſaia dicente:Quaſi pannus mẽſtruatæ vniuerſæ
Pſal.142. iuſtitiæ noſtræ.Propter quod ait vir ſanctus:Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domi-
Iob 9. ne. Et ſupra dictum eſt:Non iuſtificabitur homo compoſitus Deo,& ſi voluerit cum eo con
tendere,non poterit reſpondere vnum pro mille. [nec magnitudinis ſuæ mole premat,] i.
maieſtatis ſuæ immẽſitate,atq; iuſtitiæ ſuæ excellentia non mihi præualeat, qm̃ cõparatiõe
ipſius ſcio me infinite deficere,nec aliquid habere condignũ.[proponat æquitatem contra
me] i.iuſtitiam pietati admixtam,non ſolũ ad ſuá pfectionẽ, ſed ad meam quoq; fragilitatẽ
naturalẽ ac ineuitabilẽ impfectionẽ reſpiciẽdo in iudicando me ſecundũ opera mea:quæ li-
cet reſpectu diuinæ pfectionis iuſta non ſint,tamẽ habẽdo reſpectũ ad meæ naturę conditio
nem,modum,gradum & ordinẽ, in ſuo genere iuſta ſunt. Vnde Albertus hic ait: Aequitas,
ſecundũ Chryſoſtomũ,eſt iuſtitia dulcore miſericordię tẽperata.vt ſit ſenſus,Proponat æq-
tatẽ contra me,i.ad æquũ infirmitatis humanę me iudicet.[& perueniet ad victoriam iudiciũ
meũ,] i.iudiciũ quod Deus proferet de me, oſtẽdet me iuſtũ & amicorum meorum victorẽ,verita
tiſq; defenſorẽ. Quomodo autẽ his verbis non obuiet, quod 9.cap.ait Iob, ſi iuſtificare me
voluero,os meũ condemnabit me,etiam ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea,
patet ex dictis ibidem. [Si ad orientem iero,non apparet: & ſi ad occidentẽ,non intelligam
eum] i.ſiue orientalẽ cæli partẽ, ſiue occidentalẽ conſiderẽ ſeu accedam, & omnia quæ ibi-
dem gerunt & ſunt,penſem,Deũ tamẽ omniũ horum conditorẽ perfecte,plene,& ſicut in ſe-
ipſo eſt,cognoſcere ex illis non queo,Intantũ equidẽ creator ex creaturis cognoſciſ,inquã-
tum eius pfectio in illis relucet.Creatura aũt omnis deficit infinite à plena repręſentatione
perfectionis pprij creatoris. [& ſi ad ſiniſtram] i.aquilonẽ tranſiero,[quid agam?]ad quod
reſpondet:[non appręhendam eũ] cognitione prędicta. [ſi me vertam] per conſiderationẽ
internam,ſeu corporis greſſum,aut vultus directionẽ[ad dexteram,]i.plagam meridianam,
[non videbo illum] per ſpeciẽ ex creatis quę ibi ſunt,de qua viſione dñs loquiſ Moſi:Non vi
Exo.33. debit me homo & viuet.Vnde & Ioannis 1.habet:Deũ nemo vidit vnquã.In Prouerb.quoq;
Prou.30. Quod nomẽ eius, & quod nomẽ filij eius,ſi noſti? Hinc Philoſophi tam Peripatetici q̃ Pla-
tonici faſſi ſunt,ꝙ Deus ſit penitus innominabilis,inſenſibilis,inimaginabilis,inopinabilis,
inenarrabilis,incompręhẽſibilis,ſupeſſentialis,ignotus & infinitus. Veruntamẽ ex creaturis
aliquo modo cognoſciſ,prout cauſa ſuptranſcendẽs,ex ſuo valet effectu cognoſci. Propter
quod ad Romanos 1. ait Apoſtolus: Inuiſibilia Dei p ea quæ facta ſunt,à creatura mundi,i.
homine intellecta conſpiciunſ,ſempiterna quoq; virtus eius & diuinitas. Sapiæ demũ 13.ſcri
ptum eſt: A magnitudine ſpeciei creaturæ poterit cognoſcibiliter creator horum videri.
Iſta inducit Iob ad declarãdum q̃ rationabiliter dixit:Quis mihi tribuat, vt cognoſcã & in-

ueniam illum: quaſi dicat: Ad plenam Dei ſeu claram viſionem non proprijs viribus natu-
ralive lumine valeo peruenire, ideo gratiæ opem & ſupernaturalẽ illuminationẽ depoſco.
Item ad innuendum φ Deus oĩpotens & ſuperexcelſus ſit penitus incomparabilis, incircun-
ſcriptibilis, illocalis, immenſus. [Ipſe vero ſcit viam meam] i. omnem vitæ meæ conſiſtenti-
am & ꝓceſſum. Vnde ſupra locutus eſt Deo: Obſeruaſti oẽs ſemitas meas, & veſtigia pedum Iob.13.
meorum conſideraſti. Itemq́ꝫ: Tu qdem greſſus meos dinumeraſti. [& probauit me ſicut au
rum quod per ignem tranſit] i. tribulationibꝰ me exercitauit, atqꝫ aduerſis ꝓbatum ſeu vir-
tuoſum oſtendit, quemadmodum per ignem probatur aurum an verum ſit aurum. Hoc eñ
innoteſcit, ſi ignem valeat ſuſtinere. In qbus verbis, diuinitus illuſtratus, vnam ſuæ percuſſi-
onis aperit cauſam, vt ſ. ad aliorum ædificationem ſua perfectio per tot aduerſa pateret ho-
minibus, ac toti innoteſceret mũdo, de qua cauſa ſuperius dictum eſt plenius. Vnde Sapi. 3.
ſcribitur: Tanq̃ aurum in fornace probauit electos dñs. Ecci quoqꝫ 2. In igne ꝓbatur argen
tum & aurum, homines vero receptibiles in camino humiliatiõis. Hinc orat Pſal. 25. Pro-
ba me dñe, & tenta me. [Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus.] Veſtigia Dei, hoc loco intelligi
poſſunt proceſſus & modi ſeu varij inceſſus Dei in ſuis effectibus, præſertim in ſuis operibus
circa homines, in quibus diuerſimode operatur, oĩbus tñ multiplicem in hoc ſeculo exhibet
pietatem, & cuncta ſapienter diſpenſat ac egit, recteq́ꝫ iudicat. Itaqꝫ Dei veſtigia ſequi, eſt
eius perfectionem & opera agendiq́ꝫ modum iuxta modulum creaturæ agentis imitari, in-
digentibus ſuccurrendo, offendentibus ignoſcendo, ignorantes docendo, ſapienter ac ordi
nate in oĩbus ſe habendo, iuſte, pie & ſancte viuendo, ad quod hortatur nos Chriſtus: Diligi- Mat.5.
te (inquiens) inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro ꝑſequentibus &
calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt, q ſolem ſuum oriri facit ſuꝑ bo-
nos & malos. Pro quo Luc. 6. habet: Et eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper in-
gratos & malos. Rurſusq́ꝫ ait: Eſtote ergo & vos perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfe- Mat.5.
ctus eſt. Hinc ad Ephe. 5. monet Apl'us: Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſſimi. Leuit. q̃qꝫ
22. dñs loquit: Nolite contaminare animas veſtras. Ego eñ ſum dñs Deus veſter: ſancti eſto-
te, qm̃ ego ſanctus ſum. Cum enim rationalis creatura ſit ad Dei imaginẽ ſimilitudinemq́ꝫ
producta, debet ſuo creatori ſicut in natura & viribus, ita in vita & actionibꝰ aſſimilari. Po-
ſtremo, per pedem intelligi poteſt affectus vel quælibet vis actiua, per quam homo in opus
ꝓgreditur. De huiuſmodi pede oramus in Pſal. 35. Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Et Cãt. 5.
habetur: Laui pedes meos, i. affectus & vires operatiuas à peccatis purgaui. Albertus ait hoc Albertus
loco: Veſtigia hic dicuntur ſigna voluntatis diuinæ, quæ quinqꝫ ponunt, vz ꝑceptum, pro-
hibitio, permiſſio, conſilium, opera, q̃ ſecutus eſt pes Iobi quia quod Deus præcepit eis, fe-
cit: quod prohibuit, dimiſit: q̊d permiſit, patienter ſuſtinuit: q̊d cõſuluit, impleuit: q̊d opera-
tus eſt, pro exemplo habuit. [Viam eius] i. legem ab eo datam, diuinam ſeu naturalem [cuſto
diui] in memoria & effectu, ſicut ait Pſal. 118. Cuſtodiam legem tuam ſemꝑ. Deniqꝫ viæ Dei,
ſunt eius teſtimonia & præcepta atqꝫ conſilia, per quæ velut per iter lucis ad beatificum ten-
dimus finem, de quibus Prouerb. 3. fertur: Viæ eius viæ pulchræ, & oẽs ſemitę eius pacificæ.
Via q̃qꝫ Dei eſt eius doctrina, iuxta illud Act. 19. Facta eſt illa die turbatio nõ modica de via
dñi. [& non declinaui ex ea] ſed ꝑſeuerans fui in bonis, nec ad aliq̊d vitioſum extremũ diuer
ti, imo regia via inceſſi, iuxta illud Eſa. 30. Hęc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis neqꝫ
ad dexteram, neqꝫ ad ſiniſtram. [A mandatis labiorum eius non receſſi] ꝑ mẽtis auerſionem
ſeu rebellionem, de quo receſſu ſcriptum eſt Malach. 2. Vos aũt receſſiſtis de via, & ſcãdali-
zaſtis plurimos in lege. Præterea in ſimpliciſſimo Deo corporalia membra ſpiritaliter ſunt
ſumenda. In Deo ergo os & labia ſunt intellectus diuinus, proſerẽs verbum, & inſtruẽs hoĩes,
loquensq́ꝫ eis. Vnde Eſa. 30. dñs ait: Os meum non interrogaſtis. Quo rurſus inducit: Labia
eius repleta ſunt indignatione. Labia q̃qꝫ & os Dei, intelligi poſſunt ſcripturæ ac reuelatio-
nes diuinæ, ꝑ q̃s Deus loqtur nobis. Inſuꝑ os & labia Dei, intelligunt hoĩes ſancti, ꝑ q̃rum os
& labia loquit Deus. Propter q̊d Hiere. 15. dicit: Si ſeparaueris precioſum à vili, quaſi os me-
um eris. Mandata aũt decalogi, ſunt de dictamine rationis & iuris ſeu legis naturalis, vltra
quæ fuerunt ipſi Noæ & qbuſdã alijs patriarchis ac ſanctis tẽpore legis naturalis, q̃dam ꝑce
pta diuinitus data de cultu Dei, vt patet de Noe in Geneſi. Talibus q̃qꝫ Deũ colẽtibus, eiusq́ꝫ
illuminationem q̃rentibus, reuelabant inſpiratione diuina, ſeu per angelos, aut ꝑ q̃ſdam ꝑci
puos hoĩes ſanctos neceſſaria ad ſalutem, vt patet de Iob, cui q̃ eminens & præclara facta fue
rit reuelatio de futura reſurrectione & iudicio Dei, ac diſpoſitiõe inferni, ſuperius patuit. [&
in ſinu meo,] i. cordis arcano ſeu fundo, iuxta illud Ioã. 1. Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu pa-
tris, ipſe enarrauit. [*abſcõdi] i. inuiſibiliter ac diligẽter repoſui, [verba oris eius,] vt iuxta il
la me habeam, ſicut ait Pſal. 118. In corde meo abſcõdi eloquia tua, vt non peccem tibi. Cõſe *Non abſcõdi quia ſid. operi mãdaui.
quenter cauſam aſſignat, cur tam timorate atqꝫ perfecte ſeruierit Deo. [Ipſe eñ ſolus eſt,] i.
ſolus habet eſſe abſolute ꝑfectum, ſimpliciter plenũ, ideo infinitæ eſt maieſtatis, incompara

bilis dignitatis,interminabilis perfectionis ac ſanctitatis,vnde cum ſumma diligētia eſt colēdus.Quō aūt ſolus Deus dicit eſſe, & qualiter Eſſe, ſit ꝓprium nomē eius, ſupra diffuſe in-
Iob.14. duxi ſuper illud,Quis poteſt facere mundum de immundo cōceptum ſemine? Nonne tu q ſolus es?[& nemo auertere]i.impedire[poteſt]ſeu immutare [cogitationes] i.propoſitū,decretum ſeu conſilium[eius.]Deus enim eſt immutabilis,& ipſe eſt cogitatio ſua,& cogitatio ſua eſt oīpotentia ſua,cui nulla valet reſiſtere creatura. Ideo fertur in Pſal.32. Cōſilium dñi in æternum manet,cogitationes cordis eius in generatione & generationē. Per Eſa.q̃q; 46. proteſtatur:Conſilium meum ſtabit,& oīs voluntas mea fiet.Ita exponunt Gregorius & Albertus.Thomas aūt & qdam alij legunt ſic:[Nemo aduertere]i.cōpræhendere poteſt,aut certitudinaliter cognoſcere[cogitatiōes eius] i. diſpoſitiones iudicioꝝ ipſius, iuxta illud Apl̄i Rom.11.Quàm incompræhēſibilia ſunt iudicia eius? Et Sap.9.habet: Quis hoim poterit ſcire conſilium Dei?aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Hæc itaq; nequeūt ſciri à nobis,
Pſal.50. niſi inq̄tum Deus oſtenderit, cum Dauid teſtet:Incerta & occulta ſapiæ tuæ manifeſtaſti mihi.Et Sap.9,inducit:Senſum tuum dñe quis ſciet,niſi tu dederis ſapiam,& miſeris ſpm̄ tuum de cælis?[& anima eius q̊dcunq; voluit,hoc fecit.]Anima in Deo,eſt eius voluntas ſeu mēs,
Sap.12. quæ cum oīpotens ſit,facit quicq̄d voluerit,cui(vt Sapiens dicit)ſubeſt cum voluerit,poſſe. Vnde & Pſal.134.decantat:Oīa q̄cunq; voluit dñs,fecit in cælo & in terra. Præterea in ſcripturis anima Deo frequenter adſcribitur, vt cum ait Hiere.5. Nunq̄d ſuper his non viſitabo,
Hier.11. & in gēte tali non vlciſcetur anima mea? Rurſuſq; in eodem propheta: Non eſt anima mea ad populū iſtum.Et Amos 6.Iurauit dñs in anima ſua,deteſtor ego ſuperbiā Iacob.[Cumq́; expleuerit in me voluntatem ſuam]me pro ſuo libito ꝑcutiendo,ſeu aliter quouis modo tractando.[& alia multa ſimilia,]q̄bus me poſſit ferire,ad libitumq́; tractare, [præſto]i.in ꝓſentia[ſunt ei]i.in poteſtate ſua, q cum oīpotens infinipotenſq; conſiſtat, non poteſt in tot aut tanta,quin poſſit in infinities plura atq; maiora,q̄tum in ſe eſt.[& idcirco à facie eius]i.conſideratione ſuæ maieſtatis vbiq; præſentis,& oīa intuētis. Vel à facie eius,i. præſente hac plaga mihi ab eo illata.[turbatus ſum]turbatione ordinata,videlicet reuerentiæ ſeu timoris,expaueſcendo ac admirando immenſitatem excellentiæ Dei. [& conſiderans eum] q̄ terribilis ſit in conſilijs ſuis ſuper filios hoim, q̄ admiranda eius iudicia, q̄ horrenda eius contra iniq̄s ſentētia. [timore ſolicitor.]ne eum in aliq̄ inhonorem,ne rurſus aut grauius ab eo ꝑcutiar, ne ab eo vllatenus ſeparer.[Deus molliuit cor meum]i.ſuo amore ſeu bono timore liquefecit,& quaſi reſoluit,compunctionem infudit,atq; ad om̄e bonum promptam capacitatem donauit,qua & cito in lachrymas pias reſoluor:ſic quoq; ꝑ aduerſa & inſpirationem clemen
Dan.4. tem molliuit cor Nabuchodonoſor regis, vt Daniel deſcribit: itemq́; cor Petri apoſt. cum
Mat.26. Chriſtum negaſſet:Omniū q̄q; peccatorum quos ad pœnitentiā veram conuertit,cor mollit,q̄bus ꝑ Ezech.36.locutus eſt: Auferā cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Molle etem̄ dicimus,q̊d facile cedit tangenti,neq; reſiſtit,ſed mox recipit impreſſionem.Talia aūt ſunt corda bonoꝝ,quæ à ſpū ſancto dirigibilia ſunt atq; docilia,& facile acq-
2.Reg.23. eſcunt in bonis.Vnde 2.Reg.habetur,ꝙ ſedens in cathedra,ſ.Dauid rex,fuit quaſi tenerrimus ligni vermiculus.[& oīpotens conturbauit me] i. valde alterauit, mouit, & terruit me, ſicut iam dictum eſt.[Non enim perij]i.non ita deiectus & cæſus ſum[propter imminentes tenebras]i.propter peccata inexiſtentia mihi,vel ad quæ procliuis ſim. Vel ſic: Non perij ꝓpter imminentes tenebras,i.propter tribulationes mihi illatas & imminentes, non cecidi à ſtatu mentis,vitaq́; gratiæ per deſperatiōem aut aliam culpam mortalem. [nec faciem meam] i.aciem rationis,ſeu mentem,quæ eſt facies intellectualis,[operuit caligo]i.peccatum impatientiæ aut ſimile vitiū non obtenebrauit,ſed manet in lumine gratię fixa, iuxta illud Mich. 7.Cum ſedero in tenebris,dñs lux mea eſt.Atq; in Pſal.22. Si ambulauero in medio vmbræ
Pſal.26. mortis,nō timebo mala,qm̄ tu mecum es.Itemq́;:Dominus illuminatio mea,& ſalus mea, quem timebo? Poſtremo hic aliam moralitatem non neceſſe eſt introducere, ſed ſequi curemus virtutes B.Iob,& veſtigia Dei ſequatur pes noſter,à teſtimonijs & præceptis legis diuinæ nullatenus declinemus,verba eius memoriter teneamus, conſideremus omnipotētiam, ſapientiam,iuſtitiam Dei penitus infinitam,& filiali impleamur timore,ſancta ſolicitudine concutiamur,cor durum atq; impœnitēs recedat prorſus à nobis,& ad omne bonum mollificetur cor noſtrum,nec tamen à firmitate recedat iuſtitiæ.

¶Elucidatio literalis,partimq́; myſtica cap. 24. Ab omnipotente non ſunt.
Articulus 50.

QVia 22.cap.Eliphaz dixit ad Iob,an ꝓuidentiam Dei putaret ad inferiora & ad actus hoīm non extendi, hinc Iob præſenti cap. oſtendit ſe ſane ſentire de prouidentia Dei. [Ab omnipotente non ſunt abſcondita tempora]i.omne tempus & quicquid tempori ſubiacet,à Deo cognoſcitur,æternaliter vtiq; & inuariabiliter,diſtincte atq; clariſſime. Ipſe enim vnicuiq; rei inferiori,corruptibili,mixtæ,certam præfixit periodum. Vnde ſuperius dixit:Nu-
me-

merus menſium eius(videlicet hominis) apud te eſt,conſtituiſti terminos eius.[qui aũt no-
uerũt eum,ignorant dies illius.]Dies Dei,ſunt eius ęternitas,quæ interdum ſingulariter dies
vocatur,ob ſuam ſimpliciſſimam & immultiplicabilem vnitatem,ſicut in Pſal.109.Tecum
principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum. Interdum pluraliter dies ſeu an- Iob.14.
ni exprimitur,qm̃ omne tempus includit,continet,cõpræhendit,vt Mich.5.legitur:Egreſ-
ſus illius(ſ.Chriſti)ab initio,à diebus æternitatis.Atq; in Pſal.101.Tu aũt idem ipſe es,& an-
ni tui non deficient.Cum ergo Deus æternus,omnipotens,adorandus,ſit ſua æternitas,quõ
qui eum nouerunt,dies ipſius ignorant? Et reſpondendũ,ꝙ noſcentes Deum clare per ſpeci
em,æternitatem quoq; ipſius proportionaliter ſciunt,q̃uis nec Deum, nec æternitatẽ aliqua
pura creatura plene compræhendere poſſit. Porro viatores q̃uis Deum q̃dammodo noſcãt,
quo ad quia eſt,& per naturalem rationem ac fidem,ſeu per ſapientiæ contemplationem fi-
dei innitentem,non tamen compræhendunt,nec clare(ſicut beati)cognoſcunt ęternitatem
Dei ſublimis,aliqualiter tamen eam cognoſcunt, ſicut Boethius in de conſolatione philo-
ſophiæ,de ea tractat ſubtiliter.Conſequenter inducit varia hoĩm ſcelera,ex q̃rum iuſta vlti-
one demonſtratur diuina prouidentia ad omnia etiam humana pertingere.[Alij terminos
tranſtulerunt]i.poſſeſſionum ſuarum confinia extenderũt:ſic'q; alienas poſſeſſiones vſurpa-
uerunt,ſecundum illud Oſe.5. Facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumentes terminos. Talibus
dñs comminatur per Eſa.5.Væ qui coniungitis domum ad domum,& agrum agro copula
tis vſq; ad terminum loci.Nunc aũt de violenta & furtiua huiuſmodi tranſlatione potiſſime
ſermo eſt.Hinc quoque Prouerb.22. habetur: Ne tranſgrediaris terminos antiquos,quos
poſuerunt patres tui.Ad quod etiam pertinet illud Deut. 19. Non transferes terminos,quos
fixerunt priores in poſſeſſione tua.[diripuerunt greges, & pauerunt eos]i.aliorum animalia
rapuerunt,& ad proprium ea vſum nutrierunt,ſicut Sabæi atq; Chaldæi 1.huius lib. cap. fe-
ciſſe leguntur B.Iob.Spiritaliter terminos transferunt,qui leges iuſtitiæ & regulas ſeu ſtatuta
vitæ monaſticæ ſibi à patribus ſanctis præfixas tranſgrediuntur,paruipendunt, & negligũt,
remiſſius conuerſantes, & ſine cauſa idonea diſpenſatione vtentes, quod impium eſt vehe-
mẽter,præſertim ſi contra ſubſtantialia religioni quid fiat,videlicet contra caſtitatem,pau-
pertatem,aut obedientiam: hoc nanq; eſſet directe contra profeſſionem,quæ eſt ſolenniſſi-
mum votum:taliſ'q; voti fractio,magis cenſetur peccatum,q̃ fractio iuramenti,ſecundũ po
ſitionem magnorum doctorum,aſſerentium votum plus obligare q̃ iuramentum.Inſup gre
ges diripiunt,qui Chriſtifideles verbis aut prauis exemplis ad vitia trahũt,dæmoni'q; incor
porant.Vnde ſecundum Apl'm luxuriantes, vel alios ad luxuriam inducentes,tollunt mem- 1.Cor.6.
bra Chriſti,& membra efficiunt meretricis.Iſti ſunt animarum ſtrangulatores,& ſcandali-
zatores,precium ſanguinis Chriſti q̃tum in ipſis eſt,euacuantes,quibus timendum eſt quod
ait Saluator:Qui ſcandalizauerit vnum ex his puſillis,expedit ei vt ſuſpendatur mola aſina- Mat.18.
ria in collo eius,& demergatur in profundum maris. Væ homini illi per quem ſcandalum
venit. Tales demum greges à ſe direptos paſcunt,i.vanis documentis informant,vitijs imbu
unt,in malis confortant. Tales ſunt negligentes,carnales,& vitioſi paſtores,doctores,& præ
dicatores. Vnde Hierem.10.legitur:Quia ſtulte egerunt paſtores,& dñm non exquiſierunt,
propterea omnis grex eorum diſſipatus eſt.[Aſinum pupillorum abegerunt] i.à via diuertere
fecerũt,vt eum commodius raperent. [& abſtulerunt pro pignore bouem viduæ]pauperis,
in quo eorum patet crudelitas,ꝙ perſonis iſtis miſerabilib' non pepercerunt,contra q̃d dñs
Deuter.24. ait: Cum repetis à proximo tuo rem aliquam,non ingredieris domũ eius vt pi-
gnus auferas:ſed ſtabis foris,& ille tibi proferet quod habuerit:ſi aũt paup eſt, non pernocta-
bit apud te pignus.[Subuerterunt pauperum viam] i.opera eorum ab expedito & proſpero
impedierunt ſucceſſu,ita ꝙ neceſſaria procurare vix poterant: quod q̃ impium ſit, cõſtat ex
eo q̃d legitur Eccl 34. Panis egentium,pauperum vita eſt: qui defraudat illum, homo ſan-
guinis eſt.[& oppreſſerunt pariter manſuetos terræ] quibus tanto plus eſſet parcẽdum,quo
ipſi alijs minus moleſti,& magis ſuaues ſunt. Deniq;(ſecundũ Auguſtinum)manſuetus eſt,q Auguſtin.
alium iniuria ſua nõ prouocat,nec prouocatur ab aliena. Talium iniuriam Deus ſpecialiter
vlciſcetur,quemadmodum Eſaias ait de Chriſto:Arguet in æquitate ꝓ manſuetis terræ.Spi Eſa.11.
ritaliter pauperum viam ſubuertunt, qui eorum qui nondũ in virtutibus roborati ſunt,aut
gratiæ donis ditati,vt incipientes,conuerſationem inficiunt,aut pauperes ſpũ(ſ.humiles)ꝑ
laudes aut alio modo ad inanem ꝑtrahunt gloriam ſiue ſuperbiam.[Alij quaſi onagri in de-
ſerto]i.ſicut aſini ſyluestres,indomiti,in deſertis vagantes,[egrediunt ad opus ſuũ] i.ſine fre
no rationis ac legis, cum crudeli audacia ad nefaria exeũt ꝑpetranda. [vigilãtes'q; ad ꝑdam]
i.intenti quõ ſpoliẽt occurrẽtes.[ꝑparant panem liberis]i.filijs ſuis ex ꝑdis ꝓcurant cibaria,
q̃d ſpiritaliter potiſſime faciunt ſchiſmatici atq; hæretici,conantes eccleſiaſticos & catho-
licos ad ſuas impietates allicere,ſic'q; alios ſibi conſentientes ac ſubditos in ſuis errorib' con
fouere.In horum violẽtorum ac ꝑdantium perſona Prouerb.1.habet: Inſidiemur ſanguini,

abſcondamus tendiculas contra inſontes fruſtra, oēm ſubſtantiam precioſam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs.[Agrum non ſuum demetūt]i.valde metunt,nihil de terræ naſcentib' alioꝝ relinquētes in agro, in quo violentoꝝ iſtorum auaritia ferociaq; monſtrant.[& vineam eius quem vi oppreſſerunt,vindemiāt] prout Achab & Iezabel feciſſe le-
3.Reg.21. gunt Naboth Iezraelitæ. Iſtud quoq; ſpiritaliter agunt,q cōgregationes deuotas ſibi nō cōmiſſas introeunt,& corrūpunt,ſpiritali earum patre oppreſſo.[Nudos dimittūt hoīes, indumenta tollentes,]iuxta illud Mich.2.Deſup tunicam pallium ſuſtuliſtis.[qbus non eſt operimentū in frigore.]Quod ſpiritaliter implent,q alios virtutibus (quæ animaꝝ veſtes ſunt) priuant,dum eos ad mortale trahunt peccatum, qbus ita nudatis non eſt operimentū in frigore ſeculi huius,vbi charitate Dei refrigeſcente,torpor & ignauia, vitioꝝ conſtrictio atq; duritia,animas lædunt virtutum veſtib' ſpoliatas.Quo contra in Prouer.de ſapiente & for-
Pro.31. ti dicit mulieres Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis:oēs enī domeſtici eius veſtiti duplicibus.[quos imbres montiū rigant.]qa ſic ſpoliati,ad mōtana confugiūt loca ſiue latibula,quaſi ad tutiora,vbi ob aeris frigiditatem frequentiores & grauiores ſunt pluuiæ,quibus tunc pfunduntur.[& non habentes velamen]i.aliqd nuditatis ac verecundiæ operimentum, [amplexant lapides,]i.ſub lapidibus ſeu locis petroſis vel cauernis abſcondunt ſe. Spiritaliter imbres montium,ſunt doctrinæ virtuoſorum, qbus ſpoliati virtutibus mente rigātur,vt reuiuiſcant atq; fructificent:qui non habentes velamen,i.animæ ornamentum,contra vitiorum fœditatem,amplexantur lapides,i.ad pfectorum feſtinant ſuffragia, vt orent pro ſe. De
1.Pet.2. qbus viris pfectis loquitur in 1.ſua Canonica Petr'1Vos tanq̄ lapidea viui ſuperędificamini. [vim fecerunt deprædantes pupillos] i.violenter deprædati ſunt eos. [& vulgum pauperem expoliauerunt.]cum tamen pupillis & pauperibus amplius ſit parcendum.[Nudis]oīno ſeu parum veſtitis,[& incedentibus abſq; veſtitu] ita ꝙ præ inopia etiam inter hoīes nudi ambulauerunt.[& eſurientibus ſpicas tulerunt,]i. abſtulerunt, quas eſurientes laborioſe collegerunt:talisq; ſpoliatio ineffabiliter impia eſt atq; crudelis,pſertim cum dn̄s iubeat,vt nec dn̄s
Leuit.19. agri decidentes aut remanentes colligat ſpicas,ſed pauperibus relinquat legendas. Spiritaliter nudus eſt,meritis & virtutibus deſtitutus, etiam ſi mali nil actualiter operetur. Porro q agit inique,nudus incedit:contingit aūt ꝙ talis ſe cupiat emendare,eſuriatq; refectionē virtutum,& colligat ſpicas,i.perfectorum virtutes incipiat aliqualiter ſibi haurire ac ſequi:qd videntes animarum corruptores,triſtantur,& ſatagunt eum priſtinis vanitatib' implicare,
1.Cor.8. collectasq; ſpicas ei ſubtrahere,vt anima eius nullo reficiat ſpiritali edulio, qbus ait Aplſ:
Sic aūt peccantes in fratres,& pcutientes conſcientiam eorum infirmam,in Chriſtum peccatis.Vnde Mich.7.ſcriptum eſt:Vir fratrem ſuum venatur ad mortem, quod is periculoſiſſime agit,qui aliquem bonæ voluntatis,aut religionem intrare volentem retrahere nititꝰ. [Inter aceruos eorum]i.inter manipulos frugum pauperum eſurientium, [meridiati ſunt]i. meridie quieuerunt ſeu pranſi ſunt,de illoꝝ pauptatula deliciantes. Naturale eſt aūt, ſecūdum
Albertus Albertum,in meridie prandere,dum ſol ad ſummum accedens,alimentum pcedentis comeſtionis à loco digeſtionis euocauit ad mēbra.[qui]pauperes [calcatis torcularibus ſitiunt,] i.vuis calcatis tam parum habēt de vino,vt non aut vix neceſſitati ſufficiat. [De ciuitatibus fecerunt viros gemere]i.ciues vrbium ad gemitum atq; triſtitiam induxerunt,bona eorum in agris vaſtando,vel conciues capiendo ſiue lædendo.quod ſpiritaliter faciunt,qui catholicos viros contriſtant,quoſdam fidelium decipiendo,damnationiq; exponendo, quod virtuoſis charitate feruentibus grauiſſimum eſt videre.Vnde per Ezechie.dn̄s impijs ait:Mœrere
Eze.13. feciſtis cor iuſti,quem ego non contriſtaui.[& animæ vulneratorum clamabunt,]præ dolore vulnerum corporis ſui.Vulnerati quoq; in anima, cum ad cor per pœnitentiā conuertuntur,clamant ad Deum in prece & pœnitudine planctibusq; propter peccata. Aliquando etiam clamāt zelo iuſtitiæ pro vindicta ad dn̄m,ſicut in euangelio loqtur Chriſtus:Deus non
Luc.18. faciet vindictam ſeruorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte?Apocal. quoq; 6.habetꝰ Animę interfectorum clamabant voce magna:Vſquequo dn̄e ſanctus & verus,non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra?[& Deus inultum abire non patitur]i.peccata hæc non permittit inulta,qui Deut.32.teſtatur:Reddam vltionem hoſtibus meis,& his qui oderunt me,retribuam.Hoc enim ſapientia Dei dictat agendum,& iuſtitia eius illud exigit,quia & inordinatio culpæ,ordinanda eſt per ordinem pœnæ.[Ipſi fuerunt rebelles lumini,]i.inobedientes primæ increatæq; luci, cuius tranſgrediuntur præcepta, angelicæ quoq; lucidæ inſpirationi non conſentientes,nec naturali rationi obtemperantes, neq; ſcripturaꝝ & hominum virtuoſorum ſeu prælatorum verbis claris ac ſanctis acqeſcentes.Hinc Ioan.3. dixit:Lux venit in mundum,& dilexerunt homines tenebras magis q̄ lucem.Talib' Moſes ait Numer.20.Audite rebelles & increduli.[neſcierunt vias eius]i.mandata iuſtitiæ atq; notitiam veritatis,vel ea penitus neſciendo,vel p approbationem non agnoſcēdo, quō oīs malus eſt ignorās,& via ſtulti recta in oculis eius.[nec reuerſi ſunt p ſemitas illius]i.ab iniquita

te

te & falſitate non ſunt ad lucis itinera per pœnitentiam & ſatiſfactionem correctionemq́
morum conuerſi, iuxta illud Pſalm. 81. Neſcierũt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant.
De quibus Baruch ait: Quia non habuerunt ſapientiam, interierũt ꝓpter ſuam inſipientiã. Baruch 3.
Et rurſus: Viam diſciplinæ ignorauerũt, neq; intellexerunt ſemitam eius. Tales ſunt omnes Ibidem.
impœnitentes & indurati, quibus dicit̃ à Ieremia: Quare auerſus eſt populus iſte auerſio- Hiere. 3.
ne cõtentioſa? Et alibi dñs ait de talibus: Non dabunt cor ſuum, vt reuertãtur ad me. [Mane
primo] i. valde mane, dum ſemitenebroſum eſt tempus, conſurgit homicida, interficit ege-
num & pauperem [qñ inopes mane conſurgunt ad panẽ ſuum lucrãdum ſeu procurãdũ,
& illa hora eos homicida obſeruat. [per noctem vero erit quaſi fur] i. alioꝝ bona furtiue
tollet, ſicq; quaſi, denotat veritatẽ, non ſimilitudinem tãtum. [Oculus] i. mens [adulteri ob-
ſeruat caliginem] i. tempus nocturnũ, [dicens: Non me videbit oculus,] tunc em̃ tanto au-
dacius ſe ingerit ad peccandũ, quanto plus putat ſe non adſpiciendum. [& operiet vultum
ſuum] ne agnoſcat̃, etiam ſi quis depræhẽderit eum. De iſto peccato & allegationibus ſcri-
pturaꝝ ad verba hæc ꝑtinentium, dictum eſt ſupra. ¶ Spiritaliter adulter eſt, ſpiritus ratio-
nalis à Deo auertens ſe, & ſcripturis abutens ad ꝓprium quæſtum & gloriam vanã, qui ſi iu-
ſte ſe gubernaret, ſponſam haberet ſapiẽtiã, iuxta quod dicit̃ Sapiẽtiæ 8. Hanc amaui & ex-
quiſiui à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam eam mihi aſſumere, cuius adultera eſt vanitas
& inſipientia diabolica, qui obſeruat caliginem, quoniã quęrit latere quãtum ad ſuam ꝑuer
ſitatẽ, cupiẽs bonus & ſapiẽs reputari. Oĩs em̃ q male agit, odit lucẽ, ſicut Ioã. 3. legit̃. Operit
quoq; vultum ſuum, quia & mentẽ propria excæcat malitia, & foris virtuoſum ſe ſimulat,
ſicut de hypocritis ait Saluator, quia exterminãt facies ſuas, vt apparcãt hominibus ieiunan Matth. 6.
tes. [perfodit in tenebris domos] i. adulter ſi aliunde ingreſſum aptum aptum habere nequi
uerit, ꝑfodiendo aliquã partem, parat ſibi ingreſſum. [ſicut in die condixerãt ſibi] adulter &
adultera. [Si ſubito apparuerit aurora, arbitrant̃ vmbrã mortis] i. lucem habent odioſam,
inquãtum ea apparẽte metuunt depræhendi, compellũturq́; diuidi, & à voluptatibus ſeque
ſtrari: ſic ſpiritaliter adulterãtes, & dæmonũ impietatibus atq; erroribus ſe miſcẽtes, odiunt
lucẽ veritatis & æqtatis, ſuãq́; prauitatẽ aperiri verent̃. [& ſic in tenebris q̃ſi in luce ambulãt]
id eſt, ſicut boni tendunt ad bona in die, ſic ipſi vadunt ad praua in nocte. In vitioſis quoq;
operibus ita verſantur & delectãtur, vt iuſti in actibus virtuoſis: ſed & ita ſe exhibẽt, quaſi nil
impium ꝑpetraſſent, quemadmodũ Prouerbioꝝ 3. de adultera Salomon loquit̃, q́ tergẽs os
ſuũ, dicit, Non peccaui. Eccleſiaſt. quoq; 8. aſſerit: Sunt impij qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſto-
rũ facta habeãt: & ignorauerũt lucẽ, i. ſplendorem virtutũ, & veræ ſapiẽtiæ claritatẽ aſſecuti
non ſunt, ſed cõtempſerũt. [Leuis eſt] adulter, i. mẽte vagus, leuis, inſtabilis, [ſup faciẽ aquæ]
id eſt, magis q̃ ſuꝑficies aquæ, quæ modico vento mouet̃. Mens nanq; adulteri varijs concu-
piſcentijs agitat̃, omni tentatione concutitur, innumerabilibus paſſionibus vitijsq́; mouet̃,
ac vincit̃. Paſſiones quippe & vitia hanc mentis pariunt inſtabilitatẽ, debilitatẽ & leuitatem,
ſicut ſuperius de hoc multa inducta ſunt. [Maledicta ſit pars eius] i. portio ſeu hæreditas ter
rena, videlicet bonũ temporale & vanũ, in quo ſibi finem cõſtituit, quã partẽ habet [in terra]
quæ à Deo maledicit̃, dum poſſidenti in perniciem vertitur, maledictionisq́; cauſa materia-
lis ſeu occaſio ei efficit̃, aut ſterilis fit, iuxta illud Gene. 3. Maledicta terra in opere tuo. Quo-
modo autem liceat alteri maledicere, in expoſitione Cap. 3. patuit. [nec ambulet per viam Iob 3.
vinearum] i. itinera refrigeratiua ac læta non habeat. Vinea quippe amœnitatem ac refrige
rium parit, & fructu ſuo exhilarat, bonæq́; ſpei efficit hominem. Ideoq́; in Iudicum libro Iudic. 9.
vitis dixiſſe inducitur: Nunquid poſſum deſerrre vinum meum, quod lætificat Deum & ho
mines? Itaque metaphorice via vinearum, eſt via gaudiorum. Denique vinea locum tem-
peratum requirit: ſiquidem in locis valde frigidis deſtruitur glacie, in locis nimis calidis de-
ſtruitur exceſſiuo calore. Impius ergo per viam vinearum non graditur, quoniam rebus
mundi huius moderate non vtitur, ſed nunc ad vnum vitioſum extremum, nunc ad aliud ſe
diuertit. [Ad nimium calorrm tranſeat ab aquis niuium.] Hoc communiter de pœna in-
fernali exponitur, q́ ibi ſit viciſſitudo commutatioq́; pœnaꝝ de maximo frigore ad ſum-
mum calorem ad afflictionem maiorem. Vnde Albertus: Ad nimium calorem æſtuantis ge Albertus.
hennæ propter feruorẽ libidinis tranſeat ſucceſſione pœnarum ab aquis niuium, quibus in-
funditur, gelu mortificante, eo q́ per cupiditatem terenorum refriguit in eo ignis charita-
tis. Eſtq́; miſerabile, quia in hac via non tranſitur de frigidiſſimo in calidiſſimum, niſi per
medium quod eſt temperatum. In inferno autẽ de excellentia frigoris mortificantis, trãſitur
ad æſtum ignis vrentis, ita q́ nunquam erunt in medio: quia in hac vita per vitia tranſierunt
à frigore cupiditatis ad æſtum libidinis, non attingendo medium virtutis. Propter has duas
pœnas dicitur Matthæi 8. 13. 24. 25. Ibi (ſcilicet in inferno) erit fletus & ſtridor dentium: fle-
tus propter ignem, ſtridor dentium propter gelicidium. Itaq; præcogitanda, metuenda,
atq; cauẽda eſt pœna hæc. An vero ꝑ omnipotẽtiam Dei ſit in inferno aqua frigidiſſima ad

reproborum ſupplicium,vel aliquid ꝓportionale,quod aqua niuis vocatur, quia hæc aqua
ꝑfrigida eſt,quis niſi Deo reuelante poterit certitudinaliter ſcire?[& vſq; ad inferos pecca-
tum illius]i.in infernum culpa eius ipſum ſequetur ac ducet.Sic & Ioannes in prima ſua ſcri
1.Ioan.5. bit epiſtola: Eſt peccatum ad mortem, non dico vt pro illo quis oret. Peccatum quippe
ad mortem,ſecundum Gregorium,eſt peccatum vſq; ad mortem pertractum: quia pecca-
tum quod hic non corrigiť,eius venia fruſtra poſtulatur. Hinc Eſaiæ 5. inducitur: Væ qui
trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis,& quaſi vinculum plauſtri peccatum.[Obliuiſca-
tur eius miſericordia] i. Deus eum à pœnis per ſuam miſericordiam nunquam eripiat,quo
verbo confunditur hæreſis confingentium pœnas inferni aliquando terminandas. Vbi Gre
gorius ait:Omnipotētis Dei miſericordia obliuiſcitur eius, qui oblitus fuerit iuſtitiam Dei.
Nam qui D E V M nunc iuſtum non timet, poſt inuenire eum miſericordem non valet.
Veruntamen hæc ita intelligenda non ſunt, quaſi nihil miſericordiæ DEVS impendat da-
mnatis,cum in omni eius effectu circa intellectuales creaturas miſericordia atq; iuſtitia ſint
commixta:ſed ideo hæc dicuntur, quoniam in inferno iuſtitia magis relucet, & miſericor-
dia vel non,vel minus ſeu parum apparet:attamen citra condignum torquētur,iuxta quem
Iaco.2. modum loquendi Iacobus ait:Iudiciū ſine miſericordia ei,qui non fecerit miſericordiam.
Damnatorum quoq; obliuiſcitur miſericordia ſuffragiorum,quia eis non proſunt.[Dulce-
do illius vermis] i.delectatio ſua puerſa,quam habuit in hac vita, vertatur ei in vermem, i.
pœnam amaram, conſcientiæ quoq; remorſum.Vel dulcedo illius per antiphraſim, i. ama-
ritudo ſit vermis conſcientiæ corrodentis,de quo Eſaiæ 66.diciť: Vermis eorum non morie
tur.[Non ſit in recordatione,]i.obliuioni tradať à Deo,ita ꝙ per miſericordiam ſuam non
oſtendat ſe memorem eius. Vbi rurſus damnationis interminabilitas aperitur. Econtrario
de electo fertur in Pſalmo 111. In memoria æterna erit iuſtus. Et Salomon Prouerbioꝝ 10.
Memoria(inquit)iuſti cum laudibus,nomen impiorum putreſcet. [ſed conteratur quaſi li-
gnum infructuoſum] i. varijs pœnis teratur, in ignem mittatur: & quantum ad eſſe gratiæ
ac virtutum,in nihilum redigatur, ſicut comburitur ſterile lignum, iuxta illud Matthæi 3.
Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur. Et Ioan.15.loq
tur Chřs:Si quis in me nō manſerit, mittetur foras ſicut palmes,& areſcet,& colligent eū,&
in ignem mittent.[Pauit enim ſterilem & quę non parit]i.bona ſua infructuoſe conſumpſit,
inſtar illius qui infœcundam fœminam inutiliter nutrit. Vel quia de adultero loquitur,per
ſterilem deſignat adulteram,quæ nō parit hæredem ex proprio viro, nec ei cum quo miſce
tur. Vel pauit ſterilem,i.infructuoſam animam ſuam, vel carnem immūdam, fructum vir-
tutum non parientem. [& viduæ non benefecit:] quæ, cum careat viri ſolatio, magis eget
*cauſa,loco ſubſidio. Sic'q; iniquius eſt ei, †cum loco & tempore opportunis,non ſubuenire. Vel vidua
dicitur ꝓpria eius cōiunx, quam à toro repellit atq; infeſtat. [detraxit fortes] quibus præua
lere potuit, [in fortitudine ſua] abutens poteſtate ſibi conceſſa ad aliorū oppreſſionem.vel
fortes,i.virtuoſos vere fortes in Deo per gratiam,perſecutus eſt,iuxta illud Iacobi 5.Nonne
diuites per potentiam opprimunt vos? Talibus violentis dicitur Amos 6. Væ qui dicitis,
Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua? [& cum ſteterit] in ſanita-
te,proſperitate ac robore,[non credet vitæ ſuæ] i.de alioꝝ contra ſe machinatione erit ſuſpe
Iob 15. ctus, nec erit ſecurus, ſed pauidus. De hoc & cauſa huius, dicta ſunt plurima ſupra,vbi inter
cætera dicitur:Sonitus terroris ſemper in auribus impij, & cum pax ſit, ille inſidias ſuſpica-
tur,& anguſtia vallabit impium. [Dedit ei Deus locum pœnitentiæ] i. poſt peccatum eius
non ſtatim eum damnauit,ſed miſericorditer diſtulit, dans locum, tempus,& opportunita-
tem pœnitendi. Ideo equidem Deus differt vindictā, vt peccator ſe corrigat. Propter quod
Eccleſiaſtici 15.legitur:Nemini dedit Deus ſpatium peccādi. Et Sapiētię 11.Miſereris omni-
um domine, quoniam omnia potes, & diſſimulas peccata hominum ꝓpter pœnitentiam.
[& ille abutitur eo in ſuperbiam]i.loco & tempore pœnitēdi abutitur,augendo contēptum
in Deum,hinc'q; ſecurius peccans, quia diu portatur, ſecundū illud Eccleſiaſtis 8.Etenī quia
non cito ꝓfertur contra malos iudicium,abſq; vllo timore filij hominū ꝑpetrant mala. Hinc
ad Roma.2.ait Apoſtolus:An diuitias bonitatis Dei & patiētię & longanimitatis contēnis?
Ignoras qm̄ benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?ſecundum duritiam autem tuam &
impœnitens cor tuum, theſaurizas tibi iram in die iuſti iudicij Dei. Itaq; indulta pœniten-
tiæ tempora non perdamus,nullam horulam inutiliter expendamus, diuinæ pietati non ſi-
mus ingrati. Penſemus ꝙ ſicut incompræhenſibilis eſt miſericordia Dei ſuꝑ peccatores in
vita ꝑſenti,ſic incompræhenſibilis eſt ſuꝑ eos ipſius iuſtitia in vita futura.[Oculi enim eius
ſunt in vijs illius.]Hoc dupliciter explanať. Primo,oculi eius(ſcilicet Dei)ſunt in vijs illius,i.
in opibus peccatoꝝ,ad iudicandum puniēdum'q; ea, quemadmodū Prouerb.15.legitur: In
omni loco oculi domini cōtemplātur bonos & malos. Atq; in Pſal.33. Vultus aūt domini ſuꝑ
facientes mala,vt perdat de terra memoriam eorum. Secundo ſic: Oculi eius(i.peccatoris)

ſunt

ſunt in vijs illius,i.in proprijs ſuis operibus intēti ſunt oculi eius interiores per approbatio-
nem mali, & complacentiam culpæ,conſiderando quoq; qualiter propoſitū exequatur ac
proſperetur, ſicut de filijs huius ſeculi per Hieremiā aſſeritur: Sapientes ſunt vt faciant ma- Hier.4.
la,bene autem facere neſcierunt.Secūdę quoq; Petri epiſtolę 2.Audaces,ſibi placentes,qui-
bus caligo tenebrarum reſeruatur. Tales modo ſunt multi, qui gloriantur in vijs, aſtutijsq;
implendi quod impie cupiunt,machinantur. ſequentes prauitatem illorum, qui ante dilu-
uium fuerant. De quibus legitur Geneſis 6. Videns Deus quia multa malitia hominum eſ-
ſet in terra,& cuncta cogitatio cordis humani intenta eſſet ad malum omni tempore. Quo Pſal.65.
contra vir iuſtus teſtatur: Iniquitatem ſi adſpexi in corde meo,i. peccatum per conſenſum
& complacentiā non ſum mente intuitus.[Eleuati ſunt ad modicum] i. impij ad breue tem-
pus proſperati, ſunt prælati & Intumuerunt. [& non ſubſiſtent] i. diu non perdurabunt in
ſtatu huiuſcemodi,iuxta illud Pſalm.72. Deieciſti eos dum alleuarētur,quomodo facti ſunt
in deſolationem?ſubito defecerunt,perierunt propter iniquitatem ſuam.De hoc dicta ſunt Iob 20.
multa ſupra,idcirco pertranſeo.Gregorius quoq; hic ait: Iniquorum gloria cum plerunq;
in annorum multitudinem tenditur, ab infirmorum mentibus eſſe quaſi longa & ſtabilis
æſtimatur: ſed cum repentinus hanc finis intercipit,breuem fuiſſe oſtendit.[& humiliabun
tur] i.per diuinam iuſtitiam deprimentur,ſicut & Chriſtus fatetur:Qui ſe exaltat,humilia- Luc.14.18.
bitur,ſicut om̄ia iſta corruptibilia & terrena,quibus præfixus eſt certus terminus duratio-
nis, vt dictum eſt plenius ſuper illud:Conſtituiſti terminos eius.[& auferētur]de vita hac &
de conſortio electorum, iuxta quod ſcriptum eſt: Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Eſa.26.
[& ſicut ſummitates ſpicarum] puta ariſtæ [conterentur,] i. cito atq; faciliter tempore di-
uinitus præordinato peribunt,cum menſuram prauitatis ſuæ impleuerint, ſicut fruges cum Gene.15.
ad maturitatem deuenerint, mox tolluntur,vt grana excutiantur. Vñ in Geneſi dominus lo
quitur: Nondum completæ ſunt iniquitates Gomorrhæorum.[Quod ſi non eſt ita,quis me
poteſt arguere eſſe mentitum?] Verbum hoc intricatum videtur. quid enim eſt quod ait,
quod ſi non eſt ita,niſi ſi quæ dixi,falſa ſunt, quis me poteſt arguere eſſe mentitum? Si enim
protulit falſa,nonne fuerat tanquam mentiens arguendus? Gregorius itaq; & Albertus ex-
ponunt hanc literam,prout verba prima facie ſonant,ita q̄ Iob myſtica ratione ſic loqui-
tur ad reprimendam amicorum ſuorum ſuperbiā. q.d. etiam ſi mentitus ſum, tamen indi-
gni eſtis me reprobare,quia errori & vitijs ſubditi eſtis, quæ mihi falſo imponitis. Hinc ait
Albertus:Iſtud in diſputationibus rhetoricis verum eſt,q̄ coram iudice fiunt,vbi aduerſarius
rite repellitur,quia in ſimili culpa eſt.Propter quod ait Saluator:Hypocrita,eijce primo tra Matt.6.
bem de oculo tuo,& tunc videbis vt eijcias feſtucam de oculo fratris tui. Veruntamen iſtud
aliter poteſt exponi:quod ſi non eſt ita,quod interrogatiue negatiueq; profert. q.d.immo ſic
eſt,ſicut in iſto affirmaui Cap. de culpa & pœna malorum: quis me poteſt arguere eſſe men-
titum? Nullus vtiq;.[& ponere ante Deum verba mea] i. Deo iudici ea proponere iudican-
da, tanquam repræhenſibiliter dicta.

¶Explanatio cap.25.Reſpondens autem Baldath Suhites, dixit:
Articulus quinquageſimuſprimus.

RESpondens autem Baldath Suhites, dixit:] Amici Iob, contra veritatem verborū Iob
diſputando,paulatim leteſcunt. Nam poſt tertiam argumētationem ipſius Eliphaz,
ipſe Baldath tertio arguens,admodum breuis eſt. Sophar autem tertio non argumentatur.
Et quanuis pręcedenti capitulo multa locutus ſit Iob, tamen de hoc ſolo Baldath contra Iob.24.
eum obijcit,q̄ adhuc affirmat ſe iuſtum & ſine demeritis ſuis percuſſum, ad quod impro-
bandum proponit excellentiam Dei in ſeipſo ac ſuis effectibus, cuius comparatione homo
non iuſtificatur. Vnde quæ in iſto capitulo Baldath ait,frequenter præhabita ſunt, demptis
perpaucis.[Poteſtas & terror apud eum eſt] id eſt, om̄ipotentia eſt in Deo & terribilitas vel
tremenda maieſtas,quæ ſunt ipſemet Deus,& ita apud eum eſſe dicuntur,ſicut miſericordia,
iuxta illud Pſal.129. Quia apud dominum miſericordia. Terror quoq; eſt apud Deum, i.in
his qui Deo coniūcti ſunt, eſt timor reuerentialis ad Deū,p̄ſertim prout timor eſt donum.
ſic enim ineſt beatis,& manet in patria, quantum ad habitum & aliquem ſuum actum,potiſ
ſime illum,qui eſt reuereri & Deo reuerēter ſubſterni.[qui facit concordiam in ſublimibus
ſuis] i.in cæleſtibus corporibus,in quibus nulla eſt contrarietas,reſiſtētia naturæ nociua,aut
corruptio aliqua.In angelicis quoq; ſpiritibus ſummam & indiſſolubilem facit concordi-
am,implendo eos tanta ſuæ beatitudinis communione,q̄ nec à Deo,nec à ſe inuicē diſcor-
dare vllatenus queunt,ſed omnes ciues cæleſtis Hieruſalem,diuinæ voluntati Inauertibiliter Dani.10.
conformant.Nec obſtat quod in Daniele quędam legunt de angelorum prælijs inter ſe,quæ
qualiter intelligi debeāt,Gregorius hic exponit,& ego p̄ſequerer,niſi hoc ſup Danielē ſcri
pſiſſem.Itaq; confundantur, qui in cęleſti beatorum palatio diſſenſiones & p̄lia vitioſa eſſe
mētiti ſunt.Inſup Deus facit cōcordiā in ſublimib' ſuis,i.cōſiderātes ſublimia Dei, videlicet
omni-

omnipotentiam,ſapientiam,beatitudinem eius,facit in conſiderando & ſentiendo concor
1.Cor.1. des,ſicut ait Apoſtolus:Idipſum dicatis omnes,& non ſint in vobis ſchiſmata.[Nunquid eſt
numerus militū eius?]i.innumerabilis nobis eſt multitudo angelorum ſanctorum:qui mi-
lites Dei vocant,quoniam ei ad nutum deſeruiunt,eiuſq; aduerſarijs reluctant ac præualent,
de quibus fertur in Pſal.102.Benedicite dño angeli eius,potentes virtute, facientes verbum
illius,ad audiendam vocem ſermonū eius. Benedicite domino oḿes virtutes eius, miniſtri
eius,qui facitis voluntatem eius,quoꝝ numerus Deo eſt certus,iuxta illud Eſa.40. Qui edu-
xit in numero militiam eoꝝ, & oḿes ex nomine vocat præ multitudine fortitudinis eius.
De quoꝝ innumerabili nobis multitudine Daniel 7.ait:Millia millium miniſtrabant ei, &
decies millies cētena millia aſſiſtebāt ei. Vbi numerus determinatus pro indeterminato po
nitur,ſicut Apocalypſis 7.legitur:Et erat numerus eoꝝ millia milliū.Ad Hebręos quoq; 12.
Acceſſiſtis ad Hieruſalem cæleſtem & multoꝝ millium angelorum frequentiam.[Et ſuper
quem non ſurgit lumen illius,] id eſt,numerus horum militum, ſuper quem lumē Dei non
ſplendeat,certus non eſt modo præfato. Beati enim in patria omnes, immediate ſortiun-
tur à Deo lumen gloriæ,beatificamq; diuinæ eſſentiæ clariſſimam viſionem & illuminatio
nem ad ea noſcenda,quæ ad beatitudinem directe ac proprie pertinent, vt eſt cognitio or-
dinis vniuerſi,omniumq; ciuium ſupernorum. Illuminationes vero Dei, quātum ad ea no
ſcenda,quorum notitia ad beatitudinem accidentaliter ſe habet, vt ſunt quidam effectus di
uinę virtutis,primo deueniunt à Deo ad angelos ſuperiores:& per illos ad angelos inferio-
res,iuxta documenta principis Theologorum in libro de angelica Hierarchia. [Nunquid
Iob 9. iuſtificari poteſt homo comparatus Deo?] Hoc ſupra Iob ait: Non iuſtificatur homo com-
poſitus Deo. Quod ibi & alijs locis in hoc opere ſatis reor expoſitum.[aut apparere mundus
natus de muliere?] Hoc eſt quod ſupra Eliphaz dixit: Quid eſt homo vt immaculatus ſit,
& iuſtus appareat natus de muliere? Vnde ex dictis ibidem huius verbi intelligentia patet.
Patet quoq; in his error Baldath. Non enim beatus Iob ita ſe iuſtum perhibuit,vt compara-
tione Dei ſe iuſtum aſſereret, aut nullam vnquam incurriſſe maculam ex carnis propagine,
fragilitate & infectione:ſed qualiter ſe iuſtum eſſe teſtatus ſit,frequenter iam dictum eſt. Ad
verbum tamen Baldath applicari poteſt illud Geneſis 8. Senſus & cogitatio cordis humani
prona ſunt in malum ab adoleſcentia ſua. Nihilominus Deus per gratiam ſupplere faciliter
poteſt naturæ defectū.[Ecce etiā luna non ſplendet,& ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu
eius]i.tanta eſt claritas atq; munditia Dei, ꝙ comparatione ipſius luna non ſplendet, nec ſi-
dera munda ſunt:quoniam omnis creatura à diuinitatis ſanctitate, luce ac puritate diſtat, oc
cumbit ac deficit infinite. Ideo ſicut quod modice pulchrum eſt, comparatione eius quod
multum pulchrum eſt, non dicitur pulchrum: ſic luna & ſtellæ, quo ad Deum, non fulgent.
nec facit mentionem de ſole, ſicut de luna & ſtellis: quoniam non videmus ſolem maiori lu-
mine offuſcari, quemadmodum luna & ſtellæ luce ſolis fuſcantur. Deniq; iſtud eſt quod Eli
Iob.15. phaz ſupra ait: Cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Myſtice per lunam eccleſia, per ſtel-
las viri virtuoſi, præſertim aliquorum doctores idonei deſignantur: qui reſpectu ſapientiæ
ſanctitatiſq; Dei non fulgent, nec alicuius momenti ſunt. Propterea ſubditur: [quanto ma-
gis homo putredo,]i.homo qui vocatur putredo, q̃a ex materia putredini proxima, & ſor-
dibus, immunditijs, fœtoribuſq; repleta conſiſtit.[& filius hominis vermis?]i.filius hominis,
qui dicitur vermis: quoniam ſicut vermis ex putredine naſcitur, ſic filius hominis ex homi-
ne paulo poſt putreſcente immundoq; ſemine, ſupple, mundus, iuſtus ac fulgēs coram Deo
ſeu comparatione ipſius eſſe non valet. Argumētatio iſta multoties tacta eſt atq; ſoluta, ideo
immorari non decet.

¶Expoſitio cap.26. Reſpondens autem Iob, dixit.
Articulus 52.

ALbertus circa principium expoſitionis huius cap. ait: Deficiētibus aduerſarijs, Iob hic
ſuam confirmat ſententiam: & quia in duob⁹ cōſiſtit, videlicet, ꝙ gubernatio Dei diſſi
milis ſit humano regimini, tanquam ea quæ eſt ſecundum excellentiam & ſcientiam Dei, &
ꝙ non ſit ſecūdum ordinem humanæ iuſtitiæ: ideo pars iſta vſq; ad verba Elihu, diuiditur in
duo. In prima excellentiam Dei oſtendit, in ſecunda ſeipſum in exemplum proponens, con
Iob.25. firmat ꝙ ordine iuſtitiæ humanæ Deus humana non regit. [Reſpondens autem Iob, dixit]
ad Baldath: [Cuius adiutor es?]i.quem laude extollis, quaſi in meam reprobationem ac tuę
poſitionis confirmationem. Siquidem præcedenti capitulo Baldath conatus eſt reprobare
beatum Iob, ex conſideratione infinitæ excellentiæ Dei ſuper hominem, in poteſtate, ſan-
ctitate ac ſapientia. Sicq; videbatur partem Dei fouere aduerſus Iob, cooperariq; Deo, in
defenſione veritatis & æquitatis diuinæ, cui (vt huic Baldath apparuit) Iob blaſphematorie
derogauit: quemadmodum aliquis aſtans dum iudicem laudat, cui iudicatus derogare vide-
tur.[nunquid imbecillis]i.infirmus, quaſi diceret, non. Deus enim quem Baldath ſic com-
men

mendauit, omnipotens eſt, nec humano eget auxilio. Loquiť autem Iob contra Baldath
ironice zelo iuſtitiæ, eo ꝙ Baldath laudibus extulit Deum ad ſui confirmationem erroris,
atq; ad reprobationem veritatis prolatæ à Iob. Qui autẽ contra aliquem condemnatũ non
ratione vtuntur, ſed iudicis ſapientiam potentiamq́; allegant, in iudicis fauorem facere hoc
videntur. [& ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis?] Interrogatiue & negatiue legen-
dum eſt, q.d. Nunquid Deus cuius brachium, i. virtutem ſeu operationem fulcire & robo-
rare velle videris, quaſi cooperans ſibi in veritatis & æquitatis defenſione, infirmus eſt, vt tua
ſuſtẽtatione indigeat? Loquitur autẽ de Deo more humano, hoc eſt, quaſi de homine, cuius
brachia præ laſſitudine & impotẽtia indigent ſuſtentari, ſi eleuari, aut eleuata debeant diu
teneri, quemadmodum Exodi 17. legitur: Cum eleuaret Moſes manus, vincebat Iſrael: Si
autem paululũ remiſiſſet, vincebat Amalech. Manus autem Moſis erãt graues. Sumẽtes ergo
lapidem, poſuerunt ſubter eum. Aaron aũt & Hur ſuſtentabant manus eius. Præterea ad-
uertẽdum ꝙ humiles & electi viciſſim Deum iuuare dicunť, non quaſi illum roborantes aut
velut inſufficienti ſeu indigẽti ſubuenientes: ſed quoniã eius voluntati ac diſpoſitioni, quan-
tum ad effectuum diuinorum executionem cooperanť, & hoc ipſum eſt ineffabilis dignatio
Dei, ꝙ ſeruos ſuos ſibi efficit cooperatores: qui etiam quicquid boni habent aut exhibent, à
Deo ſortiti ſunt. Vñ Paulus: Dei, inquit, adiutores ſumus, quod poſtea quaſi exponens: Ego, 1. Cor. 3.
ait, plantaui, Apollo rigauit, Deus autẽ incremẽtum dedit. Sed neq; qui plantat, eſt aliquid,
neq; qui rigat, quia videlicet propria virtute non operanť. [Cui dediſti conſilium? Forſitan
illi qui non habet ſapientiam.] Non eſt autẽ putandum, ꝙ Baldath tam aſininæ fuerit ſim-
plicitatis, ꝙ æſtimauerit Deum impotentem aut inſipientem, vel ꝙ intenderit eum firmare
aut informare. Iob tamẽ ſic increpat eum, quaſi hoc ipſum feciſſet, quia taliter loquebatur
hic Baldath, & ita ſe habuit, quaſi hoc intendiſſet, ſicut iam declaratum eſt. Itaq; cum Deus
ſit ſapiens & ſapientia ſupereſſentialis ac infinita, non eget alicuius conſilio. [& prudentiam
tuam oſtẽdiſti plurimam.] id eſt, verba alta loquendo de Deo, monſtraſti te magnæ eſſe ſci-
entiæ, quod & oſtentationis culpa videtur. Nam & Apoſtolus ad Romanos 12. ſcribit: Non
plus ſapere q̃ oportet, ſed ſapere ad ſobrietatẽ. Deniq;, ſicut qui comedit mel multum, non Prou. 25.
eſt ei bonum, ſic ſcrutator maieſtatis opprimitur à gloria. Ptolemæus quoq; in principio
Almageſti diſſeruit: Qui ſciẽtiam ſuam extendit vltra induſtriam quę in ipſo eſt, eſt ſicut pa
ſtor debilis cum ouibus multis. [Quem docere voluiſti? nonne eum qui fecit ſpiramentum]
id eſt, Deum qui condidit animam rationalem, ſapientiæ receptaculum, ſpirationisq́; cau-
ſam, iuxta illud Geneſis 1. Formauit Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem
eius ſpiraculum vitæ. Eo autem modo intelligendum eſt, ꝙ Baldath voluit Deum docere,
quomodo iam dictum eſt, ꝙ voluit ei conſulere. Moraliter autem verba iſta dicenda ſunt
iuſta deriſione, charitatiuaq́; increpatione, vanis, præſumptuoſis & ſciolis qui ſapientiores
ſe inſtruere, expertioribus conſulere verbis aut ſcriptis præſumunt, qui aliis ſapientiores re-
putari deſiderant, qui dum ſobrie habere ſe neſciunt, frequẽter ſtulta loquuntur aut ſcribũt,
ſuamq́; fatuitatem ac vanitatem demonſtrant. Conſequenter beatus Iob Deum per ſuos
effectus diffuſius laudat, q̃ Baldath ſuperius fecit, ne diuinæ videretur excellentiæ derogare.
[Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.] Hoc Thomas & alij quidam re-
ferunt ad gigantes, qui (vt Geneſis 6. habetur) tempore Noæ erant in terra, & diluuio per-
ierunt cum habitatoribus ſuis, qui tam loco quàm vitijs cohabitauerant eis, qui omnes ſi-
mul nunc gemunt in pœnis inferni, qui ſub aquis eſt, quia in medio terræ. Alij (vt Gregori-
us & Albertus) per gigantes intelligunt ſuperbos, Deo rebelles, in ſuis viribus confidẽtes, qui
in proprijs oculis velut in giganteam magnitudinẽ excreuerunt: quales præcipue eſſe ſolent
principes & potentes ac diuites ſeculi huius, ſed & prælati nonnulli, inde ſuperbiẽtes, vnde
ſe maxime humiliare ac formidare deberẽt, de quibus omnibus illud Eſaiæ 26. accipi poteſt:
Mortui non viuẽt, gigantes non reſurgẽt. Vbi per mortuos intelliguť iniqui morte culpæ
perempti in anima, qui dum indurantur in vitijs, non viuent per gratiam. Gigantes quoq;
præfati, quia non pœnitent, ad vitam grãæ non reſurgunt. Hi ergo cum cohabitatoribus, id
eſt, imitatoribus ſuis vel commanſoribus, ſibi in peccato ſimilibus. Nam & frequenter qua-
les ipſi, tales & cohabitatores eorũ, iuxta illud Eccleſiaſtici 10. Qualis eſt rector ciuitatis, tales
habitãtes in ea. Itaq; hi ſimul gemũt ſub aquis, i. abundantia tribulationũ ac onerũ inquie-
tudinumq́; ſuarũ. Varij eñ ſunt tumultus & curæ, timores, terrores, rancores, iræ & impatiẽ-
tiæ talium, quorum inordinatus vitioſusq́; animus ſibiipſi pœnalis eſt. Frequenter quoq; iu
ſto Dei iudicio grauiſſimæ aduerſitates & infirmitates eis occurrunt, ita ꝙ gemunt ſub aq̃s
tribulationum, in quo diuina declaratur potentia. De quibus aquis fertur in Pſalmo 68. Sal
uum me fac Deus, quoniam intrauerũt aquæ vſq; ad animam meam. In Threnis quoq;: In- Thre. 3.
undauerũt aquæ ſuper caput meum. Vnde 2. libro Machabæorũ 9. Antiochus: In quos, inq̃t,
triſtitiæ fluctus deueni? [Nudus eſt infernus coram illo.] i. infernus & omnia quæ in eo ſunt,
Deo

Deo conſpicua ſunt atq; clariſſime nota, [& nullum eſt operimẽtum perditioni] i. filijs per-
ditionis ſeu reprobis, quo abſcondant conſpectui Dei, ſed certiſſime cognoſcunt ab ipſo, iu-
Hier. 23. xta illud Apoſtoli ad Hebræ. 4. Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius. Omnia
autẽ nuda & aperta ſunt oculis eius. Per Hieremiam quoq; dominus loquitur: Si occultabi-
tur vir in abſconditis ſuis, & ego non videbo eum? [Qui extendit aquilonem ſuper vacu-
um.] Per aquilonem Thomas intelligit hemiſphærium ſuperius, quantum ad nos, in quo
eſt polus aquilonaris, qui ſuper noſtrum horizontem iugiter eleuat. Polus vero auſtralis
nobis deprimit. Hoc ergo hemiſphærium ſuper vacuum fertur expanſum, quia inter ipſum
& terram nihil ſenſibile nobis apparet: & medium quod ibi eſt, quanuis ſit igni elementari
& aere plenum, tamẽ à vulgo reputat vt vacuum, ſicut lagena ꝓicit vacua, quãuis aere ſit re-
pleta. Loquit aũt Iob ſecundum vulgarium æſtimationem, vt conſuetudinis eſt ſacræ ſcri-
pturæ. Huic'q; expoſitioni videt conſonare Albertus, dicẽdo: Qui extẽdit aquilonẽ, i. cælum
ab aquilone. Dicit enim Ariſtoteles in ſecundo de cælo & mundo, ꝙ longitudo cæli eſt ab
aquilone in meridiem, & ſi imaginaremur hominẽ dextera cælum voluentẽ ab oriente in
occidentẽ, caput eius eſſet in aquilone, & pedes in meridie, ſicut finxerunt poetæ eſſe Atlan-
tem, de quo in libro de Ciuitate Dei recitat Auguſtinus, ꝙ fuit maximus temporis ſui aſtro-
nomus. Ideo ferebatur cælum mouere & ſuſtentare. Porro per vacuum intelligit Albertus
capacitatem mundi, in qua adhuc nil fuerat factum in rerum exordio, ſuper quod tunc cæ-
lum extendebatur. [& appendit terram ſuper nihilum] i. ſuper inane ſeu vacuum. Quod ideo
dicitur, quia nil ſolidum eſt ſub terra eam ſuſtentans, ſed Deo ſic ordinante, manet in medio
vniuerſi tanquam centrum. quibus verbis docetur, ipſas naturales proprietates ſeu virtu-
tes, quibus corpora in proprijs locis cõtinent, ex virtute proceſſiſſe diuina. Quidam præ-
terea dicunt: Terra videtur fulcimentum aquæ, & aqua aeris, ſub terra vero nihil eſt, cum ſit
infima pars mundi. Hoc ſanum exigit intellectum. elementa enim ſe mutuo orbiculariter
ambiunt: quia ſuperius ambit quod ſub ipſo eſt, vt ignis aerem, aer aquam, aqua terram, ni-
ſi quod Deo ſic diſponente, vna pars terræ diſcooperta eſt aquis, propter hominum & ani-
mantium congruam in terra habitationem. ſed & cælum omnia iſta ambit, claudit & con-
tinet. Vnde tanta pars cæli eſt ſub terra, quanta & ſuper eam. Inſuper reor idcirco aquilo-
nem ſuper vacuum dici extentum, & terram ſuper inane & nihilum, quoniam licet reali-
ter aliquid ſit infra cælum & terram, aliquid quoque ſub terra modo iam dicto, illa tamen
nil conferunt ad cæli terræ'q; ſuſtentationem. Myſtice per aquilonem deſignatur diabolus,
Eſa. 14. qui in Eſaia loquit: Sedebo in monte teſtamẽti, in lateribus aquilonis, qui ſup vacuum ex-
tenditur, quia illorum poſſidet corda, qui ſpiritaliter nihil & mortui ſunt, i. eſſe gratiæ ca-
rent. Terram vero, i. Eccleſiam præcipue primitiuam, virtutibus ſolidam appendit ſup ni-
Mat. 28. hili, i. ſuper gentilitatem adduxit, vt eam gratia prædicationis impleret, atq; ad eſſe virtu-
tum deduceret, dicente Chriſto Apoſtolis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas. De
quibus ab Eſaia 40. capite fuit prædictum: Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram illo,
& quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei. [Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpãt
pariter deorſum.] Diuina enim virtute aqua vaporabiliter eleuata à terra, in aere ſuſpendit,
atq; in nubes conuertit ſeu denſat: in quibus aquæ quaſi ligatæ tenent, priuſquam deſcẽdant,
nec pariter cadunt, ſed paulatim ꝑ guttas, ne ſimul impetuoſe deſcẽdendo terram ſubuer-
tant. Hinc ait Albertus: Aquas in nubibus ligare, eſt eas vaporabiliter in nubes conuertere, &
virtute cæli continere, donec cæleſtes induant virtutes, ꝑ aquas terram fœcundẽt ad germi-
nandum. Guttatim etenim reſolutæ, ꝓportionabiliter terram infundunt: quæ pariter erum-
pẽtes, terram ſubuerterẽt, & vim tollerẽt germinatiuam. Qualitates quippe elemẽtares ad ſpe-
cies generatoꝝ ſeu formas generaliũ nõ mouerẽt, niſi virtutes cæleſtes induerẽt. Calidum
nanq; ignis cõſumeret, & frigidum inferioꝝ elemẽtoꝝ motum abſcinderet & mortificaret.
Humidum vero diffluere faceret, & ſiccũ nõ cõtinuaret ad quantitatẽ atq; figurã. Vnde non
ꝑ ſe, ſed virtutibus cæli mouẽt ad ſpecies generatoꝝ: & hoc declarat, ſubiungẽs [Qui tenet
vultum ſolij ſui] Solium Dei, cælum eſt, in quo velut in throno ſedet, iuxta illud Eſa. 66. Cæ-
lum mihi ſedes. Vultus autẽ ſolij huius, eſt ſuperficies cæli ad inferius verſa. Eſt'q; ſuperficies
ſtellata. Per virtutem nanq; ſtellarum, influit elementis omnem poteſtatem generationis
& corruptionis. Hanc'q; ſuperficiẽ, vultum ſeu faciem ſolij ſui Deus tenet, q̃ diu virtutes ge-
neratiuas corruptiuas'q; influit, hoc eſt, quandiu ſtat mundus. [& expandit ſup illud nebulam
ſuam] i. nebulã ſua virtute generatã ponit inter cælum & viſum noſtrũ, ita ꝙ ſecundũ appa-
rentiã cælum nebula operit, & illa ſup illud ſeu ſup faciem eius conuerſam ad nos quaſi ex-
panditur, iuxta illud Pſal. 146. Qui operit cælum nubibus. Et iterũ: Nebulã ſicut cinerẽ ſpar-
Pſal. 147. git. Porro dum nubes reſoluunt in pluuiam, remanẽt quidã vapores, ex q̃bus nebula gene-
ratur, noſtro aſpectui tegẽs cælũ. Albertus demũ hic ait: Nebula vapor eſt, quia cũ virtus cæli
inferioribus infundit, neceſſe eſt, vt inferiora ad receptionem aperiant ac eluent, quod fit

per euaporationem faciem cæli nobis tegentem. Myſtice Deus aquas ſapientiæ ſalutaris in
nubibus,i.apoſtolis ac prædicatoribus ſanctis ligauit,i.in corde eorũ firmiter ſtatuit,ac mo
deranter ab effuſione & communicatione continuit,vt non erumperent pariter deorſum,i.
ne in tanta plenitudine ac ſublimitate à prædicatoribus ſanctis præfatis ſapientia propone-
retur audientium cordibus,ſicut illis fuit infuſa, quia capacitatem auditorũ tranſcenderet.
Paulatim vero effundenda communicandaq́; fuit,iuxta audientiũ capacitatem,profectum
& ordinem,quemadmodum ait Corin.Paulus: Non potui vobis loqui quaſi ſpũalibus,ſed 1.Cor.3.
quaſi carnalibus.qui denuo profitetur:Sapientiam loquimur inter perfectos.[Qui tenet vul 1.Cor.2.
tum ſolij ſui.] Per vultum cognitio deſignatur.Vultum itaq; ſolij ſui,i.cõtemplationem cę
leſtis patriæ Deus tenet,i.viatoribus non impendit,ſed detinet:nec qualis & quanta ſit viſio
illa beata,clare in hac via ſcire valemus,dicente Apl'o:Per fidem ambulamus,non per ſpeci- 2.Cor.5.
em.ideo additur:Et expãdit ſuper illud nebulam ſuam,i. inter cæleſte regnum & nos poſuit
obſcuritatem,videlicet, corruptibile corpus noſtrum & animæ defectuoſitatem,peregrina-
tionisq́; ſtatum.Propter quod videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, quale ſit regnũ cæ
leſte: quoniam quidem corpus quod corrumpitur,aggrauat animam,& deprimit terrena inhabi- Sap.9.
tatio ſenſum multa cogitantem. Idcirco dicit Apl'us:Quia dum ſumus in corpore,peregri- 2.Cor.5.
namur à dño.[Terminum circundedit aquis,]i.infra certos terminos aquas concluſit,con-
gregãs eás intra receptacula apta, pręſertim infra ripas oceani,ne totã terrã cooperirẽt,iuxta
illud Gene.1.Dixit Deus,congregent aquæ quæ ſub cælo ſunt,in locum vnum, & appareat
arida.Dicit hoc loco Thomas:Aquæ,ſecundum naturalem ordinem elementorum,vndiq;
terram operire deberent:ſed quod aliqua pars terræ manet diſcooperta ab aquis,factum eſt di-
uina virtute,quę vſq; ad certum terminum fecit terram ab aquis cooperiri.[vſq; dum finian
tur lux & tenebræ]i.tam diu hoc ita manebit,quouſq; ſucceſſio diei & noctis, videlicet ſta-
tus huius ſeculi,finiatur.Lux nempe,i.dies nobis finitur,dum ſol occumbit:tuncq́; tenebrę
oriuntur nocturnæ,rurſusq́; dies ſuccedit,& viciſſitudo vſq; ad finem mũdi durabit. Non tñ
hæc ita dicuntur,quaſi in fine ſeculi aqua opertura ſit totã terram,quia & poſtea pars terræ
erit nudata & ſicca.Spiritaliter Deus terminum circundedit aquis,i.populis,qui frequenter
aquarũ noĩe exprimunt,ſicut in Apoc.17.Aquę multæ,populi multi ſunt.Et Eccẽs 11.Mitte
panem tuum ſup trãſeuntes aquas.Populis ergo circundedit terminum,i.modũ & gradum
ſeu menſurã cognoſcendi pręfixit in vita hac,in qua ad patriæ viſionem nõ erigunt,vſq; dum
finiant lux & tenebræ,i.dies & noctes pegrinationis eorũ in vita pręſenti.Vel lux,i.profectus
in gratia,& tenebræ ignorantiæ,vitæ huius terminum ſortiant.Durante nanq; hac vita,du-
rat ſtatus merendi ac demerendi,ſeu pficiendi & decreſcendi.[columnæ cæli contremiſcũt
& pauent ad nutum eius] Columnæ dicunt q̃dam firmiora aliorum ſuſtentatiua ſeu pfecti-
ua.Itaq; columnæ cæli intelligi poſſunt vel ſuperiores angelici ſpũs,q inferiores purgant,il-
luſtrant,pficiunt.Vel angelici ſpũs illi,qui cæleſtium orbium ſunt motores,cælosq́; q̃tum ad
ſuam influentiã in hunc mundũ actuant,& quaſi fulcire dicunt.Hi ad nutum,i.bñplacitum
vel ad ſignum volũtatis Dei contremiſcũt timore non pœnali,ſed timore admirationis,pa
uoreq́; reuerentiæ filialis ac humilis,Deo promptiſſime ſeruientes.iuxta hũc modũ Ecci 16.
fertur:Ecce cælum & cæli cælorum in conſpectu Dei commouebunt, & cum conſpexerit
illa Deus,tremore concutient.Inſup columnæ cæli,i.militãtis eccleſiæ,quam Chriſtus vber
tim in Euang.regnum cælorum appellat,cuius columnæ ſunt ſapientiores & fortiores,q ali Mat.13.
orum ignorantiã edocere imbecillitatemq́; æquanimiter ferre nouerũt, quemadmodũ Pau Gal.2.
lus Petrum,Ioannem & Iacobum vocat columnas. Vnde in Apoc. dñs aſſerit: Qui vicerit,
faciam illum columnam in templo meo,pauent ad nutum Dei.[In fortitudine illius]i.oĩpo Apoc.3.
tente Dei virtute[repente maria cõgregata ſunt]i.aquæ marinæ ad certa loca redactæ.aiiq;
pluraliter maria, propter particularia maria, vel pper magnitudinem aquarũ abyſſi ocea-
ni.Hinc fertur Pſal.134.Congregans ſicut in vtre aquas maris, ponens in theſauris abyſſos.
Spiritaliter quoq; maria,i.corda ſecularia,multa & tumida,inſtar maris ingeta,turbulenta,
amara,iuxta illud Eſa.57. Impij quaſi mare feruens,quod quieſcere non poteſt.Per oĩpoten
tiam Dei repente congregata,i. in Chriſto collecta ſunt per fidem & charitatem,pdicantibus
vbiq; apl'is atq; eorum diſcipulis.[& prudentia eius percuſſit ſupbum] i.primum illum apo
ſtatam angelũ,qui dixit:Similis ero altiſſimo,deiecit & cõdemnauit, ſecundũ illud Pſal.88.
Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſupbum.Et Eſa.51.Nunqd non tu pcuſſiſti ſupbum,vulnera
ſti draconem? Hoc tñ de oĩni ſuperbo impœnitẽte accipi poteſt.Deus enim ſuperbis reſiſtit,
& qui ſe exaltat,humiliabitur.[Spũs eius ornauit cælos]Per ſpm̃ Dei,intelligi poteſt ſpũſſan Iac.4.
ctus,perſona à patre filioq́; diſtincta,vel mens ſeu voluntas Dei,qui cælos,i. angelos ſanctos Luc.14.
ornauit:quia ruentibus apoſtatis,ipſi donis glorię confirmabantur,tuncq́; cœperunt Deum
videre per ſpeciem.Inſuper cælos,id eſt,orbes cæleſtes,ſtellis,planetis,virtutibus,luce,cauſa-
litate ornauit,iuxta illud Ecci 43.Species cæli gloria ſtellarum,mundum illuminans in ex-

celſis dñs. Rurſus ſpũs eius ornauit cælos, i. beatos apl'os, præſertim in die Pentecoſtes, qñ tot gratiarum chariſmatibus ſunt repleti: quia (vt Paulus Roman. 8. teſtatur) primitias ſpũs acce
Phil.3. perunt. De quibus ait Pſal. 18. Cæli enarrant gloriam Dei. ſed & oẽs qui in terra cæliformiter conuerſantur, & dicere poſſunt: Noſtra conuerſatio in cælis eſt, vnde hoc habent, niſi à ſpũſancto per ornamenta gratiæ ac virtutum, quæ illis largitur? [& obſtetricante] i. per modum obſtetricis leuiter educente [manu] i. potẽtia & ſapientia, [eius] ſ. Dei [eductus eſt colu-
Ioan.12. ber tortuoſus] i. diabolus à ſocietate ſtantium angelorum, & ex corde credẽtium eſt eiectus,
Luc.10. quemadmodum ait ſaluator: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Item'q;: Videbam ſatanam quaſi fulgur de cælo cadentẽ. Deniq; diabolus coluber dicitur, propter malitiæ ſuæ venena peſtifera: tortuoſus quoq;, ob ſuam obliquitatem & calliditatem. De quo Eſa. 27. loquitur: Viſitabit dñs ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, quemadmodũ etiam obſtetrix leuiter educit de matris vtero fœtum periclitantem ſeu mortuum, ne mater lædatur: ſic Deus eduxit diabolum de ſocietate ſtantium angelorum cordibus'q; credẽtium, ne quid læſionis aut indecentiæ ex eo ipſis adeſſet. [Ecce hæc ex parte] i. imperfecte ſeu partim [dicta ſunt viarum eius] i. de operibus Dei, quæ ſunt viæ ſeu media, quibus in hac vita perducimur ad creatoris notitiam. quaſi dicat, Ea quæ dixi, licet magna videantur & multa, modica tñ ſunt comparatiõe diuinorum effectuum, quos non dixi, & qui hoĩbus ſunt ignoti. ideo addit, [& cum vix paruam ſtillam ſermonum eius audierimus,] i. cum ea quæ protuli, vel ab alijs ſunt prolata de magnalibus Dei, tam modica ſint reſpectu operum atq; magnalium eius, q̃ ignorantur, neq; audita ſunt, neq; ab homine pronunciata cum neſciãtur, vt vix ſtillam paruam, id eſt, minimum quid audierimus inde, [quis poterit tonitruum] i. grandem & excellentem ſermonẽ [magnitudinis eius] i. de diuina maieſtate, prout in ſeipſa eſt, [intueri] i. cognoſcere ſiue cõcipere? Sic enim de Deo loqui non poſſumus, quia nec ſic eum cognoſcere in hac vita valemus. Ideo dicit Albertus: Tonitruum ſine concuſſione capitis non auditur, ſignificat'q; excellentiam ſermonis de Deo in ſeipſo, q tam eminens eſt, ꝙ oẽm euertit cogitatum, & con
2.Cor 12. cutit intellectum ac ſuperat mentem. Vnde Apl'us, qui in raptu Deum per eſſentiã vidit, aſſerit ſe arcana verba audiſſe, quæ non licet homini loqui. Deniq; verbis his cõſonat illud Eccl 4. Quis vidit eum & enarrabit? & quis magnificabit eum ſicuti eſt à principio? multa enim ſunt abſcõſa maiora his. Pauca enim vidimus operũ eius. Hinc etiam ſcriptũ eſt Sap. 9. Difficile inuenimus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, inuenim' cum labore: quæ autem in cælo ſunt, quis inueſtigabit? Itaque quæ ſcimus, minima & pene nulla ſunt reſpectu eorũ quæ ignoramus. Quis enim nouit ordinem vniuerſi, genera & ſpecies piſcium, auium & brutorum, herbarum, gemmarum atque ſimilium proprietates, virtutes, conditiones & actus omnium horum? Quòd ſi iſta neſcimus, quanta nobis ignorantia eſt de his, quæ ad cæleſtia pertinent corpora, angelorum'q; agmina, & ſupermundani illius beatorum palatij conſiſten
Hiere.9. tiam, proprietatem, naturam? Nemo ergo ſe iactet, nullus inaniter glorietur, nullus præſumat, ſed imperfectum noſtrum videant oculi noſtri, quia pauperrimi ſumus.

¶ Expoſitio cap. 27. Addidit quoq; Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit.

Articulus 53.

ADdidit quoq; Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit:] Cum reſpondiſſet B. Iob præcedẽti cap. ipſi Baldath, expectauit pauliſper, ſi forte tertius amicorum ſuorum, videlicet Sophar, more ſolito replicaret: quo ſilente, Iob plura adiecit, & ſententiam ſuam plenius declarauit. Sed cum in ſequẽtibus de ſeipſo plane literaliter'q; loquatur, cur dicitur aſſumpſiſſe parabolam ſuam? Et reſpondendum, ꝙ vtiq; in ſequentibus, ſicut & ſuprà, quædam ꝑ ſimilitudines profert: & interdum obſcure ac myſtice loquitur, inſtar parabolas inducenti-
Num.24 um, quemadmodum in Num. lib. de Balaam legitur: Aſſumpta Balaam parabola ſua, irruente in ſe ſpũ Dei, ait: Dixit homo cuius obturatus eſt oculus. Parabola aũt pro ſimilitudine ſumitur. [Viuit Deus,] aſſertionem ſuam iuramento confirmat. Iurare eñ pro rationabili cauſa, actus eſt latriæ, iuxta illud Deut. 6. Dñm Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Sic & Pſal. 118. profaſ: Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Deniq; hæc forma iurandi: Viuit dñs, in veteri teſt. ſolita fuit, prout ſæpius legit' Dauid ita iuraſſe: Viuit dñs. Et He-
3.Re.17.18. lias: Viuit dñs, ante cuius vultũ ſto, i. ꝑ vitam Dei iuro. Vel tam verum eſt q̃d dico, q̃ veraciter Deus viuit. [q abſtulit iudicium meum] i. iudicium q̃ quis iudicat' ſecũdum merita ſua, abſtulit à me. Nam contra formam talis iudicij me innocẽtem ac iuſtum diriſſime flagellauit.
Iob.16 Vnde ſuperius dixit: Vtinam ſic iudicaret vir cum Deo, ſicut iudicat' filius hoĩs cum collega ſuo. Vel abſtulit iudicium meum, i. ita plagando me innocentẽ, dedit hoĩbus occaſionem iudicandi de me non vere, vtpote ꝙ peccator ſim & hypocrita fuerim, q tã grauiter cæſus ſum. Sic & de Chriſto Eſa. 53. loquit': In humilitate iudicium eius ſublatũ eſt. Hinc ſuperius dixit:
Iob.16 Rugæ meæ teſtimonium dicunt cõtra me. [& oĩpotens q ad amaritudinem] i. acerbiſſimam pœnam [adduxit aĩam meam,] licẽtiando ſatanã ad affligendũ me ita, [quia donec ſupereſt ha-

halitus] i. q̃ diu manet flatus [in me, & ſpũs Dei] i. reſpiratio data à Deo manet [in naribus
meis.] Hoc eſt, q̃ diu viuo & reſpirare valuero. Addit aũt, in naribus meis: quia (vt ait Alber-
tus) naturalis anhelitus eſt per nares, & per os fœtidus de ſtomacho procedens. Vnde Sapi
ent.2. habet: Fumus afflatus eſt in naribus noſtris. Thomas quoq; allegat philoſophum, libro
de hiſtorijs animalium aſſerentem: Reſpiratio quæ fit per os, non eſt tam cõgrua vt quæ fit
per nares. [non loquẽtur labia mea iniquitatem] i. verba iniqua iniquitate peccati mortalis.
[nec lingua mea meditabitur mendacium.] Meditari eſt mẽtis, non linguæ corporalis. Id-
circo quod ait, nec lingua mea meditabitur mendacium, intelligendum eſt de interiori ſpiri
taliq; lingua, qua verbum fertur mentale, nec aliud eſt q̃ intellectus. Vel quod ait, meditabi-
tur, exponendum eſt, ex meditatione effabitur, iuxta illud Pſal.34. Lingua mea meditabitur
iuſtitiam tuam, tota die laudem tuam. Sed nonne iſtud erat periculoſum iuramentum, quo
iurauit ſe in tota vita ſua nunq̃ loquendo peccaturum aut falſa dicturum, niſi forte cogno-
nit ſe confirmatũ in charitate & gratia, ita ꝙ mortaliter labi non poſſet? Et reſpondendum,
quia (vt Thomas exponit) quod ait, non loquentur labia mea iniquitatem, ſpecialiter refer
tur ad deuitationem erroneorum verborum amicorum ipſius Iob. q.d. Non loquar verba
iniqua veſtri erroris, nec veſtra meditabor mendacia per conſenſum. Superius quoq; ſæpe
præhabitum eſt, ꝙ Iob in hac poſitus plaga, putauit ſe protinus moriturum, inter cætera di-
cens: Deſperaui, nequaq̃ vltra iam viuam. Hinc cõfidentius obligauit ſe ad vitandum verba
impia ac mendoſa. Vel ex inſtinctu occulto ſpũſſancti & ſpeciali deuotione ac cõfidentia gra
tiæ Dei, cuius innitebatur auxilio, ita iurauit, ſicut & aliqui vouent caſtitatem aut ſimile ali-
quid. Albertus quoq; hic ait: Notandum ꝙ ait, meditabitur. ex meditatione enim non ꝓtu-
lit falſum, licet forte ex ſurreptione aliqñ dixit. Gregorius etiam ſcribit hic, ꝙ merces beni-
gnitatis obſtetricum Hebræarum, quæ eis in æterna vita potuit dari, propter admixtam cul
pam mendacij, in terrenam eſt recompenſationem cõuerſa. Hoc tñ cõmuniter non tenetur,
quia nec mendacium illud obſtetricum fuit pernicioſum vel mortale peccatum, ſed venia-
le, ſecũdum doctores. [Abſit à me vt iuſtos vos eſſe iudicem.] Gregorius aliquoties affirmat,
ꝙ S. Iob iniuſtos amicos non habuit: & ꝙ viri iſti ſibi tam familiares, iniuſti non erant. q̊d er
go nunc ait Iob, intelligendum eſt, ꝙ q̃tum ad hoc iniuſti fuerunt, ꝙ circa ꝓuidentiam Dei
ſic errauerunt, ipſumq; Iob tot repræhenſionibus condemnationibusq; iniuſtis ac falſis ſic
moleſtauerunt, & veris eius contradixerunt ſententijs. Deniq;, qui iniquitatem & falſitatem
odit in ſe ipſo, nõ approbat eos in alijs. Aliqui aũt adulatorie etiam aliorum mala commen
dant, quibus Ezechie.13. dñs loquitur: Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, &
faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ętatis. Et Prouerb.17. Salomon conteſtatur: Qui iuſti
ficat impium, & qui cõdemnat iuſtum, vterq; abominabilis eſt ante Deum. [donec deficiam]
i. moriar [non recedam ab innocentia mea] nec poſtea in æternum. Qui enim in gratia hinc
emigrat, hanc poſtea nunq̃ amittit. [Iuſtificationem meam] i. iuſtificationem mihi per Dei
gratiam condonatam, ſ. iuſtam conuerſationem mãdatorumq; obſeruationem, [quam cœ-
pi tenere] ab adoleſcentia mea, immo à prima hora qua orſus ſum rationis vti iudicio, [non
deſeram] quam deſererem, niſi veſtris peccatis erroribusq; reſiſterem. [Neq; enĩ repræhẽdit
me cor meum in omni vita mea.] Ideo confidenter ſpero me non receſſurum ab innocentia
atq; iuſtitia, tanq̃ habituatus in eis. veraciter etiam dico, ꝙ iuſtificationẽ meam non deſeram,
eo ꝙ hactenus iuſtus ſui. O q̃ ſublime verbum eſt hoc, & quanta monſtrat fuiſſe perfectio S. Iob.7.
Iob ex hoc verbo. Sed nonne ſuperius dixit, Peccaui: Et, Parce peccatis meis: Itemq;: Si iu- Iob.14.
ſtificare me voluero, os meum condemnabit me? Verum hoc ex præinductis frequenter ſo Iob.9.
lutum eſt. Non enĩ denegat ſe in venialibus fuiſſe culpabilem, ſed de mortalibus veraciter ſe
excuſat. Deniq; viri virtutum interdum ad gloriam Dei, ædificationemq; proximi, & ne ve-
ritas patiatur iacturam, aut bono cõmuni derogetur, laudant ſeipſos, quemadmodũ Hiere. Hiere.15.
in lib. ſuo. Huic autẽ teſtimonio Iob de ſeipſo conforme eſt, quod in Tobia perhibet Sara
de ſemetipſa: Nunq̃, inquiens, cum ludentibus miſcui me, neq; cum his qui in leuitate ambu Tob.3.
lant, participem me præbui. Præterea dupliciter irrepræhenſibilis eſt quis à proprio corde.
Primo ita, ꝙ nunq̃ ſe peccaſſe mortaliter meminit, ſicut nũc ait Iob. Alio modo, ꝙ licet gra
uiter peccauerit, pœnituit tñ & emendauit, quõ Paulus ait: Nihil mihi cõſcius ſum. Sicq; Io 1.Cor.4.
an.3. ſcribit: Chariſſimi, ſi cor noſtrum non repræhẽderit nos, fiduciam habemus ad Deum,
& quicquid petierimus, accipiemus. [Sicut impius inimicus meus,] i. quilibet iſtorum con-
tradicentium & reſiſtentium mihi, eſt ſicut impius: quia circa prouidentiam errat diuinam,
nec pie compatitur, ſed iniuriatur mihi percuſſo. [& aduerſarius meus] eſt [quaſi iniquus] q
in proximum peccat: & Quaſi, ac Sicut, notant hic veritatem, non ſimilitudinẽ tm̃, quem-
admodum Ioan.1. Vidimus, inquit, gloriam eius, gloriã quaſi vnigeniti à patre. Cauſam di-
ctorum ſubiungit, inſinuans amicos ſuos hypocritarum ſecutos veſtigia. [Quæ enĩ eſt ſpes
hypocritæ, ſi auare rapiat?] i. ſi terrena & laudes humanas iniuſte & cupide ſortiatur, nihi-

lominus vana eſt ſpes eius: quoniam vera felicitate priuatur, & iſta caduca cito ab eo tollen
tur, ſicq; ſpe omni fruſtratus, damnatus atque miſerrimus erit. Specialiter quoque de hypo-
crita mentionem inducit, quoniam ſimulata æquitas, eſt duplex iniquitas: & hypocritæ tan
quam falſarij veritatis, videntur maxime deteſtabiles coram Deo, ſecundum quod infra ha-
Iob.27. betur: Simulatores & callidi prouocant iram Dei. [& non liberet Deus animam eius] id eſt,
quid ei proſunt terrena, quando Deus animam eius iuſte relinquit & damnat, non liberans
eam à morte culpæ in præſenti, nec à morte æternæ miſeriæ in futuro? [Nunquid clamorem il
lius exaudiet Deus, cum venerit ſuper illum anguſtia?] i. tempore tribulationis, pauoris &
neceſſitatis Deus non audiet preces eius, quia videlicet tempore ſanitatis & proſperitatis De
um contēpſit, & in periculo conſtitutus, non tam ex vero Dei amore, q̃ ex ſeruili timore in-
uocat Deum. Nil autē meritorium eſt, niſi ex vera charitate emanet. Vnde in Prouer. incre
Pro.1. ata Sapientia loquitur impijs: Quia vocaui, & renuiſtis, deſpexiſtis omne conſilium meum,
ego quoq; in interitu veſtro ridebo. Tunc (ſ. tempore anguſtiæ) inuocabūt me, & non exau-
diam. Rurſusq; Prouer.28. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabi
lis. Vt ergo oratio ſit exaudibilis, virtuoſa conuerſatione eſt fulcienda, vel ſaltem bono ac fir
mo emendationis propoſito. Vnde Eſa.1. loquitur Deus: Cum extenderitis manus veſtras,
auertam oculos meos: & cum multiplicaueritis orationē, non exaudiam. Manus eñ veſtræ
ſanguine (i. peccato) ſunt plenę. [Aut poterit in oīpotēti delectari] i. in Deo veraciter & ſyn-
cere lætari & conſolari, videlicet in contemplatione & dilectione, in laude & cultu ipſius?
non vtiq;, q̃ diu eſt talis, quia non diligit Deum, nec in ipſo, ſed in terrenis & vilibus rebus de
lectatio ſua conſiſtit, quod ſpernendum eſt illi, qui q̃rit in dño delectari, ſecundū illud Pſal.
76. Renuit conſolari anima mea. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Quocirca ſcribit Grego
rius: Qui terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur: eſſe quidem ſine
delectatione anima non poteſt. Nam aut infimis delectatur, aut ſummis: & quāto altiori ſtu
dio exercetur ad ſumma, tanto maiori faſtidio faſtidit ad infima. [& inuocare Deum in om̄i
tempore.] Hypocrita oīsq; vitioſus, ſi ad tempus cœperit in diuinis & precibus occupari, ci
to laſſatur & attædiatur: quia nō diligit Deum, nec in eius obſequio delectat. Qui aūt Deum
ſynceriter diligit & ardenter, laudibus eius, orationi, boniſq; actibus omni tēpore opportu-
no & congruo libenter hilariterq; inſiſtit, iuxta illud Pſal.103. Pſallam Deo meo q̃ diu ſum.
Iucundū ſit ei eloquiū meum, ego vero delectabor in dño. [Docebo vos p manum Dei] i. vir-
tute & ſubſidio eius, ſine q̃ nihil boni valemus. [quæ oīpotens habeat] i. iuſtitiam & formam
iudicij, quam habet in ſe, & quæ eſt ipſemet Deus iuſtus ac ſapiens iudex. Vel quæ oīpotens ha
beat, i. qd rectum & iuſtum ſit coram eo. [nec abſcondā] q̃a hoc charitatis non eſſet. Sic Sap.
6. inducit: Quid aūt ſit ſapīa referam, & non abſcondā à vobis ſacramentū Dei, & non p̄teri-
bo veritatē, neq; cum inuidia tabeſcente iter habebo, q̃m talis homo non erit particeps ſapi
entiæ. Hinc Eccūs 41. Sapīa (inquit) abſcondita & theſaurus inuiſus, q̃ vtilitas in vtriſq;? Sa-
Ecci.10. lomon q̃q;: Melior (inquit) eſt homo q abſcondit ſtultitiam ſuam, q̃ qui abſcōdit ſapiam ſu
am. [Ecce vos oēs noſtis.] Si nouerūt, q̃ dicere voluit, quō docuit eos? Et rñdendum q̃ vel im
perfecte, vel virtualiter, ſeu in quodam communi nouerunt. Hæc ideo docuit eos ad cogno
ſcendum actualiter, diſtincte atq; perfecte. [Et quid ſine cauſa vana loquimini?] i. cum hæc
quæ dicam, aliquo modo ſciatis, cur tam irrationabiliter contradicitis mihi? [Hæc eſt pars]
i. retributio [hoīs impij apud Deum] i. apud diuinam iuſtitiam, ei quod meruit retribuētem,
[& hæreditas] i. quaſi hæreditaria merces [violentorum,] qui alios per potentiam opprimūt,
[quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepo
tes eius non ſaturabuntur pane.] Hoc q̃dam nimis literaliter de gladio materiali & fame cor-
porali exponunt, cum frequentiſſime videamus, & Iob hoc ſupra probauit, q̃ filij & nepotes
prauorum ſæpe in mundo hoc vſq; ad vltimam ætatem proſperent atq; abundēt. Melius er-
go per gladium intelligit vltrix iuſtitia Dei, quam incidunt impij, de q̃ ait Iob 19. Fugite à fa
cie gladij, q̃m vltor iniquitatum eſt. Per famem vero exprimit ſpiritalis refectionis carentia,
qua praui tabeſcunt. Filij quoq; & nepotes vocant, qui non p̄pagatione naturæ dūtaxat, ſed
& imitatione peccati filij nuncupantur. [Qui reliqui fuerint ex eo] i. amici, familiares atq; do
Ioan.7. meſtici malitiam eius ſectantes, [ſepelientur in interitu,] i. in ſuis morient peccatis, & quan-
tum ad animam, in inferno ſepelientur in morte miſeriæ: ſic & Iudæis ait Saluator: In pecca
to veſtro moriemini. Et Pſal.9. Infixæ ſunt gentes in interitu quem fecerunt. [& viduæ illi-
us] ſ. impij, [non plorabunt.] vel quia de peſſimi viri morte gaudebunt, vel quia & ipſæ tantis
prementur anguſtijs ob ſuos exceſſus, q̃ ad deflendum ſeipſas agere ſatis habebunt, ſicut per
Ezech.24. dñs dixit Iudæis: Non plangetis, videlicet veſtros occiſos. porro q̃d de impio di-
ctum eſt, de vitioſo prælato accipi poteſt, cuius filij & nepotes, id eſt, ſubditi & diſcipuli, eo-
rumq; poſteri, gladio diabolicæ tentationis necantur, & fame ſeu carentia verbi cæleſtis defi
ciunt, de cuius obitu non dolent viduæ, id eſt, plebes ſubiectæ, inquātum vita ſua fuit ſibi ipſi

&

& ſubditis periculoſa.[Si comportauerit ſicut terram argentum]i.in maxima copia illud ſi
bi collegerit,[& ſicut lutum,] i.valde abundanter ſicut lutum abundat,[præparauerit veſti-
menta]pro ſua non tam neceſſitate,q̃ voluptate & exornatione,[præparabit quidem]haben
do laborem, ſolicitudinemq; in parãdo.[ſed iuſtus veſtietur eis,] i.ab eo tanq̃ iniuſto poſſeſſo-
re tollentur,atq; ad iuſtorum vſum deuenient,[& argentum innocens diuidet,]i.pecuniam,
cæteraſq; opes illius in poteſtatem innocentis redactas,ipſe innocens hincinde moderanter
exponet,aut egenis donabit.Hoc,ſicut & præcedentia, interdum literaliter ita cõtingit,ali-
quando aliter,ſicut ſuperius Iob oſtendit. Quoniam ergo probauit ꝙ frequẽter ita non ac-
cidit,dum ſcilicet impij vſq; ad finem vitæ ſuæ diu abundant ac proſperantur,nuncq; fatetur
aliquando taliter euenire,apertiſſime docet ꝙ proſperitas atq; aduerſitas vitæ præſentis,non
ſint finale aut ſufficiens præmium virtutis & vitij.Spiritaliter,argentum eſt ſacra ſcriptura,
ſeu eius verba clariſſima.Veſtimenta autem ſunt teſtimonia ſcripturarum,quibus ſe induũt
verſipelles,ad perſuadendum errores,peccata,perfidias.Itaq; ſi impius,id eſt, hæreticus vel
ſeductor tale argentũ collegerit,taleſq; veſtes ſibi parauerit, ac ſecum detulerit ad diſceptan
dum cõtra catholicum edoctum,vir iſte catholicus verba, teſtimoniaq; illius ad proprium
aſſumet comprobandum intentum,ad fidei defenſionem,ad falſitatis ac impietatis deſtru- 1.Reg.17.
ctionem,ſicq; impium proprijs quæ ſecum detulit,armis conuincet,ſicut Dauid occidit Go
liam.Verba demum & ſcientiam ſcripturarum dabit & diuidet,ſeu proponet atq; exponet
fidelibus. [Aedificauit ſicut tinea domum ſuam,] i.inſtabilem ſibi manſionem conſtruxit,
quia peccando meretur illa priuari,quemadmodum tinea veſtem rodendo præparat ſibi lo
cum in ea,ſed corroſioni inſiſtẽs,locum illum amittit. [Et ſicut cuſtos fecit vmbraculum,]i.
quemadmodum cuſtos vineæ fecit tugurium in quo paululũ conquieſcat, quouſq; vuæ tol
lantur,ſic ipſe habitaculum ſibi fecit,in quo modico tempore permanebit.Iſta,quantum ad
ſenſum,frequenter præhabita ſunt,ideo immorari ſuperfluum eſt. Spiritaliter, malus negli-
genſq; prælatus,domum ſibi ædificat ſicut & tinea:quoniam inter illos moratur,quorũ cor-
da malis exemplis,verbiſq; impijs ac negligentia demolitur,& quaſi diu victurus ſit hic,con
ſtruit,emit,paratq; multa,non attendens ꝙ celeriter morietur,& cũcta relinquet. Hinc ſubdi
tur:[Diues cum dormierit,nihil ſecum auferet,] i.nihil de ſuis opibus ipſum ſequetur, iuxta
illud Apoſtoli 1.ad Timot.6.Nihil intulimus in hunc mundum,haud dubium quia nec aufer
re quid poſſumus.Et in Pſal.48.Ne timueris cum diues factus fuerit homo,& cum multipli
cata fuerit gloria domus eius:quoniam cum dormierit,non ſumet oia, neq; deſcendet cum
eo gloria eius. [aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet,] quia vel hora mortis mentales aperit
oculos,conſiderando quo tendat,quid reſtet,quõ vixit,quid habuit, q̃ cito tempus vitæ ſuæ
defluxit. Tuncq; inueniet ſe omni virtute & merito vacuum,in pœnis quoq; inferni ſuam ad-
uertet inſaniam atq; inopiam,in reſurrectione etiam oculos carnis aperiet, ſeq; pauperri-
mum cernet. Hinc fertur Pſal.75.Dormierunt ſomnum ſuum,& nihil inuenerunt omnes vi
ri diuitiarum in manibus ſuis.[Appræhendet eum quaſi aqua] i.abundanter, [inopia] i.oĩs
boni defectus in inferno.Propter quod Eccẽs 9.habet:Quodcunq; poteſt manus tua,inſtan
ter operare:quia nec opes,nec ratio,nec ſapientia,nec ſcientia,erunt apud inferos quo tu ꝑ-
peras. Et Ecci 14. Ante obitum tuum operare iuſtitiam,quoniam non eſt apud inferos inue
nire cibos.Deniq;,ſicut aqua eum quem appræhendit,extra circundat & intus replet:ſic pœ
næ & inundationes inferi,damnatos operiunt ac totaliter implent. Tanta demum eſt infer- Luc.16.
ni inopia,vt diues epulo guttam aquæ petierit, & impetrare non potuit. [nocte] i.hora ad-
uerſitatis,mortis ſeu damnationis,[opprimet eum tempeſtas]i.impetus vltionis diuinæ,ſe-
cundum illud Nahum 1.Dominus,in tempeſtate & turbine viæ eius. Hiere.quoq; 23. Tem-
peſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet. [Tollet eum ventus vrens & auferet]quia per
languorem acutum aufertur de vita hac. Diabolus quoq; flatu tentationis corda male in-
cendens,& nocendi deſiderio ardens,tollit eum ad inferos,iuxta illud Sapient.5. Tanq̃ tur-
bo venti diuidet illos.[& velut turbo rapiet eum de loco ſuo] i. de vitæ huius mãſione ac vo
luptate,ſicut ſuperius dictum eſt:Ducunt in bonis dies ſuos,& in pũcto ad infernum deſcen-
dunt. [Emittet]Deus[ſuper eum]debitas pœnas,[& non parcet,]i.pœnam inferni non ter-
minabit, nec quicquam vitiorum relinquet inultum. [De manu eius fugiens fugiet] i.ma-
num ſeu poteſtatem atque vindictam iudicis percutientis euadere cupiet,immo & non eſſe
optabit.[Stringet ſuper eum manus ſuas] i. poteſtate ſua Deus ſic eum arctabit, & in pœnis
concludet,vt ſe mouere niſi ad libitum Dei non poſſit. Sic & Oſe.13.ait:Occurram eis(vide-
licet impijs)quaſi vrſa raptis catulis.Dirumpam interiora eorum,& cõſumam eos vt leo.[&
ſibilabit ſuper illum,intuens locum eius]hoc eſt, inſpector loci & pœnarum talis damnati,
eum contemnet ac deridebit.Nam & Deus Prouerb.1.reprobis ait:Ego quoq; in interitu ve
ſtro ridebo,& ſubſannabo,cum vobis quod timebatis euenerit. Vnus etiam damnatorum al
terum inuidioſe ſubſannat,quemadmodum leguntur principes damnati dixiſſe regi Baby-

lonis in inferum deſcendenti: Et tu vulneratus es ſicut & nos, id eſt, noſtri ſimilis effectus es,
Eſa.14 detracta eſt ad inferos ſuperbia tua. Præſertim autem hoc facit diabolus, intuens in inferno
eum quem vicit, iuxta illud Pſal.12. Qui tribulant me, exultabunt ſi motus fuero. Electi inſu
Iob.22. per zelo iuſtitiæ reprobos ſubſannabunt, quemadmodum dictum eſt: Videbunt iuſti & læta
buntur, & innocens ſubſannabit eos. Poſtremo ex his calamitatib' quæ de diuite auaro atq;
hypocritis dicta ſunt, diſcamus mundum & ea quæ mundi ſunt, cordialiter aſpernari, diui-
tias temporales, deliciasq; carnales & omnem ſeculi laudem, honorem, famam & gloriam
prorſus contemnere, abhorrere ac fugere. Veras autem diuitias, id eſt, virtutes & dona ſpiri
tusſancti, chariſmata gratiarum, quæ mentem ditant, ornant, confortant, reficiunt, deſide-
remus, adipiſcamur, poſſideamus, ac iugiter conſeruemus, immo & omni hora augere cone
mur, quæ morientibus nobis animas noſtras non deſerant, ſed eas Deo locupletes præſentẽt.
Inferni ſupplicia ſagaciter ponderemus, vereamur, vitemus. Inſuper exemplo beati Iob, ſta-
biles ſimus in bono incepto, inchoatam iuſtificationem, profectum, emendationem vſq; ad
mortem nullatenus deſeramus, prout hortatur Apoſtolus: Stabiles eſtote & immobiles, ab-
1.Cor.15. undantes in opere domini ſemper. Id quoque ſciendum, quia quæ de corporaliter diuite di
cta ſunt, de quibuſdam qui ſe ſpiritaliter diuites arbitrantur, intelligi queunt. Hi ſunt, qui ſe
cæteris reputant perfectiores, magni & ſapientes in oculis ſuis, atque inaniter de ſeipſis, non
in domino gloriantes, inconſulti, audaces, & ſibi ſtulte placentes: qui cum obierint, nihil
de diuitijs quas ſe habere putabant, deferent ſecum: ſed coram Deo ſe inanes inuenient, ap-
præhendetq; eos inopia ſempiterna, confuſio ſumma, & cætera quæ dicta ſunt mala.

¶ Expoſitio literalis cap. 28. Habet argentum venarum ſuarum principia.

Articulus 54.

CApitulum iſtud non parum difficile eſt, ideo expoſitioni eius eſt diligentius introducen-
dum. Dicit autem Albertus: In iſto capitulo oſtendit beatus Iob excellentiam ſapien-
tiæ Dei in veſtigio creaturarum, id eſt, in creaturis, in quib' perfectio creatoris apparet per
modum veſtigij. Suntq; tria alia ſcripturæ capitula concordantia ſuper iſtud, videlicet octa
uum Prouerbiorum, viceſimumquartũ Eccleſiaſtici, & maxime tertium capitulum Baruch.
Thomas quoque hic ait: In hoc capitulo oſtendit Iob ſpiritalis boni dignitatem, quod iuſti
à Deo recipiunt etiam in hoc mundo, quod bonum ſub ſapientia compræhẽdit. Idcirco in-
tendit præferre ſapientiam cunctis corporalibus rebus, & quantum ad originem, & quan-
tum ad pretioſitatem. Hinc primo oſtendit, ꝙ quę in corporalibus rebus precioſa videntur,
habent in certis locis originem. His conſonat quod aliqui dicunt, quia poſtq̃ oſtendit Iob
non indecens eſſe prouidentiæ diuinæ, ſed decens ꝙ aliquando impij temporaliter in hoc ſe-
culo proſperẽtur, ratione arrepta ex paruitate boni, puta temporalis, ſenſibilis & caduci, q̃d
à Deo ſortiuntur, nunc idem oſtendit ex magnitudine boni, quod iuſti etiam in hac vi-
ta à domino conſequuntur, quod eſt bonum ſpiritale, ſic temporalia tranſcendens, quo-
modo centenarius paruulum numerum, ſecundum Hieronymum. Ideo licet iuſti tempora-
libus bonis priuati, iudicentur miſeri ab iniquis temporalia ſola quærentibus, tamen reue-
ra feliciores ſunt illis, vtpote maiora bona habentes. Ideo mirum non eſt, ꝙ Deus interdum
permittit reprobos & iniuſtos temporaliter abundare, quibus non intendit ſpiritalia bona
quæ præſtantiora ſunt, communicare: ſicut & pater carnalis ac ſapiens bonis filijs bona me-
liora concedit, malis filijs dimittens bona minora, quia ſunt filij eius. Sic Deus electis & bo-
nis tribuit bona gratiæ & virtutum, tanquam filijs adoptiuis, reprobis vero dat terrena, q̃a
ſunt filij eius, per creationem & ad eius facti imaginem. Incipiẽs itaq; à metallis, quæ homi-
nibus precioſa & neceſſaria ſunt, ait: [Habet argentum venarum ſuarum principia.] Circa
quod Thomas affirmat: Metalla ex humidis generantur vaporibus ex terra reſolutis per virtu
tem ſolis atq; ſtellarum, vnde metalla ductilia, liquabiliaq; conſiſtunt: quemadmodum econ
uerſo lapidea & huiuſmodi, quæ non malleantur neq; funduntur, ex ſicca exhalatione gignun
tur infra terram retenta. Diuerſificantur autem ſpecies metallorum, ſecũdum maiorem &
minorem puritatem reſoluti vaporis, & ſecundum diuerſitatem digeſtiuis caloris, inter quæ
aurum videtur puriſſimum, deinde argentum, poſtea æs & ferrum. Inſup ſecundum maio-
rem minoremve puritatem, metalla vt plurimũ habẽt diuerſam originẽ. Vnde argentũ com
muniter inuenitur in quibuſdam terræ aut lapidum venis ſeu meatibus, q̃ p laborem ſtudiumq;
reperiuntur humanum, q̃uia difficulter. Itaq; ait: Habet argentum venarum ſuarum principia,
i. origines ſeu exordia, ſ. in aliquibus locis determinatis, ex quibus reſoluuntur vapores apti
ad generationem argenti, qui dum immiſcentur terræ vel lapidi, efficiuntur ibi venæ argen
ti. Quidam aũt per principia venarum argenti, intelligunt materiale eius principium, puta
minerias, ex quibus argentũ naturaliter generatur, quæ in determinatis terræ venis eſſe di-
cunt. [Et auro locus eſt in quo conflatur.] Secundũ Thomam, q̃a aurum puriſſimũ eſt, inuenitur
vt plurimum generatum in ſua puritate inter arenas fluminum, propter multitudinẽ euapora

ti-

tionis & caliditatis areuæ. Ideo ait, Auro locus eſt in quo conflatur, quia ex multis arenis
colliguntur granula auri, quæ in vnum liquantur, quod non in omni agitur loco, ſed in ali-
quibus determinatis, vbi concurrit debita virtutis actiuæ ꝓportio ad materiam tali ſpeciei
determinatam. Quidam exponunt ſic: Auro locus eſt in quo conflatur, i. generatur, cuius
generatio vocatur conflatio, quia materia auri magis digeſta eſt virtute caloris, q̃ aliorum
metallorum, ꝓpter quod prius eſt atq; ductilius. Aliqui quoq; ita exponunt, conflatur, i. in
fornace purgatur ab alieni mixtura metalli. [Ferrum de terra tollitur,] quod ſcilicet in ter-
ra quaſi indigeſta inuenitur, hoc eſt, in terra fæculenta, & nondum ꝑfectam habet ferrum di
geſtionem, cuius videlicet ferri mineria ſeu materia de terra accipitur, i. ex vapore humido
reſoluto ex terra, vt patuit. [Et lapis calore ſolutus, in æs vertitur.] Lapis enim ꝓportiona-
tus naturæ æris cui ꝑmiſcetur, ſolutus calore ignis vehementis, in æs vertitur, dum id quod
eſt de natura æris, ꝑ calorem eliquat, vt aſſerit Thomas, ſecundum quem æs inuenitur aliis
incorporatum. Et vt aliqui dicunt, mineria æris quæ lapis vocatur, quia ob ſui duriciam, ſi-
militudinem cum lapide quandam ſortitur, in æs vertitur. Porro Albertus hic ſcribit: Fer-
rum iuxta argentum ꝓportionaliter ſumitur, & æs iuxta aurum. Itaq; ait: Ferrum de terra
tollitur. Ferrum enim naſcitur de argento fæculento & viuo, & ſtrabroſo'q; ſulfure: à quibus
ſi fæculenta & ſtrabroſitas'q; tollãtur, & maneat mineralis vis, frigiditate congelans humi-
dum, valde depuratum efficitur argentũ, & lapis calore ſolutus, in æs vertitur. Lapis (vt aſſe-
rit Hermes) dicitur omne quod non euaporat in igne, eo q; ſola coagulatione, quæ ge-
neratio lapidis eſt, generatur. eſt'q; regulariter verum, vt in libro Meteororũ habetur, quia
omne quod coagulatur ex humido frigido, ſoluitur calido ſicco, ſicut argentũ, aurum, fer-
rum, omnia'q; metalla quæ in ꝓfundo terræ gignũtur. In prima enim generatione, in lapi-
de mixtũ eſt æs, quod igne ſoluente liqueſcit ac depuratur. Intendit'q; ſanctus Iob, q; in oc-
cultis terræ hoc principaliter non format niſi ſapientia Dei, ad literã inſinuans, q; etiã in in-
fimis terræ, veſtigia ſapientię Dei monſtrãtur. Vnde ſummũ & primũ, q̃d in naturę effectibus
inueſtigat, eſt ſapientia Dei, quæ eſt primũ principiũ vitę & eſſe ac luminis, virtutis quoq; &
pacis, in qua totus animus conquieſcit. Ideo Baruch 3. ſcriptũ eſt: Diſce vbi ſit prudentia, vbi
virtus, vbi intellectus, vt ſcias ſimul vbi ſit longiturnitas vitæ, vbi ſit lumen oculorum & pax.
[Tempus poſuit tenebris,] i. Deus præordinauit quãdo debeat eſſe nox, & quàm diu debe-
at ꝑdurare. Succeſſionem enĩ diei & noctis inſtituit, iuxta id Gene. 1. Dixit'q; Deus, Fiat lux,
& facta eſt lux, & diuiſit lucem ac tenebras, appellauit'q; lucem diem, & tenebras noctem.
Albertus exponit ſic: Tempus poſuit tenebris, i. tempus generationis prædictorum poſuit
in tenebris, hoc eſt, in tenebroſis terrę viſceribus, vbi vndique circumpoſita terra & mons,
euaporationem fieri non ꝑmittunt, immo vaporem ad ima, vt inſpiſſetur, reflectunt. Porro
omnia quę in ſuꝑficie terræ naſcuntur & luce, aliquid vitæ participant, vt plantæ, animalia,
homines. [& vniuerſorum finem ipſe conſiderat,] i. cauſam eorum finalem, propter quam ea
produxit. Nil enim fruſtra aut caſualiter fecit, ſed vnumquodq; ad debitum, conuenientem
ſeu naturalem finem præordinauit & condidit, prout ſpectat ad ſapientem authorem. Ideo
Pſalmiſta loquitur Deo: Nunquid vane conſtituiſti omnes filios hominum? Philoſophus Pſal. 88.
quoque: Natura, inquit, & Deus nil faciunt fruſtra. Thomas autem exponit ſic: Vniuerſo-
rum finem conſiderat, id eſt, terminum reſolutionis rerum. [Lapidem quoque caliginis.]
id eſt, rupem petroſam excelſam, ſolis ardore nigratam. [& vmbram mortis] id eſt, profun-
diſſimam vallem ſub monte iacentẽ, vmbroſam, ad quam vitalis calor & lux ſolis raro & pa-
rum vel nunquam pertingit, [diuidit torrens] qui ſcilicet ex monte deſcendit, in quo niues
reſoluuntur, quæ defluunt. [à populo peregrinante,] i. hincinde pro neceſſariis vagante ſeu
mendicante, qui circa vnam torrentis ripam viam habet & graditur, ſed ad aliã ripæ partem
non patet ei acceſſus, quoniam torrens ob ſuam magnitudinem trãſmeari non valet. Solent
etenim in quorundam radicibus montium defluere immeabiles torrẽtes. [eos quos oblitus
eſt pes egentis hominis, & inuios] i. torrens diuidit à populo peregrinante quoſdã habitã-
tes ex alia parte torrentis. Interdum equidem in talibus inacceſſibilibus locis pauci aliqui
habitant, ad quos mendicãtes, impediente in medio torrente, ꝑtingere nequeunt: ideo illos
habitatores dicit pes egentis hominis eſſe oblitus, quia nõ vadit ad eos ꝓ pane. Et quoniam
habitatores illi manent in loco inacceſſibili, additur, & inuios, quia via ad eos nõ patet de fa
cilitata exponit Thomas. Albertus vero aliter, dicens: Lapidem, inquit, caliginis, i. in caligi-
ne (puta ſub terra) natum, & vmbrã mortis, videlicet locum, vel locatum ſub terra, vbi nil vi
tæ eſt, diuidit torrens de monte cum impetu veniens, ſecum'q; trahens lapides, ligna & ter-
ram multam, ꝑ quæ obruit & occultat generata in imis à populo peregrinãte, i. variis hoſpi
tiis demorante in terra: quales præcipue ſunt, qui metallorum minerias quærunt, quos la-
pides caliginis oblitus eſt pes hominis egentis, quia eos ignorat, inuenire'q; neſcit, cum ta-
mẽ ob indigentiã quærat theſauros, & inuios, ſcilicet lapides, qui & caliginis lapides dicunt,

&etiam inuẽ: quia in ꝓfundiſſimis terræ generantur, ꝓpter quod à pauciſſimis inueniuntur. [Terra de qua oriebatur panis] i. ſuſtentaculum vitæ ſeu fructus de quo fit panis, [in loco
Gene. 19. ſuo igni ſubuerſa eſt] ſicut in Geneſi de ſubuerſione Pentapolis legitur, quæ igne & ſulfure eſt ſubuerſa. Vnde Sapientiæ 10, ſcribitur, Deſcendente igne in Pentapolim, quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat terra deſerta. Inſuper ſæpe contingit, vt ſub terra habitabili atq; arabili lateant venæ ſulfureæ, ex quibus aliquando accenditur ignis per modum vaporis infra terram incluſi, fitq; terræ motus, terram illam ſubuertens & inhabitabilem agens. Sic & de igneis vel ſulfureis locis ſeu montibus Siciliæ fertur, quomodo terram vicinam infertilem faciant. Quid autem vtilitatis, ordinante Dei ſapientia, inde proueniat, ſubditur. [Locus ſapphiri lapides eius,] i. locus generationis ſapphiri, eſt inter lapillos huiuſmodi terræ. Ibi enim gignuntur ſapphiri. Siquidem ſuperabundante calore, reſolutiones tam ſiccæ quàm humidæ ad magnam digeſtionem proueniunt, vt ex eis aqua precioſa, vt lapides & metalla gignantur. Hinc ait Albertus: Dum igne liquefaciente mineriam, humidum eliquatur, quaſi in vitri puritatem conuertitur: in quod dum fumoſum vaporis penetrat, ſapphiri colorem ſortitur. In talibus autem locis ſapphiri multoties reperiuntur. [& glebæ illius] videlicet terræ ſubuerſæ, [aurum] i. mineria auri eſt, quod generatur ex vaporatione humida, reſoluta ex huiuſcemodi terra. Dicitq; Albertus: Generatio auri eſt ex humido multum claro argenti viui, & ex terreſtri ſulfureo multum depurato atq; digeſto, quod præcipue in talibus terræ glebis apparet. [Semitam] terræ talis [ignorauit auis,] quoniam aues terram huiuſmodi vitant ꝓpter aeris corruptionem & ſulfuris abundantiam, ꝓpter quæ in ea non inueniunt locum alimenti aut congruæ nidificationis. [nec intuitus eſt] eam [oculus vulturis,] q̃a vitat eandẽ, qui tñ à remotis intuetur. Allegat namq; Albertus Auicennam, dicentem ſexto de naturalibus, ꝙ (ſecundum opinionem quorundam) oculus vultu-
Gregori. ris ad quingentas leucas cadauera videt. Aliqui textus habent, oculos, & ita legit Gregorius, qui etiam accipit, auis, vt eſt genitiui caſus. Sicq; ſenſus eſt: Semitam ignorauit auis, id eſt, terra ita ſubuerſa, experta non eſt ſemitas auium, quia non volant per eam, nec intuitus eſt, id eſt, nullus in ea vidit oculos vulturis. [Non calcauerunt eam filij inſtitorum] i. negociatores filij negociatorum talem terram deuitant, [nec pertranſiuit per eam leæna] quamuis per diuerſa decurrat prædam quærendo. [Ad ſilicem] i. ad loca ſaxoſa, lapidoſosq; montes, [extendit] Deus [manum] i. poteſtatem [ſuam,] operando ibi magnifica, ſicut ſubiungitur: [ſubuertit à radicibus montes] i. funditus eos euertit atq; deſtruxit, quod plenius ſuperiori recordor loco expoſitum, quo habetur: Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi quos ſubuer-
Iob 9. tit. [in petris riuos excidit] Hoc ſupernaturaliter fecit Deus bis per Moſen in deſerto, vt le-
Exod. 17. gitur in Exodo, & in Numeris. Vnde fertur in Pſalmo 113. Qui conuertit petram in ſtagna
Núe. 20. aquarum, & rupes in fontes aquarum. Naturaliter quoq; interdum per terræ motum erumpit riuus defluens inter lapides, qui prius latebat. Similiter interdum medium montium ꝑtranſeunt aquæ, quaſi diuina virtute eſſent excisæ de petris. Sicq; in petris riuos, i. meatus riuorum excidit, ſecundum illud Pſalmi 103. Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium ꝑtranſibunt aquæ. [& omne precioſum vidit oculus eius.] quicquid enim in vniuerſo ꝓclarum & charum eſt in corporalibus aut ſpiritalibus rebus, mens diuina clariſſime intuetur. [Profunda quoq; fluuiorum ſcrutatus eſt] i. certe cognoſcit non ꝑ inquiſitionem, ſed ꝑ infallibilem inſpectionem, quomodo dicitur ſcrutari corda & renes. [& abſcondita ꝓduxit in lucem,] i. ad hominum cognitionem apertã, quia veritates difficiles, ſupernaturales, occultas manifeſte reuelat: ea quoque ſub terra ſeu alibi, facit inueniri & ſciri.
Iob 12. Hoc plenius dictum eſt atq; expoſitum ſupra, vbi inter cætera dicitur: Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis. Conſequenter beatus Iob declarat ſpiritalia boni dignitatem, quod electis & iuſtis etiam partim in vita confertur præſenti. [Sapientia vero vbi inuenitur?] tanq̃ dicat, cum præfata corporalia bona, quæ hominibus precioſa videntur, & frequenter iniuſtis diuinitus conceduntur, in determinatis ſint locis, & ſitu ales origines habeant, ſapientia tamen cum incorporeum donum ſit, ſpiritale & ſimplex, loco circunſcriptiue non continetur. Loquitur autem de ſapientia non vtique naturali & philoſophica, neq; de ſapiã originaliter ſupernaturali, ſcilicet per reuelationem primo acceptã, quæ eſt ſacræ ſcripturæ notitia, prout ſapientia illa ponitur donum gratiæ gratis datæ, de qua dicit Apoſtolus 1. Corinth. 12. Alij ꝑ ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ. Talis quippe ſapientia bonis & malis hominibus eſt communis, ſicut & cætera dona gratiæ gratis datæ. Loquitur itaq; de ſapientia, quæ vere & ꝓprie ſapiẽtia appellatur, videlicet de ſapientia ſupnaturali infuſa, quæ eſt vnum & primũ inter ſeptem dona Spiritusſancti, quæ ſolis & oĩbus charitatẽ habentibus ineſt, ꝑ quã mens rectum ſortitur iudicium de diuinis, de Deo & ꝑtinentibus ad ipſum bene iudicans ꝑ ſaporem ſeu guſtum internum & connaturalitatem affectus ad ipſum, quæ ſapiã dr̃ quaſi ſapida ſcientia, id eſt, charitate formata,

&

& bonis actibus decorata, iuxta illud Eccleſiaſtici: Sapientia, ſecundum ipſam nomen eius.
Ideo DEI dilectionem notitiamq́ꝫ includit, & per conſequens gratiam gratumfacien-
tem caeteraſq́ꝫ virtutes infuſas, quae ſine charitate non inſunt, ſaltem quo ad eſſe formatum
atq́ꝫ completum. De hac ſapientia dicitur: In maleuolam animam non introibit ſapientia, Sap.1.
nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Quod autem ſic nunc accipiatur ſapientia, in
proceſſu huius patebit Capituli. [& quis eſt locus intelligentiae?] Per intelligētiam quidam
hoc loco intelligunt intellectum, & ſic accipit Thomas, ſed non videtur inſinuare quomo-
do accipiat intellectum, qui valde multis modis accipitur, vtpote pro ſubſtantia intellectua
li, quemadmodum ſanctus Dionyſius angelos nominat intellectus ſupmundanos: pro po-
tentia intellectiua, ſicq́ꝫ diuiditur in intellectum agentem & poſſibilem: pro habitu primo-
rum principiorum, & ita philoſophus ponit eum inter quinq́ꝫ habitus intellectuales: pro
habitu ſupnaturali infuſo, quo ea quę fidei ſunt, intelliguntur & quodammodo penetrantur,
rationes credendorum intuendo: & ſic eſt vnum de ſeptem donis Spirituſſancti: Item pro
actione intellectiua, ſcilicet cognitione mentali, quemadmodum ait Apoſtolus: Dabit ti- 2.Timo.2.
bi dominus de omnibus intellectum. Videtur tamen Thomas innuere, ꝙ capiat intelle-
ctum put eſt habitus ſeu notitia principiorum, quae in ſacra doctrina ponuntur articuli fi
dei. Dicit etenim ꝙ intellectus ſeu intelligentia ſit principium ſapientiae & ſcientiae, ſcilicet
quo ad actum earum, ſecundum quod ſunt habitus ſupnaturales infuſi & dona. Sic quoque
intelligentiam ſumit Albertus, iuxta quod vltra rationabiliter diceretur, ꝙ intellectus vel
intelligentia ſumitur iam prout eſt ſecundum inter ſeptem dona Spirituſſancti. Iam enim
eſt ſermo de intelligentia, quae vitioſis non ineſt, ſed virtuoſis duntaxat. Quemadmodum au
tem ſapientia locum circunſeribentem ſeu corporalem non habet, ita nec intelligentia: ſed
ſicut Ariſtoteles ait, ꝙ intellectus vel memoria eſt locus intelligibiliū ſpecierū, & iuxta ſcri- Sap.7.
pturas, anima iuſti ſedes eſt ſapientiae: ſic intellectiua vis ſeu mens, locus eſt ſapientiae & intel
ligentiae. Quod etiam Alphorabius peripateticus, in libro ſuo de intellectu & intelligibili,
ait. Deinde ponit ſapientiae dignitatem. [Neſcit homo precium eius] quia impreciabilis eſt,
nec aeſtimari poteſt aliquo bono, corporali aut temporali, nec eſt commutabilis ſeu em-
ptibilis precio tali. Propter q̄d in Actis dictū eſt à principe Apl'orum Simoni mago: Pecunia Acto.8.
tua tecum ſit in ꝑditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri. Deniq́ꝫ ſa-
pientia non amatur vt precium, quoniam precium ꝓpter aliud diligitur, vt dicitur ſexto
Ethicorum, cum ſit quaſi fideiuſſor futurae neceſſitatis. Sapientia vero ꝓpter ſeipſam diligi-
tur, ad quā corporalia bona ſunt ordināda. Propter quod in Prouerbiis ſcriptum eſt: Quid Prou.15.
ꝓdeſt diuitias habere ſtulto, cum ſapientiam emere non poſſit? In actu inſuper ſapientiae Ariſtoteles.
omnes meliores Philoſophi, Ariſtoteles, Plato & eorum ſequaces, Auguſtinus quoque cum Plato
praeclaris theologis felicitatem conſtituunt, praeſertim cum vnigenitus Dei patris dicat ad Auguſtinus.
patrem: Haec eſt vita aeterna, vt cognoſcant te verum Deum. Hinc Prouerbiorum 3. fertur: Ioan.17.
Melior eſt ſapientia cunctis opibus, & omnia quae deſiderantur, huic non valent compara-
ri. Deinde ponit loca in quibus ſapientia non inuenitur. [nec inuenitur in terra ſuauiter vi-
uentium] id eſt, in carnalibus & voluptuoſis hominibus, qui vitam brutalem ꝓeligunt, dele-
ctationes guſtus & tactus Deo ac ſpiritalibus bonis viliſſime ꝓferentes: qui diuina illumina-
tione, inflammatione charitatiua, conſolatione interna prorſus indigni ſunt, tanquam ine-
pti & incapaces ad talia, ſicut vaſa ſtercoribus plenā, non eſt puriſſimi balſami ſuſceptiuum.
Idcirco 1. ad Corinthios 2. ait Apoſtolus: Sapientiam loquimur inter ꝑfectos. Et: Anima- Ibidē.
lis homo non ꝑcipit ea quae ſunt ſpiritus Dei. Eſaiae quoq́ꝫ 28. inducit: Quem docebit do-
minus ſcientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ad quod reſpondet, ablactatos à la-
cte, auulſos ab vbere. Hinc Salomon loquitur: Qui amat vinum & pinguia, non erit ſapiens.
Et: Cogitaui à vino abſtrahere carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapienti- Prouer.21.
am, deuitaremq́ꝫ ſtultitiā. [Abyſſus dicit, Non eſt in me: & mare loquitur, Non eſt mecum.] Ecclēs.2.
Per abyſſum intelligi poteſt Oceanus: ꝑ mare, quaecunq́ꝫ alia magna aquarum collectio.
Haec ergo facto ſeu materialiter dicunt, i. conſiderāti oſtēdūt ſeu cognoſcēdi occaſionē mi
niſtrant, ꝙ in eis non ſit ſapientia; quae eſt ſpiritale bonum atque digniſſima qualitas, cuius
ſubiectū & locus non eſt niſi vitalis ac intellectualis eſſentia. [Non dabitur aurū obrizum ꝓ
ea] tanquam condignum precium eius, aut quod ꝓ tali auro valeat emi. Aurum autem ob-
rizum, inter differentias auri precioſiſſimum eſt atq́ꝫ puriſſimum, optimiq́ꝫ coloris. Vnde
obrizum dicitur quaſi obradians. Vel (ſecundum Albertum) aurum obrizum dicitur quaſi Albertus.
obrude, quia in ſua manens natura, nulli alienae naturae ꝑmixtum eſt, nec ad vſus aliquos fa-
bricatum, quod in metallis precioſiſſimum ꝓhibetur. Hinc Sapientiae 7. legitur: Omne au-
rum in comparatione illius arena eſt exigua. Prouerbiorum quoq́ꝫ 3. Beatus homo qui inue
nit ſapientiā. Melior eſt acquiſitio eius negociatione auri & argenti. Vnde ſubiungit: [nec
appēdetur argētum in commutatione eius] vt ꝑ argento quaſi ꝓ precio valeat comparari.

[non

[non conferetur] i. non comparabitur ſapientia tinctis Indiæ coloribus:] quia pulchrior eſt
Albertus. coloribus illis. Circa quod ait Albertus: Colores tincturarum eo pulchriores ſunt, quo terra
in qua fiunt, calidior eſt, & ad æquinoctialem ſub quo ſummũ eſt temperamentũ, vicinior.
Et quoniã India ſub æquinoctiali eſt, æqualiter diſtãs à polis in quibus locus frigoris eſt, &
æqualiter à tropicis in quibus locus ſummi caloris eſt, bis habens æſtatem in anno, videlicet
in ariete & in libra, ibi tincturæ pulcherrimæ ſunt, quos colores pulchritudine ſuperat ſapi-
entia, quia omne corporale ſuperat ſpiritalis pulchritudo. Propterea de ſapientia legitur:
Sap. 8. Hæc eſt ſpecioſior ſole, & ſup omnem diſpoſitionem luci comparata, inuenitur prior. Tho-
Thomas. mas p tinctos Indiæ colores, intelligit lapides precioſos, diuerſis coloribus naturaliter tin-
ctos, q maxime reperiunt in India. Inſup Sapientia non conferetur [nec lapidi ſardonycho
precioſiſſimo vel ſapphiro.] Sardonychus ſeu ſardonyx, lapis eſt ſimilis rubicũdiſſimæ terræ,
& ſplendoris videtur purpurei, cuius lapidis decorẽ ac dignitatẽ ſapientia vincit. Lapis iſte
Thomas (ſecundum Thomã) accendit mentẽ ad gaudiũ, acuitq; ingenium, atq; (vt dicit) luxuriam
pellit, hominem pudicum reddens & caſtum. Ideo precioſiſſimus appellat. Nã & triſtitiam
Thomas. ac timorem à lapide onirbino excitatos refrenat. Sardonychus quippe (ſecundum Thomã)
ex lapidibus duobus componitur, puta ex ſardio, pdictas pprietates efficientiasq; habente,
quæ & ob id attribuũtur ſardonycho. Deniq; ſup Apocalypſim de ſardonycho ſcripſi ex di
ctis doctorum. Lapis iſte candidus phibetur, in rubeum colorem parumper declinans, eius
tamen multa ſunt genera. Nam alius rubeus fertur, alius bicolor, vt dictum eſt, alius triſor-
miter coloratur, primũ habẽs nigrum, medium cãdidum, ſuperiorem rubeum, & iſte eſt pre
cioſior, Sardonyx etiã humilem facit. Porro ſapphir', cæleſtis & aerei eſt coloris, qui corpus
humanum vegetat, & membra conſolidat, tactusq; radijs ſolis, ardentem ex ſe mittit fulgo-
Gregorius. rem, ideo precioſus aſſeritur. Veruntamen ſanctus Gregorius ait hic ſardonychum & ſapphi
rum precioſos non eſſe, immo aliarum comparatione gemmarum viliſſimos: quod ideo di
cit, vt pſuadeat ſenſum literalem relinquẽdum, pſertim quoniã lapides iſtis precioſiores hic
reticentur. potius tamẽ videtur cum litera ſtãdum, & affirmãdum quod ſardonychus (ſicut
hic dicitur) precioſiſſimus, i. valde precioſus fuit, ſaltem in terra Iob & tempore ſuo. Siqui-
dem precia lapidum non ſunt eadem in omnibus locis, neq; in cunctis temporibus, ſicut &
Thomas. Thomas hic tãgit. Verba beati Gregorij arctari queunt ad loca, in quibus hi lapides magis
Gregorius. abundant, ita vt minus curent. Nihilominus abſolute loquendo, Sardonychus & Sapphirus
precioſæ ſunt gemmæ, quod ex Canonica pbatur ſcriptura. Scriptum eſt enim Apocaly-
pſis 21. Fundamẽta muri ciuitatis omni lapide precioſo ornata, & ibi conſequenter inter la-
pides precioſos ſapphirus ſardonychusq; ponuntur. [Non adæquabitur ei aurum,] in pre-
cioſitate vel ſplendore ſeu pulchritudine, [vel vitrum] in pſpicuitate ſeu claritate. Horum
enim decorem & luciditatem ſapientia vincit. Vnde conſtat iſtud ad literam poſſe expo-
ni, non obſtante verbo dicentis oppoſitum. Ad diuerſa enim fit comparatio, non ad idem
ſecundum incrementum, vt ille ſentire ſe innuit, [nec commutabũtur pro ea,] iuxta æqua-
litatem valoris, [vaſa auri excelſa & eminentia] id eſt, aurea vaſa quantumcunq; præualida,
& quantitate ac qualitate præclara. Artificialia nanque ſapientiæ nequeũt comparari, im
mo nullius pene ſunt reputationis reſpectu ipſius. Ideo additur: [nõ cõmemorabuntur] id
eſt, commemoratione indigna erunt, [comparatione eius] iuxta illud Sapientiæ 7. Propo-
ſui illam regnis & ſedibus, & diuitias nihil eſſe dixi in comparatione illius. [Trahitur autem
ſapientia de occultis] i. à ſupnaturali & ſecretiſſima omnium cauſa Deo ſuſcipitur, impe-
tratur & hauritur ſapientia iſta, videlicet, ab incompræhenſibili bonitate, charitate & pieta-
te eius, & ex abyſſo ineffabili iudiciorum Dei. Vnde contingit, vt vni hanc ſapientiam ma-
gis quàm alteri præſtet. Per occultam quoq; pœnitentiam ac pparationem homo ad eam
ptingit, atq; tam occulte conceditur, vt lateat recipientes eo modo, quo de charitatis inex-
iſtentia extant ambigui. Præterea ſapientia acquiſita, ex ſecretis rerum creatarum pprieta-
tibus, naturis, opibus atq; ordinibus trahitur, i. conſiderando talia inuenitur. [Non adæqua
bitur ei topazius de Aethiopia. Iuxta Gregorium, Pan Græce, Latine dicitur omne. Vnde
topazion, quoniam omni colore reſplendet, quaſi topandion appellatur. Itaq; gemma hæc
precioſiſſima omni fulget colore, quãuis color aureus & aereus in ipſa abundentiquę dum
ſolis luce perfunditur, iubar ſuum vndique fundit, omniumq; gemmarum ſuperat clarita-
tem, in ſuum aſpectum maxime trahens adſtantes. Hæc gemmarum ampliſſima, regibus eſt
tam chara, vt ea nil carius inter diuitias ſuas habere ſe reputent: valetq; contra iram atq; lu-
naticam paſſionem, quæ ab Aethiopia venit. [nec tincturę mundiſſimæ componẽtur] id eſt,
tincturæ quantumlibet puræ precioſiſſimarum veſtium, poni non poterũt p condigno ſapien
tiæ precio. [Vnde ergo ſapientia venit] id eſt, quis eſt dator ipſius? & quæ origo vnde ema-
nat? [& quis eſt locus intelligentiæ?] Hoc iam ſupra interrogauit, ſicut expoſitum eſt. quæ-
rit enim in quo originaliter ſit, & cui infundat. [Abſcondita eſt ab oculis omniũ viuentium.]

Hoc

Hoc quidã de increata ſapientia interpretãt,quam nullus in hac vita per ſpeciẽ contemplãt,
vita viuens mortali atq; humana. Sed quia de ſapientia quæ donum eſt, ſermo fuit hucuſq;,
de illa cõtinuãda eſt expoſitio. Iſta ergo abſcondita eſt ab oculis omniũ viuentiũ: Vel quia
corporalibus oculis non videtur,cum ſit ſpiritale intellectualeq́; bonum:vel quoniam latet
viuentes omnes,qui viuunt ſolum vita naturæ, ſecundum ſeipſos, non ſecũdum charitatem
& gratiam Dei, quomodo ait Apoſtolus: Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chri- Gala.2.
ſtus. Vel quoniam viatores certitudinaliter ſcire non valent ſe ſapientiam hanc habere, niſi
p reuelationem,ſicut nec charitatẽ,quæ huic dono inſeparabiliter eſt coniuncta. Vnde ha-
bentibus ſapientiã iſtam ſcripſit Apoſtolus: Mortui eñ eſtis,& vita veſtra abſcondita eſt cum Coloſſ.3.
Chriſto in Deo. [Volucres quoq; cæli latet] Hoc dicit contra ſuꝑſtitioſos & augures, qui in
quibuſdam auibus ponebant ſapientiæ participationem tam altam, ꝙ homo ex illis volu-
cribus ꝑduceretur ad futurorũ notitiam, quãuis per volucres cæli, homines ingenioſi ſeu le-
ues & animoſi poſſint intelligi, qui ſuꝑbiæ ſuæ demerito hac ſapientia deſtituunt. [Perditio
& mors] i. dæmones & reprobi mortui, [dixerunt: Auribus noſtris] interioribus vel exterio
ribus [audiuimus famam eius] i. præconia ſapientiæ huius, ſed ipſam non poſſedimus ꝑma
nenter, iuxta illud Sap. 5. Iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ nõ eſt ortus no-
bis. Deniq; prærinductis verbis conſonãt quæ in Baruch ſcripta ſunt: Quis inuenit locum ſa-
pientiæ? aut quis introiuit in theſauros eius? qui aſſcendit in cælum, & accepit eam, & addu
xit eam de nubibus? Quis trãſfretauit mare, & inuenit eam, & attulit illam ſuꝑ aurum ele- Baruch 3.
ctum? Non eſt qui poſſit ſcire viam eius, neq; qui excogitet ſemitas eius, ſed qui ſcit vniuer-
ſa, nouit & adinuenit eũ prudentia ſua. Hoc eſt quod ſubditur: [Deus intelligit viam eius] i.
modum & proprietatem ſapientiæ huius, & qualiter acquiratur ac infundatur, omnemq́;
eius proceſſum. [& ipſe nouit locum illius] id eſt, mentes eorum, quibus infunditur, quas no-
ſcit per approbationem, ſicut ad Moſen ait: Teipſum noui ex nomine. Et Apoſtolus dicit: 2.Tim.2.
Nouit dominus qui ſunt eius. Sapientiæ quoq; 7. Neminem diligit Deus, niſi qui cum ſa-
pientia inhabitat. Deniq; ipſemet Deus eſt primus ſummusq́; ſapientiæ locus, in quo ſolo
plenitudo ſapientiæ continetur, à quo omnis ſapientia deriuatur, qui ſolus compræhenſi-
ue & plene noſcit ſeipſum. [Ipſe enim fines mundi intuetur] i. finem cuiuslibet creaturæ, ad
quem ipſa ſpũaliter creata & ordinata ab ipſo eſt, fines etiam mundi, i. extrema vniuerſi vel
ſuprema in creaturis & terminos omnium intuetur, iuxta illud Sapientiæ 8. Attingit à fine
vſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Quoniam ergo ſcit finem rationalis crea
turæ, ſapientiam ei infundit, per quam vltimo fini qui Deus eſt, coniungatur. [& omnia quæ
ſub cælo ſunt, reſpicit.] Idcirco nouit ſapientiæ locum. Omnia enim (iuxta Apoſtolum) nu Hebr.4.
da & aperta ſunt oculis eius. Eccleſiaſtici quoque 29. ſcriptum eſt: Domino Deo antequàm
crearentur, omnia ſunt cognita. Omnia enim in diuina eſſentia tanquam in ſuperclariſ-
ſimo exemplari & ſpeculo fontali atq; cauſali principio, vniuerſorum rationibus ideali-
ter pleno, æternaliter certiſſimeq́; reſplendent. Ideo cognoſcendo ſeipſum, omnia contem
platur. [Qui fecit ventis pondus] id eſt, inclinationem eis impreſſit, qua huc illucq́; mouen-
tur. Vnde (ſecundum Auguſtinum) amor & inclinatio rei, eſt quaſi pondus ipſius, quoniam
inſtar ponderis trahit eam ad locum aptum, vel ad amatum, aut ad quoddam conueniens.
Albertus allegat Auicennam, dicentem: Ventus eſt vapor terrenus aerem fortiter impellẽs,
cui pondus datur, dum exufflationi aſſcenſioniq́; eius terminus certus præfigitur. Vnde in
Apocryphis Eſdræ angelus Vriel loquitur Eſdræ: Pondera mihi ventum. [& aquas appen-
dit in menſura] id eſt, vaporabiliter eleuat eas, atq; in nubibus ſeruat in certa menſura ſe- 4.Eſd.4.
cundum ordinem Sapientiæ ſuæ, prout nouit terræ naſcentibus expedire, vel prout com-
placet ſibi. In menſura enim magnitudinis ac tẽporis eas ſuſpendit, determinans quantum
concreſcant, & quando deſcendant. Immo omnia in numero, mẽſura & pondere fecit, vt Sa
piens ſcribit. [Quãdo ponebat pluuijs legem,] i. naturalem curſum, modum & ordinem eis Sap.11
impreſſit, quomodo & vbi ac quando deſcenderent. [& viam procellis,] id eſt, vẽtis ſeu tem-
peſtatibus ac vndis marinis, [ſonantibus,] quia cum ſono & impetu tendunt, quibus viam,
id eſt, certum motus & actionis iter ac modum præſtitit, [tunc] ſcilicet in principio dum
iſta creauit & ordinauit, [vidit illã,] id eſt, ſapientiam in ſeipſo cognouit, non aliunde acce-
pit. [& enarrauit] id eſt, alijs eam cõmunicauit & inſpirauit, videlicet angelis, vel in eorum
creatione vel confirmatione. [& præparauit] id eſt, hominibus eam dare diſpoſuit, eorumq́;
corda ad illam aptauit. [& inueſtigauit,] id eſt, in alijs eam decuſſit, inquiſiuit & conſidera-
uit an veraciter eam haberent, & quos inuenit ea priuatos, abiecit. Vel inueſtigauit, id eſt, ab
hominibus eam inueſtigari fecit, corda eorum mouens ad adeptionem profectumq́; eius.
[& dixit homini,] ſcilicet primo parenti, & cæteris ad hoc electis, alloquutione interna ſeu
inſpiratiõe angelica. Vni quoq; homini hoc per alium inſinuauit. [Ecce timor domini ipſa
eſt ſapientia.] Timor domini non eſt ſapientia per identitatem, quia realiter differunt,

& diſtinguuntur ſubiecto, cum timor ſit in appetitu ſeu voluntate. Porro timor eſt triplex, puta ſeruilis, qui non eſt ſapientia niſi à remoto diſponendo ad eam. Facit enim vitare peccata timore pœnarum, non Dei amore, nec zelo iuſtitiæ: ideo nudus & informis eſt ſeu abſque charitate. Secundus eſt timor initialis, quo vitatur peccatum partim amore Dei æquitatiſq; zelo, & partim pœnarum formidine. Hic itaq; timor eſt ſapientia non per eſſentiam, ſed per cauſam: ſicut notitia dicitur amor, & dies dicitur latio ſolis ſuper noſtrum horizontem. Timor autem initialis realiter idem eſt cum timore filiali, ideo ſimul tempore cum ſapientia quæ donum eſt, datur, ineſt, atq; infunditur, ſicut & charitas ac cętera dona charitati inſeparabiliter iuncta. Si ergo hic timor initialis, eſt cauſa ſapientię huius, & de ipſo exponitur illud in Pſalmo 110. Initium ſapientiæ timor domini: hoc ſumi oportet, quãtum ad ꝑfectum & actum ſapientiæ huius, non quãtũ ad habitũ ſeu eſſentiã eius, q̃a ꝑ creationem infunditur. Quo enim quis peccata plenius atq; ſyncerius vitat, eo in dono ſapientiæ amplius creſcit. Porro tertius eſt timor filialis, qui ex charitate ꝓcedit: ꝗ vitat peccatum, ne Deus inhonoretur aut offendatur, ſeu deſeratur vel deſerat. Hic timor poteſt ſapientia nominari, per quandã incluſionem & ꝓpinquitatem ad eam. Siquidem charitatem magnã ſapientiamq; includit, de quo ſcriptum eſt Eccleſiaſtici 1. Plenitudo ſapientiæ timere Deum. [& recedere à malo,] i. à peccato ſe elongare, [eſt intelligentia.] loquendo de prædicatione per cauſam, quemadmodum de ſapientia dictum eſt. In hoc enim intelligentia conſiſtit, perficitur & monſtratur, ꝙ omnis culpa abijcitur, diſcernendo inter bonũ & malum, verum & falſum: per quod mens in dono intellectus ꝑficitur, vt ea quæ fidei ſunt, lucide contẽpletur. Ex quibus omnibus Iob intendit, ꝙ ꝓſentis vitę proſperitas ſumma nõ in tẽporalibus, exterioribus & caducis rebus conſiſtat, ſed in actu ſapientiæ & intelligẽtiæ: quod in ſeculo iſto non fit, niſi timendo Deum vitandoq; malum.

¶ Expoſitio myſtica eiuſdem capituli. Art. 55.

HAbet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur.] Frequenter iam patuit, argẽto nitorẽ eloquẽtiæ, ſeu ſplendida verba ſacræ ſcripturæ: auro autem, claritatem ſapientiæ, ſeu charitatis feruorẽ ſignari. Venæ itaq; huius ſpiritalis argenti, ſunt libri ſcripturæ canonicæ, ex quibus velut ex venis riuuli ſanctorum ducuntur profluuntq; verborum. Principia autẽ venarum, exordia ſunt librorũ. Inſuper locus in quo conflatur, ſunt corda fidelium, in quibus ſapientiæ donum locatur, & aduerſis probatur, charitas quoq; accenditur: immo & per creationem infunditur, & creſcendo quaſi cõflatur. Ferrum de terra tollitur,] i. homo iuſtus ac ſolidus veri æquiq; tenax, de terrena conuerſatione frequenter ad ꝑfectionem hanc gratiæ, Deo miſerante ac operãte, prouehitur: cuius etiam origo terrena eſt, iuxta illud Eccleſiaſtici 17. Omnes homines terra & cinis. Et Geneſis 1. Formauit Deus hominem de limo terræ. [& lapis] i. peccator lapidei cordis ad diuinorum ſuſceptionẽ eloquiorũ durus, [ſolutus calore] i. diuini amoris feruore ab hac duritia reſolutus, & pius beneq; mollis effectus, [in æs vertitur] i. fortis & conſtans efficitur, amando ſplendẽs, & docendo inſtar æris ſonorus. [Tempus poſuit tenebris.] Tenebræ ſunt homines vitioſi, iuxta illud Ioannis 1. Lux in tenebris lucet, & tenebrę eam non compræhenderunt. Conuerſis
Ephe. 5. quoq; ad lucem iuſtitiæ loquitur Paulus: Fuiſtis aliquando tenebræ. His tenebris poſuit Deus tempus pœnitendi, vt emendati ſaluentur, iuxta illud Eſa. 30. Propterea expectat domi-
2. Pet. 3. nus vt miſereatur veſtri. Et Petrus ait: Patienter agit de minus propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Inſuꝑ poſuit Deus tempus his tenebris, quia ꝓfixit quãdiu eos impœnitẽtes in ſuis ꝑuerſitatibus ſuſtinebit: & pondere ac tempore impietatis eorum completis, mox aufert damnatq; eos. Propter quod Geneſis 15. ait: Nondum im-
Mat. 23. pletę ſunt iniquitates Amorrhæorũ. Et Chriſtus in Euangelio loquens Iudęis incredulis: Implete, inquit, menſuram patrum veſtrorũ. [& vniuerſorũ] videlicet tam electorũ q̃ reproborũ, [finem conſiderat] i. qualiter quiſq; viam ſuã hic terminet, quõ moriatur, in qua affectione & diſpoſitione ſuæ mentis à corpore ſeparet, & ſecundũ hoc iudicat eum. Quod enĩ angelis eſt ruina, hoc hominibus eſt mors, ſecundũ Damaſcenũ. Ideo ſicut angeli mali inconuertibiliter manent in ea affectione & diſpoſitione, in qua ceciderũt: ſic animæ in ea ꝑmanẽt diſpo-
Eccle. 11. ſitione & affectione, in qua à corpore ſeparant. Quod in Eccleſiaſte Salomon innuens, ait: Si ceciderit lignum ad auſtrum aut ad aquilonem, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit. [Lapidem quoq; caliginis] i. tenebroſum, induratum, ꝑfidumq; populum Iudæorũ, de quo dominus loquit Ezechiel. 3. Filij indomabili corde ſunt. [& vmbram mortis] i. gentiles incredulos, morte peccati fuſcatos [diuidit torrens] i. inundatio diuinæ vltionis, de qua illud Danielis 7. accipi poteſt: Fluuius igneus rapidusq; egrediebatur à facie eius, videlicet Dei. [à populo peregrinante] i. ab electis, qui in vita hac vere ſunt viatores, peregrini & hoſpites, prę-ſentia contemnendo atq; cæleſtia feruenter ac iugiter appetẽdo, de quibus ad Hebræos ſcribit Apoſtolus: Confitentes, q̃a peregrini & hoſpites ſunt ſuꝑ terrã. Prædicta itaq; pœna

&vltio Dei,in die iudicij iſtos abinuicem diuidet,quando reprobi ibunt in ignem æternum, Matt. 25.
electi vero in vitam æternam. Vñ Eſaiæ 30.legitur Spiritusdomini velut torrens inundans
ad ꝑdendas gentes in in nihilum.De quibus ſubiungit: [eos quos oblitus eſt pes egentis ho
minis] i.reprobos,crudeles & immiſericordes,ad quos pauperes ꝓ ſubſidio ꝓpter illoꝝ fe-
rocitatẽ nõ acceſſerũt:immo pauperes diſcipuli Chriſti, de quo & eius diſcipulis ſcriptum
eſt Eſa.26.Conculcabit eã(ſcilicet ciuitatẽ ſublimẽ)pes.pes pauperis,greſſus egenoꝝ,à ꝑfa-
tis Iudæis ꝓpter eoꝝ duritiã receſſerũt,ſicut in Actibus patet.[& inuios,]hi em̃ iniqui,quia
errorum vijs repleti ſunt,& ꝑ diuerſa itinera ꝓperant ad infernum,inuij nuncupantur.[Ter-
ra de qua oriebatur panis,] i.ſynagoga vel Eccleſia,de qua tempore quo in ea viguit feruor
charitatis & gratia deuotionis,ꝓceſſit panis vitæ intellectus,refectio bonæ operationis, pa-
nis lachrymarum,confortatio internæ conſolationis. Talibus enim ſpiritualibus alimentis
fideles communiter abundabant, vnuſq; alium pauit, præſertim prælati ſubiectos. [in loco
ſuo,igni ſubuerſa eſt,] i.ſpiritaliter deſtructa, virtutibus deſtituta, mente corrupta igne libi
dinis,flamma cupiditatis,feruore iræ,impatientię atq; ſimilium vitioꝝ. Quanta enim fue-
rit corruptio ſynagogæ in primo Chriſti aduentu,Euãgeliſtæ teſtant:cuius,tempore Dauid
& Salomonis,fuit magna deuotio. Ideo ſcriptum eſt: Quomodo facta eſt meretrix vrbs fi- Eſa. 1.
delis? Porro q̃ ineffabilis fuerit ſæpe Eccleſiæ virtus,ſanctitas,feruor, atq; ꝑfectio,Chronicæ
narrant:cuius q̃ deplangenda, infelix, & maxima ſit modo ruina, deſolatio, carnalitas, pro-
prius amor,abuſio,experiẽtia docet,ita vt illud Apoſtoli 2.ad Timotheum 4.videatur im-
pleri:Scito ꝙ in nouiſſimis temporibus inſtabunt tempora periculoſa,& erunt homines ſe-
ipſos amãtes,cupidi,elati,ſine affectione, ſine pace, criminatores, voluptatis amatores ma-
gis q̃ Dei.[Locus ſapphiri lapides eius] Lapides ſynagogæ ſeu eccleſiæ,ſunt viri virtutibus
ſtabiles,de quibus in Eſaia dominus ꝓmittit Eccleſię: Ecce ego ſternam per ordinem lapides Eſa.60.
tuos,& fundabo te in ſapphiris,& ponam iaſpidem ꝓpugnacula tua. Iſti fuerunt locus ſap-
phiri,i.ſubiecta ſeu congregatio cæleſtis conuerſationis, quæ ꝑ ſapphirum cæleſtis coloris,
exprimit,qui dicere potuerunt: Noſtra conuerſatio in cælis eſt.[& glebæ illius aurum.] Gle- Phil.3.
ba eſt fruſtum terræ. Glebæ ergo eccleſiæ ſunt fideles, lutea vaſa ſeu terrena corpora circũfe
rentes,qui olim aurum fuerunt,i.ꝓcipuę ꝑfectionis in feruore dilectionis,& in ſapiẽtiæ cla-
ritate. Nunc autẽ fideles tales non ſunt, ſed carnales, terreni, inſenſibiles ad diuina & duri,
iuxta illud Threnoꝝ 4. Quomodo obſcuratũ eſt aurum, mutatus eſt color optimus? Eſaiæ
quoq; 1.Argẽtum tuũ verſum eſt in ſcoriã. De ꝑfatis autẽ glebis cæliformiter decoratis,ſcri-
bit Apoſtolus 2.ad Corin.4.Habemus theſauꝝ iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas virtu-
tis ſit ex Deo, & non ex nobis. [Semitam ignorauit auis] i. ſynagoga viam Chriſti neſciuit
ꝑ approbationẽ,immo illam contẽpſit,abiecit & reprobauit. Chriſtus aũt auis vocatur ra-
tione ſuæ altiſſimæ contemplationis & aſcenſionis,qui plumis & alis virtutũ atq; donorum
ſumme fuit ornatus. Semitã etiã Chriſti,i. eius aſcenſionẽ ſynagoga credere noluit. Præ-
terea omnes impij Chriſtiani ſemitã Chriſti hoc modo ignorant, qui arctam viam ſalutis,
q̃ eſt cõuerſatio virtuoſa,ac pœnitẽtiæ iter relinquũt,latiſſimamq; æternę ꝑditionis ꝑambu
lant viam. De Chriſto quoq; ad literam illud Eſaiæ: Vocans ab oriẽte auem, exponit Hiero-
nymus,ꝑ auem ibi intelligens Chriſtum.[nec intuitus eſt oculos vulturis.] Per vulturẽ Gre-
gorius intelligit Chriſtum,ſicut per auem quæ vultur vocat,quia ad noſtræ fragilitatis mor
ticinium deſcẽdit,cuius oculos,i.ſapientiã & intentionem qua genus humanum venit,ꝓpo-
ſuitq; ſaluare,ſynagoga non nouit,immo hunc ſeductorẽ & impiũ exclamauit.[nõ calcaue-
runt eam filij inſtitoꝝ] i.Apoſtoli filij Prophetaꝝ,qui ſpiritales inſtitores fuerũt,inſtitutio-
ni morum populi ſui iugiter inſiſtentes. Hi inquã Apoſtoli,vidẽtes ſynagogæ obſtinationẽ
duriſſimã,amplius eam non calcauerunt,ad eam ꝑdicationis gratia gradiendo, ſed ea reli-
cta,ad gẽtes conuertẽdas ꝓfecti ſunt,prout Paulus & Barnabas dicunt Iudæis: Vobis oporte Acto.13.
bat primũ loqui verbum Dei,ſed quoniã repuliſtis illud,& indignos vos iudicaſtis vitæ æter
næ,ecce conuertimur ad gentes.[nec ꝑtranſiuit ꝑ eam leæna] i.Eccleſia, quæ ratione virtu-
tis ſeu poteſtatis,& ꝓpter bellum eius contra inuiſibiles hoſtes,nominat leæna,ſicut & Chri
ſtus dicit leo. Hæc ergo Eccleſia cernẽs Apoſtolos reliquiſſe Iudæam, eã dimiſit & ipſa, nec
Chriſti Euãgelium ei ꝑdicare adiecit, de ipſius conuerſione diffidens.[Ad ſilicem] i. ad du-
ram gentilitatem conuertẽdam.[extendit Deus manus ſuam:] quia per Apoſtoloꝝ prędica-
tionem eam inſtruxit ac potenter cõuertit,iuxta illud Eſa.49.Ecce leuabo ad gẽtes manum
meam.[Subuertit à radicibus montes] i.ſeculi principes & tyrãnos,ac ſuꝑbos Iudæoꝝ pon
tifices ac ꝑlatos prorſus deiecit & condẽnauit,iuxta illud Pſal.45.Cõturbati ſunt montes in
fortitudine eius. De quibus ꝑ Eſaiam loquit Chriſtus: Calcaui eos in furore meo, & concul
caui eos in ira mea.[In petris riuos excidit] i. conuertẽdo gentiles,in cordibus eoꝝ ſapien-
tiæ & gr̃æ ſuæ fluenta fundauit,quẽadmodũ Ioan.7.legit: Clamauit Ieſus: Qui credit in me,
flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuæ.[Omne precioſum vidit oculus eius.] Precioſiora in

creaturis ſunt rationales ſeu intellectuales Dei facturæ, pſertim ſi donis gratiæ pornatæ, cre
atori ſuo tota mente inhæreāt. Oēe itaq; precioſum ſub ſole, i. omnem hominē virtuoſum
Deus oculo approbationis conſpectat: tātoq; homo precioſior eſt in oculis Dei, quāto vi-
lior in oculis ſuis: tanto quoq; fit vilior Deo, quāto precioſior ſibi, i. quanto magis ſe erigit.
Lucæ 16. Hinc loquitur Chr̄us: Quod hominibus altum eſt, abominatio eſt ante Deum. [Profunda
quoq; fluuioꝝ ſcrutatus eſt] i. occulta & intima cordium humanorum. Per aquam enim &
flumina, homines deſignātur, vt patuit, ꝓpter abundantiam vtriuſque, & quoniam cor hu-
manum inſtar aquæ & fluuij inſtabile fluidumq; conſiſtit, vnde in Pſalm. 92. cantat: Eleuaue
runt flumina vocem ſuam. Omnium aūt corda Deus ſcrutatur, iuxta illud Ieremiæ 17. Ego
dn̄s ſcrutās cor, & ꝓbans renes. [& abſcondita ꝓduxit in lucem.] i. myſteria legis ac Prophe-
tarum, atq; velamina ſcripturaꝝ, per Euangelicā doctrinā expoſuit Chriſtus, & per Apo-
Lucæ 24. ſtolorum ꝑdicationem manifeſtauit. Vnde de Chriſto ſcriptum eſt: Aperuit illis ſenſum, vt
2. Cor. 4. intelligeret ſcripturas. Et Apoſtolus ait: Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illu-
xit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ veritatis. [Sapientia vero vbi inuenitur,
& quis eſt locus intelligentiæ?] Hæc Gregorius de increata ſapientia, i. vnigenito Dei Chri-
1. Cor. 1. ſto exponit, de quo loquitur Paulus: Prædicamus Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapiētiam.
Sap. 5. Ipſe quoq; eſt intelligentia increata, de quo reprobi dicunt: Sol intelligentiæ non eſt ortus
nobis. Siquidē in Deo ſunt idem, intelligens & intelligētia, ſicut ſapiens & ſapientia. Hæc er-
go ſapientia, ſecundum ſuam diuinitatem infinita & incircunſcriptibilis manens, à nul-
lo pſecte cognoſcit, nullibi circūſcriptiue continetur aut clauditur. [Neſcit homo precium
eius] quia omnia infinite excedit, nec eam quis de condigno ꝓpriis poteſt viribus ꝓmereri.
[nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.] quia voluptuoſorum delicate viuētium corda
Lucæ 6. Chriſtus per gratiam non inhabitat. Propter quod ait: Væ vobis diuitibus qui habetis con-
ſolationē veſtrā: væ vobis qui ſaturati eſtis, q̄a eſurietis: væ vobis q̄ ridetis, q̄a lugebitis & fle
bitis. In cordibus ergo pœnitētialem vitam ducentium, ſua & proximoꝝ peccata deflentiū,
Chriſto cordialiter condolētium, ꝓpriam calamitatem & exulationē, ac patriæ dilationem
Matt. 5. lugētium habitat Chriſtus, qui ait: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabunt. Ideo ait Pſal
Pſal. 76. miſta: Renuit conſolari anima mea. Veruntamen eſt quædam ſpiritalis ſuauitas interna,
bona, ꝑdulcis, quæ Chr̄i inhabitationē non excludit, ſed pſupponit, aut cōcomitat. [Abyſſus
dicit, non eſt in me.] Per abyſſum homines ſeculares, duplices corde & callidi deſignantur,
qui inſtar maris, vanitate & peccatis ſunt fluidi & duplicitate obſcuri, iuxta illud Ieremiæ:
Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. In talibus autem Chriſtus gratioſe non immorat,
Sap. 1. ꝓpter quod Sapiens quidam monet: Sentite de domino in bonitate, & in ſimplicitate cor-
dis quærite illum. Et rurſus: Spiritusſanctus diſciplinæ effugiet fictum. [Et mare loquit, Non
eſt mecum.] Per mare quod orbem ſequitur luuæ, & inquietum atq; amarum eſt, mentes vi
tijs agitatæ & amaricatæ ſignātur, quæ facto teſtātur, ꝙ in ipſis nō ſit ſapiētia iſta æterna gra
Eſaiæ 66. tioſe quieſcēs, quæ ait: Super quem requieſcet ſpiritus meus, niſi ſup quietum & humilem?
Vnde Eccleſiaſtici 27. Homo ſanctus in ſapientia manet vt ſol, nam ſtultus mutatur vt luna.
Sapientia igitur facit hoīnem ordinatum & ſtabilem. [Non dabit aurum obrizum ꝓ ea]
Per aurum obrizum, quod puriſſimū precioſiſſimumq; conſiſtit, angeli ſancti in ſua purita-
te manentes, & ſupnaturalibus donis ornati, intelligunt, qui pro ſapientia increata quaſi pre
cium eius condignū non dantur: quia incomꝓhenſibiliter inferiores ſunt ea, ſicut ad Hebræ-
Pſal. 2. os 1. docet Apoſtolus: Cui angeloꝝ dixit aliquādo Deus, filius meus es tu, ego hodie genui
te? [Nec appendet argētum in cōmutatione eius.] Sicut ꝑ aurum obrizum angeli, ita argen
to homines exprimunt: qui quātumlibet venuſtate eloquētiæ & ſplendore ſcientiæ pornen-
Marci 1. Ioan. 1. tur, ſapientiæ increatæ nequeunt comparari, cū & Ioannes Baptiſta teſtatus ſit indignum ſe
eſſe ſoluere corrigiam calceamenti illius. [Non conferet tinctis Indiæ coloribus.] Per In-
diam Aethiopes ꝓferentē, mundus hic vitijs tenebroſus notat: cui⁹ tincti colores ſunt huius
ſeculi ſapientes, quorum ſapientiam (iuxta Apoſtolum 1. ad Corinthios 1.) ſtultam efficit
Deus, qui licet intus coram Deo immundi ſint, coram hominibus tamen ſe ornant, & velut
Matth. 23. ſapientes virtuoſosq; exhibēt, ſicut & ſcribis & phariſæis locutus eſt Chriſtus: Væ vobis qui
ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris parēt hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt
oſſibus mortuoꝝ & omni ſpurcitia: ſic & vos quidem à foris paretis hominibus iuſti, intus
vero pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Itaq; horum nullus comparabilis eſt ſapiētiæ increa
tæ. [nec lapidi ſardonycho precioſiſſimo vel ſapphiro.] Per lapidem ſardonychū rubeæ ter
ræ colorem habentem, quicunq; incola mundi: per ſaphirum, cuius color cæleſtis eſt appa-
rentiæ, quicunq; ſupernæ patriæ ciuis exprimitur. Cum ergo nec terræ, nec cæli habitator
comparetur ſapientiæ huic, rite prolatum eſt verbum inductum. [Non adæquabitur ei au-
rum vel vitrum.] Aurū cunctis metallis præfulget, & tñ quæ cōtinet in ſe, abſcōdit. Vitrum
vero extrà eſt clarum & intus perſpicuum, & qualis ſit liquor in ipſo contētus, foris apparet.

Per aurum ergo & vitrum, ſuperna patria, ſupernorumq́ ſocietas ciuium deſignatur: quorum corda ſibi inuicem claritate fulgent, & puritate tranſlucent. De qua Apocalyp. 21. ait Ioannes: Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide, ipſa vero ex auro mundo ſimili vitro mundo. Ibi quippe vniuſcuiuſq; mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abſcondit, ſed patebit animus, patebit corporalibus oculis ipſa etiam corporis harmonia. Sicq́ vnuſquiſq; tunc erit conſpicabilis alteri, ſicut nunc eſſe non poteſt conſpicabilis ſibi: & dum vniuſcuiuſq; vultus attenditur, ſimul & conſcientia penetratur. Omnia iſta ſunt verba beati Gregorij, quibus concordat quod viceſimoſecūdo de Ciuitate Dei, de hac materia loquitur Auguſtinus, inſinuans ibi ꝙ omnis interiorum compago & habitudo, prædicto modo patebit. Quod etiam Thomas ſup̄ quartum Sententiarum affirmat, aſſerens hoc dicendum, quia ꝑ hoc magis ſalua͂ dignitas corporis glorificati, q̄ ſi dicatur ꝙ ꝑſpicua, tranſparentia, ſeu tranſlucentia non erunt corpora glorificata, ſed ſolum forinſecus clara & lucida ſicut aurū, quod tamen aliqui adſtruunt. Sed p̄fatis ſanctis doctoribus magis credendum eſt, quos etiam in hoc ſequitur vir magnæ illuminationis Ioannes Ruysbroich in libro de regno electorum. Verum nullus in ſuperna hac patria, nec tota illa ſocietas increatæ valet ſapientiæ adæquari. [Non commutabuntur ꝓ ea vaſa auri excelſa & eminentia.] i. homines p̄clariſſimi, diuinorum vaſa chariſmatum exiſtentes, ſicut de Paulo ꝓhibuit Chriſtus: Quia vas electionis mihi eſt iſte. [nec commemorabuntur in comparatione eius.] Infinite enim ab eius maieſtate deficiunt: ideo comparatione eius ꝓ nihilo reputantur. Circa quod ait Gregorius: Electi ſupnæ patriæ, ſancti & iuſti ſunt, ſed participatione ſapientiæ, nō comparatione. Sola enim ſapientia increata cum patre & Spiritu ſancto veraciter eſt, cuius eſſentiæ comparatum eſſe noſtrum, eſt non eſſe. Huic ſi coniungimur, ſumus, viuimus, ſapimus: huic ſi comparamur, nec ſapimus, nec viuimus omnino, nec ſumus. Hinc ſancti om̄es, quādo in viſione Dei ꝓficiunt, quanto magis diuinitatis interna conſpiciunt, tanto magis ſe nihil eſſe cognoſcunt. [Trahitur autem ſapientia de occultis] quia inuiſibilis exiſtens, inuiſibiliter inuenitur atq; ꝑcipitur, ex incomp̄henſibili quoq; Dei pietate ac cenſura infunditur, & interdum ꝓ occultiſſimis meritis ipſa ꝑ gratiæ ſuæ communicationem ſe p̄ſtat, ad eius inſup̄ aliqualem cognitionē, ex occultis rerum ꝓprietatibus, naturis & actibus ſubtiliter conſideratis promouemur: in ſuis quippe relucet effectibus. [non adæquabitur ei topazius de Aethiopia.] Per topazium lapidem precioſiſſimum, omni colore ornatum ac ſplendidum, quicunq; vir ꝑfectus ex gentilitate (per Aethiopiam deſignata) cōuerſus, diuerſis virtutum atq; donorum chariſmatibus micans, ſignificatur: qui quantumlibet commendatur, ſapientiæ quæ Chriſtus eſt, non æquatur: nec tincturæ mundiſſimæ, i. quibuslibet virtutibus eminenter ornati, ſeu virtutes creatæ, quāuis clariſſimæ in ſuo ordine, componentur, i. ſapientiæ huius comparabunt, quæ eſt virtus & ſanctitas ꝑ eſſentiam, oēmq́ ꝑfectionem habet per eminentiam infinitam. [Vnde ergo ſapientia venit?] Sapientia iſta increata ſicut à patre æterno ꝓcedit, ita ab eo venit ac mittitur, prout ꝓteſtatur: Exiui à patre, & veni in mūdum. Ioan. 16. Sapiens quoq; quidam petit: Mitte illam à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum Sap. 8. laboret. [& quis eſt locus intelligentiæ?] Intelligentia hæc & ſapientia increata eſt in ſinu Ioan. 1. patris, vt in Ioanne habetur: immo quælibet diuina & increata perſona eſt in alia circuminceſſibiliter vere & inconfuſibiliter. Nihilominus omnis mens creata, diuinæ ſapientiæ contemplatiua amatrix, locus, templum & thronus, receptaculumq́ ipſius vocatur. [Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium] i. à nullo mortalium in hac vita clare ꝑ ſpeciem cernitur: ꝙ ſi aliquibus in hac vita datum eſt Deum videre ꝑ ſpeciem, ſicut p̄cipue de Moſe & Paulo aſſerit Auguſtinus, tamen ꝓ tunc non viuebant vita ſenſitiua humana, ſed in maxima erant abſtractione & ecſtaſi. Hinc ait Gregorius: Quandiu hic mortaliter viuitur, videri per quaſdam imagines & figuras Deus poteſt, ſed per ipſam naturæ ſuæ ſpeciem non poteſt. Refert quoq; Gregorius quoſdam fuiſſe, qui Deum dixerunt in patria, non in natura ſua, ſed in claritate ſua videri: cuius oppoſitum ꝓbat Gregorius ꝑ certiſſimas ſcripturæ authoritates, & ratione, quoniā Deo idem eſt ſua natura, ſuaq́ claritas. Veruntamē iſtis obuiare videtur quod Sap. 6. inducit: Sapiētia facile videtur ab his qui diligunt illam, & inuenitur ab his qui quærūt illam, p̄occupat eos qui ſe cōcupiſcunt. Et reſpondendum, ꝙ hoc atq; ſimilia de cognitione clara ꝑ ſpeciem non ꝓfertur, ſed de impꝫfecta quadam notitia, qua etiam Deus facilime à cunctis cognoſcitur, quātum ad quia eſt, & quo ad aliquas ſuas ꝓprietates, quæ ex creaturis de facili ꝑpenduntur. [Volucres quoq; cæli latet] i. animas cōtemplatiuas ſeu angelos ſanctos, ita increatam ſapiētiam comp̄henſiue nō ſciunt, nec vidēt, i. tam perfecte & clare, ſicut ipſa ex ſe cognoſcibilis extat. Sicut enim infinitæ eſt actualitatis, ita eſt & infinitæ cognoſcibilitatis: idcirco à nullo intellectu compræhenſiue conſpicitur, niſi qui infinitæ eſt ꝑſpicacitatis & ꝑfectionis. Vnde ſolus Deus comp̄hendit ſeipſum, & de tali cognitione accipi poteſt illud Apoſtoli: Beatus & ſolus potens rex regū, qui ſolus habet im- 1. Tim. 6.

mortalitatem,& lucem habitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit,ſed nec videre
poteſt. Diuinus quoq; Dionyſius ait ſexto cæleſtis hierarchiæ capitulo, q́ angeli diuinos or
natus pfecte non ſciunt, ſed ſola diuina virtus princeps totius illuminationis. [Perditio &
mors dixerunt: Auribus noſtris audiuimus famã eius] Dæmones nempe & condemnati in-
creatã ſapientiã in ſeipſa nõ vident,ſed in ſuis eã effectibus noſcunt,& multa de ea audierũt.
In ipſa demum ꝓportione pœnaꝝ ad culpas eã cognoſcunt. [Deus] pater, immo & Spiri-
tuſſanctus [intelligit viam eius] i.increatæ ſapientiæ opationem & iter ſeu modum quo ve-
nit ad mentes creatas ꝑ incarnationis myſterium ſeu inuiſibilem miſſionem. [& ipſe nouit
locum illius] de quo loco iam dictum eſt:nam & pater ſecũdum Gregorium locus eſt ſapiẽ
tiæ huius, quemadmodum ipſa ait: Ego in patre,& pater in me eſt. Pater etiã & Trinitas ſu-
Ioan.14. perbenedicta nouit & approbat mentes, quas ſapiẽtia iſta inhabitat, quæ loquitur: Si quis di
ligit me,ſermonem meum ſeruabit,& pater meus diliget eum,& ad eum veniemus,& manſio
nem apud eum faciemus. Apoſtolus quoq; teſtatur 1.Corinthio 3. Templum Dei ſanctum
eſt,quod eſtis vos.[Qui fecit ventis pondus.] Per ventos ꝓpter eorum velocitatem ac ſubti
litatem, intellectuales eſſentiæ,ſcilicet animæ,angeliq́; ſignatur: quibus Deus fecit pondus,i.
amorem eis impreſſit & naturalem inclinationem ad felicitatẽ: Pondus quoq; virtuoſæ gra
uitatis ac maturitatis. [& aquas] i. chariſmata gratiarum, [appendit in menſura,] hoc eſt,
creatis mentibus indidit ſecũdum ordinem ſapiẽtiæ ſuæ,de cẽti ac varia diuerſitate,ſicut ait
Apoſtolus 1.Corinth.12. Quia alij ꝑ ſpiritum datur ſermo ſapiẽtiæ,alij ſermo ſciẽtiæ,alij gra
Matth.25. tia ſanitatum,alij opatio virtutum,alij genera linguarum,alij diſcretio ſpirituum. Saluator
ſor. • para- quoq;(vt † parabolice ait) vni ſeruorum dedit quinq; talenta,alij duo, alij vnũ. Hinc rurſus
bola teſtatur Apoſtolus Ephe.4. Vnicuiq; noſtrum data eſt grã ſecũdum mẽſurã donatiõis Chri
ſti. Vnicuiq; etiã electoꝝ Deus gratiã p̄ſtat iuxta menſurã p̄deſtinationis ſuæ & capacitatis
illius. Vnus vero ſolus eſt,ſcilicet Chriſtus vt homo,de quo ſcriptum eſt Ioan.3. Nõ ad men
ſurã dat Deus ſpiritũ. [Quãdo ponebat pluuijs] hoc eſt,doctrinis & ſermonibus doctorum
ac p̄dicatoꝝ. Vnde Deuter. 32. Moſes ait: Concreſcat vt pluuia doctrina mea. Quemadmo-
dum autem p̄dicatores dicũtur nubes,ſic doctrina eoꝝ dicitur pluuia. [Legem] i. p̄ceptum,
qualiter & quibus debeãt impartiri ac obſeruari,primo à docentibus,deinde ab audienti-
bus. [& viam ꝓcellis ſonãtibus] i. ꝓceſſum ſiue effectum terribilibus ſcripturarum commi-
nationibus de futuris ſupplicijs. Vel viam,i. aditum atq; introitum ad mentes audientium.
[tunc vidit illã.] Pater enim æternaliter noſcit, intuetur & comp̄hendit vnigenitũ ſuum, vi-
Matt.11. delicet ſapientiã hanc increatã ac genitã,ſicut & ipſe filius ꝓteſtatur: Nemo nouit patrẽ niſi
filius,nec filium quis nouit niſi pater. Vel tunc vidit,i.ſe videre monſtrauit,aliosq́; videre fe
cit hanc ſapientiã,ſicut in Gene.22. ait ad Abrahã: Nunc cognoui q́ timeas Deum. [& enar
rauit] hoc eſt, alijs eam ꝑ lumen fidei declarauit,videlicet p̄dicatoribus, cæteriſq́; diuinitus
illuſtratis. [& p̄parauit,] i. audientium cordibus per p̄dicatoꝝ ſermones infundere ſeu reue
lare diſpoſuit,quod tempore Apoſtolicæ p̄dicationis p̄ſertim fiebat, quãdo per Apoſtoloꝝ
prædicationem Deus corda illuſtrauit gentilium. [& inueſtigauit] i. ab alijs inueſtigari fe-
cit, quorum intellectum excitauit ad conſiderãdum & ꝑſcrutandum quæ de ſapientia patris
Chriſto p̄dicabant,ſcriptaq́; erãt, quẽadmodũ Actoꝝ 17. de Theſſalonicenſibus legitur: No
biliores ex eis ſuſceperũt verbũ cum omni auiditate, quotidie ſcrutantes ſcripturas. Et Sa-
pientiæ 6. ait author libri huius: Quid ſit ſapientia referam, & non abſcondam ſacramenta
Dei,ſed ab initio natiuitatis inueſtigabo. Iuxta hũc modũ loquẽdi ait Apoſtolus ad Rom.8.
Ipſe ſpũs poſtulat ꝓ nobis,i. poſtulare nos facit. Exodi quoq; 33. populo Iſrael loqt̃ dñs: Iam
nunc depone ornatũ tuum,vt ſciã quid faciã tibi,i. ſcire me mõſtrem,& alios ſcire hoc faciã.
Gregorius. ¶Deniq; iuxta Gregorium, notãda ſunt hæc quatuor,quæ de ſapientia dicta ſunt,ſcilicet vi
dit,enarrauit,p̄parauit, inueſtigauit. Vidit namq; pater ſapiẽtiam hanc,quia ſpecies eſt: enar
rauit,quia verbum: præparauit,quia remedium: inueſtigauit,quia occultum: quæ quia com
munitas non capit,fecit quod ſubditur: [Et dixit homini: Ecce timor domini,ipſa eſt ſapiẽ-
tia:& recedere à malo, intelligentia.] i. quanuis ſapientia iſta tanquam incomprahenſibi-
lis & immenſa ſit omnium oculis viuentium, quo ad plenam eius comp̄henſionem,abſcon-
dita: nihilominus per timorem Dei caſtum ac filialem, peccatorumq́; deuitationẽ, ad eam
pertingit & ipſa acquirit, ita vt nunc aſſit ꝑ gratiã, & cognoſcatur ꝑ fidem ac ſapientiæ do-
num,poſtea vero aſſit ꝑ beatificã fruitionem. Huius nãq; ſapientiæ increatæ gratioſam p̄ſen
tiam atq; internã inhabitationẽ nõ impedit niſi peccatum. Propter quod loquit̃ Eſaias 59.
Peccata veſtra diuiſerũt inter Deũ & vos. Itemq́; 27. Iſte eſt omnis fructus,vt auferat peccatũ.
Eccl.1. Timor ãt aufert,cauet & vitat peccata,quẽadmodũ ſcriptũ eſt: Timor dñi expellit peccatũ.
Prouer.15. Et alibi: Per timorem declinat vnuſquiſq; à malo. Vnde hortat̃ Pſalmographus: Timete do
Pſal. 33. minum omẽs ſancti eius,quoniam nihil deeſt timentibus eum. Hinc (ſecũdum Gregorium)
Gregorius. ille veraciter vim diuini timoris intelligit, qui ſe à cunctis operibus prauis cuſtodit.

¶Ex-

¶Explanatio Cap. 29. Addidit quoq; Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit:
Quis mihi tribuat &c. Articulus 56.

ADdidit quoq; Iob, aſſumens parabolam ſuã] Sicut præhabitum eſt, ideo dicitur aſſum
pſiſſe parabolam, quia per ſimilitudines & metaphorice loquitur. Deniq;(iuxta Tho-
mam) verbis eius iam ſupra deſcriptis finitis, præſtolabatur vt aliquis amicorum ſuorum lo
queretur: quibus tacẽtibus, ipſe ꝑinductis iſta adiecit, in qbus ꝓpoſitum ſuum diffuſius de-
clarauit, [& dixit: Quis mihi tribuat vt ſim iuxta menſes priſtinos?] hoc eſt, in tali incolu-
mitate ac proſperitate honeſtateq; famæ. Vnde ſeipſum declarans, ſubiungit: [Secundum
dies quibus Deus cuſtodiebat me,] conſeruando in bonis, & præſeruãdo ab aduerſis. Et hoc
ait, non quaſi Deus eum quando hæc dixit, non cuſtodiret, immo virtute & gratia Dei ſcie-
bat ſe in tantis aduerſitatibus ab impatientia, deſperatione, & cæteris vitijs præſeruari. Sed
hoc ideo ait, quia nunc ab inuiſibilibus ac viſibilibus aduerſarijs Deus eum grauiſſime af-
fligi permiſit. Sicq; quodammodo à Deo fuit relictus, ſicut & Chriſtus tempore paſſionis
clamauit: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Pſalm. 21.

¶Inſuper, corporis ſoſpitatem temporalemq; proſperitatem optauit, non abſolute ſecun-
dum ſe, ſed vt ſunt inſtrumenta virtutis, & quoniam naturaliter talia appetuntur, præſertim
ab ægris & depauperatis. [Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum,] id eſt, pro-
uiſiua, protectiua, & directiua illuſtratio Dei menti meæ infulſit, ſeu læta proſperitas à
Deo conceſſa mihi arriſit. [& ad lumen eius] i. ſecundum inſtructionem directionemq; gra-
tioſæ illuſtrationis Dei [ambulabam in tenebris] i. in incertis ac dubijs me habui ac proceſſi,
non propriæ prudentiæ innitendo. Sic & Michæas propheta: Cum ſedero (inquit) in tene- Michæ. 7.
bris, dominus lux mea eſt, Et Pſalmiſta: Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem time Pſal. 26.
bo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? [Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meę,]
ita ꝙ gratia mane præuenit me. Vnde non ait, infantiæ aut pueritiæ: quoniam illa ætas illu-
ſtrationis diuinæ ad regimen vitæ humanæ, communiter non eſt capax, ſed adoleſcentia,
iuxta illud Prouerbiorum 1. Detur adoleſcenti ſcientia & intellectus. [& quãdo ſecreto De-
us erat in tabernaculo meo,] i. domui meæ in omnibus benedixit. Vel ſecreto erat in taber-
culo meo, i. intus in abdito mẽtis mihi affuit ꝑ multiplicem pietatis & gratię ſuæ effectum,
dum in domo mea orationi & contemplationi inſtabam, quemadmodum Actorum 10.
Cornelius ait: Orans eram in domo mea. [Quando erat omnipotens mecum?] per varia be
neficia corporalia ac ſpiritualia, ſicut & ſatan loquitur Deo de Iob: Nonne tu vallaſti eum, Iob 1.
& domum eius & vniuerſam ſubſtantiam per circuitum? Operibus manuum eius benedi-
xiſti. [& in circuitu meo pueri mei.] quos ſpiritaliter ac corporaliter educaui, & hoc delecta-
bile eſt, videre pueros ex ſe natos, qm̃ cauſa diligit propriũ germẽ, & ſi cognitiua ſit, delecta-
tur in eo. Vnde timorato promittitur: Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ Pſal. 127.
tuæ. [Quando lauabam pedes meos butyro?] id eſt, intantum abundabam butyro, ac cæte-
ris animalium pinguedinibus, vt vſque ad pedum lotionem ſufficere poſſet. Et forte loqui-
tur iuxta conſuetudinem patriæ. Antiquorum autem diuitiæ præcipuę, pecora erant, ſecun-
dum Auguſtinum. Hinc à nomine iſto pecus, pecunia nomen accepit, ſecundum eundem. Auguſtiñ.
[Et petra fundebat mihi riuos olei] ſecundum Albertum, Oleum de amurca in concauis pe Idem.
træ exprimit. Sicq; deputatũ, à petra funditur, per quod om̃is abundantia terręnaſcentium
deſignatur. Thomas per petram intelligit terram ſaxoſam: quia (vt aſſerit) oliuæ optimum
oleum producentes, in locis lapidoſis ac arenoſis ſolent conſiſtere. Itaque ſenſus eſt, ꝙ ex ta-
libus locis, riuos, i. copiam olei ſumpſit. [Quando procedebam ad portam ciuitatis,] ad iu-
dicandum ibidem. Antiquitus enim iudicia proferebantur in vrbium portis, vbi iudices ab
introeuntibus ſeu alijs promptius inueniebantur, & ne ciuitas inquietaretur per tumultum
cauſarum. Vnde Deuteronomij 16. ſcribitur: Iudices conſtitues in omnibus portis tuis. [& in
platea] videlicet iuxta portam, [parabant cathedram mihi?] i. ſoliũ ſolenne, quo reſiderem,
ad docendum ac iudicandum. [Videbant me iuuenes,] ſcilicet vanitatibus dediti, [&
abſcondebantur?] i. coram me apparere, & vanum quid agere erubuerunt timore maturi-
tatis atq; iuſtitiæ meæ. [& ſenes aſſurgentes] mihi accedenti, [ſtabant,] mihi in hoc reuerren
tiam impendentes. [Principes ceſſabant loqui] cum ego loqui ordirer, [& digitum ſuperpo
nebant ori ſuo.] hoc eſt, diligentiſſime tacuerunt, & mea eloquia attenderunt, & forte tali
exteriori ſilendi iudicio ſe ad taciturnitatem cohortabantur. [Vocem ſuam cohibebant du
ces, & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat] i. ad loquendum non mouebatur, ſed tam atto-
nite & attente me auſcultabant, quaſi lingua eorum ad loquendum laxari non potuiſſet.
[Auris audiens] verba mea vel famam meam, [beatificabat me] i. felicem me reputauit, [&
oculus videns, teſtimonium reddidit mihi,] i. conſpiciendo opera iuſta & virtuoſa, quæ fe-
ci, teſtabatur ꝙ vere iuſtus conſiſterem, quod de interioribus aure & oculo congruentius
verificatur. Vel, ſi de exterioribus ſenſibus accipiatur, auris & oculus hæc egiſſe dicuntur, in-

quantum homines per ſenſus hos ſumpſerunt occaſionem ſeu materiam hæc agendi,[eo ꝙ
liberaſſem pauperem] de manu potentioris & oppreſſoris [vociferantem,] i. conquerrẽtem
vel ad me pro ope clamantem,[& pupillum] ſimiliter liberaſſem, [cui non eſſet adiutor.]
Quia nec patrem nec amicos habuit ſe iuuantes.[Benedictio perituri ſuper me veniebat,]
hoc eſt,qui periturus ſeu occidendus vel opprimendus fuerat, niſi ego ei ſuburniſſem, be-
nedixit mihi,optando imprecandoq; mihi bona, & gratias referendo. Ad hoc Salomon
Prouerbioꝝ 24.hortans:Erue,inquit, eos qui ducunt ad mortem,& eos qui trahuntur ad
interitum,liberare ne ceſſes.[& cor viduæ conſolatus ſum,] quæ ob viri carentiã magis eget
ſolatio.His verbis confutat Iob verba amicoꝝ ſuoꝝ,qui eum ſuperius de crudelitate atque
a veſtiuit tyrãnide accuſabãt.[Iuſtitia indutus ſum,& * veſtiui me] ea [ſicut veſtimento,] i. animã me
am iuſtitia decoraui,& in omnibus iuſte habere ſtudui,vt ſicut corpus circundatur veſte,ſic
ego vndiq; iuſtitiæ actibus pornarer,iuxta illud Eſa.61.Induit me dominus veſtimẽto ſalu-
tis,& indumento iuſtitiæ circũdedit me.[& diademate iudicio meo] i. iuſto iudicio,quod in
omnibus pnunciaui & feci,ornatus ſum in ratione, ſicut caput diademate adornatur. Dia-
dema nãq; eſt ſignum recti iudicij rationis.[Oculus] i. director, illuminator, inſtructor [fui
cæco] i. ignoranti,vel etiã corporaliter cæcum, opportunitate ſe offerente,ducendo. Igno-
rantem autem inſtruere,ad ſpiritalia miſericordiæ ptinet opa. [& pes claudo] i. adiutor in-
firmo,quod & corporaliter facere potuit,talem neceſſitate ingruente portãdo.Sic & Apoſto
Roma.15. lus Romanoꝝ 12.ait:Sumus ſinguli alter alterius membra. Itemq;,Debemus nos firmiores,
Matt. 5. imbecillitates infirmoꝝ portare.Et Chriſtus Apoſtolis loquit:Vos eſtis lux mũdi.Quid rm
eſt lux mundi,niſi oculus hominum mundanoꝝ?[Pater erã pauperꝝ] Pater inquam per cu-
ram & charitatem,opem & conſolationem, quas eis impendi, ſecundum illud Eccleſiaſti-
ci 4.Congregationi pauperum te affabilem facito. Tobiæ quoq; 4. Noli auertere faciẽ tu-
am ab vllo paupere:ita enim fiet,vt nec à te auertat facies domini.[& cauſam quã neſciebã]
hoc eſt,negocium in iudicio ppoſitum, mihi ignotum.[diligentiſſime inueſtigabã,] inqui
rendo veritatem facti,proceſſum,originem & circunſtãtias eius,ne quid doli lateret,aut ali-
quid de ordine iuris omitterem. Bonum enim bene agendum eſt, iuxta illud Deuterono-
mij 16.Iuſte quod iuſtum eſt exequeris.Iſtud pcipue ad iudices ſpectat,put rex Ioſaphat ait
2.Para.19. iudicibus ſuis:Sit timor domini vobiſcum,& cum diligentia cuncta facite.[Conterebã mo-
las iniqui] i. mandibulas eius deſtruxi, hoc eſt,eius crudelitatem violentiamq; repreſſi, [&
a non ha- *de dentibus illius auferebam prædam,] i. bona quæ alijs iniuſte abſtulit,excuſſi ab eo,& q-
bet,de bus pertinebãt,reſtitui,in quo ſequutus eſt Deum,de quibus in Pſal. 57.cãtamus:Deus con-
teret dentes eorum in ore ipſorum,molas leonum confringet dominus.[Dicebamq;] i. pro-
pter hæc opa mea pia ac virtuoſa fiducialiter cogitaui. [In nidulo meo moriar,] hoc eſt, in
propria domo manebo quietus, & ibi in pace ac proſperitate ſtabili viuam,nec alibi velut
exul & pauper decedam. Quia enim tam clemẽtiſſimus fuit egenus, putauit ſe in pſperitate
2.Reg.19. manſurum, ſicut Berzellai dixit ad Dauid:Obſecro vt reuertar in ciuitatem meam,& mori-
ar ibi,ſepeliarq; iuxta ſepulchrum patris mei & matris meæ.[& ſicut palma multiplicabo di
es] i. diu victurus ſum,ſicut palma valde diu vegetabiliter viuit,quia & ſcriptum eſt Pſal.91.
a ſecus Iuſtus vt palma florebit.[Radix mea aperta eſt * iuxta aquas] i. ratio vitæ & pſperitatis meæ
plurima habet fomenta diu manendi in vita & proſperitate, quemadmodum arbor iuxta
aquas plantata,diutius manet, floret,fructificat. Prædicta autẽ fomenta intelligit ſua ope-
ra virtuoſa,quæ vitam ſuam interiorem & proſperitatem fouebant ac fulciebant, ſicut aqua
arborem iuxta ſe ſitam. Vel radix iſta fuit fundamentum vitæ ſpiritualis, plantatum iuxta
chariſmata gratiarum,quæ per aquas ſignãtur, ſicq; radix poteſt intelligi fides ſeu grã gra-
tumfaciens,vel cordis intentio,quibus cæteræ virtutes ac dona iunguntur. Vnde Hieremi-
as 17.dicit:Benedictus vir qui confidit in domino,& erit tanquã lignum quod tranſplanta-
tum eſt ſuper aquas,quod ad humorem mittit radices ſuas. Inſuper dixit[& ros morabitur
in meſſione mea,] hoc eſt,terræ naſcentia mea tẽpore meſſis ſolis ardore non comburentur,
ſed rore erunt humecta.Ros etiam(ſecundum Albertum)auget,mollificat, & ad digeſtio-
nem cooperatur,vt fructus fiat boni ſaporis. Hinc Geneſis 27. dicitur:In pingurdine terræ
& in rore cæli deſuper erit benedictio tua.[Dixi quoq;: Gloria mea ſemper innouabitur]
hoc eſt,gaudium conſcientiæ meæ, vel claritas famæ ſeu delectatio in pſperitate quotidie
creſcet,pſeuerãte me in bonis inceptis. Vnde Apſus 2.Corinth.1.ait: Gloria noſtra hæc eſt,
2.Cor.4. teſtimoniũ cõſcientiæ noſtræ.Et iteꝝ:Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpat,tamẽ is
qui intus eſt,renouatur de die in diem.[& arcus meus] i. virtus animi mei,qua hoſtibus meæ
ſalutis reſiſto,& iacula virtutum contra eos proijcio,[in manu] hoc eſt, operatiõe, [mea in-
ſtaurabitur] ita ꝙ de die in diem in virtute proficiam,atq; in bonis actibus amplius abun-
dabo.[Qui me audiebant,expectabant ſententiam.] id eſt, ſolicite præſtolabantur quid de-
terminatiue dictarem, ſcientes ꝙ verbis meis ſtandum eſſet, & ꝙ non niſi verba ſenſi-
bus

bus,veritateq́; plena proferrem.[& intenti tacebant ad conſilium meum,]parati acquieſce-
re diffinitioni meæ.[verbis meis nihil addere audebant,] quia tantæ me prudentiæ reputa-
bant,ꝙ ſuis verbis verba mea perficere non valerent.[& ſuper illos ſtillabat,]hoc eſt,ordina-
te & congruenter venit,[eloquium meum] quemadmodum guttæ cadunt in terram, iuxta
illud Deuter.32.Fluat vt ros eloquium meum,quaſi imber ſuper herbam,& quaſi ſtilla ſuper
gramina.[Expectabant me ſicut pluuiam] id eſt, cum grandi affectu ſperantes conſolatio-
nem & fructum ex verbis meis pcipere.[& os ſuum aperiebāt quaſi ad imbrem ſerotinum]
qui ex fructibus debitam complet digeſtionem,ne amari permaneāt,in quo notatur ꝙ aui-
diſſime cupiebant eum audire.nam per os,intellectus vel deſiderium cordis exprimitur.[Si
quando ridebam ad eos]gratioſum & hilarem me eis præbendo,quod aliquando agendum
eſt,ne maturitas ſit auſtera,& homo velut agreſtis, ſit aliis oneroſus, vel etiam immoderato
rigore lædat ſeipſum.Vnde à philoſopho atq; moralibus ponitur virtus moralis,quæ eutra-
pelia vocatur, per quam homo in ludis & recreatiuis ſolatiis moderāter ſe habet.Hinc Sene-
ca docet:Ita te habeas,vt nemo te quaſi leuem deſpiciat,aut quaſi ſylueſtrem grauiter ferat.
Porro riſus non ſemper peccatum eſt:quando autem ſit, & quomodo,& quādo,& quomo
do non,articulo *fuit oſtēſum.[non credebāt]ꝙ riderē ex animo & ſimplici cauſa,ſed po-
tius myſtica ratione & ex virtute.Vnde & tunc me verebantur.[& lux vultus mei non cade-
bat in terram]Si de corporali vultu accipitur,lux vultus,eſt viſus vel faciei hilaritas.Per hoc
ergo quod ait,Lux &c.inſinuat,ꝙ non fuit mœrore depreſſus,vt hi qui triſtitia victi,viſum
in terram defigunt.Sicq́; per lucem vultus intelligitur oculus,& ita exponit Thomas. Si au
tem per lucem hanc intelligatur interioris faciei hilaritas, ſenſus eſt, ꝙ non fuit inani læti-
titia diſſolutus,ita ꝙ lætitia ſua non ruit in terram,id eſt,in vitiĵ conculcationem tanq̄ con-
fuſibilis & inhoneſta. Sic exponit Albertus.Poteſt & ita exponi,ꝙ lux vultus ſui,id eſt,viſus
exterior non cadebat in terram,i.ad terrenorum immoderatum aſpectum nō ferebatur,vt
viſus illorum qui terrena cæleſtibus præferunt. Ideoq́; inſtar porcorum ad carnalia intuen-
da iugiter flectūt viſum,vel vagi ſunt oculis,ſicut & Salomon loquitur:Oculi ſtultorum in Ecclés.1.
finibus terræ. Porro,ſi de interiori ſpũaliq́; vultu effatur,lux vultus huius eſt ratio vel ſapien
tia eius,quæ in B.Iob non cadebat in terram,quia ad diuina quotidie erigebatur,nec impri-
mebatur carnalibus.Iugiter ergo interiori viſu & frequenter exteriori ad cæleſtia ſe leuauit.
[Si voluiſſem ire ad eos]quod ſine idonea cauſa non fecit,ſed propter inſtructionem,conſo
lationem,iudicationem,aut ſimile aliquid aliqñ p̄ſatos acceſſit.[Sedebam primus]i.in loco
ſupremo & tempore ante alios tanq̄ oīm principalis.[Cumq́; ſederem quaſi rex circunſtāte
exercitu]quod ait,circunſtante exercitu,referri poteſt vel ad ipſius Iob ſeſſionem,vt ſit ſen-
ſus,ꝙ ſedit circunſtantibus multis:vel ad regem,eritq́; ſenſus, ꝙ ſedit ſicut rex ſedet circun-
ſtante regem exercitu,ex quo patet,ꝙ maximam impendebant reuerentiam S.Iob.[eram tñ
mœrentium]i.afflictorum & deſolatorum ſeu triſtium conſolator, in proſperis me humili-
ans,non extollens,nec illos deſpiciens,ſicq́; B.Iob impleuit illud Eccl 7.Non deſis ploranti- Eccl.11.
bus in conſolatione.& quod rurſum eodem in lib.pcipitur,In die honoris tui ne extollaris.
Hæc quoq; præcipue ad reges,prælatos,ac principes ſpectant,iuxta illud Prouer.20.Miſeri
cordia & veritas cuſtodiunt regem,& roboratur clementia thronus eius.

¶Pertractatio moralis eiuſdem cap. Art. 57.

ADdidit quoq; Iob.aſſumens parabolam ſuam]Iuxta Gregorium,quia parabola ſimi- Gregori'
litudo dicitur,conſtat ꝙ per exteriorum verborum formam myſteria loquitur, qui ad
loquēdum,parabolam aſſumpſiſſe memoratur.Deniq; ſecundū doctores,S.Iob nunc Chri-
ſti,nunc eccleſiæ,nunc cuiuſcunq; iuſti ſeu pœnitētis ſpeciem tenet, figuramq́; exprimit &
perſonam præſentat.Vnde principium huius cap. exponit Gregorius de eccleſia, pro ſtatu Gregori'
ac tempore eius in perſecutionibus Antichriſti,qñ(ſecundum Gregorium)tanta erit eccle
ſiæ perſecutio atq; anguſtia,vt hæc tempora cum magno ſuſpirio optet, q̄ nos cum magno
toleramus dolore.Propter q̄d ait:[Quis mihi tribuat,vt ſim iuxta menſes priſtinos,ſecundū
dies qbus Deus cuſtodiebat me?]Verum expoſitionem hanc,qm̄ à B.Gregorio pleniſſime
eſt digeſta,prætereo:aliamq́; tropologiam inducam.Quemadmodū ergo Iob à temporali
proſperitate deiectus,& corporaliter grauiſſime læſus, verba hæc protulit, ſic quilibet vera-
citer pœnitens,qui aliqñ præclaræ extitit æquitatis,qualis fuit Dauid cum adulterium ho- 2.Reg.11.
micidiumq́; inexcuſabiliter incurriſſet,verba hæc dicere poteſt, tanq̄ ad priſtinū gradū vir-
tutum cupiens reformari. Quanuis etiam de hoīe iuſto,corporaliter vulnerato aut tribula-
to & mente afflicto,elucidari hæc poſſint,quod quō fieri poſſit,ex p̄inducta explanatione fa
cilime cōſideraſ.Præfata ergo ſpūalis moralitas eſt tractāda.Pœnitēs igiſ ait:[Quis mihi tri-
buat vt ſim iuxta menſes priſtinos]i.in tali opulentia ſpūali,in tali deuotionis compunctio
niſq; gratia,in tali perfectione virtutū,quales aliqñ habui.Quo eñ ſpūalia dona bonis terre-
nis ſunt digniora,& munera gratiæ bonis fortunæ,eo de illaꝝ amiſſione ampli' eſt dolendū,

cordialiusq́; optandum & efficacius ſatagendum, vt lapſus ad priſtinã reuertatur menſuram
gratiæ ac virtutum. Si ergo nos in charitate tepuiſſe, in Dei obſequio pigros factos conſpici
mus, aut graue incidiſſe peccatum inuenimus, intime doleamus, fortiter emendemus, & ver
ba hæc affectuoſiſſime proferamus, attendẽtes quod in Apoc. 2. Deus ait cuidam: Habeo ad-
uerſus te, quia charitatem tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaq; vnde excideris, & pœni
tentiam age. Alioquin venio tibi cito. [ſecundum dies quibus Deus cuſtodiebat me] i. in bo
nis gratiæ conſeruabat. Sicut enim diei lux inceſſanter conſeruat à ſole, ſine quo nec ad mo
mentum valet durare, ſic nec in ictu oculi in donis gratię permanere valemus, niſi indeſinen
ter in eis diuinitus conſeruemur. Non ergo ſtultiſſime gloriemur, neq; vaniſſime præſuma
Pſal. 16. mus, ſed cum Pſal. quilibet noſtrum humiliter deprecetur: Cuſtodi me vt pupillã oculi, ſub
Pſal. 126. vmbra alarum tuarum protege me. Atq; ex animo fateai: Niſi dñs cuſtodierit ciuitatem, fru
ſtra vigilat q cuſtodit eã. [Qñ ſplendebat lucerna eius] i. lumen gratiæ vel doctrina ſacræ ſcri
pturæ [ſuper caput meum] i. in mente mea, quæ eſt principium & principale in anima, ſicut
caput in corpore. [& ad lumen eius] i. ſecundum directionem illuſtrationis diuinæ [ambula-
bam in tenebris] i. inter mundanos ac impios conuerſabar virtuoſe ac ſapienter, non illoꝝ
ſequendo peccata, q̃uis dicat ſcriptura: Cum peruerſo peruerteris. pro hac directione orat
Pſal. 24. Pſal. Dirige me dñe in veritate tua, & doce me. Itẽq; Pſal. 85. Deduc me dñe in via tua, & in-
grediar in veritate tua. Porro ꝙ peccatores tenebrę nũcupent, cõſtat ex eo quod cõuerſis ait
Apl'us Epheſ. 5. Fuiſtis aliqñ tenebræ: Ioan. quoq; t. Tenebræ eam (videlicet lucem, quę Chri
ſtus eſt) non conpræhenderunt. [ſicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ.] Spiritalis adoleſcen-
tia dici poteſt initium cõuerſionis, dum homo ſpiritaliter ſapere inchoat, ſicut in adoleſcen
tia corporali, ratione incipit vti. Quidam aũt in conuerſionis ſuæ exordio ſunt feruentes, &
poſtea tepent ac pigri ſunt, carnalesq́; fiunt, quod q̃ deteſtandum ſit, ex verbo claret Apl'i
ad Gal. 3. Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpũ cœperitis, nunc carne conſummemini? Talibus ergo in-
cumbit dolere, emendare, præinductaq́; verba proferre, vt ſ. cupiant & conentur eſſe in tali
Apoc. 3. feruore & gratia, in qualib' in conuerſionis ſuæ fuere primordijs. Vnde in Apocal. huiuſce-
modi homini dicitur: In mente habe qualiter acceperis & audieris, & pœnitentiam age, &
eſto vigilans. [quando ſecreto Deus erat in tabernaculo meo] I. in conſcientiæ thalamo ſeu
cordis mei cubiculo, animam meam familiariter viſitando, dulciter cõſolando, inflamman-
do, regendo, ita ꝙ illud Eſa. 24. Secretum meum mihi, dicere potui. [quando erat omnipo-
Phil. 4. tens mecum] ita ꝙ dicere potui, Omnia poſſum in eo qui me cõfortat. Et rurſum: Deus cor-
Pſal. 72. dis mei & pars mea Deus in æternum. [& in circuitu meo pueri mei] i. ſpiritales filij ſiue di-
ſcipuli, vel cogitatus, affectus, actusq́; virtuoſi, qbus vndiq; fœcũdabar & adornabar. [Quan
do lauabam pedes meos butyro.] Pedes ſunt mentis affectus operumq́; proceſſus, de quibus
Cant. 5. legitur: Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? qui pedes butyro lauãtur, dum
feruidæ charitatis exuberanti affectu vel internæ deuotionis pinguedine ſeu bonæ conuerſa
Pro. 10. tionis abundantia à præteritis malis ac quotidianis defectibus expurgantur. Charitas enim
Iac. 5. operit multitudinem peccatorum. Et Saluator ait: Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes la
1. Pet. 4. uet. Hinc orat Pſal. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. [Quando ꝓcedebam
Ioan. 13. ad portam ciuitatis] Ciuitas eſt regnum cæleſte, de quo Apocal. 21. habetur: Ciuitas non eget
ſole neq; luna. nam claritas Dei illuminabit eam. Cui Eſa. 60. dicit. Non erit tibi ſol amplius ad lucendum per diem, ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternam. Huius ciuitatis por-
Mat. 7. ta eſt actio virtuoſa, de qua in Euangelio loquitur Chriſtus: Quàm anguſta porta quę ducit
ad vitam? Ad hãc ergo portam procedere, eſt ad opera virtutum ſeipſum extendere. [& in
platea] i. populi latitudine [parabant cathedram] i. authoritatem & locum docendi [mihi. Vi
debant me iuuenes, & abſcondebantur: & ſenes aſſurgentes, ſtabant.] Poteſt hoc cum verbis
ſequentibus clauſulæ huius, de ipſis diuerſæ conditionis perſonis exponi: & de homine q ali-
qñando tantæ extitit authoritatis, perfectionis ac ſapientię, vt talia ſibi exhiberentur ab illis,
qualia S. Iob leguntur exhibita. Spiritaliter vero per iuuenes intelligi poſſunt affectus & mo
tus indiſciplinati ac pueriles, qui ab homine virtuoſo ad bona agenda tendente pellunt. Se-
nes vero ſunt, affectus & motus maturi ac ſapientiales, qui in virtuoſo oriũtur ac ſtant, ad ra
tionis imperium præparati. [Principes ceſſabant loqui] i. principales conceptus ipſius intel
lectus, ratione iubente, intus qeuerunt, nec in verba exteriora ꝓruperunt, exigẽtibus id cau-
ſa & loco & tẽpore: quia aliqñ viciſſim etiam à bonis verbis ceſſandũ eſt, iuxta illud Pſal. 38.
Obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis. [Vocem ſuam cohibebãt duces] i. cõceptus inte
riores, directiui opeꝝ externoꝝ, q interdũ ꝓ rõnabili cauſa non iubent exteriora opera fieri,
dum cõtemplationi vacandũ eſt aut aliud qd occurrit. [Auris audiẽs beatificabat me, & ocu
lus vidẽs, teſtimoniũ reddebat mihi] Quicunq; irrepræhẽſibiter cõuerſat, implẽs illud Apl'i
2. Cor. 6. Nemini demus vllam offenſionẽ, vt non vituperet miniſteriũ noſtrũ, ꝑinducta hæc verba di-
Act. 2. cere poteſt, quẽadmodũ in Actis de Chriſtianis primitiuæ eccleſiæ ſub Apl'is in Hieruſalem

le-

legitur,ꝙ habebant gratiam ad oēm plebem,& cæterorum nemo audebat ſe iungere eis,ſed
beatificabat eos populus.Ad quod hortatur nos princeps Apl'orum:Conuerſationem(inqui- 1.Pet.2.
ens)veſtram inter gentes habētes bonam,vt in eo q̄d detractant de vobis tanq̄ malefactori-
bus,ex bonis operibus vos conſiderantes,glorificent Deum.[eo ꝙ liberaſſem pauperem vo
ciferantem]i.hoīem ſpiritaliter indigentem virtute & gratia, inuiſibilium hoſtium impu-
gnationib' victum,& pro adiutorio proclamantē:quem vir charitatiuus ac virtuoſus oran
do,inſtruendo,conſulendoq́ꝫ liberat, ſicut monet ad Galat.6. Ap'lus:Fratres,& ſi præoccu-
patus fuerit homo in aliquo delicto,vos qui ſpiritales eſtis,huiuſmodi inſtruite in ſpū lenita
tis.Vnde vt à Iaco.5.ſcriptum eſt:Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ,ſalua-
bit animam eius à morte.[& pupillum]i.eum qui ſpiritali patre,prælato & inſtructore care-
bit,[cui non eſſet adiutor]contra hoſtes ſuæ ſalutis,quemadmodū Ecclēs 5.inducit:Væ ſoli,
q̄a cum ceciderit,non habet ſubleuantē.[& cor viduæ cōſolatus ſum.]Vidua eſt anima,quæ
peccando cæleſtem ſponſum amiſit,quæ cōſolanda eſt,ne deſperet.Niſi eñ hac cauſa anima Hiere.51.
vidua diceretur,Hierem.non diceret,quia non fuit Iſrael viduatus à Deo ſuo.[bñdictio pe-
rituri]i.peccatoris æternaliter condēnandi,niſi Deus ei per meam informationē & ſubuenti
onem auxiliatus fuiſſet,[ſup me veniebat]Talis q̄ppe iam cōuerſus & deſup illuſtratus, intel
ligens in quantis fuit p̄iculis,& quanta ſibi Deus p̄ me beneficia gratiæ p̄ſtitiſſet, bñdixit mi
hi & maximas egit grates.Quo eñ vita gratiæ vitaq́ꝫ gloriæ,meliores ſunt vita naturæ,quo
inſup mors æternæ,dānationis fugibilior eſt morte corporali ac tēporali, immo breuiſſima:
eo p̄ ereptione à morte peccati,amplius gloriandū regratiandūq́ꝫ eſt,q̄ pro ereptione ab in-
teritu corporali. [Iuſtitia indutus ſum, & veſtiui me ſicut veſtimento.] Veſtis ad duo p̄ficit
corpori,ſ.ad ornatū,atq́ꝫ ad p̄tectionem contra nociua,vt ſunt frigus & cauma:ſic virtus ad
duo animæ p̄deſt.Nam eam coram Deo pulchre p̄ornat,& contra hoſtes ſuæ ſalutis defen-
dit,cōfortat,ſeu armat.Deniq́ꝫ veſtis veſtitū ex omni parte circundat:ille ergo q̄ſi veſtimēto
induit ſeipſum iuſtitia,q in omni q̄d agit,iuſtus eſt,nullumq́ꝫ p̄ceptum tranſgredit, ſed regia
ſemp̄ gradit via,nec ad dexterā nec ad ſiniſtrā declinās.Et(vt ait Gregorius)q in alijs actio- Gregori'
nibus iuſtus eſt,in alijs iniuſtus,q̄ſi vnum latus operuit,aliudq́ꝫ nudauit.Immo nec iam bo-
na ſunt opa,q̄ ſubortis alijs prauis operib' inquinant.Verba q̄q́ꝫ inducta, accipi poſſunt tam
de iuſtitia q̄ eſt virtus cōmunis ſeu oīs virtus. Oīs ſiquidē virtus, eſt q̄dam iuſtitia,q̄a p̄ eam
fit q̄d decēs ſeu debitū eſt,quēadmodū ea q̄ eſt virtus ſpecialis,moralis & cardinalis,vnicuiq́ꝫ
q̄d ſuū eſt reddēs.[Et diademate iudicio meo:]Qui in oībus rationis iudiciū ſequit,non paſſi
onis impulſum,& recte iudicat,diſcutit, increpat & caſtigat ſeipſum, iudicio ſuo q̄ſi diade-
mate decorat:& tam ſapiēter regendo ſe, rite rex appellat,impletq́ꝫ q̄d ait Saluator:Iuſtū iu Ioan.7.
dicium iudicate,cuius iudicij fructū pandit Ap'ls dicēs:Si noſipſos diiudicaremus, non vtiq́ꝫ 1.Cor.11.
iudicaremur.[Oculus fui cæco & pes claudo.]Hoc ad p̄latos ac p̄ſidētes potiſſime p̄tinet, q̄-
rum eſt inferiores illuminare & ſuſtētare,ne vel p̄ ignorantiā errēt,vel p̄ infirmitatē vincant
& peccēt.Ideo ap'lis cæteriſq́ꝫ p̄latis loquit Chr's:Vos eſtis lux mundi. Vos eſtis ſal terræ.Vn Mat.5.
de 1.ad Timot.4.ſcribit Ap'lus:Attende lectioni,exhortationi,doctrinæ. Hoc eñ faciēs,te-
ipſum ſaluū facies & eos q te audiūt.Per Ezech.q̄q́ꝫ reprobis paſtorib' dñs improperatorie
loquit:Quod infirmū fuit,non cōſolidaſtis.Præterea ſpiritaliter cæcus eſt,ignorās,& oīs q in Ezec.34.
mortali iacet,putet ac putreſit culpa:claudus vero,q nutat in actib' bonis, & faciliter ruit in
eis,aut oīno deficit ab eiſdē.Vnde monet Ap'ls Hebr.12.Rectos facite greſſus pedibus veſtris,
vt non claudicās q's erret,magis aūt ſanet.Et Pſal.17.ſcribit:Claudicauerūt à ſemitis ſuis.Po
ſtremo,q̄libet noſtrū p̄ modulo ſuo,cæcorū atq́ꝫ claudorū oculus & pes debet cōſiſtere,illos p̄
poſſe inſtruendo & roborando:hoc eſt,ſapiam & fortitudinē ſeu virtutē ſibi collatas illis cō-
municando,prout Petrus inducit:Vnuſq́ſq́ꝫ ſicut accepit grām,in alterutrū illā adminiſtran 1.Pet.4.
tes,ſicut boni diſpēſatores multiformis grǣ Dei. [Pater eram pauperū.]ita & nos oēm pau-
perem in charitatis viſcerib' amplectamur,eiq́ꝫ cordialiter cōpatiamur & efficaciter ſuffra
gemur,[& cauſam quam neſciebā,diligētiſſime inueſtigabā.]Hoc ad p̄latos,principes ac iu-
dices potiſſime ſpectat,ne ex ſuſpicione aut paſſione aut facili creditione ad iudicandū p̄-
cedāt,ſed cum maturitate & vtriuſq́ꝫ partis auditione,ac cęteris obſeruandis,oīa agāt.Hinc
Deut.1.Moſes filijs Iſrael ait:Date ex vobis viros ſapientes & gnaros,q̄rum conuerſatio p̄ba
ta ſit in tribubus veſtris,& ponam illos vobis principes.[Dicebamq́ꝫ p̄poſito mentis,in nidu
lo meo moriar]i,in loco māſionis meæ vſq́ꝫ ad mortem ſtabilis p̄manebo:quia(vt ait S.An S.Antoni'
tonius)qui corpus ſuum in loco vno figere nequit,animum ſuum in Deum non figet.Hinc
ſancti patres loci facilem ſeu non neceſſariam mutationē vehementer vituperant,q̄m Pro-
uerb.27.legitur:Sicut auis tranſmigrans de loco ſuo,ſic vir qui relinquit locum ſuum.Hinc
ad Hebr.10.hortatur Ap'lus:Conſideremus inuicem in prouocatiōe charitatis & bonorum
operum,non deſerentes collectionem noſtram,ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam,ſed con-
ſolātes.Veruntā vitioſa ac periculoſa ſocietas eſt vitanda. Spiritalis vero nidulus,in quo ma

nen-

nendum & moriendum eſt, ponitur ipſa tranquillitas internę pacis mentis humanę in Deo, ſeu quies charitatis fideiq́ in eo, iuxta illud Pſal.4. In pace in idipſum dormiam & requieſcam: in quo nido etiam quotidie mori debemus propriæ voluntati ac mundo, & ſepeliri in luce vultus diuini per contemplationem illius. Vnde ſuper illud Pſal.115. Precioſa in cõſpe-
Maxi. epi. ctu dñi, mors ſanctorũ eius, Maximus ait: Precioſiſſimus tranſitus in lucem conſpectus dñi, quo ab oĩbus exterioribus abſconduntur & moriuntur ſibi & mũdo, mors ſanctorum eſt, digna beatitudinis precio. Talibus dicitur ad Coloſ.3. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Qui aũt propriam voluntatem, & ſenſualitatem in oĩbus frangit, & mundi vanitates contemnit, viuitq́ ſecundum legem Dei in cunctis, moritur ſibiipſi ac mundo, & viuit Deo, dignus dicere cum Ap̃lo Galat.2. Chriſto confixus ſum cruci, viuo aũt iam non ego. [Et ſicut palma multiplicabo dies] i. in vita gratiæ floribusq́ virtutum cunctis diebus manebo. Dies quoq́ illuminationum, hoc eſt, gratias illuſtrationum in aliorum cordib' ꝑcreabo, vt illud Pſal.51. dicere queam: Ego aũt quaſi oliua fructifera in domo Dei. Cõueniatq́ mihi illud Oſe.14. Iſrael germinabit quaſi lilium. Et q̃d Ecci 24. habetur: Quaſi palma exaltata ſum in Cades. [Radix mea] i. intima cordis mei affectio, [aperta eſt iuxta aquas] i. ad ſuſceptionem chariſmatum ſp̃uſſancti ardenter deſiderando, patula & capax effecta eſt: quia diuinorum chariſmatum tanto efficimur capaciores, quanto feruentiores: q̃m charitatis affectio aperit cor amantis ad dilecti ingreſſum. [& ros] i. gratia & conſolatio ſpi-
Eſa.26. ritusſancti, de quo loquitur Eſaias ad Deum: Ros tuus ero dulcis. [morabitur in meſſione mea] i. ſtabiliter conquieſcet in meis operibus bonis ac fructibus tempore ſuo metendis, atq́ in horreum dñi colligendis, vt meritorie ac delectabiliter quæ bona ſunt agam, & intra cæ-
Mat.3. leſte congreger regnum, iuxta illud q̃d dictum eſt de Chriſto: Congregabit triticum in horreum ſuum, paleas aũt comburet igne inextinguibili. [Gloria mea ſemper innouabitur] Studeamus & nos quotidie in Deo copioſius atq́ ſyncerius gloriari, interius renouari, mentaliter reformari. [& arcus meus in manu mea inſtaurabitur.] Hoc iuxta expoſitionem præhabitam completur in eo, qui illud ad Ephe.6. adimplet: Cõfortamini in dño & in potentia virtutis eius: Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo. [Qui me audiebãt, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium meum &c.] Quilibet prædicator, prælatus & doctor ac iudex, non ad propriam laudem, ſed ad Dei gloriam inferiorumq́ ædificationem, tam ordinate, virtuoſe ac ſapienter habere ſe debet, ſeu habere ſe ſtudeat in verbis & factis, vt hæc atq́ ſequentia ſibi conueniant, vt ſ. à ſubditis reuerentialiter ac auide audiatur, fructuoſe ſuſcipiatur, ſicq́ in ipſo rigor iuſtitiæ & dulcor clementiæ per diſcretionẽ debent contemperari, vt ſimul timeatur ac diligatur, neq́ vt leuis & mobilis, ab aliquo, etiam dum pium ſe exhibet ac iucundum, ſpernatur, credatur vel iudicetur, competatq́ ei quod ſubditur: [Si q̃n ridebam ad eos, non credebant.] Itaq́ hilares ſimus abſq́ diſſolutiõe, triſtes ſine deiectione, maturi ſine auſteritate, ſociales abſq́ leuitate, cuſtoditi in viſu: & quicquid proſperitatis aut promotionis nobis acciderit, nullatenus extollamur: nec honores mutent mores in peius, ſed pauperum memores ſimus, verbis & ope eos pro viribus conſolantes, quemadmodum ſcriptum eſt Ecci 11. In die bonorum ne immemor ſis malorum.

¶Expoſitio cap.30. Nunc aũt derident me iuniores tempore. Art. 58.

OPpoſita iuxta ſe poſita clarius innoteſcunt. Ideo S. Iob præcedenti cap. ſua præterita proſperitate deſcripta, nunc ſuam aduerſitatem commemorat, vt eius magnitudo euidentius innoteſcat: pateatq́ ꝙ non pro ſuis peccatis hæc paſſus ſit, cum tantam fuiſſe ſuam perfectionem iam ſupra oſtenderit, & infra oſtendet. [Nunc autem deridẽt me iuniores tempore] propter aduerſa quibus affligor, reputantes ꝙ ea meruerim, quem olim ſeniores hono-
4.Reg.2. rabant. Sic & pueri legũtur deriſiſſe Eliſeum prophetam. [quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei] id eſt, aſſumere vt ſimul cum canibus animalia mea cuſtodirent. Paſtores enim Iob habuerunt canes gregum cuſtoditores, & protectores à lupis aut ſimilibus feris. Aliquæ etiam viles perſonæ paſtoribus illis ſubiectæ fuerunt, & ſimul cum canibus à feris animalia turbantur. Quod autem Iob ſic tales paruipendit, non fuit ſuperbiæ, ſed potius æquitatis: quoniam illi vitijs ſuis ſe contemptibiles exhibebant. [Quorum virtus manuum] id eſt, ars vel poteſtas eorum [erat mihi pro nihilo] id eſt, nullius reputationis, [& vita ipſa putabantur indigni] propter eorum exceſſus. [Egeſtate & fame ſteriles] id eſt, præ inopia atque eſurie fructum non producentes, [qui rodebant in ſolitudine] id eſt, groſſa ibi alimenta inſtar brutorum carpebãt. [ſqualentes calamitate] interiori [& miſeria] exteriori. Sic
Luc.15. in Luca de filio prodigo legitur: Cupiebat implere vẽtrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabant. Porro ſqualentes, deturpati dicuntur. Proprie autem ſqualens vocatur, qui laxata cute conſumptaq́ carne, pallore coloratur cinereo, iuxta illud Threnorum 1. Virgines ei-
Albertus us ſqualidæ. [Et manducabant herbas] ſyluestres & crudas, quæ ſecundum Albertum, ſunt
Auicẽna inconueniens hominis nutrimentum, allegatq́ Auicennam, dicentem quod natura nul-

lum

lum nutrimentum ſufficienter patat homini,niſi lac;cætera oportet elixati ſiue aſſati.[&ar
borum cortices]quia ſecundũ Albertum,cortices ſunt farinabiles, quod non eſt lignum.[Et
radix iuniperorum]i.talium arborum.Vnde & legitur Elias ſe proieciſſe ſubter vnam iuni- 3.Re.19.
perum.[erat cibus illorum.Qui de conuallibus iſta rapientes]i.auide capiẽtes, & ſibi mutuo
præripere cupientes,[cum ſingula]iam præfata [reperiſſent,ad ea cum clamore currebant]
ſe inuicem præuenire conantes,& de iſtorum inuentione gaudentes.In conuallibus quoq;
humidiora ac eſibiliora,in montib' vero duriora naſcuntur.[In deſertis habitabant torren-
tium]i.vbi torrentes fuerunt,vel in locis torrentium deſiccatis,ſe à caumate protegebãt.[&
in cauernis terræ]propter vmbram.[vel ſuper glarram]propter refrigeriũ aquæ vicinę mol
litiemq; arenæ.Glarea nanq; eſt terra mollis & arenoſa.Gregorius tñ dicit:Glaream dicim' Gregor.
minutiſſimos lapides,quos aqua fluuialis trahit. Secundum Albertum vero glarea dicit̃ mo Albertus
bilis arena,ſignificatq; loca in paludibus ſolida, vbi latrones propter tutelam morantur,eo
ꝙ loca talia inacceſſibilia ſint.Dicuntur aũt aliqui habitare ſupra aliquem locum,quia ha-
bitãt iuxta eum,quemadmodum quidam dicuntur habitare ſuper Rhenum,ſuper quem &
Colonia dicitur ſita,quia iuxta eum conſtructa eſt.[Qui inter huiuſcemodi lętabantur]q̃a
tantæ fuerunt penuriæ,ꝙ præfata viliſſima erant eis precioſa atq; iucunda, iuxta illud Pro-
uer.27.Anima ſaturata,calcabit fauum:anima eſuriens,etiam amarum pro dulci ſumet.[&
eſſe ſub ſentibus delicias computabat.]Sentes ſunt ſpinæ, Itaq; ſenſus eſt, ꝙ ſub locis ſpino-
ſis,hoc eſt,ſub vmbra paruarum arborum ſpinoſarum eſſe fuit eis amœnum, qm̃ commo-
dius refrigerium non habebant.[Filij]carnis propagatione vitiorumq; imitatione,[ſtulto-
rum]in anima,[& ignobilium]corpore,[& in terra penitus non parentes]i.in nullo ſpecta-
biles,ſeu nulla dignitate conſpicui.Vel hoc ideo dicit,quia inter hoĩes cõmuniter non ma-
nebant,ſicut iam dixit.Ex his oĩbus magnitudo aduerſitatis B.Iob declaratur:quia quo vi-
liores ſunt irriſores,eo illorum deriſio ſolet eſſe molestior,ignominioſiorq; cẽſetur.[Nunc
in eorum canticum verſus ſum]i.de mea aduerſitate faciunt decantationes vel cãtilenas.[&
factus ſum eis prouerbium]i.materia prouerbij maledictorij:quia prouerbium maledictio-
nis de Iob compoſuerunt,dicendo: Accidat tibi & pereas ſicut Iob. Hinc ſupra S.Iob 16.di-
xit: Poſuit me quaſi in prouerbium vulgi,& in exemplum ſum coram eis, & ibi hæc magis
expoſita ſunt.[Abominantur me]tanq̃ miſerrimum,[& longe fiunt à me]tanq̃ ab hoĩe peni
tus deteſtando.[& faciem meam conſpuere non verentur:]reputantes me tam indignum,vt
ſine peccato quilibet poſſit me perſequi,quod inſtigante diabolo feciſſe creduntur. [Phare-
tram rñ ſuam aperuit]i.Deus ex ſua præordinatione quaſi ex arcu quodam ſagittas aduerſi
tatis mihi immiſit,ſicut ex pharetra mittuntur ſagittæ. [& afflixit me:] quia licentiante vel
permittente Deo,hæc oĩa acciderunt.Hinc ſupra dixit: Sagittæ dñi in me ſunt,quarum indi Iob.6.
gnatio ebibit ſpm̃ meum.[Et frenum poſuit in os meum]i.tam dire me affligendo,abſtulit
mihi q̃dammodo apparentiã me excuſandi ac reſpondendi.Hinc ſuperius dixit:Rugæ meę Iob.16.
teſtimonium dicunt contra me,& ſuſcitatur falſiloquus contradicẽs mihi.Deniq; Deus in-
terdum iuſto iudicio prauoꝝ malignitatem per aduerſa compeſcit,quod per freni impoſi-
tionem aliq̃n deſignatur,quemadmodũ in Eſaia loquitur regi Aſſyrioꝝ: Ponam circulum Eſa.37.
in narib' tuis, & frenum in maxillis tuis.Vel ſic:Et frenum poſuit in os meum,i.ꝑ gratiam
ſuam os meũ verbis impatientiæ refrenauit in oĩbus his aduerſis,prout ſupra legit: In oĩbus Iob.2.
his non peccauit Iob labijs ſuis. [Ad dexteram orientis calamitates meæ ilico ſurrexerunt.]
Hoc dicit,quia à plaga meridiana,quæ eſt ad dexteram reſpectu orientis,in q̃ Iob habitauit,
vt ſupra patuit.Nam ſi q̃s ad orientẽ ſe vertat,meridies apparet ad dexterã.Itaq; à parte me-
ridiana cœperunt contra Iob ſuæ aduerſitates & calamitates inſurgere:q̃a(vt dicitur)ex illa Iob.1.
parte venerunt contra eum Sabæi,q primo boues & aſinos S. Iob rapuerũt, eiuſq; pueros,i.
paſtores interfecerũt.[Pedes meos ſubuerterunt]i.à ſolitis vijs impedierũt,[&oppreſſerũt
quaſi fluctibus]i.greſſus meos impetuoſe impedierũt [ſemitis ſuis] i.violentis ſuis acceſſi-
bus contra me,ita ꝙ præ aduerſitatibus non habeo quo me vertã.[Diſſipauerũt itinera mea]
i.operum meorum ꝓceſſus & commoda.Vel etiam ipſa corporalia terræ itinera, ꝑ quæ ꝑ-
tinentia ad me,duci ſeu ire ſolebant.[inſidiati ſunt mihi] doloſe moliẽtes qualiter mihi no
cerent.[& prævaluerunt]i.deſideriorum ſuorum effectum ſortiti ſunt in me.[&non fuit qui
ferret auxilium]mihi aduerſus eos.[Quaſi rupto muro]i.ſine reſiſtentia,[& aperta ianua] i.
prompte & abſq; obſtaculo[irruerunt ſuper me]Chaldæi,Sabæi & Satan.[& ad meas miſe-
rias]id eſt,aduerſitates pœnales[deuoluti ſunt]id eſt,conuenerunt,vt me per illas opprime-
rent.[Redactus ſum in nihilum]id eſt,iam penè conſumptus ſum, mortiq; proximus. ſic ſu- Iob.16.
perius dixit:Omnes artus mei in nihilum redacti ſunt.Vehementer autem afflicti,hyperbo-
licis loquutionibus,vtpote verbis per exceſſum prolatis,vti conſueuerunt, vt affectionis ſuæ
magnitudinem clarius promant.[Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum] id eſt,quemad-
modum ventus repente cum impetu puluerem propellit & agitat, ſic DEVS ſubito omne
de-

deſiderabile in exterioribus bonis abſtulit mihi, videlicet ſubſtantiam ac ſobolem omnem
atq; familiam. [& velut nubes pertranſijt] i. cito finita eſt & receſſit à me [ſalus mea] i. corpo
ris ſanitas & terrena proſperitas. [Nunc autem in memetipſo marceſcit anima mea] id eſt,
varijs doloribus premitur, cum naturale ſit, rebus liberisq; amiſſis, & corpore vulnerato, tri-
ſtari. ſed triſtitia iſta fuit moderata in Iob, vt dictum eſt ſæpe. [& poſſident me dies afflictio-
nis] id eſt, vniuerſæ huius aduerſitatis meæ pœnoſę. [Nocte os meum perforatur doloribus]
id eſt, nocturnis temporibus, quibus languores atque dolores aggrauantur, puncturæ dolo
rum meorum vſque ad oſſa mea pertingunt. [& qui me comedunt] id eſt, vermes ex meis pu
tridis vlceribus naſcentes, meamq; carnem mordentes & conſumentes, [non dormiunt:] ſed
die & nocte me rodūt ſaltem quidam ex eis. [In multitudine eorum,] id eſt, à vermibus iſtis
multis [conſumitur veſtimentum meum:] quia tam multi erant, ꝙ & veſtes Iob corroſerūt.
*ſuccinxerunt [& quaſi capitio tunicæ *ſic cinxerunt me.] Capitium eſt pars veſtis circa collum, per quam
caput ingreditur. Itaque ſenſus eſt, ꝙ vermium tanta extitit multitudo, ꝙ vndiq; corpus ſu-
um occupauerunt, ſicut capitium ambit collum, nec continebantur ſub veſtibus, ſed erupe-
runt in publicum, & collum circundabant, quod miſerabile ac pœnaliſſimum fuit. [Compa
ratus ſum luto] id eſt, vilis reputatus ſum, fragilis & putreſcēs apparui. [& aſſimilatus ſum fa-
uillę & cineri] id eſt, impulſione tētationum & impetu aduerſitatum diuerſimode agitatus,
ſicut fauilla & cinis ventis impelluntur. Item pro nihilo habitus, & tanquam leuiſſimus re-
*Clamo putatus. Deinde dirigit verbum ad Deum: [*Clamabo ad te] id eſt, affectuoſe *orabo. Apud
*oro Deum etenim plus ſonat intēſa affectio, quàm clamor vocalis. [& non *exaudies] me ad vo
*exaudis tum, id eſt, tam cito vt cupio. [Sto] orationi intētus, [& non reſpicis me] oculo pietatis, quan
tum ad corporalis meæ afflictionis amotionem. [Mutatus es mihi in crudelem] id eſt, tu qui
inuariabiliter bonus, pius ac dulcis es in teipſo, quantum ad tuum effectum, circa me habes
te per modum crudelis, me tam dire ac diu affligendo, nec exaudiendo. Sic & Abacuk 1. ait:
Vſquequo domine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiēs, & non ſaluabis?
Deniq;, q̄d mirum ſi Deo aſcribatur crudelitas, cui furor & ſeueritas attribuūtur? Scriptum
eſt enim Nahum 1. Vlciſcens dominus & habens furorem. Domine, ne in furore tuo arguas
Pſal. 6. 37. me. Ad Roman. quoque 11. Paulus: Vide bonitatem & ſeueritatem Dei. Nonne Deus metuen
diſſimus iudex velut crudelis videtur, qui de impijs loquitur per Oſe. 13. Occurram eis quaſi
vrſa raptis catulis, dirumpam interiora eorum, & conſumam eos vt leo? [& in duritia manus
tuæ] id eſt, in pœnali effectu tuæ potentiæ, vel in rigore tuo, ſecundum q̄d foris apparet. [ad-
uerſaris mihi] id eſt, affligis me contra naturalem meam inclinationem, & contra proſperi-
Iob. 13. tatem incolumitatemq; priſtinā. Hinc ſuperius loquutus eſt Deo: Cur faciem tuam abſcon
dis, & arbitraris me inimicum tuum? [Eleuaſti me] temporali ꝓſperitate, honore, fama &
gloria, prout præcedenti cap. patuit. [& quaſi ſuper ventum ponens] i. alte me promouens, &
in ſtatu ſublimi, inſtabili inſtar venti, me ſtatuens, [eliſiſti me valide] i. fortiter deieciſti atq;
Iob. 16 læſiſti, iuxta illud Pſal. 101. Quia eleuans alliſiſti me. Vnde ſupra teſtatus eſt: Ego q̄ndam ille
*quia opulentus, repente contritus ſum. [Scio *ꝙ morti trades me] i. non hac tm̄ tribulatione affli-
ges me, ſed tandem per mortem finem huius vitæ mihi impones. Vel dicit hoc, deſperando
de vita diuturniori in ſeculo iſto, eo modo quo ſupra dixit: Deſperaui, nequaq̄ vltra iam vi-
uam, & hoc ſcire ſe perhibet ſecundum ordinem inferiorum naturaliumq; cauſarum; quia
(vt dictum eſt ſæpe) lœtaliter fuit percuſſus, ſupernaturaliter vero ſanatus. [vbi cōſtituta eſt
domus] i. quies à tumultu vitæ ꝓſentis, finaliſq; manſio à curſu & motu ꝑegrinationis iſtius.
vel monumentum, quod concomitanter ſe habet ad mortem. [omni viuenti] in carne mor-
Pſal. 88. tali, iuxta illud Pſal. 48. Sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et rurſum: Quis eſt ho
mo qui viuet, & non videbit mortem? [Verumtn̄ non ad conſumptionē eorum, emittis ma-
num tuam] i. poteſtatem tuam extendis, tanq̄ dicat: Quanuis oēm viuentem in ſeculo morti
tradas, non tn̄ poteſtate tua eos oīno conſumis, nam anima ꝑmanet immortalis, nec oēs con
ſumptioni, i. æternę damnationi immittis. Vel ſenſus eſt, ꝙ licet eos in vita hac puniat ꝑ ad-
uerſa, hoc tn̄ frequenter facit ad emendationē, non ad deſtructionē eoꝝ, ſicut Apoc. 3. prote-
ſtatur: Ego q̄s amo, arguo & caſtigo. Hinc ſubdit: [& ſi corruerint] peccando, moriendo ſeu
aduerſa ferendo, [ipſe ſaluabis] animas eoꝝ per gratiā in ꝓſenti, vel ꝑ gloriā in futuro, quēad-
modum de iuſto ait Pſal. 36. Cum ceciderit, non collidet, quia dn̄s ſupponit manum ſuam.
[Flebam q̄ndam ſuꝑ eo q afflictus erat] i. afflictis vſq; ad lachrymas tēpore ꝓſperitatis meæ
condolebā, iuxta illud Apl'i Roman. 12. Flere cum flentibus. Et Eccli 7. ait: Non deſis ploran
tibus in cōſolatione. [& compatiebať anima mea pauperi] i. egenis, apprehendendo eorum
inopiam q̄ſi ꝓpriam ꝓpter coīonem naturæ, ſicq; eis ꝓ poſſe ſubueni. Non eīm vere compa
Pſal. 41. titur alteri, q eius miſeriā ꝑ poſſe non releuat. Hanc pietatē ſectemur. Beatus eīm q intelligit
ſuꝑ egenū & pauperē, in die mala liberabit eum dn̄s. [Expectabā bona] i. proſperitatē & con
ſolationem à Deo propter merita mea, ꝙ ſ. faceret mihi ſicut ego feci proximis meis inopi-
bus.

bus. Communiter em̃ in lege naturali & ſcripta virtuoſi etiam in hac vita ſortiebant proſpera mundi à Deo, q̃uis non ſemp ſic accidit. Vnde nec Iob talia expectauit, tanq̃ principale, ſufficiens & finale p̃mium ſuoꝝ operum meritorioꝝ, ſed tanq̃ minus principale, prout
de p̃dicatore Euãgelicę veritatis loquit Chriſtus: Dignus eſt operarius mercede ſua, per mer- Mat.10.
cedem intelligens ibi corporis refectionẽ. [& venerunt mihi mala] pœnæ, i. aduerſa, de qui- Luc.10.
bus Amos 3. ait: Si erit malum in ciuitate quod dominus non fecit? [Præſtolabar lucem] i.
iucunditatem, ſecundum illud Prouerbioꝝ 10. Expectatio iuſtoꝝ lætitia. [& eruperunt tenebræ] i. deſolatio & amaritudo mihi iam euenerunt, quemadmodum Ieremiæ 14. fertur: Expectauimus pacem, & non venit: & tempus curationis, & ecce turbatio. [Interiora mea]
puta viſcera atq; vitalia, [efferbuerunt] i. extra ferbuerunt ex calore febris & vlcerum. Vbi
Albertus allegat Hippocratem, dicẽtem: Febris eſt in generatione ſaniei magis, q̃ generata Albertꝰ.
iam ſanie. [abſq; vlla requie] i. inceſſanter ad tempus. [Præuenerunt me dies afflictionis,] i.
tempore iuuentutis meæ afflictiones incidi, quæ tempore ſenectutis naturalius euenirent.
Tunc em̃ homo naturaliter ꝓpter inualitudinem ſuã affligit, iuxta illud Pſal. 89. Si autem in
potentatibus, octoginta anni: & amplius eoꝝ labor & dolor. [Mœrens incedebã] i. etiã tempore pſperitatis cum mediocri ſeu ordinato mœrore ꝓceſſi, ꝓpter alioꝝ peccata ſeu aduerſa dolẽdo, iuxta illud Pſal. 118. Tabeſcere me fecit zelus meus, q̃a obliti ſunt verba tua inimi
ci tui. Itemq;: Zelus domus tuæ comedit me. Vnde ſecundum Bedam, zelus eſt indignatio & Pſal.68.
triſtitia de malo culpæ: quæ mala quæ videt, corrigit, ſi poteſt: ſi non poteſt, tolerat & gemit.
[*abſq; furore] hoc feci, quoniã mœror & zelus huiuſmodi debet eſſe ſine ira feruente. [con *ſine
ſurgens] i. vitijs me opponens, [in turba clamabã] eius peccata redarguendo, atq; ad bona
manſuete hortando. [Frater fui draconum] i. homines venenatos, qui alios verbis & exemplis vitioſis inficiunt, fraternaliter dilexit: qui tamẽ mihi nunc quaſi dracones fuerunt, me infeſtãdo. [& ſocius ſtruthionũ] i. crudeliũ. Struthio em̃ ꝓprij obliuiſcit fœtus. Vñ loq̃tur Ieremias Threñ. 4. Filia populi mei crudelis ſicut ſtruthio in deſerto. Vel nomine ſtruthiõis, quę
pennas habet, nec volat, ſimulatores atq; hypocritæ deſignãtur, inter quos Iob ſociali charitate ſe habuit. [Cutis mea denigrata eſt ſup me] i. ꝓpter interiorẽ corruptionem humorum, quaſi exuſta eſt, iuxta illud Threno. 5. Pellis noſtra quaſi clibanus exuſta eſt à facie tempeſtatũ famis. Vñ ſuprà Iob 7. ait: Cutis mea aruit & contracta eſt. [& oſſa mea aruerũt] i. viribus & medullis deſtituta ſunt atq; ſiccata. [præ caumate] i. ex grãdi incendio caloris febrilis ſeu apoſtematis. [Verſa eſt in luctum cithara mea] i. loco iucũditatis, quã habui ex citharæ vſu & melodia, ſucceſſit mihi hic plãctus. Forte em̃ aliquãdo muſicis inſtrumẽtis vſus eſt
ordinate, ſicut & Dauid luſit in cithara. [& organũ meum] verſum eſt [in vocem flentium.]
ſiue per organum intelligatur muſicum inſtrumentum, quod fiſtulis ſonat: ſiue vox propria, vel membrum corporis ad cantãdum ſiue loquendum, ita ꝙ pro gaudio quod ex organo habui, vox lugubris mihi ſucceſſit. Per organum quoq; quod fiſtulis ſonat, vera prædicatio ſeu inſtructio deſignatur: per citharam quæ chordis ſonat, recta operatio denotat, quæ
in mœrorem vertuntur, dum alij inde non emendantur, aut ſcandalizantur. Sic & Threno. 5.
inducitur: Verſus eſt in luctum chorus noſter.

¶Elucidatio Capituli 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Articulus 59.

QVoniam tres amici Iob concorditer niſi ſunt demonſtrare, ipſum propter ſua peccata plagatum, & non niſi pro magnis exceſſibus tam dire ꝑcuſſum, cuius oppoſitũ ipſe defendit: hinc virtutes ſuas & merita diligentiſſime ac diſtincte proſequitur, oſtendẽs ſe in
virtutibus conſummatum fuiſſe, & primo ſe ab inquinamẽto peccati carnalis excuſat, quod
peccatum plures commaculat, inuoluit & damnat, atque vt Thomas diſſeruit, peccatum Thomas.
hoc in lubrico poſitum eſt, vt niſi quis occaſiones & præambula ſeu principia eius deuitet,
à poſterioribus vix poſſit pedem extrahere. Deniq; primum in hoc peccato, eſt oculoꝝ adſpectus, quo mulier pulchra adſpicit, & præcipue virgo. Secundum, eſt cogitatio. Tertium,
delectatio in cogitatione. Quartum, cõſenſus. Quintũ, opus. Voluit ergo Iob originẽ huius
peccati excludere, ſicut fatetur. [Pepigi fœdus cũ oculis meis] i. firmiter decreui oculos meos ab incauto mulierum intuitu cuſtodire. Oculi quippe annunciant ſeu oſtendunt delectabile Venereum, & ex adſpectu cogitatio manat, ex qua concupiſcẽtia ſurgit. [vt ne cogitarem quidem de virgine] i. ne ab incauto adſpectu ad periculoſam cogitationẽ deuoluerer.
Cogitare autem de virgine, ſecundum Albertum, eſt decorem & formã eius cum colore & Albertus.
compoſitione ac cæteris delectantibus intus tractare, quæ cogitatio frequenter polluit mentem etiam eius qui impotẽs eſt corpore. Nec ſolum beatus Iob oculos cuſtodiuit, ne ſic cogitaret de virgine, ſed etiã ne de aliqua muliere non ſua. Veruntamẽ ideo ait de virgine, quoniam hæc amplius mouet ad concupiſcẽtiam, & magis appetit, quia intacta eſt, adhuc quoq; maioris decoris eſt, idcirco facilius decipit. Itaq; quilibet noſtrum hãc B. Iob cautelam ſe-

ctari nõ negligat, præſertim qui imperfectus & iuuenis atq; ad mala procliuis eſt. Quàm eñ
Matth.5. periculoſa ſit incuſtodia oculoꝝ, conſtat ex eo q̃d ait Saluator: Qui viderit mulierẽ ad con
cupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Hinc ſcriptũ eſt Eccleſiaſtici 9. Vir-
ginẽ ne conſpicias, ne ſcãdalizeris in decore eius, noli circũſpicere in vicis ciuitatis. Auerte
Eccl 25. faciem tuam à muliere compta. Propter ſpeciẽ mulieris multi perierunt. Itemq́; In ſpecie
mulieris, ira & irreuerẽtia & confuſio magna. Quoniã ergo intuitus oculoꝝ, tot occaſio eſt
Gregori. maloꝝ, iteꝝ Eccleſiaſt.31. ſcriptum eſt: Oculo q̃d nequius creatũ eſt? Porro ſecundũ Grego-
rium, exteriores ſenſus ſunt velut foramina & feneſtræ, ꝑ quas anima exteriora ꝑcipit ten
Ier.9. reſpicit, & reſpiciẽs cõcupiſcit, quẽadmodũ loquit Ieremias: Aſcẽdit mors ꝑ feneſtras no-
ſtras, ingreſſa eſt domus noſtras. Mors eñ per feneſtras aſcendit & domũ ingreditur, dum
Gregori. per ſenſus corporis concupiſcẽtia veniẽs intrat mentẽ. Hinc (ſecundũ Greg.) intueri nõ de-
Pſal. 118. bet, ꝙ cõcupiſci nõ licet. Itaq; cũ Pſalm. deuote oremus: Auerte oculos meos ne videãt vani
tatẽ. Inſuꝑ S. Iob cauſam huius cuſtodiæ & caſtitatis aſſignat: [Quã eñ partẽ haberet in me
Deus deſuper] i. ſi vitio carnis deditus eſſem, nihil in me eſſet quod ad Deum ꝑtineret ꝑ cha
ritatẽ eius & gratiã. Vñ nõ eſſem pars aut poſſeſſio Dei, immo totus eſſem diaboli. Illi vero
ſunt pars Dei, in quibus ipſe per gratiã habitat, iuxta illud Deutero.32. Pars aũt dñi populus
Gregori⁹. Thomas. eius. Non autẽ habitat in inquinatis luxuria. Ideo ait Gregorius: Nulla ſunt bona cætera, ſi
Dei oculis teſtimonio caſtitatis nõ approbant. Thomas quoq; hic ſcribit: Homo ꝑ peccatũ
luxuriæ videt à Deo recedere. Accedit eñ ad Deũ per actus ſpũales, q maxime impediũtur
per delectationẽ Venereã. [& hæreditatẽ] i. quã hæreditariã poſſeſſionẽ haberet in me [omni-
potẽs de excelſis] i. Deus altiſſimus, habitãs in ſupnis ac cæleſtibus ciuibus, iuxta illud Deu-
tero.33. Aſcenſor cæli Deus rectiſſimus, habitaculũ eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiter-
na. Præterea, iuxta Thomã, q̃nq; cõtingit, ꝙ luxurioſi ad horã de Deo ſpiritaliter cogitant,
ſed mox ꝑ delectationis concupiſcentiã reuocant ad ima. Ideo Deus in eis hæreditatem, i.
firmã ac ſtabilẽ poſſeſſionẽ nõ habet. Vnde oportet vt hæreditas Dei ſit in his, qui ſublimia
& ſpiritalia appetũt: nõ in his, qui ad carnalia corruunt ac deſcẽdunt. Itaq; electi & virtuoſi
Eſaiæ 19. ſunt ꝓprie hæreditas Dei, q ꝑ Eſaiã teſtat: Hæreditas mea Iſrael. Deut. q̃q; 32. aſſerit: Iacob fu
niculus hæreditatis eius. Et Eſther 13. Miſerere dñe forti tuæ & funiculo hæreditatis tuæ. De
niq; non ſolũ virtuoſi ſunt pars & hæreditas Dei, ſed etiã ipſe eſt pars hæreditasq; illorum.
Illi nanq; dicunt pars & hæreditas eius, quia præ cæteris eos elegit, aſſumpſit, ac poſſidet per
dona gratiaꝝ, quæ cõtulit eis. Ipſe vero eſt pars & hæreditas ipſoꝝ, quia ꝑ dona grãæ ab ipſo
ſuſcepta, præ cunctis quærunt, amãt & poſſidẽt eum. Vnde Threno.3. dicit: Pars mea domi-
nus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Et Pſal.15. Dominus pars hæreditatis meæ.
Poſtremo, hęc eſt digniſſima atq; puriſſima ratio cauẽdi peccata, ex ſyncera charitate pro-
cedens, ne ſcilicet ꝑ peccatũ Deus amittat, & ab eo mens ſeparet. Ideo Iob tanq̃ vir ꝑfectus
hac de cauſa ꝓhibet ſe vitaſſe corporis inquinamẽta, quæ q̃ vitãda ſint, innoteſcit ex verbis
1.Cor. 6. Apoſtoli, proteſtãtis: Qui fornicatur, in ꝓprium corpus peccat. Et rurſus: Neq; fornicato-
res neq; adulteri regnum Dei poſſidebunt. Itemq́; Tollens membrum Chriſti, faciã mem-
Ibidem. brum meretricis? Siquidẽ virtuoſus & caſtus, membrum eſt Chriſti: vitioſus vero & luxurio
ſus, membrum eſt meretricis, immo & dæmonis, qui caput eſt vniuerſoꝝ maloꝝ, ſecundum
Gregori⁹. Gregorium. Vnde & conſequẽter Iob oſtẽdit damna, quæ homo per ꝓfatum incurrit pec-
catum. [Nunquid non ꝑditio eſt iniquo?] quaſi dicat, vtiq; luxurioſo debet & ineſt ꝑditio.
Multiplicem eñ per luxuriã incurrit perditionẽ: quia nunc perdit chariſmata gratiaꝝ, de-
inde felicitatẽ æternã: inſuꝑ in præſenti incurrit periculum ꝑſonæ & rerum, deinceps æter-
nam acquirit damnationem. Eteñ impura huius peccati voluptas, quo maior ac turpior
eſt, eo plus mentẽ excæcat, inconſideratamq́; efficit, ita vt præ affectu delectationis iſtius tot
ſe periculis ingerat. Propter quod Prouerb.7. Salomon de incontinente iuuene ſcribit: Se-
quitur eam (ſcilicet fornicariam) quaſi bos ductus ad victimam, & neſcit quia de periculo
animæ eius agitur. Hinc Eccleſiaſtici 19. habet: Vinum & mulieres apoſtatare faciunt etiam
ſapiẽtes. Et Ibidẽ: Qui ſe iungit fornicarijs, erit nequam. Et Oſeę 4. ait: Fornicatio & vinum
& ebrietas auferunt cor. Talibus ait & Amos 6. Væ qui laſciuitis in ſtratis veſtris. [& alie-
º iuſtitiam natio operãtibus⁰ iniquitatem] i. iniuſtis & fornicatoribus ineſt auerſio mentis à Deo, & re-
ceſſus à bonis operibus: quoniã delectatio vitioſa incenſa, animũ fortiter trahit ad mala, re-
trahitq́; à bonis. Ineſt etiam eis alienatio ab vſu rationis, quæ in actu huius peccati totaliter
abſorbet, immo & peccatũ hoc ad quandã inſani amoremq́; errores pertrahit cor ſtultoꝝ,
ita vt inſtar phreneticoꝝ alienationẽ quandã videant incurrere, q̃bus cõpetit illud Oſeæ 4.
Gregori⁹. Spũs fornicationis decepit eos. Circa hunc locũ multa vtilia ſcribit S. Gregorius, inter cæte
ra dicens: Feſtina conſolatio bonoꝝ, eſt conſideratus finis maloꝝ. Dum eñ boni ex interitu
prauoꝝ mala conſpiciunt quæ euadunt, leue exiſtimãt quicquid aduerſi in vita hac partan-
tur. In ſuis voluptatibus relaxat iniuſtus, q̃m tãto plus ei tẽporalia bona ſuppetũt, quãto am
plius

plius ei denegant æterna. Inſup cauſam, cur peccatum iſtud & alia vitauerit, aliam introdu-
cit, quia videlicet Deus iudex omnia intuetur & penſat. [Nonne ipſe cõſiderat vias meas] i.
operũ meorũ proceſſus, [& omnes greſſus meos dinumerat?] i. etiã minimas meas actiones
in cogitando, optando, loquendo diſtinctiſſime ꝑpendit ad iudicãdum ac remunerandum.
Hinc ſupra ait: Obſeruaſti oẽs ſemitas meas, & veſtigia pedum meorũ cõſideraſti. Et rurſus Iob 13.
ſuperius dixit: Tu quidẽ greſſus meos dinumeraſti. Vñ magna nobis indicta eſt ratio bene agẽ Iob 14.
di, quoniã ante oculos iudicis omnipotẽtis cuncta cernentis omnia operamur. Ideo fatetur
Pſalm. 118. Seruaui mandata tua & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.
Diuinæ igit maieſtatis ꝓſentiam, æternæ ſapiẽtiæ intuitum iugiter conſideremus & venere-
mur, nec humanũ intuitũ amplius q̃ diuinũ reuereamur: alioqui Deũ dignitatis immenſæ
paruipẽdimus nimis, & ſtulti atq; viliſſimi cõprobamur. [Si ambulaui in vanitate] i. ſi leui-
tatibus, ſalſitatibus, iocis, ludis ſeu riſibus ſui intẽtus. Hæc eñ ad vanitatẽ pertinent, tanquã
ſoliditate virtutis ac veritatis carentia. [& feſtinauit in dolo pes meus] corporalis ſeu ſpirita-
lis, puta affectus, i. ſi aliquid per fraudẽ exequi ꝓperaui. & mala hæc in luxurioſis ꝓcipue vi-
gent, qui per ꝓtactas vanitates quærũt ad deſideratã pertingere voluptatẽ, atq; ad hoc frau
dulentijs multis vtunt. [appendat me in ſtatera iuſta] i. in æquitate ſui iudicij, per quã omia
recte mẽſurat ac põderat, iuſteq; iudicat. Vnde dixit Iob 9. Vtinã appenderẽtur peccata mea
quibus iram merui, & calamitas quã patior, in ſtatera. Vbi de ſignificatione huius ſtateræ di
ctum eſt plenius. Porro in his atq; ſequẽtibus huius capituli verbis, vtit Iob iuramẽto exe-
crationis, quo iurãs obligat ſe ad pœnã, ſi quod dicit, verum nõ eſt, quo & Apoſtolus vtens: * ſciat
Ego, inquit, Deũ teſtẽ inuoco in animã meã. [&* ſciet Deus] i. ſe ſcire monſtrabit, & alios ſci- 2. Cor. 1.
re faciet, per approbationemq; ſciet. [ſimplicitatem meam] quæ duplicitati calliditatis ac ſi-
mulationis ſeu fraudis opponitur, & ꝙ ſibi ſoli intentus ſum. De ſimplicitate autem Iob, in
expoſitione primi capituli diffuſe tractatum eſt. His verbis beati Iob de vanitate & fraude
excuſat ſe, ꝓſertim prout inter peccata mortalia computant, cuius grauitatẽ, ſynceritatẽ ac
ſimplicitatẽ imitari debemus, illud Tobiæ 3. intuentes: Nunquã cum ludẽtibus miſcui me,
neq; cum his qui in vanitate ambulãt, participẽ me præbui. Et quod Eſa. 32. aſſerit: Fraudu-
lenti vaſa peſſima ſunt. Itemq; in Pſal. 5. Virum ſanguinũ & doloſum abominabit dñs. Et Sa
piẽtiæ 1. Sentite de dño in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum. Spiritus eñ ſan-
ctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. [Si de-
clinauit greſſus meus] i. operatio mea [de via] i. de iuſſione legis diuinæ, & de regia via quæ
ducit ad vitam, hoc eſt, opa mea direxi ſecundum legis diuinæ ꝓcepta, iuxta illud Ieremiæ 6.
Interrogate quæ ſit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus veſtris.
[Et ſi ſecutus eſt oculus meus cor meũ] i. ſi oculo exteriori incaute concupiſcibiliterq; adſpe
xi, quod corde concepi ſeu cogitaui. Interdum eñ oriuntur in mente cogitationes illicitæ
per ſubreptionẽ, quod etiã homo vitare non valet: ſed tunc cohibẽdus eſt oculus corporalis,
ne illud inordinate aut appetẽter adſpiciat, quod menti ſe ingerit. Hinc ait Gregorius: Quẽ-
admodum ſæpe tentatio per oculos trahitur, ſic nonnunquã concepta interius, facit ſibi ex- Gregor.
trinſecus oculos deſeruire. Hoc ergo & nos cũ ſancto Iob vitare curemus, nec exhibeamus
membra noſtra arma iniquitatis peccato. [Et ſi in manibus meis adhæſit macula] id eſt, ad Roma. 6.
opus iniquum manum extendi, vel impudice aliquam tetigi, aut aliena diripui. [ſeram, &
alius metat] i. fructus meos alij rapiant, vt ſicut feci alijs, fiat mihi. [& progenies mea eradi-
cetur] i. ſoboles mea ſeu propinquitas deſtruatur. Solent enim aliqui aliorum bona aufer-
re, vt filios ſuos ditent, iuxta illud Nahum 2. Leo cepit ꝑdam ſufficiẽter catulis ſuis. [ſi dece
ptum eſt cor meum ſuper muliere] i. ratio mea concupiſcentiæ ſuccubuit & conſenſit, ſicq;
paſſione decepta, alterius coniugem concupiuit: contra quod Prouerbiorũ 5. inducitur: Qua-
re ſeduceris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius? [& ſi ad oſtium amici mei inſidiatus
ſum] fraudulenter & callide enitẽdo, quomodo vxorem eius cognoſcerem. [Scortum ſit al-
teri vxor mea] i. publice proſtituatur. [& ſuper illam incuruentur alij] eam per adulterium
cognoſcendo, vt pœna correſpõdeat culpæ, & illud compleatur in me: Per quæ quis pec- Sapiæ 11.
cat, per hæc & punitur. Vnde Dauid regi, cum vxorem Vriæ cognouiſſet, loquutus eſt De-
us: Ecce ego tollam vxores tuas, & dabo eas proximo tuo, & dormiet cum eis. Sed cum adul 2. Reg. 12.
teriũ & proſtitutio fœminæ maritatæ, ſit tam grande peccatum, quomodo licuit ſancto Iob
id optare ab alijs fieri, ſi ipſe hoc faceret? Et reſpondẽdum, ꝙ deſiderauit hoc in tali caſu, nõ
inquantum proſtitutio talis habet rationem culpæ, ſed pœnæ. [Hoc enim] ſcilicet adulteri-
um [nefas eſt,] impium & prorſus illicitum, quia contra diuinum præceptum. [& iniquitas
maxima] quia inter peccata quæ fiunt in proximũ, eſt vnum de maximis, immo poſt ho-
micidium ab aliquibus grauiſſimum dicitur. Vnde & Thomas ait: Quanto maius bonum
alicui per peccatum auferiur, ſeu maius nocumentum infertur, tanto peccatum illud eſt gra-
uius: qui autem alterius coniugem violat, maximũ quid & chariſſimũ bonum eius ſubtra-

hit ei, videlicet coniugem, quæ eſt vna caro cum viro: aufert quoq; certitudinem prolis, & frequenter totam patrimonij viri ſucceſſionem, quæ per adulterium ad extraneum venit. Deniq; cõiugati ſibijnuicem fidem ſeu perpetuam fidelitatem promittunt, ꝙ ſcilicet altero viuente, non erit cum alia quadam perſona commixtio. Idcirco in adulterio eſt fractio voti, quæ à multis doctoribus ponitur maius peccatum q̃ periurium. In adulterio quoque eſt furtum, quia poſſeſſori res ſua, i. marito coniunx ſua occulte aufertur, quantum ad vſum & tempus. Iterum adulterium maxime eſt contra charitatem fraternam ſeu proximi. Adulter nanq; iniuſtiſſime haberet, ꝙ quis ſuam cõiugem violaret, quam vel habet, vel ſi haberet. Tantum ergo ſcelus prorſus cauẽdum eſt, & ei grauiſſima debetur dãnatio. Quidam quoq; prauiſſimi atq; ſtultiſſimi ſunt, qui tam faciliter & frequenter viroꝝ coniuges appetunt. Interdum etiã in loco ſacro & in diuino officio, ſoloq; cogitatu ac deſiderio in tantã ſe impietatem præcipitant, in quibus nihil diuini timoris eſt, nilq; reuerentiæ ad Deum immẽſum. [ignis eſt] adulterium ꝑpter æſtum libidinis & per ſimilitudinem operis, ſicut ſubiungitur: [vſq; ad conſumptionem deuorãs] i. adulterãtem ſpiritaliter deſtruens, ita ꝙ omnem virtutem & gratiã perdit, dãnationem incurrit, ſæpe etiã facultates ſuas conſumit, & vt dictum eſt, per adulterium patrimonium alterius ad impertinentem hæredem deuoluitur, iuxta illud Eccleſiaſtici 23. Omnis mulier relinquens virum ſuum, peccat, ſtatuens hæredem vel hæ-
Oſeæ 6. reditatem ex alieno matrimonio. De igne quoq; adulterij Oſeas dicit: Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente. [& omia eradicãs genimina] i. germina auferens vniuerſa, quia (vt dictum eſt) certitudinem prolis tollit, & ſucceſſionem facit incertã, fructum quoq; virtutis & gratiæ prorſus extirpat, iuxta illud Prouerbioꝝ 6. Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimẽta illius non ardeãt? Sic qui ingreditur ad vxorem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eã. [Si] pro non [contempſi iudicium ſubire] i. iuri & iudici me ſubdere [cum ſeruo meo & ancilla mea, cũ diſceptarẽt] i. in iudicio cõtenderent aduerſum me, de ſubtractione mercedis vel oppreſſione laboris, quemadmodũ Geneſis 32. Iacob ait ad Laban: Mutaſti mercedem meam decem vicibus. Ex his patet magna humilitas ſancti Iob, & ꝙ nulli iniuriã fecit, nec auaritiæ deditus fuit, & hoc fecit intuitu diuini iudicij, propter quod ſubdit: [Quid enim facerẽ,] niſi prædicto modo me habuiſſem, [cum ſurrexerit ad iudicãdũ Deus] i. poteſtatem & æquitatem ſuã exhibuerit circa me, ad iudicãdum me, & ad retribuendum mihi quod merui? quaſi diceret, tunc effugere non valerem, nec ab eo ſaluarer. [& cum quæſierit] i. rationem à me exegerit, [quid reſpondebo illi?] id eſt, reſpondere non potero, ſi prædicta bona omiſero, ſed dãnabilis inuenirer. Grauiſſimum etenim ſcelus eſt, mercenarios & famulos atq; ancillas opprimere, aut debita mercede priuare. Propter quod Deuteronomij 4. habetur: Non negabis mercedem pauperi, ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Et Eccleſiaſtici 34. Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Itaq; panis egentium, vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Et Iaco. 5. Ecce merces operariorum veſtrorum quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures domini Sabaoth introiuit. Deniq; ꝙ ita habere ſe debuit, oſtendit ex parilitate conditionis: [Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt?] quaſi dicat, Idem Deus meam & ſerui mei animam creauit, & corpori adhuc in vtero exiſtenti infudit, atq; ibidem noſtra corpora organizauit. [& formauit me in vulua vnus] i. per vuluæ conceptum ab eodem Deo ſumus formati, ſicut ſuperius ait ad Deum: Nonne ſicut lac mulſiſti me? Ideo ſimiles ſumus & æquales in natura ſpecifica. Vnde vnus ſuper alium extolli non debet, quemadmodum Malachiæ 2. Inducitur: Nunquid non pater vnus oim noſtrum? nunquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo deſpicit vnuſquiſq; fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum? Hinc ſcriptum eſt Sapientiæ 6. Puſillum & magnum Deus fecit, & æqualiter ei cura eſt de omnibus. Ad
Ephe. 6. hanc conſiderationem humilitatis inductiuam, hortatur Apoſtolus præſidentes, dicens: Et vos domini eadem facite illis, videlicet ſeruis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in cælis. Cur igitur quidam propriæ conditionis & fragilitatis obliti, alios adſpernantur ita, vt eos alloqui aut adſpicere vix dignentur, non attendentes ꝙ ſola propria ſua ſuperbia faciat eos cunctis beſtijs coram Deo contemptibiliores? Immo quanto maiora & plura à Deo bñficia ſunt ſortiti, tanto plus humiliari Deoq; regratiari ac ſubijci, atq; ipſius diſtrictum iudicium formidare deberent. [Si] pro non [negaui quod volebãt] voluntate rationabili. [paupibus,] id eſt, quicquid rationabiliter à me petierunt, eis donaui.
Matth. 7. De qua voluntate rationabili, intelligendum eſt, quod in Euangelio loquitur Chriſtus:
Eccl. 4. Quæcunq; voltis vt faciant vobis homines, facite eis. Hinc Eccleſiaſticus docet: Fili, eleemo-
Tobi. 4. ſynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne tranſuertas à paupere. Tobiasq; dixit: Noli auertere faciẽ tuam ab vllo paupere. quomodo potueris, ita eſto miſericors. [& oculos viduę expectare feci,] i. viduis à me conſilium, auxilium, eleemoſynamve petentibus, mox ſubue-
ni-

nire non diſtuli, ne triſtarenſ, aut me differente verecundatæ abirent. Ideo Prouerbiorum 3.
habet: Non dicas amico tuo, vade & reuertere, cras dabo tibi, cum ſtatim dare poſſis. Et Ec
cleſiaſtici 4. Cor inopis ne affixeris, & ne ꝓtrahas donum anguſtianti. Vnde recte ait Apo-
ſtolus 2. ad Corinth. 9. Hilarem datorem diligit Deus. [ſi comedi buccellam meam ſolus, &
non comedit pupillus ex ea] i. pupillos ac indigẽtes habui commenſales, vel de ꝓprijs meis
cibarijs manducantes: quia quę mihi paraui, eis communicaui. Porro buccella dicitur, quia
intra cellam buccæ continetur, ꝑ quam hic omne alimentum exprimitur. Hinc Eſaias mo- Eſaiæ 58.
net: Egenos, inquit, vagoſq; induc in domum tuam. [quia ab infantia mea creuit mecũ mi-
ſeratio] i. quantum ætate & corporis quãtitate, tãtum in miſericordiæ actibus interioribus
exterioribuſq; ꝓfeci, me in illis quotidie exercitando. In bonis nempe vt ætas corporis, ita
& ætas creſcit virtutis. In malis creſcẽte ætate, innocẽtia decreſcit, ſecundum Gregorium.
[& de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum.] ꝑ aptitudinẽ quandam, ita ꝙ ex ſpeciali dono
authoris naturæ naturaliq; complexione & inclinatione, pronus fui ad opa pietatis, ſecun-
dum quod aliqui ſunt naturaliter bonæ indolis, & ſecundum diuerſitatẽ complexionum
diſpoſitioniſq; naturalis ſiue ingenitæ, quidam inclinantur ad hanc virtutẽ, alij ad aliam,
aliqui quoq; ex naturali diſpoſitione proni ſunt ad aliqua vitia, ad quod illud in Pſalmo po Pſal. 57.
teſt aptari: Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero. His demum verbis Deo,
non ſibijpſi, Iob miſericordiam ſuam aſcribit. Iuuenes itaq; naturalem inclinationem ſibi
ad virtutes inſitam, ꝑ vitia non corrumpãt: ſed ea bene vtãtur, & laudabilibus ſtudijs eã perfi
ciant, actuent & pornent. Immo quo aliquis melioris eſt indolis, eo cęteris paribus ad vitam
virtuoſam plus obligatur, grauiuſq; dãnatur, niſi donis Dei bene vtatur. Etenim Chriſto te-
ſtante: Cui plus datum eſt, plus requiretur ab eo. [Si] pro non [deſpexi prætereuntem] i.
quemlibet viatorem ſeu peregrinantem aut mendicantem, [eo ꝙ non habuerit indumen-
tum, & abſq; operimento pauperem,] i. pauperem nudum non ſpreui, iuxta illud Eſaiæ 58.
Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. [Si non benedixerunt mihi
latera eius] i. ipſe mihi gratias egit & bona imprecatus eſt, eo ꝙ latera eius veſtiui. [& de vel-
leribus ouium mearum calefactus eſt,] i. tunicas pelliceas talibus dedi, quibus calefacta eſt
caro eorum. His verbis redarguuntur qui pannoſos deſpiciunt, cum tamen Deus ſit hono-
randus in paupere, contra quos terribiliter loquitur Iacobus in ſua Canonica: Si intrulerit, Iaco. 2.
inquiens, vir in veſte candida, & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus
eſt veſte præclara, ita vt dicatis ei, tu ſede hic bene: pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede
ſub ſcabello pedum meorum, nunne facti eſtis iudices cogitationum iniquarum? nonne De
us elegit pauperes in hoc mundo? vos autem inhonoraſtis pauperes. Hinc Prouerbiorũ 17.
ſcriptum eſt: Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius. quo contra de compatiente Sa-
lomon ait: Fœneratur domino qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem reddet ei. Itaq; ve- Prou. 19.
ſtiendi ſint nudi. Nam & Chriſtus dicturum ſe ꝓhibet in die iudicij: Nudus fui, & non co-
operuiſtis me. In Luca ait quoq; Ioannes Baptiſta: Qui habet duas tunicas, det non habẽti. Lucæ 3.
[Si leuaui ſup pupillum manum meã] i. pupillos ſeu alios inferiores & impotentiores, quos
impune lædere potui, nequaquã ꝑ potentiam oppreſſi, nec moleſtaui, [etiam cum viderem
me in porta] i. in loco iudicij, quod ſolebat dari in vrbium portis, vt dictum eſt, [ſuperiorẽ]
id eſt, potentiorem. Vel ſenſus eſt, Cum in cauſa iuſtitiæ prior eſſem, iuſtamq; haberẽ con-
tra inferiores querelam, non dure aut totaliter ab illis exegi, quod iuſte exigere potui, ſed cle
menter peperci. [Humerus meus à iunctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus
*conteratur] i. membra hæc mea quibus abuſus ſum, diſſipentur. Siquidem iuſtum eſt vt ho *confringatur
mo membris priuetur, quibus ad iniuſtitiã vtitur. [Semper enim quaſi tumentes ſup me flu
ctus Deum timui.] i. indeſinẽter Deũ vehementiſſime formidaui timore vtiq; filiali, velut ſi
vidiſſem vndas maris in altum creſcentes, mihiq; imminẽtes ſuper me cadere: & vt metuunt
nauigantes, dum fluctus marini ſuper nauem eleuati, imminent eis. Tunc enim vehemen-
tiſſime timent, nil carnale eos delectat, nil de temporibus curant, ſed vitam ſolam cupiunt
conſeruare. Taliter ſanctus Iob timuit Deum & eius inhonorationem atq; iudicium, cuius
timorem ſaltem aliqualiter ſequi nitamur, penſantes quantum in ſcripturis timor iſte laude
tur. Salomon itaq; Prouerbiorum 28. ait: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Et rurſus 23.
In timore domini eſto tota die, quia habebis ſpem in nouiſſimo. Itemq; Prouerbiorum 15.
Per timorem domini declinat vnuſquiſq; à malo. De hoc timore in Eccleſiaſtico multa ſcri Eccl. 1. 23.
buntur, videlicet: Timenti Deum bene erit in extremis, & in die defunctionis benedicetur. 40. 27.
Et, Qui ſine timore eſt, non poteſt iuſtificari. Nihil melius, quàm timere Deum. Timor do- 1. 18.
mini ſicut paradiſus benedictionis. Et, Si non in timore domini tenueris te inſtanter, cito
ſubuertet domus tua. Timor dñi, corona* iuſtitiæ eſt. Sapiens in omnibus metuit. Porro qui *exultationis
ita vt Iob Deum formidat, ſapit quod ſcriptum eſt Eccleſiaſtici 34. Qui timet Deum, nihil
trepidabit. Ideo loquitur Chriſtus: Eum timete qui poteſtatem habet corpus & animam per- Mat. 10.

dere in gehennam, [& pondus eius] i. maieſtatem Dei [ferre non potui.] niſi miſericorditer ageret mecum. Ideo alijs fui miſericors,& niſi Deo me per timorem humiliter inclinarem. ideo quaſi tumētes ſuper me fluctus timui Deum. Pondus quoq; Dei ferre non poſſumus,quoniam magnitudine ſua & perfectione ſua immenſa infinite excedit & ſuperat nos, nec ad eius cōtemplationem ſufficimus. In eius etiam dilectione & guſtu deficimus,iuxta illud Pſal.72. Quia inflammatum eſt cor meum & renes mei commutati ſunt, & ego ad nihilum redactus ſum. Defecit caro mea & cor meum. Itemq; Pſal.118. Defecit in ſalutare tuum anima mea. Quoniam ergo timor Dei retrahit à peccato,Deum iugiter timeamus,q̄ terribilia ſint eius iudicia,q̄ intolerabilia quæ infligit inferni ſupplicia,perpendentesq; q̄ item malum ſit eum offendere,eum amittere,ab eo æternaliter ſeparari. ſicq; illud Eſaiæ octauo implere conemur: Dominū exercituum ſanctificate. Ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter. Et quod ait Apoſtolus ad Philip.2. Cum metu & timore ac tremore veſtram operamini ſalu-
Pſal.2. tem. Hinc monet Pſalmiſta: Seruite domino in timore,& exultate ei cum tremore. [Si] pro non [putaui aurū robur meū] i. in auro fortitudinē meā non poſui,ſed in Deo. A precioſiori autem metallo (ſecundum Albertum) omnea deſignat diuitias, quia ſecundum Philoſophum 5. Ethicorum, Omnia hoc menſurātur metallo, in quo multi robur ſuum conſtituūt, inquantum eſt fideiuſſor neceſſitatis futuræ, & precium redimens ab eadem. Iob autem in creatore robur ſuum conſtituit,iuxta illud Pſal.72. Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. Et iterum Pſal.17. Diligam te domine fortitudo mea. Itemq; 58. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam. Hinc Eccleſiaſtici 31. ſcriptū eſt: Qui diligit aurum,non iuſtificatur. Et rurſus: Bea-
Eccl 31. tus diues qui poſt aurū non abijt. [& obrizo dixi, fiducia mea es] i. in auro rudi,videlicet in ſua puritate manenti,q̄d precioſiſſimū eſt iuxta ꝑhabitā in eo,inquā, ſpem meā nō collocaui,ſed in Deo beatitudinis meæ,quemadmodum ait Apoſtolus 1. Timoth.6. Diuitibus huius ſeculi præcipe,non altum ſapere,nec ſperare in incerto diuitiarum,ſed in Deo viuo. [Si lętatus ſum ſup diuitijs meis multis] i. inordinate de eis gloriatus non ſum,quia nec eas immoderanter amaui,nec in eis confiſus ſum,ſed ordinate vſus ſum eis,tanq̄ inſtrumētis & medijs ad beatitudinem veram. Scriptum eſt enim Eccleſiaſtici 10. Nihil iniquius q̄ amare pecuniam. hæc enim animā ſuā habet venalem. Et Pſal.51. Sup eum(ſ. impium & auarum) ridebūt iuſti,& dicent: Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem ſuum,ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum. De huiuſmodi diuite,terrena cæleſtibus,creaturam creatori præfe-
Matt.19. rente,ait in Euangelio Chriſtus: Poſſibilius eſt camelum per foramen acus trāſire,q̄ diuitē intrare in regnum cęlorum. [& quia plurima reperit manus mea] i. de hoc quod multa poſ-
Pſal. 61. ſedi,inordinate lętatus nō ſum, nec in illis ſupflue occupor,implens illud Pſalmographi: Diuitiæ ſe affluant,nolite cor apponere. Itaq; in affectu & vſu diuitiarum inordinatus nō fuit. Cum eñi corporalia bona ad ſpiritalia finaliter ordinētur,intantū poſſunt ordinate quęri ac diligi,inquantum neceſſaria vel vtilia ſunt ad ſpiritalia bona acquirēda, atq; ad ſuſten-
Pro.11. taculum vitæ,quatenus Deus vltimate poſſideatur. Hinc fertur: Qui confidit in diuitijs ſuis, corruet. [Si] pro non [vidi ſolem cum fulgeret] hominibus non interpoſitis nubibus [& lunam incedentem clare, & lætatum eſt in abſcondito cor meum] id eſt, intus lætatus ſum in his creaturis lætitia fruitionis, quaſi in dijs & cultu latriæ dignis. [& oſculatus ſum manum meā ore meo] in honorem Solis & Lunæ,quaſi eorum cultui deuote intentus, quæ res,ſcilicet deoſculatio manus huiuſmodi,& abſcondita perfruitionis creaturæ lætitia, ſeu luminarium cæli cultura, [eſt iniquitas maxima,] cum ſit idololatria & ſuperſtitio vitioſa, qua creaturæ impenditur quod ſoli creatori debetur. [& negatio contra Deum altiſſimum.] Adoratio nanque & fruitiua lætitia ac latriæ cultus,ſoli altiſſimo Deo debentur: quæ cum creaturis exhibentur,ipſo facto Deus altiſſimus denegatur. His verbis fatetur ſe luminaria cæli non adoraſſe,nec idololatram extitiſſe. Suis enim temporibus gentiles communiter luminaria cæli & ſtellas tanquam deos colebant, quorum inſaniam frequenter imitabātur Iudæi,vt patet in libris Regum. Porro quidam idololatrarū ſolem colebant, vt ducem fortunæ in potentatu,fama & gloria: lunā vero,vt ducem in ſanitate & proſperitate terrena, ſicut
Iere. 7. in Ieremia habetur,q; mulieres Iudæorū placentas fecerunt reginæ cæli,videlicet lunæ,con-
Deut 4. tra quod ſcriptum eſt in Deuteronomio: Ne oculis eleuatis ad cælum videas ſolem & lunam & omnia aſtra cæli,& errore deceptus adores ea,& colas quæ creauit dñs Deus in miniſterium cunctis gentibus quæ ſub cælo ſunt. Vnde Ieremias loquitur: A ſignis cæli,inquiēs,noli-
Iere.10. te metuere,quę timēt gētes,qa leges populorū vanæ ſunt. [Si gauiſus ſum ad ruinam eius qui me oderat] id eſt,de aduerſitate ſeu morte hoſtium meorum nō exultaui, quia eos non odi. Immo perſonas dilexi,peccata odiui,ideo naturę cōdolui. [& exultaui,q; inueniſſet eum malum,] id eſt,de hoc gloriatus non ſum,q; malum culpæ ſeu pœnæ incurrit. Immo potius do-
2.Reg.1. lui inde,quemadmodum Dauid Saulē deplanxit. In hoc oſtēditur Iob fuiſſe vir Euangelicę con-

conuerſationis,implens quod pæcipit Chriſtus:Diligite inimicos veſtros,benefacite his q Luc.6.
oderunt vos.Hinc Prouer.17.dicit:Qui in ruina lætatſ alterius,non erit impunitus.Rurſusq;
Prouer.24.Salomon docet: Ne dicas,quomodo fecit mihi, ſic faciam ei.cum ceciderit ini-
micus tuus,ne gaudeas,& in ruina illius ne exultet cor tuum. Hoc eſt quod ait Apl'us Rom.
12.Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum.Vnde fatetur Pſal.7.Si reddidi retribuenti-
bus mihi mala, decidã merito ab inimicis meis inanis.Ecci quoq; 28.optime dicit: Memen
to nouiſſimorum tuorum,& deſine inimicari,& ne iraſcaris proximo tuo, & abſtinc te à li
te.Sed & Leuit.19.Moſes ait:Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuoꝝ.
Porro quod ait lex,odio habebis inimicum tuum, intelligendum eſt quantum ad culpam,
non quo ad naturam illius.[Non enim dedi ad peccãdum guttur meum.] per guttur impia
verba non protuli,optãdo infortunia inimici,ideo ſubditur:[vt expeterem] i.malum exige-
rem ſeu rogarem[maledicens animam eius] i.mala imprecans animæ aduerſarij mei,immo
correctionem & ſalutem eius veraciter concupiui.[Si non dixerunt]i.immo loquuti ſunt[vi
ri tabernaculi mei]i.domeſtici mei,[Quis det,de carnibus eius vt ſaturemur?]Hoc Grego-
rius & Albertus exponunt,q viri illi intrĩ oderant ipſum Iob propter ſuam iuſtitiam,&qa
redarguit culpas eorum,q de carnibus eius ſeu mollioribus quæ habuit,ſaturari optabant,i.
de eius aduerſitatibus refici,vel de eius morte lætari,& tñ hos patienter ſuſtinuit.Thomas ve
ro exponit oppoſito ſenſu,q conuerſatio & præſentia S.Iob fuit ſuis domeſticis tam grata
& placita,q dixerunt,quis det de carnibus eius,i.quis det vt carne præſens ſit nobis dñs no-
ſter Iob,vt ſaturemur?i.ad libitũ eum intueamur.& expoſitio iſta rationabilior mihi vide-
tur.Non enim apparet q vir tantæ manſuetudinis,ſimplicitatis ac innocẽtię domeſticis fu Iob.29.
erit oneroſus,præſertim quia ſuperius dixit,quantum eius præſentia ab extraneis appeteba
tur,& q̃ auidiſſime verba eius audierant.Veruntñ vtriq; expoſitioni ſatisfaciendo,dici forſi
tan poſſet,q inter domeſticos eius & familiares fuerint quidam peruerſi,quibus propter ſu
as iuſtitias fuerat odioſus:q aũt plures eoꝝ boni fuerint,certum reor.[foris non manſit pere-
grinus]i.quemcunq; peregrinum mihi occurrentem,vel ad me venientẽ,charitatiue ſuſce-
pi,& in domum meam deduxi, ac bene tractaui.[oſtium meum viatori patuit,]ita q quilibet
viator facilem & ſecurum ad me introitum habuit.ſicq; B.Iob,ſicut & Abraham,hoſpitali-
tati liberaliſſime deditus fuit,ſicut & cæteris miſericordiæ actib⁹.Vnde ad Hebr.13.ait Apl'us:
Hoſpitalitatem nolite obliuiſci.Et 1.Pet.4.Hoſpitales inuicẽ ſine murmuratione.[Si abſcon
di quaſi homo peccatum meum]i.falſe me excuſaui,& culpam meam per hypocriſim palli-
aui,vel alio modo celaui,quæ fuit pandenda & confitenda,ſicut hoĩes facere ſolent ex inordi-
nato & ſtulto timore, in quibus timor Dei non eſt.[& celaui in ſinu]i.in corde[meo iniquita
tem meam]i.nec peccatum commiſſum in proximum,nec iniquitatem in Deum inordina-
te abſcõdi,ſed humiliter faſſus ſum. Vnde de hoĩe vitioſo nõ cõfitenti,dictũ eſt:Cũ dulce fu- Iob.20.
erit in ore eius malum,abſcondet illud ſub lingua ſua:parcet illi,& non derelinquet illud,& Pro.18.
celabit in gutture ſuo.Hãc virtutem B.Iob imitemur,quia(vt Salomon ait)Iuſtus in princi
pio accuſator eſt ſui.Et Eſa.43. hortatur: Dic tu iniquitates tuas, vt iuſtificeris.[ſi expaui ad
multitudinem nimiam]i.nullam hoĩm turbam quantumlibet magnam,inordinato timore
ſic timui,vt propter eam timore corporalis periculi ab æquitate recederem,aut peccata in-
currerem,vtpote malens mori q̃ Deum offendere.Peccatum enim eſt fugibilitatis immẽſæ,
eo q Deus ſit honorabilitatis amabilitatisq; infinitæ.Ideo nullo modo debet quis ad pctã in-
duci. Sic & Pſal.3.teſtatur: Non timebo millia populi circundantis me. Itemq; 26.Dñs illu-
minatio mea & ſalus mea.quem timebo?Si conſiſtant aduerſum me caſtra,non timebit cor
meum.Eſa.quoq; 5.dicit:Quis tu vt timeas ab homine mortali,& à filio hoĩs q quaſi fœnum
areſcit?Propter nullius ergo timorem à Dei timore eſt recedendum, quemadmodum ſcri- Pro.7.
ptum eſt:Time Deum,præter eum vero ne timueris alienum.&[deſpectio propinquorum
terruit me]i.à propinquis & proximis nõ ita timui ſperni,vt ex hoc viam veritatis & æqui-
tatis relinquerem.Beati eñ qui perſecutionem patiũtur propter iuſtitiam.Hoc ſancti marty Mat.5.
res maxime impleuerunt,quibus & Chriſtus ait:Trademini autem à parentibus & fratribus Luc.21.
& cognatis & amicis.Sed iam multi ſunt qui potius volũt multa illicita operari,q̃ ab homi
nibus deſpici,& præſertim q̃ velint conſanguineos ſuos offendere, aut deſpici ab eiſdem:in
quibus timor carnalis & ſecularis præponderat diuino timori. [& non magis tacui,] id eſt,
contumelioſa illorum verba patienter ſilenterq; paſſus ſum, iuxta illud Pſalm.38. Poſui ori
meo cuſtodiam,dum conſiſteret peccator aduerſum me.Hinc Prouer.19. habetur:Gloria vi
ri,iniqua prætergredi.Et ſequenti ibi capitulo: Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentio
nibus.Et Eccleſiaſtic.7. Non litiges cum homine potente & cum homine linguato. [nec
egreſſus ſum oſtium]ad inuadendum iniuriantes mihi,ſicut impetuoſi & præſumptuoſe au
daces facere ſolent, periculis incaute ſe exponentes. Conſequenter Iob videns ſibi à mul-
tis non credi, ſeq; contemni, ad diuinum ſe refert iudicium, ſicut & ſupra aliquoties iam

fecit.[Quis mihi tribuat adiutorem, i. cupio me iuuari, vt veritas pateat. vel auditorem, vt aliqui textus habent, i. qui rationes, quibus veritatem defendo, aduertat. [vt deſiderium meum omnipotens audiat] i. ad effectum perducat declarando per ſuam ſentētiam quis verum dicat, ego vel contradictores mei. [& librum ſcribat ipſe qui iudicat] i. Deus iuſtus & infallibilis iudex in ſcriptis redigi faciat, quicquid boni & mali cōmiſi, ne veritati amplius derogetur. [vt in humero portem illum, & circundem illum quaſi coronā mihi] i. vbiq; eum circunferam, omnibusq́; præſentem, quicquid in eo conſcriptum extiterit, quatenus oēs qualis ſim, noſcant. Hoc totum ait B. Iob, ad oſtendendum ſecuritatem & innocentiam conſcientię ſuæ, qđ́q; nil cupiat, niſi vt veritas cauſæ ipſum concernentis, vniuerſis pandatur. Vnde Ioan. 3. legitur: Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtētur opera eius, q̄a in Deo ſunt facta. [Per ſingulos gradus meos] corporales & ſpiritales, videlicet pedum ac virtutum mearum proceſſus & actus, [pronunciabo illum] loquendo & vera eſſe teſtando, quæ Deus in libro illo cōſcripſerit, cuius ſententiæ cōtradicere nolo. [& quaſi principi offeram eum] i. hūc offeram Deo principi ſummo, contentus gratumq́; habens vt mecum ꝓcedat iuxta ea quæ ipſe de me in lib. aſſeruit. Hæc aūt literaliter de libro cōſcientiæ proprie ſumi non valent, q̄a

1. Cor. 2. ex illo alteri in hac vita veritas non monſtratur. Quis enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpūs hoīs, iuxta Aplm? [Si aduerſum me terra mea clamat, & cum ipſa ſulci eius deflēt,] Terra & ſulci eius, materialiter contra poſſeſſorem ſuum clamant & plorant, qn̄ poſſeſſor vitioſe ſe habet circa terræ culturam, operarios terrę nimis grauando, aut non debite pręmiando, ita q̄ iuſtam habent rationem clamandi cum fletu aduerſus dn̄m terræ, q mercedē dignam eis non tribuit, quod vitiū in B. Iob locum non habuit. Iuxta hanc iſtam metaphorā ait Pſal. 64. Valles abundabunt frumento. clamabunt, etenim hymnum dicēt. Vnde expoſitorie ſubdit: [ſi fructus eius comedi abſq; pecunia] i. laboratoribus, qui terræ naſcētia aptauerūt ad vſum meum atq; meoꝝ, metendo, molendo, pinſendo, ſeu aliter cooperando, debitam pro labore pecuniam ſolui. [& animā agricolarum eius afflixi] eis iniuriam aliquā irrogando, aut ſolutionem diu differendo. [pro frumēto,] quod ſeminatum præſtolor multiplicatum mihi naſci, [oriatur mihi tribulus] i. herba inutilis ac ſpinoſa, [& ꝓ hordeo ſpina.] Iuſtum eſt em̄ vt qui aliena retinet, propria perdat. Et verbum iſtud alludit ei, quod in Geneſi dictum eſt homini:

Gen. 3. Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus ſuos, ſed ſpinas & tribulos germinabit tibi. Præterea ſpiritaliter terra contra dn̄m ſuum clamat, dum ſubditi contra ꝓlatum aut principem ſuum iuſte conqueruntur, quia debitum ꝓlaturæ & ꝓſidentiæ eis non exhibet.

Iohel. 2. Sulci vero terræ, ſunt hoīes virtuoſi virtutibus culti, q iuxta Iohelem corda ſciderunt pœnitentiæ vomere, q ſuperioꝝ negligentiā iniuſtitiamq́; deplorant, Immo & boni cōmunis atq; animaꝝ deflent pericula & iacturam. Talis aūt Iob non fuit. Porro fructus terræ abſq; pecunia edere, eſt de bonis eccleſiæ ſuſtētari, nec tn̄ ꝓdicationis talentū ſubditis impartiri, ſed debitum officij nō implere. q̄d q̄ impiū ſit, quis non aduertat? Animā demum agricolaꝝ terræ affligere, eſt vicarios ſubſtitutosq́; principes ſeu ꝓlatos iniuſte vexare. Poſtremo, q̄d ait, pro frumento oriatur mihi tribulus, ita ſpūaliza tur: ſi prætacta mala commiſi, pro bonis gloriæ quæ iuſtis donantur, mala mihi damnationis pro mercede præſtentur.

¶ Elucidatio cap. 32. Omiſerunt autem viri iſti reſpondere Iob.

Articulus 60.

TRibus amicis beati Iob à ſua diſputatione & replicatione ceſſantibus, & aſſertionibus ipſius Iob cedentibus, quartus diſputator inſurgit, videlicet Elihu, qui (ſecundum Thomam) acutioribus rationibus vtitur contra Iob, quàm priores, magisq́; ad veritatem accedit. Vnde nec Iob ei reſpondet, quamuis in aliquo à veritate declinet, & verba Iob ſiniſtre

Thomas interpretetur. Quomodo autem intelligendum ſit dictum hoc Thomæ, ex dictis Alberti pa-

Albertus teſcit, dicentis: Sententiæ tres præmiſſæ, antiquiores dicuntur: quia ex communibus ſunt & generalibus, quæ in inuentione ſcientiarum & artium prima fuerunt, ſecundum philoſophum in fine Elenchorum, quæ communia poſteriores coarctauerunt atq; auxerunt, & ad propoſitum determinauerunt. Talia autem communia fuerunt, quæ dixerunt tres viri: & quoniam Elihu iſte determinat & coaptat talia communia principia ad propoſitum, ma-

Philoſo. gisq́; arguit ex particularibus, quod fuit ſecundum philoſophum ſtudium poſteriorum, idcirco ſententia iſta dicitur iunior atq; poſterior. Non em̄ alia dicit q̄ primi tres: ſed quia priorum ſtudia coarctauit, & per adiuncta multiplicauit, & ex his probabilius arguit, hinc ſententia eius iunior perhibetur, quam diuinitus accepiſſe ſe aſſerit. In rhetoricis q̄ppe diſputationibus, quæ (ſecundū Boethiū) ſunt inuolutæ adiunctis, prima & ḡnaliora principia frequenter ſunt falſa: particularia aūt & coarctata, efficaciora ſunt ad ꝑſuadendum, quæ tamen

Gregori⁹ poſteriora ſunt ſecundum artis inuentionem. Præterea ſecundum Gregorium, verba Elihu tanto grauiori circunſpectione penſanda ſunt, quanto per iuuentutis audaciam feruentiore ſpiritu proferuntur. Poſtremo, quàm ſublimia ſint quæ dicit, conſtat ex eo quod domi-

nus

nus ait de eo: Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis? alta etenim dixit, ſed
in modo loquendi exceſſit, debitam non obſeruãs modeſtiam, ſicut in pceſſu patebit. Itaq;
dicitur: [Omiſerunt aũt tres viri iſti reſpondere Iob, eo ꝙ iuſtus ſibi videretur,] ſicut & fuit.
Bonæ enim conſcientiæ fuit, & Dei auxilio, non proprijs viribus, iuſtum ſe cenſuit, atq; hoc
tot verbis monſtrauit, ꝙ amici eius ei cõſenſiſſe creduntur. [Et iratus indignatusq; Elihu fi-
lius Barachiel] qui ſorte fuit pximus pater eius, [Buzites] i. de progenie Buz, qui ſicut in Ge
neſi legitur, fuit ſecundogenitus filius Nachor fratris Abrahæ, vt quidam exponunt. [de co- Gen. 32.
gnatione Ram] Secundũ Albertum, Abraham primo vocatus eſt Ram, i. excelſus, poſtea di- Albertus
ctus eſt Abram, i. pater excelſus, poſtremo dictus eſt Abraham, i. pater multarum gentium.
Cum aũt primo habitaret in Chaldæa, non dicebatur niſi Ram. hoc alibi non legi. Itaq; ſe-
cũdum Albertum, Elihu fuit de cognatione Abrahæ per Eſau, quod prædicto verbo non
conſonat. [Iratus eſt autem contra Iob, eo ꝙ iuſtum ſe diceret coram Deo] id eſt, in veritate
& ſecundum infallibile iudicium Dei, non tamen comparatiõe ipſius. Superius enim Iob 13.
dixit: Si iudicatus fuero, ſcio quia iuſtus inueniar. Et iterum Iob 23. Viam eius cuſtodiui, &
non declinaui ex ea. Ruſuſq; Iob 27. Neq; reprehendit me cor meum in omi vita mea. Hæc
etenim dicens, videbatur præſumptuoſus & agere contra illud Ecci 7. Non te iuſtifices ante
Deum, quoniam cognitor cordis ipſe eſt. Verum hæc ira Elihu, quanuis ſibi videbatur iu-
ſta ſeu ira per zelum, vtpote ex amore Dei ac veritatis procedens, tamen non fuit ſecun-
dum ſcientiam, id eſt, diſcreta, immo & ex errore proceſſit, quia non recte intellexit ver-
ba beati Iob. Deniq; non ſemper nec vniuerſaliter extat illicitum, vt homo iuſtum ſe dicat
coram Deo, ſecundum expoſitionem prætactam, cum & Ezechias alloquẽs Deum: Memen 4. Re. 20.
to, inquit, quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto. Atq; Pſal. 85. Cu-
ſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum. Quod autem Ecci 7. ſcriptum eſt, tantundem
conuincit, ꝙ homo non debet ſe paſſim & ſine grandi neceſſitate ſeu rationabili cauſa iuſti
ficare coram Deo. [Porro aduerſus amicos eius indignatus eſt eo, ꝙ non inueniſſent reſpon
ſionem rationabilem] argumẽtorum Iob, quibus ſe iuſtum probauit, illoſq; reprobauit. [ſed
tantummodo condemnaſſent Iob] id eſt, verbis multis eum reprobaſſent, non rationib' ido
neis dicta ſua firmantes. [Igitur Elihu expectauit Iob loquentem] id eſt, verba eius non in-
terrupit, & tam diu conticuit, quouſq; ſperauit aliquem trium amicorum Iob, loquuturum
aut reſpõſurum, [eo ꝙ ſeniores eſſent q loquebantur,] videlicet Eliphaz, Baldath & Sophar.
Ideo ceſſit eis propter eorum ætatem, iuxta illud Ecci 32. Adoleſcẽs, loquere in cauſa tua vix
cum neceſſe fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput reſpõſum tuum: & vbi ſunt ſenes,
non multum loquaris. Leuit. quoq; 19. ſcribitur: Coram cano capite conſurge, & honora per-
ſonam ſenis. [Cum aũt vidiſſet] oculo interiori, & idipſum etiam exteriori oculo ppendiſſet,
[ꝙ reſpondere non poſſent [B. Iob,] Iratus eſt vehemẽter] quia putauit ꝙ ex ſuperatione &
taciturnitate illorum Deo derogaretur, veritas deperiret, & Iob in ſuis obduraretur erroribꝰ.
[Reſpondenſq; Elihu filius Barachiel, Buzites, dixit.] Ex hoc ꝙ omnia iſta tam determina-
te & circunſtantionaliter deſcribuntur, certiſſime liquet ꝙ hiſtoria libri huius ſit de re vera
citer geſta, non de quodam conficto vel tm̃ parabola. [Iunior ſum tempore,] non tñ ſcientia
aut eloquentia minor, ſaltem loquendo de nuda atq; informi veritatis notitia. [Vos aũt] ami
ci Iob [antiquiores: idcirco demiſſo] i. reuerenter inclinato [capite veritus ſum] i. timui [vo-
bis indicare meam ſententiam] ne loquacitatis & præſumptiõis arguerer. Allegat Albertus Albertus
Ciceronem, dicentem ꝙ Socrates in iuuentute ſua ſeptem annis ſiluit, anteq̃ aliquid loque- Cicero
retur reſpondendo. [Sperabam enim ꝙ ætas prolixior loqueretur] i. ꝙ vos ſenes rationabilibꝰ
reſponſuri eſſetis, [& annorum multitudo doceret ſapientiam] i. vos qui tot annis vixiſtis, &
multa experti eſtis, oſtenderetis errorem & inſipientiam Iob, & quid vere tenendũ eſt in ma
teria diſputationis præſentis. Vnde ſuperius dictum eſt: In antiquis eſt ſapientia, & in multo Iob. 12.
tempore prudentia. Prouerb. quoq; 20. fertur: Dignitas ſenum canities. quod intelligit de canitie
mẽtis, de qua Sap. 4. aſſerit: Cani ſunt ſenſus hois, & ætas ſenectutis vita immaculata. Ad inſi
nuãdum quoq; q̃ deteſtabilis ſit inſipiẽtia in antiquis, ſcriptũ eſt Ecci 26. Tres ſpecies odiuit ani
ma mea, & aggrauor valde animæ illorum. Pauperem ſuperbũ, diuitem mendacẽ, & ſenem
fatuum & inſenſatum. [ſed vt video] experimentaliter ex ſuperatione atq; ſilentio amicorum
Iob, [ſpũs eſt in hoie.] Hoc qdam expoſuit de ſpũ Dei ſeu ſpũſancto, q eſt in eo quem per gra-
tiam ſuam inhabitat & illuſtrat. Poteſt tñ (vt reor) aptiꝰ interpretari de anima hois, quæ eſt
ſpũs rationatis, tanq̃ dicat, Oĩbus hoĩbus eſt cõmune, ſpm̃ ſeu aĩam rõnalem habere, ſed non
oĩbus cõmune eſt ſapientiã poſſidere. Hinc ſubdit: [& inſpiratio] i. interna illuminatio [oĩpo
tentis dat intelligentiã] i. certã veritatis notitiã, à qua ratio naturalis deſup non adiuta, mul-
tipliciter deficit. Hinc Dan. 2. inducit: Deus dat ſapientiã ſapiẽtibus, & prudentiã intelligẽtibꝰ
diſciplinam. Et Ecci 1. Omnis ſapientia à dño Deo eſt. Saluator quoq; ait: Cum venerit ille Ioã. 16.
ſpũs veritatis, docebit vos omnem veritatem. Deus aũt quoq; per ſeipſum immediate edocet
men

Sap. 9. mentem humanam, quandoq; per angelum. Hinc Sapiens orat: Mitte dñe ſapiẽtiam de cæ
lis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit & mecum laboret, vt ſciam quid ac-
Gregori⁹ ceptum ſit coram te omni tempore. Porro iuxta S. Gregorium, his verbis Elihu ruit ad ar-
rogantiam, reputans ſe alijs ſapientiorem. Quatuor enim (ſecundum Gregorium) ſunt ſpe-
cies ſuperborum. Prima eorum qui bonum à ſeipſis habere ſe arbitrantur: Secunda, eorum q
illud proprijs meritis ſuis attribuunt: tertia, eorum qui ſe iactant habere quod non ha-
bent: quarta, eorum qui deſpectis cæteris, ſingulariter appetunt videri habere quod habent.
[Non ſunt longæui] i. antiqui, [ſapientes] cognoſcendo diuina, [nec ſenes intelligũt iudiciũ] i.
rectam veramq; cenſuram actuum humanorum. hoc ad literam dicit contra Iob, & pſertim
contra eius amicos, ꝙ conſenſerint verbis Iob derogantibus iuſtitiæ ac prouidentiæ Dei, ſe-
cũdum Elihu æſtimationem, & ꝙ crediderint ipſum Iob eſſe iuſtum. [Ideo dicam] digna au
•ſapiã ditu. [audite me] auribus mentis & corporis. [oſtendam vobis etiam ego meam ſcientiam]
•diſcepta in quibus verbis notatur hic Elihu de immoderata ſui reputatione & ſuæ ſcientiæ præſum-
remini, ptione. [Expectaui enim ſermones veſtros, audiui prudẽtiam veſtrã, donec *diſceptaretis] i.
pariter diſputaretis [ſermonibus, & donec putabã vos aliquid dicere,] quod efficax eſſet ad
oſtendendum propoſitum, [conſiderabam] veſtra verba, & quis veſtrũ rationabilius loque-
retur. ideo decet vt nunc me audire dignemini. [Sed vt video, non eſt] aliquis veſtrum [q ar
guere poſſit Iob] i. dicta eius improbare. [& rñdere ex vobis] i. ex ſenſu vel numero veſtro,
[ſermonibus eius] qbus ſe excuſat atq; iuſtificat, voſq; accuſat. Itaq; oſtendã vobis ſcientiam
meam, [Ne forte] vos amici Iob [dicatis, inuenimus ſapientiã] i. vere & ſapienter argumen-
tati ſumus aduerſus Iob, dicendo: [Deus proiecit eum, non homo] i. per hoc ſufficienter pro-
bauimus ipſum Iob eſſe iniuſtum, qm̃ Deus eum in hãc aduerſitatem proiecit, q errare non
poteſt: & non homo, qui frequenter errat in iudicando ac puniendo. Ex hoc enim potiſſime
arguerunt ꝙ Iob eſſet pro ſuis peccatis ꝑcuſſus, qa à Deo plagatus, q eſt iuſtus & infallibilis
iudex, non inferens pœnam niſi ꝓ culpa. Sed (vt patuit) iſtud argumentũ non extat ſufficiẽs,
qm̃ falſum eſt ꝙ Deus nullum puniat in hac vita, niſi pro ſuis peccatis. Hinc Elihu intendit
ꝑ efficaciora argumenta intentũ ꝓbare. [Nihil loquutus eſt mihi] i. in hac diſputatione non
ad me, ſed ad vos verba ſua direxit: nec mihi iniuriam intulit, vt putetis me ex ira & paſſione
irrationabili ꝓuocatum ad impugnandũ verba ipſius. [& ego non ſecundũ veſtros ſermones
rñdebo illi] i. non tam inualidis vtar argumẽtis, vt vos, ſed ſubtilius arguam. Aliqui aũt affir
mant ꝙ Elihu ideo dicit hoc, qa ponebat aĩam hoĩs mortalẽ, cuius oppoſitũ ſenſerunt ami-
ci Iob. Verum vt frequẽter oſtẽſum eſt, amici Iob nõ ſenſerũt oppoſitũ huius. [Extimuerũt,
nec rñderũt vltra] i. amici Iob ita ex verbis eius pterriti ſunt, ꝙ ſibi vltra rñdere auſi non erãt,
putantes ꝙ eſſet veraciter iuſtus, & ꝙ ipſi male egiſſent eum ſic obiurgando. [abſtuleruntq;
à ſe eloquium] i. ſibijpſis impoſuerũt ſilentiũ. [Qm̃ igit expectaui] deferendo ſenioribus, nec lo
Ecci. 20. quendo quſq; loq ceſſarẽt, ſecundũ illud Ecci 23. Audi tacens, & ꝓ reuerentia accedet tibi bo
na gratia. Itemq;, Homo ſapiens tacebit vſq; ad tempus, laſciuus aũt & imprudẽs non ſerua-
bit tempus. [& nõ ſunt loquuti,] i. iſti tres viri poſt vltimam ſermocinationem Iob vltra non
reſponderunt. [ſteterunt] aduertendo quæ protulit Iob, [nec reſponderunt vltra, reſponde-
bo & ego partem meam,] id eſt, tantundem vt ſpectat ad me. [& oſtendam vobis ſcientiam
meam.] Hoc ſemel iam dixit, & rurſus illud nũc repetit: quia etſi zelo æquitatis fuit vtcunq;
ſuccenſus, tamen quoniam iuuenis imperfectuſq; fuit, vanitas ſe miſcebat, & oſtẽtare ſe con
cupiuit. imperfecti nempe & paſſionati quamuis aliquando bonum concipiant, & ex bono
fonte quid inchoent, multiplex tamen ſe miſcet in proceſſu defectus. [Plenus ſum ſermoni-
bus] mentalibus, id eſt, ad loquendum multa concepi, & ad loquendum rhetorice pronus
ſum, tanquam eminenter facundus & doctus. Sed reuera vitio loquacitatis ſubiacuit, con-
Ecci. 20. tra quod ait ſcriptura: Eſt odibilis qui procax eſt ad loquendum. [& coarctat me ſpiritus
vteri mei.] Vteri nomine, mens ſeu intellectus exprimitur, quo verbum internum concipi-
tur, ſicut in vtero corporeo proles. Spiritus autem vteri, eſt vel voluntas ad actum intelle-
ctus impellens, vel ipſa anima, cuius vis eſt ipſe intellectus, qui ſpiritus coarctauit, id eſt, con
ſtrinxit & incitauit ſeu impulit ipſum Elihu ad loquendum, partim ex vanitate, & partim ex
impatientia. interdum vero iuſti ad loquendum impelluntur ex Dei & proximi charitate, ad
Act. 17. Dei honorem & proximorum ſalutem, prout in Actis de Paulo narratur, ꝙ incitabatur ſpi
ritus eius in ſemetipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem Athenienſem. [En venter me-
us quaſi muſtum abſq; ſpiraculo] id eſt, intellectus meus ita conatur in verba oris erumpere,
ſicut muſtum carens ſpiraculo ſeu foramine, per quod vapor ex muſto aſcendens erumpat,
conatur vaporem ſuum emittere. [quod lagunculas nouas dirumpit] i. vaſa in quib⁹ eſt, quæ
niſi aperturam habeant, per quam vapor aſcendens emanet, ſolẽt diſrumpi & frangi. Mul-
tiplicatur enĩ vapor interior muſti, egredi quærens. Vnde in Euangelio loquitur Chriſtus:
Matt. 9. Nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpunt vtres, & vinum effunditur.

Hoc

Hoc ipſum & iuſti aliquando patiuntur ex puriſſimo zelo veri & ęqui, quemadmodum aſſe
rit Hiere.23. Factus ſum quaſi vir ebrius, & q̄ſi homo madidus vino à facie dñi, & à facie ver-
borum ſanctorum eius. Vnde de Apl'is feruentiſſime in die Pentecoſtes loquentibus ſcelera Act.2.
ti dixerũt, quia muſto pleni ſunt iſti. [Loquar & reſpirabo paululum] i. loquẽdo anxietatem
& æſtuantem cordis feruorem ad loquendum ꝓ Deo aliqualiter temperabo, conſolabor, &
requieſcere faciam. [aperiã labia mea] quaſi ex deliberatiõe ſublimia prolaturus, [& reſpon
debo] Etenim quo diutius tacuit, cum ea quæ ſibi diſplicuerunt, & Deo atq; iuſtitiæ obuiare
tanq̃ blaſphemiæ videbãtur, eo ardẽtius deſiderium rñdendi ſuccreuit in eo. Sic & Eliphaz
ad Iob 4. dixit: Conceptum ſermonem tenere quis poterit? [Non accipiã pſonam viri] i. intu
itu hoĩs à veritate & iuſtitia non recedam. Ille equidẽ, ſecundũ Thomam, in rñdendo perſo Thomas
nam hoĩs accipit, qui veritatem relinquit, vt homini deferat ſiue complaceat. In quo verbo
Elihu oſtendit ſe Deum imitari, de quo in Paral. Actuumq; lib. ſcriptum eſt, ꝙ non non ſit p 2.Par.19.
ſonarum acceptor. [& Deum homini non æquabo.] cum Deus ſit infinite, & per conſequẽs, Act.10.
incomparabiliter melior atq; perfectior homine, immo & toto vniuerſo, quod etiam Elihu
ideo ait, quia ſecundũ ſuam æſtimationem Iob immoderãter comparauit ſe Deo. Nam in-
fra ait ad Iob: Nunquid tibi iuſta videtur cogitatio tua, vt diceres, iuſtior Deo ſum? Cur aũt
tam iuſte loqui intẽdat, adiecit: [Neſcio enim q̃diu ſubſiſtam] i. diem & horam mortis igno
ro. [& ſi poſt modicum tollat me factor meus] i. ignoro an creator meus cito auferet me de
hac vita. Vel ſenſus eſt: Neſcio an poſt breue tempus vel longum adducet me ad ſuum tribu
nal. Ideo ſic agere debeo, quaſi quotidie moriturus, quia tempus pœnitendi mihi dandũ eſſe
non noui: vnde ꝓ modico dubiæ atq; corruptibilis vitæ, à veritate & ęquitate nequaq̃ rece-
dere debeo. Sic & Chriſt' Mar.13. hortat: Videte, vigilate & orate, neſcitis eñ qñ dñs veniat,
ſero an media nocte, an galli cantu, an mane. Deniq; Elihu (vt moris eſt inaniter ſapiẽtum,
& in proprijs oculis virtuoſorum) verbis iactantiæ, ſapiẽtiæ verba commiſcet, vt ſapiens iu-
dicetur, & rationabiliter loq monſtret. ſed in talibus hoĩbus paſſiones & vitia actui rationis
ſe intus permiſcent, atq; ad repræhenſibilia verba inducunt

¶Explanatio cap.33. Audi ergo Iob eloquia mea. Art. 61.

FInito ſuæ diſputatiõis procœmio, Elihu nũc diſputatiõnẽ ipſam aduerſus Iob inchoat,
& partim ira ac impatiẽtia, partimq; ꝓſumptione & elatiõe cæcatus, modeſtiã in loquen
do non ſeruat. [Audi ergo Iob eloquia mea] i. euidẽtia verba, quaſi extra ſeu aperte ac luci-
de pronuncianda, [& omnes ſermones meos auſculta.] quaſi dicat, Omnia quæ effabor, ad-
uertentia ſunt condigna. [Ecce aperui os meum: * Loquetur lingua mea in faucibus meis] *loquatur
i. intra fauces ad formationem verborum mouebitur. lingua quippe continuatur ad cor. Id-
circo præmeditata, articulata, literataq; profert. Nunquid paruus fuit in oculis ſuis, qui hoc
magnum atq; notabile reputauit, ꝙ aperuiſſet os ſuum, idq; pronunciauit quod lingua ſua
in faucibus ſuis mox loqueretur? Non vtiq; paruæ ſapientiæ aut modici ponderis ſe putauit,
qui proprios actus ſic extulit. [Simplici corde omnes ſermones mei] i. verba mea ex ſyncera
intentione pendent, ita ꝙ nihil intendo niſi veritatis defenſionem, ad Dei honorem & alio-
rum ædificationem. Nec loquar ad calumniandum, nilq; calliditatis vel duplicitatis in me
reperietur neq; in verbis meis ſonabit. Veruntamen iuxta præhabita, iſtud ita non fuit: quia
non tantum ex zelo veritatis motus eſt loqui, ſed inſuper ex gloria vana, vtpote excellẽtiam
ſapientiæ & eloquentiæ ſuæ cupiens demonſtrare, indeq; reputari. [& ſententiam labia mea
loquentur puram] i. ſenſus altos ac ſapientiales ſine admixtione falſitatis pronunciabo, quod
tur ſus penitus verum non eſt: quanuis enim multa vera ſententioſaq; proferat, falſa tamẽ ex
eis concluſit aduerſus Iob, & multa crimina ei mendoſe impoſuit. [Spũs Dei fecit me] ideo
dignum & iuſtum, vt me verbis diuinæ maieſtati derogatiuis opponam. Quemadmodum
enim totum quod ſumus & habemus, à Deo ſuſcepimus: ita oĩe id in eius honorem expen
dere reuerenter debemus, vt ait Hilarius. Porro per ſpiritum Dei, intelligi poteſt ſpiritus ſan Hilarius
ctus, vel intellectus ſeu voluntas diuina, ſeu Deus abſolute, qui ſpiritus eſt. [& ſpiraculum
omnipotentis viuificauit me.] In Geneſi ait ſcriptura: Formauit Deus hominem de limo Gen.1.
terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.
Vbi per ſpiraculum intelligitur ſpiritus ſeu anima rationalis, corpus viuificans vita naturæ,
immo dans homini vitam vegetatiuam, ſenſitiuam, ſecundum locum motiuam, & intelle-
ctiuam. & ita hic accipi poteſt ſpiraculum, quod dicitur ſpiraculum omnipotentis, quia ab
ipſo procedit, creatur, infunditur, immo quodammodo inſufflatur. Hinc in ſcripturis vete-
ris teſt. anima flatus vocatur, vt cum per Eſa.57. dñs ait: Spũs à facie mea egredietur, & flatus
ego faciam. Daniel quoq; propheta Baltaſar regi loquens: Deum, inquit, q habet flatum tuum Dan.5.
in manu ſua, non honoraſti. Inſuper p ſpiraculũ intelligi poteſt ipſa inſpiratio Dei p gratiã
illuſtrantẽ, quæ viuificat mentẽ ad vitã ſapiẽtialẽ ſeu interiorẽ ſapiæ actũ, q aiæ vita eſt, iuxta
illud Sap.4. Sapiẽtia vitam filijs ſuis inſpirauit. Chriſtus etiam in Euang. Iuſtificata eſt, ait, ſa Matt.11.
pi-

pientia ab omnibus filijs ſuis.[Si potes, reſpondr mihi, & aduerſus faciem meam conſiſte] i. argumentationibus meis ſatiſfac & reſiſte, ſi vales. quaſi dicat, paratus ſum morrm gerere tibi, tuamq́ꝫ reſponſionem ſuſcipere. ſed hoc verbum rurſus ſuperbiam videtur prætendere. quid enim eſt dicere, ſi potes &c. niſi ſcio, quia non poteris mihi reſpõdere atqꝫ reſiſtere? [Ecce me ſicut te fecit Deus.] iuxta illud Mala. 2. Nunquid non Deus vnus creauit nos? Etenim quantum ad animam, immediate à Deo ſumus creati. Subſtantia vero corporis, à Deo originaliter condita eſt, ſed per cauſas ſecundas formatur & organizatur, atqꝫ à proprijs parentubus propagaẗ. Sed opus naturę eſt principaliter opus primæ cauſæ, etiam iuxta philoſophos. [& de eodem luto ego quoqꝫ formatus ſum.] q̄uis corpus humanũ ex quatuor elementis mixtum dicatur, nihilominus de limo terræ primus parens formatus deſcribiẗ, quia in hoīs corpore dñatur terra p̄ cæteris elementis. De eodem ergo luto in ſpecie, non eodem in numero, Iob Elihuq́ꝫ formati fuerunt: qm̄ vtriuſqꝫ materia, eiuſdem eſt ratiõis, & q̄rum ad primam hoīs formationem, oẽs de luto ſeu terrę limo formati aſſerimur, quia vcꝫ is ita formatus eſt, in quo oẽs q̄dammodo eramus & continebamur, tanq̄ in originali q̄dam principio. Vnde &

Rom. 5. oẽs in ipſo peccauimus, ſecundum Apl̄m. ¶ Præterea, p lutum apte deſignaẗ materia corporis noſtri ꝓpinqua, vcꝫ ſemen iam coagulatum in vtero matris, atqꝫ p hoc luto aſſimilatum.

Iob. 10. Vnde & ſupra Iob ait ad Deum: Memento q̄ſo ꝙ ſicut lutũ feceris me. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? Hinc p Hier. 18. dñs loquiẗ: Sicut lutũ in manu figuli, ita & vos in manu mea. Hæc Elihu introduxit, vt ex conſideratione paris cõditionis, Iob ſumat rñdendi fiduciam, vel ne Iob deſpiceret diſputare cum Elihu, eo ꝙ minor eſſet. [Veruntñ miraculũ meum] i. ſapiẽa mea mihi deſup mirabiliter data, in qua ita ꝑfulgeo, q̄ſi miraculum videaẗ ꝙ ego q iuuenis ſum, intm̄ ſeniores in ſapiẽa vinco, cum tñ de luto ſim ſicut & illi. [non te terreat, & eloquẽtia mea non ſit tibi grauis] i. non erubeſcas ꝙ ego iunior te, ita te in eloquẽtia ſupero. Aliq̄bus rm̄ moleſtũ eſt, ꝙ alius eis inueniẗ ꝑfectior. Cõmuniter q̄qꝫ minus periti, & minus facundi, terreri ſolẽt corã ſapiẽtiore & eloquẽtiore. Itaqꝫ cõſolaẗ & admonet S. Iob, ne immoderãter graueẗ audiendo ſuæ poſitionis reprobationẽ p verba & argumenta rhetorica. Siq̄dem tanto ſolet alicui alterius eloquẽtia eſſe moleſtior, q̄nto p eam ſua aſſertio

Gregori⁹ apparẽtius confutaẗ. Deniqꝫ ſecũdũ Gregoriũ, arrogantib⁹ ꝓprium eſt, vt anteq̄ aliq̄d dicãt, mira ſe dicturos exiſtimẽt, & locutionẽ ſuam mirando ꝑurniantiqa in acutis ſenſib⁹ ipſa ela-

Heb. 13. tio q̄nta fatuitas ſit, ignorãt. Hinc Paulus Hebr. ſublimiter exhortatus, ſubiunxit: Rogo aũt vos fratres, vt ſufferatis verbum ſolatij, etẽm perpaucis ſcripſi vobis. Elihu aũt q̄dam inania ꝓtulit, & q̄ſi cõſolando ſubiungit: Miraculũ meum non te terreat, & eloquentia mea non ſit tibi grauis. Ille dicta ſua verbum ſolatij, hic vero eloquentiã & miraculũ vocat. [Dixiſti ergo in auribus meis, & vocem verboꝝ tuoꝝ audiui.] Dupliciter diciẗ aliq̄d alteri dici in auribus eius. Primo, q̄a occulte ei q̄d diciẗ, ore loquẽtis applicato aurib⁹ audiẽtis. Secundo, q̄a ſic dicitur, ꝙ verba ꝑtingunt vſqꝫ ad aures ꝑceptionemq́ꝫ audiẽtis, & ita intelligit Elihu. [Mũdus ſum ego, & abſqꝫ delicto immaculatus, & non eſt iniquitas in me.] Hoc formaliter Iob non dixit, & q̄uis q̄dam ſimilia ꝓtulit, non tñ ad ſenſum quẽ Elihu inde elicit & intendit. Deniqꝫ moris eſt q̄rundam animo feruidoꝝ, dum q̄d ſibi diſplicẽs audiunt, illud repetendo exaggerare, alijſq́ꝫ verbis durius iterare. Paſſiones eq̄dem ratiõe non refrenatæ, faciũt à medio virtutis ac veritatis recedere. Imponit aũt Elihu ipſi Iob, ꝙ verba hæc dixerit, q̄a iam frequẽter & diffuſe ſuas recitauit iuſtitias, atqꝫ iuſtum ſe eſſe ꝓbauit, nec meruiſſe flagella ſibi illata. Nam

Iob. 23. 31. 26. inter cætera affirmauit: Veſtigia eius, ſ. Dei, ſecutus eſt pes meus, viamq́ꝫ eius cuſtodiui, & nõ declinaui ex ea. Itemq́ꝫ: Semp quaſi tumẽtes ſup me fluctus timui Deum. Et rurſus: Hęc paſſus ſum abſqꝫ iniquitate manus meæ, cum mũdas haberẽ ad Deum preces. ¶ Inſup, q̄uis verba inducta ſoleãt accipi ꝓ eodẽ, tñ hic poſſunt diſtingui hoc modo: [Mundus ſum] corde à cogitationib⁹ & affectionib⁹ inordinatis, [& abſqꝫ delicto] i. ſine culpa omiſſiõis, [immaculatus] corpore à vitijs carnis, & non eſt iniquitas cõmiſſionis a copꝝ ſeu iniuſtitię cõtra Deum aut ꝓximum in me, & hoc Elihu accipit, quaſi Iob dicere voluiſſet, ꝙ nulli vnq̄ peccato etiam veniali ſubiacuit, cum tñ Iob huius oppoſitũ faſſus ſit, dicens: Peccaui, q̄d faciam tibi

Iob. 7. o cuſtos hoĩm? Et denuo: Tu q̄dem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Non

Iob. 14. itaqꝫ à venialibus prorſus aſſeruit ſe immunẽ. [Quia querelas in me reperit] i. ita ſe circa me habuit, ſicut qui de alio conqueriẗ, & ei mala imponit, cum ille ſit innocens. Albertus aũt exponit ſic: Quia querelas &c. id eſt, occaſiõe a inueniẽdi querelas aduerſus me molit⁹ eſt. [ideo arbitratus eſt me inimicũ ſibi] hoc ſumiẗ ex eo quod Iob ſupra dixit, alloquens atqꝫ interro-

Iob. 13. gans Deum: Quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea & delicta oſtende mihi. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicũ tuum? Sed vt ex dictis in expoſitione verborum iſtorum eclaruit, S. Iob ad talem ſenſum non protulit verba hæc, ad qualem Elihu ea retorquet. Nõ em̃ Deus inſidiatur homini tanq̄ maleuolus, vt capiat vel circunueniat eum. Immo potius occaſiones miſerendi exquirit. [Poſuit in neruo pedes meos] vt me quaſi ca-

ptum

ptum teneret,[& cuſtodiuit]i.ad puniendum obſeruauit,[omnes ſemitas meas]vt occaſio-
nes contra me reperiret.Verba hæc iamdudum ſcripta atqꝫ expoſita ſunt, atqꝫ ex dictis ibi- Iob.13.
dem pateſcit,ꝙ ſecundũ hunc intellectũ B.Iob verba non ꝓtulit iſta.[Hoc eſt ergo in quo
nõ es iuſtificatus]i.quis in nullo alio exceſſiſſes,ꝗ in verbis his Deo ſic derogãtibus,clarum
eſſet ꝙ grauiter offendiſſes:quod verũ eſt,ſi Iob tam male ſenſiſſet de Deo,aut ſenſum hunc
ꝓtendiſſet.¶ Præterea iuxta Gregorium,Mens arrogantiũ,dictoꝝ ſuoꝝ ſenſum non pene- Gregori⁹
trat,qa interno guſtu priuat,& in exteriores fauores quos amat, relabitur. Vera aũt ſcientia
afficit,non extollit:& quos impleuerit,non ſuperbientes efficit,ſed calentes.[Reſpõdebo ti-
bi,quia maior ſit Deus hoĩe]i.ſapientior,iuſtior,perfectior. Hoc pmittit Elihu, ad innuen-
dũ,ꝙ Iob non debuit conqueri de diſpoſitione Dei circa ſe,nec aſſerere ſe iniuſte ꝑcuſſum,
ſed diuinæ mentis iudicium ſenſui ſuo ꝑferre,tacere & cõtentari.Item ad inſinuandũ, ꝙ Iob
ꝓſumptuoſe locutus ſit,Diſputare cum Deo cupio,quaſi Deo eſſet tam par, ꝙ idoneus eſſet
diſputare cum Deo.Itemꝗ́ ad cõprobandũ ꝙ Deus melius ſcit defectus & vitia hoĩs,ꝗ ipſe-
met homo,& ideo homo ſeipſum nimis iuſtificare non debeat.[Aduerſus eum cõtendis]i.
Deo litigioſe imponis,[ꝙ non ad oĩa rñderit tibi]i.iuſtitijs tuis non reddiderit vicem ſeu ꝑ-
mium ſingulatim.Vel non ad oĩa rñderit tibi,i.oĩa dubia & q̃ſita quæ ei ꝓpoſuiſti de cauſis
flagellationis tuæ atqꝫ ſimilibus,tibi nõ ſoluerit. Hoc ideo dicit,qa ſuperiꝰ dixerat Iob: Re-
ſpõde mihi,q̃ntas habeo iniqtates &c.Rurſusꝗ́: Voca me,& ego,rñdebo tibi.Aut certe:Lo- Iob.13.
quar,& reſpõde mihi.Cõſequenter innuit,cur Iob iſta dicere non debebat. [Semel loquitur
Deus,& ſecundo idipſum non repetit.]Hoc tripliciter explanat.Primo ſic:Semel in ſcriptu-
ris & verbis ſctõrum aperuit Deus modum ſui regiminis, & cur hoĩem puniat ſeu flagellet.
Ideo ſecundo id non reſumit,vnicuiqꝫ ſeorſum & ſingulariter rñdendo ad ſingula,cur eum
ita & ita in hoc & in hoc flagellauerit. Propterea tu Iob irrationabiliter q̃ris tibi diuinitus
ad ſingula reſponderi.Hinc ait Gregorius: In ſcripturis nobis in eo q̃d ſpecialiter patimur,
oĩbus coĩter rñdetur.Ibi vita ꝓcedentium fit forma ſequentiũ.Sic exponit Gregorius. Tho- Gregori⁹
mas exponit ſic:Semel loqtur Deus ſua locutione cauſali ad extra, qua oĩa facit,iuxta illud
Pſalm.148.Ipſe dixit,& facta ſunt.Semel aĩbus rõnalibus impreſſit naturale lumẽ rationis,
per quod inter verum & falſum,bonum & malum diſcernere,veritatem quoqꝫ & cauſam ſu-
orum euentuũ inqrere,inuenire,ſeu diſcere queunt.Ideo opus non eſt, vt Deus ſingulis ſeor-
ſum rñdeat.Hoc aũt lumen naturale Deus non repetit, qm̃ ſemel inditum animæ, in ea iu-
giter manet.Eſtꝗ́ q̃ſi q̃dam impreſſio lucis diuinæ in anima,ꝑ q̃d videri poteſt,qd agendũ,
omittendũ,qd bonum,qd malum.Hinc cum in Pſalmo dixiſſet Pſalmiſta: Multi dicũt,quis Pſal 4.
oſtendit nobis bona?ſtatim addit,Signatum eſt ſuꝑ nos lumen vultus tui dñe &c.Porro Al-
bertus exponit ſic:Semel loquit̃ Deus,i.vno modo admonet in cõmuni flagellando,& ſecun-
do idipſum non repetit,vt ſ.ꝑ ſingula peccata admoneat eum.[Per ſomniũ in viſiõe noctur-
na, qñ irruit ſopor ſuꝑ hoĩes,& dormiũt in lectulo, tunc aperit aures viroꝝ, & erudiens eos
inſtruit diſciplina.] Verbum hoc concordat & correſpondet ei quod ſupra Eliphaz ait:In Iob.4.
horrore viſionis nocturnæ,qñ ſolet ſopor occupare hoĩes,pauor tenuit me & tremor,& oĩa
oſſa mea ꝑterrita ſunt.Stetit qdam,cuius non agnoſcebam vultum,imago corã oculis meis,
& vocem quaſi auræ lenis audiui &c.Vnde multa quæ circa huius loci explanationem poſ-
ſent induci,illo in loco inducta ſunt & requirenda ibidem,ne ſine neceſſitate multiplicatio
fiat verboꝝ.Nẽpe(vt ibi patuit)in ſomno exteriorib⁹ ſenſib⁹ ab occupatiõe, tumultu & ſtre-
pitu operationum ſuarum ceſſantibus,anima ad ſuſceptionem reuelationum aptatur, efitꝗ́
capacior infuſionis ſpecierum occulta ſignantiũ atqꝫ cæleſtium impreſſionũ,quo minus cir-
ca alia occupatur ſiue diſtrahitur.Ideo Elihu aſſerit ꝙ in ſomno, i.tẽpore ſomni, in viſione
imaginaria ſeu intellectuali, ſeu ex vtraqꝫ commixta nocturna,i.quæ fit in nocte, ſopore ſeu
graui ſomno in hoĩes irruente,tunc Deus per ſe,vel miniſterium angelorum aperit interio-
res aures virorum,vcꝫ imaginatiuam & intellectiuam,qbus interiora verba ꝑcipiuntur,pro-
feruntur,noſcunt̃,ſicut in lib.de Trinitate Auguſtinus deducit. Virorum (inquam) virtute Auguſtin⁹
virentiũ, ſ.virtuoſorum,q̃uis interdum ex ſpeciali diſpenſatione & ratione ſeu conſilio Dei,
etiam vitioſis id fiat,vt patet in Balaam,quem S.Hieronymus & alij multi putant fuiſſe hũc Num.22. Hieron.
Elihu.[& inſtruens eos]inſtructione interna,[erudit]eos[diſciplina] i.cognitione ſeu erudi-
tione agendoꝝ,vcꝫ ꝑtinente ad mores.Immo etiam frequẽter cognitione ſpeculatiua & no-
titia futurorum penitus contingentiũ.Hic tñ potiſſime loquit̃ de inſtructione morali.Nam
ſubditur:[vt auertat hoĩem ab his quæ fecit] i.peccatis commiſſis,[& liberet eum de ſuper-
bia]i.ad humilitatem perducat,ad quam homo tanto ꝑfectius ꝓfundiusꝗ́ ꝑducitur,quanto
deſuper clarius illuſtrat̃.Specialiter quoqꝫ poſtq̃ cõmuniter dixit, Auertat hoĩem ab his quę
fecit,expreſſit ſuperbiam.Primo, quia ſuperbia oĩm origo, caput atqꝫ regina eſt vitiorum.
Secundo, vt inſinuaret ipſum Iob potiſſime excæcatum, ꝙ ſ.nimis iuſtus & ſapiens eſſet in
oculis ſuis.Ideoꝗ́ putaret ſe abſqꝫ ſuis percuſſum demeritis,nec acquieſceret rationibus op-

poſitum huius probantibus.[eruens animam eius de corruptione]i.læſione & lãguore pec-
cati,quod vulnus eſt animę.Vnde & Sap.6.habetur:Incorruptio facit eſſe proximum Deo.
De peccatoribus quoq; ait Pſal.52.Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitati-
bus.[& vitam illius]corporalem ac temporalem liberans à pœnis præſentibus,[vt non trãſ-
eat in gladium]i.in occiſionem.Vel vitam animæ eius,ne tranſeat in gladium, id eſt,ne in-
cidat in diuini iudicij diſtrictionem,pœnam ac damnatiõem.Vnde ſuperius ait Iob 19.Vl-
tor iniquitatum eſt gladius.Porro ſecũdum Albertum,ad hanc eruditionem ſupernam re-
ducitur omnis inſtructio,quæ fit per vehementem à ſenſibilibus abſtractionem homini per
oraculum vel per viſionem reuelationis,ſiue fiat per ſigna cæli,ſiue per angelos,ſiue ꝑ inſpi-
rationem immediatam à Deo,& vix eſt homo qui non aliquo horum modorum admonea-
tur de futuris,vt dicit Tullius in libro de diuinatiõe & natura deorum.Ideo quoq; Elihu ait,
vt auertat hominem ab eis quæ fecit,quia peccatoribus terribilia ſomnia ſolent occurrere,al
Iob.7. ludiſq; ei quod ſupra dixit Iob Deo:Terrebis me per ſomnia.Per q̃d ipſe Elihu pungit Iob,
quaſi dicat:Ideo terruit te ꝑ ſomnia,vt recederes à tua malitia.Item hæc ait,vt innuat ꝙ De
us per ſomnium ei ſatis reſpondit,immittendo ei viſiones horribiles.Circa præhabita ſcri-
Gregori⁹ bit multa pulchra Gregorius.Nam ſuper illud,per ſomnium,&c.ait:Quid eſt ꝙ ꝑ ſomnium
loquutio nobis diuinitatis innoteſcit,niſi ꝙ Dei ſecreta non cognoſcimus,ſi in terrenis deſi
derijs vigilemus? Si ergo interna contẽplari volumus,ab implicatione externa dormiamus.
Vox Dei quaſi per ſomnium auditur,qñ tranquilla mente ab huius ſeculi actione qeſcitur,
& ipſo mentis ſilentio diuina ꝓcepta penſant.Deniq; ſuper illud,Erudiens eos inſtruit diſci-
plina,teſtatur:Conſideranti & ſeſe per pœnitentiam lacerãti,quaſi q̃dam plagæ ꝑcuſſionis,
Pro.20. ſunt lamẽta compunctionis.Hinc Salomon loquit:Liuor vulneris abſterget mala,& plagæ
in ſecretioribus ventris.Per liuorem qppe vulneris, diſciplinam inſinuat corporeæ ꝑcuſſio-
nis.Plagæ vero in ſecretioribus ventris,ſunt interna mentis vulnera,quæ per cõpunctionem
fiunt,quæ duo inter ſe differunt,qm̃ plagæ ꝑcuſſionum dolent,lamenta compunctionum ſa
piunt:illæ affligentes cruciant,iſtę reficiunt dum affligunt:per illas in afflictione mœror eſt,
per hæc in mœrore lætitia.Quatuor qppe ſunt qualitates, qbus viri iuſti anima in compun-
ctione vehementer afficitur.Prima, dum malorum ſeu vitiorum ſuorum reminiſcitur,con
ſiderans vbi fuit.Secunda,dum iudiciorum Dei ſententiam metuẽs & ſecum q̃rens,cogitat
vbi erit.Tertia,dum mala vitæ ꝓſentis ſolerter attendẽs,metuens,conſiderat vbi eſt.Quarta,
dum bona ſupernæ patriæ cõtemplatur,quæ qa necdũ adipiſcit,lugens cõſpicit vbi non eſt.In-
ſuper ꝓſentis vitæ mala ſicut ſunt,conſpicere nequit:qa bona æternę patriæ ꝑ contẽplationis
guſtum non attigit.Vnde aliqñ mens deuota ad q̃ndam inuſitatam dulcedinem interni ſa-
poris admittitur,& raptim aliq̃ modo ardenti ſpũ afflata, renouatur:tantoq; magis inhiat,
quanto magis quod amet,deguſtat,atq; ad hoc intrare appetit,q̃d ſibi dulciter ſapere intrin
ſecus ſentit:iq́a vere huius dulcedinis amore ſibi coram ſe viluit, & poſtq̃ hanc vtcunq; perci
pere potuit,q̃d ſine illa dudum fuerat,inuenit.Cui inhærere conatur,ſed ab eius fortitudine
ſua adhuc infirmitate repellit:nec poteſt mentis oculum in id,q̃d intra ſe raptim cõſpexerat,
figere,qa ipſo vetuſtatis ſuæ vſu deorſum compellit ire. Inter hæc anhelat, æſtuat, ſup ſe ire
conatur,ſed ad familiares tenebras ſuas,victa fatigatione,relabit.Cõſequenter ponit tertius
modus loquutionis ſeu reſponſionis diuinæ.[Increpat quoq;]Deus peccatorẽ[ꝑ dolorem]i.
infirmitatẽ[in lectulo,]quo iacet ægrotus,[& oĩa oſſa eius marceſcere facit]i. tam grauiter
eum affligit interdum,vt robur corporis attenuet,caro conſumat,oſſa ſiccent.Aſſerit aũt Al
bertus,ꝙ verba Elihu non ſunt niſi determinationes & expreſſiones clariores verborum tri-
Iob.4. um amicorum,&primo exprimit verba Eliphaz:Ideo contra Iob loquens,incipit ſicut Eli
Iob.5. phaz incepit ſupra,dicens:In horrore viſionis nocturnæ.Similiter quod nunc Elihu ait,In-
crepat quoq;,&c.ſuperius ita loquutus eſt Eliphaz:Increpationem dñi ne reprobes, qa ipſe
vulnerat & medetur,&c.[Abominabilis ei fit in vita ſua panis]i.prę magnitudine infirmita
tis,cibaria vertunt ei in nauſeam.[& animæ illius cibus ante deſiderabilis]i.durãte lãguore,
anima ægri cibos deteſtat,quos tẽpore ſanitatis dulces & cõcupiſcibiles reputauit. Infirmi-
tas nanq; ꝑ aduſtam choleram inficit guſtum ſeu palatum & linguã.Ideo infirmis oĩa viden
tur amara,turbaturq; appetitus & cadit.[Tabeſcet caro eius] i.in tabem putredinemq; ver
tetur,durante languore,[& oſſa quæ tecta fuerãt]pelle & carnibus,[nudabunt]eiſdem in to-
to aut parte,ita ꝙ ſola pelle apparebunt operta,carne cõſumpta.[Appropinquabit corrupti
oni]i.morti[anima]i.vita ſenſitiua animalis[illius]peccatoris,diuinit⁹ ita plagati:ſic anima
Gen.37. ſumitur in Geneſi,dum Iudas fratribus ſuis ait de Ioſeph:Non interficiamus animam eius.
Hier.40 Et in Hieremia Iohanna loquitur Godoliæ de Iſmaele:Ne veniat & interficiat animã tuam.
[& vita illius]præfata,appropinquabit[mortiferis]i.ſignis & cauſis mortis.[Si fuerit pro eo
angelus loquẽs vnum de ſimilibus]his quæ dicta ſunt,id eſt,ꝙ æger per ſomnij terrorem vel
inſpirationem aut infirmitatem correptus, inſtructus & emendatus ſit. Aliqui legunt,Si fu-
erit

erit pro eo angelus loquens vnus de millibus,i.vnus de numero millium angelorum,ſecun
dum illud Dan.7.Millia millium miniſtrabant ei.[vt annunciet hoīs æquitatem]i.Deo prę
ſentet & offerat iuſtitiam ægri & peccatoris,ad quam per pœnitentiam conuerſus & per ali
quod ꝑdictorum adductus eſt,ita ꝙ inſpirationi diuinæ acquieuit, vel vexatiōe intellectum
accepit.[miſerebitur eius]Deus,qui non continet in ira ſua miſericordias ſuas,& poſt tem-
peſtatē tranqllitatem largitur,[& dicet]angeloꝝ[Libera eum]ab infirmitate,[vt non deſcen
dat in corruptionem]i.ne moriatur.[Inueni in quo ei propicier]i.qa mihi obtuliſti æquita
tem pœnitētiæ eius,& ꝙ corporaliter tam dure afflictus eſt, idq́ꝫ æquanimiter tulit,hinc ha
beo rōnem ꝓpiciandi ei etiam in corporis curatione.In quo pietas Dei oſtēditur, qui tam
pronus eſt indulgere ac ſubuenire,& quaſi occaſionem quærit ad propiciandum.[Conſum
pta eſt caro eius à ſupplicijs]pro ſuis peccatis ſibi inflictis.[reuertatur ad dies adoleſcentiæ
ſuæ]i.ad talem diſpoſitionem in ſanitate ac proſperitate,in quali ſuit tempore adoleſcentię
ſuæ,prout 4.Regum legitur caro Naaman reſtituta ſicut caro pueri paruuli.[Deprecabitur 4.Reg 5.
Deum]æger ſic caſtigatus,[& placabilis ei erit,]mentem eius virtutibus decorādo,&corpus
ſanando,vel in ſanitate cōſeruando.[&videbit faciem]i.piam & gratioſam ꝑſentiam[eius.]
ſeu ipſum ꝑſentem per fidem & diuinæ virtutis effectū.[in iubilo] i.in exceſſiuo & maximo
gaudio.In patria aūt videbit faciem Dei clare per ſpeciem in iubilo conſummato.[Et red
det homini iuſtitiam ſuam]i.ſecundū iuſtitiam ſuam ſeu iuxta actus & merita ſuæ iuſtitiæ,
quia propter pœnitentiam ſuam ſanat eum in corpore,iuſtificatq́ꝫ in mente.Iuxta hunc mo
dum loquendi ſępe ait dn̄s in prophetis:Reddam vobis iniquitates veſtras in caput veſtrum, Hiere.25.
vel ſimile aliquid.Vel,reddet homini iuſtitiam ſuam,i.virtutes & gratiam,quas peccando Oſe.4.
perdidit homo,Deus per pœnitentiam illius reſtituet illi.Virtus aūt & iuſtitia noſtra,eſt Dei
vt dantis,& noſtra vt recipientis.[Reſpiciet hoīes]i.recognoſcet ac intuebitur eos lætus,de
ſua ſanatione exultās.[& dicet,peccaui & vere deliq]i.peccata ſua tam cōmiſſionis q̄ omiſſi
onis humiliter cōfitebit,ſeq́ꝫ pro eis ꝑcuſſum teſtabit. Hoc etem̄ facit, qa iam Deus cor eius
illuminat,ideo ſeipſum humiliat & accuſat.[& vt erā dignus non recepi]i.citra condignum
caſtigatus ſum,& miſericorditer actum eſt mihi:qa ęterna,quam merui,pœna mihi in tem
poralem,paruam & breuem cōmutata eſt pœnam: ideo gratias ago. ¶Verba iſta notāda &
imitanda ſunt nobis indefinenter,vt in aduerſis non murmuremus:ſed quæ, quanta & q̄lia
cōmiſerimus peccata pēſantes,nunq̄ putemus nos in vita hac condigne puniri:immo om̄e
q̄d patimur,patiētiſſime toleremus,veluťq́ꝫ nihilū pōderemus reſpectu vitioꝝ noſtroꝝ,atq́ꝫ
intuitu infernaliū q̄ meruimus tormentoꝝ, implentes illud Iudith 8. Non vlciſcamur nos ꝓ
his q̄ patimur,ſed reputātes pctīs noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe,flagella dn̄i,q̄ſi ſerui
q corripimur,ad emendationē,& non ad ꝑditionē noſtrā eueniſſe credamus. Hinc ſuperius
dictū eſt: Multo minora exigeris q̄ meret iniqtas tua. [Liberauit em̄ aīam ſuā] i.Deus aīam Iob.11.
rei ꝑcuſſi flagellando & gratiā infundēdo à morte peccati ſaluauit. Vel ipſemet reus,per pœ
nitentiā liberauit aīam ꝑ modū cauſę meritorię,ſicut Ezech.3.& 33.dn̄s loquit:Tu aīam tuā
liberaſti.[ne pergeret in interitū]i.ne in æternū periret, quemadmodū pater erudit & flagel
lat filium ſuum,ne à iudice condemnet.[ſed viuens lucem videret] i.viuendo ꝑ gratiā ad lu-
men gloriæ ꝑducatur,&Deum q vera lux eſt intueatur,viuens q́ꝫ in ſeculo iſto vita naturæ,
videret lumen ſolare & proſpera huius vitæ, iuxta illud Eccēs 11. Dulce lumen & delectabile
oculis videre ſolem.[Ecce hæc omnia]i.ꝑſcriptas iam admonitiones &correptiones ꝑ viſi-
onem nocturnam & infirmitatis immiſſionem,per angelicam ſubuentionem & illuminati-
onem ſecretam,vt homo redeat à peccatis ad gratiam,[opatur Deus tribus vicibus ꝑ ſingu-
los.]Verbum hoc intricatū eſt ſatis,multisq́ꝫ fuit erroris occaſio, ita vt dicerent hoīem non
poſſe pœnitere poſt tertiam recidiuationem,cuius erroris aſſertor (vt Lyra hic recitat)fuit
& qdam Rabbi Salomon,excæcatoꝝ Iudæoꝝ excæcatus magiſter.Nouat' quoq́ꝫ hæreticus
Romanæ eccleſiæ olim diaconus,dixit ſacramentū pœnitentiæ iterari non poſſe, allegans il
lud Apl̄i ad Hebr.6.Impoſſibile eſt eos q ſemel ſunt illuminati,& guſtauerunt donum cæle-
ſte,& prolapſi ſunt,renouari rurſus ad pœnitentiam.Et quod 1.Reg.2.habetur: Si peccaue-
rit vir in virum,placari ei poteſt Deus:ſi aūt in Deum peccauerit, qs orabit ꝓ eo? Iſtam diffi
cultatem Thomas in Summa contra Gentiles rite determinat.Aplus em̄ de renouatione ad
pœnitentiam per ſacramentum baptiſmi,quod non iteratur, loquutus eſt loco ꝑtacto,q̄uis
verba eius alijs modis poſſint exponi.In verbis quoq́ꝫ libri Regum inductis,non impoſſibi-
litas abſoluta,ſed difficultas magna exprimit. Porro quod iam Elihu ait,Deum oīa hæc tri-
bus vicibus operari ꝑ ſingulos,nequaq̄ ſuperficialiter verificat. Multi em̄ fuerunt,quos De-
us ꝑ horribiles viſiones ſomniales & ꝑ infirmitates corporales non monuit:oportet ergo vt
diſtributio hic notata,ſit accōmoda,& intelligat de his, quos Deus ꝑſatis viſitat modis & vi
cibus,iuxta quem modum loquendi fertur Pſal.144. Alleuat dn̄s oēs q corruunt.Per trinari
um vero ſeu ꝑ tres vices,inſinuat numerus indeterminatus:& cōuenienter hoc loco ꝑ trina-

rium indeterminatus numerus denotatur, q̄a nũc agitur de iudicio quo Deus iudicat actus humanos, in q̄bus ſententiã p̄cedit trina monitio. Interdum equidẽ p̄ millenarium, q̄nq; per denarium, aliq̄n per ſeptenarium, nunc aũt per trinarium indeterminatus exprimitur numerus. Deniq; non ſequitur, Deus agit hæc tribus vicibus, ergo non pluribus. Poſtremo, cum tota hæc vita, ſit peregrinatio quædam & via ad aliam vitam, q̄diu durat hęc via, durat & ſtatus atq; facultas merendi ac demerendi: ad q̄d ex vtroq; teſtamẽto plura ac certiſſima poſſent teſtimonia introduci. [vt reuocet animas eorũ à corruptione] i. peccato, quod mentis corruptio eſt. [& illuminet luce viuentium,] i. lumine gratiæ in præſenti, & lumine gloriæ in futuro, iuxta illud Pſal. 55. Placeam coram Deo in lumine viuẽtium. Qui em̃ Deo fruunt, præ cæteris creaturis p̄prijſſime viuere aſſerunt. Virtuoſi etiam viatores, q̃m fonti vitæ per charitatem & cætera gratiarum chariſmata iuncti ſunt, viuere proprie perhibentur, in quibus multiplex lux inuenitur, videlicet gratia gratum faciẽs, dona ſp̃ũſſancti, inter quæ donum ſapię ſplendidius micat: cæteræ quoq; virtutes, fructus ac beatitudines frequẽter lumina appellantur, q̄bus oĩbus anima intus coram Deo pulchriformiter clarificat. Deinceps admonet Elihu S. Iob, non parum animoſe atq; frontoſe: [Attende Iob & audi me, & tace dum ego loquor,] ne tanti tam'q; ſapientis viri verba interrumpere audeas. [Si aũt habes quod loquaris, reſpõde mihi. Loquere,] q̄a paratus ſum, & facile mihi erit ſatisfacere tibi. [Volo enim te apparere iuſtum] i. non ex inuidia increpo te, quia iuſtitiam tibi nunc faueo: & quãtum in me eſt, vellem q̄ poſſes te vere iuſtum probare. [Quod ſi non habes] q̄d mihi reſpondeas, & quo te iuſtum oſtendas, [audi me: tace] tanq̃ diſcipulus & conuictus, [& docebo te ſapientiam,] vt ea quæ Dei ſunt, vere intelligas, atq; per illa de teipſo diſcretius iudices.

¶ Expoſitio cap. 34. Pronuncians quoq; Elihu. Art. 62.

PRonuncians quoq; Elihu, etiam hæc verba loquutus eſt.] In eo quod dicitur, pronuncians, datur intelligi q̄ cum grandi authoritate, audacia atq; facũdia loquebatur, cæteros quaſi minus ſapientes, infra ſe reputans conſtitutos. [Audite ſapiẽtes] in diuinis [verba mea, & eruditi] in moralibus & rebus humanis ac naturalibus, [auſcultate me,] quaſi dicat: Talia loquar, quæ non niſi à ſapientibus & eruditis queunt intelligi, quemadmodum ait Apoſtolus 1. Corint. 2. Sapientiã loquimur inter perfectos. In quibus etiam verbis Elihu de ſeipſo non mediocriter magnifice ſentit, vtpote in ſapientia & doctrina ſe innuens eminentem, ſapientum'q; & eruditorum aduertentia dignum. [Auris enim verba probat] i. percipit & iudicat, cuius ſint ſoni, [& guttur eſcas guſtu dijudicat.] Guttur enim per neruum guſtatiuum vſque ad ipſum protenſum, eſcarum ſapores percipit atq; dijudicat quales ſint, quod facit guſtu, i. per ſenſum guſtus, cuius obiectum eſt ſapor, viget'q; guſtus in neruo guſtatiuo, & fundatus in eo. Hoc Elihu ait, ad innuendum q̄ ſicut exteriorum ſenſuum eſt de proprijs obiectis bene iudicare, ſic ſapientum & eruditorum de intelligibilibus, præſertim ſublimibus ac diuinis, qualia ipſe Elihu intendit proponere, ita q̄ ſicut auris non noſcit aut percipit eſcas nec gut-
Iob. 21. tur verba, ita nec ſtultus ſententiã ſapientis. Hoc ipſum & Iob ſuperius ait: Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis ſaporem? Porro ſenſus ſeu potentiæ animę dicuntur operari ſeu agere tanq̃ à quo agẽs: quia per eas ſuppoſitum, quod eſt homo, agit, qui agit tanq̃ quod agens. Quemadmodum enim eſſe, ita agere & pati proprie ſunt ſuppoſitorum, ſecundum philoſophum. [Iudicium eligamus nobis] i. falſitate & p̄cipitatione animi ſpretis ac euitatis, verum amplectamur iudicium, diſcrete agẽdo, rite cõſiderando, ſic'q; quid verius ſit, dictum Iob an meum, idonee iudicemus. Tale iudicium quilibet noſtrum eligere debet in his,
Ioan. 7. quæ ipſum concernunt, & ad ipſius iudicium pertinent, Chriſto dicente: Nolite iudicare ſe-
1. Cor. 11. cundum faciem, ſed iuſtum iudiciũ iudicate. Vnde Ap̃ls ait: Si noſipſos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur. [& inter nos videamus] oculo intellectuali, i. viuaciter p̄pẽdamus,] q̄d ſit melius] i. verius & iuſtius de materia diſputationis p̄ſentis. Ideo em̃ datus eſt homini intellectus, vt verum à falſo, bonum à malo, appetendum à fugiendo diſcernat ac ſegreget, q̄d agere q̃ ſit placitum Deo, ipſe teſtatur per Hiere. 15. Si ſeparaueris, inquiens, precioſum à vili, q̃ſi
Iob. 13. os meum eris. Conſequẽter aggreditur ipſum Iob. [Quia dixit Iob, Iuſtus ſum,] Hoc vtiq; dixit: Si iudicatus, inquit, fuero, ſcio q̄a iuſtus inueniar. [& Deus ſubuertit iudicium meum] i. p̄uerſe atq; iniuſte me iudicauit, vcʒ contra ordinem iuris, infligendo mihi pœnam abſq; meo demerito. Verbum iſtud S. Iob non dixit formaliter, ſed ſimile aliq̄d q̄d Elihu cepit ad ſenſum iſtum. ſuperius em̃ Iob 19. dixit: Saltem nunc intelligite, q̄a Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit. Iudicium aũt non æquum, videt eſſe iniquũ. Et iterum dixit Iob 27. Viuit Deus q̄ abſtulit iudicium meum. Sed ſicut expoſitũ eſt, talia Iob non dixit, intendẽs q̄ abſolute iniq̃ iudicio eſſet diuinitꝰ iudicatus, ſed q̄ iudiciũ q̄ iudicatus fuit, non eſſet æquũ, loquendo de æquitate humani iudicij, q̄ vnicuiq; datur ſecundũ q̄d meruit. [in iudicando em̃ me, mendaciũ eſt] i. error & falſitas fuit in iudicio, q̄ Deus me iudicauit, & pœnis iſtis expoſuit. Hoc Iob nequaq̃ aſſeruit, ſed Elihu hoc ſibi mendoſe imponit, q̄a videba-

batur ſibi ſequi ex verbis Iob. Conſequens quippe in antecedente quodammodo dicitur, ſci
licet virtualiter atq; implicite. [& violenta ſagitta mea] i. pœna mihi à Deo inflicta, non per
iuſtitiam, ſed per violentiam ſeu tyrãnidem Dei mihi inflicta eſt. Hoc rurſus Iob non dixit
directe, immo nec æquiualenter. Elihu tñ hoc ſibi imponit, quia ſupra Iob locutus eſt Deo: Iob.30.
Sto, & non reſpicis me: mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduerſaris mi
hi. quod quomodo intelligendum ſit, in ſuperiorib⁹ iam patuit. Iterum ait Iob 19. Iratus eſt
cõtra me furor dñi, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum. [abſq; vllo peccato,] i. nullam habuĩ
culpam, vt paterer iſta. Verum eſt ꝙ Iob teſtat⁹ eſt ſe abſq; peccato ſuo eſſe percuſſum. Nam
dixit Iob 17. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. tñ non dixit ſe abſo-
lute eſſe abſq; omni peccato, imo oppoſitũ faſſus eſt, deprecãs Deũ: Parce peccatis meis. Vn- Iob.14.
de dicere voluit, ꝙ licet aliquoties venialiter peccauit, non tñ tam grauiter, vt tanta aduerſa
meruerit, ꝑſertim quia & ꝓ venialibus q̃tidie ſatisfecit. Elihu aũt ſequit̃ eos, q̃ alio repetunt
ſermone, & q̃dam adijciunt, q̃d impiũ eſt & plurimorũ origo malorũ. Propter q̃d Prouer. 17.
ſcribit: Qui alio ſermone repetit, ſeparat fœderatos. Ex ꝓinductis præmiſſis Elihu infert, lo
quens ad aſſiſtentes: [Quis eſt vir vt eſt Iob,] i. nullus inuenit̃ ei ſimilis in malitia, q̃a ſacrile-
gus eſt & blaſphemus, iuxta quem modum 3. Reg. de Achab rege Iſrael ſcribit: Igit̃ non fuit 3.Reg.21.
alter talis vt Achab, q̃ venundatus eſt vt faceret malum in conſpectu dñi. [qui bibit] i. q̃ſi po-
culum intra ſe ſumit, [ſubſannationem] i. peccata ſubſannãda ſeu diuini deriſionem iudicij,
[quaſi aquam] i. abundanter & abſq; menſura ac freno, [q̃ gradit̃] i. cõuerſando cõmunicat,
[cum operãtibus iniquitatem, & ambulat] ad infernum [cum viris impijs,] ita ꝙ affectu, ver-
bo & opere eis conformis eſt. [Dixit eñ, Non placebit vir Deo, etiam ſi cucurrerit cum eo] i.
q̃uis feruenter atq; alacriter fuerit voluntatẽ Dei ſequutus, & obedierit ei. Ire aũt cum Deo,
eſt bene agendo ei in oĩbus cõſentire, ſeu eius voluntati ſe cõformare, quemadmodũ in Gene Gen.5.
ſi legit̃ Enoch ambulaſſe cum Deo. Qui aũt hoc ipſum feruẽter peregerit, non ſolum vadit,
ſed inſup currit cũ Deo. Porro hæc verba B. Iob non dixit, ſed Elihu ea illi imponit, q̃a hinc-
inde q̃dam aſſeruit, ex q̃bus hæc ſequi ipſi Elihu videbant̃. Siq̃dem ſupra ait Iob 9. Innocen
tem & impium ipſe (videlicet Deus) conſumit. Et iterum Iob 9. Si flagellat, occidat ſemel, &
nõ de pœnis innocentũ rideat. Rurſusq; Iob 9. Si lotus fuero q̃ſi aquis niuis, & fulſerint velut
mundiſſimæ manus meæ, tñ ſordib⁹ intinges me. Deniq; Iob multipliciter ꝓbauit ſe iuſtum,
ſicq; cucurriſſe cum Deo, & tñ dixit ad eum: Arbitraris me inimicũ tuũ, ex q̃bus Elihu intu Iob.13.
lit, ꝙ Iob dixerit ſe innocentẽ, & Deo nihilomin⁹ diſplicentẽ. Verum (vt patuit) inducta hęc
verba Iob, non ita ſunt intelligenda, vt Elihu interpretat̃. [Ideo viri cordati] i. magnanimes,
fortes & intelligentes, [audite me,] q̃a tales verborũ meorũ capaces ſunt, nec alij digni ſunt
me audire, vt Iob vitijs paſſiõibusq; replet⁹, & ideo incorrigibilis manẽs. Sic Elihu ſenſit. In-
ſipientes aũt & vitioſi dicunt̃ non habere cor, iuxta illud Hiere. 5. Audi popule ſtulte q̃ nõ ha
bes cor. Oſe. q̃q; 7. ait: Ephraim q̃ſi columba ſeducta, non habẽs cor. Prouerb. q̃q; 11. legitur:
Qui deſpicit amicum ſuum, indigẽs corde eſt. In q̃bus verbia cor ꝓ intellectu ſeu ratiõe ac-
cipitur. Similiter formidoloſi dicunt̃ non habere cor, q̃a in eis ratio paſſioni timoris ſtatim
ſuccumbit. [Abſit à Deo impietas] mentis, [& ab oĩpotente iniq̃tas] operis. hoc eſt quod ait
Pſal. 91. Q̃m rectus dñs Deus noſter, & non eſt iniq̃tas in eo. Etenĩ Deus ſublimis & benedi-
ctus, naturaliter bonus eſt, eſſentialiter ſanctus, pure & infinite, ſubſtantialiterq; ꝑfectus, vni-
uerſæ bonitatis, ſanctitatis atq; iuſtitiæ menſura, cauſa & ratio. [Opus eñ hoĩs reddet ei] i. ſe
cundum exigentiã & meritum actionis ſeu vitæ hoĩs reddet ei, infligendo aduerſa, tribuen-
dove proſpera. [& iuxta vias ſingulorum reſtituet eis] i. ſecundum affectiones & ſtudia, qui-
bus bene vel male egerunt. Sed quoniam virtus & vitium, meritum & demeritum, magis in
interioribus q̃ exterioribus actibus conſtituuntur, ipſumq; præmium eſſentiale in patria in-
teriori atq; elicito actui charitatis correſpondet, certum eſt ꝙ in verbis Elihu atq; ſimilibus
ſcripturæ locis, per opus nõ ſolum exterior operatio deſignetur, ſed quęlibet actio hominia,
iuxta quem modum Chriſtus loquitur Iudæis: Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quem mi Ioan.6.
ſit ille. Deniq;, q̃uia verba hæc Elihu vera ſint, & multis locis ſcripturæ conformia, tñ ſecun-
dum ſenſum quem Elihu hic intendit, non ſemper veritatem ſortiuntur. Ideo nanq; hæc ver
ba inducit, vt probet ꝙ Deus non puniat quenquam in vita hac, niſi pro ſuis peccatis, quod
iam ſupra frequenter patuit falſum. [Vere eñ Deus non condemnabit fruſtra] i. ſine ratione
idonea, puta peccato, vt Elihu ſenſit, quod verum eſt, ſi ad finalem atq; æternam condemna
tionem referatur: ſi vero intelligatur vt Elihu intendebat, ꝙ Deus neminẽ in hac vita obijcit
ſeu exponit aduerſis & plagis, niſi ꝓ ſuis peccatis, ſtare non valet. Nec huic verbo ſecundum
quod verum eſt, obuiat quod ſupra dñs ait ad Satan: Tu cõmouiſti me aduerſus eum, vt affli
gerem eum fruſtra. Abſolute enim loquẽdo, Deus nullum fruſtra affligit. Quomodo tamen Iob.2. Ibid.
dicat ſe fruſtra S. Iob afflixiſſe, in expoſitione 2. cap. requiratur. [nec omnipotens ſubuertet Pſal.10.
iudicium.] Iuſtus enim dñs & iuſtitias dilexit. Hinc Baldath diſſeruit: Nunq̃d Deus ſupplan- Iob.8.

tat iudicium, & omnipotens ſubuertit quod iuſtum eſt? [Quem conſtituit alium ſuper ter-
ram?] id eſt, nullum alium præfecit terræ in principem, ſed ipſe omnium trrrenorum proui-
ſor, iudex & dominus eſt: [aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt?] id eſt, alium
non ordinauit mundi rectorem, ſed ipſe qui condidit omnia, regit. Sed his obuiare videtur,
Mat. 28. quod ipſemet Chriſtus ex parte naturę aſſumptæ proteſtatur: Data eſt mihi omnis poteſtas
in cælo & in terra. Hinc ſecundũ doctores, anima Chriſti prælata & dominans facta eſt omñi
creaturæ, humanitatiq́ꝫ Chriſti ſubiecta ſunt omnia. Deniq́ꝫ inferiora reguntur per ſuperio-
ra, ſicut corpora cæleſtia ſuis motoribus, & terrena ſeu mixta & elementa ab orbibus, plane-
tis, & ſtellis. Vnde ſecundum Philoſophum, oportet hunc mundum contiguum eſſe lationi-
Iob. 9. bus ſuperiorum, vt tota eius virtus inde gubernetur. Immo ſuperius dictum eſt, Terra data
eſt in manus impij. Sed omnium horum atq́ꝫ ſimilium vna ſolutio eſt, ꝙ ſ. Deus nullum con-
ſtituit regem & principem, prouiſorem ac iudicem terrę aut orbis alium, q̃ ſe tanq̃ principa-
lem & propria authoritate, volũtate & lege agentem. Sed hoc modo ſolus Deus pſidet vni-
uerſis. Alij vero quos ſibi in quibuſdam agendis ſubſtituit, ſunt miniſtri ipſius, & velut inſtru-
mentales ac ſecundarij pręſidentes, quibus deſuper lex certa pręfigitur, quam niſi ſequantur,
Gregori⁹ à ſummo principe puniruntur. Sicq́ꝫ intelligenda ſunt, quæ hic ſcribit Gregorius: Per ſe mun-
dum regit, qui per ſe hunc condidit. Vnde Elihu verba iſta induxit, ad demonſtrandum ꝙ
mundus bene regatur, nec actus hoim iniuſte deſuper iudicentur: quia oipotens Deus ſi p ſe-
ipſum regere non negligit, quod creauit, quod bene creauit, vtiq́ꝫ bene regit: & qui necdum
facta creauit vt eſſent, quæ iam fecit, non deſerit. Hinc non licet ad alium appellare, vt cum
Deus ſit menſura & regula vniuerſæ æquitatis ac veritatis, eo ipſo quo ipſe aliquid agit, ſeq-
tur ꝙ ſit rectum & bonum, iuſtum & verum. Vnde iudicia Dei aliqñ occulta ſunt, nunq̃ iniu-
ſta. [Si direxerit ad eum cor ſuum,] i. ſi homo mentẽ ſuam ad Deum conuerterit, ſeu ad ſuſce-
ptionem gratiæ eius aptauerit, faciendo quod in ſe eſt, iuxta illud Thre. 3. Scrutemur vias no-
ſtras & quæramus, & reuertamur ad dñm. Itemq́ꝫ Oſe. 14. Conuertere ad dñm Deum tuum,
qm̃ corruiſti in iniquitate tua. Prouer. q́ꝫ 16. ſcriptum eſt: Hominis eſt animum pręparare.
Et denuo ibidem: Cor hois diſponit viam ſuam, ſed Dei eſt dirigere greſſus eius. [Spm̃ il-
lius] i. mentem ſeu animam, [& flatum] i. deſiderium, quod flatui comparatur, cum ſit quæ-
dam aſpiratio ad deſideratum. Vel per flatum deſignatur anima, quantum ad vires ſuas in-
feriores. [ad ſe trahet] i. Deus gratioſe ſibi coniunget, & per charitatem in ſe transformabit
ac vertet, & quod homo per ſeipſum non valet, Deus efficiet & cõplebit. Ideo monet Aplus
Hebr. 4. Accedamus cum fidutia ad thronũ gratiæ eius. Et Pſal. 33. Accedite, inquit, ad eum,
& illuminamini, & facies veſtræ non confundentur. Ecci quoq́ꝫ 2. inducitur: Quis inuocauit
illum, & deſpexit eum? Hinc per Hiere. 30. dñs loquitur: Quis eſt iſte qui applicet cor ſuũ, vt
appropinquet mihi? Præterea curuatur cor, cum appetit ima: rectificatur vero, cũ ad Deum
dirigitur: & quo homo ſe ad diuinam illuminationem ac inflammationem magis diſponit,
pœnitendo, orando, adſpirando, ſeu alijs virtuoſis exercitijs ſe parando, eo Deus eum gratio-
ſius abundãtiusq́ꝫ implebit, illuſtrabit, accendet. [Deficiet oĩs caro ſimul] i. Deo ſpm̃ hoĩs ad
ſe trahente, caro deficiet, & oĩs carnalis affectio extinguetur, corporaleq́ꝫ robur debilitabit,
iuxta illud Pſal. 72. Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei. Quo eñ anima in diui-
na plus transformatur ac rapitur, eo pars ſenſitiua & corpus in ſuis actibus amplius remit-
tuntur ac debilitantur. [& homo in cinerem reuertetur] i. cinerem & puluerem ſe eſſe humi-
liter recognoſcet: quia quo altius contemplando erigitur, eo propriam infirmitatem clarius
intuetur. Deniq́ꝫ comparatione diuinæ poteſtatis, ſpm̃ hoĩs ad ſe trahentis, oĩs virtus huma-
*deficit na occumbit & * debilis, ipſeq́ꝫ homo per mortem in cinerem redit. Quemadmodũ etiam
Eliphaz dixit: Qui habitant domus luteas, conſumentur velut à tinea. Præterea, quidam ex-
Iob. 4. ponunt hæc aliter: Si direxerit ad eum cor ſuum, i. ſi Deus ad aliquem voluntatem ſuam dire-
xerit ad eum deſtruendum, ſpm̃ illius & flatum ad ſe trahet, i. ab eſſe in corpore tollet, atque
deficere faciet, ita ꝙ caro prorſus corrumpetur, homoq́ꝫ morief. Expoſitio iſta videtur ine-
pta, idcirco pertranſeo. [Si ergo habes intellectum] i. intellectualem capacitatem ad ea quæ
dico o Iob, [audi quod dicitur, & auſculta vocem eloquij mei] à me. In qb⁹ verbis clareſcit,
ꝙ Elihu rurſus à ſua ſuperbia tactus ſit, & de altitudine eloquentiæ atq́ꝫ ſcientiæ ſuæ inaniter
Gregori⁹ eleuatus. Hinc ait Gregorius: Habent hoc proprium arrogãtes, vt cum acutum qd ſentiunt,
inde mox ad vitium elationis erumpant, ſenſusq́ꝫ oim in ſui comparatione deſpiciant, & ſe
in ſuo iudicio aliorum meritis antepõnant: quia dum minora incaute negligunt, ad maio-
ra pernicioſe prorumpunt. [Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt?] Hoc duplici-
ter poteſt exponi: Primo, ꝙ qui iudicium diſcretionis, quo inter bonum & malum, inter ve-
rum & falſum diſcernitur, non diligit, à vitijs nõ curaf. Talis eñ eſt indiſcretus, rõnis iudicio
non acqueſcens. Secundo, ꝙ q iudicium Dei nõ amat, ſed reprobat, in anima nõ ſanaf. Per q̃d
Elihu notat Iob, ꝙ nec aĩa nec corpore poſſit ſanari, qa diuino iudicio ſe opponat, & infor-
ma

mationi humanæ acquieſcere ſpernat. Itaq; debet homo rectæ rationis amare iudiciũ, exa-
minare & increpare ſeipſum, aliorũ recto iudicio ſtare, in proprio ſenſu ꝑtinax non mane-
re. [Et quomodo tu eum qui iuſtus eſt] ſcilicet Deum, [in tantum condemnas,] vt dicas eum
ſubuertiſſe iudicium tuum, teq; mendaciter iudicaſſe? Quod rurſum Elihu erronee imponit
beato Iob. [Qui dicit regi, apoſtata] i. impios reges Deus vocat apoſtatas, i. à Deo atq; iu-
ſtitia apoſtatantes, ita ꝙ Deus poteſtati aut ꝑſonæ non defert contra iuſtitiam, ſed reges de-
ponit, occidit, condemnat, iuxta illud Eccleſiaſtici 10. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit
Deus. [qui vocat duces impios] dum impij ſunt, ita ꝙ Deus neminem timet, nulliq; cedit in
derogationem veritatis. Dicit autem Gregorius: Vnuſquiſq; rector ſuperbus, toties ad cul- Gregori.
pam apoſtaſiæ labitur, quoties præeſſe hominibus delectatur. Sub quo enim ſit, non conſi-
derat. Vnde neceſſe eſt vt qui alijs præeſt, quæ exempla ſubditis præbeat, ſolertec attendat,
& tantia ſe ſciat viuere, quantis præeſſe. [Qui non accipit perſonas principum,] id eſt, con-
tra iuſtitiam eis non defert propter dignitatem principatus eorum. Vnde Numerorum 25.
iuſſit omnes principes Iſrael ſuſpendi in patibulis. Et Sapiẽtiæ 6. habetur: Potentes poten-
ter tormenta patientur, & fortioribus fortior inſtat cruciatus. [nec cognouit tyrannum,] i.
cum non approbauit, nec cauſam eius iuſtificauit, [dum diſceptaret cõtra pauperem] id eſt,
iudicio contra eum iuſte contenderet. Immo Iaco. 3. Iudicium ſine miſericordia fatit his,
qui nõ faciũt miſericordiam, præſertim pauperibus. His autẽ ſimilia & maiora loquutus eſt
Iob, dicẽs: Balteum regum Deus diſſoluit, & præcingit ſune renes eorum: ducit ſacerdotes Iob 12.
inglorios & optimates ſupplantat. Multaq; alia loquitur ibi, ex quorum prolixa elucidatio-
ne illic inducta, iſta clarius patent. [Opus enĩ manuũ eius ſunt vniuerſi] i. creaturæ Dei ſunt
parui & magni, iuxta illud Sapientiæ 6. Puſillum & magnum fecit dominus, & æqualiter ei
cura eſt de omnibus. [Subito morientur] i. iuſto Dei iudicio repẽte & improuiſe de vita tollen
tur ꝑſidẽtes iniq;, ſecũdum illud Pſal. 72. Quomodo facti ſunt in deſolationẽ? Subito defece
runt, perierunt propter iniquitatẽ ſuam. [Et in media nocte curuabuntur populi] i. diuina
virtute humiliabuntur & deijcientur, [& pertranſibunt] i. de vita iſta ad aliam atque igno-
tam regionẽ tranſibunt. Poteſtq; per mediam noctem, tempus illud nocturnum intelligi,
vel quæcunq; grãdis aduerſitas & tempeſtas, vel ignorantia, ac vitioſitas mẽtis. Hinc Eſa. 2.
aſſerit: Incuruabit ſublimitas hominũ, & humiliabit altitudo virorũ. Eſt aũt & curuatio ſeu
curuitas bona, qua quis ꝓpriã paruitatẽ ꝑpendẽs, deprimit ſemetipſum, humiliter de ſe ſen-
tiẽs, ſeq; in cunctis ſpernẽs & vilipendẽs. Vnde Baruch 2. inducit: Anima quæ triſtis eſt ſuper
magnitudine mali, & incedit curua, dat gloriã tibi domino. Per Eſaiã quoq; 60. Deus ꝓmit-
tit eccleſię: Veniẽt ad te curui filij eorũ qui detrahebãt tibi. [& auferẽt violẽtum abſq; manu]
id eſt, tyranni & violẽti ab aduerſarijs ſuis tollẽtur ac perimẽtur, quoniam contra tales fre-
quẽter excitatur ſeditio ſubditorũ, vel occulte interficiunt. Ideo ſubditur: Abſq; manu, i. inſi
dioſe, nõ poteſtatiue. Grego. vero exponit, ꝙ diuina iudicia auferũt violentũ, abſq; manu, i. Gregori.
inuiſibiliter, ſicut Danielis 8. de Antichriſto ſeu Antiocho ſcribitur, qd ſine manu conteret.
[Oculi enim eius] ſcilicet Dei, ſunt [ſuper vias hominum] i. actus hominum intuentur. [Et
omnes greſſus eorum conſiderat. Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis] id eſt, In Deo
non ſunt tenebrę ignorantiæ aut obliuio, quę eſt velut vmbra mortis. Similiter nec extra De
um ſunt huiuſmodi tenebræ, talisve vmbra mortis, [vt abſcondantur ibi] i. in eis ſeu per eas,
[qui operantur iniquitatem] i. peccatores lateant Deum. Nil enim occultare poteſt creatu-
ram à creatore. Iſtis, quia ſæpiſſime dicta ſunt, immorãdum non reor, Deum omnia intueri,
pẽſare & iudicare. Ideo tam frequẽter profert ſcriptura, vt hominibus timorẽ Dei, cuſtodi-
am cordis, emendationẽ vitæ incutiat. Vnde Eccleſiaſtici 23. legitur: Oculi domini multo
lucidiores ſole, in omni loco contẽplantur bonos & malos. Hieremiæ quoq; 16. dñs proteſta
tur: Oculi mei ſuꝑ oẽs vias eorum, non ſunt abſconditæ ab oculis meis. [Neq; enim vltra in
hominis poteſtate eſt, vt veniat ad eũ in iudicium.] Iam de violẽto aſſeruit quod auferetur
abſq; manu, & cauſam adiecit, qm̃ oculi Dei ſunt ſuꝑ oẽs vias hominũ. Ideo pro peccatis de-
bitas pœnas infligit, quibus verbum iſtud ſubiunxit: Neq; enim &c. Vnde ad literam de vio
lento loqui videtur, vel de iniquo ac reprobo, vt ſit ſenſus: Quod vltra, ſcilicet poſtq̃ de vita
ſublatus eſt, & à Deo in ſuis iniqtatibus deꝓhẽſus, ſeu diffinitiua ſentẽtia condẽnatus, nõ eſt
in eius poteſtate, vt veniat rurſus ad Deũ in iudiciũ diſceptationis ſeu examinatiõis, qa non
amplius ad iudiciũ iſtud habet reduci, præſertim loquẽdo de particulari iudicio. Gregorius Gregori.
vero exponit de iudicio diſcretiõis ſeu ꝓpriæ diſcuſſionis, quo homo in vita hac examinat
iudicatq; ſeipſum ſalubriter, atq; ꝑ hoc venit ad Deũ, eiuſq; gratiã, reprobãdo & caſtigãdo
ſeipſum. Poſt mortẽ aũt nõ eſt in hoĩs poteſtate venire ad Deum in ſeu ꝑ tale iudiciũ, qa poſt
mortẽ non eſt ſtatus merendi. Poteſt etiã ita exponi, ꝙ ex quo Deus oĩm habet notitiã, hinc
poſt mortẽ eſt in hoĩs alicuius poteſtate venire ad Deũ in iudiciũ, qa velit nolit, ad diuinũ iu
diciũ trahit, dicẽte Apl̃o: Oẽs nos manifeſtari oportet ante tribunal Chri. [Cõteret multos 2. Cor. 5.

& innumerabiles,& ſtare faciet alios pro eis] i. Deus innumerabiles homines in ſeculo iſto
ſæpe occidet ꝓpter eorum peccata,quibus alios ſuccedere faciet:quod etiam ſpiritualiter fa
Iob 12. cit,dum plurimos iuſto iudicio gratia priuat & perire ꝑmittit. Alijs vero in illoꝝ ſucceden
tibus locum,vitam naturæ & gratiæ confert. Hoc eſt quod ſupra dixit Iob: Qui multiplicat
gẽtes,& ꝑdit eas,& ſubuerſas in integrum reſtituit.[Nouit enim opa eorum] vitioſa,notitia
ſimplicis cognitionis,non approbationis,quẽadmodum Amos 5.fatetur: Cognoui multa
ſcelera veſtra.[& idcirco inducet noctẽ] i.æternæ lucis priuationẽ, iuxta illud Eſa.26. Tollat
impius ne videat gloriã Dei. In pꝛſenti quoq; nox,hoc eſt, caligo peccati & ignorantiæ ſeu
priuatio gratiæ eis inducitur. Vnde ait Apoſtolus 1. Theſſalo.5. Nõ ſimus noctis neq; tene-
brarum.[& conterẽtur] i.corporaliter moriẽtur,ſpiritualiterq; peribunt. Hoc loco ſcribit
Gregori. ſanctus Gregorius: Omne peccatũ, quod tamẽ citius pœnitẽdo non tergitur, aut peccatum
eſt & cauſa peccati,aut peccatum & pœna peccati. Peccatum nanq; quod pœnitẽtia non di-
luit,ipſo ſuo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit,vt non ſolum peccatũ ſit, ſed peccatũ &
cauſa peccati. Sed peccatũ q̃d ex peccato oritur, non iã peccatũ tm̃modo,ſed peccatũ & pœ
na eſt peccati:quia iuſto iudicio Deus omnipotẽs cor peccantis obnubilat,vt pꝛæcedentis pec
cati merito,etiam in alia cadat. Hinc de quibuſdam ſcribit ad Romanos primo Apoſtolus:
Cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Propter
quod tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum,vt cõtumelijs afficiant corpora ſua in ſeipſis. In
Pſalmo quoq; 68.dicitur Deo: Appone iniquitatẽ ſuꝑ iniquitatem eoꝝ. [Quaſi impios ꝑ-
cuſſit eos in loco vidẽtium,] i.præfatos innumerabiles homines malos Deus contriuit atq;
plagauit in ſeculo iſto,quod eſt viuẽtium atq; videntium manſio, ita ꝙ coram alijs eos per-
cuſſit,ſicut decuit ꝑcuti impios, vel ſicut alios infideles ſacrilegosq; ꝑcuſſit. Sicq; quaſi, no-
tare poteſt tam ſimilitudinem, q̃ veritatem. Ideo demum ꝑcutit Deus iniquos in loco viden
tium ſeu in cõſpectibus alioꝝ,vt illoꝝ exemplo alij terreãtur & emendent. Hinc Albertus al-
☞ legat Ptolemæum in Almageſt. dicentẽ: Qui ad alios non corrigit, alij corrigent ad ipſum.
[Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo.] i. à Deo, & à luce iuſtitiæ auerſi ſunt mente ex
ſtudio atq; ꝓpoſito vitioſo,& peccauerunt non ex infirmitate,vel ignorãtia pura,ſed ex ha-
bitu prauo,ex certa malitia,ex deliberatiõe iniqua,excogitãtes quaſi induſtrioſe vias & me-
dia ꝑpetrãdi iniquitates:quales ſunt,q cõcupiſcẽtias ſuas cõceptasq; malitias ſtudioſe ad effectũ
ꝑducere moliunt,& pꝛæcepta creatoris ſui ſciẽter tranſgrediunt,atq; in rebus creatis,caducis &
vanis,carnalibus ſeu terrenis finẽ ſibi conſtituunt, amorẽ deſigunt, delectationem exquirũt,
talia ſummo,immẽſo,ac incommutabili bono impijſſime & inſipiẽtiſſime pꝛæferẽtes. De qui
Ier.4. bus loquitur Hieremias: Sapiẽtes ſunt vt faciãt mala,bene aũt facere neſcierunt. Iſti ſunt qui
Prou.2. lætãtur cum malefecerint,quibus competit illud Pſalm.35. Dixit iniuſtus vt delinquat in ſe-
metipſo,non eſt timor ante oculos eius, [& omnes vias eius intelligere noluerunt,] i. diuina
præcepta,conſilia,teſtimonia, documẽta cognoſcere contẽpſerunt. Vel ſi eas nude atq; in-
formiter ſciuerunt,aut ſcire optarunt ex vanitate ad cõmodũ ſui, non tñ eas ſcire voluerunt
1.Ioan.2. notitia formata & efficaci,de qua in prima ſua epiſtola ait Ioannes: Qui dicit ſe noſſe Deũ,
Ioan. 15. & mãdata eius non cuſtodit,mẽdax eſt. Hoꝝ ignorãtia inexcuſabilis eſt, grauãs & affectata,
quẽadmodũ Iudæoꝝ,de quibus ait Saluator: Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, pecca-
tum non haberẽt:nunc aũt excuſationẽ non habẽt,cuius cauſam ſubiungẽs: Viderunt,inq̃t,
& oderunt me & patrẽ meũ gratis. Illoꝝ ergo ſequunt malitiã, qui veritatis odiunt inſtru-
Ibidem. ctorẽ. ¶De hac materia dicta ſunt plura in ſuperioribus. Vbi etiã verbũ iſtud ſentẽtialiter
continet,cum dicit: Qui dixerunt Deo: Recede à nobis,ſcientiã viaꝝ tuaꝝ nolumus. Sed oc-
Iob 21. currit hic dubitatio vna,quæ ſolet quoſdã mouere,quomodo ſcilicet aliquis peccet ex certa
ſciẽtia atq; malitia,ſeu ex deliberatiõe,& velut induſtria,cum tamẽ ſecundũ beatiſſimũ prin
cipẽ theologoꝝ diuinum Dionyſium, Nullus reſpiciẽs ad malum, operetur:& iuxta Philo-
Dionyſi. ſophum, Omnis malus ſit ignorans. Secundum quem, etiã obiectum appetitus, eſt bonum,
ita vt malum(ſecundum quod tale)appeti nequeat. Et reſpondendum, ꝙ nullus appetit aut
efficit malum culpæ,inquantum eſt malum,ſed inquantum eſt apparens bonum. niſi enim
videretur aliquo modo bonum, videlicet ad aliquid vtile & delectabile, nullatenus appete-
Prou. 21. retur,nec fieret. Propter quod Salomon loquitur: Omnis viri via,recta ſibi videtur. Inquan-
tum ergo peccator iudicat aliquo modo bonũ,quod vere eſt malum,errat atq; ignorãs vo-
catur. Hinc ſecundũ Philoſophum, notitiã veri quam homo in generali ſynceriter habet,
paſſio ſeu malitia in particulari obtenebrat,ita ꝙ caret ſciẽtia actuali formata,quæ dicit pra
ctica & boni effectiuè approbatiua. Itaq; peccat qs ex deliberatiõe & certa ſciẽtia, qa quod
agit,nouit eſſe illicitum, & tamen id facere decreuit, loquendo de informi & nuda notitia:
nihilominus caret formata & actuali notitia ſiue ſciẽtia. Illa quoq; informis notitia in parti-
culari facto,ignorãtiæ & errori alicui ꝑmiſcet,vt dictũ eſt. Sic ergo ꝑuerſi quaſi de induſtria
receſſerunt à Deo,eiuſq; vias intelligere noluerunt,[vt ꝑuenire facerent ad eum clamorẽ] i.

quere-

querelam, fletum, orationem, [egeni] quem impie oppreſſerunt, [& audiret] Deus, i. per effe
ctum & exauditionē cognoſcere ſe mōſtraret [vocem pauperū,] ab impijs afflictoꝝ. Itaq;
vt, concomitanter, non cauſaliter, hic tenet. Ex hoc enim ꝙ peruerſi ſe tam impie habuerūt,
conſequit ꝙ Deus magis attēdit ſeu audit vel vindicat eos q opprimunt ab illis. Vñ Gen. 4.
ait ad Cain: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. Et Exod. 3. Clamor filioꝝ Iſrael venit
ad me, qua videlicet ab Aegyptijs opprimebātur crudeliter. [Ipſo enim cōcedēte pacē, quis
eſt qui condemnet?] i. ſi Deus dederit alicui pacem pectoris in præſenti, vel pacem æternita-
tis in futuro, quā potiſſime dat paupibus & oppreſſis, nullus poterit electū hūc Dei dānare,
ꝙ ſi Deus cōceſſerit pacē tēporis, nullus poterit tēporaliter ꝑturbare, Deo reſiſtere, eius ꝓpo
ſitum opusq; impedire. Sic & Apoſtolus ad Roma. 8. ait: Si Deus ꝓ nobis, quis contra nos?
[Ex quo abſcōderit vultū] ſuū, i. gratiā contēplationis atq; pſentiæ ſuæ gratioſam ſerenitatē
abſtraxerit, quod etiā bonis aliqñ diſpēſatiue quodāmodo facit. [quis eſt q contēplet eum?]
nullus plane, qa ad contēplationē ſummæ & incōpræhēſibilis veritatis, ad intuendā pulchri
tudinē Dei, ad delectandum in eo ſynceriter, requirunt gra gratū faciens, charitas, donumq;
ſapiētiæ. [Et ſup gentē & ſup oēs homines] i. tam in qualibet gēte, q̄ in tota hominū multitu
dine ſeu in hominibus ſingulis, iſtud dictū locum & veritatē ſortit, ꝙ ſcilicet Deo pacē do-
nante, non eſt qui dānet: & ſi vultū ſuū abſconderit, non eſt qui hominē conſolet. Hoc patet
(ſecundū Gregorium) in gentilitate cōuerſa, & in ſynagoga relicta. Nullus ergo ſuis viribus
gratiā contēplationis aſſcribat. [Qui regnare fecit hominem hypocritā ꝓpter peccata po-
puli.] Deus indignos, inſufficiētes, inidoneosq; ꝑlatos ſeu principes aliqñ pficere dicitur per-
miſſiue magis q̄ effectiue, niſi forte inquātum per impios præſidētes corrigit & emēdat vitia
ſubditoꝝ, electos purgans ſubiectos per rectores iniquos. Hinc per Eſaiam ait: Dabo pueros Eſaiæ 3.
principes eoꝝ, & effœminati dominabunt eis. Atq; Oſeæ 13. Dabo tibi regē in furore meo,
& principes in indignatione mea. Hoc ergo ꝓpter populi fit peccata. Denicq;, quod interim
particulariter agitur in fine ſeculi, generaliſſime duriſſimeq; complebitur, quādo ꝓpter Iu-
dæoꝝ totiusq; mundi exceſſus, homo peccati, filius perditionis Antichriſtus, mundi monar
chiam ſuſcipiet, de quo Iudæis loquutus eſt Chriſtus: Ego veni in nomine patris mei, & non Ioan. 5
accepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipitis, de quo 2. ad Theſſaloniceñ. 2.
ſcribit Apoſtolus: Mittet illis Deus operationē erroris, vt credant mendacio, eo ꝙ charita-
tem veritatis nō receperunt. Hinc ait Gregorius: Nullus q iniuſtū rectorē patit, illū immode
rantur accuſet: quoniā ſui fuit meriti, peruerſi rectoris ſubiacere ditioni: culpā ergo ꝓprij ma-
gis accuſet operis, q̄ iniuſtitiā gubernantis. Sic quoq; ſecundū merita ſubditorum, tribuun-
tur pſonæ regentium, vt ſæpe qui videntur boni, accepto mox regimine ꝑmutentur, ſicut de
Saule 1. Reg. 13. 14. 15. habetur. Item, ſic pro qualitatibus ſubditoꝝ aliquādo diſponunt acta
regētium, vt ſæpe ꝓ malo gregis, delinquat etiam vita boni paſtoris, vt patet de Dauid in nu
meratiōe populi, cuius culpā ideo populus luit. Sed quia ipſe Dauid culpa in hoc ipſo nō ca 2. Reg. 24.
ruit, nam voluntarie ſupbiens fuit, hinc & ipſe punitus eſt: quia inimo dolore atq; ingenti
timore angelum intuēdo, & populi ſui plagam cernendo, fuit ꝓſtratus. Sed quia rectores ha
bent iudicem ſuum, magna cautela eſt ſubditoꝝ, non temere iudicare vitā regētium, ſed ꝓ-
priam infirmitatem inceſſanter penſare. Sæpe etenim quia de nobiſipſis fortia credimus, ꝑla
tos noſtros diſtricte iudicamus. Quo enim noſipſos minus cognoſcimus, eo illos quos repꝛe
hendere nitimur, plus videmus. Hæc atq; ſimilia multa, pulchra ac valde vtilia circa hunc
locum ſcribit Gregorius de his, quæ præſidentes ſubditosq; concernunt, & quomodo qui-
libet eoꝝ de ſeipſo humiliter æſtimare & ad alium habere ſe debeat, quæ in Gregorio requi
rātur. Poſtremo Elihu ideo verbum iſtud induxit, vt inſinuaret ipſum Iob fuiſſe hypocritā,
& ꝓpter populi ſui peccata, diuina ꝑmiſſione regnaſſe. Conſequenter alloquitur ſanctū Iob.
[Quia ergo loquutus ſum] ꝓbando intentum, [ad Deum,] i. ad ipſius honorē, atq; finaliter
ꝓpter eum, ad quem etiam aliquādo direxi ſermonem, [te quoq; non ꝓhibeo] loqui. Diſpu-
tantium enim eſt, ſe inuicem audire. [Si erraui, tu doce me.] condiſputātes etenim dociles
eſſe debent, non pertinaces. Ideo ſi vnus alio quid nouit, alter acquieſcere debet. Nec pro-
pter victoriam aut laudem inanem, ſed ꝓpter veritatis notitiam & virtutis profectum diſpu
tatio fieri debet ex charitate. [Si iniquitatem locutus ſum,] id eſt, verba iniqua, [vltra non
addam:] quia peccatis præteritis non ſunt noua addenda, ſed de illis dolendum, & de futu-
ris cauendum, ſecūdum illud Eccleſiaſtici viceſimo primo: Fili, peccaſti? ne adijcias iterum,
ſed & de præteritis deprecare, vt tibi dimittantur, & quaſi à facie colubri fuge peccata. Præ-
terea (iuxta Gregorium) conſuetudo arrogantium eſt, tunc auditores de verborū ſuorum er
rore inquirere, cum ſe nouerint non erraſſe, ſed fortia quædam dixiſſe, vt de ipſa inquiſitio-
ne laudentur, qui tamen de errore argui adſpernantur, dum erraſſe noſcuntur. [Nunquid à
te Deus expetit eam,] i. ſi loquendo iniquitatem incurri, hanc Deus exquiret à me, non à te:
quoniā ego ꝓ ea rationem dare & pœnam ꝑpeti exigar, non tu, [qa diſplicuit tibi] iniquitas
mea

mea vel ſermo meus? Ideo pro meo peccato non punieris, ſicut frequēter vnus fit particeps
culpæ alterius per conſenſum ad illam, quaſi dicat, Non debes de verborum meorum pro-
Roma. 14. ſecutione turbari, quia ſi in eis excedo, egomet puniar. Vnuſquiſque enim, teſte Apoſtolo,
pro ſeipſo rationem reddet. Ad quod inſup aliā rationē adducit: [Tu eñ cœpiſti loqui] i.
Iob 3. occaſionem huic diſputationi dediſti, dicendo, Pereat dies in qua natus ſum &c. [& nō ego]
Hoc etiā Elihu ait, quoniā culpabiliores eſſe ſolent qui in contētionibus inchoant, q̄ qui re-
ſpondent. [Quod ſi quid melius noſti, loquere.] quod dicit, non putādo ꝙ Iob aliquid me-
lius ipſo sciret, ſed vt eum magis confunderet, immo ad oſtēdendum inſipientiā S. Iob, ſup-
be mox ſubdit: [Viri intelligētes loquātur mihi] quia tales duntaxat digni & apti ſunt me-
cum conferre & diſputare. [& vir ſapiēs audiat me] quia talis ſolū capax eſt ſentētiæ verbo-
rū meoꝝ. quaſi dicat: Iſte Iob ꝓpter paſſiones & vitia ſua indignus eſt me alloqui & audire.
Iob 2. Hinc ſubdit: [Iob aūt ſtulte locutus eſt.] Cum tñ iam dictū ſit, In omnibus his non peccauit
Iob labijs ſuis, nec ſtultum quid contra Deum locutus eſt. [& verba illius non ſonant diſci-
plinam] i. non indicant eum moralem, reformatū & diſciplinatū, nec continent veram do-
ctrinā, immo oſtēdūt, ꝙ ſit penitus vitioſus. Siquidē minus dicit, & magis ſignificat. In qui-
bus verbis rurſus Elihu p̄ſumptionē ſuā arrogātiamq́ demonſtrat. Veruntñ conſequēter ze-
lum Dei habere ſe ſimulat. [Pater mi] i. O Deus creator, ratione conditionis & gubernatio-
nis pater, [probet Iob vſq; in finem]. i. vſq; ad mortē aduerſitatibus exerceat, quouſq; ab er-
rore ceſſauerit, & veritas tua ei p flagella iſta probet, quia p rationē inſtrui dedignat. [Ne de-
finas ab homine iniquitatis] hoc eſt, nō ceſſes impiū iſtum ꝑcutere, quia nō emendat verbe-
ribus, qui tantæ eſt impietatis, quaſi homagium fecerit ipſi peccato. Vnde Antichriſtum
2. Theſſ. 2. Apoſtolus hominem peccati appellat. [qui addidit ſuper peccata ſua] alia multa & magna,
[blaſphemiā,] quę eſt impoſitio falſi criminis in Deum, à quo ſe ꝓhibet iniuſte iudicatum
& cæſum. [Inter nos interim conſtringat] i. pœnis coarctet, & flagellis cingatur, vt ſe libere
mouere nō queat. [& tunc] i. ita cōſtrictus [ad iudicium] vltionis, videlicet pœnas cōdebitas
diuino iudicio infligēdas, [ꝓuocet ſermonibus ſuis] blaſphematorijs [Deum] i. cauſam pœ-
narum harꝫ Deo miniſtret: non ꝙ quietiſſimus & inuariabilis Deus noſtris vitijs aut modo
aliquo ꝓuocetur, ſed qm̄ ob noſtra peccata tales nobis pœnas infligit, quaſi p hæc ꝓuocatus
exiſteret. Intātum eñ hoc eſt, vt etiā ira & furor ei ob ſimilitudinem operis aſcribant. Por-
ro quod ait, prouocet ſermonibus ſuis Deum, non imprecatiue ſeu optatiue, ſed ironice di-
xit. quaſi dicat, obſtinatus & incorrigibilis eſt: ideo peccet & agat quod vult, quēadmodum
Apocalyp. 22. dicitur: Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.

¶Elucidatio literalis Capituli 35. Igitur Elihu hæc &c.
Articulus ſexageſimuſtertius.

IGitur Elihu hæc rurſum locutus eſt.] Elihu multis argumentatiōibus vſus eſt, & viciſſim
intento concluſo, pauliſper cōticuit, dans locum reſpondēdi beato Iob, quo ſilente, Elihu
arbitrans eum, vel ex ignorantia, vel ex indignatione tacere, diſputationem ſuam reſum-
pſit, ipſumq́ Iob acriter impugnauit: quia ſe victum non fatebatur, nec culpabilem affirma-
bat. [Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres] illa verbis ꝓdendo, [Iuſtior Deo
ſum? Dixiſti eñ] Non tibi ô Deus [placet quod bonum eſt] i. vita ſeu actio virtuoſa. Verba
iſta beatus Iob non deprompſit formaliter, immo nec virtualiter, ſed Elihu aſſerit eum iſta
dixiſſe, quia ſequebantur ex præhabitis verbis Iob, ſecundum quod ea Elihu intellexit. Si-
quidem ſuperius ait Iob: Quis mihi tribuat, vt veniam vſque ad ſolium eius, ſcilicet Dei,
Iob 23. proponam coram eo iudicium? Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitu-
dinis ſuæ mole me premat. Proponat æquitatem contra me, & perueniat ad victoriam iu-
dicium meum. Ex quo ſequi videtur, ꝙ ſecundum ſyncerum proceſſum iuſtitiæ, Iob in cau-
ſa iudiciali contra Deum præualuiſſet, ſicq́ ſenſerit Deo eſſe ſe iuſtiorem. Sed ad quem ſen-
ſum verba illa protulerit, ibidem expoſitum eſt. Quod autem Iob dixerit Deo, Non tibi pla-
cet quod iuſtum eſt, Elihu ſumpſit ex eo, quod Iob ſuperius dixit: Si fuero iuſtus, non leuabo
caput, videlicet quaſi non habeam ſpem placendi Deo per hoc. [Vel] dixiſti Deo: [quid] i.
aliquid [tibi] o Deus [proderit, ſi ego peccauero.] Vel legendū eſt hoc interrogatiue, eritq́
ſenſus: O Deus, quid proderit tibi, ſi ego peccauero? tanquam dicat: Placet tibi vt peccem,
quaſi hoc tibi proſit, & tamen quid tibi hoc poteſt prodeſſe? Sic itaq; Elihu imponit beato
Iob errorem illorum, qui dixerunt Deo noſtram iniquitatem placere, quaſi ſibi ad aliqua vti-
lem, vt ſcilicet ipſe ex ea iuſtior appareret, eamq́ vlciſcendo, ſuā declararet iuſtitiā, ad quod
Pſal. 50. aliqui allegauerūt illud Pſalmiſtæ: Tibi ſoli peccaui, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vin-
cas cū iudicaris. Contra quoꝫ errorē Apoſtolus ad Romañ. 3. diſputat, inter reliqua dicens:
Si Dei veritas in meo mendacio abundabit in gloriam ipſius, quid adhuc ego tanquam pec-
Iob 10. cator iudicor? Præterea, verbū iſtud Elihu imponit beato Iob, qa ſuperius dixit Deo: Qua-
re me mundū eſſe nō pateris? [Itaq; ego reſpōdebo ſermonibus tuis] quibus te iuſtum pro-
baſti,

baſti,oſtendendo ꝙ falſi ſint,[& amicis tuis tecum,] i. tribus viris iſtis,qui à te conuicti &
tibi nunc conſentientes,pariter tecum ſunt reprobandi.[Suſpice cælum] i.orbes cæleſtes &
ſtellas ſeu ciues ſupernos,[& intuere] naturam,curſum,dignitatem,actionem & perfectio-
nem omnium horum,[& contemplare æthera ꝙ altior te ſit] i.ex conſideratione creatura-
rum iſtaꝝ Dei altiſſimi,perpendere potes ꝙ Deus ſit iuſtior, altior, perfectior, ſanctior,ſa-
pientior q̄ tu,ſitq́; extra ſphæram & ordinem actiuoꝝ & paſſiuoꝝ,ita ꝙ malum in eum ca-
dere nullatenus poſſit. Inuiſibilia etenim Dei (ſecundũ Apoſtolum) ex creatura mundi co- Roman.1.
gnoſcunt.Et Sapientiæ 13.ſcriptum eſt:A magnitudine ſpeciei creaturæ,poterit creator ho
rum cognoſcibiliter videri. Vnde & ab Eſaia admonemur: Leuate in excelſum oculos ve- Eſaiæ 40.
ſtros,& videte quis creauit hæc.Omnia equidem condidit Deus omnipotens perfectiona-
liter infinitus,vt ſua in eis relucerer perfectio,atq; ex creaturaꝝ ordinisq; eaꝝ conſideratio-
ne,ipſe à rationali creatura honoraret.Propter quod Prouerb. 16.dicitur: Vniuerſa ꝓpter
ſeipſum operatus eſt dñs.Eccleſiaſtes quoq; 3.ait:Fecit Deus opa ſua vt timeat.Deniq; quã-
uis omne creatũ finitũ ſit,Omnia etẽm in numero,menſura,& põdere Deus creauit, nihilo-
minus ex creaturaꝝ ſpeculatione cognoſcit creator eſſe immenſus,hoc eſt,infinitę pfectio-
nis in poteſtate,bonitate & ſapientia. Ideo Elihu admonet ipſum Iob ad cæli & ætheris ſeu
aeris intuitionẽ.quaſi dicat:Si illa o Iob rite cõſideras,cognoſcis ꝙ Deus ſit te iuſtior & ab-
ſolute pfectior infinite. Ideo ei nec obeſſe vales,neq; prodeſſe.Hinc ſubditur:[Si peccaueris,
quid ei nocebis,] qui inuariabilis impaſſibilisq; conſiſtit?[Et ſi multiplicatæ fuerint iniqui-
tates tuæ,qd facies cõtra eum?.] i.in nocumentũ ipſius ſeu minoratione perfectiõis & beati-
tudinis eius.Quamuis tñ Deus in ſcripturis frequẽter phibeat ſe ex hominũ peccatis ad ira-
cundiã prouocari,immo in Eſaia teſtat: Laboraui ſuſtinẽs.Et rurſus: Præbuiſti mihi laborẽ Eſaiæ 1.
in iniqtatibus tuis. Itemq; Geneſ.6.de Deo aſſerit,ꝙ videns iniquitatẽ hominũ,tactus do- Eſaiæ 43.
lore cordis intrinſecus,dixit: Pœnitet me feciſſe hominẽ.Et per Malachiã loquit: Si cõfiget Malach.3.
homo Deũ,quia vos configitis me? quãuis(inquã)iſta atq; ſimilia in ſcriptura veritatis con
tenta ſint,non tñ ita dicuntur,quaſi diuina mens infinitę trãquillitatis & gloriæ ſuæ internæ
vſquam ſuſtineat detrimentũ,ſed ꝓpter ſimilitudinẽ operis eius ad extra,talia afferunt.Ideo
Hieremiæ 7.legitur: Nunqd me ad iracundiã prouocãt,dicit dñs? Nonne ſemetipſos in con
fuſione vultus ſui?[Porro ſi iuſte egeris,qd donabis ei,aut qd de manu tua accipiet?] i.per-
fectioni eius nihil adiicies,nec aliquid quo pficiatur,à te ſumet.De quo ait Pſalmographus: Pſal.15.
Dixi dño,Deus meus es tu, qm̃ bonoꝝ meoꝝ non eges. Nec obſtat quod Hieremiæ 13.ſcri-
ptum eſt:Date gloriã dño Deo veſtro,anteq̃ contenebreſcat.Et Apoca.19. Regnauit dñs De
us noſter oĩpotẽs, gaudeamus & exultemus, & demus gloriã ei. Talia quippe dicunt,non ꝙ
demus Deo quod ipſe non habet,aut quo caret vel indiget,ſed qa quod tenemur,vel ab ipſo
accepimus,ei exoluimus,quẽadmodũ 1.Paralipo.29.Dauid loquit Deo:Quis ego & quis po-
pulus tuus,vt poſſimus tibi iſta ꝓmittere? Tua tñ ſunt omnia, & quæ de manu tua accepi-
mus,dedimus tibi.[homini qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua?] Culpa vnius,alteri nõ
nocet nocumẽto culpæ,ita ꝙ propter peccatũ vnius, alter reddat culpabilis culpa perſonali
& ꝓpria,cui pœna ſenſus debeat,niſi alter ex peccato alterius inducat ad culpam pſonaliter
peccans p impatientiã,iram,cõſenſum,aut ſimili modo. Sed peccatũ vniuſcuiuſq; in ꝓpri-
um redundat authorẽ. Propter quod Eccleſiaſticus 27.ait: Qui fodit foueã,incidit in eam,
& facienti nequiſſimũ cõſilium ſup ipſum deuoluet.Eccleſiaſtes quoq; 10. Qui diſſipat ſepẽ,
mordebit eum coluber,Quõ ergo impietas vnius nociua eſt alteri? Et reſpondẽdum,ꝙ im-
pietas,i.impia & crudelis ſeu vitioſa actio vnius, nociua eſt alteri directe nocumẽto pœnæ
ſeu damno pœnali, inferẽdo damnũ in pſona,ſubſtãtia,ſama,aut ſobole,vt patet de homici
dio,oblocutiõe & furto.Interdũ etiã & qſi indirecte culpa vnius nocet alteri nocumẽto cul-
pabili,inquãtum eſt ſibi occaſio delinquẽdi. Immediate tñ alter nõ incidit culpam pſonalẽ,
niſi per ꝓpriã voluntatẽ,ſecundũ Auguſtinũ,dicentẽ ꝙ peccatũ adeo eſt volũtarium,ꝙ ſi nõ Auguſti.
eſſet volũtariũ,nõ eſſet peccatũ.[& filiũ hoĩs adiuuabit iuſtitia tua.] Virtus tñ & pfectio vni
us,alteri,immo & multis ꝓdeſt,bonũ exemplũ præſtãdo,veniã & gratiã impetrãdo,ad cau-
telam ꝓuidam inducẽdo,ab erroribus corrigẽdo,ad veritatis notitiã perducẽdo.Ideo Iaco-
bus monet: Orate pro inuicẽ,vt ſaluemini. Multũ tñ valet deprecatio iuſti aſſidua. Et Ec- Iaco.5.
cleſiaſtici 33.ſcriptũ eſt: Videte qa non ſolũ mihi laboraui,ſed omnibus exquirẽtibus ſapiẽtiã.
Deniq; quõ impietas vni⁹ noceat alteri, atq; iuſtitia vnius aliũ iuuet,ꝑcipitur cõſtat ex eo,q̃d
ad Romañ.5.ait Apoſtolus de Adam & Chro: Sicut per vnius inobediẽtiam peccatores con
ſtituti ſunt multi,ita per vnius hominis obediẽtiam iuſti conſtituent multi. Poſtremo,hoc
loco inter hominẽ & filiũ hoĩs,nõ oportet differẽtiã reale inducere.Siqdẽ in toto hoc libro
rhetorice ſcripto,eadẽ res atq; ſentẽtia ſub aliis verbis frequẽter exprimit. Inſup q̃ induxit,
cõſequẽter & explanat. [Propter multitudinẽ calumniatoꝝ clamabũt] i.calumniã patientes
doloroſe vociferabunt,& à Deo vel ab hoĩe auxiliũ poſtulabũt ꝓpter iniuriam & violẽtiam
eis

Exo. 1. 2. 3. eis à calumniatoribus factam, ſicut filij Iſrael clamauerunt ad dominum in Aegypto, ꝓpter multitudinem Aegyptioꝝ calumniantium eos. Talis autem clamor venit interdum ex zelo
Luc. 18. iuſtitiæ, prout in Euangelio ait Saluator: Deus non faciet vindictam electoꝝ ſuoꝝ, clamantium ad ſe die ac nocte? tanq̃ dicat, Immo vtiq; faciet. Nã ſubiecit, dico vobis q̃a cito faciet vindictam illoꝝ. Iuxta hanc expoſitionem quod dicit, calumniatoꝝ, paſſiue accipit. Poteſt quoq; ſumi actiue, eritq; ſenſus, ꝓpter multitudinem calumniatoꝝ, i. iniuriam violẽtiamq; paſſoꝝ, clamabunt calumniatores, quãdo pro ſuis peccatis debita ſuſtinebant tormẽta. Prima tamen expoſitio ſequentibus amplius conſonat. Nam ſequitur: [& eiulabunt ꝓpter vim brachij tyrannoꝝ] i. impotentiores & inopes flebunt ꝓpter oppreſſionem & contumeliam eis à tyrannis & duris illatam, quod ſpiritualiter ſumi poteſt. Quemadmodũ enim quidam corporalia damna inferunt, ꝑſuadendo aut opprimendo, ſic quidam ſpiritualiter nocent ad
Auguſtin⁹ vitia inducendo, blandiendo aut ꝑterrendo. Vnde ſecundum Auguſtinum, duplicem aciem mundus ꝓducit aduerſus Dei electos ſeu martyres. Nam blanditur vt fallat, terret vt vincat. [Et non dixit: Vbi eſt Deus qui fecit me?] Hoc quidã ſingulariter trahunt ad Iob, ita ꝙ Elihu dicere voluit, ꝙ Iob contradicendo diuinæ iuſtitiæ, & in aduerſis cedendo impatientiæ, non attendit diuinæ maieſtatis ꝑſentiã, nec penſauit Deum eſſe ſuum factorẽ & oĩm iuſtiſſimũ conditorẽ. Inſuꝑ indeterminate accipi poteſt, ꝙ q̃cũq; in aduerſis deficiẽs, nõ dicit verbo ſeu facto, Vbi eſt Deus qui fecit me? id eſt, in ipſo non ſperat, & eius aſſiſtentiã non ꝑpen-
Gregori. dit, neq; pręſentiã intuet. Hinc dicit Gregorius: Quiſquis aduerſitatum tribulatione frangitur, à quo factus ſit, minime contemplatur. Nam Deus, qui quod non erat, fecit, factum ſine gubernatione non deſerit: & qui benigne hominem condidit, nequaq̃ cruciari iniuſte eum permittit. Nunquã ergo iniuſte nos tribulari putemus. [Qui dedit carmina in nocte] i. cantica iucunda ſeu conſolationem in aduerſitate, quis per gratiam ſuam dat Deus electis ad-
Iaco. 1. uerſa cum gaudio ferre, prout Iacob⁹ monet: Omne gaudiũ exiſtimate fratres, cũ in diuerſas
Mat. 5 tentationes incideritis. Et Paulus Romaꝰ 12. ait: Spe gaudentes, in tribulatione patientes.
Lucæ 6. Chriſtus quoq; hortat: Gaudete in illa hora & exultate. Hinc dicit Gregorius: Carmẽ in no-
Gregori⁹. cte, eſt lætitia in tribulatione: quia etſi preſſuris temporalitatis affligimur, ſpe æternorum gaudemus. In quibus verbis Elihu notat Iob, ꝙ in tribulationibus ſuis non debuit ſic triſtari. Vel ſic: Qui dedit carmina, i. pſalmos & ſpiritualia cantica ac reuelationes per modũ carminum ſcriptas, in nocte, i. in ſeculo & caligine ignorãtię vitæ huius. Vel ad literã, in nocte, quando reuelationes diuinæ communius fiunt, exterioribus (vt dictum eſt) ſenſibus quietatis. Talia carmina in libro iuſtoꝝ poterãt contineri, de quo ſcriptura canonica facit aliquã-
Ioſue. x. do mentionem. Vnde Albertus: In nocte, inquit, ignorantiæ huius prima carmina de Deo fuerunt illud Catonis allegans: Si Deus eſt animus, nobis vt carmina dicunt. [Qui docet nos ſuꝑ iumenta terræ, & ſuꝑ volucres cæli erudit nos.] Illa enim ſunt irrationalis naturæ, in quibus nec intellectus, nec ratio eſt, ſed ſola ſenſitiua cognitio. Hominibus autem contulit intellectum, quo inter verum & falſum, bonum & malum diſcernunt, à particularibus abſtrahunt immaterialia, inſenſibilia & diuina cognoſcunt, ſtudendo proficiũt, vnum ex alio conſiderãt & concludunt. Inſuꝑ Deus homines erudiuit per legem ſcriptã & Euangelicam, per illuminationem angelicam, per inſtructionem diuinã, vnum quoq; hominem per aliũ mul-
Coloſſ. 1. tipliciter erudit, quod per Apoſtolos ꝑcipue fecit, quemadmodũ Paulus teſtatur: Corripientes, inquiens, omnem hominem & docentes omnẽ hominẽ in omni ſapientia. Spiritaliter per iumẽta terræ, deſignant homines carnalibus vitijs deditis per volucres cæli, notant ſuperbi & curioſi, q diuinoꝝ illuſtrationũ capaces nõ ſunt. Vnde ſuꝑ illos ſeu plus q̃ illos Deus inſtruit virtuoſos ac ſpiritales, quoꝝ vnũ, Elihu eſſe ſe ſenſit. Poſtremo, diſputationi aĩæ rõnalis, qua inferioribus formis per rationẽ præfulget, etiam corporis diſpoſitio correſpondet. non enĩ vt cætera animalia, habet homo corpus & vultũ prona in terrã, ſed eleuata ad cælũ, vt ex hoc ꝑpendat ſe ꝓpter cæleſtium ac diuinoꝝ contemplationẽ plaſmatũ, ſicq; terrenis & carna-
Gregor. libus ſpretis, ad ſuperna ferat. Hinc Ouidius ait: Os homini ſublime dedit, cælumq; videre iuſſit, & erectos ad ſid era tollere vultus. [Ibi] videlicet in tribulatione, ſecundũ Gregorium: Vel ibi, i. quia eruditioni qua Deus homines erudiuit, non acquieuerũt, [clamabunt] vicioſi atq; feroces dignis plagis ꝑcuſſi, [& non exaudiet] eos Deus [ꝓpter ſuperbiã maloꝝ] i. propter eoꝝ arrogantiã in q̃ manſerũt, ac diuinis ꝑceptis fuerũt rebelles, ita ꝙ non pœnituerũt veraciter, nec ex amore Dei, ſed ex priuato amore ac ſeruili timore ꝓcedit clamor orationeq; ipſoꝝ. Vnde Prouerb. 1. dñs de talibus ꝓteſtat: Tunc (ſ. in aduerſitatis, neceſſitatisq; tẽpore) clamabunt, & non exaudiã: mane cõſurgent, & nõ inuenient me, eo ꝙ exoſam habuerint di-
Pſalm 17. ſciplinã, & timorẽ domini nõ ſuſceperint. Et Pſalmiſta fatetur: Clamauerũt, nec erat qui ſaluos faceret, ad dominũ, nec exaudiet eos. Itaq; qui deſuper cupit audiri, nequaq̃ remaneat in affectu peccati, nec in voluntate peccãdi, ſed ex corde pœniteat & emendet, atq; ad Deum mentaliter amoroſe cõuerſus, ac iuſtitiam zelans, preces fidutialiter fundat indeſinenter.

Hinc

Hinc in Eſa.11.dñs loquitur:Si quæritis,quærite:conuertimini &venite,hoc eſt,Si me quæ-
ritis,vere & ex corde me quęrite.[Non enim fruſtra audiet Deus.]ſuperius dixit,ꝙ calumni
am patientes ſeu iniuriati,clamabunt & eiulabunt,quorum Deus audit clamorem. Deinde
ſubiecit,ꝙ Deus vitioſos & oppreſſores aliorum non audiet, cuius rationem aſſignans,nũc
ait:Non enim fruſtra audiet Deus. Itaq; ſenſus eſt,ꝙ Deus non fruſtra audiet clamorem,pre
cem & gemitum afflictorum:ſed pie atq; ſalubriter eos exaudiet, quorum clamorē fruſtra
audiret,ſi & oppreſſores eorum in ſuis precibus exaudiret,præſertim quia(vt dictum eſt)op
preſſi,ex zelo iuſtitiæ orant Deum,vt aduerſariorum ſuorum impietatem ac ferociam debi
te vlciſcatur.[& omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur]i.actus,negocia, neceſſitates,vo
ta,preces & ſtudia oim conſiderabit,imo indefinenter conſiderat,vt oia iuſte iudicet & diſpo
nat.Circa q̃d ſcribit Gregorius: Nemo qui tardius exaudit,credat ꝙ à ſuperna cura negligi Gregori⁹
tur.Sæpe eñ quod impleri velociter petimus, ex ipſa tarditate melius proſp rratur. [Etiam
cum]o Iob[dixeris,non conſiderat]i.Deus hoim acta non penſat,nrc iudicat,[iudicare corã
illo]i.coram Deo iudica per rectam rationem teipſum, omnia tua diſcutiendo,& inuenies
ꝙ Deus prouidētiam actuum habeat humanorum, & ꝙ per tuos exceſſus iuſto eius iudicio
ſis percuſſus.Vel iudicare coram illo,i.ab eo vtiq; iudicaberis, & per damnationis tuæ expe
rientiam ſcies ꝙ Deus cuncta conſideret.Ideo ſubditur, [& expecta eum.] quaſi dicat,tem-
pore ſuo videbis quãtum erraueris, iuxta illud 2.Mach.7.Suſtine,& videbis qualiter te De-
us torquebit.[Nunc enim non infert furorem ſuum]i.in hac vita Deus peccatores longani-
miter tolrrat,& pœnitentiam eorum patienter expectat.Flagella quoq; quę hic infert,ex mi
ſericordia prodeunt,& ad correctionem hoim communitrr ordinantur:q̃m pœnæ vitæ prę
ſentis medicinales dicuntur,tanq̃ ad correctionem patientium ordinatæ,q̃uis interdũ con-
tingat oppoſitum in quibuſdam, quos Deus in vita hac horribiliter plagat, & æternaliter Exo.14.
inſuper damnat,vt in Pharaone & ſuis, in Dathan & Abiron innoteſcit. [nec vlciſcit̃ ſcelus Num.16.
valde]i.peccata hoim in ſeculo iſto non vindicat ſecũdum rigorem ſuæ iuſtitię,nec multum
diſtricte,ſed citra condignum & pie nunc punit & admonet per aduerſa,iuxta illud Sap.11.
Miſereris oim dñe,q̃m oia potes,& diſſimulas peccata hoim propter pœnitentiam. Hęc aũt
Elihu introducit contra ea quæ ſuperius Iob induxit,in quibus aſſeruit ſe vltra q̃ meruit fla-
gellatum,& ꝙ contra eum furor Dei eſſet iratus. ¶Præterea iuxta Gregorium,Deus diu nũc Gregor.
impios tolerat,q̃m æternaliter damnat:& furorem ſuum nunc inferre diſſimulat,quia effun
dendum ſine fine in poſterum ſeruat.Eant ergo nunc reprobi,& voluptatum ſuarum deſide
ria multa iniquitate conſummentuatq; eo temporalia flagrlla non ſentiant, quo ſupplicia
eos æterna expectant. Ex præinductis concludit:[Ergo Iob fruſtra aperit os ſuum,]quia q̃d
loquendo intendit oſtendere, non poteſt firmis rationib⁹ comprobare,ſed oppoſitum iam
probaui.[& abſq; ſcientia verba multiplicat]i.indiſcrete & inſipienter eſt garrulus,quemad-
modum Eccēs 7.legitur:Stultus verba multiplicat. Porro ſecũdum Gregorium,proprium
arrogantium eſſe ſolet,vt pauca credant quæ ipſi multa dixerint:& multa credant, quæ ipſis
pauca dicuntur.quia enim ſua ſemper dicere volunt, aliena audire non poſſunt. Vim ſe pati
exiſtimant,ſi ea quæ immoderate ſentiunt,immoderatius non effundant.

¶Elucidatio cap.36.Addens quoq; Elihu. Art. 64.

ADdens quoq; Elihu,hæc[etiam[loquutus eſt.] Tacente B.Iob,Elihu poſitionem ſuam
multipliciter confirmare curauit,& nunc in iſto cap. aliis rationibus probat idem,q̃d
ſuperius iam probauit.[Suſtine me paululum]i.patienter me audi pauliſper,quia ſuccincte
loquar.[& indicabo tibi quod verum eſt, & quod ſcire te conuenit. [Adhuc enim habeo q̃d
pro Deo loquar]i.alias intueor rationes ad defendēdum iuſtitiam Dei, cui tu derogas,dum
teipſum præſumptuoſe iuſtificas.[Repetam ſcientiam meam à principio]i.ea quæ ab exor-
dio huius diſputationis meę loquutus ſum de iſta materia,nũc de nouo plenius proſequar,
eademq́; cum clariori probatiõe reſumam.[& operatorem]i.Deum creatorem[meum pro-
babo iuſtum.Vere enim abſq; mendacio ſermones mei.] Veruntñ Elihu iſte nonnunq̃ falſe
concluſit,& ex veris præmiſſis cõtra Iob inania intulit.[& perfecta ſcientia probabitur tibi]
i.probabo tibi ꝙ ſcientia mea quam de Deo & eius prouidentia,æquitate,iudicio habeo &
propono,ſit integraliter vera,& in genere ſuo perfecta, videlicet quãtum ſpectat ad viato-
rem meumq́; ſtatum.Perfectum quippe pluribus dicitur modis. Conſequenter probat re-
ctitudinem diuini iudicii,[Deus potentes non abiicit]i.ea ratione qua potētes ſunt, eos non
deteſtatur,nec odit, repellit aut damnat,[cum & ipſe ſit potens,]immo oĩpotens. Non eñ
odit aut abiicit eos ob id vel per id,in quo ei aſſimilantur:q̃m ſimilitudo prr ſe eſt cauſa dile
ctionis,ſecundum illud Ecci 13.Omne animal diligit ſimile ſibi.Cum ergo potentes per po-
tentiam Deo aſſimilentur,à quo illam etiam ſortiũtur,prout ad Rom.13.legitur:Non eſt po
teſtas niſi à Deo:conſtat ꝙ ratione potentiæ eos non abiicit, ſed quia abutunt̃ potentia,qua ſi
bene vtantur,eos acceptat,vt Samſonem,Dauid,Iudam Machabæum.Simili modo diuites

Judic.16.
2.Reg.7. non abijcit,cum & ipſe ſit diues.Porro quod Sapiens habet,Potentes potenter tormenta pa
1.Mac.3.6 tientur, & fortioribus fortior inſtat cruciatus, de potentibus & fortibus ſua potentia abu-
Sap.6. tentibus dictum eſt,quemadmodũ & quod loquit Chriſtus: Poſſibilius eſt camelum intra-
Mat.19. re ꝑ foramen acus,q̃ diuitem intrare in regnum cælorũ.[ſed non ſaluat impios] impœnitentes,i.ſi potentes abijcit & condemnat,hoc eſt propter impietatem eoꝝ,in quo notat ꝙ Iob qui tempore ſanctitatis potentiſſimus fuit,propter ſua ſit abiectus & cæſus peccata.ſed argumentũ iſtud nihil concludit.Quamuis em̃ Deus potentes iuſtos non abijciat,ſpiritalia dona eis tollendo aut damnationem infligendo,tñ q̃tum ad temporalem tribulationem & exteriorum bonoꝝ priuationẽ,eos aliqñ abijcit ſeu quaſi relinquit, propter maiorem eoꝝ ꝓfectum,& ob alias cauſas frequenter expreſſas. [& iudicium pauperibus tribuit.] Deus em̃ eſt pauperum ſpecialis adiutor & iudex in bonum eorum,iuxta illud Pſal.9.Tibi derelictus eſt paup.Et item Pſal.71. Iudicabit pauperes populi, & ſaluos faciet filios paupeꝝ. Iniuriam etiam paupeꝝ ſingulariter vindicat.[Non aufert à iuſto oculos ſuos] i.pietatis ſuæ reſpectũ non ſubtrahit iuſtis,immo per cõplacentiã reſpicit eos,& gratioſe cõſeruat ac diligit,etiam dum eos aduerſitatibus,tribulationibusq́ exponit,iuxta illud Pſal.90.Cum ipſo ſum in tribulatione.[& reges in ſolio] i.throno regali,[collocat in ꝑpetuum] i.ꝑ omne tẽpus vitæ eoꝝ ſi poteſtate ſua bene vtant,quemadmodũ Prouer.29. inducit: Rex q iudicat in veritate pauperes,thronus eius in æternum firmabit.Poteſtq́ ꝑpetuatio iſta ad ſucceſſores regum referri,dummodo & ſucceſſores huiuſmodi iuſtitiam patrum ſuoꝝ ſectent.[& illic erigunt] poteſtate regali vel elatione ſuperbiæ.[Et ſi fuerint in catenis] i.propter ſuam iniquitatẽ & pompam humilient & captiuent,catenisq́ cõſtringant,[& vinciant funibus paupertatis] i.quibuſdam penurijs velut funibus aggrauẽtur,vt fame,ſiti,nuditate & frigore,[indicabit eis opera eoꝝ & ſcelera eoꝝ,] i.ꝑ illa aduerſa Deus reducet eos ad vitioꝝ ſuoꝝ conſiderationẽ, ita ꝙ ex pœnis cõſiderabunt ꝓprias culpas,prout Eſa.28.habet: Tm̃modo ſola vexatio dabit intellectũ auditui.[qa violenti fuerunt.] Potentes em̃,ꝑcipue reges,multoties poteſtate vtunt ꝓ lege iuſtitiæ,nec voluntatẽ dirigunt ratione, dicẽtes verbo vel facto: Sic volo,ſic iubeo,ſit pro ratione voluntas.Animoſi ſunt em̃,& aioſitas rõnem ineffabiliter cæcat.Hoc modo reduxit Manaſſen regem ad pœnitentiã,vt 2.Paral.33.fert.[Reuelabit quoq; aurem eoꝝ] i.interiorẽ illorum aurem docebit,[vt corripiat] de pctĩs eos increpet & emẽdet.[& loquet] ꝑ verba interna ſeu verbera exhortãdo,[vt reuertant ab iniqtate] i.vere pœniteãt.[Si audierint] i.diuinæ exhortationi & increpationi cõſenſerint,[& obſeruauerint] i.ope cõpleuerint quæ Deus eis iniungit,[cõplebunt dies ſuos in bono] i.liberabunt à captiuitate,& ad ꝓſperitatẽ priſtinam reducent,[& annos ſuos in gloria] i.regia dignitate atq; lætitia.[Si aũt non audierint,] i.obſtinati ꝑmanſerint,[tranſibũt ꝑ gladiũ] i.gladio ꝑcutient,[& conſument in ſtultitia] i.in ſuo errore & malitia morient.Apteq́ ait,in ſtultitia, qa nec verberibus & aduerſis corrigi velle, ſtultiſſimum eſt.De talibus Hiere.5.aſſerit: Dñe,ꝑcuſſiſti eos,& non doluerunt:attriuiſti eos, & renuerũt accipere diſciplinam.Eſa.quoq; 9.Populus non eſt reuerſus ad ꝑcutientẽ ſe,& dñm exercituum non exqſierunt.[Simulatores & callidi ꝓuocant iram Dei] Simulatores dicunt, q aliud intus ſunt,& aliud foris cõfingũt,ſicut hypocritæ & ſophiſtæ, q virtuoſos ſe ſimulãt deſiderio laudis humanæ ſeu commodi tẽporalis,quemadmodũ de phariſæis loquit Chrũs,
Luc.20. ꝙ deuorabãt domos viduaꝝ ſub ꝓtextu ꝓlixæ orationis. Callidi vero vocant hoies aſtuti,vel potius verſuti & nequã,q ingenio ſuo male vtunt,ſubtiliter excogitando media vitioſa,obtinendi ſeu adimplendi intentũ,vt qdam ambitioſi,q ꝑ fictam humilitatẽ conant ſortiri ꝓlatĩonũ,qbus illud Eccĩ 19.competit: Eſt q neqter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo.Hi ergo iram Dei contra ſe ꝓuocant,qa grauiſſime peccãt,tantoq́ grauius,quanto induſtrioſius & magis ſcienter,quanto etiam eorum peccata magis directe contrariant ſimplicitati,veritati & æquitati diuinæ.Hinc ſimulata æquitas non eſt æquitas,ſed duplex iniquitas, qa & iniquitas eſt & ſimulatio.Simulatores aũt & callidi à ſynceritate & ſimplicitate mentis diuinæ,ꝑſertim recedũt,ſuntq́ duplices animo,ſequẽtes ſcribas & phariſæos,qbus in Euãg. Matth.23.loqtur Chrs: Væ vobis q ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, q̃ à foris parent hoĩbus ſpecioſa,intus vero plena ſunt oſſibus mortuoꝝ & om̃i ſpurcitia.Sic & vos qdem à foris paretis hoĩbus iuſti,intus vero pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.Hinc Prouer.14.dicit: Vir verſutus odioſus eſt.Tantã ergo impietatẽ vitemus, atq; in oĩbus coram Deo ſynceriter ambulemus,ſcientes ꝙ ipſe indeſinenter cordium noſtroꝝ inſpector & iudex eſt.Porro,verbũ hoc Elihu ꝓtulit,ad innuendũ ꝙ Iob non vere extiterat iuſtus, ſed ſimulator & callidus,ideoq́ à Deo ꝑcuſſus ſit.[neq; clamabũt] i.Deum non inuocabũt vere ex corde,[cum vincti fuerint] i.aduerſitatibus ſeu vinculis aggrauati,qm̃ tales raro aut nunq̃ cõuertunt vere ad Deum,ſe-
Gregori. cundũ Thomam. Et vt ait Gregorius, q̃ plus ab hoĩbus ſe iuſtos reputari gaudent & appetunt,eo difficilius etiam in aduerſis ſuam malitiam cõfitent. Si aũt aliqñ grauiter coarctantur,iniquos ſe vix ſuperficietenus confitentur, quia interna ſua detergere veraci confeſſione

con-

confunduntur. [Morietur in tempeſtate anima eorum.] Duplici morte moritur anima, ſ.
morte peccati in præſenti, & morte pœnæ ſeu æternæ miſeriæ in futuro. De prima morte di
citur Sapient. 1. Os quod mentitur, occidit animam. De ſecunda Apocal. 21. Pars impiorum
erit in ſtagno ardenti igni & ſulſure, quod eſt mors ſecunda. Simulatorum ergo callidorumq;
anima in vita hac moritur morte culpæ, in tempeſtate, i. multiplici ſtrepitu tentationum, im
petu paſſionum, inquietudine vitiorum, quibus ſuccumbunt, deinde moritur in inſerno in
vario impetu gehennalium tormẽtorum. Tales equidem in vita hac innumerabilibus vitijs
implicantur. [& vita eorum inter effœminatos] reputabitur, i. effœminatis comparabuntur.
Quemadmodum enim effœminati feriẽtur, qui ad fœmineã mollitiem ſunt deducti, omni
peccato & concupiſcentiæ ſuccumbentes, vt molles & habituati in vitijs carnis & ſpũs: ſic il
li cunctis flagitijs eneruiter cedunt, & rationis fortitudinem viliter deſerunt, ſicq; puſillani-
mibus ac timidis conformantur, quia quærunt latere. Magnanimis vero quærit ſynceriter
apparere, vt dicitur 7. Ethicorum. Deteſtabile igitur atq; ignobile prorſus eſt genus ſimula
torum ac callidorum, qui & dæmonibus & effœminatis ſunt comparandi. [Eripiet paupe-
rem de anguſtia ſua.] Pauperibus miſereri Deus ſingulariter eſt paratus, ſi clament ad eum
& ſpũ pauperes ſint ſeu humiles: quos etſi aliqñ in præſenti permittat vel diu vel vſq; ad mor
tem à viſibilibus ſeu inuiſibilibus hoſtibus infeſtari, tñ in morte eripit eos de omni huius vi
tæ anguſtia: & ſi purgandum nil habeant, deducit eos mox ad gaudia ſempiterna. Hinc Eſa.
25. inducit: Dñe Deus, confitebor tibi quia factus es fortitudo pauperi & egeno in tribulati-
one ſua. Hiere. quoq; 20. Cantate dño, quia liberauit animam pauperis de manu malorum.
[& reuelabit in tribulatione animam eius] i. tempore tribulationis ſeu per ipſam tribulatio-
nem illuminabit atq; erudiet mẽtem ipſius. Quo enim quis grauius tribulatur, magisq; ſper
nitur, tanto Deus gratioſius ſolet adeſſe & adeſt, ſi eius auxiliũ imploretur: immo ex ſua mi-
ſeratione immenſa nonnunq̃ præuenit tales, corda eorum gratioſe tangendo & conuerten-
do, tunc quoq; conſolationes occultas infundit, ad contemplationem cæleſtis præmij ani-
mam eleuat, ita vt in aduerſis velut in omnibus diuitijs glorietur, vtpote tribulationis profe
ctum experiens, & Chriſto libenter cruciformiter ſe conformans. [Igitur ſaluabit te] Deus,
ſi pœnitueris conuerſusq; fueris [de ore anguſto] i. ab arcta & dira tribulatione, quæ te quo-
dammodo deuorauit, iuxta illud Hierem. 51. Abſorbuit me quaſi draco. Vel os anguſtum, no
minat ſatanæ, qui Iob pcuſſit, ferocitatem. Saluabit te inquam [latiſſime] i. abundantiſſime,
reducendo te ad maximam proſperitatem. vel quod ait, latiſſime, refertur ad os anguſtum,
vt os dicatur anguſtum latiſſime, quoniam tribulatio vna eſt velut paruus introitus ad mul
tiplicem calamitatem, quia ex vno malo homo incidit plura. [& non habente fundamẽtum
ſubter ſe] i. prædicto ore anguſto, quod dicitur abſq; fundamento, quoniam tribulatio impi
orum hic inchoatur, & in futuro continuatur, nunq̃ vero finitur. Quemadmodum aũt pela
gus dicitur infinitum & ſine fundo, non quia ſimpliciter careat fundo & fine, ſed quia à no-
bis inueſtigari fundus eius non valet, ſic mala quæ incidit homo paulatim ex aliqua prima
ſua tribulatiõe, nequeunt numerari, dum quis in mala pœnæ ſeu culpæ, continue atq; quoti
die profundius mergitur. Ideo os iſtud dicitur ſine fundamento & fundo, preſertim cum ſta
bili baſi non innitatur. Iuxta hunc modum etiam voracitas cupiditasq; prauorum dicitur
abſq; fundo & termino. Propterea Abac. 2. habetur: Vir ſuperbus quaſi infernus dilatat ani
mam ſuam, & ipſe quaſi mors, & non implebitur. Prouerb. quoq; 27. legiť: Infernus & pdi-
tio non replebuntur. Similiter oculi hoĩm inſatiabiles. Rurſusq; Salomon loquitur: Venter Pro. 13.
impiorum inſatiabilis. De inferni vero immenſa quadam voragine ſcriptum eſt Eſa. 5. Dila
tauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſq; vllo termino. [Requies aũt menſæ tuæ]
i. quieta tua in mẽſa refectio, [erit plena pinguedine] i. abundãtia alimentorum, ita ꝙ victu-
alibus abundabis, reddita tibi priſtina proſperitate. Spiritaliter vero requies menſæ viri iu-
ſti, i. tranquilla cordis ſui refectio in contemplatione & guſtu delectationeq; diuinorum, re
pletur pinguedine, i. vberrimis chariſmatibus gratiarum, exuberantia conſolationum, pro-
fectu virtutum. propter quod orat propheta: Sicut adipe & pinguedine repleať anima mea. Pſal. 62.
Ad hanc menſam per pœnitentiam & quotidianam compunctionem pertingitur, dum oĩs
carnalis delectatio ſpernitur, & mũdi vanitates vilipenduntur. [Cauſa tua] quæ fuit inter De-
um iudicem & te, i. actio ſeu cõuerſatio tua qua iudicari meruiſti, [quaſi impij iudicata eſt] i.
propter cauſæ tuæ demerita à Deo plagatus es, vt impij ſolent, & ſicut cauſa iniqui ſolita eſt
iudicari. quaſi dicat, non quia potens, ſed quia iniquus fuiſti, ſic es iudicatus à Deo. Vnde ſe-
cundum intentionem Elihu, quaſi, dicit hic veritatem, non ſimilitudinem tñ. [Cauſam iu-
diciumq; recipies] i. ſi vere pœnitueris, reſtituet tibi Deus cauſam bonam decætero, & pium
tibi iudicium faciet, vt pœnitentibus fieri ſolet, qui diuino iudicio ad bona peccando perdi-
ta reducunť, quemadmodũ per Ezech. 18. dñs proteſtať: Si impius egerit pœnitentiã, oĩm iniq
tatum eius non recordabor amplius. Et Pſal. 9. loquiť Deo: Quĩ feciſti iudiciũ meum & cau-

ſam meam, ita exponit Albertus, Thomas vero exponit: Cauſam iudiciumq́ recipies, i. cauſa & iudicium tibi reddenſ, ſeu authoritatem & poteſtatẽ iudicandi quas dudum habebas, recipies, vt aliorum poſſis cauſas diſcernere, & iudicare de eis. Spiritaliter ita exponitur, vt cuilibet iuſto cõueniat: Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt, quia videlicet eorum iuſta vita & actio à malis hoĩbus reprobaſ, pſequutionibusq́ impetitã Deo quoq; in vita hac affligunt quaſi impij eſſent. Sed cauſam iudiciumq́ recipient, quia in futuro cum Chriſto iudicabũt, & iudiciariæ poteſtatis erigenſ honore. Sicq́ verſiculus iſte maxime competit Chriſto, quĩ cum eſſet ſanctus ſanctoꝝ, inter ſceleratos eſt reputatus, & ſua humiliatione, dijudicatiõe ac paſſione iudiciariam poteſtatem promeruit, & viuorum ac mortuoꝝ conſtitutus eſt iudex. Conſequẽter inſtruit ipſum Iob, quõ habeat ſe, dum iudicãdi poteſtas ſibi fuerit in vita hac reſtituta. [Non te ergo ſuperet ira] i. commotio, feruor ſeu impetus iræ in te rationẽ non vincat, ſecundũ illud Eccle. 7. Ne ſis velox ad iraſcendũ, qa ira in ſinu ſtulti requieſcit. [vt aliquẽ opprimas] in iudicio ſeu aliquo facto, vt aliqui iudices facere ſolent. Iudex qppe debet eſſe velut animata iuſtitia, ita q̃ peccatis & paſſionibus careat, atq; in oĩbus rationẽ ſequaſ, neq; alicui iniuriã irroget. Ideo Eccl. 7. dicit: Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. [Nec multitudo donoꝝ inclinet te] i. auaritiam fuge, ne munera accipiendo, à iuſtitia vſquam recedas. Hinc Deut. 16. Moſes ſcribit: Non accipies pſonam nec munera, quia munera excæcãt oculos etiam ſapientiũ, & puertunt verba iuſtoꝝ. [Depone magnitudinem tuam] i. cordis tui põpã [abſq; tribulatione] i. abſq; hoc, q̃ ſeu aut eq̃ Deus per aduerſa te rurſus deijciat. [& oẽs robuſtos fortitudine] depone p tuam iuſtitiã atq; ſentẽtiã à ſua pſumptione & violentia, q̃ opprimũt alios: hoc eſt, q̃tum tibi poſſibile eſt, non cedas eis contra iuſtitiam, ſicut nonnulli iudices potẽtibus deferũt ex timore. Hinc Deut. 1. iudicib' dicit: Ita paruũ audietis vt magnũ, nec accipietis cuiuſquã pſonam. [Ne ptrahas noctẽ] i. geti corporali non immoderanter indulgeas, ſed tẽpeſtiue & mane ad iuſtitiã faciendã conſurge. [vt aſſcendãt populi p eis] i. ſi in noctẽ ptraheres & tardares, cõtingeret q̃ populus multus adunareſ atq; accederet p robuſtis, i. ad laborandũ ſeu pugnandũ p eis contra iuſtitiam. Vel p eis, i. ad faciendã querelã tibi cõtra robuſtos pter eoꝝ violẽtiã & offenſam. Poteſt & ita exponi, ne ptrahas noctẽ, i. ſtatim ſine dilatione fac cõtra robuſtos iuſtũ iudiciũ, ne ptuã dilationem robuſti aggregẽt ſibi populos, q ad eos defendendos aſſcendãt. [Caue ne declines ad

Ioã. 5. iniqtatem] i. pactã pœnitẽtia, non recidiues, ſicut & Chrs in Euang. ait cuidã: Ecce ſanus factus es, iam amplius noli peccare, ne deterius aliqd tibi cõtingat. [Hãc em̃ cœpiſti ſeq poſt miſeriã] i. etiã poſt afflictionẽ iſtã pœnoſam tibi à Deo immiſſam, non pœnituiſti, ſed iuſtificaſti teipſum in derogationẽ diuinæ iuſtitiæ. Ideo admonendus es, ne tẽpore pſperitatis ad vitia corruas, iuxta illud Prouer. 1. Proſperitas ſtultoꝝ pdet eos. Facilius etem̃ atq; frequẽtius peccãt hoĩes tẽpore pſperitatis q̃ aduerſitatis. Præterea qm̃ Elihu ſupra iam impoſuit S. Iob q̃ derogauit diuinæ iuſtitiæ, ideo Elihu nũc oſtẽdit incõparabilẽ excellentiã Dei in omĩ eq̃tate & ſanctitate. [Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua] i. propria poteſtate, nõ aliunde participata, ſublimis eſt abſolute, vel celſior cũctis, de q̃ ferſ Pſal. 85. Qui dñatur in virtute ſua in æternũ. Et Eſa. 57. Hæc dicit dñs excelſus & ſublimis habitans æternitatẽ. Circa hoc allegat Albertus Ariſtotelẽ, dicentẽ in lib. de Cauſis: Primũ regit res, pterq̃ cõmiſceaſ cũ eis, p q̃d Albertus inſinuare videſ, q̃ Ariſtoteles librũ de Cauſis edi deritq̃d dici nõ poteſt, nec Albertus (vt arbitror) hoc intendit. ſed ideo forſitan ſic allegat, qa (vt in cõmento ſuo ſup librũ de Cauſis teſtaſ) q̃dam Iudæus philoſophus noĩe Dauid, librũ illũ cõpoſuit, ex q̃dam epiſtola Ariſtotelis de principio vniuerſi eſſe, q̃dam adiungẽs ex dictis Alphorabij & Auicẽnæ ac Algazelis. Veruntñ magis cõſentiendũ eſt Thomæ, q in cõmento ſuo ſup de Cauſis, affirmat pfatum librũ ex elementatione theologica Procli Platonici cõpilatũ, cuius ſignũ eſt, q̃ oĩa in lib. de cauſis cõtenta, in lib. Procli habenſ, etiã q̃ſi ſub eadẽ forma verboꝝ frequẽter. [& nullus ei ſimilis in legiſlatoribus.] Oĩs em̃ legiſlator creatus, à pfectione ſapiæ atq; iuſtitiæ Dei deficit infinite: & q̃cquid ſapiæ aut iuſtitiæ, pfectioniſq́ habet, ab illo ſortitus eſt. Ideo Deus Prouer. 8. diſſeruit: Per me reges regnãt, & legũ cõditores iuſta decernũt: p me pricipes imperãt, & potẽtes decernũt iuſtitiã. De q̃ legiſlatore ſcriptũ eſt Eſa. 33. Dñs iudex noſter, dñs legiſfer noſter, dñs rex noſter. Atq; Pſal. 83. Etem̃ bñdictionem dabit legiſlator. Deniq;, Deus eſt lator legis naturæ, legis ſcriptæ, & legis euãgelicæ. Vnde & verba hęc de vnigenito Dei incarnato Ieſu Chriſto legiſlatore noſtro, pcipue exponunſ, cui nec Moſes, nec aliqs legis cuiuſcunq; dator poterit cõparari, nũc em̃ de ſimilitudine æqparentię, non imitationis, eſt mẽtio, ſicut & Eſa. 40. quo habet: Cui ſimilẽ feciſtis Deũ, aut quã imaginẽ ponetis ei? Præterea lex Chriſti lõge pfectior eſt omĩ alia lege, q̃d in epiſtola ad Hebræos, q̃tum ad legẽ Moſis, pbat

Heb. 10. Apl's. [Quis poterit ſcrutari vias eius?] i. proceſſus eius in operando ad extra, ſeu eius effectus, quæ ſunt viæ ſeu media aſſcendendi ad creatoris notitiam. Opera em̃ Dei plenarie cognoſcere non valemus, videlicet quo ad ſingulas eorum proprietates, actiones, vires & habitu

tudines. Vnde Sapient. 9. habetur: Difficile inuenimus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore: quæ autem in cælo ſunt, quis inueſtigabit? Et Eccle. 7. ait: Cunctæ res difficiles, non poteſt eas homo explicare ſermone. Apl'us quoq; ad Roman. 11. loquitur: Quàm incõpræhenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? [aut quis ei dicere poteſt, operatus es iniquitatem?] i. Deum nullus repræhẽdere poteſt, cum ipſe ſit bonus, ſanctus & ſapiens per eſſentiam, menſura & regula prima ac ſumma vniuerſæ bonitatis, ſanctitatis ac ſapientiæ, ita vt eo ipſo quo Deus ſic agit aut iudicat, bonum & irrepræhenſibile ſit. [Memẽto ꝙ ignores opus eius.] Opus Dei, eſt totum vniuerſum ſeu mundus, qui vt in libro de ciuit. Dei aſſerit Auguſtinus, maius miraculum eſt omni, quod in eo perpetratur, miraculo. Ideo opus hoc homo in vita hac perfecte cognoſcere nequit, ſ. ordinem vniuerſi, & naturam differentiamq́; ſpecificã cuiuſlibet rei. Poteſt autem hoc loco per opus Dei, quodcunq; excellens opus eius intelligi. Vel opera eius pluraliter, quoniam in ſcripturis frequenter pro plurali ponitur ſingulare. [de quo] ſ. Deo vel opere eius, [cecinerunt viri] i. ſapientes, qui de Deo & eius operibus multa metrice conſcripſerunt. [Omnes homines vidẽt eum] i. aliqualem ſaltem habent de Deo cognitionem, per naturalem rationem vel famam, ſeu aliorum prouidam inſtructionem, ſeu per ſcripturas aut per creaturas. Vnde ſecundũ Damaſcenum omnibus naturaliter inſita eſt cognitio exiſtendi Deum: ꝙ ſi aliqui fuerunt, vel nunc ſunt, q vnum verum & ſummum Deum eſſe ignorauerint aut ignorent, tales omnino ſunt beſtiales, & hominis appellatione indigni. Vnde diſtributio iſta intelligenda eſt ꝓ generibus ſingulorum, præſertim quoniam infantes & naturaliter ſtolidi Deum non noſcunt, quia nec ratione vtũtur. [Vnuſquiſq; intuetur procul] i. obſcure & imperfecte, quia in hac vita Deum non noſcimus, niſi ex ſuis effectib', qui à plena Dei repræſentatione deficiunt infinite, qm̃ in infinitum imperfectiores ſunt creatore, ſed nec ipſos Dei effectus perfecte cognoſcere hic valemus. Vnde Deum intuemur, quantum ad quia eſt, & quid non eſt, nunc quoq; intuemur ꝑ fidem, & in exilio degimus, ideo dicit Apl'us 2. Corint. 5. Dum ſumus in corpore, peregrinamur à dño, per fidem eñ ambulamus, non per ſpeciem. Et rurſus 1. Corin. 13. Videmus nunc ꝑ ſpeculum in ænigmate, tunc aũt, ſ. in patria, facie ad faciem: &, nunc cognoſco ex parte, tunc aũt cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. [Ecce Deus magnus] non q̃ntitate ſeu mole, ſed oĩpotentia, beatitudine, pfectione & gloria ſubſtãtialiter infinitus, iuxta illud Pſal. 144. Magnus dñs & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis. [vincens ſcientiã noſtrã.] qa maioris ſcientię eſt q̃ nos incomparabiliter, & ſua ſcibilitate, cognoſcibilitate & actualitate noſtrã capacitatem atq; ſcientiã tranſcendit & ſuperat infinite. Propter q̃d ait philoſophus, ꝙ ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumen ſolis, ita intellectus noſter ad manifeſtiſſima naturæ, i. ad cognitionem ſubſtantiarum ſeparatarum, potiſſime Dei, quæ ex ſua natura ſunt maxime cognoſcibiles. qa plurimũ habent de formalitate & actualitate, quæ eſt ratio cognoſcibilitatis: propter q̃d res dicit̃ tm̃ habere de cognoſcibilitate, q̃tum habet de actualitate. Vnde ꝙ talia non cognoſcimus, ex noſtra eſt imperfectione. Ideo Deo Pſal. 138. fatet: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam. Et Apl'us ait: O altitudo diuitiarum ſapiẽ & ſciẽtiæ Dei. Item'q; Pſal. 146. Magnus dñs & magna virtus eius, & ſapiẽ eius non eſt numerus. [Numerus annorum eius inæſtimabilis] i. innumerabilibus infinitis'q; annis, ſi fuiſſent aut ſint, Deus cõſiſtit: non ꝙ tẽpus cadat in ipſum, tanq̃ ſui eſſe mẽſura, ſed qa æternitas cõpetit ei, tanq̃ mẽſura ſui inuariabilis eſſe, quæ oĩe tẽpus ambit & cõpræhendit. propter q̃d ait Pſal. 101. Tu aũt idem ipſe es, & anni tui non deficiẽt, de q̃ Dani. 7. ait: Antiquus dierum ſedit. Et Exod. 15. dicit̃: Dñs regnabit in æternũ & vltra. Cõſequenter excellentiã Dei ꝑ opa eius declarat. [Qui aufert ſtillas pluuiæ] i. ſtillicidia pluuiæ in aere aliqñ non ꝓducit, nec terræ infundit, ſicut ad preces Heliæ tribus annis & menſib' ſex nõ pluit. Vnde in Hiere. ſcriptũ eſt, ꝙ factũ eſt verbũ dñi ad Hieremiã de ſermonibus ſiccitatis. [& effundit imbres ad inſtar gurgitũ] i. cum ſibi placuerit, dat pluuiã copioſam. Porro Gregorius legit, q aufert ſtellas pluuiæ, q̃d exponit̃ de ſtellis, q̃rum eſt pluuiã ſuo influxu cauſare, ſicut ſunt ſtellę hyades & pleiades, quas Deus aufert, q̃tum ad hoc ꝙ eo volẽte pluuiã non ꝓducãt vel non appareãt. [Qui] imbres [de nubibus fluũt,] qa exinde deſcendũt dum nubes reſoluunt̃ in aquas: non tñ ſemꝑ tanta pluuia ſimul actualiter in nubibus continet̃, ſed vapores nubiũ ſucceſſiue in pluuias cõdenſant̃. [quæ ꝑtexunt cũcta deſup.] Nubes eñ ſic extendunt̃, ꝙ cęlũ viſui noſtro operiunt, & terrã totã cui ſuꝑextendunt̃, humectãt. propter q̃d ait Pſal. 146. Qui operit cælũ nubibus, & parat terræ pluuiam. [Si voluerit extẽdere nubes q̃ſi tentoriũ ſuum] i. ſic eas augere in aere, vt totum hemiſpherium cæli noſtro viſui tegãt, ſic'q; inſtar cæli atq; tentorij videantur extenſæ. [& fulgurare lumine ſuo deſup,] i. de nubibus emittere micantia fulgura, quæ ſunt lumina q̃dam à Deo principaliter ꝓcedentia, ſicut à prima cauſa, cuius opus eſt omne opus naturæ & intelligentiæ. [Cardines quoq; maris operiet] i. litora maris, quæ infra nubes contineri videntur aut etiam continentur, ſed & aqua nubium ad litera quædam ma-

Rom. 11.

Hiere. 14.

Gregori'

ris pertingere poteſt.[Per hæc enim iudicat populos multos,]i.per impreſſiones iſtas pluuiales,inter gentes iudicialiter ac iuſte diſcernit,quibuſdam pluuias miſericorditer concedendo,aliis ſubtrahendo,iuxta illud Amos 4.Plui ſuper vnam ciuitatem,& ſuper aliam nõ plui,[& dat eſcas multis mortalibus.]quia per pluuias terram fœcundat,vt fructus,quibus homines ſuſtententur,producat,ſecundum quod Eſa.55.ait:Deſcendit imber de cælo,& infundit terram,& dat ſemen ſerenti & panem comedenti.

¶Declaratio capituli 37. In manibus abſcondit lucem.

Articulus 65.

QVidam incipiunt cap.37.in his verbis,aliqui vero in verbis paulopoſt ſubditis, ſ.Sup hoc expauit.Conuenientius tñ hoc loco inchoari videtur,qa hic ſpecialis ſenſus exordium habet,& quod ſubditur,Super hoc,&c.eſt determinatio, explanatio & proſecutio ſenſus verbi iſtius.[In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei vt rurſus adueniat.Annũciat de ea amico ſuo,ꝙ poſſeſſio eius ſit,& ad eam poſſit aſcendere.]Hucuſq; intelligentia condependet.Eſt aũt verbũ iſtud ſublime atq; ſubtile,in cuius expoſitione aſſit illuminatio ſpũs ſancti.Itaq; planiſſime procedendo,manus incorporei ac ſuperſimpliciſſimi Dei,ſunt ſapientia & potentia,iuſtitia & clementia,itemq; voluntas ipſius.Hæc eñ præcipue ſunt principia operationis diuinæ adextra.In his manibus Deus ſublimis & benedictus lucem abſcondit,quia tam lucem gratiæ & dona ad ipſam ſpectantia,ꝙ̃ lumen gloriæ in ſua habet & continet poteſtate,ad omnipotentiæ ſuæ arbitrium,lumen gratiæ occultans & pandens,retinẽs & effundens,auferens atq; reſtituens.Ideo dicitur,præcipit ei, ſ.lumini gratiæ vt rurſum adueniat,quia ad eius imperium,lumen gratiæ indignis reprobisq; abſcõſum, ſeu peccãti ablatum,vel etiam virtuoſo diſpenſatiue ſuſpẽſum,quo ad aliquem luminis huius actum,rurſum aduenit,oritur atq; infunditur pœnitenti,ſiue oſtenditur feruide diligenti,in qua re,infuſione aut iterata oſtenſione,annunciat Deus per allocutionem internam, ꝑ ſpei bonæ immiſſionem,per angelicam inſpirationem,per teſtimonia ſcripturaꝝ,per os hoim vicarioꝝ & miniſtroꝝ ſuoꝝ,annunciat inquam amico,i.ſuo electo atq; dilecto,vtpote homini virtuoſo,ꝙ lux iſta poſſeſſio eius ſit,i.lumen gratiæ ſtabiliter valeat velut bonum q̃ddam hæreditarium in vita hac poſſidere,& ad ipſum hoc lumẽ etiam cum deeſt,aut actualiter non monſtratur neq; infulget,queat aſcendere,atq; per ipſum ad lumen gloriæ poſſit pertingere,ita vt non ſolum lux creata ſit eius poſſeſſio,ſed per eam luci diuinæ æternæ, fontanæ ac infinitæ poſſit vniri,infigi,immergi,vt Deus ſit eius poſſeſſio, ſuæ fruitionis obiectum,ſuæ felicitatis dator ac terminus.Hæc eſt vna & facilia verboꝝ interpretatio horum, quæ dante ac illuſtrante ſpũſancto,longe ſubtilius ac multo profundius poſſunt exponi, prout pfectis duntaxat cõueniunt.Etenĩ Deus glorioſus & felix,naturaliter,pure ac penitus infinite pius, dulcis ac ſupermunificentiſſimus,tanq̃ ſupereſſentialis,immenſaq; bonitas ac ſuꝑardentiſſima charitas,q oĩa operaĩ ſecundũ conſiliũ voluntatis ſuæ,i.ſapiẽter ac libere, iuxta Apl̃m ad Ephe.1.ꝗs vult,illuminat ſicut vult,qñ vult,q̃tum vult,& q̃ties vult.Deniq; infuſæ lucis radiũ,ſplendorem,augmentum ſiue eſſentiam,ad libitum ſuſpendit,retrahit,tollit,ſapienter & iuſte oĩa agens.Inſuꝑ quos vult obtenebratos & gratia deſtitutos,relinquit, quemadmodũ Exod.33. Moſes ait:Miſerebor cui voluero,& clemens ero in quem mihi placuerit.Hic itaq; Deus ſuperſanctus & ſuꝑliberrimus,cuius viuere eſt amare, amãtes ſe amat, ſibi conformatis ſe applicat,transformatis in ipſum ſe monſtrat.Cumq; ſui amatoris mentem viderit per priuati amoris meram atq; puriſſimã euulſiõem, à ſe prorſus auerſam,Deoq; plene, pure & integre conuerſiue vnitam, intentam & inhiantem, toto zelo Dei honorẽ & gloriam in oĩbus feruide cupientem,oĩmq; conuerſionem ac ſalutem cordialiter ac efficaciter appetentem, ac ꝑ hoc in ipſum ſynceriſſimã oĩs boni honeſti affectum mutatam,cum inquã talẽ viderit eam, complacentiã magnã habet in ea,eamq; velut amicã & ſpõſam appræhendit,ſtringit,amplectitur,& de bonis ſuis liberaliſſime ei cõmunicat.Et ecce in momẽto,in ictu oculi,in inſtanti,magnitudinis ſuæ mole ſic vincit,ſic occupat,ſicq; non violẽter aut pœnaliter, ſed charitatiue atq; ſuauiter opprimit eam,vt ipſa defluat,deficiatq; à ſeipſa:& victa amore,ſtupẽa ꝓ admiratione eius quã intuetĩ,ſuperclaræ caliginis,ꝓ lucis quã cernit, delicioſiſſima ac amœniſſima ſerenitate,neſciat de ſeipſa.Siqdem inſtãtanee inflammaĩ tam vehemẽter,oſtẽdente ſe ei dilecto,vt ꝓrſus ſuccũbat,vires & ſenſus corporales amittat.Tũc Deus oĩpotens & excelſus lucẽ theoricæ contẽplatiõis,claritatẽ doni ſapiæ decoratiuã ac ꝑfectiuã,excitatiuam & eleuatiuã,quã lucẽ abſcõſam habet in manibus,menti ꝓpalat, ꝑ lucẽ hãc erigẽs apicẽ mentis ad increatæ lucis fulgidiſſimam contemplationẽ,quæ à principe theologoꝝ magno Dionyſio appellaĩ myſtica theologia:eſtq; caliginis intuitio,& ſecretiſſima mẽtis cum Deo locutio,diuinæ ſuperſplendidiſſimæ ac inuiſibilis lucis amoroſa inſpectio,dũ mẽs in increatę lucis abyſſo demergiĩ,in immenſi amoris igne comburitur,in ſuperuaſtiſſimæ ac ſuperplaniſſimæ ſolitudinis impmeabili,immẽſaq; amplitudine tutiſſime errat ac feliciter deuiat,ꝑdens

Dionyſi.

danſ ſeipſam,neſciens vbi vel quomodo. Verum in hac intuitione mens vt in pluribus non
diu defigitur,ſed Deus adorãdus,ſanctus ac ſapiens,lucem quã menti oſtendit,ſuperfudit &
propalauit, rurſus retrahit & abſcõdit in manibus,atq; poſt paucum horulę ſpatium denuo
præcipit ei,vt mẽti oriatur ſiue adueniat maiori viciſſim cum claritate q̃ antea qua luce men
ti micãte, itez intus ſplendeſcit,igneſcit,alteratur,miratur,opprimit, deficit, tuncq́; Deus
immenſæ amœnitatis annunciat de ea,hoc eſt,de luce iſta, quã pauloante abſcondit in ma
nibus,nuncq́; menti propalat. annunciat inquã dilecto,i. puro ac feruido diuinitatis ama-
tori,ꝙ poſſeſſio eius ſit,eo ꝙ ipſe cuncta mũdana,caduca,prę̃ſentia,carnalia,exteriora con-
tempſerit, & ad eam Deo ſuffragãte poſſit aſcendere, ita vt quotidie creſcens in ea, tandem
inceſſabiliter luci fontali Deo ſuaui creatori æterno,beatifice ſtet intentus, fruitiue immer-
ſus, amatiue abſorptus. Porro lux iſta,quã Deus ſupamabilis,infiniteq́; bonus,ita abſcondit
in manibus, proprie ac ſubtiliſſime de ea loquẽdo,non eſt(vt dicitur) realiter idem quod lu
men gratiæ,i. ipſa gratia gratificãs, quæ lumen quoddã eſt,nec charitas, nec donum ſapien-
tiæ,nec ꝓprius atq; elicitus actus ipſius,nec aliquid habituale & fixum in anima,ſicut nec ꝓ-
phetia,ſed actualis quidã fulgor lucis diuinæ, vultui mentis creatæ inſtantanee deſuper inci
dens,ſuperq́; fulgens, ineffabiliter eã clarificãs & perluſtrans,ita ꝙ ſicut in patria lumen glo-
rię diſponit ad beatificam viſionem,ita lux iſta eleuat,actuat atq; clarificat ad prę̃fatã cõtem
plationem, myſticã intuitionem,huicq́; vitæ poſſibilem altiſſimã perfectionem, in qua ta-
men multi varij ac diuerſi ſunt gradus, ſecundũ quod vnus ſanctoꝝ alio ſanctior fuiſſe non
dubitatur,q̃uis omnes in gradu perfectiõis extitiſſe fateãtur. Nec iſtud mirum putetur, cum
iuxta concordem doctoꝝ doctrinã,in omni actu meritorio præter habitualem charitatem
& gratiã,requiratur actualis motio Spiritusſancti animã excitãtis,quæ à quibuſdã vibratio
nuncupatur,eſtq́; inſultio quædã ſummæ lucis in mẽte. Poſtremo de præinducta materia ſan
ctus pater noſter, dulcis deuotiſſimusq́; Bernardus Dei amicus,iuxta experientiã ſuam ſubli Bernard.
mem,conuenientiſſime loquit ad fratres de Monte Dei,inter cętera dicens: Quicqd hic de vi
ſione & cognitione Dei fidelibus impartitur,ſpeculum eſt & ænigma,tãtum diſtãs à futu-
ra viſione & cognitiõe,quãtum fides diſtat à veritate & tẽpus ab æternitate,niſi cum aliquã-
do fit, quod de Deo legitur in libro Iob, Qui abſcõdit lucẽ in manibus,&c. Electo enim & di-
lecto Dei,aliqñ lumẽ quoddã vultus Dei oſtẽditur, ſicut lumẽ clauſum in manibus, quodq́;
patet & latet ad tenẽtis arbitriũ,vt per hoc ꝙ quaſi in trãſcurſu vel in puncto videre ꝑmittu-
tur,inardeſcat animus ad poſſeſſionẽ plenã luminis æterni & hereditatẽ plenæ viſionis Dei:
cui vt innoteſcat aliq̃tenus id quod ei deeſt,nonnunq̃ quaſi pertrãſiens gratia pſtringit ſen-
ſum amãtis,& eripit eũ ſibi, & rapit in diem qui eſt à tumultu reꝝ ad gaudia ſilentij, & pro
modulo ſuo ad momentum & punctũ idipſum oſtendẽs ei videndũ ſicuti eſt. Interim etiam
efficit ipſum in idipſum,vt ſit & ipſe ꝑ modulo ſuo,ſicut illud eſt: Vbi cũ didicerit quid in-
terſit inter mundum & immundũ,ſibi reddit, & remittit ad mũdandũ cor, vt ſi aliqñ rurſus
admittatur,ſit purior ad videndũ,& ſtabilior ad fruendum. Nuſquã enim melius ſe depræhen
dit modus humanæ impfectionis,q̃ in lumine vultus Dei, vbi viciſſim in oſculo & amplexu
patris & filij,mediã quodãmodo ſe inuenit mens ſyncera. Ad hanc perfectionẽ nemo pertin
git, niſi per ſuꝑplius plenariã mortificationẽ, per omnium mundanoꝝ integerrimã aſper-
nationem,per verã profundiſſimã humilitatẽ. Et o quàm multi huius sereniſſimæ humilita-
tatis naturã & actus aut neſciunt,aut non aduertunt,qui tamẽ ſe vere humiles putãt: ſed nul
lus vere & pure ſe humilẽ arbitret,qui timet neſciri, qui appetit apparere,qui amat præeſſe,
qui alium ſibi ſimilem aut ſe maiorẽ eſſe vel fieri aut apparere veret. Itaq; vitam noſtram in
verę, ſereniſſimæ ac ſecuriſſimæ humilitatis virtute fundemus,oẽm mundanũ carnalem,va
num & ſtultum affectũ funditus extirpemus. Hæc,Deo præſtãte, de huius præclari ſubtilisq́;
verbi interpretatione prolata ſint,quatenus ſic conuerſari conemur,quod ad guſtum verbo
rum iſtoꝝ,experiẽtiamq́; dictoꝝ nunc viriliter cõſurgamus. Denlq; Albertus,quod dictum
eſt,in manibꝰ,exponit vt ſit vna dictio datiui caſus,p immanes ĩtelligẽdo crudeles,q metas
rationes & ægtatis trãſcendunt,quibus ꝓpter eoꝝ peccata lux gratiæ & veritatis abſcõdit,
quam expoſitionem etiã Gregorius tangit. Thomas vero exponit hunc paſſum de luce cor- Gregoriꝰ.
porali ſolis atq; ſtellaꝝ,quæ diuina virtute aliqñ nubibus occultat. ſed hoc ordini literæ con-
ſonum nõ videt. Siquidẽ de ea ipſa hac luce ſub eodẽ cõtextu mox ſubdit,annunciat de ea di
lecto,ꝙ poſſeſſio eius ſit: ex quo clariſſime patet, de ea luce fieri mentionẽ, quæ virtuoſis de-
betur: lux aũt ſolis,bonis & malis cõmunis eſt, quẽadmodũ Chriſtus teſtatur, ꝙ pater ſolem Matth.5.
ſuum facit oriri ſuper bonos & malos. Inſuper de luce ſolis nõ annũciat Deus dilecto, quod
ad eã poſſit aſcẽdere,neq; ob hãc annunciationẽ Elihu ſubderet: Super hoc expauit cor me
um &c. [Super hoc] i. de his iam dictis mirabilibus Dei effectibus, & de benignitate Dei ad
homines electos,& ꝙ homo tã fragilis,ad tam ſublimẽ poſſeſſionẽ lucis deificæ queat aſcẽ-
dere, [expauit cor meũ,] pauore admirationis ac reuerentiæ,aut certe pauore timoris, for-

midando ne lucis huius poſſeſſione priuetur. Proprie ſtii pauor hic pro ecſtaſi ſumitur, ſicut
in Pſalmo 30. quo dr̄, ſecundū antiquā translationē: Ego dixi in pauore meo, proiectus ſum à
Hierony. facie oculoꝝ tuoꝝ. Vbi Hieronymus trāſtulit: Ego aūt dixi in exceſſu mētis meæ. Sicut enī
in exceſſu ſeu ecſtaſi, ſic & in pauore animus à ſe alienat. Qui aūt prædicta ꝓfunde cōſide-
rat, in exceſſum mentis mox eleuatur, Deiq́ gratioſiſſimā omnipotentiā ac ſuperpijſſimam
charitatē intēſiſſime admiratur, ꝙ ita ſe habet ad hominē, eum videlicet qui ex ſeipſo tam
vilis ac fragilis eſt, atq; ad omne malum ꝓclinis, tam ſupnaturaliter ac intime ſibi applicat
& coniungit. [& emotum eſt de loco ſuo] i. relictis terrenis & infimis, in qbus ante quieuit
per cōplacentiā & amorē, ſola cæleſtia expetiuit poſt hanc ſupernā illuſtrationē. Etenī diui-
na ſuauitate guſtata, & ſuperna luce taliter cōtemplata, vileſcunt menti carnalia & caduca,
Matth. 6. iamq́ in cæleſtibus demoratur: quia vt Chriſtus fatetur, Vbi theſaurus tuus, ibi eſt & cor tu-
Auguſti. um. Auguſtinus quoq; diſſeruit: Vbi amor, ibi oculus. Porro, ſecundū Albertū: Expaueſcit
cor & mouet ſecundum ſyſtolen in conſideratione altoꝝ, naturaleq́ eſt, ꝙ quādo cor à ma-
gnitudine cōſiderata reſilit in ſeipſum, vt paulatim cedeat cōſiderare illud magnum, & hoc
vocat motum de loco ſuo, quādo paulatim cor reſumit vires, & inquirit de alto quod conſi
derauit. Ex qbus verbis elicitur, ꝙ iſtud etiā de corde, ꝓut eſt quid corporale, quodāmodo
poſſit intelligi, vt ſ. ex magnitudine pauoris & admirationis in mente, facta ſit redundātia
pauoris in partem ſenſitiuā & cor corporale, ita ꝙ corporaliter ſit cōcuſſum & motū ſecū-
dum ſyſtolen, vt tāgit Albertus, cuius tñ verba ſatis obſcura ſunt. Cordi nāq; cui cōpetit ſe-
cundum ſyſtolen moueri, non cōpetit cōtemplari diuina, cōſiderareq́ alta. Præinducto autē
Elihu verbo cōſonat illud Abacuc 3. ſecundum translationē Septuaginta: Dñe, conſideraui
opa tua, & expaui. [Audiet] hō vel cor meū, de q̄ ſtatim ꝑdixit, expauit cor meū. [auditio-
nem] i. diuinā inſtructionē ſeu allocutionē, qua dilecto lucem ꝑſatam propalat. [in terrore
vocis eius] i. cū timore reuerētiali, quo vocē inſtructiōis diuinæ ſuſcipiet, timēs ne ad Deū
indecēter ſe habeat. Vel in terrore vocis eius, i. cū exteriori voce terribili ſeu tubali, quia fre
quenter per exteriores ſonos horribiles, fiunt reuelationes diuinæ, quēadmodū Exodi 19.
ſcribitur, ꝙ in datione legis primo cœperūt audiri tonitrua. Ezechiel quoq; primo ſui libri ca
Apoc. 1. pitulo, & in Apocalypſi Ioannes teſtātur ſonū ſe audiſſe, quaſi ſonū caſtroꝝ & aquaꝝ multaꝝ
ſeu tonitrui magni in reuelatiōib' ſibi factis. Per talia enī exteriora realiter vel imaginarie
facta, manuducit hō in reuerētiā Dei. Hinc Thomas affirmat: Sicut ꝑ viſionē lucis corporalis,
homo reducitur in cognitionē & expectationem cuiuſdā altioris ſpūaliſq; lucis, ita per au-
ditū corporaliū ſonoꝝ diuina virtute formatoꝝ, homo manuducit ad audiēdā ſpiritalē Dei
Ioan. 12. doctrinā. Idcirco Ioannes ait, ꝙ Chr̄o patrē orāte: Pater, clarifica filiū tuum, venit vox de cæ
lo, quam audiens turba, dixit tonitruum factum eſſe. Alij dicebant: Angelus ei loquutus eſt.
[Et ſonū de ore illius ꝓcedentē.] Hoc, ſecundū Thomā, expoſitorie addit, vt ſit explanatio
verbi ꝑcedētis, videlicet ꝙ homo audiet in terrore, vt dictum eſt, ſonū de ore Dei manātem,
id eſt, doctrinam ſapiētiæ Dei ex diuino intellectu exortā, quā infundēdo Deus loquit men-
ti. Vel ſonus iſte ſpiritalis, eſt interna cōcuſſio, qua Deus animā ſuo mouet concutitq́ timo-
Gregori'. re. Hinc ait Gregorius: Sonus de Dei ore, eſt vis timoris de ſupna irruēs aſpiratiōe. De huiuſ-
Cant. 1. modi ſono Spōſa in Canticis: Sonet, inqr, vox tua in auribus meis. [Super oēs cælos ipſe con
ſiderat] i. Deus omnibus præſidens cælis & altior eis, omniū ſuperioꝝ ꝓuidentiā habet, mo-
tus & actus cæloꝝ diſponit, per quos & inferioribus influit. Sic Albertus & Thomas literam
Gregori. legunt. Porro Gregorius legit: Subter omnes cælos &c. vt ſit ſenſus: Quod Deus etiam infe-
riora ſub cælo cōtenta ordinat, cognoſcit, gubernat, ꝗuis per cauſas ſecundas ꝓuidentiā in
talibus exequat. [& lumen illius ſuper omnes terminos terræ.] Lumen Dei poteſt intelligi,
claritas ſapiētiæ eius, quæ eſt ſuper oēs terminos terræ, qm̄ oīa q̄ in terra ſunt, intuet. Eſt quoq;
lux diuina ſuper omnes terminos terræ, quia ſublimior eſt atq; ꝑſtantior omni luce terrena.
Inſup lumen iſtud Dei, intelligi poteſt lumen, quod per luminaria cæli, ſolem, lunā & ſtellas,
ſup oīa climata terræ expādit & ſpargit. Rurſus lumē hoc Dei, eſt doctrina legis diuinæ, quā
cunctis terræ habitatoribus cōmunicauit. [Poſt eū rugiet ſonitus] i. imperiū, influentiā ſeu
effectū Dei cōſequet quicūq; ſonit' magnus à Deo imperatus, ſicut tonitruū, aliiq́ fragores &
venti & motus obedientiū diuino imperio creaturaꝝ. In hoībus vero poſt Dei illuminatio-
nē, cōſurgit rugit' lamētatiōis ꝓ ꝓprijs culpis, & ſonitus laudis diuinæ ꝓ eius bonitate ac do
nis. [Tonabit voce magnitudinis ſuæ] i. voce à ſua maieſtate cauſata, ſuāq; excellentiā con-
decēte, per quā vocē quidā intelligūt tonitruū. Alij ſpūalem vocē, quæ eſt infuſa doctrina ſa
Gregori. pientiæ Dei illam donātis. Deniq; iuxta Gregoriū, tonat Deus voce magnitudinis ſuæ, cum
nobis maieſtatē ſuā inſinuat, & q̄ magnus ſit ipſe in cæleſtibus pādit, ſicq; tonare Dei, eſt mē-
ti ad intra magnifice loqui, magnaliaq; mōſtrare. [& nō inueſtigabit, cum audita fuerit vox
eius] i. Ipſi qbus Deus ad intra loquit, quos item illuminat, verba ſapientiæ ſibi infuſa pfecte
penetrare non potcrūt, nec ſenſum verboꝝ plenarie capiēt. Vel ſenſus eſt, ꝙ mens humana
Deū

Deum tonantem inueſtigare perfecte non queat, etiã cum vocẽ eius perceperit, quia ex ſuis creaturis creator plene cognoſci nõ valet, cũ ſit omnibus infinite ſublimior, nec poteſtatem eius effectus adæquat. Tonitruum quoq; & aliæ impreſſiões, quæ fiunt in aere, quis quãtum ad cauſas naturales & proximas, valeãt inueſtigari, tñ quo ad cauſas primas & altiſſimas rationes, ob quas Deus talia facit, perfecte ac particulariter inueſtigari à nobis non poſſunt, ſecũdum Albertum. [Tonabit Deus voce ſua] ſicut expoſitum eſt [mirabiliter] i. ex alta & incompræhẽſibili ratione ſapiẽtiæ ſuæ, & taliter vt homines admirẽtur, propter eminentiam diuini effectus, cuius rationes & cauſas perſcrutari nõ queunt. [Qui facit magna & inſcrutabilia.] Hoc ſupra habitum eſt atq; expoſitũ. Opera quippe Dei, in ſeipſis ſunt magna & no- Iob.4.
bis imperſcrutabilia, & ſicut Deus eſt incõparabilis ſapiẽtiæ ac potẽtiæ operator, ſic incomparabilia & pclariſſima ſunt opa eius, prout etiã Plato in primo Timæi inſinuat. [Qui pcipit niui vt deſcẽdat in terrã,] quia ad Dei ordinationẽ ac iuſſionem nix generatur in aere, labiturq; deorſum, ſecũdum illud Eccleſiaſtici 43. Imperio ſuo accelerauit niuem. Et in Pſalmo 147. Qui dat niuem ſicut lanã. Opera aũt naturę tam particularis q̃ vniuerſalis, Deo principaliter aſcribũtur, ad oſtendẽdum perfectiſſimã cognitionem ac prouidentiã eius, quod etiam in libro iſto potiſſime agitur. [& hyemis pluuijs] Pluuiæ hyemis appellãtur, quia tunc magis abundãt ſolis ceſſante calore, qui in æſtate vapores frequẽter cõſumit & nubes diſpergit. His pluuijs præcipit Deus, vt pducãtur & ruant in terrã. [& imbribus fortitudinis ſuæ] i. pluuijs cum impetu & copia deſcendentibus, qui dicunt imbres fortitudinis Dei, quia ab ea proueniunt, eamq; oſtendunt, quibus præcipit Deus generari in aere & venire. [Qui in manu] i. operatiua potẽtia [omnium hominum ſignat] i. diſponit, ingenerat, imprimit, aptat quid q̃ tẽpore facere debeant. Talem enim operatiuã virtutẽ dedit hominibus, vt ſecũdum varietates temporum diſpoſitionumq; eius ac aeris, ad diuerſas operationes ſit magis diſpoſita: q a ad alios actus aptus eſt homo in die, & ad alios nocte: ad alios in æſtate, ad alios hyeme: ad alios tempore ſiccitatis & ſerenitatis, atq; ad alios tempore pluuioſitatis & tempeſtatis. hinc ſubditur, [vt nouerint ſinguli opera ſua] i. quibus operibus intendere debeant diuerſis temporibus. Iterum manus ſeu vis iſta operatiua, ſpecialiter accipi poteſt ratio practica, in qua Deus ſignat, i. vim diſcretiuam inter bonum & malum conſtituit, vt nouerint ſinguli opera ſua, an ſint virtuoſa vel vitioſa, quod homo per naturalem rationem in pluribus cognoſcere poteſt & noſcit. Nam & conſcientia atq; ſecundum multos ſynderesis à Deo rationi ſunt inditæ. Talis autem ingeniatio ſiue ſignatio, etiam brutis à diuina prouidentia quodammodo eſt impreſſa. Deus enim tanquam author naturæ & inſtitutor ordinis vniuerſi, ſingulis de neceſſarijs prouidit, & vnicuiq; naturalẽ contulit inclinationem ad ea quæ ſuæ naturæ conueniunt. Vnde irrationalia naturali mouẽtur inſtinctu ad ops connaturalia ſibi. Itaq; ſecundum Damaſcenum, potius aguntur q̃ agant. Hinc ſubditur: [Ingredietur beſtia latibulum ſuum, & in antro ſuo morabit.] Certis enim tẽporibus beſtiæ intrant ſuas ſpeluncas, & manent in eis breuius ſiue diutius ſecundum diuerſas naturaꝝ ſuaꝝ diſpoſitiones. Hinc Pſal. 103. dicitur Deo: Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertrãſibunt om̃es beſtiæ ſyluæ. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Et Hiere. 8. dominus loquitur: Miluus in cælo cognouit tempus ſuum, turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui. Deniq; ſecũdum Albertum, tempore frigido quando generatur phlegma, ingreditur ſuum latibulum quælibet beſtia frigidæ complexionis, frigidi & viſcoſi nutrimenti, ſpiſſę pellis, parui caloris digeſtiui, vt ſerpens, rana, ciconia, hirũdo, glis, coturnix, & quædam alia. Hęc em̃ viſcoſos contrahunt humores circa locum digeſtionis, & niſi ad tempus iaceant & dormiãt, ſ. tempore generationis phlegmatis, vt in hyeme, calor digeſtiuus in eis ſuffocaret & moreret. In ſomno enim calor confortatur, & humor viſcoſus ſubtiliatur, vt membra poſſit nutrire. [Ab interioribus] i. à polo antarctico nobis ſemp occulto, interiori atq; depreſſo, & à locis quæ ſunt verſus polum hũc. [egreditur tempeſtas:] q a ab illis locis veniunt nubes tempeſtuoſæ & motu inuolutionis flantes. Meridionales quoq; venti inde flantes, videlicet à parte quæ eſt verſus polum antarcticum, tempeſtates pluuiasq; producunt. [& ab arcturo] i. à parte plagaq; terræ quę eſt verſus polum arcticum ſeu ſeptentrionalem & aquilonarem, egreditur [frigus:] Venti quippe ſeptentrionales producunt frigus in aere. Propter quod Eccleſiaſtici 43. dicit: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua. Arcturus autem proprie dicitur conſtellatio, quæ mouetur circa polum arcticum, & dicitur vrſa maior, vt ſuperius plenius dictũ eſt ſuper illud Iob 9. Qui facit arcturum & orionas & interiora auſtri. Et ex illa parte pcedit aqlo, q cauſat frigus pp ter remotionẽ ſolis ab illa plaga cæli. [flãte Deo cõcreſcit gelu] i. ad Dei imperiũ flãte vẽto boreali ſeu ſeptentrionali, cõgelatio oritur & augetur, iuxta illud Eccleſiaſtici 43. Gelu ſicut ſalẽ dñs fundet ſup terrã. [& rurſum latiſſime fundũtur aquæ] i. flãte vento auſtrali, fit degelatio, & aquæ gelu conſtrictæ laxantur, & vndiq; diffundũtur, ac pluuiæ producunt latiſſime diſtillantes.

Au-

Auſter eq̄dem cōducit aquas, aperit terrā, & euocat eā, germinareq́ facit. Hinc ait Pſalmiſta:
Pſal. 147. Flauit ſpūs eius, & fluent aquæ. [Frumentū deſiderat nubes.] Nubes enī frumēto ſunt neceſſa-
riæ, tā vt melius creſcat, q̄ vt vmbra nubium ꝓtegat cōtra ſolis ardorē ne deſiccet. Myſtice
frumētū, i. electi & boni deſiderāt nubes, i. doctoꝝ irrigatiōes doctrinales, cōſolatiōesq́ ſpi-
rituales, vt magis fructificēt, nec æſtu tētationū vrant. [Et nubes ſpargūt lumē ſuū] i. lumen q̄d
à ſole cæteriſq́ planetis ac ſtellis ſuſcipiunt, ſup latitudinē terræ diffundunt, nō ſolū ad ali-
qualem terræ clarificationē, ſed ad eius fœcūdationē. Virtute enī lucis illi⁹, nubiū aqua de-
ſcendēs in terrā, eā fœcundat. Vñ ſecundū Albertū, cū nubes eleuātur à terra, virtutes ſtellaꝝ
per lumē influunt eis, & bñficio illaꝝ virtutū fiunt fœcundatiuæ. ideoq́ circa terrā mouen-
tur. Aqua enī, cum ſit frigida & humida, de ſe virtutē germinatiuā nō habet, ſed à ſtellis cam
ſortit. [Quæ luſtrāt cuncta p circuitū] i. ſup oīa terræ climata ſucceſſiue impulſu ventoꝝ fe-
runt, vt lumē ſuum & vim germinatiuā vndiq́ influāt. [q̄cunq́ eas voluntas gubernātis du-
xerit] i. imperiū Dei ferri voluerit, ſecundū cuius diſpoſitionē ꝓuidentialē, nunc hic, nunc
ibi nubes diſcurrunt & pluunt. Nā & Deo ordinante ventoꝝ impulſum ſequunt. Venti autē
cōmuniter gyrum facere ſolent ſequendo motum ſolis. In mane nāq́ cōmuniter flant venti
orientales, poſtea meridionales, de veſpere autē occidentales. [Ad oē q̄d ꝓcipit illis ſup fa-
ciem orbis terraꝝ] i. quicq̄d Deus p nubes fieri voluerit in ſupficie terræ, in hoc ſtatim crea-
Heſter 13. tori obediunt, cuius in ditiōe cuncta ſunt poſita. Vñ per nubes diuerſi deſcendunt effectus in
terrā, videlicet grādo, nix, pluuia, fulgura atq́ tonitrua. [ſiue in vna tribu.] Qñq́ enī nubes
deueniunt ſolum ad vnā familiā ſiue ꝓuinciā aut etiā vrbem, [ſiue in terra ſua] i. in terra ex
qua ſeu ex cuius aq̄s vapores nubiū ſunt accepti. Interdum enī manēt in tali terra, dum non
impellunt à fortibus ventis. [ſiue in quocunq́ loco miſericordiæ ſuæ] i. oī loco, cui miſe-
ricordię ſuæ effectum voluerit impartiri, [iuſſerit eas inueniri] i. apparere & cōſpici à deſide-
rantibus eas. Ex grādi etenī Dei ꝓcedit clemētia, q̄ de pluuijs ꝓuideat regionibus tempori-
bus cōgruis, & ꝓſertim in calidis terris, in q̄bus ſunt pluuiæ rariores. Præterea ſpiritaliter nu-
bes, i. doctores, ꝓdicatores & boni ꝓlati, atq́ idonei admonitores, inſtar nubium per cōtem-
plationē amoremq́ diuinoꝝ eleuati, ſapientia ſplendidi, virtute boniſtui, ſpargunt lumē ſu-
um, dum p ſapientiā & ſcientiā ſibi cōceſſas, alioꝝ corda illumināt, quæ luſtrāt cuncta per cir-
cuitum, q̄a vbiq́ inueniunt huiuſmodi illuminatores, vbicunq́ Spiritusſanctus eos addu-
xerit. Interdum enī diuinitus ꝓhibent alicubi ſeu aliq̄bus ꝓdicare, quēadmodū in Actis 16.
legitur: Vetati ſunt Paulus & ſui à Spiritu ſancto loqui verbū Dei, & nō ꝑmiſit eos ſpūs Ieſu.
Ezec. 3. Ezechieli quoq́ dñs ait: Linguam tuā adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec qua-
ſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt. Itaq́ in quocunq́ loco & populo miſericordię
ſuæ ꝓceperit Deus ꝓdicatores tales eſſe & loqui, ibi & illic fluenta pluunt doctrinæ. [Auſcul-
ta hæc Iob,] quia ſublimia ſunt, & aduertentia digna, vtpote in quibus ſapientia atq́ poten-
tia Dei euidenter pateſcunt. [Sta] i. rurſum mente te erige, recteq́ viuendo ad cōtemplatio-
nem te ꝓpara. [& cōſidera mirabilia Dei] quæ dixi & dicā, quæ q̄uis ſint naturalia, nihilomi-
nus mirabilia appellant, inquātum ab hominibus plene comꝓhendi nō valent. [Nunq̄d ſcis
quādo ꝓcipit Deus pluuijs, vt oſtēderent lucē nubium eius?] i. quo tempore iuſſit à princi-
pio & inde frequenter pluuias in terrā deſcendere, quatenus per eaꝝ caſum nubibus rarefa-
ctis, lux nubium appareret, quā à luminaribus cæli ſuſcipiunt, nec apparet q̄ diu nubes ſunt
denſæ & groſſæ. [Nunquid noſti ſemitas nubium] i. motus & proceſſus eaꝝ, quō & ex qua
cauſa ad diuerſas partes ꝓpellantur ex impulſu ventoꝝ, [magnas & perfectas ſcientias] i.
in quaꝝ reꝝ cognitiōe cōſiſtunt ſciētiæ magnæ atq́ pfectæ, ſecundū quod iſta referunt non
ſolū ad cauſas ſuas naturales & proximas, ſed inſup ad cauſas primas & ſummas, vel ad ra-
tiones ſapiæ Dei, q̄s in vita hac cōprehēdere nō valemus, Cur ſ. Deus cuncta hæc taliter inſti-
tuerit. Porro ſecundū Thomā, nubiū cognitio, eſt principiū cognoſcēdi oēs aeris ꝑmutati-
ones, vtpote vētos, pluuias, niues, grādines, tonitrua, atq́ ſiīa. Ideo pluraliter dicit, magnas
& pfectas ſciētias magnas, ꝓpter hoc q̄ huiuſmodi impreſſiōes in ſublimi corpore fiunt: pfe-
ctas autē, q̄m nubium ſciētia comꝓhendit omnem notitiā & ſcientiā prædictaꝝ impreſſio-
num atq́ effectuū, qui ex eis cōſequunt in inferioribus iſtis. [Nōne veſtimēta tua calida ſunt,
cū pflata fuerit terra auſtro?] Ventus enī auſtralis ex calidis regionibus venit, & calidus eſt,
aeremq́ & veſtes ac corpora calefacit, q ventus quaſi ab imo veniēs, vapores cōgregādo cō-
denſat, q̄s ventus aquilo magis diſpergit. Spūaliter auſter eſt Spūſſanctus, ſeu feruida inſpi-
ratio eius. Veſtimēta aūt, animæ ſunt virtutes & dona Spūſſancti, q̄ cū Spūſancto afflantur,
excitāt & actuant, ferueſcūt & potiſſime agūt. [Tu forſitā cū eo fabricat⁹ es cælos.] Hoc iro-
nice ait, tanq̄ dicat: Intātum te erigis, quaſi cooperator Dei fuiſſes in creatiōe cæloꝝ, cum tñ
aereaꝝ impreſſionū ſcientiā nō attingas. [qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.] i. corpora cæ-
leſtia nec diuiſibilia nec penetrabilia ſunt, vt aer & aqua, ac cætera mollia: ſed iā firma & indi-
uiſibilia ſunt, q̄ſi fuſa eſſent ex ære q̄d nō cedit tāgenti. Quo verbo redarguunt, dicētes cor-

pora

pora cæleſtia eſſe diuiſibilia, ita ꝙ ſtellæ tranſirent per cælos diuidẽdo eoſdem ſicut auis per aerẽ, & piſcis per aquam. Cuius etiam opinionis fuerunt Plato in primo Timæi, & Ptolemæus, qui ſecũdum Hieronymũ in dogma Platonis cadere videbatur. Qui inſuper aſſerebãt Hierony. orbes cæleſtes non moueri aut circũferri, ſed planetas & ſtellas per illos meare choreſmq́ ducere. Spiritaliter cæli ſunt angelici ſpiritus, quoꝝ natura firma ac ſtabilis eſt, atq; per gratiam ſic cõfirmata in bono, vt æri merito comparetꝰ. Similiter homines virtuoſi, ꝓpter roborationem mẽtis in gratia & virtute, æri aſſimilãtur. Solus aũt Deus eſt inſtitutor & actor naturæ ac gratiæ. Inſuper irriſorie ſubdit: [Oſtende nobis quid dicamus] i. cum tãtæ te ſapientiæ repu tes, vt diſputare cum Deo velis, doce nos, qualiter nos quoq; Deo reſpõdere poſſumus, vel quõ dignum aliquid ei ſeu in laude eius dicamus, qui maior omni eſt laude. [Nos quippe inuoluimur tenebris] i. ignorãtijs varijs implicamur, ideo inſtructione hac tua egemus, cũ putes te tenebris nõ inuolui. Quãuis autẽ Elihu hoc ironice dicat, nihilominus verũ eſt, ꝙ oẽs nos in ſeculo iſto varijs erroꝝ, vitioꝝ & ignorãtiaꝝ tenebris offuſcamur, & ea quæ ſcimus, minima ſunt reſpectu eoꝝ quę ignoramus. Demũ quę ſcimus, nõ tã plene ac lympide ſcimus, vt res ipſa cognoſcibilis extat, idcirco ſcriptũ eſt: Cogitatiões mortaliũ timidæ & Sap.9. incertæ ꝓuidẽtiæ noſtræ. Corpus eñ quod corrumpitꝰ, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitãtẽ. Hinc dicit Albertꝰ: Ex reuerberatiõe ĩcircũſcriptę lucis, oculi noſtri intellectus inuoluitꝰ tenebris, ſicut corporeus oculus inſpiciẽs lucẽ in rota ſolis. q̃d ſignificat Exo. 19. vbi Moſi dicitꝰ ingreſſo ad dñm in caliginem, quæ caligo fuit reuerberatio intellectus Moſis ab incircũſcripta luce ꝑſentis Dei. [Quis narrabit ei q̃ loq̃r?] q. d. cũ ipſe oĩa ſciat, nil ei q̃ſi ignorãti poteſt narrari. Vel ſenſus eſt, ꝙ ſicut iſta q̃ dixit, nullus hic ꝑfecte intelligit. ita nec Deo poteſt narrare. [Etiã ſi locutus fuerit homo] i. ſi de Deo & eius opibus mirabilibꝰ loqui immoderãter ꝑſumpſerit, [deuorabitꝰ] i. magnitudine materiæ ꝓſus vincetꝰ, ita ꝙ velut q̃dã voragine tenebraꝝ ac ꝓfunditatis abſorbebitꝰ, iuxta illud Prouerb. 25. Sicut q mel comedit multũ, nõ eſt ei bonũ: ſic q ꝑſcrutator eſt maieſtatis, opprimitꝰ à gloria. Impſerutabilẽ eñ, intõpręhẽſibilẽ & immẽſum ꝑſumptuoſe ſcrutari, maxima eſt ſtultitia. Poteſt q̃q; ſic legi: Etiã ſi locutꝰ fuerit ipſe Deus homini, homo deuorabitꝰ, i. paruitatem ſuã cognoſcet, & reſpectu Dei q̃ſi nihil ſe eſſe cõſpiciet, neq; tã ſublimẽ rem capere poterit, iuxta illud Deut. 5. Quid eſt oĩs caro, vt audiat vocẽ Dei viuẽtis? Exo. quoq; 20. filij Iſrael loquũtur ad Moſen: Loquere tu nobis, & audiemus: nõ loquatꝰ nobis dñs, ne moriamur. Similiter Ioannis 16. ait Saluator diſcipulis: Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. [At nunc non vidẽt lucem] i. homines in hac vita lucẽ veritatis clare non intuentur, nec Deum qui prima lux eſt, per ſpeciẽ contemplantꝰ. Nunc vero vidẽt eum ꝑ ſuos effectus, poſtea eum clare viſuri. [Subito aer cogetꝰ in nubes] i. vapor eleuatus in aere, conſtringetꝰ in formã ac ſpiſſitudinẽ nubis, ex quo aer ingroſſatꝰ, ac tenebroſus efficitur. [Et ventus trãſiẽs] id eſt, volitans, [fugabit eas] i. ad diuerſa loca impellet, quo Deus eas pluere iuſſerit, quod ventus aq̃lo potiſſime facit, iuxta illud Prouer. 25. Ventus aquilo diſſipat pluuias. [Ab aquilone aurum venit] In ſeptẽtrionalibus nãq; regionibus multũ de auro inuenitur, quoniã ibi calore ꝓpter circũſtans aeris frigus recurrente ad interiora viſcera terræ, efficacius ibi operatur ad auri generationẽ. Hinc ait Albertus: Aurum inter metalla melioris eſt digeſtionis ac cõmixtionis. Ad hoc aũt exigitur, vt frigus extrinſecum circũſtans, ad interiora viſcerum terræ reprimat calorẽ mineralem, vt fortis ſit ad digerẽdum metalli materiã. Ideo in aquilone vbi frigus circũſtat, melius aurum generatꝰ. Hęc eſt etiam cauſa, quare in arenulis fluuiorum frigidoꝝ ſæpe generatur aurum. Frigus eñ aquæ, calorẽ repellit in ꝓfundũ, vt melius digerat materiã, & faciat puriorẽ. Vnde Gene. 2. habetur, ꝙ Phiſon qui eſt fluuius turbidus, circuit oẽm regionẽ terræ Euilath, quæ eſt ad aquilonẽ, vbi naſcitur auꝝ, & auꝝ terræ illius optimũ eſt. Hæc Albertus. Veruntñ per Euilath intelligitur India, quæ videtur eſſe in oriẽte poſita magis, q̃ ad aquilonẽ. Deniq; in libro de ꝓprietatibus reꝝ, fertur ꝙ in mõtibus Saxoniæ qui ſunt verſus aquilonẽ, oĩa fere metalla fodiũtur ꝑter ſtannũ. Spiritaliter aquilo terram gẽtilitatis deſignat, in qua auꝝ venit, i. eccleſia ex gẽtibus electa atq; collecta. [& à Deo formidoloſa laudatio] venit, i. ex gr̃a Dei cõfertur, ꝙ Deũ reuerẽter ac timorate laudemus, cui cum timore cultum & laudẽ debemus impẽdere, iuxta illud Pſal. 2. Seruite dño in timore, & exultate ei cũ tremore. Non eñ digni & idonei ſumus ad laudẽ ipſius, niſi quãtum ipſe miſericorditer tribuit & acceptat, nec ſcimus an digni ſimus amore, ideo formidare debemus, ne laus noſtra ſibi diſpliceat, dicatq́; de nobis: Populus hic labijs me honorat, cor autẽ eoꝝ longe eſt à me. & quod rurſus ait ſcriptura: Peccatori aũt dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas? Pſal. 49. [Digne eũ inuenire nõ poſſumus] i. ex creaturis eũ cognoſcere non valemus ſecundũ dignitatẽ, ꝑfectionẽ & excellentiã, qua in ſeipſo ſubſiſtit. Immo à perfecta repręſentatione diuinæ eſſentiæ, omnes creaturæ deficiunt infinite, quemadmodum in infinitum imperfectiores ſunt Deo. Ideo in Elementatiõe theologica Procli Platonici, & in libro de cau

ſis

ſis habet ꝙ primū ſeu prima cauſa, ſuperior eſt omī narratiōe. Eccleſiaſtici quoq; 43. Quis, inquit, vidit eū, & enarrabit? & qs magnificabit eū ſicut eſt ab initio? [Magnus fortitudine] quia omnipotēs, & ei idē eſt eſſe, fortemq; eſſe, ita ꝙ ſua infinita eſſentia eſt ſua infinita potentia. Ideo omīa ſunt ei nō ſolū nō impoſſibilia aut difficilia, immo cuncta ſunt ei æque facilia, nec poteſt in tot, qn poſſit in infinities plura. [& iudicio.] Iuſta nāq; & incomꝓhēſibilia ſunt eius iudicia. [& iuſtitia eius enarrari nō poteſt] quæ etiā eſt ipſemet Deus iuſtus, cuius nō minor eſt iuſtitia, q̄ clemētia atq; eſſentia. Vnde & ꝓ vno peccato mortali pœnā infligit æternā. [Ideo timebunt eum viri,] qui vere digni ſint nomine viri, tanquam virtute virētes, animiq; vigore viriles, quorū eſt non ſeruili, ſed filiali vel ſaltē initiali timore Deū timere. Qui effœminatis & ſatuis, vtpote intimoratis, loquit Hieremiæ 5. Audi popule ſtulte, q non habes cor, me non timebis, qui poſui arenā terminū mari? Cum eñ laus ſit virtutis, ſecundū Philoſophū, is cuius virtus ꝓpter ſuā excellentiā perfecte nō noſcit, cum timore laudatur. [& non audebunt contēplari] i. Deum ꝑ contēplationē adſpicere non ꝓſumēt, quaſi valentes comꝓhendere eum, aut ꝑ ſpeciem in vita hac cernere, ſeu ꝑfecte cognoſcere. [oēs q ſibi vident ſapientes] i. qui vere ſunt ſapiētes in ſeculo iſto. Quo eñ fuerint ſapiētiores, eo Dei incomparabilē excellentiā ac ꝓpriæ mentis imbecillitatem clarius noſcunt, diſcretiusq; ppendunt. Idcirco non ingerunt ſe ad impoſſibilia peragēda, ſed honorē dant Deo. Vnde & Plato ait in primo Timæi: Genitorē opificemq; vniuerſi iam difficile inuenire, q̄ inuentum impoſſibile digne profari. Perfectiſſima quoq; contēplatio, qua Deū in vita hac contēplari valemus, eſt per abnegationē: per quā etiam in myſtica theologia mens Deo intendit, prout

Dionyſi. diuinus Dionyſius docet. Itaq; Elihu ad confutādum ꝓſumptionē, quā ſancto Iob impoſuit, ſermonē ſuum in concluſione incōparabilis excellentiæ Dei finiuit, & in diſputatione præfata] quæ inter Iob eiuſq; fuit amicos, Elihu ꝑſonā determinātis aſſumpſit, nunc ipſum Iob, nunc eius amicos redarguens, in quo etiā per præſumptionē exceſſit. Porro ſecundū Thomam, Iob non reſpōdet ipſi Elihu: quia in principalibus magis ſecum concordat, q̄ alij tres amici, vel q̄ cum alijs tribus amicis. Secundo, quia ex iuuenili quadā ꝓſumptione more contentioſorum aliqua verba impoſuit Iob, quæ nō dixit, vel quæ aliter dixit, & multa oppro-

2. Timo. 2. bria effudit in eū: ideo vt à cōtentiōibus abſtineret, maluit non rn̄dere, ſecundū illud Apl̄i: Noli verbis cōtendere: ad nihil eñ vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium.

¶ Elucidatio Cap. 38. Reſpondens autem dn̄s Iob. Art. 66.

QVoniam in diſputatione præhabita de ꝓuidentia Dei & modo regiminis actuum humanorū, varia fuit diſſenſio tam inter Iob & eius amicos, q̄ inter Elihu & Iob & eius amicos ꝓfatos, ipſeq; Elihu quæſtionem determinare vſurpauit, nec potuit, ideo dn̄s eā de-

Gregorius. terminat. [Reſpondēs aūt dn̄s Iob de turbine, dixit.] Circa hæc ſcribit Gregorius: Vtrum per ſeipſum, an per angelū ei ſit locutus, ambigit. Potuerūt quippe per angelū commotiōes aeris fieri, & ꝑ eum verba ſequētia pronunciari. Ruſuſq; potuit exterius angelus in turbine aerem excutere, & tn̄ ꝑ ſemetipſum dn̄s vim ſuæ ſentētiæ cordi Iob ſine verbis inſonare. Thomas quoq; ait, qa ad literā intelligi poteſt, vocē formatā fuiſſe miraculoſe in aere cū quadam

Exo. 20. aeris turbatiōe, ſicut in mōte Sinai legit factū, vel ſicut ad Chr̄m vox facta eſt, qn̄ nōnulli dixerūt tonitruum factum eſſe, vt Ioannis 12. ſcribit. Aliq vero dicūt, ꝙ vox iſta ꝓceſſit diuina virtute ſeu angelico miniſterio, quaſi de nubis dēſitate. Albertus vero ſe faciliter expediēs, per turbinē intelligit diſputatiōis huius cōflictū. Sicq; de turbine quaſi de cauſa materiali, nō q̄ſi de loco, dn̄s dicit reſpōdiſſe. [Quis eſt iſte inuoluēs ſentētias ſermonibus imperitis?] quibus verbis dn̄s increpat ipſum Elihu, ꝙ q̄uis ſententias, i. ſenſus ſublimes & veraces locutus ſit, tn̄ per verba indiſcreta, ꝓſumptuoſa & friuola fecit hoc, aliqua q̄q; falſa inuectiue contra Iob dixit. Vnde dn̄s q̄ſi deſpectiue ac reprobatiue ſic ſciſcitat, qs eſt iſte? quaſi dicat, Nō de-

Hier. 48. cet eū ſic loq, quēadmodū ꝑ Hieremiā dn̄s ſciſcitat: Quis eſt iſte paſtor q reſiſtat vultui meo? ¶ Porro ſecundū Thomā, ideo dicit Elihu loquutus ſermonibꝰ imperitis, quoniam omīs inordinatio ex defectu rōnis ꝓcedere dr. Secūdū Albertū vero, hoc dr, qa cōiugatio inutilis eſt, dum ꝓbatiōes nō tenēt, nec ad formā ſyllogiſticā reducunt. [Accinge ſicut vir lūbos tuos] i. viriliter ꝓpara te ad audiēdū q̄ dicā, & ad rn̄dēdū, ſi vales. Vñ ꝑ hūc modū loquēdi dn̄s q̄ſi metaphorice admonet eū ad audiēdū: qa q corporaliter aliqd ſunt acturi, lūbos ſolēt ꝓcingere,

Lucæ 12. ſicut & Chr̄s in cœna linteo ſe ꝓcinxit. Specialiter vero exprimit lūbos, qa ſunt loca delectationū carnaliū, ad innuēdū ꝙ ſenſualitas neceſſario ſit refrenāda volēti illuminationē ſorti-

Ephe. 6. ri diuinā & reuelationē cæleſtē. ideo Epheſios hortat Apl̄us: State ſuccincti lūbos vr̄os in ve-

Lucæ 12. ritate. Et Chr̄s in Euāg. ait: Sint lūbi veſtri ꝓcincti. Eſa. q̄q; 28. inducit: Quē docebit dn̄s ſcientiā? ablactatos à lacte, auulſos ab vbere. [interrogabo te, & rn̄de mihi.] S. Thomas & Albertꝰ ac alij eos ſequētes, affirmāt B. Iob de ꝓuidētia Dei vere ſenſiſſe, tn̄ in modo loquēdi exceſſiſſe, ita ꝙ ex inordinato ſuo modo loquēdi aſſiſtētes fuerāt ſcādalizati, qa ſecundū ſuperficiem quorundā verborū ſuorū videbat eis de ſeipſo nimis alte ſentire, atq; diuinę excellētiæ ac iuſtitiæ

ſtitiæ derogare. Vnde infra Iob cõfitet: Inſipiẽter locutus ſum, & quæ vltra modũ excederẽt
ſciẽtiã meã. Hinc ſecundũ doctores hos, dñs in hac parte redarguit Iob de inordinatiõe hac Iob 42.
ipſa, & primo qa Iob ſupra dixit: Diſputare cũ Deo cupio. Et rurſus: Voca, & ego reſpõdebo
tibi, aut certe loquar, & tu rñde mihi: qbus verbis dedit Deo q̃ſi optionẽ duorũ, vt ſ. teneret Iob 13.
partẽ vel opponẽtis vel rñdentis, q̃ verba prima facie videbant male ſonare, q̃uis Iob nõ ma
le intẽderet, qa tñ alios ſcãdalizauit & ꝑturbauit, dñs eũ pie nũc ĩcrepat, partẽq; elegit oppo
nẽtis, multa ꝑ modũ ĩterrogatiõis ac argumẽtatiõis ꝓponẽs Iob, ad oñdendã incõparabilẽ
eminẽtiã ſapiæ ſuę, ꝓpter quã Iob debuit moderati⁹ loq, nec eaten⁹ cõqueri, q̃uis in verbis ſu
is mortaliter nõ exceſſit. Porro Greg. oĩno nitit approbare, B. Iob nõ exceſſiſſe ĩ verbis, ꝓſer
tim cũ ſupra ſcriptũ ſit: In oĩbus his nõ peccauit Iob labijs ſuis, nec ſtultũ qd cõtra Deũ locut⁹
eſt, & infra dñs ait ad Eliphaz: Non eſtis rectũ locuti corã me, ſicut ſeruus meus Iob. Dñs q̃q; Iob 1.
inſultãdo ſatanæ dixit, poſtq̃ Iob in reb⁹ & ſobole fuit plagat⁹, ꝙ adhuc innocẽtiã retineret.
Vult ergo Greg. ꝙ Deus nõ increpat S. Iob ꝓpter exceſſum in verbis, ſed ne de ꝑfectiõis atq; Iob 49.
victoriæ ſuę magnitudine inaniter gloriaret & ſupbiret. Verũ qd inter hęc magis tenẽdũ ſit,
& quõ ꝑactæ poſitiões valeãt cõcordare, q̃tũ dñs dederit, infra dicet. Itaq; dñs excellẽtiã ſuã
manifeſtare ordit ex ꝓductiõe, diſpoſitiõe & ꝓprietatib⁹ terræ, q̃ eſt infimũ elemẽtorũ, & ma
gis hoĩbus cognitũ. [Vbi eras qñ ponebã fundamẽta terræ?] i. elemẽtũ terræ & ſingulas eius
partes ꝓduxi & ſituaui in debito loco in medio vniuerſi. q̃ſi dicat, tũc nõdũ eras, quo cõſtat,
ꝙ duratiõe & cauſalitate ꝓcedo te, nec tuo cõſilio egui in creatiõe, diſpoſitiõeq; mũdi. Hinc
Eſa. 44. habet: Ego ſum dñs faciẽs oĩa, extẽdẽs cælos, ſolus ſtabiliẽs terrã, & nullus mecũ. de q̃
Prouerb. 8. aſſerit: Appẽdebat fundamẽta terræ. Porro q̃d ait, fundamẽta terræ, intrãſitiue le
gendũ eſt, vt ſit ſenſus, Ponebã terrã ꝑ aliorũ fundamẽto elemẽtorũ. Elemẽta nãq; q̃ ꝓprio nõ
terminant termino, vt aer & aqua, fundant & terminant ad eã. [Indica mihi:] nõ q̃ſi ignorãti,
ſed indica mihi, i. oñde te ſcire ſi vales, [ſi habes itelligẽtiã] ci⁹ q̃d q̃ro. [Quis poſuit mẽſuras
eius, ſi noſti?] i. qs dedit & determinauit ei certas has ſuas dimẽſiões q̃s habet, q̃ nõ ſunt ei de-
terminatę ex neceſſitate, vel ex ſua natura, qm̃ maior quãtitas nõ repugnaret, ſed ex ordina
tiõe ſapiẽtiæ ac ꝓuidẽtię Dei, q̃ oĩa in numero, mẽſura & põdere fecit. Poteſt & ita exponi, qs
poſuit mẽſuras, i. ꝓportiões ei⁹ ad alia elemẽta ĩ groſſitudine ſeu dẽſitate & ſubtilitate, ſecũdũ
q̃d ex vno pugillo terræ fiũt decẽ pugilli aquæ. Ex vno q̃q; pugillo aquę, decẽ aeris, ita ꝙ lo
cus aq̃, decuplus eſt ad locũ terræ. [vel qs tetẽdit ſup eã lineã?] i. certũ ei ſitũ in vniuerſis par-
tib⁹ aſſignauit, eiuſq; partes diſtinxit, iuxta illud Actu. 17. Definiẽs terminos habitatiõis eorũ.
Dicit aũt Albert⁹, ꝙ terra eſt minimũ corporũ ſimpliciũ, ꝓter lunã atq; mercuriũ. [ſup q̃ baſes
illi⁹ ſolidatę ſunt?] Baſis dr̃ fundamẽtũ. Baſes ergo terrę, ſunt fundamẽta ipſi⁹, q̃ aliqñ noiant
interiores partes terræ, qbus alię vident inniti, Vel baſis terræ, eſt cẽtrũ mũdi, ſicq; baſes terrę
poſſent dici partes cẽtro viciniores: qb⁹ verbis dñs iſinuare videt, ꝙ nihil ſit ſub terra eã ſuſtẽ-
tãs, cũ tñ ſit corp⁹ grauiſſimũ, ſed diuina ꝟtute manet in medio fixa, ſapĩa increata id ordinã-
te, vt oẽs partes terræ naturaliter ĩclinent ad cẽtrũ. Hinc ait Pſal. 77. Qui fundaſti terrã ſup ſta
bilitatẽ ſuã, nõ ĩcliuabit in ſeculũ ſeculi. [Aut qs demiſit lapidẽ angularẽ ei⁹?] i. qs de alta po-
teſtate deorſũ miſit id terræ, q̃d in ea ſe habet ꝑ modũ lapidis angularis, q̃d eſt cẽtrũ terræ, ſe-
cũdũ Thomã, vel pars centro ꝓpinquior, cui aliæ partes anneũtr & aggregãtur, atq; ibidẽ
ſtabiliunt, queadmodũ ad lapidẽ angularẽ alij lapides congregant, & ꝑ eũ ſibi cohærẽt atq;
firmãt, ipſeq; lapis angularis ad ſe & ad parietes ædificiũ firmat ac tenet. Præterea circa hæc
q̃ri poteſt, ꝙ q̃ſtiões iſtę nõ videt fuiſſe difficiles. Quis eñ ignorat ꝙ De⁹ poſuit terrę mẽſu-
ras, eiq; ſitũ & diſtinctionẽ cõtribuit, & cẽtrũ in ipſa cõſtituit? Et rñdẽdũ ꝙ dñs nõ intẽdebat
hoc ſolũ ingrere, qs hæc fecit, ſed originalẽ harũ rõnẽ, & cur ꝑ diuinã ꝓuidẽtiã iſta ſic iſtitura
cõſiſtãt, q̃literq; pacta, q̃ꝝ vtiq; ſcĩa, itellectũ excedit hũanũ. [cũ me laudarẽt aſtra matutina,
& iubilarẽt oẽs filij Dei?] i. qñ terrã ita cõſtitui, tũc me aſtra matutia laudabãt, mihiq; iubila
bãt, oẽs filij Dei. Ex q̃ loco qdã arguere ſunt conati, ꝙ ſpiritales creaturæ, vꝫ angeli, añ mun-
dũ ſenſibilẽ ſint creatæ, ſed hoc ex his verbis nõ ſeqt. Quãuis eñ ſimul tẽpore creata ſint, cælũ
& angeli ac terra, nihilomin⁹ diſtinctio elemẽtorũ ſecuta eſt, ſecũdũ vnã lrę Geneſis expoſitio
nẽ. Porro ſi qs dicat, ſicut & Thomas dicit, ꝑ aſtra matutina itelligi ſtellas cæli corporeas, quę
q̃rto die factæ legũt, vñ aſtra matutina vocãt, q̃ſi de nouo tũc facta, ꝓut apud nos aſtra matu
tina dicũt, q̃ ĩ pricipio diei apparẽt: nihilomin⁹ aſtra iſta dicũt tũc Deũ laudaſſe, qa circa hoc
tẽp⁹ Deũ laudare cœperũt. Vel qa ſimul cũ cælo ſtellato ſubſtãtialiter facta ſunt, q̃uis dicãt q̃r-
ta die ꝓducta, videlicet q̃ ad diſtinctionẽ ſiue ornatũ, vt qdã exponũt. Deniq;, ſi ꝑ aſtra intel-
ligant hæc ſidera, tũc verbũ hoc dupliciter accipi poteſt. Primo, ꝙ aſtra iſta laudãt Deũ occa
ſionaliter & materialiter, qm̃ ſuo decore, motu, influxu ac cęteris ad ea ſpectãtibus ꝓbẽt omni
mẽti creatæ occaſionẽ, materiamq; laudãdi ꝓpriũ creatorẽ, iuxta quẽ modũ etiã inanimata
mixta & irrationalia Deũ laudare, ſupexaltare & bñdicere aſſerunt. Secũdo, ꝙ laudãt Deũ for
maliter, cognitiue & ꝓprie, ſecundũ opinionẽ dicentiũ corpora cæleſtia animata. Vnde R.

Moſes in lib.ducis neutrorũ affirmat, ꝙ non ſunt inanimata, vt inſipiẽtes putant, ſed viuunt atq; intelligũt, & creatori ſuo ſublime laudẽ decantãt, de qua re plura dici hic poſſent, q̃ potius trãſilienda cẽſent, pſertim cũ opinio illa diſpliceat multis, q̃ tñ ſcdm Thomã in ſumma cõtra gẽtiles, fidei nõ repugnat. Aliq vero p aſtra matutina ĩtelligũt angelos ſanctos ac ſplẽdidos, eos pſertim q de inferiorib⁹ choris ſunt, & quorũ eſt corpora mouere cælestia. Per filios aũt Dei, ĩtelligũt angelos ordinũ ſuperiorũ, quorũ eſt aſſiſtere Deo, q & excellẽti⁹ laudãt Deũ. ideo
Pſal.45. circo ei iubilaſſe dicunt. Quod aũt angeli appellent filij Dei, ĩ exordio lib. hui⁹ ſcriptũ eſt: Cũ veniſſent filij Dei vt aſſiſterẽt corã dño &c. Cõſequẽter De⁹ eminentiã ſapiæ atq; potẽtię ſuæ oñdit in diſpoſitiõe maris, pſertim oceani. [Quis cõcluſit oſtijs] i. certis terminis ſeu littoribus [mare, qñ erũpebat] i. abundãter & fortiter exurgebat, [q̃ſi de vulua pcedẽs:] i. ſicut fœtus q de vtero mřis tẽpore ſuo q̃ſi ĩpetuoſe erũpit, ita ꝙ retineri nõ valet. Vel q̃ſi de vulua pcedẽs, i. ex ſecreto puidẽtiæ ſeu diſpoſitiõis diuinæ, aut certe de loco in q̃ primũ fuit creatũ, & ſitũ, qñ ſecundũ q̃ſdã ſanctorũ, totã terrã operuit, & alte in aere erigebat, deinde Deo iubente ad vnũ locũ redactũ eſt, put Gene. 1. habet: Dixit De⁹, cõgregent aq̃ q̃ ſub cælo ſunt, in locum vnũ, & appareat arida. Et in Pſal. 32. Cõgregãs ſicut in vtre aq̃s maris, ponẽs in theſauris abyſſos. Prouerb. quoq; 8. Certa lege & gyro vallabat abyſſos. [cũ ponerẽ nubẽ veſtimentũ ei⁹] i. nubibus illud circũdarẽ, ſicut hõ circũdatur veſtimẽto. Nubes eñ ex vaporibus de mari eleuatis maxime generãtur. Ideo circa mare magis abundãt, circa q̃d etiã nubiloſus aer remãſit, dum aquæ cõgregabãtur ad vnũ locũ. [& caligine illud q̃ſi pãnis infantiæ obuoluerẽ] i. operirẽ ſeu tegerẽ. Cũ eñ nubes ibi abundẽt, nebuloſusq; aer & q̃dã vapores nõdũ eleuati in altũ, cõſtat ꝙ frequẽter ſit ibi caligo, & videt ei alludere, q̃d ſcriptũ eſt Gene. 1. Tenebræ erãt ſup faciem abyſſi. [Circũdedi illud terminis meis] i. littoribus, ripis ſeu finibus à ſapiẽa mea pordinatis, videlicet quouſq; effluat & refluat. [& poſui vectẽ] i. obſtacula pcedẽdi [& oſtia] i. clauſuras vel etiã aperturas, p quas de oceano egrediũtur particularia maria & flumina, [& dixi] i. pcepto meo inſtitui, [vſq; huc venies,] i. vſq; ad terminos iſtos à me pſtitutos extrema tua ptingent, & ex his locis te p maria & flumina pſata diffundes, [& nõ pcedes amplius,] ne terrã operias. [& hic] ſ. ad ripas has [cõfringes tumẽtes fluctus tuos.] i. vndas cũ impetu abundãti fluẽtes, & ex fundo fortiter exurgẽtes, q ad littora reijciũtur. Circa pdicta de diſpoſitiõe maris, aſſerit Thomas: Videt naturalis ordo elemẽtorũ requirere, vt aqua ex omi parte circũdaret terrã, ſicut aer ex omi parte circũdat aquã: ſed diuia diſpoſitiõe factũ eſt, ad gñatione hoim & animaliũ ac plãtarũ, vt aliq̃ pars terrę diſcoopta remaneret ab aq̃s, Deo ſua virtute aq̃s maris ſub certis limitib⁹ retinẽte. Sed cõtra id q̃s poteſt obijcere, q̃a ſecundũ hoc diſpoſitio iſta mundi & elemẽtorũ, nõ eſt naturalis, ſed miraculoſa & ſupnaturalis, cũ tñ Auguſtin⁹ ſup Gene. dicat, ꝙ in prima rerũ inſtitutiõe ac ordinatiõe nõ quęritur, q̃d De⁹ potuit, ſed q̃d rerũ cõueniebat naturis. Et rñdendũ, ꝙ terra & aq̃ dupliciter attendũtur. Primo, ſecundũ pprias naturas q̃bus cõparãtur ad inuicẽ, & ſic naturaliter cõpeteret terræ, tãq̃ grauiori, eſſe oĩno ſub aq̃. Secũdo, p cõparationẽ ad ordinẽ vniuerſi, & q̃ ad finẽ ſuæ creatiõis, ſicq; cõuenit eis naturaliter diſpoſitio iſta quã habẽt, q̃a ad hoc facta ſunt, vt homini & cæteris animalis deſeruiãt: q̃d eſſe non valet, niſi pars terræ ſit ſicca. Vñ ſecundũ philoſophos, in gñatiõe mixtorũ, ignis naturaliter deſcẽdit, nõ p reſpectũ ad ppriã naturã ſecundũ ſe, ſed p cõparationẽ ei⁹ ad ordinẽ vniuerſi, q exigit quãlibet naturã pagere id ppter q̃d facta eſt. Hinc fertur in Pſal. 103. Terminũ poſuiſti quẽ nõ trãſgredietur, ſ. aq̃, neq; cõuertẽtur operire terrã. Et Hiere. 5. dñs cõteſtatur: Poſui arenã terminũ mari, pceptũ ſempiternũ q̃d nõ pteribit. Intumeſcẽt fluct⁹ ei⁹, & nõ trãſibũt illud. [Nunq̃d poſt ortũ tuũ] i. poſtq̃ nat⁹ es, q ante natiuitatẽ tuã nil facere potuiſti, [pcepiſti diluculo,] vt tẽpore ſuo exurgeret, & noctẽ diei cõtinuaret, vel vt aliq̃d ageret ad tuã iuſſionem: [& oñdiſti auroræ locũ ſuũ,] vbi primo lux ſolis incipit apparere? hoc eſt, iſta in tua poteſtate nõ ſunt, nec ordinare potuiſti tẽporũ varietates, curſum & ordinẽ, & vbi aurora inchoaretur. Præterea ſecundũ Thomã, claritas diluculi ſiue aurorę, diuerſificat ſecundũ diuerſas partes eleuatiõis ſignorũ q̃ ſol pambulat. Dum eñ fuerit in ſigno velocis aſſcenſiõis, in q̃ cito oritur, parũ durat aurora. Qñ aũt ſol eſt in ſigno tardæ aſſcenſiõis, diutius durat, eſtq; determinata mẽſura loci, ex q̃ ibi exiſtẽte ſole, incipit claritas diluculi. Hæc oĩa Deus cõmemorat ad declarandã excellentiã ſuã in omi pfectiõe, ſapiẽtia & virtute, ita vt ſi Iob rñdiſſet ad q̃ſtiones pfactas, Tu ò dñe mare oſtijs cõcluſiſti: Dñs mox intuliſſet, Ergo tãta eſt eminẽtia mea, ꝙ mecum diſputare aut cõtendere neq̃s. Nunq̃d [tenuiſti cõcutiẽs extrema terræ?] Hoc q̃dã exponunt de terræ motu, tanq̃ dicat: Nunq̃d extrema terræ potes tua virtute ſeu manib⁹ apphẽdere & tenere atq; cõcutere, vt terræmotus cauſet, in q̃ nõ tota terra mouet, ſed aliquæ ei⁹ extremitates, exterioresve partes? Alij ita exponũt: Nũq̃d tenuiſti cõcutiẽs extrema terrę, i. hoĩes ab extremo ſeu fine terræ vſq; ad extremũ cõcutiẽdo eos p mutuã impugnationẽ? Hinc de Deo in
Pſal.94. Pſal. 103. cãtat: Qui reſpicit terrã & facit eã tremere. Et rurſum: In manu ei⁹ ſunt oẽs fines terræ. Itẽq; Eccl 16. Ecce cælũ & cæli cælorũ, abyſſus & vniuerſa terra, & oĩa q̃ in eis ſunt, in cõſpectu

Dei

Dei cõmouebunt mõtes ſimul & colles & fundamẽta terræ,& cũ cõſpexerit ea Deus,tremo-
re cõcutient.[& excuſſiſti ĩpios ex ea] i.peccatores ĩpœnitẽtes ꝑ terræmotũ. Vel alias plagas
auferre à terra &vita ꝓſenti,nõ tuę ſed meę eſt poteſtatis.[Reſtituet vt iuſtũ ſignaculũ]i.ĩpijs
de terra ablatis,ſignaculũ,i.hõ ad Dei imaginẽ factus reparabit,ita ꝙ loco interfectoꝝ im-
pioꝝ alij Deo diſponẽte ſuccedẽt,ſicut lutũ,i.copioſe,quẽadmodũ lutũ abũdat, vel ſicut lu-
tũ diuiſum,faciliter reintegrat.Hinc ſupius Elihu dixit de Deo:Cõteret multos & ĩnumera- Iob 34.
biles,&ſtare faciet alios ꝓ eis.[&ſtabit ſicut veſtimẽtũ] i.ad tẽp⁹ſubſiſtet,&cõtinuo atq; pau
latim cõſumet,vt veſtes paulatim à tinea.Vñ ſupra Iob dixit: Qui q̃ſi putredo cõſumendus Iob 13.
ſum,& q̃ſi veſtimẽtũ q̃d comedit à tinea.[Auferet ab impijs lux ſua] i.vita,ꝓſperitas,gloria
tẽporalis ꝑ mortẽ in terræmotu,aut in alia Dei plaga. [& brachiũ excelſum cõfringet] i.tyrã
nica virt⁹ ſeu robur violẽtoꝝ & ſupboꝝ,vel iniqua dñatio diuinit⁹ deſtruet atq; dãnabitur,
quẽadmodũ in Ecc̃o Sapia ait:Supboꝝ & ſublimiũ colla ꝓpria virtute calcaui. Et in eodem Eccl 24.
volumine legitur:Sedes ducũ ſupboꝝ deſtruxit Deus. Zacharias q̃q; de ĩpio paſtore aſſerit: Eccl 10.
Brachiũ eius ariditate ſiccabit.Sed & Eſa.14.fert:Cõtriuit dñs baculũ impioꝝ,virgã dñanti- Zach.11.
um.Hinc 1.Macha.2.habet:A verbis peccatoris ne timueritis,q̃a gloria eius ſterc⁹ & vermis:
hodie extollit,& cras nõ inuenit,q̃a cõuerſus eſt in terrã ſuã,& cogitatio eius perijt.[Nunqd
ingreſſus es ꝓfundũ maris] oceani, ad vidẽdum varias piſciũ ſpecies & cætera q̃ latẽt ibidẽ.
[& in nouiſſimis] i.extremis ſeu remotiſſimis & vltimis ac ꝓfundiſſimis locis [abyſſi] i.ma-
ris iam dicti,[deambulaſti:]videlicet ſup fundũ ipſius,vbi nullus hoĩm vnq̃ deuenit,nec quõ
terra illa diſpoſita ſit,cõſpexit.[Nunqd aptæ ſunt tibi portæ mortis,] i.portæ inferni, vel por
tæ mortis dicunt cauſæ corruptiõis mixtoꝝ,potiſſime hoĩs,ꝑ quas eſt ad mortẽ ingreſſus,q̃s
ſigillatim,diſtincte,ꝑfecte & plene hõ nõ noſcit,q̃a nõnunq̃ cauſa corruptiõis ex ſupnoꝝ in-
fluxu ꝓcedit,interdũ eſt ex cauſa inteeiori valde occulta,aliq̃n ex cauſa ſupnaturali,dũ hoĩes
ꝑ ſuis peccatis diuinit⁹ occidunt.[& oſtia tenebroſa vidiſti?] Oſtia tenebroſa idẽ dicũtur, q̃d
portę mortis. Vel oſtia iſta ſunt varij modi,qb⁹ hoĩes vadũt & corruũt in infernũ. Plurib⁹ aũt
modis hoĩes decipiũtur ac pereũt,q̃ aliqs valeat determinare.[Nunqd cõſideraſti latitudinẽ
terræ?] i.latitudinẽ terræ certitudinaliter nõ agnoſcis. Accipit aũt latitudo terræ, à parte au
ſtrali ſeu meridiana in aquilonẽ ſeu ſeptẽtrionẽ,quę latitudo (vt dr̃) tota ꝑtranſiri nõ poteſt,
q̃m torrida zona intermedia, impertrãſibilis eſt,ꝓpter exceſſum caloris,vt dicũt. Circa hoc
aſſerit Thomas:Lõgitudo terræ,ſecundũ aſtrologos,ſumit ſecundũ ꝓceſſum ab oriẽte in oc
cidẽtẽ:latitudo aũt,à meridie in aq̃lonẽ:q̃a in q̃libet re maior dimẽſio,dr̃ lõgitudo:& minor
dimẽſio,latitudo.Eſt aũt experimẽto ꝓbatũ,ꝙ dimẽſio terræ,à nobis habitatæ,maior eſt ab
oriẽte in occidentẽ,q̃ à meridie in aq̃lonẽ.Ideo latitudo terræ,à meridie ad aq̃lonẽ attẽditur.
[Indica mihi,ſi noſti oĩa,] ita vt cũ Deo valeas diſputare,[in q̃ via habitet lux.] Lux corpoꝝ
cæleſtiũ in eis dr̃ habitare,ſecũdũ q̃d manet in eis,hoc eſt, in luminarib⁹ cæli.Itaq; q̃rere in q̃
via habitet lux,eſt ĩueſtigare,ꝑ q̃ itinera ſeu qb⁹ modis atq; ꝓceſſib⁹ luminaria moueant,q̃d
hoĩb⁹ eſt incertũ,vt patet ex diuerſitate opinionũ eoꝝ,circa hoc ipſum q̃buſdã affirmãtib⁹,
ea moueri ꝑ * epiciculos atq; * ecẽtricos,alijs ꝑ diuerſaꝝ motũ ſphæraꝝ. Porro ſecũdũ Alber
tũ,habitatio lucis,eſt relatio,i.iterata motio ſeu reditio ſolis ad ad terrã,vel nr̃æ horizontis.
Vias aũt aſſcẽſionũ deſcẽſionũq; ſolis,explicare determinate qs poterit?[& tenebraꝝ qs loc⁹
ſit.] Quẽadmodũ lux * nr̃æ habitabilis ex luminariũ motu cauſat,put in hemiſphærio ſupiori ſor.aterræ
mouẽt:ſic tenebrę ſunt ex receſſu eoꝝ,put in iferiori mouẽt hemiſphærio,q̃d eãdẽ habet dif
ficultatẽ, q̃tũ ad vias & modos motuũ luminariũ cæli.Nõ aũt ꝑfecte mẽſurari poteſt loc⁹ ali-
cui⁹ corporis,niſi via ꝑ quã ambulat,cognoſcat. Q̃m ergo via mot⁹ luminariũ,certitudina-
liter à nobis cognoſci nõ poteſt,nec viã tenebraꝝ cognoſcere poſſum⁹, puta exordiũ loci,in
q̃ ex ſolis luminariũq; receſſu,caligo noctis ĩcipit.[vt ducas vnũquodq;] i.tã lucẽ q̃ tenebras,
[ad terminos ſuos] i.vſq; ad ea ad q̃ valẽt ꝑtingere,deducẽdo lucẽ & caliginẽ vſq; ad extrema
ad q̃ attingere queũt. q̃ſi dicat,hoc neq̃q̃ tuæ eſt poteſtatis,ſed Dei,q (vt Geñ.1.habet) diuiſit
lucẽ à tenebris.[& intelligas ſemitas dom⁹ ei⁹] vel lucis,cui⁹ dom⁹ eſt luminare cæleſte,q̃d eſt
velut vas luminis,vtpote ſol,q ꝑ varia incedit itinera,ſecũdũ q̃d mot⁹ habet diuerſos, q̃s ſe-
mitas diſtincte & certe hõ in hoc ſeculo nõ agnoſcit,vt dictũ eſt.[ſciebas tũc] i.in exordio q̃n
ego iſta ita diſpoſui,[ꝙ naſcitur⁹ eſſes,& numeꝝ dieꝝ tuoꝝ noueras?] i,q̃diu in vita ſubſiſte
res,nõ vtiq;,q̃m necdũ eras,ſcire aũt ꝓſupponit eſſe.ſed ego iſta ꝓſciui,ideo meę ſeię cõparari
nõ vales.[Nunqd ingreſſus es] ꝑ cõſiderationẽ acutã & clarã [theſauros niuis,] i.virtutẽ per
quã,& materiã ex q̃ generat. Diuina eñ poteſtate oẽs huiuſmodi ĩpreſſiões pricipaliter fiũt,
& ex vaporib⁹ ſeu exhalatiõib⁹ materialiter ꝓducunt.[aut theſauros grãdinis adſpexiſti,] pu
ta virtutẽ effectiuã & materiã grãdinis. Hæc aũt ꝑfecte ac particulariter ſcire, eſt ſup hoĩem,
maxime dũ ſupnaturaliter ꝓducunt in vltionẽ iniq̃tatis prauoꝝ,ſecũdũ q̃d ſubdit:[q̃ ꝓpara-
ui in tẽpus hoſtis,] i. ꝓ tẽpore q̃ hoſtes & aduerſarios decreui affligere,ſicut Exod. 9.legit,ꝙ
grãdo horribilis cecidit in terra Aegypti.[in diẽ pugnæ & belli?] i.ꝓlioꝝ ſiue inteſtinoꝝ,ſi-

ue extrinſec⁹ inductoꝝ. Inſup dic, [p quã viã ſpargit] i. diffundit [lux] luminariũ cæli, pcipue
ſolis p terrã: p quã etiã viã [diuidit æſtus ſup terrã:] i. calor q in terra cõſequit diffuſionẽ lucis
ſolaris. tãq̃ dicat, modũ cauſalitatis & diffuſiõis iſtoꝝ pfecte nõ capis, quõ ſ. lux vel in inſtãti,
vel in tẽpore impceptibili, p totũ hemiſphæriũ diffundat, & in diuerſis terris diuerſus calor
diuerſimode generet. Deniq̧, notanter aſſerit lucẽ ſpargi, calorẽq̧ diuidi, qm̃ ſerenitate aeris
exiſtẽte, lux ſolis ad oẽs æq̃liter idifferẽterq̧ venit, ita q̧ ſenſibiliter claritatis intẽſio nõ diuer
ſificat, ſicut diuerſificat caloris intẽſio ſeu augmẽtũ. Præterea hęc duo cõiũgit, ſcdm Albertũ,
qm̃ æſtus ſeq̃t lucẽ, & mod⁹ æſtus modũ lucis. Vbi em̃ lux ſpargit ad angulũ rectũ, ibi reflectit
angul⁹ in ſeipſum, & fit itẽſior calor. Vbi vero ad angulũ acutũ, fit minor æſt⁹: vbi aũt ad an-
gulũ hebetẽ ſeu expãſum, æſt⁹ fit minim⁹: ſicq̧ ſemp ſcdm modũ anguli ad quẽ reflectit lux,
fit etiã mod⁹ caloris. Vñ Eccl 43. dicit: In meridiano ſol exurit terrã, & in cõſpectu ardoris ei⁹
qs poterit ſuſtinere? [Quis dedit vehemẽtiſſimo imbri] i. pluuię, q̃ cũ maxĩa vehemẽtia cadit,
[curſum] i. tã ĩpetuoſum ac celerẽ motũ, [& viã ſonãtis tonitrui] i. qs dedit tonitruo ſonoro
ſuũ proceſſum, ita q̧ ſonat, nõ q̃ſi res in vno pmanẽs loco, ſed q̃ſi pcedẽs de loco ad locũ. Quis,
inquã, hęc dedit, niſi ego q cũcta diſpoſui, ſicq̧ iſtitui, vt pluuia validis vẽtis ĩpulſa & agitata,
vel ex nube aq̃ſiſſima decidẽs, cũ tãta vehemẽtia cadat, atq̧ tonitruũ taliter ſonet? [vt plueret
ſup terrã abſq̧ hoĩe] i. abſq̧ hoĩs cooperatiõe ſiue iduſtria. Vel ſup terrã abſq̧ hoĩe, i. q̃ ab ho-
minib⁹ nõ habitat, vcʒ [in deſerto vbi null⁹ mortaliũ cõmorat] hoĩm, q̃uis habitẽt ibi bruta,
[vt] iber pſtat⁹ [ĩpleret inuiã & deſolatã] i. terrã ĩcultã, nõ deambulatã nec habitatã. [& pduce
ret] terra huiuſmodi ſic irrigata [herbas virẽtes.] Itaq̧ ſapiẽter De⁹ inſtituit, vt nubes p vẽ-
tos ĩpellãtur ad talia loca, q̃ aliter irrigari & fœcũdari nõ pñt. cũ em̃ ſint ſicca, vapores pluuia
les ex eis nõ eleuãtur, ſed aliũde adducũtur. Spiritaliter, vehemẽtiſſim⁹ imber, eſt efficaciſſima
& ardẽtiſſ. euãgelicæ legis doctria, cui p Apl'os De⁹ cõtulit curſum, q̃ꝝ pdicatio fuit ſonãs toni
Marci 3. truũ. Nã & in Euãg. Chrs Petrũ, Iaco. & Ioãnẽ filios appellat tonitrui. Itaq̧ p Apl'os De⁹ hũc
imbrẽ diffudit in deſerto & inuia deſolataq̧ via, i. p gẽtilitatẽ olim à Deo relictã, nullaq̧ ſan
cti ſpũs cõſolatiõe refectã: in q̃ null⁹ mortaliũ, i. hoĩm vere rõnaliter viuẽtiũ morabat, vt gẽti-
les cõuerſi pducerẽt herbas virẽtes, i. opa virtuoſa. [Quis eſt pluuiæ pr̃? vel qs genuit ſtillas ro
ris? de cui⁹ vtero egreſſa eſt glacies? & gelu de cælo qs genuit?] Hæc oĩa loqtur De⁹ ad iſinuã-
dũ q̧ ipſe hoꝝ prima & pricipalis eſt cauſa, & q̧ hi ei⁹ effect⁹ pfecte inueſtigari nõ valẽt, q̃ ad
oẽs cauſas eoꝝ, ſicut lucidi⁹ dictũ eſt. Porro varijs modis dr̃ De⁹ alicui⁹ pr̃ & genitor. Pluuiæ
vero & roris pr̃ ſeu genitor vocat, ſcdm latã pr̃is acceptionẽ, put oẽ pricipiũ pductiuũ dr̃
pr̃ ei⁹ q̃d cauſat. Per vterũ vero de q̃ egredit glacies, ĩtelligi poteſt vel cã glaciei materialis, vel
loc⁹ q̃ gñat, vel virt⁹ diuina q̃ eſt prima vis pductiua. Gelu q̃q̧ de cælo, i. cæleſti virtute pdu-
cit. Dicit em̃ Albert⁹, q̧ lumẽ Saturni, cã ſit gelicidij. Sũt tñ & aliæ cauſæ ipſi⁹. Præterea ſcdm
Thomã, cauſa glaciei eſt frigus, q̃ eſt q̃litas fœminina. Fœĩæ em̃ coĩter ſunt frigidiores viris.
Pluuiaꝝ aũt & roris rã, calor eſt, reſoluẽs nec permittẽs cõgelari vaporẽ. Calor aũt eſt q̃litas
maſculina. Ideoq̧ ſignãter circa gñationẽ glaciei, vtitur noĩe vteri ſpectãtis ad matrẽ. Circa
gñationẽ vero roris & pluuię, vtit noĩe pr̃is. Ex frigore demũ duplex glacies gñat: vna i aere,
q̃d ptinet ad pruinã de cælo cadẽtẽ, ad q̃d referri poteſt, q̃d dictũ eſt, gelu de cælo qs genuit?
q̃d idcirco attribuit pr̃i, qm̃ nõ apparet tãta vis frigoris in pruina, ſicut in glacie vlteriori ac
groſſiori. Mirũ q̃q̧ apparet, q̧ in elemẽto raro, calido & hũido, puta in aere, glacies ſic for-
mat. Alia vero eſt glacies, q̃ in ĩferiorib⁹ gñat aq̃s, in q̃ frigoris vis maior apparet. vñ ſublũgit:
[In ſĩitudinẽ lapidis aq̃ durãtur.] i. p intẽſum frig⁹ ſic cõſtringũtur, vt inſtar ſaxi duræ reddã
tur, q̃d q̃dã de cryſtallo exponũt. Nã & philoſoph⁹ ait: Ex aq̃ gñat cryſtallus, remoto totaliter
calido. Cui illud Eccl 43. cõſonat: Frigid⁹ vẽtus aq̃lo flauit, & gelauit cryſtallus ab aq̃. Circa
hæc ſcribit Lyra: Oĩa iſta hic poſita ſunt ad oñdendũ, q̧ nõ ſunt ad plenũ naturali rõne inue-
☞ ſtigabilia hæc opa Dei. Licet em̃ philoſophi de cauſis iſtoꝝ aliq̃ dixerũt in gñali, hoc tñ fuit
obſcure & impfecte. Nec vnq̃ fuit dictũ ab aliq̃ pfecte in ſpeciali & declaratũ, quõ res tã mollis
& fluida poſſit intm̃ ſolidari: & ſi aliqs eſſet q nõ vidiſſet, nullo modo crederet dicẽti, ſicut de
motu ferri à magnete. Et qm̃ cauſa taliũ determinata ignorat, dr̃ q̧ habẽt hoc à tota ſpecie, i.
à pprietate ſpẽm cõſequẽte: ſed q̃ ſit illa pprietas determinata, null⁹ dicit. [& ſupficies abyſſi
cõſtringit.] In frigidiſſ. em̃ terris, ſicut in partib⁹ aq̃lonarib⁹, interdũ ſupficies oceani cõgela
tur, potiſſime circa ripas, nõ tñ irrũpere poteſt frig⁹ aeris vſq̧ ad maris pfundũ. [Nunqd cõ-
iungere valebis micãtes ſtellas pleiades,] Stellæ pleiades alio noĩe dicũtur ſeptiſtelliũ, ſuntq̧
ſtellæ pluuiales, habẽtes dominiũ q̃ddã ſup aq̃s, ſicut & luna. Vñ ſcdm Albertũ habẽt virtutẽ
mouẽdi, eleuãdiq̧ humidũ, & ea q̃ ex humido gñant vapore. Hæ ſtellę dicunt micãtes, q̃a etſi
paruæ videãt, tñ claræ ac ſplẽdẽtes apparẽt, vna tñ nõ euidẽter & clare apparet, q̃ cõiũgi nõ va
lent, q̃uis ppinq̃ ſibiĩuicẽ ſint: ſemp em̃ in eodẽ pmanẽt ſitu atq̧ in eadẽ ad inuicẽ vicinitate,
ab inuicẽq̧ diſtãtia, ſicut & cęterę ſtellæ fixæ. Ex q̃ ſumpſerũt q̃dã philoſophi occaſionẽ dicẽ-
di, q̧ aſtra octauę ſphęræ, ſint fixa in ea, velut clauis in naui, & q̧ ſphęra illa mouet, ſtellaq̧ ei⁹

motu

motu ipſi⁹.Plato tñ & Ptolemæ⁹,his nõ obſtãtib⁹,poſuerũt,ſtellas nõ eſſe ſic fixas,ſed ꝓprio
motu moueri ſphęra nõ mota.[aut gyrũ arcturi poteris diſſipare?]i.circuitũ vrſę maioris,in
q̃ ſeptẽ ſunt ſtellæ,q̃ nobis ſemꝑ apparẽt, & mouent circa polũ ſeptẽtrionalẽ ſeu arcticũ,q̃ꝝ
gyꝝ vel circũuolutionẽ hõ diſſipare aut ĩpedire nõ valet,ſed De⁹ q oĩm eſt creator.Deniq̃ ſe
ptẽ ſunt ſtellę in arcturo ſeu vrſa maiori,quẽadmodũ in vrſa minori,ſed in maiori ſũt ſtellæ
maiores & clariores.Quatuor q̃ꝗ ſtellæ ſunt in capite & tres in cauda,q̃s dñs noĩat,qm̃ ſunt
pricipiũ frigoris cõgelãtis,ca q̃ ex humido fiũt vapore,ſcd̃m Albertũ,de q̃bus pleni⁹ dictũ eſt
in expoſitiõe illi⁹,Qui facit arctuꝝ &c.Nũqd ꝓduces luciferꝝ in tẽpore ſuo,]i.tuę poteſtatis Iob.9.
nõ eſt,planetã illũ tẽpore ſuo ortui deputato ſuꝑ horizontẽ tuũ adducere, eiuśq̃ motũ diſpo
nere.[& veſperꝝ ſuꝑ filios terræ cõſurgere facis]i. planetã ſic dictũ nõ potes facere oriri terri-
genis.Scd̃m Thomã,planeta Ven⁹ q̃ñq̃ orit añ ſolẽ,& tũc dr̃ lucifer,q̃ñq̃ occidit poſt ſolẽ,&
tũc veſper⁹ appellat.Porro planetæ q ſemꝑ tardioris ſunt motus q̃ ſol, icipiũt mane appare-
re añ ſolis ortũ, eo ꝙ ſol ꝓprio motu q̃ mouet ab occidẽte in orientẽ,deſerit eas,atq̃ ꝑtrãſit
ad ortũ,quẽadmodũ patet in Saturno, Ioue & Marte.Luna aũt q̃ habet velociorẽ motũ q̃ ſol,
incipit apparere in ſero,q̃ſi deſerẽs ſolẽ,& ꝓcedẽs ipſum verſus oriẽtẽ.Ven⁹ vero & Mercu-
ri⁹ q̃ñq̃ incipiũt apparere de mane,q̃ñq̃ de ſero,ſed de Mercurio, q̃a raro videt & paruæ eſt
quãtitatis, nõ eſt tã manifeſtũ, ſicut de Venere, de q̃ manifeſtũ eſt ꝙ aliq̃ñ habet velociorem
motũ q̃ ſol,& aliq̃ñ tardiorẽ.Itaq̃ ſcd̃m Thomã lucifer & veſper⁹ ſunt idẽ planeta, diuerſa
ſortit⁹ vocabula,ꝓut diuerſis tẽporib⁹ orit & apparet.Porro ſcd̃m Alber.lucifer ſemꝑ eſt Ve
nus vel Mercuri⁹,q habẽt tẽp⁹ ſuũ indicãdi luce de mane,q̃ñ ſcd̃m ordinẽ ſingulo ꝝ ſunt poſt
ſolẽ duodecim gradib⁹ vel ampli⁹.Tũc eñ de mane añ ſolẽ emergũt. Veſperus q̃q̃ ſcd̃m Al-
bertũ eſt ſtella veſꝑtina,q̃ eſt etiã ſemꝑ Ven⁹ vel Mercuri⁹,qm̃ illæ duæ ſtellæ ꝑfectã diſtãtiã à
ſole nõ habẽt,& ſole occidẽte poſt eũ emergũt de ſub radijs eius,q̃ñq̃ ſcd̃m ordinẽ ſinguloꝝ.
[Nũqd noſti ordinẽ cæli,]i.ordinẽ ſit⁹ & mot⁹ cæleſtiũ corpoꝝ,vel ꝓportionẽ,habitudinẽ,
influentiã eoꝝ ad inferiora, vel cæleſtiũ orbiũ mutuã coordinationẽ, [& pones rõnẽ eius in
terra?]i.rõnẽ ſeu cauſam ꝓfati ordinis cæleſtiũ corpoꝝ expones hoĩbus,ſ.ꝓpter q̃s cauſas ſic
inſtituta & coordinata ſint iſta,q̃d hũanũ trãſcẽdit igeniũ.Spiritaliter,ꝑ ordinẽ cæli,angeli-
coꝝ ſpirituũ hierarchica deſignat diſtinctio,q̃ ab hoĩb⁹ determinare nõ ſcit,*quã diuin⁹ Dio * quum
ſius angelicoꝝ ſpirituũ diſtinctiões aſſignet in gñali, vc̃ q̃ntũ ad diſtinctiões nouẽ choroꝝ.
[Nũqd eleuabis ĩ nebula vocẽ tuã,]i.nũqd nebulę iubebis,vt ad tuũ ꝓceptũ aſcẽdat,vel toni-
truũ gñet ĩ ea, & tibi ad nutũ obediat?[& ĩpet⁹ aq̃ꝝ operiet te?]i.in tua v̾tute nõ eſt,vt aq̃ plu
uialis copioſe deſcẽdat,ita vt te valeat opire.[Nũqd mittes fulgura,& ibũt,& reuertẽtia dicẽt
tibi,aſſum⁹?]i.tuę potẽtię nõ eſt emittere fulgura,ita ꝙ ad tuã diſpoſitionẽ diſcurrãt,téq̃ ꝓci
piẽte reuertant,& dicãt tibi verbo vel facto,ecce aſſumus,i.reuerſa ſum⁹ ſcd̃m q̃d imperaſti.
[Quis poſuit in viſcerib⁹ hoĩs]i.Intimis ac ſecretiſſ.aĩæ virib⁹,ſ.intellectu ſpeculatiuo & pra
ctico [ſapiam?]Multipliciter eñ De⁹ intellectib⁹ hoĩm ſapiam indidit,vtpote habit⁹ cogno-
ſcitiuos pricipioꝝ,tã in agibilibus q̃ in practicis,naturaléq̃ lumẽ rõnis,ꝑ q̃d naturalẽ ſapiam
inuenit hõ. Inſuꝑ ꝑ ſeipſum,ꝑ angelicas mẽtes, ꝑ hoĩes ſanctos ac eminẽtes cæteros illuſtra-
uit.Ipſośq̃ hoĩes cęteris illuminatiores, vc̃ Apl̃os & ꝓphetas ac ſancto doctores Deus mul-
tipliciter atq̃ m̃ltiplici ſapia & ſcĩa decorauit.Hic Eccũs ſcripſit:De⁹ de terra creauit hoĩem, Eccl 17.
creauit ei ſcĩa ſpũs,ſenſu ĩpleuit corda illoꝝ,dedit illis cor.[Vel q̃s dedit gallo itelligẽtiã?]i.
naturalẽ æſtimationẽ,qua ꝑ modũ intelligẽtis in aliq̃b⁹ agit determinatis horis die ac nocte
cãtãdo,q̃ſi ꝓportiões cæleſtiũ cognoſceret motuũ,diſtinctionẽ́q̃ horaꝝ noctis atq̃ diei.Vñ
ſcd̃m Albertũ intelligẽtiã vocat æſtimationẽ,quã habet gallus de horis diſtinguẽdis ad imu
tationẽ ſolis ab angulis cæli in mane,meridie,veſpere,media nocte,& etiã ad immutationẽ
auræ ꝑ diſpoſitionẽ factã in aere cãtat,& q̃dã alia aĩalia,q̃ circa regimẽ ſuæ vitæ nõ ſolicitan
tur.Ideo facile deꝓhendũt impreſſiões factas in corporib⁹ ſuis,vel à motu cæli, vel à diſpoſi-
tiõe aeris,& ſcd̃m illas mouẽt. Hinc ſcd̃m Damaſcenũ, agunt magis q̃ agũt q̃a nõ libere,ſed Damaſce.
ſcd̃m naturalẽ agũt inſtinctũ.[Quis enarrabit cæloꝝ rõnẽ,]i.cauſam,ꝓportionẽ & ordinẽ
cæleſtiũ corpoꝝ,& cur ita diſpoſita ſint in magnitudine,multitudine, ꝓpinq̃tate,diſtantia,
motu & ĩfluẽtia,cur tot ſtellæ in firmamẽto, q̃ rõ diuerſitatis eaꝝ in mole,ſitu,luce ac ꝓprie-
tatibus alijs.Hæc atq̃ ſil̃ia ab hoĩe inueſtigari nõ accidit.[& cõcentũ cęli q̃s dormire faciet?]
ꝑ cõcentũ cæli,ĩtelligit cæloꝝ atq̃ cæleſtiũ motuũ ꝓportionatã cohabitudinẽ, & velut har-
moniacã quãdã cõueniẽtiã,quã creatura eis auferre nõ poteſt.Præterea aduertẽdũ, ꝙ Pytha
goras & ei⁹ ſeq̃ces,ꝓut 2.de cælis,refert philoſoph⁹,poſuerũt ex cõtactu ſeu motu cæleſtium
corpoꝝ harmoniã cũ ſonũ cauſari,q̃ ſonoꝝ cõſonãtia,ſcd̃m eos,cõcent⁹ poteſt vocari,q cæle-
ſtia corpora poſuerũt aĩata,quã dicebãt à nobis ſenſibiliter nõ ꝑcipi,qm̃ ab exordio natiuita
tis nr̃æ cepim⁹ eã ꝑcipere,& indeſinẽter q̃ſi cõnata eſt eius ꝑceptio ac cõtinuata auribus nr̃is,
ſićq̃ ex nimia aſſueſactiõe nõ diſcernim⁹ eã, ſicut q diu ſeder in fœtido loco,tãdẽ fœtorẽ nõ
ꝑcipit.ſed hãc opinionẽ Ariſtoteles reprobat.Idcirco cõcẽtus hic metaphorice dr̃ cõuenien

tia præinducta. Præfata aũt poſitio ſapiẽtiæ in viſceribus hominis, cõcentuſq́ cæli, ab initio fundatiõis terræ fuit vel circiter. Hinc ſubdit: [Qñ fundabat puluis in terra] i. pulueres terræ firmiter locabant in infimo loco vbi eſt terra. [& glebæ cõpingebãtur?] i. partes terræ pariter iungebãtur p humorẽ eas ſimul tenentẽ & cõtinuãtem, ne in terra ob ſuã ſiccitatẽ in puluerẽ reſoluat. Deniq; iuxta Albertũ, loquit ſcd̃m diſpoſitionẽ primi mixti atq; cõfuſi, in quo elemẽta cõmixta fuerunt, & in quo p modũ pulueris terra vaporabiliter ferebat in humido. Hinc dicit, & glebę cõpingebant, reſidẽte ſ. puluere in fundo, iuxta illud Gene. 1. Cõgregẽtur aquæ q̃ ſub cælo ſunt, in locũ vnũ, & appareat arida. Iſtud pcedit ſcd̃m vnã expoſitionẽ lr̃æ Geneſis. Glebæ aũt cõpingũt dupliciter. Vno modo ad locũ, ſicq́ diſtinguit terra ab alijs elemẽtis. Alio modo ad cõplexionẽ, ſicq́ cõplexio q̃ magis appropinquat ad cælũ ſeu ad cæleſtẽ æqualitatẽ, meliorẽ in apphendẽdo & appetẽdo ſortit diſpoſitionẽ & animã, vt 6. de aialibus
Hic alibi inchoat Cap. 39. aſſerit Auicẽna. Itaq; bona cõplexio nõ paruũ eſt Dei donũ. [Nũqd capies leænæ pdã] i. ſufficiẽter ei de alimẽto poteris puidere, [& aiam] i. aialitatẽ ſeu aialem appetitũ ac vitã, [catulorũ eius iplebis] neceſſarijs nutrimẽtis? q̃ſi dicat, nõ poteris. diuina tñ puidẽtia ſufficiẽtiã ſibi ac catulis ſuis pcurãt leænæ, q̃uis ſint multũ voraces. Potius q̃q; leænã exprimit q̃ leonem, qm̃ pptcr curã & educationẽ catulorũ, ipſa auidior eſt ad pdã. [qñ cubãt in antris] i. ſpelũcis manẽt nutritioni catulorũ vacãtes, [& in ſpecubus] i. cauernis [inſidiant] i. aialia trãſeuntia obſeruãt ad rapiendũ ac deuorãdum, ſcd̃m illud Pſal. 9. Inſidiat q̃ſi leo in ſpelunca ſua. [Quis pparat coruo eſcã ſuã] i. de alimẽtis puidet coruis, niſi principaliter Deus, [qñ pulli eius clamãt ad Deũ,] i. naturali deſiderio appetũt neceſſaria vitæ, q̃ pricipaliter ſortiunt à Deo. Clamãt q̃q; ad Deũ, nõ q̃ſi ei⁹ habẽtes notitiã, ſed q̃ſi triſtẽ ſonitũ emittẽtes, q à Deo attẽdit, ita q puidet eis. Quęlibet etenĩ res naturalis p hocipſum q naturali deſiderio appetit aliq̃d bonũ, quodãmodo interpretatiue ſeu æqualeter clamat ad Deũ, velut ab ipſo illud intendẽs accipere, q oim̃ eſt actor bonorũ, ſicq; fert in Pſal. 144. Oculi oim̃ in te ſperãt dñe, & tu das eſcã illorũ in tẽpore opportuno. Et rurſus: Oia à te expectãt, vt des illis eſcã in tẽpore. [vagãtes, eo
Pſal. 103. q nõ habeãt cibos?] pullis coruorũ, p tẽpore q̃ à matrib⁹ ſuis nõ alunt, vt dr̃, ſ. infra ſeptẽ primos dies, nõ cõpetit vagari ſeu hincinde volare. Ideo qdã legũt, vagiẽtes, ſ. ſuo modo, q̃ſi plorãtes ex famis anguſtia. Vel, vagãtes, i. viſu hincinde diſtracti ac pſpiciẽtes, qa nutrimẽtũ nõ habẽt. Dicit em̃ (vt recitat & Tho.) q coruus pullos ſuos natos vidẽs plumis albos, nõ paſcit eos donec cernat eos nigreſcere, ita q ſeptẽ dieb⁹ eos nõ alit, ſed à Deo ſuſtentant p inditã eis naturalẽ virtutẽ. Alij aũt affirmãt, q Deo ordinãte, qdã vermiculi volitãt circa ora eorũ q̃s attrahũt, ſicq; alunt. Inſup ſcd̃m Albertũ noiat coruũ magis q̃ cætera bruta, qa voracior & cibi auidior eſt, cui⁹ ſignũ eſt, qa vt in Gen. 8. habet, emiſſus ex arca, reqeuit in cadauere. Poſtremo, ex his clare oñdit falſitas opinãtiũ, q De⁹ irrationaliũ aialiũ puidentiã & diſtinctã cognitionẽ nõ habeat. Nã & Pſal. 146. teſtat: Qui dat iumẽtis eſcã ipſorũ, & pullis coruorũ inuocãti
Luc. 12. bus eũ. Chr̃s q̃q; in Euãg. errorẽ hũc deſtruẽs, ait: Nõne quiq; paſſeres veneũt dipõdio, & vnus
Matth. 6. ex illis nõ eſt in obliuione corã Deo? Et iterũ aſſerit: Pater veſter cæleſtis paſcit ea, ſ. volatilia cæli. nec obſtat illud Apl̃i 1. Cor. 9. Nunqd de bob⁹ cura eſt Deo? hoc ſiquidẽ dicit ad innuẽdum, q rationaliũ creaturarũ cura & puidentia, ſpeciali altioriq; modo cõuenit Deo.

¶ Expoſitio Cap. 39. Nunquid noſti tempus. Art. 67.

CONſequẽter dñs ad incõparabilis ſapiẽtiæ ſuę cõmẽdationẽ, tãgit leges qbuſdã aialibus inditas in gñatiõe, in cõſuetudine & habitatiõe. [Nunqd noſti tẽpus partus ibicũ] Ibices ſcd̃m Thomã, ſunt aialia corpore parua, in locis petroſis habitãtia, & pariẽtia ibi, ad quę loca nõ patet hoib⁹ de facili acceſſus. Idcirco tẽpus part⁹ earũ hoibus eſt icertũ. His cõcordat Albertus, dicẽdo: Ibex eſt aial in petris & mõtibus cõmoratiuũ, tã ingẽtia habẽs cornua, vt à capite excũtia, vſq; ad clunes ptingãt, intra q̃ aliqñ cadẽs totũ corp⁹ recipit, ne allidat in caſu. Alij dicũt q ibex ſit auis aq̃tica ſerpẽtib⁹ inimica. [in petris] i. locis petroſis ſeu rupibus vbi pariũt. [vel parturiẽtes ceruas obſeruaſti?] Ceruæ cũ parere debent, loca eligũt ſecreta, vbi lupi nõ ſolẽt accedere. Hic partũ earũ dñs dicit eſſe occultũ, iſinuãs q ipſe oim̃ horũ iſtitutor & diſpẽſator exiſtat ac cognitor. [Dinumeraſti mẽſes cõcept⁹ earũ] i. q̃t mẽſes fluxerint ab impgnatiõe ſeu cõceptu ceruarũ, q̃d licet q̃tũ ad aliq̃s ceruas q̃dãmodo fieri poſſit, hõ tñ hoc de oib⁹ nec certitudinaliter, nec diſtincte cognoſcere poteſt. [& ſciſti tẽp⁹ part⁹ earũ] i. determinatũ tẽpus q̃ pariẽt, neſcis. Scd̃m q̃ſdã, loqt de ſcia actiua, q̃ facit, q ſcit vt eſt puidẽtia Dei. Vel, vt alij dicũt, q̃rit an dinũerauit mẽſes pſatos, vt idicaret eos ceruis. Et ſiĉ modo inq̃rit, an ſciat tẽp⁹ part⁹ earũ. [Incuruãt ad fœtũ] i. naturali iduſtria ſibi diuinit⁹ indita icuruãt ſe vt fœtũ emittãt. [& pariũt] facilius q̃ mulieres in ſpecie hũana, nõ tñ penitus abſq; dolore. Nã ſubdit: [& rugitũ emittũt.] ideo tñ incuruãt ſe vt facili⁹ pariãt, qm̃ incuruatio mẽbra gñatiua ampliat ad fœtus emiſſionẽ, nõ aũt catenus, qu pptcr arctitudinẽ mẽbrorũ illorũ affligant in fœtus egreſſu. [Separant filij earũ] i. pulli ceruarũ atq; ſimiliũ beſtiarũ nati, mox à parẽtib⁹ ſeparant ſiue recedunt, ita q mouẽt ſe, nec diu manẽt ſub cura parentũ, vt hoim̃ fœtus. [pergunt ad paſtum]

ſtum]i.primo incipiunt quærere eſcam eis à natura paratam.[Egrediunt] à matribus ad lo
ca paſcuarũ,[& non reuertent ad eas.]primo dum nati ſunt,& lacte matrum indigent paſci,
q̃uis egrediant ad paſtum,redeũt tñ ad matres ſuas.Poſtea vero cum roborati fuerint in mẽ-
bris,nec lacte amplius indigent, ſic recedũt à matribus,ꝙ non reuertunt ad eas.[Quis dimi
ſit onagrum liberum?]i.aſinos ſylueſtres qs fecit ab hoim obſeqo liberos? [& vincula eius]
i.qbus ligari poterat,[quis ſoluit?]i.quis eum à talibus vinculis fecit immunẽ,ita ꝙ tales aſi
ni non ligant,nec domeſticant,ſed libertatis amore hinc inde vagant. Hæc atq; ſimilia Deus
quærit,ad innuẽdũ,ꝙ ipſe ſolus hęc fecit & facere potuit,q ſingulis ꝓprietates certas impreſ-
ſit:& iſtud in onagris mirũ videt, cum alij aſini domeſticent, q cum illis eiuſdem ſpeciei ſe-
runt.[Cui dedi in ſolitudine domum,]i.antrum ſiue cauernam. In ſolitudine em̃ morat,ne
hoibus ſeruire cogat,cũ tñ alij aſini pcliteut,niſi in habitaculis per hoies factis morent.[&
tabernacula eius]i.loca in qb' paſcit & generat,dedi[in terra ſalſuginis?]hoc eſt,in terra in-
habitabili ꝓpter eius ſiccitatem & ſolis exuſtionẽ,ex q̃ humor eius q̃ſi in ſalis amaritudinem
vertitur.[Contemnit multitudinem ciuitatis,]i.manſionẽ deſerti ꝑfert habitationi in vrbe.
[clamorem exactoris]i.hoīs q ab onagro laborem ꝓ victu ſibi impenſo exigeret,[non au-
dit:]qa vocantẽ ſe hoīem fugit,renuens domeſticari,ſubdi & obſeq.[Circunſpicit montes
paſcuæ ſuæ,]i.loca montana in ſolitudinibus, in qbus inuenit nutrimenta, quærit & aſpicit.
[& virẽtia quæq; ꝑquirit.]i.loca in qbus ſint recẽtia gramina,qbus veſcat,in his amplius de-
lectat,q̃ in frequẽtia hoīm & pabulis vrbiũ.¶Cõſequẽter loquit de rhinocerote ſeu vnicor-
ni,q eſt aīal ferũ,valde'q; forte & indomeſticabile.Vnde ex cõfidentia ꝓpriæ fortitudinis &
indignatiõe ſeruitutis,domeſticari non poteſt.[Nunqd volet rhinoceros ſeruire tibi?]i.non
acqeſcet tibi ſubdi & obſeq, nec manſuetat. [aut morabit ad ꝓſepe tuum?] i.ita eum cõpe-
ſcere neqbis,vt ad ꝓſepe acqeſcat ligari, & à te cibũ accipere,ſed libere vult vagari & nutri-
mẽtũ inqrere.[Nũqd alligabis rhinocerota]ſeu rhinocerontẽ[ad arãdũ loro tuo?]i.nequaq̃
poteris eum ſic catenis ſeu vinculis ligare, vt inſtar bouis terram tuam aret. [aut confringet
glebas vallium]tuarũ,i.ad hoc eum inducere non poteris,vt trahat inſtrumentũ,q̃ terra ara-
ta cõplanat,glebis ſeu maſſis eius vel partib' groſſiorib' fractis ꝑ ſupinductionẽ inſtrumẽti
illius ꝑ terrã huiuſmodi.[poſt te?]vt ſ.te ꝓcedentẽ rhinoceros ſequat.[Nũqd fiduciã habebis
in magna fortitudine eius,]ꝙ ſ.illa tibi deſeruiat & ſubdat,[& derelinques ei labores tuos?]
i.an committes ei fructuũ tuorũ cuſtodiã, vt terræ naſcẽtia tuis laborib' ꝓcurata in agro cuſto
diat, ſicut ſæpe canes feroces & fortes dimittunt cum ſeruo in agris ad cuſtodiã poſſeſſionũ,
cõtra aīalia deuoratiua ſeu hoies ſpoliãtes.tanq̃ dicat, ad iſta vnicornẽ domeſticare nõ po-
teris.[Nũqd credes ei qm̃ ſemẽtẽ reddat tibi,]i.grana bladorũ aliq̃ modo faciat egredi,ſcd̃m
q̃d bos dicit triturare,iuxta illud Oſe.10. Ephraim vitula docta diligere triturã. [& areã tuã
cõgreget?]i.fruct' areæ tuæ cõportet.¶Per hæc oĩa De' intẽdit,ꝙ ipſe q aīal taliũ ꝓprietatũ
ꝓduxit,q̃d ab hoīe cõpeſci nõ valet, incõparabilẽ habeat excellẽtiã ſup hoīem, ita ꝙ homo
ei in nullo reſiſtere poteſt.Porro de natura rhinocerotis multa legunt,de q̃ refert Greg.Rhi Gregori.
noceros indomitæ oīno naturæ eſt,ita vt ſi qñ capt' fuerit,teneri nullaten' poterit.Impatiẽs
qppe,vt fert,ilico morit.Magiſter ſentẽtiarũ affirmat,ꝙ ſit ſupbiſſimũ aīal.hinc qñ cõtra in-
clinationẽ ſuã tenet,ex indignatiõe cadit & morit,de q̃ refert Albert's Cornu rhinocerotis
ingẽs,lõgitudinis 12.pedũ,& ampli' ſatis acutũ valde & plenũ, nõ cõcauũ ſicut cornu cerui,
& in baſe vbi cõiungit capiti,diameter ei' eſt plus q̃ palmi,egredit q̃q; ad ſimilitudinẽ gladij.
Porro in mãmotrectu bibliæ cõtinet:In frõte media gerit cornu,ita acutũ & validũ, vt qcqd
impetierit,aut vẽtilet aut ꝑforet. Nã & cũ elephantib' ſæpe certamẽ habet,atq; in vẽtre eos
vulnerat & ꝓſternit.buxei eſſe coloris aſſerit.Tãtæ q̃q; eſt fortitudinis,vt nulla venãtiũ capi-
atur virtute.Sed virgo puella ꝓponit,q̃ veniẽti ſinũ aperit,in q̃ ille,oĩi ferocitate depoſita,
caput ponit,ſicq; ſoporatus,velut inermis mox capit,vt refert Greg.Hinc vt aliq dicũt,Deus Gregori.
cõparat rhinoceroti, iuxta q̃d Balaã loqtur:Dñs De' eduxit eũ,ſ.Iſraelẽ de Aegypto, cui' for Num.23.
titudo ſimilis eſt rhinoceroti.Etem̃ puriſſima virgo Maria vnigenitũ Dei,quẽ null' vnq̃ va-
luit ſupare,inuitũve capere,in ſe traxit ita,ꝙ in ei' vtero,deiñ in eius gremio requeuit.[Pẽna
ſtruthiõis ſimilis eſt pẽnis herodij & accipitris.]Scd̃m Albertũ,dñs loqtur hic de aīali cõpoſi
to ex volatili atq; greſſibili,q̃d ſtruthio dicit,i deſertis Libyæ potiſſime habitãs,carnoſas cũ
q̃drupedib' tibias habẽs,& tres digitos in pede angulatos vt q̃drupes.Roſtrũ aũt & caput &
collũ vt cygn',coxas magnas ad modũ q̃drupedis,pẽnas i primo anno cinereas,ſicut anſer,q̃
in ſenectute deficiũt i nigrã lanuginẽ i modũ velleris nigræ auis.In alis nõ volat,ſ; ſaltat,ſaltũ
iuuãs motu alarũ ſicut locuſta.Ita pẽna ſtruthiõis ſilis ẽ pẽnis herodij & accipitris,ſilis qdẽ ei
nõ i colore,ſ; ĩ hoc ꝙ ẽ pẽna.Porro herodi', ſcd̃m Albert. ẽ aqla,q̃ ẽ heros ſeu dña auiũ.Alij
dicũt ꝙ ſit auis rapaciſſima,aqlã vicẽs.Thomas vero affirmat,ꝙ ſit nobiliſſ.falco, q gryfalc'
vocat,vñ videt nomẽ æquocũ.Per accipitrẽ q̃q; qdã intelligũt niſum,alij quãcũq; auẽ rapacẽ.
Itaq; Deus inſinuat,ꝙ licet ſtruthio cũ ꝓfatis auibus q̃ celeriter volãt,ſiles habeat pẽnas,nõ tñ

Gregor' ſimilē vſum pennarꝝ,qa nec alte neq; celeriter volat,cuius cauſam aſſignat Gregorius: Acci
pitris,ingens,& herodij parua ſunt corpora,ſeu pennis denſiorib' ſulta,idcirco cum celerita
te tranſuolant,qa in eis parum ineſt q̄d aggrauat,multū q̄d leuat.At cōtra ſtruthio raris pē-
nis induitur,atq; immani corpore grauat,vt & ſi volare appetat,ipſa pennarꝝ paucitas mo-
lem tanti corporis in aere non ſuſpēdat. [Qn̄ derelinqt in terra oua ſua] Non em̄ ſouet oua
ſua incubando ſup ea,ſed fodit hæc in arena, operiēs ſabulo. Nam vt ait Albertus, ſi incuba
ret ouis,cōprimeret ea:idcirco non incubat,ſicut nec ſerpēs,nec lacerta.[Tu forſitan in pul
uere caleſacies ea?] Hoc ironice dicit,tanq̄ dicat, nequaq̄.Præterea, iuxta Thomā, ſtruthio
hāc naturalē habet induſtriā,q̄ obſeruat tēpus calidū, qn̄ incipiunt apparere ſtellę q̄ dicunt
vergiliæ,in mēſe Iulio,& tūc operit oua, ſic'q; ex calore loci & tēporis,qa vez nō morat niſi
in locis calidis,oua viuificant,& pulli ex eis naſcunt.Albertus aūt circa hoc ſcribit: Calore
ſolis excitat intraneus calor oui,q intra teſtā oui pullū ſormat,& extra teſtā educit. ¶Porrò
q̄d dicit,q̄ viſu ſoueat ea,falſum eſt:ſed imperitis apparet,qa freq̄ēter eſt circa oua,& reſpi
cit ea ꝑpter cuſtodiā.[Obliuiſcit q̄ pes cōculcet ea,aut beſtia agri cōterat.] i.nō attendit, q̄
oua ſua taliter ſituata,poſſint faciliter à trāſeuntib' cōculcari,vel à beſtijs frāgi ꝑ cōculcati-
onē aut comeſtionē. Struthio nāq; naturaliter obliuioſum eſt aīal, & vt Thomas affirmat,
nullā adhibet curā de cōſeruatione ouorꝝ.Cui videt obuiare,q̄ ſcd̄m Albertū frequēter adeſt
ouis,& aſpicit ea ꝑpter cuſtodiā.[Durat ad filios ſuos q̄ſi nō ſint ſui]qm̄ pullis ſuis nō ꝓui-
det,nec eos nutrit vt aliæ aues,ſic'q; q̄dāmodo in ſe fructum ḡnationis pullorꝝ ſuorꝝ amittit,
ideo ſeqtur:[fruſtra laborauit]ad pullorꝝ ḡnationē cooperādo.nā eos dimittit,[nullo timo-
re cogēte]i.ex ꝓpria ſtoliditate atq; duritia,nō aliq̄ eā cōpellēte ad ſuorꝝ derelictionē pullo
rū,quēadmodū aliæ aues interdū oua vel pullos ad horā relinquūt ex timore volentiū cape-
re eas,vel nidū cōfringere.[Priuauit eā Deus ſapiā,nec dedit illi intelligentiā.]Sapiam & in-
telligentiā ſumit extēſe ꝑ naturalib' induſtrijs,q̄s De' alijs aīalib' coiter indidit ad nidificā-
dū,incubādū,nutriendū,& cuſtodiēdū ꝓprios pullos,q̄s fœminæ ſtruthiōis nō indidit. [Cū
tēp' fuerit]i.occaſio ſe mouēdi occurrerit,[in altū alas erigit:]nō q̄ corp' ei' eleuet in aere,
ſed alas ꝑ poſſe extēdit & leuat, vt citi' currat.[Deridet equū & aſcēſorē eius.]Hoc dicit, qa
veloci' currit,q̄ equus aut eques,ita q̄ ab eis cōpræhēdi nō valet,nec curat inſecutionē eorꝝ.
¶Deniq; ſpūaliter ſtruthio(ſcd̄m q̄d pēnas habet,nec volat)deſignat hypocritas, q foris ap
parēt,q̄ſi ſint cōtēplatiui ac virtuoſi,int' vero terrenis affectib' ꝑgrauant,ita q̄ ſe ad cęleſtia
nō attollūt. Inquantū vero ſtruthio durat ad filios ſuos modo ꝑfato,deſignat parētes carna
les vel p̄res ſpūales q filiorꝝ ſuorꝝ curā nō habēt,ſed eos errare deſinūt & ꝑire.ꝓpter q̄d Thre.
4.inducit: Filia populi mei crudelis,q̄ſi ſtruthio in deſerto.Inquantū aūt tā velociter currit,
vt equū eqtem'q; irrideat,deſignat ſupbos q ſeipſos ſic erigūt,vt viros virtutū,q ſuis corpo-
ribus velut eqs frenatis vtunt,deſpiciāt & illis ſe ꝑferant.¶Cōſequēter Deus ſapiam & eminē
tiā ſuā oſtdit,deſcribēdo eq ꝓprietates, q eſt aīal multis ꝓprietatib' ad nobilitatē ſpectātib'
ſingulare ac decoratū.[Nūqd ꝑbebis eq̄ ſortitudinē?]q.d.hoc facere tuū nō eſt,ſed meæ vir-
tutis.Eſt aūt equus aīal valde forte,tā ad onera deferēda,q̄ robore animi ad ꝑicula aggrediē
da.[aut circūdabis collo eius hinnitū]i. ꝓprietatē ex q̄ hinnit ꝑ collū,ei ferre nō poteris.Di
cit aūt hinnit' collo eq circūdatus,ſcd̄m Albert.qm̄ ad rotūditatē colli vel cānæ,egredit non
diſtinct' motus linguæ,ſicut vox literata,nec in diuerſa formaſ,vt vox dearticulata. Eſt aūt
equus aīal hinnitiuū, ꝓpter libidinē atq; audaciā.Libidinoſū vero eſt,ſcd̄m philoſophū,ꝓ-
pter cibi,quē ſumit,abūdātiā.Audax q̄q;,ex cōfidētia fortitudinis &armorꝝ in calcib' pedis.
Hic libidinoſi eqs cōparantur Hiere.5. Vnuſqſq; ad vxorē ꝓximi ſui hinniebat.Inſup iuxta
Thomā, equus exteriori ſuo ornatu ad libidinē ꝓuocat,qa(vt dicit)iubæ ſuæ decore ad co-
itū agitat,iuba'q; tōſa,libido ei' extinguit ſiue minuit,vt alij dicūt.Ad q̄d deſignādū dñs ait:
Aut circūdabis collo ei' hinitū,q ei ī collo à Deo circūdat,ꝑ hoc q̄ Deo ordināte,iuba ei ſic
naſcit. [Nūqd ſuſcitabis eū q̄ſi locuſtas?]Sibilo em̄ excitat equ' ad audaciā ad curſū,& ꝓſer-
tim ad ſaltū. Tūc'q; poſteriorib' pedib' accipit ſaltū ſicut locuſtę. Hāc aūt ꝓprietatē nō habet
niſi à Deo.Eſt etiā ſignū magni roboris,q̄ quis habēt corp' grāde ac pōderoſū,nihilomin'
tā velociter currit,remote'q; ſalit.Deīde magna eq audacia aperit:[Gloria nariū eius terror]
i.bellū q̄ alij ꝑterrent, eſt gloria ſeu delectatio nariū equi. Odoratu em̄ bellū ꝑcipit à remo-
tis,atq; in hoc delectat:vel gloria nariū ei' eſt terror,qm̄ delectationē atq; audaciā,q̄s habet,
ꝑlio imminēte oſtēdit q̄dā terribili nariū ſono dilatatis narib' ſpm̄ exufflādo,q̄d eſt ſignum
magnæ audaciæ. Vnde philoſophus in Ethicis ex Homero inducit: Fortes ſpm̄ efflabāt per
nares,& ebulliuit ſanguis,& q̄ ad hoc, equus cōparat viris audacib' & iracūdis.[terrā vngu
la fodit:]q̄ſi ad inſtās bellū ſe aprās,q̄d rurſum grandis audaciæ ſignū eſt. Nam vngulā quaſi
acuit ad ꝑcutiendū & cōculcandū, quemadmodū aper dentes qn̄ vult pugnare. Maius qppe
nocumentū q̄d equus infert in bello, ſecundū Albertum,eſt q̄ calcat,priores'q; calces concul
cando impingit,poſterioribus vero percutit & repellit. [Exultat audacter] Gloriatur enim
prælio imminente.[in occurſum pergit armatis,] audacter & imperterrite ꝓperans contra

hoſtes,quaſi ꝓuocans eos ad pugnam.[Cõtemnit pauorem]i.in pugna exiſtẽs,formidinem
non admittit.[nec cedit gladio]immo euaginatis obuiat gladijs,vulnerari non metuẽs.[Su
ꝑ ipſum ſonabit pharetra]dum miles equo ſedens,ſagittam de arcu emittit.[Vibrabit haſta
& clypeus.]milites eñ equis ſedentes,ſolẽt habere haſtas clypeosq́ʒ ſplendẽtes,q ſuꝑ equum
ſuo micant fulgore.[feruens]intus calore aĩoſitatis & ira,[& fremens]ore[ſorbet terram,]i l
lam vngulis fodiendo,& narib⁹ ad terram poſitis fortiter reſonando.[Nec reputat tubæ ſo
nare clangorẽ.]i.clangorẽ tubaꝝ ad bellum hortantiũ non ponderat quaſi terribilẽ,immo
audit eam libẽter.Nam[vbi audierit buccinam,]quæ ſuo ſonitu ad bellum hortatur,[dicit
vah:]i.ſignum exultationis emittit,nec curat.Vah qppe eſt interiectio exultationẽ deſignãs,
iuxta illud Eſa.44.Vah calefactus ſum,vidi focũ.[ꝓcul odorat bellũ.]i.à remotis ꝑcipit bel-
lũ inſtare odoratu,ꝗ ſentit equos veniẽtes.[Exhortationẽ ducũ] q ſuos ſtant ad pugnandũ,
[& vlulatũ]i.cõfuſam vociferationẽ ac ſtrepitũ[exercitus]veniẽtis ad pugnã odorat,vt dictũ
eſt,&ꝑcipit ꝗdã naturali induſtria ſibi diuinit⁹ indita,qꝛ à Deo factus eſt in adiutoriũ hoim,
nõ tm̃ ad deportationẽ,ſed etiã ad iuſtitiæ atqꝫ Reip.tuitionẽ.Vñ & in bellis vnus equus dila
niat aliũ,cũ tñ,ſi ſimul ꝑ cãpũ ſine ſeſſorib⁹ currãt, vnus currat ac ſaltet poſt aliũ in p̄ceps &
aquas.Dicit aũt Albertus:Expertũ eſt,ꝙ equ⁹ nõ caſtrat⁹ leonẽ aſpiciẽs,etiã inuito ſeſſore ac-
cedit leonẽ.Si vero caſtratus eſt,ꝗtumlibet vrgeat,retrocedit & fugit intm̃,ꝙ p̄ timore viſus
eſt ſanguinẽ mingere. Iſidorus ꝗꝫ dicit, ꝙ equus ideo equus vocat, qꝛ dñ vadũt duo & duo
ſimul,ex æquo incedere ſolẽt.[Nunqd ꝑ ſapiam tuã plumeſcit accipiter, expãdẽs alas ſuas
ad auſtrũ?]Scdm Gregoriũ,ſingulis annis accipiter veteres pẽnas ꝓijcit,nouasq́ʒ accipit,& Gregor⁹
ſine intermiſſiõe plumeſcit.Domeſtici aũt accipitres,vt meli⁹ plumeſcãt,loca reqrũt tepẽtia
& munita.Agreſtib⁹ vero moris eſt,vt flãte auſtro alas expãdãt,ꝗtenus eoꝝ mẽbra ad emit-
tẽdũ veteres pẽnas vẽti cõcaleſcãt tepore,poris ſ.corporis ſui apertis,ſicq́ʒ nouę pẽnæ naſcant.
Porro cũ vẽtus deeſt,alis cõtra ſolis radiũ expãſis atqꝫ ꝑcuſſis,tepẽtẽ ſibi faciũt aurã,& ita po
ris apertis vel veteres pẽnę exiliũt,vel nouę ſuccreſcũt.Itaqꝫ nõ eſt nũc ſermo de illa accipitris
plumatiõe,ꝗ primo plumis veſtit in nido,qꝛ tũc nõdũ expãdere valet alas ad auſtrũ. Accipi-
ter aũt fortes alas reqrit,qbus aues alias inſequat.Vñ ſcdm Albertũ etiã,ideo alas ſuas ad au-
ſtri expãdit calorẽ,vt indureſcãt,ne fortiter cõcitatis alis ad aeris flectant impulſum.[Nun-
qd ad p̄ceptũ tuũ eleuabit aqla,& ĩ arduis ponet nidũ ſuũ?]i.in locis altis difficilisq́ʒ acceſſus.
ꝗſi dicat,nõ ex tua ordinatiõe vel iuſſiõe,ſed mea volat tã alte,& nidificat tã excelſe.Oĩs aũt
naturalis curſus reꝝ,eſt ꝗdã motio creaturæ ad Dei p̄ceptũ, ſcdm Thomã, iuxta illud Pſal.
148.Ignis,grãdo,nix,glacies,ſpũs ꝓcellaꝝ ꝗ faciũt verbũ eius.[In petris manet, & in p̄ruptis
ſilicib⁹ cõmorat.]Purũ etenĩ aerẽ amat,ideo in locis petroſis ſublimib⁹ congeſcit,vbi vapo
rum minor fit reſolutio.In p̄ruptis aũt ſilicib⁹ nidũ cõſtituit,vt pulli eius ibi ſecuri⁹ cõſeruen
tur,nec ab aĩalib⁹ ſibi nociuis lædant.Ideo ꝗꝫ,ſcdm Albertũ,manet in petris,vt ad petrã vn
gues roſtrumq́ʒ acuat,& ſic ſemꝑ ad p̄dam renouet atqꝫ armet. [atqꝫ inacceſſis rupib⁹.]Non
eñ vult, ꝙ qs ad nidũ eius aſcẽdat. [Inde cõtemplat eſcã,] i,aĩalia & cadauera qbus veſcat,
[& oculi eius de longe ꝓſpiciunt.]Ad ꝗd confert ꝙ in altis moratur,vbi aer ſyncerior eſt.Vt
aũt refert Albertus, Pullos ſuos aquila probare aſſeritur, ſi ſolem in ſua rota queãt aſpicere
irreuerberato oculi radio:& eos qui poſſunt,ſuos cognoſcit ac nutrit:qui non poſſunt, hos
abijcit.Dicit etiam à qbuſdam,ꝙ viſu per qngentas leucas cadauera percipit & accedit.Alij
dicunt ꝙ odoratu id facit.Cum ergo ſit acutiſſimi viſus,in altisq́ʒ habitans, recte ꝑ eam con
templatiui ſignant,& altiſſimus ille cæleſtium cõtemplator Ioannes Euang. rite per aqlam
demonſtrat.Contemplatiuoꝝ etenĩ conuerſatio in cælis eſt, ꝗcum interior viſus p̄acutus &
clarus eſt,manentq́ʒ in petris,i.firmitate virtutum,& in p̄ruptis ſilicibus,i.monaſticis ꝑfecti
onibus,quæ à mundana cõuerſatione præciſæ ſunt,atqꝫ inacceſſis rupibus, i.ſecretiſſimis di
uinorum cõſiderationibus,ad quas nullus carnaliũ valet ꝑtingere.Inde contemplant eſcam,
i.cæleſtis paradiſi beatificam refectionẽ,ea quoqꝫ quæ in p̄ſenti vita mentẽ conſolent ac ro-
borent,ꝗrum oculi de longe ꝓſpiciunt, quia ab iſto exilio vſqꝫ ad ſupernæ altitudinem pa-
triæ viſum ꝓtendunt mentalẽ,quemadmodũ de ſanctis veteris teſt. ait ad Hebræos Aplus,ꝙ
de longe ꝓmiſſiones aſpexerunt cæleſtes. [Pulli eius lambẽt ſanguinem] aĩalium,quæ aqui- Heb.11.
la deprædata defert viua ad nidum.Eſt eñ aquila potẽs in deprędatione,quemadmodũ in-
ter quadrupedia leo.Spũaliter pulli aquilæ ſunt imitatores & diſcipuli contemplatiuoꝝ,qui
adhuc diuinorum cõtemplationi intendere ſtabiliter non valentes,interim dñicæ paſſionis
memoria & Chriſti ſanguine reficiunt.[& vbicunqꝫ cadauer fuerit,ſtatim adeſt] i.velociter
aduolat,dum illud viſu vel odoratu ꝑceperit,& aliunde impedimentũ nõ fuerit. Sic in Euan-
gelio ait Saluator:Vbi fuerit corpus,illic congregabunt & aquilæ.¶Conſequẽter inducitur Matt.24.
increpatio S.Iob,& eiuſdem humilis conſenſus cum Deo. Auditis enim his magnificis Dei
effectib⁹,ſiluit,ꝗſi cum Deo diſputare inefficax.Idcirco dñs eum,modico ſilẽtio interiecto,
rurſum alloquitur.[Et adiecit dñs,] i.præinductis verbis addidit alia, [& locutus eſt ad Iob:

Nun-

Nunquid qui contendit cum Deo]i.de effectibus Dei argumentaẗ,volens oſtendere ꝙ non
Iob.19. ſint penitus iuſti,aut iuſte exhibiti,vt tu q ſupra dixiſti, Saltem nunc intelligo,qa Deus non
Iob.27. iuſto iudicio afflixerit me? Et item:Viuit dñs q ſubuertit iudicium meum. [tam facile con-
geſcit]i.faciliter dimittetur in pace,nec exigeẗ verboꝝ ſuoꝝ reddere rõnem. q̃ſi dicat,decet
talem fortiter examinari & exerceri.[Vtiq; q arguit Deum,]i.cõtra eum diſputare ꝓſumit,
eiuſq; opera immoderanter,an iuſta ſint,perſcrutari conaẗ.[debet & reſpondere illi]i.requi
retur merito ab eo reſponſio,vt verba ſua,ſi valet,defendat: alioquin puniatur,niſi pœniten
Gregor. do veniã mereaẗ.¶Circa hæc ſcribit Gregorius:Sanctus Iob ſua ꝑcuſſione non putauit me-
rita augeri,ſed vitia reſecari,quæ qa in ſe nulla cognouit,ꝑcuſſum iniuſte ſe credidit:& ꝑcu-
tiẽtem Deum arguere,eſt de ꝑcuſſione murmurare, & an iuſta fuerat dubitare.[Rñdens añt
Iob dño,dixit:]ſe humiliter culpabilẽ confitẽs,non ꝑtinax manẽs.[Qui leuiter locutus ſum]
i.aliqua verba ſine debita grauitate,cõſideratione,cautelaq; ꝓtuli, admiratiõe & plagarum
acerbitate inductus,[reſpondere qd poſſum?] i.me excuſare non volo, nec tecum amplius
contendere queo.[Manum meam ponam ſuper os meum]i.de cætero talia verba cauebo,&
quæ ſint illa,ſubiungit:[Vnum locutus ſum, q̃d vtinam non dixiſſem.] i.de cuius ꝓlatione
pœniteo,[& alterꝝ]i.etiam aliud verbũ dixi,[qbus]duobus[vltra non addam,]aliqd inordi-
Iob.13. natæ locutiõis aut ſimile qd in culpa.Primũ hoꝝ duoꝝ,ſecundũ Thomã fuit,q̃d dixit:Cum
Iob.31. Deo diſputare cupio.Secũdũ fuit,ꝙ recitãdo ſuas iuſtitias,videbaẗ æqtati derogare diuinæ.
Iob.19. ¶Porro,ſecundũ Albertũ,primũ fuit q̃d ait: Deus non æq̃ iudicio afflixit me. hoc eñ incau
te ꝓlatum eſt,qm̃ licet ſecundũ vnum modum ſiue reſpectũ, puta ſecundũ ordinẽ humanæ
Pſal.27. iuſtitiæ,quæ reddit cuilibet ſecundũ q̃d fecit,nõ iuſte ꝑcuſſus ſit,non tñ abſolute dicendũ eſt,
ꝙ iniuſte vel non iuſte fuerit cæſus.Iuſte eñ percutiẗ homo à Deo, ſiue ad Dei gloriã, ſiue ad
exercitiũ virtutũ,ſiue ad culpæ purgationẽ hoc fiat.Secundũ fuit,ꝙ de flagello murmurans
Iob.6. ſeu conquerẽs,dixit: Vtinã appẽdereẗ pctã mea qbus iram merui,& calamitas quã patior,
in ſtatera:q̃ſi arena maris hæc grauior appareret.Hoc etẽm dixit, non cõſiderans ꝙ ſecundũ
diſtrictã iuſtitiã, nemo iuſtus eſt in cõſpectu Dei. Vnde ſecundũ hãc iuſtitiæ diſtinctionem,
Gregori⁹ nec cõdigna recepit in flagellis,q vel ſemel peccauit.Iſta eſt Alberti ſentẽtia.Gregorius vero
circa hæc ſcribit:Si ꝓinducta Iob verba diſcutimus, nil eum neqter dixiſſe inuenimus.*Si ve-
ro dicta eius quæ vere & libere ꝓtulit,in aliq̃ de ſuperbia notamus: non iam duo tm̃ erunt,
Gregori⁹ ſed plura. Hinc Gregori⁹ ꝑ primũ iſtoꝝ duoꝝ intelligit, q̃d Iob ante ſuã flagellationẽ aliqua
egit digna flagellis,ſaltem venialiter peccãs.Secundũ fuit, ꝙ de flagellis ſibi illatis murmura
uit.Hinc aduertendũ,q̃d Iob in modo loquendi peccauit, q̃ amicos ſuos & ipſum Elihu ſcan
dalizauit,non tñ ex ſuperbia fecit hoc,& quod ait ſe in duobus exceſſiſſe, potius ad ſenſum
q̃ ad formam verboꝝ referendũ videẗ.Eandem qppe ſententiã aliis verbis frequẽter ꝓnunci
auit.ſecũdũ q̃q;,quod Thomas aſſignat,in quo Iob exceſſerit, vtpote ſuas iuſtitias cõmemo
rando,multa verba,immo multa capitula cõtinet. ¶Deniq; Thomas ait,ꝙ Iob coram Deo
& ſua cõſcientia loquẽs,non de falſa locutione,aut ſuperba intentione ſe accuſat,qa ex puri
tate animi fuit locutus.Verba tñ eius arrogantiã ſapere videbanẗ.Vnde amici eius occaſio-
nem ſcandali ſumpſerunt.Oportet aũt non ſolum mala vitare,ſed etiam ea quæ habent ſpe-
1.Theſ.4. ciem mali,ſecundũ illud Apl̃i:Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.Itaq; verba Gregorij,qbus
Gregori⁹ ſæpe excuſat B.Iob ab omni exceſſu in verbis & factis, intelligẽda ſunt de exceſſu culpæ mor
talis.Venialiter aũt in verbis & factis peccaſſe oſtenſus eſt. Nec hoc mirum de ipſo, cum &
de principe Aplorum Paulus affirmet,quia repræhenſibilis fuit,& loquitur de eo ſecundum
ea quæ poſt ſuſceptionem ſpiritusſancti commiſit.

¶Elucidatio literalis cap. 40. Reſpondens autem dñs Iob de turbine,dixit:
Articulus 68.

PRæſenti cap.dñs increpat Iob,ꝙ ſuam intm̃ cõmendauit iuſtitiam, quod diuinæ vide-
batur derogare iuſtitiæ.[Rñdens aũt dñs Iob de turbine,dixit:Accinge ſicut vir lumbos
tuos.Interrogabo te,& indica mihi]i.reſpõde. Verba hæc in principio ſcripta ſunt atq; ex-
poſita,quæ dñs hic reſumit,qa iam rurſus quaſi de nouo aggrediẗ eum.Vnde primo animat
Iob.28. eum,& exhortaẗ ad aduertẽtiã dicendoꝝ.[Nunqd irritũ facies]i.iniuſtũ & falſum eſſe oſten-
des[iudiciũ meum,]q̃ te tradidi ſatanæ affligendũ,[& cõdẽnabis me]i.iniuſtũ ꝓbabis.Si eñ
iniuſtũ eſt meũ iudiciũ,ſequiẗ ꝙ ſim iniuſtus.[vt]tu[iuſtificeris.] i.iuſt⁹ appareas.tanq̃ dicat:
Intm̃ ꝓſecutus es tuas virtutes,& cõqueſtus ꝙ ſine culpa tua ꝑcuſſus ſis, q̃ſi ꝓbare intẽderes,
me meumq; iudiciũ eſſe iniuſtũ.Immo ita locutus es,ꝙ ꝓſentes iudicauerũt te hoc ꝓtendiſſe,
& viſus es te ſic velle iuſtificare, vt ex cõſequenti ego puter iniuſtus, ita ꝙ laus tua q̃ teipſum
laudaſti,videbaẗ in meũ vituperiũ redundare:& hoc,q̃tum ad modũ loquẽdi, repræhẽſibile
fuit,q̃uis B.Iob nequaq̃ intẽderit hoc.¶Conſequẽter dñs ex eminẽtia ſuæ ꝑfectionis oñdit,ꝙ
homo cum om̃i humilitate loq debet ad Deũ & de Deo.[Et ſi habes brachiũ]i.vim operati-
uam ſeu poteſtatem,[ſicut Deus,]hoc eſt,ſi inſtar Dei oĩpotens es, [& ſi ſimili voce tonas,]i.

tan-

tantæ efficaciæ es in loquendo vt Deus,vtpote ꝙ metiri non poſſis,& ſolo verbo quicquid vo lueris,facere queas,ſicut de Deo habet:Ipſe dixit, & facta ſunt.Itē ꝗ iāīæ excellētiæ es in do Pſal.32.148.
cēdo,vt Deus,ita vt vox doctrinæ tuæ,tonitruo cōpareť,ſicut vox Dei.[circūda tibi decorē.]
i.ex omī parte teipſum iuſtifica,& ab omī macula culpæ te prorſus exeuſa,pulchritudinē ꝗ
& ſanctitatē deiformē tibi aſſcribe.Si vero mortalis & fragilis es naturæ,non ita te laudes,vt
Deū vituperare videaris, nec ab omī culpa te putes immunē.[& ī ſublimi erigere] i.teipſum
ſecure exalta,& Deo paríficā.[& eſto glorioſus]i.famoſus,clarus & inclytus,ſeu excelſus.
¶Porro ſcdm Ambroſiū,gloria eſt clara cum laude notitia,ita ꝙ importat notitiā de boni- Ambroſi⁹
tate alicuius.Bonitas aūt Dei eſt infinita,cuius pfecta notitia non eſt niſi in ipſo.Idcirco glo
ria plenarie in ſolo Deo eſt,inquantū plene cognoſcit ſeipſm,ad quā homo non ptingit, niſi
participando cognitionē diuinā.Propter qd Hiere.9.dñs loquit:In hoc glorieť, ꝗ gloriať,ſci
re & noſſe me.[& ſpecioſis induere veſtibus.]i.oīm virtutū ſplēdoribus appareas decoratus.
[Diſperge ſuperbos in furore tuo]i.zelo ardēris iuſtitiæ,vel diſtricta vltiōe,vt ego.[& con
funde eos]ſi ſimilis mihi es in poteſtate,æquate & ſapiā.[Et reſpiciēs]oculo iuſtitię ſup eos,
[oēm arrogantē humilia:]eum deiiciendo & condēnando. [Reſpice cūctos ſupbos]i.
elationē eoꝶ cōſidera ad puniendū vel emēdandū.[& cōfunde eos,] vel cōfuſione ſalubri ad
pœnitentiam, vel cōfuſione pœnali ad cōdemnationē, i.impietatē eoꝶ oibus manifeſta,eosꝗ vi
tupera,increpa & cōuince.[& cōtere impios in loco ſuo.]i.deſtrue & condemna,iuxta illud
Pſal.9.Cōtere brachiū pctōris & maligni.Eſt tñ & bona ipioꝶ cōtritio,ꝗ eoꝶ purꝗ ſuas fran
git,ſicꝗ ſalubriter cōuertūť.[Abſcōde eos in puluere ſimul,& facies eoꝶ demerge ī foueā.]i.
ad ſibiipſos,& vſꝗ ad extremū dēijce eos,& ſubijce tibi,ita vt ſub puluerib⁹ deprimas eos,&
vultus eoꝶ in lacū demergas.Vel abſcōde eos in puluere,i.occide,ita ꝙ ſepeliantur etiā in ter-
ra,operiant & facies eoꝶ,i.aciē vultūꝗ mētis ſeu vires cognitiuas in foueā infernalē demer
ge.[& ego confitebor.]i.clare teſtabor,[ꝙ ſaluare te poſſit dextera tua.] i.ppria pſate poſſis
ſaluari,nō indigēs meo auxilio,eo ꝙ pſatā opa Deo ppria,queas pagere.In deiectiōe eteī ſu
pboꝶ,oīpotētia Dei potiſſime cōmendať atꝗ clariſſime demonſtrať, qbus deiectio cōpetit,
qa inordināte ſe erigūt.Vnde de ſupbis facit dñs ſpecialiter mētionē,qa ſupbia initiū eſt oīs Eſa.14.
peccati,& Deus ſupbiā potiſſime deteſtať,qa ſupbi Deo rebelles ſunt, & ꝗd eius eſt,ſibi vſur-
pāt,vcꝫ gloriā & honorē.Nā & terreni principes ac plati ſubditos rebelles maxime abomi-
nanť.Deniꝗ rōnali creaturæ,eo ipſo ꝗ creatura eſt,ſuperbia oīno diſcōuenit. Siqdē eo ipſo
ꝗ creatura eſt, indiget & depēdet,nibilꝗ boni à ſeipſa habet: & qcquid boni eſt & habet,cre
atori ſuo tenetur,vt ei illud aſcribat,ſubijciat,atꝗ in eius honorē & cultum conuertat.Hinc
competit Deo oēs ſuperbos ſimul deijcere,cōprimere,& in infimo loco dānatos conclude-
re tanto amplius,ꝗ ſe extulerūt ſublimius.¶Deinceps dñs excellentiā ſuam demōſtrat in q-
buſdā ſuis operib⁹,quātitate & alijs qbuſdam pprietatibus valde pcipuis, non qdem loquen
do de illis ſecundū ſe, ſed vt per eas, alia ꝗdam natura exprimitur. Immo ad literam non eſt
pprie ſermo de illis,ſed de re metaphorice figurata per eas,puta de dæmone,qui hic per ma
xima ꝗdam bruta inſinuatur,eo ꝙ ab angelica corruens dignitate,in beluinā verſus eſt im-
manitatem,mōſtruoſitatē ac rabiem. Propter ꝗd in formia brutoꝶ frequēter apparet,& eis
aſſimilatur,atꝗ eoꝶ noibus nuncupať,vcꝫ ſerpens,draco,& gñaliter beſtia.Itaꝗ ſicut in Eſa Eſa.14.
ia ſub pſona regis Babylonis,propter eius ſupbiam, & in Ezechiele ſub pſona regis Tyri,ob Ezec.28.
eius inanem de ſua ſapiētia in ſeipſo complacentiā, ſacra ſcriptura de diabolo loquitur tñ,
ꝙ multa in pſatis pphetis cōtenta, de pdictis regibus poſſint exponi aliꝗ vero ibi intermi-
ſcētur, ꝗ nō niſi de diabolo pprie intelliguntur.propter ꝗd ibi principaliter etiam ad literam
de caſu diaboli mentio fieri tertur.Ita in iſto ac ſequenti cap. ſub noie ꝗrundam brutoꝶ,de
diabolo determinať,ſic ꝙ multa de brutis ipſis valeant accipi: aliꝗ vero addunt, ꝗ ipſis ne-
quaꝗ conueniūt.Propter quod concludať,ꝙ de ipſis non ſit principaliter mentio,ſed de dia
bolo,cui illa pprie cōpetunt,ſicut in pceſſu patebit.Primo ergo loquiť Deus de Behemoth,
ꝗ noie doctores catholici cōmuniter intelligūt elephantē,q recte Behemoth appellať. Nam
Behemoth animal interpretať.Porro inter aīalia terreſtria,ꝗ cōmuniter aīalia noiantur,ele
phas magnitudine & virtute valde excedit,vt ꝗſi per antonomiam animal nuncupetur.
¶Præterea,ſicut refert Albertus,Iudæi affirmant, ꝙ Behemoth ſit bos, cuius corpus ſeptem
milliaria contineat,collum vnum,& caput vnum,ſicꝗ nouem milliaria in vniuerſo conti-
neat,cui⁹ cauda ſit quaſi ſylua cedrina.Sed vt ait Albertus, iſtud oīno fabuloſum,Iudaicisꝗ
mendacijs eſt confictū.Concordat huic recitationi & Lyra:Iudæi,inquens,dicunt hic,ꝙ Be-
hemoth ſit animal incredibilis magnitudinis,intm,ꝙ vna die mille mōtiū herbas depaſcit,
atꝗ in craſtino herba renaſcitur in tanta magnitudine,vt pcedenti fuerat die, & ꝙ Deus in
reſurrectiōe futura animal iſtud occidet, eiuſꝗ carnibus iuſti veſcenť. ſed hęc ſtulta aſſertio,
tam theologicę ꝗ philoſophicæ veritati repugnat.Catholice ergo exponēda eſt litera.[Ecce
Behemoth quē feci tecū,]Hoc multiplr explanať. Si eñ ꝗd dñs ait,tecū, referať ad ipm Iob,
ſeu

ſenſus eſt:Ecce elephas quē feci tecū,i.ſicut & te, qa te & illū formaui.Si vero ꝙ ait,tecū,refe
ratur ad hoiem indeterminate,vel ꝓſertim ad hoiem ꝓtoplaſtū, q hic ꝑ Iob deſigneſ,ſenſus
vnus q nūc tactus,eſt,qa illū ſicut & elephantē,cōdidit Deus.Alius qꝫ eſt ſenſus,quē feci te-
cum,i.eodē die q̄ hoiem primo ꝓduxi:qa vt legiſ in Geneſi, ſexto die factæ ſunt beſtiæ terræ
Gen.1. & homo.¶Inſup ſi ꝑ Behemoth intelligaſ non ipſa figura,vcꝫ elephas,ſed res figurata,puta
diabolus:difficultas occurrit,quō cum illo factus ſit homo, cū ille factus ſit in principio,qn̄
creauit Deus cælū & terrā,ſ.prima die:homo aūt,vt dictū eſt,ſexta die. ſed difficultas hæc fa
Gen.1. August. cile ſoluiſ,ſi iuxta Auguſtini doctrinā,illa dieꝝ in Geneſi enumeratio,non tēporis ſucceſſio-
nem deſignat,ſed diuerſa ꝓductaꝝ gn̄a reꝝ,ſcd̄m repræſentationē factam in cognitiōe men
tis angelicæ.Si vero enumeratio illa(vt alij dicunt)tēporis ſucceſſionē importat,ita ꝙ prius
tēpore factus eſt angelus,q̄ ſit homo,tūc verbū iſtud dupliciter poteſt intelligi: Primo,vt ta
ctū eſt,tecū,i.ſicut te.Scd̄o,tecū,i.cum te,q̄tum ad hoc ꝙ ſimilitudinē tecū habet in intelle-
ctuali natura,cuius ſimilitudinis etiā aliq̄d veſtigiū in elephante(ſcd̄m Thomā)apparet.Di-
cit eñ Philoſophus 8.de aīalibus,ꝙ ſylueſtriū aīaliū maxime domeſticabile eſt elephas.Siqui-
dem ad multa inſtruiſ atqꝫ intelligit,& regē adorare docet:q̄d intelligendū non eſt,q̄ſi vera
citer habeat rōnem ſeu intellectū,ſed ꝓpter bonitatē & eminentiā ſuæ naturalis æſtimatiuę,
ita ꝙ multū participat de rōne.[ſœnū q̄ſi bos comedet.]Elephas eñ herbis,granis ac terræ-
naſcentib' veſciſ ſicut bos,nō carnib' ſicut leo.¶Porro diabolus ꝑ hoc aīal figuratus,come-
dit ſœnū,i.terrenoꝝ dn̄io delectaſ.Hoies qꝫ terrenis vitijs implicatos,ſpūaliter deuorat ac
Gregori' ſibi incorporat,de qbus loqtur Eſaias:Vere fœnū eſt populus:Vt aūt Gregorius ait,Equi ſœ
num q̄tumlibet ſordidū comedūt,aquā vero non niſi mundā bibūt.Boues vero aquā q̄tumli
bet ſordidā bibūt,ſed fœno non niſi mūdo veſcunſ.Hinc diabolus boui,non equo,hic cōpa
Abac.1. ratur,qa de eo diciſ ꝑ ꝓphetā:Eſca ei' electa,qa vcꝫ virtuoſos potiſſime cupit cōterere.[For
titudo eius in lūbis eius.]hoc ideo diciſ,qa ex lūbis ſeu renib' ſemē ad mēbra gn̄ationis deſer
uiētia diriuaſ.Hinc ait Albert':Fortitudo eius,q̄tum ad maſculū, eſt in lūbis eius: qa in lūbis
nerui ſunt ſenſitiui,ꝑ q̄s ſemē à cerebro & corpore deſcendēs,intimaq́ꝫ neruoꝝ tangēs,titil-
lādo libidinē cōcitat,atqꝫ in delectatiōes mentē inclinat, ſubuertit & vincit, quēadmodū 7.
Ethicoꝝ philoſophus ex Homero allegat,Doli cōplicatrix Venus,furata eſt valde ſapientiū
mentē.Auicēna qꝫ diſſeruit,ꝙ cauſa ꝑuerſitatis in hoie,eſt, qa cum intellect' ſit de ſe rectus,
cōiungiſ tñ imaginatiuo ac ſenſitiuo,q̄ multiplicitate ac ſtrepitu ſenſibiliū delectabiliū,eli
gentiā intellect' ſubuertunt.[& virtus illi' in vmbilico vētris eius.]i,magnā habet firmitatē
corporalē in vmbilico,quē tēpore coitus ſupponit dorſo fœmellæ, q vmbilic' ſi fortis non
eſſet, ex cōcuſſione ſeu colliſiōe corpoꝝ tam ingentiū frāgereſ.Albert' aūt exponit ſic:Vir-
tus,i.vltimū ſeu maximū potētię illius,in vmbilico vētris illius,q̄tū ad fœminā.Matrix eñ,
cuius neruos tāgit ſemē viri ſusceptū in coitu,conſi habet ad vmbilicū:& dum ibi nerui tan-
gunſ,fœmina intēſe delectaſ.Hinc ait Gregorius, Seminaria coitus & luxuriā viris eſſe in lū
bis,fœminis aūt in vmbilico.Iſtud aūt ad literā de diabolo exponi nō valet,corporaliter ſal-
tem,ſed ei rōne corporis ſui,q̄d eſt collectio carnaliū hoim,iſta cōueniūt,&ob id dicta ſunt,
qa in immūditia luxuriæ plurimū delectanſ,& ꝑ eam gn̄i humano maxime ꝓualent dæmo-
nes,ꝓſertim qa hoc vitio inquinatos, cæteris qꝫ inuoluūt pctīs. Quāuis aūt qdam dæmones
August. incubi aut ſuccubi noientur,ita ꝙ qdam eoꝝ ſæpe mulierib' ſint moleſti,ſcd̄m Augu.15.de
ciuit.Dei,non tñ coitus ſcd̄m ſe eos delectat:qa cū incorporeæ ſint naturę,carnali voluptate
nō afficiūſ, ſed ipſa turpitudo eoꝝ cōplacet aīo.¶Deniqꝫ qm̄ ꝑ luxuriā hoies magis poſſunt
deijcere,fortitudo diaboli in lūbis eius, q̄tū ad viros, cōſiſtere diciſ:& virtus illi' in vmbili-
co vētris ſui, q̄tū ad fœminas. [ſtringit caudā ſuā q̄ſi cedrū.]i.tēpore coitus caudā ſuā inter
poſteriores tibias ſtringit:q̄d myſtice diciſ,qm̄ q̄s diabolus hoc pctō deuicit,ipſa voluptate
ligatos tenet,& in cōſuetudinē ducit.Albertus ꝑ caudā intelligit mēbrū genitale, eo ꝙ cauda
oim ſit neruoꝝ & ab extremitatib' oīm neruoꝝ cōpoſitū,q̄d vi delectatiōis ſtrictū,oēs ſtrin
git neruos,q̄rum cōſtrictione ꝑ totū corpus ꝑ cōcauitatē ſpōgoſitatēqꝫ neruoꝝ ſemē expri-
miſ,& ad locū gn̄ationis deduciſ,vt aſſerit Auicēna,ſicut ſerū exprimiſ de caſeo.Cōparat aūt
hoc cōſtrictioni cedri,qm̄ cedrus forte eſt lignū:& cū ꝓmiſ,ſuccū emittit ſanguineū:Vnde
ex fortitudine,fortitudini libidinis:&ex ſucco ſanguineo,cōparaſ ſemini gn̄atiōis:qa ſcd̄m
Auicēnā,ſemē ſupfluū eſt q̄rtæ digeſtiōis.Humor aūt q̄rtæ digeſtiōis,ex ſanguine exprimiſ.
[Nerui teſticuloꝝ eius ꝑplexi ſunt]i.q̄ſdā reuolutiōes habēt neruoꝝ, vt 4.de aīalibus philo-
ſophus ſcribit de greſſibiliū & gn̄antiū aīaliū neruis,vbi Albertus ait:Teſticuli,vt Ariſtoteles
dicit,ſemē attrahūt,vt vētoſa calore cholerę,de q̄ facti ſunt, ſicut vētoſa calore ignis immiſ-
ſi.Suſpēſi ſunt aūt in caudis neruoꝝ, & nerui collimitati caudis ſuis ꝑ totū corpus plexi ſunt
reticulatim,vt vndiqꝫ ſemē trahāt &exprimāt.Per hoc deſignaſ,ꝙ diabolus vitio iſto fœda-
tos, etſi ceſſare conenſ, diuerſimode eos vitio huic denuo implicat. [Oſſa eius velut fiſtulæ
æris,]i.duræ inflexibilesq́ꝫ conſiſtunt. Elephas tñ habet pedes & tibias inflexibiles,ſimiliter
cru

crura inflexibilia: vñ cũ cadit, neq́ reſurgere, oſſaq́ ſolida habet, ſine iuncturis ſiue flexuris,
vt grauiſſimũ corpus magis ſuſtiẽt. [Cartilago illius quaſi laminæ ferreæ] i. dura, nec de facili
flexibilis, quẽadmodũ lamina ſeu magnũ fruſtũ ferri nõ faciliter incuruatur neq́ extẽdit. Car-
tilago aũt eſt, naris vel auriũ vel alteri⁹ rei oſſea teneritudo, vel os molle ſine medulla, vt ſunt
extremitates coſtarũ atq́ opercula oſſiũ q̃ mouent. Albert⁹ ait: Cartilago mediũ eſt inter du
ritiã oſſis & mollitiẽ carnis, & à natura interponit in iũcturis laxis, vbi duo oſſa cõueniũt,
ne ſe inuicẽ tãgẽdo, ſe frãgãt aut lædãt. Per hoc obſtinatio diaboli & crudelitas deſignãtur,
cui⁹ etiã oſſa intelligi poſſunt peccatores feroces, iracũdi & rigidi, q æreis fiſtulis cõparant,
qa immãſueti & ptinaces exiſtũt, ſed in pfundũ peccatores veniẽtes cõtemnũt, nec pœnitẽt.
Cartilago aũt illi⁹ ſunt hoĩes molliores, q vitijs in ſe delectabilibus prorſus inhærẽt, vt ſunt
peccata, guſtus & tactus, ludi, ioci & ſilẽs vanitates, q etiã ſuis voluptatib⁹ ſic ligant ac detinẽt
in malis, vt ferreis laminis cõparent. [Ipſe eſt principiũ viarũ Dei.] ex hoc verbo & qbuſdam
ſequẽtibus cõſtat, q iſta nõ de elephãte ſcdm ſe, ſed vt eſt figura diaboli, & de diabolo tanq̃
re figurata principaliter pferant. Nõ eñi beſtia illa, ſed diabolus principiũ viarũ eſt Dei, i. qua-
dã principiũ atq́ pcipuũ inter cætera creatoris. Nã inter angelos & cũ illis eſt cõditus. Prin-
cepsq́ dæmonũ ſumm⁹ fuiſſe credit angelicorũ ſpirituũ, q etiã principiũ viarũ Dei aſſerit, qa
primo extitit cauſa, q De⁹ circa intellectuales creaturas nõ ſolũ via miſericordiæ q̃ ſibi pro
prie cõpetit, vſus eſt, ſed & via vlciſcẽtis iuſtitiæ, quod ex creaturarũ pᵉruerſitate cõtingit. Ille eñi
diabolus primo peccauit, alijsq́ peccãdi fuit occaſio. [Qui fecit eũ] i. Deus creator diaboli,
quãtum ad bonã eius naturã, q̃ verbo viliſſima Manichæi deſtruit hæreſis, duo principia eſſe
ctiua ponẽtis. [applicabit gladiũ eius] i. ſecundũ ſapiæ ſuæ cenſurã, iuſtitiæq́ dictamẽ deter-
minabit & ordinabit, quãtum diabolus ſua poteſtate, crudelitate ſeu tentatiõe hoĩes impu-
gnet, ne ſ. vltra vires tentent. Nã & p angelos ſanctos dæmonũ poteſtatẽ coercet, ne pro ſuo 2. Cor. 1.
libito nos impugnent. Propter quod ait Apl̃s: Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id
quod poteſtis, ſed faciet cũ tentatiõe pᵉuentũ, vt poſſitis ſuſtinere. De⁹ eñi tanq̃ ſapiẽtiſſim⁹ ac
fideliſſim⁹ oĩm moderator, hũanã fragilitatẽ cognoſcit, & vniuſcuiuſq́ diſpoſitiões ac vires
attẽdit, quãtumq́ inuiſibilis ille hoſtis homine fortior, induſtrioſior, infatigabilior ſit, ppen-
dit. Ideo applicat gladium eius modo pᵉtacto. [huic montes herbas ferunt.] ſi ad elephãtem
referat, ſenſus eſt, q in montibus naſcunt gramina qbus nutrit: quãtum vero ad diabolũ, ſen-
ſus eſt, q mõtes, i. ſupbi & magni in ſeculo iſto pariunt ei delectatiõis ſeu refectiõis materiã,
cõplendo ipſius voluntatẽ. Præſertim quando id agũt plati & principes negligẽtes ſeu impij, qui
ſubditos ſuos diabolo eſcã ac pdam efficiũt, dũ eos in peccatis enutriũt, aut certe nõ corrigũt,
iuxta illud Hieremiæ: Quia ſtulte egerũt paſtores, & dñm nõ exquiſierũt, ideo diſſipat⁹ eſt oĩs
grex eorũ. Vñ Ioan. 10. loquit Chrũs: Mercenari⁹ fugit, qa mercenari⁹ eſt, & lup⁹ rapit & diſper
git oues. [Oẽs beſtiæ agri *ludũt ibi:] ſ. in mõtibus corã elephãte. Nã beſtia illa, aĩalia alia non *ludent
mãducat. Ideo cũ ipſo morant, qa nõ nocet eis, vt dr̃. Porro quantum ad dæmonẽ, ſenſus eſt, q
beſtiæ agri, i. hoĩes beſtialiter cõuerſantes ibi, vel ſub poteſtate & ptectiõe mõtiũ iã dictorũ
ſeu dñorũ prauorũ, ludũt & inaniter gloriant, quẽadmodũ Daniel habet, q ſub arbore, p quã Dani. 4.
rex Babylonis exprimit, oẽs beſtiæ habitabãt. Iterũ beſtiæ ſunt dæmones, de qbus cãtamus:
Ne tradas beſtijs animã confitentẽ tibi. Ager vero mundũ ſignificat, vt Matth. 13. aſſerit: Be- Pſal. 73.
ſtiæ ergo agri, ſunt dæmones hoĩm tẽtatores, quos etiã Apl̃us mũdi rectores appellat, hoc eſt,
hoĩm mũdanorũ. Hæ beſtiæ in montibus, i. pᵉlatis ipſis hoĩbus ludũt: qa de eorũ peſſima vita Ephe. 6.
lætant, & ad oẽm eos inſaniã trahũt, vaniſſimiſq́ occupatiõib⁹ mãcipãt. Ideo Pſalmiſta ora Pſal. 24.
uit: Neq́ irrideãt me inimici mei. Et Eccl 23. ſcriptũ eſt: Dñe pater, ne derelinquas me, ne gau-
deat inimic⁹ meus. [ſub vmbra dormit in ſecreto calami in locis humẽtibus] Hoc de elephãte
Thomas pulchre exponit, dicẽdo ſcdm Ariſtotelẽ lib. de aĩalib⁹: Elephãtes in ſolitudine ma
nẽt, potiſſime circa fluuios, quoniam ibi ſunt arundineta & ſalices, ac loca vmbroſa, ſicq́ dormit
ibidẽ ſub taliũ vmbris inter ſecreta loca calamorũ ſiue cannarũ, in locis humidis circa fluẽta,
cum ſit aĩal naturaliter ſiccũ & calidũ, ppter quod talia refrigeria quærit. [Protegunt vmbræ
vmbrã eius] i. cõdenſam vmbrã exquirit, vt ſ. diuerſarũ rerũ vmbris cõtra æſtum ptegat, quarũ
vmbrarũ vna ſit ſupior, tanq̃ ab altiorib⁹ cauſata arboribus. Ideo ſubdit: [Circũdabũt eũ ſali
ces torrẽtis] i. arbores ſic vocatæ, q̃ circa torrẽtes naſcunt, quarũ vmbras, qa dẽſiores ac frigi
diores ſũt vmbris calamorũ ſiue arũdinũ, elephas quærit, & iuxta arbores tales quieſcit. Ad literam quo-
q́ loca quærit vmbroſa, quoniam melãcholicũ aĩal eſt & ſiccæ cõplexiõis. Per q̃ inſinuat, q diabolus
in hoĩbus ocioſis & voluptuoſis mãſionẽ ſibi cõſtituit in ſecretis cõcupiſcẽtiarũ latibulis, qui
hoĩes cõtra labores pœnitẽtiales & æſt⁹ pugnarũ, qbus aduerſus hũanæ ſalutis hoſtes pugnat,
vmbras carnaliũ deliciarũ & refrigeria pauſatiõis acedioſæ optãt & amplectunt, ita q vmbra
ſup vmbrã orit eis, de qbus cãtat Pſal. 72. In labore hoĩm nõ ſunt, & cũ hoĩbus nõ flagellabũ-
tur. Prodijt quaſi ex adipe iniqtas eorũ, trãſierunt in affectũ cordis. Deniq́, ſalices ſunt arbores
infructuoſæ, p quas hoĩes vitioſi, à bonis opibus ſteriles, deſignãtur, q oẽs diabolo ſe adiũgunt,

& illũ q̃ſi circundant,quẽadmodũ iuſti Deũ, ſcd̃m illud Pſal.7.Synagoga pploꝝ circũdabit
te.[Abſorbebit fluuiũ,& nõ mirabit.]Hoc dr̃ ad innuendũ ꝙ aial iſtud ſingulariter multũ bi-
bit,cũ ſit ſiccũ & calidũ,& maxĩæ quãtitatis.Ait nãq; Philoſoph' lib.de aialib',ꝙ elephas q-
dam potauit 14.Macedonicas metretas ꝓ ſemel,& iteꝝ ſero alias octo.Ideo ꝑ hypbolen dr̃,
abſorbebit fluuiũ,i. ĩſolite multũ bibet,ſicut de hoĩe multũ vorace aſſerim',ꝙ ſol' comedit
totũ,quẽadmodũ etiã Ioã.12.de Chr̃o aiunt phariſæi:Ecce tot' mũdus abijt poſt eũ.Siĩi ſenſu
ſubiũgit:[& habet fiduciã ꝙ influat Iordanis in os eius.]i.multũ poculũ ꝓſtolat & appetit,q̃ſi
cõfidat & cupiat ſe flueta exhaurire.Fiducia itaq; hic ꝓ naturali ſeu aiali expectatiõe accipit.
Myſtice diabolus abſorbet fluuiũ,i.multitudinẽ hoĩm inſtar fluminis abundãtiũ ac inſtabi-
liũ:nec miratur,i.ꝓ magno nõ habet,ꝙ tales ſpũaliter deuorat ad vitia inducẽdo,ſed habet
fiduciã ꝙ influat Iordanis,i.collectio hoĩm qbus ineſt Dei cognitio, qui ꝑ Iordanẽ fluuium
terræ ꝓmiſſiõis ſignãtur,in q̃ Dei vigebat notitia,in os ei',qa & tales ꝯſumit ac ſtudet deijce-
re.Vel,ꝑ fluuiũ deſignãtur increduli,in qbus nulla virtutũ ſtabilitas:per Iordanẽ,in q̃ bapti-
Matth. 3. zatus eſt Chr̃us,fideles:& veroſq; inuadit diabolus,illoſq; vniuerſos abſorbet,& hoꝝ pluri-
mos vincit.Rurſus ꝑ fluuiũ ſeculares,ꝑ Iordanẽ religioſi intelligũtur.Diabolus itaq; ſecula-
res fallit & ſuperat,nec miraf,qa hoc magnũ nõ arbitraf, ſed habet fiduciã, ꝙ religioſos q̃q;
valeat deuorare:immo q̃ aliquẽ viderit virtutib' magis ſtudere,eo inuidioſius atq; callidius
nitif eum ꝓſternere. Ad quantã vero ruinã plurimos religioſoꝝ deiecerit,tã lamẽtabile q̃
clarũ eſt intueri.[In oculis eius]vẕ elephãtis,[q̃ſi hamo capiet eũ] venator.Vnus qppe mo-
dus capiẽdi hãc beſtiã eſt,ꝙ in via eius ſit fouea,cui aliqd ſuperponif,cui & cibus ſupponi ſo-
let.Itaq; elephas ſup locũ illũ deueniẽs ruit in foueã,& capif tali dolo,quẽadmodũ piſcis ha-
mo.Inſup elephãte ſic lapſo,vnus venator accedẽs,pungit & ꝑcutit ipſum. Alter autẽ vena-
tor adueniẽs,volens beſtiã ſibi facere mãſuetã ac ſubditã, ꝑcutit primũ venatorẽ, & amouet
ne ꝑcutiat elephãtem, datq; ei comedere hordeũ:q̃d cũ ter vel quater peregerit,elephas dili-
git ſe iuuãtem,atq; deinceps ei obediẽs mãſueſcit:ſicq; capitur ꝑ cibũ ſibi oblatũ,ſicut piſcis
per hamũ,in q̃ eſca oſtẽditur,& aculeus occultaf. Per q̃d myſtice figuraf modus, q̃ per Chr̃m
ſuperat' eſt dæmon.Chr̃s enĩ corp' ſuũ paſſibile obiecit diabolo:q̃d ille occidi ꝓcurãs,captus
& victus eſt eo q̃d velut eſcã inuaſit,vẕ corpore ſeu morte corporis Chr̃i,q̃d Chr̃s velut eſcã
diabolo demõſtrauit,q aculeo corporis huius,hoc eſt,virtute diuinitatis Chriſti,ſeu merito
obediẽtiæ eius,trãſfixus eſt inſtar piſcis hamo detẽti.[& in ſudibus ꝑforabit nares ei'.]Hoc
dupliciter explanaf:Primo,ꝙ elephãte ꝓfato modo in foueã lapſo,prim' venator ſudib' ſeu
palis ꝑforat nares eius,qa ſunt molliores,ideoq; magis læſiuæ. Scd̃o, vt his verbis tãgaf alius
modus capiẽdi elephãtem. Nẽpe vt lib. de aialibus Ariſtoteles refert,Venatores equitãt ele-
phãtes domeſticos,ſicq; inſequunf elephãtes ſylueſtres,& inſtrumẽtis qbuſdã acutis pungũt
eoſdẽ,nareſq; ꝑforãt.ſic Chr̃s ſuis virtutibus ꝓſtrauit diabolũ.Quę aũt hic de diabolo ſub fi-
gura elephãtis expoſita ſunt,Albert' ad literã ex exponit de natura aiali & brutali exiſtẽte in
hoĩe,puta de ſenſualitate. Quæ vero cõſequẽter de diabolo dicunf ſub noĩe Leuiathan,vel
ſub figura ceti,ipſe exponit de infectiõe ſenſitiuæ partis in hoĩe à dæmone ſeu ſerpẽte, ſed li-
tera nõ videf ad hoc cõſonare,nec cõgrue applicari, quẽadmodũ totũ eius ꝓceſſum cõſide-
rãti pateſcit.Philoſophãtes aũt Iudæi,vt Moſes Aegypti',Abrahã Hiſpalẽſis, Iſaac & Iacob
Alkindi, ꝑ Leuiathan ĩtellexerũt maliciã priuatiõis ĩfuſam in totã materiã, ſcd̃m eos,q̃d te-
xtui min' cõcordat.Cõſequẽter dñs deſcribit ꝓprietates diaboli ſub noĩe & ſi͂litudine ceti,q
inter oĩa aĩalia marina,quãtitate ac poteſtate excedit,& alios deuorat piſces,ꝓpter q̃d cõue-
niẽter deſignat diabolũ,qui naturali poteſtate hoĩes ſuperat vniuerſos,& deuorat plurimos.
Porro,ꝙ iſta nõ ſint pricipaliter de ceto,ſed de diabolo dicta,patebit ex ſubditis. Rurſus vt
ait Albert',fabuloſum & ſtultũ eſt dictũ Iudæoꝝ,dicẽtiũ ꝙ Leuiathã ſit ſerpẽs ſeu piſcis,circu-
lo ſui corporis totũ terræ cingẽs ſeu ambiẽs globũ, q ſolẽ & radios ei' appꝛehẽdere nitif atq; vo-
rare,ſicq; ſolẽ in circuitu ſuo ſemp exagitat fugiẽtẽ.[an extrahere poteris Leuiathã hamo?]
q.d.neq̃q̃ valebis cetũ de aqs ꝑ hamũ extrahere, cũ ſit tãtæ magnitudinis põderoſitatis ac ro-
boris.Cõgrue q̃q; cet' vocatur Leuiathan,qa Leuiathã interpretaf additamentũ eoꝝ.Cetus
aũt multo maior eſt quãtitate,q̃ aliqs piſcis,aut etiã aĩal q̃dcũq; terreſtre.Siqdẽ Plinio teſtãte,
occupat ſpatiũ 4.iugeꝝ,& iuxta Iſidoꝝ,cet' habet corp' tã grãde vt mõs.[& fune ligabis lin-
guã ei'] i.nõ poteris eũ capere ꝑ funẽ in lingua ſua,quẽadmodũ aliq alij piſces capi ſolẽt ꝑ fu-
nẽ hamo appẽſum,cui' acule' intrat linguã piſcis q capitur,ſicq; tent' extrahitur. Per q̃d my-
ſtice ĩſinuatur,ꝙ diabol' hũana poteſtate ſine Dei gratioſo auxilio ſupari nõ valet,nec à ſuis
ſuggeſtiõib' ĩpediri,neq; ex hoĩm cordib' extrahi, ſed Dei virt' & gr̃a exigũtur, cui' auxilio
faciliter ſupatur,iuxta illud Roma.16.De' cõteret ſatanã ſub pedib' vr̃is velociter.Itaq; Chr̃s,
eiuſq; virtute miniſtri ipſius hamo extraxerũt Leuiathan,qa ꝑ Chr̃i paſſionẽ ꝓſtrauerũt dia-
bolũ,& de hoĩm cordib' eiecerũt,eiuſq; ſuggeſtiões & ꝓſumptiões cõpeſcuerũt.Vñ Luc.10.
loqtur Chr̃s diſcipulis:Ecce dedi vobis poteſtatẽ calcãdi ſup ſerpẽtes & ſcorpiones & ſupra

omnem virtutē inimici. Inſup paſſiōe inſtāte aſſeruit: Nūc princeps hui⁹ mūdi eijcietur foras. Ioan. 12.
Et, Ego ſi exaltat⁹ fuero à terra, oīa trahā ad meipſum. Hoc eſt q̄d ad Coloſſ. 2. ait Apl's: Expo
liās principat⁹ & poteſtates, traduxit cōfidēter. Itaq; fune, i. fide & merito dn̄icæ paſſiōis, liga
ta eſt lingua diaboli, ſuperaturq́; ipſe à veris Chriſticolis. [Nunqd pones circulū in naribus
eius?] i. ferreū ſeu aliū circulū in narib⁹ ceti ponere neq;, vt ſic eū cogas tibi ſeruire & ſubdi,
quēadmodū hō cōpellit bubalū ſibi ſeruire ac ſubijci, mittēdo annulū ferreū in narib⁹ eius, q̄
facto, circūducit eū quo vult. [aut armilla pforabis maxillā eius?] Itaq̄ dicat, nō potes hoc. &
ſumit hic armilla p hamo ſeu freno vel chamo, quo equus vel camelus dirigit ad hoīs volū-
tatē, quorū maxillæ q̄ſi pforari videntur, dū in eorū ore frena vel chami mittunt. Per q̄d figura-
liter datur itelligi, q hō diabolū nequeat ad libitū ſuū deducere, ad ſeruiēdumve cogere pro-
pria & humana virtute, ſed Chr's ſua poteſtate hoc egit, q circulū poſuit in nare diaboli, i. di
uinitatia ſuæ oīpotētia, imo & creatæ ſuæ ſanctitatis efficacia, malignitatē aſtutiamq́; diabo
li refrenauit. Armilla q̄q;, i. ſanctiſſimæ cōuerſatiōis ac amariſſimæ paſſionis ſuæ dignitate,
virtute ac merito ſic deiecit & vulnerauit diabolū, eiuſq́; pforauit maxillā, i. deuoratiuā calli-
ditatē, q etiā eos q̄s dudū abſorbuit, pdidit: & q̄s abſorbet, frequēter amittit, dū peccatores ve
raciter pœnitēt & ſaluantur: quēadmodū, pforatis maxillis, cib⁹ ex ore dilabitur. Siquidē per ma-
xillā eſca ſub dētibus cōtinetur, ne excidat, ſed maſticetur. Idcirco deſignat malignitatē & dolū
diaboli, qbus peccatores ſub ſuæ crudelitatis dētib⁹ cōtinet, ſed virtute & merito Chr̄i eripiū 2.Reg.12.
tur q̄plures, vt Dauid cū homicidiū & adulteriū cōmiſiſſet. Nā & paſſio Chr̄i fecit q̄dāmodo
adhuc futura & expectata ac credita, q̄d fecit p̄ſens atq; p̄terita. Deniq;, iuxta hunc modū lo
quēdi, ſupbiſſ. regi Aſſyriorū dn̄s loquitur p Eſaiā 37. Ponā circulū in narib⁹ tuis, & frenū in ma
xillis tuis. [Nūqd multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Nūqd feriet tecū pactū,
& accipies eū ſeruū ſempiternū?] quātū ad cetū, ſenſus eſt facilis, q ſ. tātæ eſt fortitudinis, vt
nihil curet de hoīe, nec timeat eū. Idcirco nō deprecatur eū, neq; blanditur ei, ne capiatur ab eo, nec
fœdus amicitiæ facit cū hoīe, nec pmittit ei ppetuā ſeruitutē. Et hęc q̄tuor interdū ſe p ordi
nē habēt, vt dū qs ex timore vel neceſſitate victori porrigit preces, deide blādit, tertio ad pa
ctum ſuſcipit, & poſtremo p pactū ppetuæ ſeruituti ſubijcit. Per q̄ oīa, ſcd̄m Thomā, dat in-
telligi, q diabolus hoīem ſcd̄m ſe ſeu naturalia ſua nō metuit, vt ei q̄ſi ſuperiori aut fortiori
preces vel blādimēta, pactū aut ſeruitutē exhibeat: & ſi tale qd fingat, facit hoc ad hoīm dece
prionē, vt ipſi potius ſibi ſubdantur, q̄ eis ipſe. Veruntn̄ diabolus hoīes q̄ſdā timet ppter dona
ſupnaturalia eis diuinit⁹ data, ppter q̄ aliqn̄ q̄ſdā precat⁹ eſt, & qbuſdā obedire atq; ſeruire fre Mar.2.
quēter cōpulſus eſt. Vn̄ & Chr̄m in Euāg. ſcribitur deprecatus, dicēdo: Si eijcis nos, mitte nos
in porcos. Mollia q̄q; diabolus Chr̄o dixit, iuxta illud Marc. 1. q̄ ait ad Chr̄m: Scio q ſis ſan-
ctus Dei. Et iterū: Ieſu fili Dei ſummi, veniſti ante tēpus pdere nos? In hoc demū, ſcd̄m Gre-
goriū, diabolus q̄dāmodo ferit pactū cū Deo, q ex ei⁹ licētia hoīes tētat, ſed & diuinæ iuſtitiæ Marc.5.
in punitiōe prauorū ſubſeruit. Chr's vero oēm dæmonū turbā habet æternaliter ſubditā. Vn- Lucæ 11.
de in Euāgel. pandens ſe diabolū ſuperaſſe, teſtatur: Cū fortis armat⁹ cuſtodit atriū ſuū, in pace
ſunt ea q̄ poſſidet: ſi aūt fortior illo ſupueniēs, vicerit eū: vniuerſa eius vaſa diripiet, & ſpolia
diſtribuet. [Nunqd illudes ei q̄ſi aui?] i. fraude eū nō poteris in tuā redigere poteſtatē, quē-
admodū hō aui illudit, dū eā per retia capit. Tale aūt qd ceto inferre, nō eſt vnius hoīs, q̄uis
interdū à plurib⁹ per q̄ſdā capiatur induſtrias. [aut ligabis eū ancillis tuis?] i. nō poteris cetū li
garr, vt ei ancillæ tuæ alimēta miniſtrēt, vel ſecū exerceāt ludū, ſicut cū aue q̄ capta ligatur, vt cū
ea ludatur. Quib⁹ verbis ſubtilitas, experiētia atq; calliditas dæmonis deſignantur, q̄ tātæ ſunt, q
ipſe hūana iduſtria circūueniri nō poteſt aut vinci, nec alijs illudēdis ſ̄beritur: ſed Chr's eū vere,
virtuoſe ac ſapiēter, iuſte multipliciterq́; decepit, dū & matrē virginē habuit deſpōſatā, & in
Aegyptū cōfugit, atq; in trina tentatiōe ita rn̄dit, q diabolus receſſit cōuictus, ambiguus ſeu
deceptus, ſed & tēpore paſſiōis maxime eū fefellit, intm̄, vt Iudęos ad crucifigēdū inſtigaret,
& in ipſa paſſiōe formidās, vxorē Pilati, ad rogādū p Chr̄i ereptiōe, grauiter hortaretur. Deni- Mat.27.
q; ancillis ſuis Chr's illū ligauit, dū tot pſonis fœminei ſexus poteſtatē & grām ſ̄ualēdi dæ-
monibus cōtulit. Nā & infirma & abiecta ac contēptibilia, ſtultaq́; mūdi elegit Deus, vt con- 1.Cor.1.
fundat ſapiētes, vt ait Apl's. [Cōcidēt eū amici, diuidēt illū negociatores.] Hoc vno modo in-
terrogatiue & negatiue exponitur, vt ſit ſenſus, q tāta ſit ceti magnitudo, vt aliqn̄ captus, toti
regioni ſufficiat. Ideo nec particulariter inter amicos diuiditur, nec à negociatorib⁹ carnes ei⁹
venduntur. Per q̄d inſinuatur, q dæmonis malitia tā plena eſt terra, vt neq̄q̄ oporteat vnū hoīem
alteri dæmonis auxiliū adipiſci, p̄ſertim cū ipſe tā pronus ſit omi maleuolo cooperari. Scd̄o
exponitur affirmatiue. Nō eīm ceto capto hoīes veſci poſſunt, niſi eius corp⁹ aliq̄ modo diuidatur
ſeu cōcidatur. Vnde & negociatores aliq̄ ei⁹ fruſta alicubi vēdere poſſunt. Sic & dæmon cōciditur,
dū per p̄dicatiōes, preces & merita amicorū Dei, mēbra ipſius ab ipſo tolluntur, dū ſ. impij con
uertuntur. A negociatorib⁹ quoq; diuiditur, cū per p̄dicatores & p̄latos, qbus ait Saluator: Nego Luc.19.
ciamini dum venio: in diuerſis mūdi partibus diuerſi peccatores ad iuſtitiam reducuntur.

Tales q̃ppt negociatores de talentis ſeu donis ſibi cõceſſis ſpiritale lucrũ faciũt ac reportãt,
dũ verbũ & exẽplum alijs exhibẽt, atq; ab eis ſpiritalẽ referũt fructũ, dum & illi ꝓficiunt, & iſti
Prou. 31. participes fiunt ꝓfect⁹ illoꝝ. Hinc de eccleſia Prouer. vltimo legiť: Facta eſt q̃ſi nauis inſtito
ris de lõge portãs panẽ ſuũ. [Nunq̃d iplebis ſagenas pelle ei⁹?]. q. d. nõ. Si em̃ capi à te nõ po-
teſt, cõſequẽs eſt, ꝙ nec pelle ei⁹ retia tua iplebis. [aut gurguſtiũ piſciũ] i. iſtrumẽtum piſcato-
rũ, virgis ꝑplexũ, in ꝓfundũ gurgitis poſitũ ad piſces capiẽdos, [capite illius?] i. tã magnum
eſt caput ceti, ꝙ itrare nõ valet huiuſmodi inſtrumẽtum, ideo capite ceti nõ poteſt impleri.
for. ✱ crepidines Gurguſtiũ autẽ eſt nomẽ fictũ à ſono, ſcd̃m Albertũ, q̃m aq̃ currẽs iter ✱ carpedines, gurgur
ſonat. Vel gurguſtiũ à gurgite, in q̃ ponit, noiatur. Præterea Thomas refert, ꝙ maximi ceti
lõgiſſimis culmis, q̃s habẽt dũ dormiũt in rupib⁹, pendẽt ad ſaxa, vt dr, tũc'q; appropinquãs
piſcator, q̃tũ poteſt de pelle ceti ſoluit, ſeu deponit à lardo ei⁹ circa caudã. Eſt em̃ aial valde
pingue, ita ꝙ ꝓpter pinguedinẽ icisurã talẽ nõ ſentit, ſic'q; imiſſis funib⁹, q̃s ligat ad ſaxa vel
arbores, excitat cetũ lapidibus fundæ, q cet⁹ recedẽdo pellẽ dimittit. Per q̃d dať intelligi, ſcd̃m
Thomã, ꝙ diabol⁹ virtute hũana neq̃t icludi, ſicut q̃dã nigromãtici ſe dæmonẽ poſſe iclude-
re opinant: ſed totũ hoc, ꝙ ſic icludi videť, ex ei⁹ venit aſtutia, q̃ vtiť ad hoĩes decipiẽdos: im
mo ſi recte ꝓſeſetur, oĩa ꝑinducta ptinere videtur ad ꝓſumptionẽ nigromãticoꝝ cõfutãdam,
q nitũť cũ dæmonib⁹ pactũ inire, vel eos ſibi ſubijcere aut q̃litercũq; cõſtringere. Rurſus per
iſta innuiť, ꝙ nõ hũana, ſed diuina virtute ac gr̃a, ſagena, i. eccleſia, eiuſ'q; gurguſtiũ, i. occul
ta loca, clauſtra, collegia, pelle & capite ceti, i. ſimpliciorib⁹, item'q; prudẽtib⁹ ſcd̃m carnẽ &
ſeculũ peccatorib⁹ adimpleñ, q̃n huiuſmodi peccatores cõuertunť, & Chr̃o atq; eccleſiæ icor
poranť. [Pone ſup eũ manũ tuã.] i. ſi potes, tua virtute vince & cõprime cetũ, q̃ inſinuat, ꝙ ho
mo ꝓpria vi nequeat dæmonẽ cõculcare. Itaq; nemo ꝓſumat, neq; de ꝓprijs virib⁹ ſtulte iacte
tur, putando ſe ſine gratioſo Dei ſubſidio poſſe reluctari aut ꝓualere diabolo. Vñ Dei eſt po-
nere manũ ſup illum, q̃a ad libitũ reprimit eius malitiã & virtutẽ. [Memento belli] i. diſpu-
tationis iſtius meæ aduerſum te de ꝑdictis meis effectibus, in q̃bus tibi ꝓbaui, quãta ſit mea
excellẽtia atq; ꝑfectio ſup te. Vel memẽto belli, i. attẽde quõ ego cõtra diabolũ pugno atq; ꝓ-
ualeo. Vel memẽto belli, i. impugnatiõis q̃ te diabolus impugnauit, oĩa tua tibi tollẽdo, teq;
corporaliter vulnerãdo, ac per hoc cõtra tuã rationẽ bellãdo. [nec vltra adijcias loqui] i. de-
cætero nõ loquaris incaute aliq̃ ꝓferẽdo, q̃d videatur meæ ſapiẽtiæ aut iuſtitiæ derogare, cũ
videas te, nõ ſolũ me, ſed & effectibus meis tã infirmiorẽ ſeu inferiorẽ. [Ecce ſpes eius fruſtra-
bitur eum] i. cetus effectu ſuæ expectatiõis priuabitur. Dum em̃ piſces inſeq̃tur, illis ad litto-
ra fugiẽtibus, impingit ad terrã ſeu littus, vbi aq̃s ſibi deficiẽtibus redire nõ poteſt ad ꝓfun-
da aquaꝝ neq; recedere, vñ nec piſces tales app̃hẽdit, ſed ſup aquã apparẽs, ab hoĩbus vndiq;
accurrentibus ꝑcipitatur in mortẽ. ideo ſubditur: [& vidẽtibus cunctis] qui aſſunt, [ꝑcipita-
bitur] quia ab eis occiditur. Sic diabolus ſpe ſua fruſtratur, quia dum electos & virtuoſos de-
uorare conatur, ab eis magis ꝓſternitur atq; affligitur, dum ei efficaciter renitunť, qui in die
iudicij cum om̃ibus ſuis ꝑcipitabitur in infernum in omnium conſpectu ſanctorum.

¶ Elucidatio Cap. 41. Non quaſi &c. Art. 69.

PRoſequiť dñs iſto cap. ꝓprietates diaboli ſub ſilitudine ceti. [Non q̃ſi crudelis ſuſcitabo
eum.] q̃uis hoc de ceto aliq̃liter poſſit intelligi, vt dñs aſſerat ſe tantã beluã tot piſciũ de-
uoratiuã, nõ ex crudelitate creaſſe, q̃ſi in marinoꝝ deuoratiõe aialium glorietur, ſed potius
ꝓpter cõplendũ ordinẽ reꝝ, & ad ſuæ poteſtatis ac ſapiẽtiæ oſtẽſionem, honorẽ & gloriã, vt
ex tã mirabilis beluæ cõſideratiõe ſagaci, creatoris eminentiã laudemus immẽſam: cõueniẽ-
tius tñ iſtud de diabolo explanať, de q̃ dñs ꝓteſtatur: Non q̃ſi crudelis, i. nõ ex auerſione, du-
ritia vel crudelitate ſuſcitabo eũ, i. diabolũ ad tentãdum & affligendũ hoĩes in hoc ſeculo li-
centiabo, & eũ in illos debacchari ꝑmittã, nec ex crudelitate tantã diabolo cõtuli poteſtatẽ:
ſed vt pius & ſapiẽs pater ac iudex, ſic ago & ita me habeo, vt hoĩes ꝑ diaboli impugnationẽ
ꝓbati exercitati'q; fiãt, à ſuis q̃q; peccatis ꝑ eius afflictionẽ purgẽtur, atq; ad ampliorẽ gr̃am
ꝑparẽtur, Deũ inuocare aſſueſcãt, timorati, ſoliciti, anxij cõſiſtãt, à futuris pœnis eripiãtur, &
Sap. 1. poſtremo ad gloriã celeri⁹ ꝑducãtur, ꝓſertim cũ pœnę vitę ꝓſentis ſint medicinales. Hinc Sa
Tobi. 3. piẽs dicit: Deus nõ lætatur in ꝑditiõe viuẽtiũ. Tobias q̃q;: Nõ delectaris in ꝑditionibus nr̃is.
Iob 30. Deniq; verbũ iſtud rñdet ad id q̃d Iob dixit Deo: Mutatus es mihi in crudelẽ, & in duritia
manus tuæ aduerſaris mihi. [Quis em̃ reſiſtere poteſt vultui meo?] i. ꝓſentiæ ſeu ꝓuidẽtiæ vel
aĩaduerſioni meæ, q̃ſi dicat: Cum ſciã me eſſe oĩpotentẽ, cui nullus valet reſiſtere, ideo pium
me cũctis exhibeo, & infirmiorib⁹ clementẽ me ꝓbeo, nec dæmonẽ pro ſuo libito deſæuire in
hoĩes ſino, ſed poteſtatẽ & voluntatẽ ei⁹ coerceo, put hoĩes poſſe ferre intueor. Ad maieſtatẽ
equidẽ miſericordia maxime ptinet. Hinc Hiere. 49. dñs loquiť: Quis ſilis mei, & q̃s ſuſtinebit
me, & q̃s eſt iſte paſtor q reſiſtat vultui meo? Heſter q̃q; 13. ſcribiť: Dñe rex oĩpotẽs, in ditiõe
tua cũcta ſunt poſita, & nõ eſt q tuæ poſſit reſiſtere volũtati. Itaq; q̃ q̃s alijs maior eſt atq; po-
tẽtior, tãto ſit eis benignior. Nihilominus debito rigore ac ordine diſciplinæ ſeruato, quia

&

& hoc ad veriſſimã pertinet pietatẽ. [quis ante dedit mihi, vt reddã ei?] i. primus ſum oim,
independẽs, nõ indigẽs. Ideo nulli ſum obligatus, ſed quicqd bonitatis vel innocẽtiæ alicui
ineſt, meũ eſt donũ. Idcirco crudelitati aſcribi nõ poteſt, ꝙ innocẽtes & virtuoſos tentari &
flagellari pmitto vel facio: imo qa oĩa feci, oĩa quantũ ad id qd ſunt, amo. Hinc ad Rom. 11.
ait Apoſtolus: Quis prior dedit illi, & retribuet ei? qm ex ipſo, & p ipſum, & in ipſo ſunt oĩa. Sap. 11.
Sapiẽs quoq; dicit Deo: Diligis omia quæ ſunt, & nihil odiſti eoꝝ quæ feciſti. [Omnia quæ
ſub cælo ſunt, mea ſunt] iure creatiõis, conſeruatiõis & gubernationis. Ideo nõ crudelitatis,
ſed pietatis & charitatis animũ ad meos gero effectus, immo hoc modo om̃e creatũ eſt Dei:
ſed de his q ſub cælo ſunt, Ideo dñs loqtur, qa de Leuiathan e cælo in inferiora ꝓiecto, & de
eis qs tẽtat, in terra manentibus ſermocinat. Inſup pãdit, ꝙ nõ ex crudelitate ſinit diabolum
hoĩes impugnare. [Non parcã ei verbis potẽtibus, & ad deprecãdũ cõpoſitis.] i. ꝓpter nulla
ipſi⁹ verba parcã diabolo, ſiue ſint verba poteſtatẽ ſuã præferẽtia, ſiue hũiliationẽ quandã ſo
nantia, qn ei⁹ poteſtatẽ refrenẽ, impiamq; ipſius puniã volũtatẽ. Interdũ quippe ad deprecã- Luc. 8.
dũ ſe cõuertit aſtute, ne à nocẽdo arceat, vel ne grauius affligat, vt cũ loquit Chr̃o: Obſecro
te, ne me torqueas: torqueri em̃ ſe inſinuauit, ſi à nocẽdo ceſſaret. Inducta aũt verba non ſic
intelligẽda ſunt, ꝙ diabolus vnq̃ veniã deprecet peccatoꝝ ſuoꝝ à Deo, cũ ſit penitus indura-
tus atq; impœnites. Ex hoc q̃q; verbo oſtedit, ꝙ nõ ſit iã de ceto principaliter mẽtio. [Quis
reuelabit faciẽ indumẽti eius?] Hoc de ceto Thomas exponit ſic, Sup oculos ceti, vt dr̃, ſunt
quædã additamẽta carnea ſeu plicæ in figura magnæ falcis, ſuntq; ducẽta qnquaginta ſuper
oculũ vnũ, & totidẽ ſup alteꝝ, qbus vtitur p opculo oculoꝝ ſuoꝝ tẽpore magnæ tẽpeſtatis.
Itaq; qs reuelabit, i. à pdictis plicis deteget & detectã mõſtrabit, faciẽ idumẽti ei⁹, i. faciẽ in q
habet has plicas velut quẽdã vultus ſui amictũ. q̃ſi dicat, nullus. Nemo em̃ iã ꝓpe audet ac-
cedere, qm deuoraret à ceto: per qd innuit, ꝙ fraudulẽtias, duplicitates & callidas diaboli ma
chinas nemo ſufficit capere aut manifeſtare, niſi quãtum reuelauerit ſibi Deus, quẽadmodũ
ait Apl̃s 2. Cor. 2. Nõ ignoram⁹ cogitatiões eius, puta diaboli, q frequẽter apparẽti bonitate
ſe veſtit & palliat, vt ſub ſpecie boni decipiat, iuxta id 2. ad Corin. 11. Ipſe ſatanas trãſfigurat
ſe in angelum lucis. Hinc ſcd̃m Gregoriũ, aliter religioſas, aliter ſeculares tẽtat mẽtes. Malis
em̃ hoĩbus praua q cupiũt, apte obijcit, bonis vero latẽter inſinuãs ſub ſpecie ſanctitatis illu-
ditillis tanq̃ familiarib⁹ iniquũ ſe manifeſte iſinuat, iſtis velut extraneis cuiuſdã q̃ſi honeſta-
tis ptextu ſe palliat, vt mala q eis publice nõ valet, bonæ actiõis tecta velamine, intromittat.
[& in mediũ oris ei⁹ qs itrabit?] Os nãq; ceti ita terribiliter diſpoſitũ, dẽtatũ & magnũ eſt, ꝙ
null⁹ audet accedere. Habet q̃q; (vt fert) in gutture pellẽ, velut mẽbranã multis meatib⁹ pfora
tã, ne qd valde corpulentũ poſſit ingredi ventrẽ eius, qa p hoc ipediret ipſi⁹ digeſtio, ſi aliqd
abſorberet. Vñ ad denotãdũ ꝙ nemo valeat os ceti itrare ad pſcrutãdũ illos meatus, p qs par-
ui piſces in ei⁹ ventrẽ deſcendũt, dñs ait, in mediũ oris ei⁹ quis itrabit? q deſignat, ꝙ intẽtiões
& verba diabolicæ ſuggeſtionis, qbus hoĩes abſorbere molit, hõ nequeat penetrare, niſi ſibi
deſup reuelet, q̃les ſunt viri exercitati, qbus data eſt grã diſcretiõis ſpirituũ. [Portas vult⁹ eius 1. Cor. 12.
quis aperiet?] i. duas mãdibulas ceti, ſuperiorẽ & inferiorẽ, q inſtar portaꝝ aperiunt & reclu
dunt. S. Thomas p portas ceti, intelligit duos dẽtes extremos & maximos, qs habet ad modũ
dentiũ elephãtis vel apri: q ſignificat, ꝙ aſtutiã violẽtiamq; diaboli, qbus velut duab⁹ portis
peccatores itrabit ſibi atq; incorporat, nemo poſſit cõpeſcere aut ſcrutari, pſertim ad extra-
hẽdos peccatores ex eis, niſi quãtũ diuina virtute fuerit ad hoc idoneus factus. [Per gyrũ den
tium ei⁹ formido:] i. apparat⁹ horribilis, qm̃ ita diſpoſiti ſunt dẽtes ei⁹ acuti, magni & ſolidi,
vt aſpiciẽtibus horrorẽ incutiãt. Pariformiter dẽtes, i. crudeliſſimi modi, qbus dæmon no-
cet hoĩbus, extãt terribiles. Deniq; dẽtes diaboli ſunt ei⁹ miniſtri, videlicet dæmones iferiores,
hoĩesq; feroces, potiſſime impij doctores & pdicatores, plati & principes, q poteſtate aut cal
liditate alios ad peccata inducũt, ſicq; ſpiritaliter comedũt & aĩaꝝ ſtrãgulatores fiũt, ꝓpter qd
fures & latrones vocãtur. [Corp⁹ eius q̃ſi ſcuta fuſilia:] i. de ære fuſa, q ſunt fortiſſima. Sic cor
pus ceti robuſtũ ac ſolidũ phibet, ꝓpter ſquamas duriſſimas, qbus tegitur & q̃ſi armat. Hinc
ſubdit: [& cõpactũ] i. cõnexũ ſeu iunctũ, [ſquamis ſe premẽtibus,] ita ꝙ vna venit ſup aliã ex
aliq̃ parte. Etem̃ cetus, ſcd̃m magnitudinẽ ſui corporis, maximas habet ſquamas ſibi fortiter
cohærẽtes, vt ſubdit. [Vna vni cõiungit,] qa ſe inuicẽ tangũt, & partim operiũt, ſ. circa ex-
trema ſquamaꝝ. [& ne ſpiraculũ quidẽ] i. aer q inſpiratiõe attrahit, [Incedit p eas] qa ob ni-
miã eaꝝ cõpreſſionẽ, nõ eſt ibi foramẽ p qd aer intret aut exeat. [Vna alteri adhærebit] tena
citer, potiſſime tẽpore ſanitatis & roboris ceti. [& tenẽtes ſe] i. mutuo ſuſtentãtes ac cõfortã-
tes, [neqoaq̃ ſeparabunt] durãte vita, ſanitateq; ceti. Myſtice, diabolus ſe habet ad hoĩes ma-
los & vitioſos, ſicut caput ad corpus. nã influit eis motũ ad vitia. Itaq; hoĩes mali p cordis du
ritiã, & qa ꝓpriã ac alioꝝ culpã defendũt, palliãt ſeu excuſant, rite p ſcuta fuſilia exprimũtur,
ſcutũq; corporis diaboli aſſeruntur, q iacula correptiõis ſe penetrare nõ ſinũt, ſed repellũt: &
ſicut corp⁹ ceti cõpactũ eſt ſquamis ſe premẽtib⁹, ſic qlibet hoꝝ velut imũda & fœtida ſqua-

ma eſt,atq; eorũ multitudo ex multis q in prauitate cõcordãt,colligit,q in tm̃ ſibi ĩ malis cõ-
ſentiũt,vt meliores cõcorditer pſequãt,& bonis ordinatiõib⁹ cõformiter renitãt,ita vt ne ſpi
raculũ qdẽ incedat p eos,qm̃ ita in vitijs indurãt,vt ſpũſſancti inſtinctũ nõ ſumãt,nec rõnabi
lẽ admonitionẽ admittãt,ſed vnus alteri adhærebit,qa ſibi inuicẽ in peſſimis fauẽt & coope
rant,& tenẽtes ſe, corroborãdo ſe mutuo in peccatis,nequaq̃ ſeparabunt, q̃uſq; impiũ affe-
ctum pducãt ad opus:ſic phariſæi & Sadducæi,q̃uis inter ſe diſcordarẽt,in Chri pſequutiõe
cõcordabãt,& hæc eſt peſſima atq; damnãda cõcordia. Deniq;,S.Bernardus in q̃dã ſermone
locũ hunc cõuenienter & pulchre applicat religioſis,inter q̃s(vt aſtruit)nõnunq̃ vitioſa repe
rit quorũdã cõcordia:qui ſi forte viderint in fratre aliquo aliqd pcipuæ deuotiõis,ſingula-
riſq; gr̃æ ac pfectionis in feruore,cõpunctiõe & lachrymis, interpretãtur in malũ, moleſte
ferunt,& fratrẽ huiuſmodi pſequunt,ſingularitatiſq; arguũt. Hi tanq̃ puerſi ac Deo ingrati,
de pane vitæ faciũt ſibi pabulũ mortis:& vnde ſpecialiſſime ædificari debuerãt, inde deteri-
us ſcãdalizãtur. q̃d inde cõtingit, qm̃ amore priuato & paſſiõibus ex eo naſcẽtibus, pſertim
ſpũalibus vitijs ſqualẽt,ſœtẽt,putreſcũt,alterius eminẽtiã ferre & aſpicere nõ valẽtes. Ad ve
ram ergo atq; puriſſimã Dei ac pximi charitatẽ ſe dent,& de alterius pfectu ac gr̃a velut de
ppria lætẽtur ſalute,attẽdẽtes q̃d ait Euſebius Emiſſenus: Quia niſi clauſtrales pprias q̃tidie
extirpare ſtuduerit paſſiões,& pprias reſcĩdere volũtates,multo peiores fiũt in clauſtro,q̃ erãt
in ſeculo.[ſternutatio ei⁹ ſplẽdor ignis,] ſternutatio,eſt inflatio à pectore ſurgẽs,q̃ ad excun-
dũ aptos poros nõ inueniẽs,cerebrũ aſſcẽdit ac tãgit,& cõgeſta p nares egrediens,totũ caput
ptin⁹ cõcutit,ſcd̃m Gre. Et vt ait Alber. ſternutatio eſt purgamẽtũ cerebri, qñ fumoſitas ab
infimis ad cerebrũ eleuata, pãniculis cerebri ĩ ſe collectis atq; reſtrictis,ac ſubito dilatatis,p
nares excutit. Cũ ergo caput ceti ſit maximũ,fortiſſimã habet ſternutationẽ, ex q̃ fit aq̃rũ cõ
motio & eleuatio,ſicq; apparet ibidẽ cãdor aq̃ ſurgẽtis ad modũ ſplẽdoris ignis. Rurſus ſic-
ut in hoĩs ſternutatiõe magna ex cõcuſſiõe cerebri cõmouẽt & oculi,vt q̃ſi ſcitillẽt,ita ex ſter
nutatiõe ceti fulgor qdã videt micare ex oculis ei⁹:ſicq; ſternutatio ei⁹ dr̃ fulgor ignis nõ p eſ
ſentiã,ſed p efficiẽtiam ſeu effectũ,qm̃ cauſat ſplẽdorẽ,p cui⁹ ſternutationẽ exprimit myſtice
indignatio diaboli cõtra hoĩes,quã in eos exufflat,ex q̃ nõnũq̃ in hoĩbus ignis iræ,ĩpatiẽtię,
cõcupiſcẽtiæ gñat,dũ ex diaboli tẽtamẽtis corda hoĩm taliter inflãmant,quẽadmodũ 2. Ma
cha.9. de Antiocho ſcribit,qa ſupbia replet⁹,ignẽ ſpirãs aĩo &c. Refert hic Lyra,audiſſe ſe à
q̃dã expto in mari hoĩe veridico,q; in ripa maris iuxta Portugaliã,fuit inuẽt⁹ cetus,de cuius
☞ lingua diuiſa onerati fuerũt vigintiq̃tuor muli. Vñ ppendi poteſt,q̃ta ſit moles beluæ huius.
[& oculi ei⁹ vt palpebrę diluculi.] Oculi nãq; ſunt lucidi. Hinc ex oculis ceti,q pgrãdes ſũt,cla
ritas q̃dã diffundit ſil'is claritati auroræ,q̃ ĩbris pmiſcet. Propterea oculi ceti apparẽt micã
tes. Palpebra vero eſt ſin⁹ oculorũ,ſignificatq; locũ lucis diluculi ,q oculis ceti ppter claritatẽ
hãc cõparat. Myſtice p claritatẽ oculorũ ceti,naturalis pſpicacitas ĩtelligẽtię diaboli deſigna
tur. Naturalia enĩ ſcd̃m diuinũ Dionyſiũ in dæmõibus integra ac ſplẽdida pmãſerũt. Verũtñ
cognitio practica in diabolo penit⁹ puertit & fuſcat p ei⁹ malitiã, quã B.Diony. noĩat furorẽ
amẽtẽ,phãtaſiã pteruã,& cõpiſcẽtiã irrationalẽ. Idcirco lux ĩtellect⁹ diaboli,poti⁹ diluculo q̃
meridiei eſt cõparãda. Lux aũt mẽtis angelicæ,velut meridies phibet. Quidã q̃q; lucẽ oculorũ
ceti,ĩtelligũt tẽporalẽ pſperitatẽ,quã hoĩ pmittit diabol⁹. Greg. vero p oculos diaboli, ĩtelli
git mgr̃os cõſiliarioſq; erroris, q aliqd veri dicere ſolẽt,qb⁹ falſa cõmiſcẽt,quẽadmodũ lux
auroræ,mixta eſt tenebris noctis.[De ore ei⁹ lãpades pcedũt]i. vapores copioſi & callidi,q ex
interiori ei⁹ calore pgrediũt,atq; ob ſuã calliditatẽ lãpadi cõparãt.[ſicut tedę ignis accẽſæ]i.
vapores illi ſũt odoriferi & ſuaues,quẽadmodũ teda q̊d ẽ lignũ q̃ddã,q̊d cũ accẽſũ fuerit,dul-
cẽ ſpargit odorẽ. Fert nãq; de ceto,qa dũ valde eſurit, vaporẽ ſuauẽ inſtar odoris ambræ, ex
ſuo ore emittit,q̊ odore piſces delectãt & attrahũtur: ſicq; os ceti ĩtroeũt,& deuorãt ab ipſo.
Quo myſtice denotat,q; diabol⁹ aiarũ dãnationẽ eſuriẽs,aliqd amœnitatis & delectabilitatis
pponit eis in creaturis,q̊ alliciũt ac decipiũt ab ipſo,dũ delectãt in creaturis nõ recte ſcd̃m vo
lũtatẽ & legẽ ac ordinẽ creatoris. Hinc Sap.14. ſcriptũ eſt:Creaturæ Dei factæ ſunt in tẽtatio
nẽ aĩæ hoĩm,& in muſcipulã pedib⁹ inſipiẽtiũ.[De narib⁹ eius pcedit fum⁹] i. vapor ſeu aer
aduſt⁹ ex abũdãti calore ceti,q̊ indiget vt corp⁹ ſuũ tã grãde queat mouere. Habet nãq; pulmo
nẽ,atq; reſpirat ſicut delphin⁹,[ſicut] eſt fum⁹[ollæ ſuccẽſæ atq; feruẽtis,]i.rei cõtentæ in ol
la bulliẽte. Aer qppe qui p reſpirationẽ emittit,in pulmone fuit,& calefiebat ibi p cordis ca-
lorẽ,q pulmoni cõiungit,ſicut aqua in olla calefit p hoc q̊d igni apponit.[Halit⁹ ei⁹] i. exha-
latio de ore ceti pcedẽs,[prunas ardere facit] i. tã calida eſt,q; ad prunas ſuccẽdẽdas ſuffice-
ret.& loqt ad ſilitudinẽ accẽdẽtiũ in ſufflatorio prunas.[& flãma de ore ei⁹ egredit] i. tãti calo
ris fumoſitas,vt flãmæ aſſimilet. Per q̃ oĩa inſinuatur,q; diabol⁹ ſuis ſuggeſtiõib⁹, tẽtamẽtis
& machinis atq; furoribus,hoĩm mẽtes velut prunas igne cupiditatis,flãmaq; vitiorũ & fer-
uore libidinis frequẽter ſuccẽdit. Vnde Eſaiæ 54. dñs ait: Ecce ego creaui fabrũ ſufflantẽ in
igne prunas.[In collo eius morabitur fortitudo] i. magnum & fixum robur habet in collo,
ali-

aliter pōdus tã magni capitis ferre nõ poſſet. Et vt libro de aĩalib⁹ ait phũs, Nullus piſcis ha
bet collũ, niſi q generat halitũ, q̃les ſunt delphin⁹ & cet⁹ ac alij q̃dã. Porro per collũ ceti, ere
ctio diabolicæ pōpæ exprimiĩ, cui cõiuncta eſt magna naturalis fortitudo diaboli, de q̃ in-
fra habetĩ: Nõ eſt ptãs ſup terrã q̃ cõpareĩ ei. Per collũ q̃q; diaboli, ĩtelliguntĩ alioꝝ ſubuerſo-
res, q coĩter ſunt potẽtes ſeu callidi, p q̃s diabolus ſuã exercet malitiã ac venena diffundit in
alios, ſicut p collũ caput cõiungiĩ corpori. [& faciẽ ei⁹ p̃cedet egeſtas.] i. anteq̃ cet⁹ locũ cer-
tũ maris accedat, piſcib⁹ eum euacuabit. Cũ em̃ ſit corpulẽtiſſima & calidiſſima beſtia, pluri
mo indiget alimẽto: ideo piſces ſibi occurrẽtes abſorbet, & inopiã q̃ndã facit in mari. Similr̃
faciẽ ſeu p̃ñtiã diabolicæ mãſionis in aĩa, p̃cedit virtutũ ablatio, & ſpũaliũ bonoꝝ carẽtia: q a
mẽtẽ inhabitare nõ valet, niſi donis grãæ antea ſpolieĩ. [Mẽbra carniũ ei⁹ cohærẽtia ſibi] i. mẽ
bra corporis ceti fortiter ſibi cohærẽt, cũ ſint ſpiſſa & groſſa. ¶ Per carnes ceti deſignanĩ carna
les, qui facili inſpiratiõe diaboli, ſenſum ei⁹ ſuſcipiũt, ſeu ei cõſentiũt, & molles ſunt ad oẽm
impreſſionẽ ipſi⁹: q aĩales vocanĩ, q a vt bruta nõ ſentiũt, niſi q̃ carnis ſunt, ſicut ait Apl̃s 1. Co
rint. 2. Aĩalis homo nõ p̃cipit q̃ ſunt ſpũs Dei. Iudas q̃q; in ſua canonica: Hi ſunt q ſegregãt
ſemetipſos, aĩales, ſpm̃ nõ habẽtes. [Mittet cõtra eũ fulmina.] hoc Thomas exponit de ceto
ita ad lr̃am, q̃ p fulgura diuinit⁹ miſſa, & in mare cadẽtia, ſæpe naues piclitanĩ. Idcirco p̃ba
bile eſt, q̃ & ceti q̃nq; p fulgura p̃cutiantĩ. [& ad aliũ locũ nõ ferẽĩ.] i. fulgura iſta à Deo emiſ-
ſa, certe & infallibilr̃ tãgẽt cetũ, cõtra quẽ deſtinanĩ, ſicut ſagitta à p̃ito ſagittatore eiecta, tã-
git id ad q̃d tãgendũ dirigiĩ, ſicq; Sap. 5. habetĩ: Ibũt directe emiſſiões fulguꝝ. Per q̃d myſtice
deſignaĩ, q̃ diuinæ ptãtis iaculis & flagellis ſeu vltionib⁹ diabol⁹ & ei⁹ miniſtri deijciunĩ ac
cõdenanĩ, nec plagæ illæ alios tãgũt. [Cor ei⁹] ſ. ceti, [indurabiĩ q̃ſi lapis:] i. nõ facile cedet ful
minib⁹, ſed p poſſe reſiſtet ne corrũpaĩ, queãdmodũ duꝝ difficulter corrũpitur. Fortia etenim
aĩalia, dũ violẽter tãgunĩ, vires ſuas q̃ſi forti⁹ colligũt & aſſumũt ad reſiſtẽdũ. hic ſubditĩ [&
ſtringeĩ q̃ſi malleatoris] i. p̃cuſſoris vel fabri [incus.] q̃d inſtrumẽtũ ex ictib⁹ malleoꝝ nõ frã-
gitur, ſed cõſolidaĩ & ſtricti⁹ redditur. ſic cet⁹ ſentiẽs læſionẽ, totis virib⁹ ſe opponit. Per q̃d
obſtinatio, impœnitẽtia atq; rebellio diaboli ac mẽbroꝝ ipſi⁹ mõſtrãtur, q a ex Dei p̃cuſſiõe
nõ corrigũt, ſed induranĩ, & reniti ac Deo p̃ualere, q̃tũ in ipſis eſt, cupiũt. [Cũ ſublat⁹ fuerit,
timebũt angeli, & territi purgabunĩ.] Hoc verbo oñdiĩ, q̃ iſta de ceto dicunĩ, vt eſt figura dia
boli, ſeu de diabolo ſub noĩe Leuiathan p ceto accepti. Quãuis etem̃ cet⁹ ſit magnũ q̃d cor-
poris mole, tñ reſpectu angelicæ dignitatis & p̃fectiõis, q̃ſi nulli⁹ reputaĩ momẽti: imo ho-
mo, p̃pter ſplendorẽ intellect⁹, oĩbus brutis ſublimiter p̃ſtat. Nõ ergo ob ceti ſublationẽ ſeu
interfectionẽ, angeli ſcĩ terrẽtur, cũ & cæleſtes orbes, q̃rum cõparatiõe nõ ſolũ cet⁹, ſed & to
ta terra vt punctũ eſt, moueãtur ab angelis. Vñ vni⁹ beluæ occiſionẽ p nullo aut minimo re-
putãt, ſicut & nos vni⁹ occiſionẽ paruipẽdimur pulicis. ¶ De diabolo ergo iſta dicũtur, imo
de principe dæmonioꝝ, de cuius ſublatione ſeu expulſiõe à throno cæleſti, olim terrebãtur
angeli ſcĩ, timore admiratiõis diuinæ potẽtię & pauore reuerẽtiali ipſi⁹. Similr̃ oẽs electi &
ſcĩ in die iudicij de totali dãnatiõe ac ſublatiõe principis tñbraꝝ, miniſtroꝝq; eius admira-
bũtur atq; timebũt, nõ pœnali, ſed caſto & ſapiẽtiali timore, infinitã Dei maieſtatẽ ĩ ſuis effe
ctib⁹ nõ ignorãter, ſed ſapiẽter ac reuerẽtialr̃ admirãtes, eãq; plene cõpræhẽdere nõ valẽtes.
Vñ & in Euãg. Chr̃s virtutes cæloꝝ dicit mouẽdas, & ĩ p̃ſatiõe cãtam⁹: Maieſtatẽ tuã tremũt Luc. 21.
ptãtes. Deniq; angeli taliter territi purgabũtur, & in caſu diaboli purgabãtur, nõ ab immũ
ditia culpæ, ſed à minoratiõe p̃fectionis atq; ſciæ, inq̃tũ ex intuitiõe diuinoꝝ effectuũ, aliquã
ſortiũtur illũinationẽ inferiores à ſupiorib⁹, & ſupiores à Deo: vel oẽs, q̃tũ ad aliq̃ cognoſcẽ-
da ĩmediate à Deo. Diuinã aũt excellẽtiã admirãdo, mox in ei⁹ cõtẽplatiõe refulgẽt, & quã iu
giter in ſeipſa cõſpiciũt, ex ſuis effectib⁹ & in ipſa magis mirãtur, q̃ in ſe ſola. De hoc 6. cap.
de diuinis noĩb⁹ D. Dionyſi⁹ pleni⁹ loq̃tur. Cõſequẽter de ceto, vt eſt figura diaboli, loq̃tur. Dionyſi⁹
[Cũ app̃henderit eũ gladi⁹,] i. ſi q̃s gladio cœpit cædere cetũ, [ſubũſtere nõ poterit] ipſe gladi
us, [neq; haſta, neq; thorax.] hoc eſt, ſiue gladio, ſiue lãcea, aut thorace p̃cutiaĩ, nõ ei nocebit:
immo inſtrumẽta iſta frãgentur p̃pter duritiã corporis ceti, p̃ſertim cũ dictũ ſit, q̃ corp⁹ ei⁹
ſit q̃ſi ſcuta fuſilia, & dẽſiſſimas atq; cõpactiſſimas habeat ſquamas. [Reputabit enim⁹ vt paleã *quaſi
ferrũ, & q̃ſi lignũ putridũ] reputabit [æs.] i. nec ferrea nec ænea inſtrumẽta ſibi oñſa timebit paleas.
aut fugiet, q a his aut nõ, aut difficulter lædi valet. Per q̃ inſinuaĩ, q̃ nulla ptãte hũana dæmo
ni poſſit q̃s p̃ualere, & ſi orõnib⁹ & virtutib⁹ ſcõꝝ ſupeĩ, hoc diuina & ĩcreata virtute prin-
cipalr̃ agiĩ, nõ vt talia ex hũana potẽtia oriũtur, imo poti⁹ inq̃tum à ſpũſancto p̃rincipiãtur,
q in om̃i actu meritorio motor eſt principalis. [Nõ fugabit eũ vir ſagittari⁹:] q a ſagittas nõ
timet, quaſi ab eis lædi non valens. Veruntñ vt narratur, q̃uis talia nõ formidet, nihilominus
proiectione ſpiculorum, quæ non auertit nec fugit, tandem vulneratur ac moritur, atq; ad
littus mortuus trahitur. [in ſtipulam ei verſi ſunt lapides fundæ] i. non plus curat aut metuit
ictus lapidum fundæ, quàm ſtipulam. Ictib⁹ enim ſaxorum, quæ per fundam proijci poſſunt,
non læditur, cum tantæ ſit duritiæ atq; pinguedinis. ¶ Porro ſpiritaliter viri ſagittarij ſunt

prędicatores idonei, q ex corde & ore velut ex arcu verba acuta ac penetratiua audiētiū cordibus imprimūt & infigūt. Lapides vero fundæ, ſunt exēplaria ac ſolida opa ſanctoꝝ. & frequēter cōtingit, ꝙ nec ſanctis verbis, nec virtuoſis opibus diabolus ſic frenaſ, qn tētet ac reniſ tatur ſaltē ad tēpus, immo virtuoſos ſæpe grauius importuniusq́ꝫ infeſtat: funda aūt, intellectus cōſtans ac erudit⁹ & practicus eſt, q opa virtuoſa emittit. [Quaſi ſtipulā æſtimabit malleum] i. propter duritiā ſquamaꝝ, qbus armaſ, & ſpiſſitudinē atqꝫ pinguedinē cutis ac corporis ſui, verbera malleoꝝ non curat, niſi ſorte talia verbera diuti⁹ cōtinuarenſ, pſertim ſup eandē corporis partē. [& deridebit vibrātē haſtā.] i. ſi qs cōmineſ ei, ꝙ haſta eū velit inuadere, non timebit, qa pſorari ita non poteſt. Hæc qꝫ dicunſ, ad inſinuandū audaciā ceti, ſcd̄m q̊d aliq̄ talia de eq̄ ſuperi⁹ dicta ſunt. Vñ p iſta innuiſ, ꝙ nullo hoīs conatu aut cōminatione diabolus ſupereſ, niſi virtute ſpūſſancti. [Sub ipſo erūt radŋ ſolis] i. eos non appreciabiſ, nec eoꝝ decore allicit vt vincaſ, [& ſternet ſibi q̄ſi lutū auꝝ,] i. ꝑ nihilo reputat auꝝ, ſed ſpernit & ſubŋcit illud ſuæ æſtimatiōi, ſicut paruipendiſ lutū. Per q̄ inſinuaſ, ꝙ nulli⁹ rei corporalis pulchritudine aut precioſitate ſubdaſ vel attrahaſ, ita ꝙ ſupereſ: & hoc, inquātū res illæ ſunt pulchræ & precioſæ, non aūt inquātū ſunt ipſi⁹ nutritiuæ. Inſup p hæc ſignaſ, ꝙ corporaliū reꝝ precioſitate & precio diabolus nō attrahaſ, vt ſubdat ſe homini, q̄uis īterdū hoc fingat, vt hoiem ſubŋciat ſibi in errore & culpa. Poſſunt qꝫ per radios ſolis, hoīes verbo & vita aliŋs emicātes: p auꝝ aūt, charitate rubētes intelligi, q̄s diabolus ī hac vita aſpernaſ atqꝫ pſeqtur. [Ferueſcere faciet q̄ſi ollā ꝑſundū maris.] Ceti eñ aliq tātæ ſunt magnitudinis, vt aquas maris vehemēter cōmoueāt, ſpumareq́ꝫ faciāt, vel etiā tēpeſtates ī mari pducāt, ſicq́ꝫ mare à ſundo vidrſ feruere, ſicut aq̄ in olla igni appoſita. Hic Thomas allegat Pliniū, dicentē ꝙ in mari oriētali ſunt q̄dā tātæ magnitudinis beluæ, vt ipſum mare ab imo vertāt & cōcitēt, ac tēpeſtates efficiāt. [& ponet q̄ſi cū vnguēta bulliūt.] i. tm̄ aq̄ feruorē ac ſpumā in mari cōcitabit, ſicut eſt feruor & ſpuma vnguētoꝝ in caldario bulliētiū, q̄ ꝑpter aerē incluſum faciūt ampliorē ſpumā & cōmotionē in ſupficie, q̄ ſimplex aq̄, p q̄ notaſ turbulētia & inqetudo, quā diabolus cōcitat in hoc mūdo, pſertim in cordib⁹ vitioſoꝝ, de qbus Eſa. 59. loqtur. Impŋ q̄ſi mare ferues, q̊d qeſcere nō poteſt. Nā & diabolus ignita ſua ſuggeſtiōe & impreſſiōe, ita ſæpe incēdit ſomitē, ꝙ totū cor intus incaleſcit ad malū. [Poſt eū lucebit ſemita,] i. ceto ſe mouēte p aquā, apparet retro eū veſtigiū longū ſui ꝑceſſus ꝑpter grandē ſui corporis molē, q̄ magnā facit in aq̄ cōcuſſionē, q̄ non ꝑtinus conqeſcit. Quo myſtice denotaſ, ꝙ poſt diabolicā tentationē & cōturbationē quā facit in aīa, remanēt & apparēt reliquiæ, ita ꝙ effectus ꝑturbatiōis à diabolo cōcitatę, non ſemp ſtatim ſedatur & aboleſ, īmo aliqñ diu durat & difficulter extinguiſ, pſertim qñ malo non in principio rite reſiſtitur, ſed illud in cōſuetudinē trāſit. [æſtimabit abyſſum q̄ſi ſeneſcentē.] i. tam auide & abunde piſces maris vorabit, & aquā ipſius potabit, q̄ſi putaret mare cito ſiccandū ac finiendū: quēadmodū eſuriēs q opinaſ ſibi eſcā defecturā, comedit multū, cōtra futurā ſe pparans famē: p q̊d inſinuaſ, ꝙ diabolus velut inſatiabilis homicida, tā affectuoſe, inceſſanter & indeſeſſe decipit aīas, q̄ſi mūdus eſſet mox terminādus. q̊d eñ ſeneſcit, ꝑpe interitū eſt, ſcd̄m Apl̄m ad Hebr. 8. Thomas aūt exponit ſic: Aeſtimabit abyſſum q̄ſi ſeneſcentē, i. q̄ſi impotētē ad hoc, ꝙ abyſſus deuoret ſeu ſuperet ipſum cetū. Per q̊d myſtice innuiſ, ꝙ diabolus nō tātā, tāq́ꝫ ppetuā reputat pœnā inferni, vt ob eā deſinat impie opari, & Deo renitiſſimo ſic praue agit, q̄ſi putaret dānationē inferni aliqñ terminandā, ad q̊d æſtimādū etiā q̄ſdā ſtultos inducit, cū tñ hoc ſcripturis ſctis clariſſime obuiet. [Non eſt poteſtas ſup terrā q̄ cōpareſ ei.] i. nullū terreſtriū aīaliū tātæ eſt fortitudinis corporalis, vt cet⁹, q ſicut q̄titate, ita & poteſtate vincit nō ſolū aq̄tica, ſed & terreſtria aīalia. Dicūt qꝫ magiſtri naturalis ſciētiæ, ꝙ maiora ſint aīalia ī mari, q̄ ſup terrā: cui⁹ cauſa, eſt abūdātia humiditatis in ſemine & in eſca. Vñ in terris humidis maiores ſunt hoīes, q̄ in regionib⁹ ſiccis, vt dicūt. [q factus eſt vt nullū timeret.] Hoc doctores nō de ceto, ſed de diabolo p ipſum figurato, exponūt, q ad hoc factus eſt, i. ex ſua creatiōe & ſuæ naturæ ꝑprietate hoc habet, vt nullā creaturā terreſtrē corporalē ve timeat, q̄tū ad naturalē eius virtutē, tanq̄ fortior omi huiuſmodi creatura. Nēpe ꝙ hoīes ſctōs vereſ, ex ſupnaturali illoꝝ virtute cōtingit. Verūtñ iſtud de ceto accipi poteſt, q vt ex phabitis innoteſcit, corporali robore vincit hoīem, & oēm terrenā facturā: idcirco nec metuit aliqd hoꝝ, & in hac locutiōe dictio, vt, poti⁹ notat cōcomitā
Pſal. 50. tiā vel ſequelā, q̄ cauſam, ſicut cū dicit: Tibi ſoli peccaui, vt iuſtificeris in ſermonib⁹ tuis. Ad hoc eñ, ꝙ tātā vim corporalē ceto, tātāq́ꝫ vim ſpiritalē diabolo pſtitit De⁹, cōſeqſ iſte impterrit⁹ anim⁹. Per pdicta ergo ſignaſ, ꝙ nulla terrena corpalis aut hūana ptās, æq̄lis ſit ptāti
Dionyſi⁹ diaboli, i q̄ naturalia īntegra pmāſerūt, iuxta D. Dionyſiū 4. cap. de diuinis noib⁹. Vñ q̄ altioris ē ſpeciei ſiue naturæ, eo maioris ē poteſtatis naturalis: ideo nō poteſtate naturæ ſed grāæ, hoīes pualēt ei. Hicq́ꝫ nullus de ꝑprŋs virib⁹ pōt pſumere, aut de ſua victoria vane gaudere, immo timorati atqꝫ ſoliciti eſſe debemus. q cōtra tā fortē hoſtē pugnā habemus, q ptāte atqꝫ induſtria, experiētia & infatigabilitate nos ſuperat, à q̄ videmur, & quē videre corporaliter pro-

prohibemur, immo nec ſpiritaliter eius cõgreſſus ſemp aduertimus. Præterea, ſecũdũ vnam
conſideratioñe, diabolus factus eſt directe vt nullum timeret, i. vt ſoli creatori caſto ac filiali
timore ſubditus eſſet, ſed contra illum ſe erigẽs, nullũ ex pſumptione vult formidare, niſi in-
q̃tum à Deo compellit & arctat. [Oĩe ſublime videt] i. ad alta ſe erigit, & ad aggredienda
maiora vultũ extollit, q & in principio dixit: Aſcendã ſup altitudinẽ nubium, ſimilis ero al- Eſa. 14.
tiſſimo. Hoc aũt ceto nõ competit, multoq̃ minus q̃d ſubdit, cõuenit ei. [ipſe eſt rex ſup oẽs
filios ſuperbiæ.] i. in ſuperbia eos excedit, tanq̃ primus apoſtata, q cæteris formã recedendi à
Deo, atq; amandi pprиã excellentiã primo oſtendit, cuius ducatũ ſequunt oẽs ſuperbi, q filij
ſuperbiæ appellant, qa per illã q̃ſi per matrẽ diabolo ſpiritaliter gñantur, ſicut p charitatem
hoĩes fiunt filij Dei: & qa ſuperbiã velut matrẽ amãt, ſequunt & amplectunt, atq; ab ea fouen
tur, q etiã ſerui ſuperbiæ dici poſſunt, qa vitio huic ſubiecti ſunt. Propter q̃d 2. Pet. 2. inducit:
Iniqui, ſerui ſunt corruptionis. A q̃ rñ qs ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Ioan. q̃q; 8. ait Sal-
uator: Oĩs q facit pc̃m, ſeruus eſt peccati. Deniq; iuxta Thomam, dñs operationẽ ſuã quam
exercet in malis, terminat in ſuperbis, vt oſtendat B. Iob, hoc ſibi fuiſſe pcipue metuendũ, ne
à diabolo ad ſuperbiã induceret, ſicq; ad regnum diaboli transferret. Ideoq; abijcere debeat
affectũ & verba, q̃ ſuperbiã ſapiunt ſiue ſonant. Itaq; & nos ſi filij & miniſtri diaboli eſſe non
volumus, ſi tam crudeliſſimi tyranni ac infeliciſſimi regis dñationem veremur, oẽm prorſus
abominemur ſuperbiã, quæ ſola omĩ virtuti Inſidiatur, & oĩa grãrum aufert chariſmata, de
qua ait ſcriptura: Odibilis coram Deo & hoibus eſt ſuperbia: quæ mentem ſumme excæcat Eccl. 10.
atq; turpiſſimam facit. Oẽm q̃q; amplectamur humilitatem, quæ ad omne bonum diſponit,
predictionemq; Dei & illuminationem ſpũſſancti pcipue pmeretur. Non ſimus filij ſuperbiæ,
& miniſtri diaboli regis, ſed filij ſimus humilitatis, & famuli Chriſti altiſſimi principis.

¶Expoſitio cap. 42. & vltimi, Reſpondens autem Iob. Art. 70.

AVdita diſputatione, allocutioneq; Dei, nunc ipſe Iob Deo, vt dignum eſt, cedit, hono-
rem & gloriam tribuit, & ſeipſum humiliat atq; accuſat, ſecundũ illud Eccl 20. Quàm
bonum eſt, correptum manifeſtare pœnitentiã. [Rñdens aũt Iob dño, dixit: Scio, qa oĩa po-
tes,] cum ſis infinitæ potentiæ, cui oĩa æque facilia ſunt, & cui nihil difficile eſt. Deo ſiquidem
idem eſt eſſe, & potentem eſſe, ita q̃ eius eſſentia eſt ſua potẽtia. Ideo ſicut diuina eſſentia eſt
penitus illimitata, ita & eius potentia. Quo verbo Iob pfitetur, q̃ Deus poſſit ſatanã ſuperra-
re, & aduerſitates ſeu tẽtationes ab illo inflictas, auferre. [& nulla te latet cogitatio.] Oĩa eñ Heb. 4.
nuda & aperta ſunt oculis eius, ſecundũ Apl̃m: Deus qppe ſuam cognoſcendo eſſentiam, oĩa
intuetur in ea, quæ illam q̃cunq; modo imitant ſiue participãt, hoc eſt, q̃cunq; aliqd entita-
tis habẽt. Similiter cognoſcẽdo ſuã potentiã, cognoſcit diſtincte, pfecte & plene oĩa, ad quæ
ſe illa extendit. Hinc 1. Reg. 16. Deus teſtatur: Nõ iuxta intuitum hois ego iudico. homo eñ
videt quæ parent, dñs aũt intuetur cor. Porro ſecundũ Thomã, hoc verbo S. Iob fatet ſe aliq̃
ſuperba cogitatione pulſatũ, vez recitando ſuas iuſtitias, q̃d Deum nõ latuiſſe inſinuat. Ideo
cõtra negantes Deum oĩa intueri, ſubiungit: [Quis eſt iſte q celat conſiliũ] i. cordis ſui diſpo
ſitionem, diffinitionẽ ſeu inqſitionem, putat ſe Deo poſſe abſcondere, [abſq; ſcientia] i. ita q̃
Deus illud non ſciat: Vel abſq; ſcientia, i. imperite & ſtulte hoc putat. Gregorius vero expo- Gregori⁹
nit ſic: Iob diabolo exprobrãs, dixit: Quis eſt Iſte, &c. i. diabolus cõſilia fraudium ſuarum aduer
ſum nos nobis occultat, & hoc abſq; ſciẽtia, i. irrationabiliter & inſipiẽter hoc agit, qm̃ licet
ppria ſubtilitate occultas illius machinationes aſpicere non poſſimus, Deo tñ reuelãte nobis
miſericorditer detegunt. ¶Inſup verbũ iſtud gñaliter accipi poteſt cõtra oẽs q ſua prudẽtia
alijs ſalubriter cõſulere poſſunt, & ſana cõſilia mẽte concipiũt, nec tñ pximos ſuos dirigere,
adiuuareq; curãt, cum tñ hoc agere, ſit eleemoſyna ſpiritalis: & iſtud omittere, charitati & pi
etati repugnet. [Ideo] qa vez tãta eſt potẽtia ac ſapia tua o Deus, [inſipiẽter loquutus ſum] Vt
eñ ex dictis in expoſitione habita ſuperi⁹ patet, B. Iob aliq̃ dixit incaute, ita q̃ amici eius &
Elihu fuerãt grauiter ſcãdalizati. Vnde circa finem pallegati ait capituli: Quia leuiter loqu Iob. 39.
tus ſum, rñdere vltra qd poſſum: Vnum loquutus ſum, q̃d vtinã non dixiſſem, & alterum, qbus
vltra nõ addã: ea q̃q; loquutus ſum, [q̃ vltra modũ] i. ineffabiliter & incõparabiliter [excedũt
ſcientiã meã.] i. diuina iudicia & rõnes eorum immoderate pſcrutari conatus ſum, à q̃rum ple
naria cõprehenſiõe deficio infinite. Hinc Eccl 30. ſcriptũ eſt: Altiora te ne q̃ſieris, & fortiora
te ne ſcrutat⁹ fueris: ſed q̃ pcepit tibi Deus, illa cogita ſemp, & in pluribus opibus eius ne fue
ris curioſus. Nõ eſt eñ tibi neceſſariũ, ea q̃ abſcõdita ſunt, videre oculis tuis. Salomon quoq;
Prouer. 25. Scrutator (inqt) maieſtatis opprimet à gloria. Quib⁹ verbis increpant vani, inti-
morati ac ſcioli, q in his q̃ De⁹ nõ reqrit ab eis, iugiter occupant: q̃ vero De⁹ exigit ab eis, &
q̃ ad eorum ſpectãt ſalutẽ, omittũt. [Audi] i. meã orõnẽ, cõfeſſionẽ, interrogationẽ clemẽter au
dire, acceptare, informare digneris, [& ego loqr] capta bñuolẽtia tua, & ſpe audiẽtiæ tuæ, lo-
quar aũt, te exorãdo, me accuſãdo, veniã & informationẽ humiliter poſtulãdo. [interrogabo
te] ſicut diſcipulus magiſtrũ, & illũinationẽ tuã precabor, vt in dubijs me dirigas & iformes.

Sic

Sic eñ Deũ in agẽdis & cognoſcẽdis interrogare debemus, orãdo pietatẽ ipſi⁹ ꝓ inſtructiõe
Eſa.30. & directiõe ſalubri. Vnde apud Eſaiã dñs ait quibuſdã: Væ filij deſertores, vt faceretis cõſiliũ, &
non ex me: & ordiremini telã, & nõ ꝑ ſpm̃ meũ, & os meũ nõ interrogaſtis. Hinc in lib. Reg.
1.Reg.23.30. legit̃ Dauid toties cõſuluiſſe dñm. Et Iac. 1. Si qs vr̃m indiget ſapia, poſtulet à Deo, q dat oib⁹
2.Re.2.5.21. affluẽter, & dabit̃ ei: poſtulet aũt in fide nihil hæſitãs. [& rñde mihi] ꝑ illuminatione internã
vel angelicã inſtructionẽ, int⁹ vel foris exhibitã. [Auditu auris audiui te] i. primo, ſ. añ hanc
flagellationẽ, cognoui te ex alioꝝ relatu & fama cõmuni, vtpote impfecte. [nũc aũt oculus
me⁹ videt te.] i. clari⁹ te modo cognoſco, ꝗ̃ añ, quẽadmodũ clarius ſcit̃ q̃d cernit̃, ꝗ̃ q̃d relatu
alioꝝ cognoſcit̃. Ex ꝑcuſſiõe eñ & allocutiõe, increpatiõe, inſtructiõeq; Dei, S. Iob tã vehe-
mẽter ꝓfecit. Vel ſic: Auditu auris audiui te, i. añ flagellationẽ meã cognoui te ꝑ reuelationẽ
factã ad aurẽ exteriorẽ vel interiorẽ, in q̃ tñ reuelatiõe ſpeciẽ nullã vidi, ꝓſertim oculo exte-
riori: nũc aũt cognoſco te ꝑ reuelationẽ clariorẽ ac eminentiorẽ, In q̃ forma ſeu ſpecies aliq̃
tui mihi apparet. Certũ tñ nõ eſt, an angelũ vidit corporali ſpecie, q ĩ ꝑſona Dei hæc dixerit,
Gen.32. ſicut Iacob q viſo angelo, ait: Vidi dñm facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt aĩa mea. Iudic. q̃q; 13.
Manue loq̃tur ſuæ vxori: Morte moriemur, qa vidim⁹ dñm, i. angelũ Dei q viſibiliter eis ap
paruit. Aliq aũt putãt, ꝙ Iob imaginaria viſiõe viderit Deũ, ſeu angelũ ĩ Dei ꝑſona loquẽtẽ.
Poteſt q̃q; intelligi, ꝙ ꝓ tẽpore q̃ dixit hæc, habuit ſublimẽ aliquẽ ac lympidã cõtẽplationẽ
de Deo, vt eſt illuminatio ſeu cognitio anagogica, ad q̃d innuẽdũ fatet̃: Nũc oculus me⁹, vel
intellectualis, videt te cõtẽplatiõe theorica. Poſtremo, putãdũ nõ eſt ꝙ viderit Deũ ꝑ ſpeciẽ,
nec de tali viſiõe hic loq̃t̃. [Idcirco ipſe me reꝑhẽdo:] i. qa nũc clari⁹ te cognoſco, ſyncerius q;
cõtẽplor, ideo impfectũ meũ ꝑfecti⁹ pẽſo, & culpã meę incautæ locutiõis magis aduerto, hu
miliusq; cõfiteor. q̃ patet, qa q̃nto diuinæ naturæ maieſtatẽ, ſctitatẽ & ꝑfectionẽ lympidi⁹ cõ
tẽplamur, eo ꝓpriã paruitatẽ, im mũditiã, & defectuoſitatẽ pleni⁹ cõtuemur, & cordiali⁹ ꝓſi
Gregori⁹ temur. Hic ait Greg. Oĩs humana ſapia q̃tolibet acumine polleat, diuinæ ſapiæ cõparata, inſi
piẽtia eſt. Oĩa eñ humana, q̃ iuſta & pulchra ſunt, Dei iuſtitiæ & pulchritudini cõparata, nec
Gen.18. pulchra, nec iuſta ſunt, oĩno nec ſunt. Hĩc Abrahã Deo colloquẽs: Loq̃r, inq̃t, ad dñm meũ,
Gregori⁹ cũ ſim puluis & cinis. Itẽ ait Greg. Quãto q̃ſq; min⁹ ſe videt, tãto min⁹ ſibimet diſplicet: &
q̃nto maioris grę lumẽ ꝑcipit, tãto ampli⁹ reꝑhẽſibilẽ ſe eſſe cognoſcit. Cũ eñ intrĩſec⁹ ſub-
leuat̃, & oẽ q̃d eſt, intuet̃ ad eã, quã ſup ſe cõſpicit, regulã cõgruere nitit̃. Et qa adhuc huma
na infirmitas cernit, ꝙ ei nõ ex minima parte diſſentit, totũ ex ſe illi onerоſum eſt, q̃d ĩternæ
regulæ cõueniẽs nõ eſt. Veꝝ qm̃ nulla eſt recognitio culpæ, niſi ſequant̃ lamẽta pœnitẽtiæ,
S. Iob ſubdit: [Et ago pœnitentiã in fauilla & cinere.] Quod lr̃aliter accipi poteſt, vt in agni
tionẽ & ſignũ ꝓpriæ fragilitatis, ſe in terrã ꝓſtrauerit ſuper fauillã & cinerem, quemadmo-
Ion.3. dum in Iona legitur, ꝙ rex Niniuæ indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere. Et Pſal. 43. Humilia-
ta eſt in puluere anima noſtra. Etenĩ cinis & ciliciũ, arma ſunt pœnitẽtiũ. Vel ꝑ fauillã & ci
nerẽ, intelligunt̃ auſteritas & humiliatio ſatiſfactiõis. Nõ eñ ſufficit culpæ cõfeſſio, niſi ſeq̃-
Gregori⁹ tur (ſi aſſit facultas) ſatiſfactio. ¶ Præterea ſcd̃m Greg. In fauilla & cinere pœnitentiã agere,
eſt, cõtẽplata ſumma eſſentia, nihil aliud ſe q̃ fauillã cinerẽq; cognoſcere. Etenĩ cũ in ꝑctõ ſit
inordinata cõplacẽtia ſeu delectatio, & itẽ q̃dã cõtra Deũ rebellio, cõtra primũ valet dolor
intern⁹, & auſteritas in labore ſatiſfactiõis, contra ſcd̃m humiliatio cordis & operis. [Poſtq̃
aũt locut⁹ eſt dñs verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitẽ.] Ad illũ eñ tanq̃ ad princi
paliorẽ, forte & ad meliorẽ ac ſeniorẽ, dñs dirigit verbũ, vt per ipſum ꝓferat̃ ad alios. Nã &
ipſe primo orſus eſt diſputare aduerſus Iob. Videt̃ q̃q; ꝙ dñs dixerit iſta B. Iob iã ſanato, &
forſitan anteq̃ amici eius redierũt ad ꝓpria. ¶ Præterea, an per inſpirationẽ ſolã internã dñs
iſta ꝓtulerit, an per apparitionẽ angelicã, vel angeli allocutionẽ interiorẽ dũtaxat, quemad
modũ aſſerit Zach. 2. Angelus loquebat̃ in me: incertũ habet̃, quẽadmodũ & incertũ eſt, an in
ſomno vel vigilia facta ſit allocutio iſta. Si aũt De⁹ ita apparuit atq; locut⁹ eſt huic Eliphaz,
poſtq̃ dire peccauit, cur putãdũ eſt ꝙ ficta ſit ab ipſo Eliphaz viſio, quã in pricipio ſuæ diſpu-
Iob.4. tatiõis ſe ꝓhibet habuiſſe añ hãc culpã? [Irat⁹ eſt furor me⁹] i. zelus iuſtitiæ meę [in te & ĩ duos
amicos tuos:] ſ. cõtra Baldath & Sophar. Cũ eñ De⁹ ſit veritas & æq̃tas, falſitati & iniuſtitiæ
indignat̃ tãto plus, q̃ ipſe verior extat & iuſtior: & q̃ pctm̃ à veritate & æq̃tate magis recedit,
eo plus diſplicet Deo. Amici aũt Iob nõ ſolũ peccauerũt ei, cõtumelias irrogãdo, ſed etiã de
diuina ꝓuidẽtia erronee ſentiẽdo, vt patuit ſæpius. Hinc ad innuendũ magnitudinẽ exceſſus
eoꝝ, dñs loq̃tur: Iratus eſt furor meus. Vnde & ſubdit: [qm̃ non eſtis locuti corã me rectũ] i.
verba vera ac iuſta, qa licet videbant̃ q̃ſi diuinã iuſtitiam cõtra Iob defenſare, nihilominus
Deus vidit obliq̃tatem cordis eoꝝ. [ſicut ſeruus meus Iob.] Cuius verba vera & recta fuerũt,
ſecundũ intentionẽ ipſius, q̃uis ſæpe in modo loquendi deliquerit. ſed q̃re de Elihu dñs men
tionẽ nõ facit, ad hoc Thomas rñdet, ꝙ Elihu ex imperitia peccauit, Iob aũt ex leuitate, ami
ci vero Iob in falſa aſſertione, ꝑuerſa dogmata affirmãdo, vt ꝙ De⁹ nõ flagellat aliquẽ niſi ꝓ
culpa, & ꝙ grauior pœna non eſt, niſi ꝓ culpa maiori. Aliã q̃q; cauſam Thomas tãgit, qa vel

iam

iam ſupra dñs redarguit ipſum Elihu, ſimiliter S. Iob. Albertus vero rñdet, ꝙ ideo, qm̄ Eli-
hu noui nil attulit, ſed alioꝝ poſitiões determinauit, eas plani⁹ & particulari⁹ proſequendo.
¶Deniq; qa amici Iob nõ ex malitia peccauerũt, ſed q̃ſi ex zelo Dei, q̃uis indiſcreto, qa puta
bãt ipſum Iob ſuis verbis diuinæ derogare iuſtitiæ, ideo pc̄tm̄ coꝝ remiſſibili⁹ erat. Hinc dñs
oſdit eis remediũ cõtra vuln⁹ pc̄ti q̃d incurrerũt. [Sumite ergo vobis 7. tauros & 7. arietes,
& ite ad ſeruũ meũ Iob, & ᵃofferet holocauſtũ ꝑ vobis,] qa eius patrocinio indigetis, nec di- ᵃofferte
gni eſtis ꝑ vobiſipſos offerre, vel eo indigniores ad hoc. Septenari⁹ aũt eſt numerus ꝑfectiõis
& totalitatis, idcirco ad expiationẽ grauiũ delictoꝝ, & ad pœnitẽtiæ ꝑfectionẽ hic numerus
cõgruebat. Rurſus ꝑ 7. tauros, ſignat mactatio ceruicoſæ ſuperbiæ in ſeptẽ peccatis mortali
bus. Per arietes vero q cornib⁹ impingũt, ꝓterua & obſtinata falſitatis defenſio, veritatiſq;
impugnatio, q̃s oportet mactare. Holocauſtũ, ꝓterea fuit ſacrificiũ ꝑfectiſſimũ, q̃d ad diuinæ
reuerentiã maieſtatis totũ cõburebat, ad figurãdũ ꝙ homo debet ſe totũ Deo offerre, eiuſq;
cultui mãcipare. [Iob aũt ſeruus meus] ſeruitute filialis timoris, orabit ꝓ vobis. Multũ n̄m va
let oratio iuſti aſſidua, vt dicit Iaco. 5. Et iteꝝ ſcriptũ eſt: Oratio iuſti penetrat cælos. [Faciẽ Eccl. 35.
eius ſuſcipiã.] i. ꝓſentiã eius mihi ab ipſo ꝓſentatã, eiuſq; mentẽ ad me erectã, ſeu ei⁹ ꝑſonam
mihi facialiter apparentẽ, gratã & acceptã habeo, ipſum ꝓ vobis exaudiendo. [vt nõ impute
tur vobis ſtultitia.] i. pc̄tm̄ q̃d ſtulte cõmiſiſtis, ſeu dogma veſtrũ inſipiẽs nõ imponat vobis
à me ad dãnationẽ aĩarum veſtraꝝ. Vel ideo ait, ſtultitia, qa ſc̄dm Albertũ ex ignorãtia pec-
cauerũt, ꝓpter q̃d facili⁹ recipiũtur ad veniã. Illa tñ eoꝝ ignorãtia non fuit in toto excuſan-
da. [Neq; eñi loquuti eſtis corã me rectũ, ſicut ſeru⁹ meus Iob] q vos iuſte increpauit, & à vo-
bis iniuſte increpatus eſt & grauiter inhonoratus, nõ tñ à vobis auerſus eſt mẽte, ſed diligit
vos, quẽadmodũ ante. Idcirco idoneus eſt exorare ꝓ vobis ſuæ merito ꝑfectionis. [Abierunt
ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt ſicut lo-
quutus fuerat ad eos dñs.] ita ꝙ Eliphaz dixit alijs duob⁹ verba Dei ſibi iniũcta, q̃ audito, aſ-
ſumptis ꝓfatis aĩalibus, pariter venerunt ad Iob, ab eo humiliter veniã deprecãtes, & vt ꝓ eis
offerret & exoraret, inſtãter poſcẽtes. An vero q̃libet eoꝝ aſſumere iuſſus ſit 7. tauros, totideſq;
arietes, vel oẽs tres ſimul tot aĩalia ſumere & offerre ꝓcipiebãtur, nõ clare exprimit. [Et ſuſ-
cepit dñs faciẽ Iob.] i. oblationẽ & precẽ ipſi⁹ ꝓ ſuis amicis, ad q̃d etiã cooperabat illoꝝ obe
dientia, pœnitẽtia, humiliatio. [Dñs q̃q; cõuerſus eſt ad pœnitentiã Iob, cũ oraret ille ꝓ ami-
cis ſuis.] Hoc dupliciter intelligi poteſt. Primo, ꝙ dñs ab ira ad ꝓpiciatioẽ cõuerſus eſt ad
pœnitentiã Iob, i. ad pœnitentiã quã ꝓ amicis ſuis aſſumpſit, dolẽdo ꝓ pc̄tis eoꝝ, ſicq; meri ᵃob
to huius doloris Deus illis ignouit. ita exponit Albertus. Secundo, ꝙ cõuerſus eſt ad pœni-
tentiã Iob, q orando ꝓ amicis, ſimul ꝓ ſeipſo pœnituit atq; orauit, idcirco & ei magis beni
gnus effectus eſt Deus. Nã & tãto citius exaudit⁹ eſt ꝓ ſeipſo, q̃nto deuoti⁹ interceſſit ꝓ alijs.
Propter q̃d ait Gregorius: Plus ꝓ ſe valere preces ſuas efficit, q has & alijs impendit. Libenti Gregori⁹
us q̃ppe ſacrificiũ orationis ſuſcipit, cum in cõſpectu miſericordis iudicis, ꝓximi dilectione
condit, q̃d tũc veraciter q̃ſq; cumulat, ſi ꝓ aduerſarijs etiã hoc impendat. [Et addidit dñs oĩa
q̃ fuerũt Iob, duplicia.] i. bona ei ablata reſtituit ei in duplũ, reddẽdo duplicia eadẽ in ſpecie,
ſicut infra patebit. Per q̃d intelligit, ꝙ ꝓ tẽporali tribulatiõe & tentatiõe, q̃s patiũtur electi,
multo maiora bona diuinitus ſortiũtur, q̃ ſint corporalia bona q̃ ꝑduntq; a ꝓ illis ſpũalia do
na adipiſcũtur, & ipſa cõſolatio ſequẽs, frequẽter ꝓcedentem afflictionẽ excedit etiã in ꝓſen
ti. Hinc Eſa. 54. dñs ait: Ad punctũ in modico dereliq te, & in miſerationib⁹ magnis cõgrega
bo te. In mõmẽto indignatiõis meæ abſcõdi parump faciẽ meã à te, & in miſericordia ſem-
piterna miſertus ſum tui. Secundæ q̃q; ad Corinth. 1. habet: Sicut ſocij paſſionũ eſtis, ſic eritis
& cõſolationis. [Venerũt aũt ad eum oẽs fratres ſui & vniuerſæ ſorores ſuæ,] i. oẽs cognati &
cõſanguineæ, [& cũcti q nouerãt eũ prius] cognitiõe amicitiæ ſpecialis, vel anteq̃ taliter pla
garetur, & in ipſa aduerſitate eũ dereliquerũt, ſicut ſuperius dixit: Fratres mei elõgauerunt à Iob. 6.
me, & noti mei q̃ſi alieni receſſerũt à me. [& comederũt panẽ in domo eius cũ eo] i. priſtinã
amicitiã renouauerũt comedendo cũ ipſo, volẽtes ei cõgratulari, ſuãq; ad eũ amicitiã decla-
rare. Per panẽ aũt oĩs cibus exprimit. [Et mouerũt ſuper eũ caput] nõ ex deriſiõe, ſed admirati-
one & cõpaſſiõe doloris ꝓteriti, vel poti⁹ ex cõgratulatiõe. Vñ ſuperi⁹ Iob dixit ſuis amicis: Iob. 16.
Vtinã eſſet aĩa vr̃a ꝓ aĩa mea: cõſolarer & ego vos ſermonib⁹, & mouerẽ caput ſup vos. Hic
ſubdit: [& cõſolati ſunt eũ ſup om̄i malo] pœnali, i. de om̄i aduerſitate, [q̃d intulerat dñs ſup
eum] ꝑmiſſiue, ꝓfitentes, ꝙ nõ ꝓ ſuis pc̄tis fuiſſet ꝑcuſſus, & ꝙ amici ei⁹ ſibi cõtradicendo er-
raſſent, ipſeq; dñs ꝓ ampliori ſua ſalute eum ita tentaſſet, atq; vt ipſe Iob alijs in exemplũ cõ-
ſiſteret. Similis conſolatio legitur facta Tobiæ in libro ipſius. De duplici autem malo ſcriptu Tob. 8.
ra ꝓcipue loquitur, ſ. de malo culpæ, q̃d non eſt à Deo niſi permiſſiue, iuxta illud Eſa. 63. Indu-
raſti corda noſtra ne timeremus te, q̃d tñ q̃dam peruerſi imputãt Deo, ſecundũ illud Pſal. 20.
Qm̄ declinauerũt in te mala. Item de malo pœnæ, q̃d eſt ipſa afflictio, q̃ eſt directe à Deo, in-
q̃tum eſt aliq̃d poſitiuum, & culpæ purgatio ſeu vindicta, aut ꝓparamẽtum ad gratiam ple-
ni-

niorē,ſicut ī Iob,de ꝗ malo dicit Ionæ 4.Miſertꝰ eſt dn̄s ſup malitia, quā dixit vt faceret eis,
ſ.Niniuitis,& nō fecit.[Et dederūt ei vnuſquiſq; ouē vnā & inaurē aurea vnā.]Iſta munuſcula
ſibi dederūt vel in releuamē ſuæ inopiæ,qa nōdū reſtituta fuerāt ei à Deo bona amiſſa,vel in
ſignū ſui fauoris atq; amoris ad ipſum. Vel etiā in ꝓteſtatione atq; indiciū ſuæ ouinæ inno-
cētiæ ac ſimplicitatis, itēq; obediētiæ ac ſapiæ,ꝗ ꝑ inaurē ſignātur.Inauris eñ auri appendit.
Obediētia vero eſt,verbis Dei auditis parere, & ſapia eſt,ea intelligere. [Dn̄s aūt bn̄dixit no-
•magis uiſſimis Iob,]i.vltimæ eiꝰ ætati,ſeu bonis ꝗ poſtremo poſſedit,[•plus q̄ principio eius:]i.pri
quàm mæ ætati aut ꝓſperitati,qa in corporalibꝰ ac ſpūalibꝰ donis ampliꝰ ditauit eū poſt ſuā affli-
Iob.29. ctionē q̄ ante,imo plus dedit ei q̄ ipſemet petijt. Superius etenī dixit:Quis mihi det vt ſim iu
xta mētes priſtinos? Nūc aūt cōceſſit ei duplo plura q̄ añ.Nā ſubdit:[Et facta ſunt ei 14.millia
ouiū]q ante habuit ſeptē millia ouiū.[&ſex millia camelorꝝ,]ante habuerat tria millia came
lorꝝ,[& mille iuga boū.]ante habuit qngēta iuga ſeu paria boū. [et mille aſinę.]ante habuit
Iob.1. aſinas qngētas,ꝗd totū in principio ſcriptū eſt.[Et fuerūt ei ſeptē filij & tres filiæ.]ꝗs oēs poſt
afflictionē hāc gn̄auit.¶Circa hoc ꝗritur,quō oīa ſint ei duplicia reddita, cū & ante ꝑcuſſi-
onē ſuā totidē filios filiasq; habuerit.Et rn̄dendū,ꝙ bona eiꝰ ꝗ ei penitꝰ perierūt, reſtituta ſunt
dupla.Filij aūt & filiæ eius, q̄tū ad aīas,vixerūt & ſuſcitādi ſecū fuerūt.In ſtatu ꝗq; ſalutis ob-
Mat.22. iſſe credūtur,ita ꝙ æternaliter ſecū erāt victuri.Idcirco nō penitꝰ mortui erāt. Vnde in Mat
Exo.3. thæo Chr̄s allegās Sadducæis illud Exodi,Ego ſum Deus Abrahā,Deus Iſaac,& Deꝰ Iacob,
adiūgit,Nō eſt Deus mortuorꝝ,ſed viuorꝝ.[Et vocauit nomē vniꝰ,]forte primogenitæ inter
tres,[Diē,]ꝓpter puellæ claritatē & gratioſitatē:[& nomē ſecūdæ,Caſia,]ꝓpter ipſiꝰ ſuauita
tē redolētiāq; famoſam.Caſia eñ eſt ſpecies aromatica.[& nomē tertiæ,Cornuſtibij]ꝓpter
eminētē pulchritudinē eius,ꝓſertim in oculis, ſcd̄m Thomā. Stibiū qppe vnguentū eſt, ſeu
herba,q̄ mulieres ad decorādā faciē ſuā vtūtur, iuxta illud Ezec.23.Circūliniſti ſtibio oculos
4.Re.9. tuos.Et 4.Regū Iezabel depinxit oculos ſuos ſtibio.Hoc aūt ſtibiū fœminę ſeruāt in cornu,
vt habeāt illud in prōptu cū velint.Sic ergo appellata eſt iſta puella,ad innuendū ꝙ ſtibio nō
egebat,ſed ſpecioſior fuit dono naturæ,q̄ cæteræ fiāt hac arte.Hinc ſeqtur:[Nō ſunt aūt in-
uētę mulieres ſpecioſę,ſicut filiæ Iob in vniuerſa terra.]Vel in vniuerſa terra habitabili hui-
us mūdi,vel in vniuerſa terra habitatiōis Iob,iuxta quē modū Ioſ.1.legit:Dn̄s dedit vobis re-
quiē & oēm terrā. Magis tn̄ intelligēdū videt primo modo. In hac aūt ſpecioſitate,intelligē
da eſt ꝗq; cōdecētia morꝝ,& venuſta cōpoſitio in omi greſſu ac motu mēbrorꝝ. Nā & ꝑ hæc
•inter fra corporalis etiā pulchritudo ꝑficitur.[Deditq; eis pr̄ ſuus hæreditatē •in medio fratrū eorꝝ.]
tres. Hoc eñ honore dignæ erāt, ꝓpter ſpecioſitatē ſuā tam ſpūalē & corporalē,& qa fratribꝰ ſuis
chariſſimæ fuerāt,virtutibusq; cōformes.[Vixit aūt Iob poſt hæc]i.poſtq̄ iſta ei acciderāt,
[cētū q̄draginta annis.]Quia eñ in corpore grauiſſime fuerat vulneratꝰ,addit ei ꝑ cumulo
Tob.10. ꝓſperitatis,lōgitudo dierꝝ in vita ſana atq; iucūda in Deo,quēadmodū legit de Tobia,ꝙ re-
liquū tēporis eiꝰ,ſ.ꝗd vixit poſt curationē ſuā ab angelo,fuit in gaudio. ¶Præterea,q̄uis Iob
corporaliter occiſus nō fuit,qa tn̄ lœtaliter fuit ꝑcuſſus,ita ꝙ ſcd̄m naturā obiiſſet, niſi Deus
ſupnaturaliter affuiſſet:hinc duplicata vitæ humanæ duratio,ei cōceſſa eſt,ſicut & cætera ei
pſal.89. ſunt dupliciter reſtituta.Scriptū eſt eñ:Dies annorꝝ noſtrorꝝ,in ipſis 70.anni. Centū aūt &
q̄draginta,faciūt bis ſeptuagita.[Et vidit filios ſuos & filios filiorꝝ ſuorꝝ]forte & filiarꝝ,[vſq;
Tob.12. ad q̄rtā gn̄ationē.]Idē legit de Tobia,q tn̄ poſt ſuā curationē nō vixit niſi 40.annis,ſed ī ſua
curatiōe filiꝰ ſuus iā extitit vxoratus. Vñ apparet,ꝙ filij Iob ſatis maturæ ætatis fuerūt anteq̄
gn̄auerūt.Alioqn poterat vſq; octauā gn̄ationē poſteros ſuos vidiſſe.Credēdū eſt eqdē,ꝙ fi-
lij & nepotes ipſiꝰ,virtutes B.Iob ſint ſecuti,nec voluptatis amore cōtrahere matrimonium
accelerauerūt.¶Porro,an filios iſtos ſeptē & ſorores eorꝝ ex prima cōiuge gn̄auerit,an ſi illa
in vita tā diu ꝑmāſerit,nō certū habet.Forte eñ ob ſua pc̄tā ſublata eſt, nec digna fuit parti-
ceps eſſe ꝓſperitatis ſui mariti tā ſcti, ad quē in aduerſitate ſua tā ꝑuerſe ſe habuit. Cōueniēs
demū fuit,ꝓ tēpore legis naturæ & ſcriptæ,vt B.Iob poſt ſuā ꝑcuſſionē tāta ꝓſperitate do-
naret.Nā & tūc bona tēporalia Dei famulis ꝓmittebant, vt hoīes rudes ꝑ talia ad Dei obſeq
um ſpūaliūq; amorē traherent donorꝝ,& ex cōſideratiōe ꝓſperitatis Iob, ꝑpenderēt q̄ vtile
eſſet Deo fideliter etiā in aduerſis oībꝰ adhærere.[Et poſt hæc mortuꝰ eſt ſenex]ſenectute mē
tis & corporis. Neſcit tn̄ q̄ ſenex,niſi legat ſeu audiat,q̄t annorꝝ fuit qn̄ ꝑcuſſus ē,& q̄ diu ſua
plaga durauit,quēadmodū de Tobia habet,ꝙ ſex annis extitit cęcus.[& plenꝰ dierꝝ]i.repletꝰ
actibꝰ virtuoſis,ꝗs diuturno ꝗ vixit,tēpore fecit.In ſcripturis eñ ꝑ plenitudinē tēporis,ſpūa-
Ge.25.49. liū bonorꝝ abundātia exprimi ſolet.Vñ de ſctis pr̄iarchis ī Geneſi ſimiliter legit,ꝙ pleni di
Ambroſiꝰ erū defuncti ſunt.Hic dicit Ambroſiꝰ:Plenitudinē vita iuſta habet,inanes aūt ſūt dies malorꝝ.
Nihilominꝰ hoc loco ꝑ plenitudinē dierꝝ, etiā tēporaliū abūdātia & incolūitas corporis de-
Iob.7. notāt,vel affluētia bonorꝝ fortunæ,qa ꝓpter illorꝝ defectū ſupius dixit:Ego habui mēſes va
cuos,ꝓſerti qa his corpalibꝰ bonis ordinatiſſime vſus ē ꝑ relationē eorꝝ ad ſpūalia dona bti-
tudinēq; æternā,imo ad ſummū, immēſū & incōmutabile bonū, ꝗd eſt ſup oīa Deꝰ ſublimis
& bn̄dictus,Amē.

¶Seqtur tractatulus de cauſa diuerſitatis euentuū humanorꝝ.

D. DIONYSII CARTHVSIANI TRACTATVLVS DE CAVSA DIVERSITATIS euentuum humanorum, ad inſtantiam reuerendiſſimi D. Cardinalis de Cuſa editus.

PROOEMIVM.

QVAESTIO paruitati meæ ab excellẽtia veſtra, o Reuerẽde pręceptor, ꝑdilectiſſime pater, ac literatiſſime doctor, ꝓpoſita, hęc eſt: Ecce cum videamus iuſtos tormẽta pati, & q bene egerũt, finaliter deficere, malos aũt ſæpe optime mori, cui hęc varia terminatio cauſam dedit? Non Deus iuſtus, à q̃ non niſi iuſtũ: nec fatalis influẽtia, quæ noſtris actibus non dñatur. Ad hũc finẽ moueo q̃ſtionem, vt intelligã librum Iob, & ea q̃ veteres de fortuna ab aſtris dependẽte tractarũt. Quanq̃ ad huius q̃ſtionis ꝓfundæ atq; fœcundæ ſolutionem magiſtralẽ & plenã, pſonam veſtrã eximiã ac famoſam meipſo rite rear lõge magis idoneã, verũtñ ne dñationi veſtræ pꝛiſſi- 1 Reg. 2.
mæ videar non ꝑtinus, vt decet, obtẽperaſſe, conabor ꝑ virib' q̃tum Deus ſciẽtiarũ dñs dederit, rñdere, ꝓſertim q̃a (vt Petrus Alphonſi in libro ſuo clericali teſtaſ) dum pſona multum excellẽs inuitat, poſtulat, aut req̃rit, mox acq̃eſcere par eſt. Et ponit exemplũ de angelis, qui Gen. 18.
ab Abrahã pñarcha inuitati, ſtatim acq̃euerũt. Porro inuitati à Loth, primo renuerũt, dicẽ Gen. 19.
tes: Nequaq̃, ſed in platea manebim'. Itaq; de q̃ſtione ꝓpoſita, id in primis cõmemoro, ꝙ q̃uis, q̃ntum ad formã verboꝝ, clariſſime mota ſit, tñ q̃ ad ſignificationẽ, intelligentiã'q; incluſam, non mediocriter intricata cõſiſtit, eo ꝙ clauſulæ eius multipliciter queãt intelligi. Idcirco ſingulæ q̃ſtionis huius particulę, ſingulatim ſunt ꝑtractandæ, & quẽadmodũ varium pariãt intellectũ q̃dam eaꝝ, eſt demonſtrandũ. Præterea prima particula, vtpote, cum videamus iuſtos tormẽta pati, planũ & vnicũ cõtinet ſenſũ: quo circa nihilominus q̃ſtio, admiratio'q; cõſurgit, & oritur difficultas, ſi q̃s clauſulã iſtã ampliet ac dilatet. Etenĩ iuſtoꝝ diuerſi ſunt gradus, iuxta differẽtias meritoꝝ. Nẽpe nonnulli ſunt viri heroici & perfecti, q̃rum rurſus diſtinctio cõſpicitur gradualis, q̃buſdã exiſtẽtib' multũ ſctis, q̃les fuerũt Martin', Bernardus, Frãciſcus, aliĩs vero non adeo ſctis, cæteris aũt nondũ pfectis. Qui tñ iuſti vocanſ, inquantum charitate & gr̃a, habitu'q; iuſtitię decorãtur, diuina obſeruãtes ꝓcepta, q̃ ꝓprie de actib' dantur iuſtitiæ. Cõformiter tormentoꝝ vitæ ꝓſentis diuerſa ſunt gñ'a, ſed & gradus multiplices: poteſt'q; tormẽtoꝝ hoꝝ diuerſitas attẽdi, vno q̃dem modo ex parte cauſæ. Nã q̃dã inferũtur à Deo, q, q̃s amat, arguit & caſtigat. Qui tñ ꝑ ſubiectã hoc ſolet agere creaturã, & interdũ q̃dẽ ꝑ angelos bonos, q̃rum miniſterio ſubuertit Pẽtapolim, occidit Aegyptios, ꝑcuſſit Aſſyrios: Apo. 3. Gen. 19.
interdũ ꝑ angelos malos, ꝑ q̃rum vnũ ꝑcuſſus eſt S. Iob. Iteꝝ tormẽta nũc ab inuiſibilib', nũc Exo. 12. 14.
à viſibilib' hoſtib' infligũtur. Sæpe q̃q; ex naturalib' cauſis, ſiue intrinſecis, ſiue extrinſecis. 4 Re. 19.
Aliq̃ñ demũ fortuito ſeu caſualiter videntur cõtingere, quanq̃ ꝑ cõparationẽ ad certũ & infal Iob. 1. 2.
libilẽ ꝓuidentiæ diuinæ pſpectũ, certus ſit ordo cauſaꝝ, nil'q; caſuale aut fortuitũ cẽſeaſ ſicut catholice docet Boethius. Itaq; cũ culpæ debeaſ pœna, nõ miꝝ eſt, ſi iuſti nondũ pfecti, mediocria nõnunq̃ patiãtur tormẽta, q̃ppe q̃ q̃tidie in venialib' multipliciter corruẽtes, nec ꝑ charitatis ardorẽ ea ſufficienter delentes, q̃tidianis egent remediĩs, ſ. increpationib' & tormẽtis q̃bus purgenſ. Quòd ſi mediocriter ſancti, mediocres ſuſtineãt cruciatus, non multũ videbiſ mirũ, quã & ipſi in venialia ſæpe labũtur. At vero nec hoc admirationẽ ſortiſ ingentẽ, ſi & multum ſancti, paruis vel mediocrib' afficiãtur flagellis, cum (Salomone teſtãte) non ſit homo Eccle. 7.
ſup terrã q̃ faciat bonũ, & non peccet, iuſtus'q; in die ſepties cadat. Sed dum eminẽter iuſti & Pro. 24.
ſancti diuturnis & maximis affligũtur aduerſis, atq; ab impĩs opprimũtur, tentationibus'q; vexãtur, admiratio oritur maior. Siq̃dem q̃ in eis minorem obtinet culpa locũ, eo & pœna ꝓcipue magna eis minus videtur congruere. Vnde in hoc caſu quæſtionis propoſitæ clauſula prima, à veſtri profunditate ingenĩ ſtudioſiſſime ac circunſpectiſſime domine pater intellecta videtur atq; intentata: ad quam, Deo agente, reſpondebitur infra.

¶ De expoſitione ſecundæ clauſulæ quæſtionis inductæ. Art. I.

ET eos q̃ bene egerũt, videam' finaliter deficere.] Huic verbo obuiare videſ illud Pſal. 36. Nõ vidi iuſtũ derelictũ. Itẽ'q; Pſal. 36. Iuſti aũt hæreditabũt terrã, & inhabitabũt in ſeculũ ſeculi ſup eã. Illud q̃q; Iob 4. Recordare obſecro, q̃s recti deleti ſũt? Deniq; ait & Saluator: Ioan. 5.
Procedẽt, q̃ bona egerũt, in vitã æternã. Quõ ergo q̃ bona egerũt, finaliter deficere aſſerũtur, potiſſimũ ꝑteſtãte de bñ agẽte Pſal. 36. Cũ ceciderit, nõ collideſ? Nihilominus ꝓinducto verbo cõſonare videſ illud Eſa. 57. Iuſtus perit, & nõ eſt q̃ recogitet in corde ſuo: & viri miſeri-

cordiæ tolluntur,& non eſt q intelligat. Amplius,q̃ſdam ad tẽpus bene ac meritorie agere,nec
2.Pet.2. pſeuerare,ſed miſerabiliter finaliterq́ deficere,quis ignoret? De quibus & Petrus ait: Melius illis
erat non cognoſcere viã iuſtitiæ,q̃ poſt agnitionẽ retrorſum reuerti. Itaq; clauſula iſta mul
tipliciter poteſt intelligi. Primo ſic: Eos q bñ egerũt ad tẽpus, videamus finaliter deficere, i.
1.Cor.10. à cœpto ſalutis itinere deficiẽdo,pire & cõdẽnari. Propter q̃d monet Apl'us: Qui ſtat,videat
Eccl.18. ne cadat. Hinc(teſte ſcriptura) Sapiẽs in oĩbus metuit. Et: Beatus homo q ſemp eſt pauidus.
Pro.28. Secundo ſic: Videmus eos q bñ egerũt pſeuerãter, finaliter deficere, i. in hac vita vſq; ad finẽ
aduerſitatib⁹ affici,ab impijs opprimi,& in pſequutionib⁹ mori,quẽadmodũ Chr's ſuis pdi
Luc.21. xit diſcipulis: Trademini à parentib⁹ & cognatis & amicis, & morte afficiẽt ex vobis, & eri-
tis odio oĩbus hoĩbus ppter nomen meum. Tertio ſic: Videmus eos q bene egerũt, finaliter
deficere,qa aliqñ cõtingit pſequutionem ppter iuſtitiã patientes,acerbitati pœnaꝝ ſuccum
bere,q̃ cõtra S. Iob 27. dixit: Donec deficiã,nõ recedã ab innocẽtia mea. Hinc Paulus Ephe.
ameis. 3. Obſecro,inquit,ne deficiatis in tribulationibus iſtis. Itaq; iuxta hunc varium huius parti
culæ ſenſum,diuerſæ & congruæ,Deo agente,infra dabuntur ſolutiones ad eam.

¶De ſenſibus particulæ tertiæ. Art. II.

MAlos aũt videamus ſæpe optime mori.] Huic itidẽ verbo cõtrariari videt illud Pſal.
Ioan.5. 33. Mors peccatoꝝ peſſima. Et q̃d loqtur Chr's: Qui vero mala egerũt, pcedẽt in ignẽ
æternum. Vnde Iob 4. aſſeritur: Vidi iniq̃s Deo flante periſſe. Iob q̃q; 8. Deus non porriget
manũ malignis. Att ñ verbo pfacto cõſonare cernit illud Apl'i Rom.5. Vbi abundauit iniq-
tas,abundauit & gr̃a. Talibus denno Epheſ.5. ſcribẽs: Fuiſtis,ait, aliqñ tñbræ, nũc aũt lux in
dño. Itaq; verbũ iſtud,ſicut pcedens,varie accipi poteſt. Primo, de malis in malitia finaliter
pſeuerantib⁹,q optime aliqñ mori dicũtur,qa in opulentia tẽpurali, & cõſolatione amicoꝝ
Iob.21. ac ppinquoꝝ multiplici,atq; ſæpiſſime leui q̃dãmodo morte decedũt, quẽadmodũ in Iob
libro de impio legit: Iſte morit robuſtus & ſanus,diues & felix,viſcera eius plena ſunt adipe.
Mat.3.4. Secundo accipi poteſt de malis conuerſis,q licet ad tẽpus ſint vitioſi,tñ cõuerſi, dignos agũt
pœnitentiæ fructus,& perſeuerantes in bonis,optime moriuntur. Iuxta hanc ſenſus varieta
tem,ponetur infra proportionata clauſulæ huius ſolutio.

¶De intellectu clauſulæ quartæ. Art. III.

CVi hæc varia terminatio cauſam dedit?] Hoc à cõtrario intelligendum arbitror ſenſu,
Aeſopi quẽadmodũ illud Aeſopi, Sufflauit fiſtula buccas? Eſtq; figuratiua loquutio, vt ſit ſen-
fabella. ſus: Quis dedit cauſam huic variæ terminationi? Id eſt, Quis eſt cauſa tã diuerſæ finitiõis ſeu
finalis euẽtus,cõcluſiõiſq; hoĩm? Deinde difficultãdo materiã,arguitis,q̃ nõ Deus, q cũ ſit iu
Pſal.10. ſtus,nil agit iniuſtũ:nec fatalis influẽtia,q̃ actib⁹ nõ dñatur humanis,q̃s cõſtat ex libero ma-
nare arbitrio. Poſtremo tãgitis atq; tãgendo ſuppoſitis,q̃ fortuna ab aſtris depẽdeat:quod
verũ & q̃liter verũ ſit, & quõ ab influxu cæleſti aut fatali varietas oriat pfata, q̃liter q̃q; à Deo
Eccl.1. cauſet,infra put fons ſapiæ verbum Dei in excelſis pſtiterit,oſtendetur.

¶Quod de tẽporali pſperitate prauoꝝ,& multiplici tribulatiõe iuſtoꝝ,ſancti in ſcri
pturis canonicis frequenter p modum vehementer mirantiũ ſunt loquuti.
Articulus IIII.

Hier.12. HIeremias in libro viſionum ſuarum ait: Iuſtus quidem es tu dñe,ſi diſputem tecum. Ve
runtñ iuſta loquar ad te: Quare via impioꝝ pſperatur,& bene eſt oĩbus qui puarican-
tur? Plantaſti eos,& pficiunt. Sic & Abac.1. loqtur Deo: Quare non reſpicis contẽptores,&
taces,cõculcante impio iuſtiorem ſe? Propter hoc lacerata eſt lex. Quia impius pualet aduer
ſus iuſtum,propterea egreditur iudicium peruerſum. Deniq;,quaſi q̃dammodo ſtomachans
cõtra Deum, Mundi(inquit) ſunt oculi tui, ne videas malum,& reſpicere ad iniqtatem non
Abac.1. potes. Quare non reſpicis ſuper inique agentes,& taces deuorante impio iuſtiorem ſe? Præ-
terea de hoc ſubtiliſſime atq; pulcherrime cõcionatur, diſputatq́; Pſalmus cuius exordium
Pſal.72. eſt: Quàm bonus Iſrael Deus. Mei aũt,inquiẽs,pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus
mei:quia zelaui ſuper iniquos,pacem peccatoꝝ videns. Et iteꝝ Pſal.72. Ecce ipſi pctõres,&
abundantes in ſeculo obtinuerũt diuitias. Et dixi: Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum,& la
Ibid. ui inter innocẽtes manus meas? Deinde ad oppoſitũ arguens,addit: Si dicebã, narrabo ſic,ec
ce nationem filioꝝ tuoꝝ reprobaui. Mirabile nanq; videt, q̃ oĩpotens, iuſtus ac ſapientiſſi-
mus Deus,iſta in ſuo pmittit fieri regno. Cum ipſe ſit incõparabiliter ſapiẽtior, iuſtior,atq;
potentior oĩ humano iudice ac rectore,regimen eius ordinatius,pfectiuſq́; cõſiſtere debet
oĩ humano regimine. Propter q̃d fertur in lib. de cauſis, q̃ cauſa prima regit res p finem
decoris,i. cum ſummo decore. Cum ergo in humano regimine valde ſit indecens & iniuſtũ,ſi
boni & ſimplices à peſſimis opprimant, ſi iniuſti & ſtolidi peſſe ſinant,ſi prauiſſimis & reip.
hoſtibus pſpera cõdonent,virtuoſis aũt & optimis infligant tormẽta: multo indecẽtius iniu
ſtiuſq́; eſt,ſi Deus in ſuo iſta efficit regno,aut certe pmittit in eo, pſertim cum ſolo impio ea
queat phibere ac tollere. ¶Inſup duobus modis tollit malum, vz p anticipationem, ne ve-
ni-

niat&per correctionem,poſtq̃ venit:eſtq; pfectius,per anticipationẽ q̃ per correctionẽ tol
lere malum:ergo Deo excellẽtiſſimo regi competit per anticipationẽ oĩe malũ auferre de
medio. Non igitur pinducta mala in ſuo(vt videtur)regno deberet permittere euenire.Sed
rñdendum,q gubernatio oĩpotentis ac ſuperſapiẽtiſſimi Dei,qua mundũ hoĩesq; gubernat,
vtiq; ordinata, iuſta, pulcherrimaq; eſt,nec regimen humanũ illam poteſt imitari perfecte.
Deo qppe competit,q̃ creauit ſic regere,vt ea ſinat pprios agere motus &proſeq actus.Vn-
de vnumqdq; ſecundũ ipſius naturã,qlitatem & capacitatẽ gubernat.Quapropter increata Sap.8.
ſapientia dicitur attingere à fine vſq; ad finem fortiter,& diſponere cũcta ſuauiter.Cum er-
go ſit homo arbitrij liberi, nequaq̃ cõgruit Deo, vt hoĩem ad bona neceſſitet ſeu compellat,
ſed dirigat & inclinet.Hinc non competit creatori ſecundũ extremũ ſuæ oĩpotentiæ guber-
nare creata:ſic eñi nullũ creatũ eius motioni & gubernationi reſiſtere poſſet,vnde nec aliqs
mereretur.Præterea cum ſupergloriosiſſim' Deus ſit oĩm rerum vltimus finis,vniuerſaliſq;
rector vniuerſorũ,ſpectat ad eum res ita creare ac regere,vt in earum pductione, cõſiſtentia
atq; regimine,ſui ipſius pfectio,oĩpotentia,libertas,ſapientia, miſericordia,iuſtitiaq; reſplen
deant.Propter qd ait ſcriptura:Oĩa propter ſeipſum operat' eſt dñs.Et:Fecit Deus opera ſua Pro.16.
vt timeatur.Ex creaturarũ eñi cõſideratione pateſcit,q̃ metuendus, q̃ diligendus,q̃ incõpa- Eccés.3.
rabiliter glorioſus ſit Deus.Ideo Eſa.40. dicit:Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte
quis creauit hæc.Ob cauſam qq; ptactam competit Deo,intendere & pcurare bonũ vniuer-
ſi, & bonũ cõmune magis q̃ bonũ vni' aut bonũ particulare. Porro,ex hoc q Deus hoĩes ſic
gubernat,q nullũ neceſſitat,oẽsq; taliter regit, q qſdam miſericorditer allicit, pducit & ſal-
uat,alios aũt ppter eorũ demerita deſerit & cõdemnat,diuinæ maieſtatis pietas & iuſtitia p-
cipue innoteſcũt,& in rebus relucent.Rurſus in hoc q Deus reprobis & peruerſis terrena &
tẽporalia elargitur,electis vero & iuſtis ſpũalia ac æternalia impartitur, ſapientia,benigni
tas atq; iuſtitia eius ſublimiter pſentantur, quemadmodũ cernimus q prudẽs paterfamilias
filio dyſcolo tribuit ſubſtantiã viliorem,obediẽti pſtantiorẽ.Adhuc aũt,in hoc q Deus pmit Pſal.33.
tit electos & iuſtos à reprobis tribulari,& virtuoſis electis varias aduerſitates immitti,reſplen
det ſapiã & miſericordia eius, qa tot bona ſcit ex malis elicere,& electos in vita hac purgat,
eiſq; innumerabiles atq; ineffabiles cõmoditates p aduerſa pcurat. In hoc qq; q Deus inter
hoĩes ita diſcernit qſdam ſaluando,alios relinquendo, & inter electos vni p alio tot grãe dona
in pſenti,tãtaq; gloriæ bona in patria cõferendo, ſimiliter inter reprobos vnũ plus alio tam
horribiliter deſerendo,atq; tã varie in hoĩbus opando,hũc in pueritia,illũ in adoleſcentia,
aliũ in iuuẽtute,qſdã in ſenectute cõuertẽdo,aliqs qq; dudũ cõuerſos tãdẽ relinquẽdo,nõnul
los nunq̃ ad fidẽ & grãm pducẽdo:in his inquã atq; ſimilib' relucet oĩpotẽtis libertas & in-
cõprehẽſibilitas iudiciorũ ipſi',terribilitas qq; diuinæ iuſtitiæ,& impſcrutabilitas ſapiẽ re- Roma.11.
ctoria altiſſimi.Deniq; ſancti pphetæ, qrum verba in principio huius articuli ſunt inducta,
hęc oĩa,Deo illuſtrãte,nouerũt:idcirco(vt ſancti doctores fatẽt)pallegata verba loquuti ſunt Hiere.12.
poti' in pſona infirmorũ,impfectis morẽ gerentes,q̃ ppria in pſona, niſi forſan ad inſinuan Abacuc.1.
dum diſpoſitionẽ aĩarũ ſuarũ, q̃tum ad partẽ earũ interiorẽ ac ſenſitiuã, ſenſibili & naturali
qdam dolore repletã,iuxta quẽ modũ(vt Thomas exponit)Iob & Hieremias diei ſuæ nati- Iob.3.
uitatis maledixerunt,iuxta quem etiam modum Chriſtus orauit, calicem ſibi auferri. Hiere.20.

¶Cur Deus iuſtos in hac vita tam multipliciter tribulet & flagellet. Art. V. Matt.26. Marc.14.

IAm prima ppoſitæ qſtionis particula eſt ſoluenda,vz quis cauſa ſit,& q ſit ratio,q iuſti
tot tormenta,tot aduerſitates,tẽtationes & pſequutiones ſuſtinẽt in hac vita:Ad qd ex ſcri
ptura veritatis,copioſa & euidẽs eluceſcit rñſio.Veruntñ intuendũ, q licet nõnulli multipli-
cem mali diuiſionẽ aſſignẽt,vz malum culpæ, malum pœnæ,malum naturæ,malum fortu
næ,cõmuniter tñ ponitur bimembris diuiſio mali,vtpote malũ culpæ & malũ pœnæ. Nam
malum naturæ,vt monſtruoſitas,malum qq; fortunæ,vt diſſortuniũ, ad malũ pœnæ reduci
noſcunt.Dicunt ergo doctores,q malum culpæ à Deo ſit pmiſſiue,& Deo aſcribit,qa ſine
eius grã nõ vitatur,neq; oppoſitũ bonũ pagitur. Iuxta quẽ modũ (iuxta philoſophũ)ſol ſuo
receſſu eſt cauſa corruptiõis & infrigidatiõis.Hinc in Exodo Deus toties loqtur:Ego indu- Exo.4.7.
rabo cor Pharaonis.In Deut.qq; Moſes pteſtatur:Noluit Seon rex Eſebon trãſitũ dare filijs 10.11.12.
Iſrael,qa indurauit dñs ſpm̃ eius,& obfirmauerat cor illius. Porro Eſaias in lib.ſuarũ viſio- Deut.2.
num apertiſſime loqtur Deo:Quare errare nos feciſti de vijs tuis,indurasti corda noſtra,ne ti Num.21.
meremus te: Atq; Pſal.43.Declinaſti ſemitas noſtras à via tua.Poſtremo ipſemet Deus horũ Eſa.63.
ſe phibet cauſam malorũ.vt eñi 2.Reg.lib.ſcribit, cum Dauid cũ vxore peccaſſet Vriæ, Deus 2.Re.12.
p Nathan ei pdixit:Ecce ego tollã vxores tuas,& dabo eas pximo tuo, & dormiet cũ eis.Tu
feciſti occulte,ego aũt faciã verbũ iſtud in cõſpectu populi hui',& in cõſpectu ſolis.Hoc aũt
cõpletũ fuit, dũ Abſalon ad pris ſui vxores manifeſte ingreſſus eſt.Sed forſan qs dicet:Quid 2.Re.16.
ergo Abſalon forefecit,qa qd Deus ſe facturũ pdixit, impleuit: Sed plana eſt ſolutio,ſi dica-
mus q Deus malorum illorum non niſi permiſſiue ſit cauſa. Iuſto eñi iudicio gratiam pra

vis aufert,& eos in diuerſa labi ſinit facinora. Sed tūc fortius obijci poteſt, ꝓbando ꝙ maloꝝ
culpæ etiā effectiua De⁹ ſit cauſa. Siqdem om̄e eſſe, à primo ente efficiēti aſtieri ꝓfluit oīsq́ꝫ
actio à primo agēte efficiēter, principaliterq́ꝫ ꝓcedit, ſicut & primū libri de Cauſis aſſerit the
orema: Oīs cauſa prima, plus agit & influit q̄ cauſa ſecūda. Cū ergo pctā cōmiſſiōis ſint actus
reales, qa & realē ſortiunt effectū, videt ꝙ eoꝝ effectiua De⁹ ſit cauſa. Præterea dans cōplemē-
tū operi, cooperat agēti: ſed illicitiſſimis carnalib⁹ copulis cōplementū De⁹ largit, (videm⁹
eqdem ꝙ ex adulterinis, fornicarijs, & inceſtuoſis cōplexib⁹ fœtus gignunt, q̄rum aīæ à Deo
creant) ergo tā vitioſe ſe cōmiſcētib⁹ Deus cooperat, taliumq́ꝫ deteſtabiliū actuū cauſa effe-
ctiua cōuincit. Et ītendendū, ꝙ in pctō cōmiſſionis duo penſant, ſubſtātia actus, & deformitas
eius. Dicūt ergo doctores, ꝙ q̄tum ad ſubſtātiā actus, mala huiuſmodi à Deo ſunt effectiue:
ſed q̄ ad deformitatē, ab ipſo ſūt pmiſſiue, atq́ꝫ à volūtate creata & defectiua directe & ꝓprie.
Simili modo vitioſæ cōmixtiones ꝑfectæ, in q̄tum ſunt q̄dam naturales opationes partis ve
getatiuæ, à Deo ſunt effectiue, & ſic Deus eis tribuit cōplementū, formā ſubſtantialē inducēs,
vel aīam creando infundēs: in q̄tum vero ſunt vitioſæ, ſunt ab inordinata & impia hoīs vo-
Eſa.53. lūtate. Ex his alterius q̄ꝫ ſatis difficilis patet ſolutio q̄ſtionis. Eteñ p Eſaiā Deus pater ait de
vnigenito filio ſuo, ꝓpter nos incarnato & paſſo: Propter ſcelus populi mei ꝑcuſſi eū. Et ite
rum ibidē habet: Deus voluit eū cōterere in infirmitate. Vñ Pſal. 68. p̄ri loquit Chriſtus: Quem
tu ꝑcuſſiſti, ꝑſequuti ſunt. Et denuo Pſal. 87. Sup me (inqt) cōfirmat⁹ eſt furor tuus, & oēs flu
Act.3. ctus tuos induxiſti ſup me. His cōcordat q̄d in Actis Petrus ꝓfat apl'is: De⁹ qui ꝓnūciauit p os
Act.2. oīm ꝓphetaꝝ pati Chr̄m ſuū, impleuit ſic. Rurſusq́ꝫ, apertiꝰ & mirabiliꝰ loquens, ait Iudæis:
Rom.8. Chr̄m, definito cōſilio & ꝑſcientia Dei traditū, interemiſtis. Sed & Paulus diſſeruit: Proprio
Act.2. Eſa.53. filio ſuo non pepercit Deus, ſed ꝓ oībus nobis tradidit illū. Itaq́ꝫ ſi Deus pater definito conſi
Act.3. lio tradidit Chr̄m, ſi eū ꝑcuſſit, pati moriq́ꝫ voluit, & q̄d de eius paſſiōe ꝓnūciauit, impleuit:
Mat.26. qd peccauit Iudas, q tradidit illū? qd Iudæi, q eius mortem ꝓcurauerūt? qd milites ꝑſidi, q
Ioan.18. eū tot affecerūt tormētis, tā'q́ꝫ crudeliter peremerūt? Nōne manū ꝑcutiētis Dei adiuuiſſe viden
Luc.23. tur, eiusq́ꝫ volūtati ſubminiſtraſſe? Sed ex dictis innoteſcit ſolutio, qm̄ actuū illoꝝ qbus for-
maliter ſceleratiſſimi illi Chr̄m tā impie tractauerūt & affixerūt, paſſionū q̄ꝫ Chr̄o inde il-
lataꝝ, Deus q̄tum ad actus & paſſiōis ſubſtātiā, nō q̄tum ad deformitatē culpabilē, fuit cauſa.
Deniq́ꝫ ꝙ Deus pater Chr̄m pati voluit pijſſima volūtate, paterna charitate & optimo fine,
Eſa.53. Iudæi & miniſtri Pilati fecerūt volūtate prauiſſima & ex rācore ac peſſimo fine. ¶ Præterea
triplici rōne pater filiū ſuū tradidiſſe, ꝑcuſſiſſeq́ꝫ dicit. Primo, qm̄ hæc pmiſit. Secūdo, qa aīæ
Rom.5.8. Chr̄i voluntatē inſpirauit, q̄ ſpōte ꝓ hoībus Chr̄s tradi voluit & occidi. Tertio, qa ꝑ Chr̄i tra
ditionē & crucifixionē humanū liberare genus decreuit. Om̄ipotens nanq́ꝫ & ſuperſapiētiſſi
mus Deus, impijſſimis hoīm volūtatibus ſcit vti ad optima, & ex peſſimis optima multa eli-
cere, vt in ꝑſequutoribus atq́ꝫ martyrib⁹ facile eſt pēſare. Inſup ex inductis, alteri⁹ q̄ꝫ intri-
2.Reg.16. cati patet ſolutio dubij. Vt eñ 2. Reg. lib. legit, cum fugeret Dauid à facie Abſolon filij ſui, oc
currēs Semei, maledixit regi Dauid maledictiōe peſſima, dicēs: Egredere vir ſanguinū & vir
Belial. Cumq́ꝫ iniuriā regis vlciſci vellet Abiſai, ait rex: Dimittite eū vt maledicat mihi. Dñs
eñ ꝑcepit ei vt malediceret Dauid. Et qs eſt q audeat dicere, q̄re ſic fecerit? Quocirca inqui-
ritur, an Semei, ſic maledicēdo regi, peccauit. Si ſic, ergo De⁹ ꝑcepit pctm̄, & fuit directe cau
ſa peccati: q̄d implicat, cū De⁹ glorioſus & ſctūs, ſit prima rectitudinis regula, veritatis atq́ꝫ
3.Reg.2. virtutis mēſura. Si nō, ergo Dauid in extremis agēs, iniuſte filio ſuo Salomoni ꝑcepit occi-
dere Semei iſtū, dicēdo: Habes apud te Semei q maledixit mihi maledictiōe peſſima. Tu er-
go noli pati eū eſſe innoxiū, deduceſq́ꝫ canos eius cum ſanguine ad inferos. Hoc tñ S. Dauid,
tanq̄ iudex ipſius Semei, iuſte cōmiſit filio ſuo, velut ſucceſſori ꝑſidētiæ ſuæ regalis, (vt expo
ſitores fatent) quanq̄ circa huius ſolutionē q̄ſiti poſſent q̄ plura induci, virtualiter iā ſolutū
eſt. Nēpe Dauid tanq̄ vir ꝑſpicaciſſimus, cernēs viꝝ illū iniquū, inermē, & ſolū, ſibi tot ſtrenu
iſſimis pugnatorib⁹ circūdato, ita intrepide & diutine maledicentē, cōſiderauit ꝙ nō huma
2.Reg.16. no tm̄ inſtinctu idipſum agebat, ſed Deo (vt aliq dicunt) ſpecialiter ibi agēte. Et hoc Dauid
vocauit Dei ꝑceptum. Semei tñ peccauit, qm̄ volūtate hoc egit ꝑuerſa. Ad pctm̄ nanq́ꝫ plu-
ra cōcurrūt, vel liberi arbitriū, & motus ipſius in cōſentiēdo. Vſus q̄ꝫ ipſius in mouēdo po-
tentias exequutiuas ad actū, & oīa iſta à Deo ſunt, q eſt author naturæ & operationū eiuſdē.
Deformitas q̄ꝫ ad rationē peccati cōpletiue, formaliterq́ꝫ cōcurrit, q̄ nō ad Deū, ſed in liberi
defectibilitatē arbitrij, ſicut in cauſam reducit, quēadmodū in claudicatiōe, ꝓgreſſio & quic
qd in ea eſt ambulationis, ad vim motiuā reducit vt in cauſam ambulationis: aūt defectus, in
Abdiæ.2 tibiæ reducit curuitatē. Adhuc aūt ſup illud Abdiæ, Legatū ad gētes miſit, aliq p legatū intel
ligūt diuinum inſtinctum, q aduerſarios Idumæoꝝ inſtigauit ad impugnandū eos. Et hoc
Deus recta intētione & iuſta fecit ex cauſa, q̄uia illi praua intētiōe id fuerint exequuti. Vnde
Eze.29. ad Ezechielē ꝓphetam loqtur Deus: Fili hoīs, Nabuchodonoſor laborare fecit exercitū ſu-
Ibid. um labore magno aduerſus Tyrum, & merces non eſt reddita ei ꝓ ſeruitute q̄ ſeruiuit mihi
ad-

aduerſus eam. Et ibi deinceps ꝓdicit ꝙ daturus ſit regē Aegypti in manus Nabuchodono-
ſor regis, pro ꝓſatæ ꝓmio ſeruitutis. Similiter populũ Iudæorꝝ dedit Deus manibꝰ Chaldæ- Eze.29.
orum ꝓpter ipſorꝝ pctã: qm̃ tñ Chaldæi per nimiã crudelitatē & impiã intētionē exceſſerũt, 4.Re.25.
exequēdo q̃d voluit Deus, ipſemet Deus per Hieremiã Chaldæos à Perſis & Medis ꝓdixit va Hier.51.52.
ſtandos. Hinc q̃q; de rege Aſſyriorꝝ per Eſaiã loq̃tur Deus excelſus & iuſtus: Væ Aſſur, virga Eſa.10.
furoris mei & baculus ipſe eſt. Ipſe aũt non ſic arbitrabit, ſed ad conterendũ erit cor eius. Et
in his patet ſubtilitas ꝓuidentiæ Dei, ꝓfunditas q̃q; & æq̃tas iudiciorꝝ altiſſimi, vnum ꝑ ali-
um puniētis. De q̃ re ſuꝑ Danielē, alioſq; ꝓphetas Hieroñ. Haymo, Beda & cæteri plura con-
ſcribũt. Poſtremo ſuꝑ verbum Abdiæ ꝓtactum, aliqui pee legatum intelligunt angelum, q̃d Abdiæ.1.
verum opinor, ſiue de angelo bono, ſiue de malo dictum ſit angelo. Inquantũ em̃ Idumæi ꝑ
ſua facinora meruerũt hoſtibus tradi, atq; in quantũ Deus ꝓordinauit eos per Chaldæos pu
nire, ſic angelus bonus contra Idumæos inſtigauit Chaldæos: ſed inquantum Chaldæi crude
li peruerſoq; animo id egerunt, ab angelo malo incitabantur.

¶ Quod Deus eſt cauſa malorꝝ pœnaliũ & tormentorꝝ quæ accidunt iuſtis. Art. VI.

HVcuſq; oſtenſum eſt, quō mala culpæ à Deo ſint, iam de malis pœnæ fari oportet. Ta-
lium aũt malorꝝ, ſecundũ doctores cōcorditer, Deus eſt ꝓprie cauſa, immo principalis
primaq; cauſa, ſaltē inquantũ ſunt pœnæ. Vnde ꝑ Eſa. 45. loq̃tur Deus: Ego dñs & non eſt al-
ter, formãs lucē & creãs tenebras, faciēs pacē & creãs malũ. Apud Hiere. q̃q; 18. Si pœnitētiã
egerit gens illa, agã & ego pœnitentiã ſuꝑ malo q̃d cogitaui vt facerē ei. In Iona q̃q; ꝓphe-
ta ſcriptũ eſt: Miſertus eſt Deus ſuꝑ malitia quã loquutus fuerat vt faceret eis, & nō fecit. Sed Ion.3.
& Amos 3. ait: Si erit malũ in ciuitate q̃d dñs non fecit? Præterea cōtuendũ, ꝙ malorꝝ pœna-
lium q̃dam ſunt poſitiua, vt pœnæ ſenſibiles: q̃dam priuatiua, vt cæcitas: & vtraq; ſecundum
ſcripturas à Deo ſunt, ſed modo diuerſo: Qm̃ malorꝝ poſitiuorꝝ, cauſa effectiua vel prima
vel ꝓxima, Deus aſſerit: Malorꝝ vero priuatiuorꝝ eſt cauſa, non influēdo bona oppoſita. Vn
de damnatorꝝ duplex ponit pœna, vꝫ damni & ſenſus. Et Chrs teſtat de cæco nato: Neq; hic Ioan.9.
peccauit, neq; parētes eius vt cæcus naſceret. Vbi inſinuat, ꝙ ex diuina ꝓuidentia cōtigit cæ
citas cæco illi ad gloriã Dei, vt infra clarebit. Si aũt obijciat illud Sap. 1. Deus mortē nō fecit:
dicendũ, ꝙ mors, vt eſt priuatio q̃dam, cauſam effectiuã directe non habet. Deus q̃q; prima &
principali intētione mortē homini non inflixit, (creauit em̃ vt eſſent oĩa) ſed ꝓpter hoĩs cul Sap.1.
pam mortē inflixit vt debitã pœnã, q̃ſi aliunde inductus ad hoc, ſicut & cæteras pœnalitates
immittit. Quod (vt Eſaias diſſeruit) eſt opus alienũ & peregrinũ ab eo, cui ꝓprium eſt miſe- Eſa.28.
reri ſemꝑ & parcere, qm̃ ex ꝓpria ei id competit bonitate & pietate. Idcirco Sap. 2. habet: In-
uidia diaboli mors introiuit ĩ orbem terrarꝝ. Itaq; malorꝝ pœnalium poſitiuorꝝ Deus cauſa
eſt effectiua, principalis, prima & ſumma. Dum tñ talia homini ꝑ ſuis ingerunt peccatis, vo
luntas humana eſt eorum meritoria cauſa. Diabolus vero cauſa eſt perſuaſiua, ſuis tentatio-
nibus inclinando ad vitia, & nonnunq̃ eſt cauſa talium exequutiua, tanq̃ diuinæ inſtrumen-
tum iuſtitiæ, iuxta illud Iob 40. Qui fecit illum, applicabit gladium eius. Quocirca penſan-
dum, q̃a vt ſuꝑ illud Iob 1. Fuit poſſeſſio eiꝰ ſeptē millia ouiũ, Thomas ſcribit: Ex prima Dei
intētione iuſtis ſemꝑ bona tribuunt à Deo, non ſolum ſpũalia, ſed tēporalia q̃q;: ſed ꝙ iuſti
aduerſitatibus qñq; premuntur, ob aliquam ſpecialem accidit cauſam. Vnde & à principio Gene.2.
ſic inſtitutus fuit homo, ꝙ nullis aduerſitatibus ſubiaceret, ſi in innocentia permãſiſſet, qua
amiſſa, diuerſis ex cauſis inflicta ſunt homini à Deo aduerſa. Inſuꝑ quō vnus & idem effectꝰ
per cōparationem eius ad primam cauſam, & infallibilem ac æternam ꝓuidentiam eius ne
ceſſario fiat, vtpote certa & infallibili cauſarum connexione ac ordine veniens, qui tñ ꝑ com
parationem ad cauſas ſecundas & proximas cōtingenter ac libere ſeu etiam caſualiter acci-
dit, Boethius libro de cōſolatione ſapientiſſime docet: quod, breuitati ſtudens, cōmemora-
re omitto. Cum ergo irrationalia, inanimata, & infima q̃q; ꝓuidentiæ ſubſint diuinæ, & in
cunctis diſponãtur ab ea, quãto magis rationalis creatura, & vniuerſa quæ cōtingunt in ea?
Propter q̃d ait Saluator: Nonne q̃nq; paſſeres væneũt dipondio, & vnus ex illis nō eſt in obli Luc.12.
uione corã Deo? Ideo ſubdit ibidem: Veſtri aũt & capilli capitis numerati ſunt. Nolite ergo
timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Hinc conſtat, ꝙ q̃cquid aduerſitatis acciderit homini à Ibid.
q̃cunq; etiam creatura ſeu cauſa creata, totũ originaliter, principaliterq; ab illa altiſſima di-
uinæ ꝓuidentiæ (quæ cauſa eſt rerum) aula ꝓcedit, & ei ꝓuiſum eſt, non vtiq; niſi vtiliter atq;
ſalubriter, dũmodo bene vtatur. Prædeſtinatis aũt ſeu iuſtis electis talia ſaluberrime accidũt,
q̃ppe q̃bus oĩa cooperant in bonũ: & iſta eſt cauſa ꝓcipua, cur cũcta aduerſa æquanimiter fer Rom.8.
re debemus, atq; in eis noſtrã cōformare voluntatē voluntati & bñplacito ac ꝓuidentiæ Dei,
ſcientes ꝙ ex ꝓordinatione diuina ꝓ bono noſtro huiuſmodi accidũt nobis. Vnde & inferen
tibus ea cōdolere, non indignari debemus, quia per eos Deus ſalutem nobis ꝓcurat & ope-
ratur, quanq̃ ipſis id noceat ꝙ perſequuntur electos. Porro dum à ꝓlatis ſuis q̃s caſtigat, pati
entiſſime atq; hilariter pati debet, cum illi ipſius quærant ſalutem, & ex charitate id faciant.

Si aūt non meruit aut durius diſciplinat,nihilominus patiēs ſit,qm̄ exercetur ſalubriter:& ſi
patiens fuerit,multū meretur.Quod itaq; mala pœnalia & iuſtoꝝ tormēta à Deo pociſſime
Iob.1. Iob.2. ſint,ſcriptura copioſiſſime docet.Nam S.Iob à Chaldæis p̄datus,à dæmone flagellatus,à tē-
peſtate ſobole deſtitutus,perhibuit:Dn̄s dedit,dn̄s abſtulit:ſicut dn̄o placuit,ita factū eſt.Nō
Ibid. dixit,diabolus abſtulit,vel Chaldæi p̄dati ſunt,aut ſicut diabolo placuit.Deniq; ſatan nō di-
Tob.2. xit ad Deū,cōcede vt tangā eum,ſed tāge oſſa eius & carnē. Tobias quoq; ex ſtercorib⁹ hirun-
Tob.11. dinū cæcus factus,loqtur Deo:Bn̄dico te,qa tu caſtigaſti me.Sic & filij Iſrael à Philiſtæis cæ
1.Reg.4. ſi,dixerūt:Quare pcuſſit nos dn̄s corā Philiſthijm? Poſtremo cum ex diuina ꝓuidentia iuſtis
aduerſa,& impijs accidūt ꝓſpera,de impioꝝ tēporali ꝓſperitate & poteſtate nō debemus tri
Pſal.36. ſtari,cum iuſto atq; occulto id fiat iudicio. Ideo ait ſcriptura: Noli æmulari in malignanti-
bus,neq; zelaueris faciētes iniqtatē.Quod ſi qs inſtet & dicat, qa ſcd̄m Ariſtotelē, de impioꝝ
ꝓſperitate dolendū eſt,rn̄det Thomas,q̄ Ariſtoteles non cōſiderauit tēporalia bona,niſi per
cōparationē ad vitā p̄ſentē.Ex hac tn̄ ſolutione oritur difficultas, cum ex ea videat poſſe in-
ferri,q̄ ſcd̄m Ariſtotelē Deus non haberet reꝝ & operationū ꝓuidentiā humanaꝝ.ſed hanc
difficultatē,q̄ paucis non valet expediri ſermonibus, breuitati ſtudens,dimitto.Si rurſus di
catur,q̄ cum Deus ſit iuſtus,non niſi iuſtū ab ipſo ꝓcedit:ſed iuſtos pati tormēta,nō iā iuſtū
videtur:Dicendū q̄ ſiue ꝓ ſuis venialib⁹ culpis,ſiue ꝓ alijs cauſis ſequēti articulo tāgendis iu
ſti patiantur tormēta,iuſtū eſt per reſpectū ad Deū,q non niſi ex rationabili cauſa hoc agit.
Verunm̄(teſte Anſelmo)dupliciter dicitur aliqd iuſtū ſcd̄m Deū.Primo & exiſtēſe,qm̄ decet
Deū ſeu bonitatē aut ſapientiā eius.Secundo,qa eius iuſtitia id reqrit,p̄ſertim p cōparationē
ad merita ſiue demerita alioꝝ.Dum ergo dicit à iuſto Deo nō eſſe niſi iuſtū, intelligendū eſt
de iuſto cōmuniter ſumpto:alias falleret, cum De⁹ multis, reclamātib⁹ eoꝝ demeritis,miſe
ricordiſſime iam ſuccurrat & grām p̄ſtet,qd tn̄ iuſtū eſt primo modo, qa tā bonus & pius eſt
Pſal.144. Deus,vt deceat eum peccatorib⁹ miſereri. Vnde & miſerationes eius ſunt ſuper oīa opa eius.
Gregori⁹ Poſtremo,ſicut Gregori⁹ Boethiusq; fatētur,q̄uis iudicia Dei occulta & mira ſint, dum ele
ctis & bonis ꝓueniūt aſpera & aduerſa,reprobis vero ꝓſpera & iucunda:multo tn̄ ſecretiora
& mirabiliora ſunt Dei iudicia,dum electis in hac vita accidūt ꝓſpera,reprobis vero aduer-
ſa.Electi nanq; ſunt in ſeculo iſto tanq̄ in exilio,lachrymaꝝ valle, vbi aduerſa expediunt eis
magis q̄ ꝓſpera.Hinc viris illuminatis,virtuoſis,pfctis, ꝓſperitas valde ſuſpecta eſt,& in ea
plus metuūt,formidātes ne in p̄ſenti p ſuis remunerētur opibus, audiātq; cum diuite epulo-
Luc.16. ne:Recepiſti bona in vita tua. Eapropter dum honorib⁹ extollūtur, dum ad ſublimia pmo
uentur,dum alijs p̄ficiuntur,atq; ab hoībus reputātur,nō mediocriter expaueſcūt,ſed inter-
Gregori⁹ no cōcutiūtur timore,non ignorātes illud Gregorij, Hos eligit Deus,qs deſpicit mūdus:im-
mo illud Apl̄i 1.Corin.1.Abiecta & infirma ac ſtulta mūdi elegit Deus,&c. Illud etiā Pſal.52.
Qm̄ Deus diſſipauit oſſa eoꝝ q hoībus placēt,cōfuſi ſunt,qm̄ Deus ſpreuit eos.Cui illud cō
Gal.1. ſonat Pauli:Si hoībus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Verum hæc oīa ſane ſunt intelli-
2.Cor.10. Rom.15. genda,cum idem dicat Apl̄us:Ego per oīa oībus placeo,non quærens quod mihi vtile eſt.Et
denuo:Vnuſquiſq; proximo ſuo placeat in bono ad ædificationem. Propter quod monet
Eccl. 41. ſcriptura:Curam habe de bono nomine. Vnde,qui negligit famam, crudelis eſt, potiſſime
Auguſtin⁹ ſi quis in materia fidei mendaciter diffametur, reniti debet ſecundum Deum pro poſſe, ſeq;
loco & tempore congruis expurgare ſecundum ſanctorum doctrinam.

¶De varijs cauſis tribulationum hominum in hac vita,de multiplici quoq; vtilitate aduerſitatum & tribulationum. Art. VII.

VT ab omnium capite electorum,iuſto iuſtorum, & ſancto ſanctoꝝ vnico Dei filio in-
choetur,interdum tribulatio,tentatio,aduerſitas accidit iuſto nequaq̄ ꝓ proprio eius
peccato nec actuali nec originali,neq; propter profectum eius in gratia gratum faciente in
via,neq; ob gloriam præmij eſſentialis in patria, ſed pro aliorum reconciliatiōe atq; ſalute.
Et hoc ſoli cōpetit Chr̄o,de q̄ ſcriptum eſt:Dn̄s poſuit in eo iniquitatem oīm noſtrum. Vere
Eſa.53. dolores noſtros ipſe portauit,cuius liuore ſanati ſumus.De quo Apoc.1.recolitur:Qui dile
xit nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Chr̄us aūt à primo ſuæ incarnationis
inſtanti pfectus fuit in omni chariſmate gratiæ gratū faciētis, atq; in donis gloriæ beatificæ
fruitionis,neq; in his vnq̄ profecit,nec horum quippiam meruit ſibi. Veruntn̄ accidentale ꝑmi
um ſibi ipſi promeruit,ſed in vniuerſis quæ in mundo hoc egit,dixit & pertulit,promeruit
nobis,eiuſq; meritum per ſacramenta eccleſiæ,quæ ſunt velut medicinalia vaſa medicamēti
cæleſtis,applicatur hoībus.Secundo cōtingit tribulatio iuſto nequaq̄ pro aliquo eius ꝓprio
actuali pctō,ſed ad incrementū ipſius in donis gratiæ in præſenti,in doniſq; gloriæ in futu-
ro. Et ita ſacratiſſima virgo Maria plures acerbiſſimas in hac vita paſſa eſt tribulatiōes,p̄ſer
tim ex cōpaſſione filij ſui à die natiuitatis eius ex ea,vſq; ad horā ſuę crucifixionis,& poſtea
ſæpe. Nempe (vt qdam ſanctoꝝ ſcripſerunt) tempore infantiæ Chr̄i,benigniſſima mater ei-
us infantilia mēbra eius conſpiciendo & contrectando,vehementiſſimo afficiebatur dolore,
quia

quia cognouit & vbertim cõſiderauit,q̃ amariſſima morte vnicus & amãtiſſimus filius ſuus
eſſet à crudeliſſimis occidẽdus,quõ cõfodiendus. Vnde nonnunq̃ ex mœroris magnitudi-
ne quaſi defecit. Deinde vſq; ad tempus quo Chrus orſus eſt ꝓdicare,talibus ſæpe afflicta eſt Matt.4.
pœnis.Nec dubiũ,quin vidẽs filiũ ſuũ à Iudæis toties irrideri,blaſphemari,ad mortemq́; im
peti,cordialiſſime cõdolebat. Porro tẽpore paſſiõis adeo amaritudinibus eſt repleta,vt non
immerito afferat Damaſcenus,dolorem parturiẽtiũ tunc duplicatũ in ea.Sed & poſt Chriſti Damaſce.
paſſionẽ loca paſſionis ipſius,reſurrectiõis,aſſcenſiõisq́; viſitãdo,varijs affligebatur affectio-
num doloribus,iam filij ſui paſſionẽ ad memoriã reuocãdo,iam ad eius faciale in patria ꝓ-
ſentiã ſuſpirãdo.Tertio cõtingit tribulatio iuſtis,vt citius & glorioſius coronẽtur,& ſua pa
tientia atq; conſtãtia alios in fide cõfirment,in charitate ſuccendãt,ad fortitudinẽ animi pa
tientiamq́; cõducãt,quibus tñ tribulatio poteſt ad delenda ſi quę habeãt peccata,ſaltẽ venia
lia,eſſe accõmoda,quẽadmodum martyres ſancti. Vnde de B. Cypriano, q ab hęreticis ba-
ptizatos,rebaptizãdos putauit,aſſerit Auguſtinus,ꝙ ſi quid in illo fuit purgãdum,falce mar Auguſti.
tyrij eſt deletũ.Præterea aduertendũ,ꝙ tribulatio iuſtoꝝ,nõ eis dũtaxat,ſed toti militãti ec-
cleſiæ prodeſt & ſubuenit, qm̃ viatoribus merita cõmunicãtur ſanctoꝝ ꝑ vnionẽ charitatis
ad illos,in cõceſſiõibus indulgẽtiaꝝ,aut alijs modis,iuxta illud Apl̃i ad Coloſſ.1. Gaudeo in
paſſiõibus ꝓ vobis, & adimpleo ea q̃ deſunt paſſionũ Chr̃i in carne mea, ꝓ corpore eius q̃d
eſt eccleſia. Quocirca ſcribit Nicolaus de Gorra: Paſſiões quas ꝑtulit Chr̃s, & quas ſuſtinẽt
eius fideles,ſunt quaſi quædã reſpublica, ſeu cõmune bonũ, & theſaurus eccleſiæ,in quo qli-
bet ponit partẽ ſuã,ſicuti vaſe ad eleemoſynã poſito ſup mẽſam,oẽs aliqd ponũt,donec ad-
impleat,q theſaurus vſq; in finẽ ſeculi plenus nõ erit,de q̃ tã liberales indulgẽtiæ fiũt.Itaq; q̃d
ait Apl̃us ad Coloſſ.1.Adimpleo q̃ deſunt paſſionũ Chr̃i,i.paſſiões,ꝑſecutiões ſeu pœnas q̃s
pertulit Chr̃s,& quas ipſe pati me vult, q̃tidie tolero,Chr̃i paſſionibus cõmunicãdo in carne
mea,in q̃ tãta ſuſtineo ꝓ corpore eius q̃d eſt eccleſia,ſ.ad cõmune bonũ eccleſiæ. ¶ Sed quæ-
ritur,quõ ait, quæ deſunt paſſionũ Chr̃i, cũ paſſio Chriſti fuerit prorſus ſufficiẽs? Ad hoc da
tur duplex reſpõſio: Vna,dicẽtiũ ꝙ in paſſiõe Chr̃i nihil deeſt,quo ad ſufficientiã,ſed quã-
tum ad efficientiã. Alia,afferentiũ ꝙ paſſiones Chriſti dicuntur dupliciter: Vno modo,quas
paſſus eſt in corpore ꝓprio,& ſic nihil fuit ibi implendũ.Alio modo, ſecũdum quod in ſuis
patitur membris,puta fidelibus. Vnde & Paulo dixit: Quid me ꝑſequeris? Et ſic eſt ibi aliqd Acto.9.
adimplendũ.Quarto, patiũtur electi & iuſti ꝓpter eoꝝ peccata ꝑterita, quemadmodũ Da- 1.Reg.18.
uid ꝓpter exceſſum cũ vxore Vriæ paſſus eſt multa. Et filij Iſrael, Iudic.1.3.8.10. ob hãc cau- 16.20.
ſam ſępe tribulati legunt.Quinto,vt occulta eoꝝ patiẽtia atq; ꝑfectio,alijs in exemplũ publi 1.Reg.21.
ce ꝓponant,ſicut de S.Iob ait Gregorius.Sexto,vt diuerſa æquanimiter ſuſtinendo,probati, 22.23.24.
Deoq; digni appareãt. Vnde Tobiæ 12. Raphael dixit: Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit 2.Reg.14.
vt tentatio ꝓbaret te. Et Sap.3. Deus tentauit illos, & inuenit illos dignos ſe,tanq̃ auꝝ in for 15.16.24.
nace probauit electos. Eccleſiaſtic⁹ quoq; 27. ait: Vaſa figuli probat fornax,& hoĩes iuſtos
tentatio tribulatiõis.Septimo, vt ſuſtinẽdo aduerſa,capiti ſuo Chr̃o plenius cõforment,di-
cente apl̃o Petro,1.Pet.2.Chriſtus paſſus eſt ꝓ nobis, vobis relinquẽs exemplũ, vt ſequamini
veſtigia eius. Hinc Paulus ad Rom.8.ait: Si cõpatimur,& cõregnabimus.Octauo,vt ꝑ aduer
ſitatum tolerantiã in hac vita,à grauiſſimis & diuturnis purgatorij eruãtur ſupplicijs,cele-
riusq́; ꝑtingant ad gloriã. Nono,vt tentationes & tribulationes ferendo,in ſpũali militia fi
ant experti,ſicq; & alijs cõſulere queãt,& cõpati proni ſint. Hinc Eccl 34. habetur: Qui non eſt
tentatus,quid ſcit? Decimo,vt ex afflictionibus & aduerſis ac tentationibus,ꝓpriã homo in-
ſufficientiã,infirmitatẽ,culpã & periclitationẽ aduertat,ſicq́; ad Deũ confugiat,& erudiatur
ab eo.Propter quod Eſaiæ 26.inducit: Domine,in anguſtia requiſierunt te, in tribulatione
murmuris doctrina tua eis. Et denuo loquitur Eſaias 18. Tantummodo ſola vexatio dabit
intellectum auditui. Hinc Hieremię 30. loquitur Deus: Caſtigo te in iudicio,ne tibi videaris
innoxius. Et Oſeæ 2. Ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis. Vndecimo,vt homo ex aduerſis
quæ patitur,ſumat fiduciam diuinæ dilectionis ad ſe, & gratias agat, & patientiam ſeruans,
in gratia multa proficiat. Ideo 2. Machabæoꝝ 6. aſſeritur: Etenim non diu ſinere peccatori
bus ex ſententia agere,ſed ſtatim vltiones adhibere,magni beneficij eſt indicium. Siquidem
nulla eſt grauior aut horribilior Dei vindicta,q̃ dum hominem ad libitum ſine caſtigatione
paterna peccare permittit. Idcirco per Ezechielem 16. reprobo ait: Zelus meus receſſit à te,
non iraſcar tibi amplius. Et Oſeæ 4. Non viſitabo ſuper filias veſtras cũ fuerint adulteratæ.
Atq; Pſal.80. Dimiſi eos ſecundũ deſideria cordis eoꝝ,&c. Duodecimo,ne homo ex ſpũalis
ꝑfectus & gr̃æ magnitudine extollat. Propter q̃d Paulus 2. Cor.12. fatet: Ne magnitudo reue
lationũ extollat me, dat⁹ eſt mihi angel⁹ ſatanæ,&c. Decimotertio ꝓpter manifeſtationẽ potẽ
tię & miſericordię Dei,& ob gloriã ei⁹,quẽadmodũ Ioan.9. loq̃t Chr̃s de cęco nato,ꝙ cæcus
fit nat⁹,vt manifeſtẽt opa Dei i illo. Decimoq̃rto,vt iuſtitia Dei ĩ afflictiõe prauoꝝ appareat,
q̃ꝝ q̃dã ꝑ pœnas trãſitorias corrigũt,alioꝝ vtpote ĩpœnitẽtiũ pœna hic ĩchoat,& ĩ alio ſeclo

Acto.12. 1.Mac.6. perpetuat, vt Herodis, Antiochi atq́ſimiliū. Sed cõtra hoc obijci poſſet, q̃a vt ſcribit Nahũs
Nahũ 1. Nõ cõſurget duplex tribulatio: vbi alia habet trãſlatio, Nõ vindicabit dñs bis ĩ idipſum. Quo
Hieron. in loco videt ſentire Hieronymus, ꝙ Sodomitæ & in diluuio pereũtes, ac ſilr̃ à Deo plagati
Gen.19.7. in eremo, nõ ſint dãnati. Sed vt in decreto plene edocet Gratian⁹, videt illud Hieronymi non
I xo 32. poſſe intelligi, niſi de illis, q̃ in ipſa Dei plagatiõe veraciter pœnituerũt. Verbũ q̃q; Nahũ ꝓ-
Leui.10. phetæ exponit de tribulatiõe ſufficiẽti, q̃a nõ vltra cõdignũ, imo citra cõdignũ punit Deus
Nũe. 16. Nahũ 1. ꝓpiſſimus. Dũ ergo tot ſint tribulationũ ſaluberrimæ vtilitates, clarũ eſt, q̃ prompte & gau-
dioſe ſint pferẽdæ. Propter q̃d Iacob. 1. exhortat: Oĩe gaudiũ exiſtimate fratres, cũ in diuer
ſas tẽtatiões incideritis. Prouerb. q̃q; 3. legitur: Diſciplinã dñi fili mi ne abijcias, & ne deficias
cũ ab eo corriperis. Quẽ enĩ diligit dñs, corripit, & q̃ſi pater in filio cõplacet ſibi. Hinc eſt il-
lud Iob 4. Beatus homo q̃ corripitur à dño. Increpatiõnẽ ergo dñi ne reprobes, q̃m ipſe vul
Gregori⁹. nerat, & medetur: ꝑcutit, & manus eius ſanabũt. Ex quibus oĩbus conſtat, q̃ ſapiẽter Gre-
gorius Boethiusq́ locuti ſint, ꝙ tunc iudicia Dei ſunt occultiſſima, dum electis in hoc ſecu
lo proueniunt proſpera, reprobis autem aduerſa, præſertim cum ad Hebræos 12. ſcribat Apo
ſtolus: Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis.

¶Confirmatio prædictorum ex dictis ſanctorum. Art. 8.

QVemadmodũ illuſtriſſim⁹ pater noſter Ioannes Caſſian⁹, religioſorũ ſapiẽtiſſimus do-
ctor, Collationũ libro, collatiõe nona cõſcribit, In Palæſtinæ partibus ſolitudo vaſtiſ-
ſima eſt, in qua ſummæ vitæ ac ſanctitatis monachi diutiſſime commorãtes, repente ſunt à
diſcurrẽtibus Sarracenorũ latrunculis interẽpti. Quorũ corpora licet (inq̃t) ſciremus tã à pon
tificibus regionis, q̃ ab vniuerſa Arabũ plebe tãta veneratiõe ꝑrepta, & inter reliquias marty
rum cõdita, vt innumeri populi e duobus oppidis cõcurrẽtes, grauiſſimũ ſibi inuicẽ certamẽ
indixerint, & vſq; ad gladiorũ conflictũ pro ſancta rapina ſit eorũ ꝓgreſſa contẽtio, dũ pia
inter ſe deuotiõe decertãt, q̃ſnã iuſtius illorũ ſanctorũ ſepulturã atq; reliquas poſſideret, alijs ſ.
de vicinia cõmoratiõis ipſorũ, alijs de originis ꝓpinquitate gloriãtib⁹: Nos tñ (ait Caſſian⁹)
vel nr̃a, vel quorundã fratrũ ſcandalizatorũ offenſione nõ mediocriter ex hac cauſa ꝑmoti,
& ingrẽtes, cur tãtorũ viros virtutũ cũctis mirabiles, tradiderit dñs manib⁹ ĩpiorũ, mœſti ad
S. Theodorũ anachoretã perreximus. Cui cũ de ꝑdictorũ virorũ nece querimoniã fudiſſemus,
tantã Dei patiẽtiã admirãtes, B. rñdit Theodorus: Hæc q̃ſtio illorũ ſolet animos ꝑmouere, q̃
parũ fidei vel ſciẽtiæ poſſidẽtes, merita ſanctorũ q̃ in futuro remunerant, arbitrãtur in hac vi
1.Cor.15. ta reſtitui. Cæterũ nos, q̃ nõ ſum⁹ in hac vita tñ ſperãtes in Chr̃o, ne miſerabiliores ſim⁹ oĩ-
bus hoĩbus, noſſe debemus, q̃d ſit vere bonũ, q̃d malũ. Etenĩ tria ſunt oĩa q̃ in mundo hoc
ſunt, i. bonũ, malũ & mediũ. Nihil igit in rebus hũanis principale bonũ credẽdũ eſt, niſi ſola
animi virt⁹, q̃ fide ſyncera nos ad diuina ꝑducẽs, illi ſummo, ĩfinito & ĩcõmutabili bono facit
nos iugiter inhærere. Et ecõtrario, nihil malũ eſſe, dicẽdũ eſt, niſi peccatũ ſolũ, q̃d à Deo nos
ſeparãs, facit diabolo incorporari. Media aũt ſunt, q̃ ad vtrãq; partẽ poſſunt ꝓ vtẽtis affectu
atq; arbitrio deriuari, vtpote diuitię, poteſtas, honor, robur & ſanitas, corporis pulchritudo,
vita ipſa & mors, paupertas, infirmitas atq; ſimilia, q̃ bene vtẽti conferũt ad ſalutẽ, abutenti ad
condẽnationẽ. Porro, mala hæc, puta peccata, nulli inferri poſſunt inuito, nec Deus id ſinit.
Roma.8. Hic cor noſtrũ ſtabile eſſe debet, vt nec aduerſis frangat, nec ꝓſperis extollat, quaten⁹ oĩa co-
operent ei in bonũ. Vnde mẽs iuſti ſimilis eſſe nõ debet ceræ, q̃ imprimẽtiũ ſemꝑ cedit chara-
cteri, ſed ſignatorio adamãtino, vt inuiolabilẽ ſui characteris figurã iugiter tenẽs, vniuerſa q̃
ſibi incurrerint, ad q̃litatẽ ſui ſtat⁹ trãſformet & ſignet, ipſa vero inſigniri aut immutari nul
lis poſſit incurſibus. De hac ipſa materia in ꝓallegata collatiõe multa cõtinent, q̃ hic vtiliter
poſſent induci, niſi (cui ſtudeo) breuitas ꝓhiberet. Deniq; q̃buſdã ſanctis legit Chr̃s dixiſſet
Sicut annulus ſignũ eſt deſpõſatiõis, ſic tribulatio corporis & animæ, veriſſimũ ſignũ eſt ele
Ambro. ctionis diuinæ, & quaſi deſpõſatio animæ cũ Deo, vt grauatus & tribulatus, confidenter di-
Pſal. 33. cere valeat Deo: Annulo ſuo ſubarrauit me dñs Ieſus Chr̃us. Hinc ait ſcriptura: Iuxta eſt dñs
Iob 21. his qui tribulato ſunt corde. De impijs aũt: Non eſt virga Dei ſuper illos.

¶Reſponſio, cur qui bene egerunt, finaliter deficiunt. Art. 9.

SOluẽda iam eſt clauſula ꝓpoſitæ q̃ſtionis ſcd̃a, q̃ clauſula (vt ſcd̃o tãgebat articulo) mul-
tipliciter poteſt intelligi, & iuxta hoc multipliciter ſolui. Si ergo ſic intelligat, Videmus
eos q̃ bene egerũt, finaliter deficere, i. à cœpto ſalutis itinere cadere & ceſſare, nõ perſeueran-
do vſq; in finem: reſpondẽdum eſt ita, ꝙ huius ruinæ & inconſtãtiæ ſeu defectus cauſa imme-
diata, directa & ꝓpria, eſt voluntas ꝓpria eius qui deficit, cadit & peccat, quæ nõ obedit Ap̃lo
edocẽti Ephe. 4. Nolite locũ dare diabolo. Itemq; 2. Theſſ. 3. Benefaciẽtes nolite deficere. Et
rurſus 1. Cor. 15. Stabiles eſtote & immobiles, abundãtes in ope dñi ſemper, ſciẽtes ꝙ labor ve
ſter nõ eſt inanis in dño. Volũtas nãq; creata, inq̃ntum ex nihilo eſt, vanitati & mutabilitati
Gene. 8. ſubiecta eſt, & prona in malũ, vt lib. de ciui. Dei Auguſtinus ꝑtractat. Sũt vero & aliæ cauſæ
Auguſti. infirmitatis & labilitatis volũtatis hũanę. Pr̃io ex parte corruptibilis corporis & carnis ĩfectę,
dictæ

dicente ſcriptura: Corpus q̃d corrũpit, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio ſen Sapiæ 9.
ſum multa cogitãtẽ. Et iuxta Apl'm ad Galat. 5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpm̃. Sed & Iob 4.
habet: Qui habitãt dom⁹ luteas, cõſument velut à tinea. De hoc etiã in Phędone ſubtiliter lo Plato.
quit Plato. Scd'o, ex vulneratiõe naturaliũ rõne originalis peccati, ex q̃ q̃tuor vulnera aiæ inſli
gunt, vcʒ ignorãtia in ĩtellectu, malitia in volũtate, ĩfirmitas in iraſcibili, cõcupiſcẽtia in cõ
cupiſcibili. Vñ Eccl 40. legit: Iugũ graue ſup oẽs filios Adæ. Tertio, ex naturali conditiõe ra-
tionalis aiæ, q̃ ita ſe habet in ordine intellectualiũ ſubſtãtiarum, ſicut materia prima, in ordine
entiũ, ſcd'm philoſophos: idcirco ĩtellectuale lumẽ multũ in ea occũbit, volũtatiſq; vigor ĩfir
m⁹ eſt, & vis ipſa ĩſtabilis. Quarto ex tẽtationũ ĩpulſu, ſiue à diabolo, ſiue à mũdo, ſiue ex paſ-
ſionib⁹ inſligãtur. Itaq; hõ ex ſua deſidia atq; ignauia, libere cauſa eſt ſuæ finalis defectionis,
impſeuerãtiæ atq; ruinæ. Si vero diabolus cauſa hui⁹ dicat, nõ eſt niſi cauſa pſuadẽs, inſtigãs,
ſiue inclinãs, nõ cogẽs. De⁹ aũt cauſa iſti⁹ nõ eſt, niſi nõ cõſeruãdo ſeu gratiã ſubtrahẽdo, q̃d iu
ſto agit iudicio. Præterea, ſi alti⁹ inquirat, cur vnũ labẽtiũ De⁹ miſericorditer reuocat, ad gra
tiãq; reducit & ſaluat: aliũ, cũ ceciderit, non ſubleuat neq; reducit, ſed finaliter perire pmittit.
Ad hãc q̃ſtionẽ rñdet Apl's Rom. 11. O altitudo diuitiarum ſapiæ & ſciæ Dei, q̃ incomphẽſibilia
ſunt iudicia ei⁹, & iueſtigabiles viæ ei⁹? Quis em̃ cognouit ſenſũ dñi, aut q̃s cõſiliari⁹ ei⁹ fuit?
Hinc in Prouer. 25. Salomon dixit: Sicut q̃ mel comedit multũ, nõ eſt ei bonũ: ſic q̃ pſcruta-
tor eſt maieſtatis, opprimet à gloria. Sapiẽter igit cõſulit nobis Eccleſiaſtici 3. Altiora te ne
quęſieris, & fortiora te ne ſcrutat⁹ fueris: ſed q̃ pcepit tibi Deus, illa cogita ſemp. Ideo loqtur Auguſti.
Auguſtin⁹: Quẽ trahat, & quẽ nõ trahat, q̃re iſtũ trahat, & illũ nõ trahat, noli velle iudicare, ſi Gregori⁹.
nõ vis errare. Semel accipe & intellige: Nondũ traheris? ora vt traharis. Deniq; (teſte Grego
rio) iſte bñ incipit, & bñ cõſummat: ille bñ incipit, & male finit: ali⁹ male incipit, & tandẽ cõ-
uertit ac ſaluat. Sed cur De⁹ dat gratiã ei quẽ ſcit nõ pſeueraturum, & hoc in iuuẽtute ipſius, aliũ
in iuuẽtute pmittit errare, & poſtea eũ cõuertit, q̃ tñ etiã in iuuẽtute pſeuerãter manſiſſet in
grã, ſi eã tũc accepiſſet? Vn⁹ pene toto tẽpore vitæ ſuæ peſſime viuit, & circa finẽ cõuertit ac
ſaluat, alius à pueritia bñ ſe habet, & ætate ad occaſum vergẽte relinquitur, ĩmo magis relinqt.
Vna aĩa gẽtiliũ embryoni infundit, grãmq; baptiſmi nunq̃ ſortitur: alia Chr̃ianorum embryo
ni immittitur, & baptiſmi donũ cõſeqtur. Interdũ q̃q; aĩa añ baptiſmũ à corpore ſeparatur,
& q̃dã poſt baptiſmũ añ rõnis vſum à corporib⁹ exeũt & ſaluãtur. Deniq; Ezechie. 3. dñs ait:
Non ad gentẽ ignotæ linguæ tu mitteris, & ſi ad illã mittereris, audiret te. Sed ad filios Iſrael
ego te mitto, q̃ nolũt audire te. Ecce miſit Deus pphetã ad eos q̃s nouit nõ audituros, & non
miſit eũ ad illos q̃s nouerat audituros, ſi miſiſſet eũ ad illos. Nõne mirabile ſatis eſt hoc ipſum
iudiciũ, cui tñ cõcordat Chr̃s in Euãg. ingratis vrbib⁹ exprobrãs, q̃bus pſonaliter pdicauit: Matt. 11.
Væ (inq̃t) tibi Capharnaum &c. q̃a ſi in Tyro & Sidone facta fuiſſent ſigna q̃ facta ſunt in te, Luc. 10.
olim pœnitẽtiã egiſſent. Horum atq; ſimiliũ reddere rationẽ, intellectũ excedit humanũ, niſi di
camus ſimpliciter, q̃ voluntas & cõplacẽtia Dei eſt cauſa, ſicut & Chr̃s cũ dixiſſet: Cõfiteor Ibidem.
tibi pater dñe cæli & terræ, quia abſcõdiſti hæc à ſapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea par
uulis, quaſi cauſam aſſignãs, adiecit: Etiam pater, quia ſic placuit ante te. Quẽadmodũ etiam
ait Pſalmiſta altiſſimo: Dextera tua & brachiũ tuum & illuminatio vultus tui, ſupple ſalua- Pſal. 43.
uit illos, quoniã cõplacuiſti in eis. Hinc Exo. 33. loquitur Deus: Miſerebor cui voluero, & cle
mens ero in quem mihi placuerit. Præterea, ſi iterum aliquis ſciſcitetur, cur iſtũ magis q̃ illum
reuocat Deus, nonne poteſt reſponderi, q̃a hunc pdeſtinauit, nõ illũ? Et ſi rurſus huius quæ-
ratur cauſa, nonne veraciter reſpondetur, q̃a iſtũ elegit, nõ illum? Porro & ſi huius ratio in-
ueſtigetur, nõne rationabiliter dr̃, quia hũc magis approbauit, q̃ illum? ſiquidẽ ſecundũ ordi
nem rationis, prædeſtinationẽ præcedit electio, & electionẽ approbatio, vt ſup primum Sen
tentiarum ſcribunt doctores. Sed ſi accipiatur pdeſtinatio, prout electionem & approbationem
includit, quõ etiã cõmuniter ſumitur, q̃d poterit reſpõderi? Forſitã dicetur, q̃ iſte aliqua bo-
na ante fecit, magis q̃ ille, ideo reuocatur magis q̃ alter. Sed dato q̃ hoc aliq̃ñ & in aliq̃bus
rite reſpõdeatur, nõ tñ in om̃ibus locũ habet, quũ aliqui poſt longã ac ſanctiſſimã eremiticã
vitam (teſte Hieronymo) lapſi ſint, nec reducti, alij poſt modicã Dei ſeruitutẽ collapſi, ſunt Hierony.
reuocati. Inſup quãuis verum eſſet, q̃ aliqui dicunt Deũ ſemp ad aliquã cõgruitatẽ reſpicere,
quo ad eos q̃bus grã datur, cõferẽdo gratiã vni magis q̃ alteri, ſi tñ totus pdeſtinationis effe
ctus ſimul accipiatur, iſtud veritatẽ nõ habet. nam quicq̃d congruitatis aſſignetur ex parte
prædeſtinatorum, hoc totum cadit ſub puidentia, prædeſtinationeq; Dei, quæ nõ ſolũ concer-
nit gratiã finalẽ in pſenti & gloriã in futuro, ſed etiã omnia illa, per quæ pdeſtinatus ptingit
ad gratiã viæ & gloriã patriæ, tã in remotiõe impedimẽtorum, q̃ in adeptione neceſſariorum
atq; vtilium auxiliorum. Certum eſt autem, q̃ partialis effectus eſſe nõ poſſit cauſa totius effe-
ctus prædeſtinationis, quia ſic eſſet cauſa ſuipſius: propterea ſi totus prædeſtinationis effe-
ctus ſimul ſumatur, nõ poterit ratio aſſignari, cur iſtũ magis q̃ illum pdeſtinauerit Deus, &
cur iſtum reducit, nõ illũ, niſi diuina voluntas quæ eſt omniũ prima cauſa: quãuis in generali

cauſa

Roma. 9. 2. Tim. 2. cauſa detur, cur q̃ſdã ꝓdeſtinauit, & alios reprobauit, vt ſ. in iſtis miſericordiã, in illis iuſtitiã ſuã oſtdat, cui⁹ exẽplũ in artificialib⁹ naturalibusq; mõſtraſ, vt q̃d ex eodẽ luto figulus facit vnũ vas pulchrũ ad honorabiles vſus, aliud deforme ad vſus viles, ratio daſ, q̄a vtriſq; vaſis ĩdiget dom⁹. Quod aũt ex hac parte luti poti⁹ facit vas pulchrũ q̃ turpe, nõ eſt rõ niſi volũtas ipſius, cũ vtraq; pars luti ſit æq̃ diſpoſita. Silr in prima rerũ creatiõe cauſa ꝓſtaſ, cur vna pars materiæ ſit ſub forma iſta, alia pars materiæ ſub forma illa. Nõ aũt cur determinate iſta pars materiæ ſit ſub forma aq̃, illa ſub forma terræ aut aeris, cũ ſcd̃m ſe ĩdifferẽter ad illas formas
Exo. 9. ſe habeat, niſi creatoris volũtas. Hinc Rom̃. 9. aptiſſime dicit Apl̃s: Igiſ nõ volẽtis, neq; currẽtia, ſed miſerẽtis eſt Dei. Dicit eñ ſcriptura Pharaoni: Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oñdã in te virtutẽ meã, & enarreſ nomẽ meũ in vniuerſa terra. Dicis itaq; mihi, ergo cui⁹ vult, miſe
Roma. 9. retur: & quẽ vult, indurat. Volũtati aũt eius q̄s reſiſtit? Ad hoc rñdens Apl̃s, ſubdit: O homo, tu q̄s es q̄ rñdeas Deo? Nunq̄d dicit figmẽtũ ei q̄ ſe finxit, cur me feciſti ſic? An nõ habet poteſtatẽ figul⁹ luti, ex eadẽ maſſa facere aliud q̄dẽ vas in honorẽ, aliud vero in cõtumeliã? Poſtea q̃q;: Vide, inq̄t, bonitatẽ & ſeueritatẽ Dei, in eos q̄dem qui ceciderũt, ſeueritatẽ, in te aũt bonitatẽ, ſi tñ permãſeris in bonitate. His verbis Apl̄i, Hieremiæ & Eſaię cõſonãt verba. Nẽpe ꝑ Hieremiã loq̄tur Deus: Nunq̄d ſicut figulus nõ potero vobis facere domus Iſrael? Ecce ſicut
Hiere. 18. lutũ in manu figuli, ita & vos in manu mea. Eſaiæ q̃q; 45. inducit: Væ qui cõtradicit factori ſuo. Nunq̄d dicit lutũ figulo ſuo, q̄d facis? ¶Sed tũc rurſus q̃ſtio oriſ: Cũ eteñ ratio cõpareſ regi, & volũtas tyrãno, ſi ſumma primaq; cauſa ꝓdeſtinatiõis & electiõis vnius ꝓ alio, eſt mera Dei volũtas, videſ tyrãnicũ eſſe negociũ, irrationabile & iniuſtũ. Sed rñdendũ, ꝙ aliter eſt de increata volũtate diuina, q̃ de volũtate creata. In Deo eteñ ſupbeatiſſimo & æterno, realiter idẽ ſunt volũtas, ſapiã, atq; iuſtitia, ſed in creaturis hæc differunt: ideirco eo ipſo q̃ Deus ſic agit & vult, iuſtũ ac ſapiẽtiale exiſtit, nec ſine ratiõe Deus ſic agit, q̃uis illã in ſpeciali aſſignare nemo idoneus ſit. Poſtremo de materia iſta, nõ niſi cũ ingẽti reuerẽtia & timore, cum ſobrietate meditari debem⁹ & loqui. Ea q̃q; q̃ dicta ſunt, electis reuerentialẽ timorẽ incutiãt grãdẽ, ſciẽtibus q̃ vere Eccleſiaſtes 9. dicat: Neſcit hõ vtrũ amore an odio dign⁹ ſit. Quãm itẽ
Eccl. 7. veraciter rurſus Salomon ꝓferat: Cõſidera opa Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere, quẽ ille deſpexerit. Quæ aũt iã ſcripſi, Thomas, Bonauẽtura, Richard⁹ de media villa, Durãdus, & alij multi ſup primũ ſentẽtiarũ cõſcribũt. Præterea, ſi clauſula memorata intelligaſ de malis pœnalibus, ſ. ꝙ q̄ bene egerũt, finaliter dicunſ deficere, q̄a vſq; ad finẽ aduerſitatib⁹ afficiunſ, violẽterve occiduntur, tunc ex ꝓcedẽtibus articulis patet, cur ita cõtingat, & quõ Deus ſit cauſa huius, & q̄re ſic ordinauit & facit, videlicet ꝓpter multiplicẽ vtilitatẽ electis inde naſcentem. Si demũ intelligaſ quãtum ad hoc, ꝙ qui bene egerũt, ſubinde aduerſitatibus cedunt, & acerbitate pœnarũ vincũtur, ꝑſequutiõibusq; ſuccumbunt, vt illi qui in ꝑſequutiõibus cõſtituti fidem timore ſupplicij negauerunt, quo cõtra ait Saluator Matth. 10. Nolite timere eos q̄ corpus occidunt, tũc ex dictis in iſto articulo claret ſolutio. Cauſa eñ directa & ꝓpria defectionis illius culpabilis, ꝓpria eſt voluntas, quæ à fortitudine animi cadens, mollitiei dat locum, nec ad Deum digne cõfugit eius quęrẽdo auxilium. Perſecutores autem & dæmones tẽtatores, ſunt cauſæ deficientiæ talis diſpoſitiuæ, motiuæ & occaſionales, vt dictum eſt plenius.

¶Solutio particulæ tertiæ, ſcilicet vnde prouenìat ꝙ malos videmus ſæpe optime mori. Articulus 10.

SI mali in malitia finaliter ꝑmanẽtes, idcirco optime mori dicanſ, q̄a in ꝓſperitate mũdana, & ꝓſentia ac cõſolatiõe amicorũ ac ꝓpinquorũ, & leni q̃dãmodo morte decedunt, hoc ex ꝓuidẽtia Dei & iuſto eius ꝓcedit iudicio, vel q̄a fortaſſe aliq̄d boni egerũt, ꝓ quo in vita
Luca 16. hac ꝓmianſ, quẽadmodũ diuiti epuloni Abrahã dixit: Recepiſti bona in vita tua. Vel ad damnationẽ eorũ malorẽ, q̄ beneficijs Dei intm̃ fuerũt ingrati, ſicq; eorũ dãnatio appareat iuſtior. Vel ꝓpter oſtẽſionẽ liberalitatis & bonitatis diuinæ, q̄ ingratis & reprobis tot bona largi-
Matth. 5. Luc. 6. giſ, quẽadmodum ait Saluator: Diligite inimicos vr̃os, benefacite his q̄ oderũt vos, & eritis filij altiſſimi, q̄a ipſe benign⁹ eſt ſup ingratos & malos, q̄ ſolẽ ſuũ facit oriri ſup bonos & malos, & pluit ſup iuſtos & iniuſtos. Qui etiã nullũ bonũ, quãtumlibet modicũ, deſerit irremuneratũ. Porro, ſi clauſula hęc intelligaſ de malis cõuerſis, q̄ pœnitẽtiã agẽtes cõdignã ſalubertime moriunſ, tunc iſtud tãto plus attribuẽdũ eſt ſuppiiſſ. Deo, & ꝓdeſtinationi ac gr̃æ eius, quãto ſic optime mori, excedit ꝓfatũ optime mori. Quãuis equidẽ præſciẽtia & reprobatio Dei nõ ſit ꝓprie cauſa culpæ reproborũ, ꝓdeſtinatio tñ eſt ꝓprie cauſa totius gratiæ & virtutis electorũ, quibus Deus ab æterno præordinauit, & dare decreuit omnia quibus perueniunt
Auguſti. ad ſalutem. Propter quod aſſerit Auguſtinus: Si prędeſtinatus eſt, ad tempus errare poteſt, in
Ioan. 6. æternum perire non poteſt. Et veritas ait: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. Sic Pau-
Acto. 8. lus, q̄a vas erat electiõis, quãuis ad tẽp⁹ fuerat ꝑſecutor & homicida, viros & mulieres trahẽs ad mortẽ, ſacrilegus & blaſphemus, optime obijt. Præterea cõſiderãdũ, ꝙ tã ſacra ſcriptura, q̃ expoſitores ſancti & doctores ſcholaſtici, loquuntur de bonis & malis, iuſtis & iniuſtis, electis

&

& reprobis, dupliciter, puta formaliter & materialiter, ſeu in ſenſu cōpoſito & diuiſo. Loquēdo nāq; de eis formaliter atq; in ſenſu cōpoſito, iuſt⁹ nō poteſt dānari, nec ꝓdeſtinat⁹ perire. Sicq; ait Saluator: Nō poteſt arbor bona fruct⁹ malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Veruntñ arbor bona ſeu bonus homo, poteſt fieri malus, inquātū liberi eſt arbitrij, & volūtatē habēs vertibilē. Inſup, quæ in ſcripturis de iuſtis & iniuſtis dicūtur, vt cōmuniter intelligēda ſunt de eis ex hypotheſi, vtpote ſi tales vſq; in finē ꝑmanſerint, ſicut cū dr̄: Qui ſe humiliat, exaltabit. Vel: Beati q eſuriunt iuſtitiā, qa ſaturabūtur. Prædeſtinatus quoq; (loquēdo de eo materialiter atq; i ſenſu diuiſo, videlicet vt eſt viator peccabilis, liberꝗ; habēs arbitriū) poteſt dānari. Prædeſtinatio quippe nō tollit ab eo vertibilitatē ac libertatē ꝓpriæ volūtatis. Quod ſi qs dixerit, ſi hoc modo poteſt dānari, ponaſ in eſſe, ergo poteſt eſſe ꝙ ꝓdeſtinatus dānatur. Et rñdendū, quod ſtāte hypotheſi, ſ. ꝙ ſit ꝓdeſtinatus, nō poteſt poni in eſſe. Et ſi materialiter loquēdo, ſeu in ſenſu diuiſo ponatur in eſſe, tunc hypotheſis tollitur, & antecedens auferturi vnde eſt ibi neceſſitas conſequentiæ, non conſequentis. Matth. 7 Luc. 14. 18. Matth. 5.

¶ An fatalis influētia, cauſa ſit actuum humanorum ac diuerſæ terminationis eorum. Articulus II.

PRo huius intelligētia quæſtionis ſcire oportet, an fatum ſit, & qd ſit. Et primo videtur ꝙ nihil ſit, qm̄ Auguſtinus in lib. de doctrina Chr̄iana affirmat, ꝙ fatum nil ſit. Et ſi mathematici interdum aliqua vera de futuris prænunciāt, dæmonum operatiōe id faciunt ad deceptionē fidelium. Gregorius quoq;: Abſit, inqt, à fidelium cordibus, vt fatum aliqd eſſe credant. Inſup videtur, ꝙ nec fati nomine vti ſit licitum. Siquidē quinto de ciuitate Dei loqitur Auguſtinus: Si quis Dei poteſtatē aut ordinationē nomine fati deſignet, ſententiā teneat, linguā corrigat. Cū infidelibus nāq; nec nomina debemus habere cōmunia. Infideles autem ꝗ plures philoſophi atq; hæretici, male ſenſerūt de fato. In oppoſitū eſt, ꝙ fidelis noſter Boethius, alijq; doctores catholici fato vtūtur, ipſum diffiniunt, & aliqd eſſe dicunt. Et rñdendū, ꝙ ꝓpter ratiōes prætactas nō decet fidelē fati nomine vti abſq; diſtinctiōe ſeu declaratiōe præmiſſa. Itaq; intuēdum, ꝙ (vt in tractatulo ꝗdā de fato, qui Thomæ aſcribitur, cōtinetur) nomen fati multipliciter ſumitur. Primo, ꝓ morte diſpoſitiōe periodꝗ; inducta, ſcd̄m illud In Anticlaudiano: Liuor poſt fata quieſcit. Secundo, dicit fatum æterna diſpoſitio ꝓuidentiæ Dei de rebus agendis, ſicq; in præallegata authoritate Auguſtini accipitur. Sic tñ cōmuniter nec ꝓprie ſumitur, neq; aſtrologi de fato loquētes ita ſumpſerūt. Tertio ſumitur pro vi aut conſtellatione ſeu cauſali influxu ſtellaꝝ ac planetaꝝ ac orbium. Cui quidā philoſophi putauerunt omnia inferiora, etiā actus humanos, de neceſſitate ſubijci ac parere, dicēte Poeta: Fata volentē trahūt, nolentē cogūt. Et ita ſecundū Greg. Fatum nihil eſt, qm̄ opinio illa fuit erronea, vt patebit. Quarto accipitur ꝓ diſpoſitiōe cōnexionis, ordinisq; cauſaꝝ, ſecundum ꝗd diſpoſitio iſta in rebus creatis digeſta atq; explicita eſt, iuxta ꝓuidētialem ꝓordinationē mentis diuinæ, quæ ꝑ cauſas ſecundas exequitur, ꝗd in ſeipſa æternaliter ac ꝓuidenter intuetur. Et hoc modo fatum negare, eſt ꝓuidentiā Dei auferre, vt in Summa cōtra Gentiles lib. 3. Thomas fatetur. Præter has fati acceptiones, adhuc alia ponitur in tractatulo ꝓallegato de fato cum dr̄: Fatum eſt forma ordinis eſſe & vitæ inferioꝝ, cauſata in ipſis ex periodo cæleſtis circuli, qui ſuis radijs ambit natiuitates eoꝝ. Et hoc modo loqitur Hermes Triſmegiſtus, dicēdo: Fatum eſt cauſaꝝ cōplexio, ſingulis tēporaliter diſtribuēs, quę ſacramēto deoꝝ cæleſtium ſunt ꝓordinata. Et dicit author ꝓfati opuſculi, fatum ſic ſumptum diſtingui à fato à Boethio diffinito, non tñ neceſſitatē imponere rebus. Sed quō verū ſit hoc, ſ. ꝙ diſtinguaſ realiter à fato, prout Boethius illud diffinit, difficile eſt videre. Præterea quęritur, an fatū illud de quo loquūtur quidā aſtrologi, aſſerētes ꝙ rebus neceſſitatē imponat, ſit aliqd. Et apparet ꝙ immo, qa ſecundum Philoſophos prognoſticātes in aſtris, vt Ptolemæus edocet in Thetraſton, & Albumaſar, & Amakir, & Meſtella, & Ariſtoteles, & Gergis, & Albatrigni, cum alijs, in hora cōiunctionis reſpicitur, aſcendēs & domus aſcendētis, & cōfertur cum alio planeta quæ reſpicit aſcendēs ꝑ ſe vel ꝑ aliū, & cū luna quæ magnū habet dominiū fere in qualibet cōiunctiōe, niſi ſit in cōbuſtiōe ſolis. Si aūt nō eſt alius reſpiciēs aſcendēs, cōfertur cū ſola luna domus aſcendētis cū dño domus rei quæſitæ, & ſecūdum ꝗd illi cōiungeſ, vel nō coniungetur, vel reſpiciēs ſe vel nō reſpiciēs, ſit iudiciū de re quæſita vel fienda, vel nō fienda. Ergo videtur ꝙ aſtra in oīnibus vigorē habeāt ac virtutē. Præterea Iſaac Iſraelita philoſophus in lib. diffinitionū diſſeruit, ꝙ Deus facit regnare orbē ſupra inferiora, & diſponit ſecundum imperiū eius regna & bella, ac cætera ꝗ ab hoībus regūtur ſiue gerūtur. Inſup ſcd̄m philoſophum, inter ſuperiora mouētia & inferiora, cōcors eſt harmonia, quēadmodū inter citharæ chordas. Et denuo: Oportet, inqt, hunc mundū contiguū eſſe latiōibus ſuperioꝝ, vt tota eius virtus inde guberneſ. Ad hæc libro de quatuor coæquæuis ita reſpondet Albertus: Aſtra vim habēt & rationē ſigni ſup ea ꝗ ſunt in materia trāſmutabili, & etiā ſup illa ꝗ obligata ſunt illi. Et dico (ait) illa eſſe in materia, ꝗ ſunt generabilia & corruptibilia ac mutabilia. Illa aūt obli-

gata

gata materiæ,q̃ de neceſſitate ſequunt tranſmutationẽ materiæ,ſicut eſt aīa vegetabilis atq; ſenſibilis,Quædã aũt ſunt,q̃ dependẽtiã habẽt ad materiã & obligationẽ ſcd̃m qd,& nõ ſimpliciter,ſicut eſt animus hoīs. Vnde dicimus ſanguinẽ accẽſum circa cor,animũ hoīs inclinare ad irã,& tñ nõ de neceſſitate naſcit. Et ſcd̃m q̊d animus inclinat ad materiã & cõplexionem,ſic etiã in eũ habet vim cõſtellatio ſcd̃m qd,& nõ ſimpliciter: aliter perirẽt caſus,& liberũ arbitriũ, & conſiliũ,vt ꝓbat philoſophus in fine primi Perihermenias,& 2. Phyſicorũ. Sed adhuc eſt diſtinguendũ,q̃m quædã eſt cauſa immediata, & ꝓpter qd, & quædã eſt cauſa vniuerſalit mouẽs & inclinãs cauſas immediatas. Et dum dr̃, q̃ ſtellæ habẽt vim in inferioribus,itelligit,q̃ habẽt vim ſicut cauſę vniuerſales mouẽtes & inclinãtes cauſas ĩmediatas,& ꝓpter qd,idcirco nõ ſemp̃ ſeq̃t ad cõſtellationẽ effect᷒.His cõſonat Thomas,duas aſſignãs cauſas,ob quas cõſtellationẽ & influxum cauſalẽ,cæleſtẽ contingit nõ ſortiri effectũ. Primo,ob diſpoſitionẽ cõtrariã in materia exiſtentẽ ex q̃litatibus elemẽtorũ, p̃ quas ad inferiora deſertur.Omne etenĩ q̊d in alio recipitur, recipit & eſt in eo ſcd̃m modũ capacitatemq́; recipientis,ſcd̃m Boethiũ & authorẽ libri de cauſis.Secũdo, ꝓpter oppoſitas diſpoſitiões in anima ſenſitiua inuẽtas.Hoc q̃ppe faciũt app̃henſa in anima ſenſitiua, q̊d faciunt diſpoſitiões qualitatum actiuarũ & paſſiuarũ in corporibus.Vnde ex imaginatiõe mulieris totũ corpus aliquãdo tranſmutat, & vt recitat Auicẽna, q̃dã ex imaginatiõe & timore lepræ,leproſus effectus eſt.Hinc patiẽtibus ſanguinis fluxum,ꝓhibet Galienus aſpectũ rubicundorũ.Si ergo appræhẽſa,ſint cõſtellationi motuiq́; cæleſti cõtraria,excludũt effectũ ipſius ab anima, ſicut per contrarias diſpoſitiões excludũtur à corpore. Porro,p̃ diſpoſitiões corporales ac aīales cæleſti ĩfluxioni cõuenientes,iuuat cæleſtis effect᷒.Propter q̊d Meſſahalat ꝓteſtat,q̃ cæleſtis effectus à ſapiẽte iuuatur aſtronomo. Horũ q̃q; cauſam optime tradit Ptolemęus in quadripartito,dum ait: Virtutes ſtellarũ p̃ aliud & p̃ accidẽs fiunt in inferioribus. Per aliud q̃dem,q̃a p̃ ſphæram actiuorũ & paſſiuorũ,p̃ quorũ q̃litates actiuas atq; paſſiuas inferioribus iſtis inhęrẽt. Per accidẽs aũt,quia cũ forma hæc ſit à cauſa neceſſaria & immutabili,accidit ei habere, eſſe in inferioribus ac cõtigẽtib᷒. Hinc q̃q; Philoſoph᷒ 2. de ſomno & vigilia aſſimilat mouẽtia huiuſcemodi duplicibus cõſiliariis. Sapiẽtes enĩ cõſiliarii ex rõnibus certis ſuadẽt aliq̃d vniuerſaliter faciendũ, q̊d tñ inferiores cõſiliarii, ꝓpter diuerſos caſus obuiãtes diſſuadẽt, & tunc ſoluitur lex conſilii ſuperiorũ ſapientũ. Deniq; de fato ſup̃ primũ ſentẽtiarũ,diſt. 39. Thomas ſic ſcribit:Fatum & ꝓuidentia differunt p̃ eſſentiã, ſicut forma domus eſt aliud p̃ eſſentiam, ſcd̃m quod eſt in mente artificis,vbi nomẽ artis habet,& ſecũdum q̊d eſt in lignis atq; lapidibus, vbi artificiatũ dr̃. Ita ratio gubernationis rerũ,aliud eſſe habet in mente diuina,vbi ꝓuidentia dr̃: & aliud in cauſis ſecũdis,quarũ officio gubernatio expletur, vbi fatũ vocatur,à for ſaris,vel q̃a eſt q̊ddã effatũ ordinatiõis diuinæ,quẽadmodũ verbũ vocale eſt q̊ddã effatũ interioris conceptus,vel quia ex harũ conſideratiõe cauſarũ fari ſolebãt antiquitus de rebus futuris,ſicut ex cõſideratiõe motus cæli ꝑcipue. Hæc eadẽ ſcribunt ibidem Richardus de media villa,Durãdus,ac alii.Porro in Summa cõtra gẽtiles,lib. 3. ait: Vidẽtes quidẽ multa in mundo hoc inferiori per accidẽs & à caſu cõtingere,ſi particulares cauſæ cõſiderẽtur,poſuerunt, q̃ nec à ſupioribus cauſis ordinent.Et iſti dixerunt fatũ om̃ino nihil eſſe. Quidã vero in cauſas ſuperiores ea reducere ſunt conati,à q̃bus cũ quadã diſpoſitione ordinate ꝓcedant, & hi fatũ aliquid eſſe ponebãt, tanq̃ ea quæ vidẽtur à caſu cõtingere,ab aliquo ſuperiori ſint effata,ſeu ꝓloquuta & ordinata,vt eſſent.Et horũ nonnulli, omnia quæ hic contingunt,reducere voluerunt in corpora cæleſtia, ſicut in cauſas, vim ſiderum ſatum dicentes, cui prædicta omnia cum neceſſitate ſubiicerentur,etiam electiões humanæ: quæ poſitio improbata eſt ſatis à ſanctis. Alii om̃ia in diuinã prouidentiã reduxerũt, ordinationẽ quæ eſt in rebus ex ꝓuidentia diuina,fatũ vocãtes,ſicq; ait Boethius: Fatũ eſt inhærẽs rebus mobilibus diſpoſitio, per quã prouidẽtia ſuis quæq; cõnectit ordinibus. At vero in prima parte Sũmæ ſuæ,q̃ſt. 115. aſſerit Thomas:Fatũ in cauſis creatis eſt,prout diuinitus ordinatę ſunt ad ſuos effectus. Hinc fatum,ſi conſideretur per cõparationẽ ad diuinã prouidentiã,à qua velut à propria origine proficiſcitur & cauſatur, immobile & incõmutabile eſt,certum & fixum ſicut prouidentia. Nam quãtum ad Deum,nihil eſt caſuale,ignotum,ſiue incertum. Si aũt fatũ referatur ad cauſas ſecundas,particulares & ꝓximas,mobile eſt.Neceſſitas quoq; ſati, quãtum ad Deum,neceſſitas eſt cõditionata,nõ abſoluta eſt.Inſup̃ ait ibidẽ Thomas:Cũ fatũ ſit diſpoſitio ꝓuidentiæ in cauſis ſecũdis explicita & velut diſperſa, ideo q̃ immediate à Deo fiũt,fato nõ ſubiiciũtur,ſed ſoli ꝓuidentiæ Dei,ſicut creatio,iuſtificatio,glorificatio.Quæcunq; vero diuina ꝓuidentia p̃ cauſas ſecũdas exequitur,fato ſubdũtur. Vnde ſecũdum Boethiũ,quæ ſummæ diuinitati ꝓpinqua ſunt,fatalis ordinis ſeriem ac mutabilitatem excedũt.De cæteris vero ait: Series fati cælum ac ſidera voluit,elemẽta cõtemperat,naſcẽtia occidẽtiaq; p̃ ſimiles fœtus reducit,actus fortunasq́; hominũ indiuiſibili cauſarũ commixtione cõſtringit. Præterea, ſicut Guilhelmus Pariſiẽſis in libro ſuo de fide & legib᷒ recitat,Quidã philoſophorũ & aſtrologorum

Fatũ q̃d ſit.

rum in tm̄ oīa quæ in mundo hoc inferiori ſunt, cælorum atq; ſtellarum influētijs poſuerūt
de neceſſitate ſubiecta, ꝙ etiam diuerſitates ſectaꝝ & legum, ſicut & alias diuerſitates,con-
ditionesq; hoim,attribuerunt cælis & ſtellis vt cauſis,aſſerētes legem Hebræorum ortum ha
buiſſe à Saturno & cælo ipſius,& propter hoc diem Saturni,q dies eſt ſabbati,celebriorē eſſe
apud Iudæos.Legem aūt Sarracenorum,in qua viget voluptas, dicunt à Venere orbeq; eius
eſſe,Ideo Sarracenos diem Veneris celebrare.Legem vero Chriſtianorum, quæ ſola eſt lex
veritatis,honeſtatis & ſanctitatis perfectæ,dicunt legem ſolis, Ideoq; Chriſtianos diem ſo-
lis,i.diem dñicum celebrare. Hanc opinionem inanem ꝑfatus doctor libro præallegato effi
caciter reprobat.De hac quoq; materia multum compendioſe ſcribit dñs Petrus de Aliaco,
libro ſuo de ſectis & legibus contra ſuperſtitioſos aſtronomos,vbi inter cætera approbat di
ctum cuiuſdam doctoris,dicentis: Licet voluntas non cogatur, tñ corpus alteratur per vir-
tutes cælorum,& tunc anima corpori vnita,fortiter excitatur atq; inducitur, ꝗuis non co-
gatur,vt velit ſequi corporis inclinatiões ad actus publicos aut priuatos, & ad actus bonos
ſeu malos.Addit etiam Petrus de Aliaco,ꝙ bonitas conſtellationis cōfert ad bonitatē com-
plexionis,ex qua aliqui inclinātur ad bona,quemadmodū alij in ꝗbus complexio praua eſt,
vt melancholici, fortes habent inclinationes ad mala.Non tñ putandū eſt,ꝙ aliꝗ planetæ in
ſe aut directe maleuoli ſint,aut cauſæ malitiæ, ſed ex ineptitudine & inhabilitate ſuſceptibi
litatis materiæ,malitia corruptioq; contingūt,quemadmodū lux ſolis aliꝗbus viſum iuuat,
in alijs viſum lædit,iuxta diſpoſitionē ſuſcipientis.Ex ꝑinductis patet ſolutio dubij,an fata-
lis influentia cauſa ſit diuerſitatis actuum atque euentuum humanorum.Eſt etenim diſtin-
guendum, qm̄ ſi ſermo eſt de fato, de quo dixerūt ꝗplures ꝙ neceſſitatē rebus inferret:dicē-
dum eſt,ꝙ nequaꝗ̄,& ꝙ huiuſmodi fatum non ſit. Si aūt fatum ſumatur pro vi inſita ſtellis,
planetis,orbibusq; cælorum,ſeu cauſali influxui virtutis illius, quæ agit in inferiora, ſecun-
dum doctores catholicos & meliores philoſophos,abſq; hoc ꝙ neceſſitatem imponat,ꝑſer
tim actibus humanis,tunc rñdetur ꝙ influentia fatalis eſt cauſa diſpoſitiua ſiue inclinās mul
tiplicis diuerſitatis & euentus,ac variæ terminationis actuum humanoꝝ,ſecundū ꝗd aliqui
ex ſua complexione,ex influxu cæleſti cauſata,inclinantur ad tale vel tale bonū,aut malum,
& ad paſſiones diuerſas,ꝗbus pauci,videlicet ſapientes, reſiſtunt ſecundū philoſophum.cer
tumq; eſt,ꝙ iuxta qualitatem operum & meritorum ſuorum,diuerſa eis contingunt,ꝓſpera
aut aduerſa.Vnde & Thomas prima parte Summæ ſuæ,quæſt.114.ſic ſcribit: Corpora cæle-
ſtia in corpora inferiora directe agunt & influunt, in potētias vero organicas animæ impri
mūt,inquantū ſecundū variam diſpoſitionē organoꝝ, huiuſmodi vires diuerſimode agūt,
ſcilicet bene vel male.Intellectus aūt & voluntas ſunt inorganicæ vires,idcirco corpora cæ-
leſtia non imprimunt in eas,niſi indirecte,inquantū cognitio & affectio intellectualis à ſen
ſibilibus & ſenſitiuis potentijs ortū habet,idcirco neceſſitatē non inferūt corpora cæleſtia in
organicis viribus,immo ſenſitiua pars animæ ſubditur rationi,& appetitus inferior volūta-
ri.De ꝑſenti demum materia habentꝰ ꝑpulchra in libro ꝑtacto Petri de Aliaco, & in tracta-
tu Aegidij de Roma,quem fecit contra errores philoſophorum,præſertim aſtronomorum,
videlicet Albumaſar & Alkindi,Auicennæ quoq; & Algazelis atq; Auerrois,&c.

¶De fortuna,quid ſit,& an ab aſtris dependeat,& qualiter cauſa ſit actuum humanorum & diuerſitatis eorum. Art. XII.

DE hac ipſa materia ſubtiliter ac profunde ſcribit Thomas in ſumma cōtra gentiles ter
tio libro,cuius verbis pauca præmitto. Etenim quidam philoſophi multa in mundo
hoc,fortuitu,caſualiterq; euenire cernentes,Deum de inferioribus iſtis habere prouidētiam
negauerunt.Alij econtrario Deum vniuerſorum prouidentiam habere fatētes,fortunam &
caſum nil eſſe dixerunt, niſi ſecundum apparentiam tm̄,eo ꝙ oīa de neceſſitate venirent,iu-
xta certum & infallibilem cauſarum connexionem ac ſeriem,à diuina mēte ꝓuiſam,ꝓfixam
ſeu inſtitutam.Inter hos duos errores extremos,catholicæ fidei medium tenet doctrina.Por
ro fortuna eſt cauſa per accidens in agentibus ſecundū ꝓpoſitum extra frequenter & ſemꝑ, Fortuna.
hoc eſt,in effectibus qui fiunt raro & ꝓter intentionē agētis rationalis naturæ. Eſt ergo oīm
orthodoxorum patrum ſentētia,ꝙ ꝗuis diuina ꝓuidentia ſit vniuerſa cōplectens, ꝑintuens
& diſponēs,non tñ aufert à rebus naturales ꝓprietates earum,immo eis illas largitur: ideo in
hoībus manet mentis libertas,& vertibilitas voluntatis,& variabilitas ac cōtingentia manēt
in rebus:ſicq; per cōparationē ad particulares & ꝓprias, naturales ac ꝓximas cauſas,multa
à fortuna caſuq; fiunt.Itaq; loco ꝑfato ſanctus doctor ſic ait: Ex his apparere poteſt,quō ali-
quis bene fortunatus dicatur.Dicitur nanq; homini ſecundū fortunam bene cōtingere,dum
aliquod bonum accidit ſibi ꝓter ſuam intētionē, quemadmodū aliquis fodiēdo ſepulchrū,
inuenit theſaurum quem non quærebat.Contingit aūt aliquem aliquid operari ꝓter inten-
tionem ꝓpriam,non tñ præter intentionem alicuius ſuperioris,cui ipſe ſubeſt,vt ſi dñs aliꝗs
præcipiat vni ſeruoꝝ ſuoꝝ ire ad aliꝗd locum,ad quem alium miſit ſeruum,illo id igno-

rante,tunc occurſus ſermoꝝ eſt ꝑter intentionē eorum,non ꝑter intentionē dñi eos mittētis.
Et ideo licet ꝑ comparationē ad hũc ſeruũ,ſit fortuitũ & caſuale ſic alīꝗ obuiare, non tñ ꝑ cō-
parationem ad dñm,immo quo ad eum,eſt ꝓordinatum.Cum igitur homo ſecundum cor
pus ſuum ordinatus ſit ſub corporibus cæleſtibus,ſecundum animã ſub angelis,ſecundũ vo
luntatem ſub Deo,poteſt contingere aliquid ꝑter intentionem hoīs,quod tñ eſt ſecundũ or
dinem cæleſtium corporum,vel diſpoſitionem angelorum aut etiam Dei.Quamuis enim ſo
lus Deus directe ad electionem hominis operetur, tamē actio angeli operatur aliquid ad ele
ctionem hominis per modũ perſuaſionis,actio autem cæleſtis corporis per modum diſpo-
nentis,inquantum corporales cæleſtium corporum impreſſiones diſponunt ad aliquas ele-
ctiones.Cum ergo aliquis ex impreſſione cæleſtium corporum & ſuperiorum cauſarum,ſe
cundum prædictum modum inclinatur ad aliquas electiones ſibi vtiles,quarum tñ vtilita-
tem ipſemet neſcit,& cum hoc ex illuminatione intellectualium ſubſtantiarum illuminatur
intellectus eius ad eadem agenda,& ex diuina operatione inclinat̃ eius voluntas ad aliq̃d eli-
gendum aut operandum ſibi vtile,cuius tñ rationē ignorat,dicitur bene fortunatus,& econ
trario male fortunatus,quando ex ſuperioribus cauſis ad cõtraria eius electio inclinatur,ſic-
Hier.22. ut de Ioachim dicitur ad Hieremiã:Scribe virum iſtum ſterilem, qui in dieb⁹ ſuis non ꝓſpe
rabitur. Sed in hoc eſt differentia attendenda. Nam impreſſiones corpoꝝ cæleſtium in cor-
pora noſtra,cauſant in nobis naturales corporum diſpoſitiones,& ideo ex diſpoſitione reli-
cta ex cæleſti corpore in corpore noſtro,dicitur aliquis bene fortunat⁹ aut male, ſed & bene
natus aut male,ſecundum quem modum philoſophus dicit in magnis moralibus, ꝙ eſſe be-
ne fortunatum,eſt eſſe bene natum.Non enim poteſt intelligi,ꝙ ex natura intellectus diuer
ſa procedit,ꝙ vnus vtilia ſibi eligit, & alius nociua præter rationem propriam,cum natura
intellectus & voluntatis,in omnibus hominibus ſit vna. Diuerſitas nanq; formalis induce-
ret diuerſitatem ſpecificam.Diuerſitas autem materialis,inducit diuerſitatem ſecundum nu
merum.Vnde ſecundum quod intellectus hominis illuſtratur ad aliquid agendum, vel vo-
luntas à Deo inſtigatur,non dicitur aliquis bene natus,ſed potius bene cuſtoditus vel guber-
natus.Rurſus attendenda eſt circa hoc alia differentia.nam operatio angeli & corporis cæle
ſtis eſt ſolum diſponens ad electiones: operatio autem Dei,eſt ſicut perficiens. Cum autem
diſpoſitio,quæ eſt ex corporis qualitate vel intellectus perſuaſione, neceſſitatem ad eligen-
dum non inducat,non enim ſemper homo eligit id quod angelus cuſtodiens eum intendit,
neq; illud ad quod corpus cæleſte inclinat, ſemper tñ homo hoc eligit, quod Deus operatur
in eius voluntate.Hinc cuſtodia angelorum interdum caſſatur,iuxta illud Hiere.51.Curaui-
mus Babylonem,& non eſt curata:& multo magis inclinatio cæleſtium corporum caſſatur
interdum,diuina vero prouidentia ſemper eſt firma.Eſt etiam adhuc alia differentia conſide
randa.Nam cum corpus cæleſte non diſponat ad electionem, niſi inquantum imprimit in
corpore noſtro,ex quibus incitatur homo ad eligendum,per modũ quo paſſiones inducunt
ad electionem,omnis diſpoſitio ad electionem quæ eſt ex corporibus cæleſtibus,eſt per mo
dum paſſionis,ſicut cum quis inducitur ad aliquid eligendum ex odio vel amore ſeu ira.Ab
angelo vero diſponitur aliquis ad aliquid eligendum per modum intellectualis conſiderati
onis abſq; paſſione,quod contingit dupliciter: Aliquando enim illuminatur intellectus ho
minis ab angelo ad cognoſcendum ſolum,quod aliquid eſt bonũ fieri,non autem inſtruitur
de ratione per quam eſt bonum,quæ ſumitur ex fine, & ideo quãdoq; æſtimat homo,ꝙ ali-
quid ſit bonum fieri,& tamen ſi quæreretur ab eo, quare,reſponderet ſe neſcire:ideo cum ꝑ-
uenerit in finem vtilem quem non præcõſiderauit,erit ſibi fortuitum.Interdum vero ꝑ illu-
minationem angeli inſtruitur,ꝙ hoc ſit bonum,& de ratione quare ſit bonum,quæ depen-
det ex fine.Et ſic,quando peruenit ad finem quem præconſiderauit,non erit fortuitũ. Scien
dum quoq; ꝙ vis actiua ſpiritualis naturæ,ſicut eſt altior q̃ corporalis, ita eſt etiam vniuer-
ſalior:ideo non ad omnia ad quæ ſe extendit humana electio,ſe extendit diſpoſitio corpo-
ris cæleſtis. Rurſus, quoniam virtus humanæ animæ,& etiam angeli, eſt particularis ꝑ com
parationem ad diuinam virtutem,quæ vniuerſalis eſt reſpectu oīm entiũ:hinc aliquod bo-
num accidere poteſt homini & præter propriam intentionem,& præter cæleſtium corpo-
rum inclinationem,& præter angelorum illuminationem, non autem præter prouidẽtiam
Dei,quæ eſt gubernatiua ſicut & factiua entis,inquantum ens. Vnde oportet ꝙ omnia ſub
ſe cõtineat,immo quo ad Deum,in nulla re poteſt eſſe aliq̃d caſuale aut improuiſum. Quia
vero fortuita ſunt quæ præter intentionē contingunt,bona autem moralia præter intentio
nem eſſe non poſſunt,cum in electione conſiſtant,reſpectu eorum non poteſt aliquis dici be
ne aut male fortunatus, licet reſpectu eorum poſſit q̃ dici bene aut male natus, videlicet q̃a
ex naturali diſpoſitione aptus eſt ad electionem virtutum vel vitiorum,ſed reſpectu exterio
rum bonorum quæ præter intentionē euenire homini poſſunt,poteſt homo dici & bene na
tus,& bene fortunatus,& à Deo gubernatus,atq; ab angelis cuſtoditus. Conſequitur aũt ho-
mo

mo ex ſuperioribus cauſis & aliud auxilium, quantū ad exitus actionum ſuarum. Cum enim homo & eligere habeat, & exeq quæ elegit, in vtroq; à cauſis ſuperioribus adiuuatur. Secūdum electionem qdem, vt dictum eſt, inquantū homo vel diſponitur ad aliquid eligēdum ꝑ cæleſtia corpora, vel illuſtratur per angelorum cuſtodiam, vel etiam inclinatur per operationem diuinam. Secundum exequutionem vero, inquantum homo conſequitur ex aliqua ſuperiori cauſa robur & efficaciam ad complendū q̃d elegit, q̃ efficacia non ſolum à Deo, ſed ab angelis etiam eſſe poteſt, ſicut à corporibus q̃q; cæleſtibus, inquantū talis efficacia in corpore ſita eſt. Manifeſtum eſt em̃, ꝙ etiam inanimata corpora q̃ſdam vires & efficacias à cæleſtibus corporibus ſortiunſ, etiam ꝓter illas quæ ad qualitates actiuas & paſſiuas elementorum conſequunſ, quas non eſt dubium cæleſtibus corporibus eſſe ſubiectas, ſicut ꝙ magnes attrahit ferrum, & lapides qdam ac herbæ q̃ſdam occultas habent virtutes. Vnde nil prohibet ꝙ etiam aliquis homo ex impreſſione cęleſtis corporis habeat q̃ſdam efficacias in aliquibus corporalibus faciendis, quas alter non habet, vt medicus in ſanādo, agricola in plantando, miles in expugnādo. Huiuſmodi aūt efficaciam multo ꝑfectius Deus largitur hoībus ad ſua opera exequenda. Quantū ergo ad primū auxiliū q̃d eſt in eligēdo, dicitur Deus hoīem dirigere: & q̃ ad ſecundū auxilium, dicitur hoīem confortare; & hæc duo auxilia ſimul tanguntur Pſal. 26. cum dicitur: Dñs illuminatio mea, q̃ ad primū: Dñs protector vitæ meæ, quo ad ſecundū. ¶Porro inter hæc duo auxilia eſt duplex differentia, q̃a ex primo auxillo adiuuatur homo, tam in his quæ hoīs virtuti ſubdunſ, q̃ etiam in aliȷs. Sed ſecundū auxilium tm̃ ſe ad illa extendit, ad quæ virtus hoīs valet. Quod em̃ homo fodiens ſepulchrum, inueniat theſaurum, ex nulla hoīs virtute ꝓcedit, vnde reſpectu talia ꝓuentus, iuuari poteſt ad hoc q̃d inſtigetur ad q̃rendum vbi eſt theſaurus, non aūt in hoc, quod ei aliqua virtus detur ad inueniendum theſaurū. Ad hoc aūt ꝙ medicus ſanet, vel miles in prælio vincat, poteſt adiuuari in hoc, ꝙ eligat cōuenictia media ad finem, & in hoc, quod efficaciter exequatur per virtutem à ſuperiori cauſa adeptam. Hinc primum auxilium vniuerſalius eſt. Secunda differentia eſt, quia ſecundum auxilium eſt ad ꝓſequendū efficaciter quæ intendit. Cum ergo fortuita ſint præter intentionē, reſpectu talis auxilȷ, non dicif aliqs ꝓprie bene fortunatus. Contingit aūt homini bene vel male ſecundū fortunam, q̃n q; ipſo ſolo agente, ſicut cum fodiens terrā, inuenit theſaurꝫ, interdum vero alterius cauſæ actione cōcurrente, vt cum quis vadens ad forꝫ cauſa emendi, inuenit debitorem, quem inuenire non intēdebat. In primo aūt euētu homo iuuatur ad hoc, ꝙ aliq̃d bene ſibi cōtingat, ſecundū hoc ſolū, ꝙ dirigif in eligendo illud, cui coniunctū eſt ꝑ accidēs aliq̃d cōmodum, q̃d ꝓuenit ꝓter intentionē. In ſecundo vero euentu, oportet ꝙ vterq; agens dirigaf ad eligendū actionem, vel motum vnde ſibi occurrant.

¶Præterea oportet & aliud cōſiderare circa ꝓdicta. Nam dictū eſt, ꝙ ad hoc ꝙ homini bene aliq̃d vel male cōtingat ſecundū fortunā, & ex Deo eſſe poteſt, & à cæleſti corpore, inquantum homo à Deo inclinaf ad aliq̃d eligendū, cui cōmodum vel incōmodum eſt cōiunctum, q̃d eligens non ꝓconſiderat, & inquantū à corpore cæleſti ad tale aliq̃d eligendū diſponitur. Hoc aūt cōmodum ſiue incōmodum, relatū ad hoīs electionē, extat fortuitū. Relatū vero ad Deum, rationē amittit fortuiti. Non aūt relatū ad corpus cæleſte, q̃d patet. Non em̃ effectus aliquis amittit rationē fortuiti, niſi reducaf ad cauſam per ſe: virtus aūt cæleſtis corporis, eſt cauſa agens, non ꝑ modū intellectus vel electionis, ſed ꝑ modum naturę, cui ꝓprium eſt tendere in vnum. Si ergo effectus non eſt vnus, non poteſt ꝑ ſe cauſa eius eſſe virtus aliq̃ naturalis. Cum aūt aliq̃ duo ꝑ accidēs ſibi cōiunguntſ, non ſunt vere vnum, ſed ſolum ꝑ accidens. Idcirco huiuſmodi cōiunctionis nulla cauſa naturalis ꝑ ſe, cauſa eſſe poteſt. Sit ergo ꝙ iſte homo ex impreſſione cæleſtis corporis inſtigef ꝑ modum paſſionis (vt dictū eſt) ad fodiendum ſepulchrū, ſepulchrum aūt & locus theſauri non ſunt vnum niſi ꝑ accidēs, q̃a non habēt aliquem ordinē ad inuicem, vnde virtus cæleſtis corporis, non poteſt ꝑ ſe inclinare ad hoc totum, ꝙ iſte fodiat ſepulchrū, & locū vbi eſt theſaurus: ſed aliqs ꝑ intellectū agens, poteſt eſſe cauſa inclinatiōis in hoc totum, q̃m intelligentis eſt multa ordinare in vnum. Per eandē etiam rationē apparet, ꝙ homo nō poteſt eſſe bene fortunatus vniuerſaliter ex virtute cæleſti, ſed ſolū ad hoc vel illud. Dico aūt vniuerſaliter, vt aliqs homo habeat in natura ſua impreſſionem cæleſtis corporis, vt eligat ſemꝑ & in pluribus aliq̃, q̃bus ſint cōiuncta ꝑ accidēs aliq̃ cōmoda ſiue incōmoda. Natura em̃ non ordinaf, niſi ad aliq̃d vnum. Sed ea ſecundū quæ homini bene vel male accidit ſecundū fortunā, nō ſunt reducibilia in aliq̃d vnum, ſed ſunt indeterminata & infinita, ſecundū philoſophū tertio Phyſicoꝝ. Non eſt ergo poſſibile, ꝙ aliqs habeat in natura ſua eligere ſemꝑ ea, ad quæ etiam ꝑ accidens cōſequaf aliq̃ commoda: ſed poteſt eſſe ꝙ inclinatiōe cæleſti inclinetur ad eligendum aliquid, cui cōiungatur per accidēs aliquod commodum, & ex alia inclinatione aliud, atq; ex tertia tertiū, non aūt ita, ꝙ ex vna inclinatione ad omnia. Ex vna autem diſpoſitione poteſt homo ad om̄ia dirigi. Hucuſq; poſui verba ſancti doctoris fideliter, quaſi ſub forma ſua, ex q̃bus innoteſcit, quādo & qualiter

fortuna dependet ab aſtris,qa non ſemp̃,nec ſolum,nec ſicut à cauſa neceſſitãte,ſed inclinan
te.Præterea cum fortuna cõcernat bona exteriora ac trãſitoria,quæ non ſunt ꝓprie hoĩs bo
na,ſecundũ q̃d homo eſt,ſunt q̃ꝗ electis reprobiſq́ꝫ cõmunia, eluceſcit ꝙ ſæpe iniuſti ac re-
probi magis ſunt ac melius fortunati,q̃ electi & virtuoſi,q̃m tẽporali ꝓſperitate amplius flo
rent,electi vero aduerſitatib' exercent.Inſup̃ cõſtat,ꝙ fortuna vnius hoĩs,q̃nꝗ dependet ab
alio homine,ſiue hoc ſit ꝑter intentionẽ alterius,ſiue ex intentione ipſius.Itaꝗ ex his catho-
licoꝝ doctrinis elicitur,quõ intelligenda ſint ea,quæ veteres de fortuna dixerũt.Cum etem̃
ſacra doctrina ſeu theologia,ſit oĩm ſcientiaꝝ architecta,princeps & capitanea,ipſa rite cẽ
ſetur aliaꝝ ſcientiaꝝ regula ac mẽſura:idcirco p̃ eam ſunt regulanda,& ſi opus fuerit,corri-
gẽda philoſophica documẽta.Cum itaꝗ certum ſit, veteres q̃ſdam de fortuna male ſenſiſſe,
& eam varie depinxiſſe, emendanda ſunt dicta coꝝ iuxta ꝑhabita.Sed obijcit contra ꝑſcri-
pta,qa(vt Thomas alibi ſcribit,& ex ꝑinductis eius verbis elicit)fortuna realiter eſt practi-
cus intellectus,ſecundũ q̃d eſt cauſa alicuius effectus ex intẽtione,cui effectui aliter ꝑter intẽ-
tionem intellectus cõiungit:ſed virtus cæleſtis aut angelus, nõ eſt cauſa practici intellectus,
ergo nec fortunæ. Et r̃ndendum ꝙ q̃uis non ſit cauſa eius ſecũda,quod eſt intellectus, t̃n quo
ad hoc ꝙ ratio fortunæ ei conueniat, poſſunt modo ꝑſato concurrere. Præterea ſecundum
doctrinam Ariſtotelis & Alberti, oportet caſualia atꝗ fortuita extra frequẽter & ſemp̃ con
tingere.Si em̃ frequenter acciderent,non iam talia eſſent vere, ſed ſecundũ ſimilitudinẽ q̃n-
dam & partim,q̃uis interdum extenſo noĩe,frequenter accidẽtia dicant fortuita, ſicut ſecun
Auguſtin' do de ciuitate Dei tangit Auguſtinus de Metello Quinto, cuius felicitatem deſcribens Vale
Val. maxim.li.6. rius Maximus,ait:Metellum Quintum à primo originis ſuę die ad vltimum vſꝗ fati tẽpus,
nunq̃ ceſſante indulgentia,ad ſummum(id eſt,tẽporaliter ꝓſperæ)beatę vitæ cumulum per-
duxit fortuna.Naſci eum in vrbe principe terraꝝ voluit,parentes ei nobiliſſimos dedit,mi
riſſimas animæ dotes & corporis vires,vt ſufficere laboribus poſſent, vxorẽ pudicitia & fœ
cunditate conſpicuã conciliauit.Conſulatus decus,imperatoriã poteſtatẽ, ſpecioſiſſimi tri-
umphi ꝑtextum largita eſt.Fecit vt eodem tẽpore tres filios conſulares,vnum & cẽſorium &
triumphalẽ,& q̃rtum ꝑtorem haberet,vtq́ꝫ tres filias nuptui daret, caꝝq́ꝫ ſobolẽ ſicuti ſuam
exciperet. Tot cunabula,tot viriles togæ,tot multæ nuptiales faces, oĩs deniꝗ gratulationis
ſummam abundantiam eſt ſortitus.Cum interim nullum funus,nullus gemitus,nulla cauſa
triſtitiæ.Et infra,hũc vitæ actum,eius cõſentaneus finis excepit. Nam Q.Metellum vltimo
ſenectutis ſpatio defunctum,leniq́ꝫ gñe mortis,inter oſcula & amplexus chariſſimorum pi
gnorum extinctum,filij & generi humeris ſuis per vrbem latum,rogo impoſuerunt.

¶Confirmatio prædictorum,ex dictis doctorum. Art. XIII.

Fatum. DVrandus de S.Portiano,ſuper primum ſententiaꝝ affirmat:Fatum proprie(teſte Boe-
thio)dicitur ordo cauſarum & connexio earum,prout reducunt in diuinam volunta-
tem atꝗ ſcientiam oĩa ordinantem.Fatum enim à fando dicitur,q̃m q̃d diuina ſcientia ꝑor
dinatum eſt,quaſi effatur.Hæc aũt,videlicet ſcientia, diſpoſitio, prouidentia, & gubernatio
ſe habent per ordinem.Prouidentia nanꝗ ad prudentiam pertinet. Sic aũt eſt de Deo reſpe
ctu totius vniuerſi,ſicut de duce reſpectu exercitus,vel de patrefamiliãs reſpectu domus. Et
primam cõparationem ab Ariſtotele 12.metaphy.habemus,ſecundã ex eadem ratione acci
pere poſſumus.Porro prudẽs dux exercitus,primo ſingulos de exercitu ordinat,vnumquẽꝗ
in ſuo collocãs gradu,& in alio collocat peditẽ,in alio eq̃tẽ, ſicq́ꝫ de alijs. Similiter in domo
bene ordinata,p̃rfamiliãs primo ordinat ꝑſonas domus,quẽlibet in gradu ſuo.Et in alio po
nit ſeruũ,in alio coniugẽ,in alio filiũ,ordinatq́ꝫ q̃d q̃ſꝗ agere debeat ad cõſequendũ finẽ in-
tentũ.Secũdo ſic ordinatis,cõfert ea quæ neceſſaria ſunt ad ſua officia exequenda,& vtrunꝗ
hoꝝ ꝑſupponit voluntatẽ,cognitionẽq́ꝫ finis,propter quem ordinant & fiunt.Iuxta hũc mo
dum in toto vniuerſo Deus q̃ſdam naturas & res cõſtituit in gradu & loco eminẽtiori,alias
in decliuiori:& ratio huius in Deo exiſtens,vocat diſpoſitio, cuius exequutio vocatur crea-
tio.Prouidentia aũt in Deo dicit,inquantũ ꝑordinauit cõferre neceſſaria ad finis cõſequuti
onẽ,cuius exequutio dicit gubernatio.¶Præterea aliq̃d ſubeſt ꝓuidentiæ Dei dupliciter.Pri
mo ſicut cui ꝓuidet,& ſic res ſubſiſtẽtes q̃bus cõpetit agere,in finẽq́ꝫ tẽdere, ꝓuidentiæ ſub-
ſunt.Secundo,ſicut id de q̃ prouidet,vel q̃d ꝓuidet alicui, vt ſunt collatio expedientiũ,& im
pedimentoꝝ remotio.Vnde oĩa quæ in creaturis ſunt,ꝓuidẽtiæ ſubſunt. Quod patet,exclu
dendo tria,quæ magis vident ſubterfugere ꝓuidentiã Dei. Prima ſunt caſualia ſeu fortuita,
quæ cum non ſint ꝑcognita,non vident ꝑuiſa. Secunda ſunt mala. Deus nanꝗ ꝓuidentiam
non videt habere,niſi q̃rum eſt cauſa,nõ aũt eſt cauſa maloꝝ,ꝑſertim culpæ. Tertia ſunt cõ-
tingentia ad vtrũlibet,q̃ cum ſint indeterminata,nõ vident determinata ad finẽ:ſed primum
hoꝝ non cogit.Non em̃ dicit caſuale ſiue fortuitũ,q̃m nullam habeat cauſam,dicente q̃nto
de cõſolatione Boethio:Nihil eſt q̃d ex legitimis cauſis non oriat:ſed ideo,qa ꝓuenit præter
intentionẽ agentis particularis ac proximi. Vnde foſſio agri,per ſe cauſam habet,ſcilicet fo

di-

dientem,& inuentio theſauri ſimiliter,ſ. foſſionem aut aliud: ſed concurſus harum cauſaꝝ
eſt per accidens,& à nulla earum intentus. Si vero eſſet aliqua cauſa,has duas cauſas conuer
tens per ſe,quo ad illam,non eſſet effectus iſte fortuitus,ſed intentus.Cumq́ꝫ oĩs ordo & cau
ſarum connexio,ſit à ꝓuidentia Dei,ꝗtum ad eam,nihil eſt à fortuna vel caſu, ideo ait Boe-
thius:Quanuis caſus ſit inopinatus ex confluentib⁹ cauſis in his quæ propter aliquid gerun
tur,tñ concurrere atꝫ confluere facit has cauſas ordo ille ex ineuitabili connexione proce-
dens,qui de prouidentiæ fonte deſcendens,cuncta ſuis locis temporibusq́ꝫ diſponit.Secun-
dum q̃ꝫ non cogit,qa ad plura ſe extendit diuina ſcientia, ꝗ eius cauſalitas: ꝓuidentia aũt
ad ſcientiã ꝑtinet,ideo poteſt ſe ad mala extendere,ad q̃ ſe non extendit cauſalitas,ideo ca-
dunt ſub ꝓuidentia Dei,tanꝗ ea,contra q̃ ab hoĩbus ꝓuidetur,ne fiant,& q̃ ordinant̃ ad pœ
nam,ſi fuerint facta. Tertium item non cogit.Nam ꝗuis cõtingentia ad vtrumlibet ſint in-
determinata in ſuis particularibus cauſis ſecundũ ſe conſideratis,apud ſcientiã tñ diuinam
ſunt determinata:qm̃ Deus ſcit non ſolum cauſas impedimentales ſecundũ ſe,ſed oĩa etiam
impedimenta quæ poſſunt euenire,& quæ euenient.Quibus ſcitis,ſcitur qcunꝫ effectus,con-
tingens ſecundum quod determinatum aliquid. Ideo contingentia ſic determinata,proui
dit Deus ad determinatos fines.Hæc etiam quantum ad ſententiam ſcribunt Bonauentura,
Petrus de Tarento,Richardus de media villa,cum alĳs.ideo prolixitatem deuitãs,dimitto.

¶De cauſis difficultatis intelligendi librum beati Iob. Art. XIIII.

EX præinductis o reuerende atꝫ digniſſime dñe doctor,timorate,deuote,ac ꝓclariſſime
pater,vtcunꝫ ſoluta eſt q̃ſtio paruitati meæ ab excellentia tua tam dignãter ꝗ humili-
ter mota,q à pauperculo tam longe inferiori & indoctiori informationem petiſti.Quæſtio
nem q̃ꝫ ꝓpoſitam dilatari optaſti,quod etiam feci,ne in aliq̃ ad obtemperandum benepla
cito tuo tardus appaream,non quaſi ꝓ tuæ pſonæ doctiſſimæ informatiõe hæc ſcribẽs,(hoc
qppe eſſet Mineruã velle inſtruere,ꝓpriamq́ꝫ inſipientiã & pſumptionẽ mõſtrare)ſed vel ad
dandum occaſionẽ ſapiæ tuæ excogitandi ꝓfundi⁹ de iſta materia, quemadmodũ Salomon
Prouer.9.loqtur:Da ſapienti occaſionẽ,& addet ei ſapia.Itemq́ꝫ Prouer.1.Audiẽs ſapiẽs,(nec
dubiũ qn ſimili rõne etiã legẽs)ſapiẽtior erit.Vel ꝓ meipſi⁹ exercitatiõe,vel ꝓ puſilloꝝ(q̃ꝝ
primus ego ſum)inſtructione.Enimuero in epiſtola paternitatis tuæ mihi directa,id q̃ſtio-
ni ꝓpoſitæ adiecisti:Ad hunc finem moueo q̃ſtionem,vt intelligam librum Iob.Hinc de in-
telligẽtia libri Iob aliqd tangã.Et primo de cauſis difficultatis ipſius,q̃(vt iam occurrit)tres
poſſunt ꝓcipue aſſignari.Prima eſt,qa in verbis Iob,ſecundũ ſuperficiem apparentiamq́ꝫ ver-
boꝝ,videt̃ mutua cõtradictio & repugnantia ingens.Secũda,qm̃ S. Iob, ſecundũ verboꝝ ap-
parentiã,videt̃ nonnunꝗ minus reuerenter & caute loq de Deo & ꝓuidentia eius,ac deroga-
re diuinæ iuſtitiæ. Tertia,qa amici ipſius & Elihu q̃ꝫ,ſecundũ formã verboꝝ, vident̃ multo
reuerenti⁹ loq de Deo & iuſtitia eius,ꝗ Iob,ac zelari ꝓ Deo,& nihilomin⁹ reprobant̃ à Deo.
Iob aũt laudat̃ ab eo.Nũc ergo hæc oĩa ex libro Iob ſeriatim ac breuiter ſunt ꝓbanda. Ecce Iob.4.36.
inter alia multa ait:Vere ſcio ꝙ non iuſtificabit̃ homo cõpoſit⁹ Deo:ſi voluerit cum eo con Iob.40.
tendere,non poterit rñdere vnũ ꝓ mille.Si Iuſtificare me voluero,os meũ condẽnabit me.Si Iob.9.
me innocentẽ oñdere,prauũ me cõprobabit. His verbis cõtrariari videt̃ q̃d itеꝝ loquit̃:Vtinã Iob.6.
appenderent pctã mea,qbus iram merui:& calamitas,quã patior,in ſtatera:q̃ſi arena maris,
i.innumerabiliter ſeu incõparabiliter, hæc ſ. pœna vel calamitas mea, grauior appareret, i.
maior ꝗ pctã qbus pœnã merui,ſi quã merui.Quõ ergo verum eſt illud,Non poterit rñdere Iob.9.
vnum ꝓ mille?Deniꝫ alibi ait:Quis mihi tribuat vt inueniã illum, ſ.Deum, & veniã vſꝫ ad Iob.23.
ſoliũ eius?Ponã corã eo iudiciũ.Quõ ergo ſuperius dixit,Scio ꝙ nõ iuſtificabit̃ homo com- Iob.9.
poſitus Deo,cum ipſe cupiat vſꝫ ad ſolium Dei venire,vt ponat corã eo iudiciũ,q̃ſi iuſtum Iob.13.
iudicium petiturus à Deo?Rurſus dicit:Si fuero iudicatus,ſcio ꝙ iuſtus inueniar. Quõ ergo
ait,Si iuſtificare me voluero,os meũ cõdemnabit me?Præſertim cum rurſum ꝓteſtet̃:Donec Iob.9.
deficiã,non recedã ab innocẽtia mea. Iuſtificationẽ meã quã cœpi tenere,nõ deſerã.Cui etiã Iob.27.
verbo obuiare videt̃,q̃d antea dixit:Etiã ſi ſimplex fuero,hoc ipſum ignorabit aĩa mea.Cui Iob.9.
nihilominus verbo repugnare videt̃,ꝙ poſtmodũ in diuerſis capitulis iuſtitias ſuas tã diffuſe Iob.23.
ac diligẽter deſcribit,inter cætera dicẽs:Viã Dei cuſtodiui,& nõ declinaui ab ea.A mãdatis Iob.27.
labioꝝ ei⁹ nõ receſſi.Adhuc aũt ꝓfitet̃:Neꝫ reprehẽdit me cor meũ in omñi vita mea.Et alio Iob.17.
loco:Nõ peccaui,& in amaritudinib⁹ morat̃ oculus me⁹.Itẽq́ꝫ:Si in manib⁹ meis adhæſit ma Iob.31.
cula.Quaſi dicat,Nõ.Quib⁹ oĩbus diſſonare videt̃ q̃d alibi ait:Peccaui. Quid faciã tibi o cu- Iob.7.
ſtos hoim?Et denuo:Cur nõ tollis pctm̃ meũ,& q̃re nõ aufers iniqtatẽ meã? Et alibi:Tu qdẽ Ibid.
greſſus meos dinumeraſti,ſed parce pctis meis.Rurſum q̃ꝫ ꝓteſtat̃:Idcireo ipſe me reꝓhen-
do,& ago pœnitẽtiã in fauilla & cinere.Præterea loquit̃:Deus ſub q̃ curuant̃ q portãt orbem, Iob.14.
quantus ergo ſum ego qui reſpondeam ei,& loquar verbis meis cum eo?Qui etiam ſi habue Iob.41.
ro qppiam iuſtum,non reſpondebo ei,ſed vt meum iudicem deprecabor. Quõ ergo ait lo- Iob.9.
quens Deo:Voca me,& rñdebo tibi,aut certe ego loquar,& tu reſponde mihi. Rurſusq́ꝫ:Ad Iob.13.
Ibid.

omnipotentem loquar,& cum Deo diſputare cupio. Amplius fatur: Non inuenietis in lin-
Iob.6. gua mea iniquitatem,nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit. Vnde & alibi de eo legitur:
Iob.2. In oĩbus his non peccauit Iob labijs ſuis,nec ſtultum qđ contra Deum loquutus eſt. Quō er
Iob.39. go S.Iob ait ad dñm: Quia leuiter loquutus ſum,reſpōdere quid poſſum? manum meam po-
nam ſuper os meum. Vnum loquutus ſum,quod vtiam non dixiſſem,& alterum,qbus vltra
Iob.41. non addam. Et Ideo(inquit)inſipienter loquutus ſum,& quæ vltra modum excedunt ſci-
entiam meam. Hæc de prima cauſa difficultatis intelligendi librum Iob tenuiſſe ſufficiat.

¶De ſecunda cauſa difficultatis eiuſdem. Art. XV.

Iob.9. BEatus iſte Iob libri ſui q̃dam loco loquens de Deo,ait: Multiplicabit vulnera mea eti-
am ſine cauſa. Hoc non videtur ſapiam, iuſtitiamq́ꝫ decere diuinã. Rurſus Iob 9.ait: In-
nocentem & impium ipſe conſumit,hoc videtur contrariũ ei,qđ Gene.18. Abraham loqtur
Deo: Nunqd perdes iuſtum cum impio? Non eſt hoc tuum q iudicas oẽm terram. Et iterum
Iob.9. Gene.18.ſcriptum eſt: Num gentẽ innocentẽ & iuſtam perdes? Inſup loquit Iob de Deo: Si
flagellat,occidat ſemel,& non de pœnis innocentũ rideat. Hoc diuinę pietati & æqtati dero
gare prſus videt,cum Sapient.1.legat: Deus mortẽ non fecit,nec delectat in pditione viuoꝝ.
Et Tob.3.dicit Deo: Non delectaris in pditionibus noſtris. Etoſoo crudele videt,de innocen
tum pœnis ridere. Iteꝝ Iob c̃ꝗ 10.ait: Multiplicas iram tuam aduerſus me. Quare de vulua
eduxiſti me,q vtinam cõſumptus eſſem,ne oculus me videret? Hoc videt impatienter ſona-
Iob.1. re,atqꝫ ingratitudinis verbũ eſſe, cum tñ Iob dicat ſingulariter patientiæ decoratus virtute.
Nec debet qs de aduerſis huius vitæ in tm̃ triſtari, vt ſe doleat eſſe natũ. Præterea ait ſuis ami
Iob.19. cis: Saltẽ nũc intelligite,qa Deus non æquo iudicio afflixerit me. Hoc videt multis ſcriptura-
rum teſtimonijs obuiare,atqꝫ diuinæ derogare iuſtitię. V ñ ait Pſal.118. Cognoui dñe,qa ęqtas
iudicia tua. Danielis c̃ꝗ 10, dicit Deo: Oẽs viæ tuæ & iudicia tua recta. At vero denuo dicit
Iob.23. Iob,loquens de Deo: Proponat æqtatem contra me,& pueniet ad victoriã iudicium meum.
Hoc rurſus ſonare videtur,quaſi Iob velit aſſerere iuſtiorẽ ſe Deo,& iniuſte pcuſſum. Poſtre
Iob.30. mo loquitur Deo: Sto,& non reſpicis me: mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus
tuæ aduerſaris mihi. Quod de pijſſimo atqꝫ dulciſſimo Deo,non bene videtur ſonare.

¶De tertia cauſa difficultatis intelligendi librum B.Iob. Art. XVI.

EX pmemoratis S.Iob verbis,tres eius amici & etiã Elihu vir eloquẽs & non mediocriter
ſciens,ſed aĩoſus,vehemẽtiſſime inflãmati ſunt contra Iob,reputantes eum ſacrilegum
ac blaſphemũ,immo pſumptuoſiſſimũ atqꝫ hypocritam: qa vt eis apparuit,vltra modũ dero
gauit diuinæ iuſtitiæ,& eam depreſſit,ſeq́ꝫ vaniſſime exaltauit & iuſtificauit. Hinc in oĩb⁹ vi
ri iſti de diuina maieſtate loquuti ſunt q̃dam ſublimia, & Deum eſſe iuſtiſſimũ pbauerũt, vt
Iob.4. ſic inſaniã quam imputauerũt B.Iob,enormiorẽ oſtenderẽt. Hinc Eliphaz ptestat ſibi in viſi
one ſic dictum: Nunqd homo Dei cõparatiõe iuſtificabit,aut factore ſuo purior erit vir? Ec
ce Deus in angelis ſuis repperit prauitatẽ,q̃to magis q habitãt domus luteas, conſument ve
Iob 5. lut à tinea? Et: Ad Deum(inqt)ponã eloqum meum,q facit magna & inſcrutabilia,& mira
bilia abſqꝫ numero. Deniqꝫ Baldath ait ad Iob: Vſqueq̃ loqueris talia? Nunqd Deus ſupplan
Iob.8. tat iudicium? aut oĩpotens ſubuertit q̃d iuſtum eſt? Si oĩpotentẽ fueris deprecatus,ſi mundus
& rectus inceſſeris,ſtatim euigilabit ad te. Deniqꝫ qa amici Iob negare non poterãt,qn ipſe
Iob multa fecerit opa bona ex gñe,putauerũt eum illa feciſſe ex ſimulatiõe propter laudẽ hu
manam. Idcirco frequẽter loquunt contra hypocritas. Vnde & Baldath: Spes(inqt)hypocri
Ibid. tæ peribit. Et ne Iob putaretur fuiſſe veraciter ſimplex,Baldath adiecit: Deus non pijciet ſim
plicem. Deinceps Sophar ait ad Iob: Dixiſti,purus eſt ſermo meus, & mundus ſum in cõſpe
Ibid. ctu Dei. Atqꝫ vtinam Deus loqueret tecum,vt oñderet tibi ſecreta ſapiẽtiæ ſuæ,& intellige-
Iob.11. res quod multo minora exigaris à Deo,q̃ meretur iniqtas tua. Forſitan veſtigia Dei cõprahẽ
des,& vſqꝫ ad pfectum oĩpotentẽ reperies. Excelſior cælo eſt,& qd facies? Profundior infer-
no,& vnde cognoſces? Lõgior terra mẽſura eius & latior mari. Si ſubuerterit oĩa, vel in vnũ
coarctauerit,quis contradicet ei? Ipſe eñ nouit hoĩm vanitatem,& videns iniqtatem,nõne
Iob.15. conſiderat? Vir vanus in ſuperbiam erigitur. Poſt hæc Eliphaz iterum inuehitur cõtra Iob,
dicens: Quid tumet contra Deum ſpũs tuus,vt proferas huiuſcemodi ſermonẽ? Quid eſt ho
mo vt immaculatus ſit,& iuſtus appareat nat⁹ de muliere? Ecce inter ſanctos eius nemo im-
mutabilis,& cæli non ſunt mundi in conſpectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis
Iob.32. homo,qui bibit quaſi aquas iniquitatem? Præterea poſt hos tres Elihu inuaſit B.Iob, & præ
cæteris acrius contra eum inuehitur,& ſecundum expoſitores efficacius arguit contra Iob,
q̃ præfati. Minus quoqꝫ errauit circa prouidentiam Dei,ſed reprehenditur,quia nimis pom
Iob.33. poſe loquutus eſt. Itaqꝫ ait: Audi Iob eloquia mea. Dixiſti enim in auribus meis: Mũdus ſum
& abſqꝫ delicto,immaculatus,& non eſt iniquitas in me. Hoc eſt ergo in quo non es iuſtifi-
catus. Reſpondebo tibi,ꝙ maior ſit Deus homine. Aduerſus eum contendis, ꝙ non ad oñia
Iob.34. reſponderit tibi. Audite ſapientes verba mea,quia dixit Iob: Iuſtus ſum,& Deus ſubuertit iu

di-

dicium meū & violēta ſagitta mea abſq; vllo peccato. Quis eſt vir vt eſt Iob, qui bibit ſub-
ſannationē q̄ſi aquam? Ideo viri cordati audite me. Abſit à Deo impietas, & ab om̄ipotēte
iniquitas. Opus em̄ hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorꝫ reſtituet. Vere em̄ Deus nō cō-
demnabit fruſtra, nec om̄ipotēs ſubuertet iudicium. Et quōtu Iob eum qui iuſtus eſt, intā- Iob 35.
tum condemnas? Viri intelligētes loquantur mihi, & vir ſapiēs audiat me. Iob aūt ſtulte lo- Iob 36.
quutus eſt, & verba illius non ſonāt diſciplinam. Pater mi, probetꝰ Iob vſq; in finem. Ne de- Iob 37.
ſinas ab homine iniquitatis, qui addit ſuꝑ peccata ſua blaſphemiā. Nunquid æqua tibi vide
tur cogitatio tua, vt diceres: Iuſtior Deo ſum? Suſpice cælum ꝙ altior te ſit. Suſtine me pau
lulum, & indicabo tibi. Adhuc em̄ habeo quod pro Deo loquar, & operatorem meum pro-
babo iuſtum. Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus eius ſimilis in legislatoribus.
Quis poterit ſcrutari vias eius? aut quis ei dicere poteſt, operatus es iniquitatem? Memento
ꝙ ignores opus eius, de quo cecinerunt viri. Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram,
qui facit magna & inſcrutabilia. Nos quippe inuoluimur tenebris, digne eum inuenire nō
poſſumus. Magnus fortitudine & iudicio & iuſtitia, & enarrari non poteſt.

¶De quibuſdam verbis expoſitorum, conferentibus ad intelligentiam libri Iob.
Articulus decimuſſeptimus.

VT primo moraliū ſcribit S. Gregorius, Deus ab exordio mundū q̄buſdā ſanctis tanq̄ ſi- Gregori.
deribus decorauit, & diuerſos diuerſis ornauit virtutibus, hūc iſta, illū illa ſingulariter
illuſtrauit virtute. Inter quos beatiſſimū Iob, virtute patiētiæ fulciuit ꝓcipue, & eundē, q̄uis
tam ꝑfectū & iuſtū, tam duriſſime flagellari ꝑmiſit, vt ꝑfectio quæ in ipſius latuit corde, per
patiētiam in aduerſis, alijs panderet, atq; in imitationis præberet exemplum. Hinc iuxta Al
bertum, materia libri Iob, eſt ſufferētia & patiētia eiuſdem. Porro intentio ac finis libri ſeu Iob 1. 2.
authoris ipſius, eſt declarare, qualiter actus humani ꝓuidentiæ diuinæ ſubiaceant. Ideo Tho
mas: Tota, inquit, intentio huius libri circa hoc verſatur, vt per rationes ꝓbabiles oſtendat,
res humanas à diuina prouidentia gubernari. Sed hoc verbum Thomæ, cuidam nō placet,
eo ꝙ totus liber Iob procedat per modum diſputationis inter ipſum & eius amicos, inten-
tio aūt cuntra aliū diſputātis, non eſt probare id in q̄ cū illo concordat, ſed potius id in quo
ab eo diſſentit, amici aūt Iob cōceſſerūt res humanas diuinitus gubernari: hinc iſte cōcludit,
ꝙ intētio Iob non eſt, ꝓbare humana regi à Deo, ſed ꝙ nō ſic, vt ſui putabāt amici, regātur
ab eo. Verꝫ inſtātia iſta nō cōtra mētem militat Thomę, quippe qui in libri illius expoſitiōis Iob 1.
ait exordio: Intētio libri huius ordinat ad oſtendendū, qualiter res humanæ ꝓuidentia regātur
diuina. Dicit quoq; Albertus, S. Iob velle oſtendere, ꝙ humana regant à Deo, regimine pror
ſus oppoſito humano regimini: quia ſecundum humani regiminis æquitatem, vnicuiq; da-
tur ac prouidetur ſecundum merita vel diſpoſitionem ipſius: ſed ſecundum diuini regimi-
nis ſeriem, in hac vita frequentius proueniunt proſpera impijs, & aduerſa electis ac iuſtis.
¶Veruntū contra hoc obijci poteſt dupliciter: Primo, quia etiā ſcd̄m leges humanas aliquis
abſq; ꝓpria culpa multis ſubijcit pœnis, vt patet in vltiōe criminis læſæ maieſtatis. Scd̄o, q̄m
Deꝰ vberrime in ſcripturis affirmat ſe dare vnicuiq; iuxta opa ſua. Ad primū iſtorꝫ arbitror Hiere. 25.
rñdendū, ꝙ Albertꝰ idcirco id dixit, q̄a vt frequēter & ſcd̄m legē cōmunē, immo q̄ſi in oībus Apo. 22.
ita eſt, ꝙ ſcd̄m humanā iuſtitiā, dat cuiq; ſcd̄m opa eiꝰ, nec recipit exceptionē, niſi in paucis.
Quod aūt modicū eſt, pro nihilo reputat, ſcd̄m philoſophū. Ad ſecūdū dicēdū, ꝙ authorita-
tes huiuſmodi referunt ad retributionē iudicialē in obitu ſingulorꝫ, ſeu oīm in die nouiſſi-
mo, tamē etiā in præſenti quodāmodo verificantur, quia prout quiſq; ad gratiā ſe diſponit,
illam à Deo ſortit, & ſcd̄m q̄d exiſtēs in gratia vtitur ea, ipſius adipiſcit incremēta. Negligē-
ti vero iuſte ſubtrahit, & frequēter cōtingit, vt quo q̄s plura exercet opa vitioſa, eo amplius
à Deo relinquit. Sicq; de die in diem, plura & grauiora illabit vitia. Si rurſus q̄s inſtet, q̄a hu
mana iuſtitia à diuina eſt iuſtitia exemplata, ergo eam aſſequi debet. Inſuꝑ cum diuina iuſti-
tia ſit vniuerſæ iuſtitiæ regula ac menſura, oportet vt humana intm̄ conformet illi, q̄tū de ra
tione habet iuſtitię. Et rñdendū, ꝙ vtlq; humana iuſtitia, eiuſq; regimē, diuinæ iuſtitię & ipſi
us regimini in aliq̄ aſſimilant: q̄a & Deus (vt tactū eſt) in die tam particularis q̄ vniuerſalis Apo. 22.
iudicij, ſcd̄m opa vnicuiq; reddit, q̄d & ſępe ī ꝓſenti etiā efficit vita, iuſtis ꝓſpera, atq; iniuſtis
rependēs aduerſa. Et hoc præcipuā facit in conſideratione diuinorꝫ iudiciorꝫ admirationē,
quod interdum electis & iuſtis etiam in præſenti temporalia affluunt, ita ꝙ diuitijs hono-
ribuſq; abundāt, vt patet de Theodoſio, Carolo, Othone, Hērico, imperatoribus. Interdum
vero electi aduerſitatibus adimplent, ſimiliter reprobi & iniuſti nunc ꝓſperis nunc aduerſis
afficiunt, & quidā eorꝫ his, alij illis exundant, nec poteſt in diuini ꝓceſſu iudicij, q̄d ad hoīes, in Gregori.
hac vita aſſignari regula certa, neq; de oībus rō inueſtigari. Ex his ſecūdę ſolutio patet inſtā-
tiæ. Præterea, vt S. teſtat Gregorius, liber B. Iob, vſq; tempus eius extitit indiſcuſſus. Nam &
glorioſus Hieronymus, qui cęteros prophetas expouit vniuerſos, librū Iob nō elucidauit. In
legenda quoq; ſancti Thomę de Aquino aſſerit, ꝙ ipſe hūc librū ad literā expoſuit primus.

Et vtiq; quantum ad intelligẽtiam attinet literalem, eleganter eum expoſuit. In vno tamen
præcipue expoſitio eius calumniabilis eſſe quibuſdam videtur. Nam aſſerit amicos Iob, non
poſuiſſe vitam poſt vitam præſentem, videlicet animam rationalem eſſe mortalem, ideóq;
operum bonorum remunerationẽ finalem eſſe in vita hac, nec infligi aduerſa, niſi pro cul-
pa. Et in hoc Nicolaus de Lyra ſequitur Thomam. Sed vt ſuper Iob 4. plenius ſcriptum eſt,
huius oppſitum verius eſſe apparet, idq; ex verbis amicorum Iob declaratur. Siquidem Eli-
Iob. 20. phaz de impijs loquens, De mane, inquit, vſq; ad veſperam ſuccidentur, & quia nullus intel
ligit, in æternum peribunt. Sophar quoq; de impio fatur: Luet quæ fecit omnia, nec tamen
conſumetur. Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit. Reuelabunt cæ
li iniquitatem eius, & terra aduerſus eum conſurget. Hæc eſt pars hominis impij à Deo. De-
niq; qui angelorum nouerunt ruinam, communiter agnouerunt eandem per homines in-
ſtaurādam, ſicq; ſenſerunt hominũ animas immortales. Hinc Sadducæi aſſerentes animam
rationalem eſſe mortalem, dixerunt nec angelum eſſe, nec ſpiritum, vt Acto. 24. habet. Ami
Iob 4. ci autem Iob quoſdā angelorũ ruiſſe nouerunt. Eliphaz enim faſſus eſt: In angelis ſuis rep-
Iob 2. perit prauitatem. At vero cũ viri iſti fuerint S. Iob tam familiares atq; chariſſimi, diu ante
hāc diſputationem, (nam viſa percuſſione ſciderũt veſtimenta ſua, eleuatáq; voce fleuerunt,
& ſeptem diebus ac noctibus ſederũt cum eo in terra nihil loquentes, quia viderũt vehemen
tem eſſe dolorem: quo conſtat, q̃ intenſa inter eos amicitia fuerit) non reor probabile, quod
Iob tāto tempore reliquiſſet eos in tāto errore, immo in tanta perfidia, præſertim cum dicat
Gregori. Gregorius B. Iob non habuiſſe familiares amicos niſi iuſtos. Nec obſtat, φ Iob in hac diſpu-
Iob 27. tatione locutus eſt eis, abſit vt iuſtos vos arbitrer. Itemq;: Non inueniā in vobis vllum ſapien
Iob 1. tem. hoc nempe (ſerũdum expoſitores) perhibuit, quia in hac diſputatione non habuerũt ſe
Iob 17. ſapienter ac iuſte. Gregorius demũ & Albertus ſenſerũt amicos Iob poſuiſſe animā hominis
Gregori. immortalem. Si autem obijciat, ergo non poſuerũt operũ retributionem bonorũ fieri in præ
Gregori. ſenti, nec æſtimauerũt ꝓ ſolo peccato infligi aduerſa, quod tñ ſcdm Gregor. Thomā & alios
aſſerebāt, dicendũ, φ nō ſequit. In lege nāq; naturæ, immo & in lege ſcripta cōmuniter ſic fie
bat, φ ſeruientibus Deo fideliter ꝓſpera euenerũt, ſicut Deut. 27. ſcribit. Vnde Iudæis tempo
Deut. 28. ralis proſperitas multoties promittebat, ſi dño deſeruierẽt, idq; tunc congruẽter fiebat, qua-
tenus per hoc homines rudes ac imperfecti, in fide prouidẽtiæ Dei roborarent, & ad ſpiritua-
Gregori. lium inducerent amorem. Tales nāq; (teſte Gregorio) ſi parua non reciperẽt, magna nō cre
derent. Nec tñ amici Iob putauerunt temporalem proſperitatem eſſe finalem ac plenā iuſtę
Matt. 17. conuerſationis mercedem, ſed inchoatā & aliqualem, quemadmodũ & Chriſtus in Euāge-
Luc. 10. lio prædicatoribus loquit: In eadẽ domo manete, edentes & bibẽtes quæ apud illos ſunt. Di-
gnus eſt em̃ operarius mercede ſua. Itaq; longiſſima illa inter Iob & eius amicos diſputatio
Iob 34. habita, præſertim conſiſtit in hoc, φ amici ſenſerũt, pœnas huius vitæ & aduerſa non infer-
Iob 12. ri, niſi pro præuia culpa: Nec magna aduerſa infligi, niſi pro ſcelere graui. & quia viderunt
Iob 31. B. Iob grauiſſime caſum, iudicauerũt eum grauiſſimũ peccatorem, quāuis homines id late-
bat. Vnde hypocritam eum fuiſſe finaliter concluſerũt. Cōtra quos Iob zelo iuſtitiæ, iuſtum
ſe fuiſſe demonſtrat, nec ſemper impijs aduerſa accidere, iuſtiſq; proſpera, nec ſe iudicatum
à Deo, iuxta proceſſum humanæ iuſtitiæ.

¶Elucidatio atq; ſolutio difficultatũ intelligẽdi librũ Iob, ex qua datur via intelligen
di multa, quæ in libro illo videntur difficilia & obſcura. Art. 18.

Iob 6. ITaq; omnia verba prælegata, quibus B. Iob innocentem ſe aſſerit, nec peccaſſe, Intātum
Iob 13. φ cor ſuum non reprehenderat eum in omni vita ſua, nec meruiſſe tot plagas, intelligen-
Iob 17. da ſunt de peccatis magnis atq; mortalibus, de quibus conſcius ſibi non fuit. Porro, verba
Iob 10. quibus ſe peccaſſe fatetur, ſumenda ſunt de leuibus venialibuſq; peccatis, ſine quibus vita
Iob 6. iſta non ducitur, de quibus Iacobus ait apoſtolus: In multis offendimus omnes. Et 1. Ioan. 1.
Iob 7. Si dixerimus quia peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus. Pro talibus quoq; Iob quo-
Iaco. 3. tidie ſatisfacere ſtuduit, vt ſanctis viris mos eſt, nec Deus qui humanā ſcit fragilitatem, ſolet
Gene. 8. talia tam acriter vindicare. Hinc Iob iuſtum ſe dixit per mortalium carentiam vitiorũ, nec
Iob 13. tot meruiſſe ſupplicia, penſata diuinæ bonitatis clementia, ac fragilitate humana, tñ ſecun-
dum diuinæ rigorem iuſtitiæ, aduerſa vitæ præſentis non ſufficerent ꝓ vno veniali peccato.
Iob 9. Porro quod dixit: Si iuſtificare me voluero, os meũ cōdemnabit me: ſi innocẽtem oſtẽdere,
Gregori. prauum comprobabit, intelligẽdum eſt, φ noluit ſe iuſtificare per cōparationẽ ad diuinam
iuſtitiam, cuius reſpectu humana iuſtitia iniuſtitia reputatur, ſecundũ Gregoriũ. Nec voluit
ſe iuſtificare, quaſi à venialibus culpis eſſet immunis. Nec admirādum, ſi ſecundum diuerſas
1. Tim. 1. conſiderationes tam diuerſimode de ſe loquat, cum & Paulus apoſtolus de ſe vno loco teſte-
1. Cor. 4. tur: Venit Ieſus peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Alibi vero, Nihil, inquit,
Iob 13. mihi conſcius ſum. Per eādem diſtinctionem concordandũ, φ Iob interdũ aſſerit ſe iuſtum
Iob 9. inueniendum, ſi iudicetur à Deo: interdum autem, φ nō iuſtificatur homo compoſitus Deo,

¶Præ-

¶Præterea, verba in quibus videt̃ minus reuerenter loqui de Deo, penſanda ſunt ſecundum
intentionẽ loquentis. Homines nãq; in vehementiſſimis doloribus conſtituti, nõnunquam
extenſe loquunt̃, & magis ex acerbitate doloris, q̃ libra ac pondere rationis, quãuis intentio
bona ſit, intellectusq́; verax: ideo Deus cordium iudex, talia aliquãdo approbat, quæ homi-
nibus valde male videt̃ ſonare. Vnde q̃d B. Iob ait, Multiplicabit Deus vulnera mea ſine cau Iob 4.
ſa: intelligendũ eſt, ſine cauſa mihi aut hoĩb' nota. Vel ſine cauſa tali, pro quali dũtaxat ami-
ci ſui, contra quos arguebat, putabãt hominem flagellari. Similiter quod ait: Innocentem & Iob 9.
impium Deus conſumit: intelligitur, q etiã innocẽtes in hac vita quãdoq; vſq; ad mortem
incluſiue aduerſitatibus affliguntur, quemadmodum ad Hieruſalem Deus ait Ezech. 21. Oc-
cidã in te iuſtũ & impium. Porro q̃d ait, Non de pœnis innocẽtum rideat, ſcilicet Deus: intel Iob 9.
ligendum eſt, non per modum ridentis ſe habeat, illos abſq; cauſa eis cognita tã grauiter af- Sapien. 1.
fligendo, quaſi de eorũ gauderet ſupplicio, in quo tñ non delectatur, nec complacentiã ha-
bet, inquãtum aduerſum eſt & pœnale, ſed inquãtum illis multipliciter vtile eſt. Multa enĩ
in ſcripturis Deo aſcribunt̃, non ſecundum exiſtentiæ veritatem, ſed ſecundum operis ſimi
litudinem, vt eſt illud Gene. 6. Tactus Deus dolore cordis intrinſecus, & præcauens in futu-
rum, Delebo (inquit) hominem quem creaui, à facie terræ. Et Nahum 1. Vlciſcens dñs & ha-
bens furorẽ. Quõ demũ intelligi debeat, quod ait Iob 10. Quare de vulua eduxiſti me, ſupra
breuiter tactũ eſt. ſiquidem intelligẽdum eſt eo ſenſu, quo dixit Iob 3. Pereat dies, in qua na
tus ſum. Quõ etiã Hiere. 20. ait, Maledicta dies in qua natus ſum. Quare de vulua egreſſus
ſum, vt viderem laborem & dolorem, & conſumerent̃ in confuſione dies mei? Sic & Apoſto 2. Cor. 1.
lus proteſtat̃: Supra modum grauati ſumus, ita vt tæderet nos viuere. Qui tñ tam ſæpe horta Philip. 4.
tur in aduerſis gaudendum. Sed & Chriſtus ſic loquitur: O generatio incredula, q̃diu apud
vos ero? q̃diu patiar vos? Sancti nãq; ſæpe ita loquunt̃ propter cauſas diuerſas, & ad inſinuã-
dum diſpoſitionem animæ ſuæ, in qua fuerunt ſecundum inferiorem ipſius partem, ſcilicet
ſenſitiuam. Vnde & Chriſtus ſic loquens: Triſtis eſt (ait) aĩa mea vſq; ad mortẽ. De hoc etiã Matt. 26.
Thomas ſubtiliter ſcribit. Præterea, verba Iob 19. q̃bus aſſeruit, Deus non æquo iudicio affli
xit me: & item Iob 23. Proponat Deus contra me æquitatem, & perueniet ad victoriã iudici-
um meum: non ita ſunt accipienda, quaſi Iob voluerit affirmare, q Deus iniuſte eum afflixit,
vel q hoc poſſet ꝓbare, ſed q nõ erat afflict' iuſto iudicio, loquẽdo de æquitate humani iu-
dicij, & eo modo quo amici eius putauerunt eum iuſte percuſſum, videlicet ob ſua peccata.
Vnde hoc modo iudiciũ eius obtinuiſſet victoriã. Poſtremo, q̃d ait ad dñm: Mutatus es mi-
hi in crudelem: iſto, & non reſpicis me: loquitur more afflictorũ, quĩ Deus non ſtatim exaudi Iob 30.
endo, & pœnas nõ auferẽdo, quaſi per modum crudelis & non aſpicientis ſe habere videtur,
præſertim dire afflicto. Iuxta quem ſenſum Eſa. 63. ait: Multitudo viſcerum tuorum, & mi-
ſerationum tuarum dñe, ſuper me cõtinuerunt ſe. Et Abacuc 1. Vſquequo dñe clamabo, & nõ
exaudies? Vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? Atq; in Pſal. Vſquequo dñe obli- Pſal. 12.
uiſceris me in finem? Præterea quãuis amici Iob & Elihu videãtur zelo Dei loquuti, & reue- Iob 33.
renter de Deo ac prouidentia effati diuina, cordium tamen ſcrutator omnipotens & ſu- 1. Reg. 16.
perſapientiſſimus atq; iuſtiſſimus Deus, eos redarguit, quia in occulto fuerũt errore, de ꝓui-
dentia & iudicijs Dei nõ ſatis fideliter ſentientes, putãdo q De' in vita hac nõ infligeret pœ Iob 42.
nam niſi pro culpa. Verba quoq; beati Iob interpretabãtur ſiniſtre, eumq́; temere iudicaue-
runt, & nimis acriter reprehenderunt, præſertim in tantis conſtitutum ſupplicijs. Iob demũ
non dixit talia, qualia Elihu ei impoſuit, vtpote q dixiſſet, Iuſtior Deo ſum, & in iudicando Iob 32.
me mendacium eſt. Sed iſta atq; ſimilia Elihu æſtimauit ſequi ex verbis Iob, quæ non vera-
citer intellexit, q̃a doloris expers, verba doloroſa loquentis non penetrauit ſecundum Gre- Gregori.
gorium. Ecce reuerende magiſter, præceptor & pater, ad quæſtionem propoſitam, vt potui,
Deo præſtante, reſpondi, & ſcriptum hoc vobis (non tanquam ex his informando, ſed vt ad
diſcernẽdum idoneo, an verum catholicumq́; conſiſtat) humiliter offero, cupiens illud tam
gratanter dignanterq́; ſuſcipi, quàm affectuoſe compilatum eſt & offertur. Supereſt vt cui
plus datum eſt, iudiciũ Dei plus expaueſcat, Deoq́; gratior ac ſubiectior eſſe conetur. Itaq; 2. Cor. 5.
ſummi & infallibilis iudicis (cuius tribunali nos cito adſtare oportet) ſuperuenerandam
præſentiam iugiter perpendamus, maieſtatem ipſius ſuper omnia honoremus, ſapiẽtiæ eius
aſpectum caſtiſſimo reuereamur pudore, ſuæ incircunſcriptibilis bonitatis inflammemur
amore, fonti beatitudinis perenniter inhæreamus, grates dicamus, cultum debitum impen-
damus, qui eſt ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus, Amen.

AD LECTOREM.

QVoniam inter quæſtiones, à Reuerendiſſimo patre cardinei cœtus Nicolao Cuſano motas, multa occurrunt difficilia, elucidationibus libri Iob congruentia, ſatis congruere videbatur, ſi iuxta hic imprimerentur omnes huiuſcemodi quæſtiones: quandoquidem non occurrebat locus alius, cui appoſitæ magis ſociarentur.

D. DIO.

D· DIONYSII CARTHV SIANI IN LIBRVM TOBIAE, ENARRATIO.

PROOEMIVM.

Prou. 22. QVI pronus eſt ad miſericordiã, benedicetur. Infinita bonitas creatoris, benigniſſimã cõſtituit legem rationali creaturæ, vt qualiter
ipſa vult ſibi fieri à ſuo legiſlatore & creatore altiſſimo, ſic ipſa ſu-
Matt.7. is facere proximis nõ omittat. Hinc apud Lucã ait Saluator: Eadẽ
Marc.4. menſura qua mẽſi fueritis, remetiet vobis. Quibus verbis pmiſit:
Lucæ 6. Date, & dabitur vobis. Deniqꝫ q̃ copioſe ac liberaliſſime deiup dedetur affluentia supernoꝝ chariſmatum, his qui toto corde miſeri-
cordiæ actibus pro poſſe intẽti ſunt, pãdit, addendo: Menſurã bo-
Idem. nam & confertã & coagitatã & ſupeſfluentem dabunt in ſinum
veſtrũ. quo conſtat, q̃ vere locutus ſit Salomon: Qui pronus eſt ad
Pro.22. miſericordiã, benedicet. Tali etẽm homini, hoies (potiſſime pauperes) bona imprecant, &
ipſe totius fons boni, dona gr̃æ ſuæ abundãter largit, immo & tẽporalia multiplicare digna
tur. Et q̃d amplius eſt, ſibi fieri arbitrat, q̃d eius intuitu & amore exhibet egenis: q̃d in vene-
rabili & virtuoſo iſto Tobia euidẽter eſſe completũ, in hoc eius libro nunc exponẽdo doce
Iob 31. tur. Fuit equidẽ ita miſericors, ꝙ cũ S. Iob dicere potuit: Ab infantia creuit mecũ miſeratio,
& de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. Præterea, circa materiã libri huius aliqua poſſunt
inquiri, quæ ex ipſo eius textu infrà patebũt. Præcipua vero occurrit difficultas, quo tẽpore
ſit defunctus Tobias, an ſ. ante deſtructionẽ vrbis Hieruſalẽ, incẽſionemq́ꝫ templi, an poſtea.
Tob.13. Et de hoc infrà inquiſitio erit. Deniqꝫ liber iſte nõ cõputat inter ſcripturas Canonicas, tñ
de eius veritate nõ dubitat mater Eccleſia, ppter q̃d eũ recepit, & legendum inſtituit, non ad
confirmationẽ atqꝫ pbationẽ eoꝝ quæ veniunt in contentionẽ, i. credendoꝝ, de quibus in-
ter Catholicos & incredulos extat diſputationis cõtẽtio, ſed ad morũ informationẽ. Eſt nanqꝫ
hic liber hiſtoricus, etiã valde moralis ac doctrinalis. Verum cõtra hæc oritur duplex obie-
Hierony. ctio. Prima, quia Hieronymus ait in prologo huius libri, Librum Tobiæ Hebræi his quæ
Agiographa memorãt, mãciparunt. Libri aũt veteris teſtamẽti ad Agiographa ptinentes,
Canonici ſunt: ſiquidẽ ſcripturã canonicã in tres diuidũt partes: In legẽ, in prophetas, & in
Agiographa, vt in ꝓlogo ſup Regũ ſanctus refert Hieronymus. Secũda eſt, qa hic liber non
Hieroſ. eſt minoris authoritatis q̃ liber Iudith, de quo in ꝓlogo ſuo Hieronym⁹ ꝓteſtat, ꝙ ſynodus
Nicena legit librũ Iudith cõputaſſe in ſanctaꝝ numero ſcripturaꝝ. Sanctæ aũt ſcripturæ vo
cant Canonicæ, ergo & liber iſte ĩter Canonicas ſcripturas habẽdus eſt. Ad primã haꝝ inſtan
Hieroſ. tiaꝝ Magiſter in hiſtoriis reſpõdet, dicẽdo, ꝙ Hierony. accepit agiographa diffuſius, i. ex-
tenſe, put includit apocrypha, cuius ſolutiõis veritas ex verbis innoteſcit Hieronymi aſſerẽ-
tis, librũ Tobiæ de catalogo diuinaꝝ ſcripturaꝝ Hebræi ſecãtes &c. Et rurſus: Arguũt (inqt)
nos Hebræoꝝ ſtudia, & imputãt nobis cõtra ſuũ Canonẽ latinis auribus iſta trãſferre. Ad ſe-
cundã ſic rñdendũ, ꝙ extẽſe ſumẽdo ſcripturas diuinas, puta ꝓ omnibus libris in Biblia cõten
tis, & de Deo tractãtibus, liber iſte, ſicut & liber Iudith, inter diuinas cenſet ſcripturas. Poſtre
mo, libri huius hiſtoria delectabilis eſt & decora, ac plurimũ informatiua fidelium.

EXPOSITIO CAPITVLI I. TOBIAS EX TRIBU & ciuitate Nephthalim &c. Articulus I.

HOc primo capitulo deſcribitur cõuerſatio virtuoſa Tobiæ, præſertim in operibus miſericordiæ. [Tobias ex tribu & ciuitate Nephthalim,] Nephthalim interdũ eſt nomen vnius duodecim patriarcharum, filiorum Iacob patriarchæ, qui ex coniuge ſua nomine Bala, ancilla Rachelis, genuit Dan & Nephthalim, vt patet Geneſis 30. Interdum Nephthalim ſumitur pro tota tribu ex præfato Nephthalim orta. Quandoqꝫ vero pro ciuitate Galileę ad tribum Nephthalim pertinente, vt aliqui dicunt. Veruntamen Ioſue decimonono, vbi ciuitates tribus Nephthalim exprimũtur, nulla ſic appellatur. Nec etiam 1. Para. 7. Ideo iſtud videt incertũ aut falſum, niſi forſan aliqua vrbiũ illaꝝ, alio nomine dicta ſit Nephthalim, aut poſtea ſit conſtructa. Fuit ergo Tobias ex tribu Nephthalim patriarchæ, & ex ciuitate pertinente ad tribum patriarchæ eiuſdem, vel ex ciuitate nomine Nephthalim, [quę eſt in ſuperioribus Galilææ,] i. in locis & partibus eminentioribus, ſeu magis orientalibus prouinciæ Galilææ. Circa quod aliqui dicũt, ideo eſſe dictum, in ſuperioribus Galilææ, quoniã duplex eſt Galilæa, ſcilicet ſuperior atqꝫ inferior, & ꝙ Tobias fuit de Galilæa ſuperiori. Sed iuxta hoc (vt apparet) potiꝰ dictũ fuiſſet, quæ eſt in ſuperiori Galilæa, [ſupra Naaſon] i. iuxta

aut ſupra vrbem Galilææ ſic nominatã. Aliquãdo aũt Naaſon eſt proprium nomẽ viri. Vn-
de Numer.7. filius Aminadab noĩe Naaſon, ſcribit princeps tribus Iudæ fuiſſe. [poſt viam
quæ ducit ad occidentem, in ſiniſtro habens ciuitatẽ Sepher, cum captus eſſet in diebus Sal-
manaſar regis Aſſyriorũ] 4.Reg.15. legitur, qualiter Teglat Phalaſar rex Aſſyriorũ vaſtauit
regnũ decẽ tribuũ, & multos ex eis cepit ac trãſtulit in Aſſyrios, tẽpore Phaceæ regis Iſrael,
regnãte in Iuda Ozia rege, quia alio noĩe dictus eſt Azarias. Et hæc vocatur prima captiui 4.Reg.17.
tas decẽ tribuum. Poſtea Salmanaſar rex Aſſyriorũ, filius p̃dicti regis Aſſyrij, vaſtauit, cepit,
& tranſtulit decẽ tribus, ſ. eos qui ex tribubus illis reſidui erant in terra p̃miſſionis. Et hæc
vocat ſecunda captiuitas tribuum decẽ, quæ facta eſt ſexto anno Ezechiæ regis Iudæ, & no-
no anno Oſeæ regis Iſrael. In qua captiuitate Tobias inter cæteros eſt abductus, non ꝙ ipſe
captiuari & trãſferri meruerit, ſed qa in punitiõe iuſta iniquorum, interdũ contingit & iu-
ſtos ac innocentes corporalibus pœnis inuolui cũ impijs, ſicut Ezech.23. dñs dixit Hieruſalẽ:
Occidã in te iuſtum & impiũ. Sic em̃ Daniel cum ſocijs ſuis, atq; Ezechiel à Chaldæis capti
fuerunt, quod tñ nec diuinæ prouidentiæ, nec diuinæ repugnat iuſtitiæ. Iuſti enim & electi Dani.1.
multipliciter in hac vita tribulant, non ſolũ pro culpis ſuis, ſed etiã pro maiori eorũ p̃fectu, Ezec.1.
& vt glorioſius coronent, & vt exerceitent aduerſis, ac alijs in in exemplũ patientiæ p̃ponan- Pſal.33.
tur, ſicut & infrà tanget. Talia ergo aduerſa ordinat iuſtus & ſupſapiẽtiſſimus Deus ſuis ele Ecci 27.
ctis in maius bonũ. [in captiuitate tñ poſitus] i. in terra Aſſyriorũ captiuus habitans, puta in
metropoli regni illius, hoc eſt, in Niniue ciuitate, non ꝙ fuerit ibi in neruo, aut cippo, aut
carcere poſitus, ſed iure vel violentia belli detentus, [viam veritatis nõ deſeruit] i. obſeruan-
tiam legis diuinę, & cultũ veri Dei nõ reliquit, immo p̃manſit in veritate vitæ, in veritate do
ctrinæ, & in veritate iuſtitiæ. Sicq; in aduerſis extitit conſtãs, fidelis & patiẽs, in quo eius relu
cet p̃fectio. Aduerſa etem̃ probant virum, iuxta illud Ecci 27. Vaſa figuli p̃bat fornax, & ho
mines iuſtos tentatio tribulationis, [ita vt om̃ia quæ habere poterat, quotidie cõcaptiuis fra
tribus qui erãt ex eius genere, impartiret.] i. filijs Iſrael ſecum captis cõdiuideret & cõmuni-
caret. Et per natos ex genere ſuo, poſſunt ſpecialiter accipi, nati ex tribu Nephthalim: gene-
raliter vero, quicũq; exorti ex progenie & ſemine Iacob ſeu tribuum decem. [Cumq; eſſet
iunior om̃ibus in tribu Nephthalim] i. vnus iuniorũ, vel iunior quibuſdã ſingularũ familiarũ
tribus illius, vel iunior om̃ibus notabilibus perſonis tribus præfatæ. [nihil tñ puerile geſſit
in opere.] i. nihil contrariũ laudabilibus moribus, ſicq; moribus ætatẽ tranſcendit, & matu
ritati, probitati atq; prudentiæ, ſtuduit ab ea ætate qua capax fuit diſcretionis, & in innocẽ-
tia ſua p̃mãſit, etiã inter dyſcolos ſceleratos atq; idololatras viuẽs, quod fuit donũ grãæ ſpecia
lis. [Deniq; cum omnes irent ad vitulos aureos] i. quidam, immo & plurimi, de omnibus tri
bubus Iſraelitici regni, aſſidue tenderent ad adorandum vitulos aureos, [quos Hieroboam
fecerat] per manus artificum, [Rex Iſrael] metuens, ꝙ decem tribus, redirent ad obedienti-
am Roboam filij Salomonis, ſi irent ad ſacrificandum Deo in templo Hieruſalem, prout 3.
Reg.12. recitatur. [Hic ſolus] i. præcipue præ cæteris, [fugiebat conſortia omnium] illorum
idololatrantium. vel ideo dicitur ſolus, quia tam pauci de decem tribubus tempore illo re-
ceſſerunt ab idololatria illa, ꝙ aliorum reſpectu, quaſi nulli videbãtur. [& pergebat ad Hie-
ruſalem ad templum domini,] ad quod iuit occulte, (vt communiter dicitur) quoniam re-
ges Iſrael prohibuerunt id ſubditis ſuis, poſueruntq; in via & montibus quoſdam ad obſer-
uandum, an quis de regno Iſrael pergeret ad Hieruſalem ad ſacrificandum, vt dictum eſt ſu-
per illud Oſeæ 5. Laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper montem Tha
bor. Sed aduertendum ꝙ Oſee rex Iſrael, cuius imperij nono anno captus eſt Tobias, dedit
licentiam omni populo ſuo, eundi & ſacrificandi Deo in templo Hieruſalem, vt dicunt He
bræi. Vnde ſuper illud Oſeæ 10. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibũt, refert Hieronymus, Hierony.
Dicunt Hebræi, ꝙ q̃ diu reges decem tribuum & ipſæ tribus cõcorditer idola coluerũt, non
fuerunt totaliter capti, quoniam idololatria populi aliqualiter excuſabatur ex tyrannide re
gum, compellentium populum ad facinus tantum. Porro, Oſee vltimus rex Iſrael iuſſit, ne 4.Reg.17.
vituli aurei tanto ſtudio colerentur, contulitq; licentiã plebi, vt irent & ſacrificarent in tem
plo Hieruſalem, cui populus contradixit, ſicq; diuiſum fuit cor populi à corde regis. Pro-
pter quod nullam ſuæ idololatriæ excuſationem habebant, & protinus capti ſunt. Denique
narratio iſta videtur conſonare ſcripturis. Legitur namq; 4.Reg.15. ꝙ Oſee rex fecit malum
coram domino, ſed non ſicut reges Iſrael qui ante eum fuerunt. [& ibi adorabat dominum
Deum Iſrael] quem vtiq; adorauit quotidie, etiam extra templum, ſed in ſolennitatibus le-
gis, in quibus præceptum fuit, vt ſacrificia ſua offerrent, & adorarent in templo, adorauit in
eo, hoc eſt, in feſtis Paſchæ & Pentecoſtes ac Tabernaculorum, iuxta illud Deuteronomij 16.
Tribus vicibus per annum apparebit omne maſculinum tuum in cõſpectu domini Dei tui
in loco quẽ elegerit, In ſolennitate azymorũ, & in ſolẽnitate hebdomadarũ, & in ſolennitate
tabernaculorum, [omnia primitiua ſua] i. primitias frugum & animalium deputatas vſi-
bus

bus ſacerdotum,[& decimas quæ cedebãt in ſuſtentaculum Leuitarum,prout Leuitic.27.&
Deut.26.ſæpe habet,[fideliter offerens] Deo,[ita vt in tertio anno proſelytis & aduenis mini
ſtraret oẽm decimationẽ.] Decimæ ordinatæ in ſuſtẽtationẽ Leuitarum,offerebãtur quolibet
anno,pręter quas fuit & alia decima, quæ offerebat ſemel in tribus annis,& creuit in vſum pau-
perum, pſertim proſelytorum,i.conuerſorum ad Iudaiſmũ, & aduenarum ſeu peregrinorum. His er-
go Tobias tertio anno exhibuit oẽm decimationẽ,i.decimã partem omniũ rerum ſuarum,de
quibus ſecundũ legem decima offerebat.De his decimis Deute.13.14.& Nume.18. plenius le
gitur.[Hæc & his ſimilia puerulus obſeruabat] i.adoleſcentulus, etiã nondũ viginti annorũ
exiſtens,infra quos pueri vocabantur, vt Numer.1.habetur.[Cum vero factus fuiſſet vir,] i.
poſtq̃ viceſimũ attigit annum,[accepit vxorẽ Annã de tribu ſua:] ſecundũ illud Numer.36.
Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatiõe ſua,quod potiſſime ſeruabat,dum fœminæ
ſucceſſerunt in parentũ hæreditate,ne ſi viris alterius tribus iungerent cõnubio, ſortium ſe-
queret confuſio,hæreditate vnius tribus ad tribũ aliã tranſeunte:aliàs non ſeruabat hoc ſem-
1.Reg.18. per.Nam & Dauid de tribu Iuda,filiã Saul de tribu Beniamin duxit vxorẽ.[genuitq́ ex ea fili
um, nomen ſuum imponens ei,] vocãdo eum Tobiam, qui circunciſus fuit, ſ.die octaua.
Hinc ineptum videt,q̃ aliqui iuniorẽ illum Tobiã nominãt Tobi.[quem ab infantia] i.ter-
mino infantiæ,ſeu ab exordio quo vti cœpit diſcretione, [timere Deum] filiali timore [do
cuit, & abſtinere ab omni peccato:] pſertim mortali, cui pprie cõpetit ratio peccati, cum
peccatum dicat tranſgreſſio legis diuinæ,& cæleſtiũ inobedientia mandatorum, à quo pecca-
to diu non abſtinet,niſi qui & venialia cum diligentia vitat,cum venialia ad mortale diſpo-
nant. Parentes aũt filijs ſuis educationẽ, correctionẽ & informationẽ in moribus tenentur.
Eſtq́ expediens,vt proles à pueritia ſua ſic informet. Propter quod Eccl 30. ſcriptum eſt:
Non des filio poteſtatẽ in iuuentute ſua,ſed curua ceruicẽ illius,& tunde latera eius dum in-
fans eſt.Hinc Prouerb.22.inducit: Adoleſcens iuxta viam ſuã, etiã cum ſenuerit, non rece-
det ab ea. [Igit cum per captiuitatẽ deueniſſet cum vxore ſua & filio in ciuitatẽ Niniuen;]
quæ fuit metropolis Aſſyriorum,& conſtructa eſt ab Aſſur filio Sem,iuxta illud Geneſis 10.De
terra illa egreſſus eſt Aſſur,& ędificauit Niniuen,quę(vt Ionæ 3.habetur)magna fuit itinere
trium dierum.[cum omni tribu ſua] i.cum multis de ſingulis familijs tribus Nephthalim,iuxta
quem ſenſum ſubiungitur: [& omnes ederent ex cibis gentilium,] prohibitis in lege,prout
in Leuitico legitur.[Iſte cuſtodiuit animã ſuam] à trãſgreſſione legis, [& nunq̃ contamina
tus eſt in eſcis eorum] i.illicita non comedit,iuxta quem modum apud Danielem aſſeritur:
Dañ. 2. Propoſuerat Daniel in corde ſuo, ne pollueretur de menſa regis, neq; de vino potus eius.
[Et quia memor fuit dñi in toto corde ſuo,] non ſolum ad ſciendum,ſed item ad faciendũ ac
adimplendũ diuina pcepta,iuxta id Pſal.102. Et memores ſunt mandatorum ipſius,ad faciẽdũ
ea.Itaq; memor fuit Dei aſſidue atq; ſtabiliter,attendẽs iugiter diuinæ maieſtatis pſentiam,
ſcd̃m illud Pſal.15.Prouidebã dñm in conſpectu meo ſemper.Et Pſal.24. Oculi mei ſemp ad
Iob 13. dñm.ſicq́ cum S.Iob dicere potuit: Conſiderãs Deũ,timore ſolicitor.[dedit illi Deus grãm
in conſpectu Salmanaſar regis,] cuius cor Deus inclinauit ad faciendũ Tobiæ pphetæ pro-
Prou. 21. pter ipſius virtutes.Nempe vt Salomon ait, Cor regis in manu dñi eſt:quocunq; voluerit,in-
Prou. 22. clinabit illud.Qui rurſus fatetur:Qui diligit cordis munditiã,amicũ habebit regem.[Et de-
dit ei poteſtatẽ,quocũq; vellet ire, habens] ipſe Tobias [libertatẽ faciẽdi quęcũq; vellet face-
re,] quæ tñ nõ derogarẽt honori regis, & cultui creatoris. Talẽ quoq; libertatẽ dedit Nabu-
Hiere.39. ſardan,ex cõmiſſione Nabuchodonoſor, Hieremię.[Pergebat ergo p oẽs qui erãt in captiui
tate de populo ſuo,& monita ſalutis dabat eis] vt ſ.captiuitatẽ ſuã æquanimiter tolerarent,
& in Dei cultu pſiſterent.Et ſicut in Scholaſtica hiſtoria addit,contribules ſuos,nõ cuſtodiẽ-
tes ſe,grauiter arguebat.[Cum aũt veniſſet in Rages ciuitatẽ Medorum] quibus tunc Imperabãt
Aſſyrij.Vñ 4.Re.17.narrat rex Aſſyriorum collocaſſe captiuos ex Iſrael in ciuitatibus Medorum.
[& ex his quibus honoratus fuerat à rege] Salmanaſar,puta ex munuſculis ſibi à rege collatis,
qui honorauit Tobiã dono libertatis pſtatæ atq; pecuniæ,quẽadmodum & Hiere.48.Igitur
Ioſe. li.10. Princeps militiæ Chaldæorum dediſſe munuſcula Hieremiæ,immo ſcd̃m Ioſephum, precioſa
anti. iuda. munuſcula dedit pphetæ.[habuiſſet decẽ talenta argẽti,& cũ in multa turba generis ſui Ga
cap. 10. belum egentẽ videret,qui erat ex tribu eius,] cũ quo vidit & multos ex captis Iſraelitis egen-
tes, [ſub chirographo dedit illi memoratũ pondus argẽti] i. pecuniã illã conceſſit Gabelo
ſub cautione & chirographo de pſolutiõe.[Poſt multũ vero temporis,mortuo Salmanaſar,]
cuius vitã Deus plongauit pp pietatẽ ſuã Tobiæ exhibitã.[cum regnaret Sennacherib fi-
lius eius.] Illis quippe tẽporibus Aſſyrij monarchiã tenebãt. [& filios Iſrael exoſos haberet,
Eſaiæ 37. pſertim pcuſſo eius exercitu ab angelo in regno Iudæ,vt paulopoſt in lra recitat,& 4.Re.19.
deſcribit.[Tobias pgebat per oẽm cognationẽ ſuã,] quia cognatis,cæteris paribus, magis eſt
ſuccurendũ,ſicut & magis ſunt diligẽdi,[& cõſolabat eos] verbis & beneficijs, ſicut ſubiũgit:
[diuidebatq́ vnicuiq; put poterat de facultatibus ſuis &c.At vbi nunciatum eſt regi] Sen-
nache-

nacherib,ꝙ Tobias tot opa miſericordiæ exhiberet filijs Iſrael deſolatis,iuſſit eũ occidi.[Et
tulit] i.abſtulit [oẽm ſubſtantiã eius. Tobias vero cũ filio ſuo & vxore fugiẽs,] qa ꝑmiſſatus
fuit ab aliquo de ſuo periculo. [nudus latuit] i.rebus ſuis ſpoliatus abſcõdit ſe,[qa multi dili
gebãt eũ] nõ ſolum ex filijs Iſrael,ſed ex Aſſyrijs q̃ꝗ,qm̃ erat tot⁹ mãſuetus,pius,liberalis,pa
cificus, humilis & modeſtus.[Poſt dies vero quadragintaqnꝗ occiderunt regẽ filij eius.] de
qua occiſione habet 4.Regum 19.& 2.Para.32.atꝗ Eſaiæ 37.Sed de numero hoꝝ dieꝝ hic
ſola fit mẽtio.Et poteſt intelligi,ꝙ vel poſt reditũ eius à regno Iudæ,& ingreſſum in Niniuen,vel
poſt ꝑceptum quo ſic iuſſit tractari Tobiã, fluxerunt dies hi quadragintaquꝗ. Cur
aũt filij occiderunt regem tam impiũ,dictũ eſt ſup libros Regũ & Eſaiã.Nempe(vt aliqui di
cunt)ordinauit filiũ ſuum iuniorẽ ſibi in regno ſuo ſuccedere, ꝓpter quod indignati filij ſe-
niores,eũ interfecerũt.Alij vero affirmãt,ꝙ populus ſuus ĩdignabat ei ꝓpter occiſos in ter-
ra Iuda,& voluit eũ occidere,ꝓpter quod cõfugit in templũ Dei ſui Neſrath,inuocãs eum
& ꝓmittens,ꝙ immolaret ei filios ſuos ſeniores,ſi eriperet eũ de inſtãti periculo:quo cogni
to,filij ſui ſeniores eũ interemerũt.[Et reuerſus eſt Tobias ad domũ ſuã,omnisꝗ facultas eius
reſtituta eſt ei] ex ꝑcepto Aſſaraddon, q patri ſuo Sennacherib in regno ſucceſſit, & pietatẽ
in Tobia exercuit,cognitis eius virtutibus,& Deo ſic ordinãte,qui tẽpore tribulatiõis & ten
tationis miſericorditer adeſt,nec ꝑmittit hoiem ſupra illud,quod poteſt,tentari,ſed facit cũ
tentatione ꝓuentũ,& in ea virtutẽ, victoriamꝗ largitur.Præterea allegorice Tobias Chri- 1.Cor.10.
ſtum deſignat,de quo loquitur Hieremias:Spũs oris noſtri Chriſtus dñs,captus eſt in pecca- Thre.4.
tis noſtris, qui in omni ac ſumma pietate & innocẽtia vixit,& fructuoſiſſimus mãſit ab in-
carnatiõis exordio vſꝗ ad ſpũs emiſſionẽ,qui duxit vxorẽ eccleſiã, ex qua per ꝑdicationem
& baptiſmũ genuit filiũ vnum, videlicet populum Chriſtianũ in vna fide & lege cõmunicã-
tem,cui impoſuit nomẽ ſuũ,quia à Chriſto Chrianus vocatur. Deniꝗ Iudæis in poteſtatem
Romanoꝝ redactis,atꝗ ab inuiſibilibus hoſtibus grauiſſime captis, Chrs ꝑtranſijt vniuer-
ſos,conſolãdo,docẽdo,reficiẽdo,miracula peragẽdo,quẽadmodũ ſacratiſſimus ait princeps
apoſtolici ordinis:Verbũ miſit Deus filijs Iſrael,annunciãs pacẽ per Ieſum Chriſtũ, qui per- Acto.10.
tranſijt benefaciendo & ſanãdo oẽs oppreſſos à diabolo.Cumꝗ Sennacherib,i.ꝑſecutores
& tyrãni odirent & ꝑſequerent populũ Chriſtianũ,vbiꝗ terraꝝ Chriſtus corda fidelium in-
uiſibiliter gratioſiſſime viſitauit,cõſolabat,refecit,ac tãdem ꝑſecutoribus eccleſiæ deficienti
bus ac deletis, Chriſtus pacẽ dedit fidelibus, & reſtituta ſunt ei in populo ſuo, quæ increduli
abſtulerunt membris & famulis ſaluatoris. ¶Tropologice inſtruunt ex iſto capl'o vniuerſi
fideles,vt in ꝓſperis & aduerſis cõſtãter adhæreãt Deo,atꝗ miſericordiæ actibus toto corde
cõſiſtãt intẽti,patientiã q̃ꝗ in oĩ aduerſitate inſupabiliter amplectãt, etiã dato ꝙ aduerſa
nõ meruerint ſuſtinere. Inſup ſobolẽ ſuã ab infantia diligẽter in oĩ informẽt virtute,ꝑſer
tim in Dei timore ac morib⁹,nõ in vanitate,põpa & trufis,ſicut nũc prohdolor faciũt multi.

¶Elucidatio Cap.2.Poſt hæc vero cum eſſet dies feſtus dñi. Art. 2.

MIſericordia & patientia Tobiæ hic ꝓſecutorie recitant.[Poſt hæc vero cũ eſſet dies fe
ſtus dñi,] qui dies nõ exprimit in hoc loco diſtincte.[& factũ] i.paratũ [eſſet prandiũ
in domo Tobiæ] hoc eſt,materia prãdij. Solent eñ diebus feſtiuis aliqua lautiora parari,q̃d
in veteri illa lege rudi populo data,ꝑcipue ſeruabat,iuxta illud Nehem.8. Ite, comedite pin-
guia,& bibite mulſum,qa dies ſanctus dñi eſt.Et illud Heſter 8.Diem cõſtituerũt ſolennẽ, vt
in eo oĩ deinceps tẽpore vacarẽt epulis,gaudio atꝗ cõuiuijs.[dixit filio ſuo:Vade & adduc
aliq̃s de tribu nr̃a,]qa cõſanguineis maior debet dilectio ac beneficẽtia q̃ alijs,cæteris parib⁹.
[timẽtes⁹ dñm] i.de qbus ꝓbabiliter ſcire potes ex relatiõe aut inſpectiõe,ꝙ timorati exiſtãt. Deut
Sicꝗ impleuit Tobias q̃d ait ſcriptura: Viri iuſti cõmenſales ſint tibi.Itẽꝗ:Supbo oculo & Ecci 9.
inſatiabili corde,cũ hoc non edebã.Sed iam multi magis curãt inuitare diuites & potentes, Pſal.100.
q̃uis iniquos,q̃ iuſtos,timoratos,innocẽtes,ac ſimplices.[vt epulent nobiſcũ] ſobrie & cum
gaudio ſpiritali,nõ guloſe & libidinoſe.Cumꝗ abiſſet] expleto patris ꝑcepto,[reuerſus nun
ciauit vnũ ex filijs Iſrael iugulatũ] ab aliq̃ Aſſyrioꝝ,[iacere in platea] cæteris filijs Iſrael non
audentibus eũ ſepelire.Vnde elicit,ꝙ etiã filius ꝑfati Sennacherib crudelis fuit Iſraelitis ca-
ptiuis.[ſtatimꝗ exiliens de accubitu ſuo] i. de ſua comeſtione & loco q̃ ſedit vt ſtatim come
deret.Erat nãꝗ replet⁹ habitib⁹ virtuoſis,q inſtar naturæ incitabãt eũ fortiſſime ad exequẽ-
dum actiones virtutũ.[relinquẽs prãdium,ieiunus ꝑuenit ad corpus,tollensꝗ illud,portauit
ad domũ ſuã occulte,vt dum ſol occubuiſſet,caute ſepeliret eũ.] Vñ apparet, ꝙ non cœpit
comedere,ſed inuitatos ꝑſtolabat.[Cumꝗ occultaſſet corpus] defuncti,vt illud clàm de no
cte traderet ſepulturæ,ne vidẽtes Aſſyrij dicerẽt regi,[mãducauit panẽ] i.ꝑparata cibaria, q̃
oĩa panis nomine deſignant [cũ luctu & tremore,] qa mortẽ tam crudelẽ occiſi, & calami
tatẽ populi ſui defleuit,& futura metuebat pericula,atꝗ ne rex opa ſua ꝑciperet,[memorans
illum ſermonem,quem dñs dixit per Amos prophetam:Dies feſti veſtri conuertentur in la- Amos 8.
mentationẽ & luctum,] ita ꝙ corde & corpore eritis mœſti.Porro tranſlatio noſtra habet,

Conuertam feſtiuitates veſtras in luctũ, & om̃ia cãtica veſtra in planctũ. Amos aũt ꝓpheta
diu fuit ante Tobiã,& ꝓphetias ſuas deſcripſit:ideo Tobias potuit eas ſcire, vt pote ſtudio-
ſus in lege & ꝓphetis.Quãdiu aũt fuerat Amos ante Tobiã,ex 4.Re.14. & 15.colligit̃ per con
ſideratione regũ,q inter Hieroboam filiũ Ioas regẽ Iſrael,ſub quo ꝓphetauit Amos,& inter
Oſee regẽ Iſrael, cuius anno nono captus eſt Tobias,regnauerũt. [Cũ vero ſol occubuiſſet,
abijt & ſepeliuit eũ.Arguebãt aũt eum oẽs proximi ſui] adhuc imꝑfecti,& magis timẽtes re-
gem terrenum q̃ cæleſtẽ,[dicẽtes: Iam huius rei cauſa interfici iuſſus es, & iterũ ſepelis mor-
tuos?] Tobias aũt ecõtrario plus timẽs Deũ q̃ hoies,nõ ceſſauit à defunctorũ ſepelitiõe ex hu
mano timore,quẽadmodũ ſubdit̃. [Sed & Tobias plus Deũ q̃ regem timẽs,rapiebat corpo-
ra occiſorũ,& occultabat in domo ſua,& medijs noctibus ſepeliebat ea.] ſicq; timuit regem
naturali & ordinato timore,& quantũ potuit,(ſaluo Dei pcepto) vitauit regis offenſam,pro
prium periculũ,nolẽs tẽtare Deũ. Propter q̃d ait Gloſſa: Nõ debemus nos in pericula pcipi-
tare,vel Deũ tentare,qñ per rõnem poſſumus nos iuuare.[Contigit aũt vt quadã die fatiga-
tus à ſepultura,] Si hoc intelligat̃ de die artificiali,q eſt latio ſolis ſup noſtrũ horizontẽ,cõſe-
quens erit,ꝙ nõ ſolũ in noctibus, ſed & luce diurna aliqñ mortuos ſepeliuit.Si aũt intelligat̃
de die naturali,qui eſt ſpatiũ vigintiquatuor horarũ,& noctẽ includit,illud non ſequit̃. [ve-
niens domũ,iactaſſet ſe iuxta parietẽ, & obdormiſſet,ex nido hirundinũ dormiẽti illi calida
ſtercora inciderẽt ſup oculos eius,fieretq; cæcus.] Circa hoc aliqui dicũt, illã excæcationem
ex naturali ſtercorũ hirundinũ virtute non cõtigiſſe, pſertim cũ non ceciderint ſup oculos
eius aptos,ſed clauſos,ſed ex ordinatiõe diuina, quæ actor eſt mali pœnæ, quatenus Tobias
ſic fieret poſteris exemplar patiẽtiæ. Quocirca reor dicẽdum, ꝙ vtiq; ex diuina ordinatiõe
magis q̃ caſualiter credendum eſt illud cõtigiſſe,pcipue,ꝙ ambobus oculis eius ſtercora illa
pariete ceciderũt ꝓpter cauſam præiactã, ſecundũ quod ſtatim in capl'o iſto ſubiungit̃.Ni-
hilominꝰ videt̃ dicendũ,ꝙ excæcatio illa nõ fuit miraculoſa,ſed naturalis effectus,ita ꝙ ſter
cora illa naturaliter ex ſua fæculentia & caliditate poterãt in oculis Tobiæ albuginẽ, macu-
lamve cauſare,quis lumẽ viſuale nequaq̃ in toto extinxerint, put infra habet̃:nec hoc mirabi
Tob.11. lius aut minus credibile eſt,q̃ ꝙ oculi Tobiæ ꝑ applicationẽ fellis cuiuſdã piſcis viſum recu-
perauerũt,vt infra habet̃.[Hãc aũt tentationẽ] i.aduerſitatẽ & afflictionẽ per quã Deus tenta
uit & exercitauit atq; examinauit Tobiã,& eiꝰ patientiã ac pfectionẽ,nõ vt ipſi Deo innote-
Sapiæ 3. ſceret,q cuncta cognouit,ſed nobis ad noſtrã ædificationẽ. Vnde ſcriptũ eſt: Deus tẽtauit iu
Iob 1.2. ſtos,& inuenit illos dignos ſe.[ideo ꝑmiſit Deus euenire illi,vt poſteris daret̃ exemplũ patiẽ-
tiæ eius,ſicut & ſancti Iob.] Simili rõne tẽtauit Abrahã patriarchã,quatenus exemplũ obedi
Gene.22. entiæ poſteris donaret̃. [Nam cũ ab infantia ſua Deũ ſemꝑ timuerit,nõ eſt cõtriſtatus contra
Deũ] murmurãdo aut aliter excedẽdo ꝑ verba aut facta illicita, [eo ꝙ plaga cæcitatis euene
rit ei,ſed immobilis in Dei timore ꝑmanſit,agẽs grãs Deo oĩbus diebus vitæ ſuæ.] Erat qppe
vir valde illuminatus,ſciens multas eſſe tribulatiões iuſtorũ,& eas ex varijs cauſis infligi, ſan
Iob 2. ctosq; patriarchas ac ꝓphetas multa ac magna toleraſſe aduerſa.[Nã ſicut B.Iob inſultabãt
reges] i.tres amici eius,q erãt multorũ rectores & principes,ꝓpter q̃d reges vocant̃,iuxta quẽ
modũ Geneſis 23.vbi nr̃a tranſlatio habet, rñderunt filij Heth,dicẽtes ad Abrahã, Princeps
Dei es apud nos: Alia trãſlatio cõtinet,Rex Dei es apud nos. Circa hæc ſcribit quidã, Forte
reges fuerũt ad literã. Antiquitus eñi in qualibet ciuitate erat rex vnus, vt patet Ioſue 18. Ad
quod dico,ꝙ in libro Ioſue non dicitur hoc,immo vt ibidẽ fertur,om̃es reges quos occide-
runt filij Iſrael in terra promiſſiõis, fuerũt triginta vnus,& tñ multo plures ciuitates erãt ibi-
dem.Silr̃ tẽpore illo vnus fuit rex in tota Aegypto .Deuter.q̃q; 9.legit̃, ꝙ Og rex Baſan præ-
fuit ſexaginta ciuitatibus muratis muris altiſſimis,abſq; oppidis innumeris,q̃ non habebant
muros.[ita iſti] Tobię [parẽtes] eius [& cognati eius] inſultabãt,à qbus grauius eſt hoc fer-
re,& [irridebãt vitã eius] cum tñ afflicto nõ ſit addẽda afflictio, ſed cõſolatio impẽdenda,ne
abundãtiori abſorbeat̃ triſtitia [dicẽtes: Vbi eſt ſpes tua, ꝓ qua eleemoſynas & ſepulturas fa
ciebas?] q.dicãt, Inanis effecta eſt,& bono ſperato priuata, nec Deo placuit opatio tua, qui
ꝓ tot bonis (vt apparebat) pmiſit tibi accidere tm̃ malũ. Circa hoc quidã ſcribit: Ex his vi-
detur,ꝙ iſti ꝓpinqui Tobię remunerationẽ boni & mali credebãt tm̃ eſſe in vita pſenti,ſicut
amici Iob.Quocirca dicẽdum,ꝙ iſte,ſicut & S.Thomas quẽ in hoc ſequit̃,ſup Iob affirmat,
amicos Iob nõ poſuiſſe vitã aliã poſt præſentẽ,ſed aĩas hominũ eſſe mortales,atq; finalẽ retri
butionem virtutum ac vitiorũ eſſe in vita hac. Verum ſicut ſuper Iob diffuſe probaui,nõ ſo
lum ex verbis B. Gregorij & Alberti Magni,ac aliorum, ſed item ex verbis amicorũ Iob, ipſi
non erant illius opinionis. Putabant tñ iuſtis in vita hac proſpera euenire, nec aduerſa in-
Deut.28. fligi,niſi pro aliqua culpa afflictis,iuxta modum quo in lege Moſis iuſtis vberrime promitte
bantur proſpera in præſenti,& iniquis intentabãtur aduerſa in ſeculo iſto. Et raro aut nun-
quam erat ibi manifeſta expreſſio de remuneratione poſt vitam præſentem futura. Nihilo-
minus lex poſuit vitam & remunerationem futuram.[Tobias vero increpabat eos,dicens]
man-

manſuete ac ſapiēter:[Nolite iſta loqui, qm̄ filij ſanctoꝝ ſumus] videlicet Abrahæ, Iſaac,&
Iacob,qui nō poſuerunt finalē mercedē iuſtitiæ in pſenti. Vnde dn̄s ait ad Abrahā Gene.15.
Ego protector tuus,& merces tua magna nimis.Hinc ad Hebræ.11. ſcribit Apl'us: Iuxta fidem
defuncti ſunt om̄es iſti,nō acceptis repromiſſiōibus,ſed à longe eas aſpiciētes & ſalutātes,&
confitētes qa hoſpites & peregrini ſunt ſup terrā. Qui em̄ hæc dicunt, ſignificāt ſe patriā in-
quirere.Hinc ſubdit, [& vitā illam expectamus] per ſpem, [quā Deus daturus eſt his,] puta
electis in regno cæleſti,quæ eſt vita gloriæ,beatifica viſio Dei,cōſummata felicitas.[qui fidē
ſuam nunq̄ mutāt ab eo] i.nunq̄ in aliquā diffidentiā aut incredulitatē labunt, aut ſi labunt,
reſurgūt & pœnitēt,& perſeuerāt finaliter,decedētes in fide formata. [Anna vero vxor eius
ibat ad textrinū opus quotidie] i.ad locū & domū vbi texebat, & lanificio fuit inuenta, quo
patet magna Tobiæ & cōiugis ſuæ paupertas,qa in ꝓpria domo non habebat materiā circa
quā operaret.Tobias nāq; cuncta quæ habuit,cōmunicauit egenis.[& de labore manuū ſua
rum victū quē conſequi potuiſſet, deferebat.Vnde factū eſt vt hœdū capraꝝ] accipiens pro
mercede ſui obſequij,[detuliſſet domū.] Capra aūt & hœdus eius erāt animalia munda &
immolatitia,vt in Leuitico patet.[cuius cū vocē balantis vir eius audiſſet.]Porro balatus eſt
ſonus ouiū & capraꝝ,[dixit:Videte ne forte furtiuus ſit.Reddite eū dn̄is ſuis,qa nō licet no-
bis aut edere ex furto aliqd,aut cōtingere.] Tobias nō ſuſpicabat vxorē ſuā eſſe furatā hunc
hœdū,quia ipſius bonitatē & fidelitatē agnouit.Sed verebat ne forſitā is à quo hœdū acqui
ſiuit aut emit,furto acquiſiſſet eundē. Mirabat em̄ quō vxor ſua paupercula habuiſſet facul-
tatem emēdi hœdū,niſi forte pro paruo precio acqſierit hœdum,eo ꝙ vēditor per furtum
acquiſiſſet eū.[Ad hoc vxor eius irata,] ira per vitiū & ꝑdomināte,[rn̄dit:Maniſeſte vana fa-
cta eſt ſpes tua]i.om̄i beata retributiōe priuata,qa tam ſtulte locutus es,vt mihi apparet,[&
eleemoſynæ tuæ modo apparuerunt] i.manifeſtatæ ſunt fuiſſe inutiles tibi & immeritoriæ,
tanq̄ ex fictione & hypocriſi,nō ex virtutibus ꝓcedētes,[atq; his & huiuſcemodi verbis ex-
probrabat ei,] quēadmodū vxor Iob,quæ dixit B. Iob:Benedic Deo & morere.Nēpe cū fœ- Iob 2.
minæ ſint debiles ratiōe,qn̄ iraſcunt,ſolēt omnino immoderāter iraſci, ꝑſertim dum nec ti-
more nec verecundia refrenātur. Propter q̊d ſcriptū eſt: Non eſt caput nequius ſup caput Eccl 25.
colubri,& nō eſt ira ſup iram mulieris. ¶Allegorice per Tobiā mortuos ſepelientē,exprimi
tur Chriſtus, q conſepelit nos ſibi in baptiſmo,q ex itinere fatigatus, repauſauit pauliſper, Ioan.4.
Cui calida hirundinū ſtercora ſup oculos inciderūt,i.inuidioſa obloquia leuiū & loquētium
phariſæoꝝ,ſcribaꝝ & ſacerdotū,qui claritatē & ſapientiā Saluatoris obſcurauerunt in mul-
toꝝ ꝑcordijs,q̊s auerterūt à dn̄o Ieſu Chr̄o intantū,ꝙ & qdā de Eccleſia ad hæreticas corrue
runt impietates,atq; pro laudibus obtulerunt ei blaſphemias, nec Chr̄i increpationē æqua-
nimiter ſuſceperunt. Poſtremo,moraliter informamur ex iſto cap'lo mortuorum ſepulturæ
operā dare,Deum magis q̄ hoīes quoſcūq; vereri, nec ex humano timore,aut mortis formi
dine ꝑcepta Dei negligere,atq; in omni tentatiōe & aduerſitate tranquillitatē,patiētiamq;
amplecti,diuinæ ꝓuidētiæ paternā diſpoſitionē ſagaciter contēplari,ac futuꝝ Dei iudiciū,
& ęternę felicitatis pleniſſimū ꝑmiū iugiter pōderare: ſicq; tanq̄ filij ſanctoꝝ apl'oꝝ immobi
les ꝑmanere in omni fidei veritate,ac filiali timore, & in aduerſis quoq; gratias agere ſum-
mo prouiſori,patri æterno, fideliſſimo ac ſapientiſſimo creatori,atq; aduerſa de eius manu
tanq̄ munera acceptare,iuxta quod Prouerb.3. edocetur: Diſciplinā dn̄i,fili mi,ne abijcias,&
ne deficias cum ab eo corriperis.Quē em̄ diligit dn̄s,corripit, & quaſi pater in filio compla
cet ſibi.Demū his qui irrationabiliter nos corripiunt,ſubſannant, derident,non iam impe-
tuoſe iraſcamur aut indignemur,ſed tranquille ac ſapienter reſpondeamus.

¶Declaratio Cap.3. Tunc Tobias ingemuit,& cœpit orare cum lachrymis.

Articulus tertius.

ORatio & cōfeſſio Tobiæ hic recitant.[Tunc Tobias ingemuit] cōpatiēs errāti vxori,
ac ꝑſentis exilij pēſans ærumnas, ꝓprioꝝ q̊q; & proximoꝝ deflens peccata. [& cœpit
orare cū lachrymis,dicēs:] Talis em̄ oratio lachrymoſa, maximæ eſt efficaciæ apud Deū, &
om̄ipotentē quaſi ſuperare videt. Propter q̊d ait Gloſſa: Oratio Deū lenit, lachryma cogit:
oratio vngit,lachryma pungit. [Iuſtus es dn̄e.] Oratio laudibus Dei admixta, efficaciſſima
eſſe cenſet. Propter q̊d Pſalmiſta fatet:Laudās inuocabo dn̄m,& ab inimicis meis ſaluus ero. Pſal.17.
Hinc Tobias orationē ſuā à laudibus exorſus eſt, dicēs: Iuſtus es dn̄e,& cōuenientiſſime atq;
humilime in primis diuinā cōmendat iuſtitiā,inſinuās ſe nequaq̄ contra diuinū murmurare
iudiciū, cum tn̄ poſt tantas iuſtitias pateret tot & tantas aduerſitates. Itaq; iuſtus es dn̄e,qui
nullam culpā deſinis impunitā,& vnicuiq; reddis q̊d meruit.[& om̄ia iudicia tua* iuſta ſunt] * vera
Qm̄ vnumquēq; ſecundū ſua merita aut demerita poſt hanc vitam iudicas atq; remuneras.
Nihilominus pius eſt dn̄s & miſericors,& miſeratiōes eius ſup om̄ia opa eius, potiſſimū in Roma6.9.
præſenti,& circa electos,qui ſunt vaſa miſericordiæ Dei, & Pſal.102. fatent: Non ſecundum
peccata nr̄a fecit nobis,neq; ſecundū iniqtates retribuit nobis: immo miſericordia & iuſtitia

Dei ſtant ſimul,& cõtemperãtur in operibus eius. Propter quod ſubdit,[& omẽs viæ tuæ miſe
ricordia & veritas & iudicium] i. cunctæ operationes tuæ ſunt piæ & iuſtæ, tuaq; pietas & iuſti
tia in vniuerſis tuis relucent operibus,& hoc ſecundũ iudiciũ,i. diſcretionẽ ſapientię tuæ. Nam
& citra condignũ punis iniquos,& vltra condignũ remuneras iuſtos. In quibuſdã tñ effecti
bus, pſertim in cõdẽnatiõe & punitiõe reproborũ,magis apparet iuſtitia Dei & eiꝰ effectus
prædominat, quẽadmodũ in pmiatione electorũ euidentiꝰ reſplendet & pdominat miſeri
cordia Dei. Interdũ quoq; accipit iuſtitia Dei pro cõdecentia, qua decet eũ ſic aut ſic agere,
ſicq; actus diuinę pietatis ſunt iuſti,qa tam bonus eſt Deus, vt deceat eũ miſericorditer ope
Roma.12. rari,& quibuſdã ignoſcere,ac bona p malis repẽdere. Hinc ait Pſalmiſta: Vniuerſæ viæ dñi
1.The.5. miſericordia & veritas. Item:Iuſtus dñs in omnibus vijs ſuis. Iuxta hunc ſenſum Azarias in
Pſal.24. medio ardentis fornacis illæſus ſtans,dixit:Iuſtus es dñe Deus patrum noſtrorũ in omnibus
Pſal.144. quæ feciſti nobis,& vniuerſa opa tua vera,& viæ tuæ rectæ, vt in Daniele habet.[Et nunc dñe
Dani.3. memor eſto mei]i. p exauditionẽ gratioſam oſtẽde te memorẽ eſſe mei, qui nunq̃ tuorũ obli
uiſceris, [ne vindictã ſumas de peccatis meis.] Ecce quãta humilitas iuſti iſtius, qui cuncta
quæ tolerauit,nõ reputauit cõdigna aut ſufficientia eſſe flagella culparũ ſuarũ,immo grauio
Pſal.78. ra ſe fatebat promeruiſſe,à qbus petijt miſericorditer erui.[neq; reminiſcaris delicta mea vel
parentũ meorũ:] i. per effectũ iuſtæ vltionis nõ oſtẽdas te reminiſci peccata nſa,ſed ea clemen
ter remittas quaſi nõ fuerint,& reminiſcere miſerationũ tuarũ. Deniq; ſpecialiter orat p ſuis
parẽtibus,qui forſan in breui defuncti fuerũt, vel adhuc viuebãt. Et q̃uis (ſicut in pcedẽti ha
Tob.2. betur capło) parẽtes ipſius irridebãt eũ,ipſe nihilominus orat tota deuotiõe pro illis:ſiqdẽ ſi
lij parentibus ſuis æquiualens reddere nequeũt.[qm nõ obediuimus pceptis tuis] non p pro
pria pſona hoc ait, qa iam patuit,ꝙ in cunctis obediuit diuinis pceptis, ſed in pſona pecca
torũ & tranſgreſſorũ,quibus ſe ex humilitate cõnumerat,tanquã vnus ex populo illo. Iuxta
Nehe.9. quẽ modũ loquit Eſa.53.dicendo:Nos reputauimus eum quaſi leproſum & pcuſſum à Deo.
Dañ.10. Eſdras quoq; & Daniel in orõnibus ſuis dixerũt:Deus meus,cõfundor & erubeſco leuare fa
ciem meã ad te, qm iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſup caput noſtrũ, & delicta noſtra
creuerũt vſq; ad cælũ.[ideo traditi ſumus in direptionẽ]i. bona noſtra tẽporalia ablata ſunt
nobis.[& captiuitatem] i. in pſonis pprijs per captiuitatem puniti ſumus ad mortẽ. Vnde di
Tob.1. ctum eſt ſuprà,ꝙ Sennacherib multos ex captiuis occidit. [& in fabulã & improperiũ omni
bus nationibus] ſ. Perſis, Medis, Aſſyrijs, [in qbus diſperſiſti nos,] quæ de noſtris calamita
tibus inter ſe fabulant,& nobis aſſidue cõuiciant, ſecundũ quod Hiere.25. dñs ait de talibus:
Dabo eos in vexationẽ & maledictionẽ, & in ſtuporẽ & in ſibilũ, & in opprobriũ, eo ꝙ non
audierint verba mea.[Et nunc dñe magna iudicia tua]i. iuſta & ſancta ac irrepræhenſibilia,
[quia non egimus ſecundũ præcepta tua, & non ambulauimus ſynceriter corã te,] i. pura ac
recta intentione,quia etſi bona aliqua egimus,tñ multis malis admixta fuerũt,nec ſatis ſyn
cera fuit intentio noſtra, quia ad ppria commoda reflexi extitimus, vel ad laudes humanas,
Eſa.64. & ita quaſi pannus mẽſtruatæ ſunt vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. [Et nunc dñe ſecundũ volunta
tem tuam,] i. ſpontaneã tuam pietatẽ, [fac mecum] iuxta illud Pſal.50. Benigne fac domine
in bona voluntate tua Sion.[& præcipe in pace recipi ſpiritum meum] i. animã meam iube
angelico miniſterio tolli à corpore,& quiete transferri ad limbũ patrũ, ſinumve Abrahæ,i.
ad ſecretam requiem illam & pacem, in qua fuit certa expectatio æternæ ſalutis, & quies ab
Lucæ.2. omni pſentis vitæ tumultu. Sic & iuſtus Simeon dixit: Nunc dimittis ſeruũ tuum dñe, ſecun
dum verbum tuum in pace.[Expedit enĩ mihi mori magis q̃ viuere.] Hoc aliquo modo ſic
fuit ſecundũ conſiderationẽ Tobiæ, quia vtilius fuit ei in ſinu Abrahæ repauſare, q̃ aſſidue
ſic affligi,& periculis peccãdi exponi,quia ex ſua cæcitate, irriſione, paupertate, alijsq; ad
uerſis poterat paulatim ad impatientiã aut inordinatã labi triſtitiam. Veruntñ abſolute lo
quendo, ſalubrius fuit ei & alijs manere & conſeruari in vita eo modo, quo Deus decreuit
eum conſeruare in vita hac per gratiã & profectũ virtutũ, atq; per reductionẽ ad tempora
lem ac ſpiritalem proſperitatẽ eximiã, ſecundũ quod infrà habetur. Deniq; iuxta hunc mo
dum legunt ſancti viri interdũ mortem optaſſe,& pro ea oraſſe, non ex impatientia, ſed cau
tela & deſiderio vitæ quietioris: tñ occaſione magnæ aduerſitatis & afflictionis, à qua ſecũ
Nume.11. dum diuinæ voluntatis pietatẽ velle liberari, non videt peccatũ. Sic nãq; Moſes ait ad dñm:
Deute.1. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnẽ hunc populũ, quia grauis eſt mihi. Sin aliter tibi videtur,
obſecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Sic
3.Reg.19. & Helias fugiens impiiſſimã Iezabel, legitur exoraſſe: Sufficit mihi dñe, tolle quæſo animam
meã. Apoſtolus quoq; 2. Corin.1. Supra modũ (inquit) grauati ſumus ſupra virtutẽ, ita vt tæ
deret nos viuere.[Eadem die] qua ſic orauit Tobias, [cõtigit vt Sara filia Raguel,] Iſraelitæ
capti & habitãtis [in Rages ciuitate Medorũ, audiret improperiũ ab vna ex ancillis pris ſui,]
à qua potius debuit honorari,& grauius fuit à vili & ſubiecta pſona ſic obiurgari, [qm tra
dita fuit ſeptẽ viris] à ſuis parẽtibus ſucceſſiue. Nec certũ eſt, an viri illi fuerũt gẽtiles idolola
træ,

træ,aut ex filijs Iſrael captis. Et quicquid inde dicat,conſtat ꝙ viri illi fuerũt iniqui, & tã vir-
tuoſæ puellæ coniugio & amplexu indigni. Nam & Iſraelitę captiui,pro maxima parte fue
runt idololatræ. Sed qm̃ infrà Raguel ait, Credo ꝙ ideo fecit vos dñs venire ad me, vt iſta Tob. 7.
cõiungeret cognationi ſuæ ſcd̃m legem Moſis, ad minus elicit, ꝙ viri illi non erant de tri-
bu Raguelis & Saræ,ſicut Tobias. [& dæmoniũ,nomine Aſmodæus,occiderat eos,] nõ ſine Nume. 26.
permiſſione diuina atq; angelica. Erãt quippe iniqui & libidinoſi,ideo morte digni,ſicq; dæ
mon fuit executor diuinę iuſtitiæ in illoꝝ punitione, quẽadmodũ in adoleſcẽtis occiſione,q
ſanctã Agnetem volebat polluere. [mox vt ingreſſi fuiſſent ad eã] in cubile aut lectũ, anteq̃
eã cognouerãt.[Ergo cũ pro culpa ſua increparet puellã] ex charitate & zelo iuſtitiæ,qm̃ iu
ſta fuit & feruida,[reſpondit ei] puella illa impatiens & peruerſa, [dicens: Amplius non] i.
nunq̃ in poſterum [videamus ex te filiũ aut filiã ſup terrã,] hoc eſt,ſterilis maneas, ſicut huc-
uſq; fuiſti,[interfectrix viroꝝ tuoꝝ.] Sicq; falſe accuſauit Sarã de tãto facinore,immo & fa-
cinoris tãti,tam frequenti reiteratione. Maleuole quoq; maledixit eidẽ,imprecãdo ei ſteri-
litatem,quæ tũc fuit grãde opprobriũ. Huius peruerſæ puellæ prauitatẽ impatientiamq; ſe-
ctant multi,ſuperbi,duri,impatiẽtes,qui iuſte repræhenſi,non ſolũ non recognoſcunt ꝓpri
am culpã,ſed in ipſum inuehunt corripientẽ,quẽ ſi vere repræhẽdere nequeunt, criminãtur
cum mẽdaciter. De quibus ſcribit Amos 5. Odio habuerũt corripientẽ,& perfecte loquen
tem abominati ſunt. Eccli quoq; 32. Peccator vitabit omnẽ correptionẽ. Veꝝ(vt Salomon Pro. 10.12.
proteſtat)qui increpatiões relinquit,inſipiẽs eſt:& qui impatiẽs eſt,operat ſtultitiã.[Nunqd
& me occidere vis,ſicut occidiſti ſeptẽ viros?] Tanta eſt iniquoꝝ,iracundoꝝ,ſuperboꝝ,im
patientiumq; peruerſitas,excæcatio,ingratitudo,vt iuſtã & charitatiuã correptionem,(quæ
eſt beneficium maximũ,)arbitrent ſummã iniuriã,maleficium,& quaſi impetitionẽ ad mor-
tem. Merito igit ſcriptum eſt: Sapientiã & diſciplinam qui abijcit,infelix eſt.[Ad hanc vo- Sapiæ 3.
cem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ:] in quo ſibi forſan oratorium præparauit,
quẽadmodũ Iudith,quatenus in loco illo ſecreto, quieto & alto,deuotioni,contemplationi, Iudith 9.
orationi liberius puriusq; vacaret. Deniq; ſapiens virgo Sara noluit tã impudenti & ꝑuer-
ſa ancilla contẽdere,nec ei dure quid reſpondere,cernẽs eã incorrigibilẽ eſſe,ſciens veꝝ eſſe
quod Salomon dixit: Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contẽtionibus. [& tribus diebus & Pro. 20.
noctibus non mãducauit neq; bibit, ſed in oratione perſiſtẽs cum lachrymis, deprecabatur
Deũ,vt ab iſto improperio liberaret eã.] i.à tãta diffamia eã eriperet, ne alij ſcandalizarẽtur
in ea,& veritas ad Dei honorẽ pateret,& ipſa decætero efficeret fœcunda. Præterea an toto
triduo ex deuotione atq; feruore abſq; interruptione orauerit,nec quicq̃ cibi & potus ac ſo-
mni acceperit, an potius ideo dicat intra tres dies & noctes oraſſe, & nil cibi ac potus ſum-
pſiſſe,quia pro maiori parte tẽporis illius orauit,& per modicũ de cibo accepit & potu,vide
tur incertũ. Vtroq; etẽm modo poteſt intelligi,quia quod modicũ eſt, reputat pro nihilo.
Nam & Acto.27.legitur, Paulum dixiſſe quibuſdã in naui, Quartadecima die hodie expe-
ctantes,ieiuni permanetis, nihil accipiẽtes.[Factũ eſt autẽ tertia die dum compleret oratio-
nem,benedicẽs dñm] benedictiõe laudis,qua inferior benedicit ſuperiori. De benedictione
vero conſecrationis,ait ad Hebræ.7. Apoſtolus: Sine vlla contradictione, quod minus eſt, à
maiore benedicit.[dixit: Benedictũ eſt nomen tuũ] i. tuipſe nomine nominante deſignatus
es benedictus.[Deus patrum noſtroꝝ.] Sæpiſſime etẽm in ſcripturis accipit nomẽ rei,pro re
ipſa,quẽadmodũ & in orõne dñica: Sanctificet nomẽ tuũ. Itaq; venerabilis Sara ex tã diutur Matth. 6.
na & feruenti oratione deſup intra ſe ſecrete conſolata,& ſpe exauditionis exhilarata, dñm
benedixit.[qui cum iratus fueris,] non per inuariabilis mẽtis tuæ commotionẽ,aut per tuæ
infinitæ tranquillitatis perturbationẽ,ſed per iuſtæ vltionis effectum,[miſericordiam facies:]
quia per pœnas temporales ignoſcis cõtritis,& citra condignũ punis. [& in tẽpore tribula
tionis peccata dimittis his qui inuocãt te,] qui tuæ pietatis flagella patiẽter atq; humiliter
amplectunt,confitentes multo duriora ꝓmeruiſſe, ac miſericorditer ſibi indulgeri petẽtes.
Sic & Abacuc 3. aſſerit: Cum iratus fueris,miſericordiæ recordaberis. Et Pſal.76. Aut obliui
ſcetur miſereri Deus,aut cõtinebit in ira ſua miſericordias ſuas?[Ad te dñe faciem meã con-
uerto,ad te oculos meos erigo.] Certũ eſt,ꝙ ad illocalẽ & incircũſcriptibilem ſupſimpliciſſi-
mũ Deũ Sara cõuerterit faciẽ ſuã interiorẽ, videlicet mentẽ,de qua Pſal.26. Tibi dixit cor me
um,exquiſiuit te facies mea. Sic & oculos interiores erexit ad Deũ altiſſimũ vbiq; præſentem,
iuxta illud Pſal.24. Oculi mei ſemper ad dñm. Exteriorẽ quoq; faciẽ & oculos corporales le-
uauit & direxit ad Deũ,i.ad locũ in quo Deus ſpecialiter eſſe & habitare aſſerit, puta ad cæ-
lum,vel pro tunc ad templum verſus Hieruſalem,ſecũdum quod Danie.6. legitur, Daniel in
ſuo cœnaculo apertis feneſtris oraſſe contra Hieruſalẽ. Sic etenim Iudæi in captiuitate poſiti
ſolebant orare,prout 3.Reg.8. Salomon dixit: Si in terra inimicoꝝ ad quam captiui ducti
fuerint,orauerint te,contra viam terræ ſuæ & templi quod ædificaui,exaudies eos.[Peto do-
mine vt de vinculo improperij huius abſoluas me:] i. de dura & falſa iſta diffamia, qua velut

catenis circūdata ſum, quod virgini tenerrimæ fuit grauiſſimū, cum virgines præſertim ca-
Pſal. 4. ſtæ & piæ, ſint maxime verecundæ. [aut certe de ſuper terrā eripias me] i. in pace tollas ſpi-
ritum meū à corpore iſto mortali. Hoc orauit eo modo, quo expoſitum eſt de Tobia, & ne
alij iam enormiter ſcandalizarent in ea, & ne ipſa per impatientiā laberet. Sic quippe electi
interdū de vita hac tollunt celerius, iuxta illud Sap. 4. Viuens inter peccatores, trāſlatus eſt.
Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectū illius, aut ne fictio deciperet animam eius. [Tu ſcis
dñe, q̄ nunq̄ cōcupiui virū] voluptatis amore, ſed deſiderio prolis ad Dei obſequiū educan-
dæ, vt paulopoſt ſubdit. [& mundā ſeruaui animā meā] auxilio grē tuæ [ab omī cōcupiſcen-
tia] ſenſuali inordinata venereoꝝ, immo & alioꝝ ſenſibiliū obiectoꝝ, quod fuit in tali puella
grādis pfectio, quæ ad Dei honorē non iactāter hæc profitet, ſed augendū ſibi ip̄ſi in Deo fi-
4.Reg.20. duciā in tanta anguſtia, ſicut & Ezechias rex anguſtijs circūdatus, dixit: Memēto dñe, quomo
do ambulauerim corā te in veritate & corde pfecto. [Nunq̄ cum ludētibus miſcui me:] hoc
eſt, in ludicris & humanis ſolatijs nunq̄ exceſſi, vel ea omnino vitaui, in q̄bus tn̄ poteſt ſe ho-
mo virtuoſe habere per virtutē moralē, quæ eutrapelia vocat. Sic & Hiere. 15. Non ſedi (in-
quit) in cōcilio ludentiū. Interdū vero ludus in malo accipit pro actu diſſoluto, quādoq; ve
ro in bono, ſcd̄m illud 2. Re. 6. Dauid percutiebat in organis, & ludebat totis viribus corā dño.
[neq; cum his qui in leuitate ambulāt, participē me pbui:] i. choreas, ſpectacula, & quæ grā
maturitati morum contrariat, ac vana cōſortia euitaui. Et ſic Sara iſta cū Heſter dicere po-
Heſter 14. tuit Deo: Nunq̄ lætata eſt ancilla tua, niſi in te Deus Iſrael. [Virū autem] hoc eſt, viros cum
quibus contraxi, [cū timore tuo] filiali [non cū libidine mea conſenſi accipere] iuxta meoꝝ
voluntatem parentum. Ad matrimonium nanq; requiritur conſenſus animoꝝ. Et congrue
ait, cū timore tuo. Quāuis tn̄ actus carnalis coniugij, poſſit ſine peccato exerceri, raro tamē
contingit ſine alicui⁹ culpæ admixtiōe. Multa quoq; ſunt matrimonij onera. Propter quod
1.Cor.7. de coniugatis ait Apoſtolus: Tribulationē carnis habebūt huiuſmodi. Sed & mulier ponitur
ſub poteſtate mariti: ideo ſapiens virgo non ſine grādi timore conſenſit in virū. [Et aut ego
indigna fui illis,] Hoc dicit ex humilitate, ne videat ſe incaute illis præferre. Et q̄uia iam ſu-
as cōmemorauit virtuoſitates, finaliter tn̄ ſe cōmiſit diuino iudicio, ſciens q̄ homo frequen-
ter habeat quaſdā culpas occultas, de quibus ſibi conſcius non eſt. Vnde Apoſtolus 1. Cor. 4.
dixit: Nihil mihi conſcius ſum, ſed nō in hoc iuſtificatus ſum. Qui aūt iudicat me, dñs eſt. Et
Pſalmiſta orauit Pſal. 18. Ab occultis meis munda me dñe. [aut illi forſitan me non fuerūt di-
gni,] Q. d. De hoc nil temere audeo iudicare. [quia forſitan viro alij conſeruaſti me.] hoc ex
diuina inſpiratione pro ſua conſolatione aliqualiter intellexit. Deus enim interdum reuelat
homini aliquid perfecte, aliquando imperfecte, ſecundum moderamē ſapientiæ ſuæ. [Non
eſt enim in hominis poteſtate conſilium tuum,] hoc eſt, diſpoſitio prouidentię tuæ, ſeu ordi
natio tui propoſiti ac decreti, quod inuariabile eſt, nec poteſtati ſubiacet creaturæ. Ideo
Eſaiæ 46. teſtat: Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Veruntamen conſilium
proprie ſumptum, prout eſt inquiſitio de agendis, non conuenit Deo. Sic enim eſt ignorātis
Damaſce. naturæ, vt aſſerit Damaſcenus, vt frequenter dictum eſt alibi. [Hoc autem pro certo habet
omnis qui colit te] certitudine adhærentiæ, quæ eſt fidei certitudo. Certitudo autē euiden-
tiæ, eſt ſcientiæ certitudo. [quia vita eius ſi in probatione fuerit] hoc eſt, in examinatione &
exercitatione aduerſitatum, [coronabitur] à te corona æternæ felicitatis, dūmodo conſtans
Sap. 3. atq; fidelis manſerit in aduerſis, cum ſcriptum ſit: Tanq̄ aurum in fornace, probauit electos
dominus, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos. Ideo accipient regnum decoris, & diade-
Iob 23. ma ſpeciei de manu domini. Hinc ſanctus Iob: Probauit me (inquit) quaſi aurum quod per
ignem tranſit. Atq; Apoſtolus 2. Timoth. 2. Non coronatur, niſi qui legitime certauerit. [Si
autem in tribulatione fuerit, liberabitur.] dummodo tribulationem pro ſuis peccatis & in-
tuitu Dei æquanimiter tulerit, dicens illud Miche. 7. Iram domini portabo, quia peccaui ei.
Si vero fuerit in tribulatione interna, quæ eſt ipſa contritio de peccatis, miſericordiam con
ſequetur. Hinc ſcriptū eſt Nahum 1. Non cōſurget duplex tribulatio. Nihilominus multi de
tribulatione ſeculi huius ad tribulationē currunt infernalem, q̄a in tribulatiōe non pœni-
tent. [Et ſi in correptione fuerit,] hoc eſt, in caſtigatione ſeu reprehenſione p ſuis peccatis,
[ad miſericordiā peruenire licebit] quādo ipſam correptionē capit grataanter. Ideo ſcriptum
eſt Iob 5. Beatus homo qui corripitur à domino. Increpationem ergo domini ne reprobes.
Nam & dominus faſſus eſt Apocalyp. 3. Ego, quos amo, arguo & caſtigo. [Non enim dele-
ctaris in perditionibus noſtris,] hoc eſt, condemnatiōe & punitione noſtra, ſecūdum quod
ſunt pœnæ atq; miſeriæ quædam, iuxta illud Sap. 1. Deus mortem non fecit, nec lætatur in
perditione viuorum. Delectatur autem in noſtra emendatione & ſaluatione. Propter quod
Ezech. 18. loquutus eſt: Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, & nō vt conuertat & viuat?
Nihilominus in punitionibus & cōdemnationibus impioꝝ, ſecundum quod ſunt effectus
diuinæ iuſtitiæ, delectatur, ſicut & iuſti, qui lætabūtur, cum viderint vindictā. Propter quod
Pro-

Prouer.1.diſſeruit:Ego in interitu veſtro ridebo.Et Eſai.1.Ego cõſolabor ſup hoſtib⁹ meis. Hinc loquitur Oſe.10.Iuxta deſiderium meum corripiam eos.[quia poſt tempeſtatē tranquillũ facis,]hoc eſt,poſt afflictionē,tentationē,& cõtritionis dolorē,cõfers pectoris pacem ſeu tranquillitatē internã.[& poſt lachrymationē & fletũ]ex pijs & rõnabilibus cauſis,[exultationē infundis]i.conſolationē internã in iſto exilio, deinde æternã iucunditatē in regno, hoc eſt quod Matth.5.ait:Beati qui lugent,qm̃ ipſi conſolabuntur.Et Pſal.65.Tranſiuimus p ignem & aquam,& eduxiſti nos in refrigerium.De q̄ fertur Iob 5.Ipſe vulnerat,& medetur, pcutit,& manus eius ſanabũt.[Sit nomē tuum Deus Iſrael bñdictum in ſecula.]hoc eſt, æternaliter.[In illo tēpore exauditæ ſunt preces amborum,]vcʒ Tobiæ & Saræ,non quo ad hoc ꝙ petierunt tolli de vita hac, ſed quo ad hoc ꝙ releuamen à ſuis tribulationibus petierunt. [in conſpectu gloriæ ſummi Dei,]hoc eſt,à Deo maieſtatis immenſæ.[Et miſſus eſt angelus dñi S.Raphael,]qui interpretatur medicina Dei, quia per ipſum Deus curauit hos ambos. Vnde ſubiungitur:[vt curaret eos ambos]hoc eſt, Tobiam à cæcitate & mentis afflictione, Saram quoq; à vinculo improperij ſui & ſterilitatis opprobrio atq; diffamia.[q̊rum vno tempore ſunt orationes in conſpectu dñi recitatæ.]i.Deo oblatæ p angelos ſanctos illorum duorum cuſtodes,non ꝙ Deum aliquid lateat, ſed quia angeli ſancti precib⁹ hoim impendũt ſuffragia,& orant pro ſibi commiſſis,ac q; impfectum eorum pie excuſant. Sic & In Actib⁹ angelus ſanctus legitur dixiſſe Cornelio:Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei.Item'q;:Eleemoſynæ tuę cõmemoratæ ſunt in conſpectu Dei. Act.10. ibid.
Ex p̄habitis edocemur,in omni tribulatione atq; anguſtia ad Deum per orationes feruētes confugere,pro parentibus tam viuis q̄ mortuis ſpecialiter exorare, increpationes etiam ab inferioribus,& criminationes falſas patienter ſufferre, nec contra increpantes contendere, Deum quoq; benedicere in ſuis iudicijs,& om̃em exceſſum vitare in leuitatibus,ludis, iocis, ac riſibus,atq; in deſolationibus conſolationem diuinam æquanimiter præſtolari.

¶Elucidatio cap.4.Igitur cum Tobias putaret orationem ſuam exaudiri,
vt mori potuiſſet. Art. 4.

Recitantur hic moraliſſima ac ſaluberrima documenta,quibus ſenior Tobias filium ſuum,& per eum vniuerſos inſtruxit fideles.[Igitur cum Tobias putaret oratiōem ſuam exaudiri] à Deo, [vt mori potuiſſet]hoc eſt,q̊ ad hoc ꝙ cito(prout petijt) moreretur.Qualiter autem fuerit eius oratio exaudita, patuit in præcedentis expoſitione cap. [vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum,dicit'q; ei:Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo q̄ſi fundamenta cõſtrue.]hoc eſt,firmiſſime ea imprime tuæ memoriæ.Cõſueuerũt aũt ſancti patres,emigraturi de ſeculo iſto,ſobolē ſuam ſalubriter exhortari,bñdicere,informare,vt patet in Geneſi de Iacob,& 1.Paral.de Dauid.Sic & Chriſtus poſt cœnam nouiſſimã, paſſiōe ſua inſtante,ſuos diſcipulos copioſiſſime informauit.[Cum acceperit Deus animam meam,]ſeparando eam à corpore,& in ſinu Abrahæ eam ponendo,eã'q;(vt ſpero)miſericorditer amplectendo,[corpus meum ſepeli]ſecundum quod ego ſolicitus fui aliorum extincta corpora ſepelire,ſciens ꝙ in die reſurgent nouiſſimo,ſic'q; committimus ea terrę tanq̄ depoſita quædam quæ ſuo tempore reſumemus.[& honorem habebis]i.exhibebis[matri tuę omnibus diebus vitæ tuæ. Proles nanq; tenetur parentibus obedientiam & reuerentiam,atq; ſi indiguerint, neceſſariorum procurationem,à quib⁹ beneficia tanta ſuſcepit.Hinc ſubditur:[Memor em̃ debes eſſe,quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo:] præſertim in partu,quo dolor,tremor,mœror,preſſura,anguſtia,occupant & adimplent parturiētem.[Cum autem & ipſa compleuerit tempus vitæ ſuæ,ſepelies eam circa me:]vt quorum vn⁹ fuit lectus,vnus ſit tumulus,atq; vt ſimul ſalubriter reſurgamus,& qui coniuncti eramus in vita,non ſeparemur poſt mortem.In his innoteſcunt patientia atq; iuſtitia venerãdi Tobiæ,qui non obſtante ꝙ tam acriter & iniuſte fuit deriſus à coniuge,vt patuit,tam diligēter commiſit filio ſuo de cura illius.Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,]ad minus per habitum fidei,ſpei & charitatis,& quantum fieri poteſt, per actus earundem ac aliarum virtutũ, penſando iugiter præſentiam Dei,impleas'q; illud Pſal.18.Meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper.Et Pſal.24.Oculi mei ſemper ad dominũ.[Et caue ne aliquãdo peccato conſentias,hoc eſt quod ait Apoſtolus:Nolite locum dare diabolo,[& prætermittas præcepta Dei,]id eſt,caue ne negligas ea implere, ideo in Eccleſiaſtico habetur:Salutare ſacrificium eſt,attendere in mãdatis,& diſcedere ab om̃i iniq̄tate. A qua qualiter ſit diſcedendum,tangitur in eodem,quũ dicitur:Quaſi à facie colubri fuge peccata.¶Inſuper quo Tobias actibus miſericordię excellētius fuit intentus,eo ad ipſos efficacius feruētius'q; hortatur,addēdo:[Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere]te rogante,quin ad minus pie aſpicias eum,vt conſoleris verbo aut ſigno,ſi non habes corporale ſubſidium quod impendas.[Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini]id eſt,diuinæ pietatis reſpectus.Beati enim miſericordes,quoniã ipſi miſericordiam conſequentur.Et

Tob.3. Gen.49. 1.Par.28. Ioan.13.14.15.16. Luc.16. Tob.1. Ephe.4. Eccl.35. Eccl.21. Mat.5.

quanto quis proximis fuerit ꝓpter Deum benignior, eo oipotẽs gratioſior erit ei. [Quõ po-
tueris, ita eſto miſericors.] hoc eſt, compaſſiuus atq; ſubueniẽs, ſicut cõſequenter exponitur:
[Si multum tibi fuerit, abundanter tribue] vnicuiq; partem. [ſi exiguum] tibi fuerit, [etiam
exiguum libẽter impartiri ſtude] cum liberali affectu. Deus etenĩ magis penſat affectum, q̃
donum: & magis ꝑpendit, ex quanto, q̃ quantũ. Ideo de paupercula mittente in gazophylaci
Marc. 12. um duo minuta, dixit Saluator: Quia hæc vidua plus oĩbus miſit. [Præmiũ em̃ bonum tibi
theſaurizas] hoc eſt, acquiris & reponis, quod inuenies [in die neceſſitatis,] i. mortis & iudi-
cij tui particularis ac vniuerſalis, & item in Purgatorij pœnis, in q̃bus viuorum ſuffragia tm̃
pſunt, q̃ium defuncti hic meruerunt, vt eis ꝓdeſſe poſſint, hoc eſt, quo miſericordiores fue-
Ambroſi⁹ rint. Hinc teſte Ambroſio, Summa Chriſtianæ religionis in charitate & pietate cõſiſtit. Au-
Auguſtin⁹ guſtinus quoq; aſſerit: Sola miſericordia comes eſt defunctoꝝ. Vnde teſtatur Pſal. 40. Bea-
tus q intelligit ſup egenum & pauperẽ, in die mala liberabit eum dñs. [qm̃ eleemoſyna ab
om̃i peccato & à morte] infernalis miſeriæ [liberat,] dũmodo fiat ex charitate & virtute mi-
ſericordiæ. [& non patietur animã ire in tenebras] Acherontis. Et dato ꝙ fiat extra charita-
tem, frequẽter tñ de congruo gratiã ꝓmeretur, & interceſſione ac meritis eoꝝ q̃bus impen-
ditur, gratia cõuerſionis frequẽter eleemoſynarijs datur. Hinc in Euang. dñs loquit: Quod
Luc. 11. ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce oĩa munda ſunt vobis. Itemq;: Facite vobis amicos de
Luc. 16. mammona iniq̃tatis, vt cũ defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. [Fiducia magna]
hoe eſt, cauſa magnæ fiduciæ, [erit coram ſummo Deo eleemoſyna] tam corporalis q̃ ſpũa-
lis, [oĩbus faciẽtib⁹ eam.] De opibus q̃pe miſericordiæ ꝓhibet Chriſtus ſe diſceptaturum in
Matt. 25. die iudicij, miſericordibꝰ q; dicturum: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. [At-
Matt. 5. tende tibi ab om̃i fornicatione,] tam ſimplici, q̃ adulterio, inceſtu, ſtupro, ſacrilegio. A ſpũ-
ali etiam fornicatione, ꝓſertim ab idololatria. [& ꝓter vxorem tuam,] quam habiturus es,
[nunq̃ patiaris crimẽ ſcire,] hoc eſt, nunq̃ alteri commiſcearis, nec conſcius tibi fias crimi-
nis tanti. [Superbiã nunq̃ in tuo ſenſu] interiori aut exteriori, [aut in tuo verbo] immo nec
facto, neq; veſtitu, nec aliquo apparatu, [dñari permittas] ei cõſentiẽdo. Idcirco, ſi ſubrepat,
mox reprime eam, & abijce tanq̃ diabolicum crimen, maledictioniſq; ſemẽ, & venenũ mor
Eſa. 14. tiferum ac vitiorum originem, matrem, reginã. [In ipſa em̃ initium ſumpſit oĩs perditio.]
Quia per ſuperbiã primus ille apoſtata angelus perdidit ſemetipſum, & angelos innumera-
biles ſibi attraxit, atq; ex illa ꝑditione cõſequuta & orta eſt inuidia diaboli, per quam mors
intrauit in orbẽ terraꝝ, vt Sap. 2. diſſerit. [Quicunq; aliq̃d tibi operatus fuerit, ſtatim ei mer
cedem reſtitue.] ꝓſertim ſi petit, & egeat. Qui em̃ fraudem facit mercenario, & q ſanguinem
fundit, fratres ſunt, vt Eccl 34. legitur. [& merces mercenarij tui apud te oĩno nõ remaneat.]
hoc eſt, diutius q̃ licet. Nam & vnum q̃tuor clamitantiũ vitioꝝ, eſt detentio mercedis opera
rioꝝ, vt Iaco. 5. aſſerit. Hinc dñs Leuit. 19. ait: Non morabit opus mercenarij tui apud te vſq;
mane. Cõmuniter em̃ pauperes ſunt operarij tales, & indigent ſua mercede. [Quod ab alio
oderis] hoc eſt, rõnabiliter non vis, & abhorres [fieri tibi, vide ne tu aliq̃n alteri facias.] Duo
ſunt ꝓcepta iuris naturalis, vnum negatiuum obligans ſemꝑ & ad ſemꝑ, quod ponitur hic:
Aliud affirmatiuum, obligãs ſemꝑ, ſed non ad ſemꝑ, quod Matth. 7. exprimit Chriſtus: Oĩa,
ingens, q̃cunq; vultis vt faciãt vobis hoĩs, ita & vos facite illis. q̃rum vnum in alio includit.
[Panem] i. cibum [tuum cum eſurientibus & egenis comede:] illos inuitando vt tecum mãdu
Iob. 31. cent, ſicut S. Iob fecit, qui ait: Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit ꝑegrinus ex
Luc. 14. ea. Hinc ait vnigenitus Dei: Cum facis prandiũ aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fra
Pro. 3. tres, neq; cognatos, neq; vicinos diuites, ne forte & ipſi te reinuitẽt, & fiat tibi retributio, ſed
cum facis cõuiuiũ, voca pauperes, debiles, claudos & cæcos, & beatus eris, quia nõ habẽt re-
tribuere tibi. Retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum. Iſtud conſilium eſt, non ꝓce-
ptum. [& de veſtimentis tuis] tibi ſuperfluis [nudos tege,] quemadmodum beatiſſimus Ioan
Luc. 3. nes Baptiſta admonuit: Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et Eſa. 58. Cum videris nu
dum, operi eum. Vniuerſa etenim miſericordiæ opera tempore opportuno ſint adimplẽda.
[Panem tuum & vinum tuum ſuper ſepulturam iuſti conſtitue.] hoc eſt, in ſepelitione fideli
um refice pauperes bene pro ſpiritib⁹ defunctorum in gratia. Non eſt aũt erronee intelligen
dum, vt iuxta quorundam ſuperſtitionem, ſuper monumenta mortuorum alimenta ponan
Auguſtin⁹ tur, quaſi mortui corporalibus alimonijs egeant aut veſcãtur. De hoc recitat Auguſtinus in
Ambroſi⁹ libro Confeſſionum, quemadmodum mater ſua ad ꝓdicationem Ambroſij, conſuetudinem
ſuam reliquerit: & ꝙ iſte ſit ſenſus, apparet ex verbis ſequentibus. [& noli ex eo manducare
& bibere cum peccatoribus.] hoc eſt, incredulis, qui defunctis nequeunt ſuffragari. [Conſili-
um ſemper à ſapiente perquire,] i. diligenter inquire in arduis ac dubijs, in quibus ad exper-
torum, ſapientium, & Deum timentium eſt confugiendum conſilium, quod etiam à ſapien
tiſſimo Deo, & ex ſcripturis ac patrum libris eſt inquirendum. Vnde Eccleſiaſtici 36. doce-
tur: Fili, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.] Omni tempore benedic De-
um]

um]laudando eum in pſperis & in aduerſis,pſeuerantes vſq; in finem,omni tẽpore opportu
no,iuxta illud Pſal.33.Benedicã dñm in omni tẽpore,ſemp laus eius in ore meo.[& pete ab
eo,vt vias]i.actiones[tuas]interiores,exterioresq;[dirigat]p ſe,p angelicam cuſtodiam,per
ſuos vicarios,atq; p cõſiliarios bonos,q̃ directione ſuperna iugiter ac maxime indigemus,
ſecundũ illud Prouer.16.Cor hoïs diſponit viam ſuam,ſed Dei eſt dirigere greſſus eius.Vn-
de ſalle ait Hiere.ſanctificatus in vtero:Scio dñe,q̃a non eſt hoïs via eius,nec viri eſt,vt am Hiere.10.
bulet & dirigat greſſus ſuos.ideo cũ Pſal.118.oremus:Greſſus meos dirige ſecundũ eloquum
tuum.[& oïa conſilia tua in ipſo pmaneant,[ita vt nullius conſilio acqueſcas contra Dei pce
pta ac documenta.Cuncta q̃q; conſilia quæ inquiris,finaliter ordines,vt Deo complaceas,&
ſalueris.[Indico etiam tibi fili mi,dediſſe]hoc eſt,conceſſiſſe,]me decem talẽta argenti Ga
belo.]prout ſupra expoſitum eſt.[Noli timere fili mi]carnali,mũdano,inordinato & turbu- Iob.1.
lento timore.[pauperem qdem vitam gerimus]in tẽporalibus,[ſed multa bona habemus,]
hoc eſt,copioſa chariſmata gratiæ in pſenti,bonaq; gloriæ in futuro,[ſi timuerim⁹ Deum]
filiali timore,iuxta illud Pſal.33.Timete dñm oẽs ſancti eius,q̃m nihil deeſt timentibus eum.
[& receſſerimus ab omni peccato,]pſertim mortali,& etiam veniali pro poſſe,à quibus po-
tiſſime recedit corde,ea abhorrendo,[& fecerimus bene]quæ ſunt duæ quaſi integrales par-
tes iuſtitiæ,propheta dicente:Declina à malo,& fac bonum,&c. Pſal.33.

¶Elucidatio cap.5.Tunc reſpondit patri ſuo,& dixit. Art. 5.

EXequutio,quia iunior Tobias exequutus eſt patris ſui pceptum,deſcribitur hic.[Tunc
rñdit Tobias patri ſuo,& dixit:Omnia quæ pcepiſti mihi,faciam pater]auxiliante gra-
tia Dei,habendo me circa Deum,circa matrem meam,circa operarios,circa proximos,cir-
ca egenos,circa vxorem,circa defunctos,& circa meipſum,ſicut docuiſti me pcedenti cap. Tob.4.
[Quõ aũt pecuniam hanc inquirã à Gabelo,ignoro.Ille me neſcit,& ego eum ignoro.Quod
ſignũ dabo ei?ſed neq; viam aliqñ cognoui.Rñdit ei pater:Chirographũ illi⁹ penes me ha-
beo,q̃ viſo,reſtituet tibi]i.pſoluet pecuniam.[Tunc egreſſus Tobias,inuenit iuuenem ſplen
didum ſtantẽ pcinctum]i.angelum in forma iuuenis ſpecioſi,[q̃ſi paratum ad ambulandũ.]
Et q̃d ait,q̃ſi,deſignat hic veritatem,non ſimilitudinem tm̃,quemadmodum Ioan.1.dum
dicit:Vidimus gloriam eius,gloriam q̃ſi vnigeniti à patre.Circa hoc ſcribit qdam:Appari-
tiones angelicæ in aſſumptis corporibus fiunt ſcdm pprietates legationum,ad q̃s angeli mit
tunt.Et q̃m iſte mittebat à Deo ad ducendũ filium Tobiæ,p viam,apparuit tanq̃ diſpoſitus
ad itinerandũ.Quod q̃uis aliqñ ita ſit,pſertim dum angeli mox volunt ipſo apparatu oſten- Gen.19.
dere ad qd venerint,non tñ videt ſemp ſic factum.Legit em̃ in Geneſi,q̃liter duo angeli miſ
ſi ad Sodomam ſubuertendã,ingreſſi ſint in domũ Loth,q angeli apparuerũt in forma val-
de gratioſa atq; amabili,non vehementer terribili.Propter q̃d ciues Sodomę æſtimantes,q
eſſent pulcherrimi iuuenes,venerũt vt eis abuterent.Et ſi apparuiſſent ſcdm pprietatẽ & ha
bitudinem ſuæ legationis,apparuiſſent vtiq; in forma metuenda,velut commoti.In libro Iu
dicum q̃q; mater Samſonis legitur marito ſuo dixiſſe de angelo:Vir Dei venit ad me,habẽs Iudic.13.
vultum angelicum,terribilis nimis.Et tñ angelus ille venit ad pnunciandum valde iocunda
& pſpera,ſicq; ſecũdũ dictum pfactum,apparuiſſet in forma hilari & amœna,non ita terrifi
ca.Simili modo argui poſſet de angelo qui apparuit Cornelio centurioni in forma terribi Act.10.
li,vt patet in Actibus,atq; de angelis qui(vt Euangeliſtæ deſcribunt)nunciauerũt Chriſti re- Marc.16.
ſurrectionem mulieribus ſanctis,quibus in ſpecie apparuerũt terribili.[Et dixit Tobias]iu Mat.28.
nior[ad angelum:Vnde te habemus bone iuuenis?]hoc eſt,de q̃ natione & terra es tu?Opta Luc.24.
uit em̃ aliquem filiorum Iſrael habere ducem ſui itineris.[At ille rñdit:Ex filijs Iſrael,]quod Ioan.20.
verum eſt,ſecundũ noïs interpretationem.Iſrael qppe interpretatur videns Deum,ſicq; fuit
ex filijs Iſrael,hoc eſt,de numero filiorum cõtemplantium Deum,de quibus Iob 38.dñs ait:
Cum me laudarent aſtra matutina,& iubilarent oẽs filij Dei.Vnde Deut.32.habemus:Con-
ſtituit terminos populorum,iuxta numerũ filiorum Iſrael.alia tranſlatio habet,Statuit ter-
minos Gentium,iuxta numerum angelorũ Dei.[Et Tobias dixit ei:Noſti viam q̃ ducit in re
gionem Medorum?Cui rñdit:Noui,& oïa itinera eius frequenter ambulaui,& manſi apud
Gabelum fratrem noſtrum,q moratur in Rages ciuitate Medorum,q̃ poſita eſt in mõte Egba
tanis.]Ex quo elicitur,q Gabelus fuit vir iuſtus,propter q̃d angelus ſanctus inuiſibiliter ſæ-
pius affuit ei & libenter,quem noïat fratrẽ propter charitatis colonem,& gratiã gratifican
tem,& quia(vt credit)fuit de numero electorum.Itemq;,propter cõuenientiã in natura in-
tellectuali,ſaltem in gñe,& q̃a eundẽ habebãt patrem cæleſtem.Sic & in Apoc.angelus ait Io Apo.16.22.
anni:Cõſeruus tuus ſum.[Cui Tobias ait:Suſtine me obſecro,donec hæc ipſa nunciẽ patri
meo.Tũc ingreſſus Tobias,indicauit vniuerſa hæc patri ſuo.Sup q̃ admiratus pater,rogauit
vt introiret ad eum.Ingreſſus itaq;]angelus domum Tobiæ ſenioris[ſalutauit eum,& dixit:
Gaudiũ tibi ſemp ſit.]i.ſpũalis in Deo iocunditas,in q̃ gloriandũ eſt,non in pſperis tm̃,ſed
etiam,immo & potius in aduerſis.Vnde hortatur Apl'us Phil.3.& 4.Gaudete in dño ſemper.

[Et Tobias ait: Quale mihi gaudium erit] in ſeculo iſto? quaſi dicat, carnale & ſeculare gaudi-
um non conuenit mihi, neq; id opto. [q in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video,] i. ſolē &
eius ſplēdorē, cum Eccēs 11. ſcriptū ſit: Dulce lumē, & delectabile oculis videre ſolē. Et forſan
de huiuſmodi gaudio putauit Tobias angelū, tanq̄ iuuenē hoīem, eſſe locutū. [Cui ait iuue-
nis:] i. angelus in iuuenis forma apparēs, q nunq̄ antiquat, ſed in ſuo vigore incorruptibili-
ter inuariabiliterq; pmanet: [Forti animo eſto,] i. conſtās, non deſolatus. [In pximo eſt, vt à
Deo cureris] p miniſteriū meū à plaga cæcitatis. Hoc pdixit ei in gnāli, q̄d tñ Tobias nō mul
tum pōderās, ad alia ſe cōuertit. [Dixitq; illi Tobias: Nunqd poteris pducere filiū meū ad Ga
belū in Rages ciuitatē Medorū? & cum redieris, reſtituā tibi mercedē tuā. Et Angelus: Ego
ducā & reducā eū. Cui Tobias: Rogo te, Indica mihi de q̄ domo] i. familia [aut tribu es tu,]
Num.26. qa in vna tribu erāt plures familię, vt patet ī Numeris. tñ in tribu Dan, erat tm̄ vna familia:
qa Dan filius Iacob, vnū dūtaxat habuit filiū, vt Gene. 46. habet. [Cui Raphael dixit: Genus]
i. ſtirpē [q̄ris mercenarij, an ipſum mercenariū q cum filio tuo eat?] Q. d. plus q̄ris, q̄ ad pſens
ſpectat negociū, qa ſufficere tibi poteſt, vt certificeris de fidelitate ductoris filij tui, nec opus
eſt genealogiā eius agnoſcere. [Sed ne forte ſolicitū te reddā,] hoc eſt, imoderate anxiū, non
rñdendo, [Ego ſum Azarias Ananiæ magni filius.] Quæ reſpōſio vera eſt, ſcd'ū'dū nois inter-
pretationē & figuratiuā loquutionē. Azarias nanq; interpretat adiutor Dei, Ananias vero
gratia ſeu gloria Dei. Fuit itaq; Azarias, hoc eſt, adiutor Dei, id eſt, p quē Deus adiuuit To-
biam ac alios multos. Iuxta quē modū ait Aplus 1. Corin. 3. Dei adiutores ſumus. Fuit q̄q; fi-
lius Ananiæ magni, hoc eſt, filius gratiæ & gloriæ ſummi Dei. Iuxta hūc ſenſum exponit Hie
Hierony. ronymus, q Zacharias à Iudæis lapidatus inter templū & altare, vocat filius Barachiæ, cum
2. par. 24 fuerit filius Ioiadæ. Porro, ea quæ angeli inter hoīes loquunt & agūt, ſæpe ſunt figuratiua: &
q̄uis nunq̄ mentiant, veritatē tñ interdū occultāt. [Et Tobias rñdit: Ex magno gñe es tu] q̄d
verū eſt, qa ex gñe ac ſpecie angelorū à Deo oīpotente immediate creatorū, q̄uis nō fuerit ve
rum, prout Tobias tūc intellexit, nec tñ mentiebat formaliter, qa non intendebat falſum p-
ferre, neq; decipere. [Sed peto ne iraſcaris q voluerim cognoſcere genus tuū. Dixit illi ange
lus: Ego ſanum ducā & reducā tibi filiū tuū. Rñdens aūt Tobias, ait: Bene ambuletis, & ſit dñs
in itinere veſtro, & angelus eius comitet vobiſcū] hoc eſt, comes & ſocius veſter ſit in veſtro
itinere, quēadmodū dñs ait Exod. 23. ad Moſen: Angelus meus pcedet te. [Tūc paratis omi-
bus quæ erāt in via portāda, dixit Tobias Vale, patri ſuo & matri ſuæ, & ambulauerūt am-
bo ſimul.] hoc eſt, parentib' ſuis valefecit, recedendo ab eis. [Cumq; pfecti eſſent] angelus &
Tobias, [cœpit flere mater eius & dicere.] Fœminæ eñi ad fletum communiter pronæ ſunt, &
ſtatim vt mater Tobiæ deſtitutā ſe ſenſit iam dilecti & amabilis filij aſpectu ſuaui, cœpit af-
fligi. [baculum ſenectutis noſtræ tuliſti, &] pro, id eſt, [tranſmiſiſti à nobis,] hoc eſt, vnicum &
chariſſimum filium noſtrum, cui in hoc ſenio innitebamur, tanq̄ baculo in neceſſitatib' no
ſtris, q fuit nobis in ſolatiū & obſequm. [Vtinā nunq̄ fuiſſet ipſa pecunia, pro q̄ miſiſti eum.]
hoc eſt, vtinā nunq̄ fuiſſet, neq; ad nos ptinuiſſet pecunia illa, quæ fit nobis tantæ afflictionis
& mœroris occaſio. [Sufficiebat eñi nobis paupertas noſtra, vt diuitias cōputaremus hoc, q
videbamus filiū noſtrū.] hoc eſt, ſufficientius & tolerabilius nobis eſſe debuerat, q habuimus
filium noſtrū ſenſibiliter nobis pſentem, cum exterioris ſubſtantiæ ſeu pecuniæ mutuatæ ca-
rentia, q̄ emiſſio iſta filij noſtri p acqrenda pecunia. ¶Deniq; q̄uis iam erat cæcus, pluraliter
tñ dixit, q videbamus, iuxta modum loquendi, q̄ ſocietati aſcribit, q̄d conuenit parti ipſi-
us. vel quod ait, videbamus, intelligi poteſt de corporali intuitu, q̄tum ad Annam, & de viſu
imaginario ac intellectuali q̄tum ad cæcum Tobiam, cui delectabile fuit, q filium ſuum ve-
re imaginabat ac intellexit pręſentialiter ſibi adeſſe. Viſus quoq; interdum pro alijs exterio-
ribus ſenſibus ſumitur. Vnde cōmuniter dicit: Vide q̄ bene hoc ſapiat ſeu odoret. In Apoc.
Apoc. 1. quoq; ait S. Ioannes: Cōuerſus ſum, vt viderem vocem quæ loquebatur mecū. Exod. item 20.
legitur: Populus videbat voces, hoc eſt, audiebat. [Dixitq; ei Tobias,] coniugem cōſolando.
Virorum enim eſt vxores inſtruere, quia vir caput eſt vxoris, & communiter fortiores in ra
tione, conſtantioresq; mente ſunt viri q̄ fœminæ. Et præſertim Tobias multo virtuoſior ac
ſapientior fuit coniuge ſua. [Noli flere. Saluus perueniet filius noſter, & ſaluus reuertetur ad
nos, & oculi tui videbunt illum.] hoc fuit verbum bonum ſpei, non tamen certitudinis abſo
lutæ. ideo addit: [Credo q angelus Dei bonus comitetur ei, & bene diſponat omnia quæ cir-
ca eum geruntur,] id eſt, director & protector ſit eius, [ita vt cum gaudio reuertatur ad nos.
Ad hanc vocem ceſſauit mater eius flere, & tacuit.]

¶Elucidatio cap. 6. Profectus eſt autem Tobias, & canis ſequutus eſt eum.

Articulus 6.

EXordium itineratiōis Tobiæ hic enarratur, & qualiter in ea ereptus ſit à periculo mor
tis, & informatus de remedijs cōtra aliquas plagas, atq; præauiſatus de vxore accipien-
da. [Profectus eſt autem Tobias] cum angelo, [& canis ſequutus eſt eum:] quod tangi vide-
tur,

tur,ad innocendum ꝙ erat pius,etiam circa brutum,& liberalis,dando alimoniā ei.[& manſit prima māſione]i.dieta in hoſpitio[iuxta fluuium Tigrim,] q eſt vnus de ꝗtuor fluminibus paradiſi,ꝑ terram Aſſyrioꝝ decurrens,vt Gene.2.habet.[Et exiuit]de hoſpitio[vt lauaret pedes ſuos]pro mitigatione laboris ꝑegrinationis. [Et ecce piſcis immanis] i.magnus, crudelis,inhumanus,[exiuit]de fluuio.Aliq em̄ piſces extra aquam ad tēpus ꝑdurant, iacēt, decurrūt,vt crocodili,ſuntꝙ ꝗdrupedes.[ad deuorandū eū.]Sic &Hieronymus primo lib.vitas patrū deſcribēs picula viæ ſuæ, recitat ꝗliter crocodili cucurrerūt poſt eum & ſocios ſuos ad deuorandū.[quem expaueſcēs Tobias,clamauit voce magna,dicēs:Dn̄e,inuadit me.] Hieron.
Sicꝙ doctorē ſuū in piculo dn̄m noīauit, vt ſibi tanꝗ ſeruo ſuccurreret. [Et dixit ei angelus: Apprehende branchiā eius,]hoc eſt,locum ſeu pinnulā exiſtentē inter caput & corpus piſcis, [& trahe eum ad te. Quod cum feciſſet, attraxit eum in ſiccū, & palpitare cœpit ante pedes eius,]Mirum ꝙ facere hoc audebat, ſed Deus cōfortauit eum intrinſecus, ſimiliter angelus apparatu mirifico.[Tūc dixit angelus:Exentera hūc piſcē] i.Interiora ſeu inteſtina eius extrahe,ipſo piſce diuiſo.[& cor eius]corporale, ꝗd eſt primū viuēs, & vltimū moriēs in aīali, ſecundū philoſophū.[& fel & iecur repone tibi]in vaſculo, pera,ſeu repoſitorio. [Sūt enim hæc neceſſaria ad medicamēta vtiliter.]vt infra deſcribit.[ꝗd cū feciſſet,aſſauit carnes eius] hoc eſt,partem corporis piſcis in hoſpitio.Et ſumit hic caro extenſe,prout corpus piſcis caro vocat.Vnde & Apl'us 1.Corint.15.Alia,inqt,caro piſciū,alia volucrū, alia ꝗdrupedū.[& ſecum ſuſtulerūt in via.Cætera ſalierunt,quæ ſufficerent eis]in via, hoc eſt,ambobus videbantur ſufficere,cum vnus eoꝝ nequaꝗ cibo huiuſmodi indigeret. [ꝗuſꝙ ꝑuenirent in Rages ciuitatē Medoꝝ.Tūc interrogauit Tobias angelū,&dixit ei:Obſecro te Azaria frater,vt dicas mihi:Quod remediū habebūt iſta,ꝗ de piſce ſeruare iuſſiſti?]vcꝫ cor, fel,& iecur. [Et rñdens angelus,dixit ei:Cordis eius particulā ſi ſuꝑ carbones ponas,fumus ei' extricat]hoc eſt,exterminat & repellit,[omē genus dæmonioꝝ,ſiue à viro,ſiue à muliere,ita vt vltra non accedat ad eos.]Circa hoc in Scholaſtica hiſtoria dicit:Nec ſuper hoc mirari debemus,cum fumus cuiuſdā arboris aduſtæ eandē vim habere dicat.Veruntn̄ miꝝ videt,ꝗliter res corporales, viles ac mortuæ,queant ita imprimere in Intellectuales incorporeasꝙ ſubſtantias,ꝑſertim naturaliter & non miraculoſe,ſeu vt inſtrumenta diuinæ potentiæ,ſicut de igne gehennæ credimus circa ſpūs condemnatos.Itaꝙ circa hoc dicunt qdam doctores catholici,ſicut & S.Thomas,ꝙ ſi iuxta doctrinā Platonicoꝝ dæmones eſſent animalia corpore aerea,animo paſſiua,mente rationalia,tēpore æterna,vt dixit Apuleius:miꝝ non eſſet, ꝙ corporalia eis imprimerent.Sed qa tenemus ꝙ ſunt immateriales,ſeparatæ ſubſtantiæ,materialia in eos non imprimūt,& ſic fumus piſcis non habuiſſet vim expellendi dæmonium.Propter qd dicunt, ꝙ & facta angeli circa Tobiam figuralia erant, & ꝙ per incēſionem fumigationemꝙ cordis & iecoris piſcis,figurabant feruor atꝙ deuotio orationis Tobiæ & Saræ cōiugis eius, ꝗrum meritis angelus expulit & religauit dæmonium. Vnde Infra angelus dicit hoc feciſſe, non fumus.Sicꝙ fumus per ſignificationem,non per impreſſionem ſeu influentiam, exterminauit dæmonium.¶Sed his obijci poteſt, ꝙ gemmæ ꝗdam & herbæ miras & magnas habent virtutes,& impreſſionē cauſant in animas rationales,ſicut in libris de ꝓprietatibus rerum deſcribit,ꝑ ꝗrum etiam allationem atꝙ ꝑſentiam dæmones ab obſeſſis recedunt,ꝗd tn̄ aliqui dicunt dæmones facere ſponte & ficte, vt teneāt hoīes in errore. Aliqui vero dicunt,ꝙ ad humiliandū ſuperbiā dæmonum,Deus ſic ſubdidit eos impreſſionibus & viribus corporalium ac vilium creaturaꝝ.De his ſcribit diffuſe Guilhelmus Pariſiēſis In lib. de vniuerſo, immo de his in diuerſis codicibus valde multa & diuerſa leguntur,quæ hic pro nunc tantundem tetigiſſe ſufficiat.[& fel]piſcis iſtius [valet ad vngendos oculos] vnctione curatiua, [In qbus fuerit albugo,]ita ꝙ materiam illam fæculentam, lumen viſuale à ſuo actu impedientem,expellit.ideo ſubditur,[& ſanabuntur.]Multæ enim vires valde potentes,ſecretæ atque mirificæ in rebus naturalibus inueniuntur, multo plus ꝗ ſcire valemus. [Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? Reſpondensꝙ angelus ait: Eſt hic]i.in territorio iſto & in oppido ꝗ propinquamus,[Raguel nomine, vir ꝓpinquus de tribu tua,] tribu videlicet Nephthalim. [Et hic hābet filiam nomine Saram:ſed neꝙ maſculum, neꝙ fœminā vllam habet aliam ꝑter illam,tibi debetur omnis ſubſtantia eius,]ex præordinatione diuina per connubium contrahendum à te cum filia eius,[& oportet te eam accipere coniugem.Pete ergo eam à patre eius,&dabit tibi eam vxorem.Reſpondit Tobias&dixit:Audio quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt.Sed & hoc audiui,quia dęmonium occidit illos.Timeo ergo ne forte & mihi hæc eueniant,]quæ ſ.euenerūt ſeptem viris quos habuit,dæmoniumꝙ occidit, [& cum ſim vnicus parentibus meis,deponam ſenectutē]illam parentū meoꝝ[cum triſtitia ad inferos.] i.occaſio fiam per mortem meam, ꝙ parentes mei ex triſtitia moriant, & deſcendant In limbum.[Tunc angelus dixit ei:Audi me,& oſtēdam tibi]i.docebo te,[q ſunt qbus ꝓualere poteſt dæmoniū,]ita ꝙ non compeſcit virtute angelica aut diuina à læſione humana. [Hi nāꝙ q coniugium ita ſuſcipiunt,vt Deū à ſe & à mēte ſua excludāt,] hoc intendendo formaliter,

quod pauci directe formaliterq́; intendunt, vel intendendo hoc concomitanter & æqualen
ter, puta voluntatē carnalē prædn̄antem, ad quam ſeqtur receſſus charitatis & gratiæ Dei ab
homine, quam voluptatem multi intēdunt. Vnde ſubiungit [& ſuæ libidini ita vacet, ſicut
equus,] q eſt animal valde luxurioſum, iuxta illud Eze. 23. Sicut fluxus equorū fluxus eorū. [&
mulus, qbus non eſt intellectus,] q etſi non generet, tn̄ carnis expetit voluptatem. [habet ſup
eos poteſtatē dæmoniū,] non tn̄ ſemp pmittitur oēs tales occidere, ſed tēpore deſup pordina
☞ to punit eos, niſi pœniteant. Ex qbus verbis elici poteſt, cur multi poſt initum coniugiū ce
leriter moriant. [Tu aūt] q multitudinē carnaliū & ſtultorū (qrum infinitus eſt numerus) ſeq.
Eccle. 1. non debes, [cum acceperis eam] in vxorem p verba de pſenti, & prout moris tunc erat, [in-
greſſus cubiculum, p tres dies] naturales, q̄ noctes includūt, [cōtinens eſto ab ea, & nihil ali-
ud] ages, [niſi orationi vacabis cum ea,] non q infra hoc triduum aliud prorſus non egerint
Tob. 9. q̄ orare. Nam & interim comederūt, & dormierūt, ſecundū q̄d infra habet. Idcirco per iſtam
excluſionē non niſi carnalis copula excludi videtur, & q interim principalis amborū actio,
eſſet oratio feruēs & pura, etſi non cōtinua, tn̄ aſſidua, ad q̄ etiam carnalis cōmixtio illa, q̄uis
1. Cor. 7. legitima, non mediocriter impedit, propter q̄d Apl'us dixit: Nolite fraudare inuicē, niſi for
te ex conſenſu ad tēpus, vt vacetis orationi. [Ipſa aūt nocte,] ſ. prima nocte, q̄cum ea in cubi
culo fueris orans, [incenſo iecore piſcis, fugabit ab ea dęmoniū,] potius poteſtate angelica ac
merito veſtræ orationis ac cōtinentiæ, q̄ fumo iecoris inflammati. Quocirca ingritur, q̄liter
nunc dicat, incenſo iecore, cum ſupra iam dixerit, cordis eius particulā: &c. Ad q̄d rn̄detur,
q̄d vtriuſq; incēſio, figuratiua & ſuo modo effectiua fuit expulſionis dæmonij, & vtrunq; cre
Tob. 8. ditur incendiſſe Tobias. Nam & infra legitur iecur ſic incendiſſe. [Secunda vero nocte in co
pulatione ſanctorū patriarcharū admitteris,] i. paulatim proficiendo, virtute protractæ ora
tionis promereberis participationem & cōmunionem ſanctitatis ac pudicitiæ patriarcharū
ſanctorū, hoc eſt, virtutem & gratiam imitandi ſanctimoniā, pudicitiamq́; illorū. [Tertia ve-
ro nocte bn̄dictionem conſequeris,] i. fœcunditatem mereberis, & bn̄diceris à Deo, [vt filij
ex vobis procreentur incolumes.] vnde & infra legitur, ſeptem filios genuiſſe, filiam nullam.
Tob. 14. Aliqui tn̄ exponunt iſtud de bn̄dictione, quam (vt dicunt) pſtabat tunc aliqs ſacerdos, aut ma
ior quia inter ipſos, vices gerens ſacerdotis. [Tranſacta aūt tertia nocte, accipies virginem,]
cōſummādo cum ea coniugiū per carnalem copulam, ſ. quarta nocte, [cum timore dn̄i,] ne
Tob. 3. contingat te circa actum matrimonij aliq̄ modo excedere, ſicut intimoratis contingit, prout
ſupra magis expoſitum eſt, & [amore filiorum,] ad Dei cultum enutriendorū, [magis q̄ libi-
dine ductus,] immo oēm libidinoſum excludendo amorem p poſſe, [vt in ſemine Abrahę]
i. in cōiuge tua, q̄ vera eſt Abrahæ filia, vel in ſemine Abrahæ, i. inter filios Iſrael, q ſemē ſunt
Abrahæ: vel, in ſemine Abrahę, i. in ſobole tibi pſtanda, [bn̄dictionem] i. gratiam ſalubris fœ
cunditatis, [in filijs cōſequaris,] quia & hoc maius eſt donum, filios procreare q̄ filias. Aut cer
Gen. 22. te in ſemine Abrahæ, i. in Chriſto, de q̄ in Geneſi ait dn̄s ad Abraham: Bn̄dicentur in ſemine
tuo oēs gentes terræ. Benedictionē in filijs conſequaris, q̄tenus filij tui per fidem Chriſti ven
turi ſaluentur, ſicq́; benedicaris à dn̄o, non in perſona propria tantum, ſed item in tua poſte
ritate. ¶ Myſtice ex iſto docemur capitulo, quemadmodū angeli ſancti multiplex officium
circa homines habeant, & multiplicia beneficia eis impendant, atq; à corporalibus q̄q; peri-
culis eripiant eos frequenter. Inſuper qualiter fideles debeant ad matrimonia contrahenda
accedere. Et quanuis non obligentur per noctes tres poſt initum coniugium continere, te-
nentur tn̄ contrahere magis deſiderio prolis ad Dei obſequium nutriendæ, vel incontinētiæ
euitandæ, q̄ voluptatis venereæ. Et ante contractionem connubij debent ſe per orationes &
ſacramentalem confeſſionem parare ad aſſumendum matrimonij ſacramentum, quatenus
conſequantur in eius contractione & conſecratione gratiam ſacramentalem, per quam de-
cætero ſecundum exigentiā matrimonij conuerſentur, quia in ſacramentis euangelicæ legis
gratia continetur & datur diſpoſitis. Cum filiali q̄q; timore Dei, non cum libidine ſenſuali
contrahendū eſt ipſum coniugiū, vt impleat q̄d ait Apl'us: Honorabile cōnubiū & torus im
Heb. 13. maculatus. Sed heu multi quaſi equus & mulus, qbus non eſt intellectus, contorale accedūt:
pſal. 31. quam cum prædn̄ante cōcupiſcentia accedere, eſt mortale, cum ſit limites matrimonij oino
Mat. 5. excedere. Propter q̄d oīs amator ardētior, perhibetur adulter. Poſtremo, iuxta allegoriam,
iunior q̄q; Tobias figura fuit Chriſti, quem comitati ſunt angeli, ſecundū q̄d ait Ioan. 1. Vi
debitis angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hois. Et ſicut Tobias manſit iuxta
fluuium velociſſimum Tigris, ſic filius Dei incarnatus, cōmoratus eſt iuxta noſtræ mortali-
tatis abyſſum celerrime & inceſſabiliter defluentē. Quemadmodū etiam Tobias voluit pe-
des lauare, ſic Chriſtus exiuit à patre, vt ſuos lauaret electos à ſordibus vitiorum in ſangui-
Beda ne ſuo & fonte baptiſmi. Circa q̄d loqtur Beda: Dum Chr̄s lauaret in cruce pedes ſuos q am
Iſidorus bulauerāt ſup terrā, aduenit diabolus, q̄rens ſi q̄d peccati inueniret in eo. Iſidorus quoq;: Pi
ſcis, inquit, voluit deuorare Tobiam, & diabolus per ſuos ſatellites procurauit occidi Chr̄m.

¶ De-

Deniq; Tobias timuit piſcem,inuocauitq; angelū:ſic Chr̄s ad oſtendēdū in ſe veritatē huma
næ naturæ,naturali timore ex ꝓuia deliberatione expauit mortē,apparuitq; ei angelus cor-
roborās eū, i.per modū cōſortāis ſe habēs, cōſolatoria verba loquēdo. Quēadmodū demū Luc. 22.
Tobias piſcem traxit in ſiccū & exenteraui,eiuſq; interiora ꝓ medicinalibus reſeruauit,ſic Tob. 6.
Chr̄s vicit diabolū,& eius patefecit verſutias ꝓ informatiōe fideliū.Et ſicut Tobias aſſauit
carnes piſcis,& inde refectus eſt:ſic dn̄s & Saluator credētes in ſe igne tribulationis,ardoreq;
Spūſſancti exuſſit ac cōſolidauit.Poſtremo,ſicut Tobiā ſecutus eſt canis,ſic Chr̄m ordo ꝓdi
catoꝝ,q in ſcripturis ſignant noīe canū,iuxta illud:Lingua canū tuoꝝ ex inimicis ab eo. Pſal. 67.

¶ Declaratio Cap. 7. Ingreſſi ſunt aūt ad Raguelem. Art. 7.

QValiter Tobias cū Sara cōtraxit coniugiū,hic narrat.[Ingreſſi ſunt aūt ad Raguelem, Gene. 8.
& ſuſcepit eos cū gaudio.] Nam fuit vir bonus,exemplo Abrahæ patris ſui,hoſpitali-
tati intentus. [Intuenſq; Tobiā Raguel, dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte
cōſobrino meo] Tobiæ ſeniori: Fuit equidē Tobias iunior ſimilis valde patris ſui in vultu
& moribus. [Et cū hæc dixiſſet,ait: Vnde eſtis] ò [iuuenes fratres noſtri?] Conſiderauit eñ
ex habitu ꝙ erāt Iſraelitæ.[dixerūt ei:Ex tribu Nephthalim ſumus ex captiuitate Niniuæ.]
quod verificat de ambobus,iuxta modū loquendi,quo aliqd attribuit ſocietati, qa cōuenit
vni ſeu parti ipſius,vt dictū eſt.[Dixitq; illis Raguel: Noſtis Tobiā fratrē meū? qui dixerūt:
Nouimus.Cumq; multa bona loqueret de eo,dixit angelus ad Raguelē: Tobias de quo in-
terrogas,pater iſtius eſt.Et miſit ſe Raguel] i.extēdit ad amplectendū,[& cū lachrymis oſcu
latus eſt eū,& plorās ſup collū eius] ex abundāti lætitia & pietatis cōmotiōe interna ac vi-
ſcerosa,quēadmodū Iacob & Ioſeph cū lachrymis ſe amplexatos,& ſup collū alterutrum fle- Gene. 46.
uiſſe legunt,dixit:Benedictio ſit tibi fili mi:] i.benedicaris à Deo, & ab hoībus cōmenderis,
qui & bona tibi imprecent,[quia boni] in naturalibus,[& optimi] in gratuitis [viri filius es.
Et Anna vxor eius,& Sara filia ipſoꝝ lachrymatæ ſunt] ex eiſdem cauſis qua Raguel.[Poſtꝗ̄
aūt locuti ſunt, ꝓcepit Raguel occidi arietē & parari conuiuiū.Cumq; hortaret eos diſcum-
bere ad prandiū, Tobias dixit] ex informatiōe angeli:[Hic ego hodie nō māducabo neq; bi
bam,niſi prius petitionē meā confirmes, & ꝓmittas mihi dare Sarā filiā tuā.] Raphael ꝗ̊q;
ꝓdixit Tobiæ, ꝙ Raguel acquieſceret in hoc.Sic & Gene. 24.ſeruus Abrahæ,ꝓpoſito ſibi ci
bo,dixit matri Rebeccæ & Laban:Non comedā donec loquar ſermones meos. [Quo audi- Gene. 24.
to verbo,Raguel expauit] ex timore periculi,[ſciens qd euenerit illis ſeptē viris, qui ingreſſi
ſunt ad eā,& timere cœpit,ne forte & huic ſimiliter cōtingeret. [Et cū nutaret] i.ambigeret
quid eſſet reſpōdendū ac faciendū in caſu iſto, [& nō daret vllū petēti reſpōſum] qa ꝓ vtraq;
parte habuit motiua fortiſſima,nec vidit qd ampli⁹ expediret. Graue etenī ſibi fuit tam vir
tuoſo iuueni & ſuo cognato filiā denegare, cui ſcd̄m legē fuerat dāda.& nihilominus graue
fuit tā iuuenē illum ꝗ̄ eius parētes periculo tanto exponere, ꝗ̊d aliis ſeptē viris filiæ ſuæ cōti-
gerat.[Dixit ei angelus: Noli timere eā dare iſti,qm̄ huic timēti Deum debet coniunx filia
tua] tā ex ordinatione diuina,ꝗ̄ ex lege Moſaica,& ꝓpter amboꝝ virtutes.Nam ſicut Tobias
ſuis virtutibus meruit tā virtuoſam acquirere contoralē, ſic Sara tam virtuoſum maritum,
iuxta illud Eccli: Pars bona, mulier bona.In parte bona timentiū Deum dabit viro ꝓ factis Eccl. 26.
bonis.Et Salomon ait:A dn̄o dat vxor prudēs.[ꝓpterea alius nō potuit habere illā.] qa ꝓꝑ or Pro. 19.
dinatio Dei nō fallit neq; caſſat.[Tunc dixit Raguel:Nō dubito ꝙ Deus preces & lachrymas
meas admiſerit.Et credo qm̄ ideo fecit vos venire ad me,vt & iſta cōiungeret cognationi] i.
viro de tribu ſua,[ſcd̄m legē Moſis] in Nūeris, ſicut ſuprà expoſitū eſt.Deniq; angel⁹ ſanct⁹ Nūe. 36.
cū tāta grauitate & pōdere loquebat,& cū occulta vi tāta in exprimēdo & īprimēdo,ꝙ ex ei⁹
informatiōe cor Raguelis fuit ſubito ſic immutatū,cōfortatum & exhilaratū ex fide & ſpe.
Nam & inſtāter ac lachrymoſe Deū rogauit pro filia ſua,vt ei prouideret de ſalubri connu
bio.[Et nunc noli dubiū gerere] i.pro certo agnoſce,[ꝙ tibi eam tradā.Et apprehendēs de
xteram filiæ ſuæ,dexteræ Tobiæ tradidit] cōcurrente cōſenſu amboꝝ,& ꝓlatione verborum
tunc ſolitoꝝ,[dicens: Deus Abrahā & Deus Iſaac & De⁹ Iacob vobiſcū ſit.] ꝑ gratiā tēpora-
lem & indeſinentē,[& ipſe cōiungat vos] mente & corpore, coniunctiōe fructuoſa atq; fœ-
cunda,[impleatq; benedictionē ſuā in vobis,] præſtādo vobis incremēta gr̄æ & virtutū,de-
inde ſalutē æternā.[Et accepta charta,fecerūt conſcriptionē cōiugii] ſcribēdo in charta quæ
gerebant,& dotē puellæ, donumq; nuptiale,aut etiā teſtes.[Et poſt hoc epulati ſunt] ſobrie,
[benedicētes] i.laudātes [Deum,] & gratias ei agētes de coniugio inito,benedicēteſq; men-
ſam ante comeſtionē, & poſtea gratias referētes. [Vocauitq; ad ſe Raguel Annā vxorem
ſuam] poſt refectionem,[& præcepit ei vt præpararet alteꝝ cubiculum,] à cubiculo in quo
Raguel & vxor eius iacebāt. Vel forſan etiam alterum à cubiculo, in quo priores viri Saræ
obierant ex loci illius horrore.[Et introduxit illuc Saram filiam ſuā] poſt cœnā.[& lachry-
mata eſt,] ex rememoratione præteritaꝝ aduerſitatū,& ne iam quid tale accideret. [Dixitq;
ei: Forti animo eſto filia mea] i. firmiter ſpera in dn̄o. [Deus cæli det tibi gaudium] id eſt,

proſperitatem optatam cum viro iſto,[pro tædio quod perpeſſa es] i.eo ꝙ toties es afflicta
per mortem virorum priorum,& merito patientiæ tuæ in illis.

¶Expoſitio Cap.8.Poſtq̃ vero cœnauerũt,introduxerũt iuuenẽ ad eam. Art.8.

ORationes Tobiæ & cõiugis eius hic deſcribunt.[Poſtq̃ vero cœnauerũt,introduxerũt
iuuenẽ ad eã] in cubiculũ,quo ipſa prius intrauit. Recordat⁹ itaq; Tobias ſermonum
Tob 6. angeli,] quos ei de incenſiõe cordis & iecoris piſcis narrat dixiſſe,[ꝓtulit de caſſidili ſuo] i.
repoſitorio,in quo erãt repoſita,cor,iecur & ſel piſcis. Et ꝓprie appellat caſſidile, pera ſa-
cta per modũ retis,in qua aucupes ponũt aues captas,& panẽ paſtores.[partem iecoris,po-
Ibidẽ. ſuitq; eã ſup carbones viuos] i.ignitos.Qualiter intelligendũ ſit iſtud,ſupra de incẽſiõe cor-
dis piſcis patuit.[Tũc Raphael angelus apꝑhendit dæmoniũ,& * religauit eũ in deſertũ ſu-
perioris Aegypti] vbi decætero nemini poſſet nocere, & forſan ſolo ꝓcepto id egit,vel im-
ꝑceptibiliter ad momẽtũ ſe ſubtraxit,quouſq; illud expleuit,& ꝓtinus rediit.Sic in legen-
da beatiſſimi Bartholomæi apoſtoli angelus legit dæmoni ꝓcepiſſe vt abiret & maneret,vbi
nulli hominũ poſſet nocere.[Tunc hortatus eſt virginẽ] ſpõſam ſuã [Tobias, dixitq; ei:Sa-
ra, exurge] mẽte & corpore ad deuotionẽ actualem te extẽdendo, [& deprecemur Deum
hodie] i.in hac nocte,[& cras] i.nocte ſequente,[& ſecundũ cras] i.etiã tertia nocte,[qꝛ iſtis
tribus noctibus Deo iũgimur] i.Deo vacare debemus, vt cõſequamur tria ſpũalia beneficia
Ibidẽ. ab eodẽ,quæ ſupra ſunt expreſſa. [Tertia aũt nocte trãſacta] videlicet nocte q̃rta,[in noſtro
erimus cõiugio,] illud ꝑ carnalẽ copulã cõſummãdo. [Filii qppe] i.proles [ſanctoꝝ ſumus]
vt filius nõ denotet ſexũ,ſed dicat rem genitã,qꝛ ſic ambo erãt filii ſanctoꝝ,i.deuotoꝝ,fideli
umq; parentũ ſeu patriarcharũ.[Et nõ poſſumus] licite ita [coniungi] ꝑ cõſummationẽ ma
trimonii,[ſicut gentes] idololatræ ſeu indeuotæ,[quæ ignorãt Deũ] ꝑ fidẽ formatã,ideo ſi-
ne ꝓuia deuotiõe & orone carnaliter ſe cognoſcũt.[Surgẽtes aũt pariter,]quo cõſtat ꝙ Tobi
as ſpõſam ſuã hortãdo,iuxta eã paululũ ſedit,[inſtãter orabãt] videlicet feruẽter & ꝑſeuerã-
ter,[ambo ſimul,] q̃tenus cõmunis oro exaudibilior fieret,dũ vnius deuotio deuotioni alte-
Matt.18. rius ſuffragabat.Sicq; in eis impletũ eſt,ꝙ dñs vniuerſitatis in Euangelio ait:Si duo ex vobis
ſup terrã cõſenſerint de quacũq; re quã petierint,fiet eis à patre meo. Vbi enĩ fuerint duo vel
tres cõgregati in nomine meo,ibi in medio eoꝝ ſum.[vt ſanitas] i. cõſeruatio ſanitatis cor
poralis ac ſpiritalis,[daretur eis] quouſq; ſuã complerẽt periodũ.] Dixitq; Tobias] orãs Deũ
cũ laudibus, q̃d eſt efficaciſſimũ ad impetrandũ, iuxta q̃d ſcriptũ eſt Pſal.17. Laudãs inuoca
bo dñm,& ab inimicis meis ſaluus ero.[Dñe Deus patrũ noſtroꝝ, benedicãt te cæli & terra
& mare & fontes & flumina, & oẽs creaturæ tuæ q̃ in eis ſunt.] Porro inanimata & irrationa
lia creatorẽ ſuum materialiter benedicũt, i. ſua diſpoſitiõe, natura & cõſiſtentia ipſum eſſe
laudabilẽ mõſtrant,& cõſiderãtibus, materiã incitamẽtumq; ꝓbent laudãdi altiſſimũ, cuius
bonitas,ſapiẽtia,oĩpotentia in ipſis relucent,ſicut cauſa in ſuo effectu.Sic & in Pſalmo cã-
Pſal.64. tamus:Laudẽt illũ cœli & terra,mare & oĩa reptilia in eis. Et tres pueri in ſui hymni exordio
Dani.3. cecinerunt:Benedicite oĩa opa dñi dño,laudate & ſuperexaltate eum in ſecula. [Tu feciſti
Adam de limo terræ] quantũ ad corpus,iuxta illud Gene.2. Formauit Deus hominẽ de limo
terræ,[& dediſti ei adiutoriũ] ad prolificãdum [Euam] prout Gene. 2. inducitur: Dixit dñs
Deus,Non eſt bonũ,hominẽ eſſe ſolũ, faciamus ei adiutoriũ ſimile ſibi. [& nunc dñe tu ſcis,
quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meã] i.ſpõſam hanc mihi propinquã cognatione,
fidei religione,amore,connubio ac natura ſpecifica, [ſed ſola poſteritatis dilectiõe, in qua]
& à q̃ poſteritate [benedicat nomen tuũ in ſecula ſeculoꝝ.] ita vt poſteri noſtri te iugiter be
nedicãt,tamq; deuoti & honeſti cõſiſtant,vt vniuerſi eos cõſiderãtes,te in tuis miniſtris col-
laudent,eo ꝙ tantã eis cõtuleris gratiã.[Dixit itaq; Sara:Miſerere nři dñe,miſerere nřũ] Re-
petitio illa,fuit feruoris indiciũ. [& cõſeneſcam⁹ ambo pariter ſani] ſanitate mẽtis & corpo
ris.Nam & ſani corpore, cæteris paribus,aptiores ſunt Deo ſeruire q̃ ægri.[Et factũ eſt circa
pulloꝝ cantum] ſ.in cõfinio noctis atq; auroræ cum adhuc tenebræ eſſent, [accerſiri] i.voca
ri iuſſit Raguel ſeruos ſuos,& abierunt cũ eo pariter vt foderent ſepulchrũ.] Sicq; corruerat
Tob.7. Raguel magna ex parte à ſpe ſua, qua dixiſſe legit ſuperius: Non dubito ꝙ Deus preces &
lachrymas meas admiſerit,& credo ꝙ ideo vos fecit venire ad me,&c. Solent equidẽ hoies
vacillare à ſpe arduoꝝ,inſtãte hora q̃ percepturi ſunt,qd in tali caſu euenerit. Ex nimio enĩ
deſiderio rei cupitæ,verentur cõtraria.[Dicebat enĩ, ne forte ſimili modo euenerit ei, quod
& cæteris aliis ſeptem viris, qui ſunt ingreſſi ad eam. Cumq; paraſſent foſſam,regreſſus Ra-
guel ad vxorẽ ſuam,dixit: Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat, ſi] i.an [mortuus ſit, vt ſe-
peliam eũ anteq̃ illuceſcat dies] ne cognita morte eius,augeatur cõfuſio noſtra.[At illa miſit
vnã ex ancillis,quæ] ſ.ancilla[ingreſſa cubiculũ] latẽter,[reꝑperit eos ſaluos & incolumes,ſe-
cum pariter dormiẽtes.] Nõ puto ꝙ nudi cõdormiebãt in lecto vno, ſed poſt fatigationem
ex diuturna orone,ploratiõe,vigilia,reclinauerunt ſe cũ veſte ad repauſandũ. [Quæ reuerſa,
nunciauit bonum nuncium.Et benedixerunt dñm Raguel & Anna vxor ei⁹,] gr̃as ei agendo
de

de cõſeruatione Tobiæ in vita.[& dixerũt:Benedicimus te dñe Deus Iſrael,q̃a nõ cõtigit no
bis,quẽadmodũ putabamus.Feciſti eñ nobiſcũ miſericordiã tuã]hoc eſt,effectum pietatis
tuę nobis in hac re,& in alñs multis exhibuiſti.[& excluſiſti à nobis inimicũ pſequentẽ nos]
ſcilicet inuiſibilẽ hoſtem diabolũ, q viros alios noſtræ filiæ occidẽdo,nos quoq; dire afflixit,
contriſtauit & diffamauit.[Miſertus es aũt duobus vnicis,] ſ. vnico filio ſenioris Tobiæ, &
vnicæ filiæ noſtræ,[fac eos dñe plenius benedicere te,]vt ſint tibi q̃tidie gratiores,[& ſacrifi
ciũ laudis tuæ & ſuæ ſanitatis offerẽt;]ita vt ſpũaliter offerãt tibi laudes ꝑ ſacrificio legis,&
ꝑ beneficio ſanitatis tuę,i.cõceſſę eis à te,gratias referãt tibi.[vt cognoſcat vniuerſitas gen-
tium,] ad quaꝝ notitiã iſta deuenerint,[quia tu es Deus ſolus in vniuerſa terra. Statimq; ꝓ-
cepit ſeruis ſuis Raguel,vt replerent terra foſſam quã fecerãt, priusq̃ illuceſceret. V xori aũt
ſuæ dixit vt inſtrueret]i.pararet [conuiuiũ,& ꝑpararet oĩa quæ in cibos iter agẽtibus erãt
neceſſaria] eis quos intendebat mittere ad Gabelum,ad quem nõ volebat Tobiã permittere
ire.Nã ſubditur:[Et adiurauit Raguel Tobiã,vt duas hebdomadas moraret apud ſe] quo-
tenus interim mutuo aſpectu gauderẽt in dño.[De oĩbus autẽ quæ poſſidebat Raguel, di-
midiam partem dedit Tobiæ.] De bonis immobilibus videnſ pauca aut nihil habuiſſe in
terra illa aliena.[& fecit hãc ſcripturã,vt pars dimidia quæ ſupererat,poſt obitũ eoꝝ Tobię
dominio deueniret.]Textus aũt tã planus eſt,vt immorari nõ cõgruat,ſed ex ꝑdictis docent
coniugati fideles,ne inſtar infideliũ abſq; præuia deuotione & oratione conueniant.

¶Elucidatio Cap.9. Tunc vocauit Tobias ad ſe angelum. Art.9.

NVnc recitatur qualiter Gabelus adductus, pſoluit cõceſſam ſibi pecuniã. [Tunc voca-
uit Tobias ad ſe angelũ] ſeorſum [ad ſe, quẽ hominẽ æſtimabat,dixitq; ei:] recogno-
ſcendo beneficia eius grata & humili mente: [Azaria frater,peto vt auſcultes verba mea. Si
meipſum tradã tibi ſeruũ] hæreditariũ, vel vſq; ad ſeptimũ annũ, ſcd̃m legẽ Exo. 21. fixam,
[nõ ero cõdignus] i.ſatis gratus,[ꝓuidentiæ tuæ] circa me & beneficñs mihi per ꝓuidentiã
tuam collatis,immo & coniugi meæ & eius parentibus.[Tamẽ obſecro te,] vt adhuc aliq̃d
plus ꝓpter me facias,videlicet [vt aſſumas tibi animalia] quæ portent neceſſaria in itinere,
vel te & Gabelũ,[ſiue ſeruitia] i.quoſdã ex ſeruis Raguelis,qui ſint ſocñ itineris tui.[& vadas
ad Gabelũ in Rages ciuitatem Medoꝝ, reddasq; ei chirographũ ſuũ, & recipias ab eo pecu-
niam,& roges eũ venire ad nuptias.] Iam dictũ eſt ſuprà:Eadẽ die contigit, vt Sara filia Ra- Tob.3.
guel in Rages ciuitate Medoꝝ audiret improperiũ. Si ergo & Gabelus habitauit in Rages
ciuitate Medoꝝ,in eadẽ vrbe manebat Raguel & Gabelus? Ad hoc multipliciter responde-
tur. Primo, ꝙ erant duæ vrbes eiuſdẽ nominis, ſicut in aliquibus regnis ſunt plura oppida
ſiue villagia idem nomẽ habẽtia.Secundo,ꝙ Rages nõ ſolum eſt nomẽ vrbis,ſed etiã ꝓuin-
ciæ,ſicut Samaria interdũ eſt nomẽ vrbis regni decem tribuum, quãdoq; patriæ:ſicq; vnus
iſtoꝝ habitauit in vrbe ſic dicta,alter in ciuitate ꝓuinciæ ſic vocatæ. Tertio,ꝙ ſuprà textus
correctus ſic habet:Contigit vt Sara filia Raguel in ciuitate Medoꝝ.Primæ aũt reſponſio- Tob.3.
ni cõſonare videtur quod ſupra Raphael ait:Manſi apud Gabelũ fratrẽ noſtrũ qui moratur
in Rages ciuitate Medoꝝ,quæ poſita eſt in monte Egbatanis,quod addi videtur,ad differẽ Tob.5.
tiam alterius Rages. [Scis eñ,qm̃ numerat pater meus dies] abſentiæ meæ.[Et ſi tardauero
vno die plus,cõtriſtabit anima eius.Et certe vides quõ adiurauit me Raguel, cuius iuramen
tum ſpernere nõ poſſum.] Specialiter ſolicitus fuit de patre,magis compatiẽs ei ꝓpter ipſius
cæcitatẽ & ſanctitatẽ.[Tunc Raphael aſſumẽs quatuor ex ſeruis Raguelis] vt eos ædificaret
& informaret in via,& decẽter comitatus veniret,magisq; ſibi crederet,[& duos camelos,]
forſan vnũ pro adducẽdo Gabelo,aliũ pro ſe,non ob ſui indigẽtiam,ſed cõdecentiã.[in Ra-
ges præxit. Et inueniẽs Gabelũ,dedit ei chirographũ ſuum,& recepit oẽm pecuniã.Indica-
uitq; ei de Tobia filio Tobiæ oĩa quæ geſta ſunt.Fecitq; eũ] puta Gabelũ,[ſecũ venire ad
nuptias] cõuiuñ Tobiæ,[& fleuit Gabelus] præ gaudio, viſo & oſculato Tobia, [benedixitq;
Deũ,& dixit]Tobiæ,eum benedicẽdo.[Benedicat te Deus Iſrael] i.abundãtiã ſpũalium tem
poraliumq; bonoꝝ tibi gratioſe cõcedat meritis patris tui,[quia filius es viri optimi] i.de-
uotiſſimi Deo,[& iuſti] ad proximos,[& timẽtis Deũ,& eleemoſynas faciẽtis] copioſiſſime,
ſcd̃m vires ſuas.[& dicat bñdictio ſuꝑ vxorẽ tuã]i.oẽs eã noſcentes imprecent ei bona ꝓpter
virtutes ipſius,[& ſuꝑ parẽtes veſtros] vt laudẽtur ꝓpter veſtras ꝓbitates,fœcũditates & vir-
tuoſitates,quẽadmodũ mulier prudens beatificauit glorioſiſſimã virginem ꝓpter filiũ eius,
dicẽdo ad filiũ Luc.11.Beatus vẽter qui te portauit,& vbera quæ ſuxiſti.[& videatis filios ve
ſtros,& filios filioꝝ veſtroꝝ vſq; in tertiã & quartã gñationem] i.diuturnitatẽ vitæ,fœcun-
ditatẽq; prolis,& pſperitatẽ longæuã obtineatis à dño. [& ſit ſemẽ veſtrũ benedictũ à Deo Iſ-
rael,qui regnat in ſecula ſeculoꝝ,]i.à vero Deo benedicat poſteritas veſtra.Quid mirum,ſi
tã deuote locut’ eſt,cũ quo angelus ſanct’ fuit,& ambulauit tã diu,nõ ſine inſtructione ſalu-
bri?[Cumq; oẽs dixiſſent,Amẽ,] i.ſic fiat, [acceſſerũt ad conuiuiũ, Sed & cũ timore dñi nu-
ptiaꝝ conuiuiũ exercebãt.] Oĩes etenĩ ædificabant in angelo, q̃uis eũ hoĩem eſſe putabãt,

quia exemplariſſimus fuit in omni apparatu & verbo. Similiter ſponſus & ſponſa fuerant timorati, ideo abſque diſſolutione, gula, laſciuia, ibi omnia agebantur cum gaudio ſpirituali, quod cunctis eſt imitandum fidelibus.

¶Expoſitio Cap.10. Cum vero moras faceret Tobias. Art.10.

DOlor parentũ Tobiæ, & reditus eius hic enarrant. [Cũ vero moras] redeundi longiores, quàm itineratio requirebat, [faceret Tobias,] cauſa nuptiarum, ꝑpter quas à Raguele detinebatur, [ſolicitus erat pater eius] id eſt, inquietus corde præ cura, & anxius, [dicens: Putas quare moraƭ filius meus &c. & nemo reddet illi pecuniam?] Ex nimio enĩ filij ſui amore imaginabaƭ varias cauſas dilationis reditus ſui, quẽadmodũ anxiatis moris eſt, & dicere poterat illud Iob 20. Cogitationes meæ variæ ſuccedunt ſibi, & mens in diuerſa rapiƭ. [Cœperunt aũt cõtriſtari nimis, ipſe] Tobias ſenior, [& Anna vxor eius, & cœperunt flere, eo ꝙ die ſtatuto minime reuerteretƭ fili⁹ eoꝶ ad eos.] Nã anteq̃ receſſit ab eis, cõputauerũt dies infra quos poſſet reuerti, & apud ipſos reuerſus cõſiſtere, infra quos nõ fuit reuerſus. [Fle-
Gene.37. bat ergo mater eius irremediabilibus lachrymis,] ſicut & Iacob defleuit filium ſuum Ioſeph, nullam cõſolationẽ admittẽs, [atq; dicebat: Hei mihi filĳ mi, vt quid te miſimus pere-
Tob. 5. grinari, lumen] i. delectabile & iucundũ obiectũ [oculoꝶ noſtroꝶ,] put hoc ſupra fuit expoſitũ, [baculũ ſenectutis noſtræ,] quod ibi quoq; eſt explanatũ, [ſolatium] i. cauſa & materia conſolationis & gaudĳ [vitæ noſtræ.] Delectabile nãq; eſt, ꝓſentẽ habere dilectũ & adiutorem, & ꝓſertim filiũ ſapiẽtem, obediẽtem & virtuoſum, iuxta illud Prouer.10. Filius ſapiẽs lætificat patrẽ. Et rurſus 23. Fili, ſi ſapiẽs fuerit animus tuus, gaudebit tecũ cor meũ, & exultabunt renes mei cũ loquuta fuerint rectũ labia tua. Itemq́; Exultat gaudio pater iuſti: qui ſapientẽ genuit, lætabitur in eo. [ſpem poſteritatis noſtræ,] qm̃ vnica proles fuit eoꝶ, qui amplius generare nequibãt, Ideo eo carere fuit grauiſſimũ. Nã & parẽtes quodãmodo manent in poſteris ſuis. Hinc Ecci 30. ſcriptũ eſt: Mortuus eſt pater eius, videlicet boni ſapiẽtisq; filĳ, & quaſi nõ eſt mortuus: ſimilẽ enĩ reliquit poſt ſe. In vita ſua vidit & lętat⁹ eſt in illo, & in obitu ſuo nõ eſt cõtriſtatus. Reliquit enĩ defenſorẽ domus ſuæ. [Omnia] iam prætacta [ſimul in te vno habẽtes, nõ te debuim⁹ dimittere ire à nobis:] ſed potius nunciũ quẽdam miſiſſe, ne maius & charius bonũ exponeremus periculo propter minus & vilius bonum. Quod aliquo modo ſic erat, niſi ꝓuidentia Dei aliter ordinaſſet, & inſpiraſſet ꝑpter maius bonũ ex illa itineratiõe conſequuũ, tam Tobiæ iuniori, eiusq; conſorali, q̃ amboꝶ parẽtibus, quod fœmina iſta nõdum cognouit, ſed poſtea cognito eo gratias egit. [Cui dicebat Tobias: Tace, & noli turbari. Sanus eſt filius noſter] vt ſpero. [Satis fidelis eſt vir cũ quo miſimus eum.] Fuit itaq; Tobias multo conſtãtior atq; pendẽtior cõiuge ſua, ideo tanq̃ caput ipſius eam informauit & conſolabaƭ, & ex diuina inſpiratione ſic loquebaƭ. Deus etenĩ eũ cõſolabaƭ ſecrete intrinſecus. [Illa aũt nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens, circũſpiciebat & circumibat vias oẽs, per quas ſpes remeãdi videbaƭ, vt procul videret eum, ſi fieri poſſet, venientẽ. At vero Raguel dicebat ad generũ ſuum:] hoc eſt, maritũ filiæ ſuæ, iuniorem Tobiã. [Mane hic, & ego mittã nuncium ſalutis tuæ ad patrẽ tuũ] i. virum q parẽtibus tuis denũciet te ſanum ac proſpeꝶ eſſe. [Cui Tobias ait: Ego noui, quia pater meus & mater mea modo dies computãt] abſentiæ meæ, [& cruciaƭ ſpiritus] i. anima [eoꝶ in ipſis] videlicet animæ amborum. [Cumq; verbis multis rogaret Raguel Tobiã,] vt diutius ſecũ maneret, qa dilexit eum vt ꝓprium filiũ, non ſolũ quoniã gener ſuus fuit, ſed quia tam bonus, & ꝓpter virtutes patris ſui, & quia cognatus. [& ille eum nulla ratiõe vellet audire] i. nulli ꝑſuaſioni Raguelis acquieſcere, ſciens ꝙ parẽtes ſui nõ contẽtarenƭ, niſi eo reuerſo. Et forſan qa audierat ab angelo, qualiter fel piſcis haberet vim illuminãdi oculos, per maculã ſeu albuginẽ excæcatos, ſperat hoc in patre ſuo fiendũ, ſicut iam fuit expertus in coniuge ſua de incenſiõe cordis & iecoris piſcis. [tradidit ei Saram, & dimidiã partẽ oĩs] i. totius [ſubſtãtiæ ſuæ] in rebus mobilibus, [in pueris, in puellis] i. ſeruis & ancillis, forſan emptitĳs, [in pecudibus] i. ouibus, [& camelis, & in vaccis, & pecunia multa, & saluũ dimiſit eũ à ſe, dicẽs: Angelus dñi ſanctus ſit in itinere
Tobi 5. veſtro,] vos dirigẽdo ac ꝓtegẽdo, ſicut & Tobias orauit quãdo filium à ſe dimiſit, vt patuit. [perducatq; vos incolumes, & inueniatis oĩa recta circa parẽtes veſtros, & videãt oculi mei filios veſtros priuſq̃ moriar. Et apꝓhendẽtes parẽtes filiã ſuã, oſculati ſunt eã:] vt moris eſt in tali receſſu. [Et dimiſerũt ire, monẽtes eã honorare ſoceros,] i. parẽtes ſui mariti tanq̃ proprios parẽtes, cũ maritus & coniunx ſint vna caro. [diligere maritũ] & ex filiali dilectione eum timere, iuxta illud Apoſtoli ad Ephe.5. Vxor aũt timeat virũ. Princeps quoq; apoſtoloꝶ
1. Pet. 3. in prima ſua hortaƭ canonica: Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, ſicut Sara obediebat Abrahæ,
Gene.18. dñm eum vocãs. [regere familiam] quãtum ad agẽda in quotidiano obſequio, ꝓſertim in domo, q̃ tanq̃ minora, potius ſpectãt ad cõiugis diſpoſitionẽ, quæ & potius reſidet domi. Marito vero eſt, exteriora & maiora diſponere. [gubernare domũ] i. ſobolem in directione ad matrem pertinente, ac vtenſilia domus. [& ſeipſam irreprahenſibilem exhibere,] vitando ad mi-

minus peccata mortalia & ſcandala, quatenus quæ alios habet regere, increpare, diſponere, Luc. 4.
ſe in cunctis exhibeat exemplarem, ne ei dicatur: Cura teipſum. Ex his inſtruunt parentes, qualiter debeāt informare filias ſuas dum traduntur ad nuptias. Ipſæ quoq; coniuges hic docentur, quid ad earum ſpectet officium, & q̃ virtuoſe debeant conuerſari, præſertim vitādo omnia impudicitiæ ſigna & opera atq; fœmineas inquietudines, loquacitates & leuitates, vt ſexum vincant virtutibus, conditionem'q; moribus.

¶Declaratio Cap. 11. Cum'q; reuerterent, ꝑuenerunt ad Charran. Art. 11.

CVm'q; reuerterent] Raphael & Tobias, eius'q; vxor cū familia & iumētis, [ꝑuenerunt ad Charran] i. oppidū ſic vocatū, [quæ eſt in medio itinere contra] i. ex oppoſito Niniuę] ciuitatis [vndecima die,] à receſſu de domo Raguelis. Hanc Charran dicunt aliq eſſe, de qua ſcriptum eſt Acto. 7. Tunc exijt Abrahā de terra Chaldæorū, & habitauit in Charran, quę in Geneſi vocat Aran. [Dixit'q; angelus: Tobia frater, ſcis quēadmodū reliquiſti patrē tuum] videlicet cæcū, deſolatū & inopē. [ſi placet itaq; tibi, ꝓcedamus] Ecce q̃ humiliter loquit angelus. [& lento gradu inſequant iter noſtrū familiæ ſimul cū coniuge tua, & cum animalibus. Gene. 12.
Cum'q; hoc placuiſſet] Tobiæ, [dixit Raphael ad Tobiā: Tolle tecum de felle piſcis] quod alicubi fuit repoſitū. [erit eīn neceſſariū. Tulit itaq; Tobias ex felle illo, & abierunt. Anna aūt ſedebat ſecus viā quotidie in ſupcilio mōtis, vnde reſpicere poterat de longinquo. Et dum ex eodē loco ſpecularet aduentū eius, vidit à longe, & ilico cognouit venientē filiū ſuū. Nunciauit'q; viro ſuo, dixit'q; Raphael ad Tobiā: At vbi introieris domū tuam] i. domū tuæ habitationis, [ſtatim adora dñm Deū tuū, & gratias ei agēs,] Vnde elicit, ꝙ de longe redeūtes, & à ſuis negociatiōibus reuertētes, mox vt domū ſuā intrauerint, debeāt in primis Dnō adorare, & grās ei referre ꝓ bñficijs ſibi in via ab eo exhibitis, [accede ad patrē tuū, & oſculare eū,] Rom. 16.
pro cōſolatione ipſius ex charitate ſyncera, iuxta quod Paulus apſus frequentrr in ſuis ſcri- 1. Cor. 16.
bit epiſtolis: Salutate inuicem in oſculo ſancto. [ſtatim lini] i. inunge ſup oculos eius ex fel- 2. Theſſ. 5.
le iſto. Scias eīn q̃m mox aperient oculi eius] ad videndū vt ante, puta poſt mediā horam, vt 1. Pe. 5.
paulopoſt tangit. [& videbit pater tuus lumē cæli.] Natura nāq; operatur ſucceſſiue. Et potetat angelus diuina virtute abſque naturali medicamine cęcum illuminare, ſed ad gloriam creatoris voluit creaturæ vires oſtēdere, & ne præſumamus Deum tētare, quærēdo ſupernaturale auxiliū, dum habemus per naturā ſubſidiū. [& in aſpectu tuo gaudebit. Tunc ꝓcucurrit canis qui ſimul fuerat in via, & quaſi nuncius adueniēs blandimēto ſuæ caudæ gaudebat. Et cōſurgēs cęcus pater, cœpit, offendēs] i. impingēs, [pedib' currere] ex amore filij redeuntis, & ex gaudio de reditu eius. [& data manu] ſua [puero] dirigētI viam ipſius, [occurrit obuiam filio ſuo, & oſculatus eſt eū cum vxore ſua:] i. tam ipſe q̃ vxor ſua Anna mater Tobiæ. [Cum'q; adoraſſent Deū] Tobias & eius parētes, [& grās egiſſent] de reditu, quo cōſtat ꝙ domeſtici ſuſcipiētes redeuntē, drbeāt ſimul cū illo dñm adorare, & gratias agere, [cōſederunt] ad conferendū de pactis in via & expeditiōe negocij. [Tunc ſumēs Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui. Et ſuſtinuit] i. expectauit [quaſi dimidiā fere horā] effectū inunctiōis illius, [& cœpit albugo] i. ſubtilis, tenuis'q; materia fęculēta inſtar pelliculæ, vt eſt in alis veſpertilionis, [quaſi membrana] i. pellicula [ouI ex oculis eius egredi. Quā apphendēs Tobias] iunior, [traxit ab oculis eius] videlicet patris ſui, [ſtatim'q; viſum recepit] Nā lumē viſus le māſerat in pupilla. Porro, cæcū à natiuitate, in cuius oculis nō eſt lumē huiuſmodi, videntem efficere, excedit virtutē totius naturæ creatæ, q̊d Chrūs & multi ſancti poſt eū eccleſiæ fi- Ioan. 9.
lij peregerūt, nullus'q; antea legit peregiſſe. Propter q̊d cæcus à natiuitate à Chro illuminatus, dixit incredulis: A ſeculo nō eſt auditū, qa aperuit qs oculos cęci nati. [Et glorificabāt] i. glorioſum, omnipotentē, piū eſſe fatebant, [Deū ipſe] Tobias [& vxor eius, & oēs q ſciebāt eum] i. fideles q nouerāt eū, vel etiā quidā Gentiliū. [Dixit'q; Tobias: Benedico te dñe Deus Iſraiel, q̃m tu caſtigaſti me.] Nam humilis Tobias reputauit ſibi plagā cæcitatis pro ſuis eueniſſe peccatis, quæ tñ ob alias cauſas euenerat. Nihilominus etiā ad purgationē venialiū culpaꝝ Tobiæ potuit cōtigiſſe, & ſic fuit nō ſolū exercitatio atq; probatio iuſti, ſed & caſtigatio aliqualiter rei. [& tu ſaluaſti] i. curaſti [me] de huiuſmodi plaga, iuxta illud Iob quītos: Percutit, & manus eius ſanabūt. Sic'q; in Tobia impletū eſt q̊d ad Hebræos 12. fertur: Oīs diſciplina in ꝓſenti videt nō eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea aūt fructum pacatiſſimū exercitatis per eā reddet Iuſtitiæ. [Et vidit Tobias filiū ſuū. Ingreſſa eſt etiā] domū Tobię ſenioris [poſt ſeptē dies Sara vxor filij eius, & oīs familia, & pecora ſana, & cameli, & pecunia multa vxoris: ſed & illa pecunia, quā receperat à Gabelo:] Dicūt'q; aliqui, Ideo Raphaelē ſuggeſſiſſe Tobiæ vt ꝓcederent, quatenus Tobias ſenior curaret antequā vxor filij eius intraret, ne inueniret ab ea & à venietibus ſecū, in priſtina pauptate, cęcitate & indiſpoſitiōe. Vel ideo ꝓceſſum ſuggeſſit, vt iuſto deſolato celerius impēderet ſolatiū, & etiā afflictiſſimæ matri Tobię. [& narrauit parētibus ſuis oīa beneficia Dei, q̃ feciſſet circa eū ꝑ hoiem] i. angelū in ſpecie hoīs apparētē, [qui eū duxerat, venerūt'q; Achior & Nabath cōſobrini Tobiæ,] & etiā alij quidā cōtribules

dd 5 &

& vicini ipſius [ad] ipſum [Tobiã,congratulãtes ei de om̃ibus bonis quæ circa illũ oſtẽderat Deus,] i.beneficijs ſibi deſup exhibitis in ſeipſo & in filio ſuo.[Et per ſeptẽ dies epulãtes oẽs] cũ ſobrietate & [cũ gaudio magno] in dño [gauiſi ſunt:]& forſan introierunt ad Tobiã, anteq̃ vxor filij eius aduenit, q̃uis hoc poſtea recitet. Mox em̃ vt pceperũt eum illuminatum, venerũt. Epulationẽ aũt potuerũt differre vſq; ad ingreſſum vxoris filij ei⁹. Poſtremo, p linitionem fellis piſcis, deſignat amaritudo veræ cõtritionis & cõpũctionis internę, qua cordis oculi illuſtrant, & maculæ vitioꝝ delent. Patet quoq; ex dictis, qualiter dñs pauperẽ facit & ditat, & poſt deiectionẽ repẽte honeſtat. Idcirco in omni aduerſitate in ipſo tanq̃ in prouidiſſimo atq; piiſſimo patre confidendum eſt, conſtanti, fideli, & inſuperabili mente, quia certiſſimum eſt, eum vniuerſa & ſingula conſiderare pleniſſime.

1. Reg.2.

¶ Elucidatio Cap.12. Tunc vocauit ad ſe Tobias filiũ ſuum ſeorſum. Articulus duodecimus.

MAnifeſtatio myſterioꝝ Dei circa Tobiã, hic aperit. [Tunc vocauit ad ſe Tobias filiũ ſuũ ſeorſum, dixit'q; ei: Quid poſſumus dare viro iſti ſancto q venit tecũ?] Fuit quippe Tobias ſolicitus de mercede ſtatim reddẽda operario, prout docuit ſupra. [Reſpondens Tobias, dixit patri ſuo: Pater, quã mercedẽ dabimus ei? aut quid dignũ poterit eſſe beneficijs eius?] Q.d. Non poſſumus ei condignum rependere præmium. Ad quod probandum, commemorat atq; enumerat beneficia eis collata per ipſum, quæ oẽm pecuniarum excedebãt valorẽ, vt patet in textu, pſertim qa dæmonẽ à Sara compeſcuit, & ipſum iuniorẽ Tobiam à piſcis deuoratiõe eripuit, patri'q; eius viſum recuperauit. Quod qa medicinaliter geſtũ fuit, nõ p modũ miraculi, quẽadmodũ Heliſæus curauit Naaman Syrum à lepra, nõ erat ſimoniacũ, pro tali cura tẽporale quid exhibere. [Sed peto te pater mi, vt roges eum, ſi forte dignabitur,] hoc eſt, quatenus dignetur [medietatẽ de omnibus quæ allata ſunt, ſibi aſſumere.] Alia nãq; medietas videbat bene neceſſaria ipſis. [Et vocantes eũ, pater ſ.& filius, tulerunt eũ in partem, & rogare cœperũt, vt dignaret dimidiã partẽ omniũ quæ attulerãt, acceptam habere. Tunc dixit] Raphael [eis occulte: Benedicite Deũ cæli] qui quis ſit omniũ rex, creator & De⁹, ſpecialiter tñ cognominat Deus cæli, hoc eſt, oĩm cæleſtiũ orbiũ & ciuiũ ſupernoꝝ, ſeu cæli empyrei, q̃d eſt thron⁹ gloriæ eius, in quo ipſe om̃ipotẽs, incircũſcriptibilis Deus, ſpecialiter eſſe & habitare aſſerit, quia in eo euidẽtius ſe oñdit, atq; pclari⁹ operat. Hinc in Eſdra dicit: Nos ſumus ſerui Dei cæli. Et iterum Eſdras in ſua ait oratiõe: Quæſo domine Deus cæli fortis. [& corã om̃ibus viuẽtibus] vobis pſentibus, ſeu corã quibuſdã de omnibus, & per hiſtoricã horum deſcriptionẽ coram cunctis fidelibus per fidẽ, gratiamve viuẽtibus. [confitemini ei] confeſſione laudis & gratiaꝝ actionis, [quoniã fecit vobiſcũ miſericordiam ſuam] i.pietatis ſuæ gratioſos effectus, & beneficia multa ac magna vobis impendit. Etenim ſacramẽtum regis abſcõdere, bonũ eſt.] hoc quidã de regibus huius mundi exponunt, quod expediat celare eoꝝ ſecreta, qa & ipſi ægre acciperẽt, ſi proderẽtur, & pericula eis ex hoc imminerẽt. Poteſt q̃q; exponi de rege omnipotẽte cæleſti, cuius ſacramẽta, hoc eſt, ſacra ſecreta, fidei'q; myſteria, ſunt indignis, carnalibus, pfidis, incapacibus'q; celãda, quẽadmodũ Matthæi 7. ait Saluator: Nolite ſanctũ dare canibus, neq; margaritas veſtras mittatis añ porcos. Hinc Paulus 2. Cor.12. fatet ſe audiſſe arcana verba, q̃ nõ licet hoĩbus loq. Et denuo 1. Cor.3. Nõ potui (inqt) vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Itemq; 1.Cor.2. Animalis homo nõ pcipit ea quæ ſunt ſpũs Dei. Stultitia eſt em̃ illi. Vnde Prouer.25. inducit: Gloria Dei celare verbũ. [Opera autẽ Dei] naturalia & ſupernaturalia [reuelare] alijs, [& confiteri] cum laude & fidei pteſtatiõe, [honorificum eſt] hoc eſt, cedẽs ad honorẽ & gloriã Dei, dũmodo fiat loco & tẽpore opportuno, & corã capacibus atq; docibilibus. Propter q̃d ait Pſalmiſta pſal.9. Confitebor tibi dñe in toto corde meo, narrabo om̃ia mirabilia tua. [Bona eſt oratio cum ieiunio.] Quàm veꝝ ſit hoc, innoteſcit ex eo q̃d dñs in Euangelio de peſſimo quodam dæmonũ genere loquit: Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in orõne & ieiunio. Ieiunium em̃ mentẽ ad deuotionẽ & contẽplationẽ diſponit. ideo ad orãdum efficaciter maxime iuuat, quia vt aſſerit Damaſcenus: Oratio eſt aſcẽſus mẽtis in Deũ. Hinc ſancti patres tradiderunt duas eſſe alas oratiõis, p quas leuat & volat in cælũ, quæ ſunt ieiuniũ & eleemoſyna. Vnde mox ſubditur: [& eleemoſyna bona eſt magis q̃ theſauros auri recõdere:] cũ eleemoſyna ſit actus virtutis & miſericordiæ opus, delẽs peccata, augmenti'q; gfæ & gloriæ pmeritoria. Ideo addit: [Quoniã eleemoſyna à morte] culpæ ac gehẽnæ [liberat] p modũ meritoriæ cauſæ, Deus aũt per modũ cauſæ effectiuæ, [& ipſa eſt quę purgat peccata:] ſicut expoſitum eſt plenius ſupra. Propterea Prouerb.15. fertur: Per miſericordiam et fidem purgãtur peccata. Alibi quoq;: Abſcondite eleemoſynam in ſinu pauperis, & ipſa orabit pro vobis ad dominũ. Quia ſicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna peccatum. [& facit inuenire vitam æternam.] Beati enim miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. [Qui aũt faciunt peccatum] in proximum, aut in ſeipſos, [& iniquitatem] in Deum, [hoſtes ſunt animę ſuæ

Tob.4. Tob.3. Tobi 6. 4.Reg.5. Nehe.7. 1.Eſd.9. Matt.17. Marc.9. Damaſce. Tob. 4. Ecci 29. Matth.5.

ſunt)q̄a aduerſanſ ſuæ ſaluti.Et q̄d maxime ſibijpſis nociuũ eſt,hoc optant & inferũt ſibi,læ
duntq; & occidũt ſpũaliter animas ſuas.Ideo ferſ Pſalm.10.Qui aũt diligit iniquitatẽ,odit
animã ſuam.Atq; Prouer.1.habeſ:Vſqueq̄ ſtulti quæ ſibi nociua ſunt,cupient?[Manifeſtabo
ergo vobis veritatẽ,& non abſcondã à vobis occultũ ſermonem] i.verba alijs prorſus igno-
ta,ſeu res ſecretas ſignificatas per verba.Sæpe etẽm in ſcripturis accipiſ verbũ ſeu ſermo p
re ſignificata.[Qñ orabas cum lachrymis,& ſepeliebas mortuos,& derelinquebas prãdium Tob.1.2.
tuum,]Ita q̄ tua oratio fuit pñdictis duabus alis pennata ac decorata,immo & ex intima com
punctione & ſancta affectione pcedens,cuius ſignũ erãt lachrymæ ei adiunctæ,[& abſcõde-
bas p diem in domo tua,& nocte ſepeliebas eos,ego obtuli orationẽ tuã dño:] non q̄ſi eam
ignorãti,ſed ad impetrandũ diuinæ pietatis effectũ,& ſupplendo tuũ imperfectũ,atq; ad co
gnoſcendũ ex reuelatione diuina q̄d tecũ eſſet agendũ.[Et q̄a acceptus eras Deo]ex pdeſti-
natione æterna & cõuerſatiõe virtuoſa,[neceſſe fuit] i.expediẽs p incremẽto meritoꝝ tuoꝝ
ac pmioꝝ,& ad ædificationẽ multoꝝ,& ad manifeſtationẽ potẽtiæ atq; clemẽtiæ Dei,& ad
eius gloriã & honorẽ,put in pñtiaꝝ iam cernit.Fuit item neceſſe ex ſuppoſitione,& p rela
tionẽ ad finẽ.[vt tẽtatio]hoc eſt,aduerſitas[pbaret te,]i.examinaret & pbum ac fidele oſtẽ-
deret,tuaq; virtuoſitas alijs ſic pateret,vt ædificent in te,& q̄a ſcriptura teſtaſ,q̄ multæ ſunt Pſal.33.
tribulationes iuſtoꝝ.[Et nũc miſit me dñs vt curarẽ te,& Saram vxorẽ filij tui à dæmonio li-
berarẽ.Ego etẽm ſum Raphael angelus] Nam Raphael interpretaſ medicina Dei,ideo recte
ſic vocor,q̄a ad medendũ tibi ac Saræ ſum miſſus.Siquidem angeli ex ſuis officijs,actibus &
pprietatibus nõia ſortiunſ,[vnus de ſeptem,qui aſtamus ante Deum]i.Deo iugiter ſumus p-
ſentes per beatificam fruitionem,& ad ei' obſequiũ ſemp parati.Sicq; aſtare hic ſumiſ,non
prout diſtinguiſ contra aſſiſtere,ſecundũ quod ſuperiores ſpũs angelici,q ad exteriora mi-
niſteria non mittunſ,dicunſ aſſiſtere,iuxta illud Daniel.7.Millia millium miniſtrabãt ei,&
decies millies centena millia aſſiſtebãt ei.Porro q̄d ait,vnus ex ſeptem,non deſignat numeꝝ
determinatum,ſed indeterminatũ,ſeu vniuerſitatem nobis prorſus innumerabilem,quæ in
ſcripturis ſeptenario frequẽter inſinuaſ,ſicut cum Apocal.1. inducitſ:Gratia & pax vobis ab
eo q eſt,& à ſeptem ſpiritibus q in conſpectu throni eius ſunt. De multitudine aũt,inæſtima
bili angeloꝝ ſanctoꝝ,ſcriptum eſt Iob 21.Nunq̄d eſt numerus militũ eius?& ſup quem non
ſurgit & ſplendet lumen ipſius?atq; Apoca.5.Erat numerus angeloꝝ millia miliũ.[Dumq;
hæc audiſſent] Tobias & filius eius,[turbati ſunt,]præ vehementi admiratione & ſtupo-
re rei tam nouæ ac arduæ,[& trementes,ceciderunt ſup terram in faciem ſuam:]q̄a ex vehe
mentia admiratiõis & timoris,ſequuta fuit & orta in corpore alteratio maxima harmoniæ
& cõplexionis,& concurſus ſanguinis ad cor,ſicq; membra fuerunt infrigidata ac tremue-
runt,& corpus debilitatum mox corruit.vel etiam,ad reuerentiã Dei ac angeli eius,ſe pſtra
uerunt. Sic & Dan.10.ait:Vidi viſionem grandẽ,& non remanſit in me fortitudo,ſed & ſpe
cies mea immutata eſt in me,& emarcui,& iacebã cõſternat' ſup faciem meam.[Dixitq; eis
angelus:Pax vobis.Nolite timere]inordinato timore,q̄a totum p bono veſtro eſt geſtum.
Propriũ vero eſt angelis ſanctis,conſolari & confortare eos,q̄bus gratioſe apparẽt,q ex hu
mana fragilitate de angelorum apparitione timere,debilitariq; ſolent.[Etẽm cum eſſem vo
biſcũ]in forma humana vobis apparens,ita q̄ me hoĩem eſſe putaſtis,[per voluntatem Dei
eram:]i.ſecundũ bñplacitum ac diſpoſitionem diuinæ voluntatis vobiſcũ verſabar.[ipſum
benedicite,& cantate illi.videbar q̄dam vobiſcũ mãducare ac bibere:]& vtiq; non ludifica-
torie,ſed vere ac realiter cibũ & potũ tetigit,ſumpſit,traiecit in corpus aſſumptum,& prout
voluit,cõſumpſit,non eo modo quo hoĩes,nec conuertit eos in corpus aſſumptũ per carnifi-
cationem mediãte nutritiua virtute. Non enim vnitus fuit corpori aſſumpto vt forma ſub-
ſtantialis,ſed tanq̄ motor.[ſed ego cibo inuiſibili & potu,q ab hoĩb' videri nõ poteſt,vtor.]
ſicut & ego in propria natura ac ſpecie ſimplex,incorporeus,inuiſibiliſq; cõſiſto.¶ Preterea
cibus & potus oĩm beatoꝝ,eſt glorioſa viſio Dei,& beatifica fruitio eius,ac delectatio plene
cõtentatiua ac ſatiãs,q̄b' ita repleſ,vt indeſinẽter cupiãt eas,vt intelligatur excluſum oẽ
faſtidium,& taliter cupiant ipſas,vt æternaliter & ſecure habeant eas pñtes.propter quod
beatiſſ.Petrus diſſeruit:In quem deſiderant angeli pſpicere.Obiectalis demum cibus beato
rum,eſt deitas ipſa,ſeu trinitas adoranda.Potus vero,eſt fons infinitæ ſapiẽtiæ ac opulentiæ 1.Pet.1.
eius,iuxta illud Pſal.35.Inebriabunſ ab vbertate domus tuæ,& torrente voluptatis tuæ po-
tabis eos.Vñ Eſa.66.dñs loquiſ:Ecce ego declino in eos vt flumẽ pacis.[Tempus eſt ergo vt
reuertar ad eum qui me miſit:]quia iam expedita eſt hæc mea legatio,non q̄ ad vos veniẽs,
aut vobiſcum exiſtens,ab infinito & incircumſcriptibili Deo diſtem ſiue abierim,ſed q̄a re-
ceſſi à loco,i.cœlo empyreo,in q̄ ipſe ſpecialiter eſſe & habitare aſſeritur,ſicq; illuc redeundo,
ac vobis diſparendo,ad ipſum Deum me redire aſſero,quemadmodũ de Chriſto quoq; can
tamus:Egreſſus eius à patre,regreſſus eius ad patrem.[Vos aũt benedicite dñm,& enarrate Ambroſ.
omnia mirabilia eius.[hoc eſt,q̄dam de omnibus,ſeu omnia vobis exhibita & cognita.[Et

cum hęc dixiſſet, ab aſpectu eoꝝ ablat⁹ eſt.] i. eoꝝ viſui ſe ſubtraxit, & repēte diſparuit, corpuſq; aſſumptū tā poteſtatiue ac ſubito depoſuit ac reliqt, q̄ poteſtatiue ac celeriter aſſumpſerat illud, q̄a materia inferioꝝ in multis, p̄ſertim q̄ ad motū, obedit angelis ſc̄tis. [& vltrà eum videre non potuerunt. Tunc proſtrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum] deuotiſſime regratiando, laudādo, orando ſine diſtractione notabili. [Et exurgentes, narrauerūt omnia mirabilia eius:] ſicut expoſitum eſt.

¶ Elucidatio cap. 13. Apetiens aūt Tobias ſenior os ſuum, benedixit dn̄m. Art. 13.

GRatiaꝝ actio Tobiæ, hic recitat̄. Fuit eñ cōſuetudo deuotis Iſraelitis, Deo componere atq; depromere cāticū ſpūale p̄ bn̄ficijs magnis. [Aperiēs aūt Tobias ſenior os ſuū] vcs ex p̄deliberatione & magna loquēs deuotiōe, [bn̄dixit Deū] i. laudauit, [& dixit: Magnus es dn̄e in æternū,] nō q̄titate corporea, ſed pfectiōe infinita, [& in oīa ſecula regnū tuū] magnū eſt, de q̄ legit̄: Pſal. 144. Regnū tuū regnū oīm ſeculoꝝ, & dn̄atio tua in om̄i g̃natione & g̃natione. Dani. q̄q; 7. ſatet: Poteſtas eius poteſtas æterna, q̄ non auferet̄, & regnū eius q̄d non corrumpet̄. Hoc regnū Dei, eſt triumphās eccleſia, & aliq̄ modo eccleſia militās, q̄ non corrūpit̄
Mat. 13. 23. hic in toto, ſed de via transfert̄ ad patriā. Vñ in Euāgelio frequēter vocat̄ regnū cæloꝝ. [qm̄ tu flagellas] miſericorditer p̄ aduerſa, & pēnaliter caſtigas in ſeculo iſto tuos electos, [& ſaluas] ab aduerſitatib⁹ eripiēdo, & gratiā gloriāq; p̄ſtando, iuxta illud: Quē diligit dn̄s, corri-
Pro. 3. pit, & q̄ſi pater in filio cōplacet ſibi. [deducis ad inferos, & reducis:] vt patet in ſuſcitatis mul-
Heb. 13 tis à mortuis, q̄rum q̄dam in mortalib⁹ obierūt p̄ctīs, ſed p̄ diffinitiuā ſententiā nō fuerūt da-
Luc. 16. mnati, q̄dam vero in inferis, hoc eſt, in limbo aut purgatorio erāt, ſicut & Lazarus. Hinc & S. Anna 1. Reg. 2. teſtat̄: Dn̄s mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Deducit q̄q; ad inferos, hoc eſt, ad pœnas & tribulatiōes grauiſſimas in p̄ſenti, ita vt inferno videant̄ conformes. [& non eſt q̄ effugiat manū,] hoc eſt, oīpotentiā tuā, aut metuendū tuū iudiciū, iuxta illud 1. Mach. 2. Manū oīpotentis nec viuus, nec mortuus euadere potero. Ideo nihil ſalubri⁹ nobis, q̄ vt cōfugiamus ad miſericordiā eius, cuius poteſtati atq; iuſtitiæ nō valemus reſiſtere. [Cōfitemini dn̄o filij Iſrael] cōfeſſione p̄priæ culpæ ac laudis diuinæ, [& in cōſpectu Gentium] inter quas capti eſtis, [laudate Deū, qm̄ ideo diſperſit vos inter Gētes q̄ ignorant Deū] p̄ fidē formatā, [vt vos enarretis mirabilia eius.] Illa fuit vna cauſa captiuitatis diſperſioniſq; Iſraelitaꝝ inter Gētiles idololatras, q̄tenus Iſraelitæ annunciarēt Gentilib⁹ magna & mirifica opa ac bn̄ficia Dei, exhibita filijs Iſrael in Aegypto, in mari rubro, in deſerto, & ī terra p̄miſſionis, & rigorē diuinæ iuſtitiæ circa inimicos ipſoꝝ. Veruntā filij Iſrael p̄ ſuos exceſſus meruerūt capi, taliterq; diſpergi: ſed infinitæ ſapiæ Deus ex malis noſtris & pœnis elicit multa bona, p̄ter noſtrā intentionē atq; notitiā. [& faciſtis ſcire eos] puta Gētiles, [q̄a non eſt alius Deus oīpotens p̄ter eum,] q̄d euidēter patuit ex hoc, q̣ dij Aegyptioꝝ & Chananæorum, aliarumq; Gentiū non potuerūt reſiſtere mirabilibus Dei, & plagis eius, nec ſuos defenſare cultores. [Ipſe caſtigauit nos] p̄ captiuitatē & alias pœnas, [p̄pter iniquitates noſtras, & ipſe ſaluabit nos propter miſericordiam ſuam, clemēter ignoſcendo, gratiā & ſalutem p̄ſtando, dummodo pœnitentes æquanimiter toleremus flagella præſentia. [Aſpicite ergo quæ fecit nobiſcum] hoc eſt, beneficia & flagella eius conſiderate, vt grati ſitis, & emēdetis vos, ne deteriora vobis cōtingāt. [& cum timore] cordis filiali, [& tremore] corporis p̄cedente ex interiori timore redundante in corpus. [confitemini illi] duplici cōfeſſione prætacta, iuxta illud Pſal. 2. Seruite dn̄o in timore, & exultate ei cum tremore. Et ad Hebræ. 12. ſcribit Ap̄ſus:
Deut. 4. Seruiamus Deo placentes cum metu & reuerentia. Etem̄ Deus noſter ignis cōſumens eſt. [regemq; ſeculorum exaltate in operibus veſtris,] hoc eſt, ſublimiter & incōparabiliter eum ho-
Mal. 1. norate non ſolum per verba, ſed multo amplius per opera virtuoſa, qm̄ ipſe teſtatur: Filius honorat patrem, & ſeruus timet dn̄m ſuum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi dn̄s ego ſum, vbi eſt timor meus? De hoc rege ait Ap̄ſus 1. Timot. 6. Regi aūt ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria. [Ego aūt in terra captiuitatis meæ confitebor illi:] corde, ore & opere, [qm̄ oſtendit maieſtatem ſuam in Gentē peccatricem] iuſte puniendo eandem, p̄ſertim incredulos, qui filios Iſrael crudeliter tractauerunt, & peruerſa intentione, q̄uis iniquos ſunt perſequuti, vt patet, præſertim in libris Regum ac Iudicum. Frequēter quoq; oſtendit Deus maieſtatē ſuam in peccatoribus per magnificos miſericordiæ ſuæ effectus, impios conuertendo. Hinc ſubditur: [Conuertimini itaq; peccatores] per veram contritiōem, [& facite iuſtitiam coram Deo] per opera ſatisfactoria pro peccatis, ac diuina obſeruando præcepta, [credentes q̣ faciat vobiſcum miſericordiam ſuam,] quam nulli dene-
Heb. 2. gat pœnitenti. Om̄ia aūt oportet ex fide peragere, quia iuſtus ex fide viuit. ¶ Deniq; tempore
Rom. 1. legis naturæ & etiam legis ſcriptæ, ſuffecit gētilibus ſeruare præcepta legis naturalis, cum fi-
Heb. 10. de formata Chriſti venturi: immo ſemp̄ oportuit credere breue illud ſymbolum fidei q̄d ad Hebr. 11. ponit Ap̄ſus: Credere, inquiēs, oportet accedentē ad Deum, q̄a eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. [Ego autem] ſecundum exteriorem hominem, & vires ſenſitiuas, [& anima

ma mea]ſecundū vires ſuas ſupremas,i.etiam ego ſecundū interiorē hoiem, [in Deo lætabi Pſal.83.
mur]iuxta illud:Cor meū & caro mea exultauerūt in Deū viuū.Nō φ caro aut appetitus ſen
ſitiuus immediate verſent circa diuinū ſimpliciſſimūq́; obiectū,ad q̄d inorganicæ & intelle-
ctuales potētiæ ſolū qūrūt attingere,ſed qa delectatio partis ſenſitiuę ſeu carnis,modificatur
ac regit ratiōe & charitate,ſecundū exigentiā legis diuinæ. Et item,qa lætitia ſpūalis ac in-
tellectualis magna redūdat in partē ſenſitiuā & corpus.[Bn̄dicite dn̄m oēs electi eius,]q licet Phil.4.
ad tēpus errēt ꝑ parte,finaliter tn̄ nō poſſunt ꝑire,[agite dies lætitiæ]iuxta illud Apl'it Gau-
dete in dn̄o ſemp.[& cōfitemini illi.Hieruſalē ciuitas Dei,caſtigauit te dn̄s in operibus manu
um tuarū.]i.ꝑpter pctā tua te iuſte puniuit,intelligēdo ꝑ ciuitatē habitatores ipſi',q frequē
ter fuerūt ꝑ ſuis correpti ſcelerib'. vocaturq́; ciuitas Dei, qa electa à Deo, vt tēplū Dei eſſet
in ea,& cultus ipſi' ac ſtudiū legis in ipſa vigerēt. [Cōfitere dn̄o in bonis]i.in bn̄ficijs eius ti-
bi collatis,atq; in actib' virtuoſis,vt bn̄dicas ei ore & ope. q̄ cōtra dn̄s loquit de iniquis:Popu Eſa.29.
lus hic labijs me honorat, cor aūt eorū lōge eſt à me.[& bn̄dic Deū ſeculorū,] i.oīm ḡnatio- Matt.15.
num,periodorū ac temporū,vt reædificet in te tabernaculū ſuū]i.templū.Ex hoc & ex verbis Marc.7.
ſequētib' qdam dixerūt,Tobiā iſta dixiſſe poſt deſtructionē Hieruſalē à Chaldæis, ita φ To
bias ſcd̄m eos loqtur iſta hiſtorice.Sed ex ſcriptura ꝓbatur obiſſe diu añ deſtructionē Hieru
ſalē,cōbuſtionēq; tēpli,vt infra tanget.Ideo alij dicūt eū hic & ſequēti cap.loq ꝓphetice,&
ꝓpter certitudinē ꝓphetiæ loq de futuro ꝑ modū ꝑteriti. [& reuocet ad te oēs captiuos] tu-
os,i.q̄ſdam ex oībus.Dedit aūt Cyrus rex Perſarū cūctis Iudæis captis in ſuo dn̄io,licentiā re- 1.Eſd.1.
deundi ad ꝓpria,vt legit in Eſdra.[& gaudeas in oīa ſecula ſeculorū]in btitudine illa cęleſti,
]luce ſplendida fulgebis]qa poſt reditū à Babylonica captiuitate,aliqn̄ viguit cultus Dei in
Hieruſalē & in tēplo,multiq́; iuſti ac ſapiētes,& ſpū ꝓphetiæ fulgētes,fuerūt ibidē,vt Zacha
rias,Aggæus,Malachias,Eſdras,Zorobabel,&c.Deinde in tēplo illo oblatus eſt Chr̄us,lux 1.Eſd.2.3.
mūdi,de q̄ Simeon ſctūs dixit: Viderūt oculi mei ſalutare tuū, Lumē ad reuelationē gentiū. Agg.1.
Deinceps Chr̄s ſæpe ꝑdicauit,& multa miracula facit in tēplo,atq; poſt eius reſurrectionē & Zac.4.
ſpūſſancti miſſionē,glorioſi apl'i ꝑdicauerūt ibidē,& primitiua eccleſia erat q̄tidie in porti- Luc.2.
cu tēpli,ſicut in Actib' refert Lucas,ꝓpter q̄ oīa Aggęus templū ſcd̄m ꝑtulit primo:Magna, Act.2.
ingens,erit gloria dom' hui' nouiſſimæ magis q̄ primæ.[& oēs fines terræ adorabūt te]i.De Act.27.
um tuū in te,vel adoratiōe duliæ honorabūt ſctōs,q in te dn̄o miniſtrabāt,q̄d aliqualiter dici Agg.2.
tur eſſe impletū poſt reditū de Babylone,qm̄ multi Iudæi ꝑ mundū diſpſi,& qdam Gētiles ve
nerūt frequēter in Hieruſalē adorare dn̄m,ꝑſertim in ſolēnitatibus aliqbus legis, vñ legitur
Act.2.Erāt aūt in Hieruſalē habitātes viri religioſi ex omi natiōe q̄ ſub cælo eſt. Plenius aūt
adimpletū eſt tēpore grē,coruſcāte Euāgelio Saluatoris, qñ Chr̄iani cum ſumma deuotiōe
viſitauerūt aſſidue vrbē ſctām & ſacra loca,q̄ & tandē ꝑ multos annos pacifice poſſederunt,
tūcq; implebat q̄d ſubdit:[Nationes ex longinq̄ ad te veniēt,& munera deferētes] qa tēpo-
ralia ac ſpūalia dona dn̄o offerebāt,[adorabūt in te dn̄m,& terrā tuā in ſanctificatione habe
būt]i.terrā ſanctam vocabūt,& ꝑcipue honorabūt,ſicut adhuc vocat,honorat,& vndiq; vi-
ſitat, ꝑſertim ꝓpter Chr̄i myſteria ibi cōpleta.[nomē em̄ magnū]i.Deū altiſſimū,inuocabūt
in te]de q̄ Pſal.75.Notus in Iudęa Deus,in Iſrael magnū nomē eius.[Maledicti erūt q cōtem
pſerint te]eo φ ſctā ſis,& locus myſteriorū miniſtrorūq; Dei, [& cōdemnati erūt q blaſphe-
mauerint te]negādo te eſſe locū ſacrū,vt tactū eſt.[bn̄dictiq; erūt q ædificauerint te]ſpūali-
ter aut materialiter.Nam & hi q in Eſdra legunt reædificaſſe Hieruſalē,bn̄dicunt ibidē. [Tu 1.Eſd.6.
aūt lætaberis in filijs]i.in habitatorib' atq; fidelibus [tuis]q̄ſi mater eorū, ſicut eccleſia gau-
det in filijs ſuis.Ipſaq́; vrbs ſeu ædificiū gaudet metaphorice & materialiter, i. alios facit vel
oñdit gaudere,& ſua ꝓſperitate ꝑ modū lætātis ſe habet,[qm̄ oēs bn̄dicent]i.qdam ex oīb',
ſeu oēs electi filij tui,q fide & ope ſunt fideles.[& cōgregabunt]fide,ſpe & charitate,[ad dn̄m:
Beati oēs]iam in ſpe & merito,[q diligūt te]charitate infuſa,i.filios tuos,ſeu habitatores fide
les,[& q gaudēt ſuꝑ pace tua]i.tuæ trāquillitati ac paci interiori, ſeu etiā exteriori cōgratu-
lant ex charitate.¶ Præterea ſicut ea q̄ in iſto ſequunt capit.ſpūaliter & myſtice exponunt de
cæleſti & ſuperna Hieruſalē,ſeu triumphāti eccleſia,ſic ꝑdicta myſtice poſſunt exponi de ec-
cleſia militāti,q̄ frequēter ꝑ Hieruſalē deſignat.Ad quā venerūt & cōuerſæ ſunt nationes ex
toto orbe,& Deū adorauerūt in ea,cuius captiui ſunt,q à diabolo capti tenent ſed dum pœ- Act.2.
nitēt,ad eccleſiam reducunt.[Anima mea benedic dn̄m,qm̄ liberauit Hieruſalem ciuitatem
ſuam à cunctis tribulationibus eius dn̄s Deus noſter.] Iſtud videt qbuſdam non poſſe intelli
gi de eccleſia militanti,quæ vſq; ad finem mundi tribulationibus exercetur,& multo minus
de Hieruſalem illa terrena,q̄ nunc vſq; ab infidelibus detinet. Idcirco exponūt hæc de trium
phanti eccleſia,q̄ nulli ſubeſt aduerſitati.Vnde ſubiungit:[Beatus ero]non ſolum in me,ſed
& in ſobole mea,& valde beatus,[ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndā claritatē Hieru-
ſalem,]i.ſi poſteritas mea,vel ſaltē reliquiæ eius ꝑductæ mecum fuerint ad cōtemplandū lu-
cem increatam,q̄ totam triumphantē illuſtrat eccleſiam,& claritatem ciuium ſupernorum,
de

de quo Pſal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Et Apocal. 21. Ciuitas non eget ſole neq; luna. Nam claritas Dei illuminabit eam. Iuxta hunc modum loquendi in Pſalmo, à militante
Pſal. 86. eccleſia dirigit ſermo ad eccleſiã triumphantẽ, ſub eodem contextu, dum dicit: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Et paulopoſt ſubdit: Sicut lætãtiũ oim, habitatio in te, q̃d de trium
Ibid. phante exponit. [Portæ Hieruſalẽ ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabunt, & ex lapide precioſo oĩs circuitus muroꝝ eius.] De q̃cunq; eccleſia hoc ſumitur, certũ eſt ꝙ p gemmas huiuſmodi deſignent merita ſeu pmia electoꝝ, ornamẽta virtutũ, & diuerſa chariſmata gratiæ & ſalutis, vel ipſę electæ virtuoſę ſeu glorioſæ pſonæ, ex qbus militãs ac triumphãs cõſtat eccleſia. Et poſſunt p portas intelligi merita, p quæ meremur intrare in patriam, ſeu ſancti plati, pſertim apli. Per muros vero, cuſtodes & munimenta ac ſecuritates ſpũales Hieruſalẽ, iuxta quẽ ſenſum ſubiungit: [Ex lapide candido & mũdo] hoc eſt, precioſiſſimis pulcherrimiſq; lapidibus ſpũalibus, [oẽs plateæ eius ſternent] intelligendo p plateas, mãſiones cæleſtis Hieruſalem, & choros ac ordines beatoꝝ. Vnde ait Saluator: In domo patris mei mãſiones multę
Ioan. 14. ſunt. Sic & 1. Pet. 2. habetur: Ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domos ſpũales. Atq; Apoc. 21. Erat ſtructura muri eius, vc; ciuitatis Hieruſalẽ ex lapide iaſpide. Ipſa vero ciuitas ex auro mundo ſimili vitro mundo. [& p vicos eius alleluia cantabit] hoc eſt, inceſſabilis laudatio Dei, p mãſiones huius Hieruſalẽ canet ac reſonabit, iuxta illud Pſal. 83. Beati qui habitãt ĩ domo tua dñe, in ſecula ſeculoꝝ laudabũt te. ¶ Inſup poteſt hic loc⁹ etiã de militãti exponi eccleſia, q̃ q̃uis in hac vita, q̃ ad ſe totam, non liberet à cunctis tribulatiõib⁹ ſuis, tñ q̃ ad multa mẽbra ipſius, liberat ita q̃tidie, & ad cæleſte pducitur regnũ, & multi fideles ad tem
Pſal. 33. pus in magna tranqllitate ſeruiũt Deo, ita ꝙ cũ Dauid pſallere queũt: Exqſiui dñm, & exaudiuit me, & ex oĩbus tribulationib⁹ meis eripuit me. Nã & de militãte ac primitiua pſertim
Pſal. 23. eccleſia exponit illud Eſa. 54. Erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentiũ, & ſecuritas vſq; in ſempiternũ, & ſedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulẽta. ¶ Amplius, etiã de militãti eccleſia exponit Eſa. 54. Paupercula, tẽpeſtate cõuulſa, Ecce ego ſternã p ordinẽ lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponã iaſpidem ppugnacula tua, & portas tuas in lapides ſculptos, & oẽs terminos tuos in lapides deſiderabi
Hierony. Haymo Beda les. Quæ oĩa doctores catholici, Hieronymus, Haymo, Beda, & alij de militãte ac triumphãte exponũt eccleſia, ſicut ibidẽ expoſui. In hac q̃q; eccleſia pegrinãte dñs indeſinẽter laudat. [Benedict⁹ dñs, q exaltauit eam.] Quia vtrãq; eccleſiã mirabiliter ſublimauit, maxime triũphantem. [vt ſit regnũ eius] hoc eſt, regnatio ſeu regimẽ Dei, [in ſeculũ ſeculi ſup eam, Amẽ.] Eccleſiã nãq; vtrãq; indeſinenter gubernat. Iam q̃ritur q̃ tẽpore Tobias obierit, & vtrũ pdicta de vaſtitate & incẽdio Hieruſalẽ ac tẽpli, reductioneq; Iudæoꝝ ad terrã ſuã, locutus ſit hiſtorice vel pphetice. Cõmuniter aũt dicunt doctores & expoſitores catholici, ꝙ pphetice, & ꝙ diu obierit ante deſtructionẽ Hieruſalẽ à Chaldæis. Dictũ eſt eñi in expoſitiõe iã ſupradicta,
Tob. 1. 4. Re. 20. ꝙ captus fuit 9. anno Oſeæ regis Iſrael, & 6. anno regni Ezechiæ regis Iuda, q regnauit annis 29. vt legit 4. Regũ, ſicq; poſt captiuitatẽ Tobiæ regnauit ad minus 22. annis, poſt quem filius eius Manaſſes regnauit annis 55. vt ſcribitur etiam 4. Reg. 21. Poſt Manaſſen regnauit fi
4. Re. 22. lius eius Amon annis 2. q̃ mortuo, Ioſias filius eius regnauit annis 31. Poſt ipſum filius eius Io
4. Re. 23. achim regnauit 11. annis. Atq; poſt Ioachim Sedechias regnauit etiam 11. annis ante deſtru
4. Re. 24. ctionem Hieruſalem, quæ omnia 4. Regum & 2. Paralipomenon libris ſcripta ſunt, qui anni coniuncti, ſunt 132. Tobias vero (vt ſequenti cap. dicitur) vixit annis 102. qui etiam quan
Tob. 14. do captus fuit, erat tantæ ætatis, ꝙ ex legitima coniuge habuit filium. Hinc & magiſter in hiſtorijs probat, ꝙ iunior Tobias circa 20. annum Ioſiæ regis defunctus eſt, etiam dato ꝙ
Ioſe. li. 10. ant. iud. fuerit anni vnius quando cum patre ſuo captiuus abductus eſt. Ioſephus quoq; teſtat: Om̃e tempus à captiuitate Iſraelitarum vſq; ad duarum tribuum tranſmigrationem, fuit annorum 130. Hinc ait Iſidorus, ꝙ Tobias pphetiæ ſpũ plenus, de ſuperna Hieruſalem multa decantat. Si autem his obijciatur, ꝙ ſecũdum hæc liber Tobiæ eſſet inter libros prophetarum, & inter volumina ſcripturæ canonicæ computandus: Dicendum, ꝙ non ſequitur: quia nec conſtat ꝙ ipſemet librum iſtum conſcripſerit: immo ex ſequẽti capitulo magis apparet oppoſitum, nec aliquis authenticorum inuenitur hoc dicere.

¶ Expoſitio cap. 14. Et conſummati ſunt ſermones Tobiæ. Art. 14.

FElix terminus vitæ Tobiæ ſenioris ac filij eius hic deſcribit: [Et cõſummati ſunt ſermones Tobiæ] quos dixit poſt ſuam illuminationẽ, prout pcedenti narratur cap. tñ poſt verba pſcripta locutus eſt aliqua, ſicut in iſto cap. continet. [Et poſt q̃ illuminatus eſt,] viſum recipiendo Tobias, [vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum ſuorum] i. filios filiorum Tobiæ filij ſui, viuendo vſq; ad tertiam generationem. [Completis itaq; annis 102. ſepultus eſt honorifice in Niniue] à filio ſuo & poſteris eius. Erat qppe valde famoſus etiam apud illos gentiles, qbus geſta eius & virtutes innotuerunt, & qm̃ tam grandæuæ fuit ætatis. [Quinquaginta nanq; ſex annorum] exiſtens, [oculorum lumen] i. viſum luminis oculorum,

non

nõ ipſum lumẽ pupillæ[amiſit,]vt patuit,& dictũ eſt ſæpe.[Sexagenari⁹ vero recepit]vſum
luminis oculorũ ſuorũ. V ñ elicit,ꝙ ꝗtuor circiter annis extitit cæcus.[Reliquũ vero vitæ ſuę
in gaudio fuit]ſpiritali, atq; in ꝓſperitate & alacritate pcipua, ſicut & vita Iob poſt ſuã cura
tionẽ.Præterea miror,cur magiſter in hiſtorijs dicat Tobiã vixiſſe 52.annis poſt ſuã illumi- Iob.42.
nationẽ,& vixiſſe in toto annis 112.cum textus manifeſte aliter dicat.& cum bono ꝓfectu ti
moris Dei prexit in pace.In hora aũt mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiã filiũ ſuũ, & ſeptẽ iuue-
nes filios eius,nepotes ſuos,ꝗrum filij nõ tãgunt hic,qa adhuc ꝗſi infantuli aut pueruli fuiſſe
videñt.[dixitq; eis]ſpũ ꝓphetico,vt aliq dicũt,vel qa ex verbis alicui⁹ ꝓphetiæ id nouit.[Pro
pe eſt interitus Niniuæ]i.deſtructio vrbis iſtius,& interfectio ciuiũ eius ꝓpinquat & immi-
net.[Nõ eñ excidit verbũ dñi]i.prophetia de ſubuerſiõe Niniuę pdicta implebit,& verbum
Dei à veritate nõ euacuat.Primo qppe p Ionã De⁹ pdixerat Niniuæ ſubuerſionẽ ꝓphetia cõ
minatiõis,ꝗ nõ fuit impleta,qa Niniuitę pœnituerũt.Miſericordia vero recepta,rurſus gra Ion.1.3 4.
uiorib⁹ ſe implicuerũt criminib⁹.Ideo Deus p Naum ꝓphetã pdixit p ꝓphetiam pdeſtina-
tionis(ꝗ ſemp implet)vrbis illi⁹ vaſtationẽ. Naum aũt ꝓpheta fuit ante aduẽtũ regis Aſſy- Naũ.2.3.
riorũ,q populũ Iſrael cepit ac trãſtulit,vt dicũt Hebręi,& in ꝓlogo ſup Naum inducit.Porro
ꝓphetia pdeſtinatiõis vocat,ꝗ aliqd ꝓnunciat,ꝓut in diuina pcognitiõe, atq; in diſpoſitiõe
ꝓuidẽtiæ eius cõſiſtit,ꝗ falli nõ valet.Prophetia vero cõminatiõis eſt,ꝗ res pdicit ſecundũ ꝗd
eſt in cauſis creatis,& in meritis hoĩm,ꝗ poſſũt mutari, de ꝗ ꝓphetia dñs ait apud Hiere.18.
Repẽte loquar aduerſus gentẽ & regnũ,vt eradicẽ & deſtruã illud.Si pœnitẽtiã egerit gẽs illa,
agã & ego pœnitẽtiã ſup malo ꝗd cogitaui vt facerẽ ei.Porro Niniue deſtructa fuit p Chal-
dæos,ſed poſtea fuit reædificata.[& fratres*veſtri]ſ.Iſraelitæ,[q diſperſi ſunt]p captiuitatẽ à
terra Iſrael,[reuertẽt ad eã,]ex licẽtia Cyri regis Perſarũ.[Oĩs⁹aũt]i.tota[deſerta terra eius] *noſtri
ſ.Iſrael,pſertim regni Iuda,[replebit]i.cõpetẽter*populabit ex poſteris redeuntiũ illuc.[& *enim
domus Dei ꝗ in ea incẽſa eſt]ſ.tẽplũ,[iterũ reędificabit]ſub Zorobabel.V ñ cõſtat ꝙ loquatur
de terra regni Iuda,in ꝗ ſitũ fuerat templũ,& ſicut ex pcedentis expoſitiõe cap.patet,iſta lo-
quebat ꝓphetice de futuro p modũ pteriti,qa templũ tẽpore ꝗ iſta dixit Tobias,adhuc ſtetit,
& poſtea diu.[ibiq; reuertent oẽs timẽtes Deũ]Pro maiori eñ parte timorati Iudæi ex Cy-
ri licẽtia redierũt, nõ tñ oẽs,qa nec Daniel.Idcirco ꝗd ait, oẽs, intelligendũ eſt de generibus
ſingulorũ,non de ſingulis generũ.[& relinquẽt gẽtes idola ſua,]ꝗd p apl'orum pdicationem
fuit copioſe impletũ.[& venient in Hieruſalẽ,& habitabũt in ea,]vc; qdam de gẽtibus.Me-
lius tñ de eccleſia militãte accipit,ſicut & illud ꝗd ſubdit,[& in ea gaudebũt oẽs reges terræ,]
ꝗd ad literã de vrbe Hieruſalẽ non poteſt intelligi.[& adorantes regem Iſrael]i.Ieſum Chr̃m
verũ Meſſiã, Deũ & hoiem in vnitate pſonæ. Quãuis aũt qdã Gẽtiles, idololatria ſua relicta,
venerũt cum filijs Iſrael redeuntib⁹ à Chaldæa ad terrã ſuã,illi tñ fuerũt tam pauci,ꝙ ꝓpter
eos non videt dictũ,relinquẽt gẽtes idola ſua.[Audite ergo filij mei patrẽ veſtrũ.Seruite dño
in timore]filiali,[& veritate]vitæ,doctrinæ atq; iuſtitiæ,] & inquirite vt faciatis ꝗ placita ſunt
ei,& filijs veſtris mandate]i.pcipite,[vt faciãt iuſtitias]i.opera iuſta, implẽdo diuina pcepta,
[& eleemoſynas]ex charitate & pietate,cũ humilitate,[vt ſint memores Dei,& benedicant
eum in omni tempore in veritate & in tota virtute ſua,]vc; non cum torpore,ſed pleno fer
uore,& cum poſſe extremo.[Nunc ergo filij audite me,& nolite manere hic,ſed ꝗcunq; die
ſepelieritis matrem veſtram]ſ.immediatã matrem filij mei Tobiæ, & auiam veſtram,[circa
me in vno ſepulchro, ex eo dirigite greſſus veſtros vt exeatis hinc]celerius, ꝗ cõuenieñter po
teritis.[Video eñ,qa iniquitas eius]i.vitiorũ eius cõgeries,[finem dabit ei]i.requiret vt de-
ſtruatur.[Factum eſt aũt poſt obitum matris ſuæ,Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua
& filijs & filiorũ filijs,& reuerſus eſt ad ſoceros ſuos]i.ad parentes cõiugis ſuę.[Inuenitq; eos
incolumes in ſenectute bona,& curam eorum geſſit,& clauſit oculos eorũ,] mox vt expira-
uerunt,iuxta morem temporis,populiq; illius.[& oẽm hæreditatẽ domus Raguelis ipſe pce
pit,viditq; qntam gñationem filiorũ ſuorũ.Et cõpletis annis 99.in timore dñi]caſto & ſan-
cto,[cum gaudio ſepelierũt eum]non ꝙ de morte eius lætati ſint, ſed quia virtuoſe curſum
ſuũ finiuit,ſicq; gaudio eorum qdã mœror de ſeparatiõe tam chari patris admixtus.[Oñis
aũt cognatio eius,& oĩs gñatio eius,in bona vita & in ſancta conuerſatione pmanſit]ad tem
pus notabile,[ita vt accepti eſſent tam Deo ꝗ hoĩbus bonis,quemadmodum 1.Reg.habet de 1.Reg.2.
Samuele,ꝙ tam Deo ꝗ hoĩbus placuit, & de multis ſanctis euãgelicæ legis,vt de beatiſſ.viris
Clemente,Sylueſtro,Sebaſtiano, Bernardo & alijs multis, in quibus abundabant non ſolum
virtutes theologicæ & diuinæ,ac dona,ſed & virtutes illæ morales,per quas fit homo hoĩb⁹
gratioſus, amabilis & acceptus,vt ſunt mãſuetudo,hũilitas,pietas, &c.[& cũctis habitãtib⁹
in terra,]ad quos eorum deuenit cognatio. Sic creator omnipotẽs magnificat ſuos electos,
& meritis patrum ſanctorum,multa bona largitur eorum poſteritati, Ad laudem & glori-
am ſuipſius,qui eſt ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus.Amen.

FINIS.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM IVDITH ENARRATIO.

PROOEMIVM.

HAEC vocabitur virago. Quanuis hoc nomen virago primæ mu-
Gen. 2. lieri ac matri omnium noſtrum, tanquam proprium fuit impoſi-
tum ab homine protoplaſto, quia de viro ſumpta fuit & forma-
ta, vnicuiq; tamen mulieri viriliter agenti iam poteſt cōpetere, &
tanto eminētius venerabili atq; magnanimi viduæ Iudith, quan
to inter fœminas virilius egit, quę tam fortiſſime agnoſcitur ope-
rata, ꝙ etiā ſuperbæ & feroces gentes barbaricæ, Perſę, Medi, Aſſy
rij horruerunt conſtantiam eius. Multa narrantur de viris præcla-
ris, qui amore boni communis ſe magnis expoſuerunt periculis,
& pro liberatione populi ſui ſe dederunt mortis diſcriminij; qbus
hæc fideliſſima fœmina, omni virtute ornata, fide, ſpe, charitate, & boni communis affectu
tota ſuccenſa, non immerito comparatur. Hæc typus eſt virginis glorioſæ, hæc figura mili-
tantis eccleſiæ, quæ ſub lege Moſaica euangelicam duxit vitam, immo in vita actiua & con
templatiua perfecta fuiſſe oſtenditur, quæ ſua cōuerſatione honeſtiſſima, facta eſt exemplar
& regula vitæ & caſtimoniæ vidualis, quæ ſacerdotibus & principibus plebis ſuæ fuit pru-
Infra 8. dentior atq; conſtantior, cuius præconia infra in expoſitione libri ſui plenius innoteſcunt.
Hierony. Qualiter autem intelligendum ſit, quod beatus Hieronymus in prologo libri huius adſerit,
librum hūc ab Hebræis inter agiographa computari, & à Nicena ſynodo in ſanctarum nu-
mero ſcripturarum collocari, ſupra in procœmio ſuper Tobiam expoſitum eſt.

¶ Expoſitio cap. 1. Arphaxat itaq; rex Medorum ſubiugauerat gentes multas.

Articulus 1.

BEneficium magnificę liberationis conceſſę filijs Iſrael per venerabilem viduam Iudith,
in hoc libro deſcribitur: ideo præmittuntur præambula quædam ad declarandum, qua-
liter facta ſit liberatio illa. [Arphaxat itaq; rex Medorum ſubiugauerat gentes multas impe
rio ſuo,] quia non ſuffecit ſuæ ambitioni atq; tyrannidi regnare in Media, ſed ad monarchi
am quādam aſpirans, multas prouincias per armorum violētiam ſubdidit ſibi, nec erat hæ-
res regni Medorum, ſed natus ex populo regni illius. Cyrus q̄ppe rex Perſarum, victo Aſty-
age auo ſuo rege Perſarum, ipſum Aſtyagem tractauit humane, dans ei regnum Hyrcano-
rum, i. Parthorum, & Dario fratri matris ſuę filiæ Aſtyagis, dedit regnum Medorum ſub ſpe
redeundi ad illud, ſeu rehabendi idipſum, quod & factum eſt. Mortuo autem Cyro, Arpha-
xat Medus partem regni illius ſibi attraxit, vt tandem toti Mediæ præſideret. atque in vrbe
Egbatanis nomine ſurgens, vrbem illam vehementer auxit, reparauit, muniuit, & quaſi in-
expugnabiliter confortauit muris, portis & turribus, præſertim ad reſiſtēdum filio Cyri re-
gis, prout hæc in Scholaſtica hiſtoria plenius recitātur. Hinc ſubditur: [& ipſe ædificauit ci
uitatem potentiſſimam, quam appellauit Egbatanis,] quam dicitur ædificaſſe, quia pręfato
modo eam reparauit, auxit & meliorauit, iuxta quē ſenſum Nabuchodonoſor fertur dixiſſe:
Dan. 4. Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni? cum tamen Babylon
diu ante fuerit ædificata, cum ſcriptum ſit Gene. 10. Fuit autem principium regni eius, ſ. ipſi-
us Nemroth, Babylon & Arath. Arphaxat itaq; vrbem illam conſtruxit [ex lapidibus quadra
tis,] vt muri, turres, portæ, & domus exiſterent fortiores, [& ſectis,] vt eſſent pulchriores. [fe-
cit muros eius in altitudine cubitorum ſeptuaginta, & in latitudine cubitorū triginta. Tur-
res vero eius poſuit in altitudine cubitorum centū,] quod totum miniſterio grauiſſimo gen
tium quas ſubiugauerat, fecit, ſicut & Nabuchodonoſor Babylonem, cum qua vrbs iſta Egba
tanis ſimilitudinem habuit magnam: ſed ad ipſius æqualitatem & excellentiam non perue-
nit, cum muri Babylonis legantur fuiſſe altitudinis centum cubitorum, & quinquaginta in
latitudine, turres vero ducentorum cubitorum. [per quadrum vero, earum latus vtrunq; vi
cinorum pedum ſpatio tēdebatur] i. vtrunq; latus turrium per quadrum cubitorum proten-
debatur ſpatio pedum viginti vltra latitudinem murorum. Nam turres erāt figurę quadran
gularis ad æquales angulos, & muri turrium extendebant ſe per ſpatiū viginti pedum, tam
extra vrbem q̄ infra, vltra latitudinem murorū. [poſuitq; portas eius in altitudine turrium,]
ita ꝙ erant centum cubitorum, quemadmodum turres, vt litera videtur ſonare, q̄uis aliq; ali-
ter dicant. [& gloriabatur] inaniter, [quaſi potens] i. tam ſuperbe & præſumptuoſe, ac ſi à ſe-
ipſo habuiſſet potētiam, ſicut Ezech. 29. dñs loquitur Pharaoni: Audi Pharao draco magne,
qui dicis, meus eſt fluuius, & ego feci meipſum. Vel quaſi potens, quia vtiq; potens fuit, ſed
non

non tam ſingulariter, vt putauit. [in potentia exercitus ſui] copioſi, [& in gloria q̄drigarum
ſuarum] i. in multitudine, fortitudine, ac eminentia ſuorum curruum bellicorum, qa frequen Ioſue. 17.
ter conſueuerūt olim pugnare, ſtando in curribus, prout ex libris Ioſuæ & Iudicum innote- Iudic. 4.
ſcit. [Anno igitur 12. regni ſui,] non p̄fati Arphaxat, ſed 12. anno regni Cambyſis filij Cyri, Ioſep. li. 11.
de q̄ ſubdit, [Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum,] q alio noīe dict⁹ eſt Cambyſes, atq; in Eſ- ant. iu ca. 1.
dra noīatur Artaxerxes vel Aſſuerus, [q regnabat in Niniue ciuitate magna, [quā ante iam 1. Eſd. 1.
Chaldęi deſtruxerūt, ſed poſtea extitit reparata. Porro Cyrus rex adhuc viuēs, filio ſuo Cam Ioſep li. 9.
byſi tradidit regnum Aſſyriorum, cuius regni metropolis Niniue erat. Regnauit aūt Cam- an. iu. ca. 9.
byſes in monarchia ſolummodo octo annis. Idcirco q̄d hic dicit̄ de 12. anno regni eius, acci
pitur p̄ incluſionem annoꝝ qbus regnauit, Cyro monarcha patre ſuo adhuc viuēte. [pugna
uit contra Arphaxat, & obtinuit] i. vicit [eum in campo magno q appellat̄ Ragau,] in q̄ iam
magni exercitus poterāt collocari, [circa Euphraten & Tigrim] i. inter duo flumina illa, [&
Iadaſon, in campo Erioth regis Elicoꝝ. Tunc exaltatū eſt regnum Nabuchodonoſor] hui-
us, tanto aduerſario ſuo deiecto, [& cor eius eleuatum eſt] in ſupbiam plus q̄ ante, non Deo,
ſed robori ſuo triumphū illum aſcribens, cum tñ oīpotens mundi rector p̄ ipſum tanq̄ p̄ ſu
um flagellū caſtigaſſet & occidiſſet violentū illum, tyrannicūq; Arphaxat, ſcd̄m q̄d in Eſaia Eſa. 10.
rex Aſſyrioꝝ Sennacherib vocat̄ virga furoris Dei & baculus eius. [& miſit ad oēs q habita-
bāt in Cilicia & Damaſco] metropoli regni Syriæ, iuxta illud Eſa. 7. Caput Syrię Damaſcus.
[& Libano, & ad gentes quæ ſunt in Carmelo & Cedar, & inhabitātes Galilæā, in cāpo ma
gno Eſdrelon, & ad oēs q erāt in Samaria, & trans flumē Iordanē vſq; ad Hieruſalem, & oēm
terrā Ieſſę.] Circa hoc oritur q̄ſtio duplex. Prima, qm̄ Cyrus pater iſtius fuit monarcha, vn-
de ait: Oīa regna terrę dedit mihi Deus cęli, Monarchia aūt nondū ablata fuit Medis & Per-
ſis, ergo Cambyſes imperauit iam & p̄fuit oībus regnis his. Secunda eſt, qm̄ Samaritani le-
gunt̄ in lib. 1. Eſdræ fauiſſe huic regi, ad q̄rum petitionē ꝓhibuit templi reparationē, q̄d pa- 1. Eſd. 1.
ter eius licētiauit reædificari. Iſte eſt nanq; Artaxerxes, cui ſcripſerūt Samaritani, memores 1. Eſd. 3.
ſalis, q̄d in palatio comederāt regis. Ad primum horum aliq dicūt, q̄ Cambyſes ſeu Nabu- 1. Eſd. 1. 2.
chodonoſor iſte petijt à p̄fatis regnis & populis tributa multo grauiora q̄ pater ipſius. Ideo 1. Eſd 8.
contradixerūt ei, & nuncios eius remiſerūt vacuos à tributis & ſine honore, ſicut habet̄ in te
xtu. Alij dicūt, q̄ Cyrus habuit monarchiā in partibus oriētalibus, nō in occidētalibus, inter
quas dicūt iſtos in textu expreſſas fuiſſe, reſpectu partiū in qbus Cyrus habuit monarchiam.
Ad aliud Lyra rñdet, q̄ liber iſte ab Hebræis oīno apocryphus reputat̄, quia in hac re & alijs
multis non videt̄ bene cōſonus qbuſdam ſcripturis adnotatis. Poteſt etiā dici, q̄ q̄uis Sama
ritani illi fauebāt regi huic contra Iudęos, tñ qa iam tam grauia exegit tributa, fuerūt auer-
ſi, vel q̄uis aliq ſuperiores inter ipſos zelabantur ꝓ rege, cōmunes tñ Samaritæ noluerūt re-
gi ſic ſubijci. vel q̄d de cōtradictione inductū eſt, non refert̄ ad eos, de qbus obiectio loquit̄,
q qm̄ alioꝝ reſpectu erāt pauciſſimi, q̄ſi non cōputant̄. [Ad hos oēs miſit nūcios Nabucho-
donoſor rex Aſſyrioꝝ, q oēs vno animo contradixerūt, & remiſerūt eos vacuos, ac ſine ho-
nore abiecerūt. Tūc indignatus Nabuchodonoſor rex ad oēm terrā illā] i. cōtra habitatores
regnoꝝ & ꝓuinciaꝝ illaꝝ, [iurauit p̄ regnū ſuū & thronū] i. p̄ ꝓpriam poteſtatē & iuriſdicti
onem, tanq̄ p̄ ſacra & q̄dam digniſſima, [q̄ defenderet ſe de oībus regionib⁹ his] i. iniuriā ſi-
bi factā ab illis vindicaret. Nēpe ex vehemēti ſupbia, abiectionē legatoꝝ ſuoꝝ reputauit, q̄ſi
ſui ipſius impugnationē, vel minus dicēdo plus deſignabat p̄ quendā tropū loquēdi, q liptotic
nuncupat̄. Quidā p̄ Nabuchodonoſor iſtū ſpiritaliter intelligūt diabolū, q cū plurimos ſibi
ſubiecerit, intumeſcit. ſed ꝓſequutio hiſtoriæ non videt̄ ad ſenſum huiuſmodi concordare.
Non eñi p̄ Arphaxat regem poteſt intelligi princeps fidelis, ſed ipſe quoq; diabolus. Sata-
nas aūt (vt ait Saluator) in ſeipſum diuiſus non eſt, vel princeps incredulus q non reſiſtit dia Matt. 12.
bolo. Similiter gentes idololatræ, quæ in textu leguntur contradixiſſe Nabuchodonoſor re-
gi, non deſignant plebem fidelium, nec repugnant, ſed ſubduntur, ſeruiuntq; diabolo.

¶Declaratio cap. 2. Anno tertiodecimo regni Nabuchodonoſor regis.

Articulus 2.

HIc narratur qualiter Nabuchodonoſor iſte per ſuum exercitum præfatas gētes ſibi in-
obedientes vaſtauit, nec eſt difficultas in textu, idcirca nec immorandū, niſi forſan ali-
q̄d difficultatis occurrerit. [Anno 13. regni Nabuchodonoſor regis,] q alio noīe vocatus eſt
Artaxerxes & Cambyſes, [viceſima & ſecūda die mēſis primi,] q à Iudæis vocat̄ Niſan, & eſt
Martius ſeu Aprilis, qa interdū cōcurrit cum Martio, aliqñ cum Aprili, prout ſup Geneſim
& Exodū pleni⁹ eſt expreſſum. [factū eſt verbū in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyrioꝝ,]
& etiā Medoꝝ atq; Perſaꝝ, [vt defenderet ſe] i. ipſe rex iuſſit ex parte ſui ꝓmulgare ſentētiā,
q̄ vindicaturus ſe eſſet de inobediētibus ſibi, q̄tenus domeſtici ſui ac ſubditi inciperēt ſe pa-
rare. [vocauitq; oēs maiores natu, & oēs duces & bellatores ſuos, & habuit cū eis myſteriū] i.
ſecretū [cōſilij ſui, dixitq; cogitationē ſuā in eo eſſe, vt oēm terrā ſuo ſubiugaret imperio] i.

omnes populos ſibi nondū ſubiectos, p̄ſertim occidentales. Orientales eñ ſibi iam magna
ex parte obediebāt.[Quod dictū cum placuiſſet oībus]cōſiliarijs ſuis,applaudere ſibi volen-
tibus,& q̄a putabāt hoc ſatis faciliter poſſe impleri,ſeq́ ex hoc ampliores diuitias ac hono-
res cōſequuturos,[vocauit Holofernē principē militiæ ſuæ,]ſimilē regi ſuo in om̄i crudelita
te & ambitiōe,vt infra inſinuat.[& dixit ei:Egredere aduerſum om̄e regnū occidentis]i.cō-
tra oīa regna occidētalis plagæ p̄ſatæ, q̄ reſpectu terræ Aſſyriorū ſunt in parte occidētali,[&
cōtra eos p̄cipue q̄ cōtempſerūt imperiū meū]in tm̄, q̄ legatos meos cōfuſibiliter abiecerūt,
Iudit.1. vt habet in fine p̄cedentis cap.[Nō parcet oculus tuus vlli regno, oēḿq; vrbē munitā ſubiu
gabis mihi.Tūc Holofernes vocauit duces & magiſtratus virtutis Aſſyriorū]i.potētiū agmi
Eſa.57. num regis.Impij eñ q̄ſi mare ſeruēs, q̄d quieſcere non poteſt, p̄ni ſunt ad inquietudines litiū &
tumultus.[& dinūerauit viros in expeditiōe]i.in exercitu ſeu ad conſtituendū ex eis exercitū
ad p̄ſequēdū regis intētū.[ſicut p̄cepit ei rex,120.millia peditū pugnatorū.]ex q̄ patet,q̄ nec
oēs,nec ſemꝑ pugnabāt antiquitus in q̄drigis ſeu curribꝰ,ſed q̄dam pedeſtres,q̄dam equeſtres,
ſicut & modo.Nā ſubditur[& eq̄tes ſagittarios duodecim millia,]q̄ in ipſo cōgreſſu pugna-
Vegetius bāt ſagittando,deinde & aliter.Itaq; multo plures erāt pedeſtres. Nam & Vegetius lib.de re
militari teſtat,q̄ robur exercitus in peditibus ſit cōſiſtens. [Oēḿq; expeditionē ſuā]i.exerci
tum peditū,[fecit p̄ire in]i.cum[multitudine innumerabiliū camelorū,cū his] ſ.victualibus,
quæ exercitibus ſufficerent copioſe,] vt eſſent p̄mptiores ad p̄liandū. Nēpe vt lib. p̄allegato
ait Vegetius,In caſtris & exercitibus amplius metuenda eſt fames, q̄ gladius.[boum q̄q; ar-
menta,gregesq́ ouium,q̄rum non erat numerus,frumentū ex om̄i Syria in trāſitu ſuo para
ri cōſtituit.Aurū vero & argentū de domo regis aſſumpſit multū nimis.Et p̄fectus eſt ipſe,
& oīs exercitꝰ cum q̄drigis & eq̄tibus,& ſagittarijs,q̄ operuerūt faciē]i.ſuperficiē [terræ,ſic-
ut locuſtæ,]q̄ vaſtāt & deuorant terræ naſcētia, ſic & illi hoīm bona.[Cumq́ ptranſiſſet fines
Aſſyriorū,venit ad magnos montes Angæ,q̄ ſunt à ſiniſtro Ciliciæ,aſcēditq́ oīa caſtella eo
rū]i.aduerſariorū,&[obtinuit oēm munitionē]i.loca munita deuicit. [Effregit aūt ciuitatē
opinatiſſimā]i.famoſiſſimam,vel vt aliq̄ habēt,opimatiſſimam, i.opulētiſſimam,noīe[Me
lothi,]q̄a(vt dicit)fuit vrbs negociatorū,ſicut & Tyrus.[p̄dauitq́ oēs filios Tarſis]i.habita-
tores & ciues territorij ſic vocati,ſeu maritimos ſpoliauit,[& filios Iſmael, ſ.Agarenos, qui
erant cōtra faciem deſerti]i.in locis eremi,ſeu ex eius oppoſito morabant. [& ad auſtrū ter-
Gene.2. ræ Cheleon.Et tranſiuit Euphraten]fluuium paradiſi,quem per latum transfretauit cum ſu
is,[& venit in Meſopotamiā,& fregit]i. deſtruxit ſeu debilitauit[oēs ciuitates excelſas,quæ
erant ibi, à torrente Mambre vſqueq̄ p̄ueniatur ad mare] mediterraneū, [& occupauit ter-
minos eius à Cilicia vſq; ad fines Iaphet, qui ſunt ad auſtrū. Abduxitq́ oēs filios Madian]i.
Iudit.3. Madianitas amouit à terra ipſorum & captiuauit,aut ſuo exercitui partim adiunxit ad ſer-
uiendum,vel adiuuandū,prout infra habet, q̄ aſſumpſit ſibi auxiliarios ex gētibꝰ quas deui
cit.[& p̄dauit oēm locupletationē]i.poſſeſſiōes & abundātias diuitiarū eorū,[oēſq́ reſiſtētes
ſibi,] q̄ nec iure, ſeu potiꝰ violētia belli acq̄euerūt ſubijci ei,[occidit in ore gladij,& poſt hęc
deſcendit in campos Damaſci in diebus meſſis,]vel bladis maturis,q̄n maiora potuit ibi da-
mna inferre. Vnde ſubiungitur, [& ſuccendit oīa ſata]i.blada, [oēſq́ arbores & vineas fecit
incidi]i.deſtrui & excidi. Ecce quanta ſcelera ex ambitione naſcuntur, & qualiter iuſtus ac
ſapiens Deus punit vnum iniquum per alium. [Et cecidit timor illius] i.timor cōceptus ex
cōſideratione victoriarū & crudelitatum Holofernis, [ſuper omnes inhabitantes terram]oc
cidentalem,qui iſta perceperunt,& ſibi ſimilia fieri metuebant.

¶Explanatio cap.3. Tunc miſerunt legatos ſuos. Art. 3.

NArratur iam, qualiter plurimæ gentes neceſſitate & timore compulſæ, ſubiecerunt ſe
Nabuchodonoſor huic. [Tunc miſerunt legatos ſuos vniuerſarū vrbiū & p̄uinciarū,]
infra noīatarum,[reges ac principes Syriæ ſ.& Meſopotamiæ & Syriæ Sobal,]de q̄bus 1.Pa
1.Par.19. ral.lib.habet,& erant multū bellicoſi, in terrore deiecti,gratiam petierunt & pacem. [& Li
byæ atq; Ciliciæ,qui venientes ad Holofernem,dixerunt: deſinat indignatio tua circa nos.
melius eſt eñ]i. minus horrendū, [vt viuentes ſeruiamus Nabuchodonoſor regi magno,&
ſubditi ſimus tibi,q̄ morientes cum interitu noſtro,ipſi ſeruitutis noſtræ damna patiamur,]i.
non ſolum efficiamur captiui,ſed vnà cum captiuitate p̄tinus occidamur. Mors namq; oīm
terribiliū terribiliſſimū eſt,ſecūdū philoſophum.Captiuitas vero q̄ eſt mors ciuilis, non eſt
mors,niſi ſecundū q̄d.[Oīs ciuitas noſtra,oīſq́ poſſeſſio,oēs montes & colles,& campi,& ar
menta boum,gregesq́ ouium & caprarū, equorūq́ & camelorū,& vniuerſæ facultates noſtrę
atq; familiæ,in cōſpectu tuo ſunt oīa noſtra ſub lege]i.iuſſione,diſpoſitioneq́[tua. Nos eti-
am & filij noſtri ſerui tui ſumus,veni nobis pacificus dñs,& vtere ſeruitio noſtro ſicut placu-
erit tibi.Tunc deſcendit de mōtibus,& obtinuit ciuitatem muniſſā]regnorū iam p̄dictorum,
[& oēm]populū]inhabitantē terram] p̄uinciarū iſtarū ſeu q̄ſdam de oībus vel p̄ modum hy-
perbolicæ loquutionis eſt accipiendū,ad innuendū, q̄ valde multos ſubdidit ſibi,ſicut in Da

niele Nabuchodonoſor rex Chaldæorũ legiť euictis regnis ac ꝓuincijs terræ imperaſſe. Et in Dan.6.
Eſdræ libro adſeriť Cyrus, Oĩa regna terræ dedit mihi Deus, iuxta quem tropum ſcribæ & 1.Eſd.1.
phariſæi leguntur dixiſſe de Chriſto: Ecce totus mũdus abijt poſt eũ. [De vniuerſis aũt vrbibus,] Ioan.12.
q̃ ſic ſine reſiſtẽtia ſubdiderũt ſe ei,[aſſumpſit auxiliarios viros fortes,] q̃a plus credidit illis.
[Tantuſq; metus ꝓuincijs illis incubuit, vt vniuerſarũ vrbiũ habitatores, principes, & honorati ſimul, cum populis exirẽt obuiã veniẽti, excipiẽtes eum cũ coronis & lãpadibus, ducẽtes choros in tympanis & tibijs. Nec tñ iſta faciẽtes, ferocitatẽ pectoris ei⁹ mitigare] in toto [potuerũt,] q̃uis eum tam honorifice acceperũt, exeundo obuiã veniẽti, exeundo inquã cum coronis, i. fertis, in ſignũ triumphorũ ipſius, & lãpadibus ſeu luminarib⁹, q̃ſi ad honorẽ ꝑclaræ & ſplendidæ poteſtatis ac ſapiẽ ſuæ. [Nã & ciuitates eorũ] q̃ſdam [deſtruxit,] vel partim muros euertẽdo, vel totaliter eas incẽdendo, [& lucos eorũ ſuccidit] i. loca amœna arborib⁹ conſita, in q̃bus ſuas idololatrias atq; luxurias exercebãt, q̃d non fecit zelo veri Dei, ſed ob cauſam q̃ ſubdiť. [Præceperat enĩ illi Nabuchodonoſor rex, vt oẽs deos terræ exterminaret] i. tẽpla ſeu phana & cultum illorũ, [vt ẽ vt ipſe ſolus Deus diceret ab his nationibus, q̃ potuiſſent Holofernis potẽtia ſubiugari.] Hæcq; ꝓſperitas ſtulti illius ꝑdidit eum, inducẽdo eum ad tam inſaniſſimã, ſceleratiſſimãq; ſupbiã, ꝙ iuſſit ſibi diuinũ exhiberi honorẽ, non obſtãte ꝙ mortalẽ ſe ſciret. Talis fuit & Caius Cæſar, & Herodes ꝑcuſſus ab angelo. Ideo infinita ſapiẽ Dei Act.12.
decẽtiſſime ipſum deiecit ꝑ fœminã, & regno eum priuauit in ſeipſo ac poſteris, ita ꝙ filium regni ſucceſſorẽ non habuit. Circa q̃d ſcribit q̃dam, ꝙ ſecundũ latinos ei ſucceſſit Darius filius Hyſtaſpis, ſed in Scholaſtica hiſtoria verius recitať, ꝙ ante Darium illum duo ei ſucceſſerũt, q̃uis modico regnauerint tẽpore, ſ. Iteneides, & poſt eum frater eiuſdẽ. [Pertranſiens aũt Syriã & Sobal] ſibi nũc ſubiugatã, [& oẽm Apameã, oẽmq; Meſopotamiã, venit ad Idumæos in terrã Gabaa.] Gabaa non eſt hic nomẽ ciuitatis terræ ꝓmiſſionis, de q̃ Saul fuit, ſed loci in 1.Re.9.16.
regno Edom, [& Septopoli, accepitq; ciuitates eorũ,] vel bello, aut ex volũtaria ſeu potius coacta ꝓbitione ipſorũ. Quæ enĩ ex timore fiũt, partim ſunt volũtaria, partim inuoluntaria, ſecundũ philoſophum, ſicut ꝓiectio merciũ in mare. [& ſedit ibi] i. in territorio illo moratus eſt [per 30. dies,] conſumẽs & deuorãs bona terræ illius, ſic & Balac rex ait: Egreſſus eſt populus ex Aegypto ſedens contra me. Talis etenĩ demoratio q̃nq; deſignať noĩe ſeſſionis, aliq̃n Num.22.
noĩe ſtationis, interdũ verbo iacendi aut faciẽdi, vt Iaco. 4. Faciemus ibi annũ. [in q̃bus diebus adunari ꝓcepit vniuerſum exercitũ virtutis] i. poteſtatis [ſuæ,] volẽs cũ ꝑtãte & gloria ꝓficiſci ad vlteriora. Multi aũt de exercitu ei⁹ diſcurrebãt hinc inde ad ꝓdandũ & male agẽdum. Nabuchodonoſor iſte & Holofernes recte dicunť tenuiſſe Antichriſti figurã, q oĩa deuaſtabit, & q ſubiecerũt ſe Holoferni, ſignificãt eos q ex timore ſubdent ſe Antichriſto.

¶Elucidatio cap. 4. Tunc audientes hæc filij Iſrael. Art. 4.

MOdo deſcribitur, qualiter populus Iudæorum ſe dedit ad reſiſtendum impijſſimo Holoferni. [Tunc audientes hæc,] quæ dicta ſunt in præcedenti cap. [filij Iſrael, qui habi Iudit.5.
tabant in terra Iuda] i. in terra duarum tribuum poſt reditum à Babylonica captiuitate, poſt quem reditum contigerunt hæc omnia, [timuerunt valde à facie eius. Tremor etiam & horror inuaſit ſenſus eorum, ne hoc faceret Hieruſalem & templo dñi, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum. Et miſerunt in oẽm Samariam, & vſq; Hiericho ꝓoccupauerũt oẽs vertices montium,] impediendo iter per eos. [Et muris circundederunt vicos ſuos, & congregauerunt frumenta in ꝓparationem pugnæ] i. de victualibus fecerunt ſibi ꝓuiſionem ad reſiſtendum Aſſyrijs, potius per orationes, ieiunia, lachrymas, q̃ per bellica arma, vel etiam per bellum, ſi Deus eis de adiutorio prouideret, credentes victoriã belli non in multitudine bellatorum, ſed in auxilio Dei conſiſtere. Nihilominus fecerũt q̃d in eis erat, ꝓoccupando itinera montiũ & loca anguſta, ne pateret Aſſyrijs iter ad Iudæam. Vnde ſubiungiť, [ſacerdos etiam Eliachim,] q infra vocať magnus ſacerdos & pontifex, [ſcripſit ad vniuerſos q erãt contra Eſdrelon, q̃ eſt contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuerſis] ſ. Iſraelitis, [ꝑ q̃s Iudit.5.
viæ trãſitus eſſe poterat] i. ꝑ q̃s Aſſyrij poſſent venire verſus Hieruſalẽ, [vt obtinerẽt aſcenſus mõtiũ, ꝑ q̃s via eſſe poterat ad Hieruſalẽ, & illic cuſtodirẽt, vbi anguſtum iter eſſe poterat inter montes. Et fecerunt] ſic [filij Iſrael, ſecundũ q̃d cõſtituerat eis ſacerdos dñi Eliachim. [Circa hæc oriunť difficultates, nam ſicut ꝓtactum eſt, Nabuchodonoſor iſte ſeu Cambyſes ꝓhi Ioſe.lib.11. ant.iu.ca.2.
buit ꝓſequutionem ædificationis templi, ita ꝙ ſub eo muri templi non fuerũt erecti, niſi tam alte ꝙ aſtantes poterant ſup eos appodiare, nec fuit vltra ꝓſequutio facta vſq; ad annum ſe- Agg.1.
cundum Darij regis, vt patet in Aggæo, nec Hieruſalem fuit reædificata, niſi poſt aduentum Nehemiæ, quod fuit poſt mortem Nabuchodonoſor huius. ¶Quæritur quoq; q̃s fuerit iſte Eliachim põtifex, q̃m Ieſus filius Ioſedech fuit pontifex Iudæorum toto tẽpore regni Cambyſis huius, & vſq; ad regnum Darij, ſub quo templum fuit conſtructum & conſummatum, prout Zach. 3. legitur. Inſuper habetur in libro Eſdræ, ꝙ ex imperio Cambyſis ſeu Artaxerxis regis, ceſſauerunt Iudæi ædificare: quomodo ergo auſi fuiſſent eius exercitui repugnare? 1.Eſd.4.

2.Eſd.5. Poſtremo,tempore illo Samaritani erant gentiles, & fautores regis præfati ac hoſtes Iudæorum,vt patet in Eſdra: quò ergo miſit Eliachim in oẽm Samariam? Propter hæc & alia,quidam Hebræi hunc librum refutauerunt,& inter apocrypha poſuerunt,ſed q̃m iuxta præhabita,Nicena ſynodus librum iſtum ſuſcepit,breuiter rñdendum, ꝙ tempore Nabuchodonoſor huius,templum fuit inceptum,& altare ſuper quod ſacrificia offerebãtur, conſtructum, cultuſq; Dei fiebat ibi q̃tidie, atq; ꝓ templo dicunt timuiſſe Iudæi, ne templum violaret.ſimiliter habitacula miniſtroꝝ templi,& q̃dam ædificia ciuitatis erant tunc facta ante Nehemiæ aduentum,ideo metuebant hæc deſtrui.q̃uis etiam ad iuſſionem Artaxerxis omiſerunt proſeq; ædificium templi,maluerunt t̃n ſe morti exponere,q̃ ꝑmittere ꝙ p̃dicta penitus diſſiparent.Vel diſtinguendo tempora & viciſſitudines temporꝝ,mutationeſq; cordium humanorum,concordant p̃dicta.De p̃tacto demum Eliachim p̃ſule aliq opinantur,ꝙ fuit Ieſus filius Ioſedech,& alio nomine ſit appellatus Eliachim, q̃uis alij dicant ꝙ fuit filius illius Ieſu, aut alius à Ieſu p̃fato miſſus.Præterea q̃uis in Samaria tunc manebant gentiles,nihilominus ibi multi ex decem tribubus Iſrael morabant,ad quos miſit Eliachim.[Et clamauit oĩs populus Iſrael ad dñm Inſtantia magna]i.cum ingenti feruore & ꝑſeuerãtia, [& humiliauerũt animas ſuas in ieiuniis & orationibus,ipſi & mulieres eorum,& induerunt ſe ſacerdotes ciliciis,]ex pœnitentia & compunctione,[& infantes ꝓſtrauerunt contra faciem templi dñi]i. parentes & ſacerdotes ꝓſtrauerũt infantulos ſuos verſus templum,vt Deus per hoc magis ad miſericordiam ꝓuocaretur, compatiendo interitioni, innocentibus infantib⁹ imminenti,
2.Par.20 quemadmodum 2.lib.Paral.ſub Ioſaphat rege legunt viri cum vxoribus & infantibus dñm inuocaſſe in templo.[& altare operuerunt cilicio.Et clamauerũt ad dñm Deum Iſrael vnanimiter,ne darent in p̃dam infantes eorum,& vxores eorum in diuiſionẽ]i.ne ab hoſtibus diſſecarent,vel ne à ſuis maritis abſtraherent &violarent.[& ciuitates eorum in exterminium, & ſancta eorum]darent[in pollutionẽ]i.ne ſancta loca & altare ac vaſa cultus diuini,ab infidelibus contaminarent.[& fierent in opprobrium gẽtibus.Tunc Eliachim ſacerdos dñi magnus,]q̃ nomine ſolet pontifex in ſcripturis teſtamẽti vet. deſignari. [circuiuit oẽm Iſrael,] vt non ſolum per ſcripta & nũcios,ſed & propriis verbis ac perſonali p̃ſentia populum hortaretur,conſolaret ac roboraret.[alloquutuſq; eſt eos,dicens:Scitote q̃m exaudiuit dñs preces veſtras,]i.exaudire propoſuit ſiue exaudiet, [ſi manentes ꝑmanſeritis in ieiuniis & orationibus in conſpectu dñi.]Tales enim preces tam piæ, diuturnæ, ieiuniis decoratæ, ſolẽt à fonte miſericordię exaudiri.[Memores eſtote Moſis,qui Amalech]i.populum Amalechitarum
Exo.17. ſeu regem illum cum populo ſuo,[confidentem]p̃ſumptuoſe.[in virtute ſua]corporali,[& in potentia ſua]i.robore adiutorii ſui,ſeu in experientia ſua bellandi, [& in exercitu ſuo,& in clypeis ſuis,& in curribus & equitibus ſuis,non ferro pugnando,ſed ſanctis orando precibus deiecit.[Sic erunt vniuerſi hoſtes Iſrael,ſi ꝑſeuerauerítis in opere hoc quod cœpiſtis.] Moſe nanq; cum extenſione manuum ſuarum orante,p̃ualuit Ioſue cum populo Iſrael contra Amalechitas,prout Exo.17.legitur. Verunt̃n hic multa dicunt, quæ ibi non habent, ꝙ ſ.
Ioſe.lib.2. Amalech confidebat in ſuis equitibus & q̃drigis.ex q̃ apparet, ꝙ venit cum curribus & mul
an.iu.ca.2 tis equitibus,q̃d conſonat his,quæ libro antiquitatum Ioſephus ſuꝑ hoc refert. [Ad hãc igitur exhortationem eius deprecantes dñm,ꝑmanebant in conſpectu dñi, ita vt etiam hi qui offerebant dño holocauſta,p̃cincti ciliciis offerrent ſacrificia dño,& erat cinis ſuꝑ capita eorum.Et ex toto corde ſuo omnes orabant Deum,vt viſitaret populum ſuum Iſrael.

¶Expoſitio cap.5. Nunciatumq; eſt Holoferni, ꝙ filii Iſrael præparaſſent ſe ad reſiſtendum. Art. 5.

COmmotio Holofernis in filios Iſrael vitioſa, & beneficia Dei exhibita Iſraelitico populo,hic narrantur[Nunciatumq; eſt Holoferni,ꝙ filii Iſrael præparaſſent ſe ad reſiſtendum,ac montium itinera concluſiſſent, & furore nimio exarſit in iracundia magna.Vocauitq; oẽs principes Moab,& duces Ammon]i.maiores Moabitarum ac Ammonitaꝝ, quos in auxiliarios ſibi aſſumpſerat,[& dixit eis:]hos interrogauit, quia viciniores erant populo Iſrael.[Dicite mihi,quis ſit iſte populus qui montana obſidet,]hoc eſt,cuſtodit,cingit,montiumq; concluſit itinera.[aut quæ & quales,& quantæ ſint ciuitates eorum,quæ etiam ſit virtus]i.poteſtas[eorum,aut quæ ſit multitudo eorum,vel quis]eſt[rex militiæ eorum:]ſed pro tunc non regebantur per reges,ſed per pontifices.[& quare præ oĩbus qui habitant in oriente,]non reſpectu terræ Aſſyriorum, vt dictum eſt,ſed reſpectu terrarum trãſmarinarum verſus ſolis occaſum.[iſti contempſerunt nos,& non exierunt obuiam nobis,vt ſuſciperent nos in pace? Tunc Achior dux oĩm filiorum Ammon,]qui ex vicinitate loci, aut propinquitate originis,q̃m Loth pater Ammonitaꝝ,filius fuit fratris Abrahæ patris Hebræoꝝ, vt in Ge-
Gen.11. neſi legitur,immo ex ſpeciali ꝓuidentia Dei & ſtudio,valde cognouit hiſtorias Iudæorum.[rñdens,ait:Si digneris audire dñe mi,dicam veritatem in conſpectu tuo de populo iſto qui in montibus habitat,& non egredietur verbum falſum ex ore meo.Populus iſte ex progenie

Chal-

Chaldæorum eſt.]Nam Abraham fuit filius Tharæ Chaldæi.[Hic primũ in Meſopotamia Gen.10.
habitauit.]Non ſimpliciter primum,quia primo in Chaldæa manſerũt,deinde in Meſopo
tamia.[& ibi priusq̃ in terra iſta montana,]videlicet terra ꝓmiſſionis.Hinc Gene.11.fertur:
Tulit Thare Abraham filium ſuum, & Loth filium filij ſui Aran, & eduxit eos de Vr Chal-
dæorum,vt irent in terram Chanaan.[qm̃ noluerunt ſequi deos patrum ſuorum, qui erãt in
terra Chaldęoꝝ.]Vnde ſcriptum eſt Ioſue 24. Trans fluuium habitauerunt patres veſtri ab
initio,Thare pater Abraham & Nachor, ſeruieruntq́ꝫ dijs alienis. quod qualiter intelligen-
dum ſit,ibi expoſitum eſt.[Deſerentes itaqꝫ cęremonias patrum ſuorum,quæ in multitudine
deorum erant,& vnum Deum cæli coluerunt]i,verum Deum creatorem cæli,& oim conten
torum in cælo,quod eſt cõtinentia viſibilium & inuiſibiliũ ſecundũ Damaſcenũ.[qui & ꝓce Damaſce.
pit eis,vt exirent inde,& habitarent in Charran]i.in vrbe Meſopotamiæ nomine Aran,quę
in Actis dicitur Charran,in qua habitauerũt ad tempus, & ibi rurſus præcepit illis Deus,vt Act.7.
ab ea intrarent terram ꝓmiſſionis,prout Gene.13.legitur: Dixit dñs ad Abraham: Egredere
de terra tua,& veni in terrã,quam monſtrauero tibi.[Cumq́ꝫ operuiſſet om̃ terram]Cha-
naan[fames,deſcenderũt in Aegyptum:]primo ipſe Abraham cum Sara & Loth,ſicut Ge-
ne.12.recitatur.Deinde Iacob cum ſobole ſua,[illicq́ꝫ per 400.annos]qui inchoãtur à ꝓmiſ-
ſione facta de Iſaac naſcituro,aut circiter.[ſic multiplicati ſunt,vt dinumerari eoꝝ non poſ- Gen.46.
ſet exercitus]hoc eſt,difficulter præ multitudine poterant numerari,vt per hyperbolen in-
telligatur.Nam in lib Num.bis fuiſſe numerati legunt.[Cumq́ꝫ grauaſſet eos rex Aegypti] Num.1.26.
ſeruitute duriſſima,[atqꝫ in ædificationib' vrbium ſuaꝝ in luto & latere ſubiugaſſet eos,cla-
mauerunt ad dñm ſuum.Cumq́ꝫ eieciſſent eos Aegyptij à ſe,& ceſſaſſet plaga]hoc eſt,inter- Exo.11.
fectio primogenitoꝝ ab Aegyptijs,[& iterum vellent eos,]ſ.filios Iſrael[capere, & ad ſuum
ſeruitium reuocare]ipſi Aegyptij,quos pauloante exire celeriter cõpulerunt ex timore, ne
iterum plagarent propter ipſorum Iſraelitaꝝ detentionẽ,vt Exo.12.& 13.ſcriptũ eſt:[fugien
tibus his]ſ.Iſraelitis,[Deus cæli mare aperuit,]hoc eſt,mare rubrum diuiſit, [ita vt hincinde
aquæ]maris illius diuiſi,[quaſi murus ſolidarent]ſtando firmiter ſine defluxu,prout Exo.15.
reperitur.[& iſti pede ſicco fundũ maris ꝑambulando tranſierũt. In quo loco dum innume-
rabilis exercitus Aegyptiorum eos ꝑſequeretur ita aquis coopert' eſt, vt non remaneret vel Exo.14.
vnus qui factum poſteris nũciaret.[Egreſſis aũt]filij Iſrael[mare rubrum,deſerta Sina mon
tis occurrerunt:]i.in via ſua inuenerunt,& intrauerunt deſertũ, in quo mons Sinai ſitus eſt. Exo.15.
Veruntñ in Exodo leguntur,primo intraſſe deſertũ Sur,ſed Achior iſte non omnia,ſed quæ-
dam notabiliora commemorat, ſicut & S.Stephanus. [in quibus nunq̃ homo habitare po- Act.7.
tuit,vel filius hominis requieuit]hoc eſt, conueniens habitatio hominum deſertũ iſtud non
fuit,q̃uis ad tempus ibi manebant paſtores,aut alij quidam. propter q̃d ſcriptum eſt Hiere.
2.Non dixerũt,vbi eſt dñs,qui tranſduxit nos per deſertum,per terram inhabitabilem & in-
uiam,per terram ſitis & imaginem mortis,in qua non ambulauit vir,nec habitauit homo.
[Illic fontes amari obdulcati,]hoc eſt,dulces atqꝫ potabiles,[facti ſunt eis ad bibendum]mi
raculoſe Moſe lignum in aquam mittente.Vnde Exo.15.legitur: Venerũt in Marath,nec po
terãt bibere aquas de Marath,eo ꝙ eſſent amaræ.[& per annos 40.annonam]hoc eſt,eſcam
videlicet manna[de cælo conſequuti ſunt.]vt Exo.16.legitur.[Vbicunqꝫ ingreſſi ſunt ſine ſa
gitta & arcu,& abſqꝫ ſcuto & gladio,Deus eorum pro ipſis pugnauit.]Hoc eſt,victoriã ipſis
donauit principaliter poteſtate ſua diuina,nõ virtute armorum,ipſi tñ interdum armis pu-
gnauerunt,ſed Deo adiuuante ꝓualuerunt.[& dicit: Quotieſcunqꝫ aũt præter Deum ſuum]
hoc eſt,Deum patrum eorum qui voluit ſpecialiter coli ab ipſis, & multa ac magna ſpẽalia
beneficia contulit eis,[alterum coluerunt.]cultu latriæ,[dati ſunt in prædam & in gladium
& in opprobriũ,]vt patet Iudic.1.& 10. [Quotieſcunqꝫ aũt pœnituerunt,dedit eis Deus cæli
virtutem reſiſtẽdi.Deus enĩ illorum odit iniquitatem] cum ſit eſſentialiter ſanctus & bonus.
Vnde ſcriptum eſt Sap.14. Odio ſunt Deo impius & impietas eius. [Nam & ante hos annos
cum receſſiſſent à via quam dederat illis Deus,exterminati ſunt prælijs à multis nationibus,
& plurimi eorum captiui adducti ſunt in terram non ſuam. Nuper aũt reuerſi] de Babyloni-
ca captiuitate ex licentia Cyri regis,[ex diſperſione qua diſperſi fuerant,adunati ſunt,& aſ-
cenderunt montana hæc oĩa]hoc eſt,ad terram hanc patrum ſuoꝝ montoſam reuerſi ſunt.
[Nunc ergo mi dñe,perquire ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum]i.diligen
ter inueſtiga,an in aliquo magno facinore, præſertim in idololatria Deum ſuum iam offen-
derunt,nec inde pœnituerunt:& ſi ſic,[Aſcendamus ad eos debellando,qm̃ tradet Deus eo-
rum eos tibi.Si aũt non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere il
lis,qm̃ Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ. Et factum eſt,
cum ceſſaſſet loqui Achior verba hæc,irati ſunt oẽs magnates Holofernis,]hæc audiẽtes,[&
cogitabant interficere illum,dicentes: Quis eſt iſte qui filios Iſrael poſſe dicat reſiſtere regi
Nabuchodonoſori,& exercitib' eius homines inermes & ſine virtute,& ſine peritia artis pu

Sap.5. gnæ]quæ ars pugnæ,plus valet in ꝓlijs q̃ poteſtas,ſcd̃m Vegetiũ.Vnde ſcriptum eſt,Melior
eſt ſapiã q̃ vires,& vir prudẽs q̃ fortis.ideo Salomon Prouer.20.dixit: Cõſilijs tractãda ſunt
bella.Veruntñ impij iſti verba Achior male intellexerũt,atq; mẽdaciter repetierũt. Non eñ
dixit filios Iſrael poſſe reſiſtere exercitui Nabuchodonoſor regis,ſed q̃ De⁹ eoꝝ defenderet
eos,& pugnaret ꝓ ipſis,ſi iuſti eſſent.[vt ergo agnoſcat Achior,qm̃ fallit nos]ſupbiſſimi iſti
fuerũt animo incorrigibiles & prorſus indociles,[aſcendamus in mõtana,& cum capti fu-
erint]ã nobis[potẽtes eoꝝ,]vcz filiorum Iſrael, [tunc cũ eiſdẽ gladio trãſuerberabis,vt ſciat
oĩs gens,qm̃ Nabuchodonoſor deus terræ eſt.]Circa hoc ſcribit qdam: Non dicũt,Deus cæ
li,ſed terræ.vident eñ illius erroris fuiſſe,q dicebat diuinã ꝓuidentiã ad cæleſtia ſe tm̃ exten
dere,ſecũdũ q̃d dicit Iob 22.Circa cardines cæli pambulat,nec noſtra cõſiderat.Hoc aũt no-
men Deus impoſitũ fuit ã ꝓuidentia reꝝ & gubernatione,ideo Deũ terræ dicebãt,cuius regi
men ad plura ſe extendit.Intentio aũt regis Nabuchodonoſor & ſui exercitus fuit,oẽm ter-
ram ſuo ſubiugare imperio.Propter q̃d ã ſuis denoĩabatur deus terræ. Hæc ille.Cuius ver-
Iudit.6. bis non videt cõcordare q̃d ſubdit,[& ꝑter ipſum alius nõ eſt,]ſupple Deus.Vnde videt fuiſſe
eoꝝ error,q̃ non eſſet deus ꝑter Nabuchodonoſor. Nam & ſequẽti cap. Holofernes ait ad
Achior,vt oſtdam tibi,qa non eſt deus niſi Nabuchodonoſor.Superius q̃q; dictũ eſt:Præce
Iudit.2. perat Holoferni Nabuchodonoſor rex,vt oẽs deos terræ exterminaret, vt ipſe ſolus diceret
deus ab his nationib⁹ &c.¶Spũaliter vero p Holofernẽ & bellatores ipſius,ſignificant tyran-
ni & pſecutores eccleſiæ:p gẽtes aũt q̃ legatos ſuos miſerũt ad Holofernem ꝓ pace,& conſen
ſerũt ſubijci imperio eius,intelliguntur puſilli & imperfecti,q non valẽt aliqd magnæ aduerſi
Luc.8. tatis ꝓ iuſtitia pati,nec mori ꝓ Chřo,q de talibus loqtur,q̃ tẽpore tẽtationis recedũt.¶Por
ro,p filios Iſrael metuẽtes,ne Holofernes faceret Hieruſalẽ tẽploq; dñi, q̃d fecerat alijs vrbi-
bus & dijs ipſoꝝ,intelliguntur fideles rite cõſtantes,q magis verent irreuerentiã Dei & ſctõrum
ac ſacramentoꝝ ipſius,q̃ ꝓpriam mortẽ,malũtq; mori q̃ Chřianæ religiõis ac fidei catholi-
cæ cõculcationẽ videre,ideo ſpũalibus armis,immo & corporalib⁹ q̃nq; reſiſtũt.Per Achior
demũ boni catechumeni cõpetẽter inſtructi,ac fidẽ tenẽtes,ſed nõdũ baptizari ſignant,q̃lis vt
Act.18. (vt in Actibus legitur)fuit Apollo ille electus,viam Dei edoctus, ſciens tantum Baptiſma Io
Act.19. annis,& cœpit fideliter in eccleſia agere.

¶Declaratio cap.6.Factum eſt aũt cum ceſſaſſent loqui &c.

Articulus 6.

Iudit.5. FActum eſt aũt cum ceſſaſſent loqui]magnates Holofernis ad Achior, vt habetur in fine
præcedentis cap.[indignatus Holofernes,]magnatibus ſuis conſentiens & applaudens,
[dixit ad Achior:Qm̃ propheraſti nobis]Hoc irriſorie ait,[dicens,q̃ gens Iſrael defendatur
ã Deo ſuo:]qñ obedit ei in oĩbus,[vt oſtendam tibi qm̃ non eſt Deus niſi Nabuchodonoſor,
cum percuſſerimus eos om̃es,ſicut hominem vnum,]hoc eſt, ita q̃ nullus eorum euadat,vel
ita faciliter ſicut hominem vnum, [tunc & ipſe cum illis interibis,& omnis Iſrael tecum ꝑ-
ditione diſperiet,&probabis]i.in teipſo experieris,& tua morte teſtaberis,[q̃ Nabuchodo-
noſor ſit dñs vniuerſæ terræ:Tuncq; gladius militiæ meę tranſiet per latera tua,& cõfixus ca
des inter vulneratos Iſrael,& non reſpirabis vltra, donec extermineris cum illis.] O q̃ ſtoli-
diſſima verba,quia & dato q̃ filij Iſrael &Achior ꝑmiſſi fuiſſent occidi ab Holoferne,ex hoc
conſequens non fuiſſet,q̃ Nabuchodonoſor eſſet deus terræ,ſed q̃ eſſet tyrannus & perſecu-
tor crudelis.Nam & impij in hac vita frequenter ꝓualent contra iuſtos,quos Deus exercet,
purgat,& coronat per impios.[Porro ſi ꝓphetiam tuam veram exiſtimas,non cõcidat]hoc
eſt,in mœrorem non cadat[vultus tuus,& pallor qui faciem tuam obtinuit,abſcedat ã te,ſi
verba mea hæc putas impleri non poſſe. Vt aũt noueris, quia ſimul cum illis hæc experieris,
ecce ex hac hora illoꝝ populo ſociaberis,vt dum dignas gladij mei pœnas exceperint, ipſe
ſimul vltioni ſubiaceas.]q̃uia aũt Achior credidit ſe vera dixiſſe,non tñ mirũ fuit q̃ timuit,
qm̃ ignorauit,an filij Iſrael Deo placerent,& qm̃ vidit verba ſua recta intentione ꝓlata,tam
ꝑuerſe,ægre,& erronee eſſe accepta.[Tunc Holofernes præcepit ſeruis ſuis,vt cõprehende-
rent & ducerent eum]ſ.Achior[in Bethuliam,]quæ de vrbib⁹ filioꝝ Iſrael fuit Holoferni vi-
cinior,[& traderent eum in manus filioꝝ Iſrael.Et accipientes eum ſerui Holofernis,ꝓfecti
ſunt p cãpeſtria,ſed cũ appropinquaſſent]ſerui Holofernis cũ Achior [ad montana, exierũt
contra eos fundibularij]Iſraelitæ,iacientes ſaxa cum fundis,q montiũ itinera obſeruabãt.[Il
li aũt]ſerui ſ.Holofernis,[diuertẽtes ã latere montis]ne ã fundibularijs læderent.Holofernes
aũt iubens ſeruis ſuis ꝑducere ipſum Achior vſq; Bethuliã,putauit q̃ filij Iſrael non auderent
ſuos lædere ſeruos.[ligauerunt Achior ad arborẽ manibus & pedibus,& ſic vinctũ dimiſerũt
eum, & reuerſi ſunt ad dñm ſuũ. Porro filij Iſrael ſoluẽtes eum, duxerũt Bethuliã,atq; in me-
dium populi illum ſtatuentes,percontati ſunt]i.inquiſierunt, [quid rerum eſſet]i.q̃ ob cau-
ſam,& ob cuius rei euentum,[q̃ illum vinctum Aſſyrij reliquiſſent. In diebus illis erant illic
principes,Ozias de tribu Simeon, & Charmi q & Othoniel]Circa hoc in Scholaſtica fertur
hi-

hiſtoria,ꝙ aliqui de Hieruſ͡m miſerãt duos ſacerdotes ad Oziam hunc in Bethuliã,ſicut ad con ſolandũ,dirigẽdum & cõſortandũ ciues Bethuliæ.[In medio itaqꝫ ſeniorꝝ & in cõſpectũ omni- um Achior dixit omĩa quæ locutus ipſe fuerat,ab Holoferne interrogatus.Cumqꝫ vniuerſa Achior expoſuiſſet,] qualiter erat interrogatus ab Holoferne,& q̃d rñdit eidẽ,[omĩs popu- lus] Bethuliæ hęc audiẽs,[cecidit in faciẽ,adorãtes dñm:]quia ex verbis Achior cõpuncti fue runt,& valde accẽſi ad inuocationẽ Dei,ſpemqꝫ exauditionis conceperãt,& zelo iuſto zela- bant pro Dei honore,pro veritatis ac iuſtitiæ manifeſtatiõe,[& cõmuni lamẽtatiõe & fletu vnanimes ſuas preces dño effuderũt,dicẽtes:Dñe Deus cæli & terræ,intuere] i. intuẽdo deijce & caſtiga [ſupbiam eorꝝ] vt in pſenti puniti,nõ amplius peccẽt,nec cultui diuino valeant aduerſari.Nẽpe pro deiectiõe hoſtiũ boni cõmunis,orari poteſt ex zelo iuſtitiæ, & boni cõ- munis amore. [& reſpice] oculo pietatis [ad noſtrã humilitatẽ,] qui pſtrati in toto corde & corpore,nos corã te humiliamus,[& faciem ſanctorꝝ tuorꝝ attẽde] i.mẽtes fidelium, ſeu preces & merita patriarcharꝝ ac prophetarꝝ ſanctorꝝ,p quos nos exaudire digneris,[& oſtẽ- de quia nõ derelinquis præſumẽtes de te] hoc eſt, tua pietate & gratia,[& pſumẽtes de ſe,& de ſua virtute] i.poteſtate ſeu dignitate,[gloriantes] inaniter ac ſupbe,[humilias] hoc eſt, deijcis,punis & damnas.[Finito itaqꝫ fletu,& p totã diem oratione populorꝝ completa,conſo lati ſunt] ipſum [Achior,dicẽtes:Deus patrum noſtrorꝝ, cuius tu virtutẽ prædicaſti,ipſe ti- bi hanc dabit viciſſitudinẽ] i.recompẽſationẽ,[vt eorum magis tu interitum videas. Cum vero Deus noſter hanc libertatẽ dederit ſeruis]hoc eſt,liberationẽ ab Aſſyrijs,quã tibi opta- mus,& affuturam ſperamus,[ſit & tecum dominus in medio noſtri] p gratiam ſpecialem,vt ſicut placuerit tibi, ita cum omnibus tuis conuerſeris nobiſcum] i.inter nos viuas & circũ- ciſionẽ obſeruantiaſqꝫ legis noſtræ accipias,ſi volueris. Non enim tenebantur Gẽtiles ad le- gis mandata, niſi moralia cum fide Chriſti vẽturi,ſed ſi voluerunt communicare Iudæis in eſu agni paſchalis,alijſqꝫ quibuſdam cæremonialibus legis,oportebat eos primitus circũci- di,iuxta illud Exo.12. Hæc eſt religio phaſe: ſi quis peregrinorũ in veſtram voluerit trãſire coloniam,circũcidetur prius omne maſculinum eius:ſi quis autẽ circũciſus non fuerit,non veſcetur ex eo.quẽadmodum enim modo nullus admittitur ad Euangelicę legis ſacramẽta, niſi baptizatus,ſic nec tũc ad Moſaicæ legis ſacramẽta,niſi circũciſus.[Tũc Ozias finito con ſilio eius] quo tractauerunt, quid in tam ardua cauſa eis reſtaret agẽdum,[ſuſcepit eum] vi- delicet Achior,[in domum ſuam,& fecit cœnam magnam. Et vocatis omnibus presbyte- ris] hoc eſt,ſenioribus ſeu ſacerdotibus[ſimul,expleto ieiunio,refecerunt.Poſtea conuoca- tus eſt omnis populus,& per totam noctem intra eccleſiam] i.in ſynagoga [orauerunt.] Ha bebant nanqꝫ in ſingulis vrbibus ſuis ſynagogas,in q̃bus vacabãt orationi,deuotioni,lectio niqꝫ legis & prædicationi,& omnes pariter orauerunt,vt cõmunis oratio exaudibilior eſſet. Non enim ſolet pia communitatis repelli oratio. Vnde 2.ad Corinth.4.ait Apoſtolus:Ad- iuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum perſonis facierum, eius quæ in no- bis eſt donationis per multos gratiæ agantur pro nobis.

¶Explanatio Cap.7.Holofernes autem altera die &c. Art.7.

ANguſtia & coarctatio filiorꝝ Iſrael ex obſidione Aſſyriorꝝ, hic deſcribunt:[Holofer- nes aũt altera die] i.die ſequẽti poſtq̃ tradidit ipſum Achior Iſraelitis,[pcepit exerciti bus ſuis]ſuit aũt vnus totalis exercitus,ſicut & vnꝰ princeps militiæ,ſed diuiſus fuit in aliquas turmas [vt aſcenderẽt contra Bethuliã] in alto inter montes locatã.ideo ait , aſcenderent. Iudic.2. Voluitqꝫ ſtatim indignationẽ,crudelitatẽ & cõminationẽ ſuam implere.Indignãter quoqꝫ accepit,ꝙ ſerui ſui fuerũt à fundibularijs Iſraeliticis fugati.[Erãt aũt pedites bellatorꝝ centum viginti millia,& equites vigintiduo millia]Supra legit,ꝙ erãt duodecim millia equitũ ſagit tariorꝝ,ideo auctus videt numerus equitũ,vel eq̃tes nõ erãt ſagittarij oẽs.[pter pparatiões] i. præter turbã & numerꝝ [illorꝝ virorꝝ,quos occupauerat captiuitas] i. q̃s cepit & in auxilia- rios ſumpſit.[& adducti fuerãt de puincijs & vrbibꝰ vniuerſæ iuuẽtutis] i.oĩm iuuenũ,quos ſic in ſuũ redegit obſequiũ.[Oẽs parauerũt ſe pariter ad pugnã cõtra filios Iſrael, & vene- rũt per crepidinẽ] i.ſummitatẽ ſeu extremitatẽ [mõtis vſqꝫ ad apicẽ] i.ſummitatẽ loci, [qui reſpicit ſup Dothaim] hoc eſt,locũ ſeu oppidũ ſic vocatũ,[à loco qui dicitur Belma,vſqꝫ ad Chelmon q̃ eſt cõtra Eſdrelon.Filij aũt Iſrael vt viderũt multitudinẽ illorꝝ,] quã in alto lo- co illo poterãt cernere,[proſtrauerũt ſe ſup terrã,] humiliter deprecãtes diuinũ auxiliũ,ſine q̃ ſciuerũt ſe nequaq̃ poſſe illis reſiſtere, & nihilominus q̃d in ipſis erat agẽtes, [mittẽtes ci- nerẽ ſup capita ſua,vnanimes orãtes,vt Deus Iſrael oſtẽderet miſericordiã ſuã ſup populum ſuũ. Et aſſumẽtes arma ſua,ſederunt per loca quæ anguſti itineris tramitẽ] hoc eſt,ante viæ callem cõpendioſum, [dirigũt inter montoſa,] hoc eſt, inter loca montana oſtendunt, ſiue rectificant.[& erãt cuſtodiẽtes ea] ne Aſſyrij per ea ad Bethuliam ſeu alia oppida ſua poſſent accedere. [Porro Holofernes dum circũiuit per gyrum] Bethulię à remoto, [reperit quod fons qui influebat in aquæductum illorum] qui in Bethulia erant, ad quos aqua fontis illius

per aquæductum illã currebat. Hoc, vt magiſter in hiſtorijs addit, inuenit per auiculas quæ bibebant aquã de alueo, & per latentes rimulas aquæductus. [& incidi pcepit aquæductũ illorum] ne per eum aqua in vrbem illã decurreret. [Erant tamẽ non lõge ab vrbe fontes, ex quibus] ciues Bethuliæ [furtim] hoc eſt, ſecrete ne ab Aſſyrijs notaret, [videbant haurire aquã ad refocillandum] ardorem & ſiccitatem ſitis ſuæ, magis q̃ ad potandum. [Sed filij Ammon & Moab] qui oderunt Iſraelitas, [acceſſerunt ad Holofernem] cupientes ei placere, [& dixerunt: Filij Iſrael non in lãcea, nec in ſagitta confidunt] hoc eſt, tibi opponunt ſe, nõ ex confidentia armorum, ſed locorum ſuorum. ideo ſubditur: [Sed montes defendunt illos,] quia propter loca illa montoſa difficile eſt illos accedere, & oporteret nos diu in obſidione manere. [& muniunt] hoc eſt, protegunt ac confortãt, [illos colles in præcipitio] i. in magna altitudine [conſtituti. vt ergo ſine cõgreſſiõe pugnæ poſſis eos ſuperare, pone cuſtodes fontiũ, vt non hauriant ex eis, & ſine gladio interficies eos, aut certe fatigati, tradent ciuitatem ſuam, quam putant, in montibus poſitã, ſuperari non poſſe. Et placuerunt verba hæc Holoferni, & coram omnibus ſatellitibus eius. Et conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos fontes. Cũq́; cuſtodia iſta] fontiũ [per dies viginti eſſet expleta, defecerunt ciſternæ] hoc eſt, aquæ ciſternarum, [& collectiones aquarum] quæ ex fontibus ſolebat acquiri. [Tunc ad Oziam cõgregati ſunt omnes viri] i. ciues Bethuliæ, [dicentes: Fœminæ & iuuenes & paruuli, omnes ſimul vna voce dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te] hoc eſt, iuſtitiã ſuam oſtendat in eo, q inter nos culpam habet in cauſa hac, [qui feciſti in nos mala] i. afflictionem hanc induxiſti ſuper nos tuo conſilio imprudenti, [nolens loqui pacifice cum Aſſyrijs] tractãdo cum eis, vt nos in ſeruos ſuſciperẽt. [Et propter hoc vẽdidit nos Deus in manibus eorum] hoc eſt, propter iſtam rebellionẽ Deus iam quaſi dedit nos poteſtati ipſorum, ſicut res datur pro precio. [Et ideo non eſt qui adiuuet, cum proſternamur ante oculos eorum] i. ipſis ſciẽtibus & nos circũuallantibus, corruamus in mortem, [in ſiti] i. ex pot' defectu. [& perditione magna. Et nunc congregate vniuerſos qui in ciuitate ſunt, vt ſponte] hoc eſt, ſine diuturniore reſiſtẽtia [tradamus nos Holoferni. Melius eſt em̃ vt captiui benedicamus dñm viuentes.] Et ſic habebant adhuc aliquam confidentiam euadendi mortem, ſi ſe traderent Holoferni. Parua tamen fuit ſpes iſta. [quàm moriamur, & ſimus opprobrium omni carni, cum videamus vxores noſtras, & infantes noſtros mori ante oculos noſtros. Conteſtamur hodie cælum & terram] hoc eſt, omnem creaturam, ſeu angelos & homines in teſtimonium ſumimus, & cum atteſtatione tali rogamus. Conteſtamur quoq; ſic: [Et Deum patrum noſtrorum qui vlciſcitur] i. vlciſcendo vult noſtra punire, [nos ſecundum peccata noſtra, vt tradatis ciuitatem in manus militiæ Holofernis, vt ſit finis noſter] i. mors [breuis in ore gladij, qui longior efficit in ariditate ſitis. Et cũ hæc dixiſſent, fact' eſt fletus & vlulatus magnus in eccleſia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad dñm, dicẽtes: Peccauimus, iniuſte egimus. Tu q pi'es, in tuo flagello vindica iniquitates noſtras] hoc eſt, per teipſum ſeu angelico miniſterio corrige nos. [& noli tradere cõfitentes te] i. nos fideles qui te confitemur verum Deũ, [populo qui ignorat

2.Reg.24. te.] iuxta hunc modũ dixit rex Dauid: Melius eſt mihi incidere in manus dñi, (multæ enim ſunt miſerationes eius) q̃ in man' hoĩm. [vt nõ dicãt inter gẽtes] i. ne increduli inter ſe dicãt: [Vbi eſt Deus eorum?] i. iam apparet q Deus eorum nõ curat de eis, nõ poteſt eis auxiliari. ac ſi dicãt, p tuo honore zelamus, & ſi nõ vis nos exaudire ppter nos, ſaltẽ ppter teipſum & tuiipſius honorẽ & gloriã nos exaudi, ne blaſphemeris à perfidis & iniquis, ſicut p Eſaiã teſtatus

Eſa.48. eſt: Propter me ego faciã vt nõ blaſphemer. Ezech. q̃q; 39. Non ppter vos, ego faciã, notũ ſit vobis, ſed propter nomẽ ſanctum meũ. [Et cũ fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent, exurgens Ozias infuſus lachrymis, dixit: Aequo animo eſtote fratres] ſperãdo in dño, [& hos quinq; dies expectemus à dño miſericordiã.] ideo exprimit quinq; dies, quoniã aqua q uã habebãt, quæ vix per vnã diem ſuffecit ad ſatietatem, nõ videbat vltra quinq; dies poſſe ſeruire, quãuis parciſſime ſumpta. [Forſan em̃ indignationem ſuam abſcindet, & dabit gloriam nomini ſuo. Si autem tranſactis quinq; diebus non venerit adiutoriũ nobis] à Deo, [faciemus hæc verba quæ loquuti eſtis] vrbem tradendo. De hac præfixione quinq; dierum repræhenditur iſte Ozias ſequenti capitulo, vt ibi patebit.

¶ Declaratio cap. 8. Et factum eſt. Art. 8.

EXhortatio, oratio & conſiliũ venerabilis viduæ Iudith, hic referuntur. [Et factum eſt cum audiſſet hæc verba] Oziæ, qui dixit, q traderet vrbẽ poſt quinq; dies, niſi interim veniret auxilium. [Iudith vidua de tribu Ruben] cuius ſtirps in textu deſcribitur, [& vir eius Manaſſes in diebus meſſis mortuus eſt. Venit enim æſtus ſuper caput eius,] ex quo ardore ſolis fuit intus accenſus, & ægritudinem incurrit letalem, ſicut & quarti Regum quarto legitur de filio Sunamitidis ſuſcitato per Heliſæum. [& ſepultus eſt cum patribus ſuis. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus & menſibus ſex.] Voluit enim deinceps in viduali caſtimonia Deo ſeruire. [Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi cubiculum ſecretũ,]

&

& in ipſo cubiculo oratoriũ, vt ſequẽti patet capl'o, & camerula illa fuit etiã oratorium eius.
[in qua cum puellis] i. ancillis, aut cognatis, [clauſa morabat.] ita ꝙ raro exiuit domum, ſoli Iudith 9.
Deo vacãs in loco abſtracto, & viroꝝ vitãs aſpectus, familiaritates, colloquia, cõuiuia, & cæ
teras laſciuiæ occaſiones, nõ ſolũ ne ipſa ad carnalia incitaret, ſed ne appeteret ab alijs. [& ha
bens ſuꝑ lumbos ſuos cilicium] pro carnis edomatione, maioriſq; gr̃æ impetratiõe, [ieiuna
bat omnibus diebus vitæ ſuæ,] ꝗbus in viduitate ꝑmanſit. Maritatis aũt mulieribus nõ liceret
ſic ieiunare ſine cõſenſu mariti. [ꝓter ſabbata & neomenias] hoc eſt, exordia mẽſiũ, q̃a in pri
mo die cuiuslibet mẽſis fuit quædã feſtiuitas legis, vt in Leuit. 23. & Deu. 5. patet. Vñ Pſal. 80.
Buccinate in neomenia tuba, in inſigni die ſolẽnitatis veſtræ. [& feſta domus Iſrael] ſ. feſta,
Paſchale & Tabernaculoꝝ, & Hebdomadaꝝ ſeu Pentecoſtes, quæ erãt feſta legis præcipua.
[Erat aũt elegãti] i. venuſto [aſpectu nimis,] habens pulchritudinẽ corporalẽ, moralem &
ſpũalem, [Cui vir ſuus reliquerat diuitias multas & familiã copioſam:] ſicq; eius continen
tia fuit magna, & multũ laudabilis, quia inter tot incitamẽta libidinis, quæ ſunt, iuuentus,
pulchritudo, opulẽtia, & multitudo viroꝝ ꝓſentium, manſit tã caſta. [& hæc erat in omnibus 1. Tim. 5.
famoſiſſima, q̃m timebat dñm valde] filiali timore, qui ꝑfectã & feruidã charitatẽ includit,
facitq; hominẽ corã Deo cuſtoditũ, ſolicitũ, & irreꝓhẽſibiliter cõuerſantẽ: quia vt Salomon Eccle. 7.
loquit, Qui timet Deũ, nihil negligit. [Nec erat qui loqueret de illa verbũ malum:] q̃a Deo
atq; hominibus ex ſua exemplari & ſancta complacuit vita. tales quoq; erãt beatiſſimi Ioan
nis Baptiſtæ parẽtes, incedẽtes in omnibus iuſtificatiõibus dñi ſine querela. [Hæc itaq; cum au
diſſet,] hoc eſt, ſedẽs in domo ſua ꝑcepiſſet, [q̃m Ozias ꝓmiſiſſet, ꝙ tranſacta q̃nta die trade
ret ciuitatẽ Aſſyrijs] quia vt apparet, nõ aderat, quãdo Ozias ꝓtulit ea. Nam ſubditur: [mi-
ſit ad presbyteros Cambri & Charmin,] vt venirẽt ad ſe, quia inuite proceſſit in publicum. Luc. 1.
[Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod eſt verbum, in quo conſenſit Ozias, vt tradat ciui
tatem Aſſyrijs, ſi intra quinq; dies non venerit vobis adiutoriũ?] Quaſi dicat, illicitum eſt.
Cur non direxit ſermonem ad Oziam? Ad hoc aliqui dicunt, ꝙ nondum erat præſens, q̃bus
obijci poteſt, ꝙ infra in iſto capitulo, Ozias & presbyteri leguntur ei pariter reſpondiſſe.
Ad quod dici poteſt, ꝙ interim forſan aduenit. Vel ſi cum presbyteris venit, tamen presby-
teros primo affatur, quoniam ſacerdotum fuit etiam ipſum Oziam ſuper hoc increpare.
[Et qui eſtis vos qui tentatis dñm?] quaſi dicat, merito eſſetis nimis prudentes ad hoc, nec
aliquo modo vos decet. [Non eſt iſte ſermo qui miſericordiã ꝓuocet] i. exauditionem me-
reat à pietate diuina. [ſed potius qui irã excitet, & furorẽ accẽdat] i. rigorẽ diuinæ mereat iu
ſtitiæ in vindictã q̃a tẽtare Deũ, eſt graue peccatũ. Nẽpe ꝓfigere tempus, infra quod, ſi Deus
nõ ſubuenerit, ceſſet ab eius inuocatiõe cõtra ꝑfidos, eſt infra tẽpus ꝓpria libertate determi-
natũ velle experiri diuini ſuccurſum ſubſidij, alioq; incredulis ſubiugari, etiã in deſtructionẽ
cult' diuini, quẽadmodũ fuit in iſto caſu. ſi enĩ aduerſarij obtinuiſſent Bethuliã, de facili ob- Hiere. 39.
tinuiſſent ac deſtruxiſſent Hier'lm. Et ſi obijciat ꝙ Hieremias ꝓpheta cõſuluit Sedechiæ re-
gi, vt traderet vrbẽ Hier'lm Nabuchodonoſor regi: Dicendũ ꝙ cõſuluit hoc, non in deſtru-
ctionẽ vrbis & tẽpli ac cultus diuini, ſed pro cõſeruatione illoꝝ, quia ſciebat ꝙ ciuitas & tẽ-
plum deſtruerent à Chaldæis, niſi ſponte eiſdẽ traherent. [Poſuiſtis vos tẽpus miſerationis
dñi] hoc eſt, tẽpus infra quod Deus clemẽter ſubueniat, [& in arbitrio] id eſt, iudicio veſtro, Iob 33.
[diem conſtituiſtis ei. ſed quia patiens eſt dñs] i. longanimiter ferẽs offenſam, nõ ſtatim vl-
ciſcens. Patientia autem & virtutes morales quæ circa paſſiones verſant, non cõpetunt Deo,
quo ad paſſionum ordinationẽ, ſed quãtum ad operis conformitatẽ. [in hoc ipſo] i. de culpa
hac [pœniteamus] & ex humilitate connumerat ſe eis, qui rei erant in illo peccato. [& in-
dulgẽtiam eius cum lachrymis poſtulemus,] vt ſit vera contritio ex intimo cordis fundo
prouenĩẽs. ſic enĩ placat, inuenitur'q; Deus, iuxta illud Deut. 4. Cum quæſieris dñm Deũ tuũ,
inuenies eum, ſi tamen toto corde quæſieris eum, & tota tribulatione animæ tuæ. [Et ideo
humiliemus illi animas noſtras] i. ad Dei honorem, recognoſcamus humiliter ꝓprias cul-
pas. [Non enĩ quaſi homo Deus ſic cõminabit] i. nõ ex impetu paſſiõis, neq; vt mox inferat
vltionẽ. [neq; ſicut filius hominis ad iracũdiã prouocabit, cum ſit ſimpliciſſima, & prorſus
immaterialiſſima mens inuariabilis in æternũ, qui ꝑ Malac. 3. proteſtat: Ego dñs & non mu
tor. De quo & Baalam loquitur: Non eſt Deus quaſi homo vt mentiat, nec vt filius hominis vt
mutetur. [& in ſpiritu * contrito] hoc eſt, corde compuncto, [& humiliato ſeruientes illi,] Nũe. 23. *conſtitu.
quia ait per Eſaiam: Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & tre- ti hũiliato
mentem ſermones meos? [Dicamus flentes domino, vt ſecundum ſuã voluntatẽ ſic faciat Eſa. 66.
nobiſcum miſericordiam ſuam.] Hoc enim Deo gratiſſimũ eſt, vt rationalis creatura pro-
priam voluntatem plenarie creatori ſuo reſignet, mactet & offerat. ſic nãq; Chr̃us paſſione Matt. 26.
inſtante exorãs, non mea, inquit, ſed tua voluntas fiat. [vt ſicut cor noſtrũ conturbatum eſt,]
hoc eſt, vehemẽter perterritum, cõtriſtatum, afflictum. [in ſuperbia eoꝝ] i. ex ambitioſa &
arroganti inuaſione, comminatione, obſidione Aſſyrioꝝ iſtoꝝ. [ita de noſtra humilitate
glo-

gloriemur in dño] hoc eſt, de liberatiõe noſtra humiliter poſtulata à Deo, [qm̃ non ſumus
ſequuti peccata patrum noſtrorum, qui dereliquerũt Deum ſuum] idola adorãdo, ſanguinem
innocẽtem fundendo, aut occidendo ꝓphetas, aut cõſimilia ꝑpetrando facinora. ideo meri
to in Deo noſtro confidimus, ꝙ ab hoſtibus iſtis nos eruet, ſicq; verba hæc ꝓtulit Iudith, non
populũ ſuũ laudãdo ſimpliciter, ſed ad augendũ ſibi ac populo ſpem in Deo, ſicut & Eze-
4.Reg.20. chias anguſtiatus à rege Aſſyriorum, inuocãs dñm: Obſecro, ait, memento quõ corã te ambu-
lauerim in veritate & corde pfecto. [p quo ſcelere dati ſunt in gladiũ, & in rapinã inimicis
ſuis. Nos autem alterum Deum neſcimus] per fidem & cultum, [præter ipſum:] quia nec alius
Deus eſt. [expectemus humiles conſolationem eius.] Non enĩ repellet in ſempiternum do-
minus, quia & abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum, vt
Threnorum 4. loquitur Hieremias. [Et exquiret ſanguinem noſtrum de afflictionibus inimi-
corum noſtrorum,] hoc eſt, tribulationes nobis illatas ab hoſtibus, vindicabit in ipſis, eos af-
fligendo, vt iuſtum eſt. [& humiliabit] i. deĳciet, [omnes gentes quæ inſurgunt contra nos,
& faciet illas ſine honore dñs Deus noſter.] Hæc fuerunt verba bonæ fiduciæ, non propheti[æ],
vt æſtimatur, q̃uis paulopoſt euenerint. [Et nunc fratres, qm̃ vos qui eſtis presbyteri in po-
pulo Dei,] hoc eſt, ſacerdotes & ſeniores, & ex vobis pendet anima illorum] i. ſalus & proſpe-
ritas animarum ipſorum ex veſtra ſalubri eruditione, virtuoſaq; conuerſatione, pro magna parte
dependet, iuxta illud Eccleſiaſtici 10. Qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.
Hiere.10. Hinc per Hieremiam dñs aſſerit: Quia ſtulte egerunt paſtores, & dñm non exquiſierunt, pro
pterea omnis grex eorum diſſipatus eſt, [ad eloquium ueſtrum corda illorum erigite] hoc eſt, ve
ſtra ſalubri exhortatione corda ipſorum ad Deum reducite, vt confidãt in ipſo. [vt memores
ſint, quia tentati ſunt patres noſtri] i. multipliciter impugnati ab inuiſibilibus ac viſibilibus
inimicis, [vt ꝓbarentur, ſi vere colerẽt Deum ſuum] i. quatenus per aduerſa pateret, an Deo
conſtãter atq; fideliter adhærerent. Vnde & Iudic. 3. legitur: Dimiſit dñs Chananæos, vt in
eis experiretur Iſraelem, vtrum audiret mãdata dñi, an non. [Memores eſſe debent, qm̃ pa-
ter noſter Abraham tentatus eſt:] iuxta illud Geñ. 22. Tentauit Deus Abrahã. [& per multas
tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt.] Nam ex cariſtia prexit ex terra Chanaan
Geñ.12. in Aegyptum, & ibi ablata eſt ei propria vxor, & puteos eius abſtulerunt aut repleuerunt Pa
Gene.16. læſtini, quæ omnia legunt in Geneſi. [Sic Iſaac] qui exhibuit ſe paratum, vt offerret Deo in
Gene.22. holocauſtum. [Sic Iacob, & Moſes, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes
Gene.34. tranſierũt fideles.] ſic ait Paulus, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ
Exo.16.32. cælorum. [Illi autem qui tentationes non ſuſceperunt cum timore dñi] i. qui aduerſitates &
Acto.14. impugnationes non tolerauerunt patienter ac timorate, aut prauis ſuggeſtionibus non re-
ſtiterunt idonee, [& impatientiam ſuam & improperium murmurationis ſuæ cõtra Deum
protulerũt] aduerſus ipſum murmurãdo, ſeu ipſum tentãdo, aut culpã retorquẽdo in ipſum,
[exterminati ſunt ab exterminatore] i. interfecti Deo præcipiẽte, & eius ſentẽtiã angelo bo-
Nũe.14. no aut malo exequẽte. Etenĩ in Numeris pueri filĳ Iſrael legunt dixiſſe: Vtinã mortui eſſe-
mus in Aegypto, vtinã pereamus, & nõ inducat nos dñs in terrã iſtã, ne cadamus gladio. Pro
pter quod Deut. 1. Moſes loquitur eis: Noluiſtis aſcendere, ſed increduli ad ſermonem dñi
murmurati eſtis atq; dixiſtis: Odit nos dñs. Hinc dñs dixit ad Moſen: Vſquequo multitudo
hæc peſſima murmurat contra me? In ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra. [& à ſerpenti
bus perierũt] ſecundum illud Nume. 21. Immiſit dñs in populũ ignitos ſerpẽtes. Ab infernã-
libus quoq; ſerpẽtibus tales peccãdo ſpiritaliter ſnecabant. [Et nos ergo non vlciſcamur nos
Nũe.14. pro his quæ patimur] ex impatientia aut diffidentia, nec peccemus in Deum contra ipſum
Nũe.21. murmurãdo, ſeu quaſi volẽdo vindicare iniurias noſtras, per offenſam & inhonorationem
ipſius Dei, derogãdo iuſtitiæ eius, aut aſcribẽdo ei impatiẽter noſtras miſerias. [ſed reputan
tes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe,] ita vt fateamur ex corde, ꝙ peccando
meruimus pati aduerſa his grauiora, [flagella dñi, quaſi ſerui qui corripimur à domino] i.
caſtigationes iſtas Deo permittẽte aut ordinãte atq; volẽte nobis inflictas, [ad emẽdationẽ,
& non ad perditionẽ noſtram eueniſſe credamus:] vt ſcilicet per tẽporales pœnas purgati,
tormẽta euadamus æterna vel etiam à pſenti pſecutione eripiamur, dñm inuocãdo, & quæ
illata ſunt, æquanimiter ſuſtinẽdo. [& dixerũt illi Ozias & presbyteri,] qui exhortationẽ &
increpationẽ fœminæ patiẽter & humiliter ſuſceperũt propter virtuoſitatem ipſius, quia &
ipſa ex zelo iuſtitiæ, charitatis feruore, & ex inſpiratione diuina humiliter, non iactanter,
fuit locuta. [Omnia quæ locuta es, vera ſunt, & nõ eſt in ſermonibus tuis vlla reprehenſio. Nunc
ora pro nobis dñm, qm̃ mulier ſancta es & timẽs Deum. Et dixit illis Iudith: Sicut quod lo-
qui potui, Dei eſſe cognoſcitis] i. verum atq; ſalubre, [ita quod facere diſpoſui, probate] i. ſuo
tempore cõſiderate, & nũc interim expectate, donec p effectũ propoſiti mei penſetis, [ſi ex
Deo eſt, & orate vt firmũ faciat Deus cõſiliũ meũ] i. illud pficiat, & ad ſalutarẽ ducat effectũ.
[Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam cum Abra mea] id eſt, cum ancilla mea, [&
orate

orare,vt ſicut dixiſtis,diebus quoq; reſpiciat dñs populũ ſuũ.Vos aũt nolo vt ſcrutemini actũ
meum] i.non interrogetis à me quid agere velim. [& vſq; dũ renunciem vobis] qd egerim
vel per meipſam,ſiue per aliũ.[Nihil aliud fiat,niſi oratio pro me ad dñm Deũ noſtrũ.Et di-
xit ad eam Ozias princeps Iudæ] i.vnus de principalibus & rectoribus tribus ſeu populi Iu
dæ, ſcd̃m q̃d Nicodemus vocat princeps Iudæorũ.[Vade in pace,& dñs ſit tecũ in vltionem Ioan.3.
inimicorũ noſtrorũ:] i. infligẽdo per te hoſtibus noſtris iuſtã punitionẽ in vindictã iniqui-
tatum eorũ aduerſum nos.Ex iſto cap̃lo accipere poſſumus multa moralia & optima docu-
menta.Nempe in primis ex iſto informant cap̃lo viduæ vniuerſæ,vt q̃uis formoſæ,iuuenes,
nobiles,diuitesq; cõſiſtant,attñ in viduali caſtimonia perſeuerẽt, & quo appetibiliores fue-
rint,eo plus vitent occaſiones laſciuiæ ac ſcãdala aliorũ,& corpus ſuũ in ſpũs redigãt ſeruitu
tem aſpero (aut etiã cilicino) veſtitu,ieiuniis,orõnibus,diſciplinis,vigiliis. Inſup hic doce- 1.Cor.9.
mur,ne Deũ aliquo modo tentemus,ſed in ipſo vſq; in finẽ,etiã ſi nos occiderit,cõfidamus, Iob. 13.
& dum Dei miſericordiã imploramus, ipſum nequaquã verbis aut actibus ſeu negligentia
offendamus.In omni quoq; neceſſitate,tribulatione,anguſtia in ſpiritu cõtrito & humilia-
to dñm inuocemus. Cuncta demũ aduerſa cum inuicta patientia amplectamur humiliter, Dani.3.
confitẽtes q; peccata noſtra multo maiora mererent ſupplicia:neq; nos vlciſcamur,nec con-
tra dñm vllatenus murmuremus, ſicq; ſanctorũ patrum exempla conſidrrantes,eadem totis 1.Cor. 10.
viribus imitemur,& proximos,vt pro nobis aſſidue orent, pulſemus.

¶Expoſitio Cap. 9.Quibus abſcedentibus &c. Art.9.

ORatio Iudith hic introducit.[Quibus abſcedentibus,Iudith ingreſſa eſt oratoriũ ſuũ] Iudith 8.
q̃d erat in ſupioribus, vt patuit p̃cedenti cap̃lo,[& induens ſe cilicio,poſuit cinerẽ ſu-
per caput ſuum.]Dicunt aliqui,q; p̃ter cilicium quo fuit ſupra nudum corpus veſtita,etiam
iam veſtiuit ſe cilicina veſte exterius.[& proſternens ſe dño,] cui ſe humiliauit veſtitu & ci-
nere,corde & corpore,[clamauit ad dñm] ex vehementi affectionis ſuæ ardore, [dicẽs Dñe
Deus patris mei Simeon,] ex quibus verbis apparet, q; fuit de tribu Simeonis,cum p̃cedenti
ſit dictum cap̃lo,q; fuit de tribu Ruben.Ad quod nõnulli reſpõdent, q; fuit de tribu Ruben,
ex parte patris,atq; ex tribu Simeonis ex parte matris,quod & in Scholaſtica affirmat hiſto
ria.contra quod arguit quidam ſatis prolixe.Primo,q̃m mulieres non debebant coniungi
viris alterius tribus.Secundo,quia Ruben ad quem reducitur generatio Iudith,non videtur
fuiſſe Ruben patriarcha filius Iacob, ſed alius, quoniã inter patriarchã & Iudith multo plu-
res fuerunt generationes q̃ præcedenti capitulo inducuntur.Tertio,quia nec in Geneſi,nec Iudith
1.Paralip.4.ſcribitur aliquis filiorũ ipſius Ruben vocatus fuiſſe Simeon,ſicut in p̃cedenti ca-
pitulo. Ad quæ omnia faciliter poſſet reſpondere, qui præfatam reſponſionẽ vellet tenere. Ibidẽ.
Reſpondendo ad primũ, q; mulieres quæ non ſucceſſerunt in hæreditate paterna,poterant
contrahere cum viris tribuum aliarum, ſicut Dauid de tribu Iuda ſumpſit Michol de Ben-
iamin tribu. Ad ſecundum, q; non omnes, ſed quædã præcipuæ generationes ipſius Iudith 1.Reg.18.
in aſcendendo ponuntur Cap.p̃cedẽti. Ad tertiũ, q; Simeon ille filius Ruben mediatus aut
immediatus,binomius fuit. Deniq; prætactus,dicens ipſam Iudith fuiſſe de tribu Simeonis Iudith 8.
ex parte patris & matris,in argumẽtationis ſuæ proceſſu affirmat,q; Iacob cito poſtq̃ Eſau
quadragenarius duxit vxores, perrexit ad Meſopotamiam,& quadragintaocto annorum
fuiſſe videtur dum genuit Ruben.Circa quod dico,q; Iacob erat octoginta annorũ aut cir-
citer,quãdo ad Meſopotamiam eſt profectus.ſiquidem Gene.37. legitur ipſe Iacob filium
ſuum Ioſeph præ cæteris dilexiſſe,quia in ſenectute ſua genuit eum.Rurſumq; Gene.47.fer
tur, q̃liter Iacob ingreſſus Aegyptũ,locutus ſit Pharaoni: Dies peregrinationis vitæ meæ
ſup terrã, centũtriginta anni ſunt parui & mali,& tunc Ioſeph nondũ erat quadragenarius:
triginta nanq; fuit annorũ,quando à Pharaone cõſtitutus eſt princeps Aegypti, vt habetur
Gene.41. Deinde fluxerunt ſeptem anni fertilitatis,quibus euolutis primo anno cariſtiæ ve
nerunt fratres eius ad eum,quibus ſecunda vice ad ſe reuerſis locutus eſt:Bienniũ eſt q; cœ- Gene.45.
pit eſſe fames:adhuc quinq; anni reſtãt,quibus nec arari poteſt nec meti. & tunc erat trigin
tanouem annorũ. Moxq; miſit pro patre ſuo,qui tunc fuit centũ triginta annorũ,ſicq; in na
tiuitate Ioſeph fuit nonagenarius.Porro in Meſopotamia habitauit annis viginti,quæ oĩa
patent in Geneſi, & dato q; Ioſeph fuiſſet natus in vltimo illorũ viginti annorũ, tñ pater eius
fuiſſet ſeptuagenarius,quãdo Meſopotamiã eſt ingreſſus. Ioſeph aũt natus fuit quartodeci
mo circiter anno habitationis Iacob in Meſopotamia,vt in Geneſi patet.Vnde cõcluditur, Gene. 30.
q; Iacob fuerit circiter ſeptuagintaſex annorũ,quãdo venit ad Meſopotamiam.[qui dediſti Gene. 28.
illi gladiũ in defenſione alienigenarũ.] i.ad vlciſcendũ ſtuprũ quod alienigenæ ſeu infideles
Chananæi cõmiſerunt in filia Iacob. [qui violatores extiterũt in coinquinatione ſua] i.ſua
pollutiõe corruperũt Dinam filiam Iacob.Vñ ſubiungit,[& denudauerunt femur virginis
in cõfuſionem.] & ſumitur hic plurale pro ſingulari,quoniã ſolus Sichem filius Emor illam Gene 34.
corrupit.Vel ideo ait pluraliter,violatores,quoniam aliqui adiuuerũt eũ ad perpetrandum

hoc.

hoc ſcelus.[& dediſti mulieres eoꝝ in prædã, & filios eoꝝ in captiuitatem, & oẽm prædam
in diuiſionem ſeruis tuis] videlicet filijs Iacob, [qui zelauerunt] i.per amorem ſequuti ſunt
[zelum tuum] i.feruorem tibi placentem cõtra iniuſtitiã. Videtꝰ quaſi totũ iſtud repugna-
Ibidẽ. re ſcripturæ canonicæ,qm̃ Iacob redarguit vltionem præfatã,dicens Simeoni & Leui: Tur
baſtis me,& odioſum feciſtis habitatoribus terræ huius. In extremis quoq; agens,valde ab-
horruit illam vindictã,dicens: Simeon & Leui vaſa iniquitatis bellantia. In conſilium eoꝝ
non veniat anima mea, & in cœtu eoꝝ non ſit gloria mea:quia in furore ſuo occiderunt vi-
Gen.49. rum,& in voluntate ſua ſuffoderũt murũ. Vñ elicitꝰ,ꝙ non zelo Deo placẽte ſeu zelo Dei,ſed
Gene.34. ex furore & indignatione illud fecerunt. Ad iſtud magiſter in hiſtorijs breuiter dicit:Iudith
non cõmendauit factũ Simeonis,quod deteſtatus eſt Iacob, ſed vltionẽ factã à dño per ma-
nus ipſius. Alius quidã prolixius reſpõdens: In illo(inquit) facto duo fuerunt,videlicet zelus
vlciſcẽdi ſtuprũ,& illud fuit iuſtum & licitũ,quia non habebat iudicẽ qui vellet factũ punie-
Ibidẽ. re,cuius author erat princeps ciuitatis & populus eius fautor,& ſic loquitꝰ hic Iudith. Alius
eſt modus vlciſcẽdi,qui fuit malus & proditorius,inquãtum filij Iacob trãſgreſſi ſunt pactũ
habitũ cum Sichemitis,& ſic reprehendit illud Iacob. Veꝝ iſta reſponſio nõ videtꝰ idonea.
Primo,qm̃ iuxta ꝓfacta factũ illud non proceſſit ex zelo Dei,ſed ex indignatione atq; rãco-
re. Secundo, quia tã opus illud,q̃ modus operis, vitioſi fuerunt. Opus nãq; ex praua ꝓceſſit
radice,non ex iuſto zelo,vt patuit,& modus fuit fraudulẽtus. Tertio,qa poſt initũ fœdus nu-
quã licuit filijs Iacob illã facere vltionem,nec potuerũt ad hoc habere zelum Dei ſecũdum
Rom.10. ſcientiã poſt initũ pacis pactũ:quod totum patet ex verbis Hieronymi, affirmãtis: Signifi-
Hierony. cauit Iacob non ſui fuiſſe conſilij, ꝙ Simeon & Leui ipſum Emor & Sichem filiũ eius viros
Gene.34. ſibi fœderatos interfecerũt,& contra ius pacis & amicitiaꝝ ſanguinẽ effuderunt innocẽtem,
& crudelitate quaſi furore rapti,muros hoſpitæ vrbis euerterũt. Inſuper ꝙ dicit filios Iacob
Ibidẽ. non habuiſſe iudicem,qui factũ vellet punire,nõ apparet. q̃uis eñ Emor eſſet rex Sichimoꝝ,
non tñ totius terræ illius,& ſic habuit ſuperiorem, ad quem potuiſſet referri. Vnde Ioſue 11.
ſcriptum eſt: Aſer inter oĩa regna antiquitus primatũ tenebat. Præterea,q̃uis iudicem ta-
Gene.34. lem non habuiſſent,tñ poſtq̃ Emor & Sichem iam magnã præbuerũt emendã & ſatiſfactio-
nem,& pacis cõditionem inierunt cũ Iacob & filijs eius,ac circũciderunt ſe,non licuit filijs Ia-
cob illã exercere vindictã. Propter qd ipſe Iacob aſſeruit,furorẽ eoꝝ & indignationẽ eſſe ma-
4.Reg.17. ledictionis,qa tã pertinax fuit furor eoꝝ,atq; tã dura ipſoꝝ indignatio,ꝙ poſt tãta beneuo-
lẽtiæ ſigna,ſatiſfactiõũq; dona oblata,& inita pacis pacta, nõ fuerãt emolliti. Amplius,reſpõ-
ſio ex Scholaſtica hiſtoria introducta,videtꝰ obſcura: qm̃ vltio eius non videtꝰ commendãda
Ibidẽ. fuiſſe ſcdm prædicta,niſi forſan quo ad diuinũ iudiciũ, qm̃ Emor & Sichem nõ videntꝰ vere
4.Reg.25. pœnituiſſe de ſcelere illo: ſicq; quãtum ad hoc, iuſta fuit illa vindicta, q̃uis Simeon & Leui
non recte ex zelo laudabili,ſed ex furore & indignatione executi ſint eã. Iuxta quẽ modũ iu-
ſta fuit Iudæoꝝ exterminatio,punitio,captiuatio facta per Aſſyrios & Chaldæos,q̃uis Aſſy-
rij & Chaldæi ex vitioſa radice inflixerint talia filijs Iſrael, ſicq; aliquo modo videntꝰ verba
Pſal.9. Iudith poſſe ſaluari. [Subueni,quæſo te dñe Deus meus, mihi viduæ,] qui (teſte Pſalmiſta)
pater es orphanoꝝ,iudexq; viduaꝝ,de quo itẽ dr̃ Pſal.145. Pupillum & viduã ſuſcipiet. [Tu
Exo.17. eñ feciſti priora] i.priſtinas dediſti victorias filijs Iſrael deſcriptas in libris Moſis,Ioſue 10.
Iudic.7.8.11. 4.Reg.19. 2.Para.20.[& illa poſt illa cogitaſti] i. vnũ poſt aliud facere decreui-
ſti. Omnia tñ ſimul in ipſo æternitatis inſtãti pleniſſime cognoſcis,cogitas, intueris,nõ ſuc-
ceſſiue vnũ poſt aliud,& hoc factum eſt qd ipſe voluiſti, qa omnipotens es. ideo ait Propheta
Pſal.134. Omnia quæcũq; voluit dñs,fecit in cælo & in terra. [Oẽs eñ viæ tuę paratæ ſunt] id
eſt, à te prædiſpoſitæ ſunt tuæ actiones,atq; in promptu habes agere oĩbus modis tibi,pla-
centibus,& exhibere actus quoſcũq; volueris,[& tua iudicia] i.iuſta & iudicialia opa tua,[in
tua prouidentia poſuiſti] i.in præordinatione & libertate ſapientiæ atq; potentiæ tuæ,ita ꝙ
quicquid forinſecus agis & iudicas, ex certa & æterna prouidẽtia ꝓcedit. Vnde & Pau-
lus ad Epheſi.1. Omnia(inqt) operatꝰ ſcdm conſilium voluntatis ſuæ. [Reſpice caſtra Aſſy-
rioꝝ nunc] i.exercitus iſtos Aſſyrioꝝ oculo tuæ iuſtitiæ per iuſtã eoꝝ punitionẽ intuere, in-
quantũ ſunt hoſtes boni cõmunis ac cultus diuini. [ſicut tunc caſtra videre Aegyptioꝝ di-
gnatus es,qñ poſt ſeruos tuos armati currebãt] dum ſ.filij Iſrael,Moſe duce,exierunt Aegy-
ptum. [Sed aſpexiſti ſup caſtra eoꝝ] i.per diſtrictã vindictã oſtendiſti te impios illos aſpice-
re,ſcdm illud Exo.12. Et ecce reſpiciẽs dñs ſupra caſtra Aegyptioꝝ ꝑ colũnã ignis & nubis,
interfecit exercitũ eoꝝ.[& tenebrę fatigauerũt eos] i.affligebãt Aegyptij ex hoc, ꝙ nubes te-
nebroſa ſteterit inter eos & filios Iſrael,ita ꝙ tota nocte Iſraelitas accedere nõ valebãt,iuxta qd
Exo.14. in Exodo fertꝰ Tollẽs ſe angelus dñi, q filios Iſrael ꝓcedebat,abijt poſt eos,& cũ eo pariter co-
lũna nubis inter caſtra Aegyptioꝝ & caſtra Iſrael, & erat nubes tenebroſa,ita vt ad ſe inuicẽ
toto noctis tẽpore accedere nõ valerẽt. [Tenuit pedes eoꝝ abyſſus,& aquæ operuerunt eos] i.
aqua maris rubri diuiſi ad priorem refluens locum,impediuit pedes Aegyptioꝝ à proceſſu.
[ſic

℞ſic fiant iſti,]puta Aſſyrij,⸿dñr qui confidunt in multitudine ſua,& in curribꝰ ſuis,& in contis]i.perticis præacutis frrro ſru cuſpide, quas loco haſtarum ruſtici portant.⸿& in ſagittis ſuis,& in lanceis ſuis gloriantur,& nrſciunt quia]i.ꝙ[tuipſe]vrrus, oĩpotens & oĩa intuẽs[es dñs Deus noſter,qui conteris bella ab initio]i.ab antiquis temporibus contriuiſti brllatores iniquos,& brlla eorum caſſaſti,ſicut in Ioſue & Iudicum libro narratur.⸿& dñs nomẽ eſt Ioſ.7.
tibi,]quia tu propria potrſtate & authoritate vniuerſis & ſingulis dñaris,cuius reſprctu oĩs Iudic.8.
creatura dñans,rſt inſtrumẽtum & ſerua, imbecillis,dependens,exigua. ideo ait Pſal.65.Qui dñatur in virtute ſua in æternum.Vndr per Eſa.42.teſtatur:Ego dñs, hoc eſt nomrn mrum. ⸿Erige brachium tuum]i.oĩpotentiam tuam ſublimitrr per effectus ſuos oſtendr.⸿ſicut ab initio,& allide virtutem eorum in virtute tua]i.propria potrſtate cõfringe potrſtatem atq; exercitum Aſſyriorum.⸿cadat virtus eorum in iracũdia tua]i.in rigore iuſtitiæ tuæ.⸿q promittunt ſe violare ſancta tua]i.iactanter præſumunt ꝙ ſacra trmpli contaminabunt ac deſtruent.⸿& polluere tabernaculum nominis tui]i.templũ tuæ maieſtati deputatũ ſeu inchoatum.⸿& deijcrrr gladio ſuo cornu altaris tui.. Fac vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur]i.ſuperbum caput Holofernis amputetur manu mea ipſiꝰ mucrone.⸿Capiatur laqueo 3.Reg.8.
oculorum ſuorum in me]i.incauto ſuo intuitu ſic afficiatur ad me,vt id fiat occaſio ſuæ interfectionis.⸿& percuties eum ex labijs charitatis mræ]i.prr verba labiorum mrorum,quæ ex charitate filiorum Iſrael pronunciabo,facies eum ſeu permittes decipi,atq; corruere ſeu occidi,vt ſpero.Hæc enim dixit ex bona fiducia,non ex certitudine abſoluta.Vrruntñ circa hæc eſt præcipua difficultas,quæ & in ſrquẽtibus quoq; occurrit.Videt rtrm̃ Iudith optaſſe ac poſtulaſſe,ꝙ Holofernes eam intuendo,accenderet libidinoſo eius amorr &carnali affectu,quatrnus ſic deceptus,perimeret ab ea in lecto aut camera. Alium aũt ad mortale pct̃m ex propoſito incitare,ſeu velle inducrre,eſt mortalr pct̃m, & charitati Dei ac ꝓximi directe contrariũ,q̃tumcũq; hoc vltrà ordinet ad cõmrndabilẽ finẽ:immo bonus finis, eſt appetendus & rxquirendus ſeu obtinendus ꝑ ꝓportionata & licita media.Ad iſtud dicendũ videt,ꝙ Iudith,quæ erat virtuoſa & prudẽs matrona, non intendebat Holofrrnẽ inducere ad libidinoſum amorem aut cõcupiſcrntiã vitioſam,ſed ad concupiſcentiã talẽ ac tantã,ꝙ acciperet eam ad ſuam familiaritatẽ,vel optarrt haberr eam & acciperr coniugẽ, non ꝙ ipſa intende Deu.36.
ret cum ipſo contrahere,quod nrc voluit nrc licuit ei,videlicrt Holoferni. Circa hoc refert Lyra poſitionrm q̃rundam,dicrntiũ ꝙ Iudith non peccauit in ꝑdicta oratione & ſua compoſitione,qm̃ aliud intendrbat,& aliud prauidebat.Intendebat quippr ſic grata firri Holoferni,ꝙ poſſet familiariter rſſe cum ipſo ad eius interitum ꝑprtrandũ, quod ei licitum erat, qm̃ fuit aduerſarius Dei & boni cõmunis ac cultus diuini.Præuidebat aũt amorem Holofernis illicitum circa ſe.Non tñ propter hoc debuit dimittere bonum ꝑdictum, ſicut nrc Deus Exo.5.6.
dimittit prccatorẽ punirr,q̃uis videat eum ex hoc detrriorari,vt patuit in Pharaonr.ſed cõ 7.8.9.
tra poſitionem hanc obijcit præfactus expoſitor,qm̃ eadrm eſt intentio finis,& rorum quæ ſunt ad finem,qñ appræhenduntˀ vt ordinata ad finem, ſicut mobile eodem motu mouetur in mrdium & terminum.Iudith aũt intendebat mortrm Holofernis,tanq̃ finem intentũ,ad quem intendebat pertingrre per priuatam familiaritatem:& hanc familiaritatem intendebat per ardorẽ concupiſcrntiæ Holofernis in ipſam, & ſic intẽdebat eum inducere ad pct̃m mortale.ſed qui vult poſitionrm iſtam, quæ ſatis probabilis reputatur,defendere,dicere habet,ꝙ Iudith non intendebat familiaritatem illam Holofrrnis acquirerr per vitioſum ardorem concupiſcentiæ ſenſualis in ipſam,ſrd per concupiſcrntiam talem ac tantam,qua cuperet eam ducrre in vxorrm,& q̃uis ipſa facilimr potrrat conijcere, ꝙ Holofernes eam vitioſe appeteret,non tñ ob hoc drbuit ꝓcurationem familiaritatis illius vitare,ſicut qui ab vſurarijs accommodat ad vſuram,non peccat, q̃uis ſciat ꝙ illi non mutuabũt ſibi ſine vſura, qm̃ ipſe non intrndit eos ad vſuram inducerr,ſed propriæ neceſſitati conſulere:& ſic malo illoꝝ vtitur ad bonum ſuum,ſicut & Deus ex malis aliorum rlicit multa bona.Hinc in ſrcunda ſecundæ,quæſt.78.loquitur Thomas:Nullatenus licitum eſt alium ad peccandũ inducrre,ſrd malo ac peccato alrrrius vti in bonum,eſt licitum.Nam & Deus vtitur peccatoribus in bonum,dum ex eorum malis elicit bona.Hinc Auguſtinus Publicolæ ſciſcitanti,an licrat vti Auguſtin.
iuramrnto iurãtis per falſos deos,rñdit,ꝙ vtens iuramento ita iurantis,non ſe ſociat peccato illius,ſed bono eius pacto,quo fidem ſeruauit:peccaret aũt,ſi illum inducrret ad iurãdum per falſos deos.⸿Da mihi in animo conſtantiã,]nr fœminea inſtabilitate aut mollitir ſeu formidine vincar aut flectar,⸿vt cõtrmnã illum]non in q̃tum homo eſt & in officio cõſtitutus, ſed in q̃tum iniquus eſt ac tyrannus,hoſtis diuini cultus,fidrliſq; populi.⸿&virtutem]i.abuſum poteſtatis[eius, vt euertam illum.]Sic em̃ dr iuſto cãtatur: Ad nihilum deductus rſt in Pſal.14.
cõſpectu eius malignus.Et iuſtus fatetur: Deſpexit oculus meus inimicos meos.⸿Erit enim Pſal.19.
hoc mrmoriale nominis tui]i.opus cõmemoratione digniſſimum, in quo oĩpotentiæ ac ſapientiæ atq; iuſtitiæ tuæ,excellentia rrlucrbit ac recolrtur,immo laudabitur, ⸿cum manus

ff fœ-

fœminæ deiecerit eum]i.tam ſuperbum,crudelem ac ſuperbiſſimū hoīem, cui nullus viroꝝ
ſeu principum poteſt aut audet reſiſtere,vnde apertiſſime Innoteſcet,hoc eſſe opus ꝓuiden
tiæ tuæ iuſtiſſima,quæ ſuperbos humiliat,& tam arrogantiſſimū, tam cōfuſibiliter(vt conſi
Iudic.9. do)calcabit.Vnde Abimelech videns ſe per mulierem lœtaliter vulneratum, dixit armige-
ro ſuo:Euagina gladium tuum,& ꝑcute me,ne ſorte dicatur ꝙ à fœmina interſectus ſum.
[Non enī in multitudine eſt virtus tua dñe]i.poteſtas tua non conſiſtit in copioſo exercitu,
ſicut poteſtas regis terreni ſita eſt in multitudine adiuuantiū eum,ſed tu ex te & per te oīpo
tens es,& tua poteſtate potes dare triumphū tam bene per vnum,ſicut per multos, quemad
modum 1.Reg.14.Ionathas ait:Non eſt dño difficile ſaluare in multis vel in paucis. Secundi
quoq; Paral.14.Aſa rex:Dñe,inquit,non eſt apud te vlla diſtātia, vtrum in paucis auxilieris,
an in pluribus.[neq; in equoꝝ viribus voluntas tua eſt]i.bñplacitum tibi non eſt in fortitu-
dine equoꝝ,ſed in ſpe & deuotione tuorum fidelium,iuxta illud Pſal.146.Non in fortitudi
ne equi voluntatē habebit,nec in tibijs viri bñplacitum erit ei.ideo Prouer.21.aſſerit:Equus
paratur ad diem belli,dñs aūt ſalutē tribuet.[Neq; ſuperbi ab initio placuerunt tibi]immo
Eſa.14. in prima ætate mundi ſuperbos gigātes,& in principio creationis ſupbientes angelos deie
ciſti.[ſed humilium & manſuetoꝝ tibi ſemp placuit deprecatio]cum Eccl 35. ſcriptum ſit:
Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit,atq; Pſalm.149.Exaltabit manſuetos in ſalutem.Hæ
nanq; duæ virtutes Deo præcipue placent,& inuicem ſunt germanæ,ac tantæ excellentiæ,vt
Matt.11. eas Chriſtus potiſſime cōmendauerit à ſe eſſe diſcēdas:Diſcite, inquit,à me, quia mitis ſum
Dionyſi⁹ & humilis corde.Vnde & diuinus Dionyſius in epiſtola ad Demophilum ſcribit,Moſes,Da
Num.12. uid & Ioſeph maximam apud dñm gratiam inuenerunt,qm̄ manſueti fuerunt.[Deus cælo-
pſal.131. rum,creator aquaꝝ & Deus totius creaturæ,]cuius poteſtati nullus poteſt reſiſtere, [exaudi
Eſa.55.
Gene.44. me miſeram deprecantē]i.afflictam & populo meo intime condolentē, ac periculo magno
& 45. expoſitam,niſi ſuccurras:q2 cum pulchra ſim,me impij illi in primis fœdarent.[& de tua mi
ſericordia ꝓſumentem.]quia per te facere ſpero,quod meis virib⁹ me poſſe implere diffido.
[Memento dñe teſtamenti tui]i.pacti quod cum patribus noſtris iniſti, qbus & ꝓmiſiſti,ꝙ
poſteritati eorum ad te cōfugienti ſuccurreres,& memor ſis obſeruantiæ ac religionis teſta-
Ex.20.38. menti,quod per Moſen nobis mandaſti,vt eas conſerues. [& da verbum] efficax, ſapientiale
Leu.19.20 & bene ſonans,[in ore meo]dando mihi gratiā ſic loquendi,ꝙ ꝓpoſitum meum ſortiat̄ effe
Deu.47 ctum.[& in corde meo conſiliū corrobora]vt bene iudicem de agendis.[vt domus tua]vel
pſal.88.131 templū,[in tua ſanctificatione]i.in ſancto cultu tuo & in cōſecratione,[permaneat] nec vio
1.Mac.2. letur per impios. [Et oēs gentes agnoſcāt]per victoriam nobis tua virtute ꝑſtandam.[Qm̄
Exo.20. tu es Deus,& alius nō eſt præter te]i.ꝙ tu ſolus ſis verus Deus,immo ꝙ nullus habeat eſſe ple
Deu.32. num atq; perfectum,niſi tu,cuius comparatione omne creatum eſſe,eſt velut non eſſe.
Eſa.43.

¶ Expoſitio cap.10.Factum eſt aūt cum ceſſaſſet clamare ad dominum.

Articulus 10.

QValiter Iudith ſe ornauit,& Holoferni occurrit, hic recitatur.[Factū eſt aūt cum ceſ-
ſaſſet clamare ad dñm]i.orationē ſuam compleſſet,in q̄ clamauit potius feruore deuo
tionis,q̄ altitudine vocis,[ſurrexit de loco, in q̄ iacuerat ꝓſtrata ad dñm, vocauitq; Abram
ſuam]i.ancillā non q̄lemcunq;,ſed valde electā,quā nouerat alijs ancillis prudentiorē & con
ſtantiorē ac multū fidelē.Vel dicit̄ Abra,q2 paulo poſt,eam libertati donauit.[Et deſcendēs
in domum ſuam,abſtulit à ſe ciliciū, & exuit ſe veſtimētis viduitatis ſuæ.]Viduas enī decet
Gen.38. humilis,ſimplex, non curioſus veſtitus. Vnde in Geneſi legit̄,Thamar depoſuiſſe veſtimēta
viduitatis.[Et lauit corpus ſuum]forſan in balneo, vt capacius fieret vnctionis. [Et vnxit ſe
myrrho optimo]i.vnguento odorifero facto de myrrha.[Et diſcriminauit]i.diuiſit & or-
nate diſtinxit,[crines capitis ſui]p diſcriminalia ſeu pectines,de qbus Eſa.3.legit̄.[Et impo-
ſuit mitram ſup caput ſuum]i.ſertum q̄ddam caput decorās.[Et induit ſe veſtimētis iocun-
ditatis]i.veſtibus qbus in magnis ſolēnijs vtebat̄, vel viro ſuo viuēte ſolebat aliqn̄ vti,ſiue in
nuptijs,& cōſimilibus iocundis negocijs.[Induitq; ſandalia pedibus ſuis]i.calceamenta pul-
chra,in qbus ſolent celebrare papa & ꝓſules.[aſſumpſitq; dextraliola]i.dextræ ornamēta,[&
lilia]i.ornamēta ad caput pendētia,inſtar lilioꝝ formata,[& inaures] i.aurium ornamenta,
[& annulos,]q ponunt̄ in digitis,[& oībus ornamentis ſuis ornauit ſe.]Cui etiam dñs cōtu-
lit ſplendorē,]augendo gratioſe eius decorem.[Qm̄ oīs iſta compoſitio non ex libidine,ſed
ex virtute pendebat]i.ex magnitudine charitatis populi ſui, quem cupiuit à ꝑiculo libera-
re,& ex plenitudine deuotionis qua affectauit cultū Dei in ſuo conſeruare vigore. [Et ideo
dñs in illa hanc pulchritudinem ampliauit,vt incomparabili decore oīm oculis appareret.
Impoſuit itaq; Abræ ſuæ aſcopam]i.menſuram ſeu vtrem vini,[& vas olei]i.vaſculum cum
oleo,[& polentam]i.ſubtilem farinam aut cibum inde confectū.Vel eſt genus leguminis.[&
lapates]i.cibos de oleribus,vel ſecundū q̄ſdam de ficubus factos.[& panem & caſeum,]vt his
interim veſcerent̄, non gentiliū eſcis. [& profecta eſt. Cumq; veniſſent ad portam ciuitatis]
Be

Bethuliæ,[inuenerũt expectantẽ Oziam & presbyteros ciuitatis. Qui cum vidiſſent eam,ſtu
pentes,mirati ſunt nimis pulchritudinem eius] Ozias & ſacerdotes. [Nihil tñ interrogãtes,
eam dimiſerunt,dicentes:Deus patrum noſtroꝝ det tibi gratiã]i.proſpeꝝ ſucceſſum in exe
quutione tui propoſiti,[&om̃e conſiliũ tui cordis ſua virtute corroboret,& glorietur ſuper
te Hieruſalem,& ſit nomen tuum in numero ſanctoꝝ.Et dixerunt hi qui illic erant, omnes
vna voce,fiat fiat.Iudith vero orans dñm,tranſiuit per portas.Factum eſt aũt cum deſcende
ret montẽ]qui erat extra & prope Bethuliam,[circa ortum diei occurrerunt ei exploratores
Aſſyriorum]i.obſeruatores qui per gyrum vrbis obſeruabant,ne quis de vrbe effugeret,[&
tenuerunt eam,dicentes:Vnde venis,aut quo vadis? Quæ rñdit:Filia ſum Hebræorum.Ideo
ego fugi à facie eorum,qm̃ futurum agnoui,ꝙ dent vobis in deprædationẽ]i.veſtræ volun
tati exponant ad deprædandũ.[pro eo ꝙ cõtemnentes vos,noluerũt vltro]i.ſponte[tradere
ſelpſos]in manus veſtras,[vt inuenirent miſericordiã in conſpectu veſtro.Hac de cauſa co-
gitaui mecum,dicens:Vadam ad faciem principis Holofernis,vt indicem illi ſecreta illoꝝ,
& oſtendam illi,q̃ aditu]i.acceſſu[poſſit obtinere eos, ita vt nõ cadat vnus de exercitu eius.
Et cum audiſſent viri illi verba eius,cõſiderabãt faciem eius,& erat in oculis eorum ſtupor,
qm̃ pulchritudinem eius mirabanť nimis.Et dixerunt ad eam:Conſeruaſti animã tuam,eo
ꝙ tale reperiſti conſiliũ,vt deſcenderes ad dñm noſtrũ.Hoc aũt ſcias, qm̃ cũ ſteteris in cõſpe-
ctu eius,bene tibi faciet,& eris gratiſſ.in corde ipſius.]¶Circa hæc, dubia duo occurrũt.Pri Hierony.
mum,an licite ita ornauit ſe.Et videtur ꝙ non,cũ ſancti patres teſtenť, ꝙ vir aut mulier or- Bernard.
nate ſe veſtiens ſeu adornans,& ſuo ornatu oculos hoĩm in ſe ꝓuocans,etiã ſi nullum damnũ
inde ſequať,tñ æternum ſupplicium patietur,quia venenum ꝑbuit, ſi fuiſſet q biberet. q em̃
ſic agit,alios,q̃tum in ſe eſt,ſcandalizat.Et væ homini per quem ſcandalum venit.Aliud eſt, Matt.18.
an mentita ſit,& mentiendo peccauerit, ꝓferendo verba iam tacta. Et videtur euidẽter eſſe
mentita & peccaſſe,falſum ſcienter & ex propoſito ꝓferendo. Ad primum horum videť di- Iudit.9.
cendum,ſecundũ ꝑtacta in ꝑcedenti articulo,ꝙ ornatus ille excuſetur à culpa,quia ſic deco-
rauit ſe,vt poſſet cõgruenter appeti ab Holoferne in coniugẽ, & hoc vltra retulit ad populi
ſui liberationem.Quamuis talia non ſint paſſim ad imitationẽ trahenda,ſicut nec alia mul-
ta quæ in ſcripturis leguntť,& ex inſpiratione diuina ꝓceſſiſſe creduntť,nec aliter excuſarenť.
Ad aliud qdam rñdent,ꝙ Iudith myſtice ſit loquuta. Alij dicunt, ſecundũ q̃d litera ſonat, ꝙ
mentita ſit mendacio officioſo,venialiterq́ꝫ peccauit:Quib⁹ obijci poſſet,qa mendaciũ offi
cioſum eſt,q̃d eſt alicui vtile & nulli nociuum.Hæc aũt verba Iudith referebanť ab ea ad Ho
lofernis deceptionẽ,immo & interfectionem.Verum ad hoc poſſet rñderi,ꝙ Holofernes ꝓ-
meruit ſic decipi & occidi,atq́ꝫ vtilius ei fuit tolli de medio,q̃ viuẽdo diutius tot crimina ꝑ-
petrare.Videť q́ꝫ dici poſſe,ꝙ ironice ſit loquuta,ſecũdũ q̃d 3.Regũ Michęas ait ad Achab: 3 Reg.22.
Aſcẽde & vade proſpere,& tradet dñs in manu regis.& tales loquutiones ſunt etiam in ſcri-
pturis frequentes,tñ vt ꝓbabiliter dicitur,non oportet ipſam Iudith à veniali mendacio ex-
cuſari.[Duxerũtq́ꝫ illam ad tabernaculũ Holofernis.Cumq́ꝫ intraſſet ante faciem ei⁹, ſtatim
captus eſt in oculis ſuis]i.mox vt eam vidit,vulnerat⁹ eſt cõcupiſcentia, q̃ fuit ei deceptiõis
& mortis occaſio.[dixerũtq́ꝫ ad eum ſatellites eius: Quis cõtemnat populũ Hebræoꝝ,q tam
decoras habet mulieres,vt nõ ꝓ his merito pugnare debeamus cõtra eos?] q̃ſi dicãt,nõ ſunt
Hebræi iſti tam aſpernandi,qn dignũ ſit nos cõtra eos pugnare,eo ꝙ vxores eoꝝ ac filiæ ſint
tam pulchræ,Iſtud fuit & vnum malũ,ꝑter intentionẽ venerabilis Iudith,ex eius ornatu ſecu
tum,ꝙ ſ.Aſſyrij ex ea ſic decorata,amplius accendebanť ad inuadendũ Iudæos,& ad violan-
dum eoꝝ filias & vxores.[Vidẽs itaq́ꝫ Iudith Holofernẽ ſedentẽ in conopeo]i.in throno ſeu
ſolio ſuo,ad cuius ſedis magnificentiã & ornatũ ſuit appenſum ſubtiliſſimũ rete,ſericumve
reticulũ,defendẽs aduerſus muſcaꝝ & culicũ morſum.[Quod erat ex auro & byſſo,& purpu
ra,& ſmaragdo,& lapidibus precioſis intextum,]i.inſertum.[Et cum in faciem eius intẽdiſ-
ſet,adorauit eum]adoratione duliæ.Vel ex ſimulatione,vel ex poteſtatis ipſius cõſideratio-
ne,qa non eſt poteſtas niſi à Deo:immo ad ꝓcurandũ ſibi beneuolentiã eius in interitũ ipſi⁹, Rom.13.
[proſternẽs ſe ſup terrã.Et eleuauerunt eam ſerui Holofernis,iubente domino ſuo.]

¶Explanatio cap.11. Tunc Holofernes dixit ei:Aequo animo eſto.

Articulus 11.

RESpõſio Iudith ad Holofernem,hic ſcribitur.[Tunc Holofernes dixit ei: Aequo animo
eſto,& noli pauere in corde tuo:]Iam per concupiſcentiam victus,cœpit molliter loqui
cupiens fœminæ complacere.[qm̃ ego nunq̃ nocui]i.læſi,[viro qui voluit]abſq́ꝫ omni renſ
ſu[ſeruire Nabuchodonoſor regi. Populus aũt tuus, ſi non cõtempſiſſet me, non alleuaſſem
lanceam meam ſuper eum:Nunc aũt dic mihi,qua ex cauſa receſſiſti ab illis,& placuit tibi vt
venires ad nos.Et dixit Iudith:Sume ancillæ tuæ verba, qm̃ ſi ſequutus fueris verba ancillæ
tuæ,faciet rem perfectam dñs tecum.]i.perfectum opus iuſtitiæ faciet in te, interficiendo te
per me. hæc fuit intentio Iudith.Quæ tamen per verba hæc dedit Holoferni intelligere,ꝙ

Ioſ.8. Deus daret ei pfectam victoriam de Hebræis. Intēdebat nanq; eum decipere, ſecundū quod
Iudic.20. in bello iuſto licet vti inſidijs, vt Ioſue oſtendit, ac in Iudicum libro patet ſimile. Nam & ver
bis obſcuris licitum eſt veritatem celare, non aūt mentiri. [Viuit em̄ Nabuchodonoſor rex
terræ] non totius terræ, ſed magnæ partis ipſius, intelligēdo per terram, habitatores eius. [&
viuit virtus eius quæ eſt in te] i. poteſtas eius tibi commiſſa viget, [& operaꝫ per te ad corre
ptionem oim aiarum errantiū] i. ad caſtigandū & emendandū q̄ſdam de omī gn̄e peccantiū,
Gen.42. circa quos Holofernes & rex eius erant flagellū diuinæ iuſtitiæ. Dicuntq; aliq ipſam Iudith
dixiſſe hæc verba iurando, ſicut cōſuetudinis eſt ſcripturę, p hāc formā verboꝝ, Viuit dn̄s, iu
rare. Et ſic Ioſeph legiꝫ p ſalutē Pharaonis iuraſſe. Sed cōtra hoc obijcit qdā, ꝙ Iudith non
excuſareꝫ à falſo iuramēto, q̄d eſt mortale pctm̄, q̄ obiectio nō apparet idonea. q̄d em̄ mox
ſubdiꝫ, ad cuius aſſertionē verba illa inducunꝫ, eſt veꝝ, vcȝ, [qm̄ non ſolū hoīes ſeruiūt ei per
Hier.27. te, ſed & beſtię agri obtēperāt illi.] q̄d de hoibus certū eſt. De beſtijs vero, verificaꝫ eo modo,
q̄ p Hieremiā & Ezechielē p̄dixit: Inſup & beſtias agri dedi ei, ſeu beſtiæ agri obediēt illi, vcȝ
Nabuchodonoſor regi Chaldæorum. Dicunꝫ aūt beſtiæ obtēperare homini metaphorice.
[Nunciaꝫ em̄ induſtria] i. ſolertia [animi tui vniuerſis gētibus] i. qbuſdam de oibus, [& indi
catū eſt omī ſeculo] i. cunctis habitātibus nunc in mūdo, i. qbuſdam de cūctis, vt ſit diſtribu
tio accōmoda atq; loquutio hyperbolica. [qm̄ tu ſolus bon⁹ & potēs es in omī regno eius]
i. p̄cipue bonus in tuo officio, & potēs in ciuili regimine, ac ſummus poſt regē. cōſtitutis em̄
in officio publico ſolet attribui bonitas dignitatis, q̄uis vitioſi exiſtāt, ſicut & Paulus apl'us
Act.26. in Actis ait iudici incredulo: Non inſanio, optime Feſte. [& diſciplina tua] i. informatio ſeu
increpatio primitiua circa rebelles. [omibus ꝓuincijs p̄dicatur, nec hoc latet q̄d loquutus eſt
Iudic.5. Achior.] cuius verba ſupra habētur. [Nec illud latet, q̄d iuſſeris ei euenire] q̄d itidem conti
Iudic.6. netur ſupra. [Cōſtat em̄, Deum noſtrū ſic pctis offenſum] à populo noſtro, [vt mandauerit]
i. inſinuauerit, [p ꝓphetas ſuos ad populū] Hebræoꝝ, [ꝙ tradat eū] aduerſarijs, [p pctis ſuis.]
Hoc ſimpliciter eſt veꝝ, ſi referaꝫ ad tēpora p̄cedentia, ſeu ſubſequentia tēpus Iudith, non aūt
videꝫ verificari ꝓ tēpore illo. [Et qm̄ ſciūt ſe offendiſſe Deū ſuū filij Iſrael, tremor tuus ſuper
ipſos eſt] i. in eis eſt tremor ex cōſideratione excellētiæ & iracūdiæ tuæ aduerſus eos. [Inſup
etiā fames inuaſit eos, & ab ariditate aquæ] i. p ſiccitate ſitis quā patiunꝫ ex carētia aquæ ſeu
potus, iuxta quē modū loquēdi ferꝫ Pſal.108. Caro mea immutata eſt ꝓpter oleum, i. ex defe
ctu olei. [Iam inter mortuos computanꝫ] i. q̄ſi mortui ſunt, ſicut de homine agonizante di
cimus, ꝙ ſit mortu⁹ homo. Vnde & 1.Reg.20. David ſaiet: Ego & mors vno tm̄ gradu diuidi
mur. Iſta ad literā ita erāt. [Deniq; hoc ordināt, vt interficiāt pecora ſua, & ſanguinē eorum
bibāt] Quod Leuit.7. prohibeꝫ. Iſtud interdum ab obſeſſis ſeu in neceſſitate cōſtitutis legiꝫ
factū. Non aūt legiꝫ ꝙ filij Iſrael ad literam hoc egerint, q̄d tn̄ ſpūaliter bene egerūt, beſtiales
motus extirpando, & cōtritione de illis cōcepta, q̄ſi poculo ſe replēdo. aliq aūt dicūt eam in
his & ſequentib⁹ verbis mentitā. Gloſſa vero ait, ꝙ loquuta ſit non adulatorie neq; mēdaci
ter, ſed myſtice atq; ꝓphetice. [Et ſctā dn̄i Dei ſui, q̄ Deus p̄cepit non contingi] i. vaſa ſacra
Num.5. tēpli, q̄ tāgere non licebat, niſi tēpli miniſtris, vt qdam exponūt. Vel primitias & decimas ſa
cerdotibus ac Leuitis deputatas. [in frumēto, vino & oleo hæc cogitauerūt impēdere] i. in ꝓ
prium vſum redigere, vel alienigenis dare ſeu cōmutare ꝓ frumento, vino & oleo, [& volūt
cōſumere, q̄ nec manibus deberet cōtingere] ſ. ſacra vaſa, q̄d ad literā veꝝ non fuit. Porro, in
neceſſitate poterāt decimæ & primitię comedi ab alijs, quā à tēpli miniſtris, quēadmodū Da
1.Reg.21. uid & exiſtētes cum eo, comederūt panes ꝓpoſitionis, vt 1.Reg. volumine narraꝫ. [Ergo qm̄
*dabūtur hæc faciūt, certū eſt ꝙ in pditionē *tradanꝫ.] Quod ſecundū ſupficiem literæ ita non fuit, tn̄
ſpūaliter etiā iuſti in hac vita pditionibus, i. dānis & tribulationib⁹ ac mortib⁹ exponunꝫ. [q̄d
ego ancilla tua cognoſcēs, fugi ab illis] i. p modū fugiētis veni ad te, ſeu mente receſſi à pecca
tis eorum. [Et miſit me dn̄s hæc ipſa nunciare tibi] qa à Deo inſpirata eſt Iudith, vt veniret
ad Holofernē. [Ego em̄ ancilla tua Deū colo, etiam nunc apud te, & exiet ancilla tua, & ora
*ſuum bo Deum, & dicet mihi, q̄n eis reddet peccatum *eorum] i. q̄n infliget eis debitā pœnā ꝓ eoꝝ
pctis, vcȝ in particulari ac vniuerſali futuro iudicio, q̄rum ad impœnitentes. [& veniens nun
ciabo tibi,] ſi Deus hoc iuſſerit mihi. Vel, nunciabo tibi mētis meæ conceptū. [ita vt] ego [ad
ducam te per mediam Hieruſalem. Et habebis om̄m populum Iſrael, ſicut oues, qbus non eſt
paſtor, & non latrabit vel vnus canis cōtra te, qm̄ mihi hæc dicta ſunt per puidentiam Dei.]
Ironice dicit hoc, vel figuratiue, vel quia per apprahenſionē imaginariam poterat Holofer
nem ſic ducere. ſiue vt qdam dicunt, officioſa mendacia protulit. [Placuerunt aūt oia verba
hæc coram Holoferne] qui accepit ea ſecundū quod ſonuerunt, & pro ipſo eſſe fauorabilia
videbanꝫ. [Et mirabanꝫ ſapientiā eius, & dicebāt alter ad alterum:] hoc eſt, ſerui Holofernis
mutuo loquebanꝫ: [Non eſt talis] i. tam perfecta [mulier ſuper terram in conſpectu] i. appa
ratu venuſtateq; morum, [in pulchritudine & in ſenſu] i. ſententioſitate [verboꝝ.] quaſi di
cāt: Digna eſſet coniugio principis noſtri. [& dixit ad illam Holofernes: Bene fecit, qui miſit
te

te ante populũ, vt des illum tu in manib' noſtris. Et qm̃ bona eſt promiſſio tua, ſi fecerit mihi hoc Deus tuus] quod promittis, [erit & Deus meus.] Hoc videtur dixiſſe ex quadam emollitione circa mulierem, cuius amore extitit victus ad complacendũ eidem. Alias magnũ non reputabat filios Iſrael ſuperare. [& tu in domo] i. familia ſeu palatio [Nabuchodonoſor] regis [magna eris:] videlicet coniunx aut concubina mea.

¶ Expoſitio cap. 12. Tunc iuſſit eam introire, vbi repoſiti erãt theſauri eius.

Articulus 12.

NVnc recitatur, qualiter vſq; ſecretum cubiculi Holofernis perducta ſit Iudith. [Tunc iuſſit eam introire vbi repoſiti erant theſauri eius, & iuſſit illic manere eam, & conſtituit quid daretur illi de conuiuio ſuo.] Ex quo patet, q valde honorauit eam, & de eius fidelitate non dubitauit. [cui dixit Iudith: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui,] ſ. de cibarijs tuis, in quibus ſunt aliqua lege prohibita. [ne veniat ſuper me offenſio] hoc eſt, ne Deum meum offendam, & offenſus non reuelet mihi, quando daturus ſit populum. [Ex his autem quæ mihi detuli, mãdurabo. cui Holofernes ait: Si defecerint tibi iſta, quid tibi faciemus? Et dixit Iudith: Viuit anima tua domine meus, quoniam non expendet omnia hæc] victualia, [quæ mecum portaui ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea] i. per obſequium manus meæ ſeu virtutis operatiuæ, [ea quæ cogitaui:] quod fuit impletum, quia antequàm omnia illa comedit, Holofernem occidit. [Et induxerunt illam ſerui eius in tabernaculum, quo præceperat, & petijt, dum introiret,] hoc eſt, quando incepit ab Holoferne recedere ad locum theſaurorum eius, rogauit Holofernem, [vt daretur ei copia] i. libertas & facultas, [nocte & ante lucem egrediendi foras ad orationẽ, & deprecãdi dominum:] vt inſtante aurora, oraret deuotius ſola cum ſua ancilla. [Et præcepit] Holofernes [cubicularijs ſuis, vt ſicut placeret] i. ipſa Iudith ad placitum ſuum, [exiret & introiret] locum ſibi deputatum, [& adoraret] vbi & quãdo vellet, Deum ſuum [per triduum] poſtquàm intendebat dormire cum illa. [& exibat noctibus in vallem Bethuliæ,] quæ fuit extra vrbẽ illam non longe, [& baptizabat] i. lauabat ſe, ſcilicet manus, faciẽ, ſeu plura membra [in fonte,] qui erat ibi, vt mundior oraret ſecundum cõſuetudinem Iudæorum, & pulchrior remaneret ob cauſam præhabitam. [& vt aſcendebat] de fonte, [orabat dominum Deum Iſrael, vt dirigeret viam ſuam, ad liberationem populi ſui, & introiens munda] i. non inquinata cibis gentilium, aut aliqua legis irregularitate [manebat in tabernaculo] theſauroꝝ Holophernis, [vſq; dum acciperet eſcam ſuã in veſperæ.] Vnde apparet q ieiunabat illis diebus vſq; de ſero. [Et factum eſt in quarto die] ab exitu Iudith de Bethulia, [Holofernes fecit cœnã ſeruis ſuis] ſolennem, volens poſt cœnam cum Iudith vniri. Et aliqui putant, q voluit eam accipere coniugem. [Et dixit ad Vagao eunuchum: Vade & ſuade] i. informa ſeu induc Hebræã illam, vt ſponte conſentiat habitare mecũ.] Ex quibus verbis videtur inſinuari, q voluerit eã ſecũ decætero detinere quaſi vxorem. [Fœdũ eſt enĩ apud Aſſyrios, vt fœmina irrideat virum, agẽdo vt immunis] i. incognita & non humiliata à viro, [tranſeat ab eo. Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella] forte putauit eam adhuc virginẽ eſſe, [introire ad dominum meũ, vt honorificet ante faciem eius, & manducet cum eo. bibat vinum in iucunditate. Cui Iudith reſpõdit: Quæ ego ſum, vt contradicã dño meo? Omne quod erit ante oculos eius bonũ & optimũ,] i. quædã de omnibus illis [faciam] quãtum ad aliqua, ſ. veniẽdo ad menſam eius, & manducãdo cũ ipſo, atq; intrando cubiculum eius. [Quicquid aũt placuerit illi,] de præambulis ad dormiendũ cum ipſo, [hoc mihi erit optimũ omnibus diebus vitæ meæ] i. erit mihi occaſio & mediũ exequendi, in eo quod cupio, ſ. interficiendi eum ſecrete in ſuo cubiculo. [Et ſurrexit, & ornauit ſe veſtimento ſuo, & ingreſſa ſtetit ante faciem eius. Cor autem Holofernis concuſſum eſt] i. repente impletum motu concupiſcentiæ prædominantis & ardore libidinis, ſtatim vt Iudith venit ad eius præſentiã. [Erat enim ardens in concupiſcentia eius. Et dixit ad eam: Bibe nunc, & accumbe] hoc eſt, comede [in iucunditate, quoniam gratiam inueniſti coram. Et dixit Iudith: Bibam domine, quoniam magnificata eſt anima mea hodie p̄ omnibus diebus meis:] i. nunq̃ fui tãtum honorata honore mundano, ſeu à principe tam potente, vt modo. Et hoc ad literam potuit eſſe verum. Et præſertim, inquantum honoratio illa fuit ei diſpoſitio valde propinqua ad exequendum ſuum intentum in Holoferne, fuit præcipua ſublimatio ſua. Ipſa tamen iam reuerenter, & quaſi fauorabiliter loquebatur, quatenus Holofernes nequaquam ſe obſeruaret ab ea. [Et accepit] ipſa Iudith [& manducauit & bibit coram ipſo] Holoferne, [ea quæ parauerat ei ancilla eius. Et iucundus factus eſt Holofernes ad eam] i. ex eius præſentia, præſupponẽs, ſe mox fruiturum obiecto tam concupito. [Bibitq; vinum multum nimis, quantũ] vna die [nunq̃ biberat in vita ſua.] Quod fecit ex immoderata lætitia. Et quia impetus paſſionis ſuæ concupiſcentiæ, & ardor libidinis mentem eius obcæcauerunt, ita q ſine diſcretione ingurgitauit ſe.

¶ Declaratio Cap. 13. Vt autem ſero factum eſt. Art. 13.

DEſcribitur hic decapitatio Holofernis: [Vt aũt ſero factũ eſt,] finita iam cœna, [feſti-
nauerunt ſerui eius ad hoſpitia ſua,] hoc eſt, tentoria in quibus repauſabant. [Et con-
clutit Vagao oſtia cubiculi,] Holoferne & Iudith exiſtentibus in cubiculo, [& abijt. Erant
autem omnes] videlicet Holofernes & ſerui eius [fatigati à vino,] id eſt, valde inebriati ſeu in-
gurgitati. [Eratq́ Iudith ſola in cubiculo cum Holoferne. Porro Holofernes iacebat in le-
cto nimia ebrietate ſopitus, hoc eſt, grauiter dormiens. [Dixitq́ Iudith puellæ ſuæ, vt ſtaret
foris ante cubiculum, & obſeruaret] an aliquis adueniret, quatenus ſibi hoc inſinuaret. Hoc
dixit Abræ ſuæ antequàm introiuit in cubiculum Holofernis. Vel egreſſo Vagao eunucho,
aperuit oſtium cubiculi, & pauliſper egrediens, dixit iſtud ancillæ ſuæ. [Stetitq́ Iudith ante
lectum Holofernis, orans cum lachrymis, & labiorum motu in ſilentio, dicẽs: Confirma me
Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum, vt ſicut promiſiſti, Hieruſa-
lem ciuitatem tuam erigas &c. hoc eſt, ab Aſſyriorum iſtorum inuaſiõe eripias, & eam exal-
Eſa.29. tes, ſeu reædificari perfectius facias. Quemadmodum enim Eſaias, Hieremias, Ezechiel præ-
Hier.16. nunciauerunt vrbis illius deſtructionem ante Babylonicam captiuitatem, ſic prædixerunt
19.21. eius reparationem poſt reditum ab eadem captiuitate futuram. [Et cum hæc dixiſſet, acceſ-
Eze 4.12 ſit ad columnã, quæ erat ad caput lectuli. Et pugionem eius exoluit,] Id eſt, enſem paruum,
15. bis acutum Holofernis, diſſoluit. [Cumq́ euaginaſſet illum, appræhendit comã capitis eius,
Iſa.62.1 & ait: Confirma me Deus in hac hora, & percuſſit bis in ceruicem] hoc eſt, collum eius. [&
65.66. abſcidit caput eius] Vnde conſtat q̄ fortiter viriliterq́ percuſſit.] & abſtulit conopeum e-
Hier.46 us,] videlicet ipſi⁹ Holofernis, de quo conopeo dictum eſt ſupra, quòd ſecum portauit, vt in-
50. fra eluceſcit. [Et euoluit corpus eius truncum,] hoc eſt, corpus Holofernis capite truncatum
Eze.28.
36.
Iudic.10. traxit à lecto in terram, vt patet ſequenti capitulo, quatenus cubicularius, ingreſſurus ante
Iudic.16 alios cubiculum, maiori concuteretur horrore, viſo cadauere.] Et poſt puſillum exiuit, & tra
Iudic.15. didit caput Holofernis ancillæ ſuæ, & iuſſit vt mitteret illud in peram ſuam, & exierunt duæ
ſecundum conſuetudinem ſuam, quaſi ad orationem ſuam.] hoc eſt, quaſi ad orandum in
valle Bethuliæ, ſicut iam ante fecerunt noctibus tribus, [& tranſierunt caſtra] id eſt, tentoria
ac militiam Aſſyriorum pertranſierunt, ita q̄ exploratores ſeu vigiles Aſſyriorum eas non
acceſſerunt, nec interrogauerunt, quoniam data fuit libertas exeundi ad orationem ipſi Iu-
dith ab Holoferne, ſaltem per tres noctes, & forſan non viderunt eam. [Et gyrantes] id eſt,
circueuntes [vallem] Bethuliæ, [venerunt ad portam ciuitatis remotiorem à circumiacente
Aſſyriorum exercitu, [& dixit Iudith à longe cuſtodibus murorum:] quibus pꝛę gaudio ac-
clamauit, certa, q̄ ab Aſſyrijs audiri non poſſet: [Aperite portas, quoniam nobiſcum eſt De-
us] per ſpecialem effectum miſericordiæ atque potentiæ ſuæ. ideo ſubditur: [Qui fecit virtu-
tem in Iſrael] id eſt, per me fœminam Iſraelitam, fecit magnum & potentem effectum. [Et
factum eſt cum audiſſent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis] ac cæteros prin-
cipales, [& concurrerunt ad eam omnes à minimo vſque ad maximum, quoniam ſperaue-
runt] id eſt, timuerunt pauloante, [eam iam non eſſe venturam] Sicq́ ſperare, quod proprie
ſumptum, eſt præſtolatio de bono futuro, ſumitur hic multum improprie pro timere. Itaq́
timuerunt eam non eſſe reuerſuram, ſed ab Aſſyrijs detentam & violatam, aut ob ſuam re-
nitentiam interfectam. [Et accẽdentes luminaria, congyrauerunt] i. in circuitu ſteterũt, [cir
ca eam vniuerſi] cupientes noua audire in tam arduo caſu. [Illa aũt aſcendens in eminenti-
orem locum,] vt videretur & audiretur à cunctis, [iuſſit fieri ſilentium. Cumq́ oẽs tacuiſſent,
dixit Iudith: Laudate dñm Deum noſtrũ, qui non deſeruit ſperantes in ſe] vt nos, qui in tan
to periculo cum fiducia inuocauimus eum. [& in me ancillam ſuam adimpleuit miſericor-
diam ſuam,] i. multiplicem effectum ſuę pietatis copioſe exhibuit mihi, [& interfecit in ma
nu mea,] i. p obſequiũ manuũ mearũ, quarum vna tenuit comã Holofernis, alia intulit ictum,
[hoſtem populi ſui in hac nocte. Et proferens de pera caput Holofernis, oſtẽdit illis, dicẽs: Ec-
ce caput Holofernis principis militiæ Aſſyriorũ. Ecce conopeum illius] quod fuit expanſum
ante lectum ipſius ad repellendũ muſcas & culices, [in quo recumbebat] i. infra quod iacebat [in
Iudit.9. ebrietate ſua.] Deinde iurat ſe intactam rediſſe, ſicut patet in textu q plan⁹ eſt. [Vniuerſi aũt
adorãtes dñm] cum laude & gratiarũ actiõe, quemadmodũ iam Iudith admonuit, [dixerũt:
Bñdixit te dñs in virtute ſua] i. in oĩpotẽtia ſua multiplicauit in te dona & bñficia ſua, per quę
fecit te bñdictam, atq́ ab oĩbus bñdicendã, [qa p te ad nihilum redegit inimicos noſtros] i.
cœpit redigere, & mox pleni⁹ rediget. Iã cũ ꝓſupponebãt ſe ꝓualituros exercitui, cuius prin
ceps fuit occiſus. [Porro Oſias princeps populi Iſrael, dixit ad eã: Bñdicta es tu filia à dño Deo
excelſo ꝑ oĩbus mulierib⁹] diuiſim acceptis, [ſup terrã] exiſtẽtibus tẽpore iſto. Verũtñ an in pe
illo non fuerit aliq̃ mulier in hoc mũdo ſanctior q̃ hæc Iudith, videt incertũ, nec Oſias ſcire
hoc potuit ſine reuelatiõe diuina. Sed cõſtat q̄ quãtum ad ſpecialia quędã bñficia, & quę ad aliq̃ bel
Eccl.44 lica geſta, fuerat ꝓ tũc ꝑ cæteris mulierib⁹ bñdicta. Quõ de q̃libet ſctõ dicit cõfeſſore: Non eſt
inuẽtus ſimilis illi. [Bñdictus dñs, q creauit cælũ & terrã, q te direxit in vulnera capitis prin-
cipis

cipis inimicoꝝ noſtroꝝ] i. ad vulnerandũ & amputandũ caput principis inimicoꝝ noſtro
rum,[qa hodie] i. in hac nocte,[nomẽ tuum] i. teipſam [ita magnificauit] per pclariſſimos
actus, q̃s fecit p te,& ad q̃s agẽdos te iſpirauit, direxit, corroborauit,[vt nõ recedat laus tua
de ore hoĩm,q memores fuerint virtutis dñi in æternũ, pro qbus nõ pepciſti animę tuę pro-
pter anguſtias tribulationũ generis tui,ſed ſubueniſti ruinæ ante cõſpectũ Dei noſtri.Et di-
xit oĩs populus,Fiat,Fiat:]ſicut videmus impletũ.[Porro Achior vocatus venit.] Genti-
lis nãq; & incircũciſus exiſtẽs,nõ ſe ingeſſit in pplm Dei,niſi vocatus.[Et dixit ei Iudith:De
us Iſrael, cui teſtimoniũ dediſti q vlciſcat ſe de inimicis ſuis,ipſe caput oĩm icreduloꝝ inci
dit hac nocte in manu mea.Vidẽs aũt Achior caput Holofernis,anguſtiatus] i. horrore cõ-
cuſſus ex tã inopinato & arduo facto, [p pauore] i. admiratiõe & q̃dã formidine,[cecidit in
faciẽ ſuã ſup terrã.] Tales etẽi vehemẽtes paſſiões partis ſenſitiuæ fiũt cũ grãdi & immode
rata alteratiõe corporalis naturę, ſicq; debilitatẽ inducunt & caſum,[& eſtuauit anima eius]
id eſt, ad anxietatem,ſudorem,ecſtaſim quandã deuenit anima, quia & omnipotẽtiã ac p-
uidentiam Dei in iſto intuebatur negocio.[Poſtea vero q̃ reaſſumpto ſpiritu recreatus eſt]
id eſt, rationis iudicio & viribus paulatim recuperatis, [procidit ad pedes eius] videlicet Iu
dith,[& adorauit eam adoratiõe duliæ, ppter eminentiã virtuoſitatis ac ſapiẽtię ſuæ.[Et di
xit:Benedicta tu à Deo tuo] i. à Deo vero,& ad eius honorẽ & laudẽ,[in oĩ tabernaculo Ia Pſal.17.
cob] i. tota poſteritate Iacob patriarchæ,[qm in oĩ gẽte quæ audierit nomen tuũ] i. geſta Eſa.10.
tua perceperit,[magnificabit Deus Iſrael ſup te] i. Deus omnipotẽs magnifice laudabit ex Ezech.17.
cõſideratiõe beneficioꝝ quæ cõtulit tibi. Et mirabiliũ quæ fecit per te. Ecce q̃ infinita eſt pſe Dani.4.
ctio puidentiæ ac ſapientiæ Dei. Qui cuncta tam præclare diſponit, & ſuperbos humiliat, Luc.14.
immo eos qui animoſius ſe extollunt,confuſibilius deijcit.

¶ Expoſitio Cap.14. Dixit aũt Iudith ad omnem populum. Art.14.

CONgreſſus Hebræoꝝ cõtra Aſſyrios, hic recitat.[Dixit aũt Iudith ad omnem populum:
Audite me fratres,Suſpẽdite caput hoc ſup muros * veſtros] in ſignũ diuini ſubſidij,& * noſtros
vt capitis huius intuitione cõcipiatis maiorẽ cõtra hoſtes audaciã, quẽadmodũ 2. Mach.15.
fertur de Iuda Machabæo:Suſpẽdit aũt caput Nicanoris in ſumma arce, vt eſſet manifeſtũ
ſignũ adiutorij Dei.[Et erit cum exierit ſol] de hemiſphærio inferiori ad hemiſphæriũ ſupe-
rius,ſ. valde mane.[vnuſquiſq;] aptus ad præliũ,ſ. vir q ſit viginti annoꝝ, prout deſcribit Nu
meroꝝ 1.[accipiat arma ſua, & exite cũ impetu] i. audacter & cito quaſi nihil timẽtes, [non
vt deſcẽdatis,* deorſum] eundo tarde & timide,[ſed quaſi impetũ faciẽtes. Tunc explorato- * ſeorſum
res, neceſſe erit, vt fugiant ad principem ſuum excitandum ad pugnam. Cumq; duces eo-
rum cucurrerint ad tabernaculm Holofernis,] qm ſine ſcitu, nutu & diſpoſitione principis
militiæ, non audebãt prælium inchoare aut gerere. [& inuenerint eum truncum] i. capite
truncatũ,[decidet ſup eos timor.]Cumq; cognoueritis fugere eos,ite poſt eos ſecuri] de vi-
ctoria, [qm dñs conteret eos ſub pedibus veſtris. Tunc Achior videns virtutẽ,quã fecit Deus
Iſrael] i. magnificũ illum effectũ Dei,[relicto gẽtilitatis ritu] i. cultu idoloꝝ,credidit Deo] i.
legem Moſis acceptauit, credens contẽtis in ea. [Et circuncidit carnẽ præputij ſui] i. circũ-
cidi fecit ſecũdum legis tenorẽ.[Et appoſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſucceſſio ge-
neris eius.] Præterea quæri poteſt, qualiter licuit Hebræis ipſum Achior ad ſuam commu-
nionem ita ſuſcipere,cum in Deuterono.32. iuſſerit dñs: Ammonites & Moabites etiã poſt
decimam generationẽ non intrabunt in Eccleſiã Dei in æternũ. Reſpondet, q illud præce-
ptum diſpenſationẽ admiſit ex inſpiratione diuina in certis perſonis, ppter eaꝝ pręcipuam
deuotionẽ & beneuolentiã circa Deum legis & populũ eius, ſicut in Ruth Moabitide,& iſto Ruth 4.
Achior Ammonite, prout Thomas in prima ſecundæ magis declarat. [Mox aũt vt orta eſt
dies.]Hic refert, qualiter executi ſint filij Iſrael iuſſionẽ Iudith,nec eſt difficultas in litera,id-
circo nec immorandũ.[Quod vidẽtes exploratores, ad tabernaculũ Holofernis cucurrerũt.]
Vel ad tentoria Aſſyrioꝝ, intelligendo plurale per ſingulare.[Porro hi qui tabernaculo erãt
Holofernis, ante ingreſſum cubiculi pſtrepentes, & ſonitum faciẽtes cum motu pedum,] ac
alijs ſignis,[inquietudinẽ arte moliebant, vt nõ ab excitãtibus, ſed à ſonantibus Holofernes
euigilaret] i. cum induſtria exercebant reſonantiã quadam. [Nullus eñ audebat tabernacu
lum virtutis Aſſyriorum] i. ædem, cameram ſeu cubiculum regis aut principis Aſſyriorum.
[pulſando aut intrando] per ianuam, [aperire. Sed cum veniſſent duces qui ſingulis præ-
erant aciebus,& tribuni] qui dicunt præfuiſſe mille viris,[dixerunt cubicularijs,] qui confi-
dentius intrant cubilia dominoꝝ ſuoꝝ:[Intrate,& excitate illum. Qm egreſſi mures de ca-
uernis] i. latibulis ſuis.[auſi ſunt nos prouocare ad pliũ.]Tam aſpernanter locuti ſunt Aſſy
rij de Iſraelitis ex magnitudine elationis, ideo meruerũt ab his,quos pro nihilo reputabant,
deijci. [Tunc Vagao ingreſſus cubiculũ eius,ſtetit añ cortinã,& plauſum fecit manibus ſuis.
(Suſpicabat eñ illũ cũ Iudith dormire)ſed cũ nullũ motũ iacẽtis ſenſu auriũ caperet, acceſ-
ſit proximãs ad cortinã,Et eleuãs eam, vidẽſq; cadauer abſq; capite Holofernis in ſuo ſan-

guine tabeſactum] i.infectũ atq; fœdatũ,[iacere ſup terrã,exclamauit voce magna cũ fletu,
& ſcidit veſtimẽta ſua,& ingreſſus tabernaculũ Iudith,nõ inuenit eã.Et exiliu s foras ad po
pulũ,& dixit:Vna mulier Hebræa fecit cõfuſionẽ] i.cõfuſibile homicidiũ,occidendo princi
pẽ noſtrũ [in domo regis Nabuchodonoſor] i.in populo eius.[Ecce enĩ Holofernes iacet
in terra,& caput eius nõ eſt in illo.Quod cũ audiſſent principes virtutis] i.exercitus ſeu acie
rum [Aſſyriorũ,ſciderũt veſtimẽta ſua] præ doloee.[Et intolerabilis timor & tremor cecidit
ſup eos,[& turbati animi eorũ valde.Et factus eſt clamor incõparabilis in medio caſtrorũ eo
rum.]audientes enĩ principem ſuũ eſſe occiſum à muliere Hebræa,non confidebant ſe poſ-
ſe reſiſtere viris Hebræis contra ſe venientibus & armatis.

¶ Declaratio Cap.15. Cumq; omnis exercitus decollatum Holofernem audiſſet.

Articulus decimusquintus.

FVga & debellatio Aſſyriorũ hic deſcribunt: [Cumq; oĩs exercitus] Aſſyriorũ [decollatũ
eſſe Holofernẽ audiſſet, fugit mẽs] i. vſus rõnis q̃ ad multa. [& cõſiliũ ab eis] ita q; non
cõferebãt, nec inquirebãt de modo reſiſtẽdi Hebræis, q reſpectu Aſſyriorũ pauciſſimi erãt,
ac vlciſcẽdi tã cõfuſibilẽ mortẽ principis ſui. [Et ſolo tremore & metu agitati, fugæ pſidiũ
ſumũt] i.fugã p remedio ac ſubſidio aſſumpſerũt, [ita vt nullus loqueret cũ pximo ſuo, ſed
inclinato capite relictis oĩb' euadere feſtinabãt Hebræos,q̃s armatos ſup ſe venire audierãt.
Sic enĩ timor pdominãs & perturbatio obtenebrauerãt corda eorũ,nec egerũt,quẽadmodum
1.Macha.2.exercitus Ionathæ narrat feciſſe:Qui cognoſcẽs Ionathã dñm ſuũ periſſe, horta
ti ſunt ſe mutuo ad reſiſtẽdũ hoſtibus ſuis ſup ſe veniẽtib',& ipſos hoſtes verterũt in fugam.
[Fugiẽtes] Aſſyrij [p vias cãporũ & ſemitas colliũ] fugiẽtes enĩ de bello diuiſim,p diuerſas fu
giũt vias.[Itaq; filij Iſrael vlulãtes] i.alte clamãtes,[poſt ipſos] Aſſyrios fugiẽtes.[Et qm̃ Aſ-
ſyrij nõ adunati in fugã ibãt præcipites] i.huc illucq; ruẽtes ſeu vacillãtes,[filij aũt Iſrael vno
agmine] i.pariter adunati [pſequẽtes] Aſſyrios [debilitabãt] vulnerãdo aut occidẽdo, [oẽs
q̃s inuenire potuiſſent.Miſitq; nũcios Ozias p oẽs ciuitates & regiões] i.p terras 12.tribuum
[Iſrael.Oĩs itaq; regio] illa [oĩsq; vrbs electã iuuẽtutẽ] i.elegãtes robuſtosq; iuuenes bellato-
res [armatã miſit poſt eos] i.ad inſequẽdũ Aſſyrios,[& pſecuti ſunt eos in ore gladij, quouſq; p-
uenirẽt ad extremitatẽ finiũ ſuorũ. Reliq aũt q erãt in Bethulia,igreſſi ſunt caſtra Aſſyriorũ,
Iudith 4. & pdã abſtulerũt.Hi vero q victores reuerſi ſunt] ab ĩſecutiõe Aſſyriorũ,[oĩa q̃ erãt illorũ] q̃ ſ.
Aſſyrij fugiẽtes reliquerũt in cãpis atq; itẽorijs,[abſtulerũt.Ioachim aũt ſumm' põtifex] qui
ſupra vocatus eſt Eliachim,ſecũdum pbabiliorẽ opinionẽ.[venit in Bethuliã cum vniuerſis
presbyteris ſuis,vt videret Iudith.] Naturale nanq; eſt homini,libenter videre eos q magna
& mira atq; inſolita operant. Nam & in ipſis authoribus mirabilia geſta eorũ quodãmodo
cõſpiciunt, ſicut effectus in ſua cauſa. Similiter hoĩs eminẽter ſapiẽtes & ſancti,libẽter vi-
dent,ſicut & cætera q̃ magnæ excellẽtiæ ſunt: [Quæ cũ exiſſet ad illũ, bñdixerũt] i. laudaue-
rũt illã omnes, videlicet põtifex & ſacerdotes,[vna] i.cõſonaq; [voce dicẽtes] ſeu vno verba alte
rius approbãte & confirmãte:[Tu gloria Hieruſalẽ] i.obiectũ,cauſa & materia gloriæ & ho
noris ciuitatis Hieruſalem & habitatorũ ipſius, qm̃ eruiſti eam & templũ ac habitãtes in ea à
magnis periculis,& à violatione diuini cultus.Sic quoq; [tu] es [lætitia Iſrael] i. Iſraeliticæ
*noſtri plebis,quã nunc magnifice lætificaſti. [Tu honorificẽtia populi * tui] i.cauſa & materia ho-
noris & ſublimationis tuorũ conciuiũ propinquorũ & amicorũ.[Quia feciſti viriliter,nõ mu
liebriter,& gratiã ſic agendi accepiſti à dño, & confortatũ eſt cor tuũ,eo q; caſtitatẽ amaue
ris] vidualẽ ex charitate,hoc eſt,Dei intuitu & amore, ſine q̃ nihil eſt meritoriũ apud Deũ,
[& poſt virũ tuũ alterũ neſcieris] cum tñ ſis iuuenis,pulchra,opulẽta,nobilis, & multã fami-
liam habẽs.[Et ideo manus dñi cõfortauit te] ad faciendũ opus tã magnũ.[Et eris benedicta
in æternũ] i. in eccleſia militãte laudaberis vſq; in finẽ mũdi,atq; in triũphãte eccleſia eris p-
petue glorioſa.[Per dies aũt triginta vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorũ à populo Iſrael.Por-
ro vniuerſa quæ Holofernis peculiaria fuiſſe probata ſunt,] i. cuncta quæ Iudith & populus
certe aut probabiliter cognouerũt pprie ptinuiſſe ad Holofernẽ & vſum ipſius,dederũt Iu-
dith in auro & argẽto,& veſtibus, & gẽmis, & omni ſupellectili,& tradita ſunt illi omnia à
populo] tanquam victrici principis tanti,& procuratrici totius victoriæ.

¶ Elucidatio Cap.16.Tunc cantauit canticum hoc dño Iudith. Art.16.

FInaliter introducit hic laus & gratiarũ actio Iudith,quã obtulit Deo in recognitionem
beneficiorum ſuorum ac tanti triumphi.Conſuetudo autem fuit Iudæis,de magnis be-
neficijs atq; victorijs canticũ Deo offerre.[Tunc cãtauit canticũ hoc dño Iudith,dicẽs:Inci-
pite dño in tympanis] i.cũ talibus muſicis inſtrumẽtis incipite Deũ laudare, quaten' ex me
lodia muſicorum, prouocemini ad deuotionem maiorem,& eadẽ ratione [cãtate dño in cym
balis.] Porro tympanũ eſt pellis ſeu corium ſup lignũ extentũ ex vna parte, & ſignificat car-
nis caſtigationẽ ac mortificationẽ, ſpũalemq; iucunditatẽ in tali virtuoſo exercitio conſi-
ſtentẽ.Cymbalũ vero eſt muſicũ inſtrumentũ, ex permixtis metallis ſonum reddẽs acutum.

Per quód vnanimis plurima pſalmodia,ſeu laus Deo oblata,exprimit.Idcirco q carnẽ ſuam Galat. 5.
cũ vitijs & cõcupiſcẽtijs crucifigit,atq; cũ alijs cõcorditer pſallit, ſpũaliter cãtat dño Deo in Pſal. 150.
cymbalis,iuxta illud Ro.15. Vnanimes vno ore honorificetis Deũ.[modulamini] i. cãtate il
li,[pſalmũ nouũ]i.recẽs ꝑconiũ pro nouis beneficijs iſtis. [Exultate] ſpũali lætitia, [& inuo-
cate nomẽ eius]i.ex ĩtimo cordis affectu ipſum orate.[Dñs cõterẽs bella]i.bellatores & bella
iniuſta cõtra populũ ſuũ inſurgẽtia deſtruẽs,dãdo victoriã ſuis fidelib⁹,ſicut Exo.14.& 17.Io
ſue 6.8.10.11.Iudic.1.6.14.libriq; 1.Reg.5.7.8. 2.Reg.21. 2.Par.25. & 1.Macha.3.& 5.copioſe
deſcribit. Inuiſibiliũ quoq; hoſtiũ tentamẽta & ꝓlia,facit ſuperari ac deſtrui,iuxta illud Ro
mañ.16.Deus conteret ſatanã ſub pedibus veſtris velociter.[Dñs nomẽ eſt illi,qui poſuit ca-
ſtra ſua]i.tentoria ſeu exercitus ſuos,vel angeloꝝ ſubſidia,de qbus Iohel.2.Multa (inquit)
ſunt nimis caſtra Dei,fortia & faciẽtia verbum eius.Vnde viſis angelis ſibi obuiãtibus,Iacob
ait Gene.31.Caſtra Dei ſunt hæc.[in medio populi ſui, vt eriperet nos manu omniũ inimico
rum noſtroꝝ] viſibiliũ & inuiſibiliũ,iuxta illud Pſal.90.Angelis ſuis mãdauit de te,vt cuſto
diant te in om̃ibus vijs tuis.De qbus & 4.Reg.6.loquit Heliſæus:Plures nobiſcũ ſint q̃ cum
illis,i.cũ prauis hominibus.[Venit Aſſur]i.exercitus Aſſyrioꝝ cum principe ſuo,ex monti-
bus ab aquilone]i.ꝑ loca montoſa à plaga ſeptẽtrionali ſecũdum vnũ reſpectũ, vt tactũ eſt
ſupra.[& in multitudine fortitudinis ſuæ,cuius multitudo obturauit torrẽtes] eos terra re-
plẽdo aut epotãdo ꝑ ſe & ꝑ ſua iumẽta.[Dixit ſe incenſuꝝ fines meos]i.oppida,villas,caſtel-
la terræ ꝓmiſſiõis. [Et iuuenes meos occiſuꝝ gladio,infantes meos dare in ꝓdã,& virgines
in captiuitatẽ.Deus aũt omnipotẽs]qui ait Hiere.49.Quis ſimilis mei,& qs ſuſtinebit me?
& qs eſt iſte paſtor qui reſiſtat vultui meo?[nocuit]i.læſit [eum] ſecũdum antiquã grammati
cam,[& tradidit in manus fœminæ] principẽ Aſſyrioꝝ.[Et confudit eũ]i. cõfuſibiliter fe-
cit occidi.[Non eñ cecidit potẽs eoꝝ à iuuenib⁹] i. Holofernes princeps & potẽtior,inter
ſuos.Quẽadmodũ eñi naturale robur corporis ꝓcipue cõſiſtit in corde, ſic fortitudo exerci-
tus in principe militiæ. Hinc libro de re militari ait Vegetius: Quód ſicut cor eſt in medio
corporis,ſic princeps militię eſſe debet in medio ſui exercitus.Itaq; potẽs ille nõ cecidit à iu
uenibus,i.interfectus nõ eſt manu iuuenũ,qui in bellis frequẽter ſe exponũt periculis,vt ma
gnum aliqd agere videant,& ꝓbitatẽ oſtẽdãt.Vnde 2.Reg.8.Abner dixit ad Ioab:Surgãt
pueri & ludãt corã nobis,quoꝝ vnuſqſq; defixit gladiũ ſuũ in latus contrarij. Et vocatus eſt
locus ille ager fortiũ.[Nec filij Titan ꝑcuſſerũt eũ]Filij Titan dicunt qdã Græcoꝝ valde ex-
cellẽtes in viribus, q interdũ vocant Titanes.Titan quoq; nõnunq̃ pro ſole accipit.A quo di
cunt Titanes, quaſi mũdum ſua ꝓprietate illuminãtes,idcirco inepta videt expoſitio intelli
gentiũ per filios Titan,filios gigãtis ſiue gigantũ.De quibus & ſubdit:[Nec excelſi gigantes Iudith 8.
oppoſuerũt ſe illi.Sed Iudith filia Merari.] cuius genealogia ſupra deſcripta eſt, [in ſpecie
faciei ſuę diſſoluit eũ]hoc eſt,ꝑ pulchritudinẽ traxit eũ in laqueũ mortis,iuxta ſenſum intro- Iudith 10.
ductum, ex qua expoſitiõe patet ſenſus verboꝝ ſequẽtium:Exuit ſe veſtimẽto viduitatis, vſ-
que ibi,[amputauit ceruicẽ eius pugione] i.gladio breui pungẽti.[Horruerũt per ſe conſtan
tiam eius]hoc eſt,horror inuaſit corda Perſaꝝ,ex cõſideratione cõſtantiæ Iudith,quæ tantũ
principẽ auſa fuit inuadere.[& Medi audaciã eius.] Hi Perſæ & Medi fuerũt in Aſſyrioꝝ ex-
ercitu, qui cũ ſtupore timuerũt tam horrẽdam ſui principis mortem à fœmina attẽtatam.
[Tunc vlulauerũt caſtra Aſſyrioꝝ] hoc eſt,acies eoꝝ miſerabiliter clamauerũt,ſicut in quar
tidecimi fine capituli legit:Factus eſt clamor incomparabilis in media caſtra eoꝝ.[Quando
apparuerunt humiles mei] hoc eſt,filij Iſrael,præſertim habitatores Bethuliæ ad Deũ humi-
liter clamitãtes [areſcẽtes in ſiti] hoc eſt,aridi præ potus inopia.[Filij puellaꝝ cõpunxerunt
eos] i.filij Iſrael ex Hebræis puellis nati,ſimul vulnerauerunt & punxerũt fugiẽtes Aſſyrios.
[Et perierũt Aſſyrij in prælio à facie dñi mei] hoc eſt,ab aſpectu & adiutorio Dei occiſi ſunt
Aſſyrij,in illa impugnatiõe eis ab Hebræis illata.[Hymnũ cantemus dño,hymnũ nouũ cãte-
mus Deo noſtro. Adonai dñe magnus es tu,] Adonai,eſt nomẽ Hebraicũ,quod interpreta-
tur dñs.Sicq; duo hæc nomina idem ſignificãt.Et vnum eſt expoſitiuũ alterius,ſicut cum di-
citur,Abba pater:atq; vt aſſerit Gloſſa, Adonai eſt vnum de decem nominibus Dei apud He Marc. 14.
bræos.Præterea aliqui libri habent,Adonai dñe Deus. Et ſic magiſter in hiſtorijs ponit, ad- Roma. 8.
dens: Super hoc cãticum inuenis,quod dicit Hieronymus ſup Pſalm̃.8. Domine dñs noſter. Gala. 4. Hiero.
Quia cum in Hebræo legitur dñi geminatum, ſicut hic,Adonai domine Deus, primum eſt Pſal. 8.
τετραγράμματον, apud Hebræos ἄῤῥητον,hoc eſt,ineffabile:Secundum vero eſt nomen domi-
ni commune.Itaq; Adonai domine,magnus es tu,nõ corporis quantitate,ſed incircumſcri-
ptibili maieſtate,& prorſus infinita perfectione.[Et præclarus in virtute tua] hoc eſt, excel-
lentiſſimus poteſtate & ſanctitate,ac in teipſo ſuperſplendidiſſimus & ſuppulcherrimus,in- 1. Tim. 6.
acceſſibilẽ lucẽ inhabitans.[Tibi ſeruiat omnis creatura tua,quia dixiſti,& facta ſunt:miſiſti
ſpiritum tuum,& creata ſunt] i.imperium effudiſti,ſeu Spũſſancti poteſtatẽ in opus proce-
dere voluiſti,iuxta illud Pſalm̃.32.Verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis
vir-

virtus eoꝝ.[Et non eſt qui reſiſtat voci tuę] hoc eſt,tuo imperio,quo abſolute vis aliquid fieri.Nullus quoq; poteſt verbis diuinaꝝ iuſſionũ de iure reſiſtere,quibus tñ de facto multi reſiſtunt.[Montes à fundamẽtis mouebunt cũ aquis,] quando tu iuſſeris,iuxta illud Pſal.103. Qui reſpicit terram,& facit eam tremere:qui tangit montes,& fumigãt.[Petræ ſicut cera liqueſcent ante faciẽ tuã] hoc eſt,ex maieſtatis tuæ ꝓſentia & ꝓcepto.Quod tamẽ imminente futuro generali iudicio,maxime fiet ꝑ ignem conflagrationis,ſecundũ illud Pſalm.96.Ignis ante ipſum ꝓcedet.Iteḿq; Pſal.68.Montes ſicut cera fluxerũt à facie dñi.Hinc fertur Iob 9. Qui tranſtulit montes,& neſcierũt hi quos ſubuertit.Qui commouet terram de loco ſuo,& columnæ eius concutient.Eccleſiaſtic. quoq; 16.ait:Ecce cælum & cæli cælorum,abyſſus & vniuerſa terra,& oĩa quæ in eis ſunt,in conſpectu Dei commouebunt,mõtes ſimul & colles,& fundamenta terræ,& cum conſpexerit illa Deus,tremore concutient.[Qui autem ti-
Dani. 12. ment te] filiali timore,ꝑſeueranter vſq; in finem,[magni erant apud te ꝑ omnia.] Quia ful-
Matt. 13. gebunt ſicut ſol in regno ſuo,& nihil deerit eis.[Væ genti inſurgẽti ſup genus meum] id eſt, contra filios Iſrael,& nunc contra Chriſtianos iniuſte ſe erigenti.[Dominus em̃ omnipotens vindicabit in eis] peccata eoꝝ contra fideles commiſſa,iuxta illud Deute.32.Quia ſanguinem ſeruoꝝ ſuoꝝ vlciſcet,& vindictam retribuet in hoſtes eoꝝ.[In die iudicij] generalis ac particularis [viſitabit illos] viſitatione pœnæ & condemnationis. De qua loquitur Sophoniæ 1. Viſitabo ſup omnem qui arroganter ingredit,& viſitabo ſup viros defixos in fæcibus ſuis.De qua viſitatione loquitur Eſa.24.Poſt dies multos viſitabunt:Quia damnati poſt quãcunq; ſeu quantumlibet longam durationem punient.[Dabit enim ignem & vermes in carnes eoꝝ] Iuxta illud Eſ.66.Vermis eoꝝ non moriet,& ignis eoꝝ non extinguet. Ideo ſubditur:[Vt vrant & ſentiant vſque in ſempiternum:]& de igne illo nulla eſt dubitatio, quin vere ſit corporalis & acerrime puniens,ſed non conſumens.Porro de verme communiter dicitur,ꝙ ſit ſpiritualis,videlicet remorſus ſynderеſis. Veꝝ quia hic dicit,Dabit
Haymo. ignem & vermes in carnes eoꝝ:aliqui,vt Haymo & eum ſequentes,de corporalibus,edacibus,horrẽdiſſimis ac monſtruoſiſſimis vermibus iſtud exponunt.De ꝗ nuper plenius ſcripſi ſup illud Eccleſiaſtici 7.Humilia valde ſpiritum tuum,quoniam vindicta carnis impij,ignis & vermis:idcirco hoc loco ꝑtranſeo.Amplius veneranda hæc Iudith,ac populus non laudibus tantum,ſed & ſacrificijs Deum honorauerunt,ſicut ſubiungitur:[Et factũ eſt poſt hæc, omnis populus] i.quidã de oĩbus,præſertim maiores ac bellatores poſt victoriam,[venit ad Hieruſalem,] vbi erat locus ſacrificioꝝ,[adorare dñm] quem in omni loco poterãt adorare,ſed adorare cum ſacrificijs non licebat,niſi in templo,niſi ex inſpiratione & diſpẽſatione diuina.[Et mox vt purificati ſunt omnes,] ſecundũ legem.De purificatione aũt redeuntium à bello,legit Numero. 31.qui purificabant aſperſione aquæ luſtrationis,de qua iterum Numeroꝝ 19.habet.[obtulerũt holocauſta,] quæ ad diuinæ maieſtatis honorẽ totaliter incendebant,in ſignũ,ꝙ rationalis creatura debet ſe totã Deo offerre,ac diuino mãcipare obſequio,[& vota] i.votiuas ſeu ſpontaneas hoſtias, [& repromiſſiones ſuas] i.oblationes quas facere ꝓmiſerunt.De quibus omnibus in Leuitico legit.[Porro Iudith vniuerſa vaſa] i.arma [bellica Holofernis,quæ dedit illi populus,& conopeum,] de quibus iam dictũ eſt,[obtulit Deo] totius victoriæ donatori in recognitionem & iugem commemorationem beneficioꝝ ipſius. Propter quod ſubdit:[in anathema obliuionis] i.ad condemnationẽ & excluſionem immemorationis beneficioꝝ tantoꝝ.Fecit em̃ ea ſuſpendi vel reſeruari in templo, vt filij Iſrael ea intuendo, memores ſemꝑ eſſent beneficioꝝ iſtoꝝ. [Erat aũt populus iucundus ſecũdum faciem ſanctoꝝ] i.ſpiritali lætitia ſecũdum apparatũ hominum virtuoſoꝝ,& ſicut in faciebus ſanctoꝝ viroꝝ ſolet ex interiori ſynceritate & iucũditate interna, iucũditas quædã forinſecus ac claritas relucere.[Et per tres menſes gaudiũ huius victoriæ celebratum cũ Iudith. Poſt dies aũt illos vnuſquiſq; redijt in ſua.Et Iudith magna facta eſt in Bethulia,] q̃ creuit quotidie in ſapientia & virtute,& in honore habebat ꝓcipuo. [& ꝓclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael] i.clariſſima milieꝝ Iſraelitaꝝ tẽpore illo.[Erat aũt virtuti caſtitas adiuncta,ita vt non cognoſceret virũ oĩbus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir eius.Erat aũt feſtis diebus ꝓcedens cũ magna gloria.] nõ vtiq; cũ faſtu & pompa,ſed ex deuotione,& pro Dei honore,qui eam ſic exaltauit,& cuius gratia conſiderabat in ea.Proceſſit aũt cũ decenti ornatu atq; familia, ꝓut decuit excellẽtiam.& gloriabat in dño.[Manſit aũt in domo viri ſui annis centũ & quinq;,] non ꝙ tot annis habitauerit in domo mariti defuncti,ſed tãdiu,ꝙ ꝑuenit ad annos vitæ ſuæ centũ & quinq;.[Et dimiſit Abram ſuã liberam] i.liberauit,immo & locupletauit eam abũde,quã dilexit vt filiam, iuxta illud Eccleſiaſtici 33.Seruus fidelis ſit tibi dilectus quaſi anima tua,& quaſi filiũ tracta eũ.[Et defuncta eſt ac ſepulta cũ viro ſuo in Bethulia,luxit́q; eã populus diebus ſeptẽ,] ſicut Ecci 23. ſcriptũ eſt: Luctus mortui,dies ſeptẽ,Luctus aũt fatui & iniqui,oĩes dies vitæ eoꝝ. [In omni autẽ ſpatio vitæ eius nõ fuit qui ꝑturbaret Iſrael,] hoc non poteſt intelligi, ſicut ſonat, cũ ea viuente

Aſſy-

Aſſyrij grauiſſime pturbauerint Iſraelē. Sed ſenſus eſt, ꝙ in ſpatio vitæ eius poſt pſatā victoriam nullus generalē perſecutionē Iſraelitico intulit populo. [Et poſt mortē eius multis annis.] Et hoc meritis ſanctæ fœminæ huius. [Dies aūt victoriæ huius feſtiuitatis, ab Hebræis in numero ſanctoꝝ & feſtiuoꝝ dieꝝ accipitur & colitur à Iudæis ex illo tēpore vſq; in præſentem diem.] atq; vt in Scholaſtica hiſtoria fertur, Cambyſa eſt vocata à Cambyſe ſeu Nabuchodonoſor rege, ad Dei honorē ac impij regis confuſionē. Præterea conſtat, hanc magnanimē, caſtam & feruidā Iudith, fuiſſe figurā virginis glorioſæ atq; Eccleſiæ. Holofernem autem & eius exercitum, deſignaſſe diabolum & angelos tenebraꝝ, qui ſemper impugnāt Eccleſiam. Beatiſſima aūt Maria virgo prorſus deuicit diabolum, ſicut de ea Deus prædixit illi iniquo: Inimicitias ponā inter te & mulierē, ipſa conteret caput tuum. Et quanto Chriſtifera virgo & ſancta Eccleſia in omni virtute & gratia pulchriores exiſtunt, tanto plus impius ille eas ſubuertere niſus eſt. Sed ipſæ proſtrauerūt eum proprio pugione ipſius, dum tentamenta illius penitus confutantes, per ea ſibijpſis meruerūt coronam, & illi procurauerunt confuſionem, cunctis quoq; fidelibus formam reſiſtendi dæmonibus oſtenderūt. Ita, ꝙ fideles exemplis & documētis virginis benedictæ, & almæ matris Eccleſiæ ſuccenſi ac roborati, ſuperauerunt & vicerūt dæmones tentatores, ſuamq; victoriā Deo cum omni humilitate, laude, gratiarumq; actione, & ſacrificio Euangelicæ legis attribuerūt & obtulerūt. Precioſiſſimas demū opes, i. animas deceptas, quas abſtulerūt Holoferni, i. diabolo, incorporauerūt dño Ieſu Chriſto in anathema obliuionis, quatenus nunquā obliuiſcamur beneficioꝝ Saluatoris. Sed & virgini benedictæ optime conuenit laus illa: Tu gloria Hieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi tui. Poſtremo de præfato Nabuchodonoſor ſeu Cambyſe in hiſtorijs recitatur: Cambyſes poſt prędicta cum grandi exercitu intrauit & vaſtauit Aegyptum, & abominatus religionem Aegypti, cæremonias eius ac templa depoſuit, ædificauitq; vrbem Babylonem in Aegypto: à qua dum regrederetur, ægrotauit ac ferebatur ceruicibus regum, & mortuus eſt in Damaſco, reddente illi quod meruit iudice ſummo, qui eſt ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus. Amen. Gene. 3.

D. DIONYSII CARTHUSIANI IN LIBRUM HESTER, ENARRATIO.

PROOEMIUM.

SIcut ſol oriens in mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieres bonæ ſpecies in ornamentū domus ſuę. Poteſt hoc verbū de ſancta & ſpecioſiſſima Heſter cōuenienter exponi, cuius domus fuit ſynagoga ſeu familia Iudęorum. Itaq; ſicut ſol claritatis ſuæ ſplendore tenebras fugat, terram fœcundat, ac totum venuſtat ſenſibilem mūdum, & reddit eum viſibilē: ſic electiſſima Heſter deſolatiſſimū populum ſuum à nebulis triſtitiaꝝ eripuit, ſuiſq; precibus ac beneficijs exhilarauit, & de paupere fecit ditiſſimū, atq; virtutibus ſuis, ſapientia & doctrina ornauit, populū illū ad creatoris amorem & cultū ſuccendit, & ab extrema aduerſitate ad maximam proſperitatē perduxit. Et omnia iſta per eam egit omnipotens, cuius ſapientiæ non eſt finis, & cuius potentia nec terminum habet neq; menſuram, qui & infirma elegit, vt per ea operetur maxima bona, quemadmodum in hiſtoria libri iam exponendi monſtratur. Eccl 26. Eſa. 9. Pſal. 146. 1. Cor. 1.

¶Expoſitio Cap. I. In diebus Aſſueri regis. Articulus primus.

LIber Heſter inter ſcripturas cōputatur canonicas, atq; in ordine agiographoꝝ reponitur. Accidit quoq; hiſtoria iſta poſt reditū filiorū Iſrael à Babylonica captiuitate, & primo iſto narratur capitulo, qualiter Aſſuerus rex ſuam repudiauit vxorem. Secundo, qualiter puellam nomine Heſter, natione Hebræam, duxit in coniugem. Deinde qualiter per eādem procurata ſit liberatio Iudæorum à mortis periculo. [In diebus Aſſueri, qui regnauit ab India vſque Aethiopiam ſuper centum vigintiſeptem prouincias. [Aſſuerus iſte rex fuit Perſarum atq; Medorum, quem aliqui dicunt fuiſſe octauum poſt Cyrum regem, qui monarchiam obtinuit, omiſſis duobus magis, i. ſapientibus, qui poſt Cambyſen filium Cyri regis regnaſſe dicuntur ſeptem mēſibus tantum, vt quidam hic ſcribit, quod non apparet idonee dictum, quia (vt magiſter in hiſtorijs narrat) primus illorum duorum ſapientum regnauit menſibus ſeptē, & poſt eū frater ipſius modico tempore, ita ꝙ duratio regnationis eorum non ſe extendebat ad annum vnum. Huius opinionis, ꝙ ſcilicet Aſſuerus fuit octauus poſt Cyrū, fuit author Scholaſticæ hiſtoriæ, dicēs ꝙ poſt duos Magos illos regnauit Darius filius

Hy-

Hyſtaſpis, vnus ſeptem ſapientum ſeu Magorꝫ, qui poſt regem iudicabant & adminiſtrabāt
regnum Perſarꝫ. Poſt Darium, filius eius Xerxes, poſt quē filius eius Artaxerxes, poſt hunc fi-
lius eius Xerxes ſecundus, cui ſucceſſit Sogdianus, & Sogdiano Darius cognomēto Nothus,
huicq; Dario Artaxerxes, alio noīe Aſſuerus, ſub quo contigit hiſtoria Heſter. Alij dicunt,
ꝙ Aſſuerus iſte fuit quartus poſt Cyrum, quod Ioſephus ſenſiſſe videt̃ 11. lib. antiquitatum,
Ioſe. lib. 11. affirmās poſt Cyrum regnaſſe filium eius Cambyſen, poſt Cambyſen Dariū filiū Hyſtaſpis,
an. iu. ca. 6. qui Darius nō fuit de ſemine Cambyſis, poſt Darium aūt filium eius Xerxen, poſt Xerxen fi-
lium eius Artaxerxen. Quidā vero opinant̃, ꝙ Aſſuerus iſte ſucceſſit immediate Cyro regi
Perſarꝫ, vel ſaltē Cābyſi filio Cyri. Præterea Nicolaus de Lyra poſitiones has recitās, dicit ꝙ
tertia veri ſimilior videat̃, & addit ꝙ Rabbi Salomon vno loco dicit Aſſuerum hunc imme
diate Dario ſucceſſiſſe, & tamē ſup Danielē tenet, ꝙ Cambyſes fuit medius rex inter ipſos.
Ratio aūt quæ mouit Lyram ad reprobādum duas primas poſitiōes, eſt, qm̄ præſuppoſuit,
Heſter 2. ꝙ Mardochæus captus fuit cum Iechonia rege Iuda, quod infra dicit patere: ſicq; per dura
tionem Babylonicæ captiuitatis, & per tēpora quibus præfati reges Perſarꝫ regnauerūt, pro
bat ꝙ Mardochæus primo anno regni Aſſueri fuit ad minus ducentorꝫ quinq; annorum, &
adhuc alij multi anni eſſent addendi. Non eſt aūt probabile, ꝙ tam diu vixerit, aut in tan-
ta ætate facere potuiſſet, quæ legit̃ infra feciſſe. Secūdam quoq; poſitionē redarguit, quia ſe-
cundū eam Mardochæus in principio regni Aſſueri fuiſſet centū quinquaginta ſex annorꝫ, im
mo & plurium. Itaq; tertiam ſequēs poſitionē, dicit ꝙ Mardochæus in principio regni Aſ-
ſueri fuit circiter centum annorꝫ. Verꝫ Rabbi Paulus omnia iſta argumēta Lyræ conat̃ caſſa-
re vna ſolutione. Lyra nanq; ſe fundat in eo quod ſequenti habet̃ capl̃o, Erat aūt vir Iudæus
in Suſis ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis de ſtirpe Iemini, qui
tranſlatus fuerat de Hieruſalē, eo tēpore quo Iechoniā regē Iuda Nabuchodonoſor rex Ba-
bylonis tranſtulerat. In hac authoritate hoc relatiuum, qui, Lyra refert ad Mardochæum,
quod Rabbi Paulus dicit poſſe referri ad Cis proauum Mardochæi, velut ſi dicamus, Da-
uid fuit filius Ieſſe filij Obeth filij Booz, qui cōtraxit cum Ruth Moabitide, relatiuum hoc,
qui, refert̃ ad Booz, nō ad Dauid. Veruntñ iſta ſolutio Rabbi Pauli, non inuenit̃ idonea. ꝗuis
enī quod ait de relatiōe relatiui, poſſit ſaluari, ſumēdo prīnducta verba ſcd̄m ſe, tñ ſi atten-
dant̃ verba ſequētia, veritatē non habēt, quia ſecundo capitulo poſt præællegata verba im-
mediate ſubiungit, qui fuit nutritius filiæ fratris ſui Ediſſæ, quæ altero nomine Heſter voca-
batur. Quo cōſtat, ꝙ vtrunq; hoc relatiuum, qui, ſeu vnum repetitum, ad Mardochæum ſit
referēdum. Sed his obuiare videt̃, quod magiſter in hiſtorijs refert: Erat tunc in Suſis Iudæus
vocabulo Mardochæus de tribu Iemini, q deſcēderat de trāſmigratiōe Iechoniæ, hic erat nu
tritius Heſter. Ex qbus verbis apparet, ꝙ p natiuitatē deſcēderit de aliquo tranſmigrato cum
Iechonia, præſertim cum Gloſſa eiuſdē hiſtoriæ dicat, deſcēderat de tranſmigratiōe nō im-
mediate, ſed per ſucceſſiōes, quia pater eius vel auus vel proauus deſcēderat. Ad quod dicen-
dum, ꝙ in Scholaſtica hiſtoria in libro correſpōdente 4. Regum 24. manifeſte habetur, quòd
Nabuchodonoſor tranſtulit cum Ioachim ſeu Iechonia in ſumma quaſi decem millia, inter
quos erant Mardochæus & Ezechiel. Et ſic magis ſtandum videt̃ textui, q̄ Gloſſæ illius, &
præſertim textui libri huius canonici. Itaq; veriorē puto primam poſitionē, quam magiſter
Ioſe. lib. 11. in hiſtorijs ſequit̃, & ꝙ Ioſephus aliquos omiſit. Nam ſecūdus Xerxes quē omiſit, regnauit
an. iu. ca. 6. duobus menſibus, Sogdianus vero quē omiſit, menſibus ſeptē. Quid autē de Mardochæo
ſenſerit Ioſephus, in libro antiquitatū non repperi, niſi quod vndecimo libro antiquitatum
Ioſe. lib. 11. narrat Dariū regē ſcripſiſſe Samaritis, Zorobabel & Ananias & Mardochæus legati Iudæo-
an. iu. ca. 3. rum vos accuſant, quod tamē de iſto Mardochæo nō arbitror dictum, ſed de alio quodam
ad Iudæam à Babylone reuerſo, ad quā Iudæam Mardochæus nō redijt, niſi forſan dicatur
ad tēpus rediſſe, & rurſus in Babylonē reuerſus. Verum iuxta hæc remanet quæſtio, quali-
ter potuerit Mardochæus tam diu vixiſſe, & in ſenectute tam magna egiſſe quæ infra de eo
Heſter 4. 5. 6. 8. 9. narrant̃. Ad q̄d faciliter poterit reſpōderi, ſi ad om̄ipotētiam Dei reſpiciatur, qui per Mardo
chæum voluit Iſraelitico pplo ſubuenire, immo infra tēpus Euangelicæ legis le gunt̃ quidā
vixiſſe vſq; ad quadringētos annos, ſicut in Chronicis Martini recitat̃ de q̄dam, q ob ſenium
vocabat̃ Ioannes de Tempore. Et nuper in ducatu Hollandiæ quidam, qui ſupra centū mul
tis annis vixiſſe aſſerit̃. Tamē de his quæ infra certitudinē ſunt, nō cōuenit multū aſſertorie
loqui. Itaq; in diebus Aſſueri [qñ ſedit in ſolio] i. regio throno [regni ſui,] tanq̄ receptus &
roboratus, [Suſa ciuitas] regni Perſarꝫ [regni eius exordiū fuit] i. caput atq; metropolis. [Ter
tio ergo anno imperij ſui fecit grande cōuiuiū cunctis principibus & pueris ſuis] i. miniſtris
[fortiſſimis Perſarꝫ & Medorꝫ inclytis ac præfectis puinciarꝫ coram ſe, vt oſtenderet diuiti-
as gloriæ regni ſui, centū & octoginta diebus.] Circa hoc dicit qdā, nō eſſe veriſimile, ꝙ ho-
mines, pſertim q à remotis venerūt, tot diebus vacauerint: ideo dicit, hos centū octoginta dī
ea eſſe referēdos ad tēpus pparatiōis cōuiuij, nec exhibuiſſe regē populo ſuo, niſi cōuiuiū ſe-
ptem

ptem dierum, de quo ſubditur:[Cumq́ꝫ implerent dies cõuiuiȷ̃, inuitauit omnẽ populũ qui inuentus eſt in Suſis, à maximo vſq; ad minimũ, & ſeptẽ diebus iuſſit cõuiuium p̄parari in veſtibulo horti & nemoris.] Sed iſtud ineptiſſime dictũ cenſeo, p̄ſertim cũ nec authoritate, nec idonea ratione probet, & textus manifeſte dicat oppoſitũ. Nec mirum, ꝙ ad inſtãtiam tanti regis vacauerint tot diebus, cũ interim gratis lautiſſime reficerent. Nec verũ eſt, nec vllam apparentiã habet, ꝙ præparatio cõuiuiȷ̃ durauerit centũ octoginta diebus, cũ omnia neceſſaria haberent copioſe, immo copioſiſſime ad manũ, cum in textu dicat, ꝙ exhibuit iſtud conuiuiũ, vt oſtẽderet diuitias regni ſui. Inſup textus euidẽter inter cõuiuia iſta diſtinguit, tam quo ad locum ꝗ̃ quãtum ad tẽpus, & item quãtum ad inuitatos. De primo nãq; conuiuio ait, fecit grande cõuiuiũ multo tempore, ſcilicet 180. diebus, nec fit mentio ibi de ſpeciali loco, deinde tractat de cõuiuio ſeptẽ dierũ, nec in deſcriptiõe primi cõuiuiȷ̃ vlla fit mẽtio de p̄paratione cõuiuiȷ̃, ſed de exhibitione duntaxat: immo in deſcriptione cõuiuiȷ̃ ſeptẽ dierũ, fit verbũ de p̄paratiõe cõuiuiȷ̃, & nihilomin⁹ exponit hoc de cõuiuiȷ̃ exhibitiõe, ergo potius primũ. Rurſus, deſcripto primo cõuiuio, adiungit: Cũq́ꝫ implerent dies cõuiuiȷ̃, & conſequẽter tractat de ſecundo cõuiuio, quod affirmat ſeptem duraſſe diebus. Iterum primũ conuiuium aſſerit factum cunctis principibus & pueris regis fortiſſimis Perſarũ & Medorũ inclytis & præfectis p̄uinciarũ. Secundum vero conuiuium aſſerit factum omni populo in ciuitate Suſis inuento. Et hæc omnia etiam Ioſephus libro antiquitatum vndecimo proteſtatur, qui etiam ſcribit, ꝙ rex miſit per omnes prouincias, denuncians vt opera relinquerent, & multis diebus pro eius imperio lætarent: quo patet ꝙ diu vacabant. quibus concordat omnino Scholaſtica hiſtoria, quæ fatetur primũ cõuiuium factum eſſe in domo illa mirabili, de qua legitur in hiſtoria Alexandri, cuius columnæ erant argenteæ, tectum inſtar firmamenti concameratum, habens gemmas diuerſicolores in figuram ſiderum & ſignorum diſpoſitas. de hoc narrat & Ioſephus: Tabernaculum figurat rex ex aureis argenteiſq́ꝫ columnis, vela purpurea ſup eas extendẽs, vt multa millia diſcumbentiũ operirẽt. Secundũ autem conuiuium, iuxta prætacta, [Factum eſt in veſtibulo horti & nemoris,] i. pomœriȷ̃ nemoroſi, [quod regio cultu & manu] i. regali ornatu ac artificio [conſitũ fuit] i. cõſertum ac decoratum aromaticis fructiferiſq́ꝫ arboribus, prout tanti Imperatoris decuit claritatem. De hoc in hiſtoriȷ̃s legitur: Poſt hos centum octoginta dies inuitauit omnem populum qui erat in Suſis, & diſcubuerunt extra domum ſeptem diebus in veſtibulo horti deliciarũ, in quo fuit vinea habens ſtipites argenteos, palmites aureos, & botros ex varietate gemmarũ diſtinctos. [Et pendebant ex omni parte tentoria aerei] i. albi & clari, [& carbaſini] i. aurei, [& hyacinthini] i. cæleſtis. [coloris.] Color eñ hyacinthi, ſimilis p̄hibet diſpoſitioni cæleſtis orbis ſeu ſphæræ cæleſtis, [ſuſtentata funibus byſſinis & purpureis] i. extenſa funibus factis de byſſo ſeu candidiſſimo lino & de purpura, [qui eburneis circulis inſerti erant] i. circulis factis de ebore, quod ſatis forte fuit ad onus illud, [ac colũnis marmoreis] vtpote de marmore lapide factis, [fulciebant] i. ſuſtentabant ex parte vtraq;. [Lectuli quoq; aurei & argẽtei] i. loca ad ſedendum inſtar lectulorũ diſpoſita, mollia atq; operta tincturis & mixturis ex auro & argẽto formatis, [ſub pauimẽto veſtibuli ſmaragdino & Pario ſtratũ lapide] i. cõplanatũ lapidibus de inſula Paro, & ſimilibus in colore ſeu diſpoſitiõe gẽmæ, quę ſmaragdus vocat, [quod mira varietate pictura decorabat. Bibebãt aũt aureis poculis] i. ex vaſis ſeu ſcyphis aureis, atq; (vt Ioſephus addit) vaſis illis inſerti erãt lapides precioſi ad delectationẽ & ſpectaculũ p̄parati. [& aliȷ̃s atq; aliȷ̃s vaſis cibi īferebant] i. in vaſis & ſcutellis ex materiȷ̃s diuerſarũ ſperierũ aut diſpoſitionũ precioſis, & iuxta diuerſitatẽ ferculorũ, fuit diuerſitas vtẽſiliũ ſeu vaſorũ. [Vinũ quoq; vt magnificẽtia regia dignũ erat, abundãs & p̄cipuũ ponebat: nec erat ꝗ nolẽtes bibere cogeret ad bibendũ] importune inuitãdo, vel ad æquales hauſtus hortãdo, vt quidã brutaliter faciũt, & in iure valde vituperat, ſanitatiq́ꝫ mẽtis ac corporis aduerſat. [ſed ſic rex ſtatuerat, p̄ponẽs menſis ſingulis de principibus ſuis, vt vnuſquiſq; q̄d vellet acciperet] de cibo & potu cum libertate & vrbanitate. Nã & naturaliter delectabile eſt vti libertate. Et tñ, vt Ioſephus refert, ſolitũ fuit Perſis cogere ad potum cõuiuãtes. [Vaſthi quoq; regina fecit cõuiuiũ fœminarũ in palatio regis.] ſicq́ꝫ fœminę veſcebant ſeorſum, quod fuit honeſtũ, atq; occaſio vitãdi multa peccata. Fœminis quoq; ſpecialiter obeſt, ex virorũ cõſortio vino repleri. q̄ cõſtat, ꝗ̃ ineffabiliter deteſtabile ſit, ꝙ etiã in qbuſdã vrbibus Chriãnorũ, viri & fœminæ in eiſdẽ ſtuphis repręſentãt ſe nudos, & in * ſtuphis aut balneis mulierculæ ſeruiũt viris. [Itaq; die ſeptimo] huius ſecũdi cõuiuiȷ̃, ſumẽdo cõuiuiũ pro cõgerie cõuiuiorũ tot dierũ. [cũ rex eſſet hilarior, & poſt nimiã potationẽ incaluiſſet mero.] Vinũ eñ lætificat cor hoĩs. [p̄cepit ſeptẽ eunuchis, qui in cõſpectu eius miniſtrabãt] familiarius & in mẽſa, [vt introducerẽt reginã Vaſthi corã rege, vt oſtẽderet cũctis populis & principibus] adhuc ibi p̄ſentibus, [illius pulchritudinẽ. Erat eñ pulchra valde.] Quãuis eñ ſecundũ illud cõuiuiũ ſpecialiter factũ ſit ciuibus Suſis, vt apparet ex litera, multi tñ ibi erant ex principibus & gentibus p̄uinciarũ regis, vt innuit Ioſephus

Ioſe. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibidẽ.

Ioſe. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ioſe. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Eccl 40. Pſal. 103.

phus:idcirco ex iſto non ſequiť,ꝙ non fuit niſi vnū conuiuiū. [Quæ renuit,& ad regis impe
Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6. riū quod ꝑ eunuchos mandauerat, venire contempſit.] Huius contrarium videť Ioſephus
inſinuare,dicēdo,quę pro legū Perſarꝝ cuſtodia,prohibentiū ab extraneis alienas coniuga-
les videri,nō acceſſit ad regem, Ex quo eliciť,ꝙ non ex contēptu,ſed potius ex pudicitia &
obſeruantia legis Perſarꝝ, ꝓhibentis coniuges eorūdem ab alienis viris videri, non venit ad
Ibidē. regē.Hinc aliqui dicunt in Hebręo haberi. Et renuit regina Vaſthi venire ſecundū verbū re-
gis in manu eunuchorꝝ. Verꝝ ad hoc ex verbis Ioſephi patet reſponſio. Etenī ait ꝙ rex ſæpe
miſit pro ea,& tñ non acquieuit, qđ cōtēptum includebat. Rex enī in tali lege potuit diſpen
ſare.[Vnde iratus rex,& nimio furore ſuccenſus.] Vitāda aūt eſt regū ira,quantū rationabi
liter fieri poteſt:quia vt Prouer.19. Salomon loquiť, Sicut fremitus leonis,ita & ira regis:qui
Prou.20. ꝓuocat eū,peccat in animā ſuā. Et rurſus: Nuncij mortis,ira regis. [interrogauit ſapientes,
Prou.16. qui ex more regio ei ſemꝑ aderāt.] Nā & philoſoph⁹ docet,ꝙ rex ſeu princeps debet ſibi aſ-
ſociare multos ſapiētes,vt habeat quaſi oculos multos,quorꝝ directione iuueť:quia plus vi-
dent oculi multi,q̄ vnus. Et ſic fecit Aſſuerus. Nam additť [Et illorꝝ faciebat cūcta conſilio,
ſcientiū leges ac iura maiorꝝ] i. inſtituta à ſapiētioribus & ſupremis principibus.[Erant aūt
primi & proximi ſeptē duces Perſarꝝ atꝙ Medorꝝ.] Talibus cōmittēda eſt gubernatio ſubdi
torꝝ,videlicet peritis & expertis in oīibus, qui quærāt bonū cōmune,non ꝓpria cōmoda,
& iuſti ſint ac prudentes. Et q̄uis rex fuit iratus, non tñ ſine horꝝ conſilio voluit ad vltionem
Seneca. ꝓcedere,quia ira oculū cordis excæcat. Propter qđ Seneca: Nihil(inquit)volo tibi iraſcen-
ti licere,qm̄ tibi irato oīa licita eſſe videnť, quæ ſ.ira pſuadet. [qui videbant faciē regis] i.
familiariores ei fuerunt & magis cōtubernales, [& primi poſt eū reſidere ſoliti erāt.] ſiue in
eadē,ſiue in alia menſa,& in cōſilijs & cōſimilibus cauſis, [cui ſentētiæ Vaſthi regina ſubia-
ceret. Reſpōditꝙ Mamuchan,] qui inter ſeptē ſapiētes in litera vltimo poniť,[audiente re-
ge atꝙ principibus:Non ſolū regē læſit regina,] derogādo regis honori, & hoc publice co-
ram cunctis,ꝑ quod ſcandalizauit q̄plurimos, & eius exemplo fœminæ ſpernēt maritorum
ſuorum præcepta,niſi ipſa tam acriter puniať,ꝙ cæteræ matronæ inde terreanť, & à conſi-
mili compeſcanť. Et hoc eſt quod prolixe narrať in textu qui planus eſt.[Placuit conſilium
eius] i. eunuchi iſtius [regi & principibus,[vt ſ. regina Vaſthi vltra non ingredereť ad regē,
ſed regnum illius] i. cōmunionē in regno cōuenientē vxori regis, altera quæ melior eſt illa,
accipiat,& cunctę vxores deferāt maritis ſuis honorē. Hinc rex oīibus ſuis ꝓuincijs ſcripſit,
Ephe.5. Viros eſſe principes ac maiores in domibus ſuis. Vnde & iuxta Apoſtolica documenta,vir
1.Cor.7. caput eſt mulieris. Et viri eſt, inſtruere ac dirigere coniugē in agēdis, ac errārem corripere.
Hinc Gene.3. legiť dictū primæ mulieri à domino: Sub viri poteſtate eris,& ipſe dominabiť
1.Pet.3. tui. Ideo & beatiſſimus princeps Apoſtolici chori,in prima ſua canonica ait: Similiter mu-
Gene.18. lieres ſubditæ ſint viris ſuis,ſicut Sara obediebat Abrahæ,dominū eum vocans. Verūtamen
principatus viri in vxorem,non eſt per omnia, ſicut principatus ſerui ad dominū, vt etiam
docet Philoſophus, immo in multis ad paria iudicantur: ſed in principalibus & arduis re-
bus ac cauſis, vir principalior eſt. nam & ſex fœmineus eſt ſexus ſubiectionis. Et communi-
ter viri in naturalibus & iudicio rationis atꝙ conſtantia cordis, perfectiores ſunt fœminis,
quamuis interdum contingat oppoſitum. Poſtremo quidam ſpiritualizant iſtam hiſtoriam,
intelligentes Chriſtum per Aſſuerum, de qua expoſitione ſuperſedere melius puto.

¶Expoſitio Cap.2. His itaꝙ geſtis, poſtq̄ regis Aſſueri indignatio deferbuerat.

Articulus ſecundus.

HIc deſcribiť, qualiter Heſter facta eſt coniunx regis.[His itaꝙ geſtis,poſtq̄ regis Aſſue-
ri indignatio deferbuerat] i. feruere deſijt,& miteſcere cœpit cor eius circa abiectam
vxorē. Ira enī,ſicut & cæteræ paſſiōes appetitus ſenſitiui,fit cū corporali trāſmutatione: qua
ſedata, ſedatur & paſſio ſaltē à vehementia ſua,& ſpecialiter generať cum ſanguinis ebulli-
tione,fellis euaporatiōe,inflammationeꝙ choleræ: quibus ceſſantibus,ira miteſcit. [recorda-
tus eſt Vaſthi] prioris vxoris,[& quæ feciſſet] i. inobediētiam eius,[& quæ paſſa eſſet,] vide-
licet libellū repudij ſeu repudiationē,& cœpit in corde ſuo eius inobediētiā quodāmodo ex-
cuſare, ꝓpter cauſam in ꝓcedenti articulo introductam: ſicꝙ apparuit ei, ꝙ vltra condignū
eſſet punita,quod non videbať regiam decere maieſtatem,ad quam conſtat ꝓcipue ſpectare
clementiā,iuxta illud Prouerb.20. Roborať clementia thronus regis. quamuis aūt in ꝓcedēti
Ioſe.lib.11. an.iu.ca.3. capitulo dictū ſit, ꝙ regi Aſſuero placuit eunuchi conſiliū de Vaſthi abiectione, Ioſephus tñ
vndecimo antiquitatū libro enarrat, ꝙ conſiliū eunuchi rex grauiter tulit, detentus amore
vxoris,& reminiſcens ipſius decorē,& triſtabať ꝙ ꝓpter irreuocabile ſuum edictū eam non
potuit reuocare. Idcirco in ſolicitudinibus & mœrore ꝑmanſit: quem videntes amici nimio
mœrore confectū,pſuadebant vt amorē priſtinæ coniugis & amorē nil ꝓfuturꝝ deponeret,
& quæreret ꝑ vniuerſam terrā virgines decoras,ex quibus pulchriorē haberet vxorē,arbitrā-
tes ſic poſſe extingui prioris cupidinē,alia introducta,& deſideriū à muliere ꝓiecta ſubtra-
ctum,

ctum,paulatim poſſe ad cohabitantē conuerti. Hoc eſt ergo quod ſubdit:[Dixeruntq́ pueri] i.familiares & chari,[regis atq; miniſtri] domeſtici ſiue ꝓcipui:[Quærant regi puellæ virgines ſpecioſæ,& tradant in domo fœminarum,] ad vſum regis deputatarum,[ſub manu Egæi eunuchi.] Eunuchus in ſcripturis quādoq; accipit pro caſtrato,&ſic videt hic accipi. Interdum vero ꝓ continēte & probo in moribus,ſicq; ſumit præcedenti capl'o, cū dicunt ſeptem eunuchi in cōſpectu regis miniſtraſſe.[q eſt ꝓpoſitus & cuſtos mulierum regiarum,] quæ vſui regis deputant,quibus ille eunuchus habuit ꝓuidere de ornatu & victu atq; cuſtodia,[& accipiant mūdum muliebrē] i.apparatū ad ornatū & corporis mūdificationē pertinētem,[& cætera ad vſus] fœminarum ac cultū earum,[neceſſaria. Et quæcūq; inter omnes oculis regis placuerit] præ cæteris,[ipſa regnet pro Vaſthi. Placuit ſermo regi,& ita vt ſuggeſſerant,iuſſit fieri. Erat aūt vir Iudæus in Suſis ciuitate,vocabulo Mardochæus,de ſtirpe Iemini] de qua & Saul 1.Reg.19.fuiſſe aſſerit,[q translatus fuerat,]hoc ꝓcedenti articulo expoſitū eſt,[nutritius Heſter,]quam,defunctis Heſter parentibus,adoptauit in filiā. nam filia fuit fratris ſui Heſter,inter cæteras puellas tradita eunucho. ſecūdum Ioſephum,de Babylonia fuit adducta,& Mardochæus eius amore ſequutus eſt eam,& ſic habitauit in Suſis.[quæ placuit ei,] puta eunucho,[vt accelerarat mūdum muliebrem] i.mox feſtinauit eam ornare,habens ſpem firmā,ꝙ rex eam eligeret in vxorē. Nam vt Ioſephus conteſtat,Gratia vultus ſui reſpicientiū delectabat magis aſpectū.[& traderet ei partes ſuas] i.ea quæ ad eius ꝑtinebant decorationē,[& ſeptē puellas ſpecioſiſſimas] i.valde pulchras,minus tamen ꝙ Heſter.[& tam ipſam ꝙ eius pediſſequas ornaret atq; excoleret] i.valde exquiſite cōponeret,cupiēs eius ꝓmotionem,& vt ipſe ꝑ hoc conſequeret fauorem illius.[Quæ noluit ei indicare populū & patriam ſuā. Mardochæus eñ præceperat ei, vt de hac re omnino reticeret.] Iudæi quippe tunc erant ibi captiui,& à multis contēpti,ac ſingularis religionis.[Cum aūt veniſſet tēpus ſingularum ꝑ ordinem puellarum,vt intrarēt ad regē] ad quieſcendū cum illo,intrabant ſucceſſiue,ſeu quælibet die ſuo. Vnde Ioſephus ait: Per ſingulos dies ad concubitū vnā regi mittebat.[expletis omnibus quæ ad cultū muliebrē pertinebāt] ſ.in balneatiōibus, vnctionibus, aromatumq́ applicationibus & veſtimētorum decore,[menſis duodecimus vertebat,] quia ꝑ integrū annum ꝓparabant ad regis coniunctionē,[ita dūtaxat,vt ſex menſibus vngerent oleo myrtino] i.humore,gutta ſeu lachryma fluente de arbore quæ myrtus vocat,cuius oleū carnē mundificat.[& alijs ſex mēſibus qbuſdā pigmētis] i.cōfectiōibus,[& aromatibus vterent]ad reddendū corpus fœminæ magis ſuaue & molle ad tactū, ne quid incōuenietis odoris inueniret in aliqua. [ingredientesq́ ad regē] de die in palatiū,[quicquid poſtulaſſent ad ornatū pertinēs,accipiebant] ab aliquo à rege ad hoc deputato,[& vt eis placuerat, cōpoſitæ] i.ad ꝓprium libitum excultæ & decoratæ,[de triclinio] i.aula ſeu palatio fœminarum,[ad regis cubiculū tranſibāt: & quæ intrabat veſpere,egrediebat mane;atq; inde in ſecūdas ædes] i.manſiōes [deducebantur, quæ ſub manu Suſagari eunuchi erāt, qui cōcubinis regis ꝓſidebat] Aliq opinant ꝙ rex vniuerſas puellas ſecū dormiētes duxit vxores,& tñ cōcubinæ vocent, tanꝙ coniuges ſecundariæ,minusq́ principales, ſicut Gene.30. Zelpha & Bala qñq; vocant vxores Iacob, aliqñ cōcubinæ. Alij magis tenēt oppoſitū. nā & gētiles ꝑ magna parte cōcubitū ſimplicis fornicationis nō reputabāt peccatū:immo vt dictū eſt Iudith 12. Fœdū fuit apud Aſſyrios, vt fœmina irrideat virū, agēdo vt immunis tranſeat ab eo. [Euoluto aūt tēpore, inſtabat dies in quo Heſter intrare debebat ad regē,quæ nō quæſiuit muliebrē cultū.] Non eñ aſpirabat ad regis cōplacentiā atq; coniugiū, vt infra patebit: ideo cōmiſit ornatū ſuū eunucho. Hinc ſubdit: [Sed quæcūq; voluit Egæus eunuchus, hæc ei ad ornatū dedit. Erat eñ formoſa valde & incredibili pulchritudine, omniumq́ oculis gratioſa & amabilis videbat.] quod totū ex diuina ꝓuidentia factū eſt,vt per eā populus Iſrael liberaret. Ecce qualis artifex eſt omnipotens Deus,& ꝙ pulcher pulcherrimus, incōparabiliter pulcher & ſuppulcherrimus, atq; ad intuēdum ſuꝑdelirioſiſſimus,infiniteq́ gratioſus, ſuꝑamabilis eſt ille in ſemetipſo, & ad fruēdum ſuꝑdulciſſimus,q in tam modica corporis parte,in fragili vaſculo,in mortali materia viliq́ gleba tantā pulchritudinē,amabilitatē & delectabilitatē cōſtituit. Deniq; pulchritudinē illā corporalē mirabiliter venuſtauit & auxit ſuꝑnaturalis pulchritudo mētis in donis gratiæ ac virtutū,redundās ac reſplendēs in corpore:pulchritudo quoq; moralis,in venuſtiſſimis moribus,apparatu & cōpoſitiōe exteriori conſiſtēs.[Ducta eſt itaq; ad cubiculū regis mēſe decimo,q vocat Tebeth] i.Ianuarius apud nos. Nō vtiq; decimo mēſe ſuæ expolitiōis & ꝓparationis ad regis acceſſum, ſed decimo mēſe ſeptimi anni regni Aſſueri. [Et adamauit eā rex plus ꝙ omnes mulieres:] vel diuiſim vel cōiunctim acceptas, loquēdo de maritali affectu. Et quia tantā virtuoſitatē,pudorē & honeſtatē cōſiderauit in puella,[poſuit diadema regni in capite eius. Fecitq́ eā regnare loco Vaſthi, & iuſſit cōuiuiū ꝓparare ꝑmagnificū cunctis principibus & ſeruis ſuis:] qđ ſcđm Ioſephū,Scholaſticāq́ hiſtoriā,durauit ꝑ itegrū mēſem.[Et dedit requiē in vniuerſis ꝓuincijs] i. à ſubditis ſuis non exegit ſolita tributa ſiue obſequia anno illo

Heſter 2.

Heſter 2. Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6.

Ibidē.

Ibidē.

Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6.

aut circiter. Vel ſenſus eſt, ꝙ fecit eos ad tēpus à manualibus ceſſare laboribus, puta ꝑ men-
Ibidē. ſem, cū Ioſephus dicat, ꝙ ꝓcepit eis ſeſta pro ſuis nuptijs celebrare. [ac dona largitus eſt] ſuis
officiatis, cognatis, amicis, domeſticis, [iuxta magnificentiā principalē] i. regalē & imperia-
lem, videlicet liberaliter valde, quod eſt contra ꝓſidentes, qui in nuptijs ſuis aut ſobolis ſuæ,
grauāt ſubditos ſuos exactiōibus ſeu muneꝝ exhibitiōibus quas requirūt. [Cum'q; ſecundo
quærerent virgines & cōgregarent, Mardochæus manebat ad ianuā regis.] Cur iam poſt
initū cū Heſter connubiū, virgines quęrebātur? putāt quidā ꝙ ad cōcubinatū, alij dicunt ꝙ
ipſa Heſter nequāq̄ volēte prodere genealogiā ſuā, rex ſimulauit ſe velle ducere aliā, & ſimu-
latorie fecit virgines quęri, quatenus ſic extorqueret à coniuge genus ipſius. Ad quod refe-
runt quod ſequit. [Necdū prodiderat] i. manifeſtauerat [Heſter patriā & populū ſuū iuxta
mandatū eius] Mardochæi. [Quicquid em̄ ille ꝓcipiebat, obſeruabat Heſter, & ita cuncta fa
ciebat, vt eo tēpore ſolita erat quo eam paruulā nutriebat,] in quo patēt humilitas & obe-
diētia Heſter. Quidā vero paulolū ꝓmoti, mox intumeſcūt, & obedire deſpiciūt ſuis parenti
bus aut magiſtris, ſeu his à qbus ſunt inſtituti. [Eo igit tēpore quo Mardochæus ad ianuam
regis morabat, irati ſunt duo eunuchi regis, volueruntq; inſurgere in regē, & occidere eum]
cuius rei cauſa neſcit, niſi ꝙ ſerui ſępe ex indignatiōe, ambitiōe, traditiōe machinant in mor
tem principis ſui, quēadmodū patet 3.Reg.15.16.& 4.Reg.15. vbi reges Iſrael à ſeruis ſuis oc
ciſi legunt. [quod Mardochæum nō latuit.] Dicūt nōnulli, ꝙ eunuchi audiēte Mardochæo,
Ioſe.lib.11. cōtulerūt de regis interſectiōe in lingua, quā putabāt nō intelligere Mardochæū. Ioſeph' ve
an.iu.ca.6. ro dicit, ꝙ vn' eunuchoꝝ habuit ſeruū Iudæum, cognoſcentē dn̄i ſui inſidias, & retulit Mar
dochæo. [ſtatimq; nūciauit reginæ Heſter, & illa regi ex nomine Mardochæi. Quæſitū eſt, &
inuentū, & appēſus eſt vterq; in patibulo.] & ita rex ſapiēter ꝓceſſit, nō ſtatim incaute cre-
dendo, ſed examinādo negociū. [Et iuſſit rex vt in libro memoriali ſcriberet, vt pro vita ſua
aliqd repēſaret ei. Mādatumq; eſt hiſtorijs] i. in libris hiſtorialibus ſcriptū. [& annalibus tra
ditū corā rege.] Annales vocant libri hiſtorici, in qbus ſcribunt quæ ſingulis contingūt ſub
regibus, vt reges talia recolēdo, ex memoria ꝓteritoꝝ caute ſe habeāt per cōſiderationē ꝓſen
tium, ac ꝓuidentiā futuroꝝ. Circa capl'm iſtud aliqua poſſent inquiri. An ſ. regi licuit ſuam
ſic abijcere cōiugem, cū inſeparabilitas dicat eſſe de ratiōe matrimonij, & an illa repudiata
atq; viuēte, licuit ei ducere aliā. Itē an licuit ipſi Heſter cū rege gētili cōtrahere, cū hoc fuerit
Deut.7. ꝓhibitū lege. Et an fuerit vera vxor regis, cū diſpar cultus impediat matrimoniū cōtrahen-
dum, dirimatq; cōtractū. Ad quæ longū eſt plenarie reſpōdere. Breuiter ſūt tāgendo dici po-
teſt, Nō oportere Aſſuerum excuſare à culpa, ipſamq; Heſter ex diuina ꝓordinatiōe ac diſpē
ſatione contraxiſſe cum illo, ſicut Samſon cū Philiſtæa, vt patet Iudic.14. vbi habet ꝙ res illa
agebat à dn̄o. Et Salomon adhuc bonus cum filia Pharaonis, vt patet 3.Reg.3. Hoꝝ aūt magi
ſtralis diſcuſſio, ad quartum ſpectat ſententiarum.

¶Elucidatio Cap.3. Poſt hæc rex Aſſuerus exaltauit Aman. Art.3.

CApitulo iſto deſcribit, qualiter Aman exaltatus à rege, ꝓcurauit ab eodem populū Iu-
dæoꝝ morti adiudicari. [Poſt hæc rex Aſſuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui
erat de ſtirpe Agag] regis Amalechitaꝝ, quos Saul vaſtauit, & quoꝝ regē iam nominatum,
Samuel ꝓpheta conſcidit in fruſta, vt 1.Reg.15. legit. [& poſuit ſoliū eius ſup om̄es principes,
quos habebat] i. ſup cæteros, qui ſub ipſo rege præerant populo, ſicut Pharao exaltauit ele-
Gene. 41. ctum Ioſeph. Et ſic Aman fuit primus poſt regem. Veruntamē infra legitur, ꝙ Aman fuit
animo & gente ſeu genere Macedo. Ex quo apparet ꝙ non fuit Amalechita. Ad quod re-
Heſter 15. ſpondebitur ibi. [Cunctiq; ſerui regis flectebant genu, & adorabant Aman. Sic enim iuſſe-
rat eis Imperator. Solus Mardochæus non flectebat genu] ad reuerētiam Aman, [neq; ado-
rabat eum] ne honorem Deo debitum, homini exhiberet: quia vt dicitur, Aman ſuperbiſſi
mus voluit ſibi non ſolum duliæ, ſed & latriæ adorationem impendi. Siquidem cultus duliæ
poterat ei exhiberi, tanq̄ perſonæ excellenti in officio regiminis conſtitutę. Aman aūt ſuper
hominem impijſſime ſe extollens, voluit adorari vt Deus: quemadmodū Nabuchodonoſor
rex Aſſyrioꝝ, videlicet Cambyſes, & Caius Imperator, vt legitur. [Quod cum audiſſet] ꝙ
Iudit.2. ſcilicet Mardochæus eſſet Iudæus, [nec ſe adoraret, iratus eſt valde.] Oderat em̄ Iudæos, à
Exod.17. quibus cognouit progenitores & ꝓdeceſſores ſuos fuiſſe occiſos. Hinc ſerui regis annūciaue-
1.Reg.15. runt ipſi Aman de Mardochæo, [cupiētes ſcire, an Mardochæus ꝑſeueraret in ſententia] i.
in reſponſione q̄ ſe dixit eſſe Iudæum, & ideo non poſſe ſe hominē adorare. Et qm̄ ſerui re-
gis nouerāt Iudæos eſſe exoſos, hinc Aman cupiebat ſcire ex quadā curioſitate, an Mardo-
chæus auderet hoc euidenter fateri, ipſo Aman ſciente aut audiente. [Et pro nihilo duxit in
vnum] videlicet [Mardochæum mittere manus ſuas] vltrices, [magniſq; voluit omnem Iu-
dæoꝝ perdere nationē, quæ erat in regno Aſſueri menſe primo, cuius vocabulū eſt Niſan]
apud Iudæos, & apud Latinos Aprilis, quis interdū cōcurrat partim cum Martio. [miſſa eſt
ſors in vrnā, quę hebraice dr̄ Phur] i. ipſe Amā inuidioſus ſortileg', miſit ſortē in vas q̄ddam,
quod

quod vnū vocat,ad ſciendū per ſortis oraculū,[quo die] menſis [& quo mēſe gens Iudæorū
deberet interfici,& exiuit] ꝑ ſortis oſtēſionē [menſis duodecimus q vocat Adar] ſecundū He
bræos,& Martius ſcdm Latinos.Exiuit quoq; ꝑ ſortē tertiuſdecimus dies mēſis eiuſdē.Hæc fe
cit Aman ex vehemēti indignatiōe & ira nequiſſima, tantā volens exercere vindictā in totū
populū Iudæorū, ꝑpter vnius delictū,ſcdm ſuū iudiciū,qd tñ re vera nō fuit delictū,ſed virtus.
Supbi eñ iniuriā ſibi factā,quāuis paruā,reputāt valde grauē:idcirco in vlciſcēdo excedunt
menſurā,& agunt cōtra iuſtitiā.Deniq; ſciēs ſe apud regē audientiā habere ꝑcipuā, præſup-
ponit ſe faciliter acquiſiturū à rege iudiciū mortis cōtra Iudæos.[Dixitq; Aman regi:Eſt po
pulus ꝑ oēs regni tui ꝓuincias diſperſus,nouis vtens legibus & cæremonijs,]colēdo vnum
ſolum Deū,nō deos,quos ab antiquis tēporibus coluerūt Gētiles. Nihilominus lex Iudæorū
à tēpore Moſis vſq; ad Aſſuerū ꝑdurās, non fuit penitus noua, quāuis Aman ſic dixerit, ad in-
flammandū regē cōtra Iudæos. [Inſup & ſcita] i.decreta [regis contemnēt.] Vnde dicit ple-
biſcitū.[Et optime noſti q nō expediat regno tuo] ſ.bono cōmuni & paci, [vt inſoleſcat] i.
cōtra ſolitū legū regni tui ſe habeat,[per licentiā] i.ꝑmiſſionē manēdi in vita & obſeruantia
ſua.] Si tibi placet,decerne] i.iudica,[vt pereat] i.occidat,[& decē millia talētorū appēdam
arcarijs gazæ tuæ] i.cuſtodibus theſaurorū tuorū.Hoc addidit Aman, vt videret multū zelari
ꝑ rege & ꝑ pace cōmuni,cui⁹ nouerca & corruptrix,ſolet eſſe diſſimitudo ac diſpar cult⁹.Et ne
rex retraheret à ſentētia mortis in Iudæos dictāda, ꝑpter damnū tributorū quæ ſibi à Iudæis
dabant.[Tulit ergo annulū quo vtebat,]nō ſolū ad man⁹ ſuæ ornatū,ſed itē ad literas ſigillan
das,ſicut tūc moris fuit.In annulis demū talibus fuit ſignū formatū ad imprimendū & ſignā-
dū epiſtolas.[de manu ſua,& dedit eū Aman,]vt iuxta ſuū cōceptū dictaret & ſigillaret ex no
mine regis literas mortis cōtra Iudæos. Credidit Aſſuerus nimis impio Aman, nō inquirēs
accuſatiōis veritatē.Facilitas aūt credulitatis,decipit multos,& in ꝓſidētibus periculoſa eſt
ſubditis,etiā bonis.[Vocatiq; ſunt ſcribæ] i.ſcriptores [regis.] Scriba tñ frequētēr accipitur
pro ſapiēte ſeu doctore,vel legiſperito.[& literæ miſſæ ſunt ꝑ curſores regis ad vniuerſas ꝑ-
uincias regni eius,vt occiderent oēs Iudæos à puero vſq; ad ſenē] i.vniuerſos, etiā infantu-
los atq; decrepitos.[& mulieres] i.cunctas ꝑſonas fœminei ſexus.Et vt promptiores eſſent gē-
tiles hoc facere,dabat facientibus illud licētiā diripiēdi ac retinēdi bona Iudæorū, quos truci-
darēt.ideo ſubdit:[& bona eorū diriperēt.]Sic quippe filij Iſrael vaſtauerūt Amalechitas,tamē Exo.17.
contra ꝑceptū Dei,pepercerūt pecoribus Amalech,ſicut 1. Reg.15.fertur. [ſtatimq; in Suſis]
metropoli regni,[pependit edictū] i.ex diſpoſitiōe Aman,appēſum eſt decretū in ſcriptis de Ioſe.lib.11.
Iudæorū īteritu,ne rex ſuā reuocaret ſniam,ſicut nec eā de Vaſthi abiectiōe reuocare audebat. an.iu.ca.6.
Hoc loco ponit Ioſephus formā epiſtolę ꝑtactæ ex nomine regis cūctis eius ꝓuincijs miſſæ, Heſter 13.
quæ infra continet.[rege & Aman celebrante conuiuiū,] tanq̄ rem cōmunitati ſaluberrimā Ioſe.lib.11.
ordinaſſent,[& cunctis Iudæis qui in vrbe Suſis erant, flentibus.] immo vt Ioſephus ſcribit, an.iu.ca.6.
etiam ciuitas turbabatur, vtpote Iudæis captiuatis compatiens.

¶Expoſitio Cap.4. Quæ cum audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimenta ſua.

Articulus quartus.

Refertur hic, qualiter Mardochæus Heſter reginā induxit ad intercedendū corā rege ꝑ
liberatiōe plebis Iudaicæ.[Quæ cum audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimēta ſua,]vt mo
ris fuit Iudæis,immo & quibuſdā gentilibus,ſicut Iob 1.& 2.ipſe Iob & amici eius legunt ve
ſtimēta ſua ſcidiſſe.[& indutus eſt ſacco] i.aſpera ſaccinaq; veſte,in ſignū contritionis, ſpar
gens cinerē capiti] ad humiliandū ſe corā Deo, quaſi puluerē ſe recognoſcēs ac cinerē.[& in
platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, oſtendēs amaritudinē animi ſui] præſertim
quia pēſabat ſe eſſe occaſionē tāti periculi,ac deſolationis diiudicatiōiſq; populi ſui.[& hoc
eiulatu vſq; ad fores] i.ianuas [palatij gradiēs.Non eñ erat licitū,indutū ſacco aulam regis
intrare.] Vnde ſcdm Ioſephū, vſq; ad aulam ꝑuenit,& ante ipſam ſtetit,quā cum tali habitu Vbi ſupra.
ingredi,fuit prohibitū,ne huiuſcemodi veſtis,aut ſic veſtitus,miſerabiliſq; apparēs,horro-
rem incuteret regi,aut eius magnificētiæ derogaret. [In oībus quoq; ꝓuincijs,oppidis ac
locis,ad quæ crudele regis dogma] i.ꝑſtatū edictū quaſi doctrinaliter & appatēter dictatum,
[ꝑuenerat,planctus ingēs erat apud Iudæos, plurimis ſacco & cinere pro ſtrato vtētibus] ad
impetrādum auxiliū Dei,iuxta illud Hiere.6. Accingere cilicio,conſpergere cinere.[Ingreſ-
ſi ſunt aūt puellæ Heſter & eunuchi] i.pediſſequæ eius, & cubicularij qui erāt caſtrati. Et ap-
paret,q iſti ſecrete nouerunt Mardochæū & Heſter eſſe cognatos.[nunciaueruntq; ei. Quod
audiens] Heſter,[conſternata eſt] i.mœrore oppreſſa,[& miſit veſtē Mardochæo, vt indue-
ret eam]ſicq; honeſte veſtitus,aulā intraret,quā accipere noluit Mardochæus, quia nōdum
finitum fuit malum illud populi,propter quod euadendū, induerat ſaccū. [quam accipere
noluit. Accitoq; Athach eunucho præcepit vt iret ad Mardochæum,& diſceret, cur hoc fa-
ceret. Ingreſſuſq; Athach, inuenit eum in platea ciuitatis,qui indicauit ꝑ eunuchū ei] ſ. He-
ſter reginę,[omnia quæ acciderāt] in hoc caſu,[vt intraret ad regē,& deprecaret ꝑ ꝑplo ſuo]

de quo faciendo excuſat ſe, quia edictum fuit, ꝙ quicunq; non vocatus ingrederet atrium
regis, mox moreret, niſi rex aureã virgã quam tenebat in manu, ad ſic introeuntẽ extenderet
ꝓ ſigno clemẽtiæ. Hinc addidit: [Ego igit quõ ad regẽ intrare potero, q̃ triginta dieb' non
ſum vocata ad eũ?] Habuit eñ extrà & alia multa deliciaꝝ ſuaꝝ obiecta, & Deus omipo-
tens deuotæ reginæ ꝓuidit de tali cõtinentia & quiete. [Quod cum audiſſet Mardochæus,
rurſus mãdauit Heſter] reginæ, ſolita anthoritate loquẽs ad eam increpatorie & audacter,
certus ꝙ ipſa virtuoſa domina patienter, non indignanter acciperet, [dicẽs: Ne putes ꝙ ani-
mam tuã tãtum liberes, quia in domo es regis præ cunctis Iudæis] i. noli putare ꝙ à ſentẽtia
mortis contra Iudæos promulgata, ꝓſerues propriã vitã duntaxat per hoc, ꝙ facta es contu-
bernalis & coniunx regis, & ideo non cures pro populo tuo rogare. [Si enim nunc ſilueris,]
non rogando regem pro tuis, [per aliam occaſionẽ liberabunt Iudæi] id eſt, Deus alijs mo-
dis ac vijs, eis (vt ſpero) ſuccurret, [& tu & domus tua peribitis,] i. Deus iuſto iudicio permit
tet te, & domeſticos ſeu cognatos tuos occidi, eo ꝙ neglexeris populo tuo in tanto pericu-
lo ſubuenire. [Et quis nouit, vtrum idcirco ad regnum perueneris] i. conſors & contoralis
regis effecta ſis, [vt in tali tempore parareris?] i. vt diſponaris venire ad prætactam rui-
nam in tempore perſequutionis iſtius, in quo deſeris tuos. Vel ſenſus eſt: Quis nouit &c. ac
ſi dicat: quamuis occulta ſint Dei iudicia, forſitan tamen idcirco imperatrix & regina facta
es, quatenus ex præordinatione diuina pares te ſuccurrere nobis. [Rurſumq; Heſter Mardo
chæo mandauit: Congrega omnes Iudæos] vtriuſque ſexus, [& orate pro me,] vt commu-
nitatis oratio mihi proſperum mereatur ſucceſſum. [Non comedatis & non bibatis tribus
diebus & tribus noctibus:] Niſi eo modo quo ieiunantes ſolent non manducare, videlicet ſo
lum ſemel in die, vel tã parce & ſobrie comedatis in die, vt quaſi nil reputetis, ſicut de eo q̃ pa-
rum comedit, dicimus: Nihil manducauit. [& ego cũ ancillis meis ſimiliter ieiunabo.] ſicq;
ancillæ iſtæ videntur fuiſſe fideles, & forſan conuerſæ per ſuam reginam. [& tunc ingrediar
ad regem] ſperando ꝙ Deus miſericorditer mecum diſponet, & mentem regis mihi propi-
tiam exhibebit, [contra legem faciens] intrando ad regem inuocata, i. non vocata, [tradens
me morti] i. periculo mortis ꝓ liberatione populi mei, niſi Deus gratioſe ꝓuideat & ſuccur
rat. [Iuit itaq; Mardochæus] ad exequendum reginæ præceptum.

¶Explanatio Cap.5. Die autem tertio induta eſt Heſter regalibus veſtimentis.

Articulus quintus.

EXordium petitionis Heſter reginæ hic recitat. [Die autem tertio induta eſt Heſter re-
galibus veſtimentis] & ſic regem acceſſiſſe videt tertio die ſuæ ieiunationis & oratio-
nis, orantibus adhuc pro ea, & ieiunantibus cunctis Iudæis in Suſis manentibus. Ipſa quoq; in
lugubri veſte orauit ac ieiunauit, qua depoſita, ornauit ſe precioſiſſimis atque pulcherrimis
Heſter 15. quæ habuit veſtimentis. Propter quod infra legit, ꝙ circundata eſt gloria ſua, & depoſuit ve
ſtimenta ornatus ſui, quia & communia ornamenta ſeu quotidiana veſtimenta, quãuis pre-
cioſa & decora, depoſuit. Veſtimenta quoq; lugubria, in q̃bus interiori ornatui, ſcilicet com
punctioni, orationi, ieiunationi vacauit. [& ſtetit in] i. à camera ſua ꝓceſſit vſq; ad atrium
[domus regiæ, quod erat interius contra baſilicam] i. ex oppoſito regiæ aulæ. [At ille ſede-
bat ſuper ſolium ſuum in conſiſtorio] i. loco iudicij vbi ad iudicium ſtatur [palatij contra
oſtium domus,] in qua rex ſedit, ex qua potuit eam videre, & antequam venit ad illum lo-
Heſter 15. cum, iuit per ianuas multas, ſecundũ quod infra legit: Ingreſſa cuncta per ordinem oſtia &c.
[Cumq; vidiſſet] rex [Heſter reginam ſtantem, placuit oculis eius.] Erat enim pulcherrima,
ſpecioſiſſime quoq; veſtita, roſeo colore vultu perfuſa, gratis ac nitentibus oculis pallens,
Ibidẽ. ſicut infra legit. [& extendit contra] i. verſus [eam virgam auream] pro ſigno clemẽtiæ &
amoris, [quã tenebat in manu, quæ accedens, oſculata eſt ſummitatẽ virgæ] ad reuerentiam
Ibidẽ. regiæ dignitatis. Eratq; virga illa ſceptrum regis. Sed his contrariari videt, q̃d infra legitur:
Cumq; eleuaſſet rex faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit,
Ioſe. lib. 11. & in pallorem colore mutato, laſſumq; ſuper ancillam reclinauit caput. Ioſephus quoque:
an. iu. ca. 6. Rex (inquit) aſpexit eam aſperius, iracundoq; vultu, & tunc appræhẽdit reginam membro-
rum debilitas, & ſuper ancillas quæ prope latera eius erant, repente collapſa eſt. Et ſimili mo-
Heſter 10. do, magiſter in hiſtorijs refert. Et reſpondendum, ꝙ ea quæ in iſto libro habent ab eo loco,
Hierõ. Dixitq; Mardochæus, A Deo facta ſunt iſta: non habent in Hebræo, vt dicit Hieronymus, &
Ioſe. lib. 11. infra patebit, ſed in editione vulgata ſunt, & ex Ioſepho ſumpta. Idcirco dicendũ pro hoꝝ
an. iu. ca. 6. cõcordia, ꝙ ex primo aſpectu viſa regina, fuit contra eam commotus, eo ꝙ non vocata ve
niſſet: ſed viſa eius diſcoloratione, verecũdia, debilitatione, declinatione, rex ſubito fuit ani
Heſter 15. mo alteratus, & reginæ compaſſus, timens de morte eius improuiſa, put hoc infra plenius
enarrat. ſicq; regina eum conſolata fuiſſet & roborata, ex verbis regis oſculata eſt virgam.
[Dixitq; ad eam rex: Quid vis Heſter regina? Quæ eſt petitio tua? Etiã ſi dimidiã regni mei
partẽ petieris, dabit tibi] à me. Quãuis eñ fuit regina, regnũ tñ ptinebat ad regẽ, nec ſine re-
gis

gis ſcitu & voluntate regina poteſt vrbem aut patrem regni alienare, aut alteri dare. At illa
rñdit: Si regi placet, obſecro, vt venias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod pa
raui] per miniſtrantes. Ideo regem inuitauit, vt cum factus eſſet rex potu ſolito more hilari
or, proponeret ei ſuam petitionem. Ipſum quoq; Aman inuitauit, quia in eius præſentia vo
luit eum regi accuſare, vt rex contra præſentem magis incitaretur. Aliq vero dicũt, φ ideo,
vt alij principes incitarentur odio & inuidentia contra Aman, eo φ ſic honoraref præ ipſis,
etiam à regina: ſed hoc, vt apparet, fuiſſet culpabile, nec apparẽtiam videtur habere. [Venit
itaq; rex & Aman ad conuiuiũ] reginæ. quæ tunc regẽ rogauit, vt die ſequenti, ipſe & Aman
rurſus ad ſuum venirent conuiuium, quod ſic Deo ordinante pactum eſt, vt interim cor re-
gis magis afficeretur ad Mardochæum, q̃ ad Aman, & ipſe Aman ſibiipſi foueam in quam Pſal. 7.
caderet, præpararet. [Egreſſus eſt itaq; Aman] à pſentia regis ac reginæ, [illa die lætus & ala- Eccl. 11.
cer] ex tanta ſua proſperitate, vt æſtimauit, in die bonorum non exiſtens memor malorum,
nec prouidus periculorum ſibi euenire potentiũ. Propter quod non impleuit quod ſcriptum Eccl. 18.
eſt: Sapiens in omnibus metuit. [Cumq; vidiſſet Mardochæum, non ſolum non ſibi aſſurre-
xiſſe, ſed nec motum de loco, indignatus eſt valde] reputans ſe ſic paruipendi ab illo, quod ſu
perbiſſimus ferre non potuit, ſed vehementer iratus fuit. Ira nanque eſt appetitus vindictæ
propter paruipenſionem iraſcẽti illatam, ſecundũ philoſophum. [Et diſſimulata ira,] quam
per ſigna monſtrare, inhoneſtum ac ſtultum eſt, iuxta illud Eccĩs 7. Ira in ſinu ſtulti requie-
ſcit. Et iterum Salomon loquitur: Fatuus ſtatim indicat iram ſuam. Qui aũt diſſimulat inju Pro. 12.
riam, callidus eſt. [Reuerſus eſt in domum ſuam] & expoſuit ſuis oẽm ſuam pſperitatem, ad-
dens φ q̃diu videret Mardochæum Iudæum ſibi odioſiſſimum ante fores palatij, miſerũ ſe
arbitraretur. Moxq; de cõſilio amicorum & coniugis fecit erigi trabem, i. crucem ſeu pati-
bulum 50. cubitorum, quatenus procuraret à rege ipſum Mardochæum ſuſpẽdi in eo, & ſic
lætus ad conuiuiũ iret. Nam paſſio iræ ſicut à triſtitia inchoat, ſic vitione illata, ad delectati-
onẽ ſecundũ philoſophũ terminat. [Placuitq; ei conſiliũ] tanq̃ ſuæ paſſioni atq; inuidiæ con
ſonum, [& iuſſit parari crucem excelſam] Circa hæc q̃ritur: An ne peccauerit Mardochæus,
nullum penitus exhibẽdo honorẽ huic Aman. Et videt φ immo, qa hoc fuit cõtra regis pce-
ptum, & habuit ſpeciẽ mali, ſcandalizatiuũ q̃q; extitit alioꝝ, immo & inflammatiuũ ipſius
Aman ad pſequendũ Iudæos. ¶ Inſup Mardocheus licite potuiſſet aliquã ſaltem reuerentiam
facere Aman, in aſſurgendo ſeu alio modo abſq; derogatiõe honoris ſoli Deo exhibendi. Et
ſecundũ apl̃ica documẽta, obediendũ eſt dñis etiã dyſcolis, & ducib9 à rege miſſis, q̃diu non 1. Pet. 2.
tranſcendũt limites ſuæ authoritatis in pcipiendo. Ad hæc poſſet quis dicere iuxta pҏhabita, Ephe. 6.
φ Mardochæus ita ſe habuit, qa Aman voluit adorari & honorari vt Deus, ſecũdum quod Tit. 3.
Lyra ad hoc allegat Gloſſam Hebraicam, ſed hoc R. Paulus multipliciter reprobat. Nõ enĩ, Heſt. 3.
vt apparet, voluit altius honorari, q̃ rex Aſſuerus, q non voluit adorari vt Deus, & ſi voluit R. Paulus
ſibi vſurpare honorem diuinum, derogaſſet regio honori, φ ex timore Aſſueri auſus facere
non fuiſſet. Hinc addit Rabbi Paulus, φ Gloſſa illa non tenetur vt authentica ab Hebræis.
Etiq; ſint duæ Hebræoꝝ opiniones, cur Mardochæus noluit flectere genua corã Aman. Vna
dicentiũ, φ Aman gerebat ad collum ſuum idolum q̃ddam, ideo noluit eum adorare, ne ado
rare illud idolum videret. Alia, qa Deus pcepit filijs Iſrael in Deuter. ne obliuiſcerent iniuriæ Deut. 25.
eis ab Amalechitis illatæ. Et qm̃ Aman fuit de ſtirpe illoꝝ, noluit ſigna amicitiæ aut reuerẽ
tiæ ipſi Aman oſtendere. Veruntñ gloſſæ hebraicæ cõſonat, quod infra Mardochæus in ora Heſt. 13.
tione loquit Deo: Cuncta noſti & ſcis, qa non pro ſuperbia fecerim hoc vt non adorauerim
Aman ſuperbiſſimũ. Libẽter enĩ p ſalute Iſrael etiam veſtigia pedũ eius deoſculari paratus
eſſem, ſed timui, ne honorẽ Dei mei transferrẽ ad hoiem, & ne quenq̃ adorarẽ excepto Deo
meo. Veꝝ ad hoc R. Paulus rñdet, illud non haberi nec recipi ab Hebræis, q de iſto libro non R. Paulus
habẽt, niſi vſq; ad decimũ cap. incluſiue. Veruntñ mihi apparet, φ his non obſtantib9, Mar- Heſt. 10.
dochæus potuiſſet licite aliquẽ exhibere honorẽ Aman in aſſurgendo, vel ſimili modo, nec
ex Deuter. illud fuit ei illicitum, qa dñs iuſſit, ne obliuiſcerent filij Iſrael expugnare Ama- Deut. 25.
lechitas, q̃d iam fuit impletum p Saul & Samuelem. Propterea non videtur, q̃liter Mardo- 1. Reg. 15.
chæus excuſet de hoc, φ nullã voluit facere reuerentiã impio Aman, niſi dicat φ ex occulto
inſtinctu ſpũſſancti ſe ita habuerit, per quem modũ plurima excuſantur, quæ aliàs fuiſſent il
licita: ſicut φ Samſon cum Philiſtæis occidit ſeipſum. Et q̃dam fœminæ ſanctæ ſubmerſe- Iudic. 16.
runt ſe, ne à perfidis violarent, prout libro de ciuitate Dei Auguſtinus declarat. Hinc dicen- Auguſtin.
dum apparet, φ Deus qui voluit arrogantiam huius Aman per Mardochæum & Heſter deij
cere, mouit cor Mardochæi ad talem rigorem & irreuerentiam circa Aman.

¶ Declaratio cap. 6. Noctem illam rex duxit inſomnem. Art. 6.

EXaltatio Mardochæi hic deſcribitur: [Noctem illam] anteq̃ rex & Aman comedebant Heſt. 5.
primo cum Heſter, [rex duxit inſomnem] Deo ſic ordinante pro ſublimatione Mardo- Ioſe. lib. 11.
chæi. Vnde Ioſephus ait: Deus malignam ſpem Aman deridebat. Nam regi ſomnum per ii antiq. ca. 6.

lam abſtulit noctem,qui rex nolens in ocio vigilias perdere,ſed ad gubernationem ſui prin-
cipatus eas habere,ſcribã iuſſit libros offerre.hoc eſt quod ſubditur:[Iuſſitq́ſibi afferri hi-
ſtorias]i.libros hiſtoriales [& annales priorum tempoꝝ.] quod ſupra expoſitum eſt.[q̃ cum
Heſt.3. illo præſente legerent,ventũ eſt ad illum locum,vbi ſcriptũ erat quõ nunciaſſet Mardochæ-
us inſidias eunuchoꝝ,regem Aſſuerum iugulare] i.occidere[cupientiũ.]& cum ſcriba volu
Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6. iſſet legẽdo procedere,detinuit eum rex, vt Ioſephus addit, [& ait rex: Quid pro hac fide]i.
fidelitate mihi à Mardochæo exhibita,[honoris ac præmij conſecutus eſt Mardochæus? Di
Heſt.12. xerunt illi ſerui eius: Nihil oĩno.]His videtur obuiare quod infra ſcriptum eſt: Præcepit ei,
ſ.Mardochæo rex, vt in aula palàm moraretur,datis ei pro delatiõe muneribus.Ad quod po
terit reſponderi,ꝙ munera illa reſpectu beneficij tanti, tantoq́ regi exhibiti,modica erant,
Ioſe.lib.11. & quaſi nullius momẽti,ideo nil recepiſſe aſſeritur. Ioſephus tñ refert Aſſuerũ interrogaſſe,
an.iu.ca.6. an aliquid ſcriptum eſſet in libris qui legebant de remuneratiõe Mardochæo facta. Rñdiſq́
ſcriba: Nihil.Et tunc rex iuſſit ſcribã tacere, & interrogauit quæ ſit hora noctis, & audiẽs ꝙ
diluceſceret, iuſſit vt ſibi nunciarent,quẽ amicoꝝ ante aulam inuenirent.hoc eſt quod ſeq-
tur:[Statimq́ rex: Quis eſt,inqt,in atrio? Rñderunt: Aman ſtat in atrio]Nam ſolito* manius
Pro.21. venit,vt ſuggereret regi de ſuſpendio Mardochæi.Verum vt Salomon ait: Non eſt ſapien-
tia,non eſt prudentia,non eſt cõſiliũ contra dñm,q diſſipat cõſilia malignoꝝ,ne poſſint im
plere manus eorum quæ cœperant.Dixitq́ rex: Ingrediatur.Cumq́ eſſet ingreſſus,ait] rex
[illi]ſ.ipſi Aman:[Quid debet fieri viro,quem rex honorare deſiderat]honore ꝓcipuo? [Co
gitãs Aman,ꝙ nullum alium rex,niſi ſe,vellet honorare:] quia iam ſæpe fuit expertus fauo-
rem regis ad ſe. Et quia ſuperbi reputant ſe honore prædignos,& frequenter æſtimant ſe ta
les ac tantos ab alijs reputari,quales & quanti reputant à ſeipſis,cum longe ſit aliter.[rñdit:
Ioſe.lib.11. Homo quem rex honorare cupit, debet indui veſtibus regijs,& imponi ſuper equum qui de
an.iu.ca.9. ſella regis eſt]i.quem rex ſolet equitare. Vnde in Scholaſtica hiſto.dicitur,ſup equum regis.
Ioſephus quoq; narrat ipſum Aman dixiſſe: Induat veſte tua, quem honorare deſideras. [&
accipere regiũ diadema]Ex hoc Lyra cõcludit,ꝙ Aman aſpirauerit ad regnum,ſed R.Pau-
lus cõtradicit,& dicit non eſſe intelligendũ,ꝙ homo ille quem rex vellet honorare, accipiat
regium diadema,ſed ꝙ equus ille qui de ſella regis erat, eſſet de illis q conſueuerſe regiũ di-
adema portare,qñ rex equitauit in illis.Huic aũt obiectioni repugnat,q̃d ſubditur:ſup caput
ſuum]ſicq́ magiſter in hiſtorijs refert.Quòd aũt Aman aſpirauit ad regnum, apparentiam
Heſt.16. habet ex hoc,q̃d infra Aſſuerus rex proteſtat: Qui ſ. Aman in tm̃ arrogantiæ tumorem ſub-
latus eſt, vt regno nos priuare niteret & ſpũ. Nam Mardochæum & Heſter expetiuit in mor
tem,vt illis interfectis,inſidiaretur noſtræ ſolitudini,& regnum Perſarum transferret in Ma
Heſt.12. cedonas.Idem apparet ex eo,ꝙ inferius denuo legitur, Aman voluit nocere Mardochæo ꝑ
duobus Eunuchis regis qui fuerant interfecti.[& primus de regis principibus ac tyrãnis] i.
maioribus ac fortibus.Olim eñ dicebat tyrãnus,rex,aut princeps fortis à ſtyro, quod eſt for
tis.Nunc vero vocat τύραννος, violẽtus & irrationalis, q ſequit voluntatẽ, nõ rõnem.[teneat
ei⁹ equũ.Dixitq́ rex: Fac,ſicut dixiſti,Mardochæo Iudæo ſumpta ſtola]i.regia veſte[& eq̃]
dicunt aliq,ꝙ rex tacuit de regio diademate,q̃ non videbat ſibi cõpetere,ꝙ alter à rege vte
Heſt.8. ret diademate regio.Sed his obuiare videt, ꝙ rex dixit ad Aman: Caue, ne quicq̃ de his quæ
locutus es,ꝑtermittas.Infra q̃q; habet,ꝙ Mardocheus egrediens de conſpectu regis,coronã
aureã portauit in capite.[Tulit itaq; Aman ſtolã & equũ]ad faciendũ iuxta regis ꝓceptum.
Ioſe.lib.11. Et ſicut Ioſephus refert,Cum inueniſſet Aman Mardocheũ ſaccũ indutũ,& iuſſiſſet eum ſac
an.iu.ca.6. co exutum,circundari purpura,Mardochæus putans ſibi illudi,dixit ad Aman: Peſſime oĩm
hoĩm,ſic noſtrã calamitatẽ derides? Veritate aũt cognita, acqeuit. Expleto demũ regis ꝓce-
pto,Aman feſtinauit ire in domũ ſuã,lugẽs & operto capite,ex cõfuſiõe atq; triſtitia.[Nar-
rauitq́ amicis & vxori: Cui rñderunt ſapiẽtes,quos habebat in cõſilio,& vxor: Si de ſemine
Iudæoꝝ eſt Mardochæus,ante quẽ cadere cœpiſti]i.humiliari & dehonorari, [non poteris
Ge.15.36. reſiſtere ei. Vñ apparet,ꝙ iſti nouerũt aliqd de libris & hiſtorijs Iudæoꝝ,q̃rũ libri erãt trãſla-
13.22.16. ti ad aliã linguã.Vel ex Iudæorum inter ſe cõmorantiũ relatione. Atq; (vt dicunt Hebræi) le
Deu.1.32. getunt ꝙ filij Iſrael cõparantur ſtellis cæli & pulueri terræ, vt patet ſæpe in Geneſi & Deu-
Num.33. teronomio. Ideoq́ dixerunt, dum incipiunt cadere, proſternunt & ſuppeditantur vt puluis
Exo.32. dum vero incipiunt præualere,exaltantur vt ſidera. Hoc recitatiue commemoro.

¶Explanatio cap.7.Intrauit itaq; rex & Aman vt biberent cum regina.

Articulus 7.

FOrma petitionis Heſter reginæ hic ponitur.[Intrauit itaq; rex & Aman,vt biberẽt cum
regina.]Immo vt etiam manducarent cum ea,ſed per vnum deſignatur vtrunq;, ſicut &
nomine comeſtionis, communiter ipſa quoq; potatio inſinuatur.[Dixitq́ ei rex: Quæ eſt pe
titio tua Heſter? Reſpondit: Si inueni gratiam in oculis, o rex, dona mihi animã meam pro
qua rogo] id eſt,vitam meam conſerua,atque à mortis laqueo eripe, [& populũ meum pro

quo obſecro]i.ad inſtantiam meam præſerua à mortis periculo iam propinquo,niſi ſubue-
nias,populum de quo nata ſum,&cuius membrũ exiſto.[Traditi eñ ſumus ego &populus
meus,vt conteramur,iugulemur & pereamus. Atq; vtinã in ſeruos & famulas venderemur]
i.venditio iſta eſſet eligibilior,ꝙ ſic iugulari.[eſſet tolerabile malũ.]q̃a tolerabilior eſt mors
ciuilis,vcʒ ſeruitus,ꝙ mors corporalis,& gñalis etiam paruuloꝝ ac fœminaꝝ.[& gemẽs ta-
cerem]i.habendo patientiã,& ſuſtinendo pro culpa mea, etiam meipſius deiectionem à re
gali excellentia ad ſtatum ancillarem,quia inuite propono querimoniã.Nunc aũt hoſtis no
ſter eſt,cuius crudelitas redundat in regem.Vir nãq; & vxor ſunt vna caro,ideo occiſio vxo- Gen.2.
ris redundat in virum.Heſter aũt fuit pars populi, quem Aman ꝓcurauit morti adiudicari. Heſt.1.6.
Dictum eſt ꝙq; ſuprà, ꝙ Aman aſpirauit ad regnũ, & cogitauit mala in regẽ. Poterat item
rex emolimenta pecuniaꝝ,&cõmoda conſeq ex Iudæoꝝ vẽditione,ſeu occupatione in ſer Exo.6.
uitiis regis,quemadmodũ in Aegypto ſeruierãt Pharaoni, idcirco eoꝝ occiſio regi damno
ſa fuiſſet.[Hoſtis & inimicus noſter peſſimus iſte eſt Aman,]q̃ aduerſat̃ vitæ noſtræ ac regno.
[Quod ille audiens,ilico obſtupuit]i.præ admiratione rei inſuſpicatæ, territus fuit valde,&
q̃ſi defecit,[vultum regis ac reginæ]iratũ[ferre non ſuſtinens,]ex pauore & cõfuſione.[Rex
aũt ſurrexit,& intrauit in hortum arboribus conſitũ,] i. ornatũ & cõplantatũ ꝓ refrigerati-
one iracũdiæ ſuæ,& ne in impetu iræ ferret ſententiã.[Aman ꝙq; ſurrexit,vt rogaret Heſter
ꝓ anima] i.pro vita[ſua]conſeruanda.Nam rege ſurgente,regina etiã ſurgens ex debilitate,
quam incurrit ex immoderata ſuæ teneritudinis alteratione,proiecit ſe ſup lectum ad repau
ſandum [Intellexit eñ à rege ſibi paratum malum]i.ex diſpoſitione & ira regis, conſidera-
uit ſibi imminere periculũ mortis.Ira eñ non habet miſericordiã,nec erumpẽs furor.Et im Pro.27.
petum cõcitati ſpũs ſuſtinere quis poterit? Atq; vt iteꝝ Salomon faſſus eſt:Quẽadmodũ hi- Pro.19.
laritas regis eſt q̃ſi ros ſup herbã,ſic iracundia eius eſt tanq̃ fremitus leonis, & nuncius mor-
tis.[Qui]rex[reuerſus,repperit Aman ſup lectulum corruiſſe, in quo]i.ſuper quem [iacebat
Heſter]cum veſtibus.Dicunt aliqui,ꝙ Aman ex debilitatiõe corruit ſup lectum,quia ex tan- Ioſe.lib.11.
tis & tam inopinatis aduerſitatibus & obſtupefactione ac formidine debilitabatur in corpo an.iu.ca.6.
re.Ioſephus vero ait,ꝙ ꝓcidit ſuper lectum,rogans reginam. [& ait rex]ex ſuſpicione:[Et i Ibid.
am reginam vult opprimere,me præſente] i.ſtrãgulare,vt quidam exponunt,vel violẽter co
gnoſcere.Vnde Ioſephus narrat regem dixiſſe:Peſſime oĩm,vxori meæ violentiã inferre co
naris?[& ſtatim operuerunt faciem eius]tanq̃ protinus condẽnandi,& iam quaſi condemna
ti ad mortem.Sic eñ in aliquibus terris,ſolent damnatis ad mortem oculi operiri.[Dixitq;
vnus de eunuchis:En ſignum]hoc eſt,patibulum[quod parauerat]Aman[Mardochæo,ſtat Idem vbi
in domo]i.infra ſepta domus[Aman.]Iſte eunuchus,fuit vnus eorum qui iuerunt ꝓ Aman ſuprà.
vocando ad mẽſam reginæ,& viderat illud patibulum,ac petiuit,cui eſſet paratum.Cui re-
ſpondit vnus ſeruorum,ꝙ Mardochæo,vt Ioſephus refert.[Cui dixit rex:Suſpendite eum in
eo]i.ligno per manus tortoris.[Suſpenſus eſt itaq; Aman.] in qua re patet fallacia ꝓſperita-
tis mundanæ,incertitudo & inſtabilitas fauoris humani,præſertim principum mundanoꝝ,
& qualiter Deus ſanctus & iuſtus, ſuperbis reſiſtat,qui mentem Aſſueri affecit,&vertit ad be 1.Pet.5.
neplacita ſibi in iſto negocio,quemadmodũ ſcriptum eſt Prouer.21.Cor regis in manu Dei
eſt:q̃cunq; voluerit,inclinabit illud.Eſtq; impletum in Aman illud Eccl 27. Facienti nequiſſi
mum conſiliũ ſup ipſum deuoluet,& nõ cognoſcet vnde illi adueniat illuſio.Et q̃d ait Pſal.9.
In laqueo iſto quem abſconderũt,cõpræhẽſus eſt pes eoꝝ.Illud ꝙq; Prouer.26. Qui fodit fo
ueam,incidit in eam.Et qui voluit lapidẽ, ad eum reuertetur.Hinc Ioſephus circa hæc ſcri- Ioſe.lib.11.
bit:Cõtigit mihi mirari in iſto ſapientiã Dei, ꝙ non ſolum malitiam Aman puniuit, ſed ꝙ an.iu.ca.6.
excogitata ab eo contra alium tormẽta,in ipſum conuertit,& cæteros hoc ſentire permiſit,
quoniam qui contra alium moleſtus fuerit, hæc in ſe primum cognoſcat parata.

¶Expoſitio cap.8.Die illo dedit rex Aſſuerus Heſter reginæ.

Articulus 8.

Liberatio Iudæoꝝ,ad inſtãtiã Heſter facta,hic recitat̃.[Die illo Aſſuerus rex dedit Heſter
reginæ domum Aman]cum facultatibus,q̃bus ipſe Aman priuari ꝓmeruerat in ſe & in
ſobole ſua,vtpote reus criminis læſæ maieſtatis. [& Mardochæus ingreſſus eſt ante faciẽ re-
gis]tanq̃ amicus & ſucceſſurus in loco,dignitate,principatuq; Aman.[Confeſſa tñ eſt ei]ſ.
regi[Heſter,ꝙ eſſet patruus ſuus.Tulitq; rex annulum, quem ab Aman recipi iuſſerat, & tra-
didit Mardochæo.] Dederat quippe rex annulum ſuum Aman ad ſignandũ, quem abſtulit
ei,dum eum à priſtina dignitate depoſuit,& contulit Mardochæo ad eoſdem vſus, ad quos
datus fuerat ipſi Aman.[Heſter aũt ꝓcidit ad pedes regis,& locuta eſt: Obſecro,vt nouis epi
ſtolis veteres literæ Aman]factæ de Iudæoꝝ occiſione,[corrigant̃]i.reprobent̃ & reuocent̃.
Rñditq; rex Heſter reginæ & Mardochæo:[Scribite Iudæis,ſicut vobis placet ex regis noĩe.]
Hanc authoritatem rex dedit coniugi ſuæ & eius patruo, quoniam de eoꝝ iuſtitia, pruden-
tia,fidelitate fuit certificatus.[Accitisq; ſcribis & librariis regis,]i.dictatoribus atq; ſcripto-

ribus epiſtolarum ac librorum vocatis, [epiſtolæ ſunt ſcriptæ, vt Mardochæus voluerat, &
Ioſe. li. 11. miſſæ per veredarios] i. nuncios qui ſecundũ Ioſephum equites erant. Harum epiſtolarũ for-
an. iu. c. 6. mam ponit Ioſephus in hoc loco quæ infra continet. [Quibus] veredarijs [imperauit rex, vt
Heſt. 16. conuenirent] i. alloquerentur [Iudæos per ſingulas ciuitates, & in vnum præciperent cõgregari]
ipſos Iudæos, [vt ſtarent pro animabus ſuis] i. pro defenſione vitæ ſuę, [& oẽs inimicos ſuos
cum cõiugibus & liberis & vniuerſis domibus] i. familijs ſeu cognatis, [interficerẽt] inferen
Heſt. 3. do illis, quod illi decreuerant inferre ipſis Iudæis. [Et conſtituta eſt per oẽs prouincias vna vl-
tionis dies] i. 13. menſis 12. noĩe Adar, quo die iuſſerat Aman Iudæos occidi. Sicq́; ordinãte di
uina iuſtitia, eo die proſtrauerunt Iudæi aduerſarios ſuos, quo aduerſarij ipſos occidere decre-
Heſt. 16. uerunt. [ſummaq́; epiſtolæ] i. tenor & ſententia epiſtolarũ prædictarum [ſummatim] i. breuiter
[fuit,] quorum ſentẽtia infra diffuſe habetur, [paratos eſſe debere Iudæos ad capiendã] immo
& exercendã [vindictã de hoſtibus ſuis] fautoribus Aman, cuius edictum exequi intendebãt.
¶ Deniq; epiſtolæ illæ materialiter erant multę, ſed vna in forma & ſenſu fuit, hoc eſt, vna in
ſpecie. [Egreſſiq́; ſunt veredarij celeres nuncios perferentes] i. veloces ambaſiatas ſecum por-
tantes. [Mardochæus aũt de palatio & de conſpectu regis egrediens, fulgebat veſtibus regijs
hyacinthinis] i. purpurei coloris, [& aerinis,] hoc eſt, coloris aerij clari & albi. [coronam au-
ream portans in capite, amictus pallio ſerico atq; purpureo.] In tali apparatu, decore, & glo-
ria fecit eum rex egredi, vt cunctis pateret authoritas & poteſtas ſibi commiſſa, tñ aurea illa
corona in precioſitate & forma à diademate regia diſtabat. [Oisq́; ciuitas exultauit, atq; ga-
uiſa eſt,] hoc eſt, tota vrbs Suſis, niſi forſan paucis fautoribus Aman exceptis. Vel ois, i. quæ-
libet ciuitas regia, ad quam rumor horum deuenit. Nouerant eñ ſuperbiam Aman, & Mar
dochæi virtutem. Ideo de illius deiectione, & huius promotione gloriabantur, In quibus ve
rificatum eſt illud Prouer. 27. In multiplicatione iuſtorum lætabit̃ vulgus. Cum impij ſum-
pſerint principatum, gemet populus. [Iudæis aũt noua lux oriri viſa eſt,] i. copioſa materia
iucunditatis & clarificatio oculorum. Ideo vndiq; multipliciter lætabant̃, [in tñ, vt plures]
i. multi gentiliũ & idololatrarũ, [eorum religioni & cæremonijs iungerent̃] i. ad Iudaiſmum
conuerterent̃, colentes decætero verum Deum per obſeruãtias cæremonialium præceptorum,
immo & moralium & iudicialium mandatorũ, percipientes q̇ Deus Iſrael ſic ſubueniſſet popu
lo ſuo, eiusq́; aduerſarios trucidaſſet tam inopinate atq; celerrime. [Grandis enim cunctos]
Aſſuero [ſubiectos Iudaici nominis terror inuaſit,] ita q̇ nomine Iudæorum audito, perter-
rebantur, quorum Deum credebant ſummum & omnipotentem.

¶ Declaratio cap. 9. Igitur 12. menſis, quem Adar vocari ante iam diximus, 13. die.

Articulus 9.

EXequutio vltionis, quam Iudæi in hoſtes ſuos exercuerunt, hic narratur, nec eſt difficul
tas in textu. Primo enim exprimitur tempus, quo vlti ſunt ſuam iniuriã in eos, qui con-
cordauerunt, iuxta voluntatem Aman, occidere ipſos Iudæos, & eorum diripere opes. [Fama
Mardochæi creſcebat quotidie,] quia virtuoſe & ſapienter regebat, & reſpublica præ ſolito
proſperabatur ſub eo, [& diuulgabatur,] q̇ erat patruus reginæ, ipſumq́; regẽ ſua fidelitate
præſeruaſſet à morte: ideo principes & præfecti prouinciarum, extollebant Iudæos timore
Mardochæi, [quem principem eſſe palatij poſt regem] vel magiſtratum curiæ, [& plurimum
poſſe cognouerãt,] quia rex honorauit & habuit eum vt patrem, [ità vt in Suſis] metropoli
regni, [quingentos viros Iudæi occiderint, extra] i. præter & vltra, [decem filios Aman, quos
cum occiderunt, prædas de eorum ſubſtantijs agere noluerunt] i. nihil de poſſeſſionibus occi
ſorum conuerterunt in proprium vſum, quod fuit honeſtum, ne ex cupiditate, non æquita-
te, viderentur ſe vindicare. [Qui] ſ. rex [dixit reginæ: Quid vltra poſtulas? Cui illa: Detur Iu-
dæis poteſtas, vt ſicut hodie fecerunt, ſic & cras faciant in Suſis] ſolũ. In ipſa etenim vrbe plu
res & potentiores fuerunt aduerſarij Iudęorum, in qua & Aman perſonaliter habitauit. Ideo
Heſter rogauit ibi fieri vltionem per duos dies, & factum eſt ita. In cæteris vero vrbibus per-
cuſſerunt aduerſarios ſuos tertiadecima die menſis Adar. [& quartadecima die cædere de ſi-
erunt,] ita q̇ illa die neminem occiderunt. Iuxta quem ſenſum in Suſis ceſſauerunt percutere
quintadecima die menſis Adar. [Scripſit itaq; Mardochæus omnia hæc] in libro iſto, cuius
author eſt ipſe, quamuis vocetur liber Heſter, quia principalius tractat de ea, & ipſa principa
lior fuit in procuratione liberationis Iudæorum. [& literis comprehenſa, miſit ad Iudæos per
totum Aſſueri imperium, vt quartãdecimã & quintãdecimã diẽ mẽſis Adar pro feſtis ſuſciperẽt,]
id eſt, decæterò feſtiuos haberent in memoriã beneficiorũ Dei & victoriæ eis conceſſæ, [quia
in ipſis] diebus [ſe vlti ſunt de inimicis ſuis,] id eſt, quartodecimo die menſis illius ceſſauerũt
ab vltione Iudæi extra Suſis habitantes. Iudæi autem in Suſis habitantes, ceſſauerunt ab vlti-
tione quintadecima die: ideo voluit Mardochæus vtrunque diem haberi ſolennem, [vt va-
carent epulis,] ſobrie tamen, & gaudio ſpirituali Deo regratiantes atque conuiuijs modera-
tis. ¶ Conſequenter ponitur recapitulatio prædictorum: [Aman enim filius Amadathi & c.

atq;

atq; ex illo tempore]inſtitutionis ſolennitatis iſtius,[dies iſti]feſtiui,ſ.14.& 15.menſis Adar,
[appellati ſunt]à Mardochæo & ſequacibus eius,[Phurim,i.ſortium,eo ꝙ Phur,i.ſors in vr Heſt.3.
nam miſſa fuerit,]nõ à Iudæis,ſed ab Aman, vt ſupra expoſitum eſt. fuitq; vna ſors in cõmu
ni,ſed duæ in particulari,vt tactum eſt ibi. Ideo hic dicitur dies ſortium in plurali, & addi-
tur,quia tunc ſors,in ſingulari.Itaq; dicti ſunt dies ſortium ab euentu,non propriè à mate-
ria.Et quia ſors illa fuit occaſio vltiõis ſeu victoriæ,de qua principaliter fuit iſta celebritas. Ioſe lib.11.
Veruntñ Ioſephus refert,ꝙ Iudæi vocant hos dies conuerſatores, quia vel in eis de mœrore an.iu.ca.6.
grauiſſimo in gaudium ſunt conuerſi,vel quia tunc pariter conuerſantur in epulis & ferculo
rum mutuis tranſmiſſionibus ac donorum largitionibus.[Suſceperunt itaq; Iudæi ſup ſe]
i.concorditer obligauerunt ſe ad celebrandum hos dies.Conſenſus enĩ exigitur ad nouæ le-
gis ſeu iuſſionis robur,authoritatem & ratificationem.[Iſti ſunt dies,quos nulla vnq̃ delebit
obliuio,& cunctæ quæ in toto orbe ſunt prouinciæ,celebrabunt,]i.Iudæi habitantes in cun
ctis prouincijs mundi,quod per hyperbolen dictum eſt.[Scripſeruntq; Heſter & Mardochæ
us etiam ſecundam epiſtolam,vt omni ſtudio dies iſta] i.ſolennitas duorum dierum iſtoꝝ,
[ſanciretur]i.firmiter ſeruaretur,[in poſterum,]durante curſu veteris teſt.[Et miſerunt]epi
ſtolam iſtam ſecundam[ad oẽs Iudæos]imperij Aſſueri,[vt haberent pacem]internam cum
Deo,& pacem externam inter ſe inuicem & cum gentilibus,inter quos verſabantur,non ſe
extollẽdo aut inſoleſcendo,eo ꝙ regina & princeps palatij eſſent de natione eorum,[& ſuſci-
perent veritatem,]acquieſcendo veritati,doctrinæ atq; iuſtitiæ.Vel vt qdam exponunt,ac-
cipiendo hunc librũ inter libros canonicos ſacræ ſcripturæ.[obſeruantes etiam ieiunia atq;
clamores]i.memoriam ieiuniorum & clamoroſarum orationum, qbus poſtulauerunt auxi
lium Dei aduerſus pericula eis ab Aman parata,anteq̃ p̃ualuerunt modo p̃tacto.Porro Rab
bi Paulus dicit iſtud ab Hebræis ita exponi,ꝙ Heſter & Mardochęus ordinauerũt,vt Iudæi R.Paulus
ante ſolẽnitatem hãc ſortiũ,vacarẽt orationib⁹ & ieiunijs ꝑ grã deuotionis, & ad recordati
onem,ꝙ Heſter,Mardochæus & alij Iudæi,orando & ieiunando clamauerũt ad dñm ꝑ cau-
ſa p̃dicta.[ſuſciperẽtq;,vt obſeruarẽt oĩa quæ libri hui⁹ q vocat Heſter,hiſtoria continent.]i.
crederẽt & approbarent vniuerſa,quæ in libro hoc,qui intitulatur liber Heſter,ſunt ſcripta.

¶Expoſitio cap.10.Rex vero Aſſuerus, Art. 10.

DEus qui nullum bonum deſerit irremuneratũ,Aſſuero regi magnam contulit ꝓſperita
tem terrenam,ꝓ pietate ſua circa Iſraelitas,& ꝓ iuſtitia quam in aduerſarios eoꝝ ex-
ercuit.An vero fuerit tandẽ ad verum Deum ab idololatria per Heſter & Mardochæũ con-
uerſus,neſcitur,q̃uis infra ſatis monſtret habuiſſe notitiam q̃dam veri Dei & ꝓuidentię ac
iudicij eius, bñficiorum quoq; ipſius.[Rex vero Aſſuerus oẽm terram & cunctas maris inſu
las fecit tributarias] i.ſub tributo ſibi deſeruientes,quod per modũ hyperbolici ſermonis eſt
intelligendum,ad inſinuandũ ꝙ valde magnã terræ partem & plurimas inſulas,non tñ ſim-
pliciter oẽs ſibi ſubiecit,intelligendo per terram & inſulas,habitatores earum.[cuius fortitu
do,]qua inimicis rebellibusq; præualuit,[& imperium]ſuper ſubiectos,[& dignitas]monar
chica,[atq; ſublimitas qua Mardochęum exaltauit,ſcripta ſunt in libris Medorum atq; Per-
ſarũ]q̃rum ſpecialiter hæreditarius rex fuiſſe refertur:ideo illi geſta illius ſpecialius ac diffu
ſius habebant deſcripta.[& quõ Mardochæus ſecundus à rege] i.primus poſt regẽ in ordine
principum,[fuerit & magnus apud Iudæos]authoritate,ſapientia,bonitate,[quærens bona
populo ſuo]quia ſolicitus fuit pro communi populi ſui bono,[& loquens quæ ad pacem ſui
ſeminis pertinerent]ſicq; Deus per eum conſolabatur Iudæos diſperſos. Hucuſq;, ſeu vſq;
ad hæc verba incluſiue, liber Heſter in Hebræo habetur. Idcirco Hieronymus mox ſubiun- Hierony.
git[Quæ habentur in Hebræo,plena fide expreſſi.Hæc aũt quæ ſequuntur,ſcripta repperi in
editione vulgata]i.tranſlatione inuenta & publicata,cuius author ignoratur.[quæ Græco-
rum lingua & literis]i.ſermone & libris[continẽtur,& interim] i.medio ſpatio,[poſt finem
libri iſtius hoc capitulum ferebatur]i.pars huius capituli exprimebatur,vel verba immedi-
ate ſequentia,Dixitq; Mardochæus,[quod iuxta noſtram conſuetudinẽ obelo,i.veru p̃nota-
uimus]i.ante hęc verba poſuimus ſimilitudinẽ veru ſeu virgulæ,ad innuendũ ꝙ iſta ſequen
tia non ſunt authentica ſeu canonica,ſed transfodiunt,hoc eſt,ab Hebręis non recipiuntur,
immo tanq̃ ſuperflua abſcinduntur à canone ſcripturarꝫ.[Dixitq; Mardochæus]poſt ipſius
Aman ſuſpenſionem & ſuam ꝓmotionem,[à Deo facta ſunt iſta.]Tunc nanq; intellexit viſi
onem,quam ante habuerat,per rerũ euentũ & euidentiã facti:idcirco non fuit ꝓpheta ex vi-
ſiõe huiuſmodi,qa intelligẽtia ẽ opus in viſiõe. [Recordat⁹ ſum ſomnij q̃d viderã,hęc eadẽ Dan.10.
q̃ iã geſta ſunt ſignificãtis,nec eoꝝ qcq̃ irritũ fuit]i.nihil hoꝝ q̃ vidi ĩ ſomnio illo,inane fuit
aut caſſum.Vidit aũt in ſomno paruũ fontẽ,q paulatim videbat creſcere & augeri atq; exu-
berare in fluuiũ,& cõuerti in lucẽ & ſolẽ.Vidit q̃q; duos dracones & duas gẽtes.Et ꝑ fontem
paruum ſignificata eſt Heſter quæ creuit ſapientia,virtute,authoritate & fama, ita ꝙ inſtar
lucis ac ſolis lætificauit & clarificauit populũ ſuum,hoc eſt q̃d dicitur[Paruus fons qui cre-
uit]

uit]in imaginaria viſione,[in fluuium,& in lucem,ſolemq́ conuerſus eſt,& in aquas pluri-
mas redundauit,Heſter eſt]i.ipſam Heſter deſignat.[duo dracones ego ſum & Aman]per ſi-
gnificationem & proprietatem, ita ꝙ comparamur draconibus,non tñ conformiter:qm̃ il-
le dicitur draco per poteſtatis ſuæ abuſum & venenatam impietatem, aliorumq́ peſtiferam
infectionem:Ego aũt per poteſtatis valorem & charitatis feruorem.Draco em̃ eſt ignea fe-
ra.Sic Chriſtus ſignificatur per leonem ratione fortitudinis,& diabolus ratione ferocitatis.
[gentes quæ conuenerant]cum vno dracone,[hi ſunt qui conati ſunt delere nomen Iudæo-
rum] puta fautores ipſius Aman,volentes vitam & memoriam Iudæorum oino extinguere.
[Gens aũt mea,Iſrael eſt]i.Iſraeliticus populus me ſequens draconẽ.[quę clamauit ad dñm,
& ſaluum fecit dñs populum ſuum]ab inſidijs Aman, [& fecit ſigna magna atq; portẽta]in-
ter gentes,deijciẽdo Aman cum ſuis,& nos humiles exaltãdo.[& duas ſortes eſſe pręcepit]i.
partes ſeu euentus vel diſtinctiones,[vnam populi Dei]videlicet Iudæorum fidelium,[& al-
teram cunctarum gẽtium]hoc eſt, infidelium idololatrarum. [Venitq́; vtraq; ſors in ſtatu-
tum ex illo iam tempore coram Deo vniuerſis gentibus]i.ex decreto diuini iudicij qualibet
gens accepit ſuam mercedem, & ſaluata eſt vna,quæ clamauit ad dominum,ac perdita alte-
ra,ideo ſubditur:[Et recordatus eſt dominus populi ſui]id eſt,oſtendit ſe memorem Iudæ-
orum,eos pie exaudiendo. [ac miſertus hæreditatis ſuæ]hoc eſt, hæreditatiæ plebis ſuæ,de
Hier.51. qua ait per Eſaiam decimonono:Hæreditas mea Iſrael.

¶Declaratio cap.11. Anno 4.regnantibus Ptolemæo & Cleopatra.

Articulus 11.

HOc capitulum vndecimum modice differt à præcedenti, qa eiuſdem ſomnij deſcriptio
Heſt.10. eſt.Itaq;[Anno 4.regnantibus Ptolemæo] rege Aegypti,[& Cleopatra] coniuge,attu
lerunt Doſitheus & filius eius hanc epiſtolam Phurim]i.ſortium,[vidit ſomniũ Mardochę-
Ibid. us]quod præcedenti articulo expoſitum eſt,ſed hic aliqua verba addũtur. [Erat aũt Mardo
chæus de eo numero captiuorum,quos trãſtulerat Nabuchodonoſor cum Iechonia rege Iu
Heſt.3. dææ,]prout ſupra expoſitũ eſt.Et ex iſto patet verum eſſe quod dictũ eſt ibi, videlicet Mar-
dochæum cum Iechonia fuiſſe captum.[Et hoc eius ſomnium fuit:Apparuerunt]in ſomno
imaginaria viſione [voces]i.clamores,[& tumultus & tonitrua & terræmotus,& conturba-
tio]magna ſuper terram,]per quæ oĩa præfigurabatur tempeſtas,inquietudo & vehementia
tribulationis imminentis populo Iudæorum in regno Aſſueri ſub tempore Mardochæi &
Aman.Talia quoq; apparuerunt non imaginarie tantum, ſed vere realiter in natiuitate Ale
xandri regis,ad præſignandum vehementiam tribulationum imminẽtium orientalibus re-
gnis atq; prouincijs ab Alexandro tunc nato.[Et ecce duo dracones magni, paratiq́; cõtra
Heſt.10. ſe in prælium]ſ.Mardochæus & Aman,iuxta pręhabitam in ꝓcedenti articulo expoſitionem,
[ad quorum clamorem]contra ſe inuicem,[cunctæ cõcitatę ſunt nationes]i.q̃dam de oibus
regni,præſertim Aſſueri adhærentes impio Aman.[vt pugnarent contra gentem iuſtorum]
i.Iudæos veri Dei cultores occiderent. [Fuitq́; dies illa]i. tempus deſignatum per ſomnium
Heſt.3. illud,[tenebrarum]i.triſtitiarum,[& diſcriminis]i.periculi,[tribulationis & anguſtiæ,& in-
gens formido ſuper terram:]& hoc primo in populo Iudæorum, promulgato edicto de eo-
Heſt.7.8.9. rum occiſione:poſtea aũt in fautoribus Aman,miſſo decreto,ꝙ à Iudęis eſſent interimendi.
Heſt.4. [Conturbataq́; eſt gens iuſtorum]ſ.Iudæorum[timentium mala ſua]i.aduerſa eis inſtantia,
prout dictum eſt iam plenius.[& præparata ad mortem]i.tradita & expoſita periculo mor-
Heſt.8.9. tis ex machinationibus Aman.[Clamaueruntq́; ad Deum,& illis vociferantibus]in oratio-
ne,fletu,& gemitu,[fons paruus creuit in fluuium maximum]i.humilis Heſter,origo conſo-
lationis & gaudij Iudæorũ, exaltata eſt valde & exaudita à rege in tm̃,ꝙ toti populo ſuo im-
Heſt.10. petrauit abundantiam exhilarationis,pacis & proſperitatis Hinc ſubditur:[Lux & ſol ortus
eſt]i.Heſter ſurrexit,& iucunditatem ac clarificationem procurauit Iudæis, quod & de Mar
dochæi eleuatione poteſt intelligi,quo exeunte de regis conſpectu cum regijs veſtibus,coro-
naq́; aurea,viſa eſt Iudæis lux noua oriri.[humiles exaltati ſunt]ſ.Heſter, Mardochæus & Iu
dæi,qui ad Deum humiliter confugerunt, [& deuorauerunt inclytos] quia penitus ſupera-
uerunt principem Aman,& filios ac fautores ipſius.[quod cum vidiſſet Mardochæus]in ſo
mno & viſiõe imaginaria,quam tñ tunc non intellexit.Nam ſubditur:[& ſurrexiſſet de ſtra
tu]i.lecto ſuo[cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo]id quod vidit,
tenens pro certo,ꝙ futurorum eſſet præſagium,& ardua deſignaret:ideo fuit [cupiens ſcire
quid ſignificaret ſomnium:]quod Deus ſibi oſtendit diu anteq̃ res deſignata euenit,quate-
nus ea impleta,Mardochæus certius noſceret id ex diuina prouidentia contigiſſe.

¶Elucidatio cap.12. Morabatur autem eo tempore in aula regis.

Articulus 12.

COnſequenter in hoc duodecimo capitulo recitatur,qualiter Mardochæus ſignificauit
Heſt.2. Aſſuero inſidias eunuchorum,prout ſupra eſt conſcriptum.[Morabatur autem] Mar
do-

dochæus [eo tempore in aula regis cum eunuchis regis, qui ianitores erāt palatij,] & in pri-
mo palatij limine pſidebāt. [Cumq́ꝫ intellexiſſet cogitationes eoꝝ] per ſigna & facta quæ-
dam exteriora, vel per verba alterius linguæ, quam illi putabāt Mardochæū nō intelligere, Ibidē.
ſicut ſupra patuit, vbi ex Ioſepho allegatū eſt, ꝙ ſeruus vnius eunuchoꝝ illoꝝ, natiōe Iudę- Ioſe.lib.11.
us, reuelauit id Mardochæo, cui ille nō credēs, caute pſonaliter cōſiderauit & obſeruauit co- an.iu.ca.6.
natus eoꝝ, ſecundū quod ſubdit: [Et curas diligētius puidiſſet, didicit ꝙ conarent in regē Ar
taxerxen] i. Aſſueꝝ [manus mittere] violentas ad occidendū. [Et nunciauit ſup eo regi] i. de
hac re ſignificauit Aſſuero veritatē per Heſter reginā. [Rex aūt quod geſtū erat, ſcripſit in
cōmentarijs] i. ſcribi fecit in libris memorialibus, in qbus cōtinebant res dignæ memoria, Heſter 2.
[datis ei] ſ. Mardochæo [pro delatione] i. accuſatiōe eunuchoꝝ, [muneribus] quod qua-
liter intelligendū ſit, in expoſitiōe ſuperioꝝ eſt expreſſum. [Aman vero glorioſiſſimus] i. ho
noratiſſimus & famoſiſſimus erat [corā rege] Aſſuero, qui fecit eum talem ac tantū, videli- Heſter 3.
cet ſummū poſt ſe, [& voluit nocere Mardochæo & populo eius,] procurando eoꝝ occiſio- Heſter 4.
nem, [pro duobus eunuchis,] ſupra dictū eſt, ꝙ voluit eos occidere, qm̄ Mardochæus nō fle Heſter 3.
ctebat genua coram ipſo Aman. Hic vero innuit alia cauſa, quia videlicet Aman ægre tulit,
ꝙ Mardochæus accuſauit eunuchos regi, & occaſio fuit interfectiōis illoꝝ, qui erāt amici
Aman, atq; (vt aliqui opinant) cupiebant promotionem ipſius Aman in regem.

¶Elucidatio Cap. 13. Rex maximus Artaxerxes. Art. 13.

CApitulū præſens includit epiſtolā, quā miſit Aman ex nomine regis Aſſueri de occidē-
dis Iudæis, orationemq́ꝫ Mardochæi. Epiſtolæ aūt hoc exēplar fuit, & ſumptū eſt iſtud
ex Ioſepho, q vndecimo antiquitatū libro hanc ponit epiſtolā quaſi de verbo ad verbū, ſicut Ioſe.lib.11.
habet hic, & inſertū ac additū fuit editioni ſeu translationi vulgatæ, cuius author neſcitur. an.iu.ca.6.
[Rex maximus Artaxerxes] alio nomine Aſſuerus, pſic monarcha, [ab India vſq; Aethio-
piam &c. Cum plurimis gentibus imperarē, & vniuerſum orbem meæ ditioni] i. imperio,
ſubiugaſſem] qd per hyperbolen dictū eſſe, tactū eſt ſæpius. Nō em̄ occidentalibus & citra-
marinis præfuit regnis. [volui nequaq̄ magnitudine abuti potentię,] Hoc em̄ eſſet tyranni-
cum abuti potētia. Propter qd Prouerb. 28. inducit: Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps
impius ſup populū pauperē. Itemq́ꝫ: Dux indigēs prudētia, multos opprimet per calumniā. Ibidē.
Iſtud pulchrum procemiū præmiſit impius Aman ex nomine regis, ne Iudæoꝝ occiſio cru-
delitati aſcriberet. [ſed clementia & lenitate] i. manſuetudine, [gubernare ſubiectos.] Ro-
borat nāq; clemētia thron⁹ regis, & māſuetudo maxime condecet pſidentes, qm̄ ira exeçcat Pro.20.
& obruit oculū mentis, quē oportet in præſidētibus eſſe plympidū & tranquillū ad efficaci- Deut.16.
ter iudicandū. [vt abſq; vllo *timore] inordinato, [vitā ſilentio tranſigētes,] i. quiete ptrāſi- * terrore
entes, [optata cunctis mortalibus pace fruerent.] Om̄ia em̄ naturaliter appetūt ſuo modo
pacē. nam & motus tendit ad quietē, & bella ordinant ad pacē: & ſicut grauia deorſum, leuia
vero ſurſum quieſcunt, ſic appetitus humanus quieſcit in pace. ſic & Apl'us 1. Tim. 2. effatur:
Obſecro fieri oratiōes, vt quietā & trāquillam vitā agamus in omni pietate. Nihilominus q-
dam ex corruptiōe naturæ ſeu habitu vitioſo vel ſuggeſtione iniqua ad inquietudinē incli-
nant, Eſaia dicēte: Impij q̄ſi mare feruēs qd quieſcere nō poteſt. [Quærēt aūt me à cōſiliarijs Eſa.57.
meis, quō hoc poſſet impleri, vnus qui ſapiētia & fide] i. fidelitate [cęteros præcellebat.] Hoc
Aman ex nomine regis ſcripſit de ſeipſo, cum tn̄ in vitioſis & paſſionatis nō ſit vera pruden-
tia, quæ eſt virtus, neq; ſapientia ſalutaris, q̄uis poſſit eſſe in eis verſutia qdā & ſcholaſtica no
titia ac informis cognitio, [indicauit mihi in toto orbe terraꝝ populum eſſe diſperſum &c.
Quod cū didiciſſemus, vidētes vnā gentē rebellē aduerſus omne hoīm genus &c. iuſſimus vt
deleant, quatenus nefarij] hoc eſt, deteſtabiles & nominatione indigni homines vna die ad
inferos deſcendētes] quātum ad animas, quaꝝ immortalitatē multi gētiliū crediderunt ſeu
cognouerūt, [reddant] i. auferre deſiſtāt, [imperio noſtro] i. ſubditis noſtro dominio ac no-
bis, [pacē quā turbauerāt,] Ecce ſceleratiſſimus iſte Amā q̄ apparēter dictauit iſtā epiſtolā, Iob 36.
& ſuā colorauit ferocitatē atq; inuidiā, quē in hoc multi vſq; in pſens ſequunt, qui ſub ſpe- Prou.3.
cie boni & optimi, mala & peſſima tegūt, pponunt & practicāt. Ideo ſimulatores & callidi, Pſal.7.
ſpecialiter & enormiter puocāt irā Dei, & illuſores Deus illudet corruētq́ꝫ fallaces in laqueū,
quē alijs texunt. Sequit oratio Mardochæi. [Mardochæus aūt deprecatus eſt dn̄m,] poſt p-
mulgationē epiſtolæ pſcriptæ & decreti, [memor omniū opeꝝ eius,] in generali, vel quo-
rundā de om̄ibus, ſeu opeꝝ naturæ & gratiæ ac gloriæ, ſicq́ꝫ ait Pſalmiſta Pſal. 142. Memor
fui dierum antiquoꝝ, meditatus ſum in om̄ibus operibus tuis. Specialiter vero cōſiderauit
Mardochæus opera & beneficia Dei, Iſraelitis ab antiqs diebus exhibita, [& dixit: Dn̄e De-
us rex omnipotēs] de quo loquit Eſa. 33. Dn̄s legifer noſter, dn̄s iudex noſter, dn̄s rex noſter.
Cui dicit Hiere. 10. Non eſt ſimilia tui dn̄e, magnus es tu, & magnū nomē tuū in fortitudine.
Quis non timebit te ô rex gentium? [in ditione tua] i. in tua poteſtate atq; dominio, [cūcta
ſunt poſita] cū ſis vniuerſoꝝ creator, cuius cōceptioni, iuſſioni ac nutui neceſſario ſubeſt,

& paret omnis natura creata iure creationis & authoritate creãtis, & non eſt qui poſſit reſiſtere tuæ voluntati] qua vis aliqd abſolute & volitione exiſtente in te, quæ nunquã ab effectu ſibi placito impeditur, ſicut per Eſa.46. teſtatus es: Conſiliũ meũ ſtabit, & om̃is voluntas mea fiet. Et rurſus Iob 41. dicit: Quis reſiſtere poteſt vultui meo? om̃ia em̃ quæ ſub cælo ſunt, mea ſunt.[ſi decreueris] i. deliberaueris,[ſaluare Iſrael] i. Iſraeliticã plebẽ ab imminente periculo, nullus poterit impedire, & continuo liberabit à te.[Tu feciſti cælum & terrã, & quicquid cæli ambitu continetur, dñs omnium es] authoritate & iure creationis, cõſeruationis, gubernationis & finalis diſpoſitionis, ideo cunctis ineſt obediẽtialis potentia ad obediendum tibi tam naturaliter q̃ ſupernaturaliter, nec limitaẽ tua poteſtas immenſa ad naturalem curſum ac ordinẽ rerum.[Cuncta noſti & ſcis, qa non pro] i. ex[ſuperbia] vel pro obtinenda excellentia aliqua, [& contumelia] alicui inferenda,[fecerim hoc, vt non adorarem

Heſter 3. Aman ſupbiſſimũ, &c.] Iſtud ſupra expoſitũ eſt.[Et nunc dñe Deus Abrahã, miſerere populi tui, qa volũt nos inimici noſtri] ſ. Aman & ſui,[pdere, & hæreditatẽ tuã delere. Ne deſpicias partem tuã] i. Iſraeliticã plebẽ quæ eſt parua in hominũ vniuerſitate,[quam] plebẽ ad tuum

Exo.12.14. cultum præ cæteris gẽtibus elegiſti, [redemiſti ex Aegypto] in patribus ſuis ſub Moſe. Vel, quã, cuius patres ſic redemiſti. Interdũ em̃ loquiẽ ſcriptura de pluribus ſeu diuerſis, quaſi de vno aut iiſdẽ.[Exaudi deprecationẽ meã, & ppicius eſto ſorti & funiculo tuo] i. populo tibi ſequeſtrato ac partito, ſicut per ſortẽ venit alicui pars de toto, quod tamen ex tua prouidentia, nõ fortuitu, factũ eſt ita.[Et conuerte luctũ noſtrũ in gaudiũ] eripiẽdo nos de imminente aduerſitate,[vt viuẽtes] vita naturæ & gratiæ,[laudemus nomen tuũ] nominatũ, i. teipſum,[domine] gratias referendo,[& ne claudas ora canentium] te, i. ora noſtra te laudantia in hymnis & pſalmis, in lege & prophetis, non permittas claudi per mortem violentam nobis certiſſime imminentem, niſi tu pie ſuccurras.

¶Expoſitio Cap.14. Heſter quoq; regina confugit ad dñm. Art.14.

FOrma orationis Heſter reginæ hic poniẽ.[Heſter quoq; regina confugit ad dominũ] i. ad implorãdum miſericordiam, ſubuentionemq́; Dei ſe conuertit. Itaq; mentis conuerſione, non loci mutatione, ad Deũ incircũſcriptum vbiq; præſentem confugiẽ.[& pro vnguentis variis,] quibus aliquãdo vtebaẽ, nõ ex carnali affectu, ſed neceſſitate, ne regem offenderet, cui pter commune bonum populi ſui placere habebat,[cinere & ſtercore impleuit caput, & corpus ſuum humiliauit ieiuniis] i. capiti ſuo ſuperiecit cinerem, & corpus ſuum proſtrauit in terram, nec ab immundiciis illud more ſolito lauit, & forſan luto aut alia vili materia illud liniuit, p maiore ſui humiliatione, ad impetrãdum auxilium pietatis diuinæ.[omniaq́; loca in quibus ante lætari conſueuerat] Infra habeẽ in fine huius capituli, q̃ non ſit lætata in palatio regis, niſi in Deo Iſrael: ideo ſenſus eſt, Omnia loca in quibus ante lætari conſueuerat, i. ſigna alicuius lætitiæ demonſtrare ſeu per modũ lætãtis forinſecus ſe habere. Poteſt quoq; exponi de ſpirituali iucunditate, quam in actibus habuit virtuoſis, ſed hac vice intenta fuit doloribus.[crinium laceratione compleuit,] præ dolore extrahendo p parte

1.Eſdr.9. capillos capitis ſui, quemadmodũ & Eſdras vel Nehemias ſe feciſſe teſtanẽ. Compleuit aũt ſic loca illa, i. præ ſolito occupauit, vt ſit hyperbolicus ſermo.[& deprecabaẽ dominum Deum Iſrael, dicens: Domine mi] per ſpecialem deuotionem mei ad te, & per gratioſam prouidentiam tui ad me,[qui rex noſter es ſolus,] quia pro nunc non habemus pprium regem terrenum. Et tu ſolus rex noſter es per ſpiritalem gubernationem, regendo nos intus per fidem & gratiam ac directionem internam. Vnde ait Pſalmiſta Pſal.73. Deus autẽ rex noſter ante ſecula. Et Pſal.22. Dñs regit me, & nihil mihi deerit.[adiuua me ſolitariam] i. humana conſortia euitantem, & tibi quãtum mihi poſſibile eſt in ſecreto vacãtem, atq; eo℞ de quibus nata ſum, ſocietate priuatam.[& cuius præter te nullus auxiliator eſt alius] i. in iſto periculo nullus mihi poteſt efficax adiutorium præbere, niſi tu per modum tibi placẽtem.[periculum meum in manibus eſt] i. de proximo imminet, & quaſi tam præſens & certum, ſicut id quod manu tenetur, niſi tu aliter ordines.[Audiui à patre meo, quod tu dñe tuliſſes Iſrael de cunctis gentibus,] i. à cæteris nationibus ſeparaſti Iſraeliticum populum, mancipando eum tuo obſequio, iuxta illud Deute.7. Te elegit Dñs, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis pplis qui ſunt ſup terrã.[& patres noſtros ex oĩbus retro maioribus noſtris,] i. patriarchas Abrahã, Iſaac, Iacob applicuiſti tibi, relictis prædeceſſoribus, pgenitoribusq́; eo℞ qui idolis ſeruierunt. Hinc ſcriptum eſt Deuteronõ.10. Patribus tuis conglutinatus eſt dñs, & elegit

Ioſue 24. eos. Ioſue quoq; in fine libri ſui ait: Trans fluuium (inquit) habitauerunt patres veſtri, Thare pater Abraham & Nachor, ſeruieruntq́; diis alienis.[vt poſſideres hæreditatem ſempiternam] i. quatenus Iſraeliticũ populũ haberes tibi iugiter ſeruientẽ, & à te gratioſe poſſeſſum, ſicut Deut.1.3.4.7.& 11. legiẽ ſæpe.[Peccauimus in cõſpectu tuo.] hoc Heſter loquiẽ in perſo

2.Eſdr.9. na populi ſui, cõnumerando ſe tranſgreſſoribus ex humilitate, qa fuit membrũ plebis illius. Et ſimili modo loquiẽ Eſdras: Peccata nr̃a creuerũt vſq; ad cælũ. [& idcirco tradidiſti nos in

ma-

manus inimicoꝝ noſtroꝝ. Coluimus eñ deos eoꝝ,] puta gentilium,quibus nos tradidiſti
captiuos, quoniam multi ex filijs Iſrael fuerunt idololatræ quando ab Aſſyrijs & Chaldæis 4. Reg.17.
capti fuerunt,& ante frequenter tēporibus Iudicum. [Et nunc non eis ſufficit, ꝙ duriſſima 24 25.
nos opprimunt ſeruitute] in captiuitate,quæ eſt mors ciuilis.[ſed robur manuum ſuaꝝ ido Hiere.50.
loꝝ potentiæ deputantes] i.poteſtatem quã habent à te Deo vero,à quo oñis poteſtas, ſuis Iudic.1.8.
dijs atq; ſimulacris aſſcribentes tanq̃ datoribus poteſtatis, [volunt tua mutare promiſſa] i. &10.
volunt nos priuare tuæ pietatis effectibus, quos nobis pœnitentiam agentibus ꝓmiſiſti, di- Ro.13.
cens Deute.30.Si ad cardines cæli fueris diſſipatus,inde retrahet te dñs Deus tuus,ſi conuer-
ſus fueris ad eum in toto corde tuo.[& delere hereditatem tuam] i.plebem Iſraeliticã oñi-
no extinguere, cuius poſteritatem ꝓmiſiſti vſq; in finem ſeculi conſeruare, dicens ꝑ Hiere-
miam 31.Hæc dicit dñs,qui dat ſolem in lumine diei,ordinem lunæ & ſtellaꝝ in lumine no-
ctis:Si defecerint leges iſtæ corã me,& ſemen Iſrael deficiet,vt non ſit gens coram me cun-
ctis diebus.[& claudere ora te laudantiũ,] interficiendo tuos cultores,[atq; extinguere glo-
riam tēpli & altaris tui] i.cultum ſacrificioꝝ tuoꝝ,qui fit in templo tuo,& obſequiũ quod ti Iudith 3.
bi ibidē impendit,impedire,ſicut tēpore Iudith Holofernes conatus eſt facere.[vt aperiant
ora gētium,] dando eis occaſionē & materiã blaſphemandi te & cæremonias tuas. [& lau-
dent idoloꝝ fortitudinem,] aſſcribendo eis victoriam qua præualent nobis, cum tñ ex tua
ꝓmiſſione, immo & efficientia id contingat ꝓpter noſtra peccata, [& p̄dicent carnalē re-
gem in ſempiternum] id eſt, regem nos omnino extinguentem & auferentem commendent
perpetue & inter deos transferēdum annuncient,tanq̃ qui optime fecerit nos tollēdo,quia ſu-
perſtitioſos & turbatores pacis cõmunis nos aſſerũt.[Ne tradas dñe ſceptrũ tuũ] i.regiã po-
teſtatē ſuꝑ nos,[his qui non ſunt] i.impijs & ſceleratiſſimis hominibus,qui ꝓtinus morient,
& ſpũaliter nihil ſunt, ac cõparatiōe fideliũ, virtuoſorũq; hominũ,nullius ſunt momēti,ſe-
cundũ quod Apl'us ad Galat.6.ait:Qui ſe putat aliquid eſſe,cũ nihil ſit.[ne rideãt ad ruinam
noſtrã,ſed cõuerte cõſiliũ eoꝝ ſuꝑ eos] i.læſionē quã ſuo cõſilio machinant nobis infligere,
fac eis infligi. Sic & ꝓpheta orans Pſal.53.Auerte mala inimicis meis,in veritate tua diſꝑde
eos,vt impleat in eis illud Eccl 27.Facienti neqſſimũ cõſiliũ ſuꝑ ipſum deuoluet.[& eum qui
cœpit in nos ſæuire, diſperde] i.ipſum Aman qui cœpit in nos crudeliſſime agere,contere.
Hoc zelo iuſtitiæ eſt petitũ cõtra hoſtes boni cõmunis atq; diuini cultus,&vt in p̄ſenti puni
antur,& ꝑ mortem ſublati,ceſſent ſibi damnationē peccãdo augere. [Memento dñe] i. per
effectũ declara te memorē noſtri in bono.[& oñde te nobis,] per gratioſam exauditionē &
illuminationē internã,[in tēpore tribulationis noſtræ,] ſicut dixiſti Pſal.90.Cũ ipſo ſum in
tribulatione.[& da mihi fiduciã] i. mētis conſtantiã & confidentiã plenã in te,[rex] Iudæoꝝ
qui tibi fideliter cõfitent.[& vniuerſæ dñe poteſtatis] i.dominator,dator & cõſeruator oñi
um poteſtatũ, quæ reſpectu tuæ maieſtatis ſunt ſeruitutes & imbecillitates. [tribue ſermonē
cõpoſitũ] i.ornatũ ac audienti bene placentē,[in ore meo] nõ ob laudē & gloriã meã,ſed ꝓ-
pter liberationē populi tui. [in conſpectu leonis] i. Aſſueri regis,qui ob eminentiã ſuæ pote
ſtatis ac regiæ dignitatis leo vocat,& quia ex inſtigatiōe Aman crudele edictũ cõtra Iudæos
emiſit. [& transfer cor ipſius in odiũ hoſtis noſtri] ita vt odiat ipſum Aman, inquãtum tã Heſter 3.
impius eſt,nõ inquantũ eſt homo, q̃d nõ eſt charitati contrariũ,de quo fertur Pſal.138.Per-
fecto odio oderã illos.[vt & ipſe pereat] i.tēporaliter puniat per mortē,[& cæteri qui ei con
ſentiũt] ad interficiendũ nos,qm̃ morte digni ſunt,nõ ipſe tantũ, ſed & conſentiētes eidem, Roma.1.
quos ignorãtia nõ excuſat.[adiuua me ancillã tuã,nullum aliud auxiliũ habētem,niſi te dñe,
qui habes omniũ ſcientiã,& noſti quia oderim gloriã iniquoꝝ] i.vanã eoꝝ gloriationē,am
bitionē,iactãtiam,[& deteſter cubile incircũciſoꝝ & oñis alienigenæ] i.idololatræ,ſicut lex Nũe.18.
continet, & quantũ in me eſt,q̃uis ꝓpter rationabiles cauſas illud admittam, ideo additur:
[Tu ſcis infirmitatē meã] quia per me,ſine fauore regis, nequeo plebi meæ ſuccurrere. [&
neceſſitatē meã,] qua cõpellor regi miſceri,quæ in hoc coniugio cauſa eſt diſpenſationis,[&
ꝙ abominer ſignũ ſuꝑbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuꝑ caput meũ] i. regiũ diadema, quod
eſt ſignũ excellentiæ atq; honoris mei,[in diebus oſtētationis] meæ,qñ procedo in publicũ,
vt oſtendat populo pulchritudo & eminētia mea.[& deteſter illud quaſi pannũ mēſtruatæ:]
quo quid ſordidius inuenitur?[& nõ portē illud in diebus ſilentij mei] dum ꝑmittor in ſe-
creto thalami mei Deo vacare in tranqllitate, ſilentio & contēplatione,qm̃ fœmineã quoq; Heſter 5.
loq̃citatē abhorreo.[& ꝙ nõ comederim in menſa Aman,] cũdo ad ei⁹ cõuiuia,ſicut frequē
ter optauit, q̃uis ex neceſſaria cauſa bis inuitauerim eũ ad mēſam meã. [nec mihi placuerit
conuiuiũ regis:] ꝓpter cibos qui in eo ponunt,lege ꝓhibitos,& ꝓpter varias pompas,diſſo
lutiones & apparatus ibi admixtos.[& nõ biberim vinũ libaminũ] i.ſacrificioꝝ, videlicet vi- Heſter 2.
num idolis immolatũ.[& nunq̃ læta ſit ancilla tua,ex quo huc trãſlata ſum] à terra Baby-
loniæ,vt dictũ eſt añ, [niſi in te dñe Deus Abrahã,] qui licet ſis oim Deus,tñ ad Moſen es lo Acto.10.
cutus:Hæc dices filijs Iſrael,Deus Abrahã,Deus Iſaac,&Deus Iacob miſit me ad vos.Hoc no- Exod.3.

men eſt mihi in æternum. [Deus fortis ſup omnes] quia ſolus omnipotens, & infinite vniuer-
ſis potentior. [exaudi vocē illorū qui nullā aliam ſpem habent,] q̄ in te, ſeu nullū in quo con
fidāt, niſi te dñe. [& erue me à timore meo] i. à periculo quod timeo, & ab iſto timore quo af
fligor. Ecce q̄ deuota, feruens & ꝓfunda oratio, & ò quanta ex his probat̃ fuiſſe huius electę
reginæ ꝑfectio, quæ in tanta opulentia, honorificentia & frequētia conſtituta, tam virtuo-
ſe, timorate & ordinate ſe habuit, quæ omnē gloriā mundi, voluptatē, dignitatē, vanitatesq́;
Ioan. 3. ſeculi tam pleniſſime ſpreuit, ita vt nunq̄ niſi in Deo ſit gloriata in regali palatio: nōne ſpi-
ritus vbi vult ſpirat, & omnipotēs corda ſuorū vbiq; iuxta placitū ſuū immutat, afficit & gu-
bernat? Quid ad hæc nos puſilli dicemus, q ex leui & volatili verbo, ſigno aut facto inaniter
gloriamur aut pueriliter cōturbamur, & ſumus vt puluis quē proijcit ventus à facie terræ?
Pſal. 1. Inſtruamur ergo ꝑfectione virtutū fœminæ huius ſanctæ, & qui gloriat̃, in dño glorieſ: nec
1. Cor. 1. oſtentari, apparere, famari optemus, neq; in veſtitu aut ornamētis vnquā lætemur. In omni
2. Cor. 10. quoq; tribulatione cōfugiamus ad Deum, & reos nos eſſe ex cordis intima compunctione
Pſal. 142. confiteamur, ac diuinam commendemus iuſtitiam. Poſtremo, ꝙ ſancta hæc Heſter ſic com-
memorat ſuas virtutes, fecit ad Dei honorem & noſtram ædificationem, præſertim ad au-
gendam confidentiam ſuam in Deo.

¶ Expoſitio Cap. 15. Et mandauit ei (haud dubium, quin Heſter) Mardochæus.

Articulus decimusquintus.

Heſter 3. 4. EA quæ ſcripta ſunt tertio & quarto capitulis, hic plenius recoluntur. [Et mandauit ei
haud] i. non [dubiū quin Heſter] reginæ [Mardochæus] per eunuchum, vt ſcriptū eſt
Heſter 3. ſupra, [vt ingrederet̃ ad regem, & rogaret pro populo ſuo] captiuo, [& pro patria ſua] i. pro
populo patriæ, ne & habitantibus in Iudæa, Aman tandē induceret vaſtitatē & læſionem, ac
cultus diuini deſtructionem. [Memor (inquit) eſto dierum humilitatis tuæ,] id eſt, parui
& humilis ſtatus tui, in quo eras quando te enutriui. ideo ſubditur. [quomodo nutrita ſis in
manu mea,] id eſt, ſub diſpoſitione regiminis mei, qui te corporaliter ſpiritaliterq́; nutri-
ui in timore Dei, deuotione & ſcripturis te inſtruens. [die autem tertio depoſuit veſtimen-
ta ornatus ſui] i. veſtimenta quotidiani ornatus, vel lugubria ornamenta, quibus ſe ſpiri-
taliter decorauit, orando & ieiunādo. [circundata eſt gloria ſua] hoc eſt, precioſioribus ac
pulchrioribus ſuis veſtimentis ac ornamentis. [Et aſſumpſit duas famulas, & ſuper vnam]
quæ præcedebat, [innitebatur] i. modice appodiabat, [quaſi præ delicijs & nimia teneritu-
dine corpus ſuū ferre non ſuſtinēs] i. portare nō valens, quaſi onus ꝓprij corporis deferre, te-
neritudini ac delicijs eius opponit̃. [Altera aūt famularū ſequebat̃ dominā, defluentia in
humū] i. in terrā, [indumenta ſuſtentans.] Ex hac cauda veſtimentorū virtuoſæ Heſter, nō ex-
cuſant̃ vanæ & fatuæ fœminæ, quæ veſtibus nimiū longis vtunt̃. Nam illa ex neceſſitate qua-
dam, cū tædio cordis abſq; omni complacētia vana, talibus veſtibus vtebat̃. Legit̃ aūt 2. Re-
gum 13. ꝙ filiæ ſancti Dauid eximij regis, veſtibus induebant̃ talaribus, vſq; ad talos ptingēti
bus. Hoc vtiq; cōſideratiōe & imitatione digniſſimū eſt. [Ipſa aūt roſeo vultu colore perfuſa,
gratis ac nitentibus] i. ſplendentibus [oculis triſtē celabat animū, & nimio timore contra-
ctum] i. conſtrictū. Quemadmodū eñ delectatio cor dilatat, ſic timor, dolor, triſtitia con-
trahunt illud. Verunt̃ diſpoſitio cordis ſolet relucere & apparere in facie, ꝑſertim in oculis,
iuxta illud Eccī 19. Ex viſu cognoſcit̃ vir, & ab occurſu faciei cognoſcit̃ ſenſatus, tñ per gra-
tiam & virtutes poteſt, qui triſtis & timens eſt, vultū & viſum quaſi iucundum prætendere &
monſtrare. Virtus eñ moralis reprimit paſſionē, & gratia vincit naturam. Ratio quoq; ſen-
ſitiuo appetitui dominat̃, immo & multi per induſtriā vel verſutiam, ſciunt cordis diſpoſi-
tionem celare in facie, & ſigna oppoſitæ diſpoſitionis oſtēdere. [Ingreſſa ergo cuncta per or
dinem oſtia, ſtetit contra regem] i. ex oppoſito verſus faciem eius. [vbi ille reſidebat indutus
veſtibus regijs, auroq́; fulgens & precioſis lapidibus,] vt ſic ſuo apparatu intuētibus incute-
ret reuerētiam, & timorē regiæ ac imperatoriæ maieſtatis. Vnde ſubiungit̃: [Eratq; terribi-
lis aſpectu. Cumq́; eleuaſſet faciem, & ardētibus oculis furorē pectoris indicaſſet, regina cor-
ruit,] quia vehemētia paſſionis vehementis timoris, valde debilitat corpus, potiſſimū in te-
nerrima muliere, facitq́; ſanguinem à membris ad cor decurrere, & ſic pallorē generat ac tre
Eccī 13. morem. propterea ſubdit̃: [& in pallorem colore mutato, laſſum ſup ancillam reclinauit ca-
Prou. 21. put. Conuertitq́; Deus ſpiritū] i. indignationē ſeu animū regis in manſuetudinē.] Ipſe eñ
omnipotens immutat cor principū terræ, atq; vt allegatum eſt, Cor regis in manu Dei eſt,
& quocunq; voluerit, inclinabit illud. Nam & omnipotēti Deo ꝓprium ꝓhibetur, immediate
Ioſe. lib. 11. agere in apicem voluntatis. Hinc ait & Ioſephus: Rex, vt arbitror, voluntate Dei mētem mu
an. iu. ca. 6. tauit. [& feſtinus ac metuēs,] ne regina deficeret, aut mali qd pateret̃, [exilijt de ſolio, & ſuſtē-
tans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebat̃: Quid habes Heſter? Ego ſum
frater tuus, noli metuere, nō morieris. Non eñ pro te, ſed pro omnibus] i. pro cæteris cunctis
præter te, [lex hæc cōſtituta eſt] i. ꝓceptum, vt nullus intret ad me nō vocatus. Q. d. diſpēſare
poſſum

poſſum in lege hac,& diſpenſo.[Cum'q; illa reticeret,tulit auream virgam,& poſuit ſup col lum eius,& oſculatus eſt eã,& ait: Cur mihi non loqueris? Quæ reſpondit: Vidi te dñe quaſi angelũ Dei] videlicet in grãdi ſplendore,terribili'q; aſpectu ſicut angeli ſolẽt hominibus apparere.[& conturbatũ eſt cor meũ præ timore gloriæ tuæ] i.regiæ maieſtatis, quã offendere,eſt ſibiipſi mortis periculũ procreare,iuxta quod Salomon ait Prouerbio.26. Sicut rugitus leonis,ita & terror regis:qui prouocat eũ,peccat in animã ſuã. [Valde enĩ mirabilis es dñe] i. multũ excellens,ita vt mirũ ſit,q; vnus homo ita præmineat cæteris,quod tamen ex diuina ordinatione procedit.[& facies tua plena eſt gratiarũ] i.pietate redundat in eos,quibus ſe vult exhibere propicium,ſicut & Iacob ait ad Eſau Gene.33. Sic vidi faciẽ tuã quaſi viderim vultũ Dei. Circa quod loquitur Auguſtinus: Vtrũ verba Iacob pauentis ac perturbati vſq; ad adulationem hanc properarunt,an ſine peccato hæc dici potuerũt? & forſan q; immo,quia & dñ gentium dicti,& iudices & prælati dñ vocantur,de quibus præcipitur, Dñs nõ detrahes:ſic & in propoſito dici poteſt, q; Heſter ſcđm pium intellectũ tam cõmendatorie potius q̃ adulatorie locuta ſit regi. [Cum'q; loqueretur,rurſus corruit] ex pauore, nõ ex ſimulatione,& pene exanimata eſt] i.ſine anima quaſi effecta ex virtũ defectione,quod Deus ſic ordinauit,vt rex magis afficeretur reginæ,& eius magis acquieſceret precibus,vidẽs in ea tantã teneritudinẽ,erubeſcẽtiã, & reuerentiã circa ſe, ſic'q; metueret eam quocunq; modo grauare. Vnde ſubiungitur: [Rex autem turbabatur,& omnes miniſtri eius] qui aderant,[conſolabantur eam.] Auguſt. Pſal.81. Exod.22.

¶Declaratio Cap.16 Rex maximus Artaxerxes. Art.16. Heſter 11.

SIcut prædictũ eſt,in iſto libro à decimo capĩo multa ſunt, quæ non habentur in Hebreo, 12.13. ſed in editione vulgata,ſecundũ Hieronymũ. Per editionem vulgatã, quidam intelligũt Heſter 14. tranſlationem Septuaginta interpretũ, quæ tẽpore Hieronymi per eccleſias publice legebatur,& maxime fuit diuulgata. Alij per editionẽ vulgatã intelligunt editionem,cuius author neſcitur, & ſine nomine ſui interpretis quinta editio appellatur. Itaq; iſta quæ in Hebræo non habentur,dicunt aliqui à Ioſepho alijs'q; ſcriptoribus eſſe excogitata, & editioni vulgatæ eſſe addita & inſerta,hoc eſt,tranſlationi Septuaginta interpretum. Vel ſecundum alios, editioni,cuius author neſcitur,ita quòd ille addidit ea editioni ex Ioſepho & alijs. Certum eſt enim, quòd forma epiſtolæ ſupra poſitæ, forma quoq; epiſtolæ quæ hic in iſto habetur capitulo,continetur de verbo ad verbum vndecimo antiquitatum Ioſephi libro. Porro Hugo de ſancto Victore in expoſitione Prologorũ Bibliæ, & alij quidam affirmant, q; ipſi Septuaginta interpretes fecerunt iſtas additiones. Vtraq; autem opinio ad propoſitum ſuum probandum trahit,quod in Prologo huius libri ait Hieronymus: Librum Heſter editio vulgata laciniosis hinc inde funibus trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant & audiri, ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis,ſumpto themate excogitare, quibus verbis vti potuit qui iniuriam paſſus eſt,vel ille qui iniuriam fecit. Præterea conſtat, Ioſephum valde diu poſt Septuaginta fuiſſe interpretes. Ideo q per vulgatã editionẽ,intelligũt trãſlationẽ Septuaginta, & q; Septuaginta fecerunt iſtas additiones, non poſſunt defendere, quod epiſtola in iſto capitulo ſcripta,& quæ ſuperius continetur,ſint ſumptæ ex Ioſepho, immo dicere habẽt, quod Ioſephus ſumpſerit eas ex tranſlatione Septuaginta. Eſt autem epiſtola huius capituli multum notabilis, & etiam plana, ideo non oportet expoſitioni ipſius prolixe inſiſtere. [Rex maximus Artaxerxes ab India &c.] Hoc ſupra expoſitum eſt. [Multi bonitate principum & honore qui in eos collatus eſt] i. dignitate eis à principibus conceſſa, vel honoratione ab inferioribus ſeu alijs eis exhibita.[abuſi ſunt in ſuperbiam] extollendo ſe de ſua promotione.[& non ſolum ſubiectos regibus] ſcilicet bonos & obedientes, [nitunt opprimere, ſed datam ſibi gloriam] i.excellentiam,[non ferentes] cum modeſtia & quiete,[in ipſos qui dederunt,moliunt inſidias] i.reges vel principes à quibus promoti ſunt, conantur obruere,ſicut Decius Cæſar adhuc miles honoratus à Philippo Imperatore,aſpirauit ad imperium,& interfecit dominũ ſuum,quod & 4.Reg.15. quidam feciſſe leguntur. [Nec contenti ſunt non gratias agere beneficijs,] i.benefactoribus pro eorum beneficijs, [& humanitatis in ſe iura violare,] i. contra debitum pietatis & gratitudinis agere, reddendo mala pro bonis. [Sed Dei quoq; cuncta cernentis arbitrantur ſe fugere poſſe ſententiam,] id eſt, putant ſe poſſe iudiciũ Dei euadere,vel negando prouidentiã veri Dei,vel tam intimorate peccando,ac ſi putarent Deum non eſſe iudicaturum actus eorum.[& in tantum veſaniæ] i.ad tantũ inſipientiæ exceſſum [prorumpunt, vt eos qui credita] i.commiſſa [ſibi officia diligenter obſeruant,mendaciorũ * funiculis] i.falſis & ſubtilibus accuſationibus [conentur ſubuertere,] i.deijcere aut necare, [dum aures] interiores [principum ſimplices] i. doloſitate & duplicitate carentes,ac columbina ſimplicitate ornatas.[& ex ſua natura alios exiſtimantes] i. putantes alios eſſe tales,quales ipſi ſunt, ſcilicet ſimplices,nõ doloſos,neq; mẽdaces. Siquidem qualis quiſq; eſt,taliter iudicat,& tales eſſe alios faciliter ſuſpicatur. Propter quod Prouerbiorũ 14 ſcribitur: Innocens credit omni verbo. Iob quoq; 15. Sonitus (inquit) terroris ſem- Heſter 13. Hieroñ. Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6. Heſter 13. Ibidẽ. Ioſe.lib.11. an.iu.ca.6. Roma.13. *cuniculis

per in aoribua impij, & cum pax ſit, ille inſidias ſuſpicatur. Veruntamen ſimplicitati debet eſſe adiuncta grandis diſcretio atq; notitia diuerſitatis diſpoſitionum morumq́; hominum, vt incautam credulitatem deuitent, cum Eccleſiaſtici 19. ſcriptum ſit: Qui cito credit, leuis corde eſt, & minorabitur. [callida fraude decipiunt.] ſicut 1. Machabæorum 7. & 9. legit feciſſe Alchimus, inflammando Demetrium regem contra Iudam Machabæum. [Nec putare debetis, ſi diuerſa iubeamus, ex animi noſtri venire leuitate, ſed pro qualitate & neceſſitate temporum, vt Reipublicæ poſcit vtilitas, ferre ſententiam:] i. determinare quid ſit agendum aut euitandum. Oportet namq; ſecundum diuerſitatem locorum, cauſarum & temporum, & iuxta diuerſam diſpoſitionem hominum, mutare decreta & innouare ſtatuta, & ſi quid ex errore proceſſit, corrigere. Et vt manifeſtius quod dicimus, intelligatis: Aman filius Amadathi, animo & gente Macedo, pietatem noſtrã ſua crudelitate commaculans,] id eſt, diffamans, dum ex nomine noſtro crudelia promulgat præcepta: [qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt,] i. eleuatus eſt, [vt regno nos priuare niteretur & ſpiritu,] i. vita. Cætera huius epiſtolæ verba ex præhabitis clara ſunt, aut per ſe plana. Sed quæritur hic, an Aman fuit Macedo, i. de prouincia Macedoniæ, & videtur ꝙ ſic ex verbis prætactis, quibus
Heſter 3. iam dictum eſt, quod fuit Macedo, non tantum animo, ſed etiam gente. Oppoſitum huius
Ioſe. lib. 11. videtur ex ante dictis pateſieri, vbi habetur, ꝙ fuit de ſtirpe Agag & Amalechitea, quod &
an. iu. ca. 6. Ioſephus proteſtatur. Ad iſtud quidam reſpondet, ꝙ Aman dicitur Macedo per ſimilitudinem, quia Macedones iam rebellabant imperio Perſarum, & Alexander Macedo abſtulit eis monarchiam, ad Græcos tranſferens eam. Cui reſponſioni obijcitur, ꝙ tempore Aſſueri Macedones nondum cœperunt Perſarum imperio rebellare, ſed Alexãder rex Macedo incepit & compleuit illam rebellionem multis annis poſt mortem Aſſueri, ſicut ex Ioſepho & Scholaſtica hiſtoria, & ex geſtis Alexandri ac alijs Chronicis, hiſtorijsq́; probatur. Deniq;, ad inſinuãdum, ꝙ per ſimilitudinẽ fuerit Macedo, ſufficeret dicere, ꝙ fuit animo Macedo. Quòd autem fuerit natione Macedo, videtur ex eo quod in epiſtola iſta Aſſuerus adiecit: Hoc cogitans ipſe Aman, vt illis, ſcilicet Mardochæo & Heſter, interfectis, inſidiaretur noſtræ ſolitudini, & regnum Perſarum transferret in Macedonas. Nam ſi fuiſſet Macedo ſolum per ſimilitudinem, non per nationem, non curaſſet regnum Perſarum in Macedones, qui ſunt Græci, transferre. Itaq; potius reor, ꝙ ex vno parente fuerat Amalechita, & de genere Agag regis, atq; ex alia parte de regno Macedoniæ. Quod vero in fine huius Epiſtolæ legitur, [Omnis prouincia & ciuitas quæ noluerit ſolennitatis huius eſſe particeps,] ſcilicet feſti ſortium, referendum eſt ad Iudæos, qui in prouincijs Aſſueri manebant. Quod ſi Iudæi tam ſolennem ac perennem habuerunt memoriam de ſua liberatione à temporali corporaliq́; morte, quàm indefinentem & celeberrimam debemus habere memoriam de liberatione noſtra ſpirituali à morte peccati & infernalis ac æternalis ſupplicij, facta per incarnationem & paſſionem vnigeniti filij Dei, qui cum patre æterno & adorando paracleto Spirituſancto, vnus eſt vniuerſorum creator & dominus, & ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus, Amen.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN ESDRAE LIBRVM PRIMVM, ENARRATIO.

PROOEMIVM.

Malac. 2. LEX VERITATIS FVIT IN ORE EIVS. VERBVM hoc Malachiæ, ad literam ſcriptum de Leui filio Iacob patriarchæ, conuenienter accipitur de Eſdra ſacerdote ex ſemine Leui nato, qui idoneus factus imitator præfati Leui patris ſui, in pace & æquitate ambulauit cum Deo, & multos auertit ab impietate. Fuitq́; lex Moſis, quæ eſt lex ſummæ & incommutabilis veritatis, in corde, ore ac opere Eſdræ. In corde vtiq;, per aſſiduam memoriam & amorem, interiorisq́; hominis directionem ſecundum legis tenorem, ſecũdum quam cogitationes & affectiones ſuas direxit. In ore, per aliorum informationem: atq; in opere, per ſanctam conuerſationem. Deniq; ipſe Eſdras
Iudic. 12. ſcriba velox legem recuperauit, & populum Iſrael gubernauit, qui populus, defunctis Mo-
Act. 7. ſe ac Ioſue, fuit vſque ad tempus Saul gubernatus per iudices, deinde vſq; ad Babylonicam
3. Eſdr. 1. captiuitatem per reges. Poſt modicum vero à captiuitate eadem, per ſacerdotes, inter quos
Nehe. 1. erant Eſdras & Nehemias.

¶ Expoſitio Cap. 1. In anno primo Cyri regis Perſarum, Art. 1.

Exor-

EXordium libri huius, cum fine ſecundi Paralipomenon libri coincidit, vt intuentibus
cõſtat. Vnde & Eſdras editor libri iſtius, illius quoq; libri creditur author. itaq; ait: [In
anno primo Cyri regis Perſarum] quod non eſt intelligendũ de primo anno vitæ Cyri iſti-
us, neq; de primo anno ſimplicis & particularis regni eius, ſed de primo anno regni eius im
perialis monarchici. Cum enĩ vnà cum Dario ſuo auunculo deſtruxiſſet monarchiam Chal
dæorum, & eorum metropolim Babylonem vrbem euertiſſet, Darius tenuit monarchiã an
nis duobus. q̃ mortuo, Cyrus monarcha effectus, primo ſuæ monarchię anno dedit Iudæis à
Nabuchodonoſor rege Babyloniæ tranſmigratis & captis, licentiam redeundi ad propria, 4.Reg.25.
ſicut ſubiungitur: [vt compleretur verbum domini,] p̃eolatum [ex ore Hieremiæ, ſuſcitauit 2.Par.36.
dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum,] hoc eſt, mẽtem eius inſtigauit inſpiratione occul-
ta, interna, & etiam per quædam exteriora, ſicut tangetur. [& tranſduxit vocem] i. denuncia
tionem fecit per ſcripta & nuncios, [in om̃i regno ſuo] i. per totam ſuam monarchiã. Hinc
ſubditur: [etiam per ſcripturã] i. epiſtolas [dicens:] Prædixerat aũt dñs Hiere. 25. & 29. Cum
cœperint impleri in Babylone 70. anni, i. 70. annis completis à tẽpore tranſmigrationis ſeu
captiuitatis Iudæorum à Chaldęis, viſitabo vos & ſuſcitabo ſuper vos verbũ meum bonum,
vt reducam vos ad locum iſtum, de quibus annis fit mentio apud Zachariam & Danielem, Zach.1.
q̃uis computatio annorum illorum, à diuerſis diuerſimode aſſignetur, ſicut in Scholaſtica hi Dan.9.
ſtoria ſatis habetur. Erantq; anni illi impleti, Cyro monarcha effecto. ideo dñs volens verba
& promiſſa ſua per Hieremiam p̃nunciata implere, excitauit & mouit cor Cyri ad dãdum Eſa.45.
p̃fatam redeundi licentiã. Ad quod etiam fuit inductus, quia Iudæi captiui oſtenderũt ſibi li
brum Eſaiæ prophetæ, & 45. cap. lib. eiuſdem, in quo & nomen ipſius Cyri fuit tam diu ante
expreſſum, & reædificatio ciuitatis Hieruſalem de Cyri licentia fienda, clariſſime prophetata Ibid.
his verbis: Hæc dicit dñs Chriſto meo Cyro, cuius appręhendi dexteram, vt ſubijciam ante
faciem eius gentes, & dorſa regum vertam, ipſe ædificabit ciuitatem meam. ¶ Porro de tem
pli reædificatione non in capitulo iſto, ſed immediate p̃cedente, dñs p̃dixit per Eſa. 44. Qui
dico Cyro, paſtor meus es: & templo, ædificaberis. Hæc aũt per annos 200. & 10. per Eſaiam
fuerũt prædicta, vt Ioſephus ſcribit. [Hæc dicit Cyrus rex Perſarum:] Sicut magiſter in hiſto Ioſe.lib.11.
rijs recolit, poſt mortem Darij regis Medorum, Cyrus monarchiam tenuit orientis. Eratq; an.iu.ca.11.
rex Perſarum atq; Medorum, quia Darius ille non habuit filium, & q̃uis regnum Medorum
fuerat maius ac honorabilius regno Perſarum, Cyrus tñ poſuit ſolium monarchiæ in Perſi-
de, qm̃ Perſæ ſublimauerant eum primo in regem. [Oĩa regna terræ dedit mihi dñs Deus cę
li:] cuius p̃uidentiæ cuncta ſubduntur terrena. Hoc tñ per hyperbolen dictum eſt, ad inſinu
andum ꝙ valde magna regna erant ei ſubiecta in oriente, non tñ ſimpliciter oĩa regna terræ,
immo nec abſolute oĩa regna orientis. [& ipſe pręcepit mihi,] per inſpirationem internam,
& per prophetam ſuum prænunciauit, [vt ædificarem ei domum,] i. templum, [in Hieruſa-
lem,] i. in loco vbi ante ſita fuit Hieruſalẽ, & vbi iam rurſus conſtruetur ex mea licentia, [quę
eſt] quantum ad fundum ſuum, & cito erit [in Iudæa. Quis eſt in vobis] i. inter vos, [de vni-
uerſo populo eius?] i. ex numero Iudæorum. [ſit Deus illius cum eo] per aſſiſtentiam gratio-
ſam. [Aſcendat in Hieruſalem] i. ad locum quo ſtetit, [& ædificet domum Dei Iſrael] i. qui-
cunq; natus eſt ex populo Iſrael, oſtendat ſe eſſe cultorem Dei cæli, aſcendendo ad Iudęam,
ad reædificandum templum. Nec ſolum dedit licentiam ędificandi templum, ſed & ipſam vr
bem Hieruſalem, quam cœperunt reædificare anteq̃ templum. Hanc aũt gratuitam relaxa- 1.Eſd.4.
tionem captiuitatis Iudæorum Deus per Eſaiam prædixit his verbis: Ipſe captiuitatem me- Eſa.45.
am dimittet, non in precio, neq; in muneribus. [Ipſe eſt Deus qui eſt in Hieruſalem] i. Deus
cæli vrbem Hieruſalem elegit in locum præcipuum cultus ſui, & templi, ac ſacrificiorum, &
ita q̃uis incircunſcriptus ſit, & præſens vbiq;, ibi tñ eſt per ſpeciales effectus. [& oẽs reliqui Hiere.11.
in cunctis locis vbicunq; habitant,] i. Iudæi qui vel nolunt, aut nequeunt ad Iudæam reuer-
ti, [adiuuent eum,] i. eos qui aſcendunt illuc, [viri de loco ſuo,] i. reſidui illi hoc faciant ex lo
cis habitationum ſuarum in imperio meo, [argento & auro, & ſubſtãtia, & pecoribus] i. dan
do eis in ſubſidium expenſarum in via, vel reædificationis templi, & vrbis Hieruſalem, aliqd
de ſuo argento & auro, ac cæteris facultatibus ac iumentis, [excepto quod voluntarie offe-
runt in templo Dei, quod eſt in Hieruſalem,] i. præter dona quæ ex propria deuotione volu-
erint ad templi reædificationem ſiue ad ſacrificia Dei ibi fienda offerre. ¶ Inſuper quod di-
ctum eſt, & oẽs reliqui adiuuent eum, poteſt intelligi de Gentilibus inter quos habitabant Iu Ioſe.lib.11.
dæi, quibus Gentilibus Cyrus iuſſit, vt Iudæos in hac cauſa iuuarent. Nam Ioſephus ait: Tũc an.iu.ca.1.
ſcripſit ſuis ducibus illius terræ vicinis, vt aurum conferrent & argentum ad templi renouati
onem, inſuper ad immolanda pecora. Refert quoq; Ioſephus Cyrum ita ſcripſiſſe, qm̃ maxi Idẽ, vbi ſu
mus rex orbis terrarum me regem cõſtituit, credo hunc eſſe quem gens Iſrael adorat. Is enĩ prà.
& nomen meum per prophetas prædixit, qm̃ templum eius ædificaturus eſſem in Hieruſa-
lem. [Et ſurrexerunt] omnes [principes patrum] id eſt, præcipui patres & maiores ſeniorum,

[de Iuda & Beniamin & ſacerdotes & Leuiꝗ,]i.qui nati fuerunt ex tribu Iuda,tribuq; Ben-
3.Re.12. iamin,atq; ex tribu Leui. Hæ eteñ tribus erant & manſerãt ſub regibus Iuda, diuiſo regno
Ioſe.lib.11. Iſraelitico ſub Roboam filio Salomonis,& pariter captæ fuerunt. De hoc Ioſephus ſcribits
an.iu.ca.11. Conuocans Cyrus clariſſimos Iudæorum qui in Babylone,i.in terra Babyloniæ habitabãt,
dixit ſe concedere Iudæos remeare ad propria, & reædificare ciuitatem Hieruſalem & tem-
plum.[& oĩa cuius ſuſcitauit Deus ſpũ, vt aſcenderet ad ædificandum templum dñi, quod
eſt in Hieruſalem]i.quilibet de præfatis tribus tribubus Iſrael,cuius mẽtem Deus inſtigauit,
vt aſcenderet ad ædificandum templũ.[vniuerſiq; qui erant in circuitu]Iudęę,vel in circui-
tu Iudæorum pergentium illuc,[adiuuerunt manus eoꝝ in vaſis argenteis & aureis,in ſub-
ſtantia]victualium,[& iumentis & ſupellectili]i.maſſariato, hoc eſt,talia clinodia & ſubſi-
dia illis præſtando:quod qdam exponunt de Iudæis in Babylonia remanẽtibus amore vxo
rum,quas ibi acceperant,& ſobolis quam ibi ꝑcreauerunt, ac poſſeſſionum quas ibi habe-
Idẽ,vbi ſu bant.Quidam vero exponunt,dicentes,ꝙ Gentiles de mandato Cyri talia dederunt Iudæis
prà. pergentibus. Ioſephus quoq; ait,ꝙ dum Iudæi veniſſent,oẽs amici regis iuuabãt eos,& con
ferebant ad templi renouationem,alij aurum,alij argentum, alij equos & multitudinem iu-
mentorum.[Rex quoq; Cyrus protulit]hoc eſt,exhibuit,]vaſa templi dñi,] quæ fuerunt in-
ſtrumenta & vtenſilia cultus diuini in templo à Salomone conſtructo, [quæ tulerat Nabu-
chodonoſor de templo Hieruſalẽ]i.ex templo inibi ſito.Aſportauit aũt ea ſecum,partim qñ
3.Re.6.7 captiuauit Ioachim regem,& partim dum Iechoniam abduxit,reliqua dum templũ com-
4.Re.24. buſſit,prout 2,Paral.vltimo,& 4.Regum libris deſcribitur.[& poſuerat ea in tẽplo Dei ſui]
4.Re.25. in vrbe Babylonis,& ſic iuxta ſuam ſectam ea quodammodo honorauit,ponendo ea in loco
2.par.31.36 ſolenni & ſacro,deputandoq; ea cultui ſecundum ſuam æſtimationem diuino.Balthaſar ve
ro filius filij eius deputauit ea cultui ſuo, bibendo ex eis cum ſuis, vt habetur Daniel. 5.Pro-
pter quod meruit regno priuari ac vita, & aliqui opinantur ꝙ Iudæi retulerunt hoc Cyro,
Ioſe.lib.11. idcirco libentius ea remiſit.[Protulit aũt ea Cyrus rex per manum Mithridatis,]qui ſecun-
an.iu.ca.1. dum Ioſephum fuit cuſtos theſauroꝝ ipſius,[& annumerauit ea Saſebbaſar principi Iudæ]
hoc eſt,theſaurarius ille ſub certo numero aſſignauit & tradidit vaſa illa viro noĩe Saſebba
ſar principi Iudæ,i.vni de principalibus tribus ſeu populi Iudæ,ſeu duci redeuntium ad Iu-
dæam.dicuntq; aliqui,ꝙ Saſebbaſar ille fuit Daniel:alij,quod fuit Zorobabel, q̃d magis con
ſonum videtur ei q̃d in fine huius cap.legitur:Vniuerſa tulit Saſebbaſar, cum his qui aſcen
debant de trãſmigratione Babylonis in Hieruſalem. Daniel quippe cum illis non redijt, ſed
Ez.25.26. Zorobabel.[Et hic eſt numerus eorum:Phialæ aureæ triginta,phialæ argenteæ mille.]Phia-
læ erant vaſa,in quibus vinum libationis fuſum conſiderabatur,an eſſet aptum ad ſacrificia.
Ibid. [cultelli]quibus carnes hoſtiarum diuidebantur,[29.ſcyphi aurei 30.ſcyphi argentei ſecun-
di]i.inferioris dignitatis, valoris & vſus, [410.vaſa alia mille.] In ſcyphis recipiebatſangu s
hoſtiarum,præſertim in ſcyphis argenteis.In aureis vero ſcyphis (vt fertur)portabatur ſan
guis ſacrificiorum quorundam intra ſancta ſanctorum in feſto expiationis. [Omnia vaſa au
rea & argentea quinq; millia quadringenta. Vniuerſa tulit Saſebbaſar cum his qui aſcende
bant de tranſmigratione Babylonis in Hieruſalem.]Certum ꝙ numerus prædictorum vaſo
rum iam numeratorum, non conſtituit tantam ſummam. Secundo, præter illa fuerunt alia
Ioſe.lib.10 multa minus forſitan precioſa,quæ omnia ſimul fuerunt tot millia ac centenaria.¶Poſtre-
an.iu.c.14. mo,de Cyro iſto rege Perſaꝝ multa in Ioſepho & Scholaſtica hiſtoria,chronicisq; legun-
Item.lib.11. tur,qui & triginta annis fertur regnaſſe, ac monarchiam annis duodecim tenuiſſe, qui cum
cap.1.2.3. grandiuſculus eſſet,& à pueris ludentibus eſſet factus eoꝝ rex,inobedientes pueros dire cor-
rexit & interdum plagauit,quod puerorum parentes ęgre ferentes, cõqueſti ſunt regi Aſty-
agi auo Cyri,qui iuſſerat puerum ipſum mox natum occidi, ſed Deo ordinante fuit conſer-
uatus in vita. Cumq; rex puerum Cyrum ad ſe vocatum argueret, cur pueros ita plagaſſet,
reſpõdit intrepide ſe hoc feciſſe, non vt puerum,ſed vt regem:quo audito, miratus eſt rex,
& ſigna quædam generis ſui conſiderauit in eo. Tandem cum Cyrus monarcha reges plu-
rimos expugnaſſet,à regina Maſſagetarum nomine Thamari,vict9 eſt & occiſus,quæ caput
ipſius Cyri abſciſum,proiecit in vas humano ſanguine plenum,dicens cum inſultatione,Sa
tiare nunc ſanguine quem ſemper ſitiſti.Circa illud,[Surrexerunt principes patrũ de Iuda,]
ait quidam, ꝙ tribus Iuda & Beniamin & Leui, non tantum peccauerunt, ſicut aliæ tribus
Iſrael per Aſſyrios captę:ſed hoc non videtur conſonare ſcripturis,qm̃ per Ezechielem dñs
Eze.16. ait ad Hieruſalem, per quam, ſecundum omnes expoſitores, ad literam intelligit populum
regni Iuda, & præſertim habitatores Hieruſalem: Samaria dimidium peccatorum tuorum
non peccauit,ſed viciſti eas,ſ.Sodomam & Samariam ſceleribus tuis,& certum eſt,ꝙ per Sa
mariam intelligat regnũ decem tribuum,cuius Samaria fuit metropolis.idem patet in Eze
Eze.23. chiele ſub ſimilitudine Oollę & Oolibę.At vero poteſt hoc loco per Cyrũ allegorice domi-
nus Ieſus Chriſtus verus mundi monarcha intelligi, qui deſtructo regno diaboli, ædificauit
per

per ſeruos ſuos eccleſiam, & faſſus eſt ſe omne quod habet & eſt, accepiſſe à patre, quod per Ioan.5.&.
ſcripturas euãgeliſtarum vniuerſo orbi notificauit, & vaſa Dei abducta, reduxit, electos, qui 10.15.
à diabolo erant seducti, vitiorumq́ vinculis irretiti, reducendo ad gratiam ac ſalutem.

¶Expoſitio cap.2. Hi ſunt aũt prouinciæ filij, q aſcenderunt de captiuitate.

Articulus 2.

HIc particularius deſcribuntur reuerſi de Babylone. [Hi ſunt aũt prouinciæ filij] hoc eſt, habitatores Babyloniæ, vel vt quidam dicunt, Iudææ. Porro nati & commorati in territorio aliquo, appellantur filij eius. [qui aſcenderunt de captiuitate] i. de terra captiuitatis ſuæ, puta de Babylonia, [quam] hoc eſt, cuius captiuitatis plebem, vel quam plebẽ captiuã, [tranſtulerat Nabuchodonoſor in Babylonem, & reuerſi ſunt in Hieruſalem, &] in [Iudam. Vnuſquiſq; in ciuitatem ſuam,] i. ad loca in quibus antea ſteterant vrbes Hieruſalem, & alia 4.Reg.25.
oppida regni Iuda à Chaldæis deſtructa. Quemadmodũ enĩ aues diligunt ſuos nidos, & bruta ſua latibula, ſic hoĩes ſua loca natiua. Vnde Laban ait ad Iacob: Ad tuos ire cupiebas, & Gen.31.
deſiderio tibi fuit domus patris tui. Hinc hortatur Apl̃us: Non deſerentes collectionem noſtram. [qui venerunt cum Zorobabel] & cæteris qui exprimuntur in textu, vc3 [&] cum [Ieſua, Nehemia, Saraia &c.] & iſte Nehemias eſt alter ab eo, de q̃ infra habetur, & fuit dux populi poſtmodum. [Numerus virorum populi Iſrael] reuerſorum à Babyloniæ terra, eſt, qui Eccl.49.
in litera ſubditur. Scriptura aũt computat viros, qui ſ. ad minus 20. annorum extiterant, po Neh.1.
tentes ad bella procedere. [Filij Pharea] ex tribu Iuda [duo millia &c.] planus eſt textus, niſi Heb.10. Neh.2.
ꝙ multa ponuntur hic nomina, quæ poſſunt eſſe nomina tam virorum ſeu patrumfamiliarum q̃ vrbium, nec cõſtat, qualiter potius ſint ſumenda. Nam & ciues habitatoresq́ vrbium, earum filij nuncupantur, ſicut & ipſæ ciuitates vocantur filiæ regni ſiue prouinciæ. ¶Conſequenter inducitur numerus & genealogia ſacerdotum. [Sacerdotes] ſupple fuerũt hi [filij Iadaia in domo] hoc eſt, familia [Ieſuæ, nongenti &c.] Leuitæ, qui erant ſacerdotibus inferiores ac ſubſeruientes, [fuerũt filij Io. ſue &c. Cantores filij Aſaph,] qui fuit vnus principalium 2.Reg.6.
cantorum, à Dauid in tabernaculo dñi inſtitutorum, vt 1. lib. Paral. fertur, cuius poſteri erãt cantores, [centum viginti octo] & vnus eorum principalis fuit cantor, q pſalmos Dauid cantabãt ac laudes diuinas, potiſſime tempore ſacrificiorum. [filij Ianitorum] hoc eſt, cuſtodum portarum templi ſeu atrij eius [Nathinæi,] qui erant (vt legitur) ſucceſſores Gabaonitarum, portantes ligna & aquas ad locum cultus diuini, quod officium impoſuit eis Ioſue. [Filij ſer- Ioſ.9.
uorum Salomonis trecenti nonagintaduo.] Omnes Iſraelitæ tempore Salomonis exiſtẽtes, fuerũt ſerui ipſius. Sed qm̃ præcipua Salomonis occupatio extitit circa templum, ſaltem ad tempus, Ideo ſpecialiter ſerui Salomonis vocantur, qui ad cuſtodiam ac reparationem ædificiorum templi fuerant ordinati. [Et hi qui aſcenderunt &c.] Hic numerantur aliqui, q certificare non poterant ſe eſſe de ſemine filiorum Iſrael, & quidam eorum vtebantur ſacerdotali officio, vel poſſe ſe vti putabant. Vnde & de filijs ſacerdotum dicuntur in litera. [Hi quæſierũt ſcripturam genealogiæ ſuæ,] hoc eſt, hiſtoriam fidedignam, in qua linea generationis Exo.29.
eorum contineretur, [& non inuenerũt, & eiecti ſunt de ſacerdotio] i. prohibiti ſunt fungi ſa Leuit.8.
cerdotali officio, ad vitandum periculum ſeu diſcrimẽ, qm̃ iuſſum fuit à Deo in Exodo atq; Leuitico, ne quis ſacerdotali fungeretur officio, niſi de ſemine Aaron oriũdus. Vnde nec in nouo teſtamento permittitur quis celebrare Miſſam, niſi probare poſſit eſſe ſe ordinatũ. [& dixit Atherſata eis, vt non comederent de ſancto ſanctorum] hoc eſt, cibos pręcipue ſanctos, vel ad eſum & vſum ſacerdotum ſolummodo deputatos, vt erant aliquę partes hoſtiarũ pro peccato pacificarumq́ oblationum, [& panes] propoſitionis, [donec ſurgeret ſacerdos doctus atq; perfectus] i. tam eminenter eruditus, virtuoſus, ac ſapiẽs, ꝙ Deus ſuper re hac eum certificaret per reuelationem, ſeu alio modo. ¶Præterea Atherſata iſte dicitur Nehemias fu Neem.8.
iſſe. Nam infra narratur Nehemias iſtud iuſſiſſe, atq; vt fertur, Atherſata interpretaĩ relaxatus, qm̃ de conſilio ſapientum Hebręorum relaxatus fuit bibere vinum regis, cuius (vt infra habetur) fuit pincerna. Nam & Daniel deſcribit, ꝙ ipſe Daniel & ſocij eius rogauerunt eunuchum, ne cogerentur bibere de vino, vnde bibebat rex ne contaminarentur. Deinde ponitur Dan.1.
ſumma prædictorum & aliorum, qui eis fuerant ſociati. Nam & de alijs tribubus Iſrael quidam redierunt cum tribus tribubus iam præfatis. Nempe quando populus regni Iudæ ca- 4.Reg.25.
ptus eſt à Chaldæis, multi ex regno Iſrael in regno Iudæ commorabantur, qui manus euaſerunt Aſſyriorum, & ſub Ezechia rege conuerterunt ſe ad cultum Dei, & habitare cœperunt 4.Reg.17.
in terra Iuda, & hi capti fuerunt cum populo Iudæ ab ipſis Chaldæis.

¶Expoſitio cap.3. Iamq́ venerat menſis ſeptimus.

Articulus 3.

REparatio templi & altaris hic recitatur, qualiter ſcilicet ſint incepta. [Iamq́ venerat ſeptimus menſis] primi anni regreſſionis in Hieruſalem, qui menſis dicitur correſpõdere noſtro Septembri, & partim Octobri, [& erant filij Iſrael in ciuitatibus ſuis. Congregatus

eſt ergo oĩs populus,]à captiuitate reuerſus, [quaſi vir vnus]hoc eſt,voluntate concordi ad
inſtaurandum altare ac templũ,de qbus Hiere.32.dñs pdixit: Dabo eis cor vnum & animam
vnam.[in Hieruſalem,& ſurrexit Ioſue filius Ioſedec, & fratres eius ſacerdotes,] Iſte Ioſue,
Ioſe.lib.11. eſt Ieſus filius Ioſedec,tunc pontifex Iudæorum, vt Ioſephus refert vndecimo libro antiqui
an.iu.ca.2. tatum,de quo Zach.3.legitur: Audi Ieſu ſacerdos magne.[& Zorobabel filius Salathiel,]
qui duo erant principales in iſto negocio atq; in populo illo.[& fratres eius,& ædificauerũt
altare Dei.]hoc fuit altare holocauſtorum in atrio factum ſub dio, quia templũ nondũ fuit
inceptum,& primo cœperunt altare conſtruere,vt poſſent q̃tidie ſacrificia immolare.[Col-
locauerunt aũt altare ſuper baſes ſuas]i.ſuper conuenientia fundamenta.[deterrentibus eos
per circuitum populis terrarum]i.gẽtilibus,& præſertim Samaritanis,quos in terra decem
4.Reg.17. tribuum collocauerant reges Aſſyriorum,qui cõmuniter fuerunt aduerſarij Iudæorum.[&
obtulerunt ſuper illud holocauſtum dño]ſacerdotes[mane & veſpere.]hoc fuit ſacrificium
iuge & quotidianum,quo offerebatur q̃tidie agnus anniculus,i.vnius anni de mane,& item
Num.28. de veſpere,ſicut ſcriptum eſt in Numeroꝝ libro,in quo dñs ait: Hęc ſunt ſacrificia quę offer
Ibid. re debetis,agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum.[fe-
Leuit.23. ceruntq́; ſolennitatem tabernaculorum,ſicut ſcriptum eſt]in Leuitico,quæ incepit quinta-
decima die ſeptimi menſis, quia ibidem legitur,à q̃ntodecimo die mẽſis huius ſeptimi erũt
feriæ tabernaculorum ſeptem diebus.Qualiter aũt illa ſolennitas celebrabatur,eodem capi-
tulo & etiam infra in iſto volumine continetur. [& holocauſtũ diebus ſingulis per ordinem
Num.29 ſecundum præceptum] Dei,in Leuitico & Numeris, vbi de his ſacrificijs agitur.[opus diei
Leuit.23 in die ſuo]i.ſacrificium fiendũ quolibet die præfixo.[& poſt hoc holocauſtum iuge]i.quoti-
dianum,quod nullo die omittebatur propter quæcunq; ſacrificia alia immolanda. [tam in
Calẽdis]i.neomenijs ſeu menſium exordijs,[q̃ in vniuerſis ſolennitatibus dñi quæ erant con
ſecratæ]i.in præcipuis feſtis legis,vz.paſchæ,pentecoſtes,tubarum,expiationis & taberna-
Leu.16.23 culorum,de quibus in Leuitico & Numerorum libro ac Deuteronomio frequenter fit men
Nu.10.28 tio.[& in oĩbus]diebus,[in quibus vltro offerebatur munus dño] i.ſpõte ex deuotione vltra
Deut.16 debitum fiebat à plebe oblatio.[A primo die mẽſis ſeptimi cœperunt offerre holocauſtum
dño.]tunc eñi erexerunt altare,ante cuius erectionem non poterant immolare.[Porro tem
plum Dei necdum fundatum erat.Dederũt aũt]principales inter Iudæos [pecunias latomis]
i.lapidum cæſoribus,[& cæmentarijs,]q cum cæmento muros ſeu parietes ex lapidibus con
ſtruebant.[Cibum quoq;,]vz. blada,[potum & oleum]dabant[Sidonijs Tyrijſq;]i.viris ope
rarijs de Sidone & Tyro, [vt deferrent]i.apportarent [ligna cedrina de Libano] monte,in q̃
creſcunt.[ad mare Ioppen]i.vſq; ad ripam maris mediterranei,iuxta quam ſita eſt vrbs no-
mine Ioppe antiqua,quæ à Iaphet filio Noę perhibetur fundata, vbi eſt portus mediterra-
Ioſe.lib.11. nei maris.[iuxta quod præceperat Cyrus rex Perſaꝝ,]qui(Ioſepho teſte)iuſſit de ſuo ſum-
an.iu.ca.2. ptus in oĩbus fieri.Sic & 3.Regum lib.legit Salomon dediſſe blada & oleum Hiram regi Ty
3.Reg.5. ri,q̃tenus ſerui ipſi' adducerẽt pro conſtructione templi ligna cedrina & ablegna, ſecũdum
2.par.2. q̃d Paral.lib.2.addit: Et de vino q̃d dedit Hiram regi.[Anno aũt ſecundo aduẽtus eoꝝ]à Ba-
bylone [ad templũ Dei]i.ad locum templi nondũ tunc incepti,[cœperunt]ædificare tẽplum
[Zorobabel & Ioſue &c.& conſtituerũt Leuitas à 20. annis & ſupra] i. qui erant ad minus
20.annoꝝ,[vt vrgerẽt opus dñi]i.ſolicitarẽt ædificium templi.In lib.Numeroꝝ legit dñs p-
Num 3. cepiſſe numerari Leuitas à 30.anno vſq; ad annum 50.ad portandum & faciẽdum ſibi iniun
Num.8. cta. Alio loco Numer. habetur: Hæc eſt lex Leuitarum,à 25.annis & ſupra, Ingredientur vt
miniſtrent in tabernaculo fœderis. Quomodo ergo licuit iſtis conſtituere Leuitas à viginti
annis? Ad quod dicendum videtur,q̃ iſti Leuitæ dicũtur poſiti ad ſolicitãdum ſtructuram
templi.Si autem faciebant cætera opera Leuitarum, forſan ex diſpenſatione ſic factum eſt,
quia pauci erant adhuc.[Stetitq́; Ioſue]pontifex,[& filij eius & fratres eius,quaſi vir vnus]i.
ordinate atq; concorditer, [vt inſtarent ſuper eos qui faciebant opus in templo Dei]i.in lo-
Num.26. co templi,hoc eſt,ad dirigendum operarios ipſos ad agẽdum viriliter.[Fundato igitur tem
plo,ſteterunt ſacerdotes in ornatu ſuo]i.ſacerdotalibus veſtimentis induti,[cum tubis,]qua
rum vſus fuit in cultu & obſequio Dei,& in Iubileo,& dicebantur tubę ſacerdotales,de qui-
bus Ioſuę 6.Fuerunt quoq; tubæ,quarum vſus fuit in bellis,& aliæ tubæ ad populum conuo-
Nu.29.21. candum,ſicut in libro Numerorum.[& Leuitæ filij Aſaph in cymbalis]i.cum talibus muſi-
2.Reg.6. cis inſtrumentis,de quibus prædictum eſt.[vt laudarent Deum per manum Dauid regis Iſra
1.Re.29. el]i.ſecundum ordinationem Dauid regis laudarent dominum in pſalmis à Dauid compoſi
tis.[Et concinebant in hymnis & confeſſione domino,quoniam bonus, quoniam in æter-
num miſericordia eius ſuper Iſrael]i.in pſalmis & laudibus alijs ac ſpiritualibus canticis pa-
riter cecinerunt,omnipotenti gratias agendo de templi fundatione. [Omnis quoq; popu-
lus]Iſrael ibi præſens, [vociferabatur clamore magno in laudando dominum,eo q̃ funda-
tum eſſet templum domini.Plurimi etiam de ſacerdotibus & Leuitis & principes patrum]

id eſt,præcipui inter patres,[& ſeniores qui viderant templũ prius]à Salomone conſtructum, 3 Reg.6.
[cum fundatum eſſet,]non ꝙ fuerint qñ illud templũ fundabat,ſed cum fundatum, i. firmi-
ter collocatum eſſet in ſuo vigore ſubſiſtens,[& hoc templũ] i. templi huius ſecundi funda-
menta,[flebãt voce magna,]tum ex recordatione deſtructionis illius primi celeberrimi tem
pli,tum quia templũ iſtud ſecundũ fundatum,videbatur parui momẽti reſpectu templi pri-
oris,nec apparebat,ꝙ vnq̃ ptingeret ad notabilem venuſtatem & gloriam cõparatione tem
pli prioris.Hinc per Aggæum dñs ait conſtructoribus templi ſecũdi:Quis in vobis eſt dere- Agg.2.
lictus,qui vidit domum iſtam in gloria ſua prius? & quid vos videtis hanc nunc? Nunquid
non ita eſt,quaſi non ſit in oculis veſtris? & ibi conſequenter dominus conſolabatur eos,di-
cendo:Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ magis quàm primæ.quod,ſicut ibi expo-
ſitum eſt,impletum eſt per Chriſti præſentiam,oblationem, prædicationem, miraculoſaſq;
actiones in templo ſecundo.

¶Elucidatio cap.4.Audierunt autem hoſtes Iudæ & Beniamin.

Articulus 4.

MOdo deſcribitur,qualiter aduerſarij Iudæorum procurauerunt prohibitionem reędi
ficationis templi & ciuitatis Hieruſalem.[Audierunt aũt hoſtes Iudæ & Beniamin]i.
Samaritani habitantes in terra decem tribuum,hoſtes Iudęorum reuerſorum de Babylone,
qui erant ex tribu Iudæ ac Beniamin & etiam Leui.[quia filij captiuitatis]i.præfati Iudæi an-
te diu in captiuitate detenti,& iam inde relaxati atq; remiſſi,[ædificarent templum domino
Deo Iſrael,accedentes ad Zorobabel & ad principes patrum, dixerunt eis:Aedificemus vo
biſcum,quia ita vt vos,quærimus Deum veſtrum]i.Deum Iſrael colimus,ſicut & vos.Legi-
tur 4.lib.Regum,ꝙ cum Salmanaſar rex Aſſyriorum captiuaſſet & abduxiſſet decem tribus 4.Re.17.
Iſrael,poſuit in terra earum gentes diuerſas, quibus idola ſua colentibus Deus miſit leones,
qui deuorauerunt multos ex eis.quo cognito,rex Aſſyriorum iuſſit illuc adduci vnum de ſa
cerdotibus Iſrael à ſe captis,vt doceret gentes illas colere Deum. Sicq; receperunt circunci
ſionem & Moſis libros,Deoq; Iſrael ſacrificauerunt,&cum hoc coluerunt deos & idola ſua.
Hinc dicunt:[Ecce nos immolauimus victimas]i.hoſtias Deo Iſrael,[à diebus Aſſarhaddon
regis Aſſur,qui adduxit nos huc.] Legitur 4. Regum lib. ꝙ mortuo Sennacherib, ſucceſſit 4.Re.19.
ei in regno Aſſarhaddon filius eius.Iam aũt inductum eſt,ꝙ Salmanaſar rex Aſſyriorum,pa
ter ipſius Sennacherib,captis filijs Iſrael,collocauit in terra eorum gẽtiles. Quomodo ergo 4.Re.17.
dicũt,Ecce nos immolauimus victimas ex diebus Aſſarhaddon regis Aſſur, qui adduxit nos
huc? Ad hoc quidam reſpondet,ꝙ ſacerdos fuit miſſus ab iſto Aſſarhaddon,& cum ipſo ſa
cerdote multos gentiles idem rex miſit ad inhabitãdum territorium decem tribuum.Quod
dictum pro parte verificatur.nempe vt magiſter in hiſtorijs refert,Salmanaſar paucos addu
xit gentiles ad inhabitandum Samariam.Aſſarhaddon aũt poſtea miſit multo plures,popu
lauitq; terram illam.Veruntñ ſacerdos miſſus fuit ab ipſo Salmanaſar,nec poterat tanta di-
latio aduentus ſacerdotis differri vſq; Aſſarhaddon regem,videlicet per totum tẽpus regni
Sennacherib.Immo ſecũdum Ioſephum nono lib.antiquitatũ,Salmanaſar miſit non vnum Ioſe.lib.9.
tãmodo ſacerdotem,ſed plures.[Et dixit eis Zorobabel & Ioſue & reliqui principes: Nõ eſt an.iu.c.14.
nobis & vobis,vt ædificemus dño Deo noſtro] i.vobis non cõuenit ſocietas aut communio
vel ius ædificandi nobiſcum templum Deo noſtro, [ſed nos ipſi ſoli ædificabimus dño] tem-
plum,[ſicut præcepit nobis Cyrus rex Perſarum.]Cyrus enĩ (vt patuit ſupra) dedit Iudæis, 1.Eſd.1.
non gentibus,licentiam conſtruendi templum Deo, q̃uis alijs dederit licentiã adiuuandi Iu
dæos.Iſti aũt peruerſa intentione voluerunt ſe Iudæis ædificantib' commiſcere,vt ſ.in ſoci-
etate eorum admixti, eos plus impedirent, quia familiaris inimicus eſt efficacior ad nocen-
dum,& quia erant idololatræ,eorum ſocietas fuit Iudæis vitanda.[Factum eſt ergo vt populus
terræ]Samariæ & circumiacentiũ regionum,[impediret manus populi Iudæ]i. Iudæorũ ędi
ficantiũ,[& turbaret eos in ædificando:]faciendo eis diuerſas moleſtias, ſeu impediẽdo addu
ctionem lignorũ & conſimiliũ ad ædificia neceſſariorũ.[Conduxerũt quoq; aduerſum eos conſi
liatores]i.quoſdam induxerũt pecunijs,[vt deſtruerẽt conſiliũ eorũ,]i.vt ipſi cõſiliatores ſuis p-
ſuaſionib' impedirẽt Iudęorũ conſiliũ ab ędificationis pſequutione.[oĩbus diebus Cyri re-
gis Perſarũ,& vſq; ad regnum Darij regis Perſarũ] i. vſq; ad ſecũdũ annũ imperij Darij huius,
de quo infra dicet,quis & cuius filius fuit.Hinc Aggæi 1. habetur:In anno ſecũdo Darij regis,& c. Ioſe.lib.11.
His cõſonat quod Ioſephus narrat,dum mitterent templi fundamenta, oẽs in circuitu gentes, an.iu.ca. 2.
pſertim Cuthæi,i.Samaritani,petebãt ſatrapas,vt impedirẽt Iudæos ne ciuitatem & tẽplum
inſtaurarẽtq; pecunijs corrupti,fecerũt ſic,quod Cyrus circa bella occupat' neſciuit.[In regno
aũt Aſſueri]ipſe eſt rex Artaxerxes,[in principio regni eius,ſcripſerũt]præfatæ gentes,[accu-
ſationem aduerſus habitatores Iudæ & Hieruſalem]i.contra Iudæos commorantes in terra
Iudęæ & vrbe Hieruſalẽ.At vero quis fuerit iſte Aſſuerus,habet difficultatẽ ꝓpter opinionũ
varietatem,& potiſſimum propter diuerſitatem noĩm regis eiuſdem,& coincidentiã nomi-
num

num regum diuerſoꝝ.Frequenter eñ rex habuit noīa multa,& rurſus diuerſoꝝ regum no-
Heſt.2. mina erant eadem ſæpe,ſicut & adhuc ſunt.Itaq; aliqui putauerunt,ꝙ Aſſuerus cui nunc di
citur ſcripta accuſatio contra Iudæos,fuit is qui Heſter accepit vxorem:quod Lyra teſtan-
te,etiam R.Salomon tenet,& verum eſt,quod Ioſephus recitat Aſſueꝝ illum à Græcis Arta
Ioſe.lib.11. xerxen vocari.Dicit q̃q; ꝙ vocatus ſit Cyrus. Veruntñ Ioſephus ait,ꝙ Aſſuerus iſte nõ fuit
an.iu.ca.6. qui ipſam Heſter accepit,ſed diu ante,vc; ꝙ fuit Cambyſes filius Cyri immediatus,qui Cy-
Iudit.1.2 rus dedit redeundi licentiam,& hoc expoſitores catholici ſunt ſequuti,&verum cenſetur.Et
Cambyſes ille in lib.Iudith,Nabuchodonoſor nuncupatur.Opinio aũt Rabbi Salomonis,
paulopoſt erronea oſtẽdetur.[Et in diebus Artaxerxis]i.Cambyſis,[ſcripſit Beſellam]i.vir
ſic vocatus,[Mithridates & Tabeel]i.alij viri ſic dicti,principes Samaritanoꝝ,[ad Artaxer-
Ioſe.lib.11. xen regem Perſaꝝ,]vc; Cambyſen, q Cyro ſucceſſit in regno & monarchia.[Epiſtola aũt
an.iu.ca.7. accuſatiõis ſcripta erat Syriace] i.verbis Syroꝝ,[& legebaẗ ſermone Syro,]i.eodem ſermo-
ne quo extitit ſcripta,ita ꝙ non legebaẗ audiẽtibus per interpretẽ in alia lingua,qm̃ audiẽ-
tes illi nouerant Syriacam linguam. [Rehum Beel Theem,] tria ſunt noīa.Circa q̃d ſcribit
qdam:Expoſitores noſtri dicunt cõmuniter, ꝙ ſint tria noīa propria hoīm ſcribẽtiũ iſtam
epiſtolam,q̃d dictum ex ignorantia Syri ſermonis procedit. Nam ſecundũ ꝓprietatem lin-
guæ illius,Rehum eſt ꝓprium nomẽ,alia duo ſunt noīa appellatiua ſui officij.Beel eñ dñm
ſignificat vel magiſtrũ,Theem rõcinationẽ.Ratiocinatio aũt vno modo ſignificat compu-
tum,alio modo ꝓlationem verboꝝ.Eſt igiẗ ſenſus,ꝙ Rehum fuit vel magiſter vel dñs cõpu
ti.Hæc ille.Cuius obiectioni poſſet faciliter rñderi,ꝙ in multis linguis eadem noīa ſunt ap-
pellatiua & ꝓpria,ſicut in Latino,Leo,amator,amicus & conſimilia,& frequẽter in eadem
ꝓpoſitione poſſunt vtroq; modo ſumi,vt certũ eſt.Præterea multi doctores catholici in hoc
loco dicunt,Beel & Theem eſſe cõmunia noīa & deſignare officium:ideo expoſitores catho
lici non fuerunt hoc loco taliter, tam̃q; ĝnaliter de ignorantia & errore notandi. Amplius
Ioſe.lib.11. non videẗ veꝝ,ꝙ Rehũ ille fuerit magiſter aut dñs cõputi, qs(vt Ioſephus tangit & magiſter
an.iu.ca.3. in hiſtorijs ſequiẗ)fuit ſcriptor accidẽtiũ reꝝ.nec obſtat q̃d ſequiẗ, [& Samſai ſcriba.]Reges
nanq; & principes conſueuerũt habere ſcriptores reꝝ geſtaꝝ in ꝓpria terra,q dicebanẗ ſcri-
bæ,& alios cõſcribentes ea,q̃ in alijs contingebant ꝓuincijs, q dicebanẗ ſcriptores accidenti
um reꝝ.Vnde ꝙ qdam ait,ꝙ Rehum ille dictauit epiſtolã,& Samſai eam ſcripſit,erroneum
eſt aut incertum,ſi ſecundũ ſuam opinionẽ, Rehum ille fuit magiſter aut dñs computi,cum
ſcriptores & ſcribæ magnatum cõmuniter melius ſciant formam & modũ dictandi q̃ princi
pes.[& cæteri de gẽtib⁹ quas trãſtulit]i.de terris imperij ſui migrare,& in Samaria habitare
4 Re.24 fecit,[Aſennaphar] i.ꝑdictus Aſſorhaddon, q plura ſortit⁹ eſt noīa,q (vt dictum eſt)terram
decem tribuum magis populauit, q̃ Salmanaſar auus ipſius. [Hoc eſt exẽplar epiſtolæ quam
miſerũt ad eum]i.quam ꝑfati miſerũt Cãbyſi regi Perſaꝝ,[Artaxerxi]i.Cambyſi[regi]Per-
ſaꝝ[ſerui tui]i.nos miniſtri tui,quos ꝑfeciſti populo tuo,[viri q ſunt trãs fluuium]Euphra-
ten,q̃d inter Perſas & Samariã mediũ fuit,[ſalutẽ dicũt. Notũ ſit regi, qa Iudæi q aſcende-
rũt à te ad nos, venerũt in Hieruſalẽ ciuitatẽ rebellẽ & peſſimam.]Ex hoc loco(vt recitat Ly
ra)ꝓbat Rabbi Salomon,ꝙ epiſtola iſta ſit miſſa Cyro regi Perſaꝝ,qm̃ ipſe Cyrus,& non fi
lius eius Cãbyſes,dedit Iudæis redeundi licentiã. Quod argumentũ facilime ſoluiẗ, cum ſit
ſenſus,Aſcenderũt à te ad nos, i.à terra imperij tui ad terrã noſtrã. Deniq; Rabbi Salomon
iſte(vt tactũ eſt)dicit, ꝙ Aſſuerus ſeu Artaxerxes cui ſcripta eſt iſta epiſtola, fuit Aſſuerus,q
Heſt.2. ipſam Heſter duxit vxorẽ,quẽ cõſtat nõ fuiſſe Cyrũ,q dedit Iudæis redeundi licentiã,&pau
lo poſt clarius reprobabiẗ error iſte.[quã ædificãt extruẽtes muros eius & parietes cõponen
tes.]Circa hoc ſcribit qdam,In hoc falſe accuſabãt Iudæos,qa non reædificabãt ciuitatẽ, ſed
tm̃modo templũ,q̃d dictũ ſtare non poteſt,immo prius cœperũt reædificare ciuitatẽ q̃ tem-
plũ,alioqn vbi manſiſſent,nec principes illi auſi fuiſſent regi ſuo tam manifeſtũ & ad oculum
patẽs mendaciũ ſcribere.Cyrus q̃q; dedit Iudæis licentiã reædificandi, non ſolũ templũ, ſed
etiã ciuitatẽ,vt cito probabiẗ.[Nũc ergo notũ ſit regi,qa ſi ciuitas illa ædificata fuerit,& mu
ri eius inſtaurati,tributũ & vectigal & annuos redditus non dabũt]i,tibi erũt rebelles,renu
endo ꝑſoluere redditus,quos omni anno ſoluere obliganẗ de terræ naſcentib⁹ & arboꝝ fru-
ctibus,tributa q̃q; & vectigalia.Diciẗ aũt tributũ,q̃d datur ſeu ſoluiẗ miniſtro principis de-
putato ad leuandũ huiuſmodi bonũ:Vectigal aũt, q̃d principi apportaẗ ſeu pedagiũ q̃d ſol-
uitur de rebus q̃ vehunẗ ꝑ terram aut aquas.[& vſq; ad reges hæc noxia]i.rebellio & offenſio
iſta[perueniet]i.vſq; ad te,ſucceſſoreſq; tuos.[Nos aũt memores ſalis q̃d in palatio comedi-
mus]i.ad memoriã reuocãtes bñficia collata nobis à te & à patribus tuis vſq; ad minima,ſ.
vſq; ad ſal,vel vſq; ad cibos ſale conditos,[nunciamus regi, vt recenſeas]i.recolas & ingri fa
cias,[in libris hiſtoriaꝝ patrum tuoꝝ,& inuenies ſcriptum in cõmentarijs,& ſcies quia vrbs
illa,vrbs rebellis eſt.]Sequiẗ reſpõſio regis.[Verbũ]i.reſponſiuã epiſtolã, [miſit rex Rehum]
id eſt,ipſi Rehum ac cæteris qui cum eo ſcripſerant regi. [A me præceptum eſt,& recenſue
runt]

runt]ſcribæ mei in libris hiſtoriarũ,[inueneruntq́, q̃m ciuitas illa ab antiquis dieb⁹ aduerſus
reges rebellat]i.rebellare conſueuit.& hoc reges & ciues Hieruſalem q̃nq; fecerũt iuſte,vt pa 2.Reg.8.
tet de Dauid,Aſa,Ioſaphat,Ezechias q̃nq; iniuſte,vt tẽpore Ioachim & Sedechiæ, q̃n Deus 3.Re.15.
propter peccata eorum ſubdidit eos Infidelium regibus.[Nam & reges fortiſſimi fuerũt in 2.Par.20.
Hieruſalem,q́ dñati ſunt omni regioni quæ trãs fluuium eſt,] prout 2. & 3.Regum de Dauid 4.Re.18.19.
& Salomone refertur.[Tributũ q̃q; & vectigal &redditus accipiebãt]i.reges illi Hieruſalem, 4.Re.24.25
ſ.Dauid,Salomon receperũt tributa & alia quæq; à regnis & prouincijs,ſ.Syria, Moab,Am- 2.Re.1.8.
mon,Idumæa,quas ſibi ſubiecerãt.[Nunc ergo audite ſententiã:Prohibeatis viros illos] ab 3.Re.4.9
exequutione ædificationis,[& vrbs illa non ædificet.] Circa hoc ſcribit qdam, Ex quo patet
q̃ Artaxerxes iſte fuit Cyrus,& non retractauit dictum ſuum,quia non dederat licentiã ędi
ficãdi ciuitatem,ſed tm̃ templũ,vt habetur ſupra,nec iſtud retractauit.Circa hoc dico q̃ Ar 1.Eſd.1.
taxerxes iſte non fuit Cyrus,qui dedit licentiam ædificandi templũ,ſicut dictum eſt & ꝓba-
tum,quia ſecundũ Hieronymum in multis locis expoſitionum ſuarum ſup prophetas,Cy- Hiero lib.
rus ille fuit oĩno per oĩa fauorabilis ipſis Iudæis,& hoc Beda,Haymo & cæteri catholici con 12.cómẽt.
corditer dicunt.inſuper falſum eſt & ſacræ ſcripturæ contrariũ,dicere q̃ Cyrus iſte non de ſuo.in Eſa.
dit Iudæis licentiã reædificandi ciuitatem,ſed ſolum templũ,q̃m(vt in expoſitione ſuperio- ca.44.45.
ri allegatum eſt plenius)de Cyro hoc rege Perſarum per Eſaiam dñs ꝓnunciauit: Ipſe ædifi 1.Eſd.1.
cabit ciuitatem meam,quod certum eſt de vrbe Hieruſalem eſſe ꝓdictum,& eſt ſenſum,Ipſe Eſa.45.
ædificabit,i.ædificari licentiabit & permittet,aut certe iubebit,ſecundũ quod ipſemet Cyrus 1.Eſd.1.
dixit:Ipſe ſ.Deus cæli,præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Hieruſalem.Si ergo Cyrus
prohibuit ciuitatem ædificari,ſuum vtiq; edictum reuocauit. Nec verũ eſt primo haberi ca-
pitulo huius libri,q̃ Cyrus dedit Iudæis licentiã reædificandi ſolum templũ.Nam q̃uis ibi di Ibid.
catur de templo cõſtruendo, non tñ additur ibi aliquid de ꝓciſione aut excluſione aliorum.
Iterum dictum eſt,Cyrum fuiſſe inductum ad templi reparationem, quia Hebræi oſtende-
runt ei ꝓfatam Eſaiæ ꝓphetiam,& quia in eadẽ ciuitatis reædificatione manifeſte habetur, Ibid.
conſtat q̃ ad hoc dedit licentiam,immo de ciuitatis reædificatione habetur ibi apertius q̃ de
templi conſtructione,vt patet ex primo articulo. Rurſus Ioſephus 11.antiq̃tatum lib.recitat Ioſe.lib 11.
Cyrum ſcripſiſſe,Iudæos terram meam inhabitantes,qui voluerunt ad patriam ſuam redi- an.iu.ca.1.
re,permiſi & ciuitatem renouare,tẽplumq́; Dei in ea ædificare.At vero ſecundũ opinionem
illam erroneam Cyrus ſuum retractaſſet edictum de templi ædificatiõe: alioquin Iudæi non
omiſiſſent proſeq ædificium templi,niſi epiſtola regis hoc continuiſſet.[Tunc intermiſſum
eſt opus domus dñi in Hieruſalem]i.proſequutio templi & ædificatio ciuitatis.[& nõ fiebat
vſq; ad ſecundũ annum Darij regis Perſarum,] qui Darius ſecũdũ Ioſephum, Hieronymum Ioſe.lib.11.
& ſanctos doctores,fuit filius Hyſtaſpis & diu præceſſit Aſſuerum, cuius coniunx extitit He- an.iu.c.1.5.
ſter.Aliqui vero Hebræi affirmant,q̃ fuit fili⁹ Aſſueri & Heſter.¶ Poſtremo iuxta myſticum Heſt.1.
ſenſum,per reædificationem templi & ciuitatis Hieruſalem,deſignatur reformatio eccleſiæ
in capitibus eius & membris. Per gentes vero impedientes, ſignant inuiſibiles atq; viſibiles
eccleſiæ hoſtes,falſi fratres,vitioſi prælati,& oẽs qui aduerſant vnitati,paci & reformationi
eccleſiæ,qui dum nec ratione nec authoritate queunt catholicis præualere,libenter ſe muni
unt ſecularium principum fauore ac poteſtate, apud quos mendaciter criminantur atq; ac-
cuſant catholicos,& ſicut fideles exultant & voce altiſona laudant Deum dum eccleſia ali-
qualiter reformatur.Sapientiores tamen & perfectiores,conſiderantes in quanta ſanctitate
& iuſtitia eccleſia Deo ſeruiuit tempore apoſtolorũ & poſtea diu, plorant dum moderni tem Act.2.3.4.6
poris qualemcunq; reformationem conſpiciunt. Act.8.16.

¶ Explanatio cap.5. Prophetauerunt autem Haggæus propheta
& Zacharias filius Addo. Art. 5.

HIc agitur de reſumptione ædificationis templi,& de appellatione propter hoc facta ad
Darium regem.[Prophetauerunt aũt Haggæus ꝓpheta & Zacharias filius Addo,pro-
phetantes ad Iudæos qui erant in Iudæa & Hieruſalem & in nomine Dei Iſrael.]Iſti duo fue
runt in terra Babyloniæ nati,& inter duodecim minores computant ꝓphetas. Vnde in Scho
laſtica fertur hiſtoria:Aſcenſuri ex Babylonia in Iudæam,alios hortabant Iudæos vt ſecum
aſcenderent,ſed paucos inuenerunt qui aſſentirent eis.Propterea in exhortatione & appara
tu tres annos cõpleuerunt,& in tertio anno regni Cyri egreſſi ſunt ſub Zorobabel duce eorũ
& Ieſu pontifice,exhortantibus eos Zacharia propheta & Haggæo iuuene, ſed nondũ pro-
pheta.Deniq; mortuo Cambyſe & Dario imperante,hi duo prophetæ admonuerunt ipſum
Zorobabel atq; pontificẽ & populum, vt rurſus inciperent proſeq ædificium templi & ciui-
tatis, etiam nondũ ad hoc licentia obtenta à Dario, ꝓdicentes ex reuelatiõe diuina, q̃ pro-
ſperaretur opus in manu eorum,nec Darius impediret. Veruntñ ſecundũ Ioſephum,Zoro-
babel audita ꝓmotione Darij in regem,feſtinanter eum acceſſit,quia iamdudũ habuit fami Ioſe.lib.11.
liarem amicitiam ſecum,atq;(vt legitur) ex inſtigatione ipſius Zorobabel Darius fecit vo- antiq.iu.ca.2.

tum Deo Iſrael, q̄ ſi fieret rex, reædificaret ciuitatem Hieruſalem & templū in ea. Conceſſit
itaq; Darius ipſi Zorobabel largam licentiam inſtaurandi templum & vrbem & priuilegia
multa. Sed ſicut magiſter in hiſtorijs ſcribit, iſte aſſcenſus Zorobabel ad Darium, fuit poſtq̄
reſumpſit ædificationem, dum principes Darij habitantes trans flumen, petierunt à Zoroba
bel, qua authoritate proſequeret ædificationem dudum ꝓhibitam, ſicut iam ex textu pate-
bit. [In ipſo tempore venit ad eos] i. ad Zorobabel & Iudæos [Thatanai, qui erat dux trās flu
men] Euphraten, [& Starbuzanai & cōſiliarij eorum, & dixerūt: Quis dedit vobis cōſilium,
vt domum hanc ædificaretis, & muros eius] ciuitatis aut templi [inſtauraretis? Ad quod re-
ſpondimus eis, quæ eſſent noīa hoīm authorum illius ædificationis] i. qui eſſent principales
in opere illo, q̄ ſ. Haggæus & Zacharias ex diuina reuelatione hoc inſinuarent eſſe agēdum,
& q̄ Zorobabel dudum amicus Darij, eſſet executor operis huius. [Oculus aūt Dei eorum]
i. reſpectus diuinæ pietatis & confortationis, [factus eſt ſuper ſenes Iudæorū,] eos corrobo-
rans, ita q̄ non ceſſauerūt ab incepto. [& non potuerūt] principes præfati [inhibere eos,] quia
Iudæi de ipſorū inhibitione non curauerūt. Vel q̄uis venerūt cum inhibendi propoſito, oīpo
tens tñ immutauit corda eorum, ita q̄ non ꝓhibuerūt. Prima tñ expoſitio aptior reputatur.
Nam ſubditur: [Placuitq̄] vtriq; parti, puta Iudæis & Samaritis, [vt res ad Darium referre-
tur] i. cauſa iſta ad iudicium Darij regis deportaretur, quia tunc erat monarcha in oriēte. [&
tunc ſatisfacerent aduerſus accuſationem illam] i. Iudæi ex determinatione Darij rñderent
ad accuſationem eis obiectam, q̄ incaute haberent ſe, ædificando ſic ſine licētia regis. [Ex-
emplar epiſtolæ quam miſit Thatanai ad Darium] i. ſermo epiſtolæ quam miſerant ei hi, q
4.Re.17. cum ipſo Thatanai ſcripſerunt Dario regi, cui ſcripſerūt ſic: [Dario regi pax oīs] i. pax per-
fecta, ſeu pax interior, exterior, præſens & futura. [Notum ſit regi, iſſe] i. iuiſſe [nos ad Iudæ-
am ad domum Dei magni.] Iſti eñ Samaritani cum dijs ſuis colebant & Deum Iſrael, quem
magnum & ſummum eſſe credebāt, [quæ ædificatur lapide impolito] i. ex impolitis ſeu non
ſculptis lapidibus, [& ligna ponunt in parietibus, opuſq; illud diligenter extruitur, creſcitq;
in manib⁹ eorum. Interrogauimus ergo ſenes illos: Quis dedit vobis poteſtatem vt domum
3.Re.6.7. hanc ædificaretis? Rñderunt: Nos ſumus ſerui Dei cæli & terræ, & ædificamus templum q̄d
erat extructum ante hos annos multos] i. ædificamus templum ſimile tēplo olim à Salomo-
ne conſtructo. Itaq; ex eo tempore quo fundamenta templi ſunt à Zorobabel ſeu Saſabaſar
poſita vſq; nunc ædificabatur templum, non continue, ſed interueniente longa interruptio
1.Eſd.4. one ex Cambyſis prohibitione, vt patuit capitulo præcedēte. [Nunc ergo ſi videtur regi bo
num, recenſeat in bibliotheca regis] i. in armario ſeu repoſitorio librorū ſuorum annalium
& hiſtorialium, [quæ] bibliotheca [eſt in Babylone] i. in terra Babyloniæ. Siquidem vrbs Ba-
bylon fuit deſtructa, [vtrumnam à Cyro rege iuſſum ſit vt ædificaerſ domus Dei in Hieruſa-
lem, & voluntatem regis ſuper hac re mittat ad nos.]

¶ Explanatio cap.6. Tunc Darius rex præcepit, & recenſuerunt in bibliotheca.

Articulus 6.

PRæceptum Darij de templo ædificando & cōſummando, hic ponitur. [Tunc Darius rex
præcepit] miniſtris & ſcriptoribus ſuis, [& recenſuerūt] i. inquiſierunt, [In bibliotheca li-
brorum] continentiū geſta ꝑcedentium regum. [qui erant In Babylone] i. in regno Babylo-
niæ, prout ſe ante extēderat & includebat multa & magna regna. [& inuentū eſt in Egbatha-
Iudit.8. nis, quod eſt caſtrum.] In libro Iudith habetur, q̄ Egbathania fuit potentiſſima ciuitas, quō
ergo vocatur caſtrū? Forſan q̄ñ inſtar fortalitij fuit firmiſſime facta, ſicut ſecundū q̄ndam
Matt.21. expoſitionem Chriſtus de Hieruſalem dixit diſcipulis: Ite in caſtellum quod contra vos eſt.
Marc.11. Vel forte Egbathanis ſumitur hic pro caſtro, non pro ciuitate. [in Medena prouincia] i. in
regno Mediæ ſeu Medorum, inuentū eſt [ibi volumen vnum, talirq; In eo ſcriptus erat com
mentarius] i. tractatus expoſitorius rei geſtę per Cyrum. [Anno primo Cyri regis, Cyrus rex
decreuit vt domus Dei quæ eſt] i. eſſe debet, vel cuius locus eſt [in Hieruſalem, ædificaretur in
loco vbi immolant hoſtias, & vt ponant fundamenta ſupportantia altitudinē] i. ſtructuram
templi, quod erit in altitudine [60. cubitorū, & latitudinem cubitorum 60.] Aliqui opinan-
3.Reg.6. tur q̄ latitudo ſumatur improprie hic pro longitudine templi, ꝓſertim cum latitudo tem-
Ioſe.lib.11. pli Salomonis non fuerit niſi cubitorum 20. Veruntñ Ioſephus etiā refert ſicut in textu ha
an.iu.ca.2. betur. & [ordines de lapidibus impolitis tres, & ſic ordines de lignis nouis,] hoc videſ ex ver-
bis Ioſephi quaſi exponi, dum ait: Et faciant tres parietes lapideos ipſius, vcȝ templi & vnum
parietem ligneum ex materijs ipſius prouinciæ. ¶ Præterea obijci poteſt, quia ſi tēplum iſtud
ſecundū, fuit altitudinis 60. cubitorum, videtur fuiſſe alti⁹ templo Salomonis, quod habuit
30. cubitos in altitudine, prout 3. Reg. 6. habetur. Et rñdendum q̄ templū Salomonis fuit 30.
cubitorum in altitudine vſq; ad primum tabulatum, deinde totidem vſq; ad tabulatum ſe-
cundū, & ab illo vſq; ad verticem habuit adhuc in altitudine cubitos 60. Vnde tota eius alti-
tudo deſcribitur 2. Paral. 3. vbi habetur: Porro altitudo 120. cubitorum erat. [Nūc ergo Tha-

ta-

tanai & qui eſtis trans fluuium, procul recedite ab illis,[ſ.Iudęis reædificantibus templum &
vrbem Hieruſalem,[& dimittite fieri templum Dei à duce Iudæorum,&offerant oblationes
Deo cæli,orentq́ pro vita regis]Darij[& filiorum eius]proſpere conſeruanda.Circa hoc ſcri
bit quidam,Ex hoc patet,ꝙ rex iſte habebat fidem vnius veri Dei.Veruntñ an habuit fidem
formatam vel ſolum informem,an potius ſolummodo fidem ſuaſam & quandam creduli-
tatem fidei ſimilem,nō aũt fidem quæ eſt theologica virtus,puto incertum.Nam(vt patuit)
etiam Samaritani idololatræ,credebant,ſupplicabant &ſacrificabant vni vero Deo.Simili- 4.Re.17.
ter Aſſuerus,cuius coniunx fuit Heſter,credebat eſſe vnum verum & ſummum Deum,oim Heſt.2.
ꝓuiſorem,vt patet in eius epiſtolis,præſertim Heſter vltimo,& tñ iſti non habuerunt fidem
quæ eſt virtus theologica, nec formatam neq; informem, ſicut neq; hæretici nec Sarraceni,
qui vnum Deum,non idola,colunt.[A me ergo]Dario rege[poſitum eſt decretum]i.ordi-
natio & præceptum,[vt oĩs homo qui hanc mutauerit iuſſionem,]i.tranſgreſſus fuerit eam,
[tollatur lignum de domo ipſius,] ſi habuerit domum & lignum pro patibolo aptum;alio-
quin aliunde ſumatur huiuſmodi lignum,[& configatur in eo. Domus aũt eius publicetur]
i.facultates ipſius ad fiſcum pertineãt regis.[Deus qui habitare facit nomen ſuum ibi] i.qui
in templo Hieruſalem iuſſit ſe inuocari,noiari,laudari, & qui ſeipſum voluit ibi per ſpecia-
lem gratiam eſſe & habitare,[diſſipet oĩa regna,& populum qui extẽderit manum ſuam vt 1.Eſd.2.
repugnet,& diſſipet domum Dei.Aedificauerunt]Iudæi templum & vrbem,[iubente Deo] Agg.2.
per Haggæum & Zachariam ꝓphetas,[& iubente Cyro & Dario & Artaxerxe regibus Per- Zach.5.
ſarum,&compleuerunt domum Dei.]ex qua forma verborum patet falſitas R.Salomonis,
dicentis ꝙ Artaxerxes iſte fuit idem qui Darius;q̃d ſi verum eſſet,ſcriptura non loquereſ de
eo & Dario cum interpoſitione huiuſmodi cõiunctionis copulatiuæ.Idcirco cum Ioſepho Ioſe.lib.11.
dicendũ,ꝙ Artaxerxes ille fuit filius Darij,& à Ioſepho Xerxes vocaſ. Nec obſtat, ꝙ tẽplum an.iu.ca.5.
diciſ eſſe completũ ſexto Darij anno,vc; q̃ad ædificiũ eius ſecundũ ſe:multa tñ deerant eius
ornatui & vtenſilib⁹ & ædib⁹ in gyro fiendis pro templi miniſtris.[vſq; ad diem tertiũ mẽſis
Adar,]q duodecimus mẽſis eſt apud Iudæos.Deinde in litera deſcribit,qualiter Iudęi ſeu filij
tranſmigrationis,i.de tranſmigratione & captiuitate reuerſi,fecerũt dedicationem templi,
& pontifex ac maiores fecerũt ſacerdotes ac Leuitas ſtare ordinate ſecundũ cõgruentiã offi
cioꝝ ſuoꝝ in vicibus ſuis,in qbus miniſtrare debebãt & exercere opera Dei, ſacrificando,lau
dando,& circa hoſtias ꝑparandas miniſterium exhibendo,[ſicut ſcriptum eſt in lib.Moſis]
ꝑſertim in Leuitico & lib.Numeroꝝ ꝑ diuerſa capitula,& plana eſt litera.[Et purificati ſunt Leuit.8.
ſacerdotes & Leuitæ]i.ad faciendũ paſcha ſecundũ legem erant diſpoſiti &purgati ꝑ orati- Nu.2.4.6.
ones,lotiones & cõtinentiã,atq; per immunitatem ab irregularitatib⁹ & immunditijs legis, Leuit.7.
à qbus debebãt eſſe immunes aut purgati paſcha facturi & agnum paſchalem manducaturi,
de qbus oĩbus in Exodo,Leuitico & cæteris Moſis libris diffuſe tractaſ.Purificati ſunt ergo Exo.18.
[quaſi vir vnus,]i.oẽs cõcorditer ſine exceptione. [Et fecerunt ſolennitatẽ azymoꝝ ſeptem Leuit.8.
diebus in lætitia,qm lętificauerat eos dñs,]gratioſe agendo cum ipſis,[& conuerterat cor re- Num.5.6.
gis Aſſur ad eos,vt adiuuaret manus eorũ]i.mentẽ Darij regis inclinauerat ad faciendũ tam Deut.18.
liberaliter & benigne cum ipſis,& ad habendum ſe tam deuote circa Deum & templum.Di
citur aũt Darius rex Perſarum,rex Aſſur, quia & regnum Aſſyriorum fuit ſub eius imperio.

¶ Elucidatio cap.7.Poſt hæc autem verba. Art. 7.

RECitatur hic promotio atq; proſperitas Iudæorum ſub filio Darij regis.[Poſt hæc aũt
verba]i.poſt geſta iam ante deſcripta ſub Dario.Sæpe aũt in ſcripturis ſumitur verbum
pro re ſignificata per verbum,[in regno Artaxerxis,] vc; filij Darij,quem Artaxerxen Ioſe- Ioſe.lib.11.
phus vocat Xerxen,[Eſdras,]cuius genealogia in textu deſcribitur, aſcẽdendo vſq; ad[Aa an.iu.ca.4.
ron]qui fuit ſacerdos ab initio]i.pontifex Iudæorum primus à tempore q̃ Deus per Moſen 2.6.
in deſerto inſtituit ſacerdotium Iudæoꝝ,diſtinctum à ſacerdotio legis naturalis, in qua oẽs Exo.28.
primogeniti fuerant ſacerdotes. Fuerunt tñ plures intermedij inter Eſdram & Aaron,q̃ hic
exprimunſ,ſicut ex 1.Paral.lib.elicitur, principaliores aũt ponunſ hic.[ipſe Eſdras aſcendit 1.Par.6.
de Babylone]verſus Iudæam.q̃ in altiori eſt ſitu,q̃ Babyloniæ terra.Dicunt aũt nõnulli ꝙ Eſ-
dras primo aſcenderat cum Zorobabel, deinde Babyloniã redijt ad deducendũ ſecũ plures
inde in Iudæam,& ad impetrãdum priuilegia quædam à rege;quod ſi ita eſt, mirum ꝙ non
fit de eo mẽtio ſpecialis in deſcriptiõe reuerſionis Zorobabel.Ex Ioſepho quoq; & ex Scho-
laſtica hiſtoria id non apparet.[& ipſe ſcriba velox in lege Moſis]i.doctus valde & peritus in
ſcripturis veteris teſtamenti;qui & ideo dicitur ſcriba velox, quoniam nouos apices litera-
rum excogitauit faciliores ad ſcribendum & exprimendum, qui & legem à Chaldæis com
buſtam dicitur reparaſſe, & cæteras veteris teſtamenti ſcripturas recuperaſſe. Pẽtateuchum
vero,i.libros Moſis apud Samaritanos inueniſſe aſſeritur.[Et dedit ei rex Artaxerxes,ſecun
dum manum domini Dei eius ſuper eum bonam,] id eſt,ſecundum gratioſam & potentem
optm & aſſiſtentiam Dei,[omnem petitionem eius]id eſt,vniuerſa quæ à pręfato petijt rege.

Ioſe.lib.11. an.iu.ca.3. De hoc Ioſephus vndecimo antiquitatum recitat libro, Fuit in Babylone vir iuſtus & gloria magna potitus, apud multitudinem primus populi Iudæorum ſacerdos, q cum legum Moſis integrã haberet ſcientiã, amicus factus eſt Xerxi regi. Præterea aduertendũ, ꝙ ſecundum magiſtrum in hiſtorijs, Artaxerxes iſte fuit alter q̃ Xerxes filius Darij, & ſucceſſit in regno Xerxi prefato, atq; vocatus eſt Artaxerxes Lõgimanus. [Eſdras aũt parauit] i. aptauit & prebuit [cor ſuum, vt inueſtigaret legem dñi] i. eam recoleret & recuperaret, [& faceret] i. obediret eidem, quia ſcientia pceptorum & legum, ordinatur ad opus. quemadmodum & philoſophus ꝓteſtatur: Quid ſit virtus ſcrutamur, vt boni efficiamur. Ideo ſcienti & nõ facienti, peccatum eſt illi. [& doceret in Iſrael pceptum & iudicium] i. ipſum Iſraeliticum populũ reuerſum doceret per verba & ſcripta præcepta moralia, puta decalogum & mandata iudicialia, quæ aſſignant modum ſeruandi iuſtitiam inter proximos. Per hæc aũt inſinuatur, ꝙ docuit quoq; pcepta cæremonialia q̃ docent modum colendi Deum in ſacrificijs, & in diſcretione ciborum, ac conſimiliũ rerum figuralium. [Hoc eſt aũt exẽplar epiſtolæ] cõtentiuæ [edicti] i. pcepti ſeu ordinatiõis, [quod dedit rex Artaxerxes Eſdræ ſacerdotis Artaxerxes rex regum] terrenorum ſubiectoꝝ monarchiæ Perſaꝝ, [Eſdræ doctiſſimo ſalutem.] Nam & propter ſapientiã ſuam Eſdras fuit regi tam acceptus, charus, & honoratus ab ipſo. Atq; vt refert Hieronymus, Hebræi dicunt ipſum fuiſſe Malachiam ꝓphetam, q inter duodecim prophetas eſt vltimus, & fuiſſe eum aſpectus angelici, & ſic erat decorus & multũ amabilis. [A me decretum eſt, vt cuicũq; placuerit in regno meo] i. toto imperio meo, [de populo Iſrael tecum vadat in Hieruſalẽ. A facie eñ regis & ſeptem conſiliatoꝝ eius] i. à pſona ac pſentia mea & ſeptem principaliũ conſiliarioꝝ meoꝝ [miſſus es.] nempe vt legitur in lib. Heſter, Reges Perſarum & Medoꝝ habebant aſſidue ſecum ſeptem nobiliſſimos duces in iure & legibus peritiſſimos, q̃rum conſilio cuncta agebãt. [vt viſites Iudæam & Hieruſalem] i. terrã & populum ſuũ, [in lege Dei tui] i. cum obſeruantia & memoria legis Moſaicæ, [q̃ eſt in manu] i. operatione [tua] i. quam habes ad manũ, hoc eſt, in ꝓmptu, [& vt feras] i. tecum portes, [argentũ & aurum, q̃d rex & conſiliatores eius ſponte obtulerũt Deo Iſrael] in ſubſidiũ ornamentoꝝ, ſacrificioꝝ ac ædiũ templi. Iam itaq; notitia veri Dei lõge ac late innotuit gẽtib' ex diſpſiõe & cõmoratiõe filioꝝ Iſrael inter illos, & ex ꝑpetratione mirabiliũ, q̃ Deus tũc fecit inter gentiles illis tẽporibus. Ex relatiõe q̃q; Iſraelitaꝝ narrantiũ gẽtibus magnalia Dei ſcripta in lege. Et hæc fuit vna cauſa, cur Deus puniuit pctã populi ſui p diſperſionẽ inter gẽtiles. Propter q̃d ſcriptũ eſt Tob. 13. Cõfitemini dño filij Iſrael, & in cõſpectu gentiũ laudate eum, qm̃ ideo diſperſit vos inter gẽtes q̃ ignorãt Deum, vt enarretis mirabilia eius, & faciatis ſcire eos, qm̃ non eſt alius Deus oĩpotens pter eum. [& omne argentũ & aurũ q̃dcunq; inueneris in vniuerſa ꝓuincia Babylonis, & q̃d populus offerre voluerit] i. populus tuus reſiduus, q nõ vult tecum aſcendere in Iudæam, detentus amore vxoꝝ ac ſobolis ac poſſeſſionũ, quas habet in Babylone. Vel populus meus reſiduus poſt me & ſeptem conſiliarios meos. [Vaſa q̃q; q̃ dantur in miniſteriũ domus Dei tui] i. ſacra vaſa deputata ad Dei cultum in templo, [trade in conſpectu Dei] i. in tẽplo repone tẽpore opportuno. [Sed & cætera qbus opus fuerit in domo Dei tui, dabis de theſauro & de fiſco regis] i. emes de pecunia ad me ꝑtinente, quam accipies à pfectis meis trans flumen. Itaq; de fiſco, i. de communi pecunia, ſeu camera regis. [Ego Artaxerxes rex ſtatui] iuſſi & cõmiſi [oĩbus cuſtodibus arcæ publicæ] i. repoſitorioꝝ pecuniẽ meẽ ſeu theſaurizarijs meis. [vt q̃dcũq; petierit Eſdras à vobis, abſq; mora detis ei vſq; ad argen-
Eze. 45. ti talenta centũ, & vſq; centũ batos vini,] Batus menſura eſt, q̃ alio noĩe dicit Ephi, vcʒ trium modioꝝ. [& vſq; ad frumenti coros centum] Corus hic ſumit ꝓ menſura aridoꝝ, ſicut batus ꝓ mẽſura liqdoꝝ. Et cõtinet corus, vt legit, decẽ modios. Eſtq; tertia pars oneris, q̃d poteſt portare Camelus. Veruntñ mẽſuræ iſtæ apud diuerſos valde diuerſificant, nec ſcire valemus de facili certã q̃titatẽ eaꝝ. [Tu aũt Eſdra ſcd̃m ſapiam Dei tui, q̃ eſt in manu tua] i. iuxta ſapientiã tibi à Deo collatã, [cõſtitue iudices & pſides, vt iudicent omi populo q eſt trans flumẽ] i. ꝓuide vt ibi ſint iudices & pſidẽtes idonei prudẽtes, q ad ꝓfectũ populi iudicẽt recte i omi cauſa, qa poteſtatẽ habes inſtituẽdi tales, & deſtituẽdi indignos. [His] vcʒ [q nouerũt legẽ Dei tui] i. q iudicẽt pitis in lege tua, vcʒ ꝓpło tuo, & ita videt piãs iſta extẽdi ad iudices & pſides pficiẽdos Iudæis, & forſan ex plebe eoꝝ. [Et oĩs] natiõe vel cõuerſiõe ad Iudaiſmũ, [q nõ fecerit legem Dei tui, & legẽ regis] i. pcepta mea [diligenter, iudiciũ erit de eo, ſiue in mortẽ, ſiue in exiliũ, ſiue in cõdẽnationẽ ſubſtantiæ, vel certe in carcerẽ] i. volo vt talis adiudicet morti corporali aut exilio, q̃d eſt mors ciuilis, aut priuationi poſſeſſionũ ſuaꝝ in toto aut parte, ſeu incarceratiõi ſcd̃m exigentiã grauitatis aut paruitatis ſui exceſſus, vel ſecundũ q̃d pctm̃ eius ꝓceſſerit ex ignorãtia, aut infirmitate, vel ex certa malitia. [Et dixit Eſdras.] Hoc tñ non eſt de textu, ſed ſubintelligit. Dixit itaq; Eſdras, Deo gratias agens, cum iucũditate & admiratione, eo ꝙ Deus oĩpotens mentẽ regis gentilis taliter inclinauit ad ꝓmouendum cultum Dei Iſrael in templo Hieruſalem. [Benedictus Deus pater noſtroꝝ, q dedit hoc in corde regis,

gis,vt glorificaret domum dñi,& in me inclinauit miſericordiam ſuam coram rege]i.pie-
tatem & gratiam ſuam mihi impendit,per quam fui regi & cõſiliarijs eius acceptus, atq; ab
eis in oĩbus exauditus.[Et ego confortatus manu Dñi quæ erat in me]i.diuino ſubſidio,di-
rectione,& aſſiſtentia Dei corroboratus,[congregaui de Iſrael principes]i.præcipuos quoſ-
dam de Iudęis adhuc in Babylonia commorantes,[qui aſcenderent mecum]in Hieruſalem,
quibus monſtraui epiſtolam regis,qua viſa,animati fuerunt mecum aſcendere.

¶Expoſitio cap.8.Hi ſunt ergo principes familiarum &c.

Articulus 8.

QVaIiter Eſdras cum ſuis in Hieruſalem venerit,hic refertur. Nec eſt difficultas in lite-
ra.[Hi ſunt ergo principes familiarum, qui aſcenderũt mecum in regno Artaxerxis
regis]i de filijs Phinees, Gerſon,de filijs Ithamar,Daniel]iſti fuerũt ſacerdotes nati ex Aaron
& præfatis filijs eius,vt catholici expoſitores fatentur. ideo quidam inepte circa hoc repræ-
hendit expoſitores catholicos.[Congregaui aũt eos ad fluuium, qui decurrit ad Ahaua]Io- Ioſe.lib.11.
ſephus dicit,ad Euphraten,& forſan venerunt ad aliquẽ riuum ipſius,ſeu tandẽ ad fluuium an.iu.c.5.
ipſum.[& mãſimus diebus tribus,]repauſando,ſeu aliquos expectando,aut de neceſſarijs ,p-
uidendo.[Quæſiuiq; in populo & in ſacerdotibus de filijs Leui]i. Leuitas q̃ſdam, ſecũdũ q̃d
Leuitæ à ſacerdotibus diſtinguunt,& inferiores ſunt,ſacerdotibusq; deſeruiunt,prout in li- Num.3.
bro Numer.legitur,& cõſequenter ibidem cap.4.[& non inueni ibi]i.nullum Leuitam rep-
peri ibi mecum.[Itaq; miſi Eliezer & Ariel & Semeiam & Elnathã & Iarib &c. ad Eddo,q
eſt primus in Caſpiæ loco, vt adducerent nobis inde miniſtros Dei noſtri]p̃ſertim Leuitas,
Circa hæc ſcribit q̃dam:dicunt expoſitores noſtri cõmuniter,ꝙ Eſdras miſit nuncios ad Iu-
dæos,qui erant vltra montes Caſpios, quos tranſtulerãt reges Aſſyriorum, quod dictum re-
probat ille,quia ſacerdotes & Leuitæ non fuerunt capti cum decem tribubus,quę ſunt vltra
Caſpios montes.Nec illi de montibus illis potuiſſent tam cito venire ad Eſdram,ſicut in li-
tera veniſſe dicunt hi,pro q̃bus miſit.Sed argumenta hæc modici ſunt vigoris.Quanuis eñ
ſacerdotes & Leuitæ fuerunt capti à Chaldæis diu poſt decem tribuum captiuitatẽ ab Aſſy-
rijs,interim tñ durante per 70. annos captiuitate,& Babylone deſtructa, poterant q̃dam de
ſacerdotibus & Leuitis ad decem tribus tranſiſſe.¶Deniq; decem tribus illæ nondũ fuerunt
clauſæ.Alexander eñ rex eas recluſit,atq; vt Ioſephus narrat,erant in Media, i.in regno Me- Ioſe.lib.11.
dorum,& ſic poterant ſatis cito venire ad Eſdram,quia habuerunt à rege licentiã.¶Inſuper an.iu.ca.5.
dictum illud Catholicorum, q̃d & in Scholaſtica hiſtoria continet,verbis Ioſephi cõſonare
videtur,q aiet 11.lib.antiq̃tatum:Exemplũ epiſtolæ miſit Eſdras ad oẽs Iſraelitas,& ad Medi-
am inhabitãtes.Ecce manifeſta probatio.Addit́q; Ioſephus: Totus aũt populus Iſrael, ſ.de- Ioſe.lib.11.
cem tribus,in terra illa ꝑmanſit.Ideoq; duæ tñ tribus ſunt conſtitutæ per Europam & Aſi- an.iu.ca.5.
am,obſequẽtes Romanis.Verũtñ duabus tribubus illis,ſcꝫ Iudæ & Beniamin, annumerat
tribus Leuitica.Atq; vt dictum eſt ſæpe, aliqui ex decem tribubus fuerunt capti cum popu-
lo regni Iudæ,& redierunt vel ipſi vel eorum poſteri cum Iudæis à Babylone. Aſſerit etiã Io-
ſephus:decem tribus hactenus trans Euphraten cõmorari ,pbantur,q̃rum multitudines in- Ioſe.lib.11.
numerabiles numero cõpræhendi non poſſunt. De q̃bus in Scholaſtica hiſtoria addit,ꝙ cir- an.iu.ca.5.
ca finem mũdi egredient,magnam hoĩm ſtragem facturi.[Et p̃dicaui ibi ieiunium]hortan-
do vt ieiunarẽt,q̃tenus Deus cuſtodiret nos in ,pceſſu itineris.[Erubui eñ à rege petere auxi-
lium,q̃a dixeram⁹ regi:Manus]i.protectio, [Dei noſtri eſt ſup oẽs q q̃runt eum in bonitate]
i.in ſynceritate virtutum,[& furor]i.rigor ſuæ iuſtitiæ & vindictæ, [incumbit ſup oẽs q dere-
linquunt eum.]Idcirco ne rex ſcandalizaret,ſi Eſdras videretur de diuina defenſiõe diffidere
q̃rendo humanũ auxilium,Eſdras erubuit petere ſubſidiũ à rege ,p deductione per viam,nec
hoc fuit Deum tentare,p̃ſertim quia ex rationabili cauſa proceſſit,& per orationes atq; ieiu-
nia ad Deum confugerunt tam Eſdras q̃ populus eius.[Et ſeparaui de principibus ſacerdo-
tum 12.]i. duodecim notabiliores ex numero ſacerdotum elegi.[Appẽdiq; eis argentũ & au-
rum,& vaſa cõſecrata domus Dei,quæ obtulerat Rex & cõſiliatores eius, vniuerſusq; Iſrael]
de numero eoꝝ q inuẽti fuerãt in terra trãſmigrationis,nec redierũt, i.oĩa iſta aſſignaui ſa-
cerdotib⁹ illis fideliter, ſicut ea recepi ſub põdere & numero certo.[& crateras aureos]q̃ ſunt
vaſa duas anſas habẽtia,[& dixi eis,]ſcꝫ ſacerdotibus,[vos ſancti dñi]i.vos eſtis electi mini-
ſtri Deo conſecrati,[& vaſa hæc ſctã ſunt. Vigilate & cuſtodite]i.oĩa iſta quæ vobis aſſigna-
ui,& diuino ſunt cultui deputata, vigilanter cuſtodite,[donec appẽdatis]i.quouſq; ea aſſigne- Num 4.
tis in Hieruſalem,[in templo Dei coram principibus ſacerdotum & Leuitarum]i.corã prin-
cipalibus inter ſacerdotes atq; Leuitas. Vtẽſilia namq; cultus diuini & ſpũalia bona,ſunt cum
p̃cipua diligentia cuſtodienda.[Promouimus ergo]i.ad ,pcedendum mouimus pedes no-
ſtros,[& venimus in Hieruſalem,& manſimus ibi tribus diebus. Die aũt quarta appẽſum eſt
argentũ & aurum & vaſa]i.aſſignata & tradita ſunt in tẽplum,[in theſaurum ipſius.Dederũt
aũt edicta regis ſatrapis]i,epiſtolam regis Artaxerxis,continentem ꝓtacta p̃cepta ipſius,p̃ſen

tauerunt reuerſi à Babylone,[qui erant de conſpectu regis]i.ex parte & ex commiſſione prędicti regis conſtituti præfecti & duces[trans flumen,& eleuauerunt populũ & domum Dei] id eſt,duces ac Satrapę magnifice honorauerũt populum Dei &templum eius,propter pręcepta regis,& propter beneficia ac priuilegia quæ rex conceſſit eiſdem.

¶ Expoſitio cap.9. Poſtquàm autem hæc completa ſunt &c.

Articulus 9.

1.Eſd.8. MAgna quædam trãſgreſſio populi à captiuitate reuerſi, & eiuſdem iniquitatis deploratio,hic deſcribunt[Poſtq̃ aũt hæc]quæ in fine pcedentis capit.enarrant,[completa ſunt,acceſſerunt ad me principes,]hoc eſt,aliqui principales & boni de populo illo reuerſo,[dicentes:Non eſt ſeparatus populus Iſrael]qui cum Zorobabel rediŋt, [à populis terrarũ,] i.à cõmixtione gentiliũ in gyro terræ noſtræ morantium.[Tulerunt eñ]i.acceperũt Iudæi [de filiabus eorum ſibi & filiŋs ſuis vxores,]vel potius quaſi vxores,quia inter eos,vt infra patebit, non fuit matrimonium verum. [& commiſcuerunt ſemen ſanctum] i.deputatum ad diuinum obſequium,[cum populis terrarum]i.cum gentilibus & idololatris. Tamen Iudæi qui tñ facinus cõmiſerunt,q̃diu manſerunt in illo,non fuerũt ſancti,ſed vitioſi.Sed inquantum erant ſpecialiter deputati ad cultum Dei,dicunt ſancti:quemadmodũ vitioſus plątus,ratione ſacri officiŋ dicitur pater ſanctus.[Manus etiam principum & magiſtratuum]i.maiorum in populo,non tñ Zorobabel nec pontifex Ieſus,vt aliqui dicũt.Hieronymus tñ ſup Za-

Hierony. Zach.3. chariam,vbi fit mentio de hoc Ieſu,affirmat eum dxiſſe vxorem alienigenam.[fuit in tranſgreſſione hac prima]i.primo culpabilis,& aliŋs dans exemplũ ſic agẽdi.Tamẽ q̃d ait,prima, poſſet referri ad tranſgreſſionẽ,vt ſit ſenſus,q in hac prima trãſgreſſione,q̃ fuit pcipue grauis,fuerunt culpabiles & ipſi principes, magiſtratusq; Iudæorum. ¶ Deniq; ſicut teſtatur B.

Hierony. Hieronymus ſuper Malachiam,Iudæi à Babylone reuerſi,acceperunt Gentiles vxores,repu-

Mal.2. diatis vxoribus propŗŋs,propter earum deformitatem & vetuſtatem:q̃d fuit valde dupliciterq; enorme,qa & ipſa repudiatio fuit in ſe vitioſa,& alienigenas ducere,fuit phibitum in

Deut.7. Deuter.Et de hac Iudæorum iniqtate,agitur Malachię 2.multum ſententioſe,ſ;uis breuiter &,obſcure, prout ibi expoſitum eſt.[Cumq; audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi palliũ meum & tunicam]ſicut mos fuit Iudæorum in magna afflictiõe & aduerſitate.[& euulſi capillos capitis mei & barbæ]ex vehementi dolore,& in ſignum mœſtitiæ,in qbus apparet feruor dilectionis & zelus iuſtitiæ S.Eſdræ circa Deum & proximos,[& dixi,Deus meus,confundor] mente[& erubeſco]forinſecus[leuare faciem meam ad te]i.faciem cordis ad tuam ſanctitatem,vel faciem corporalem ad cælum,in quo ſpecialiter eſſe &habitare cognoſceris.Et hoc propter enormitatem & fœditatem vitiorum noſtrorum,atq; ex conſideratione puritatis & dignitatis tuæ immenſæ.De turpitudine eñ &enormitate culpa;,ſumme erubeſcendum eſt coram Deo.Hinc ſubditur:[Qm̃ iniqtates noſtræ]commiſſæ in ꝓximum,[multiplicatę ſunt ſup caput noſtrum]i.in cordibus noſtris,& oĩno inexcuſabiliter imputãdæ ſunt nobis. Viri eñ q tam ſcelerata iniere connubia,grauiſſime peccauerunt in coniuges ſuas,quas abiecerunt,& eas induxerunt ad magnam deſolationem,fletum,puſillanimitatem,& ad multa peccata,ſ.ad iram,murmurationẽ,impatientiã,inuidiam,ad quas paſſiones pronæ ſunt fœminæ,[& peccata noſtra]in Deum commiſſa [creuerunt vſq; ad cælum]i.vehementiſſime multa & grauia ſunt effecta.Itaq; Eſdras ex humilitate connumerauit ſe tranſgreſſoribus il-

Dan.2 lis,ſicut & Daniel in ſua oratiõe,& Eſaias dum ait de Chriſto: Nos reputauimus eum quaſi

Eſa.53. leproſum.Et rurſus:Oẽs nos quaſi oues errauimus.[& traditi ſumus in gladium & captiuita

Ibid. tem & in confuſionẽ vultus,ſicut & in die hac:]qa & nunc multi inſultant nobis, tam hic in Iudæa,q̃ in regnis,vbi fratres noſtri ſub ſeruitutis iugo morant. [& nunc quaſi parum,& ad momentum facta eſt deprecatio noſtra ad dñm Deum noſtrũ]i.non niſi modiciſſimo tẽpore habuimus idoneitatem deprecandi te,ſ.q̃diu à magnis vitŋs eramus immunes, qñ eramus in via huc redeundi,& cito poſtq̃ huc venimus,tãta cõmiſimus ſcelera,q non poſſumus excuſari,nec digni ſumus corã te apparere aut deprecari.[qa ſerui ſumus]regis Perſa;,imo &

2.Pet.2. vitio;.Iniq nanq;,teſte ſacratiſſimo principe Apſo;,ſunt ſerui corruptionis.A q̃ eñ qs ſuperatus eſt,huius & ſeruus eſt.[Et nũc qd dicemus dñe Deus poſt hæc]i.excuſare non poſſumus nos,q poſt tot & tanta bñficia tua tam ingrati fuimus tibi.[qa dereliqmus mãdata tua, q̃ pcepiſti in manu]i.p obſequm[ſeruo; tuo; ꝓpheta;, dicẽs Terra ad quã ingredimini, immũda eſt]ſ.terra pmiſſionis,q̃ phibetur immũda,ꝑpter flagitia in ea cõmiſſa.[&repleue-

Deut.3. rũt eã ab ore vſq; ad os]p hypbolen,ad innuendũ,q abundãtiſſime ac enormiſſime in ea pec

4.Re.21. cauerũt Amorrhæi,Chananæi,&c. q̃rum ſcelera in Deuter.cõſcribunt.Sic & Manaſſes dicit

2.Par.33. repleſſe Hieruſalẽ ſanguine innocentiũ vſq; ad os.[Nũc ergo filias veſtras ne detis filiŋs eo;,

Num.25 Zach 10 & filias eo; nõ accipiatis.]Iſtud pcepit dñs p Moſen eximiũ propheta;,& p Zachariam ac

Mal.2. Malachiã reprahẽdit huius pcepti tranſgreſſionẽ:p alio; q̃q; eloquia ꝓpheta; admonuit

Num.31. populũ Iſrael ſæpe de huius pcepti impletione. [& non quæratis pacem & ꝓſperitatem eorum]

rum] i. nõ habeatis communionẽ cum ipſis, ſed vitetis omnino eorũ cõſortia, immo dñs eos
occidi iuſſit, nec vt tales erant amandi. Non tamen fuerant odiẽdi, quo ad pſonam vel natu-
ram ipſorũ, [vt non conuerteremur] ad priſtina vitia noſtra. [Nunquid iratus es nobis vſq;
in conſummationem?] i. noli o dñe, noli nos omnino deſerere, nec gratiam vitandi peccata
totaliter nobis abſtrahere, ne penitus pereãmus: [Domine Deus Iſrael, iuſtus es tu, quoniam
derelicti ſumus, qui ſaluaremur,] i. iam pro magna parte ꝓpter peccata noſtra ſumus con-
ſumpti, & tamẽ dereliquiſti quoſdam reſiduos, vt poteritnos ad hoc, vt pœnitendo & bene vi-
uendo conſequamur ſalutem. [Ecce coram te ſumus in delicto noſtro:] id eſt, euidenter rei Iob 9.
& valde culpabiles. [Non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc] id eſt, ſtare non poſſumus Ibidẽ.
coram tribunali tuo ad excuſandum nos in hac parte, immo ſi excuſare voluerimus nos, os
noſtrum condemnabit nos: & ſi voluerimus iudicio tecum contendere, non poterimus re-
ſpondere vnum pro mille.

¶Explanatio Cap. 10. Si ergo orante Eſdra, & implorante Deum. Art. 10.

CORrectio præmemoratæ tranſgreſſionis deſcribitur in hoc loco. [Sic ergo orante Eſdra]
cum intima compunctione, ſapientiali pudore & lachrymarũ effuſione, pro aliorũ pecca-
tis, ita ꝙ inſtar publicani, de quo in Euangelio legitur: Erubuit oculos ſuos ad cælum leuare, Luc. 18.
[collectus eſt ad eum de Iſrael,] i. de populo Iſraelitico, [cœtus grandis virorum & mulie-
rum:] qui ſecundum Ioſephum, erant mediocres, nec rei criminis eius, [& fleuit populus fle- Ioſe. lib. 11.
tu magno] ipſi Eſdræ compatiẽdo, & propter commiſſa flagitia. Eſdras autem tam acerbiſ- an. iu. ca. 5.
ſime luxit, quia exiſtimauit ꝙ ex ſua exhortatione maiores non acquieſcerẽt abijcere præ-
fatas vxores Gentiles, vt Ioſephus ſcribit. Sed meritis eius Deus aliter ordinauit, & reorum Ibidẽ.
tetigit corda. Nam ſubditur [Et reſpondit Sechanias] vnus inter præcipuos: [Nos præuari-
cati ſumus:] quia & ipſe vnus fuit reorũ in ſcelere illo, ideo in primis exhibuit ſe paratum
ad emendationẽ, quatenus cæteri eius exemplo ſimiliter facerẽt. [Et nunc ſi eſt pœnitentia]
id eſt, quia poſſumus pœnitere, cum non ſit deſperandum, [percutiamus fœdus cum domi-
no] i. pactum firmum ineamus cum [Deo noſtro, vt proijciamus] i. remoueamus à nobis
[vniuerſas vxores] alienigenas, [& eos qui de his nati ſunt,] ne amore prolis ſuæ redeant ad
nos. Si tamẽ fœminæ illæ voluerunt pueros apud patres manere, forſitan licuit. [Surge, tuum
eſt diſcernere.] i. iudicare quid & qualiter ſit agẽdum, cum ſis iuſtus ac ſapiens, & à rege præ
alijs honoratus. [Nosq́; erimus tecum:] non corpore tantum, ſed & voluntatis conformi-
tate & cooperatione. [Surrexit ergo Eſdras, & adiurauit principes] id eſt, præcipuos ſacer-
dotum & Leuitas:] quo conſtat verum eſſe, quod Ioſephus narrat præfatum Sechaniã ſug- Ioſe. lib. 11.
geſſiſſe Eſdræ, vt omnes iurarẽt abijcere coniuges illas. [Et ſurrexit Eſdras ante domum Dei] an. iu. ca. 5.
id eſt, ante tẽplum, ad cuius forea iacebat proſtratus. [panem non comedit, & aquam non bi-
bit,] id eſt, illa die ex triſtitia nihil comedit. Solet autem in ſcripturis p panem & aquam,
omnis eſca & potus ſignari. Lugebat enim in tranſgreſſionẽ, i. ex dolore de illorũ tranſgreſ-
ſione, & ad placãdum illis Deum. [Et miſſa eſt vox] i. ꝑceptum exiuit ab Eſdra. [in Hieruſa-
lem & Iuda] quia p totam terram, in qua habitabant Iudæi reuerſi, fecit ꝑceptum hoc, quod
fiut citatio populi, promulgari: [vt congregarentur in Hieruſalem] infra triduum, cui ꝑcepto
fuit adiuncta grauis pœna contra inobedientes, videlicet ſpoliatio totius ſubſtantiæ poſſeſ-
ſionisve ſuæ, & ꝙ non venientes, abijcerentur de ſynagoga, tanquam excommunicati. Vnde &
in Euangelio Ioan. 9. ſcriptũ eſt, ꝙ conſpirauerunt Iudæi, ꝗa ſi qs confiteretur Ieſum eſſe Chri-
ſtum, extra ſynagogã fieret. Conuenerũt ergo infra tres dies. [Ipſe eſt menſis nonus] in quo
cõuenerunt, q apud Hebræos dr̃ Sileos, & correſpõdet (vt fert) partim Nouembri, & partim
Decembri. [& ſedit omnis populus in platea domus Dei:] i. in atrio ꝓpe tẽplum. Nam Ioſe- Ioſe. lib. 11.
phus: Cum in ſuperiori (inquit) loco tẽpli conſediſſent, [trementes ꝓ peccato & pluuijs] i. ex an. iu. ca. 5.
doloris ſui exceſſu, & ex metu vltionis diuinæ, atq; ex frigore hyemali, tremebant. [Et dixit
Eſdras: Date confeſſionẽ Deo] i. Deũ honorate, vr̃a peccata recognoſcẽdo, bonitatemq́; Dei Ioſue 7.
& beneficia eius laudãdo. Sic & Ioſue dixit ad Achan tranſgreſſorẽ: Fili mi, da gloriã Deo,
& cõfitere, atq; indica mihi qd feceris. [& ſeparamini à populis terræ, [& ab vxoribus alieni-
genis] i. cõſortia atq; cõnubia gẽtiliũ idololatrarũ decætero euitate, & vxores ex illis ſumptas
relinqte, cũ nõ ſint veræ vxores, cũ diſpar cultus impẽdiat matrimoniũ cõtrahẽdũ, dirimatq́;
cõtractũ, & viuẽtibus vxoribus legitimis nõ potuiſtis ſine peccato ſupinducere alias. Nec li- Deut. 24.
bellus repudij fuit pmiſſus tanq̃ quid licitũ, ſed tanq̃ minus malum, vt vitaretur vxoricidium, Matt. 19.
idcirco cũ dñs dixiſſet, Cũ odio habueris, ſupple vxorẽ, dimitte eã: mox addidit, Operiet aũt Malac. 2.
iniqtas veſtimentũ eius. [Et rñdit vniuerſa multitudo: Iuxta verbũ tuũ ſic fiat. Veruntñ quia
populus multus eſt,] qui reus eſt criminis huius, [& tẽpus pluuiæ, & non ſuſtinemus ſtare fo-
ris] ꝓpter imbrem hyemaleq́; frigus, [conſtituantur principes in vniuerſa multitudine:] qui
pergant p ciuitates, ad pſcrutandum eos qui peccauerũt in caſu iſto. [& oẽs in ciuitatibus no-
ſtris qui duxerunt vxores alienigenas, veniãt] ad præſentiã principum [tẽporibus ſtatutis] i.

præordinatis à principibus,q intimabũt diem certũ,& iudices eius,videlicet cuiuslibet vr-
bis, veniãt ſimul ad principes,ſicq́ abijciant tales vxores,iuxta ſententiã principum & iudi
Ioſe.lib.11. cum. Atq; vt Ioſephus adijcit,Ordinauerunt vt illi eligerent ad corrigẽdum hoc vitium, &
an.iu.ca.5. ad ſeparãdum vxores illas à viris Iudæis,qui non erãt culpabiles in hoc facto.Nempe q ali-
os habet corrigere,debet eſſe immunis à vitijs,ꝓſertim ab his,de quibus increpat alios,ne ei
Luc.4. dicat: Medice,cura teipſum. [Et ſederunt in prima die menſis decimi, vt quærerent rem] i.
negocium ꝑſcrutarent, & executioni mandarent. Sicq́ celeriter ꝓceſſerunt ad vitia corri-
genda,quoniã vicesimo die menſis noni decreuerunt ſic eſſe agẽdũ.[& conſummati ſunt] i.
perfecte inuenti,numerati atq; correcti,[omnes viri qui duxerunt vxores alienigenas,& de-
derunt manus ſuas] i.promptos ſe exhibuerunt,[vt eijcerẽt vxores ſuas] ꝓdictas,quæ tamen
(vt dictum eſt) non erant veræ vxores, nec fuit inter Iudæos & eas verum matrimonium, ad
quod inſeparabilitas ꝑtinet,ſicut in Euãgelio loquit Chriſtus,Mat.19.Quos Deus cõiunxit,
homo nõ ſeparet.Deinde exprimunt in textu hi,q in iſto facinore erãt rei,& plan' eſt textus.
Ecce q̃ multa bona facit virtuoſus ꝑlatus,cuius eſt ſubditorũ peccata deflere, & pro eorum
illuminatione,conuerſione,compunctione Deum lachrymoſe precari,ac ieiunare pro illis,
ſicq; iniquis gratiam ꝑuenientem, & dura corda emollientem ꝓmereri & obtinere, ſicut &
Dani.10. Daniel ſe feciſſe teſtat: Lugebam,inquiens, trium hebdomadarũ diebus:panẽ deſiderabilem
non comedi,& caro & vinum non introierunt in os meum.Hierem. quoq; 14.Deducãt, in-
quit,oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceãt.Subditorũ vero eſt,ꝑlatis eorũ
ſalutem quærentibus prompte atq; humiliter obedire, vitia & vitiorũ occaſiones abijce-
re,plenam confeſſionem & ſatisfactionem cõdignam peragere.Ad laudem & gloriã omni-
potentis,qui eſt ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus, Amen.

D. DIONYSII CARTHV-SIANI IN NEHEMIAM, QVI EST ESDRAE SECVNDVS, ENARRATIO.

PROOEMIVM.

NEHEMIAS IN MEMORIA MVLTI TEMPORIS, QVI
Eccl 49. erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & ſeras, erexit domos no-
ſtras.Liber iſte dicitur eſſe pars libri Eſdræ,quia de eadem tractat materia,
eſtq́ velut proſequutio hiſtoriæ libri Eſdræ. Propria tamen habet capitu-
Ioſe.lib.11. la,&alius eſt author. Nam vt Ioſephus ſcribit, Eſdras poſt gloriam quam
an.iu.ca.5. apud Deum habuerat, vitam in ſenectute veneranda finiuit, atque in Hie-
1.Eſ.1.2.3. roſolymis cum multa liberalitate ſepultus eſt, quo defuncto,poſt proſperi
tatem ſub eo habitam paſſi ſunt Iudæi multiplicem aduerſitatem, & muri ciuitatis deſtructi
ſunt.quo cognito, Nehemias vir iuuenis & pincerna regis Artaxerxis, à quo rege & Eſdras
Eccl 19. fuerat honoratus,priuilegiatus & miſſus,de eiuſdẽ regis licentia venit Hieruſalẽ,eiusq́ mu-
ros,portas,ſeras ac domos conſtruxit: ideo æterna memoria dignus effectus eſt.

¶Elucidatio Cap.1. Verba Nehemiæ filij Helchiæ. Articulus 1.

VErba Nehemiæ filij Helchiæ] ſupple,ſunt quæ ſequunt, quæ ab eo conſcripta ſunt,&
fuit de ſtirpe ſacerdotali. [Et factum eſt in menſe Casleu,] qui apud Hebræos (ſecun-
dum Ioſephum) vocatur Sileos, apud Latinos December. [anno vigeſimo] regni Artaxer-
1.Eſd.6. xis, [& ego eram in Suſis caſtro] id eſt, in fortalitio quodam vrbis illius, quæ fuit metro-
polis regni Perſarum. Vel per caſtrum,intelligitur ciuitas ipſa inſtar caſtri fortiſſima,vt di-
ctum eſt plenius ſuper Eſdram.[& venit ad me Hanani vnus de fratribus meis,] id eſt,cogna
tis.Quod dictum eſt,ad me,non eſt (vt fertur) de textu. [ipſe & viri ex Iuda,] id eſt, ex tribu
Iudæ, vel ex populo Iudæorum habitantium in Iudæa. [Et interrogaui eos de Iudæis, qui
remanſerant & ſupererant de captiuitate,] id eſt, qui adhuc vixerunt,& in Iudæa moraban-
tur,reuerſi ex Babylonica captiuitate, ſeu nati ex illis reuerſis, [& de Hieruſalem,] id eſt, de
ſtatu ciuitatis Hieruſalem eos ſpecialiter interrogaui. Refert Ioſephus,ꝙ viri iſti,quaſi pere
Ioſe.lib.11. grini ad vrbem Suſis declinauerunt:Obuiauitq́ eis Nehemias ante Metropolim, & audiens
an.iu.ca.5. eos hebraice colloquentes,interrogauit eos quæ dicta ſunt.[Et dixerunt mihi: Qui reman-
ſerunt, & derelicti ſunt de captiuitate in prouincia] Iudææ,[in afflictione magna ſunt, & in
Ioſe.lib.11. opprobrio:] qui à Samaritanis & circumiacentibus gentibus grauiter vexabantur & ſperne
an.iu.ca.6. bantur. Immo vt in Scholaſtica fertur hiſtoria,& ex Ioſepho ſumptum eſt,per dies ſuſtine-
bant impetũ hoſtium:noctibus quoq; intrabant latrunculi,& plateas Hieruſalem implebãt
cadaueribus mortuorũ.[& murus Hieruſalẽ diſſipatus eſt,& portæ eius combuſtæ ſunt igni]
Circa

Circa hoc ſcribit quidã: A tẽpore quo Nabuſardan incendit ciuitatẽ,& muros eius dirupit,
non fuerat data licẽtia reędificãdi eã, ſed ſolũ templũ & ptinẽtia ad ipſum, per Cyrum & Da 4.Reg.25.
riũ. Sicq́ iuxta expoſitionẽ iſtius, quod hic dicit de diſſipatiõe murorũ Hieruſalẽ,& de com
buſtione murorũ ipſius, intelligit de deſtructione & combuſtione facta per Nabuſardan prin
cipem militiæ Chaldæorũ. Sed error dicti iſtius, ſuprà in expoſitione libri Heſter oſtẽſus eſt: Ibidẽ.
Et ex expoſitione 1. Eſd. 1. patet, nempe φ ciuitas Hieruſalem de Cyri regis licẽtia reædifi- Heſter 4.
caret, Deus per Eſaiã euidẽter pdixit, vbi de Cyro loquens ipſe, inquit, ædificabit ciuitatem Eſa.45.
meã. Et aſſerit idem Ioſephus. Deniq; deſtructionẽ murorũ Hieruſalẽ per Chaldæos factam Ioſe.lib.11.
Nehemias nõ ignorauit, nec aliquis Iudæorũ. Quod aũt ſcriptura iſta loquat de diſſipatione an.iu.ca.5.
murorũ Hieruſalem Nehemiam latente, cõſtat tam ex iſto, q̃ ex ſequenti capl'o. Subdit enim: Nehe.2.
[Cumq́ audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, &
orabam:] Bona nanq; eſt oratio cũ ieiunio, prout angelus Raphael ait Tobiæ. Sed & lachry Tob.12.
mæ, quę ex charitatis feruore, ſeu vera contritiõe deuotioniſq́ pietate procedũt, orationem
faciũt eſſe fortiſſimam. Inſuper, ſequẽti capl'o loquit Nehemias ad regẽ: Quare nõ mœreat
vultus meus, quia ciuitas domus ſepulchrorũ patris mei, deſerta eſt, & portæ eius combuſtæ
ſunt? Vnde probat, iſta intelligẽda eſſe de noua deſtructione, quã ante neſciuerat Nehemias. Nehe.2.
Deniq;, φ Hieruſalẽ ſub Zorobabel & Eſdra fuerit aliqualiter reædificata, patet ex dictis in
Eſdra, in cuius lib. primo ſcriptũ eſt: Ciuitatẽ Hieruſalẽ reædificãt extruẽtes muros eius. [& 1.Eſdr.4.
dix.: Quæſo dñe Deus cæli] i. vniuerſorũ cæleſtiũ corporũ, ac ſupernorũ ſpirituũ. Nã ſicut per
terrã intelligunt frequẽter habitãtes in terra, iuxta illud Pſal. 65. Omñis terra adoret te Deus:
ita per cælũ, habitãtes in cælo. [fortis,] quia omnipotens: [magne,] qm̃ infinitus es in omni
pfectione: [atq; terribilis,] videlicet iuſtus & impſcrutabilis, in cuius manus incidere, eſt val- Heb.10.
de metuendũ: [qui cuſtodis pactũ] i. pmiſſum, ſeu amicitiæ fœdus ac ius, [& miſericordiam
his qui te diligunt, & cuſtodiunt mãdata tua:] quibus fideliter implies & pie donas quod p
miſiſti. [Fiant aures tuæ auſcultãtes, & oculi tui aperti, vt audias orationẽ ſerui tui, quã ego
oro corã te hodie die ac nocte, pro filijs Iſrael ſeruis tuis] Loquit aũt ſcriptura de ſupſimpli
ciſſimo & inuariabili Deo affectu & more humano, cum tñ aures & oculi Dei, nõ ſint niſi ſa-
pientia eius, oñia noſcẽs ac intuẽs, vt ſit ſenſus: Per effectũ exauditiõis orationis meæ, oſtende
te noſſe ac intueri meã orationẽ, qua oro pro ſeruis tuis. Multũ etẽm placet Deo amor bo-
ni cõmunis, & oratio fuſa ex tali amore. [& cõfiteor pro peccatis eorũ, qbus peccauerũt tibi] i.
confiteor eos peccaſſe, vt digneris eis ignoſcere. [Ego & domus] i. cognatio [patris mei pec
cauimus] Hoc addit, ne videatur ſe inaniter iuſtificare. Certumq́ eſt, φ & ipſe Nehemias à
venialibus non fuit immunis. [vanitate ſeducti ſumus.] omne eñ peccatũ eſt vanitas quæ-
dam. Et Prouerb. 4. ait ſcriptura: Stultus illudit peccatũ: & qui peccat, errat atq; ſeducit, iu-
dicans male, ſaltem in particulari. Propter quod omnis peccans, dicit eſſe ignorans. Vnde
& Salomon proteſtat: Omnis viri via, recta in oculis eius. Hinc per Hieremiam dñs loquitur: Prou.21.
Quid inuenerunt patres veſtri iniquitatis in me, quia ambulauerunt poſt vanitatem, & va- Hiere.2.
ni ſunt facti ſunt? Inſuper, omnia iſta terrena, tranſitoria & caduca, dicunt vana & vanita-
tes, iuxta illud Eccleſiaſtis 1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quibus ſeducunt iniqui,
ſecundũ illud Sapientiæ 14. Creaturæ factæ ſunt in tentationem animæ hominum, & in mu-
ſcipulam pedibus inſipientium. [& non cuſtodiuimus mandatum tuum] i. præcepta tua de-
calogi, quæ dicunt moralia, [& cæremonias] i. præcepta cęremonialia, [& iudicia tua] id eſt,
mandata iudicialia. [Memento verbi] id eſt, per effectum oſtende te memorem promiſſio-
nis ſeu pacti, [quod mandaſti] i. inſinuaſti Moſi [ſeruo tuo] & per eum promulgari iuſſiſti,
[dicens: Cum tranſgreſſi fueritis] ita enormiter, vt vltra tolerari non poſſit, iuxta illud Hie-
remiæ 44. Non poterat vos dominus vltra portare propter malitiam ſtudiorũ veſtrorum.
[Ego diſperdam vos] peſte, captiuitate, gladio, fame, de quibus dñs ait per Ezechielem 14.
Mittam in eos quatuor iudicia mea peſſima. [& ſi reuertamini ad me] cum condigna con-
tritione & emendatione, [& congregabo vos:] Iſtud loquutus eſt dñs Deuterono. 29. & 30.
[Obſecro domine, ſit auris tua intendens ad orationem ſeruorũ tuorum, qui volunt time-
re nomen tuum:] i. teipſum filiali timore, ita vt etſi nõdum ſint in charitate, nec filialiter ti-
meant te, tamen miſericorditer eos præuenias, obicemq́ gratiæ tollas de corde ipſorũ, & iu-
um ſpiritalem amorẽ ac filialem timorẽ ipſis infundas, [& dirige ſeruum tuum hodie] i. me-
ipſum in oñibus, ſpecialiter ad pponendũ conuenienter regi meam petitionẽ. [& da ei mi-
ſericordiam ante virum hunc] i. coram rege Artaxerxe da mihi gratiã, qua ei acceptus ſim
in mea poſtulatiõe, ita vt pie impleat eam. [Ego eñ eram pincerna regis:] Ideo habui ei me
præſentare, & potui eum ad placitum meum accedere. Iuxta myſticum ſenſum, per Iudæos
in anguſtijs conſtitutos, & ipſam Hieruſalem cõſtruere cupiẽtes, intelligunt electi fideles, qui
Eccleſiæ reformationẽ deſiderant, & eius ruinã deplangũt, qui ab inuiſibilibus hoſtibus atq;
à prauis hominibus multipliciter affligunt. Per Nehemiã quoq; deſignant æmulatores le-

gis diuinæ, ac zelatores diuinæ iuſtitiæ, qui vidẽtes ſe ꝓpriis viribus eccleſiæ reformationem ꝓcurare non poſſe, per orõnes, ieiunia, lachrymas ad Deum cõfugiunt, quatenus ipſe ſuam dignet reformare eccleſiã. Muri aũt eccleſiæ, ſunt ꝑlati, doctores & ꝑdicatores, quoꝝ eſt gregem dominicũ circũuallare, cuſtodire, munireq́; qui dum ſcãdaloſe atq; carnaliter conuerſantur, muri Hieruſalẽ diſſipant, de quoꝝ deiectione eſt maxime cõtriſtandũ, & p eoꝝ erectione orãdum. Portæ aũt Hieruſalẽ, ſunt virtutes & merita, per quę patet ingreſſus in triũphantem eccleſiam, quæ igne concupiſcentiæ & carnalis amoris, flammaq́; iracundiæ & vitioꝝ incendio, comburuntur in eis qui corruunt.

¶ Expoſitio Cap. 2. Factum eſt autem in menſe Niſan. Art. 2.

NVNC recitat, qualiter Nehemias de licentia regis in Hieruſalem venerit. [Factum eſt aũt in menſe Niſan,] qui cum noſtro Aprili concurrit, aut partim cum Martio, [anno
Nehe. 1. viceſimo Artaxerxis regis.] Præcedenti capĩo dictum eſt, ꝙ in menſe Caſleu, i. Decembri vel ſecundum quoſdã Nouembri, anno viceſimo Artaxerxis, Nehemias interrogauit de ſtatu Hieruſalem: quomodo ergo eodem anno in menſe Niſan factũ eſt, quod hic narrat, cum iſti duo menſes non veniant in eodem anno, ita ꝙ Niſan ſequatur menſem Caſleu, ſicut hic agitur de menſe Niſan, qui fuit poſt Caſleu? Ad quod quidã reſpondẽt, ꝙ Nehemias hic loquit ſecundũ modũ cõputationis Iudæoꝝ, dicentium, mũdum eſſe creatũ in menſe Tyſſeri, correſpondenti partim noſtro Septembri, & partim Octobri, & ꝙ ille ſit ſimpliciter pri-
Exod. 12. mus menſis anni, & Caſleu tertius, Niſanq́; ſeptimus, quamuis poſtea ex euentu, menſis Niſan vocatus ſit primus menſis anni, quia in eo filii Iſrael educti ſunt de Aegypto. [& leuaui] manum meam, [& dedi regi vinum] i. vaſculum in quo fuit vinum, ei porrexi. [& eram quaſi languidus ante faciem eius:] i. pallidus ex præuiis ieiuniis, oratiõibus, fletibus, vigiliis atq; triſtitiis. [Dixitq́; mihi rex,] ſuſpicans ꝙ mali aliquid cogitarem in eum, quaſi volens eum intoxicare, & ex timore depræhendendi de tanto facinore palleſcens. [Quare vultus tuus triſtis eſt?] i. ſigna interioris mœroris oſtendit, [cum te ægrotum non videam? Non eſt hoc fruſtra] i. abſque cauſa notabili, [ſed malum, neſcio quid] ſit iſtud, quia cordiũ ſecreta certo & determinate cognoſcere, vires excellit humanas. [in corde tuo eſt.] Nam interiora per exteriora quædam, præſertim ex diſpoſitione vultus & oculoꝝ, probabiliter & in generali noſcunt, iuxta illud Eccleſiaſtici 19. Ex viſu cognoſcit vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus: amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis, enunciãt de illo. Vnde & Prouerbioꝝ 27. fertur: Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpiciẽtium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudẽtibus. [Et timui valde ac nimis,] ne forte rex excuſationi meæ non crederet, & ſuæ ſuſpicioni nimium inhæreret. Sicq́; forſan per pœnas extorqueret à me veritatem. [Et dixi regi: Rex in æternũ viue.] quaſi dicat, vitam tuam cupio iugiter conſeruari & proſperari, atq; poſt vitam hanc æternaliter felicitari. [Quare non mœreat] i. rationabiliter triſtetur [vultus meus, quia ciuitas domus ſepulchroꝝ patris mei deſerta eſt,]
Tob. 14. id eſt, vaſtata, ita ꝙ nunc pauci morantur in ea, reſpectu temporꝝ quæ captiuitatẽ noſtram præceſſerunt. Sed cur ait, ciuitas domus ſepulchroꝝ patris mei, & non potius ciuitas domus ſepulchri patrum meoꝝ, cum apud Iudæos conſueuerint patres & filii in eodem ſepulchro recondi? Et reſpondẽdum, ꝙ plurale frequenter pro ſingulari ponitur, & econtra. Sicq́; per patrem intelligit ſuos ꝓgenitores. [Et portæ eius combuſtæ ſunt igni. Et ait mihi rex,] qui ex verbis prætactis conſiderauit, ꝙ Nehemias optaret ciuitatis ſuæ reparationem. [pro qua re poſtulas? & oraui Deum cæli,] oratione interna ac breui, vt dirigat me in petendo, regemq́; inclinaret ad conſentiẽdum, [& dixi ad regem: Si videtur regi bonum,] quaſi dicat,
a ſeru⁹ tuus tuæ diſcretioni totum committo. [& ſi placet ª ſeruis tuis,] i. ſeptem conſiliatoribus tuis tibi adſtantibus, de quoꝝ conſilio omnia agis, iuxta morem regum Perſaꝝ atq; Medorum,
1. Eſdr. 7. vt dictũ eſt ſuper Eſdram, & Heſter primo habetur. [rogo vt mittas me in Iudæam, & ædificabo eam,] ſcilicet vrbem Hieruſalem, complendo eius reædificationem à Zorobabel inchoatam, & ab Eſdra auctam, & poſtea minoratam. Dixitq́; mihi rex & regina: Vſq; ad quod tẽpus erit iter tuum, & quando reuerteris?] i. quãdiu quæris ibi manere? Ex quo patet, ꝙ rex & regina nõ libẽter carerunt præſentia tam modeſti & fidelis pincernæ. Porro quid
Nehe. 8. ad hanc interrogationem reſponderit Nehemias, non ſcribit hic: ſed infra recitat Nehemias, ſe rediiſſe ad regem anno regni eius triceſimoſecundo: ſicq́; abſens fuit annis duodecim, quoniam anno regni eius viceſimo abiit verſus Iudæam. [Et placui ante vultũ regis, & miſit me. Et conſtitui ei tempus, & dixi ei: Si regi videt bonum, epiſtolas det mihi ad duces regionis, quæ eſt trans flumen] Euphraten, officiatos regis, [vt tranſducant me, donec veniã in Iudæã] i. cũ ſecuritate me ducãt vſq; ad loca inter Iudæos reuerſos ſita. [& epiſtolã ad Aſaph cuſtodẽ ſaltus] i. ſyluæ [regis, vt det mihi ligna, vt tegere poſſim portas tẽpli, turres domus] i. cooperire ſummitatem templi iuſtas turris conſtructi, vel turris ædificãdæ ꝓpe templũ pro eius munitione. [& muri ciuitatis] i. ad operiẽdum portas muri, ſeu turres in eo fiẽdas [& domum

mum quam ingreſſus fuero] i. etiã ad tegẽdum domũ quã inhabitabo, [& dedit mihi rex iu
xta manũ Dei mei bonã mecũ] i. fecit quæ petij, ſecũdum ꝙd Deus gratioſe & fauorabiliter
affuit mihi. Pręterea Ioſephus addit, ꝙ Nehemias à rege dimiſſus, cũ principibus militũ atq; Ioſe. lib. 11.
equitibus venit Babyloniã, & ſecũ inde duxit multos Iudæoꝝ cũ ſpõte ſequẽtes. [Et veni ad an. iu. ca. 5.
duces regionis trans flumẽ, dediq́ꝫ eis epiſtolas regis. Miſerat aũt rex mecũ principes militũ
& equites. Et audierũt Sanaballat & Tobias] hi erãt hoſtes Iudęoꝝ, & de aduẽtu Nehemię
dolebãt. Conſequẽter in textu deſcribiť, qualiter Nehemias ad tẽpus ſuũ celauit ꝓpoſitũ, &
circuiuit, cõſiderauitq́ꝫ vrbẽ & muros deſtructos, qualiter poſſent aptius reparari. nec eſt dif
ficultas in litera, tñ aliqua tangam. [Et iumentũ non erat mecũ, niſi animal cui ſedebã] hoc
eſt, ego ſolus equitaui, & qui mecũ circuibãt, peditea erant. [egreſſus ſum ante frontẽ draco
nis] i. locũ ſic nominatũ. [Non erat locus] i. via apta ad ꝑgrediendũ, [iumento cui ſedebam]
quia diſtorta erant itinera, & ruinæ fuerũt ibidẽ factæ. [& indicaui eis manũ Dei, ꝙ eſſet bo
na mecũ] i. aſſiſtentiã & auxiliũ Dei ꝓſpeꝝ mihi ab ipſo cõceſſum. [Vobis aũt] Samaritanis
aduerſarijs noſtris gẽtilibus atq; idololatris, [non eſt pars] i. cõmunio neq; hæreditaria por-
tio, [& iuſtitia] i. cultus ſyncerus veri Dei, [& memoria] in bono [in Hieruſalem] i. omnino
alieni eſtis à Deo & à fideli populo eius & ab vrbe Hieruſalẽ ad diuinũ cultum electa. Iuxta
tropologiam, ꝓlatus cupiẽs reformare eccleſiã, debet oẽs eius ruinas, deformitates & abu-
ſiones cõſiderare, & qualiter poſſint ac debeãt reformari, ꝑpendere, ſicq́ꝫ ſecreto ſuo ad tem-
pus opportunũ abſcondito, debet ſibi viros idoneos aſſociare, ac ſuum ꝓpoſitum inſinuare
eiſdem & ipſos hortari, vt ſibi cooperenť & aſſiſtãt ad reformãdum collapſa, & vt confidãt
in dño, certi de adiutorio eius, dummodo quod in ipſis eſt, fecerint, & ne timeant aduerſa-
rios boni communis immo parati ſint ꝑ Deo, pro æquitate, pro proximoꝝ ſalute, & ꝑ bo-
no communi perſecutiones pati ac mortem ſubire.

¶Expoſitio cap. 3. Et ſurrexit Eliaſib ſacerdos magnus. Art. 3.

HIc ipſa reædificatio ciuitatis Hieruſalẽ, & muroꝝ ac portaꝝ eius deſcribiť. [Et ſurrexit
Eliaſib ſacerdos magnus] i. pontifex Iudæoꝝ, qui ſecundũ Ioſephũ & magiſtrum in hi Ioſe. lib. 11.
ſtorijs, fuit filius Ioachim ſeu Eliachim põtificis, qui Ioachim erat filius Ioſue filij Ioſedech. an. iu. ca. 5.
[& fratres eius ſacerdotes ædificauerunt portam gregis.] Alia tranſlatio continet, Aedifica-
uerunt portam & probaticam piſcinam. Fuitq́ꝫ porta hæc iuxta templũ, per quam induce-
bant greges animaliũ offerendoꝝ, de piſcina autẽ probatica habeť apud Ioannem. De hac Ioan. 5.
porta quidã exponũt illud Micheæ 4. Et tu turris gregis nebuloſa. tñ ſicut ibi expoſui, ꝑ tur
rim illã intelligiť ibi ad literam templũ. Deniq; in hac ędificatione decuit principẽ ſacerdo-
tum cum ſuis exiſtere primũ, & portam conſtruere prope templũ. [Ipſi ſanctificauerunt] id
eſt, firmiter ſtatuerũt eam ad Dei honorem. nam ſanctum, vno modo idem eſt quod firmũ.
[& ſtatuerunt valuas eius,] i. portas eius ſeu ianuas, quæ à voluendo nomen ſortitæ ſunt, quia
in apertione & clauſura voluunť ac reuoluunť, & per portas cointelliguntur vectes & seræ.
[& vſque ad turrim centum cubitoꝝ ſanctificauerunt eam] i. firmauerunt, ædificando, iu-
xta eam in muro vſq; ad turrim centum cubitorum ab vna parte, [& vſque ad turrim Ha-
naneel,] ex alia parte. Vnde prædictum fuit Hieremiæ 31. Aedificabitur ciuitas domino à
turre Hananeel. [& iuxta eum] i. prope ædificata à pontifice, [ædificauerunt viri Hiericho,] Ioſue 6.
hoc eſt, oriundi ex vrbe ſic dicta. [& iuxta eum] forſan ex alio latere, [ædificauit Zachur fi-
lius Amri] incipiendo vbi dimiſit Eliaſib. [Portam autẽ piſcium] ſic vocatam, quia per eam
copia piſcium inferebať, [ædificauerunt filij Aſnaa. Et ipſi texuerunt] i. conſtruxerunt vel te-
xerunt, i. operuerunt [eam] lignis, vt & murus fortius cohæreret. Hæc porta, ſecundum Ioſe- Ioſe. lib. 11.
phum, appellata eſt poſtea porta Dauid, quoniã fuit ex oppoſito mõtis Sion, i. illiꝰ partis Hie an. iu. ca. 5.
ruſalem, quæ pars vocata eſt ciuitas Dauid, vt patet 2. Reg. 5. [& iuxta eos ædificauerũt The-
cueni,] i. nati ex vrbe Thecua, de qua fuit Amos propheta, & mulier ſapiens quam Ioab miſit Amos 1. 7.
ad Dauid, prout 2. Reg. 14. deſcribitur. [Optimates autem] i. ſuperiores [eorum, non ſuppo-
ſuerunt colla ſua in opere domini] i. non adiuuerunt in ædificijs iſtis, in quo eorum negli-
gentia & vulgarium diligentia denotantur. [Et portam veterem ædificauerunt Ioiada filius
Paſeah, & Moſollam filius Beſodiæ.] Hæc porta vocata eſt vetus, quia veſtigia eius apparue-
runt à diebus Iebuſæoꝝ atq; Melchiſedech, vt in Scholaſtica fertur hiſtoria. [iuxta eos ædi
ficauit Melchias & Maſphat] quod eſt hic nomen viri, [qui erat ꝑ duce in regione trans flu-
men] i. vices ducis illius ſuppleuit, quia vt dicitur, dux quidam trans flumẽ, q̃uis Gentilis na-
tione, cupiebat ad ædificandum contribuere ex deuotione, quod fecit per virũ ꝓdictum. [Et
dimiſerunt Hieruſalem,] extra eam ædificando, vel eam extendendo. [& portam vallis] per
quam ibať de ciuitate ad vallẽ Ioſaphat, [ædificauit Ammoni, & portã ſterquilinij,] ꝑ quam
tempore pluuioſo immunditiæ ciuitatis decurrebãt in torrentem Cedron. [Portam fontis]
quæ & infra porta aquaꝝ vocatur, & à fonte ſibi ꝓpinquo ſic dicta eſt, [ædificauit Sellum.] Nehe. 8.
Nempe portæ hic nominatæ, inueniuntur & alia nomina habere. [princeps pagi] i. villæ ſeu

vici

vicũ Maſpha,[& muros piſcinæ Siloe in hortũ regis]i.muros piſcinæ ſic nũcupatæ cõſtruxit
vſq; ad hortũ regis,vel ædificauit muros piſcinæ fluentis verſus regis hortũ.Dicit aũt Eſa.8.
Aquæ Siloe tranſeũt cũ ſilẽtio.Apud Ioannẽ quoq; Euãgeliſtã dr: Vade,lauare in natatoria Si-
Ioan. 9. loe,q̃d interpretaẽ miſſus.[& vſq; ad gradus q deſcẽdunt de ciuitate Dauid.]Siquidẽ ad ciui
2.Reg.5. tatẽ Dauid,hoc eſt,ad arcẽ Sion aſcẽdebaẽ p gradus.[Poſt eũ ædificauit Nehemias filius Aſ-
boch vſq; cõtra ſepulchrũ] i.ex oppoſito ſepulchri [Dauid] regis,q ſepult⁹ eſt in ciuitate Da
uid,vt legiẽ 3.Reg.2.[& vſq; ad domũ fortiũ,]in qua fortes regis Dauid ſeu agoniſtæ ſolebãt
manere,nõ q domus illa adhuc ſteterit,ſed vſq; ad locũ vbi aliqñ ſtabat, porrigebaẽ ædifica-
tio huius.[Nathinæi autẽ] qui ligna & aquas comportabant ad domũ Dei, [habitabant in
Ophel] i.loco ſic dicto, nõ remote à tẽplo. [Surſum aũt à porta equorũ ædificauerũt ſacerdo-
tes.] Hæc porta nõ fuit porta ciuitatis,ſed poſita erat ante atria tẽpli vſq; ad quã licuit equi-
tãdo aſcẽdere verſus templũ,atq; exinde dr̃ incepiſſe habitatio ſacerdotũ. Litera plana eſt.
Myſtice poteſt hoc loco p Nehemiã Chr̃s ĩtelligi, q militãtẽ ędificauit eccleſiã,cuius coope
ratores fuerũt glorioſi Apl̃i,cæteriq; diſcipuli ac p̃lati,p̃dicatores atq; doctores, q̃rũ quiſq; do
mũ ſeu cõgregationẽ ſibi cõmiſſam ædificauit exẽplo & documẽtis. Porro p ſeptẽ portas,pu
ta p ſex portas ciuitatis,& p portã equorũ,rite intelligunẽ ſeptẽ eccleſiaſtica ſacr̃a, p quæ ad
Eſa.11. cæleſte regnũ p̃tingiẽ, vel ſeptẽ dona Sp̃ũſſancti,ſeu tres virtutes theologicæ & q̃tuor cardi-
nales.Specialiter demũ,p portã gregis,deſignaẽ ſpõtanea reſignatio ſuip̃ſius,& mortificatio
p̃priæ volũtatis,ſeu crucifixio p̃priæ carnis cũ vitijs & cõcupiſcẽtijs, per q̃ om̃ia offert ſe ho
Galat.5. mo ſuo creatori,ſicut p portã gregis inducebanẽ pecora immolatitia dño offerẽda.Per portã
piſciũ,figurata eſt p̃dicatio p̃dicatio Euãgelij, per quã hoies q̃ſi piſces capti,Chr̃o incorpo-
Matt.4. Luc.5. ranẽ,qui dixit ad ſummũ Apl̃m: Ex hoc iam hoies eris capiẽs.Per portã veterẽ intelligiẽ co-
gnitio ſcripturarũ veteris teſtamẽti, p quã fides corroboraẽ.Per portã fontis,effuſio lachry-
marũ deſiderio regni cæleſtis,ſeu copia gratiarũ,vel aqua ſapientię ſalutaris.Per portã vallis,
Eccl. 55. ſancta humilitas.Per portã ſterquilinij,recognitio p̃prię defectuoſitatis & expurgatio vitio
rũ.Per portã equorũ,fortitudo,feruor,velocitas p̃dicatorũ ac p̃latorũ, quorũ eſt Chr̃m vndiq;
circũferre.Poſtremo p optimates Thecuenorũ, nõ ſupponẽtes colla ſua in ope Dei, recte in-
telligunẽ,qui in eccleſia fulgẽt eccleſiaſtica dignitate, ſed per negligentiam torpẽt,& carna
li cõuerſatiõe fœdanẽ,qui pulchra dicunt magnaq; p̃dicant,ſed ea non exequunẽ,de quibus
ait Saluator Mat.23.Alligãt onera grauia & importabilia,& imponũt ea ſup humeros ho-
minũ,digito aũt ſuo nolunt ea mouere.Similiter nobiles & potentes,cũ dicat Apl̃s 1.Cor.1.
Quia nõ multi potẽtes,nõ multi nobiles ſunt inter vos,ſed abiecta mũdi elegit Deus,vt con
fundat fortia.Nã & teſte Gregorio: Hos elegit Deus quos deſpicit mũdus, de q̃bus ait Pſal-
miſta Pſal.72.In labore hoim nõ ſunt,& cũ hoibus nõ flagellabunẽ:ideo tenuit eos ſup̃bia.

¶ Expoſitio Cap.4. Factum eſt autem cum audiſſet Sanaballat. Art.4.

POnitur hic vnũ obſtaculorũ,quo aduerſarij Iudæorũ conati ſunt Iudæos ab ædificatione
retrahere,vtpote eos acriter impugnãdo.[Factũ eſt aũt cũ audiſſet Sanaballat] inter Sa
maritanos p̃cipuus, [q ædificaremus murũ,iratus eſt valde]inuidẽs p̃ſperitati ædificantiũ,
[& dixit: Quid Iudæi faciunt imbecilles] i.infirmi? q̃ſi dicat: Non poterũt facere aliqd ma-
gni.[Num dimittẽt eos gẽtes?] i.gentiles in eorũ circuitu cõmorãtes,nõ permittẽt eos opus
inchoatũ cõplere.[ſed & Tobias Ammonites proximus eius, ait: Aedificẽt] i. nõ eſt curan-
dũ de ędificatiõe ipſorũ.[Si aſcẽderit vulpes,trãſiliet murũ eorũ lapideũ.] i.tã baſſus & debilis
erit murus quẽ faciũt, & ſic poterimus murũ illũ ad placitũ diſſipare. [Et dixit Nehemias:]
Hoc nõ eſt de textu.[Audi Deus noſter,q̃a facti ſumus deſpectui] i.iniuſte nos cõtempſerũt.
[Cõuerte opprobriũ ſup caput eorũ] i. p eorũ opprobrio q̃ nos aſpernati ſunt,puniaẽ à te.
[& da eos in deſpectionẽ in terra captiuitatis]i. p eo q nos ſpreuerũt iniuſte,nec cõpaſſi ſunt
reuerſis à captiuitate, fac eos iuſte cõtemni & captiuari.[Ne operias iniq̃tatẽ eorũ] i.inultam
nõ deſeras,[& peccata eorũ corã facie tua nõ deleanẽ] i.nõ tradanẽ obliuioni à te,donec de-
bite caſtigenẽ: [q̃a irriſerũt ædificãtes] vrbẽ cult⁹ diuini & tẽplũ Dei,nõ ex odio,ſed poti⁹ zelo
iuſtitię,orauit hęc Nehemias, & vt in p̃nti purgareẽ & caſtigareẽ,vel q̃ſi p̃phetice loquẽs hęc
Pſal.78. p̃tulit.Sic enĩ & ĩ libro pſalmorũ multa dicũẽ,vt eſt: Redde vicinis nr̃is ſeptupl: in ſinu eorũ,
improperiũ ipſorũ quod exprobrauerũt tibi dñe. Et Hiere.17. Induc (inq̃t) ſup eos diem af-
flictiõis,& duplici contritiõe cõtere eos. Hi aũt erãt infideles, & obſtinati in vitijs,ac publici
hoſtes verę religionis ac boni cõmunis: ideo licuit cõtra eos ſic exorare,nõ odiẽdo naturam
neq; p̃ſonã ſecundũ ſe,ſed impietatẽ & impios ſecũdum q̃d tales. [Factũ eſt aũt,cũ audiſſent
q obducta eſſet cicatrix muri Hieruſalẽ,& cœpiſſent interrupta cõcludi] i. interruptio mu-
ri eſſet reparata in rimulis & ſciſſuris,[irati ſunt nimis,& cõgregati ſunt oẽs vt venirẽt pari-
ter] ad expugnãdum nos.[Et orauimus Deũ] ſine cuius auxilio nõ potuiſſemus illis p̃ualere,
[& poſuimus cuſtodes ſup murũ.dixit aũt Iudas] i.tribus ſeu populus Iudæ aut aliq̃s vir nota
bilis Iudas noĩe: [debilitata eſt fortitudo portãtis] i.portãtes onera ſunt laſſati,]& humus ni

mia

mia eſt]hoc eſt,terra efferenda,vt cōuenientius fiant ædificia,eſt copioſa,ita vt laborioſum
ſit eam efferre:nec apta eſt expoſitio,vt per terram intelligant calx & arena,quę proprijs po
terant noībus deſignari. [& nos non poterimus ædificare]propter hæc impedimēta. Iſti cœ
perunt animo frangi,puſillanimitateq́ deijci.[&dixerunt hoſtes noſtri:Neſciant,donec ve
niamus in medium eorum]i.improuiſe irruamus in ædificantes. [Factum eſt aūt venientib⁹
Iudæis q habitabant iuxta eos]i.prope Samaritanos,q auiſabant Nehemiam & ſuos de ad-
uerſariorum cōfœderatione & propoſito veniendi contra ipſum & populū ſuū. [ſtatui poſt
murum populū in ordine cum gladijs ſuis & lanceis,]i.in acie ordinata ad ſtandū extra ciui
tatem,vt ſe opponerent hoſtibus. [Et ſurrexi,& aio ad optimates: Nolite timere à facie eo-
rum.Cum audiſſent inimici noſtri nunciatū eſſe nobis]de eorum inſidijs & aduētu,[diſſipa-
uit Deus conſiliū eorum]ingerendo eis timorē ſeu diſſenſionem.[A die illa media pars iuue
nū eoꝝ,] i.ꝓdictoꝝ bellatoꝝ noſtroꝝ,[faciebat opus in muro, & media pars parata erat ad
bellum:] vacans ab opere,vt eſſet fortis & ꝓcincta ad pugnam.[& principes poſt eos]ad diri
gendum iuuenes circa pugnam.[Et dixi ad optimates & reliquā partem vulgi,Deus pugna
bit pro nobis,]nos confortando, & aduerſarios ꝓſternendo. [Et dixi populo: Vnuſquiſq́
cum puero ſuo]i.miniſtro aut filio,[maneat in medio Hieruſalem]tanq̄ in loco magis mu-
nito,& vbi magis neceſſaria ſunt auxilia contra hoſtes. [& ſint vobis vices]i.viciſſitudines
ſeu alternationes,[per diem & noctem ad operandū]vt ſ.vna parte operante & vigilāte,alia
paulisper repauſet.[Ego aūt & fratres]i.cognati,[mei & pueri mei & cuſtodes,non depone
bamus veſtimenta noſtra]de nocte,quia modiciſſimo ſomno eramus cōtenti. [Vnuſquiſq́
tm̄ nudabatur ad baptiſmum]i.ſolum nudauit ſe ad aliquantulam horam,vt iuxta morem
& ritum legis lauaret, & lauando purificaret ſe vel corpus ſuum à ſudoribus,immundiitijsq́
ex labore cōtractis lauando mundaret.¶Spūaliter per aduerſarios Iudæorum præfatos,intel
liguntur hæretici & peruerſi perſecutores & tyranni, qui profectui & reformationi aduer-
ſantur eccleſiæ:contra quos, ſeculares fideles corporalibus armis armantur, & etiam diuini
inuocatione ſubſidij:ſpūales aūt perſonæ, orationibus pugnant & lachrymis. Omnes quoq́
ædificantes & bonum eccleſiæ ꝓmouentes, accincti ſunt gladio ſpūs, quod eſt verbum Dei, Ephe.6.
ac veræ diſcretionis iudicio.Et ſicut Nehemias ac ſui,propter nullam aduerſantium impro-
bitatem,ab incepto opere ceſſauerunt,ita debemus in ſanctis actibus eſſe conſtantes.

¶Expoſitio cap.5.Et factus eſt clamor populi. Art. 5.

REpræhendunt hic ditiores Iudæorum de auaritia,immiſericordia,& vſura circa proxi
mos ſuos extenuatos Iudæos.[Et factus eſt clamor populi & vxoꝝ eius magnus]i.me-
diocres,pauperesq́ Iudæi & eorum vxores, queruloſe & miſerabiliter clamauerunt,[aduer-
ſus fratres]i.cognatos,[ſuos Iudæos]diuites,& potentes, à quib⁹ grauabant vſuris,ita quod Deut.28.
diuites contra legem mutuauerūt pauperibus ſub vſura,immo filios ac filias indigentiū Iu-
dæorum emerunt in ſeruos & ancillas:quod & pauperes aliqui neceſſitate q̄dam cōpulſi,ad-
huc ſponte pati ꝓpoſuerunt,ſicut ſubiungit:[Et erant]pauperes,[qui dicerēt: Filij noſtri &
filiæ noſtræ multæ ſunt nimis:]ita quod eos alere non valemus.[accipiamus pro precio eo-
rum frumentū,& comedamus & viuamus:]i.vendamus eos diuitibus,atq́ pro precio accipi-
amus victualia.[Et erant qui dicerēt,agros noſtros & vineas & domos noſtras opponamus]
inopiæ noſtræ,i.vēditioni ſeu impignorationi exponamus ad ſubueniendū noſtræ indigen-
tiæ.ideo ſubditur,[& accipiamus frumentū in fame]i.tēpore famis ſeu cariſtiæ huius,[& alij
dicebant,mutuo ſumamus pecunias in tributa regis]i.vnus alteri concedat pecuniā ad vſu-
ram,vt pſoluamus regi tributa,demusq́ agros noſtros & vineas exponendo eos,vt tactū eſt,
venditioni vel impignorationi,quēadmodū in Geneſi legunt feciſſe Aegyptij.[& nunc ſicut Gen.47.
carnes fratrū noſtroꝝ,ita & carnes noſtræ ſunt]i.corpora noſtra merito eſſent à ſeruitute ali
ena & libera,ſicut & corpora diuitum Iudæoꝝ,& ex eodem patriarcha Iacob ſumus proge
niti,eiuſdemq́ legis miniſtri.Hinc in Ioanne dixerūt Iudæi:Semen Abrahæ ſumus,& nemi- Ioan.8.
ni vnq̄ ſeruiuimus.[& ſicut filij eoꝝ]ſunt liberi,[ita & noſtri filij]merito liberi eſſent.Poteſt
q̄q́ exponi oppoſito modo:Sicut carnes fratrum noſtroꝝ q māſerūt in Babylone,ſunt in ſer
uitute ſub rege Perſaꝝ,ita & nos ſum⁹ in afflictione,& idē de filijs illoꝝ ac noſtris.[Et iratus
ſum nimis]ira p zelū,ꝓſertim cōtra diuites q ſe tam immiſericorditer & auare habuerūt cir
ca egenos.[Cogitauitq́ cor meum]mecū,i.intra me deliberaui qd dicerē, nec ex impetu lo
quutus ſum paſſiōis.[Et increpaui optimates & magiſtratus]i.ſuperiores & iudices Iudęoꝝ,
[dicēs: Vſuras ne ſinguli à fratrib⁹ veſtris]egenis Iudæis[*accipiatis.]tanq̄ diceret,In hoc pec *exigatis
catis enormiter,cum Deut.23.iuſſum ſit,Non fœnerabis fratri tuo ad vſurā.[Et congregaui
aduerſus eos concionē]i.congregationē[magnā,]q̄tenus publice corriperent,q publice pec
cauerūt,iuxta illud Apli 1.Tim.5.Peccātes corā oībus argue,vt & cęteri timorē habeāt.[Et di
xi eis:Nos,vt ſcitis,redemimus fratres noſtros Iudæos,q vēditi fuerāt gētibus ſcd̄m poſſibili 1.Eſd.1.
tatē noſtrā.]Quāuis tm̄ Cyrus rex Perſaꝝ & Artaxerxes rex dimiſerūt Iudæos gratis, q̄tum 1.Eſd.7.

ad id iuris,quod habuerũt in eos ratione captiuitatis eorũ in regnis ſuis,illi tñ Iudæi q vẽdi-
ti erãt gẽtilib⁹,redimebant ab his quorum ſerui emptitij erãt.Sicq́ redemerũt multos eorũ,ipſe
vẽdetis Zorobabel,Eſdras & Nehemias.[Et vos ergo*vendite fratres veſtros]i.Iudæos quos emiſtis
in ſeruos,vendere vultis,non gratis dimittere.[& nos ememus eos.] quaſi dicat, Non decet nec
licet,præſertim in caſu & tẽpore iſto.Veruntñ abſolute loquendo,non fuit Iudæis prohibitum,fi-
lios ſuos ac filias vendere in famulos & ancillas,cogẽte penuria,Iudæis diuitibus.Nec diuiti
bus illis fuit prohibitũ emere illos,ſed vltra ſex annos ipſos tenere in ſeruitute fuit prohibitũ,iu-
xta illud Exo.21.Si emeris ſeruũ Hebræũ, ſex annis ſeruiet tibi,in ſeptimo egredietur liber gra
Hier.34. tis.Hinc à Ieremia arguunt Iudæi,quod talẽ libertatẽ non exhibuerũt ſeruis emptitijs.[Et ſiluee-
rũt,nec inuenerũt quid rñderent]quia in iſto caſu gñalis afflictiõis atq; inopiæ,debebãt proximis
ſuis egenis gratis miſericorditer ſubuenire.[Et dixi eis:Non eſt bona res quam facitis.Qua-
re non in timore Dei noſtri]filiali aut ſaltem initiali[ambulatis,] cuſtodiẽdo diuina præcepta?
Quia qui timet Deum,nihil negligit.[ne exprobretur nobis ab inimicis noſtris]i.ne aduerſarijs
ſubijciamur,& ne nobis inſultẽt, iuxta illud Pſal. 78.Ne dicãt inter gẽtes, vbi eſt Deus eorũ?
Principaliter tñ Deũ timere & honorare debemus ex charitate ipſius,quatenus ei cõplaceam⁹
& vniamur.Iſtud dicendũ eſt Chriſtianis,vt ſ.timeãt Deũ,& obediãt ei,ne exprobretur eis ab ho
ſtibus eorũ,Turcis & Sarracenis.Deinde Nehemias exẽplo ſuiipſi⁹ & ſuorũ,hortatur Iudæos ad
liberalitatẽ & pietatẽ prætactas.[Et ego & fratres mei & pueri mei domeſtici,cõmodauimus
plurimis]i.gratis cõceſſimus multis Iudæis pauperibus,[pecuniã & frumentũ.Nõ repetam⁹
in cõmune iſtud]i.cõmuniter in hoc cõcordemus, quod iſta ſic mutuata, non repetantur ab eis qui
facultatẽ non habẽt ſoluẽdi.[Aes alienũ cõcedamus quod debetur nobis] i.pecuniã quæ nobis debetur
à ſubditis ratione noſtri ducatus,non exigimus nobis perſolui, ſed quaſi mutuatũ quod relinquimus
illis.[Reddite ergo eis agros ſuos & vineas,&c.Quin potius & centeſimã pecuniæ] i.centeſi
mam partẽ pecuniæ,[frumẽti,vini & olei,]quã exigere ab eis ſolebatis,[date pro illis]i.ſolui-
Deu.26. te pro ipſis pauperib⁹ de bonis veſtris,cum ipſi nõ habeãt vnde perſoluant.Hæc cẽteſima ſolue-
batur regi pro tributo terræ.[Inſuper & excuſſi ſinũ meũ,& dixi:Sic excutiat dñs oẽm virũ,]de quo
loquor,[qui non cõpleuerit verbũ iſtud, &c. A die aũt illa qua præceperat rex mihi, vt eſſem dux in
terra Iuda]i.per 12.annos quibus præfui populo Iudæorũ,vt dux ex regis cõmiſſione,[ego & fratres
mei annonas non comedimus]i.victum à populo non accepi, qui tñ mihi debebatur ratione du
catus mei,ſi exegiſſem.[quin potius in opere muri ędificaui]propria manu interdũ,[& agrum
non emi,]quia propria commoda & diuitias non quæſiui,ſed Dei honorem & bonũ cõmune.[Iu
dæi quoq; & magiſtratus 150.viri]qui in officijs erant & à populo ſuſtentari ſolebãt, [& qui venie-
bant ad nos de gentib⁹,in menſa mea erant.] & ſic fui hoſpes liberalis,ne populus grauaretur.
[parabatur mihi]i.pro eſu meo & eorũ quos reficere volui,[per dies ſingulos] i.quotidie[bos vnus,
arietes ſex,& inter dies decem vina diuerſa]i.plura dolia vinorum diuerſorum infra decem
dies expendi cum cõmenſalibus meis.[Inſuper & annonas ducatus mei nõ quæſiui.Valde enĩ at-
tenuatus]i.per paupertatem exhauſtus,[erat populus]pro maiori parte. [Memẽto mei Deus
meus in bonum]i.ad hoc,vt mihi miſericors ſis & gratioſe retribuas, [ſecundũ oĩa quæ feci
populo huic]Iudæorum,i.ſecundũ merita bñficiorum quæ eis exhibui propter te,& ſicut pie
Luc.6. & liberaliter feci eis,ita fac mecum,iuxta illud Matth.7.Qua menſura menſi fueritis,reme-
tietur vobis.Ex iſto cap.ad opera pietatis inſtruimur,ſed heu iam multi infeliciſſimi nomi-
netenus Chriſtiani,Iudæorum auaritiam imitantur,vſuras cõmittunt,pauperes grauãt,op-
primuntq́ ſubiectos,filios ſuos ac filias vendũt ſeruituti peccati, & ſubdũt iugo diaboli,non
reprimẽdo eos à vitijs, ſed magis inducendo ad vanitates. Docentur quoq; maiores prælati ex-
1.Tim.5. emplo Nehemiæ peccantes,quãuis potentes & magnos,ſine perſonarum acceptione ſtrenue in-
crepare,ſalubriter exhortari,atq; ad condignã ſuorum exequutionem officiorum ſerioſiſſi-
me admonere,immo oẽs qui præſunt,docentur hic ſuis ſubditis in tẽporalibus & ſpũalibus,præ-
ſertim inopiæ tempore liberaliter ſubuenire,non ocio, loquacitati,voluptatiue guſtus & ta
ctus vacare,ſed in omni opere virtuoſo ſeipſos in primis exemplares & alacres exhibere,&
contentari ſobrio cibo,modico potu,mediocriq́ ſomno.

¶Explanatio cap.6.Factum eſt autem cum audiſſet Sanaballat.

Articulus 6.

DEſcribuntur hic inſidiæ ipſi Nehemiæ illatæ.[Factum eſt aũt cum audiſſet Sanaballat
& Tobias & Goſem]qui inter aduerſarios Nehemiæ erant principales,[quod ædificaſſem
murum,& non eſſet in ipſo interruptio,]quia iam erat integratus et continuatus,[miſerunt
ad me,dicentes] ſimulatorie[Veni,et percutiamus fœdus,]i.pactum pacis et amicitiæ inea-
*viculis amus firmiſſime,ideo additur,[in*vitulis] i.ipſum fœdus roborando per occiſiones vitulo-
rum,in ſignum quod morte dignus conſiſteret,qui pactum hoc violaret.Fuit namq; antiquitus
conſuetudo,vt in confœderatiõe huiuſmodi occideretur vitulus vnus aut plures aut alia pe-
cora in ſignum firmitatis,atq; ad deſignandũ quod mortem mereretur qui fœdus tranſgredere-
tur.

tur. Hinc per Hiere. 34. loquit dñs: Dabo viros q̃ pruaricantur fœdus meum, & non obſerua-
uerunt verba fœderis, q̃bus aſſenſi ſunt in conſpectu meo, vitulum, quem cõſciderũt in du-
as partes, & tranſierũt inter diuiſiones illas. Ex quo elicitur, ꝙ in ſignum firmitatis conſueue-
runt etiam ſemel ire inter partes animalis occiſi atq; diuiſi. [in campo *vno] Volebant eñ *Ono.
Nehemiam trahere extra vrbem, q̃tenus in rure occiderent eum. hinc ſubditur: [Ipſi aũt co-
gitabant vt facerẽt malum mihi.] Deinde in litera ponitur excuſatio Nehemiæ, & planus eſt
textus. [Et miſit ad me Sanaballat, iuxta verbum prius] i. inſidioſe, ſicut & ante. Non tñ ver-
ba p̃ferentia ſpeciem amicitię, ſed cõminationis. Aliqñ tñ verba amicitiæ addidit ſimulato-
rie, ſicut ſubiungit: [puerum] i. miniſtrum, [& epiſtolã ſcriptam hoc modo: In gentib⁹ audi-
tum eſt,] i. inter nos gentiles iam publice vulgatum eſt, [& Goſem] cui tanq̃ viro ſolenni cre-
dendũ eſt, [dixit, ꝙ tu & Iudæi cogitetis rebellare contra regem] Perſarum. [Propter quam
cauſam & prophetas poſueris, qui p̃dicent de te in Hieruſalem] i. q̃ſdam induxeris ad hoc, ꝙ
ſimulent ſe ſpm̃ prophetiæ habere, [dicentes] quaſi ex reuelatione diuina: [Rex in Iudæa eſt,]
i. ex Dei voluntate Nehemias iſte eſt rex terræ & populi huius: ideo ei, non regi Perſarũ, obe-
diatis. [Auditurus eſt rex hæc,] i. percipiet iſta, & indignabit tibi. [idcirco veni, vt ineamus cõ-
ſilium pariter,] q̃liter poſſis te excuſare. [Et miſi ad eos, dicẽs:] ſpecialiter ad Sanaballat, tanq̃
ad capitaneum iniquorũ: [Non eſt factũ ſecundũ verba hæc quæ loqueris] per epiſtolã quam
miſiſti. [quam ob cauſam magis cõfortaui manus meas] i. tanto plus animaui me ad operan-
dum, quanto multiplicius ac inſidioſi⁹ impius ille volebat me impedire. Sic & nos debemus
tanto feruenti⁹ Deo ſeruire, vitiiſq; reſiſtere, quãto importuni⁹ inuiſibiles aduerſarij nos im-
pugnant, aut hoĩes praui impedire noſtrũ p̃fectum nituñ. [Et ingreſſus ſum domum Sama-
iæ] Iudæi, quem mihi fidelem eſſe putaui, [qui ait: Tractemus nobiſcum in domo Dei] i. inter
nos cõferamus in templo, q̃liter tu Nehemia euadere poſſis pericula. [& claudamus portas
ædis] i. domus Dei, vt intra templũ maneas clauſus. [quia venturi ſunt] Sanaballat & ſui, [vt
interficiant te. Et dixi] refutando talem ſuggeſtionem: [Num quiſq̃ ſimilis mei fugit?] i. nun-
quid aliquis in Deo confidẽs, & quæ Dei ſunt agens, fugere habet timore humano? [& quis vt
ego] i. quis ſimilis mei in Dei cõfidentia, [ingrediet templũ] fugiendo hoſtes, [& viuet?] ac
ſi dicat, ſi ſic fugeret timore inordinato, mereret diuino priuari auxilio, & occidi. Nihilomi-
nus licitum eſt ex rationabili cauſa, & ex naturali mortis timore, p̃ſidiũ fugæ aſſumere, & lo-
cum ſacrum ac tutum intrare, ſicut & Dauid ſanctus frequẽter fugit à facie Saul. Non tñ id 1. Reg. 17. 19. 20. 21.
licitum eſt in derogationem iuſtitię, atq; in detrimentũ boni cõmunis, ſicut in p̃poſito iſto. 1. Reg. 24. 26. 28.
Ad hoc eñ falſarius iſte voluit Nehemiã in templo recludere, vt opus Dei negligeret, & Ne-
hemias notaret de fuga formidoloſa, q̃ſi non ſperãs in dño. [Et intellexi] ex diuino inſtinctu
ſeu cõſideratione induſtriæ meæ, [ꝙ Deus non miſiſſet eum] i. ex diuina directione mihi ta-
lia non p̃ferret. Sicq; de ſpũali, non locali, miſſione intelligit iſtud, quẽadmodũ 3. Regũ Ahi- 3. Reg. 14.
as ſenex & cæcus dixit ad vxorem Hieroboã ad ſe miſſam: Ego miſſus ſum ad te durus nun-
cius. [ſed q̃ſi vaticinãs,] i. non vere, ſed apparẽter p̃phetans, [loquut⁹ eſſet ad me.] Magis eñ
debuerat conſulere Nehemiæ, vt cõfidendo in dño, p̃pararet ſe ad reſiſtendũ aduerſarijs illis
diuini cultus ac boni cõmunis, q̃ vt ita recluderet ſe. [Acceperat eñ preciũ] i. pecuniam à Sa-
naballat, vt ita deciperet me: [& haberent malum] i. aliquam culpam ſcirent de me, [q̃d ex-
probrarẽt] i. inſultarẽt atq; obijcerẽt, [mihi. Memento mei p̃ Tobia & Sanaballat] i. à talib⁹
erue me. [iuxta opera eorum talia,] vt eis pœnam iuſtam infligas, propter tam vitioſa verba
eorum & geſta. Mihi aũt miſerearis, eo ꝙ tãta ac talia ab ipſis iniuſte p̃peſſus ſim. [Sed & No-
adiæ p̃phetæ & cæterorum p̃phetarum q̃ terrebãt me,] i. illorum pſeudoprophetarũ volentĩ-
um me p̃terrere, memento p̃ debitam eorum caſtigationem ſaltem in vita hac, ne pereant in
æternum. [Cõpletus eſt aũt murus Hieruſalem 25. die menſis Elul:] q̃ dicit eſſe ſextus menſis
apud Iudæos, ac correſpondere cõmuniter partim noſtro Auguſto, & partim Septembri. [52.
diebus] quo conſtat, q̃ feruenter ac fortiter laborauerũt. Vnde de tam expedita & celeri con-
ſummatione muri, conſternati ſunt aduerſarij, videntes hoc fieri non potuiſſe abſq; ſpecia-
li oĩpotentis ſubſidio. & hoc eſt quod ſubditur: [Factum eſt aũt cum audiſſent, &c. Sed & in
diebus illis multæ optimatum Iudæorũ epiſtolæ mittebant ad Tobiam] i. multi maiores in-
ter Iudæos miſerunt frequẽter epiſtolas ad Tobiam Samaritanum habitatione, ſed Ammo-
niten natiõe, vt patet ſuprà. [& à Tobia veniebãt ad eos] epiſtolæ. [Multi eñ erant in Iudæa Nehe. 4.
habentes iuramentum eius] i. confœderati ei cum iureiurando, [quia gener erat] i. filiam ha-
buit [Sechaniæ] in vxorem, q̃ Sechanias fuit vnus de præcipuis inter Iudæos, [& Iohannan
filius eius] puta Tobiæ, [acceperat filiã Moſollam] inter Iudæos notabilis viri. Sicq; per con-
iugia fuit inter iſtos Iudæos & Samaritanos amicitia & cõfœderatio facta, q̃d periculoſum
fuit Nehemiæ, cum non ſit nequior peſtis, q̃ hoſtis familiaris, cui dum creditur, p̃iculum im-
prouiſe incurritur. tñ quod dictum eſt, Iohannan fili⁹ eius, ad Sedechiam poſſet referri. [ſed
& laudabant eum] puta Tobiam, [corã me,] vt inirem pactũ cum illo. [& verba mea nuncia-

 bant

Pſal.33. bant ei]ſecrete per ſcripta ſeu nuncios. Vnde conſtat, q̃ veriſſime ſcriptum ſit, Multę tribulationes iuſtorum: quia Nehemiam iſtum qui tam beneficus & liberaliſſimus fuit in ſuos, immo in totum populum Iudæorum, tantaq́; bona exhibuit eis, & pro communi eorum bono tam infatigabiliter laborauit: ita ſunt pſecuti, non ſolum Samaritani & alieni, ſed & populus eius & notabiliores eorum. Patientiā ergo diſcamus, nec ꝓpter q̃cunq; pſecutionem à via iuſtitiæ recedamus, cõfidentes ſemp in dño. Innoteſcit demũ ex introductis, ꝙ Iudęi poſt reditum à Babylonica captiuitate cito receſſerũt à dño pro magna parte: immo multa magna commiſerunt peccata, ac prophana contraxerunt contra legem connubia.

Hiere.17

¶ Expoſitio cap.7. Poſtq̃ aũt ædificatus eſt murus. Art. 7.

Nehe.2. SEntentia huius cap. quaſi tota cõtenta eſt ſuprà. Præmittitur tñ hic aliquid, quod ibi non legitur. [Poſtq̃ aũt ædificatus eſt murus] Hieruſalem, prout pcedenti habetur cap. [& poſui valuas,] i. portas ſeu ianuas in portarum ſtructuris ſeu in templo, [& recenſui] i. numeraui, [ianitores & cantores] templi, [& Leuitas, & dixi: Non aperiant portæ Hieruſalem vſq; ad calorem ſolis] i. quouſq; ſol notabiliter ſuper noſtrum horizontem aſcendat, ita ꝙ calor ex reflexione radiorum ſolarium cauſet in terra. [Cumq́; adhuc aſſisterent] mihi viri, qbus hęc dixi, [portæ] Hieruſalẽ [clauſæ ſunt] ante ſolis occaſum, [& oppilatæ] i. obturatæ ad inſultum hoſtium repellendum. Nam pauci adhuc in Hieruſalem morabant. [Et poſui cuſtodes] ad vigilandum per noctes, [ſecundũ vices ſuas] & ex oppoſito domorum ſuarum in muro, & non erant domus ædificatæ ad ſufficientiā. [Deus aũt dedit in corde meo] i. inſpirauit mihi vt facerem quod ſubditur: [& congregaui optimates & magiſtratus & vulgus, vt recenſerem eos] i. numerarẽ, ſicq́; diſponerem de populatione vrbis Hieruſalem. [& inueni librum cenſus] i. numerationis, [eorum qui aſcenderãt primum] i. cum Zorobabel de Babylonia redierũt in prima licẽtia à Cyro data. [& inuentũ eſt ſcriptũ in eo] i. in libro illo. [Iſti filij prouinciæ q aſcẽderũt de captiuitate, &c.] Iſta verba ſcripta ſunt ab Eſdra, ibiq́; expoſita, eademq́; ſumma totius multitudinis hic & ibi exprimit: ſed q̃dam nõia variant, qm̃ multi eorum duo aut plura nõia habuerũt. [Nõnulli aũt de principibus familiarum dederunt in opus] Hoc eſt q̃d ſupra ſcriptum eſt, & de principib' patrum cum ingrederent templũ dñi, q̃d eſt in Hieruſalẽ, ſponte obtulerũt in domum Dei ad extruendā eam in impẽſas operis auri ſolidos 60. millia, &c. Veruntñ quæ ibi dicunt quaſi in gñali, hic ſpecialius exprimunt: & ita q̃tum ad particulares deſcriptiones, differentia inuenitur inter verba huius paſſus atq; illius.

Nehe.6.

1.Eſd.2.

Nehe.2.

¶ Explanatio cap.8. Et venerat menſis ſeptimus Scenopegię. Art. 8.

DEſcripta templi ac ciuitatis Hieruſalẽ reædificatione, recitatur hic cultus Dei ſecũdum legem in locis eiſdem. [Et venerat mẽſis ſeptimus] ſecundũ Hebræorum cõputationem, & agitur hic de anno cõſummationis murorum Hieruſalẽ. Porro quod ſubditur in multis codicibus, [Scenopegię ſub Eſdra & Nehemia,] non eſt de textu. [Congregatusq́; eſt oĩs populus] pſertim in Hieruſalem habitãs, aliarumq́; vrbium principales habitatores, [quaſi vir vnus] i. concorditer & perfecte, [in platea, quæ eſt ante portã aquarum] quæ ſuprà dicta eſt porta fontis, in cuius oppoſito fuit atrium templi, in quo populus confluxit ad orandũ, audiendumq́; verbum Dei, quod qdam dicunt hic deſignari per plateam. [Et dixerunt Eſdræ ſcribæ, vt afferret librũ legis. [Attulit ergo Eſdras legem corã multitudine in die. Et legit Eſdras in eo apte] i. intelligibiliter & diſtincte, quia ſic legi debet, pſertim diuina ſcriptura. [de mane vſq; ad medium diem] in quo patet feruor ſuæ deuotionis, [prima die menſis ſeptimi] in quo die fuit feſtum tubarum in memoriam liberationis Iſaac ab immolatione in holocauſtum, qñ pro eo oblatus eſt aries, q inter vepres cornibus hęſit, prout Gene. 22. cap. ſcribitur. Hinc Leuit. 23. loquit dñs: Menſe ſeptimo prima die menſis erit feſtum tubarum. [Et aures oĩs populi erant erectæ ad librum.] quia cum diligentia & auiditate audiendũ eſt verbũ Dei iuxta Iaco. 1. Sit oĩs homo velox ad audiendũ. Hinc ſcriptum eſt Eccl 3. Auris bona cum omni cõcupiſcẽtia audiet ſapientiā. In hoc quoq; patuit audientiũ feruor, ꝙ per tot horas non laſſabant verba ſalubria audiendo. [Et benedixit Eſdras dño Deo voce magna] ipſum laudãdo. [Et legerunt in libro legis diſtincte & aperte, & intellexerunt cum legeretur,] ſpecialiter Eſdras, deinde & Nehemias ac q̃dam Leuitæ. Vnde ſubiungitur: [Dixit aũt Nehemias (ipſe eſt Atherſata) & Eſdras & Leuitæ interpretantes vniuerſo populo:] i. exponentes turbæ vulgarium quę legebantur, vel ſucceſſiue, vel vnus vni parti, alter alteri, ſecundũ quod Act. 2. habetur: Nonne iſti oẽs q loquunt, Galilæi ſunt? [Dies ſanctificatus eſt dño Deo noſtro] i. dies iſte ad Dei honorem ſolẽnis eſt. [Nolite lugere: Flebat eñ oĩs populus, cum audiret verba legis,] ex cõpunctione & cõtritione, qm̃ verba legis audiendo, conſiderauerũt ſuas tranſgreſſiones. Nec malum fuit ꝙ flebant, ſed bonum. Melius tñ pro die illo, vt gauderent in dño ex cõtemplatione bonitatis & pietatis ipſius, bñficiorumq́; eius. Actus eñ virtutum ſunt exercendi loco & tẽpore opportuno. [& dixit eis] Nehemias: [Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum] i. potionem ex aqua & melle confectam. Vel vt quidam exponunt, vinum melle dulcoratum.

Nehe.3.

Leuit.23

[&

[& mittite partes his qui non ꝑparauerunt ſibi:]ꝑſertim egenis.Sic aũt fuerant admonendi,
quia à mane vſq; meridiem audierant verbum Dei,& quia ſolennitas erat iucunda.[Gaudi-
um em̃ dñi eſt fortitudo veſtra]i.Deus per modum gaudentis ſe habet de veſtra ſpũali cõfor
tatione in om̃i actu virtutum,q̃m amat vos & veſtram cupit ſalutem.Qui Hiere.32.teſtatur:
Lætabor ſuper eis cum benefecero eis.Etem̃ bñplacitum eſt dño in populo ſuo.Qui per Sa- Pſal.149.
lomonem fatetur:Deliciæ meæ eſſe cum filijs hoim. [Et inuenerunt ſcriptum in lege,præce Pro.8.
piſſe dñm in manu Moſis]i.per vocem & obſequiũ Moſis, vt habitarent filij Iſrael in taber-
naculis]factis de arboꝝ ramis,[in die ſolenni]i.in ſolenniũ dierum congerie, vtpote ſeptem
diebus,[menſe ſeptimo.]Scriptum eſt em̃ Leuit.23. A q̃ntodecimo die mẽſis huius ſeptimi, Exo.12.13.
erunt feriæ tabernaculoꝝ ſeptem diebus.Quod iuſſum fuit in memoriam beneficij Dei, quo
poſt eductionem filiorum Iſrael ex Aegypto,fecit eos habitare in tabernaculis & papilioni-
bus atq; tentorijs in deſerto.ideirco Leuit.23.dñs ait:Vt diſcant poſteri veſtri,ꝙ in taberna-
culis habitare fecerim Iſrael,cum educerem eos de terra Aegypti. [& vt ꝑdicent & diuulgẽt
vocem in vniuerſis vrbibus ſuis.]Nam ex prætacto præcepto ſacerdotes & ſcribę erant aſtri
cti populũ Iſrael de huius feſti obſeruãtia informare.[Egredimini in montẽ,& afferte fron-
des oliuæ,& frondes ligni pulcherrimi,frondes myrti & ramos palmarum,vt fiant taberna-
cula,ſicut ſcriptum eſt. [Et egreſſus eſt oĩs populus,& attulerunt]i.q̃dam de oĩbus ad afferen
dum ramos arborum.Non itaq; ſecundo die quo audierunt iſtud feſtum eſſe agendũ,de quo
die ſecundo,pauloante habetur in litera:ſed appropinquante & iam imminente 15. die ſepti
mi menſis,quo die fuit hoc feſtum incipiendũ.[Fecerũtq; tabernacula vnuſquiſq; in domate
ſuo]i.in tecto plano ſuæ domus,quia in terra illa,tecta domorum ſunt plana,& tabernacula
iſta ſub dio fiebant.[& in atrijs ſuis.Non em̃ fecerant à diebus Ioſuæ*taliter filij Iſrael]i.tam *talia
ſolenniter feſtum hoc tabernaculorum, quemadmodũ 4.Reg.23. legitur, ꝙ à diebus Iudi-
cum nõ factum fuit tale phaſe,quale fecit Ioſias rex. Aliqui tñ dicunt, ꝙ comparatio iſta ſit
intelligẽda ſecundũ quid, non ſimpliciter. Sed ſecurius reor, veritatem hiſtoriæ ſequi & te-
xtum.Iſtud em̃ feſtum poterat celeberrime fieri abſq; notabili ſumptu, & ſub Eſdra celebra
tum eſt cum deuotione ꝑcipua & grandi lætitia,atq; à populo toto,& cum formoſis varijsq;
materijs:q̃ vt fertur in litera,Attulerũt frondes oliuę ac ligni pulcherrimi,frondes myrti,i.
arboris ſic vocatę,ramos palmaꝝ,frondesq; ligni nemoroſi.in q̃bus oĩbus ſumit̃ ſingulare ꝓ
plurali.[Legit aũt Eſdras in libro legis per dies ſingulos]mẽſis iſtius,ſeu feſtoꝝ ipſius,[à die
primo]huius ſeptimi menſis,[vſq; ad diem nouiſſimũ]mẽſis eiuſdẽ,[& fecerunt ſolennita-
tem]tabernaculoꝝ[ſeptem diebus,& in die octauo]ſ.proxime ſubſequente vltimũ diẽ ſolẽ-
nitatis ꝑfatæ,[collectã iuxta ritũ]i.q̃dam pecuniaꝝ collectioñ ꝓ emẽdis requiſitis in cultu
tẽpli,ſecundũ iuſſionẽ & obſeruantiã legis.Fuitq; dies illa octaua multũ ſolẽnis.Sicq; & in ea
videt̃ Eſdras legiſſe in libro legis.Hinc Exo.23.dñs ait:Dies q̃q; octauus erit celeberrim⁹ atq;
ſanctiſſimus. Eſt em̃ cœtus atq; collectę,& vt legit̃,dabãt tertiã partẽ ſicli ꝑ annũ ad emendũ
oleũ,& ad panes ꝓpoſitionis,ad ligna,& ad ſacrificia ſempiterna.At vero de ſpũali ſignifica
tione feſti tabernaculoꝝ & collectæ,dictũ eſt ſuꝑ Leui.23. Debem⁹ equidẽ ſeptẽ dieb⁹,i.om̃i
tꝑe incolat⁹ vitæ pñtis in tabernaculis habitare,tanq̃ ꝑegrini & hoſpites ĩ deſerto ſeculi hui-
us,& virtutũ virore ornari ac aſpirare ad patriã,q̃tenus die octauo,i. octaua reſurrectiõis ſeu
mox poſt curriculũ dieꝝ hui⁹ exilij,colligamur in regno cæleſti,de q̃ ſpũali celebratiõe feſti
tabernaculoꝝ à Zacharia fit myſticus ſermo.¶Inſuꝑ ex iſto cap.inſtruunt̃ fideles dieb⁹ feſti- Zach.14.
uis vacare diuinis & ſacris ſermonib⁹,ad eccleſiã cõuenire,& cũ ingẽti affectu verbũ Dei au-
diret q̃d & ſingulis dieb⁹ feſtiuis ꝓponẽdũ eſt eis intelligibilr̃,diſtincte,apte,plenarie. Et q̃uis
poſt hæc liceat paululũ lauti⁹ refici,vitãda ẽ tñ oĩs carnalitas,ſuꝑfluitas,& voluptas.Et de his
q̃ ſobrie ſuꝑſunt refectiõi,faciẽda eſt pauperib⁹ eleemoſyna liberalis,charitatiua,& humilis.

¶Expoſitio cap.9.In die autem viceſimaquarta menſis huius. Art. 9.

DEuotio populi ſua peccata humiliter cõfitentis,Deumq; laudãtis,& eius beneficia,gra
ta mente recolentis,hoc loco deſcribitur.[In die aũt 24.menſis huius]ſeptimi,[conue-
nerunt filij Iſrael in ieiunio,& in ſaccis,& humus ſuper eos.]Audiendo nanq; quotidie legẽ,
aduerterunt enormitatem & multitudinem ſuorum exceſſuum. Feſtiuitas aũt tabernaculo-
rum ſeptem durans diebus,& 15.die ſeptimi menſis inchoans, durauit vſq; ad diem 22.men-
ſis eiuſdem excluſiue,die aũt 22.fecerunt collectam,& die 23.ſeparauerunt alienigenas à ſua
communione:ſicq; ſtatuerunt die ſequente per ieiunia & confeſſionem ac alia humilitatis
compunctionisq; ſigna & geſta,veniam deprecari,ac gratiam emẽdationis in poſterum im
plorare.Conuenerunt ergo in ieiunio,i.concorditer ieiunantes,& in ſaccis,i.veſtibus aſpe-
ris pœnitentialibus aut cilicinis induti,& humus, i.aſperſio puluerum, ſuper capita fuit eo-
rum.[Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio alienigena.]Hoc quidam expo-
nunt de ſeparatione coniugiorum initorum inter Iudæos & Gentes, de qua ſeparatione di-
ctum eſt 1.Eſd,9.Alij aũt exponunt de ſeparatione eorum ab Ammonitis & Moabitis, quia

Deut.23. in lege audierant, Ammonites & Moabites non intrabũt in eccleſiam Dei. Additur etiam in Scholaſtica hiſtoria, ꝙ ſtatuerunt & ipſa iumenta debere ieiunare, & pueros vſq; ad pueros ſeptem annorum. [Et ſteterunt & confitebant peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum:] quas fuerunt magna ex parte imitati, ſicq; & pro patribus ſuis defunctis orabant. Cõfitebantur aũt peccata ſua non ſacramentali confeſſione, ſicut fit in euãgelica lege, ſed coram Deo ſeu publice coram ſacerdote, prout moris fuit in lege, iuxta illud Pſal. 31. Dixi, confitebor ad-
Pro.28. uerſum me iniuſtitiam meam dño. Vnde & Salomon dixit: Qui abſcõdit ſcelera ſua, non dirigetur. Qui aũt confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiã conſequet. [Et conſurrexerũt ad ſtandũ,] vt electionem legis audirent. [& legerunt in volumine legis] Leuitæ ſeu ſcribæ, [quater in die, & quater in nocte confitebant.] In quo patet feruor deuotionis eorum, & vigilantia magna in nocte. [& adorabant dñm.] de hoc magiſter in hiſtorijs ſcribit: Conuenerunt octies ad audiendũ legem, quater in die, & quater in nocte. lectione terminata, proſtrauit ſe populus ad orandũ, & fiebant preces ſuper eum à ſacerdotibus, & tandẽ benedictio ſa-
Beda cerdotalis. Ex qbus ſecundũ Bedam eccleſia traxit exemplũ. Nam ſupra gradũ fit lectio, prout paulopoſt legunt Leuitæ aſcendiſſe ſuper gradum, & Leuitæ, i. diaconi faciunt ꝓclamationes in populo. Octies quoq; infra diem & noctem ad eccleſiam conuenit, ꝗuis non penitus eodem modo quo tũc. ſemel em̃ in nocte ſurgimus ad nocturnos, ſecundũ illud Pſal. 118. Media nocte ſurgebã ad confitendũ tibi. in die vero ſepties pſallimus, iuxta illud Pſal. 118. Septies in die laudem dixi tibi, vz in laudibus, quæ conſueuerũt circa vel ante auroram cantari, & in prima, tertia, ſexta, nona, veſperis & completorio. In ſingulis aũt horis pro lectiõe dicitur capitulare. Poſtea proſternimur ad preces in diebus non feſtis, & ſubditur oratio ꝓ benedictione. [Surrexerunt aũt ſupra gradum Leuitæ] q in litera exprimunt, [& dixerunt: Surgite & benedicite dño] viuẽti, [ab æterno & vſq; in æternum:] cui in ꝑſenti tẽporaliter, & in futuro æternaliter bñdicunt electi. [& bñdicant] oẽs rõnales creaturæ, [nomini gloriæ tuæ] i. tibi ipſi glorioſo, [excelſo] i. reſidenti in ſummo cælo. vel in ſublimi deuotione id agant. Vn-
Luc.2. de & angeli nato Chriſto ex virgine cecinerunt: Gloria in excelſis Deo. [in omni benedictione] i. plena & ꝑfecta cõmendatione tuæ bonitatis & ꝑfectionis in ſemetipſa, [& laude] eius ꝓpter opa & beneficia ſua, ſeu per reſpectum & habitudinem ad creata. Porro quod ſubdit, [Et dixit Eſdras] non eſt de textu, ſed ſubintelligitur, ſecundũ eos q dicunt totum reſiduum eſſe verbum ipſius Eſdræ. Alij dicunt non eſſe ſubintelligendũ, nec verba ſequentia eſſe ſolius Eſdræ, ſed aliorum quoq; confitentiũ Deo. Potius tñ apparet, ꝙ ſint à ſolo Eſdra prolata, approbantibus alijs. Non em̃ videtur ꝙ plures ſimul ꝓtulerunt verba iſta, ſicut tres pueri in ca-
Dan.3. mino quaſi ex vno ore Deum laudabant. [Tu ipſe dñe ſolus] qm̃ ſolus es Deus verus, non plures dij. [Tu feciſti cælum] i. oẽs orbes cæleſtes cõtentos ſub ſummo cælo, [& cælum cælorum] i. cælum empyreum quod ambit & continet cuncta creata. Eſtq; immobile & manſio beatorum, dictum empyreum, i. igneum, non à calore, ſed ſplendore. [& oẽm exercitum eorum] i.
4.Re.21. cunctos ordines ſupernoꝝ ſpũum. Interdum vero planetæ ac ſidera vocant cæli militia. Vnde 4. Regũ legit Manaſſes adoraſſe oẽm militiam cæli. Iuxta quem modum poſſent dici exercitus cæli ac orbium. [terrã & vniuerſa quæ in ea ſunt,] quæ ſunt creata & facta à Deo, tanq̃ à prima cauſa mediate vel immediate. [maria & oĩa quæ in eis ſunt, & tu viuificas oĩa hæc.] Non eſt hoc intelligẽdũ iuxta q̊rundã inſaniam, ꝙ totus mũdus ſit vnum animal, cuius partes ſint quatuor elementa, & reliqua animata ſint, vel ꝙ Deus ſit anima mundi aut oĩm vita formalis, ſed oĩa hæc, i. q̃dã de his oĩbus, viuificat Deus, aut certe metaphorice viuificat oĩa, dando ſingulis aliquã operationẽ, motũ ſeu inclinationẽ ad ꝓpriũ finẽ. Viuũ nãq; vocat, q̃d mouet ſeipſm. [& exercit⁹ cæli] i. vniuerſitas cæleſtiũ ciuiũ [te adorat.] Qui aũt dicũt corpora cæleſtia eſſe animata, affirmãt exercitũ cæli, i. vniuerſitatem planetaꝝ, ſtellarum, orbiũq; cæleſtium Deum proprie adorare. Et ꝗuis dicantur non eſſe animata, attamẽ adorant Deum materialium, qm̃ ſua eminentia, claritate & perfectione oſtendũt creatorem ſuum eſſe adoran-
Dan.3. dum. Iuxta quem modũ cũcta creata Deũ benedicere & laudare dicunt. [Tu elegiſti Abram] per ꝓdeſtinationem ab æterno, & tempore præordinato vocaſti eum ad tuum obſequium, atq; ad terram promiſſam. Hinc ſubditur: [Et eduxiſti eum de igne Chaldæorum.] In Gene-
Gen.11. ſi legitur Abram exiſſe de Vr Chaldæorum, vbi per Vr ſecundũ q̊ſdam intelligitur villa ſeu locus natiuitatis habitationiſq; Abram in Chaldæa. Alij aſſerunt per Vr intelligi ignem, dicẽtes ipſum Abram fuiſſe ꝓiectum in ignẽ de ꝓcepto Nemroth, eo ꝙ ignẽ noluerit adorare, & ꝙ diuina virtute exiuit illæſus de igne. Cui dicto videt hæc litera cõſonare. Poſſet tñ ꝑ ignẽ tribulatio magna, quã in Chaldæa tolerauit, intelligi. Vnde dicit Iudit. 8. Abrahã tẽtat⁹ eſt,
Gen.12. & ꝑ multas tribulationes ꝓbatus, Dei amicus effectus eſt. [& poſuiſti nomẽ eius Abraham,] i. eum q antea vocabatur Abram, quod interpretat pater excelſus, vocaſti Abraham, quod in-
Gen.17. terpretatur pater multaꝝ Gentium, dicens ad eum: Nec vltra vocabit nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abraham, qa patrem multarum Gentium conſtitui te. [& inueniſti cor eius

fi-

fidele coram te.] Quia in aduerſis & proſperis tibi conſtāter adhæſit, & fuit in fide pcipuus, RO.4.
qui cōtra ſpem in ſpem credidit. [Et vidiſti afflictionē patrū noſtrorum in Aegypto,] dicens ad
Moſen: Vidi afflictionē populi mei in Aegypto, & clamorē eius audiui, & ſciens dolorē eius, EXO.3.
deſcēdi vt liberarē eū. [Clamorē eorum audiſti ſup mare rubrū.] iuxta illud Exo.14. Clamauerūt
filij Iſrael ad dñm. [Ad montē quoq; Sinai deſcēdiſti:] Nō locū mutādo, ſed mirabilia ibi agē-
do, & p creaturā ſubiectā, quia p angelū in tua pſona apparentē & loquentē apparuiſti. Pro- EX.20.21.
pterea ſubdit: [& locutus es cū eis de cælo] aereo. Quāuis enī angelus loqueret Moſi tñ, non Actu.7.
populo, decē tñ pcepta dñs p angelū dedit, & ,ptulit toto illo pplo audiēte, ſicut in Exo.20.
& Deut.4. legit. Vnde Moſes ait ad pplm: Interroga ſi facta eſt aliqñ huiuſmodi res, aut vnq̃
cognitū, vt audiret populus vocē Dei loquētis de medio ignis, ſicut tu audiſti. [& dediſti eis iu
dicia recta] i. iudicialia pcepta veraciter iuſta, [& legē veritatis] i. legē Moſaicā, in qua nihil
eſt falſitatis, & ea quę credēda ſunt, pponunt, ac veritas de Deo & creaturis docet. [cæremo-
nias] i. pcepta cæremonialia, [& pcepta bona] videlicet pcepta moralia, [& ſabbatū ſanctifi- EXO. 21.
catum oſtēdiſti eis,] iubēdo vt diem ſeptimū celebrarēt. [Ipſi vero & patres noſtri ſupbe egē
runt] p rebellionē cōtra te & Moſen, q loquit eis: Loquutus ſum, & nō audiſtis: ſed aduerſan Deut.1.
tra imperio dñi, & tumētes ſupbia, aſcēdiſtis in montē. [& dederūt caput] i. cor ſuū inclina-
uerūt, [vt reuerterent ad ſeruitutē ſuā] priſtinā in Aegypto, atq; ad conſuetū iugum diaboli,
obſequiumq; peccati, dicētes: Vtinā pereamus, & nō inducat nos dñs in terrā iſtā, ne cada-
mus gladio. Nōne melius eſt reuerti in Aegyptū? Dixerūtq; alter ad alterum: Cōſtituamus no Nūr.14.
bis ducē, & reuertamur in Aegyptū. [Et quidē cū feciſſent ſibi vitulū cōflatilē,] quia Aaron EXO.32.
cōpulerāt, vt p manū artificū formaret imaginē vituli, [& dixiſſent: Iſte eſt Deus tuus] ô Iſrael
[qui te eduxit de Aegypto.] In Exodo legunt dixiſſe: Hi ſunt dij tui Iſrael, q te eduxerunt de Ibidē.
terra Aegypti. Quō ergo hic narrant in ſingulari dixiſſe, Hic eſt Deus tuus? Reſpondet, qp ibi
plurale pro ſingulari ſumpſerūt, vt ſæpe fit in ſcripturis. [Fecerūtq; blaſphemias magnas,] EXO.32.
ſacrificātes idolo vano, & illud Deū vocādo, atq; in circuitu eius choreas ducēdo & cōcinen- 1. COR.10.
do, iuxta quod legit: Sedit populus mādu care & bibere, & ſurrexerūt ludere. [& ſpm tuū bo *docerret
num dediſti, qui * duceret eos] qd intelligi poteſt de angelo ſancto, q columnā nubis & ignis
monſtrādo, rectū eis iter oſtēdit. Vñ Exo.23. dñs dixit: Ecce ego mitto angelū meū, q pcedat te
& cuſtodiat in via. Poteſt quoq; intelligi de Spūſancto, quē dñs infudit Moſi ductori ipſorum, vt tā
charitatiue & māſuete pduceret peruerſum populū illum, qui ſpūs p mirabilia multa ipſos prę
ceſſit. Nā Exo.33. legit Moſes exorāſſe: Si nō tuipſe præcedes nos, ne educas nos de loco iſto Pſal.142.
&c. de quo ſpū ait Propheta: Spūs tuus bonus deducet me in terrā rectā. [Nihilq; eis defuit] Nūe.20.
de neceſſarijs vitæ. Interdū tñ ad tēpus ſuſtinuerunt penuriā, famē, ſitim, ſed miſericorditer
& celeriter eis pūidit. [Veſtimēta eorum nō inueterauerūt, & pedes eorum non ſunt attriti] i. laſſi
aut laſſitudine afflicti, hoc eſt, qd Deu.29. ſcriptū eſt: Adduxi vos p deſertū 40. annis, nō ſunt
attrita veſtimēta veſtra, nec calceamēta pedū veſtrorum vetuſtate cōſumpta ſunt, qd fuit grā-
de miraculū. Quod vero hic dr, Pedes eorum nō ſunt attriti, ponit contentū p continēte. Vel
intelligendū eſt de iuſtis, qbus & māna ſapuit, ſicut volebāt, ſcdm illud Sapiētiæ 16. Ad quod
quiſq; volebat, cōuertebat. Peruerſi aūt fatigabant, iuxta illud Numeror.11. Ortum eſt mur-
mur populi quaſi dolentiū pro labore. Et rurſus Numerorum 21. Cœpit tædere populum itine
ris ac laboris. [& dediſti eis regna] i. regiōes, imo terras triginta vnius regū, in terra pmiſſio
nis, vt Ioſuę 12. dicit. [& pplos] eis ſubieciſti. [Prouocauerūt aūt te ad iracūdiā,] nō cōcitādo
in te immaterialiſſ. Deo aliquā paſſionē, turbationē, aut alterationē, ſed ad iuſtæ vltiōis effe-
ctū ſeu æqtatis rigorē, ſicut Hiere.4. teſtatur: Nunqd me ad iracundiā prouocant? Nonne
ſemetipſos in confuſionem vultus ſui? [Et in tempore tribulatiōis ſuæ clamauerūt ad te, & Iudic. 1.
dediſti eis ſaluatores.] Hoc frequēter factū eſt tempore Iudicū, vt ex hiſtoria lib. Iudicū elu 2.5.8.10.
eſcit. Scriptū eſt enī: Suſcitauit dñs iudices qui liberarent eos. Cumq; ſuſcitaret iudices, fle-
ctebat miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cęde vaſtātiū. [Cumq;
requieuiſſent] i. ceſſationē ab hoſtiū impugnatiōe habuiſſent, [reuerſi ſunt] ad priſtina vitia
ac peiora. [Conuerſiq; ſunt rurſum ad te,] vexatione eis intellectū præſtāte, [& liberaſti eos] Eſa.28.
quod ſæpius accidit ſub diuerſis iudicibus. Hinc Iudic. 2. inducit: Cumq; mortuus eſſet iu-
dex, reuertebant, & multa maiora (i. peiora) faciebāt. [Et dederūt humerum recedentē] i. onua
præceptorum tuorum ſup ſe ferre recuſauerūt, iuxta illud Zachariæ 7. Noluerūt attēdere, & auer
terūt ſcapulas recedētes. Cor ſuū poſuerūt vt adamātem, ne audirēt legem. [Et ptraxiſti] i.
prolongaſti, [ſup eos annos multos,] i. multis annis eorum punitionem & captiuitatem diſtu-
liſti, [& cōteſtatus es eos in ſpiritu tuo] i. p reuelationem propheticā à prophetis prolatam
ſub teſtimonio veritatis, prænunciaſti & comminatus es eis flagella & aduerſa inſtantia. Vn-
de p Hieremiā ſæpe locutus eſt: Miſi ad vos omes ſeruos meos prophetas, vt reuerteret vnuſ- Hiere. 7.
quiſq; à via ſua mala. [In miſericordijs aūt tuis plurimis non feciſti eos in cōſumptionē] id
eſt, ex magna & infinita miſericordia tua noluiſti eos omnino diſperdere, extirpare, extin-

 guere,

guere,ſed reliquias reſeruaſti ex eis,ſicut in Ezechiele ſæpe habet. Vñ p Hieremiã dñs dixit:
Hier. 30. Caſtigo te in iudicio,vt nõ tibi videaris innoxius.Nõ aũt te faciã in conſummationẽ. [Nunc
itaq; Deus magne,fortis & terribilis,ne auertas à facie tua oẽm laborẽ qui inuenit nos] i. tri
Tob. 3. bulatiões,quas p peccatis noſtris incurrimus,miſericorditer intuere, & p eas nobis ignoſce,
Abac.3. ac decætero pacẽ & pſperitatẽ cõcede,qa poſt tẽpeſtatẽ facis tranquillũ, & poſt fletũ exulta-
4.Reg.17.18 tionẽ infundis,& cũ iratus fueris,miſericordiæ recordaberis, nec vindicas bis in idipſum. [à
Eſa.36.37 diebus regis Aſſur] i.regis Aſſyriorũ,puta Sennacherib,q valde vexauit ſanctũ regẽ Ezechiã
2.Para.35. & populũ eius. Filius quoq; regis illius captiuauit Manaſſen filiũ Ezechiæ, vt 2.Para.31.legit.
[Et ipſi in regnis ſuis] i. reges noſtri in regionibus terræ pmiſſiõis,videlicet in Iudæa,Gali-
læa,Samaria & alijs,[non ſeruierũt tibi,] loquẽdo de regibus Iſraelitici populi multis. [non
omibus.[Ecce nos ipſi hodie ſerui ſum⁹] i.ſubiecti iugo regis Perſarũ,[& tributarij] quãtum
ad vulgus.[Et fruges eius multiplicant regibus quos poſuiſti ſup nos] i.blada terræ nſæ pro
magna parte deueniũt in vſum regũ gentiliũ,qui pſidẽt nobis pꝑter peccata nſa.[& corpori
bus noſtris dominant & iumẽtis:] qa oportet vt ſeruiamus eis, cũ iuſſerint, in pprijs pſonis,
& cũ noſtris iumẽtis,mens tñ tali ſeruituti non eſt obnoxia. [Sup omibus ergo his &c.] i.de
omibus pdictis peccatis firmiter pponimus nos emẽdare,& de hoc [pcutimus fœdus & ſcri
bimus] i.lrãm teſtimonialẽ cõficimus, [& ſignant] i.ſigilla apponũt p ſe & populo,[princi-
pes noſtri] in teſtimonium veritatis,vt inexcuſabiles inueniamur,niſi egerimus ita. Præter-
ea poſſent hæc omia ſpũaliter interpretari, ſed ſicut literalis horũ ſenſus phabitus eſt in ſcri-
pturis pallegatis, ita & eorundem myſticus intellectus: ideo plixitatẽ deuitãs, pertranſeo.
Eſa.28. Sed pẽſemus, qualiter vexatio pſter intellectũ auditui. Etenĩ quidã conuertunt ad dñm, in-
troeunt clauſtrũ,obſequunt altiſſimo ex ſyncero bonitatis & virtutis affectu ſeu Dei intuitu
& amore,quidam deſiderio præmij,alij timore ſupplicij:primũ eſt optimum,ſecundum com
mendabile,tertium diſpoſitiuum ad promerendum.

¶Declaratio cap.10. Signatores aũt fuerũt Nehemias, Atherſata fili⁹ Hachaliæ. Art.10.

Nehe.8. Signatores aũt] i.ſigillatores lrã nſæ pactionis, de qua in fine pcedẽtis habet capli,[fuerũt
Nehemias,] q alio noie dictus eſt [Atherſata:] q fuit ſacerdos,ſicut & cæteri in textu cõſe
quẽter expreſſi, q ſecũ ſigillauerunt. deinde noiant in lrã Leuitæ & capitanei ſignatores. [vt
ambularẽt] i. cõuerſarent [in lege dñi,] & explicant quædã in ſingulari,quæ pmiſerũt ſerua-
re,cũ ſubdit:[& vt nõ daremus filias nſas] in vxores [populo terræ] i.Samaritanis,cæteriſve
gentilibus.Secundũ fuit,q nõ emerẽt aliqd à gẽtibus, venalia ſua portãtibus in die ſabbati,
neq; in alia die ſanctificata,i.ſolenni. Et hoc eſt qđ dr [Populi qq; terræ q importãt venalia,
nõ accipimus ab eis ſabbato,&c.] Cur ergo Chriani ſuas mercatiões non relinquũt diebus
dñicis & feſtiuis? [dimittem⁹ annũ ſeptimũ] i. agros noſtros nõ ſeminabimus ſaltẽ ad ppriũ
vſum tñ ſeptimo anno, iuxta illud Leuit.25. Sex annis ſeres agrũ tuũ, & ſex annis putabis vi
neã tuã,& colliges fruct⁹ eius. Septimo anno ſabbatũ erit terræ requietiõis dñi:agrũ nõ ſeres,
& vineã nõ putabis.[Et ſtatuemus ſup nos pcepta,] hoc eſt, obſeruãtijs pceptorũ ſubijciemus
corda nſa,[vt demus tertiã partẽ ſicli p annũ,] i. qlibet anno quiuis q habet, offerat tertiam
Nehe.8. partẽ ſicli,q pecunia colligebat die ſequẽte vltimã diẽ feſti tabernaculorũ,ſicut iſtud expoſitũ
eſt ſuprà.[Sortes ergo miſimus ſup oblationẽ lignorũ inter ſacerdotes & Leuitas & pplm,vt
inferrẽt in domũ Dei nſi] i.p ſortiũ euẽtũ qſiuim⁹ determinationẽ & certificationẽ,qs,qñ &
qualiter deberet adducere ligna,qbus nutriẽdus fuit ignis in altari holocauſtorũ iugiter ar
dẽs,q ligna apponere igni,ad ſacerdotes ſpectabat, iuxta illud Leuiti.6. Ignis in altari ſemp
ardebit,quẽ nutriet ſacerdos,ſubijciẽs ligna mane p ſinglos dies. Adducere aũt ligna ad hoc,
fuit Nathinæorũ officiũ, vt legit Ioſuę 6. Leuitæ vero ſacerdotib⁹ ſubſeruiebãt,ſed ſolutio p-
cij p huiuſmodi lignis,ptinebat ad pplm,[& vt afferremus primogenita terræ nſæ] i.primos
ſeu primitiuos fruct⁹ agrorũ nſorũ adducerem⁹ ad offerẽdũ hos dño, quẽadmodũ Leuiti.23.&
Deu.18.& 26.legit. [& primitias fruct⁹ oĩs ligni] i.primos arborũ fruct⁹ q erãt dño offerẽdi,&
Nume.3. primitias filiorũ nſorũ. Primogeniti eñ oĩm tribuũ Iſrael,dẽpta tribu Leui, offerebant Deo
Deute.26. in tẽplo,& ſtatim redimebant precio. Nẽpe ex tẽpore q dñs pcuſſit oẽ primogenitũ in ter-
Nume. 18. ra Aegypti,ſanctificauit ſibi ſeu offerri deputauit oẽ primogenitũ filiorũ Iſrael,tã in homi
nibus q in iumẽtis,prout Exo.13.legit.[& pecorũ noſtrorũ.] Primogenita eñ pecorũ ſecundũ
Deute.23. legẽ offeribiliũ,immolabant, atq; in vſum ſacerdotũ venerũt. Primogenitũ aũt aſini interfi-
Nume.8. ciebat,vel oue cõmutabat. Sed primogenita canũ occidebant,& cæterorũ animaliũ primoge
nita precio redimebantur.[Et primitias ciborũ noſtrorũ & libaminum] i.potuum. [& deci-
mam partẽ terræ noſtræ] i.terræ naſcentium,dabimus [Leuitis,] qui ſuſtentabant decimis,
ſicut ſacerdotes ſacrificijs.[Erit autẽ ſacerdos de filijs Aaron,cum Leuitis in decimis Leuita-
rum] i.aliquis ſacerdos ex ſemine Aaron natus aderit,dum Leuitæ à populo accipiunt deci
mas,& Leuitæ offerent decimam partem decimæ ſuæ. Leuitæ nanq; ſoluebant decimã deci
marum pontifici,i.decimam partem decimarũ eis à populo præſtitarum.

¶Expo

¶Expoſitio Cap.11.Habitauerũt aũt principes populi in Hieruſalem. Art.11.

RÉcitat hic,qualiter ciuitas Hieruſalē reædificata,fuerit populata.[Habitauerũt autem principes populi in Hieruſalē] i.principales Iudæorũ in ipſa metropoli habitauerũt, qui erãt aptiores defendere eã ab hoſtibus, qui in circuitu morabant, & eam demoliri optabãt, ac ſæpius infeſtabãt.[Reliqua vero plebs] de tribubus Iuda,Leui ac Beniamin,[miſit ſortē, vt tolleret vnã partē de decē] i.de decē viris vnus moraret in vrbe Hieruſalē]Nouem vero partes] i.cæteri habitarēt [in ciuitatibus] Iudææ. [Benedixit aũt populus omibus viris, qui ſe ſponte obtulerãt vt habitarēt in Hieruſalē] qm periculoſius fuit habitare in ea,eo q Gentiles p gyrũ ſpecialiter conarent ipſam Hieruſalē deuaſtare:ideo populus cõmendauit eos,& bona ipſis imprecabat, qui voluntarie elegerunt cõmorari in ea. [Habitauit aũt vnuſquiſq; in poſſeſſiōe ſua in vrbibus Iſrael,ſacerdotes,Leuitæ,Nathinæi, & filij ſeruorũ Salomonis.] Iſtud exponit de pdictis iam hominibus,qui nõ erãt neceſſarij ad populationē cuſtodiamq; Hieruſalē:ideo pmiſſi ſunt habitare in oppidis,in quibus vel ipſi,vel patres eorũ antea habitauerũt,quod etiã intelligendũ eſt de Iſraelitis natis ex nouē tribubus, qui manus euaſerunt Aſſyriorũ,& ad Ezechiã confugerũt,ac poſtmodũ cum populo regni Iudæ à Chaldæis capti fuerunt,quorũ poſteri redierunt cũ populo Iudæ à Babylonica captiuitate, nec cõpulſi ſunt in Hieruſalem habitare.[Et in Hieruſalē habitauerũt de filijs Iuda & de filijs Beniamin] hi q exprimunt in textu,qui expoſitione nõ indiget, quantum ad illos. Deinde nominant ſacerdotes & Leuitæ,qui in Hieruſalē habitauerũt.[Et eps Leuitarũ in Hieruſalē Vri filius Baani.] Vir iſte vocat eps Leuitarũ per participationē epiſcopalis officij,& qntum ad id à quo nomē imponit.Epiſcopus nãq; dicit quaſi ſupintendens,& ſic iſte fuit ſpecialiter pfectus Leuitis, tanq̃ eorũ præpoſitus & puiſor. Nec fuit pontifex Iudæorũ. [de filijs Aſaph] erant [cantores in miniſterio domus Dei.] Aſaph quippe fuerat vnus principaliũ cantorũ à Dauid inſtitutorum, vt 1.Paralipome. 6. ſcriptum eſt. Ideo poſteri eius fuerunt cantores in cultu templi & laudibus Dei.[Præceptũ quippe regis ſup eos erat] i. ex ordinatione & iuſſione Dauid regis antiqua,debebant ſic eſſe diſpoſiti & pſallētes.[& ordo in cãtoribus per ſingulos dies] id eſt,cãtores ſucceſſiue in vice & ordine ſuo ſuũ fecerũt officiũ ordinate.[& Pathahia in manu regis] i.ſcdm prætactã Dauid regis inſtitutionē, iuxta omne verbũ populi,i. ſcdm quod populus approbauerat,iuxta ſortiũ euentũ habitarent,& ſuũ officiũ exercerēt in Hieruſalē. [De filijs Iuda &c.]hic nominant vrbes ad tribũ Iudæ ptinētes,in quibus reliqui de tribu illa habitauerũt.[Filij aũt Beniamin &c.] Hic idē oſtēdit de Beniamin tribu, qa exprimunt hic vrbes tribus illius,in qbus habitauerũt filij Beniamin,q in Hieruſalē nõ ſunt cõmorati.[& de Leuitis partitiones Iudæ & Beniamin.] i.Leuitæ & ſacerdotes nõ deputati habitare in Hieruſalē,manſerũt in ciuitatibus tribuũ Iudæ ac Beniamin, quę ſequeſtratæ & aſſignatæ fuerũt ſub Ioſue pro habitatione ſacerdotum ac Leuitarũ,vt legitur Ioſuæ 21.

¶Expoſitio Cap.12.Hi ſunt ſacerdotes & Leuitæ qui aſcenderunt. Art.12.

DEdicatio ciuitatis Hieruſalem & murorũ eius,deſcribit hic.Fuit enim hæc ciuitas Deo ſpecialiter conſecranda & eius cultui deputata,quia in ea fuit ſtudium legis,tēplum & loca ſacrificiorũ ac diuini obſequij,habitatio ſacerdotũ pcipuorũ ac principũ..Et quia dedicatio illa facta eſt multũ ſolenniter,cõfluentibus ad eandē vniuerſis ſacerdotibus ac Leuitis, idcirco pmittit ſermo de ſacerdotibus & Leuitis,à principio ex licentia regis Cyri reuerſis. [Hi ſunt aũt ſacerdotes & Leuitæ qui aſcenderũt]de Babylonia ad Iudæã [cũ Zorobabel & Ioſue] i.Ieſua põtifex filius Ioſedec põtificis,qui Ioſedec(vt 1.Para.6.legit) à Chaldæis ductus eſt in Babylonē,eiuſq; filius Ioſue cũ Zorobabel redijt,& pontificis officio functus eſt, [Saraia,Ieremias,Eſdras,] quē aliqui dicũt eſſe hunc Eſdrã authorē libri pcedētis,dicētes q primo redijt cũ Zorobabel,poſtea ad regē Perſarũ redierit p pluribus Iudęis reducēdis & p priuilegijs impetrãdis.Alij potius opinãt, q iſte ſit alius Eſdras,qa veri ſimile eſt,q illum Eſdram ſcriptura ſtatim nominaſſet poſt Ioſue põtificē, & q in deſcriptiōe eorũ qui cũ Zorobabel redierunt, ipſe fuiſſet nominatim expreſſus, quod nõ eſt factũ,vt patet 1. Eſd.2. Et de hac re dictũ eſt ſupra in Eſdræ expoſitiōe.[Iſti principes ſacerdotũ,] nõ q oēs fuerint põtifices,ſed Ioſue tm̃ tēpore illo.ideo principes ſacerdotũ dicunt,i.principales inter ſacerdotes, ſicut & Dauid ſub põtifice ordinauit 24.ſacerdotes maiores,put 1.Para.16.cõtinet.[& fratres eorũ ſacerdotes] minus principales,[in diebus Ioſuę] põtificis memorati.[Porro Leuitæ] q redierũt cũ Zorobabel, fuerũt [Ieſua]& cæteri q exprimunt in lra.Cõſequēter linea gnatiōis ſacerdotũ deſcribit.[Ioſue aũt] põtifex [genuit Ioachim,] quē Iudith vocat Eliachim, ſub q & hiſtoria Iudith credit cõtigiſſe.[& Ioſue genuit Eliaſib]de q dictũ eſt ante. Fuitq; põtifex Iudith 4.
tēpore q Nehemias cœpit muros Hierlm reædificare. [& Eliaſib genuit Ioiada] quē Ioſephus 1.Eſd.3.
vocat Iudã,qa binomius fuit, [& Ioiada genuit Ionathã.] q à Ioſepho Ioãnes vocat,de quo Ioſe.lib.11.
forſan intelligēdũ eſt illud Machab.Orationē faciebãt ſacerdotes,Ionatha ĩchoãte,qñ & Ne an.iu.ca.5.
hemias ſpecialē fecit orationē,vt ſecũdo Machabæo.lib.habet.[& Ionathan genuit Iadua,] 2.Mac.1.

quem

Ioſe.lib.11. quem Ioſephus nominat Iaddum, qui Iaddus ſecūdum eundem obuiauit in pontificalibus
an.tiq.ca.5. Alexādro Magno, vt ſuo loco Deo pſtante narrabit. [In diebus autē Ioachim pontificis iam
pfati erant ſacerdotes] qui fuerunt [& principes familiaꝝ] i. pcipui ſacerdotaliū familiaꝝ
qui exprimunt in textu, [Leuitæ in diebus] i. tempore pontificatus, [Eliaſib & Ioiada & Iohanan,] q paulo ante vocat⁹ eſt Ionathan, [& Iaddua ſcripti principes familiaꝝ] i. deſcripti
principales in familijs Leuiticis, quæ ab eis duxerunt originem, quoꝝ deſcriptio non venit
ad nos. [& ſacerdotes in regno Darij Perſæ] i. regnante Dario rege Perſaꝝ, qui templi inchoationē iuſſit compleri, vt patuit 1. Eſd. 6. [Filij Leui principes familiaꝝ] Leuiticaꝝ, [ſcri-
1.Para.5. pti in libro verboꝝ dieꝝ] i. Paralipomenō, vbi primo libro deſcripti ſunt in ſua radice, hoc
eſt, in patribus ſuis, non in pprijs nominibus, qui manſerunt in vita, ſaltem p parte vſq; ad
dies Ionathan pontificis filij Eliaſib. Ita tamē, ꝙ immediatus pater iſtius Ionathan fuit Ioiade, ſicut iam patuit. [Et principes Leuitaꝝ] i. pcipui & nobiliores inter Leuitas, [Haſebia &
Serebia &c. fratres eoꝝ p vices ſuas] i. iuxta ſuæ ſucceſſionis ordinē in ſuo obſequio, [vt laudarent] Deum, [& confiterent] beneficia eius ac ſua populiq; peccata, [iuxta pceptum] i. ordinationem & iuſſionem [Dauid regis,] 1. Paralipo. 16. ſcriptam, [& obſeruarent æque per
ordinem] i. ſucceſſiue exequerent ſua officia æqualiter, vnuſquiſq; in tempore ſuo, [Mathania] & cæteri qui ſequunt in textu, fuerunt cuſtodes portaꝝ templi & veſtibuloꝝ ante portas, [hi] ſupple fuerunt [in diebus Ioachim] pontificis & reliquoꝝ q in textu ponunt. Sequit
de ipſa muroꝝ & ciuitatis Hieruſalem dedicatione: [In dedicatione autem] i. inſtante dedicatione, atq; ad faciendum ſolenniter dedicationem muri Hieruſalem, [requiſierunt] i. conuenire fecerunt, [Leuitas de om̄ibus locis ſuis, vt adducerēt eos in Hieruſalē. Et mūdati ſunt
ſacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum & muꝝ.] Porro ſacerdotum tanquam ſuperioꝝ purgatio fiebat p corpoꝝ & veſtiū lotionem, p orōnes, ieiunia, continentiamq; ad tempus ab vxoꝝ amplexu, & p aſperſionem aquæ luſtrationis, ac p ſacrificia quædam. Interdum
tamē ad purgationē eoꝝ non cōcurrebant hæc om̄ia. Leuitæ aūt faciliori ritu mundabant,
quàm ſacerdotes, quemadmodū 2. Paralip. 29. legit, videlicet p aſperſionem aquæ luſtrationis, orōnes & lotiones & alia quædam, nō tamen in omnibus fiebat mundatio vno modo. Sacerdotes vero & Leuitæ ſanctificabant populum, ſacrificādo & orando p ipſo, aſpergēdoq;
eum aqua pfata, de qua Numeroꝝ 19. ſcribit. Murum vero ſanctificabant, aquę iſtius aſperſione. [Aſcendere autē feci] ego Nehemias, cuius ſunt verba hæc, [principes Iuda ſuper murum, & ſtatui duos choros magnos laudantiū] Deum, diuiſos ab inuicē. [Et ierunt ad dexterā ſup murū] primus chorus, & principes quidā eos ſequentes, ſicut in textu ſubiungit, quos
& Eſdras dicit præceſſiſſe, ſecūdum quod infra habet: Eſdra ſcriba ante eos in porta fontis;
[laudabantq; Deum in vaſis cantici Dauid] i. in muſicis inſtrumentis, in quibus ordinauit
2. Reg. 5. Dauid pſalmos & cantica decantari, [& contra eos aſcenderūt in gradibus ciuitatis Dauid.]
Ciuitas nāq; Dauid & tēplū fuerūt in alto ſita, ita ꝙ per gradus aſçendebat ad templū, ſicq;
aliqui ab inferioribus aſcendebant vſq; ad murū obuiam veniētibus p eundē. [Et chorus ſecundus gratiā referentiū] Deo de reparatione ciuitatis & muroꝝ ac tēpli, [ibat ex aduerſo]
videlicet circumeūdo p partem muri oppoſitam, quouſq; ſibi inuicem obuiarent in reditu
circa templum. [& media pars populi ſup murum] ibat, cum iſto ſecūdo pſallentium choro,
cum quo iuit vna pars principum, atq; pars populi ſequēs eos. Propter quod dicit ibi fuiſſe
pars media populi. [& ſuper] i. prope [turrim furnoꝝ] iuxta quam dicunt fuiſſe fornaces,
[& vſq; ad murū latiſſimū] i. eam partē muri, quæ ſpiſſior fuit, eò ꝙ ex illa parte poterat maior impugnatio & periclitatio imminere ciuitati. [& ſup portam Ephraim] i. iuxta portam
ſic dictā, quia fortaſſis reſpexit ad terram & ſortem tribus Ephraim, ac iuxta cæteras portas,
Nehe.3. quæ cōſequenter noīautur in litera, vſq; ad portā gregis ſitam iuxta templū, vt dictū eſt ſu-
*laudantium pra, & ſteterūt in porta cuſtodiæ, quæ fuit prope atriū templi. [Steteruntq; duo chori *pſallentiū in domo Dei, & ego & dimidia pars magiſtratuū mecū] iuxta chorū vnū. [Et ſacerdotes,] puta [Eliachim pontifex, qui iam vocatus eſt Ioachim, [Maaſia,] & alij qui nominant
in litera. [& immolauerūt victimas magnas. Recenſuerūt quoq; in die illo viros ſup gazophylacia theſauri] i. ordinauerūt & numerauerūt viros fideles pro cuſtodia arcaꝝ ſeu receptaculoꝝ, in quibus colligebant quæ p ſuſtentaculo vitæ ſacerdotū ac Leuitaꝝ offerebant,
[ad libamina] i. ad recipiendū ibi liquida offerenda, quæ in vſum miniſtroꝝ templi venerūt,
[& ad primitias] quæ ſacerdotibus ſoluebant, [& ad decimas,] quæ Leuitis, [vt introferrent
per eos principes ciuitatis] i. vt ipſi principes inducerēt ſacerdotes atq; Leuitas ad miniſtrādum in templo, & ad commorandum in eius circuitu, habita ibi competenti prouiſione,
*actionis [in decore gratiaꝝ *actiões,] i. cum deuota ac pulchra regratiatiōe ac laude diuina, [quia lætatus eſt Iuda] i. populus tribus Iudæ ac Beniamin, [in ſacerdotibus & Leuitis aſtantibus] i.
deuotione, ornatu & obſequio aſtantium ſacerdotum ac Leuitaꝝ. [Et cuſtodierunt obſeruationem Dei ſui] i. præcepta à Deo obſeruari iuſſa adimpleuerunt, [&] ſpecialiter [obſer-

uati-

uationem expiationis] i. purgationis qua ſeipſos ac populum purificabant. Oportet em̃ in primis purificare ſeipſum, qm̃ charitas incipit à ſuo ſubiecto. Et Ecci 34. ſcriptum eſt: Ab immũdo quid mũdabitur? [& cãtores & ianitores iuxta præceptum Dauid & Salomonis,] qui multa ordinauerũt obſeruãda in cultu Dei ac templo, atq; in ordine miniſtrorum, [quia in diebus Dauid & Aſaph] qui fuit propheta, [ab exordio] quo duo chori pſallentiũ ordinati fuerunt à Dauid in tabernaculo Dei, [erant principes conſtituti cantorum in carmine laudantium & confitentiũ Deo:] i. carminibus, pſalmis & canticis Deo iugiter decantandis, prout 1. Para. 16. diffuſe deſcribit. [& ſanctificabant Leuitas,] hoc eſt, populares aptabant ipſos Leuitas ad obſequiũ, prouidẽdo eis neceſſaria vitæ ad miniſtrandum pro populo, dando quoq; Leuitis decimas, oſtendebant ſe eis inferiores. [& Leuitæ ſanctificabãt filios Aaron] i. ſacerdotes, quibus ſe fatebant inferiores, ac ſubſeruiebant in cultu Dei, ſicq; reddebãt ipſos ſacerdotes ad diuini cultus obſequia aptos & expeditos, ſed & pontificibus decimas decimarum ſuarum ſoluebant. Loquendo autem de ſanctificatione conſecrationis, ſuperiores ſanctificant eos qui inferiores conſiſtunt, dicente Apoſtolo ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione, quod minus eſt, à maiore benedicitur.

¶ Elucidatio Cap. 13. In die aũt illo lectum eſt in volumine Moſis. Art. 13.

POnuntur hic vitia abſente Nehemia commiſſa, & ab eodẽ reuerſo correcta. [In die autem] i. tempore [illo,] ſicut frequenter in ſcripturis dies pro tempore ſumitur, [lectum eſt in volumine Moſis] ab Eſdra ſeu alio ſcriba, [audiente populo, q non debeant introire Ammonites & Moabites in Eccleſiam Dei vſque in æternum:] intelligendo per Eccleſiam atrium mundorum, quia nec ipſi vulgares nationes Iudæi poterant introire ſancta, i. primam & exteriorem templi partem, ſed ſacerdotes. Sancta autem ſanctorum pontifex tantum intrauit. Alij per Eccleſiam Dei intelligunt communionẽ in matrimonio. Illa th̃ communio fuit alio præcepto prohibita, vt ſcilicet cum alienigenis idololatris non ſociarent connubia, eo q non occurrerunt filijs Iſrael cũ pane & aqua egreſſis de Aegypto, & conduxerunt aduerſum eos Balaam hariolum ad maledicendum filijs Iſrael, hoc eſt, ad dandum conſilium quo deijcerent, vt legit Nume. 22. Iſtud etiã fecit Balach rex Moab, qui etiam fuit rex Madian. Deniq; hoc præceptũ de Ammonitis & Moabitis non ingreſſuris Eccleſiam Dei, cõtinetur Deutrrono. 32. [Factũ eſt autẽ cum audiſſent legẽ] i. præceptũ hoc legis, [ſeparauerunt oẽm alienigenã] i. gentilem idololatram, [ab Iſrael] i. à ſocietate & copula Iudæorum. Hoc tamen ſuprà nono capitulo legitur factum Nehemia præſente. Sed vt infra patebit, ipſo abſente & reuerſo ad regem, rurſus fuerunt ſociata coniugia cum alienigenis. [& ſup hoc erat Eliaſib] id eſt, pontifici illi commiſſum fuit prohibere decætero tale ſcelus, quod tamen non adimpleuit. [proximus Tobiæ] i. amicus Tobiæ Ammonitæ, ob cauſam quæ infra habet. [Fecit ergo ſibi] iſte Eliaſib [gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponẽtes] i. Leuitæ & ſacerdotes repoſuerunt in gazophylacio illo [munera] i. oblationes, [& thus & vaſa] ſacra [cultus diuini, & decimã frumenti, vini & olei] conſecrata ad cultũ Dei, vſumq; miniſtrorum ipſius, & hæc fuerunt inde ex voluntate pontificis huius amota, & vaſa ac theſauri Tobiæ fuerunt ibi repoſiti. [In his aũt non fui in Hieruſalem,] vbi ſi fuiſſem, tales abuſiones non permiſiſſem. Eſdras quoq; interim fuit defunctus, [quia anno triceſimoſecundo Artaxerxis regis Babylonis,] i. regni Babyloniæ. Fuit em̃ monarcha ſup regna illa orientalia. [veni ad regem,] iuxta tempus condictum. [& in fine dierum] i. circa finem dierum vitæ meæ, vel regis aut ſeruitutis quam regi exhibui, [rogaui regem,] vt pmitteret me ad Iudæam & Hieruſalẽ redire, [&] de eius licentia [veni in Hieruſalem, & intellexi malum,] i. peccatũ, [quod fecerat Eliaſib Tobiæ] i. ad complacendum Tobiæ, ſeu quaſi ad commodum eius, [vt faceret ei] puta Tobiæ [theſauros] i. præberet ei repoſitoria theſaurorum ſuorum, [in veſtibulis domus Dei, & malum mihi viſum eſt valde,] q ſcilicet ſacrum locum deputauit vſui hominis idololatræ ſeu gẽtilis. [& proieci vaſa dom⁹ Tobiæ,] faciẽdo ea efferri [foras de gazophylacio] memorato, [præcepiq;] miniſtris templi, [& emundauerunt gazophylacium,] forſan aſperſione aquæ luſtrationis, quoniam ex prætacto abuſu fuit contaminatum. [Et retuli] ibi [vaſa domus domini, ſacrificium & thus. Sequit aliud malum quod Nehemias correxit. [Et cognoui q partes Leuitarum non fuiſſent datæ,] i. q populus aut pontifex non dediſſet Leuitis quod eis pro ſuſtentatione vitæ fuerat pro eorum obſequio dandum. [& fugiſſet vnuſquiſq;] de Leuitis [in regionem ſuam,] i. ad loca quæ ſibi aptiora poterat inuenire, vel ad vrbes & villas quas habuerunt olim in regno decem tribuum, ad acquirendũ neceſſaria ſibi. [Et egi cauſam aduerſus magiſtratus,] & pontificẽ, & eius fautores, [& dixi: Quare dereliquimus domũ Dei?] modeſte loquit propter dignitatẽ pontificis, & connumerat ſe illis reis, vt per hoc ad pœnitentiã compungerent celerius. Et eſt ſenſus, cur per ſubtractionẽ pdictam fecit Leuitas & cantores de templo abcedere? [& congregaui eos,] i. Leuitas reuocaui, & [feci] eos [ſtare in ſtationibus,] i. locis & officijs ſuis. [Et omnis Iuda] i. populus Iudæ,

[appor-

[apportabat decimam frumēti, vini & olei in horrea,] pro Leuitaꝝ refectione. [Et conſtituimus ſup horrea,] i. pro cuſtodia horreoꝝ & rerum contentaꝝ in eis ordinauimus [Selemiam ſacerdotē & Sadoc &c.] vt congruēter erogarēt Leuitia recollecta pro eis. [Memento mei Deus pro hoc,] i. merito huius beneficentiæ meæ, [& ne deleas miſerationes meas, quas feci in domo Dei mei,] i. non permittas eas priuari effectu beatæ remunerationis, nec eas deſpicias acceptare. ¶Deinde narrat, qualiter de violatione ſabbati repræhenderit eos. [In diebus illis vidi in Iuda] i. in populo Iudę quoſdam [calcātes torcularia in ſabbato &c. Et Tyrij] i. viri ex Tyro gentiles, [habitauerunt in ea] ſcilicet in Iudæa. [Et obiurgaui optimates Iuda, & dixi eis: Vos additis ſuper iracundiam Iſrael,] i. taliter tranſgrediēdo meremini vltionē diuinam augeri in filijs Iſrael, & Deum facitis eis magis iratum, quantum ad ſimilitudinē operis. [Factum eſt aūt cum quieuiſſent portæ Hieruſalē in die ſabbati] i. cū ceſſaſſent à motu actionis, vel merito ceſſare ſic debuiſſent, videlicet circa veſperam diei ſabbatum præcedētis, in qua veſpera incepit ſabbatum, i. quies, [dixi, & clauſerunt ianuas] portaꝝ Hieruſalē, ne intrēt aliqui ad vendēdum quicquā ſabbati die. [dixi quoq; Leuitis, vt mūdarent] ſecūdum legē, iuxta modum in ꝑcedenti articulo introductū. [Et pro hoc memento mei Deus meus, & parce mihi ſecundū multitudinē miſerationum tuaꝝ.] Ecce quàm humilis oratio fuſa à viro tam iuſto, qui in tot & tantis virtutū operibus miſericordiam implorauit, & iuxta eius immenſitatē ſibi indulgeri expetijt, ſciens ꝙ bonis noſtris ſint multa mala admixta. Sequit̃ repræhēſio de illicitis coniugijs: [In diebus illis vidi Iudæos ducētes vxores Azotidas,] i. oriundas ex Azoto vrbe Philiſtinoꝝ. [& maledixi eis] zelo iuſtitiæ, vel ꝑ modum ꝓpheticæ prænunciationis ſeu ſub conditione, niſi ſe emendarēt, aut certe temporales punitiones eis imprecando, ne in æternum perirent. [& cecidi,] i. verberaui [ex eis viros] i. quoſdam, [& decaluaui,] i. dehoneſtaui, faciendo abradi barbam, capillosve capitis talium
2. Reg. 10. tranſgreſſoꝝ, ſicut rex Ammonitaꝝ abraſit barbā ſeruoꝝ Dauid, quod tunc erat ingēs confuſio. Conſtat quoq; ex his, ꝗ male ſeruauerint Iudæi ſua ꝓmiſſa & iuramēta ſigillis robora-
Nehe. 9. ta, ꝑ quæ ꝓmiſerunt violationē ſabbati & coniugia cū alienigenis, multaq́; ſimilia euitare, vt patuit ſupra. Deinceps ꝑ exemplum oſtēdit, ꝗ periculoſa erant Iudęis coniugia talia, eo
3. Reg. 11. quod ſapiētiſſimus Salomon ꝑ ea ad lapſum deuenerit, ſicut in textu, q planus eſt, recitatur. [& dilectus Deo ſuo erat.] Nam nato eo, dominus iuſſit eum vocari amabilem dño. Qualiter autem dilexerit eum, ſuper 2. Regum 12. tractatum eſt, & poſuit eum regem priuilegio ſpeciali, non iure primogenituræ. [de filijs autem Ioiada] i. vnus filiorum Ioiada, [filij Elia-
Ibidē. ſib ſacerdotis magni] i. pontificis qui fuit auus illius filij Ioiada, [erat Sanaballat gener] i. filiam ipſius Sanaballat duxit vxorem, ideo Eliaſib fecit Tobiæ ea quæ dicta ſunt, tanquam amicus ipſius propter Sanaballat, qui familiariſſimus erat Tobiæ, [quem] filium Ioiada, [fugaui à me] tanquam rebellem, quia vxorem illam ſacrilegam dimittere recuſauit. [Recordare domine Deus meus aduerſum eos qui polluunt ſacerdotium:] i. per iuſtam caſtigationem in vita hac, oſtende te memorem iniquitatis ipſorum, qui ſacerdotium & ſui officij dignitatem ac priuilegium inhonorāt, ac per hoc tibi ingrati ſunt. Ad ſacerdotes autem illos legales pertinuit connubia ſpecialiter honeſta contrahere, vt patet Leuitici 21. [Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis] vxoribus, niſi forſan paucis induratis exceptis. [& conſtitui ſacerdotum ordines & Leuitarum, vnumquenq;] ordinem, [in miniſterio ſuo.] vt quilibet ordo illoꝝ ſeruiret in tempore ſuo in templo, quemadmodum 1. Paral. 24. & 25. legitur Dauid feciſſe: Tempore enim Nehemiæ ſacerdotes iam erant multiplicati, & in oblatione & appoſitione lignoꝝ in ignem perpetuum in altari holocauſtoꝝ ſemper ardētem, quem ſacerdotes tenebant nutrire, ponēdo ligna in eo quotidie. ideo addit, [tēporibus conſtitutis & in primitijs] i. in accipiēdo primitias, hoc eſt, primos ꝓcipuosq́; fructus à populo. Poſtremo librum ſuum in deuota & humili oratione concludit, quaſi de ſuis iuſtitijs nō pręſumens, neq; ſe iactans: [Memento] inquiēs, [mei Deus meus in bonum.] quaſi dicat, ſcio & fateor cum ſancto Iob, ꝙ vniuerſoꝝ memineris. Et item, ꝙ quorūdam memor es in malum, hoc eſt, ad debitam vltionem, iuxta illud Amos 8. Iurauit dñs ſi oblitus fuero vſq; in finem
Eccle. 12. omnia opa eoꝝ. Vnde & Salomon conteſtat: Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum ſit, ſiue malum. ideo precor dñe Deus meus, & cum hac oratio-
Ioſe. lib. 11. ne tuæ recōmēdo me pietati. Memento mei Deus meus in bonum. Circa hoc Ioſephus ſcri-
an. iu. ca. 5. bit: Multa talia laudibus digna, dum cum ſumma feciſſet magnificentia Nehemias, ad ſenectutem perueniens, defunctus eſt, vir benignus & natura iuſtus, atq; circa propriam gentem
Eccl. 49. magnificentiſſimus, qui in memoria ſui æterna muros Hieroſolymitanos reliquit. Itaq; tam fideles ac feruidi viri imitemur vſq; in finem virtutes, & ſanctam Dei Eccleſiam iugiter ædificare, roborare, perficere enitamur, pro ea indeſinēter orando, exemplariter cōuerſando, & proximos totis viribus adiuuando. Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui eſt ſuꝑ omnia Deus ſublimis & benedictus, Amen.

D. DIO-

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN PRIMVM LIBRVM MACHABAEORVM ENARRATIO.

PROLOGVS.

IVDA, te laudabunt fratres tui. Manus tua in ceruicibus inimico Gene.49.
rum tuoꝝ. Catulus leonis Iuda. Poſſunt hæc verba de Iuda Ma-
chabæo & fratrib⁹ eius cōueniēter exponi. Etenim ſicut inter duo-
decim patriarchas filios Iacob, Iudas fuit robuſtior, ſic inter quinq; Ibidē.
filios Mathathiæ Iudas fili⁹ eius fortior erat, magnanimior quo- 1.Mac.2.3.
q;, & omi virtute ad iuſtū & ſtrenuū bellatorē pertinēte, eminēter
ſpecialiterq́ ornatus. Hinc à fratribus ſuis & conſanguineis, to-
toq́ populo ſuo vere, fideliter, pcipue laudabat, fuitq́ omnibus
charus valde. nam bonū commune ptulit propriæ vitæ, & religio
nis diuinæ defenſionē magis q̄ oēm terrenā amauit proſperitatē.
Fuit ergo legis zelo accenſus, Dei amore ignitus, fraterna chari-
tate repletus, fortitudine mentis & corporis decoratus, ex diuinæ ſapiētiæ pordinatione da-
tus populo Iudæoꝝ p conſolatiōe & ereptione eoꝝ, cū extremis calamitatibus ſubderētur.
Non enī repellit in ſempiternū dn̄s, nec plebē fidelem relinquit finaliter. Deniq; in hiſtorijs
huius voluminis patent miſeriæ conditionis humanæ, inſania ambitioſoꝝ, vanitas mūdi,
inſtabilitas regni terreni, puidentia quoq; Dei circa electos, & qualiter inter electos repro-
bosq́ diſcernat, atq; q̄ magna pars hominum pereat gladio.

¶Expoſitio Cap. 1. Et factum eſt poſtquàm percuſſit Alexander rex Macedo.

Articulus primus.

GEſta Machabæoꝝ multis annis poſt reditum à captiuitate Babylonica contigerunt.
Hiſtoria quippe Tobiæ pceſſit ſatis diu hiſtoriā Iudith, hiſtoria quoq; Iudith hiſtori-
am Heſter, ſed & hiſtoria Heſter, hiſtoriam Machabæoꝝ: quod, prolixitatē vitans, declarare
non pſequor: ſed ad Ioſephum atq; Scholaſticā hiſtoriā mitto lectorē. Ponitur aūt in exor- Ioſe.lib.12.
dio huius libri aliquid de Alexandro Magno, & de diuiſione monarchiæ ſuæ, vt ſic ordina- an.iu.ca.4.
te ad geſta deueniat Machabæoꝝ, immo ad notificationē prouidētiæ, iuſtitiæ, miſericordiæ 5.6.7.
& beneficētiæ Dei circa populū Iudæoꝝ, durāte adhuc curſu veteris teſtamēti. Nō eſt aūt hic
liber in Canone, tn̄ ab Eccleſia tanq̄ verus receptus eſt. [Et factū eſt,] Cur à cōiunctione hac,
&, incipit, cū nihil pmiſerit, inter quæ mediat & connectit? Et reſpōdēdum, q incipit ſic, ad
innuēdum q multa omittat geſta hiſtorica, quæ mēte conſiderauit, ſed ſtylo non expreſſit.
Ad ea ergo quæ mente intuebat, iſta coniungēs quæ ſcripſit, ſic incipit: Et factum eſt. Sic &
Ezechiel & Ionas ſuos exorſi ſunt libros. [poſtquàm pcuſſit Alexander Philippi] filius [Ma Ezech.1.
cedo] i. de Macedonis puincia Græciæ oriūdus, in q̄ & primo regnauit, defuncto rege Phi Ionæ 1.
lippo, cuius fili⁹ putatiuus fuit Alexāder, qui reuera (vt eius teſtat hiſtoria) fuit filius Nectaba-
ni regis Aegypti, qui timore aduerſarioꝝ ſuoꝝ, mutato habitu, fugit & exiuit Aegyptū, atq;
ad vxorē Philippi regis Macedonū veniēs, ad mulieris illi⁹ familiaritatē receptus eſt, & cū ea
concumbēs, & ex eadē genuit Alexādrum p adulteriū. Philippus autē rex putauit ſe verum
Alexādri patrē. Vnde & nato Alexādro, Ariſtoteli ſcripſit: Natus eſt mihi filius, & magis re-
gratior dijs, quia natus eſt tuis tēporibus, q̄ quia natus eſt, quoniā à te eum informandū con-
fido. Preterea Alexander dicit Dariū percuſſiſſe, non q manu propria, aut per ſuū exercitum
occiderit illum, ſed quoniā fugauit ipſum in bello. Cumq́; fugiens Darius, peruenisſet in ſu-
um palatiū, à duobus de ſuis principibus eſt occiſus. Alexāder aūt inſequens eum, reperit
eum adhuc ſemiuiuum, & multum condoluit ei. Et tunc Darius vtiliter admonuit Alexan-
drum, ne ex victorijs ſuperbiret, & inter cætera ordinauit, vt filiam ſuam Alexāder duceret
coniugem, quod & factū eſt. ¶Sed quæri poteſt, quis fuerit Darius iſte. Ad quod quidam
reſpondet, quod ſecundum Hebræos fuit filius Aſſueri ac Heſter, quod ſtare non poteſt, nec
omēs Hebræi hoc dicunt, immo (vt refert ille) Hebræi dicunt Dariū illum qui poſt Cyrum
regē renouauit & dedit Iudæis licentiā ædificandi templum & vrbem Hieruſalem, fuit Dari- 1.Eſd.6.7.
us ille filius Aſſueri & Heſter, ita q fauorabilis fuit Iudæis, quia ex matre Hebræa extitit na-
tus, & tamē nec hoc veꝝ eſt. Et certum eſt quod temporibus illius Darij nondū erat Alexan- Ioſe.lib.11.
der hic genitus. Nempe illi Dario ſucceſſit in regnū filius eius Artaxerxes, ſub quo Eſdras & an.iu.ca.4.5
poſtea Nehemias venerūt in Hieruſalē: quod & Ioſephus atteſtat, q̄uis alia nomina ponat. 1.Eſd.8.
Poſt Artaxerxen regnauit Xerxes, quē Ioſephus dicit fuiſſe Aſſuerū. Alij vero, q̄s magiſter in Nehe.2.5.6.
hiſtorijs ſequit, affirmāt q poſt Artaxerxen regnauit Xerxes duobus mēſibus, poſt Xerxen Ioſe.lib.11.
Sogdianus mēſibus ſeptē, poſt Sogdianū Darius cognomēto Nothus, poſt Dariū Nothum an.iu.c.5.6.

Artaxerxes cognomēto Mennon, quē vt in Scholaſtica fertur hiſtoria, dicūt Hebræi Aſſue-
rum fuiſſe, poſt quē regnauit Artaxerxes, qui dictus eſt Ochus, poſt Ochum Arſamus, poſt
Arſamū filius eius Darius, quē Alexāder deuicit. [qui] Alexāder [primus regnauit in Græ-
cia] i. primus fuit monarcha Græcorū, & in tota Græcia, totoq́ oriēte regnauit & impera-
uit, qm̄ monarchiā Perſarū deſtruxit, & tranſtulit monarchiā ad Græcos, deſignatus in viſi-
Dani.8. one Danielis per hircū caprarū, qui terrā non tetigit, quia celerrime om̄ia deuaſtando per-
tranſijt. [egreſſus de terra Cethim,] locus eſt Græciæ, nō ſolitudinis, vnde habet Numer. 8.
Morabat eo tēpore Iſrael in Cethim. [Dariū regem Perſarū & Medorū:] A tēpore eīm Cyri
regis fuerūt illa regna in vno rege vnita, defuncto auunculo Cyri, Dario nomine, qui cum
Ioſe.li.10. Cyro Babylonē deſtruxit. [conſtituit prælia.] Nam Dario iſto deiecto, perexit ad Indiam con
an.iu.ca.13. tra Porum regem Indorū, & in via præliatus eſt cōtra alios multos quos ſuperauit. Vnde ſubiun-
gitur [& omniū obtinuit munitiones] hoc eſt, loca munita, videlicet caſtra, fortalicia, oppi-
da, inquā, omniū repugnantiū ſibi. [& ſiluit terra in conſpectu eius,] i. habitātes in terra, con
tra eum rebellare aut clamare non præſumpſerunt, præſertim poſtquā Porū regem Indorū deuicit.
[Et congregauit virtutem] i. robur bellicū, [& exercitum fortem nimis.] Nam primo ha-
buit paruum exercitū, comparatiue loquendo: ſed ex gentibus quas debellauit, coniūxit ſi-
bi auxiliarios multos & elegantes, quemadmodū de Holoferne narrat Iudith 3. De vniuer
ſis vrbibus aſſumpſit ſibi auxiliarios viros fortes & electos ad præliū, & præſertim Perſæ & Me
di ab Alexādro deuicti, facti ſunt ei multū fideles, ſicut & ipſe exhibuit eis ſe clementē, & re-
gnum Perſarū commiſit auunculo Darij, duos quoq́ principes qui Dariū vulnerauerunt vſq́
ad mortē, occidit. [& pertranſijt vſq́ ad fines terræ.] Tranſiuit eīm per maximā & horribilem
Indiæ eremū, in qua multa pericula tolerauit, & tandē deuenit ad arbores ſolis & lunæ, vbi
reſponſum accepit de ſua morte: ſicq́ ad fines terræ deueniens verſus orientē, intrauit Ocea-
num remotius, quā Hercules ante eum, & ſtatuit illic columnas vltra columnas ab Hercule po
ſitas. [& exaltatus eſt] poteſtate, honore atq́ latiſſima iuriſdictione, [& eleuatū eſt cor eius,]
per ſuperbiā & ambitionē, tamen audita reſponſione, quod cito moreretur, humiliauit cor ſuū in
multis. [& obtinuit regiones gentiū & tyrānos, & facti ſunt illi in tributū] hoc eſt, tributarij
hi quos vicit. [& poſt hæc decidit in lectū, & cognouit quia moreretur.] Fuit eīm infectus à Iolo
ſuo pincerna, cui anteà dederat alapam. [& vocauit pueros ſuos nobiles] i. collegas, [qui ſe-
cum erant nutriti à iuuentute ſua, & diuiſit illis regnū ſuum] i. imperiū, non vnicū regnum,
[dum adhuc viueret.] Fertur tamen in ſua Legenda, quod ex coniuge ſua filia Darij genuit filium,
qui adhuc erat infantulus. Diuiſit aūt regnū ſuum ſeu monarchiam in duodecim partes, no
lens quod aliquis ei par poſtea legeretur: ſed diſpoſitio illa fuit caſſata, qm̄ alijs abiectis, non niſi
Dani.5. quatuor ſucceſſerunt eidem, quemadmodū à Daniele fuit prædictū. Deniq́ ſumpto vene-
no in Babylone Aegypti, mox loquelam amiſit, & extremā ſuam voluntatem ſcripto inſi-
nuauit. Iolus aūt & frater eius Caſſander, etiā vxorem Alexādri & filiū eius infantulum pere-
merunt. [& regnauit Alexander annis 12.] ex quibus (vt legitur) imperauit annis ſex aut ſe-
ptē in pace, & vixit annis trigintaduobus. [& mortuus eſt, & obtinuerunt pueri eius] i. ſoda
les præfati [regnū, vnuſquiſq́ in loco ſuo] ſibi deputato. Quod tamen de quatuor principa-
libus pueris & ſucceſſoribus eius accipitur. [& impoſuerunt ſibi om̄es diademata poſt mor-
tem eius, & multiplicata ſunt mala] pœnæ & culpæ [in terra,] qm̄ ſucceſſores Alexādri con
tra ſe inuicem acerrime & implacabiliter pugnauerūt, & quidam eorū (ſicut infra habetur) ve-
1.Mac.1.2. hementiſſime oppreſſerunt Iſraeliticū populum, præſertim reges Syriæ & Aegypti. Maxime
vero Antiochus Nobilis, de quo ſubditur: [Et exijt ex illis radix peccati Antiochus Illuſtris,]
id eſt, ex ſemine regum illorū natus eſt Antiochus, dictus Illuſtris, qm̄ acer & ſtrenuus fuit in
bellis, & primo præbuit ſe cunctis benignū ac liberalē, propter quod vocauerunt eū Epiphanē,
id eſt, illuſtrem, qui factus rex, vitioſitatē ſuam, quā diu abſconderat, cœpit oſtēdere, & tam
ſceleratiſſimus fuit, vt merito appelletur radix peccati, qm̄ per ſe & per ſubditos ſubditos fecit
innumerabilia & crudeliſſima mala, præſertim in populum Iudæorū, immo & in conſangui-
1.Mac.2. neos ſuos reges Aegypti, fuitq́ valde doloſus. [filius Antiochi regis Syriæ] qui vocatur Antio
Ioſe.li.12. chus maior, de quo inter multa recitat Ioſephus, quod fuit Iudæis valde fidelis & pius, ſicut &
an.iu.ca.6. infra ſecundo tangitur libro. [qui] Antiochus illuſtris fuerat Romæ obſes] i. obſtagius. Cum
2. Mac.1. eīm pater eius infeſtaret Aegyptū, miſſi ſunt duo legati Romanorū, qui cōpulerunt eū inde
recedere, & filiū eius ſeniorē Seleucū, pro maiori ſecuritate, obſidē acceperūt. Antiochus vero
ſciēs crudelitatē filij ſui Antiochi, rogauit vt illū pro fratre acciperēt obſidē: quod & fecerūt,
Ioſe.lib.12. vt Ioſephus narrat 12. lib. antiquitatū. [& regnauit in anno 137. regni Græcorū:] incipiendo
an.iu.ca.6. hanc numerationē annorū à monarchia Græcorū, hoc eſt, à regno monarchico quod incipit
ab Alexādro, atq́ in eius morte fuit monarchia illa finita, & cito poſt hoc cœperunt Roma-
ni ad monarchiā aſpirare, quā & poſt multa & magna bella obtinuerūt, & maior fuit eorū mo-
narchia, quā Alexādri, nec adhuc in toto deſtructa. [In diebus illis exierūt ex Iſrael filij iniqui,

&

& ſuaſerunt multis,dicentes:Eamus & diſponamus teſtamentum,] hoc eſt, fœdus amicitiæ & ritũ religionis,[cũ gentibus quæ circa nos ſunt:] i.cũ gentilibus idololatris,[quia ex quo receſſimus ab eis] ꝑ diſparē cultũ & reſiſtẽtiã,[inuenerũt nos multa mala] pœnalia,i.diuerſas & duras aduerſitates & ꝑſecutiões ſumus ꝑpeſſi.[Et bonus viſus eſt ſermo in oculis eoꝝ:]i. iudicauerũt ſic eſſe,non attendẽtes ꝙ multæ ſint tribulationes iuſtoꝝ,quos Deus exercet & purgat ꝑ impios.Nec etiã conſiderantes,ꝙ iuxta ꝓphetaꝝ oracula,tam regnũ Iuda q̃ regnũ Iſrael fuerũt deſtructa,potiſſime ꝓpter idololatriæ ritũ, & ꝙ tēpore Iudicũ fuerũt hoſtibus traditi ꝓpter deoꝝ culturã.Impij iſti fuerũt ſimiles Iudęis nequiſſimis,qui legunt Hier.44. dixiſſe: Verbũ quod loquutus es ad nos in nomine dñi,nõ audiemus ex te,ſed faciemus oĩe verbũ quod egredieť de ore noſtro,vt ſacrificem⁹ reginæ cæli,i.lunæ,ſicut fecimus & ſaturati ſumus,malumq́ȝ nõ vidimus.Ex eo aũt tēpore quo ceſſauimus reginæ cæli ſacrificare,indigemus oĩbus,& gladio & fame conſumpti ſumus. quoꝝ perfidiã & errorem reprobat ibi Hieremias.[& deſtinauerũt aliqui de populo] hoc eſt, ꝓpoſuerũt ſic agere,vel miſerunt nuncios,[& abierunt quidã] ex parte illoꝝ [ad regē] Antiochum,[& dedit illis poteſtatē, vt facerēt iuſtitias gentiũ,] i.oꝑa idololatriæ q̃ gẽtiles iuſta eſſe putabãt.[& ædificauerũt gymnaſium in Hieroſolymis.] Gymnaſium ꝓprie dicit locus,in quo homines exercent ad luctam corporalē,& curſoꝝ probat velocitas. Hinc transferť ad ſignificãdum ſcholas,locumq́ȝ ſtudij,in quo eſt exercitatio animi ad opponendũ ac reſpõdendũ:& ita hic ſumiť pro ſchola,in qua doceñ ſtatuta & ritus gentilium,& receſſerunt à teſtamẽto ſancto,i.ab obſeruãtia legis Moſaicæ.[& fecerunt ſibi] hoc eſt,in ſe & in ſuis eſſe ꝑmiſerunt.[ꝑputia] non circũcidendo filios ſuos,& ritu ꝑputiatoꝝ viuebãt,atq́ȝ vt Ioſephus ſcribit,fecerũt circũciſioni ſuæ quędã velamina,ne in denudatione viderent Gręcis diſſimiles. Nempe in ſacris Priapi incedebant totaliter nudi,ſicut & fœminæ in ſacris Veneris.[& receſſerunt à teſtamẽto ſancto,& iuncti ſunt nationibus] i.gẽtilibus quos Iudæi q̃ſi paruipẽdẽdo,ꝓpter eoꝝ incredulitatē,cõmuni nomine nationes vocabãt. vnde eſt illud Pſal.95.Dicite in nationibus,quia dñs regnauit.[& venũdati ſunt] hoc eſt,intuitu cõmodi tēporalis ſeipſos tradiderũt, & quaſi vẽdiderũt diabolo ꝑ vitioſum cõſenſum.[vt facerēt malũ.] Sic 3.Reg.21.Helias ait ad Achab: Venundatus es vt faceres malũ in conſpectu dñi.Deniq́ȝ ſicut in Scholaſtica fertur hiſtoria, Cauſa tanti flagitij fuit Onias pontifex,duos habēs fratres contendẽtes pro pontificatu,qui vt placerent Antiocho,petierũt vt liceret eis facere gymnaſiũ in Hieruſalē,& ad idololatriã declinare.& vocabať vn⁹ eoꝝ Ieſus,alter Ioãnes. Veꝝ ad placẽdũ impio regi,impoſuerũt ſibi gentilia nomina,ita ꝙ Ieſus vocauit ſe Iaſonē,Ioannes Menelaum,de quibus infra 2.Macha.4. habeť. [Et paratũ eſt] i.ad obediendũ diſpoſitũ.[regnũ in cõſpectu Antiochi.] Cum eñ adhuc Romæ exiſtēs,ꝑcepiſſet patrē ſuũ obiſſe, & ſciret fratris ſui inertiã, clam vel (vt aliqui dicunt) de ſenatoꝝ cõſenſu,receſſit à Roma,& venit in Syriã,ac mortuo fratre ſuo,in regē ſuſceptus eſt.[& cœpit regnare in terra Aegypti,vt regnaret ſuꝑ duo regna] videlicet Syriæ,in qua pater ſuus regnauit,& Aegypti,quod nepos eius habebat. Circa hoc ſcribit qdã:Antiochus,ſ. Magnus,ad cõfœderationē ipſius cũ rege Aegypti,dedit filiã ſuã Cleopatrã Ptolemæo Epiphani,ex qb⁹ nat⁹ fuit Ptolemæ⁹ Philometor. Ergo mortuo Ptolemæo Epiphane,Antioch⁹ illuſtris rex Syriæ accepit aliquas ciuitates regis Aegypti regno ſuo ꝓpinquas, quaſi tutor nepotis ſui adhuc pueri:quas cũ duces Aegypti repeterēt ꝓ pupillo,& ille nollet reddere,motum fuit bellũ inter ipſos & Antiochũ, in quo deuicti ſunt duces Aegypti, & ꝑ conſequens Ptolemæus Philometor cũ eis,adhuc iuuenis, & ſpoliata Aegypto, Antiochus venit Hieroſolymã,& fecit ibi mala quæ in textu ſequunť. Hæc ille. Cuius narratio videť à veritate deficere, q̃ (vt Ioſephus & alij referũt) Ptolemæus Philadelphus filiã ſuã Cleopatrã dedit vxorē Antiocho regi Syriæ:quod & ſcripturæ cõcordat canonicæ,cũ ſcriptũ ſit Dani.11. Filia regis Auſtri veniet ad regē aquilonis facere amicitiã,vbi ꝑ regē Auſtri,ſcd̃m Hieronymũ & cæteros expoſitores catholicos,intelligiť rex Aegypti, quæ fuit in plaga Auſtrali, & ſic filia eius venit ad cõtrahendũ cũ Antiocho rege aquilonis,i.Syriæ,quæ fuit verſus Aquilonē reſpectu Aegypti. Itaq́ȝ Antioch⁹ Illuſtris ambitiõe duct⁹,voluit ſibi vſurpare regnũ Aegypti.[& intrauit Aegyptũ in multitudine graui] i.cũ exercitu copioſo ad ſuſtinẽdũ moleſta,[cũ curribus & elephãtis,] q̃ ſunt aĩalia magna,ſuꝑ ſe ligneas turres geſtãtia, in qbus ſunt bellatores deſuper præliãtes & iacula emittẽtes,[& equitibus & copioſa nauiũ multitudine:] [ſicq́ȝ inuaſit Aegyptum ex terra & mari,& forſan bello pugnauit cõtra quoſdã Aegyptioꝝ.[& conſtituit bellũ aduerſus Ptolemæũ regē Aegypti &c.] Poſt Alexandrũ Magnũ primus in Aegypto regnauit Ptolemæus Lagi filius,qui Ptolemæus cognominatus eſt Soter,à quo (vt legitur) poſteri eius vocati ſunt Ptolemæi,quod fuit eis nomē cõmune, ꝑter quod habuerũt ꝓpria nomina. Quod vero hic dr̃ de Ptolemæo, quidã exponũt de Ptolemæo Philometore, quē tñ alij dicũt victũ ab Antiocho Magno. [Et conuertit Antiochus iter ſuum,& aſcẽdit ad Hieroſolymam,& intrauit in ſanctificationem i.in templum Dei ſanctificantis,& in quo homines ſan

Pſal.33.
Ezech.6. & 12.
Iudic.1.3. 8.& 10.
Hiere.44.
Ibidē.
Ioſe.lib.12. an.iu.ca.6.
Ioſe.lib.12. an.iu.ca.6.
Hieroñ.

ædificabant,[cum ſuperbia, & accepit altare aureum] i. deauratũ forinſecus laminis aureis. Et
Exo.25. exponit hoc de altari thymiamatis, ſup quod incēdebat thymiama, erat'q; in tēplo, & in exte
26.27. riore parte eius, quæ dicit ſancta.[& candelabrũ luminis] ſup quod ſitæ erāt ſeptē lampades,
ſeu lucernæ aureæ, put Exo.25. iubet.[& vniuerſa vaſa eius] i. inſtrumēta vt forcipes & emũ-
ctoria, quę ſcdm Hebræi ppietatē ſermonis, vaſa vocant.[& mēſam ppoſitiõis] ſup quam
omni ſabbato ponebant duodecim panes calidi, ſublatis inde panibus, qui pcedenti ſabbato
ſup eā poſiti erant, put Exo.25. tangit. [& libatoria] quæ erāt vaſa, in quibus ponebant mate
riæ liquidæ, ex quibus fiebant oblationes.[& phialas] i. vaſcula thymiamatũ & vnguentoꝝ.
[& mortariola, & velũ] in medio tēpli pendēs & diuidēs inter ſancta & ſancta ſanctoꝝ, i.
exteriorē interiorem'q; partē templi. [& coronas] inſertas quibuſdā vtenſilibus templi, [&
ornamētum aureū, quod in facie templi erat.] Per quod quidā intelligunt cortinā auriphry
giatam, circa ingreſſum templi pendentem. [& comminuit omnia] i. à priſtina forma fran
gēdo, ad partes minutas redegit, ad faciendũ inde aliqua ſibi placētia, ſuo'q; vſui deſeruiētia.
¶Deniq; Ptolemęus Philadelphus, cũ ad eius petitionē Septuaginta interpretes trāſtuliſſent
vetus teſtamētum, miſit in templũ Hieroſolymitanũ pter alia aurea vaſa, mēſam aureā gem
mis impretiabilibus inſignitā, cuius craſſitudo, i. ſpiſſitudo cum eſſet dimidij cubiti, mate-
riam tñ ſuperabat artificij opus. An aũt & illam mēſam acceperit, quęri poteſt & conſtat, q
ſic, ſi repperit eā. Mēſa aũt ppoſitiõis p Moſen fieri iuſſa, fuit de lignis Sethim, vt patet Exo.
25. Sed 3. Reg. 7. legit Salomon menſam aureā feciſſe in tēplo, quæ iam diu fuit ablata. An ve
ro precioſiſſima menſa illa à Ptolemæo miſſa, fuerat deputata ad menſam ppoſitiõis, poſſet
inquiri. Ecce quid eſt violētus & impius rex, niſi magnus latro & peſſimus fur?[& accepit ar
gentũ & aurũ] in templo repoſita & oblata, [& vaſa cõcupiſcibilia] i. precioſa & pulchra,
[& accepit theſauros occultos quos inuenit] p ſe & per ſuos ſatellites, in quo patet inſatia-
bilis cupiditas eius, quos tam exquiſite pſcrutatus eſt abdita loca, cũ tñ in nullo offendiſſent
eum Iudæi.[& ſublatis oĩbus, abijt in terrā ſuā, & fecit cædē hominũ] i. multos occidit in
quo patet ſua crudelitas.[& factus eſt planctus magnus in Iſrael] i. eb Iſraelitico populo, pꝑ-
fectim de templi pphanatiõe, [& in omni loco eoꝝ] i. in ciuitatibus & villis Iudæoꝝ.[Et in-
gemuerunt principes & ſeniores, & iuuenes & virgines infirmati ſunt] & triſtitia & dolore,
[& ſpecioſitas mulieꝝ immutata eſt] i. alterata & verſa in diſcolorationē, & p veſtibus pre-
cioſis induerũt lugubres veſtes.[Et cõmota eſt terra ſup habitantes in ea] i. habitātes in ter-
ra, obſtupuerũt pter tot & tanta mala facta in terra Iuda. Ipſa quoq; terra intuētibus pbuit
materiā cõmotionis pter mala illata habitatorib⁹ terræ. Sed & terra à ſuæ diſpoſitiõis de-
Leui.25. core eſt alterata, pter tot calamitates inhabitātiũ eā. [Et poſt duos annos dieꝝ,] Cur cum
Deu.16. dixiſſet annos, addidit dieꝝ? forſan quia ſicut in lege erant hebdomades dierum, hebdoma
des'q; annoꝝ, quaꝝ quælibet cõtinuit ſeptem annos, ita de annis. [miſit rex principē tribu-
toꝝ] i. ſuperiorē inter eos qui tributa leuabāt p rege. [& venit Hieruſalē cũ turba magna, &
loquutus eſt ad eos] i. ad habitatores Hieruſalem [verba pacifica in dolo,] dicēdo ſe veniſſe
pro vtilitate ipſoꝝ.[Et crediderũt ei, & irruit ſup ciuitatē repēte] i. ſtatim cũ fuerat intromiſ
ſus.[& percuſſit eā plaga, & pdidit] i. occidit [populũ multũ, & ſuccēdit eam] ſ. vrbem Hie-
ruſalem p parte, nõ totā.[& deſtruxit domos eius] validiores, ex quibus potuiſſent Iudæi reſi
ſtere hoſtibus ſuis, [& muros eius in circuitu,] non deijciendo muros totaliter, ſed faciendo
in muris hincinde interruptiões & apturas, p quas pateret eis ingreſſus in vrbē dum vellēt.
2.Reg.5. [Et ædificauerũt ciuitatē Dauid] i. arcē illā in ſublimitate mõtis Sion, vbi Dauid aliqñ habi
tauit, [muro magno & firmo] in gyro, vel muris fortibus loco parietũ.[& turribus firmis,]
ex quibus poſſent eijcere iacula.[& facta eſt illis in arcem] i. p caſtro & fortalicio vſi ſunt ea.
[& poſuerũt illic gētem peccatricem, & facti ſunt in laqueum magnũ] i. impij habitātes in ar
ce, vſi ſunt ipſa arce tanq̃ laqueo, ad capiēdum affligēdum'q; Iudæos in Hieruſalem commo
rātes.[& factum eſt hoc ad inſidias ſanctificationi] i. templo, vt ſ. ex arce impedirent Iudæos
à templi ingreſſu, quod fuit iuxta arcem, eijciendo iacula ſup intrantes templum. [& in dia-
bolum malũ] vel vt aliqui habēt, in diabolicum, i. maximũ malum.[in Iſrael:] quia fuit de-
ſtructiuum cultus diuini ac boni cõmunis. [& contaminauerũt ſanctificationē] i. templum
violauerunt.[& facta eſt Hieruſalem habitatio exteroꝝ,] i. extraneoꝝ, ex quo patet q non
fuit tota deſtructa.[& facta eſt extera ſemini ſuo,] hoc eſt, aliena à pprijs ciuibus inibi na-
tis.[Sanctificatio eius deſolata eſt ſicut ſolitudo] i. templum deſtitutum eſt, & priuatum ſuo
honore, cultu ac miniſtroꝝ frequētia.[dies feſti ei⁹ cõuerſi ſunt in luctum:] i. p gaudijs ſolē-
nitatum, ſucceſſerunt lamenta.[ſecũdum gloriā eius, multiplicata eſt ignominia eius] i. quo
maior fuit apparatus templi in cultu, honore & gaudio tēporibus priſtinis pſperitatis etiā
1. Mach.5. Antiochi Magni, vt habet libro ſecundo, eo ſub impijſſimo iſto Antiocho maior facta eius
Ioſe lib.12. inhonoratio. His obijci poteſt, quia (vt Ioſephus refert 12. lib. antiquitatũ, & magiſter in hi-
an.iu,ca.6. ſtorijs) cũ Antiochus rediſſet in Aegyptũ, & inde eſſet repulſus p Romanoꝝ legatos, quibus
Aegy

Aegyptij tunc erãt confœderati, poſt biennium redijt in Hieruſalem cum furore, & fecit in
ea quæ iam recitata ſunt hic, & alia plura: ergo pſonaliter venit, nec per principem tribu-
toꝝ cõmiſit hæc ſcelera, pſertim cum infra ſecũdi libri cap. 5. cõſcriptum ſit: Eodẽ tempore
Antiochus ſecundã profectionẽ parauit in Aegyptũ. Et ſicut in expoſitiõe illius capl'i dicunt Rabanus.
Rabanus, Gloſſa & alij expoſitores, Antiochus ab Aegypto tunc rediens, efferatis animis ve
nit Hieruſalem. Ad iſtud videt dicẽdum, Scripturã iſtã, videlicet huius primi capl'i, non lo-
qui de reditu illo Antiochi in Hieruſalem, ſed de aduentu pfacti principis tributoꝝ, miſſi ab
Antiocho paulo poſt cũ receſſiſſet Antiochus à ciuitate Hieruſalẽ conculcata, de quo aduẽtu
prællegato ſecundi lib. cap. 5. habet: Miſit odioſum principem Apolloniũ cum exercitu vi-
ginti & duobus millibus, pcipiens eis, omes pfectæ ætatis interficere. Quod aũt princeps ille
verba pacifica loquebat in dolo, tangit ibi his verbis: Qui cum veniſſet Hieroſolymã, pacem
ſimulans, quieuit vſq; ad diem ſanctũ ſabbati. [Et ſcripſit Antiochus omi regno ſuo] i. cun-
ctis regionibus ſibi ſubiectis, inter quas fuit tunc terra Iudæorum, regibus Syriæ ſubdita, [vt
eſſent omes populus vnus] i. vnius obſeruãtiæ & culturæ ſeu legis ac ritus. Vnitatẽ em̃ populi,
ex vnitate legis & obſeruãtiæ cæremonialiũ perpendit. Similiter ex vnitate capitis ſeu plati.
Ad quod inſinuandum ait Saluator: Fiet vnus paſtor & vnum ouile. Hinc Gene. 34. Emor & Ioan. 10.
Sichem dixiſſe legunt: Si circũcidamus maſculos noſtros, ritum gẽtis ſequẽtes, vnus efficie-
mur populus. [& reliquerũt vnuſquiſq; legẽ ſuã] i. quilibet ſubditoꝝ Antiochi, q aliã legem
habuit ante, q̃ ipſe. [& conſenſerũt omes gẽtes,] quæ erãt ſub ditione Antiochi, eius edicto.
Non tñ ſimpliciter omes, potiſſime in Iudæa, vt infra habet. [& multi ex Iſrael conſenſerũt]
præcepto tyranni illius prætacto, [& ſacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt,] i. tranſ-
greſſi ſunt [ſabbatum,] faciendo in eo ſeruilia opa. [& miſit Antiochus libros] i. epiſtolas
decretales, [in Hieruſalem, vt ſequerent leges gentium terræ] hoc eſt, inſtituta idolatraꝝ
regni ſui, [& phiberent] vel nuncij Antiochi, vel maiores Iudæoꝝ, [holocauſta & ſacrificia &
placationes fieri in tẽplo Dei.] Per holocauſta intelligunt oblationes, quæ ad diuinæ reue-
rentiã maieſtatis totaliter comburebant, in ſignum, q rationalis creatura debeat ſe omino
ſui creatoris obſequijs mãcipare, & eius amore ſuccendi. Per ſacrificia vero, hoc loco intelli-
gunt oblationes pacificæ atq; ſpontaneæ. Per placationes aũt hoſtiæ p peccato, qbus domi-
nus placabat. [& coinquinari ſancta & ſanctũ populum Iſrael.] Hoc refert non ad verbum il
lud, vt prohiberent, ſed ad illud, miſit vt ſequerent, &c. & coinquinari ſancta, i. loca ſacra, vt
templum & ſynagogas, ſacramentaq; legis & populum Iſraeliticum ad veri Dei cultum ele
ctum, vitijs gẽtilitatis fœdari. [& iuſſit ædificari aras] i. altaria, ſup quæ ſacrificaret dijs & ido
lis ſuis. [& templa] i. phana deoꝝ, [& immolari carnes ſuillas] i. porcinas, [& pecora com-
munia] hoc eſt, immunda & lege phibita, [& vt immutarent omnes iuſtificatiões Dei] i. ob-
ſeruãtias omnium pceptoꝝ Dei, p quas homo fit iuſtus, omitterent, atq; p eis obſeruantias
gentilitatis aſſumerẽt. [& congregati ſunt multi de populo Iſrael ad eos, q dereliquerũt legẽ
dñi] hoc eſt, ad impijſſimos illos Iudæos, qui ante hanc Antiochi iuſſionem aſſumpſerunt
ritum gẽtiliũ, ſicut p̃habitum eſt, vt fuerũt Iaſon & Menelaus cum ſuis fautorib'. [& effuga
uerunt populũ Iſrael, nõ acquieſcẽtẽ eis, [in abditis] i. ad ſpelũcas, ad quas ex timore fugerũt.
[die 15. menſis Caſleu] qui correſpõdet noſtro Decembri, quamuis interdũ concurrat cum
Nouembri, ſicut antiqui catholici, Beda, Haymo, Rabanus, Magiſter in hiſtorijs, & alij do- Beda.
ctiſſimi, qui cum Hebræis ſæpiſſime contulerunt, bene ſcripſerũt, quis qdã poſteroꝝ, de hoc Haymo.
reprehẽdere illos frequẽter adiecerit. [Aedificauit Antiochus abominãdũ idolũ deſolatiõis] i. Rabanus.
idolum Iouis, ſicut 2. lib. plenius recitat, quod fuit cauſa deſolationis fidelium Iudæoꝝ, & ſi-
gnum deſolationis templi. [& libros legis Dei,] videlicet libros Moſis, & alios etiã libros ve 2. Mac. 5.
teris teſtamẽti, vt reor, [cõbuſſerũt,] ſicut Chaldæi ante fecerunt. [In virtute ſua] i. poteſta-
te tyrannica faciebat hæc populo Iſrael. [& ſacrificabant] idolo Iouis [ſup arã, quæ erat con 2. Par. 36.
tra altare] i. ex oppoſito altaris Dei. Sicut em̃ ædificauit in templo idolum illud turpiſſimũ,
ſic & aram eiuſdem. [& ſuſpendebant pueros] i. infantulos circuncisos [à ceruicibus] i. in col 2. Mac. 6.
lis per funes euntes iuxta ceruices. Veruntñ ſecundo libro leguntur duæ mulieres, quæ circũ-
ciderant paruulos ſuos, fuiſſe præcipitatæ, infantibus ad vbera ſuſpenſis.

¶Expoſitio Cap. 2. In diebus illis ſurrexit Mathathias filius Ioannis, &c.

Articulus ſecundus.

RECitata Iudæorum tribulatiõe acerrima, deſcribitur hic exordiũ ſubuentionis eorum.
[In diebus illis ſurrexit] i. ad geſta virilia ſe erexit. [Mathathias filius Ioãnis, filij Simeo
nis, ſacerdos ex filijs Ioarim] qui Ioarim fuit vnus vigintiquatuor ſacerdotum poſt pontifi
cem principalium, quos 1. Para. 14. Dauid legitur inſtituiſſe. Veruntamen iſte nominat ibi
alio nomine. Nam & infra Ioarim iſte vocatur Iarib. Surrexit, inquam, & abijt à Hieruſalẽ,
vbi miniſtrauit in templo. Sic & Zacharias pater beatiſſimi Ioannis Baptiſtæ dicitur fuiſſe 1. Mac. 14.
de vice Abia. [& concedit in mõte Modin,] id eſt, in oppido ſituato in loco montoſo, quod Luc. 1.

Modin vocat. [& habebat filios quinq;,] quorum nomina & cognomina ponunt in literas. &
ſicut virtus conſiſtit in medio, ſic medius inter illos fuit Iudas Machabæus, virtuoſiſſimus &
ſtrenuiſſimus inter fratres ſuos. [hi viderunt] oculo exteriori & interiori [mala quæ fiebant
&c. Et dixit Mathathias: Væ mihi] tẽporalis triſtitiæ & doloris. Iuxta quẽ modum loqtur
Miche. 7. Michæas: Væ mihi, quia factus ſum ſicut homo qui colligit in autumno racemos vinde-
miæ. [vt quid natus ſum videre contritionẽ] i. deſtructione & deſolationẽ [populi mei,] de
quo natus ſum, [& contritionem ciuitatis ſanctæ] Hieruſalẽ, quæ fuit ſpecialiter ad Dei cul-
tum electa, [& ſedere illic] i. ibi eſſe ad faciẽdum ſacerdotale officiũ, ſi eſſet poſſibile. Circa
hæc verba: Væ mihi, Vt quid natus ſum videre, quidã ſcribit: Quaſi diceret: Minus malũ mi
hi eſſet, ſimpliciter non eſſe, q̃ tanta populi mala & contemptũ cultus diuini videre, quod
non videt idonee dictũ. Nam q̃uis minus malũ ſit, nõ eſſe ſimpliciter q̃ peccare, non tñ mi-
nus malũ eſt, non eſſe ſimpliciter q̃ videre mala quæcũq; pœnæ & culpæ, pſertim dum viden
tur cũ compaſſiõe, diſplicentia, aut mentis reuiſu, prout Mathathias hic ea vidit. [cũ datus
in manibus inimicorum, ſancta in manu extraneorum facta ſunt,] i. ſacra loca & vaſa templi
Gentibus tradita ſunt. [templum eius contemptũ eſt, & vilibus vſibus mancipatum, ſicut ho
mo ignobilis. Quæ gens non hæreditauit regnum eius?] Quaſi dicat, valde diuerſæ nationes
obtinuerunt ſucceſſiue Iudæam, videlicet Aſſyrij, Chaldæi, Syri & Gẽtes eis admixtæ. [omnis
compoſitio eius] i. decor ſeu venuſtas [ablata eſt: quæ erat libera, facta eſt ancilla:] i. Synago
ga ſeu gens Iudæorum, quæ conſueuit ſoli Deo eſſe ſubiecta, & ab humanæ ſeruitutis op-
preſſioniſq; iugo immunis, facta eſt gentilibus ſeruiens ſub tributo ac iugo grauiſſimo. Sic
& Hieremias ait Threno. 1. Facta eſt quaſi vidua dña gentiũ, princeps pṽinciarum facta eſt ſub
tributo. [& ecce ſancta noſtra] i. ſacra obſeruantia legis, [& pulchritudo noſtra] i. templi ac
plebis venuſtas, [& claritas noſtra] i. nobilitas veræ libertatis, conſiſtens in ſolius Dei obſe-
quio, [deſolata eſt, & coinquinauerunt] i. corruperunt ſeu inhonorauerunt [eam Gentes.
Quo ergo nobis adhuc viuere?] i. potiꝰ optare debemus, ſeu tolerabiliꝰ nobis eſſe debet bene
mori, q̃ tot & talia mala conſpicere. Vnde 4. Reg. 22 dominus ait Ioſiæ: Colligam te ad pa
tres tuos, vt non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus ſum ſuper locum iſtum. [&
ſcidit Mathathias & filij eius veſtimenta ſua,] ſicut moris fuit Iudæis, & item quibuſdã gen
tilibus in magnis aduerſis, in ſignum mœroris. [& operuerunt] i. induerunt [ſe cilicijs,] af-
fligendo corpus ſuum ad impetrandum miſericordiam Dei. [planxeruntq; valde] ex do-
lore de calamitatibus tãtis, præſertim de diſſipatiõe diuini cultus. [Et venerũt illuc miſſi à re
ge, vt cogerent eos, q cõfugerãt in ciuitatẽ Modin, immolare dijs & accẽdere thura] ad ho-
norẽ eorum, [& à lege Dei diſcedere &c. Et rñdit Mathathias, & dixit voce magna: Ego & filij
& fratres mei,] i. cognati ſiue germani, [obediemus legi,] immo & actori datoriq; legis [pa-
trũ noſtrorum &c. Et vidit Mathathias] Iudæũ quẽdã accedentẽ ad ſacrificandũ, [& doluit] de
tãto facinore, pſertim qm̃ erat ſcãdalizatiuũ oĩm aſtãtiũ Iudæorum. [& cõtremuerũt renes eius]
ex redũdantia vehemẽtiũ affectionũ iræ, ſenſitiuæq; partis in corpus, iuxta illud Eſa. 21. Cor-
rui cũ audirẽ, conturbatus ſum cũ viderẽ, emarcuit cor meũ. [Et accenſus eſt furor eius] i. ira
eius per zelũ inflammata eſt. [ſecũdum iudiciũ legis,] hoc eſt, ſicut lex dictat, & vera requirit
diſcretio: qm̃ ira illa ſic regulata, cooperaẽ ad exequendũ actũ iuſtitiæ, ſecũdum philoſophũ,
[& inſiliens trucidauit eum] ſ. Iudæum illũ idolo ſacrificantẽ, [ſup aram:] quẽadmodũ Phi-
nees pfodit Zambri Iudæum, cũ Coſbi Madianitide ſe cõmiſcentẽ, prout Nume. 25. narraẽ,
ſed & virũ qui cogebat immolari idolo, occidit, tanq̃ hoſtẽ Reipublicæ, ac violentatorẽ ad
Ioſe.li.12. recedendũ à cultu Dei. immo ſecũdum Ioſephũ, Mathathias cũ filijs ſuis, occidit virũ illum
an.11.c.7. cum militibus ſecũ miſſis, q pauci fuerũt. In Scholaſtica q̃q; fert hiſtoria: Surgẽs Mathathi-
as, trucidauit eum ſ. pfatũ Iudæum, & nuncios regis interemit. [& zelatus eſt legẽ] i. cũ feruo-
re eã dilexit, ſicut ope demõſtrauit, quẽadmodũ ait Helias 3. Reg. 19. Zelo zelatus ſum p do
mino exercituũ. [& exclamauit: Omis q zelũ habet legis] diuinæ datæ per Moſen, [ſtatuẽs te
ſtamentum] i. firmiter ppõnẽs vetus teſtamentũ ſeruare, [exeat poſt me. & fugit ipſe & filij
eius in montes] i. ad loca montana deſerti. Deniq; ad intelligendũ plene hiſtoriam huius pri-
mi libri, oporteret habere recurſum ad librum ſequentem, videlicet ſecundũ Machabæorum,
vbi eadem recitantur pro magna parte quæ hic, & frequenter cum additiõe. Nam & de iſto
puncto habetur 2. Machabæorum 6. Et renunciatum eſt viris regis, i. miniſtris ac ducibus An-
tiochi, qualiter quidam contempſiſſent præcepta illius, & confugiſſent ad loca deſerti, &
abiſſent poſt illos multi fideles Iudæi. [Et ſtatim perrexerunt ad eos viri Antiochi, & conci-
tauerunt aduerſus eos prælium in die ſabbati:] ſcientes, q̃ illa die non repugnarent Iudæi.
[& non reſponderunt Iudæi eis,] hoc eſt, miniſtris regis, vel quia modicum reſponderunt,
quod reputatur pro nihilo: vel non reſponderunt ad vltimo interrogata, aut non reſpon-
derunt ad vota ſeu voluntatem quærentium. Aliqua tamẽ verba reſponderunt, vt patet in li-
tera. [nec oppilauerunt] hoc eſt, nõ obſtruxerunt, [loca occulta] per quæ hoſtes potuerunt
eos

eos accedere,ne tantundē operādo ſabbatum violarent.[dicentes:Moriamur oēs in ſimpli-
citate noſtra]i.in ſimplici fide,qua iuxta ſuperficiem literæ videtur eſſe illicitum ſabbato ꝓli-
ari,cum ſcriptum ſit:Nihil operis facietis in eo. Et iterum: Maneat vnuſquiſq; apud ſemet- EXO.13.16
ipſum. Verum iſta ſimplicitas fuit partim columbina,q̄a ſimulatiōe & duplicitatis caruit Leui.23.
plicas:& partim,vt apparet,aſinina, quia diſcretiōe & vera intelligētia præcepti de obſeruan
tia ſabbati,fuit priuata. Excuſabilis tñ fuit in iſtis,qm̄(vt videtur)nondum fuit ab Hebræo-
rum doctoribus determinatum,ꝙ in ſabbato liceret pugnare:immo adhuc tempore Chri
ſti inter Iudæos conuerſantis,ipſi ſcribæ & phariſæi præceptū de ſanctificatione ſabbati ma
le intelligebant. Vnde & Chriſtum de violatione ſabbati frequenter repræhenderunt, q̄bus Mat.12.23
illе conuenienter reſpondit. Itaq; per præceptum de ſabbati celebratione, non prohibebā- Mar.2.3
tur neceſſaria ad damna vitanda,vt bouem & aſinum ſoluere,& ad aquandum deducere,& Luc.6.
minus ea quæ neceſſaria ſunt ad vitæ defenſionem, vt præliari aut perſecutiōem fugere,ſic- 13.14.
ut Helias à facie Iezabel fugiens,ambulauit 40.diebus.[Et teſtes erunt ſup nos cælum & ter- Ioan.7.9
ra]i.ciues cæleſtes & habitantes in terra,teſtabuntur pro nobis coram ſummi iudicis tribu-
nali,[ꝙ iniuſte perditis]hoc eſt,occiditis,[nos.] Angeli etenim ſancti teſtātur pro ſibi com EXO.16.
miſſis & iuſtis in Dei iudicio, & viri perfecti per modum aſſeſſoriæ dignitatis, iudicabunt 3.Re.19.
cum Chriſto & eius approbabunt ſententiam. Hinc ait propheta de Deo: Aduocabit cælum Pſal.49.
deſurſum & terram diſcernere populum ſuum.[Et intulerunt illis bellum ſabbatis,& mor-
tui ſunt vſq; ad mille hominū animas] i.mille ſuppoſita ſpeciei humanę,ſic'q; ſumitur pars
pro toto,quemadmodum Acto.27. Eramus vniuerſæ animæ in naui ducentę ſeptuaginta ſe-
ptem. Ex hoc ergo verbo non ſequitur,ꝙ animæ hominum ſint mortales. [& dixit vir pro-
ximo ſuo]hoc eſt,vnus Iudæorum reſiduorum fidelium dixit ad alium:[Si non pugnaueri-
mus pro animabus noſtris]i.pro defenſione vitæ noſtræ.[& iuſtificationibus,]hoc eſt,obſer
uationibus legis,& pro conſeruatione cultus diuini,[citius diſperdent nos de terra]i.omnes
nos trucidabunt,& ita ex erroneo intellectu præcepti de obſeruātia ſabbati, ſequetur magis
inhonoratio Dei & deſtructio legis, q̄ cōſeruatio eius.[Et cogitauerunt in die illa,dicentes
Quicunq; venerit ad nos]i.contra nos,[in bello die ſabbatorum,pugnemus cōtra eum.]Hoc
determinauerunt ex informatione Mathathiæ,qui fuit peritus in lege, atq; vt Ioſephus re- Ioſ.lib.12
fert,dixit,ſi ſic legem ſeruaueritis,eritis hoſtes legis,dantes cauſam vt pereat populus Dei,& an.iu.c.7
lex cum plebe peribit. & ex tunc inoleuit conſuetudo Iudæis pugnandi in ſabbato, ſi bella
conſurgant in eo.[Tunc congregata eſt ad eos]puta ad Mathathiam & ſuos [ſynagoga,] i.
collectio Iudæorum,[fortis viribus]corporalibus ac ſpūalibus,[omnis voluntarius in lege,
& omnes qui fugiebant à malis,facti ſunt illis ad firmamentum. Et collegerunt exercitum,]
eligentes ſibi Mathathiam in principem,[& percuſſerūt peccatores,]tam Gentiles quos in-
uenerunt,q̄ Iudæos incredulos ad paganiſmum conuerſos.[in ira ſua]per zelum [& cæteri]
qui eorū manus euaſerunt increduli,[fugerunt ad nationes. Et circuiuit Mathathias & ami
ci eius]vrbes & valles Iudææ[& deſtruxerūt aras]idolis fabricatas, [& circunciderunt pueros
incircuncisos.]In tali etenī caſu non oportuit circuncisionē fieri die octauo à natiuitate.[&
ꝓſperatum eſt opus in manibus eorum]i.opa bona quæ inceperūt,Deo auxiliante,expeditū
habuerunt ſucceſſum,proſpeꝝq; ꝓceſſum.[& obtinuerūt legē de manib' gētium & regū]i.
obſeruantiā legis Moſaicę recuperauerūt,repulſa infideliū poteſtate,qua ad tēpus fuit ſuppe
ditata.[& non dederūt cornu peccatori]i.ſceleratiſſimo Antiocho non exhibuerunt exalta
tionem,ſed magis depreſſionem ſuæ poteſtatis,q̄a ea abutebaẗ ad contumeliā creatoris. Id-
circo in talib' non fuit ei obediendū,ſed reſiſtendū.[Et appropinquauerſit dies Mathathiæ
vt moreret,& dixit filijs ſuis:Nunc confortata eſt ſuperbia]i.Antiochus ſuperbiā ſuam iam
ad tēpus potētēr ꝑ tyrannicā abuſionē exercutus eſt, [& caſtigatio] i.afflictio nobis ꝑ ipſum
inducta ꝓpter noſtra peccata,magna fuit & fortis.[& tēpus euerſionis,]qua ſubuerſa eſt ob-
ſeruātia legis diuinæ,roboratū fuit aduerſus nos. Tēpꝰ aūt ſumit denoiationem ab his,quæ
ſūt in tēpore,vt dicaẗ bonū vel malū,proſpeꝝ aut aduerſum,forte ſeu debile.[& ira indigna
tionis]i.vltio noſtræ tranſgreſſionis, nobis inducta ex deteſtatiōe diuinæ iuſtitiæ,qua noſtra
delicta deteſtatus eſt Deus:[Nunc ergo o filij,æmulatores eſtote legis]i.tēpore huius aduerſi
tatis tanto feruentius diligite atq; defendite legem, quo acrius impugnaẗ.[& date animas ve
ſtras,]id eſt,vitam veſtram periculis mortis conſtanter exponite[pro teſtamento patrum]i.
pro defenſione veteris teſt. patribus noſtris dati in monte Sinai, vt Exo.20.legitur. Quem-
admodum enī quilibet homo pro defenſione totius corporis ſui exponit manum,ſeu quod-
cunq; aliud membrum,ſic pro defenſione boni cōmunis, potiſſime cultus diuini,vnuſquiſq;
debet ſe totum exponere.[Et mementote opeꝝ patrū,vt ea ſequamini,& accipietis gloriam
magnā]i.copioſam à Deo mercedē,[& nomen æternū]i.famā laudibus plenā in ꝑſenti & in
futuro,iuxta illud Pſal.cxi. In memoria æterna erit iuſt'. Et Pro.10. Memoria iuſti cū laudib', Ioſ.lib.12
Vñ ſcđm Ioſephū,inter cętera dixit:Corpa q̄dē mortalia ſūt. Opeꝝ vero iuſtoꝝ monumēta, an.iu.c.8

id eſt,cōmemorationes,immortalitatis ordinem conſequunt.Ideo bona quæ nullo fine clau
denda ſunt,appetatis:& in quo quis melior fuerit altero,cedētes vobis inuicem, proprijs mi
niſtrate virtutibus.[Abraham nonne in tētatione inuentus eſt fidelis?] i.ex fide & fidelitate
Gen.22. paratus Deo obedire in immolatiōe chariſſimi filij ſui Iſaac,vt in Geneſi narratur.[& reputatum eſt ei ad iuſtitiam,]i.à Deo approbatus eſt,& iuſtus reputatus pro obediētia illa & vo-
luntate completa.Hinc Iacob.2.inducit:Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtifica-
Gen.22. tus eſt,offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare?[Ioſeph in tēpore anguſtię ſuæ]i.captiuitatis
ſeruitutisq́; in Aegypto,[cuſtodiuit mādatū Dei]de adulterio cuitando. Mādata nāq; deca-
logi ad naturalē ptinent legem,quæ ſunt de iudicio naturalis rationis oībus inſito. Propter
quod Ioſeph dixit ad fœminam: Quō poſſum hoc malū facere, & peccare in Deum meum?
vt ſcriptum eſt Gene. 39.[& factus eſt dñs Aegypti]i.ꝑpoſitus & princeps ſub Pharaone,qui
dixit ad Ioſeph: Vno tm̄ regni ſolio te ꝓcedam,vt patet Gene.41.[Phinees pater noſter,]de
Num.25 cuius ſemine nos ſacerdotes geniti ſumus,[zelando zelum Dei]i.amando & exercēdo zelum
Deo placentē ꝑ cōſeruando Dei honore & impietate vlciſcenda,ex quo zelo(vt tactum eſt)
perfodit turpiter agentes,[accepit teſtamentū ſacerdotij æterni]i.pactum ſeu ꝓmiſſionem,
ꝙ ſacerdotale officium ꝑmaneret ei ac poſteris eius per omne tēpus veteris teſta.iuxta illud
Numer.25.Locutus eſt dñs ad Moſen:Ecce do ei partem fœderis mei,& erit tam ei q̄ ſemini
eius pactum ſacerdotij ſempiterni, quia zelat' eſt pro Deo ſuo.[Ieſus dum implet verbum,
factus eſt dux Iſrael,]i.Ioſue obediendo in oībus his quæ ſibi Moſes commiſit aut iuſſit,me
ruit eſſe & factus eſt ſucceſſor Moſis in regimine Iſraelitici populi, quemadmodū ſcriptum
eſt Numer.27.Dixit dñs ad Moſen: Tolle Ioſue virum in quo eſt ſpūs Dei, & pone manum
tuam ſuper eum,& dabis ei partem gloriæ tuæ, vt audiat eum oīs ſynagoga filiorum Iſrael.
[Caleph dum teſtificatur in eccleſia] i.teſtādo coram multitudine filioꝝ Iſrael,bonā & fer-
tilem eſſe terram ꝓmiſſionis,& filios Iſrael eam poſſe faciliter obtinere Deo iuuante.[acce-
pit hæreditatem]i.ꝓmiſſionem à Deo,ꝙ hæreditatem conſequeret in terra ꝓmiſſa.q̄d q̄liter
Num.14 actum ſit & impletum,in Numeroꝝ & Ioſuę libris recitat.[Dauid in ſua miſericordia]i.me-
Ioſ.14. rito ſuæ pietatis, quam in multis,ꝑſertim in inimiciſſimo ſibi Saule ſæpe monſtrauit, q̄a nec
1.Re.19. tunc voluit,nec ꝑmiſit eum occidi,qñ q̄rebatur ab ipſo Saule ad occidendū.Vnde legit 1.Re
23.24.26 gum libro:Dixit Dauid ad Abiſai:Ne interficias eum. Quis eñ extēdit manū ſuam in Chri-
1.Re.26. ſtum dñi,& innocens erit?[conſequutus eſt ſedem regni.Helias dum zelat]i.amat & implet
3.Re.18. [zelum legis,]i.affectum quem habuit pro legis ac diuinæ maieſtatis honore,ob quam cau-
ſam reſtitit Achab regi,& ꝓphetas Baal occidit,quinquagenarios q́; cæleſti igne ꝓcurauit cō-
4.Re.1. buri.[receptus eſt in cælum]i.in cælum aereum meruit eleuari, atq; in curru igneo ad paradi
ſum transferri,prout 4.Reg.2.deſcribit.[Ananias,Azarias,Miſael credentes]ꝑfectē[in Deū,
Dan.3. liberati ſunt de flamma:]hoc eſt, in medio fornacis ardentiſſimę manſerūt,& inde exierunt
illæſi.Propter quod Nabuchodonoſor dixit:Benedictus Deus eorum qui miſit angelum ſu
um,& eruit ſeruos ſuos,quia crediderunt in eum,prout Dan.3.ſcriptum eſt.[Daniel in ſua
ſimplicitate]columbina,qua in oībus Deum ſynceriter coluit,nec adulātibus, nec cōminan
tibus ceſſit, [liberat' eſt de ore leonum,] ſecundū quod ipſe ait in libro ſuo Dario regi:Deus
Dan.6. meus miſit angelum,& concluſit ora leonum,& non nocuerūt mihi. Quod miraculū etiam
ſecundo contigit Danieli ſub Cyro rege,vt Dan.4.eſt ſcriptum.[& ita cogitate per gn̄atio-
nem & gn̄ationem,]& ea quæ acciderūt per gn̄ationum ſucceſſiones & temporꝝ interualla,
fidelibus ad memoriam reuocate, prout in libris Moſis,Ioſuæ,Iudicum,Regum,&c.conti-
nentur:[quia oēs qui ſperant in eum]i.in Deum confidūt ſpe formata, [non infirmant] i.non
deficiunt corde,ſed roborant in dño mēte & etiam ſæpe in corpore. Ideo ait Pſal.25.In dño
ſperans non infirmabor.Eccēs quoq; 2.adſerit:Nullus ſperauit in dño,& confuſus eſt.Et rur
ſus hortatur ꝓpheta Pſal.26.Expecta dñm, viriliter age,& cōfortet cor tuum,& ſuſtine dñm.
[& à verbis peccatoris]i.ex cōminationibus Antiochi[ne timueritis]timore carnali immo-
derato,ſecundū quod Chriſtus ait in Euang.Matth.10. Nolite timere eos qui corpus occi-
dunt.Vnde & Eſa.51.habetur:Quis tu vt timeas ab homine mortali, & à filio hoīs q quaſi fœ
Pro.29. num areſcit?Ideo Salomon loquit:Qui timet hoiem,cito corruet.[q̄a gloria ei' ſterc' & ver-
mis eſt:]i.gloriatio eius inanis,decor & apparatus,vilis eſt,fœtida,& cito putreſcēs. [hodie
extollit,& cras]i.cito poſt hæc[non inuenietur]q̄a ꝑ mortem erit ſublatus,iuxta illud Pſal.36.
Vidi impium ſuperexaltatum,& tranſiui,& ecce non erat.[q̄a cōuerſus eſt in terram ſuā.] Hoc
q̄dam exponunt de corporali Antiochi reuerſione ad terram Syriæ,vt dictū eſt cap.ꝓceden-
ti.Sed expoſitio hæc non conſonat literæ ꝓcedenti,pro cuius cauſa iſtud inducitur.Ideo ſen-
ſus eſt,q̄a cōuerſus eſt in terram ſuam,i.poſt mortem ꝓtinus reſoluetur in terram,de qua ſe-
Pſal.145 cundū corpus formatus eſt,iuxta illud:Exibit ſpūs eius,& reuertet in terrā ſuam.Nam & pri
Gen.3. mo parenti dñs dixit:In ſudore vultus tui veſceris pane tuo,donec reuertaris in terrā,de qua
ſumpt' es.Fuit aūt hoc ipm̄ q̄d ait hic Mathathias,i Antiocho adimpletū, q̄a poſtpau cos an-
nos

nos expirauit ex ægritudine moleſtiſſima,qua de eius corpore vermes ebulliebant,tantuſq; *perijt
fœtor,φ nullus poterat eum ferre,vt infra ſecundi lib.cap.9. narratur. [& cogitatio eius*p-
ietʒi. effectu optato fruſtrabitur, & damnationē recipiet. [Vos ergo filij cōfortamini]i.voſ-
ipſos inuicem animate, &ſperādo in dño robur accipite, atq; pro cōſortatioue corporis &
animæ De⁻m fideliter inuocate.Bellatoribus aūt ſpecialiter oeceſſaria eſt ſortitudo, quæ eſt
virtus cardinalis, per quam homo viriliter aggreditur ardua, & io piculis mortis cōſtanter
ſe habet ac fortiter ꝓliatur.Hinc Ioſ.1.dñs iuſſit:Ecce præcipio tibi,confortare & eſto robu-
ſtus valde.[& viriliter agite in lege,]ita vt eam pſooaliter impleatia, & à populo veſtro ob-
ſeruari pro viribus faciatis.[quia in ipſa glorioſi eritis]i.famoſi & beati,ſi eam ſic obſerua-
ueritis.[& ecce Simon frater veſter ſcio φ vir conſilij eſt]i.induſtrioſus,circunſpectus & pru
dens,ad dandū conſilia bona aptus, qui & in dono conſilij abundauit, ipſum audite auribus
cordis & corporis,[ſemper,]omni ſ.tempore opportuno, præſertim in bellicis rebus,in q-
bus prudentia plus valet ꝙ corporalis fortitudo:immo & fortitudinem, quæ eſt virtus, pru-
dentia dirigit.Hinc ſcriptum Sapien.5. Melior eſt ſapientia ꝙ vires, & vir prudens magis ꝙ
fortis. Hoc Eccēs 9.plenius memorat:Melior eſt ſapientia fortitudine. [& ipſe erit vobis pa
ter]i.loco patris,ꝙtum ad conſiliarē directionem.Siquidē ratione eminentiæ in ſapiētia,ali-
quis non immerito pater vocatur.[Et Iudas Machabęus fortis viribus à iuuentute]i.ab ex-
ordio iuuētutis ſuæ,in qua adhuc eſt,immo nec ad ſenectutem peruenit, vt infra patebit.[ſit
vobis princeps militię,]qm̄ aptus eſt ſtare in acie,& ꝓprijs factis alios animare.[& ipſe aget
bellū populi]i.principalis erit in prælijs veſtræ cōmunitatis, [& adducetis ad vos oēs facto-
res legis]i.Iudæos qui ꝑmanſerunt in obſeruātia legis,colligite & vobis aſſociate.Nam & hi
q bene ſe habent in diuinis,ſunt melioris fidutiæ,ſecundum philoſophum,& magis adiuua
ri merent à dño.Propter quod 2.Paral.lib.propheta ait Amaſiæ regi Iuda:O rex,ne egrediaſ
tecum exercitus iſrael.Non eñ eſt dñs cum Iſrael.[& vindicate vindictā populi veſtri]i.vin 2.Par.25.
dicādo exercete zelo iuſtitiæ debitam vltionem in aduerſarios veſtros pro crudelitatibus &
ſceleribus quæ cōmiſerunt in populū veſtrum,magis aūt in Deum. [retribuite retributionē]
i.iuſtam vindictā,[gētibus,]vos impugnantib⁹,[& benedixit eos]i.filijs ſuis imprecatus eſt
bona,cōmendauitq; eos Deo.[& appoſitus eſt ad patres ſuos]i.defunctus,& ꝙtum ad animā
ſuam ,adiunctus patrib⁹ ſuis in limbo ac Abrahæ ſinu,ſaltem poſt purgatorij pœnas, ſi quid
purgandū detulit ſecum. [& mortuus eſt 146.anno] nō vitæ ſuæ,quia non vixit tam diu,ſed
regni Græcorum. Vnde elicitur, φ vno tm̄modo anno præfuit populo in ducatu prædicto.
Antiochus eñ intrauit Hieruſalem anno 143. deinde poſt duos annos miſit principē tribu- 1.Mach.1.
torum,qui vaſtauit Hieruſalem,vt patuit. Tuncq; ſurrexit, & ſe erexit Mathathias cum ſuis
cōtra Antiochum.Et obijt anno 146. Ex iſto cap.multipliciter informamur, principaliterq;
inſtituimur,ꝙ cordialiter & amariſſime debeamus ruinam eccleſiæ deplorare,& pro eius re-
formatione per orationes, lachrymas, abſtinētias, humiliationes & corpoꝝ noſtrorum affli
ctiones iugiter laborare.Qualiter etiam principes Chriſtiani & cūcti fideles ad hoc idonei,
debeant aduerſarijs fidei inſatigabiliter repugnare,& eſſe parari ad mortē ꝓ defenſiōe Chri
ſtianæ religionis ac boni communis, atq; pro viribus ſuis conſilio & auxilio reformare col-
lapſa.Inſuper inſtruuntur prælati ac præſidentes,vt morti appropinquantes, ſoliciti ſint de
fructuoſo regimine ſubditoꝝ ſuorum poſt ſuam deceſſionem,& maxime,vt virtuoſi, diſcre
ti,condigni ad præſidentiam proueħantur.Poſtremo docemur hic ſanctorum patrum vir-
tutes & exempla ꝑpendere ac ſectari,ſicq; confortari & ſperare ſemp in dño,& inordinatum
timorem abijcere,& vſq; ad mortem zelari pro Dei honore ac communi ſalute.

¶Elucidatio cap.3.Et ſurrexit Iudas qui vocabatur Machabæus.

Articulus 5.

Recitatur hic, qualiter filij Mathathiæ exequuti ſint Inclyti patris ſui præcepta in bellis,
& excellentia Iudæ Machabæi hic declaratur. [Et ſurrexit] i. ad actus ſtrenuos ſe ere-
xit Iudas,& adiuuabant eum fratres ſui]ac cæteri,[qui ſe coniunxerant patri eius,& prælia-
bantur prælium Iſrael cum lætitia:]id eſt,alacriter & iucunde exercuerunt prælia pro com-
muni bono Iſraeliticæ plebis. Exercuerunt enim prælia ex virtute multiplici, videlicet ex
charitate Dei & proximorum,ex zelo iuſtitiæ, ex fortitudine quæ eſt virtus cardinalis, atq;
ex latria quæ Deo cultum & ceremoniam exhibet.Signum autem virtutis,eſt delectatio ſcti
oni annexa.Ideo quod Ariſtoteles quærit in Ethicis,an fortitudo habeat delectationem in
actibus ſuis,ex iſto habet reſpōſionem.[& dilatauit gloriam populo ſuo]i.famam & iucun-
ditatem auxit vndiq; Iſraeliticæ plebi.[& induit ſe loricam ſicut gigas,]immo veraciter gi-
gas fuit,non corporis mole,ſed operum ſtrenuitate. [& ſuccinxit ſe arma bellica,ſicut In ꝓ-
lijs,& protegebat caſtra]i.turbas Iſrael [gladio ſuo.Similis factus eſt leoni in operibus ſuis:]
q a ſicut leo eſt fortiſſimus beſtiaꝝ,ad nullius pauens occurſum,ſic ipſe fuit ꝓ tūc fortiſſimus Pro.30.
virorum,nullum metuens inimicorum.[& ſicut catulus leonis rugiens in venatione,]Nam
ſic-

ſicut catulo leonia,ſeu leone beſtiā inſequēte vt deuoret eā, rugiēte, beſtia ꝑ timore fugit gra
dum,ſic aduerſarij audito nomine huius Iudæ pterrebantur.ideo ſubditur:[Et pſequutus eſt
iniquos,& oēs ſuccendit flammis,& repulſi ſunt]i.fugerunt præ timore[inimici eius,& di-
recta eſt ſalus in manu eius:]i.liberatio & proſperitas Iſraeliticæ plebis expedite à Deo con
ceſſa & peracta eſt per fortitudinem & obſequiū Iudæ,qui fuit inſtrumentū & miniſter oīpo
tentis,qui per ipſum Iudam decreuit ſic populo ſuo ſuccurrere.[& exacerbabat]i.ad amari-
tudinem prouocabat[reges multos,]quorum populos ac ſubditos expugnauit, vtꝫ Idumæ-
1.Mac.5. os,Ammonitas,Moabitas,Philiſtæos,Syros ac alios,vt infra habetur.[& in ſeculum memo
ria eius in benedictione]i.cum laude & imprecatione boni,quia qui audiūt geſta ipſius,di-
cunt:Benedicatur ſeu benedictus ſit à dño.[Et perambulauit ciuitates Iuda,& perdidit im-
pios ex eis,& auertit iram ab Iſrael]i.Iſraeliticum populum liberauit à tribulationibus,quas
diu ſuſtinuit ab infidelibus ex ira illorum contra ipſum, vel ex ira Dei propter vitia populi,
quem reduxit ad Dei deuotum obſequiū. [& noīatus eſt vſq; ad nouiſſimum terræ] i.vndiq;
valde longe ac late,vt ſit hyperbolica loqutio, & potuit eſſe ꝙ vſq; ad quoſdam fines terræ
habitabilis deuenerit fama eius,ſicut & fama Herculis. [& congregauit pereuntes]i.Iudæos
qui à gentilibus opprimebanť,& per timorem atq; ſupplicia ad gentilitatis facinora trahe-
bantur.[Et congregauit Apollonius gentes]Apollonius iſte fuit vnus de principibus Anti-
ochi,duxq́; Samariæ,ad quod inſinuandū ſubiungiť,[& à Samaria virtutem multam & for-
tem]i.copioſum & robuſtum exercitum.[& cognouit Iudas]ex reuelatione q̃dam,forſi-
tan Iſraelitarum in Samaria cōmorantium,vel exploratorum ſuorum,[& exijt obuiam illi,]
anteq̃ introiret Iudęam,[& occidit eum,& gladiū Apollonij abſtulit,]ab occiſo,quem exuit
1.Re.17. armis,ſecundū Ioſephum,ſicut Dauid enſem Goliæ,& erat pugnans in eo:]i.cum gladio illo
oībus diebus qbus pugnauit,quo conſtat ꝙ fuit gladius valde valens. ¶Conſequenter deſcri
bitur aliud bellum.[Et audiuit Seron princeps exercitus Syriæ]inferioris,[ꝙ cōgregauit Iu
das congregationē fideliū,& eccleſiam ſecum,& ait:Faciam mihi nomen]i.celebrē famam,
[& glorificabor in regno]toto Antiochi,[& debellabo Iudā,]Ecce ambitio magna & ꝓſum
Luc.4. ptio ſtulta.ideo Deus qui reſiſtit ſuperbia,proſtrauit impium illum per electum pugilem ſu
um Iudam.[Et præparauit ſe,& aſcenderunt cum eo]i.cum Seron,[caſtra]i.turbæ armatæ,
[impiorum,]inter quos(vt fertur)fuerūt multi tranſgreſſores,perfidiq́; Iudęi à Iuda expulſi.
[Et exiuit Iudas obuiàm illis cum paucis,]Deo ſic diſponente,vt victoria Iudę glorioſior fi
eret,& à Deo conceſſa euidenter agnoſceretur.[vt viderunt aūt]pauci,[qui erant cum Iuda,
exercitum aduerſariorum venientē obuiàm eis,]eſſe magnum & fortem,[dixerunt Iudæ]ex
humano timore:[Quō poterimus pauci pugnare ad]i.contra[multitudinem tantā tam for
tem?Et ait Iudas:Facile eſt concludi]i.cōpræhendi & vinci[multos in manu]i.per manum
& operationē ſeu poteſtatem[paucorum,]& hoc Deo auxiliante,ſicut ſubiungitur:[& non
eſt differentia in cōſpectu Dei liberare in multis & in paucis,]i.Deo oīpotenti æque facile eſt
aduerſarios expugnare per paucos ab ipſo adiutos,& per multos tales:[quia non in multitu-
dine exercitus victoria belli conſiſtit]tm̄ aut principaliter, qa diuinæ ꝓuidentię cuncta ſub-
duntur,& Deus ſecundū cenſurā ſapientiæ atq; iuſtitię ſuæ,largitur nunc iſti,nūc illi victoriam
& frequenter ex occultiſſimis cauſis ſeu meritis, & ipſe ad libitum ſuum corda bellantiū im-
mutat,confortat,debilitat,confundit,obſtupefacit,afficit, ordinat, exhilarat & contriſtat.
1.Re. 4. Hinc 1.Regū lib.bonus & magnanimus ille Ionathas ait:Non eſt dño difficile ſaluare in mul
tis vel in paucis.Secundo quoq; Paral.lib.Aſa rex loquiť Deo:Dñe,nō eſt apud te vlla diſtan
tia,vtrum in paucis auxilieris,an in pluribus.& niſi iſta penſenť,quaſi incredibiles eſſent mul
2.Par.14 tæ hiſtoriæ ſcripturarum de vario & inopinato euentu bellorū. Si aūt hæc perpendanť,abſq;
dubitatione credunť. Hinc ſubditur:[ſed de cælo fortitudo eſt,]i. poteſtatem ꝓualendi atq;
victoriam Deus qui in cælo eſſe & habitare aſſeritur, præſtat, iuxta illud Prouerb.21. Equus
paratur ad diem belli,dñs aūt ſalutem tribuet.[Ipſi veniunt ad nos in multitudine contuma
ci,[quia de viribus ſuis præſumunt, nosq́; deſpiciunt. [Nos aūt pugnabimus pro animabus
noſtris & legibus noſtris,]i.pro defenſione vitæ noſtræ, ac legum ſeu inſtitutionum noſtra-
rum. Lex etenī Moſis,fuit lex vna aggregatiue continens plures leges,i. iuſſiones particula-
res.Vnde per Moſen dominus dixit: Leges meas cuſtodite. [& dominus conteret] id eſt,de-
Leui.18. ijciet[eos.]Hoc fuit verbum bonæ ſpei,immo ex diuina inſpiratione prolatum.[Vos aūt ne
timueritis eos.Vt ceſſauit aūt loqui,inſiluit in eos ſubito]ex impulſu diuino,ſicut in lib.Iu-
dicum de ipſis virtuoſis iudicibus ſæpius legitur,ꝙ irruit in eos, ſeu factus eſt in eis ſpūs dñi,
ſicq́; fecerunt hoc aut illud.[Et contritus]i.deſtructus,diſſipatus,victus[eſt Seron & exerci-
Ioſe lib.12. tus eius,]& ceciderūt ex eis 800. viri. Refert Ioſephus,ꝙ Iudas occidit ipſum Seron ducem
an.tiq.ca.19 Syrorum & 8.millia.[& de prælijs Iudæ narrabant oēs gentes,]i.quędam de oībus,vel oēs in
circuitu Iudææ morantes.[Vt audiuit aūt Antiochus rex ſermones iſtos,iratus eſt animo]ꝙ
Iudæi quos pro nihilo reputauit,& ſine reſiſtentia ad libitum tribulauit,ita ꝓualuerunt prin

ci-

cipibus & exercitibus ſuis,[& congregauit exercitum vniuerſi regni ſui,]volens Iudęos fun
ditus extirpare.[& aperuit ærarium ſuum,] i.locum theſauri,[&vidit ꝙ defecit pecunia de
theſauris ſuis,]i.in repoſitorijs theſaurorum,vel pecunia ſumpta de theſauris ſuis,[& tribu-
ta regionis modica,]i.ꝙ regiones ſibi ſubiectæ ſoluerent ſibi parua tributa,qm̄ oderāt eum,
& paulatim rebellabāt,eo ꝙ abſtulit eis leges eorum,& cultum deorum ſuorum. Vnde ſub-
iungitur:[propter diſſenſionem & plagam quam fecit in terra,vt tolleret legitima quæ erāt
à primis diebus]i.ab antiquo quo diuerſæ gentes deos ſuos colere inceperunt.[& timuit,ne
non haberet ſicut ſemel & bis,in ſumptus,]i.ne non haberet facultatem dandi exercitui ſuf-
ficientia ſtipendia pro expenſis,ſicut antea ſæpius dedit.[& conſternatus,]i.deficiens & de-
iectus,[animo erat valde,& cogitauit ire in Perſidē ad colligēdum] ibi [tributa regionum]
ſibi tributariarum. Erat em̄ terra plurimum opulenta, præſertim in argēto & auro,ſicut ex
libris Heſter & Eſdræ colligitur. [& reliquit Lyſiam hominem nobilem de genere regali,]
q infra vocatur cognatus regis,videlicet filij huius Antiochi,ex quo elicitur, ꝙ fuit cogna-
tus Antiochi huius aut ſuæ vxoris.[ſuper negocia regia,]vt eſſet quaſi vicarius regis in regimi
ne regni & negociorum ad regem ſpectantium.[& exijt Antiochus ab Antiochia ciuitate re
gni ſui,]tūc metropolitana,vcꝫ Syriæ,cuiꝰ ante metropolis fuit Damaſcus, iuxta illud Eſa.
7. Caput Syriæ Damaſcus. Deniqꝫ vrbs illa tempore Antiochi & ante vocabatur Hemath,
ſicqꝫ vocatur in Zacharia propheta,quam Antiochus reparans, à noīe ſuo Antiochiam ap- Zach 9.
pellauit,quæ antea vocabatur & Reblata,vt 4.Reg.lib. quo legitur, ꝙ Chaldæi adduxerunt 4.Reg.14
Sedechiam regem ad regem Babylonis in Reblata.[Anno 147.regni Græcorum,&c.]ſicut
expoſitum eſt,hoc eſt,11.anno regni Antiochi,q(vt ſupra habetur)cœpit regnare anno 137. 1.Mach.1.
regni Græcorum monarchici,ſecūdum ſenſum præhabitum. [Et vidit Iudas & fratres eius,
ꝙ multiplicata ſunt mala,]i.aduerſa atqꝫ pericula eis imminentia,ſ.ꝙ exercitus aduerſario-
rum à Lyſia miſſus,copioſus,robuſtus,& expertiſſimos duces in rebus bellicis habens,quo-
rum vnus fuit Gorgias,qui lib.2. dicitur in talibus fuiſſe expertiſſimus, appropinquaret ad 2.Mac.8.
eos,ſicut ſubiungitur:[& exercitus]Syrorum[applicabat ad fines eorum,&cognouerunt]Iu
das & ſui[verba regis]Antiochi,[quæ mandauit populo nřo]vcꝫ facere[in interitum & con-
ſummationem,]i.Iudæos oēs occidere,& prorſus de terra auferre:ſicqꝫ quod dicitur,popu-
lo,poſſet referri ad verba iſta ſequētia,quod ſ.iuſſit populo Iudæorum inferri interitum &
eradicationem finalem.[Et dixerunt vnuſquiſqꝫ]Iudæorum cum Iuda exiſtentium,[ad ꝓxi
mum ſuum,]animando ſe inuicem:[Erigamus deiectionem populi noſtri,]i.ruinam & op-
preſſionem plebis noſtræ recuperemus,reſiſtendo aduerſarijs,quatenus plebs noſtra dudum
deiecta & hoſtibꝰ ſubdita,iam eis præualeat,[& pugnemus pro populo noſtro & pro ſanctis
noſtris,]i.pro conſeruatione legum noſtratum & ſacrorum locorum ac ſolennitatum. [Et
congregatus eſt conuentus Iudæorum ad Iudam]ex diuerſis vrbibus Iudææ, [vt eſſent para
ti ad prælium,]immo ad oīa neceſſaria & accommoda ad victoriam obtinendam,& quę Iu
das eis præciperet,& vt orarent,[& peterent miſericordiam,]i.pietatem gratiæ Dei, [& miſe
rationes,]i.multiplices diuinę pietatis effectus contra diuerſas miſerias eis inexiſtētes aut im
minentes.[& Hieruſalem non habitabatur,ſed erat ſicut deſertum:& ſanctum]i.locus tem-
pli ſeu ipſum templum,[cōculcabatur]à peſſimis & crudeliſſimis gentilibꝰ prope templum
morantibꝰ,& circa templum ſeu per illud diſcurrentibꝰ.de quibꝰ ſubiungitur,& filij alieni-
genaꝝ erant in arce.[& ablata eſt voluptas à Iacob,]i.à Iudæis ex Iacob natis ablata eſt mul
tiplex lætitia,quam conſuebāt habere in ſolennitatibꝰ,in quibꝰ confluebāt ad templum,ꝑci
pue ter in anno,atqꝫ in ſacrificijs quæ fiebant in templo.[& defecit ibi tibia & cithara,]i.mu
ſica inſtrumenta,quibꝰ in officijs Dei ex deuotione vtebant,immo cum inſtrumentis talibꝰ
& melodijs eoꝝ ſolebāt venire ad tēplum ſeu ſacrificij locum,prout 1.Reg.4.patet.[& vene-
runt in Maſphat]i.oppidum Iudææ ſic nuncupatū,[contra Hieruſalem]i.ex oppoſito,quate
nus ab illo loco dirigerent facies ſuas verſus templum in ſua oratiōe,prout 3.lib.Regū agen 3.Reg.8.
dum eſſe innuitur ab his,qui ad templum venire non poterant,quemadmodū etiam Daniel
ſe feciſſe teſtatur, cum eſſet cum Dario rege. [quia locus orationis erat in Maſphat ante in Dan.6
Iſrael,]i.filij Iſrael,templo nondum conſtructo,ſolebant conuenire in Maſphat ad orādum.
Scriptum eſt em̄ 1.Reg.7. Dixit Samuel, Cōgregate vniuerſum Iſrael in Maſphat,vt orem
pro vobis dominum.Iudic.quoqꝫ vndecimo:Loquutus eſt Iephte omnes ſermones ſuos co-
ram domino in Maſphat.[& ieiunauerunt illa die,]ad impetrandum miſericordiam & miſe
rationes,ob quam cauſam fecerunt & ea quæ ſequuntur,& induerunt ſe cilicijs, [& cinerem
poſuerunt in capite ſuo,]i.capitibus ſuis superſparſerūt,humiliando ſe valde,in ſignum mœ
roris,ſicut de amicis ſuis Iob 2.loquitur:Sparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cælum.
[& *deſtituerunt veſtimenta ſua,]i. in ſignum deſolationis abiecerūt veſtes valoris & alicui-
us iucunditatis,indueruntqꝫ lugubres veſtes. Aliqui tamen exponunt, deſtituerunt, i.ſcide- *diſcide-
runt.[&expanderunt libros legis,]forſitan ad legendum aliqua capitula ex eis ꝓ populo rūt,vel, diſſuerūt.

con-

confortãdo,vel vt aliqui dicunt,in ſignum ꝙ parati erant ſe morti exponere pro lege tuen-
da,ſiue vt Deus dignaretur attendere & implere promiſſiones,quas in Deuter.repromiſit ze
latoribus & obſeruatoribus legis, ꝙ ſ.daret eis victoriam contra æmulos legis.[de qbus]li-
bris[ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulachrorũ ſuorum,]i.gentiles inquirebant com-
probare culturam idolorum ſuorum,quia ex libris legis probabant in tabernaculo Moſis ex
præcepto Dei fuiſſe ſimilitudines ſiue imagines Cherubin,iuxta illud Exo.25.Duos Cheru-
bin aureos & productiles facies ex vtraq; parte oraculi. Hæc aũt probatio fuit inefficax,qa
imagines non erant poſitæ ibi vt adorarentur vel colerent, neq; vt res quas repræſentabant,
vz angelici ſpũs, colerentur vt dij,ſed ad deſignandum ꝙ mentes illæ angelicæ iugiter crea
tori adſiſtant ad obſequendum.Gentiles aũt iſta ſcrutãtes ex lege, fuerunt eruditi, & forſan
philoſophi,cognoſcentes eſſe vnum ſummum Deum,& nihilominus deos ſuos colẽtes,im-
mo qdam philoſophi,vt Porphyrius,conceſſerũt legem Moſis eſſe datam à Deo,nec idolo-
latriam eſſe in lege prohibitam niſi Hebræis, dicentes ꝙ Deus altiſſimus voluit ſolus coli ab
illis,non tñ voluit deos non adorari ab alijs gentibus,ad quod allegabant illud Exod.22.Dijs
nõ detrahes. Et illud Exo.21.Si dixerit ſeruus,diligo dñm meum,offeret eum dñs dijs.Con-
Auguſtin. tra quam ſtultam opinionem arguit Auguſtinus in lib.de ciuitate Dei.[& attulerunt orna-
menta ſacerdotalia,]ad oſtendendum ꝙ libenter eis vterent in templo Dei,ſi poſſent, & ex-
trà,ſi liceret.[& primitias & decimas,]quæ ſolebant in templo offerri.[& ſuſcitauerũt,]i.ad
inuocandum Deum induxerunt[Nazaræos,]vz quoſdam ſpecialiter Deo conſecratos, qui
impleuerant dies voti ſui,quo vouerãt ſe Deo vacaturos ad certum tempus,quo expleto,de-
bebant ſacrificia quædam offerre Deo,prout Numer.6.ſcribitur. Aliqui vero erant Nazaræi
2. Mac.5.6 per totum tempus vitæ ſuæ,vt Samſon & Samuel. Vnde Iudic.16. loquitur Samſon:Nazare
us,i.conſecratus dño ſum de vtero matris meæ.Idẽ patet de Samuele 1.Reg.1.& 2.[& clama-
uerunt voce magna in cœlum,]i.ad Deum cæli,cui magnitudo vocalis clamoris accepta non
eſt,niſi inquantum procedit ex magnitudine deuotionis & piæ affectionis.[quid faciemus
iſtis,& quo eos ducemus?]quaſi dicant, Dolemus ꝙ non poſſumus vti ornamentis ſacerdo
talibus,alijsq; prædictis in templo,nec illuc ducere Nazaræos.Idcirco tu dñe ſubueni.[& ſan
cta tua conculcata ſunt & contaminata,]i.ſacra templi loca ingreſſi ſunt perfidi,& contami
nauerunt ea vitijs gulæ atq; luxuriæ ac idololatrijs,prout ſecundo libro clarius cõtinetur. [&
ſacerdotes tui facti ſunt in luctum & in humilitatem,]i.propter tam abominabilia ſcelera
plorauerunt & humiliauerunt ſe & ſunt deſpecti. [Quomodo poterimus ſubſiſtere ante faci
em eorum,niſi tu Deus adiuues nos?& tubis exclamauerunt,]i.buccinis ſacerdotalibus ce-
Ioſ.6. cinerunt ad impetrandum auxilium Dei,ſicut in Ioſue feciſſe leguntur.[Et poſt hæc conſti-
tuit Iudas duces populi]i.exercitum ſuum ordinate diſtinxit,& quoſdam quibuſdam iuxta
legem præfecit,vz[tribunos & cẽturiones & pentecontarchos & decuriones.] Porro tribu
nus præfuit bellatoribus mille,centurio centum,pentecontarchus,i.quinquagenarius præ-
fuit quinquaginta,decurio decem,de quibus Exo.18.legitur: Conſtitue tribunos & centuri
ones & quinquagenarios & decanos.[& dixit]Iudas[his qui ædificabant domos, & ſponſa-
bant vxores,& plantabant vineas, & formidoloſis, vt redirent vnuſquiſq; in domum ſuam
Deut.20. ſecundum legem.]Nam in Deuteronomij volumine iuſſum fuit, vt tales redirent ab exerci
tu ad propria loca,qui de nouo erexerant ſibi domum aut vineam, aut ſponſam acceperãt,
ſeu pauidi cordis erant,ne deſiderio nouæ rei & timore ſeparãdi ab ea,vel ex formidine mor
tis fierent ad bella inepti,aliosq; redderent pauidos.[& mouerunt]Iudas & ſui, & etiam ho-
ſtes,[caſtra]i.turmas ſuas.[& ait Iudas]bellatorib⁹ ſuis:[Accingimini]i.armis accingite vos,
[& eſtote filij potentes]i.fortes corde & corpore,confidentes in Deo,[qm̃ melius]i.cõmenda
bilius,magisq; meritorium,[eſt nobis mori in bello]iuſto ex parte noſtri,q̃d inimus ex chari
tate & zelo iuſtitiæ pro diuini cultus & boni communis defenſione,quod æquipollet marty-
rio,[q̃ videre mala gentis noſtræ & ſanctorum]i.aduerſitates,mortes & prophanationes po
puli noſtri & ſacrorum locorum.[Sicut aũt fuerit voluntas in cælo,ſic fiat.]

¶ Explanatio cap.4.Et aſſumpſit Gorgias quinq; millia virorum.

Articulus 4.

1.Mach.3. EXecutio belli,de cuius apparatu dictum eſt in præcedẽtibus,deſcribitur hic.[Et aſſum-
pſit Gorgias quinq; millia virorum & mille equites electos,]vt in ipſa nocte improuiſe
ſuperueniret exercitui Iudæ, & occideret eum. Erat enim Gorgias in huiuſcemodi bello-
rum cautelis,inſidijs & circumuentionibus plurimum tritus.[Et filij qui erant in arce,]i.qui-
dam gentiles in arce morantes,[erant illis duces]i.itinera aptiora oſtenderũt Gorgiæ ac ſuis.
[Et audiuit Iudas]machinationem Gorgiæ,quæ fuit ſibi per aliquem reuelata,Deo ſic ordi
nante.[& ſurrexit ipſe]Iudas,[& potentes,]i.fortes viri qui ſecum erãt,[percutere virtutem
exercituum regis,]i.ad interficiẽdum improuiſe totum reliquum agmen Antiochi miſſum
à Lyſia,vt ſic ars arte illuderetur,& induſtria iuſti,fraudẽ impij ſuperaret.[Adhuc enĩ diſper
ſus

ſus erat exercitus] Gorgiæ [à caſtris] i. ab exercitu illo magno à Lyſia miſſo, ad quē exerci
tum nondum reuerſus fuit Gorgias cum ſuis. [& venit Gorgias in caſtra,] i. loca caſtrorum
ſeu tentoria, [Iudæ nocte, & neminem inuenit, & quærebant eos in montibus.] In libro iſto
ſpecialem difficultatem intelligendi textum, inducit frequens variatio nominum & verbo-
rum, quo ad numerū ſeu de numero ſingulari ad pluralem, & econuerſo, atq; relatio ad di-
uerſa, & introductio appoſitiuorū tertiæ pſonæ ſine expreſſione ſuppoſitiuorū. Ideo ad intel
ligentiā literæ neceſſarium eſt, circunſtantiam eius & pcedentia ac ſequentia intueri. ſic &
nunc cum ſingulariter dictū eſt, venit Gorgias, & neminem inuenit, pluraliter addit, & quæ-
rebant eos in montibus. Senſus eſt, q Gorgias & ſui quærebant Iudam atq; exercitum eius
in mōtibus, ad q̄s putauit Gorgias Iudam & ſuos ex timore fugiſſe. Ideo ſubdit, [q̄m dixit]
ipſe Gorgias, [fugiunt hi à nobis, & cum dies factus eſſet, apparuit Iudas in campo cum tri
bus millibus virorū tantum, qui tegumenta & gladios non habebāt:] & hoc ppter pauper-
tatem, vt Ioſephus & Magiſter in hiſtorijs dicunt. Alijs nonnullis videt hoc ſtare non poſſe, Ioſe. li. 12.
quia capitulo pcedenti narrant Iudas & ſui in duobus prælijs pualuiſſe, & ſpolia occiſorū tu- an. iu. c. 10
liſſe. Ideo dicunt, correctum textum hunc eſſe, quoniā tegumenta & gladios non habebāt.
ac ſi dicat: Ideo non fuerunt cum Iuda, niſi tria millia, quia non habuerunt arma & enſes p
pluribus. Quāuis autem hoc dictum apparentiam habeat, ſecurius tñ videtur ſequi primam
expoſitionem, quia & libri correcti communiter habent, [Qui non:] quia & Ioſephus ita re- ibidem.
fert, qui tñ ſcribit octo millia fuiſſe occiſa de exercitu Seron, vt patuit in expoſitiōe pcedētis
capituli. Itaq; dici poteſt, q tria millia iſta non habuerunt tegumēta & gladios ad ſufficien-
tiam: ſicut aliquis dicit nudus, quia male ſeu parū veſtitus. Deniq; 1. Regū volumine legitur: 1. Reg. 13.
Cumq; veniſſet dies plij, nō eſt inuētus enſis & lancea in manu totius populi q erat cū Saul
& Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius: & tñ ante prælīū illud Saul cū ſuis expugnaue
rat Ammonitas, vt legit 1. Reg. 11. Eſtq; pbabile q eorū ſpolia abſtulit, inter quæ erāt & arma.
[& viderunt] hi qui erāt cū Iuda [caſtra gentiū valida & loricatos] eſſe pedites aduerſariorū,
[& equitatus] i. equeſtres, [in circuitu eorū,] pro defenſione & ſubſidio peditum. [& hi] pu-
ta equeſtres, erant [docti ad prælium.] Iudæi autem non erant exercitati in bellicis rebus, ni-
ſi forſitan quidam eorū ad aliquantulum tempus. [& ait Iudas viris qui ſecū erant: Ne timue
ritis multitudinem eorum. Mementote quomodo ſalui facti ſunt,] i. à morte & occiſione
Aegyptiorū erepti, [patres noſtri in mari rubro,] i. in ſiccato fundo maris illius. tanquā di- Exo. 14.
cat, nō ppria & humana, ſed diuina virtute pualere confidite. [& nunc clamemus in cælum]
id eſt, ad Deum cæli tam feruide, vt oratio noſtra ad ipſum pertingat, qui tñ vere vbiq; eſt, iu
xta quod Eccleſiaſt. 35. dicit: Oratio iuſti penetrat cælos. [& miſerebit noſtri dñs, & memor-
erit teſtamenti patrum noſtrorū] i. pacti quod inijt & percuſſit cum eis, dicens, q pugnantes
in ipſo confidentes iuuaret. Itaq; Iudas impleuit illud Deute. 20. Si exieris ad bellum, & vi-
deris equitatū & currus, & maiorem q̄ tu habes, aduerſarij exercitus multitudinē, non time-
bis eos. Appropinquante aūt prælio, ſtabit ſacerdos ante faciē exercitus, dicens: Audi Iſrael,
vos hodie cōtra inimicos vrõs pugnā cōmititis, nolite metuere, nolite cedere, qa dñs in me
dio veſtri eſt, & pro vobis dimicabit. [& leuauerunt alienigenæ] i. exercitus Lyſiæ [oculos ſu
os, & viderunt eos] ſ. Iudam & ſuos [veniētes ex aduerſo, & tuba cecinerunt, qui fuerant cum
Iuda,] in ſignum audaciæ & cōfidentiæ magnæ in Deo. Nempe ſcd̄m Ioſephum, Iudas in-
ter cætera dixit ad ſuos: Etiam nudis corporibus pugnare debemus & Deum inuocare, qui ſæ Ioſe. li. 12.
pius nos inermes cōtra plures & armatos victoriam fecit acquirere. [& pſequutus eſt] Iudas an. iu. ca.
[alienigenas fugiētes. [Et apparuit pars quædam pſpiciens de monte] i. pars exercit⁹ quem 10.
Gorgias aſſumpſit, vt Iudam expugnaret, cui⁹ exercit⁹ pars proſpexit in campum de mōte,
in quo Gorgias quæſierat Iudam. [& vidit Gorgias, q in fugam conuerſi ſunt ſui] i. exercit⁹
ille miſſus à Lyſia, de quo exercitu Gorgias millia ſua accepit. [& ſuccenſa ſunt caſtra] i. ten
toria ſeu tabernacula ſuorū, quæ Iudas ſuccendit illis fugatis. [Quibus illi] puta Gorgias &
eius exercitus, [conſpectis, timuerunt valde, & fugerunt omnes in campo alienigenarū, & ac-
ceperunt] Iudas & ei⁹ exercit⁹ [aurum multum & argētum & hyacinthum & purpuram ma-
rinam & opes magnas:] quæ omnia à fugiētibus erant relicta in campo. Hyacinthus aūt in-
terdum p flore, quandoq; p gemma, aliqñ pro genere panni accipit. Has aūt diuitias p parte
attulerunt mercatores, qui venerunt ad emēdum Iudæos in ſeruos, quos pſuppoſuerunt vin
cendos. [Et conuerſi] Iudas & ſui à collectione ſpoliorū, [hymnum canebāt,] Deo grãa refe-
rendo, & ei, nō ſuis virib⁹ victoriam aſcribēdo, neq; inaniter gloriādo: ideo meruerūt maio-
rem ſortiri triumphū, ſicut in textu conſequēter dt ſcribit, quia & ipſum Lyſiam pſonaliter
contra eos veniētem, cū ſexaginta millibus peditū & quinq; millibus equitū ſuperauerunt,
nec eſt difficultas in litera. [& benedicebāt Deum in cælum, [erigēdo corda ſua cum mani-
bus & vultu ad cælos, iuxta illud Threñ. 3. Leuemus corda noſtra cū manibus ad dñm in cæ
los. [& viderunt] Iudas & ſui [exercitum fortem] Lyſiæ, vt tactū eſt. [& orauit Iudas: Benedi

ctus es Saluator Iſrael] i.liberator & adiutor, Immo & beatificator Iſraeliticæ plebis inte ſperātis. Incepitq́ Iudas orationē ſuam à laudib⁹ Dei, quoniā oratio laudibus Dei admixta, exaudibilior eſt, iuxta illud Pſal.17. Laudans inuocabo dñm, & ab inimicis meis ſaluus ero. [qui contriuiſti impetū potentis] i. Goliæ gigantis, [in manu Dauid,] qui (vt 1. Reg. 17. legis) dixit Goliæ: Dabit te dñs in manu mea, & auferam caput tuum. [& tradidiſti caſtra alienigenaꝝ] i. Philiſtinoꝝ [in manu Ionathæ.] quod qualiter factum ſit, 1. Reg. 14. diffuſe narratur. [Conclude] i. coarcta & vince [exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael, & confundant in exercitu ſuo] i. in præſumptione & confidentia, qua de ſua multitudine præſumunt & extolluntur. Vel, in exercitu ſuo, i. in debellatione ſui exercitus, quia hoc eis confuſibile erit, ꝙ tantus eoꝝ exercitus à nobis multo paucioribus fuerit debellatus. [da illis formidinem, & tabeſac] i. ſtupidam ac debilem redde [audaciam virtutis] i. poteſtatis ſeu turmæ [eorum.] Sic enim ad libitum alterare hominum corda, Deo eſt proprium, ſicut eſt dictum. [& commoueant contritione ſua] i. de ſua deſtructione ipſimet admirent, quia omnipotentiam tuam, operationemq́ intimam & ſecretam ignorant. [Deijce eos gladio diligentiū te.] Cognouit enim Iudas, ꝙ ipſe & fideles qui erant ſecum, erant in charitate. Hoc inquantum cognouit vel ꝓbabiliter per certa charitatis opera atq; iudicia, vel certitudinaliter ex reuelatione diuina ſeu inſpiratione occulta. [Et commiſerunt prælium, & ceciderunt de exercitu Lyſiæ quinq; millia viroꝝ. Videns aūt Lyſias Iudæoꝝ audaciam, quia parati ſunt aut viuere] cum libertate & obſeruantia legis, [aut mori fortiter,] i. virtuoſe pro defenſione cultus diuini & boni cōmunis, [abijt Antiochiam.] Præterea Iudas tot ſortitus victorias, ſolicitus fuit de renouatione cultus diuini, vt ſubdit. [Dixit aūt Iudas & fratres eius: Ecce cōtriti] i. destructi, victi, diſſipati [ſunt inimici noſtri] pro magna parte, [aſcendamus nūc] Hieroſolymam in alto ſitam, [mundare ſancta & renouare,] i. ad purgādum ſacra loca, templum atq; altaria à gentilibus ꝓphanata, & ad renouādum cultum Dei in eis. [Et congregat⁹ eſt omnis exercitus, & aſcēderunt in montem Sion, & viderunt ſanctificationem deſertā] i. templum quaſi in ſolitudinem verſum, [& altare] tam thymiamatis q̄ holocauſti, [ꝓphanatum] quia ſup vnum illoꝝ poſuerat ſceleratiſſimus Antiochus idolum Iouis, & in atrijs templi virgulta nata, ſicut in ſaltu] i. in nemore, [& paſtophoria diruta] i. deſtructas māſiunculas quæ erāt in circuitu tēpli ꝑ requie ſacerdotū dum miniſtrabāt, ſeu refectiōe offerentiū hoſtias, quanꝙ partē, cedētē in eſum eoꝝ, inibi comederūt. [Et ſciderūt veſtimēta ſua] præ dolore, in q̄ oſtenderunt feruidum zelum quem pro diuinæ maieſtatis honorificentia habuerūt. [& exclamabant tubis ſignoꝝ] i. tubis ꝑ quæ multa ſignificabant, clanxeruntq́; tubis lugubri ſonitu, vt ſic ad ampliorē prouocarent lamentationē in caſu tam triſti. Deniq; per hāꝝ clangorē tubarum populus excitabat, dum caſtra erāt mouēda. Populus quoq; & principes cōuocabant ad tractāda conſilia. In bellis quoq; & feſtis ac epulis erat vſus tubaꝝ iſtaꝝ, prout Numero. 10. plenius ſcriptum eſt. [Tunc ordinauit Iudas viros] i. fortes & ſtrenuos milites, [vt pugnarēt aduerſus eos qui erāt in arce] ne impij illi moleſtias inferrēt per iacula, purgātibus tēplum. [& elegit ſacerdotes ſine maculas] i. quos putauit magis deuotos, qui erāt magis idonei reformare collapſa, & purgare polluta, [& tulerunt] i. extra templū portauerūt [lapides contaminationis,] ex quibus cōſtructa fuit ara Iouis circa altare Dei, ſup quod poſitū fuit Iouis ſimulacrū, vt patuit primo caplo. [in locū immundū] i. vilem & ſordidū, in deteſtationē idololatriæ. [Et cogitauit de altari holocauſtoꝝ quod prophanatū fuerat] per hoc, ꝙ ſtatua Iouis ſuperpoſita erat ei, [quid de eo faceret. Et incidit illi] ex illuminatione diuina [cōſilium bonū, vt deſtrueret illud] propter abuſiones ſacrilegas in eo commiſſas. [ne forte eſſet illis in opprobrium] i. ne ipſe Iudas & ſui ſuſtinerēt confuſionē, ſi altare illud relinqueret integrū, q̄d ſic erat per idololatras violatū. [& demoliti ſunt] i. deſtruxerūt [illud, & poſuerūt lapides eius in monte domus] i. in monte Sion, in quo templū fuerat ſitum [in loco apto] i. mundo, eo ꝙ lapides illi primo erāt conſecrati ad cultū & ſacrificia Dei. [quoadusq; veniret ꝓpheta, & reſponderet de eis] i. ex diuina reuelatione doceret, quid eſſet agendū de illis lapidibus, ſeu cui eſſent vſui deputandi. [& acceperūt lapides integros ſcđm legē] i. non ſectos, iuxta illud Exo. 12. Quòd ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus. Et Deute. 27. ſcriptum eſt: Aedificabis altare domino de lapidibus quos ferrum non tetigit, i. de ſaxis informibus & impolitis, cuius præcepti ratio literalis ac myſtica ibi expreſſa eſt. [& ædificauerunt altare] holocauſtorum [nouum, ſecundū illud q̄d erat prius,] i. inſtar altaris prioris quod deſtruxerunt. [& ædificauerunt ſancta,] i. exteriorem templi partem, quæ dicebatur ſanctū ſeu ſancta, in qua erat altare thymiamatis, reparauerūt, In quibus erat corruptū aut læſum. [& q̄ intra domū erāt intrinſecus] i. interiorem partē templi, q̄ dicebat ſancta ſanctoꝝ. [& ędem] i. ędes ſeu māſiones ſacerdotū, q̄ erāt in gyro atrij templi, in quibus tempore officij morabant. [& atria ſanctificauerunt] extirpando virgulta ex eis, & aqua luſtrationis cum oratione eadem aſpergendo. [& fecerunt ſancta noua vaſa.] Iam enī ex frequēti vi-

ti victoria,ſpolijs hoſtiū,auro & argento fuerunt ditati.Et per vaſa intelligunt quęcūq; in-
ſtrumenta & vtenſilia cultus diuini in templo. Antiochus nāq; rapuerat omnia. [& intule-
runt cādelabrum aureū,] ſup quod erāt ſeptem lucernæ ſeu lāpades aureæ, [& altare incen- I.Mac.12.
ſoꝝ.] ſup quod ponebaſ & cremabaſ incenſum boni odoris, vt eſſet in templo odor ſuauis, Exo. 26.
non afflictiuus,ex crematione animalium,quæ in holocauſtum comburebanſ.[& menſam] Exo.25.
ꝓpoſitionis [in templū]Hæc tria ſtabāt in prima exterioriq; parte templi.Atq; vt dominus
Exo.26.iuſſit,menſa ponebaſ in parte aqlonari,cādelabrum in auſtrali,altare incenſi in me-
dio ex oppoſito ſancti ſanctoꝝ. [& incenſum poſuerunt ſup altare] thymiamatis, quod ex
aromaticis ſpeciebus fuit confectum,& congruo tempore incendebaſ,ꝓut Exo.30.legitur.
[& accēderunt lucernas] ſeptem [quæ ſup cādelabrum erāt] tres ex vno latere, tresq; ex alte-
ro,& ſeptima in ſupremo cādelabri,ſicut Exo.26.deſcribiſ plenius.[Et poſuerunt ſup mēſam
panes ꝓpoſitionis] calidos ſabbato,[& appēderunt vela] vnum in medio tēpli inter ſancta
& ſancta ſanctoꝝ,aliud in introitu tēpli,de quibus velis & eoꝝ materijs ac formaturis,habe-
tur Exo.26.Prædicta quoq; inungebanſ oleo vnctionis,quēadmodū Exo.30.fieri iuſſum eſt, Exo.25.
ad quod ꝑtinere poteſt quod ſubdiſ:[& conſummauerunt omnia opa quę fecerāt.] Illa nāq;
inunctio,fuit q̄ſi cōſummatio opeꝝ ꝓdictoꝝ.[& ante matutinum] i.añ aurorā [ſurrexerunt
quinta & viceſima die menſis noni]nomine Caſleu,de quo dictū eſt ſæpe,[centeſimi & qua-
drageſimioctaui anni] Græcoꝝ [ſcđm tempus] i.eodē die renouatū eſt templum à Iuda & I.Mac.1.2
ſuis,quo die in ſpecie fuerat ꝓphanatū ab Antiocho euolutis tribus annis.Anno cm̄ centeſi-
mo quadrageſimoquinto, viceſimoquinto die menſis Caſleu, extitit prophanatum: anno
autem centeſimo quadrageſimooctauo,25.die mēſis ꝑfati,eſt renouatū:quod non eſt caſua- I.Mach.1.
liter,ſed diuina ꝓuidētia factū,q̄ iuxta mēſurā culpaꝝ,infligit mēſurā pœnaꝝ.renouatū eſt,
inquā,[in canticis] i.pſalmis & laudibus Dei,[& citharis] i. muſicis inſtrumētis ad mouē-
dum factis,[& cinyris & cymbalis,& cecidit omnis populus] ibi præſens [in faciem] ꝓſter-
nens ſe Deo humiliter ad regratiādum & exorandum.[& fecerunt dedicationē altaris octo
diebus] i.dedicationē ſeu conſecrationē altaris vno die factā, celebrauerunt ſeptē diebus ſe-
quentibus. Quēadmodū in Eccleſia feſta ſolennia habent octauā, quod inde diciſ tractum.
[& obtulerunt holocauſta,& ſalutaria laudis] i.hoſtias grãꝝ actionis,pacificas,ſpontaneas,
& votiuas,[& ornauit faciem templi coronis aureis:] quoniā rege cæli iuuāte,regibus terræ
præualuerunt.[& ſcutulis] i.paruis & ſcutis,in ſignum triumphoꝝ eis deſup conceſſoꝝ. [&
ſtatuit Iudas] quē fecerāt principē ſacerdotū,[& fratres eius,vt agaſ] i.celebreſ [dies dedica-
tionis altaris,ab anno in annum] ꝑ dies octo, à quinta & viceſima die menſis Caſleu, [cum
lætitia]mentis,& gaudio redundāte ex corde in corpus,de cuius feſtiuitate dedicationis fer-
tur Ioan.10.Facta ſunt encęnia in Hieroſolymis,& hyems erat. Menſi etenim Caſleu corre-
ſpondet December,q̄uis interdū Nouember in parte,& ædificauerunt in tempore illo mon-
tem Sion] i. in monte illo pro defenſione templi munimenta fecerunt. Ideo ſubdiſ,[& per Ioſe.li.12.
circuitum eius muros altos,& turres firmas.] Ioſephus refert,murum in circuitu ciuitatis & ant.iu.ca.
turres altiſſimas ædificauit Iudas,ne quādo venirent gentes,& conculcarēt eum & templum 10.
& ædificia eius in monte Sion conſtructa,& muniuit Bethſuram,i.vrbem ſic dictā,quā tam
fortiter muris & turribus roborauit, ꝙ ea quaſi fortalicio ſeu caſtro contra hoſtes poterat
vti,præſertim contra Idumæos.Vnde ſubiungiſ,[vt haberet populus] Iudæoꝝ [munitionē
contra faciem Idumææ.] Quemadmodum enim Eſau ꝑſequutus eſt fratrem ſuum Iacob, Gene. 33.
ſic Idumæi Iudæos,prout etiā in Abdia propheta plenius contineſ. Poſtremo, præter præ- Abdiæ 1.
dictam altaris dedicationem, habuerunt Iudæi feſtum dedicatiōis templi Salomonis, vt patet
3.Reg.8.& fuit(vt diciſ) ſeptimo menſe ſcđm cōputū Hebræoꝝ. Habuerunt etiam feſtū de- 2.Para.3.
dicationis templi poſt reditum à Babylone conſtructi, vt patet 1.Eſdr.1.& vt in Scholaſtica
fertur hiſtoria,illa duo feſta in diſſuetudinem tranſierunt ex tempore quo iſtud cœpit ſer- Ioſe.li.12.
uari.De quo Ioſephus:Hanc,inquit,feſtiuitatem celebramus,vocātes eam lumina,i.feſtum an.iu.ca.
luminum,eo ꝙ præter ſpem hoc nobis ſplendidū lumen colendæ religionis apparuit. 10.

¶Declaratio Cap.5.Et factum eſt vt audierunt gentes in circuitu. Art.5.

DEſcribunſ hic varia bella atq; victoriæ Iudæ contra gentes,in gyro Iudææ manentes,
quæ proſperitati Iudæoꝝ cōmuniter inuidebant,ſicut in Eſdra & Nehemia ꝓcipue in-
noteſcit,[Et factū eſt,vt] i.poſtq̄ [audierūt gētes in circuitu] Iudæoꝝ morātes,[q꞉ ædificatū
eſt altare templi & ſanctuarium]i.ipſum templum[renouatū eſt] i.inſtauratum in ſuo de-
core & cultu,[vt prius] i.antequā ab Antiocho ꝓphanareſ,[iratæ ſunt valde,] ex inuidia,&
quia idololatræ erāt,[& cogitabāt tollere genus Iacob] i.decreuerunt trucidare Iudæos qui
erāt inter eos,[& cœperunt occidere quoſdā de populo] Iudæoꝝ.[& debellabat Iudas fili-
os Eſau] ſ.Idumæos,[& eos qui erant in Arabathane] i.vrbe ſeu regione ſic dicta,[q꞉ circū-
ſedebant Iſraelitas] i.arctabāt Iudæos.[& recordatus eſt malitiam] filiorum [Bean] i.habita-
torum loci ſic nominati,vel natorum ex viro ſic dicto,[qui erant populo] Iudæorum [in la

queum & ſcandalū] decipiendo, impingendoq́; eos. [& anathematizauit] i. maledixit [eos] zelo iuſtitiæ, tanq̄ aduerſarios Dei & populi ſui, [& incēdit eos in turribus, & tranſiuit ad filios Ammon, & inuenit manu fortē] i. robuſtum exercitū Ammonitarū, [& Timotheum ducē eorū, & cōtriti ſunt] Ammonitæ [in cōſpectu eorū,] videlicet Iudæ & ſuorū, immo ab ipſo Iuda & ſuis, [& cepit Iaſer] i. vrbē famoſam ſic appellatā, [& filios eius] i. habitatores ſeu vicos aut oppida ſubiecta. [Et cōgregatæ ſunt gētes.] Deſcribit hic qualiter Iudæi habitātes in terra Galaad, & itē Iudęi habitātes in Galilęa, miſerūt ad Iudā & ad fratres ei᷒ pro ſubuētione, & planus eſt textus. [Vt audiuit autē Iudas & populus eius ſermones, cōuenit Eccleſia magna] i. copioſa fidelium multitudo, [cogitare] i. ad inquirēdum & deliberādum, [quid facerēt fratribus] i. proximis [ſuis, qui in tribulatiōe erāt, & expugnabant ab eis] i. ab inimicis ſuis, de qb᷒ dctū eſt ſuprà. Ex his elicit, q̄ in arduis cauſis ſit cōuocādū & celebrādū generale concilium. [Dixitq́; Iudas] poſt diligētem inquiſitionē [Simoni fratri ſuo: Elige tibi viros, & vade & libera fratres tuos in Galilæa &c. Et dati ſunt Simoni viri tria millia, & aſſumpſit eos] puta Iudæos, [qui erāt] habitātes [in Galilæa, cū omnibus quæ erāt illis] i. cū omnibus rebus ad eos ptinentibus, [& adduxit eos in Iudæā,] ne amplius infeſtarent à gētibus. [Et Iudas & Ionathas] qui ſecū ceperūt octo millia, quia ad acriora pgebāt bella. [& occurrerūt eis Nabuthæi] qui videt fuiſſe quidā ex Iſrael ſic vocati, & ipſius Iudæ amici. [& factū eſt diluculo cū eleuaſſent Iudas & ſui oculos ſuos, ecce populus multus, cuius nō erat numerus,] p hyperbolen, & erāt gētiles portātes ſcalas & machinas, vt cōpræhenderēt munitionē] i. fortalitium in quod Iudęi cōfugerāt. Et vidit Iudas quia cepit bellum illorū gētiliū, oppugnātiū locum illum munitū, & eos q erāt in illo, [& clamor belli] i. bellātium, vel ſonus colliſionis armorū, machinarumq́; bellicarū, [aſcēdit in cælum] i. multū alte, [& venit tribus ordinibus poſt eos.] Diuiſit enim exercitū ſuū in tres partes, & ſic tribus agminib᷒ diſtinctis, aggreſſus eſt impios illos à tergo. [& exclamauerunt tubis hi qui erāt cū Iuda.] iuxta illud Nume. 10. Si exieritis ad bellū de terra veſtra cōtra hoſtes, clāgetis vlulātibus tubis, & erit recordatio veſtri corā dño Deo veſtro, vt eruamini de manibus inimicorū veſtrorū. [& clamauerunt in oratione] quæ eſt ſpūalis & ſonātiſſima tuba. [& cognouerūt caſtra] i. exercitus [Timothei, quia Machabæus eſt,] cuius pſperitatem & fortitudinem erāt experti. [Et pcuſſerunt eos plaga magna, & ceciderūt ex eis fere octo millia virorū. Et diuertit Iudas in Maſphat] i. ad vrbem gentilium ſic vocatā, non in Maſpha, quæ fuit vrbs Iudææ. ¶ Deinde deſcribit alia ac maior debellatio Timothei à Iuda. Et miſit Iudas ſpeculari exercitū] i. quoſdā induſtrioſos miſit de ſuis ad conſiderādum quātitatem ac diſpoſitionem exercitus Timothei, [& renunciauerunt ei,] videlicet Iudæ, [quia conuenerunt ad eum] i. ad Timotheum. [omnes gentes quæ in circuitu noſtro ſunt. Et dixit Timotheus: Si tranſierit Iudas ad nos prior &c.] transfretando p torrentem ad nos, [nō poterim᷒ ſuſtinere eum:] quia transfretatio illa fuit ſignum audaciæ & confidentiæ magnæ, quæ multum valet in prælio. [Et congregauit Iudas vniuerſos Iſraelitas, qui erāt in Galaaditide] i. in terra Galaad, q̄ten᷒ ſecū morarent cū ſecuritate in terra Iudææ. [Erat autem Iudas congregans extremos] i. vltimos, ne quis hoſtium improuiſe irruens percuteret eos, quemadmodum Amalechitæ in deſerto percuſſerunt extremos & laſſos agminis filiorum Iſrael, prout in Exod. 17. & Deutero. legit. [& exhortabat populum p totā viā] per ſeipſum & per ſcribas ſacerdotes quos habuit ſecum, admonendo populum ad virtutes, & grates Deo reddendas. [Et aſcēderunt in montem Sion] i. in templum ſitum in monte, & obtulerunt holocauſta,] pro gratiarum actione, [q̄ nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterent in pace:] quod fuit non ſolum magnum beneficium Dei, ſed & grande miraculum, cum in obſidionibus, de quibus in textu fit ſermo, ſoleant fieri ſtrages vtrinq;. [Et in dieb᷒ quibus Iudas] & fratres eius erant abſentes, [audiuit Ioſephus & Azarias princeps virtutis] i. exercitus ſecum relicti. Nam hi duo erant à Iuda relicti pro cuſtodia terræ Iudęę. [res bene geſtas] à Iuda & fratribus eius, [& prælia quæ facta ſunt, & dixit] Azarias ille ad Ioſephum: [Faciamus & ipſi nobis nomen,] i. famam præclaram. [& præcepit] Azarias [his qui erant in exercitu ſuo,] vt pergerent ſecum ad pugnam, ad quod non fuerunt obligati, quia à ſuperiori ſuo, hoc eſt, à Iuda fuit ei prohibitum aſſumere bellum, ipſo Iuda nondum reuerſo. [& abierunt Iamniam] i. ad prouinciam ſic vocatam. [Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiā illis, & ceciderunt de pp̄lo Iſrael ad duo millia, & fugati ſunt Ioſephus & Azarias.] cuius deiectionis triplex cauſa aſſignatur ex litera. Prima, quia contra virtutē obedientiæ iuerunt ad prælium. Secunda, quoniā ex vanitate moti fuerunt, hoc eſt, deſiderio famæ & laudis humanæ. Tertia, quia non erant de ſemine Mathathiæ, per cuius filios Deus præordinauit populo ſuo victoriam dare. [Et viri Iuda] i. ipſe Iudas potiſſimū & fratres eius poſt eum, deinde propinqui & familiares auxiliarij eius, [magnificati ſunt valde] poteſtate, honore, fama, triumphis & chariſmatibus gratiæ Dei. [Et conuenerunt ad eos fauſta acclamantes] i. quidā gentiliū, viſis tot victorijs & pſperitatibus Iudæ ac fratrū & virorū ipſius, ve-

nerūt

nerũt ad ipſos,ad cõponendũ cũ eis pacẽ & amicitiã:acclamabãtq́ eis fauſta,i.laudes de ſeu
fortunijs ſeu pſperis eorũ ſucceſſib⁹. [In illa die ceciderũt ſacerdotes in bello,] q̃d qdam ex-
ponũt de pdictis Ioſepho & Azaria,q dicunt fuiſſe de ſtirpe ſacerdotali,q tñ in textu legũtur
fugati,non interfecti.Poteſt quoq́ exponi de ſacerdotib⁹ quibuſdã pfectis cũ eis ad plium.
[dum voluit fortiter facere]i. qñ ſacerdos ille quicũq́ pſumpſit ſe fortiter actuꝝ,[dum ſine
conſilio] veræ prudẽtiæ [exit in plium.] & videt ſcriptura iſta quaſi deſpectiue loqui de illis,
& à numero plurali ad ſingularem deſcendit,ſicut fit in libro iſto frequenter.

¶Explanatio cap.6.Et rex Antiochus pambulauit ſupiores regiones. Art.6.

MOrs vitioſi Antiochi,& regnatio filij ei⁹,atq́ cõgreſſio Iudæorũ cõtra eũ,hic deſcribũ
tur.[Et rex Antioch⁹ pambulauit] eqtãdo [ſupiores regiões,]ad colligẽdũ tributa ab
eis.Specialiter aũt nitebat vrbẽ quãdã ditiſſimã,Elimaidẽ noie,ſpoliare:ſed nequit,qm̃ habi
tatores vrbis illi⁹,agnita ei⁹ rapacitate,fugauerũt eũ.Cũq́ abiret cũ ingẽti triſtitia,venit qdã
annũciãs ei,q̃tas ruinas & mortes ſuſtinuerũt duces ac ſubditi ſui à Iudæis.[& qa diruerũt] i.
q̃ Iudas ac ſui deſtruxerũt [abominationẽ] i.idolũ Iouis collocatũ ab eo ſup altare tẽpli,[&
ſanctificationẽ] i.templũ [circũdederũt muris excelſis. Et factũ eſt vt audiuit rex ſermones
iſtos,expauit]Antioch⁹ his auditis,[& cõmot⁹ eſt valde] admiratiõe,ira & impatiẽtia.immo
ſicut infra 2.Mach.9.habet,replet⁹ furore,iuſſit ſine ceſſatiõe agitari currũ,ſup quẽ ſedit,cõ-
minãs Iudæis & tẽplo ac vrbi Hieruſalem,moxq́ ex curru cũ impetu cadẽs,læſus eſt vſq́ ad mortẽ.
[Et incidit in lãguorẽ p triſtitia]& etiã ex illa ruina.Siqdẽ ſpũs triſtis exiccat oſſa,atq́ vt iterũ Prou. 17.
Salomon pteſtat:Sicut vermis nocet ligno & tinea veſtimẽto,ita triſtitia nocet cordi.[& di Prou. 25.
xit amicis ſuis:Receſſit ſomn⁹ ab oculis meis] ex inqetudine phãtaſiæ,ſolicitudine & timore.
Vñ & Nabuchodonoſor ex viſiõe ſua pterrit⁹,ait:Sermo receſſit à me.[Et dixit ĩ corde ſuo: Dani. 2.
In q̃tã tribulatiõem deueni,& in qs fluct⁹ triſtitiæ,in q̃ nũc ſum,q iucũdus erã & dilect⁹]meis,
quib⁹ cõplacui,à qb⁹ & illuſtris q̃ſi autonomatice ſum vocat⁹.[Nũc vero reminiſcor & ma-
lorũ quæ feci ĩ Hieruſalem.Cognoui ergo,qa ppterea inuenerũt me mala iſta]Ecce quõ vexatio
dedit huic impio intellectũ.[Et vocauit Philippũ vnũ de amicis ſuis] cui dedit inſignia rega Eſa. 28.
lia,cõmittẽs ei adminiſtrationẽ toti⁹ regni ſui,quouſq́ fili⁹ ſuus Antioch⁹ apt⁹ eſſet ad regimen.
[Et mortuus eſt illic Antioch⁹] ſceleratiſſim⁹,[anno 149.] regni Græcorũ,& ſic regnauit vix
annis 12.Cœpit nãq́ regnare anno 137.vt patuit ſuprà,ſicq́ illud Iob 27.(Iniq ante tẽpus ſuũ 1.Mac.1.
ſublati ſunt)in ipſo impletũ eſt. Vñ & ait Eccẽs 8.Nõ ſit bonũ impio,nec plõgent dies eius,
ſed q̃ſi vmbra ptereãt,q nõ timẽt faciẽ Dei.Circa hũc locũ Ioſeph⁹ ſcribit:Miror Polybiũ,q̃ Ioſe.li.12.
vir bon⁹ exiſtẽs,dicit ideo periſſe Antiochũ,q voluit tẽplũ Dianæ in Perſide deuaſtare. Qui an.iu. ca.
eñ nullaten⁹ egit peccatũ,ſed tm̃ cogitauit,nullo reatu tenet.Ex qb⁹ verbis eliciũt quidã Io 13.
ſephũ æſtimaſſe,nõ eſſe culpã in cogitatiõe aut appetitiõe,niſi pcedat in actũ. Author vero
Scholaſticæ hiſtoriæ ſic cõcludit:Hic patet ſcdm opinionẽ Ioſephi,q̃ lex cohibuit manum,
nõ animũ.[Et cognouit Lyſias,qa mortuus eſt rex:] qa ad talia denũciãda multi pcurrũt.[&
cõſtituit]ipſe Lyſias [regnare Antiochũ filiũ eius] regis defuncti.Hoc celeriter fecit Lyſias, Ioſe.li.13.
ne adoleſcẽs Antiochus veniret ſub tutela atq́ regimine pfati Philippi.[& q erãt in arce,cõ- ant.iu.ca.
cluſerãt Iſrael in circuitu ſanctorũ] i.arctauerãt ipſos ſacerdotes & cõſiſtẽtes cũ eis infra ſe- 14.
pta tẽpli,ita q̃ nõ valebãt libere introire & exire,ſicut cultus Dei exegit.Arx qppe,Ioſepho
teſte,altitudinẽ tẽpli vicit.[Et cõuenerũt ſimul & obſederũt] Iudas ac ſui [eos]q erãt in arce.
[& fecerũt baliſtas]i.inſtrumẽta ad iaciẽda ſpicula cõtra arcẽ,[& machinas]alias bellicas,ad
arcẽ obtinẽdã idoneas.[Et exierũt qdã ex ipſa arce de nocte] i.clàm,[& adiũxerũt ſe illis im
pij ex Iſrael] refugæ legis,[& abierũt ad regẽ,& dixerũt:Nos decreuim⁹ ſeruire pri tuo]Antio
cho iam defuncto. Iſti fuerũt, q & primo caplo legunt acceſſiſſe Antiochũ p licẽtia viuẽdi
gẽtiliter.[& filij nri ppter hoc abalienabãt ſe à nobis,]volẽtes in iudaiſmo manere:[& qcũq́
inueniebant ex nobis,interficiebant]à Mathathia & filijs ac adiutoribus ſuis.[Et ecce appli
cuerũt hodie]i.tẽpore iſto,[ad arcẽ & munitionẽ]i.fortalitiũ i Bethſura vrbe[munierũt]ſicut
phabitũ eſt.[His auditis,cõmot⁹ eſt rex]& collegit grãdẽ & fortẽ,ſicut patet in textu,exerci
tũ,in q̃ erãt 30.elephãti docti ad pliũ,i.p exercitationẽ multũ dirigibiles facti in bellis. nã &
teſte philoſopho,elephãti ſunt inter bruta pcipue diſciplinabiles,tãq̃ de rõne multũ participã
tes.[& applicuerũt] rex ac ſui [ad Bethſurã expugnãdã,[& fecerũt machinas,& exierũt] Iudæi
à Iuda cõſtituto in fortalitio illo,[& ſuccẽderũt eas] machinas regis,[& repugnauerũt virili-
ter] Iudas eñ nõ poſuit in fortalitio illo cuſtodiẽdo ac defendẽdo,niſi fortiſſimos pugnato-
res valde audaces.[& Iudas receſſit ab arce]ad ſuccurrẽdũ ſuis in Bethſura,[& ſurrexit rex añ
lucẽ,] qa audiuit Iudã venire,[& cõparuerũt] i.diſpoſuerũt ſe [exercitus] tã regis q̃ Iudæ,[in
pliũ,& elephãtis oñderũt ſanguinẽ vuæ & mori] i.materiã illã liquidã expreſſam ex vuis &
mori cruori cõſimilẽ,[ad acuendũ eos in pliũ.] Ex talis nãq́ materiæ intuitiõe puocant ad
pugnã,ſicut & equi ex buccinarũ clãgore,iuxta illud Iob 39.Nõ reputat tubæ ſonare clãgorẽ,
vbi audierit buccinã,dicit vah.[& diuiſerũt] miniſtri regis [beſtias] i.elephãtos,q̃ videntur

maximæ beſtiaꝝ,[ꝑ regiones,ſed & turres ligneæ ſup eos] ſ.elephātos,[& reſiduū equitatum
hinc & inde] i.ex vtroq; latere beſtiaꝝ,[ſtatuit] i.ordinate diuiſit [in duas partes:]ſic ꝙ vna
pars reſidui exercit⁹fuit à dextris beſtiaꝝ,alia à ſiniſtris.[tubis exercitū cōmouere] i.ex clã-
gore buccinaꝝ animare & excitare bellatores ad pugnã,[& perurgere cōſtipatos]i.milites in
legionibus cōdenſatos cōſtringere ſeu dirigere ad ꝓceſſum,vt ſic cōiunctim ꝓgrediētes,nō
poſſent ab hoſtib⁹ ſeparari ab inuicē.[& vt refulſit ſol in clypeos aureos & æreos] exercitus
regis,[reſplenduerūt mōtes ab eis,ſicut lãpades ignis]ex repercuſſione radioꝝ ſplēdentium.
Iuſſit enī rex clypeos illos nudari,vt nimiū ſuis claritatis fulgorē emitterēt, & hoc forſan fe
cit ad incutiendū timorē Iudæ ac ſuis.[& diſtincta]i.ordinate diuiſa.[eſt pars exercit⁹regia ꝑ
mōtes excelſos]per q̃s iuit,ne qs de exercitu Iudæ effugeret ꝑ mōtes excelſos.[& alij]hoc eſt,
alia pars exercit⁹,diſtincta eſt & ꝓceſſit [ꝑ loca humilia,] i. baſſa, [& ibāt caute & ordinate.]
Talis enī ordinatio,valde vtilis eſt in belliſſimo ſcdm Vegetiū,Multitudo inordinata nō
eſt.niſi hoſtiū victima.[Et cōmouebant]q̃dā admiratiōe ſeu horrore[oēs inhabitãtes terrã]
illam,à qua videri poterat & audiri exercitus ille,[à voce multitudinis eoꝝ] & colliſione ar
moꝝ.[Et appropinquauit Iudas & exercitus eius in prælium, & ceciderūt de exercitu regis
ſexcenti viri.] Porro infrà 2.Macha.5.aliqua aliter recitant de ꝑlio iſto, q̃ hic quæ ibi diſcu-
tient.[Et vidit Eleazar fili⁹Saura beſtiã vnã loricatã lorica regis,& viſum eſt ei, ꝙ in ea eſſet
rex,& dedit ſe,vt acq̃reret ſibi nomē æternū,] periculo mortis corporalis ꝓ bono cōmuni.
[Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis,interficiens à dextris & à ſiniſtris. Et iuit
ſub pedes elephãtis]ꝓpe & infra pedes illi⁹elephãtis,putãs ꝙ rex eſſet in ea,i.in turre ſuppoſi
ta beſtię illi.[& occidit eū]videlicet elephãtē,[& cecidit] beſtia [ſup ipſum,& mortuus eſt il
Iudic.16. lic]oppreſſus mole elephãtis, ſicut & Samſon expirauit ſub domo quã deiecit.ſed iſtud factū
eſt in publico bello, in q̃ ꝓ boni cōmunis cōſeruatiōe ſeu ꝓcuratione,exponēda eſt mortis
diſcrimini vita corporalis particulariū ꝑſonaꝝ.Quod aūt Eleazar⁹dicit iſtud feciſſe,vt acq̃-
Eccl 41. reret ſibi nomē æternū,in bono accipit,ſcdm q̃d ait ſcriptura:Curã habe de bono nomine,
1.Mach.2. ꝓut ſupra expoſitū eſt. Præterea vt Ioſephus refert, & Magiſter in hiſtorijs ſequit, Eleazar
Ioſe.li.12. iſte fuit frater carnalis Iudæ Machabæi,& ſupra Eleazarus appellat,eratq; quart⁹ inter fili-
an.iu. ca. os Mathathiæ,nec obſtat ꝙ noīat hic fili⁹Saura.Nã Saura potuit eſſe nomē matris ſuæ,ſicut
14. & Ioab & fratres ei⁹in libris Regū frequēter dicūt filij Seruiæ.Vel Mathathias alio nomine
1.Mach. 2. vocat⁹eſt Saura,quēadmodū pater Dauid, vocat⁹ fuit Iſai & Ieſſe ac Naas.Nã legit in Re-
1.Re. 26. gū libro,ꝙ Amaſa fuit fili⁹Abigail filię Naas.Et cōſtat ꝙ Abigail illa fuit ſoror Seruiæ.hunc
3. Reg. 1. Eleazarū Iudas vocauit Mauronem,vt Ioſephus ſcribit.[Et vidētes]Iudas & ſui[virtutē] i.
1.Reg. 16. poteſtatem [regis & impetū exercit⁹ eius, diuerterunt ab eis.] Feſtinabãt enī ad templū re-
Iudic.1. dire,& illud munire ac cuſtodire,ne ꝑoccuparet à rege. [& fecit rex pacē cum his qui erãt in
Matth. 1. Bethſura,] ꝓmittēdo eis ſecuritatē,dūmodo exirēt fortaliciū,& dimitterēt illud ſibi. q̃d &
2.Reg.17. fecerūt,neceſſitate quadã cōpulſi.[Et exierūt de ciuitate,q̃a nō erãt eis alimēta ibi cōcluſis]i.
Ioſe.li.12. Ipſi cuſtodes loci illius obſeſſi ibidē à rege, nō habuerūt neceſſaria vitæ.[q̃a ſabbata erãt ter
an.iu. ca. ræ] i.ſeptim⁹annus,in quo Iudæi terrã nō ſeminabãt,ꝓut Leuiti.25. habet, q̃ dñs inſſit: Sex
14. annis ſeres agrum tuū.Septimo anno ſabbatū erit terræ,agrū nō ſeres.Sed qualiter iſtud po
tuit eſſe cauſa penuriæ Iudæoꝝ iſtoꝝ,cū dñs eodē dicat capl'o:Quod ſi dixeritis,q̃d comede-
mus anno ſeptimo,ſi nō ſeuerimus anno ſexto?dabo benedictionē meã vobis anno ſexto,&
faciet fructus triū annoꝝ.Ad q̃d quidã reſpondēt,ꝙ beneficiū iſtud multiplicatiōis fructuū
ſexto anno,fuit ſubtractū Iudęis poſt reditū à Babylone,ſicut & alia q̃dã.Hæc tñ reſpōſio ꝓba
tionē nō habet,nec authoritatē.Ideo dici poteſt,ſicut & infra in iſto capl'o tangit,ꝙ hi qui re-
manſerãt in Iudæa de gētibus,cōſumpſerãt reliquias eoꝝ,ſ.terræ naſcētiū quæ repoſitæ erãt.
Vel ob aliquã populi culpã,fuit beneficiū hoc ſubtractū pro tunc in parte vel toto.[Et cōprę
hendit rex Bethſurã] egreſſis inde Iudæis,[& applicuit caſtra ad Hieruſalē ad locum ſancti-
ficationis] i.templi.[& ſtatuit baliſtas] ad ſagittãdum contrarios,[& ignis iacula] ad incēden
dum,[& tormenta] i.magna inſtrumenta [ad lapides iactandos, & ſcorpios] i.inſtrumenta
[ad emittendum] venenatas [ſagittas & fundibula. Fecerunt aūt & ipſi] Iudas & ſui machi
nas] bellicas,[& pugnauerūt dies multos.Eſcæ autem] i. ſufficientia victualium pro tempo-
re notabiliter longo,[non erãt in ciuitate] Hieruſalem,[eo ꝙ ſeptimus annus eſſet] ſicut mo
do expoſitum eſt.Quibus verbis ꝓ cauſa ſubiungitur: [& qui remanſerãt in Iudæa de genti-
bus,cōſumpſerãt reliquias eoꝝ, quæ repoſitæ fuerãt. Et remãſerunt in ſanctis] i.in ciuitate
& templo Hieruſalem [viri pauci] cum Iuda,[quoniã obtinuerat eos fames:] i.ex inopia vi-
ctualium,cōpulſi fuerūt occulte exire.Ideo Iudas cum ſuis cito fuiſſet deuictus ꝑ famem ex
obſidione,niſi Deus ſubueniſſet ꝑ modū qui ſubdit,& ſicut liberauit ſanctū Dauid à circūda
tione Saulis ꝑ aduentū Philiſtinoꝝ in terram Saul.[Et audiuit Lyſias,ꝙ Philippus reuerſus
eſſet à Perſide &c.Feſtinauit] ipſe Lyſias [ire & dicere ad regē:Deficim⁹ quotidie] per mortē
aliquorum ex noſtris &c.[& incumbit nobis ordinare de regno.] Q.d.negligimus vtiliora.

[Nunc

[Nũc itaq; dem⁹ dexteras hoĩb⁹ iſtis,& faciam⁹ cũ illis pacẽ,& ambulẽt in legitimis ſuis &c.
Et placuit ſermo in cõſpectu regis,& miſit illos facere pacẽ,& receperũt illã, & iurauit illis]
vcʒ Iudæ & ſocijs ei⁹,[rex]ꝙ nihil ei noceret, nec tẽplo:qd iuramẽtũ mox fregit,ingreſſus lo
cũ ſctũ munitũ,cui⁹ muros diſſipari ꝓcepit, vt patet i textu. Verũtñ ab hac narratiõe videt 2. Mac. 13.
plurimũ diſcrepare, qd 2.libro de iſta recitat hiſtoria,ſicut ibidẽ dño cõcedẽte tanget.

¶Declaratio cap.7.Anno centeſimo quinquageſimo primo &c. Art. 7

BElla Iudæ habita contra ſucceſſorem prędicti regis Antiochi,hic narrantur.[Anno 151.
exijt Demetrius Seleuci filius,ab vrbe Roma:]Sicut pręhabitũ eſt, Seleucus iſte fuit fra
ter Antiochi Epiphanis,qui mortuo Seleuco,inuaſit regnum ipſius,nepote ſuo,vcʒ filio ꝓſa
ti Seleuci excluſo,qui filius noĩe Demetrius, profectus eſt Romam ad agendũ contra auun
culum ſuum Antiochum.Audiensq; ipſum obiſſe,reuerſus eſt,[& aſcendit in ciuitatem ma
ritimã:]i.iuxta mare ſitã,[& regnauit illic.] Atq; vt Ioſephus refert, Ciuitas illa fuit Tyrus. Ioſ.lib. 12
[Et factũ eſt, vt ingreſſus eſt in domũ regni patrũ ſuorũ:]i. In vrbẽ atq; palatium Antiochię, an.iu.c.15
quę fuit metropolis Syriæ,[cõprehendit exercitus Antiochum]filium Antiochi Epiphanis,
[& Lyſiam,]ad quos exercitus cõceperat diſplicentiã & rancorẽ, ꝓſertim illi q cũ Philippo
venerũt,quem Antiochus iſte(ſecundũ Ioſephũ)paulo ante occidit.[Et venerũt ad eum]pu
ta Demetriũ[viri iniq ex Iſrael,]refugæ legis,[& Alchimus dux eorum,q volebat fieri ſacer-
dos]i.princeps ſacerdotũ ſeu põtifex,vt poſt inſinuat.[& accuſauerũt populũ]Iudęorũ[apud
regẽ,dicẽtes:Perdidit]i.occidit[Iudas amicos tuos,]quos reperit in Iudæa ſeu alibi.[Et mi
ſit rex Bacchidẽ,& Alchimũ impiũ cõſtituit in ſacerdotiũ:]i.in pontificatũ.[q venerũt in Iu
dæã cum grãdi exercitu]verbisq; doloſis voluerũt decipere Iudã ac fratres eius,q non credi-
derũt illis iniquis.Porro alij qdam credebãt illis,ſicut ſubiungit:[& cõuenerũt ad Alchimũ
& Bacchidẽ cõgregatio ſcribarũ requirere quę iuſta ſunt,]i.ptinẽtia ad bonũ reipub.& ad con
ſeruationẽ cultus diuini,[& primi,Aſſidæi, q erãt in filijs Iſrael,& exqrebãt ab eis]i.ab Alchi
mo & Bacchide[pacem.]Porro Aſſidæi Iudæi ſunt dicti, q aſſidue vacabãt diuinis.[Dixerũt
eñi:Homo ſacerdos de ſemine Aaron venit,non decipiet nos.] Hi boni viri iuxta ſuã ſynceri ibid.
tatem iudicauerũt de alijs,ſed decepti fuerũt,& occiſi ab impio illo vſq; ad 60. viros quæ de-
ceptio habuit in eis rationẽ pœnę,non culpę.[& incubuit timor & tremor in oẽm populum
Iudæorũ]hæc cõſiderantẽ,cuius innocẽtia ſignum eſt:[qa dixerũt:Non eſt in eis]vcʒ,Alchimo
& ſocietate ipſius,[veritas]verborũ,qa nec iuramenta ſeruant neq; promiſſa:[& iudicium] i.
diſcretio veræ prudentiæ,ſeu iudicium rectum in factis.[tranſgreſſi ſunt eñ conſtitutũ]i.or
dinationem inter nos factam.[Et abijt Bacchides ad regem] Demetrium, cõmiſſa Alchimo
regione Iudæ.v.[& ſatis agebat Alchimus pro principatu ſacerdotij ſui]obtinendo & conſer
uando.In quo notatur eius ambitio,& ſcriptura minus dicendo, plus notat, vcʒ ꝙ importu-
ne,impudẽter,& per practicas vitioſas conatus ſit põtificatũ obtinere & poſſidere,prout am
bitioſis eſt conſuetudo.Numerari etẽ vitia nequeunt, q̃ ex ambitione naſcunt, ex qua in-
ter cætera oriunt inuidia, ſuſpicio praua, crudelitas, ſimonia,ſimulatio,hypocriſis,falſitas,
inquietudo,mendaciũ,periurium,atq; adulatio,prout in libro de cõſideratione plenius docet
S.Bernardus.[& vidit Iudas oĩa mala quæ fecit Alchimus &c.& fecit]Iudas[vindictã in fili- Bernard⁹.
os deſertores,]qui legem patrum ſuorum ſanctã dereliquerãt,qui tanq̃ apoſtatæ legis,fuerũt
gẽtibus ferociores.[& ceſſauerunt vltrã exire in regionem]i.adiutores Alchimi,ꝓſertim qui
erant in arce,non audebant amplius per Iudæam diſcurrere ad ꝓdandum & occidendũ Iu-
dęos.[Et miſit rex Nicanorem &c.Et hoſtes parati erant rapere Iudam]Cum eñ Alchimus
vidiſſet Iudam ſibi præualuiſſe,ad regem reuerſus, accuſauit Iudam & ſuos multis crimini-
bus.Propter quod rex miſit Nicanorem cum Alchimo, habentẽ ſecum magnum exercitũ,
voluitq; Iudam capere dolo.[Et innotuit ſermo Iudæ.Et cõterritus eſt]Iudas[ab eo.]Nam
vt Ioſephus refert,Cum Iudas & Nicanor pariter ſtarẽt,dedit Nicanor ſuis militibus ſignũ, Ioſ.lib.12
vt raperẽt Iudã.qd ſentiẽs Iudas,ſubito territ⁹,prudẽter & fortiter exiliuit ab illo nequiſſimo. an.iu.c.15
[& amplius noluit videre faciẽ eius,]puta Nicanoris cũ tali circũuentiõe & ad tẽpus.Poſtea
tñ,ſicut 2.habet libro,erant multum concordes.Deinde cõtra ſe inuicem pugnauerũt.[Et co 2.Mach.8.
gnouit Nicanor,qa denudatũ eſt conſiliũ eius,& exiuit obuiam Iudæ in pugnam,& cecide-
runt de Nicanoris exercitu fere 5.millia viri, & fugerũt in ciuitatem Dauid] i.ad arcem ipſe
Nicanor & ſui,ad gentiles ibi manentes & eis confœderatos.[& poſt hęc verba]i. poſt geſta
deſignata p verba hæc,[aſcendit Nicanor in montẽ Sion] i.ad aliqua eius loca eminentio-
ra.[& exierunt de ſacerdotibus populi]i.aliq ſacerdotes exiere de tẽplo[ſalutare eum, et de-
monſtrare ei holocauſtomata quæ offerebant ꝓ rege.] Specialiter eñ orandũ eſt ꝓ ꝓſidenti-
bus et cõmunitatibus etiã iniquis et perfidis,vt cõuertant. Propter qd Hieremias mandauit Hiere.29.
Iudęis in Babylonia captis,vt orarent pro pace ciuitatis ad quã tranſlati fuerunt.[et irridẽs]
Nicanor[ſpreuit eos]tanq̃ idololatra,[et polluit]i.inhonorauit.[Et locutus eſt ſuperbe,et iu
rauit cũ ira,dicẽs:Niſi traditus fuerit Iudas et exercit⁹ eius in manus meas,ſuccendã domum

 iſtam]

1. Pet.5. iſtam]i.templū.Hanc ꝓſumptionem ſacrilegā Deus,ſupbis reſiſtēs,plenarie refrenauit,& ſu-
Iac.4. perbiſſimū illū extreme deiecit.Veruntñ inter hæc duo bella,inter Iudam & Nicanorē habi
ta,q̃rum vnum ꝓtactum,& aliud cōſequenter in litera deſcribitur,notabile fluxit tēpus,q̃ in-
2. Mac.14. ter ipſos fuit concordia,prout ſecundo lib.recitatur.¶Conſequēter deſcribitur in hoc loco,qua
liter ſacerdotes zelo iuſtitiæ orauerunt ꝓ iuſta deiectione obſtinati Nicanoris,q fuit tyran-
nus,& public⁹ hoſtis boni cōmunis atq; diuini cultus.Ideo licuit cōtra eum ſic exorare.[Et
exijt Nicanor de Hieruſalem,& caſtra applicuit ad Bethoron,& occurrit illi] puta Nicanori
[exercitus Syriæ ad auxiliandū.[& Iudas applicuit in Adarſa cum 3.millibus viris,& orauit
Iudas:Qui miſſi erāt à rege]Aſſyriorum[Sennacherib,dñe,quia blaſphemauerunt te,percuſſit ex
eis angelus 185.millia.]Primo em̄ miſſi fuerūt à rege illo Rabſaces & alij qdam,q Deū enor
miter blaſphemauerunt ex parte ſceleratiſſimi regis.Propter q̃rum blaſphemias aliaq́; faci-
nora,interfect⁹ fuit ab angelo totus pene exercitus regis illius,prout 4.Reg.19.& 2.Paral.23.
enarratur.[ſic contere exercitum iſtum,quia male loquutus eſt ſup ſancta tua.]i.contra tem
plum & ſacrificia,& contra fideles tuos miniſtros.[Et commiſerunt prælium 13.die menſis
Adar]i.Martij,[& cecidit Nicanor primus in prælio.]quo cognito,fugit ei⁹ exercitus.[& tu-
bis cecinerunt]Iudas & ſui [poſt eos]ſic fugientes,[cum ſignificationibus:] quia ſonitus tu
barum ita fiebat & formabatur,q̧ deſignauit hoſtium fugam.[& exierunt]Iudæi.[de omni-
bus caſtellis]terræ ſuæ[in circuitu,& ventilabant eos cornibus:] i.inſequendo impios illos,
agitauerunt eos hinc inde per angulos & cornua,& per loca diuerſa, vel ſonando poſt ipſos
per cornua.[& conuertebantur iterum ad eos]vndiq; occurrendo fugientibus,[ita q̧ om̄es
ceciderūt.]Poſtremo,quemadmodum Nicanor præ cæteris peccauit enormius,ſic eum eti-
am mortuum confuſibilius tractauerunt:quia iam interfectum decapitauerunt,eiusq́; ca-
put in arcis apice ſuſpenderunt:& quia ſpecialiter peccauit per manum & linguam,manum
contra templum contumaciter extendendo,& per linguam blaſphemando,multaq́; verba
ſceleſtiſſima proferendo, ideo abſciderunt ei manum & linguam, ſicut in vltimo ſecundi li-
bri capitulo, vbi iſta hiſtoria plenius deſcribitur, continetur. [& manum eius ſuſpenderunt
2. Mac.15. contra Hieruſalem.] In ſecundo libro habetur,contra templum. Ideo intelligendum eſt,q̧
ſuſpenderunt manum iniqui ex oppoſito templi & ciuitatis, in cuius extremitate ſitum fu-
ibid. erat templum. [& ſiluit terra Iuda paucos dies.]hoc eſt, modico tempore plebs Iudæa quie-
uit à prælijs,vt ſequenti patet capitulo.

¶Elucidatio cap.8. Et audiuit Iudas nomen Romanorum, & qa ſunt potentes viribus.

Articulus 8.

DEſcribitur hic,qualiter Iudas confugit ad humana præſidia,immo ad Romanorum ido-
lolatrarum auxilia.Propter quod videtur diuini promeruiſſe ſubtractionem ſubſidij,
cum iamdudum ante Deus per prophetam ſuum dixiſſet ad regem Iuda:O rex,ne egredia-
tur tecum exercitus Iſrael ad pugnam. Non enim eſt dñs cum Iſrael.q̧ ſi putas in robore ex-
2. Par. 25. ercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet dñs ab hoſtibus.Dei qppe eſt adiuuare & in fugam
vertere.[Et audiuit Iudas nomen]i.famam [Romanorum,] q tēpore Iudæ monarchiā ꝓ ma-
gna parte fuerunt adepti. Nondum tamen plenarie vſq; ad tempus imperij Iulij, vel potius
Octauiani.[qa potētes ſunt virib⁹,& acquieſcūt ad oīa quę poſtulantur ab eis] rationabiliter,
nam pij fuerunt.[& quicunq; acceſſerūt ad eos] ad faciendū cum ipſis amicitiā, [*annuerūt.
Audierunt]Iudas & ſui[prælia eorum]ſ.Romanorum,q victorioſi fuerunt in bellis,[& vir-
tutes bonas]i.beneuolos actus,[quas fecerūt in Galatia,]quæ eſt regio Græciæ:[quia obtinu
erunt eos,& duxerunt ſub tributum:] i. Romani ſubiugauerunt ſibi Galatas in tributarios.
Ipſis quoq; ſic ſubiugatis fuerunt beneuoli.[& quanta]i.q̃ magna & ſtrenua opera, [fecerūt
in regione Hiſpaniæ, & q̧ in poteſtatem] ſuam [redegerunt metalla argenti & auri, quæ ibi
ſunt,& poſſederunt oēm locum]i.quædam loca de oībus.Vel,oēm locum, pro quo obtinen
do egreſſi ſunt.[conſilio ſuo & patientia:]quia vt allegatum eſt ſæpe, ad præualendū in præ-
lijs plus confert prudentia,q̃ fortitudo. Conſilium aūt eſt actus prudentię.Patientia q̧q; plu
rimum proficit ad triumphū.Ipſos nanq; pugnatores oportet frequēter multa & magna pa-
ti incōmoda,in qbus patientia eſt neceſſaria,ne ꝓpter huiuſmodi aſpera labor bellicus omit
tatur.Hinc libro de re militari ſcribit Vegetius,q̧ per nullam rem Romani ita ſibi ſubiuga-
uerunt orbem,ſicut per prudentiā bellicam,exercitiumq́; armorum.Græci em̄, vt ait,erant eis
aſtutiores,Gallici numero plures,Hiſpani ferociores,Teutonici corpore grādiores.[Et Phi
Ioſ.lib.12 lippum & Perſen Cetheorum regem:] Ioſephus dicit reges, & forſan ponitur hic ſingulare
an.iu.c.16 pro plurali.[& Antiochum magnum regem Aſiæ contritū]i.victum[ab eis.] Ille Antiochus
fuit pater Antiochi Epiphanis,vt patuit in expoſitione primi cap. [& ſtatuerunt] i.iniunxe-
runt ei,[vt daret eis]puta Romanis,[tributum magnum & conſtitutum]i. id quod exegerāt
ab eo vltra tributum,[& regionem Indorum]eſſe victā ab eis,[& Medos & Lydos de opti-
mis regionibus eorum] ſupple eſſe eiectos à Romanis, [& acceptas eas ab illis,] i. regiones
Me-

Medorum atq; Lydorum vi armorum obtentas ab ipſis & Medis ac Lydis per Romanos,
[dederunt]ipſi Romani[Eumeni regi]ipſis cõſœderato,[& qa q erãt apud Helladan,]i.regi
onem ſeu locum ſic dictum,[voluerunt ire & tollere eos,]vc; Eumenem regem ac ſuos de ꝓ
fatis terris Medorum & Lydorum,[& innotuit ſermo his]i.ꝓpoſitum illorum exiſtentium
apud Helladan fuit patefactum Romanis.[Et miſerũt ad eos]i.ad Eumenem ac populũ ei⁹,
[ducẽ vnum]cum ſuo exercitu in illoꝝ ſubſidiũ,[& pugnauerũt]rex ille & dux miſſus à Ro-
manis,[contra illos]exiſtentes apud Helladan,[& ceciderũt ex illis] Helladanis [multi,& ca
ptiuas duxerũt]Romani [vxores. Cum amicis aũt ſuis & q in ipſis requiem habebãt]i.ſub eo-
rum defenſione & cõſœderatione qeſcebant,[conſeruauerũt amicitiam. Et in oĩbus his ne-
mo]Romanoꝝ[portabat diadema]i.nullus fuit inter eos imperator aut rex.Nempe primus
rex Romanoꝝ fuit Romulus conditor vrbis cum fratre ſuo Remo,q̃ occiſo à Fabio Romu
li duce,Romulus factus eſt rex vrbis. Poſt quem ꝑfuerũt reges in vrbe vſq; Tarqnium Sup-
bum,q̃ cum filio ſuo Tarquinio feroce à Romanis expulſo,cœperũt ꝑeſſe & ꝑfuerunt conſu
les,deinde dictatores atq; tribuni plebis vſq; ad Iulium Cæſarem, q vſurpauit & inuaſit im-
perium,cui ſucceſſit Octauianus,ſub q̃ natus eſt Christus.Ideo tẽpore Machabæoꝝ non pręg
erant reges Romanis.[Et qa curiam fecerũt ſibi,& q̃tidie conſulebãt,]i.de agendis & euitan *trecẽtos
dis inter ſe conquirebãt,[*320.conſiliũ agentes ſemp de multitudine]i.320.illi erant ex mul
titudine Romanoꝝ electi,tanq̃ prudentiores ad tractanda conſilia.Vel ſenſus eſt,ꝙ 320.cõ-
ſulebant de multitudine,i.de ipſa cõmunitate,q̃d ſ.ꝓdeſſet reip.& paci oĩm ſubditorum.[vt
quæ digna ſunt,gerant]i.vere expedientia & eorum maieſtatem decentia agant ac ꝓſequan
tur,iuxta illud Eſa.32.Princeps, quæ digna ſunt principe, cogitabit, & ipſe ſup duces ſtabit.
Ecce q̃liter Romani iſti adhuc Gentiles,agnouerũt q̃d Prouer.13.Salomon dixit:Qui cuncta
agunt conſilio,regunt ſapiẽtia.Et rurſus Prouer.12.Qui pacis ineunt cõſilia,ſequet eos gau-
dium.Itemq; Prouer.11.Erit ſalus vbi multa cõſilia. Si Romani illi pagani ad temporalẽ ꝓ-
ſperitatẽ ſuum regimen referentes, tam aſſidue atq; q̃tidie inter ſe contulerũt & cõſuluerũt
de bono cõmuni:q̃to magis põtifex ſummus & curia eius,q̃rum eſt ad æternã beatitudinem
ordinare ꝑſidentia ſuam,deberẽt q̃tidie inter ſe ꝑſcrutari,conſulere,determinare ea,q̃ ad to-
ti⁹ eccleſiæ & vniuerſoꝝ ſtatuũ,graduũ,poteſtatũ,& ordinũ ei⁹ ꝑtinent reformationem,ꝑfe
ctum atq; ſalutem:quod & ſuo modo vnuſquiſq; regum & principum,eṗorum & ꝑlatorum
deberet peragere,quatenus iuxta dignitatem ꝑlationum & officiorum eorum,eſſet & digni
tas actionum ac gubernationũ ipſorum.Verum homo cum in honore eſſet,non intellexit: Pſal.48.
cõparatus eſt iumentis inſipiẽtibus.[& cõmittunt vni homini magiſtratum ſuum ꝑ ſingu-
los annos]q præfuit cæteris vniuerſis tẽpore ſuo,ſicq; regimen eorum fuit q̃dammodo mo
narchicum & regale,q̃d(teſte Philoſopho)optimum eſt, abſolute loquendo, habẽſq; admi-
xtum aliq̃d,immo & multum de ariſtocratia & democratia.& tale regimẽ in certo caſu ex
ſpecialibus cauſis,& ad tẽpus poteſt optimum eſſe.[& oẽs obediũt vni]tẽpore ꝑſidentiæ ſuæ.
Obedientia namq; eſt ſumme neceſſaria & ſaluberrima res in omni cõmunitate,ſine qua nul
la politia,nulla villa,nulla domus poteſt ſubſiſtere,vt in regula ſua S.ſcribit Hieronymus.De Hieron.
iſta materia multiplicis regiminis, & quid ſit optimum, atq; de antiq̃ illo regimine Roma-
norum,magiſtraliter tractat S. Thomas in libro ſuo de regimine Regum. Aegidius quoq;
in libro de regimine principũ.[& nõ eſt inuidia neq; zelus]i.rancor aut contẽtio[inter eos:]
ſicut ſolet inter ambitioſos conſiſtere.durante autem hac bonitate regiminis Romanorum,
profecerunt in multis, & in breui venerunt ad maximum incrementum, prout de hoc Cato
& Tullius multa conſcribunt.Poſtea vero fuit hoc regimen in ipſis corruptum,vnde vene-
runt ad miſerabile decrementum.Nempe vt ait Hieronymus,& ante eum Salustius,ſicut cõ- Hieron.
cordia paruæ res creſcunt, ſic per diſcordiam res maximæ dilabuntur. [Et elegit Iudas Eu-
polemium & Iaſonem,& miſit eos Romam conſtituere cum illis]puta Romanis,[amiciti-
am & ſocietatem,& vt]Romani[auferrent ab eis] videlicet à Iudæis, [iugum Græcorum,]i.
graue dominium,quo reges Syriæ opprimebãt populum Iudæorum. Dicitur autem iugum
illud Græcorum,quoniam ex Græcorum imperio extitit deriuatũ.[& placuit ſermo]lega-
torum Iudæ,[in conſpectu eorum]ſ.Romanorum.[Et reſcripſerunt in tabulis æreis]ad per-
petuam rei memoriam:[Bene ſit Romanis & genti Iudæoꝝ in mari] i.bellis naualibus,ne-
gociiſq; marinis,[& in terra in æternum] i.per oẽ tempus vitæ eorum. [Quod ſi inſtiterit
bellum Romanis prius aut oĩbus ſociis eoꝝ,]i.cuicunq; genti Romanis cõſœderatæ,[auxi-
lium feret gens Iudæoꝝ,prout tẽpus dictauerit:]i.diſpoſitio tẽporis ſeu caſus occurrẽs exe-
gerit,[corde pleno] i. prompto atq; oĩno ſpontaneo.[Et ꝑliantibus] i.Iudæis Romanos iu-
uantibus,[non dabũt]Romani[triticũ,arma,pecuniã]i.ſtipẽdiũ vel naues,[ſicut placuit Ro
manis:]i.prout Romani iſtud Inſtituerũt.[& cuſtodiẽt]Iudæi[mandata eorum] vc; Roma-
norum,[nihil ab eis]i.Romanis[accipientes]ipſi Iudæi,ſed ſuis expẽſis ſeruiẽtes ac ſubueni-
entes Romanis.[Similiter]ſuccurrẽt Romani Iudęis,[adiuuabunt Romani,& adiuuãtibus]

Romanis ipſos Iudæos,[non dabitur]à Iudæis[triticum,&c.]i.ſtipendium,ſed Romani ſuis expēſis ſuccurrent Iudæis.[Quod ſi poſt hæc verba,hi ſūt illi]i.Romani ſiue Iudæi,[addere vel demere]ad hęc vel ab his[aliqd voluerit,ſaciēt ex ꝓpoſito ſuo]i.cōcordi deliberatiōe,ſeu cōmuni vtriuſq; partis cōſenſu.[ſed & ſcripſimus ei]i.Demetrio,[dicētes:Quare grauaſti iugū tuū]i.ꝑtātis tuæ tyrānidē & abuſum,[ſup amicos nr̄os & ſocios Iudæos?]Si ergo iterū adi erint]i.acceſſerint[nos,aduerſum te]cōquerēdo,atq; ſubſidiū poſtulādo,[faciemus illis iudicium]i.iudicialē vindictam,[& pugnabimus tecū]i.contra te[mari]i.bello nauali,[terraq́.]

¶ Explanatio cap.9. Interea vt audiuit Demetrius,quis cecidit Nicanor.

Articulus 9.

MOrs Iudę & inſtitutio fratris ſui Ionathæ,ac aliqua eius bella hic deſcribūtur.[Interea]i.inter ea quæ dicta ſunt,hoc eſt,infra tempus quo legati Iudæ & populi ſui fuerūt in expeditione commiſſi eis negoc̄ij occupati,[vt audiuit Demetrius,quis cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio, appoſuit Bacchidem & Alchimum rurſus mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis]i.fortiores & conſtantiores de ſuo exercitu qui ſolēt poni in dextera parte,& regi à dextris aſſiſtere.[Et abierunt,& caſtra poſuerunt in Maſalot,& occupauerunt eam,& peremerunt animas hominum multas,]intelligēdo per animas ipſos homines, qui quantum ad corpus,occidebantur.Per partem etenim totum exprimitur,iuxta præhabita.[Et Iudas poſuerat caſtra in Iaiſa,& tria millia viri electi cum eo,]i.cum Iuda.[Et viderunt]qui erant cum Iuda,[multitudinem exercitus[Bacchidis,[quia multi ſunt]ſ.20.millia peditum & duo millia equitum, [& timuerunt valde.] Cum tñ frequenter præualuiſſent in bellis,in quibus comparatiue loquendo, pauciores erant reſpectu aduerſariorum, q̄ in iſto occurſu:ſed ad Romanos idololatras confugiendo,meruerunt priuari confortatione animationis ac confidentiæ Dei.[& non remāſerunt niſi 800.viri cum Iuda, & vidit ꝙ defluxit]i.minoratus ſic fuit[exercitus eius,& bellum perurgebat eum,]i.valde arctabat eum,ita ꝙ ſine ſuorum periculo non poterant declinare.[& confractus eſt corde,]i.ſolitam cōfidentiam in Deo amiſit pro parte.[quia non habebat tempus congregandi eos, qui defluxerūt de ſuo exercitu,[& diſſolutus eſt]formidine quadā,ſubtracta ſibi ſolita magnanimitate & ſpe plena in Deo,quia ad hominum infidelium confugerat opem.Vnde nec in iſto congreſſu legitur ſuos more ſolito ad cōfidendum in dño admonuiſſe,aut precem fudiſſe ad Deum,ſed potius cum ambiguitate q̄dam dixiſſe:[Eamus ad aduerſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos.]Veruntñ quia habitum magnanimitatis,aliarumq́; virtutum in magna excellentia habuit,non fuit totaliter mente deiectus, nec fugere acquieuit:immo ad moriendum pro bono cōmuni,exhibuit ſe paratum,dicendo:[Si appropiauit]i.ſi nunc inſtat[tempus noſtrum;]i.finis curriculi vitæ noſtræ,[moriamur in virtute,]i.in exercitio virtuoſo fortitudinis,iuſtitiæ,immo & charitatis fraternæ.Ideo ſubditur,[propter fratres noſtros,]i.pro communi pace & ſalute ꝓximorum noſtroꝝ,quatenus liberati ab hoſtibus,Deo ſecundū legem deſeruiant.[& non inferamus crimen gloriæ noſtræ,]i.maculā famæ noſtræ, vel opprobrium eminentię noſtræ,neq; exceſſum meritis noſtris,pro quibus nobis debetur gloria æternalis.[Et mouit exercitus]Iudæ[de caſtris,]i.tentorijs ſuis,in quo patet adhuc Iudæ audacia,ꝙ ſic magnanimiter iuit obuiam tanto exercitui inimicorum ſuorum.[& diuiſi ſunt eqtes]Bacchidis[in duas partes,& fundibularij & ſagittarij pręibāt exercitum]Bacchidis:[& primi certaminis oēs potentes,]i.viri exiſtentes in dextro cornu cum Bacchide,q erāt primo pugnaturi,fuerunt validi pugnatores.[& proximauit legio]militum Bacchidis ex duabꝰ partibus, [& commota eſt terra à voce exercituum,]i.habitantes in terra ſunt admirati & q̄dam horrore concuſſi.Vel ipſa terra quaſi timere videbat ex buccinarum & tubarum clangore,congredientiumq́; clamore & colliſione armorum atq; ſtrepitibus ictuum.[& vidit Iudas qa firmior]i.robuſtior[eſt pars exercitus Bacchidis in dextris,]i.in dextero cornu ſeu latere,[& cōuenerūt cum ipſo]Bacchide[oēs conſtātes corde,]vel fortes & imperterriti.[& cōtrita eſt dextera pars ab eis,]i.dexterum cornu illud à Iuda ac ſuis eſt diſſipatum & victum, atq; in fugam conuerſum,ſicut ſubiungit:[& pſequutus eſt eos ad montem Azoti.]In quo patet mira fortitudo,ſtrenuitas,& elegantia Iudæ & virorum ſuoꝝ,& ꝙ Deus oīpotens illum puſillum gregem ſuum in extremo illo conflictu non reliquit,ſed mirabiliter confortauit,q̄uis eos ꝑ magna parte ꝑmiſit occidi,qa feliciter obierunt,& viriliſſime ſuas cōpleuerunt ac concluſerūt cōgreſſiones & expeditiones.

Ioſ.lib.12 an.iu.c.18 Vnde & Ioſephus circa hoc refert:Vidēs Iudas Bacchidem cum ſuis electis in dextero cornu ordinatū,congregās animoſiſſimos viros, inuaſit illā partem exercitus,& confligēs ibi,ordinem eoꝝ dirupit,& medios ad fugā cōuertit.[Et q in ſiniſtro cornu erāt,viderūt ꝙ cōtritū eſt dexteꝝ cornu, & ſequuti ſunt poſt Iudā & eos q cum ipſo erāt,à tergo.Et ingrauatū eſt ꝓlium]contra Iudam & ſuos,q ſtabant in medio hoſtium aduerſarijs circunſepti,iamq́; laſſati,quia à mane vſq; ad veſperā pugnauerūt.[& ceciderūt multi ex his & illis,]plures tamen ex exercitu Bacchidis,[& Iudas cecidit,& cæteri fugerūt,]

tali

tali ac tanto capitaneo ſuo proſtrato. Qui (vt Ioſephus ſcribit) fugere nolens, ſtans hoſtibus Ioſ.lib. 12
circunſeptus & fortiter pugnans cum ſuis, multos interfecit aduerſariorum, & tandē percuſſus oc an.iu.c.18
cubuit. Talis finis Iudam inuenit virum fortē, magnū & bellicoſum, mandatorum patris ſui me-
morem, oīa pro libertate ciuiū facere & pati paratū. Tali ergo virtute plenus, magnam ſibi
gloriam & monumēta ſeruauit, liberans gentē ſuam à Macedonū ſeruitute, q cum principa-
tum ſacerdotij trib⁹ annis habuiſſet, defunctus eſt. Hæc Ioſephus. [Et Ionathas & Simon tu-
lerūt Iudam fratrem ſuum,] i. corpus eius abſtulerūt non die eodem, ſed paulopoſt, q̄d & ab
hoſtibus redemerūt pecunia, vt in Scholaſtica (ex Ioſepho) fertur hiſtoria. [& cætera verba] i. ibid.
geſta [Iudæ & bellorum & virtutū] i. virtuoſorum, ſtrenuorumq́ operum eius, [nō ſunt deſcripta. Mul
ta enī erant valde] ita q̄ ſingula deſcribi vix poterāt. [Et factū eſt, poſt mortē Iudæ emerſe-
rūt] i. de pfundo malitiæ ſuæ diu abſcōditæ exierūt aut prorumperunt manifeſte in medium, ex-
tincto eo cuius timore non audebāt hoc facere, viri [iniq in oībus finibus Iſrael, &c. In die-
bus illis facta eſt fames] i. cariſtia [magna valde] in terra Iuda, [& tradidit ſe Bacchidi oīs re-
gio eorum cum ipſis] i. Iudæi cōmuniter ſubiecerūt ſe Bacchidi ſub tributo, ſeu etiam alijs mo-
dis p neceſſarijs vitæ adipiſcēdis. [& facta eſt tribulatio magna in Iſrael:] qm̄ Bacchides ami
cos Iudæ cōfuſibiliter crudeliterq́ pemit. [Et cōgregati ſunt oēs amici Iudæ, & dixerūt Io-
nathæ: Ex q̄ frater tuus Iudas defunctus eſt, vir ſimilis ei non eſt qui exeat cōtra inimicos no-
ſtros. Nunc itaq; hodie te elegimus eſſe p eo in principē & ducē. Et ſuſcepit Ionathas tēpo-
re illo principatū] ducatus & pōtificatus, non ambitioſe, ſed ex communi & cōcordi populi
ſui electione & tempore tantæ anguſtiæ, vt eſſet primus in omni congreſſu & acie. [& fuge-
runt] Ionathas ac ſui, [eo q̄ Bacchides vellet eos occidere] & fugerunt caute, non vitupera
biliter timide. [in deſertum,] quouſq; adunarent ſeinuicem, & exercitū congregarēt, [& con
ſederunt ad aquam lacus Aſphar] i. mortui maris, p quod tranſit Iordanis, iuxta illud Ioſuæ
3. Aquæ Iordanis inferiores, in mare ſolitudinis, quod nunc vocatur mortuum, deſcenderūt.
[& die ſabbatorum venit Bacchides,] ad impugnandum Ionathan, venitq́ ſabbati die, vel in
contemptum religionis Iudæorum ſabbato libenter queſcentium, vel putans Ionathan die il
la non pugnaturum, aut ſaltem inuite. [& Ionathas miſit fratrem ſuum ducem populi,] i. Io
nathas fratrem ſuum Ioannem miſit cum aliqbus qbus eum præfecit, [& rogauit Nabuthæ-
os amicos ſuos] q ſecundū Ioſephum, Nabuthæi dicunt ab vrbe noīe Nabath. [vt commēda
ret illis apparatum ſuum] i. ſupellectilem ſuam apud illos deponeret, quouſq; cōtra Bacchi- ibid.
dem ipſe Ionathas dimicaret. Aliq tn̄ habent, vt cōmodarēt illis apparatum ſuum, i. q̄tenus
Nabuthæi concederēt Ionathę ac ſuis arma ſua atq; tentoria. [& exierunt filij Iambri ex Ma
deba] i. vrbe ſic dicta, [& cōpræhenderūt Ioannē] pfatum Ionathę fratrem. [Et recordati ſunt
ſanguinis fratris ſui:] i. Ionathas & Simon recolētes iniuſtam fratris ſui Ioannis occiſionem
à filijs Iambri, fecerūt vltionem, quæ in textu q planus eſt, recitatur. [& vindicauerūt] i. vindi
cando exercuerūt, [vindictam ſanguinis] i. effuſionis ſanguinis [fratris ſui] zelo iuſtitiæ, [&
dixit ad ſuos Ionathas: Surgamus & pugnemus contra inimicos noſtros,] vc; Bacchidem &
eius exercitum. [Non eſt enim hodie, ſicut heri & nudiuſtertius] i. ſicut præteritis diebus, in
quibus fuit nobis libertas eundi ac diuertendi hinc inde. Nunc autem oportet nos pugnādo
præualere, aut infeliciter ſubdi ſeu trucidari. [Nunc ergo clamate in cælum] Deum cæli inuo
cando. [Et commiſſum eſt bellum, & extendit Ionathas manū ſuam percutere Bacchidem,]
quatenus principe impiorum hoſtium interempto, celerius præualeret. Eſtq́ probabile, q̄
Bacchides vir valde audax, animoſus & fortis, appropinquauit ad Ionathan, vt eum occide-
ret. [& diuertit Bacchides ab eo retro] alioquin fuiſſet occiſus à Ionatha, [& ceciderunt de
parte Bacchidis mille viri, & reuerſi ſunt in Hieruſalem] ipſe Bacchides & ſui, occiſis de eo-
rum exercitu mille viris. [& ædificauerunt] i. captas munierunt, & in aliquibus extruxerunt,
[ciuitates munitas in Iudæa, & poſuit cuſtodias in eis] i. cuſtodes & raptores de populo ſuo,
[vt inimicitias exercerent in Iſrael] i. populum Iudæorum ſpoliarent ac moleſtarent. [& ac-
cepit filios principum regionis] i. filios principalium Iudæorum ſumpſit [in obſides,] ne vel
ipſi vel patres eorum contra ſe rebellarent, Ionathan adiuuando. [Et præcepit Alchimus de-
ſtrui muros] i. parietes ſeu munimēta muralia, [domus ſanctæ interioris] i. ſancti ſanctorum,
[& opera prophetarum] i. ædificia templi facta ex inſtigatione Zachariæ & Aggæi prophe- zach.3.
tarum ſanctorum, vt patet 1. Eſdræ 2. & Aggæi 1. [In illo tempore percuſſus eſt Alchimus,] i.
plagatus à Deo, & occiſus propter facinora ſua, [& appræhendit de viris regionis, qui princi
pes erant militiæ] ipſius Bacchidis, ſeu principales in eius exercitu, [50. viros, & occidit eos.]
hoc Ionathas fecit, cum poſt mortem Alchimi Bacchides rediſſet ad regem, & rurſus exple
tis duobus annis ad Iudęam fuiſſet reuerſus. [& contritus] i. victus, non occiſus, [eſt Bacchides
ab eis] hoc eſt, à Ionatha & Simone. [& miſit ad eum] puta ad Bacchidem volentem ad pro-
pria remeare, [Ionathas legatos cōponere cum ipſo] Bacchide [pacem, & reddere ei captiui-
tatē] hoc eſt, vt Bacchides redderet Ionathæ eos quos de populo Ionathæ captiuauit, Iona-

thas

thas q̃q; ꝑbuit ſe paratũ reddere Bacchidi,quos captiuos habuit de populo Bacchidis,vt Io-
Ioſ.lib.12 ſephus refert,& in hoc vterq; cõſenſit.[& ceſſauit gladius ex Iſrael]i.popul' Iſrael à ſolita ho
an.iu.c.18 ſtiũ impugnatiõe eſt liberat' nihilominus poſt hæc habuerũt & alia ꝓlia, vt infra habet, ſed
non tã dura neq; ita aſſidua,ſicut ante.[& habitauit Ionathas in Machmas]i.vrbe Iudææ ſic
noĩata,de qua exponitur illud 1.Reg.libri:Erãt cum Saul duo millia in Machmas.

¶Expoſitio cap.10.Et anno 160.aſcendit Alexander. Art. 10.

GEſta Ionathæ,bella ac pſperitas eius ſub multis regibus habita,hic narrantur.[Et anno
1.Mac.1. 160.aſcendit Alexander Antiochi filius, qui] Alexander cognoĩatus eſt Nobilis,] ſicut
auus eius,Epiphanes eſt cognoĩatus ſiue illuſtris.Aliq aũt accipiunt hoc loco nobilem & il-
luſtrẽ ꝓ eodem, & addunt ꝙ Alexãder iſte fuit filius Antiochi Nobilis ſeu Illuſtris, & frater
Antiochi,q Eupator vocatus eſt.[& occupauit Ptolemaidã, & receperũt illum,& regnauit
illic]i.in vrbe illa Syriæ,atq; vt Ioſephus refert, ex pditione militum in Ptolemaida cõmo-
Ioſ.lib.13. rantiũ,Alexander fuit receptus:q2 militibus illis diſplicuit Demetrius propter ſuam ſupbi
an.iu.ca.3 am,q2 dum ſe clauſiſſet in q̃dam turre regali, quam non longe ab Antiochia cõſtruxerat,à
nemine videbat:ſed & rẽp.vt deſidioſus neglexit, ideo ſubditi oderãt eum.[Et miſit Deme-
trius rex epiſtolã ad Ionathã verbis pacificis,]ex timore,ne Ionathas auxiliaret Alexandro,
memor moleſtiaꝝ & iniuriaꝝ quas à Demetrio tolerauit.[& dedit ei poteſtatẽ congregandi
exercitũ,& fabricare arma.]Vnde elicit,ꝙ Iudæi vehemẽter premebant iugo regũ illoꝝ.[&
habitauit Ionathas in Hieruſalẽ,& cœpit ædificare]i.meliorare in ſtructuris,[& innouare ci
uitatẽ,& fugerũt alienigenæ,]i.gentiles,[q erãt in munitionibus,]i.locis munitis,[quas ædi-
ficauerat Bacchides]prope arcem vel ſecundũ q̃ſdam,extra & prope Hieruſalẽ. [tm in Beth
ſura remanſerãt aliq ex his q reliquerãt legem.]i.apoſtatæ legis.In arce q̃q;, vt infra & in Io
Ioſ. lib.13 ſepho patet.[Et audiuit Alexander rex,]q̃liter Demetrius ſcripſerat Ionathæ:idcirco & ipſe
ant. iu. ſcripſit ei amoroſam epiſtolã ex affectu non ficto,miſitq; ei munera precioſa,vt patet in lite-
ca.2.3. ra,in q̃ non eſt difficultas.[& induit ſe Ionathas ſtolã ſanctã]i.veſtẽ pontificalẽ.Nam Alexan
Ioſ. lib.13 der non ſolũ cõſtituit eum ſummũ ſacerdotẽ, ſed etiã miſit ei ſtolã, vt Ioſephus narrat, q̃uis
an.iu. c.3. hoc textus non dicat.[in die ſolenni ſcenopegiæ]i.dedicatiõis tẽpli primi à Salomone con-
ibid. ſtructi,vt q̃dam exponit,quæ expoſitio ꝓbatur inepta,q2 in lege cõmuniter p feſtũ ſcenope
giæ intelligit feſtũ tabernaculoꝝ.Ioſephus q̃q; refert:Suſcipiẽs epiſtolã Alexandri Ionathas,
induit ſtola ſacerdotali, feſto tabernaculoꝝ inſtãte. Feſtũ q̃q; ſcenopegiæ occurrebat ſepti-
Leuit.24. mo mẽſe,vt patet in Leuitico,de q̃ menſe loquit hic ſcriptura, dicẽdo:Et induit ſe Ionathas
ſtolam ſanctã ſeptimo menſe.Verunt ſtolam illam à rege miſſam ipſe cõſecrauit,anteq̃ vte-
bat ea in Dei obſequio.[& audiuit Demetrius verba iſta,]ꝙ ſ.Alexander ſcripſit & munera
cõtulit Ionathæ,[& ait]cõſiliarijs ſuis:[Quid hoc fecimus]i.cur ita habuimus nos,ꝙ hoc fie
ri pmiſimus,[ꝙ ꝓoccupauit nos Alexãder apprehẽdere amicitiã Iudæoꝝ ad munimẽ ſui:]i.
ad ſuã ꝓtectionem & opem.[Scribã & ego illis verba deprecatoria & dignitates & dona,vt
ſint mecũ in adiutoriũ. & ſcripſit Demetrius eis, Ionathæ ac populo eius in hæc verba:[Q̃m
ſeruaſtis ad nos pactũ,& manſiſtis in amicitia noſtra,& non acceſſiſtis ad inimicos noſtros]ꝓ
cõfœderationẽ,[gauiſi ſumus,&c.]Hæc falſa erãt & ficta, vt Ionathas erubeſceret nõ adhæ
rere Demetrio.[& remittemus vobis ꝑſtationes multas]i.multa q̃ nobis dare ſolebatis certis
tẽporibus,immo[dabimus vobis donationes]i.munera.[Et nũc abſoluo vos & oẽs Iudæos]
in meo dñio cõmorantes,[à tributis,& precia ſalis indulgeo,]i.pecunias quas ſoluiſtis p ſa-
le,q̃d cõfeciſtis in terra noſtra ex aqua maris,ſup q̃d ꝓ parte ſita eſt terra Iudææ.Sicq; aquæ de
mari eductæ p alueos,ſup terrã vertebant in ſal p ſolis calorẽ.[& coronas remitto,]quas ſol-
1.Eſd.9. uere cõſueuiſtis.[& tertias ſeminis,]i.tertias frugũ partes. Merito ergo Eſdras loquutus eſt:
Fructus eius multiplicant regibus,quos poſuiſti ſup nos.[& dimidiã partẽ fructus ligni,]i.ar
boꝝ,in totũ tẽpus ꝓſidentiæ meæ.[& Hieruſalẽ ſit ſctã,]i.Dei cultus exerceat in ea & in tem
plo ipſius.[& libera]à tributis,[& decimæ & tributa]quas nobis ſoluere ſolẽt,[ipſius ſint]i.ei
remaneãt ꝓ bono eius cõmuni.[Remitto etiã poteſtatẽ arcis,]ita vt nullus in ea moret con
tra Ionathæ voluntatẽ.ideo addit,[& do eam ſummo ſacerdoti,]non ſimpliciter,ſed[vt con
ſtituat in ea viros q̃ſcũq; ipſe voluerit,]q moleſtiã nõ ingerãt intrantib' templũ, q cuſtodiãt
Ioſ.lib.13. eam ꝓ rege,vt Ioſephus addit:q̃d & verbis ſequẽtis cõcordat capituli.[& oẽm aiam]i.pſonã
an.iu.ca.3 [Iudæoꝝ captiuã in omni regno meo,relinq̃ liberã gratis. Et oẽs dies ſolẽnes]i.maiora feſta,
vt Paſchæ,Pẽtecoſtes,tabernaculoꝝ & tubaꝝ,q̃ ſemel venerũt in anno, [& ſabbata]in omni
hebdomada veniẽtia,[& neomeniæ]i.feſta in exordijs menſiũ celebranda,[& dies decreti]i.
Num.36 pro celebrandis feſtiuitatibus ex certis caſib' inſtituti ſeu ordinati, quemadmodũ dies ſortiũ
Heſt.7. 8. p interfectione Aman, liberationeq; Iudæoꝝ,& dies victoriæ Iudith.[& tres dies ante diem
Iudit. 13 ſolennẽ]i.ꝑcipuam legis ſolennitatẽ,[& tres dies poſt eam.]Ioſephus vero ait pluraliter,ante
eos & poſt eos,& ſic p diem ſolennẽ forſitan deſignant ſolennes dies ſemel in anno veniẽtes.
Solennitas aũt Paſchæ & Pentecoſtes durauit ſeptem diebus,prout Leuit.24. habetur.[Sint
omnes

omnes dies immunitatis]ab exactione,[& remiſſionis]à vectigalibus,[omnibus Iudæis qui
ſunt in regno meo,& nemo habebit poteſtatem agere aliquid] cõtra Iudæos in foro conten
tioſo,[& mouere negocia aduerſus aliquem eorum in omni]i.quacunq;[cauſa]in prætactis
diebus.[& vt aſcribantur ex Iudæis in exercitu regis]ad negocia bellica,pro defenſione reip.
qui ſint quaſi milites & ſtipẽdiarij regis,& præcipui defenſores Iudæorum in regno meo ma
nentium.[vſq; ad 30.millia virorum. Et dabũtur illis copiæ] i.neceſſaria ad ſua officia pera-
genda,vt arma,ſtipendia aut conſimilia. [& oportet]dari [omnibus exercitibus regis, & ex
ipſis]30.millibus Iudæorum,[ordinabuntur]aliqui per perincipes meos,[qui ſint] cuſtodes
& propugnatores[in munitionibus regis magnis]i.fortalitijs. [Et ex his conſtituentur]qui
ſint[ſuper negocia regni]i.aliqui officiati ad expediendum negocia, [quæ aguntur ex fide]
i.q tantæ ſint reputationis,ꝙ eis credat,[& ambulent in legitimis ſuis,ſicut ꝓpit rex in ter-
ra Iuda.]i.vbiq; in regno meo permittantur viuere ſecundum legem patrum ſuorum,[ſicut
præcepi eos permitti ſic viuere in Iudæa. Et tres ciuitates quæ additæ ſunt Iudææ ex regione
Samariæ,cum Iudæa reputentur]tanq̃ de iure pertinentes ad eam,[vt ſint ſub vno]ſ.princi-
pe ſacerdotum.ideo ſubditur:[& non obediant alienæ poteſtati,niſi ſummo ſacerdoti.]Iu-
dæi nanq; poſt reditum à Babylone per pontifices regebantur.[Ptolemaida & confines vrbes
eius,quas dedi donum ſanctis qui ſunt in Hieruſalem]i. miniſtris templi,ſacerdotibus ac Le
uitis,[ad neceſſarios ſumptus ſanctorum]i. miniſtrorum illorum diuinis cõſecratorum. [Et
ego ſingulis annis dabo]ad ſacrificia aut cõſimilia,[15.millia ſiclorum argenti]i.tantam pe-
cuniam.Siclus autem,vt in lege habetur,20.obulos habet.ſed ſicli erant diuerſi.[de rationi-
bus regis]i.de rebus & bonis ad me de iure ſpectantibus. [& omne quod reliquum fuerit, da
bunt qui præſunt negocijs in opera domus]i.ad ea quæ neceſſaria ſunt in templo.[& ſuper]
i.vltra[hæc 5.millia ſiclorum quæ accipiebant]officiati mei pro me vel alij reges,[de ſancto
rum ratione]i.de pertinentibus ad templi miniſtros,vel ad templum,[ad ſacerdotes pertine
ant,]qui miniſterio ſacerdotali funguntur.[& quicunq; confugerint in templum,& in omni-
bus finibus eius]i.infra ſepta ipſius,[obnoxij regi in omni negocio]i.aſtricti ad ſatisfacien-
dum mihi pro culpa quacunq;.[dimittantur:& vniuerſa quæ ſunt]i.attinent [eis, libera ha-
beant,& ad ædificanda]vel reſtauranda[opera ſanctorũ]i.ædificia templi & appendicias eius,
[ſumptus dabunt de ratione]i.redditibus[regis. Vt autem audiuit Ionathas & populus eius
ſermones iſtos,non crediderunt eis.]Nam ficti erant & blandi,ex timore prolati.[& compla
cuit eis in Alexandrum,] qui ex ſynceritate quadam ſcripſit & contulit eis:[quia ipſe fuerat
eis princeps ſermonum pacis,]i.præcipuus ꝓpromiſſor atq; exhibitor verborum pacifico-
rum,non loquens nec ſcribens eis doloſe.[& ipſi]Alexandro[auxilium ferebant omnibus di
ebus]opportunis. Circa hoc quæritur,an in hoc bene egerunt, & apparet ꝙ non:quoniã Ale
xander iſte non habuit ius ad poſſidendum hoc regnum Demetrij. Fuit enim ex ſemine An-
tiochi Illuſtris qui regnum inuaſit,expulſo filio fratris ſui ſenioris Seleuci,cui regnum com
petebat de iure,ratione primogenituræ.Quid ad hanc reſpõdendum ſit quæſtionem,non vi-
deo,niſi forſan ꝙ Demetrius ob ſuam in Iudæos tyrannidem,& ob alia crimina meruerit re
gno priuari.[Et congregauit Alexander rex exercitum magnum,& admouit caſtra contra
Demetrium. Et commiſerunt prælium duo reges,& fugit exercitus Demetrij,&c. & cecidit]
i.occiſus eſt[Demetri⁹ in die illa.]Circa hoc Ioſephus ſcribit:Demetri⁹ fortiter pugnãs,non Ioſ.lib.13.
paucos hoſtium proſtrauit.Cum'q; fugam alios equus eius cœni barathro,id eſt,profundo an.iu.ca.3
luto inhæſiſſet,minime fugere valens,occiditur. Videntes etenim hoſtes quod ei accidiſſet,
reuerſi,circundederunt eum:& omnibus in eum iacula deſtinãtibus, cum ipſe pedeſtris for
titer reſiſteret,poſtea perfoſſus vulneribus lapſus eſt.[Et miſit Alexander ad Ptolemæum re-
gem Aegypti legatos,dicens:Quoniam regreſſus ſum ad regnum meum,&c. Et nunc ſtatu-
amus ad inuicem amicitiam,& da mihi filiam tuam vxorem]quod Ptolemæus libenter fe-
cit.[& ſcripſit Alexander Ionathæ,vt veniret ſibi obuiàm in Ptolemaida ciuitate.]quo cum
Ionathas perueniſſet,dedit Alexandro ac Ptolemæo munera precioſa & magna,& honora-
uerunt eum,præcipue Alexander, qui iuſſit eum purpura mox veſtiri ac ſecum ſedere,& pri
mum eſſe amicorum ſuorum,ac ducem atq; participem principatus. Deniq;,ſicut in Scho-
laſtica fertur hiſtoria,quatuor ſunt inſignia regalia,ſ.purpura, fibula aurea,diadema,& ſce-
ptrum. Conſequenter deſcribitur bellum Ionathæ contra Demetrium prætacti Demetrij fi-
lium.[In anno 165.venit Demetrius filius Demetrij à Creta]ciuitate,de qua ex parte matris
fuerat oriundus:ideo patre ſuo occiſo,illuc confugit. In vrbe illa poſtea fuit archiepiſcopus
ipſe Titus apoſtoli Pauli diſcipulus. Iupiter quoq; fuit rex Cretæ. de Cretẽſibus vero allegat Act.14.
Apoſtolus illud poetæ:Cretenſes ſemꝑ mendaces, malæ beſtiæ,ventres pigri.[& audiuit Ale Tit.1.
xander]aduentum Demetrij,[& contriſtatus eſt valde]timens ab illo vaſtari, quia Demetri-
us ille fuit de linea regalis ꝓſapiæ ex ſemine primogeniti magni Antiochi. [& reuerſus eſt]
Alexander[Antiochiam regni ſui metropolim.[Et conſtituit Demetrius Apolloniũ ducem,

nn &

& cõgregauit exercitum magnum,]vt in primis expugnaret Ionathan,quem ſciuit Alexandro fortiter confœderatum.[& acceſſit ad Iamniam]in Iudæa prope mare ſitam,[& miſit ad Ionathan]ipſe Demetrius rex,vel Apollonius ex parte ipſius.[Tu ſolus reſiſtis nobis]i.præcipue impedis nos,roborando audaciam Alexandri.[Ego autem factus ſum in deriſum & in opprobrium]ab Alexandro & ſuis, qui occupant terram patrum meorum, nec me volunt recipere,& etiam à te & tuis.[Propterea,quia tu poteſtatem exerces aduerſus nos in montibus,]ita q́ in locis montanis, & in vrbibus fortalitijsq́ huiuſmodi confidis, ad quæ difficile eſt aſcendere,præſertim equitibus.[Nunc ergo ſi confidis in virtutibus tuis]i.robore tui exercitus,ſeu corporalibus viribus aut iuſtitijs,qbus facta tua coloras,[deſcende ad nos in campum]vt in loco plano,prælijs apto pugnemus,[quia mecum eſt virtus bellorum]i.fortitudo exercitus atq; induſtria præliandi.[Interroga & diſce,quis ſum ego?] quaſi dicat,ſi excellentiam meam perpenderes,te mihi opponere non auderes.Loquitur aũt comminatorie,præſumptuoſe,ſuperbe,tanq̃ volens Ionathan perterrere,qui confidens in dño magis q̃ in virtutibus ſuis,ex verbis tantæ improbitatis fuit magis ad magnanimitatem & confidentiam prouocatus,ſicut ſubiungitur:[Vt audiuit aũt Ionathas ſermones Apollonij] ex ore nuncij ſeu ex epiſtola,[motus eſt animo]ad iuſtam indignationem,& ad iram per zelum atq; audaci-
1. Reg. 17. am,quemadmodum Dauid ex verbis Goliæ.Erant nanq; deuoti cultores veri Dei,in q̃ confidentes,verba idololatrarum ſpernebant.[Et elegit]Ionathas[10.millia virorum, &c.& applicuerũt Ionathas & Simon frater eius]cum exercitu ſuo[in Ioppen]i.extra & prope Ioppen.nam ſubditur:[Et excluſit eum à ciuitate]i.populus in Ioppe exiſtens,portas clauſit,ne Ionathas introiret cum ſuis:[qa cuſtodia Apollonij,Ioppe erat]i.milites ab Apollonio conſtituti in vrbe illa,ad ſuccurrendũ ſibi tempore opportuno.[& oppugnauit]Ionathas eam,[& exterriti qui erant in ciuitate,]ne caperet eam & ipſos occideret, [aperuerunt ei]& prælium commiſerunt contra ſeinuicẽ Ionathas & Apollonius,non ſtatim tũc, ſed paulopoſt.[& cognouit Ionathas,qm̃ ſunt inſidię poſt ſe]i.q́ Apollonius aliquos dimiſiſſet occulte,qui à tergo inuaderent Ionatham & ſuos tẽpore prælij.[& circuierũt]Ionathas & ſui,[caſtra eius] puta Apollonij anteq̃ pugnauerunt,ne includerentur à viris Apollonij.[& eiecerunt]milites & ſagittarij Apollonij[iacula in populum]Ionathæ,[à mane vſq; ad veſperam. Populus aũt ſtabat ſicut præcepit Ionathas,& laborauerunt equi eorum] vel militum Apollonij. Circa
Ioſ.lib.13. hoc Ioſephus ſcribit:Ionathas ſuis pręcepit,ſagittas equitum teſtudine facta excipere:quod
an.iu.ca.3 cum feciſſent,nihil lædebantur,q̃uis hoſtes ſuper eos frequentia tela vibrarent,vſquequo ſuas euacuaſſent ſagittas.nam ſagittæ corpora clypeis ſepta minime contingebant,cum conſtipatione teſtudinis tela venientia refugarentur.[& eiecit]i.ad bellandum repente direxit[Simon exercitum ſuum,]videns aduerſarios iam laſſatos,[& commiſit contra legionem[pedeſtrem,quibus equites non valebant multum ſuccurrere. Propter quod ſubditur:[Equites enim fatigati erant]ſagittando,[& contriti ſunt ab eo]i.à Simone,hi qui erant in legione.[& fugerunt, & intrauerunt in Bethdagon idolum ſuum] i.in domum ſeu templum Dagon dei vel idoli ſui,[vt ſe]i.eos[liberaret.& accẽdit Ionathas Azotum,] & templum illud cum exiſtentibus in ſe. [Et fuerunt qui ceciderũt gladio, fere octo millia virorum.Et mouit inde Ionathas caſtra & applicuit]Ionathas caſtra ſua,[Aſcalam]quę fuit vna de quinq; principalibus vrbibus Philiſtinorum,[& exierũt obuiàm illi]vel Ionathæ,[in magna gloria]non audentes ſe ei opponere.[& vt audiuit Alexander rex ſermones iſtos, addidit adhuc glorificare Ionathan]ad regratiandum ei,quia expugnauit aduerſarios Alexandri. [& miſit ei fibulam auream,ſicut eſt conſuetudo dari cognatis regum.] Ioſephus dicit,torquẽ auream.Porro iam
Ioſ. lib.13 ſupra in iſto cap,dictum eſt, q́ miſit Ionathæ purpuram,aureamq́ coronam. Cumq́ iuxta
an.iu. c.5. præhabita ſint quatuor inſignia regalia, patet q́ miſit Ionathæ tria,quartum ſ.ſceptrum ſibi reſeruans.[& dedit ei Accaron] vnam quinq; principalium ciuitatum Philiſtijm,[& oẽs fines eius]i.vrbes & villas Accaroni confines,[in poſſeſſionem.]

¶Expoſitio cap.11.Et rex Aegypti congregauit exercitum. Art. 11.

DEſcribũtur hic geſta quædam plurium regum,videlicet regis Aegypti,regumq́ Syriæ Alexãdri & Demetrij,& principaliter geſta Ionathæ ſub eiſdem. [Et rex Aegypti]Pro
Ioſ.lib.13. lemæus Philometor,ſecundum Ioſephum,[cõgregauit exercitum]copioſum,[ſicut arenam
ant.iu.c.7 quæ eſt ad oram]i.in littore [maris.] quod hyperbolice accipi poteſt, [& quærebat obtinere regnũ Alexandri dolo,& addere illud regno ſuo.]quod fuit deteſtanda ambitio,& multum innaturalis,cum Alexander eſſet gener ipſius,eſſetq́ ſpes q́ ad nepotem aut nepiem Ptolemæi ex filia ſua Cleopatra Alexandri vxore, deuoluendum eſſet regnum Alexandri. Sed infelix ambitio caret oculo,tamq́ crudelis eſt,q́ nec patri parcit,nec fratri.[& exijt]Ptolemæus de Aegypto[in Syriam verbis pacificis]ſimulans ſe veniſſe ad profectum generi ſui, [&] ideo vrbes[aperuerunt ei]præſertim quia Alexander hoc eis commiſit. [Et vt appropinqua
ibid. uit]Ptolemæus [Azoto,oſtenderunt ei] Syri pergentes cum ipſo, vt Ioſephus tangit, [templum

plum Dagon incēſum,& Azotum]q̄q̧ incēſum,[& cætera eius demolita]i.deſtructa[& cor-
pora]occiſorum[proiecta,&eorum q cæſi erant in bello,tumulos]i. ſepulchra, qa tanq̄ vilio
res erant ſepulti,[& narrauerunt regi,quia hæc fecit Ionathas,vt inuidiam facerēt ei]i.vt re
gem inflammarent inuidia contra Ionatham.[& tacuit rex]nolens contra Ionatham ami-
cum Alexandri litem aſſumere,ne Alexander percipiendo tale litigium,malum aliqd ſuſpi
caretur contra Ptolemæum.[& occurrit Ionathas regi Aegypti in Ioppen]volēs pro poſſe
pacem amicitiamq̧ ſeruare cum regibus ꝓpter cōmune populi ſui bonum.[Rex aūt Ptole-
mæus obtinuit dn̄ium ciuitatum]Syriæ,auxilio militum ſuorum,quos in ſingulis poſuit vr-
bib⁹ illis,[vſq̧ Seleuciam maritimam,]i.vrbem ſic appellatam ad mare ſitam.[& cogitabat
in Alexandrum conſilia mala,]qualiter poſſet eum oino opprimere fraudulēter. ¶Circa hęc ibid.
geſta,multa ſcribit Ioſephus,quæ huic hiſtoriæ non concordāt,nec cum ea vident poſſe cō-
cordari,niſi forſan multum extorte.Ideo magis credendū eſt huic libro.[& miſit legatos ad
Demetrium,dicens:Veni,cōponamus inter nos pacta pacis & amicitiæ fœdus,&dabo tibi fi
liam meam quam habet Alexander.] Tale diuortiū fuit oino illicitum. [Pœnitet eñ me ꝙ
dederim illi filiam meam. Quæſiuit eñ me occidere.]Hoc ſecundū Ioſephum ita fuit. Nam ibid.
refert Ptolemæum exiſſe Aegyptum ad ꝓbendum ſolatia Alexandro,& tñ in Ptolemaida fu
erit quaſi occiſus ex inſidijs Alexandri,quaa per Ammoniū Ptolemęo parauit.Et aliq dicūt,
ꝙ voluit Ptolemæum inficere.ſed textus non conſonat, aſſerens Ptolemæū egreſſum,vt do-
lo regnum Alexandri acqreret.Subditur:[& vituperauit eum,]vcʒ Ptolemęus Alexandrum.
[propterea ꝙ concupierat regnum eius, & intrauit Ptolemæus Antiochiam] metropolim
Syriæ,vt ibi coronaretur ſuper Syriæ regnum.Vnde ſubiungit:[Et impoſuit capiti ſuo duo
diademata Aegypti & Aſiæ:]Quare non ait,Aegypti & Syriæ, niſi forſan qm̄ Syria eſt pars
Aſiæ,prout Aſia dicit vna de quatuor plagis vel partibus mundi?[& audiuit Alexander]frau
des & practicas Ptolemæi,[& venit ad eum in bellum &c.& fugauit eum]ſ.Alexandrum Pto
lemæus. Occulta qppe ſunt iudicia Dei,q permittit interdum,peiores melioribus ſeu min⁹ Pſal.35.
prauis ꝓualere,ex certa & legitima cauſa quæ hoīes latet,ſicut in lib.Iudic. legunt filij Benia
min iniuſtiſſimam cauſam habentes,cæteris tribubus Iſrael iuſtam pugnādi cauſam haben- Iudic.20.
tibus,immo ex diuina reuelatione ad bellum ꝓcedentibus,bis ꝓualuiſſe.Certum eſt aūt,Ale
xandrum iſtum fuiſſe idololatram,atq̧ in multis culpabilem.[& fugit Alexander in Arabi-
am]cum filio ſuo Antiocho ad parētes maternos,[& abſtulit Zabdiel Arabs caput Alexan
dri,& miſit Ptolemæo.]In Scholaſtica fertur hiſtoria: Rex Arabum timens poteſtatē Ptole-
mæi,occidit Alexandrum,& reſeruauit filium eius.Ptolemæus vero,capite Alexādri viſo,ga-
uiſus fuit.[Et Ptolemæus mortu⁹ eſt in die tertio,]poſtq̄ caput acceperat Alexādri.Sicq̧ De
us iuſto iudicio puniuit celerrime tantas Ptolemæi impietates.[Et q erant in munitionib⁹,] 1.Mach.11.
i.hi quos rex Aegypti conſtituerat in munitis Syriæ locis,[perierunt ab his q erant intra ca
ſtra]i.opprimebant à militibus & pugnatorib⁹ Demetrij,q̄rum multi ante adhęſerāt Alexan
dro.Demetrius nanq̧ & Syri noluerunt,loca ſua munita, ab Aegyptijs poſſideri. [In diebus
illis congregauit Ionathas eos q erant in Iudæa,vt expugnaret arcem &c.Et abierunt qdam
viri iniqui ad regem Demetrium,q nunciauerūt ei ꝙ Ionathas obſideret arcem:& vt audi-
uit,iratus eſt]i.Demetrius iratus eſt contra Ionatham, cum ſibi denunciatū eſſet à qbuſdam
perfidis apoſtatiſq̧ Iudæis,ꝙ Ionathas obſideret arcem.[& dedit ſe periculo]i.Ionathas ex-
poſuit ſe periculo mortis,ꝓgendo ad regem Demetrium.[cum ſacerdotibus ac ſeniorib⁹ Iu
dæorum]Non obſtante ꝙ contra regis ꝓceptum iuſſit cōtinuari arcis obſidionem,de qua re
intēdebat regi cauſam rōnabilem aſſignare.[& inuenit gratiam in conſpectu eius]puta De-
metrij,cui attulit munera precioſa & multa,per quæ mentē Demetrij emolliuit. Oīpotēs q̄q̧
ad nutum immutat principum corda.Vnde & Demetrius,ꝓter ſpem Ionathę,multipliciter
honorauit,exaltauitq̧ Ionatham,quemadmodū Alexander, nec accuſatoribus eius audien
tiam præbuit.[& poſtulauit Ionathas à rege,vt immunem]i.à tributo ſeu obſequijs,vel gra-
uaminibus ſolitis liberam,[faceret Iudæam,& tres Toparchias]i.principatus vrbes,[i.Sama
riam]quæ fuit metropolis in regno decem tribuum,[& confines eius]i.duas vrbes ei cōfines.
[& promiſit ei]vcʒ regi[talenta 300.] in recōpenſam emolumentorꝫ conſuetorꝫ.[& cōceſſit
rex,& ſcripſit Ionathæ epiſtolas de his oībus in hunc modum] i.tenorem & formam[conti-
nentes:Rex Demetri⁹ Ionathæ fratri ſalutem & genti Iudæorum,Exemplum epiſtolæ quam
ſcripſimus Laſtheni parenti noſtro de vobis, miſimus ad vos] Laſthenes iſte creditur fuiſſe
ꝓpinquus,charus & familiaris Demetrio.Specialiter q̄q̧ honoratus ab eo,propter q̄d voca
uit eum parentē.Propter q̄d etiam ſcripſit ei propria geſta, ſicq̧ gratiā & beneficia quæ con
ceſſit Ionathæ ac Iudæis,ſignificauit Laſtheni,& formā epiſtolæ illi miſſæ,miſit & Ionathæ
ac populo eius.[genti Iudæorum decreuimus benefacere,propter benignitatem quam erga
nos habēt.Statuimus ergo]i.ordinamus & exhibemus[illis oēs fines Iudææ,& tres ciuitates]
vcʒ Lyddam et Ramatham quæ additæ ſunt Iudææ ex Samaria:] hoc eſt,ex ciuitatib⁹ regni

nn 2 de-

decem tribuum. Porro Samaria interdum accipit pro ſpeciali vrbe regionis illius, & ſic fuit
tertia vrbs, ꝓ cuius immunitate inſtitit Ionathas. [ſequeſtrari] i. ſeparari, & ad inhabitādum
concedi, [oībus Iſraelitis ſacrificantibus in Hieroſolymis] in templo, i. veri Dei cultoribus,
[pro his] donationibus & exactionibus, [quæ ab eis rex] Syriæ, ſ. ego ſeu quicunq; ꝑdeceſſor
meus, [prius accipiebat per ſingulos annos, & pro fructib⁹ terræ & pomoꝝ] i. arboꝝ, [& alia
quæ ad nos ꝑtinebant decimaꝝ & tributoꝝ, ex hoc tēpore remittimus eis] pro 300. talentis,
quæ in hoꝝ recōpenſam Ionathas nobis ſoluet. [& areas ſalinaꝝ] i. loca, in qbus conficit ſal,
modo tacto ꝑcedenti articulo, de qua ee plenius ſcripſi ſup illud Prouer. 25. Acetum in nitro,
1. Mach. 11. qui cantat carmina cordi peſſimo. [& coronas quæ nobis deferebant] i. à Iudæis ꝑſoluebant,
[oīa cōcedimus] i. relinquimus [eis,] non exigimus ex cauſa ꝑhabita. [Nūc ergo curate face-
re horum exemplū] i. iſta diligēter conſcribite in materia bene durabili. [& detur Ionathæ]
ad diſponendū de eius cuſtodia. [& ponatur in monte ſancto] Sion, [in loco celebri] templi
ad perennem memoriam. [Et videns Demetrius, ꝙ ſiluit terra in conſpectu ſuo] i. ꝙ habitato-
res terræ ſibi non repugnarēt, [dimiſit exercitum ſuum,] ex proprio populo ſuo collectum,
[excepto peregrino] i. alieno [exercitu, quem cōtraxit ab inſulis gentiū] i. à Creta ac alijs gen
tibus, quorum ſubſidio intrauit terram [regni patrum ſuorum, & inimici ei erant oēs exercit⁹
patrum eius] i. proprius & natiuus exercitus, q & patribus ſuis ſeruierat. Indignabant enī re
gi, ꝙ ꝑegrinum illum exercitum, ipſis licentiatis, apud ſe retinebat, & qa ſolitas eis diminue
bat annonas: immo ſecundū Ioſephum, reges priores conſueuerūt eis dare annonas etiā tem
Ioſ. lib. 13. pore pacis, quatenus tēpore prælij eſſent ad oīa promptiores. [Tryphon aūt qdam erat par-
ant. iu. c. 7 tium Alexandri *primus] i. ꝑcipuus inter fautores ac principes Alexandri, dum ille vixit, qui
*prius vidēs exercitū cōtra Demetrium murmurare, intrauit Arabiam, vt inde deduceret filiū Ale-
xandri, cui putauit exercitum mox adhæſuꝝ. [& manſit ibi] i. in Arabia ipſe Tryphon [die-
bus multis:] quia Antiochus ille fuit nimis iuuenis ad regnandū, & princeps qui eum nutri-
Ioſ. lib. 13 uit, non cito neq; faciliter acquieuit petitioni Tryphonis, vt Ioſephus narrat. [Et miſit Io-
an. iu. c. 8. nathas ad Demetrium, vt eijceret eos q in arce erant.] Ex hoc non ſequit, ꝙ Ionathas ceſſauit
ab arcis obſidione, ſed potius ꝙ non poterat eam ad libitum expugnare, & q in ꝑſidijs erāt]
i. in locis munitis Iudeæ hinc inde, [qa impugnabāt Iſrael] i. populum Iudæoꝝ ex fortalitijs
illis, exeundo de illis ad deprædandū & impugnandū. Erāt enī partim Gentiles, partim Iu-
dæi apoſtatæ. Cui petitioni dixit ſe rex ſatisfactuꝝ & maiora factuꝝ, ꝑſertim ſi Ionathas ſi-
bi auxiliatores tranſmitteret. [miſitq; regi 3. millia viroꝝ fortium, & occupauerūt q erant de
ciuitate, itinera ciuitatis] i. vias & plateas vrbis ſic munierūt, vt nec rex poſſet aufugere, nec
ab extra aliquis ſibi in auxilium aduenire. ſed per hoc ſibi ipſis laqueum extenderūt, qm̄ vi-
cti ſunt, nec potuerunt fugere expedite propter huiuſmodi impedimenta. [& vocauit rex Iu
dæos in auxilium, & cōuenerūt oēs ſimul ad eum, & diſperſi ſunt oēs per ciuitatem] i. Iudæi
vndiq; diſcurrebāt per vrbem, inſequendo, fugando, occidendoq; æmulos. [& occiderunt il
la die 100. millia hoim, & ſuccenderūt ciuitatem] pro parte: quo viſo, reſidui poſtulauerunt
ibid. à rege pacem & veniam. ſicq; Iudæi famoſi effecti ſunt in regno Demetrij. Verunt̄n Ioſeph⁹
circa hæc multa refert, quæ non videntur multum conſona textui huic, vtpote ꝙ exercitus ille
peregrinus adhuc cum Demetrio fuit, & ꝙ Iudæi aſcenderūt ſup tecta domoꝝ, quæ ibi ple
na fuerunt, atq; ex alto contra aduerſarios ꝑliabantur, iacula & alia emittendo. Vnde nec læ-
di valebant, & ꝙ tranſiliebāt de tecto in tectum, ac multa ſimilia. [& ſiluit terra in conſpectu
eius] i. Demetrij poſt tantā victoriā, & metropolis ſuę ꝓſtrationem ac ſubiugationem ſub eo.
[Et mentitus eſt oīa q̄cunq; dixit] i. quæ Ionathæ ſcripſit ac ꝓmiſit de beneficijs impenden-
dis, gratijsq; agendis. [Poſt hæc aūt reuerſus eſt Tryphon ab Arabia, & Antiochus puer ado
leſcens,] filius Alexandri. [& regnauit, & impoſuit ſibi diadema] regni Syriæ, [& congregati
ſunt ad eum exercitus, quos diſperſerat Demetrius, & pugnauerūt contra eum] puta Deme
trium, [& fugit] Demetrius. [& accepit Tryphon beſtias] i. elephātos, vel ſecum adductas, vel
à Demetrio fugiente ſublatas, [& obtinuit Antiochiam. Et ſcripſit Antiochus adoleſcēs Io-
nathæ,] & hoc de conſilio Tryphonis, q̄tenus Ionathas adiuuaret Antiochum, ſicut adiuue
rat ipſius patrem Alexandrum, [dicens: Conſtituo tibi ſacerdotium] i. pontificatū tibi cōce-
do. Conceſſionē nanq; à Demetrio factam, reputauit Antiochus caſſam. [& cōſtituo te] prin
cipem [ſuper quatuor ciuitates] extra regionem Iudææ. [Et miſit Antiochus illi vaſa aurea]
in miniſterium templi vel mēſæ ſuæ, [& dedit ei poteſtatē] i. authoritatem [bibendi in auro]
i. ex aureis ſcyphis, [& eſſe] i. indui [purpura, & habere fibulam aureā] ſeu aureum torquē, [&
Simonem fratrem eius conſtituit ducem] i. officiatum in aliq̄ dignitate [à terminis Tyri vſq;
ad fines Aegypti] i. vſq; ad principiū confinioꝝ regionis Aegypti excluſiue, quia ſuper Aegy
ptum non habuit principatū iſte Antiochus. [& exijt Ionathas, & ꝑambulabat trans flumē]
Euphraten [ciuitates,] vt induceret eas ad cohęrēdū Antiocho. [Et cōgregatus eſt ad eum oīs
exercitus Syriæ] ad faciendū hoc plenius, [& abijt Gazam] propter eandē cauſam. [& cōclu-
ſe-

ferunt ſe qui erant Gazæ,]nolentes aperire Ionathę,neq; Antiocho obedire.[& ſuccẽdit quę in circuitu erant ciuitatis]attinentia Gazæ.[& ꝑdatus eſt eam,]auferendo diuitias eius quas repperit extra vrbem.[& cogauerũt Gazenſes Ionatham]pacem & veniam,[& dedit illis dextram.& audiuit Ionathas qa ꝑuaricati ſunt principes Demetrij,] iniuriãdo vel Ionathæ vel Antiocho,[in Cades quæ eſt in Galilęa,] qa in illo oppido fuerant congregati cum exercitu multo,[volẽtes eũ remouere à negocio regni]i.à principatu ſibi conceſſo ab Antiocho,imo & dudum à Demetrio.[& occurrit illis.Fratrem aũt ſuum Simonẽ reliquit intra ꝓuinciam]Iudææ ad eius cuſtodiam.[& applicuit Simon ad Bethſuram]ciuitatẽ,in qua fuit ſortalitium poſt accem fortiſſimũ,atq; in eo aduerſarij Iudæoꝝ obedientes Demetrio.[& concluſit eos,]q erant in oppido & fortalitio illo.Sicq; nequibant egredi,aut neceſſaria adipiſci.[& poſtulauerunt ab eo]i.à Simone[dextras accipere]i.aſſecurationem vitæ, vt dimitterẽt ei locum,ſalua vita ipſorum.qbus in hoc acquieuit.[& poſuit in ea ꝓſidium]i.in Bethſura & eius fortalitio cõſtituit cuſtodiam armatorum de populo ſuo.[& Ionathas & caſtra eius applicuerũt ad aquam Geneſar,]quæ alio noĩe appellaẽ mare Geneſar,ſiue Genezareth,ac mare Galilææ.[& ante lucem vigilauerũt]i.vigiles ac parati ad ꝓlium erant[in campo Aſor]ciuitatis. Luc.5. Ioan.6.
[Et ecce caſtra alienigenarum]vẽ; principes & exercit⁹ Demetrij, [occurrebãt ei in campo] forſan eodem,[& tendebãt ei inſidias in mõtibus,]in qbus multi occulte manſerũt.[& fugerunt q erant ex parte Ionathæ oẽs]ꝓter duos, qm̃ territi erant videndo inſidias ex montibus erũpere.[Et ſcidit Ionathas veſtimenta ſua]Si fuit armatus,quõ potuit ſuas ſcindere veſtes? R̃ſidetur ꝙ ſcidit veſtes aliquas,qbus ad ornatum fuit ſup arma indutus.[&poſuit terram in capite]i.ſup caput,[& orauit]pro cõfortatione ſui & ſuorum q fugerũt,vt redirẽt ad ipſum. Sicq; ſuo dolore,humiliatione & oratione,exqſiuit auxilium Dei, q exaudiuit ſuũ ꝓpugnatorem fidelẽ.[& cõuerſus eſt Ionathas,]cum duobus q ſecum remanſerãt,[ad eos]i.ad alienigenas[in ꝓliũ,& conuertit illos] i.fecit ipſos alienigenas reuerti[ad ſe,]ꝓuocando eos ad bellum,q fugientib⁹ Iudæis,cœperunt recedere vt victores.[& viderunt q fugiebant partis eius]i.Iudæi exiſtentes ex parte Ionathæ, q pauloante fugerunt,viderunt Ionatham cum duobus inuaſiſſe aduerſarios ſuos,[& reuerſi ſunt ad eum]animati exẽplo audaciæ eius, [& inſequebanẽ cũ eo alienigenas vſq; ad Cades, ad caſtra ſua]i.ad loca illa alienigenaꝝ, ex qb⁹ venerũt ad ꝓliũ.[& ceciderũt de alienigenis 3.millia viroꝝ, & reuerſus ẽ Ionathas ĩ Hieruſalẽ.]

¶ Expoſitio cap. 12. Et vidit Ionathas quia tempus eum iuuat &c. Art. 12.

MVlta hic geſta Ionathæ recitantur,& ſpecialiter, qualiter poſt renouationem amicitiæ cum Romanis,cito fuit deceptus & captus.[Et vidit Ionathas quia tempus eum iuuat]Non eſt hoc intelligendum, quaſi ſacta hominum tempori aut fato ſubiaceãt,ſed conſuetudo eſt ſcripturæ,vt tempori aſſeribantur ea,quæ contingunt in tempore,ſicut & Chriſtus in Euang. Matth.6.loquitur:Craſtinus dies ſibiipſi ſolicitus erit. Et rurſus Matt.6.Sufficit(inquit)diei malitia ſua.Sicq; dicitur tempus ipſum Ionatham adiuuiſſe,qa Deus in tempore eius gratioſe ei affuit.Vnde & Ioſephus hoc conuenienter expreſſit,dicendo,libro antiquitatum 13.Cum vidiſſet Ionathas oĩa ſibi diuina ꝓuidentia ſecundũ ſuam accidere volũtatem.[elegit viros]nobiles ac prudentes,ad tantæ legationis pagenda negocia aptos, q infra exprimunẽ in textu,[& miſit eos Romam, ſtatuere & renouare cum eis amicitiam, & ad Spartiatas,]i.Lacedæmonios,vt infra magis elucidabiẽ.[& alia loca]i.ad habitatores alioꝝ locoꝝ ſibi dilectos,[miſit epiſtolas ſecundũ eandẽ formã,]qua ſcripſit Romanis, hoc eſt,ſecundũ ſimilẽ ſenſum,]vẽ;,de inſtitutiõe & renouatione amicitię inter eos.[Et dederunt illis epiſtolas per loca]i.Romani dederunt legatis Ionathæ epiſtolas ad reges & principes inter Romam & Iudæã cõmorantes.[vt deducerent eos,]puta legatos Ionathæ, [cum pace in terram Iuda.& hoc eſt exemplũ epiſtolaꝝ,quas ſcripſit Ionathas Spartiatis: Iampridem]i.priſtino tẽpore dudum euoluto,[miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummũ ſacerdotem à Dario,q pugnabat]i.pugnando cõtra hoſtes,regnauit[apud vos]i.in vobis & ſuper vos, [qm̃ eſtis fratres noſtri]i.cognati ex genere Abrahæ, [ſicut reſcriptum continet quod ſubiectum eſt,] i. ſicut epiſtola reſponſiua,ab Onia pontifice miſſa præſato regi Spartiatarum,includit.Porro forma epiſtolæ miſſæ à rege Spartiatarum Oniæ,non ponitur hic,ſed Ioſephus 13. Antiquitatum lib.recitat eam hoc modo:Rex Lacedæmoniorum Arius,Oniæ ſalutem. Legẽtes ſcripturam aliquam,inuenimus ex vno genere Iudæos & Lacedęmones extitiſſe,& familiaritatem cum Abraham ſocialiter habuiſſe. Iuſtum ergo eſt,cum fratres exiſtatis,& tranſmittere ad nos & petere quæ vobis neceſſaria iudicatis.Facimus vero & nos idem,& veſtra propria ſimul & noſtra cõmunia reputamus.Hæc Ioſephus.[Et ſuſcepit Onias pontifex virum qui fuerat miſſus]à rege Lacedæmoniorum Dario,quem(vt tactum eſt) Ioſephus nominat Arium,[cum honore,& ſuſcepit]Onias,[epiſtolas]regis ꝓfacti,& forſan fuit vna & ſatis breuis epiſtola,q̃uis pluraliter dicatur epiſtolæ,iuxta morem loquendi,quo frequenter ſingulare ponitur pro plurali,& econuerſo.[in quibus ſignificabatur de ſocietate & amicitia,] habi-

Ioſ.lib.13. an.iu.c.9.

Ioſ.lib.13. an.iu.c.4.

ta & habenda inter Iudęos & Spartiatas.[Nos]hoc eſt,ego Ionathas & populus meus,[cum
nullo horum indigeremus]i.nullo humano auxilio atq; ſolatio pro pſenti, quia nūc pacem
Ioſ.lib.13. habemus,& proſperitate lætamur. Vel vt Ioſephus tangit,iſte eſt ſenſus: Nos cum nullo ho
an.iu.c.4. rum indigeremus,i.ad probandū vos eſſe noſtros cognatos,non indigeremus extranea pba
tione,quia per ſacras noſtras literas, i.ſcripturas hoc eſſe credimus.[habētes ſolatio ſanctos
libros]vel ſcripturas veteris teſt.[qui in manibus noſtris ſunt] in qbus iam tempore pacis
exercemur,& magnam ac ſpiritalem conſolationē haurimus & experimur,iuxta illud Pſal.
118.Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.Etenī diuina ſcriptura eſt pa
radiſus deliciarum,promptuarium ſapientiæ atq; ſciētiæ,recreatio intellectus, inflammatio
voluntatis,doctrix fidei,genitrix ſpei,deſperationem extinguens, confidentiā veniæ pbens,
menſa refectionis internæ,impinguatio mentis beneuolę,cibus & potus,medicina & lumen,
opulentia aīarum,conciliatrix ac conſeruatio gr̄arum,via æternæ ſalutis.Hinc ait Apl̄us Ro
man.15.Quæcunq; ſcripta ſunt,ad noſtrā doctrinā ſcripta ſunt,vt per patientiā & conſolati
onem ſcripturarū ſpem habeamus.[maluimus mittere ad vos] q̄ hoc ipſum negligere,[re
nouare fraternitatem & amicitiam,]ea recolendo quæ conſeruatiua & augmētatiua earum
ſunt.[Multa enī tempora tranſierunt ex quo miſiſtis ad nos,]i.tēpore regis veſtri præfati,&
Oniæ.[nos ergo in omni tēpore]opportuno,[ſine intermiſſiōe]horis ſtatutis,ſicut ſubiun-
gitur,[in diebus ſolennibus memores ſumus veſtri in ſacrificijs & obſeruationibus] manda-
torum, cæremoniarumq; legis, orando & ſacrificando pro vobis, vt fraterna requirit dile-
ctio.[Lætamur itaque de gloria veſtra] hoc eſt,veſtræ proſperitati & paci ex charitate con-
gratulamur.[& nūc bene facietis,rn̄dentes nobis ad hæc.] Cōſequenter ponitur reſcriptum
Spartiatarū,Ionathæ & ſuis remiſſum.[Onias]qui fuit[rex Spartiatarū]tēpore [Ionathæ ſa-
cerdoti magno]i.pontifici Iudæorū,[ſalutē.Inuentū eſt in ſcriptura de Spartiatis & Iudæis,
qm̄ ſunt fratres,& qa ſunt de genere Abraham.]In quo libro ſcripturæ veteris teſt.ſcriptum
Gene. 25. ſit iſtud,poteſt inquiri,& dicunt qdam,q; in Geneſi,vbi generationes Abrahæ deſcribuntur,
Hierony. tam ex Iſaac q̄ ex Iſmaele,tam ex filijs Cethurę,ex qbus teſte Hieronymo innumerabiles gen
tes exortæ ſunt.Veruntn̄ in noſtra tranſlatione nō inuenitur iſtud ſub noīe Spartiatarum aut
Lacedæmoniorum.Forſitan tn̄ in Hebræo ſub alijs reperitur noībus. Quidam vero his obij
*Azij cit,quia in prætacta epiſtola*Arij regis Lacedæmoniorū,dicuntur Lacedæmones cum Abra
ham familiaritatem ſocialiter habuiſſe,non ergo fuerunt de ſemine eius. Hinc ille cōcludit:
Magis videtur q; Spartiatæ deſcenderunt de Nachor fratre Abrahæ, qui cum Abraham diu
ſocialiter vixit,cuius etiam generatio Geneſis 11.deſcribitur. Verum iſta obiectio probatur
inepta,qm̄ in prænducta epiſtola,non ſolum Lacedæmones,ſed & Iudæi dicuntur familia
ritatem cum Abraham ſocialiter habuiſſe.Si igitur Lacedæmones idcirco non ſunt de gene
re Abrahæ, quia ſocialiter habuerunt familiaritatem cum eo, ſequetur q; nec Iudæi ſint de
genere aut ſemine Abrahæ,quia dicuntur familiaritatem cum ipſo ſocialiter habuiſſe. De-
nique in textu apertiſſime dicitur:Inuentum eſt in ſcriptura de Spartiatis & Iudæis,qm̄ ſunt
fratres,& qa ſunt de genere Abraham,non ergo de genere Nachor fratris Abrahæ. ¶Porro,
q; dicūtur familiaritatem ſocialiter habuiſſe cum Abraham,intelligi poteſt dupliciter.Pri-
mo,quantum ad patres eorum, qm̄ Iſaac per quem Iudæi deſcenderunt de Abrahā,& vnus
filiorum Cethuræ,per quem Spartiatæ deſcenderunt de Abraham, ſocialiter familiariterq;
vixerunt ad tempus cum Abraham.Secundo, vt ſicut in ſcripturis ſæpiſſime per Iacob intel
ligitur populus Iſrael natus ex Iacob,ita per Abraham intelligatur aliqua eius poſteritas,
cum qua Iudæi & Lacedæmonij familiaritatem ac ſocietatem habuerūt, vel ad inuicem.
[Pecora noſtra & poſſeſſiones noſtræ,veſtræ ſunt,& veſtræ noſtræ]i.tanta eſt inter nos fra-
ternitas atq; dilectio,vt bona noſtra cōmunia reputent,& parati ſimus bona noſtra ꝓ veſtra
commoditate exponere,ſicut & vos veſtra pro nobis.Hoc conſonat & alludit ei q̄d in præ-
memorata epiſtola Arij regis Spartiatarū habetur,veſtra ſimul & noſtra communia reputa-
mus.Sequitur alius apparatus prælij,in quo principes Demetrij fugerunt timore Ionathæ ac
ſuorum.[Non enim dedit eis ſpatium]loci aut temporis, [vt ingrederētur regionem eius]i.
Iudæam,qa intuliſſent aliqua damna fructibus terræ ſeu alijs rebus. [& miſit ſpeculatores in
caſtra]i. circa & prope turbas eorū,[reuerſi]ſpeculatores[nunciauerūt]Ionathæ,[quia conſti
tuunt]alienigenæ[ſuperuenire illuc] puta ad Ionatham, [nocte,] vt improuiſe percuterent
eum ac populum ſuum.[& accenderunt focos in caſtris ſuis,]i.alienigenę cum cognouiſſent
Ionathan & eius exercitum eſſe paratum ad prælium contra eos, timuerunt & fugere decre
uerunt,& ne in fuga deprehenderent à Ionatha inſequente, accenderūt luminaria q̄dam in
caſtris ſuis,quaſi ad deſignādum q; eſſent manſuri & pugnaturi.[& diuertit Ionathas ad Ara
bas,qui vocabant Zabadæi,& pcuſſit eos.]Iſti ſecundum quoſdam fuerunt, q ſupra vocan-
1.Mach.9. tur filij Iambri,qui Ioannem fratrē Ionathæ occiderunt.[Et reuerſus eſt Ionathas,& cogita
uit

uit ædificare ꝓſidia,] i. loca munita ſeu fortalitia in Iudæa,[& exaltare altitudinem magnã] hoc eſt, conſtruere muꝝ valde ſublimem & fortem [inter medium arcis] quæ fuit in mõte Sion,[& ciuitatis] i. reſiduæ partis ciuitatis Hieruſalem,[vt ſepararet eã] ſ. arcem à ciuitate, [vt eſſet ipſa] arx [ſingulariter] i. ſeparate conſiſtens ab vrbe,[& neq; emant neq; vendãt] i. exiſtentes in arce, non poſſunt habere cõmunionẽ cũ ciuibus, nec ab eis neceſſaria vitæ acquirere.[& cecidit murus qui erat ſup torrẽtem] Cedron,[ab ortu ſolis] i. ſitus ꝑpe ſeu verſus torrẽtem illum à parte oriẽtali, [& reparauit eum,] faciẽdo ibidem muꝝ robuſtiorem. [& Simon ędificauit Adiada in Sephala] i. munitionẽ in loco ſic dicto. immo ſcd̃m Ioſephũ, fecit fortalitia quædã in ꝓuincia, hoc eſt, extra Hieruſalẽ in Iudæa. Conſequẽter deſcribit, qualiter impiiſſimus Tryphon ambitioſiſſime optãs regnare in Aſia, ſeu Syria Aſiæ parte, decreuit frauduleter trucidare Antiochum regẽ: ſed metuẽs reſiſtentiã pati à Ionatha, ꝓpoſuit in primis occidere Ionathan, quẽ & fefellit, ſicut in textu qui planus eſt, recitaſ. [Et miſit Tryphon exercitum ſuum & equites in Galilæam] ad interficiẽdum triginta ſeptẽ millia quæ Ionathas illuc remiſit.[At illi cum cognouiſſent, quia cõꝓhenſus eſt Ionathas.] Hoc eñ ſuſpicabanſ pro certo, viſo exercitu Tryphonis eos inſequẽte.[& perijt.] Putabãt nanq; eum iam eſſe occiſum, aut ꝑpe iam erat vt occideref,[hortati ſunt ſemetipſos] & in hoc ſapienter egerunt atq; virilius ꝙ Aſſyrij, qui cognita morte Holofernis principis ſui in fugam ſunt verſi. Iudit. 14. [& vidẽtes hi qui inſecuti fuerãt] i. exercitus Tryphonis, [quia ꝓ anima eſt illis eſt] i. ꝙ viri Ionathæ parati erãt pugnare tam fortiter, vt decet pro defenſione ꝓpriæ vitæ, præſertim dum eſt ſpes fugiẽdi.[reuerſi ſunt] ad Tryphonem, non audẽtes contra Iudæos inire certamen.[Illi autẽ venerunt omnes cum pace in terram Iuda.] Cum pace, inquã, temporis, non pectoris: quia de Ionathę & ſuoꝝ deceptione doluerunt vehementiſſime.

¶Expoſitio cap. 13. Et audiuit Simon ꝙ cõgregauit Tryphon exercitũ. Art. 13.

QValiter poſt Ionathã ꝓfuit Simon frater ipſius, hic enarraſ.[Et audiuit Simon ꝙ congregauit Tryphon exercitũ copioſum] ad deſtruẽdum Iudæã, [vidẽs, quia in timore populus eſt] quia non habuit caput principemq; regẽtem, congregauit populũ in Hieruſalem, & adhortãs, dixit: Vos ſcitis, quãta ego & fratres mei & domus pr̃is mei] i. cognati mei, [fecimus ꝓ legibus] nobis ꝑ Moſen datis conſeruãdis, [& ꝓ ſanctis] i. pro templi & diuini obſequij tuitione,[hoꝝ grã pericrunt] i. corporaliter occiſi ſunt [omnes fratres mei] videlicet Ioannes à filijs Iambri, Eleazarus ab elephante ſup eum cadente, Iudas à Bacchide, Ionathas à Tryphone. [Et relictus ſum ego ſolus, & nunc non mihi contingat parcere animæ meæ] i. vitæ corporali ita, quin eã exponã periculis mortis ꝓ defenſione legis diuinæ ac plebis meæ.[Non eñ melior ſum fratribus meis, vindicabo itaq; gẽtem meã] i. iniurias populi mei zelo iuſtitiæ. [Et accẽſus eſt ſpiritus populi ſimul, & reſponderunt] Iudæi [voce magna,] hæc audientes:[Tu eſto dux noſter.] Itaq; Simon iſte prudens & ſagax, non ambitioſe ad præſidentiam ſe ingeſſit, ſed ex charitate & pro communi neceſſitate paratum ſe obtulit ad onera, pericula & labores, magis quàm ad honores.[Pugna prælium noſtrum &c. Et congregãs omes viros bellatores, accelerauit cõſummare muros. Et miſit Simon Ionathan filium Abſolomi, & cum eo exercitum nouum in Ioppen] vrbem, quã (vt præcedenti habetur capitulo) ſibi ſubiecerit, atq; in eius fortalitio quoſdã de ſuis cõſtituit, ſed iã fortiores plures, & quibus amplius confidebat, voluit in illo reponere, qui nullo modo Tryphoni ſe ſubderent.[& eiectis his qui erãt in arce, mãſit illic ipſe.] Hoc non videſ poſſe exponi de arce mõtis Sion, cum paulopoſt in iſto dicaſ capitulo: Qui autẽ in arce erãt, miſerunt ad Tryphonem legatos &c. Ideo poteſt intelligi de arce fortalitij ſiti in Ioppe, in ꝙ ꝓfat⁹ Ionathas Abſolomi filius mãſit cum ſuis ꝓ certa cuſtodia, alijs inde remotis. [& vt cognouit Tryphon quia ſurrexit Simon] in ꝓmotione ad ducatum [& quia cõmiſſurus] i. pugnaturus [eſſet cum eo] i. cõtra [prælium,] niſi ipſemet Tryphon cederet,[miſit ad eum,] videlicet Simonem, [legatos, dicens: Pro argẽto quod debebat frater tuus in rõne regis] i. in exactiõe facienda fratri tuo ex parte regis de debito perſoluendo,[detinuimus eum. Et nunc mitte argẽti talenta centum & duos filios eius obſides,] ꝓ ſecuritate ꝙ non reſiſtet regi. Ideo ſubdit,[vt non dimiſſus fugiat à nobis] i. ne ab hac captiuitate relaxatus, recedat à nobis per rebellionem.[& remittemus eũ] acceptis filijs eius atq; pecunia. [Et cognouit Simon ꝙ cum dolo loqueref ſecum] per nuncios. Erat eñ Simon vir ꝑſpicax & acutus.[Iuſſit tñ argẽtum dari] i. Tryphoni mitti [& pueros, ne inimicitiã magnã ſumeret ad Iſrael] i. ne ipſe Simon incurreret diſplicẽtiam & inimicitiam Iſraelitici populi, qui mortẽ Ionathæ impoſuiſſet Simoni, niſi miſiſſet argẽtum ac filios Ionathæ. Populus naq; dixiſſet, ꝙ Simon ex auaritia vel ambitione nõ miſiſſet pecuniã aut pueros, quaten⁹ ipſemet Simon in principatu maneret. Tamẽ vt Ioſeph⁹ refert, Ioſe. li. 13. Simon expoſuit populo & ſuis amicis fraudẽ Tryphonis. Nihilominus de conſilio amicoꝝ an. iu. c. 9. miſit ꝙ impiiſſim⁹ Tryphon poſtulauit. Sicq; videſ Simon in iſto bene egiſſe ad vitãdũ ſcãdalum cõmunitatis & periculum magnũ politię ſuæ totius: nã fuiſſet ſeditio mota in populo,

¶Quod ſi obijciaſ,nō fuiſſe licitum,innocētes iuuenes ita exponere morti:Reſpondeſ,ꝙ in
tali caſu id licuit,quia & corporalis mors puerorꝫ fuit minus malum ꝗ mala ꝓtacta. Na lau
dabiliter exponit quis ſeipſum morti corporali ꝑ bono cōmuni. [& Simon & caſtra] i.exer
citus eius [ambulabāt in omnē locum quocūqꝫ ibant] i.ꝑ loca ꝓpinqua locis per quæ Try-
phon cum ſuis trāſiuit,& gyrauit ad impugnādum Iudæam,vt vbiqꝫ poſſent Tryphoni reſi
ſtere.[Qui autē in arce Hieruſalem erant, miſerunt ad Tryphonem legatos,vt feſtinaret ve
nire ꝑ deſertum,& mitteret illis alimonias &c. Erat autē nix valde multa,] quæ impediuit
iter & aduētum Tryphonis,quia ꝓ niuis multitudine non patuit ſibi via.[& cum appropin-
quaſſet Baſchama] i.loco ſic dicto, [occidit Ionathan & filios eius.] Ecce ſic Deus omnipo-
tens ꝑmittit in hoc ſeculo nequā reprobos & iniquos,electis & inſtis ꝓualere ad electorꝫ pur
gationē,ſicut in Ionatha iſto ac filijs ei⁹.[& miſit Simon & accepit] ꝑ manus nunciorꝫ ſuorꝫ,
[oſſa Ionathæ fratris ſui,& ſepeliuit eā in Modin, in ſepulchro parentū ſuorꝫ. Et ædificauit
ſuꝑ ſepulchrū patris ſui,] & etiā matris,[& fratrum ſuorꝫ ædificiū altum viſu,] ita ꝙ à remo-
to quiuit videri,[de lapide polito] i.ex politis lapidibus,[ante & retro, & ſtatuit ſeptē pyra-
midas] i. ſtructuras altas & quadratas à latitudine incipiētes, & in anguſto finē ſumentes,
quia inferius erāt latæ,ſuperius arctæ, quæ antiquitus fiebāt in ſepulchris magnorꝫ. [vnam
contra vnā patri & matri,] i.ex vna parte vnā pro p̃re, & ex parte oppoſita aliā pro matre,&
ſimili ordine quatuor pyramides,[quatuor fratrib⁹] iam defunctis,ſeptimā pro ſe.[& his cir
cūpoſuit columnas magnas] ſuſtentātes ſtructurā ædificij memorati,[& ſuꝑ columnas arma
ad memoriā æternā] ſtrenuiſſimorꝫ operꝫ bellicorꝫ Mathathiæ,filiorumq́ꝫ eius,immo in re-
cordationem diuinorꝫ auxiliorꝫ ac triumphorꝫ eis deſuꝑ conceſſorꝫ,atqꝫ ad intuentiū ædi-
ficationem,vt conſiderarent qualiter ſit pugnādum ꝑ defenſione legis diuinæ,& ꝑ cōſerua
tione iuſtitiæ,ac ꝑ bono cōmuni.[& iuxta arma naues ſculptas.] De armis vero aliq dicūt,ꝙ
erāt vera arma,ſicut ſupra monumenta fortium pugnatorꝫ, ſuſpendunt quādoqꝫ vexilla &
ſcuta.Alij dicunt ꝙ fuerāt arma ſculpta. [Tryphon autē cum iter faceret cum Antiocho re-
ge adoleſcente,] cuius extiterat tutor,[dolo occidit eum, & regnauit ꝑ eo.Et impoſuit ſibi
diadema Aſiæ,] alliciens ſibi milites ꝓmiſſis & donis.[& fecit plagā magnā in terra.] Factus
enī rex,oſtendit ſuā ferociam quā ante celauit in multis.[& ædificauit Simon ꝓſidia] i.loca
munita [Iudææ] ad reſiſtendum Tryphoni,cuius tyrānidem nouit.[& miſit ad Demetrium,
vt faceret remiſſionem regioni] i.Iudæis faceret releuamen ab aliquibus grauaminibus,ex-
actionibus ſeu tributis eis impoſitis,[quia omes actus Tryphonis ꝑ direptionē] i.diſſipatio
nem & deceptionem, [fuerāt geſti.] Idcirco Simon cum ſuis maluit fouere partem Deme-
trij,quàm Tryphonis,qui nihil iuris habebat in regno.[Et Demetrius reſpondit ei:Rex De
* Bahtem metrius Simoni ſummo ſacerdoti & genti Iudæorꝫ Coronā auream & * Bainem] Bainem,
ſcdm Rabanum,eſt ornamentū colli ex aureis annulis factum.Itaqꝫ coronā & bahtem [quam
miſiſtis] in ſignum amicitiæ,[ſuſcepimus] gratāter,[& parati ſumus vobiſcū facere pacem
magnā,] vt cum veſtro auxilio expugnem Tryphonē, [& ſcribere ꝓpoſitis regis] i.officiatis
ac ducib⁹ noſtris,[remittere vobis quæ induſſim⁹,] ne quid exigāt à vobis vltra quàm com-
miſi eis.[Quæcunqꝫ enim conſtituimus,] i.ordinauimus aut conceſſimus,[vobis conſtāt] i.
certa ſeu firma ſunt.[Remittimus quoqꝫ] vobis ignorantias & peccata] id eſt,quocunqꝫ mo-
do peccaſtis in nos,ferendo auxiliū aduerſario noſtro Antiocho,[et ſi qui ex vobis apti ſunt
conſcribi inter noſtros] milites vel amicos,[conſcribantur] cum fuerint comprobati. [An-
no centeſimo ſeptuageſimo ablatum eſt iugum gētium ab Iſrael] i.grauamen, tyrānicumq́ꝫ
dominium regum gentilium & eorꝫ ſatellitū, à Iudæis ceſſauit magis ꝑfecte ꝗ ante. Poſtea
tñ habuerunt impugnationē ab illis,vt infra habeſ,ſed modicū fuit & comparatione priorꝫ
grauaminū quaſi nihil.[Et cœpit populus Iſrael ſcribere in tabulis & geſtis publicis] i.hiſto
rialibus libris publicorꝫ notabiliumq́ꝫ geſtorꝫ proſpera & aduerſa, quæ eis ſub Mathathia,
eiusq́ꝫ filijs acciderunt.[In dieb⁹ illis Simon applicuit ad Gazam] vrbem Philiſtijm, [& cir-
cundedit eā caſtris] i.tentorijs ſeu pugnatorꝫ turbis,quia fortaſſis adhæſit vrbs illa Trypho
ni.[& ꝑcuſſit turrem vnā,& qui eruperant,erāt intra machinam] turris percuſſæ [& ciuita-
tem] ne occiderentur in turre.[& factus eſt motus magnus] timor,vlulatus,admiratio, deſo
latio [in ciuitate] quia viderunt ſe non poſſe Simonis manum euadere. Ideo [poſtulabant
ſibi à Simone dextras dari] i.pacem concedi,quæ ꝑ applicationē manus dextræ ſolet cōfer-
ri.[& eiecit eos] ſ.illos idololatras,[de ciuitate] Gazæ [& emundauit ædes] i.templa & pha-
na ſeu alia loca,[in quibus fuerant ſimulacra] i.idola quæ inde eiecit, & loca aqua luſtratio-
nis aſperſit,ſeu alijs modis mundauit. [& tunc intrauit in eam] ſcilicet ciuitatem, [benedi-
cens dominū] qui ſibi victoriam conceſſit. [& eiecta ab ea omni immunditia] i.idololatriæ
ſpurcitia,[collocauit in ea viros qui legem facerent] i.cultores veri Dei qui legis præcepta
implerent.[& fecit ſibi habitationem] i.tam fortiter eā muniuit, ꝙ erat apta pro ſua habi-
tatione tempore opportuno.[Qui autem erant in arce Hieruſalem,prohibebantur egredi,

&

& ingredi regionem] Iudææ. Erãt nãq; arctati & concluſi p murũ altum & fortem, quem Io-
nathas ſecit inter arcẽ & vrbẽ Hierl'm, vt ſuprà patuit. [& clamauerũt ad Simonẽ, vt dexteas
acciperent,] quatenus viui dimitterent. [& dedit illis, & eiecit eos inde, & mundauit arcem 1. Mac. 1.
à contaminationib'] idolorũ atq; ſimilium ſpurcitiarũ. [& intrauerunt] Simon ac alij ſacer-
dotes & maiores de populo, [in eã cum laude] Dei [& ramis palmarũ] in ſignum lætitiæ ac
triumphi, [& cinyris] i. muſicis inſtrumẽtis, ſonum magnũ qui cõmouet arrẽ, ſarientibus,
de quib' dictũ eſt in expoſitiõe ſuprà habita. [& cymbalis & nablis] i. cithacis, [& hymnis] i. 1. Mach. 4.
pſalmis & cãticis alijs ſpũalibus, [quia contrit' eſt inimicus magnus ex Iſrael] i. congeries
hoſtium moleſtiſſimorũ, qui tot annis fuerunt in arce. [Et conſtituit] i. Simon ordinauit, [vt
omnibus annis agerent dies hi] quib' purgata & pacifice poſſeſſa eſt arx, [cum lætitia] tanq̃
feſtiui in memoriã beneficij tãti. [& muniuit montẽ templi] i. montẽ Sion, in quo fuit tem
plum muris, turrib', armis & ꝓuiſionibus. [& habitauit ibi] iuxta templũ pontifex templi,
[& vidit Simon Ioannem filium ſuũ] qui poſtea nominat' eſt Ioãnes Hyrcanus, [ꝙ vir eſſet
prælij,] i. apt' eſt ad ꝓlia præ cæteris filijs ſuis, videlicet audax, [fortis,] prudẽs, & diligẽs, [&
poſuit eum ducẽ vniuerſarũ virtutum] i. principem omnium exercituum ſiue pugnatorũ ſuo
rum, tñ ſub ſe. Simon enĩ manſit ſupremus dux populi. [& habitauit in Gazaris] i. in Gaza vr
be ꝓſata, valde munita & bene prouiſa, vt in ea reſiſteret hoſtibus Iſrael. In hoc facto dat ex-
emplum ꝓlatis, vt eos quos viderint cæteris virtuoſiores & prudentiores, ꝓficiant alijs, tanq̃
ad ſpũalia certamina aptiores, omni ꝑſonarum aceptione ſecluſa.

¶Declaratio Cap. 14. Anno centeſimo ſeptuageſimoſecundo. Art. 14.

PRoſperitas magna Simonis & Iudæorũ ſub eius regimine hic narrant, Aliqua tamẽ præ-
mittunt & inſerunt. [Anno centeſimo ſeptuageſimoſecundo congregauit rex Demetri-
us exercitum ſuum, & abijt in Mediã,] i. in regnum Medorũ, [ad contrahẽda ſibi auxilia con
tra Tryphonẽ] Rex aũt Medorũ per vnũ principũ ſuorũ ꝑcuſſit exercitũ Demetrij, ipſumq;
Demetrium princeps ille perduxit ad regem illum Medorũ atq; Perſarũ, qui & incarcerauit
Demetrium, ac paulopoſt interfecit, vt Ioſephus refert. [& ſiluit terra Iuda] i. à notabilibus Ioſe. li. 13.
bellis quieuit populus Iudæorum, [omnibus diebus Simonis] i. omni tempore ſui ducatus, anti. c. 9.
Aliquod tamen bellum fuit ſub eius ducatu, ſed populus Iudæorũ in eo præualuit. Et quod
modicum eſt, reputat pro nihilo. [& quæſiuit bona genti ſuæ,] præſertim bonum ſpũale, in-
ducendo Iudæos ad cultum Dei deuotũ, exteriorẽ quoq; trãquillitatẽ eis quæſiuit & cõſerua-
uit, referẽdo eã ad ſpiritalẽ profectũ. Et hoc ad oẽm ꝑtinet ꝓſidentẽ, potius quærere bonum
commune populi ſibi ſubiecti, q̃ ꝓpria commoda. [& placuit illis poteſtas eius] quia vide-
runt ꝙ quæreret bonum cõmune, & pie ac mãſuete ꝓeſſet, non opprimens quenquã iniuſte,
[& cũ omi gloria ſua accepit Ioppen] i. inter cætera ſua magnifica geſta, obtinuit & poſſedit
vrbẽ nomine Ioppen maritimã in portum, ita ꝙ ibi fuit nauigantiũ quies & ſtatio. [& fecit
introitum in inſulis maris] i. ordinauit ꝙ à Ioppe ꝑ aquã fuit iter publicum ad ꝓuincias in
aquarũ medio ſitas. [Et congregauit captiuitatẽ multam] i. Iudæos hincinde à captiuitate
redemit, & in Iudæam reduxit. Vel ſenſus eſt, ꝙ multos captiuauit gentiliũ. [& dominat' eſt
Gazaræ] i. Gazæ vrbi [& Bethſuræ] quæ vrbes ſpecialiter exprimunt, quia in eis erant forta-
litia valde fortia, & à regibus ſrequẽter poſſidebant. Fuitq; difficile ea ſibi ſubijcere. [& arci]
Hieruſalem, quã nec Iudas, nec Ionathas potuit obtinere. [ſeniores in plateis ſedebant] tem-
pore ſuo, [& de bonis terræ tractabãt,] conferẽdo de proſperitate Iudææ. [& iuuenes indue-
bant ſe gloriam] i. præclarum amictum, & iucunditate multiplici replebant. [& ſtolas belli] i.
bellicum apparatũ ad exercitiũ, quaten' ſi cauſa exigeret, eſſent ad bella periti. [Et ciuitatib'
tribuebat alimoniã,] faciendo in eis prouiſiones communes. [& conſtituebat] i. ſic diſpoſuit
eas, [vt eſſent vaſa munitionis] i. apta inſtrumenta defendendi ſe contra hoſtes, & vt ipſi ci-
ues eſſent armati atq; idonei ſe tueri. Nempe ſcdm idioma Hebræum, vaſa vocant quæcunq;
inſtrumenta ſeu media vel principia, alicuius effectus contentiua aut ꝓductiua: ſicq; Paulus Acto. 9.
vocat' eſt vas electionis. [quoaduſq; nominatũ eſt nomen gloriæ eius] i. nomen eius famo-
ſum & inclytũ [vſq; ad extremũ terræ] i. valde longe & late, vt ſit hyperbolicus ſermo, quo
aliquid dicit ꝑ exceſſum ſine mendacio, ad inſinuãdum magnitudinẽ rei. [& confirmauit
oẽs humiles populi ſui] i. obediẽtes Deo & ſibi. Sũꝑbos aũt & trãſgreſſores deſerit, ideo fuit
verus famulus eius, qui ſupbis reſiſtit, humilib' autem dat gratiam. Hinc ſubdit [& abſtulit 1. Pet. 5.
omnẽ malum & iniquum] pro poſſe. Nam collapſa & deformata reformauit pro virib', In- Iaco. 4.
corrigibiles autem tulit de medio. [& legem exquiſiuit] i. circa legis intelligentiã ac adim-
pletionẽ diligẽs fuit. [ſancta] i. ſacra loca & cõtẽta in eis diuino cultui deputata, [glorificauit
& multiplicauit vaſa ſanctorũ] i. vaſa diui obſequij. [Et auditũ eſt Romæ, ꝙ defunctus eſſet 1. Mach. 2.
Ionathas.] Nam & in Roma multi morabant Iudæi. [& vſq; in Spartiatas,] de qbus lampri
dem dictũ eſt, auditũ eſt hoc. [& cõtriſtati ſunt valde,] ꝙ ita doloſe & impie eſt occiſus cũ filijs
ſuis. Vnde pro conſolatione Simonis, tam Romani q̃ Spartiatæ ſcripſerunt ad eum ep̃las de

renouatione amicitiæ & ſocietatis. Forma autē epiſtolæ Romanoꝝ nō ponit hic, ſed forma epl'æ Spartiataꝝ ſubiungit. [Hoc exemplū epiſtolæ quas miſerūt Spartiatæ Spartianoꝝ
*prīcipes *princeps] i. rex [& ciuitates] i. cōmunitates ſeu ciuitatū rectores, [Simoni ſummo ſacerdoti & populo Iudæoꝝ ſalutem. Legati qui miſſi ſunt ad populū noſtrū] ex parte veſtri, [nunciauerunt nobis de veſtra gloria,] i. excellentia [& honore,] victoria [& lætitia,] quia nunc eſtis in pcipua proſperitate, & gauiſi ſumus.] Quāuis em̄ de morte Ionathæ dolebamus, tamen de ſubſequuta veſtra exaltatione lætamur. [& ſcripſimus quæ ab ipſis] legatis [erant dicta in concilijs populi] i. in publicis ac ſolennibus congregationibus maioꝝ noſtroꝝ. Vel, in conſilijs ppl'i, i. in libris conſilioꝝ, in quibus continent decreta, ordinationesq́ populi noſtri, ſeu ipſum populum concernentes. Scripſimus, inquam [ſic] i. ſub hac forma: [Numenius Antiochi] filius, [& Antipater Iaſonis filius,] qui fuerunt Iudæi, [legati Iudæoꝝ, venerunt ad nos.] Hos quippe miſerat Ionathas Spartiatis, vt habet ſuprà, 1. Mach. 12. [renouātes nobiſcū priſtinā amicitiā, & placuit populo] Spartiataꝝ [excipere viros] puta legatos pdictos, [glorioſe] i. cum grādi honore ,ppter honorabilitatem & dilectionē eoꝝ, à quibus miſſi fuerunt, & quoniā cauſa legationis eoꝝ acceptabilis fuit, [& ponere exemplum] i. ſcriptū [ſermonū eoꝝ in ſegregatis populi libris] i. in codicibus noſtræ cōmunitatis ſeorſum ſolicite repoſitis & conſeruatis, [vt ſit ad memoriā] amicitiæ & ſocietatis inter nos & vos, [populo Spartiataꝝ] ſicut & uobis. [Exemplum autem] i. exemplarē epiſtolā [hoꝝ ſcripſimus Simoni magno ſacerdoti. [Poſt hæc autē miſit Simon Numenium] & aliquos ſecum [Romam, habentem clypeum aureum magnū pōdo mnarum mille:] i. ponderātem mille mnas. Mna autē dicit pōdus cētum drachmaꝝ, ſeu libra vna vel talentum, ſecūdum Papiā. Scd̄m Hugonem vero eſt drachma, vel duæ libræ atq́ dimidia. [ad ſtatuendā] i. firmādam [cum eis ſocietatem. Cum audiſſet autē populus Romanus ſermones iſtos] legatoꝝ Simonis de amicitia roborāda, [dixerunt: Quā grātiarum actionē reddemus Simoni & filijs eius,] patrē ſuum ſtrenue adiuuātibus: quaſi dicāt, Plene ei regratiari nō valemus, cū ſimus vnū corp' effecti cum populo & fratrib' eius, pro quibus ipſe tot & tāta fecit, laborauit, ac ptulit. [Reſtituit enim ipſe fratres ſuos] i. locum eoꝝ ſuppleuit, & ipſoꝝ iniurias vltus eſt, ac terrā ipſoꝝ reduxit ad pſperitatem pcipuā. [& ſtatuerūt] Romani [ei] videlicet Simoni ac populo eius [libertatē] ab obſequijs quibuſdā ſeu tributis. [& deſcripſerunt] hæc ipſa [in tabulis æreis,] vt iugis maneret hoꝝ memoria, [& poſuerūt in titulis] i. Iudæi repoſuerūt tabulas Romanoꝝ inter ſcripta alia ad memoriā reſeruata, [in monte Sion,] i. in aliquo templi loco. Et hoc eſt exemplū ſcripturæ,] i. decreti quod maiores Iudæoꝝ inter ſe cōſtituerunt de Simonis ſublimatione. [Octauadecima die menſis Elul] ſecūdum Hebræos, cui apud nos dicit correſpōdere Auguſtinus, [anno cēteſimo ſeptuageſimoſecundo] regni Græcoꝝ, quo anno intrauit Demetrius regionē Perſaꝝ, & captus fuit, vt fert in exordio huius capituli, [anno tertio ſub Simone magno ſacerdote] i. tertio anno pōtificatus Simonis huius, [in cōuentu magno, &c. nota facta,] i. publice declarata ſunt hæc: [Quoniā frequenter facta ſunt prælia in regione noſtra,] ſcilicet in Iudæa & à ppl'o Iudæoꝝ cōtra gētiles, [Simon aūt Mathathiæ filius ex filijs Iarib]
1. Mac. 12. ſuprà legitur, ex filijs Ioarim, & eſt idem nomē, ſicq́ ex dictis ibidem, patet ſenſus verbi iſtius. [& fratres eius dederunt ſe periculo] i. arduis bellis & diſcrimini mortis corporalis expoſuerunt ſe, [vt ſtarent ſancta ipſoꝝ] i. ſacra loca, vt tēplum & attinētia ei ac ſacrificia, [& lex] id eſt, cultus Dei ſecundū legē Moſis in ſuo manerēt vigore, &c. [& Gazarā] i. vrbē nomine Gaza, [muniuit, & quæcunq́ apta erant ad correptionē eoꝝ, poſuit in eis] i. arma & cætera per quæ hoſtes poterāt refrenari & caſtigari, collocauit in vrbibus illis, [& in diebus eius] ſ. Simonis [pſperatum eſt vt tollerent] i. expellerent [gentes, quæ in ciuitate Dauid,] in arce
1. Mac. 13. [erant,] vt patuit in fine præcedentis capituli, [de qua] arce procedebant impij commorantes in ea, [& cōtaminabant omnia quæ in circuitu ſanctorum ſunt] i. loca ſacra quæ erant in gyro templi, violabant, committendo in eis facinora ſeu idololatriæ vitia, [& inferebant plagam magnam caſtitati] i. puritati cultus diuini ac ſacris miniſtris templi, vel etiam mulieres virginesq́ rapuerunt Hebræas, & polluerunt. [Et rex Demetrius ſtatuit illi ſummum ſacerdotium,] vt pcedenti habetur capitulo. Audiuit enim q appellati ſunt Iudæi à Romanis amici & ſocij & fratres,] tam tempore Iudæ, q̄ Ionathæ ac Simonis. Romani autem iam monarchiam pro magna parte tenebāt, & timebant: ideo ad cōplacēdum eis, atq́ ad euitandum eoꝝ offenſam, Demetrius honorauit Simonem ac Iudæos, & item vt adiuuaret ab ipſis, vt patuit. [Et quia Iudæi & ſacerdotes eoꝝ cōſenſerunt eum eſſe ducē ſuū ac ſummū ſacerdotem.] Inſtitutio em̄ fiebat à rege vi magis, q̄ iure, & ad inſtitutionē acceſſit plebis conſenſus. Conſenſerunt autē in promotionem Simonis, nō ſolum quoad ſuam pſonā, ſed etiā quātum ad poſteros. Ideo additur, [in æternum] i. p omne tempus durationis veteris teſtamenti, [donec ſurgat ,ppheta fidelis] i. quouſq́ Deus p verum ,pphetam reuelet aliter eſſe debere. Iudas quippe & fratres eius quanuis functi ſint ſacerdotio ſummo ex priuilegio ſpeciali, non tamen

men erāt de ſemine pontificum p lineam rectam, nec pater eoꝝ pontifex fuit, nec filius pontificis, ſed deſcendit ex vno 24. ſacerdotum quos Dauid inſtituit, vt tactum eſt. Quidam tamen exponūt ſic, donec ſurgat ꝓpheta fidelis, i. Chriſtus naſcat ac veniat. Sicq́ꝫ impletū fuit, 1. Mach. 2.
qm̄ poſteri Simonis pręfuerunt in pontificio & ducatu vſq; ad Herodem Aſcalonitam, ſub quo natus eſt dñs & Saluator, de quo Deuter. 18. dñs repromiſit Prophetam ſuſcitabo eis de Deute. 18.
medio fratrum ſuoꝝ tanquā te. [& vt ſit ſup eos dux] i. princeps in bellicis rebus atq; ciuili regimine, [& vt cura eſſet illi pro ſanctis] i. pro cōſeruatione cultus & obſeruantijs tāquam pontifici, in ſpūali quoq; regimine præcedenti. [& vt conſtitueret præpoſitos ſup opa eoꝝ] id eſt, diuerſos officiatos ſup temporalia ac ſpūalia. [& ſup regionem,] qui certis præeſſent vrbibus, [& ſup præſidia] i. fortalitia, [& vt audiat ab omnibus] Iudæis per obedientiam, [& ſcribantur in nomine eius omnes conſcriptiones in regione] i. in deſcriptione notabilium actuum annotet tempus ab annis præſidentiæ Simonis, vt ita dicat, Anno ſecūdo aut tertio pontificatus Simonis geſtum eſt hoc. [& ne liceat vlli Iudæoꝝ conuocare conuentū] i. generalē congregationē [ſine ipſo] i. abſq; licentia Simonis. [& ſuſcepit Simon principatum] non ex ambitiōe, ſed pro cōmuni bono, [& ſcripturā iſtam duxerūt] i. decreuerunt [ponere in tabulis æreis] vt iugiter in memoria pmaneret. [& ponere eas in peribolo ſanctoꝝ] i. in muro atrij domus dñi, totum templum ambiente per gyrum. [Exemplum aūt eoꝝ] i. ſcriptoꝝ iſtoꝝ [ponere in ærario.] i. loco theſauri.

¶Expoſitio Cap. 15. Et miſit rex Antiochus filius Demetrij epiſtolas. Art. 15.

PRoceſſus præſidentiæ Simonis vſq; ad obitum eius deſcribitur hic. [Et miſit rex Antiochus filius Demetrij] à Perſis occiſi, [epiſtolas Simoni ſacerdoti continentes hunc modum Rex Antiochus Simoni ſacerdoti magno & genti Iudæoꝝ. Quoniam quidam peſtilentes] vt Tryphon & ſui fautores, qui ſeipſum ac alios varijs vitijs corruperunt, [obtinuerūt regnum patrum noſtroꝝ. Volo autem vindicare regnum] i. iniuriam regno meo illatam &c. [volo autem Hieruſalem ſanctā eſſe] i. deputatam cultui Dei, [& liberā] à grauaminibus & tributo, [& omne debitum regis] quod mihi aut patri meo tenebamini dare, [& quæ futura ſunt regia] i. mihi pſtanda ex terra tua, [remittunt tibi à me, &c. Et inſequutus eſt eum] puta Tryphonem [Antiochus, & venit] Tryphon [Doram] i. ad vrbem ſic appellatā, [fugiēs per maritima loca] i. mari ꝓpinqua. Conſequēter p recapitulationē ponit formā epiſtolæ, quā (vt pcedenti ſert capitulo) Romani miſerunt Simoni pontifici, adhuc viuente Demetrio. [Venit aūt Numenius & qui cū eo erant] miſſi Romā à Simone, [ab vrbe Roma, habētes epiſtolas regibus & regionibus ſcriptas,] ne bellum inferrēt Iudæis, [in quibus cōtinebant hæc: Lucius conſul Romanoꝝ] qui tunc p cōſules regebant, [Ptolemæo regi] Aegypti [ſalutē.] Epiſtola aūt expoſitiōe non indiget, ex qua tñ elicit, ꝙ Romani iam tēpore illo longe ac late pſidebant. [Antiochus aūt applicuit caſtra in Doram] i. in circuitu vrbis illius, [ſecundo:] ex quo trahitur, ꝙ primā obſidiōem interrupit ad tēpus forſan ob hyemē aut ſimilē cauſam. [& miſit ad eū Simon duo millia viroꝝ in auxiliū &c. Et noluit Antiochus [ea accipere] qa videbat ſe non indigere auxilio Simonis, ꝓpter quod ante amicabiliter ſcripſerat ei, [& miſit ad eū Athenobiū, dicens: Vos tenetis Ioppen & Gazarā & arcē quæ eſt in Hieruſalē, ciuitates regni mei.] In hoc rex iſte errauit, quia tā iure prælij, q̄ ex ꝓmiſſione diuina, prætactæ vrbes ad filios Iſrael ptinebant, immo & tota Philiſtæa, vt patet Nume. 35. & Ioſuæ 13. [Nūc ergo tradite] i. nobis reſtituite [ciuitates quas occupaſtis &c. & exterminij quod exterminaſtis & tributoꝝ] ciuitatum [alia quingenta talenta argenti] i. totidem argenti talenta pſoluite nobis pro exterminio hominum & locoꝝ quod feciſtis, exterminando habitatores locorum. [Et reſpondit Simon] Athenobio ad ſe miſſo: [Neq; alienam terram ſumpſimus,] quia (vt dictum eſt) vrbes pſatæ pertinebant de iure ad Iſrael. [Nos vero tempus] aptum bellandi [habentes, vendicauimus] i. ad ꝓprietatem noſtrā reduximus, [& tenemus hæreditatem patrū noſtroꝝ. Nam de Ioppe & Gazara] oppidis, [quæ expoſtulas] tibi reſtitui, [ipſi] qui erant in vrbibus illis, [faciebant plagā magnā in populo noſtro:] ideo habuimus iuſtam cauſam expugnādi illos, [&] nihilominꝰ [horum] i. pro harꝫ vrbiū poſſeſſione [damus] vobis [talenta centum,] ne conqueramini contra nos. [& nō reſpondit Athenobius verbum] aliquod Simoni, vel ex indignatione, vel qa nequiuit reſponſionē Simonis reprobare. [Tryphon autē fugit naui in Orthoſiada] i. ad loca ſic nuncupata, [& conſtituit rex Cendebeum ducem maritimū] i. in territorijs ſitis iuxta mare forſan mediterraneū, [& mandauit ei ædificare Cedronē] i. fortalitiū circa torrentē Cedron, vbi naſcunt cedri prope Hieruſalem, [& obſtruere portas ciuitatis] Hieruſalem lapidibus aut machinis bellicis p gyrum ſeu aciebus pugnatoꝝ. [Rex autē perſequebatur Tryphonem] qui impius Tryphon tertio imperij ſui anno ſecundū Ioſephū, eſt occiſus. [& peruenit Cendebeus Iamniam] i. ad terram illam Iu- Ioſe. li. 13.
dææ propinquam aut eius partem. [& cœpit irritare plebem] Iudæorum, eam vexando, vel an. iu. c. 11.
cœpit exercitum ſuum irritare, i. prouocare contra Iudæos.

¶ Ela

¶ Elucidatio Cap.16. Et aſcendit Ioannes de Gazaris. Articulus decimuſſextus.

ET aſcēdit Ioānes de Gazaris,& nūciauit Simoni fratri ſuo,] à quo voluit informari de
modo reſiſtēdi Cēdebeo. [Et elegit Simon de regiōe ſua viginti millia viroꝝ peditum
& equites, & profecti ſunt] ſimul pedites illi & equites cū Ioanne & Iuda filijs Simonis.[&
ſurrexerunt mane,& abierunt in campum] vtpote parati ad ꝓlium contra Cendebeum.[&
ecce exercit⁹ copioſus] Cendebei veniens [in obuiā illis equitum & peditum,& fluuius erat
inter medium ipſoꝝ.Et admonuit] Ioannes[caſtra] ſua [contra faciem eoꝝ] i.aduerſarioꝝ
ſuoꝝ,[& vidit populum ſuum trepidātem ad trāſfretādum torrentē,] quia aduerſarij erant
plurimi valde,[& transfretauit primus,] ſuo exemplo confortās & animās ſuos.[& viderūt
eum viri] ſui tam magnanimiter transfretantē,[& tranſierunt] transfretando [poſt eum.]
Sic is qui præeſt,in omni actu virtutum & arduis cauſis ac ſpūalibus pugnis,debet ſe exem-
plarem ac ſtrenuum exhibere,ſubditos ſuis ædificare exemplis,ac formam victoriæ demon
ſtrare,& eſſe primus in acie.[Et exclamauerunt ſacris tubis] Ioannes & ſui ſecundum legis
Num. 10. mandatum,vt ſæpe expoſitum eſt.[& in fugam conuerſus eſt Cendebeus, reſidui autem fu-
gerunt in munitionem] i.in locum munitum.[Tunc vulneratus eſt Iudas frater Ioannis.]
Poſtea tamē conualuit,& cum patre ſuo Simone fuit occiſus, vt infrà habet.[Ioānes autem
inſequutus eſt eos]videlicet Cendebeum & ſuos,[donec veniret Cedronem]i.ad munitionē
ibi conſtructam,[quam ædificauit] Cendebeus,vt dictum eſt ſupra in iſto capitulo. Sequit
de deceptione interfectioneꝗ; Simonis.[Et Ptolemæus filius Abobi conſtitutus erat dux in
campo Hiericho.] Simon enim ꝓfecit eum parti Iudææ, videlicet locis ꝑ circuitum campi
Hierichuntini,[& exaltatum eſt cor eius] ex ſuis diuitijs, & quoniam gener extitit Simonis,
[& volebat obtinere regionem] i.toti Iudææ præeſſe,ꝓpter quod [cogitauit Simon] ſoce-
rum ſuum,[& filios ei⁹ occidere.] Maledicta nanꝗ; ambitio non ſatiat,& nemini parcit.[Si-
mon autē perambulauit ciuitates quæ erant in regione Iudææ] non obſtante ſenio ſuo,[ſo
licitudinē gerens eaꝝ] i.ſolicitus pro bono communi & ſtatu ſalubri in temporalibus ac ſpi
ritualibus ſubditoꝝ: in quo patet feruor ac diligentia eius. Per quod inſtruunt qui præſunt,
vt ꝑſonaliter aut per idoneos vicarios viſitent ſubditos ſuos,& deformata reforment,ac ſine
perſonaꝝ acceptiōe cunctis iuſtum agāt iudicium, ſicut & 1.Re.g.7. Samuel legit peregiſſe.
& 2.Parali.17.Ioſaphat rex per aptos vicarios.[& ſuſcepit eos] videlicet Simonem [ac filios
eius] Mathathiam Iudamꝗ; [in munitiunculam] i.paruam & fortem turrim, [cum dolo,]
vt fraude faceret,quod nec poteſtate nec equitate facere quiuit. Dolus nanꝗ;, ambitionis eſt
comes ac filia venenata.[& cum inebriatus eſſet Simon & filij eius] i.bene ac copioſe refecti,
non tamen guloſe repleti,[occiderunt eum & duos filios eius & quoſdam pueros eius] i.mi
niſtros prædictus filius Abobi, immo diaboli,& eius miniſtri,qui tam venerabili ſeni non
pepercerunt,[& ſcripſit hæc Ptolemæus regi] Antiocho,cui ꝑ hoc confidebat placere,eo ꝙ oc
cidiſſet aduerſarium eius.[& miſit alios in Gazaram tollere] i.ad occidēdum [Ioannē] cuius
interitum magis optauit,quoniam nouerat magnanimitatē,fortitudinemꝗ; ipſius.[Vt au-
diuit autem] Ioannes à puero qui euaſit & præcucurrit,patrem & ſuos fratres eſſe occiſos, ac
aliquos eſſe miſſos pro ipſo occidēdo,[vehementer expauit] de tam inopinato effectu, &
metuens circunueniri ac perimi, [comprehendit viros qui venerant ꝑdere eum, & occidit
eos] qui venerunt occidere eum. Sicꝗ; omnes filij Mathathiæ occiſi ſunt. [Et cætera ſermo-
num] i.rerum geſtarum ſeu documētorum [Ioannis & bellorum eius,] quæ poſt patrem ſu
um commiſit, inter quæ fuit præcipuum illud, quo vicit Hyrcanos. Vnde à victis Hyrcanis
cognominatus eſt Hyrcanus, quemadmodum Scipio ille Romanus ab Aphricanis quos de-
bellauit,vocatus eſt Scipio Aphricanus.[& bonarum virtutum] eius, videlicet magnanimi-
tatis,fortitudinis,iuſtitiæ,charitatis ſeu actuum ſtrenuorum,[quibus fortiter geſſit,& ædifi-
cij murorum quos extruxit] in vrbe forſan Hieruſalem, aliarumve ciuitatum Iudææ. [ſcri-
pta ſunt in libro dierum ſacerdotij eius,] quem librum non habet Eccleſia, ſicut nec alia
quædam volumina, quæ in libris Regum ac Paralipomenon nominantur & allegantur.
[ex quo factus eſt princeps ſacerdotum poſt patrem ſuum.] quem Ioannem Hyrcanum di-
Ioſ.lib.13 cit Ioſephus fuiſſe ducem atꝗ; pōtificem ac prophetam. Crudeliſſimus autem filius Abobi,
an.iu. ca. vinculauit vxorem Simonis,matrem Ioannis & duos fratres eius iuniores. Cumꝗ; Ioannes
14.15. acriter obſideret filium Abobi in oppido Achon, peſſimus ille fecit matrem Ioannis ac fra-
tres eius ſuper muros vſque ad effuſionem ſanguinis flagellari, comminando ꝙ præcipita-
ret eoſdem. Sicꝗ; Ioannes ex compaſſione matris ac fratrū ab obſidione ceſſauit,qui trigin-
ta annis optime præfuit,ac deinde quieuit in pace. Ad laudem & gloriam omnipotētis, qui
eſt ſuper omnia Deus ſublimis & benedictus. Amen.

¶ Finis libri primi Machabæorum.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN II. LIB. MACHABAEORVM ENARRATIO.

PROOEMIVM.

SICVT in Scholaſtica fertur hiſtoria, 2. lib. Machab. non eſt hiſto
riæ proſecutio, ſed proſecutæ recapitulatio. Eſt eñ epiſtola, quam 2.Mac.1.
ſcripſit Iudas Machabæus & ſenatus Iudæorum ac Hieroſolymi-
tæ, diſperſioni Iudæorum, i. Iudæis diſperſis, qui exulabant in parti
bus Orientis, & maxime in Aegypto, in qua inſinuauerunt eis duas
ſolennitates à ſe inſtitutas: Vnam de purificatiõe templi, aliam de
victoria contra Nicanorem, ad quarum ſolẽnizationem illos ex-
hortabantur. Porro alij dicunt, φ liber iſte ſit abbreuiatio librorum
Iaſonis Cyrenæi, de factis Iudæ Machabæi & fratrum eius ac popu
li editorum, vt patet in fine 2. cap. huius libri: & horum vtrunq; po
teſt verificari, quia hic liber in exordio ſui continet prætactam epiſtolam. Abbreuiat quoq;
ſummatim Iaſonis libros, & multa addit, quæ in 1. Machab. volumine non habent.

¶ Elucidatio cap. 1. Fratribus qui ſunt per Aegyptum, Iudæis &c.

Articulus primus.

FRatribus q ſunt p Aegyptum, Iudęis] Qui fratres noſtri ſunt, ſ. nati ex ſemine Iacob, ſic-
ut & nos, & eiuſdem nobiſcum ſunt legis ac fidei. [ſalutem dicunt fratres qui ſunt in Hi
eroſolymis Iudęi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam.] i. ſpiritalem internam, immo
& tẽporalem, ordinatam ad pacem ſpiritalem. Habitabant aũt plurimi Iudęorum in Aegy
pto, pſertim ab eo tempore, quo Ptolemæus cognomento Soter, qui poſt Alexandrum Ma
gnum prim' in Aegypto regnauit, plurimos Iudæorum à Hieroſolyma & Iudæa ſecum ca
ptiuos in Aegyptũ deduxit, cui' ſucceſſor Ptolemęus Philadelph' cupiẽs ſibi trãſferri libros
vet. teſt. plurima millia Iudęorum liberauit à ſeruitute, & remiſit Iudęorum põtifici, à q petijt ſibi
viros doctiſſimos mitti ad trãsferẽdũ libros legis Moſaicæ de Hebræo in Gręcũ. Nihilomin'
adhuc multi Iudæorum in Aegypto mãſerũt, & multiplicati ſunt ibi valde, qbus miſſa fuit iſta
epla. [Bñfaciat vobis De',] benedicẽdo vobis in ſpũalib' ac tẽporalib' bonis, [& meminerit
teſtamenti ſui,] i. promiſſiones veteris teſt. in vobis implere dignet. Sic'q; per effectum oſten
dat ſe memorem pacti ſeu pmiſſionis, quod inijt & percuſſit cum patribus noſtris in monte
Sinai legem dando, immo & ante cum patriarchis, Abraham, Iſaac & Iacob, qbus tam pro
ipſorum perſonis, q̃ pro poſteris eorundem multa promiſit, vt in Geneſi per diuerſa recita-
tur capitula. Hinc ſubditur, [quod ad Abraham, Iſaac & Iacob locutus eſt,] q ſunt de nume-
ro [ſeruorum ſuorum fidelium:] & ſic aliquid hic ſuppletur. Poteſt tñ abſq; ſupplemento ex-
poni: Meminerit teſtamenti ſui, i. pacti ſui, ſeruorum ſuorum fidelium, i. concernẽtis ſeruos
ſuos fideles, & eis facti. de hoc pacto legitur Gene. 12. Dixit dñs ad Abraham: Faciam te in
gentẽ magnam, & magnificabo nomen tuum, eris'q; benedictus, & ſemini tuo dabo terram
hanc. Et alio Geneſis loco ait ad Iſaac: Tibi & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has, com- Gen.26.
plens iuramentũ quo ſpopondi Abraham patri tuo, & benedicent in ſemine tuo oẽs gentes
terræ. Præterea in Geneſi locutus eſt ad Iacob: Terram hanc tibi dabo & ſemini tuo, eris'q; Gen.28.
ſemen tuum ſicut puluis terræ, & benedicentur in te & in ſemine tuo cunctæ tribus terrę. [&
det vobis cor oĩbus] i. cordis illuminationẽ & deuotionẽ det oĩbus vobis. [vt colatis eum]
per obſeruantiã legis diuinæ. Et pſertim colitur Deus cultu interno per fidem, ſpem, & cha
ritatem. Deinde per latriam, cuius actus ſunt deuotio, oratio, laudatio, ſacrificium, iuramen
tum, & votum. [& faciatis eius volũtatem,] i. ea quæ Deo ſunt placita, & in primis eius præ-
cepta [corde magno] i. cum ingenti cordis affectu. Potius enim reſpicit Deus ex q̃to, q̃ q̃tum,
hoc eſt, ex quali & q̃to affectu cordis quid fiat, q̃ opus ſeu datum exterius. [& animo volenti,]
i. ſpontaneo, non coacto: atq; ex charitate, nõ ex ſeruili timore, quemadmodũ Ioſuæ 14. legi-
tur: Seruite dño corde perfecto atq; veriſſimo. Vnde & 1. Paral. volumine Dauid hortatur: Fi 1.Par.28
li mi, ſerui Deo corde perfecto & animo voluntario. [Adaperiat cor veſtrum,] intellectum
illuſtrando, voluntatem'q; excitando ac inflammando, [in lege ſua] intelligẽda ac adimplen
da, prout orat Pſal. 118. Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in
toto corde meo. [& in præceptis ſuis] vt ea ſyncere intelligatis ac impleatis, [& faciat pacẽ]
pectoris ac tẽporis, iuxta illud Prouerb. 16. Cum placuerint dño viæ hoĩs, inimicos eius con
uertet ad pacẽ. [Exaudiat orationes veſtras,] qbus petitis vere ſalubria, & petitis à Deo decen-
tia. [& reconciliet vobis,] miſericorditer ignoſcẽdo. [nec vos deſerat in tẽpore malo] i. in ad-
uerſis, immo nec in vitijs & peccatis, ſed in eis pie præueniat vos, & ad pœnitendũ ac emen
dandũ inducat. Deniq; tẽpus dicitur bonum aut malum, propter ea quæ contingũt aut fiunt

in tempore, à qbus denoīationem ſortitur.[& nunc hic]ſ.in Hieruſalem & in templo[ſum⁹
1.Mac.7. orantes pro vobis.]in quo patet charitas noſtra ad vos, quod & tangimus, vt vos quoq; ore-
1.Mac.14. tis pro nobis.[Regnante Demetrio anno 169.]Supra in primo lib.facta eſt mentio de duob⁹
regibus nominis huius. Primus Demetrius fuit filius Seleuci filij Antiochi magni, qui Deme
trius iuſſit occidi Antiochum regem filium Antiochi Nobilis ſeu Illuſtris, qui etiam Deme-
trius intrauit terram patrum ſuorum, & cœpit regnare anno 151. regni Græcorũ, vt dictum
1.Mac.7. eſt in primo lib. Hunc aũt primum Demetrium vicit & interfecit Alexander rex filius præfa
ti Antiochi. Deinde anno 155. venit Demetrius prænominati Demetrij filius, & regnare ex-
1.Mac.10. orſus eſt, vt patuit in eodem libro, & regnauit vſq; ad annum 162. in quo captus fuit & incar-
1.Mac.14. ceratus à rege Medorum atq; Perſarum, ſicut præhabitum eſt in primo libro. Quæritur er-
go, de quo Demetrio intelligatur hæc litera, ac data huius epiſtolæ: & videtur ex dictis, ꝙ de
ſecundo Demetrio, qui cœpit regnare anno 165. occiſo Demetrio patre ſuo, ſed obuiare vide
tur, qm̃ gloſſa Rabani dicit hunc Demetrium filium fuiſſe Seleucis propter quod qdam hoc
Rabanus loco negat hanc gloſſam, quę tamen poſſet ſaluari, dicendo, ꝙ Demetrius iſte vocetur filius
Seleuci, quia fuit filius filij eius, ſicut in libris Regum, etiam Aſa & Ioſaphat ac Ezechias di-
3.Reg.15. cuntur filij Dauid regis. Inſuper dici poſſet, ꝙ quota annorum iſtorum aliter ſumitur hic, &
4.Reg.18. aliter primo libro. Nam & in iſto primo capitulo paulopoſt legitur: Anno 188. populus qui
eſt in Hieroſolymis, ſenatuſq; & Iudas, quod de Iuda Machabæo exponitur, qui tamen occi
ſus fuit anno 152. regni Græcorum, vt fertur in primo libro.[Nos Iudæi] in Hieruſalem com
1.Mac.9. morantes, [ſcripſimus vobis] Iudæis in Aegypto manentibus. [in tribulatione] i. conſtituti
in afflictione[& impetu]i. impetuoſa & ſubita perſecutione, [qui]impetus [ſuperuenit no-
bis in iſtis annis]à regibus, & eorum principibus infidelibus, nos dire vaſtantibus, [ex quo]i.
poſtq̃[receſſit Iaſon à ſancta terra, & à regno]i. à terra patribus noſtris promiſſa & data, ad
diuinum cultum electa, & à regione Iudææ.[portam ſuccenderunt]i. portas Hieruſalẽ com
buſſerunt miniſtri regis Antiochi Epiphanis, [& effuderũt ſanguinem innocentem,]plури-
mos in Hieruſalem occidendo fideles. Quod qualiter factum ſit, in primo lib. recitatur diffu
1.Mac.1. ſe de iſto Iaſone: & qualiter aſpirauit ad ſacerdotij principatum, infra habetur: Fuitq; prin-
ceps eorum, qui (vt primo lib. ſcriptum eſt) abierũt ad regem Antiochum, qui dedit eis po
2.Mac.4. teſtatem, vt facerent iuſtitias Gentium. [& orauimus ad dominum] pro auxilio contra ho-
1.Mac.1. ſtes, [& exauditi ſumus]ab eo, quia eius auxilio præualuimus aduerſarijs noſtris, & recupera
uimus templum, In quo recuperato[& obtulimus ſacrificium] gratias referendo, [& ſimi-
laginem]i. ſimilam ſeu panes factos ex ſimila, quæ eſt tritici farina mundiſſima, de qua pa-
nes propoſitionis fiebant.[& propoſuimus panes]i. 12. panes propoſitionis poſuimus in tem
plo[ſuper menſam]ad hoc deputatam, ſicut Exo. 25. præcipitur.[& accendimus lucernas]i.
1.Mac.4 ſeptem lampades quæ erant ſuper candelabrum aureum. Præterea, qualiter factum ſit totum
iſtud, primo lib. plene narratur.[& nunc frequentate]i. omni anno ſolennizate, [dies ſceno-
pegię menſis Caſleu]i. Decembris vel Nouembris, ſecundum quoſdam, vt in expoſitione 4.
capituli primi lib. plenius dictum eſt. Per dies autem ſcenopegiæ, quidam in expoſitiõe hui-
us cap. & alibi, intelligit feſtum purificationis dedicationiſve templi, quod Iudas & fratres
eius inſtituerunt: quæ expoſitio videtur omnino inepta, quia per feſtum ſcenopegiæ in ſcri-
pturis veteris teſta deſignatur feſtum tabernaculorum, ſicut & Thomas in prima ſecundæ,
Guilhelmus quoq; Pariſienſis in libro de fide & legib⁹, & Alexander de Halis ſuper tertium
ſententiarum teſtantur. Vnde magiſter in hiſtorijs: Quintadecima, inquit, die menſis ſepti-
mi erat ſcenopegia, quod ſonat fixio tabernaculorum, à ſcenos, quod eſt vmbra, & pagia, qđ
fixio. Primo autem menſi Iudæorum correſpondet apud nos Martius vel Aprilis. Sicq; ſepti
for.* Se- mo menſi illorum apud nos correſpondet† Nouember aut December. Itaq; Iudæi Hieroſo-
ptember lymitæ hortabant Iudæos Aegyptios, vt etiam feſtum Scenopegiæ ſeruarent, nec illud omit
aut Octo terent occaſione celebrationis noui feſti ab ipſis inſtituti, ſ. dedicationis templi, ad cuius ce-
ber lebrationem ipſos exhortabãtur. Sicq; author Scholaſticæ hiſtorię, & alij antiqui expoſito-
res interpretantur hunc paſſum.[Anno 188.] Hic ſecundum quorundam expoſitionem incĩ
pit epiſtola miſſa Iudæis in Aegypto morantibus à Iuda Machabæo & ſuis, diſtincta à præ-
inducta epiſtola, quam dicunt miſſam tempore Simonis poſt mortem Iudæ & Ionathæ, Iu-
dæis pacem habentibus. Cui dicto obuiare videtur, quod in præhabita epiſtola legitur: Nos
Iudæi ſcripſimus vobis in tribulatione & impetu, vt dictum atq; expoſitum eſt. Quidam ta-
2.Mac.1. men exponit ſic: In tribulatione, i. de tribulatione, quæ expoſitio videtur extorta, nec textui
conſona, nec Gloſſę, nec Rabano, nec Scholaſticæ authori hiſtoriæ. Veruntamen apparet, ꝙ
iſta ſit alia ac ſpecialis epiſtola, tam ex data eius, q̃ ex perſonis ſcribentib⁹, & ex forma dicta-
minis, vt intuentibus innoteſcit. Qui vero vult dicere, ꝙ ſit vna epiſtola, poterit reſpondere,
ꝙ perſonę ſcribentes ponuntur hic magis in ſpeciali, quę ſupra ponuntur ſolum in genera-
li: ſimiliter perſonæ quibus hæc ſcripta ſunt, & ꝙ data ſit eadem in re, ſed diuerſificatur ſe-
cun

cundum quod numeratio annoꝝ diuerſimode inchoatur. Quicqd aũt de hoc dicatur, me-
rito q̃ritur, q̃liter iſta epiſtola miſſa à Iuda ac ſuis, aſſeratur data anno 188. cum Iudas occiſus
ſit anno 152. ſicut iam fuit probatum. Ad quod Lyra reſpõdet: In epiſtola Iudæ, numeratio
annorum non fit à principio regni Græcorum, ſed ante, vt hic innuit Gloſſa. ſed vbi incipi-
at, non dicit. Additq́ꝫ Lyra: Poteſt rationabiliter dici, ꝙ incipit à 11. anno regni Aſſueri, in q̃
populus Iſrael mirabiliter liberatus fuit à perſecutione Aman, vt habetur Heſt. 3. Nam libe-
ratio illa fuit multum mirabilis, & ſimilis liberationi Iudæorum ſub Antiocho factæ. In ꝓ-
batione aũt huius dicti, Lyra præſupponit vnum, quod & alibi ſæpiꝰ ſcripſit, ꝙ ſ. Darius, de
cuius licentia templum fuit conſummatum ſub Zorobabel & Aggæo, fuit filius Aſſueri re-
gis & Heſter reginæ, ac poſtea victus ab Alexandro Magno, quod dictum ſtare non poteſt: Ioſephus
quia non ſolum contrariatur Ioſepho, Bedæ, Rabano, alijſq́ꝫ antiquis doctoribus, ſed & B. Hi Beda
eronymo ſuper Aggæum & Danielem, vbi affirmat, Darium de cuius licentia conſumma- Rabanus
tum eſt templum, fuiſſe filium Hyſtaſpis, cui Dario ſucceſſit in regnũ filius ſuus Xerxes, poſt Hierony.
quem regnauit Artabanus, cui ſucceſſit in regno Artaxerxes, q & Longimanus vocatus eſt,
poſt quem Xerxes, atq; poſt eum Sogdianus, cui ſucceſſit Darius cognomento Nothus, poſt
quem regnauit Artaxerxes, q cognoiatus eſt Mennon, & ab Hebræis dicit̃ Aſſuerus, Aſſuero
ſucceſſit Artaxerxes q dictus eſt Ochus, cui ſucceſſit in regno filius eius Arſanus, poſt quem
filius eius Darius, q ab Alexandro eſt victus. Hæc ſecondũ Scholaſticã hiſtoriã ſunt narrata.
Ex q̃bus patet ꝙ inter Dariũ ſub q̃ templũ eſt cõſummatũ, & Dariũ ab Alexandro ꝓſtratum,
valde multi regnauerũt. Ioſephus tñ non ponit tam multos, ſed ꝙ Darius ille q templũ iuſſit Ioſ. lib. 13.
cõpleri, non fuerit ille quem Alexander deiecit, tam Hieronymus q̃ Ioſephus alijq́ꝫ cõmuni- an. iu. c. 1.
ter tenent. Nec verum eſt ꝙ Hebræi oẽs dicũt, Dariũ, de cuius iuſſu cõſummatũ eſt templum, Hierony.
fuiſſe filium Aſſueri, vt patet ex introductis, q̃ oĩa ſup Eſdram plenius ſunt ꝓbata. Ideo com
putatio ꝑtacta falſo innitit̃ fundamento. Sed qa epiſtola iſta ſub Iuda Machabæo ſcripta eſt
Iudæis in Aegyptũ abductis, poſſet forſan cõputatio ꝑtacta inchoari à Ptolemæo Soter re-
ge Aegypti, q iuxta iam dicta, Iudæos ſecum duxit captiuos in regnũ ſuũ. Itaq; [Iudas & ſena
tus] Iudæoꝝ ſcripſerũt [Ariſtobulo magiſtro Ptolemæi] Ariſtobulus iſte fuit natione Iudæus,
habitatiõe Aegyptius, peripateticus q̃q; philoſophus, & Ptolemæo Philometori ſcripſit cõ-
menta ſup Moſis libros, atq; in multis inſtruxit regem. Propter q̃d eius magiſter vocat̃, pro-
ut hæc in Ioſepho & in Scholaſtica hiſtoria pleniꝰ deſcribunt̃. [qui] Ariſtobulus [eſt de gñe
Chriſtoꝝ ſacerdotũ] Fuit nanq; de ſemine Aaron & poſteroꝝ eius Chriſtoꝝ, i. vnctoꝝ, q̃m
ſacerdotes in ſua cõſecratione vngebant̃, prout in Exodo atq; Leuitico refert̃. [& his q in Ae Exo. 29.
gypto ſunt] Iudæis fratribus [ſalutẽ] animæ nũc in ſpe & merito, poſtea in re & ꝓmio. [& ſani- Leuit. 8.
tatem] corporalẽ ad ſalutẽ animæ ordinatã, [de magnis ꝑiculis] i. arduis impugnationibꝰ [li
berati à Deo,] cuius auxilio & virtute ꝓualuimus hoſtibus, [magnifice] ſ. totis ꝑcordijs, [gra-
tias agimus ipſi] Deo. Qui eñ beneficia non aduertit, nec gratias agit, damnabiliter eſt ingra
tus. [vtpote q aduerſus talem] i. tam ferocem & potentem regem, ſ. Antiochum Illuſtrẽ [di-
micauimus,] victoriamq́ꝫ ſortiti ſumus. [Ipſe eñ ebullire] i. copioſe ac impetuoſe venire [fe
cit de Perſide] i. regione Perſarum [eos q pugnauerũt contra nos,] i. duces & principes ſuos I. Mac. 3. 4
cum auxiliarijs ſuis, qui nos impugnauerunt, vt patuit primo lib. [Nam cum in Perſide eſſet
dux ipſe,] Hoc exponitur non de Antiocho Nobili, ſed patre ipſius, qui fuit dux & caput fi-
lij ſui. [& cum ipſo immenſus] i. valde magnus [exercitus cecidit] i. occiſus eſt [in templo Na
neæ] i. Dianæ vel Fortunæ, ſecundũ q̃dam, [conſilio deceptus ſacerdotum Naneæ. †Vt enim *Etẽm
cum ea habitaturus, venit ad locum Antiochus] i. mox eum Antiochus magnus à Romanis
de bello fugatus veniſſet ad templum Naneæ, quaſi quieturus cum ipſa, hoc eſt, reuerẽtiam
ei facturus ad tempus, [& vt acciperet pecunias multas,] in templo illo repoſitas, quas ſacer-
dotes ꝓmiſerunt ei doloſe, vt cõpræhẽſum in templo occiderẽt, acciperet inquã [dotis noĩe
i. ſub cõne doni gratis exhibiti. [Cumq́ꝫ ꝓpoſuiſſent eas ſacerdotes Naneæ] i. cum eas ꝑſen-
taſſent Antiocho, vt magis crederet ipſis, & amore pecuniaꝝ allectus, ingrederet̃ loca ſecre-
tiora ad paratas inſidias. Vnde ſubiungit̃ [& ipſe cum paucis ingreſſus eſſet intra ambitum
phani] i. tẽpli, [clauſerũt tẽpliũ, aptoq́ꝫ occulto aditu,] i. ingreſſu ſeu oſtio tẽpli. [mittentes la
pides ꝑcuſſerunt ducem,] i. Antiochum lapidauerunt hi qui erant abſconditi in abditis tem-
pli, quo ipſe fuit inductus. [& eos qui cum eo erant] in templo, q̃m temploꝝ extitit ſpolia-
tor. [& diuiſerũt mẽbratim, & capitibus amputatis foras ꝓiecerunt] in deteſtationem crimi-
num eius. [Per oĩa benedictus Deus, qui tradidit impios] illos in mortem, i. diuina iuſtitia
benedicatur in iſto effectu, inquantum impij deo volente, ita puniti ſunt. Non inquãtum in
illa impioꝝ occiſione fuerant multa peccata admixta, vt fraus, mendaciũ, praua intentio
interficientiũ illos. [Facturi ergo] i. celebraturi [purificationem templi,] ſicut expoſitum eſt,
[neceſſarium duximus] i. vtile ad ſalutem [ſignificare vobis, vt & vos quoq; agatis diem ſce-
nopegiæ] i. non ſolum celebretis nobiſcum templi dedicationẽ, ſed nec omittatis ob hoc ta-

bernaculorum celebritatem,nec feſtum de incenſione ignis.Nam ſubditurr [Et] celebretis
[di:m ignis q datus eſt]miraculoſe à Deo,[qñ Nehemias,ædificato templo & altari,obtulit
1.Eſd.2. ſcrificia.]Fuit enī ſacerdos,quemadmodū Eſdras. [Nam cū in Perſiden ducerenſ patres no
ſtri,]Iſtud exponiť de captiuitate Iudæorꝫ ſub Nabuchodonoſor rege, q eos iuſſit duci in Ba
4.Reg.25. bylonrm ac Babyloniæ regionem, attñ ex illa multi Iudæorꝫ deuenerūt in regionem Perſa-
rum atq́ Medorꝫ,ſic'q̃ ducebanť & illuc,qñ in Babyloniā ducebanť. [ſacerdotes q tunc Dei
cultores erant,acceptum ignem de altari, abſconderūt in valle] i.ſacerdotes cum alȷs in ca-
ptiuitatem ducendi, ignem q ſub altari holocauſtorum iugiter arſit, ſecum ſumpſerūt, atq́
in valle(vt dicitur)Ioſaphat abſconderūt.]vbi erat puteus altus]i. ꝓfundus & ſiccus.Sic & Io
an.4.legitur:Puteus altus eſt.Et Pſal.68.Veni in altitudinem maris.[atq́ in eo cōtutati ſunt
eum]i.in lacu illo tute & clam poſuerunt hunc ignem.Ex q̊ elicit,q̊d & tunc erant aliq ſacer-
dotes deuoti & iuſti,q̃uis perpauci.[ita vt oībus]ꝓter hos ſacerdotes,[ignotus eſſet locus]in
quo ignis ille fuit abſconditus,q̊ ad hoc,ꝙ erat locus abſconſionis ignis ipſius.Puteus tñ il-
le pluribus fuit notus.[Cum ꝑteriſſent aūt dies multi]poſt 70.annos Babylonicæ captiuita-
tis & amplius,[& placuit Deo vt mitteretur Nehrmias à rege Perſidis] ad reædificandū Hie
ruſalem,à rege(inquam)Artaxerxe,à quo Nehemias licentiā petiȷt redeūdi,vt in Nehe.2.ha
betur:[nepotes ſacerdotum illorum q abſconderūt]ignem,[miſit]Nehemias.[ad regrendū
ignem]ꝑſatum in valle ꝑdicta.[& ſicut narrauerūt nobis,nō inuenerūt ignem] illum,qa iam
fuit extinctus:[ſed aquam craſſam,& iuſſit eos haurire]ex puteo illo aquā craſſam. [& ſacrifi
cia quæ impoſita erant]altari holocauſti, [iuſſit ſacerdos Nehemias aſpergi aqua ipſa,& li-
gna quæ erant ſuppoſita]ſacrificȷs,iuſſit ſimiliter aqua illa aſpergi.[vt'q̃] i.poſtq̃[hoc factū
eſt,& tēpus affuit q̊ ſol reſulſit,] radios ſenſibiliter emittendo, [q prius erat in nubilo,] i.ſub
obſcuro ſeu nube denſa,[accenſus eſt ignis magnus]diuina virtute, angelico miniſterio,q̊ li
gna illa ſubito fuerūt incēſa,[ita vt oēs]hæc intuētes ac ꝑcipientes,[mirarenť:]cum aq̃ ſoleat
ignem extinguere,non inflāmare. Porro,de hac re nihil habeť in Eſdra & Nehemia.[Ora-
tionem aūt faciebant oēs ſacerdotes dum cōſummareť ſacrificiū]qa ab igne illo deſuꝑ dato
3.Reg.18. deuorabať,ſicut & ſacrificium Heliæ,vt 3.Reg.volumine habetur.Erāt aūt magna deuotio-
ne ſuccenſi ex miraculo illo.Orabant'q̃ Deum,vt ſacrificiū ipſorꝫ eſſet Deo acceptū. [Iona-
tha inchoante,]Iſte non fuit Ionathas frater Iudæ,ſed qdam inter cātores ꝑcipuus. [& cæte-
ris rñdentibus]ſicut & nunc in eccleſia incipit cātor. [Et Nehemiæ erat oratio,hunc habēs
Nehe.1. modum.]Præterea Nehemias ponit q̃dam orationē eius,ſed illā fecit,adhuc cum rege Perſa
rum exiſtēs,hāc vero in tēplo exiſtēs Hieruſalē. [Dñe Deus oim creator,] Non ꝙ vniuerſa &
ſingula ſint immediate à Deo creata,cum multa ꝓducantur à cauſis ſecundis, multa q̊q́ ge-
nerenť à principȷs eiuſdem ſpeciei,vt cernimus:ſed vel ſimpliciter & immediate,aut quo ad
primordialem materiam,vel q̃tum ad formam ſubſtantialē, oīa ſunt à Deo creata. [terribi-
lis]qm̄ ei nullus poteſt reſiſtere,neq́ ab eo appellare,ſunt'q̃ occulta iudicia eius,& neſcimus,
an amore ſimus digni,an odio,aut qd finaliter eueniet nobis.Ideo dixit Apl's Hebr.10.Hor-
rendum eſt incidere in manus Dei viuentis.Et Pſal.65.Venite,& videte opa Dei terribilis in
conſilȷs ſuꝑ filios hoīm.Hinc S.Iob 23.Conſiderās(inquit)eum,timore ſolicitor.[& fortis,]
quia oīpotens:[& iuſtus,]immo oīs iuſtitiæ ac virtutis regula,fons,menſura,& cauſa.[& mi
ſericors,]non ꝑ cōpaſſionis affectum,q̊ ad diuinam naturam,ſed ꝑ pietatis effectum,[qui ſo
lus es rex bonus]indepēdēter,eſſentialiter & incircūſcriptibiliter.Vnde ait Saluator Luc.18.
Nullus bonus niſi Deus.[ſolus ꝑſtans,]i.incōparabiliter dignus, & eminens, ſeu oīa donans.
[ſolus iuſtus]pure,ꝑfecte & infinite,cuius cōparatione oīs creatura nullius videť eſſe iuſtitiæ,
oīs'q̃ creata iuſtitia,velut iniuſtitia reputať.Propter quod vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ, ſunt tāq̃
Eſa.64. pannus menſtruatæ. [qui liberas Iſrael]i.Iſraeliticum populū in te confidentē,[ab omni ma
lo]pœnæ & culpæ in vita ꝑſenti aut futura,[q feciſti patres electos]i.ſanctos patriarchas, q-
bus dediſti eſſe naturæ,[& ſanctificaſti eos]ꝑ infuſionem gratiæ ac virtutum,[accipe ſacrifi
cium pro vniuerſo populo tuo Iſrael,& cuſtodi partem tuam]i.Iſraeliticam plebem quam
tibi ꝑ cæteris elegiſti.[Congrega diſperſionē noſtrā,]i.populū noſtrū hincinde ꝑ diuerſas re
giones diſperſum,& reduc ad terram hanc patrū noſtrorꝫ, atq́ ꝑ fidem, ſpem & charitatem
ſpūaliter collige eos,vt ſint vnum myſticum corpus in te viuificatum ſpūſancto.[Libera eos
q ſeruiunt Gentib⁹,]ſub tributo,vel in ſeruos & ancillas eis venundati ſunt,aut ꝑ pauperta-
te in exilio obſequunť Gētilibus,à qbus ſpernunť. Vnde ſubiungit:[cōtemptos & abomina
tos reſpice]oculo pietatis, [vt ſciant Gētes]ex noſtra gratioſa & miraculoſa liberatione à te
facta,[qa tu es Deus noſter,]q licet ſis Deus oim iure creationis & gñalis dñationis ac guber
nationis,ſpecialiter tñ es Deus noſter per ꝓuidentiā ſpecialem & gratioſam directionem,&
per cultum ac adhæſionem,q̄ tibi fideliter adhæremus.[affige opprimētes nos,]i. in hac vi
ta eos pie & iuſte caſtiga,& eorum tyrannidē reprime,q aduerſanť bono communi cultui'q̃
diuino,[& cōtumeliam facientes]cultoribus tuis[in ſuperbia,]i.ex elatione:quod zelo iuſti-
tiæ,

tiæ,non æmulatione aut affectu vindictæ,Nehemias rogauit.[Conſtitue populum tuum in loco ſancto tuo:]i.in terra promiſſionis & in Hieruſalem.[ſicut dixit Moſes.]qui eis promiſit hanc terram.Et Deuter.30.dixit:Si ad cardines cęli fueris diſſipatus,inde retrahet te dñs, & inducet in terram pro qua iurauit patribus tuis.[Cum aũt conſumptum eſſet ſacrificiũ,]i. oĩno combuſtum ab igne prædicto. Nam oblatum fuit in holocauſtum. [ex reſidua aqua] quæ ſuper ſacrificia non fuerat fuſa,[Nehemias iuſſit lapides maiores]in altari exiſtentes,vcʒ lapides(vt dicitur)laterales,[perfundi.Quod vt factum eſt,flamma ex eis accenſa eſt]diuina virtute,quemadmodum de prætacto igne eſt dictum.[ſed ex lumine]i.ſplendido igne,[q̊d] lumen[refulſit ab altari,]in quo fuit ignis prædictus,[conſumpta eſt,] ita ꝙ minor flamma videbatur abſorberi à maiore,& à duabus fieri vna.[Vt vero manifeſtata eſt res,]i.facto iſto miraculoſo de ignium horum productione & holocauſti conſumptione vndiqꝫ diuulgato, renunciatum eſt regi Perſarum]Artaxerxi,à quo miſſus fuerat Nehemias,[ꝙ in loco in quo Nehe.2. ignem abſconderant ſacerdotes,]vcʒ in valle prætacta,[aqua apparuit,de] i.cum[qua Nehemias,& qui cum eo erant,purificauerunt ſacrificia]i.carnes hoſtiarum lauerunt,ſicut in Leuitico Leui.6. iuſſum eſt de carnibus animalium immolatitiorum,& igne inde ſuccenſo,ſacrificia cõſummauit.[Conſiderans aũt rex]Artaxerxes factũ illud mirabile, [& rem diligenter examinans]per teſtes & inquiſitores,ne forte eſſet conficta, [fecit ei]ſ.Deo, vel ei, vtpote Nehemiæ,hoc eſt,ad inſtantiam & propter reuerentiam eius,[templum] Deo in Hieruſalem.Certum Nehe.2. eſt aũt,Nehemiam eſſe miſſum à rege Artaxerxe ad Hieruſalem anno regni Artaxerxis viceſimo,ſ.diu poſt Eſdram,ſicut legitur in Nehemia,& tunc templum fuit factum & conſummatum, Eſd.6. quantum ad ſuam ſtructuram,immo ſexto anno Darij regis Perſarum,vt legitur in Eſdra,extitit cõſummatum: ideo factio templi non poteſt hic accipi proprie pro eius ædificatione:idcirco dictum iſtud non cõſonat opinioni erroneæ Iudæorum,& ſuorum ſequacium,dicentium ꝙ inter Cyrum & Dariũ iſtum non fuerunt intermedij reges,niſi Cambyſes & Aſſuerus,ita ꝙ Darius iſte ſecundum eos fuit Artaxerxes: immo ex iſto loco probatur falſitas opiniõis illius,ſi factio proprie accipiatur,qm̃ factio iſta templi, cõtigit diu poſt 20.annum regni Artaxerxis,vt patuit.Et tñ ſi Artaxerxes iſte fuit Darius, neceſſe eſt dicere, ꝙ 6.anno regni eius factum & completum ſit ædificium templi. Quod aũt inter Cyrum & Darium plures intermedij erant, conſtat ex dictis, & ſuper Eſdram magis eſt approbatum. Quod ergo Artaxerxes dicitur templum Deo feciſſe,intelligendum eſt,ꝙ templum illud ornauit & honorauit,atqꝫ per hoc opere demonſtrauit,templum hoc eſſe factum Deo vero & ſummo.Et talis modus loquendi,frequens eſt in ſcripturis vet.teſt.vt aliquis dicatur quid facere,quia oſtendit aut dicit hoc factum eſſe ſiue futurum.Hinc ſubditur:[vt probaret]i.opere approbaret aut teſtaretur,[quod factum erat,]vcʒ miraculum illud de ignis productione & holocauſti conſumptione vere eſſe diuinum.[& cum probaſſet]i.factum illud taliter approbaſſet[ſacerdotibus]tanq̃ veri Dei miniſtris,[dedit multa bona,vt alia atqꝫ alia munera] vt orarent pro ipſo ac regno ſuo,& ex donis illis ſacrificia procurarent, & multa talia dedit illis per principes ſuos, qui præſidebant transflumen,[& accipiens manu tribuebat illis]i. etiam propria manu contulit ipſis aliqua quæ accepit de bonis ſuis.Nam & Nehemias poſt 12.annos cum ſua comitiua ad Artaxerxen reuerſus eſt, & poſtmodum de licentia regis,rurſus Nehe.13. ad Hieruſalem redijt,vt in Nehemia legitur, & tunc rex munera precioſa contulit Nehemiæ ac ſuis.[Appellauit aũt Nehemias hunc locum]i.diem ſeu feſtum loci iſtius,puta altaris ibid. ſeu templi,[Nephthar,q̊d interpretaſ purificatio.]& ſupra in iſto cap.vocatus eſt dies ignis, & cætera qui datus eſt de aqua craſſa.[Vocatur autem apud plures,]id eſt,ab alijs multis,[Nephi.]quod idem deſignat quod Nephthar.

¶Elucidatio cap.2.Inuenitur autem in deſcriptionibus Hieremiæ &c.

Articulus 2.

HOc loco declarãtur quædam in præcedẽti cap.dicta, præſertim de abſportatione ignis 2.Mac.1. altaris holocauſti.[inuenitur aũt in deſcriptionibus Hieremiæ,]i. in ſermonibus ac Hieremia,vel ex ore ipſius ſcriptis.Quæ tamen deſcriptiones,nec à catholicis,nec ab Hebræis habentur,[ꝙ iuſſit accipere ignem eos qui tranſmigrabãtur]i.ꝙ Hieremias pręcepit ſacerdotibus Dei cultoribus,qui à Iudæa in Babyloniam transferebantur,quod ſecum acciperẽt ignem altaris holocauſtorum, vt eum in valle abſconderent Ioſaphat,[vt ſignificatum eſt] i.prout dictum eſt cap.præcedenti,[& vt mandauit tranſmigratis]i.ſicut iuſſit ſacerdotibus ibid. in Chaldæam trãſlatis.Sic continetur in deſcriptionibus illis.[& dedit illis legem]i.legẽ Moſis commiſit Hieremias illis,vt eam implerent,& forſan librum legis Moſis pręſtitit eis ad legendum,recolendum,cuſtodiendumqꝫ legem. Hinc ſubditur:[Ne obliuiſcerentur præcepta dñi,& vt non exerrarent mentibus]i. ne corda eorum per infidelitatem errarent.[videntes ſimulacra,]i.idola[aurea & argẽtea & ornamenta eorum,]quę in Babylone viderunt à Chaldæis Baruc.6 adorari & coli. Et de hoc habetur in epiſtola Hieremiæ miſſa Iudæis in Babylone mo-

rantibus.[& alia huiuſmodi]ſalubria documenta,[dicens]Hieremias [hortabatur] præfatos
[ne legem] i.aſſiduam memoriam & obſeruantiam legis [amouerent à corde ſuo. Erat aūt
in ipſa ſcriptura]i.prætactis deſcriptionibus Hieremię contentū,quō tabernaculū]Moſis &
EXO.25. arcam per Beſeleel factam[iuſſit Propheta]Hieremias[diuino reſpōſo ad ſe facto, comitari]
i.per comites ſeu ſocios viæ portari ſecum ad ſpatium certum.Ex hoc apparet,ꝙ Hieremi
as ꝓſcius deſtructionis ciuitatis Hieruſalē, cōbuſtionisq́ templi à Chaldæis, ſolicitus fuit ꝓ
arca,cæterisq́ prædictis dñm exorauit,vt ſibi reuelare dignaretur,qualiter illa eſſent cōſer-
uanda,cuius piæ petitioni dñs dedit reſponſum,vt faceret quæ ſequunt,vcȝ quod duceret ea
ſecum, [vſq; exijt]i.quo vſq; ipſe Hieremias eundo ꝑtingeret [in montē in quo Moſes aſcen
dit, & vidit Dei hæreditatem] i. in montem Nebo in verticem Phaſga, in cuius montis al-
Deut.32 titudinem Moſes Deo iubente aſcendit,ad videndum terram ꝓmiſſionis, quæ vocatur hæ-
reditas Dei,i.terra quam oīpotens filijs Iſrael ꝓſtitit hæreditarie poſſidendā.Hinc ſcriptum
eſt Deuter vltimo:Aſcendit Moſes de campeſtribus Moab ſup montem Nebo &c. [& veni-
ens ibi Hieremias,inuenit locum ſpeluncæ,]quam ex reuelatione diuina cognouit,[& taber
naculum]i.materias tabernaculi, [& arcam & altare incenſi]i.thymiamatis [intulit illuc,&
oſtium]ſpeluncæ[obſtruxit,& acceſſerūt quidam ſimul]i.pariter ꝓperauerunt ad locū ꝓdi
ctum,[qui ſequebant]Hieremiam,[vt notarent ſibi locum]in q̄ ꝓdicta erant abſcondita.[Vt
aūt cognouit Hieremias] curioſitatem illoꝝ in ingrendo locum ꝓfatum, [culpans] i.incre-
pans [illos, dixit ꝙ ignotus erit locus]ille tabernaculi & altaris & arcæ, [donec congreget
Deus cōgregationē populi]i.populū Iudæoꝝ hincinde diſpſum, in vnū recolligat,[& ꝓpi-
cius]fiat populo ꝓpiciatione perfecta.[& tunc dñs oſtendat hæc]ſ.tabernaculum,arcam,al-
tare.[& apparebit maieſtas dñi,]i.Deus oīpotentiā & gloriā ſuam oſtendet per effectus præ-
claros,[& nubes erit]obumbrans populo Dei,[ſicut & Moſi manifeſtabatur columna nubis]
& nubes quædam in conſecratione tabernaculi, iuxta illud Exo.40. Poſtq̄ cuncta perfecta
ſunt,operuit nubes tabernaculum teſtimonij,& gloria dñi impleuit illud.¶ Quęritur,an iſta
impleta ſunt,an implenda.Circa hoc ſcribit Nicolaus de Lyra: Hanc congregationē & ꝓpi
ciationē expectant Iudæi futuram in aduentu Meſſiæ,& nos intelligimus eas factas in Chri
ſti aduentu,iuxta illud Ioan.11.Ieſus moriturus erat ꝓ Gente,& non tm̄ ꝓ Gente,ſed vt filios
Dei q erant diſperſi,congregaret in vnū.Cum ergo ꝓdicta non ſint in Chriſti aduentu oſten
ſa,quia ſecundū Hebræos à tēpore captiuitatis Babylonicæ vſq; nunc,non eſt oſtenſa aut ha
bita arca Dei,propter hoc locus iſte videtur aliq̄bus falſus aut saltē dubius. Poſſet tñ ad hoc
dici,ꝙ prædicta apparebunt in fine mundi, in cōuerſione Iudæorum ad fidem Chriſti. Sed
hoc videtur eſſe contra illud Hier.3.Non dicent vltrà,arca dñi, neq; aſcendet ſuper cor,neq;
recordabuntur illius,nec fiet vltra.Item quod hic dicit de abſconſione altaris & arcę per Hi
eremiam,non habet apparentiā magnā,qm̄ Hieremias fuit incarceratus vſq; ad captionem
Hieruſalem per Chaldæos,vt patet Hiere.37. & 38. & ſicut ante captionem ciuitatis,ita non
fecit nec poſtea, vt videtur qm̄ capta ciuitate,Chaldæi mox cōfregerūt oīa precioſa,nō ſolum
aurea & argentea,ſed etiam ærea,abſtuleruntq́ ſecum,vt dicitur 4.Reg.25.Propter q̄d non
videtur veriſimile,ꝙ Hieremiæ dimiſerunt arcam & altare incenſi,quæ erant de auro puriſſi
mo,vt habetur Exo.25.Igitur propter iſta & alia ſupradicta de morte Antiochi & de tempo
re Demetrij,quæ cum difficultate magna vix poſſunt cum alijs ſcripturæ locis concordari,vt
patet ex ſupradictis, liber iſte ſecundus, & maxime quantum ad ſuam præfationem, repu-
tatur à multis multum apocryphus. Iſtud tamen maiorum iudicio derelinquo. Hæc Lyra.
Epiphan. Circa hæc recolo,quę magiſter in hiſtorijs recitat S.Epiphanium epm̄ de Hieremia dixiſſe:
Hic eſt Hieremias,q templū euertendū ꝓnoſcens,arcam teſtamenti cum his quæ in ea erant,
tulit,& precibus ſuis eam abſorberi fecit in petra. Petram vero digito ſignās,nomē Dei im
preſſit,ſ.tetragrammaton,vt dicit.& factum eſt ſigillum in ſimilitudinē ſculpturę,q̄ ferro ca
uatur,ipſumq́ Dei nomē operimēto nubis celatū,vt ex tūc nec locū qs recognoſcere queat,
nec ipſum legere nomē vſq; in diem hunc & vſq; in finem,& inſtar priſtinæ figuræ,illic ſæpe
nubes vel ignis nocturno fit tēpore,eo ꝙ gloria Dei ab eius lege non deſinat.Eſt aūt petra il-
la in eremi terra inter duos montes,in q̄bus iacent Moſes & Aaron.Dixitq́ Hieremias ꝓſen-
tibus:Dñs de Sion receſſit ad cælos,inde rurſus in virtute venturus,& erit ſignum ꝓſentię eius
qñ vniuerſæ gentes adorauerint lignum. dixitq́; Hanc arcam præter Aaron producere ne-
mo poterit,& tabulas quæ in ea ſunt,nullus aperiet ſacerdotum,niſi electus Dei Moſes,& in
prima reſurrectione reſurget hæc arca,& exibit de petra, atq; ponetur in monte Sina,& oēs
gentes congregabuntur ad eam,regreſſum Dei ſuſtinentes,& aduerſarium q eos quæſiturus
eſt,interimere fugientes.Hæc Epiphanius,cuius verba in aliq̄bus vident diſſonare à verbis li
teræ huius.Suntq́ verba illa Epiphanij ad intelligendū difficilia, ſicut & textus iſte. Certum
eſt tñ,literā iſtam,ſi ſaluari debeat,non ita eſſe intelligendā,ꝙ in primo regis Meſſiæ aduētu
fuerint tabernaculum Moſis,arca & altare incenſi,realiter ac corporaliter oñdenda.Spūali-
ter vero,& q̄tum ad res ſignificatas per ea,oſtēſa ſunt in primo Chriſti aduentu, & deinceps.

Quãdo aũt & qualiter oſtendẽda ſint realiter ac corporaliter, nõ ſcio, nec definire pſumo, ta-
mẽ vt tetigi, lſa iſta à falſitate poterit p piã & myſticã expoſitionẽ aliquã excuſari. Cum em̃ Hiero.
ab eccleſia recept⁹ ſit liber iſte ad legẽdum publice in diuino officio, nõ apparet tutũ ꝙ dicaẽ
falſus ſiue apocryphus, ꝗ vt S. ait Hieronymus, apocrypha neſcit eccleſia. Porro ꝙ in pme
moratis verbis Nicolai de Lyra habeẽ, arcã & altare incenſi fuiſſe de auro puriſſimo, non po
teſt ſtare ſecundum quod ſonat. Arca nanq; fuit de lignis Sethim, vt legiẽ Exo. 25. Fuerat ve
ro deaurata intus & extra auro mundiſſimo, vt eodem patet caplo. Altare quoq; incenſi fuit
de lignis Sethim, ſecundũ illud Exo. 30. Facies & altare ad adolendũ thymiama de lignis Se
thim, q̃d etiã fuerat deauratũ, vt fertur ibidẽ. Inſup ꝙ in phabitis Epiphanij verbis aſſeritur,
ꝙ petra illa eſt in eremi terra inter duos montes, in quibus iacent Moſes & Aaron, requi-
rit intelligẽtiam piam. De Aaron equidẽ conſtat, ꝙ in monte Hor ſit ſepultus, vt Numer 20.
recitaẽ. Moſen vero non in monte, ſed in valle eſſe ſepultum, probaẽ per id Deuteronomij
vltimo: Mortuus eſt Moſes ſeruus dñi in terra Moab iubente dño, & ſepeliuit eũ in valle ter
ræ Moab. ¶ Conſequẽter ad celebrationẽ purificationis, dedicationiſq; tẽpli inducunẽ fa-
cta Salomonis ac Moſis. [Et ſicut cum Salomon petijt, vt locus ſanctificareẽ magno Deo] i.
Salomon exorauit, vt tẽplum à ſe ædificatum, conſecrareẽ & acceptabile eſſet Deo immẽſo,
vt 3. Reg. 8. deſcribiẽ, 2. quoq; Para. 6. [manifeſtabat hæc. Magnifice em̃ ſapiẽtiã tractabat] i.
Salomon ſapiam ſibi infuſam, pclare oſtendit in tẽpli conſtructione & dedicatiõe, immo in
increatæ ſapiẽtiæ honoratiõe ac cultu. [& vt ſapiẽtiã habẽs, obtulit ſacrificiũ dedicatiõis &
conſummatiõis tẽpli.] Iuxta illud 3. Reg. 8. Rex & om̃ia Iſrael cum eo, immolabãt victimas
corã dño, & dedicauerũt tẽplum dñi. [ſicut & Moſes orabat ad dñm, & deſcẽdit ignis de cæ
lo] aereo, [& cõſumpſit holocauſtũ.] hoc fuit in cõſecratiõe Aaron, filiorumq; eius, iuxta il
lud Leuit. 9. Egreſſus ignis à dño, deuorauit holocauſtũ, & adipes qui erãt ſup altare. [Sic &
Salomon orauit, & deſcẽdit ignis de cælo, & cõſumpſit holocauſtũ] à Salomone p manus ſa
cerdotum oblatũ, ſecũdum illud 2. Para. 7. Cumq; compleſſet Salomon fundẽs preces, ignis
deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta & victimas. [Dixitq; Moſes, eo ꝙ nõ ſit mãducatũ
quod erat pro peccato] i. Moſes repræhendit filios Aaron, quia nõ comederũt hoſtiam pro
peccato oblatam, ſed ipſe Moſes inuenit eam exuſtã. Vnde in litera ſubdiẽ: [Et cõſumptum
eſt] i. igne altaris exuſtum, quod fuerat comedẽdum. Hinc ſcriptum eſt Leuit. 10. Inter hæc
hircum qui oblatus fuerat pro peccato, cum quæreret Moſes, exuſtũ repperit, iratuſq; con-
tra filios Aaron, ait: Cur nõ comediſtis hoſtiã p peccato, &c. [Similiter & Salomon octo die
bus celebrauit dedicationẽ.] 3. Reg. 8. de hac fertur celebritate: Fecit ergo Salomon in tempo-
re illo feſtiuitatem celebrẽ ſeptem diebus, & ſeptem diebus, i. quatuordecim diebus. Quõ er-
go hic diciẽ celebraſſe dedicationẽ octo diebus? Ad q̃d quia dicere poſſet, ꝙ numerus iſte non
poniẽ hic p præciſionẽ numeri maioris, & ꝙ minor nõ excludit maiorẽ. Efficacius aũt reſpon
dendum per illud 2. Paralip. 7. Fecit Salomon ſolennitatem in tempore illo ſeptem diebus.
Fecitq; die octauo collectam, eo ꝙ dedicaſſet altare ſeptem diebus. Itaq; de illis primis octo
diebus hic agiẽ. Nempe ꝙ Salomon diciẽ quatuordecim dieb⁹ celebritatẽ feciſſe, exponitur
ꝙ primis ſeptem diebus celebritatem fecit de templi dedicatione, alijs ſeptem celebrauit fe-
ſtiuitatem tabernaculorũ mox ſequentem. [Inferebanẽ autẽ in deſcriptionibus & commen-
tarijs Nehemiæ hæc eadem] i. de obſeruanda feſtiuitate dedicationis templi tempore Eſ-
dræ & Nehemiæ ædificati, continebanẽ & concludebanẽ ſimilia iam prædictis in quibuſdam
ſcripturis & commentis Nehemiæ, quæ ſcripta nõ habenẽ, ſicut nec præallegatæ deſcriptio-
nes Hieremiæ pphetæ. Veruntamẽ in Eſdra habeẽ de ſolennitate dedicationis templi illius. 2. Eſd. 6
[& qualiter conſtruens] i. ipſe Nehemias faciens [bibliothecam, congregauit de regionibus
libros & pphetarũ & Dauid.] Tempore enim illo congregauit Eſdras veteris teſtamenti vo
lumina à Chaldæis incenſa, videlicet Pentateuchum, pſalterium, prophetarumq; libros: et
quos ſic reputatos, Nehemias de regionibus Iudææ, Samariæ & Galilææ, ſeu aliunde collegit,
atq; in bibliothecã ſuã redegit. [Epiſtolas quoq; Regum] Iuda memoria dignas, ſic congre
gauit, & de donarijs] i. ſcripta de muneribus exhibendis ſeu offerendis collegit cum cæteris.
[Similiter autem & Iudas ea quæ didicerat per bellum, quod nobis acciderat, congregauit
omnia] i. Iudas Machabæus fecit cõſcribi ea quæ cognouit per bella q̃ Iudæis ſuo tẽpore con
tigerũt, in quibus bellis multa magna & mirabilia Dei auxilia apparuerunt, quæ æterna memo
ria ſunt condigna. [Si ergo deſideratis hæc] i. ſi libros iſtos habere optatis, [mittite qui pfe-
rant vobis] i. deſtinate aliquos ad nos, qui vobis eos deportẽt. [Acturi itaq; purificationẽ] i.
celebraturi feſtũ de purgatione templi & conſecratione altaris factis tẽpore Mach. [ſcripſi-
mus vobis,] vt & vos feſtũ hoc celebretis. [Bene ergo facietis ſi egeritis hos dies] ſolenniter.
[De⁹ aũt q liberauit pplm ſuũ] frequẽter, vt tẽpore Moſis & Iudicũ ac Regũ, & nũc tẽpore
Iudæ ac fratrũ ei⁹, dãdo victoriã in plurimis bellis. [& reddidit hæreditatẽ om̃ibus] i. Iudæis
cum Iuda collectis, Iudæam ac hæreditaria quæq; bona reſtituit, quod tamẽ tẽpore Simonis

magis impletum eſt, qñ vnuſquiſque ſedit ſub vite ſua, & ſub ficulnea ſua, & coluit terram
ſuã cũ pace, vt dictũ eſt 1. Mach. 14. [& regnũ] i. regionẽ patrũ nr̃oꝝ, vel ducatũ ac regimen.
Nã Iudas ac fratres ei⁹ fuerunt duces & principes, immo & ſummi ſacerdotes ppl̃i Iudæoꝝ,
immo à tẽpore reuerſiõis à Babylonica captiuitate vſq; ad Herodẽ Aſcalonitã, habuerũt Iu-
dæi aliquos rectores & principes de populo ſuo, quẽadmodum Gene. 49. Iacob teſtatus eſt:
Nõ auferrẽ ſceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittẽdus eſt. Ariſtobu
lus vero filius Ioannis Hyrcani filij Simonis, prim⁹ impoſuit ſibi regium diadema poſt redi-
Ioſe. li. 13. tum à Babylonica captiuitate, quẽadmodũ Ioſephus 13. lib. antiquitatũ deſcribit. [& ſacer-
ant. iu. ca. dotiũ] i. ſacerdotalẽ dignitatem ſeu pontificatũ. [& ſanctificationẽ] i. templũ ſeu ſacrã obſer
18. uantiã legis. [ſicut ꝓmiſit in lege] quia ꝑ Moſen frequẽter ꝓdixit, ꝙ pœnitentib⁹ & conuer-
ſis Iudæis redderet terrã patrum ſuoꝝ. [ſperamus ꝙ cito noſtri miſerebit,] dãdo nobis fina
Leuit. 26. lem liberationẽ per regem Meſſiã, vel eruẽdo nos omnino à gẽtilium infeſtatione, [& con-
Deute. 9. gregabit de ſub cælo in locum ſanctũ] i. de diuerſis regnis in terrã promiſſionis, quod & tem
pore Chr̃i impletũ eſt ꝑ congregationẽ ſpiritalẽ in fide, ſpe & charitate, & in militãte eccle-
ſia, quẽadmodũ Eſa. 66. dñs dixit: Mittã ex eis qui ſaluati fuerint, ad gẽtes in mari, in Aphri
cam & Lydiã, tenentes ſagittam in Italiã & Græciã, ad inſulas longe, & adducẽt omnes fra-
tres veſtros. Conſequẽter author huius libri tãgit materiã voluminis huius, modumq́; ꝓce-
dendi, & qd mouerit eũ ad cõpilandũ hoc opus. [De Iuda vero Machabæo & fratrib⁹ ei⁹ & de
* purifica tẽpli magni] in Hieruſalem ſub Zorobabel facti. [*purgatiõe] de quo tẽplo Aggæ⁹ 1. cap. ꝓdixit:
tione Magna erit gloria dom⁹ hui⁹ nouiſſimæ, magis q̃ primæ. [& de aræ] i. altaris [dedicatiõe] de
qua habet 1. Mach. 4. [& de illuminationib⁹] i. cæleſtib⁹ apparitionibus, cordiumq́; illuſtra-
tionib⁹, [quæ de cælo factæ ſunt ad eos] i. ad Iudã & ei⁹ fratres ac adiutores, [qui ꝑ Iudæis for
titer fecerũt] i. ꝓ cõmuni defenſiõe Iudaici populi ſtrenue pugnauerũt, [ita vt vniuerſam re
gionẽ, cũ pauci eſſent, vindicarẽt] i. iniurias toti populo Iudæoꝝ illatas ab Antiocho rege ac
ſuis, vlciſcerent, cũ tamẽ reſpectu aduerſarioꝝ, eſſent ꝑpauci. [& barbarã] i. ferocẽ gẽtilium
[multitudinẽ fugarẽt:] vt patuit 1. Mach. 3. [& ciuitatem] Hieruſalẽ [liberarẽt, & leges quæ
abolitæ erãt] i. legẽ & ꝓcepta Moſis ꝑ Antiochũ quaſi deleta & ſeruari ꝓhibita. [reſtituerẽn-
tur] i. denuo ſeruarent & conſcriberẽtur ꝑ Iudã & fratres ipſius, [dñō cum omni tranquilli-
tate ꝓpicio facto illis] i. Deo eis miſericorditer auxiliãte. [Itemq́; ab Iaſone Cyreneo quinq;
libris cõphenſa] i. diffuſe cõſcripta in quinq; codicib⁹. [tẽtauim⁹ nos vno volumine breuia-
re.] Ex hoc quidã concludunt, ꝙ in hac cõpilatione plures fuerũt, quod ſtare non poteſt, im
mo vnus fuit breuiator & author huius voluminis, vt patet in fine 2. Macha. 15. quo ait: Ego
quoq; in his faciã finẽ ſermonis: & ſi qdẽ bene, & vt hiſtoriæ cõpetit, hoc & ipſe velim: ſi autem
minus digne, concedẽdum eſt mihi. Eſt autem conſuetudo magnis authenticiſq́; ꝑſonis, di-
ctionib⁹ pluralis numeri vti. [Conſiderãtes enim multitudinem libroꝝ & difficultatem] eo-
rum quos Iaſon de his reb⁹ cõpoſuit, [volentibus aggredi narrationes hiſtoriaꝝ, ꝓpter multi
tudinẽ reꝝ curauimus] i. ſolicite ꝓuidim⁹ his, qui volunt rerum iſtaꝝ hiſtorias legere, ne tæ
dio afficiant ex prolixitate libroꝝ, faciẽdo hunc librum cõpẽdioſum. [volentibus quidem
legere, vt eſſet animi oblectatio] i. vt hunc librum cum cordis delectatione breuiter legant.
[Studioſis vero] ꝓuidimus, [vt facili⁹ poſſint] iſta memoriæ commẽdare. Omnibus autẽ le-
gentibus vtilitas conferat,] i. vt vniuerſi hæc legẽtes, ædificẽtur. [Et nobis ipſis non facilem
laborẽ aſſumpſim⁹, quod tamẽ intuitu & amore cõmunis vtilitatis libẽter peregimus. Pro-
pterea ſubdit: [ſicut hi qui ꝓparãt conuiuium, & quærũt alioꝝ voluntati parere] i. obedire,
parãdo cibaria iuxta eoꝝ velle. [ꝓpter multoꝝ gratiã] i. ꝓfectum, [libenter laborem ſuſti-
nemus, veritatẽ quidẽ de ſingulis, authoribus concedẽtes:] i. credẽtes ꝙ ipſi authores libro-
rum vera ſcripſerũt de ſingulis reb⁹ & geſtis, de quibus hic loquimur. [Ipſi aũt ſcd̃m datã] i.
præconceptam & tactam [formam] ſcribendi per abbreuiationẽ, [breuitati ſtudentes. Sicut
enim nouæ domus architecto de vniuerſa ſtructura curãdum eſt,] i. ſicut principali conſtru
ctori domus incũbit ſolicitudo de toto ædificio & partibus eius, & qualiter aggregẽtur ac
redigãtur in formam: [Ei vero qui pingere curat] i. per picturas & linitiones ornare domũ
iam factã, [quæ apta ſunt ad ornatum, exquirẽda ſunt] ſ. pulchri colores & confectiones, ex
quibus fiunt adornationes ipſius domus. Vnuſquiſq; em̃ habet exquirere ea, quæ ad ſuã per-
tinent artem. [ita æſtimãdum eſt & in nobis] i. de nobis, qui non intẽdimus hiſtoricũ librum
originaliter compilare, ſed potius deſcriptam hiſtoriã cum venuſtate abbreuiare. Denique
quid hiſtoriographo competat, ſubditur: [Et rerũ intellectũ colligere] i. rerũ deſcribẽdaꝝ ve-
ram intelligentiã perſcrutari ac adunare, [& ordinare ſermonẽ,] vtẽdo ſtylo conuenienti ac
clauſulis aptis, [& curioſius] i. ſatis diligẽter, nõ immoderãter, [partes ſingulas quaſq; diſqui
rere] i. inueſtigare quaſcũq; partes, ex qbus totum volumẽ eſt compilãdum, hoc eſt, ſingula
quæq; geſta ac verba recitatione condigna, vel ſingulas partes dictaminis, [hiſtoriæ con-
gruit authori] i. hiſtoriographo. Quid aũt congruat abbreuiatori, ſubiungitur: [Breuitatem
vero

vero dictionis] i. narrationis ac ſtyli, [ſectari, & executiones rerũ vitare] i. omittere digreſſiones declarãtes qualiter quæq; ſint geſta, quia declarationes illæ non ſunt vtiles breuiãti. [concedendũ eſt] i. cõuenit ei qui ſcripta aliorũ ſummatim breuiare intẽdit. [Hinc ergo] i. ſtatim poſt hæc, vtpote in exordio ſequẽtis capli, [narrationem] i. exordiũ hiſtoricæ recitationis huius libri [incipiemus.] ſiquidẽ dicta hucuſq; per modum ꝓlogi ſunt inducta. Vnde ſubiungit: [de ꝓfatione iã dixiſſe ſufficiat. Stultum enim eſt, ante hiſtoriã eſſluere] i. verbis ſuperfluis abundare. [In ipſa aũt hiſtoria ſuccingi] i. nimium feſtinare, & ſermonem abrumpere.

¶Expoſitio Cap. 3. Igitur cum ſancta ciuitas habitaret in omni pace. Art. 5.

DEſcripturus author libri iſtius victorias Iudæ Machabæi & ſuorũ, & qualiter defenderunt populum Iudæorũ, pmittit qualiter populus ille poſt magnam ꝓſperitatem & pacem, maximas incidit clades. Itaq; in iſto caplo recitat miraculoſam Iudæorũ conſolationẽ, & aduerſariorũ eorũ ꝓſtrationem ſub Onia pontifice. Igitur cum ſancta ciuitas] Hieruſalem ad Dei obſequium ꝓelecta, in qua fuerunt templum & ſtudium legis, ſedes pontificis, immo & thronus regis à tempore Dauid vſq; ad Sedechiã. [habitaret in omni pace] i. multum pacifice, ita ꝙ ciues eius deuoti gaudebãt pace pectoris & temporis. [leges etiam] i. ꝓcepta Moſaicæ legis [adhuc optime cuſtodirentur] ab habitatorib' ciuitatis, [ꝓpter Oniæ põtificis diſpoſitionem & pietatem] i. ex virtuoſa & exemplari ꝓſidentia & gubernatione Oniæ, qui ſubditos ſapienter diſpoſuit & inſtruxit, atq; in omni cultu Dei ꝓceſſit. Pietas quippe vno modo idẽ eſt, quod cultus Dei ſeu latria. Alio modo ſumitur ꝓ miſericordia. Tertio, put eſt vnum de ſeptem donis. itaq; cauſa bonæ cõuerſationis ciuiũ, fuit virtuoſitas ꝓlati eorũ, iuxta illud Eccl. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Et qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitãtes in ea. Vnde & Salomon Pro. 20. dixit: Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo. [& animos odio habentes mala] i. ex bonitate cordis illorũ, qui malum culpæ abhorrent: quia ad bona vere honeſta ſeu virtuoſa, ſyncere afficiebantur. [Fiebat, vt & ipſi reges & principes] gentiles [locum] i. vrbẽ [& templũ] Hieruſalem [ſummo i. valde magno [honore dignũ ducerẽt,] tanquam ſummi Dei habitaculũ, & cultus diuini manſionẽ electã, [& templũ maximis muneribus illuſtrarẽt,] mittẽdo oblationes & dona copioſa ac precioſa ad templũ, ſicut & Darius rex & alij quidã in Eſdra & Nehemia feciſſe leguntur: quia iſti gentiles, quamuis & idola colerent, tamen vnius veri & ſummi Dei aliqualem habuerunt notitiã, [ita vt Seleucus Aſiæ rex,] filius Antiochi magni, [de redditib' ſuis ꝓſtaret omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorũ ptinentes.] Veruntamen ſicut in Scholaſtica fertur hiſtoria, Seleucus iſte fuit iners & peſſimus. Ioſephus vero refert patrem eius Antiochũ Magnũ, fuiſſe liberalem ad exhibendũ neceſſaria ꝓ ſacrificijs offerẽdis. Sicq; Seleucus iſte ad tempus in hoc imitatus videtur fuiſſe patrẽ ſuum, & poſtea peioratus. Deinde recitatur, qualiter tribulatio cœpit in Hieruſalem exoriri. [Simon aũt de tribu Beniamin, ꝓpoſitus tẽpli conſtitutus] ad diſponendum negocia tẽpli in exteriorib' rebus. Non enim fuit põtifex vel ſacerdos, cum fuerit de Beniamin tribu. [cõtendebat, obſiſtẽte ſibi principe ſacerdotum] Onia, [iniquum aliquid in ciuitate] Hieruſalẽ [moliri] i. fabricare. Inuidebat nãq; Oniæ põtifici, voluitq; plebẽ ad rebellionem inducere contra illũ. Impij enim quaſi mare feruẽs, quod quieſcere nõ poteſt, vt dicit Eſa. 57. [ſed cum vincere Oniam non poſſet] i. cõtra põtificem ꝓualere, quia Onias vir pius, iuſtus & ſapiens, erat populo charus, & multos habebat fautores in ciuitate potẽtes. [venit ad Apolloniũ] vnum de principib' regis Seleuci. [& nũciauit ei, pecunijs innumerabilib' plenũ eſſe ærariũ] i. locum theſaurorũ [Hieroſolymis.] Erat aũt ærariũ iſtud locus ſitus iuxta templũ, in quo ærario reſeruabantur depoſita notabiliũ pſonarũ & ſuſtẽtacula vitæ pauperũ quædã [& cõmunes copias] i. opes illas ad Rempublicã ptinentes, [quæ non ptinent ad rationem ſacrificiorũ] i. ad emendum victimas oblationum. [eſſe immenſas] id eſt, valde multas & magnas. Etenim quia Seleucus exhibebat ſumptus ꝓ ſacrificijs, dixit Simon iſte, opes illas ad ſacrificia nõ ſpectare, ꝓſupponens ꝙ rex ptinentia ad ſacrificia inuite auferret. [ſtatimq; Heliodorus iter aggreſſus eſt] verſus Hieruſalẽ, quia Seleucus commiſit ei pecunias ſibi afferre. [Tunc ſummus ſacerdos] Heliodoro [declarauit, depoſita eſſe hæc,] i. opes illas eſſe ibi repoſitas [ad] ꝓcurãdum [victualia viduarũ & pupillorũ] egentium. Quædã vero] eſſe depoſita [Hyrcani Tobiæ viri valde eminẽtis] i. excellentis & fidelis pſonæ. Nehemiæ aũt 13. fertur ipſe Nehemias eieciſſe de gazophylacio vaſa Tobiæ infidelis. [Decipi vero eos, qui credidiſſent loco & tẽplo impoſſibile omnino eſſe] i. fieri nõ poſſe nec eſſe pmittendũ à Deo, ꝙ hi deciperentur, i. reb' atq; depoſitis ſuis ſpoliarentur, qui ea cõmendauerãt templo cum fide, ꝙ conſeruarentur à dño in ipſo templo ſeu ꝓpe illud, [quod per vniuerſum mundum] i. per multa regna mundi, vt ſit hyperbolicus ſermo. [honoratur] i. famoſum habetur [pro ſui veneratione] i. venerabilitate [& ſanctitate.] ſeu pro veneratione quæ Deo exhibetur in ipſo. [Sacerdotes autem ante altare cum ſacerdotalibus ſtolis] i. veſtibus iactauerunt ſe,] humiliãdo ſe intimo corde, & ſacerdotaliter veſtiti, vt ſic benignius aſpicerentur à Deo. [& inuocabãt de cælo,] Quare nõ dicit, inuocabãt

de

de terra,cum iſti inuocãtes fuerint in terra,non in cælo. Eſt igit ſenſus, inuocabant,i.auxilium ſibi exhiberi implorabãt de cælo,cogãtes [eum qui de depoſitis legem] i.pceptum [poſuit,vt his qui depoſuerãt ea in pſato æracio, [ſalua cuſtodiret Deus,] ne diriperent. Porro de depoſitis dñs aliqua iuſſit Exo.22.[Iam vero qui videret ſummi ſacerdotis vultum,mẽte vulnerabaẽ] i.ex corde condoluit ei,tam miſerabiliter diſpoſito in facie, in cuius pallore ac mortiformi diſpoſitione vehemẽtiſſim' dolor & mœror ac pauor cordis apparuerũt. Quẽ-
Pro.15. admodum eñ cor gaudẽs exhilarat faciẽ, ſic in mœrore animi deijcit ſpũs. put Prouerb.17. teſtaẽ.[Accinctæq́ mulieres cilicijs pectus,] i. aſperitate veſtis cilicinæ ſe affligẽtes ac humiliantes &c.[ſed & virgines quæ concluſæ erãt] i.viroꝝ iuuenumq́ aſpectibus abſtractæ,& ex virginali pudore remanẽtes in domo vel circa templũ recluſæ,& pijs opibus occupatæ,quouſq; maritarent,[percurrebãt ad Oniã,] tanquã ad patrem ſpiritalem, aſſiſtentes ei per com paſſionẽ,orõnem & fletum. [Erat autem miſera commixtæ multitudinis] Iudæoꝝ ex pſonis vtriuſq; ſexus congregatoꝝ. [& magni ſacerdotis] Oniæ [in agone] i.in laborioſa mẽtis anguſtia [conſtituti expectatio:] quoniã cum afflictione multiplici præſtolabãtur euentum finemq́; rei. [& hi inuocabãt Deum omnipotentẽ, vt credita ſibi] i. depoſita eis commiſſa, [his qui crediderãt,] puta depoſitarijs,[cum omni integritate conſeruarentur:] vt nihil de ipſis poſſet auferri.[Heliodorus autẽ quod decreuerat,pficiebat] i.implere ſtudebat,[ſed ſpiritus omnipotentis] i.voluntas ſeu animus Dei,immo Spiritusſanctus ex patre filioq́; procedens, [magnã fecit ſuæ virtutis euidentiã] i.omnipotentiã ſuã publice demonſtrauit,perterrendo & deijciendo Heliodoꝝ & eius ſatellites.[Apparuit enim illis quidã equus terribilem habens ſeſſorem.] Fuitq́; angelus ſanctus, in forma equitis metuendi apparens, qui & corpus equi illius formauit ac mouit,ſicut de curru & equis, quibus vectus fuit Helias in cæ
4. Reg. 2. lum,tenet.[Alij etiã apparuerunt duo iuuenes] i.angeli in forma adoleſcentum,ad inſinuãdum ꝙ angeli nunquã inueteraſcunt.[qui circũſteterunt eum, & ex vtraq; parte] Heliodorum [flagellabãt,&c.] eumq́; [multa caligine circumfuſum] i. præ timore & tormẽto nihil videntem [rapuerunt] i.ſacerdotes apphenderunt,putãtes ꝙ mortuus eſſet,& ne ex pſentia extincti cadaueris,pſertim perfidi hominis,ſacer locus contaminareẽ,qui etiã ex ingreſſu viuentis alienigenę contaminabaẽ.[atq; in ſella geſtatoria] i.ſede portatoria [poſitum eiecerunt] i.exportauerunt de ipſo ærario.[Conſiderãs autem ſumm' ſacerdos,ne forte rex] Seleucus [ſuſpicareẽ malitiã aliquã ex Iudæis circa Heliodoꝝ conſummatã] i. ꝙ aliqui ex Iudæis armati,taliter tractaſſent,aut magica arte affligi feciſſent Heliodoꝝ à malignis ſpiritibus,[obtulit p ſalute viri] i.p curatione Heliodori [hoſtiã ſalutarem] cum oratione. Aliqui vero dicũt Heliodoꝝ fuiſſe occiſum & mortuum, atq; Oniæ precib' ſuſcitatum, quia habeẽ in textu,quod in ſupremo ſpũ,i.in agone erat conſtitut'. Nihilomin' litera iſta magis inſinuare videẽ,ꝙ nondum expirauit,ſed letaliter extitit vulnerat',moxq́; obiiſſet, niſi p preces Oniæ vita,i.ſanitas vitæ,fuiſſet ei donata.[Heliodor' autẽ hoſtia Deo oblata] p manum ſacerdotis p gr̃aꝝ actione, ꝙ fuit curat', [& votis magnis Deo pmiſſis &c. repedabat,] i.remeabat [ad regem &c.eo ꝙ in loco] i.in tẽplo [vere ſit Dei quædã virtus] i.poteſtas angelica locum cuſtodiẽs,immo ipſemet Deus.[Nam ipſe q in cælis habet habitationem,viſitator & adiutor eſt loci illius:] i.gratioſus & potens defenſor. quoniam locus ille Deo extitit conſecratus,qui per effectum multiplicem viſitauit eundem.

¶Expoſitio Cap.4. Simon autem prædictus,pecuniarum & patriæ delator.
Articulus quartus.

RECitatum eſt pcedenti capitulo,qualiter Deus virtuoſum pontificem Oniam glorificauit. Hic deſcribiẽ multiplex tribulatio atq; iniuſta occiſio eius.[Simon autem prædict' pecuniaꝝ & patriæ delator] i. pditor, qui ſuos accuſauit conciues & proximos,prout in exordio pcedentis narraẽ capli.[male loquebatur habitatorib' Hieruſalem] de Onia, tanquã ipſe] Onias [Heliodoꝝ inſtigaſſet ad hæc] i.ad ſpoliandum ærarium.[prouiſoremq́; ciuitatis,] qui pplo ſuo prouiſionẽ fecit de ſpiritalib' ac tẽporalib' bonis,[ac defenſorẽ gẽtis ſuæ] Iudaicæ,cuius pontifex fuit,quam & ab inuiſibiliũ hoſtium deuoratione pſeruauit,[auſus eſt inſidiatorem regni dicere.] Sic enim inuidia mentem peruertit. Hunc impijſſimũ Simonem ſequunẽ iniqui,qui non ſolum ſeipſos mendoſe excuſant, ſed alios quoq; mẽdaciter criminant,diffamant,& contra iuſtos nitunẽ proximos inflãmare.[ſed eum inimicitiæ] Simonis contra Oniam [in tãtum pcederent,vt etiã per quoſdã Simonis neceſſarios] i. amicos. [homicidia fierẽt,] ita ꝙ quoſdã adhærẽtes Oniæ interfecerũt, [cõſiderans Onias periculũ cõtentionis] inter conciues. Nam & inteſtina bella maxime nocẽt.[& Apolloniũ inſanire] i. omnino irrationabiliter iraſci & indignari Iudæis,[ad augendã malitiã Simonis,] cui Apollonius iſte fauebat, vt patuit pcedenti capitulo. [ad regem ſe contulit] i.Seleucum acceſſit. [Videbat eñ,ſine regali puidentia impoſſibile eſſe] ſcd̃m viã humanã,[pacẽ rebus] i.pſonis vtriuſq; partis [dari,] q̃s rex melius potuit cohibere. Reges q̃q; ſolent multos prudentes habere

bere.[nec Simonē poſſe] facili conatu [ceſſare à ſtultitia ſua] i. à ſtultis opibus quæ incepit.
Erat em̄ habituatus in vitijs, atq; prauiſſimæ cōſuetudinis mole victus. [Sed poſt Seleuci vi-
tæ exceſſum] i.poſt mortē Seleuci regis,[cū ſuſcepiſſet regnū Antiochus,ambiebat Iaſon fra
ter Oniæ ſummū ſacerdotiū] quod ab Antiocho Epiphane emere ſtuduit,cui &[promitte-
bat & alia 150.talenta argēti,ſi poteſtati eius cōcederet] ab Antiocho [gymnaſium] i. ſcho
lam gētilis ritus[& ephebiā ſibi conſtituere] i. proſtibulum pueroꝝ pulchroꝝ ꝑ ſuo com-
modo facere. Ephebus quippe vocat̃ puer formoſus & lucidus. [& eos qui in Hieroſolymis
erāt, Antiochenos ſcribere] i.in ritu gētilitatis eſſe & dici imitatores Antiochenoꝝ.[Quod
cū rex annuiſſet,]q̃a gētilis erat,[& obtinuiſſet ipſe Iaſon principatum ſacerdotij,[ſtatim ad
gentilē ritum cōtribules ſuos]i.Iudæos ſuæ tribus,videlicet ſacerdotes & ſibi ex parte matris
ꝓpinquos,[transferre cœpit,] vt ſic ad paganiſmū induceret alios quoq; Iudæos.[& amotis
his] i.ablatis à Iudæis beneficijs ac priuilegijs his,[quæ humanitatis cauſa] i. ex pietate [Iu-
dæis à regibus] Aſiæ aut alijs [fuerāt conſtituta] i.data [per Ioannem] natione Iudæum, qui
iſta ꝓcurauit à regibus,[patrē Eupolemij,qui] Eupolemius [apud Romanos de amicitia &
ſocietate functus eſt legatione]i.à Iuda Machabæo miſſus eſt ad Romanos, ad conſtituēdū
cum illis amicitiā ac ſocietatē,quēadmodū ſcriptū eſt in primo libro: Elegit Iudas Eupole-
mium filium Ioannis,& Iaſonē filium Elezaaei,& miſit eos Romam.[legitima ciuium iu-
ra deſtituens,] i.tollens ac diſſipās diuina ꝓcepta ac legis diuinæ ſtatuta ſeu iura, [praua in-
ſtituta ſanciebat] i.vitioſas ordinatiōes ac paſſiones inſtituit. [Etem̄ auſus eſt ſub ipſa arce]
videlicet prope tēplū,[gymnaſiū cōſtituere,& optimos quoſq; ephebos]i.elegantiores pue
ros quos potuit adipiſci,[in lupanaribus ponere] ad exercēdū in illis Sodomiticum crimē.
[Erat autem hoc non initium,ſed incremētum quoddā & ꝓfectus gētilis & alienigenæ con
uerſationis]Vitium em̄ contra naturā,non ptinet directe ad infidelitatem,ſed carnalitatem
turpiſſimā. Eſt tamē augmētum conuerſatiōis gētilis,quæ veri Dei caret ſalutari notitia.Id-
circo ad turpitudinē ſine timore effundit ſe.[ꝓpter ipſi &nō ſacerdotis Iaſonis nefariū & in-
auditum ſcelus] i.congeriem ſceleꝝ eius. Iaſon autē indigniſſimus fuit nomine ſacerdotis,
nec fuit ſacerdos Dei, executione officij aut merito.Nam & ſacerdotes Dei ad idololatriā ac
pręfata grauiſſima traxit facinora.[Ita vt ſacerdotes iā non circa altaris officia dediti eſſent,
ſed feſtinarēt participes fieri palæſtræ]i.luctationis vel præfati gymnaſij,[& prębitionis eius
iniuſtæ] i. vitioſæ exhibitionis inſtitutionū Iaſonis huius, [& in exercitijs diſci] i. ludi quo
diſcus ſeu plumbea ſcutella proijciebat̃ in aerem, & nunc vocat̃ ludus proijciendi lapides.
[& patrios quidem honores pro nihilo habentes] i.venerandas obſeruantias legis à patribus
eorum ſeruatas vilipendentes.[Græcas glorias] i.actus & ritus Græcorum gentilium,in qui
bus ipſi Græci gloriabant̃,[optimas arbitrabantur] in quo grauiſſima patet excęcatio men
tis eorum,ꝙ tam ſtolidiſſime atq; falſiſſime iudicabant.[quarum gratia] i.propter quas glo
rias [periculoſa eos contentio habebat] id eſt,inteſtinam diſſenſionem valde periculoſam
inciderunt,quia quibuſdam idololatriæ illæ diſplicuerunt, alijs placuerunt. [ac per omnia
his conſimiles] in cultu idololatriæ gentilitatiſq; ritu [eſſe cupiebant,quos hoſtes & perem
ptores habuerant] videlicet Syris & Græcis ac Aſianis.[In leges enim diuinas impie agere,]
eas tranſgrediendo,[impune non cedit] iuxta illud Pſal.118.Maledicti qui declinant à man-
datis tuis.Iob quoq; 24.Deus inultum abire non patitur. [ſed hæc ſequens tempus declara-
bit]id eſt,veritas horum patebit ex ſequentibus,in quibus & ea narrantur,quę contigerunt
poſt tempus illud in quo contigerunt prædicta. Tempori autem aſcribuntur ea quæ fiunt
in tempore.[Cum autem quinquennalis agon] i.lucta ſeu concertatio exercitatiua, quæ de
quinquēnio in quinquennium fiebat, Tyri celebraretur]id eſt,in loco illo ſolenniter fieret,
[& rex] ſcilicet Antiochus Nobilis [præſens eſſet] Fiebat enim lucta illa ad reuerentiam
Herculis,qui pugnator fuit fortiſſimus. [miſit Iaſon viros portantes argēti didrachmas tre-
centas in ſacrificium Herculis, quas poſtulauerunt hi qui aſportauerunt,] i.eas ſecum tule-
runt, [ne in ſacrificijs] Herculis [erogarentur, quia non oporteret,] i. nec neceſſarium, im-
mo nec vtile eſſet.[Propter præſentes autem]i.ad inſtantiam eorum qui aderant,[datæ ſunt
in fabricam nauium triremium] i. ad conſtruendum naues in quibus erant ordines tres re-
morum. [Miſſo autem in Aegyptū Apollonio] quem illuc miſit Antiochus. [propter pri-
mates Ptolemæi Philometoris regis] Aegypti, cuius aliqua oppida occupauit Antiochus,
quæ primates præfati Ptolemæi adhuc adoleſcentuli, requirebant ab Antiocho, principes
Ptolemæi contra eum,oppida illa reddere non volentem,pugnam mouerſit.[Cum cogno-
uiſſet Antiochus alienū ſe à negocijs regni] Aegypti[effectū,venit Hieroſolymā.]Fuit em̄ ab
Aegypto ꝑ Romanoꝝ legatos expulſus,vt dictū eſt plenius in expoſitiōe primi libri.[& ma
gnifice à Iaſone] quem ad pontificatum Simoniace ac peruerſe promouit,[& ciuitate ſuſce
ptus,cum facularum luminibus & laudibus ingreſſus eſt,& inde in Phœnicen exercitum cō-
uertit.] Veruntamen tunc, vt videtur, fecit mala multa & magna, quæ primi libri capi̇to
primo

primo recitant.[Et poſt triennij tempus miſit Iaſon] frater Oniæ [Menelaum ſupradicti Simonis fratrē, portautem pecunias regi] Antiocho,[& de negocijs neceſſarijs] i.de cauſis ſibi commiſſis [reſponſa perlaturus] i. reportaturus à rege. Circa hæc incidit quæſtio, quō Menelaus iſte dicat frater Simonis ſupradicti, qui (vt pcedenti ferē caplo) de Beniamin fuit tribu, Iaſon autem & Onias de tribu Leui & Aaron erant. Ioſephus autem apertiſſime ſcribit duodecimo antiquitatum libro, ꝙ Iaſon & Menelaus fuerunt fratres Oniæ. Hinc Lyra hoc loco negat Ioſephum propter huius libri authoritatem. Verum Magiſter in hiſtorijs & alij multi authentici & antiqui catholici, ſequuti ſunt Ioſephum, & rationabiliter, vt videſ. Iudæi eñ non ſuſtinuiſſent Menelaum in pontificatu, niſi de genere Aaron extitiſſet. Nec poſt reditum à Babylonica captiuitate leguntͤ Iudæi vnquam aliquem habuiſſe pontificem, niſi de ſtirpe Leui & Aaron. Quod autē Menelaus diciſ fuiſſe frater Simonis ſupradicti, quidam exponunt, dicētes ꝙ fuit frater eius non carnis ppagatione, ſed imitatione & conformitate malitiæ. Iuxta quē modum Eccleſiaſtici 34. ſcriptū eſt: Qui effundit ſanguinē, & fraudē facit mercenario, fratres ſunt. Poſſet etiā dici, ꝙ quia tribus Leui poterat cum cæteris tribubus Iſrael matrimonia ſociare, Menelaus iſte ex parte vnius parentis, pſertim matris, forſitan fuit de Beniamin tribu & Simonis frater. [At ille] videlicet Menelaus [commēdatus regi] Antiocho ab eius miniſtris, q ad hoc faciēdum erāt (vt crediſ) à Menelao p dona inducti. [cum magnificaſſet faciem poteſtatis eius] i. regē & eius potentiā magnifice commēdaſſet, [in ſemetipſum retorſit ſummū ſacerdotiū] i. pcurauit illud ſibi à rege donari ambitioſe, ſimoniace, fraudulenter. [acceptiſq; à rege mādatis] quid ageret, & vt p pontifice ſuſciperet, [& venit, &c. & Iaſon, qui pprium fratrē captiuauerat] i. cauſa fuit ꝙ Onias ſeorſum recluſit ſe, vt inſra habeſ. [in Ammonitem] i. regionē Ammonitarū [expulſus eſt.] Illuc eñ ſacerdotij principatu priuatus aufugit. [De pecunijs vero regi promiſſis] Menelaus [nihil agebat,] i. eas Antiocho non pſoluit, [cum exactionem faceret] id eſt, perſolui eas regi exigeret [Soſtratus,] ſicut & vectigalia perſolui exegit, [qui] Soſtratus [arci] quæ fuit in monte Sion, [præſidebat. Quam ob cauſam vtriq;] videlicet Menelaus & Soſtratus, [ad regem ſunt euocati,] ad reddendum rationē, cur Menelaus regi non ſoluit quod debuit. [&] comperto ꝙ [Menelaus] fuit in culpa, [amotus eſt à ſacerdotio] i. pontificatu, [ſuccedēte Lyſimacho fratre ſuo] quia de ſemine Aaron fuit, vt probabilius reputaſ. [Et cum hæc agerenſ, contigit Tharſenſes & Mallotas] i. ciues ab vrbibus ſuis ſic nuncupatos, [ſeditionem mouere] contra regem ſuum Antiochum, à q̃ videbanſ cōtēpti, [eo ꝙ Antiochi regis cōcubinę dono eſſent dati] i. ob hoc ꝙ Antiochus dedit eos pro munere ſuæ concubinæ, vt eſſent ſub illius dominatione. [feſtinanter itaq; venit rex ſedare illos] ne & concubinam ſuam contriſtaret, aut ſubditos contra ſe acrius puocaret. [relicto ſuffecto] i. ſubſtituto [vno ex comitibus] i. principibus ſeu ſocijs ſui regiminis [Andronico] in Antiochia, ex qua venit ſedare præfatos. [Ratus autem] i. exiſtimans [Menelaus accepiſſe ſe tempus opportunum] procurandi interfectionem Oniæ, rege abſente [aurea quædam vaſa de templo furatus,] quod ſacrilegium fuit, [donauit Andronico,] vt eius ſibi amicitiam pcuraret, ſicq; per eum obtineret Oniam occidi. [Qui] Andronicus [cum veniſſet ad Oniam, & ſuaſiſſet ei de aſylo procedere,] de loco illo in quo tutus fuit, nec poterat lædi, deſcendere, [ſtatim eum peremit. Propter quod] id eſt, ob tam immaniſſimam impietatem, [indignati ſunt Iudæi & Græci] in Antiochia exiſtentes, atq; regreſſo regi conqueſti ſunt, qui Deo inſtigante vſq; ad lachrymas condoluit interfecto, & Andronicum purpura exutum, veluti degradatum, fecit occidi. [Multis autem ſacrilegijs] id eſt, rerum ſacrarum abuſionibus, [à Lyſimacho in templo commiſſis, & diuulgata fama] de tantis criminibus, [congregata eſt multitudo] Iudæorum vitia Lyſimachi abominantium [aduerſus Lyſimachum, multo iam auro exportato] de templo per Lyſimachum, illud in vſus proprios conuertentem: [Turbis autem inſurgentibus] contra Lyſimachum, [Lyſimachus armatis ſere tribus millibus] quę erant de parte ipſius, [iniquis manibus] id eſt, adiutorio impiorum illorū, [vti cœpit. Et multi quidem vulnerati] de adiutoribus Lyſimachi, [quidam autem & proſtrati] i. occiſi, [omnes vero] reſidui de eius exercitu, [in fugam conuerſi ſunt, ipſum etiam ſacrilegum] Lyſimachum [circa ærarium] ſcilicet, extra templum [interfecerunt. De his ergo cœpit iudicium aduerſus Menelaum agitari] i. Iudæi cœperunt Menelao hæc crimina & ſacrilegia Lyſimachi imputare, quia conſilio Menelai facta fuerunt. [Et cum veniſſet rex Tyrum, ad ipſum detulerunt negocium miſſi viri tres à ſenioribus] Iudæorum, qui tres accuſauerunt Menelaum coram rege. [Et cum ſuperaretur Menelaus] i. obiectionibus & accuſatiōibus contra ſe factis reſpondere non poſſet, [promiſit Ptolemæo] amico ſeu conſiliario regis, [multas pecunias ad ſuadendum regi] i. vt pſuaderet Antiocho Menelaum reum non eſſe, ſed accuſatores ipſius. [& ad ſententiam deduxit] id eſt, Ptolemæus ille iniquus induxit regem ad proferendum ſententiam p Menelao. [Miſeros autem] i. accuſatores Menelai miſerabiliter criminatos & circumuentos, [qui etiam

ſi apud

Ioſe. li. 12. an. iu. ca. 16.

ſi apud Scythas] i. homines ſic vocatos, qui crudeles irrationabilesq́ dicuntur, [cauſam dixiſſent] i. negocium contra Menelaum propoſuiſſent, [innocentes iudicarentur] à Scythis, quia apertiſſime iuſta fuit eorum cauſa. [Hos morte damnauit] Antiochus. [Cito ergo iniuſtam pœnam dederunt] i. paſſi ſunt. Iuxta quem loquendi ait Apoſtolus 2. ad Theſſalonicẽ. 1. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, [qui pro ciuitate] Hieruſalem & populo Iudæorum, [& ſacris vaſis] templi, [cauſam proſequuti ſunt] contra Menelaum coram rege. [Menelaus autem propter eorum qui in potentia erant, auaritiam,] i. propter cupiditatem principum Antiochi, quibus munera cõtulit Menelaus, [permanebat in poteſtate] i. ſacerdotij principatu. Ecce quanta fiunt in hoc mundo facinora, & qualiter iuſti ac pij ab impijs opprimunt, ipſiq́ impij proſperant ad tempus ſecundum diſpenſationem ſecretorꝫ iudiciorum altiſſimi. Propter quod Eſaiæ 57. dicit: Iuſtus perit, & nõ eſt qui recogitet in corde ſuo: & viri miſericordiæ colligunt, & non eſt qui intelligat. quæ res interdũ mouet fideles in admirationem, iuxta illud Abacuk primo: Quare domine reſpicis contẽptores, & taces, cõculcante impio iuſtiorem ſe? Propter hoc lacerata eſt lex, quia impius ꝓualet aduerſus iuſtum. Propterea egredit iudiciũ peruerſum. Sed ſi reſpiciamus ad futuri ſeculi retributiones, atq́ ad ordinem infinitæ ſapientiæ prouidentiæ Dei, admiratio ceſſat.

¶Declaratio Cap. 5. Eodem tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Aegyptum. Art. 5.

GRauiſſima ꝑſecutio Iudæorꝫ per Antiochũ facta, hic recitat. Præmittit tamẽ impugnatio Iaſonis, & expugnatio eius. [Eodẽ tẽpore Antiochus ſecundã ꝓfectionẽ parauit in Aegyptum] i. diſpoſuit ſe ad ingrediẽdum & expugnãdum Aegyptũ altera vice. Qualiter aũt bis intrauit Aegyptũ, in expoſitione 1. cap. lib. 1. narratũ eſt. Conſequenter deſcribit, qualiter Deus futurã Hieroſolymitarꝫ ꝓſtrationem ꝓmonſtrauit, ꝑ viſiones & ſigna admonens illos ad vitæ correctionẽ. [Contigit aũt per vniuerſam Hieroſolymorꝫ ciuitatẽ videri] à ciuibus eius [diebus quadraginta] certis horis ac quibuſdã diebus infra ſpatium quadraginta dierꝫ, quãuis vt ꝓbabile eſt, non ſingulis illis diebus. [per aera equites diſcurrẽtes, auratas ſtolas] i. veſtes [habentes] quæ ſup arma indui ſolent, [& curſus equorꝫ per ordinem digeſtos] id eſt, ordinate diſpoſitos ſecundum bellicam artem, [& congreſſiones fieri cominus] i. de prope ꝓlia exerceri, [& ſcutorꝫ motus,] quæ in bellis varijs modis mouent, & ictibus opponunt ad tuẽdum ſe. [& galeatorꝫ multitudinẽ] i. plurimos hominũ galeas habentiũ, [gladijs diſtrictis &c.] i. multipliciter agitatis, extentis, retractis. Deniq́ hæc fiebant in aere miniſterio angelorum bonorꝫ ſiue malorꝫ. Sic & S. Gregorius in Homilia 8. refert ſe igneas acies vidiſſe in cælo, anteq̃ percuteret Italia gladio. Similiter ante euerſionẽ Hieruſalẽ à Romanis, ſigna varia ꝓceſſerunt & viſa fuerunt, quæ hic partim tangunt in textu, pleniusq́ deſcribunt à Ioſepho lib. de Iudaico bello. [quapropter oẽs] habitatores Hieruſalẽ [rogabãt in bonũ monſtra conuerti] i. ſigna illa monſtratione digna, bonum aliquid ꝓſignare, videlicet Iudæorꝫ victoriã, quorꝫ tñ ſignificabãt ruinã. [ſed cum falſus rumor exiſſet, quaſi vita exceſſiſſet] i. ꝙ obiſſet [Antiochus, aſſumptis Iaſon non minus mille viris repẽte aggreſſus eſt ciuitatẽ] Hieruſalem, volens opprimere Menelaum, à quo fuit priuatus põtificali officio, & illud recuperare, putans regẽ obiſſe, à q̃ erat depoſitus. [Iaſon vero nõ parcebat ciuibus ſuis in cæde] i. ſine miſericordia eos crudeliter interfecit, [nec cogitabat ꝓſperitatẽ aduerſus cognatos] i. circa Hieroſolymitas, quorꝫ multi erãt conſanguinei ſui, non cogitauit ꝓſpera, ſed aduerſa eis infligere. [malum eſſe maximũ] i. ꝓcipuum damnum [arbitrans, hoſtium, & non ciuiũ ſe trophæa capturꝫ] i. obtinere victoriã de vere hoſtibus ſuis, & non potius de ſuis conciuibus, quos magis oderat q̃ gentiles vere inimicos & aduerſarios ſuos. Propter quod potius affectauit Iudæos q̃ gentiles occidere. [& ꝓfugus iterꝫ abijt in Ammonitem] i. in regionem Ammonitarꝫ [ad vltimũ exitium] i. exterminium ſui. [cõcluſus ab Areta, Arabum tyrãno, omnibus odioſus, vt refuga legũ] i. apoſtata à Moſaicis legibus, [& peregre perijt, Lacedæmonias] i. ad regionẽ, vrbem, ſeu populũ Lacedæmoniacũ [profectus, quaſi ꝓ cognatione ibi refugiũ habiturus] i. tanq̃ defendẽdus & pie tractandus ab illis veluti à cognatis. Lacedæmonij etẽ erãt Spartiatæ, nati de ſemine Abrahæ, vt dictũ eſt plenius 1. Macha. 12 [& qui inſepultos multos abiecerat] quos occidit, [ipſe & inlamentatus] i. non deploratus, [& inſepultus abijcitur, [ſepultura neq́ peregrina] i. alterius terræ monumento, [neq́ patrio ſepulchro participãs] Vnde elicit, ꝙ apud Spartiatas eius prauitatẽ & apoſtaſiam à lege noſcentes, gratiã non inuenit, ſed occiſus fuit ac inſepultus abiectus. [His ita geſtis, ſuſpicatus eſt rex] Antiochus [ſocietatem deſerturos Iudæos] i. receſſuros à ſua obedientia, cõmunione ac tributorꝫ ꝓſolutione, q̃d impijſſim⁹ Menelaus ſibi forſitan ꝑſuaſit per ſcripta ſeu alio modo. Creuit nãq́ in malitia, & ad inſidias ciuium, vt in fine ꝓcedentis habet cap. [& ob hoc rex ꝓfectus ex Aegypto] quia Romani per legatos iuſſerunt ei ab Aegyptiorꝫ impugnatiõe recedere. [efferatis] i. crudelibus [animis ciuitatẽ quidẽ] Hieruſalẽ [armis cepit. [habitatores tñ vrbis inter ſe diſcordes,

Ioſe. li. 12. ant. iu. d.

1. Mach. 4.

des,ei non multum reſtiterũt. Immo fauentes ei, intromiſerũt eum. Tuncq; fecit per milites
ſuos inhumaniſſimã & atrociſſimã ſtragẽ in ciuitate, vt fert in textu qui planus eſt. [Auſus eſt
etiã intrare templũ vniuerſæ terræ ſanctius] i. ſacratius phanis & tẽplis gẽtilium, vtpote ve-
ro Deo conſecratũ. [& ſceleſtis] i. vitioſis [manibus ſumens ſancta vaſa] tẽpli, [quæ ab alijs
regibus & ciuitatibus] i. ciuitatum quarundã rectoribus [erant poſita] i. data, & per mini-
ſtros templi collocata [ad ornatũ loci & gloriã,] vt Deo ſeruiret in eis. Cyrus enim rex Per-
ſarũ, & Darius ac Artaxerxes atq; Antiochus Magnus, & filius eius Seleucus, rectores quoq;
nonnulli vrbiũ aliquarũ, exẽplo regũ ſuorũ multa precioſa decoraq; vaſa trãſmiſerũt ad tẽplũ
Hieruſalẽ, vt partim ex dictis, & ex Eſdra pateſcit. [cõtrectabat indigne] i. irreuerenter tanq̃
vaſa cõmunia, [& contaminabat] applicãdo ea ſacrilege vſibus ſuis ac alienis. [ita alienatus
mẽte] i. vitijs & paſſiõibus obſcuratus [Antiochus, nõ cõſiderabat ꝙ ꝓpter peccata habitan-
tium, ciuitati dñs modicũ fuit iratus] ꝑmittẽs eã ac tẽplũ ipſius ſic ꝓphanari ad breue tẽpus,
& citra condignũ, & hoc ꝓbat ꝑ caſtigationẽ Heliodoro inflictã, vt ſupra habet. [Verũ non
ꝓpter locũ gentẽ, ſed ꝓpter gentẽ locũ dñs elegit.] Nã min' principale ordinat ad principa-
le. Ideo loc' ordinat ad habitatores ſuos, & ꝓpter illorũ ꝑfectum eligit, nõ ecõtra. [Ideoq; &
ipſe locus,] videlicet tẽplũ & ciuitas, [factus eſt particeps malorũ] pœnaliũ, i. punitionum
[populi] ſui, ita ꝙ pp̃lus puniebat in ꝓphanatiõe & cõtemptu loci ſui & tẽpli. [poſtea fiet ſo-
cius] i. participator [& bonorũ,] i. ꝓſperitatũ. Iſta tñ eſt impropria locutio, q̃m inter ratio-
nalia & irrationalia ac inanimata, nõ eſt ꝓprie loquẽdo ſocietas. [& q derelictus eſt in ira] i.
iuſta vltione [omnipotẽtis, iterũ in magna Dei recõciliatiõe cũ ſumma gloria exaltabit] q̃d
fuit impletũ aliquo modo, qñ Iudas & fratres ei' templũ recuperauerũt, purgauerũt & orna-
uerũt, ſicut in 1. lib. & infra quoq; habet. Plenius aũt in Chri aduẽtu, oblatiõe, ꝑdicatiõe & mi-
raculoſa opatiõe in tẽplo. Tũc eñi ipletũ eſt q̃d Agg' ꝑdixit, cap. 2. Magna erit gloria dom'
huius nouiſſimæ magis q̃ primæ. [Igit Antiochus mille & octingẽtis ablatis de tẽplo talen-
tis, velociter Antiochiã regreſſus eſt, æſtimãs ſe præ ſupbia terrã ad nauigãdum &c.] q̃d per
hyꝑbolen dictũ eſt, ad inſinuãdum indicibilẽ impijſſimi illius elationẽ. [Reliq̃t aũt ꝓpoſitos]
id eſt, quoſdã de principibus ſuis [ad affligẽdum gentẽ] Iudæorũ [Hieroſolymis quidẽ Phi-
2. Mac. 4. lippũ, in Garizim] loco Samariæ [Andronicum,] nõ illum quẽ ꝓcedẽti capl'o legit in An-
tiochia occidiſſe. Porro de hac tẽpli ſpoliatiõe & ciuitatis Hierl'm afflictiõe, ſanctiq; loci &
vaſorũ eius cõtaminatiõe, pleni' dictũ eſt in 1. lib. [Cumq; oppoſitus eſſet cõtra Iudæos] Hoc
1. Mach. 1. ipſum ſcriptũ eſt 1. lib. & eſt ſenſus: Cũ Antiochus firmaſſet ſuum ꝓpoſitũ ad ꝑſequẽdum Iu-
dæos, miſit odioſum principẽ Apolloniũ cũ exercitu &c. Iſta hiſtoria in 1. lib. habet, quãuis
1. Mach. 3. nomẽ Apollonij ibi nõ exprimat, q̃d tñ in 1. lib. eſt expreſſum. [& tunc] ſ. ſabbato [feriatis Iu-
dæis] i. ab opibus ceſſantib', [arma capere ſuis ꝓcepit] non q̃ſi ad impugnãdum Iudæos, ſed
quaſi ad exercẽdum haſtiludia torneamẽta ve aliquaq; ſubiungit, [omnesq; ſimul] Iudæos,
qui ad ſpectaculũ proceſſerãt, trucidauit.] Vnde elicit, ꝙ Iudæi nõ obſeruabãt ſe ob armatio
nem ꝓtactã. [Iudas aũt Machabæus q decim' erat.] Iudas hic dicit decim', nõ in ordine fra-
1. Mach. 2. trũ, inter q̃s tertius fuit, vt patet 1. lib. ſed in ordine ſummorũ põtificũ. Non tñ incipiẽdo com
putationẽ pontificũ ab Aaron, inter quẽ & Iudã multo plures fuerũt, ſed à principio regni
Græcorũ. Circa hæc ſcribit quidã: Regnũ Græcorũ, vt ſcribũt quidã expoſitores, incepit à Se
leuco, qui in Syria ſucceſſit Alexãdro Magno, & tunc ſ. tẽpore Seleuci ſummus ſacerdos fuit
Onias Iaddi fili', qui ſcd̃m hoc dictũ fuit Simon iuſtus prim' pontifex, ſecundus Eleazarus,
tertius Oniæ filius, quartus Manaſſes Eleazari auunculus, quint' Onias Simonis iuſti filius,
ſextus Simon Oniæ filius, ſeptimus Onias huius Simonis filius, quẽ occidit Andronic', octa-
uus Iaſon, nonus Menelaus, decim' Iudas Machabæus. Hoc accipit de Gloſa Rabani, q̃ ſum-
pta eſt ex dictis Ioſephi, ſed videt deficere in duobus. Primo, quia Menelao ſucceſſit Lyſi-
machus. Et ſic qua ratione numerat Iaſon & Menelaus, numeraret & iſte Lyſimachus de-
cimo loco, & non Iudas. Secundo deficit, quia ponit regnum Græcorũ incipere à Seleuco,
quod tamẽ incepit ab Alexãdro Magno. Circa hæc dico, ꝙ redargutio iſta nulli' aut modi-
ci eſt valoris. Non enim putãdum eſt, Rabanum ignoraſſe quod regnum Græcorũ monar-
chicum ſeu imperiale ab Alexãdro inceperit. Idcirco dato ꝙ dicat id, quod iſte ei imponit,
intelligẽdum eſt de regno Græco diuiſo, quo diuiſo in quatuor regna, primus poſt Alexan-
drum regnauit in Syria Seleucus pater Magni Antiochi, qui habuit filios duos, videlicet
Seleucũ & Antiochum Nobilem. Quod autem de Lyſimacho obijcitur, ſoluere dicendo, ꝙ
modiciſſimo tempore pręfuit, ita ꝙ Menelaus cui ipſe ſucceſſerat, rurſus ei occiſo ſucceſſit,
vt patuit præcedenti capitulo. Idcirco non numeratur. Nec verum eſt ꝙ Iudas ei ſucceſſit.
Nihilominus dici poteſt ꝙ computatio iſta ab Alexandro incipiat, cuius tempore pontifex
Iudæorum extitit Iaddus, quo connumerato, alijsq; præfatis, atq; relictis Iaſone & Menelao
ac Lyſimacho, qui illegitime ac peſſime intrauerunt, cultumq; Dei diſſipauerunt, & non ex-
ercuerunt, Iudas eſt decimus, ſcilicet proximus poſt Oniam ab Andronico interfectum. Itaq;
Iu-

Iudas cum ſuis [in deſertum ſeceſſerat,] ſcilicet cum patre ſuo ac fratribus, vt dictum eſt
1. Machabæ. 2. [Ibiq́ inter feras vitã agebat, & fœni cibo veſcentes] Iudas ac ſui rebus ſimi-
libus fœno, vtpote radicibꝰ quibuſdã & herbis ac fructibꝰ terræ, quæ ibi poterant inueniri.
[ne participes eſſent coinquinationis] i. idololatriæ, trãſgreſſioniſq́ legis Moſaicæ, ad quas
Antiochus populum Iudæorum coegit.

¶ Expoſitio Cap. 6. Sed poſt non multum temporis miſit rex ſenem quendam.

Articulus ſextus.

DEſcribunt hic in ſpeciali tribulationes ꝑ Antiochum & principes eius inflictæ Iudæis.
[Sed poſt nõ multum tẽporis] i. poſt breue tẽpus [miſit rex ſenem quendã Antioche
num] tanquã authenticum, & cum eo alios quoſdam. [qui compelleret Iudæos] per mi-
nas & pœnas [vt ſe transferrent à patrijs & Dei legibꝰ] i. leges diuinas ab eoꝝ patribus ſer-
uatas, in patria ſua relinquerent. Deniq́ iſta & multa ſubſequentia, dicta ſunt atq́ expoſita
primo 1. lib. cap. q cõpelleret Iudæos [cõtaminare etiã quod in Hieroſolymis erat templũ]
ita vt in eo ſacrificarẽt Ioui, nõ vero Deo. [& cognominari Iouis Olympij] i. tẽplum illud
vocare templum Iouis cognomento Olympij, à loco illo ſublimi in quo colebat. [& in Ga-
rizim, ꝓut erãt hi qui locum inhabitabãt, Iouis hoſpitalis] i. templum quod erat Deo con-
ſtructum in monte Garizim in Samaria, cognominari templum Iouis hoſpitalis, ꝓut erãt
rogãtes qui locum illum inhabitabãt. Eſtq́ idem Iupiter, qui à diuerſis locis in quibus co-
lebat, diuerſa cognomina ſortiebat. Quo circa penſandum, quia vt Ioſephus refert, Manaſ- Ioſe. li. 10.
ſes ſacerdos frater pontificis Iudæoꝝ, filiã Sanaballath Samaritani ac gentilis duxit vxorẽ. an. iu. c. 7
Propter quod prohibitus fuit ad altare accedere, niſi vxorem illam abijceret, quã nolens re-
linquere, ad patrem vxoris Sanaballath eſt ꝓfectus, qui conſtruxit ad eius intuitum tẽplum
Deo in Garizim monte. Videntes autem Samaritani Iudæos ab Antiocho ꝓpter cultũ Dei
ita oppreſſos, poſtulauerunt ab ipſo, vt tẽplum Dei inter ipſos ſitum, Ioui conſecraret, ne ab
Antiocho aut eius principibꝰ inſtar Iudæoꝝ affligerent. [peſſima autem & vniuerſis] Iudæis
fidelibus [grauis erat maloꝝ] i. ꝑſequutionum, immo & tranſgreſſionum [incurſio] i. boni
Iudæi incurrebãt grauiſſimas calamitates & ꝑſequutiones ex ſceleratiſſimis actibus ſeruoꝝ
Antiochi. [Nam templum luxuria & comeſſationibꝰ gentium erat plenum,] i. vitia carnis
exercebant in templo à gentilibus ac Iudæis ad paganiſmum conuerſis. [ſacratiſq́ ædibus]
ſcilicet atrijs templi & domunculis ſacerdotum in gyro templi conſtructis, [mulieres] im-
pudicæ [ſe vltro] i. ſponte ac libere [ingerebant, intro ferentes] i. in loca ſacra ſecum portan
tes [ea, q̃ nõ licebat] illuc inferri, videlicet, cibos ac potꝰ lege ꝓhibitos, aut ſacrificia ꝓphana
Ioui ſacrificanda. [Altare etiam] holocauſti [plenum erat illicitis] hoſtijs Iouis. [neq́ ſabba-
ta cuſtodiebant] à maiori parte Iudæoꝝ, [neq́ dies ſolennes patrij ſeruabãtur] i. alia feſta le
galia à patribꝰ olim ſeruata in patria illa. [nec ſimpliciter ſe quiſquã Iudæum confitebatur] i.
tam pauci audebãt confiteri ſe eſſe fide & ritu Iudæos, ꝙ reſpectu aliorum quaſi nulli vide-
bantur. Attamen aliqui erãt, ꝓut 1. Macha. 2. & infrà oſtenditur. [ducebãtur autem] Iudæi
[cum amara neceſſitate] i. graui mortis formidine [in die natalis regis Antiochi [ad ſacrifi-
cia Iouis] ſeu alioꝝ deoꝝ quos coluit. Veruntamen illa non fuit abſoluta neceſſitas, ſed con-
ditionata, videlicet ſi viuere vellent: alioquin fuiſſent occiſi, niſi ſacrificaſſent ſic. Ideo illa ne
ceſſitas non excuſauit eos à peccato mortali, quoniã tenebãtur potius mori, q̃ tranſgredi le-
gem Dei. [& cum Liberi] i. Bacchi, qui credebat deus vini & vineaꝝ. [ſacra celebrarentur,]
à miniſtris Antiochi, [cogebãtur] Iudæi [hedera] i. tali herba conſimili viti, [coronati] ſ. ha-
bentes ſuꝑ caput ſertum factum de hedera, [Libero circuire] i. ad honorem Bacchi eiꝰ pha
nũ ſeu altare in gyro ꝑambulare, vel vt aliqui dicũt, chorizare. Præterea ſicut dictum eſt ſuꝑ
illud Ionæ 4. Præparauit dñs hederã, Hedera eſt arbuſcula ſeu virgultum lata habẽs folia, &
facit denſiſſimã vmbrã, & oritur crebro in partibus Palæſtinæ, ſecundum Hieronymũ, ma-
xime in locis arenoſis, & cito creſcit in altũ, ſi habeat aliq̃d ſolidũ aut ſtipitem, ꝑ quod aſcen
dat: alioquin ſuꝑ terram repit. [decretũ autem exijt in proximas gentilium ciuitates] i. ꝓce-
ptum Antiochi mittebat hinc inde ꝑ oppida ſubditoꝝ ipſiꝰ, [ſuggerẽtibus Ptolemæis] id eſt,
imitatoribꝰ & fautoribꝰ impij Ptolemæi, qui vt ſuprà habet, induxit Antiochum ad ꝓferen-
dum ſententiam ꝓ Menelao & cõtra fideles Iudæos. [vt pari modo & ipſi] gentiles vrbium
illaꝝ [aduerſus Iudæos agerent] i. Iudæos in ſuis vrbibꝰ commorãtes ad ſacrificãdum cõpel-
lerẽt. [erat ergo videre miſeriã] i. miſerabilẽ & crudelẽ effectũ, q ſubditꝰ [duæ enĩ mulieres] He 2. Mach. 4
bręæ fideles [delatæ ſunt] i. ſeruis Antiochi accuſatæ, [natos ſuos circũcidiſſe, quas, infanti-
bus ad vbera ſuſpenſis, cum publice ꝑ ciuitatem circũduxiſſent,] ad aliaꝝ mulieꝝ Hebræaꝝ
terrorem, [ꝑ muros ꝓcipitauerũt] quod fuit crudeliſſimũ opus, tam in matribus, q̃ in infan
tulis, qui ſuſpenſi fuerunt ad vbera matrum, quibꝰ fuerant nutriendi, præſertim cum tam in
Exo. 32. quàm in Deute. 14. dñs iuſſerit: Non coques hœdum in lacte matris ſuæ. [Alij vero]
Iudæi [ad proximas coeuntes] i. ſimul euntes [ſpeluncas, & latenter diem ſabbati celebrãtes,

flammis ſuccenſi ſunt, eo ꝙ verebãtur ꝓpter religionem & obſeruantiã manu ſibi auxilium
ferre,] i. quia non audebãt ſe defendere, hoſtibuſq́ reſiſtere, eo ꝙ ſabbatum eſſet, putãtes il-
licitum ſe pugnare in ſabbato, put iſtud primi libri ſecundo capl'o plenius dictum eſt atq́
expoſitum. [Obſecro autẽ eos qui hunc librum lecturi ſunt,] aut eius lectionem audituri,
[ne abhorreſcãt ꝓpter aduerſos caſus] i. ne ꝓpter grauiſſimas iſtas tribulationes Iudæis inflictas,
ſcãdalizent, ſiue abhorreãt populum Iudæoꝝ tanquã Deo odibilem, vel quaſi inane ſit
Deo ſeruire, qui ſibi ſeruiẽtes ꝑmittit tam atrociter trucidari. [ſed reputent ea] aduerſa quæ
acciderunt Iudæis, [non ad interitum] i. finalem ꝑditionẽ ſeu totalem extirpationem, [ſed
ad correctionem eſſe generis noſtri] vt ſcilicet, in hac vita paternaliter caſtigarent à Deo,
ne in æternum perirẽt, quod eſt diuinæ dilectiõis indiciũ & effect᷒. Propter quod ſcriptum
eſt Prouerb.3. Diſciplinã dñi fili mi ne abijcias, & ne deficias cum ab eo corriperis. Quẽ em̃
diligit dñs, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi. [Etenim multo tempore non ſinere
peccatoribus ex ſententia agere] i. non ꝑmittere peccatores ad libitum diu peccare, [ſed ſtatim
vltiones adhibere] i. eos ꝑ tẽporales aduerſitates ac pœnas à peccatis reprimere, [magni
beneficij eſt indicium] i. euidenter beneficium grãde, cum pœnæ vitæ ꝑſentis ſint medicinales:
& incomparabiliter melius ſit, temporaliter caſtigari, ſicq́ à vitijs refrenari, q̃ in tempore
iſto ſine freno delectationibus frui, ac poſtea in æternum puniri. [Non em̃ ſicut in alijs nationibus]
idololatris [dñs patiẽter expectat] i. eas dãnationẽ differt, emẽdationemq́, quantum
in ſe eſt, ꝑſtolat, [vt eas cum iudicij] particularis in morte ſinguloꝝ, vel generalis in fine
mundi, [dies aduenerit, in plenitudine peccatoꝝ puniat] i. ſecundum exigẽtiam omniũ vitioꝝ
eoꝝ condemnet ac torqueat, cum menſurã iniquitatũ ſuaꝝ impleuerint. [ita & in nobis]
Iudæis [ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis] i. vſq́ ad mortẽ abſq́ correctione
ꝑtractis, [ita demũ in nos vindicet] noſtra peccata per infernalia & æterna ſupplicia. [Propter
quod nunquã miſericordiã ſuã à nobis amouet] in toto ſeu taliter, ſicut à gẽtilibus reprobis.
[Corripiens vero] paternaliter in ꝑſenti, [in aduerſis populũ ſuum non derelinquit]
finaliter, aut dona gratiæ ſubtrahẽdo electis, quãuis ad tempus ꝑmittat eos acriter infeſtari.
Hæc de populo Iudæoꝝ pro curſu veteris teſtamenti verificant. Nunc autẽ ira Dei ſuperuenit
eis vſq́ in finem. De populo autẽ Chriſtiano iſta nũc dici poſſunt, qui eſt genus electum,
1.Pet.2. gens ſancta, populus acquiſitionis, pars atq́ hæreditas Dei: non ꝙ vniuerſi electi ſint, immo
Mat.20. & ipſoꝝ credentium multi ſunt vocati, pauci vero electi, ſed quia præ cæteris gentibus plures
electi in iſto ſunt populo. Itaq́ reprobos & iniquos ac vitioſos cernentes ꝑſcitos, Deus
omnipotens, iuſtus, ſanctus ac metuendus ꝑmittit proſperari ac deliciari in ſeculo iſto, nec
virga eius eſt ſup eos. De quibus ait Pſalm.80. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum,
Ezec.16. ibunt in adinuentionibus ſuis. Vnde huiuſmodi populo ait per Ezechielem ꝓphetã: Zelus
meus receſſit à te, non iraſcar tibi amplius. [ſed hæc nobis ad commonitionẽ legentium] i.
ad eoꝝ exhortationem, ne abhorreſcant, &c. vt dictum eſt. [dicta ſunt paucis] verbis, magnam
ſententiã includentibus. [iam autẽ veniẽdum eſt ad narrationem] rerum geſtarum, in
quibus aduerſa grauiſſima contigerunt populo noſtro. [Igitur Eleazarus vnus de primoribus]
i. dignioribus maioribuſq́ [ſcribarum] qui erant legis periti, [vir ætate ꝓuectus, & vultu
decorus, apto ore hians] ex violẽtia ꝑſequutoꝝ, volentium eum ad eſum carnium porcinaꝝ
cõpellere, [compellebat carnem porcinam mãducare. At ille glorioſiſſimã mortẽ] i.
mortẽ virtuoſam ꝓ iuſtitia & lege diuina maximæ gloriæ meritoriã, magis q̃ odibilẽ vitã] i.
conuerſationẽ vitioſam [complectens, voluntarie ꝓibat ad ſupplicium] ex charitate ad aliorum
ædificationem. [intuens autem] i. mente ꝑpendens, [quẽadmodũ oporteret accedere] i.
quàm conſtãter atq́ fideliter neceſſe ſit ad martyrium ꝓgredi in caſu huiuſmodi. [patienter
ſuſtinẽs deſtinauit] i. decreuit & deliberauit, [nõ admittere illicita] i. nõ agere cõtra legis ꝓcepta
[ꝓpter vitæ] temporalis [amorem,] cum vita ꝓſens ordinãda ſit ad vitã ſpiritualem æternalem
ac glorioſam. [Hi autẽ qui aſtabãt, iniqua miſeratiõe cõmoti] i. cõpaſſiõe fallaci trahente
ad vitia, quæ venit nõ ex ſpirituali, ſed ſenſuali amore. [ꝓpter antiquã viri amicitiã tollentes
eum, ſecreto rogabãt afferri carnes, quibus veſci licitum erat] ſcd̃m legem, [& ꝓpter
veterẽ amicitiã &c.] Vnde hi vident fuiſſe Iudæi, à lege ad gentilitatẽ prolapſi. [At ille] ſ.
Eleazarus, [cogitare cœpit ætatis ſuæ & ſenectutis eminẽtiam dignã] quia non ſolum longitudine
tempoꝝ, ſed & decore virtutũ fuit ornata. Senectus em̃ venerabilis eſt nõ diuturna,
&c. vt dicit Sapiẽ 4. [& ingenitæ nobilitatis caniciẽ] i. ſeniũ ſuum decoratũ virtutibus, prout
ingenita ſua nobilitas ex Abrahã & patriarchis cõtracta requirebat, qm̃ fili᷒ Abrahę fuit non
ſolum carne, ſed & ſanctitatis imitatione, ſcd̃m quod Chriſtus Ioan. 8. ait Iudæis: Si filij Abrahæ
eſtis, opa Abrahæ facite. [reſpõdit cito] quia in re iam iuſta nõ fuit habẽda longa cõſultio.
[ꝑmitti ſe velle in infernum] i. ꝑ mortẽ tẽporalẽ tranſire ad limbũ patrũ. [Non em̃ ætati
noſtræ, inquit, dignũ eſt fingere] i. decẽs vti ſimulatione, quæ in tali caſu fuiſſet ſcãdalizatiua
& mortale peccatũ, cũ ꝓ fidei ac legis diuinæ defenſione dandũ ſit teſtimoniũ euidẽs ac ſyncerũ

ceꝝ abſq; cõfictione.[q̃obrẽ vitã fortiter excedẽdo]i. virtuoſe ac fideliter finiẽdo] ſenectute dign⁹apparebo] i.ita me habebo,ſicut meã cõdecet ſenectutẽ,ita vt merito ſenex appeller. Maledict⁹ẽm puer centũ annoꝝ.[ſi prõpto aio ꝑ grauiſſimis & ſanctiſſ.legib⁹honeſta morte ꝑfungar] i.trãſitorie vtar.Dicunt aũt leges Dei grauiſſimæ,i. honeſtiſſimę ac ſumme maturæ,quẽadmodũ homo facetus & honeſte ſe habẽs,dr̃ morib⁹grauis.[His dictis,cõfeſtim ad ſuppliciũ trahebat.ſed cũ plagis perimeret,dixit:Dñe q habẽs ſciam &c.duros corporis ſuſtineo dolores] ꝑſertim qa tã ſenex ſum,videlicet nonagenari⁹.[ſcd̃m animã vero] i.ſuperiorẽ animæ portionẽ,videlicet ſcd̃m mẽtis dictamẽ & rõnis cẽſurã,& potiſſime ſcd̃m charitatis impulſum,[ꝓpter timorẽ tuũ filialẽ,q charitatẽ includit,[libẽter hæc patior,]ne te offendã, aut à te ſeparer. [& iſte hoc modo deceſſit,] oĩb⁹nobis ædificationẽ ſalubrẽ & grãde exẽplum relinquens,vt ꝑ Deo,ꝑ fide,ꝑ iuſtitia ad mortẽ quantũlibet durã ſimus parati, nec fictione aut duplicitate deteſtãda vtamur.Poſtremo,qm iuxta doctrinã Apli,1.Corinthio.6. Corpora noſtra tẽplum ſunt Spiritusſancti, atq; in ſacris ordinibus conſtituti,ꝑſertim conſecrati ſunt Deo in templum, videamus ne & corpora noſtra comeſſatiõe & luxuria polluantur,ſed omni virtutum exercitio occupentur. Eſa. 63.

¶Expoſitio Cap.7.Contigit autem ſeptem fratres vnà cum matre ſua appræhenſos, compelli à rege, Art.7.

CElebꝛrimũ martyriũ ſeptẽ fratrũ & venerãdæ matris eoꝝ hic recitat.[Contigit autẽ ſeptem fratres vnà cum matre ſua compelli à rege] Antiocho [*contingere contra fas] i. contra ꝑceptum legis comedere [carnes porcinas flagris & taureis cruciatos] i. flagellatos extremitatibus virgulaꝝ colligataꝝ,atq; flagellis factis de corio tauroꝝ. [Vnus autẽ ex illis qui erat primus,ſic ait:Quid quæris,& quid vis diſcere à nobis? Parati ſumus mori,&c.Iratus itaq; rex,iuſſit ſartagines] i.caldarias magnas & ollas æneas ſuccẽdi, & ei qui prior fuerat locutus] qui & primogenit⁹ fuit,[linguã amputari] quaſi peccaſſet,tã conſtãter respondendo,ꝑ linguã.[& cute capitis abſtracta,ſummas quoq; man⁹ & pedes] i.man⁹ & pedes quę ſunt extrema membra in corpore hoĩs,[præſcindi.]aliqui tñ dicũt extremitatẽ manuum ac pedũ,i.digitos ſeu pollices,ſcd̃m quod Iudic.1. Adonibeſech ait:Septuaginta reges,amputatis manuũ ac pedũ ſummitatibus,colligebãt ſub mẽſa mea ciboꝝ reliquias.[& cum ꝑ oĩa inutilis factus eſſet] i.ineptus ad opa vitæ ꝑſentis,vtpote membris priuat⁹,nec diu viuere potens vita naturæ.[iuſſit] ei [ignẽ admoueri] i.applicari,[& adhuc ſpirãtem] i.anhelitum trahentem,[torreri in ſartagine] i.cremari & vri in caldaria ſeu patella.quod cum fieret,[mater & fratres ei⁹] nõ terrebant,ſed deſup cõfortati,[ſe mutuo hortabant fortiter mori]ꝑ lege diuina,[dicẽtes,dñs] Deus [aſpiciet] veritatẽ vitæ atq; iuſtitiæ,& verã fidei ſanctæ confeſſionem approbãdo, & remunerãdo hæc omnia, & eos qui veritati & æquitati repugnant, damnando:[& conſolabit in nobis] i.nos conſolabit,atq; pro temporali iſto tormẽto gaudia conferet ſempiterna, Sancti quoq; martyres in ipſis ſuis martyrijs mirabiliter conſolant & exhilarant deſup in cordibus ſuis,ita ꝙ conſolatio talis frequẽter copioſe redundat in partem ſenſitiuã,ac tormẽta alleuiat, [quẽadmodũ in ꝓteſtatione cantici] i. in cãtico ſuo cum inuocatione teſtificationis cæli ac terræ edito ac ꝓlato.[declarauit Moſes] Deut.32. dicens: [Et in ſeruis ſuis conſolabit] i.conſolationẽ infundet cordibus ſeruoꝝ ſuoꝝ.Noſtra autem tranſlatio habet,Et in ſeruis ſuis miſerebit.& redit in idem,quoniã conſolatio iſta,eſt miſeratio Dei & miſericordiæ eius effectus. Vnde & Paulus 2.Cor.1.fatet:Benedictus Deus q conſolat nos in oĩ tribulatiõe noſtra.Et Pſal.93.Scd̃m multitudinẽ doloꝝ meoꝝ in corde meo cõſolatiões tuæ lætificauerũt animã meã. [Mortuo itaq; illo primo hoc modo,ſequentẽ ducebãt ad illudendum,& interrogabãt,&c. At ille reſpondit patria voce: Non faciã &c.& in vltimo ſpũ cõſtitutus] i. ſecundus frater,videlicet primus in ordine poſt primogenitũ, cum paſſus eſſet ſupplicia ſimilia ſupplicijs fratris ſui defuncti, poſitus in agone & ꝓpe vltimã reſpirationẽ ac expirationẽ,[ait: Tu quidẽ ſceleſtiſſime] i.vitioſiſſime,vtpote publicus perſecutor iuſtoꝝ,& aduerſarius legis diuinæ,crudeliſſimusq; tyrãnus,[in ꝑſenti vita nos perdis] i. interficis: [ſed rex mundi,in æternæ vitæ reſurrectiõe nos ſuſcitabit] i. reſurrectiõe electoꝝ, quæ erit via ad vitã beatã ac ſempiternã in corpore & anima,quæ reſurrectio vocat immutatio,i.ad melius mutatio,iuxta illud Apli,1. Cor.15. Omnes quidẽ reſurgemus,ſed non oĩes immutabimur. Chriſtus quoq; Ioan.5. Procedent qui bona fecerũt,in reſurrectionem vitæ, haud dubium quin gloriæ.Qui vero mala egerũt,in reſurrectionẽ iudicij.[poſt hũc tertius] frater[illuditur]i.cum impioꝝ illoꝝ deriſione puniebat ac illuſorie tractabat. Veruntñ ipſe à ſpe ſua nõ illudebat,nec ſtulte,ſed ſapiẽtiſſime habuit ſe.[& linguã poſtulatus] i.exactus & iuſſus à tyrãno linguã extẽdere, vt abſcinderet. [cito ꝓtulit eã] tanquã ex corde paratus ad omniũ membroꝝ ſuoꝝ dilacerationẽ ꝓpter iuſtitiæ defenſionẽ.[& manus conſtãter extendit] ad amputationẽ,[& cum fiducia] æternæ remunerationis, [ait: E cælo iſta poſſideo] i. membra corporis mei à Deo creatore celoꝝ accepi & habeo.Ad corporis q̃q; formationem * edere

& organizationẽ, corpora cæleſtia & eorũ motores, motu, lumine & influentia cooperantur,
tanquam inſtrumenta omnipotentiæ ac ſapiẽtiæ creatoris. Videt autem in hac narratione
nõ ſeruari ordo hiſtoriæ, quoniam ſanct' martyr iſte protulit verba hæc, anteq̃ linguã ſuã am
putabat. Vel ſi lingua abſciſſa protulit iſta, magnũ fuit miraculũ: quod certum eſt, fieri potu-
iſſe omnipotẽtis virtute, ſicut in nouo teſtamento multi beatiſſimi martyres Chriſti linguis
abſciſſis noſcunt locuti. [ſed propter Dei leges] implendas & defendẽdas, [nũc hæc ipſa deſpi-
cio] i. viliter tractari permitto, & æquitati ac veritati poſtpono. [quoniam ab ipſo] Deo [me ea re-
cepturũ ſpero] meliorãda ac glorificãda quatuor dotibus corporũ beatorũ: quæ ſunt, impaſſi
bilitas, claritas, agilitas atq; ſubtilitas. Vnde & ſanctus Iob ſaſſus eſt: Credo q́ redẽptor me-
us viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circũdabor pelle mea, & in
carne mea videbo Deum ſaluatorẽ meũ. [Et hoc ita defuncto, quartũ vexabãt ſimiliter tor-
quentes. Et cũ eſſet ad mortẽ,] i. quartus frater morti iam proximus, [ait: Potius eſt, ab ho-
minib' morti datos, ſpem expectare à Deo, iterũ ab ipſo reſuſcitãdos] i. eos qui ab hominib'
adiudicati ſunt morti propter iuſtitiã, melius eſt expectare à Deo promiſſam ſalutẽ, q̃ & reſuſci
tandi ſunt à Deo in die nouiſſimo, q̃ aliquid aliud huic contrarium facere. [Tibi enĩ reſur-
rectio ad vitã non erit] i. non reſurges in fine ſeculi reſurrectione beatæ immutatiõis ſeu glo
riæ immortalis, ſed reſurrectiõe iudicij cõdemnationis: quæ eſt mors ſecunda & infernalis.
Omnes tamen reſurgẽt ad vitam naturæ perpetuam. Iſtud autẽ intelligẽdum fuit ſub con-
ditione, videlicet niſi Antiochus pœniteret. Vel per modum cõminationis aut propheticæ de-
nunciatiõis. [Et cum admouiſſent quintum] fratrẽ ad pœnã, [vexabãt eum. At ille reſpiciẽs
in eum, dixit: Poteſtatẽ inter homines habes, & cum ſis corruptibilis, facis quod vis. Noli pu
tare genus noſtrũ] ſ. populũ Iudæorũ [à Deo eſſe derelictum] finaliter aut omnino, vel quan-
tum ad animarũ ſalutẽ, q̃a hæc ipſa caſtigatio & perſecutio noſtra, eſt nobis cauſa coronatio-
nis æternæ, & ſignum dilectiõis diuinæ ad nos. [Tu autẽ patiẽter ſuſtine] i. ad tẽpus & inſtar
patiẽtium perſtolare. [& videbis magnam poteſtatẽ ipſius] i. omnipotẽtiam Dei per effectum
diræ vltionis experieris. [qualiter te & ſemẽ tuum torquebit.] Hoc quaſi prophetice dictum
videt, q̃a in breui poſt hæc Antioch' duriſſime fuit plagat', & infeliciſſime in grauiſſimis ex-
pirauit tormẽtis, atq; deinceps deputatus fuit æternis ſupplicijs. Filius quoq; eius Antiochus
cum ſuo cognato Lyſia fuit occiſus. Similiter Alexãder filius filij eius. Deinde Antiochus fi-
lius Alexãdri, & multi de cognatis eorũ. Poſſunt etiã per ſemẽ oẽs ei' imitatores intelligi. [Poſt
hunc ducebãt ſextum, & is] i. ſextus frater [mori incipiẽs, ſic ait: Noli fruſtra errare] putãdo
q́ abſq; fructu hæc patiamur & ſine diſpoſitiõe prouidentiæ Dei. [Nos enĩ propter nosmetipſos
hoc patimur] pro noſtra purgatione & coronatiõe, [peccãtes in Deum noſtrũ] per quod meru-
mus iſta pati. Veruntamẽ frater iſte hoc dixit in perſona populi ſui præuaricantis potius, quàm
1. Eſ. 9. in ſua perſona, quẽadmodũ Eſdras ait in ſua peroratione: Deus meus, erubeſco faciem meam
leuare ante te, quia peccata noſtra creuerunt vſq; ad cælum. [& digna admiratiõe facta ſunt
in nobis] i. aduerſa mirãda. [Tu autẽ ne exiſtimes tibi impune futurũ] i. ſine vltione diuina
[illegible]landum aut pertranſeundum. [q́ cõtra Deum pugnare tentaueris] deſtruẽdo cultum ipſius, &
eius occidẽdo cultores, quibus ait Zach. 2. Qui tetigerit vos, tangit pupillã oculi mei. Vnde &
Deut. 32. aſſeritur: Quia ſanguinẽ ſeruorũ ſuorũ vlciſcet. Hinc 1. Reg. 2. inducitur: Si peccaue-
rit vir in virum, placari ei poterit dñs: Si autẽ in dominum peccauerit, quis orabit pro eo?
[Supra modum autem] communem [mater] fratrum iſtorũ [mirabilis] propter excellentiam
ſuæ virtuoſitatis, cui nec in lege naturæ, neq; in lege Moſaica legit aliqua par fuiſſe, quantum
ad fortitudinẽ huius conſtantiæ in filiorũ martyrizatiõe. [& bonorũ memoria] i. ſanctorum
hoim cõmemoratiõe digna] vt eam ſibi in exemplũ proponãt patiẽtiæ ac virtutũ, [quæ pereun
tes] id eſt, mortem patientes [ſeptem filios conſpiciẽs, bono animo ferebat] i. æquanimiter
tolerabat. [propter ſpem quam in Deum habebat] i. propter ſperatam beatitudinem, quam ex-
pectauit à Deo dandã ſibi ac filijs ſuis, quam ex charitate ipſis optauit. [ſingulos illorũ horta-
batur patria voce] i. lingua materna vel patrum ſanctorũ exhortatiõe, [fortiter repleta ſapiẽ]
id eſt, dono ſapientiæ & illuminatiõe ſuperna, qua contemplabatur diuina, cæleſtia & æ[illegible]a,
quorum intuitu & amore vilipendit carnalia & caduca. [& fœmineæ cogitationi] [illegible]
[illegible]terdum ex primis motibus cœpit præſentibus filiorũ ſuorũ doloribus molliter ac [illegible]
ter condolere, [maſculinum animũ inſerens] i. viriles conſiderationes adijciens [illegible]
tum motus & effectus admiſcens, per quas refrenauit ac vicit cogitationes & compaſſiões [illegible]
mineas. [dixit ad eos: Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis] i. qualiter fuiſtis concepti, [illegible]
cti & animati in ventre meo, ita q́ per vteri mei tumorẽ, & corpuſculorũ veſtrorũ motionẽ
cœpit innoteſcere, vos in aluo meo cõſiſtere. Nempe qualiter anima creetur ac infundatur, [illegible]
intellectus non capit humanus. [Neq; enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, & vitam
& ſingulorũ mẽbra non ego compegi] id eſt, membra veſtra non formaui [illegible]
Iob 10. ſas ſecundas. Vnde & ſanctus Iob loquit Deo: Manus tuæ formauerunt me, & [illegible]
me totum in circuitu. Hinc ſcriptũ eſt Eccl. 11. Quõ ignoras quæ ſit via ſpũs, & q̃ ratione cõ

pingant oſſa in ventre p̄gnantis:ſic neſcis opa Dei q̄ fabricator eſt oim. Neq; em̄ ego ſpm̄,i.
mentē,& aiam rōnalem,i.aiam ipſam formā ſubſtantialē, corpus viuificantē, animantē,re-
gentē,in q̄ eſt mens & inferiores ſenſitiuæq; vites, & vitam naturæ aut gratiæ vobis donaui.
Anima etem̄ rōnalis nō eſt abintra,neq; ex traduce,ſed p creationē & infuſionē à Deo. Itaq;
p hæc verba non eſt intelligendū,q̄ in hoīe ſint duæ aut plures formę ſubſtātiales:ſed anima
vna,pluriū viriū cōtentiua. Iuxta quē modū ait Apl'us:De' pacis ſanctificet vos p oīa,vt in- 1. Theſ. 5.
teger ſpūs veſter & anima & corpus ſeruet.[ſed eſt mūdi creator,q̄ formauit hoīs natiuitatē]
i.fontaliter ex ſapiā & oīpotentia ſua inſtituit modū & pceſſum gnationis humanæ, pp̄ter
q̄d S.Iob 10. ait ad dn̄m:Nōne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeū me coagulaſti?&c.[q; oim
inuenit]i.aliunde non accepit nec didicit, ſed ex fonte ſapiæ ſuæ immēſæ inſtituit [originē]
hoc eſt,exordiū & pceſſum cunctoꝝ,inceptionē,curſum & ordinē vniuerſoꝝ. Iuxta hūc ſen
ſum,Baruch 3.ſcriptū eſt: Qui fecit ſtellas, hic adinuenit oēm viā diſciplinæ. Apl's q̄q; Ro.11.
Ex ipſo,inq̄t,& p ipſum,& in ipſo ſunt oīa. Atq; Eſa.40.Cū q̄ iniit cōſiliū,& inſtruxit eū?[&
ſpm̄ vobis iteꝝ cū miſericordia reddet & vitā] i.in reſurrectiōe futura miſericorditer rurſus
cōiunget aīas vr̄as intellectuales corporib' vr̄is:ſicq; vitā reſtituet vobis, & glorificabit cor-
pus & aīam.[ſicut nūc voſipſos deſpicitis]i.morti huic deſpicabili exponitis,[ppter leges
eius]i.vt eius impleatis p̄cepta. [Antiochus aūt contēni ſe arbitratus] à fratrib' interfectis,à
q̄bus fuit acriter increpat',imo & aſpnat' ſcd̄m q̄d vitioſus,iuxta illud Pſal.14.Ad nihilū de-
ductus eſt in cōſpectu ei' malign'.[ſimul & exprobrātis voce deſpecta] i.deſpiciēs ipſe An-
tiochus verba fratrū exprobrātiū ſibi,ſicut deſpexit eoꝝ pſonas, ſicq; reputauit ſe deſpectū.
Primo,q̄ ſic fuit rep̄hēſus ab illis. Secūdo,q̄ à tā vilib' ſcd̄m ſuā æſtimationē fuit cōteptus.
[cū adhuc adoleſcētior ſupeſſet,]vt ſaltē vinceret illū ſua pſuaſiōe, [nō ſolū verbis hortabat,
ſed & iuramēto affirmabat ſe diuitē & beatū factuꝝ illū]i. pſpeꝝ in p̄ſentib' bonis,& felicē
ſcd̄m ſuā ſupſtitionē. [Sed cū ad hæc adoleſcēs nequāq̄ inclinaret,vocauit rex matrē,vt ado-
leſcēti fieret in ſalutē]i.pſuaderet filio ſuo euadere mortē,& ſanitatē ac pſperitatē hui' vitæ
eligere.[cū aūt multis verbis eā eſſet hortat', pmiſit]ſe mater[ſuaſurā filio ſuo]nō tn̄ ſcd̄m re
gis intētionē,ſed ſcd̄m verā dilectionē. Suaſit etem̄ filio ſuo,vt verā amplecteret ſalutē,& p-
pter eā ſubiret mortē.[& ait filio:Miſerere mei]i.nō pmittas me i maximū labi mœrorē obe
diēdo huic tyrāno,[q̄ te 9.mēſib' in vtero portaui,&c. Peto nate,vt aſpicias ad cælū & terrā,
& ad oīa q̄ in eis ſunt, & intelligas q̄a ex nihilo fecit illa De' oīa. ita fiet]i.ex hoc cōcipies tīm
timorē,dilectionē,& venerationē ad pp̄riū creatorē,[vt nō timeas carnificē iſtū:q̄ ſic dilani-
at hoīes,ſicut carnifices bruta.[ſed dign' fratrib' tuis effect' particeps]i.p cōſtantiā pmerēs
eoꝝ frater vocari,nō ſolū carne,ſed & religiōe atq; martyrio.[ſuſcipe mortē]patiēter & libē-
ter pp̄ter Deū,[vt in illa miſeratiōe]i.in futura pia remuneratiōe ac coronatiōe[cū fratrib'
tuis te recipiā]i.tibi rurſus cōiungar,& nunq̄ ampli' à te ſeparer, atq; ex tua aſſociatiōe ple-
nius glorier ac lucūder,cōſors & particeps glīæ tuæ,& tāto plus,q̄to magis te diligo,& q̄ plus
tibi cooperata ſum,vt peruenires ad tā btīficū finē.[Cū hæc illa] tā optīa ac ſtrenuiſſ. mater ſpū
ſctō repleta,[adhuc diceret,ait adoleſcēs,]inflāmat' eloq̄o dilectiſſimæ ac fideliſſ. m̄ris:[*q̄d *quem
ſuſtinetis?] q.d. inaniter expectatis, q̄ acq̄eſcā pſuaſionib' regis. [Nō obedio p̄cepto regis]
in re tā illicita,[ſed p̄cepto legis. Tu vero]Antioche[q̄ inuentor oīs malitiæ fact' es in Hebręos]i.excogitator & inflictor tātæ pſecutiōis ac ſeductiōis & ſubuerſiōis in pplm̄ Iudæoꝝ,q̄ꝝ
multos crudeliſſime occidiſti,multos à lege Dei ad idololatriā ptraxiſti.[non effugies manū
Dei] i.ptāē eius vitia vlciſcētē. [nos em̄ p pctīs nr̄is hęc patimur]iuxta ſenſum p̄habitū.[& ſi
nobis pp̄ter increpationē & correptionē dn̄s nr̄ modicū irat' eſt] i.q̄a ex ſua iuſtitia caſtiga
uit,nos pp̄ter pctā nr̄a citra cōdignū in ſeculo iſto,ne æternalr̄ peam'.[ſed iteꝝ recōciliabit
ſeruis ſuis]i.caſtigatis ignoſcet,& poſt tot aduerſa tribuet pſpera.[Tu aūt ſceleſte]i.ſcelerate
[& oīm hoīm flagitioſiſſime]vel abſolute,vel q̄tū ad aliq̄d,p̄ſertim q̄tū ad hoīes tūc viuētes.
noli fruſtra extolli vanis ſpeb']i.cōfidentiīs falſis,q̄bus præſumis te magna & felicia atq; vi-
ctorias ingiter adeptuꝝ.[in ſeruos eius inflāmatus] i.ira,odio, pſecutione accēſus cōtra Dei
cultores. [Non em̄ oīpotētis Dei iudiciū effugiſti. nam fratres mei modico dolore nūc ſuſ-
tētato]i.tolerato iſto tēporali mortis ſupplicio paruo, tam reſpectu prǽmij glorioſi ac ſem-
piterni, q̄ infernalis tormēti. [ſub teſtamēto æternæ vitæ effecti ſunt] i.ſub firma pmiſſione
& certa expectatiōe btīficæ fruitionis ſunt cōſtituti, quā in ſinu Abrahæ infallibilr̄ p̄ſtolant.
[Tu vero iudicio Dei iuſtas ſupbiæ tuæ pœnas exolues. Ego aūt trado me,inuocans Deū ma
turius]i.cū grauitate internę affectiōis,vel q̄ ait,maturius,refert ad verba ſequētia.[gēti no-
ſtræ ppiciū fieri]i.rogās Deū,vt celerius fiat clemēs, & miſericorditer agēs populo Iudæoꝝ.
[& te cum tormētis & verberib']i.plagis diuinæ vltionis[cōfiteri,q̄ ipſe eſt De' ſolus.]Hoc
poſt paucos annos fuit impletū, & ſic fuit exaudita oratio huius ſcti & magnanimi adoleſcē-
tis,zelo iuſtitiæ iſtud rogātis.[in me aūt & i fratrib' meis deſinet oīpotētis ira]p̄ſertim cū ad
btīficā Dei peruenerim' viſionē. Nā & in pr̄ib' exiſtētib' in limbo,aliq̄ modo videt mãſiſſe ira

Dei, Inquantũ propter originalis peccati reatũ retardabanť à gloria, q̃ retardatio fuit q̃dam peccati illius vindicta, & hæc ira Dei vocať. ⸢Tunc rex accenſus ira, in hunc crudelius deſęuit, &c. Nouiſſime aũt & mater poſt filios conſumpta eſt⸣i. feliciter mortua, & (vt creditur) martyrizata. His verbis magiſter in hiſtorijs addit: Pro hac tanti ꝓrogatiua martyrij, aſſerũt plurimi, de his ſeptem fratribus eccleſiam ſolennizare. Præterea ſi in vet. teſt. ianua regni cęleſtis nondũ aperta, tam feruidi erant electiſſimi fratres iſti ad ſuſtinendũ tam acerbũ martyrium: quanto magis ſub euangelica lege, aditu regni ſuperni patefacto, debemus eſſe feruidi ac parati ad tolerandũ quæcunq; aduerſa, immo & amariſſimas mortes pro Deo? Amplius, huius venerandæ matris exemplo diſcant parẽtes ſobolem ſuam vero ſancto & ſpũali, non carnali aut ſenſuali amore diligere, eamq́; ſalubriter informare, nec à religionis ingreſſu (q̃ eſt mors ciuilis atq; martyrium q̃ddam) retrahere. Poſtremo, q̃m ſeptenario vniuerſitas deſignatur, poſſunt per ſeptem hos martyres, vniuerſi euãgelicæ legis martyres figurari. Et ſicut poſt martyres illos conſummata eſt mater eorum vita poſt eorum martyria, q̃ in fine mundi ſunt ab Antichriſto & ſuis miniſtris martyrizandi, ſancta mater eccleſia cõſummabitur tota in gloria plena. Demum in nouo teſtamento inuenitur ſimile præfato martyrio in beatiſſima fœmina Felicitate, & ſeptem filijs eis martyribus glorioſiſſime coronatis.

¶ Elucidatio cap. 8. Iudas vero Machabęus, & qui cum illo erant, introibant latenter in caſtella. Articulus 8.

QVoniam Deus glorioſus poſt tempeſtatẽ tranquillitatem largitur, deſcribiť hic, qualiter populum ſuum lamentabiliter conculcatum cœpit mirabiliter exaltare, fecitq;
1. Mach. 3. triumphare. Et quæ hic ſcribuntur, in primo lib. præhabita ſunt. ⸢Iudas vero Machabæus & qui cum illo erant,⸣ vt ẽ fratres & conſanguinei eius, & qui in Iudaiſmo permanſerunt, ⸢introibant latenter in caſtella &c.⸣ Iudææ, quæ gentiles miniſtri Antiochi obtinuerunt & inhabitauerunt ad tempus iniuſte. Idcirco latenter & nocturnis temporibus ac per inſidias poterant expugnari. ⸢& inuocabant dñm, vt vocem ſanguinis ad ſe clamãtis audiret.⸣ Oppreſſio enim & interfectio innocentum, eſt vnum de quatuor peccatis clamantibus ante Deum, quę ſpecialiter exigunt deſuper fieri vltionem. ⸢Videns aũt Philippus⸣ quem Antiochus in Hie-
2. Mach. 5. ruſalem poſuit principem ad affligendũ Iudæos, vt dictum eſt ante, ⸢paulatim virũ ad *pro-
*ꝓfectum uectum venire⸣i. Iudam ſucceſſiue magis ac magis præualere, ⸢ad Ptolemæum ducem Cœleſyriæ & Phœnices ſcripſit.⸣ Quæritur, an iſte Philippus, fuerit cui in ſequenti cap. legiť Antiochus ſuum filium commiſiſſe? Et dicũt quidam, ꝙ immo. Cõtra quos obijcit q̃dam: Primo, q̃m iſte Philippus fuit in Hieruſalem, alius aũt cum rege in Perſide, q̃n factũ eſt bellum
2. Mac. 5. iſtud. Secundo, q̃m iſte fuit Phryx natione, vt patuit ante, alter aũt erat collactaneus Antiochi, vt cap. fertur ſequenti. Sed iſtæ obiectiones videntur inanes. Si em̃ bene penſentur, quæ
2. Mach. 9 hic & tertio primi lib. cap. ſcripta ſunt, miſſio iſta ad Ptolemæum facta p Philippum, ꝓceſſit
1. Mach. 3. iter Antiochi ad Perſidem. Ad aliam poſſet quis dicere, ꝙ Philippus iſte ex vno latere extitit Phryx, ex alio collactaneus regis. Verũtñ parua eſt vis, an fuerit idem an alter. ⸢At ille⸣ ſ. Ptolemæus, ⸢velociter miſit Nicanorem, datis ei 20. millibus, &c. adiuncto Gorgia.⸣ Videtur iſta
ibid. hiſtoria diſſonare à dictis in primo lib. cum ſcriptum ſit ibi: Elegit Lyſias Ptolemæum & Nicanorem & Gorgiam, & miſit cum eis 40. millia virorum & 7. millia equitum. Porro ꝙ hic & ibi de eodem bello fit ſermo, conſtat ex eo quod additur ibi & hic de cõuentione mercatorum ad emendũ Iudæos, quos præſupponebant vincendos. Nam ſubditur hic: ⸢Conſtituit aũt Nicanor regi⸣i. ad commodũ regis Antiochi ordinauit, vel regi ante ſuum receſſum aſſeruit, ⸢vt tributum quod erat dandum Romanis,⸣ quibus tributarius fuit Antiochus, ⸢de captiuitate Iudæorum ſuppleret⸣i. de pecunia quam accepturum ſe ꝓſumpſit pro Iudæis vendendis, ⸢promittens ſe nonaginta mancipia⸣i. ſeruos ſeu ſuppoſita ⸢Iudæorum, taleño diſtracturum⸣i. pro vno talento daturum ac vndiq; diſperſurum. Ad iſtud reſpõdendum videtur, ꝙ Philippus primo ſcripſerit Ptolemæo, à quo miſſa fuerunt 20. millia, quibus paulo poſt ante congreſſum contra Iudam Lyſias addidit alia 20. millia & equitum millia 7. ⸢Ex q̃bus⸣ ſ. Iudæis cum Iuda exiſtentibus, ⸢quidam formidantes propter multitudinem⸣ aduerſariorum, ⸢& non credentes diuinæ iuſtitiæ⸣i. non ſatis ſperãtes, ꝙ iuſtitia Dei eis auxiliaretur, eorumq́; inimicis aduerſaretur, ⸢in fugam vertebantur. Alij vero dñm deprecabantur, vt eriperet eos de impio Nicanore, qui eos priuſq̃ cominus⸣i. prope ⸢veniret, vendiderat⸣ dicendo, ꝙ daret nonaginta mancipia Iudæorum pro talento. ⸢& ſi non propter eos⸣ id eſt, ſi nõ propter ipſorum merita, ſed tamen ⸢propter teſtamẽtum quod erat ad patres eorum⸣ id eſt, propter conſeruationem veteris teſtamenti in ſuo vigore, vel propter adimpletionem promiſſionis factæ patriarchis de conſeruanda eorum poſteritate. ⸢Conuocatis aũt Machabæus ſeptem millibus, quæ cum ipſo erant,⸣ Contra hoc obijci poteſt, quoniam 1. Machab 4. habetur, ꝙ erant tria millia tantum. Reſpondetur, ꝙ ibi numerantur qui cæteris magis erãt armati. ⸢rogabat, vt fortiter contenderent⸣ id eſt, pugnarent ⸢ante oculos habentes⸣i. recordantes ⸢contu-

tumeliam quæ in loco ſancto eſſet illata]i.quam perfidi illi intulerant templo,[Itemq́; iniu-
riam ciuitatis]Hieruſalem[habitæ ludibrio]& contẽptui,[adhuc etiam veterũ inſtituta con
uulſa]i.ꝓcepta patribus data,eſſe violata.Vel per veterũ inſtituta, intelligendæ ſunt ordina-
tiones aliquæ à Iudæorũ ſenioribus factæ.Itaq; ꝓpter tanta aduerſariorũ facinora,eos crede-
rent expugnandos.[Admonuit aũt eos de auxilijs Dei]i.q̃liter Deus adiuuit frequẽter patres
eorum,ſicut in Exodo,Iudicum,Regum,& Paral.libris narratur. [& de prælio quod eis ad-
uerſus Galatas fuit in Babylonia,vbi vt ad rem]i.ad pugnam[ventũ eſt, Macedonibus ſocijs
hęſitantib⁹,]i.metuentib⁹ Macedonibus exiſtentib⁹ cum Iudæis,[ipſi]Iudæi[ſoli]exiſtentes
[6.millia, peremerunt 120.millia.]de iſto bello non legitur alibi in ſcripturis,neq; in Ioſepho:
& tñ mirabilius fuiſſe videtur,ꝙ in 1. lib.leguntur 3. millia Iudæorum miſſa à Ionatha regi 1.Mach.11.
Demetrio,occidiſſe in Antiochia 100.millia hoĩm.[Cõſtituit itaq; fratres ſuos duces vtriq;
ordini]vnicuiq; eorum commiſſe.Et dicunt aliq ꝙ in q̃libet ordine ſeu acie erant aliq eqtes,
& qdam pedeſtres, cum tñ nec in iſto,neq; in lib.1. legat Iudas equis vſus in prælijs. [Simo-
nem & Ioſephum & Ionatham.]Ioſephus iſte dicitur fuiſſe is, qui 1.lib. Eleazarus appella-
tur,quem 12.lib.antiqtatum Ioſephus noĩat Saphum. [Ad hoc etiam ab Eſdra lecto ſancto 1.Mach.2.
libro]Iſte fuit alter ab Eſdra de Babylone reuerſo.Itaq; Eſdras iſte legit ex lib.Moſis aliqua Ioſ.lib.12
verba pro pugnatorum confortatione,iuxta illud Deuter.20.Appropinquante bello,ſtabit
ſacerdos ante aciem,& loquetur:Audi Iſrael, nolite timere, quia dñs in medio veſtri eſt. [&
dato ſigno de adiutorio Dei]eis mox affuturo,q̃d ſignum potuit eſſe clangor tubarũ in ipſo
congreſſu,iuxta illud Numer.10.Si exieritis ad ꝓlium,clangetis vlulãtibus tubis:&erit recor
datio veſtri coram dño, vt eruamini de manib⁹ inimicorũ veſtrorũ.[In prima acie ipſe dux]
ſ.Iudas[cõmiſit cum Nicanore]i.cõtra Nicanorẽ & aciem eius.[& facto ſibi adiutore oĩpo-
tẽte,interfecerũt]Iudas & ſui[ſuper 9.millia hoĩm.]Verum in 1.lib.habetur,3.millia.Ad quod
rñdetur,ꝙ in acie Nicanoris 3.millia corruerunt.In toto aũt aduerſariorum exercitu,9.mil- 1.Mach.4.
lia.[ſed reuerſi ſunt]Iudas & ſui[hora concluſi]i.detenti,q̃m imminebat hora in qua cœpit
celebratio ſabbati:in quo q̃uis potuerunt pugnare ſe defendendo,non tñ ſpõte & ſine neceſ-
ſitate alios inuadendo aut inſequendo.[Et ex his qui cum Timotheo & Bacchide erant]con 1.Mach.5.
tra ſe[contendentes]i.contra ipſos Iudæos pugnantes,[ſuper 20.millia interfecerunt] Iudæi
cum principe ſuo Iuda.De iſto bello habetur 1.lib. Ibi tñ habetur 8.millia:ſed additur ibi de
alio bello,& poterant ſimul eſſe plus q̃ 20.millia. Ibi tñ non fit ſermo de Bacchide. Putantq́; 1.Mach.7.
aliqui,ꝙ Bacchides iſte ſit alter ab illo,quem in 1.lib.legitur cum Alchimo miſiſſe Demetri-
us.[Et cum arma eorum collegiſſent, diligenter oĩa compoſuerunt in locis opportunis] vt
ſuo tempore vterentur eiſdem. [& cum epinicia]i.feſta de victorijs cõtra hoſtes obtentis,ad
regratiandum Deo,[agerentur in Hieruſalem,eos qui ſacras ianuas] templi [incenderant,
id eſt, Caliſthenem]qui fuit in hoc principalis,[incenderunt &c.Facinoroſiſſimus aũt Ni-
canor,qui mille negociantes]i.mercatores[ad Iudæorum venditionem]à ſe faciendam[ad-
duxerat.Porro an mercatores illi fuerunt mille dũtaxat,an plures:ita ꝙ ponatur hic nume-
rus determinatus pro indeterminato, videtur ambiguum. [humiliatus auxilio dñi ab his,
quos nullos exiſtimauerat, depoſita veſte gloriæ]i.veſte ſua precioſa, ne agnoſceretur, [per
mediterranea fugiens]ſecretius quo valebat,[ſolus venit Antiochiam &c.]vel quia oĩno ſo
lus,vel quia cum paucis venit illuc.[& prædicabat protectorem Deum habere Iudæos.] Hoc
dixit,ſuam deiectionem excuſando magis,q̃ Deum laudando.

¶Explanatio cap.9.Eodem tempore Antiochus inhoneſte reuertebatur de
Perſide. Articulus 9.

MOrs ſceleratiſſimi Antiochi hoc loco deſcribitur.[Eodem tempore Antiochus inho
neſte reuertebatur de Perſide.Intrauerat eñ eam]vrbem [quæ dicitur Perſipolis,] 1.Mach.6.
quæ primo lib.Elimaides nuncupatur:quam cur introierit, dictum eſt ibi. [& cum veniſſet
circa Egbatanam ciuitatem]&c.de q̃ fit mentio in Iudith & Eſdræ libris,[iuſſit agitari cur-
rum ſine intermiſſione:]vt moleſtiam ſibi factam in Iudæis vlciſceretur,[cæleſti eum iudi- Iudit.1.
cio perurgente.]i.Deo cæli iuſto iudicio ꝑmittente impium illum ſic furere contra Iudæos, 1.Eſd.6.
& ex cõſequenti ꝓcipere currum ſic agitari, ad quod conſecuta eſt ruina & cõquaſſatio cor-
poris ſui:q̃d fuit effectiue à Deo,qui permiſit illum ſic inſanire, quatenus hãc plagam incur
reret,[eo ꝙ ita ſuperbe locutus eſt venturũ ſe Hieroſolymam,& congeriem]i.collectionem
& cumulum[ſepulchri Iudæorũ eam facturum]hoc eſt,ꝙ occideret vniuerſos in Hieruſalem
cõmorantes Iudæos,ita ꝙ ipſa fieret occiſorum ſepulchrum. [Sed qui vniuerſa cõſpicit dñs
Deus,percuſſit eum inſanabili & inuiſibili plaga,] quæ intra viſcera fuit latens. Non tñ fuit
correctus.[Vt eñ finiuit hunc ſermonem,appræhendit eum dolor dirus viſcerum.Et qdem
ſatis iuſte &c.Super hæc aũt & ſupbia repletus, ignem]iracundiæ,indignationis, impatien-
tiæ[animo ſpirans] i. euaporans animo,i. corde & etiã corpore ꝑ verba cõminatoria turbu-
lentosq́; geſtus[in Iudæos]ſicut de nequiſſimo Daciano ſanctus recitat Auguſtinus. [conti-
git

git illum impetu euntem]i. celerrime procedentem in ſua quadriga,[de curru cadere,]&ſor
ſan currus reuerſabatur.[Is'q; qui ſibi videbatur fluctib' maris imperare,ſupra humanū mo-
dum ſuperbia repletus,& montiū altitudines in ſtatera appendere,&c.] i.tam ſuperbe ſe ha
buit,ac ſi hoc putaſſet. Eſtq; iſte ſermo hyperbolicus,ad innuendū inhumanū faſtum & arro-
gantiā eius,[in geſtatorio]i.inſtrumento facto ad portandū[portabatur. Hic ergo cœpit ex
graui deductus ſuperbia]i.ex deteſtabili & importabili elatione ad extremam calamitatem
deiectus,[ad agnitionem ſui venire]iuxta illud Eſa.28. Tm̄modo ſola vexatio dabit intelle-
Hiere.30. ctum auditui. Vnde per Hieremiam dñs:Caſtigo te,inquit,ne tibi innoxius videaris.[& ait:
Iuſtum eſt,ſubditum eſſe Deo,]culus iuſtam vindictā in meipſo experior.[& mortalem non
paria Deo ſentire]ex quo apparet,ꝙ diuinum quid impie ſenſit de ſe.[Orabat aūt ſceleſtus
hic dñm,à q̄ non eſſet miſericordiā]i.veniam peccatoꝝ & gratiā[cōſecuturus:]qm̄ eius ora-
tio & pœnitētia non prouenit ex zelo iuſtitiæ,neq; ex charitate,neq; ex odio culpæ:ſed ex ti
more pure ſeruili, & deſiderio euadendi afflictiones corporales quas incidit. Sic & de Eſau
Heb.12. ſcribit Aplſus, ꝙ non inuenit pœnitētiæ locum,quanq̄ cum lachrymis inq̄ſiſſet eam. Deinde
multa & magna promiſit,vt miſericordiā conſequeret, i. curationem & euaſionem ſupplici
orum diuini iudicij.[& ciuitatem]Hieruſalem[quam]paulo ante[volebat facere ſepulchrum
congeſtoꝝ,]i. Iudæorum occiſorum ſimul accumulatorum,[optat reddere liberam à tribu-
to,ac Iudæos æquales]in priuilegijs[Athenieſibus facere pollicetur.] Erāt quippe Athenieſ
priuilegiati & libertati in multis, qm̄ philoſophiæ ſtudiū viguit ibi.[& deſperans]de ſua cu
ratione. Nam ſenſit dolores ſuos augeri aſſidue,[ſcripſit Iudæis]in quos ſciuit ſe grauius ex-
ceſſiſſe:[Optimis ciuibus Iudæis plurimam ſalutem, &c. Si ex ſentētia cuncta vobis ſunt]i.
oīa ꝓſpere ad libitum veſtrū vobis euenit,[maximas agimus gratias. Et ego in infirmitate
&c. graui appræhēſus,non deſperās memetipſum]iam dictum eſt,ꝙ ſcripſit deſperās de ſua
curatione. Ideo videtur iſta mēdaciter loq,ꝑſertim cum ſubdat,[ſed ſpem multā habēs effu-
giendi infirmitatem.]Ex qbus etiam verbis elicitur,ꝙ timore mortis & deſiderio corporalis
ſanitatis,dixit & ſcripſit atq; pœnituit,non amore virtutum.[Reſpiciēs aūt]i.ego ꝑpendēs,
[ꝙ pater meus]Antiochus magnus[oſtēdit,q poſt ſe ſuſciperet principatū,]i.ꝙ Seleucus fi-
lius eius ſenior ſuccederet ſibi in regno,[vt ſi qd contrariū accideret aut difficile nunciaret]
i.ſi aliqua ardua & aduerſa negocia euenirent,[ſcientes hi q in regionib' erant]i.habitatores
regionum ipſius[cui eſſet ſumma rerum derelicta] i.gubernatio regni commiſſa,[nō turba-
rent]immoderate,vel certi ad quem deberēt recurrere in talibus cauſis.[Ad hæc conſiderās
de ꝓximo potentes q̄ſq; & vicinos] i.reges aut principes in gyro regni mei habitantes,[inſi
diari tēporibus]i. obſeruare qbus tēporibus poſſent regnū meum cōmodius impugnare,[&
euentū expectantes]i.opportunitatē ſeu effectum,in q̄ hoc poſſent implere:q̄d maxime eſſet,
qn̄ non ſcireſ quis eſſe deberet ſucceſſor meus in regno:ideo[deſignaui Antiochū filiū me-
um regē]i.inſtitui, ꝙ ipſe mihi ſuccedat in regno,[quem ſæpe, recurrēs in ſuperiora regna]
ſ. Perſarum atq; Medorum aut aliorum,[multis veſtrū cōmendaui:]Iſtud videſ blandū ma-
gis,q̄ verum.[& ſcripſi ad eum quæ ſubiecta ſunt]in epiſtola ei miſſa:[Oro itaq; vos memo-
res beneficioꝝ publice & priuatim]i.rogo vt vos ipſi,recordantes beneficioꝝ,quæ vobis ex-
hibui manifeſte & in priuato. Quæ tñ beneficia pauca aut nulla fuiſſe videnſ: niſi forſan ante
confirmationē ſuam in regimine,qn̄ ſuam occultans malitiam,cūctis ſe præbuit gratioſum.
[vt vnuſquiſq; veſtrū cōſeruet fidem] i. fidelitatem[ad me & ad filium meū. Confido enī eum
modeſte & humane acturum:]q̄d vtiq; ſpectat ad regem,ne abutatur magnitudine poteſta-
tis,& clementia decoretur. Vnde & rex apum caret aculeo. [& ſequentē ꝓpoſitū meum,cō-
munem vobis fore]i.pium & iuſtum,ſicut & cæteris,ne ꝑſonarum acceptor exiſtat.[Igiſ ho
micida & blaſphemus peſſime]i.atrociſſime,[nec ad ſalutem ꝑcuſſus à Deo, miſerabili obi-
tu vita defunctus eſt]i.vita priuatus. Vnde elicit,ꝙ non vere pœnituit.[Transferebat aūt cor
pus]eius de loco illo ad ſepulchrum patrum ſuorum,[Philippus collactaneus eius]i.eodem
1.Mac.6 lacte nutritus,de q̄ 1.lib. plenius continet. Dicit aūt hic,ꝙ Antiochus obijt in mōtibus. Nihi
lominus ī allegato cap.legiſ decidiſſe in lectum,vel poſt lapſum de curru,de q̄ ibi nil legitur.
[Qui metuens Antiochi filium,ad Ptolemæum Philometorē]q fuit filius Ptolemæi Epipha
nis[regem Aegypti adijt.]Primo tñ venit & occupauit Antiochiā,& ꝑfuit ibi. Filius aūt An-
tiochi adhæſit Lyſiæ,& oppoſuit ſe Philippo,& eū in Antiochia oppugnauit,quā cōtra re-
gem tenere non valēs,fugit, vt dictū eſt, in Aegyptū. Ex iſto docemur cap. q̄ metuenda ſint
Dei iudicia,& q̄ multa ad veram requiranſ contritionē. Quod item plurimi videnſ pœnite
re in anguſtijs & extremis,non tñ ſalubriter:qm̄ ex ſeruili timore,non ex dilectione nec ze-
lo iuſtitiæ:nec ſyncere,qm̄ Deum offenderunt, ſed ꝓpter mala pœnalia & æterna ſupplicia,
quæ ſibi imminere verentur. Tempore ergo ſanitatis & iuuentutis eſt pœnitendum.

¶Declaratio cap.10. Machabæus autem & qui cum illo erant.

Articulus 10.

Pur-

PVrgatio templi,& varia bella Machabæi,hic deſcribunt.[Machabæus aũt,& qui cum il
lo erant,dño ſe protegente,templum & ciuitatem]Hieruſalem [recepit] i.recuperauit.
[Aras aũt]&c.Iſta plenius ſunt deſcripta atq; expoſita primo lib.Idcirco ptranſeundum.[&
de ignitis lapidibus igne concepto]i.excuſſo.Dicũtur aũt igniti lapides, q duri & apti ſunt, 1. Mac. 4.
vt ignis excutiatur ex eis.[rogabãt dñm, ne amplius malis talibus inciderent] i.tam feroces
perſecutiones & clades à perfidis ſuſtinerent.[ſed ab ipſo mitius corriperentur,&non barba
ris & blaſphemis hoĩbus traderent.] Ita & Dauid ait: Melius eſt mihi incidere in manus dñi, 2.Reg.24.
multæ eñ miſerationes eius,q̃ in manus hoim.In Iudic.10.filij Iſrael etiam legũtur Deo of-
fenſo dixiſſe:Redde tu nobis quicquid tibi placet.[thyrſos]i.baculos ſeu medios frutices,ex
qbus rami hinc inde ꝓcedunt ac oriuntur. [& ramos ꝑferebant ei]i.adducebant ad reuceren
tiam Dei,[q proſperauit mundare locum ſuum]i.ꝓſperum dedit ſucceſſum purgandi tem-
plum p Iudã & ſuos.[Hic]ſ.filius Antiochi[ſuſcepto regno,conſtituit ſup negocia regni Ly
ſiã quendã]& Antiochus pater huius Antiochi conſtituit ſup negocia regni in magna parte
Philippum,vt lib.1.dictum eſt.Antiochus vero filius ꝑfati Antiochi,à Lyſia nutritus, ꝑfecit 1. Mac.3.
eũ totius regni negocijs.[Nam Ptolemæus q dicebat]i.cognoĩatus eſt [Macer,]Nam ſuprà
facta eſt mentio de alio Ptolemæo.[iuſti tenax erga Iudæos eſſe conſtituit.] i.decreuit ſe iu- 2.Mac.4
ſte habere,non tyrannice neq; inique,circa Iudæos.Condoluit eñ eoꝝ miſerijs & preſſuris,
quas ab Antiocho & eius miniſtris ſuſtinuerũt.Idcirco non voluit eos iniuſte grauare.Hinc
ſubditur:[Et ꝑcipue ꝓpter iniqtatem] i.iniquã oppreſſionem, [quæ facta erat in eos,& pa-
cifice cum eis agere] voluit.[Sed ob hoc accuſatus ab amicis] vel ſuis vel Antiochi regis,de
quo ſubdit:[apud Eupatorem]i.Antiochum Antiochi Nobilis filium.[cum frequẽter prodi
tor audiret]i.cum ſæpe audiret ſe ꝓditorem vocari, vel cũ Antiochus Eupator audiret mul
toties,ꝙ Ptolemæus iſte ꝓditor eẽt,[eo ꝙ Cyprum ſibi creditã]i.ſuæ cõmiſſam cuſtodiæ[à
Philometore]rege Aegypti,[deſeruiſſet,& ad Antiochũ Nobilẽ trãſlatus]i.ſponte ꝓfectus,
& de eius familia factus,[etiam ab eo receſſiſſet,]non ſatis faciendo eius crudelitati circa Iu
dæos,[veneno vitã finiuit]& ſic iniuſte interfectus eſt,ſaltẽ q̊ad cauſam Iudæos reſpicientẽ.
[Gorgias aũt cũ eſſet dux locoꝝ]i.princeps aliquaꝝ terraꝝ vel vrbiũ circa Iudæam.[aſſum-
ptis aduenis]i.extraneis ad eius auxiliũ cõfluentibus, [frequẽter Iudæos debellabat] q̊ſdam,
vel quos hinc inde improuiſe inuaſit.[Iudæi vero q tenebãt opportunas munitiones,]i.con
grua fortalitia in Iudæa,[fugatos ab Hieroſolymis] gentiles, i.à Iuda aut ſuis inde expulſos,
ſuſcipiebãt]ad pugnandũ aduerſus eos.Hi vero q erãt cum Machabæo,multa vi inſiſtẽtes]i.
valde fortiter obſiſtẽtes,[loca obtinuerũt]i.fortalitia Idumæoꝝ,qb⁹ ꝑerat Gorgias,expugna
uerũt.[Machabæus ad eas,quæ amplius purgebant,pugnas conuerſus eſt] i.contra fortiores
aduerſarios,& cõtra impugnatiões acriores ꝑſonaliter dimicauit, in q̊ patet ſtrenuitas & au
dacia eius.[Hi vero q cum Simone erant]i.Iudæi exiſtentes cum Simone fratre Machabæi,
[cupiditate ducti,à qbuſdã q in turribus erãt,ſuaſi ſunt pecunia, & 70. millibus didrachmis
acceptis,dimiſerũt q̊ſdam]i.pecuniã acceperũt à qbuſdam gẽtilibus obſeſſis in turrib⁹,quos
ꝑmiſerunt effugere.[Cum aũt Machabæo nunciatũ hoc eſſet,cõgregatis principibus]i.du-
cibus ſui exercitus,quos ſibi ſubſtituit,[accuſauit ꝙ pecunia fratres vendidiſſent]i.quod ꝓ
pecunia ꝑmiſerunt fugere multos gentiles,q poſtea occiderũt Iudæos,ſic q; illoꝝ euaſio,fuit
occiſoꝝ ab eis Iudæorũ perditio. [Hos ergo]Iudæos [proditores factos]per acceptionẽ pe-
cuniæ pro aduerſarioꝝ euaſione,[interfecit Iudas. Conſequenter deſcribitur mira, magna,
ac cæleſtis victoria, Iudæis contra Timotheum & ſuos conceſſa.[At Timotheus &c.conuo-
cato exercitu peregrinæ]i.extraneæ[multitudinis, & congregato exercitu Aſiano,] i.bella-
torum ex Aſia, [aduenit quaſi armis Iudæam captur⁹.Machabæus aũt & q cum ipſo erãt,de-
precabant dñm ad altaris crepidinem]i.extremitatẽ in circuitu,[prouoluti, vt inimicis eo-
rum eſſet inimicus,]ſecundũ quod impij erant. Odit eñ oẽs q operant iniquitatem,& odio Pſal.5.
ſunt deo impius & impietas:ſic vt illos temporaliter refrenaret atq; proſterneret,ne diutius sap.14.
populum Dei vexarent,& cultum impedirent diuinum.[& poſt orationem longius de ciui-
tate]Hieruſalem[procedentes,]ne aduerſarij intrãdo Iudæam,damna ei inferrent, [proximi
hoſtibus effecti,reſederunt.Primo aũt ſolis ortu,]vel valde mane,[vtriq; commiſerunt] pu-
gnam,ſ.Iudas cum ſuo exercitu contra Timotheum ac ſuos.[Iſti]ſ.Iudas & ſui, [victoriæ &
proſperitatis ſponſorem cum virtute dñm habentes]dñs eñ in Deuter.& alibi ſæpe,ſpopon Deu.9.3.2
dit fidelibus bellatoribus ſuis triumphum:itaq; cum virtute, i. cum efficacia vel cum fide & Leuit. 26.
ſpe habebant Deum triumphi ſponſorem,in quo ſolo ſperabãt.Illi autem,puta Timotheus
ac ſui,[ducem belli animum habebant]i.in propria animoſitate ac robore confidebant.[ſed
cũ vehemens pugna eſſet,apparuerunt aduerſarijs] ſ.Timotheo & ſuis,[de cælo miſſi.]Nam
ſancti angeli erãt in Iudæorum miſſi ſubſidium.[viri quinq; in equis]i.angeli in ſpecie viro-
rum equeſtrium,[Iudæis ducatum præſtantes.]Deniq; quæ ſequuntur,difficultatem non ha
bent.De hoc autem prælio videtur textus loqui primi libri cap.5.

¶De-

¶Declaratio cap.11.Sed paruo poſt tempore Lyſias procurator regis.
Articulus 11.

MIrabilis victoria contra Lyſiam data Iudæis,hic recitatur.[Sed paruo poſt]geſta in p-
1. Mac.10. cedenti cap ſcripta[tempore Lyſias,&c.congregatis 80.millibus,veniebat aduerſus
Iudæos,exiſtimans ſe ciuitatem]Hieruſalem[captam gentib' habitaculum facturum.]Præ-
ſumpſit em̃ ſe occiſurum aut eiecturum oẽs Iudæos in Hieruſalem commorantes,& po-
ſiturum in ea habitatores gentiles. [Templum vero in pecuniæ quæſtum habiturum] ita ꝙ
oblationes,decimas,primitias,& ſacrificia quę offerri ſolebant in templo,conuerteret in lu
cra ac commoda regis ac ſua.[& per ſingulos annos venale ſacerdotium]i.venditurum om̃i
anno pontificatum,&c.[Vt aũt Machabæus & ſui cognouerunt expugnari præſidia]i.fort-
talitia ſua à Lyſia,[hortatus eſt]Machabæus[ferre auxilium fratribus]i.Iudæis, qui in præſi
dijs erant obſeſſi,& à Lyſia impugnabantur.In tempore em̃ anguſtię comprobatur amicus.
[Cumq; pariter prompto animo procederent]verſus Lyſiam,qui munitionẽ Bethſuræ ob-
ſidebat, [apparuit præcedens eos eques armis aureis haſtam vibrans] ad oſtendendum,ꝙ au
dacter aggrederentur aduerſarios ſuos. Fuitq; eques iſte angelus ſanctus, in ſpecie equeſtris
viri apparens.[Tunc oẽs ſimul benedixerunt miſericordem dñm, ferociſſimas beſtias & mu
ros ferreos parati penetrare.]i.quęcunq; ardua aggredi.Eſtq; hyperbole.De iſto bello vide-
tur mentio fieri quarto primi libri cap.Ibi tñ legitur Lyſias congregaſſe 60. millia & equi-
tum 5.millia.Ibi quoq; legunt de eius exercitu 5.millia corruiſſe.Hic vero 11.millia peditum,
equitum vero mille 600.Hæc aũt videntur poſſe cõcordari, per hoc quod additur ibi: Vidẽs
aũt Lyſias ſuorum fugam & Iudæorum audaciam,abijt Antiochiã,& elegit milites,vt mul-
tiplicati,rurſus venirent in Iudæam:ſicq; videtur poſt rediſſe cum pluribus,& maiorem paſ-
ſus ruinam in ſuis.[& quia non inſenſatus]i.vſu rationis carens[erat]Lyſias,erat tñ inſenſa-
tus,i.vera & ſpũali ſapientia deſtitutus,ſecundum quod quidã fatentur:Nos inſenſati,vitam
Sap.5. illorum æſtimabamus inſaniam. Vnde quibuſdam deceptis ſcribit Apſus:O inſenſati Gala-
Gal.3. tæ.[ſecum ipſe reputans factam diminutionem] i.minorationem ſui exercitus penſans,[&
intelligens inuictos eſſe Hebræos,Dei oĩpotentis auxilio innitentes] i. eo ꝙ diuino ſubſidio
inhærerent ac iuuarentur,miſit ad eos,&c.]pro pace facienda inter ſe & eos, [& regem com
pulſurum amicum fieri]i.ꝙ induceret regem prece & ſuggeſtione ad hoc,ꝙ reconciliaretur
Iudæis.[Annuit aũt Machabæus precibus Lyſiæ,& quæcunq; Machabæus ſcripſit Lyſiæ,]vt
ea impetraret à rege in Iudæorum fauorem, [ea rex conceſſit.] Deinde in textu ponitur epi-
ſtola Lyſiæ ad Iudæos,in qua inter cætera dicitur:[Quæcunq; regi potuerunt perferri,]i.ea
quæ poterant Antiocho regi cõuenienter inſinuari ac præſentari ex parte veſtra, [expoſui]
i.declaraui ei per ſcripta vel nuncium.[& quæ res permittebat,conceſſit]i.id quod diſpoſi-
tio rerum rationabiliter admiſit vobis impendi, rex induſit.Subditur data literę huius:[An
no 148.]quod intelligitur de annis regni Græcorum,[Dioſcori menſis][i.Iunij,in quo ſol in-
trat ſignum Geminorum,qui Græce vocantur Dioſcori.Sed oritur quæſtio.Hæc enim epi
ſtola ſcripta eſt mortuo Antiocho Nobili,qui(vt in primo lib.habetur)obijt anno 149.quõ
ergo ſcripta eſt iſta epiſtola anno 48.? Reſpondetur, ꝙ iſte annus 148. fuit idem cum illo 149.
ſic tñ,ꝙ exordia huius anni diuerſimode accipiunt.[Regis aũt epiſtola,iſta continebat: Rex
Antiochus Lyſiæ fratri ſalutem.]Illuſtres aũt & nobiles,cognatos ſuos noĩant fratres. Vnde
2.Reg.20. 2.Regum libro Ioab ad Amaſam:Salue,inquit,mi frater. [Patre noſtro inter deos trãſlato,]
i.ad deorum ſocietatem aſſumpto & deificato, quia feruẽs erat in cultu deorum ſuorum. Sic
etem̃ reges paganorum putabant parentes ſuos poſt vitam iſtam deificari,ſicut & nos poni
mus viros ſanctos in obitu mox angelis ſociari.[nos volentes eos, qui ſunt in regno noſtro,
ſine tumultu agere]i.pacifice viuere,[audiuimus Iudæos velle tenere ſuum inſtitutum,]i.le-
gem eis à Deo ſuo præfixam,[ac propterea poſtulare à nobis concedi ſibi legitima ſua]i.da-
ri eis à nobis licentiam obſeruandi legum ſuarum ſtatuta. [Volentes igitur hanc quoq; gen
tem quietam eſſe,ſtatuẽtes iudicauimus templum reſtitui illis,&c.]i.dari eis libertatem ſer-
uandi ritus & obſeruantias legis ſuæ in templo: quod vtiq; iam recuperauerant & habebãt,
qñ iſta epiſtola edita fuit.[Ad Iudæos aũt epiſtola regis talis erat:Rex Antiochus ſenatui Iu
dæorum]i.congregationi maiorum ſeu collegio ſeniorum gubernantium Iudaicum popu
lum.Dicitur em̃ ſenatus à ſenex & natus,quaſi natio ſeniorum:qm̃ ſeniores prudentia & æta
te,ad officium præſidentiæ huius eligebãtur.[Si valetis]i.ſi proſpere vobis ſuccedit, [ſic eſtis
vt volumus.]quaſi dicat, diligimus vos, quia bona volumus vobis. Diligere em̃, ſecundum
Philoſophũ,eſt alicui bonum velle.[Adijt] i.acceſſit [nos Menelaus,dicens, vos velle deſcen
dere ad veſtros qui ſunt apud nos]i.ad Iudęos qui in vrbib' regni noſtri hinc inde morantur.
[His ergo qui commeant]i.ad noſtra tranſeunt loca ex loco & populo veſtro, [dexteras da-
mus ſecuritatis]i.ſaluum conductũ,[vſq; ad diem 30.menſis Xandici]i.Aprilis,[vt]Iudęi in-
ter nos habitantes,[vtant cibis & legibus ſuis]i.cibis eis licitis iuxta legem ſuam, alijſq; præ-

ceptis ꝓpriæ legis.[& nemo eoꝝ moleſtiam patiať de his,quæ per ignorantiam geſta ſunt.]
id eſt,ꝓpter præteritas pugnas habitas inter noſtros & populum Iudæorum, in quibus Iu-
dæi putabant ſe iuſte moueri, vel ꝓpter alia in quibus ex ignorantia contra noſtra fecerunt
præcepta.[Miſimus autem & Menelaum] id eſt, virum iſtum quem miſiſtis ad nos,remiſi-
mus ad vos. [qui vos alloquatur,] informando vos oretenus plenius de noſtra voluntate.
[Valete.]Hinc diciť,quod iſte Menelaus fuit alter à peſſimo Menelao, de quo dictum eſt ſu 2.Mac. 4.
pra,& de quo infra continetur. Siquidem iſte Menelaus miſſus videtur à Iuda & ſuis pro 2.Mac.13.
impetranda licentia,quod aliqui boni in lege periti,poſſent inuiſere Iudæos inter gentiles
manſionem habentes, ad informandum eos de obſeruantia legis. [Miſerunt etiam Roma-
ni] id eſt, legati Romanoꝝ conſtituti in via verſus Antiochiam,[epiſtolam] ad Iudæos,[ita
ſe habentem: Quintus Memmius & Titus Manilius legati Romanorum.] Magni autem
Romani communiter habuerũt nomina duo ac plura. [populo Iudæorum ſalutem. De his]
id eſt,[quæ Lyſias cognatus regis conceſſit vobis,&nos conceſſimus]vt ſint rata.Iam enim
Romani dominabantur regibus Syriæ & Aegypti ac alijs multis. Ideo authoritatem habe-
bant confirmandi aut reuocandi conceſſa à regibus illis & eorum principibus. [De quibus
autem ad regem iudicauit referendum] id eſt, de maioribus cauſis,[confeſtim aliquem]
nuncium [mittite] ad nos,inſinuando nobis quid poſtuletis,[diligentius inter vos conferen
tes.] quid & qualiter deceat vos poſtulare,[vt decernamus] id eſt,determinemus,[ſicut*ex- * cõgruit
pedit vobis.] Videtur autem epiſtola iſta Romanorum miſſa Iudæis,antequàm Iudas miſit
Romam ad ineundam ſocietatem cum ipſis. Hoc enim fuit, Antiocho & Lyſia occiſis re- 1.Mach.7.
gnante Demetrio, vt patet primo libro.

¶Expoſitio Cap.12.His factis pactionibus. Art.12.

DEſcribuntur hic varia bella ac geſta Machabæi.[His factis pactionibus]id eſt,confœ-
derationibus pacis inter regem Antiochum ac Iudæos,[Lyſias pergebat ad regem.
Iudæi autem agriculturæ operam dabant.] quod ante ꝓpter aſſidua bella facere non vale-
bant,ſaltem tam plene.[ſed hi qui reſederant,] i. aliqui ex principibus regis, qui iuxta Iu-
dæam poſt Lyſiæ receſſum manebant, videlicet [Timotheus,] non ille qui in fine Capituli
decimi narrať à Iudæis occiſus, [& Apollonius, ſed & Hieronymus & Demophon *Su- * ſup hos
perbus] qui ita cognominatus eſt, forſan ob ſuæ elationis exceſſum, quemadmodum rex
Romanorum Tarquinius,vocatus eſt Tarquinius Superbus. [& Nicanor Cypriarches] i.
princeps Cypri conſtitutus à rege,[non ſinebat eos in ſilentio agere & quiete] id eſt,paci-
fice,& ſine tenſiõe.[Ioppitæ vero] id eſt,gentiles commorantes in vrbe maritima nomine
Ioppe,tale flagitium ꝑpetrauerunt. Rogabant] deceptorie [Iudæos, cum quibus habita-
bant,] id eſt,ſecum morantes in Ioppe,[aſcendere ſcaphas,] i.nauiculas, [quas parauerant]
Ioppitæ ad recipiendum in eis Iudæos. [cum vxoribus & filijs Iudæorum [ipſorum &c.Se-
cundum commune itaq; decretum] ciuitatis Ioppenſis, [& ipſis acquieſcentibus] id eſt,
Iudæis facientibus,ſicut communitas illa Ioppenſis decreuit fallaciter ipſos Iudæos rogare,
[cum in altum ꝓceſſiſſent]id eſt, longe à littore, vbi & aqua paulatim fit altior, tendens ad
quandã rotunditatem, ſicut & quælibet gutta, ſicut in ſphæra mundi probatur. [ſubmerſe-
runt] Ioppitæ,[non minus ducentos] Iudæos. [quam] fraudulentiſſimam impijſſimamq;
[crudelitatem Iudas, &c.] tanquam communis patronus populi ſui, zelo iuſtitiæ viriliter
vindicauit. Et ſicut fecit Ioppitis pro ſcelere facti,ſic fecit Iamnitis gentilibus pro impia eo
rum voluntate,qua voluerunt tractare Iudæos ſibi cohabitantes, ſicut Ioppitę fecerunt.In-
notuit namq; Iamnitarum volũtas facinoroſa per certa indicia.[inde] ſcilicet à Iamnia ciui
tate [cum abiſſent] Iudas & ſui, [commiſerunt cum eo] id eſt, contra eum in via pugnaue-
runt [Arabes &c.qui victi] à Iuda,[petebant dextras ſibi dari] i.pacem cõcordi,[promittẽ-
tes ſe paſcua daturos,] i.prata & paſcualia loca Iudæis circa ſe morantibus, & pecora multa
habentibus.[Aggreſſus eſt autem] Iudas cum ſuis ciuitatem quandã firmam,quæ habitaba
tur à turbis promiſcuarũ] i.diuerſarum commixtarumq; [gentium.Hi autem qui erant in
ea,remiſſius agebant,] non reſiſtendo viriliter,quia in fortitudine ſui oppidi confidebant.
[maledictis laceſſentes] id eſt,prouocantes [Iudam, & loquentes quæ fas non eſt,] Deum Iſ-
rael blaſphemãdo aut maledicendo,ꝙ ſcilicet ipſum Iudam & ſuos iuuare non poſſet, quẽ-
admodum Sennacherib feciſſe legitur.Quæ verba tam impia atq; nefaria ſunt, vt ſcriptura 4.Re. 18.
denotet ea per eorum contraria, vt cũ 3.Reg.21.inducitur: Benedixit Naboth Deo & regi. Eſa.36.
Iob quoq; primo:Niſi in faciem benedixerit tibi,id eſt,maledixerit. Et item Iob 2.Benedic
Deo,& morere.[Machabæus autem inuocato magno mundi principe] Deo maieſtatis im-
menſæ, de quo & Ariſtoteles duodecimo primæ philoſophiæ: Entia, inquit, nolunt male
diſponi.Pluralitas principum mala,Vnus ergo princeps.de quo ait ſcriptura,Iob 34.Quem
conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem,quem fabricatus eſt? [qui ſine
a'ietibus,] i.bellicis inſtrumentis ſic appellatis,[& machinis] alijs [temporibus Ieſu,] id eſt,

qq Ioſuæ

Ioſuæ,[ꝓcipitabat Hiericho,]deĳciēdo muros ei⁹,vt habet Ioſuæ 6.[Irruit ferociter muris, & innumerabiles cædes fecit,&c.Inde venerunt] Iudas & ſui[ad eos] Iudæos,[qui dicuntur Tubianæi,]q ſcdm Gloſſam nō erāt Iudæi natiōe,ſed quidam Iudæis confœderati,dicti Tubianęi,quaſi aliena tuba vocati.[Doſitheus aūt & Soſipater qui erāt duces cū Machabæo,] i. ſub eo,quoniā Iudas præfuit toti exercitui,ſeu parti quam ſibi aſſumpſit:illi vero parti exercitus,vt milleuarĳ aut tribuni.[Peremit] Iudas[decem millia viros,à Timotheo] in fortalitio quodam [relictos. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus præmiſit mulieres & pueros] ſibi ſubiectos,& gentiles,ne à Iudæis caperentur,[in præſidium] id eſt, fortalitium [quod Carnion dicitur. Erat enim inexpugnabile,]id eſt,valde difficulter expugnabile. Veruntamen Iudas diuina virtute expugnauit,& combuſſit illud cum exiſtentibus in eodem, vt 1.Machabæoꝝ 5.legitur,vbi præſidium iſtud vocatur Carnain.[Cumq; cohors Iudæ prima apparuiſſet,] i.prima pars ſui exercitus,ſiue prima ipſius turba ſeu ſocietas veniſſet obuiām[hoſtibus,timor hoſtibus incuſſus eſt ex præſentia Dei] i.occulta operatione Dei vbiq; præſentis,populo ſuo gratioſe aſtantis. Deus enim inuiſibiliter corda immutat, perterret, confortat:vel ſorte per aliquod ſignum viſibile Deus præſentiā ſuam oſtendit. [& in fugam verſi ſunt alius ab alio,] i.ab inuicem fugientes, & vnus præ alio euadere nitens,[ita vt magis à ſuis deĳcerent] i.à ſeinuicem perimerent, ſicut de Madianitis legit Iudicum 7.q mutua cæde ſe truncabant.[Timothe⁹ incidit in partes] i.in manum bellatoꝝ qui erāt ſub ducatu [Doſithei & Soſipatris.Poſt hoꝝ fugam & necem mouit] Iudas[exercitū ad Ephron ciuitatem munitam,&c.] Eſt autem hiſtoria iſta 1.Machabæoꝝ 5.ſcripta atq; expoſita.[Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt] Iudas ac ſuus exercitus. [Conteſtantibus autem &c.] i. Iudæis qui inter Scythas illos gentiles manebant,dicentibus Iudæ Machabæo q Scythæ fuiſſent,& [eſſent eis benigni etiā tēporibus infelicitatis] i.aduerſitatis,Iudas & ſui [admonuerunt Scythas,vt decætero eſſent Iudæis illis beneuoli.] & ſic [venerunt Hieroſolymam die ſolenni ſeptimanaꝝ inſtante] i. feſto Pentecoſtes imminente, quod celebrabat euolutis ſeptem hebdomadib⁹,à primo die feſtiuitatis paſchalis,prout Leui.25.ſcribit.]& poſt Pentecoſten abierunt] Iudas & ſui [contra Gorgiām.Exiuit autem] Gorgias contra Iudam[cum peditibus tribus millibus,& equitibus quadringentis.quibus congreſſis,cōtigit paucos ruere Iudæoꝝ.] & hoc ꝓpter eoꝝ iniquitatem, quæ paulo poſt ſubditur:[Doſitheus vero qui-

* aaceno ris dam de* Bachinoris] i.de populo gentili ſic dicto, iudæis confœderato:vel de Iudæis ſic appellatis à loco in quo habitabāt,[vir fortis,Gorgiā tenebat]& iſte Doſithe⁹ fuit ali⁹ à prædicto,&c.[atq; ita Gorgias fugit in Mareſam] i.in locum ſic nuncupatum.[At illis qui cum Eſdrin erant] i.cum viro principali de parte Gorgiæ,[diutius pugnantibus]contra Iudæos, [& fatigatis] ipſis,vel Iudæis,vt aliqui dicunt:primum tamen magis conſonat textui.[inuocauit Iudas dominū,&c.& cum ſeptimus dies] ſcilicet ſabbatum [ſupueniret, ſecundum conſuetudinem legis purificati] aqua luſtrationis propter contactum mortuorum in prælĳs, prout Numer.9. fuit præceptum,[ſabbatum egerunt,] quieſcendo deuote in laudibus Dei. [inuenerunt autem Iudæi] qui erant cum Iuda, [ſub tunicis interfectorum] Iudæorum in bello prætacto [de donarĳs idolorum] id eſt,aliqua precioſa idolis dedicata,[à quibus lex ꝓhibet Iudæos] ne talia ſibi aſſumerent, iuxta illud Deute.7. Non aſſumes ex eis quicquam. Non inferes quippiam ex idolo in domū tuam,ne fias anathema,ſicut & illud eſt.[Omnibus ergo] Iudæis ibi præſentib⁹,[manifeſtum factum eſt,ob hāc cauſam eos corruiſſe,& rogauerunt dn̄m,vt id quod factum fuerat delictū,obliuioni traderet:] i.pie ignoſceret.[At vero fortiſſimus Iudas,] qui mente & corpore fuit fortiſſimus,[facta collatione] i.pia diſtributione facta,id eſt,tractatu cum ſuis habito de agendis pro prædictis occiſis,[duodecim millia drachmas argenti] i.argenteos nummos,qui drachmæ vocantur. Drachma nanq; nummus eſt certæ quantitatis,habens imaginem regis. Talium ergo nummoꝝ duodecim millia [miſit Hieroſolymam,] in qua erat locus ſacrificioꝝ,videlicet templū in quo fieri debuit iſta oblatio. Ideo ſequit:[offerri ꝓ peccatis mortuoꝝ ſacrificium,] i. vt pecunia iſta offerret ibi Deo in ſacrificium,hoc eſt,ad vſus diuinos ꝓ remiſſione peccati illoꝝ,qui donaria idolorum aſſumpſerant ſibi,vt dictum eſt, & pro alĳs eoꝝ remittendis peccatis, Sperauit autem Iudas eos anteq̄ expirauerunt,de illo ſuo pœnituiſſe peccato. [bene & religioſe] i.pie atq; fideliter [de reſurrectione] futura & generali [cogitans. Niſi em̄ eos qui ciciderant] per mortē cor-

Iob 19. poralem ac tēporalem, [reſurrecturos ſperaret] in die nouiſſimo, ſicut S. Iob, In nouiſſimo,inquit, die de terra ſurrecturus ſum, [ſupfluum videret & vanum, orare ꝓ mortuis.] & eadem ratione ſacrificiū offerre pro ipſis,eſſet inane. Contra hoc argui poteſt,quoniā iſtud videtur ſonare,ac ſi animæ nō punirentur poſt vitam hanc, niſi reſumptis corporibus. Poſſetq; aliquis dicere,q q̄uis corpora non eſſent reſuſcitanda, pium tamē eſſet pro animaꝝ à corpore ſeparataꝝ recōciliatiōe & ereptiōe à pœnis orare atq; ſacrificare. Immo multæ fidelium animæ,à pœnis purgatorĳ liberant per orationes & hoſtias añ corpoꝝ ſuſcitationem.

Et

Et reſpōdendum,ꝙ plena animarũ remuneratio abſq; corporũ reſuſcitatiōe & glorificati-
one fieri nequit:ad quod inſinuādum, iſtud ſatis extenſe ꝓlatum eſt. [Et quia conſiderabat
ꝙ hi qui cum pietate] i.religione fidei cultu'q; Dei [dormitionem] i. mortem [acceperant,
optimam haberēt repoſitam gratiam] i.ſpem felicitatis æternæ,ſeu ipſum præmium beati-
ficum eis paratum ac reſeruatum à dño,ſicut ait Apoſtolus 2. Timothei 4. Repoſita eſt mi-
hi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in die illa iuſtus iudex. [Sancta ergo & ſa-
lubris eſt cogitatio pro defunctis exorare,] eleemoſynas facere, ſacrificium'q; offerre,[vt à
peccatis ſoluantur:] id eſt, à pœnis quæ debētur eorum peccatis,liberentur: quæ peccata in
contritione,quantum ad culpam,remiſſa ſunt:& niſi in hac vita ſatisfiat pro ipſis, oportet
quod reſtat,poſt hanc vitam ſuppleri.

¶Expoſitio capituli decimitertij: Anno centeſimo quadrageſimonono.

Articulus decimuſtertius.

HIC refertur,qualiter Iudas cōtra Antiochum Eupatorē pugnauit,quæ res 1.lib.diffuſe 1. Mac. 6.
deſcribitur.Veruntamen dicit hic,ꝙ Antiochus iſte habuit in ſuo exercitu centum &
decem millia peditum, & quinq; millia equitum, elephantos quoq; vigintiduos. In primo
autem,ꝙ habuit centum millia peditum,& viginti millia equitum, atq; elephantos trigin-
taduos. Reſpōdetur,ꝙ forſan in exercitu regis fuerunt in primis cētum millia,deinde in via
adiuncta ſunt millia decem. De equitibus vero aliqui dicunt, ꝙ inter eos erant quinq; mil-
lia cæteris elegantiora,& in acie regis diſpoſita,qui hic numerantur. Vel,primo exiuit cum
quinq; millibus equitum,deinde alia millia accurrerunt. De elephantis etiam dicitur,ꝙ vi-
gintiduo in eis erant elegantiores,qui hic ponuntur,alij'q; tacentur:ſed & numerus minor
ſimpliciter poſitus, non excludit maiorem, & maior includit minorem. Præterea quæri- 2.Mac.12.
tur,cum in præcedentibus plenius legantur factæ pactiones pacis & amicitiæ inter Antio- 2.Mac. 11.
chum & Iudæos,cur violatis pactiōibus illis,rex venit aduerſus illos? Dicendum quoniam
Iudas obſedit arcem,ideo quidā ex arce & alij iniqui Iudæi acceſſerunt Antiochum, & con-
querebantur aduerſus Iudam & ſuos, ꝓut ſexto primi libri cap. plenius recitatur. [Habuit
item rex currus cum falcibus] i.currus falcatos [trecētos:] quales & Amorrhæi quidam ha-
buiſſe leguntur Ioſuæ 17.& Iudicum 1. [Commiſcuit autem ſe illis Menelaus] de quo facta eſt 2.Mac. 4.
mentio ante,& ad tēpus fuerat princeps ſacerdotū, [& cū multa fallacia deprecabat Antio-
chum] non ceſſare,niſi Machabæo proſtrato. Ideo ſubditur:[non pro patriæ] i.cōpatrio-
tarum ſuorum [ſalute] ſeu proſperitate,[ſed ſperās ſe conſtitui in principatum] i.pontifica-
tum.[ſed rex regū] videlicet Deus omnipotens,[ſuſcitauit animos] i.intellectum & volun-
tatem,ſeu motus & indignationes[Antiochi in peccatorem] i.contra Menelaum.Etenim Pro.21.
cor regis in manu Dei eſt, qui quocunq; voluerit, vertit illud. [Et ſuggerente Lyſia, hunc]
Menelaum [eſſe cauſam omnium malorum] i. diſſenſionum & pugnarum inter Iudæos &
regem.Fuit enī vnus de primis ambitioſis & iniquis Iudæis,qui acceſſerunt ad Antiochum
Nobilem,& concitauerunt eum cōtra Iudæos, [iuſſit eum apphenſum in eodem loco necari.
Erat aūt in eodem loco turris,aggeſtum] i.cumulum ſeu adunationem[vndiq; habens cine-
ris. Inde] i.de turre illa [in cinerem deijci iuſſit ſacrilegum] Menelaum, qui enormiter fuit
abuſus ſacris rebus vaſis'q; templi.[& ſatis iuſte] vt ſcilicet pœna correſponderet culpæ: &
per quæ peccauit,per eadem puniretur.[nam quia multa erga ārā] i. circa altare [Dei deli-
cta commiſit,] vt patet ex dictis in iſto libro.[cuius] altaris [ignis holocauſta conſumēs, [&
cinis] ex combuſtis ſacrificijs remanens, [ſanctus eſt] i.ad diuina obſequia ordinat, quem-
admodum vaſa templi ſancta dicuntur.[ipſe in cineris morte damnatus eſt] i.iuſſus occidi
& mori per præcipitationem ſui à turre in cineres.[ſed rex mēte effrenatus] i.ꝑdominanter
paſſionatus,ira & indignatiōe abſq; freno iudicij ratiōis repletus,[veniebat, nequiorē ſe pa-
tre ſuo Iudæis oſtēſurus] i.crudelius eos affligere cupiēs & intendens,q̃ erant à ſuo patre af-
flicti.[Omībus itaq;] Iudæis [ꝑ triduum cōtinuum ꝓſtratis in oratiōe] i.cōpetētibus horis
trium dierũ illorũ.[ipſe vero] Machabæus [cum ſenioribus] Iudæorũ[cogitauit vt exiret ob-
uiam] ad reſiſtēdum regi,[anteq̃ rex intraret Iudæā, & obtineret ciuitatē] Hieruſalē,[& dñi
iudicio] i.diſpoſitioni atq; arbitrio ꝓuidentiæ Dei [cōmittere exitū rei] i.negocij inter ſe &
regē:ſic tamē,vt ſperādo in Deo,faceret q̃d in ſe erat.[Dans itaq; poteſtatē omniū Deo] i.De
um eſſe oñipotentē ꝓteſtans,& omnē poteſtatē ei aſcribens,cum nō ſit poteſtas niſi à Deo. Roma.13.
[& dato ſigno ſuis Dei victoriæ] i.adiutores ſuos informās,atq; cōfidere faciens de obtinēda
victoria virtute diuina:q̃d potuit eis pſuadere ꝑ authoritates ſcripturæ, & ꝑ ſigna ac geſta q̃
legunt in ea.[nocte aggreſſus aulam regiā] i.appropinquās tentorio regis,[in caſtris] i.acie- 1. Mac. 6.
bus aduerſariorũ,[interfecit viros quatuordecim millia] In 1.lib.legit,ꝙ ceciderint de exer-
citu regis ſexcenti viri. Reſpōdet ꝙ Iudas primo & improuiſe circa diluculū inuaſit regis ex-
ercitū,& tot millia interfecit in eo,ſicut hic legit. Deinde in clara die ꝓliatus eſt cōtra regem
in campo:& tunc occidit de populo regis viros ſexcentos. [& maximum elephantorum,]

diu ſupereſt Iudas]i.eo viuente,[impoſſibile eſt pacem eſſe negocijs]Iudæorum.Sic ambiti-
oſi & fraudulenti ſuos ornãt ſermones,& ꝓphetant,non poſſe eſſe pacem in cõmunitate,ni-
ſi hi q ipſoꝝ ambitioni reſiſtũt,tollant.[Talibus aũt ab hoc dictis & cæteri amici]Iudæ fi-
cti,vel amici Alchimi,[hoſtiliter ſe habẽtes contra Iudam,]quem mẽdaciter accuſabãt,[in-
flammauerũt Demetrium]i.ira,odio,indignatione aduerſus ſtrenuiſſimũ ac nobiliſſimũ Iu-
dam.Dicit aũt qdam hoc loco & alibi,ꝙ licet Alchimus fuit de genere Aaron,non tñ deſcẽ- Lyranus.
dit de eo per lineam ſacerdotalem:q̃d non videtur poſſe ſaluari,niſi intelligat de linea ſum-
mi ſacerdotij,quum in 1.lib.ſcribæ legant dixiſſe de Alchimo:Homo ſacerdos de ſemine Aa-
ron venit,q ſtatim Nicanorem miſit in Iudæam,&c.[Audito Nicanoris aduentu,Iudæi con
ſperſi terra.]Nam pro maiore ſui humiliatione ſuperiecerũt capitibus ſuis terram, ſeu pul- 1.mach.7.
uerem terræ.[rogabant eum q populũ ſuum cõſtituit,in æternum cuſtodiret.] Deus eñ vult
populũ Iudæorum manere vſq; in finem mundi,in q̃ & innumerabiles conuertent. [Impe-
rante aũt duce]vez Machabæo,[ſtatim inde mouerunt]ſui ad occurrendũ Nicanori.[Nica
nor tñ audiens audaciam comitum]i.principũ ſociorumq;[Iudæ,&c.ſanguine iudicium fa-
cere metuebat.]i.per belli cõgreſſum non audebat exquirere, quis iuſtiorem cauſam habe-
ret,Iudas an ipſe Nicanor:ideo miſit q̃ſdam ad Iudam pro amicitijs cõponẽdis.[& cum diu
de his conſiliũ ageretur]à Iuda & ſuis,[& ipſe dux ad multitudinem retuliſſet]i.Iudas cau-
ſam hanc in generali ſua cõuocatione propoſuiſſet,[oim]Iudæorum[fuit vna ſentẽtia,ami
citijs annuere]i.cõſenſum præbere.[Morabat aũt Nicanor Hieroſolymis,nihilq; inique age-
bat]contra Iudæos.Fuit tñ idololatra,& impie agentes contra Deum.[Gregeſq; turbaꝝ quę
congregatæ fuerant]i.quas ſecum adduxerat ad pugnandũ cõtra Iudam,[dimiſit]redire ad
propria ſeu alia loca.[Habebat aũt Iudam ſemꝑ charum ex animo,& erat viro inclinatus,ro
gauitq; eum ducere vxorẽ,filioſq; procreare,nuptias fecit,&c.] Verum de hac familiaritate
& amicitia Iudæ atq; Nicanoris,1.lib.nil recitatur. Eſtq; difficile hanc ſcripturam cum his,
quæ in 1.lib.ſcripta ſunt,cõcordare.Ibi eñ legitur Demetrius miſiſſe cum Alchimo Bacchi-
dem, non Nicanorem, in primo acceſſu Alchimi ad ipſum Demetrium. Cumq; Bacchides 1.mach.7.
eſſet ad Demetrium regem reuerſus,& Alchimus non poſſet Iudæ reſiſtere,ad Demetriũ re-
dijt,q tunc cum eo Nicanorem miſit. Cumq; Nicanor quaſi decepiſſet Iudam, cõterritus eſt
Iudas,& amplius noluit videre faciem eius, puta Nicanoris. Et poſt hoc commiſit Nicanor
ꝓlium duplex contra Iudam,ſicut ibidem narrat.Hinc ꝓ cõcordia videret dicendũ,ꝙ prima
vice Demetrius miſit cum Alchimo Bacchidẽ atq; Nicanorẽ.Vel ꝙ hoc loco penitus ſubii-
cetur,primus acceſſus Alchimi ad Demetriũ,& miſſio Bacchidis cum Alchimo in Iudæã:&
ita q̃d dictũ eſt hic de acceſſu Alchimi ad regẽ, intelligeret de ſecũdo acceſſu Alchimi ad re-
gem Demetriũ,& ꝙ tunc cum Alchimo fuit miſſus Nicanor, q ſemel cõtra Iudã pugnauit,
& poſtea cum eo ad tẽpus habuit pacẽ,ſicut hic ſcribit.[Alchimus aũt videns charitatẽ illoꝝ]ſ.
Iudæ & Nicanoris[adinuicẽ.]charitas hic extẽſe ſumit ꝓ amicitia ſociali,non ꝓ amore ſup-
naturali infuſo,quẽ certũ eſt in Nicanore non fuiſſe.[venit ad Demetriũ, & dicebat]Alchi-
mus Demetrio,[Nicanorẽ rebus alienis]i.regi cõtrarijs[aſſentire,]cõmunicando cum Iuda.
[ſed qa regi reſiſtere non poterat]Nicanor,[opportunitatẽ obſeruabat q̃ præceptũ ꝑficeret]
i.q̃rebat capere Iudam.Veruntñ non excuſatur Nicanor à crimine,ꝙ ſic amicitiæ fœdus ini
tum cum Iuda,rupit.Immo magis debuit à Demetrio oĩno recedere,q̃ ei in rebus ita illicitis
obedire.[At Machabæus videns auſterius ſecum agere Nicanorem,]quia ꝑ exteriora q̃dam
indicia auerſio Nicanoris patuit Iudæ.[occultauit ſe à Nicanore,]nõ ex vituperanda formi-
dine,ſed ex prudentia & cautela. Ideo ſubditur:[Quod vt ille]puta Nicanor [cognouit for-
titer]i.prudenter & virtuoſe[ſe à viro præuentum,]ita ꝙ eum capere nequiuit, [dixit ſacer-
dotibus:Niſi mihi Iudam vinctum tradideritis,templum hoc Libero patri conſecrabo,]ita
vt ad honorẽ Liberi ſeu Bacchi reædificetur. Aſſeruit eñ Nicanor,ꝙ templum combureret
atq; deijceret.[Razias autem quidam de ſenioribus,delatus] i.accuſatus [eſt Nicanori] tanq̃
zelator Iudæ ac boni communis Iudæorum, [vir amator ciuitatis]Hieruſalem,cuius proſpe
ritatem in temporalibus ac ſpiritualibus concupiuit,ac pro viribus procurauit. [& bene au-
diens]i.rationabiliter diſcernens quæ audiebat,indigentibus quoq; beneuolus. Vel bene au
diens,id eſt,bene auditus à populo ſuo,ſumendo actiuum ꝓ paſſiuo.[qui pro affectu]i.pro-
pter charitatem ſuam ad populum ſuum,[pater Iudæoꝝ appellabat. Hic multis temporibꝰ
continentiæ ꝓpoſitum tenuit in Iudaiſmo.] Si ꝑ continentiam caſtitas deſignet, poteſt dici
ꝙ mortua coniuge,decætero caſtus permanſerit.Per continentiam tamẽ poteſt intelligi ge
neralis quædã virtutum conditio, ſcilicet moderantia ſeu repreſſio animi ab exceſſu.[cor-
puſq; & animam]i.vitam animalem[contentus tradere pro perſeuerantia]i.paratus dare in
mortem ꝓ virtutum conſtantia:ad quem compꝛehendendum miſit Nicanor.[Putabat enim,
ſi illum]ſcilicet Raziam,[decepiſſet,]i.ſpũaliter aut corporaliter occidiſſet, compellendo il
lum ꝑ pœnas ad paganiſmũ,alioqn eum atrociſſime trucidando,[ſeſe cladẽ maximã]i.mi-

tus de negocijs iudicaret.]i.fortitudo ſeu bonitas virtutum demõſtraret,quæ pars in his re-
bus iuſte moueretur,& quæ iniuſte,vt ſcilicet Deus victoriam largiretur bene & rationabi-
liter motis ad præliãdum.[eo ꝙ ciuitas ſancta]Hierusalem[& templum] eius [periclitaren
tur]i.deſtructioni eſſent expoſita,niſi Deus ſuis ſubueniret cultoribus. [Erat enim pro vxo-
ribus & filijs & cognatis minor ſolicitudo]ꝙ pro tẽplo ac ſacris.ideo additur:[Maximus ve-
ro & primus pro ſanctitate erat templi]i.deſtructionẽ ſancti templi maxime formidabãt ac
abhorrebant etiam plus ꝙ propriam ac ſuorum occiſionem:ſicq́ affectus gratiæ, præualuit
in eis affectui naturæ.[& cum omnes]Iudæi iſta ſcientes,tam qui erant cum Iuda, ꝙ exiſten-
tes in vrbe Hieruſalem,[ſperarent iudicium futurum,]i.ꝙ Deus ſecundum cenſuram ſuæ iu
ſtitiæ faceret Nicanorem ſuperari cum ſuis,ſicut promeruit, [conſiderãs Machabæus aduen
tum multitudinis]i.copioſi exercitus aduerſariorum,[dixit:Dominator cælorum]i.om̃ium
ciuium ſupernorum atq; cæleſtium orbium,[mitte angelum tuum bonum ante nos] qui ſit
dux,protector & adiutor noſter,[in timore & tremore magnitudinis brachij tui]i.ita vt ma
ieſtatis tuæ timorem & tremorem incutiat hoſtibus noſtris. Vnde ſubiungitur:[vt metuant
qui cum blaſphemia veniunt,]ſcilicet Nicanor idololatra & milites eius,[aduerſus ſanctum
populum tuum,] id eſt,contra nos tuo cultui mãcipatos ac tibi deuotos.[Nicanor autem &
qui cum ipſo erant, cum tubis]id eſt, tubarũ clangore[& canticis admonebant] i. ad præli-
um ſe monebant.Aliquæ enim melodiæ pariunt animoſitatem,audaciam atq; lætitiam,per
quas fiunt homines ad præliandum efficaciores. [Iudas vero & ſui per orationes congreſſi
ſunt,manibus prȩliantes & cordibus exorantes,proſtrauerunt trigintaquinq; millia]& ipſe
Nicanor corruit primus, vt primo libro ſcribitur,[præſentia Dei]id eſt,ex gratioſo Dei au-
xilio & conſolatione eius interna,[magnifice delectati.Facto itaq; clamore,& perturbatio-
ne excitata.]Cum enim cognouiſſent Nicanorem corruiſſe,præ gaudio clamauerunt etiam 1.Mach.7.
cum tumultu,qui perturbatio hic vocatur.[omnipotentem dominum benedicebãt]laudan-
do gratiasq́; agendo eidem,cuius præualuerunt auxilio.[Præcepit autem Iudas, qui per oĩa
corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat.]In quo patet virtuoſitas eius & grãdis di-
lectio ad ſubditos ſuos atq; ad bonum commune, cuius promptitudo ad mortem pro repu
blica à corde redundauit ad corpus ipſius,appetitumq́; ſenſitiuum qui per corpus poteſt in-
telligi,quia organica potentia eſt.[caput Nicanoris & manum cum humero abſciſſam, Hie
roſolymam pferri.] Iſtud in primo libro expoſitum fuit. [accerſijt]id eſt,vocauit ſeu acceſ-
ſit,[& eos qui in arce erant] qui erant de parte Nicanoris. Ideo voluit eos per obtentam vi-
ctoriam perterrere.[Linguam etiam impij Nicanoris prȩciſam]id eſt,abſciſſam[iuſſit par-
ticulatim auibus dari ad comedendum,]propter blaſphemias per linguã eius prolatas,[ma-
num autem dementis contra templum ſuſpendi]id eſt,dexteram inſenſati ac blaſphemi Ni
canoris amputatam, iuſſit Iudas ex oppoſito templi ſuſpendi, eo quod dexteram extenden
do,fuerat comminatus quod templum ipſum deſtrueret. Sicq; ad commendationem & lau-
dem diuinæ iuſtitiæ & omnipotentiæ Dei fecit Iudas hæc omnia. [Omnes igitur cæli do-
minum benedixerunt, qui locum ſuum incontaminatum ſeruauit.Itaque omnes communi
conſilio decreuerunt,nullo modo diem iſtum abſq; celebritate præterire.Igitur his erga Ni-
canorem geſtis,& ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate poſſeſſa,ego quoq; in his finem fa
ciam ſermonis]huius voluminis.[& ſi quidem bene]hæc ſcripſi,[hoc & ipſe velim: ſi autem
minus digne,concedendum]id eſt,ignoſcendum[eſt mihi:]quia feci diligẽtiam meam pro
poſſe.[Sicut enim vinum ſemper bibere aut ſemper aquam,contrarium eſt]diſpoſitioni na
turæ,quæ ſecundum diuerſitatem ſuę qualificationis diuerſa requirit pocula atq; cibaria:[al
ternis autem,]id eſt, nunc iſto nunc illo[vti delectabile] eſt hominibus, quia vt ait Philoſo-
phus, Actio correſpondet naturæ agẽtis:Ideo ſicut Deus eſt ſimpliciſſimus in fine totius ſim
plicitatis formalis ac actualis per excluſionem vniuerſæ potentialitatis,ſic ipſe vnica ſimpli
ciſſima actione æternaliter gaudet.Homo autem eſt ens maxime compoſitũ, non quod plu-
res habeat partes ſubſtantiales,quàm corporalia cȩtera:ſed quia plures habet potentias,pro-
prietates & actiones, idcirco in vſu alternorum delectari potiſſime competit ſibi. [ita legen
tibus ſi ſemper exactus ſit ſermo,]id eſt,ſi ſtylus ſit vbiq; exquiſite armatus, atq; armate inqui-
ſitiuus vſq; ad ſingula,[non erit gratus]id eſt, acceptus & placens,quoniam grauat & diſtra
hit mentẽ.[Hic ergo erit]liber hic[conſummatus.]Inſuper ex iſto capitulo inſtruuntur prin
cipes & milites omnesq́; pugnatores fideles,qualiter ſe debeant ad prælia prȩparare & in bel
lis ſe habere, vt ſcilicet per confeſſionem,orationem & ſatisfactionẽ ſe præparent,& in ipſo
prælio Deum exorent,ſintq́; prompti pro bono cõmuni mori. Ad laudem & gloriam om̃i-
potentis, qui eſt ſuper omnia Deus ſublimis ac benedictus, Amen.

¶Enarrationum in libros Machabȩorum,finis.